CRONYCA CROMERA

Na wysokiej w Krakowie skale nalezione,
Pismo stare proroctwem godne być uznane.

Jam quod vivus tacui,
Moriens in petra servavi,
Nunc post multa secula mundo revelavi.
In ultimis diebus seculi anni 88, usque ad 94 annum
Trepidabit Europa afflictionibus multis.
Et tunc Turca occupabit Poloniam,
Non vi, non bello,
Sed pace quam ei dabit.

Moriens in petra servavi
Nunc post multa secula mundo reve[...]
Trepidabit Europa afflictionibus
In ultimis diebus seculi anni 88, usque ad 9[...]
Et tunc Turca occupabit Poloniam
Non vi non bello Sed pace quam ei dabit

MARTINI CROMERI

VARMIENSIS EPISCOPI

POLONIA:

Siue

DE ORIGINE ET REBVS GESTIS POLONORVM LIBRI XXX.

ORATIO FVNEBRIS SIGISMVNDI PRIMI REGIS.

DEQVE SITV, POPVLIS, MORIBVS, MAGISTRATIbus & Republica regni Poloniæ, libri duo.

Omnia nunc vltimò ab ipsomet Auctore recognita, ac multis locis emendata & aucta.

His accesserunt recèns ad historiæ continuationem, quæ sequens pagina demonstrat, & chartæ geographicæ cùm Poloniæ, Prussiæ Masouiæ Russiæ &c. tum etiam Lithuaniæ, Liuoniæ & Moscouiæ, æneis formis expressæ,

Cum indice rerum memorabilium locupletissimo.

COLONIÆ AGRIPPI[NÆ]
In Officina Birckmannica su[mptibus]
Arnoldi Mylij.
ANNO M. D. LXXXVIIX.
Cum gratia & Priuilegio S. Cæsa[reæ Maiestatis].

Adiecta

Bernardi Vapouij fragmentum, Sigismundi senioris Regis Polon. res gestas, Cromeri descriptione posteriores, continuans: nunc primùm in lucem editum.

Martini Cromeri Epistola ad Regem, proceres, equitesq; Polonos, in Comitijs Varsauiensibus congregatos, florentiore ætate ab eo scripta & edita.

Philippi Callimachi de rebus gestis à VVladislao Polonorum atque Hungarorum Rege libri tres.

Reuerendissimi D. Stanislai Karnkouij, tunc Vvladislauiensis Episcopi, nunc autem Gnesnēsis Archiepiscopi, & Primatis Regni Poloniæ, ad R. D. Martinum Cromerum Coadiutorem & design. Episcopum Varmiensem epistola, de modo & ordine electionis noui regis apud Varsauiam habitæ 1573.

Eiusdem, ad Henricum Valesium Poloniæ Regem design. Panegyricus.

Item, in funere D. Sigismundi Augusti Regis Polonię, &c. Oratio, Reuerendis. D. Ioannis Demetrij Solicouij, Archiepiscopi Leopoliensis: tūc autem eiusdem Regis Poloniæ Secretarij.

Probi, & Galliæ ac Poloniæ amantis viri, ad Gallos & Sarmatas Oratio. 1575.

Stephani I. Poloniæ Regis &c. imago, ære ad viuum expressa, cum eiusdem elogio & vita, capitalibus litteris vnius folij pagina breuiter comprehensa.

Reinoldi Heidensteinij, Secretarij Regij de bello Moscouitico, ab Stephano I. Rege Poloniæ gesto, commentariorum libri sex.

Christophori Varseuicij in obitum Stephani primi Regis Poloniæ &c. oratio.

AD IN-

AD INCLYTUM ET POTENTISSIMUM DOMINUM D. STEPHANUM BATOREUM, DEI GRATIA REGEM POLONIÆ &c. ET PRINCIPEM TRANSYLUANIAE,

M. Crom. Varmiensis Episcopi, Epistola nuncupatoria.

QVartùm iam prodit in lucem opus hoc nostrum, cui initio, de origine & rebus gestis Polonorum titulum dedimus. De quo cùm me Oporiniani Typographi post secundam editionem admonuissent, velle se id tertiùm recudere, si quid in eo castigâssē, vt sibi mitterem. Nihil equidem castigationum tūc habebam: Sed resumpsi librum in manus: & quoâd per alias occupationes, huic ætati meæ & instituto vitæ conuenientiores, licuit, recognoui: nōnulla partim adieci, partim dēpsi, partim mutaui. Quæ tamē ferè eiusmodi sunt, vt quod ad historiæ veritatē attinet, nihil ferè à prioribus editionib9 varient; eam enim potissimùm in conscribendo consectatus sum. Id adeò verum esse, vel illud argumento est, quòd nonnullorum nostratium hominum nobilium offensionem incurri initio, non modò æmulorum meorum obtrectationibus incitatorum; verùm etiam priuato cuidam suo dolori indulgentium. Sed resedisse iam videntur iræ, vel submotis diuinitus follibus, vel temporis diuturnitate & assuetudine lenitæ, vel denique sedatiori maturioriq; iudicio concoctæ. Id adeò, si vnquam aliâs, ante sex certè annos in Comitijs Versauien. luce meridiana clarius comperi, cùm me amplissimus Regni Senatus cum nuntijs terrarum, hoc est, vniuersa Respub. honorificis elogijs publicè cōdecorauit: teq; fautore & authore, Rex sapientissime & clemētissime legibus siue mo-

 ribus,

ribus, quæ ad ſummos honores capeſſendos, & ſenatoriã dignitatem obſtare videbantur, ſoluit: Poloniã honeſtis noſtris ſcribendi, & honoratiſsimas legationes obeundi laborib⁹ (quod ſine inuidia dictum ſit) illuſtratam profeſſa. Sed ad rem. Sic igitur caſtigatũ opus ſuprà memoratis Typographis ſine mora miſi. Sed fefellerunt ij, aſſeruantes in tenebris complurib⁹ annis caſtigationes meas. Interim alius quidã, inſcio me, excudit opus, verùm è prima editione; & quidẽ ſcatens mendis. Quod cùm mihi diſpliceret, curaui, vt quartùm, ex vltima illa mea recognitione id ederetur. Maieſtati autem tuæ Rex ſapientiſsime & magnanime, ſecundum D. Sigiſmundum Auguſtũ Regem benigniſs. cui vita piè defuncto, tu ſecundum Hẽricum Valeſium nobiliſſimum Principem, quaſi in ſomnis regno potitum, electione libera gentis noſtræ; nonnullis magnis & inclytis principibus prælatus ſucceſſiſti: & ſororem defuncti Annam Iagelloniam fœminam lectiſſimam & pientiſs. Regum noſtrorum filiam, Regum neptem, Reginarum etiã externarum ſororem, & Cæſarum propaginem vxorẽ duxiſti: tibi, inquam, nunc id quaſi hæreditario iure nuncupandum dedicandumq; eſſe iudicaui, vt ſit nõ modò ſummæ meæ erga te obſeruantiæ, & de mirifica in me voluntate & benignitate tua, gratitudinis quale quale nõ modò apud noſtrates, verùmetiam apud exteras nationes & lõgam poſteritatem teſtimonium; verùmetiam rerum contra contumaces, ne dicã rebelles ſubditos primùm dextrè ſimul & clemẽter, mox contra immanem & prępotentem Moſchorum magnum ducem, prædariſſimè & moderatiſſimè abs te geſtarum publicum monumẽtum. Et illos enim, cùm domare poſſes, clementer indulgendo, & ad officium reducendo ſeruaſti: & hunc præferocem tyrannum, vt rebus ſuis diffideret, & in latebras ſeſe abderet, armis illatis (pręſtitiſſimus, & in Trãſyluanico ciuili bello antè exercitatus & felix imperator) adegiſti,

egiſti, munitioneſq; natura, arte & præſidijs munitiſſimas partim ſurreptas ab eo ante cõplures annos, & firmatas, partim denuo exædificatas, Lituanięque vicinæ obiectas cum ingenti ſtrage validorum exercituum atque præſidiorum in poteſtatem tuam redegiſti: & ad extremum tota Liuonia, ampla & fructuoſa prouincia, tibi decedere compuliſti. Quo nomine etiam M. Tuæ Polonico Lituanicoque, addo & Vngarico Germanicoq; militi fortiſs. & iniuriarum cœli patientiſſimo, vniuersè vnà cum ducib⁹ ſuis viris clariſs. paucis hiſce verbis gratulor; & vt vltima primis reſpõdeant, vtque ſuperbam & barbarã gentem ad genua tua procumbentem videamus, vel audiamus, opto. Hoc igitur me adduxit, vt M. Tuæ hoc munuſculo gratularer. Mitto, quod acer & conſtans catholicæ religionis, nõ modò ſectator, verùmetiam propugnator & vindex, feroculorũ & inquietorum eius nouatorum vafros ac turbulẽtos conatus placido cõſilio, & authoritate tua frangere ſtudes, eãque cùm in noſtra Polonia magno animo & conſtanter tueri, ſed etiam in Liuonia, & in Trãſyluania tua reſtituere, & in deuicta ſiue recuperata Poloſcẽſi prouincia propagare ſatagis. Sed hæc, & quæ præterea expectantur abs te, in alijs regijs & regalibus actionibus pręclara & ſempiterna laude digna opera tua, alij ętate, ingenio & eloquẽtia forẽtiores luculẽtiùs celebrabunt, atq; adeò iam celebrant; Mihi ſeniculo ſummis ea labijs hîc delibâſſe ſat eſt, ne prorſus aſſymbolus ac de pſtitis hactenus abs te regno tuo, & patriæ meæ chariſsimæ beneficijs ingratis eſſe videar. His igitur de cauſis opus hoc, ad regnũ audatiſſimi Regis Sigiſmũdi ſenioris productũ à me, & tertiùm recognitum & correctum (quod plurimorum manib⁹ apud exteras iuxta ac noſtram nationẽ eritur) Maieſtati tuę Regię dedico, non dubitans ſtudium hoc meũ gratum ipſi fore. Quin etiam filio fratris tui ornatiſsimo iuueni, Illuſtriſs. & Reuerẽdiſs. D. Andreę Batoreo S. R. E.

tituli

EPISTOLA

tituli S. Adriani Diacono Cardinali, dignitate patri, ætate, & sacra adoptione filio meo; qui iuuenili sua ętate, ad præclaras virtutes patrui sui omni conatu sedulò enititur. Adiunxi autem descriptionem ipsius Poloniæ (quæ sola Polonię nomē prius habebat) quater antehac editā. Quæ quasi clauis est ad historiā planiùs, & rectiùs intelligendam. Accesit etiā viri nobilis & eruditi Bernardi Vapouij fragmentum, ad relictam à me D. Sigism. Augusti vitæ prosecutionē pertinens: dediq; toti operi commune Poloniæ nomen. Legetis igitur ea, imò veriùs relegetis (legistis enim vterq; iam antea) quando eritis cōsiliorum publicorum, & iudiciorum, alijs curis & negotijs, grauioribusq; & pijs studijs vacui: Et laudatorum quorundā Regum & Principum decora suauiter in vobis ipsis recognoscetis & agnoscetis, atq; ex præteritis futurorum rationē, successus, & euentus prouidè æstimabitis: qui est vel præcipuus historiæ fructus. Nā quòd ea hortamento & exēplo Maiest. Tuę sint ad imitandū, nihil est; lōgè enim ea in omnibus actionibus suis superiorum Principum & Regum exempla, & omniū exhortationes alacritate sua præcurrit. Cæterùm ea, quæ Sigismundis patre & filio regnātibus à Polonis nostris domi forisq; gesta sunt, alij elegantiori & sublimiori stylo, nisi fallor, prosequūtur. Senioris tamē vitā ego ipse breui oratione funebri cōplexus, quasi materiam ijs relinquo. Quod restat, Deum precor sedulò vnà cum grege mihi commisso, vt Maiest. T. R. vnà cum ornatissimo nepote ipsius diutissimè nobis seruet saluam, incolumem, & omni felicitate florentem. Ex arce nostra Episcopali Heilsberga Calend. Augusti, Anno Domini

M. D. LXXXVI.

AVTHOR

AVTHOR LECTORI.

Dum typographus incumbit excudendo huic operi, decesit è viuis Serenisimus & omni laude dignisimus, & cum priscis heroibus comparandus Rex Stephanus, cui viuenti nos id, quartùm edentes, dedicauimus: nihilomagis consilium dedicandi mutauimus. quo certius esse debet, in superiori præfatione nihil datum esse auribus optimi Regis, qui in pace Christi quiescat.

IN

MARTINI CROMERI ANNALES Epigramma.

Herodotum Graij, te Liui habuère Latini:
Historicus gentis primus vterq; suæ.
Sarmata Cromerum parem habet, licet impare cœlo,
Suspectum & falsò nomine Barbariæ.
Magnanimos Lechos in apricum protulit, omnes
Romano ore, animo penè pariq; fide.
Non cedit Lechus, tibi victrix Roma, triumphis:
Non cedit noster Liuio in eloquio.
Viue itaq;, Historiæ fama, te authore, Cromere,
Sarmatiæ antiquæ reddita vita viget.

Andreæ Schonei
Magi. Craco.

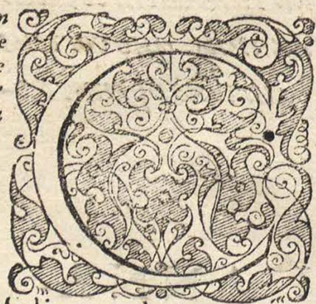
Gologori

AD SI-

AD SIGISMVNDVM AVGVSTVM INCLYTVM REGEM POLONIAE &c.

PROOEMIVM PRIVS.

Petrus Gamratus archiepiscopus Gnesnensis, & episcopus Cracouiensis.

VM PETRVS GAMRATVS archiepiscopus Gnes-
nensis, idemq; Cracouiensis episcopus vir consilio
promptus, gratia populari, & autoritate, quam par-
tim liberalitate, & beneficentia singulari, partim e-
gregio in parẽtes tuos, SIGISMVNDE AVGVSTE,
Rex inclyte, & in Rempub. Polonam studio colle-
gerat, florentissimus honestum ac luculentum præ
sidium ad vitam degendam, & ocium literarium mihi parauisset, post
mortem eius retuli me totum protinus ad ea studia, quibus ab ineunte æ-
tate delectatus eram, quæque ne in ipso quidem aulicæ vitæ cursu penitus
deserueram. Tunc autem longè liberior & expeditior, non habui satis, mi
hi ipsi (quod aiunt) & Musis canere, sed cœpi circumspicere, quónam mo
do fructum studiorum meorum ad publicam plurimorum vtilitatem re-
ferrem.

Occasiones scribendæ historiæ.

Perpendebam cum animo meo, non solùm quid à nostris quidem ho
minibus potissimum expeteretur, ab externis verò cupidè, & cum nõnul-
la Polonici nominis illustratione acceptum iri videretur: sed etiam, quid
à me, hac ingenij, doctrinæ, iudicijq; tenuitate & angustia præstari vtcun-
que posset. Occurrit mihi in primis historia nostræ gentis, quæ tractata
quidem est ante nos à Vincentio Cadlubco episcopo Cracouiensi, & Gal-
lo quodam monacho ante trecentos annos, ab Ioanne autem Dlugosso,
& Mathia Miechouiensi, & alijs quibusdam Anonymis longè posterius,
nostra verò ætate ab Iosto Ludouico Decio, & Bernardo Vapouio: Ve-
rùm ita tractata, vt homines partim accuratius, partim emunctius, & ele-
gantius aliquid requirerent. Qua de re memineram, Rex optime, quem
sermonem Vilnæ mecum familiariter habuisses, prius quàm ad regni gu
bernacula accessisses: cùm eò non modò à suprà memorato Petro Gam-
rato patrono meo, verùm etiam à parentibus tuis præclarissimis allegatus
ad te venissem: Tenebam etiam, quam ego spem honestissimi desiderij
tui explendi tibi ostendissem, cùm indicassem, datum quidem esse à patre
tuo rege sanctissimo & sapientissimo negotium viro in primis docto ac
pio, & eloquentia iudicioque singulari, Stanislao Hosio præceptori meo,
qui nunc opera tua Varmiẽsis episcopus est, vt historiã Bernardi Vapouij,
quam is ante viginti annos mortuus imperfectam & rudiusculã reliquit,
recognosceret, atque expoliret: sed eum negare, id à se, alijs grauioribus
negocijs occupato, commodè præstari posse: & maioris autem negocij vi-
deri, alienis scriptis limam admouere, quàm proprio Marte opus detexe-
re. Hoc igitur magis de conscribenda Historia cogitare cœpi, quæ & ori-
ginem veram, & res gestas gentis nostræ complecteretur. Et intelligebam
equidem, quid res tanta requireret. Sed cùm neque Hosius, neque quis-
quam alius laborem illum susciperet, suscepi ego: non tam virium mea-
rum, & ingenij, stylique fiducia, quàm ne præclaro tuo, multorumque no

Polonicarũ rerum scriptores.

Sigism. Aug. regis sermo de historia.

Stanislaus Hosius, episcopus Varmiensis.

Autoris consilium.

Impedimenta.

strarium hominum desiderio, & publicæ vtilitati deessem. Verùm in pro-
sequendo Opere plus, quàm credideram initio, difficultatis reperi. Neq;
hoc dico, quod viri clarissimi, & cùm alijs præclaris virtutibus, tum inte-
gritate & honestate vitæ, humanitate, elegantia, lenitate & mansuetudi-
ne ornatissimi, Samuelis Maceouij episcopi Cracouiensis, & Cancellarij
Poloniæ voluntate primùm, deinde tua quoque Rex benignissime, auto-
ritate ad scriptionem, iudicia aliaque aulica negotia, & ad longa ac frequẽ
tia itinera tecum, legationesque pro te obeundas ab instituto opere iden-
tidem reuocatus sum: non has, inquam remoras mihi obiectas esse queror
(quanquam hæ quoque diutius me ab absoluendo opere inchoatò distra-
hebant) sed illud magis, quòd in tot seculorum historia quem certum du
cem sequerer, non habebam. Animaduertebam Vapouium, Decium, &
Miechouiensem, Dlugossum potissimum secutos esse: illum verò nõ ma-
gnopere versatum in externis historijs, quæ Polonica scribenti magno
adminiculo esse poterant, nonnunquam perplexum esse, nec perpetuò
sibi constare, nec rationem temporum tenere: & πλείω πάρεργα τῶν ἔργων, vt
Græcis est in prouerbio, persecutum esse, & operi imperfecto immortuũ,
ad recognoscendum id nihil temporis habuisse. Neque tamen magis re-
prehensione dignum eum iudicabam ob id, quòd non omnia præstitisset,
quàm laude, quòd primus maximo labore, & indefesso studio glaciem,
quod dicitur, perfregisset. Quamuis enim scripsisset ante eum Vincẽtius,
& quidam alij, quemadmodum superius attigi, sed cõcisè admodum, nõ-
nulla etiam fabulis, vt mihi videtur, quàm historiæ propiora. Itaque co-
actus sum externas veterum iuxta ac recentiorum historias, vicinarumq;
gentium annales conquirere, & peruigili cura euoluere. Nec tamen in eo
posita erant omnia. Multa à scriptoribus partim ignoratione rerum ex-
ternarum peruerti, aut omitti, partim maleuolentia & inuidentia, vel as-
sentandi, suaque extollẽdi studio deprauari solere non ignoramus. Sic au-
tem æstuanti, tu mihi SIGISMVNDE AVGVSTE licet aliud agens suc-
curristi: idque siue vltrò, siue viris omni ingenij, prudentiæ, dexteritatis,
fidei, virtutisque laude cumulatissimis, & erga me propensissimis, Ioanne
Ocesio affini meo Cancellario, & Ioanne Prœrembio Procancellario
consultoribus: dum mihi archiuum regium recognoscendi, & in ordinẽ
redigendi prouinciam mandasti. Ibi enim reperi non pauca publica lite-
rarum monumenta, quæ magnam in hac altera editione historiæ nostræ
lucem attulerunt, quemadmodum suis locis planum fiet. Iure igitur opti-
mo hoc Opus nostrum tu tibi quasi proprium vendicabis, quod & inci-
tator atque autor quodammodo ad id suscipiendum initio mihi fuisti, &
in eo perficiendo non solùm fauore tuo, verùm etiam archiuo aperiendo
magnopere me adiuuisti. Non ornabit fortassis, augebit quidem certè
hic liber bibliothecam tuam, quam omni genere librorum instructissi-
mam exornandæ arci Vilnensi, splendidè & magnificè à patre quidẽ tuo
inchoatæ, abs te verò exædificatæ quasi colophonem addidisti. Cogno-
sces tamen hic incunabula, incrementa & conuersiones Reipublicæ no-
stræ, & regni tui. Cognosces non solùm Polonorum & Lituanorum tuo-
rum, sed etiam aliorum quorundam finitimorum populorum origines,
& successus varios. Cognosces quasi in speculo imaginem rerum præsen-
tium, & quem quæq; consilia nostrorum hominum atque regum exitum

Samuel Maceouius, episcopus Cracouiensis, & Cancellarius Poloniæ.

Ioannes Ocesius Cancellarius. Ioannes Prœrembius Procancellarius. Archiuum regiũ ab autore in ordinem redactum.

Vilnẽsis arx, & bibliotheca regia.

Fructus legendæ huius historiæ.

habuerint:ita vt quamuis absque eo abundes consilio & ingenio, rectius tamen è præteritis præsentium moderandorum rationem inire posse videaris. Et scitus est ille poetæ cuiusdam versiculus:

Fœlix quem faciunt aliena pericula cautum.

Cognosces denique res gestas bello & pace clarissimas proaui, aui, cæterorumque maiorum tuorum, in gloriam tuam redundantes. Quibus non inferiora sunt, quæ pater tuus D. SIGISMVNDVS Rex gessit, quæq; abs te etiam expectantur. Sed ea nos segregauimus, siue ipsi alio rursus operæ prosecuturi, siue (quod malim) alijs vegetiori ingenio, vberiore doctrina & eloquentia præditis relicturi. Nam ad alia nos iam vocat institutum vitæ nostræ. Nihil autem hic auribus hominum nostrorum dedimus, nihil domesticorum malorum dissimulauimus, neque alienas res gestas data opera eleuauimus: sed veritatem, quæ prima est historiæ virtus, vbique potissimum consectati sumus. Ita verò stylum temperauimus, vt Latinè quidem, quoad à nobis præstari potuit, scriberemus, & succinctè; intelligi tamen cùm ab alijs, tũ à nostris hominibus, etiã qui leuiter literis tincti essent, non difficulter possemus. Quo factum est, vt nobis nonnunquã verbis minus puris vti necesse fuerit, dum Lectorum captui seruimus. Cæterùm locorum & hominũ barbara nomina exẽplo veterum Græcorum & Latinorum scriptorum inflexim us, ita vt Romanũ quidem sonũ, & quasi ciuitatem acciperent: indolem tamẽ suam genuinam, quoad fieri posset, retinerent, quo agnosci à peritis linguæ Polonicæ & Slauicæ absque negocio possent. Totum autẽ Opus triginta libris distinximus. Ac primis quidem decẽ originẽ, & prima quasi incunabula gentis sub barbaris & idololatris ducibus: deinde florem iuuentæ sub Christianis regibus: morbum denique & καχεξίαν quasi ægrotantis Reipublicæ sub pluribus prius ac dissidentibus inter se Principibus vacante regno persecuti sumus. Medios à restituto regno orsi, ad exitum Vuladislai Iagellonis proaui tui, Rex, detexuimus. Extremos verò cæteris quatuor regibus, vsque ad SIGISMVNDVM patrem tuum dedimus. Operæprecium autem facturi videbamur, si gentis nostræ originem, non admodum celebrem, neque multis cognitam, initio diligentius persequeremur, verumq; in profundo latens erueremus: in quo multum sanè laborauimus. Cæterùm assecuti ne id simus, an minus assecuti, æqui & candidi Lectoris erit iudicium: alijs quidem duntaxat acriori ingenio, maiorique siue vsu & cognitione rerum, siue felicitate præditis ad peruestigandum & inueniendum verum viam aperuimus. Quod si cui morosulo reprehendendis claris receptisq; scriptoribus plusculum indulsisse videbimur, cogitabit is, modicè & verecundè, ac non nisi necessariò id à nobis factum esse, cùm verum intelligi, & animis aliquo fortasse præiudicio præoccupatis insigi, nõ facile posse videretur, nisi falsa aut incerta refellerentur. Deus opt. max. M^tem. T. diu seruet incolumem & fortunatam. Cracouiæ anno à Christo nato 1568.

Veritas huius historiæ.

Styli attemperatio.

Barbarorum nominum inflexio.

Operis distinctio.

Origo gentis Poloniæ exquisita.

AVTHOR LECTORI S. D.

IOannes Oporinus Basileensis typographus eruditus ac diligẽs certiorem me reddidit, velle se tertiũ recudere libros nostros de origine & rebus gestis Polonorum. Vnde cùm ego spem cõcepissem, victurum esse Opus tam vendibile, nec in eo me oleum, quod dicitur, & operam penitus perdidisse, resumpsi id in manus, eodem studio, quo fui aggressus initio ante tertium decimum vel quartum decimum annum: nimirum bene pro virili mea merendi de communi hominum societate: recognouique diligentius, & quasi extremam ei manum imposui, cùm in aula pientissimi ac sapientissimi Imperatoris Ferdinãdi legatione perpetua præstantissimi Regis Sigismundi Augusti nomine in septimum annum fungens, ocio nõ carerem. Cuius laboris maximam partem in itinere confeci ante vnum annum cum eo ipso Imperatore ad Francofordiensem Septemuirum Electorum conuentum proficiscens, quo filius eius Maximilianus iam Rex Boemorum, Princeps omni genere bonorum ad miraculum ornatissimus, rex Rom. creabatur, & successor Imperij designabatur. Et fortè incidit tunc in manus meas Opus idem in Germanicam linguam traductum ac editum, quod mihi ad perficiendam recognitionem magis etiã calcar addidit. Præter typographi autem errata correcta, non pauca in hac editione limauit ætas, rerumque vsus maior: & exactior noticia, quæ approperata initio prodierant, quo multorum desiderio satis fieret. Cumque legatione illa, & mox alia pacificandorum regum Septentrionalium defunctus, ad ocium me recepissem, resumpsi Opus in manus iterum atque iterum, & liberiorem ei limã adhibui, primo præsertim libro, quem totum ferè mutaui, siue aliter disposui, sic tamen vt argumentum & res subiecta maneret propè eadem. Quem laborem nostrum non ingratum tibi fore confidimus. Adiecimus autem iudicium viri in primis eruditi Francisci Robortelli primarij apud Patauium Veneti Græcarum & latinarum literarum professoris, quod etiam nobis ad edendum denuò opus calcar addidit. Dabimus tibi, spero, aliquando etiam exactiorem Poloniæ descriptionem, duobus libris absolutam: in qua non modò regionum rationem, naturam, cultum & prouentus, verùm etiam ingenia, mores & instituta inhabitantium eam populorum, formamque reipubl. cum magistratibus suis tanquam in tabula inspicere licebit. Vale. Cracouiæ mense Iulio. Anno M. D. LXVI.

Maximilianus rex Rõ. creatus.

Commonendus autem es nobis, optime Lector, in Polonicis & alijs barbaris nominibus, quo peculiarem sonum vocum exprimas, vt legas:

Vu sequente litera consonante medio sono inter b & f, quomodo Græci ϐ pronunciant, vt in Vuladislao.

Z pro c exili nonnunquam, quemadmodum à Latinis in cibo vel cera legitur: vt in Iablanez: nonnunquam asperiore sono, quemadmodum Germani sz proferunt, vt in Zarnouecia. ss etiam asperius sicut Germani sch: vt in Zauissa.

Ci in principio nominum pro cz. Boemorum imitatione vsurpauimus, vt in Ciapla: interdum etiam in medio, Sochaciouiam, pro Sochaczouiam scribentes.

Alicubi inter plures consonantes vocalem interseruimus, quo mollior esset vox: vt pro Mscislao Mescislaus, Mesciugus pro Msczugo.

In summa, stridores omnes & sibilos vocum barbarorum, qui vix, aut ne vix quidem Latinis literis exprimi possunt, quoad potuimus, emolliuimus.

FRANCISCVS ROBORTELLVS VTINENSIS MARTINO CROMERO S. D.

LVCAS Podoßius auditor meus, iuuenis propter singularem virtutem & eruditionem mihi charißimus, quo ego familiariter vtor, historiam à te superiore anno editam rerum Polonicarum, non modò mihi legendam tradidit, sed etiam librum ipsum, vt sui esset amoris erga me monimentum, dono dedit. Legi igitur statim omnem, & auide quidem percurri. Alliciebat enim me rerum varietas ipsa: plurimum verò me delectabat, ac veluti in medio cursu defatigatum recreabat orationis tuæ suauitas & puritas, quam in ea describenda adhibuisti: tam enim politè, tam grauiter, tam copiosè & eleganter omnia es persecutus, vt qui in eo genere tecum conferri poßit, non videam. Valde mihi probatur disputatio illa quidem subtilis & docta, quam ab initio libri habuisti, de origine & antiquitate Slauorum, vnde tu Polonos tuos verè ortos scribis. Quid verò potuit ingeniosius aut acutius dici de lingua ipsa, de moribus, de commigrationibus ipsorum, quàm quod à te dictum fuit? vt erat hoc maximè necessarium cognitu, antequam historiam scriberes, ita planè in eo explicando non recentiores modò, sed veteres omnes mihi videris superasse. Nam de Gallis & eorum origine multa Liuius & Cæsar: de Germanis etiam: multa de Opicis & Siculis, alijsq; Græcis Thucydides: sed omnia perpusilla sunt: si cum ijs, quæ à te veterum testimonio comprobata scripta fuerunt, conferantur. Huc accedit quod nomina Slauica tam aptè ad sonum Romanum redegisti, vt nihil inconcinnum, nihil durum, nihil asperum in ijs relictum sit: quod te exemplo Cæsaris, & aliorum fecisse video, qui, vt satis cõstat, Dumnorigis, Orgetorigis, & aliorum nomina quàm plurima ita effinxerunt, vt Romanorum aures non offenderet. Tam verò aptè efficta, præterquam quod gratiora nobis sunt, etiam ad memoriam videntur esse firmiora: nec tamen à communi loquendi consuetudine ita recedunt, vt quiuis prouincialis ea non agnoscat. Sed hæc leuia fortaßis sunt: illa multo maiora. Singulorum regum Poloniæ res gestas, Reipubl. formam & mutationem omnem, procerum dignitatem & autoritatem, comitiorum habendorum rationem, suffragij ius omne, legum sanciendarum causas, & mores omnium populorum ita explicas, vt, quod in primis historicum ego efficere debere sentio, ex tuis libris πολιτεία tota Polonorũ colligi atque agnosci, & ad veterum philosophorum Platonis & Aristotelis, qui de tota hac ciuili scientia vberrimè scripserunt, normam dijudicari poßit. Temporum series præterea ita constat vniuersa, causæ

causæ & euentus rerum, ipsarumque gerendarum ratio tam liquidò apparent, vt nihil requirere, quamuis diligens & attẽtus lector poßit amplius. Laudo etiam, quòd nullam vllius actionem priuati hominis persecutus es, quæ non esset cum publicis actionibus coniuncta; quod video à multis nostræ ætatis factum temere, dum assentari nõnullis volunt. Tu sine assentatione vlla liberè omnia profers, vt & virtutis & vitij genus omne ac vitæ cuiusque modulus cognosci poßit. ἐπιφωνήματα quoque illa tam crebra: quæ veteres etiam ipsi falsò existimarunt esse historici propria, vt quale quidq; sit ipsi iudicarent, quod vitaueris, valde probo. Sic enim Lectori ipsi, si bene nauus fuerit, & industrius, potestatem fecisti iudicandi, quid de quoque negocio, ac re gesta sit sentiendum. Habeo ego mi Cromere, comprehensam animo quandam historiæ scribendæ formam multis rationibus comprobatam, ad quam cùm tu vnus proximè accedas, non poßum summum ingenium tuum, & prudentiam singularem non admirari. Te igitur plurimi facio, sicuti debeo, atque vt huius meæ erga te præclaræ voluntatis testimonium extaret aliquod (etsi cum Luca Podoßio sæpe, & Andrea Patricio, quos ego in primis amo, adolescentes doctos & modestos, collocutus eram) has ad te volui dare literas, quas ita planè legas velim, vt ab homine tui amantiß. scriptas.

AVTHORES IN HOC OPERE CITATI.

Aeneas Syluius.
Albertus Crantius.
Annales Russorum.
Annales Lituanorum.
Anonymos Polonus.
Antonius Bonfinius.
Appianus Alexandrinus.
Bernardus Vapouius.
Berosus Chaldæus.
Blondus Foroliuiensis.
Cornelius Tacitus.
Eginhartus.
Erasmus Stella.
Eusebius Cæsariensis.
Eutropius.
Ezechiel propheta.
Franciscus Irenicus.
Gallus monachus.
Gregorius Magnus pont. max.
H. Mutius.
Helmoldus.
Hermannus Contractus.
D. Hieronymus.
Ioannes Dlugossus
Ioannes Dubrauius.
Iornandes Alanus.
Iostus Ludouicus Decius.
Iosephus Hebræus.
Lambertus Schaffnaburgensis.
Luitprandus.
Martinus Gallus.
Matthias Miechouiensis.
Moyses.
Nauclerus Tubingensis.
Nicephorus.
Olaus Magnus Gothus.
Otto Frisingensis.
Paulus Diaconus.
Paulus Iouius.
Paulus Constantinus Phrygio.
Philippus Callimachus.
Plinius.
Pomponius Mela.
Pomponius Lætus.
Procopius Cæsariensis.
Ptolomeus Alexandrinus.
Radeuicus.
Sabellicus.
Saxo Grammaticus.
Sigismundus Herbersteinus.
Strabo.
Terentius.
Venceslaus Hagecus.
Vincentius Cadlubcus.
Vitichindus Saxo.
Zonaras.

PRIN-

PRINCIPVM ET REGVM POLONORVM INDEX.

Principes idololatræ.

Lechus.
Duodecim Duces seu Palatini.
Cracus.
Lechus II.
Venda.
Duodecim Pal. iterum.
Præmislus siue Lescus primus.
Lescus secundus.
Lescus tertius.
Popielus senior.
Popielus iunior.
Piastus.
Ziemouitus.
Lescus quartus.
Ziemomyslus.

Christiani.

Princeps

Mieciflaus primus Christianus anno 965.

Reges.

Boleslaus cognomento Chrobrus ab Ottone tertio Imp. Rom. Rex Pol. appellatus, & Gnesnæ coronatus, anno 1001.
Miecislaus.
Cazimirus I.
Boleslaus II. cogn. Ferus.

Principes siue Monarchæ.

Vuladislaus I.
Boleslaus III. cogno. Criuoustus.
Vuladislaus II.
Boleslaus Crispus.
Miecislaus senex, ter.
Cazimirus.
Lescus Albus cum Helena matre.
Vuladislaus Lasconogus.
Boleslaus Pudicus.
Lescus Niger.

Reges rursus.

Præmislus Regium titulum repetiuit, anno 1295.
Vuladislaus Locticus reiectus & receptus.
Venceslaus Boemus.
Cazimirus II. cognomento Magnus.
Ludouicus Vngar. & Pol. rex.
Vuladislaus Iagello.
Vuladislaus III. Pol. & Vng. rex.
Cazimirus III.
Ioannes Albertus.
Alexander.
Sigismundus I.
Sigismundus II.
Henricus Valesius Gallus Poloniæ & Franciæ rex.
Stephanus Batorius Vngarus rex, Transyluaniæ & Liuoniæ princeps.

MARTI-

STEPHANVS *Primus, Dei gratia* REX POLONIÆ, *Magnus Dux Lithuaniæ, Russiæ Mazouiæ, Samogitiæ, Liuoniæ, Transsyluaniæ Princeps, &c.*

Sic STEPHANVS *frontem viuens oculosque gerebat*
REX, pius, et sapiens belloq. et pace coruscans.

ELOGIVM MAGNI STEPHANI I. POLONIAE REGIS, QVI GRODNAE, MVLTIS REBVS PRAECLARE GESTIS, PACEQVE PVBlica relicta, mortuus est Anno Domini 1586. Die 12. Decembris.

IN templo plus quàm Sacerdos.
In Repub. plus quàm Rex.
In sententia dicenda plus quàm Senator.
In iudicio plus quàm Iurisconsultus.
In exercitu plus quàm Imperator.
In acie plus quàm Miles.
In aduersis perferēdis, iniurijsq; condonandis, plus quàm Vir.
In publica libertate tuenda plus quàm Ciuis.
In amicitia colenda plus quàm Amicus.
In conuictu plus quàm Familiaris.
In venatione ferisq; domandis plus quàm Leo.
In tota reliqua vita plus quàm Philosophus.

STEPHANVS REX POLONIAE

STEPHANO PALATINO SVB IOANNE REGE TRANSILVANIAE, MATRE ANNA THELEGDI ANNO S. CIↄ.
Iↄ. XXXIII. DIE DD. COSMAE ET DAMIANI NATVS, IN PVERITIA BONARVM LITERARVM
STVDIA DOMESTICO STVDIO ATTIGIT: ADOLESCENTIAM, IN AVLA FERDINANDI IMPERA-
TORIS, EIVSDEMQVE VNGARIAE REGIS: MATVRIOREM AETATEM, IN BELLIS VNGARIAE CIVI-
LIBVS EGIT. IN QVIBVS ET CANDENTES GLOBOS, NOVVM INCENDIORVM GENVS, ALIIS OMNI-
BVS INCENDIIS PRAESENTIVS, PRIMVS INVENIT INSTITVITQVE. A IOANNE PRINCIPE TRANSIL-
VANIAE PRIMO AD FERDINANDVM AC MAXIMILIANVM IMPERATORES, ITERVMQ. AD MA-
XIMILIANVM SOLVM LEGATVS MISSVS, IN SECVNDA LEGATIONE, OB TVRBATAS EO ABSENTE CON-
DITIONES PACIS CAPTVS, VLTRAQ. BIENNIVM IN CVSTODIA HABITVS, TOTVM ID TEMPVS OPTI-
MARVM ARTIVM STVDIIS, ANTIQVORVMQ. OMNIS GENERIS AVTHORVM LECTIONIBVS TRANSMI-
SIT. POST MORTEM IOANNIS PRINCIPIS TRANSILVANIAE IOANNIS REGIS FILII, GASPARI BE-
KESSIO, QVEM IOANNES PRINCEPS SVCCESSOREM SIBI DESTINARAT, POPVLARIVM STVDIIS PRAE-
LATVS, AD HONOREM EVM EVOCATVS FVIT. BEKESSIVM RES NOVAS TENTANTEM EIECIT: ITERVM-
QVE A MAXIMILIANO IMPERATORE, AD QVEM PROFVGERAT, PROFECTVM, AC PRAESIDIIS EX
ARCIBVS VNGARICAE DITIONIS CAESAREAE DEDVCTIS TRANSILVANIAM INVADENTEM, FVDIT, FV-
GAVITQVE. NON MVLTO DEINDE TEMPORE INTERIECTO, MAIORVM RERVM MATERIAM FORTVNA
STRVENTE, AB ORDINIBVS REGNI POLONIAE IN DVAS PARTES DIVISIS, ALTERIS MAXIMILIANVM
IMPERATOREM ELIGENTIBVS, AB ALTERIS IPSE IN REGNVM VOCATVS FVIT. QVOD MOX, VT DE-
LATVM ERAT, INGRESSVS CELERITATE EX INCERTO CERTVM SIBI FECIT: MAXIMARVM DISCORDIA-
RVM SEMINA PRIMO ADVENTV OPPRESSIT: REMQ. PVBLICAM EX TVRBATISSIMA TRANQVILLISSI-
MAM REDDIDIT: PRAESIDIVM ADVERSAE PARTIS EX LANDSKORONA DEIECIT: GEDANENSES IN PAR-
TIB. OBSTINATIVS PERSISTENTES PRIMVM PRAELIO DIRSAVIEN. TVM ALIQVOT MENSIVM OBSIDIONE
AD OFFICIVM REDVXIT. COMITIIS INDE VARSAVIAM INDICTIS IVDICIA A NOBILITATE INTERREG-
NORVM TEMPORE SINE CERTO ORDINE AC RATIONE VSVRPATA FIRMAVIT: CONSILIO AC PRV-
DENTIA CERTISQVE LEGIBVS CIRCVMSCRIPSIT. IISDEM COMITIIS BELLVM CONTRA IOANNEM
BASILII F. MAGNVM MOSCOVIAE DVCEM AB ORDINIBVS DECRETVM, SVSCEPIT: PERQVE TRI-
ENNIVM ITA GESSIT, VT PRIMO ANNO POLOTIA, SOKOLA, SVSSA, KRASNA, VSVIATA, SITNA,
IESERISCIA, KOSSIANO, NESCERDA, TOTOQVE DVCATV POLOTIENSI: ALTERO, LVKIS, NEVELA,
SAVOLOTIA, AGROQVE LVKANO VNIVERSO HOSTEM EXVERET: TERTIO, OSTROVIA PRIMVM CA-
PTA PLESCOVIAM PER INIQVISSIMVM ANNI TEMPVS EO VSQVE OBSIDERET, DVM AD
PACEM PETENDAM CEDENDAMQVE LIVONIAM VNIVERSAM, DVCATVM POLOTIENSEM AC
AGRVM VELISIENSEM AMPLISSIMVM, HOSTEM ADIGERET, QVAEQVE ILLE TRIGINTA
FERE ANNORVM SPATIO MAXIMA CVM SANGVINIS AC LABORIS PROFVSIONE VIX PEPERE-
RAT; IPSE TRIENNALI BELLO RECVPERARET. OMNIVM IN HVNC VSQVE DIEM, CVM EXTER-
NORVM TVM DOMESTICORVM HOSTIVM PARTIM ARMIS, PARTIM CLEMENTIA AC IVSTITIA

VICTOR.

Septentrio

Occidens

Oriens

MAGNI DVCATVS LITHVANIAE LIVONIAE ET MOSCOVIAE DESCRIPTIO.

Matthias Strubicz Nobilis Polonus describebat

Cum priuilegio

Meridies

Milliaria Germanica
5 10 15 20
Venedicus sinus
BALTICVM MARE
SAMOGITIA
Occidens
SILESIAE PARS
POLONIAE, LOCORVMQVE VICINIORVM DESCRIPTIO.
Auctore Wenceslao Grodeccio Polono.

LIVONIAE PARS
MAGNVS
DVCATVS
LITVANIAE.
VOLHINIA.
PODOLIA.
MOLDAVIAE PARS.
PONTI EVXINI PARS.
Oriens

MARTINI CROMERI, EPISCOPI VARMIENSIS POLONIA, SIVE DE ORIGINE ET REBVS GESTIS POLONORVM, LIBER PRIMVS.

POLONORVM ET SLAVORVM EXORTVS ET SEDES. CAP. I.

Poloniæ situs.

PRIMVM omnium constat, Polonos, gentem maximam, à Sarmaticis montibus & Carpatho, secūdum vtrunque latus Vistulæ fluminis, & ad Odrā (siue is Viadus, siue Gutalus est antiquis) versus Septentrionem & Occasum æstiuum longè lateque habitare, magnā Sarmatiæ iuxta ac Germaniæ partē complexos. Quorum fines, mores, & rationē reipub. nos alio opere, quod quater iam in lucem prodijt, diligenter persecuti sumus.

Polaci. *Polonorum nomen recēs.* *Ciechi.*

Polacos ipsi se appellāt, atq; ita ferè etiam à vicinis & externis populis appellantur. Vtrumq; autem id nomen recens est, & vix à septingentis vel octingentis annis vsurpari cœptum: quemadmodum Ciechorum quoque, quos Latini & Germani Boemos vocitant. Sunt autem eiusdem linguæ, & consanguinei, hi duo populi, & ab vna stirpe orti: quemadmodum communis omniū fert opinio. A Slauis, seu Slauinis, pleriq; omnes eam deriuant: ipsique eam originem libenter agnoscunt, linguaque profitētur, Slauos se communi appellatione vocitantes.

Slaui, seu Slauini quādo. *Proc. de bel. Got. lib. 1. & 3.* *Iorn. de rebus Get. & de regn. & temp. succes.* *Blon. ab inclin. imp. dec. 1. lib. 1.*

Sed ne Slauorum quidem, & Slauinorum nomen (vtroque enim modo enunciatur) admodum antiquum est. Primus, quod equidē sciam, Procopius Cęsariensis, ante mille & triginta vel quadraginta annos, de bello Gotico Iustiniani Imperatoris Romani scribens, mentionē eorū facit: itēque eius æqualis Iornandes Alanus. Tametsi Fl. Blōdus Foroliuiēsis, qui ante centum annos historiam ab inclinatione Romani imperij conscripsit, amplius centum annis antiquiora Arcadij & Honorij tempora persequens, Slauorum meminit. verùm Iornandes non obscurè indicat, nomen id nouum suo tempore extitisse: quod postea planū faciemus.

Slauorū domicilia & amplitudo. *Greg. in ep. ad episcopos Istrien.*

Olim quidem tempore suprà memoratorū scriptorum, Slaui, seu Slauini ab Istro siue Danubio in Septentrionem habitarunt. indeque transmisso eo flumine, Mysiam, Pannoniam, Macedoniam, Thraciam, Istriam diuexarūt. Inter Drauum & Sauum siue Saum flumina, & in Illyrico ac Dalmatia consederunt, eique regioni Slauoniæ nomen dederunt, Romanumque imperium prorsus debilitarunt, eodem Iornande & D. Gregorio primo eius nominis Pontifice max. testibus. Ne Germaniæ quidem pepercerunt. Ad eam denique amplitudinem peruenêre, vt propè dimidiam Europæ, nonnullam etiam Asiæ partem teneant.

Vindæ, seu Vendi. *Vitichind. de reb. gest. Sax.*

Etenim in ea natione censentur non solū ij, qui Dalmatiā, Illyricum, Istriam, Carpathum, & Vngariæ mōtana tenent, Slauorumq; seu Slauinorū nomē peculiariter retinent: verùm etiā alię multę maximæ & fortissimæ gentes, Bulgari, Rascij seu Rasciani, Serbi, Bosnenses, Carni, Croatæ, Russi, Podolij, Volynij, Moschi, Cercassi, Pietihorsci, hoc est Quinq; mōtium accolæ: itemque Pomerani, accolæ sinus Venedici siue Balthici Albi tenus: quorum reliquiæ hodieque à Germanis Slaui, & Vindæ seu Vendi vocātur, olim varijs distincti nominibus ac populis: vt est videre apud Vitichindum, & alios recentiores historicos. Denique Lusacij, Cassubij, Silesij, Moraui, Boemi siue Ciechi: & ipsi, de quibus hoc nobis institutū est opus, Poloni. Operæ preciū igitur facturi esse videmur, si primū vniuersè Slauorū originē, & quasi in cunabula peruestigemus. Sic enim planū fiet, ab ijsne Poloni, an ab his illi, an verò aliunde vtrique, atq; etiā Boemi communem ducant originē. Quid autē Scriptores de Slauorum stirpe senserint, iam exponendum est.

De Slauorum origine tres opiniones. Cap. II.

Origines gentiū obscuræ antiquitatē affectant. *Romanorum origo.*

NON inusitatum est, vt maximæ & nobilissimæ quæque gentes, cū obscuros ortus habeant, & ex paruis initijs creuerint: vetustate tamen originis, & generis nobilitate, seu vera, seu ficta, sese vendítent: authoresq; & conditores suos vel cœlo à fabulosorum deorū stirpe deuocent, vel ab ipso vsque orbis terrarum diluuio & ex arca Noe memoriter repetāt. Ita Romanos è pastorum & fugitiuorum colluuie ad summam potentiam & claritatem euectos, Romuli sui pœnituit,

nisi genus eius atque suum, ad Martem & Venerem, falsos deos, referret. Ita Persæ Persea Iouis filium: Thraces Martem, & ipsi generis sui authorem iactarunt. Athenienses αὐτόχθονας, hoc est indigenas se esse voluerunt: itemque Aegyptij, argumento animalium, quæ secundum Nili inundationes in limo, imperfectis etiam dũ mẽbris reperiuntur. Iam et Prisci Itali Aborigines ex eo sese dixêre, quasi iã inde ab initio & origine mundi ibi extitissent. Hebræi porrò, apud quos vt antiquissima, ita certissima est historia, ab Abraamo, clarissimo & cõstantissimo veri Dei cultore ortos se esse memorant: eiusque stirpem non modò à diluuio, sed ab ipso vsque orbe terrarum condito repetunt. Ad eundem Abraamũ, Arabes quoque & Saraceni, origines suas referunt. Galli ad Comerum, siue Gomerum: Iberi, siue Hispani, ad Iobelum seu Tubal, Iapeti filios, Noe nepotes: autoribus Iosepho Hebræo, & Beroso Chaldæo, scriptoribus peruetustis. Germani siue Teuthones, à Tuiscone, prisci Iani, quem eundem Noam esse volunt, & Araxæ filio orsi, Mannum, Ingæuonem, Hermionem, Marsum, Grambriuium, Sueuum, Vandalum, Teuthonem, Alemanum, & alios deinceps reges & progenitores suos Corn. Tacito, & eodem Beroso authoribus, longo ordine recensent. Sic Hunni & Vngari, magnitudine rerum gestarum Attilæ sui non contenti, ab Hunore vsque, & Magore, Nemroti, siue Nini primi Assyriorum regis filijs, perpetua successione (veráne an falsa, non disputo) originem suam deducunt. Sic denique, vt ad rem veniamus, Slauorum genus ab ipso vsque Iapeto Noe filio repetunt ij, qui Polonorum & Boemorum annales conscripserũt. Nec id tamen vno modo. Nam alij ex Iapeto quidem Iauanum ortum esse, ex hoc Philaram, ex eo porrò Alanum, inde Anchisen, inde Aeneam, inde Ascanium, ex eo Pamphilum, hinc Reasilinam, hinc Alanum secũdum, qui primus ex Asia in Europam commigrarit. Eum verò quatuor habuisse filios. Ex his natu maximum Vandalum, Vistulæ flumini, et Polonis nomen dedisse, vt Vãdali dicerentur. Hunc deinde multos liberos suscepisse, qui quartam partem Europæ occupauerint: & Polonorum, Russorum, Cassubiorum, Silesiorum, Boemorum, Morauorum, Slauorum, Dalmatarum, Pannonum, Bosnensium, Croatarum, Bulgarorumq; regna condiderint. Atque hic subsistũt, quasi aut Phædriæ aut Thrasones è Comœdijs, aut Ca-

Persarum, Thracum,
Atheniensium, Aegyptiorũ,
Itali Aborigines.
Hebræorum
Arabum, Saracenorum, Gallorum,
Hispanorum
Ios. antiq. Iud. lib. 1. cap. 11 Beros. antiq. lib. 4. & 5. Germanorũ origo.
Corn. Tacit. de situ & moribus Germa.
Beros. antiq. lib. 4. & 5. Hunnorum & Vngarorum.
Slauorum origo secundum.

peti Tyberinij; ex historijs eis defuerint, aut comminisci plura ipsi arbitratu suo non potuerint. Alij verò ridiculam fabulositatem, nulla neque authoritate neque probabilitate nixã, auersati, longam quidem stirpis enumerationem prætermittunt: ab iisdem tamen Iapeto & Iauano, sed p Helisam filium, harũ gentium genus deriuant: illam rationem secuti, quòd Slauos, Dalmatas & Illyrios esse opinantur, qui retineant etiamnum ferè ea loca, in quibus hæ gentes, Dalmatę inquam & Illyrij, ab initio, cùm à turri Babylonica in vniuersum orbem terrarum coloniæ deducerentur, cũ Ionibus, Aeolibus, Hellenibus, siue Græcis, ac cætera Helisæ & Iauani siue Ionis posteritate consedisse, à supra memoratis authoribus Iosepho Berosoque memorantur. Adduntque: Iuani quoque siue Iani nomen, ab Ione & Iauano ductum, ei rei argumento esse, quo Slaui etiam nunc multum vtantur in hominibus appellandis. In hac autem sententia fuêre Ioãnes Dlugossus, & Matthias Miechouiensis, & alij quidã nostrates. Tametsi Miechouiensis variat in eo libro quem de Sarmatijs scriptum reliquit: & Boemis Venceslaus Hagecus, & qui ab eo recensentur Pribislaus & Cosmus Boemi, Ioãnes Merignola archiepiscopus Florentinus, & Philippus Callimachus Itali. Alij porro, cùm Vandalos antiquitus hæc loca, quæ nunc Poloni, Silesij, Marchiani Brandeburgenses, Mysnij, Cassubij & Pomerani sinus Codani siue Balthici, marisq; Sarmatici accolæ tenent, antiquitùs ad Chersonesum vsque Cymbricam, atque adeò ipsam quoque Chersonesum (quę nunc Holsatiam Ditmarsiam, ac Daniam complectitur) tenuisse, ex antiquioribus historicis & geographis recognosceret, & eos qui posterius ea loca tenuerunt, aut etiam nunc tenent, Slauos, Vendos seu Vindas à Germanis appellari animaduerterent, eosdem esse existimarunt Slauos ac Vandalos: cognatione nominum quæ est inter Vandalos & Vendos siue Vindas, etiam adstipulante. Cumque Germani homines (nam hi ferè sunt in hac sententia) iure suo, vt mihi quidem videtur, Vandalos sibi vendicarent, ad eos Slauorum originem retulerunt: ad amplitudinem & gloriam nationis suæ pertinere iudicantes, ne ea Vandaliæ ac Boemiæ antiquissima possessione, à noua & obscura gente Slauorum, qui nec ipsi certam originem suam edere possent, depulsa esse videretur, cùm Gallias per Francos & Gotos, Britaniam per Saxonas, Hispaniam & Africam

Alia opinio.
Dalmatæ et Illyrij.
Ian. Iuan.
Ioan. Dlugoss. Matt. Miech.
Venceslaus Hagecus.
Tertia opinio. Vandalorũ sedes.
Vindæ, seu Vendi, & Venedi.
Germanorũ res gestæ illustres.

fricam per Gotos atque Vandalos, Italiam primùm per Cymbros, deinde per eosdem Gotos, Vandalos & Longobardos, Pannonias item & alias Orientis regiones & gentes nobilissimas per eosdem populos partim vexasset, partim domuisset, subiugasset, atque tenuisset. Iam huic ita prçiudicatæ opinioni non solùm necesse, verùm etiam facilè erat cætera attexere, quæ de Vandalorum origine ex Beroso & Corn. Tacito colliguntur: nempe Vandalum gentis conditorem à Tuiscone prisci Noę filio, post diluuium orbis terrarum nato, duxisse originem: eumque ipsum Tuisconem, à Tanai ad Rhenum vsque regnasse. Hanc opinionem adstruxit in primis Albertus Crantius, qui patrum nostrorum memoria Vandaliam conscripsit, & in eo opere cunctas res gestas Polonorum, Boemorum, ac cæterorum Slauorum Vandalis, atque ita Germanis suis honorificè attribuit. Idem sensêre Ioannes Dlugossus, & Matthias Miechouiensis alicubi, & complures alij recentiores. Antonius quoque Bonfinius, in eo opere quod in gratiam regis Matthiæ scripsit de Origine & rebus gestis Vngarorum, licet non figat ferè vestigium, non videtur tamen ab illis in hac parte dissentire. Nec defuit eis è vetustioribus author, quem sequerentur, Iornandes: qui in eo libro, quem scripsit de rebus Geticis, Slauos siue Slauinos Vandalorum gentem esse, asserere ipsis videtur: quàm rectè, postea viderimus.

Crant. in Vand.
Dlugossus, Matt. Miec.
Bonf. de orig. & reb. gest. Vngarorum.
Iornandes.

Superiores opiniones falsas esse.

Cap. III.

SED horum nihil nos probamus: nec id temerè, aut leuibus argumentis adducti, quemadmodum iam demonstrabimus. Et illam quidem fabulosam genealogiam, quam primo loco posuimus, pluribus, quàm suprà fecimus, refellere operæpretium non est. Contra reliquas, duas opiniones, quæ quamuis diuersæ, eodem tamen ferè argumẽto locorum, quæ Slaui incolunt, nituntur, illud communiter dici potest: Non esse necesse, Slauos eosdẽ esse siue cum Dalmatis & Illyrijs, siue cum Vãdalis, propterea quod eo tũ loca incoluerunt, atque etiamnũ incolunt: sicut neq; Vandalis cõmunis fuit origo cum Pœnis, Mauritanis, & Afris: neque Gallis, Gotis, & Longobardis cum Italis: neque Francis cum Gallis: neque Hebræis siue Israelitis cum Chananæis: quamuis Vandali Africam: Galli, Goti, Longobardi Italiam, alij post alios: Franci Gallias, Hebræi Chananitidem, pulsis vel deletis vetustioribus habitatoribus, tenuerint. Pannoniam quoque olim Galli, deinde Goti, Sarmatæ, Vandali, Longobardi, Hunni, Slaui & Vngari inuicem sibi succedentes inuaserunt. Nec tamen omnes hi populi ijdem sunt, aut eandem habent originem: nisi fortè illam omnium gentium communem à Noa, vel Adamo etiam, si quis altius velit repetere. Non semper sanè eædem gentes easdem sedes tenent, aut tenuêre. verùm aliæ subinde ab alijs pelluntur suis sedibus, aut etiam delentur. Nonnunquam vltrò in alias regiones commigrant, aliqua vel cõmoditate inuitatæ, vel necessitate adactę, quemadmodum cùm de his: quas modò enumerauimus, tum de Tyrijs, Phocensibus, Lacedæmonijs, Arcadibus, Troianis, & alijs compluribus vetustis & graues historici literis prodidêre: ita vt, quod vniuersè à Comico seruo dictum est, Omnium rerũ vicissitudinem esse, de hac etiam commigratione populorum regnorumque mutatione verum sit. Sed in alijs quidem gentibus facilius id probari ac demonstrari potest, siue quòd eæ à literis & humanitate non abhorruerunt: siue quòd ipsæ quidem barbaræ, vicinos tamen habuerunt excultos literis, quibus neque ocium ac studium ad perquirendum, neque facultas ac diligentia ad conscribendum non modò vicinarum, sed etiam remotarum gentium res gestas & origines defuit. Poloni & Slaui omnes antiquitùs literas & literatos contempserunt: ac ne ocio quidem ad studia doctrinę & humanitatis abundarunt, cùm Barbari inter barbaros consedissent, & continentia cum finitimis bella gererent. Cumque prius obscuri & ignobiles in vasta barbarorũ gentium colluuie latuissent, ijs temporibus extiterunt, quibus Romani atque Græci, apud quos literarũ atque doctrinæ studia semper in primis floruêre, barbaricis Parthorum, Gotorum, Vandalorum, Alanorum, Sueuorum, Langobardorum, Saracenorum, Hunnorum, & ad extremum ipsorum Slauorum armis implicati, diuexati, & penè deleti, doctrina quoque & politia propemodum exciderunt: & domesticis perpetuis malis atque calamitatibus impediti, ne ocium quidem ad perquirendum, & literis mandandum origines & res præclare gestas externorum, eorum præsertim quos meritò oderant, habuerunt. Itaque cùm omnis illorum temporum historia perplexa & incerta est, tum Slauorum in primis: qui ad faciendum res memo-

Gentium mutationes & migrationes.
Pannoniæ habitatores
Terent. in Eunucho.
Cur obscura Slauorum origo.
Poloni & Slaui alieni à literis.
Romani & Græci à barbaris euersi.
Slaui ad faciendũ quàm ad scribendũ.

vel dicendũ aptiores.

memoratu dignas, quàm ad memorandum promptiores, & magis appoſiti, ne gloriæ quidem valde cupidi fuere. Quo factum eſt, vt non modò nihil de rebus geſtis & origine ſua comminiſcerentur, quemadmodum Goti fortaſſis, & multi alij: ſed ne tenerent quidem memoria, aut poſteris ſuis viciſſim quaſi per manus traderent, ſi quid veri certique à maioribus ſuis accepiſſent. Vixdum ſexcenti, aut ſeptingenti certè anni ſunt, ex quo Slauica ſiue Bulgarica gens literas vnà cum religione Chriſtiana, vel poſterius etiam amplexa eſt: nec magnopere ſanè earum ſtudium poſtea coluit, ſatisque habuit vnuſquiſque ſenſa animi ſui alteri abſenti literis vtcunque aperire, præteritorum iuxta ac futurorum neutiquam curioſus. Sed nos ita adhuc egimus, vt oſtenderemus duntaxat, non eſſe neceſſe eandem eſſe nationem & gentem Slauorum cum Dalmatis, Illyrijs atque Vandalis. Deinceps ergo, prorſus non eandem eſſe, demonſtremus, ſi poſſumus: & quidem diſtinctè, prius de Dalmatis & Illyrijs, mox de Vandalis.

Goti glorioſi.

Slaui quando literas acceperint.

Slauos non eſſe Dalmatas, neque Illyrios.

Caput IIII.

Dalmatæ & Illyrij.

MVLTA de Dalmatis & Illyrijs veteres Græci & Latini Scriptores memoriæ prodidere. Nam & Macedones & Romani olim cum eis bella geſſerunt. Appianus quidem Alexandrinus etiam peculiarem de his librum conſcripſit, cui nomen dedit Illyrico: in quo originem harum gentium, quamuis diuerſam à Beroſo, perſequitur. Sed nihil ad rem noſtram. Commemorat autem is, itemque Ptolemæus in Geographia, & alij ſcriptores ante & poſt eum, vrbes earum gentium, Segeſtam, Delminium, Salonem, Promonã, Terponum, Metulium, Scardonam, Iaderã: fluuios, Naronem & Saum, ſiue Sauum: populos Scordiſcos, Triballos, Liburnos, Dardanos, Atintanos: quorum nominum etymologia nihil commune habet cum lingua Slauorum, ſicut habet eorum quæ poſterius indita, hodieque in vſu ſunt: nempe Iaice, Zagrabia, Cluz, Camennygrad, Bielograd, Nouigrad, Cremẽ, Otoc, Iablanez, Gurka, Lipa, arces & oppida: Reca & Dobra, fluuij: Craina regio, ſiue territorium. Vnde apparet, nouam & peregrinam gentem poſt tempora Ptolemæi & Appiani in illis oris conſediſſe, veteribus habitatorib⁹ vel pulſis, vel ſubactis, & pedetentim extirpatis, quæ partim antiqua retinuerit, partim noua nomina locis dederit, longè diuerſa à veteribus. Iam verò quæ ratio excogitari poteſt, cur populi ijdẽ, qui prius Dalmatæ & Illyrij dicti ſunt, poſterius Slaui, & regio Slauonia dici cœperit, ſi ab initio Slaui eam tenuêre? Sed hæ quamuis graues, coniecturæ tamen ſunt. Quòd ſi demonſtramus, quo tempore primùm Slaui Dalmatiam & Illyricum, alienas ſedes, armis inuaſerint & occuparint, nullus opinor dubitationi locus relinquetur. Ad hoc autem demonſtrandum, vnus Procopius ſuffecerit: qui cùm Iuſtiniano imperatori à commentarijs, & Beliſario duci & magiſtro militiæ eius nonnullarum expeditionum bellicarũ comes fuerit, certiſſimus eorum quæ ipſius tempore, & ſub oculis penè ipſius, acciderunt, teſtis eſſe poteſt. Is igitur de bello Gotorum libro primo ſic ſcribit: Martinus interea, Valentinianusque ad Beliſarium peruenere, milites mille ac ſexcentos ductantes, quorum pars maxima Huni erant, Slauini, Antæque: qui trans Iſtrum fluuium, nec procul ab eius ripis incolunt loca. Libro autem tertio ſic: Magnæ nuper Slauinorum hominum manus Iſtrum fluuium traijcientes, & eius regionis loca depopulati, Romanorum vim maximam cœperant. Et mox: Sed Childibius poſthac adeò terrori barbaris fuit, vt per triennij ſpacium, & quamdiu eo præfecturæ munere hic fungebatur, Barbarorum nemini vnquam id flumen licuerit Romanos cauſa inuadendi pertranſire. Quin potius in alteram continentis partem Romani, Childibio duce, ſæpe tranſuecti, barbarorum vim maximam trucidarãt, & in ſeruitutem abduxerant. Slauinos hic vocat barbaros. Nec multo poſt, de ijſdem Slauinis, & conſanguineis eorum Antis memorans: Affatimque, inquit, terras habent, vt qui in vlteriore Iſtri fluminis ripa incolunt partem. Trans Iſtrum, qui idem Danubius eſt, Slauinos tunc incoluiſſe, ſcribit. Conſtat autem, Dalmatiam & Illyricum cis Iſtrum eſſe Romanis & Conſtantinopolitanis. Aliquanto verò pòſt eodem libro idem Procopius ita ſcribit: Per id tempus Slauinorum exercitus flumine Iſtro traiecto, Illyrios omnes ad vſque Epidamnum malis ingentibus affecere, partim hos trucidando, & partim ſine vllo ætatis diſcrimine in ſeruitutem, quos licuit, abigendo: & eorum bonis direptis, deſæuiebant. Adhæc & præſidia illis in

App. in Illyr.

Ptol. Geogr. lib. 2. cap. 7. Dalmaticarũ vrbium, populorum fluminũ [illegible]ano

Noua nomina diuerſa à veterib⁹.

Mutatarum gentium in Dalmatia et Illyrico argumentum.

Slaui & Slauonia.

Slaui quando Dalmatiam & Illyricum occuparint.

Procop. de bello Got. lib. 1.

Idem lib. 3.

Iſter, Danubius.

locis non pauca, & quidem præualida, occuparunt. Et rurſus memorat idem, Slauinorum nõ vltra tria millia Iſtrum, nemine obſiſtente, traieciſſe, & partim in Illyricũ, partim in Thraciam excurriſſe, ac vtrobiq; Romani exercitus duces prælio viciſſe: hisque ita peractis, omnia Illyriorum Thracumque loca depopulatos eſſe, & pleraque præſidia obſidione cœpiſſe: aliàs nunquam, niſi ſemel, Iſtrum pertranſire auſos. tunc autem primùm eos agrum Romanum inuadere cœpiſſe: & captiuorum numero infinito prædaque ingenti abactis, ad priſtinos lares (nempe trans Iſtrum) ſe recepiſſe, easque excurſiones ſubinde repetiuiſſe: & Illyricis montibus ſuperatis, in Dalmatiam perueniſſe, ac multas Romanorum copias profligaſſe. Additque ad extremum, eos non incurſantium & prędas agentium in morem ea loca infeſtaſſe: verùm perinde ac domi hyberna habere iam tum cœpiſſe, nihil hoſtile reformidantes. Atque hæc fermè Procopius. Vnde manifeſtè apparet, alios tunc à Slauis fuiſſe Illyrios ac Dalmatas. Addamus huic & Blondum, recentiorem quidem, ſed diligentem antiquitatis indagatorem. Is ergo nonnullis D. Gregorij verbis deſcriptis hæc addit: Quanquam verò Gregorius plura de hac Slauorum in Iſtriam irruptione non ſcribat, tamen nos compertum habemus, eam gentem, quam vltra Danubium ſedes habere, & ſocerum filiumque Mauritij illis oppoſitos fuiſſe diximus, tunc primùm oram Adriatici ſinus dextri litoris occupaſſe, & ita habitationem in ea continuaſſe, vt quicquid prius Iſtria & Dalmatia dicebatur, ad tempora vſque noſtra dicatur Slauonia. Sequenti autem libro, Phocæ, qui Mauritio ſucceſſit in imperio, tempora perſequens, ita ſcribit: Per id tempus etiam, imperio Conſtantinopolitano tumultibus illis in Africa & Aſia agitato, Slaui, quos oſtendimus in Dalmatiæ & Iſtriæ ora conſediſſe, quæcunque propinquis in regionibus Imperio parentia inuaſerunt: & militibus, quos Phocas præſidio impoſuerat, ſubita irruptione occiſis, omnem Dalmatiæ & Illyrici Adriatico adiacentis prouinciam ſubegerunt. Hinc igitur ſatis iam conſtat, ni fallor, Slauos nõ eſſe Dalmatas, aut Illyrios: verùm è Tranſiſtranis regionibus progreſſos, deuictis & ſubactis, vel deletis ijs populis, in Dalmatia & Illyrico conſediſſe: atque ita accommodari eis non poſſe, ea quæ de illarum gentium origine & literis memoriæ prodita ſunt. Iam igitur ad Vandalos quoque, quos Procopius Vandilos vocat, tranſeamus.

Blond. ab inclin. imp. li. 8. primæ Decadis.

Greg. ad epiſcopos Iſtriæ.

An Slaui, Vandali ſint.

Caput V.

AC tenuiſſe quidem Slauos, atque adeò etiam nunc tenere eas ſedes, in quibus olim Vandali habitaſſe memorantur, dubium non eſt. Nec de ijs modò locis hoc dictum volumus, quę à Viſtula, Danubio & Albi tenus, & ſecundum mare Balthicum nunc à Polonis, Boemis, Sileſijs, Caſſubijs, Pomeranis, Vendis ſeu Vindis, Mechelburgenſibus, & Saxonibus quoque tenentur: verùm etiam de alijs quibuſdam, quæ & ipſa Vandalis à nonnullis ſcriptoribus attribuuntur. Nam & Procopius, cuius etiam dudum mentionem fecimus, à Mæotide palude Vandilos prodijſſe, indeque fame pulſos in Francos Germanos impetum feciſſe, ſcriptũ reliquit in eo libro, quem peculiarem de bello Vandilico conſcripſit: & Iornandes memoriæ prodidit, eos quodam tempore ea loca tenuiſſe, quæ ab Oriente quidem Gotos, quos tunc in Dacia habitaſſe ſcribit, ab Occidente Marcomannos, à Septentrione Hermunduros, à Meridie verò Iſtrum ſiue Danubium finitimum habuerint. At Slauini quoque, quemadmodum inferius oſtendemus, circa Mæotim incoluêre. Quin modò quoque ad eam vſque paludem & pontum, Moſchi & Ruſſi, Slauici generis populi, pertingunt. Ad Septẽtrionale etiam Iſtri latus, & in Pannonia, à Dacis, qui nũc Tranſyluani & Valachi ſunt, ad Boemiam vſque, quam Strabo Buiemum vocat, aliquando Slaui habitarunt: & inde Illyricum, Dalmatiam & Iſtriam Romanas prouincias infeſtarunt: quemadmodum dudum demonſtrauimus. Fatemur hæc ita eſſe. Nec tamen hinc neceſſariò colligitur, hos populos eoſdem eſſe cum Vandalis. Nihil enim prohibet, diuerſis temporibus diuerſas gentes ijſdem in locis habitare: ac vno etiam tempore amplam aliquam regionem, qualis eſt Sarmatia, non ab vno, vniuſue nationis populo teneri. Conſtat autem, & Mæotidis oram longè & latè patêre: & quod ea per Pontum nauibus adita, notior eſſet Græcis & Romanis: interiora verò Sarmatarum Scytharumque incognita, propter barbariem & feritatem: eos loca remotiora etiam à Męotide, de quibus auditu aliquid accepe-

Vandalorũ ſedes, eædemq; Slauorum.

Procop. de bello Vandilico.

Iornand. de reb. Geticis.

Moſchici imperij terminus ad Mæotin ferme.

Strabo in Geograph. lib. 7.

Diuerſi populi etiã in vna regione habitantes.

rant, Mæotidi adscripsisse, & cùm Vandalis, tum Roxanis siue Roxolanis atque Slauis attribuisse. Et inter Dacas autem, Marcomannos, Hermundulos, siue Hermunduros, & Istrum, permagna locorum intercapedo est, quæ Vngariæ nomine nunc censetur: & cùm à Valachis, Ceculis, Saxonibus, Vngaris, tum à Slauis, eiusdemque stirpis & linguæ populis Rascijs & Morauis incolitur. Denique tractum eum, qui secundùm Vistulam, & mare Germanicum, Vandalis attribuitur, multorum populorum capacem esse constat. Facile autem est, cùm è supra memoratis Iornande & Procopio, tum ex alijs etiam scriptoribus deprehendere, quid de diuersis hisce Vandalorum sedibus sentire debeamus: nempè, eos siue è Scania, siue à mari Balthico & Germanico, siue aliunde ad Mæotin prius venerint, inde quodam tempore versus Meridiem & Occidentem profectos, inter Sarmaticos montes & Istrum in Iazygum Metanastarum finibus & in Pannonia consedisse, & ad extremam oram Germaniæ sese extendisse, Francosque bello vexasse: indeque in Galliam & Hispaniam, denique in Africam & Italiam commigrasse: Slauos autem in loca habitatoribus vacua, vel semiuacua successisse. Quod quidem non obscurè Fl. Blondus ostendit, scribens, Slauos in sedes Burgundionum Vandalorumque à Stilicone concitatorum, & patria profectorum, se contulisse. Quid alibi de Polonis & Boemis idem scribat, paulo pòst recitabimus. Perinfirmæ igitur coniecturę sunt, quibus isti adstruere nituntur, Slauos eandem esse nationem cum Vandalis. Blondus quidem aliam prorsus hanc ab illa esse, apertè indicat. Nam quòd quidam, cùm Vandalos à Vandalo fluuio, qui nunc Vistula est, dictos esse velint, ridiculè hunc à Vanda Polonorum regina nomen accepisse existimant: alij verò opinantur, Vandalos Slauica lingua dici à voce vernacula, quæ ipsis sedes mutantibus frequens in ore fuerit (Vendalei enim, apud Slauos vox est cohortantium se inuicem, vt porrò ire pergant) eiusmodi ineptas coniecturas ne refellere quidem libet. Vandalorum quidem nomen Vanda seu Venda antiquius est. Nos certioribus longè argumentis, Polonos & Slauos, Vandalos non esse, probabimus. Primùm enim, mores his gentibus diuersi sunt. Ac Vandalos quidem sub regibus semper fuisse, & mollissimos atque delicatissimos esse, testis est Procopius.

Vandali vnde, & quò progressi. — *Blond. hist. dec. 1. lib. 1.* — *Vandalus fluuius.* — *Vendali falsa etymologia Vandalorum.* — *A diuersitate morum. Procop. de bello Vandil.*

Idem verò Slauinos Antasq; vitam duriorem, & incultã, neglectamque ducere, & sordibus sese ingurgitare, & incondita quędam tuguria longo ab inuicem interuallo habitare, & singulos domicilij locum sæpe mutare, indeque Sporos à Gręcis cognominatos esse: nec ab vno aliquo eos regi, sed plebeia communique libertate viuere memorat. Deinde lingua penitus diuersa vtuntur Slaui omnes, ab ea qua Vandali vsi sunt. Apertè id indicat Fl. Blondus, de Polonis & Boemis ita scribens: Incoluerant autem prius, vt suprà docuimus, ea loca Vandali: Quos credendum est, quando ad inuadendas Rom. prouincias sunt profecti, partem gentis in patria reliquisse. Quare Slaui paulo post superuenientes, ita locutiones commiscuêre, vt ex vtraque tertiam effecerint. Ita Blondus. Constat sanè inter omnes, Vandalos Gotorum & Germanorum gentem fuisse, eademque lingua cum eis vsos fuisse. Testes sunt eius rei Eutropius, Paulus Diaconus, Procopius, & his omnibus antiquior Corn. Tacitus: neque negat Crantius. Quin citat is etiam ex Methodio martyre, epistolam Vandalorum ad Constantinum Magnũ imperatorem, Germanos se esse profitentium. Quod Franciscus quoque *a* Irenicus facit. His adstipulantur ducum ac regum eius gentis nomina, quæ Germanicam originem atque etymologiam redolent. Qualia sunt, *b* Gensericus, Hunericus, Gildericus, Sigericus, quasi ex anserum, gallorum gallinaceorum, auri, & victoriæ, opulentia deriuata: itemque Fredebaldus, Trasamundus, Gutamundus, Sigismundus, & alia eiusdem modi: quorum cognata & similia etiam alia Goti habuerunt, & partim *c* Burgundiones, (qui & ipsi inter Vandalos numerantur) partim ij qui nunc peculiariter Germani siue Teuthones appellantur, adhuc retinent. Slauicum verò vocabulum ne vnũ quidem mihi quisquam ex omni Vandalorum historia protulerit: nisi fortè illa apud *d* Crantium Lubecę, Rostochij, Vismariæ, Stargardi seu Starogradi: apud Helmoldũ, Vartislai & Pribislai, & alia eiusdẽ modi locorum, vrbium, & principum nomina: quę nos à Slauis post migrationem Vandalorũ indita esse, in Historia suo loco indicabimus. Satisné igitur argumenti est, Slauos, quorum lingua nihil penitus commune habet cum lingua Gotica & Germanica, Vandalos non esse? Hîc hæret omnino Crantius, & qui eũ sequuntur, *e* Iornandis testimonio abutentes: quasi is cum Vãdalis Slauorũ gentem

Item de bel. Go. lib. 3. — *Linguæ diuersitas.* — *Blon. hist. dec. li. 1. 8.* — *Vandali Germani sunt.* — *Eutrop. hist. l. 10. & 14. Paul. l. 1 c. 1. de gest. Lag. Procop. de bello Vand. Tacit. de situ & moribus German. Crant. lib. 1. Vandaliæ.* — *a Irẽ. Germ. exegesi lib. 1. cap. 33.* — *b Vandalica nomina.* — *c Burgundiones Vandali sunt.* — *d Venedicarum vrbium nomina.* — *e Iornan. de reb. Get.*

gentem coniungat. Franciscus verò *f* Irenicus vi veritatis victus, manus dat: quãuis repugnante, vt & ipsi videtur, & alibi etiam dictum est, Iornande.

f Irẽ. Germ. exegesi lib. 1. cap. 13.

Slauos Germanos non esse. *Caput VI.*

NAM quòd idem Crantius, ex vsu Germanicæ linguæ non infrequenti apud Boemos, addam ego, & apud Polonos, & è Germanicis concionibus colligit, eos Germanicam gentem esse: eâdem ratione colligat licebit, Italos vel Latinos eos esse. Nam hæ quoque linguę in vsu esse cœpêre, apud Polonos præsertim. Hispanis quoque & Italis nostra tẽpestate, ijs præsertim qui vel militarunt, vel negociati sunt in Germania, non insolens est vsus linguę Germanicæ. Ne Latinæ quidem olim fuit Græcis, cùm Romanis parêrent: neque Romanis Græcæ. Ergóne ijdem erunt aut Græci cum Romanis, aut Itali & Hispani cum Germanis? Non rectè hîc ratiocinatur Crãtius. Quòd si Slaui Germani sunt, vel ex Germanis orti, eademque olim lingua vsi: vnde igitur peregrinæ, hoc est, Slauicæ linguæ vsus, & quidem vulgatior ac frequẽtior quàm Germanicæ, apud eos inoleuit? quæ vt à Germanica, sic ab omnium finitimorum populorum linguis penitùs diuersa est. Quid quòd apud Bulgaros, Russos, Albos præsertim, atque Moschos, qui & ipsi Slauici generis sunt, vel nullus omnino, vel certè rarissimus, & inuecticius est eius ipsius Germanicæ linguæ vsus: Slauicæ autem purior, quàm apud istos Crantij Vandalos, Polonos videlicet & Boemos? Cùm magis degenerare soleãt ea, quæ lõgius absunt à suo fonte. Fateatur ergo necesse est Crãtius, non esse gentem Germanicam Slauos. Quòd autem Germanica lingua ij vulgò vtuntur, inde esse existimet, quòd vel non extirpati sunt penitùs olim ab eis Germani, vel certè posterius eò coloniæ è Germania deductæ sunt: rursusque virtute & industria Germanorum Slaui oppressi, vel ad paucos certè redacti. quorum hoc in ora maritima & Marchijs Saxonicis, illud in Polonia & Silesia quibusdam temporibus factũ esse, nos suis locis exponemus. Iã, ne ex illo quidẽ Berosi testimonio, quo is Tuisconem Germanorũ omnium conditorem à Tanai ad Rhenum vsque regnasse, & ab eo Sarmatas maximos populos conditos esse asserit, satis rectè probatur, Slauos Germanos esse. Nã vt illibata sit fides & authoritas Berosi, (cuius tamen, opus illud quod circumfertur, viri nonnulli eruditi ac diligentes antiquitatis indagatores esse negant) vt etiam demus Slauos Sarmatas esse (sicuti paulo post libenter dabimus) & cum Tuiscone in Europam profectos, in his oris quas nunc incolunt, consedisse: certè non statim consequitur, eos Tuisconis posteritatem esse. Neque enim necesse est, populos alicui regi subiectos, vel ab eo conditos, ab eodem etiam procreatos, aut eadem cum illo stirpe ortos esse. Quin cernere est non modò in priscis annalibus, verùm etiam nostro tempore, multas gentes externi generis regibus parêre. Legimus etiam, nonnullorum populorum colonias ab externis ducib⁹ deductas esse. Iam verò Sarmatiam Berosus ob ortu Solis Tanai fluuio, ob occasu Rheno terminat: Sarmatæ verò Gręcorum, & Latinorum scriptorum testimonio, à Rheno quidem longissimè semper abfuerunt: vltra Tanaim autem multum terrarum tenent, & quidem antiquitùs: ita vt inde huc progressi esse videantur potius, quàm hinc illuc, cùm & solum hîc sit vberius, & cœlum mitius, & propinquior sit Asiatica quã Europæa Sarmatia Babyloniæ, vnde in totum orbem terrarum coloniæ post diluuium vniuersæ terræ deductæ sunt. An non licebit autem credere, vel interpretem perperam intellexisse, & nobis reddidisse scriptoris Chaldæi sententiam, cùm in diuersis linguis, diuersis nonnunquam nominibus & flumina, & loca, & gentes appellentur? vel ipsum etiam authorem de rebus tam procul à se remotis hallucinari potuisse, & aut ignorasse fines harum gentium, aut Sarmatarum nomine Germanos pariter & Sarmatas complexum esse? Sicuti Sarmatis quoque nonnulli vicissim Germanorum nomen accommodant. Scytharum verò nomen vsquequaque transire in Sarmatas atque Germanos, testis est C. Plinius. Sarmatæ quidem certè Germani non sunt, sed ab ijs Vistula flumine ad ortum Solis vergentes antiquitùs dirimuntur: quod ex hoc ipso Plinio, Corn. Tacito, Strabone & Ptolemæo colligimus. Non igitur Vandali, neque Germani omnino sunt Slaui, neque ab ijs oriũdi, quemadmodum neque Dalmatę aut Illyrij: sed aliunde profecti, quodã tempore in Illyrico ac Dalmatia, Vandaliaque & Germania consederunt. Quanquam de Vandalia & Germania dicemus pòst explicatius.

Vnde autem venerint, iam peruestigandum est.

Germanicæ linguæ vsus apud Boemos & Polonos. — *Beros. lib. 4. & 5.* — *De Beroso iudicium.* — *Sarmatiæ fines.* — *Scytharum appellatio.* — *Plin. nat. hist. lib. 4. cap. 12.*

Slauos siue Slauinos è Sarmatia profectos esse.

Caput VII.

ETiam quidem paulo antè Procopius & Blondus nobis ostenderunt, eos tempore Iustiniani Imperatoris è Transistranis regionibus in Illyricum & alias Romanas prouincias inuasisse. Cæterùm ex ijsdem & alijs eorundem & superiorum temporum scriptoribus constat, ea loca prius à Pannonibus, Dacis, Iazygibus, Getis, qui ijdem Goti sunt, ni fallor, Vandalis & Hunnis habitata esse. Aliquanto pòst autem, vtrosque Hunnis cedentes, Gotos quidem in Mysia Thraciaq; domicilium fixisse, indeq; Italiam petiuisse: Vandalos verò à Stilicone euocatos, in Galliam commigrasse: denique Hunnos quoque duce Attila in Germaniã, Galliam & Italiã impetum fecisse: indeque reuersos post Attilæ mortem, à finitimis populis debellatos, & in angustũ redactos esse. Per ea ergo tẽpora Slauos illa, quæ memorauimus, vicina Danubio loca occupasse verisimile est, siue concedentibus primũ Vandalis, deinde Hũnis, siue victis. Quanquam ante ea quoque tempora ij loca illa tenuisse videntur, quemadmodum paulo pòst ostẽdemus. Vnde autem eò progressi sint, non est difficile ex eo ipso, quem superiꝰ citauimus, Iornande colligere. Scribit enim is, Slauinos cum consanguineis Antis iuxta sinistrum latus Alpium, quæ Daciã claudunt, in Aquilonem, & ab ortu Vistulæ fluminis per immensa spacia consedisse. Ac Slauinos quidem à ciuitate noua & Slauino Rumunnense, & lacu qui appellatur Musianus, vsque ad Danastrum, & in Boream Viscla tenus commorari. Vt autem alia commemorata hîc à Iornande loca ignoremus, Alpes quidem Daciam claudentes ab Aquilone, Sarmatici montes sunt: Vistula autem, quam ipse Visclam vocat, Sarmatiam, vt antè diximus, à Germania diuidit. Danaster verò, qui Iornandi Boristhenes est, ni fallor alijs verò Tyras, qui è Sarmaticis montibus profluens, etiamnũ Nester siue Dnester ab accolis dicitur, & ipse in Sarmatia est. Proinde è Sarmatia Slauinos seu Slauos versus meridiem ad Danubiũ, eoque transmisso versus Occasum progressos esse, apparet. His consentaneum est, quod scribit Fl. Blondus: Slauos à Bosphoro Cimmerio in Tanaim habitare solitos in Dalmatiam Illyricumq; emigrasse. In eandem sententiam scribit & M. Antonius Sabellicus. Iam autem peruestigandum est sintne Sarmaticum genus Slaui, an aduenæ: & vnde, quandoque in Sarmatiam venerint. Id verò rectè fiet, si veteres Sarmatiæ populos, nobiliores præsertim, stylo persequamur.

Slauorum sedes. — *Iorn. de reb. Get.* — *Sarmatici montes.* — *Vistula fl.* — *Danaster fl.* — *Blond. hist. dec. 1. lib. 1.* — *Sabel. Ennead. 8. lib. 2.*

Sarmatiæ populi.

Cap. VIII.

A vetustioribus quidem Geographis & historicis Sarmatiæ populi cùm alij multi, quorũ iam exoleuerunt vel mutata sunt nomina, tum Bulgari, Roxani siue Roxolani, Serbi recensentur: quorum nonnulli etiamnum antiquas sedes suas retinent: nonnulli mutatis sedibus, nomina tamen non mutarunt. Ac Roxolanos quidem Europæos tempore Othonis Syluij Imperatoris, hoc est, ante annos mille quingentos Mysiam Romanorum prouinciam ad Pontum & Danubium sitam infestasse, Cornelius Tacitus author est. Tenent autem ij nunc quoque ferè eadem loca, & quicquid terrarum est inter Carpathum montem, & Nestrum fluuium inde orientem; Pontum Euxinum, & Mæotin paludem, qua Tanais eam influit, vsque ad glacialem Oceanum, & Sueciæ, Liuoniæ, Lituaniæ, Poloniæque fines complexi. Imo vltra Tanaim quoque in Asiatica Europa: præter quod vicinis Mæoti paludi & Ponto Euxino locis à Tataris ferè depulsi sunt. Zonaras quidem (cuius opus post alterã huius nostri editionem, græcè & latinè in lucem prodijt) Rossos gentem Scythicam Tauri montis accolam esse scribit. Rossi autem ab eo, & à cæteris recentioribus græcis Roxolani & Roxani, ab alijs verò Russi appellantur. Ruthenos vulgo Latinè scribentes & loquentes, per errorem vocant, à Ruthenis Galliæ Aquitanicæ populis nomen mutuati. Memorant Saxo Grammaticus, Albertus Crantius, & Ioannes Magnus Gotus, Gotos & Sueonas Scandiæ incolas, multa bella iam inde à priscis seculis, etiam ante Christum natum cum finitimis Russis gessisse.

Roxolani seu Russi. — *Tacitus annal. li. 17.*

Moschi quoque seu Moscouitæ, vt vulgo vocantur, Russis vicini, vel potius eorum soboles & pars, permagnam Sarmatiæ Europeæ iuxta ac Asiaticæ partem tenent; Quos Ptolemæus Modocas & Amaxobios appellat, & Moschorum tractum commemorat. Strabo quoque Moschos populos Colchis finitimos esse scribit. Russica & Slauica lingua ij vtuntur. Cæterum non ita pridem celebres esse cæperunt: Nempe ex eo ferè tempore

pore, quo post diuisum in multos Principatus Russorum imperium ante ducentos annos Ioannes quidam princeps Danielis filiꝰ vni illi territorio, quod à Mosqua arce nomen habet, præfuit, arcemq; modicam & obscuram instaurauit, & amplificauit; quemadmodum vir grauis ac diligens, & mihi amicus, Sigismundus Herbersteinus, Ferdinandi Imperatoris designati, et Vngarorum Boemorumque regis Consiliarius, ærarijque Austriaci præfectus, in Moschouia sua, ex eius gentis annalibus, & sermonibus, dum ter apud Principem eius Maximiliani senioris & Ferdinandi Cæsarum nomine legatione fungitur, compertum memoriæ prodidit.

Cùm autem Ioannis ducis dudum memorati posteri, adiunctis sibi partim per connubia & successiones, partim per fraudem, partim per vim, proximis quibusque eiusdem nationis atque linguæ populis, feraliter inter se dissidentibus, Polovvciorumq; siue Poliouuciorũ ac Tatarorum armis & crebris incursionibus debilitatis, principatum suum dilatassent: tum demum Vuladimirienses quoque, Nouogrodenses, Iaroslauienses, Thvverenses, Mozaiscenses, Susdali, Pscouenses, (quos nonnulli Plescouienses appellant) Rezanenses, Seuerienses, & alij Russorum populi Moschis longè nobiliores atque potentiores, vt quique ad imperium adiecti sunt, in Moschorum nomen transiêre, sic tamen, vt cuncti pariter Russorum nomen etiamnum retineant, & libenter agnoscant. Itaque & maritimi Germani magis Russorum quàm Moschorum nomen, de Moschis loquentes, frequentant: & Goticarum ac Danicarum rerum Scriptores, quod antea quoque attigimus, Gotos, & Sueonas, atque Noruegios, Scandiæ incolas, multa cum finitimis Russis bella gessisse antiquitùs memorant. Non est autem dubium finitimos esse Scandiæ Moschos. Iam verò Moschicus metropolites, alius à Kiouiensi, ac longè posterius illo à Patriarcha Constantinopolitano in gratiam Ducis Moschorum institutus, Russiæ metropolites, idem atque Kiouiensis, cùm ab alijs, tum ab ipso Patriarcha vocatur: & ipse hunc titulum, velut ampliorem & augustiorem quàm Moschouiæ, vsurpat. Quin ipsi quoque Moschorum principes, Russiæ totius dominatum in inscriptionibus ambitiosè sibi arrogant. Cumq; omnes principatus suos, quos dudum recensuimus, & alios insuper longo ordine enumerarint, ad extremum totius Russiæ regis, vel imperatoris titulum, quasi omnia complectentem, magna vanitate adijciunt. vnde liquet, hos, de quibus nunc agimus, Moschos, vnum de multis Russorum populis esse, non ita pridem ab arce & oppido appellationem mutuatum. Bulgarorum autem sedes antiquæ, in Asiatica Sarmatia ad Rha seu Volgam fluuium memorantur: quæ loca Russis vicina sunt. Inde autẽ eos Russis præteritis, vel certè socijs in Mysiam commigrasse verisimile est. Iornandes quidem eos cum Slauinis & Antis, Romanum Imperiũ in Europa suo tempore vexasse scribit: & supra mare Ponticum sedes eis attribuit. Blondus Danubij accolas eos esse refert: is autem in mare Ponticũ influit. Iam Põponius Lætus memorat, Anastasiũ Imperatorẽ duxisse longum murum à mari ad Selibriam, ne incursiones Mysororum, Bulgarorum & Scytharum Constantinopolitanis obesse possent. Eas autem sedes ad Pontum Euxinum ac Danubium tenent etiam nunc Bulgari. Mysorum eæ fuerunt antiquitùs. Serbos Ptolemæus in Sarmatia Asiatica collocat. Ijdem postea non solùm Bulgaris & Rascijs & Croatis proximi in Europa consedêre, verùm etiam in Mysniam & vicina Albi loca peruasêre: vbi nunc quoque idem nomen, vel paululum deflexum in Sorabos, retinent.

Moschorum Imperium quomodo dilatatum. — *Russorũ Septentrionaliũ populi qui Moschorum principi pareant.* — *Metropolitæ in Russia duo* — *Moschorum Principes Russiæ totiꝰ dominatum sibi arrogant* — *Rex Russiæ.* — *Bulgari.* — *Iorn. de success. regn. Item de reb. Get.* — *Blond. dec. 1. lib. 9.* — *Põp. in hist. Imper. Rom. lib. 2.* — *Serbi & Sorabi.*

Venedos esse antiquos Sarmatiæ populos.

Caput IX.

IAM verò Venedicos montes, & Venedicum sinum maris ad ostia Vistulæ, in extrema Sarmatiæ Europeæ ora Ptolemæus idem, qui sub Traiano & Adriano Imperatoribus floruit, memorat. Additque: Tenere Sarmatiam maximas gentes Venedas, per totum Venedicum sinum; qui loca Prussi nunc tenent, & Liuones, ni fallor. Iornandes autem, trecentis amplius annis Ptolemæo posterior, ad sinistrum latus Sarmaticarum Alpium, in Septentrionem ab exortu Vistulæ, Vinidarum nationem populosam ad Danastrum consedisse, indeque ad Pontum ac Danubium extendi memoriæ prodidit. Hinc nos colligimus, eam gentem, permagnam Europeæ Sarmatiæ partem antiquitùs obtinere. Et aut relictis quodam tempore primis sedibus, ad Austrum & Eurum commigrasse: aut si-

Ptol. geogr. lib. 3. cap. 5. — *Iorn. de reb. Get.*

aut ſimul quicquid terrarum eſt inter mare Sarmaticum & Ponticum, ac Danubium, ditione domicilioq́ue complexos eſſe: idq́ue, ſiue iam inde ab initio, ſiue ſucceſſu temporum: quod eſt veriſimilius. Atque inde ſe in finitimam Germaniam ac Vandaliam diffudiſſe ante Cornelij Taciti tempora, hoc eſt, ante mille trecentos, vel propè quadringentos annos; ita vt non immeritò is dubitarit, Sarmatisné, an Germanis Venedi adſcribendi ſint. Ij quidem, qui etiam nunc Vendæ & Vindæ à Germanis, paululum contracto vocabulo, vocitantur, & proculdubio Venedarum ſunt reliquiæ, maritimam atque adeò remotiorem quoque à mari Germaniæ oram incolunt: ſed inter Germanos tamen non habentur. Et quamuis à Germanis poſtea, quemadmodum ſuo loco oſtendemus, locis illis potitis, ad paucos redacti ſint: diuerſis tamen moribus, diuerſaq́; ab ijs lingua vtuntur, quamuis commercijs & aſſidua conſuetudine corrupta. Vandalos eos Latinè ſcribentium & loquentium vulgus appellat: rectené, an ſecus, iã nunc expendendum eſt.

Venedos ſeu Vinidas, non eſſe Vandalos.
Cap. X.

Vendel.

AC permagna quidem eſt nominum cognatio, ita vt Vandali à Vendis blandè ac diminutiuè, ſicuti loquuntur grammatici, Germanica lingua dicti eſſe videantur. Et his autem & illis, eadem ferè loca ad mare Germanicum & Viſtulã Sarmaticosq́ue montes attribuuntur ab hiſtoricis, & alijs ſcriptoribus. Quinetiam ciuitates, eius ipſius oræ maritimæ, Lubeca, Hamburgũ, Stralſunda, Roſtochium, Viſmaria, & ſexta mediterranea Luneburgum (ni fallor) à Germanis habitatæ, Venedicæ ab ipſis, à Latinè verò loquentibus & ſcribentibus Vandalicę nuncupantur. Vnde multi conijciunt, eãdem eſſe gentẽ Vendos ſeu Vinidas, & Vandalos. Corneliꝰ quidẽ Tacitus, vt dudũ attigimus, dubitat, Germanisnè an Sarmatis Venedos adſcribat. Ptolemæus verò, Venedas vult eſſe gentem Sarmaticam. Vãdalos autem Germanos eſſe, iam ſatis, opinor, demonſtratum eſt. Porrò Iornandes, alios omnino eſſe à Vandalis Venedos & Vinidas oſtendit. Cùm enim Vandalos à Gebericho rege Gotorum profligatos, & ad paucitatem redactos, migraſſe ex ſuis ſedibus, & à Conſtantino magno Imperatore in Pannonia nouas ſedes impetraſſe narraſſet, mox Ermanarici, qui aliquanto poſt Geberichũ apud Gotos regnauit, mentionem faciens, in Venedos eum arma mouiſſe, & quamuis abundante multitudine, victos tamen ab eo & ſubactos eos eſſe memorat. Hîc mecum diligenter perpendant ij, qui Venedos & Vinidas eoſdem cum Vandalis eſſe autumant, verba ſcriptoris huius, de rebus ſui temporis & ſibi notis ſcribẽtis. Profectò ſi is eoſdem eſſe vellet Venedos cum Vandalis, non temerè mutaſſet nomina, vt illico poſt factam Vandalorum mentionem, Venedos, ac non Vandalos, ab Ermanarico bello petitos eſſe memoraret. Nec mihi quiſquam obijciat, in Venedis quoque idem eum feciſſe, vt Venedos appellaret, cùm prius Vinidas dixiſſet: quos eoſdem eſſe dubium non eſt, ipſomet etiam authore atteſtante. Maior eſt enim cognatio nominum in Venedis & Vinidis, quàm in his vtriſque & Vandalis. Iam illud etiam efficacius longè argumentum eſt, non eſſe eoſdem Vinidas & Venedos cum Vandalis, quòd poſt deuictos & ad paucitatem redactos, pulſosq́ue ſuis ſedibus Vandalos, Venedos multitudine abundantes ab iiſdem Gotis infeſtatos & ſubiugatos eſſe ſcribit. Illud verò longè efficaciſſimum, quòd Venedos atque Slauinos, Antasq́ue, quos in Boream ad Viſtulam, Danaſtrum, & Danubium flumina, Muſianũ lacum & mare Ponticum commorari paulo antè dixerat, vbique deſæuire ſuo & Iuſtiniani Imperatoris tempore queritur. At Vandali aliquanto antè, cum res magnas in Septentrione geſſiſſent, & à Gotis victi pulſique Pannoniam Conſtantino Imperatore permittente tenuiſſent, Arcadij & Honorij Imperatorum tempore à Stilicone nouas res in imperio moliente inde euocati, in Gallias & Hiſpanias populariter migrauerant. Atque adeò illis etiam regionibus relictis, in Africa Iuſtiniani armis attriti, afflicti, ac deleti ſunt. Quod quidem tum Paulo Diacono, tum hoc ipſo Iornande & Procopio, oculatis ferè teſtibus, confirmare poſſumus. Nam quod Vendi ſeu Venedi, Vandali appellantur à nonnullis, poteſt id errore factum eſſe videri, propter ſimilitudinem nominum, præſertim in lingua Germanica, quæ Venden & Vendeln exiguo diſcrimine pronunciat. Leue eſt autem id argumentum, eandem eſſe gentem vtranq́; Maior ſanè ſimilitudo nominũ eſt inter hos ipſos Venedos, ſiue, vt à quibuſdam vocantur, Venetos, & eiuſdem nominis Italiæ popu-

Vandalicæ ciuitates.
Corn. Tacit. de Germ.
Ptolemæus geogr. lib. 3. cap. 5.
Iorn. de rebus Get.
Vandalorũ migratio in Pannoniam.
Veneti à Gotis victi.
Vandalorũ migratio.
Vandalorũ è Pannonia migratio.
Vandali deleti.
Paulus Diacon. de geſt. Lang. lib. 1. cap. 17.
Iorn. de reb. Get. & de reg. ac temp. ſucceſſ.
Procop. de bel. Vand.
Veneti.

populos. Itẽque inter Iberos Hiſpanos, et Ponticos: & tamen lõgè diuerſi ſunt Italici Veneti à Sarmaticis & Germanicis, & Pontici Iberi ab Hiſpanis. Iam verò non eſt inuſitatum, populos, qui aliunde aliò cõmigrarũt, cùm à locis & regionibus nomina ſumere: tum eorum populorũ, quibus ſucceſſerint, nominibꝰ appellari, quẽadmodum ſuperius etiam memorauimus. Nec longè huius rei exempla petemus. Conſtat certè, Pruſſiã ab alijs, quàm nunc, populis olim habitatam eſſe: qui ſiue Pruſſi, ſiue Boruſſi, ſiue Boruſci (ſecũdum Stellam) dicti ſunt: quorum extant adhuc reliquiæ quædam in vicis atq́; pagis tractus Varmienſis & Sambienſis, lingua vtentes Lituanicæ nõ abſimili. Quodam autem tempore eam prouinciam partim à Polonis, partim à Teuthonibus crucigeris Marianæ militiæ adſcriptis ſubactam & occupatam, in hoc vſq́; tempus mixtim à Germanis & Polonis habitari, deletis ferè veteribus illis Pruſsis. Nihilo tamen minus hi quoq́; Poloni & Germani commixti, Pruſſorum nomen retinent. Quis autem neſcit, Gallias Gallis ſiue migratione, ſiue bellorum cladibus exoneratas quodam tempore, Francis Germanis ceſſiſſe? & tamen hos etiam à Latinis Gallos appellari? Sic Troiani cum Aenea profecti, in Latinorum & Italorum: Goti & Alani, qui corruptè Catalani nunc vocantur, in Hiſpanorum nomen tranſierunt. Eadem igitur ratione credibile eſt, Venedos ſeu Vendos, eos qui priſcorum Vandalorum ſedes occuparint, Vandalos appellari non deſijſſe, ſimilitudine nominum etiam ſuffragante. Quæ quidem erroris cauſa fuit Crantio, & qui eum ſecuti ſunt, vt Iornandis authoritate ſeſe tuerentur, quaſi is Slauos Vandalorũ gentem eſſe aſſerat: cùm ille cum Venedis eos cõiungat, vt iam demonſtrabimus.

Iberi.
Populorum appellationes.
Pruſſi priſci.
Eraſ. Stella in Boruſſia.
Pruſſiã qui homines inhabitent.
Franci, Galli appellantur.
Catalani.
Slaui cur Vindæ appellantur.

Slauos & Venedos cognatos eſſe.
Cap. XI.

Iorn. de rebus Geticis.

SIC autem ſcribit Iornandes: Introrſus illi (Gepidarum genti nimirũ) Dacia eſt, ad coronæ ſpeciem arduis alpibus emunita. Iuxta quarum ſiniſtrum latus, quod in Aquilonẽ vergit, & ab ortu Viſtulæ fluminis per immenſa ſpacia venit, Vinidarũ natio populoſa conſedit. Quorum nomina, licet nunc per varias familias & loca mutentur, principaliter tamẽ Slauini & Antes nominãtur. Aliquanto autem pòſt: Poſt Erulorum cædem idem Ermanaricus in Venedos arma commouit. Et paucis interiectis, proſequitur de Venedis: Nam hi, vt initio expoſitionis vel catalogo gentis dicere cœpimus, ab vna ſtirpe exorti, tria tũc nomina reddidêre: id eſt, Veneti, Antes, Slaui. Antarum quidẽ, quos Iornãdes à Danubio ad Danaſtrũ extendi, & fortiſſimos eſſe eorum qui ad mare Ponticum curuantur, memorat, nomẽ iam exoleuit. Ac ſi quidem Danaſter Boriſthenes eſt, vt Iornandes velle videtur, & nos ante diximus, (quem nos Neprum ſeu Dneprum vocamus) Valachi ac Podolij nunc ea loca tenent: ſin Neſter ſiue Deneſter, vt etiam nunc ab accolis Ruſsis & Moldauis appellatur, qui veteribus Græcis & Latinis Tyras eſt, ſoli Valachi ab eo ad Pontum ac Danubium extenduntur. Diuerſiné ab Antis, an ijdem cõmutato nomine, an mixti, nunc non diſputamus. Niſi fortè Antę ſunt potius finitimi Valachis, ac Tranſyluanis Raſcij, Slauica & ipſi lingua vtentes, & vtramque Danubij ripam accolentes, etiam nunc bellicoſi, licet à Turcis ad paucitatem redacti. Quamuis autem & hîc perplexior ſit Iornandes, non obſcurè tamen Slauinos & Antas non cum Vandalis, ſed cum Vinidis ſeu Venedis coniungit: & qui prius Ermanarici tempore Venedi dicti ſunt, nũc, hoc eſt ſuo tẽpore, per varias familias & loca, nomina eorũ mutari, principaliter tamẽ Slauinos et Antas eos nominari: poſteriꝰ verò tria nomina, id eſt Venetos, Antas & Slauos eos reddidiſſe, teſtatur. Ita vel õnes eos ex vna ſtirpe, vel Slàuos & Antas è Venedis exortos eſſe oſtẽdit. Alibi autẽ Venedos prętermittẽs, Bulgaros Antis & Slauis ſocios adiũgit, Romanam rempub. ab ijs ſuo tempore diuexari memorans. Et congruunt cum his ea quæ ſuperius de prouincijs Rom. Imperij Slauica inundatione afflictis, è D. Gregorio, Blondo atque Procopio deſcripſimus.

Antæ.
Danaſter fl.
Neper.
Neſter.
Valachi. Podolij.
Raſcij.
Idem de regn. & temp. ſucceſ.

Sarmatas eſſe Slauos & Venedos.
Cap. XII.

IAM igitur ipſa quaſi Slauorum cubilia inueſtigaſſe nobis videmur. Cùm autem ij vnà cum Vinidis ſeu Venedis inter Sarmaticos populos numerentur, eademq́ue cum illis & cum Bulgaris, Serbis Roxolanis ſeu Ruſſis ac Moſchis lingua vtantur, communem etiam cum ijs omnibus habeant originem neceſſe eſt. Tenent quidem & Lituani, Pruſſi, Liuonesq́ue & Tartari, ſiue Tatari, (nihil cõmune cũ Slauica lingua habentes) magnam partem Sarmatiæ: ſed aliunde eos quibuſdam temporibus eò immigraſſe, nos alibi oſtendemus. Quod de Slauis & Venedis nõdum perueſtigare potuimꝰ: Crantius

Crantius in Vandalia.

tius ſanè Vandalos ſeu Slauos, ab omni
memoria regionē ſuā ad Sarmaticos mō
tes tenuiſſe ſcribit. Quo fit, vt Slauos &
Venedos ipſos eſſe priſcos Sarmatas, vel
vt Græci dicunt, Sauromatas: diſperſiſq;
à turris Babylonicæ ædificatione poſt di-
luuium vniuerſæ terræ hominibus, has
oras occupaſſe opinemur, non à Tuiſco-
ne, ſed ab Aſarmote ſeu Sarmate, quem
Moſes & Ioſephus, Hebræi ſcriptores, I-
ſtri vel Iectani filium, Semi nepotem,
Noæ pronepotem fuiſſe memorant, no-
men originemq́ue ducentes. Peculiaria
deinde nomina eos vel à locis, vel à prin-
cipibus, vel ab euentu aliquo, vt fit, ſibi
ſumpſiſſe: quemadmodum Greci ab vna
itidem ſtirpe oriundi, alij Dores, Iones a-
lij, vel Aeoles, Bœotij, Theſſali, Attici,
Achæi, Argiui, Pelaſgi, Arcades, diſcrimi
nis cauſa nominātur: Germani, ſiue Teu-
thones, partim Goti, partim Vādali, par-
tim Longobardi, partim Sueui, partim
Frāci, partim Saxones, partim Turingi, &
aliter alij. Quod Iornandes Vinidis quo-
que, ſeu Venedis vſuueniſſe apertè indi-
cat. De Slauis igitur & Venedis intelli-
genda ſunt pleraque omnia, quæ ſcripto-
res hiſtoriæ Romanæ iam inde à Traia-
no imperatore de Sarmatis memoriæ
mandarunt. Iornādes quidem, cum Im-
peratorem deuictis Sarmatis vrbem Ni-
copolim in Thracia condidiſſe, & à vi-
ctoria nomen ei indidiſſe memorat. Nec
tamen Sarmatici, ſed Dacici cognomen
is vſurpauit. Quod ſanè argumento eſt,
Daciā tunc tenuiſſe Sarmatas. Quin ſcri-
bit idem, eos cum Quadis Pannonias, Va
leriano & Galieno imperatoribus inua-
ſiſſe. Idipſum Euſebius quoque Cęſarien
ſis annotauit. Sed repreſſi ſunt ac depulſi
inde à Claudio & Probo, qui poſt Galie-
nū imperarunt. Rurſus tamen cùm Pan-
noniam, tum Valeriam, quæ regio inter
Drauum & Sauum fluuios eſt, Conſtan-
tij tempore eos infeſtaſſe, & in Illyrico
præſidia contra eos collocata eſſe, Am-
mianus Marcellinus prodidit. Pompo-
nius Lætus etiam duces limitis Sarmati-
ci in Myſia cum copijs à Rom. Imperato
ribus conſtitutos fuiſſe, eoſq́ue tempore
Valentiniani præſidē, quem ipſis Roma-
nus Imperator dederat, expuliſſe ſcribit.
Idem, Conſtantem Imperatorem in Da-
cia fuiſſe, pugnantem contra Getas & Sar
matas, memorat. Paulus verò Diaconus
ſcribit Sarmatas anno imperij Valenti-
niani vndecimo ſeſe p Pānonias diffudiſ
ſe, eaſq; vaſtaſſe: Et cùm legationem ad
Imperatorem miſiſſent, ipſum ei reſpon
dentem apud Brigitionem Quadorum

Sarmatarū origo.

Geneſ. 10. Ioſeph. antiqu. Hebr. lib. 1. ca. 14.

Græcorum populi.

Iornand. de reb. Get.

Sarmatarū bella cum Romanis.

Iorn, de reg. ac tēp. ſucceſſ. & de reb. Get.

Euſeb. in Chron.

Ammian hiſtor. libr. 17. & 19.

Pompon. in Rom. hiſt.

lib. 1. ca. 1.

oppidum ira vehementiore percitum ſu
bita ſanguinis effuſione & apoplexia ex-
tinctum eſſe. Quod ad eundem ferè mo
dum Nicephorus quoq; Calliſtus & Pom
ponius Lœtus referunt. Brigitionem au-
tem ſiue Brigionē Germanię caſtellum
eſſe perhibent. Vtrumque ſanè vero con
ſentaneum eſt, quandoquidem Quados
conſtat Germaniæ populos eſſe vicinos
Sarmatis, à Romanis trās Danubium re
pulſos. Quæ loca nunc tenent Moraui &
Sileſij. Extat etiamnum in Sileſia Polo-
niæ finitima Briga ſeu Brega oppidum, à
ripa etymō retinens Polonicum. Eadem
autem loca poſterius, atque adeò etiam
per ea ipſa ferè tempora tenuiſſe Slauos
& Venedos, indeq́ue Pānoniam infeſtaſ-
ſe, & ad extremū in Illyricū, Dalmatiam
& Iſtriam penetraſſe, & vbique deſæuire,
ſuperius è Procopio, Iornāde, Gregorio,
Blondo & Sabellico demonſtrauimus.
Iidem igitur ſunt, quos hi magis iam ſibi
notos, diſtinctè ac peculiariter Slauos &
Venedos, illi vniuersè & in genere Sarma
tas, nonnunquam & Scythas vocāt. Ne-
que enim conſtat, hos ab illis interme-
dio tempore ſedibus ſuis depulſos eſſe.
Tenuêre quidem partim per eadem tem
pora, partim prius, Hunni quoque &
Vandali, & Goti, eadem ipſa loca plera-
que, vel nōnulla: ſed victorijs ac domina
tu magis, quàm domicilio, non vt prio-
res habitatores inde pellerent vel extir-
parent, ſed ſubigerent modò. Ac Vanda-
li quidem partim Gotis, partim ipſis (ni
fallor) Vinidis, Goti Hunnis ceſſêre. Hi
verò locorum illorum potiti, victos Vi-
nidas & Slauos, relicta (vt credibile eſt)
domi imbelli multitudine, ad vlterio
res expeditiones ſocios ſecum traxêre.
Quod ex earum ipſarum gentium, & Ro
manis illorum temporum hiſtorijs non
difficulter deprehenditur. Inde verò ij re
uertentes, partim ad ſua ſe recepêre, par-
tim obuias & proximas Rom. Imperij
prouincias, viribus eius debilitatis, inua-
ſêre, & ipſis quoque victoribus Hunnis
poſt Attilæ mortē graues extitêre. * Cæ-
terùm in Illyrico ac Dalmatia poſt Iuſti-
nianum demū Imperatorem, & annum
à Chriſto nato 550. vel (vt vult Blondus)
Mauritio Imperatore, circa annum Chri
ſti 600. ſedes certas domiciliumq́; fixêre.
Vandaliam verò, & eam Germaniæ par-
tem, quam nunc maiore ſui parte Polo-
nia & Sileſia, Morauia, Boemia, Luſacia,
Marchię Brandeburgenſis & Myſnienſis,
Pomeraniaque & Mechelburgenſis di-
tio ſecundum ſinum maris Balthicum
ſeu Venedicum complectitur, aliquan-

to an-

Hiſt. Eccl. li. 11. cap. 33. Pompon. in Rom. hiſt.

Slauorū & Venedorum ſedes.

Sarmatæ Scythæ vocantur.

Gotorū, Vandalorum & Hunnorum ſedes eædem quæ Slauorum & Venedorum.

Slauorum et Venedorum nomen quando propagatum ſit.

** Slaui. Venedi.*

to antè, vt ſuprà oſtendimus, ij vel eiectis
Vandalis ſubegerunt, vel vltrò cedenti-
bus & Pannoniā petentibus occuparunt.
Ac hi quidem Venedi, ſeu Vinidæ, & Vā
dali etiam: illi verò, qui in Pannonia, Va
leria, Dalmatia, & Illyrico conſedere,
Slaui ſeu Slauini peculiariter appellati
ſunt. Poſtea verò promiſcuè hęc nomina
vſurpari cœperunt, à Germanis p̄ſertim.

Venedi & Slaui ſeu Slauini vnde dicti ſint.

Cap. XIII.

AC Venedorum quidem etymolo-
giam indagare neutiquā poſſumus.
Neque enim loci vllius in terris, neque
hominis cuiuſquam priſci nomen apud
geographos vel hiſtoricos adhuc reperi-
mus, vnde popul⁹ ita appellari cœptus eſ-
ſe videatur. Extant quidē in æſtuarijs ma-
ris Germanici, ſiue ſinus Balthici, inter
oſtia Odræ fluuij, Camenumq́ue oppi-
dum, ruinæ vrbis maritimæ magnæ &
emporio nobilis, Vinetæ: cuius mentio-
nem faciunt ſcriptores rerum Saxonica-
rum. Sed ei populum potius, quàm eam
populo nomen dediſſe, illud nobis argu-
mento eſt, quòd is in Sarmatia etiamnū
ſic appellatus eſt: & inde ad illam & alias
Germanię oras delatus, quemadmodum
dudum oſtendimus, vrbem illam condi-
diſſe exiſtimandus eſt. Nec de Slauorum
ſeu Slauinorum nomine quicquam cō-
pertum habemus, niſi quòd Iornandes
Slauini Rumunnenſis, loci, ni fallor, cu-
iuſpiam obiter meminit. Slauoniæ quo-
que regionis & regni nomen nobis &
ſcriptoribus ſuperiorum temporum nō
incognitum eſt. Sed Slauinus ille Ru-
munnenſis qui ſit, aut fuerit, ne conie-
ctura quidem aſſequi poſſumus. Slauo-
niam autem à Slauis, non hos ab illa ap-
pellationem accepiſſe, ſatis opinor con-
ſtat, cùm ex deflexione nominis, tum ex
his quæ ſuprà memorata ſunt. Plerique
Slauorum etymologiam à Slaua, quod
famam ſiue gloriam genti ſignificat,
deriuant: ita vt cùm ipſi ſe Slavvnos, &
Slauacos, quaſi celebres & illuſtres dice-
rent, à Latinis Slauini & Slaui dicti ſint.
Itaque & proprijs hominum nominibus
ex hac voce compoſitis, etiam nunc hæc
natio libenter vtitur. qualia ſunt, Stanis-
lauus, Venceslauus, Boleslauus, Suētos-
lauus: ſiue vt vſus obtinuit, Staniſlaus,
Venceſlaus, Boleſlaus, Suentoſlaus. Eſt
autem veriſimile, eos qui ad Iſtrum in-
coluerunt, cùm res magnas & præcla-
ras contra Romanum imperium & fini-
timos quoſque gererent, à celebritate &
gloria peculiare nomen ſibi ſumpſiſſe:
vel ab alijs popularibus ſuis inditum ob-

Vineta vrbs.

Slaui à Slaua dicti.

Nomina è Slaua compoſita apud Slauos.

tinuiſſe, & regioni à ſe ſubactę dediſſe: at-
que id alios quoque poſtea propter cog-
nationem, gloriæ participandæ cauſa, v-
ſurpare cœpiſſe. Corrigendus autem hîc
eſt error eorum, qui eos Sclauos ſiue Scla
uinos vocant. Qui quidem etiam in ple-
raque Procopij, Iornandis & Blondi ex-
emplaria irrepſit, ab Italis, niſi fallor:
quòd ij dum mollius loqui ſtudent, ſæpe
i pro l proferunt: vt pro flatu, fiato: pro
placet, piacet. Sic pro Slauo, Siauo. Et cùm
ferè nihil interſit apud eos in enuncian-
do, ſi quis dicat, Siauum, ſiue Sciauum, c
litera interſerta: inde fortaſsis imperiti,
cùm Latinè loqui vellent, vel ſcribere,
non Slauum reddidere, ſed Sclauū. Quo
nomine nunc quemlibet ſeruum appel-
lant Itali cùm alij, tum Adriatici maris
accolæ, ex nomine gentis, cum qua mul-
ta bella geſſere: quemadmodum Roma-
ni olim Getas & Syros. Sed ad inſtitutum
reuertamur. Igitur à Slaua, Slaui & Sla-
uini nomen ſumpſere. Niſi quis fortè id
à Slouo, hoc eſt verbo deductum eſſe ma
lit: vt ij Slovvni & Slouaci, quaſi veraces,
& dictorum ac promiſſorum tenaces ap-
pellari voluerint. Vel nunc etiam apud
Polonos & Boemos in primis probroſū
eſt, promiſſum bono verbo (ſic. n. loqui-
mur) factum feſelliſſe: ita vt bene nati ho
mines malint extrema quæque pati, &
mortem oppetere, quàm fidem promiſsi
in ſe requiri: & non modò alapis, ſed et-
iam ferro probrum id vindicatur. Vel
hinc ergo gens hæc nomē accepit. Sloua-
ci quidē, non Slauaci vernacula lingua
vocantur. Quanq̃ non eſt magnum in ea
diſcrimen in enunciando, inter Slaua &
Slouo, in priore ſyllaba. Nā quòd Alber
tus Crātius Slouacos, quaſi verboſos dici
vult, ridiculū eſt. Neque. n. credibile eſt,
eos nouum nomen contumeliæ cauſa v-
ſurpaſſe, aut à cognatis inditum accepiſ-
ſe. Externi ſanè linguæ eius imperiti inde
re id ipſis nō potuêre. Sed vt vt eſt, Slauo-
rum ac Venedorū cubilia iam tenemus:
ad Polonos & conſanguineos eorū Boe-
mos veniamus.

Sclauos perperam dici.

Sclaui ab Italis ſerui vocantur.

Slouaci à Slouo.

Poloni & Boemi promiſſi tenaces.

Crantius in Vand.

Polonorum & Boemorum origo, ſecundum quoſdam.

Cap. XIIII.

COnuenit inter omnes, quicunque de
Polonis & Boemis aliquid memo-
riæ prodiderunt, eos populos ab vna ſtir-
pe ortos, Slauorum, de quibus hactenus
egimus, eſſe progeniem: & aliunde pro-
fectos, quodam tempore in his oris, quas
nunc incolunt, conſediſſe. Vnde autem
& quando eò venerint, non perinde con

 uenit.

uenit. Plerique memorãt, è Croatia pari-
Croatia.
ter eos commigraſſe. Eſt autem Croatia
pars Slauoniæ, regno peculiari patrum
vel auorum noſtrorum memoria inſig-
nis: nunc Turcarum prouincia. Lechum
enim & Ciechum fratres, principes vi-
ros, apud Crapinam & Pſaros degentes,
cùm pertæſi eſſent diſſidiorũ & bellorũ
ciuilium, coadunata ſuorum hominum
& aliorum voluntariorum manu, ad q̃-
rendas nouas ſedes è patria verſus Septẽ-
trionem æſtiuumque Occaſum per ſyl-
uas & montes iter habuiſſe, donec in Boe
miam & Albim flumen peruenerint. Ibi
Ciechũ maiorem natu ſoli bonitate de-
lectatũ, cum parte multitudinis in incul-
tis & ſylueſtribus locis conſediſſe: Lechũ
verò cum cęteris poſtea ad Aquilonẽ in-
de ire perrexiſſe, eumq́; tractum qui Sile-
ſiam & Poloniam cõplectitur, & ipſum
ſylueſtrem, & habitatoribus vacuũ tenu-
iſſe. In hac ſententia fuerunt AEneas Syl
uius Senenſis, qui poſtea Romanus pon-
tifex factus, Pius ſecundus appellatus eſt:
& ferè Boemi Poloniq́; Chronographi.
Aeneas Syl. in Boem.
Adijcit præter cæteros AEneas Syluius,
Ciechũ cædis perpetratæ iudiciũ fugiſſe,
eiq́; fratrem Lechum fugæ comitẽ adhæ-
ſiſſe. Vnus eſt, q̃ ſciam, inter noſtrates, at-
que is anonymos (cuius mihi copiã fecê-
Anonymos.
re Cracouiæ ſodales Dominicani) qui ſu
prà memoratos fratres, ac tertium cum
his Ruſſum, nõ è Croatia, ſed è Pannonia
profectos, Boemiã, Poloniam & Ruſſiam
occupaſſe ſcribit. Neque verò cõuenit in
ter eos, quo tẽpore id factum ſit. Syluius
nullũ huic migrationi tempus adſcribit.
Ioan. Dubr. hiſt. Boem. lib. 1.
Ne Dubrauius quidẽ Olomucenſis epiſ-
copus, cuius hiſtoria Boemica poſt prio-
rem huius noſtri operis editionẽ ad ma-
nus noſtras pũenit. Tametſi is ante Cie-
chum quoq;, Boemiam à Vandalis, eiuſ-
dem Slauicę linguę populis, habitatã fuiſ
ſe ſcribit. Noſtrates ferè, non multo poſt
Oecumenicũ diluuium opinantur eam
migrationẽ accidiſſe: quippe qui fratres
illos partim filios, partim nepotes, par-
tim pronepotes, aut non remotam certè
poſteritatem Iauani & Noe fuiſſe memo
rent. Quod itidem adſtruere par eſt eos,
q̃ Slauos, Vandalos & Germanos eſſe vo
lunt. Non. n. ij neceſſe habent affirmare,
Polonos ac Boemos cũ ſuis ducibus aliũ
de in has oras poſt priſcã illam Tuiſconis
migrationẽ veniſſe, ſi modò conſtare ſi-
bi volũt. Videntur tamen & ij cum Syl-
Alb. Crant. in Vãdalia.
uio & noſtratib⁹ congruere, pręter Alber
tum Crantium: q̃ Slauos & Vandalos Po
lonorum progenitores, quod prius etiã
memorauimus, regionẽ ſuam ab omni
memoria ad Sarmaticos cãpos tenuiſſe
ſcriptum reliquit. Nec tamen quiſq̃ eorũ
certum migrationis eius tempus memo-
rat, præter Venceslaum Hagecum, ſcri-
Hagecus ſcriptor Boem.
ptorem huius ætatis Boemicum, qui im-
perante Conſtantino tertio, poſt Ieſum
Chriſtum Deum & hominem natum
anno 644. à creatione verò mundi
Boemi & Poloni quãdo extiterint.
50843. fundamenta gentis Boemicæ
à Ciecho iacta eſſe, memoriæ prodidit.
Vincentius Cadlubcus licet migrationis
nullam faciat mentionem, antiquiſsimã
tamen Lechitarum gentẽ (ſic enim ipſe
Polonos appellat) in his locis eſſe oſtẽdit.
qui eos cum Gallis olim per Europam &
Vincent. in Chron. Pol.
Aſiam ſeſe diffundentibus, & cum Alex-
andro Magno rege Macedonũ bella geſ-
ſiſſe, Craco, & Leſco, qui poſt Cracum lõ
gè regnauit, ducibus prodidit. Quin iacta
tur à Boemis diploma quoddam eius ip-
ſius Alexandri, quo is merita Slauorum
erga ſe collaudãs, donat eis quicquid ter-
rarum eſt ab extremo Septentrione vſq;
ad fines Italiæ. Hæc ferè de Polonorũ &
Boemorum origine & aduentu, à recen-
tioribus memorantur. Nã Bernardi Va-
Vapouij hiſtoria Polõ.
pouij, qui noſtra memoria hiſtorię Polo-
nicæ opus imperfectum reliquit, ſenten-
tiam paulo pòſt exponemus.

Refutatio ſuperiorum opinionum.
Cap. XV.

SEd nobis horũ nihil ſatisfacit. Primũ
Ciechum & Lechum lõgè pòſt diluuium fuiſſe.
enim, illa de Ciecho & Lecho, eos vide
licet filios aut nepotes Iauani fuiſſe, aut
certè è propinqua poſteritate ei⁹ & Noæ
progenitos, non multo pòſt diluuium in
Boemiam & Poloniã commigraſſe, qua
leuitate prodita ſunt ſine vllo vetuſtiori
authore, eâdem creduntur. Quin cõſtat
Boemiã, & maximam partẽ Poloniæ, &
Boemiæ & Polon. ſitus.
quicquid terrarum eſt inter Viſtulã flu-
men, Sarmaticos montes, Bauariã, & ma
re Germanicum, vſq; ad Albis fluminis
oſtia, Germanis adſcribi antiquitùs: & an
te mille ducentos annos à Vandalis, Bo-
ijs, Sueuis, Quadis, Catis, Marcomannis,
Burgundionibus, Germanicis populis
habitatum fuiſſe. Conſtitit & illud, Po-
lonos & Boemos ſiue Ciechos Slauici ge
neris populos, qui poſterius terras illas te
nuere, lingua & origine diuerſos eſſe ab
illis quibus ſucceſſere. At enim Vincen-
tius Cadlubcus Alexandrum Magnum,
& ante eum priſcos Gallos cum Lechitis
bella geſſiſſe memorat. Quo authore? Ip-
ſe enim, cùm ante trecentos & quinqua-
Vincẽt. Cadlub. quando vixit.
ginta annos vixerit & ſcripſerit, non eſt
idoneus teſtis eorum, quæ ante duo mil-
lia annorũ geſta eſſe prodidit. Diploma
verò illud Alexandri Boemicũ ficticiũ
ac ſup-

Alexãdri diploma apud Boemos ficticium.
ac ſuppoſiticiũ eſſe, non leuibus coniectu
ris cõuinci poteſt. Regis quidem illius tẽ
pore nondum notum erat, aut etiam na-
tum, Slauorum & Slauinorum nomen:
quod incognitum fuiſſe Græcis iuxtà ac
Latinis ante Iuſtiniani imperatoris tem-
pora, amplì⁹ mille annis poſt Alexandrũ,
ſuperius à nobis oſtenſum eſt. Nõ igitur
vel diplomate illo commenticio, vel vl-
lo alio documento probatur, tanta horũ
populorum cum ſuis ducibus Ciecho &
Lecho vetuſtas. Nec tam recens autẽ eo-
rum origo eſt, & aduentus in has oras,
Hageci error.
quàm vult Hagecus: cùm nos certiores &
antiquiores authores habeamus, nempe
Crant. lib. 1. Vand. Blõd. dec. 1. lib. 1. & 8.
Albertum Crantium, & Fl. Blondũ, Sla-
uos (quos eiuſdem cũ Polonis & Boemis
linguæ & originis eſſe, nec Hagecus ne-
gat) Mauritio imperante, quadraginta
vel quinquaginta annis ante illud tẽpus
q̃d' Hagecus prodidit, hæc loca tenuiſſe.
Iornand. de reb. Get.
Quin antiquior his Iornandes, qui ante
Mauritij tẽpora hiſtoriam ſui temporis
ſcripſit, Slauorũ & Slauinorum mentio-
nem faciens, ad ſiniſtrum latus Sarmati-
corum montiũ, & ad Viſtulam fluuium
habitare eos memorat. Atq; his ipſis au-
thoribus refutatur & illud, quod idẽ Ha-
gecus & plerique alij recẽtiores memorię
Polonos & Boemos non è Croatia veniſſe.
mandarunt, quòd è Croatia primùm hi
populi cum ſuis ducibus in has oras adue
nerint. Et Crantij quidem verba ad eam
rem pertinentia, proximo capite, Blondi
ſuperius recenſuimus: Iornãdis verò, id
q̃ modò recitauimus, teſtimoniũ de Sla-
uorum ad Sarmaticos montes & Viſtulã
D. Gregor. Procop de bello Got. lib. 2.
ſedib⁹ ſuffecerit. Etenim cùm è D. Grego
rio ac Procopio, tũ ex ipſomet Iornande
demonſtratur, per ea tempora, quib⁹ ille
Slauos ad Sarmaticos mõtes & Viſtulã
habitare ſcripſit, Dalmatiam, Illyricum,
& ea loca quæ Croatiam & Slauoniã cõ-
plexa ſunt, infeſtata quidem, ſed nondũ
habitata fuiſſe à Slauis. Quamuis contra-
rium aſſeueret Dubrauius, idq́; leui argu
mento: nempe quòd ſacra vtriuſque Te-
Biblia in Slauicã linguam verſa, non à D. Hieronymo.
ſtamenti ſcriptura à D. Hieron. Dalmata
traducta in linguam Dalmaticam, quam
eandem ipſe vult eſſe Slauicam, extet et-
iam nunc apud Dalmatas. In quo, quem
authorem ſecutus ſit, præter vulgi opini-
onem, nõ inuenio. Quid autem, ſi tranſla
tionem illam Cyrillo & Methodio, pri-
mis (ni fallor) Slauicę nationis apoſtolis,
non modò D. Hieron. ſed etiam Mauri-
tio Imperatore longè poſterioribus (q̃d'
nos alio loco demonſtrabimus) adſcriba
mus? Neque verò è Pannonia eos popu-
los veniſſe, valde probabile eſt: quippe
quam ante Valentis imperium à Vanda
lis, mox ab Oſtrogotis, deinde vſque ad
Martianum imperatorem ab Hunnis ha
bitatam: poſt Attilæ verò mortem ab O-
ſtrogotis recuperatam eſſe, ex Procopio
Procop. de bello Got. lib. 2.
& Iornande conſtat: deinde verò circa
Iorn. de reb. Get.
Iuſtiniani tempora à Langobardis ſuba-
ctam: & poſt quadraginta duos annos ab
his ipſis in Italiã populariter cõmigran-
tibus, ſub pacto Vgris ſiue Vngaris relictã
eſſe, ex Paulo Diacono cõſtat. Quod qui-
Pau. de geſt. Lãgobard. lib. 1. & 2.
dem paulo ante Mauritij tempora factũ
eſſe, dubium nõ eſt: quo tempore Slauos
iam ad Viſtulam habitaſſe, dudum oſtẽ-
dimus. Manifeſtũ eſt igitur, neque è Cro-
atia, neque è Pannonia tunc, aut etiam
prius, eos populariter veniſſe in has oras:
multo minus poſterius. Quanquam. n. re
gnauêre pòſt vſq; ad Suaten, ſiue Suatibo
lugum, ſiue Suatoplugum Marothi filiũ,
Slaui regnauerunt in Pannonia.
Slaui in Pãnonia, & ad vtramq; ripã Da-
nubij, ſubiugatis (vt reor) poſt Attilę mor
tem, vel in Tranſyluaniã, vicináue Trã-
ſyluaniæ loca compulſis Hunnis: quæ q̃
modò tenent, Cuni, ſeu Chuni, & Cuma
ni vocantur: ſed iam tunc longè antè ha-
bitata fuit ab ijſdẽ Slauis Polonia. Quin
iſtum ipſum ſiue Suaten, ſiue Suatoplu-
Suatoplugus.
gum (q̃ poſt 740. à Chriſto nato annum,
Bonf. rerum Vngar. dec. 1. lib. 9.
vel, vt alij volunt, longè poſterius ab Vn-
garis ex Aſia per Daciam ac Myſiam irrũ
pentibus deuictus, fugienſq́; Danubij vor
ticibus hauſtus perijt) nõnulli ſcriptores
Polonum, nõnulli Morauũ fuiſſe memo
rant. Slauũ quidem, vel ipſa etymologia
prodit. Iam ne cauſa quidẽ migrationis
Migrationis cauſa refellitur.
ab iſtis prodita nobis probatur. Nam ſi
Ciechus patrati homicidij iudiciũ fugi-
tans, vt vult Syluius, ſedes mutabat: quid
cauſæ erat, cur Lechus frater inſons eum
ſequeretur? cui manenti in patria, fratris
fuga bono futura erat, ꝓpter acceſſionẽ
fortunarum ab illo relictarum? Aut ſi is
tantopere dilexit fratrem, vt omnem for
tunam cum eo ſubeundam ſibi eſſe ducè
ret, vel ſocius & conſcius admiſſi ſceleris
pœnam & ipſe metuebat: quid multitu-
do illa tanta, quanta ad occupanda duo
perampla regna ſuffecit, nõ potuit ea tã
charos principes ſuos iudicio ſupplicio-
q́ue eripere? Quomodo autẽ ea cũ vxori-
bus, paruulis liberis, & omni ſupellectili
fugam, ad q̃ celeritate opus eſt, expedie-
bat? Deinde ſiue patratũ facinus, ſiue in-
teſtina diſſidia (q̃d' volunt alij) migrandi
è patria cauſam eis præbebant, ſiue com-
modiores atq; patentiores ſedes ij mõta-
nis, viniferis & frugiferis relictis quære-
bant: q̃ ratio fuit tã longinquæ & incertę
peregrinationis per auios montes atque
ſyluas ſuſcipiẽdæ? Cur nõ potius petiêre

Macedoniã, aut Epirum & Acarnaniam, aut Italiam, finitimas & non incognitas sibi, tum autem celi clementia pariter & vbertate soli, & omni cultu agrorũ vrbiumque præstantes regiones? Et sanè vsitatius est, gentes à Septẽtrione ad Meridiẽ, velut è rigidis ad tẽperatiora, ex incultis ad cultiora loca migrare. Exemplo sunt Galli, Cymbri, Goti, Vãdali, Lãgobardi, Scythæ, Hunni, Normanni, Cercassi, Turcæ denique. Aut si æstuantib⁹ fortè Boreę flatus adlubescebat, cur nõ in Pannonia, vel Bauaria, & ipsis cultis ac fertilibus terris, per quarũ alterutrã iter facere necesse habuerunt, substitẽre? Quod si lacessere bello horũ locorum populos nolebant, quí scire poterant, si porrò versus Occidẽtem solẽ, vel Septentrionẽ ire pergerent, inculta & habitatorib⁹ vaqua loca se repturos esse? Aut si id alicũde cognouerãt, cogitare certè secum poterant, ea nõ futura fuisse vacua & inculta, si excoli cura & industria humana posse putarẽtur. Hæc nunc aduersus suprà memoratas opiniones dicta sunto. Russorum siue Roxanorum & Roxolanorũ antiquitatem superius, vndecimo Capite ostendimus. Porrò de Dubrauij aliquanto diuersa à Blõdi Crantijque sententia, mox viderimus. Nunc prius nostram explicemus: & quidem de Polonis tantũ, quam Boemi quoque, si videbitur, amplectantur licebit.

Populi à Septentrione ad Meridiẽ ferè migrãt.

De Polonis & Lecho, vnde & quando extiterint, probabilior sententia.

Cap. XVI.

QVid igitur certius, aut probabilius duntaxat, nos afferimus. Illud nimirũ, quòd è citatis superius à nobis authoribus rectè, ac temporũ locorumq; ratioṅi, & receptæ constantique multorum seculorum famę conuenienter colligitur. Cùm enim constet, communem esse harũ gentiũ & nationum, q̃ Slauico & Vẽnedico nomine censentur, originẽ: ostẽsũ sit autẽ, antiquissimas earum sedes esse in Sarmatia: inde siue abundante multitudine, siue dominãdi & plura possidẽdi cupiditate, siue vrgentibus Gotis & Hunnis, examina hominũ prodijsse, sedesq; suas cùm versus Meridiem in Daciam, Mysiam, Pannoniã, Dalmatiam, Illyricũ & Istriam vsq;: tum versus Occasum vltra Vistulã in Vãdalorum sedes & Germaniã lõgè latèque protulisse existimandũ est. Antonius quidẽ Sabellicus, quem admodum antè memorauimus, disertè scribit: Slauos à Cimmerio Bosphoro bipartitò digressos, partem vnam ad dexteram deflexisse Septentrionẽ (rectius dixisset Occasum) versus: scissamq; in duos populos, Boemos & Polonos, alterã trãsmisso Istro, secundum Sauũ amnem ad Dalmatiam vsq; sedes tenuisse, nihil mutato nomine. Quẽ secutus est Bernardus Vapouius. Blõdus verò & Crantius velle videntur, eos, Slauos inquã, è Polonia demũm & Boemia profectos, Oriẽtales illas, quas memorauimus, Rom. Imperij prouincias inuasisse. Quibus Iornandes quoq;, his lõgè vetustior, adstipulari videtur: qui eos etiamdũ in patria sua ad Sarmaticos mõtes & Vistulã fluuiũ habitantes, Slauos siue Slauinos appellat. Eã autem migrationem per Iazygũ Metanastarum fines, vel Morauiam & Pannoniam fieri necesse fuit: quas & ipsas sedes tenuisse Slauos quodam tẽpore, prius ostendimus, & aliqua ex parte adhuc tenere constat. Secundum Sabellicũ verò per Getas, Dacas, & Mysos. Siue aũt hæc, siue prior illa verior est opinio, in Germaniã quidẽ credibile est tunc eos populos progressos esse, cũ Vandali, qui ea loca tenuerant, in Pannoniã, impetratis à Cõstantino Magno Imperatore sedib⁹ (siue id ij vberioris soli desiderio, siue necessitate & vi armisq; Sarmatarũ adacti fecerũt) populariter cõmigrassent, trecentis ampli⁹ post Christũ natum annis: cumq; cõmuni Sarmatarum siue Scytharum, siue quo alio nomine appellarẽtur, discriminis gratia diuersis ex causis noua nomina subinde accepisse. Et cõmuniter quidem Venedos seu Vinidas & Vandalos, peculiariter autẽ alios Serbos vel Sorabos à stirpe, alios Boemos à regione, alios Morauos à flumine, vel à Marotho rege, alios denique Polonos vel Polanos & Polacos appellari cœpisse. Duplex autẽ huius nominis ratio redditur. Vel enim à Pole, quod & planiciem & venationẽ Slauis significat, Polonos, quasi Polanos & Polacos appellari volũt, propterea quòd & planã ferè apertamq; regionem ij tenent, & apprimè tenentur venandi studio: vel à conditore ac primo duce gentis Lecho siue Lacho, Polacos, quasi Polachos, hoc est posteritatẽ Lachi, dici autumant. Cui rationi ac denominationi adstipulatur illud, quod Russi & Moschi, nec scio an alij quoque Slaui, præter Boemos, nõ Polonos, neq; Polacos, verùm Lachos eos in hanc vsq; diem vocant. Nec multũ ab hac diuersa esse videtur ratio nominis Vngarici, qui Polonos Lẽgel, quasi Lechel, vt videtur, hoc est, à Lecho cõditos appellant. Conuenit certè inter oẽs, Ciechum & Lechũ, siue Lachũ, germanos fratres, hunc quidem apud Polonos, illũ verò apud Boemos, eorũ cognatos, primos regnasse. Nihil

Poloni Sarmatæ.

Sabell. Ennead. 8. li. 2.

Vapouius in proœm. hist. Polon.

Blond. hist. dec. 1. lib. 1.

Crantius in Vandal.

Iorn. de reb. Geticis.

Polonorũ & Boemorum migratio.

Nominum mutatio.

Poloni vnde appellẽtur.

Polachi.

Lechi.

Lengel.

Ciechum & Lechum fratres principes.

hil autem prohibet credere, nõ statim initio hæc Ciechorum & Lachorum siue Polachorũ nomina extitisse: recentiora enim ea videntur esse. Sed cùm initio gẽtes eę (quemadmodum ait Procopius, de Slauis scribens) nõ ab vno aliquo homine regi, sed ab antiquo plebeia cõmuniq; libertate viuere solitæ, posteriori tẽpore mutata certa ratione, aut aliqua necessitate consilio suo principes habere cœpissent, ex eo Lachos & Polachos à Lecho, Ciechos verò à Ciecho, q̃ primi apud eos regnassent, vocatos fuisse. Quod itidem in alijs multis populis factũ fuisse legim⁹, vt cũ aliter antea fuissent appellati, à claris & bene meritis principib⁹ noua nomina acciperent. Nec est incredibile id, qđ antiquitatis fama & cõsensu celebratur, Lechũ siue Lachum illũ cum fratre Ciecho e Croatia in has oras venisse, non nouas quidem colonias deducentes: sed ad consanguineos populos, q̃ iam ante loca hæc habitabant, sese cõferentes. Nec multum refert, suáne sponte, an necessitate, nẽpe pulsi, vel reformidantes vim domesticã, id fecerint, an acciti sint. Non est nouum, externos homines ad principatus expeti, & anteponi etiam domesticis: præsertim si ij vel illustri apud suos loco nati sint, vel rebus gestis clari, vel virtute ingenioq; prestent. Quid si aũt Ciechus & Lechus non peregrini ad has oras venerunt, sed ad suos reuerterunt, vnde vel ipsi, vel parentes, maioresúe eorũ in Croatiam profecti erant? Ab hac sententia nõ multum dissentit Dubrauius. Scribit enim, (& ipse de nostro, vt reor, mutuat⁹) Sarmatiam communem esse omniũ gentium, quę nunc Slauinę vocentur, patriã. Nec multo post (vt intermedia, quæ perplexa sunt, omittam) prosequitur idẽ illã Ciechi & Lechi migrationem: eos videlicet Croatia patria extorres per Pannoniã superiorem ad Morauiam peruenisse. Cumq; eam à cognatis gentibus pridẽ teneri didicissent, ab ijs iussos per saltum Herciniũ in finitimam Boemiam se contulisse, à Germanis quondam habitatã: tunc autem penè vastam ac desertã, nisi quòd à paucis Vandalis, & ipsis populari b⁹ suis, p tuguria sparsim incoleretur. Ab his autem eos venientes benignè acceptos, in vnum populum sub Imperio Ciechi coaluisse. Nec multo pòst Lechũ fratrem, ab eo cum parte multitudinis digressum, ad Septentrionem, transmissis mõtibus & sylua Hercinia, Lechitarum siue Polonorum gentem condidisse, & à se denominasse. Ita Dubrauius. Non prodit autem is tempus migrationis vtrinq;, neque an & Lechus ad cognatos & eiusdem linguæ populos accesserit. Vapouius noster, qui & ipse in eadẽ sententia fuisse videtur, circa annũ Christi 550. vult id factũ esse. Hagecus, centũ ferè annis posterius. Nos dirimere litem hanc non habemus. Vtroque sanè hoc tempore Slaui & Venedi Sarmatiam, Vandaliam, Dalmatiã, Illyricũ, Pannoniam, & intermedias Iazygum Dacarumque oras ditionẽ tenuerunt. Atque hæc nos de Polonorũ & Slauorum, Venedorumque origine, è profundis eruta tenebris, in mediũ proferre habuimus: æquissimo animo laturi, & gratiã habituri, si quis certius quippiã protulerit. Nũc iam instituto nostro ad Polonorum res gestas aggrediamur, à Lecho sumentes initium, quandoquidẽ de vetustioribus gentis temporibus, nihil compertum habemus.

Lechus quã do regnauit.

Procop. de bel. Got. li. 3.

Lachi & Polachi.

Slaui è Sarmatia profecti in Dalmatiam & Illyricum.

Dubrauij sententia.

Vapouius.

MARTINI CROMERI, DE ORIGINE ET REBVS GESTIS POLONORVM LIBER SECVNDVS.

LECHVS.

LECHVS igitur Vandaliam permagnã Germaniæ, nõnullamque Sarmatiæ partem ditione & imperio complexus, cùm vulgus promiscuũ apertos campos secundum flumina, lacus, riuos, & fontes pagatim & vicatim incoleret, castellum & oppidũ sexto à Varta flumine milliario versus Septentrionem, in patenti planicie ex rudi & nõ dolata materia inter lacus & paludes, ad necessitatẽ magis & quale quale receptaculũ, quàm ad splendorẽ atque delicias extruxit: & Gnesno, seu Gnesnę nomẽ ipsi imposuit: à nido, quẽ Boemi Gnisdo, nos Gnasdo vocamus, paulum deflexo vocabulo: siue quòd eo sibi loco arx futura esset, quo nidus auibus p apertũ aëra vagantibus: siue quòd aquilarũ nidũ ibi reperisset. Indeq; insigne boni auspicij acceptum mansisse, & manere successoribus eius principibus Polonorum existimatur, alba aquila erecta expãsis alis. Fundato igitur principatu, Lechus partim Gnesnæ manẽdo, partim obeundo regiones, ius dabat populo ęquabile, non ex prescripto legum, q̃ nul-

Poloni quomodo habitent.

Varta fl.

Gnesna cõdita. Gnasdo.

Aquila alba Polonorum principum insigne.

Lechi studia

læ erant, ſed ex arbitrio ſuo: hoc eſt, ex æ-
quo & bono: imperio (ꝙ credere par eſt)
moderato vtẽs, magis vt patris charitatẽ,
quàm domini ſeueritatem obtineret in
eos, q vltro fidem ſuã ſequerentur. Nec
enim facile liber & ferox populus aſperũ,
ſuperbũ, ſtolidũ & impotentẽ tyrannum
aut initio amplexus eſſet, aut poſtea ꝑtu-
liſſet. Reditus tũc & agros peculiares nul
los habebat princeps, ſed ei cũcti ſemina-
bant & metebant, deq; omniũ rerum pro
uentu fructibus ipſis vectigal pendebant.
Nã numus tunc incognitus erat apud Po
lonos: ſed permutatione rerum, ꝙ cuiq;
opus erat, ſibi cõparabat. Quamdiu verò
Lechus regnauerit, q̃d præclari bello pa-
ceque geſſerit, quoſq; liberos reliquerit,
cõpertum non habemus. Aliquãdiu qui-
dem poſteri eius poſt eum regnaſſe ferun
tur, ita vt natu maximus principatũ cęte-
ris libenter cõcedentibus obtineret. Sed
quinam ij, quotque ſibi inuicem ſucceſſe
rint, donec ſtirps omnis deficeret, non li-
quet. Bernardus Vapouius, neſcio quẽ au
thorẽ ſecutus, vult, Lechũ aliquoties cũ
Germanis ſecundo ꝓlio dimicaſſe, ac de
regulo quodã ſingulari certamine victo
& interfecto opima ſpolia retuliſſe: mul
tas munitiones partim vi, partim ꝑ dedi-
tionẽ cepiſſe, & ad Veſerã ſeu Viſurgim
vſque imperium ꝓtuliſſe, & in eius flumi
nis ripa vrbem cõdidiſſe, eiq; ꝓpter onus
perpetui præſidij Brzemię nomẽ impoſu
iſſe. Quæ etiã nunc Brema, paulũ emolli-
to vocabulo, à Germanis habitatorib⁹ di
citur, ciuitas ampla & potẽs. Poſteritatẽ
verò Lechi, ſcribit idẽ centũ 50. fermè an-
nis regnaſſe in Polonia, nẽpe ad 700. ferè
annũ à Chriſto nato: multaque bella geſ-
ſiſſe cum Germanis & alijs finitimis gen-
tibus. Nec eſt horum quicq̃ incredibile.
Ij. n. tunc erant fines Polonicæ ditionis,
quos in ſemiuacuis Vandalorũ migratio
ne regionibus gladij mucro terminabat.
Nã ea quæ ſequuntur apud Vapouium, è
Saxone Grammatico & Alberto Crãtio
paulũ immutata ſumpſiſſe is videtur: nẽ-
pe maris quoque fortunam Polonos tũc
feliciter tentauiſſe. Inſtructa enim claſſe,
traiectoque ſinu Venedico ſiue Balthico,
Rugiam, Fęoniã, & alias quaſdã inſulas
de Danis eos tunc cœpiſſe, & cũ ea gente
vario marte terreſtribus & naualib⁹ ꝓlijs
dimicaſſe. Ad extremum duce Viſſimiro,
vno de Lechi poſteris, Syuardũ Danorũ
regem nauali pugna inſigni ab ijs profli-
gatũ, pulſumq; precario regni partẽ ſub
annuo tributo recepiſſe, cõceſſa Polonis
Iutia Scaniaq;: filias verò eius duas capti-
uas, alterã Noruegijs, alterã Germanis vẽ

Imperium placidum.
Principis reditus.
Pecunia incognita.
Bernardus Vapouius.
Brzemia. Brema vrbs condita.
Lechi posteri quãdiu regnauerint.
Sax. in Dania libr. 8. Crant. in Vand.
Dani à Polonis bello petiti, & victi.
Syuardus rex Danorũ victus à Vissimiro.

ditas: filiũ autẽ Iarmericum in obſidis lo-
co aſſeruatum eſſe. Inde Viſſimirum prin
cipẽ captiuis abundantem, duas vrbes ma
ritimas cõdidiſſe: & ex his alterã Viſſimi-
riam, q̃ nunc Viſmaria dicitur, de ſuo no
mine, alterã Dantiſcũ, ſiue Gdanũ, à Da-
nis deuictis, eoq; deductis, appellaſſe: quæ
vrbs parua obſcuraq; aliquãdiu, ad eum
ſplendorem poſtea peruenit, vt ſit cele-
berrimum, & non ſolùm Septẽtrionis &
Occidentis, verùm totius ferè orbis terra
rum copioſiſſimum, & omni genere mer
ciũ refertiſſimũ emporiũ, portu ac tribus
oppidis ꝑmunitũ. Addit idẽ Vapouius,
Syuardũ poſtea ſeruitutis impatiẽtẽ, Viſ-
ſimiro rebellaſſe, & in pugna occubuiſſe:
filiũ verò Iarmericũ aliquãto pòſt è cuſto
dia elapſum, nouos motus in Dania cõci
taſſe. Verùm eos à Polonis tũc ſedatos eſ-
ſe. Horum fides penes authorẽ eſto. Quo
tẽpore autẽ Dani iugum Polonorũ peni-
tus excuſſerint, nõ memorat Vapouius.

Vißimiria, quæ nunc Vismaria.

DVODECIM DVCES, SEV PALATINI.

CVm autẽ ſtirps Lechi defeciſſet, Polo
ni comitijs de cõſtituenda rep Gneſ-
nę habitis, ad neminem vnum principa-
tũ deferunt: vel quòd in pari multorum
dignitate variarẽt ſentẽtiæ, vel quòd mo
narchiæ ad tyrãnidem (vt ſunt res huma-
næ in deterius mutabiles) declinãtis per-
tæſi iam eſſent: Duodecim verò ex omni
procerum numero, potentes & ſpectatos
in primis viros, deligunt, q ſiue nouo tũc
populi placito, ſiue vſitato etiã ſub prin-
cipibus inſtituto, ſuæ quiſque regioni, di-
uiſa in totidẽ regiones tota Polonia, præ-
eſſent: & Voieuodæ, hoc eſt, duces belli
& copiarũ, vernacula lingua dicerentur.
His reip. in pace iuxtà ac in bello ſummã
in cõmune mãdant. Et rectè q̃dem illi in-
itio, eq; rep. initum magiſtratum geſsêre,
legesq; pauciſſimas & ſimpliciſſimas, vt
rude illud ferebat ſeculum, nõ in libris,
neq; in tabulis, ſed in animis hominũ at-
que in vſu, ꝑinde atq; Lycurgus apud La-
cedęmonios quõdam, incidêre: q̃ inſtitu
ta verius dixerim⁹. Sed pòſt aliquanto ad
ambitionẽ verſi, dũ ſuo quiſque nutu om
nia geri vult, & rẽ priuatã potentiaq; ſuã
augere ſtudet, aſſentari multitudini, eiuſ-
que licentiã alere, ſuos quiſq; ꝑ fas nefas-
que defendere & euehere, terrori eſſe ijs,
quos beneuolẽtia ſibi adiũgere nõ poſſet.
Inde cõtentiones, ſimultates, & factiones
denique à ſtudijs partiũ exortæ: inde edi-
cta & imperia ipſorũ vulgo negligi cœp-
ta, rẽp. ab vnius imperio ad paucorũ do-
minatũ dudum traductã, nec multo pòſt
eò redactã, vt rex iam ſibi quiſq; & lex eſ-
ſet,

Voieuodæ, siue Palatini.
Ambitio rerumpub. pestis.

ſet, penè funditus euerterũt. Quib⁹ rebus
cõmoti finitimi populi, Polonorũ vim
atque potentiã dudum veriti, & experti
etiã, celatum bene ad eam diẽ timore o-
dium atque dolorẽ in apertum proferen
dũ, & armis vindicandũ, nomenq; Polo-
num delendũ, vel affligendũ certè ſibi eſ-
ſe exiſtimarunt, tã luculẽta occaſione ſe-
ſe offerente. Quãdiu verò horum duode
cim ducum imperiũ durauerit, nihil cõ-
perti habem⁹. Manſit q̃dem deinceps et-
iam ſub principib⁹ & regibus, manetq; in
hanc diẽ is ſiue honor, ſiue magiſtratus:
verùm aliquantũ reſtricta poteſtate & iu
riſdictione, & ab ijs q Latinè loqui volũt,
Palatini vſurpãtur: Quo nomine à nobis
quoq; deinceps appellabũtur. Cũ autẽ nõ
ijdẽ ꝑpetuò fines Poloniæ fuerint, ſed ac-
ciſi aliquãdo, rurſusq; ꝓlati ſint, ne regio
num quidẽ eadem diſtinctio, nec idẽ Vo-
ieuodarũ ſiue Palatinorũ numer⁹ mãſit.

Palatinorũ dignitas.

CRACVS.

PErtæſi igitur malorum Poloni, q̃ ſub
duodecim Palatinorum imperio ag-
minatim ipſis incubuerãt, ad vnius prin-
cipatũ reſpexêre: & aliquid de deguſtata
libertate ipſi ſibi detrahere, quàm perire
prorſus malebãt. Itaque conuentu apud
Gneſnã inſtituto, poſt longã conſultatio
nem vna oẽs ſententia ad Cracum prin-
cipatum deferunt: quem noſtrates q̃dam
ſimilitudine nominis decepti, perperam
Gracchum appellant, Romanumq; exu-
lem fuiſſe, & ſupra 400. vel vt alij volũt,
500. annum ante Chriſtũ natum apud Po
lonos regnaſſe, fabulantur. Quo quidem
tempore, necdum Polonorum gens exti
terat: & incognitum, ni fallor, adhuc erat
apud Romanos Gracchorum nomẽ. Ac
ne ijs quidem temporibus, in q̃ nos hunc
Cracum cõijcimus, aliquem de Graccho
rũ familia ſuperfuiſſe, in Romana hiſto-
ria reperimus. Veriſimilius eſt igitur, q̃d
etiam Dlugoſſus ſentit, Polonos Polonũ
potius, quàm externum ſibi regẽ creaſſe.
Ac Vapouius quidem, circa 700. annũ à
Chriſto nato id factum eſſe vult. Hagec⁹
verò, paulò poſterius: fingitq; idem, Le-
chi filium Cracum ſiue Crocum hũc fu-
iſſe: verùm neq; hoc, neq; item alia mul-
ta nobis probat. Siue autem Cracus vnus
de Voieuodis fuit, ſiue non, domicilium
quidẽ habebat apud Viſtulam, 13. millia-
rio à fontib. eius fluminis: vir cùm amici
tijs, copijs & facultatibus potens, tum pru
dentia, animi magnitudine, & iuſtitię at-
que integritatis opinione apud oẽs grati-
oſus, ita vt ſolus rectè dilabentem remp.
ſuſtinere & recreare poſſe videretur. Is
multũ diuq; reluctatus, eò ꝙ perdifficile

Cracus qui, & cuias fuerit, & quo tempore.
700. annus post Christum natũ.
Cracus inuitus regnum suscepit.

eſſe videret rẽp. partim ciuiũ licentia &
inteſtinis diſſidijs ꝑturbatã, partim exter-
nis bellis quaſſatã reſtituere & reficere, tã
dẽ precibus & cõtentione multitudinis,
& charitate patrię victus, reip. curã ſuſce
pit: hoſtes alios fœderibus, alios armis à
ceruicib. patrię remouit. In his Gallos, vt
volunt noſtrates pleriq; omnes, ꝑ Panno
niã ſeſe magnis copijs in Poloniã infun-
dentes, ꝓfligat atq; depellit. Vnde verò hi
Galli venerint in has oras, inueſtigare dif
ficile eſt. Nã Scordiſci ac Tauriſci Gallo-
rum populi, q Mœſis mixti, vt author eſt
Strabo, multo antè ad Iſtrũ cõſederant,
iã à Romanis primùm, deinde à Gotis, &
mox ab Hunnis deleti erant. Boij quoq;,
& ipſi Gallica gens, qui Boemię, quemad
modũ ſuperiore Libro indicauimus, no-
men dedêre, multo antè iã à Marcoman-
nis Germanis, & hi porrò à Ciechis Po-
lonorũ cõſanguineis, vel pulſi, vel ſuba-
cti erant. Nec ꝑ Panoniã certè ijs Polo-
nos adoriri neceſſe fuiſſet. Niſi fortè eos
Boemia pulſos, in Morauia vel extremis
finib. Pannonię cõſediſſe, & inde in Polo
niã inuaſiſſe exiſtimandum eſt. Aut certè
credendũ eſt, eos Francos fuiſſe orienta-
les, quorũ regnum Auſtraſiam & Bauari
am cõplexum, ad Pannoniam & Vngari
am vſque pertinuiſſe fertur: apud quos ꝑ
ea tẽpora Pipinũ, Caroli Magni proauũ,
dominatũ eſſe, Blõdus & Sabellicus me-
morię prodidêre. Illud autẽ fortaſſe no-
ſtris errandi occaſionem ꝓbuit, quòd ea
gens, cùm Gallias ſubegiſſet & inſediſſet,
priſcorum Gallorũ nomine etiam nunc
à Latinis appelletur. Sed quicunque tan-
dẽ ij fuêre populi, qui tunc Poloniam bel
lo vexauerũt, eos Cracus repreſſiſſe me-
moratur. Vincentius etiam in Carinthiã
eũ expeditionẽ feciſſe vult, ante ſuſceptũ
principatum: indeq; reuertentẽ, cùm per
ſuaſiſſet Polonis, vt ſub vnius principatu,
quàm ſine principe viuere mallent, om-
nium cõſenſu principem factum eſſe. Pe-
nes authorem fides eſto. Lõgiſſimo ſanè
terrarum interuallo, Carinthia diſtat à
Polonia. Deinde verò Cracus pacatis fo-
ris rebus, domi licẽtiam & audaciam per
ditorũ coercuit: iudices priuatarum con
trouerſiarum per loca conſtituit: vrbem
in læua Viſtulæ ripa in loco domicilij
ſui condidit, ac de nomine ſuo Cracouiã
appellauit: eiq; arcẽ in colle Vauelo, Vi-
ſtula eũ ab oppido tunc dirimẽte, felicib⁹
auſpicijs ſuperædificauit: q̃ regni caput,
Gneſna relicta, fecit. Quę q̃dẽ vrbs è par-
uis illi⁹ ſeculi initijs ſucceſſu tẽporum ad
eam, q̃ videmus, amplitudinem & ſplen
dorem, principum poſteriorum habita-
tione & fauore peruenit, vt mœnium ac

Frãci à Craco repulsi.
Frãci orientales.
Pipinus Caroli magni proauus. Blondus. Sabellicus.
Cracus expeditionem fecit in Carinthiam.
Pacis studia.
Cracouia cõdita.
Regia Cracouiam trãslata.
Cracouiæ laus.

turrium firmitudine, ædificiorum publi
corum iuxtà ac priuatorum magnificen-
tia, copia rerum q̄ non modò ad ſobriũ
victum cultumque corporis, verùm etiã
ad luxum & voluptatem requirũtur, de-
nique vrbanitate & elegantia ciuium &
incolarũ, cum Germanicis & Italicis vr-
bibꝰ certet: inter Poloniæ verò vrbes prin

Holophagus à Craco extinctus.

cipatum teneat. Fertur etiam, immanem
beluam, quam Holophagum vocãt no-

Solin. Polyhiſt. cap. 8.

ſtri, Solinus Boam, ni fallor, appellat, in
antro montis, cui arx Cracouiẽſis ſuper-
poſita eſt, cubile habentem, & viciniam
omnem deuorandis pecudibꝰ, iumentis
& hominibus vaſtantem, à Craco aſtu in
teremptam eſſe, cùm corpora illi obijciẽ-
da, pice, ſulfure & fomite ſuccenſo infar-
ciri iuſſiſſet, & ignis conceptus viſcera be
luæ torruiſſet. Quod neſcio an fabuloſũ
ſit. Antrum quidem in hanc vſque diem
extat ſaxo exeſo profundum, quod Spe-
cũ draconis vocant: quod tamen etiã na-

Cracus an idẽ apud Boemos regnarit.

tura ſic extitiſſe potuit. Celebri Craci fa-
ma moti cõſanguinei Polonorum Cie-
chi ſiue Boemi, ipſi quoq; vltrò principẽ
ſibi eum aſciuerunt, vti Dlugoſſo & Va-

Dubr. Boem hiſt. lib. 1.

pouio placet. Dubrauius cõtrà, eum Boe-
mum Boemorum principem à Polonis
quoque expetitũ eſſe, memorię prodidit:
neſcio quẽ ſecutus. Nã AEneas Syluius,
& Hagecus, nõ hunc, ſed alium Cracum
ſiue Crocum tunc apud Boemos regnaſ-

Crocouecia arx Boem.

ſe volunt, & Crocouiam ſiue Crocoue-
ciam arcẽ in Boemia condidiſſe: morien
temque eo ferè tempore, quo noſter reg-
nare cœpit, tres filias reliquiſſe (in quo cõ
ſentit cum eis Dubrauius) è quibus vna
Libuſſa ſaga paternum regnũ ſuſceperit,
aſſumpto ſibi in ſocietatem thori & prin
cipatus Præmiſlo ruſtico homine: quem
miſſi ad hoc equites in ferrea tabula ſecũ

Boemorum principum genus.

dum prędictionem Libuſſę, hoc eſt, in vo
mere prandentẽ repererant: eorumque
poſteritatẽ longa & perpetua ſucceſſione
per multa ſecula Boemis præfuiſſe. Ve-
rùm ad noſtra reuertamur. Cracus cùm
per multũ tẽpus bene & feliciter regnaſ-
ſet, obijt, & è cõſpectu Cracouiæ vltra Vi

Craci monumentum.

ſtulam in mõte Laſſotino, aggeſto inſtar
montis tumulo, quemadmodũ manda-
uerat ipſe, ſepultus eſt. Extatque in hũc vſ
que diem is tumulus, haud procul à de-
lubro, quod diui Benedicti nomine ap-
pellatur.

LECHVS SECVNDVS.

CVrato Craci funere, filius eius natu
minor Lechus, maiorẽ, cui Craco &
ipſi nomẽ erat, per ſpeciem venationis in

Lechi parricidium, & pœna.

ſyluas eductũ, incautum occultè interi-
mit: ac fortuito caſu eum perijſſe menti-
tus, ſimulatis lachrymis atq; luctu hono-
rificè ſepelit: principatumq; ſceleratè ap-
petitũ, qui maiori natu debebatur, ſubla-
to illo ſuſcipit. Verùm aliquanto pòſt pa
tefacto ſcelere, principatu deiectus, & in
exiliũ actus eſt. Alij dolore & conſciẽtia
patrati parricidij, cùm dijs hominibusq;
exoſus eſſet, domi eũ contabuiſſe, nullis

Vincentius.

relictis liberis, aiunt. Vincentius, viuente
adhuc patre parricidiũ ab eo patratũ: ſed
mortuo demum patre, & iam ipſo regnã
te, ſcelus patefactum eſſe, memorat.

VENDA.

TAm gratam autem atq; iucundã ſui
memoriam Cracꝰ princeps apud Po-
lonos reliquerat, vt vtroq; filio eius, quẽ-
admodũ iam commemorauimꝰ, orbati,
Vendæ filiæ ſuperſtiti, virgini, principatũ
mandarent: ea ſpe ducti, quòd præſtantẽ
aliquem & inclytũ de externis regibus,
aut principibus, cõiugio eius inuitatum,
Principem ſe habituros eſſe exiſtimarẽt.
Erat Venda venuſtiſſima puella, ita vt me

Vendæ etymologia.

ritò vendæ, hoc eſt, hami nomen ipſi in-
ditũ eſſe videretur: quòd quaſi piſces ha-
mo, ſpecie eius contemplantes caperen-
tur. Nec ſanè fefelliſſet Polonos opinio,

Ritigerus dux Vendæ coniugium ambit.

niſi per Vendã ſtetiſſet. Nã Ritigerus (Ri-
togarum ferè noſtri vocãt) illuſtris & po-
tens ea tempeſtate in Teuthonibus fini i-
mis, ſiue Germanis (apud quos in vſu eſt
etiamnũ Rutigeri, ſeu Ritigeri nomen)
princeps, miſſis oratoribus coniugiũ eius
petiuit. At illa excelſi & minimè mulie-
bris animi virago, facundaq; iuxta ac pru
dens, negare ſe cuiq̄ nupturam: principẽ,
quàm principis vxorẽ eſſe malle. Indignè
repulſam illam Ritigerus ferre: orare ite
rum atque iterum, & minas adijcere. Vbi

Teuthonicũ bellum.

fruſtra ſe omnia tentare videt, coacto ex-
ercitu, armis negatum coniugium atque
principatũ contemptu muliebris imperij
perſequi ſtatuit. Nec ſegnius Venda cum
expeditis ſuorum copijs aduenięti hoſti
ad fines regni ſui occurrit. Miſcere rur-
ſus Ritigerꝰ preces atq; minas. Exprobra-
re illa armato importunam libidinẽ. Re
nunciant oratores duci ſuo eximiã puel-
læ pulchritudinem & ſapientiam, & ani
mũ ad belli dimicationẽ quàm ad nupti-
as paratiorẽ: ad hæc, permagnas & inſtru-
ctiſſimas armatorũ copias. Quibus audi-
tis, labaſcere Teuthonum animi: mone-
re & orare ducẽ ſuum, ne ſe exercitumq;
ſuum, ꝑpter intempeſtiuũ amorem, atq;
cupiditatem ſuam, tã turpiter cõijciat in
periculum. Ingloriũ eſſe viro cum fœmi-
na certamen, etiamſi exploratam habeat
victoriam. Ni deſinat, relicturos ſe eum,
domumque ſignis conuerſis reuerſuros.
Ille

Ille vbi omnibus tentatis, obſtinatos ſuo
rum animos, & à prælij dimicatione alie-
nos eſſe videt, cùm amoris impatientia,
tum ignominiæ conſcientia, quòd à mu-
liere ſine vllo prælio victꝰ eſſe videretur,

Ritigeri interitus.

mortem ſibi conſciuit. Teuthones ictis
cum Venda fœderibus, finibus Poloniæ
deceſſerunt. Hæc ita magno conſenſu à
noſtris prodita ſunt. Quænam autem il-
la gens Teuthonum fuerit, nihil comper
ti habemus. Marcomannos ſiue Mora-
uos, vel Saxonas certè fuiſſe, ſuſpicari ni-
hil fortaſſis prohibet. Hagecus Pruſſos fu
iſſe ſcribit. Lętata hoc ſucceſſu Venda, o-
uans Cracouiam inuehitur: mactatisque

Vendæ virilis animus, & mors.

quamplurimis victimis, ad extremum i-
pſa dijs patrijs ſolenni ritu ſeſe deuouet,
ac de ponte in profluentem Viſtulæ, ne
quis aduerſus caſus felicitatem eius cõta
minaret, proijcit. Proceres inuentum ca-
dauer eius, vno ab vrbe milliario editio-
re loco è conſpectu vrbis ſupra amnem

Dlubnia flumen. Mogila.

Dlubniam ſepeliunt, aggeſto itidẽ vt pa-
tri tumulo. Indeq; ſubiacens pagus Mo-
gilæ, hoc eſt, tumuli nomen adeptus, ad-
huc retinet.

DVODECIM PALATINI ITERVM.

POſt Vendæ obitum, cùm nemo Re-
giæ ſtirpis ſupereſſet, commutata rur-
ſus reipub. forma, à duodecim ducibus
vel palatinis iterum Polonia cuncta mi-
litiæ domiq; adminiſtrata eſſe fertur ali-
quandiu: donec ex huiuſmodi euẽtu rur-
ſus ad vnum principatus delatus eſt. Vin

Alexandri Macedonis bellum cum Polonis fabuloſum.

centius memorat, Alexandrum magnũ
regem Macedonum legatos miſiſſe ad
Polonos, qui tributum ab ea gente exige
rent: eos cùm Poloni viuos excoriaſſent,
cutesque auro pariter & herbis infartas
ipſi remiſiſſent, Alexandrum indignatũ,
permagnas copias in Poloniam immiſiſ-
ſe. A quibus cùm ea crudeliter vexare-
tur, vaſtareturq;, Polonique ſua defenſu-
ri occurriſſent, & aliquoties profligati a-
nimos deſponderent: hominem quendã

Præmiſlus aurifex magni animi. Stratagema

plebeium & aurificem, Præmiſlum no-
mine, coadunata aliquanta manu volun
tariorum militum, huiuſmodi arte ho-
ſtem circumueniſſe: nempe galeas & cli-
peos cum è tenerioribus arborum corti-
cibus & quauis alia materia magno nu-
mero fabricari curaſſe, eaque partim fel-
le, partim litargyrio extrinſecus illita, no
ctu è conſpectu hoſtilium caſtrorum in
extrema ſylua truncis arborum, arbuſtis
& ramis terræ infixis impoſuiſſe, vel ap-
pendiſſe ad exorientem ſolem obuerſa,
ita vt repercuſſu radiorum ſolis armati
exercitus ſpeciem eminus inſpectantibꝰ
exhiberent. Id conſpicatos hoſtes, pau-
cos tumultuariè correptis armis, contẽ-
ptu ſæpe victi fugatique à ſe hoſtis, quaſi
ad certam prædam procurriſſe. Et quo-
niam noſtri interea galeas & clipeos ſum
mouerant, ſiuè combuſſerant, fugere cre
ditos eſſe: ibi illos, cùm longius in ſyluas
fugientes Polonos perſequi inſtituiſſent,
in præparatas à Præmiſlo inſidias præci-
pitatos, & conciſos eſſe. Polonos deinde
cæſorum armis indutos, ad caſtra hoſti-
lia contendiſſe, & pro ſocijs atque com-
militonibus habitos, in imparatos & nec
opinantes impetum feciſſe, magnam-
que ſtragem edidiſſe. Ad extremũ re ino-
pinata perterrefactos, hoſtes in fugã ſeſe
effudiſſe: omni rerum copia referta ca-
ſtra, noſtris diripienda reliquiſſe: & inglo
rios Polonia exceſſiſſe. Ita quidem ferè
Vincentius. Verùm Dlugoſſo id nõ pro-
batur. Itaque non Alexandrum, quẽ nos
quoque multis ſeculis hæc tempora prę-

Pannones & Morauĩ à Polonis pulſi.

ceſſiſſe, ſuperius attigimus: ſed Pannonas
& Morauos is ab hoc Præmiſlo, hoc ipſo
quem modò retulimus euentu, atque et-
iam ſtratagemate profligatos & eiectos
eſſe refert: pręter, quod vult is, exercitum
hoſtilem, cùm Polonos, qui ſeſe oſtentá-
rant, non reperiſſet, ad caſtra reuerſum
eſſe, ſecurumque liberius genio indulſiſ-
ſe: Præmiſlum deinde prima noctis vigi-
lia è ſyluis prouolantem, crapula ſomno
que ſtratos adortum eſſe. Sed veriſimili-
us futurum erat, ſi galeis illis & clipeis dè
nocte ſuſpenſis, relictisque ibidem pau-
cis hominibus, qui ſub exortum ſolis clà
more ſublato, tubarumque ac tympano-
rum ſonitu, & galearum clypeorumque
illorum aſſimulatorum agitatione, exer
citus aduentantis ſpeciem hoſtibus præ-
berent, Præmiſlus cum reliquis copijs di-
uerſa parte in caſtra hoſtium impetum
feciſſet, eosque ancipiti periculo perter-
refactos in fugam vertiſſet. Sed vt vt ge-
ſta res eſt, illud quidem conuenit, arte ac
dolo hoſtes illos à Præmiſlo deuictos &
pulſos eſſe. Quinam autem hoſtes illi
fuerint, Dlugoſſo, quàm Vincentio, libẽ-
tius aſſentimur: niſi quod non explicat
is, quinam ij Pannones fuerint. Nos Vn-

Vngari ex Aſia veniẽtes Pannoniam occuparunt.

garos, qui ex Aſia, vt ſuperiori Libro in-
dicauimus, egreſſi, Pannoniam tunc ite-
rum occuparant, fuiſſe exiſtimamus: eis-
que Morauos, vtpote victoribus victos,
militaſſe. In illa quidem tempora Præ-
miſli huiꝰ principatus incidere videtur,

760 Anni.

nempe poſt ſeptingenteſimum & quin-
quageſimum vel ſexageſimum annum à
Chriſto nato.

PRAE.

PRAEMISLVS, SIVE LESCVS PRIMVS.

OB tam præclarum igitur facinus atq; meritum in rempub. Prçmislus omnium acclamationibus princeps renunciatur: & blandum Lesci nomen, gratiosum apud Polonos, ob Lechi conditoris memoriam, oblatum accipit. Quanquã Vincentius Lesticum, ab astu vult appellatum fuisse. Post susceptum principatũ, nullum Lesci huiꝰ insigne factum, quod ad laudem vel vituperium pertineat, memoratur: nisi quòd in pace, vna illa victoria sibi suisque parta, moderatum in suos gessit principatum. Nec ausus est quisquam eo viuẽte, Poloniæ fines infestare. Quamdiu verò regnauerit, vbi, quaque morte absumptus sit, non cõstat. Liberos quidem post se nullos reliquisse fertur.

Lestici etymon.

LESCVS SECVNDVS.

PRæmislo, siue Lesco vita defuncto, exoritur noua de principatu contentio. Cumq; nullus appareret neque modus, neque finis, multis ambientibus, neque quoquam eorum alium sibi præferri patiente, placuit rem fortunæ committere: indicto ad certam diem maculosorũ equorum cursu, qui primus ad metam peruenisset, eius dominus vt princeps esset totius Poloniæ. Figitur meta apud Prãdnicum amnẽ, in aperta planicie ad Septentrionalem plagã Cracouię. Status curriculo dies adest: effunditur ad spectaculum ingens hominum multitudo: varia studia, sollicita omnium, quem det euentum fortuna, expectatio. Consident delecti iudices, & munerarij, dant signũ certaminis. Ibi Lescus quispiam, procerum & competitorum vnus, cùm stadium vafro consilio stratis clàm in sabulo ferreis hexagonis, siue stylis cæcis, quibus currentium equorum pedes læderentur, impediuisset, ipse obliquo & minimè impedito tramite primus, cæterorum equis in cursu offendentibus ac cespitantibus, ad metam peruenit. Munierat is etiam equi sui calces ferreis soleis, vt ne offenderet in stylis, si fortè cum impetu currens in eos incidisset, cùm omnes omnium aliorum equi de more illius temporis soleas nullas haberent. Rei prorsus ignaris & miraculo attonitis omnibus, & iam victorem atque principem diuinitùs sibi oblatum Lescum conclamantibus, techna deprehenditur. Protrahitur Lescus in medium: conuincitur: damnatur: cõcerpitur. Notarant commentũ illud impediti curriculi, duo quidam iuuenes tenues & obscuri. Cũ enim, nemine etiamdũ præsente, in stadio illo pedestri cursu fortè certarent, ioco principatum inter se pacti, offendũt in stylis: subsistũt: inuestigant rem curiosius: notant tramitem stylis vacuum. Eorum alter, equitibꝰ à carceribus procurrentibus, procurrit & ipse pedester noto iam sibi tramite, omnibus effuso risu eũ prosequentibus. Omnium verò equis, cùm ad stylos ventum esset, ita vt par erat, cespitantibus, iuuenis ille pedester primus post doli fabricatorem ad metam peruenit. Eum igitur, Lesco interfecto, principem populus omnis salutat: & ne quid ad authoritatẽ ac maiestatem ipsi desit, Lescus commutato nomine appellatur. Atque is cùm tã insperato euentu rei mirabundus atque dubitabundus, principatum suscepisset, sedulò dedit operã, ne tanto munere indignus iudicaretur. Nec modò repressit finitimorum vim & incursiones, sed quibusdam etiam populis vltrò bellum intulit. Quantũ verò ocij dabatur ipsi à bellis & serijs reip. negocijs, in excercẽda militari virtute atq; disciplina ferè consumere: varios ludos & certamina equitibus pariter & peditibus indicere: certantibꝰ honorifica præmia ꝓponere: ipse arbiter atque iudex præsidere, & pro meritis quenque collaudare. Fuit autẽ in hospites splẽdidus & munificus: in suos cùm virtute aliqua ꝓstantes, tum egestate pressos, liberalis: ita vt egere ipse mallet, quàm tristẽ aliquem à se dimittere: adeuntibꝰ facilis & comis: eorum q potentiorum vi & iniurijs premebantur, acer vindex. In victu cultuq; corporis singulari parsimonia: rudibus & crassis pãnis aulęorũ loco vtens: nisi si quãdo in publico dare aliquid splẽdori atq; maiestati principatus, maximè propter externos homines, cogebatur. Quin ibi quoq; crassos pannos, quib. ante adeptum principatũ vsus esset, ob oculos poni sibi iubebat, quibꝰ admoneretur assiduò fortunæ suæ pristinæ, & vnde ad tãtum honoris fastigiũ euectus esset. Quod non absimile est illi, quod de Agathocle Siculorum tyranno memoratur: quem, quòd figulo patre natꝰ esset, fictilia inter aurea vasa apponere in mensa solitũ esse ferunt. Ab ebrietate verò Lescus maiorẽ in modũ abhorrebat, quòd pecudis, quã hominis similiorẽ esse ebriũ hominem iudicaret. His moribus & hac moderatione animi quàm diu, quibusq; rerũ successibus regnauerit, & quomodo vita defunctus sit, itidẽ atq; alia illius tẽporis incertũ est: nisi fortè ad hunc Lescũ pertinere existimandũ est id, quod Dlugossus Martinum Gallum memoriæ prodidisse refert, Lechum, seu Lechonẽ, vt scribit ille,

Prandnicus fluuius. *Cursus equorũ de principatu.* *Styli cæci.* *Lescus arte victor, deprehensa fraude truci datur.* *Principatũ obscurus homo fortuitu adeptus est.* *Lesci studia in pace & in bello.* *Certamina militaria.* *Mores digni principe.* *Pristinæ fortunæ memoria.* *Agathocles Siculorũ Tyrannus.* *Sobrietas.* *Lesci mors.* *Mart. Gallus.*

princi-

principem, in prælio cum Carolo, Caroli magni imperatoris Rom. filio notho, quem pater contra Polonos & Boemos, Saxoniam bello vexantes, cum exercitu miserat, occubuisse: idque actũ esse anno quarto vel quinto post octingentesimũ à Christo Seruatore nostro nato, translato iam ad Francos & Germanos Occidentis imperio. Quanquam Blondus Foroliuiensis, Sabellicus, Leonem Boemorum ducem ab hoc Carolo interfectum esse scribunt. Sed nullũ per ea tempora Leonem apud Boemos regnasse comperio: ne Lechonẽ quidem. Apud Polonos Lescus regnauit: quem Gallus & H. Mutius Lechonem, cæteri Leonem vocant. Facilis est autem Lechonis in Leonẽ commutatio. Nihil vetat credere, Polonis pariter & Boemis eũ præfuisse. Tam Dlugossus autem cum Gallo, quàm Blondus & Sabellicus, Carolũ eo bello Poloniæ fines depopulatum, repressis modò hostibus, citò ad patrem reuertisse memorãt. Eginhartus, qui Caroli magni vitam cõscripsit, cumque dominum ac nutritorem suum appellat, Polonorum quidem nusquam meminit: sed omnes barbaras ac feras nationes, quæ intra Rhenum ac Vistulam fluuios, Oceanumq; & Danubium positæ, lingua quidem penè similes, moribus verò atque habitu valdè dissimiles, Germaniam incolunt, ita perdomuisse Carolum scribit, vt eas tributarias effecerit. Sabellicus verò, Slauorum, Polonorum, & Boemorum legatos Aquisgranum cum amplissimis muneribꝰ ad hunc ipsum Carolum venisse refert, vt pax sibi cum Gallis (quos equidẽ Francos fuisse crediderim) incolumis maneret. Verùm de his sententiam nostrã statim aperiemus.

Caroli magni bellum cum Polonis. *804. anno.* *Imperiũ ad Frãcos translatum.* *Blon. Dec. 2. lib. 1.* *Sabell.* *H. Mutius de Germ. lib. 9.* *Eginhartus in vita Caroli magni.* *Sabell. Ennea. 8. lib. 9.*

LESCVS TERTIVS.

LEsco huic è rebus humanis sublato, vnicus filius eiusdem nominis successit, nõ degener à paternis virtutibus: Qui ita se gessit in principatu bello paceque, vt patrem non adæquare modò, sed superare etiam videretur. Multa hic cum finitimis, qui nouitate & humilitate generis eius despecta, nouos ciebant motus, bella gessit: eosque vel perdomuit, vel ad officium reuocauit: Slauis consanguineis Polonorum, Pannoniam tunc imperio tenentibus, vt vult Dlugossus, & cum Orientis atque Occidentis imperatoribus bellum gerentibus, rogatus, auxilio affuit aliquoties, collatisque signis cum vtroque hoste prosperè dimicauit. Nec tamẽ is memorat, quinam hi fuerint imperatores. Fabulosius autem id est, quod scribit Vincentius, C. Iulium Cæsarem tribꝰ prælijs ab hoc Lesco superatum, sororẽ suam Iuliam in matrimonium ei collocasse: Crassum item Romanum cum exercitu ab eo deletum esse. Magis consentaneum est rationi temporum, Lescum superiorem Vngaris & Slauis, promiscuè Pannonias tunc incolentibus, contra Carolum magnum, paulo antè quàm Imperatoris Romani titulũ Pontificis maximi beneficio adeptus est, octo annis in Pannonia bellum gerentem præstò fuisse, & nonnunquam bene rem gessisse: ad extremum verò post debellatos Vngaros, propter latam illis opem, vel infestatam, vt vult Blondus, Saxoniam, à Carolo Caroli eiusdem filio, bello petitum, commissoque prælio interfectum esse. Ac dum demum illud accidisse, quod è Sabellico superius memorauimus, vt interfecti filius, de quo nunc agimus, legationem Aquisgranum ad Carolum patrem de pace mitteret, & quidem cum muneribus: eaque munera tributi nomine ab Eginharto, Carolum suum ornante, appellata esse. Posterius quidem certè hoc bellum cõtra Boemos siue Polonos, quàm illud contra Pannonios & Vngaros, à Carolo magno gestum esse, ab ijs, qui res gestas eius quoquo modo attigerunt, memoratur. Ante Carolum verò trecentis plus minus annis vacauit Occidentis imperium. Orientis quidem imperatores nullum per hæc tempora bellum in Pannonia gessisse reperio. Cum Bulgaris gesserunt & antè, & post etiam, sed in Thracia: ac non inferentes, sed illatum depellentes. Quanquam Nicephorum imperatorem in Mæsia contra Bulgaros bellum gerentem, victum & interfectum esse huius Caroli tempore, scribit Sabellicus. Suscepit autem Lescus hic liberos mares, ex legitima quidem vxore Popielum: è concubinis verò Boleslaum, Cazimirum, Vuladislaum, Vuratislaum, Otam, Barnimum, Pribislaum, Præmislum, Iaxam, Ziemianum, Ziemouitum, Ziemomyslum, Bogdalum, Spicigneuum, Spicimirum, Sbigneum, Sobeslaum, Vissimirum, Ciessimirum, & Vislaum. Ex his Popielum in spem principatus liberaliter educatum, successorem sibi viuens designauit: cæteris sacramento vt Popielo pareant adactis, occidentalem & maritimam oram omnẽ inter Habelam & Albim fluuios, quemadmodum Dlugossus prodidit, ad mare & Germaniam spectantẽ, inter eos partitus est. Et Boleslao quidem

Poloni cum imperatoribus Rõ. bella gessére. *Vincẽtius.* *Caroli magni bellum cõtra Polonos.* *Legatio Polonorum ad Carolum magnum.* *Imperium Occidentis quàm diu vacauerit.* *Bulgarorum bella cũ imperatoribus.* *Niceph. imp. à Bulgaris occisus.* *Sabell. Ennea. 8. lib. 9.* *Lesci filij.* *Lescus successorẽ sibi designauit Popielum.* *Poloniæ diuisio.*

natu

natu maximo, Barnimo atque Bogdalo Pomerania obtigit: Cazimiro & Vuladislao Cassubia: Iaxæ & Zieemiano Serbia siue Sorabia, Vuratislao Rania siue Rugia, quæ nunc Mysnia est: quæ & ipsa Polonicum etymon habet, à muribus. (nisi fortè ea potius insula est sinus Venedici, è conspectu Stralsmidæ, & aliarum eiusdem littoris maritimarum vrbium, Chersonesique Cymbricæ sita: quæ etiã num Rugia vocatur.) Porrò Pribislao, Ciessimiro & Otæ cessit Ditiuonia, quæ nũc Lusatia siue Lusitia dicitur: Premislo, Ziemouito & Ziemomislo, ea q̃ nunc est Marchia Brandeburgensis, à metropoli Brãdeburgo: quę à nostris Sgorelecia vocata fuit. Reliquis reliqua eius oræ, ad Saxoniã & ostia Albis fluuij vergentia. De quibus Vislaus Mezibozum arcem, quã nunc Meideburgum siue Magdeburgũ vocant: Sobeslaus Dale, quod Dalemburgum: Visimirus Visimiriam, quæ antiquum nomen Vismaria deflexum retinet, condiderunt. Quanquam de Vismaria variat Vapouius. Nunc enim ab hoc Visimiro, nunc à quodam eiusdem nominis de Lechi posteris, multo ante vult eam esse conditam, vt nos quoque in Lecho indicauimus. Alias pręterea complures arces & oppida ijdem duces posteriq; eorum ædificarunt, & vernaculis suis vocabulis appellarunt. de quibus sunt, Brema, vt vult Dlugossus, in confinio Frisiorum: (tametsi aliter sentit Vapouius) Luna, quam Germani Luneburgum vocant, à resplendentia: Bucouecia, quæ à Germanis Lubeca vocatur: (tametsi Lubecæ quoque nomen Slauicam etymologiam redolet) Bacchiborum, Zuerinum: Lubouia, siue Lucouia, Germani Mechelburgum, eiusque oræ duces Mechelburgenses, nonnulli verò Græcè Megapolenses vel Magnopolenses, ineptè cõposito vocabulo, dicunt: item Rostocũ, Verla, Suanouum, Ostrouia, quæ nunc fortè Custrouia est: Cessinum, Marlouũ, Bolelum, Trebessouum, Vologostum, (Volgastum Germani vocant:) Ciasny, Slauunum, Dyminum, Lenzinum, Ilouum: Starigradum, Bielogradum, Nouigradum, quæ Germani Stargartam, Belgartam, Neugartam appellant: Sciecinũ, quod nunc Stetinum est. Addit Crãtius Vinetam & Iulinum, vrbes insignes, quę à vetustioribus quoque memorãtur. Ac de Vineta superiori libro nobis mentio facta est. Iulinum verò id fuisse existimatur, quod nunc Volynum est, à bobus dictum, ignobile oppidum, olim vrbs magna: quemadmodum ruinæ indicant. Hę omnes fuêre Polonorum coloniæ. Helmoldus sanè, qui ante 400. annos Slauorum Chronica scripsit, Mechelburgum, Ilouum & Rostocum à Pribislauo Obotritorum duce (ab aliquo horum Popieli filiorum, vt est credibile, oriundo) condita esse memorat. Constat autem Obotritos siue Abotritos inter Venedorũ siue Vinidarum populos numerari, & ea incoluisse loca, quæ nunc Mechelburgensi & Raceburgensi ditione ferè continentur. Iam Dresnam quoque, Lipscum siue Lipsiam, Mysniam, Costrinum, Sgoreleciam, & alia Mysnensis & Brandeburgẽsis Marchiæ veteris & nouæ oppida & castella à Polonis constructa esse, etymologia nominum argumento est. Venedorum quidem populis ea quoque loca habitata fuisse, dubium non est. Subactæ autem atque possessæ sunt regiones illæ posteriori tempore à Francis, Saxonib9, Turingis, Frisijs, & Vestphalis, Teuthonum populis, siue per ignauiam, siue per conniuentiam posteriorum principum Poloniæ, cùm duces earum Lesci huius nepotes ab imperio ipsorum, quemadmodum dicemus inferius, desciuissent. Quã quam Eginhartus, cuius dudum mentionem fecimus, iam inde à Carolo Magno Slauos Vilsos siue Velatabos, australe latus sinus Codani siue maris Germanici tenentes, vna expeditione ita contusos ac domitos esse perhibet, vt deinceps imperata facere non renuerent. Verùm ij, vnus modò de multis Slauorum oræ illius populus fuêre. Idem sanè Eginhartus scribit paulo pòst, Salam fl. Turingos à Sorabis, qui & ipsi Slaui erant, diuidere. Blondus addit, & Bonfinius, eo ipso tempore Albi & Salæ fluuijs præsidia contra Sorbienses Slauos (sic ille Serbos vel Sorabos vocat) à Carolo, Caroli huius magni filio, viuente patre imposita esse. Vitichindus quoque Eginharto longè recẽtior, bella quædam cum Slauis eius oræ ab Henrico I. Germaniæ rege, & filio eius Ottone I. Imperatore gesta esse: eosque ab Oriente & Aquilone Saxonibus finitimos tunc fuisse, & non semel Germanis rebellasse memorat: itemque Crantius & H. Mutius. Ita vt ij à Carolo magno debellari cœpti, longè pòst partim à successoribus eius imperatoribus & regib9, partim ab alijs ducibus & populis Germanorum paulatim subacti esse videãtur: subactaque loca Marchiarum, quasi terminorum seu limitum nomen acceperint. Hermoldus etiam Vertislauum & Pribislauum Obotritorum duces, Nicloti filios, ab Henrico Leone, iuniori Saxonũ duce

Pomerania. Cassubia. Serbia. — Rugia. — Ditiuonia, siue Lusatia. — Sgorelecia, siue Brandeburgensis. — Magdeburgum vrbs. Dalemburgum. Vismaria. — Brema. — Luneburgũ — Lubeca. — Bacchiborũ. Zuerinum. — Mechelburga. — Vrbes Polonicæ seu Venedicæ. — Alb. Crant. — Vineta. Iulinum, seu Volynum.

Helmol. li. 2. Chrõ. Slau. — Abotriti. — Polonicæ coloniæ in Germania. — Slaui Septẽtrionales seu Venedi quãdo subacti à Germanis. — Eginhart. in vita Caroli. — Serbi, seu Sorabi. — Blond. dec. 2. lib. 1. — Bonf. dec. 1. lib. 9. hist. Vng. — Vitich. de gest. Sax. lib. 1. & 2. — Crantius in Vandal. — H. Mut. de Germ. — Marcha, seu Marchia qui.

duce deuictos esse, & ex his Pribislauum ad Pomeranos profugisse scribit. Pagos quidem atque vicos complures Slaui in tractu illo maritimo & Luneburgensi, & in Marchia Brandeburgensi etiamnum colunt: communi cùm Polonis lingua, quamuis Theutonicæ admixtione corrupta, vtentes. Retinent & monasteria quædam, posteriori tempore à Polonis siue Pomeranis condita, Polonicas appellationes: veluti Dobranum, Ribnicia: pleraque hoc tempore barbarico, eorũ qui tueri ea debebant, furore vastata. quę ego non sine dolore aspexi, Rostocum à Sigismundo Augusto rege ad conuentum de pace inter ipsum Danumque & Suecum reges, cum viro ornatissimo & humanissimo Ioanne Costka Gdanensi castellano & Prussiæ thesaurario (qui deinde Palatinus Sendomiriẽsis, & Præfectus Marieburgensis nuper obijt) allegatus: vbi hæc recognoui, & priori editioni attexui. Sed ad institutũ reuertamur. Lescus igitur cùm ita inter filios imperium diuisisset, vita pariter atque principatu defunctus est.

Slauicæ linguæ vsus in Germania. — Monasteria. — Ioan. Costka castel. Gdã.

POPIELVS SENIOR.

Vscepit destinatum à patre principatum Popielus, proceribus pariter atq; fratribus assentientibus, patris auique dissimilis, ignauus atque timidus. Itaque nihil is præclari in principatu gessisse memoratur. Regiam quidem & domiciliũ suum Cracouia Gnesnam primùm retulit: indeque non multo pòst Crusuiciam transtulit (cùm eam arcem in planicie ad lacum Goplũ, & inter paludes, in ea ora quæ Cuiauia dicitur, ipse condidisset) vel quòd cliuosæ regionis, in qua sita est Cracouia, pertæsus, apertis campis delectaretur: vel quòd ab Vngaris & Russis, ferocibus populis longius, à fratribus verò propius abesse, tutius sibi fore existimaret. Iuuenili adhuc ætate, cùm aliquot annos regnasset, in morbum incidit: & priusquã fratres fratrem visitaturi aduenirent, obijt. Fertur autem in familiaribus sermonibus subinde solitus esse murium depastioni se suosque deuouere. Quo malo filius eius, vt mox dicemus, absumptus est.

Popieli ingenium. — Crusuiciæ regia. — Cracouiæ situs.

POPIELVS IVNIOR.

PEracto solenni ritu Popieli funere, filius eius eiusdem nominis, impubes etiamtum, principatui concordi patruorum procerumque voluntate inauguratur, omnibus subiectionem ipsi interposito iureiurando promittentibus. Pupilli tutela, reique publicæ administratio delectis aliquot de numero patruorum, qui maximè idonei videbantur, mandatur. In regia ij sedulò & ad latus principis esse, causas & controuersias cognoscere ac disceptare: nec vlla in parte deesse reip. quoad princeps ipse per se publica munera obire posset, siue adeò donec regi se illorum consilijs passus est. Nam cùm is pubertatem attigisset, quæ maximè lubrica & procliuis ad licentiam voluptatesque ætas est, suo iam arbitratu viuere: patruorum monita aspernari: cum æqualibus consilia capere: conuiuia compotationesque cum ijsdem frequentare: in lustris, choreis, lusibus & amplexibus puellarum pernoctare: deinde crapulæ stuprique plenus ad multam diem stertere: rempub. iudicia, & querimonias hominum negligere. Ad res agendas ineptus, ingenio nullo, stipes, caudexque: indeq; omnibus iã erat despicabilis, ita vt Chostek vulgò per contemptum appellaretur, cùm dissolutos & perditos mores eius deformis facies, rarus in capite & in barba pilus, quales ferè lasciui sunt, magis etiam deformaret. Capiunt patrui cũ alijs proceribus consilium, quónam modo tam dissoluta illa principis sui vita, tamque profligata licentia refrenaretur. Vxorem ei petunt eleganti forma puellam, Theutonici principis cuiusdam filiam. Et videbatur sanè mulier auara & ambitiosa, mariti vitam ad meliorem frugem reductura, torporemque ignauo excussura. Sed res aliter cecidit: nimirũ, vt nihil ille de flagitijs & nequitia sua remitteret: quibus verò vitijs antea caruisset, vxoris consuetudine ea sibi adiungeret. Nã & auarior fact9, decreta, honores, atque magistratus vendebat: &, cùm virtute ac dignitate non posset, quotidianorum peccatorum suorum sibi conscius, fastu & crudelitate principatũ sibi stabilire: & metui à suis volebat, cũ amari non mereretur. Atque hæc omnia vxore & impellente, & sequestra faciebat. Quę degustata semel dominatus atque lucri dulcedine, despectaque viri inertia, muliebri astu imperium omne ad se transtulerat: maximè cùm duobus filijs Lecho & Popielo aucta, mollem viri animum amore sui penitùs adstrictum teneret, & firmum perpetuumque apud Polonos dominatum suum fore, sibi persuaderet. Vnus obstabat scrupulus, patruorum viri sui gratia, & authoritas apud multitudinem, integritate vitæ, grauitate morum, & prudentia collecta. Hos metuebat: hos iam blandius admonentes, iam liberius obiurgantes oderat: horum tacitam etiam conscientiã pertimescebat.

Tutores principis. — Iuuenilia studia & consilia. — Chostek. — Auaritia & tyrannis. — Muliebris improbitas.

Muliebre cõsilium atrox

Itaque viro eos quàm maximè potest suspectos & inuisos, cõfictis etiam criminibus reddit: persuadet, illis viuis & incolumibus principatum ipsi certum firmumque esse non posse. Quem si retinere ipse vellet, & liberis suis relinquere, tolleret patruos de medio. Si ipse animi satis ad id facinus non haberet, sibi mandaret eã prouinciã: illos armis atque viribus, se dolis instructiorẽ esse. Confecturam se negotium sine vlla populi offensione, siue adeò suspicione. Quibus dictis, facilè ægrum atq; timidum viri animum in deteriorem partem impulit. Initur necandorũ illorum ratio. Graue & periculosum morbum princeps simulat: patruos neci destinatos acciri eius nomine vxor iubet. Conueniunt sine mora: circumstant mœsti ægrotum principem: consolantur. Ille morbi magnitudinem gemitu assimulabat: adesse vitæ suæ finem, diuinitus sibi indicatum: vxorem paruosque filios illorum tutelæ fideique etiam atque etiam commendabat. Completur muliebribus eiulatibus, planctibus & lamentis regia: parantur funebres exequiæ, ipso iubente principe. Absumpto in his die, cũ iam ad Occasum sol tenderet, princeps patruos quasi moribundus iam dimissurus, nomine quemq; blandè cõpellat, & in signum amoris & beneuolentiæ suæ erga ipsos, circumferri medicatum poculum, paratum ad eam rẽ, iubet: prægustare se simulat: cæterùm spumam tantùm à medio extantem halitu difflat, potum ne extremis quidem labijs attingit. Cùm oẽs bibissent ordine, fingit somno se premi, & velle quiescere. Discedunt illi, reuerenter salutato principe. Conceptum præcordijs hominum venenum vitalia membra occupat. Nec mora, de statu mẽtis dimoti, & furentes maximo cum cruciatu exanimantur. Ibi mulier re statim per exploratores nunciata, cadauera insepulta proijci mandat. Insidiatos eos vitæ necessarij & bene merentis principis: iusta & euidenti deorum immortaliũ vindicta percussos, repentè perijsse, diuulgat. Quanquam autem liuores corporum, & effusa ruptis præcordijs viscera, manifestum veneni indicium faciebant, nemo tamen indignum optimorum principũ interitum apertè deplorare ausus est, metu tyranni nõ amplius morbum mortẽque simulantis. Sed non finit inulta esse diu diuinum numen scelera. Nam ex cadaueribus putrefactis enati mures insuetatæ magnitudinis, impium parricidam cũ scelerata vxore atque liberis fugientẽ quoquò versus per aquã flammamque persequuntur: nec claustra prosunt, aut abigentium satellitũ præsidia. Ad extremum diffugientibus omnib⁹, absumptis prius filijs, deinde vxore, postremus ipse infelix miserabiliter lenta morte consumitur in arce Crusuicia. Ita non cassæ ceciderũt patris eius imprecationes. In hoc tempus incidere videtur id, quod H. Mutius in annum Christi 823. confert: nempe duos fratres, quos in Saxonia Polonici siue Slauici generis fuisse constat, cùm de principatu paterno contenderent, Francofordiam ad Ludouicum Pium imperatorem, Caroli magni filiũ, venisse: eoque authore principatum natu minori, concedente maiore, attributum esse, cũ eũ magis gens illa per legatos expeteret.

Popielus patruos & proceres veneno extinxit.

Popielus cũ vxore & liberis miserè à muribus absumptus, perijt.

H. Muti⁹ de Germ. li. 10. 823. annus.

Ludouicus Pius Imp.

INTERREGNVM.

EXtincto, vt iam diximus, Popielo cũ vxore & liberis, conuenit magna procerum multitudo Crusuiciam, ad creandum nouum principem. Agitata re aliquandiu, eò quod varia essent hominũ studia, & ambitiosi quidam magnas post se traherẽt factiones, infecta tandem disceditur. Ac dum nemo alteri paret, neq; cedit, in summa omnium licentia cædes & latrocinia passim exercebantur, & iustis interdum prælijs inter dissidentes cõcurrebatur. Nec finitimæ gentes, occasionem impune vel proferendorum finiũ suorum, vel prædas agendi prætermittũt: diuexatur miserè Polonia. Reditur ad comitia, cõsultatur diu frustrà. Nã non modo nõ remittuntur: sed intenduntur etiã studia partium. Non desunt sibi interfectorũ Popieli senioris filiorum filij, quasi hereditarium principatum poscentes. Verùm ij quasi nothi, ex nothis certè orti, & indigni qui bene natis imperent, repelluntur. Iam tanta multitudo, quantam illuc partim vltrò, partim à potentioribus euocatam & adductam conuenisse credibile est, caritate annonæ atque penuria premebatur, neque apparebat tamen, quorsum tanta contẽtio euaderet, quisue comitiorum exitus futurus esset: cùm ecce insperata salus, diuinitùs, afflictæ Poloniæ oblata est. Erat Crusuiciæ oppidanus, Piastus nomine, Cossisconis filius, statura infra mediocrem, crassis atque robustis artubus mediam ætatem supergressus, agello modico colẽdo & mellificio vitam sustentãs, homo simplex & iustus, & beneficus in egenos, atque hospitalis pro modo facultatum suarum. Is ex vxore à suis moribus non aliena, cui Repichæ nomẽ erat, vnicũ filium susceperat: eique viuente adhuc Popielo primã comam gentili ritu tonsurus, & nomen impositurus, amicos ad eã ceremoniam atque conuiuium porco mactato, & aquæ mulsæ vase infuso, inuitãrat. Priusquã stata dies adesset, fortè obtulerunt ei sese ignoti duo homines habitu peregrino: quos ille, cũ regia excluderentur, comiter inuitatos, hilarè domum suam introduxit: instruxit mensam, apposuit affatim ex ijs quæ ad futurum conuiuiũ præparauerat. Ibi res mira & stupenda accidit. Accreuit porcina, redũdauit ex vase mulsa. Excepit Piastus, vasis admonitu hospitum conquisitis. Iisdemque authoribus nõ ciues modò & amicos suos, verùm etiam principem ipsum (vt tunc minimè fastuosi ac delicati erant principes) cum omni comitatu ipsius destinato conuiuio accepit. Eisdem igitur hospitibus sub tempus comitiorum reuenientibus & iubentibus, Piastus ex tenui pœnu cellaque sua conuentum illum omnem penuria laborantem, augescente rerum carum, quæ promebantur, copia refecit. Quo miraculo vulgato, vna voce omnes Piastum non humanis suffragijs, sed diuino iudicio principem sibi dari conclamant. Fit domum eius concursus, orantium & obsecrantium, labenti reipub. vt succurrat. Recusat ille. Tandem hospitibus illis suis authoribus assensus, ita vt erat veste & peronibus ex tiliæ cortice textis indutus, in regiam à primoribus deducitur. Hospites illi perfuncti officio suo, disparuerunt. Existimantur autem ij fuisse angeli Dei, beneficentiam & hospitalitatem etiam in alieno à vera religione remunerantis. Neque id magnopere mirabitur, quisquis de Abimelech rege in Genesi, ac de Cornelio centurione in Actis Apostolorum non omnino dissimilia legerit. Alij volunt, eos Ioannis & Pauli martyrum, quos Iulianus Imperator ob Christi nomen & magnas facultates in vsus egentium expensas ante aliquot secula necauerat, vmbras fuisse: itaque percontãti Piasto nomina sua edidisse, queãdmodũ Dlugossius memorat.

Comitia de rege Crusuiciæ.

Polonia tumultuatur.

Piasti genus & cõditio.

Tonsura primæ comæ.

Miraculum.

Beneficẽtia remunerata.

Ioannes & Paulus martyres.

PIASTVS.

INauguratus principatui Piastus, non mutauit cum statu vitæ animũ. Quin auctus copijs, multum ad pristinam suã beneficentiam atque benignitatem adiecit: vxore non modò non dehortante, verùm adiuuante etiam. Conquierunt autem sub eius principatu hostium incursiones: cessarunt & intestina dissidia, cædes & latrocinia, reuerentia magis boni & vigilantis principis, quàm armis, seueritate & supplicijs: præsertim quòd cum dijs curæ esse, & ipsorum non obscuro iudicio in illa reipub. specula collocatum, certò sibi persuaderent. Nihil enim æquè valet ad religandos atque deuinciendos hominum animos, & ad moderandas stabiliendasque respub. quàm religio: quæ pietate & integritate principis maximè excitatur, & continetur. Nam principum diligentiam & animaduersionem multi frustrantur sæpe: legum etiã vincula vel perrumpunt, vel subterfugiunt: diuini verò numinis, nemo est qui se vel prouidentiam fallere, vel vindictã effugere posse credat. Hoc ergo præsidio Piastus & bonis charus, & malis reuerendus, & finitimis venerabilis erat, & longam principum regumq; Poloniæ posteritatem per multa secula vsque ad Cazimirum secundum, qui Magni cognomen adeptus est, propagauit. Cuius etiã nunc quædam, licet tenues, extant reliquiæ, in Alberto duce Cessinensium in Silesia, & Anna filia Conradi ducis Masouiæ. Quæ non ita pridem cum Stanislao Odrouanzo Palatino Russiæ, iuuene nobilissimo, nupta fuit, eique filiam peperit: quam nuper Ioannes comes Tarnouius, Castellanus Cracouiensis, vir non solùm genere illustris, sed etiam peritia rei militaris & rebus bello gestis domi forisque clarissimus, ætate, consilio ac dignitate facilè princeps senatus Polonici, vnico filio suo Ioanni despondit. Ei verò iuuenili ętate mortuo, viduam vir clarissimus Ioannes Costca, cuius mentionem fecimus superius, & ipse viduus vxorem duxit. Nihil autẽ ad felicitatem Piasto defuisset, si liberos interfectorũ à Popielo ducum, qui prælatum sibi in principatu hominem plebeium atque humilẽ dolebant, & parere ei dedignabantur, ad officium & parendi necessitatem reduxisset. Qui ex eo tempore non modò alieni à rep. Polona, sed hostes etiam Polonis, progenitoribus suis, nonnunquã fuerunt. Abominatus verò Crusuiciam Piastus, nefario scelere diroque interitu Popieli contaminatam, Gnesnam Prisci Lechi regiam, domiciliũ suum transtulit: cumq; per multos annos sapienter clemẽterque regnasset, senex admodũ mortuus est, annum agens 120. Per hæc sanè tempora tres fratres Varaij, Ruricus, Sineus & Trubor, dominari apud Russos septentrionales cœpisse memorantur, partiti inter se principatum, quemadmodũ Libro primo ex ipsorum annalibus retulimus: nempe circiter annũ 6370. à creatione mundi, secundũ supputationem ipsorũ: qui nobis videtur esse à Christo nato 861. Apud Australes verò, tres item, nẽpe

Piasti beneficentia.

Religio efficax ad regẽdam remp.

Piasti posteritas.

Stanislaus Odrouanzus Pal. Russiæ.

Ioannes Tarnouius comes.

Regia Gnesnam rursus translata.

Piasti ætas.

Russiæ principatuũ initium.

6370. annus mũdi secundum Russos.

861. Ann.

Kius, Sciecus,& Choreuus, cum sororē
Libeda,quatuor principatus fundasse,ac
de suis nominibus appellasse feruntur,
aliquanto antè,vt videtur. Quorū stirps
cùm defecisset,post mortem Rurici, As-
coltum ac Dyrum Kiouiam vrbē à Kio
conditam,occupasse, & per Pontum in-
uectos, nauali bello Constantinopolita-
num imperium vexare adortos, naufra-
gium fecisse. Deinde Olgum,cui Ruricus
veluti propinquo,vnici filij sui Igori tu-
telam moriens mandauerat, interfectis
illis,Kiouiensem principatum Igoro ad-
iunxisse,& cum Græcis bellū gessisse: cū-
que amplissima dona ab ijs accepisset,re-
duxisse exercitum Kiouiā,ibiq; serpentis
seu viperæ morsu extinctum esse. Postea
quoque cum ijsdem Græcis & Bulgaris
Russos bella gessisse Zonaras memorat:
Et quidem quodā tempore classe quinde
cim milliū nauiū: Quæ à Græcis aliquot
prælijs profligata sit. Monoxyla autē ferè
fuisse eas naues. Mansit autē deinceps im
perij Russici sedes Kiouiæ. Circa hæc ea-
dem tēpora scribit H.Mutius, Ludouicū
cognomento Balbum regem Germanię,
Ludouici Pij imperatoris filium,Caroli
Magni nepotem,aduersus Slauos, gentē
irrequietam,& rapinis intentam,in Ger-
mania bellum gessisse, victisque pacē cer
tis conditionibus dedisse. Principem au-
tem eorum luminibus priuasse,vt homo
ferox inutilis ad ciendos motus reddere-
tur. Huncaliquem de Popieli posteris fu
isse oportet. Mutius quidem nomen eius
nō edidit. Paulus verò Cōstantinus Phry
gio, Rasliz eum vocat. Sed ad institutum
nostrum reuertamur.

Kiouia condita. *Russorū bellū cū Græcis.* *Olgus.* *Igorus.* *Kiouia sedes Rußici imperij.* *H. Mut. lib. 11.* *Ludouicus Balbus rex. German.* *Germ. bellū cum Popieli nepotibus.* *Rasliz dux excæcatus.*

ZIEMOVITVS.

SVccessit Piasto vnicus filius Ziemoui-
tus, cuius vicaria opera viuens adhuc,
& senio cōfectus pater in bellis & grauis-
simis quibusque negocijs magno omniū
fauore & beneuolētia vsus erat: vir impi-
ger,& ad rem militarē factus: æstus iuxtà
ac frigoris,laboris & inediæ patiens: som
ni parcissimus: victu cultuq; corporis nō
multum à gregarijs militibus differens:
alieni abstinens,de suo munificus: facili-
tate,& liberalitate militum procerumq;
studia & voluntates tenere solitus: in ani
maduertēdo,si quādo necesse erat, lenis:
noctu excubias ipse per se crebrò obibat.
His artibus atque studijs summā sibi ho-
minū suorum charitatem cōparauerat.
Principatum post patrem adeptus, cōsti-
tuta primùm disciplina militari, creato-
que magistro militiæ, & ordinum ducto
ribus, ex ijs, quos maximè dignos & i-
doneos nouerat, ad recuperanda ea quæ
Vngari, Morani & Germani sub Popieli
principatu & in interregno inuaserant,
neque ad eam diem recuperata erant, to-
tum se conuertit: easque res ex animi fe-
rè sui sententia confecit, eo quidem mi-
nore negocio, quòd eæ tunc gentes inter
se belligerabant. Morani enim bello exa-
gitati à Ludouico Balbo rege Germanię,
post mortem eius, Suatoplugo rege, qui
primus cum ea gente Christo nomen de-
dit, ductore, Germaniam vehementer
afflixerant. Contra quos Arnolphus im-
perator, idemque successor Ludouici in
regno Germaniæ, Vngaros in auxilium
euocauit: qui profligatis Morauis,& rege
eorum interfecto, cùm sibi merita stipen
dia ab imperatore non exoluerentur, ma
gnis deinde & ipsi cladibus Germaniam
affecêre. Sic igitur distentis Morauis, Vn-
garis atque Germanis, facile fuit Ziemo-
uito ab ijs sua recuperare, ac plura etiam,
de Morauis præsertim, capere, & regno
suo adijcere: cùm Suatoplugus, quem-
admodū Venceslaus Hagecus memoriæ
prodidit, filium Suatoboium, è sorore
Arnolphi susceptum, iuuenem admo-
dum reliquisset: atque is ob impietatem
in Deum, & acerbitatem in sanctum epi
scopum Methodium, Christianæ religi-
onis in Slauorum natione propagato-
rem, afflictus, & suis exosus, in solitudi-
nem & auias syluas sese subduxisset: Vbi
etiam pœnitentia anteactæ vitæ complu-
ribus annis religiosè peracta, vitam fini-
uit: & moriens demū, tribus instituti eius
dē socijs, quinā esset, indicauit. In hoc au-
tem Suatoboio Morauorum, qui & ipsi
Slaui sunt, regnum finem accepit, à Ger-
manis, Vngaris, Boemis & Polonis discer
ptum. Sic igitur prosperè ab ea parte re-
bus gestis, Ziemouitus à Prussis quoque,
quæ ij superiori tempore de Polonis cœ-
perant, bello repetiuit. Ad extremum
Pomeranorum & Cassubiorum, & Vini
darum siue Slauorum ducibus, Popieli
senioris nepotibus & posteris, qui à patre
suo defecerāt, bellum intulit. Quod qui-
dem illi, locorum difficultatibus magis
quàm viribus freti, diutius extraxerunt.
domitique essent ad extremum, nisi Zie-
mouitus rebus humanis, Gnesnæ mori-
ens, exemptus esset, altero & tricesimo
principatus sui anno.

Principis virtutes. *Morani Germaniam vexarunt.* *Morani Christiani facti.* *Arnolphus imperator.* *Vngari Morauiam, ac deinde Germaniam, infestarunt.* *Morauia diuexata.* *Suatoboius, Morauorum rex monachus factus.* *Morauorum regni finis.* *Ziemouitus de Pruß. sua recuperauit.* *Pomeranis & Cassubijs illatū bellū à Ziemouito.*

LESCVS QVARTVS.

MAgnò, tam boni tamque bene me-
rentis de Republ. principis deside-
rio ducti proceres, filium eius vnicum,
cui Lesco nomen erat, in principatu ipsi
surrogant adolescentulum, eique custo-
des & moderatores consiliorum pri-
mores

mores aliquot adiungunt. Quorum incu
ria & ignauia bellū aduersus Slauos seu
Venedos, Pomeranos, & Cassubios à Zi-
emouito susceptum, & nonnullo iam
successu prospero gestum, intermissum
est. Quod ne ipse quidem Lescus postea,
cùm adoleuisset, vnquam prosecutꝰ est,
quietis & ocij, quàm bellicæ gloriæ a-
mantior: contentus eo, quem à patre per
manus acceperat, principatu. Quin & ip-
se, & filius eius Ziemomyslus, de quo
mox dicemus, habuit eos derelictui, cum
Germanis bellum gerentes. Itaque vehe-
menter ij tunc diuexati sunt, & attriti,
quemadmodum Vitichindus memorat
ab Henrico Cæsare, siue rege Germano-
rum, qui Conrado successit: & nonnulli
ex ijs cùm deditionē fecissent: tributarij
facti, Sgorelecia, quod Brēnaburgum seu
Brādeburgū Germani vocarūt, & Grona
vrbes captæ. Cumque paulo pòst quidā
ex eis rebellassent, apud Lunchinos vrbē
maritimā ab exercitu & legatis eiusdem
regis ad internecionem profligati sunt,
ita vt ad ducenta millia hominū eo præ-
lio perijsse putaretur. Boemi quoq; ab eo-
dē Henrico deuicti in fide eius duce Ven-
ceslao, viro pio & sancto, permanserunt,
donec Boleslaus, interfecto per summū
scelus fratre Venceslao, dominatum in-
uasit, & Ottoni eius nominis primo Cæ-
sari, Henrici filio, semel atq; iterum re-
bellauit, Germanos magna strage vicit,
Boemiaque eiecit. Sed & ipse tandē bello
fractus, & Brandeburgum cum omni re-
gione Slauorū seu Vinidarum citra O-
dram, cùm defecisset, proditione Tugu-
miri ducis pecunia corrupti, in potesta-
tem Cæsaris reuenit. Nec ita tamen gens
ea quieuit, & Germanorum iugum per-
tulit, quin subinde eis negocium facesse-
ret. Lesco certè Polonorum principi, &
Ziemomyslo filio nihil horū curæ fuit.
Tametsi Venceslaus Hagecus, subegisse
Lescum hunc Pomeranos, & Polonis
adiunxisse scribit. Et fieri sanè potuit, di-
uisa in tot principatus ea gente, vt alij cū
Germanis bellum gererēt, alij subigeren-
tur à Polonis. Principatum quidem iu-
stè, continenter & clementer, magna ci-
uium beneuolentia complures annos
gessit Lescus, vt vult Dlugossus: qui eum
senem obijsse, & adultum filium reliquis
se scribit. Quod si verum est, pauciores
ergo Ziemouitus regnauit, aut multo
ante nongentesimum vicesimumprimū,
vt idem vult, regnare cœpit. Nos quidem
potius desijsse eum tunc regnare credi-
mus: nisi Hagecum sequi malumus, qui
Ziemouitum anno Christi nongentesi-
mosexto vult obijsse, cùm viginti annos
regnasset: aut nostrum quendam anony-
mum, qui Lescum hunc anno 913. post
Christum natum obijsse, & Ziemomys-
lum filium ei successisse memorat. Alio-
qui non quadrabit ratio temporum ad
posteriorem supputationem, quæ certi-
or est apud nos ex eo tempore, quo Polo-
nia religionem Christianam suscepit.

Cōsilij regij moderatores ignaui. *Vitichindus Saxo lib. 1.* *Henricus Cæsar.* *Brandeburgū & Grona à Germanis capta.* *Poloni occidentales debellati à Germanis.* *Boemi tributarij Cæsaribus.* *S. Vēceslaus.* *Otto Cæsar. Vitich. lib. 2. & 3.* *Brandeburgum proditione receptum à Germanis.* *Pomerani à Polonis subacti.* *Lesci moderatio.* *Temporum ratio.* *921. ann.* *906.* *913. Ann.*

ZIEMOMYSLVS.

SVccessit Lesco patri Ziemomyslus,
probus & ipse, lenis, beneficus, hospi-
talis, & quietis amans, quas virtutes quasi
hæreditarias à maioribus suis habebat.
Sed non alia re nobilior, quàm filio. Nā
cùm aliquot annis, nullos ex vxore susci
peret liberos, nascitur ei tandem filius,
sed cæcus. Quæ res ipsi, breui gaudio deli-
buto, maioris mœstitię causa fuit: pręser-
tim cùm vxor vno illo partu edito, pàre-
re desijsset. Septimū annum puer attige-
rat, quo prima coma pueris gentili ritu at
tonderi, & nomen imponi solebat. Ad-
sunt ad celebritatem frequentes proce-
res, epulātur cum principe mœsto, & sor-
tem suam, orbitatis non ita multum
dissimilem, deplorante, mœsti & ipsi, ac
principis vicem dolentes: cùm ecce in-
sperata omnibus affulsit lætitia. Puer abs
que vlla medicorum, aut cuiusquam om
nino ope, lucem aspexit. Nec mora, vi-
dentem mater exultans ad patrem in
conuiuium adducit. Conuiuæ miracu-
lo attoniti, effuso gaudio principibus,
sibi & Reipubl. tantum bonum diuini-
tùs oblatum certatim gratulantur: fe-
stum diem largioribus inuitationibus,
concentibus, plausibus, choreis, accla-
mationibus, & omni iucunditate instau-
rant. Puero, Mieciſlao, quasi qui gladio
gloriam sibi pariturus sit, nomen inditū,
vt vult Dlugossus: is postea à matre & pe
dissequis blandius, vt fit, Miesco seu Mie
ciek vocitatus est. Vincētius eum cæcum
adhuc, cùm tonderetur, ex tumultu atq;
turbatione ominosè Miesscam appel-
latum, idque nomen postea boni ominis
gratia in Miecislaum in baptismo com-
mutatum esse scribit. Ziemomyslus per-
acto conuiuio, splendidè remuneratis
ac dimissis proceribus, diuinos & ariolos
de filij successibus, & quid portenderet,
quòd is cæcus natus, tanto interuallo vi-
dere cœpisset, sciscitatur. Respondent il-
li, Poloniam eius principatu illustratam
iri. Accuratè igitur puer, & vt principe di
gnum est, iussu patris educatus est. Quam
diu verò Ziemomyslus regnauerit, non
constat

Ziemomysli virtutes. *Mesco cæcus natus.* *Miraculum.* *Miecislai etymologia.* *Miessca.* *Arioli.*

constat sibi Dlugossus, qui octo tantum
annorum principatum ei tribuit: & ad
Piasti tamen proaui ætatem, perducto ad
maturitatem filio, peruenisse eum, & an-
no Christi nongentesimo sexagesimo-
quarto obijsse scribit. Venceslaus, supra
quadraginta annos vult eum regnasse.

964. Ann.

Sed iam hic liber vnà cum Ziemomysli,
qui mortuus Gnesnæ sepultus est, princi-
patu finem habeat. alterius initium à mu
tata religione, quemadmodum par est,
faciemus, pauca prius de prisca Polo-
norum & Slauorum religione præfa-
ti.

MARTINI CROMERI, DE ORIGINE ET REBVS GESTIS POLONORVM, LIBER TERTIVS.

DE RELIGIONIBVS PRISCORVM Polonorum & Slauorum, & religione Christiana ab ijs suscepta.

OTVS quidem penè orbis
terrarum, iam inde ab ini-
tio propemodum humani
generis, post maximũ illud
vniuersę terrę diluuium, fal-
lacium dæmonum fraude inductus, ve-
ram vnius veri Dei religionem impio
multorum & falsorum deorum cultu &
superstitione commutauerat: mortuos
homines primùm propter merita & be-
neficia accepta: deinde impios dęmonas,
ementitis miraculis & prodigijs homi-
num oculis atque mentibus sese insinu-
antes: postea solem, lunam, & eximia
quæque naturæ Deique opera veneratus,
deinde verò mutis etiam animantibus,
feris, beluis atque serpentibus, cepis at-
que allijs: & ad extremum, nullum exi-
tum inueniente insania, sculptis, fictis,
pictisque humana arte simulacris, diui-
num honorem impertitus. Verùm eas
tenebras tetras & horribiles, Iesu Christi
Dei hominisque benignitas, post multa
secula quasi lux clarissima cœlitùs afful-
gens, dispulit, dimissis quoquò versus
certis hominibus, omnium, præter vi-
tæ integritatem, miraculorumque & in-
spiratæ diuinitùs doctrinæ efficaciam, e-
genis, qui genus humanum, demonum
fallacia pessundatum, ab errore ad ve-
ritatem, à scelere ad innocentiam, à ne-
quitia ad sanctimoniam, denique à fal-
sorum deorum innumerabili multitu-
dine, & abominandis ritib9, ad vnius veri
Dei agnitionem, & verã sanctamque reli
gionem reducerent. Sed enim à Slauis, cæ
terisque Septentrionalis plagæ populis
diutius, quàm ab alijs gentibus, inuetera-
ta illa de multis dijs opinio & supersti-

Religiones falsæ.

Gradus impietatis.

Christiana religio. Iesus Christus.

Apostoli.

Slaui diutius falsas religiones retinuerunt.

tio retenta est, cùm propter barbariem
& feritatem, vt equidem existimo, dif-
ficilis ad eos externis hominibus esset a-
ditus: nec verò multum homines mili-
tiæ & bellis dediti, de religione disqui-
rerent. Colebant itaque pro dijs Polo-
ni, & cæteræ Slauici nominis gentes, præ
cipuè Iouem, Martem, Plutonem, Ce-
rerem, Venerem, Dianam: quos Iessam,
Ladum siue Ladonem, Niam, Marza-
nam, Zizililiam, Zieuanam siue Zie-
uoniam, vocabant. De his eadem quæ
cæteri homines ferè sentiebant: his de-
lubra lucosque dedicabant: his simula-
cra & sacerdotes consecrabant: his liba-
bant, his immolabant: his festos dies e-
pulis, choreis, plausibus, cantibus, lu-
sibusque varijs indulgentes, agebant.
Quem ritum festorum dierum Dlu-
gossus vsque ad suam tempestatem,
aliquot post susceptam religionem Chri
stianam seculis, perdurasse memorat.

Polonorum & Slauorum dij falsi.

Solitos enim viros & mulieres, se-
nes & iuuenes, ad lusus & choreas pari-
ter conuenire ijs diebus, quos nos Pen-
tecosten vocamus: eumque cœtum, Sta-
do, quasi gregem vel armentum, ap-
pellatum esse. Nec scio an hoc sit, quod
Russi & Lituani, præsertim in pagis, ad-
huc retinent, dum Ladonem choreas
ducentes, & manibus complodentes, in-
geminant. Fuisse verò Gnesnæ sanctis-
simum Niæ siue Plutonis templum, i-
dem Dlugossus refert. Adhæc autem
Ziuie, quasi tu dicas vitalis (aura nimi-
rum) Pogoda, hoc est, serenum, siue
temperies: Pochuist, quam Miechouien-
sis auram, nos intemperiem interpreta-
mur, (indeq; Pochuiscel à Masouijs adhuc
cæli

Ludi prisci in Polonia.

Stado.

Niæ templũ Gnesnæ.

Pochuiscel.

cæli intemperies dicitur) Polonis dij fuê-
re. Sunt qui his addunt Lelum, & Pole-
lum, quos in conuiuijs & compotationi-
bus appellari adhuc audimus, eosque Ca
storem & Pollucem esse autumant. Pio-
runum autem, hoc est, fulmen, & Stri-
bum, & Chorsum, & Mocossum Rusi
peculiariter coluêre, vt proditum est eo-
rum annalibus: Balthici verò sinus acco-
læ Radogostum, Suateuitum siue san-
ctum Vitum, & Proue. In hoc igitur er-
rore & vana superstitione hæc natio diu
perstitit. Primi Slauorum Bulgari, Nico-
lao eius nominis primo Pontifice maxi-
mo, post annum Christi octingẽtesimũ:
sexagesimũ: hinc minus quàm triginta an
nis interiectis, proximi his Rascij, Serbi,
Bosnenses, Croatæ, Dalmatæ, Illyrij, Sua-
toplugo siue Sueropilo, vt est apud Blon-
dum, regnante, religionem Christianã,
cultumque ciuiliorem à vicinis Græcis
& Italis acceperunt. Venceslaus Boemus
ac Dubrauius Suatoplugum hunc apud
Morauos, Velegradi domicilium haben
tem regnasse, & cum ea gente Christo no
men dedisse, eiusque opera Boriuoium
Boemorum ducem & ipsum Christia-
num factum esse, & vxorem Ludimi-
lam gentemque suam in eandem senten
tiam adduxisse, circa annum Christi 900.
memorat. Dlugossus verò tres duces Sla
uorum, Roscislaum, Suatopolcum, &
Cocelum à Græcis Christianæ religio-
nis leges accepisse vult, circa octingente-
simum annum, imperantibus in Orien-
te quidem Michaele, in Occidente verò
Arnolpho, qui pediculari morbo perijt.
Nos Blondum & Sabellicum, vtpote di-
ligentiores, & qui magis sibi constant
quàm Dlugossum, in supputatione ho-
rum temporum sequi malumus. Præcla
ram autem his populis noua religione
imbuendis operam nauarunt Methodi-
us & Cyrillus episcopi: à quibus & illud
perfectum est, assentiente Pontifice ma-
ximo, vt Slauis sua lingua in sacris vti
liceret. Aliquanto pòst Rusi, imperanti-
bus apud Græcos Basilio & Constantino
fratribus, Ioannis Zimiscæ filijs, post non
gentesimum octogesimum annum à
Christo nato, hoc est, 6497. ab orbe con-
dito, vt ipsorum annales habent, publi-
cè ad eandem religionem accesserunt:
cùm Volodimirus dux eorum Suentos-
lai, siue, vt alijs placet, Stoslai è concubi-
na filius, sororem imperatorum in ma-
trimonium, & magistros religionis Grę-
cos accepisset: ac Metropoliten quidem
Kiouiæ, archiepiscopum verò Nouo-
grodi, in alijs autem vrbibus episcopos à

Russorũ dij.

Bulgari Christiani facti. 860. ann.

Rascij, Serbi, Bosnenses, &c. Suatoplugus.

Moraui. Velegradũ.

Boemi. Boriuoius & Ludimila. 900. ann.

Methodius & Cyrillus episcopi.

Slauicæ linguæ vsus in sacris. Rusi.

Ioannes Zemisces Imp. Constantinop. 980. ann. 6497. mundi annus secundum Russos.

Constantinopolitano patriarcha sacris
initiatos, collocasset. Itaque ergo Græ-
cos ritus ex eo tempore Rusi mordicùs
retinent. Tametsi scribit Zonaras, ali-
quanto antè Rusis à Basilio Macedone
Imperatore Constantinopolitano epi-
scopum missum esse, eiusque opera eos
publicè religionem Christianam susce-
pisse, cùm flagitantibus ipsis miraculum,
codex Euangeliorum in ignem ab eo
coniectus illæsus mansisset. Sed mox eos
ab ea rursus desciuisse, illud argumento
est, quod Olga siue Helena Volodimiri
auia, postea Zimisce, vel, vt est apud Zo-
naram, Constantino Leonis filio imperã
te profecta Constantinopolim, Christi-
ana facta esse, ipsorum Russorum an-
nalibus memoratur. Lambertus Saffna-
burgensis, qui ante quingentos ferè an-
nos Chronicon rerum Germanicarum
annotauit, scribit, anno Christi nati 960.
Rusciæ gentis legationem ad regem Ot-
tonem primum venisse, orantem, vt sibi
episcopus aliquis, qui religionem Chri-
stianam apud se docendo propagaret,
mitteretur: missumq; esse Adalbertum,
qui vix manus eorum effugerit. Sed hal-
lucinatur Lambertus. Nisi fortè Rugiæ,
ac non Rusiæ, neque Rusciæ legendum
est. Fuit enim Adalbertus non Boemus
quidem, de quo nos paulo pòst attinge-
mus: sed Germanus, primus Magde-
burgensis archiepiscopus, cum alijs
quinque episcopis ab illo ipso Ottone
Slauis Saxoniam & Rugiam tunc in-
colentibus datus: quemadmodum scri-
bit Helmoldus presbyter, cuius Chro-
nica Slauorum ante annos 400. ferè
scripta, nunc demum in lucem edita
sunt. Qui si Russos docuisset, cum Ro-
manis ij, non cum Græcis sentirent. De
Rusis verò certiora sunt, quæ ipsi de sè
memoriæ prodidêre: qui Volodimirum
adhuc impio dæmonum cultui dedi-
tum, misisse exploratores ad nonnullas
gentes ferunt, cognoscendarum religio-
num gratia: Christianamque ipsi in pri-
mis apud Græcos & Constantinopolita-
nos placuisse. Aliquanto autem ante Po-
loni, Miecislao authore, & ipsi Christo
nomina dedêre. Quod quomodo &
quando factum sit, omissis ijs quæ supe-
rius attigimus, cum ipsius Miecislai prin-
cipatu pariter prosequemur.

Rusi Græcorum sectam amplectuntur. Zon. annal. tom. 3.

Olga.

Lamb. Saffnaburgensis error. 960.

Adalbertus episcopus.

Poloni Christiani.

MIECISLAVS.

PEracto Gnesnæ solẽni ceremonia Zie
momysli funere, Miecisla9 filius prin
cipatũ suscepit: & iustè quidem admini-

 strabat,

strabat, sed tamen infra spem omnium, diuinorumque vaticinia, quorum superiori Libro meminimus: ex quibus præclarum quiddā & eximium Poloni de ipso sibi vulgò pollicebantur. Vxores septem barbarico more duxit: ijsque & libidini suæ liberius indulgens, nullos suscipiebat liberos. Erant iam tūc inter Polonos nonnulli, qui peregrè reuertentes à Boemis & Morauis, religionem Christianam domum referebant. Erant & externi partim in ministerio & comitatu principis, partim mercaturū in Polonia exercentes, partim etiam in recessibus syluarum & solitudinū, quo liberius cultui diuino vacarēt, degentes, Christiani non pauci. His monentibus atque suadentib⁹, & religionis Christianæ veritatem castitatemque prædicantibus, posteritatem denique & felicitatem principi, si eam religionem amplecteretur, pollicentibus, Miecislaus priores vxores dimittit, Dambrovucamque Christianam, Boleslai primi Boemorum ducis filiam virginē, de consilij sententia nouo matrimonio sibi iungit. Libet autem hic Dambrovucæ huius ac Boemorū ducum gen⁹ paulo altius repetere. Præmislus rusticus, Boemorum princeps, Nezamislum filium è Libussa susceptum, successorem reliquit: huic Mnata filius successit. Hunc porrò Voien filius, quem Aeneas Syluius Vorcium vocat, excepit: post hūc filij Cresomysl⁹ & Vuratislaus principatū inter se partiti sunt, ita vt Cresomyslo Visegradensis, Vuratislao Lucensis siue Zatecensis cederet. Huic Vulastislaus, illi Neclā, filij successêre. Neclā porrò, victo & interfecto Vulastislao patruele, & filio eius Zbislao puero, Turingi curatoris fraude sublato, principatū Boemorum redintegrauit. Hunc Hostiuitus filius excepit: cuius filius Boriuoius, primus Boemorum principum, cum vxore Ludimila, quemadmodum superius attigimus, religionem Christianam in Boemia fundauit: priuatamque vitam secutus, Spitigneuo filio natu maiori, deinde eo breui sine liberis vita defuncto, Vuratislao minori principatum concesit. Hic autem è Dragomira vxore impia, & à Christiana religione aliena, Venceslaū & Boleslaum filios suscepit. Quorū hunc mater, illum auia, suis vtraque morib⁹ conuenienter cùm educasset, patre mortuo sic ij diuisēre dominatum, ut Australē oram ad Albim vsque Venceslaus, inde porrò Septētrionalem Boleslaus obtineret. Sed crudelis & impius Boleslą⁹, pio sanctoq; fratre, cui Otto Imperator diadema imposuerat, per dolum interempto, redintegrauit rursus principatum: & ex Brena vxore Boleslaum filium, & hanc, de qua nunc agimus, Dambrovvcam suscepit. Paulo aliter hæc Ioānes Dubrauius. Sed nos Dambrovucę nuptias persequamur. Quæ posteaquā Gnesnā splendido comitatu aduecta est, Miesca siue Miecislaus princeps baptismo, vt conuenerat, ritu Christianorū initiatur, & subsequentib⁹ dieb⁹, nuptias magna celebritate peragit, anno Christi nōgentesimo sexagesimo quinto. Deinde Boemos, qui nouam nuptam deduxerant, honorificè habitos, & splendidè donatos, remisit. Mox totum sese ad propagandam per omnem principatum suum religionem, hortante & adiuuante vxore, conuertit. Basilicas nouē diuersis locis ædificat, easque supellectili omnis generis preciosa ornat, censibus & possesionibus locupletat: & in dioeceses distributas, duas quidem ex his archiepiscopis, nēpe Gnesnensem & Cracouiensē, reliquas verò, hoc est, Posnaniensem, Smogorouiensem (q̄ postea Bicinensis, ac demū Vratislauiēsis dicta est) Crusuiciensem, quæ Vuladislauiam successu tēporis translata est, Plocensem, Culmēsem, Lubussensem, & Camenēsem, singulis episcopis attribuit: ijsq; decimas omnis generis frugū, de suis iuxtà ac nobilitatis, plebisq; agris edicto ꝑpetuo adscribit, ita quidē, vt eæ decimæ post messem ab ipsis aratoribus, ad constitutū locum cōuehantur. Inde autem inferioris ordinis sacerdotibus & ministris ecclesiasticis, prælatis videlicet, vt vocantur, Canonicis & parochis, siue paroecis, in sua cuiusque dioecesi certæ portiones episcoporū arbitrio iure sempiterno decisæ & attributæ sunt, vt essent ij socij, consiliarij, & administri ipsorum in propagāda ac tuenda religione, cultuq; diuino. Quibus etiam pagi, prędia, & possesiones à principe, & locupletioribus quibuq; adiūctæ sunt. Templa etiā in oppidis & pagis permulta, studio pietatis certantibus inter se omnibus, extructa. Anonymus quidam vetustus rerum Polonicarum annotator verius quàm scriptor, Cracouiæ quoque initiò non Archiepiscopum, sed Episcopum vult esse constitutum: deinde verò Aaronem Abbatem Tinecēsem à Benedicto papa nono primum Archiepiscopum Cracouiensem renunciatum esse: eam verò prærogatiuam successorem eius proximum, Lampertum Zulam, neglexisse. De Culmensi quoque episcopa Dlugosso non assentior. Longè enim posterius eam conditam esse, ac

Vxores septem.

Christianismi occasio apud Polonos.

Dābrovuca Boema Miecislai vxor.

Boemorum ducum propago.

Boriuoius dux Boemorum primus Christianā religionem fundauit in Boemia.

Diuersæ educationis diuersi fructus

Venceslaus S. à fratre occisus.

Dambrovuca parentes.

Miecislaus fit Christianus.

965. ann.

Religionis propagandæ cura.

Episcopæ & Basilicæ primæ in Polonia.

Decimæ episcopis attributæ.

de Plocensi quasi deductā, certa extant monumenta literarum cùm alibi, tum in archiuo regio Cracouiensi, quēadmodum suo loco indicabimus. Nisi fortè initio quidem à Miecislao conditam, posterius verò à Prussis subacta ea regione deletam, ac deinde à Conrado Masouiorū duce denuò resuscitatā potius quàm conditā fuisse, existimare volumus. Vt vt est, tunc quidē primùm episcopæ & basilicæ in Polonia conditæ, & solenni ceremonia dedicatæ sunt. His autem rebus perficiendis AEgidius Cardinalis, episcopus Tusculanus, Ioannis tertijdecimi Pōtificis max. qui per illud ipsum tempus Leoni octauo successerat, legatus præfuit: qui primos Archiepiscopos & Episcopos Italici, nōnullos etiam Gallici & Germanici generis fecit. Quod deinceps quoq; aliquandiu factitatū est, cùm nostri rudes adhuc essent, & nouitij. Horum itaque opera, studio atq; diligentia religio Christiana celeriter magna cepit incrementa in Polonia, præsertim cùm alij munerib⁹ & honorib⁹ à pio principe, ditionem suam omnē eius rei gratia circumeunte, allicerētur: alij minis adigerentur: deorū simulacra vbique in oppidis atque pagis confringerentur, cōburerenturq;: & vani priscę superstitionis ritus atque ceremoniæ abolerentur à magistratibus edicto regio, constituta ad eam rem publicè peragendam septima die Martij. Repræsentari autem eius rei memoriam etiam sua ætate Dlugossus testatur, quòd in pagis quibusdam simulacra Marzanæ & Zieuoniæ contis præfixa, vel (vt nos è maioribus natu didicimus) trahis imposita cum querulo & lugubri cantu vulgò in pompa gestari, & in paludem, vel in flumen abijci soleant, ea die, quæ est quarta Dominica Quadragesimæ. Dū in his totus est Miecislaus, nascitur ei filius ex vxore Dambrovuca, anno Christi nongentesimo sexagesimo septimo, vt vult Dlugossus: eique apud sacrum fontem aui materni Boleslai, qui ꝑ idipsum tēpus è viuis excesserat, nomē imponitur. Adulto deinde, pater viuens adhuc vxorē accepit Iudithā, Geisæ siue Iessæ Vngarorū principis affinis sui filiā, ex priore vxore susceptam. Nam ea mortua, sororem ei suam Adleidam Miecislaus in matrimonium collocarat: à qua persuasus Geisa, cum Vngaris suis Christianam & ipse religionem quinto post Polonos anno suscepit, quēadmodū Dlugossus & Vapouius memorāt. Vngarici annales nullam Adleidę huius, aut omnino alterius vxoris Geisæ, mentionem faciunt: sed eum Christianum iam antè factum Vngaros ad suscipiendam religionem eandem adduxisse, & ex Ascoltā Giulæ Transyluanorum ducis filia Stephanum filium & hæredem reliquisse. Quanquam certam eius temporis historiam Vngari non habent, nec satis sibi constat etiam in temporū ratione Bonfinius: nec nos litē hanc dirimemus. Illud quidē constat, vel eodem tēpore, vel certè paulo posterius Vngaros, quàm Polonos, populariter cū suis principib⁹ Christo nomina dedisse, Stephanumq; Geisæ filiū à Diuo Voicecho siue Adalberto (de quo paulo pòst plura narrabimus) primis Christianorū mysterijs initiatum, vel certè confirmatum esse, anno post Christū natum nongentesimo nonagesimo. Anno 974. narrat Dlugossus acrem & niuosam hyemem à principio Nouembris vsque ad ęquinoctium vernum in Polonia perdurasse. Tertio autem anno pòst, Dābrovvcam rebus humanis exemptam esse, quæ serto & corona redimita incedere, nec vnquā velare caput solita sit. Pijs autem & quietis consilijs ferè principatū suum Miecislaus annis triginta quinque administrauit: præter, quòd cum Vulodimiro Russorum duce, ditiones suas inuadente, necessarium bellum gessit, successu quidem vario, iam huc, iam illuc inclinante victoria, euentu verò nō satis prospero. Nam Præmisliam, Cerueņum, & aliquot præterea arces & oppida à Vulodimiro capta amisit. Quo planior autem decurrat historia, non abs re fuerit, Vulodimiri genus paucis repetere: à quo Kiouiensium, ac totius Russiæ duces, cū quibus multa bella nostri gesserunt, orti sunt. Iorus, siue Igor Rurici filius, Kiouiæ ac Nouogrodi principatum obtinēs, multa cum Græcis Imperatoribus bella prospero euentu gessit: ictoq; cum eis foedere, à Dreslianis siue Drevvlanis populis (qui nescio an Bulgari sunt, à lignis vel syluis ita dicti) cum grauibus tributis eos premeret, Corostani interfectus est. Luitprandus, Ingerum Russorum regem (sic enim ille eum appellat) cum ingenti classe venientem, à Romano imperatore Constantinopolitano, nauali pręlio victū, & magna strage repulsū esse prodidit: Zonaras aūt suppresso nomine ducis, Rossos quindecies mille nauiū classe vrbē Constantinopolim adortos, & à Græcis ita ꝓfligatos esse memorat, vt ex omni numero paucæ naues euaderent: atq; ita eos postea lacessendis Græcis abstinuisse.

Falsò

Culmensis episcopa quando condita sit.

Legatus Pōtificis max.

Episcopi Italici in Polonia.

Religionis propagandæ studium in Miecislao.

Simulacrorum demersio.

Boleslaus natus 967. ann.

Boleslai vxor Iuditha.

Vngari Christiani facti.

Bonfinius.

Stephanus Geisæ regis Vng. filius.

Ann. 974. hyems aspera.

Dambrovuca mortua. Rußicū bellum.

Præmislia amissa.

Vulodimirus Russorum dux.

Russorum principum stirpe.

Igorus.

Dreslianī.

Corostani int. Luitprand. rerum per Europ. gest. lib. 5 cap. 6. Ingerus vict.

Zon. an. al. Græc tom. 3.

Roßi profligati.

Zonaræ lapsus. *Tauroscythæ.*

Falso autem is putat, Rossos à Tauro mōte profectos esse. à Taurica peninsula rectius scripsisset. Et inde enim ij Tauroscythæ appellari potuêre: quo nomine ipse eos nonnūquam appellat. Post Iori mortem, circa annum Christi 950. vxor eius Olga vidua principatum aliquandiu administrauit.

950. ann.

Drevvlanosque dolo vlta, Suentoslao filio, cùm adoleuisset, principatum tradidit: & Constantinopolim profecta Ioanne Zemisce imperante, religionem Christianam suscepit.

Olga vidua Constantinopoli facta Christiana. *Suentoslaus*

Suentoslaus verò (Sphendostlabum Zonaras appellat) nequicquam suadente matre, vt ipse quoque Christianus fieret, in impietate perseuerans, agros Bulgariæ longè lateque populatus est: eaque subegit, septuaginta arcibus secundum Danubium captis. Reuocatus autem à matre, Piecinigos (quos Zonaras Pacinacas vocat, Vapouius Peucinos esse vult) eius oræ, qua Danubius in Pontum influit, populos ditionem suam infestantes, & Kiouiam obsidentes, repressit. Sed ab his deinde, cùm eis vicissim bellum inferret, cæsus est.

Piecinigi, siue Peucini, et Pacinacæ. *Pereaslauia*

Zonaras eum apud Dorostolum siue Dristram, capta Pereaslauia, quam ipse Perstlaben appellat, magna clade à Zimisce Imperatore afflictum, & pace æquis conditionibus impetrata ad sua reuertentem, à Pacinacis insidijs exceptum & interfectum esse memorat.

Iaropolcus. Olgus. Vulodimirus dux.

Adhuc autem viuens is principatum inter filios Iaropolcum & Olgum, ex iusta vxore natos, partitus erat: Vulodimirum porrò è Malussa concubina susceptum, Nouogrodensibus petentibus principem dederat. Sed non diuturna mansit concordia inter fratres. Post mortem enim patris, & annum Christi 971. Iaropolcus Kiouiensium dux Olgo fratri Pereaslauicensium duci bellum intulit, instante Suenceldo, (qui principem gratiæ & honoris locum apud Iaropolcum obtinebat,) quòd filium eius Olgus interfecerat: Olgoque suorum perfidia perempto, dominatum eius in potestatem suam redegit. Nec multo pòst ipse quoque Iaropolcus à Vulodimiro per speciem colloquij euocatus, similem exitum habuit.

971. ann. *Vulodimiri res gestæ, et vxor.*

Vulodimirus verò paterno principatu omni potitus, finitimos Bulgaros, Croatas, Viaticos, Dulepios, & Iazygas, quos Iazvuingos nostri vocant, subegit, ac tributarios sibi fecit. Cum Piecinigis quoque, siue Peucinis prospero marte bella gessit. Imperatoribus Constantinopolitanis Corsunum vrbem Pōti, quam Chersonam vocat Sabellicus, eripuit, ductaque in matrimonium Anna sorore imperatorum Basilij & Constantini, & religione Christiana suscepta, reddidit.

Sabell. Enne ad. lib. 2. *Russi Polonorum fines infestarunt.*

Quibus successibus elatus, proximas Polonorum ditiones adortus est: & quas dudum memorauimus munitiones, anno Christi nongentesimo octuagesimoquinto, de ipsis cœpit, quemadmodum Dlugossus scriptum reliquit.

985. ann.

Russorum annales nullam cuiusquam expeditionis Vulodimiri huius contra Polonos mentionem faciunt.

Hageci error.

Venceslaus autem Hagecus memorat, Miecislaum viuente adhuc Boleslao Pio Boemorū duce, Dambrouucæ fratre, anno Christi 994. crebris incursionibus Boemiam tunc infestasse, cùm Vulodimirus illas, quas dudum memorauim9, munitiones Polonorum in potestatem suam redegit. Contra quē cùm Miecislaus, Boemis omissis, duxisset exercitū, & bello illo Russico distineretur, Boleslaum magnas Boemorū copias duce Crasota Suchoradio in Poloniam immisisse: & cùm alias munitiones, tum Cracouiam expugnasse, & præsidijs muniuisse.

Boemicum bellum.

Sexto demum anno pòst, cū Boleslao Pio Boemorum principi extincto, filius Boleslaus terti9 in principatu successisset, à Miecislao & Boleslao filio eas recuperatas esse, eiectis & ad internecionem cæsis Boemis. Sed viderit Hagecus, quē secutus sit authorem in eo, quòd Miecislaum, mitem, & quietis amātem principem, nulla iniuria prouocatum, cum affine suo Boleslao bellum gessisse vult. Nostrorum quidē nemo quicquam eiusmodi memoriæ prodidit.

Vitichin. de gest. Sax. l. 3.

Vitichindus verò etiam adiutum esse à Boleslao socero Misicam ducē (sic fortassis ille Miesconē siue Miescam appellat) Ottonis imperatoris amicum, contra Vigmānum, & concitatos ab eo Vuoloinos Slauos, indicat. Nisi fortè alius è Miecislao nostro hic est Misica, vnus fortè de posteris Popieli: quem Vitichindus Licicauicorū Slauorum ducem siue regem appellat: qui potuit & ipse gener esse Boleslai Boemi, sed fratris potius, quàm patris Dābrouucę: si diligentiorē temporum, quibus hæc gesta esse vult Vitichindus, rationem ineamus. Scribunt quidē nostrates Dlugossus & Vapouius, Miecislaum vnà cum filio suo Boleslao fecisse expeditionem in Boemiam, sed post Russicū illud bellum, & post mortē Boleslai Pij, in gratiam filij ipsius pupilli, cui & ipsi Boleslao nomen fuit: cuius imperium proceres Boemi proteruè contemnebant, & bona principis inter se diripiebant. idq; bellum magna celeritate ab eo confectū esse, Praga metropoli, quæ sola ipsi venieti

Boemicum bellum. *Praga expugnata.*

portas

portas clauserat, expugnata, præsidioque militum aduersus rebellionem procerū in ea relicto. Cracouiam quidem à Miecislao & Boleslao Polonorum principibus expugnatam & receptam esse: & quidem anno post Christū natum 1000. nēpe altero post Miecislai mortē, falso Venceslaus & Dubrauius affirmant. AEneas verò Syluius eam ipsam vrbem per fraudem à Mescone Polonorū principe Boemis ereptam esse refert: qua de re nos paulo inferius in Boleslao, sentētiam nostrā exponemus. Nunc de Russico & Boemico Miecislai bello hæc dicta sufficiant. Cæterùm quò augustiorem posteris suis principatum relinqueret Miecislaus, hortante senatu, Lampertum Cracouiēsem archiepiscopum, siue episcopum, virum doctum & eloquentem oratorem mittit ad Benedictum eius nominis septimum Pontificem maximum, vt regium diadema sibi mitteret, regemque Polonorū se & posteros suos esse iuberet.

Diadema regium à Pontifice max. petitum. *Vngarici regni principium.*

Quo tempore etiam Stephanus Geisæ filius, post defunctum patrem Vngariæ princeps, eadem de re miserat. Atque ille quidem impetrauit: (quanquam Vngari vulgò crediderunt, ab angelo cœlitùs ei diadema esse allatum & impositum.) Nostro negatum est, vel quòd de morte eius nunciatum esset: vel quòd differre eam rem Pontifex diuino oraculo iuberetur: eo quòd Poloni venationibus, rapinis ac cędibus mutuis dediti, duri & immanes, contumeliosi & asperi aduersus tenuiores atque subditos, minus castè religionem colere dicerentur.

Polonorum mores antiqui. *Miecislai regni & vitæ finis.*

Regnauit Miecislaus annis trigintaquinq; ferè: mortuus verò vicesimosecundo post vxorem lectissimā & pientissimam fœminā defunctam, & nono post natum sibi nepotem Miecislaum anno, Posnaniæ honorificè sepultus est. Qui annus fuit à Christo nato nongentesimus nonagesimus nonus.

999. ann.

Non videtur silentio prætereundū esse, quòd sub hoc principe mos inoleuit apud Polonos, vt homines equestris ordinis in templis, dum sacerdos apud altare pronunciat vnde recitaturus sit Euangeliū, gladios mediotenus stringerēt, quasi profitentes Euangelij & religionis defensionem. Choro autem respondente, Gloria tibi Domine: rursus reconderēt. Diuque hic mos mansit in Polonia.

Mos distringēdi gladiū, dum Euangelium recitatur. *Donaiecius fluuius.*

Fuerunt etiam hoc tēpore in solitudine apud Donaiecium fluuium, qui è finibus Vngarię profluens, Vistulæ apud Opatouecium oppidum miscetur, duo monachi sanctimonia vitæ celebres: quorū Benedictus ab Vngaris, quòd Christum profiteretur, cæsus: Suiradus post vitam durissimè exactam, in monasterio Mōtis ferrei in Vngaria, quò ambo commigrarāt, sua morte absumptus est.

Benedictus & Suiradus monachi.

BOLESLAVS PRIMVS REX, COGnomento Chrobry.

Boleslai virtutes.

SVscepit paternum principatum Boleslaus, summa Polonorum omnium voluntate: quippe quos non indoles tantùm eius egregia, sed specimen etiam virtutis nec vulgare, nec vnum viuente patre ab eo editum, spe optima impleret. Nam præter ingenij prompti & perspicacis, ad omnia cum decoro atque dignitate sese accommodantis, acrimoniam: præter studium laudis, rerumque & hominum militarium singulare: præter animi deniq; magnitudinem summo principe dignam, elucebat in eo rara modestia, verecundia, comitas, suauitas morū grauitate temperata: nullum intemperans dictum aut factum, sordes nullæ, sed cum delectu ac iudicio paulatim sese proferens liberalitas, & cæteræ mitiores virtutes, quæ magnopere adolescentiam commendant. Nec sanè spem & opinionem hominum fefellit.

Boleslai merita ergà Poloniam.

Hic enim princeps, Polonorum nomen regia dignitate, externorum principum necessitudinibus, & clarissimis rebus gestis vehementer illustrauit: militarem disciplinam auxit: regni fines longè lateque propagauit: religionem stabiliuit, & augustiorem reddidit: denique feros & agrestes homines ad ciuiliorem aliquanto vitæ cultum redegit. Quæ priusquam explicemus, operæprecium est paulùm ab instituto cursu deflectere: quò maiorem sequenti historiæ lucem afferamus.

Voicechus, siue Adalbertus episcopus, vir sanctus. *Boemorum priscorum mores.*

Erat apud Boemos secundus ordine Pragensis episcopus Voicechus, qui Adalbertus ab externis appellatus est, vir nobilis, & sanctimonia vitæ, pietatisque studio clarus. Is Boemicæ pertinaciæ in retinendo impio idolorum cultu, & feritatis, iniustitiæ, rapinarum, & neutiquā conuenientium Christianæ professioni morum pertæsus, cùm crebris admonitionibus acribusque obiurgationibus nihil proficeret apud populum, atque adeò multos etiam infestos sibi reddidisset, Romam primùm, ac deinde impetrato à Pontifice max. commeatu, tentatis tamen iterum, an resipiscerent, Boemis, in Vngariam, Razimo siue Gaudentio, quē in loco fratris habebat, & aliquot alijs viris religiosis comitantibus, profectus erat: ibique annum & amplius commoratus, Geisa principe cum vxore fauentibus, Vngaros religione Christiana non

Adalberti iter in Vngariam.

ita

ita pridem, nec vniuersè adhuc suscepta, per interpretem accuratius imbuit: Stephanum eius filium vel baptizauit, vt volunt quidam, vel baptizatum iam antè confirmauit. Inde in Poloniam ire perrexit. Acceptus honorificè à primoribus & cętera multitudine, & ab ipso Boleslao duce, eandem Polonis, quam Vngaris, nauauit operam, cùm Cracouiæ & in itinere, quà veniebat, tum Gnesnæ in primis: & eò quidem maiore studio & alacritate, quòd linguæ & sanguinis cognatio Boemis suis cum Polonis intercederet. Mortuo verò illis diebus Roberto Gnesnensi archiepiscopo, Adalbertus magnis principis precibus exoratus, quemadmodum volunt nostrates, sufficitur. Sed nō multo interiecto tempore, viso nocturno diuinitùs admonitus, iam inde ab initio susceptam ad Prussos, de quibus paulo pòst dicemus, peregrinationem, ægrè dimittentibus eum principibus, persequitur: relicto pro se Gaudentio, siue Razimo archiepiscopo. Ibi dum religionem Christianam magna cum difficultate & patientia disseminat, à gente barbara & immani, dæmonū & idolorum sacrificulis cum antistite instigantibus, veneranda mysteria peragens propè oppidum sinus Venedici, siue Sarmatici, quod Fisshausum Germani postea dixêre, confossus interficitur, die vicesimatertia mensis Aprilis, anno Christi nongentesimo nonagesimoseptimo. Cuius corpus postea Boleslaus dux, dilata in aliud tempus vltione, à Prussis redemit: & minimo quidem, propterea quòd appensum in statera corpus, perexiguum ponderaret, diuina (vt creditum est) virtute efficiente. Tantum enim argenti, siue auri, vt alij volunt, barbari pacti erant, quātum corporis pondus adæquaret. Deductum solenni pompa, primùm in Tremesnensi monasterio collocauit: nec multo post ad Gnesnensem basilicam trāstulit. Nec mora, cœpit locus & monumentum inclyti martyris Christi plurimis & salutaribus humano generi clarere miraculis. Hac igitur fama motus Otto Ruffus, tertius eius nominis (quamuis Crantius secundum fuisse velit) imperator Rom. ab Italica siue expeditione, siue peregrinatione reuertens, cum permagno & splendido comitatu pacatus in Poloniam ad sepulchrum noui martyris venit, siue exoluendi voti, quod graui morbo implicatus vouerat, gratia: siue expiandi sceleris causa, quo comitem quendam insontem, calumnia libidinosæ vxoris suæ incitatus, pro adultero indicta causa interfici iusserat. Et erant inter se cum Boleslao Polonorum principe paterni amici. Acceptus est à Boleslao, habitusque vnà cum suis omnibus plusquàm regali magnificētia & liberalitate: & cùm alijs amplissimis donis, tum abaco & instrumēto mensæ omni aureo & argenteo, quod triduo nouum semper promebatur, aulæisque & vestibus preciosis donatus. Volens autem tam splendido hospiti & amico principi parem referre gratiam, collocutus cum consilio, quod secum in comitatu habebat, regem eum appellat, sociumque & amicum Rom. Imperij, à tributo & omni iurisdictione Imperatorum immunem. Ac diadema, Gaudentio archiepiscopo solennes cæremonias peragente, ipsi imponit: cumque honorem sempiternum ipsi & posteris ipsius, in Polonia regnaturis, esse iubet. His adiungit hospitale munus, lanceam D. Mauricij: quę in basilica Cracouiensi, vbi sedes est episcopi, adhuc visitatur. Dlugossus etiam sacrum clauum addit: quem tamen idem longè pòst à Pont. max. Vuladislao Iagelloni missum esse scribit. Vicissim autem brachium diui Adalberti à nouo rege accepit, quod Romæ in insula apud diui Bartholomæi ædem ab eo pòstea depositum esse fertur. Et quo arctior firmiorque esset inter ipsos & posteros ipsorum necessitudo, Rixam Hezonis siue Azonis Erenfridi comitis Palatini Rheni filiam, è sorore sua Machtildi susceptā, Miecislao regis filio, puero duodecimū annum agenti, despondet Imperator. Quæ paruula aducta in Poloniā, & à socru educata, duodecimo demùm anno pòst, adulta adulto Miecislao nupsit. Annus autem, quo hæc acta sunt, & Boleslaus rex appellatus est, millesimus prim[9] à Christo seruatore nostro nato fuit. His ita peractis, Otto Romam rursus ad sedandos nouos motus contendit: ijsque compositis, sequēti anno cum Gregorio eius nominis quinto Pontifice max. propinquo suo, cui Bruno prius nomen fuerat, constituit, vt penes certos Germaniæ principes semper deinceps libera electio Rom. regis siue Cæsaris esset: nimirum tres archiepiscopos, Moguntinēsem, Coloniensem, & Treuerensem: Comitem Palatinum Rheni, Ducem Saxoniæ, & Marchionem Brandeburgensem. Quibus postea rex Boemiæ septimus à Rudolpho imperatore adiunctus est, qui paribus illorum suffragijs, controuersiam dirimeret. Nec tamen prius is qui electus esset, Imperator appellaretur, quàm à Pōtifice max. confirmaretur, & ritu solenni vn-

Adalb. in Poloniam aduentus. *Robertus primus archiepiscopus Gesnensis.* *Adalberti in Prussiam iter.* *Gaudentius archiepiscopus.* *Adalberti cædes.* 997. annus *Miraculum.* *Adalberti corpus Gnesnam translatum.* *Miracula.* *Ottonis Imperatoris aduentus in Poloniam.* *Crant. lib. 2. c. 36. Vand.* *Boleslai splēdor & munificentia.* *Regni Polonici initium.* *D. Mauricij lancea.* *Rixa Miecislao desponsa.* 1001. An. *Otto Imp. Romā profectus.* *Imperij Romani Electores.*

ni vngeretur, atque coronaretur. Conrado autem Sueuo imperāte, quemadmodum scribit Blondus, illud quoque his legibus additum est, vt Imperator designatus, priusquam Romæ à Pontifice confirmaretur, siue inauguraretur, Modoeciæ primùm palea, deinde Mediolani ferro coronaretur. Nō multo pòst Otto, cū ex Italia in Germaniā reuerteretur, veneno, vt creditum est, extinctus, Henricum Bauarorum ducem nouo instituto electum, successorem accepit, anno Christi 1003. Boleslaus autem nouus rex, non recuperatis ijs quę Volodimirus Dux Russorum patri ipsius ademerat; pacem cum eo fecit, ad Boemicum bellum spectans, ne pluribus eodem tempore bellis implicaretur. Nam Boleslaus Boemorū dux, ferox iuuenis, & futuri incogitās, de quo superius in Miecislao mentionē fecimus, improbo quorūdam procerū suorū consilio adductus, quòd ij non permissos se à Miecislao, Boemiā pro libidine sua vexare dolerent, Poloniæ fines circum Closcum oppidū ferro & igni, prędisque agendis vastabat. Mittit ad eum Polonus legationem res repetitum, cognationi ætatique illius aliquid remittens. Componitur pax. Eam non multo pòst Boemus, repetita in Poloniam incursione, rupit. Ibi rex læsam iterum patientiam suam indignatus, & grauibus suorum iniurijs & querelis irritatus, tumultuaria manu Boemum persequitur: quem cùm intra regni sui fines non esset assecutus, auctis copijs Boemiam longè lateque populatus est: oppida & arces partim vi expugnauit, partim in deditionem accepit: Pragam metropolim, & Vissegradum arcem, quò se dux Boleslaus cum Iaromiro filio receperat, biennio filio receperat, biennio obsessam, fame ad deditionem compulit, fautoribus & adiutorib[9] ad omnia vsus Cochano, & cæteris Rauitis, siue Versouicijs, principe tunc inter Boemos familia. Ducem Boleslaum, ne nouos posset ciere motus, Boemorum suasu oculis priuauit: Iaromirum filium eius, Versouicijs in custodiam asseruandum tradidit: ipse, cùm præfectos, qui nomine suo Boemiam administrarent, partim de suis, partim de Boemis, quos fideles sibi expertus erat, constituisset, præsidijsque opportuna loca firmasset, victorem reduxit exercitum: Vdelricum alterum Boleslai filium, ab Henrico imperatore affini suo, qui tunc bello Gallico valde distinebatur, petenti sibi deditum, cùm in custodia habuisset aliquandiu, non modò liberum, sed etiam equis, vestimentis, satellitibus & viatico lautè instructum, domū remisit, motus lachrymis & pollicitationibus cognati adolescentis: & quòd sanctè is deieraret, semper se in potestate regis Poloniæ futurū. Verebatur etiam rex, ne si Rauitæ vel fidem erga se mutarent, vel populi cōsensum reformidarent, Iaromirus, cui propter ætatem paternus principatus debebatur, ex ipsorum custodia elaberetur, & nouos cieret motus. Hunc ergo alterum beneficio suo sibi obligatum, ac dominandi cupidum, illi obijciebat. Is posteaquam ad suos peruenit, principatum suscipit, regi Polono obnoxium ac tributarium: fratrem Iaromirum excæcat, quo minus eum metuat. Ita de hoc Boemico bello Dlugossus, Miechouiensis & Vapouius nostri memoriæ prodidêre. AEneas Syluius, qui postea fuit Pontifex max. assumpto Pij secundi nomine, aliquanto aliter hæc refert. Scribit is, à Mescone Cracouiam Boleslao tertio duci Boemorum per fraudem ereptā: ipsum deinde per inducias, post bellum vtrinq; gestum, & agros vastatos, factas, eôdem ad colloquium euocatum, non seruata fide captum, & luminibus orbatum: comitatum autem eius, exceptis Versouicijs, quos ille Vrsouicenses, ab vrso fortassis, vocat, trucidatum: Boemiam vastatam, & in ditionem Polonorum redactam: excepta arce Vissegradensi, quā Iaromirus non filius, sed frater, vt ipse vult, ducis, è manibus Versouiciorū necare eum volentium, populi concursu liberatus, retinuerit. Vdelricū postea tertium fratrem, re cognita, ab Henrico imperatore dimissum, Boemiam omnem deiectis Polonorum præsidijs recuperasse, & Iaromiro fratri oculos eruisse: filium Prędislaum, quem ille deprauatè Bizetislaum vocat, (nisi fortè typographi hic error est, quòd secundam literam i pro r posuit) ex Bozena rustica vxore suscepisse, eumque adultum Iutham Ottonis Ruffi imperatoris filiam rapuisse. Eā bellum inter patrem & socerum atque virum, propter se exuscitatum, interuentu suo sustulisse. Tametsi Vēceslaus Hagecus eam Ottonis, non Imperatoris, verùm Comitis Bauari filiam fuisse vult. Hæc fermè, tametsi non ijsdem verbis, AEneas Sylui[9]: vir magnus quidem ille, & in magnis rebus versatus: sed vel Polonis ob negatam episcopam Varmiēsem, vt aiunt, nimio plus iniquus: vel à Boemis malè edoctus, cum quibus in aula Friderici tertij Imperatoris, qui tūc Ladislai pueri, Boemorum regis, propinqui

Blon. dec. 2. lib. 3. *Imperij diademata.* *Ottonis mors.* *Hēricus Imperator I.* 1003. Ann. *Boemicum bellum.* *Boemia subacta à Polonis.* *Praga & Vissegradū regi Polono dedita.* *Rauitæ, seu Versouicij.* *Boleslaus Boemus excæcatus.* *Vdelricus dux Boemiæ Polono regi tributarius.* *Boemi regi Poloni tributarij.* *Iaromirus dux excæcatus à fratre.* *Aeneæ Syluij error.* *Prædislaus Vdelrici filius.* *Aeneas Syluius cur Polonis iniquior.*

sui tutor erat, familiariter vixit. Obseruare is certè aliquanto diligentius conuenientiam rerum atque temporum debuit, si scriptis suis fidem derogare noluit. Primùm. n. confundit Aeneas hanc expeditionem Polonorum in Boemiã cum superiori, cuius nos in Miecislao mentionem fecimus: & nullam facit Boleslai Poloni, clarissimi principis mentionem. Nostri eas distinguunt, diserteque vtriusque causas produnt: nec vllum à Miecislao, siue Mescone, bellum contra Boleslaum affinem susceptum, sed principatum ei puero statim post mortem patris vindicatum memorant: & quidem eo ipso anno, quo Miecislaus quoque mortuus est. Porrò à Boleslao rege susceptum quidem esse bellum contra illũ ipsum Boleslaum, sed prouocato iniuria. Et sanè, vt demus Syluio, quamuis contradicente Hageco, longè pòst quàm Boleslaus Boemis in principatu patri successit, Miecislaum nostrũ obijsse, tamque cupidum eũ fuisse, vt affini principatum per scelus eriperet, haud ita pridem suscepta, ac tam sanctè, quàm ostendimus, culta religione Christiana: estne credibile, eum ab obsidione Vissegradensi, re infecta, dimissaque è manibus victoria, discessurum, & Iaromiro renouandi belli, atque eripiendæ sibi tanto studio, labore & sumptu petitę Boemiæ opportunitatẽ relicturũ fuisse? Non conueniunt cum tãta cupiditate, tanta incogitantia & ignauia. Iam Cracouia in Polonico solo, à Polono condita, & minimum quadraginta milliarijs Germanicis à finibus Boemicę ditionis tũc remota, quî eripi Boemis potuit, quam illi imperio nunquam obtinuerunt: nec sanè potuerunt, nisi pariter interiacentem partem Poloniæ permagnam, quæ postea Silesia dicta est, aut Morauiam etiam finitimã obtinuissent? At Silesia quomodo aut quando Polonis adempta sit, nusquam ille ostendit: nos alibi ostendemus. Tunc autem eam in Polonorum ditione fuisse iam liquere debet ex eo, quòd Smogorouiensem siue Vuratislauiensem ecclesiam ac diœcesim, quæ Silesiam ferè omnem cõplectitur, ab isto ipso Miecislao, quem Aeneas Mesconem vocat, constitutam, & in Gnesnẽsi prouincia etiam nunc esse constat. Morauiæ verò permagnam partem à Polonis subactam fuisse, Arnolpho Romanis imperãte (qui sunt sexaginta plus minus anni ante Mesconis tẽpora) ipse etiã Syluius testatur, & nos superius memorauimus. Boemi verò posterius in ea pedem posuêre, vel ipso Hageco teste: qui hæc non vidit, cùm Syluium sequeretur. Quanquam illud tamen animaduertit, non potuisse hæc geri à Miecislao siue Mescone, præsertim qđ ad excœcationẽ Boleslai tertij Boemi attinet. Proinde ipse Boleslao Miecislai filio id attribuit. De Iaromiro quoq;, & Vdelrico, & Prædislao, dissentit idem à Syluio: propterea quòd ille temporũ rationem ita cõfundit, vt ipse se paulo pòst refellat. Cùm enim & ipse Vdelricũ iuuenem etiamtũ ab Henrico imperatore, cuius tẽpora in Mesconis principatum nusquam incidunt, liberum dimissum, ac non Polonorum regi, quemadmodum superius nos diximus, condonatum esse sentiat, mox Prædislaum Vdelrici filium, Ottonis imperatoris filiam vxorem sibi rapuisse, eamque contumeliam Ottonem bello persecutum esse vult. At enim, non Otto Henrico, sed Henricus Ottoni defũcto, & quidem priusquam nasceretur Prædislaus, in imperio successit. Fratres quidem Boleslai huius Boemi fuisse Iaromirum & Vdelricum, ac non filios, vt vult Dlugossus noster, atque etiam Hagecus, non difficulter Syluio concesserimus. Nam cùm pauciores quàm decem anni, inter superius illud Miecislai, & alterum hoc Boleslai filij eius bellũ, secundum eundem Dlugossum, intercesserint, nõ est verisimile, Boleslaum Boemum iuuenem etiamtum, hoc bello adultos iam filios habere potuisse. Tametsi Hagecus aliter sentit de ætate illius, incõstanter quidem & inconuenienter, vt nobis videtur: de Vdelrico autem fabulosè etiã, sicut pleraque alia. Quẽ diuinitus liberatũ è carcere Henrici Cæsaris, & in Boemiam delatum, subulci opera cũ paucis adiutoribus Pragã, pulso ignominiosè Boleslao rege Polono exercituque eius cõciso, se recepisse scribit. Idem aliquanto pòst memorat, Boleslaum, cùm bellum contra Vdelricum & Boemos instauraret, graui morbo à cœpta expeditione retractum esse: resumptis autem viribus, mox prosecutum intermissam expeditionem, Closcum obsedisse: inde verò coorta in exercitu eius dira peste, quasi diuinitus admonitum, inglorium ab inauspicato bello reuertisse. Vno autem anno intermisso, Morauis eum bellum intulisse, totamque Morauiam peruastasse: nec potuisse ab Vngaris inde depelli, ac ne à Boemis quidem, cùm ij Morauis amicis suppetias iuissent. Ac Morauici quidem belli etiam Vincentius ac Dlugossus, & alij nostrates mentionem faciunt, voluntque illam quoque gentẽ tunc

Polonorum expeditiones in Boemiam

Cracouia an fuerit in ditione Boemorum.

Silesia pars Poloniæ.

Morauiæ magna pars subacta à Polonis.

De Vdelrico duce fabula.

tunc tributariam regi Polono factam esse: Boemici verò istius alterius nemo. Et sanè leuiusculus in eo, sicut in plerisq; videtur esse Hagecus. Hęc nos, nõ ꝙ dissimulandũ nobis esse in historia domesticum aliquod scelus aut crimen existimemus, neque contentionis studio, sed veritatis vindicandæ gratia ab instituto digressi, disputauimus. De quibus liberum Lectori iudicium relictum esto. Vincentius quidem noster, & qui post eum, ante Dlugossum, Polonorum res gestas literis mandarunt, breuiter, subactos esse ab hoc Boleslao Boemos & Morauos, ac tributarios factos prodidêre. Vtrumque autem bellum, Boemicum scilicet ac Morauicum intra quintum annum post susceptum regnum ab eo confectum est.

Deinde anno Christi 1008. quemadmodum Dlugosso placet, Russicum bellum eum excepit, maiore apparatu, ac prolixius, sed non minus prospero euentu gestum. Russiæ principatum amplissimum Vulodimirus viuens inter duodecim filios partitus erat, & Visseslao natu maximo Nouogrodum, Isaslao Poloscum, Stopolco Turouiam (nescio an Tuueram potius) Iaromiro Rostouiam. Nec multo pòst, cùm Visseslaus obijsset, translato Nouogrodum Iaroslao, Rostouiã Borisso, Glebo Muromum, Stoslao Dereuos, Vusieuolodo VVlodimiriã, Mescislao Torocanũ, Stanislao Smolẽscum, Plescouiã siue Pscouiã Sudislao, Volyniã Posuisdo attribuerat. Verũ ij partitione paterna non contenti, post mortem eius principatus inuicem inter se inuadebant, bellumque ciuile concitabant. Ex his Stopolcus, siue Suentopelcus, qui cognita morte patris Kiouiam occuparat, duobus fratribus Glebo & Borisso, quos Russi in diuorum numerum postea retulerunt, dolo occisis, ab Iaroslao tertio fratre, cæsorum necem vlciscente, superatus, & Kiouiensi principatu eiectus, in Poloniam ad Boleslaum regem confugit. Eius rogatu suscepit impigrè Boleslaus expeditionem aduersus Russos, cùm vt exulẽ supplicem reduceret, tũ vt ea q̃ patri suo Miecislao Vlodimirꝰ eripuerat, recuperaret, & regni sui fines cũ gloria longius proferret. Ingressus fines Russiæ, obiter obuia quæq; populatur, incendit, diripit, arcibus oppugnandis abstinet, quæ tamen perpaucæ munitæ erant. Nam pagis, vicis, & oppidis ferè nulla arte munitis, Russi, itidem atque Poloni, & omnes ferè Septentrionales gentes, antiquitùs habitant. Iamque ad Lusecensem siue Volyniensem oram rex cũ infesto exercitu peruenerat. Ibi occurrit ei ad Bugum fluuiũ, Iaroslaus cũ expeditis suorũ copijs, & magnis Varaiorum atque Pecinigorum auxilijs: quarum gentiũ memoria quoque iã extincta est. Prior rex Iamedicto Bludi Palatini Russi, Iaroslao charissimi, irritatus, copias suas celeriter armatas fluuiũ traijcit: hostes subita re tumultuantes, & instruẽda acie impeditos adortus, magna strage, quamuis àcriter repugnantes, profligat: castra opulenta diripit: Iaroslaum fugientem persequitur: quem vbi suis diffisum, in remotiores paludes sese recepisse accepit, Kiouiam, insignem ea tempestate vrbem, cuius amplitudinem & splendorem ingentes ruinæ adhuc testantur, non longi temporis obsidione & fame, propter infinitam hominum multitudinem, quæ vndique eò confugerat, adactam, per deditionem accepit: intactamque, thesauro tantùm principis in donatiua militum & in sumptus belli ablato, Stopolco restituit. Distributo in hyberna exercitu, ipse Kiouiæ cum paruo præsidio stabiliendi Stopolco principatus gratia hyemare statuit. Quo explorato, Iaroslaus raptim coacto exercitu, eum securum & inopinantem opprimere conatus est. Sed re per exploratores regi nunciata, non modò frustratur: sed magna iterum occidione superatus, Nouogrodum, quæ vrbs in ditione eius, patris instituto, erat, profugit. Aliud autem hoc est Nouogrodum in ditione Seueriensi, ab illo quod magnũ vocatur: quod quidem ad occidentẽ solem & Liuoniã vergens, longissimè abest à Kiouia. Nouogrodenses, vt erant potẽtes & opulẽti, ducẽ suũ vlteriorẽ fugam, abiecta spe omni, meditantẽ, recreãt, cõfirmant, stipendio militibusque ad instaurandum bellum iuuant. Dum hæc fiunt, Kiouienses pertęsi impendiorũ, tamq; diuturnę moræ regis apud se, milites Polonos nihil tale metuentes per omnem occasionem clàm excipere ac trucidare, siue iubente, siue conniuente Stopolco. Hac iniuria commotus Boleslaus, cùm nihil amicè monẽdo proficeret, in prædam dat Kiouiam militibus indignantibus. Arcẽ receptam de potestate ducis, & alia quædam loca opportuna præsidijs munit: ipse cum reliquo exercitu, primoribꝰ Russis compluribus, atque duabus filiabus Vulodimiri ducis in loco obsidum deductis (quarũ vnam Prædislauam, vt habent annales ipsorum, per vim stuprauerat) primo vere victor in Poloniam reuertitur, cùm tres columnas ferreas per-

Morani Polono regi tributarij facti.

1008. ann. Rußicum Bellum.

Vulodimiri filij.

Russorũ bella ciuilia.

Gleb. & Boriß. sancti apud Russos.

Stopolci fuga in Poloniam.

Boleslai regis expeditio in Rußiam.

Septentrionales populi caret vrbib. munitis.

Bug. fluuius Axiaces.

Rußi profligati à rege.

Kiouia per deditionem accepta.

Iaroslaus bellũ renouans iterũ superatur.

Nouogroda duo in Russia.

Kiouia direpta.

Columnæ

Boleslai in Boriſthenē.

magnas fixiſſet in Boriſthene ſeu Nepro, ad memoriam victoriæ ſempiternā. Diſcedentē Iaroslaus cum valido exercitu, apud Nouogrodū comparato, ad Bugum conſequitur: ſed tamē victorē, quamuis incompoſitè reuertentē, ac dilabentem iam, exercitum apertè adoriri nō auſus bene gerendæ rei occaſionē clam ſubſequens captabat. Cuius aduentu ab exploratoribus cognito, rex, reuocatis celeriter quos potuit militibus, pauca apud eos cōcionatus eſt, quibus eos fiducia ſuperiorum victoriarū ad delendas reliquias bis victi hoſtis inflāmaret: ſimul periculi imminentis & ignominiæ admoneret, ſi pugnam detrectarent, aut adeò trepidarent: & cùm præteritas victorias ſibi eripi, tum patriam cædibus & incendijs fœdari, vxores, liberos & parentes ſuos chariſſimos in ſeruitutē & in contumeliam abripi paterentur. His dictis incenſos, & ad mortem, ſi quid durius accidat, pro patria, pro libertate, & pro gloria nuper parta, paratos in hoſtem ducit. Ille Polonorum paucitate contempta, acriter initio manus conſerit: ſed vrgentibus noſtris, regeque & imperatoris & militis officium faciente, pelluntur Ruſſi.

Ruſſi tertiò profligātur.

Magna in prælio, maior multo in fuga cædes editur, ita vt Bugus ſanguine cæſorum rubuiſſe dicatur. Viui multi in poteſtatem venêre: capta impedimenta: relata complura ſigna militaria: dux hoſtium abiectis ducalibus inſignibus, mutatisque equis euaſit.

Ruſſica hiſtoria.

Ruſſorum annales nullam neque ſecundi, neque tertij huius prælij mentionem faciunt. Sed poſt diſceſſum regis, Iaroſlaū contra Stopolcum arma reſumpſiſſe memorant. Eum verò Pecinigorum auxilium imploraſſe: commiſſoque prælio prope eum locum, vbi Boriſſus interfectus erat, totum diem dubio Marte dimicatū eſſe: ad extremū, Stopolcum victum in Poloniam profugiſſe, & in ſolitudine quadam inter Poloniam & Boemiam hiatu terræ hauſtū periſſe. Verùm hæc etiam poſt tertiam victoriam, & poſteaquam Boleſlaus rex Ruſſia exceſſit, accidere potuerunt. Ille quidem victor in regnum ſuum reuectus, vota Deo perſoluit: templa complura, ſed Gneſnæ in primis, hoſtiū ſpolijs ditauit, ornauitq;: ꝓceres & milites eos, quorum virtus maximè pręclaro aliquo facinore enituit, ꝓ meritis collaudatos, honoribus & præmijs affecit: Chrobri, hoc eſt, acris appellationē, propter excellentē virtutē & animi magnitudinem à Ruſſis tributā, accepit: indeque nouam arcē, vno à Viſlicia miliario conditam, Chrobérſum nuncupauit: vſus Chabrū Boleslaum pro Chrobro dici obtinuit.

Donaria ex manubijs Deo dicata.

Chrobri.

Chroberſ. arx condita.

Secechouienſe monaſterium conditū.

Monaſterium Secechouienſe ſupra Viſtulā in tractu Sendomirienſi Benedictinis ſodalibus conſtruxit, conferente patrimonij ſui partē Sececho Palatino Cracouienſi, & magiſtro militiæ Polonæ, ex gente Topororū, à quo monaſteriū id nomen accepit. Conſtruxerat etiam idē rex ijſdem monachis paulo ante Ruſſicum bellū aliud monaſterium in mōte Lyſecio, ſiue Caluo, orante & hortante Emerico, Stephani regis Vngariæ filio, viro ſancto & caſto, q lubens cū Boleſlao ꝓpinquo vitā degebat in Polonia. Atq; is portionē crucis Chriſti, q̃ Conſtantinopolitanus imperator patri eius Stephano magni muneris loco miſerat, quaque ipſe pro amuleto vtebatur, in eo loco repoſuit: vbi in hanc vſque diem ſalutaria hominibus edūtur miracula.

Lyſecenſe monaſteriū.

Emericus ſanctus, Stephani regis Vngar. fil.

Crucis Chriſti portio in mōte Caluo.

Hoc tempore, atq; adeò ante Ruſſicum bellum, quemadmodum Dlugoſſo placet, ſex viri religione & ſanctimonia vitæ inſignes, Benedictus, Ioannes, Matthæus, Iſaac, Criſtinus, & Barnabas, duram & incultam vitam degebant in ſolitudine maioris Poloniæ, vbi nunc eſt Cazimiria oppidum: ex his quinque à conſceleratis quibuſdam crudeliter excarnificati, pridie Idus Nouemb. interfecti ſunt: ſextus, qui tunc abfuerat, aliquāto pòſt ſua morte vitam finiuit. Cū diuo Adalberto eos ex Italia in Poloniā veniſſe, Hagecus exiſtimat: Dubrauius poſtea cōſecutos ad Gaudētiū Archiepiſcopū veniſſe, petentesq; in ſolitudine illa collocatos: Dlugoſſus verò, duos ex his Boleſlao regi poſtulātí, à Romualdo Camaldulenſi abbate ſancto miſſos eſſe, his deinde reliquos quatuor noſtrates in ſocietatem vitæ ſeſe adiunxiſſe, ſcribit.

Sex eremitæ martyres inſignes.

Cazimiria maioris Poloniæ.

Romualdus abbas ſanctus.

Cauſa autē ſceleris fuit, aurum, quod latrones à Boleſlao rege ipſis donatum eſſe cognouerant, ſed repudiatum remiſſumque ab ipſis neſciebant. Ferunt, tuguria eorum ab ijſdem latronibus incenſa, non arſiſſe: ipſos latrones, cùm exitum ſylue non inuenirent, regis iuſſu cōprehenſos, & ad martyrū tumulū alligatos, vt acerbiſſimum famis ſupplicium expenderēt, diuinitùs cadentibus vltrò vinculis ſolutos eſſe, cùm pœnitentia patrati ſceleris ducti, ad Dei clementiam, & eorum, quos dudum necarant, patrocinium confugiſſent.

Miraculum.

Per hæc eadem tempora Turcæ, Scythica gens, Caucaſi montis accola, ſubacta Armenia, Cappadocia & Bithynia, imperiū in Aſiā, Syriamq; protulerunt, & Ieroſolyma vrbem anno Chriſti 1012. ceperūt. Deinde verò ex paruis pudendisque initijs, ad tantam, quantam nunc cernimus, magnitudinem imperium ſuum ſucceſſu temporum perduxerunt, Chriſtianis imperatoribus & principibus inter ſe belligerantibus, & ad reſtinguendum commune quaſi incendium nō concurrentibus.

Turcarū incrementa.

Ieroſolyma capta. 1012.

Saxonicum bellum.

Confecto, vt iā diximus, Ruſſico bello, Boleſlaus rex, ne ſui diuturno ocio torpeſcerent, & vt ea quæ Poloniæ maiorum ſuorum negligentia adempta erant, recuperaret, eo ipſo anno, cuius modò mentionem fecimus, Saxonibus bellum intulit. Saxones enim, Henrico primo Saxone rege, & filio eius Ottone primo eius nominis Imperatore Rom. regnantibus in Germania pleramque Poloniæ oram, quam Leſcum III. inter 20. filios partitum eſſe ſuprà narrauimus, partim armis, partim proditione Tugumiri ducis, ditioni ſuæ ſubiecerant, quemadmodum ſuperius expoſuimus. In hos ergo duxit Boleſlaus, & ſub ſignis progreditur, ſperans hoſtes ad dimicationem prælij vēturos eſſe. Quæ poſtquam eum opinio fefellit (nam hoſtes in auias ſyluas ac impeditas paludes ſeſe abdiderant) longè lateque excurrit, rapidi torrentis in modū obuia quæque ſternens & euertens: ita vt Meideburgum, ſiue Magdeburgum, Miſna, Hiltenſeimum, Mechelburgum, inſignia oppida, exitiali illa quaſi inundatione & incendio Polonorum conſumerentur.

Saxonia vaſtata à Polonis.

Magdeburgum.

Miſna.

Hiltēſeimū.

Mechelburgum.

Henricus Bauarus Imp.

Quæ Henricus Bauarus imperator, de quo ſuperius mentionem fecimus, aliquanto pòſt à Gallicis & Italicis bellis, quibus tunc impeditus abfuerat, reuerſus, inſtaurauit. Porrò qui Polonici ſeu Slauici erant nominis, certatim Boleſlao, partim propter cognationem lingue & ſanguinis, partim clementia & liberalitate eius inuitati, partim etiam metu adacti, ſeſe dedebant.

Vindarū ſeu Slauorum deditio.

Ita is hoſtico vexato, vaſtatoque, cùm nuſquam in aciem prodirent hoſtes, & ſua quoque auertendorum noſtrorum cauſa ipſi exurerent, omnem illam oram latiſſimam, quæ olim à Slauis & Polonis poſſeſſa fuerat, vſque ad Albim & Salam fluuios, & Cherſoneſum Cymbricam, magna celeritate in ſuam poteſtatem redegit: Principibus Slauis & Vindis Polonici generis, qui adhuc ſupererant, Saxonum dominatu liberatis, nullum tributum impoſuit. Ac cæterà quidem eos ſui iuris eſſe paſſus eſt, ſacramento tantùm in ſua & ſucceſſorū ſuorum regum Poloniæ verba adegit & obſtrinxit, & ad ſuſcipiendam religionem Chriſtianam, quam propagare quoquò verſus in primis ſtudebat, adduxit.

Cherſoneſus Cymbrica Dania.

Vindi religionē Chriſtianam ſuſcepēre.

Tametſi Henrici Bauari imperatoris armis eos Chriſtianos factos eſſe, apud Bōfinium Vngaricarum rerum ſcriptorem, & alios quoſdā hiſtoricos reperio: vultque idem Bonfinius, Boemos quoque & Polonos vniuersè ab eodem imperatore armis ad profeſſionem Chriſti adductos eſſe. Verùm facile id ratio temporum refutat, cùm vtrāque gentem longè ante hunc imperatorem, religionē Chriſtianam ſuſcepiſſe conſtet. Ille enim anno Chriſti milleſimo ac tertio imperare cœpit.

Bonf. dec. 2. lib. 1.

Poloni & Boemi ante Hēricū imp. Chriſtiani fuēre.

Poſuit autem Boleslaus rex itidem in ripa Salæ tres columnas ferreas, victoriæ ſuæ monimentum, & regni Poloniæ limites.

Boleslai colūnæ in Sala.

Venceslaus Hagecus, neſcio quo authore, ſcribit, Henricum Imperatorem crebris Boleslai in Marchiam Brandeburgenſem & Saxoniam excurſionibus, durioríque reſponſo legatis ſuis ab inſtituto eum reuocātibus dato commotum, cum magnis copijs ingreſſum in Poloniam, haud longè à Cracouia abfuiſſe. Ibique duobus prelijs victorem Boleslaum, dum pertinacius fugientes Germanos perſequitur, captum, Henricoque traditum, ingenti pecunia ſeſe redemiſſe. Verùm viderit ille, ne imprudens is Henrico & Boleſlao accommodarit, quæ de alijs memoriæ prodita ſunt à noſtris: & quidem affingens nonnihil, ne dicā multa de ſuo, quæ nos ſuo loco attingemus.

Hagecus.

Falſa quædā de Boleslao Chrobro.

Aliorum quidem quotquot de Henrico hoc literis aliquid mandarunt, nemo quicquam eiuſmodi de eo ſcriptum reliquit, quod ego ſciam, pręter Lampertū Saffnaburgenſem: qui tamen Henricum bis duxiſſe modò exercitum contra Polonos memorat, nimirum anno Chriſti 1015. & iterum anno 1017. niſi fortè huc detorquendum eſſe duxit Hagecus id, ꝙ apud H. Mutium, vel alium quempiam Germanum ſcriptorem legerat: Henricum hunc exercitum duxiſſe in Boemos & Slauos, & cum his ſæpius congreſſum, ſemper victorem diſceſſiſſe, admodum exiguam ſuorum iacturam paſſum. eos verò prelio præter alia maiore poſtremò victos pacem petiuiſſe, & iugum admiſiſſe: Subiugatis autem Boemis, & eorum principe Boleslao, quem Mutius Bodislaum deprauatè vocat, apud illos iura & leges in rebus profanis ac ſacris ordinaſſe. Hæc ipſis ferè Mutij verbis relata, viderit æquus Lector, an ad Boleslaum noſtrum & Polonos pertineant: nos ad curriculum noſtrum reuertamur.

Lampert. in hiſt. Germ.

H. Mutius li. 14. Germ.

Non multo tempore pòſt hoc bellum quieti dato, aliam rurſus expeditionem Boleslaus rex in Pruſſos ſuſcepit, indignam diui Adalberti necem vlturus, & illam quoque gentem

Pruſsicum bellum.

gentē ſuo adiecturus imperio. Fuerit autem operæprecium hic paulò altius eius gentis originem ac mores repetere. Inter multas Sarmatiæ Europeæ gentes Boruſci à Ptolemæo in geographia ad Septentrionem valdè remoti ponuntur in ea ora, quam nunc Liuones & Moſchi, vt opinor, obtinent, vltra Cherniſcum amnem, Ryphæis vicini. Eos ego aliquo tēpore cum vicinis Alaunis ſiue Alanis ad Meridiem & Occidentē progreſſos, magnam Sarmatiæ partem, quæ ab Oriente Ruſſis & Moſchis cõiungitur, à Meridie nemoribus & Hercinia ſylua clauditur, & omnem illum ſylueſtrē tractum, qui ſecundum Venedici, ſiue Balthei & Codani ſinus litus, vſque ad Viſtulam & Oſſam fluuios pertinet, tenuiſſe: & Boruſſos ſiue Pruſſos, deflexo paulum nomine, dictos eſſe, cum Eraſmo Stella crediderim. Quibus finibus nunc Liuones, Samagitæ, Lituani & Pruſſi vetus nomen retinentes, continentur, gentes imperijs quidem & reipu. ratione nunc diſtinctæ, ſed eadem penè inter ſe lingua vulgò adhuc vtentes, Slauicę prorſus diſſimili, ſed quæ non paucas habeat admixtas Latinas voces, corruptas ferè, & magis Italica vel Hiſpanica nota ſignatas, quàm Latina. Quanquam Teuthones & Germani in eam oram, quæ maritima eſt, & Pruſſia ac Liuonia nunc vocatur, deuictam, colonias poſteriori tempore deduxerũt: quod ſuo loco attingemꝰ. Hinc vſitatior iam eſt apud eas gentes lingua Germanica, quàm vetus illa & vernacula, ꝑſertim in vrbibus & oppidis: quemadmodum & apud Lituanos vſu venit, vt propter vicinitatem commerciaque Ruſſorum, & colonias etiam deductas, multum vtantur ſermone Ruſſico. Nam quod Dlugoſſus à Pruſia Bithyniæ rege originem illius gentis deducit, fabuloſum eſt omnino, nec refutatione indiget. Quidam Boruſſos, quaſi Ruſſis finitimos, à Germanis lingua vernacula dictos eſſe exiſtimant: veréne an falſo, non diſputo. Quando autem & quónam modo Latina lingua cũ vernacula Pruſſorum, Lituanorum, Liuonumque ſeſe miſcuerit, dicere non habemus. Eraſmus quidem Stella Pruſſiam Romanis armis tentatam magis, quàm victam eſſe, memorat, Pliniumq; authorem citat: Negat Strabo eos Albim tranſcendiſſe. Quo fit, vt cùm imperio Latina lingua eò peruenire non potuerit. Dlugoſſus verò ſcribit, ciuili bello, quod inter Cæſarem & Pompeium geſtum eſt, manum quandam Romanorum deſerta Italia, in ijs oris conſediſſe, vrbemque cõdidiſſe, & Romoue de Romæ nomine dixiſſe, eamque diu metropolim gentis fuiſſe. Quod ſi vera eſt Dlugoſſi ſententia, ſuſpicari quis poſſet (ſi quis tamen locus eſt ſuſpicioni in hiſtoria) eam Romanorum manum, duce Libone aliquo, ad ea litora Venedici ſinus, quæ ad exorientem ſolē ſpectant, & Ruſſis finitima ſunt, vel vi tempeſtatum appulſam eſſe, vel certo curſu Cæſarum tyrannorum ſæuitiã fugientem, ſeceſſiſſe, & Liuonum appellationem à Libone accepiſſe, eique rei argumento eſſe poteſt flumen Liba, & oppidum eiuſdē nominis oſtio eius in mare Baltheum decurrentis impoſitum. Deinde verò propagatis finibus alios Lituanos magis iam corrupto vocabulo dictos eſſe, alios vetus Pruſſorum nomen retinuiſſe. Quanquam autem Pomeraniæ quoque magna pars, & Culmenſis, ac Michalouienſis ora, poſteaquam eodem cũ Pruſſis iure vti cœperunt, & in ditionē Teuthonum Crucigerorum, vti pòſt dicetur, conceſſerunt, Pruſſiæ nomine cenſeri cœperunt: atque ita nos quoque non nunquam poſterius vtemur eo nomine, reuera tamen, ac propriè Pruſſia ea eſt, quæ eſt inter Viſtulam, Deruanciam, Oſſam & Nemenem fluuios, & ſinum maris ſuprà memoratum: & à Lituanis atq; Maſouijs, denſis ac paluſtribus ſyluis dirimitur. Nemenem autem eum eſſe volunt, qui à veteribus geographis Chronõ & Chrones appellatur, Germani Memelam vocant: qui in finibus Ruſſiæ ortus, Lituaniamque & Pruſſiæ partem ſecundum Samagitiam emenſus, in ſinum Venedicum, ſiue Habum Curonienſem lacum ſeſe exonerat. Fuit autē antiquitùs gens Pruſſorum fera & bibax, lac equinũ in delicijs habens ante mellis cum aqua deſpumationem cognitam: vxores quot cuique libuiſſet ducere ius faſq; erat, eaſque pro ancillis habere: hypocauſtorum ſiue balneorum vſu penè quotidiano laſſitudinem, labore vel intemperantia & ebrietate contractam, depellere, indeque excalefacta corpora frigidæ aquæ immergere aut abluere, etiamnũ hyberno quoque tempore ſolent. Corpora defunctorum cum precioſiſſima quaque & chariſſima veſtium, equorum, & armorum ſupellectili cremabant: manibus interfecti cæde humana parentabant: Solem, lunam, beſtias, ſerpentes, aues, aquam, ignem, & neſcio quid non pro dijs colebant. Criue autem vocabant ſacrorum antiſtitem. His ergo Boleslaus rex bellum intulit, & per Culmenſem tractum, qui Polonicæ ditionis erat, hoſtiles terras ingreſſus, agros vaſtat: arces nullo negocio capit & incendit: vicos & pagos diripit. Oppida enim pauca, eaque ferè natura locorum, non arte manuque munita, tunc Pruſſi habebant: ſed in ſyluas atque paludes ad primum aduentum hoſtilis exercitus ſeſe occuluerant. Ex quibus cùm regionem ſuam vaſtari longè lateque proſpicerent, ſupplices pacem à rege petunt, & impetrant: tributum pendunt, & penſuros ſe deinceps quotannis promittunt. Dimittit ibi rex, qui barbaram gentem rationem & ritus Chriſtianæ religionis docerent. Ipſe victor recedens, in Oſſa flumine ferream columnã ponit, mille paſſibus à Rogoſno oppido, quod Germani Reghauſen vocant. Vnde vicina villa Slupi, hoc eſt, columnæ nomen accepit. Biennium ab eo bello quieuit Boleſlaus quo tempore multa quæ ad religionis maieſtatem, & ad rempub. belli domique adminiſtrandam pertinere videbantur, ſapienter conſtituit. Interim optatam pacem Iaroslaus dux Ruſſorum turbauit. Is enim, dum Boleslaus his bellis, quæ modò commemorauimus, diſtinetur, Kiouienſem principatum, Stopolco fratre vno, quemadmodum ſuprà indicauimus, ſiue duobus, ſecundum Dlugoſſum, ſecundis prælijs victo, & dum ad Boleſlaum refugit in itinere mortuo, denuò inuaſerat: Nouogrodenſem etiam à Prædiſlao, Iſaſlai fratris filio ſibi ademptum, receperat: Rededam Coſarorum ducem ſingulari certamine victum interfecerat, gentemque illam tributariã ſibi fecerat: & quamuis à Meſciſlao fratre ſuperatus, & Kiouienſi principatu exutus eſſet, tamen fratris eiuſdē benignitate & miſericordia reſtitutus erat, quemadmodum à noſtris memoriæ proditum eſt. Nam Ruſſorum annales hoc loco Kiouiæ captæ & reſtitutæ nullam faciunt mentionem. Illud modò memorant: Poſt atrox prælium inter fratres commiſſum, Meſciſlaum partitum eſſe cum Iaroslao principatum Ruſſiæ, ita vt ei quicquid cis Neprum eſt concederet, ipſe Seuerienſi ditione vltra Neprum contentus. His igitur rebus cũ fratre conſtitutis, Iaroslaus bellum aduerſus Boleslaum regē magno apparatu renouabat. Rex non rumoribus modò, ſed crebris atque certis præfectorum ſuorũ, & præſidij, quod in Ruſſia reliquerat, nũcijs excitus, contra hoſtem cum exercitu proficiſcitur. Ducebat & Iaroslaus ingentes copias, in Poloniam inuaſurus. Veniunt in conſpectum apud Bugum amnem exercitus. Decreuerat eo die Boleslaus prælio non dimicare, ob reuerentiam diei Dominici ſimul vt hoſtium copias & conſilja prius cognoſceret. Sed magnam in bellis vim fortuna habet, paruiſque interdum momentis permagna fit rerum atque conſiliorum mutatio: vt tunc accidit. Nã pugna inter paucos primùm lixas & aurigas, dum adaquant equos, apud flumen, quod caſtra dirimebat, orta, mox pluribus vtrinque concurrentibus incaluit. Eminus res ſagittis & iaculis, & cominus etiam ab audacioribus nonnullis in flumine gerebatur: cùm Polonicus exercitus omnis celeriter armatus fluuium tranat. Committitur acre prælium: cedere loco hoſtes, noſtri magis inſtare. Ibi dux hoſtium à ſuis impulſus, fuga ſaluti ſuæ conſuluit. Tunc effuſo curſu omnes paſſim ex acie diffugiunt. Magna ſtrage cùm in prælio, tum in fuga conciſis atque debilitatis hoſtibus, rex pacem dedit ſupplicibus, tributum modicum impoſuit: captiuos omnes, quos vel hoc, vel ſuperiori bello ceperat, vel obſidum loco habuerat, liberaliter dimiſit. Hoc bellum anno poſt Chriſtum natum 1018. confectum eſt, vt vult Dlugoſſus. Non aſſentior autem ijs, qui ſiue alterum hoc bellum Ruſſicum: ſiue prius etiam, à Boleslao propter negatum ſororis Iaroslai coniugium, quam poſtea in concubinæ loco ipſi fuiſſe aiunt, ſuſceptum eſſe autumant. Nam vt faciamꝰ, principem tam temperantem, vt nõ melius populis & gentibus quàm ſuis cupiditatibus dominaretur, prouecta iam ætate, tot rebus geſtis clariſſimis, tantum libidini indulſiſſe, vt bello vxorem ſibi quęrendam exiſtimaret. quid cauſæ erat, cur eam aliunde peteret, negatamque bello perſequeretur, quam domi ipſe obſidis loco, vt diximus ſuperius, habebat? aut partam bello cur viduus pro concubina, ac non pro iuſta vxore haberet, cuius amore tantum exarſiſſet, & in qua ipſa nulla hærebat culpa, quòd à fratre tradita non eſſet? Sed mitto diſputationem. Pace per circuitum parta, auctoq; & propagato in omnes partes cum laude atque gloria imperio, Boleslaus rex reliquum vitæ tempus quieti & conſtituendæ domi reipubl. dabat, duodecim vtens conſiliarijs, quos è tota Polonia probatiſſimos, & annis iudicioque graues delegerat. Quos etiam, quoties animum remittere volebat, vnà cum vxoribus ipſorum menſæ ſuæ & conuiuio adhibebat: iudicia exercebat: tenuiores, dum litis finem expectant, ſumptu menſaque ſua ſubleuabat. Fertur autem quadra-

Marginal notes (page 42): Pruſſorum origo. — Boruſci. — Eraſ. Stella. — Prußi, Lituani, Liuones & Samagitæ, eadem ferè lingua vtũtur. — Germanicæ linguæ vſus in Prußia. — Rußicæ in Lituania. — Rußi vnde dicti. — Preißē, quaſi beireiſſen. — Latina verba apud Pruſſos. — Strab. Geograph. lib. 7. — Romoue vrbs in Prußia. — Liuones. — Prußiæ nomine etiam Pomerania & Culmēſis quandoque accipitur. — Prußiæ fines. — Oſſa fl. — Deruancia. — Nemen, qui & Chronē ſiue Chronis fl. — Balnea Pruſſorum & Lituanorũ. — Pruſſorum exequiæ. — Dij. — Criue antiſtes Pruſſorum. — Culmenſis tractus Polonicæ ditionis.

Marginal notes (page 43): Prußi munitionibus caruēre olim. — Prußi tributarij Polonorum regi. — Colũna Boleslai in Oſſa. — Iaroslaus Ruſſorum dux. — Kiouienſis principatus à Iaroslao occupatus. — Rußicum bellum. — Prælium. — Boleslai victoria de Rußis. — 1018. ann. — Falſa cauſa belli Rußici. — Boleslai ſtudia in pace. — Conſilia duodecim.

ginta mensas longas exceptis minoribus alijs, quotidie apud eũ solitas esse instrui, ad quas accumbere volentibus licuerit. *Comitas regis.* In itinere si quem rusticum hominem, aut alioqui pannosum conspexisset, accersebat ad se vltrò, & num quid à se vellet, percontabatur. Quòd si is de potentioris iniuria querebatur, euocatum illum qui accusabatur, causa cognita placidè obiurgabat: ac in posterum ne quid eiusmodi committeret interminatus, satisfacere iniuriam passo iubebat. Si quis autẽ è pauperibus causam ipse suam agere nesciebat, ei causidicum attribuebat, mercede de suo data. *Polonorum ius atque studia.* Quanquam simplicissimum tunc ius erat apud Polonos, & non summo iure disceptabantur, sed ex ęquo & bono, aut armis nonnunquã & singulari certamine dirimebantur priuatorũ controuersiæ. „Pluris erat fortis vir, quàm „disertus causidicus: mentiri, fallere, ca„lumniari, alienum appetere, iniquam li„tẽ alere, turpe & infame ducebatur. Hinc „maius, ac solum ferè existebat in homini„bus illis laudis & bellicæ rei studiũ. Hoc rex comitate, clemẽtia & liberalitate sua alebat, hoc moderata seueritate vindicabat: Iuditha regina, fœmina lectissima, q̃ sub alterius belli Russici tempus extincta est, mariti iram & seueritatem leniente, & sontium supplicia, deprecante. *Iudithæ reginæ clemẽtia.* Cuius clementiæ illud in primis exemplum prædicatur, quòd nobiles quosdam adolescentes ob latrocinium damnatos à rege, occultè seruari insciente rege iussit: aliquanto pòst captato tempore, & iniecta eorum quasi necatorum mentione, vbi regem ad misericordiam flexum vidit, supplex cum nonnullis proceribus adolescentum illorum mortem deprecata est. *Religio Boleslai.* Nulla autem in re Boleslaus erat seuerior, quàm in contemptu religionis, templorum profanatione, & sacerdotũ iniurijs atque contumelijs vindicandis: ad quæ facinora, cùm plerique equestris ordinis homines partim pristinæ impietatis consuetudine, partim licentia militari incitati ferrentur, & decimarũ quoque onus detrectarent, sacerdotesque pulsarent, in authores quidem pœna capitis animaduertit, cæteros partim verberib⁹, partim verbis atque minis castigauit. *Sacerdotib⁹ honos habitus.* Episcopos & sacerdotes ipse magnopere colebat, & ab omnibus coli volebat: nec sedebat stante aut veniente Episcopo, nisi & ille assedisset. Ab hoc etiam rege, ipso statim initio regni, descripta est equitib⁹ *Militãdi ratio.* Polonis militandi ratio per regiones atque satrapias, quas nostri vulgò Palatinatus ac districtus vocãt: ita vt ex præscripto certum numerũ armatorum quilibet Palatinus è ditione sua ad expeditionem à rege indictam educeret. Oppidanis quoque pedites & currus onusti commeatu ad numerũ imperati sunt. Sed hæc abusu arbitraria postea facta sunt, magno reip. detrimento: de quo nos alibi vberius scripsimus. *Cursus publici, siue subuectiones.* Equorum quoque dispositio & subuectio oppidis iniuncta, per quam celerrimè regi, si quid cognitu dignum aut necessarium vsquam in regno extitisset, nunciaretur, & rex vicissim q̃ vellet, iuberet, huius regis est institutum. Quod quidem abusu nostri tẽporis, valde onerosũ est oppidanis. Poduuodam vocamus lingua vernacula. Tametsi his aliquot annis post priorem huius Operis nostri editionẽ, ratio eius mutata, & lõgè tolerabilior, commodiorq; facta est, benigno Sigismundi Augusti regis cõsilio: quæ à nobis in Poloniæ descriptione explicatur. *Arcium munitio.* Muniuit etiam Boleslaus arces plerasq; in finibus regni, quo receptus esset nobilitati iuxtà ac plebi, ad subitos vicinarũ gentium motus, & vnde furta & latrocinia domestica, excursiones, prædationesque finitimorum reprimerentur, domi inter ciues pax & tranquillitas præstaretur: ijsque arcibus pręfectos cum modicis *Præfecturæ & reditus earum.* præsidijs imposuit, & certos pagos adscripsit, qui & excubias nocturnas per vices seruarent, & materiam ad reficiendas, cũ opus esset, eas arces comportarent, & certam siliginis atque auenæ mensuram in cellam arcis & alimentum præsidij hostiatim vel iugeratim quotannis præberent. *Stroza.* Indeque id vectigal Stroza, hoc est custodia, eo quòd custodibus expensum ferretur, dictum est. *Ecclesiastici ordinis immunitas.* Cæterùm hominib⁹ ecclesiasticis omnium onerum, laborũ, & pensionum regi & reip. præstandarum immunitatem sempiterno iure cõcessit. *Regis peragratio, regno salutaris.* Ipse rex crebrò arces & præfecturas, atq; omne regnum obibat, vt superstitiones ritusque priscæ religionis, si qui adhuc vsquam extarent, penitùs extirparet, ac de iniurijs atque controuersijs omnium cognosceret, & quid quoque loco opus esset præsens mandaret: dicere solitus, mal„le se gallina vescentem, salutem atque trã„quillitatem suorum tueri, quàm delicijs„ indulgentem, pati vt quispiã vexaretur, aut opprimeretur. *Præclarè dictum.* *Liberalitas.* Pecuniam contemnebat: omniaque ad decus religionis, salutem reip. ornamentum templorum, & præmia bene merentium de rep. conferebat. Cùm autem laboribus, & contentione animi confectum atque debilitatum se esse animaduerteret, indictis Gnesnam comitijs, Miecislaum filium successorẽ *Successor designatus.*

sibi sũmo totius conuentus consensu designauit, eũque deinceps iudicijs pro se p̃fecit: cætera p̱ seipse administrauit. *Iudicia filio mandata.* Nec multò pòst in morbum incidit. Quẽ vbi mensiũ aliquot spacio inualescere, mortẽque appropinquare sibi sensit, sacris mysterijs ritu Christianorum procurari minimè neglexit. Primores sacri pariter ac militaris ordinis Posnaniam, vbi decumbebat, ad se conuocauit. *Pia cohortatio.* His mandata dat de concordia inter ipsos, & beneuolentia erga posteritatem suam retinẽda. Seorsum filio cùm de rebus priuatis, tum vt senatoribus suis honorem habeat: ab omnibus amari magis, quàm metui studeat: pietatem erga Deum, virtutem, iusticiam, benignitatemque in omnes colat: ocium & voluptates tãquam pestem fugiat. *Prædictio futurorum.* Ad extremum, multa coram omnibus de futuro statu & motibus reipub. & posterorum suorum successibus quasi diuinitùs prædixisse fertur, quæ rerum euentus postea comprobarit. *Boleslai mors.* His actis, dictisque, summo omnium dolore atque mœrore moritur: & Posnaniæ moderata, quemadmodum viuus præceperat, pompa sepelitur, cùm annos vigintiquinque regnasset, vixisset octo & quinquaginta. *Aetas. 1025. ann.* Fuitque is annus post Christũ natum millesimus vicesimusquintus. *Conradus Sueuus imperator electus.* Per quod tempus Conradus Sueuus Henrico Imperatori mortuo à principibus Electoribus successor datus est. *Habitudo corporis Boleslai.* Fuit autem Boleslaus statura mediocrem non excedente, oris & corporis totius habitu eleganti, & ad modestiam composito: capillo denso, crispo, nigroque: victu cultuq; corporis nõ neglecto, neq; nimis tamen exquisito. *Luctus publicus.* Eius morte vniuersa Polonia, optimè merenti rege orbata, annum totum in luctu fuit: ita vt neque conuiuia vlla, neque choreæ celebrarentur, neque cultioribus vestibus quisquam nobiliũ virorum aut fœminarum sese vestiret. *Vngarica bella.* Scribit Vincentiũs, frequenter Vngaros, ab hoc rege superatos, & vsque ad Danubium subactos esse. Mihi non fit verisimile, aliquid ei hostilitatis cum Vngaris intercessisse, regnante tum apud eos Stephano, cum quo magna necessitudine coniunctus erat. Et iam diximus, Emericum Stephani filiũ libẽter in Polonia cũ Boleslao victitasse: dicemusque posteri⁹, eiusdem Stephani fratres patrueles fuga in Polonia salutem sibi quæsiuisse. Nisi fortè Stephano regi propinquo aduersus Cupan cognatum, res nouantem in Vngaria, præstò fuisse existimandus est.

MIECISLAVS REX.

CVrato Boleslai regis funere, Miecislaus filius trigintaquinque annos natus, destinatum iam prius regnum init, frequenti procerũ & nobilium conuentu, qui ad exequias regias cõuenerant. His stipatus Gnesnam venit: ibiq; diadema regium ipsi & Rixæ vxori eius, Hippolytus archiepiscopus Gnesnensis cum alijs episcopis solẽni ceremonia imposuit, ea die quæ Christianis Pentecoste dicitur. *Coronatio Miecislai.* Inde dies aliquot festis epulis & conuiuijs dantur: sparguntur in vulgus missilia: apparantur & in egenos atque mendicos piæ viscerationes. AEstate sequenti rex in Russos facit expeditionem. *Russicũ bellum.* Nam ij Boleslai regis morte nunciata, Iaroslao & Mescislao ducibus rebellauerant. Quas oras rex ille ditionis suæ fecerat, eas armis infestabant: Ceruenum & alias arces & præsidia Polonorum oppugnabãt: abactosque ex Polonia agrestes complures, ad Porsum amnem nõ procul à Kiouia collocarũt, vt agros ob assidua bella cultoribus exinanitos colerent. Hos primo aduentu Miecislaus repressit: & multos ex Russis primores compræhensos, in arces suas custodiendos distribuit: sed Iaroslaum tamẽ ducem ad officium nõ reuocauit. Quin monarchæ is titulum, qui apud Russos Iedinovuladez dicitur, postea Mescislao fratre defuncto vsurpauit. *Iedinouuladez monarcha.* E Russia reuertens Miecislaus plerasque Poloniæ regiones obit, cùm iuris dicendi, tum visendi gratia: filium Cazimirum septennem literas doceri curat. *Boemicũ bellum.* Boemicum bellum vix suscepit, & nulla cum laude gessit: cuius hæc fuit causa. Obtinebat Boemiæ principatum Vdelricus, cuius in Boleslao superius mentionem fecimus. Is morte Boleslai cõfirmatus, & Prædislao filio, impigro & feroci iuuene fretus, tributum, quod Boleslao quotannis pensitarat, Miecislao negauit: nec eo contentus, regia præsidia per filiũ (nam ipse cæcus erat, & iurisiurandi religione teneri se simulabat) vndique deturbauit & interfecit: Morauiam, quæ tunc in Polonorum ditione erat, inuasit: oppida aliquot cum arcibus obsessa & oppugnata, nemine opem ferente, in deditionem accepit: quorũ autoritatem secuta Morauia omnis, breui tẽpore in potestatẽ Boemi venit, Polonis vel eiectis, vel trucidatis. *Morauiam Poloni amisere.* Qua de re nõ fuit necesse Hageco citare autores Critiũ & Callimachũ, quorũ neuter de tẽporibus illis quidq̃ scriptũ reliquit. His itaq; reb⁹ motus rex Miecislaus, & magnis populi clamorib⁹ & cõuicijs vix tandẽ impulsus, & sibi iam regnoque timens, in Morauiã duxit exercitũ: & oppidum quidem nullum oppugnatione

tione tentauit, quippe qua Boemorũ pręsidijs tenerentur: & per se etiam oppidani conscientia deditionis atque defectionis, obstinatè ea defensuri esse viderẽtur: sed agris tantùm & suburbanis vastatis, magnaq; hominum, pecudum & iumentorum præda abacta, domum reuersus, dimisit exercitum.

Morauiam populatus est Miecislaus.

Boemorũ exemplum secuti duces, & præfecti regij, earum regionum, quas Boleslaus de Saxonibus vindicarat, molliciem & ipsi ignauiamque regis contemnunt: imperium detrectant: vectigalia regia, impendens à vicinis bellũ causificantes, pro se vsurpant, cum vicinis Teuthonibus clam fœdera, amicitias & affinitates iungunt: postremò vbi inulta hæc esse vidẽt, in apertam rebellionem erumpũt: & partim nouos ipsi sibi dominatus constituunt, partim Romano imperio socios & vectigales se faciunt: idq; vel conscientia defectionis, & metu regis Poloni: vel, vt Germanici scriptores prodidêre, vi & armis Cõradi Imperatoris subacti.

Vindarũ defectio.

Otto Frising. Naucler. Tubing. H. Mutius. Bonfinius. Falsa de Boleslao & Miecislao.

Nam quod ijdẽ scribunt, & sequitur Bonfinius, Boleslaum regium titulum imperante adhuc Henrico vsurpantem, tributumque negantem, à Conrado multis & grauibus prælijs superatum & subactum esse, Miesconemq; filium eius aliquanto pòst eadem molientem eiectum: & fratrem eius Ottonem, qui à Miescone pulsus fuerat, restitutum: Miesconem verò profugum ad Boemos, ab Vdelrico quidẽ penè proditum, Imperatoris verò clementiam & magnanimitatẽ expertum, eus fidei sese commisisse, reuersumq; in Poloniam, principatum cum fratre partitum, regia dignitate se abdicasse, contentum principis nomine: Poloniam verò Imperatori tributariam mansisse. Longè in his aberrasse à vero videntur. Nam neque Conradus imperium viuente Boleslao adeptus est, neque Boleslaus præter Miecislaum siue Mesconẽ alium filium habuit, neq; diadema regium ille ipse Boleslaus temerè vsurpauit: sed ab Ottone tertio imperatore vltrò oblatum accepit, atq; posteris suis reliquit: neque Conradus, cõpluribus alijs externis pariter ac ciuilib⁹ bellis distentus, ocium ad persequendos bello Polonos habuit. Neq; verò Polonos principes cuiquam omnino imperatori Romano vnquam tributarios fuisse, isti vetustiorib⁹ & fide dignis testimonijs aut argumẽtis docere possunt.

Poloni nunquam fuêre tributarij Rom. imperio.

Sed cùm partem aliquam Poloniæ Germani, vt superius meminim⁹, seu per deditionẽ, seu vi cepissent, vniuersam se Poloniam subiugasse iactarunt. Hoc vnus aliquis ab alijs auditũ, vel ne ne auditum quidẽ fortassis, postea literis mandauit, & cæteri secuti sunt. Gallus quidã, qui non ita multo post hæc tẽpora Boleslai tertij & superiorum regũ Poloniæ res gestas tribus libris cõplexus est, nullam neq; de fratre Mesconis, neq; de vlla Conradi huius imperatoris expeditione in Poloniã facit mẽtionem: ac ne Lampertus quidẽ Saffnaburgensis, aut Hermãnus Cõtractus, quãuis propinquiores etiã illis temporibus, nec indiligentes eorum, quæ ad gloriam Germanicæ nationis pertinebãt.

Gallus anonymus Polonicarum rerum scriptor.

Lãp. Saffnaburg. de rebus gestis Germ. Herm. Contractus in supplemẽto Chron.

Hermãnus quidẽ Luiticos, quos eosdem Vilsos à Crantio vocari video, Slauos scilicet, citra & vltra Panim Cassubiæ seu Pomeraniæ fluuiũ habitãtes, nõ pterijt. Quos, cùm Virbinam castellũ in confinio Saxonię intercepissent, à Conrado deuictos, & vectigales factos esse memorat.

Luitici seu Vilsi à Cõrado Cæsare vectigales facti.

Ab illa autem defectione ducũ & præfectorũ regiorũ, Lubecẽsis respub. abrogato posteriori tẽpore vnius dominatu, opibus creuit. Hinc Holsatiæ comites, hinc Mechelburgẽses, siue Magnopolenses & Aldenburgici, Rugij, Pomerani, & nõnulli alij eius oræ duces & comites originẽ habuêre. Hinc Marchionum Brandeburgensiũ ditio exorta, magna cepit incrementa.

Lubecensis respub. Holsatiæ comites. Mechelburgensis. Rugiæ & Pomeraniæ duces. Marchia Brãdeburgensis.

Quanquam Lubussensem & Camenensem dioeceses posteriori tempore detractas esse Polonis, argumento est pensio nummi S. Petri, de qua paulo inferius dicemus: quæ ijs tantùm, qui tunc Poloniæ finibus regnoq; continebãtur, imposita est. Quam Lubussensis quidem dioecesis adhuc pendit: Camenensi verò posterius singulari sedis Apostolicæ indulgentia, ob liberatum captiuum legatum Apostolicum, remissa est.

Lubussensis & Camenensis dioeceses olim in Polonia.

Cæterùm ex eo tempore nunquam illa loca, quæ tunc sese abalienarunt, in ditionem Polonorum reuenêre: præter Pomeranos, hoc est maritimos, cis Odram sitos, quibus, cùm ducem sibi potentem quendam & factiosum inter ipsos creassent, intulit bellum Miecislaus, habens secum in exercitu Andream, Belam, & Leuentam Vngaros, Ladislai Calui filios, Stephani regis fratres patrueles: qui, cùm Petrus eiusdem regis sororis filius regnũ Vngarorum Stephano moriente inuasisset, in Poloniam confugerant.

Pomeranicũ bellum.

Andreas, Bela & Leuenta, duces Vngari in Poloniam profugi.

Cum his igitur & magnis suorum copijs quum ingressus esset Miecislaus in Pomeraniã, occurrit illi cum armatis Pomeranus, & in aciem suos educit necessitate magis, ne qua suos defectionis & noui dominatus ipsius pœnitentia subiret, quàm aliqua suarum virium fiducia. Quanquam nonnullam etiam bene gerendæ rei spem ignauia Miecislai regis ipsi dabat. Concurritur infestis armis, hinc ira stimulante, illinc conscientia defectionis spem veniæ præcidente. Ad extremum inclinata acie, funduntur Pomerani, & in potestatem regis veniunt: autores defectionis capitali pœna afficiuntur, cæteræ multitudini parcitur. Nã dux in prælio occubuit.

Pomerani victi & recepti.

Nõnulli à Bela eũ singulari certamine victũ & interfectũ esse volũt. Pręclara quidẽ certè eo pręlio virtus atq; opera Belæ enituit. Itaque generũ eum sibi rex filiæ matrimonio adoptauit: Pomeraniam ipsi in dotem dedit: cætera neglexit, nec vnquã ad recuperãda quæ amiserat, animum adiecit.

Bela Gener regis Poloniæ, & Pomeraniæ dux.

Vitia Miecislai.

Verùm torpori ac desidiæ se dedit, voluptatibus ijs, quę gustu tactuq; percipiũtur. Aliarum etiam, præter vxorem, mulierũ contubernio vsus esse dicitur. Vxori tamen, mulieri auaræ & importunæ, ita fuit obnoxius, vt eius maximè nutu & arbitrio regnum administraret.

Muliebre imperium.

Quę quidem deinceps, cùm rex amentia correptus, sui compos non esset, dominatum omnem regium ad se transtulit: quo maius etiam hominum in se & in regem odium concitauit.

Miecislaus amentia correptus.

Moritur haud ita multo pòst ex morbo illo Miecislaus, anno Christi 1034. & Posnaniæ sepelitur: homo tardus & hebes, leuitate iuuenili, & iuuenũ atq; vxoris cõsilia plerunq; sectatus.

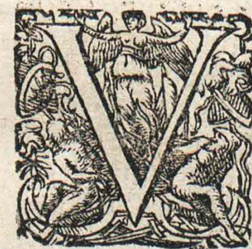
Ann. 1034.

Quibus rebus factum est, vt suis atque externis, hostibus pariter atq; socijs esset contemptui: sic vt in se verum esse comprobaret, id quod Græcis est in prouerbio, Heroũ filios noxas esse. Regnauit autem annis ferè nouem, vixit quadraginta quatuor. Sunt qui eum in colloquio quodã insidijs exceptũ à Boemis, gignendo inutilem redditum, & mox mente captum, non diu patri mortuo superstitem fuisse volunt.

Miecislaus captus, & exectus à Boemis.

MARTINI CROMERI, DE ORIGINE ET REBVS GESTIS POLONORVM LIBER QVARTVS.

INTERREGNVM.

VNICVM reliquit post se Miecislaus rex superstitem filiũ, Cazimirum: sub cuius ortum tremor terræ acciderat. Quod ita rarum & insolens est in Polonia, regione mediterranea, vt magni prodigij loco habeatur, quoties accidit: & tunc quoque habitum sit.

Terræ tremor insolens in Polonia.

Is igitur Cazimirus, siue iam vicesimum annum, vt placet Dlugosso, attigerat: siue paruus puer adhuc erat, vt vult Gallus, nondum regiam dignitatem & reipub. curam sustinere posse videbatur. Itaque ex vniuersi conuentus, qui Gnesnam ea de re conuocatus erat, sententia, differtur noui regis coronatio.

Cazimiri ætas.

Interim penes Rixam reginam pueri matrem regia potestas relinquitur: qua abusa mulier, pia alioqui & religiosa, quẽadmodum videri volebat, cæterùm audax & auara, varijs & grauibus exactionibus, viuo marito institutis, homines magis ac magis premebat: nouas rationes cogendæ pecuniæ exquirebat: Polonos despicatui habebat: Teuthonas suos in consilium adhibebat, hos ad honores & magistratus euehebat: hos diuitijs & possessionibus augebat, etiamsi nullum industriæ & virtutis specimen præ se ferrent.

Rixa regnũ administrat.

Nouæ exactiones, & contemptus gentis.

Indignè hæc ferre Poloni: orare reginam, vt quorum armis atque sanguine regnum defenderetur, & ad tantã amplitudinem, quanta regnante Boleslao fuit, perductum esset, eorum maiorem quàm externorum, quamque suæ cupiditatis, rationem duceret. Multa Polonos principibus suis vltrò concedere & indulgere, asperioris dominatus insuetos esse: externis hominibus, in quibus aliquid modò ingenij virtutisq; sit, maiorem, quàm gens vlla habeat, honorem habere: Sed posthaberi sè omnino in patria sua, dignisq; indignos præferri non oportere.

Polonorum obsequium erga principes suos. Pol. humanitas erga externos.

Cæterum vbi vident, orando apud reginam se nihil proficere, fremebant inter se vulgò, atque adeò palam etiam loquebantur: non ferendum esse viris tam graue & contumeliosum

liosum externæ mulieris inperium. Cō-
temnebant vicissim potētiores iussa re-
ginæ, & regias possessiones atque reditus
nonnulli inuadebant: atque vt inter
quosque simultates & clandestina odia
ante id tempus fuerant, tunc in apertam
hostilitatem erumpebant. Compara-
bantur factiones, & omnia dissidijs atq;
seditionibus plena erant. Regina verita,
ne in tanta licentia, & irritatis in se ho-
minum animis, maius aliquod malum
in se redundaret, consilium fugæ cum
filio atque Teuthonibus suis clàm init:
regium fiscum, in quo cùm preciosæ res
multæ, tum duo diademata Regis & Re-
ginæ erant, compilat. Regno exce-
dens, in Saxoniam se contulit: ab im-
peratore Conrado, oblatis ei magnis mu-
neribus, & inter ea duabus coronis è Po-
lonia asportatis, Salefeldum, vti vult
Vapouius, seu Magdeburgū & Brunsui-
cum oppida, cum suis territorijs, vel e-
mit, vel dono accepit. Cazimirum vo-
lunt nonnulli, non cum matre pulsum
esse: verùm aliquanto pòst, cùm ij, qui
maternæ eius fugæ autores fuerant, ma-
gnasque clientelas & factiones compara-
uerant, impotentius agerent, ipsum quo
que solum vertisse, & in Vngariā ad Ste-
phanū regem propinquum suum profu-
gisse. Deinde post Stephani mortem, qui
anno Christi 1036. obijt, & cum Emerico
filio in numerum diuorum relatus est,
à successore & sororis eius filio Petro cō-
meatu & comitatu instructum, ad ma-
trem in Saxoniam missum esse, nec Boe-
mis proditum: qui simulatione miseri-
cordiæ eum deposcebant, vlturi in eo
clades ab auo ipsius acceptas: & in po-
sterum vt sine metu essent, sibi prospe-
cturi. Quā enim Vincentius præterea re-
fert nescio cuius opinionē, quasi Cazimi
rus hic paruulus post matris in puerpe-
rio mortem, clam nouerca (quæ vt neca-
retur infans, apud virum instabat) in mo-
nasterio quodam educatus sit: mortuo-
que patre cùm res reginæ odio turbatę es-
sent, proditus ab eo à quo educabatur, ad
paternum regnū vocatus sit: eam inquā
opinionem, ne refellere quidem pluri-
bus libet. Apertè.n. ijs refellitur, quæ sta-
tim exponemus. Profectus est autē Cazi-
mirus Lutetiā, voluntate matris, vt inge-
nium honestis disciplinis excoleret: inde
post aliquot annos visa obiter Italia, &
Romualdo abbate sancto, Cluniaci in
Benedictinorum monachorū sodalita-
tē se dedit, monasticam vitam professus.
Reginæ & regij filij discessu, quasi lym-
phatico furore Polonia omnis exagita-

Turbantur res in Polonia.

Rixa profugit è Polonia.

Salefeldum Rixa emptū.

Cazimirus in Vngariā.

1036. ann. Stephanus Vngar. rex cū Emerico filio in diuos relatus.

Cazimirus monachus fit.

Poloniæ status turbatissimus.

tur. Miscentur omnia cædibus mutuis:
latrocinijs viæ publicæ infestantur: incē-
duntur pagi atq; oppida: tumultuatur:
collatisque signis inter ciues atque pro-
ceres concurritur: vt quisque audacissi-
mus est, ita maximam perditorum ho-
minum manum cogit, aliena inuadit, ve
teres possessores possessionibus deturbat:
trucidantur passim diuites & locupletes
patresfamiliâs, liberi eorum elidūtur, cę-
sorum coniugijs atque bonis interfecto-
res per vim potiuntur: stuprantur hone-
stæ virgines & matresfamiliâs. In tanta
vastitate atque confusione, agrestes quo-
que à laboribus & agricultura feriati, in
patronos ac dominos suos insurgunt: in
nobilitatis excidium conspirant: veteres
nonnullorum iniurias & oppressiones,
concepto in omnes odio, omni crudeli-
tate summaque acerbitate vlciscuntur.
Neque ministris sacrorum, ac ne ipsis
quidem templis, aris atque sacris parci-
tur: & in pristinam barbariem atque im-
pietatem Polonia relapsura esse videba-
tur. In latebras sese abdebant proceres &
episcopi, eratque miserabilis vbique rerū
facies. Nihil vsquam tutum: nihil cuius-
quam proprium: nemo mali exors erat.
Per hoc tempus Maslaus, siue Masos, qui
pocillator regis Miecislai fuerat, vir po-
tens & audax, dominatum inter suos in
tractu Plocensi & cōfinio Prussorum ar-
ripuit: confluenteque ad eum vndique
magna hominum, partim vi & armis ex-
ercitatorum, partim potentiorum vim
& iniurias vitantium multitudine, per-
magna potentia auctus est: & Masossiæ,
siue Masouiæ nomen ei oræ, quam do-
minatu complexus est, dedit. Ad hæc do
mestica mala accedebant hostiles incur-
siones: erumpebant deuota deuictarum
dudum gentium in Polonos odia. Hinc
Iaroslaus Russiæ dux terrestribus & na-
ualibus copijs secundo Bugo viciniam
omnem, quæ nunc Polessia siue Podlas-
sia est, & à Russis atque Lituanis tenetur,
(ante aliquot tamen annos in Polonorū
potestatem reuenit) vsque ad eam oram
quam Masouia post ea tempora finibus
suis complexa est, infestauit. Illinc Præ
dislaus Boemus, quum post Vlderici pa-
tris mortem, Iaromiro cæco patruo cō-
cedente, principatum suscepisset, cum
valido exercitu ferro & igni Silesiam,
quæ sic posterius dicta est, & maiorē Po-
loniam quàm longissimè populatus est:
Vuratislauiam, Posnaniam, aliaque mi-
nora oppida complura diripuit & incē-
dit, nulli neque sexui, neque ætati homi-
num pepercit, nec à templis impias & sa-
crile-

Rusticorum tumultus cōtra dominos.

Vis illata sacris & ministris sacrorum.

Maslaus tyrannus.

Masouia.

Russi vastāt Septentrionalem oram Poloniæ.

Prædislaus dux Boemorū meridionalē & occidentalem.

Vuratislauia.

crilegas manus abstinuit: (nam de Craco
uia Syluio & Hageco non assentimur, re-
fellitq; eos locorū ratio) Gnesnam me-
tropolim nec manu munitam, & habita
toribus defensoribusq; vacuā primo im-
petu cepit: ad basilicam eius oppidi spoli-
andam, vbi iussu ipsius venêre milites, ali
quoties irrumpere conati, subitò cæcita-
te & lethargo diuinitùs percutiūtur. Erat
in castris Prædislai, Seuerus Pragēsis epi-
scopus. Is miraculo attonitis omnibus,
& spoliationem templi in religionē ver-
tentibus, persuasit, non ob id quod puta-
bant omnes, sed propter nefanda flagitia
& enormia scelera Boemorum, cæcitatē
illam & obliuionem ipsis accidisse: tri-
duanoque ieiunio diuinam iram placan
dam esse censuit. Quo expleto, Boemi li-
berè iam episcopo authore templum in-
grediuntur, aurum & argentum omne,
vestes sacras & omnem basilicę supellecti
lem, itemque quinque eremitarum, de
quibus in Boleslao mentionem fecimus,
corpora, quæ illic à pio rege translata e-
rant, auferunt. Gaudentij corpus, pro A-
dalberti corpore à ministris templi pio
mendacio indicatum, etiam tollunt.
Nā Adalberti corpus ijdem ministri in
adyto templi clàm defoderāt. Quamuis
Boemi eius reliquias habere se iactent.
Qua de re ego ante paucos annos cum
FERDINANDO Imperatore designato, per-
petua in septimum annum legatione Si-
gismundi Augusti regis nomine apud
eum fungēs, apud ipsum diui delubrum
familiariter contuli. Sed ad rem redeo.
Hanc igitur prædam asportauit è Polo-
nis Prædislaus, & in basilica arcis Pragē-
sis deposuit: præter Cristini, vnius de
quinque illis eremitis, corpus, quod Olo-
mucensibus concessit. Atque hæc anno
Christi 1038. acciderunt: Hagecum enim
multa temerè de hoc bello nugātem nō
sequimur. Nec vnquā postea Prędislaus,
quæ iure belli ceperat, Polonis restituit:
quamuis postulatus ea de re apud Ponti-
ficem maximū à Stephano archiepisco-
po Gnesnēsi, qui Polonus Polono Bozē-
tæ successerat. Grauioribus etiam for-
tasse incommodis ferox Boemus Polo-
niam tunc affecisset, ni metus domestici
belli, à Cōrado quidē imperatore inten-
tati, ab Henrico autē filio & successore
eius illati, eum repressisset. Conradum
quoq; imperatorem Rixæ reginę precib9
& muneribus adductum, ad vexandos
& infestandos Polonorū fines exercitum
misisse, Dlugossus memorat. Sed eū non
multum progressum, nec magnis dānis
illatis, cito domū reuertisse, vel quòd in-

Gnesna capta, ac direpta.

Miraculum.

Episcopi impietas.

Quinque eremitarū & Gaudentij corpora asportata à Boemis.

S. Adalberti corpus occultatum.

1038. ann.

Romæ litigatū cū Boemorum duce de spoliatione templorū.

Cōradus imperator Poloniam vexauit.

uitus eo se bello cum Polonis implica-
bat, & reginæ tamen vtcunq; satis esse fa-
ciendum putabat, vel quòd ad sedandos
motus Burgundicos, & Italicos, & Boe-
micum fortassis bellū, auocabatur. Nec
multo pòst, vitam is cum morte cōmu-
tauit, Henrico filio, sicut modò attigim9,
Imperij successore relicto: quē longè an-
te mortem, Cæsarem, siue regem Rom.
ipse de principum electorū sententia de-
signarat. Nec tamen huius belli Polonis
à Conrado tunc illati, quisquā omnino,
præter Dlugossum, mentionē fecit. Cæ-
terum Pomeranos quoque defectores
Poloniam tunc diuexasse, Gallus innuit.
His tam sæuis tempestatibus totos penè
sex annos iactati ac fatigati Poloni, & a-
cerbiora etiam, extremumque tam flo-
rentis dudum regni naufragium metuē-
tes, vt maximè quisque consilio, dignita-
te & authoritate pollebat, remittūt non-
nihil de intestinis dissidijs, condonant si-
bi mutuò priuatas offensas, de republica
cogitationem suscipiunt, req; per inter-
nuncios inter se communicata, comitia
Gnesnæ instituunt. Ibi de summa reip.
consultatur. Et inter omnes quidē con-
ueniebat, rempub. nisi ad vnū rursus de-
feratur principatus, saluam esse non pos-
se. Quémnam verò potissimum deligāt,
variabant sententiæ. Nonnulli reuocan-
dum esse Cazimirū, optimè de ipsis me-
riti Boleslai regis nepotem, censebāt: alij
negabant, quòd metuēdum esse dicerēt,
ne is paternam ignauiam & maternam
auaritiam imitatus, vniuersa perderet:
néue memor iniuriæ, crudelis vltor & a-
cerbus tyrannus in se existeret. Sed cùm
de proceribus atque ciuibus neminē deli
gi placeret: externi verò principes ij qui
erant finitimi, partim hostes essent, par-
tim impares tanto oneri iudicarentur,
partim etiam domesticis malis atq; dis-
sensionibus laborarent, vicit tandem ea
sententia, quæ Cazimirū, vbi vbi sit, quæ-
rendū, & placādum, & reducendum esse
cēsebat. Iuuenē esse, & liberali facie, nec
sanè crudelis patris filium: facilè veniam
daturum, culpam deprecantibus: indo-
lem verò eius omnia meliora, quàm de
patre matreque polliceri. Ad hęc autē, ca
lamitate & exilio nō ad ociū & nequitiā,
sed ad industriā & modestiā eruditū esse:
Oratores delecti primores viri ad reuo-
candum eum, luculento viatico & am-
plis muneribus publicè contributis in-
structi, ad Rixam in Saxoniam proficis-
cuntur: ei dona dant: quo in statu sit res
Polona, curúe ipsi veniant, supplici &
miserabili oratione exponunt. Illa im-

Henricus filius Conradi successor in imperio.

Pomerani Poloniā infestarunt.

Procerū Polonorū prudentia.

Comitia & consultatio de repub.

Cazimirus reuocatur.

placabilis mulier, aspernari preces : ex-
probrare eiectionem suam: insultare ma
lis miserorum : negare filium postulata
ipsorum facturum esse, ipsorum scele-
re eò redactum, vt calamitatis tædio, exi-
lijq; pudore, in Gallias secederet, Clunia-
ciq; vitę monasticę sese addiceret. Hoc ac
cepto à regina respõso, oratores Clunia-
cum rectà contendunt: inueniunt Cazi-
mirum mutato nomine Carolum, non

Cazimirus diaconus.

modò professum religionē, sed iam dia-
conum. Deprecantur culpam exilij ipsi-
us, quæ tamen penes reginam ferè fuerit.
Orant, respiciat afflictam & penè euer-
sam patriam : suscipiat paternum & aui-
tum regnum, ab extremo interitu vindi-
candum: in eo solo spem Polonorum si-
tam esse. Qua si decidant, funditùs se pe-

Cazimiri modestia.

risse. Respondet ille modestè, obortis la-
chrymis: Exilium suum non ipsis, verùm
arcano Dei iudicio, & nonnulli fortassis
parentum suorum culpę se imputare: ca-
sum dulcissimæ patriæ, quam sui maio-
res florētissimam reliquissent, miserari.
& adiutam eam omni ope & consilio
,, uelle, si integrum id sibi sit. Nec ignora-
,, re, maioris esse pietatis & meriti, publica
,, administrantem multorum saluti con-
,, sulere, quàm priuatum, & in solo loco cō
,, clusum, innocentiam vitæ suæ tueri. Sed
alieni iam se iuris factum esse : datam se-
mel Deo, atque ijs quorum se potestati
vltrò subiecisset, fidem fallere non posse.
Mœsti hoc responso legati, ac de spe pro
pemodum deiecti, omnia tamen tentan-
da sibi esse existimant. Abbatem mona-
sterij adeunt: eadem illa orant: munerib⁹
animum eius mollire conantur. Ab eo
ad Pontificem max. reijciuntur. Ne eum
quidem itineris laborem & molestiam
defugerunt. Romam è Gallijs profecti,

Oratores Poloni Romam profecti.

magna diligentia importunisque precib⁹
tandem à Pontifice maximo Benedicto,
eius nominis nono, vel à Clemente secū-
do, vt alij volunt, impetrant, vt Cazimi-
rus monachus & diaconus, professionis

Votum relaxatur Cazimiro.

& sacramenti religione solutus ad regnū
maiorum suorum redeat, vxorem ducat,
liberos procreet. Pro hoc Polonis, quo

Polonis iniuncta onera à Pontifice max.

beneficium sedis Apostolicæ agnoscant,
iniūctum, primū vt de singulis capitibus,
exceptis nobilibus siue equitibus, & qui
sacris addicti sunt, quotannis obolus vn⁹
in lucernam perpetuò in æde diui Petri
Romæ arsuram pendatur: qui etiamnū

Numus S. Petri.

sancti Petri numus dicitur. Tametsi Dlu
gossus, regnante apud Polonos Vuladis-
lao Loctico, ad hanc rationem vult re-
dactam esse pensionē illam, cùm pri⁹ tres
oboli & cribrum auenæ de vnaquaq; fa-
milia pensitari solerent. Deinde prę̄scri-
ptū est, vt omnes Poloni rotunda, in mo
rem monachorū, tonsura capillorū vtā-
tur, nec infra auriculas ritu barbarico
quisquam omnino comā promittat: fe-
stis solennibus, dum sacra peraguntur, vt
singuli equites fasciam lineam candidā
in modum stolæ, qua in sacris vtuntur
sacerdotes atq; diaconi, è collo suspensā
ferant. Suscipiunt nō grauatim prę̄cepta
& leges Pontificis oratores, & Poloniā
omnem ad seruanda hæc obstringunt.
His rebus è sententia confectis, curricu-
lo Cluniacum repetunt, cum mandatis
Pontificijs: atque inde porrò læti Cazi-
mirum reducētes, ad Rixam, ita volente
ipso, diuertunt. Ea cùm frustra reditionē
filio dissuadere conata esset, ad Henricū
deinde imperatorem adeunt, orant, vt
diademata, quæ Rixa è Polonia sublata
Conrado patri ipsi⁹ donarat, propinquo
regi reddat, eumque auitum socium & a-
micum Rom. Imperij tuendum ac defē-
dendum suscipiat: Boemum ducem ab
inferendo Polonis bello cohibeat: & ad
reddenda, quæ superiori tempore abstu-
lerat, cogat. Non difficilem se in ijs, quæ
petebantur, Henricus præbuit. Nam &

Henrici imperatoris animus erga Cazimirum.

coronas reddidit, & sexcentorum equitū
præsidium Cazimiro deducendo addi-
dit: & de Boemo, cū quo bellū tunc gere-
bat, curæ sibi fore promisit. Igitur auctus
comitatu Cazimirus, & plen⁹ bonę spei,
salutato Imperatore, in Poloniā cōten-

Cazimiri reditus.

dit. Cū autē Poloniæ fines attigisset, effu-
sa obuiā hominū omnis generis, ætatis at
que sex⁹ ingēs multitudo officij gratia, le
ta ac tripudiās regem suū tantopere expe
titū, quasi prę̄sens quoddā numē atq; sa-
lutē suam faustis ominationib⁹ & accla-
mationibus, gaudioq; ꝓfluentib⁹ vber-
tim lachrymis excipit: reducem gratula-
tur: certatim oēs prę̄teritorū veniā & ob
liuionē supplices petūt. Ille lachrymās et
ipse, comiter omnes cōsolatus, suspicio-

Cazimiri comitas & pietas.

ne culpę metuq; supplicij liberat. Quic-
quid factū sit, non sine diuino nutu factū
ꝓ suis fortasse & maiorū suorū meritis.
Adesse iā se, quē alio vitæ generi deditū,
& in eo acquiescentē, tanto studio expe-
tissent & reuocassent, salutem omnibus,
ac non perniciem cuiquam afferentem.
Confidere autem se vicissim, ipsos omni
fide atque beneuolentia complexuros se
esse, boni ac vigilātis principis officio fū-
gentem. Ita densissimis lę̄ticiaque exul-
tantibus hominum cateruis præcedenti-
bus & subsequentibus, Gnesnam honori
ficētissimè deducitur, anno septimo post
quam excesserat.

CAZI.

CAZIMIRVS PRIMVS REX.

RE stitutus igitur in paternum regnū
Cazimirus, & summa omnium or
dinum gratulatione lætitiaq; Gnesnæ de
more inūctus & coronatus, legatis exter-
norum principum gratulantibus, cele-
britatemque illam cohonestantibus, be-
nignè & sapienter respondit, eosque libe
raliter donatos dimisit. Mox ad reipub.
vulnera sananda animum adiecit : pacē

Consilium salubre in rebus turbatis.

publicam grauibus edictis sanxit. & quo-
niam ex tanta rerum perturbatione, ob-
ducendam potius afflictæ reipub. cicatri-
cem, quàm acerbis quæstionibus & iudi-
cijs vulnus refricandum esse existimabat,
vetus Atheniensium exemplum imita-

ἀμνησία.

tus, præteritorum quidem obliuionem
edicit, restitutis modò in suas possessiōes
ijs, quibus per vim ablatas esse constabat:
in posterum verò eis qui se vi, cæde, latro
cinio nō abstinuissent, omnem spem ve-
niæ præcidit : in paucos contumaciores,
qui à consuetis rapinis ægrè recedebant,
ad terrorem cæterorum, non sine mode-
ratione tamen, animaduertit. Rebus do-
mi maxima ex parte bene constitutis, ad
externa circumspicit: & vt debilitatas re-
gni vires externis auxilijs confirmaret,
simulque vt posteritati consuleret, am-
plissimi senatus suasu atque rogatu cū Ia

Fœdus & affinitas cū Rußis.

roslao Russorum principe fœdus & affi-
nitatem init, sorore eius Maria, cuius ma
ter Constantinopolitanorum imperato
rum, sicuti suprà memorauimus, soror
fuerat, vxore cum ampla dote ducta. Quā
ingenti pompa Cracouiam aduectam iu

Dobrogneua regina Russorum schismate abdicato, coronatur. Rußiæ ius Iaroslao duci donatum.

xtà ac exceptam, Gnesnam deduxit: Græ-
corum schisma abdicantem, ecclesiæ ca-
tholicæ reconciliauit : reginam solenni
ceremonia fecit : & pro Maria Dobrog-
neuam appellauit. Iaroslaum affinem iu
re omni, quod pater auusq; suus in Rus-
sia habuēre, donauit : societatem tantū,
& auxilia contra quosuis hostes pactus.
Quibus auxilijs, itemque sexcentis Ger-
manis equitibus, quos præsidij sui causa
ex Germania secum duxerat, fretus, in se-

Masouiense bellum.

quenti æstate Masouios infesto exercitu
adoritur. Nec segnius Maslaus tyrānus,
nō parua suorum manu raptim coacta,
aduenięti regi occurrit: nec mora, pugnæ
copiā facit: Prussorum, quos in societatē
belli asciuerat, auxilijs nō expectatis. Fit
acre præliū, hinc iusta ira, illinc veniæ de-
speratione pugnāte. franguntur tandem,
funduntur que Masouiorum acies: dant
manus victori regi. Dux ipse & author

Maslaus victus reparat exercitum.

belli Maslaus, nihil sibi tutum fore inter
suos ratus, ad Prussos fugit : ab his simul
& à vicinis Slonensibus & Iazygibus, siue
Iazuingis facilè non modò auxilia, sed
validos exercitus contra regem impe-
trat, quod ipsorum rem agi diceret. Non

Maslai suasio.

quieturum enim esse regē se victo, quin
ipsis quoque arma inferat : & non tan-
tùm tributum quod pendere desijssent
exacturum, verumetiam graues pœnas
rebellionis de ipsis sumpturum esse. Tue-
rentur libertatem, in quam se asseruis-
sent: cogitarent, non eas iam Polonorū
vires esse, quæ Boleslai regno floruissent,
quibusque ipsi debellati essent: magnam
vim hominum partim externis bellis,
partim intestinis cædibus exhaustam es-
se: qui supersint, quique maximi bellico-
si sint, eos ferè secum sentire: & partim a-
pertè id profiteri, partim clàm consilia
communicare: in regem non optimè ani
matos esse, quippe qui ocio & superstitio
ni in monasterio imbibitæ deditus, mili-
taribus hominibus minus indulgeret. Se
quidem cum paucis non tam iusto præ-
lio superatum, quàm inopinantem op-
pressum, non incruentam tamen hosti
victoriam reliquisse: ipsos tantis pollere
copijs, vt Poloniam omnem nullo nego
cio possint subigere, afflictam præsertim
atque laceram, vt tunc esset. Ad hæc, ipse
etiam de suo ingentibus pollicitis eos o-
nerat: nec difficulter homines barbaros
ad societatem prædæ magis, quàm belli,
quemadmodum videri volebat, allicit.
Iazuingos autem & Slonenses, Prussici

Iazuingi & Slonenses populi.

tractus populos fuisse, Dlugossus indi-
cat. Siue autem ijdem fuerunt Iazuingi
cum Iazygibus Metanastis, quorum ex-

Iazyges.

tant adhuc reliquiæ quædam ad Tibis-
cum fluuium in Vngaria, nomen anti-
quum retinentes, & quodam tempore ad
Septentrionem in mediā Sarmatiam pro
gressi colonias deduxerunt : siue diuersi
prorsus ab illis, inter Poloniam quidem,
Russiam atque Prussiam medij in extre-
ma ora Lituaniæ habitasse, & acerrimi
ac bellicosissimi fuisse memorantur, do-
necà vicinis attriti, & ad extremum de-
leti sunt. Quanquam feruntur adhuc
tenues quædam eorum reliquiæ super-
esse in Lituania & Russia diuersa pror-
sus à Slauis & Litvvanis lingua vtentes.
Extat etiam Slonscum oppidum ignobi-
le in confinio Prusiæ & Masouiæ, nunc
à Masouijs habitatum. Hi ergo cum Prus-

Prußicum bellum.

sis pariter ad inuadendam Poloniam ex-
citi, publico consensu belli totius admi-
nistrationem Maslao mandant. Per id

Boleslaus Cazimiro natus.

tempus Cazimiro regi Boleslaus fili⁹ na-
tus est. AEstate sequenti Maslaus cum
ingentibus barbarorum copijs in fines
Masouiæ ingressus, facilè eam recepit.

Carebat enim præsidijs & munitionibus. Nec multo pòst Cazimirus de aduentu hostium certior factus, adest & ipse, auctis numero & robore militum superioris anni copijs.

1043.

Venientem apud Vistulam Maslaus spei & animorum plenus, operitur: conferuntur propemodum castra castris. Rex vbi copias hostium suis longè maiores vidit, concidere animo:

Cazimiri pœnitentia.

pœnitere præsentis fortunæ atque regni: pristinam monasticę vitę quietem atque tranquillitatem animo requirere. His curis atq; cogitationibus fatigatum sopor opprimit. Ibi per visum diuinitùs recreatus & confirmatus, postero die pro concione militibus visum exponit: & repletos fiducia diuini auxilij, alacres in aciem educit. Nec hostes pugnam detrectarunt. Canunt signa: clamor vtrinque attollitur: nusquam deest suis regis prouidentia & adhortatio, vt duce Deo certam victoriā amplectātur.

Visum.

Et ferunt conspectū esse in aerē iuuenē augusta specie corporis, veste candida, cādido equo insidentem, & in hostiles turmas vexillum inferentem. Nec mora, terga vertunt barbari.

Prussi & Iaziges profligati à Polonis.

Instant acrius nostri fugientibus: fit strages maxima. In eo prælio cæsa feruntur hostiū quindecim millia, capta duo. E regijs pauci saucij, pauciores desiderati sunt.

Cazimiri labor in prælio.

Rex inter primos hostem fugientem persequens, vociferando, cædendoque lassus, & cruore respersus, semianimis propemodū à gregario quodā milite in castra relatus est: quem postea militaribus affecit præmijs, & in equestrē ordinem retulit. Cæterū Maslaus ex fuga perpetuo cursu in Prussiā contendit.

Maslai interitus.

Ibi à barbaris cognito euentu prælij excarnificatus, in crucē actus est, insultātibus, vt alta teneret, qui alta petiuisset. Sic mali cōsilij author, malè perijt. Ab hoc prælio Masouia penitus in ditionē regis reuenit: nomen tamen semel acceptum in hanc diē retinet, quamuis mutatis postea finibus. Prussi clade suorum permoti, & veriti ne statim sibi Cazimirus victricia signa inferret, missis legatis culpam rebellionis deprecantur. Regi se & sua subijciunt: tributa debita persoluūt, ac deinceps quotannis soluturos se esse recipiunt. Ita pax eis data est, & captiui dimissi.

Vuladislaus nascitur.

Rex altero filio Vuladislao auctus est. Interim autē dum hæc geruntur in Polonia, Henricus imperator, cùm meditatum etiam à patre bellum Boemis intulisset, superbo Prædislai ducis responso (quo negabat se regi Polono redditurum esse ademptas munitiones) magis etiam fortassis irritatus, principiò quidem rem non satis prosperè gessit, sed altero anno repetita maioribus viribus in Boemiam expeditione, victum fractumque Prædislaum grauiter multauit:

Boemi ab Hērico Imp. victi, ac denuò tributarij facti.

& iureiurando in sua verba adactum, quas de Polonis cæperat, vel ipse in finibus Poloniæ munierat munitiones, Cazimiro reddere coegit: concessaq; ipsi Morauia, tributum auxit,

Morauia Boemis cessit.

Boemorum tributum.

ita vt quingentas marcas, vt vulgo vocant argenti, (quæ sunt 250. libræ) ac centum viginti boues dux Boemus deinceps Romano Imperatori quotannis penderet. Atque hoc illud est, quod AEneas Syluius, & alij nonnulli historici scribunt, ab hoc Henrico Boemorum ducem domitum esse, quòd is iniussu suo Poloniam vastasset. Neque enim existimandum est, Poloniam tunc in ditione Romanorum imperatorum fuisse. Nam quod addit Syluius, Silesiam Boemis ab imperatore, imposito tributo, traditam esse: de Morauia id rectius accipitur.

Silesia in Polonorum ditione mansit.

Silesiam enim etiam tunc in Polonorum ditione mansisse, vel S. Petri numus cuius dudum mentionē fecimus, argumento est. Nam eum Silesij quoque, itidem ac cæteri omnes, qui tunc regno Polonico continebantur, etiam nunc pendunt, & aliquanto post, vt nos inferius ostendemus, ea regio Silesia dici cœpta est. Adde quòd posterius Cazimirus rex Polonorum, cuius tempora nunc prosequimur, Smogorouiensem siue Bicinensem cathedram & episcopam, Vuratislauiam transtulit:

Vuratislauia vrbs.

quæ vrbs in vmbilico Silesiæ sita est. Et multo posterius autem in ea Polonos reges & principes dominatos esse, multaque dominationis suę monumenta publicè reliquisse constat, quemadmodum nos suis locis exponemus. Rectius igitur Silesiæ munitiones Polonis tunc à Boemo iussu Henrici redditas esse crediderimus. Pacato per circuitum regno, Cazimirus memor pristinæ conditionis, & vitæ monasticæ, victoriamque contra Maslaum atque barbaros diuino beneficio acceptam referens, Cluniacum, vbi monachus fuerat, legationem cum amplis muneribus mittit, benignitatem erga se Dei prædicat: sodalitati vniuersæ se suosque commendat:

Benedictini monachi Cluniaco acciti in Poloniam.

aliquot monachos ad se mitti postulat, qui sectæ illius quasi colonias quasdam in Poloniam deducant. Mittuntur duodecim.

Tinecense monasteriū Lubensense.

His partim Tineciam arcem, vno à Cracouia milliario supra Vistulam, cū centum amplius pagis: partim Lubēsum

oppi-

oppidum ad Odram situm, cum compluribus itidem pagis & prouentibus alijs attribuit: domicilia monachis extruxit, atque templa, eaque perampla supellectili ad cultum diuinum apta ornauit. Fuit autem primus abbas Tinecensis Aaron Gallus: cuius integritas, pietas & industria Cluniaci adhuc Cazimiro perspecta erat.

Aarō archiepiscopus Cracouiēsis.

Atque is deinde Rachelino sexto archiepiscopo siue episcopo Cracouiensi vita defuncto, à sacro eius basilicæ collegio postulatus septimus successit, regis fauore & commendatione adiutus. Decimas, quæ ex agris Tinecensis monasterij episcopo Cracouiensi prębebantur, Abbati & monasterio iure sempiterno addixit & adscripsit:

Graduū preces in Cracouiensi diœcesi.

diœcesim psalmodijs & precationibus, ijs quæ Graduum vulgo dicuntur, onerauit. Multa item alia Cazimirus rex fecit & instituit, quæ ad religionis & reipub. instaurationem pertinere existimabat: pace ꝑpetua, post Maslaicum bellum fatigatam superioris temporis malis Poloniam, mirum in modum recreauit, eoque instauratoris pacifici cognomentum meruit.

Cazimirus instaurator pacificus.

Henrico imperatori bellum in Polonos paranti, quòd auxilia contra Petrum regem, propinquum ipsius, Andreæ & Leuentæ Vngaris misisse dicerentur, missis legatis, & refutatis Boemorū, qui Imperatorem in Polonos irritabant, calumnijs, satisfecit: & contra Vngaros ipsi, Petri necem vlciscenti, auxilia postea misit.

Vngaricæ res.

Vngari enim pulso Petro, Abam, siue Ouonem, cum quo soror diui Stephani regis nupta erat, regē sibi creauerant.

Petrus rex Vngarorum.

Atque is ob receptū ab imperatore Petrum æmulum suum, Austriam & Bauariam infestarat. Quare irritatus Hēricus, defunctus bello Boemico, in Vngariam semel atq; iterum exercitum duxerat, quo Petrū in regnum restitueret. Sed resistentibus Vngaris, re infecta recesserat.

Abas rex Vng.

Deinde verò accitus ab Vngaris, quibus Abas ob crudelitatem et contemptum nobilitatis exosum se reddiderat, Petrum, profligato & interfecto Aba, restituerat. Sed cùm is quoque impotenter dominaretur, ac Teuthonas Italosque Vngaris non modò in consuetudine vitæ, sed etiam in honoribus mandandis anteponeret, Vngari Andream & Leuentam, Ladislai Calui filios, apud Russos tunc post Miecislai Poloni regis mortem exulantes, clàm acciuêre,

Andreas rex Vng. Vngari à religione Christiana defecēre.

& regnum ad Andream, Leuenta concedente, detulēre: ea conditione, vt sibi, abiecta Christiana religione, extirpatisque sacerdotibus & externis omnibus, pristinam & Scythicam impietatem publicè resumere liceret. Quod vbi factum est, Petrus fuga sibi consuluit. Sed retractus & excæcatus, paulo pòst angore animi perijt.

Petri regis mors.

Andreas religionē Christianā apud Vngaros reuocauit.

Andreas regno potitus, edictū suum de religione abrogauit, capitalique pœna sanxit cultū religionis Christianæ.

Hēricus imperator bellū infert Vngaris.

Nec tamen ea re Henricū imperatorem placauit, quo minus is Boemorum & Polonorum auxilijs accitis, denuo contra Vngaros expeditionem faceret, vt Petri regis mortem vlcisceretur, & Vngariam Romano imperio vectigalem redderet.

Polonorum auxilia contra Vngaros.

Ad hoc igitur bellum Cazimirus auxilia ipsi misit. Verùm id æquis conditionibus direptum est, vt mox in Boleslao referemus.

Bonf. rerum Vngar. dec. 2. lib. 2.

Scribit Bonfinius, & vetustior quidam Vngaricarum rerum scriptor, quem in plerisque sequitur Bōfinius, Andreā hunc Boemiam, Poloniā & Austriam tribus cōtinuis annis infestasse, et vectigales sibi reddidisse: irritatū, vt videtur, ob missa contra se Imperatori auxilia. Cæterorū nemo vllam huius rei mentionem facit. Hagecus verò memorat, Latrunculos è Polonia, ducibus Versouitijs siue Rauitis Boemis agrum Closcensem infestasse: & multos ex his à Cazimiro rege captos, & suspendio necatos esse, Prędislao Boemorum duce postulante.

Boemorū cū Polonis pacificatio.

Atque ita pacem inter Boemos & Polonos redintegratam, nequicquam dissuadentibus Prædislai filijs: Vuratislauiamque & alias vrbes Polonis à Prædislao redditas, ea lege, vt Boemorū principi certum tributum quotannis inde penderent. Sed hoc quoque inconuenienter & obliuiosè ille, vt cætera ferè. Quomodo enim ad Closcum prius Poloni excurrissent, Boemis Vuratislauiam & cæteras intermedias munitiones tenentibus? Syluius quidem, ex quo pleraq; sumpsit Hagecus, Boemorum principi tributum id ab Henrico imperatore, Silesiæ nomine impositum esse vult. Sed is quoque re ipsa, quemadmodum superius attigimus, facilè refellitur. Nos cætera de Cazimiro persequamur. Suscepit autem is ex Dobrogneua vxore liberos, mares quidem quatuor, Boleslaum, Vuladislaum, Miesconem & Ottonem: fœminam verò vnam, Suentochnam.

Cazimiri regis liberi.

Ex his Otto puer admodum, viuo patre: Miesco adultior iam, octauo post patrem anno, rebus humanis exempti sunt. Cùm autem Cazimirus decimumoctauum regnaret annum, incidit in grauem morbum: quo mensem vnum afflictus, vbi finem vitæ suæ adesse sensit, proceribus liberos commendat: & sacramentis ritè procuratus, religiosè tranquilloque ani-

mo, quarto Calendas Decembris, extremum vitæ clausit diem : & magno omnium mærore Posnaniȩ sepultus est, anno post Christum natum 1058. Mortem eius cometes portenderat. Nec multo post, Aaron Cracouiensis episcopus regem secutus est. Fuit autem Cazimirus procera statura, forma liberali, bona & vegeta corporis habitudine, capillo denso, promissa barba, cõptus & elegans: literis mediocriter eruditus, primus quidem inter reges Poloniæ: in pupillos & viduas clemens & beneficus: in Ecclesiasticos homines in primis propenso animo: erga omnes comis, lenis & benignus: denique in omnibus rebus agendis Dei timorem maximè ob oculos habere solitus. Hic rex sedem episcopi, quæ primùm Smogorouiæ, deinde Bicinæ fuit, Vuratislauiam transtulit: insula vrbi vicina ad confluentem Odræ & Olauæ fluuiorum sita, Episcopo & collegio sacerdotum attributa.

1058. ann.

Cazimiri effigies, & mors.

Vuratislauiens. basilica.

BOLESLAVS SECVNDVS REX.

Conuentu apud Gnesnam instituto, summa omnium volũtate ad Boleslaum Cazimiri filiũ natu maximum, solenni ceremonia regnum & diadema defertur, cùm quod ætati is honor habendus esse existimaretur, tum quòd is adolescentulus, etiam tũ singulari industria, liberalitate, animi magnitudine, laudis atq; gloriæ studio præditus, ad res maximas gerẽdas factus, & regno dignissimus esse videretur. Ad eum primis tribus annis tres illustres exules cũ cõfugissent, magnam ei materiã sequentium bellorum præbuerunt. Ii verò fuerũt: Izaslaus princeps Kiouiensium, Iaroslai Dobrogneuȩ reginæ fratris filius: Bela dux Vngariæ, Andreæ regis frater, quorũ superius meminimus: & Iaromirus, Prȩdislai Boemorum principis filius. De quib9 omnibus, quo res fiat dilucidior, paulo altius repetemus. Ac primùm de Izaslao. Iaroslaus monarcha, de quo plura suprà scripsimus, inter quinque filios, Izaslaum, Suẽtoslaum, siue Stoslaum, Vuseuolodum, Igorum siue Gregorium (vt habent Dlugossus & Vapouius) & Viceslaum siue Visseslaum, Russiæ principatus moriens partitus erat. Sextus enim Volodimirus, viuente adhuc illo obierat. Ex his Izaslaus, cui Kiouia, & Vuseuolodus, cui Pereaslauia obtigerat, Visseslaum Polocensium ducem cum duobus filijs, post patris mortem dolo captum, in vincula coniecerant. Per id tẽpus Polouucij, siue Poliovvcij, à cãpis à nostratibus appellati, barbara gens, Russis ab oriente sole & meridie cõfines, quos nostrates quidam Gotos, Vngarici verò scriptores (nescio an rectè) Cunos siue Hunnos esse volunt, Tanai trãsmisso, in Vusseuolodi ditionẽ impetũ fecerant: eumque vnà cũ Izaslao fratre & Russorum copijs sibi obuiã progressum, bis magna strage profligarant: Russiam longè lateque vastabãt, & ingẽti terrore extremi excidij cunctos impleuerant. Ibi Russica nobilitas vinctũ Visseslaum dimitti sibi poposcit. Cumq; id negatum esset, ipsa eũ per vim atque tumultum inuitis ducibus suis liberauit: & cum eo arcem Kiouiensem inuasit, ac ducem eum sibi pro Izaslao constituit. Izaslaus diffisus rebus suis, in Poloniam ad propinquum regem confugit. Ita Dlugossus & Vapouius. Russorũ annales nullam faciunt Visseslai capti & liberati mẽtionem: nec ab eo, sed à Stoslao Ciernechouiensium, & Vusseuolodo Pereaslauiensium ducibus, Izaslaum Kiouia eiectum esse volunt, paulo pòst, quàm tres ij Smolenscensem principatum à morte Igori inter se partiti erant. Ac ne Boleslai quidem & Polonici belli meminerũt: sed Stoslaum cum Izaslao in gratiam redijsse, Kiouiamq; ipsi reddidisse memorant: atque adeò pleraq; omnia, quæ Poloni in Russia præclarè gesserunt, subticent, vel deprimunt. In Vngaria verò Andreas rex prouecta iam ȩtate, post Leuentȩ fratris mortẽ, alterum fratrẽ Belã, cum filijs è Polonia & Pomerania euocauerat, vt quẽ exilij socium habuisset, secundarum quoque rerum participem faceret: & cum eo sic Vngariam partitus erat, vt ipse quidem duas partes regni cum titulo regio, Bela verò tertiam ac ducis nomen obtineret. Postea bello petitus Andreas ab Henrico Imperatore, quemadmodum dudum memorauimus, pace facta, filiam Henrici vxorem filio Solomoni è Russa vxore suscepto acceperat: siue ipse duxerat, & Solomonem filium ex ea susceperat (variant enim scriptores) & eum ipsum filium, paruulum adhuc, socero contendente, successorem sibi destinarat, regemque viuus nuncuparat. Igitur indignè ferens Bela puerum sibi seni prælatum esse, initiò quidẽ dissimulauit: mox collectis clã sarcinis, cum vxore, tribus filijs & familia in Poloniam ad affinem regem se recepit, veritus ne quid durius in se frater statueret. Subolfecerat enim, eũ sibi insidiari. Porrò in Boemia Prædislaus princeps ex Iuditha vxore quinque filios susceperat, Spitigneum, Vuratislaum, Ottonem, Conradum, & Iaromirum. Moriens Spitigneum natu maximum successorẽ sibi fecerat: Iaromirum natu minimũ sacerdotio destinarat: tribus autem reliquis Morauiam attribuerat. Eo mortuo, cùm Spitigneus impotenter dominatũ gerere cœpisset, Germanos & externos omnes, & in his matrem suam Iuditham excedere Boemia iussisset, primoresque nobilitatis Morauicæ euocatos ad se prehendisset, & per arces custodiendos distribuisset, Vuratislaus fratris acerbitatem timens, relicta vxore, in Vngariam ad Andream regem profugerat. Vxore deinde mortua, alteram Andreæ regis filiam, vltro oblatam exul duxerat. Id cùm comperisset Spitigneus, veritus ne ille soceri auxilio fretus, bellum sibi inferret, vltro eum reuocarat. Nec multo pòst supremũ vitæ clausit diem. Vuratislaus à Boemis ad suscipiendum principatum accitus, Morauiam Ottoni & Conrado fratribus totam concesserat: Iaromirum, itidem ac Spitigneus, exortem patrimonij fecerat: persuaseratque ipsi, episcopæ spe iniecta, vt sacris initiaretur. Is igitur cùm iam esset Diaconus, mutata sententia & vestitu, in Poloniam & ipse apud Boleslaum regem militaturus, & rebus suis commodius consulturus, paruo comitatu se contulit. Nunc iam ad institutum nostrum reuertamur. Vuratislaus ergo permolestè ferens, receptum ex fuga fratri suo Iaromiro in Polonia patêre, veritusque ne quid ille noui contra se Polonorum fauore & auxilijs fretus moliretur, cum infesto exercitu in fines Poloniæ ingressus est: oram eam ferè omnem, quæ postea Silesiæ nomen accepit, populatus, igni ferroque vastauit: quo nũcio ad se perlato, celeriter Boleslaus cum tumultuaria manu hosti occurrit: & inopinantem in sylua quadam assecutus, reficere corpora & iumenta suos festinatione defatigatos iubet, postera die hostem aggressurus. Boemus regis aduentu cognito, neque dimicare cum Polonis, quorum vires non nosset, quosque locorum peritia adiuuaret, tutum sibi esse ducebat: & manere eum diutius in eo loco, penuria rerum omnium nõ sinebat: tum autẽ verebatur, ne succisione arborum, vel ab agrestibus receptu prohiberetur. Itaque fugæ consilium cepit: à rege fallendi causa colloquium in posterum diem petijt, quasi de admissis satisfacturus. & secunda noctis vigilia relictis impedimentis, & paucis infirmis, maioribusque ignibus, quo facilius excubias nostrorum frustraretur, accensis, silentio suos eduxit, & festinus fugam arripuit.

Boleslai II. indoles.

Bellorũ seminarium.

Russiæ principatuum partitio.

Fratrum dissidium.

Polouucij Russiam vastant.

Goti.

Cuni, siue Hunni.

Visseslaus è carcere liberatus.

Izaslai fuga in Poloniã.

Russicorum annalium fides de Polonorum reb. gestis.

Bela vocatus à fratre in Vngariã.

Vngariæ ducatus.

Solomõ Andreæ regis filius.

Belæ fuga in Poloniã.

Boemicæ res. Prædislai filij.

Spitignei acerbitas.

Vuratislai fuga in Vngariam.

Morauiæ Marchion.

Iaromiri diaconi fuga in Poloniam.

Boemicum bellum.

Boemorum fuga.

Insequenti die Boleslaus, vbi hostem effugisse animaduertit, dolore atque ira percitus, aliquot dies eum persecutus est, nec tamen assequi potuit: sed extremos tantùm agminis, debiliores atque lassos, excepit. Nec mora, in Morauorum fines diuertens, villas, vicos & oppida incendit: multosque mortales, nihil eiusmodi metuentes, in agris oppressit, & magnam prædam abegit & abduxit. In sequentem verò annum maius bellum parabat. Quod vbi Vuratislaus comperit, cùm hostiles vires, tum suorum proditionem & fratrum insidias metuens, de pace per communes amicos agit: & quòd aliò spectabat Boleslaus, facilè impetrat, his quidem legibus, vt damna nostris illata sarciat: sororem Boleslai Suentochnam, tertiam vxorem ducat: alteram enim anno superiore defunctam amiserat. Suentochna, quam Suatanam Boemi vocarunt, ad sponsum non multo pòst à primoribus Boemis accita ac deducta, & nuptiæ magno splendore celebratæ. Iaromirus autem Poloni regis & reliquorum fratrum opera in gratiam cum Vuratislao redijt: & Pragensis, deinde verò etiam Olomucensis episcopus non sine iniuria alterius factus est. Per id tempus, cùm episcopa Cracouiensis post mortem Aaronis ob controuersam sacri collegij electionem toto biennio vacua fuisset, tandem Lampertus cognomẽto Zula Polonus successor electus est. Nec tamen is pallium de more à Pontifice maximo petiuit. Inde igitur in posterum Cracouia archiepiscopum habere desijt. Per idem tempus Prussi contemnentes Boleslai regis adolescentiam, & quòd eum Boemico bello distineri sciebant, rebellarunt: Pomeraniam finitimã transmisso flumine Vistula, repentina excursione populantur: arcem Grodecum, quò se cum præda recipiant, muniunt: inde crebrò in adiacentes oras Poloniæ, nemine prohibente, grassantur. In eos igitur Boleslaus, pace cum Boemis facta duxit exercitum: Grodecum oppugnare adoritur: verùm difficultate expugnandi eius deterritus, eo quod natura munitus esset locus, egregieque à Prussis defenderetur, soluit obsidionem, in qua plusculum temporis frustra consumpserat: fremensque, quòd syluis & paludibus & munitione illa sese tenerent hostes, nec vllam pugnandi copiam facerent, & se aliò festinantem distinerent, arte sibi domandos esse, quos aperto marte non posset, existimauit. Reducere se exercitum simulat: cæterùm in insidijs

Morauia à Polonis vastata.

Pax affinitate sancitur inter Boemos & Polonos.

Lampertus Zula episcopus Cracouiensis.

Prussicũ bellum.

Grodecum arx.

latebat. Pruſſi abijſſe hoſtem rati, è latebris prodeunt, & in Poloniam excurſionem facere parant. Quod cùm Boleslaus ab exploratoribus accepiſſet, ducit in hoſtẽ alacer. Priusq̃ ad hoſtẽ veniretur, trãſmittendus erat Oſſa fluuius, qui Poloniã à Pruſſia dirimit. Hunc primi armati incunctanter ingreſſi, pondere armorum, & altitudine aquarum, quę imbribus tũc fortè excreuerant, abſorpti ſunt. Cæteri exuti armis & loricis, quæ magni ponderis fiebant antiquitùs, minori periculo tranarunt: hoſteſque ſecuros, & nihil tale ſuſpicantes opprimunt: & ingenti ſtrage conciſos, in poteſtatem ſuam redigũt. Gallus in Pomeranico bello id vſuueniſſe narrat: nec fluminis nomen prodit. Et ſanè Grodeci nomen non Pruſſicam ſed Polonicã, vnde Pomerani oriundi ſunt, ſapit originẽ. Ex illo autẽ tempore Poloni grauioribus armis & loricis minus vtũtur. Pruſſicum bellum recepit Vngarica expeditio. Nam Boleslaus rex Belæ exulis, & vxoris eius amitæ ſuæ precibus fatigatus, & perfugientium ad eos Vngarorum multitudine, clandeſtiniſque nõnullorum procerum, fidem & ſtudia ſua Belæ deferentium, legationibus motus, neque prætermittendam ſibi eſſe tam luculentam gloriæ comparandæ occaſionem iudicans, reducere propinquos inſtituit: ac tribus agminibus, Belam in comitatu ſuo ducens (nam vxor & liberi in Polonia manſerant) Vngariam ingreditur. Venientibus adiungunt ſe complures Vngari, ita vt quartum ex ipſis agmen conficeretur. Nec ſegnius Andreas rex hoſti aduentanti ad Tibiſcum, ſiue Ciſſam amnem, qui è Sarmaticis montibus ortus, in Danubium influit, occurrit: magnas Vngarorum copias, maioraque Germanorũ & Boemorum auxilia ducens. Cùm.n. bellum contra ſe à Bela & Polonis parari intelligeret, miſerat Solomonẽ filium in Germaniã. Regnabat tunc apud Germanos poſt mortẽ Henrici patris Henricus puer, eius nominis inter Cæſares quidem quartus, inter Imperatores verò tertius, cũ Agnete matre: q̃ ſiue ſocrus, ſiue auia Solomonis erat. Ab his igitur Solomon non contemnenda auxilia, ducibus Guilhelmo & Botho, acceperat: à Boemis item alia, quibus Vuratislaus ipſe princeps præerat. His ergo virib⁹ fretus, tranſmiſſo Tibiſco acies inſtruit: neque noſtri pugnã detrectarũt. Concurritur infeſtis ſignis, & aliquot horis dubio marte & incerto euentu pugnatur. Ad extremum cedunt loco Andreæ copiæ. Ibi Vngari, qui cum Andrea rege erant, premi ſuos, noſtros vrgere conſpicati, ad Belæ partes tranſeunt: nec diutius Germani & Boemi, deſerti ac proditi ab Vngaris, impetum Polonorum pariter & Vngarorum ſuſtinuêre. In fuga oppreſſi ſunt multi, capti item non pauci, & in his Vuratislaus princeps, & Germanorum duces. Vapouius pro Vuratislao Cõradum fratrem eius, Marchionem Morauiæ Boemicis auxilijs præfuiſſe, & captũ eſſe, excæcatumq́; à Boleslao ſcribit. Rex Andreas longius fugiens, tandẽ ad portas Moſoniẽſes comprehenſus ab Vngaris, & malè tractatus in ſylua Boconienſi, vitam finiuit. Magna eo prælio Boleslai virtus & ſolertia extitit. Poſt victoriã verò Belã is Albæ regię in ſede regia collocauit: victorem exercitum pręmijs ab eo & Vngaris affectum, domum reduxit. Deinde procerum ſuorum ſuaſu vxorem duxit, præſtanti forma virginem, Viſſeslai Ruſſorum principis cuiuſdam (cuius non extat nomen) filiam vnicam, ad quam hæreditas paterna pertinebat. Tantiſper autem quieuit Boleslaus à bello Vngarico, & à nuptijs, quantum ſat erat ad apparatum belli Ruſſici, ad quod ſummo ſtudio & omni cogitatione incumbebat. Paratis omnibus, coadunatoque ad conſtitutum locum omni exercitu, in hanc ſententiam apud milites in concione verba feciſſe memoratur. Non ignoratis milites, compluſculos iam annos Izaslaum cognatum noſtrum, principatu ſuo paterno iniuſtè pulſum, apud nos exulare: eique reſtituendo nos hanc operam dare exiſtimatis. Nec ſanè fallimini. Debemus hoc propinquitati: debemus humanitati. Quin ita hoc natura comparatum eſt, vt afflictæ principum fortunę, principes quamuis alienos maximè ad miſericordiam moueant. Sed nobis hic nos etiam ſerimus, milites. Scitis quantum nobis imperium, quàm amplã gloriam maiores noſtri reliquerunt: & vt alios prætercam, Boleſlaus quidẽ proauus meus imperium hoc noſtrum Boriſthene, Albi, & Sala fluuijs, Sarmaticis montibus, & Germanico Oceano: gloriã verò nominis Poloni ijſdem penè, quib⁹ orbis terrarum clauditur, finibus terminauit. Nunc quanto noſtro cum dedecore & imperium hoc acciſum, & gloria obnubilata ſit, quis neſcit? Equidem vix teneo lachrymas, quod ad patrẽ auumq́; meum hæc infamia in primis attinet. Tametſi patrem veſtra excuſat iniuria, & afflictæ nimium interregno vires. Auo veniam, niſi ſim ipſe ignauiſſimus, dare nõ poſſum. Verùm enimuero eam labem à

Ruſſi victi à Boleslao rege. — *Armatura leuior Polonorum.* — *Vngaricum bellum.* — *Tibiſcus fl.* — *Henricus tertius imp. Rõ.* — *Prælium. Boleslai victoria de Vngaris, Germ. & Boem.* — *Vngari ad Belam tranſeunt.* — *Boemorum dux captus.* — *Andreæ regis fuga, & mors.* — *Vxor Boleslai.* — *Ruſsicũ bellum.* — *Oratio Boleslai regis ad milites.*

genere noſtro detergere, Ruſſiã regno huic rurſus adijcere, columniſq́; Boleſlai (quem ego vt nomine refero, ita & factis referre cupio) imperium noſtrũ terminare, mihi in animo eſt. Quod vobis placere debet, milites, niſi fortè à virtute maiorum veſtrorũ degenerauiſtis. Atq́; maiores quidem noſtri gẽtem hanc, ſibi prius incognitam, adierunt, vexarunt, debellarunt. Nos iugũ excutientem, & quidem domeſticorum noſtrorum malorũ, non ſuarum virium fiducia, non vlciſcemur? non ad officium reuocabimus? Niſi fortè vbertas ſoli illius admiranda, hominũ ingẽs opulentia, & ex rerum copia ortus luxus atq́; mollicies, ab hoc bello vos deterret, milites. At ego, nobiſcum hæc omnia, contra ipſos facere, iudico. Quin iſta ipſa in primis ad ſpẽ luculentę prædę nos inuitant. Plura dicere parantem, clamore interpellant vniuerſi: Duceret quò vellet, bono omine: ſe impigrè ſecuturos, & imperata facturos eſſe. Hinc magnã pecuniæ vim inter milites, vt queq́; ſuperioribus bellis meritũ eſſe nouerat, aut vſui ſibi deinceps fore ſperabat, diſtribuit. Sic animatis & optima ſpe impletis militib⁹, inſtructa acie triplici, Ruſſiã ingreditur: propterea quod credebat hoſtes mox ad prẹlij dimicationem vẽturos eſſe. Et aderat quidẽ ad Bialogrodũ Viſſeslaus dux, cũ non contemnendis Ruſſorum, Piecinigorum & Varaiorũ copijs, verùm explorata noſtrorũ multitudine atque apparatu, Poloſcum paucis conſcijs fuga cõtendit. Exercitus quoque, cognita ſui ducis fuga, nulla interpoſita mora diffugit. Trepidare tota Ruſſia, Kiouienſes deditionem facere velle, ni metuant iratum Izaslaum, quem principatu eieciſſent: implorare Stoslai & Vuſſeuolodi opem: ni adſint, exuſturos ſe eſſe vrbem, & in Græciam cũ coniugibus atque liberis migraturos. Bono eos animo Stoslaus & Vuſſeuolodus eſſe iubent. Ipſi legatos ad Izaslaum fratrem mittunt, orant, vt parcat ciuibus atq́; patriæ, dimittat exercitum, Kiouiam recipiat ſupplicem: Viſſeslaũ Poloſco ſeſe continentem, nõ iam de victoria aut Kiouia, verùm de ſua ſalute eſſe ſolicitum. Neminẽ præterea ipſi aduerſaturum. Quod ſi dolorem exilij ex animo delere non poſſet, ipſe de ſontibus ſupplicium arbitratu ſuo ſumeret: Polonis patriam, vtcunque de ſe meritam, in ſeruitutem atque prædam ne daret. Cogitaret quàm malè olim Stopolco ſucceſſiſſet, quòd exul per eoſdem Polonos reſtitutus eſſet. Ad hæc Izaslaus de Boleſlai ſententia nihil aliud quàm periculum ſe facturum eſſe, quàm verè illa de Kiouienſibus dicerentur, quaque ij voluntate in ſe eſſent, reſpondit. Mouet Boleſlaus exercitum propius Kiouiam, & Meſcislaum Izaslai filium cum expeditis aliquot turmis ad vrbem præmittit. Is intromiſſus, cùm opportuna loca præſidio occupaſſet, authores ſeditionis paterniq́ue exilij ſeptuaginta comprehenſos partim necat, partim excæcat. Patri & Boleslao regi pacatas eſſe res Kiouiæ renunciat. Contenderunt ij tamen eò, pacato agmine. Venientibus tota ciuitas ad ſeptimum milliarium obuiam effuſa eſſe dicitur. Dies ea fuit ſecunda Maij. Rex reſtituto in paternum principatum Izaſlao, partẽ exercitus cum eo contra Viſſeslaũ miſit. Atq́; is fuga elapſo Viſſeslao, nulla mora Poloſco potitus eſt: filiumq́; Meſcislaũ, & nõ multo pòſt eo mortuo, alterũ Suentopelcũ, ſiue, vt Ruſſi habent, Stopolcum Michaelẽ, cum præſidio ibi reliquit: ipſe cũ Polonis Kiouiã reuertitur. Rex diſtributo in æſtiua, ac deinde in hyberna exercitu, ipſe cũ delectis æſtatẽ atque hyemẽ illam Kiouię peregit, amœnitate loci ac delicijs vrbis, & mulierũ venuſtate, teneritudine, & lepôre admirando captus. Præbuit autem Izaslaus vniuerſo exercitui per omne id tempus alimenta & veſtes: inſuper & regẽ perquàm honorificè, & exercitum pro meritis remuneratus eſt. Exacta hyeme, maturè Bolesla⁹ ex hybernis mouit, & in Præmislienſem tractum, iniuriane prouocatus, an quòd ea paterna eſſet vxoris ſuæ hæreditas, an verò ſola proferendi regni cupiditate ductus, non conſtat. Ac minoribus quidem oppidis, quæ erant in itinere, primo aduentu potitus eſt: cęterùm Prẹmislia à Septentrionali quidem latere, quà ipſe veniebat, Sano fluuio, qui è Sarmaticis montibus, haud ita longè à Tibiſci fontibus oritur, ab reliquis verò, foſſis & aggeribus munita erat, & à magna prẹterea multitudine hominum vrbanorum ſimul & agreſtium, atque nobilium, qui ex agris eò ſe cum familijs & facultatibus ſuis receperant, defendebatur. Ad hæc, ab vno latere arx oppido imminebat, in edito loco ſita, & validis mœnibus turribuſque expugnatu, vt illa ferebant tempora, perdifficilis. Rex igitur cùm fluuium, nequicquam prohibentibus Ruſſis, vado ſatis alto trãſiſſet, oppidum ſumma vi oppugnat. Nec ſegnius defendunt Ruſſi, & crebris eruptionibus, abundante multitudine, noſtros oppugnationi intentos adoriuntur: ſed reprimuntur, magnaque cæde in oppi-

Ruſsiæ vbertas & opulentia. — *Liberalitas Boleslai in milites.* — *Viſſeslai fuga.* — *Ruſſorũ ducum legatio ad fratrem Izaslaum.* — *Kiouiæ deditio.* — *Poloſcũ redactum in poteſtatem.* — *Kiouienſes illecebræ. Fœminarum venuſtas.* — *Præmislienſe bellum.* — *Præmisliæ ſitus.* — *Sanus fluuius.*

Præmislien-se oppidum. *in prædam datum.* *Arx obsessa.*

oppidū repellūtur. Postremò vim nostrorum diutiꝰ sustinere se posse diffisi, deserto oppido, in arcē se receperūt. Rex oppidū summa rerū omniū copia diuitijsq; refertum, quarto, posteaquam oppugnare cœpit, die captum in prædam dat militibus. Arcem, quia difficilis esse videbatur eius expugnatio, propter multitudinem defensorū, neque contrucidari suos volebat, corona obsedit, sperās fame sitique breui se eam sedendo in potestatem suam redacturum esse: equites peditesq; quoquouersus pabulatū dimittit, cōmeatum quamplurimū in castra cōportare, villarum incendijs abstinere iubet. Ipse dispositis custodijs obseruabat, ne quid ad obsessos importaretur, néue ij libera è flumine aquatione vterentur. Nullas.n. arx intus perennes habebat aquas. In magna difficultate, obstinatis tamen animis, obsessi obsidionē sustinebant: donec fame sitique enectis iumentis, & peste in homines grassante, deditionē extremo ęstatis tēpore fecerunt, vitam & quę singuli vno onere secum efferre possent pacti.

Præmislien-sis arcis deditio.

Rex arcem deditam quantūpotest reficit & adornat, in eaque hyemē sequentem commoratus est, exercitu in hyberna distributo. Fuit hic annus à Christo nato 1069. Eo tempore, cùm Bela rex Vngariæ tertio regni sui anno camerę ruina in villa quadā afflictus, paulo pòst obiuisset, Solomon Andreę filius ab Henrico quarto imperatore affini suo in Vngariā validis copijs reducebatur: quo cognito, Geisa, Vuladislaus & Lampertus Belæ filij, nihil præsidij sibi in fluxa Vngarorū suorū fide fore rati, ex Vngaria in Poloniā excesserant: & Cracouiam rectà cōtendentes, à Vuladislao regis fratre & regina comiter & benignè accepti sunt, rege tunc apud Præmisliā cum exercitu morā trahente. Cumq; hybernaturꝰ is esse in Russia referretur, Geisa relictis Cracouiæ fratribus, illuc ad eum venit, opē eius implorans. Quem Boleslaus comiter consolatus, cogitare ipse secum ac deinde cum cōsilio castrensi consultare, quid faceret: propinquosne exules atque supplices, intermisso Russico bello, reduceret, an hoc prius conficeret. Ac consiliū quidem in eam ferè inclinabat sententiam, vt Russiam prius pacandā domandamque, & alienam rem suæ posthabendam esse censeret. Cæterùm regi placuit, non esse differendam expeditionem in Vngariā, donec Solomon regnum suum stabiliret, Germanorumq; auxilia accerseret. Igitur æstate proxima, cum iā maturescerent segetes, Boleslaus rex relicto Præmisliæ,

1069. ann. Belæ regis Vng. interitus. Solomon reductus in Vngariam. Belæ filiorū fuga in Poloniam.

quantum satis esset, præsidio, in Vngariā cum reliquo exercitu & Belæ filijs, superatis montibus qui Poloniam & Russiam ab Vngaria diuidunt, contendit. Cōfluxit statim ad ipsos non paruus Vngarorum numerus. Solomon, vbi de aduētu hostium cognouit, Buda regia vrbe relicta, Mosonū (arx ea erat munitissima) se recepit, eo quòd inops ab externis auxilijs, parum præsidij sibi contra patrueles in Vngarorum suorum viribus atque fide esse existimaret. Ibi episcopi medios sese interponunt: Belæ filios orant, ne se patriæ parricidio contaminent: Pacem deinde inter eos & Solomonem, non abnuente Boleslao, qui ad intermissum Russicum bellum festinabat, componūt his cōditionibus, vt Belæ filij regium honorem cum duabus partibus regni Solomoni permittant: ipsi tertia, ducumque nomine contenti sint. His rebus magna omnium læticia confectis, Boleslaum cū exercitu, datis de publico amplissimis muneribus, dimittunt. Reuertens autem is Præmisliam, reperit Izaslaum principatu Kiouiensi iterum à fratribus prætextu controuersorum finium illato bello eiectū. Itaque æstate quæ consecuta est, in Volyniensium fines infestum duxit exercitum. Regio tunc erat diues, & omnium rerum propter fertilitatem agri abundans, & oppidis castellisque frequens: quæ pleraque omnia partim vi capta, partim dedita, citò in potestatem regis venêre. Arces tres præcipuæ Luscum, Vuladimiria, & Chelma, è materia quidem limoque, vt pleræque omnes illarū regionum, constructæ, sed bene munitæ, validis Russorum præsidijs tenebantur. Ex his ad Luscum primùm castra ponit, arcem vi capere nititur: vbi sæpius res tētata non successit, animi dubius deliberat, quid faciat. Et ad Kiouiam quidem prono animo ferebatur: itaque iudicabat, ea recepta facile cæteras eius oræ munitiones deditionem facturas esse: verùm relinquere post se hostem integrū, & cæteris Russis horum exemplo animos ad resistendum addere, neque consultum, neque tutum fore arbitrabatur. Itaque obsidendo ad deditionē adigere, quos expugnare non poterat, statuit. Obsessi sex propemodum menses, vim & obsidionem cùm sustinuissent, ad extremū freti benignitate regis, pactique liberum cum rebus suis discessum, arcem dedunt. Ibi Gregorius, siue Igorus dux, qui oram illam ditione tenebat, diffisus munitioni reliquarum arcium, missis primùm ad regem legatis, deinde ipsemet veni-

Vngarica expeditio. *Solomō rex in tutā se recipit.* *Pax inter Solomonem & Belæ filios.* *Solomon regnat in Vngaria.* *Russicū bellum instauratum.* *Volynia in potestatem Boleslai venit.* *Luscum obsessum ac deditum.* *Igorus dux regi se dedit*

1074. *Vusseuolodus dux.*

veniens, imperata se facturum promisit, obsides dedit, pacem' impetrauit. Anno sequenti ad Kiouiam mouit castra Boleslaus: obuium sese ipsi offert Vusseuolodus cum valido exercitu, è suis iuxtà ac fraternis ditionibus collecto. Nam Stoslao fratre mortuo, principatū eius sibi adiunxerat: & ij qui Lusci, Vuladimiriæ & Chelmæ in præsidijs fuerant, dimissi, ad eum ferè sese receperant, eoque inuitum multa suadendo & orādo impulerant, vt prælio cū nostris de sūma rei decerneret. Rex ꝙ in primis cupiebat adeptus, acies cōtrà instruit: milites paucis cohortatur, vt optatā conficiendi illius belli occasionem, ab hoste præter spē sibi oblatā, elabi è manibus ne sinerent: & extremū illum eius conatum desperatione magis, quàm spe vincendi susceptū, fortiter retunderent: Eundē esse, qui prius ad manus venire nunq̄ ausus esset: & ex ijs militibus ferè collectum, qui victi prius, ac vel fuga elapsi, vel deditione facta dimissi à se essent. Si ipsi viri esse pergerent, penitus debellatū iri ea victoria: nec nisi præmia belli, & ea quidem amplissima, ipsis reliqua fore. Quòd si quid eos paululū falleret, cogitarent in hostico se esse: Ne eos quidē quieturos, quos pacatos à tergo reliquissent, vt sunt Russorum ingenia mobilia. Adniterentur, ne fortuitu, sed sua virtute atque fortitudine superiores victorias adepti esse viderentur. His dictis, & clamore crepituq; armorum alacritatē significāte vniuerso exercitu, canere signa iubet. Cohortatur & Vusseuolodus suos, fortiter vt pro patria, pro liberis, pro coniugibus, pro parentibus, pro aris & focis, ꝓ libertate denique dimicarent: ex eius prælij euētu vel lætiora omnia deinceps, si vicissēt: vel si, quod absit, victi essent, durā seruitutem, summamque miseriā expectarent. Congrediūtur infestis armis & animis instructæ acies: incalescit pugna, & magis quisque vt hostē feriat, quàm vt ictū ipse declinet, dat operam. Adsunt vbiq; suis duces. Iamq; premi & conturbari Poloni cœperant in dextro cornu hostiū clamore, fugere nostros vociferantiū, magis etiā consternati: cùm Boleslaus laborantibus subsidiū submisit: & non modò pugnā restituit, verùm etiā hostilem aciem perfregit, & cōuertit. Perturbatis ordinibus, fugiunt Russi: Vusseuolodus, vbi aliquandiu suos, nequicquam reuocauit, in fugam se & ipse coniecit. Ita plena, nec incruēta tamen, victoria nostris obtigit. Multi nanque saucij in castra relati, mille propemodum desiderati sunt. Boles-

Oratio regis ad milites. *Russorum leuitas.* *Prælium.* *Victoria Boleslai de Russis.*

laus aliquantum recreato ab eà pugna exercitu ad Kiouiam contendit: quam cū primo impetu capere non potuisset opportuno loco castra metatus, oppugnauit vrbem iterum atque iterum: sed nullo operæprecio, imò verò non minimo suo detrimento. Nam etsi locus neque situ, neque opere admodum munitus erat, sed tamē acriter cùm ab vrbana multitudine, tum ab ijs, qui è prælio dudum fuga elapsi eò se receperant, defendebatur: nec à viris modò, sed à mulieribus etiam atque pueris nostri, mœnia subeuntes è superiori loco iaculis omnis generis vulnerabantur. Omissa igitur oppugnatione, obsidione vrbem, multitudine hominum abundantem, premere statuit: dispositisque in omnes partes custodijs, cōmeatu oppidanos prohibet. Quod quidem facile fuit, longum prospectum quoquouersus præbente subiecta vrbi planicie. Nec multo pòst angustiore annona vti cœpêre obsessi: veritiq; ne extrema pati cogerētur, & ad extremum in potestatem hostium venirent, culpam & necessitatem deprecati, vrbē dedunt. Boleslaus ingrediens in portam vrbis ferro intectam, gladium vibrauit, quod proauū item suum fecisse acceperat: oppidanorum autem facultates atque corpora capitali edicto à militum vi atque iniurijs & rapinis tutatus est. Qua clemētia eius, & animi moderatione moti oppidani, ingentia dona vltrò ipsi accumularunt. Ea rex pleraque omnia inter milites virtutis ergò collaudatos, pro meritis cuiusq; distribuit. Pacata Russia, vectigalia non solùm pecunię, sed & omnium rerum ad victum cultumque corporis pertinentiū, instituit. Izaslaum summæ rerum præposuit. Is porrò filios suos, Stopolcum quidem Polocensibꝰ & Nouogrodensibus, Vuladimirū Smolēscijs, Iaropolcum verò Vissegradensibꝰ præfecit. Rex quo magis imperium suum in Russia stabiliret, & quo diutius notis iam sibi antea Kiouiæ delitijs atque voluptatibus perfrueretur, hyemem illam ibi mansit. Ibi robur nostrorum hominum illecebris opulentæ, luxuriosæ, & Græcorū cōmercijs corruptæ ciuitatis, vt Pœnorum olim apud Capuam, elanguit, disciplina militaris licentia dissoluta, & ille victor multarum gentium exercitus, deuictæ vrbis lasciuia, libidinibus & flagitijs victus est, ita vt ei vinci magis propemodum, quàm vincere expediuerit. Etenim plurimorū maximorumque malorum, quæ Poloniam postea implicarunt, hæc victoria causa & origo

Kiouia oppugnata. *Kiouia deditur Boleslao.* *Moderatio Boleslai.* *Russia Polonis vectigalis facta.* *Delitiæ vicere victorem.*

Polonorum corruptela.

& origo fuit. Nam dum illi Kiouiæ nulla ſe nequitia & libidine, quamuis fœda, & ſibi inuſitata prius, abſtinent, complurium vxores & filiæ domi relictæ, non ferentes tam diuturnam virorum abſentiam (iam enim ſeptimū fortè annum in Ruſſia & Vngaria militantes domibus aberant) tum aut libidinibus eorum quæ crebris nuncijs ad ipſas perferebantur, & iniurijs irritatæ, flagitijs viciſſim viros & propinquos ſuos pleræque vlciſcuntur: nonnullarum etiam pudor & conſtantia partim blanditijs & falſa extinctorum virorū perſuaſione corrumpitur, partim vi expugnatur, iuſta diuini numinis vindicta atque permiſſu. Libet hic prȩclarum muliebris pudicitiȩ exemplum referre. Margarita, Nicolai Zembocij comitis vxor, pudicitiæ ſuæ metuens, graſſante paſſim impunè flagitioſorum iuuenum licentia, in turri tēpli Zembocinenſis, vno à Proſſouia milliario, cum duabus ſororibus per multū tempus latuit, familia per funem alimenta ipſi ſubminiſtrante. Hæc vbi viris in hyberna renunciata ſunt, fremere multi, ad quos illa pertinebant, & indignari, cōmeatumque domos viſendi à rege petere. Sed vel non admiſſi ad regem, vel ſuperbi⁹ repulsā paſſi, clàm pauci primùm ſeſe ſubduxêre: deinde plures paucorū exemplum ſecuti, ipſi quoq; diſceſſerunt, ita vt pauci cum rege remanerēt. Raptim is quoque cū reliquis cōſequitur, veritus, ne Ruſſi mutatis animis, deſpectaque Polonorum paucitate, opprimendi ſui conſilium inirent. Poſteaquam peruenit Cracouiam, conceptam animo in deſertores irā in apertum profert. A quibus fugæ initium ortum erat, eos capitali pœna afficit: in cæteros autem bonorum cōfiſcatione, aut diuturno carcere animaduertit. Sæuit & in mulieres, q̄ culpȩ affines eſſe videbātur, quibusq; miſericordia & indulgentia virorum pepercerat, & quidem inaudito modo. Abſtractis enim & abiectis infantibus, quos è ſtupris & adulterijs enixæ erant, catulos ad vbera earum admouiſſe dicitur. Ad hæc vulgus atque plebem nouis & grauibus exactionibus premebat: ius non dicebat, nec iniurias tenuiorū vindicabat, impeditus conſuetis voluptatibus, fœdisque & abominandis libidinibus, de quibus nihil remittebat. Quin Chriſtina nobili fœmina, à Meciſlao marito abducta, palàm per adulterium abutebatur. His cōmotus, ita vt decuit, Staniſlaus Cracouiēſis epiſcopus, vir pius & nobilis de Pruſſorum, quam vocant, familia, cognomento Sciepanouius, qui Lamperto defuncto paulo antè ſuffectus erat: videnſq; iniurias & exempla regiorum flagitiorum ad multos pertinere, regē adit, & ſemotis arbitris blandè admonet, orat & obſecrat, vt illis moribus & corruptelis finem ſtatuat, ne quod grande malum ſibi ſuisque & vniuerſæ Poloniæ accerſat. Peccata per ſe maxima, longè tamen maiora eſſe in rege, quàm in priuato homine: cùm ea quoque quæ in alijs leuia ſint, in eo, qui loco & honore eminet, grauiſſima eſſe videantur: propterea quòd vltrò hominum ſeſe oculis ingerant, & plurimos ſecum malo exemplo in prȩceps detrahant. Quo ſublimior ſit, & fortunatior, hoc maiore vitæ puritate & innocentia eum niti, Deique beneficentiam agnoſcere oportere. Ni faceret, metueret, ne diuina vltione de ſummo gradu in imum deturbaretur, neu denique falſas & momentaneas voluptates diris ſempiterniſque cruciatibus cōmutaret. Hæc dicta rex iniquiori animo pati: & ira odioque inflammatus, conuitijs & maledictis ſanctum antiſtitem inceſſere: quȩrere, quo pacto authoritatem eius eleuaret, linguæque libertatem comprimeret: neque tamen quicquā eiuſcemodi in vita & moribus Stanislai, quod opportunum eſſet crimini aut reprehenſioni, comperiebat. Emerat fortè Stanislaus pagum Petrauinum in tractu Lublinēſi, à Petrico quodam equite. Atque is Petricus accepto precio iam obierat: nec ſatis tamen Stanislaus, propter perpetuū bellum & iuſtitium, actorum publicorum monumentis de iure ſuo ſibi eccleſiȩque ſuæ, cui pagum illum adiungebat, cauerat. Eius rei Boleslaus ab aſſentatoribus ſubmonitus, Petrici agnatos ſubornat, qui de interuerſa hȩreditate ſua legitima Stanislaum in ius vocent: auxilium ſuū ipſis pollicetur. Illi tum autoritate regis, tum inſperati compendij ſpe adducti, iuſſa faciunt. Fortè tunc iudicia, quæ noſtri vulgo colloquia & generales terminos vocant, in pratis inter Soleciam, & illud ipſum Petrauinū in papilionibus, vt moris erat antiquitus, à rege exercebantur. Comparet Stanislaus citatus: emiſſe ſe pagum, & ſoluiſſe precium affirmat: teſtes eius rei nonnullos citat. Qui cùm à rege deterriti, teſtimonij dictionem ſubterfugerent, ibi Stanislaus non tam pagi retinendi, quàm criminis depellendi cauſa anxius, tandem facinus aggreditur, humanas vires atque cogitationes fidemq; excedēs. Tridui dilatione à rege impetrata Petrauinū cōtendit: ibi peracto cum ſacerdo-

Margaritæ Zambociæ pudicitia.

Boleslai receptus è Ruſſia fugæ ſimilis.

Boleslai ſæuitia & ſcelera.

Boleslai regis adulterium.

Stanislai Cracouiēſis epiſcopi officium & animi magnitudo.

Principum exempla illuſtria.

Boleslai pertinacia.

Calumniæ occaſio.

De Petrauino lis intenta episcopo.

Colloquia generalia in papilionibus.

cerdotibus & alijs pijs hominibus, quos in comitatu habebat, ieiunio, Deique ope peruigili oratione & perpetuis lachrymis implorata, detectum Petrici putre cadauer, pedo, quo vtuntur epiſcopi, tangit: magnaq; fiducia exurgere Petricum à mortuis in nomine Dei patris & filij & Spirit⁹ ſancti iubet. Nec mora, attollit ille ſeſe, quaſi è ſomno expergefactus, & à Stanislao per manum deductus, ad tribunal regium ſiſtitur. Rei miraculo rege & omnibus qui aderant obſtupefactis, Petricus, Vendidiſſe ſe pagum, & precium omne accepiſſe fatetur. Regem, ac deinde propinquos, quod iniuſtè innocēti & ſancto epiſcopo negocium faceſſant, liberè obiurgat. Ita ingratis & inuito rege vincit cauſam Stanislaus. A tribunali diſcedens, optionem dat Petrico, reuertíne ad ſepulchrum, an diutius vita hac frui malit. AEternam ille cœleſtemque malle, à qua non longius abeſſet, ſi exiguum id quicquid eſſet reliquum ſupplicij, quo anteactæ vitæ ſuæ maculas eluere adhuc deberet, ipſo petente ſibi remitteretur.

His dictis, & annuente poſtulatis eius epiſcopo, ſepulchrum ſubiens, animam iterum exhalauit. Non deterruit ea res Boleslaum regē à contaminatis moribus & libidinibus. Quin is iterū atque iterū monitus, & acrius obiurgatus ab eodē Stanislao, adhibitis etiam ſecundum præceptū Chriſti grauibus aliquot viris, furere, cædemque minari ipſi cœpit. Nec ſegnius Stanislaus, vbi non reſipiſcere regem animaduertit, graui anathemate eum percellit: vetat ſacra fieri tota vrbe, quo ille deteſtatione & conuitio populi, qui ſacris arcebatur, ad ſaniorem mentem reuocaretur. Ipſe ad diui Michaelis ædem, in rupe prærupta ſupra Viſtulam è conſpectu arcis ſitam, ad faciendam rem diuinam clàm cum paucis ſacerdotibus commeabat. Quod vbi Boleslaus, à ſuis certior factus, cognouit, quadam die correptis armis amens cum compluribus aſſeclis & ſatellitibus eò contendit. Præmittit, qui Stanislaum ſacris operantem ad deſtinatam necem ab ipſis altaribus abſtrahant. Qui introgreſſi erant, ſubito & inſolito fulgore perculſi, ſupini cadūt: inde manibus pedibusq; reptātes ſeſe proripiunt. Submittit rex alios iterum atq; iterum: idem & ijs, quod primis, accidit. Ille moræ impatiens, & furore percitus, increpita ſatellitum ignauia & formidine, ipſe ſtricto enſe in tēplum irrumpit, lethalique ictu ſacroſancti epiſcopi verticem ferit, ita vt cadens cerebro parietem proximum aſpergeret. Ibi ſatellites cohortati ſeſe mutuò, corpus humi procumbens templo extractum, minutatim concidunt, morem gerētes furori regio: & in ſubiectis pratis, canibus & volucrib⁹ laniandum diſijciunt. Dies quo hæc patrata ſunt, fuit octauus Maij, anno Chriſti milleſimo ſeptuageſimo nono, cùm Stanislaus vix triennium epiſcopus fuiſſet. Rege cum ſceleratis ſatellitibus poſt perpetratum parricidium abeunte, quatuor aquilæ inuſitatæ magnitudinis apparuiſſe feruntur, circum eum locum volitantes, corpusque ſanctum à laniatu canum & rapacium auium defendentes toto biduo: donec moti ea re pij quidam ſacerdotes, reſumptis animis, membra diſiecta collegerunt, & ſuo ordine cōpoſuerunt, quæ eueſtigiò mirandum in modū coaluiſſe dicuntur. Ita corpus integrum pro foribus ædis illius, vbi martyr Dei cæſus eſt, in vrna venerabundi condiderūt: quod decimo pòſt anno in arcem Cracouienſem illatum, in medio baſilicæ reconditum eſt. Quin & lucernæ permultæ in aere ſupra eum locum, vbi diſiectū erat corpus Staniſlai, nocte proxima, quȩ cædem conſecuta eſt, ardere à nonnullis viſæ eſſe memorantur. Fertur etiam pijs quibuſdam hominibus diuinitùs reuelatum eſſe, regnum Polonum inſequēti tempore in multas partes diſcerptum iri, quemadmodum corpus Staniſlai ſectum fuiſſet: itaque per multum tempus manſurum. Hæc vbi Romæ nunciata ſunt, Pontifex max. Gregorius eius nominis ſeptimus, atrocitate rei commotus, toti Poloniæ ſacris interdixit: Boleslaum diris deuouit, regnumque ipſi ſolenni ritu abrogauit. In poſterum quoq;, ne quem epiſcopi regem iniuſſu ſuo vngerent & coronarent, edixit. Qui verò ſocij ſceleris regi fuiſſent, eos ſimul & poſteros eorum vſque ad quartam propaginem, à ſacerdotij & omnium magiſtratuum eccleſiaſticorum functionibus & emolumentis alienos eſſe iuſſit. Erant autem ij ſatellites equeſtrib⁹ & honeſtis quatuor ferè familijs, quæ in hodiernum diē in Polonia durant, orti: nempe Stremenij, Srenauij, Druzinij, & Iaſtrembecij. Nihilominus tamen annum & amplius Boleſlaus poſtea regnauit, ſed inuiſus omnibus, & externis etiam contemptibilis: ita vt iam Ruſſorum principes ab eo ſubacti, imperium eius detrectarent. Conſpirarunt deinde in necem eius nobiles & proceres nonnulli: qua conſpiratione detecta, veritus ne ad plures etiam ea pertineret, in Vngariam cum filio Mieſcone & paucis comitibus fugit. Regnabat

Petricus mortuus à Stanislao reſuſcitatus.

Purgatoriū.

Rex diris deuotus ab epiſcopo. Interdictorum ratio.

Stanislai cædes.

1079. ann.

Aquilæ defendūt corpus ſanctū.

Corpus diſſectum ac diſiectum coaluit.

Polonici regni diſſectio.

Poloniæ ſacris & regio nomine interdictum à Pont. max.

Interfectores qua pœna affecti.

Boleslai fuga.

Ladislaus rex Vngar.

tunc in Vngaria post Solomonem eiectum, & Geisam mortuum, Ladislaus Geisę frater: quos ambos à Boleslao reductos in Vngariam fuisse, superius narrauimus. Ab eo Boleslaus exul sanè quàm comiter & honorificè acceptus est: mansitque apud eũ aliquandiu. Verùm exagitante eũ in dies magis ac magis patrati sceleris cõscientia, acerbo & infatigabili sceleratorum carnifice, amentia correptus, mortem sibi ipse consciuit, anno post Christum natum millesimo octogesimo primo: qui quidem æstu & siccitate insignis fuit. Alij volunt, eum in venatione concito equo efferatiore, in auias syluas delatum esse, canibus consequentibus: excussumque, ab ijs discerptum, ac deuoratum. Alij verò memoriæ prodiderunt, eum clàm omnibus errabundum inter Alpes ad monasterium quoddam peruenisse, ibique latentem quisnam esset, post multos labores in coquinæ ministerio vltro & pœnitẽtia cõmissi parricidij susceptos & exhaustos, vitam finiuisse. Sed Mechouiensis scribit, quærentem se in illis locis, nihil eiusce modi comperire potuisse. Comperit verò ante aliquot annos iuuenis elegans & eruditus, amicissimus meus, Valentinus Cusborius: qui secũ viro omni laude cumulatissimo Stanislao Hosio Varmiensi episcopo, nondum Cardinali, Romam proficiscentem, vidisse ait in Ossia monasterio Carinthiæ, sesquimiliario distante ab oppido Feltkirchen, monumentum lapideum in cœmeterio positum, cui equus sella constratus, pulchrè insculptus est, cum hac inscriptione: Boleslaus Rex Poloniæ, occisor S. Stanislai episcopi Cracouiensis. Construxit autem Boleslaus viuens, ac ditauit Mogilnense monasterium, in eoque Benedictinos collocauit. Audacis & liberalis cognomentum viuo inditum, mortuus etiam retinuit. Regnauit autem annos fermè duos & viginti, cùm sextumdecimum annum nõdum egressus regnare cœpisset. Fuerat autem futurus hic rex clarissimus & felicissimus, si fortunã perpetuò cœptis suis adspirantem ferre didicisset. Verùm secundis rebus elatus & insolens, animo suo minus quàm oportuit moderatus est. Et sanè libidini & iracundiæ moderari longè est cùm difficilius, tum præclarius, quàm gentibus & nationibus, quamuis feris atque barbaris, imperare. Mirari satis nequeo, à Lamperto Saffnaburgensi, qui per hæc tempora vixit, & res gestas Germanorum conscripsit, memoriæ proditum esse, quòd anno Christi 1077. dux Polonorũ, qui per multos annos regibus Teuthonicis tributarius fuisset, cuiusque regnum iam olim Teuthonum virtute subactum, atque in prouinciam redactum fuisset, repentè in superbiam elatus, regiam dignitatem regiumque nomen sibi vsurpauerit, diadema imposuerit, atque ipso die natalis Domini à quindecim episcopis in regem sit consecratus. Atqui plus septuaginta annis ante hoc tempus Polonia regem cùm habuisset, & quidem Ottonis Ruffi Germani Imperatoris beneficio, per hoc tempus habere desijt. Iam verò quindecim episcopos Poloniã, non modò tũc, sed vnquam omnino habuisse, ipsa rei euidentia falsum esse conuincitur. Sed iam Cazimiri, & Boleslai filij regno, librum hunc terminemus: Quintum à sublato regno auspicaturi, duobusq; principibus finituri, quorum filius patris, atq; adeò superiorũ ferè omnium principum claritatem, rerum gestarum magnitudine & gloria sua obscurauit.

Boleslai interitus. 1081. ann.

Ossia monasterium.

Mogilnense monasterium.

Boleslaus audax & liberalis.

„Libidinẽ „& iracundiam domare difficile.

Lamp. Saffnaburgens. error.

MARTINI CROMERI, DE ORIGINE ET REBVS GESTIS POLONORVM, LIBER QVINTVS.

VVLADISLAVS PRIMVS, PRINCEPS.

EXacto rege Boleslao prius quã ex motu illo sese recolligeret respub. Russi incunctanter arripuêre eam nouandarum rerum occasionem: & coacto exercitu, subiectos Polonis agros, duce Basilio Roscislai filio, ferro & igni depopulati sunt, & cum magna præda ad sua se incolumes recepere. Quo incommodo permoti proceres, veriti ne quo grauiore etiam casu rursus interregnum illud rempub. affligeret, comitijs habitis, ad Vladislaum Boleslai fratrem, quem Hermannum etiam vocarunt, qui vnus supererat, regnũ deferunt. Et suscepit is quidem principatum: sed tamen regẽ se appellari passus non est, vel quod inunctus & coronatus solenni regum ritu, non esset: vel quòd reuersurum aliquando Boleslaum, regnumque repetiturum existimaret.

Russi populãtur fines Poloniæ.

Vladislaus.

Hermannus dictus.

Vladislaus regem se dici noluit.

Principis verò & hæredis regni Polonici nomen sibi sumpsit: vir prudens, & virtute præditus, ad quietem autem & ocium, quàm ad bellum, propensior, & humanitatis atq; religionis amantior, quàm gloriæ. Initio statim principatus sui Poloniam commotam nonnihil, magna dexteritate pacauit, latrocinijsque purgauit. Ad Pontificem maximum de tollendo interdicto, quo Polonia vniuersa, ob necem Stanislai episcopi obnoxia, sacris se abstinebat, oratorem misit, virum eruditum & eloquentem, Lampertum, equestri apud Polonos ortum familia, canonicum Cracouiensem, quem Pontifex diuo Stanislao successorem dedit, & sublato interdicto episcopum remisit. Vxorem deinde Vladislaus duxit de amplissimi consilij sententia, Iuditham Vratislai Boemorum principis filiam, ex Adleida Andreę Vngarorum regis filia susceptam. Miesconem siue Miecislaum Boleslai fratris filium, cum cæteris exulibus ex Vngaria reuocauit, fortunæ eius misertus: aut veritus fortasse, nequando is ope Vngarorum, apud quos ob indolẽ gratiosus esse dicebatur, paternum regnum repeteret. Nam pater eius iam perierat, vel perijsse duntaxat credebatur. Reuersum in filij loco dilexit. Atque is cùm egregia indole, virtute, & comitate sua paruo tẽpore animos multitudinis mirum in modum sibi deuinxisset, & optima spe omnes impleret, sexto, posteaquàm redijt, anno, immaturam mortem obijt, nullis relictis liberis, & magnum sui desideriũ apud omnes reliquit. Creditumque est vulgo, veneno sublatum à paternæ eius fugæ authoribus, veritis, ne quando eos, iniuriæ memor, vlcisceretur: Vladislao principe & patruo, si non iubente, conniuente quidẽ certè: ne se aut liberos suos, populari gratia fretus, regno eijceret. Volunt nonnulli, quemadmodum refert Dlugossus, non tunc perijsse Miecislaum hunc, sed altero demum post Vladislai mortem anno, venenato poculo, vnà cum Eudoxia vxore Russa, Stopolci ducis sorore, Izaslai filia, de medio sublatum, cùm Crusuicensem tractum complures annos obtinuisset. Affirmatque idem Dlugossus, vidisse se diploma eius authenticum, quo is donationem paternam Mogilnensi monasterio confirmauit. Sed viderit Dlugossus, ne alius ille sit Miecislaus, nempe Boleslai tertij filius, cuius diploma illud fuerit. Vngarorũ historiæ memorant, circa illud tempus, quo Miecislaum à patruo reuocatum esse diximus, regem suum Ladislaum Polonis bellum fecisse, quòd iị cum Russis & Cunis, quos nostri Polouucios vocãt, conspirasse contra se dicerentur. Cùmque eos insigni & cruento prælio profligasset, Cracouiam vrbem tribus mensibus obsedisse, & fame oppidanos ad deditionem adegisse: deinde deditione facta, ius omne cum vrbe Polonis restituisse, admonitis, ne deinceps amicitiam cum Vngaris pridem constitutam violarent. Hæc an vera sint, nescio. Nostri quidem, eius belli nusquam meminerunt. Quòd si quam tandem Ladislaus expeditionem per hæc tempora in Poloniam fecit, credibile est, Miecislai reducendi causa, quamuis nullam eius illi faciant mentionem, eam esse susceptam, lætioreque Polonorum euentu confectam, Miecislao cum patruo æquis conditionibus reconciliato. Nam cum Russis & Cunis non video quid commune tunc Poloni habuerint, vt pariter contra Vngaros arma sumerent. Russi quidem post exactum regno Boleslaum, hostiliter etiam vexarunt Poloniam: & ipsi verò vehementer per illa ipsa tempora à Polovucijs diuexabantur, vt ex ipsorum annalibus apparet. Nec facilè crediderim, Vladislaum nouum principem, nondũ bene constitutis domi rebus suis, externo & non necessario bello se implicasse. Neque verò intelligo, cur Ladislaus Vngarus dubiam Martis aleam cum Polonis subijsset, ac tam diuturnæ obsidionis laborem hausisset, si culpam omnem victis & obsessis remissurus, captamque vrbem hostibus liberam omnino & iure optimo condonaturus erat. Sed omittamus Vngaros. Iam autem Vladislaus princeps habebat liberos, cùm Miecislaus hic mortuus est: Sbigneum nothũ, ante initum principatum è cõcubina susceptum: & Boleslaum legitimũ in principatu ex Iuditha vxore, cùm aliquot annis sterilis ea fuisset, diuinitus, quemadmodũ creditum est, in gratiam sancti abbatis AEgidij datum. Cùm enim orbitate sua principes coniuges maiorẽ in modum angerentur, & Iuditha religiosissima fœmina assiduis precibus, ieiunijs, & eleemosynis in egenos liberaliter erogãdis, de prole Deum assiduò fatigaret, omniaque tentaret eius rei gratia, admonita à Lamperto episcopo Cracouiensi, viro in eandem sententiam adducto, mittit oratores in Narbonensẽ prouinciam, ad monasteriũ diui AEgidij, vbi corpus sancti

Hæres regni Polonorum.

Interdicti relaxatio.

Lampertus episcopus Cracouiens.

Vxor Vladislai principis.

Miesco Boleslai filius extinctus.

Bonfinius.

Cuni seu Hunni Polouucij.

Sbigneus nothus Vladislai filius. Boleslaus filius legitimus diuinitus per diuũ Aegidiũ impetratus.

Aegidij abbatis sepulchrum.

sancti illius viri mortui conditum erat. Vbi eò peruenerunt oratores, dedicant templo diui amplissima aurea & & argentea donaria, quæ secum attulerant: Abbati præterea & monachis non contemnenda dant munera, principum suorum nomine: exponunt quid veniant, quidve postulent. indicitur monachis tridui ieiunium: oratur Deus, vt intuitu gratiosi serui sui Aegidij, masculam prolem concedat pijs Principibus. Triduo illo reuelatur per visum seni cuidam & pio monacho, impetratum esse, ꝙ tanto studio petitū esset. Dimittūtur cū spe certa oratores: reuersi reperiūt Iuditham grauidam: quæ postea maturo partu puerum edidit, cui Boleslao nomen inditum est. Iuditha post quartum mensem à partu, extremum clausit diem, fœmina pietati in primis & beneficentiæ dedita: quæ & ipsa facultates suas, mundumque muliebrem penè omnem in vsus pauperum, & ad cultum templorum viua elargita est, & à marito impetrauit, vt Croppēsem siue Pabianicensem comitatū collegio sacerdotum Cracouiensis basilicæ, Lagouiēse territoriū Crusuiciēsi seu Vuladislauiensi episcopo, Xansnicensia verò bona Tinecensi monasterio sempiterno iure donaret. Non multo pòst etiam Dobrogneua, Vuladislai principis mater, senex vita defuncta est. Duxit deinde alteram vxorem Vuladislaus, suasu Ladislai regis Vngarorū, Sophiā viduam, Hērici quarti Imperatoris sororem, quę Solomonis regis defuncti vxor fuerat, honestè & honorificè post mortem viri à Ladislao rege sancto pioque habitam: ex eaque tres filias suscepit, quamuis nullos ex ea suscepisset Solomon liberos. Quanquam Bonfinius eam ex aliorum sententia in Agmondensi monasterio, post Solomonis mortem siue exilium, obijsse memorat. Per hæc tempora Rusi, cognita Miesconis & vxoris eius morte, non habuêre satis, vexare ea, quæ erant Polonicæ ditionis, sed in libertatē sese rursus asseruêre. munitiones, quæ Polonorum præsidijs tenebantur, recepêre: militibus Polonis partim pecunia & largitione corruptis, partim vi eiectis, partim longa obsidione ac desperatione nequicquam petiti & expectati à principe suo auxilij deditionem facere coactis. Defecêre & Pomerani & Prusi. Nisi fortè Prussos hic nostrates scriptores citeriores Pomeranos, qui longè post in Prusia censeri ceperunt, appellant. Pomeranorum quidem appellatione etiam Cassubios complectuntur. Hos

Iudithæ mors.

Pabiani cēs. comitatus ecclesiæ Cracouiensi donatus.

Lagouiense territorium Vuladislauiensi.

Xansnice Tinecensi monasterio.

Drobrogneua mortua.

Vuladislai vxor altera.

Ladislaus. rex Vngar. sanctus.

Rusi in libertatē sese asseruêre.

igitur Vuladislaus, dilatis in aliud tempus Rusis, bello persecutus, & Pomeranorum fines depopulatus est, & munitiones aliquot primo aduentu recepit. Nec sibi defuêre Pomerani: sed cū Prussis pariter coniunctis viribus, magno impetu Polonorum castra die quintodecimo mensis Augusti adoriuntur. Nolebat eo die Vuladislaus cum hoste manus conserere: Habebat eum honorem Virgini matri, cuius assumptionē dies ille anniuersaria celebritate repræsentabat. Verùm lacessitus, & iusta penè necessitate adductus, eduxit suos in aciē. Atrox prælium in magnam diei partem, vtrisq; dubio euentu pro victoria contendentibus, committitur. Incipiunt deinde pedem referre hostes: nostri cohortati se mutuo, instare cedentibus. Nec mora, illi effuso cursu diuersi diffugiūt: quos nostri ira elati longius persequūtur, magnamque in fugientibus stragem faciunt: qua fusi fractique, principis potestati & clementiæ sese suaque omnia permiserunt. Facilè dedit ille veniam victis & supplicibus: arces tamen & munitiones opportunas, quæ illis rebellādi ansam dare possent, in potestatē suā redactas, partim pręsidijs firmauit, partim demolitus est. Nec diu quieuêre Prusi & Pomerani: sed pręfectis à Vuladislao sibi datis, partim dolo necatis, partim pulsis, rebellant iterum. Quam rebellionem Vuladislaus vt primo statim ortu opprimeret, tumultuarijs copijs coactis, media hyeme, magnis itineribus ad fines eorum peruenit. Quos vbi munitionibus sese tuentes, aut in syluas atque paludes abditos, pugnandi copiam non facere animaduertit, partitus exercitum cum Sęcecho palatino Cracouiensi, & magistro militię, hostiles terras crudelem in modum vastauit ac depopulatus est. Reuertenti, apud Drenum nunciatur, hostes subsequi, nec longius quinque milliarijs abesse. Statuerant enim ij nostros nec opinantes, animaduersa ac despecta eorū paucitate, magna vi adoriri: & magna celeritate sese vndique cōuolātes, collegerant. Debilitabat principis animū, hostium multitudo: sed cedere nō tam iustis hostibus, quàm fugitiuis & rebellibus seruis, turpe sibi Poloni milites & infame ducebant: Barbarorum rabiem, ni mox reprimatur, efferatam, in tergis cedentium hæsuram, & Poloniæ vicissim infesta arma facesq; illaturam. Dictis in consilio castrensi sententijs, vicit ea quæ censebat, occumbendum potius honestè, si ita sors ferat, quàm per summam turpitudinem concedendam esse

vltro

Pomeranicū & Prussicū bellum.

Pomerani & Prusi victi, victori Poloni sese subdunt.

Pomeranorū & Russorū rebellio.

Pomeranicū bellū alterū.

Drenū arx.

vltro sæpius à se victis victoriam. Itaque conuersis signis pugnam flagitant. Vbi in conspectum ventum est, magna vociferatione, magnoq; impetu nostri in hostē feruntur. Concurritur vtrinque infestis, & obstinatis ad vincendū aut moriēdum animis. Nostri peritia rei militaris hostium vim sustinebāt: illi contrà abūdante multitudine, integros in sauciorū ac defatigatorū locum submittebant. Pugnatum, est à manè vsque ad vesperam, neutrò inclinante victoria: nisi quod nocte prælium dirimente, aduersarij pro victis, nemine persequente, discessêre. Tantus autem erat ardor vtrinque in militibus, vt perpauci viui caperentur, sed omnes aduersis pectoribus vulnera mortemque exciperent. Dies, quo hæc acta sunt, fuit pridie eius diei Dominici, qui Christianis Palmarū nomine celebris est. Postero die dilapsis hostibus, cōsultant nostri, quid porrò faciāt: instentné perculsis & perterritis, nec vllum dent respirandi & & colligendi sese spacium: an potius abacta & ablata præda, quæ ingēs erat, domi sese prius exonerent, & mox aucto mercenarijs militibus, qui è Boemia & Vngaria expectabantur, exercitu, commodiore anni tempore, maiore vi hostem adoriantur: neque pauci multos in solo ipsorum inuadentes, sæpius fortunam periclitentur]. Huic sententiæ facile omnes assensi sunt: & mouebat illud quoque plurimos, quòd sacrum Paschæ tempus pro foribus aderat, quo Christianos impensius cultui diuino vacare oporteret. Itaque diuersi ex hostico discedunt. Nec ita multo pòst recreatis ab illa intempestiua expeditione iumētis, auctisq; tū domestico, tum externo milite copijs, Vuladislaus princeps Pomeraniam ingressus, hostem quærit: Quo nusquam in apertum prodeunte, vastat iterum agros pagosque & oppida quàm acerbissimè. Deinde Naclum arcem in primis munitam, quæ receptaculum erat Pomeranis, ad excursiones in Poloniam faciēdas valde opportunum, cū primo impetu capere non potuisset, eo quòd valido teneretur præsidio, operibus circumuallare instituit, vt obsessorum eruptiones reprimeret. Vbi res mira accidit. Nocturnis temporibus lucente luna, crebrò cernebantur ab excubitoribus nostris quasi armatorum hostium acies, ex apertis campis ad statiua nostrorum adequitantes & & incursantes: quas nostri exciti, raptimque correptis armis, satis habebant à fossis castrorum propellere, timore nocturnarum insidiarum. Cùm id sæpius acci-

Prælium anceps.

In Pomeraniā expeditio tertia Vuladislai.

Nakel.

Naclum arx obsessa.

Spectra nocturna.

deret, indignari nostri, inquietari sese, nec vsquam in apertum certamen prodire hostes: itaque nocte quadam, cùm itidem hostes adesse nunciarentur, fremebundi agminatim è castris sese proripuēre, diffugientesque casso labore longius persecuti sunt. Obsessi tumultu nostrorum exaudito, & excursione è castris animaduersa, erumpunt subitò, & ignem in opera atq; tuguria militum stramine arundineque contecta inijciunt: quo celeriter pluribus in locis sese diffundente, paucis, qui in castris manserant defendētibus, facilè opera cum magna castrorum parte conflagrarunt. Nocturnas vmbras illas fuisse autumant, quæ hostilis exercitus speciem ostentantes, Polonos ita diuino permissu exagitarunt, proptere quòd solenne omnibus Christianis quadraginta dierum ieiunium, priore expeditione, promiscuo ac temerario esu carnis & lactariorum, moribus & institutis Ecclesiæ catholicæ cōtemptis, temerauerant. Hoc incommodo accepto, nostri, quod hyems, quæ citius & asperius regiones illas affligit, iā instabat, tuguriaque amiserant, sine quibus vim & iniuriā hyberni cœli perferre non potuissent, simul quòd terrores illos nocturnos in religionē verterant, re infecta ab oppugnatione Nacli, iussu regis domos discedūt. Insequēti æstate rursus in eosdē Pomeranos, & mox in Prussos, infestis animis impetum faciunt: regionesque eorum, quæ quidē cultæ erant, quoquo versus quàm crudelissimè vastant, nulli neq; sexui, neque ætati hominum parcunt. His igitur fatigati fractiq; malis hostes, publico consilio deditionem fecerunt, misericordiā principis supplices implorarunt. Ille populariter adesse iussos, grauiter castigat: authores rebellionis edere imperat, & in eos supplicio capitis animaduertit: cæterā multitudinem metu soluit, & iusiurandum conceptis verbis dare sibi iubet. Ita perdomiti Prusi et Pomerani, ad tempus quieuerunt. Secutum est Boemicum bellum, quod vt temerè excitatum, ita citò, neque graui admodum exitu consopitum est. Vuratislaū Boemorum principem Henricus quartus imperator de consilij sententia Maguntię regē appellauerat, anno post Christum natū 1087. eique & posteris eius Poloniam omnem, in qua vterque ne tantillum quidem habebat, quantū pedis vestigio calcare posset, attribuerat. Vuratislao, ac deinde Cōrado item Vuratislai fratre, qui post fratrē regnum susceperat, intra paucos mēses vita defunctis, Prædislaus Vuratislai

Castra Polonorum incensa.

Ieiuniū Quadragesimæ temeratum.

Obsidio Nacli relicta.

In Pomeraniam quarta expeditio.

Pomeranorū & Prussorū deditio.

Boemicum bellum.

Boemiæ rex Vuratislaus.

1087. ann.

Cōradus dux Boem.

Prædislaus dux.

filius

filius ex Vngaria, vbi iustam patris iram fugiens exulabat reuocatus ſucceſſerat. Neque is tamen, ac neque Conradus, neque ſuccedentium pòſt principum quiſquam, vſque ad Vuladiſlaum, regium nomē vſurpauit. Is ergo Prædiſlaus immemor neceſſitudinum, quæ ipſi cum Vuladiſlao intercedebant, ſiue perſequēdi imaginarij illiꝰ iuris cauſa, & ſpe occupandi aliquid de Polonis, ſiue prædæ cupiditate, Poloniæ fines cum infeſto exercitu inuaſerat, Vuladiſlao principe Pomeranico & Pruſſico bello, quod modò expoſuimus, implicato: omnemque eam oram, quæ ab Albi fluuio, & Grecio ſiue Gradecio, vt vocat Hagecus, arce, quæ tunc in Polonorum ditione erat, quemadmodum vult Ioānes Dlugoſſus, vſque ad Odram amnem pertinet, copioſam diuturna pace & abundantem, incēdijs & populatione diuexauerat. Hanc iniuriā vlturus Vuladiſlaus, quoniam tunc per anni tempus cōmodè bellum gerere non poterat, proximè conſecuta æſtate, qui fuit annus à Chriſto nato 1094. exercitum in Morauiam, Conradi principatu in vnius principis ditionem cum Boemia redactam, mittit: eique Secechum palatinum Cracouienſem, præſtantem in re militari virum, præficit. Ipſe enim aduerſa valetudine, & pedum dolore proficiſci ad eam expeditionem prohibebatur: nec tamen volebat inſtitutum bellum differre. Mandata cùm dabat Sececho proficiſcenti Vuladiſlaus, aderat fortè Boleſlaus filius, nonum tunc agens annum, attentoque animo omnia hauriebat: & in leonini catuli morem, qui teneris etiamdum vnguibus, laniatu tamen iam gaudet, generoſum pueri pectus belli gloriæque cupiditate impendio exardeſcebat. Neque diutius animo conceptam flammam ferens, genua patris amplexus, & collo eius implicatus, vix magnis precibus, oſculis & blanditijs eum exorat, vt cum Secechoad id bellū mittatur. Sececho pueri cura mandatur. Vbi ad exercitum ventum eſt, puer ſingula quæ fiebant curioſius obſeruare, verſari inter ordines, omnibus arridere, æſtum imbremque pati, vigilare, humi cubare, vigilias cum Sececho obequitare, aliaq; multa præter ætatem facere, ferreque: ita vt indoles illa ſtudiumque pueri, futuram eius magnitudinem non obſcurè portenderet. Vaſtata igni ferroque aliquò vſque Morauia, & paucis hoſtiū turmis, quæ ſeſe noſtris tulerant obuias, aliquot prelijs ꝓfligatis (munitionū.n. oppugnatione abſti-

Prædiſlaus Poloniam infeſtauit.

Odraſt.

1094. ann.

Morauia Boemiæ rurſus iuncta. Secechus palat. Cracouienſis.

Boleſlai pueri indoles generoſa.

re Vuladiſlaꝰ iuſſerat) reduxit cum Boleſlao copias Secechus, præda onuſtas. Hagecus more ſuo fingit, Vuladiſlaum illa tā acri Prędiſlai in ditionem ſuā inuaſione conſternatum, ſtatim auertēdi belli cauſa oratores ad eum tributo duorum annorū miſiſſe, deincepsque perpetuò ſe & poſteros ſuos Boemorum principibꝰ vectigales fore promiſiſſe, atque ita pacem impetraſſe. Homo ridiculus, cui pueriliter & leuiter tanquam inter aniculas garrire ſtudium eſt. Nec tamē memorat is, quomodo aut quando tributum illud ante id tempus Vuladiſlao fuerit impoſitum: quod quaſi debitum etiam ſuperiori anno, dependiſſe eum ſcribit. Reuertente è Morauia Sececho & Boleſlao, magna fuit inter patrem & filium gratulatio. Nec diu tamen à bello feriati ſunt. Nam cū arcem Medireciam à Pomeranis ſiue Caſſubijs quibuſdā priuato cōſilio interceptam eſſe, ex eaq; latrocinia in ſubiectas oras, & quicunque eà iter facerent, exerceri nūciatum eſſet, difficulter quidem, ſed tamen impetrat rurſus à patre Boleſlaus, vt ſibi cum exercitu ad recuperandā Medireciam, & coercendos prædones ire liceat. Summa tamen rerū, & adminiſtratio belli, ipſeq; adeò tirunculus Boleſlaus, Secechi curæ fideique cō mittitur. Nec mora, operibus à caſtris ad arcem ductis, quatit murum aries: cuius non exigua ruina cùm paucos defenſores partim oppreſſiſſet, partim debilitaſſet, mutilaſſetque, cæteri diffiſi rebus ſuis & liberam cum ſingulis equis & ſarcinis abitione pacti, arcē dediderūt. Recepta & refecta arce, dimiſſoq; exercitu, Secechus & Boleſlaus intra dies non ita multos ad Vuladiſlaum ouantes reuertuntur. Felix admodum ſibi eſſe Vuladiſlaus tali filio videbatur. Sed fortuna, quę nihil ex omni parte beatum, nihilque ſtabile in rebus humanis eſſe ſinit, felicitatem eius nonnulla ex parte contaminauit. Valebat plurimum apud eū gratia & authoritate Secechus, idq; nonnullo ſuo merito: magnamq; potentiam ſibi cōpararat, ita vt ex eius ferè nutu Reſpub. omnis & princeps ipſe pēdere videretur. Magnam ea res ipſi apud nobilitatē Polonā inuidiā cōciliauerat: maius ipſe ſibi indies odiū intolerabili faſtu ſuo, & immoderato dominatu conflabat. Itaq; cōplures ab eo bonis exuti, proſcripti, aut aliqua inſigni iniuria vel cōtumelia affecti: multi item potentiam & importunitatem eius reformidātes, aut neceſſarios afflictos ſecuti, ſolum verterāt. Quibus omnibus apud Boemos tutus erat receptus, Præ-

dis-

Pomeranicā ſiue Caſſubica expeditio.

Miezirzecz.

Medireciā recepta.

Secechi Palatini potentia & acerbitas, occaſio rerum nouarum.

diſlao principe comiter & benignè eos recolligente. Quos ex crebris ſermonibus & querelis, vbi irarum aduerſus Secechū, & ipſum adeò Vuladiſlaum, (quòd tantum is Sececho indulgeret) plenos eſſe, & patria ægrè carere animaduertit, odium ſuum in Polonos conceptum exatiare, damnaque ab eis accepta alieno periculo vlcum ire cupiens, facilè ægros animos eò, quò ferebantur ipſi ſua ſponte, impellit, nempe vt armis patriam repetant. Auxilia pollicetur: ducem quoque ſatis, vt videbatur, opportunum ad eam rem ipſis edit, Sbigneum Vuladiſlai principis filium nothum: quem pater literis à puero vtcunque imbutum, propter nouercale odium, & veritus ne quid is poſtea negocij Boleſlao, quem poſterius ex iuſta vxore ſuſceptum in ſpem principatus alebat, faceſſeret, in Saxoniam relegarat, & monaſticę vitę addixerat. Eū igitur è monaſterio exactū, ducē ſibi exules Poloni adſciſcūt, & Vuratiſlauiam cum eo & cum auxilijs Boemorum & volūtarijs Saxonibus contendūt. Obtinebat præfecturā Vuratiſlauienſem Magnus, comes illuſtris & ſpectatæ ꝓbitatis, cui ſimultas etiam nōnulla cū Sececho interceſſerat. Ad eum præmittunt exules legationem, recipi ſe & Sbigneum principis filium poſtulātes. Nolle ſe patrię bellum facere, ne que principi optimo & mitiſſimo: parentum, cōiugum, liberorum, tectorū ac domorum ſuarū, ipſius denique patrię aſpectu iucundiſſimo diutius carere non poſſe: vnde non ob aliquod ſcelus ſuum, neque iuſta principis indignatione, ſed per ſummam Secechi iniuriam, & impotentem ſuperbiam eiecti eſſent. Ipſum quoque Magnum, multo præſtantiorem dignioremque Sececho virum, ſcire ſe tāmē haud penitus expertē eſſe illius iniurię. Ne pateretur ſe in exilio cōſeneſcere: néue ipſe deterioris dominatū ferret, ſua que patientia aleret. Miſeraretur vel Sbigneum principis filiū, qui Secechi opera ſuaſuq; ab oculis patris auulſus, & in monaſterium, quaſi in carcerem quendam ærumnoſum, retruſus eſſet. Cauendū eſſe, ne homo ambitioſus eadem audacia alterum quoque principis filium circum ueniat, dominatumque Poloniæ, non ex pectata etiam Vuladiſlai morte, inuadat. Frangendis Secechi conatibus atq; potentiæ neminem aptiorē fore, quàm principis filiū, iuuenē magni animi conſilijque & Sececho infenſum. Eum igitur Magnus neceſſario illo ipſius tempore beneficio ſuo ſibi deuinciret, per quem eum locum adipiſci poſſet, quem tunc Sece-

Prædiſlai Boemorum ducis odium in Polonos.

Sbigneus nothus principis filius monachus.

Sbigneus dux exulū.

Exules Poloniā repetūt.

Magnus præfectus Vuratiſlauienſis.

chus obtineret. Quieturos ſe cum illo eſſe Vuratiſlauiæ, quo facilius è propinquo reuocationem à benigno & clementi principe impetrare poſſent, & reuocati accurrerent. Hac legatorum poſtulatione, iuſta in ſpeciem, & honeſta, aliquantum permotus Magnus, tamen ne quid imprudens contra fidem & officium ſuum faceret, conuentu Vuratiſlauiēſis territorij ciuitatiſque celeriter conuocato, rogat ea de re ſentētias. Exoſum erat vulgo Secechi nomen: miſerebantur exulū gentilium pleriq;, & neceſſariorum ſuorum: miſerebantur Sbignei: audierant magna eſſe principem erga ſuos indulgentia: non oportere ſeſe in patrem & filium medios interponere. Alioqui hunc offenſuros, ab illo autem paruam vel nullam gratiam inituros. Tum autem verebantur, ne hoſtes eos in agris experirentur, quos hoſpites & amicos recuſarent. Ita de conuentus ſententia, Magnus exulibus aduenientibus portas vrbis aperit: Sbigneum honorificè in arcem deducit, omniaque ad victum abundè ipſi ſuppeditat. Quæ cùm ad Vuladiſlaum principem perlata eſſent, commotus animo maiorem in modum, mittit certos homines, qui Magnum & Vuratiſlauienſes ſuis verbis caſtigent, fideique & officij admoneant, eoque prætextu ocioſè & accuratè rem omnem & conſilia exulum cognoſcant. Reſponſum eſt à Vuratiſlauienſibus: Se non hoſtem, ſed filium principis recepiſſe: putaſſeque gratum id fore principi, à cuius fide non receſſiſſent, neque auelli ſe à quoquam omnino paſſuri eſſent. De exulibus autem orare vt optimus princeps, calamitoſos homines clementia ſua, redituque in patriam dignaretur, néue deſperatione ſalutis ad duriora conſilia capeſſenda eos cogeret. De Secechi crudelitate eos queri: cum ne plus pateretur poſſe, quàm ipſe ſibi ſumat princeps: ne omnium voluntates propter vnum hominem, qui dominatum omnem ad ſe tranſtuliſſet, pergat offendere. Hæc miſſi, principi referunt. His addunt, parum ſe abfuiſſe, vt lapidarentur à conuentu, cùm Secechum purgare vellent. Non ceſſandū ſibi ratus Vuladiſlaus, neque patientia ſua confirmandū vires & auſa exulū, raptim quātas poteſt copias cogit: cū ijs ipſe, quāuis infirmus, proficiſcitur. Nam Secechū quo minus mitteret, in cauſa illud fuit, quòd verebatur ne plus incommodi eius odio & inuidia acciperet. Porrò Boleſlaus tener adhuc erat, necdum aptus adminiſtrando bello: & metuebat pater, ne

Sbigneus Vuratiſlauiam occupat.

Vuratiſlauienſis conuicti poſtulata à principe.

Vuladiſlai expeditio contra exules.

is à fratre, cuius ambitio & audacia iam
ſeſe ipſa prodebat, inſidijs appeteretur. I-
taque reliquit eum Cracouiæ cum Vois-
lao, quem puero cuſtodem, & curatorē,
& quaſi magiſtrum dederat. Vbi de prin-
cipis aduentu Vuratislauienſes certiores
facti ſunt, vniuerſa multitudo nobilium
pariter & oppidanorum, obuiam ſeſe i-
pſi effudit cum Ziroslao epiſcopo, veni-
am errati petens. Reſalutata comiter pro
tempore multitudine, princeps patens
oppidum & arcem ingreditur. Deinde
aduocata concione, clementer obiurga-
tis omnibus, culpã remiſit: cæterùm Ma-
gnum à præfectura amouit, & pro eo Vo
islaum Boleſlai pædagogum abſentem il
lis præfecit. Pridie quàm Vuratislauiam
adueniret Vuladislaus, Sbigneus cũ ſuis
inde profugerat, & Cruſuiciam conten-
dit, frequens adhuc ea tempeſtate & co-
pioſum oppidum. Eum igitur Vuladis-
laus, dies aliquot commoratus Vuratisla
uiæ, perſecutus eſt: veritus, ne ille vicino-
rum Pomeranorum, ad nouãdas res pro-
cliuium, auxilijs ſeſe cõfirmaret. Nec eũ
fefellit opinio. Cognito enim aduentu &
conſilio Sbignei, magna mox vis Pome-
ranorum, ad eum confluxit: quorum il-
le ſuaſu atque fiducia hoſtilem prorſus
animum aduerſus patrem induit. Veni-
enti, cum ſeptẽ aciebus inſtructis ad mar-
ginem Gopli lacus, qui Cruſuiciam in in-
ſulæ modum ambit, occurrit. Nec mora
expedit & Vuladislaus ordines: canunt
vtrinque ſigna: concurrunt infeſtæ acies.
Acrius multo pugnabant ipſi exules, vt-
pote in ſuo periculo, quàm auxiliarij. Ibi
ſors gentiles etiam, neceſſarios, agnatos
& fratres inter ipſos commiſit, vt manus
inter ſe conſererent, ita vt neceſſe erat in
ciuili bello accidere; cædunt, cædunturque.
Ad extremum acrius inſtantibus
ijs qui cum Vuladiſlao ſentiebant, fu-
ſi aduerſarij, maxima pars in lacum com
pelluntur: ibique vel à perſequentibus
trucidantur, vel aquis merguntur. Ma-
gna ea ſtrages fuiſſe memoratur, ita vt
aqua eius lacus cruore & cadaueribus in-
fecta, vſibus hominum & iumentorum
aliquandiu pòſt apta non eſſet. E Vula-
diſlai exercitu non ita multi deſiderati
ſunt: vulnerati fuêre plurimi. Sbigneus
fuga in vrbem relapſus, viuus in poteſta-
tem patris venit. Oppidum quòd recep-
tum ipſi præbuiſſet, militi in prædam
conceſſum: & ex eo tempore in eam, quę
etiam nunc cernitur, ſolitudinem reda-
ctum eſt. Dimiſit deinde Vuladislaus
exercitum, Sbigneumque in cuſtodiam
Sececho dedit: ipſe in Maſouiam inde

Voislaus pædagogus principis.
Vuratislauienſibus venia data à principe.
Magnus præfectura amotus.
Sbignei fuga.
Prælium inter patrem & filium.
Goplus lacus.
Sbigneus captus.
Cruſuicia direpta.

diuertit. Vnde cùm Gneſnam ad baſili-
cæ dedicationẽ à Martino archiepiſco-
po inuitatus, cum multis proceribus, &
aliquot epiſcopis veniſſet, eorum preci-
bus expugnatus, veniam Sbigneo dedit:
filium agnouit, & liberaliter apud ſe de-
inceps habuit. Nec ita multo pòſt cum
Boleſlao legitimo filio, peſſimo exem-
plo, & magno reipub. malo, honore eum
exęquauit, & quibus finibus vterque poſt
ſe principatum obtineret deſignauit. Cui
rei diſſenſio ipſorum occaſionem dedit.
Nam quo tempore baſilica Gneſnenſis
dedicabatur, Pomerani ſiue Caſſubij, qui
Marchiani nunc vocantur Santocum ar
cem penè interceperant. Re enim cũ pau-
cis proditionis conſcijs conſtituta, no-
ctu intromiſſi, cæteros arcis cuſtodes dor
mientes trucidare parabant. Verùm ter-
rore diuinitùs, vt creditum eſt, quaſi equi
tis armati cum ſtrepitu & impetu in ip-
ſos incurrentis oblato, perculſi, dum pa-
uidi & locorum ignari in tenebris diſcur
ſant, à cuſtodibus ſtrepitu atque trepita-
tione excitis conciſi ſunt. Hoc facinus
vlturus Vuladislaus, ambos filios cum
exercitu in Pomeranos miſit. Qui cùm
diſſidere cœpiſſent, nulla re memorabi-
li geſta citò ad patrẽ reuerterunt. Hac igi
tur diſſenſione ipſorũ motus pater, ac ve
ritus, ne magis in dies inter eos odia gliſ-
cerent, certos principatus fines vtriq; de-
ſcripſit. Cæterùm interea dum Vuladis-
laus Sbigneum Cruſuiciã perſecutᵘs erat,
Prædiſlaus Boemorum dux, ad omnem
occaſionem, qua Polonis noceret, atten-
tus, ſimul vt exulibus promiſſum præſta-
ret, cum tumultuaria ſuorum manu ra-
ptim in eam orã, quę ad Nyſſam fluuium
eſt, prædabundus excurſionem fecit: Bar-
dum arcem defenſoribᵘs vacuam, vt in pa
ce, nullo negotio cepit, & exuſſit. Aliam
ipſe in rupe quadam eminenti & vndiq;
pręrupta, loco opportuno celeriter con-
ſtruxit, & Cameneciam appellauit: reli-
ctoque ibi aliquanto præſidio, cũ reliquis
copijs domum ſe recepit. Verùm hoc an
tè, quàm Sbigneus in gratiam à patre re-
ciperetur, acciderat. Tertio autem anno
pòſt fama vulgatur, Boemum compara-
re exercitũ, vt ex improuiſo Poloniã in-
uadat. Contendit ſtatim Boleslaus volũ-
tate patris, cum expedita manu, quam ex
tempore cogere poterat, ad tutandos fi-
nes, & vim Boemi propulſandam: non
expectandum ſibi eſſe ratus, dum aliquo
prius ille incommodo Poloniam affice-
ret. Adueniens nullũ tumultum, nullũ
metũ reperit apud ſuos, q̃ Boemis & Mo-
rauis erãt finitimi. Miſſi exploratores, pa-
cata

Sbigneus in gratiam receptus, & Boleslao exæquatus.
Pomerani Santocũ ad orci repellun tur.
Diſsidiũ Sbignei cũ Boleſlao.
Boemi Sileſiam inuadunt.
Niſſa fluuius.
Bardum captum & incenſum.
Camenecia arx in Sileſia.
Rumor falſus Boemicæ excurſionis.

cata eſſe omnia apud Boemos referunt.
Ibi rumor à paucis (ex inuidiáne vel o-
dio confictus, an ex vero timore ortus,
neſcio) mox tota peruaſit caſtra: vnoquo
que, vt fit, addente aliquid ijs, quæ ab alijs
acceperat: nimirum, famam illã de mo-
tu Boemorum à Sececho ſparſam eſſe,
vt conflato adoleſcentis temeritate bel-
lo, periculo ipſum obijceret, aut à patre
duntaxat ſeiungeret: ipſe interim liberi-
us potentiam ſuam ſtabiliret, omniaque
ad inuadendum principatum, & ad ex-
itium abſentis Boleſlai compararet. Erat
enim Secechus homo callidus, præpotẽs
& factioſus: magnas habebat clientelas:
cum multis proceribus neceſſitudine &
affinitate ſeſe implicauerat: complures
propinquos & gẽtiles ſuos ad multos ho
norum gradus euexerat: præfecturas re-
gias pleraſq; per ſuos, & per ſe ipſe admi-
niſtrabat. Is porrò erat faſtus & ambitio
hominis, & ſublatus ſecũdis rebus, & nõ-
nullis in rempub. meritis animus, vt rem
veriſimilem faceret, eùm in pręſenti illo
rerum ſuarum ſtatu acquieturũ non eſſe:
neque æquo animo laturũ, vt minus va-
leret gratia apud iuuenes, quàm apud pa-
trem: quos animaduerteret ſuo merito
nõ optimè in ſe animis affectos eſſe. Au-
gebat ſuſpicionẽ & illud, quod Voislaus
Boleslao de more ad expeditionem illã
comes non iuerat. Nam & is Sececḥi co-
gnatus erat. Extollunt apud Boleslaũ in
immenſum omnia ij, quorũ animos vel
iniuria aliqua, vel nimia potentia Sece-
chi offenderat, quiq; creſcere ipſi aliena
inuidia volebant, & qui impenſius Sbig-
neo fauebant, quorum fortaſsis illud e-
rat commentum aduerſus Secechum. Et
facilè ambitioſi adoleſcẽtis in eum iram
exacuunt. Fremitur totis caſtris: indignũ
eſſe facinus, ab vno ſic omnes ludificari.
Non ferendum eſſe diutius impotentem
eius dominatũ, & intentas in capita prin
cipum ſuorum inſidias. Placet acciri Sbi-
gneum, quẽ ſciebant Sececho ob relega-
tionẽ & cuſtodiam infenſum eſſe. Aduo-
lat ille: initur ſocietas inter adoleſcentes
aduerſus Secechũ, dato & accepto inui-
cem iureiurando: patrem aut exorandũ
ſibi eſſe ſtatuunt, aut terrore exercitus co-
gendum, vt Secechũ à ſe, & ab adminiſtra
tione reipub. penitus amoueat. Vura-
tislauiam in primis in poteſtatem ſuam
redigunt, propterea quòd Voislaum præ-
fectũ eius vrbis cũ Sececho ſentire crede-
bãt. Ibi dum cætera cõparant, venientem
fortè Voislaum, rerũ omnium ignarum,
vrbis aditu prohibent. Mirãti, & cauſam
ſciſcitanti, proditio & inſidiæ obijciũtur.

Secechi inuidia.
Secechi opes & ingenium.
Conſpiratio contra Secechum.
Voislaus præfectura amotus.

Purgare crimen cupiẽs, non auditur. Re-
pulſus, ad Vuladislaum in Maſouiã ma-
gnis itineribus cõtendit. Degebat is tunc
apud Zarnoueciã, vicum ignobilem. Nec
multo pòſt adſunt Boleslaus & Sbigneus
cum copijs ſuis: haud longè à vico caſtra
metantur: miſſis legatis, conſtantẽ fidem
& pietatem ſuam erga patrem plurimis
verbis, & iureiurando aſſeuerant: inuidi-
oſam & intolerabilẽ omnibᵘs Polonis Se-
cechi potentiã, maximo cũ contemptu &
dedecore principis coniunctã, & ad prin-
cipatum iam adſpirantem, atque adeò
graſſantem exaggerant: inſidias ſibi ab
eo comparatas, & manifeſtè à ſe depre-
henſas eſſe: orant, ne inultum ſcelus il-
lud & læſam maieſtatem ſuam eſſe patia
tur. Per omnia ſe patrem indulgentiſſi-
mum debito honore & obſeruantia pro-
ſecuturos eſſe, eiuſque dicto audientes
fore. Cæterùm ſalutem ſuam, dignita-
temque ipſius minimè neglecturos, & in-
gratum atque ſceleratum Secechum vel
inuito patre perſecuturos. Idem ſecum
ſentire vniuerſam Poloniam, paucis ne-
ceſſarijs malefici illius exceptis. Videret
ergo pater, vtrum ne vni malefico, qui
ſe incantamentis dementaſſet, immode-
ratius indulgendo, plurimorum animos
offendere: an vnum illum Deo homini-
buſque exoſum, à ſe & à ſuperbo domi-
natu amouendo, cunctorum beneuolen
tiam retinere malit. Aderant epiſcopi
aliquot & proceres è vicinioribus locis,
qui ad primum noui illius motus nun-
cium, ad principem euocati accurrerant.
Ab ijs perſuaſum eſt principi, vt filiorum
poſtulata faceret potius, quàm vim & fu-
rorem multitudinis vnà cum Sececho
experiretur. Reſtitui poſtea Secechum in
ſuum locum, & iuuenes ei reconciliari
poſſe, vbi iræ eorum paulùm reſediſſent.
Itaque dat fidem princeps filijs, facturum
ſe de Sececho, quod poſtulaſſent. Ade-
unt ipſi ad patrem adoleſcentes inermes,
& læti euentu illo conſilij ſui: venerabun
di patrem ſalutant, & veniam cœpti ſui
non tam temerarij, quàm neceſſarij, vt i-
pſis videbatur, ſupplices petunt. Facilè in-
dulget pater, & mox in amplexus eorum
ruit. Secechus conſpectum eorum decli-
nans, diſceſſit ad arcem ſuam Secechoui-
am, foſſis atque propugnaculis bene mu-
nitã. Id vbi adoleſcentes cognouerũt, ſta-
tuunt eũ perſequi: neq; quieturi eſſe, niſi
aut ſublato illo, aut è Polonia pulſo, vide
bantur. Non poterat id pati Vuladislaus.
Itaq; nocte intẽpeſta traiecto clàm flumi
ne Viſtula, tribus tantũ miniſtris comita
tùs, ad Secechum cõtendit, præſentia ſua
peri-

Zarnouecia.
Legatio filiorum ad patrem principem.
Boleslaus & Sbigneus veniam à patre petũt.
Secechouia arx.
Secechi gratia apud Vuladislaum.

periculum à capite ipſius, quemadmodũ
credebat, depulſurus. Nec eum ſpes fefel-
lit. Cognito namq; patris cõſilio, adoleſ-
centes mutant conſilium: partitiq; in-
ter ſe copias, additiones à patre ſibi de-
ſtinatas, vterque proficiſcuntur: arces pri
marias, eiectis Sececni partium præfectis
& cuſtodibus, in poteſtatem ſuam reda-
cturi. Et Boleslaus quidẽ facilè, & nemi-
ne repugnante, Cracouia, Sendomiria, Si
radia, & alijs quibuſdã ſuæ ditionis muni

Ploſcum obſeſſum à Sbigneo.

tionibus potitus eſt. Sbigneus à Ploſco re
pulſus, Boleslai opem implorat. Nec mo
ratur ille: iunctis viribus Ploſcum obſide
tur. Interea Martino Gneſnenſi archie-
piſcopo, ſene optimo, interueniẽte & ad-
nitente, pax iterum inter patrem & filios
Secechi exilio ſancita eſt. Qui in Ruſſiam

Secechus in exilium pellitur.

exulatum abijt, & quamuis longo poſt
tempore placato Boleslao ab exilio re-
dierit, nunquã tamen ad priſtinum dig-
nitatis atque potentiæ gradum perue-
nit. Arces, quas occuparat Boleſlaus, pa-
tri reddidit. Interea perteſi quietis Pome
rani & Caſſubij, & cõmodam rerum no-
uãdarum occaſionem motibus illis Po-
lonicis oblatam ſibi eſſe rati, Santocum
arcem, noſtris ad reprimendos ipſorum
motus valde opportunam, per fraudem
intercipere conati ſunt: vbi dolus nõ pro
ceſſit, ac ne aperta quidem vis, alteram &
ipſi arcem è regione illius quæ à noſtris
defendebatur, magna celeritate excita-
rũt, vnde noſtros commeatu & pabula-
tione prohiberent, & ipſi liberius in Po-
loniam incurſiones facerẽt. Quod publi-
coné conſilio, an priuato quorundam la
trocinio factum ſit, incertum eſt. Valida
certè ea fuiſſe manus memoratur. In eos
mittit Sbigneum Vuladiſlaus cum iuſto
exercitu. Verùm is difficultate expug-
nandæ hoſtilis munitionis deterritus, re
infecta receſſit. Indignè id tulit Boleſla-
us excelſi animi adoleſcens: & mox cum
expeditis copijs profectus, ad hoſtem per
uenit. Pomerani ſuperioris temporis ſuc
ceſſu feroces, impetum in Polonos ex ar-

Pomerani à Boleslao adoleſcentulo victi.

ce faciunt. Quos fuſos Boleſlaus in ar-
cem, compellit: parumque abfuit, quin
cum fugientibus ſimul irrumperet. Re-
preſſi, & qui dudum noſtros obſidebant,
viciſſim obſeſſi, deſperatis rebus, incen-
ſaque munitione ſua, ſubobſcuræ noctis
ſilentio diffugêre. Celebris iam erat Bo-
leſlai fama apud exteros. Cuius admira-
tione ductus Prædiſlaus Boemorum
princeps, auunculus ipſius, conſpectum
eius expetebat. Fecit ille ſatis deſiderio

Boleslaus in Boemiam profectus.

eius, & à Santoco rectà ad eum profe-
ctus eſt. Nec minuit famam veniens: pau
cosque dies apud auunculum commora
tus, maiore beneuolentia & charitate
eum ſibi deuinxit: & Camenecia arce,

Camenecia arx in Sileſia Polonis donata.

quam ſupra Nyſſam amnem à Prædiſlao
munitam eſſe ſuperius memorauimus,
ab eo donatus, magniſque præterea mu-
neribus ornatus, quæ tamen ille plera-
que omnia mox inter milites diſtribuit,
in Poloniam ad patrem reuertit. Qui a-
lendam ſibi eſſe laude & honore præco-
cem adoleſcentis virtutem exiſtimans,
baltheo militari quatuordecim annos
natum cingere ſtatuit. Conuocati pri-
mores vtriuſque ordinis, Ploſcum ad
præſtitutam diem conueniunt. Interim
nunciatur, Pomeranos iterum ſumma
vi Santocum oppugnare: nec diutius no-
ſtri, qui erant in præſidio, hoſtiles im-
petus ſuſtinere poſſe dicebantur. Ibi
Boleſlaus cum equitibus, quos ad ma-
num tunc habere poterat, nequicquam
retinentibus patre & proceribus, celeri-
ter ad ferendam Santoco opem excur-
rit. Et continuato die noctuque itine-
re, ſummo diluculo in hoſtes ſecuros

Pomerani iterum profligati à Boleſlao.

ab ea parte irruit: inermes ac dormien-
tes vel contrucidat, vel capit: pauci fuga
elapſi ſunt. Ita ſumma celeritate confe-
cto bello, victor cum longo captiuo-
rum agmine, ampliſque ſpolijs, Ploſ-
cum ad intermiſſam celebritatem reuer-
tens, ingenti læticia patrem omneſque
perfudit. Et mox ſolenni ceremonia ip-

Baltheo militari donatur Boleslaus.

ſe primùm, deinde complures nobiles
iuuenes, qui virtutis aliquod ſpecimen e-
diderant, baltheis militaribus à Vula-
diſlao principe donati ſunt. Inſequenti

Ruſſorum excurſio in Poloniam.

anno Ruſſi ducibus Volodimiro Nouo
grodenſium, Dauide Olecho Pereaſlaui-
enſium, Volodoro Præmiſlienſium prin
cipibus, & Iaroſlao Iaropelci filio, cum
valido exercitu Poloniæ fines inuasêre,
& ad Viſtulam vſque excurſionibus lon-
gè lateque factis, ingẽtem prædam & ma-
gnum captiuorum numerum abigebãt.
Hos Boleslaus tantiſper dum raptim co-
pias cogit moratus, iam extra Poloniæ
fines vno agmine euntes, & nihil hoſtile
à tergo metuentes conſecutus, nocte in-
tempeſta, dum feſſi potique dormiunt,
ſublato ad terrorẽ hoſtium clamore ado
ritur. Nec magni erat negocij, quãuis lon
gè paucioribus, re ſubita trepidãtes ſupe-
rare. Ad fugã ſpectabãt omnes, reſiſtebat
nemo: nec tamen fugæ conſilium expli-
cabant, veriti, ne ſubducentibus aſpectũ
hoſtiũ tenebris, in inſidias ſeſe præcipita
rent. Impeditos cædunt noſtri: neq; cap-

Rußi superantur à Boleslao.

tiui ceſſant, ſed ſciſſis ruptiſque vinculis
obuios quoſque vel obtruncant, vel ijſdẽ
quæ

quæ ipſi dudum geſtarant, vinculis con-
ſtringunt. Ita longè maiore, quàm pro
numero noſtrorum, ſtragẽ fuſi Ruſſi, te-
meritatis & perfidiæ ſuæ pœnas dedêre.
Duces tamen noctis præſidio cum paucis
effugêre. Sequenti anno, qui fuit à Chri-

1102. ann. Vuladislai principis mors.

ſto nato milleſimus centeſimus & ſecun-
dus, Vuladislaus morbo & angore confe
ctus obijt, pridie Nonas Iunij, cùm vigin-
ti regnaſſet annos, vixiſſet propemodum
quinquaginta nouem. Scribit Dlugoſſus,
opinari nõnullos, qui ante ſe ſcripſerint,
eum à Sbigneo filio dolo interemptum
eſſe. Solenni quidem pompa ab ambobus
filijs, & magna procerum atque nobilita-
tis frequentia in baſilica Plocenſi ſepul-
tus eſt. Mortem verò eius non eodẽ mo-
do tulêre filij. Nam Boleſlaus quidẽ mœ
rori ac luctui totum ſe dedit: Sbigneus

De theſauro controuerſia fratrum.

verò omnibus rebus poſthabitis, faculta-
tibus & theſauro manus iniecit, totũ ſibi
vendicans: propterea quòd is in arce Plo-
cenſi, quæ ipſi erat deſtinata, eſſet recon-
ditus. Tandem epiſcopis & procerib⁹ me
dios ſeſe interponentibus, conuenit, vt
æqualem vterque partem acciperet.

BOLESLAVS TERTIVS, COG-
nomento Criuouſtus.

PErſolutis Vuladiſlao principi iuſtis,
nihil eorum mutatum eſt, quæ is vi-
uens de principatu conſtituerat. Conceſ-

Poloniæ diuiſio.

ſit enim Boleſlaus Sbigneo fratri Maſo-
uiam atque Cuiauiam, & Lencicienſem
tractũ: cætera ipſe cum ſummo imperio
obtinuit. Nam quod Dlugoſſus maiorẽ
Poloniam, hoc eſt, Poſnanienſem & Ca-
liſſienſem tractum, Sbigneo adiungit, nõ
admodum veriſimile eſt, Vuladislaum
maiorem portionem, & ipſam Poloniæ
totius vetuſtam metropolim Gneſnam,
quæ in maiore Polonia eſt, notho potius
quàm legitimo filio attribuiſſe. Nec ſanè
quicquam negocij Boleslao prius, quàm
in ſuam poteſtatem paternum omnem
principatum redegit, cum Pomeranis at-
que Pruſſis, quod paulo pòſt exponemus,
fuiſſet, ſi maior Polonia cum Cuiauia &
Maſouia, quæ oræ populos illos à cætera
Polonia diſiungunt, in Sbignei ſortem

Boleslai mores.

ceſſiſſet. Tanto autem patris deſiderio Bo
leslaus tenebatur, vt diu lachrymis & fle-
tibus non temperaret: geſtabatque de col
lo ſuſpenſam in pectus auream laminã,
in qua nomen & imago patris inſculpta
erat, qua ſubinde memoriam eius ſibi re-
fricaret: & quicquid vel faceret, vel loque
retur, ſic ageret, quaſi inſpiciente omnia,
& exaudiente patre: ita vt ſumma in iu-
uene exiſteret modeſtia & verecundia.
Exacto luctu annuo, ſuadẽte & orante ſe-

Boleslai vxor.

natu vxorem duxit Sbislauã Suentopel-
ci ſiue Stopolci Michaelis (ſic eum Ruſſo
rum annales vocant) Kiouienſium prin-
cipis filiam: non ſine indulgentia tamen
Pontificis maximi, ne propter interce-
dentem cognationem inceſtæ eſſent eæ
nuptiæ. Fuit enim Suentopelcus hic Izas-
lai filius: is porrò Iaroslai: cuius ſoror ger
mana eodem patre Volodimiro, ſed alia
tamen matre orta, Dobrógneua, pater-
na Boleslai huius auia fuit. Eas nuptias
Sbigneus non modò non cohoneſtauit,
ſed penè defœdauit & interturbauit, ſi e-

Sbignei improbitas.

uentus conatui reſpondiſſet. Etenim im-
proba mens, malus animus, cùm frater-
næ gloriæ inuideret, atque ad vniuerſum
principatum adſpiraret, moliebatur fra-
tri exitium. Boriuoius Vuratislai filius è

Boriuoius Boemorum dux.

Suentochna Polona vxore, tunc in Boe-
mis poſt Prædislaum fratrem, Vngara
matre natum, ſuorumque fraude occi-
ſum, principatum tenebat. Ad eum ſe
contulit Sbigneus: perſuaſit precibus &
pecunia, vt ſub nuptiarum tempus in Bo
leslai ditionem inuaderet. Ad Græcium

Grez. Boemorum contra Polonos expeditio.

arcem iam Boemi peruenerant, cùm ſu-
bitò murmure & fremitu caſtra complẽ-
tur, ad iniuſtum ſe bellum contra cogna
tos & confœderatos duci: minimè neceſ-
ſaria expeditione, nec minoribus prope-
modum, quàm in quos eant, Polonos,
incommodis, ſe ab auaro principe ſuo cõ
fici. Boriuoius vbi videt, alienos eſſe ab
illo bello Boemorum ſuorum animos,
reduxit exercitũ. Ita conatus ille primus,
ſumptusq; Sbignei tum incaſſum cecidit;
niſi quòd in ſequentem annum bellum

Poloni infeſtant Morauiam.

tamen conflatum eſt. Nã Boleslaus incur
ſione illa Boemorum prouocatus, primo
vere coegit exercitium, eumque mox du-
ce Zelislao miſit in Morauiam. Nam ip-
ſe ne vnà proficiſceretur, magnis precib⁹
à proceribus & noua nupta exoratus eſt:
Iamq; Zelislaus perua ſtata tripartito ag-
mine Morauia, ingẽti præda onuſtũ redu
cebat exercitũ, cũ certior fit, Suentopelcũ

Suentopelcus Morauorum dux.

Morauorũ ducẽ cũ magnis copijs à tergo
venientẽ, non lõgius duob⁹ miliarijs à ſe
abeſſe. Itaq; p̃miſſis impedimẽtis atq; cap
tiuis, ſigna cõuertit, & inſtructa acie ma-
nus cũ hoſte cõſerit. Pugnatũ ęquo marte
aliquãdiu, plurimumq; humani ſangui-
nis vtrinq; fuſum eſt, ducib⁹ vbiq; præliũ
inſtaurãtib⁹. Ad extremum neutrò incli-
nante victoria, vtrique mœſti & ꝑ victis
ſe gerentes, illi quidẽ retroceſſêre, noſtri
verò cum pręda incolumes in Poloniam
ſeſe recepêre. In eo prælio Zelislaus, dũ
ducis

ducis pariter atque militis officio fungitur, dextram amisit. Quē Boleslaus princeps collaudatum pro meritis & virtute, aurea manu donauit.

Zelislaus virtutis ergò donatus aurea manu.

Nec longa quiete data militibus, iterum eadem æstate Boleslaus ipse trāsmissis mōtibus atque syluis, quibus ea prouincia à Polonia & Silesia versus occidentem solem disiungitur, incursionem in Morauiam fecit: exustisque, nemine resistente, plurimis vicis atque pagis, aliquanto tamen minorē prędam quàm Zelislaus reuexit: propterea quod agrestes à Sbigneo, vt creditum est, de aduentu Boleslai certiores facti, in montana & vastas syluas cum gregibus & armentis sese occuluerant.

Morauia iterum vastatur à Boleslao.

Reuertente & ouante ex Morauis Boleslao, legatus Pontificis maximi Gualto episcopus Beluacensis in Poloniam venit: adhibitaque scelerum ac flagiciorum indagine & correctione, fauente & adiuuante principe, duos episcopos Gnesnensis prouinciæ sedibus suis eiecit. Qui verò ij fuerint non liquet: nisi quod Dlugossus alterum ex ijs Ciaslaum fuisse suspicatur: qui Cracouiensem sedem permittente Boleslao sine authoritate Pontificis max. vsurpauerat.

Legatus Pōtificis max.

Episcopi duo depositi.

Geminata est autem Boleslao victoriæ Morauicæ lætitia, nato filio Vuladislao.

Vuladislaus filius Boleslao natus.

Quanquam contaminabant eam lætitiam Sbignei non obscuræ machinationes, à quo exciti esse Boemi, solicitati Pomerani, dicebātur: & rem credibilem faciebat, quod ipse cū suis copijs ad Boemicam expeditionem fratri præsto non fuisset. Dissimulabat tamen Boleslaus, & patientia sanare fratrem volebat. Cæterum Cassubios & Pomeranos è Polonia prædas agentes coercere, & insigniter vlcisci cupiens, æstate sequenti in Boemos expeditionem simulat.

In Cassubiā & Pomeraniam expeditio Boleslai.

Ad Glogouiam conuenire equites iubet. Inde conuerso itinere, per densas syluas septimis castris ad Colbergam, frequens & opulētum ea tempestate oppidum maritimū peruenit: & nocte in syluis quieti data, insequētis diei diluculo, vadato amne, qui oppidum præterfluit, & maiore copiarū parte ad subitos hostium impetus, si fortè eos aduentus suus non fefellisset, sustinēdos relicta, cum reliquis oppidū improuisò adortus est.

Colberga.

Iamque portas effregerat, cùm facto ab oppidanis concursu, recipere se coactus est: veritus, ne sui, pauci à multis, in quibus & pueri & mulieres bonā de domibus atq; tectis operā nauare possent, opprimerētur. Pleriq; enim è nostris prædæ cupidiores, ad suburbana diripiēda discurrerant. Primo tumultu dux hostiū, q̃ in eo tunc oppido cōmoratus erat, in fugā se eiecit. Boleslaꝰ castigatis ijs, quorū importuna prędę cupiditate factū erat, ne oppidū primo impetu caperetur, maiore deinde vi & omnibus copijs oppugnationē aggressus, vbi casso labore & vulneribus cōfici suos ab oppidanis strenuè mœnia defendētibꝰ animaduertit, direptis & incensis suburbanis, in Poloniam cum præda reuersus est: paucisque diebus quieti datis, cum ijsdem copijs inexpectatus in Pomeraniam rursus inuadit: Suatoborum maritimæ oræ ducem, socium & consanguineum suum liberaturus.

In Pomeranos altera expeditio.

Suatoborus Pomeranorum dux.

Nam is propter iniustum & crudelem dominatum captus à suis, in vincula coniectus erat. Itaque præmissis qui Suatoborum repeterent, ipse nō magno interiecto spacio cum exercitu subsequitur. Pomerani repentino hostium aduentu territi, Suatoborum dimittunt, & ad Boleslai castra perducunt. Boleslaus Suatoboro admonito officij sui, & nō optimæ erga se ante eum diem fidei, statim reduxit exercitum. Insequenti anno rursus missa cum Scarbimiro magistro militum, quem comitem palatij vocat Vincentius, aliquanta manu, Pomeraniā, nemine prohibēte, depopulatus est. nam ipse cum prædatoribus illis profectus non est.

Pomerania rursus vastatur.

Haud longè tamen à Pomeranorum finibus aberat. Reuertens è Pomerania Scarbimirus, ad principem contendit, ab equite quodam familiari suo ad nuptias pariter atque dedicationem templi inuitatum. Adueniens maiore lætitia explet conuiuium. Inde princeps hilarior, venatum se in syluam cum centum, non amplius, equitibus è conuiuio proripuit. Ibi in Pomeranos, qui tunc fortè raptim in Poloniam, sua damna compensaturi, incursionem faciebant, cùm incidisset, fugere turpe ratus, manus cum hoste, quamuis longè impar, conseruit.

Boleslai periculum & fortitudo.

Magnaque in eis strage edita, dum iterū atque iterum perrumpit hostile agmen, deficiēte ex vulneribus equo ipsius, & vno de comitibꝰ aliū equum ipsi suppeditante, vix cum triginta suis, inter quos & Scarbimirꝰ erat, saluus euasit, Pomeranis in stuporem versis, & persequi abeuntes nō ausis. Et mox ad suos peruenit, qui re cognita, correptis armis è conuiuio ad ferendam principi suo periclitanti opem accurrebant. Pomerani sine mora, omissa instituta incursione, quæ malè adhuc ipsis ceciderat, curriculo domos sese recepêre. Feruntur autem fuisse ad tria millia. Sic temeritas principis prosperum tamen euentum habuit. In ea pugna Scarbimirus valde consauciatus, dextrum etiam

iam oculum amisit.

Scarbimirus oculo priuatus.

Implet mox fama huius prælij atque periculi principis omnem Poloniam, multa (vt fit) veris affingens. Concurrunt ad visendum primores: obiurgant principem periculosæ temeritatis: orāt, in posterum ne sese, remque pub. in tantum discrimen pręcipitet.

Senatus Principem obiurgat.

Ille contrà, reprehensionē facti sui, quod iam infectum fieri nequeat, in aliud tempus, si ipsis videatur, differendam esse censet: hostem verò, si vicem suam, cæsorumque fratrum doleant, secum statim vt vlciscantur, hortatur. Annuūt omnes, & mox domos ad arma capienda dilapsi, quantum quisque copiarum ex tempore contrahere poterat, contrahunt. Acciuntur ex fœdere Russorum auxilia: cōducuntur etiam ex Vngaris mercenarij milites. Nunciatur interim Boleslao, Suatopelcum Boemorum principem cum valida equitum peditumque manu expeditionem parare in Poloniam. Erat autem is Suatopelcus, quem & Conradum dici reperio, Ottonis Morauorum ducis, cuius suprà meminimus, filius: qui pulso Boriuoio patruele, Boemorum principatum illis diebus inuaserat.

Suatopelcus siue Suatoplugus Boemorum dux.

Atque id eo liberius faciebat, quòd magni erant motus in Germania, bellumque ciuile primùm inter Hēricum eius nominis quartum Cæsarem, & Rudolphum ducem Sueuorum, Henrico viuenti à principibus Electoribus suffectum: deinde Rudolpho extincto, inter eundem Henricū, & filium eius Henricum, quem pater ipse imperij consortem & regem Germaniæ fecerat.

Germanici motus.

Hēricꝰ IIII & V. & Rudolphus Cæsares.

Is igitur Suatopelcus siue suopte ingenio, siue ob receptum è fuga Boriuoium Polonis infensus: siue adeò à Sbigneo subornatus, incursionem in Boleslai ditionem, dum ille Pomeranico bello distinetur, facturus esse dicebatur. Distrahebatur ancipiti consilio Boleslaus, Pomeranosné prius vlcisceretur, an Boemorum excursionem reprimeret. Hic salus multorum agebatur: illuc iustus dolor & ira pectus generosum impellebat, veritum ne crescerent hostibus animi patientia sua. Tandem aduenientibus Russis & Vngaris, vtrumque bellum persequi statuit. & Scarbimirum quidem cum parte copiarum in Pomeranos mittit: ipse cum reliquis ad saltum Hercinium, qui Boemiam terminat, Boemis obuiam ire pergit. Verùm ij cognito Boleslai occursu, quieuerunt: nec eos tunc sibi lacessendos Boleslaus existimauit. Scarbimirus vastatis, vt mandatum erat, Pomeranorum finibus, nemine obuiā prodeunte, exercitum præda onustū reduxit.

Pomerania vastata à Polonis.

Mentio facta Vngarorum admonet nos: vt ne prætereamus id, quòd in ipsorum annalibus reperimus. Tradunt ij, Almū Geisæ regis filium, propter metum Colomanni fratris, cui Almus regnum à Ladislao patruo sibi delatum, vltrò concesserat, profugū, hoc anno, qui fuit à Christo nato 1106. à Polonis in Vngariam reductum, & cum patre pacificatum, non tentata dubia Martis alea, Polonorum auxilia dimisisse.

Almus rex Vngarorum à Polonis reductus.

1106. ann.

Nostri nullam per hæc tempora Polonorum in Vngariam expeditionem commemorant: cæterùm ipsos ab Vngaris contra Pomeranos adiutos esse referunt. Verisimile est, eos mutuam sibi nauasse operam. Hoc etiam anno Boleslaus filia Suentoslaua auctus est, & cum Sbigneo fratre, opera Suentopelci siue Stopolci Kiouiensium principis, ad quem Sbigneus profugerat, in gratiā rediјt.

Suentoslaua Boleslai filia.

Sequenti anno maiore vi Cassubijs & Pomeranis bellum fecit: Iam ij malorum pertæsi, & assiduis agrorum suorum vastationibus fracti, ad deditionem animis inclinabant: soli Bialogradenses (ciuitas ea fuit in primis diues & populosa) ferociores, cæteros quoque à proposito auerterunt.

Cassubicum & Pomeranicum bellū.

Itaque in eos omnem belli molem confert: Sed prius tamen missis cum legato duobus scutis animos eorum tentat, album ne, quo pax, an rubrū, quo bellum excidiumque significabatur, mallent. Superbius illi responsum dedêre, ambobus scutis acceptis: Sanguine Polonorum se sibi candidam victoriam pacemque paraturos. Itaque Boleslaus admotis ad mœnia Bialogradi castris, actis vineis, & turribus celeriter excitatis, summa ope vrbem expugnare nititur. quatit murum aries: ipse princeps periculi immemor, inter primos versari, nec deterreri multitudine telorum hostilium, aut suorum circa se cadentium miserabili interitu, quin ad portam vrbis excindendam suis præiret. Depelluntur tandem summa nostrorum vi è propugnaculis hostes, nostrique liberius effractis portis, cæsisque vel summotis, qui in introitu vrbis repugnabant, in vrbem signa inferunt.

Bialogradū Pomeraniæ captum.

Tunc demum Bialogradenses abiectis, armis, clementiam victoris supplices implorant. Parci iubet inermibus Boleslaus: & receptui signo dato, ab excidio & direptione vrbis abstinere milites iubet: euocatoque & castigato magistratu vrbis & omni multitudine, dat veniam victis.

Clementia Boleslai.

Hac victoria & victoriæ moderatione accepta, Colberga, Camenum, Velinum, (quod Iulinum fuit olim, vrbs emporio nobilis, nunc oppidum ignobile est)

Vrbiū Cassubicarum & Pomeranicarum deditio.

le est) Cosselinum, & aliquot praeterea
oppida Pomeranorum, atque Cassubio-
rum in potestatem Boleslai venêre. Ciar
nicouum excitatis turribus maiore vi op
pugnatum, dum Boleslaus ad Boemiæ fi-
nes excurrit. Ad extremum, sub autum-
num reuertente eo, per deditionem rece-
ptum, & Gneuomiro, qui eius oppidi do-
minus fuerat, redditum est, cùm is reli-
gionem Christianam, à qua alieni adhuc
erant Pomerani, à Boleslao de sacro fon-
te leuatus suscepisset, & in Boleslai suc-
cessorumq; eius principũ Poloniæ verba
iurasset. Quod autem de excursione Bo-
leslai ad Boemorum fines attigimus, ita
se habuit. Cozle oppidum supra Odram
situm, ad reprimendas Boemorum siue
Morauorum incursiones peropportu-
num conflagrauerat. Suspicabatur Bo-
leslaus, dolo Boemorum incendium id
conflatum esse: eosque mox locum de-
nuò munituros, & præsidio firmaturos,
ni ipse anteuerteret: nec tamen eum, quẽ
in Pomeraniam duxerat exercitum, lon-
go itinere & labore belli defatigatum,
nondum confecto eo bello, deducere,
& nouo labore conficere volebat. Itaque
Sbigneum fratrem auxilia, cum quibus
ad instaurandum Cozle iret, poposcit.
At ille non modò non fecit postulata, ve
rùm etiam legatis fratris superbo & ple-
no contumeliæ responso oneratis, vix
manus abstinuit. Permolestè id tulit, vt
parerat, Boleslaus. Itaque cum paucis vo
luntarijs, summa celeritate confecto iti-
nere, restaurato oppido Cozle, ac mox re
cepto Ciarnicouo, quòd hyems iam in-
stabat, dimisit exercitum. In Poloniam
reuersus, ad senatum de iniurijs, contu-
melijs & perfidia Sbignei refert. Consta-
bat, eum aduersus commune placitum
(quod inter fratres iureiurando interpo-
sito conuenerat, vt neuter sine altero fœ-
dus cum quoquam percuteret, & alte-
rius hostem suum vterque duceret) cum
Pomeranis fœderatum esse: his crebros
nuncios & munera mittere, vicissimque
ab eis accipere: captiuos, si qui fortè de
eius ditione capti essent, ei cõdonari. Pro
ferebantur testimonia, & literæ eius in-
terceptæ, ad Boemos & Pomeranos scri-
ptæ, quibus eæ gentes aduersus Boesla-
um solicitabantur, ac doli in caput Bo-
leslai concinnati aut meditati aperieban
tur. Certatim quisque in senatu partim
hęc exaggerant: partim alia pręterea, quę
acceperant, aut compererant, proferunt.
Censent omnes non esse ferendum diu-
tius monstrum illud: sed armis persequẽ
dum, & aut tollendum de medio, aut

Ciarnicouũ à Boleslao in potestatem redactum.
Gneuomirus Ciarnicoui dominus Christianus factus.
In Silesiam excursio Boleslai.
Cozle oppidum exustũ, & instauratum.
Sbignei contumacia.
Sbignei doli.

certè pellendum hostem publicum: qui
eo sit capitalior, quod sub specie societa-
tis & amicitiæ fallat. His cognitis Sbig-
neus, diffisus rebus suis, maluit ad clemẽ-
tiam & misericordiam fratris, quam sum
mam esse in eo nouerat, cõfugere: quàm
virium & armorum eius, vniuersæ Polo
niæ consensu nitentium, in se periculum
facere: præsertim cùm suorum animos
alienos à se esse intelligeret, & in Boemis
atque Pomeranis parum iam spei repo-
neret. Etenim Boleslaus cũ Boemis qui-
dem pacem fecerat, Pomeranos verò fre-
gerat: & distinebantur ij tunc, vt videtur,
Saxonum Marchiæ Brandeburgensis fi-
nes proferentium, Danorumque bellis.
Itaque Sbigneus per Balduinum Craco-
uiensem episcopum, & Iaroslaum Russo
rum ducem, vt vult Gallus, veniam, &
Masouiam, cætera ditione sua Boleslao
concessa, impetrauit, & in potestate illi-
us semper se fore sanctè promisit. Hoc
tempore Pomeranorum manus, siue ea
prædabũda fortè incursionem fecerat, si-
ue intentis in vnum insidijs ad rem cer-
tam venerat. Spicimirum vicum impro-
uiso inuasit. Secesserat eò tunc cum par-
uo comitatu Martinus archiepiscopus
Gnesnensis, pius & venerandus senex. At
que is ad primum tumultum & aduen-
tum hostilem timore subministrante
consilium atque vires, inter contigna-
tionem templi absconsus latuit: mini-
stri verò & comites eius dilapsi, partim
euaserunt, partim in fuga ab hostibus ca-
pti sunt: inter quos erat archidiaconus
Gnesnensis. Eum Pomerani quod & sa
cerdos, & splendidè vestitus, & magna
oris dignitate præditus esset, Archiepi-
scopum esse rati, spoliato raptim tem-
plo, secum abduxerunt. Ferunt, Pome-
ranos omnes, quicunque archidiaconũ
& sacra templi vasa attigissent, domum
reuersos, cum liberis, coniugibus, pro-
pinquis, atque domesticis familijs, vel
comitiali morbo correptos ad parietes
& saxa se allisisse: vel in amentiam ver-
sos partim mutuis cædibus concidisse,
partim dentibus & vnguibus in seipsos
sæuijsse. Hoc igitur malo perculsi, cau-
saque mali notata, archidiaconum cum
sacris vasis & omni instrumento tem-
pli Spicimiriensis conquisito, domum
remiserunt. Hæc ita diuinitùs ad preces
pij sanctique Archiepiscopi accidisse ex-
istimantur. Addunt Dlugossus & Vin-
centius, ex eo tempore Pomeranos reli-
gionem Christianam suscepisse. His ad-
stipulatur Albertus Crantius, qui & ip-
se Pomeranos Boleslai huius principis
opera

Clementia Boleslai erga malè merentem fratrem.
Spicimirus vicus à Pomeranis direptus.
Archidiaconus Gnesnensis captus à Pomeranis.
Sacrilegij pœna.
Pomerani religionẽ Christianã suscepêre.
Alb. Crant. lib. 3. ca. 28. Vandaliæ.

opera Christianos factos esse scribit: tam-
etsi paulò posterius. Eôdẽ pertinet, quòd
Hilmoldus, Slauicarum sui temporis re-
rum scriptor, ante 400. annos scriptum
reliquit: Ottonem Babenbergensem e-
piscopum, inuitante pariter & adiuuan-
te Boleslao Polonorum duce, Pomera-
nos inter Odram & Poloniam cum duce
Verceslauo conuertisse ad Dominum.
Memorat autem Laurentius Surius (cu-
ius historia ecclesiastica nuper in lucem
prodijt) ex vetusto & innominato quo-
dam authore, Ottonem hunc Sueuum,
cùm adhuc esset iuuenis, in Polonia pe-
regrinãtem ludum literariũ aperuisse, ac
deinde à Boleslao duce ad aulicũ ministe
rium adscitum, Polonicam linguam di-
dicisse. Postea verò Henrici Imperatoris
gratia ad Babenbergensem Episcopam
euectum esse. Ita is pietate & sanctimo-
nia vitæ insignis, Pomeranis ad Christia-
nam religionem conuertendis, bonam
operam nauare potuit. Longè quidem
antè ij cum cæteris eius oræ Slauis, quos
Vandalos vocat Crantius, Christo no-
mina dederant, partim Germanorum,
partim Polonorum armis adacti: sed rur
sus ad pristinam impietatem semel atq;
iterum relapsi erant. Post hæc Boemi-
cum, & ex eo Teuthonicum bellum ex-
arsit in Polonia, ex huiusmodi causa. Hẽ-
rico quarto Imperatore capto, & in car-
cerem coniecto, ac deinde angore animi
confecto, liberè iam Henricus filius eius
tenebat habenas imperij, inferebatq; bel-
lum Vngaris, ob vexatos & violatos mi-
lites, qui ex vniuerso orbe Christiano ad
Asiaticam contra Saracenos & Turcas
expeditionem, & recuperanda Ierosoly-
ma per Vngariam proficiscebantur, &
Almum Colomanni regis fratrem exu-
lem reducebant. Ad quod bellum Boe-
mos etiã, vtpote socios & vectigales Ro-
mani imperij secum in exercitu ducebat.
Hac tanti belli mole territus Vngarorũ
rex Colomannus, Geisæ filius, qui Ladis-
lao patruo in regnum successerat, à Bo-
leslao colloquium petijt. Loco dieque
constituto, conueniunt principes in Sce-
pusiensi territorio: societatem inter se in
eunt: communes amicos, communes
hostes sibi fore promittunt: fœdus, quo
firmum perenneque sit, noua affinitate
sanciunt. Colomannus enim Iuditham
Boleslai filiam, Stephano filio suo natu
maiori despondit: Scepusiense territo-
rium, quod Polonicæ ditionis erat, in
dotem datum. Veniebat iam Henricus
imperator cum valido exercitu con-
tra Vngaros, Almum Colomanni regis

Henrici V. Imp. expeditio in Vngariam.
Boleslai cũ Colomanno rege fœdus & affinitas.
Scepusiũ in dotẽ datum Vngaris.

fratrem natu minorem secum ducens.
Idque factum esse quinque annis antè,
quàm Bonfinius supputat, multis autho-
ribus & argumẽtis docere possumus. Ibi
Boleslaus Vngaris, quemadmodum con
uenerat, auxilia mittit: ipse cum non con
temnendis alijs copijs in Boemiam inua-
dit, Boriuoium & Sobeslaum Suatopelci
Boemorum principis fratres patrueles,
Colomanni regis sororis filios, exules in
comitatu suo habens. Tametsi Vẽceslaus
Hagecus velle videtur, non interfuisse
huic expeditioni Boleslaum. Suatopel-
cus Henricum ad Vngaricum bellum cũ
auxiliaribus copijs sequens, Vasconi &
Mutinę proceribus summam rerum Boe
micarum commendauerat. Hi ergo Bo-
leslao fines Boemiæ ingredienti cum a-
liquanta suorum manu occurrunt: ini-
toque prælio profligati, Pragam se rece-
perũt. Polonus vastata magna parte Boe
miæ, oppidisque aliquot captis atque di-
reptis, incolumem & ingenti præda di-
tatum reduxit exercitum. Suatopelcus
de domestico periculo certior factus, æ-
grè impetrato ab Imperatore fremente,
& Polonis iam tunc minante, commea-
tu, raptim cum suis in Boemiam reuer-
tit: cumque Polonos tunc vlcisci procli-
uè ipsi non esset, in suos iram conuertit,
quasi eorum conniuentia & proditione
Boemia vastata esset. Et Vasco quidem
alter de ijs quibus princeps abiens impe-
rium mandarat, in collegam culpam o-
mnem transferebat. Res verisimilis esse
visa est, eo quòd Mutina gẽte Rauia siue
Versouicia, in Polonos semper propen-
sa, ortus erat. Itaque is cum duobus filijs,
& alijs nonnullis primoribus Rauitis, &
paruulis eorum filijs, iussu principis in-
dicta causa capitali supplicio affectus est.
Reliqui ex ea familia fuga elapsi, in Po-
loniam commigrarunt. In Vngaria ni-
hil pręclari gestum est à nostris: sed rebus
cum Cæsare & Almo fratre amicè com-
positis, dimisit Colomannus auxilia. Re-
uertentem autem à Boemica expeditio-
ne Boleslaum duæ res aduersæ & mole-
stæ excepêre. Nam Sbislaua vxor eius vi-
tam cum morte commutarat: Pomera-
ni autem, seu Cassubij Vsce arcem Gne-
uomiro Ciarnicouiensi domino vel au-
thore, vel adiutore, per deditionem in-
terceperant, deceptis qui in præsidio fue-
rant, cùm falsum de Boleslai morte ru-
morem confinxissent, quasi is victus à
Boemis, captusque, & Henrico Cæsari
traditus esset. Itaque omnibus rebus post-
habitis Boleslaus, à Boemica expeditio-
ne maximis itineribus rectà in Pomera-
niam

Boemia vexatur à Polonis.
Rauitarũ excidium in Boemia, & in Poloniam migratio.
Pomerani Vsce arcem intercepêre.

Pomeranicū bellum.

niam cum paucis expeditis militibus cōtendit, reliquo exercitu dimiſſo, vt præda Boemica exoneratus, ad Pomeranorum fines ſibi occurreret. Nec tamen expectauit, quoad is exercitus conueniret: ſed cum paucis illis, ita vt venerat rapida excurſione, cædibus hominum & incendijs villarum, hoſtium fines vaſtauit: non quo ſic vlciſceretur eorum iniurias, ſed magis vt incolumem ſe eſſe, & mox iuſtas pœnas de perfidis exacturum, ipſis oſtenderet. Poſteaquam vniuerſus conuenit exercitus, Velenum oppugnat. nã id quoque recepto Gneuomiro defecerat: nec ita magno, vt Vſce, præſidio tenebatur. Iam autē hyems aduentabat. Erat in exercitu cum fratre Sbigneus: ſed cum hoſtibus, qui aliquanta manu coacta opportunitatem inuadendorum noſtrorū obſeruabant, ſentiebat, eosque clàm per internuncios de omnibus rebus & conſilijs fratris certiores faciebat, & prodendi perdendique eius occaſionem quærebat. Nocte quadam caſtris clàm egreſſus, perſuadet Pomeranis, vt ſe duce caſtra Polonorum adoriantur: perfacilè eſſe quãuis paucis multos inopinantes opprimere. Sequuntur Pomerani. Agebat fortè in ſtatione & excubijs Boleſlaus: quod quidem crebrò facere ſolebat. Is re animaduerſa, hoſtes cum tumultu & ſtrepitu in caſtra irrumpentes, cum ijs qui in ſtatione erant, adoritur: ſuos in caſtris ſubita re perculſos, voce ſublata animat. Concidunt animis hoſtes, in inſidias præcipitatos ſe eſſe rati: conciduntur & capiuntur vtrinque: pauci tegentibus eos tenebris effugiunt. Captus eſt & Sbigneus, detractaque galea agnitus, & ad Boleſlaum adductus, in ſequentem diem aſſeruatus eſt. Orto die, refert rem Boleslaus ad caſtrenſe conſilium. Ibi alius alio acerbiorem in Sbigneum dicit ſententiam. Sed omnium acerbiſſimam Secechus palatinus Cracouienſis, qui iam ab exilio reuerterat. Is grauiſſimè in genus, mores, ingratitudinem, impietatem & perfidiam Sbignei inuectus, exaggeratis quæ is in patrē indulgentiſſimum, quæ in fratrem manſuetiſſimum, quę in patriam optimè merentem peccaſſet, nullo non ſupplicio dignum, & vnguibus atque dentibus, ſi ferrum deſit, populariter laniandum ac diſcerpendum eſſe pronunciauit: Boleslaū etiam de nimia & pernicioſa ipſi totique reipublicæ facilitate & clementia obiurgauit. Productus, & cauſam dicere iuſſus Sbigneus, cùm ſe non explicaret, & re manifeſta redargueretur, non morte tamen, quemadmodum cenſebant omnes, ſed

Velenum oppugnatum.

Sbignei perfidia.

Pomerani funduntur à Boleſlao. Sbigneus exceptus.

Iudicium de Sbigneo.

exilio à mitiſſimo fratre damnatus, in Boemiam abijt. Velenenſes vigilijs, defendendæque arcis labore aſſiduo fatigati, & deſperato ſuorum auxilio, arcem apertis portis dedunt. Introgreſſi milites, crebris Pomeranorum defectionibus & immedicabili perfidia commoti, in omne genus hominum, nullo neque ſexus, neque ætatis, neque ordinis diſcrimine, deſæuierunt, nequicquam reuocante Boleslao, & victis parci iubente. Gneuomirus ad principem viuus adductus, cō minuto fuſtibus capite, iuſtas perfidię pœnas dedit. Boleslaus, cùm per hyemem iam nihil rectè geri poſſet, reduxit dimiſitque exercitum. Gallus per hyemem etiam Pruſſos adortum eum eſſe memorat, cōcretis glacie lacubus & paludibus, quibus ea regio impedita, difficilem præbet aditum alijs temporibus. Peruaſtatisque ferro & igni agris, magnam hominū & pecudū prædam abegiſſe, nemine obſiſtente, aut pugnæ copiam faciente. Sequenti anno, qui fuit poſt Chriſtū natum milleſimus centeſimusnonus, Germanicum bellum exarſit, breue quidem illud, ſed proſpero ſucceſſu, magnaque gloria Polonorum & Boleslai principis geſtū. Cuius hæc fuit cauſa. Adiutos à Polonis Vngaros, & vexatos retractosque è ſuis caſtris Boemos ipſe per ſe indignè ferens Henricus Cæſar, magis etiam à Boemis contra Polonos incitabatur. Solicitabatur & à Sbigneo exule magnis pollicitationibus, eaque ſpe implebatur, vt per Sbigneum Poloniam omnem nullo negocio in poteſtatem ſuam redacturum ſe eſſe crederet. Affirmabat enim Sbigneus, primo eius aduentu certatim ad ſe Polonos defecturos eſſe. Igitur initio æſtatis, quæ Vngaricum bellum conſecuta eſt, cum maximis copijs atque viribus totius Germaniæ & Boemiæ Poloniam, qua Saxonibus atque Turingis cōfinis eſt, & nunc Marchiæ Brandeburgenſis ac Sileſiæ nomen habet, ingreditur: Lubus arcem & oppidum, quæ ſedes epiſcopi etiam nunc eſt in prouincia Gneſnenſis archiepiſcopi, capit, & Magdeburgenſi archiepiſcopo donat, vt volunt nōnulli. Bythomiam deinde in illo ipſo tractu ſitam, aliam ab ea, quæ media eſt inter Cracouiam & Oppoliam, tentat: ſed à Polonis audacter ex oppido erumpentibus repulſus, ſpei ſuæ & Sbignei pollicitis non reſpondere euentum iniquius tulit, & omiſſa atque in aliud tempus reſeruata Bythomia, ad interiora contendit: Recenum recepit: inde ad Glogouiam duxit. Iam eò Boleslaus partem copiarū

præ.

Sbigneus exilio mulctatus.

Velenum direptum.

Gneuomirus fuſte cōminuto capite interfectus.

In Pruſſiam excurſio Polonorum.

1109. anno. Germanicū bellum.

Lubus arx capta à Cæſare, & archiepiſcopo Magdeburgēſi donata. Bythomia oppugnata.

Recenū oppidum.

præmiſerat, quæ hoſtem tranſitu Odræ fluuij prohiberent, dum ipſe Ruſſorum & Vngarorum auxilia expectat. Verùm Cęſar inuēto vado haud ita procul à Glogouia tranſducit exercitum ad nonum Calend. Septemb. peneque noſtros vltra Odram ſtatiua habentes oppreſſit: paucos quidem milites in agris vagantes, & magnam agreſtium pecudumque prædā cæpit. Reliqua militum manus partim in oppidum ſeſe recepit, partim fuga diſſipata eſt. Magna vi oppugnatur oppidū, frequens quidem ea tempeſtate, ſed non munitiſſimum. Oppidani veriti, ne capto per vim oppido, extrema quæque ab irato hoſte paterentur, quinque dierum inducias petunt, quib⁹ niſi ſuccurſum ſibi eſſet, deditionem promittūt: obſides dãt primorum ciuium liberos: ad Boleſlaum principem mittunt, quanto in diſcrimine ſit oppidum, & quid cum hoſte conſtituerint exponunt: orant, celeriter ſibi vt opem ferat. Collaudat ille eorum conſilium. Affuturum ſe eſſe maturè pollicetur. Quòd ni affuerit ad conſtitutum cum hoſte tempus, ſuſtinere eos porrò impetum hoſtilem iubet. Ni faciant, deleturum ſe eſſe eos poſt diſceſſum Cæſaris iurat. Malint ergo paucorum obſidum iacturam facere, quàm vniuerſi perire. Valuit apud Glogouiēſes plus fides & authoritas principis, quàm priuata pietas. Itaque biduo, quod de inducijs erat reliquum, ad ſuſtinendam vim hoſtium omni ope ſeſe comparant: turres & mœnia quaſſa & labefacta reficiunt: lapidum & aliorum telorum maximam vim in turres congerunt. Adueniente quinta die, imperator promiſſam deditionem poſcit: vbi mutatos oppidanorū animos videt, iratus corona oppugnat oppidum: obſides pallijs alligare, & ad mœnia obuerti iubet, vt dum ſuis oppidanorum miſericordia parcit, facilius & liberius milites mœnia ſubeant. Sunt autem pallia, aſſeres compacti, qui milites mœnibus ſuccedentes tegunt, & à miſſilibus defendunt. Sed nihilominus oppidani omne telorū genus in ſuos iuxtà ac in hoſtes congerūt. Qui propius ad mœnia acceſſerant, aut ſcalis admotis muros iam ſcandebant, eos contis deturbãt, lapidibus obruunt, pice & aqua feruenti perfundunt, præcipitesq; agunt. Cęſar hoſtium ſiue pertinaciam, ſiue cōſtantiã admiratus, & ſuorum vulnera & pericula miſeratus, receptui canere iuſſit. Sic eo die & ſuccedentibus aliquot deinceps, fruſtra tētata expugnatio eſt. Nec voluit

Glogouia oppugnata, & fortiter defenſa.

Glogouienſium fides & conſtantia.

Pallia.

poſtea Cæſar ſuos periculo obijcere. Permultos .n. fortes viros, Bauaros, Saxonas & Boemos vna illa oppugnatione amiſerat. Ac Bauarorum quidem & Saxonum funera honorificè domos remiſit, Boemi verò ad Glogouiam in campis tumulati ſunt. Non receſſit tamen ab obſidione Glogouiæ Cæſar. Iam Boleſlaus expectata auxilia acceperat, validasque de ſuo milite copias habebat: itaque propius hoſtem accedit: nec tamen pugnandi copiam, quamuis flagitantibus ſuis faciebat: ſed è latebris & inſidijs hoſtilem exercitum carpebat, pabulatores & alia quauis de cauſa caſtris egreſſos, per ſubmiſſos milites excipiebat ac trucidabat: ſæpius intempeſta nocte cum clamore & clangore tubarum hoſtium caſtris adequitabat, excubias aut opprimebat, aut è ſtationibus depellebat: interdiu quoque nonnunquam prandentes aut quieſcentes tumultuariè adoriri, perſequenti hoſti cedere, recipientem ſeſe rurſus perſequi, celeritate equorum ſuorum, & hoſtilium tarditate grauique armatura fretus. Itaque neque oppugnandi oppidum, neque reficiendi ſe, neque quieſcendi ſpacium hoſti dabat. Exurebat etiam circūiacentes pagos, obſidebat itinera, ita vt integras legiones pabulatum mittere hoſtes, & longius petere commeatum neceſſe haberent: ſępeque reuertentibus prę da excutiebatur. Celebre his reb⁹ erat Boleſlai nomen inter hoſtes, totaque caſtra laudes & virtutes eius, compoſitis etiam ad id carminibus perſonabant: ita vt Cæſar capitali pœna, ne id fieret, ſancire cogeretur, veritus ne ea res formidine atque deſperatione animos militum ſuorum deijceret. Angebatur autem ancipiti malo, obſeſſo quàm obſidenti ſimilior. Et infectis quidem rebus ab obſidione diſcedere turpe, manere autem diutius in loco periculoſum ducebat: ne nō mutantem caſtra exercitum peſtis, & fames, & peruigilia, propter crebros noſtrorum inſultus cōficerent. Tandē vi expugnare oppidū ſtatuit. Cæterùm Suatopelcum cū Boemis ad ſuſtinendos noſtrorū impetus, ne ſe oppugnationi vrbis intento, caſtra ſua adorirentur, obijcit. Et impediebant nonnihil Boemi noſtrorum conatus, tum in ſtatione illa, tum aliâs. Verùm Suatopelci mors non parum adiumenti noſtris attulit, aduerſariorum verò animos deiecit. Occidit autem eum Ioannes Ciſtes, eques Boemus exul, ſiue Boleſlai conſilio, & præmio percuſſori propoſito, adductus, ſiue proprij exilij cę

G 3 ſorum.

Belli gerendi ratio.

Suatopelcus Boemus dolo interfectus.

sorumque propinquorum Rauitarū dolore stimulatus. Certè patrata cęde, fuga, nequicquam persequentibus Boemis & Germanis, pernici equo elapsus, magnis præmijs à Boleslao affectus est. Perculit is casus vehementer Cæsarem, & omnem eius exercitum. Itaque tumultuatum in castris, ac tota nocte in armis vigilatum est, ne quid maius noctu nostri aggrederentur. Neque enim in vno illo tam audaci facinore conquietura esse Polonorum audacia videbatur. Postero die comploratione circa cadauer facta, Cæsar vt Boemorum studia & voluntates retineret, permittit eis, vt principem ipsi sibi, quem velint, eligant. Illi Henrico & Vęceslao, & Suatopelci filijs, & Vuladislao eiusdem fratre patruele, quem prius Suatopelco successorem interposito iureiurando designarant, præteritis, Ottonem eiusdem Suatopelci fratrem germanum Morauiæ marchionem absentem regnare iusserunt: à Cæsare missionem flagitarunt, deducendi funeris gratia, & quod verebantur, ne Boriuoius & Sobeslaus exules, qui vel authores, vel certè conscij necis fraternæ esse credebantur, principatum inuaderent. Ac ne Vuladislaus quidem tam insigni iniuria affectus, quieturus esse existimabatur. Et ita sanè accidit. Ad primum enim nunciū fraternæ mortis, principatum is occupauit. Aegerrimè Boemorum discessionem tulit Cæsar: maluit tamen hoc ipsis concedere, quàm vt ij, nequicquā aduersante se, irritatis animis discederēt. Boleslaus ratus Cæsarem non satis auspicati belli iam pertæsum, simul quòd hyems instabat, faciliorem placidioremque fore, legatos ad eū de pace misit. Edit ille pacis conditiones, vt Sbigneus in principatum suum restituatur, & vt Poloni tributarij sint Romano imperatori. Duræ videbantur nostris hæ cōditiones, neq; existimabāt principē eas accepturū esse. Ibi Henricus Cęsar ambitiosè admodū & arroganter ostentans legatis thesaurum, quem ingentem habebat: Hic, inquit, Polonos perdomabit. Erat legationis princeps Scarbicus comes ex ea gente, quæ insigne habet lineas iunctas in modum duorum trigonorum æqualium, acutos angulos habentium, quorum bases sursum versus pateant: vel, vt planiꝰ ac rudius dicam, in modum W literæ geminæ maiusculæ connexæ. Is igitur Scarbicus stultam Cæsaris iactantiam notans, annulo quem digito gestabat, in thesaurum proiecto: Aurum, inquit, adijciamus auro. Id dictum intellectum Cæsar, gratias agendo excepit, Habdank, inquiens lingua Germanica, quod est, gratiā habeo. Inde familiæ id nomen mansit, vt Habdanci dicantur. Ex qua familia Michael comes Lubenense monasterium in maiore Polonia paulo pòst construxit atque dotauit. Hæc eo libētius commemoramus, quòd ex hac familia fuit Ioannes Choienius episcopus Cracouiensis, & cancellarius Poloniæ, vir clarissimus, admirabili ingenio, excelso animo, maximo consilio, eruditione & iurisperitia non vulgari, rara celeritate ac dexteritate in rebus agendis præditus, in victu cultuque corporis elegans & moderatus, temporis parcissimus, constantia verò, integritate & libertate in defendenda iusticia, & iniusticia oppugnanda singulari. Quibus rebus cùm potentes & factiosos quosdā offendisset, eorum obtrectationibus minus gratiosus fuit apud multitudinem, quàm esse debuit. Cæterùm regi Sigismūdo seniori, cuius iudicium diuinum erat, ita fuit charus, vt inuidi quidam & inimici, plus quàm filium eum diligi ab illo, dictitarent. Atque is viueret adhuc fortasse, si chariora sua commoda, quàm virtutem & rempublicam habuisset. Cæterùm ante octo annos immaturā mortem obijt, maximo nostro dolore. Etenim non in clientis, sed in alumni atque filij loco nos dilexit, ac de ornamentis nostris sedulò cogitabat. Sed vnde deflleximus, reuertamur.

Otto dux Boemis datus.

Vuladislaus principatum apud Boemos occupat.

Legatio Boleslai ad Cæsarem.

Henrici Cæsaris arrogantia.

Habdancorū familiæ origo.

Ioan. Choienius episcopus Cracouiensis, & cancellarius Poloniæ.

Reuersi ad Boleslaum legati, mandata Cæsaris referunt. Mirari ille confidentiam Cæsaris, & iniquitatem conditionum, quasi victor victis leges imponeret, ac non dubia adhuc esset Martis alea. Itaque quam non impetrabat pacem, vi & armis extorquere pergit, ac maioribus quàm prius damnis & incommodis hostem afficit, minus aptum per se, abductis Boemorum auxilijs, ad nostrorum insultus diurnos atque nocturnos reprimendos: nec vllam ei dat lignandi, pabulandi, commeatus petendi, atque adeò è castris prodeundi facultatem. His malis fatigati Germani, maioraque metuentes, aliò transferre bellum statuunt, vt loci mutatione & aura meliore, & pabulatione commeatuque laxiore vterentur. Simul autem elicere se nostros ad decernendum de summa rei vniuersis copijs aliqua occasione posse sperabāt. Soluta igitur Glogouię obsidione, ad interiora Poloniæ & Vuratislauiam vrbem instructa acię contendunt. Inuadit à tergo, carpitque extremos hostium Boleslaus, turbat ordines, impedit iter: nec sustineri nostrorum impetus à paucis poterat: vulnerabantur hostes hastis cominus, eminus sagittis: cùm illi conuersis signis ad prælium se expedirent, nostri diuersi refugiebant, rursusque ex interuallo iter prosequentes adoriebantur. Orabant principem nostri pleni fiduciæ, tota vt acie cum hoste dimicaret: satis sibi esse animorum, satis virium ad apertum certamen: defungi se cupere semel totius belli labore: indignum esse, vastari agros suos, expugnari arces & oppida, se intuentibus. Quietos esse iubet Boleslaus, & ad omnia paratos: sibi curæ fore, quid facto opus sit. Cęsar magno cum labore & cæde suorum ægrè in cōspectum Vuratislauię venit.

Est circum Vuratislauiam latè patens planicies: Boleslao locus visus est peropportunus ad dimicationem prælij, & nostris propter leuem armaturam & pernicitatem equorum, equitumque multitudinem, quàm hostibus commodior. Itaque paucis milites cohortatus. Adesse tempus, quod dudum flagitassent: meminissent pollicitationum suarum: cogitarent in eo prælio imperium, salutem & libertatem patriæ verti: viri, & maioribus suis digni esse pergerent: vastatos agros, incēsos pagos, capta oppida, in seruitutem redactos agricolas vlciscerentur: gloriam denique maiorum suorum, Imperatore orbis terrarum deuicto, illustrarent. Deinde maiore, quàm aliàs, vi hostes à tergo & ab lateribus lacessit. Conuertunt illi acies more solito, nostros repulsuri. Non iam refugiebant nostri: sed celeriter ad signa & ordines, ita vt iussi erant, concurrentes, præter opinionem hostium, pugnandi copiam fecêre. Pręlium fermè exoriente sole initum, durauit vsque ad meridiem. Et inclinabat quidem ad hostes victoria: reprimebantur nostri equites graui illorum armatura, nec densas peditum phalanges perrumpere poterant, sed quasi in murum incurrebant, maiore suo quàm hostium detrimento: iamque audacius illi vicissim signa inferebant: nutabant Poloni. Verùm Boleslaus omnia solicitè prouidens, vbicunque deteriori loco rem suorum esse animaduertebat, accurrebat, & hortando, orando, subsidiarias cohortes submittendo, instaurabat pugnam. Ad extremum cohortes aliquot Silesiorum, facto cuneo ab aperto latere curriculo in hostiles acies inuehi iussit: Quod vbi factum est, celeriter inuadentibus nostris in aduersos & inopinantes, perturbari cœpêre hostium ordines. Nostri alacriores, mutua significatione & clamore sese cohortati, instare vtrinque trepidantibus, nec spacium colligendi sese dare. Acrius tamen adhuc à fronte nostrorum impetum sustinebant hostes. Sed vbi suos à tergo cedere nostris vrgentibus respexêre, in fugam sese omnes conijciunt: in primisque Cæsar ipse, nequicquam reuocare fugientes conatus. Iamque non in ancipiti dimicatione, sed in cæde fugientium & impedientium sese nostri versabantur. Plurimi mortales interfecti sunt, permulti viui in potestatem venêre. Atque ij honestè & liberaliter iussu Boleslai habiti & asseruati sunt. Multi etiam ex nostris ceciderunt: longè plures (vt in nudis, aut certè leui armatura tectis euenire necesse erat) vulnerati sunt. Campus, vbi pugnatum erat, plenꝰ cadauerum, acerbum & miserabile spectaculum exhibebat. Ac nostri quidem conquisiti & sepulti sunt: Germani verò insepulti, canibꝰ & volucribus esca iacuêre. Inde cū eò tāta vis canū cōuenisset, vt difficilem transitū præberet iter facientibus, Caninus campus à Polonis atq; Germanis locus ille dictus est: & in hodiernum vsque diem vtraque lingua nomen hoc, is q ibi est vicus, retinet. Abest autē vno à Vuratislauia milliario. H. Mutius longè diuersum ab hoc exitum, diuersamque item causam huius belli memoriæ prodidit. Sic enim is scribit: Post comitia illa Aquisgranensium, sequēti anno iterum Francofordiæ conueniūt principes & Imperator, deliberantq; de bello suscipiendo contra Polonos, qui tributum Imperatori debitū dare recusabant: regemq; sibi elegerant, ipsiq; coronā imposuerāt: qui tum Imperatoris erat summus contemptus. Quare cōscripto exercitu, in eos proficiscitur. Rex ante Imperatoris aduentum in castris est: pugnatur aliquoties multo vtrorūq; sanguine: ad extremum verò vicit Imperator, militē Germano fretus, & potentia sua. Polonis igitur in fidē receptis, tributoque veteri aucto propter belli expensas, reuertitur in patriam. Hactenus Mutius: neque cum Gallo illiꝰ temporis scriptore, neq; cum ratione temporum congruenter. Neque enim tunc regem sibi crearunt Poloni: sed ante centum annos creatum, paulo ante illud tempus habere desierūt. Sed nos cætera persequamur. Boleslaus tam insigni, tametsi non incruēta, victo-

Boleslai cohortatio.

Prælium Polonorum cū Germanis.

Boleslai de Henrico Cæsare victoria.

Henrici Cæsaris fuga.

Caninus campus.

ria triumphans, quod hyems iam aderat, dimisit exercitũ suum: auxiliares verò Russos & Vngaros pro meritis remuneratus, in hiberna distribuit. Clarius verò, quàm ante hac, ea victoria Boleslai & Polonorum nomen apud Germanos factum est. Itaque cùm Henricus Cæsar acceptã à Polonis apud Caninũ campum cladem vlcisci insequenti æstate pararet, minus alacres militum animos ad eam expeditionem habuit: & res Italicæ præterea eum ab illa cogitatione auertebant. Verebatur autem, ne se in Italiam profecto, Poloni vicinã sibi Germaniam infestis armis inuaderent. Ad hæc sciebat, multos nobiles & egregios tribunos militũ, centuriones, turmarum & alarum præfectos, quorũ præclara opera in illa Italica expeditione vti posset, captiuos à Polonis detineri. Et pacẽ quidem cũ Boleslao facere cupiebat: sed offerre eam vltrò, quàm dudũ à se petitam negarat, turpe sibi ducebat. Tandem cõmunes amicos subornauit, qui Boleslao persuaderent, vt ipse eam à Cæsare peteret, ac de voluntate ipsius illi prolixè pollicerentur.

Boleslaus princeps ad Cæsarem profectus pacẽ petit.

Vicit animũ suum Boleslaus, vt ipse ad Cæsarem Babenbergam, quæ vrbs est Franconiæ, splendido apparatu & comitatu proficisceretur. Aduenienscomiter & honorificè acceptus est à Cæsare. Ibi multis inter se sermonibus habitis, & causis offensarũ & inimicitiarum discussis atque sublatis, pacem inter se fecerũt ęquis conditionibus.

Pax & affinitas inter Henricum quintũ Cæsarẽ, & Boleslaum Polonorũ principem.

Renouantur vetera primi Boleslai cũ Ottone tertio Imperatore fœdera, nouaq; affinitate sẽpiterna amicitia inter ipsos principes & posteros ipsorũ sancitur & stabilitur. Nam Boleslaus Henrici sororẽ Adleidã vxorẽ duxit, & filio suo Vuladislao impuberi adhuc Cristinã eiusdem Cæsaris filiam paruulam despondit: captiuos omnes Cæsari liberaliter remisit, & ab eo vicissim oppida capta superiore bello recepit: peractisque magna celebritate & summa omnium lætitia nuptijs, datis & acceptis vltrò citroq; magnis muneribus, aucto nobilibus Germanis, nouas nuptas deducentibus, comitatu in Poloniam reuertit. Tametsi Radeuicus Frisingensis in eo libro, quem de Rebus gestis Friderici Imperatoris scripsit, Gertrudim Leopoldi Marchionis Austriæ filiam, Henrici Cęsaris neptem, Vuladislao vxorem fuisse memorat.

Boemicũ bellum, & Boriuoij reductio.

Post Germanicum bellum, quod dudum exposuimus, Boriuoius oblatam Suatopelci fratris interitu, & Ottonis atq; Vuladislai de Boemiæ principatu contentione, occasionem nõ prætermittẽdam sibi esse ratus, quin principatum, vnde à Suatopelco eiectus fuerat, repeteret, impetrat à Boleslao Polono auxilia: & confluentibus certatim ad eum proceribus & equitib⁹, paruo negocio Pragam & Vissegradum, caput Boemiæ, in suam redegit potestatem. Sed euocatus à Cæsare ad cognitionem ac disceptationem causæ pariter cum Vuladislao fratre, qui impar viribus Cæsaris opẽ implorarat, in vincula coniectus est: Vuladislaus verò Boemorum princeps declaratus.

Boriuoius à Cæsare captiuus.

Molestè autem ferens Boriuoij circumscriptionem Boleslaus Polonorum princeps, motusque Soboslai fratris eius, qui apud se adhuc exulabat, precibus, insequenti anno, cùm Henricus Cæsar Romam ad suscipiendum diadema imperatorium profectus esset, in Boemos duxit exercitum.

IIII. ann.

Boleslai expeditio in Boemiam.

Premissis autem legatis, postulat à Vuladislao missionem Boriuoij, & vt se arbitro constitui de principatu inter fratres patiatur. Recusat Vuladislaus, & ad arcendam vim Boleslai sese comparat. Itaque desperata pacificatione, noster Boemiæ oram eam, quæ cis Albim est, ferro & incendio vastauit: Boemumq; sua defendentẽ, commisso ad Cidlinam amnem prælio, profligatum, in fugam vertit: & mox cũ magna præda & spolijs hostium, propter anni tempus in Poloniam sese recepit.

Boleslai victoria de Boemis.

Ad octauum enim id⁹ Octobris prælium factum erat. Hagec⁹ Polonos victos, & præda parta exutos, Sobeslaumque humero saucium Boemia raptim excessisse scribit. Sed neque Vuladislaus secundis rebus suis tã facile se ad conciliandũ sibi, reuocandũque Sobeslaũ fratrẽ adduci passus esset: neq; Boleslaus aduerso ꝑlio debilitatus, Prussos & Pomeranos mox bello persecutus esset.

Pomeranorũ & Prussorum excursio in Masouiam.

Excurrerãt ij prædabũdi in Masouiã, vastatisq; raptim agris & pagis permultis, celeriter se cũ præda domum recipiebant. Pręerat tunc Masouię Magnus comes, quẽ à Vuratislauiensi pręfectura amotũ fuisse, superius in Vuladislao exposuimus. Is tumultuaria manu facta reuertẽtes barbaros persecutus, & prima luce inopinantes, & post populationis laborem, largioresque ex præda epulas altum dormientes adortus, ad internecionem omnem illam hostilem manũ deleuit, nullo de suis desiderato.

Pomerani profligati à Magno comite.

Hostes autẽ sexcẽti interfecti sunt, capti mille ducẽti. Cæteri qui in proximas syluas effugerãt, sequentibus aliquot diebus ab agrestib⁹ excepti ac trucidati sunt. Quin à mulie-

ribus quoque duabus fraga legentibus vnus captus, & reuinctis post tergũ manibus adductus esse memoratur.

Simon episcopus Plocẽsis pius.

Atque hæc victoria de barbaris, Simoni episcopo Plocensi, pietate & sanctimonia vitę venerãdo seni refertur accepta, quod is & animauerit nostros in hostẽ, & pugnantibus ijs Dei opem implorare non cessauerit: Moysen populi Dei ducem imitatus, cuius precibus & extensione manuum magis quàm armis atq viribus Amalechitas profligatos esse, sacris Hebręorum literis proditum est.

In Pomeraniam expeditio Boleslai.

Non satis autem pœnarum Pomeranos atque Prussos dedisse ratus Boleslaus, ęstate sequẽti expeditionem in Pomeraniam suis indixit. Conuenit exercitus ad Crusuiciam: iamque moueri castra debebant, ecce clara die, inspectãte omni exercitu, apparuit in culmine basilicę Crusuiciensis formosus iuuenis, candida veste refulgens: cunctisque stupentibus desilijt, & ante signa progressus est. Ibi vniuersus exercitus lætus euestigiò motis castris diuinitùs oblatum ducem sequitur insignem victoriam ex hoste barbaro sibi pollicens. Vbi ad Naclum, Pomeranorum siue Cassubiorum tunc vrbem facile principem, natura loci manuque munitam, ventum est, iuuenis ille malum aureum, quod manu gestabat, aduersus oppidum proiecit, subitoque disparuit.

Naclum obsidetur.

Nostri alacres partim schalis admotis muros scandere, partim portas refringere summa vi contendunt: parumque abfuit, quin oppidum eo die caperetur. Sed plenior & illustrior ipsis de perfido hoste victoria debebatur. Oppidani prima oppugnatione perculsi, quindecim dierũ inducias à Boleslao impetrant, ea lege, vt ni sibi interea succursum esset, dederent sese. Circum suos dimittunt, qui de periculo vrbis certiores eos faciant, & auxilium petãt. Iam ingentes Pomeranorum & Prussorum copiæ conuenerant, ac de ratione belli gerendi inter se consultabant: fit fremitus totis castris ad primum nuncium Naclensium. Deinde inito consilio, respondent Naclensibus in tempore se affuturos, opemque obsessis laturos. Quanquam autem quadraginta, vel vt vult Dlugossus, quinquaginta millium armatorum numerum excedebant, non ausi tamen aperto Marte cum nostris, quorum virtutem sæpe experti erant, congredi, ex insidijs eos aggredi statuunt. Amotisque equis, ne eorum hinnitu proderentur, & quo maiore fiducia, exæquato inter omnes periculo, dimicarent, per syluas, quæ à statiuis eorum ad Naclum vsque pertinebant, si enti agmine iter faciunt, vt incautos & inopinantes nostros opprimerent. Nec sanè inanis eorum conatus fuisset, si statim ex itinere castra Polonorũ adorti essent. Dies erat Laurentij martyris memoriæ sacra. Nostri nihil de hostibus suspicati, quod inducię cum oppidanis adhuc durabant, inermes diuinæ rei vacabant & iam sacris peractis discedebant, cùm subitò conspicantur hostes, agmina è vicinis syluis explicantes. Conclamatur ad arma: tumultu ac trepidatione castrã complentur. Perturbat omnes non tam multitudo hostium, quàm quod in puncto temporis omnia prouidenda & facienda erant. Sed hostium cunctatio nostris colligendi sese, arma capiendi, & ordines explicandi spacium dedit. Nã posteaquam illi conspectos se à nostris animaduertere, de prima spe deiecti, locum castris ceperunt, frontem & latera sudibus & hastis transuersis in modum sepis munierunt. Boleslaus metu hostium animaduerso, paucis pro tempore milites cohortatus, in aciem educit. Loco se continebant hostes: & difficilis atque periculosa nostris futura erat pugna, quod & sepes quibus impeditus erat ad hostem aditus, conuellendi, & fossæ transeundæ, & densa illorum iacula sagittæque declinandæ erant. Animaduertit fortè Bolesla⁹ nuda esse terga hostium, nec impeditum ea parte accessum.

Pomeranorũ castra expugnatia.

Itaque Scarbimiro magistro militiæ negocium dat, vt cùm ipse hostem à fronte adortus in se conuerterit, ille cum parte copiarum facto circuitu, à tergo in auersos impetum faciat. Quod vbi factum est, clamore cædeque à tergo orta, impelluntur ab extremis primi. Summa fit inter hostes trepidatio & confusio. Perculsis instat etiam à fronte Boleslaus, perrumpit impedimenta. Hostes vtrinque circumuenti, & vallo illo suo ac sepe impediti, fugam non explicabant. Itaque in medio maxima strage cõcisi sunt, ita vt cæsorum numerus ad viginti septem millia peruenisse dicatur.

Boleslai de Pomeranis & Prussis insignis victoria. Captiuorũ numerus.

Iacubus etiam & paludibus multi hausti esse memorantur. Capti fuère bis mille. Cadauera comportata, & humo, ne tetro odore aerem inficerent, operta, tumulum instar collis effecère: quem Dlugossus ad sua tẽpora extitisse scribit, monimentum tantæ victoriæ.

Naclum per deditionem receptum à Polonis.

Naclẽses desperatis rebus suis, deditionem fecère: eorumque factum sex alia oppida secuta sunt. Quibus omnibus Boleslaus Suentopelcum, vnum de proceribus & consiliarijs

filiarijs suis præfecit, de Gryphonum siue Gryphium familia: hominem non tam opibus aut natalium splendore, quàm virtute & scientia rei militaris clarum.

Boemicum bellum.

Exarsit deinde rursus Boemicũ bellum, à Boleslao quietis & ocij impatiente conflatum. Cuius prætextus fuit, Sobeslai exulis restitutio. Reuocauerat quidem eum Vuladislaus frater post Polonicum bellum, cuius dudum fecimus mentionem, & in gratiam cum eo redierat, Zatecensemque tractum ipsi attribuerat, Suatanæ matris precibus & lachrymis victus: & vim Boleslai, cui Cæsare absente impar erat, metuens. Verùm Sobeslaus aliquanto pòst, cùm non satis placatum & beneuolum fratris animum erga se animaduerteret, & à Vascone primo & intimo consiliario incitari eum in se, siue certo indicio, siue falsa æmulorum delatione (vt refertæ sunt æmulationibus, suspicionib⁹, obtrectationibus & calumnijs aulæ principum) didicisset, per insidias eum interfecit: fratrem ob id facinus iratum fugiens, in itinere ab Ekenbergo Cæsareo arcis Donini prçfecto dolo captus, in custodia asseruatus est.

Sobeslaus captus & elapsus. Donina arx.

Vnde, cùm negligentius asseruaretur, post vnum mensem elapsus, in Poloniam euasit. Huius ergo rogatu Boleslaus Polonorum princeps bellum in Boemos iterum suscepit. Præmisit autem legatos ad Vuladislaum, postulans, vltrò vt cum Sobeslao fratre in gratiam rediret, principatumque partiretur. Cui respondit Vuladislaus, Non eiectum à se esse Sobeslaum, neque vlla iniuria affectum: sed ipsum ingratum & immemorẽ benignitatis suæ, fidelissimum consiliarium suum indignè interfecisse, & conscientia sceleris profugisse. Exulare etiam apud se Sbigneum, Boleslai fratrem. Eum si Boleslaus in partem principatus à patre attributum restituat, neque se recusaturum de Sobeslao. Boleslaus cùm nihil impetraret, Boemiam cum infesto exercitu ingreditur: obuia quæque vastat, Closcum oppidum exurit, & in prædam dat militibus: nequicquam, ne id faceret, orante Sobeslao. Prodit obuiam cum suis copijs Vuladislaus, sua defensurus.

Cibina fluuius.

Cibina amnis duos exercitus dirimebat, non tam altitudine aquarum, quàm quòd limosum solum habet, vadatu difficilis. Dat optionem Boemo Polonus, vt vel ipse, permittente se, amnem traijciat, vel se transire patiatur. Neutrum Boemus accepit. Fortè nubila dies & procellæ tempestatesque validæ prospectum ademerant: ibi Boleslaus paucis ad seruanda castra, et qui clamore atque strepitu hostem à suspicione auerterent, relictis, reliquum exercitum, secundum amnem progressus aliquantum, silenti agmine traducit, haud ita longè ab eo loco vbi Cibina in Albim influit. Cursuque ad hostilia castra contendẽs, vacua ea reperit.

Boemorum fuga.

Etenim Boemi, cùm transmisisse amnem Polonos persensissent, raptim abierant. Vastati deinde sunt à nostris vltra Cibinam agri. Deficiente porrò, quemadmodum scribit Dlugossus, cõmeatu, reduxit Boleslaus alio itinere exercitum, neque tamen populationes intermisit. Vbi ad syluas, quæ Boemiam inmodum coronæ ambiunt, peruentum est, nocte intempesta clamor ab vno temerè ortus, tumultu ac trepidatione, quasi adessent hostes, castra compleuit. Verùm is tumultus statim, procurrente in medium Boleslao, qui tunc fortè vigilans in papilione suo precationi vacabat, sedatus est. Postero die ab exploratoribus cognitum est, Boemos syluas insedisse. Itaque re diuina facta, procuratoq; sacris Christi mysterijs exercitu à sacerdotibus, Boleslaus graui ac diserta oratione milites ad cauẽdas insidias, & ad refutandum hostiũ impetum, si quem in se reuertẽtes, locorum opportunitate, non viribus freti facerẽt, animauit. Primam & extremam aciem, ac latera quoque, robore militum communit: in medio captiuos, impedimẽta, ac infirmos milites collocat. Ita quadrato agmine progreditur. Et iã fere ad exitum syluæ peruenerat, cùm subitò hostes dato signo è latebris prosiliunt, & quàm tumultuosissimè vndique in Polonos inuadunt. Sustinent nostri impetum inuadentium, saluis & integris ordinibus. Inprimis Boleslaus dux hostem, qui fortè ante alios pugnam ciebat, manu sua peremit. Huic proximum Derslaus pocillator: horum exemplo incensus ardor cæterorum militum, Boemorum vim ea parte primùm repressit.

Boemi repreßi à Polonis.

Nec minore alacritate alijs quoque locis nostri non iã sustinebant hostem, sed referre pedem cogebant: præsertim cùm Boleslaum bene rem gerere intellexissent. Ibi signum dat receptui suis Vuladislaus: aderat enim vnà cum Sbigneo. Nec nostri eos sese recipientes initiò persecuti sunt, veriti ne in insidias prçcipitarentur. Vallis enim, densitate arborũ obscura, & insidijs apta, in quã Boemi refugiebãt, suspicionẽ nostris faciebat, simulari fugã. Verùm vbi veram illam esse fugã cognouẽre, fugientes aliquousq; persecuti, extremos tamen non paucos hostium partim ceperunt, partim trucidarunt: repetitaq; e uestigiò in Boemiam excursione, quem admodum Dlugossus memoriæ prodidit, incolumes cũ ingenti præda in Poloniam reuerterunt.

1114. ann.

Hagecus Closcũ modò à Sobeslao incẽsum ac direptum hoc anno, qui fuit à Christo nato 1114. memorat: nihil præterea. Quando autẽ, aut quo modo id in potestatem Boemorum venerit, non reperio.

Germaniæ motus.

Magni per hæc tempora fuêre motus in Italia & Germania, quibus distentus Cæsar, ad res Boemicas animum aduertere non potuit.

Paschalis pontifex cũ Cardinalibus captus à Cæsare.

Etenim Romam is veniens, Paschalem pontificem max. & aliquot purpuratos seu Cardinales, sacerdotes cepit, & abductos in custodia habuit: cumque hoc modo diadema Imperatorium, & alia quędam à pontifice extorsisset, diris ab eo deuotus est postea. Quæ res plerosque omnes Germanorum principes ab Henrico alienauit, ita vt intestino bello Germania Saxonibus authoribus exagitaretur, & sacra iuxtà ac prophana vexarentur.

Saxones rebellant Henrico Cæsari.

Ipse verò Henricus pulso Paschali, alium Romanis inuitis dedit Pontificem: eoque celeriter extincto, alium ei suffecit: cùm Paschali mortuo Gelasius eius nominis secũdus à purpuratorum sacerdotum collegio, ipso inconsulto successor electus esset. Sequenti anno, cùm parari rursus in se à Polonis expeditionem Vuladislaus Boemus accepisset, fractus animo, de pace legationem ad Boleslaũ mittit, Sobeslao fratri partem principatus & obliuionem superiorum offensarũ promittit.

Boem. & Polo. principum conuentus. Pax inter Boemos principes.

Constitutoq; loco ac tempore, conueniunt principes apud Nyssam fluuium: ibi pax inter fratres, & Ottonem marchionem Morauiæ patruelem, quem Vuladislaus paulo antè è carcere dimiserat, authore Polono certis cõditionibus atque iureiurando vtrinque dato, redintegrata est. Sobeslao Gradecẽsis tractus, cum quinque castellis in Boemia: in Morauia verò Olomucensis, cuius domini Vdelricus & Litoldus, Conradi filij, per illud ipsum tempus extincti, & continuatis funeribus elati erant, à Vuladislao fratre cõcessus: datisq; & acceptis vltrò citroque muneribus, & conuentu soluto, principes diuersi discessêre. Nec tamen quieuit illo anno Boleslaus:

Prußicum bellum.

verùm hyberno tempore cum expeditis copijs Prussiam ingressus, vicos, pagos & oppida, longè lateq; extẽta populatione, ferro & igni vastauit: & nusquam prodeunte ad dimicationem hoste, magnã prædam abegit: captiuos, quorum ingens erat numerus, ad colendos agros in Polonia per diuersa loca distribuit. extantque etiamnum nonnulli pagi, qui ex eo tempore Prussorum nomen retinẽt.

Sbigneus fratris misericordiam implorat & impetrat.

Sbigneus reliqua spe, quam habebat in Boemorum & Pomeranorum armis penitus abiecta, cùm hos quidem debellatos à Boleslao accepisset, cum illis autem pacem factam esse sciret, Cęsaris verò affinitate potentiorem etiam Boleslaum esse iudicaret, fratris clementiam & misericordiam supplici legatione rursus tentat. Agnoscit ac deprecatur culpam: fratris fidei atque potestati totum sese permittit: orat ne inops egensque in exilio vitam finire cogatur, vt paululum quid sibi in patria præ manu detur, vnde vitam sustentare possit. Quicquid id fuerit, eo se contentum: & fratri, quem ipsi Deus & virtus ipsius dominum constituisset, obsequentem semper fore. Emollijt fregitque hæc legatio Boleslai animũ, pronũ suapte natura ad misericordiam: reuocatur Sbigneus, nequicquã reclamantibus proceribus.

Sbignei fastus.

Veniẽs nihil de fastu & vanitate sua remisit: sed quem legati supplicem ad pedes fratris prostratũ se esse polliciti fuerant, is cũ tubis atque tympanis incedens, præferri sibi strictum gladium de more principũ iussit. Dissimulauit id quidem Boleslaus, & comem se fratri præbuit: sed tamen cœpit mox animum eius subire facti pœnitentia, quòd insanabile cernebat ingenium Sbignei. Alebant eum igniculum in pectore Boleslai conceptum proceres, qui Sbigneo infensi erãt, & multis verbis atq; suspicionibus odium eius inflammabant. Nunquam esse quieturum illum, eoque reditum impetrasse, vt quem aperta vi frustra tentatis multis, tollere de medio nequiuisset, dolo circumueniret: Anteuerti oportere scelus eius, si sibi liberisque suis Boleslaus consultum vellet. His dictis eò perpellunt principem mitissimum, vt de nece fratris quibusdam mandaret. Faciunt illi iussa: iurgio de industria aggressi Sbigneum, frustra implorantem fratris opem, interfecerũt.

Sbignei cædes.

Quidam non interfectum, sed oculis orbatum esse, nec ita multo pòst animi dolore vita cum decessisse memorant. Vehementer quidem Boleslaum admissi facinoris, contaminatæque vna illa labe existimationis suæ pœnituit: multisque postea lachrymis, eleemosynis & laboribus peregrinationũ vltrò susceptarum id scelus eluit, quemadmodũ inferius exponemus.

nemus. Nõ multo autem interiecto tem
pore, post patratum in Sbigneum facinus
illud, Scarbimirum quoque palatinum
Cracouienſem cepit: in carcerem compe
git: excæcauit: ſenatu mouit: abdicare ſe
vtroque magiſtratu coegit: propterea
quòd is elatus rebus ſecundis & bellis ali
quot ſuo ductu proſperè geſtis, omnia ſi-
bi arrogaret, ac de principis laude virtu-
teq; detraheret: eumq;, propinquorum,
neceſſariorum, & beneficiariorum ſuo-
rum multitudine, & gratia populari fre-
tus, contemneret, conuicijs & maledi-
ctis inceſſeret, & iam in apertam rebel-
lionem euaſurus eſſe videretur. Erat au-
tem vir magni ingenij, lingua manuque
promptus, & factioſus, Scarbimirus. Cu-
ius autem gentis fuerit, non reperio. At-
que ex eo tempore deinceps caſtellanus
Cracouienſis palatino prçlatus, priorem
eo, & omnibus alijs palatinis in ſenatu re
gio locum obtinuit. Hoc tempore Mau-
rus epiſcopus Cracouienſis, patria Ro-
manus, mortuus Radolſum, Polonũ ſuc
ceſſorem accepit. Hoc etiam anno, qui
fuit à Chriſto nato 1117. Boriuoius Boe-
mus, Henrico imperatore ab Italica expe
ditione reuertente, è cuſtodia dimiſſus,
Boleslai opera & arbitrio cũ Vuladiſlao
fratre in gratiam reductus eſt, partem-
que principatus Boemici ab Albi fluuio
ad Meridiem vergentem, vt ſcribit Dlu-
goſſus, ſecundum Haiecum autem Septẽ
trionalem, in ditionem accepit. Nec diu
tamen firma fratrum gratia ſtetit, aſſen-
tatoribus improbis, vt fit, alterum alteri
ſuſpectum & inuiſum reddentibus. Ita-
que non multo pòſt Boriuoius à Vula-
dislao ſibi metuens, ſolum vertit, & ad
Polonos primùm, inde mox ad Vnga-
ros ſe contulit, ibique diem vitæ clauſit
extremum. Per hæc tempora memorat
Bonfinius, Stephanum regem Vngaro-
rum, qui aliquanto ante Colomãno pa-
tri mortuo ſucceſſerat, exercitum in Po-
loniam immiſiſſe, propterea quòd Polo-
ni ipſi, patriq; ipſius ſæpe iniurij fuiſſent,
& latrocinijs atque incendijs fines Vnga-
riæ violaſſent: eumque exercitum longè
lateque graſſatum, cuncta ferro & igni va
ſtaſſe, & abacta ingenti præda domum re
dijſſe. Cuius rei, prçter Bonfinium, nemo
facit mentionem. Cum Boemis quidem
ac duce eorum Vuladiſlao Stephanũ for
tuito prçlio commiſſum eſſe, quod idem
Bonfinius ſubiungit, Hagecus quoque ac
Dlugoſſus noſter prodidêre: euentu ta-
men diuerſo. Sequenti anno Boleslaus
pacatis domi rebus, ſtatuerat Pruſſos &
Pomeranos, fractos iam atq; debellatos

Scarbimirus palatinus Cracouienſis excæcatus, & magiſtratu motus propter arrogantiã.

Caſtellanus Cracouienſis Palatino prælatus.

Radoſſus epiſcopus Cracouienſis.

1117. ann.

Boriuoius Boemus exul reſtitutus, & rurſum profugus.

Vngarorum excurſio in Poloniam.

1118. ann.

magna ex parte, ad extremum perdoma-
re. Verùm imbres anni illius perpetui, &
ingens aquarum vis atque inũdatio, quæ
neque ſeri agros, neque meti paſſa eſt (ne-
que id in Polonia modò, ſed in vicinis
quoque regionibus) quieſcere eum coe-
gêre. Præceſſerat autem eos imbres tale
oſtẽtum, quòd cçlũ totas tres horas poſt
occaſum ſolis ardere viſum eſt. Per quod
tempus Martinus archiepiſcopus Gneſ-
nenſis, venerandus ſenex, mortuus, ſuc-
ceſſorem ſacri collegij ſuffragijs accepit,
Iacobum Znenenſem municipem. Ve-
nit hoc anno in Poloniam Iaroslaus Vu
ladimirienſium dux, Sbiſlauæ reginç fra-
ter, Volodimiri patrui, qui Kiouienſem
principatum poſt mortem Stopolci fra-
tris occuparat, inſidias fugiens. Accep-
tus à Boleſlao comiter & humanè, qua-
driennio cum eo manſit, dum Pruſſico
& Pomeranico bello Boleſlaus defungi-
tur: quod quidem ſequenti anno perſe-
cutus eſt, ſedatis ventis atque tempeſtati-
bus, quæ poſt imbres ſuperioris anni co-
ortæ, vehementes ac diuturnæ fuêre. Ex-
tremam autem vaſtitatem timẽtes Pruſ-
ſi & Pomerani, iuuçntutem omnem, opi-
ficumque & agreſtium multitudinem ar
marunt, & Boleſlao cum exercitu adue-
nienti occurrerunt, vltimam prçlij fortu-
nam tentaturi, & viam ipſi ad interiora
ditionum ſuarum corporibus ſuis præ-
cluſuri. Nec noſter cũctatus eſt, quin mox
cum hoſte, quãuis numeroſiore, manus
conſereret. Pugnatum à primis eſt mar-
te dubio: ibi. n. robur omne exercitus ſui
hoſtes collocarãt. Vbi cedere ij loco cœ-
përe, immittit Boleslaus perculſis nouas
aliquot cohortes, quæ mox totam aci-
em conuertêre. Primis enim partim cæ-
ſis, partim perturbatis, reliqua multitu-
do imbellis in fugam effuſa eſt. Parci iuſ-
ſit Boleslaus fugientibus, ne regio culto-
ribus prorſus vacua redderetur. Itaque
multo plures capti, quàm cæſi, reliqui flo
re omni iuuentutis amiſſo, cum oppidis
& munitionibus, & rebus ſuis omnibus
Boleslao ſeſe dedidêre. Reſtabat Suento
pelcus Nacli præfectus, cuius mentionẽ
ſuperius fecimus: qui dominandi cupidi
tate ductus, minus erat dicto audiens Bo-
leslao, & cum Pomeranis hoſtibus Polo
norum ſocietatem iniuerat. Hic perfidiç
ſuæ ſibi conſcius cùm veniam deſpera-
ret, obſtinatius in rebellione permane-
bat: Naclumque armis, propugnaculis, &
commeatu bene munierat. Motis igitur
caſtris Boleslaus Naclũ obſidere cœpit
ad ſextum Idus Septẽbris. Tentabat prin
cipis animum Suentopelcus per internũ
cios

Inundatio aquarũ & tempeſtates.

Iacobus archiepiſcopus Gneſnenſis.

Iaroſlaus Ruſſorũ dux ad Polonos cõfugit cum vxore & liberis.

Pomerani cum bellum.

Boleslai victoria de Pruſſis & Pomeranis.

Suentopelcus rebellis Boleſlao.

cios. culpam deprecabatur: pecuniam &
obſides pollicebatur. Sed ſurda hæc aure
Boleſlaus accipiebat, eo quòd peſſimi ex-
empli facinus nolebat impunitum relin-
quere: & vulnere, ſagittæ ictu è mœnibus
accepto, irritatus erat. Sed cũ paratiores
quàm initio crediderat, ad perferendam
obſidionẽ hoſtes, oppugnationẽ autem
oppidi, eo præſertim anni tẽpore, pdif-
ficilem eſſe animaduerteret, fremeret ve
rò exercitus, ne hyberno quidem tempo
re militiæ vacationem ſibi concedi, nec
ſolùm cum hoſtibus, verùm etiam cum
frigore, procellis & niuibus ſe conflicta-
ri, tandem negatam diu veniam dat Suẽ-
topelco & Naclẽſibus: pecuniã & obſides
imperat, fuitque inter obſides Suentopel
ci filius. His peractis, dimittit Boleſlaus
exercitum circa Calendas Ianuarij. Ve-
rùm æſtate proxima noua Suẽtopelci &
Naclenſium defectione permotus, non
iam cum totis Poloniæ viribus, ſed cũ e-
uocatis haud ita multis raptim in Pome-
raniam contendit. Iam enim domiti ple
rique omnes reliqui Pomerani erant, ne-
que cum Suentopelco ſentiebant. Adue-
niens Viſſegradum, arcem & oppidum,
quòd à Suentopelci præſidio tenebatur,
ſextodecimo die expugnat & capit: & o-
cto dies ibi, vt ægrotos & ſaucios refice-
ret, commoratus, ad Naclum duxit. In i-
tinere quçdam oppida primo impetu ce-
pit. Naclum poſt ſuperioris anni obſidio
nem melius etiam munitum, & comea-
tu refertum erat, & Suentopelci præſen-
tia & induſtria magnum momentũ op-
pidanis ad reſiſtendum principi affere-
bat. Itaque plus ibi negocij, quàm puta-
rat, reperit Boleslaus, eoq; maiore ſtudio
& conatu ad expugnationem eius cœpit
intendere. Turres oppidi mœnibus altio
res excitauit, expletisque foſſis ad oppidũ
admouit, defenſoresque mœnium bali-
ſtis & omni genere miſſilium è propug-
naculis ſummouebat. Nec ſegnius oppi-
dani vim noſtrorum ſuſtinebant: & vel
de ſuperioribus locis ſaxis, aqua, & pice
feruenti eos qui propius ſucceſſerãt, pro-
pellebant: vel apertis portis in eos, operi-
bus & materiæ comportãdæ intentos, e-
rumpebant. Et quidẽ non ſine magno o-
peræpretio. Obſeruata enim noſtrorum
negligentia, & venti opportunitate, cõie-
ctaq; magna vi ſarmentorũ, butyri, picis,
laridi & olei, ter turres noſtrorũ exuſſe-
rũt: cũ Boleſlaus prioribus cõflagratis, ma-
xima celeritate nouas ſubinde excitaret.
Quartç tamen acerrimè defenſç ab incẽ-
dio, & maiore militum cõtentione pro-
motæ, nequicquam prohibentibus hoſti

Suentopelci deditio, & noua rebellio.

Viſſegradũ captum.

Naclum oppugnatũ & captum.

Machinæ incenſæ à Naclenſibus.

bus, mœnibus adhæsêre. Inde noſtri comi
nus haſtis atque gladijs rẽ gerentes, oppi-
danos è ppugnaculis deiecêre, & in oppi-
dum tranſcendere cœpêre. Obſtinatè ta-
men hoſtes ad eũ locum conglobati reſi-
ſtebant, neque conſiſtere noſtros in mœ-
nibus patiebãtur. Pacẽ deinde à Boleſlao
poſtulant, vt excedere ipſis oppido & fa-
cultates ſuas omnes efferre liceret. Vbi id
negatũ eſt, inducias aliquot dierũ petũt:
cùm ne eæ qdem cõcederentur, tandẽ de
ſperatis rebus, vitã modò pacti, oppidũ &
Suentopelcum ducem dedũt. Quem Bo-
leslaus mox perpetuo carceri mãcipauit.
Naclo recepto, cũcta Pomerania, vt vult
Dlugoſſus, in poteſtatẽ Polonorũ venit:
religionemque Chriſtianam bis ante ſuſ
ceptã, & bis rurſus abiectam cũ Varcislao
duce, tunc demum authore Boleslao Po
lonorũ principe, ſicut ab Alberto Cran-
tio memoriæ proditũ eſt, tertiũ recepit,
& hucuſq; retinet. Boleslaus pacata om-
ni Pomerania, dimiſſoq; exercitu reuer-
ſus in Poloniã, ſequenti anno nuptias Vu
ladiſlao filio cum Criſtina Henrici Impe
ratoris filia, qui tũc demum ambo pube
res facti erãt, maximo apparatu fecit: qui
bus Stephanus rex Vngariæ, Boleſlai ge-
ner, cum magno procerum Vngarorum
comitatu, & Ruſſorum quidam duces in
terfuêre. Interfuit & Boriuoius Boemus,
itemque Iaroſlaus Vuladimirienſiũ dux,
affinis Boleſlai, vterque fuga ſalutem ſi-
bi quærens, quemadmodum paulo antè
memorauimus. Exacto autẽ poſt eas nu-
ptias anno, Adleida Boleslai vxor, poſt
decem annorum ſterilitatem, filium Ca
zimirum peperit. Eodem quoque anno
Volodor Prçmislienſium dux, cùm ſæpe
latrocinantium in morem prædas è Po-
lonia ageret, nec deſiſteret admonitus,
à noſtris apud Vyſſokie profligatus, cap-
tus & ad Boleslaũ adductus, decies mille
pondo, ſeu vicies mille marcis argenti,
ſeſe redemit. Fuit etiam eodẽ anno ma-
gna caritas annonæ, arefactis ſegetibus
perpetuo trium mẽſium vernorum æſtu
& ſiccitatç. Inſequenti anno Vuladislaus
Boemorum, & Sobeslaus Morauorum
duces, fratres germani, ad iurgia, teſtatas-
que rurſus venëre inimicitias, cùm prop-
ter alias cauſas, tum propter Boriuoium
tertium fratrem exulem. Quinetiam co-
actis vtrinque copijs, prælium inter ſe cõ-
misêre. In quo victus Sobeslaus ad Cæ-
ſarem, atque inde, cùm nihil æqui ibi im
petraret, ad Boleslaum in Poloniam rur-
ſus confugit. Et comiter quidẽ eum tunc
Boleslaus accepit, & conſolatus eſt: ſed
auxilium tamen diſtulit, propter Ruſſi-

Suentopelcus in carcere perijt.

Pomerania citerior ſubacta à Polonis, & Chriſtiana facta.

Vuladiſlai ducis Polon. cũ Criſtina Henrici Imperatoris filia nuptiæ.

1122. ann.

Cazimirus filius Boleſlao natus.

Volodor Præmiſlienſium dux captus ac dimiſſus.

Annonæ caritas.

Sobeſlai Boemi fuga in Poloniam.

Ruſsicum bellum.

cam expeditionem , quã Iaroſlai affinis
ſui exulis cauſſa ſuſcipiebat. Quam cùm
proſequeretur, cõiunxit ſe cum eo apud
Prȩmiſliam Colomannus dux, Stephani
Vngarorum regis frater: qui & ipſe cum
non contemnendis copijs, reducendi Ia-
roſlai cauſa veniebat: itemque Volodor
& Baſilius Præmiſlienſium duces, & Vo-
lodimirus alterius cuiuſdã Volodori fi-
lius. Itaque communibus armis & conſi-
lijs à Polonis, Vngaris & Ruſſis illud bel-
lum gerebatur. Breuiq; Belſum, Ciruenũ
& Vuladimiria arces, & quædam aliæ ig
nobiles munitiones vel expugnatæ, vel
deditæ, in poteſtatem Iaroſlai venêre.

Belſum, Ciruenum, Vuladimiria dedita.

Inde ad Kiouiã Ruſſorum metropolim
itum eſt. Præcedebat autẽ Iaroſlaus exer-
citum, cum ſeptem millibus equitũ ab
Vngaris & Polonis attributorum. Qui
vbi Kiouiæ propinquauit, obuiũ habuit
ex vrbe hoſtilem exercitum pedeſtrem,
cum quo conſerta pugna ſuperior eſſe
videbatur. Sed ſummisêre ſuis oppidani
ſubſidium: itaq; inſtauratũ eſt prælium.
Iaroslaus, dum inter primos pugnam ci-
et, confoſſo ab hoſtibus equo, in terram
excuſſus eſt. Acre circa eum certamẽ fit:
hinc Kiouienſibus opprimere, inde Po-
lonis & Vngaris eripere eũ ſatagentibus.
Cedunt tandem Ruſſi, & in vrbem ſe re-
cipiunt. Iaroslaus ſaucius relatus, paucis
diebus mortuus eſt. Nihilo tamẽ minus
Vngarus & Polonus Kiouiam obſidere
pergunt. Sed nõ multo pòſt re infecta diſ
ceſſêre, pace data Kiouienſibus, oranti-
bus Ruſſis, qui in caſtris noſtrorũ milita-
bãt, & Andrea præfecto arcis Kiouienſis.

Iaroſlaus Ruſſus interfectus.

Ruſsis pax data.

Nam princeps ipſe Volodimirus iã inde
ab initio in vlteriorem Ruſſiã, quã Al-
bam vocant, ſe receperat, neque mœni-
bus, neq; fidei Kiouienſiũ ſeſe credens. A-
liquanto aliter hȩc Vngarorũ habent hi
ſtoriæ. Bezen eæ vocant principẽ, cui hæc
opera à Stephano rege, qui nullum fratrẽ
habuerit, nauata ſit: nec vllã in ea noſtro-
rum expeditione mentionẽ faciũt. Suos,
occiſo (quemadmodum & nos expoſui-
mus) eo, qui reducebatur, murmure ac
tumultu contra regem concitato, quòd
magna ſtrage primo illo prȩlio fuſi eſsẽt,
& cum periculo expugnare metropolim
Ruſſorum iuberentur, cõuerſis ſubitò ſi-
gnis, nec vlla re cum hoſte conſtituta, in
Vngariam reuertiſſe memorant. Polo-
niam quoque iterum ab eodem rege per
legatos vexatã, vaſtatamq; narrãt. Quod
nobis non admodum fit veriſimile, pro-
pterea quòd neceſſitudo & affinitas Ste-
phani cũ Boleslao, nihil hoſtile de ipſis
inter ipſos opinari ſinit. Et vt fuerit tam
ferꝰ, & immemor non ſolũ humanitatis,
verùm etiã neceſſitudinũ Stephanus, quã
fuiſſe fertur, Boleslaus quidẽ noſter tam
ignauus & patiens non fuit, vt impunè
ſua vexari pateretur, præſertim cùm alijs
bellis tunc non diſtineretur: ita vt ſequen
ti anno, q fuit poſt Chriſtum 1124. nouã
in Danos expeditionẽ ſuſceperit. Eſt au-
tẽ Dania, ſiue Dacia (nã & ita appellatur)
ea regio, quæ Cherſoneſi Cymbricæ par-
tem Auſtralem, & adiacentes in ſinu Bal
theo ſiue Venedico inſulas cõplectitur.

1124. ann. Daniæ deſcriptio.

Cauſa verò expeditionis Danicæ Boles-
lao fuit, Petrus, clara & illuſtri apud Da-
nos ortꝰ familia: qui cùm ſe iuuenis in au
lã Boleslai, quæ tunc lõgè florebat apud
exteros gloria rei bellicæ, contuliſſet, ma
gna ingenij dexteritate, induſtria, virtu-
te, officio & ſuauitate morum, ad hȩc cõ
mendatione regis Danorũ, citò ſe in gra-
tiam & amicitiam Boleſlai inſinuauit, ita
vt poſtea multis magniſque poſſeſſioni-
bus, & in primis comitatu Scrinnenſi,
& vxore illuſtri è genere ducum Ruſſiæ,
quæ Sbiſlauam priorem Boleslai coniu-
gem cognatione attingebat, ab eo coho-
neſtaretur. Perdidicerat autem linguam
Polonicam Petrus, & ita ſe ad mores Po-
lonorum accõmodabat, vt nemo tãta il-
la bona externo homini inuideret. Pater
verò eius Guilelmus, cui Suentoſlao no-
men noſtri dedêre, facilè princeps erat
procerũ Daniæ, & plurimùm valebat gra
tia apud Henricum regem Danorũ, præ-
fectus ab eo maximis quibuſq; regni ne-
gocijs. Cùm autem regem Abelus frater
occidiſſet, regnumq; inuaſiſſet, habebat
in poteſtate ſua theſaurum regium ingẽ
tem pater Petri. Certiorem is filium fa-
cit rerum Danicarum: admonet, vt cùm
aliquanto numero militum veniens, the
ſaurum illũ auferat, potius quàm vt is ad
manus crudeliſſimi parricidæ, & inuiſi o-
mnibus ſuis tyranni perueniat. Refert ea
de rȩ ad Boleslaum principem Petrus.

Petrus Duninus.

Pollicetur is non grauatim opem ſuam,
cũ vt homini de ſe bene merẽti gratifica-
retur, tũ quòd ea expeditione & opes Po-
loniæ augere, & nominis ſui gloriã trãs
mare etiã, & ad extremos Septentriones
proferre & propagare cupiebat. Itaq; claſ
ſe apud Gdanum Pomeraniæ mariti-
mum oppidum ad tranſportãdum exer-
citum inſtructa, diſtributoque in milites
donatiuo, cùm primùm per anni tẽpus
rectè potuit, naues conſcendit: & com-
moda tempeſtate vſus, improuiſus in pri
mo litore Daniæ, ad quod claſſis appu-
lerat, nemine prohibẽte copias expoſuit:
dimiſſiſq; circum proceres & nobiliores

In Daniam Boleſlai expeditio, & ſucceſſus eius.

Danos nuncijs, per familiares & mini-
ſtros Petri ac patris eius, omnium Dano-
rum voluntates facilè ſibi adiunxit: cùm
profiteretur ſe vlciſcendi parricidæ tyrã-
ni, & vindicandæ libertatis Danorũ cau-
ſa aduenisse. Tyrannus deſertus à ſuis, pro
fugit. Boleſlaus facilè potitus Dania, mu
nitiones Danis reddidit: regem eos, quẽ
vellent, creare ſibi iuſſit. Confectis & con
ſtitutis rebus omnibus, theſaurũ & om-
nem Petri cognationem ſecum auexit: &
ſecunda nauigatione vſus, paucis diebus
in Poloniam reuerſus eſt. Fertur autem
ſucceſſu temporis hic Petrus ſeptuaginta
ſeptẽ templa diuerſis in locis in Polonia
de ſecto lap de extruxiſſe ac dotaſſe, quo-
rum pleraq; adhuc extãt: itemq; duo mo-
naſteria ijs, qui ſe Præmonſtratenſes vo-
cant, qui tunc primùm extiterunt: alterũ
quidem puellis in Vuladislauienſi diœce
ſi in Chalino pago, quod poſtea Strelnũ
tranſtulit: alterum verò viris, in ſuburba-
nis Vuratiſlauienſibus, titulo ſancti Vin-
centij, quod Vuratislauienſes noſtra me-
moria prætextu metus Turcarum demo
liti ſunt. Florent adhuc in Polonia huius
ipſius Petri poſteri, cygno in rubro ſcuto
inſigni vtentes: indeque Labenciorum
nomen habet ea familia. Nõnulli etiam
peculiariter Dunini, hoc eſt, Dani vocan
tur.

Petri Dunini opera.

Præmõſtratenſes monachi.

Vuratiſlauienſ. monaſteriũ S. Vincẽtij demoliti.

Labencia familia.

Dunini.

Interim dum Boleſlaus Danicam ex
peditionem obit, Volodor Prȩmislienſi-
um dux, cũ abeſſe eũ comperiſſet, imme-
mor fœderum & iuriſiurãdi, quod ei Kio
uiȩ dederat, miſſo Volodimiro filio cum
exercitu vicinã ſibi Poloniam præſidio
vacuam cædibus & incendijs vaſtauit vſ-
que ad Biecium oppidum, ingentemq; pe
cudum, iumentorum & hominum præ-
dam abegit. Itaque reuerſus à Danica ex-
peditione Boleſlaus, & hyeme illa quieti
militum data, inſequenti æſtate bellum
Volodoro fecit. Aduenięti occurrit im-
pigrè Volodor cũ non cõtemnendis ſuo
rum copijs, & aliorum Ruſſorum princi-
pum auxilijs, vaſtationẽ ſuarum ditionũ
prohibiturus. Cui fecit mox Boleſlaus pu
gnandi copiam: nec ille detrectauit. Con
feruntur manus: ſed vix primum noſtro-
rum impetum Ruſſi ſuſtinuêre. Mox in
fugam acti, nequicquam reuocante Vo-
lodoro diuerſi dilapſi ſunt. Caſtra fugiẽ-
tium à noſtris direpta. Cecidêre de Ruſ-
ſis in eo prælio & in fuga multi fortes &
inſignes viri: inter quos præſtabãt, Nauo-
rotnicus & Zaſcitnicus. Dux Volodor
Haliciam fugit, ibi vires reparaturꝰ. Poſt
victoriam Boleſlaus liberius hoſtiles re-
giones diuexauit ac depopulatus eſt, vi-
cẽque Ruſſis cum fœnore reddidit: cito-
que reduxit exercitũ, nulla munitionum
expugnatione tentata propter vrgẽtem
hyemem, quæ ſæuiſſima ac diuturna eo
anno fuit.

Ruſsicum bellum.

Biezz oppidum.

Ruſsi victi à Polonis.

Cracouia vrbs eo anno penitꝰ
conflagrauit: incertũ fortuitóne incen-
dio, an à Boemis clàm ſubornato, prop-
ter receptũ Sobeſlaum exulem: cui Boe-
miam eodem anno repetenti (propterea
quòd Vuladiſlaum fratrem, rerũ Boemi
carum tunc potientem, periculoſè ægro-
tare acceperat) Boleſlaus pecuniã & mili
tes liberaliter ſuppeditauit. Et redintegra
ta quidẽ pax eſt inter fratres, Suatana ma
tre interueniente. Verùm paucis illis die
bus Vuladiſlaus extremum clauſit diẽ,
eique Sobeſlaus in principatu, procerum
& populi fauore ſucceſſit. Quod moleſtè
ferens Otto marchio Morauiæ, cùm ipſe
Sobeslai viribus impar eſſet, Lotharij Cȩ
ſaris, qui Henrico quinto paulo ante vitã
defuncto ſucceſſor deſignatꝰ erat, opem
implorauit. Ac dedit quidem Lotharius
Saxonibus ſuis negociũ inſequẽti anno,
vt eum in Boemorum principatum indu
cerent: verùm is exercitus apud Chlume
cium oppidum Boemiæ à Sobeſlao pro-
fligatus eſt: Vbi Otto etiam cecidit.

Cracouia cõflagrauit.

Sobeſlaus Boe. princeps.

Lotharius Cæſar.

1126. ann.

Saxones profligati à Boemis.

Sobes
laus verò cum Cæſare, cui grauius tunc
à Conrado Sueuorum duce, Henrici de-
functi ſororis filio, & ipſo ad imperium
adſpirante, bellum imminebat, in gratiã
redijt, & impotentius dominari Boemis
cœpit. Fratrum enim filios, & proceres
nonnullos in carcerẽ coniecit. Hoc ipſo
autem anno Volodor Ruſſorum Prȩmis
lienſium dux, in medio belli apparatu vi
ta deceſſit. Verùm filij eius Volodimirus
& Roſciſlaus exercitum à patre cogi cœp
tum, nihilo minus ad vaſtandos Polo-
norum fines immiſerunt. Sed is pauculis
pagis ad Viſlocam flumen exuſtis, citò ſe
domum recepit: non plus habens animo
rũ, quàm ſui duces, qui ad eã expeditio-
nem profecti nõ erat. Quieuit à bellis eo
anno & conſequentibus aliquot Boles-
laus princeps, cùm pleræq; omnes finiti-
mæ gentes partim externis alijs, partim
ciuilibus bellis diſtinerentur. Etenim Ste
phanus Vngarorũ rex cũ Græcis & affine
ſuo Cõſtantinopolitano Imperatore bel
lum gerebat. Apud Ruſſos Volodimirus
& Roſcislaus, Volodori ducis filij, belli-
gerantes inter ſe, vires eius gentis diſtra-
hebant. Ne apud Boemos quidem quie-
tæ res erãt, quemadmodum dudum me
morauimus. In Germania verò & Italia
Conradus Sueuus cum fratre Friderico
contra Lotharium Cæſarẽ arma ſumpſe
rant, donec victi ab eo, Bernardi Clare-
uallenſis abbatis, doctrina, pietate & ſan-

Sobeslai crudelitas.

Ruſſorũ excurſio in Poloniam.

Visloca fl.

Vngari regis cum Imperatore Cõſtant. bellũ.

Ruſſorũ ducum inteſtinũ diſsidiũ.

Conradi Sueui bellũ cõtra Cæſarem Lotharium: S. Bernardus.

ctimonia vitæ clari, opera ipsi reconciliati sunt. Rogerius autem Normannus, Innocentio eius nominis secundo Pontifice maximo Roma pulso, vtriusque Siciliæ regis titulum primus vsurpauit.

Siciliæ vtriusq; primus rex Rogerius.

Quietem igitur nactus Boleslaus, ad religionem cultumque diuinum, animum adiecit. Nam basilicam Cracouiensem, humilem etiam tum & neglectam, in angustiorem formam redegit, excitatis altius muris eius, ac duabus turribus ad latera adiunctis: supellectilem quoque eius veste preciosa, auroq; & argēto facto maiorem in modum auxit.

Cracouiens. basilica à Boleslao exornata.

Quin & collegium sacerdotum siue canonicorū eius basilicæ, viginti ad veterem adiectis, amplificauit, eisque certos pagos & possessiones ipse, Radossus verò episcopus decimas attribuit: permisit autem pius princeps episcopo ius omne conferendi ea sacerdotia, ipsi° arbitratu.

Canonicatus 20. Cracouiæ additi à Boleslao.

Auctus est dein de filio sui nominis Boleslao: cui quidē postea Crispo, à capillorū specie, cognomentū fuit.

Boleslaº Crispus natus.

1128. ann.

Anno Christi millesimo cētesimo vigesimooctauo memorat Dlugossus Boleslau filio suo filiā regis Daniæ cum ampla dote vxorem accepisse. Sed quinā is filius fuerit, ille non prodit, nec nos conijcere possumus. Nam Vuladislaus quidē natu maximus è Sbislaua susceptus, habebat Cristinam vxorem superstitem. Cazimirus autem vix septimū tunc annum attigerat.

Danorū regis affinitas cū Boleslao.

Saxo quidem Danicæ historiæ scriptor, quem sequitur Albertus Crantius, memoriæ prodidit, Boleslaum Polonorum principem Magno Nicolai regis Danorum filio, filiā suam per internuncios despōsam, in matrimonium collocasse, eamq; cum exercitu & classe instructa in Pomeraniā deduxisse: eōdem Nicolaum regem & ipsum naualibus copijs instructum, occurrisse: coniunctisque copijs Iulinum vrbem insignem & vetustam eos expugnasse, & Varcislao duci Pomeranorum cōmuni hosti pacem petenti dedisse: deinde Nicolaum sponsam filij secum deduxisse. In Daniam verò expeditionis Boleslai neuter facit mentionē.

Saxo lib. 13. Dan. Crant. lib. 3. c. 29. Vand.

Iulinum Pomeraniæ expugnatum.

Post hæc Boleslaus, quāuis magnis in ornatum templorum, & in alimenta sacerdotum atq; egenorum impendijs atque donationibus, iugique precatione & lachrymis, & aspero tenuique victu & cultu corporis, cilicio pro veste vtens, & cinere sese aspergens, ægrotorumque mendicorū pedes subinde manibus suis abluens, admissum in Sbigneū fratrem facinus sedulò expiaret, cùm a Dijs satisfaceret, tamen ipse sibi non satis faciebat, nisi & laborem lōgæ molestęq; peregrinationis adijceret.

Boleslaus pœnas de se ipse sumit interfecti fratris.

Itaq; solenne Christianis quadraginta dierū ieiuniū pane tantùm & aqua gustandis, ciliciū indutus, cū exegisset, paucis sacerdotibus & alijs pijs hominibus comitatus, ad AEgidij tutelaris diui sui sepulchrum peregrinatione priuati habitu suscepit: atq; id itinere magna ex parte nudis pedib° cōfecit, nullum templum, nullū monasterium, nullū egenium domicilium, neminem deniq; sacerdotē aut mendicū preteriēs, quin liberalitatis & munificētiæ quippiam in eum depromeret.

Peregrinatio Boleslai in Narbonēsem prouinciam.

Quindecim dies apud diui sepulchrum ieiunijs & supplicationibus vacans, commoratus, cùm in Poloniam reuertisset, & reliquum illius anni temp° quieti dedisset, vere proximo in Vngariam ad diui Stephani sepulchrū alteram peregrinationem instituit: eaq; religiosè & pedestri itē itinere obita, & quidē nō sine molestia, propterea φ splēdidè & honorificè cōtra animi sui sententiam à Stephano rege, genero suo, & à primoribus Vngaris acciperetur, ac deduceretur, Gnesnā etiam adijt ad diui Adalberti reliquias paulo antè Iacobi archiepiscopi opera in ,ppatulū prolatas è latebris, in φbus diu, post captū & vastatū à Boemis exulāte Cazimiro rege id oppidum, paucis cōscijs delituerāt: & 80. marcas auri & multas gēmas in vrnā diui contulit.

In Vngariā.

Gnesnam.

S. Adalberti reliquiæ à latebris erutæ.

Donarium Boleslai templo Gnesne.

His peractis, nō ita multo pòst Cazimirū filiū immatura morte defunctū amisit. Verùm eū mœrorē viri, mox vxor alio filio edito mitigauit, cui Mieceslao nomē inditum: senisque cognomen postea puero, ,ppter grauitatē morū & prudentiā, additum est. Alium itē sequenti anno enixa est, qui aui materni & auunculi Cæsarū nomine, Henric° appellatus est.

Mieceslaus filius Boleslao natus.

1132. ann. Henricus Boleslai filius.

Quo quidē anno Boleslaus expeditionē in Vngariā fecit, vt nepotes suos, quemadmodū Dlugossus memorat, Stephani regis filios, exules cū matre reduceret. Nā obierat Stephanus rex anno superiori: & Vngari Belā cęcum, quē Colomannus rex patruus vnà cū Almo patre excęcauerat, regē sibi, preteritis Stephani liberis, creauerāt. Ii ergo paterno regno frustrati, & vitæ præterea suæ à nouo rege, quāuis ,ppinquo, metuētes, in Poloniā ad Boleslaum auum confugerāt. Motus eorum precibus & calamitate Boleslaus, cū valido exercitu & euocatis ex fœdere Russorū auxilijs in Vngariā contendit. Occurrit ei in Scepusiesi territorio cum magnis Vngarorum & Austriorū copijs Albertus Marchio superioris Panoniæ, siue Austriæ, cū quo soror Belę regis nupta erat. Cōmittitur durū prælium. Tandem

In Vngariā expeditio Boleslai.

Bela cæcus rex Vngarorum.

Albertus Marchio Austriæ.

de virtute & constātia nostrorū ac ducis solerti diligētia in fugā aguntur aduersarij: nec longius eos fugientes nostri persecuti sunt. Ita enim à principe præceptum erat. Duxit deinde ad Budā metropolim Boleslaus: sed in itinere certior fit, Sobeslaum Boemum in gratiam Vngarorum excursionem in Poloniam fecisse, & Vratislauiensem tractū ferro & igni vastare.

Silesiā depopulatur Boemi.

Aduocato castrensi consilio consulitur in medium, quid facto opus sit: vicitque ea sententia, quæ propria defendēda potius, quàm aliena vindicanda esse censebat. Itaque intermisso in præsens Vngarico bello, Boleslaus magnis itinerib° aduersus Boemum sua inuadentem, rectà per Morauiā contendit.

Boleslaus ex Vngaria in Silesiam cū exercitu contendit.

Verùm Boemus cognito Boleslai aduentu, domū se cum præda raptim recepit: nec anni tēpus spacium nostris dabat, ingratū & perfidum hostem vlciscendi. Quocirca dimisit tūc exercitum Boleslaus. Cæterùm æstate, quæ consecuta est, parantem eum in Boemos arma magnis precibus expugnant exules Vngari, qui ad Stephani liberorum partes multi indies perfugiebant, vt cœptam potius in Vngariam expeditionem persequeretur. Itaque Vuratislauiēsi conuentu & comitatu omni præsidio ad tutandos fines suos aduersus vim Boemorum relicto, cum reliquis copijs & auxiliaribus Russis Vngariam ingreditur, & nemine magnopere resistente, atque adeò compluribus Vngaris cum eo se cōiungentibus, ad Vissegradum, quò Bela se receperat, contendit.

Boleslaus iterum in Vngariam ducit exercitū.

Interim cognoscit, Boemos maiore vi Silesiam rursus, cedentibus suis, qui relicti erant in præsidio, nec sustinere vim hostium valentibus, crudeliter diuexare. Itaq; omissis iterū Vngaris, transmissisque celeriter montibus atque syluis, quæ Morauiā ab Vngaria disterminant, magnā Morauiæ partē, vt par pari referret, depopulatus est, vastatisq; agris abacta ingenti præda in Poloniam reuertit.

Silesia iterū vexata à Boemis.

Morauia vastatur à Polonis.

Nec deinceps reductionem nepotum & Vngarorum exulum tentauit, ne maiorem quàm pro viribus belli molem in se attraheret: eo quòd accepisset, Lotharium Imperatorē magnis precib° & muneribus à Bela rege inuitatum, opē suam illi promisisse. Aliter hæc ab Vngaricarum rerum scriptoribus narrantur, negant illi Stephanum regem vllos liberos reliquisse: nec Polonæ vxoris eius mētionem vllam faciunt: sed Borichum è Russa Colomanni regis vxore natum, siue is verè Colomanni fili° fuerit, siue ex adulterio susceptus, pro Colomanni filio sit habitus, eum inquā, post Stephani mortem à Polonorum & Russorum principibus adiutū, quasi hæreditarium regnū Vngarorum armis repetiisse. Nec tamē Polonos atq; Russos eo bello ad prælij dimicationem venisse: sed amica Belæ regis legatione & postulatione motos, deserto Boricho, vti notho, populariter domos reuertisse. Paucos voluntarios, qui cum Boricho manserant, ab aduersarijs profligatos, & in his fratrē comitis Cracouiensis (sic enim illi habent) captum esse. Horum vtrum verius sit, legentium esto iudicium.

Vngarorum historia.

Insequenti anno Boleslaus iniurias Boemorum quàm cumulatissimè vltum ire cupiens, validis suorum & auxiliariorum Russorum copijs Boemiam longè lateque vsq; ad Albim flumen, ferro & incendijs omnia miscens, peragrauit. Nam Boemus, quamuis iustum & ipse haberet exercitum, nusquam tamen cùm nostris aperto marte congredi ausus est: verùm ex insidijs in pabulatores Polonos, & quicunque ab exercitu castrisque prędabundi excurrerant, impetum faciebat, interim occasionem bene gerendæ rei captans. Itaque noster agris, vicis & oppidis hostilibus fœdè vastatis, cùm ad pugnam elicere hostē non posset, ingenti prędā onustum exercitum reduxit atq; dimisit.

1134. ann.

Boemicum bellum.

Nec multo post Boemus citato agmine eam Poloniæ siue Silesię orā, quæ ad Odrā est, aliquantisper depopulatus, raptim se inde domū recepit, veritus, ne Boleslaus reuocatō, quem dimiserat, exercitu, reditum suum impediret.

Silesiam depopulantur Boemi.

Hoc tēpore Russi cœpēre nouas res moliri, eo φ molestè ferrēt, assiduò sibi milites & auxilia imperari: & ea fortassis opinione elati, quasi sine se Poloni gerere bella non possent. Author eius cōsilij Iaropelcus Vulodimiri filius Kiouiensium princeps erat, qui in cōuentu cæterorū principū Russiæ, huiuscemodi orationē habuisse perhibetur.

Russorum à Polonis defectio.

Quā dira conditione Polonorū principi seruiamus, Principes, non est necesse pluribus verbis exponere: Nam vt vos, qui ad imperandum alijs, non ad parendum nati estis, præteream, multitudini quidē certè nostrorum hominum, quæ seruituti assueta, sine alieno dominatu rectè vitā degere non potest, tamen quàm acerbus sit istius seruitutis sensus, videtis. Quis autē omnino tam patiens est, vt & graue tributum pendere, & in alieno solo procul à patria, nullo suo cōpendio, alieno iussu ductuque perpetuò militare, & apertis periculis obijci se, aliumque expertē periculi laborum & vulnerum suorū prēmia tollere, æquo animo ferat? Sed fuerit hoc

Iaropelci oratio ad Russos suos.

Seruitutis incommoda.

maiorū noſtrorū, qui pernicioſa ambitione & inteſtinis diſsidijs hoc malū ſibi accerſiuerūt, & florentiſsimū imperium fœda ſeruitute commutarunt: nullúmne nos queremus eius mali exitum? Ego verò honeſtè mori, quàm turpiter ſeruire malim, principes: idemq́ue de vobis iudico.

Ruſsi quomodo ſubacti à Polonis.

Subdiderunt colla iugo maiores noſtri, ſuis magis quàm Polonorum armis victi, cùm ciuili & parricidiali bello mutuò ſe afflixiſſent, & alij contra alios Polonorū opem ſuo iuxtà ac aduerſariorum malo imploraſſent: hoſtes experti, quos in auxiliū aduocarant: Nos cōiuncti & concordes id iugum non excutiemus? Quaſi verò non magis nos q̃ Boemi & Vngari, atq; adeò ipſi impotētes domini noſtri Poloni, multitudine & viribus abūdemus. Quòd ſi bene ij rem gerūt aduerſus Vngaros & Boemos, noſtrū id eſt totū:

Ruſſorum vires.

noſtris illi viribus valent, non ſuis: noſtra iuuentus primos & acerrimos hoſtium impetus ſuſtinet: illi ſibi cauēt poſt principia. Quod ſi vllum vnquā fuit tempus, quo aſſerere nos nullo negocio in libertatē poſſemus, nūc certè id nobis fortuna, ſiue adeò Deus, qui ſanctius & rectius à nobis, quàm ab illis colitur, obtulit,

Occaſio recuperandæ libertatis.

còm Poloni maximis duobus bellis Vngarico & Boemico diſtinentur. Quorum neutri ſanè pares erunt, ſi noſtra ipſis auxilia detrahamus: tantum abeſt, vt noſtra pręterea arma ſuſtineant. Ego verò, principes, non tam ad certam libertatem, quàm ad victoriam & ampliſsimū imperiū vos voco, ſi viri eſſe pergitis. Illi nobis ſeruierint, nobiſq́ue militauerint, q̃ nos dudum ipſis pręſtitimus, ſi vos volueritis. Et habemus ſanè cùm ad omnia obſequentē, tū odio duræ ſeruitutis & Polonici nominis inflammatā multitudinem. Videte modò, ne ſtudiū illi veſtrum, ductuſq́; defuiſſe videatur. Aſsēſi ſunt omnes Iaropelco: obſtringunt ſeſe mutuò iureiurando: cōſultatur de apparatu, & de initio belli faciendi. Placuit tandē, celari ac diſsimulari id conſilium ad tempus, dum q̃ opportuna ac neceſſaria eſſent ad tantū bellum comparantur.

Ruſſorum ingenium.

Permanauit fortè ea res, vt ſunt Ruſſorū fluxa & infida ingenia, ad Boleslaū: conturbabat eū illa alieno ſuo tempore conſtituta rebellio, ꝙ ad duo maxima bella tertium nō minus, nec ſcio an maius, ipſi accedebat. Conuocat ſenatum: exponit de intempeſtiua Ruſſorū defectione: dicuntur ſententię. Ibi inter alios proceres

Petri Vuloſtouicij conſilium.

Petrus Vuloſtouicius comes Xianſenſis, vir magni ingenij & conſilij, in eā ſententiā verba fecit, vt diceret, nō maximo negocio naſcentē rebellionē opprimi poſſe, ſi caput eius rebellionis Iaropelcꝰ amputetur. Id arte facilius eſſe factu, quàm apertis armis: nec dedecere, ſi dolo perfidia vindicetur. Ad eamq́ue rem operam ſuā pollicetur: cętera quietos eſſe iubet. Inde paucis fidis comitibus, neque tamē conſilij conſcijs, aſſumptis, in Ruſsiā ad Iaropelcum proficiſcitur. Exilium & fugam ſimulat: Boleslai crudelitatem in ſe & graues iniurias incuſat: fugæ perfugiū, tutumq́; latibulum à Iaropelco, de cuius humanitate & virtute multa audiuerit, petit: addit multa de impotentia & ſæuitia Boleslai in omne genus hominum, quibus rebus ſuis exoſus factus ſit. Pergratus fuit aduentus Petri Iaropelco, pergrata oratio. gaudebat diuinitùs ſibi oblatum conſilij ſui adſtipulatorem & adiutorem. Multa de Boleslao & ſtatu rerum Polonicarum quærit, nonnihil etiam de defectione ſua ſignificat. Accommodabat Petrus reſponſa ſua ad illius voluntatē, approbabat conſilium. Quibus rebus fidem ſibi adſtruxit apud eum, & in intimam eius familiaritatem ſeſe inſinuauit. Itaque Iaropelcus communicato cum cæteris principibus conſilio, maturare rebellionem ſtatuit.

Petri Vuloſtouicij audax facinus.

Rus fortè ſeceſſerat cum paruo comitatu, ſecutus erat & Petrus: qui obſeruata bene gerendæ rei occaſione, Iaropelcum cum paucis prandentem, ſigno dato comitibus ſuis, comprehēdit: cōſtringit: & equo impoſitum celeriter, diſpoſitis prius per loca equis & nauibus, auehit, & incolumis ad Boleslaum perduxit. Collaudauit fidem, ſtudium & operam Petri Boleslaus, & peramplis eum muneribus ornauit,

Iaropelcus captus, ac dimiſſus.

Iaropelcū verò cuſtodiæ tradidit. Vnde intra vertentem annum, maximo auri & argenti pondere à Baſiliſco, ſiue Vaſilco fratris ſui filio redemptus, ad principatū ſuum, data Boleslao fide, in poteſtate eius ſe fore deinceps, reuerſus eſt: in qua tamen fide fallenda patrio indulſit ingenio. Nā cùm aperta vi imparem ſe eſſe Boleslao cerneret, ad dolos animum conuertit. Vt par pari referret, Vngarū quempiam, hominē non ignobilem, cæterùm vafrum atq; callidum,

Vngarus perfugam ſe ſimulat.

ſubornauit, qui pro perfuga ob defenſas Stephani liberorū partes ad Boleslaū delatus, captata occaſione vel vitam eius peteret, vel inſigni aliqua clade Polonos afficeret. Qui quidē induſtria ſua & eloquētia, & bene aſſimulatis ad tēpꝰ officijs, ita ſe in amicitiā creduli principis breui tēpore inſinuauit, vt ad cōſilia quę habebantur de republica, adhiberetur, ac præ-

Vngarus præfectus Vislicienſis.

fectura Vislicienſi donaretur.

Lotharij Cæſaris legatio ad Boleslaum.

Cū ſedatos eſſe penitꝰ Ruſſicos motus Boleslaus exiſtimaret, maiore apparatu ad Boemicum bellum ſeſe accingebat. Hoc agentem, legati Lotharij Cęſaris Rom. conueniunt: poſtulant, vt iudicio ſiue arbitrio Cęſaris potius quàm armis cum Boemo de iniurijs diſceptet: illum Cæſaris eſſe clientem ac tributariū: à Cęſare ad ęqua omnia coactum iri, ſi legatos ad Cæſarē cū ſumma poteſtate Boleslaꝰ mitteret: aut ſi ipſe eò proficiſci dignaretur, quod quidē futurū eſſet Cæſari gratiſſimū. Hoc eò faciebat Lotharius, quòd in Italiā feſtinabat, nec volebat Boemū Polonico bello diſtineri, quo minus auxilia ex fœdere ſibi mitteret.

Boleslaus ad Lotharium Cæſarē profectus.

Proficiſcitur Boleslaꝰ ipſe Babembergam ad Cæſarem perquàm ſplendido comitatu. Venerat eódem & Boemus. Tētatur pax inter diſſidentes principes: Quę cùm coire nō poſſet, tamē ne magis irritatis animis ij diſcederent,

Polonorum cum Boemis induciæ.

trium annorum inducias, inſtante maximè & orante Cæſare, inter ſe paciſcūtur. Eæ verò priuſquā finitę ſunt, pax perpetua inter Polonos & Boemos, ſed poſt Halicienſem demū cladem, de qua paulò inferius dicemus, interuenientibus vtriuſque gentis proceribus, firmata eſt.

Hagecus. H. Mutius.

Nugatur hic more ſuo Vēceslaus Hagecus, dum hæc non multò aliter enarrat. Cæterùm H. Mutius magis ocioſum, quàm tunc fuit, fingit Lotharium. Non tam comiter enim, neq; per legatos eum egiſſe cum Polonis, ſed bellū in eos comparaſſe: idq́ue non vt Boemis cōmodaret, ſed quòd rebellabant Poloni, tributumq́; Romanorum Imperatori debitū à duodecim annis nō pendebant. Eos verò bellum timentes, ducē ſuum cum magnis muneribus Imperatori obuiam miſiſſe: atque eum in Saxonia occurrētem, ad Lotharium admiſſum non eſſe, niſi prius tributa debita ſolueret, & iuſiurandum daret: Se Romano Imperatori deinceps dicto audientem fore. Id vtrumque cùm ille feciſſet, magnaque inſuper dona dediſſet, pacem ei datam eſſe. Huius autem narrationis penes authorem fides eſto. Multum ſanè interfuit Lotharij, huiuſcemodi rumores tunc in vulgus ſpargi. Ac noſter quoque Dlugoſſus ſcribit, Lotharium à Boleſlao tributum Pomeraniæ Rugiæque nomine, tanquam ad Romanum imperium pertinentium, popoſciſſe: verùm illum negaſſe, quòd eas ſuas prouincias eſſe affirmaret. Ita cōſtitutis rebus cum Cæſare, ad Italicam expeditionem, pontificemq́ue reducendū, ac diadema Imperiale ab eo accipiendum ſpectante & feſtinante, Boleſlaus in Poloniam reuertit. Dum autem is hac de cauſa abeſt à Polonia, Vngarus ille, cuius dudum mentionem fecimus, cōmodam proditionis occaſionē nactus, & celeri nuncio Iaropelcum euocat: ad ſextū Idus Februarij, ad Visliciam adeſſe cum expeditis copijs iubet.

Viſlicia oppidum.

Eſt autem Vislicia oppidum nono à Cracouia milliario, in rupe, quam Nidæ amnis reſtagnatio inſulam facit, ſitum: ad quod non niſi per aggerem, nec eum latiſſimum, & pontes ſublicios aditus eſt. Eratq́ue tunc temporis frequens & populoſum id oppidū: quanquam ne nunc quidem deſertum eſt. Eò igitur Vngarus, de aduentu Ruſſorum certior factus, commigrare viciniam omnem cum liberis, vxoribus & facultatibus ſuis iubet. Libenter facit iuſſa plebs pariter & nobilitas, vt ſe ſuaque loco munito ab hoſtium armis defendat.

Viſlicia direpta à Ruſſis, & incenſa.

Adſunt ad condictum tempus Ruſſi: intromittuntur ab Vngaro clàm in oppidum intempeſta nocte: ingentem vulgi, nullo neque ſexus neque ætatis diſcrimine aut miſericordia cædem edunt: oppidum ſuccendunt: nobiliores ac ditiores cum reliqua præda pecudum in modum curſim abigunt.

Proditionis præmium.

Proditori Iaropelcus princeps præmij loco linguam præcidit, oculos effodit, genitalia membra abſcidit. Sic ille perfidus dignam ſceleris ſui mercedem tulit. Oderunt enim ferè proditorem principes atque reges, quamuis proditionem ament. Reuerſus autem è Germania Boleslaus, cùm de Viſlicienſi excidio, & Iaropelci perfidia didiciſſet, ingentes aduerſus Iaropelcum & Ruſſos iras concipit.

Ruſsicū bellum.

Cumq́ue primùm per anni tēpus res geri potuēre, nō modò ex nobilitate, verùm etiam ex oppidanis & agreſtibus magnum comparauit exercitum, & Ruſſiam fremens, perinde ac leænæ vel vrſæ rapto fœtu ſolent, ingreditur. Cùm autem nemo ipſi prodiret obuiam (nam Iaropelcus peccati ſimul & virium ſuarum infirmarum ſibi conſcius, procul in paludes atque ſyluas ſeſe abdiderat)

Vuladimirienſis ora vaſtata.

Vuladimirienſi regione omni & proximis quibuſque crudeliſſimè vaſtatis, afflictis, & exuſtis, cum ingenti præda reuertit in Poloniā. Irritatus magis, quàm fractus ea clade & calamitate Iaropelcus, & cæteri Ruſſorū principes, de ratione belli cū Polonis gerendi conſultabant: & in eam veniebant ſententiam, vt dolis aggrederentur eos, quibꝰ virtute pares nō eſſent. Fortè fortuna optatam eis occaſionem obtulit. Etenim cùm comperiſſent Iaroſlaum

Halicienſium ducem cum Polonis ſentire,& ab eo conſilia ſua prodi, principatu eum eiecêre. Itaque in Poloniam is ad Boleſlaum confugit. Nec ambigebãt Ruſſi, cum à Polonis reductum,& ſe vltum iri.

Iaroſlai Halicienſium ducis fuga ad Polonos.

Ante uertendos & fallendos ſibi eos eſſe iudicant, vt pacato agmine, tanquam in tranquillis rebus venientes ex improuiſo opprimerent potius, quàm aperta vi non ſine periculo graue bellum repellerent. Halicienſes ſubornant, vt ſimulato principis ſui deſiderio, à Boleſlao petant, vt eũ primo quoq; tempore reducat: affirmẽt, pœnitere Ruſſos, quòd eũ eieciſſent, quippe qui offenſum Boleſlaum vehementer metuant: quieturoſque eos eſſe, & culpam deprecaturos. Faciunt iuſſa Halicienſes. Eadem penè confirmant nobiles quidam Vngari, Halicienſibus finitimi, ab eiſdem principibus ad aſtruendam & perficiendam inſtitutam fraudem conducti & ſummiſſi. Habuit dictis fidem Boleſlaus, vt erat natura credulus & apertus. Itaque iuſto quidem, ſed minori tamen, quàm pro belli magnitudine & clãdeſtino apparatu Ruſſorum, exercitu Iaroſlaum reducit, nihil hoſtile ſuſpicatus.

Ruſſorum fraus.

Boleſlaus credulus.

Appropinquanti Haliciæ (quod oppidum ad radices Sarmaticorum montium, Vngariã à Ruſſia diuidentium, ſitũ, ſalinas habet) primæ Vngarorum turmæ inſtructæ gratulabundæ occurrũt: & prætervectæ noſtros, extremum agmen claudunt: ſubſecuti deinde Halicienſes, idem & ipſi faciunt. Suſpecta ea res eſſe Boleſlao cœpit. Accitoque Vuſeborio palatino Cracouienſi, & magiſtro militiæ, ſuſpicionem ſuam cum eo communicat. Dum hæc illi inter ſe conferunt, ac de euitando periculo & inſidijs conſultant, ecce apparent procul à fronte inſtructæ Ruſſorum acies, quas Iaropelcus citato curſu ducebat. Sublata erat omnis dubitatio. Præcipitatũ ſe in inſidias, & in medio hoſtium concluſum Boleſlaus videbat. Et quanquam longè imparem ſe numero hoſtium animaduertebat, tamen qui ſemper ſolitus eſſet vincere, ſatius eſſe ducebat, honeſtè occumbere, quàm fugiendo victoriam vltrò hoſti concedere. Itaque inſtructis pro tempore contra vtrumque hoſtem aciebus, & paucis cohortatus milites, ſigno dato primus in imminentem à fronte hoſtem impetum facit. concurrunt infeſtæ acies: extollitur ad cœlos clamor virorum, clangor tubarum & armorum ſtrepitus. Contendunt noſtri de ſalute, Ruſſi de victoria. Iamque noſtrorum res veterani exercitus virtute, & peritia meliori loco eſſe incipiebat, ea maximè parte, qua Boleſlaus militis pariter & imperatoris officio fungebatur, magnamque in hoſtibus ſtragem edebat: cùm ſubitò perturbatis ordinibus, & fugæ initio à palatino quodam, cuius nomen non memoratur, orto, ſequentibus eum qui proximi ſteterant, magna pars exercitus Polonici in fugam conjecta eſt.

Halicia ſitum.

Ruſſorũ cum Polonis prælium.

Boleſlai virtus.

Palatini fuga.

Pugnabat nihilominus cum paucis, & ijs quidem partim ſaucijs, partim laſſis, Boleſlaus: & cùm fugere ſibi turpe duceret, nolebat tamen inultus mortem oppetere. Fortè equus cui inſidebat, multis vulneribus confectus atque debilitatus concidit. Ibi miles quidam obſcurus & originarius, vt ait Vincentius, ſubleuatum eum equo ſuo impoſuit: & vt patriæ magis quàm gloriæ ſuæ rationem duceret, fugaque melioribus ſe rebus ſeruaret, orauit. Sic ille tunc quadragies ſepties victor princeps (tot enim ſecundis prælijs dimicaſſe memoratur) nobiliſſimi viri fuga proditus, gregarij militis opera præſenti ſe morti eripuit. Reuerſus in Poloniam, palatino quidem fugæ principi leporis pellem, colum, & fuſum dono miſit, meticuloſitatem eius & muliebrem animum notans: qua ignominia ille ad voluntarium ſuſpendium adactus eſt. Militem verò ſalutis ſuæ authorem (nã & is fortè ſaluus è prælio euaſerat) inſignibus nobilitatis, luculenta pecunia & poſſeſſionibus remuneratus, etiam ad honores amplos & magiſtratus euexit, poſteritatemque eius omnem nobilitauit. Deinde fiſcum ſuum in redemptionem captiuorum, qui permulti erant, effudit. Nec tamen omnes redimi potuêre: multi barbaris venditi, in fœda ſeruitute cõſenuerunt. Et vehementer quidem angebatur animo Boleſlaus, vt ſolent ij qui perpetuò ſecundis rebus vſi, aduerſo aliquo caſu affliguntur. Pudebat & pigebat eum ſuijpſius, quòd tantæ illius cladis culpam in ſe agnoſcebat: quippe qui nimis credulus & incircumſpectus fuiſſet: Sed tamen de labe illa delenda, & vlciſcendis perfidis Ruſſis atque Vngaris, ſedulò etiam atque etiam cogitabat. Et quo liberi⁹ id faceret, cum Sobeſlao Boemorum principe Cloſci conuentum egit, pacemque fecit, arbitris vtriuſque populi proceribus. Pudore autem ac dolore ſtimulantibus, conſpectum hominum & colloquia vitabat. Quæ res ei maturauit mortem. Nam ex mœrore illo & anxietate animi in languorem corporis & morbum incidit: qui ſenſim ingraueſcẽs, omnem medicinam renuentem, toto anno lecto affixum, magnopere debilitauit. Nec

Gregarij militis præclarũ facinus.

Boleſlai victoriæ.

Fugæ merces.

Virtutis præmium.

Boleſlai excelſus animus.

Polonorum fœdus cum Boemis.

Nec angorem ac morbum eius natus filius Cazimirus leuauit. Vbi mortem appropinquare ſibi ſenſit, conuocatis proceribus, qui officij cauſa vndique conuenerant, & quatuor filijs adſtãtibus, de cõcordia apud eos verba fecit: partitusque omnia, quæ tunc erant Polonicæ ditionis, inter quatuor filios, principatum & ſummam rerum penes Vuladislaũ natu maximum cõſtituit, cæteros eius authoritatem ſequi iuſsit. In partitione quintum filium, qui ſuperiori anno natus erat, prætererat. Id eum proceres obliuione feciſſe exiſtimabant. Itaque admonẽt, vt ne illũ exortem patrimonij relinquat. Reſpondit princeps: Iam illi quoque portionẽ ſuam eſſe deſignatã. Admirantibus cunctis: Non aduertitis, inquit, in curru inter quatuor rotas quintam eſſe eã partem currus cui homines inſident, & onera imponunt, quæ quidẽ à rotis ſuſtentatur atq; portatur? Eum igitur locũ inter quatuor fratres quintus obtinebit, illisq; ſuo tẽpore ſuccedet. Diuinitusne id ꝙ futurũ erat præſciuerit, an vt ſolent homines ferè inſtãte morte alienati mẽte diuinare, an verò diſcerpere in plures partes principatũ noluerit, dicere non habem⁹. Nec ita multò pòſt ſacris Chriſtianorum myſterijs ritè procurat⁹, vita exceſſit, maximo toti⁹ Polonię luctu, cùm regnaſſet poſt patrẽ annos triginta ſex, vixiſſet quinquaginta tres. Funus Ploſcum ſolenni põpa elatum, & iuxta patrem conditum eſt.

Cazimirus filius Boleſlao natus.

Polonia diuiſa inter Boleſlai filios.

Vaticinium Boleslai.

Boleslai mors.

Anni vitæ & regni Boleslai.

Fuit autem Boleslaus hic, habitudine corporis ſatis firma, vegeta, & laborum patiente, colore fuſco, ſtatura mediocri: os ei carbunculus morb⁹ ab ineunte adoleſcẽtia diſtorſerat, atque inde Criuouſti cognomentũ habuit. Animo verò excelſo fuit, & periculorum contemptore: iuſti & æqui obſeruantiſſimus: ad iram, gratiam, miſericordiam ex ęquo pronus: ad credendum perfacilis, quæ res ei multarum aduerſitatum, & ad extremum exitij cauſa fuit. Ad beneficentiam & liberalitatem cùm in omnes, tum præſertim in eos, qui in re militari præſtabant, promptus: modeſtia & clementia ſingulari: laudis & gloriæ cupidus: pacis artium nõ penitus expers, verùm belli ſtudijs longè præſtantior, ad quæ à teneris, quod aiunt, vnguiculis toto animo ferebatur. Hinc omnem fere principatum ſuum bella gerendo exegit: miles ſtrenuus & audax: dux prouidus, ſolers, animoſus & felix, excepto vltimo illo Halicienſi prælio. Obijt autem anno Chriſti nati 1139. cùm eum Lotharius Imperator vno anno anteuertiſſet: cui Germanorum principes Conradum ducem Sueuorum, cuius mẽtionem ſuperius fecimus, ſuffecêre. Sed nos exitu Boleſlai Criuouſti claudamus hunc Librum: ſequentes quinq; ſecto ac diſcerpto in plures principatus regno belliſque ciuilibus dicaturi. Ex his autẽ proximus, Boleslai filiorum res geſtas cõplectetur.

Boleslai figura, ingenium, & ſtudia.

1139. ann.

Lotharij Imp. mors.

Conradus Cæſar.

MARTINI CROMERI, DE ORIGINE ET REBVS GESTIS POLONORVM, LIBER SEXTVS.

VVLADISLAVS SECVNDVS, PRINCEPS.

Ortuo Boleslao, torpor quidam animos hominũ occupauit, futurorum malorum omine, propter ſectionem regni, quam teſtamento Boleslai nuncupatam, filij eius flagitabant. Videbant enim omnes, ſe, qui dudum ſub vnius imperio florentes & formidabiles cũctis in circuitu vicinis populis fuiſſent, deinceps diſcerptis viribus atque ſtudijs, quorumuis iniuriæ fore obnoxios. Neq; enim diu concordiam inter fratres, conſtitutionemque paternã valiturã eſſe, fratrib⁹ fratris imperiũ dedignantib⁹, & illo immoderatius fortaſſis vtente poteſtate ſua. Neq; contentos eos fore ſua quemq; ſorte, ſed alienas inter ſe mutuo appetituros & inuaſuros, & vim ac iniuriã à ſe inuicẽ propulſaturos: atque ita ciuilibus & parricidialibus armis inter ſe cõcurſuros eſſe: quibus neceſſe eſſet tam ampla ac florentem dudum rempublicam euerti. Itaque aliquandiu triſte ſilentium omnes tenuêre, promiſcueque à fratrib⁹ imperabatur, donec ij diuerſa iubendo perturbare omnia cœpêre. Tum demum conuentu apud Cracouiam inſtituto, cum flagitatio fratrũ, ſtudiaq; & factiones cõparatæ, ad vnum deferri vniuerſam rerum ſummam non paterentur, nec rectius quicq̃ in men.

Principatus multorum pernicioſus reipub.

Comitia Cracouiæ.

in mentem cuiquam veniret, necessariò
Boleslai constitutio approbatur, vt iuue-
nes certis ac definitis à patre finibus do-
minarentur: principatus verò & summa
belli, pacisque authoritas penes natu ma
ximum esset.

Diuisio regni Polonici.

Partitione regni secundum
descriptionẽ patris facta, Vuladislao qui-
dem natu maximo Cracouiensis, Siradi-
ensis & Lenciciensis tractus, itemque Si-
lesia obtigêre: Boleslao, qui Crisp⁹ appel-
latus est, Masouia & Cuiauia, Culmẽsisq;
ac Dobrinẽsis tractus: Miecislao Gnesnẽ
sis, Posnaniẽsis, Calissiẽsis & Pomerania:
Henrico Sendomiriẽsis. Cazimirus verò
infans exors, quemadmodũ pater volue-
rat, à Vuladislao curandus atque educã-
dus susceptus est.

Vuladislao summa rerũ permissa.

Ita ad suas quisq; ditio-
nes & quasi satrapias discessêre, vt Vula-
dislaũ tamen principẽ agnoscerent, eius-
que maiestatẽ comiter conseruarent: qui
iam sextũ ac tricesimum agebat annum.

1140. ann.

Nã hæc anno Christi 1140. acta sunt. Ex-
tincto victore ac terrore gentiũ Boleslao
Criuousto, mutataq;, vti diximus, forma
reip. non diu vicinorum arma quieuêre.
Primus omniũ Sobeslaus Boemorũ dux
immemor fœderum, quæ cum eo prin-
cipe & vniuersa Polonia iurisiurandi re-
ligione interposita dudum icerat, non-
dum exacto à morte Boleslai anno,

Silesia vexata à Boemis.

Sile-
siam infesto exercitu longè lateque popu
latus est, nec ea præda, quamuis magna,
contentus, ad subigendam omnem eam
oram animum adiecit: & quo facilius id
faciat, locum opportunum apud vicum
Coscenum inter lacus & paludes muni-
tione & præsidio firmare adoritur. Sed
hoc molientem vindicta diuina, iusta vi-
olati fœderis & iurisiurandi vltione per-
culit. Nam valida febre correptus, incœ
pto desistere coactus est: relatusque Pra-

Sobeslaus Boemus extinctus.

gam, non multo pòst inualescente mor-
bo, extinctus est. Ita bellum exoriẽs repẽ-
tè inter initia vnius morte sedatũ est. Ne-

Vuladislaus Boemorum princeps.

que enim Vuladislaus, Vuladislai regis
filius, qui Sobeslao patruo (filijs eius præ-
teritis) apud Boemos, in principatu suc-
cessit, ei bello vacare potuit, domesticis
motibus prohibitus: nec noster Vuladis-
laus acceptas iniurias, vastationemq; di-
tionis suæ vlcisci perrexit, ad inferendã,

Vuladislai Polonorum principis ambitio.

quàm ad propulsandam iniuriam magis
spectãs, & inuadẽdis alienis potius, quàm
suis defendẽdis inhians: propterea quòd
molestè ferret accisum & mutilatũ prin-
cipatũ, sibiq; erepta esse duceret ea, q̃ fra-
tribus patris voluntate cunctæq; Poloniȩ
consensu cesserant. Aegrũ sua spõte eius

Cristinæ ingenium & mores.

animum vxor Cristina superba, auara &
ambitiosa mulier, & quæ Polonos oẽs in
porcorum loco habebat, nec eos ad mini
steriũ, ac vix ad cõspectum suum admit-
tebat, Germanis suis impendio delectata,
magis etiam inflammauit, quod eũ præ-
ter mores iuraque gentium ad quartam
modò partẽ principatus detrusum esse di

Cristina maritum in fratres incitat.

ctitaret, qui in vniuersum principatũ pa-
tri, vtpote natu maximus, succedere debu
isset: Se Cȩsaris filiam, Cesaris neptẽ, ex in
clyta familia cũ amplissima dote in spem
vniuersi principatus ipsi nupsisse: nunc
verò ad exiguam sortem cum liberis cõ-
munib⁹ redigi, qui quidẽ post patris mor-
tem ad egestatem, indignam suo genere
& ipsorum ordine, redituri essent. Quòd
si ille vir esse pergeret, nec à morib⁹ & vir-
tute paterna degeneraret, breui se visurã
esse domi totum regnum. Patrem eius nõ
tulisse vnum fratrem participem imperij:
ipsum tres ferre? Quartum quoq;, vbi ad-
oleuerit, si sapiat, portionem suam repe-
titurũ esse. Summum illud ius & autho-
ritatem monarchiæ vmbratilem esse: ne-
minem ipsi obsecundaturũ. Quid si quis
reliquorum fratrum ad summum illum
principatum adspiret? Quid si oẽs inter se
cõtra vnum conspirent? Tunc verò nullã
ipsi fore spẽ salutis, nisi in fuga & exilio.
Præstare ergo anteuertere, q̃ anteuerti.
Hȩc eadẽ identidẽ iterãdo, queritãdo, fre
mendo, lachrymãdo & obiurgãdo, tandẽ
ad maturãdum impiũ facinus virum im-
pulit. Sed vt sub honesto prȩtextu latêret
scelus, & quo facilius vel adiuuãte, vel cer
tè non aduersante multitudine suorum,
cogitata perficeret, senatum conuocat:

Vuladislai principis oratio in senatu.

Queritur: Perniciosam & exitialem esse
reip. pa[illegible] principatus à patre suo
institutam, propterea ꝙ multitudo prin-
cipum [illegible] hostes ad inuadẽdum auda-
ciores, tum ciues ad resistẽdum infirmio-
res redderet. cuius rei aliquem iam gustũ
paruo temporis spacio ipsi cepissent, ve-
xati impunè à Boemis: qui non modò cõ
mouere se, dum penes vnum patrem su-
um fuit imperium, ausi nõ essent, verùm
etiam pacis cõditiones ab eo accepissent.
Neque verò diu quietam esse posse ab in-
testinis discordijs atq; ciuilib⁹ bellis eam
rempub. quæ à pluribus exequato domi-
natu, non certis legibus, sed arbitrio cu-
iusque gubernetur. Nec diu maiestatem „
vnius cuiuspiam ab ijs conseruari solere, „
qui non modò genere, sed viribus etiam „
& potentia vni illi pares se esse sentirent.
Exemplo esse recenti penè hominũ me-
moria Sbigneum, qui licet genere impar
fratri Boleslao, tamen quod pater eũ illi
ex iusta vxore suscepto exæquasset, tantis
malis, cladibusque rempub. inuoluerit,
vt eam

vt eam euersurus omnino fuerit, nisi iu-
sta fratris indignatio aliquando tamen
eum de medio sustulisset. Boemos quo-
que & Russos vicinos suos nullam aliam
ob causam ciuilibus bellis inter se ad ex-
cidium penè collidi, quàm quòd in mul-
tos partita sint eorum imperia. Quocirca
vellent, iuberent, vt penes vnum se, quẽ
primogeniti prærogatiua cæteris fratrib⁹
prætulisset, verè esset regnum. Attributu
rum se esse fratribus aut definitos è fisco
suo reditus, aut verò agros nonnullos &
territoria, in quibus illi vitam honestè
sustentare queant, nec tamen calcitrandi
„ materiam aut occasionem habeant. Mul
„ to esse præstabilius, paucos quosdam in-
„ commodo ac detrimento affici, quàm v-
„ niuersos perire.

Cristina in senatu.

His addit Cristina (aderat
enim in senatu, quo minus liberè eius in-
tuitu sententiæ dicerentur) cùm alia quæ
videbantur, tum, sic in sua Germania, sic
apud alias gentes, quȩ cultu vitȩ, ingenijs,

Primogenitorum ius apud multas gentes.

& sapientia præcellerent, moribus at-
que legibus receptum esse, vt maximus
natu in bona paterna succedat, cæteris
fratribus paululum aliquid præ manibus
det, vnde viuãt. Hac spe se Vuladislao nu
ptui datam esse. Deinde sententias rogati
senatores, cùm stupefacti rei nouitate, a-

Libertas senatus Polonici.

liquandiu silentium tenuissent, tandem
omnes, paucis à Cristina subornatis exce-
ptis, impium & crudele principis consiliũ
detestari: orare: monere: ne patris vltimã
voluntatem irritam faciat, ne vniuersæ
Poloniæ consensum aspernetur: ne leges
naturæ labefaciat. Valde esse dissimile, ꝙ
de Sbigneo commemoratum sit: illum
nothum fuisse, nec vllo more aut iure in
partem principatus admitti debuisse: hos
legitima vxore, & quidem Cæsaris filia
ortos, exortes paterni dominatus fieri re-
ctè non posse. Illum improbum, impu-
dentem, & iam inde ab initio in patrem
impium extitisse: hos liberalib⁹ ingenijs,
honestissimè educatos, summo esse pu-
dore & modestia, æquissimisque animis
ferre, & laturos porrò esse maximi natu
„ fratris principatum. Magis autem con-
„ sultum esse reipub. si plurium ea consilijs
„ & armis coniunctis defendatur, quàm si
„ ex vnius iudicio & propugnatione depẽ-
„ de[illegible]. Non posse commodè vnum omnia
„ prospicere, nec ad omnes regni partes suis
„ opem ferẽtem pariter accurrere, nec om-
„ nia per se munia principat⁹ obire. Quòd
„ si vicaria cuiusquam opera vtendum sit,
„ magis fidum, magisque beneuolentem
„ esse fratri fratrem, quàm extraneum. His
& alijs dictis propemodum ad sanitatem
reuocata erat mens principis, nisi violen
tior vxoris amor, nocturnæq; eius persua

Vxorũ suasiones efficaces.

siones & blanditiæ, quæ plurimum apud
vxorios viros valent, tantoque pestilen-
tiores sunt, quanto plus potest is quem „
superant, præcipitem eum egissent. Deli- „

Vuladislaus princeps pecuniam fratribus imperat.

berato scelere, tributum siue subsidium
pecuniarium fratribus & fraternis ditio-
nibus primùm imperat, vt eorum tenta-
ret patientiam: & si renuerent, iustum ha
beret belli ipsis inferendi prætextum. Vbi
paritum est, deinceps ad intercipienda,
quæ eorum ditionis erant, animum con-
uertit. Nec tamen Polonorum, quibus iã
suspectus & exosus esse cœperat, quosq;
alienos à cupiditate sua esse nouerat, mi-
nisterio & militia vti ad eam rem ausus
est: sed Russorum, cum quibus materno
genere coniungebatur, auxilia clàm ac-

Vuladislaus fratrũ possessiones inuadit.

ciet: cum his apertè iam in fraternas diti-
ones grassatur. Edicit, ne cuiquam Polo-
ni, præter se, obediant. Contumaces aut
vinculis aut verberibus coërcet, aut bo-
nis multat. Nonnullas iam fratrum mu-
nitiones & oppida cum pagis adiacenti-
bus partim per Russos occuparat, partim
in deditionem acceperat, ad florentiorẽ
fortunam vel metu, vel (vt est vulgus fe- „
rè nouarum rerum, nouorumque domi- „
norum auidum) leuitate defluentibus „
passim hominibus. Ibi iuuenes impio fra
tris proposito perspecto, quid faciant por
rò cum suis consultant. Animaduertunt
à bello ciuili animos popularium suo-
rum abhorrere: nec ipsi satis animorum
ad vim fratris propulsandam habebant,
propterea quòd & viribus minus vale-
bant, & quantum cuique fidendum esset,
nesciebant. Itaque ad misericordiam prò
cerum confugiunt: paternorum merito-
rum, paternæ voluntatis, publicique om-
nium ordinũ consensus de partiendo im
perio ipsos admonent: ipsorum fidei &

Boleslai filij deprecantur fratris iniuriam.

protectioni se suaque commendant. Ad
fratrem etiam proficiscuntur: & quoniã
caput illorum consiliorum Cristinam
glotem suam esse senserant, ad mulieris
pedes sese prosternunt: clementiam eius
supplices implorant. Verùm ea surdis au
ribus læuirorum preces accipiebat, & sa-
lutem reip. quæ omni necessitudini præ- „

Procerum alienatio à Vuladislao.

ponenda esset, causificabatur. Commo-
uit ea res multos ex primoribus, cùm iu-
uenum misericordia, tum metu exorien-
tis tyrannidis: cuius argumentum erat,
quòd Vuladislaus externum militem in
suos immittebat: tum autem auaræ im-
portunæque mulieris odio, quæ præter
hanc in fratres mariti sui inclementiam,
nouis etiam exactionibus animos multo
rũ offenderat. Etenim ea, cùm alia quȩdã
aua-

Exactiones nouæ institutæ. Honoraria munera.

auarè & crudeliter instituerat, tũ verò il-
lud excogitauit, vt homines oppidani &
rusticani statis & solennibus ferijs hono-
raria quædam munera, nempe pullos &
gallos gallinaceos, anseres, oua, mel, aue-
nam, porcos, triticum in cellam princi-
pis inferrent. Quod cùm semel atque ite-
rum ac tertiùm in gratiam principis non
inuiti fecissent, lege viri, vt id perpetuũ de
inceps esset, sanxit. Itaque impensius iã &
apertius nonnulli iuuenibus fauebant. in
primis autem Vuseborius palatinus Sen-
domiriẽsis, & magister militiæ, & Petrus
Danus, comes Scrinnensis: Quorum ille
nonnunquã Russos ex insidijs paruis prę-
lijs fundebat, Petrus verò monẽdo & ob-
iurgando principem ab instituto auoca-
bat, quæ res ei, si non exitiosa, calamitosa
quidem certè fuit. Nam Vuladislaus, vt
omnibus de rebus cum vxore communi
cabat, ita de Petri quoque consilio ac stu
dio ipsi narrauit. Excanduit subitò in ho

Petrus Danus dolo Cristinæ petit⁹.

minem iracunda mulier, alioqui etiam
ipsi infensa, ex huiusmodi causa. Venatũ
fortè Vuladislaus princeps & Petrus hic
in remotas syluas ierant: ibi totum diem
inuestigandis & persequendis feris defa-
tigati, ad vesperum ad focum constructa
è cespite mensa, cùm se pane & ferina car
ne, & aqua fontana vtcunque refecissent,
& humi stratis penulis cubituri essẽt, Vu
ladislaus domesticarum lautitiarum &
mollium stratorum recordatus, ioco Pe-
trum appellans: Mollius, inquit, nunc Pe
tre vxor tua cum Abbate Scrinnensi siue
Suleouiensi cubat, quàm nos. Petrus con

Iocus perniciosus.

trà, vt iocum ioco retunderet: Fortasse,
inquit, & tua cum Dobesso. Erat autem
Dobessus iuuenis ex equestri ordine non
inelegans, quo familiarius Cristina vte-

Dobessus de adulterio reginæ suspectus.

batur, ita vt mussitaretur vulgò, eum cũ
illa clàm consueuisse. Tetigit id dictum
principis animum: & sermonibus quidẽ
tunc iocisque finem fecit, vultu verò ne
postea quidem satis dissimulauit siue do
lorem, siue solicitudinem: incertum, libe
riorine dicto Petri offensus, an de crimi-
ne vxoris ex verbis Petri, & superioris tẽ-
poris coniecturis, quas non tam scrupu-
losè ad eã diem notarat, suspiciones col-
ligens. Cristina vbi tristiorem cogitabun
dumque pręter morem virum reuersum
animaduertit, sciscitatur causam. dissi-
mulat aliquandiu Vuladislaus. Ad extre
mum victus blanditijs & importunitate
vxoris, detegit ei vulnus animi sui. Inde
grauiores ea in Petrum iras concœperat,
occasionemq; vlciscendi eius quærebat.
Quam cùm fortuna percommodam at-
tulisse videretur, in eo quòd Petrus aper-
tè cupiditati principis aduersabatur, ibi
verò instare violenta mulier apud mari-
tum noctesque diesque, vt Petrus de me-
dio tolleretur. Eo viuo, nunquam voti
compotem futurum Vuladislaum. Erat
enim vir ingenti spiritu Petrus, summa-
que potentia præditus: quippe qui præter

Petri Dani opes & præfecturæ.

priuatas opes & facultates amplissimas
Calissiensem Crusuiciensemque tra-
ctum omnem Boleslai Criuousti nomi-
ne administrasset, tunc autem Vuratis-
lauiensi præesset. Subornat tandem Do-
bessum Cristina, partim probri infamia
irritatũ, partim pollicitatione bonorum
Petri illectum, vt eum quouis modo vel
caperet, vel interficeret. Nõ est tamen au-
sus Dobessus hominem aperta vi aggre-
di: sed obseruabat tempus, quo per frau-
dem eum incautũ opprimeret. Fortè Pe-
trus nuptias filiæ, quam Iaxæ Serborum
siue Vinidarum duci in matrimonium
collocabat, Vuratislauiæ insigni pompa
atque celebritate apparabat: eò se Dobes-
sus quoque magno comitatu confert, se-
curumque & nihil eiusmodi suspicantẽ
Petrum solum fortè conspicatus, dũ mi-
nistri circa apparandas nuptias, & hospi-
tes comiter accipiendos satagunt, corre-
ptũ celeriter paratis & dispositis ad hoc
equis asportat, & ad principem adducit.
Diu, quid eo faceret Vuladislaus animi
dubius fuit. Reuerebatur hominis digni-
tatem, gratiamque popularem: Remi-
niscebatur, quo is honore apud patrem
suum fuisset. Contrà suggerebat Cristi-
na, si incolumis Petrus dimittatur, a-
cerbiorem eum capitalemque hostem
fore principi, iniuria illa exacerbatum.
Vbi cunctari virum videt, minatur se ab
eo discessuram, vbi impunè probro pro-
stitutæ pudicitiæ afficeretur. Vicit tandẽ
perfecitque, vt indicta causa lingua Pe-

Petri Dani calamitas.

tro præcideretur, atque oculi effoderen-
tur. Sic ei, & sæpe multis, liberior cũ prin- „
cipe iocus malè cessit. Vixit tamen post „
eam calamitatem Petrus quinq; annos.
Ferunt nonnulli, quemadmodum Dlu-
gossus memorat, ei postea visum & ser-
monis vsum diuinitùs restitutum fuisse,
propter pietatem, qua summa erat. Mor-
tuus, apud Vuratislauiam in sancti Vin-
centij, quod templum & monasterium i-
pse condiderat, honorificè sepultus est.
Per hæc tempora Bela cæco Vngarorum
rege vita defuncto, Geisa fili⁹ eius de qua-
tuor natu maximus, regno paterno susce

Geisa rex Vngarorum Austrios vicit.

pto, Henricum Austriorum ducem cum
totius ferè Germaniæ auxilijs Vngariam
inuadentem, cruento prælio superauit.
Sed nostra persequamur. Petro tã crude-
liter,

liter, quemadmodũ dictũ est, afflicto mi-
nus ausi sunt cæteri proceres volũtati ty-
ranni aduersari. Creuerunt tamẽ omniũ
in eum odia, quæ secundo fortunæ flatu
occultata, postea afflictis rebus eius in a-
pertum erupêre. Minus autem dissimu-

Vuladislaus princeps fratres violat cum Rußis.

lanter is iam agere, & fratres ditionibus
ipsorum pellere magnis Russorum fre-
tus auxilijs, quibus Suatoslaus Vuseuolo
di Kiouiensium principis filius, Izaslaus
Dauidis, & Vuseuolodimirus Halicien-
sium duces præfuêre. Iamque Henricum
Sendomiria, & Boleslaum Plosco, om-
niq; Masouia propulerat. Restabat Mie-
cislaus, ad quem fratres cæteri confuge-

Ciuile bellũ inter fratres

rant. Ad eos igitur Vuladislaus in maio-
rem Poloniam cum exercitu magnis i-
tineribus contendit, in celeritate ple-

Posnania obsessa.

nam victorię spem reponẽs: Posnaniam,
quæ ipsi portas clauserat, cùm primo im-
petu capere non potuisset, obsidione cin-
xit. Vastabant interim Russi agros libe-
rioribus excursionibus: exurebant vicos
& pagos: captiuos viros ac mulieres in
seruitutem abducebant: diripiebant fa-
na: vimque honestis puellis ac matronis
inferebant: ne à pueris quidem abstine-
bant. Viuebat adhuc Iacobus archiepis-
copus Gnesnensis, venerabilis & pius

Iacobus Archiepiscopus principem obiurgat, ac diris deuouet.

senex, excelsique animi. Is igitur cupi-
ditatem & crudelitatem Vuladislai per-
osus, & cùm optimi principis Boleslai
Criuousti filiorũ, tum patriæ indignam
& calamitosam sortem miseratus, sacro
pontificum cultu & infula, quo augu-
stiorem speciem principi exhiberet, in-
dutus, & carpento in castra, & vsque ad
ipsum Vulatislai tentorium inuectus, co
miter principem nefarij cępti admonet.
„ Negat esse boni principis, patriam, à qua
„ in lucem editus, indulgenter educatus,
„ & ad summum honorem euectus sit, ex-
„ ternis armis hostilem in modum impe-
„ tere, vexare, ac diripere. Negat esse Chri-
„ stiani hominis, fratres coniunctissimos
„ & obsequentissimos, quos tuendos sus-
„ ceperit, oppugnare, & non modò attri-
„ butis à patre & vniuersa republica ditio-
„ nibus exuere, sed vitam etiam & sangui-
„ nem eorum sitire. Desisteret ergo cęptis:
moderaretur diræ & insatiabili cupidita-
ti suæ: & cum optimis fratribus in grati-
am rediret: Præstare, vt eorum fideli ope
& opera aduersus quosuis externos ho-
stes vteretur, quàm vt infidis & sitiẽtibus
Poloni sanguinis Russorũ armis illos i-
ret perditũ, & quasi in sua ipse viscera sę-
„ uiret. Si homines nõ uereretur, at Deũ
„ metueret, acerrimum scelerum omniũ,
„ & maximè violatæ humanæ coniun-
ctionis & societatis vltorem. Non com- „
mouit hæc Archiepiscopi oratio, quam-
uis grauis & prudens, Vuladislaum, nec
ab instituto deterruit. Quod cùm vir di-
uinus animaduerteret, quasi numine af-
flatus, è sella assurgens: Quando, inquit,
humana simul ac diuina iura superbè cõ
temnis, & paterna mea monita obstinatè
respuis, Dei omnipotẽtis, cui⁹ vices gero,
authoritate, sacris & Christianorum ho
minũ societate tibi interdico, caput tuũ
& omniũ adiutorum & asseclarum tuo-
rũ diris deuoueo. Deinde multa in eũ &
in exercitũ ei⁹ execratus, recedebat. For-

Omen malum.

tè dum imprudentius auriga carpentum
conuertit, in columnam, quę tentorium
principis sustentabat, extremo axe im-
pingens, mota loco columna, tentori-
um solo prostrauit. Mali ominis ea res
cunctis visa est. Tenuit tamen iram Vula
dislaus, nec acerbius quicquã in Archie-
piscopum aut fecit, aut dixit: ita vt mira-
rentur omnes patientiam eius. Commo
uerat nonnullos de proceribus, qui in ca
stris Vuladislai erant, Iacobi archiepisco
pi authoritas & execratio. Itaq; deduce-
re & ipsi à proposito principem instituẽ-
re, sed nullo operæprecio. Nam is diligẽ-
tius etiam omnia ad expugnationẽ Pos-
naniæ administrare perrexit. Tamen cũ

Castrẽsis negligentia.

nullus hostilis subesset metus, nec mag-
nopere è paruo oppido eruptio timere-
tur, securius agebãt Russi, quàm ratio ca-
strorum exigit: & vel ad prædas agendas
quoquouersus discurrebant, vel geniali-
bus epulis & compotationibus ludisque
& lusibus indulgebant, vel his rebus gra-
uati & fatigati altum stertebant: in stati-
onibus rari, nec ij satis sobrij excubabãt.
Delitescebant in abdito Boleslaus, Mie-
cislaus, & Henricus cum modico militũ
præsidio, occasionem bene gerendæ rei
captantes: ij posteaquam vel ex transfu-
gis, vel è captiuis per insidias, dum incau
tius pabulantur, exceptis, certò didicêrè
de negligentia & securitate aduersariorũ,
silẽti agmine ad castra propius accedũt.
Oppidani è turribus procul suos conspi-
cati, nec ignari quid in subiectis oppidò
castris ageretur, proposito vexillo signũ
dant suis faciendi in hostem impetus tẽ-
pestiui. Animaduertêre id vexillum prę-
ter morem extensum Russorum duces,
qui tunc fortè cum Vuladislao conuiua-
bantur: Rogant, quidnam rei sit, & quid
sibi velit vexillum illud? Respondet Vu-
ladislaus: Deditionis esse signum. Par-
cendum esse Russi censent supplicibus:
Negat Vuladislaus vllum fore ijs, qui tã
obstinatè obsidionẽ sustinuissent, miseri

cordiæ locū. Nec multò pòſt, exauditur
ab extremis caſtris ingẽs clamor atq; ſtre-
pitus, iam intra vallū & in cæde verſanti-
um hoſtium. Erumpunt eodem tempo-
re & oppidani, & turribus ac cæteris ope-
ribus, tugurijsque militum, è ſtipula ſtra-
mentisq; factis, celeriter ignem ſubijciūt.
Fit trepidatio & diſcurſatio totis caſtris,
pculſis re ſubita & inopinata omnibꝰ, nec
quid agerent, aut quò ſe verterent, ac ne
fugæ quidem conſilium explicantibus.
Nec à vero abhorret, diuinitùs formidi-
nem illam exercitui meritò iniectā fuiſ-
ſe. Nec fuit qui ſe victoribus oppone-
ret, fuſis nullo negocio, qui ad primum
tumultum pauci & inordinati occurre-
rant. Nam cęteri vel ad ducum tentoria,
vel ad corripienda arma, vel ad ſternen-
dos equos, vel ad efferenda quæ quiſque
chariſſima habebat, feſtinabant, vel atto-
niti denique amentiū more huc atq; il-
luc diſcurſabant. Ad extremum graſſan-
te latè vndique ferro atque incendio, ef-
fundunt ſeſe caſtris, qua quiſque exitum
inueniebat. Fugientes partim trucidan-
tur ab equitibꝰ, partim in Vartā & Glouu
nam fluuios, qui non ita procul à caſtris
erant, compulſi merguntur. Vuladiſlaus
cum Ruſſis ducibꝰ & paucis quibuſdam
euadens, effuſo curſu Cracouiam con-
tendit. Inde quoque Ruſſi, non mul-
tum morati, nudi penè & inermes, & o-
mnium rerum egeni, domos ſeſe recepē-
re. Direpta ſunt copioſa & opulenta Vu-
ladiſlai Ruſſorumque caſtra. Dlugoſſus
aliquanto aliter hæc exponit. Ait enim,
Boleſlaum, Miecißlaum, & Henricū, pri-
mo Vuladiſlai aduentu Poſnanię ſecum
paruo præſidio tenuiſſe, diuturnamque
obſidionem in magna commeatus ino-
pia toleraſſe, & clementiam atque miſe-
ricordiam fratris per internuncios im-
ploraſſe. Cùm autem is inexorabilem ſe
ipſis præberet, nec aliter veniam daret, ni
ſi ſeſe & ſua omnia ei dederent, dura hęc,
ita vt erant ſanè, viſa eſſe iuuenibus: &
in magna ſalutis deſperatione decreuiſ-
ſe eos, honeſtè mori potius, quàm crude-
lis victoris, & apud quem nihil ſancti eſ-
ſet, fidei ſeſe committere. Erupiſſe dein-
de aliquoties ex oppido, & nonnulla ſtra
ge in hoſtibus edita, repulſos tamen eſſe.
Deinde cùm quieuiſſent aliquandiu, qua
ſi abiecta iam erumpendi cogitatione, &
ſecuriores negligentioresque reddidiſ-
ſent eos, qui in ſtationibus & ad opera ex
cubabant, captato tēpore, armatisq; om-
nibus qui arma ferre poterāt in ciuitate,
erupiſſe in inopinantes, eo propoſito, vt
aut vincerent, aut non inulti occumbe-
rēt: & clariſſima illa victoria, de qua iā di
ximꝰ, potitos eſſe. Annꝰ quo hæc acta sūt,
fuit à Chriſto nato milleſimꝰ centeſimus
quadrageſimusquintus. Parſum eſt autē
aduerſarijs ciuibꝰ iuſſu iuuenum, quoad
in ſumma illa pturbatione, & cōfuſione
fieri potuit. Magna fit ſtatim ea victoria
rerum commutatio. Defluebant omnes
paſſim à victo ad victores, & augebant eo
rum exercitum: arces & munitiones in-
terceptæ, in fidem & poteſtatem priſti-
norum dominorum vltrò redibant.
Non cōtenti autem victores iuuenes eo,
quòd fratrem ſe oppugnantem profligaſ
ſent, ſuaque omnia recuperaſſent, exter-
minare eum etiam viciſſim proprijs di-
tionibus, & principatu eijcere inſtituunt,
rati nunquam eum ad ſanitatem & mo-
deſtiam rediturum eſſe: verùm Ruſſo-
rum auxilijs fretum, bellum renouatu-
rum. Itaque æſtate ſequenti, cum eo, quē
ad manum habebant, exercitu, validiori
iam aliquanto, quā fuerat initio, Craco-
uiam contendunt. Quod cùm Vuladiſ-
lao nunciatum eſſet, diffiſus munitioni
arcis, ſuorūque ſtudijs & voluntatibus, &
fratrū deſperata miſericordia, qppe quos
ipſe ſupplices nulla miſericordia dignatꝰ
eſſet, relicta Cracouiæ vxore ac tribus fi-
lijs, per Sileſiam in Germaniam profu-
git: Conradi tertij Cæſaris, vxoris ſuæ ſo-
brini, opem imploraturus. Cracouienſes
cùm primùm aduenientibus Boleſlao,
Miecißlao & Hērico portas clauſiſſent, co
gnita principis lōgiore fuga, & conſenſu
totius Poloniæ, aperuêre: nec multo pòſt
arx etiam deditur. In qua recipiēda ſum-
ma animorum moderatione iuuenes v-
ſi ſunt. Liberos & vxorem Vuladiſlai,
quamuis infeſtam ſibi, & quæ origo ma-
lorum illorum fuerat, ab omni iniuria
& contumelia iratorum militum atque
procerum defenderunt: & cum omni ſu-
pellectili in Germaniam, aut quò vellēt,
additis præſidij cauſa, qui abeuntes dedu
cerent, dimiſerunt. Sic infelix Vuladiſ- "
laus, qui ſuaſu vxoris iniuſtè aliena con- "
cupiuerat, ſua iuſtè amiſit: & q in ampliſ- "
ſima fortuna principatusque prærogati- "
ua non acquieuerat, in exilio cum mala "
conſultrice vxore miſer cōtabuit, quēad "
modū inferius exponemus. Obtinuit au- "
tem principatum Poloniæ Vuladiſlaus, "
non totos ſeptē annos. Sub ipſum princi- "
patus eius initium, Ianicus, qui poſtea Vu
ratiſlauienſis epiſcopus, ac deinde archie
piſcopus Gneſnenſis fuit, Ianiſlausque di
ctus eſt, & Clemens, fratres germani, eque
ſtri Gryphiū ſiue Gryffonum, vt vulgò vo
cāt, familia orti, monaſteriū Andreouiē-
ſecon-

1145. anno.

Vuladiſlaus vincitur & fugatur.

Defectio Polonorū à Vuladiſlao.

Vuladiſlaus principatu pulſus.

Cracouia in poteſtatē fratrum iuniorum venit.

Moderatio iuuenum victorum.

Andreouienſe monaſterium.

ſe condiderunt: eique oppidū ipſum An
dreouiam, & ſeptem pagos de bonis ſuis
attribuerunt: atque in eo Ciſterciēſis ſe-
ctæ monachos, à Bernardo abbate ſan-
cto conditos, è Morimundenſi Burgun-
diæ monaſterio euocatos, collocarunt.
Impoſuerunt autem cōditores illi tribu-
tum perenne oppidanis addictis mona-
ſterio, vt corda cæſarum pecudū, & pau-
cula haleca ſibi poſterisq; ſuis memoriæ
ſempiternę gratia penderent. Verùm id
tributum poſtea abbas neſcio qui rede-
mit. Addiderunt etiam Radoſſus & Ge-
deon epiſcopi Cracouienſes decimas
quaſdam ei monaſterio: itemq; Ianicus,
poſteaquā Gneſnēſis archiepiſcopus fa-
ctus eſt, nō modò decimis, verùm etiam
duodecim pagis ad ſuperiores adiectis, id
locupletauit.

Andreouienſis monaſterij tributū.

BOLESLAVS CRISPVS

EXacto cum vxore & liberis Vuladiſ-
lao principe, concordi fratrum iuxtà
ac procerum nobilitatisque ſententia ad
Boleslaum, qui Vuladislao natu proxi-
mus erat, principatus & ſumma rerum
defertur, & quæcunque in ditione Vula-
dislai fuerant. Cazimirus etiam natu mi-
nimus frater, eius curæ cōmendatus eſt.
Et moderatè is clementerq; regnauit: fra-
tres magna beneuolentia & charitate cō-
plexus, beneficentia etiam & liberalitate
maiorem in modum ſibi deuinxit. Non-
nulla enim bona & poſſeſsiones, q̄ eius
iuris fuerant, ipſis vltrò donauit & addi-
xit: eoq; ſumma ij fide, ſummoq; ſtudio
viciſsim eum defenderunt, nihil neque
Ruſſorum, neq; Boemorum, neque Ger-
manorum & Conradi Cæſaris minis de-
territi, aut precibus emolliti. Nā inſtabat
Vuladislaus aſsiduò, cùm apud Vuladiſ-
laū, ducem Boemorū, ad quē ea de re adie
rat, tum apud Cęſarem, vt eorum vel au-
thoritate in paternum principatum reſti
tueretur, vel armis reduceretur. Solicita-
bat & Ruſſos legationibus. Verùm hi nō-
dum ſe ſatis è clade Poſnanienſi refocil-
larant, & nolebant conſentientem Polo-
niam irritare, à cuius exigua quadā parte
victi profligatiq; dudum eſſent. Cęſar ve-
rò & Boemus prolixè promittebant: ve-
rùm hic domeſticis motibus, ille Aſiati-
ca expeditione, impediti, præſtare cōmo-
dè promiſſa non potuêre. Rebus enim
Normannorum in Syria, Saracenorum
Turcarumq; vi inclinatis, Edeſſaque no-
bili & vetuſta vrbe Meſopotamiæ, quæ
tūc à Gallis tenebatur, expugnata, & ma-
gno terrore Chriſtianis in Aſia militanti
bus iniecto, Cæſar & rex Gallorum Lu-
douicus cum cōpluribus principibus vi-
ris & epiſcopis à Bernardo abbate Claræ
vallis concitati, expeditionem in Syriam
ſuſceperūt. Ne tamē Vuladiſlai cauſam
penitus deſeruiſſe videretur Cæſar, miſit
legationem ad Boleſlaum cæterosq; fra-
tres, vt Vuladiſlao ereptum patrimoni-
um & principatum ſua ſpōte redderent,
potius quā arma ſua experirentur. Neq;
enim ſe rectè & affini, & calamitoſo ac
ſupplici principi deeſſe poſſe. Cui legatio
ni Boleslaus princeps de ſententia fratrū
& procerum ita reſpondit: Nulla à ſe frà
tribusque ſuis iniuria affectum eſſe Vu-
ladislaum: ſe nequicquam deprecantes
impio bello ab eo petitos, & attributis à
patre, & ab vniuerſa republica poſſeſſio-
nibus ac dominationibus, iam penè ex-
utos, cùm pacem tamen nullis æquis cō
ditionibus impetrare poſſent, vitam de-
fendiſſe ſuam, illumque omnis diuini &
humani iuris violatorem, fratres inſon-
tes & obſequentiſſimos eijcientem, in-
tolerabilemque in liberos populos do-
minatum vſurpantem, non tam ipſo-
rum viribus, quàm diuina vltione eui-
denter perculſum, fugientemque, mag-
no vniuerſo Poloniæ conſenſu ſempiter
no exilio damnatum eſſe. Recipere eum
talem, tamque iuſtè cōſenſu publico pul
ſum, neque ſibi tutum eſſe, neque Polo-
nis expedire. Ne ergo Cæſar id à ſe poſtu-
laret, neué ab inuitis extorquere perge-
ret, quod ſine periculo, & ſine magno
malo reipublicæ facere non poſſent. Eſſe
quidem tanti principis atque Cæſaris, af- "
flictis ſubuenire: ſed ijs demum, qui im- "
meritò afflicti eſſent. Cæterùm ad vim "
& iniuriam faciendam nemini opem ei- "
us patêre debere: quippe qui ab innocen- "
tia contra ſcelus, ab officio contra impro "
bitatem, à modeſtia contra audaciam, à "
iuſticia contra iniuſticiam, denique à pie "
tate contra parricidium ſtare debeat. Eſ- "
ſe Vuladislaum affinem Cæſaris: ſe verò
cognatos etiam: auxilium ſe ab eo ſpera
re, non bellum expectare, cuius nullam
neq; dediſſent, neque daturi eſſent occa-
ſionem. Habere ſe illi eum honorē, quē
& cognato & maximo principi haberi
par eſſet: libenterque in alijs rebus autho
ritati eius obſecundaturos, in vna illa
re id fieri non poſſe. Libentius ſe cum "
quouis capitali hoſte, quàm cum illo ta "
li fratre in gratiam redituros eſſe: & quid "
uis potius paſſuros, quàm commiſſu- "
ros, vt ſuo ſibi iumento, quod dicitur "
malam rem aſciuiſſe, & rempublicam, "
quæ in fidem ſuam confugerit, prodidiſ- "
ſe viderentur. Fregit ea reſponſio Conra "
di animū, ita vt multū de ſtudio ſuo in

Boleſlai Criſpi benignitas.

Vuladiſlai exulis ſolicitudo.

Conradi Cæſaris & Ludouici Gall. regis expeditio in Syriā.

Bernardus abbas Claræ vallis.

Conradi Cæſaris legatio ad Polonos.

Boleſlai Criſpi reſponſum.

Principis officium.

Vuladislaū deinceps remitteret, præsertim quòd ad expeditionem Asiaticā totus spectabat: quamuis à proceribus suis & Boemo, quos sedulò vnà cum liberis & vxore prēsabat Vuladislaus, in Polonos incitaretur. Porrò in concilio Remensi, quod Eugenius tertius pontifex maximus, initio pontificatus sui coegerat, Henricus Bauarorum dux, Cristinæ propinquus, de principibus & episcopis Polonorum per legatos questus est, quòd illi quidem fratrem, hi verò dominū suum contra fidē & iusiurandum paterno principatu pepulissent. Sed q̄d effecerit, nō comperio. Cōradus verò Cæsar expeditionem illam suam Asiaticam cū maturasset, per Poloniam, quemadmodum scribit Dlugossus, statuit iter facere, quòd & compendiosior ea via esset, & minus periculorū haberet: simul quòd nō diffideret, se Vuladislaum cum fratribus coràm reconciliaturū esse. Et acceptus quidem est à Boleslao cæterisque fratribus per quàm honorificè & liberaliter, vnà cum Vuladislao Boemorum principe, & fratribus eius Henrico & Spicigneo, siue Sbigneo, omniq́ue Germanorum & Boemorum exercitu, & vsque ad pontum Euxinum deductus: cæterùm de reconciliatione nihil tunc aliud impetrauit, nisi quòd pollicitus est Boleslaus cū fratribus, se, cùm reuertisset ab illa expeditione Cæsar, quæ is vellet, facturum esse. Multi verò voluntarij è Polonis militiæ illi nomina dedêre, & cum Cæsare profecti sunt. Alij, per Vngariam eum non satis composito agmine profectum esse in Thraciam, volunt. Vincentius verò crebrioribus legationibus eum de restitutione Vuladislai cum Polonis egisse memorat. Sub hyemem eiusdem anni, duxit Boleslaus cum Henrico fratre exercitum in Russiā, Izaslai Kiouiensium principis, conspiratione cæterorum principū principatu eiecti, precibus & muneribus inuitatus: castrisque apud Cemerinum positis, totam hyemē ibi consumpsit: & nulla re memorabili gesta, propter ignauiā Izaslai, & non satis certam fidem Russorum, in Poloniam rediit. Izaslaus verò pòst discessionem auxiliorum Lusci obsessus ab hostibus, pacem tandem ab eis impetrauit. Per hoc tempus Iacobus archiepiscopus Gnesnensis mortuus, Ianicum, siue Ianislaum, cui⁹ paulo antè mētionem fecimus, è Vuratislauiensi episcopa euocatum, Boleslai principis studio adiutum, successorem accepit. Huic verò Vualterus, equestri Zadoreorum ortus familia, successit: qui basilicam Vura-

Remense Cōcilium. — *Cōrad. Cæsaris expeditio in Asiam.* — *Boemorum principes in Asiam militatum profecti.* — *1147. ann. Russicū bellum.* — *Ianislaus archiepiscopus.*

tislauiensem, ligneam ad id tempus, muro exædificauit, ritusque Lugdunensis basilicæ in eam induxit. Anno vno interiecto, reuersus ab Asiatica expeditione Conradus, cùm nō magnū ibi operæpretium fecisset, magnamque copiarum suarum partem partim Turcico prælio, partim dolo Emanuelis Cōstantinopolitani Imperatoris amisisset, bellum Polonis intulit, vt per vim Vuladislaum exulem in principatum restitueret, cùm Boleslaus cæterique fratres promissorum admoniti tergiuersarentur, quòd dicerent: Vuladislao reducto, se nouos mot⁹, noua pericula, summamque reipubl. perturbationē reformidare. Verùm id bellum in speciem ingens & formidabile, Boleslai principis humanitas & sapientia inter ipsa initia restinxit. Nam vt Cæsar cum validis Germanorum, Boemorum & Morauorum copijs Poloniæ fines attigit, nō destitit Boleslaus cum expeditis turmis, quas de suis tumultuariè coegerat, omnibus locis opportunis hostilia itinera, pabulationes frumentationes & aquationes ex insidijs obseruare, & in incautos hostes impetū facere, interdūque totum exercitum reficientem se aut quiescentem subito tumultu, & ad castra adequitantis exercitus ostentatione exagitare & perterrefacere. Illis verò ad arma conclamantibus, ad impedita loca raptim se cum suis recipiebat, nec vnquā rem fortunæ & vniuersæ dimicationi cōmittebat. Cùm autem ad Odram substitisset, & castrametat⁹ esset Cęsar, eo quòd aquæ eius fluminis tūc fortè excreuerāt, & nostri vlteriores ripas obseruātes difficilem traiectionem ipsi effecerant, simul autem è Germania noui quidam motus ipsi afferebantur, quibus ad rerum domesticarum curam reuocabatur, accepta fide Boleslaus in castra ad eum venit: factaque publica audientia, Vuladislai fratris facinora & peccata omnia in se ac cęteros fratres, & in omnes ordines reip. Polonę luculenta oratione exposuit: necessariam expulsionem, iustamque restituendi eius recusationem suam, & vniuersæ reipublicæ excusauit: necessitudinem suam cum Conrado maiorem, quā Vuladislai cōmemorauit: studia & officia sua nonnulla in Cæsarem & Germanos modestè refricauit: ne cognatum & Christianū sanguinē sitiret, neu se ad extrema adigeret, orauit. Munera etiam nō contemnenda Cæsari & nonnullis principibus, maximeque ijs, quos gratia plurimùm valere apud Cæsarem didicerat, priuatim misit. Ita poscēte Boleslao, sua-

denti-

Vuratislauiēsis basilica, & ritus eius. — *1149. ann.* — *Conradi Cæsaris expeditio in Poloniam.* — *Polonorum cum Germanis belligerādi ratio.* — *Boleslaus ad Cæsarem in castra venit, & bellum sustulit.*

dentibus primoribus, ad sua defendenda festinantibus militibus, ipso Cæsare ductum iri diutius opinione sua bellum animaduertente, & ad componendas res domesticas festinante, bellum illud statim solutum est: dimissusque postridie exercitus, nequicquam reclamante Vuladislao exule, & item Boemorum principe, non tam exulis rem agente, quàm Polonis inimico. Hagecus hîc nescio quid comminiscitur de Tartaris & Saracenis vnà cum Russis à Vuladislao exule contra Polonos ductis, & à Boleslao victis pulsisque, qui vtrique populi procul tūc aberant à Polonia. Pace cum Cæsare facta, aut verius bello in aliud tempus dilato, Boleslaus & Miecislaus vxores duxêre sorores Germanas, Vsseuolodimiri Halicziensium principis filias: Boleslaus quidē Anastasiam, Miecislaus verò Eudoxiam. Verùm hic, hac non ita multo pòst mortua, nondum exacto à primis nuptijs bienio, aliam duxit, Gertrudim Geisæ regis Vngarorum sororem, Belæ cæci filiā. Cæterùm Henricus cœlibem vitā secutus, ad Hierosolymitanam militiam cum non contemnendo comitatu profectus est, principatu suo Boleslai fratris fidei ac tutelæ commendato: cumque totum annum ibi commoratus, non vulgare virtutis suæ specimen aduersus barbaros Saracenos edidisset, sospes reuersus est. Reuertens autem in Zagosce pago ad Nidā amnem parœciam ac domicilium Templariorum sodalitati, q̄ tunc bonam in bello Asiatico Christianis nauabat operam, condidit, & luculentis reditibus instruxit. Cū hoc Henrico crediderim profectum Iaxam, nobilem & locupletem equitem de familia Gryphium: qui cùm in Asia aliquando militasset, reuertēs vnum de canonicis sepulchri Christi Domini nostri, diui Augustini instituto viuentibus, & geminam crucem rubram in toga insigne professionis suę gestantibus, secum deduxit, eamque sodalitatem in Polonia propagauit, condito ei templo ac domicilio in pago suo Miechouia, q̄ nunc oppidū est, quinto à Cracouia milliario, eoq; & duob⁹ itē alijs pagis sodalitati attributis: Cui etiā Gedeō episcopus Cracouiēsis decimas quasdam posterius adiunxit. Condidit idem Iaxa, dotauitque etiam monasteriū virginibus professionis Præmonstratensis, vt vocant, in suburbano suo Cracouiensi, supra Vistulam, quod Zuerinecium, quasi tu dicas viuarium, appellatur. Quod nomen posteriori fortassis tempore accepit; cùm ibi Casimirus secundus rex viuariū cōstruxisset. Impetrauit autem Iaxa idem loco subiectis hominibus à Boleslao Crispo principe omnium onerum, munerū atq; pensionum, quæ ad principem atq; rem publ. pertinerent, sempiternam immunitatem. Sed ad institutū reuertamur. Vuladislaus exul, quamuis desiderio & spe sua frustratus iterum atque iterū, pergebat tamen molestus esse Cæsari de reductione sua: & commouebat quidem Cæsarem, cùm assidua flagitatione & querimonia, tum aspectu ipso miserabili, ac tāta fortunæ commutatione: pudor etiam cum indignatione mixtus Cæsarem stimulabat, quòd contemni & postulata & minas suas, nec promissa præstari à Polonis principibus, maiestate sua indignum iudicaret. Sed tamen exulē reducere non potuit, partim aduersa valetudine ac diuturno morbo impeditus, partim etiam proprijs & necessarijs negocijs, & nonnulla imperij perturbatione distentus. Verùm quo leuius interea Vuladislaus ferret exilium, possessiones quasdam ei dedit vtendas fruendas, vnde se & vxorem liberosque sustentaret: adiunxit exiguas equitum peditumque copias, cum quibus ille crebris excursionibus Vuratislauiensem tractum & viciniam illam omnem, extructis in cōfinio duabus arcibus Nemcio & Grothecio, quò se tutò recipiebat, infestauit. Nō tulit hoc Boleslaus. Nam coacto exercitu ad prędatores illos persequēdos, & arces euertēdas profectus est. Id vbi cognouit Vuladislaus, munitis præsidio militū arcibus, in Germaniā se recepit, siue metu, siue auxiliorū petēdorum gratia. Qui in præsidijs relicti erant Germani siue Boemi, sustinuerūt aliquādiu impetum & obsidionem Polonorum: tandem deficiente annona, & morbis inualescentibus, ac desperatis auxilijs deditionem fecêre. Nec ita multò pòst, nempe anno Christi nati 1153. Conradus Cæsar mortuus, antequam Imperatoris diadema adeptus esset, solicitudine & metu grauis belli Polonos liberauit. Quieuitq; tūc Polonia annis aliquot, donec Fridericus cognomento Barbarossa, Friderici Sueuorum ducis filius, qui Conrado patruo in imperio successit, petēdo imperiali diademate, pacandisq;, seu potius turbādis rebus Italiæ & Galliæ Cisalpinæ, quæ nunc Langobardia dicitur, ac pontificibus maximis arbitratu suo creandis atque deijciendis occupatus fuit. Reuersum autem in Germaniam, & conuentū totius Germaniæ agentem Vireeburgi, siue Herbipoli, supplex adit Vuladisla⁹: orat de reductione sua: Et quo ma-

Boleslai & Miecislai vxores. — *Hēricus dux ad Hierosolymitanā militiam profectus.* — *Templarij in Poloniam deducti.* — *Iaxa Gryphius.* — *Canonici sepulchri Christi.* — *Miechouiensę cœnobiū.* — *Zuerinecense cœnobiū.* — *Vuladislaus exul infestat Poloniam.* — *Nemcium et Grothecium arces in Silesia constructæ, & Polonorum principi deditæ.* — *1153. ann. Cōradus Cæsar mortuus.* — *Fridericus Barbarossa Cæsar.*

gis cum ad misericordiã flecteret, tres filios iuuenes pedibus propinqui Imperatoris admouit. idem pro eo petijt Vuladislaus princeps Boemorum, fastum Polonorum & contemptionem Cęsareæ maiestatis & authoritatis exaggerans. Idem plerique Germanorum principes atque duces, quibus iam Vuladislaus exul diuturna cõsuetudine familiaris factus erat, quosq́ue ea de re prehensauerat. Quanquam autem rebellârant Imperatori Mediolanenses cum socijs suis, tamen exoratus Fridericus, priorem in Polonos expeditionẽ de amplissimi Senatus sententia decreuit. Ac legatos quidem statim ex illis comitijs ad Boleslaum principem & fratres eius misit, qui ipsis, nisi reciperent Vuladislaum, aut nisi ipsi tributum, quod fortasse pollicebatur Vuladislaus, Imperatori Romano penderẽt, bellum denũcient: ipse verò hyemem illam in apparatu belli cõsumpsit. Reuersi Cracouia legati, nõ dissimile eius quod Conrado datum erat, responsum retulerunt: cuius ea vis erat, vt quiduis potius passuri Poloni principes, (qui ea de re Cracouiã ad Boleslaum conuenerant,) quàm aut tam immanem ac turbulentum fratrem recepturi, aut tributum cuiquam pẽsuri esse viderentur.

Legatio Friderici Imperatoris ad Polonos.

Itaq; æstate anni sequentis, qui fuit à Christo nato 1158. Fridericus Imperator cum maximis Germanorum omnium atque Boemorũ copijs, per Saxoniam in Polonorum fines ingreditur: & ad vndecimum Calendas Septembris Odram amnem, nemine prohibente, vado transiuit. Nam Poloni principes, etsi non contemnendam & ipsi manum habebant, nusquam tamen ausi sunt apertè eam tanto ac tam valido exercitui opponere: sed munera inter se copiasq́; partiti, quòd equitatu abundarent, & leui armatura vterentur, partim in prædatores & pabulatores ex insidijs vim faciebãt, partim villas & oppida sua, qua iter facturum esse Imperatorem suspicabantur, ipsi comburebãt: partim etiam munitiones deijciebant, ita vt neque progredi rectè Imperator, propter pabuli & cõmeatus inopiam, neq; vestigium ponere firmo aliquo & munito loco posset.

1158. ann. Friderici Imperat. expeditio in Poloniam.

Eo nostrorum incendio tunc Bythomia, cuius etiam superius mentio facta est, atque Glogouia, non obscura oppida, conflagrarunt. Erat in magna difficultate res Germanorum: quippe quibus neque frumentum, neque pecudes ad vescendum, neque vinum aut ceruisia ad bibendum suppeteret, omnia itinera nostris obsidẽtibus. Itaque intestinorum dolore laborari vulgò cœptum, quo morbo multi mortales absumpti sunt: iamq́ue non mussitabant milites, sed apertis conuicijs & maledictis Imperatorem incessebant, quòd ab eo ad inauspicatum bellũ ob rem alienam educti essent.

Bythomia et Glogouia exustæ ab ipsis Polonis.

Quibus rebus permotus Fridericus, simul quod res Italicæ discessu eius turbatæ, eum ad se reuocabant, de reducendo exercitu cogitare cœpit. Verùm metuebat, si nulla pace facta retrocederet, vt satis tutò id facere posset: quòd nõ dubitabat, nostros terga reuertentium pressuros, & aliquam Germaniæ oram dimisso à se exercitu vicissim inuasuros ac deuastaturos esse. Sin pacis mentionem prior fecisset, pro victo se habitum atque contemptum iri: vtrumque autem non ex dignitate Imperatoria fore. „Etenim ex æquo turpe & ignominiosum est, cum qui bellum alteri intulerit, aut pacem vltro offerre, aut rebus infectis retrocedere.“

Friderici cõsultatio.

Eum sensum Imperatoris cùm probè calleret Boemorum princeps, siue iussus, siue pertæsus & ipse belli, agit cum Polonis, vt de pace ad Imperatorem mittant, aut ipsi veniant: sperare se, ac recipere, æquis conditionibus eam iri compositum. Placabiliorem enim ipsis Fridericum se reddidisse. Amplectuntur nostri consilium: petita acceptaq́ue fide ad hostem proficiscuntur: ibi multis vltro citroq́ue habitis sermonibus, pax tandem his legibus constituitur: vt Vuladislaus ad Silesiæ dominatum modò restituatur, cæteris se abstineat: & vt Boleslaus vnà cum fratribus trecentos hastatos equites Friderico in auxilium ad Mediolanense, siue Langobardicum bellum mittat. Et quo firmior hæc pax sit, Adleidam Imperatoris sororis filiam Miecislaus tertiam vxorem ducit. Nam alteram, quæ fuit Vngara, haud ita multo antè amiserat, susceptis ex ea duobus filijs, Ottone & Stephano.

Pax inter Imperatorẽ & Polonos.

Silesia Vuladislao attributa.

Polonorum auxilia Imperatori ad Italicum bellum.

Miecislai tertia vxor filia sororis Friderici Imperatoris.

Quanquam quod ad restitutionem Vuladislai attinet, perplexus est Dlugossus. Nam cùm restitutionem illam, quam postea Fridericus velut sanctè promissam, mortuo Vuladislao liberis eius efflagitauit, in pactis fuisse memorasset, paulo pòst subijcit, Boleslaum recepisse Imperatori, se ad natalem Christi Dei nostri Magdeburgum venturum esse, & Polonis Boemisq́ue disceptatoribus & arbitris de expulsione & restitutione Vuladislai fratris vsurum: quod tamen non pręstiterit. Paulò aliter de hoc bello Radeuicus in Supplemento eius libri quem Otto episcopus Frisingensis illius temporis de gestis huius Friderici Imperatoris conscripsit, memoriæ prodidit.

Radeuicus historicus.

Et causam quidem belli eandem, quam nos exposuimus, fuisse memorat: successum verò & exitum aliquanto diuersum. Ait enim, Posteaquam Imperator in Poloniam (arte scilicet & natura permunitam) penetrauit, & Odram flumen copias transduxit, Polonos, quamuis magna haberẽt Russorum, Parthorum, Prussorũ & Pomeranorum auxilia, in fuga tamen spem vitæ cõstituisse: ac desperatiõe adductos, non certo consilio, munitiones, oppida, pagosq́ue suos vastasse. Ad extremum autem peruastatã ab hostibus Vuratislauiensi & Posnaniensi ora, Boleslaũ ducẽ supplicem, & imperata se facturum recipientem, prouolutum ad pedes Imperatoris, veniam impetrasse: cùm iusiurandum dedisset, non ad contumeliam Romani imperij fratrem à se suisq́ue pulsum esse: promisissetq́ue Imperatori, pręter auxilia ad bellum Italicum, duo millia marcarum, principibus mille, aulico eius comitatui ducentas marcas argenti: Augustæ verò, siue Imperatrici, viginti marcas auri: & obsides Cazimirum fratrem cum alijs quibusdam nobilibus dedisset. De Vuladislai verò iniuria rem ad arbitrium Boemorum & Polonorũ Magdeburgum, vt nos quoque è Dlugosso retulimus, reiectam esse. Neque tamen stetisse vlla ex parte promissis & iuriiurando Boleslaum. Tributi Radeuicus hic nullam facit mentionem: quod neque Imperator exigere, si prius pensitatum esset, neque Radeuicus commemorare, si tunc exactum esset, omisisset. Pace facta cum Polonis, deduxit Imperator exercitum, & anno sequenti expeditionem in Italiam prosecutus est, Boemorum & Polonorum auxilijs adiutus. In ipso autem procinctu, Vuladislao Boemorum principi Ratisponæ diadema imposuit, regemq́ue eum appellauit: quo nomine post Vuratislaum sexaginta annis amplius nemo principum Boemorum vsus erat.

Vuladislaus rex Boemorum factus.

Fames deinde Poloniam afflixit, frumento belli tempore partim non demesso, partim ab hostibus consumpto, partim verò à nostris, quemadmodum diximus, corrupto.

Fames in Polonia.

Mortua est eo anno Anastasia Boleslai Crispi vxor ex dolore partus, cùm Lescum alterum filium peperisset. Nam biennio antè Boleslaum pepererat. Duxit postea Boleslaus alteram vxorem, Helenã Roscislai Præmisliensium principis filiam, suasu fratrum, cùm ij ad Adleidæ Miecislai vxoris puerperium conuenissent.

Boleslai Crispi filij.

Boleslaus alteram vxorem duxit.

Apparabat iam Vuladislaus reditum in patriã, opera & beneficio Friderici Imperatoris impetratum, post tredecim annorum exilium. Verùm in ipso apparatu extinctus, & Aldemburgi in Holsatia, q̃ vrbs à Slauis condita, Starigradum olim dicta fuit, sepultus est: ita vt non irrita ceciderit Iacobi archiepiscopi deuotio, nec potuerint humani conatus diuinam sententiam, & iustam fratrum & patriæ violatoris vltionem immutare. Tametsi proditum est à nonnullis, vt refert Dlugossus, eum ad constitutum cum fratribus colloquium venientem, Plodeci clàm veneno sublatum esse. Vixit autem Vuladislaus quinquagintaquinque: præfuit Polonis non totos sex annos.

Vuladislai mors.

Plodecz.

Liberos reliquit masculos tres, Boleslaum, Miecislaum, & Conradum, cui Lasconogo, propter gracilitatem crurum, cognomen fuit: Quem quidem Conradus Imperator Fuldensi abbati educandum dederat. Cristina verò Vuladislai vxor, Aldenburgi in exilio consenuit, & vitam cum morte cõmutauit.

Vuladislai filij.

Cristinæ mors.

Nam filij non ausi absente Imperatore Silesiæ principatũ ex fœdere patri promissum repetere, quarto demum anno post mortem patris, nempe anno post Christum natum 1163. instante precibus atque minis apud Boleslaum Friderico, cùm is ab Italica expeditione capto euersoq́ue Mediolano reuertisset, reuocati, Silesiam omnem, quę continentibus syluis à reliqua Polonia dirimitur, vsq; ad Boemorum, Mysnensium, Saxonumq́; fines in ditionem suam acceperunt, ea quidem lege, vt maiestatem summi principis Polonorum comiter conseruarent, neúe patris tyrannidem imitarentur.

1163. ann.

Mediolanũ euersum.

Silesiæ ducũ origo.

Silesię verò nomen à confluxu multorum populorũ inditũ esse videtur, siue tunc, siue aliquanto prius, nẽpe posteaquã Sbigneus nothus Vuladislai primi principis filius, cũ Boemis & Saxonibus eam oram inuasit, ita vt Silesij, siue Slezaci, quasi conuenæ dicãtur lingua Polonica.

Silesiæ fines & nomen.

Slezacy.

Eam igitur partem Poloniæ Vuladislai mortui filij ex pacto obtinuerunt. Atque hinc ferè omnes Silesiorum duces propagati sunt. Vt autem omnis dissidiorum materia inter fratres deinceps tolleretur, patrui inter eos ditiones partiti sunt, ita vt Boleslao, qui procerus siue altus cognominatus est, Vuratislauiensis tractus: Miecislao Ratiboriensis & Oppoliensis, Conrado verò Glogouiensis & Crosnẽsis obtingeret.

Silesiæ diuisio.

Ex his Miecislaus insano mulierculæ cuiusdã amore captus, Opauiã oppidũ ipsi sempiterno iure donauit.

Opauia donata amicæ.

Fuit autẽ restitutio illa Vuladislai filiorũ curę Friderico Imperatori, cùm ob misericordiã cognatorũ

exulum, & vt perficeret, quod se authore
cœptum atque constitutum fuerat: tũ in
primis Boleslai ex ijs natu maximi gratia,
qui præclarum virtutis suæ specimen in
exercitu ipsius apud Mediolanum edide-
rat. Nam cùm eques quispiam vasto cor-
pore & gigantea statura Mediolano pro-
diens identidem Cæsarianos contumeli-
osis verbis ad singulare certamen prouo-
caret, nec prodiret quispiam, prodijt hic
Boleslaus inconsulto Imperatore, & in-
scijs omnibus, non ferens vniuersi exerci
tus ignominiam. Cumque infestis hastis
concurrissent, effuso ad spectaculum om
ni exercitu, obsessis quoque de mœnibus
prospectantibus, & vtrisque euentum pu-
gnæ expectantibus, primo impetu deiecit
noster hostem, humique prostratum cele
riter de equo desiliens confecit, & cum
opimis spolijs victor in castra reuersus
est, acclamante & applaudente vniuerso
exercitu, & Boleslai virtutẽ ad sidera ef-
ferente. Ex eo autem tempore magno in
honore iuuenem apud se Imperator ha-
buit, & cùm alia amoris sui documenta
ei præbuit, tum in restitutionis fratrũque
eius curam maiore studio, confecto Me-
diolanensi bello incubuit. Restitutis Vu-
ladislai filijs, sublatoque omni metu bel-
li, Boleslaus Crispus princeps Polonorũ,
ex fratrum & fratris filiorum, consilij-
que totius sententia Prussis, qui iam inde
à Boleslai Criuousti morte à fide princi-
pum Poloniæ, & à religione Christiana
desciuerant, bellum fecit: transductoque
Ossam amnem exercitu, tripartito agmi-
ne ad interiora ipsorum penetrauit, ferro
& incendijs omnia miscens, & magnas
prędas agens. Ea vastatione moti Prusso-
rum primores, cùm vires suas impares tã
to bello sustinendo esse animaduerterẽt,
quippe qui non plus decem millibus pe-
ditum, & sexdecim millibus equitum fa-
cere possent, pacem supplices à Boleslao
petunt, imperata se facturos pollicentur.
Negat is pacem se eis daturum, ni stulta
& vana multorum deorum superstitio-
ne sese abdicent, & Christianam religio-
nẽ populariter recipiãt. Durius hoc Prus-
sis videbatur: sed tamen præsentibus iux-
tà ac impendentibus malis adacti, accipi-
unt conditionem: demoliuntur fana &
simulacra falsorum deorũ: vni vero Deo,
quem nos colimus, deiecta aut desolata
pridem instaurant: liberos post desertam
religionem sibi natos, ritu Christiano-
rum initiant. Et quo celerius religio Chri
stiana in tota Prussia coalesceret, tribu-
tum quidem exiguum Boleslaus genti
imposuit: edixit autem, Quicunque ad

Boleslai proceri virtus.

Prussicũ bellum.

Prussi religionẽ Christianam recipiunt, & mox rursus abijciunt.

certum tempus Christiani facti nõ essent,
vt in seruitutem abducerentur, & sub ha-
sta venundarentur. Et certatim quidem
omnes nomina dabant Christo, sed ma-
gis deuitandi præsentis periculi metu,
quàm ex animo: & lingua quidem iurat,
quemadmodum inquit Poeta quidam,
mens iniurata manet. Itaque ergo de-
ducto exercitu, & amoto metu, citò ad
ingenium rediêre. Neque enim firmam «
atque stabilem sedem habere potest reli- «
gio, vi & metu expressa: quæ, quamlibet «
foris necessitati seruiat, intus quidem in «
animo liberrima est. Vixdum circũacto «
anno, Prussi in pristinam impietatẽ aper-
tè relabũtur: ritus Christianos explodũt:
sacerdotes, cæterosque qui constantius
Christianã religionẽ retinebant, eijciunt:
templa veri Dei profanãt. Veriti autem,
ne extrema quæq; pro his, quæ patrarant,
paterentur, ad Boleslaum principẽ lega-
tos mittunt cũ donis magni precij: profi-
tentur se in fide eius permanere, cæteraq;
omnia iussa eius facturos esse, religionis
modò Christianæ necessitatem vt sibi re-
mitteret: multitudinẽ patrias & auitas re
ligiones neutiquam velle, aut posse abij-
cere: & omnia prius malle perpeti, quàm
ab inueteratis tempore & consuetudine
ritibus ad nouos transire. Leuius, quàm
par erat Christiano principi, violatam &
neglectam ab ipsis religionem Boleslaus
ferre visus est, cùm ij de fide erga ipsum
sua nihil mutarent. Itaque sic tunc lega-
tos eorum dimisit, vt factum eorum ap-
probasse videretur, pluris faciens suam,
quàm Dei maiestatem: siue adeò muneri-
bus, quæ sapientum quoque mentibus ca
liginem offundunt, delinitus. Neque co- «
gitabat, non habere modum, neque finẽ «
temeritatem, cui semel habenæ impuni- «
tate relaxatæ sint. Offendunt autem ple- «
runque homines in eo, quod causæ Dei «
præposuerint: vt tunc accidit. Nam Prus-
si videntes impunè sibi cessisse prima au-
sa, sublatis animis haud ita multo pòst,
exactores principis propellunt: factaque
manu valida è promiscua hominũ mul-
titudine, Culmensem tractum & Maso-
uiam nec opinãtibus nostris ingressi, cru-
deliter vastarunt ac diripuerũt, ingentes-
que pecudum & hominum prædas abege
runt. Qua de re certior factus Boleslaus,
nihil sibi fecit reliqui ad celeritatẽ: quin
cùm paucis, quos circum se habebat, &
quos proficiscens sibi adiungere potuit,
militibus, auxilio suis accurreret. Sed
iam barbari abierant, nec eos longius
ille cum paucis cursu defatigatis perse-
qui ausus est. Verùm fremens, & sibi ipse
ob

Religionis contemptus nõ negligendus principibus.

Prussorũ defectio & excursio in Culmensem & Masouiam.

ob superiorem conniuentiam displicẽs,
tunc quidem ditionis suæ fines qualiqua-
li præsidio aduersus repentinas barbaro-
rum excursiones muniuit: cæterùm an-
no sequenti, qui fuit post Christum natũ
1167. maiore vi & apparatu expeditionẽ
in eos fecit. Aderãt & fratres cum instru-
ctis suorum copijs. Barbari sceleris & per-
fidiæ suæ sibi conscij, desperabant veniã,
nec satis virium ad sustinendos Polonos
habere se iudicabant. itaque in remotas
syluas & inuias paludes se cum gregibus
& armentis abdunt: nihilo minus exqui-
runt, quomodo nostros dolis & insidijs
circumueniant. Erãt apud Boleslaum in
castris Prussi quatuor perfugæ non igno-
biles, qui sic iam probarant fidem suam
Boleslao, vt ijs ducibus & consultoribus
in expeditione illa maximè vteretur: e-
rant enim periti regionum, & rerũ Prus-
sicarum. Eos Prussi clàm per certos ho-
mines, qui & ipsi transfugas se simularãt,
magnis donis, maioribꝰ promissis ad pro-
ditionẽ pellexerũt: Tempus & ratio pro-
ditionis constituitur. Magnam iam Prus
siæ partem nostri depopulati, ad sylue-
stria quædam, palustria, & vliginosa loca
peruenerant, quæ in speciem herbida &
compascua, limosos abscessus & vora-
gines occultabant. Circum hæc, vti con-
uenerat, latebat Prussorum exercitus. Ibi
transfugæ magnum numerum pecoris
ad ea loca compulsum esse, magnamque
multitudinem hominum cum rebus &
facultatibus suis se recepisse affirmant:
persuadentque principi, ne prædam illã
contemnat. Vbi primum agmen, quod
Henricus Sendomiriẽsis dux Boleslai fra-
ter ducebat, ægrè aliquãtum progressum
est, dictitantibus transfugis perbreuem
esse eam difficultatem, ibi signo dato su-
bitò Prussi pedites vndique è latebris pro-
siliunt, & sagittas ac omnis generis tela
eminus in impeditos conijciunt. Poloni
neque progredi iam, aut consistere ex ad
uerso hostium, neque regredi poterant,
terra abcedente, & equites ac pedites ar-
matos hauriente. Et à fronte quidem &
ab lateribus acriter instabant hostes, à ter
go verò nostri extremi primorum rece-
ptum implicabant, ita vt nihil omnino
virtuti loci esset, neque submitti subsidia
laborantibus possent: quin vt quisq; suis
opem laturus, aut hostem exultantem in
cæde vlturus procurrerat, ita & ipse se, &
illos quibus succurrebat, magis etiam im
pediebat. Eratque miserabile spectaculũ,
cùm nostri sine ordinibus progressi, &
inopinato hostium occursu aut impulsi,
aut perterrefacti, terga vertebant, seque

1167. ann. Polonorum expeditio cõtra Prussos.

Proditio Prussorum.

Poloni profligati à Prussis.

inuicem proterebant & proculcabant.
Multi ibi mortales cæsi, longè plures vo-
raginibus absorpti sunt. Pauci per cæte-
rorum corpora salui ad extremum ag-
men, quod firmiori loco substiterat, se-
se recepêre. Ibi Henricus dux inter pri-
mos pugnans fortiter occubuit: ibi omne
penè robur Polonorum afflictum atque
debilitatum est. Reliquas copias Boles-
laus princeps cum Miecislao fratre, nihil
cunctati, in Poloniam tumultuariè redu
xêre, ne Henrici quidem fratris corpore
recepto, aut perquisito. Prussi mortuo-
rum spolijs potiti, dijs ea suis, quibus vi-
ctoriam acceptam referebant, dedicarũt.
Sub finem eiusdem anni edixit comitia
Cracouiam Boleslaus cùm alijs de rebus,
tum de Sendomiriensi dominatu, Hen-
rico sine liberis extincto, quid fieri opor-
teret. Post longam consultationem pla-
cuit, vt Cazimiro minimo de filijs Boles-
lai Criuousti, qui ad eam diem exors pa-
trimonij fuerat, principatus ille manda-
retur. Tametsi Sendomiriensis vrbs cum
territorio & alijs quibusdam proximis
oppidis, consentiente Cazimiro, Boles-
lao Crispo concessa est, quoad viueret,
quo commodius onera principatus pos-
set sustinere. Nec multo pòst duxit Cazi-
mirus vxorem, Helenam Vuseuolodi Bel
sensium ducis filiam. Displicuerat id
quod factum erat de Sendomiriensi di-
tione, filijs Vuladislai: existimabantque
ij, partem eius aliquam post patrui mor-
tem agnationis iure ad se pertinere. Et iã
antè alienioribus erant animis à Boles-
lao patruo, quòd is munitiones quasdam
in Silesia, cùm eam ipsis traderet, in po-
testate sua retinuisset. Residebant etiam
in animis eorum iræ veteres, & dolor ex-
ilij, ereptique summi principatus, & Cra-
couiensis ditionis: quæ vtraque hæredita
rio iure secundum patrem sibi arroga-
bant. Hæc omnia repetendi percommo-
dam occasionem oblatam sibi esse arbi-
trabantur, quòd inuisum esse offensione
illa & re malè atque inconsideratè gesta
imperium, nomenque Boleslai proceri-
bus & equitibus plerisque animaduerte-
bant. Fortasse non deerant etiam, qui
eos in spem recuperandi illa vel omnia,
vel pleraque, clàm vocarent, & operã stu-
diumque suum pollicerentur. Itaq; aper-
tè querebantur de iniurijs Boleslai princi
pis: arma bellumque ciuile non dissimu-
lanter parabant: è Germania auxilia &
mercenarios milites accersebant. Id vbi
Boleslaus cognouit, viriũ suarũ & offen-
sionis popularis sibi cõscius, ac veritus, ne
latius incendiũ illud diffunderetur, neu
cer-

Hẽricus dux interfectus.

Cazimirus Sendomiriensium dux creatur.

Cazimiri vxor.

Silesiorũ duces in Boleslaum principem cõcitantur.

certa finitimarum gentium fiducia rē illam iuuenes inceptarent, per proceres & cōſiliarios communes de cōponendis rebus agit: iiſdemq; arbitris de ſummo quidem principatu, ac de Cracouienſi, itēq; Sendomirienſi ditione poſtulata filiorū fratris modeſtè refutauit, quòd Cracouienſem ditionē cum ſummo principatu totius Poloniæ conſenſu coniunctam eſſe diceret: principatum autem iuſtè eiecto patre eorum, ſumma omnium volūtate ad ſe delatum, & alioqui illo è viuis ſublato, ad ſe, qui illi eſſet natu proxim⁹, non immeritò attinere. Porrò Sendomirienſem ditionē rectè fratri Cazimiro datam, quem non oporteret exortē eſſe patrimonij. Eam fuiſſe mentem patris, vt is cæteris fratribus abſque liberis decedentibus ſuccederet. De Sendomirienſi nonnihil ſe voluntate eius detraxiſſe, quo rectius onera ac dignitatem principatus ſuſtineret. Idem ſe feciſſe in Sileſia, cùm fratribus cæteris, tum ſenatu vniuerſo aſſentiente. Sed tamen liberaliter ſe eis remittere & condonare, quæ ad eam diē in Sileſia retinuiſſet, quo maiorē in ſe patrui benignitatem agnoſcerēt. Quo iuniores illi eſſent, hoc impenſius ſe, qui ſenior & vſu rerum peritior ſit, rebus eorum conſulere æquum eſſe, ne temeritate ſua, aut prauis aliorū conſilijs ſeducti, eant præcipites. Ita deliniti iuuenes Boleſlai cōmoditate & facilitate, procerumque perſuaſione, conquieuerūt, & naſcens etiamdū pernicioſum bellum ſuppreſſum eſt. Nō ceſſarunt tamen ſeditioſi quidam, è Cracouienſi ditione homines, equeſtris ordinis, res nouare. Etenim conſpiratione facta, cuius capita fuēre, Iaxa, cuius ſuperi⁹ mentionem fecimus, & Suentoſlaus, potentes & factioſi homines, ad Cazimirū Sendomirienſem ducem, ætate & gratia populari florentem, ſummum principatum deferebant: Boleſlaum peroſi, quòd ignauum & imbellem, & ineptiorem ad obeunda principatus munera eſſe dicerent: ſimul vt Miecislao, qui ætatis beneficio Boleſlao ſuccedere debebat, viam præcluderent, de quo non optimè ſentiebant. Et egit quidem ipſis gratias Cazimirus de ſtudio ac iudicio: cæterùm principatum delatum modeſtè recuſauit, quòd negaret ſuum eſſe, fratri maiori & optimè de ſe merito principatum eripere, quē omni ope defenſum & adiutum ire deberet. Illos quoque non æquum facere, qui tot annos clementi & moderato illi⁹ imperio vſi, ad extremum quaſi vetulum canem eum expellerent, & quidem bene merentē, & ęquitate animi prudentiaque

Cracouienſis ditio principatui addicta.

Pacificatio inter cognatos duces.

Cracouienſis nobilitatis motus cōtra Boleslaū principem.

Cazimiri moderatio & ſapiētia.

ſua potius, quàm armis exorientia bella amolientem. Nam cladem Pruſſicā, qua maximè offenderentur, non tam temeritate eius, quàm diuino permiſſu acceptā eſſe. Neminem neque tam fœlicem eſſe, neque tam omnibus horis ſapere, quin offendat aliquando: Perturbari etiam interdum diuinitùs conſilia principum, & bene conſulta malè cadere, propter peccata populi. Quòd ſi deterius etiam aliquāto principatum adminiſtraſſet, quàm adminiſtrarit, Boleſlaus, ferri tamen eum conueniret, propter patris Boleſlai optimi & maximi principis memoriam: in quem ingratiſſimi futuri eſſent, ſi progeniem eius, tolerabiliter tamē imperantē, de principatu, quē ille maiorem in modū auxiſſet, ornaſſetque deijcerent. Se quidem non modò non fore ſociū eius conſilij & periurij, verùm etiā ſummo conatu fratri coniunctiſſimo & beneficētiſſimo opitulaturū eſſe. Ita rurſus gliſcens ciuile diſſidiū, Cazimiri grauitate & cōſtantia ſopitum eſt. Præerat tunc quartumdecimum annum Plocēſi eccleſiæ epiſcópus Vernerus, equeſtri Roſarū familia, integritate & ſanctimonia vitę clarus, & eleganter eruditus: ei per vim & iniuriā Boleſta vir potēs & violentus, ex ea familia ortus, quæ ſoleā equi cū cruce altrinſecus ſuperpoſita inſigne gerit, Craſcum pagū adimebat. Erat autē is caſtellanus Viznēſis, & oram illam Pruſſis finitimā pro Boleſlao Criſpo adminiſtrabat. Eū igitur comiter & blandè Vernerus per ſe & per amicos orat & admonet, ne vim faciat eccleſiæ. Vbi nihil proficit, in ius vocat: cauſam obtinet: in poſſeſſionem reponitur. Moleſtiſſimè id ferebat Boleſta, multaq; maledicta in manſuetum epiſcopū ingerebat, & necem ei machinari cœpit. Erat ei non modica cum vicinis Pruſſis cōſuetudo: q cùm non pauci fortè ad eum vel ius petituri, vel cōpotaturi conueniſſent, acceptos lautè, & bene potos, promiſſis etiam oneratos, noctu ad obtruncandum Vernerū, qui tunc fortè ad Biſcupice villam ſuā venerat, cum Benaſſo fratre ſuo germano miſit. Peragunt illi iuſſa: effractisque portis, in cubiculo dormientem epiſcopū cum Benedicto monacho Benedictenſis ſectæ trucidāt. Delituerat per eū tumultū ſub lecto epiſcopi puer cubicularius, is igitur authores ſceleris prodidit. Re cognita, archiepiſcopus Gneſnenſis *Petrus, familia Srenauius, qui Ianico nō multo antè ſucceſſerat, de conſilio & voluntate cæterorum epiſcoporū toti prouincię ſuę ſacris interdixit. Motus & atrocitate facinoris, & interdicto archiepiſco

pi Bo.

Vernerus epiſcopus Plocenſis Boleſtæ fraude occiſus.

Boleſtæ familia.

**Petrus archiepiſcopus Gneſnenſis.*

Interdictum archiepiſcopi.

pi Boleslaus princeps, cōprehendi Boleſtam, & ex vinculis cauſam dicere apud ſe, cōdemnatumq;, in foro Gneſnēſi, vbi hęc agebantur, extructo rogo cremari iuſſit. Benaſſus verò poſt patratum illud ſcelus nuſquam poſtea comparuit: creditūque eſt vulgò, eum terræ hiatu abſorptum, meritum ſancto epiſcopo ſupplicium expendiſſe. Verneri corpus Ploſcum delatum, honorificè ſepultum eſt. Nec ita multo pòſt varijs & ſalutiferis hominum generi miraculis cœpit ſepulchrum eius celebrari. Cui Lupus gente Gozembius, cuſtos eius ipſius baſilicæ, ſucceſſit. Aliquot deinde annis, quibus vixit Boleslaus Criſpus, quietæ fuerunt res in Polonia, neque memoratu dignum quicquā geſtum eſt. Poſtea moritur Boleslaus, & Cracouiæ ſepelitur, anno Chriſti 1173. cū principatum Poloniæ annos 27. tenuiſſet, vixiſſet ſex & quadraginta, relicto vno filio Leſco, cui poſterius Albi cognomen inditum eſt. Nam maior natu Boleslaus paulo ante patrem obierat. Moriens tutelam filij Cazimiro fratri commendauit, eumque hæredem filio ſubſtituit. Supellectilem autem omnem inter eundē fratrem, filium, & vxorē partitus eſt. Quo quidem anno etiā Stephanus tertius Geiſæ filius Vngarorum rex vita exceſſit, cōtinuato ferè funere cum duobus patruis Ladislao & Stephano, qui alter poſt alterum infeliciter regnū eius inuaſerāt. Huic autem frater germanus Bela tertius ſucceſſit. Porrò ſequenti anno cùm Vuladislaus rex Boemorum ſenio confectus, Fridericum filium natu maximum incōſulto Friderico Imperatore pro ſe regnū adminiſtrare iuſſiſſet, ſucceſſorem ab Imperatore accepit Sobeslaum, Sobeslai filium patruelem ſuum, quem aliquandiu in vinculis aſſeruarat. A quo cùm ſibi metueret, ſolum vertit cum vxore & liberis, & intra quartum menſem in Germania diem clauſit ſupremum. Sobeslaus autem regio nomine abſtinens, principatū paucos annos geſsit. Ac totus tunc ferè orbis Chriſtianus mutuis bellis collidebatur. Veneti quidem cum Vngaris & Orientis Imperatore Emanuele de Dalmatiæ dominatu decertabant. Idem autem Emanuel ab Alexandro pontif. max. non ignarus inimicitiarum eius cum Friderico Barbaroſa magnis pollicitationibus ac donis Occidētis imperium ambiebat. In Anglia Henricus rex Thomā Canthuarienſem archiepiſcopum, virū ſanctum, libertatem & immunitatem eccleſiaſticam defendentem cùm occidiſſet, à filio regno pellebatur. Porrò Fridericus

Boleſta parricida viuus exuſtus.

Miracula ad Verneri ſepulchrum.

Lupus epiſcopus Plocenſis.

Boleſlai mors. 1173. ann.

Leſcus Boleslai filius.

Stephanus Vng. mortuus.

Bela rex Vng.

Vuladiſlaus rex Boemorum regno motus.

Sobeſlaus dux Boemis datus ab Imperatorè.

Veneti cum Vngaris & Græcis bellum gerunt.

Emanuel ambit Occidentale imperium.

Thomæ Cāthuarien. archiepiſcopi cædes.

Angliæ rex regno pulſus.

Imp. Langobardiam & Italiam vexabat, Germaniæque motus ab Henrico Saxonum duce concitatos compeſcebat. Verùm nos à noſtris ne longius recedamus. Ante obitum Boleslai Criſpi, Gedeon gēte Gryphius, poſt Matthæum, hominem guloſum & helluonem, qui Roberto viro bono pioque Radoſsi ſucceſſori, ſucceſſerat, epiſcopus Cracouiēſis factus eſt: & ab archiepiſcopo Gneſnenſi Petro, vt tunc moris erat, aſſentiente Boleſlao, cōfirmatus. Qui poſtea Kelce oppidum in remotis ſyluis condidit, in eoque templū ſecto lapide exædificauit, & collegium ſacerdotum primariorum, quos prælatos & canonicos vocant, iuxtà ac vicariorum ibi inſtituit, cùm eis pagos ac decimas attribuiſſet. De Matthæo verò illud memoratur: Eum Boleſlai principis nuncium, ſubſidium in ſumptus belli poſtulantem, ad latrinam duxiſſe, & ſpurcè, ibi facultates ſuas reconditas eſſe, dictitaſſe. Per eadem ferè tempora Cruſuicienſis cathedra Vuladiſlauiam translata eſt ab Honoldo Italo, eius oræ epiſcopo.

Friderici Imp. acta.

Gedeon epiſcopus Cracouienſis.

Epiſcoporū confirmatio ab archiepiſcopo.

Kelcenſe oppidū & collegiū à Gedeone epiſcopo conditū.

Matthæi epiſcopi Cracouien. ingluuies.

Vuladislauiam translata ſedes epiſcopi.

MIECISLAVS SENEX.

BOleſlai Criſpi funebrib⁹ exequijs peractis, conuentus Cracouiæ à fratribus eius, fratriſq; Vuladiſlai filijs, & proceribus cunctis, de creando nouo principe inſtituitur. Et quanquam omnis eius oræ, quæ minor Polonia dicitur, procerum & equitum ſtudia in Cazimirum inclinabant, vicit tamen maior pars, quæ Miecislaum, qui maiori Poloniæ & Pomeraniæ præerat, vtpote natu maiorem, nequaquam prætereundum eſſe cenſebat. Verùm is, qui puer ob grauitatem morum & prudentiam, Senis cognomen adeptus erat, ſuſcepto principatu, prouecta iam ætate, ſpes hominum fefellit. Nam conſultore malo Henrico Ketlicio vtens, initiò ſtatim aſpero & auaro dominatu hominū volūtates offendit, noua onera, noua vectigalia, & varias exactiones equitibus iuxtà ac plebeis imponens, & leuibus de cauſis, velut ob cæſum vrſum aut ceruum, captúmue capreolum bonorū confiſcatione multans. Solius enim tunc principis erant in Polonia oēs vbique venationes. Ad hęc, pręfectos etiam ſuos & miniſtros aulicos in poſſeſſiones & facultates aliorū graſſari aut iubebat, aut certè permittebat: neque afflictorū querimonias audiebat, ſed eos inclemētiorib⁹ dictis à conſpectu ſuo repellebat. Iudicia & alia munera publica quæſtuosè mādabat: ita vt mirū nō eſſet, plura peccari ab huiuſmodi magiſtratibus, q̃ ab ipſo principe.

Ven

Miecislaus mutauit mores.

Miecislai aſper dominatus.

Venationes principis erant in Polonia.

Magiſtratuū peccata.

Vendebant enim ij liberè quæ ipsi eme-
rant. Audiebantur vulgò suspiria, gemi-
tus, & querelæ calamitosorum hominũ.

Gedeon episcopus corripit principem.

Quibus permotus Gedeon Cracouiensis
episcopus, vir magni animi & cõstantiæ,
Miecislaum semotis arbitris adit, mixtis-
que cum grauitate blãditijs orat & admo
net, placidè & benignè more maiorum
vt regnet: contentusque vsitatis vectiga-
libus, & operis hominum, ne quid præte-
„ rea à libero populo exigat: abhorrere e-
„ nim vehementer animos popularium à
„ nouis oneribus, quamuis leuibus. Magi-
„ stratus ritè atque ordine idoneis homini
„ bus mandet, neu quid iniustè aut crude-
„ liter ab eis fieri patiatur. Eius enim peri-
culo oẽs eius vicarios & ministros pecca-
re. Commemorabat nonnulla exempla
domestica, vetustiora & recentia, quibus

Miecislai cõtumacia.

eum ab instituto deterreret. Sed nihil pla
nè profecit, nisi quòd infensum eum sibi
reddidit, & ita dimissus est, vt sua cura-
ret: illa ad ipsum nihil pertinere. Addi-
ditque princeps: non ad cuiusquam præ-
scriptum, sed suo arbitratu se gesturum
esse principatum. Tam superbè & proca-
citer reiectus Gedeon, haud remisit tamẽ
solicitudinem subueniendi afflictæ pa-
triæ, atque emendandi principis. Cùm au
tem apertis monitis suis præclusum esse
aditum ad aures eius intelligeret, callidè
cõminiscitur, quomodo eum ipsiusmet

Sapiens commentum.

iudicio reuincat. Mulierẽ subornat, quæ
sordido & miserabili habitu assumpto,
vbi in conspectum principis venit, lamẽ-
tabili voce & eiulatu ementito opem e-
ius implorat. Motus eius lachrymis & im
portuno clamore Miecislaus, accitã, quid
queratur, quidue sibi velit, rogat. Ibi illa:
gregem se ouium numerosum habuisse,
& filio cõmendasse, illũ porrò mediasti-
nis pascendũ commisisse: eorũ negligen-
tia gregẽ à lupis dilaniatum, seque ad ex-
tremam inopiam inde redactam esse: ro-
gare, vt cuius culpa damnum datum es-
set, ab eo præstaretur. Citati mediastini,
qui pariter subornati venerant, negãt sua
negligentia damnum datum esse, verùm
adolescentis, qui priuignus, non filius es-
set eius mulieris, culpa. Eum enim vena-
tioni deditum, feros canes alere, qui solu
ti partim ipsi gregem laniarint, partim
disiectum ac dissipatum lupis in prædam
dederint. Eum igitur damnum præstare
oportere: se neque canes abigere, neq; dis-
persis ouibus succurrere potuisse. Aderat
& adolescens, crimenque in mediastinos
referebat: se præsidio gregi canes alere. Ne
que tamen satis illorum dicta refellebat.
Cognita causa Miecislaus, cùm nonnihil
cogitasset, condemnat matri siue nouer-
cæ adolescentem damni infecti. Appro-
bant, qui tum aderant senatores principis
iudicium. Ibi tum Gedeon: Iustè, inquit,

Gedeonis oratio liberior ad principem.

& sapienter iudicasti, princeps inclyte. A-
dolescens certè maternæ calamitatis &
laniati gregis culpam sustinet, quippe qui
eiusmodi canes apud gregem habuerit,
& relaxarit, qui non modò præsidio gre-
gi aduersus lupos nõ fuerunt, verùm ipsi
eum vel concerpserunt, vel certè dissipa-
runt, quo magis luporum morsibus esset
obnoxius. Verùm tunc demum iusti &
veri iudicis functus eris officio, si iudica-
tum ipse facias: & quæ in alios statuis, pri-
mus ipse in te præstes. In te ipse nũc iustã
tulisti sententiam: te ipse condemnasti.
Tu namque matrem tuam, rempub. Po-
lonam florentissimã dudum & amplis-
simam, affligis. Te illa in lucem editum,
ac tenerè educatum, ad hoc honoris fasti
gium extulit: Tibi gregem suum, seque i-
psam curandam atque tuendam cõmen-
dauit. Tu porrò gregem eum numarijs
iudicibus & magistratibus tradis: tu feros
canes, hoc est, acerbos & crudeles exacto-
res & præfectos facultatibus & sanguine
innocentium hominum saginas: quorũ "
cæca cupiditate & asperitate fit, tenuio- "
res vt à potentioribus, perinde quasi à lu- "
pis, impunè diripiantur & opprimantur. "
Hæc damna omnia ac incommoda rei-
publicæ abs te præstanda sunt, quemad-
modum ipse iudicasti, si non humano, at
diuino quidẽ certè iudicio: quod nemo,
quamuis magnus, quamuis potẽs, quam-
uis sapiens recusare potest, aut effugere.
Quanquam autem te volente ac iubente "
ista fieri, vita abs te antè acta, cuius meri- "
tò Senis cognomen iam inde à puero me "
ruisti, credere vetat, in te tamen omnis "
culpa hæret. Tu mali occasionem das, dũ "
canes illos tuos non coerces, dum lupos
nõ persequeris, dum denique precio ma-
gistratus addicis. Resipisce igitur, & mise-
ram sordidatamque matrem, afflictã rẽ-
publicam, quam florentem accepisti, re-
spice: ne eas perditum quam seruare de-
bes. Si præstare præterita non vis, aut non
potes, at in posterũ ne quid loci querelis
hominum relinquas. Ita autem existima
to, per me tibi nunc vniuersam rempu-
blicam ad genua tua accidentem suppli-
care. Quod si preces eius repudias, illa qui
dem fortasse diuinitùs salutem & præsi-
dium nacta fuerit: at tu vltorem Deum
experiêre, seueriorem fortasse, quàm co-
gnominis tuus Miecislaus rex, quàm Bo-
leslaus eius nominis secundus, maiores
tui, quàm Vuladislaus frater, quàm deni-
que

que omnes quicunque vsquam auarè &
crudeliter dominati sunt, quando quidẽ
eorum exẽplis & exitu nõ commoueris.

Miecislai cõtumacia.

Incẽsus hac oratione episcopi Miecislaus,
fremens è senatu sese proripuit, multa Ge
deoni, multa cæteris senatoribus, qui Ge-
deonis dicta approbare videbantur, mini
tans, & plusculum iræ & odio suo indul-
gens. Grauior etiam deinceps hominibus
esse pergit. Fortè is in maiorem Poloniã
proficiscebatur: eam occasionẽ nacti pri-
mores Cracouiẽsis Satrapiæ, cùm auctam
etiam esse monendo acerbitatem princi-
pis viderent, & minas atque sæuitiã eius
cum animis suis reputarent, conueniunt

Procerum de principe consultatio.

certo loco, & secretò inter se de salute sua
& reip. consultãt. Princeps Gedeon, amo-
uendum esse principatu Miecislaum, tam
præfractum & impotenter dominãtem,
censet. Eius sentẽtiam sequuntur cæteri:
sed vnus oẽs premebat scrupulus: quem
ei successorẽ darent. Ibi Stephanus palati

Cazimiri Sẽdomiriensiũ ducis laus.

nus Cracouiensis Cazimirum Sendomi-
riensiũ ducem nominat: grauitatem eius,
humanitatem, facilitatem, iusticiam, so-
lertiam, vigilantiam & animi moderatio
nem prædicat, iudicium ac diligentiã in
mandandis iudicijs & magistratibus, li-
beralitatem in remunerandis rectè factis,
seueritatem in puniendis sceleribus & fla
gitijs etiam suorum ministrorum in pri-
mis laudat. Quàm sit fratris dissimilis, vel

Iustitiæ & moderationis insigne exemplum.

vno facto eius posse cognosci. Accidisse
aliquãdo, vt cũ aulico quodã suo equite,
Ioanne Conario, alea luderet animi oble
ctandi gratia. Incensum vtrunque vincẽ-
di studio, in profundã noctem ludũ pro-
duxisse: pertæsos deinde ludi & vigiliarũ,
vno iactu summam reliqui lusisse: vin-
centemque Cazimirum, & quod lucratus
erat argentum non modicum auferen-
tem, palma manus in faciem à Conario
ictum esse: illumque noctis beneficio ela
psum, postridie inuentum, & ad Cazimi-
rum adductum. Clamantibus autem cũ-
ctis, eum capitis pœnam commeruisse,
qui principis maiestatem minuisset: Mi-
nimè gentium inquit Cazimirus, eum oc
cidi oportere, qui dolore grandis iacturæ
„ incogitans deliquisset: & cùm fortunam,
„ à qua damno affectus erat, vlcisci nõ pos-
„ set, in se fortunę alumnum commotus es-
„ set. Se magis in culpa esse, qui conditionis
„ suæ ac dignitatis oblitus, eum ad luden-
„ dum prouocasset. Non modò igitur se il-
lum absoluere, verùm etiam ipsi gratias
agere, quòd se ictu illo admonuisset, ne
quid indignum principe in se admitte-
ret, neu se ludo, aut vlli rei leui ac inho-
nestę deinceps daret. Sic igitur illum prin
cipem, seueriorem in seipsum, quàm in a-
lios iudicem, homini à quo læsus erat, o-
mniũ iudicijs damnato, indulsisse. Quin
& argentum omne quod ludo quæsierat,
ipsi reddidisse. Ad eum igitur deferendũ
esse principatum: eum iure & more Mie-
cislao succedere debere: eum fama virtu-
tum suarum & gratia plurimum valere
apud omnes ordines, ita vt ei nihil nego-
cij futurum sit, vim Miecislai, si is princi-
patum repetat, repellere. Si recuset, con-
sensu suo & authoritate reipublicæ, cu-
ius ipsi personam sustineant, vel inuitum
cogendum esse, vt causam publicam sus-
cipiat. Huic sententiæ cùm omnes assensi
essent, indidem ad Cazimirum rectà con
tenderunt: eum recusantem, & pietatem

Cazimirus reluctans ad principatum vocatur.

suam, ætatisque fraternæ prærogatiuam
causantem, & repudiatum à se prius eun-
dem principatum commemorantem, ex
cipiunt illi & refellunt, quòd dicerent, lõ
gè diuersam esse rationem huius tempo-
ris à superiori: quòd tunc quidem priua-
torum quorundam consilio & conspira-
tione delatum principatum, non sine iu-
sta sugillatione violati officij in optimè
de se meritum, & iustè imperantem fra-
trem Boleslaum, accepturus fuerit. Nunc
verò Miecislai mores atque tyrannidem
publicè perosis omnibus, neque diutius
ferentibus, à publico eum consilio roga-
ri & flagitari, vt afflictæ & oppressæ patrię
subueniat. Si persistat recusando, videat,
ne ingratus & impius in patriam iudice-
tur, néue ea aliunde opem sibi petere ne-
cesse habeat. His atque alijs dictis vix tan-
dem eum, vt postulatis suis annueret, im-
pulerunt. Sic Miecislaus cùm non multũ

Miecislaus quãdiu principatum obtinuerit.

supra quatuor annos asperè & impoten-
ter dominatus esset, absens principatu de
iectus est, anno post Christum natũ 1177.

1177. ann.

Alexander Papa tertius fugit ad Venetos.

Quo quidem anno cùm Alexander ter-
tius pontifex maximus Friderici impera-
toris vim metuens, ad Venetos confugis-
set, & Otto Imperatoris filius cum classe
Pontificem repetens, à Venetis victus &

Otto Frid. Imp. filius captus.

captus esset, pax Italiæ reddita est. In Asia
verò Emanuel Orientis imperator in prę

Emanuel Cõstant. Imper. captus & mortuus.

lio quodam captus à Turcis, mox ex pa-
cto dimissus, paulo pòst obijt, Alexium fi-
lium puerum adhuc hęredem relinquẽs.
Quem cùm breui Andronicus tutor à pa
tre datus, extinxisset, imperium vacãs oc-
cupauit. Ad nostra reuertamur.

CAZIMIRVS.

CAzimirus igitur ad ineundum prin-
cipatum, redigendumque in suam di
tionem Cracouiensem tractum, qui prin
cipatui peculiariter attributus erat, par-
uo comitatu profectus est: ne non acci-

tus, ſed velut inuaſor alieni, venire videretur. Venienti magna cum lætitia & gratulatione obuiam prodijt ingens omnis generis atque ordinis hominum multitudo, liberatorem & ſeruatorem eum ſalutans. Cracouienſis quoque vrbis atque arcis portæ ei apertæ ſunt, & eueſtigio nemine aduerſante rerum potitus eſt. Certior autem de excluſione ſua factus Miecislaus, cùm intelligeret ſummo totius conuentus Cracouienſis conſenſu Cazimirum fratrem receptum eſſe, & ita ſe comparare, vt nihil domeſticas ipſius vires atque potentiam reformidaret, ad externa ſibi auxilia confugiendum eſſe exiſtimauit. Habebat magnas cum finitimis principibus neceſſitudines, pleraſque affinitatibus conſtitutas. Nam generi eius erant Sobeslaus Boemorum princeps, Saxonum item atque Lotariorum ſiue Lotoringorum duces, quemadmodum vult Dlugoſſus. Ac apud Saxonas quidem Hēricum, cuius mentionem ſuperius fecimus, tunc dominatum eſſe, eundemque Norico, ſeu Bauariæ pręfuiſſe reperio. De Lotaringo verò nihil conſtat: nec eum, aut quenquam alium, præter hos duos, Miecislao generum tunc fuiſſe Vincentius memorat, quorum is opem implorarit. Hi verò rogati, nihil tunc opis ſocero attulerunt, partim domeſticis diſſenſionibus atque bellis, partim auxilijs Imperatori mittendis in Italiam & Aſiam, quēadmodum Dlugoſſus ſcribit, impediti.

Miecislai conatus ad recuperandum principatū. Miecislai affines.

Sobeslaus quidem Boemus à Friderico Vuladislai defuncti regis filio graui bello premebatur: à quo etiam ad extremum victus, & principatu eiectus eſt. Saxonum verò dux Henricus cùm Fridericum imperatorem in Langobardia bellum gerentem deſeruiſſet, & Germanos in eum concitaret, abſens in comitijs Germanorum damnatus ab Imperatore, dominatu ferè omni exutus eſt, vt ſcribit H. Mutius. Nam Aſiatica expeditio poſterius à Friderico comparata eſt. Deiectum autem de ſpe externorum auxiliorum Miecislaum, ac de recuperando principatu ſolicitum, grauior etiam caſus perculit. Otto enim filius eius natu maximus procerum quorundam fauore & ope fretus, maiorem etiam Poloniam, quæ in fide patris adhuc erat, occupatis nonnullis arcibus & munitionibus, ipſi eripuit: miſſiſque ad Cazimirum legatis, in poteſtate eius fore ſe, & imperata facturū recepit: iratus patri, quòd is præcipua quæque ditionis ſuæ natu minoribus filijs, è tertia vxore ſuſceptis, deſtinabat. Lubens hoc accepit Cazimirus, & potiri paternæ ditionis Ottonē facilè paſſus eſt: Gneſnam modò, propter veterem loci dignitatem, quippe quę metropolis Poloniæ fuiſſet, in poteſtatem ſuam redegit. Exemplum Ottonis Pomerani quoq; proceres ſecuti ſunt, & in Cazimiri fidem ſe contulerunt. Atque is citeriori quidem Pomeraniæ, in qua Gdanum, ſiue Dantiſcum eſt, Samboriū comitem, Zirę, quem Leſco puero fratris filio curatorem dederat, filium, vt vult Vincentius: vlteriori verò Boguslaum, gente Gryphium ſeu ducem, ſeu comitē præfecit. Quorum vterque poſteriori tēpore non pro præfecto, ſed pro domino atque principe gerere ſe cœpit, conciliatis ſibi popularium & vicinorum ſtudijs.

Boemici motus. Sobeslaus principatu eiectus. Henricus Saxo dominatu pulsus. Miecisla⁹ senex ab Ottone filio pulsus. Gnesna Cazimiro conceditur. Pomerani à Miecislao ad Cazimirum deficiunt. Pomeraniæ præfecti.

Quanquā perplexi hic ſunt noſtrates Scriptores, quod ad res Pomeranicas attinet. Nam qui hic Pomeraniam omnē à Miecislao ad Cazimirum deficientem duobus præfectis gubernandam mandatam eſſe ſcribunt, ijdem alibi ante hæc tempora Sobeslaum, & filios eius Meſciugum & Samborium duces Pomeranorum memorant. Boguslaum etiā à Criuouſto Boleslao, Pomeranis & Caſſubijs ducem datum eſſe teſtantur. Ad hæc Boguslaum patrem & filium, duces maritimæ oræ, generos Miecislai, Pomeranorum verò & Rugianorum ducum filias cum eiuſdem Miecislai filijs nuptas fuiſſe produnt. Poſterius autem Leſcum principem Pomeranorum precibus exoratum, quòd ij quererentur nimis longè ſe à principe, Cracouiæ ferè degente, ius petere, Suentopelco Meſciugi ducis filio præfecturam Pomeraniæ cum ſumma poteſtate mandaſſe, & Gdanenſem Succenſemque palatinos ei parêre iuſſiſſe: atque eum ipſum denique Suentopelcum principatum Pomeraniæ arripuiſſe. Nos hanc difficultatem ſic explicabimus. Pomeraniæ nomen latè patuit, atque etiam nunc patet, in eo tractu, qui eſt ſecundum ſinum maris Venedicum, à Viſtula flumine fermè vſque ad Cherſoneſum Cymbricam, ac Daniam, à Slauis ſiue Polonis eius oræ habitatoribus inditum: quaſi quis dicat maritimam. Eam à ſuis ducibus longè ante hæc tempora gubernatam fuiſſe, teſtes ſunt Saxo Grammaticus Danicæ hiſtoriæ ſcriptor, & Albertus Crantius: & nos etiam ſuperius aliquoties indicauimus. E quibus Varcislaum, de Popieli fortaſſe poſteris ortum, Boleslai Criuouſti opera cum gente ſua ad religionem Chriſtianam conuerſum fuiſſe, illi memorant. Nos etiam è Dlugoſſo & Vincentio

Gdanēsis & Succensis palatini. Pomeraniæ descriptio et nomen. Pomeraniæ vlterioris duces. Varcislaus dux Pomer. Christianus.

centio magnam Pomeraniæ partem, quę citerior eſt, ab eodē Boleſlao ſubactam: vlteriori verò ad Odram flumen, vbi Stetinum eſt, Boguslaum (Varciſlai illius, ni fallimur, filium) ducem datum, ſeu verius relictum eſſe, retulimus. Hic autem Boguslaus cùm à Friderico imperatore incitatus, Danos bello prouocaſſet, vt ſcribit Crantius, ab eis victus fractuſque, Vologoſſum, Iulinum, Oſnam, Camenum, & alia nonnulla minora oppida à Danis capta, amiſit. Cætera, vt videtur, retinuit, cùm ſe ad Polonorum opes contuliſſet: in quorum fide & clientela metu Danorum deinceps etiam manſit. Citerior verò à præfectis Boleslai, ac deinde filij eius Miecislai, cognomēto Senis, adminiſtrata, cùm ad Cazimirum, vti dudum oſtendimus, defeciſſet, ab eo Samborium ſatrapam ſiue præfectum accepit: qui & ipſe poſtea pro principe ſe geſsit, Oliuenſe monaſterium vno ab vrbe Gdano milliario Ciſtercienſibus monachis condidit. Leſcus deinde Cazimiri huius filius Polonię principatum adeptus, Suentopelcū Meſciugi (ſiue is Samborij frater, ſiue alio qui præpotēs in ea gente vir fuit) filiū, orę illi præfecit, ad quē ij Pomerani, qui à Danis ſubacti erant, defecerunt. Quo ſucceſſu ille auctus & elatus, contemptis Polonorum viribus & imperio, principatum arripuit, aut certè à patruo patreq; ſuo diſſimulanter vſurpatū, apertè & ex profeſſo ſibi vendicare & gerere cœpit, & ad poſteros transmiſit. Fieri autem potuit, vt librariorum errore Meſciugi & Samborij pater Sobeslaus pro Ziroslao, qui idem eſt Zira, apud Vincentium ac Dlugoſſum legatur. Nec inuſitatum eſt Dlugoſſo tēporum rationem peruertere, & nonnullos non ſuis titulis appellare. Quod hic quoque accidere ei potuit, nempe vt ante hæc tempora ducum nominibus appellauerit eos, qui poſterius ea vſurparunt: & generos affineſque Miecislai vocarit, qui poſtea facti ſunt, vel etiam nunquam fuerunt. Vincentius quidem Meſciugum duntaxat quæſtorem & generum fuiſſe Miecislai memorat. Recuperauêre deinde Poloni magnam Pomeranię citerioris partem. Nec paruam Marchiones Brandenburgenſes interuertêre, quod vtrumque ſuis locis narrabitur. Vlteriorem verò partim à Saxonibus Mechelburgen. & ijſdem Marchionibus acciſam, partim citerioris detrimentis auctam, duces etiamnum retinent: ſed ſtirpis Germanicæ, & Romano Imperatori non ita pridem facti obnoxij. Fuêre aliquando etiam in clientela regum Polonię, quemadmodum

Boguslaus dux Pomeranorum à Danis victus. Boguslaus in clientela Polonorum. Pomeraniæ citerioris ducum origo. Samborius satrapa. Oliuense monasteriū conditum. Suentopelcus præfectus Pomer. principatum arripuit. Dlugoßi iniuria. Mesciugus quæstor & gener Miecislai. Pomerania ditionis Polonicæ. Pomeraniæ fines mutati. Pomeraniæ duces cliētes imperij Pol.

oſtendetur inferius. Suntque modò quoque, Bythouiæ arcis, & Lemburgi oppidi, ac totius illius territorij nomine. Sed nos ad noſtram hiſtoriā curſum reflectamus. Pulſus & excluſus omni ſuo dominatu Miecislaus, Ratiboriam cum vxore & liberis ſe recepit. Inde ad Fridericum imperatorem affinem ſuum profectus, cùm nequicquam opem eius imploraſſet, propterea quòd is & Italicis rebus diſtinebatur, & in Aſiam expeditionem parabat, reuerſus, & omni auxilio deſtitutus, ad fratris miſericordiam per internūcios confugit. Nec ſanè durum ſe & inexorabilē Cazimir⁹ fratri calamitoſo & ſupplici, & ſummo principatu ſe abdicanti, ſuamque modò portionem petenti, præbuit. Indignū enim iudicabat, fratrem nihil malè vnquam de ſe meritum, filij ſcelere omnib⁹ fortunis exutum, exulare & egere: commouebat etiam eum ingens illa in fratre „ fortunæ mutatio, & inconſtans humanarum „ rerum conditio. Itaque ad ſenatum „ de reuocando Miecislao, & ad dominatum ſuum reſtituendo refert. Grauiter ſenatus, & non obſcuro murmure eam orationem principis excepit: petitoque ſeorſum ab ipſo colloquendi & conſultandi ſpacio, obiurgat principem, quòd priuatum officium publicæ ſaluti atque trāquillitati anteferret, præſentemque peſtem „ optimè de ſe merenti patriæ, ac ſibi „ ipſi quoque vellet accerſere. Illum nunquam conquieturum, neque vllam recuperandi ſummi principatus occaſionem prætermiſſurum eſſe: nihil de moribus & crudelitate ſua mutaturum, eiectionis ſuę recordatione. Deſineret itaque reſtitutionis illius mentionem facere, aut ipſe quoque ſibi ab infenſa Miecislao multitudine caueret. Hoc reſponſo ſenatus deterritus Cazimirus, gratias agere de tam conſtanti erga ſe voluntate, neque quicquam deinceps apertè de reuocando Miecislao mouere: clàm tamen, vincente miſericordia & pietate, impenſius ipſi fauere, & vt ſibi aliqua ratione proſpiceret, monere: non aduerſante ſe id facturum eſſe. Habebat Miecislaus filiam nuptam cum Meſciugo, cuius mentionem paulò antè fecimus, ſiue is oræ maritimæ princeps fuit, ſiue ſatrapa & quæſtor Miecislai in Pomerania, quemadmodum Vincentius prodidit, qui eum Miecislao in illa demum aduerſa ipſius fortuna generum factum eſſe indicat. Florebat autem is opibus & gratia populari inter Pomeranos. Eius igitur opera reconciliatis ſibi Pomeranis, & collecta aliquanta manu, inopinantibus omnib⁹ Gneſnam intercepit: nec mora, com-

Miecislai exilium. Cazimiri pietas. Senatus principi aduersatur. Miecislaus Pomeranorum ope ditionem suam recuperat.

ra, complures alias munitiones partim vi, partim per deditionem recepit, non ignaro, verùm conniuente Cazimiro. Quibus rebus conſternatus Otto, petita & impetrata venia, patris poteſtati ſeſe omniaque permiſit. Sic Miecislaus poſt biennium rurſus omni dominatu ſuo à patre attributo potitus eſt. Cazimirus verò initio ſtatim principatus ſui, vectigalia illa & labores, cæteraque onera, quibus inſtituendis & exigendis Mieciſlaus offenderat, ſuſtulit: iudicia correxit: magiſtratuū licentiam coercuit: infinitamque poteſtatem circumſcripſit: calumniatores vel exilio multauit, vel inuſta fronte aut facie notauit. Ad maiora deinde animum intendit. Inoleuerat ſuperiorum principū negligentia & conniuentia prauus & barbarus mos apud proceres & equites Polonos, vt iter facientes, quotieſcunque & vbicunque collibitum eſſet, agros atque prata agreſtium & oppidanorum depaſcerentur, ac non modò pabulum, ſed etiam victum omnem ipſis imperarent, ſiue adeò ipſi effractis horreis atque cellis per vim auferrent: neque contenti quantum libuiſſet abſumpſiſſe, reliquum etiā malicioſè profundebant, diſſipabant, & corrumpebant: iumenta è paſcuis & ſtabulis, atque etiam iuncta curribus & aratris vtenda, vel potius ad curſum abutenda abducebant: eaque vel defatigata & enecta dimittebāt, vel ſi fortè placuiſſent, retinebant & vſurpabant. Ad hæc, in poſſeſſiones & facultates morientium epiſcoporum, ac cæterorum ſacerdotum inuadebant, eaſque diripiebant. Quin & præfecti principis idem faciebant, & principis horrea, prædia, fiſcumque facultatibus, quæ cultus diuini adminiſtris & egentibus dedicatæ erant, augebant. Hæc quamuis iniqua, iniuſta, crudelia & impia, quamuis acerba miſeris hominibus & intolerabilia, tamen quia longa conſuetudine inueterauerant, legiſque vim propemodum obtinebant, & à proceribus, quibus erant vtilia, defendebantur, perdifficile erat abrogare. Nihilominus anno Chriſti 1180. comitijs apud Lenciciam habitis, omni cura ſtudioque contendit & perfecit Cazimirus, & legē pertulit, qua barbarici illi, & indigni Chriſtiano populo mores & abuſus omnino ſublati ſunt. Ac ne quando reſumerentur, octo epiſcopi, qui in ijs comitijs aderant, de ſynodi eam ob rem inſtitutæ ſententia graui anathemate, audiente & aſſentiente vniuerſo conuentu execrati ſunt, diriſque deuouerunt, quicunque in poſterum agricolæ cuipiam pabulum, annonam, obſonium, iumentúmue vi aut artē aliqua, præterquam ad hoſtium aduentū denunciandum, rapuiſſet, rapíue iuſſiſſet: item qui in bona epiſcoporū & ſacerdotum decedentiū inuaſiſſet, aut inuaſorem recepiſſet, adiuuiſſet, defendiſſet, quocunque is tandem eſſet genere, honore, ac dignitate, etiam ſumma præditus. Fuēre verò epiſcopi qui hæc decreuerunt, Zdislaus archiepiſcopus Gneſnenſis, qui non multo antè Petro defuncto ſucceſſerat, Gedeon Cracouienſis epiſcopus, Ziroslaus Vuratiſlauienſis, Onoldus Vuladislauienſis, Cherubim Poſnanienſis, Lupus Plocenſis, Conradus Camenēſis, Gaudentius Lubuſſenſis. Interfuerunt etiam ijs comitijs Otto Poſnanienſis, Boleſlaus Vuratiſlauienſis, & Leſcus Maſouienſis, duces. Deinde legati ex eo conuentu ad Pontificem maximum, de confirmando ſalutari illo & pio decreto ſimul & conſtitutione miſſi, facilè quod petebant ab Alexandro tertio impetrarunt. Domeſticos quoque motus quoſdam per ea tempora excitatos optimus princeps placidè & ſine bello compoſuit, ita vt nulla non pars reipublicæ curata, ac melius, quàm dudum, conſtituta eſſe videretur. Obtinebant Sileſiæ dominatum certis ac diſtinctis finibus Vuladiſlai filij, quemadmodum ſuperius expoſuimus. Ex his Miecislaus ſorte ſua non contentus, Vuratislauiam Boleslao ademerat: verùm Cazimirus inter eos pacem fecit, & Boleslao quidem Vuratislauiam reſtituit: Miecislao verò, quo æquiori animo conquieſceret, Oſuencimenſe territorium de ſuo largitus eſt: filiumque tunc ei natum è ſacro fonte ſuſcepit, ac de ſuo nomine Cazimirum appellauit. Nam quod Dlugoſſus etiam Bythomienſe territorium Miecislao tunc à Cazimiro donatum eſſe ſcribit, non placet. Iam inde enim ab initio ille id adeptus erat, ſicuti nos ex eiuſdem Dlugoſſi ſententia ſuprà memorauimus. Subdit idem Dlugoſſus, Breſtenſem, Drohicinenſem, Vuladimirienſem & Præmisliēſem oram omnem, quæ non parua eſt pars Ruſſiæ, tunc à Cazimiro in poteſtatem redactam eſſe. Ac Breſtenſem quidem, cùm à Polonis defeciſſet, à Cazimiro mox receptam eſſe, etiam Vincentius, quo viuente hæc acta ſunt, memoriæ prodidit: de cæteris nullā facit mentionem. Verùm Drohicinenſem non incredibile eſt pariter in poteſtatem Polonorum veniſſe, quippe quæ Breſtenſi proxima ſit: Præmislienſem neceſſarium etiam, ſi ad hoſtes reciderat. Neq; enim penetrare ad Haliciā cum exercitu Cazi-

Otto Miecislao patri reconciliatus.

Cazimiri ſtudia digna principe.

Barbara procerum immanitas lege abrogata.

Eccleſiaſtica bona vexata.

1180. ann. Comitia Lēciciæ.

Synodus Lēciciæ.

Execratio vim facientiū bonis eccleſiaſticis, & agreſtiū.

Epiſcopi Poloni.

Zdislaus archiepiſcopus.

Sileſiorū duces reconciliati.

Oſuencimenſe territoriū Sileſiæ additum.

Ruſſiæ pars recuperata Polonis.

Breſte Lituanienſ. receptum à Polonis.

Cazimirus potuit, vt ſtatim exponemus, niſi per Præmislienſem terram. Cæterùm Vuladimirienſem tractum, poſterius victis prælio Ruſſis, vt mox dicemus, cum duce Romano in fidem eius veniſſe credibile eſt. Adfuit quidem Romanus Cazimiri filio Leſco, quod ſuo loco indicabitur, ex fœdere euocatus. Addit Dlugoſſus, Cazimirum Breſte oppidum intra duodecimū, poſteaquā id oppugnare cœpit, diem, potitum eſſe: authores defectionis capitis pœna affeciſſe: arcem ſupra oppidum extruxiſſe, eique præſidium impoſuiſſe: atque hæc anno Chriſti 1182. acta eſſe. Inde porrò ad Haliciam duxiſſe exercitum, Meſciſlaum ducē, quaſi nothum à fratribus pulſum, reducentem. Moleſtè ferebant eam expeditionem plerique proceres, fortaſſis recordatione cladis apud illud ipſum oppidum Criuouſto Boleslao regnante acceptæ: muſſitabantque, ſe ad externum & iniuſtum bellum pro notho cōtra iuſtos duces & hæredes procul domo educi. Hæc ad Cazimirum cū perferrentur, diſſimulauit, & in propoſito perſtitit. Ad Haliciam ventum erat, cū nunciatur, Vuſeuolodum Belſenſium, & Volodimirum Halicienſium ducē Meſciſlai exulis fratrem cum magnis copijs, ac cæterorum Ruſſorum auxilijs appropinquare. Tunc verò apertè noſtri fremere in principem, & in Nicolaum palatinum Cracouienſem ductorem exercitus, velut authorē illius expeditionis: queri, ſe planè prodi hoſtibus. Contrà Ruſſi alacres, & pleni bonæ ſpei ex reſponſis ſagarum, magorum & aruſpicum, quibus ea gens, quamuis Chriſtiana, apprimè dedita eſt, proſpera omnia ſuis pollicentium, conuitijs noſtros laceſſebant. Nihil his commotus Cazimirus, paucis pro tempore milites ad prælium capeſſendū cohortatur. Eoſdem eſſe hoſtes, quos ipſi cùm aliàs ſępenumero, tum ſuperioribus aliquot annis apud Poſnaniam fratrib9 ſuis ducibus pauci multos viciſſent atque profligaſſent: alacritatem illam inconſultæ temeritatis, conuitia verò mulieroſitatis „ eſſe argumentum. Ipſi, qui ſe viros ſem- „ per, quàm mulieres eſſe maluiſſent, ma- „ nu, ferroque maledicas linguas vlciſcerē- „ tur: ſeque indignos eſſe illis maledictis, di- „ gnos maioribus ſuis Ruſſiæ domitoribus „ oſtenderent: & manibus partim patrum, „ partim propinquorū ſuorum, qui ijs ipſis „ in locis nō virtute, ſed dolo ac proditio- „ ne victi cecidiſſent, ſanguine perfidorum hoſtium parentarēt. His animatos in aciē educit: ac ſiniſtro quidē cornu Palatinum Cracouienſem præficit, ipſe verò dextrū adminiſtrat: nec mora, ſignis canere iuſſis, pugnandi poteſtatē facit. Explicant & Ruſſi ſuas acies: concurritur infeſtis animis, ac durum prælium committitur. Premebantur noſtri in ſiniſtro cornu à ſagittarijs, nec iam ſatis ſeruabant ordines. Ibi Cazimirus re intellecta, ſubſidiū ſuis laborantibus ſubmittit: ſiue adeò ipſe ſatagēs, vt ſcribit Vincentius, magno vitæ ſuæ periculo ſuccurrit, & inclinatam aciem vix reſtituit. Reprimuntur feroces Ruſſi, & mox commutata fortuna, pedem referre incipiunt. Inſtant noſtri acrius turbatis ac trepidantibus: & cohortati ſeſe mutuò, in fugam eos conijciunt. Quo animaduerſo cæteri, qui dextrū noſtrorū cornu adhuc ſuſtinebant, terga vertūt & ipſi. Perſequūtur noſtri: maiorem longè in fugientib9, quàm dudum in reſiſtentibus, ſtragem edunt: permultos viuos capiunt: duces hoſtium, commutando equos euasēre. Deinde reuerſi noſtri, caſtra opulenta diripiūt: Halicienſes mox deditionem fecēre. Quibus Cazimirus Meſciſlaum ducem præfecit, accepto ab eo iureiurando, quòd ſemper in fide & clientela principum Poloniæ futurus eſſet. Aliquāto aliter hęc prodit Vincentius. Nempe ſtatim poſt receptum Breſte, Cazimirum de aduentu hoſtium certiorem factum, diſſipatis ſuis, cū parua manu librociter & animoſè in multos & inſtructos impetum feciſſe, & per hoſtilem aciem cum victrice aquila penetraſſe. Id conſpicatos cæteros Polonos, & ipſos perturbatis hoſtibus inſtitiſſe: atque ita parta victoria, fugatiſque hoſtium ducibus, Cazimirum ad Haliciam contēdiſſe, eiuſque dominatum Meſciſlao ſororis ſuæ filio tradidiſſe. Dum hæc in Ruſſia geruntur, Miecislaus ſenex, iam antè ad omnem recuperandi ſummi principatus occaſionem intentus, & multa ſæpe apud ſuos de Cazimiro fratre queſtus, conatuſque clàm procerum animos ab eo alienare, ac ſibi adiungere, tunc verò abſente Cazimiro magis etiam curam atq; cogitationem ſuam omnem in id ſtudium intendit. Leſcum Boleslai fratris filium blanditijs captabat, Ziramque comitem, qui curator Leſco à Cazimiro datus, Maſouiam atque Cuiauiam omnem, & Leſci conſilia gubernabat, muneribus & ingentibus promiſſis, fallacibuſque dictis induxit, vt ipſe à Leſco, qui lento morbo conſumebatur, hæres ſcriberetur, tutorque, reiecto Cazimiro, nuncuparetur. Videbat enim permultum rebus atque viribus ſuis acceſſurum eſſe, ſi Maſouiā & Cuiauiam ſibi adiunxiſſet. Et expugnata quidem eſt adoleſcentis conſtantia, curatoris per-

1182. ann. Halicienſe bellum.

Polonorum fremitus.

Ruſſi magis & ſagis dediti.

Cazimiri oratio ad milites.

Cazimiri victoria de Ruſſis.

Meſciſlaus in Halicienſem principatum reſtitutus, in fide & clientela Polonorum principum ſe fore promittit.

Miecislaus Maſouia & Cuiauia potitur.

Zira curator Leſci.

Miecislaus hæres à Leſco tutorque ſcriptus.

ris persuasione, quod verebatur is, ne paulo pòst à curatione illa, Miecislai authoritate amoueretur. Asseuerabat enim Miecislaus, conuenisse sibi secretò cum Cazimiro fratre, vt ipse pro interuerso principatu ius succedendi Lesco haberet. Igitur cùm à Russica expeditione Masouij & Cuiauij reuertissent, iurant omnes in verba Miecislai, iubente Lesco. Id cùm accepisset Cazimirus, nihil temerè & præcipitanter agere: verùm tacitus apud se, quidnám facto opus esset, cogitare. A ciuili quidē bello vehementer abhorrebat. Insultare ipsi plerique proceres, quòd intempestiua lenitate sua & misericordia eò redactus esset, vt hostem experiretur, cui ipse impensius indulsisset, quemque meritò pulsum exulem pati nequiuisset. Ferebat autē hæc æquo animo Cazimirus, & quauis alia ratione, quàm armis, fratrem, & alterius fratris filium sanare, & ius suum recuperare malebat. Et citò sanè mansuetudini & lenitati eius fortuna respondit. Nam vt Miecislaus curationem Lesci ac dominatus eius administrationem inijt, amouit veteres præfectos & magistratus in Masouia & Cuiauia, nouosque arbitratu suo instituit, ac pro domino, non pro curatore gerere se cœpit. Molestè ferebat Lescus, negligi se, viuentemque dominatu suo penè excludi: Zira verò authoritate sua excidisse se, & ad extremum contēptum spretumque iri animaduertebat. Vtrunque pœnitebat præcipitis consilij, quo se ab optimo & benignissimo principe Cazimiro alienassent, & vltimam patris voluntatem temerè immutassent. Ad hæc, quo magis insignem illam iniuriam dissimulabat Cazimirus, hoc magis irā & potentiam eius reformidabāt. Itaque optimum factu rati, malè consulta emendare, ad Cazimirum cum primoribus Masouijs & Cuiauijs proficiscuntur. Fatentur peccatum: excusant imprudenter verius, quàm maliciosè factum: deceptos se esse, & in fraudem inductos à Miecislao, quòd ei credidissent affirmanti, ita sibi cum Cazimiro constitutum esse, vt ipse Lesco hæres fieret. procidunt: errati veniam petunt: orant, & obsecrant lachrymantes, vt se in gratiam fidemque reciperet: deierant fore se deinceps semper in potestate eius, & Miecislaum cum magistratibus eius propulsuros. Ignoscit Cazimirus supplicibus, comiter prius castigatis, & quòd resipuissent, collaudatis. Inde Lescum amplexatus, exosculatus, & ampliter muneratus, flens dimittit, & ad recipienda sua reuerti iubet. Atque ita ille fecit, & vix biennium postea vixit. Cùm

Cazimiri lenitas & mansuetudo.

Lesci pœnitentia.

autem diuturno ac perpetuo morbo exhaustus, destitui se viribus & vitali vigore sentiret, Cazimirum ad se accersijt, & se viuente Masouiæ & Cuiauiæ possessionē adire iussit, ne quid postea Miecislaus turbaret. Mortuus, Plosci à Cazimiro honorificè sepultus est. Ex eo tempore Masouia semper, Cuiauia etiam aliquandiu deinceps in ditione Cazimiri, & posterorū eius permāsit. Aegrè successionem illam Cazimiri tulit Miecislaus, quod diceret, iure se quoque è semisse fratris filio hæredem esse. Sed tamen gratiam & potentiā Cazimiri reueritus, quieuit. Anno deinde post Christū natum millesimo cētesimo octogesimoquinto bellum Russicū, & ex eo natum Vngaricum Cazimirū excepit, ex huiusmodi causa. Mescislaus ad Haliciensem principatum à Cazimiro, quemadmodum dudum exposuimus, reductus, vix exacto triennio propter impotentem dominatum, & quòd Polonos milites circum se præsidij causa habebat, in eosque erat propensior, parum fidei suis habens, veneno sublatus est, & reuocatus Vulodimirus ex Vngaria, quò se ex aduerso illo Haliciensi prælio receperat. Atque is quòd audierat Romanū Vuladimiriensium ducem, fratris sui filium, à Cazimiro Polonorum principe missum Haliciam contendere, commeatum, auxilia & reductionem à Bela rege Vngarorum petijt. Sed non modò non impetrauit, verùm etiam in vincula coniectus est: missusque celeriter cum non contemnenda manu à Bela Andreas filius, qui Haliciam in ditionem suam redigeret. Venienti Andreæ magno cum plausu Halicienses portas arcis aperiunt, rati Vulodimiri eum, non suam rem agere: præsertim affirmante illo, Vulodimirum ponè se sequi. Occupata arce, profitetur id, quod erat, non Vulodimiro, sed sibi se dominatum quæsiuisse. Deinde iurare omnes in verba sua cogit. Renuentes, aut cūctantes modò capit: cęteros arce excludit, magistratibus amouet: ac per suos Vngaros omnia administrat. Cæterùm Vulodimirus tam apertè circumscriptus à Bela, cùm biennium ferè in custodia asseruatus esset, corruptis custodibus effugit, ijsdemque ducibus atque comitibus Haliciam peruenit: sed arce tamen potiri non potuit, tenentibus eam ac defendentibus Vngaris. Confluxêre mox ad eum Russi, cum quibus viciniam omnē latrocinijs infestare cœpit, ingentesque prędas hominum, pecudum & iumentorum etiam è Præmisliensi tractu, qui tunc in ditione Cazimiri & Polonorū erat, agebat. Non

Cazimirus Masouiā & Cuiauiam redigit in potestatem suā.

Lescus mortuus.

1185. ann.

Mescislaus dux Haliciēsium veneno sublatus à suis.

Vulodimirus à Bela rege Vngariæ captus.

Vngari Haliciam interuertunt.

Vulodimirus elapsus principatum Haliciensem repetit.

Non tulit id Cazimirus: verùm misso cū expeditis copijs Nicolao Cracouiēsi palatino, prædatores illos persecutus, in remotiores syluas ac montes, quibus Polonia & Rusia ab Vngaria disiungitur, propulit. Cùm autem in angusto res suas positas esse Vulodimirus secum perpenderet, iamque non tam de recuperanda Halicia, quàm de salute sua cogeretur esse solicitꝰ, damnabat ipse consiliū suum, quòd Russos atq; Polonos, à quibus auxilium sperare debuerat, parui compendij causa in se prouocasset. Respicere deinde ad Cazimiri clementiam cœpit: ad quem cùm petita per internuncios fide venisset, facilè non modò veniam, sed etiam auxilium impetrauit, dato iureiurando, se in fide & potestate Polonorū semꝑ fore. Mittitur ad eum reducendum cū valido exercitu Nicolaꝰ palatinꝰ, mirātibus cūctis tantā in Cazimiro vel facilitatē, vel leuitatē animi, atq; temeritatem, quòd hostem adiutum iret, amicumque regem, & quidem præpotentem bello lacesseret. Verùm Cazimirus non tam misericordia exulis & supplicis Vulodimiri cōmouebatur, quàm ꝙ sibi surreptam esse Haliciensem ditionem per iniuriam atque fraudem, doleret: cuius recuperandæ primam occasionem, Rusis ipsis, qui Vngarorū dominatum iam oderant, inuitantibus & fauentibus, nō amittēdam sibi esse iudicabat. Coniungunt se cum nostris Rusi, pariterque corona Haliciam obsident, fosisq; & castellis circummuniunt, ne quid ad obsessos importaretur, quos nouerāt breui difficili annona vsuros esse. Alacres initiò obsidionem atque omnia incommoda ferebant Vngari, qui arcem tuebantur, quòd propediē Belam regem cū magnis copijs ad liberandum filium affore sperabant. Sed cùm is moraretur, nec iam alimenta obsessis suppeterent, deditionem fecêre, pacti cum Nicolao palatino, vt sibi cum rebus suis saluis discedere liceret. Excedentibus adiunxit Palatinus præsidium militum vsque ad fines Vngariæ, ne quid hostile paterentur. Arx & dominatus Vulodimiro tradita sunt. Magnam ea victoria & restitutione Vulodimiri laudem atque gloriā apud exteras gentes, & maximè apud Russos Cazimirꝰ adeptus est, quòd, quem Bela hospitem violarat ipse hostem, deuicto ac eiecto maximi regis filio, in paterna sede collocasset. Hoc anno, qui fuit à natali Christi 1188. Hierosolyma à Saladino potenti & bellicoso Saracenorum rege capta sunt, post octauum & octogesimum annū, posteaquā

Cazimirus Russos latrocinantes reprimit.

Vulodimirus à Cazimiro reducitur.

Halicia obsessa à Vuladimiro.

Vngari Halicia eijciuntur à Polonis.

1188. ann. Hierosolyma à Saracenis capta.

in Christianorum potestatem redacta erant. Eam ob rem Clemens tertius pontifex max. de recuperanda ea vrbe solicitus, cùm omnem, quòd dicitur, moueret lapidem, Poloniæ quoq; totius ecclesijs, episcopis & sacerdotibus decimam, misso ad id legato, imperauit. At Bela rex non ferens contumeliam oppugnati, obsessi & eiecti filij, ereptæque Haliciæ, querebatur violata à Cazimiro fœdera, quæ Vngari cum Polonis ex multo tempore sanxissent, & ad illud vsque tempus seruassent. Et iustum quidem in Polonos bellum maiore vi moliebatur: tunc autē misso, quem ad manum habebat, exercitu, Poloniæ fines depopulatꝰ est. Idem fecerunt nostri vicissim in Vngaria. Vastabantur vtrinque agri, exurebantur villæ, diripiebantur vici & oppida, miseri agricolæ & mercatores in seruitutem abducebantur, greges & armenta abigebantur. Grauiter id ferre nostri, fremere contra principē, violatā ab eo cum Vngaris pacē & amicitiam, exuscitatumq; minimè necessarium bellum perfidi hostis gratia: quem nō adiutum ac restitutum, sed supplicio, propter temeritatem vexatamque Poloniam, affectum esse oportuerit. Ne Vngaris quidem bellum illud placebat. Et distinebantur ij tunc bello Dalmatico cum Venetis gerendo. Quod tamen ipsum quoque Clementis pontificis max. opera duorum annorum inducijs interceptū est. Concitabat enim tunc is pontifex omnes Christianos principes atque ciuitates, ad recuperandam Hierosolymam, ferēdamque rebus Christianorum in Asia afflictis opem. Effecitque, vt Veneti & Pisani classes suas in Asiam mitterent, Fridericus verò Imperator, Philippus Gallorum, Guilelmus Sicilię, & Ricardus Anglorum reges, Otto dux Burgūdię, & plurimi p̄terea principes viri & episcopi, ipsi ꝑ se cū magnis copijs eò proficiscerentur. Sed ea quoq; expeditione nō multū operæprecij factū est. Nam plurimi mortales de exercitu Christiano morbis, peste fameque absumpti sunt, multi à barbaris trucidati. Fridericus verò in Armenia minore, dum se in flumine quodam abluit, vi fluminis & vortice correptus, extinctus est anno Christi millesimo centesimo nonagesimo. Porrò Gallus cùm Anglo, & Veneti cum Pisanis ex eo tempore postea diuturnis & grauibus bellis inter se conflictati sunt. Sed vnde digressi sumus, reuertamur. Igitur Vngaris iuxtà ac Polonis à mutuo bello abhorrentibus, agitur de pace per proceres vtriusq; gentis. Quæ cū difficilius coiret,

Decima imperata ecclesiasticis à pōtifice.

Vngaricum bellum.

Vngari cum Venetis de Dalmatia bellum gerunt.

Christianorū expeditio in Syriam.

Friderici imp. mors.

1190. ann.

Gallorum cū Anglis & Venetorum cum Pisanis belli origo.

ret, quòd vtriq; ab alteris iniuria se affectos asseuerarent, tandẽ triennes inducię fiunt, vt interim de pace per ocium constitueretur. Collegerat permultum odij Cazimirus apud plerosque proceres atq; equites illa Vulodimiri restitutione, & bello Vngarico. Igitur cũ is fortè in Russiam controuersiarum quarundã de finibus inter Vusenolodum Belsensium, & Romanum Vuladimiriensium duces cõponendarum causa profectus esset, celeriter cõtra eum conspirarunt. Miecislaum accersunt ad recipiendum amissum principatũ: & quo magis studia populi in eũ inclinent, fingũt Cazimirũ in Russia veneno extinctũ esse. Accurrit properè Miecislaus: recipitur à proceribus, præfectis, & cætera multitudine. Cracouiam venienti, portæ urbis aperiuntur: arcis verò aditu arcetur à Fulcone episcopo & Nicolao palatino fratribus, familia Lissijs, siue Vulpijs, qui à conspiratione illa alieni, firmo eam arcem militum & clientum suorũ præsidio tenebant. Nec mora, aliam ex aduerso illius arcem in oppido excitauit Miecislaus, è materia duroq; robore: Bochnæ itẽ aliam: de quarum munitionibus aduersariorum & Cazimiri conatus reprimeret, ac ipse vicissim aduersarios impeteret. At Cazimirus certior factus de defectione suorum, auxilia Vulodimiro, Romano & Vusenolodo imperat, ipsosque duces proficisci secum iubet: præterea quantum potest voluntariorum & mercenariorum militum cogit. Cum his copijs Cracouiam contendit: coniungit se cum eo Nicolaus palatinus, cum non cõtemnenda manu. Miecislaus, vbi appropinquare Cazimirũ cũ valido exercitu cognouit, Boleslaũ filiũ cum Henrico Kitlicio, qui ipsi cùm aliorum consiliorum, tum repetendi principatum semper author fuerat, in præsidio nouæ arcis relinquit: ipse in maiorem Poloniam maioris exercitus comparandi causa, magnis itineribus contendit. Verùm antequam ille veniret suis suppetias, Cazimirus summa ope adnisus, nouam arcem vel expugnauit (nam variè traditur) vel ꝑ deditionem accepit & exussit. Fratris quidem filio & plerisque omnibus aduersę partis militibus nõ modò vitam & libertatem concessit, verùm etiam ampla munera largitus est. Qua indulgentia & clementia sua ita sibi cùm omnium, tum in primis Miecislai fratris animũ deuinxit, vt nũq̃ is deinceps, quoad vixit Cazimirus, de repetendo principatu cogitarit. Cęterũ Kitliciꝰ, cùm culpã illius belli solꝰ sustineret, supplicioq; destinatum se esse intelligeret, in penetralia primarij tẽpli, ꝙ Trinitatis appellatur, Cracouiæ se abdiderat. Sed Russis victoriæ fiducia, innata auaritia ad diripiendum tẽplum irruentibꝰ, in turbã se immiscuit, vt ignotus effugeret. Verũ tumultu Russorũ, interuentu Cazimiri sedato, defensoque thesauro tẽpli, Kitliciꝰ in turba agnitus & cõprehensus, Romano duci à Cazimiro traditus est in exiliũ deportãdus. Russi præmijs affecti, domos remissi sunt. Cum Vngaris deinde certa pax constituta, siue adeo innouata est, & principum ipsorum cõgressu apud antiquũ pagum in Scepusiensi territorio cõfirmata, ea lege, vt obliteratis vtrinq; iniurijs, & cõdonatis inuicem offensis, rex Vngarorũ Haliciẽsi ditione & Russia omni se abstineret, communes amicos, cõmunesq; hostes Vngari & Poloni haberẽt: ad extremũ proceres & principes ipsi donis inter se certarũt, cõuentumq; amicè soluerunt. Pacatis domi rebꝰ, Cazimirus Prussis ijs, quos Polessianos vocant, sicut scribit Vincẽtius, bellũ intulit, vt cladem sub Boleslao Crispo acceptã, fratrisque Hẽrici mortem vlcisceretur, & gentẽ barbaram atq; rebellem domaret. Secuti sunt ipsum ad eã expeditionem Boleslaꝰ Miecislai, Boleslaus altus, & Miecislaus Vuladislai, fratrum filij. Vbi ad fines barbarorum ventum est, cautius exercitũ ducere Cazimirus, instructaq; acie, & exploratis itineribꝰ progredi, pabulatum & frumentatum non nisi cũ armatorum præsidio mittere: omnia denique circũspicere ne quid detrimẽti per insidias à vafro hoste acciperet. Nec sanè cassa fuit ea cura atque diligentia. Obseruabant. n. nostros ex insidijs barbari, ad omnem occasionẽ bene gerendæ rei attenti. Sed in irritũ ipsis cadebãt omnes conatus atq; doli. Nostri quácunque proficiscebantur, incendijs atq; cædibus omnia vastabant, nec vlli ætati aut sexui parcebãt, iusta ira & memoria cæsorum suorum animos omniũ extimulante. Quibus malis victi Prussi, pacem supplices à Cazimiro petiuerunt: parci reliquijs suis flagitarũt: superiorũ annorũ tributa ꝑsoluerũt: imperata omnia in posterum se facturos sanctè promiserunt: obsides centum dederunt, primorum filios: captiuos Polonos dimiserũt: signa superiori bello de nostris capta reddiderunt. Nam ad Religionẽ Christianã, quam abiecerãt, reduci se passi nõ sunt. His legibus pacẽ impetrarunt. Cazimirꝰ, deducto è Prussia exercitu, bellis omnibus vel armis, vel benignitate, sapiẽtia & felicitate sua extinctis, pacis artibus, hoc

Induciæ cũ Vngaris.

Miecislaus senex à minoribus Polonis ad principatum reuocatur.

Cracouia arx clauditur Miecislao.

Cazimirus principatum recuperat Russorũ auxilio.

Clementia Cazimiri.

H. Kitlicius malus consultor in exilium missus.

Pax & congressus regis Vngari cum duce Polono.

Vngari Russiæ dominatu sese abdicarunt.

Prussicũ bellum.

Prussis pax data.

est

est arcibus & oppidis instaurandis, moribusque & legibus ciuium emendandis reliquum ætatis tempus transmittere cõgitabat: & magnam sibi virtutis & sapientiæ opinionem apud exteros iuxta atque suos conciliauerat, ita vt felix, & admirabilis, & omnibus suis charus deinceps regnaturus esse videretur, cùm subitus eum casus humi prostrauit. Impetrarat à Pontifice maximo Lucio eiꝰ nominis tertio, reliquias Floriani martyris: easq; ab Aegidio Mutinensi episcopo allatas, ad septimum milliarium à Cracouia cum ingenti omnis generis hominum caterua, & solenni sacerdotum põpa obuiam progressus, reuerenter exceperat, & in suburbano Cracouiæ Septentrionali, quod pòst in formam oppidi redactũ, Cleparia nũc dicitur, extructo magnifico templo, collocarat: idque tẽplum splendida supellectili dotauerat, & collegium sacerdotum canonicorum in eo instituerat, attributo ijs censu luculẽto tum de suo tum de Gedeonis episcopi beneficentia: peculiariter autẽ Præposito maximã partem redituum, parœcię diui Michaelis Rupẽsis detractam addixerat, & summa veneratione nouum hospitem & patronum prosequebatur. Fortè dies martyris memoriæ sacra, q̃ ad quartum Nonas Maij anniuersaria instituta est, aduenerat. Ibi Cazimirus totum eum diem rei diuinę in ęde diui, & piæ in egenos & afflictos largitioni dedit. Quod fere omnibus festis diebus facere cõsueuerat, neque temere eos lusibus & conuiuijs contaminabat. Insequenti die grande conuiuium instruxit: proceres omnes, qui tunc aderant, inuitauit. Feruente conuiuio, exhilaratis cõuiuis, & multa de præteritis bellis atque periculis inter se conferẽtibus, & principis res gestas & felicitatẽ celebrantibus, ipse nonnulla de immortalitate animi, atque cęlitũ beatitudine, non inepta in medium proposuit. Erat enim ab ineunte pueritia non pessimè educatus & institutus. Deinde hausto mediocri poculo, subitò concidit, & paucis horis animã exhalauit. Subitusnè morbꝰ eum inuaserit, an venenum à muliercula, in quam deperibat, præparatum hauserit, incertum est. Nam & hoc sermone hominum diuulgatum est. Nec sanè immunis & incorruptus ab illicitis amoribus & adulterijs, de quibus etiã aliquãdo à Fulcone episcopo admonitꝰ & obiurgatus sit, vixisse fertur. Cætera moderatus, cãdidus, frugi & abstinẽs, seuerus iuxta atq; clemẽs, bello paceque clarus, & laude dignus princeps. In fratres verò & fratrum filios ita pius & indulgens, vt multa detrimẽta, incõmoda & pericula, eorum gratia subiret. Diuini cultus ꝑquàm studiosus, multa ad ornatum templorum contulit. Monasterium Suleouiense in Gnesnensi diœcesi Cistercienci sodalitati, anteq̃ summum principatum adeptus esset, in villa Ruslai comitis, qui decedens absque liberis, Christũ hæredem instituerat, ad Pilciam amnem condidit & locupletauit: cui monasterio postea Petrus archiepiscopus etiam complures decimas eiꝰ rogatu adiecit. In principatu verò Floriano martyri ædem atq; collegium, vt iam cõmemorauimus, instituit, & Copriuunicense monasteriũ eidẽ Cisterciẽsi sodalitati excitauit. Quod amplius etiam deinde nobiles Bogorij & Habdãci locupletarunt, principis exẽplũ secuti. Fit. n. plerunq;, vt ad principis sui „ studia homines libenter sese accommo- „ dent. Itaque sub Cazimiri principatu etiã alij alia quędã monasteria condidêre: velut Gedeõ Cracouiẽsis episcopus Vãchoscense in sua diœcesi ijsdem Cisterciensibꝰ: Vitus verò Plocẽsis episcopꝰ, gente Ianiniꝰ Buscẽse in Cracouiensi diœcesi, Vitouiẽse in Gnesnẽsi, & Plocense, partim viris, partim puellis Pręmõstratẽsis sectę: Oliuense quoq; Cisterciensibꝰ item monachis in Vuladislauiẽsi diœcesi eodem tempore à Samborio conditum esse, nos è Dlugosso superiꝰ retulimus. Regnauit autem Cazimirus annos septẽdecim propemodum, vixit sex & quinquaginta. Reliquitque duos filios impuberes, Lescum cui albo, à colore capillorum, cognomẽ fuit, & Conradum: & filiam Adleidã, quę septimodecimo pòst patrem anno mortua est, cùm castè religioseque vixisset. Nam Boleslaum puerum admodum viperę morsu extinctum, viuens Cazimirꝰ amisit. Fuit autẽ is annus, quo mortuus est Cazimirus, post Christum natũ 1194. Quarto verò pòst mortem die in basilica Cracouiensi sepultus est, magna vxoris, filiorum, & omnium ordinum comploratione.

D. Floriani martyris reliquiæ Cracouiam apportatæ.

Clepariense oppidum, tẽplum & collegium sacrum.

Cazimiri pietas.

Cazimiri mors.

Mores & studia.

Fulco episcopus Cracouiensis.

Suleouiense monasteriũ.

Copriuunicense.

Vanchoscẽs.

Buscense. Vitouiense. Plocense.

Oliuense.

Liberi Cazimiri.

1194. annꝰ.

MARTINI CROMERI, DE ORIGINE ET REBVS GESTIS POLONORVM, LIBER SEPTIMVS.

LESCVS ALBVS CVM HELENA MATRE.

FVNEBRIBVS iuſtis Cazimiro peractis, nõ exiſtimarũt proceres ceſſandũ ſibi eſſe, quin primo quoque tempore nouum principem crearent, ne qui nouus motus domi foriſve, præbente occaſionem interregno, excitaretur. Itaque Cracouiæ vt frequentes ad funus Cazimiri conuenerant, comitia inſtituunt.

Comitia Cracouiæ de creando principe.

Ibi dies aliquot varijs ſtudijs atque ſententijs certatum eſt. Et Fulco quidem epiſcopus Cracouienſis, qui Gedeoni ſucceſſit, ob memoriam Cazimiri meritorum, cenſebat ad filium eius Leſcum natu maiorem deferendum eſſe principatum: Et quidem priuſquam Mieciſlaus ſenex, aut Vuladiſlai filij moliri aliquid poſſent. Negabat enim omnino ex re atque dignitate Cracouienſis & Sendomirienſis conuentus fore, aliunde principem ſibi adſciſcere. Atque huic ſententiæ Nicolaus palatinus Cracouienſis, Fulconis frater, & magna pars conuentus adſtipulabatur. Alij cõtra, ſtultum & periculoſum eſſe affirmabant, puero tanti imperij habenas committere: cauendum eſſe, ne hæreditarium principatum facerent, quem liberis ſuffragijs, cui vellent, mandare more maiorum poſſent. Quod ſi valere quicquam deberet ſanguis & ſucceſsio, Miecislaum ſenem vnum de filijs Boleslai Criuouſti ſupereſſe: ei deberi principatum, cæteris fratribus extinctis, iure & more gentium. Sin crudelitatem eius priſtinam & impotentem dominatum perhorreſcerent, eſſe proximos gradu Sileſiæ duces, Vuladiſlai principis, qui natu maximus liberorum Criuouſti fuerit, filios. Ex his Mieciſlaum Oppolienſium & Ratiborienſium ducem & vicinum ſibi eſſe, & armis prudentiaque multum valere: eum, ſi princeps renunciatus ſit, & Mieciſlai ſenis conatus, quem veriſimile ſit non eſſe quieturum, reprimere, & tributarios principes atque populos, ſi qui fortè ad res nouas adſpirent, in officio poſſe continere. Quanquam autem non eſt proditum, quinam huius ſententiæ author fuerit, non iniquis tamen auribus ea accepta eſt: viciſſetque adeò, ni Fulco eam refelliſſet, quòd diceret, referendam eſſe hancce gratiam optimo principi Cazimiro, ne eius filij poſthabeantur. Potentiores autem eos eſſe paternis meritis, clientelis, amicitijs, atque dominatu hęreditario, quàm vtrunque Mieciſlaum. Nam quòd ætatem eorum & infirmitatem conſilij quis cauſificetur nihil eſſe. Eſſe iam pubertati propinquũ Leſcum: nec obſtare quicquam, quin ei, dum adoleſcit, curatores & moderatores conſiliorum de ſenatu dentur. His grauiter & copioſè dictis aſſentiuntur tandem Fulconi omnes, & Leſcum Cazimiri filium natu maiorem, principem renunciãt.

Leſcus Albus princeps creatur.

Sed interim dum is adoleſcit, penes matrem eius Helenam imperium omne, & ſummi principis authoritatem eſſe iubent, ea quidem lege, ne quid illa ſine conſilio epiſcopi & palatini Cracouienſis, qui curatores puero & gubernatores principatus dati ſunt, faceret.

Curatores principis.

Ibi Nicolaus palatinus facta audientia, gratias agit cunctis de gratitudine erga defunctum principẽ ſuum, ac de ſtudio erga filium eius Leſcum, primuſque in verba eius iurat: & quoniam ſe cum fratre curatorẽ eius eſſe voluiſſent, eiuſmodi iuſiurandum ab omnibus exigit, mobilitatem & leuitatem multitudinis, & quorundam propenſa in Miecislaos ſenem & Oppolienſem ſtudia ſuſpecta habens. Nec mora, iurãt cuncti, ſemꝑ ſe Leſco principi fideles & obſequentes fore.

Iuſiurandũ in verba principis.

Hæc vbi Miecislao ſeni ita vt acta erant, nunciata ſunt, excanduit maiorem in modum, non modò quòd præteritus eſſet, ſed quòd temporis etiam pũcto excluſus, ne adeſſe ſibi in comitijs poſſet. Itaque & ipſe arma ad perſequendam iniuriam comparare, & ſuos, atque etiam Sileſios irritare, quòd ad creãdum communem principem, quem cõmuni totius Poloniæ iudicio eligi & creari oporteret, neq; vocati, neq; expectati eſsẽt.

Mieciſlaus iterum ad principatum aſpirat.

Facile aũt ꝑſuaſit Sileſiorũ ducibus vt ſecũ conſilia armaq; in cõmuni cauſa coniun-

iun-

gerẽt: quippe quos idẽ ſtimularet dolor, ſurrepti quaſi ꝑ fraudem principatꝰ, quẽ ad ſe maximos natu Criuouſti Boleslai nepotes potius quàm ad Leſcũ puerũ, eius quem Boleslaꝰ pater exortem & exhęredem eſſe voluiſſet, filium, pertinere aſſerebant, & in cuius adipiſcendi ſpem nonnullam Miecislaus Oppolienſis iam venerat. A Meſciugo quoque genero, Pomeranorũ ſiue duce, ſiue ſatrapa, auxilia Miecislaꝰ ſenex corrogauit: & è ſuis quantum potuit maximum exercitum coegit, & magna celeritate Cracouiã contendit, ſperãs terrore ſolo exercitus, abſque vlla prælij dimicatione, ſe aduerſarios & principatũ ipſum in poteſtatem ſuam redacturum eſſe.

Bellum ciuile inter Polonos.

Sed eũ ſpes fefellit. Nã Cracouienſis palatinus cognito hoſtili aduentu, non contemnendas & ipſe copias ex omnibus regionibus, quę in ditione Cazimiri fuerant, collegit: & Romanus Vuladimiriẽſium ſiue Luſcenſiũ dux euocatus, non paruam Ruſſorũ manum in auxilium Leſci adduxit. Iam in Cracouienſis oræ fines Miecislaus ſenex inuaſerat, & apud Moſgauam amnem ſeptimo à Cracouia milliario ſtatiua habebat: cùm hoſtes adeſſe prius propemodũ vidit quàm audiuit.

Moſgaua fl.

Nondum ei Sileſiorum auxilia conuenerant. Id cũ ſcirent aduerſarij, anteuertendũ ſibi eſſe prælio exiſtimarunt, dum pares hoſtibꝰ eſſe poſſent: quibus vniuerſis, ſi ſe coniungerent, impares futuri erãt. Itaque inſtruunt acies, & pugnãdi copiam faciũt.

Prælium ad Moſgauam.

Nihil cunctatus Miecislaus, educit & ipſe ſuos. concurritur infeſtis animis: magno ardore vtrinque pugnatur: cerneres miſerabile ſpectaculum notorum, amicorum, affinium, gentilium, propinquorum atq; fratrum, deuoto odio, nullaque miſericordia aut reſpectu pietatis inter ſe confligẽtium: cadebant multi vtrinque: nemo referebat pedẽ: & magis quiſque ferire hoſtem, quàm declinare ictũ ſtudebat. Boleslaus Miecislai ſenis filius inter primos fortiter pugnans, in conſpectu patris haſta traiectus occubuit.

Boleslaus Miecislai filius, occiſus.

Romanus pluribꝰ vulneribꝰ acceptis, Ruſſis ſuis partim cæſis partim diſiectis, ꝑlio exceſſit ſemianimis.

Romanus Vuladimirienſium dux vulneratus.

Miecislaꝰ ipſe ſauciatꝰ, cũ ſeſe quinã eſſet, detracta caſſide prodidiſſet, & ſupplex vitã peteret, ſeruatus, & ex acie clàm eductus, fuga ſibi conſuluit.

Miecislaus vulneratus.

Tunc demũ maiores Poloni ad paucos redacti, amiſſis ducibus (nam & Miecislaum cecidiſſe putabãt) pugnãdi pertinaciam remisère. Nec minores cedentibus inſtitêre, laſſi & ipſi, debilitatique vehementer: & quòd ſatis ſibi eſſe ducebant in funeſto ciuiliq; bello, belli authores ſuſtuliſſe. Et ipſi. n. credebãt, Miecislaũ in acie inter cõfertos milites pręliantẽ periſſe. Ita ex acie quaſi ex cõpoſito vtrinque diſceſſum eſt, cùm dubio marte à manè vſque ad veſperam propemodum pugnatum eſſet. Nec multo pòſt, Leſcianis cęſos recognoſcẽtibus, & ſpolia legentibus, ſuperuenêre Mieciſlaus Oppolienſium & Ratiborienſium dux, & Iaroslaꝰ Boleslai alti Vuratislauienſium ducis filius cum recentibus copijs: ad quos ſe recollegêre diſperſi exercitus maiorum Polonorum & Pomeranorum reliquiæ: fixiſque ſignis quaſi victores, haud longè a loco certaminis conſedêre, cùm ij, qui ex aduerſo erant, perterriti atq; diffugiẽtes, pugnandi copiam facturi non eſſe viderentur. Sed non tulerunt ij intempeſtiuam Sileſiorum exultationem, cum ignominia ſua coniunctam: verùm celeriter à Gouoricio gẽte Rauita, palatino Sendomiriẽſi, cuius agmen, in ſubſidijs ſuperiori prælio collocatum, erat integrius, recollecti, & in ordines redacti in aciẽ proceſſêre.

Prælium renouatur.

Nec Sileſij feroces pugnam detrectarunt. Certatũ eſt collatis ſignis, ab his quidẽ, vt rem ſua mora perditam reſtituerent: ab illis verò, vt victoriam partam retinerent. Cùm ingens vtrinque cædes fieret, Gouoricius ab hoſtibus captus eſt. Quo facto, minores Poloni perturbati terga vertêre: ſed nox tamen fugientes texit.

Gouoricius palatinus captus. Sileſij vincunt.

Poſtero die Sileſij, cùm Miecislaum ſenem ſaucium lectica domum referri cognouiſſent, & à maioribus Polonis atque Pomeranis ducem ſuum ſequentibus deſeri ſe viderent, nec vſq; adeò fractos profligatoſque minores Polonos eſſe animaduerterent, quin ij recollectis animis atque viribus prælium inſtaurare, aut alioqui negotium faceſſere victoribus paucis, & nõ incruenta victoria vſis, domi præſertim poſſent: trophæis erectis, & abductis captiuis non paucis ex nobilitate, domũ reuerterunt. Erat Fulco ſiue Pelca epiſcopus in villa ſua Derſanzina, varioſque de exitu prælij rumores accipiebat: & quanquam non erãt ſecundę res Leſcianorũ, triſtiores tamẽ etiam aliquanto, vt fit ferè, afferebantur. Itaque anxius & pẽdens animi, miſſo vno de ſacerdotibus adminiſtris ſuis ad locum prælij, qui duobus tantùm aberat milliarijs, rem omnẽ certò cognoſcit: & quod verebatur, ne Miecislaus ſenex reparato exercitu mox ad expugnandam Cracouiam & occupandum principatum rediret, conſcenſo equo Romanũ Vuladimirienſiũ ducem fugiẽtem curriculo inſequitur: quẽ cùm

Fulconis epiſcopi ſtudium.

nocte

noćte altera consecutus esset, orat, vt memor beneficiorum Cazimiri, liberos eius in rebus maximè dubijs ne deserat. Excusat ille debilitatem suam è vulneribus, & partim cæsos, partim dissipatos suos: nec retineri se vllis precib⁹ passus est. Inde reuertens Fulco, cùm fratrem suū Nicolaū palatinum ex fuga non contemnendas copias collegisse, & persequi hostes, acceptamq; ignominiam detergere velle accepisset, ad eū se contulit, & vt Cracouiam potius aliasq; arces opportunas præsidijs muniret, persuasit: dubiā esse Martis aleā, hostes diuersos abisse: metuendum esse, ne, dum alteros insequeretur, alteri ipsum à tergo adorirentur, aut sanè vacuas defensoribus munitiones inuaderent: deinde parum esse animorum & roboris in militibus, aduerso prælio dudum perculsis: tum autem incertum esse, quantum sit fidei in singulis præfectis arcium, „ atque etiam in oppidanis. Solere ple„runque homines aduersis principū suo„rum rebus nutare, atque adeò mutare fi„dem. Hæc vbi ambob⁹ iuxta placuêre, distributis in cæteras munitiones pro necessitate & ratione locorum militibus, ipsi cum maiore parte Cracouiā tenuêre, vbi vxor & liberi Cazimiri sese cōtinebāt.

Fulconis cōsilium.

Quieuêre tamen per multum tempus tā Silesij, quàm Miecislaus senex, cùm quòd nō satis prosperè primi conatus ipsis cesserant, tū q; Cracouiensib⁹ & socijs eorū, quamuis malè affectis Mosgauiensi prælio, neq; animos, neque vires, neque constantiam ad defendendum Lesci principatum deesse intelligebant. Dum in hoc statu est resp. Polona, venit in Poloniam Petrus diaconus cardinalis, cognomēto Capuanus, legatus à pōtifice maximo Cœlestino, eius nominis tertio: habitisq; synodis, cùm alia quædā, quæ aduersa religioni Christianæ & cōstitutionibus ecclesiasticis in sacro pariter & profano ordine inoleuerāt, correxit, tum sacerdotib⁹ imperauit, vt concubinas & vxores, quibus tunc passim liberè vtebantur, à se abdicarent. Quod Poloni quidem non gratè amplexi sunt. In Boemia verò cùm idem legat⁹ hoc ipsum ageret, parum abfuit quin à sacerdotibus occideretur. Non adscripsissemus de vxoribus, cùm non ignoremus longè antè decretis synodorum & pontificum in toto Occidente matrimonio interdictum fuisse presbyteris, diaconis, & hypodiaconis, nisi à Dlugosso, viro graui, memoriæ proditū esset, nisique Lampertus Saffnaburgēsis, vir pius, idem à Gregorio, eius nominis septimo pontifice maximo, ante cētum annos ætate sua in Germania tentatum esse scriberet: & eodem quidem ferè successu, quo in Boemia Dlugossus memorat. Constituit idem legatus, vt profani homines publicè in tēplis matrimonio cōiungerētur. Annus, quo hęc acta sunt, fuit 1197. à Christo nato.

Legatus pōtificis max. venit in Poloniam.

Sacerdotib⁹ vxores ademptæ.

Legati apostolici periculū in Boemia.

1197. ann.

Insequēti anno Vulodimirus Haliciensium dux mortuus, nouæ expeditioni occasionem Polonis præbuit. Ambiebant dominatum Haliciensem nonnulli Russorum duces, & in his facile princeps Romanus dux Vuladimiriensium suo quodam iure sibi eū deposcebat, quod & Vulodimiri fratris filius esset, & bene meritū de Polonis & Lesco principe ciuili illo bello se esse diceret. Poloni cupiebant Haliciam in formā prouinciæ redigere: sed eos respectus ciuilis belli nondum extincti mouebat, vt eam Romano traderent, tributo constituto, quod ille Polonorū principi quotannis penderet. Verebantur enim, ne si nulli Russorum eam concessissent, omnes eos penitus à se alienarent. Quanquā autem non satis consultum esse videbatur reipub. Polonæ, Romani potentiam, quæ non minima iam tum erat in Russis, accessione illa Haliciæ magis etiā augere, tamē offendere eum repulsā alieno suo tempore, minus tutum iudicabant: quippe qui repulsam passus, non modò auxilia negaturus, verùm etiā vltro bellū nostris illaturus esse videretur. Itaque decreuit frequens senatus, vt Romanum Nicolaus palatinus cum exercitu in Haliciensem principatū induceret. Abhorrebant enim à Romano Halicienses, crudelitatis eius metu.

Haliciensiū dux Vulodimirus moritur.

Haliciensis principatus Romano duci concessus.

Ibi Lesc⁹ cupere cum exercitu illo proficisci. Pertæsum se esse mollis & ociosæ vitæ, quam eo vsq; inter cœtus muliebres apud matrem exegisset: velle deinceps armatum inter armatos viros versari, & quæ principis essent munera, vsu condiscere. Si adhuc nequiret alium, tamen eum se vsum in exercitu præstiturum, quem signa sua præstarēt. Quod si non impetrarent, tamen vel cum vno comite se castra secuturum esse. Itaque approbante senatu, & indolē dignam principe, & neutiquam degenerem à maioribus ipsius certatim extollēte, cum exercitu proficiscitur, palatini Cracouiensis custodiæ cōmendatus. Vbi in Haliciensem agrum ventum est, occurrunt Halicienses armati & instructi: præsenserant enim, Romano se addictum iri. Excipiunt Poloni eorum impetum, & minimo negocio eos in fugam conijciunt. Pulsi fusique, veniam petunt: auri & argenti, gemmarum, vestium & c. quorū magnā vim Lesco pollicentur, si ipse eos in ditione sua teneat, nec Romanum ipsis dominū imponat. Posteaquā id non impetrarūt, imperata omnia se facturos promiserunt: portas arcis aperuerunt: iussique Romano sacramentum publicè dixerunt. Is porrò Lesco & Poloniæ principibus fidem suam obstrinxit: Haliciensibus autem iustè & clementer se dominaturum esse sanctè promisit. Quod tamen postea nō præstitit. His peractis, dimissoque exercitu, Lescus Cracouiam rediit.

Lesci principis indoles.

Russi à Lesco profligati.

Romanus dux iurat in verba Lesci.

MIECISLAVS SENEX ITERVM.

Miecislaus verò senex, quamuis post Mosgauiense prælium ad malè tētata pri⁹ esset segnior, animo tamē haudquaquam conquiescebat: neque cogitationem recuperādi iniustè præerepti sibi, quemadmodum ipse existimabat, principatus deponebat. Sed cùm aperta vi peruenire se ad eum posse diffideret, ad dolos cōuersus est. Ac primū quidē Cuiauiensem orā, quæ in potestate Cazimiri liberorum erat, ditioni suæ finitimā per fraudem quarto postquam apud Mosgauam malè pugnauerat anno intercepit. Quod facinus eius cùm armis vindicatum non esset, propter ætatem puerorum, atque dissensionem palatinorum Cracouiensis & Sendomiriensis (quæ ab æmulatione & obtrectatione orta, eò vsque progressa est, vt Gouoricius solum vertere cogeretur) maiora deinde moliri Miecislaus cœpit. Episcopum Cracouiensem, & palatinum fratrem eius donis & ingentibus pollicitationibus ad proditionem solicitat. Quod vbi non successit, „ muliebrem sexum credulum, atque „ deceptioni propter infirmitatem consi„lij obnoxium, blandis dolis adoritur. Ad Helenam Lesci matrem, penes quā tunc erat summa rerum, allegat: negat Lescū ritè principem creatum esse, neque se inuito certum stabilemq; principatum obtinere posse: quē ipse bis sibi pręreptū, omni ratione repetiturus atque vindicaturus esset. Non deesse sibi consilia, non vires domesticas, non auxilia externa: Lescum verò puerum esse: curatores eius inuidia laborare, bonam nobilitatis partem clàm secum sentire: senatum in duas factiones diuisum inter se dissidere. Hæc omnia pro se, & contra puerum facere. Nuper id adeò rē ipsam declarasse, cùm Cuiauiensem terram impunè occupasset. Verùm si sibi ea principatū concedat, redditurum se esse filijs eius Cuiauiam, cincturūque ipsos militari baltheo, & in filiorū locum adoptaturū, certosq; sibi successores in principatu ipsos designaturū. Et sanè senē se esse, nec diu viuere & regnare posse: interim dum Lescus aptus fieret principatui, rectius atque conuenientius eum à se, qui tamen de regia stirpe, & patruus Lesci esset, quā ab alienis ac seruis ipsi⁹ administrari posse. Dedignari Polonos equites atque proceres æqualiū dominatū, se & cæteros duces ducib⁹ ortos, & regibus oriundos minimè laturos inferioris ordinis hominum imperium: atque ita principatum Lesci vnà cū ditionibus paternis in discrimen venturum esse. Eius rei non obscurū argumentum esse Gouoricij cū Nicolao dissensionem. Quem, quamuis in præsens potentiori Nicolao cesserit, credibile sit, nō esse quieturum, cùm familiæ & factionis suæ viribus, tum Boemorum, ad quos confugerit, & à quib⁹ comiter acceptus sit, auxilijs fretum. Hæc omnia authoritate sua si princeps factus sit, sedatum pacatumq; iri, tranquillumque & florentem principatum maturè se esse Lesco relicturum.

Cuiauia subacta à Miecislao sene.

Dissensio palatinorum.

Gouoricij fuga.

Miecislai conatus.

His inducta & persuasa credula mulier, nequicquam aduersantibus curatoribus, ac cæteris proceribus, annuit Miecislai postulatis, modò vt is iurisiurandi religione promissa stabiliat. Quod ille cùm se facturum recepisset, condicta die, quæ diui Bartholomæi memoriç consecrata est, Cracouiam cū splendido procerum suorum comitatu veniens, haud grauatim fecit. Iurarunt & proceres vtriusque partis, se ea omnia, quemadmodum conuenissent, rata firmaque habituros esse. Episcopi verò, authore Henrico archiepiscopo Gnesnensi, qui Zdislao defuncto, Miecislai contentione, non liberis suffragijs successerat, diris caput ei⁹ deuouerūt, quisquis aliquid eorum nō seruasset. Ita rursus Miecislaus principatu potitus est. Helena verò cum filijs Sendomiriam commigrauit. Nec multo pòst Gouoricius amicorum literis reuocatus, quòd iam nihil commune cum Nicolao habiturus esset, è Boemia rediit.

Miecislai iusiurandum.

Henricus archiepiscopus Gnesnensis.

Miecislaus principatum recuperauit.

Hoc anno, qui fuit à Christo nato 1200. ad quintum Nonas Maij, terræ motus vehemēs meridiano tempore excitatus, aliquot diebus consequentibus permulta ædificia in Polonia, & in vicinia eius cōquassauit. Quæ res inaudita propemodum in his regionibus, prodigij loco habita est. Eodem anno Constantinopoli à Gallis & Venetis capta, Imperator Constantinopolitan⁹ Alexius pulsus, Haliciam ad Romanum cōfugit: cui cū Alexius puer à victoribus suffectus, & paulo pòst interfectus à suis esset, Balduin⁹ Gallus successit,

1200. ann.

Terræ motus.

Constantinopolis à Gallis & Venetis capta.

Orientales coniuncti cũ Romana eccleſia.

ſit, Orientemq́; ſublato ſchiſmate Rom. eccleſiæ recõciliauit & ſubdidit. In Aſia verò Chriſtianorũ res per id tẽpus in deterius lapſæ, nec multò pòſt euerſę.

Granata à Saracenis ſubacta.

Quin Betica etiã, ſiue Granata à Saracenis ſubacta eſt.

Anglia & Hibernia Romano Pont. vectigales.

Anglia & Hibernia inſulę Rom. Pontifici vectigales factæ ſunt.

Henricus imperator Rõ.

In Germania verò Henricus imperator Friderici filius & ſucceſſor, cùm regnum Siciliæ vxoris Conſtantię nomine recepiſſet, ac Fridericum filium trimulum Cæſarem ſiue regem Romanorũ renunciaſſet, moriẽs longam litem & controuerſiam de Imperio reliqt.

Germanici motus.

Philippus enim dux Sueuorũ, patruus ac tutor pueri Cæſaris non pro tutore, ſed pro Cæſare ſe geſſit, inunctusq́ue & coronatus eſt ritu ſolenni Maguntiæ. Id verò moleſtè ferentes nonnulli principes, æmulum ei excitarunt Ottonem Saxonum ducem: quem Innocentius tertius pontifex max. Philippo diris deuoto, confirmauit. Inde ſtudijs partiũ creſcentibus, Germania inteſtino bello aliquandiu colliſa eſt: donec Philippo interfecto, & Ottone defuncto, Fridericus iam adultus imperio ſuſcepto, pacem reſtituit.

Fridericus ſecundus Cæſar.

Præmislus Ottocarus rex Boemorum.

Ab hoc autem Philippo Præmislus, ſiue Ottocarus Boemorum princeps regium diadema, à proximis principibus bello ciuili diſtentis neglectum ex interuallo tertius, ſuſcepit, & ſucceſſoribus ſuis reliquit. A Friderico autem tributi, & munerum quorundam Imperatori debitorum immunitatem obtinuit.

Emericus rex Vngarorum.

Ladiſlaus et Andreas reges Vng.

In Vngaria verò per idem tempus Emericus poſt Belæ patris mortem, cùm paruo tempore, nec ſine impedimento Andreæ fratris regnaſſet, Ladislaum filium, & eo ſtatim extincto, Andream ſucceſſorem reliquit. Sed ad noſtra redeamus. Annum totum nequicquã Helena Miecislaum ſenem literis atque legationibus crebris de promiſſis admonuerat, nũc occupationes publicas, nunc aduerſam valetudinem cauſificantem. Ad extremum ipſa eum Cracouiæ adit, eadem illa, quæ in pactis conuenerant, coram orat & flagitat. Blandis ille eam verbis & pollicitationibus ducebat. Inſtare illa importunius, fidemq́ue datam requirere, & iuriſiurandi religionem violatam queri. Ibi ille nihil iam diſſimulans, iniquis pactis & iureiurãdo, contra ius gentium atque ipſius naturæ exacto, ſe teneri negat: habere ſe iure gentium & naturæ certos & ſuos hæredes, filios ex iuſta vxore ſuſceptos, & quidem iam adultos, atque maturos principatui. Eos nefas eſſe pactis vllis aut priuilegio à ſucceſſione ſibi debita excludi: & adultis filijs præteritis, alienis pueris tãtum principatũ tradi non oportere.

Miecislaus promiſſa nõ ſeruat.

Ita dimiſſa atq; reiecta Helena, ingenti animi ſui dolore dãnare ipſa credulitatem ſuã & præceps conſiliũ: ſerò procerum dicta & conſulta, quibus in tempore non obtemperaſſet, probare. Neq; tamen ſolicitudinẽ ꝓ filijs remiſit.

Helena prò filijs ſolicita.

Reuerſa Sendomiriam, dimiſſis circum proceres Cracouienſes, quorum prius cõſilia contempſerat, & apud quos gratam Cazimiri mariti ſui memoriam reſidere iudicabat, literis atq; nuncijs, de iniuria & perfidia Miecislai queritur: eorum fidẽ implorat: Cazimiri merita publicè priuatimq́ue extantia commemorat: liberorũ eius pupillorum ſolitudinem, & indignã deiectionem, Miecislai fraude & ſua ſtulticia factam, deplorat. Quæ à ſe malè cõſulta eſſent, ab eis corrigi petit, qppe qui iureiurãdo ſuo ſe inauſpicatis illis pactis cũ Miecislao ſtaturos eſſe promiſiſſent. Promiſſa etiam non leuia addit: adhæc odiũ Miecislai exaggerat.

Miecislai odium.

Et offenderat is iam ſanè nõ leuiter animos procerum atque equitũ, propterea quòd nonnullos poſſeſſionibus certis & antiquis deturbarat, easq́ue poſſeſſiones ſuis quibuſdam è maiore Polonia aſſeclis & miniſtris donarat: & quòd eiſdem magiſtratus mandabat, indigenas præteriens.

LESCVS ALBVS CVM HELENA matre iterum.

ITAQVE QVASI ſublato ſigno plerique omnes proceres Cracouienſes in Miecislaum conſpirarunt. Quorum princeps Nicolaus palatinus Cracouienſis idoneam, abſente tunc fortè Miecislao, occaſionem nactus, Cracouiam occupauit, Helenamq́ue cum Leſco filio celeriter accerſitos intromiſit.

Leſcus Cracouia potitur.

Reliquas deinde arces atque munitiones Cracouienſis ditionis nullo negocio recepit, cedentibus vltrò, qui eas pro Miecislao tenebant, cùm totius Cracouienſis conuentus conſenſum & conſpirationem viderent. Bythomia modò, vt ait Dlugoſſus, in poteſtate Miecislai manſit.

Bythomia retẽta à Miecislao.

quod oppidum ille duodecimo à Cracouia milliario, in confinio Sileſiorum iam inde ab initio in eiuſmodi caſus mœnibus & præſidio munierat. Sed quomodo ea in poteſtatem eius venerit, cùm in Oppolienſis ducis ditione prius fuiſſet, non reperio. Inde poſtea excurſiones crebræ in ſubiectos agros pagoſq́ue factæ ſunt. Hoc anno Boleslaus procerus, ſiue altus, Vuladislai filius, dux Vuratislauienſium, amiſſis intra breue ſpaciũ temporis quatuor filijs, mortuus, ſolum Henricum Barbatum hæredem reliquit.

Boleſlaus Vuratislauienſium dux mortuus.

Hẽricus Barbatus.

Lubenſe monaſterium.

Hic pro Benedictinis monachis Ciſtercienſes in Lubẽſi monaſterio collocauit, de Portẽſi monaſterio euocatos: qui delicatorum malorũ genus, quæ etiã num Deporta ſiue daporta vocantur, in Polonia propagarunt.

Daporta mala.

Filius verò eius de quatuor natu maximus Iaroſlaus epiſcopus Vuratiſlauiẽſis, Nyſſam vrbem cum territorio à patre ſibi datam Vuratislauienſi epiſcopæ ſempiterno iure adiunxit.

Nyſſa epiſcopæ Vuratislauienſi donata.

Tertium deiectus principatu Miecislaus, non deſtitit tamen rurſus ad eũ aſpirare: nec eũ conatus fefellit, & quidem iiſdem, quibus prius, artibus graſſantẽ. Bello enim repetere amiſſum principatum, perdifficile ſibi eſſe ducebat. Sed Helenam iterum blanditijs atque dolis aggreditur.

Helena à Miecislao decepta.

affirmat, non per ſe ſtetiſſe, quo minus pactis ſatisfaceret: verùm per proceres Cracouienſes, & in primis per Nicolaum Palatinum. Eos non ſiuiſſe ſe promiſſa implere: eamq́ue eiectionis ſuę cauſam eſſe, quòd obnixius contra eorum ſententiam filios Cazimiri fratris adoptare pertenderet. Se paratum eſſe fidem ſuam liberare, & abſque vlla procraſtinatione Cuiauienſem tractum ipſi & filijs eius redditurum. De cæteris quoque, quæ in pactis eſſent, quibus illa vellet modis & monimentis cauturum eſſe. Quibus cùm eam emolliuiſſet, monet vt clam proceribus omnia faciat: Nicolaum autem ante omnia à ſe amoueat & releget, ſi ſibi liberiſq́ue ſuis bene conſultum velit: illum ſeditioſum eſſe hominẽ, & pro libidine ſua principes inſtituere ac deſtituere, vt ipſe alieno nomine dominetur.

Nicolaus Palatinus Cracouienſis obex conatuũ Miecislai.

Probè enim intelligebat Miecislaus, vnum illum, cuius authoritatẽ reliquus conuentus Cracouienſis ſequebatur, ſibi ad recuperandum principatum obſtare. Nec difficulter perſuaſit mulieri omnia timenti, & omnia credẽti. Nec deerant inuidi quidam & maleuoli, qui muliebrem animum in Nicolaum magis ac magis irritabãt. “Fit enim fere, vt rectè geri ſummi magiſtratus abſque offenſione multorum non poſſint. Tametſi ipſis quoque ſecundis rebus, atq; etiam rectè factis, neceſſaria propemodum comes eſt inuidia.” Neque Gouoricium tantam vlciſcendi inimici occaſionem neglexiſſe credibile eſt. Factus autẽ certior de mulieris cõſilio Nicolaus, adit ad Helenam & filios eius, merita ſua & ſtudiũ in illos commemorat: orat, ne ſe, famam, caputq́ue ſuum ęmulis & inimicis ſuis prodãt: quos quidẽ inimicos cæpiſſet, dum ipſis fidelis eſſe ſtudet, dumq́ue caput ſuum ꝓ eorum ſalute & imperio multis periculis obijcit. Non priuato cuiuſquã odio ſe oppugnari, ſed obſtantẽ vafris Miecislai conatibus & Cazimiri optimi ac de ſe bene meriti principis filiorũ partes enixius defendentẽ, ſumma cum cõtumelia remoueri: ꝓpterea quòd ſe incolumi, circũſcribi illi, & à principatu excludi non poſsẽt. Sic canes à lupis peti, quo liberius in gregem, aut in pecudes graſſentur: ni reſipiſcerent, in ipſorum capita citò hoc malũ eſſe redundaturũ. Vbi videt nõ commoueri precibus ſuis implacabilem mulierẽ, Poſnaniã ad Miecislaũ, quamuis infenſum ſibi hoſtem, contendit, ſaluti & incolumitati ſuæ proſpecturus: ſimul & inimicos, ingratamq́; mulierem vlturus.

Nicolaus palatinus ad Miecislaum tranſijt.

“Non ferunt contumeliã magni & illuſtres viri: ſępeq́; irritati, impotẽtia animi ad multa ſe indigna impelluntur, atque adeò in perniciem patriæ nõnunquam feruntur præcipites.” Exiſtimabat autem, non ingratam Miecislao tranſitionem ſuam fore Nicolaus, quippe qui ſciret, quantum in ſe vno momenti eſſet, ad aſſequẽdum & obtinendum principatum. Nec eum ſpes fefellit. Ab eo igitur veniam præteritarum offenſarum petit, & in poſterum ei ſtudium ſuum defert. Qua fide erga Cazimirum & liberos eius eò vſque fuiſſet, eadem ſe erga ipſum fore: quantumq́ue dudum obfuiſſet, tantum breui profuturum. Accepit eum comiter & honorificè Miecislaus, benigneq́; & liberaliter habitũ, & magnis ꝓmiſſis oneratum, dimiſit. Ac per eum nullo negocio Cracouienſẽ omnem regionem in ditionem ſuam redegit. Tanta erat authoritate & gratia apud omnes ordines Nicolaus.

Cracouienſem principatum Nicolaus palatinus reddit Miecislao.

MIECISLAVS SENEX Tertium.

ATque inde iam apertè profiteri Helenæ Miecislaus, ſe pactis & iureiurando non teneri, quòd non ipſius conceſſione aut ex pacto, ſed Nicolai opera principatum adeptus eſſet.

Miecislaus pactorũ immemor.

Nec ſatis habuit, non reddere fratris filijs Cuiauienſem tractum, quin & Vislicienſe territorium, & tria præterea caſtella de Sendomirienſi ditione ipſis ademit: ſua illa eſſe, & ad principatum pertinere aſſeuerans. Hæc agentem, ac de redintegratione vniuerſi principatus atque regni Polonici cogitantẽ, mors inopinata oppreſſit, ſeptuageſimumtertiũ vitæ annum agentẽ, anno Chriſti 1202.

Miecislai mors. 1202. ann.

Sepultus eſt Caliſſiæ, in templo Pauli apoſtoli memorię dicato, quod ipſe condiderat, & collegio ſacerdotum canonicorum inſtituto ornauerat.

Caliſsienſe collegiũ conditum.

Verùm oppido temploq́ue in alium locum poſtea translato, ſepulchrũ

eius sub diuo relictum est. Contulit autē is & alibi non parū ad amplificādum cultum diuinū. Nā Landense & Vangrouecense monasteria iam indeà pulso fratre Vuladislao cōdidit, & locupletauit: & in ambobus Teuthonas Cisterciensis sodalitatis, ex monasterio Veteris montis tertio à Colonia milliario deductos, collocauit: ac diplomate suo sanxit, vt non nisi Colonienses ad ea monasteria cooptarētur & reciperētur, propterea ꝙ honorificè à Coloniēsibus habitus esset, cùm eò adolescens religionis causa venisset. Ita quidem Dlugossus & Miechouiensis de his duobus monasterijs memoriæ prodiderunt. Tametsi ex diplomate ipsius Miecislai, cuius exemplum nos vidimus, non apparet ea Coloniensibus vel Germanis duntaxat solis esse attributa.

Landense et Vangrouecēse monasteria Teuthonibus attributa.

Extruxit etiam idem Miecislaus prochodochium, siue hospitale, vt vocant, recipiendis & sustentandis egenis, Posnaniæ apud diui Michaëlis, & compluribus pagis dotauit, curam militibus ijs, qui Hospitalarij dicti sunt, mandauit. Sed ijs postea deletis, ad eos qui S. Ioannis Ierosolymitani appellātur, ea curatio trāslata est. Curator, qui vnus est, & regio beneficio præficitur, Cōmendator vulgo vocatur.

Hospitale Posnaniēse.

Cosciolense quoq; monasteriū Benedictinorū in suburbano Calisiēsi, eiusdem Miecislai opus esse Dlugossus scribit: itemq; Lubense ad Odrā amnem in diœcesi Vuratislauiēsi. Tametsi quod ad Cosciolēse attinet, non conuenit ratio temporis. Nam octauo demū anno post Miecislai mortem conditum id esse memorat. Nisi fortè viuente eò inchoatum, tūc demum à liberis eius perfectum, vel ex testamento ædificatum est. De Lubensi autē variat idem scriptor: quod ex ijs, quę superius cōmemorata sunt, deprehendi potest. Sed Lubinense opinor dicere voluit, supra Vartā flumē in diœcesi Posnaniensi situm.

Cosciolense monasteriū.

Lubinense monasteriū.

Reliquit autem Miecislaus senex hęredes, Ottonem & Vuladislaum filios. nam cæteri iam obierant. Quin & Otto nō ita multo pòst patrē secutus est, relicto Vuladislao item filio impubere: cui Sputatori postea, propter crebræ sputationis vitium, cognomē fuit. Cuius tutelam Vuladislaus patruus, qui Magnus, & Lasconogus etiam à gracilitate crurū dictus est, aliquandiu gessit.

Miecislai senis filij.

Vuladislaus Sputator.

VVLADISLAVS LASCONOGVS.

Miecislao sene defuncto, in Lescum album rursus vniuersi ferè conuentus Cracouiensis studia prona erant, negabantque locum esse creando principi, viuente Lesco, qui iustus princeps esset, omnium suffragijs creatus, sed fraude doloque Miecislai bis principatu summotus esset. Eius autem principatum diuino quoque iudicio comprobatum esse inuasore Miecislao iusta numinis vindicta tā citò de medio sublato.

Comitia de creādo principe.

Aduersabatur huic sententiæ Nicolaus palatinus, cum Fulcone fratre episcopo, quorum magna tunc erat authoritas & potentia, propter splendorem familię, magnasque necessitudines & clientelas, ita vt perdifficile esset in conuentu quippiam ijs inuitis statuere. Erat autem Nicolaus infensus Helenæ Lesci matri, ob dudum memoratam iniuriam. Ad hæc sciebat Gouoricium, cum quo capitales gerebat inimicitias, principem in consilio atque in amicitia Lesci & Helenæ locum obtinere. Cessêre tamen & ipsi consentienti multitudini: illud verò peruicêre, vt ea demum lege Lescus principatum reciperet, si Gouoricium relegaret.

Nicolai palatini Cracouiensis implacabilis iracūdia.

Missi ad Lescum legati, mandata conuentus exponunt. At ille dubius animi ob adiectam de Gouoricio conditionem quid faceret, deliberabat. Stultum, aut certè ,, damnosum esse videbatur, principa- ,, tum vltrò oblatum refutare, & subes- ,, se alteri malle, omnibus præesse cùm ,, posset. Sed eijcere per summam iniuriam charum sibi fidumque consiliarium, ac de se bene merentem, nolebat: indignumque iudicabat, tam duras & iniustas leges sibi dici. Cunctantem Gouoricius vltrò hortatur, ne sua causa tanta commoda negligat. Malè verò Lescum sibi suisque posteris consulturum esse, si propter se vnum seniculum, & pauculos, atque eos incertos, dies vitæ suæ in aliam familiam transferri principatum sinat. Libenter se pro eius commodis atque honore in exilium abiturum, pro quo vitam quoq; ponere deberet, atque cuperet. Felix ac sempiterna posteritatis memoria gloriosum exiliū illud suū fore, susceptū pro dignitate & amplitudine optimi principis.

Gouoricij palatini Sendomiriensis pietas in principem.

Commouit Lescum ea Gouoricij oratio, & insignis beneuolentia cum animi magnitudine coniuncta, in eā quidem partē, vt is ilico negaret, tāti se facere principatum, vt eius adipiscēdi gratia tam fidum consiliarium proderet, immerentemque magistratu simul & patria eijceret. Principatum quidem duplici nomine ad se pertinere, quòd & heres Cazimiri esset, & à conuentu pridem electus & expetitus, nunquam se eo abdicasset. Verùm tyrannicam illam vocem, Si ius violandum ,, sit, regnandi causa violandū esse, non pla- ,, cere

Lesci albi iustitia, & animi magnitudo.

,, cere sibi, qui iusto & legitimo imperio ,, suos regere, à patre & à maioribus suis didicisset. Proinde alium sibi Cracouienses proceres istis legibus quærerent: Se in paterna ditione sua acquieturum esse potius, quàm per scelus principatu potiturū. Et cum his mādatis legatos dimisit mœstos, & palatini sui fastum, arrogantiam, & impotentem iracundiam detestantes.

Cognita Lesci sententia, denuò consultatur in conuentu Cracouiensi de principatu. Displicebat multis iniquitas & acerbitas decreti superioris de relegando Gouoricio: admirabantur Lesci virtutē & excelsum vereque regiū spiritum, qui carere principatu mallet, quàm insontē consiliariū iniuria afficere. Nicolao succensebant: neque tamen mutare decretum illud poterant, refragante eo, & responsum Lesci quasi superbum & plenū contemptus cauillante. Nam quo clarius dederat Lescus propensæ in Gouoricium voluntatis documentum, eo magis potentiam eius Nicolaus reformidabat, contendebatque summo studio, vt cuiuis potius quàm Lesco principatus mandaretur: perfecitque tandem, vt Vuladislaus Lasconogus, Miecislai senis filius, quasi iustus hęres, absens princeps renunciaretur.

Vuladislaus Lasconogus princeps creatur.

Missi ad eum legati, vix, vt oblatum principatū susciperet, ei psuaserūt: nec aliter tamen, quàm si Lescus eū omnino refutasset. Verebatur enim eius potentiam, memineratque patrem suū semel atq; iterum in gratiam eius à Cracouiensi conuentu vel deiectum, vel eiectū. Itaque ad Lescum mittit: postulata Cracouiensis conuentus, & quid ipse responderit, exponit: negat se prorsus quicquam aduersus sentētiam Lesci facturum, ad quem longè antè delatum esse principatum sciret, quemque inimicū capere nollet: nec se tam cupidum esse, vt principatus causa ius sanguinis violādum sibi esse duceret. Respōdet Lescus: Ea lege, quæ sibi à Cracouiensibus proceribus diceretur, principatum se accipere noluisse, nolleque: nec aduersus animi sui sentētiam facturum esse Vuladislaum, si eum delatū accipiat. Hoc vbi responsum à Lesco Vuladislaus accepit, tum demum postulatis Cracouiensium legatorū annuit, & Cracouiam profectus principatū inijt: magnaque facilitate, humanitate & iustitia, atque liberalitate etiam studia & voluntates hominum adiungere sibi cœpit.

Vuladislai æquitas & modestia.

At Rom. Vuladimiriensium & Haliciensiū dux immemor iurisiurandi sui, inaudita crudelitate nobilitatem fere omnem Haliciensem, nullo non supplicij genere vsus, extirpauerat: dictū illud subinde vsurpans: Melle neminem, nisi interfectis apibus securè vesci posse. Interfectorum autem & proscriptorum, ac metu tyrannidis diffugientium bona confiscarat, magnasque diuitias conflarat: vnde potens effectus, finitimis quoque ducibus erat formidabilis, ita vt nonnullos faceret sibi tributarios, & alios eijceret, alios institueret.

Romani Vuladimiriensium ducis tyrannis & superbia.

Prouerbiū.

His rebus elatus, vbi Lescum principatu excidisse accepit, contemnere animi eius angustiam, vt ipse interpretabatur, & ætatem: maioraque moliri cœpit. Ac primùm ex clandestinis excursionibus in Lesci ditionem suæ finitimam, deinde negociatorum Polonorum, in Russia rationes habentium, direptione patientiā Lesci tentauit. Mox legatis eius amicè res repetentibus, durius ac superbius respondit, ac Lublinensem tractum vltro à Lesco & Conrado poposcit mercedis nomine, ob stipendia facta aduersus Miecislaum, & ob detrimenta in prælio Mosgauiensi accepta. Sed cùm postulata eius Lescus & Conradus refutassent, quòd dicerēt, desertori, & ei qui ex acie profugisset, nihil se debere, accensus ira, apertè iam Lublinensem oram latrocinio & populatione agrorum infestabat.

Russicū bellum.

Cohibebat verò Sendomiriensis nobilitas liberiores eius excursiones, & ex eius agris vicissim prædas agebat. Maiore deinde vi Romanus bellum gerere instituit: coactoque valido exercitu, non modò Poloniam omnem animo & spe complexus, verùm etiam Latinorum literis atq; religioni (sic enim Russi nos, qui rectè in religione Christiana sentimus, & principatum Romani pontificis agnoscimus, appellant) exitium superbè minitans, Poloniæ fines ingreditur, ac Lublinensem arcem toto mense obsedit.

*M**ine Romani.*

Lublini obsidio.

Sed certior factus, Lescum & Conradum copias contra se comparare, soluta obsidione ad eos magna fiducia virium suarum ad interiora Poloniæ contendit, immaniter & contumeliosè in omnem sexum, ætatem, statūque, & maximè in sacerdotes, atque etiā in innoxia tecta sæuiens: legatos Polonorum æqua omnia pollicentes, cuius legationis princeps erat Vitus Plocensis episcopus, (nā de Fulcone Dlugosso nō assentior, quippe qui alienus tunc esset à Lesco) cum incerto responso dimittit: Trāsmissoq; partim nauibus, partim vado flumine Vistula, apud Zauichostū oppidum in ripa castra locat, altero à Sendomiria milliario. Ibi cognoscit nostros appropinquare: neque tamē credebat pugnādi copiā factu-

ros eſſe. Vbi ſe opinione ſua falsū eſſe, & Polonos inſtructis aciebꝰ adeſſe videt, cō-ſternari ac trepidare cœpit, qđ imparato ſibi præter opinionem dimicandū eſſet. Neq; rectè explicare ordines poterat, no-ſtris perpetuo curſu & magna cum voci-feratione irruentibus, cùm ira & indigni tas belli à ſocio ac tributario duce, ac de quo Leſcus optimè eſſet meritus, illati a-nimos ipſis adderet, præterea autem Cri-ſtinus comes, gente Goſdouius, cuius lilium inſigne eſt, palatinus Plocenſis, vir acer, & rei militaris peritus. Nam Leſcus & Conradus adoleſcentes aberant de cō ſilij ſententia cum aliquanta manu pręſi dij cauſa addita, à longè euentum prælij expectantes, vt ſi qui durior caſus exerci-tum afflixiſſet, recipere ſe commodè ad tutiora loca poſſent. Romanus verò in acie inter primos verſabatur, boni ac ſtre nui ducis fungēs officio, ne manus quidē à noſtris abſtinens. Feruente aliquandiu pugna, & multis vtrinque cadētibꝰ, cùm noſtris ira virtusque ſuffragarentur, ho-ſtes verò abūdarent multitudine, & dux ipſe cohortatione eo animaret, debilita-tos confirmaret, & pedem referre incipi-entes ſiſteret, conſpicati id noſtri, glo-bo facto impetum in eum faciunt. Nec ſegnius ille reſiſtit, donec ſtrage ſuorum, confoſſoque multis pulueribus equo fu-gæ præſidium mandare coactus eſt, equā effœtam nactus. Qua vectus cùm Viſtu-lam iam tranaſſet, immixtus multitudi-ni ſuorum fugientium, à Polonis inſtan-tibus in turba interfectus eſt. Exercitus autem hoſtilis partim pugnās, partim fu-giens ad internecionem ferè deletus eſt. Nam Poloni longius, & propè Vuladi-miriam vſque, vt vult Dlugoſſus, fugien-tes perſecuti ſunt. Multi in agris & in ſyl-uis latitantes, à ruſticis hominibus con-quiſiti ac trucidati: multo maxima pars flumine demerſa, perijt, partim fugā præ-cipitans, & in anguſto vado ſe impediens: partim ruinā faciēte ripa vlteriore, preſ-ſa pondere multitudinis, quæ prima fu-giens, tranato flumine conuerſa & con-globata cōſtiterat. Reuertentes noſtri, ca ſtra copioſa & opulenta diripuêre. Ca-dauer Romani repertum, Sendomiriæ iuſto honore tumularunt. Verū poſtea id effoſſum Leſcus, Ruſſis flagitantibus, & captiuos omnes dimittentibꝰ, ac mille marcas argenti appendentibus, reddidit, vt Vuladimiriæ in ſepulchro maiorum ſuorum ſepeliretur. Fertur autem Roma nus expeditionem illam in Poloniā fa-cturus, miſſis muneribus petiuiſſe à Vula dimirienſi epiſcopo, quē Ruſsi Vuladi-cam vocant, vt ſe exercitumq; ſuum ſo-lenni precatione & omine, ſiue benedi-ctione, vt vulgo dicimus, dignaretur. Quod cū ille recuſaſſet, affirmans, nefas eſſe Chriſtianos Chriſtianis iniuſtum bel lū inferentes eo honore dignari, indigna tum Romanū, mortem ei minatum eſſe, cùm ex eo bello victor domū reuertiſſet. Illum verò cōſtanter reſpondiſſe, ſe mor-tem pro veritate neutiquā reformidare: neſcire autē Romanū, an ex eo bello re-uerſurꝰ ſit. Vnde poſtea epiſcopus ille ſan ctitatis opinionē apud vulgus nactus eſt, quaſi diuinitùs futurum belli euentū pręſciuiſſet. Fertur item idē Romanꝰ, nocte ea quam prælium conſecutum eſt, ſom-niaſſe, magnam multitudinē paſſerum, à longe minori numero achantidum ab ea parte quæ ad Sēdomiriam vergit, ad-uolantium, dilaniatā eſſe. Idq; ſomniū, cū amicis manè narraret, ſenioribus atque prudētioribꝰ triſte & mali ominis viſum eſſe. Dies quo apud Zauichoſtum pugna tum eſt, fuit ad 13. Calendas Iulij. Et quo-niam is Geruaſij & Protaſij Chriſti mar-tyrum memoriæ dicatus eſt, aram poſtea Leſcus eorum nomine in baſilica Craco-uienſi dicauit. Sed eius aræ prouētus vbe-res vehementer acciſos eſſe ſucceſſu tēpo rum, Dlugoſſus memorat. Per hoc tem-pus Lituani, gens fera, ſylueſtris & obſcu-ra, Ruſſorū agros prædis agendis infeſta-re cœpêre. A quibus cruento prelio victi, ſubera, reſtes & faſces frōdeos, quibus ea gēs in balneis ſudorem prouocare ſolet, tributi nomine deinceps pēdere iuſſi sūt. Apud Liuones verò, cū Meinardus epiſ-copus, & poſt eum Albertus, Chriſtianā religionem paulo antè propagare cœpiſ-ſent, Albertus alter, quo facilius barbariē inde extirparet, ordinē ſiue ſocietatem, quæ militiæ Chriſti dicta eſt, inſtituit, ac tertiā partem redituum Rigēſis epiſcopę ipſi attribuit.

Prælium apud Zanichoſtum. *Criſtinus comes palatinus Plocenſis.* *Goſdouia familia.* *Romani fuga, & interitus.* *Ruſsi profligati.* *Vuladica episcopus apud Ruſſos.* *Epiſcopi integritas.* *Somnium.* *1203. annus* *Lituani à Ruſsis victi, & vectigales facti.* *Liuones ad religionem Chriſtianā adducti.* *Ordo militiæ Chriſti in Liuonia.*

LESCVS ALBVS TERTIVM.

Magnā è Ruſſica victoria virtutis & felicitatis opinionem Leſcus apud ſuos pariter atque exteros conſecutus eſt, eoq; maius ſui deſiderium in animis Cra couienſis conuentus accendit. Summis cum laudibus paſsim omnes efferebant, Vuladiſlaumq; ſuum præ eo contemne-bant: Patrum etiam vtriuſq; merita inter ſe comparabant: & reiectum à ſe temerè & iniuſtè optimi principis Cazimiri opti mum filium dolebant. Fortè autem per id tempus, nondum circumacto anno à Zauichoſteſi prælio, Nicolaus palatinus Cracouiēſis vita defunctus eſt. Itaq; ſum moto iam eo obice, qui ſolus Leſco ad principatum obſtiterat, ſummo conſen-ſu conſpirāt, vt excluſo Vuladiſlao, Le-ſcum iuſtum principem accerſant. Acto conuentu, cui & Fulco epiſcopus inter-fuit, legatos cum decreto ad Leſcū mit-tunt. Nec ille, cùm vniuerſi conuentus conſenſum videret, cūctatus eſt, quin po-ſtulatis eorum annueret, veniensq;, Cra-couiam & omnes, quæ ad principatum pertinebant, munitiones nemine repu-gnante in poteſtatem ſuam redigeret. Nam Vuladiſlaus, vir modeſtus & quie-tis amans, cognito conſenſu conuentus, ceſsit, & Poſnaniam ſe recepit, nec vlla re poſtea Leſco moleſtus fuit. Annus au-tem quo hæc acta ſunt, fuit poſt Chriſtū natum 1206. Inſequēti anno Fulco quo-que, ſiue Pelca, Cracouienſis epiſcopus, Palatini frater vita exceſsit: q ſibi & ſuc-ceſſoribus ſuis prærogatiuam loci & ſuf-fragij ſecundum Archiepiſcopū in Gne-ſnenſi prouincia ab Innocētio tertio pon tifice max. impetrauit. Succeſsit autem ei magiſter Vincentius, cognomento Cad-lubcus, præpoſitus Sendomirienſis, gente Roſeus, vir doctus, vt tunc ferebant tem-pora, & pius: qui primus Polonorum, hi-ſtoriā gentis ſuæ conſcripſit: liberis colle-gij ſacri ſuffragijs creatus & expetitus. Per fecerat enim id collegium per Ioannē ar-chidiaconū, vt libera ſibi deinceps eſſet e-lectio epiſcopi, in quā ſe principes peruer-ſo more etiam tunc ingerebant. In Ruſſia deinde Leſcus princeps p legatos res quaſ-dam vario marte geſſit, ſiue excurſionibꝰ eius gentis in Poloniam prouocatus, ſiue ad ferendam Colomanno Vngarorū re-gis filio opē inuitatus, ſiue vtrunque. Ne-que enim cōſtat hic ſibi Dlugoſſus, & Vn-garorum annales totum id bellum præte-rieruntne Vincentius quidem attigit. Sic autem, ſecūdum Dlugoſſum, res habuit. Poſt Romani mortem, Ruſſorum duci-bus, qui in magnum iam numerum excre uerant, diſſidentibus inter ſe, & alijs alios pellentibus, debilioribusque contra potē-tiorem aliquem, patronum atque defen-ſorem ſibi accerſentibus, cùm à Poloni-co nomine propter proximam ſuperi-oris temporis cladem abhorrerent, Colo mannus Andreæ regis Vngarorum filius Halicienſem principatum adeptus eſt, à Ruſſis expetitus. Veniens autem Haliciā cum magnis copijs, ab epiſcopis, quos in comitatu ſuo habebat, ſolēni pompa in-unctus, coronatus, & rex Galatiæ ſiue Ha-liciæ appellatus eſt: quod iam inde ab in-itio de ſententia Andreæ patris conſti-tutū erat. Inſcientibus autem Ruſſis hæc acta ſunt: itaque confeſtim eorū animos

Leſcus ad principatum reuocatur. *Vuladiſlai Laſconogi modeſtia.* *1206. ann.* *Cracouienſis epiſcopi prærogatiua.* *Vincentius Cadlubcus epiſcopus Cracouiēſis.* *Epiſcopi libera electio.* *Ruſſorū duces multi, ac diſsidentes inter ſe.* *Colomannus Haliciæ rex factus.*

à Colomāno alienârunt, ſic vt nō diutur-na illi eſſet principatus illiꝰ & regni poſſeſ-ſio. Non multò. n. pòſt, cùm ille pacata o-mnia ſibi eſſe crederet, partemq; exercitꝰ in Vngariā remiſiſſet, conſpirāt contra eū Ruſſi, autore Meſciſlao, Meſciſlai illius (opinor) q à Cazimiro principe reductus, Halicienſiū dux fuit, filio, viro forti & ma gnanimo, ita vt & ipſe Chrobri cognomē tum adeptus ſit: qui ante aduētum Colo-manni Halicienſem dominatū ſibi vendi cabat. Is igitur ex Ruſſis & Polouucijs va-lida manu facta, Colomannū eijcit cū om ni comitatu ipſius: in quo Vincētius Cra-couienſis epiſcopus, & Iuo Sauli comitis filius, gēte Odrouanſus, cancellarius Po-loniæ, qui & ipſe poſtea fuit Cracouiēſis epiſcopus, fuiſſe memorātur. Ac de Polo-uucijs quidē paulò pòſt. Cæterum quid hi duo magnates Poloni Haliciæ tunc ege-rint, aut cur potiſſimùm à Cracouienſi e-piſcopo Colomānus vnctus, ac regio dia-demate cinctus ſit, non intelligimus. Ne-que credimus tam patientes, ne dicā igna uos, tunc fuiſſe Polonos, vt nō modò pręripi ſibi Halicienſem dominatum, quem armis ſuū fecerant, ab Vngaro paterētur, verùm etiam conſilio ad id ipſi auxilioq; ſuo accommodarent. Itaq; exiſtimamus, Colomannū non à Ruſſis expetitum eſſe: ſed vxore ducta Salomea, Leſci Albi ſoro re, Haliciēſem dominatū controuerſum in dotem, cōcedentibꝰ Polonis, accepiſſe: eoque nouā nuptam ab epiſcopo Craco-uienſi, & à Cancellario ad conſtitutū lo-cū deducta, & poſſeſſionē Haliciæ Colo-manno traditā eſſe. Quod cū diſpliceret Ruſſis, externi dominatus inſolētibus, & veritis ne cū principe religione pariter, cu-ius tenaciſſimi ſunt, mutare cogerētur, li-benter eos cum Meſciſlao, q Haliciā iure hæreditario repetebat, aduerſus Vngaros & Polonos cōſpiraſſe. Nec nobis fit veriſi mile, Colomannū Galatię ſiue Halicię po tius quā Ruſſiæ principem atq; regē ſe di-ci paſſurū fuiſſe, ſi Ruſſorū conſenſu atq; decreto cōmuni accitus fuiſſet. Longè. n. clarius atque ſplendidius Ruſſiæ totius, q̄ vniꝰ ciuitatis Halicię, nomē erat. Nec pla-nè diſſentit ab hac noſtra ſententia Dlu-goſſus. Mox enim poſt eiectionem Colo-manni, ſubdit, eodem anno Salomeā ipſi nupſiſſe. Quàm aptè verò cum ſtrage ac turpi fuga cohærent nuptiæ. Inuertiſſe igi tur ordinem rei geſtæ videtur Dlugoſſus, vt nonnunquam aliâs. Sed vtut eſt, ſequē-ti quidem anno Leſcus Colomāno cum exercitu Haliciam repetenti, non cōtem-nenda miſit auxilia. Colligebat & Meſ-ciſlaus ingentes copias: coniungebant enim

Meſciſlaus dux. *Colomannus Haliciа pellitur.* *Colomannus coronatus ab epiſcopo Cracouienſi.* *Colomanni vxor Salomea Leſci ſoror.* *Ruſsi tenaces religionis.* *Polonorum auxilia Colomanno contra Ruſſos miſſa.*

enim ſe cum eo Volodimirus Rurici,
Roſcislaus Dauidis,& alter Roſcislaus
Meſcislai,ducum filij:educebat & valida
Polouuciorum auxilia : qui propriū etiā
dolorem interfecti ſuperiori anno ducis
ſui vlciſci in Vngaris cupiebāt. Primo ad-
uentu recepêre Vngari & Poloni Halici-
am : communitaque diligentius arce, &
Colomanno cum vxore & imbelli mul-
titudine in ea relicto,hoſtibus aduētanti-
bus obuiam progreſſi, prælium commiſe
runt. Ne difficulter Poloni, qui dextrum
tenebant cornu, Ruſſos loco mouerunt,
fugientesque lōgius perſecuti ſunt. Quin
in altero quoq; cornu iam ad Vngaros in
clinabat victoria. Ibi Meſcislaus cum Po-
louucijs eos à [illegible]go adorti, facilè ſecuros
diſſipa[illegible]a ſtrage ꝓfligauit. Ma-
iorem [illegible] in Polonis ſine ordine reuer
tentibus, ſtragem edidit,cùm vexillum eo
rum captum erexiſſet. Accurrentes.n.ad
id,à Polouucijs pariter & Ruſſis conuer-
ſis excipiebantur & trucidabantur. Ita to-
tus ferè ille exercitus ad internecionē de-
letus eſt. Colomannus autem à victoribꝰ
in arce diu obſeſſus, tandem fame & ſiti
adactus, deditionem fecit,& annum ferè
totum vnà cum vxore Salomea in cuſto-
dia aſſeruatus eſt à Meſciſlao. Deinde An
drea patre ſatagente per legatos,dimiſſus
eſt:cōuenitque inter regem & Meſciſlaū,
vt Maria Meſciſlai filia, Belæ filio regis na
tu maiori nuberet,poſt triennium autem
Meſciſlaus Haliciam Colomanno redde-
ret. Quod cùm ille feciſſet,nō multo pòſt
Colomannus à Daniele Romani filio rur
ſus exactus, & à patre lōgè pòſt, ab Aſiati-
ca,vt videtur,expeditione reuerſo,reſtitu
tus,cùm vix triennium pacatum regnum
obtinuiſſet,incertum venenóne an mor-
bo extinctus, vacuam Haliciæ poſſeſſio-
nē, & belli materiā Ruſſis reliquit. Ex eo
tempore Vngari reges Ruſſia prorſus ex-
ciderunt:nihilo tamen minus Galatiæ &
Lodomeriæ(Vuladimiriam fortaſſis cor
ruptè ſic vocantes) reges deinceps appella
ri voluerunt, propterea quod vtrunque
principatum Romanus, cui ſuccedebat
Colomannus tenuiſſet. Elati victoria illa
tam inſigni Ruſsi,adiunctis etiam Litua-
nis,crebris excurſionibus Poloniam vexa
runt,& afflixerunt. Qua re motus Leſcus,
Suliſlaum Caſtellanum Sendomiriēſem
cum expeditis copijs ad vaſtandam viciſ-
ſim Ruſsiam miſit. Cui cùm occurriſſent
Ruſsi, magna clade profligati ſunt : cæſi
multi,capti nō pauciores:inter quos quin
que fuêre duces, Suentoſlaus Meſciſlai, e-
ius opinor,q cum Vuſeuolodo Romani
patre & viro ſororis ſuę de Vuladimiriēſi

Ruſſorum victoria de Polonis & Vngaris.

Colomannus captus cum vxore.

Colomannus Haliciam recuperauit.

Vngari Halicia exciderunt.

Galatiæ & Lodomeriæ regnum cur Vngari ſibi vendicant.

Ruſsi à Polonis profligati.

Ruſſorū duces capti.

principatu bellum geſsit, filius: Georgius,
Iaroſlaus, Volodimirus, & Conſtantinus:
qui ad Leſcum adducti,& ab eo aliquan-
diu in vinculis habiti,poſtea dimiſsi ſunt.
Poloni verò magnam prædā tunc è Ruſ-
ſia retulerunt. Fuit autē hic annus à Chri-
ſto nato 1211. Quo cometes decem & octo
diebus menſis Maij, coma in orientē ob-
uerſa apparuit,futurorum malorum,quę
ſtatim Sarmatiam vtranque afflixerunt,
prodigiū. Aliquandiu poſtea tacito quaſi
conſenſu pax fuit inter Polonos atque
Ruſſos. Cuius & illa non minima cauſa
fuit,quòd Ruſsi anno ſequenti nouum di
rumque hoſtem nacti ſunt,qui vires eorū
deinceps penitus attriuit, & multas alias
Chriſtiani orbis gentes magnis & acerbis
calamitatibus atque cladibus inuoluit,ac
penè funditus euertit. Tattari enim,Scy-
thica gens,ſiue à fluuio, ſiue à multitudi-
ne nomen habens,quod ipſa quoq; vſur-
pat. Vſus Tartaros propter Tartaricā im-
manitatem eos dici obtinuit. Hi ergo cū
antè vltra Caſpium mare, & intra Ima-
um montem ad orientem ſolem obſcuri
ignotique Græcis iuxtà ac Latinis habitaſ
ſent,circa annum Chriſti 1202. vel, vt alij
volunt,1188.finibus ſuis egreſsi, deuicto &
interfecto Indorum rege, cui ſeruierant,
Aſiam penè omnem victores longè late-
que peruagati,& Rha ſiue Volga flumine
tranſmiſſo, ad occidentem progreſsi, vici
nis Ruſſorum Polouucijs bellum intule-
runt. Habitarunt autem Polouucij cam-
peſtria ad Tanaim fluuium & Męotidem
paludem loca:indeque(vt noſtra fert opi-
nio) finitimorum Ruſſorum & Slauorū
lingua Polouucij ſiue Poliouuci non val
de diuerſo à Polonis & Poliacis nomine
appellati ſunt. Goti ij fuiſſe exiſtimantur.
Nec ſcimus, an ipſi Fragos ſiue Fragios à
libertate ſeſe vocarunt, & à Ruſsis etiam
vocati ſunt. Extat quidem in Ruſsicis an-
nalibus hoc nomen gentis, ea ipſa ferè lo-
ca, & Tauricam Cherſoneſum obtinen-
tis. Quamuis autem ij perpetui Ruſſorum
hoſtes eſſent, neceſsitate tamen adacti o-
pem eorū implorarunt. Nec defuêre Ruſ-
ſi rogantibus in cōmuni periculo. Quin
legatos Tartarorum monentes,ne ſeſe eo
bello implicarēt, contra ius gentium in-
teremêre. Cōmiſſo prælio victores Tarta
ri magna ſtrage Polouucios & Ruſſos fu-
dêre & fugauêre. Fugientes autem Ruſſos
ipſi etiā Polouucij excepêre, & ſpoliatos
trucidauêre. Munitiones dein Polouuci-
orum expugnatæ:ipſi deleti,& omnis illa
circa Tanaim & Mæotim ora cū Taurica
Cherſoneſo à Tartaris habitari cœpta.
Deinde Ruſsi debellati & ſubacti ſunt,ita
vt non

1211. ann. Cometes.

Pax inter Polonos et Ruſſos.

Tattari, ſeu Tartari.

Polouucij.

Polouucij et Ruſsi à Tartaris victi.

Tartarorum ſedes.

vt nō modò tributa ipſis penderent,& iuſ
ſa facerent,ſed etiam ſeruis antè ſuis Lit-
uanis prædæ eſſent. Quod ſuo fortaſſis lo-
co attingemus. Nūc noſtra perſequamur.
Nullum deinde Leſcus quoad vixit bellū
geſſit, pace & ocio impenſius delectatus.
In pace verò iuſtè, clementer & modera-
tè principatum adminiſtrauit : ædificia
publica partim collapſa inſtaurauit, par-
tim noua excitauit. Obibat autem cun-
ctas regiones ditioni ſuæ ſubiectas, cau-
ſasque & controuerſias hominum omni
bus in locis ipſe per ſe cognoſcebat & iu-
dicabat:in ſontes,& maximè in ſycophā-
tas ſiue calumniatores animaduertebat:
oppreſſos potentiorum iniurijs vindica-
bat. In Pomeraniam verò cùm veniſſet,
atque eadem illa, quæ alibi,ageret, roga-
tus à Pomeranis, quòd longius ij ſe ius à
principe nō ſine magno incommodo at-
que impendio petere quererentur,queād-
modum ſuperius attigimus, Suentopelcū
vniuerſæ Pomeraniæ præfecit, & ampliſ-
ſimam poteſtatem atque iuriſdictionem
etiam in Palatinos, qui tunc duo erant,
nempe Gdanenſis & Suecenſis,& in cæte-
ros magiſtratus ipſi conceſſit. De reditibꝰ
autem totius Pomeraniæ 1000.marcas ſi-
ue 500.pondo argenti quotānis fiſco prin-
cipis Polonorum vt penderet conſtituit,
& iureiurando in ſua poſterorumq; ſuo-
rum principum Poloniæ verba eum ade-
git. Quam tamen ille fidem non diu ſer-
uauit,quemadmodum poſterius expone-
mus. Maſouiam verò & Cuiauiam Leſ-
cus de conſilij conuentusque ſententia
Cōrado fratri minori in ſortem patrimo
nij conceſſit, comitijs eam potiſſimum
ob rem Sendomiriæ habitis. Deinde duo-
detrigeſimum agens annum, rogatu pro-
cerum vxorem duxit Grimiſlauam Ia-
roſlai vnius de Ruſſorum ducibus, quem
captiuum habuerat, filiam anno Chriſti
1220. Ex qua anno ſequenti Boleslaum
filium,qui poſtea Pudicus appellatus eſt,
ſuſcepit,in arce Corcinenſi editum:dein-
de filiam Salomeam. Neque memorabi-
le quicquam præterea eſt in principatu
Leſci huius, quamuis diuturno, præter
mortem eius:quam priuſquam perſequa
mur, nonnulla quæ regnante eo accide-
runt in Polonia,non indigna memoratu,
breuiter exponemus. Henricus Barbatus
dux Vuratislauienſium ex Heduigi vxo-
re,filia Bertholdi ducis Carinthiæ & mar
chionis Morauiæ,fœmina lectiſſima,Hē-
ricum & Conradum, cui Criſpo cogno-
men fuit,filios habebat. Et maiorem qui-
dem mater, minorem pater plus dilige-
bat:ſed tamen partitus inter eos domina-

Ruſsi Tartaris vectigales.

Leſcus ſtudia pacis amplexus.

Iudicia principis.

Calumniatores coerciti.

Pomeraniæ præfectus Suentopelcus.

Pomeraniæ vectigal.

Leſcus fratri Maſouia & Cuiauia ceſſit.

Grimiſlaua Leſci vxor.

1220. ann. Boleſlaus Pudicus.

Henricꝰ Barbatus diuidit

tum pater, vxoris ſuaſu minori quidem
Luſaciam & Lubuſſenſem tractum, Hen
rico verò maiori reliqua omnia cum Vu
ratislauia aſſignauerat. In qua partitione
cùm Conradus non acquieſceret,bellum
fratri fecit, nequicquam diſſuadentibus
ac deprecantibus parentibus. Nec Henri-
cus iunior ſibi defuit:ſed coacto & ipſe tu
multario exercitu, obuiam fratri prodijt.
Pugna commiſſa in loco cui nomē Stud-
nicia, inter Legniciam & Goltibergam,
Henricus victor extitit. Conradus cùm ſe
ex fuga Glogouiam ad patrem recepiſſet,
ſalutem conſecutus eſt. Verùm non ita
multo pòſt in Tarnauienſi ſaltu venatio-
ni vacans,& feram agitans, lapſo equo cer
uices fregit. Fertur autem Heduigis diui
nitùs filij interitum præſc[illegible]. Tā enim
religioſa & pia fuit ea mu[illegible]r, & ſancti-
monia vitæ præſtans,vt Prophetico ſpiri-
tu à Deo dignaretur. Huius rogatu Hen-
ricus Barbatus Trebnicienſe monaſteriū
tertio à Vuratislauia milliario maximis
ſumptibus exædificauit, & puellis Ciſter-
cienſis ſectæ attribuit. Addixit autem He
duigis, indulgente viro, illi monaſterio
oppidum ipſum Trebniciam,& complu-
res pagos ſuos dotales, ita vt in mille ho-
minum alimenta reditus eius ſuffecturi
eſſe viderentur. Quod exemplum ſecutus
Nicolaus Henrichouius, vir nobilis & lo-
cuples, qui Hērico Barbato à ſecretis fuit,
& ipſe patrimonium ſuum omne Ciſter-
cienſibus monachis, aſſentiente Henrico
Barbato, donauit: extructoque eis mona-
ſterio in pago ſuo Hērichouo, ipſe quoq;
ibi religionem profeſſus, vitam peregit.
Tantum verò tunc pacatis rebus vigebat
in Polonis religionis amplificandæ ſtu-
diū, vt eo potiſſimum inter ſe certarent.
Nam & Miecislaus Vuladislai filius, dux
Oppolienſis & Ratiborienſis, Ribnicien-
ſe monaſterium Præmonſtratenſis ſectæ
puellis condidit ac dotauit : quod poſtea
filius eius Cazimirus,quem vnicum reli-
quit, Ciarnouanſum tranſtulit. Et Vin-
centius Cracouienſis epiſcopus, cùm ba-
ſilicæ Cracouienſi, cuius ſupellex vniuer-
ſa,tacto de cœlo ærario conflagrârat,mul
ta contuliſſet,decimasque nonnullas col
legio eiuſdem baſilicæ in diſtributiones
quotidianas, & in lucernam, quæ perpe-
tuò in templo arderet, addixiſſet, epi-
ſcopa ſe abdicauit, nequicquam aduer-
ſante principe, ac diſſuadente collegio
ſacerdotum, & in Andreouienſi mona-
ſterio reliquos quinque vitæ annos reli-
gioſè exegit, cùm decem annis epiſcopus
fuiſſet. Huic verò Vincentio qui ſucceſ-
ſit, Iuo Sauli filius, cuius etiam ſuperius
mentio-

principatum inter filios.

Luſacia & Lubuſſenſis tractus in ditione Polonorum.

Bellum inter fratres.

Conradi interitus.

Heduigis ſanctimonia.

Trebnicienſe monaſteriū conditum.

Trebniciēſis monaſterij prouentus.

Henrichouienſe monaſterium.

Ribnicienſe monaſteriū.

Cracouienſi baſilicæ ſupellex et decimæ à Vincentio epiſcopo donatæ.

Vincentius abdicauit ſe epiſcopa.

Iuo epiſcopus Cracouienſis.

mentionem fecimus, Romam profectus, ac Dominici Calaguritani, qui tunc nouę sectæ & sodalitatis, quam à studio concionandi Prædicatorum vocant, autor florebat, doctrinam vitamq́ue admiratus,

Dominicanorum sodaliũ secta Cracouiã inducta.

Iacicum siue Iacinctum gentilem suum de territorio Oppoliensi canonicum Cracouiensem atque tres alios de comitibus suis, à Dominico institutum vitæ illius edoctos atque professos, Cracouiam secũ reduxit:

Iacinctus in diuos relatus.

nouæ sodalitati primariũ in vrbe Cracouiensi templũ, ꝙ Trinitatis nomine appellatur, attribuit: copiosam supellectilẽ templo dicauit: victum vestitumq́; sodalibus suppeditauit.

S. Trinitatis monasteriũ.

Parœciã verò inde ad templũ virgini matri Dei Mariæ dicatũ, ob id tũc à se constructũ, transtulit. Cõplura deinde eidẽ sodalitati cœnobia in Polonia cõdita sunt. Quin Kiouiã quoq; & Haliciã ea paulo pòst colonias suas deduxit. Sed non potuit eã diu ferre Kiouię dux Volodimirus, veritus ne ab ea Russi sui à schismate & ritibus Græcorum abstraherentur.

S. Mariæ tẽplum Cracouiæ.

Idem Iuo Cacicense etiam monasteriũ Cistercienſibus monachis cõdidit: nec multo pòst Mogilam locum à Vẽdæ reginæ tumulo dictum vno à Cracouia milliario supra Vistulã id trãstulit, & magnificè locupletauit. Præterea egenis, & morbo ac senio debilitatis Prochodochium, siue hospitale, vt vulgò vocant, in suburbano suo Cracouiensi, Prandnico dicto, exædificauit, pagosq́ue ac decimas quasdam in alimẽta attribuit, eiusq́; hospitalis curam & administrationẽ hospitalarijs fratribus, qui se de Saxia vocãt, mandauit.

Hospitalarij de Saxia.

Posterius autem incommoditatẽ loci, ab vrbe & frequentia hominum remoti, cùm animo suo perpendens, Cracouiam id transtulit, extructis nouis ædibus atque tẽplo, quod Spiritui sancto dedicauit.

S. Spiritus prochodochium Cracouiæ.

Quo tempore etiam parœciã vicinam, sanctæ Crucis dictã, in vrbe, & alteram in pago suo Biscupicensi, altero ab vrbe milliario, illis ipsis hospitalarijs iure sempiterno addixit.

S. Crucis parœcia.

Sendomiriæ quoque idem episcopus Dominicanis fratrib⁹ siue prædicatoribus monasterium erexit. Tãetsi variat Dlugossus. Nam ab Adleida Lesci sorore monasterium illud conditũ esse, alibi memorat. Quæ tamen aliquanto ante inuectam eam sectam in Poloniã, vt ipse vult, obijt. Nisi fortè pecuniã eius testamento relictam Iuonem in ædificationem monasterij impendisse existimandũ est, ita vt ambo, hic opera, illa sumptu cõditores illius monasterij fuisse videantur.

Sendomiriẽse monasteriũ Domin.

Idem Iuo etiam Mestouiense atq; Dlubnense monasterium, & Derzansnensem, Vuauurincicensem, Dalessicẽsem, & sancti Pauli apud Sendomiriam parœcias cõdidit.

Mestouiense & Dlubnense monasteria.

Parœciæ quædam.

Iam Henricus archiepiscopus Gnesnensis Theodorici ducis Bernensis ex Eudoxia Polona filius, bonam & ipse in hoc pietatis studio nauauit operam. Perfecit enim diligentia & autoritate sua, vt principis atque omnium ducum procerumq́; Polonorum consensu, & vniuersi conuẽtus cõstitutione, sacer & ecclesiasticus ordo omnis cum adscriptitijs etiam & subditis suis ab omnium profanorũ iudicũ, etiam ducum atque ipsius summi principis iurisdictione prorsus liber esset, ita vt ne per exceptionẽ quidem vllam, aut reconuentionem pertrahi sacrorum ministri ad vllum profanum, siue laicũ, vt vocant, forum possent. Eamq́ue constitutionem Põtificis max. & sedis apostolicæ autoritate confirmauit.

Ecclesiastici ordinis exẽptio à iurisdictione iudicum profanorum.

Sacerdotes verò omnes ex decreto synodi à se cõuocatæ, vxores & cõcubinas, quas retinebãt adhuc plerique post edictum legati pontificij, abdicare coëgit, iureiurando ab eis exacto.

Sacerdotib⁹ vxores ademptæ.

Hic etiã obtinuit à sede apostolica archiepiscopis Gnesnensibus perpetuæ legationis munus.

Legationata.

Mortu⁹ deinde est anno Christi 1219. cùm decem & nouem annis ecclesiæ illi præfuisset. Cui Vincẽtius successit.

Vincẽtius archiepiscopus.

Biennio pòst densi atque continentes per totam æstatẽ imbres ingenti aquarum inundatione vehementer Poloniã afflixẽre: plurimos pagos atque vicos euertêre atque abripuêre: segetes hybernas vastauêre: vernam sementem fieri passi nõ sunt. Consecuta mox est hyems acris & horrida. Inde fames & pestis postea totũ triennium sæuientes, maximã vim pecudum, iumentorũ atq; hominum absumpsêre:

Inundatio, fames, pestis in Polonia.

in his tantis malis, Iuonis episcopi beneficentia egentibus passim exposita, permultis saluti fuit. Et sanè mirum est tunc lõgè minores, quã nunc sunt, reditus episcopę, suffecisse tamen pio & benefico episcopo in tot tantosq́; sumptus, in cultum diuinum & subleuationẽ egentiũ, vt par fuit, collatos. Verùm diuinæ benignitatis fuit, vt liberaliter seminanti vber messis proueniret. Moderati verò ac temperantis episcopi, vt paruo contentus, dispensatorẽ non dominũ se esse meminisset.

Iuonis episcopi beneficentia.

Sed institutum nostrum vrgeamus. Masouiæ, Cuiauiæ, ac Dobrini dominatũ Lescus Cõrado fratri, quemadmodũ iam ante dixim⁹, cõcesserat. Sed quoniã is iuuenis admodũ erat, & ocio, desidiæ, voluptatibusq́ue deditus, Cristini palatini Plocensis grauissimi & clarissimi viri, cuius etiam superius meminimus, nutu & arbitrio pleraque omnia administrabat. Et rectè is sanè se gerere: domi scelera seuerè coercere: foris Prussis, & Lituanis finitimis formidabilis esse, ita vt vulgò iam ab exteris magnus Masouiæ palatinus vocitaretur.

Conradi nequitia.

Inuidêre ipsi eam gloriam atque autoritatem multi, atque in his Ioannes Ciapla, Scholasticus Plocẽsis, & cancellarius ducis, cæteris impensius. Itaque is sedulò Cristino apud Conradum obtrectabat, & inuidiã odiumq́ue omni ratione conflabat.

Inuidia & calumnia in aulis principũ regnant.

Admonebat crebro Conradum Cristinus officij sui: & cùm remissiorem & nequiorẽ in dies fieri animaduerteret, in frequenti quoq; senatu fortè acrius obiurgârat. Eã igitur occasionem exoptatam æmuli eius cupidè arripuêre, iratumq́ue sua sponte Cristino Conradum magis etiam irritârunt, multis falsis criminibus in eum confictis, & in primis, ꝙ is ad dominatũ Masouiæ aspiraret, & Cõradi vitæ insidiaretur. His incitatus Cõradus, Cristinũ in vincula coniecit, deinde excęcauit, postremò necauit, & liberos eius proscripsit: optimè

Cristini palatini cædes.

„ merentem pessimè remuneratus. Verùm
„ non nouũ, neq; inusitatum hoc est apud
„ principes: apud quos ferè plus loci est ꝑditis
„ palponibus, assentatoribus, atque calũ-
„ niatoribus, q̃ recta monentibus.

Sed non impunè id scelus Cõradus abstulit. Nã vbi sublatum de medio Cristinũ, quem Deũ vocabant, Prussi accepêre, resumptis animis in ditionem Conradi incursarunt: & Chelmnensis quidem, siue Culmensis tractus magnã partem, palatini eius loci (cũ is puellæ cuiusdam Prussæ amore captus esset) proditione in potestatem suam redegerunt.

Prußi Culmensem tractum in potestatem suã redegẽre, & Masouiã vastauẽre.

In Masouiã verò progressi, maximis eam affecêre incommodis, ferro & igni longè lateq́ue grassantes, ita vt Ploscũ etiam oppidum, Masouię caput exurerẽt.

Ploscum incensum à Prußis.

Nam arx cum basilica in ea sita, iam antè fortuito cõflagrarat incendio, quo supellex basilicæ, perquàm splendida absumpta est. Ad quæ incommoda illud etiam accessit Masouiæ, quod cathedra Plocensis post mortem Goslai biennium episcopo caruit, cùm plures pariter à dissentiente collegio electi essent.

Plocensis episcopa bienniũ vacauit.

Quibus malis adact⁹ Cõradus, cùm Prussorum excursionibus cohibendis per se ipse par non esset, Cruce signatos milites in auxilium cõtra barbaros Christiani monachi sectæ Cistercienſis opera vndequaque euocauit.

Cruce signati in Prussos immißi.

Inter quos facilè principes erant Lescus Poloniæ & Henricus Silesiæ duces: complures episcopi & multi è nobilitate Polonica. Quorum ope cùm Chelmnẽsem siue Culmensem & Lubauiensem tractum, Masouię superiori tempore, ni fallor, à Prussis derractum, in potestatem suam redegisset, Christianum ibi primum Episcopũ pontificis Max. authoritate cõstituit, quo per eum barbari ad religionem Christianam adducerentur:

Christianus episcop. Culmensis.

eiq́ue & successoribus eius Episcopis Prussiæ (sic enim tunc appellati sunt, qui deinde Culmenses dicti sunt) partem tractus Chelmnensis, in quo fuerunt munitiones, Grudentum, Vapscum, Coprinum siue Copriuunũ, Villisazum, Çolnum, Ruch, siue Ruth, Kissinum, Glemboki siue Profundum, Turnum, Pin, Ploth siue Ploch, Postolsco, Coualeuo, Belcz, Colman, Ostrovvith, Neuir, Bobroth, VVenzino, Mileszeuo, Osieczno, Plovvans, Iablono. Eas igitur cum omnibus villis & pagis attinentibus, & iure ducali episcopo illi & ecclesię iure sempiterno donauit: & præterea centum pagos. In reliquo autem Culmensi territorio dimidiam partem ducalium prouẽtuum, & in arce ius curiam sibi & fratrũ suorum collegio construendi ipsi cõcessit.

Culmensis episcopæ bona & reditus.

Adscripti sunt autem testes (vt hanc quoque antiquitatis memoriam ne prætermittamus) hoc ordine. Gothardus Cãcell. Masouiæ, Nicolaus Cancell. Cracouiæ, Arnoldus Masouiensis, Marcus Cracouien. Iacobus Sendomiriæ, Dersco Vuratislauiæ Palatini, Pacoslaus Cracouiæ, Mestuinus Sendomiriæ, Hostassius Visliciç, Clemens Plocensis, Theodorus Crusuicię, Mauricius Vuladislauiẽsis, Sobesla⁹ Vuratislauiensis, Stephanus Boleslauiensis, Petricus Legniciæ Castellani.

Testes ascripti in priuilegio donationis & fundationis episcopæ Culmensis.

Adiecit etiã Gedeon Plocẽsis Episcopus, assentiente sacro collegio Carnouum & Papouiã cũ omnib⁹ eius orę pagis seu villis suis, & omni iure ꝓfano iuxta ac ecclesiastico ꝙ habebat in tractu Culmẽsi; atq; etiã decimas, ijs bonis exceptis, q̃ tunc Silesię dux Hẽricus obtinebat. De his porrò ꝓmisit, vt inter eũ & episcopũ trãsigeretur. Id adeò anno Christi 1222. Louicię actũ est, vti videre est ex diplomate à Cõrado & Gedeone vnà cũ Capitulo supra memoratis, pariterq́; à Lesco Poloniæ, & Hẽrico Silesiæ ducib⁹, Vincentio Archiepis. Gnesnensi, Cracouiensi, Posnaniensi, Vuratislauiensi, Lubussensi & Cuiauiensi episcopis cõsignato. Vnde licet colligere, archiepiscopum quoque ac cęteros episcopos Conrado cõtra barbaros adfuisse. Accessêre postea cõplura alia bona ei ipsi ecclesiæ, partim vendita, partim donata à pijs hominibus: Quæ pleraque Teuthones Cruciferi deinde per vim & fraudem interuerterũt & occupârunt. Sed nos ex diuerticulo ad institutũ reuertamur. Igitur ita tũc Conradus Prussicum bellũ gessit. Nec tamẽ ab illo Cruce signato exercitu perdomari Prussi potuerũt. Itaq; Cõradus inito con-

Liuonienſes milites Chriſti contra Pruſſos euocati.

conſilio, & miſſa ad Albertum archiepiſcopum Rigenſem legatione, ſodales ſiue fratres militiam Chriſti profeſſos, qui rubri enſis imaginē cum cruce in pallio inſutam geſtant, è Liuonia euocauit: eisque

Dobrinenſis tractus.

Dobrinenſem tractum inter Camenizā & Culmenizam riuos attribuit, vt ſibi cōtra Pruſſos præſtò eſſent. Verùm ij quoq;

Liuonienſes milites deleti à Pruſsis.

vno prælio, quod biduo duraſſe memoratur, obtriti à Pruſſis ac deleti ſunt, ita vt quinque ſoli euaderent: qui & ipſi Dobrino repudiato in Liuoniā ſeſe receperunt. Dum hæc ita geruntur, Leſco principi nouus hoſtis exortus eſt ex huiuſmodi cauſa. Suppetias is Conrado fratri cōtra Pruſſos, quemadmodum dudum memorauimus, iuerat. In eo exercitu & bello Ioan-

Ioānes Gryphius ignominia notatus.

nes Clementis filius gente Gryphius, equeſtri, nec ſanè obſcuro loco natus, & nonnulli alij, quorum nomina non memorantur, cùm aliter quàm ipſis & genere eorum dignum erat, ſe geſſiſſent, cæterique fuga eorum proditi occubuiſſent, reuerſi, ignominia notati, & magiſtratibus amoti ſunt à Leſco, Iuonis epiſcopi & Hoſtaſij comitis Odrouanſiorum, aduerſæ factionis, ſuaſu & conſilio. Permoleſtè tulit eam notam familiæ ſuæ inuſtā Marcus palatinus Cracouiēſis, (nam Gryphius & ipſe erat) itemque Andreas magiſter & canonicus Cracouienſis, ſuprà memorati Ioannis frater. Itaque cùm clàm contra principem cum cæteris ſuæ factio-

Hēricus Barbatus ad interuertendū principatum concitatur.

nis cōſpiraſſent, Marcus palatinus ad Hēricum Barbatum profectus, perſuaſit homini, vt ad principatum, iure optimo ad ſe pertinētem (quippe qui natu maximus tunc eſſet in familia Criuouſti Boleſlai monarchæ) ſibi vendicandum adſpiraret: operam ad id ſtudiumque ſuum, & maximæ partis procerum equitumque Cracouienſis conuentus, quibus exoſus ſit Leſci dominatus, prolixè ipſi deferens, affirmāsque eum nullo negocio voti compotem fore. Henricus (vt eſt ingenium hominū, quod opes, honores & eminentiam attinet, inſatiabile, & facilè ſperat, creditque quod optat) paſſus eſt ſibi perſuaderi ab homine, quem illuſtri familia ortum, ac ſummo honore fungentem, gratia & authoritate plurimum valere in conuentu

Henrici Barbati expeditio in Cracouiēſem principatum.

Cracouienſi nouerat. Itaque facta de ſuis manu ſatis valida, ſpei plenus, fruſtra reclamante vxore Heduigi, Cracouiam cōtendit. Neque Leſcum molimina Marci, & apparatus Henrici ducis latuêre. Itaq; exercitum quātum poteſt maximum cōtrà comparat, & à Conrado fratre auxilia

Dlubnia ſl.

accerſit. Iam ad Dlubniam amnem vno à Cracouia milliario Henricus cum ſuis copijs peruenerat, cùm de apparatu & exercitu Leſci maiore quàm ſuo, cognoſcit, & maiorem longè quàm Marcus pollicitabatur, difficultatem adipiſcendi principatus reperit. Nec auſus rem prælij periculo committere propter non obſcurum pauorem ſuum, ad Leſcum miſit, tempus locumque & modum colloquij petens. Non abnuit Leſcus, pacis & ipſe amans.

Pax & fœdus inter cognatos principes.

Conuenitur vtrinque pari numero procerum & ſtipatorū, erecto inter caſtra tentorio. Aderat autē & Conradus. Ibi multis vltrò citroque ſermonibus habitis, tandem Iuonis epiſcopi opera maximè pax componitur inter duces. Henricus iure ſuo, ſi quod haberet ad principatum, ſeſe abdicat. Vtrique verò, nunquam ſe alterorum bonis & poſſeſſionibus inhiaturos, ſed commoda honoremque alterorum inuicem curaturos defenſurosque eſſe paciſcuntur. Deinde inuitatus Cracouiam à Leſco Henricus, octo dies ſplendidè & honorificè acceptus atque habitus, qui hoſtis venerat, amiciſſimus diſceſſit. De Marco palatino nihil memoriæ proditum eſt, quid factum ſit. Sed veriſimile eſt, ei Leſcum Henrici opera reconciliatum eſſe. Nam poſt Leſci mortem in eo conuentu, qui de eligendo principe nouo habitus eſt, interfuit, & vxori filioque Leſci non defuit. Eodē tempore maior quoque Polonia non immunis fuit ab inteſtinis diſſidijs & ciuilibus bellis. Nam Vuladislaus, Ottonis filius, cui Sputatori cognomen fuit, nondum egreſſus ex ephebis, æqualium ſuorum ſuaſu & conſilio liberari à tutela patrui Vuladislai Magni, ſiue Laſconogi, & partiri eum ſecum dominatum flagitabat. Cùm non impetraret, co-

Vuladulaus Sputator Caliſsiam intercepit.

acta clàm aliquanta manu, Caliſſiam arcem intercepit. Qua de re certior factus Laſconogus, celeriter cum tumultuarijs copijs nobilium iuxtà ac ruſticanorum accurrit: arcem obſidet, non inſtructam ad longam obſidionem perferendā. Quintumdecimum diem iā durabat obſidio, cùm commeatus obſeſſos deficere cœpit. Quocirca qui in præſidio erant, vitam & incolumitatem pacti, arcem Laſconogo dedidêre. Porrò Sputator per noctem cū ſeptem tantùm comitibus effugit, & ad Leſcum principem Cracouiam, deinde in Vngariam ſe recepit: & ab Andrea rege humanè & benignè acceptus, nouem fermè annos apud eum metu patrui exulauit. Sed hæc aliquanto antè acciderant. Poſt hæc Vuladislaus idem Sputator ſocietate & affinitate clàm per internūcios cum Suentopelco Pomeraniæ præfecto inita, quòd filiam eius Helingam ſiue Helenam

lenam vxorem ducebat, monachi habitu clàm in Poloniam redijt, & Suentopelci

Vſce arx à Vuladulao Sputatore intercepta. Noteſius ſl. Guida ſl.

ope Vſce arcem, cùm duorum fluminū Noteſij & Guidæ allapſu & ambitu, tum manu quoque munitiſsimam intercepit, indeque ſubiectas ac vicinas oras vexare cœpit: prædia patrui, & Mogilnēſe monaſteriū diripuit: complures equites, qui cū Laſconogo ſentiebāt, interfecit: Alberto & Laurentio, Ioannis filijs non obſcuris iuuenib⁹ in primis adiutoribus vtēs. Hæc vbi accepit Laſconogus, validum ex om-

Vſce arcis obſidio.

ni dominatu ſuo conſcribit exercitum: arcem Vſce, cùm difficilis eſſet expugnatu, obſidione cingit, caſtella pluribus in locis extruit: vnde diſpoſiti in ſtationibus milites obſeruarent, ne quid ad obſeſſos importaretur, néue iterum Vuladislaus Sputator manus ſuas effugeret. Vincas, turres, & alia opera ad mœnia agit, & machinis murum nequicquam quatit. Vbi hàc non proficit, diuturna obſidione & fame ad deditionem obſeſſos adigere ſtatuit. Cumque ad medium menſis Iulij à primo vere duraret obſidio, nec obſeſsi è munitione prodirent, negligentius omnia cœpêre agi in exercitu. Rari, atq; ij inermes ferè, atque ebrij quoque in ſtationibus apparere. In caſtris etiam pauci ac diſſoluti obuerſari. Hoc animaduerſo, hi qui obſidebantur, alere etiam ipſi data opera ſimulato metu obſidentiū negligentiam. Die quadam cùm infrequentes admodum ſtationes & infrequentia caſtra ſupernè conſpexiſſet Vuladiſlaus Sputator, celeriter inſtructis in arce ordinibus, cohortatusque paucis milites, apertis portis erumpit: delectaque nullo negocio ſtatione hoſtium, ad caſtra curriculo contēdit. Ibi permagnam in inermibus, & inopinata re perturbatis, ſtragem edidit: donec Laſconogus retractis & animatis ſuis, globoque facto, in cæde exultantes repreſſit, & in arcem compulit. Multos ibi no-

Drobogoſtius Palat. Poſ. occiſus. Vuladulaus Laſconogus victus.

biles & fortes milites, & palatinum Poſnanienſem, Dobrogoſtium Laſconogus amiſit. Quo incōmodo conſternatus, poſtero die obſidionem ſoluit. Diſcedentē Sputator magna iam fiducia ſuarum viriū ſecutus eſt, & multi ad eum à Laſconogo, accepta fama prælij, quæ deteriorem etiam quàm erat rem Laſconogi fecerat,

Vuladulaus Sputator maiorem Poloniā occupat.

deficiebant. Poſnania quoque & Caliſſia, primaria oppida, non grauatè ſeſe ei venienti dedidêre. His tam ſecundis generi ſui rebus Suentopelcus Pomeranorum præfectus, cùm alioqui magnis opibus & facultatibus terra marique partis, & gratia populari tumeret, inſolentior factus, à Leſco principe magnopere contendit, vt

Suentopelci præfecti Pomeraniæ ambitio.

ſe ducis, ſiue principis Pomeraniæ nomine & honore dignaretur, & ſempiternū id ſibi poſterisque ſuis eſſe iuberet, vt ij tamen ſummo Polonorum principi obtēperarēt. Conceſſiſſe id auum eius Criuouſtum Boleſlaum in inferiore Pomerania & Caſſubia Boguſlao gentili ſuo. Refutauit poſtulata Suētopelci Leſcus. Qua

Suentopelci defectio.

repulſa ille accenſus, ad defectionem ſpectare cœpit, neque penſionem annuam de more Leſco miſit. Leſcus igitur cùm conſilium eius non modò hominum ſermonibus, verùm etiam re ipſa deprehendiſſet, communicato cum Henrico Barbato conſilio, Ganſauā, quæ villa eſt Tremeſnenſis monaſterij prope Znenam in maiore Polonia ſita, vniuerſæ Poloniæ

Comitia apud Ganſauam.

comitia ad tertium Idus Nouembris, quę dies Martini ſancti epiſcopi memoriæ dicata eſt, indicit, quaſi de republica ac de componendis inteſtinis ducum maioris Poloniæ diſſidijs: re vera autem, vt Suentopelcum prætextu comitiorum euocatum, ſine armis & bello opprimeret. Subolfecit id Suentopelcus, & vltrò in principem inſidias intendit vnà cum Vuladislao genero: quòd eius quoque iuxtà ac ſuam rem agi, nec minus illius, quàm ſuo periculo comitia illa inſtitui diceret, & ad ſpem ſummi principatus adipiſcendi eum incitaret. Conuenêre ad præſtitutū locum atque diem Leſcus princeps, Henricus Barbatus, Cōradus, Vuladislai duo, Laſconogus & Sputator duces, archiepiſcopus Gneſnenſis, Cracouienſis, Vuratislauienſis, Vuladiſlauienſis, Poſnanienſis & Lubuſſenſis epiſcopi, & electus nuper Plocenſis, magnusque procerum numerus. Porrò Suentopelcus nectebat moras: miſſisque ſubinde per ſpeciem excuſandæ ſuæ moræ hominibus ſtatum omnem comitiorum cognoſcebat, & occaſionē peragendi cogitati facinoris captabat. Cū triduo de pace inter Vuladiſlaos actum atque tractatum eſſet, ac Suentopelci aduentus requireretur, propterea quòd totius conuentus ſententiæ eò inclinabāt, vt ipſe & Pomerani maioribus Polonis de damnis ac detrimentis cum Sputatore illatis ſatisfacerent, quartaque dies curandis corporibus data eſſet, ad balneum ſe Leſcus & Henricus contulêre. Ibi Suētopelcus cum expedita ſuorum manu adeſt: propè enim delituerat, & opportunitatem rei peragendæ didicerat: & in diuerſoria ac tentoria proxima irrumpens, obuios quoſque, rei nouitate attonitos, facilè aut remouet, aut obtruncat: Leſcum quærit: ad balneum, vbi eum eſſe acceperat, contendit. Interim exaudito tu-

multu certior factus Lescus de hostili aduentu Suentopelci, exilit: & equum nactus, cum paucis fugere cœpit. Fugientem Suentopelcus cum plerisque suis persequitur: illum vnum se potissimùm petere, in vno illo capite omnia sibi posita esse dictitans. Vbi effugere Lescus insequẽtium & prementium se manus non potuit, conuerso equo & reuocatis fugæ comitibus, cùm aliquandiu multis & bene armatis nudus penè cum paucis restitisset, fortiter dimicãs apud Marcincouum pagum occubuit. At qui ad perscrutandũ in balneo principem descenderant, in Henricum, qui ætate grauis fugam desperauerat, impetum faciunt. Sed eum aliquot vulneribus debilitatum prostratumque, Peregrinus Veisemburgius, vnus de aulicô ipsius comitatu, corporis sui obiectu protexit, confossusque & concisus deficiente vita super iacentis domini sui corpus se proiecit. Percussores rati vtrunque exanimem, discessêre, & recolligendi sui spacium Henrico concessêre: qui raptim furtimque Vuratislauiam delatus à suis, haud ita multo pòst sanitati pristinæ restitutus, & posteros Peregrini liberatoris sui magnis muneribus & honoribus prosecutus est. Annus, quo hæc acta sunt, fuit à Christo nato 1226. secundum Vincentium: vel, vt vult Dlugossus, 1227. Ex eo tẽpore Suentopelcus pro duce ac domino Pomeraniæ gerere se cœpit. Lesci verò corpus Cracouiam relatum, in basilica magna omnium comploratione sepultum est. Regnauit autem Lescus à morte patris annos triginta tres propemodũ, cùm puer admodum ad principatum euectus esset. Sed in his trigintatribus annis Miecislaus quidem duos ferè, Vuladislaus verò filius eius tres annos, quibus summoto Lesco principatum obtinuêre, sibi vendicant. Per hoc tempus Prussis Masouiam vehementer vexantibus & vastantibus, inops consilij Conradus dux, habito conuentu suorum, tandem Christiano episcopo suggerente & suadente, fratres siue sodales Teuthonicos, & ipsos piam contra barbaros militiam sub titulo S. Mariæ professos (qui paulo antè à Saracenis è Syria eiecti erant) per eum ipsum Christianum Roma acciuit: Chelmnensemque seu Culmensem tractum, & quicquid terræ est inter Vistulam, Mocram, atq; Deruanciã flumina, eis tradidit: his legibus, vt contra Prussos sedulò & summis viribus bellum gererent. Vbi verò eos domuissent, Culmensem quidem tractum redderent: cætera verò quæcunque de barbaris cepissent, arbitrio bonorum virorũ ex æquo secũ, seu cum posteris suis partirẽtur: Polonis ne quam vim aut iniuriam facerent, néue hostes eorum receptarent, aut vllo fauore prosequerentur: contra barbaros autem, & à religione Christiana alienos, vt ipsis, cùm opus fuerit, præstò essent. Si quid horum transgrederentur, pœnæ, quæ contra ingratos est ex iure gentium, subiacerent: hoc est, beneficia accepta amitterent. Hæc ita inter Conradum & suprà memoratos fratres Crucigeros, quorum tunc Hermannus de Salza summus magister erát (sic illi ducem suum appellant) conuenêre, & à Gregorio nono pontifice max. approbata & confirmata sunt: quæ nos è libro vetusto Germanica lingua scripto, q in arce Lubauiẽsi asseruatur, viri pietate iuxtà ac doctrina & integritate summa præditi Stanislai Hosij, dudum Culmensis, nũc iam Varmiẽsis episcopi beneficio eruta & subministrata, bona fide hîc inseruimus. Nam pacta ipsa publicis literarum monumentis cõsignata, partim iniuria temporum & negligentia nostrorũ amissa, partim fortassis etiam studio Crucigerorum suppressa periêre. Friderici quidem secundi Imperatoris diploma sub bulla aurea diligentius ijdem Crucigeri asseruarunt: quo ille confirmauit ipsis possessionẽ terræ Culmensis, & quicquid ij de Prussis postea capturi essent, itemque terram quam eis Conradus dux Masouiæ deinceps adhuc donaturus esset inter Prussiam & nouam Marchiam: quasi verò imperium aliquod atque iurisdictionem Imperator in illis oris haberet, aut habuisset vnquã. Ac terram quidem illam, quæ est inter Prussiam & nouã Marchiam, siue ea Cuiauia, siue Pomerania est, Conradus eis non donauit. Cæterùm Dobrinum, quod Culmensem tractum & Masouiam attingit eis, iure hæreditario filijs suis & vxore assentientibus, concessit. Vxor autem eius fuit Agaphia Russa, siue ea est Agapia, siue Agathia potius. Etenim Russi θ Græcũ, hoc est th, quasi ph siue f pronunciant: vt est videre in Theodoro, quem illi Phedorum dicunt, & alijs similibus. Oscam nostri vocarunt: quæ filia fuit Suentoslai ducis, cuius mentionem superius fecimus. Adiecit etiam militibus illis Crucigeris Guntherus episcopus Plocensis, Gedeoni paulo antè mortuo suffectus, villam cum insula magna in eo ipso territorio, itemque decimas ad episcopam suam pertinẽtes ex ijs agris, quos Germani agricolæ colerent. Quin & collegium Vuladislauiense ius suũ omne in villa Vissin eis concessit, accepta à duce Conrado compen-

Lescus interfectus à Suẽtopelco.

Hẽricus Barbatus à Peregrino Veisemburgio protectus & seruatus.

1227. ann.

Suẽtopelcus dux Pomeraniæ citerioris.

Teuthonicorum S. Mariæ ordo.

Culmensis tractus Teuthonibus cõcessus iure hospitij.

Pacta Conradi cũ Teuthonibus fratribus.

Hermannus de Salza prîmus Magister Teuthonicorum in Prussia.

Stanislaus Hosius episcopus Varmiensis.

Friderici secundi Imperatoris diploma.

Dobrinum donatũ Crucigeris.

θ quomodo Russi pronũcient.

Crucigeris donata.

pensatione. Atque hæc ferè suprà memorato anno Christi 1228. acta sunt. Libet autem hîc adscribere nomina & ordinẽ testium, quibus præsentibus supra ripã Vistulæ ex aduerso Plosci hæc confecta, ac diploma consignatum est. Michael episcopus Cuiauiẽsis, Mikul archidiaconus, magister Ioannes Dobroslaus, magister Petrus, canonici Plocensis ecclesiæ, Gotardus cancellarius, Gregorius succancellarius, Ioannes abbas beati Alberti Plocensis, Venceslaus abbas, Gerardus præpositus, Petrus prior Ciruenensis ecclesiæ, Bogussa Palatinus Masouiæ, comes Arnoldus, Cethegus iudex, Abraam pincerna, Martinus dapifer, Vitus castellanus de Plonsk, Matthæus castellanus de Racianz, Seguta dapifer, Barta succamerarius, Adalbertus castellanus antiquę Vuladislauiæ. Biennio porrò interiecto Nessouiam arcem cum tribus pagis in ditione Cuiauiensi, Cõradus addidit: Christianus verò episcopus omnia, quæ ab eodẽ Conrado in tractu Culmensi acceperat, præter ducenta aratra, & quinque prædia eis concessit: modium tritici, & alterum siliginis de singulis aratris in omni agro Culmensi sibi & posteris suis episcopis quotannis dari pactus. Paulò aliter hæc à Dlugosso memoriæ prodita sunt: sed nos vetusta scripta ac diplomata, q̃ post Dlugossum nostra memoria in archiuũ regium è Prussia relata sunt, quorũque exempla etiam in codice vetusto descripta in arce Heilsbergensi extant, secuti sumus. Ita Crucigeri Teuthones fixis primùm Dobrini domicilijs, Conrado Landisbergio duce, quem Hermannus de Salza ipsis præfecit, magistrumque appellauit, Masouiorum & Polonorum defendendorum, & Prussiæ barbaris eripiendę prouinciam suscepêre: & mox primam in terra Culmensi munitionem in ripa Vistulæ excitârunt, eamque Fogelsangum ab auium cantu, Germanica lingua, dixêre. Inde verò Masouijs adiuuantibus, & voluntarijs multis vndique pietatis ergò accurrentibus, barbarorum excursiones reprimere, & ipsorum agros pagosque vicissim infestare cœperũt. Toruniam deinde, Risembergam, quæ eadem Prabuta est, & alias quasdam arces & oppida non ignobilia paucis annis munierunt. Rogouiam verò, quod Rogoznum est, & Culman, & alias quasdam à barbaris munitas siue interceptas, in potestatem suam redegerũt, & paruo tẽpore magna in illis oris incrementa ceperunt. Per hoc ipsum verò tempus Fridericus Imperator sublatis æmulis, post vexatam Italiam, vix adactus à Gregorio nono pontifice maximo, expeditionẽ in Syriam suscepit. Sed nihil memorabile ibi gessit, nisi quòd Ierosolyma à Sultano ex pacto recepit, regemque eius vrbis ritu solẽni appellari se curauit. Mox reuersum Italici motus excepêre: quos ille quidem placidè composuit, sed Ierosolyma non multo pòst amisit. Titulum tamen eius regni etiam posteri & successores eius retinuêre. Sed nos ad nostra.

1228. ann.

Ciruensco.

Nessouia Crucigeris donata.

Culmẽsis episcop⁹ sua donauit Teuthonibus Crucigeris.

Fogelsang castellum.

Torunia.

Rogozno. Culma siue Chelmno.

Frider. 2. Imper. expeditio in Syriã.

Frideric⁹ Imper. rex Ierosolymorum.

MARTINI CROMERI, DE ORIGINE ET REBVS GESTIS POLONORVM, LIBER OCTAVVS.

BOLESLAVS PVDICVS.

NVLLAM quidem propemodum vim & authoritatẽ Lesci Albi principatus inter cæteros duces Polonorũ habuit: nec ferè is in quenquã, nisi in suæ ditionis homines, perinde atque cæteri, potestatem exercebat: suáne id ignauia & angustia animi, an illorum contumacia, an verò vtroque, non quærimus. Cæterùm pòst mortem eius maior etiam confusio & perturbatio consecuta est, ita vt vix aliquod summi principatus, & communis reipublicę vestigium in Polonia extaret. Nã cùm Boleslaus Lesci fili⁹ puer admodum esset, necdũ aptus administrando per se principatui, excludi eum quidem à principatu non placuit: sed de eius tutela ac de summa rerum nihil constitui publico consilio potuit, cũ proceres inter se dissentirent, & nonnulli Conrado Lesci fratri fauerent, & iure patruum pupilli tutorem esse debere asseuerarent: alij verò, quorum multo maxima pars erat, vnà cum Grimislaua Boleslai matre, & Marco Cracouiensi, atque Pacoslao Sendomiriensi palatinis, profligatos Conradi mores perosi, atque sæuitiam reformidantes, ad Henricum Barba-

Monarchia elanguit.

De tutela Boleslai & administratione principatus cõtrouersia.

Barbatum, ducem Vuratiſlauienſium, tutelam pueri, & adminiſtrationem principatus deferrent. Neque verò illi liberis comitiorum ſuffragijs rem permisêre, ſed armis ac per vim, quaſi oblatam fortuitu prædam, dominatum pro ſe vterque vſurpare aggreſſi ſunt. Itaque comparatis vterque magnis viribus, in Cracouienſem oram inuasêre. Et arcem quidem Cracouienſem Grimislaua cum liberis obtinebat: Henricus verò maiore quàm Conradus celeritate vſus, & procerum fauore fretus, duas extemporè munitiones nouas excitauit, alteram prope Scalam oppidum in colle, quem Prandnicus amnis alluit, alteram ad Mezibozum: easque validis militum præſidijs muniuit, vt inde aduerſariorum conatus retunderet, tractumque illum omnem in poteſtate ſua teneret, nec facilè intercludi à ſua ditione poſſet. Porrò Conradus re cum Teuthonicis Crucigeris, vti modò expoſuimus, conſtituta, omnia ſibi in eo poſita eſſe exiſtimabat, ſi nouas munitiones & præſidia Henrici deijceret, quòd eorum fiducia Cracouienſes ſibi reſiſterent. Itaque ad Scalenſem munitionem oppugnandam contendit. Occurrit ei Hēricus: durum prælium cōmittitur. In quo multis vtrinque cadentibus, Præmiſlus quoque Conradi filius inter primos pugnans interficitur. Quo aduerſo caſu fractus Cōradus, receptui canere iuſſit, & pro victo abijt. Nec multo pòſt ad alteram munitionem duxit, quaſi mutaturus cum loco fortunam, & acceptam ignominiā deleturus. Verùm ibi quoq;, cùm eum Henricus cōſecutus eſſet, apud Vurociriſſum pagum eodem, quo prius, ac deteriore etiam euentu pugnauit. Profligatus autem, in ſyluas & montes proximos, inde verò in Maſouiam ad redintegrandum exercitum ſe recepit. Hēricus verò debellatum iam credens, & quod hyems inſtabat, vt tempori agricolæ ſementem facere poſſent, dimiſit exercitum. Ipſe verò ſine vllo metu cum paucis comitibus in Cracouienſi tractu verſabatur. De quo certior factus Conradus à ſui ſtudioſis, improuiſus cum expedita manu aduolat: Henricumque in Spitcouicenſi villa diuinæ rei vacantem capit, & in Maſouiam aſportat. Hoc poſtea quam accepit Henrici filius Henricus, raptim quantum poteſt maximum conſcribit exercitum, ad liberandum patrem. At Heduigis pia, quæ ab initio futuri, vt credibile eſt, præſcia, viri cōſilium illud de principatu adipiſcēdo nō probarat, tunc quoque dubios euētus belli ſecum reputans, & ſanguinis Chriſtiani atque cognati profuſionem, quæque bellum conſequi ſolēt calamitates & nefanda ſcelera perhorreſcens, iuncto curru in Maſouiam ad Conradum, expeditionem filij anteuertens, excurrit, & oriens deteſtandi atque parricidialis belli incendiū ſapientia ſua reſtinxit. Eius enim precib⁹ atque ſuaſu motus & placatus Conradus, Henricum & cæteros captiuos omnes dimiſit: duasque neptes Henrici ex Hērico filio, filijs ſuis Cazimiro & Boleslao vxores deſpōdit. Henricus autem tutela Boleslai & adminiſtratione principatus, iureiurando interpoſito, ſe abdicauit. Exinde Conradus, nequicquam renitente Grimislaua, Boleslai nomine principatū apud minores Polonos adminiſtrare cœpit. Per quod tempus Præmislus ſiue Ottocarus rex Boemorum vita defunctus, Venceslaum filium, quem viuēs deſignauerat, ac diademate cinxerat, ſucceſſorē reliquit. Nec in maiore Polonia quietæ res per id tempus fuêre. Nam Vuladislaus Laſconogus poſt ſolutā illam Vſcenſis arcis obſidionē, de qua ſuperius mentionē fecimus, ſimilemq; fugæ receptum, coadunatis nouis copijs, & vicinorū auxilijs, recuperare amiſſa, & vlciſci fratris filiū ſtatuit. Nec ille ſegnior, quāuis inferior tunc viribus (quippe qui ſoceri auxilia dimiſiſſet) ad reſiſtendū patruo occurrit, & ſuperioris tēporis ſucceſſu cōfiſus, temerè magis quàm animosè pugnandi copiā fecit, cōmiſſoque prælio fuſus, viuus in patrui poteſtatē venit. Verùm aliquāto pòſt, cuſtodum fauore elapſus, ad Suētopelcum ſocerum profugit. Quem non modò armis atque copijs inſtruxit Suentopelcus, verùm etiam ipſe proſecutus eſt. Ad primum autem aduentum eorum Laſconogus ſuis diffiſus, quos propēſiores in Sputatorem eſſe animaduertebat, non tentata belli fortuna (tametſi ſuperatum prælio nonnulli volunt) ceſſit, & Ratiboriam ad Cazimirum ducem ſe recepit. Vbi cùm in quartum annum exulaſſet, multique è maiore Polonia, quos vel Sputatoris tædium cœperat, vel æs alienum, ſceleriſúe conſcientia, & iudiciorum metus premebat, ad eum conueniſſent, aut per internuncios ſua ei ſtudia ſignificaſſent, magna ſpe rurſus ad recuperandum dominatum adſpirare cœpit. Sed eum fortuna in ipſo curſu deſtituit. Facta enim aliquanta manu Gneſnam, cùm ea venienti portas clauſiſſet, oppugnare adort⁹ eſt, ſperans non illos modò oppidanos, ſed & pleroſque alios, atque etiam nobilitatē ad ſe defecturam. Verùm vbi fruſtra duos mēſes in obſidione Gneſnæ cōtriuit, neq; quiſ-

Bellum ciuile inter Henricū & Conradum duces.

Præmiſlus Conradi filius occiſus.

Conradus bis victus ab Henrico.

Hēricus Barbatus captus à Conrado.

Heduigis Hēricum virū liberat, & pacem inter cognatos duces cōponit.

Affinitas inter Maſouios & Sileſios duces.

Venceslaus rex Boem.

Vuladislaus Sputator pellitur.

Vulad. Laſconogus eijcitur.

Gneſna obſeſſa.

quiſquam [illegible]ninò per id tempus ad eum deſciuit, [illegible] Vuladiſlaum Sputatorem cum Suentopelco & magnis copijs aduētare nunciatum eſt, ſoluta obſidione mœſtus abijt: nec multo pòſt mœrore confectus, Srodæ vitam cum morte commutauit, & in Lubinenſi monaſterio, vel (vt alij volunt) Ratiboriæ ſepultus eſt, vir propter libidines & fœdos mores ſuis exoſus. Hic autem Vuladislaus Stolpenſem ditionem in Pomerania incuria ſua, vel ſanè domeſtico bello implicatus amiſit, ab Eduardo Danorum rege, qui maternum genus ad principes Poloniæ referebat, vi ſubiugatam. Ita quidem Dlugoſſus, inconuenienter, vt videtur, ijs quæ alibi ſcripſit. Nos verò quid ex alijs Scriptoribus ea de re acceperimus, ſuperius in Cazimiro attigimus. Cęterùm per hoc tempus illa ipſa Pomeraniæ pars ſuperbam & iniuſtam externi regis dominationem indignè ferens, ad Suentopelcum Pomeranorum dominum ſiue ducem tranſijt. Nullos autem Vuladislaus Laſconogus reliquit liberos. Itaque eius morte vniuerſa maior Polonia in ditionem Vuladislai Sputatoris recidit. Reperio tamen Boleslaum Leſci filium à Vuladislao (ſed Laſconogone an Sputatore, incertum eſt) anno Chriſti 1228. adoptatum eſſe. Cuius adoptionis diploma ſub ipſius Vuladislai ſigno ac titulo extat in baſilica Cracouienſi. Sputator verò Dei benignitati ſucceſſus ſuos acceptos referens, vt aliquod grati animi documentum in propagando cultu diuino ederet, Olobocenſe monaſterium Ciſtercienſis ordinis virginibus condidit, & locupletauit. Quanquam Virbenta quoque eques Clementis filius nonnihil contulit. Donauit item hic ipſe Vuladislaus, quemadmodum Dlugoſſus memorat, eccleſias Gneſnenſem & Poſnanienſem, & oppida pagoſque earum, etiam quos in poſterum eccleſiæ illæ acquiſituræ eſſent, vacatione omnium laborum atque munerum, & immunitate penſionum, quæ principibus ducibúsue debentur: ad hæc ab omni quorumuis profanorum iudicum, præfectorum, palatinorum, atque adeò ipſorum principum iuriſdictione omnes, quicunque in ditione illarum eccleſiarum eſſent, liberauit. Quanquam hoc prius iam in vniuerſa Polonia Henrici archiepiſcopi opera in conuentu effectum eſſe diximus. Fecit etiam idem Vuladislaus poteſtatem archiepiſcopo Gneſnenſi & epiſcopo Poſnanienſi monetam cudendi, & venandi in ſyluis atque bonis ſuarum eccleſiarum: quod antea nemini præter principem licebat. Crobiam quoque amplum & locupletem pagum, Sulcouam prius dictum, nunc oppidum, Poſnanienſi epiſcopo donauit. Quæ quidem largitiones inuidiam ipſi, iniuſtus verò & ſuperbus dominatus odium etiam apud pleroſque omnes proceres conflarunt, ita vt in eius expulſionem coniurarent, & Henrico Barbato, quem propter Ganſauienſem proditionem & vulnera hoſtem Vuladislaō eſſe ſenſerant, accito, ſe dominatumque omnem dederent. Nec auſus eſt Vuladislaus Henrico cum valido exercitu venienti ſeſe opponere, diffiſus viribus ſuis, & voluntatibus militum. Sed Bnino atque Sremo arcibus, quòd non ſatis munitæ eſſent, crematis, Gneſna verò firmo præſidio munita, ad Suentopelcum ſocerum confugit. Henricus verò munitionibus pleriſque omnibus atque oppidis facilè potitus, Bninum quoque & Sremum refecit, & præſidia opportunis locis impoſuit, eiſque Boriuoium nepotem ſuum ex filia Adleida, Dipoldi marchionis Morauiæ filium, præfecit. Ipſe reliquas copias domum reduxit, domeſticóne aliquo bello reuocatus, an vindicandæ tutelæ Boleslai pueri, & adminiſtrationis principatus gratia, non conſtat. Vindicauit quidem certè vtrumque, priuſquam ad ſubiuganda reliqua, quæ in fide Vuladislai perſtiterant, reuerteretur. Nam vt Conradus dux Maſouiæ, concedente & abdicante ſe Henrico, quemadmodum ſuperius narrauimus, pro tutore & principe gerere ſe cœpit, Iuo epiſcopus Cracouienſis, ſiue Henrici voluntate, ſiue ſua ſpōte & metu odioque Conradi, cui aduerſatus erat ſedulò, profectus ad pontificem maximum Gregorium eius nominis nonum, cum quo adoleſcens in Academia Pariſienſi coniunctè & familiariter vixerat, acceptusque ab eo Peruſiæ honorificè, relaxationem per vim exacti iuriſiurandi Henrico impetrarat. Et proximus iam erat pubertati Boleslaus, & à Conrado patruo alienus, in Henricum prono ſtudio pariter cum matre ferebatur, ſiue adeò ſui iam iuris eſſe cupiebat. Hæc vbi non obſcuris indicijs atque ſignis intellexit Conradus, Boleslaum vnà cum matre per ſpeciem colloquij euocatum capit: Cirſcumque, quæ arx eſt in Maſouia, aſportat, ac de necando puero cogitabat. Deinde mutata ſententia, ſuaſu Vuladislai Sputatoris, & Marci palatini Cracouienſis opera, in Secechouienſe monaſterium,

Vuladislai Laſconogi mors.

Pomerania Slupenſis ſiue Stolpenſis amiſſa, & à Suentopelco recepta.

Boleslaus Pudicus à Vuladiſlao adoptatus.

Olobocenſe monaſteriū.

Gneſnenſis et Poſnaniēſis eccleſiarum immunitas & prærogatiuæ.

Eccleſiarum Polonicarū immunitas.

Monetæ cudendæ, et venandi ius.

Crobia epiſcopo Poſn. donata.

Polonia maior ad Henricum Barbatum defecit.

Bninum & Sremum arces incenſæ, & refectæ.

Boriuoius nepos Henrici ducis.

Poloniæ minoris motus.

Iuo epiſcopus ad Pontificem profectus.

Abſolutio à iureiurando.

Boleslaus Pudicus captus à Cōrado, & elapſus. Cirſcū arx.

rium, quod in tractu Sendomiriensi supra Vistulam situm est, eos transtulit, & asseruari iussit. Ipse verò cum nonnullis ducibus finitimis, & cum nouis hospitibus ac defensoribus Crucigeris, expeditionem in Prussiam fecit, hostilemque regionem longè & latè igni ferroque vastauit. Dum autem Conradus eo bello distinetur, interim Boleslaus cum Grimislaua matre, opera abbatis Nicolai Franci, partim corruptis, partim inebriatis & sopitis custodibus, intempestæ noctis silētio dispositis clàm equis effugit, Zauichostoque & Sendomiria potitus, nō ausus est tamen vsquam in sua ditione consistere, propterea quòd præcipuis arcibus Conradus Masouios suos præfecerat: sed in Silesiam ad Henricum profectus est. Venientem humanissimè, vt par erat, Henricus accepit, & consolatus est: comparabatque exercitum, quo eum reduceret, Conradumque eijceret. At Cracouiensis conuentus ordines, cognita Boleslai fuga, & apparatu Henrici, non obscurè illis fauere, & in Conradum conspirare. Erat in Sendomiriensi tractu Boleslaus Conradi filius, siue à patre, ad Prussicum bellum proficiscente, ne quid fortè ipso absente nouaretur, cum imperio relictus, siue tūc primùm accepto de fuga Boleslai Pudici (iam enim sic eum appellemus, quo dilucidior fiat historia) ac de motu Sendomiriensium atque Cracouiensium nuncio, aduolârat: nihil enim de eo certi habemus. Is igitur facta manu suorum, crudeliter in eos, quos aduersæ factionis esse didicerat, imò verò promiscuè, nulloque amici & inimici discrimine cædibus & incendijs debacchabatur: & Visliciæ belli sede constituta, in Cracouiensem oram populabundus excurrebat. Porrò aduersarij Villiciense territorium vicissim infestabant. Venit tandem cum valido exercitu Henricus, Boleslaum Pudicum secum ducens: ac decedentibus metu Masouijs, magno omnium ordinum consensu atque alacritate susceptus est, & Cracouiensem Sendomiriensemque oram omnem facilè in suam redegit potestatem. Et quoniam permagnos sumptus fecerat, paternus autem Boleslai thesaurus à Conrado direptus erat, Cracouiensem quidem ditionem vnà cum principatu summo, permittente Boleslao, Henricus sibi retinuit, Sendomiriensem verò ei concessit. Cùm autem is non satis tutò se in vicinia Conradi esse existimaret, Scalam Præginensem arcem cum territorio in Cracouiensi tractu, ab Henrico, vbi cum matre vitam degeret, impetrauit, & quinquennium fermè ibi vsque ad Henrici obitum exegit. Atque eo quidem anno, qui fuit post Christum natū 1234. Conradus à Prussica expeditione reuertens, satis habuit exortum domi inopinatum bellum propulsare. Siquidem Misnensis Marchio, cùm ipse quoque piæ aduersus barbaros Prussos militiæ nomen dedisset, Ploscum arcem eius interceperat, incertum cupiditatène ductus, an iniuria prouocatus. Sed eum Conradus cum filijs mox eiecit, multis de exercitu eius cæsis, multisque cum basilica in quam confugerant, crematis. Insequenti verò æstate Conradus in Henricum arma mouit, & proceres Cracouienses atque Sendomirienses nequicquam ad defectionem solicitauit. Cùm autem omnes à se alienos esse animaduerteret, admouens exercitum propius Cracouiam, Scarbimiriense & Prandocinense templa, & monasterium Andreouiense communiuit, præsidijsque firmauit. Deinde Cracouiam oppugnare adortus, in radice montis, cui arx imposita est, & ad mœnia vrbis castrametatus est, templumque diui Andreæ, quod tunc suburbanum erat, castelli loco communiuit, primus Polonorum ausus Deo consecrata templa impijs armis profanare. Habebat quidem Henricus magnas copias, sed tamen vniuersæ dimicationis discrimini rem non committebat, facilius & minori incommodo bellum ducēdo debellari posse Conradum existimās, propterea quòd sibi domi bellum gerenti rerum omnium copia suppetebat, hosti verò longius frumētari & pabulari, aut domo supportare cõmeatum non sine periculo necesse erat, cùm subinde dispositę ab se turmę ex insidijs in pabulatores & frumentatores impetum facerent. Qui verò in præsidio Cracouiæ erant, omnes oppugnantium conatus frustrabantur. Itaque Conradus his difficultatibus implicatus, vastatis agris, incensis pagis & villis, non modico etiam vicissim detrimento accepto, in Masouiam redit. Neque tamen præsidia de quatuor, quibus diximus, locis deduxit. Verùm ea pòst Henricus, extructis & munitis è regione castellis, in angustum redegit. Illud verò quod in templo diui Andreæ erat, longa obsidione ad deditionem compulit, & aduersarios incolumes decedere permisit. Agi deinde à proceribus de pace cœptum, conuentūque: vt Henricus iuxtà atq; Cōradus tutela & principatus gubernatione se abdicarent,

Prussia vastata à Masouijs et Crucigeris.
Cracouiensis nobilitas aliena à Conrado.
Boleslai Masouij crudelitas.
Henrici Barbati expeditio in minorem Polon.
Henricus principatum tenet.
Scala Prægensis arx.
1234. anno.
Ploscum à marchione Misnensi interceptū, & recuperatum à Conrado.
Cōradi expeditio in Cracouiensem oram.
Cracouia obsidetur.
Conradus re bus infectis discedit.
Pax inter duces.

rent, præsidia deducerent: ac Boleslai Pudici, qui iam pubescebat, arbitrio permitterent, vtrum ipse sibi curatorem sumeret, cuius consilijs in administrando principatu niteretur. Facta potestate euestigiò is patruo præterito, Henricum sibi delegit. Molestè id tulit Conradus, verùm tamen præsidia ex pacto deduxit. Et desponsas pridem filijs suis Henrici neptes, Cōstantiam quidem natu maiori Boleslao, Gertrudim verò Cazimiro vxores accepit, partitus inter eos, ac tertiū Ziemouitū dominatū suum, quibus quisq; post se dominaretur, ne quid dissidij se defuncto inter eos oriretur. Ipse verò quoad vixit, nihilominus omnia administrauit. Vnde fit verisimile, post Miesconis, siue Miecislai cui Cossisconi cognomentum fuit, interitum hanc diuisionem factam esse, quamuis de eo posterius Dlugossus memoret. Scribit autem, eum cùm Cuiauiæ dominatum à patre accepisset, & inopum, viduarum ac pupillorum bona diriperet, indeque quodam tempore conuiuium multis inuitatis præberet, ab ingenti multitudine murium inuasum, & frustra naui fugientem, muribus etiā per aquas eum persequentibus, miserabiliter perijsse, exemplo futurum posteris, ne se rapinis, iniurijs & sanguine miserorum hominum saginent. Hoc tempore Cazimirus dux Oppoliensium & Ratiborensium Miecislai filius vita excessit, & Miecislaum atque Vuladislaum filios ex Venceslaua vxore susceptos reliquit. Quorum Miecislaus cùm Iuditham Cōradi Masouiæ filiam vxorem duxisset, sine liberis decedens, fratrem habuit successorem. In Vngaria verò Bela eius nominis quartus Andreæ patri in regno successit. Facta pace cum Conrado Henricus, quamuis principis ac ducis Cracouiēsis & Sendomiriensis titulo abstineret, tamen suo nutu eas regiones gubernabat, & magnam redituum partem non inuito Boleslao accipiebat, vt sumptus in bellum factos compensaret. Et rectè vtiliterque multa de consilij sententia constituit: leges quasdam improbas & pestilentes, quę auxiliares, virginales, & viduales dicebantur, sustulit: meliores nonnullas sanxit: ecclesiarum immunitates confirmauit: magistratus bonis & industrijs viris mādauit: in maleficos & calumniatores seuerè animaduertit. Opatouiā verò oppidum cum sexdecim pagis, amotis inde templarijs, in quorū ditione fuerat, Lubussensi episcopo iure sempiterno adiunxit, & addixit, assentiente Boleslao. Quin & in Silesia Borcum oppidū & territoriū, & in maiore Polonia postea Cazimiriam, cum quatuordecim pagis atq; decimis, eidem episcopo donauit. Quod quidem ille miseratione episcopi fecisse videri potest, propterea quòd ei Lādigrauius nescio quis aliquanto prius arcem Lubussensem cum oppido intercepisset, quemadmodum Dlugossus memorat. Idem autē non multo post prodit, à Vilebrando Magdeburgensi archiepiscopo eā ipsam munitionē expugnatā esse, propterea quòd is ab Henrico quarto Imperatore Roman. olim cum Criouousto Boleslao bellum gerente, eam captam, & ecclesiæ suæ donatam esse diceret. Verùm ab Henrico Pio postea, cùm is patri Barbato successisset, recuperatam esse. Quæ quidem inter se non satis congruunt: nisi hanc archiepiscopi Magdeburgensis inuasionem in Lubussum ad superius tēpus retrahamus, eandemq; esse putemus cū illa Landigrauiana, qui archiepiscopo eam munitionē quæsiuisse, vel sibi quæsitā, illi ex pacto tradere potuit: atverò post priorem illam interuersionē ab Hērico Barbato recuperatam fuisse existimemus, & pro ea Henricum illa, quæ dudum commemorauimus, episcopo Lubussensi in compensationem dedisse, statimq; eam rursus amisisse. Nunc quidem oppidum id est in ditione marchionis Brandeburgensis. Fieri autem potuit vel librariorum, vel ipsius Dlugossi errore, vt Landigrauium scriberet pro marchione, quem Germani Margrauium vocāt. Cæterùm illud longè etiam inconuenientius, quod idē Dlugossus vigintisex annis ante illa Landigrauij tempora, Boleslaum huius Henrici filium prodigum & luxu perditum Marchioni Brandeburgensi illud ipsum territorium vendidisse, & ex eo tempore à Polonia alienatum fuisse scribit. Quo quidem tempore necdū Henricus patri successerat, neq; scio an iam tum vxorem habuerit. Quin vnicum is filium reliquit moriens, Henricum, non Boleslaum. Sed non vnum hoc est Dlugossi peccatum in huius temporis historia. Sic enim ferè hic omnia confudit & implicauit, vt in veritate & ordine rerū explicando, Delio, quod in prouerbio dicitur, natatore opus sit. Verùm de Lubussi alienatione nos inferius ex eodem Dlugosso referemus. Nunc ad curriculum reuertamur, si pauca prius de Iuone episcopo prętermissa resumpserimus. Is igitur cùm in contentione de loco cum Laurentio Vuratislauiensi episcopo (qui postea ex rosarum odore decessit) in synodo prouinciali venisset,

Miesco Cossisco dux à muribus absumptus.
Cazimiri Oppoliensis mors & filij.
Bela quartus rex Vngariæ.
Henrici Barbati acta.
Leges malæ abrogatæ ab Henrico.
Opatouia Lubussensi episcopo donata.
Borcum & Cazimiria eidem donata.
Dlugossi perplexitas.
Cracouiensis & Vuratisl. episcopi contentio de loco.
Laurentius episcopus rosarum odore extinctus.

nec ei, quamuis probāti p̄rogatiuā suam sedis Apostolicæ diplomate, Vuratislauiensis cederet, profectus iterū ad Pontificem max. quo tempore Conradus dux Masouiæ principatum administrare cœpit, quemadmodū superius attigimꝰ, metropoliticam dignitatem Cracouiēsi ecclesiæ, quam Lampertus Zula episcopus ante centum quinquaginta annos negligentia sua amiserat, recuperauit. Verùm cùm Romam religionis ergò Perusia (vbi Pontificem conuenerat) profectus esset, reuertens æstate media, æstu & itineris labore confectus, in morbum incidit: ex quo non multò post prope Mutinam decessit, cùm duodecim annis episcopus fuisset. Cuius corpus postea Cracouiam à Dominicanis fratribus relatū, & in ipsorum templo conditum est. Nec postea curæ fuit successoribus eius episcopis, vt metropoliticum honorem resumerent. Pallio quidem margaritis distincto etiam nunc ij sacris operantes, more archiepiscoporum vtuntur. Nisi fortè hoc solùm ius pallij tunc impetrauit Iuo. Apud basilicam sanè nullum extat eius rei monumentum. Vacauit autem Iuone mortuo, cathedra Cracouiensis biennio, propterea quòd Vislaus Coscelecius canonicus gente Zabauius, & magister Andreas Gryphiꝰ Scholasticus Marci palatani Cracouiensis filius, qui cum Iuone in Italiam profectus erat, de ea litigarent: hic quidem prouisione Pōtificis max. ille verò legitima electione nixus. Ad extremum peruicit Henricus Barbatus, vt Vislao eam Pontifex adiudicaret: Andreas verò postea post Petrū Plocēsis episcopus factꝰ est. In interregno autem illo, vt ita dicam, basilica Cracouiensis fortuito incēdio in turri, quæ ex testamento Iuonis plumbo tegebatur, excitato conflagrauit. Quam Vislaus postea instaurauit, & alteram quoque excitauit. Nunc iam ad maiorem Poloniam reuertamur. Dum Henricus de tutela Boleslai & principatu cum Cōrado belligeratur, Boriuoius, qui ab eo cum præsidio in maiore Polonia relictus erat, cępit abuti potestate sua. Etenim cū fines bonorū episcopi & ecclesiæ Posnaniensis inuaderet, nec alijs iniurijs abstineret, ac Paulꝰ episcopus Posnaniensis ex cōdicto Sremū ad eum venisset, vt certorum hominum arbitrio ijs de rebus cū eo transigeret, captꝰ ab eo, & in vinculis habitus est. Verū non impunè ei cessit violasse sacrosanctam episcopi maiestatem. Nam & episcopus, cùm fortè euasisset, è cœtu Christianorū eum eiecit, & Vuladislaus Sputator cū p̄datoria manu, qua agros aduersariorū & oppida vexabat, noctu à custodibus in arcē Sremēsem intromissus, ipsum cū Sēdiuoio, nobili & potēti equite, multisq́; alijs militibus, q̄ ad primū tumultū nō diffugerant, obtruncauit, arcemq́;, ne receptaculum deinceps hostibus suis esset, exussit. Tametsi Dlugossus velle videtur, alium ab illo, cuius superius mentionem fecimus, hūc fuisse Boriuoium, Polonum equestri familia ortū. Henricus cognitis ijs, quæ in maiore Polonia gerebantur, à Cracouiensibus rebꝰ eò cōuersus, vt Vuladislaū reprimeret, neq; vllam ei munitionē, ex qua bellū renouare posset, reliquā faceret, exercitum conscribit, & ad Gnesnam, q̄ adhuc Vuladislai pręsidio tenebatur, ducit. Materia ferè & roboribus Gnesna munita erat antiquitus, sed egregiè tamen à militibus Vuladislai defendebatur, multique oppugnantium, cùm sub mœnia successissent, saxis atq; alijs telis, aut contis etiam supernè icti cadebant. Erumpendo item sæpius obsessi, obsidentes magnis incommodis afficiebant, ita vt iam segnius munia sua obirent, & machinæ quædam ad expugnationē excitatę (quas tamen bombardas fuisse, quæ posterius inuentæ sunt, credere non libet) suóne vitio collapsæ, an hostium vi disiectæ, ruinam fecêre. Quibus incommodis permotus Henricus, & ad Silesicæ suę ditionis res componendas reuocatus, soluit obsidionem, & ad extremas ditionis suæ Silesicę oras contendens, in itinere apud Crosnam grauiter ægrotare cœpit: nec multo pòst ritè sacris mysterijs procuratus, diem clausit extremum anno Christi 1238. Cuius corpus ad Trebniciense monasterium ab Henrico filio, cui Pio cognomen datum est, relatum, honorificè sepultū est. Nam Heduigis vxor in illo ipso monasterio degens, neq; ægrotū visere, neque mortui funus deducere, aut obuiam ei prodire voluit, ne quo rerum humanarum cōmercio animus eiꝰ à diuinis auocaretur. Quinetiam cæteris, viris iuxta à mulieribus plangentibus & lamentantibus, sola moderatè coniunctissimi mariti mortē tulit, impium esse voluntati diuinæ aduersari, dictitans. Ac ne viuētem quidem illum sępe adijt, nisi fortè vt egenis & iniuria affectis opitularetur. Communi enim consensu totos ferè triginta annos disiūcti & cōtinentes vixēre. Ex quo tempore Henricus barbam promisit, atque inde Barbatus vocitatus est. Eo defuncto, adspirare rursus Vuladislaus ad amissum dominatum cœpit. Sed abhorrentibus ab eo voluntatibus omniū, præter paucos, & Henrico Henrici Barbati filio fauentibus, fidemq́; suam obligantibus, mẹrore ac dolore animi in grauem morbum incidit, cùm apud socerum esset in Pomerania: & paucis diebus moritur, relictis Præmislao & Boleslao, qui postea Pius dictus est, filijs. Corpꝰ eius Posnaniam relatum, permittente Hērico Pio, in basilica (nam ita mandârat moriens) sepultum est. Post eius mortem Naclense & Vscense territoria cum arcibus suis in fide filiorū eius permansêre. Gnesna verò deditione facta in potestatem Hērici venit. Cęterum Conradus Masouię dux, Henrici morte rursus in spem Boleslai Pudici fratris filij opprimendi erectus, vexare ditiones eius clandestinis latrocinijs, ac mox etiam apertis excursionibus cępit. Ad cuius conatus reprimēdos Boleslaus, vt externa quoque auxilia sibi adiungeret, ad Belam quartum Vngarorū regem legatos misit: cuius legationis principes fuêre, Clemens Clementouius castellanus, & Ianussius palatinus Cracouienses: noua cum eo fœdera icit, siue adeo antiqua firmauit: filiam eius Kingam, quæ & Cunegundis dicta est, anno Christi 1239. vxorem duxit, puellam moribus & sanctimonia vitę nobilem. Dos ei quadraginta millium mercarū fuit. Tali autem coniuge beatus Boleslaus, tamen primis nuptiarum diebus eam non attigit. Inde confirmata postea consensu mutuo religione, ambo perpetuam vouêre continētiam. Hinc Boleslao Pudico cognomē inditū. Post hæc autem fœdera & nuptias Cōradus Boleslaum bello lacessere ausus non est. Verùm Bydgostiam arcē in Cuiauia, quæ ciuili illo inter ipsum & Henricum bello vigente à Suentopelco Pomeranorum domino intercepta erat, in potestatem suam redegit. Nec tamē quieuit Suētopelcus: quin postea tumultuaria excursione Inouuladislauiam oppidum, compluresque pagos circumcirca ferro & igni depopulatus est. Porrò à Prussis quietior iam erat Conradus. Nā ij Crucigerorum & voluntariorum quorundam Teuthonū ducum, atq; etiam Pomeranorū armis fracti, & in angustū redacti erant. Cæterū domi nō perinde tranquillas res habuit. Atq; id quicquid erat mali sua sibi temeritate & furore præcipiti, falsa suspicione inflammato, accersiuit. Profectꝰ erat Cazimirus filius eius Vuratislauiam, vt sponsam & affines suos viseret: captusque cōsuetudine sponsæ, diutius ibi, neq̄quam reuocante patre, commoratus est. Suspecta res ea Conrado, vt est fere suspicax & sollicita tyrannis, esse cœpit, verito, ne q̄ filius cum Henrico socero (viuebat enim adhuc) contra se & fratres suos consilium iniret. Neque enim adhuc Hērico, quamuis reconciliato, ac duplici affinitate secum cōiuncto, credebat. Erat cum Cazimiro Ioannes Ciapla iuris peritus, Vuladislauiensis & Plocensis Scholasticus, atque Ducalis cācellarius, custos & moderator adolescenti à patre datus. Eū igitur Conradus, quasi conscium, siue adeò authorem consiliorū filij, literis reuocauit: captumque causa nō cognita in carcerē coniecit, ac mox quęstionibꝰ subiectū, eodem furore in patibulum egit. Cuius cadauer cùm Dominicani fratres (quos Ploscum Conradus ante aliquot annos, cōdito eis monasterio, induxerat) deposuissent, & Christiano ritu funus deducerēt, Agathia Cōradi vxor mariti furori suffragata, ereptū, & in plaustro duobus bubus contumeliæ causa vectū, noua furca ad id ex tempore ad ædem atq; monasterium Dominicanorum ex aduerso basilicæ erecta, iterum appendi iussit. Nec tamen deterriti sunt fratres Dominicani, quo minus iterū id deponerēt, atque honorificè sepelirent. In quo quidē euidenter diuina iusticia apparuit, scelesta & sacrilega tyranni manu ad vltionem patrati prius à Ioāne illo sceleris vsa, propterea quòd is iniustæ & nefariæ Cristini palatini necis author, aut sanè incentor fuerat. Et sanè huiusmodi ferè „ sunt susurronum ac delatorum, quibus „ aulæ & aures principum patent, exitus. „ Hoc verò Conradi facinus, & patratum in sacerdotem Dei parricidium Andreas Plocensis episcopus, Marci palatini Cracouiensis filius, vindicare ausus non est, ne quid & ipse à tyranno pateretur. Cæterùm Petrꝰ archiepiscopus Gnesnensis, cuiꝰ genus & familia nō memoratur, re cognita maiore animo vniuersæ Plocēsi diœcesi sacris interdixit. Quamobrē excāduit quidē primùm Conradus, verū pòst ad se reuersus agnouit culpā, & Lēciciam ad archiepiscopū, vt ille iusserat, venit: de admisso scelere eiꝰ arbitratu satisfecit: Louiciam villā cum circumiacentibꝰ syluis sanè q̄ vastis archiepiscopo Gnesnensi sempiterno iure donauit, ea lege, vt is Plocēsis canonici ius semper obtineret, & marcam auri duci Masouiæ eorum bonorum nomine quotannis penderet. Hæc nos quidem è Dlugosso ferè. Cæterum dum opus quartæ huic æditioni præparatur, vir non vulgari eruditione præditus, Stanislaus Crasinius iureconsultus & Archidiaconꝰ Cracouiensis, Frā-

Cracouiensi episcopo metropolitica dignitas reddita, nec tamen retēta.

Iuonis episcopi Cracouiensis mors.

De Cracouiensi episcopatu.

Vislaus episcopus Cracouiensis.

Cracouiēsis basilica arsit.

Poloniæ maioris motus.

Boriuoij impotentia & cædes.

Paulus episcopus Posnaniensis captus.

Vulad. Sputator Sremēsem arcē recepit.

Hērici Barbati expeditio in maiorē Poloniam.

Gnesna oppugnata nec tamē expugnata.

Henrici Barbati mors. 1238. ann.

Heduigis res humanas despexit.

Henrici Barbati cū Heduigi vxore continentia.

Henricus quare Barbatus dictus est.

Vuladislaus Sputator mortuus. Vuladislai filij.

Henricus Gnesna potitus.

Conradus vexat terrā Sendomiriēsem.

Boleslai fœdus & affinitas cū Bela Vngarorū rege. 1239. ann.

Cunegundis vxor Boleslai Pudici.

Coniuges cōtinentes.

Boleslaus vnde vocatus sit Pudicus.

Bydgostia intercepta, & recepta.

Suentopelcus Cuiauiam populatur.

Prussorū vires fractæ à Teuthonibus.

Ioannes Ciapla Scholasticus Plocēsis à Conrado suspensus.

Calumniæ pœna.

Interdictum archiepiscopi in Plocensi diœcesi.

Conradi pœnitentia.

Louicia archiepiscopo donata.

Archiepiscopus Gnesnensis canonicus Plocensis.

Stanislaus & Franciscus Crasinij fratres.

ciſci Procancellarij Regni, ac deinde Epiſcopi eiuſdem eccleſiæ, amiciſſimi noſtri, nõ ita pridem vita defuncti frater, cõmunicauit nobiſcũ, excerpta quædã lectorũ à ſe authenticorum diplomatum Innocentij ſecũdi Papę, Cazimiri magni regis, & Ziemouiti Troideni Maſouiæ ducis. Inde è pontificia quidem bulla comperimus Louiciam cum decimis, villis, incolis, venatione, & omni prorſus iuriſdictione ſeculari amplius centum annis ante hoc tempus Archiepiſcopo Gneſnenſi attributam, & ab ipſo pontifice confirmatam fuiſſe. Cazimirus verò magnus memorat, ſe vidiſſe literas Honorij tertij Papę, quibus is ad petitionem Leſconis Cracouiæ (verbis diplomatis vtor) Conradi Maſouiæ, Vuladislai de Caliz, & Cazimiri de Opolie ducũ, iura, libertates & poſſeſſiones Louicienſis diſtrictus terrę Maſouiæ confirmat, ipſumque diſtrictum cum omnibus villis & poſſeſſionibus ab omni iuriſdictione & dominio quorumlibet principum penitus liberat. Vnde cõiecturã capimus, cùm ius Louicienſis territorij longè ante Conradum ducem & cædem Ciaplæ ad Archiepiſcopũ Gneſnenſẽ ꝑtinuiſſet, & à ducibus Maſouię locorũ illorũ dominis, nihilominus ꝑ vim is dominatus vſurparetur, Conradum Ciaplæ Scholaſtici cæde, diriſque Petri Archiepiſcopi perculſum, tum demũ Louiciã ipſi Archiepiſcopo diplomate ſuo ex integro donaſſe, eaq; ꝓrſus deceſſiſſe. Atque id aliquanto ante, quàm nos dudum, Dlugoſſum ſecuti, retulimus factũ, & ab Honorio petentibus cum Conrado ducibus dudum memoratis donationẽ illam, diſſimulata eius cauſa, confirmatã eſſe. Ante hoc enim tempus, quod modò perſequimur, Honorius & duces illi, excepto Conrado, viuere deſierunt, quemadmodum ſuis locis indicauimus. Porrò Troidenus longè poſt, ampliatis Archiepiſcopo territorij Louicienſis immunitatib9 & prærogatiuis, villam inde pro ſe & ſucceſſoribus ſuis in ducatu Sochacioruienſi in ſignum dominij, concedente Iaroslao Archiepiſcopo, ſe detraxiſſe, & penſionem anniuerſariam vnius marcæ auri, ſiue tredecim marcarum groſſorum, pro qualibet marca 48. groſſos computando (ſic enim habet diploma) ſibi & filijs atque nepotibus ſuis dependendam impoſuiſſe teſtatur. Sed eam penſionem Cazimirus tertius Rex in perpetuum Archiepiſcopis remiſit & abrogauit. Verũ nos ad Conradum & curriculum noſtrũ reuertamur. Non ſolùm autem Archiepiſcopo Gneſnenſiq; eccleſiæ, verùm etiam Vuladiſlauienſi & Plocenſi is multa largitus eſt. Atque ita Archiepiſcopus interdictum ſuum relaxauit, & Conradus dux à delegatis Pontificis maximi Gregorij IX. epiſcopo Vuratislauiẽſi, & Scholaſtico Cracouienſi à crimine abſolutus eſt, cũ ea quæ archiepiſcopo, & Vuladislauienſi atque Plocenſi epiſcopis receperat ac donarat, vnà cum filijs ſuis confirmaſſet. Id adeò 1240. Chriſti anno actum eſt. Circa hæc tempora Boleslaus Pudicus, matris precibus adductus, cœnobium Cracouiæ ſodalitati diui Franciſci Aſiſinatis, nouo tunc inſtituto viuenti, Praga accitæ, condidit: itemque Pompo ſecundus magiſter Crucigerorum Toruniæ: nec ita multo antè Theodorus palatinus Cracouienſis gente Gryphius, qui Cedro vulgò appellatus eſt, in pago Sciricio monaſterium Ciſtercienſibus monachis excitauit & locupletauit: qđ in Ludimiro hęreditario pago Carpatho mõte pri9 ędificauerat: verùm trãsferre coactus eſt, quòd locus ille in confinio Vngarorũ ſitus, infeſtus eſſet latrocinijs. Cuius monaſterij reditus Vislaus & Prendota epiſcopi Cracouienſes attributis decimis quibuſdam auxerunt. Broniſius etiam comes gente Vienauius, cuius inſigne eſt caput biſontis, in pago ſuo hęreditario Goſcicouo in Poſnanienſi diœceſi ijſdẽ Ciſtercienſibus monaſteriũ condidit, quod Paradiſi nomine tunc dici cœptum, etiam nunc eam appellationem retinet. Nec ita multo antè, Breſcenſe etiam monaſterium ſupra Viſtulam quinto à Cracouia miliario, Præmonſtratenſibus monachis ab Iuone epiſcopo Cracouienſi conditum, poſſeſſionibusque ac decimis dotatum eſt. Conſecutum eſt deinde tẽp9, quo Polonia tota, dudũ inteſtinis motibus atque ciuilibus bellis exagitata, ferarum etiã barbararumque gentium quaſi inundatione quadam noua, miſerabiliter diuexata & afflicta eſt. Tattari nanque Ruſſia, quemadmodum ſuo loco narrauimus, peruaſtata, & maxima ex parte ſubiugata, anno Chriſti 1240. Sendomirienſem tractum in Polonia Ruſſiæ finitimum magno impetu inuaſerunt, exuſtaque arce Lublinenſi omnem illam regionem vſque ad Viſtulam longè lateq; depopulati, Zauichoſtum etiam arcem in ripa Viſtulæ ſitam, incenderunt: indeque in Ruſſiam reuerſi, depoſita tuto loco prędа, quam ingentem abegerant, & aſportarant, curriculo in Poloniam hyberno tempore reuerſi ſint, tranſmiſſoq; Viſtula flumine glacie concreto, Sendomiriam expugnauêre: Copriuuicẽſe monaſterium,

Louicia quãdo Archiepiſcopo Gneſnenſi donata.

1240. ann.

Franciſcani ſodales.

Pompo ſecũdus Magiſter Teuthonicorum in Pruſſia.

Sciricienſe monaſteriũ.

Paradiſi monaſterium.

Breſcenſe monaſteriũ.

Tattari vaſtant Poloniã Anno 1240

Tattari Poloniam vaſtant.

Zauichoſtũ incenſum.

Sendomiria expugnata.

quod etiam Pocriuunicenſe appellatur, diripuêre: vtrobique præter ciues magnam agreſtium & nobilium multitudinem, quæ illuc confugerat, vnà cum monachis interfecêre: progreſſique longius nemine prohibente per Viſliciam Scarbimiriam vſque, quod oppidum ſeptem milliarijs abeſt à Cracouia, peruenêre. Inde verò in capite quadrageſimæ anni ſequentis omnis generis præda onuſti, ingentem etiam hominum vtriuſque ſexus forma & ætate florẽtium, multitudinem loris adſtrictã in morem pecudum præ ſe agentes reuertebantur. Continebat ſe Boleslaus princeps Cracouiæ ſimul cum matre, nuſquã auſus tantę hoſtiũ multitudini ſeſe opponere. Cęterũ Vulodimirus palatinus Cracouienſis coacta aliquãta manu inſecutus abeuntes, apud Turſcum pagũ vno à Polanecia oppido miliario ſtatiua habentes, ex improuiſo adortus eſt, & magnam in perturbatis & inopinata re perterritis initio, ſtragẽ edidit. Verùm poſtea Tattari animaduerſa noſtrorum paucitate, facilè multi paucos, & multa cæde fatigatos, ſuperarunt, & cæſis nonnullis, reliquos in fugã verterunt. Neque tamen longius inſequi fugientes auſi ſunt, veriti ne in inſidias præcipitarentur. Interim autem dũ pugnabant Tattari, captiui diſciſſis vinculis in proximas ſyluas effugerunt. Porrò Tattari ſua ſtrage perculſi, metuentesque ne maioribus noſtrorum copijs opprimerentur, raptim atque tumultuariè ſeſe recipientes, & ſaucios atque ęgrotos abijciẽtes, prope Secechouiam in magna ſylua, q̃ Stremech dicitur, aliquot dieb9 delituêre, vt inſequẽtes fallerẽt. Inde poſtea in Ruſſiã rediêre. Nec multo poſt auctis maiorẽ in modũ copijs, irarum pleni in Poloniã reuertêre. Et cũ apud Sẽdomiriã biduò ſtatiua habuiſſent, quo plura populationib9 cõplecterentur, in duos ſe ſe diuiſêre exercitus. Ac pars quidẽ Lencienſẽ & Cuiauiẽſem orã duce Kaidano vaſtarũt, cũ reliquo verò exercitu Battus ſummus eorum dux & imperator, Sendomirienſem tractum verſus Camionam fluuium & Iſilzam ſiue Ilzam arcẽ & oppidum epiſcopi Cracouienſis infeſtauit. Vnde & Batti viam haud longè ab eo oppido nuncupari, Dlugoſſus memorat. Tametſi Bonfinius in libris de rebus Vngaricis, Battum per id tempus cum longè maximis copijs in Vngariam expeditionem feciſſe ſcribit: Petam verò ab eo cum parte exercit9 miſſum ex Ruſſia, in Poloniam excurriſſe, ac deinde per Sileſiam & Morauiã in Vngariã ad ipſum veniſſe. Satis quidẽ cõſtat, Tattaros Batto & Kaidano ducibus per idem tempus Vngariã omnem cum finitimis Raſcia, Boſna, Croatia & Bulgaria toto triennio cædibus & incendijs deuaſtaſſe, Bela rege profligato, & in Dalmatiã fugato. At proceres & equites Cracouienſes & Sendomirienſes, non ferentes chariſſimam patriã, ſe inſpectantibus tam crudeliter vaſtari, parentes, uxores & liberos ſuos dulciſſimos omni genere contumeliæ affectos, vel miſerabiliter trucidari, vel in fœdam ſeruitutem abduci, villas atque penates incendi, religiones ſanctiſſimas atque templa Dei opt. max. cædibus & libidinibus & ſanguine ſacerdotum pollui, Chriſti Ieſu Dei & hominis corpus cœlitib9 venerandum, impuris barbarorum pedibus conculcari. Hæc inquam non ferentes, ſimul autem conflictu Turſcenſi animati, facta manu Tattaris apud Chmelicum pagum, non longè à Sidlouia oppido occurrunt, eo quidem propoſito, vt vel corporibus ſuis viam ipſis ad vlteriora obſtruerẽt. Tattari vbi de aduentu Polonorum cognouerũt, duas acies inſtruunt: quarum altera magno cum clamore in noſtros aduenientes procurrens, vt mos eſt genti, prælium commiſit: altera in ſubſidijs erat, vt laborantibus ſuis ferret opem. Noſtri, quòd pauci erant, ſimplicem aciem inſtruxerant, & omnes pariter pugnam capeſſebant. Et læuum quidem cornu Cracouienſes cum Vulodimiro palatino & Clemente caſtellano Cracouienſi tenebant. In dextro autem Pacoslaus palatinus, & Iacobus Ratiborij filius caſtellanus Sendomirienſibus ſuis præerãt. Pugnatum eſt horis aliquot acriter: ad extremum Tattari multis fortibus viris amiſsis, cedentes ad ſubſidiariam aciem ſeſe recepêre, noſtris alacriter inſtantibus, & debellatũ eſſe credentibus. Ibi verò denuo inſtauratur præliũ. Tattari integri & recentes feſsis & ſaucijs ſuccedũt. Noſtri primo ſucceſſu freti, extremũ conatũ faciũt, vt aut plena victoria potiãtur, aut verò honeſtè pro patria mortem oppetãt. Tandẽ amiſſis ducib9 & fortiſſimis quibuſq; militib9 ad paucos redacti terga dedêre, & itinerum notitia ſyluiſq; tecti, euasêre. Ceciderũt eo prælio inter cæteros maximè nobiles & præſtantes, Criſtinus Sulcouicius, Albert9 Stẽpoci9, Nicolaus Vitoui9, Zemẽta, Grambina & Sulislaus. Factum eſt aũt hoc prelium decimaoctaua die Martij. Cõtinebat ſe per id tẽpus Boleslaus Pudicus cum Grimislaua matre & Kinga vxore in arce Cracouienſi. Sed accepto nũcio de clade ſuorũ,

ſe monaſterium direptum.

Tattari ad Scarbimiriã vſq; prædas agendo progreſſi.

Poloni apud Turſcum à Tattaris funduntur.

Captiui Tattarorum elapſi.

Tattari iterum bipartito agmine totam Poloniã peruaſtant.

Battus dux Tattarorũ.

Batti via.

Peta Tattar. dux.

Copriuunicẽ.

Vngaria cũ finitimis prouincijs triennio vaſtata à Tattaris.

Polonorum clades apud Chmelicum à Tattaris accepta.

Boleslai pudici fuga.

in Vngariam cum familia & supellectili, raptim collectis sarcinis, ad socerũ profugit, nihil tuti Cracouiæ & in tota Polonia à barbarorum furore sibi ducens. Sed cùm Vngariam quoq; maior etiam vis eorundem barbarorum infestaret, ad fines Poloniæ se recepit, & in Pienina arce supra Donaiecium fluuium, haud longè ab oppido Sandecia sub Carpatho monte sita, aliquandiu commoratus est. Principis exemplo plurimi mortales, ditiores præsertim, partim in Vngariam, partim in Germaniã diffugerũt. Tenuiores verò in syluas, montes & paludes sese abdiderũt. Porrò Tattari post Chmelicensem victoriam ad Cracouiam cõtenderunt, quòd eam vrbem caput Polonię, ac domicilium principis esse didicerant: & cùm vacuam defensoribꝰ reperissent, flammis in tecta sæuierunt. Templũ tamen diui Andreæ nomine dicatum duabus turribꝰ munitũ, quod etiam tũ extra oppidũ erat, egeni ac debiles, q in id se receperãt, interfectis supernè cõpluribꝰ barbaris, qui propius accesserãt, defenderũt. Neq; enim immorari Tattari in expugnatione tẽpli voluerunt, ne quid spacij darent alijs ad colligendum sese, aut fugiendum. Sed in Silesiam ingressi, cũ disiectos Odræ pontes reperissent, compactis ex tempore ratibus apud Ratiboriã flumen traiecerunt. Seruabat ripam vlteriorem Miecislaus dux Ratiboriensium Cazimiri filius cum parua manu. Is igitur in eos, qui primi amnem transmiserant, facto impetu, magnam in eis stragem edidit: sed reliquo exercitu celeriter nauigando pariter & natando (valent enim ea re ipsi, iuxtà ac equi ipsorum) superueniente, cessit, & Legniciam ad Hẽricum Pium, Barbati filium, qui ibi cogebat exercitum, se recepit, & cum eo se cõiunxit. Tattari verò continuato cursu ad Vuratislauiam, quòd oppidum oræ illius primarium esse acceperant, festinarunt: verùm id incẽsum repererunt. Oppidani namque cognito aduentu barbarorum, munitioni oppidi diffisi, supellectili sua, frumento, & commeatu cætero in arcem comportato, id reliquerãt: milites verò, qui in præsidio arcis erant, vacuum, ne hostibus prædæ vel receptaculo esset, incenderant. Quam ob rem indignati Tattari, arcem obsederunt. Sed frustrà consumptis diebus aliquot, cùm obsessi ad longiorem etiam obsidionem perferendam non imperati esse viderentur, irrito cœpto inde similes fugientibus abierunt: diuino, vt postea compertum est, ostento perterriti, quod fuit huiusmodi. Cieslaus vnus de comitibus Iuonis episcopi Cracouiensis, Romæ diui Dominici vitæ institutum professus, præerat conuentui Vuratislauiensi apud diui Adalberti, & ad primũ tumultum cum cæteris sodalibus in arcem confugerat. Eo igitur iugibus precibus & lachrymis Dei misericordiam, & præsentis periculi depulsionem implorante, ecce columna ignea cœlitùs apparuit, & statiua Tattarorum, omneque territorium ingenti atque terribili fulgore collustrauit. Hoc miraculo barbari perterrefacti, nihil cunctati, obsidionem soluerunt, & Legniciam, vbi Henricum ducem cum magnis copijs & auxilijs esse cognouerant, contenderunt, auctis viribus suorum aduentu, quos in Lenciciensem & Cuiauiensem tractum excursionem fecisse, superius memorauimus. À quibus etiam Vitouiense monasterium in tractu Siradiensi direptũ, & monachæ omnes, præter tres, quæ in syluam profugerant, interfectæ sunt. Vnde postea quæ superfuêre, Busco eum locum commutarunt, & monachi eiusdem sectæ locum illum incolere cœperunt. At Henricus aduentu hostium cognito, obuiam eis progreditur, procurato à sacerdotibus sacris mysterijs exercitu, eo quidẽ animo, vt aut vinceret, aut fortiter pro aris atque focis, & pro populo suo dimicãs occumberet: non modò non deterrente, sed etiam atque etiam hortante matre Heduigi, quæ futuri præscia, tamen diuinæ voluntati repugnare nefas esse ducebat. Quinq; autem agminibus exercitus eius constabat. In primo erant cruce signati ex varijs gentibus, summi Pontificis autoritate & cohortatione post cladem superioris anni collecti: cum quibus ordinati erant fossores ex metallis Goltibergensibus. Cui agmini præerat Boleslaus Dipoldi marchionis Morauiæ filius. In secundo erant maiores Poloni & Cracouienses nonnulli, quos quidem ducebat Sulislaus Vulodimiri palatini Cracouiẽsis frater. In tertio erat Miecislaus dux Ratiboriensis & Oppoliensis cum suis copijs. Quartum tenebat Pompo magister Prussię cum suis Crucigeris. In extremo erat ipse Henricus cum flore militiæ Silesicæ & Polonicæ & mercenarijs externis. Totidem Tattari fecerunt. Est sub Legnicia planicies spaciosa ad Nyssam amnem, quę Bonꝰ campus dicitur. In ea igitur concurrunt acies, primique cruce signati (nam id ab Henrico impetrarant) pugnam ineunt, & primos barbarorum præcursores facilè fundunt. Verùm illis

Pienina arx. — *Cracouia incensa à Tattaris.* — *S. Andreæ templũ defensum.* — *Silesia à Tattaris vastata.* — *Tattari natandi periti.* — *Vuratislauia incensa.* — *Tattari ab arce Vuratislauiensi refugerunt.* — *Miraculum.* — *Vitouiense monasteriũ direptum.* — *Buscense monasterium.* — *Hẽrici exercitus.* — *Prælium cũ Tattaris apud Legniciam.*

siue

Tattari fugiendo pugnant.

siue pulsis, siue de industria cedẽtibus (etenim fugiendo pugnare genti maximè vsitatum est) primum illud agmen cruce signatorum productum longius à suis, & à multitudine barbarorum circundatũ, denso imbre sagittarum obruitur, ita vt pauci inde euaderent: Magna siquidem ex parte nudi erant. Tametsi ne loricæ quidem, aut thoraces, aut galeæ satis vim Tattaricarũ sagittarum sustinent. Ibi & Boleslaus dux inter primos pugãs cecidit. Succedit alterum agmen ex duobus iunctũ, cui dux Oppoliensis & Sulislaus præerant. Atq; id facto impetu in hostes in cæde primorum exultantes, magnam stragem edidit, cùm balistarij contra sagittarios eorum constitissent. Quod animaduertentes Tattari, duo item agmina suis laborantibus succursura submittũt. Neque tamen segnius nostri pugnam cient, donec quispiam de exercitu Tattarorum eques ab latere nostris ex improuiso apparẽs, Polonica lingua, vt fugerẽt, identidem vociferatus, eos conturbauit, & in fugam conuertit, orto fugę initio à Miecislao Oppoliensi, qui vocem illam amici esse, saluti suorum consulentis, quasi iam reliqua agmina à barbaris deleta essent, credidit. Ibi Henricus nihil suorum strage fugaque deterritus, extremo agmine cum Crucigeris coniuncto, fugientes insequentium Tattarorum impetum excipit: instauratoq; prẹlio, Tattaros vicissim premit. Succurrit & Battus, siue Peta suis vehemẽter debilitatis. Certatur vtrinque totis viribus pro victoria: exæquataq; rursus aliquandiu pugna, tandem Henrici res virtute militũ, meliore loco esse cœperãt. Ibi Tattari fugam neutiquam simulatam capessunt. Instant nostri fugientibus. Erat in extremo illo agmine inter alia signa vexillũ insigne, cuius pictura X literæ figurã præ se ferebat: in cuspide verò imago erat tetra nigraq; capitis humani barbati. Id igitur vexillũ cũ signifer vehementius quateret, fumũ atq; nebulam densissimã & fœtidissimã exhalabat. Ea nebula non modò aspectũ barbarorum nostris adimebat, verùm etiam odore teterrimo eos enecabat, totũq; adeò exercitũ nouitate & miraculo rei stupefactum perturbauit. Incantationibus id quibusduam Tattari effecerant, quibus iuxtà ac ariolationibus atque diuinationibus cæteris cùm alias, tũ in bello plurimum vtuntur, ex humanis etiã extis de futuris euentibꝰ cõiectare soliti. Tunc verò barbari, vbi nostros trepidare senserunt, cohortati sese mutuo, impressionem in eos faciunt: perturbatisq; ordinibus in cæde versantur: in qua Põpo magister Crucigerorum cum fortissimis quibusq; suorum occubuit. Diffugiunt cæteri ex acie, præter eos, qui circum ducem erant. Nam is turpe ratus fugere, nõ inultus mori volebat. Ad extremum tamen, cùm aliquandiu fortiter pugnans hostium vim sustinuisset, persuaderi sibi passus est, vt se melioribus rebꝰ seruaret: perruptisq; hostilibꝰ cuneis, quatuor tantùm comitantibus, nẽpe Sulislao, de quo superius, Clemente palatino Glogouiensi, Conrado Conradi, & Ioanne Iuani filijs nobilibus & fortissimis viris, iam periculum euasurus esse videbatur, cũ subitò fortuna conatum eius destituit. Equus enim, cui insidebat, multis vulneribus in prælio acceptis, debilitatus concidit. Et quanquam Ioannes alium ipsi à cubiculario eius petitum subministrarat, tamen dum insequentes & obuios barbaros ferro summouet, & in prementem se maximè Tattarum sublato brachio gladium vibrat, ab alio quodam hasta sub ascella ictus, moribũdus de equo defluxit. Ibi barbari inconditum clamorẽ attollũt, deductumq; per manus Henricum ad alterũ balistæ iactũ, capite plectunt, & cadauer nudum detractis armis & vestimẽtis relinquunt. Tres quoq; illi, qui eum fugientem comitati sunt, pugnantes cecidêre. Nam Ioannes imposito in alium equũ duce, ferro per medios hostes viam sibi atq; duci patefaciens, saucius cũ duobꝰ ministris vix euasit. Quem cũ nouem Tattari pertinacius ad vnum miliariũ persequerentur, nactus Lusmãniũ quendam, & ipsum cũ duobus fugientẽ, conuersus & eius ope fretus, octo de persequentibus se Tattaris peremit, nonum captiuum abduxit. Tantus autem eo prẹlio interfectorum Christianorum numerꝰ fuit, vt singulis singulæ auriculæ à Tattaris præcisæ, nouẽ ingentes saccos explerẽt. Inter quos in primis clari Poloni fuêre, Stephanꝰ Virbenius cum Andrea filio, Clemens Pelcinicius Andreæ filius, Thomas Piotricouicius, & Petrus Kuza. Henrici caput hastæ infixum Tattari ad arcẽ Legniciensem (nam oppidum nostri iã antè cremarant) accedentes prætulerunt, deditionemq; eos qui in præsidio cũ liberis Henrici erant, poscebant. Quam cũ negarẽt illi, vastatis per circuitum villis atq; pagis, recesserũt ad Othmuchouũ. Vbi cũ quindecim diebus statiua habuissent, Ratiboriensem oram repetita excursione vastarunt: octoq; dies ibi commorati, in Morauiam inuadunt. Quam cũ nemine prohibente, & Venceslao rege in Boe-

Sagittæ Tattarorũ penetrant loricas & thoraces atq; galeas. — *Stratagema.* — *Silesiorũ & Polonorum fuga.* — *Tattari vincunt Polonos magicæ artis præsidio.* — *Tattari magica arte multũ vtuntur.* — *Pompo magister Crucigerorũ Prussiensium occisus.* — *Henrici fuga, et cædes.* — *Poloni Ioannis fortitudo.* — *Stragis magnitudo.* — *Legnicia arx defensa.* — *Tattari Morauiam infestarunt.*

mia delitescente, amplius vno mense vs-
que ad Austriæ & Boemiæ fines crudeli-
ter diuexauissent, in Vngariam superatis
montibus atque syluis peruenerunt. At
Henrici cadauer inuentum.
Henrici corpus post discessionem Tarta-
rorum inter cadauera sex digitorum in
læuo pede argumento Anna vxore indi-
cante, inuentum, cum alijs nonnullis no-
bilioribus Vuratislauiam deductum, &
in sancti Iacobi, quod monasteriū Fran-
ciscanis ipse inchoauerat, Anna verò vx-
or postea cōsummauit, honorificè sepul
Heduigis constantia.
tum est. Cæterum Heduigis mater, quæ
monasterij Trebniciensis munitioni dif-
fisa, Crosnam vnà cum grege monacha-
rum & Anna nuru sub aduentum barba-
rorum se receperat, nihil nūcio cladis &
interfecti filij commota est. Quin mona-
chas & nurū lamētantes & pectora plan-
gentes comiter cōsolata, minimè deiecto
vultu gratias egit Deo, quòd eius mune-
re talem filium peperisset, cuius ipsa vi-
uentis pietatē summā in se experta sem-
per esset, quique ad extremum pro reli-
gione & populo suo vitam alacer proie-
Omen infaustum.
cisset. Fertur autem, cùm Henricus exer-
citum Legnicia contra Tattaros educe-
ret, saxum grande è culmine templi vir-
gini Christi matri dicati ante pedes eius
decidisse, ita vt parum abfuerit quin eum
extingueret. Quę res infausti ominis vul-
go iudicata est. Henrico Pio cæso, Boles-
lao Pudico nusquam comparente, oppi-
dis, vicis atque pagis ad vastitatem reda-
ctis, nobilitas Cracouiensis & Sendomi-
riensis deteriora etiam timens, quòd sine
principe & Magistratibus esset, inito con-
Boleslaus Caluus ad principatum vocatur.
silio, Boleslao Caluo Henrici Pij filio na-
tu maximo principatum detulit. Atque
is princeps factus, statim magistratus cre-
auit: pleriq; enim tempestate illa Tarta-
Clemens de Ruscia palatinus Cracouiensis.
rica desiderati erāt, Clementemq; Ruse-
cium Sulislai filium gente Gryphiū Cra-
couiensem palatinum fecit. Permolestè
tulit Conradus dux Masouiæ alienum si-
bi, Cazimiri principis filio Lesci albi fra-
tri, in principatu prælatū esse. Itaque col-
loquium à Suentopelco Pomeranorum
duce petijt: fœdus cum eo percussit: auxi-
liaque ab eo contra Boleslaum Caluum
impetrauit. Nam ipse Suentopelc⁹ nega-
uit ad id bellū se posse proficisci, alijs cu-
ris & occupationibus distentum, de qui-
bus paulò inferi⁹ memorabim⁹. Interim
autem dum Conradus in apparatu belli
occupatus est, Tattari ex Vngaria per Sce-
Tattari Poloniam populantur, et Cracouiam diripiunt.
pusiensem tractum excursione rursus fa-
cta in Poloniam, Cracouiam inexpecta-
ti aduolarunt: direptisque vrbis reliquijs
& maiore quàm prius cęde hominum fa-
cta, cum ingenti pręda in Vngariā per O-
suencimense territoriū citi reuersi atque
ibi tres annos commorati sunt. Cōradus
Conradus Masouiorū dux principatum inuadit.
verò dux omnib⁹ ad bellū ritè cōparatis,
accitisq; Pomeranorū auxilijs, in Sendo-
miriensem, ac deinde in Cracouiensem
tractum duxit exercitum: & facilè muni-
tiones omnes, opera Zegotæ gente To-
porij, eiusq; familiæ & clientiū, dedenti-
bus sese vltrò omnib⁹, in suā redegit po-
testatē. Cæterùm Clemēs Palatinus Cra-
couiensis, & alij qui cum Boleslao Caluo
sentiebāt, cùm impares essent conatibus
Conradi reprimendis, Scalensem arcem
valido pręsidio tenuerunt. Nec eos Con-
radus oppugnare tunc adortus est: sed
Cracouiam veniens, arcem muniuit: cō-
stitutisq; rebus, in Masouiā redijt. Adue-
nit mox Boleslaus Caluus cum exercitu
suo, & Germanis mercede conductis, re-
cuperaturus ereptum principatum. Cùm
autem Cracouiensem arcem expugnare
niteretur, re cognita superuenit iterum
Conradus cū maioribus copijs, cū quibus
Boleslaus Caluus congredi non ausus, in
Silesiā se recepit. At Cōradus Scalam ad-
Scala arx Conrado dedita.
mouit exercitū. Nec mora, Clemens pa-
latinus destitutū se ope Boleslai cernens,
petita impetrataque à Cōrado venia, ar-
cem ei dedidit. Potitus iam omni princi-
Conradus asperiori dominatu Cracouienses à se alienat.
patu Cōradus, cū belli sumptibus exhau-
stus esset, grauia mox vectigalia & exa-
ctiones, non modò oppidanis & agresti-
bus, verùm etiā equestri & sacro ordini
imposuit: ac ne ocio ad res nouādas inui-
tarentur, in reficiēdis veteribus, & extru-
endis nouis munitionibus acerbè vulgus
exercere cœpit. Quę, post tātas clades atq;
Fames in Polonia.
calamitates à Tattaris illatas, famemque
grauē cū pergrauia & intolerabilia omni-
bus viderentur, magnum odium Conra-
do conflarunt. Redierat is fortè in Maso-
uiā. Ibi proceres Cracouienses clàm de e-
ijciendo ipso consilia ineunt: nonnullos
Boleslaus Pudicus reuocatur.
cōscios, qui Boleslaum Pudicum perqui-
rant, dimittunt. Atque is de voluntate &
studio suorum certior fact⁹, reditum pa-
rabat, ac de Vngaris auxiliarem manum
cogebat. Porrò Conradus cùm alienatos
esse à se Cracouiensis & Sendomiriensis
conuentus animos accepisset, ac de consi-
lio reuocandi Boleslai Pudici, & eijcien-
di sui persensisset, properè accurrit cum
non contēnendo comitatu suorū: dissi-
Comitia Scarbimiriæ.
mulatoq; consilio comitia apud Scarbi-
miriam indixit. Ad q̄ cùm frequētes pro-
Cracouiēses proceres & equites capti à Conrado, & elapsi.
ceres & equites conuenissent, capiuntur
quidam ex eis nobiliores, qui cōtra eum
sentire videbantur, & in Masouiam vin-
cti abducūtur. Cæterùm Clemens palati-
nus

nus cautior, & aduentum Conradi celerē
comitiaq; illa æstate media pręter morē
indicta suspecta habens, cum Sulcone &
Theodoro fratrib⁹, & alijs nonnullis ad
Boleslaū Pudicū, qui in Pienina arce in
Vngarię finib⁹ ad eū diem latuerat, profu
git. Nec sanè multo pòst prima die mēsis
Augusti illi qui in Masouiā abducti erāt,
fractis cōpedibus, intēpesta nocte cū eua-
sissēt, omnē suorū multitudinē palàm cō
tra Cōradum concitabāt. Eorū reditu co-
gnito Clemēs palatin⁹ confestim aduolat,
& facta manu, cōiunctisq; virib. Cracouiā
Boleslai Pudici reditus.
in potestatem suā redigūt eiecto Conradi
præsidio. Subsequitur Boleslaus Pudicus
cū vxore. Cui veniēti ingens multitudo
hominū omnis ordinis, ætatis & vtriusq;
sexus exultans atq; gratulabūda obuiam
sese effudit. Et mox proceres authore ac
Prendota episcopus Cracouiēsis.
principe Prendota episcopo Cracouiēsi,
gente Odrouāsio, cognomento Bialacio
uio, qui nuper Vislao Coscelecio defun-
Boleslaus Pudicus principatum recuperat.
cto successerat, denuo iurāt in verba prin-
cipis. Quo cōsensu permoti, qui arces &
munitiones pro Conrado tenebant, Bo-
leslao eas reddiderunt. Factus aūt certior
Conrad⁹ de defectione minorū Polono-
rum, ac de reditu Boleslai Pudici, magnis
itinerib⁹ Cracouiā accurrit: cumq; vide-
ret Boleslaum Cracouiensis arcis muni-
tione (neq; enim spacium cogendi exer-
citus habuit) sese cum præsidio cōtinere,
Cracouiēsis arcis obsidio.
obsidere eum cœpit: & quòd longius du-
ctam iri obsidionem, neq; satis virium se
ad bellum in hostico gerendū habere sen
tiebat, templis D. Andreæ, & D. Georgij,
quod ex aduerso arcis in eodē colle sitū,
tūc extra munitionē erat, nunc intra ar-
cem est, castellorum loco vallis atq; fos-
sis cōmunitis, cōmendataq; cura exerci-
tus & obsidionis Boguthæ equiti Craco-
uiensis territorij, secū sentienti, in Maso-
uiam, vt mox maiores copias adduceret,
Boguthæ defectio.
recessit. Nec mora, Bogutha mutata fide
de templis præsidia deduxit, obsidionem
Cōradus bellum infert Boleslao.
que soluit. At Conradus coadunato ma-
iore exercitu, accitis etiam in auxilium
Præmislo Posnaniensi & Miecislao Op-
poliensi ducibus, Lituanisque item & Ia-
zygibus, siue Iazuingis barbaris, tractum
Sendomiriensem populabūdus ingredi-
tur. Ac de Lituanis quidē, quinam sint,
Iazyges siue Iazuingi qui nā fuerint.
superi⁹ memorauimus. Iazyges verò siue
Iazuingi eiusdē cum Lituanis linguæ, vt
volūt nonnulli, eorūdemq; morum & re-
ligionum fuêre, & ad Austrum extremas
Lituaniæ syluas Poloniæ finitimas in-
Polesse seu Podlasse.
coluêre. Quæ regio à nostris Polesse siue
Podlesse, quasi syluestris & subsyluana
vocatur: alij verò Podlasse, quasi Lachis,
hoc est, Polonis finitimā à Russis dici vo-
lūt: cuius caput est Drohicinū oppidum.
Drohicinū opp.
Gens bellicosa admodū, cōtemptrixque
mortis: verùm pugnādi cupiditate & per-
tinacia ad paucos redacta, ac deinde de-
leta est à nostris, quēadmodū inferius ex-
ponem⁹. Ipse quoq; Cōradus cū suis Ma-
souijs eam inimicā & infestam expertus
est. Quod vel è diplomatis eius quibusdā
per hoc ipsum tempus, quod nunc perse-
quimur, editis cōstat. Quorū diplomatū
Iacob. Vchanius Gnes. Archiepiscopus.
copiā mihi fecit nuper vir amplis. Iaco-
bus Vchanius Gnesnēsis archiepiscopus,
ad eā familiam, ad quam ea pertinet, ge-
nus suum referēs. Testatum enim ijs fa-
cit Conradus, se assentientibus filijs suis
villā Sluzeuum immunē cum quibusdā
p̄rogatiuis donasse Gotardo comiti Lu-
Gotardi comitis virtus.
cæ filio, propterea quòd is nauiter & ani-
mosè cum Prussis, Lituanis, & Iazuingis
dimicans, septē duces Iazuingorū capti-
uos abduxisset, sibique repræsentasset: qui
singuli septingētis marcis argenti puri se-
se redemerint. Sed ad curriculū reuerta-
mur. Fuerūt etiam Dacis & Pannonibus
finitimi Iazyges Metanastæ, nescio an ij-
Iazyges Metanastæ.
dem cū his, & an illinc huc, an verò hinc
illuc aliquādo commigrarint. Extātque
etiam nunc eorum reliquiæ ad Tybiscū
fluuiū in cāpestribus Vngariæ. Hos igitur
populos Cōradus dux tūc contra Boles-
laum exciuit. Nec Boleslaus committen
dum sibi existimauit, quin sua defende-
ret. Itaq; magna celeritate quātum potu-
it exercitum comparauit, in quo erant &
Vngari: & ad Suchodolum pagum Con-
Prælium apud Suchodolum.
rado occurrens, quāuis esset viribus lon-
gè inferior, tamen pugnandi copiam fe-
cit. Et fauit sanè iustiori causæ Deus, ho-
minūq; preces pro Boleslao passim sup-
plicātium exaudiuit. Cōmisso enim præ-
lio, numerosus ille Cōradi exercit⁹ cum
Boleslai victoria & moderatio.
ducib⁹ suis à Boleslao fusus, & in fugam
actus est. Victorq; victoria moderatè vsus
neq; fugiētes longius persecut⁹ est, & sau-
cios benignè recreauit, & captiuos dimi-
sit. Cuius quidē moderationis fructum
mox cōsecutus est. Etenim statim reliqui
de nobilitate Sendomiriensi, qui Cōradi
partes ad eam diem pertinacius tutati e-
rant, vnà cum munitionibus quas obti-
nebant in potestatem eius venêre. Conra-
dus verò, qui Prendotæ episcopo Craco-
uiensi extrema quæque dudum commi-
natus erat, quòd ipso authore eiectum se
Conradi fuga.
esse non ignorabat, turpiter vict⁹ in Ma-
souiam se cum Cazimiro filio cęteris do-
mos suas dilapsis, recepit. Boleslaus recu-
peratis omnib⁹ quæ absens amiserat, Cra-
couiā reuertens ingēti omnium gratula-

tione exceptus eſt. Nec in maiore Polo-
nia poſt Tattaricum bellũ quietę res fuê-
re. Nam poſt interfectum Henricum Pi-
um à Tattaris Boleſlaus Caluꝰ filius eius
natu maximus, cùm dominatum ſuſce-
piſſet, grauis nobilitati & cæteræ multitu
dini eſſe cœpit: atque externos indigenis,
Teuthonas Polonis, & quidem infimos
optimatibus præferebat. In hos perpar-
cus & reſtrictus, in illos munificus & li-
beralis, ita vt honores quoq; & magiſtra-
tus eis mandaret: & quòd ſine modo fa-
miliaritate eorum delectaretur, in conſi-
lium quoque eos adhibebat. Malè hæc
res Polonos proceres habebat. Itaq; que-
ſti inter ſe de faſtu ducis, & contemptio-
ne ſui, celeriter contra eũ authoribus Bo-
gumilo palatino Poſnanienſi, Cecundo
Gneſnenſi, Thoma Poſnanienſi caſtella-
nis & Domaratho iudice conſpirarunt:
& conuentu apud Poſnaniam acto, Præ-
mislaum & Boleslaum Vuladislai Spu-
tatoris filios, bonæ indolis iuuenes, acci-
ent: abdicatoque Boleslao Caluo, duces
eos ſibi conſtituunt. Commorabãtur au-
tem ij in arce Vſcenſi, quam de patrimo-
nio ſolam habebant reliquam. Naclum
enim Suentopelcus auus maternus eis
per fraudem ademerat. Venientibus ijs
traduntur arces & munitiones, vna exce-
pta, cui Præmentæ nomẽ: cuius præfectus
in fide Boleslai Calui perſtabat. Quam
tamen haud ita multo pòſt nobilitas ex-
pugnauit. Tulit eam iniuriam & contu-
meliam non iniquiſſimo animo Boles-
laus Caluus, ſuadente auia Heduigi, quæ
& antea maritum, poſterius filium ab eo
dominatu fruſtra auocauerat: & tunc
nepoti, ne iniuſtè iuſtis hæredibus olim
ereptum retineret, aut repeteret, perſua-
ſit. Quin is poſteriori tẽpore affinitatem
etiam cũ Præmislo contraxit, collocata
ei in matrimoniũ ſorore ſua Elizabetha,
vna de quinque. Verùm id poſt mortem
Heduigis actũ eſt. Vix enim vno anno ea
poſtea vixit, altero poſt filium defuncta:
qui fuit à Chriſto nato 1243. ſeptimo Idꝰ
Octobris. Corpus eius, quod croceũ, dum
vixit, propter rationem victus duram at-
que tenuem, aſſiduaque ieiunia fuerat,
poſt mortem inſolito ſplendore coruſ-
caſſe fertur, Deo perhibẽte teſtimonium
ſanctimonię & pietati eius. Quanquam
tertio demum & viceſimo anno pòſt, à
Clemente pontifice maximo in nume-
rum ſanctorum, examinato bene ac dili-
genter negocio, relata eſt. Sepulta eſt au-
tem Trebniciæ. Crucigeri quoque Teu-
thones eodem tempore, hoc eſt poſt Tat
taricam illam inũdationem, cùm Pom-
poni apud Legniciã interfecto Henricũ
de Vida magiſtrũ ſuffeciſſent, non modò
Pruſſiã bello quęſitam, ſed etiam ea, quæ
initiò à Conrado duce acceperant, pene
amiſerunt Suentopelci fraude, & mox a-
perto bello. Nam cùm ij inuitati à Con-
rado contra Pruſſos cum barbaris bellũ
varia fortuna geſſiſsẽt, nũc victores, nunc
victi, & arces atque oppida quędam ipſi
cõdidiſſent, quædã de hoſtibus cepiſſent,
atque ex his nonnulla rurſus amiſiſſent,
& quodã tempore vi barbarorũ magna
ſtrage victi cæſiq; in arctũ redacti eſſent,
ad extremum tamen multis Germaniæ
principibus opẽ ferẽtibus magna ex par-
te Pruſſos debellatos domuerũt, & ad re-
cipiendam religionem Chriſtianã adege
runt. His eorum ſucceſsibus inuidens
Suentopelcus, ſimul autem ſibi ac domi
natui ſuo metuens, Pruſſos clàm partim
ad bellũ, partim ad defectionẽ atq; rebel-
lionem ſollicitauit: & quo magis eos ſibi
obnoxios, & Crucigeris infeſtos & irrecõ
ciliabiles hoſtes redderet, perſuaſit ijs, qui
Chriſtiani iam facti erant, vt religionem
Chriſtianam, quã inuiti ſuſceperant, rur-
ſus abijcerent: Germanoſque & Polonos
omnes, qui vel negociabãtur apud ipſos,
vel etiam domicilia in Pruſſia fixerant,
conſtituta certa die trucidarẽt. Quæ cùm
illi impigrè peregiſſent, munitioneſque
omnes, præter Balgam & Elbingam, in-
terfectis vbique præfectis & præſidijs, in
poteſtatem ſuam redegiſſent, Suentopel-
cum belli ducem creant, eique pariturOS
ſe eſſe recipiunt. Accepit lubens delatum
imperium Suentopelcus, confeſtimque
obſeſſis terreſtribus iuxtà ac fluuialibus
itineribus, quicunq; Crucigericarũ eſſent
partium, ſiue in Pruſsiam proficiſceren-
tur, ſiue inde fugerent, excipiebat & neca
bat: coactiſq; celeriter Pruſſorũ atq; Po-
meranorum ſuorum copijs, Culmenſem
tractum omnem ferro & igni vaſtauit.
Vbi ad quatuor millia hominũ partim
occidit, partim captiua abduxit. Nec in-
tegrum quicquam in eo tractu, præter
Toruniam, Culmam, ſiue Chelmnum
& Razinum arces, quibus potiri non
potuit, reliquit. Neque eum authori-
tas Guilelmi epiſcopi Mutinenſis (qui
poſtea fuit Sabinenſis) legati Apoſtolici
ab incepto deterruit. Qui quidẽ legatus
Pruſſiam à Crucigeris eorumq; adiutori
bus cruce ſignatis ad illud tempus ſub-
actam, atque adeò ſubigendam etiam-
dum, mandato & authoritate Innocen-
tij eius, nominis quarti Pont. max. tribus
diœceſibus, nempe Varmiẽſi, Sambienſi
& Pomeſanienſi tunc diſtinxit, Culmẽſi
in ſuo

Boleslaus Caluus propter propenſionem in externos exoſus ſuis.

Maiorũ Polonorum defectio à Boleslao Caluo. Bogumilus palat. Poſnan.

Vuladislai Sputatoris filij.

Naclum à Suentopelco interuerſum.

Præmenta arx expugnata. Boleſlaus Caluus æquo animo tulit ſe eiectum è maiore Polonia.

Heduigis ſanctæ mors. 1243. ann.

Heduigis in diuos relata.

Suentopelci bellum contra Crucigeros Prußienſes.

Crucigerorum res geſtæ in Pruſſia.

Pruſſorum defectio à religione & Crucigeris.

Balga & Elbinga munitiones retentæ à Crucigeris.

Suentopelcus à Prußis bello præficitur.

Razinũ arx.

Prußiæ epiſcopæ.

in ſuo ſtatu relicta. Eamq; diſtinctionem
Innocentius ipſe confirmauit. Quamquã
Varmienſis matrix baſilica poſt decimũ
ſeptimum annum demum ab Anſelmo
primo eius Epiſcopo in ciuitate Bruns-
berga cõdita eſt, & collegio prælatorum
vt vocant, & Canonicorum cohoneſta-
ta. Atque inde Epiſcopi eius diœceſeos,
Brunsbergenſium appellationẽ aliquan-
diu retinuerunt. Poſtea verò ea Fraum-
bergã vnà cum collegio translata eſt. Ha-
rum rerum monumenta extant diplo-
mata Heilsbergæ in codice (cuius antea
mentionem fecimus) deſcripta. Sed nos
ad Crucigeros reuertamur. Fungebatur
tunc apud eos magiſtratu, quem illi Mar
ſalcum vocant, Ditrichus, ſiue Theodo-
ricus. Is igitur conuocato conſilio, con-
ſultat quid facto opus ſit. Inconſultum
ac temerarium videbatur, in prælij dimi-
cationem cum Suetopelco venire, cuius
vires Pruſſis & Pomeranis cõiunctis ma-
iores erant, quàm vt à ſe tunc ſuſtineri
poſſent. Itaque placuit omnibus, vt mu-
nitiones ſuas defenderẽt, & per omnem
occaſionem Suentopelci terras viciſsim
infeſtarent. Zartauicia arx erat in Pome-
rania, Crucigerorum ditioni finitima,
arte & præſidio bene munita, vbi theſau-
rus erat Suentopelci. Eam igitur Ditri-
chus nocte quadam, quæ eſt ante tertium
nonas Decembris, cum vigintiquatuor
armatis, admotis ſcalis, & cuſtodibꝰ par-
tim interfectis, partim captis, intercepit:
theſaurum, in quo diuæ Barbaræ (illiús-
ne Antiochenæ, cuius celebre eſt nomẽ
apud Chriſtianos, an alterius cuiuſpiam,
incertum eſt) corpus erat, aſportauit, ar-
cemque accito & impoſito præſidio ſuo
muniuit. Aduolat cum expedito agmi-
ne Suentopelcus, tentataq; nequicquam
expugnatione, & parte copiarum ad ob-
ſidionem relicta, cum reliquis in Cruci-
gerorum ditionem excurſionem fecit.
Occurrit ei Ditrichus cum Cazimiro du-
ce Cuiauiæ & Lenciciæ, Conradi filio,
quem Ditrichus, haud falsò conijciens e-
uenturum id quod euenit, in auxilium
acciuerat. Conſeruntur manus: vinci-
tur & fugatur Suentopelcus. Neque con-
tenti victores præſenti victoria in Pome-
raniam etiam inuadunt. Coniunxit ſe cũ
eis Præmiſlus dux maioris Poloniæ, pre-
cibus Crucigerorum euocatus. Quã qui-
dem expeditionem eo lubentius ſuſce-
pit, vt ſuam quoque iniuriam in Suento-
pelco auo materno vlciſceretur. Nec ſa-
tis habuerunt agros, vicos atq; pagos po-
pulari, Viſſegradum etiam vrbem expug-
narunt. Deinde motis ad Naclum caſtris,
arcem per deditionem recipiunt, & Præ-
miſlo reddunt. Quibus incommodis mo
tus Suentopelcus, extremaque metuens,
pacem cum Crucigeris dudum memora
ti Guilelmi legati opera facit, datis obſidi
bus Meſciugo ſiue Meſtuino filio, Veia-
do comite, & Vimaro Burgrabio, prima-
rijs viris. Captiui vtrinque dimiſſi ex pa-
cto. Zartauiciam verò vt Suentopelco
redderent Crucigeri, adduci nequiuêre.
Itaque minus diuturna pax ea fuit. Ete-
nim Suentopelcus non multo poſt viola
to fœdere, vocatiſque in auxilium Pruſ-
ſis Culmenſem regionem ingreſſus, cru-
deliter eam vaſtauit. Non tulêre Cruci-
geri eam vaſtationem, & cùm prohibe-
re non poſſent, reuertentem tamen ho-
ſtem adoriri, & prædam excutere ſtude-
bant. Sed erat inter eos diſſenſio. Ditri-
chus enim antiquus Marſalcus, cùm ſu-
as vires impares hoſtilibus eſſe iudicaret
loci opportunitatem, quo hoſtem inua-
deret, quærebat: volebatq;, vt apud Reu-
ſinam paludem, quæ Pruſſis & Pomera-
nis tranſeunda erat, in extremos impetũ
facerent, cùm primi in tranſeunda palu-
de impediti eſſent: cui prudentiores faci-
lè aſſentiebantur. Improbabat hoc conſi-
lium nouus marſalcus Berlinus, vtpote
ferocior, & minus vſu rerum peritus,
quòd diceret, prædam ſibi abactum erep-
tumque iri, ſi extremum agmen inuade-
rent. Vicit huius ſententia. Quare aperto
campo vltra Oſſam reuertẽtes hoſtes cõ-
ſecuti, pugnam ineunt, non detrectante
Suentopelco, qui paucitatem eorum cõ-
temnebat. Nec magno negocio ſuperan-
tur, & ad internecionem cæduntur, ita vt
vix viginti ex eo numero euaderẽt. Quin
& alterum agmẽ in auxilium ſuis ſuper-
ueniens, facilè profligatur. Suentopelcus
geminata victoria lætus, cum ingẽti præ-
da domum reuerſus eſt. Subornat dein-
de Remcam aduocatum, & nõnullos a-
lios oppidanos Culmenſes, magnis polli
citationibus illectos, vt obſides ſuos, qui
in arce Culmenſi aſſeruabantur, ſolutos
ſibi remittant. Sed prodito conſilio, pro-
ditores in arcem intromiſſi non ſunt.
Obſides verò noctu clam Zartauiciam
deportati ſunt, quæ arx firmo tenebatur
præſidio Crucigerorum. Animaduertẽs
autem Suentopelcus dolos ſuos nõ pro-
cedere, ſubornat qui Culmenſe & Zarta-
uicenſe oppida incenderent. Ipſe verò cũ
Pruſſis in Cuiauiam excurſionem facit,
eamque longè lateque ferro & incendijs
depopulatur, iratus Cazimiro duci, quòd
is cum Crucigeris contra ſe veniſſet. Ne-
que authoritate legati Apoſtolici, ac ne

Zartauicia arx à Crucigeris intercepta.

Crucigerorũ victoria.

Præmislus dux maioris Poloniæ.

Viſſegradũ captũ à Crucigeris.

Naclum ereptum, & Præmislo redditum.

Mſcʒug.

Pax inter Suentopelcum et Crucigeros.

Suentopelcus Culmenſem oram iterũ vaſtat.

Conſiliũ ſenile & iuuenile.

Crucigeri victi à Suentopelco.

Cuiauia vaſtatur.

interdicto quidem ab instituto dimotus
est. Quin irritatus magis, cunctæ Poloniæ
minari cœpit. Excitataque arce, quā Zan-
tir appellauit, supra Vistulam in tractu
Culmēsi, seu Pomesaniensi nauigationes
& cōmercia Polonorum cum Crucige-
ris prohibebat, nauesque diripiebat. Qui-
bus malis fracti Crucigeri, de pace cum
Suentopelco per Samborium fratrem e-
ius agunt. Zartauiciam reddere promit-
tunt. Verùm ille filium quoq; obsidem
remitti sibi poscebat. Facile intelligebāt
Crucigeri, quàm infirma & incerta ea pax
futura erat, si filium Suentopelco remi-
sissent. Itaq; in Pannoniam superiorem,
quæ iam Austria dicitur, eum relegarunt,
& Friderico duci adseruandū commen-
darunt. At Suētopelcus priore non con-
tentus, alteram quoque arcem, cui Suece
nomen est, in ripa Vistulæ citeriore, vbi
vorticosissim⁹ amnis est, ædificat, frustra
prohibentibus Crucigeris, & aliā arcem
Puterborgum ex aduerso ædificare orsis.
Nam à cœpto postea destitêre. Cæterùm
auxilijs Friderici ducis Austriæ, & alio-
rum quorundam Teuthonum, & ad-
uentu Cazimiri ducis Cuiauiæ auctis co-
pijs, in Pomeraniam excursionem fece-
runt: in qua nouem dies morati, reuer-
tentes ingentem prædam abigebāt, cùm
in eos Suentopelcus, accitis properè Pruf-
sis (nam ipse cū suis adoriri eos ausus nō
est) impetum facit. Et auxiliares quidem,
qui cum præda antecedebant, hostium
vim non sustinentes funduntur, fugan-
turque. Extremum quoque agmen Cazi-
miri & Crucigerorum perturbari iam à
Suentopelco cœperat. Sed Martin⁹ Cruf-
uiciensis signifer cohortatione sua pug-
nam restituit. Cumque neutra pars refer-
ret pedem, pars Austriorum è primo ag-
mine retrò ad suos se recipiens, fortè for-
tuna in Pomeranos cum suis dimicantes
incidit, hostesque auersos adorta, cùm
anceps illis esset dimicatio, in fugam ver-
tit. Adueniens autem Opisso abbas Mes-
sanensis ab Innocentio quarto pontifice
max. Gregorij noni successore legatus, pa
cem inter Suentopelcum & Cazimirū &
Crucigeros redintegrauit, exacto à Suen-
topelco iureiurādo, quod nihil deinceps
commune cum Prussis habiturus esset.
Quib⁹ factis, ab interdicto Guilelmi pri-
oris legati eum absoluit. Sed iam missis
Crucigeris & Pomeranis, ad Boleslaum
nostrum reuertamur. Cōradus dux Ma-
souiæ pòst Suchodolensem cladem de
vlciscendo Boleslao Pudico sedulò co-
gitabat: & cùm imparem se ei⁹ viribus vi-
deret, Lituanos & Iazygas finitimos in
eum concitauit. Qui rapidi torrentis in
morem, in Sendomiriensem oram sibi
proximam tunc vsque ad Vistulā inun-
darunt, & magnam pecudum, iumento-
rum atque hominum prædam è Lucoui-
ensi, & Secechouiēsi territorio abigebāt.
Nec aberat Conradus cum suis, cæde &
incendijs in obuia quæq; sæuiens. Coegit
& Boleslaus exercitum, quantum angu-
stia tēporis patiebatur, querelis & lachry-
mis suorum fatigatus, & aduersus Con-
radum duxit, sua defensurus, & illatum
bellum propulsaturus. Commissaque a-
pud Larossinum pagum pugna, vincitur,
& multis cæsis captisque, fugit ex acie. In-
gens inde trepidatio Sendomiriensem
nobilitatem inuasit. Quocirca metu &
præsenti periculo constricta, desperato
Boleslai principis auxilio, Conrado sese
dedidit. Et parci quidem tunc iussit Con
radus cęteris omnib⁹. Solas episcopi Cra-
couiensis possessiones, quòd is in Boles-
lai fide permanebat, crudeliter diripuit,
& incendit. Atque ea calamitate Kelcen-
se, Cunouiense, atque Tarzecense, quod
nunc Bozentinense dicitur, territoria in
tractu Sendomiriensi tunc adflicta sunt.
Nam Secechouiense barbari iam deua-
starant. Hac iniuria commotus Prendo-
ta episcopus Conradum velut inuaso-
rem ecclesiasticorum bonorum, incendi-
arium, & sacrilegum, publicè anathema-
te atque diris deuouit. Quas Fulco siue
Pelca archiepiscopus Gnesnensis cum
vniuersa synodo, ea de causa conuocata,
comprobauit. Muniuit autem Conra-
dus arces quasdam in Sendomiriensi tra-
ctu. Verùm eas non ita multo pòst Bo-
leslaus deiectis eius præsidijs recepit, cùm
Conradus cursim in Masouiam, excursi-
one Prussorum excitus, discessisset. Bar-
bari enim siue à Suentopelco incitati, si-
ue sua sponte ob negatam mercedem na-
uatæ dudum in Polonia contra Boles-
laum, vt vult Dlugossus, operæ indigna-
ti, siue adeò iusto Dei opt. max. iudicio
mala in authorem conuertentis, in Ma-
souiam ipso absente excursionem fece-
rant, ad Cechanouiam vsque oppidum
progressi. Quanquam non impunè illud
eis cessit facinus. Nam à Cechanouia re-
uerti cum ingenti pręda incipientibus ad
tertiū Idus Iulij, Masouij Lencicienseś;
equites iuxtà atq; agrestes manu facta oc-
currerunt, & prælio inito, nongentis cæ-
sis, captis ducentis, reliquos excussa præ-
da in fugam præcipites egerunt. Exustum
est autem Ploscum oppidum vacuum
habitatoribus, quòd ij sub aduentum ho-
stium in arcē confugerant: sed eane, an an-
teriore quadam barbarorum excursione,
non liquet. Nec diu moratus Conradus,
repul-

Zantir arx condita. *Suece arx condita.* *Puterborgū arx.* *Pomerani victi à Crucigeris.* *Legatus Pōtificis Opisso abbas.* *Lituanorum & Iazygum excursio in Poloniam.* *Boleslaus Pudicus victus fugatusq; à Conrado & barbaris.* *Sendomiriensis nobilitas Conrado se dedit.* *Episcopi Cracouiensis possessiones vastatæ à Conrado.* *Conradus anathemate ictus.* *Prussi Masouiam vexarunt.* *Prussi profligati à Masouijs.* *Ploscum incensum.*

repulsis barbaris, expeditionem aduersus
Boleslaum renouauit vnà cum Cazimi-
ro filio, & Miecislao genero duce Oppo-
liensi: & in Cracouiensem oram duxit ex-
ercitū. Cōtinebat se Boleslaus in arce Cra-
couiensi, non ausus iterū prælio rem cō-
mittere. Itaq; è regione arcis Cōradus ca-
stra metatus est, quo loco Rudaua amnis
Vistulæ miscetur: eumq; locum fossis, ag-
geribus, castellisq; muniuit. Et quod obsi-
dio longior fore videbatur, vno à Craco-
uia miliario supra Vistulā nouam arcem
munijt in eo colle, in quo monasterium
Tinecēse situ est. Aliam itē apud Lelouiā
oppidum decimo à Cracouia miliario.
Et hanc quidem Miecislao commenda-
uit, illam verò suo firmauit præsidio. His
actis in Masouiam reuertit. Post cuius
discessum Boleslaus Tinecensem arcem
in suam redegit potestatem. Quo cogni-
to ij quoque qui in castris ad Cracouiam
relicti erant, decessêre, veriti ne & ipsi ex-
pugnarentur. Et paucis diebus illis Mie-
cislao mortuo Lelouiensis quoque arx
Boleslao dedita est. Ita paruo negotio
omnes Conradi conatus, labores, atque
sumptus in irritum tunc reciderunt. Nec
multo pòst is extremum vitæ clausit di-
em, relictis tribus filijs superstitibus, Bo-
leslao, Cazimiro, & Ziemouito, anno
Christi nati 1247. Cùm autem Boleslai-
us paucis diebus patrem secutus esset, Ca-
zimirus non acquiescens in Lenciciensi
& Cuiauiensi dominatu, quē ipsi viuens
pater attribuerat, Siradiam, Spicimirum,
& Rospram arces inuasit, & fratrem cum
vxore Gertrudi captum in vincula con-
iecit. Boleslaus verò Pudicus à morte Cō-
radi pacem nactus, collapsa & vastata bel-
lo instaurare, deprauataque corrigere in-
stituit, magnamque māsuetudinis & pro-
bitatis laudem etiam apud exteros adep-
tus est. Qui status rerum minoris Polo-
niæ hoc fuit admirabilior, quòd non mo-
dò cætera Polonia, verùm etiam tota pe-
nè Europa bellis tunc ardebat. Ac in Vn-
garia quidem Bela rex, posteaquam Tat-
tari excesserunt, nihil antiquius habuit,
quàm recollectis afflicti regni viribus,
Fridericum Austriorum ducem vlcisci,
propterea quòd is sibi sub tempestate illa
Tattarica tria territoria, & argenti auri-
que permultum violento pacto extorsis-
set, Vngariamque, nihilo mitior Tatta-
ris, populatus esset. Commisso autem
prælio Fridericus occisus est. In Boemia
verò Præmislus Venceslaum patrem re-
gno spoliauit. Sed mox captus ab eo, ac
dimissus, in Morauiam illo iubente con-
cessit. Porrò Fridericus Imperator Itali-
am infestabat, factionesque Guelforum
& Gibellinorum, sumpto à Pisis initio,
in singulis ferè vrbibus tunc excitatæ, diu
postea ipsam exercuerunt & afflixerunt.
Cumque Innocentius pontifex Frideri-
cum à cœpto reuocare nō posset, coacto
Lugduni concilio imperium ei diris de-
uoto abrogauit: Germanosque principes
concitauit, vt Henricum Lantgrauium
Turingiæ diuæ Elizabethæ filium, succes-
sorem ei absenti crearent: quamuis ipse
Fridericus, post Henricum filiū captum
& mortuum, Cōradum alterum filium
successorem sibi destinasset, regemq; Ro-
manorum appellasset. Cùm autem Hen-
ricus Turingus apud Vlmam interfectus
esset, Guilelmum Holandiæ comitem ij-
dem principes regem appellarunt. Nec
multo pòst Fridericus quoque profliga-
to à pontificijs exercitu, & Entio filio ca-
pto, in Apulia perijt anno Christi 1250.
Sed mittamus externa. Nec in maiore
Polonia & Silesia quietæ res tunc fuêre.
Belli verò principium illud fuit in Sile-
sia. Henricus pius dux Silesiæ à Tattaris
interfectus, ex Anna vxore, Ottocari pri-
mi regis Boemorum filia quatuor reli-
quit filios, Boleslaum cognomento Cal-
uum, Henricum, Conradum, & Vuladis-
laum. Ex his duo postremi & natu mini-
mi ab Heduigi auia sacerdotio destinati,
& in Italiam missi, literis nauabant ope-
ram: & Conrado quidem Bambergensis
episcopa, Vuladislao verò Salisburgensis
archiepiscopa promissa erat. Itaque reli-
qui duo fratres de Annæ matris & consi-
lij sententia dominatum paternum in Si-
lesia inter se partiti sunt, ita vt Boleslao,
cui Caluo cognomen fuit, Vuratislauien-
sis, Henrico verò Legniciensis tract⁹ sorte
obtingeret: & ne duo illi minores omni-
no exhæredes essent, Conradus quidem
Henrico in Legniciensi, Vuladislaus ve-
rò in Vuratislauiensi Boleslao consors
accederet. Verùm paulo pòst Boleslaus
cupiditate ductus, quòd Legniciensem
portionem meliorem esse iudicaret, Con-
radumque fratrem, qui in ea consors Hē-
rico factus erat, iam hypodiaconum, por-
tionem suam petiturū non esse existima-
ret, repudiato Vuratislauiensi dominatu
Legniciensem vsurpauit, Henrico verò
Vuratislauiensem concessit. Atque hic fo-
mes postea ciuiliū & parricidialium bel-
lorum inter ipsos fuit, quemadmodum
suo loco exponemus. Tunc autem Boles-
laus Caluus pœnitentia ductus, quòd ma-
ioris Poloniæ dominatum à Præmislo
& Boleslao Vuladislai Sputatoris filijs
præripi sibi suadente auia passus esset, ad

Conradi expeditio contra Boleslaum Pudicū. *Cracouia obsidetur.* *Rudaua fl.* *Tinecensis arx.* *Lelouia.* *Tinecensis & Lelouiensis arces recuperatæ.* *Miecislaus Oppoliensis obijt.* *Conradus Masouiorum dux obijt.* *1247. ann.* *Boleslaus Conradi filius mortu⁹.* *Boleslai Pudici studiū.* *Vngaria vexata ab Austrijs.* *Fridericus Austriæ dux occisus.* *Italiæ status* *Guelfi & Gibellini.* *Friderico abrogatum imperium in concilio.* *Germaniæ motus.* *Henricus Cæsar.* *Conradus Cæsar.* *Guilelmus Cæsar.* *Friderici Imperatoris mors.* *Entius Friderici F. captus.* *1250. ann.* *Henrici Pij filij.* *Silesiæ principatuum diuisio.* *Dissidium inter fratres.*

recuperandum cum adspirare cœpit: arcemq; nouam Copaniciam supra Odram in finibus ditionis Præmisli muniebat. Iam enim Præmislus quoque cum fratre dominatum partitus erat: & Calissiẽsem quidem tractum à Prosna amne ad Præmentam arcem, & inde ad Vartam fluuium, & Mosinam arcem, & Sepnum paludem fratri concesserat, Posnaniensem verò & Gnesnensem ipse obtinebat. Ad eam igitur munitionem prohibendam Pręmislus & Boleslaus fratres copias cõparabant. Sed proceribus vtriusque partis interuenientibus pax inter affines duces constituta est, his quidem legibus, vt Præmislus Boleslao Caluo Santocum, Medireciam, & Sbansinum (quam arcẽ non ita pridem condiderat) daret: ille verò nouã munitionem demoliretur. Nec multo pòst Barnimꝰ Cassubiorũ & Slauorũ dux, siue is à Sãborio, siue à Boguslao, siue aliunde ortus fuit, Santocũ sibi vendicare, & cum exercitu oppugnare adortꝰ est. Et facilè quidem paucis arcem defendẽtibus expugnasset, ni ꝓperè ei Præmislus succurrisset. Nec mora Boleslaꝰ quoque Caluus ad ferendam suis opẽ accurrit. Quorũ amborum vires metuens Barnimus, ab obsidione recessit. Boleslaus autem vt Pręmislo gratiam referret, Santocum ei reddidit. Sub idem tempus Cazimirus dux Lenciciensis atque Cuiauiensis, vt cum alterius iniuria dominatũ suum amplificaret, Landense territorium in tractu Calissiensi inuasit, monasteriumque eiusdem nominis supra Vartam fluuium situm præsidio firmauit. Verùm id Boleslaus dux Calissiensis deiecto Cazimiri præsidio mox recepit: disiectisque propugnaculis, monachis restituit. Porrò Cazimirus, qui aliena appetiuerat, nõ modicum suorum detrimentum tunc accepit. Suentopelcus enim quietis impatiens, violatis fœderibus, quæ cum Cazimiro & Crucigeris icerat, cùm subitò cũ Prussis in Crucigerorum ditionem irrupisset, multosque mortales apud Golubum incautos oppressisset, in Cuiauiam quoque impetum fecit, quo luculentiore præda barbaros sibi deuinciret, suorũque inopiã releuaret. Angustiore enim annona Pomerani iuxtà atque Crucigeri tunc vtebantur. Itaque magna clade Cuiauiam affecit, plurimisq; interfectis hominibus absque vllo sexus ac ætatis discrimine, incẽsis villis atq; pagis, permagnam prædam asportauit. Quanquam ea præda à Crucigeris excussa est, cùm Suentopelcꝰ reuertens ex itinere munitionẽ, quam tunc illi è regione Christiburgi arcis muniebant, expugnare adortus, commissoque prælio superatus esset. Nihilo tamen magis conquieuit Suentopelcus, sed reparato exercitu mox ad Christiburgum rediјt: cumque præmissi ab eo præcursores à decurrentibus ex arce Crucigeris reiecti, tumultuosius ad reliquum agmen se reciperent, exercitum omnem in fugam cõuerterũt. In qua dum se mutuo præcipites in Vistulam impellunt, multi de exercitu Suẽtopelci periêre. Freti autem hoc successu Crucigeri, vicissim Pomeraniam excursione facta, maiorem in modum vastauerũt. In Prussiam quoque ij qui Balgæ & Elbingæ in præsidijs erant, populabundi excurrêre. Sed cùm præda onusti reuerterentur, in insidias à barbaris præparatas incidêre. Vbi cùm propter iniquitatem loci & circumfusorum barbarorum multitudinem neque recipiendi se facultas, neque ex æquo pugnandi copia esset, hostibus sese, frustra dissuadentibus Magistro & Marsalco, dedidêre, & ad vnum oẽs trucidati sunt. Qua clade vehementer eorum vires attritæ sunt: sed recreatæ non multo pòst Germanorum principum auxilijs: atque ita recreatæ, vt non modò reprimerent ij feroces & exultantes barbaros, verùm etiam perdomarent magna ex parte, vsque adeò, vt quinque conuentus, nimirum Pomesanus, Erminius siue Varmiensis, Pogesanus, Barthenus, & Nactaginus siue Nactanginus subacti, religionem Christianam reciperent. Suentopelcus quoque cùm iam senio cõfectus esset, his Crucigerorum successibus, & authoritate Iacobi Leodiensis archidiaconi legati Apostolici adductus, pacem cum eis fecit. Venerat autem tunc is legatus ab Innocentio pontifice maximo, cùm ad res Polonicas componendas, tum vt pontifici à Friderico Imperatore vehementer exagitato & afflicto aliquid subsidij corrogaret &, corraderet. Itaque conuocata Vuratislauiam episcoporum synodo impetrauit, vt quinta pars redituum ecclesiasticorum ex tota Polonia in trienniũ ei decerneretur. Relaxauit autẽ tunc Polonis partẽ ieiunij eius, quod est solenne cũctis Christianis ante Pascha. Nã cùm id totis nouem hebdomadis veteri instituto vulgò seruarent, indulsit, vt esset deinceps hebdomadarum sex & dimidiæ. Per eadem tẽpora Silesia, Boleslao Caluo authore & incentore ciuilibꝰ bellis ardebat. Nam cùm Cõradus refutato sacerdotio à Boleslao fratre, pręter spẽ eius, portionem Legnicensis dominatus sibi destinatam repeteret, Vuladislaus verò archiepiscopus factus, partem suam in Vuratislauiensi non peteret, Boleslaus ad Vuratislauiensem, quem prius contempserat, redire velle cœpit. Negante Henrico, exercitum coegit: è Germania mercenarium militem acciuit: Vuratislauiensem Henrici fratris ditionem armis atque flãmis infestauit: Neimarco oppido cum templo & hominibꝰ incẽso, Vuratislauiã contendit. Nouis tunc mœnibus Vuratislauia muniebatur, & iure Teuthonico ciuitas instituebatur. Et tamen trimestrem Boleslai obsidionem sustinuit, obsidẽtesque crebris eruptionibus exagitatos, re infecta discedere coegit, cùm Hẽricus impar fraternis viribus, ad prælij dimicationem prodire non esset ausus. Rediјt mox Boleslaus cũ maioribus copijs & frustra tentata iterum Vuratislauiæ expugnatione, vastatis lõgè lateq; agris atque pagis, cùm munitiones Hẽrici præsidijs tenerẽtur ac defenderentur, reduxit exercitum tristior, quod duabus expeditionibꝰ sumptuosis nullum tantis sumptibus dignum operæprecium fecisset. Sed tamen tertiã deinde adiecit. Et cùm ne ea quidem ex ipsius animi sententia cessisset, nec haberet vnde stipendia debita mercenarijs militibus dissolueret, infestare ij latrocinijs ditionem eius cœpêre: inde odisse eũ iam sui ac deserere. Qua re adactus, supellectilem omnem suam in stipendia militum distraxit: & cùm ne ita quidem eis satisfaceret, arces eis quasdã & possessiones hypothecæ nomine habendas dedit. Denique Lubussense territorium Brãdenburgensibus marchionibus Ioanni & Ottoni oppignerauit. Atque ex eo tempore id in Saxonum potestatem venit. Cùm autem Boleslaus inops egẽsque, & suis exosus, nec satis compos mentis oberraret, ab Henrici militibus exceptus, & Vuratislauiam adductus, fratris benignitate & & misericordia statim dimissus est. Nec illa tamen lenitate & mansuetudine fraterna, cupiditas & feritas Boleslai victa est. Quin is Legniciam reuersus, noua aduersus fratres consilia cũ animo suo, & cũ externis militibus (cũ suos à se alieniores esse animaduerteret) agitabat: neq; Conrado portionem ipsius, quemadmodum receperat dudũ Vuratislauiæ, reddebat: & cũ pecunia indigeret, Zythauiã & Gerliciam oppida suis quibusdam hominibus oppigneraruit. Hincone Mirsonis castellani Crosnẽsis filium, quod magnas pater eiꝰ facultates habebat, vt pecunia multaret, cepit. Quibꝰ rebus magis etiã alienatis ab ipso animis omniũ, Crosnense territoriũ & arx cum alijs finitimis ad Conradũ ab eo defecit. Sed cùm is cõparari sibi à Boleslao fratre insidias cõperisset, neque satis viriũ ad resistendũ ei se habere, ac in Henrico quoq; parum spei sibi reliquum esse cerneret, ad Pręmislum Posnaniensium & Calissiensium ducẽ supplex confugit. Quem benignè accepit Præmislus, & bene sperare iusso, sororem suam Salomeam ipsi despondit: nuptijsq; Posnaniæ celebratis, Thomam castellanum Posnaniensem, & Thomislaum pincernam cum filio gente Nalencios, quos in vincula quasi contra se conspirassent cõiecerat, archiepiscopo Gnesnensi, episcopo Posnaniensi, & alijs proceribus, qui ad nuptias conuenerant, rogantibus, dimisit. Reuera autem illi ea re animum Præmisli offendisse existimabantur, quod factum eius improbabant, cùm is absque consilij sententia Gnesnensem tractum Boleslao fratri pro Calissiensi adempto dedisset. Post nuptias autem illas Præmislus mox ad Henricum & Boleslaum legationem misit, postulans vt ij Conrado fratri iustam partem patrimonij concederent. Ac Henricus quidem negauit à se repetendam esse Conradi portionem, sed à Boleslao: & cum eo acturum se ea de re pollicitus est: Boleslaus verò durius respondit: Conradum sacris initiatum iure patrimonij repetendi excidisse. Quo circa Præmislus cum exercitu suo, fratrisque Boleslai Legniciensem tractum ingreditur, Conradum secum ducens: & magna celeritate arcem Bythomiam siue in veteribus ruinis, siue alio quodam opportuno loco supra Odram non procul à Glogouia excitauit, & turribus, aggeribus, fossisque muniuit: turmasque aliquot & cohortes Conrado attribuit, cum quibus ille finitimas oras Boleslaó Caluo subiectas tamdiu vexaret, quoad ius suũ ab ipso consequeretur. Et paucis quidem diebus debellatum erat, si ad extremum fortuna Conradi cœptis respondisset. Nam Boleslaus Caluus dum incautius fortè aduersariorum copias & nouã munitionem speculatur, comprehensus ab aduersarijs in statione excubias agentibus, & in custodia à Conrado habitus, ad quamuis iniquas cõditiones adduci potuit, nisi corruptis custodibus euasisset. Dum autem Præmislus cũ fratre Boleslao Silesico bello occupatus abest, Barnimus Cassubiorum & inferioris Pomeraniæ dux arcem Drenum, quam Germani Dresnam vocant, noctu sopitis custodibus intercepit. Sed eam Præmislus post vnum mensem expugnatam recepit, hostesque in præsidio repertos captiuos

Copanicia arx.
Poloniæ maioris diuisio.
Pax inter maiores Polonos & Silesios.
Sbansinum arx cõdita.
Barnimus Cassubiorum dux.
Santocũ oppugnatum.
Santocũ maiori Poloniæ adiunctum.
Lãdense monasteriũ captum, & receptum.
Golubum.
Suentopelcus Culmensem & Cuiauiam infestat.
Suentopelcus bis victus à Crucigeris Prussiensibus.
Pomerania vastata à Crucigeris.
Crucigeri ad internecionem profligati à Prussis.
Prussorũ conuentus siue regiones à Crucigeris subactæ, & Christianæ factæ.
Pax inter Pomeranos & Crucigeros.
Legatus pontificius Iacobus Leodiensis archidiaconus.
Synodus Vuratislauiæ.
Subsidium pontifici ab episcopis Poloniæ decretum.
Ieiunij quadragesimalis moderatio.
Silesici motus, & bella inter fratres.
Neimarcũ.
Vuratislauia munita, & iure Teuthonico dotata.
Boleslaus exosus suis ob iniurias, & mẽte captus.
Lubussense territorium Marchionibus oppigneratum.
Boleslaus captus à fratre, & dimissus.
Zythauia. Gerlicia.
Crosnenses ad Cõradum defecẽre.
Salomea Cõradi vxor.
Nalencij in vincula coniecti.
Conradus portionẽ patrimonij bello repetit.
Bythomia condita, vel instaurata.
Bolesl. Caluus iterũ captus & elapsus.

Premisli soror Salomea
Salomea Conradi vxor

uos abduxit. Sbansinum quoque tunc à latrunculis è Lubussensi arce excurrentibus interceptū, idem Præmislus paruo negocio recuperauit. Nam cùm ij fortè in gregem quendam incidissent, eumque abigere vellēt, pastor gregis direptionem deprecatus, pręmij loco indicauit eis proximam arcem, Sbansinum ea erat, quæ à tribus tantùm habitaretur, & à succedentibus sibi quotidie per vices vicinis rusticis custodiretur, facilè ipsos capere posse, si rustico cultu quasi ad custodiam venientes, ianitores fallerent. Itaque ingressi, ianitores cōstrinxerunt, & arce potiti sunt. Qua de re cū Pręmislus nocte sequenti certior factus esset, postero die aulico tantùm comitatu suo stipatus, cæteris sequi iussis, festinus ad Sbansinum accurrit, & ostentata specie obsidionis ad deditionem adegit prędones illos, vitam tantùm pactos. Redegit autem hic ipse Præmislus tunc in suam potestatem Rudense, seu Velunense territorium: quod cùm ad maiorem Poloniam pertineret, Miecislaus dux Oppoliensis & Ratiboriensis interceperat, quo tempore Hēricus Barbatus maioris Poloniæ dominatum, pulso Vuladislao Præmisli & Boleslai patre, inuasit. Ad quod recuperandū Pręmislus huiusmodi occasione vsus est. Miecislao sine liberis defuncto, Vuladislaus frater germanus, legitimus hæres fuit. Is, cùm vxori Miecislai Iudithæ Conradi ducis Masouiorum filiæ dotem quingentarum marcarum argenti, & alterum tantum quod contradotem vulgò, elegantiores verò Donationem propter nuptias vocant, de more atque iure exoluere deberet, nec haberet pecuniam, pactus est cum fratre & curatore eius Cazimiro, vt loco illius pecuniæ Rudense territorium ipsi daret, cuius possessionem nō satis certam firmamque sibi esse intelligebat. Traditioni certa dicta est dies.

Rudense seu Velunēse territorium receptum à Præmislo.

Vuladislaus dux Oppoliensium.

Quod cùm rescisset Præmislus, anteuertens Cazimirum, arcem (vnde iam Vuladislaus præsidiū deduxerat, relicto cum aliquot comitib⁹ præfecto, qui eam Cazimiro traderet) occupauit. Quo cognito, nobilitas omnis vltrò in fidem & potestatem eius venit. Nec multo pòst aduenêre, qui à Cazimiro ad accipiendam possessionē missi erant: sed cùm didicissent, à Præmislo Rudā teneri, re infecta recessêre. Neque postea Vuladislaus ea de re aduersus Præmislum quicquam tentauit. Pecuniam verò Henrico duci Vuratislauiensium, qui Iuditham posterius vxorem duxit, numerauit. Alio quoque incommodo idem Vuladislaus paulo antè affectus est, à Brunone Olomucensi episcopo. Nam is inimicitias gerens cum Vuladislao, oppidum Ratiboriense armata manu aggressus, cum templis & monasterijs exussit. Ab arce siue repulsus, siue tribus millibus marcarum à Vuladislao acceptis (nam & hoc fertur) placatus, recessit.

Ratiboria incēsa ab episcopo Olomucensi.

MARTINI CROMERI, DE ORIGINE ET REBVS GESTIS POLONORVM, LIBER NONVS.

AETERVM in minore Polonia cùm pacatum iam principatum Boleslaus Pudicus obtineret, anno Christi 1252. salis metalla apud Bochnam pagum, quod iam oppidum est, quinto à Cracouia milliario inuenta sunt. Vnde vberes principi reditus accessêre. Kingæ, siue Cunegundis vxoris Boleslai pietati & sanctimoniæ beneficium id, non modò Polonis, verùm etiam finitimis populis perutile, acceptum refertur. Exciditur autem id etiam nunc altissimis & latè sub terra patentibus puteis, siue specubus, supernè egesta humo, solidum duritie lapidea, molesq; ingentes trochleis, equorum, vel hominum opera circumactis extrahuntur, nonnullæ crystalli penè in modum pellucidæ. Quin ex eo quoque columnæ miræ magnitudinis excisæ, fornices è sale itidem excauatos, & contignationes specuum cum omni superiacentis terræ mole, & oppidū ipsum superędificatum villasque sustentant. Aqua item è puteis illis hausta, in sal candidū excoquitur. Aliquāto post etiā apud Veliscā vno ac dimidio à Cracouia milliario ad eundem modū id excindi & excoqui cepit. Cum hoc metallo simul alius quoq; thesaurus ingens & incōparabilis extitit Cracouiæ. Nam D. Stanislaus martyr Christi, & episcopus quondam Cracouiensis, satagente Boleslao principe, & episcopo Cracouiensi

1252. ann. Salinæ Bochnenses.

Cunegundis vxoris Boleslai pietas & sanctimonia.

Velicenses Salinæ.

D. Stanislaum martyr in diuorū numerum relatum.

Pren-

Prēdota, ab Innocentio quarto pontifice max. de amplissimi collegij sententia, re diligentissimè iterum atq; iterum examinata, in numerum sanctorum relatus est, centesimo demū & quinto ac septuagesimo anno post mortem, qui fuit post Christi natalem 1253. In qua re perficienda cùm nō minima difficultas esset, propter tantam temporum intercapedinem & vetustatem, vno atque altero miraculo diuinitùs edito, sublata est omnis dubitatio. Primùm enim Reginaldus Hostiensis episcopus vir grauissimus, & summa in collegio Cardinalium authoritate præditus, qui maximè huic negocio aduersabatur, subito grauissimoq; morbo correptus, & aliquot dies noctesq; afflictus, nocte quadam in lecto vigilans, virum quendam augusta specie, cultu pontificali perquàm splendido sibi adstantē, nomenq; suum & morbi illius causam edentem cùm vidisset audissetq;, impetrata venia è vestigio sanitati restitutus est: eodemque puncto temporis ad Pontificem cunctis rei miraculo stupētibus profectus, visum ei suum, ac tā subitam valetudinis mutationem ordine enarrauit: nempe Stanislaum episcopum sibi paulo antè apparuisse, & ab eo clemēter obiurgatum se esse, quòd vnus maximè ipsi aduersaretur: morbumq; suū subitò depulsum esse, cū de sententia decessurū se esse polliceretur. Itaq; orare atq; hortari pōtificem, vt sublata omni comperēdinatione sanctum episcopum in album martyrum adscribat. Quo euidenti miraculo permotus pontifex Innocētius rem tam diu comperendinatam tandem ad sextum Idus Septembris Asisij in basilica diui Francisci memoriæ dicata solenni ceremonia peragere statuit. Ea verò die illucescente cū ipsemet sacris operaretur, ecce in basilicam infertur adolescens nuper mortuus, caterua propinquorum & amicorum magno eiulatu funus prosequente. Ibi pōtifex humi prostratus Deum orat, vt iuuene illo ad vitam reuocādo sanctitatem sui martyris Stanislai luculentius declararet. Vix pauca elocutus erat, cùm viuus atq; sanus exurrexit, qui erat mortuus, quasi de somno expergefactus. Sacris atque ceremonijs omnibus ritè peractis ipse pontifex è superiore loco pro concione grauem & luculentum sermonem habuit de vita ac meritis Stanislai: eiusque memorię diem anniuersarium ad octauum Idus Maij, quo die cæsus est, dicauit. Deinde anno sequenti Prendota episcopus Cracouiensis sacri corporis eius reliquias solenni pompa de sepulchro leuauit, & hominum venerationi exposuit. Interfuêre verò ei celebritati archiepiscopus & episcopi Poloniæ quicunque per valetudinē potuêre, itemque Gerardus Russorū, & Vitus Lituanorum episcopi. Nā & hi ad religionē Christianam iam accedebāt, & illi ad societatem ecclesiæ catholicę sese adiunxerāt, quod vtrūq; mox plenius exponemus. Adfuêre etiam cum Boleslao Pudico, Præmislus Posnaniensium, Cazimirus Lenciciensium atq; Cuiauiensium, Ziemouitus Masouiorum, & Vuladislaus Oppoliensium duces, & Opisso iterum legatus Apostolicus: præterea sacerdotum, abbatum, monachorum, nobiliū, & promiscui vulgi non modò ex Polonia, sed etiā è Silesia, Morauia, Boemia & Vngaria tāta multitudo, vt vrbs non exigua eam nō caperet, sed in cāpis ea sub diuo gregatim diuersari cogeretur. Præcessit autem anno vno celebritatem illam ingens aquarum inundatio in tota ferè Polonia, ex perpetuis imbribus ab Aprili mense vsq; ad vicesimam quintam Iulij delapsis, ita vt campi, agri, syluæq; nauigabiles essent. In Masouia verò præterea Lituani Viznensem oram vastarunt. Tertio deinde anno Lublinensem quoque tractum depopulati sunt, & arcem ligneam etiam tunc incenderunt. Erat autem tunc Lituanorū dux Mēdoc⁹ siue Mindacus, qui Crucigerorum armis debilitatus, & in angustū redactus, anno Christi 1252. religioni Christianæ initiari cū suis assensus est, & Samagitiensem, Veisensem, Curoniensem, & Iazygū siue Polessensem tractum donaturum se esse Crucigeris promiserat, vt imminenti ab ipsis exitio sese eriperet. Quorum opera regium etiam nomen adeptus est à summo Pontifice, & à Rigensi archiepiscopo atque Culmensi episcopo solēni ritu diademate cinctus. Verùm non multò pòst stabilitis rebus suis, neque Crucigeris promissa præstitit, & religionem abiecit, & ex finitimis Christianorum regionibus prædas agebat, vt tunc è Lublinensi, pòst ex alijs, quemadmodum suis locis exponemus. Fortè autem tunc aberat Boleslaus Pudicus, expeditione Morauica occupatus, cuius expeditionis hæc fuit causa. Post interfectum Austriæ ducem Fridericum Præmislus, siue Ottocarus Venceslai Lusci regis Boemorum filius Austria potitus erat, ducta in matrimonium sorore Friderici Margarita iam anu, quæ prius cum Henrico Friderici Imper. filio nupta erat. Ac Styriam quoque & Carinthiam ac Histriā idem Ottocarus sibi adiunxerat:

1253. ann.

Miraculum.

Miraculum.

Russorum episcopus Catholicus. Lituanorum episcopus primus.

Opisso legatus Apostolicus in Polonia iterum.

Inundatio.

Lituanorum excursio in Masouiā & Poloniam. Lublinensis arx incensa.

Lituani religionem Christianam accipiunt, & abijciunt.

Mindacus Lituaniæ rex creatus.

Morauicum bellum. Venceslaus Luscus rex Boemiæ. Austria & Styria in ditione Boemorum.

iunxerat: quod eo facilius fuit factu, quòd imperium in Germania tunc vacabat post mortem Friderici, Conrado filio eius, & Guilelmo comite Holandiæ, qui de imperio certabant, intra breue spacium temporis extinctis. Huic igitur Ottocaro cum

Bela rex Vngariæ Austriis bellum infert.

Bela rex Vngarorum bellum facere vellet, & virium ad id satis non haberet, Boleslaum generum Cracouiensem principem in auxilium euocauit. Nec ita multo antè Veceslaus rex post Miecislai Ratiboriensium & Oppoliensium ducis mortem, cum is nullos reliquisset liberos,

Opauia à Boemis occupata.

Opauiam occuparat, & Nicolao filio suo notho tradiderat. Quocirca Boleslaus, vt in gratiam soceri manum Boemorum distineret, Opauiamque Poloniæ rursus adiungeret, in Opauiensem oram cum exercitu ingressus, ferro & incendiis eam longè lateque vastauit, magnamque prædam abegit: nec tamen Opauia potitus est.

Opauiensis tractus vexatus à Polonis.

Ne Bela quidem operæprecium vllum fecit. Quin à Morauis fusus fugatusque esse fertur. Venceslaus Hagecus & superiora aliquanto aliter narrat, & huius belli & excursionis Polonicæ ad Opauiam nullam prorsus facit mentionem.

Hageci nugæ.

Nugatur autem de auxiliis à Venceslao rege missis Cracouiam contra Tattaros, ac de morte Boleslai principis, & quòd principatus Poloniæ ad Vuladislaum, & mox eo defuncto ad Præmislum Venceslai regis filios delatus, verùm à Præmislo repudiatus sit. Sed nos Hageco animo suo indulgere sinamus. Hac igitur expeditione Morauica occupato Boleslao, liberior fuit excursio Lituanis in Poloniam.

Venceslaus rex Boemiæ mortuus. Ottocarus regnat apud Boemos.

Veceslaus quidem rex per illud tempus mortuus apud Boemos, Præmislum filium, qui & ipse Ottocarus dictus est, successorem accepit: cum quo Bela pacem fecit. In Silesia verò Conradus Henrici Pii filius ditiones fratrum ex arce Bythomiensi armis infestabat. Quem quo expeditius adiuuaret

Præmislus cum fratre redit in gratiam.

Præmislus socer dux maioris Poloniæ cum Boleslao fratre, quem iniuria, quemadmodum superius commemorauimus, affectum, in carcerem etiam quasi insidiatorem coniecerat, in gratiam à Fulcone archiepiscopo reductus est: ac denuò dominatum cum eo, conuentu apud Gezum acto,

Fulco archiepiscopus. Poloniæ maioris noua diuisio.

partitus, Gnesnam, Calissiam, Rudam seu Velunum, Pysdros, Srodam, Bninum, Biechouiam, Gezum & Pobiediscos ei concessit. Posnaniam cum cæteris munitionibus ac territoriis ipse retinuit. His ita transactis in Vuratislauiensem regionem duxit exercitum, & omnem eam oram, quæ est circa

Præmislus dux Silesiam infestat.

Olesniciam Sytzouiam, Trebniciam, & Cerequiciam oppida, vsque ad Vidauam amnem vno à Vuratislauia milliario, deinde & vltra Odram vadato flumine depopulatus est, propterea quòd Henricus dux Vuratislauiensis neque ipse partem patrimonii Conrado reddebat, neque ad repetendam eam a Boleslao fratre opem ei ferebat. Adhæc, non soluebat Præmislo quinquaginta marcas argenti, de quibus pro redemptione cuiusdam Germani captiui re fideiusserat. Templis tamen & monasteriis, & possessionibus eorum atque hominibus ecclesiasticis omnino manus abstinuêre milites edicto Præmisli.

Præmisli religio.

Erat tunc Vuratislauiæ Opisso legatus summi Pontificis, existimabatque contumeliam fieri sedi Apostolicæ, quòd se præsente & penè inspectante Vuratislauiensem oram Præmislus infestaret. Itaque sacris ipsi & omnibus qui sub ditione eius erant, interdixit. Sed mox postulante Præmislo interdictum illud abrogauit, veritus, ne ad summum Pontificem deferretur, quòd intemperanter fines legationis transgressus esset. Pax deinde & concordia inter Silesios fratres, episcopi Vuratislauiensis & aliorum procerum interuentu componitur: & Glogouiensis dominatus Conrado à Boleslao Caluo, quanquam inuito, conceditur: Conradus obsides & captiuos dimittit. Aliis item, qui prius ex pacto dimissi erant, æstimationes capitum remittit. Dum hæc ita geruntur in Silesia, Mendocus dux Lituanorum abiecta religione Christiana, quam simulate ad tempus susceperat, infestior indies Christianis vicinis erat. Coactoque è suis Lituanis pariter atque Prussiis idem sentientibus valido exercitu, in quo triginta millia armatorum censebantur, Masouiam omnem crudelissimè vastauit: pagos & oppida quam plurima, & caput gentis Plocensem arcem defensoribus vacuam, incendit: & ingenti hominum, pecudum, & iumentorum præda domum remissa, in Crucigerorum ditionem eodem furore inuasit: eaque peragrata & exusta, homines quidem captos immanitate barbarica trucidauit, cæteram verò prædam permagnam abegit.

Lituanorum excursio in Masouiam & Prussiam.

Plocensis arx incensa.

Crucigeri non ausi obuiam prodire tantæ multitudini, munitionibus tunc sese continuêre. Postea verò anno Christi 1255. aduenientibus Ottocaro duce Boemorum, necdum n. diadema regium susceperat, marchionib. Brandenburgensi & Morauiæ, Pragensi, Olomucensi & Ermeliensi (qui forte Varmiensis fuit, quem etiamnum Teuthones à ditione siue diœcesi Ermelandensem vocant) episcopis, cum magnis copiis, magnaque item multitudine crucis militiam professa, aucti viribus & animis, vicissim Prussis bellum inferunt: & illis ad prælii dimicationem nusquam prodeuntibus, ferro & igni in obuia quæque desæuiunt.

1255. ann. Boemorum ducis et aliorum Christianorum expeditio in Prussiam. Ermeland. Varmia.

Sabiensis terra subacta à Crucigeris, & ad religionem Christianam adacta.

Quibus malis adacti hi, qui Samensem siue Sabiensem regionem incolebant barbari, in potestatem Crucigerorum venêre, & religionem Christianam suscepêre. Et ne facilè ii rursus deficerent, duas ibi arces Crucigeri cum sociis condidêre, præsidiisque firmauêre.

Pregla fl. Regius mons, siue Kynixberga arx condita. Brunsberga.

Quarum altera ad Preglam fluuium & sinum maris Balthei sita, Kynixberga lingua Germanica, quasi regius mons: altera Brunsberga, quæ aliquandiu postea fuit sedes episcopi Varmiensis, appellata est. Hęc quidem ob honorem & memoriam Brunonis episcopi Pragensis, siue Olomucensis, vt vult Hagecus atque Dubrauius, illa verò Ottocari regis Boemorum: quæ postea tribus oppidis peramplis ac splendidis adiunctis, & portu maris amplificata, magistri quodam tempore fuit, nunc ducis est domicilium. Cùm autem Ottocari huius & Kynixbergæ mentio facta sit, operæprecium fuit

Aeneæ Sylvii error de Ottocaro.

Aeneæ Sylvii errorem, quem nonnulli alii secuti sunt, redarguere: quòd Ottocarum hunc omnes eas regiones, quæ inter Boemiam & mare Baltheum sunt, imperio suo subiecisse, deuictisque Tattaris Kynixbergam arcem & oppidum in Prussia condidisse scribit. Quæ ipsine de se Boemi finxerint, an Aeneas gratiam ab ipsis inire voluerit, non constat. Rem quidem ipsam ab Aeneæ narratione diuersam, quemadmodum sese habuerit, series historię nostrę & consequentium cum præcedentibus consensus, euidenter ostendit, ita vt pluribus hic verbis triplicem Aeneę errorem coarguere necesse non sit: nempè de superatis ab Ottocaro in Prussia Tattaris, qui eò tunc non peruenêre: de subactis intermediis populis, nempè Silesiis & Polonis, vel Saxonibus & Pomeranis: & quod suum ille omnino aliquod in Prussia bellum gesserit, suisque viribus confecerit. Aut dicat Aeneas, quomodo & quando Boemi rursus Prussiam, & interiacentes illas prouincias amiserint.

Brandeburgum in Prussia conditum.

Conditum est etiam eodem ferè tempore Brandeburgum in eadem Prussia, in memoriam Ottonis marchionis Brandeburgensis. Et tamen marchiones sibi Prussiam eam ob rem non vendicarunt. Sed nos ad institutum reuertamur. Pacem fecerat cum Crucigeris Suentopelcus Pomeranorum dux, vt superius narratum est. Sed quietis impatiens, nouum excitauit bellum. Etenim misso clàm cum expedita manu filio, quem obsidem pace facta à Prussis receperat,

Suentopelcus Naclum intercepit.

Naclum arcem Præmisli nepotis sui, conscio & adiuuante vno de custodibus, pecunia corrupto, noctu iterum intercepit. Quod vbi Præmislo nunciatum est, quantum potest cogit exercitum. Mittunt ei auxilia duces alii Polonici, tanquam ad restinguendum commune incendium. Boleslaus quidem Pudicus mille armatorum, Ziemouitus autem dux Masouiæ octingentorum. Porrò Boleslaus Præmisli frater, & Cazimirus dux Siradiæ, Lenciciæ, & Cuiauię, ipsi suas copias ad eam expeditionem adduxêre. Cum his igitur ad Naclum contendit Præmislus.

Nacli obsidio.

Et cum arx situ arteque munitissima, egregiè à Pomeranis defenderetur, ac difficilis esset eius expugnatio, aliam è regione eius ad occidentem solem summa celeritate excitauit, eique importato copioso commeatu præsidium imposuit, quod sufficiebat ad vexandos, & quasi in obsidione continendos hostes, qui in præsidio antiquæ arcis erant.

Noua arx e regione Nacli.

Quo facto dimisit reliquum exercitum. Fiebant autem crebræ vtrinque ex arcibus eruptiones, & conflictus Marte vario. Alteram deinde Præmislus cum Boleslao fratre & Cazimiro fecit expeditionem in Pomeranos: & omissa Nacli expugnatione, noctu silenti agmine ad Racianzum arcem Pomeraniæ, aliam à Cuiauiensi, vt videtur, & Masouiensi, in quam se magna multitudo Pomeranorum cum facultatibus suis propter bellum contulerat, contendit:

Racianzum triplex.

eamque antelucano tempore adueniens, quamuis expergefactis ad primum tumultum custodibus, verùm inopinata re perculsis, & quasi capta iam arce discursantibus, ac de propugnaculis sese præcipitantibus, incendio consumpsit.

Racianzum incensum.

Post cuius discessum Suentopelcus non contemnendo, hostibus ex noua arce obsistere non ausis, in Naclum perrupit, & commeatu importato, suos laborantes victus inopia, confirmauit. Deinde omnem conatum ad nouam arcem vel capiendam vel euertendam conuertit. Primumque, quo minore suorum periculo quod volebat efficeret, sarmenta & pinguia ligna in fossas, quibus arx munita erat, comportari iubet, vt ea strue incensa arcem cremaret.

Noua arx frustra oppugnata.

Magna vi lignorum multo labore à militibus coaceruata; cùm ii plura etiam è remotioribus syluis peti iussent, erumpunt præsidiarii, subiectoque igni, id quod iam comportatum erat materię, sine vllo arcis periculo comburunt. Hoc primo conatu frustratus Suentopelcus, vi arcem expugnare nititur: factaque è clipeis testudine, milites eius siccas fossas transgrediuntur, & sub ipsa propugnacula subeunt: atque alii ignem subiiciunt, alii

aſcijs & ſecuribꝰ ligneos arcis parietes ꝑrūpere conātur. Sed ſaxis & magnis molibus supernè deiectis, iaculisq; vehemētius afflicti, viginti deſideratis, compluribus vulneratis irrito cœpto receſſerūt. Nec tamen deſtitit Suentopelcus ab incœpto. Cumq; aperta vi noua arce potiri non poſſet, ad dolos ſe conuertit. Reducto enim domum exercitu, auctoq;, ſtatim reuertitur, nec longè ab arce in cōualle quadam in inſidijs cōſidit: ſuis in antiqua arce noctu per fidum internuncium, quid fieri velit, præcipit. Orta luce Pomerani ex antiqua arce, quemadmodum iuſſi erant, decurrunt, & aduerſarios ad pugnā prouocant. Non detrectant illi. Pomerani inito prælio fugā ſimulant: inſtant Poloni fugientibus, ita in inſidias præcipitantur. Nec tamen inulti cadunt. Quibus ad vnum partim cæſis, partim captis, Suentopelcus victoriæ ſigna præ ſe ferens, ad nouam arcem accedit: deditionem poſcit. Reſpondent ij, qui erant in præſidio: Plures in arce ſupereſſe qui de fraudulentis victoribꝰ pœnas expetituri eſſent. Videns autē Suētopelcus omnes ſuos conatus in irritū recidere, difficulterq; ſe Naclum retinere poſſe, ad pacem cum Pręmiſlo faciendā inclinari animo cœpit. Nec difficulter ea, Popone vno de Crucigeris, qui Suentopelcum & Præmiſlū materno ſanguine attingebat, interueniente, coiuit. Cōuentu enim apud Xynam acto, Suentopelcus per ſententiam Poponis ex compromiſſo latam Præmiſlo Naclum reddidit, Præmiſlus verò Suentopelco pro impēdijs & Racianzi demolitione quingentas marcas argenti, certis penſionibꝰ exoluturū ſe eſſe, nouē obſidibꝰ nobilibus datis, cauit: & exoluit poſtea. Captiui vtrinq; dimiſſi: Pax perpetua mutuo iureiurando firmata eſt, ita vt neuter alterius ditionem vnquā inuaderet. Nec toto ab ea pace facta anno circūacto, Pręmiſlus 36. annos natus, pridie 9. Iunij immatura morte extinctus, & Poſnaniæ ſepultus eſt. Mitiſſimus ſui tēporis princeps, & prudēs: iuſticia autē & animi moderatione in iudicando tāta, vt eiꝰ iudicium victus atq; victor ex æquo probarēt. Ebrium aut iratū eum nemo vidit. Vſq; adeò verò addictus fuit religioni & cultui diuino, vt per tēpus quadragenarij ieiunij cilicio ſuper nudum corpꝰ, & vino diluto admodū, aut inſipidiore ceruiſia vteretur. Nocturnis tēporibus cū dormire putabatur, ꝓlixæ precationi vacabat. Porrò qua die cœnā Christi vltimā anniuerſario ritu recolimꝰ & reprę́ſentamus, duodecim pauperū pedes reuerēter abluere, exterſoſq; deoſculari, & pauperes ipſos veſtire quotānis ſolitꝰ eſt. Ouāſcēſe monaſteriū Ciſterciēſis ſectæ puellis ad Vartā fluuium condidit. Srodicenſe verò Dominicanorū Poſnaniā tranſtulit: Gneſnenſe etiam Xenodochiū, ſiue hoſpitale ſepulchri Chriſti militibꝰ cōtulit & cōmendauit, & pręposito Miechouiēſi ſubiecit. Præter multas autē alias pias largitiones, Gneſnēſi quidē eccleſiæ Cirnelinum pagū, Poſnaniēſi verò Bucū donauit, non ſine inuidia & offenſione procerum. Plurimis alijs laudibꝰ eum cumulari à Baſcone annaliū ſcriptore, cuſtode Poſnaniēſi Dlugoſſus memorat. Sed eiꝰ Baſconis ſcripta nos nō vidimus. Reliquit autem Pręmiſlus quatuor filias, Cōſtantiā, Veronicā, Ofcā ſiue Agathiā, & Euphemiā, ex Elizabetha vxore ſuſceptas, & filiū poſthumū poſt quartum mēſem natum: cui paternum nomē inditū eſt. Eodem anno, q fuit poſt Chriſtū natum 1257. Iacicꝰ ſiue Iacinctus diui Dominici inſtitutū vitæ profeſſus poſt exhauſtos multos labores in Polonia & Ruſſia pro religione Chriſtiana, de exilio huiꝰ vitę in cęleſtē domum commigrauit, ad decimumoctauum Calendas Septemb. Qui multis poſt mortem annis interiectis propter ſanctimoniam vitæ actæ & miracula, noſtra memoria in numerum ſanctorū relatus eſt. Non omnino tunc Sileſia ab inteſtinis motibus immunis erat. Etenim Boleſlaus Caluus cùm dolore amiſſæ Glogouiæ percitus, tum bello ſuperiore exhauſtus, vt iram ſimul & cupiditatem ſuam expleret, facinus aggreſſus eſt impium & ſacrilegum. In epiſcopum enim Vuratiſlauienſem Thomam templum Gorcenſe dedicantem, & Boguſalum præpoſitum, & Heccardum canonicū, cum Teuthonibꝰ ſatellitibꝰ ſuis manus iniecit, captoſque ad ſubuculam vſque expoliauit, & in arcem Vulai, atq; inde Legniciā deportauit. Poſcebat autem eos decem millia marcarum. Quæ cùm non darent, coniecit eos in tetrum carcerem conſtrictos compedibus. Qua re cognita Fulco archiepiſcopus Gneſnenſis Lenciciam ſynodum cōuocauit, ac de ſynodi ſententia Boleſlaum Caluum diris deuouit. Vuratiſlauienſi verò omni diœceſi ſacris interdixit. Deinde (cū nihilo magis dimitteret captos Boleſlaus) pontificem maximum Alexandrum quartum certiorem ea de re fecit, & quid porrò fieri oporteret, rogauit. Reſcripſit ille archiepiſcopo, vt Poloniā omnē ad arma contra Boleſlaū ſumēda Crucis

Poloni funduntur à Suētopelco.

Pax inter Suentopelcū & Præmiſlum.

Xyna oppidum.

Præmiſli mors & laudes.

Sobrietas & animi moderatio.

Pietas & religio principis.

Ouanſcenſe monaſteriū conditum.

Baſco annaliū ſcriptor.

Præmiſli liberi.

Præmislus poſthumus natus.

1257. ann. Iacicus monachus ſanctus.

S. Iacinctus ordinis S. Dominici

Boleſlai Calui facinus impium.

Vuratislauiēſis epiſcopus in vincula cōiectus.

Vulai arx.

Boleſlaus Caluus excōmunicatus.

Crucis militia promulgata vnà cum cæteris epiſcopis concitaret. In eandem ſētentiam Magdeburgenſi quoque archiepiſcopo de concitandis Germanis reſcripſit. Sed interim Thomas pertæſus diri carceris, duobus millibus marcarū, & commutatione decimarum manipularium in pecuniarias per totam diœceſim ſuam, vnà cum præpoſito & canonico ſe redemit. Conſcijs fratribus Henrico & Conrado Boleſlaum hæc patraſſe creditū eſt, propterea quòd illis quoque commodo pactum illud de commutandis decimis fuit. Retinueruntq; mordicus tam ipſi, quàm poſteri eorū id, ꝙ tunc ab epiſcopo per vim expreſſum eſt. Neque verò vno illo ſcelere Boleſlaus contentus fuit. Nam Præmiſlo, cuius ope Conradus gener nitebatur, mortuo, Conradum quoque fratrē per fraudem capere, & bonis dudum datis, exuere adortus eſt. Sed hoc non itidem ſucceſſit. Certior enim factus Cōradus de inſidijs fratris, cùm Legniciam ab eo doloſè ad conuiuium vocaretur, cū expedita manu profectus eſt: & reliquis in ſylua propinqua Legniciæ latêre iuſſis, cum paucis expeditioribus veniēs, à Boleſlao ſimulati officij cauſa obuiam prodeunte in arcem deducitur. Vbi conſpicit loca ſuperiora ab armatis teneri, anteuertit meditatū fratris facinꝰ: captūq; eū, metu perculſis omnibꝰ, aſportauit, & in cuſtodia habitū aliquādiu, atq; ea, q̃ ab epiſcopo Vuratiſlauiēſi emunxerat, pecunia multatū, poſtea dimiſit. Sic Boleſlaus laqueo, quē alteri tetēderat, ipſe ſe implicauit. Anno ſequenti terrę motꝰ vehemēs Poloniā cōcuſſit, & animos hominum ꝓpter raritatem rei nō metu tātū, verùm etiā religione impleuit, velut magnorum malorum, q̃ mox conſecuta ſunt, ꝓdigium. Nā & ciuilibꝰ bellis mox agitata, & barbarorū excurſionibꝰ afflicta eſt. Ciuiliū bellorum Cazimirꝰ dux Siradienſis Lēcicenſis, & Cuiauiēſis cauſa fuit: cuiꝰ inexplebilis cupiditas eò ꝓgreſſa eſt, vt Ziemouito fratre in vincula cōiecto, quēadmodum ſuperiꝰ memorauimus, Siradiēſem tractū, cuius hæreditas ſecūdum Boleſlaū fratrem iure ad vtrūque peruenire debebat, ſolus occuparet: Lādenſe territoriū, vnde priꝰ à Boleſlao Pio duce Caliſſiēſi depulſus erat, iterum inuaderet: itēq; Racianzū epiſcopo Vuladiſlauiēſi auferret: ꝙ tamen poſt reddidit, cùm ei litem intendiſſet epiſcopꝰ: Lelouienſe verò territoriū Boleſlao Pudico adimeret, munita vel præſidio firmata arce in colle ſupra oppidū. His igitur de cauſis primus omniū Boleſlaꝰ Pius Caliſſiēſiū dux in eū arma ſumpſit, inita ſocietate cū Varciſlao Boguſlai filio, Caſſubiorum & Stolpenſium Pomeranorum duce, ꝙ is Suētopelco, cuiꝰ tūc gener Cazimirus factꝰ erat, propter iniurias quaſdam infenſus eſſet. Obtinebat Boleſlaus etiam Poſnanienſem dominatum, vtpote tutor liberorum fratris defuncti. Itaque cōſcripto ex omni maiore Polonia magno exercitu, coniunctiſq; cum Varciſlao viribus Cuiauiam vaſtabundꝰ ingreditur. Inouuladislauiam arcem cùm primo impetu capere nequiuiſſet, obſidione cinxit. Non habebat Cazimirꝰ exercitū, & Inouuladiſlauiæ cæteriſq; munitionibus ſuis metuebat. Itaq; conſiliū ex re capit. Legatione ad Boleſlaum miſſa, bellum deprecatur. Landenſe territorium redditurū ſe ipſi eſſe ꝓmittit, arcēque, q̃ in eo præſidij cauſa cōmunierat, demoliturum. Secutꝰ fidem eiꝰ Boleſlaus, obſidionē ſoluit, exercitūq; dimiſit. Sed Cazimirꝰ non modò nō præſtitit Boleſlao q receperat, verùm etiam Caliſſiēſem tractum viciſſim inſequēti anno populatus eſt, cùm de clade Varcislai, cui Boleſlaus ex fœdere auxilia miſerat, in Pomerania, cognouiſſet. Proficiſcebatur tunc Boleſlaus Caliſſia Poſnaniam, cùm de excurſione Cazimiri nūcium accepit. Nec mora, cum ſolo comitatu ſuo aulico reuertens, 30. tantùm equitibꝰ in itinere collectis, & agreſtibus, quos hoſtes damno affecerant, ſequentibꝰ, in ſylua cui Soleciæ nomen eſt, nō procul ab Opatouico archiepiſcopi pago, hoſtilē exercitum cōſequitur, & magno animo impetum in eum facit: extremiſq; ꝑturbatis, & primos impellentibus, & omnibus maiores multò, quàm erant inſequētium ſe copias (ꝓpterea quod ſylua longiorē proſpectum adimebat, clamantiū verò ſonitum ampliorem reddebat) eſſe credentibus, vniuerſum agmen in fugā agit, prædam excutit, & cùm alios quoſdam ex hoſtibꝰ, tum Martinum Cuiauiēſem palatinum ſaucium, captiuos abducit. Nec tamen clade hac affectus Cazimirus acquieuit. Sed non ita multo pòſt Hercaboldum Gneſnenſem (quanquā is mendosè fortaſſe Gneſnenſis pro Poſnanienſi Dlugoſſo appellatur) Nicolaum Caliſſienſem palatinos, Simonem ſacerdotem Hercaboldi fratrē, & alios nōnullos ex nobilitate ꝑ ſpeciem colloquij euocatos, cepit, vt captiuorū cōmutatione palatinum ſuum recuperaret. Deinde Pacoſſum oppidū, ꝙ in Boleſlai ditione erat, capit, & arcem in eo munit. Inde que

Decimæ manipulares in pecuniarias commutatæ in Vuratiſlauienſi diœceſi.

Boleſl. Caluus à fratre captus.

1258. ann. Terræ motus.

Cazimiri ducis cupiditas & ſcelera.

Ziemouitus frater captus.

Siradia prærepta.

Lādenſe territorium inuaſum.

Racianzum captum.

Lelouia intercepta.

Lelouia arx munita.

Varcislaus Caſſubiorū dux.

Cuiauia infeſtata à maioribus Polonis.

Inouuladiſlauia obſeſſa.

Caliſſienſis regio vexatur.

Boleſlai audacia & victoria.

Mart. palatinus Cuiauienſis captus.

Palatini Poſnanienſis & Caliſſ. capti.

Pacoſſum oppidum captum.

que Calissiensem oram liberius infesta-
bat. Ibi tunc Boleslaꝰ Pudicus, & Ziemo
uitus Cazimiri frater, vt & Boleslao sub
uenirent, & suo quoq; nomine Cazimi-
rum vlciscerentur, coniunctis cum Bo-
leslao Pio viribus, Lenciciensem tractũ
Lenciciensis arx munita, & Ziemouito tradita.
crudeliter vastant, arcem ædificant, &
commeatu copioso implent, ac Ziemo-
uito commẽdant. Fractus hisce incom-
modis, metuq; maiorum Cazimirus, in-
ducias duorum mensium petit, æqua o-
mnia se esse facturum promittit iureiu-
rando dato. Sed elusis ducibus, amotoq;
præsenti periculo, nõ seruauit fidem. Ita
que insequenti anno Boleslaus Pius in
Cuiauiam duxit exercitum. Deprecante
verò Cazimiro, nõ prius deduxit, quàm
Landa & Pacoßum Boleslao Pio reddita.
ille arce Landensi & Pacosso præsidia
deduceret. Quod quidem Cazimirus ex-
trema penè adactus necesitate fecit, cũ
alio quodam infortunio maximo mul-
tatus esset. Nam duo filij eius, Lescus, cui
Nigro cognomẽ fuit, & Ziemomyslus,
è priore matrimonio suscepti. veneno,
vt aiebant, à nouerca appetiti, vt verò
credere par est, iusta Dei vindicta incita-
Cazimirus à filijs Siradia & Lencicia pulsus.
ti, Siradiensem atque Lenciciensem di-
tionem absente patre, proceribus cum
omni nobilitate fauentibꝰ occuparũt: &
Lescꝰ quidem Siradiensem, Ziemomys-
„ lus verò Lenciciensem obtinuit. Ita q a-
„ liena iniustè appetebat, sua turpiter ami
sit. Atque hi tunc sanè ciuiles motus in
Polonia inter propinquos, agnatos, fra-
tres, parentes, atque liberos extiterunt.
Dum autem hi sic inter se bellum gerũt,
Tattari vastant Poloniam.
ecce Tattarorum ingens vis Nogaio &
Celebuga ducibus in Poloniam sese per
Russiam mense Decembri effudit, Rus-
sis ipsis adiutoribus atque ductoribus,
nec scio an authoribus etiam, fortassis
vt Cazimiro gratificarentur. Flumina
Lublinum à Rußis interceptum, & turri munitum.
tunc iam glacie concreta erant. Itaque
summa celeritate vsi, & Lublinensem
oram, q̃ à Lituanis superiori tempore va
statam, tunc à Daniele Russorũ rege, ar-
ce capta, turriq; rotũda, & præsidio mu-
nita occupatam prætergressi, in interio-
rem Sendomiriẽsis tractus impetum fa-
ciunt, & plurimos mortales incautos op
primunt, monasterium Zauichostense,
Zauichostense monasterium conditum, & mox direptum.
quod Boleslaus Pudicus nuper condide
rat, & vigintiquinq; pagis dotatum puel
lis diui Francisci, siue diuæ Claræ, quod
perinde est, vitæ institutum professis at-
tribuerat: diripiunt, itemque id, quod in
Sendomiria incensa.
Lyssecio siue Caluo monte situm est: Sẽ
domiriense oppidum incendũt: arcem,
nullo respirandi spacio defẽsoribus da-
to, die nocteque oppugnant, verùm nul
lo operæprecio. Nam à multis ea gnaui-
ter defendebatur. Pleraque enim omnis
vicina nobilitas, & oppidani atque agre
stes multi cum vxoribus, liberis & fortu
nis suis, ad primum aduentum hostium
eò confugerant. Ibi Russorum duces,
Russorum duces.
Leo & Romanus, Danielis filij, & Basili-
cus frater, q in castris Tattarorum erant,
primùm per internuncios, deinde per se
ipsi cum Petro de Crempa præfecto ar-
cis agunt, vt si se, arcemque seruatum i-
re velit, ad Tattarorum duces in castra
veniat: & imperata se facturum profes-
sus, paruo se, arcemque, & omnem mul
titudinem redimat: fidem dant, nihil in
ea re fore periculi: se hæc ita cõfecturos
esse. Credidit præfectus, Russos Christia
ni sanguinis misericordia commotos,
quemadmodũ præ se ferebãt, illa suade-
re & recipere. Confirmabant autem pro
missa sua impetratis aliquot dierum in-
ducijs. Itaq; præfectus cum Sbigneo fra-
tre & primoribus ex nobilitate ad castra
hostiũ, quẽadmodum cõuenerant, profi
ciscitur: duces barbarorũ, vt erat edoctꝰ
Adoratio principis apud Tattaros.
à Russis, adorat: de salute sua & arcis sup
plex agit. Barbari in supplices impetũ fa
ciũt, spoliatos & verberatos immaniter
Sendomiriẽsis præfectus à Tattaris occisus.
obtruncãt. Et confestim sublato clamo-
re, effuso cursu in arcẽ, nihil tũc eiusmo
di expectantibꝰ defensoribus, inuehun-
tur, & ꝑmiscua cæde in perterritos & la-
Sendomiriẽsis arx capta & incensa.
tebras q̃rentes grassantur. Matronas tan
tũ & puellas formosiores ad contumeli
am & explendã libidinẽ (vt est gens libi-
Tattari libidinosi.
dinosissima) adseruarunt. Defessi aũt cę
dendo, reliquum vulgꝰ hominum grega
tim in Vistulã impulerunt. Tãta verò cę
Strages insignis.
des in arce tunc facta esse dicitur, vt san-
guis cęsorum ad Vistulam vsque defluê
ret. Incensa arce barbari nulla mora in-
teriecta versus Cracouiam Russis duci-
bus itineris cõtendunt, & vrbẽ defenso-
Cracouia iterum incensa à Tattaris.
ribꝰ vacuam incendunt, valetudinarios
& mendicos trucidant. Nam Boleslaus
princeps accepto nuncio de capta Sen-
Boleslai fuga in Vngariam.
domiria in Vngariam cum vxore (ma-
ter enim anno superiore mortua erat)
profugerat. Cætera hominum multitu-
do partim in syluas sese abdiderat, par-
tim munitionibus arcium sese defende-
bat: & Cracouiensem quidem arcem
Arx defensa.
Clemens palatinus tutatus est. Tattari
verò cædibus & incendijs vsq; ad Bytho
miam in Oppoliensi tractu impunè pro
uecti, post alterum siue adeò tertiũ men
sem præda onusti in Russiã reuerterũt.
Annus autem, quo hæc gesta sunt, fuit
1260. anno.
post Christũ natum 1260. Tametsi Dlu-
gossus etiam præcedẽti anno de eadem
Tat-

Tartari vastant polonia[m]
Anno 1260

Tattarorum excursione, & strage Sendo
miriensi memorat. Nisi fortè bis nunc
Tattari in Poloniam excurrerũt. Quod
quidẽ inde fit credibile, quòd priorem
illam sub brumam initio mẽsis Decem-
bris factam esse scribit idem. Nam eam,
qua Sendomiria capta est, æstatis initio
accidisse constat ex eo, quòd in hodier-
num vsque diem strages illa quasi mar-
Martyrum dies Sendomiriæ.
tyrum Christi, anniuersaria celebritate
postridie Calendas Iunij, Sendomiriæ
magno populi concursu recolitur, mag
na Alexandri quarti pontificis max. in-
dulgẽtia cumulata ac dedicata. Per hæc
tẽpora Michael Palæologꝰ imperiũ Cõ-
Constantinopolitanũ imperium Græcis restitutũ. Græci cum Latinis coniuncti.
stantinopolitanũ, pulsis Gallis cũ Baldui
no Imperatore post annos quinquagin
taocto, vel (vt alij volunt) tres & sexa-
ginta, Græcis restituit: nec multo pòst in
Lugdunẽsi cõcilio cõcordiã inter Græ-
cos & Latinos tredecies scissam & refe-
ctã, redintegrauit. Siculũ verò & Neapo
Siculum & Neapolitanũ regna ad Gallos translata.
litanũ regna, quæ post Friderici Impera
toris mortẽ Manfredꝰ filius eius nothus
inuaserat, Clemẽs quartus põtifex maxi
mus Carolo Ludouici regis Francorum
fratri addixit. A quo Mãfredus, & mox
Manfredus & Corradinus occisi.
alio prælio Corradinus, Friderici è Con
rado filio nepos, interfectus est. Tattaro
Tattari Christiani.
rũ autem duces quidam in Asia religio-
nẽ Christianã susceperũt, & magnas res
in Syria & Persia socijs Armenorum re-
gibus contra Saracenos & Aegyptios a-
liquandiu gesserunt. E quibus vnus Cas-
Persarum reges à Cassano Tattaro originem & nomen habent.
sanus, successoribus suis Persarum regi-
bus nomen dedit. Quod autem Russorũ
regis mentionem dudum fecimus, ita se
res habuit. Post mortem Colomãni Vn-
gari Haliciensium regis, Daniel Roma-
ni ducis filius aduersę factionis ducibus
vel domitis, vel in suam sententiam ad-
ductis, magnam potentiã & monarchiã
Daniel rex Russorum.
ferè in Russis Australibus vsurpabat. Et
quo maiorem sibi authoritatem compa
raret, legatione ad Opissonem legatum
apostolicum in Poloniã missa, cùm pro-
mitteret se cum vniuersa gẽte sua ad Rõ
manæ & catholicæ ecclesiæ societatẽ si-
ue vnitatem accessurum, & Christianas
regiones aduersus Tattaros, qui iam in-
gentẽ formidinem omnibus principibꝰ
Christianis incusserant, defensurum, nõ
mẽ ac diadema regiũ sibi & posteris suis,
nequicq̃ dissuadente Opissoni Prendo-
ta episcopo Cracouiensi, & nonnullis a-
lijs, impetrauit. Verùm consecutus id
Russorũ perfidia.
quod concupierat, fidem & iurisiuran-
di religionem violauit, & in pristinũ er
rorẽ relapsus, nõ modò non defendit à
barbaris Christianos, verùm etiã cũ Tat-
taris, vt iam diximus, pariter infestauit,
mox etiã cum Lituanis. Nã cum eis Suar
Suarno dux Ruß.
nonẽ sororis filium, cũ magna manu ad
populãdam vastãdamq; Masouiã misit.
Qui celeritate vsi, Ziemouitũ ducẽ cum
Cõrado filio & aulico comitatu in Ias-
souusco prædio securè rusticantẽ, cepê-
re, & supellectilem eorum omnem di-
ripuêre. Et Ziemouitum quidẽ Suarno
Ziemouitus Masouiorũ dux interfectus.
barbarica crudelitate interfecit, Conra-
dum verò Mindacus, cui cesserat, serua-
uit, precioque accepto postea dimisit.
Conradus redemptus.
Tunc autẽ his patratis, Masouiam penè
omnẽ duce orbã Russi cum Lituanis po
Masouia vastata à Russis.
pulabũdi peragrarunt. Non tulêre Maso
uij, duces suos circumuentos esse, & pa-
triam vastari. Itaque facto agmine equi-
tes pariter & agrestes hostibꝰ obuiã pro-
deunt: & quãuis longè impares viribus,
tamẽ indignatione animos ministrãte,
apud Dlugosedlũ pagum impetũ in eos
faciunt, & magnã quidem in eis stragem
edunt, sed ad extremum abundante ho-
Masouij victi.
stium multitudine superãtur, & fugam
capessũt. Hac elati victoria barbari, Cu-
Cuiauia vexata à barbaris.
iauiæ quoque magnã partem depopula
ti, incensis multis pagis & oppidis, ingen
tem prædam abegêre. Miseratus autem
acerbam illam cladem Masouiæ Boles-
laus dux Calissiensis, & precibus Gertru
dis Ziemouiti vxoris exoratus, venit cũ
exercitu in Masouiam, copiosum com-
meatum & fabros secum ducens: rele-
uataque populi calamitate & inopia, &
arce Plocẽsi, quæ ab hostibus exusta fue-
Plocẽsis arx instaurata.
rat, refecta, & munita, & viduæ liberisq;
eius Boleslao & Conrado tradita, discel
sit. Reuertuntur deinde æstate sequenti
Lituani in Masouiam, & non respondẽ-
te eorum cupiditati atque spei præda lõ
gius progressi, transmisso flumine Vistu
la, Louiciense territorium, quod Archie
Louiciensẽ territorium vastatũ à Lituanis.
piscopo Gnesnensi à Cõrado primo Ma
souiorum duce donatum esse memora
uimus, ferro & incendijs vastarunt. Gra
ues autem iã admodum non modò Ma-
souiæ, sed & Boleslai Pudici ditionibus
Lituani esse cœperant, ni diuinitus auxi
lium affulsisset. Intestini enim eorũ mo-
tus respirandi spacium nostris dederũt.
Etenim Mindacus Lituanorum dux à
Mindacus Lituanorũ rex interfectus.
Stroinato fratris filio per insidias dor-
miẽs cùm filijs interfectus est, & Stroina
tus dominatu potitus. Nec pacatior is fu
turꝰ erat, aut mitior in Christianos. Mox
enim initio principatus sui Masouiam
circa Cisuinũ depopulatus est, captaque
Orsimouia arce mares quidem puberes
Orsimouiẽ arx.
trucidauit, impuberes verò cremauit:
porrò fœminas cum cætera præda capti

uas abduxit. Sed citò scelerum suorum
Stroinatus trucidatus.
pœnas dedit. Nã à Voisalco Mindaci in-
terfecti filio sũpstite, qui monasticę vitę
institutum apud Russos professus erat,
& à Theophilo eiusdẽ Mindaci cõsobri-
no venationi vacãs captꝰ, excruciatus, at
que necatus est. Nec ita multo pòst Voi
Voisalcus Lituaniæ dux interfectus.
salcꝰ Lituanorũ dominatu potitꝰ, à Leo-
ne Danielis Russorum ręgis filio ꝑ dolũ
interfectus est. Dum hæc ita turbãtur in
Lituania, nõ putauit Boleslaus Pudicus
ꝑtermittẽdam sibi esse illam occasionẽ,
quin Iazygas finitimos & infestos ditio-
nibꝰ suis vlcisceretur. Itaq; duxit in eos
exercitũ, & quidem cõposito agmine, in
structaq; acie incedebat. Neq; enim du-
bitabat eos, vt erat gentis ad moriẽdum
iuxta ad vincendum pertinacia, ad pu-
gnam q̃quis iniquã sibi occursuros esse,
neq; passuros, vt se inspectantibus regio
sua vastaretur. Nec sanè opinione sua
falsus est. Nã vt is fines eorum ingressus
est ad 22. diem mensis Iunij, adest mox
omnis multitudo barbarorũ Conatho
duce ad depellendum bellum parata, &
vix præuisa à speculatoribus nostris il-
lucescente sole ad statiua nostrorũ mag
na alacritate contendit. Educit suos Bo
leslaꝰ in aciẽ: cucurritur infestis animis:
cumq; aliquot horis Marte dubio pug-
Iazyges à Boleslao Pudico victi ac penè deleti.
natũ esset, tandẽ superãte nostrorũ mul-
titudine, ad paucos rediguntur barbari,
ducemque inter primos pugnam cientẽ
Conath dux Iazygũ interfectus.
amittunt. Nihilo tamẽ magis pedem re-
ferunt. Ita fortiter dimicantes ad inter-
necionem vsque cæsi sunt, adeò vt ex eo
tempore nomen quoq; Iazygum penè
deletum sit. Regione eorũ deinde potitꝰ
Iazygũ reliquiæ ad religionẽ Christianã adactæ.
Boleslaꝰ, exiguas gentis reliquias Chri-
stianam religionẽ suscipere, capitali pœ
na in cõtumaces sancita, coegit: & ne re
gio vasta & inculta maneret colonias eò
deduxit. Ab Vrbano aũt 4. põtifice maxi
mo impetrauit mãdatũ ad Archiepisco
pum Gnesnẽsem, vt nouũ genti præfice-
ret episcopũ, cuiꝰ exemplum extat apud
Dlugossum. Verùm id fortassis tunc ad
rem collatũ non est. Nunc sanè tractꝰ il-
le est in diœcesi Lucensi, seu Luceoriẽsi:
q̃ episcopa Ludouici regis studio & ope
ra posterius condita est. Annus hic fuit
1264. ann. Pestis in Polonia.
post Christum natũ 1264. quo post come
tæ trimestrem apparitionẽ pestis acerba
in pecora & pecudes in Polonia grassata
Crucigeri afflicti à Prussis.
est. In Prussia verò Crucigeri aduersa
fortuna vsi penè deleti sunt à barbaris.
Magistrũ quidem Helmericum, q Con-
rado Landigrauio Turingię successerat,
cum Theodorico Marsalco in ꝓlio quo
dã amiserũt. Insequẽti anno Russi, duce
Suarnone, magna vi in Sendomiriensẽ
Russorũ excursio in Poloniam.
orã populabũdi inuasêre. Sed à ꝓceribus
Sendomiriensibꝰ cum nobilitate & agres
tibus pręter opinionem occurrentibꝰ, et
impetum in palantes facientibꝰ, insigni
clade ꝓfligati, & cæsis captisq; multis, &
præda omni excussa, in turpem fugã acti
Russi pulsi.
sunt. Irritatus autem vehemẽtius q̃ sole
bat Boleslaus excursionibus Russorum,
eas pariter & Ziemouiti cædem vltum
Russicũ bellum.
ire cupiens, anno sequenti expeditionẽ
in Russiam suis indicit. Ad Ropcice op
Ropcice oppidum.
pidum conuenire omnes iussi. Summa
rerum & administratio belli Petro pala
tino Cracouiensi commissa. Nam Boles
laus ipse ad eam expeditionem profectꝰ
non est. Verùm precationibus & suppli-
cationibus cum Kinga vxore vacans ex
ercitus sui curam & protectionem Deo
Exercitus ducendi ratio.
commendabat. Petrus verò suscepto ex
ercitu hostilem regionem ingressꝰ, pru-
denter & accuratè omnia agere, instru-
ctis ordinibus cautè progredi, specula-
tores quoquo versus dimittere, castris
loca opportuna capere, excubias in om-
nes partes seruare, neq; pabulatores, fru-
mentatores, & lignatores absque firmo
armatorum præsidio castris emittere:
non ignorans, cum vafro hoste sibi rem
esse. Nihil autem nisi de castrensis con-
silij, & maximè Ioannis Sendomiriensis
palatini sententia faciebat. Non mul-
tum in hosticum progressis Polonis a-
pud Pietam, hoc loco nomen est, occur-
rit Suarno dux (nã Daniel rex haud mul
Danielis regis mors.
to antè erat mortuus) ingentes Russo-
rum & Tattarorum in auxilium euoca-
torum copias ducẽs: nec longè à nostris
castrametatus est. Et eo quidẽ die quie-
uêre nostri. Sequenti verò, qui erat de-
cimusnonus Iunij, quòd eo die prospe-
rè contra eosdem Russos apud Zaui-
chostum ante complures annos dimica
tum erat, educit suos in aciem Petrꝰ, diei
illius victoriæq; admonitos. Nec detre-
ctat pugnam Suarno. Eminus primùm
Poloni balistis, hostes arcubus pugna-
bant. Sed quoniã eo pugnãdi genere me
liore loco erat res hostium, expeditiori
genere armorum plures de Polonis vul
nerantium, magno mox impetu Polo-
ni in hostiles acies inuehuntur, & co-
minus hastis atque gladijs rem gerunt.
Russi & Tatari profligati à Polonis.
Nec mora, superiore loco nostrorũ res
esse cœpit. Referũt pedem hostes, instãt
nostri. Nitebatur restituere pugnã Suar-
Suarnonis fuga.
no. Sed cùm nihil ageret, in fugam se cõ
ijcit. Hic verò vniuersa acies hostium
conuertitur, & mutuò sese impellit &
impedit. Cædũt nostri terga fugiẽtium,
&plu-

& plurimos abiectis armis viuos capiũt,
& plena potiuntur victoria, direptisque
opulentis castris, & agris maiorem in
modum vastatis, victores in Poloniam
reuertuntur. Ita verò vires & animi Rus
sorum ea clade fracti sunt, vt ij permul-
tis deinceps annis nihil hostile contra
Polonos molirentur. Porrò Boleslaꝰ a-
bundè contentus repressisse ea victoria
feroces Russos, ipse quoque quieuit, be-
Precum piarũ efficia.
nignus & mitis princeps: cuius cum vxo
re precibus à Deo impetrata esse illa vi-
ctoria existimata est, magis quàm huma
nis viribus parta, de tanta scilicet hosti-
um multitudine, vt quadruplo ea no-
stros excederet. Quin & illud memora-
tur, orãti Kingæ astitisse duos viros can
didatos, & futurũ belli euentum prædi-
xisse. Atq; ij Geruasius & Protasius mar-
tyres, quorum memorię dicata erat dies
illa, qua pugnatũ est, fuisse crediti sunt.
Masouia à Lituanis & Prussis vastata.
Vastata est hoc anno rursus à Lituanis
& Prussis Masouia, Boleslao & Conra-
do ducibꝰ munitiones tantùm defendẽ
Brandeburgense bellũ.
tibus. Sub idem tẽpus Boleslaus dux Ca
lisiensis cum Conrado marchione Brã
denburgensium, de Sãtoco bellũ, quan-
quam incruentum, gessit. Cuius originẽ
perplexè Dlugossus attigit. Nam cùm
Conradus marchio Brandẽburgensium.
Boleslaum Conrado marchioni Con-
stantiam Præmisli fratris filiam despon
disse, & Santocum in dotem dedisse me
morasset, quinto pòst anno scribit idẽ,
Santocum à Polonis negligentius custo
ditum, à Saxonibus interceptum esse, &
Cõrado traditum. Atq; id molestè feren
tem Boleslaum, exercitum duxisse ad re
cuperandam arcẽ. Sed intercedentibus
Santocũ & Drenum arces dirutæ.
vtrinq; proceribus, conuenisse inter du-
ces, vt Boleslaus Santocum, Cõradus ve
rò Drenum, ne ꝑdonibus & publicè pa-
cis turbatoribus essent receptui, demoli
rentur. Duplex hîc peccatum est. Nam
si Santocum in dotem datum fuit Cõra
do prius, quomodo postea vel ab eodẽ
Drzen.
interceptum, vel à Boleslao, qui dede-
rat, armis repetitũ est? Deinde q̃d in Dre-
num Conradus iuris habuit, ꝙ ante ali-
quot annos in potestate Pręmisli Boles-
lai fratris fuisse, & ab eo recuperatũ esse,
cùm à Cassubiorum duce interceptũ fu-
isset, idẽ Dlugossus scribit? Nos in ea re
quid sequamur nõ habemus. Non stetit
autem pactis Boleslaus. Sed cum exerci-
tu fabrisq; reuertens, magna celeritate
castellum intra ambitum ruinarũ arcis
Santocẽsis muniuit: cõmeatum impor-
tauit, & ꝑsidium imposuit. Quo cognito
Marchio, post perfectam munitionem
atque discessum Boleslai, cum exercitu
aduenit, arcem acriter oppugnat. Et fa-
cilè voti compos factus esset, quod pro-
pugnacula recẽs excitata infirmiora e-
rant, quàm vt sustinere vim oppugnan-
tium diutius possent, ni citò Boleslaus
saluti suorum, q in præsidio erant, con-
sulens, missa ad Cõradum legatione, ser
uaturũ se esse pacta recepisset. Nec mo-
ra, deducto præsidio demolitus est arcẽ.
Ita tunc bellum illud inter initia restin
ctũ est. Fatale hoc tempus ducibꝰ Poloni
Hẽricus Vratislauiensium dux obijt.
cæ nationis fuit. Primùm enim Henricꝰ
tertius Vuratislauiensis dux veneno, vt
creditum est, extinctus est, relictis Henri
co filio, & Heduigi filia impuberibus.
Vuladislaus archiepiscopus Salisburgensis.
Quorum tutelam Vuladislaus patruus,
archiepiscopus Salisburgẽsis paucis an-
nis, quibus superstes fuit, gessit. Deinde
Salomea Haliciensis regina mortua virgo sancta.
S. Salome a soror Boleslai Pudici
Salomea Haliciensis regina Boleslai Pu
dici soror, cùm post mortem Colomã-
ni viri integra in Zauichostẽsi monaste-
Scalense monasteriũ Zauichosto trãslatum.
rio, deinde in Scalensi (nam eò id Boles-
laus transtulerat) sanctè pieque vitã ex-
egisset, natu iam grandior defuncta est,
& funus Cracouiam ad diui Frãcisci il-
latum. Fertur autem corpus eius multis
diebus post mortem seruatum, suauem
odorem spirasse, & oleum sudasse, quo
inuncti ægroti conualuerint. Iisdem die
Cazimirus Cuiauiensiũ dux mortuus.
bus Cazimirus quoq; Cuiauiensis & Lẽ
Cazimiri filij.
ciciensis dux obijt, q moriens Lescũ fili-
um, cui Nigro cognomẽ fuit, Siradien-
sem ditionẽ retinere passus est, vt ab eo
Lescus Niger Siradiensium dux.
fuerat occupata: reliquas verò Ziemo-
myslo Lesci germano, cui Suentopelci
filiam Salomeã desponderat, cum tribꝰ
Locticus cur vocatus Vuladislaus.
alijs, nẽpe Cazimiro, Vuladislao cui Lo
ctico, quasi cubitali propter breuẽ statu
ram cognomen fuit, & Ziemouito ex al
tero matrimonio susceptis, partiendos
reliquit. Et Cazimiro quidẽ Lencicien-
Cazimirus Lenciciensium, Ziemomyslus Vuladislauiensiũ, Vuladislaus Brestẽsium.
sis obtigit: Cuiauiensẽ verò Ziemomys-
lus & Vuladislaus inter se diuisêre, ita
vt, Vuladislao Brestensis tractus cede-
ret. Ziemomyslo Vuladislauiensis, seu
verius Iuniuuladislauiensis: Vuladisla-
uiensis enim in episcopi ditione est. Ma
nent autem ex eo tempore distinctæ Sa-
trapiæ, Brestensis & Iuniuuladislauien-
sis. Dobrinensem verò Ziemouitus obti
Ziemouitus Dobrinensium.
nuit, quam vel promisso tenus accepe-
rant, ac nõ re ipsa obtinuerant Crucige-
ri, vel certè reddiderãt Cazimiro post lõ
gas cõtrouersias: quas extitisse inter eos,
argumento sunt arbitria & cõpromissa,
q̃ extant in archiuo regio. Diploma qui
dem Cazimiri huius anno Christi 1233. e-
ditum, Culmensis tantũmodo terræ cõ-

cessionem à Conrado patre factam Cru
cigeris approbat. Condidit autem Cazi
mirus hic, pater inquam, monasterium
Dominicanis in Breste oppido. Suento-
pelcus etiam Pomeranorum citeriorũ
dux eodem anno mortuus est ætate de-
crepita. Reliquit autem quatuor filios,
Mestuinum siue Mesciugum, Varcisla-
um, Samborium & Ratiborium. Quib⁹
moriens præcepit, vt bello Crucigeris
inferendo, quoad possent, abstinerent:
Polonos verò duces omni ratione & be
neuolentia sibi deuincirent. Quorum il
li præceptorum immemores magnis
se postea calamitatibus implicarũt. Per
idem tempus Clemente eius nominis
quarto pontifice sancto & religioso vi-
ta defuncto tribus ferè annis sedes Ro-
mana vacauit, propter ambitionem ac
dissidium Cardinalium. Porrò Ziemo-
myslus Cazimiri filius Iuniuuladislaui-
ensem dominatum adeptus, despicatui
suos habere cœpit: cum Crucigeris, a-
pud quos ab ineunte ætate educatus e-
rat, familiarius viuere, eorum arbitratu
omnia agere, & consilijs niti. Quibus re-
bus offẽsa nobilitas, mussitare primùm,
deinde apertius fremere: ad extremùm
eo non mutante mores, Boleslao Calis-
siensium duci sese dedidit. Qui iam Byd-
gostia supra Berdam fluuium sita Theo-
dorici Prussi proditione, qui post susce-
ptam religionem Christianam à Cazi-
miro Ziemomysli patre ei arci præfect⁹
fuit, potitus erat. Cùm autem spe præmij
frustratus esset proditor, à famulo, sicut
ipse iusserat, interfectus, proditionis pœ
nam exoluit. Exorauit postea Boleslaũ
Ziemomyslus, vt sua sibi redderet, dona
to ei territorio Crusuiciensi, placataq;
nobilitate, quòd reciperet, nihil sibi cõ-
mune deinceps fore cũ Crucigeris. Dissi
dium autem illud Ziemomysli cũ suis
ansam dedit Lituanis, vt Cuiauiam po-
pularentur. Quod sanè fieri non potuit,
nisi percursa prius Masouia. Hoc anno,
qui fuit à Christo 1269. longa inter Plo-
censem & Culmensem episcopos con-
trouersia arbitrio episcopi Vuladislaui-
ensis & magistri Crucigerorum sublata
est, ita vt Culmensis pagum Orechouũ,
ac trecenta iugera siue mãsos inculti ad
huc agri in territorio Lubauiensi daret
Plocẽsi episcopo, pro decimis & posses-
sionib⁹, quas ille sibi in Culmẽsi diœcesi,
præter eas, quę illi ipsi ecclesię donatę e-
rãt, vendicabat. Eodẽ autem anno bellũ
inter Boleslaum ducem Calissiensem &
Saxonas, siue marchiones Brandeburgẽ
ses, recruduit, ex huiusmodi causa. Otto
marchio Conradi frater cupiens Santo-
cense territorium in potestatem suam
redigere, arcem Sulentiam, inter Lubus
sum & Medireciam comportata celeri-
ter domo materia, extruxit, & argilla al-
trinsecus, ne incendio esset obnoxia, cõ-
texit. Id vbi Boleslaus accepit, ratus id
quod erat, non de nihilo arcem illam
in confinio Poloniæ munitam esse, ta-
men quia in suo solo eam Otto munie-
rat, oppugnatione quidem eius abstinu-
it, ne prior fœdus rupisse argueretur: cę-
terùm Medireciam ipse vicissim fossis
& ligneis propugnaculis munire cœpit.
Necdum perfecta erat munitio, cũ Ot-
to cum expedita manu aduolans oppi-
dum diripit, & incendit, arce tentata po
tiri non potuit. Certior earum rerum fa
ctus Boleslaus, hostem discedentem cũ
expeditis, quos ad manum subitò habe-
re potuit, persequitur: & cùm consequi
eum intra fines suæ ditionis non posset,
Lubussense territorium per circuitum
vastauit: deinde ad Sulẽtiam arcem ex-
pugnandam reuertitur. Nec mora, mi-
lites facta è scutis & clypeis testudine,
munitionem subeunt, dimotaque secu-
ribus argilla, ignem subijciunt. Qui sub-
ministratis alimentis mox arcem om-
nem, nequicquam restinguere conanti-
bus Saxonibus corripuit, & cum præsi-
diarijs pariter absumpsit. Pauci cum Sa-
bello præfecto arcis flammis sese eripiẽ-
tes, viui in potestatem nostrorum venẽ-
re. Ad extremum nostri restincto igne
prædam ambustam diripuêre. Ita tunc
Boleslaus Ottonem vltus, reduxit copi-
as suas. Sequentis autem anni initio, cũ
Boleslaus Calissiensis Cracouiam, vt vi
seret Boleslaum Pudicum, profectus es-
set, non prætermisit eam occasionẽ Ot-
to: sed magna celeritate vsus, quamuis
hyberno tempore, Santocensem arcem
ligneis propugnaculis, vallis, fossis, cõ-
meatu, & præsidio muniuit. Reuertens
autem Boleslaus, vbi pacta cum Conra-
do inita ex professo temerata esse com-
perit, ipse quoque Drenum instaurauit,
& intra octauum diem munitionẽ per-
fecit, impositoque pręsidio discessit. Sed
aliquanto pòst, cùm nostri negligenti⁹,
vt solent, arcem custodirent, à Santocẽsi
præsidio noctu ea intercepta, & Ottoni
tradita est. Multa eo anno portenta &
prodigia in Polonia extiterunt. In Cra-
couiensi quidem regione honesta quæ-
dam matrona Margarita Virboslai co-
mitis vxor trigintasex pueros viuos vno
partu edidit, vicesima die mensis Ianua-
rij. Sexta verò die Decembris crepuscu-
lo nouus & insignis splẽdor in figuram
crucis efformatus, cœlitùs nõ modò vr-
bem, sed omnem circumcirca regionẽ
illustrauit. Calissiæ intra octauam diem
natalis Christi natus est vitul⁹ cum duo
bus caninis capitibus, atque dentibus, &
septem pedibus vitulinis: capitum autẽ
maius quidem antrorsum in loco suo,
minus verò retrorsum ad caudam situ
erat. Ab eius cadauere canes atque vo-
lucres abhorruêre. In Silesia verò apud
Michalouum pagum, & inter Odram &
Nyssam fluuios triduo sanguine pluisse
dicitur. Præcedenti quoque anno fere-
bantur visæ esse in aëre armatorum a-
cies inter se concurrere. Aestas eius an-
ni tota ferè continentibus pluuijs, & in-
solita aquarum inundatione nõ modò
segetibus, verùm etiam pecudibus & iu-
mentis, pagisque & oppidis plurimùm
incommodi attulit. Hęc cùm ingentem
terrorem animis hominum incussisẽt,
supplicationib⁹ & sacrificijs publicè pro
curata sunt. Consecuta sunt autem cùm
externa quædam aduersa nostris bella,
tum domestici motus. Quæ ordine ex-
ponemus. Insequẽti anno, qui erat post
Christum 1271. Boleslaus Calissiensis Sã-
toci occupatione atque Dreni ereptio-
ne irritatus, coactis magnis copijs, & au-
xilijs Cuiauiensium & Ziemomysli ad-
iutus, bellum fecit marchionibus Bran-
deburgensibus: & cùm illi ad prælij di-
micationem non descenderent, muni-
tionibus sese defendentes, vastato San-
tocensi agro, ad Soldinum duxit: & sca-
lis admotis oppidum cœpit, diripuit, &
incendit, magnamque prædam abegit.
Reuersus Crusuiciense territorium Zie
momyslo pro nauata opera reddidit, ar
cem demolitus. At in Silesia parum ab-
fuit, quin Boleslaus Caluus Conradum
fratrem caperet in Boleslauice oppido
securum. Sed tamen effugit is, de hostili
aduentu fratris in ipso articulo factus
certior. Oppido autem Boleslaus potit⁹
est. Duxit autem Conradus vxorem al-
teram, priore defuncta, Brigittam Theo
dorici Misnẽsis marchionis filiam, quæ,
cum Corradino Friderici imperatoris
nepote prius nupta fuerat: cum qua nõ
multo pòst, Crosnam, Greifensteinum,
& Prinum oppida, quæ ei dotalia consti
tuerat, amisit. Nam cùm post mortem
eius dotem non redderet, pater Brigittæ
possessionẽ eorum bonorũ adijt, & Ma-
gdeburgensi archiepiscopo ea decẽ mil-
libus marcarum vendidit. Sequenti de-
inde anno, bellum quod à Boleslao Ca-
lissiensi cũ Brandeburgensib⁹ marchio-
nibus gerebatur, in Pomeraniam trãsla-
tum est ex huiusmodi causa. Post Suen-
topelci mortem, bellũ ciuile inter filios
eius Mesciugum & Varcislaũ exortum
erat. In eo cùm firmiores essent partes
Mesciugi, Varcislaus ab eo captus, nec
multo post è custodia elapsus, Conradi
marchionis Brãdeburgensis opẽ implo-
rauit, iustã remunerationem pollicitus.
Accepit conditionem Conradus. Cùm
autem pignoris loco Gdanum ei tradi-
disset Varcislaus, paucis dieb⁹ illis in ipso
apparatu belli mortẽ obijt. Repetit à Cõ
rado Gdanũ Mesciugus: negat ille se red
diturum, ni sibi sumpt⁹ in bellum facti,
quos permagno æstimabat, exoluantur.
Magna tũc sanè erat potentia marchio-
num, vt est etiamnum, ita vt lõgè impa-
rem viribus se illis esse Mesciugus nõ ig-
noraret. Venit aũt ipsi in mentem belli,
ꝙ Boleslaus Calissiensis cũ ijsdẽ marchi
onibus gerebat. Itaq; missã legatione, nõ
difficulter impetrat à Boleslao, vt secum
aduersus cõmunes hostes arma cõiũgat.
Duxit ergo in Pomeraniam exercitũ Bo
leslaus, & iunctis cũ Mesciugo copijs, ad
Gdanensem arcẽ admouit. Nã ea capta,
nihil negocij futurum erat in potiundo
oppido. Tẽtata deditione, & pulsata ma
chinis arce nullo operęprecio, nona de-
inde die factis testudinib⁹ ex asserib⁹, Po-
loni audacius succedũt sub ipsa mœnia
& ꝓpugnacula, pręsertim cũ defensores
à sagittarijs eminus vulnerarẽtur: & alij
quidẽ cõuellunt & rescindunt munitio
nẽ, vtpote ligneam: ignẽ alij subijciunt,
alij scalis admotis mœnia scandunt: &
quamuis supernè cum pice & aqua fer-
uẽti ꝓfunderentur, tum saxis & alijs telis
obruerẽtur, tamen ꝑtinacius vrgẽtes op
pugnationẽ, ad extremũ, cùm hostib⁹ te-
la deficerẽt, vi irrũpunt, & ira odioq; in-
flãmati, magnam cædẽ exercent in Saxõ
nibus, & arce potiuntur. Nõnulli hostiũ
in editiorem turrim euaserant: verùm
ij quoque cùm arcem à nostris teneri cõ
spicarentur, vitã tantùm pacti, proiectis
armis sese dedidêre: q cõpedibus vincti
in seruitutem abducti sunt. Arce capta,
mox oppidani deditionem fecêre. E qui-
bus paucos quosdam, qui impensius fa-
uerant Saxonibus, vita & bonis mulcta-
uit Mesciugus: in quibus erant præci-
pui, Arnoldus & Iacobus. De quorum
bonis duos pagos, Scrobotouum & Vi-
tominum Vuladislauiensi episcopo do-
nauit. Boleslaum verò honorificè habi-
tum & remuneratum cum exercitu di-
misit. Qui domum reuersus, quatuor
mensiũ spacio militibus ad quietẽ dato,
rur-

Marginalia (p. 164): *Suentopelci ducis Pomeranorum obitus.* — *Suentopelci filij.* — *Suentopelci præceptum.* — *Apostolica sedes vacauit tribus annis.* — *Bydgostia Boleslao Calissiensi tradita.* — *Berda fl.* — *Boleslai cum Ziemomyslo trãsactio.* — *1269. ann.* — *Culmẽsis episcopi cũ Plocensi transactio.* — *Brandeburgense bellũ.* — *Otto marchio Brandeburgensis.* — *Sulentia arx condita.* — *Medirecia arx munita.* — *Sulẽtia expugnata & incensa.* — *Santocẽ restauratum.* — *Drenum refectum, & à Saxonibus interceptũ.* — *Portẽta & prodigia.* — *Pueri 36. vno partu editi.*

Marginalia (p. 165): *Monstrum.* — *Inundatio insolita.* — *1271. ann.* — *Brandeburgense bellũ.* — *Soldinũ captum & incensum.* — *Crusuiciense territorium Ziemomyslo redditũ diruta arce.* — *Boleslauice oppidum à Conrado duce captum.* — *Crosna, Greifensteinum, & Prinum à Polonis alienata.* — *Przin.* — *Dissidium inter Suentopelci filios.* — *Gdanum in pignus datũ marchioni Brandeburgensi.* — *Bellum contra marchionẽ in Pomerania.* — *Gdanensis arx expugnatur.* — *Oppidum deditum.*

In Marchiã Polonorum expeditio.
Præmisli ducis Posnaniensium tyrocinium.

rursus contra Marchiones expeditionẽ fecit, eique expeditioni Præmislum iuuenem fratris filium, sextumdecimum annum agentẽ, præfecit, adiunctis quorum consilio faceret omnia, Predipelco palatino Posnaniensi, & Ioanne Castellano Calissiensi, grauibus & prudentibus viris, & peritis rei militaris. Dreno præterito vastatur longè lateq; hostilis regio, quę cis Odram est, Strelce arx haud ita pridem à Conrado condita, expugnatur, diripitur, & exuritur. Sæuitur in homines, agros atque tecta: nonnullis tamen, deprecante Præmislo, vita conceditur. Abigitur magna prę da. Cum qua reuertens Præmislus, cùm apud Velenum exercitum dimitteret, cognoscit, Drenum arcem paruo hostium prępidio teneri, Cassubiosque, qui in castris eius militarant, domum abeũtes nauigio primam portam arcis incendisse. Reuocatis igitur ex itinere militibus, ad Drenum contendit, & Saxonibꝰ deditionem facientibus, arcem recepit, præsidioque communiuit. Dedititios verò liberos dimisit, datis qui eos deducerent, ne quam vim à nostris paterentur. Hæc tunc rudimenta militiæ Præmisli fuêre. Sex deinde totis annis vtrinque ab armis cessatum est, pacéne facta, an inducijs, an pertæsis belli ducibus cõquiescentibus nihil compertum habemus.

Strelce arx condita, & mox capta & incensa.

Drenum receptum.

Interea verò minor Polonia quasi vicissitudine quadam bellis ardere cœpit, authore & incentore Paulò episcopo Cracouiensi, gente Polucosio, Iasci siue Ioannis comitis Premencouij filio, qui cùm canonicus Cracouiensis, & Boleslai Pudici secretarius siue cancellariꝰ esset, Prendotæ episcopo mortuo, à collegio sacerdotũ electꝰ, succesit. Is enim suæ dignitatis immemor, cùm totus voluptatibus, venationi & libidini deditus, & subditis suis grauis, aduersus principem verò Boleslaum contumax esset, nec precibꝰ & monitis, neq; collegij sui, neque principis flecteretur, & præterea monacha quadam de Scalensi monasterio educta pro concubina abuteretur, in Cunouiensi prædio degens ab Ottone & Zegota iuuenibꝰ, equestri Topororum familia ortis, captus, & Siradiã deportatus, à Lesco Nigro in honesta custodia mensem vnum seruatus erat, Boleslai Pudici, quemadmodũ exitus rei cõprobauit, vel iussu, vel permissu. Sed cùm Ioannes archiepiscopus Gnesnensis omni prouinciæ suæ sacris eam ob rẽ interdixisset, conuitijs & maledictis populi exagitatus Boleslaus dimitti eum iusserat, & in gratiam cum eo redierat, cùm ducenta pondo argenti ipsi appendisset. Nec tamen conquiescebat Paulꝰ: verùm in hoc erat totus, vt Boleslaum vlcisceretur, & cum Lituanis barbaris affinitates & amicitias iungebat.

Pauli episcopi Cracouiensis contaminata vita & improbitas.

Paulus episcopus captus, & Siradiã asportatus.

Interdictum Archiepiscopi.

Paulus episcopus dimissus.

Pauli episcopi conatus improbi.

Domi quoque factiosorum hominũ animos in principem concitabat, in primis verò eorum, qui cùm sua turpiter prodegissent, & ad inopiam redacti, aut etiam ære alieno oppressi essent, alienis inhiabant, aut qui ob latrocinia & alia scelera pœnas metuebant, siue adeò multati iam erant, aut etiam in pace cupiditatibus suis minus commodè satisfaciebant. Ferè enim eiuscemodi homines res nouas cupiunt, ducemque fortuitu oblatum cupidè sequuntur. Incensis autem complurium animis, nec occasio cogitata perficiendi defuit.

Conspiratio minorũ Polonorũ contra principẽ.

Nouarum rerum cupidi quinam esse soleant.

Erant inter Præmislum siue Ottocarum regẽ Boemorum & Boleslaum Pudicum inimicitiæ, propter surreptam Polonis à Boemo Opauiam, & propter adiutum à Boleslao Belam regem Vngarorum contra Boemos. Ac fecerat quidem cũ Ottocaro pacem Bela paulo ante mortem suam, cùm in Morauia malè rem gessisset. Sed Stephanus filius eius suscepto paterno regno bellum redintegrauit. Quod vt maiore vi gereret, ad Boleslaum affinem Cracouiam venerat, & cũ eo fœdus paternũ renouârat. Mox cùm per Vngaros, tum per Chunos siue Hunnos magnis incommodis Boemos affecit. Quibus adductus Boemus, vt Polonorum auxilia Vngaro detraheret, cum Boleslao Pudico de Opauia transigere statuit. Nec abhorrebat à pace Boleslaꝰ. Igitur anno Christi 1273. ad constitutũ tẽpus Opauiam is profectus erat, & cum Boemo conuentum agebat. Hoc tempus nacti coniurati, quo plerique proceres Boleslao fauẽtes cum ipso simul aberant, maturant defectionem illam aduersus Boleslaum, offensionis causam prætexentes, quòd is se inscijs, nec de cõuentus sententia Lescum Nigrum, ducem Siradiensem propinquum suum, hæredem nuncupasset. Erãt & aliæ quędam causæ, quæ bonos etiam viros non paucos infensiores Boleslao reddiderãt: nimirum quòd is indulgentia aut negligentia quadam calumnias in iudicijs regnare patiebatur, quibꝰ implicati simpliciores, multi graues mulctas dependere cogebantur, multi patrimonijs exuebantur. Neque verò vsquequaque incorruptus iudex ferebatur esse Boleslaꝰ. Ad hęc autem onerosus erat nobilitati,

Stephanus 4. post Belã patrem apud Vngaros regnat, & Boemis bellum facit.

1273. ann. Boleslai Pudici conuentus cum regẽ Boem.

Lescus Niger hæres nuncupatus à Boleslao Pudico.

Iudiciorum prauitas & corruptela.

Boleslai Pudici prauitas in iudicijs.

propter

propter crebras venationes, eo quòd & canes principis alere, & equos atq; subuectiones ipsi prębere omnibꝰ passim, quacunq; iter faciebat, necesse erat. His igitur de causis complures ei infensi erant, sperabantque mutatione principis defũctum se iri malis illis.

Nobilitatis onera.

Itaque conuenticulo habito, Paulo authore ad Vuladislaũ, ducem Oppoliensiũ mittunt, principatumq; ei deferunt. Animaduertebat quidẽ Vuladislaus difficulter se tũc viuẽte Boleslao Pudico principatu potiri posse. Sed quoniã senex iam erat Boleslaus, nec vllos habebat liberos, & alienas esse sciebat à Lesco multorũ voluntates, vel in posterum vtile id sibi fore iudicabat, si tunc oblatum principatum nõ refutaret. Itaq; cõuentum illum omnem ad se Oppoliam venire iubet, vt ibi ea res iureiurando & literarum monumentis confirmaretur. Faciunt illi iussa & frequentes Oppoliã proficiscuntur. Nihil horũ latebat Boleslaum. Soluto igitur conuẽtu Opauiẽsi rebus infectis, & inducijs tãtùm in viginti annos cum Præmislo factis, festinus ad sedanda domestica mala reuertitur, & proficiscentes Oppoliã aduersarios incompositos & inopinantes cum aulico suo procerũque comitatu apud Bogucinũ pagum altera die Iunij mensis adoritur. Nec illis animus ad defendẽdum sese defuit. Cõmittitur atrox pugna, nemine referente pedem. Ad extremum Boleslao cessit victoria, sed nõ incruenta tamẽ. Plurimi ibi mortales exceptis ferè aduerso pectore vulneribus vtrinq; cecidêre, sed multo plures tamẽ ex aduersarijs Boleslai. Pauci fuga ad Oppoliẽsem ducem euasêre. Bona cæsorum & profugorũ partim cõfiscata, partim inter victores distributa sunt.

Poloni minores ad Vuladislaum ducem Oppoliẽsiũ deficiunt.

Polonorum cum Boemis inducia.

Boleslai Pudici victoria contra defectores.

Oppressa coniuratione siue adeò bello ciuili, paucis diebus Lituani in Lublinensem oram excursionem fecêre, magnãque prędam auexêre, nemine prohibente. Nam vires minoris Poloniæ Bogucinensi illo prælio vehementer attritæ erant. Creditum est autem, à Paulo episcopo barbaros etiam tunc excitos esse, vt cęsorũ apud Bogucinum sanguini parentaret. Tantam aũt eius audaciã, tamque sceleratum animum diuina clemẽtia paululum tũc repressit nouo & inusitato modo. Nam cùm Cracouiæ apud Dominicanos fratres commoraretur, quadam die cœlitùs increpitus esse fertur, huiusmodi verbis: Væ tibi Paule episcope: Melius tecum actum esset, si natus non fuisses. Atque hanc vocem à septuaginta hominibus tũc eum circumstantibus auditam esse. Monachus etiã quispiam per quietẽ vidisse dicitur lupum erectis prioribus pedibus contra eum humana voce exclamantem: Væ tibi Paule episcope, quoniam cepisti, & occidisti. Hoc quoque cùm ille renunciante monacho accepisset, expauefactus, fertur scelera sua maiorem in modum deplorasse. Dumq; solus in cubiculo fletibus indulget, rursus talibus dictis compellatum esse memorant: Ne timeas Paule episcope: Age quod lubet, septimo deinde anno morieris. Atque eum respondisse: Optimè secum acturam esse Diuinam misericordiam, si sibi septẽ annorum spacium ad expianda pręterita peccata concederet. Has quoque voces ab ijs, qui ad fores cubiculi obseruabant exauditas esse. Credibile est autem, Sathanæ eas fuisse, primùm desperationem, deinde securitatem illi & maiorẽ licentiam ingerentis. Refrenauit tamẽ ille aliquatenus audaciam suam quamdiu vixit Boleslaus.

Lituani Lublinensem oram populãtur.

Paulus episcopus diuinitus admonitus.

Neque verò inulta Lituanis excursio illa fuit. Nam dum illi Lublinensem oram populantur, Polessensis eorum ditio & Prussia vicissim à Masouijs & Cuiauijs vastata est. Resumpserant enim vires tũc Prussi cũ Lituanis cõiuncti, magna strage profligatis aliquoties Crucigeris, & munitionibus eorum quibusdam expugnatis, & solo æquatis. Boleslaus verò Pudicus iratus Vuladislao duci Oppoliensiũ, quòd suis nouas res molientibus fauisset, exercitu cõscripto, accersitisque à Boleslao Calissiensi & Lesco Siradiensi ducibus auxilijs, Oppoliensem & Ratiboriẽsem oram omnem infesto agmine depopulatus est, ita vt suburbana quoque primariorum oppidorum exureret. Nec tamen elicere ad pugnam Vuladislaũ potuit. Sed carpsit is tamen ex insidijs hostes palantes & prædas agentes, nec paruis affecit incõmodis. Maius vtrinque in sequentem annum bellũ parabatur: contrahebãtur auxilia, cõscribebantur milites mercenarij. Sed gliscẽs bellũ Boleslai Calissiẽsis opera cõnsopitũ est. Nihil autẽ illo & proximo deinde anno memorabile vsquam in Polonia gestũ est, præter contracta & cõciliata quædã ducum matrimonia. Nã Præmislus iunior dux Posnaniensis sextumdecimum annum iam egressus, vxorem duxit Lucardem Henrici, siue, vt alij volunt, Nicolai Slauorum seu Vinidarũ ducis filiam, neptem Barnimi Sceciensium ducis ex filia, suadente Boleslao patruo, qui nullos adhuc susceperat liberos ex Iolenta

Polessensis terra & Prussia vastata à Masouijs & Cuiauijs.

Silesicum bellum.

Præmisli Posnaniensium ducis nuptiæ.

siue

siue Helena Belæ regis Vngarorũ filia,
sorore Kingæ. Boleslaus verò Caluus
priore coniuge mortua, alteram duxit
Adleidam Samborij ducis Pomerano-
rum filiam. Sed ea deinde viri contu-
melia propter pellicem offẽsa, pedestris
paternam domum redijt. Porrò Lescũ
Siradiensem cum Griffina vxore Roscis
lai Bulgarorum siue Russorum, vt vult
alicubi Dlugossus, ducis filia Boleslaus
Pudicus Siradiam profectus ingratiam
reduxit, cùm illa accusata publicè viri
frigiditate, detractaque vitta matronali
resumptoque virginali cultu corporis
totos quatuor annos sese ab eo seiunxis
set. Duo verò portenta illo biennio in
Cracouiensi territorio extitisse memo-
rantur. Puer dentatus eodem, quo na-
tus est die, distinctè & articulatè locut⁹
est, donec religioni Christianę initiatus,
& dentes, & sermonis vsum amisit. Ali⁹
verò semestris in vrbe Cracouiensi pro-
locutus, Tattaros aduenturos, & Polo-
norum capita præcisuros esse prædixit.
Rogatusque, diuinitùs id se scire, & sibi
quoque illud malum impendêre respõ-
dit. Quod post duodecimum annum e-
uenit, quemadmodum suo loco expo-
nemus. Non libet autem & miraculum
silentio præterire, quod illo tempore
multis testibus accidit. Homo quidam
splendidus equestris ordinis, sed violen
tus & rapax, & suis iuxtà ac alienis homi
nibus grauis, cùm grauiter ægrotaret,
admonitus crebrò à religiosis quibusdã
viris, vt ad Dei clementiam confugiens,
animæ suæ saluti consuleret, negauit
sibi veniæ locum relictum esse. Iam e-
nim diuino iudicio traditum se esse dæ-
monum potestati. Nec mora, audiun-
tur à circumstantib⁹ vehementium ver-
berum, & percussionum strepitus. Appa
rent in corpore ægroti, fœdi liuores at-
que vibices, ita vt omnes obstupescerẽt.
Inter hæc ille infelix nullã vocem, nul-
lumque gemitum edens, ter infelicem
animam exhalauit, hic orsus supplicia,
quæ deinde apud inferos æternum ex-
penderet: vt esset exemplo ijs, qui ex alio
rum incommodis student sua commo-
da parare. Annus tunc agebatur 1276.
quo Ladislaus cognomento Hunnus a-
pud Vngaros post Stephani patris mor-
tem regnare cœpit: & cùm Boemis in-
fensior etiam patre esset, cum Rudolfo
Cæsare, qui post diuturnam dissensionẽ
principum electorum ante tres annos
ad imperium euectus erat, contra Otto-
carum regem societatem belli inijt. Fue
rat quidem Rudolfus hic comes Habs-
purgensis Ottocari stipendiarius & Mar
salcus, siue Magister curiæ. Sed cùm ille
imperatorium decus sibi delatum sup-
bius aspernaretur, ad hunc id delatum
est à principibus electoribus. Faciebat
autem imperator designatus bellum Ot
tocaro, in verba sua iurare dedignanti:
simulque repetebat ab eo Austriam, Sty
riam, Carinthiam, Carniolam, forum
Julij, & portum Naonis, quòd eas terras
secundum Fridericum & Vlricum du-
ces iure feudi, vt vocant, & caducæ hæ-
reditatis ad Imperium deuolutas esse di
ceret. Post id tempus Silesia rursus inte-
stinis dissidijs exagitari cœpit, materiã
subministrante inuidia. Grauiter fere-
bãt & duces, & proceres, Crosnã, Prinũ,
& Greifensteinum Conradi culpa in ex-
ternorum potestatem recidisse. Sed ne-
que Conradus ipse, neque frater eius Bo
leslaus, obærati ambo, redimere oppig-
nerata poterant. Nam decem millia nu-
mûm aureorum archiepiscopo Magde
burgensi exoluenda erant. Abundabat
autem pecunia Henricus Vuratislauien
sis, Henrici tertij fratris eorum filius, q̃
eo puero à curatoribus ex ampliori do-
minatu collecta erat. Itaque suasu pro-
cerum suorum redemit is territoria il-
la. Quæ res inuidiam ipsi conflauit apud
patruos. Acerbior tamen erat Bolesla⁹.
Et cùm Henricum circumuenire decre
uisset, misit ad eum legationem sub spe-
cie repetendæ portionis hæreditarię, se-
cundùm mortem Vuladislai fratris, qui
archiepiscopus Salisburgensis fuerat, re
uera autem solicitandorum quorundã
Vuratislauiensiũ procerum causa, quos
patrem Henrici, atque patruum Vula-
dislaum veneno sustulisse erat suspicio.
Dissimulato autem dolo, cùm ad omnẽ
occasionem attentus esset, rusticantem
fortè Henricum in villa sua Ielce, & ni-
hil tale metuentem missis satellitib⁹ ce-
pit, & in arcem Lehen deportatum, as-
seruari diligenter iussit, donec aliquid
ab eo violentis pactis extorqueret. Cha-
rus erat suis Henricus, propter probita-
tem, à qua etiam cognomen adept⁹ est:
itaque eum deinceps nos iam appellabi
mus. Quocirca de liberando eo consilia
ineunt: exercitum comparant: à cæteris
etiam ducibus, Boleslao Pudico Craco-
uiensi & Sendomiriensi, Boleslao Calis-
siensi, Præmislo Posnaniensi, & Vuladis
lao Oppoliensi, indignitate rei motis
magna auxilia impetrant. Displicebat
& Cõrado Glogouiensi Boleslai fratris
facinus in alterius fratris filium perpe-
tratum. Itaque misit & ipse Vuratisla-
uiensi

Boleslai Calui nuptiæ.
Griffina Lesci Nigri vxor.
Portenta.
Vaticinium infantis.
Rapacis & iniusti hominis supplicium.
1276. ann. Ladislaus rex Vngarorum.
Rudolfus Cæsar bellũ infert Boemis.
Silesici motus.
Crosna redẽpta ab Henrico Vuratislauiensi.
Inuidia.
Henricus quartus dux Vuratislauiensis captus à Boleslao patruo.
Lehen arx.
Henricus Probus.
Silesiorũ intestinũ bellum.

uiensi conuentui auxilia contra fratrẽ.
Verùm Boleslaus explorato Vuratisla-
uiensium apparatu, magna celeritate Sa
xonas, Misnios, Bauaros, atque Sueuos
mercede conduxit, & prior in Vuratisla
uiensem oram impetum fecit. Educunt
& Vuratislauienses suas copias, & obui-
am Boleslao prodeunt. Inter Scorolciũ
& Procianum in planicie congressi ex-
ercitus, magno ardore committunt præ
lium: & neutris referentibus pedem ali-
quandiu, tandem Boleslaus Caluus con
specta suorum & cæsorum strage, & pu-
gnantium paucitate, vno tantum comi-
tatus milite, clàm se ex acie subduxit. At
filius eius Henricus, de tribus natu ma-
ximus, maiore animo, boni imperatoris
fungens officio, nutantes suos confir-
mabat, laborantibus succurrebat, & nõ
modò instaurauit prælium, sed etiam vi
ctor magnam in hostibus stragem edi-
dit. Quæ eo maior fuit, quo pertinacius
vtrinque pugnatum est. Captus est in
eo prælio Præmislus dux Posnaniensiũ.
Clade hac perculsus Vuratislauiensis cõ
uentus, Ottocari siue Præmisli Boemo-
rum regis opem implorat. Et cùm ante-
hac Crosnense territorium Ioanni Brã-
deburgensi marchioni hypothecæ no-
mine quatuor millia marcarum ab eo
mutuati tradidissent, ne Boleslaum Cal
uum aduersum se adiuuaret, tunc por-
rò Closcum dant Ottocaro, vt afflictis
Henrici rebus subueniret, quòd & ar-
mis ille tunc multum valebat, & autho
ritate apud sororis filium Boleslaum
Caluum meritò valere debebat. Dant
autem ea lege, vt id post obitum Otto-
cari in Henrici ducis sui potestatem re-
cideret. Itaque Ottocarus cùm adem-
ptas sibi à Rudolfo Cæsare terras, quarũ
superius mentionem fecimus, bello re-
petere necesse haberet, fecit pacem inter
Boleslaum & Henricum: sed iniquis Hẽ
rico conditionibus, nempe vt is Boles-
lao patruo, Stregomum, Nouum forũ,
Strozam, Greifenbergam, Prinum, &
Gesuindisdorfum (oppida ea sunt) iure
sempiterno daret. Accepit tamen eas cõ
ditiones Henricus, vt se & Præmislum
vinculis liberaret. Cùm autem euasis-
set, recuperauit à Marchione Crosnam,
numeratis ei sex millibus marcarum.
Nam duo millia is Henrici causa falso
expensa referebat. Cæpit verò Henric⁹,
& in carcerem compegit suos nonnul-
los ex equestri ordine, quòd cum Boles-
lao sensisse dicerentur. Eodẽ anno Lit-
uani cum Prussis peruastata Masouia,
Culmensique & Cuiauiensi tractu, Len
ciciensem quoque crudeliter depopula
ti, ingentem prædam abegerunt, in qua
ad quadraginta millia hominum fuisse
memorantur. Tunc quoque prodigium
circum Cracouiam apparuit. Etenim
nocte media, in qua initium noui anni
est, cœlum clara & non iniucunda luce
ad breue tempus resplenduit, principis
mortem, quod re postea comprobatum
est, portendens. Memoratur autem &
spectrum quoddam tunc in eodem Cra
couiẽsi tractu apparuisse. Lacum enim
quendam peramplum infestatione dæ-
monum, piscationibus & vsibus homi-
num exemptum fuisse. Ad eum hyber-
na glacie concretum vicinos cùm sacer
dotibus vexilla, cruces, & reliquias sa-
cras, quib⁹ vis dæmonũ propulsaretur,
ferentibus, piscandi gratia conuenisse.
Immisso autem reti, primo quidem tra-
ctu, contendentibus piscatorib⁹ tres pis-
ciculos, altero nihil nisi rete conuolu-
tum, tertio denique monstrum horren-
dum caprino capite, & in speciem ignis
ardentibus oculis extractum esse. Terri
tis autem ac diffugientibus cunctis, spe-
ctrum illud sub glaciem sese immersis-
se, ac toto lacu discursans terribilẽ stre-
pitum ac sonitum edidisse, afflatosque
ab eo nonnullos homines fœda vlcera
retulisse. Resumpsit æstate sequenti Bo-
leslaus Calissiẽsis cum Præmislo fratris
filio expeditionem aduersus marchio-
nes Brandeburgenses ob Santocum, au-
ctus Pomeranorum auxilijs. Vastanti
autem ei hostilem regionem cis Odram
occurrit Otto Longus marchio Ottonis
tertij filius cum non contemnendis Sa-
xonum copijs, & alijs quibusdam auxi-
liaribus apud Soldinum. Commissoq;
prælio facilè funditur, fugaturque, vtpo
te viribus inferior: ac deinde intra mu-
nitiones arcium se continuit. Boleslaus
verò omnem oram cis Odrã victor per-
uagatus ac depopulatus, dimisit exerci-
tum, & intra anni decursum febri extin
ctus est, tribus filiabus relictis, quarum
tutelam Præmislo mandauit. Condidit
hic viuens tres arces, Dupinum, Neslus-
sum, & Boleslaueciam in territorio Ve-
lunensi. Cõdidit & monasterium Gnes-
næ puellis diui Francisci, seu diuæ Cla-
rę institutum vitę professis. Consecutus
est autẽ sub finem eiusdẽ anni ad quar-
tum Idus Decembris, Boleslaus Pudic⁹
dux Cracouiensis & Sendomiriensis, &
Cracouię apud diui Francisci, quod mo
nasterium ipse condiderat, sepultus est:
benignus & religiosus princeps, & in e-
gentes, cultumque Dei, ac ministros ei⁹

Boleslai Calui fuga.
Henrici filij fortitudo.
Præmislus dux Posnaniensium captus.
Crosna marchioni Brandeburgensi oppignerata.
Closcũ Boemorum regi traditum.
Pax iniqua in Silesia.
Crosna redẽpta.
Prussi & Lituani Masouiam, Culmensem, Cuiauiensem, & Lenciciensem tractum vastant.
Prodigium.
Spectrum.
Brandeburgense bellũ.
Marchio Brandeburgensis victus à Polonis.
Boleslaus Pius dux Calissiensis obijt.
Dupinum, Neslussũ & Boleslauecia arces conditæ.
1279. ann. Boleslai Pudici mors.
D. Francisci cœnobium.

munificus. Cuius illa extant in Cracouiensem episcopum, & ecclesiam memorabilia beneficia, diplomatibus eius consignata, quibus cunctos sacri ordinis homines, eorumq; adscriptitios omni prorsus onere seruitutis atq; pensionis duci debitæ, etiam telonij, liberauit: & ab omni suorum iudicũ & magistratuum, suaque ipsius iurisdictione exemit. Episcopũ autem omnino ducali iure in bonis suis esse iussit, modò vt semel quotãnis principem hospitio acciperet, subuectionesque ipsi vt præberet, quãdo ei vsuueniret per episcopalia prędia iter facere. Ad hæc fecit potestatẽ singulis p̃latis, vt vocant, & canonicis basilicę Cracouiensis, senos ex nobilitate, aut duodenos è plebe, quos vellent ab expeditione bellica eximendi, ministerij sui causa: inferiorum verò ecclesiarũ collegijs dimidium eius numeri. Condidit etiam ac dotauit Crizanouicense monasterium supra Nidam amnem Præmonstratensib⁹ virginibus. Cracouiæ item apud sancti Marci, ei sectæ mendicantium, quæ vocatur de Pœnitentia beatorum martyrum. Ciuitatem verò Cracouiensem iure Saxonico, siue Magdeburgensi, quod etiam Sredense & Teuthonicum vocãt, quo pleraque oppida & vici & pagi vtũtur in Polonia, stabiliuit. Regnauit autem Boleslaus hic, seu vixit potius post mortẽ patris quinquaginta duos annos. Mortem eius Kinga vxor, virgo etiam tum, moderatè tulit. Quin gratias egit Deo, quòd se coniugij vinculo tandem liberasset: ac mox vnà cum sorore Iolenta, quæ post mortem mariti Boleslai Calissiensis ad eam se contulerat, distractis & in vsus egenorum distributis cunctis facultatibus suis, diui Francisci professioni & instituto vitæ sese addixit: & veterem Sandeciam, nequicquã refragrantibus & renitentibus proceribus, cõmigrauit: ibiq; reliquum tempus vitę in monasterio à se & viro suo condito peregit. Non multo autem ante hos duos tertius quoque Boleslaus Legniciensium dux, cognomento Calu⁹ & Rogatca, è viuis excessit, Henrico, Boleslao, & Bernardo filijs, & quatuor filiabus relictis. Quo tempore etiam Ottocarus Boemorum rex in Austria commissa cum Rudolfo Cęsare & Ladislao rege Vngarorum pugna, proditione suorum occubuit. Successit autem ipsi in regno Venceslaus filius, quinq;, aut certè non plus 8. annos natus. Tutelam pueri Otto marchio Brãdeburgensis, Boemis grauis, administrauit. Tunc igitur Henricus Vuratislauiensium in Silesia dux Closcum iure suo recepit. Atque hoc verius est, & ijs quæ supra memorauimus magis consentaneũ, quã quod scribit Ioannis Dubr. Polonũ eo tractu à Rudolfo donatum esse, propterea ꝙ is Ottocaro militans, eum prodidisset, è prælio se subducens cum Milota præfecto Morauię. Rudolfus quidem post eam victoriam in Boemia nihil sibi iuris vsurpauit, Albertum modò filium Augustæ Vindelicorũ, in conuentu principum Austriæ, Styriæ, Carinthiæ & Carniolæ ducem appellauit. A quo originẽ duxerũt, ij qui deinceps illis regionibus præfuêre vsq; ad nostra tempora, & Carolum Quintum Imperatorem, Hispanorum, Indorum, Siculorum, Neapolitanorumque regem, ac Ferdinandũ Cæsarem, seu regem Romanorum, Vngarorum, & Boemorum, fratres germanos, & liberos eorũ inclytos. E quibus Maximilianus natu maxim⁹ à patre Ferdinando, cùm ego regia legatione apud eum fungerer, rex Rom. & successor designatus, illo intra vertẽtem annum defuncto: hoc biennio, dum hæc à nobis recognoscuntur, imperij gubernacula suscepit, princeps singulari elegantia, comitate, humanitate, cõplurium linguarum peritia, & prudentia præstans.

Cracouiensis ecclesiæ ac diœcesos immunitas & prærogatiua. — *Crizanouicense monasterium.* — *Cœnobium D. Marci.* — *Cracouiensis vrbs iure Teuthonico vti cœpit.* — *Boleslai Pudici ætas.* — *Kinga princeps cum sorore Iolenta monasticam vitam amplexa.* — *Sandecense monasteriũ.* — *Boleslaus Caluus seu Rogatca Legniciensis dux obijt.* — *Rudolphus Cæsar* — *Ottocarus secundus Boemorum rex occisus in prælio.* — *Venceslaus rex Boemorum.* — *Closcum Silesijs redditum.* — *Dubr. li 17. hist. Boem.* — *Austriæ ducum & archiducum origo.* — *Carolus V. Imperator.* — *Ferdinandus Cæs. & rex.*

Sed iam ita Nonum hunc librum finiemus, & ad curriculum nostrum reuertemur.

MAR-

MARTINI CROMERI, DE ORIGINE ET REBVS GESTIS POLONORVM, LIBER DECIMVS.

LESCVS NIGER.

SVCCESSIT Boleslao Pudico in principatu Cracouiẽsi & Sendomiriẽsi Lesc⁹ Niger, ex fratre ipsi⁹ patruele ortus: quem ipse sibi Boleslaus successorem designarat, quiq; siue viuente adhuc illo, siue iam mortuo, Cracouiam cum vxore aduolarat, & funeri patris adoptiui iusta persoluerat. Nec tunc sanè quispiam ipsi aduersatus est, bello à Russis ingruente: cuius metus locum atque spacium contentionibus & nouandis rebus non dabat. Nam Leo princeps in Russorum ducibus, Danielis filius, post Boleslai mortem media hyeme in Lublinensem oram cum ingenti Russorum, Tattarorum, & Lituanorum exercitu inuaserat: eaque peruastata Sendomiriensem quoque tractum ferro & igni infestabat. Sed eum Varsius Cracouiensis castellanus, & palatini duo Petrus Cracouiensis, & Ioannes Sendomiriensis, represserunt, cùm ei se apud Goslice pagum, altero à Sendomiria miliario cum parua manu temerè quidem, sed tamen euentu prospero, opposuissent. Commisso enim prælio tertia die Februarij, cùm nostri magno animo impetum in Russos fecissent, cæsis primis, magna trepidatio cæteros inuasit, sic vt abiectis armis terga verterent, & auxiliares barbaros secum inuoluerent. Qui tamen, quòd fugiendo pugnare consueuerunt, represso gradu restiterunt nostris paululum. Sed mox & ipsi, deserti à Russis, instantibus nostris in veram fugam acti sunt. Fugientes longius persecuti nostri magnam stragem edidêre. Cæsa feruntur eo prælio hostiũ ad octo millia, capta duo: militaribus signis septem nostri victores potiti sunt. Cætera multitudo amissa præda euasit. Non contentus autem ea victoria Lescus, intra paucos dies maiores coegit copias, ita vt ad triginta equitũ, peditum verò duo millia peruenirent, & in Russiam duxit, vt Leonem vlcisceretur: qui nõdum resumpto è superiore clade animo, in penitiora Russię sese recepit. Quo circa impunè Lesc⁹ hostilem regionem ad Leopolim vsque (quæ arx cum oppido ab isto ipso Leone condita esse, & nomen sumpsisse videtur) peruagatus, direptis exustisque multis pagis & oppidis, & arcibus nonnullis, quæ negligentius seruatę ac defensæ erant, captis & euersis, ingentem prædam abegit: in qua ad quatuor millia hominum fuisse, cęsa verò ad quinque millia feruntur. Sequenti deinde anno, qui fuit 1281. Lescus contra Vuratislauiensem ducem Hẽricum quartum, qui Probus dictus, re postea longè à probitate abfuit, expeditionem instituit ex huiuscemodi causa. Hẽricus hic, quẽ dico, Boleslai Calui patrui fraude per iniuriam bonis quibusdam, quẽadmodũ superi⁹ dictum est, mulctatus, induxerat & ipse in animum suum facinus probi cognomento neutiquam conueniens. Nam Præmislum maioris Poloniæ, Henricum Legniciensem Boleslai Calui, & Henricum Glogouiensem Cõradi filium duces, ad conuentum & colloquium, quasi de re communi Bariciam, qui pagus in ditione eius erat, euocatos cæperat, & Vuratislauiam deportatos asseruabat, vt aliquid vicissim ab eis iniustis pactis emungeret. Indignè id ferre Lescus, qui vocatus & ipse vnà cum cæteris ducibus Polonorum, tamen incertum qua excusatione vsus, non venerat. Ac Præmisli maximè vicem dolens, cùm crebris literis atq; legationibus nihil ęqui ab Henrico impetraret, armis illum vindicare decreuit, orantibus maioribus Polonis, & auxilia pariter cũ Mesciugo Pomerano pollicentibus. Itaque coadunato exercitu, & auxiliaribus illis maiorib⁹ Polonis & Pomeranis ad cõdictum locũ conuenientibus, triplici agmine Vuratislauiensem Henrici ditionẽ aggressus, acerbè eam diuexauit vsq; ad Vuratislauiensia suburbana, maioribus Polonis maximè ob captum ducem suum in agrestes & oppidanos culpę expertes, & in innoxia tecta sæuientibus. Nec tamen his malis, aut lachrymis & conuitijs suorum Henricus cõmotus est, vt vel pro-

Leo Russorum dux. — *Russorũ cum Tattaris & Lituanis excursio in Poloniam.* — *Russi cũ barbaris superati à Polonis.* — *Russia vastata à Polonis.* — *Leopolis à Leone condita.* — *Luuouu.* — *1281. ann.* — *Hẽricus Probus nomine, non re.* — *Duces tres dolo capti ab Henrico Probo.* — *Lescus bellũ infert Henrico Vuratislauiensium duci.*

propulsaret illatum bellum, & miserabilem suæ ditionis vastationem prohiberet, vel captos duces dimitteret, ac se suosque præsentibus calamitatibus liberaret. Sed in arce Vuratislauiensi se cōtinebat. Peruastata omni ora Vuratislauiensi, & abacta luculenta prȩda Lescus auxiliares dimisit, & suas copias domū reduxit. Capti verò duces pertæsi vinculorum, eius, in cuius potestate erant, arbitratu se redemêre. Ac Præmislus quidem Rudense seu Velunense territoriū ipsi concessit. Legniciensis verò & Glogouiensis quinquennio se ipsi cum triginta hastatis militaturos esse dato iureiurando receperunt, obsidibusque cauerunt.

Velunensis terra Hērico Vuratislauiensium duci concessa.

Per idem tempus Siculi trucidatis vna hora per omnes vrbes ex composito Gallis omnibus à Carolo ad Petrū Arragonensem defecerunt, & Gallum regem Hispano cōmutarūt. Quod multorum deinceps bellorum inter duas has gentes & Italos seminarium fuit.

Sicilia à Gallo ad Hispanum defecit.

Siculæ vespere.

Prussi verò Crucigerorum ditionem vehementer afflixerunt, & longè lateque ferro & igni grassati, Christiburgum, Marieuerderum, Zantirum, Clementiam, siue Plementiam, & Grudentum arces de ipsis cæperunt ac diruerūt.

Prussi multa de Crucigeris cæperunt

Insequēti anno Lituani cum Iazygum reliquijs subita excursione Lublinēsem gionē tripartito agmine crudeliter depopulati sunt. Iura tunc de more Lesc⁹ reddebat Cracouiæ, cùm de barbarorū excursione certior factus est. Nec mora, omissis rebus omnibus arma corripere his qui circum se, quiq; in itinere erāt equitibus, & se sequi iussis, magnis itineribus in Lublinensem oram peruenit. Sed hostes iam præda onusti recesserāt. Itaque angebatur animi, quòd sibi hostem vlcisci, suosque, qui captiui abducebantur, vindicare procliue non esset. Neque enim cum parua manu longè maiorum hostium multitudinem per ignotos sibi, illis verò notissimos syluarum & paludum tramites abeuntes persequi audebat. In hoc æstu animi cùm eum ex labore itineris & in somnia fatigatum sopor inuasisset, expergefactus deinde postero die lætus, ab archangelo Dei Michaële in somnis confirmatū se, & sponsione certæ victoriæ persequi barbaros iussum esse, pro concione militari exposuit. Quo sermone animatis militibus, & impedimentis cum commeatu ponè se sequi iussis, ipse cum expeditis arma tantùm & aliquot dierum cibaria ferentibus, recentibus abeuntium hostiū vestigijs insistit, & inter Naruam & Nemenē flumina tertiadecima die Octobris eos cōsequitur.

Lituanorum excursio in Lublinēsem oram.

Somnium.

Narua fl.

Nemenes.

Neq; enim illi præda impediti, celerius iter facere potuêre. Perculsi sunt inopinato Polonorū aduētu barbari, ꝙ neq; paucos, neque imbelles atq; timidos tam lōgè persecuturos se fuisse suspicabātur. Sed tamē arma citò expediunt, authorib⁹ maximè Iazygib⁹, qui summa erāt audacia. Inuehūtur in eos nostri vna & simplici acie, ꝙ & locus syluis cinctus angustus, & exiguæ copiȩ, quippe quȩ sex millia equitū vix continerēt, diducere manum in plures acies non sinebant. Non segniter & illi primos nostrorū impetus excepêre. Sed in pugnam intentos captiui suorum signa conspicati, fortuitu oblatis telis à tergo adoriuntur. Inermes quoq; & fœminæ clamore sublato suos animabant, & hostibus terrorē incutiebāt. Quin & canes, quos secum ducebant barbari, & qui dudum lætiore vlulatu aduenientibus nostris gratulari visi erant, sæuis morsib⁹ barbaros ipsos impetebant. Itaq; ancipiti malo perturbati, effusa fuga proximas syluas petūt. Instat fugientibus Lescus: instant & captiui mutuo sese cohortantes, dolore & ira extimulante. Nox tandem persequēdi finē fecit. In eo ꝓlio reliquiæ Iazygū, qui pertinacius nostris restiterant, & à suscepta religione defecerāt, penitus deletȩ sunt. De Lituanis quoq;, ꝙ quatuordecim millia bellatorū expleuisse dicebantur, non multi euaserūt. Complures enim qui effugerāt, partim pudore, partim timore suorū, mortē sibi cōsciuêre. De nostris, quod mirum cuiq; ac diuini numinis opus videri debet, ne vnus quidem desideratus est.

Lesci Nigri insignis de Lituanis & Iazygibus victoria.

Iazygum reliquiæ deletæ.

Lescus recuperata omni prȩda, & cumulata etiā hostium cæsorū spolijs, victor in Poloniā reuersus, Lublini templū, monimentū victoriæ suæ condidit: ac diui Michaëlis, quē in somnis victoriā sibi pollicētē viderat, memoriæ dedicauit. Pace per circuitū ab externis hostibus parta, ciuiles motus Lescū exceperunt. Sendomiriēsis enim conuentus Ioanne palatino & Cristino Castellano eius oræ authoribus, cū quib⁹ & Paulus episcopus Cracouiēsis sentire dicebatur, ab eo defecit, & Conrado Masouiæ duci accito sese munitionesq; suas subdidit: nec vinci beneficijs & secundis rebus Lesci potuit, vt conceptū in eū iam inde ab initio odiū deponeret. Verùm Lescus hoc sic abire passus non est. Nā coacto tumultuario exercitu de Cracouiensi ditione & aulico suo comitatu, in Sendomiriensem

Sendomiriēsiū defectio à Lesco.

oram

oram contra Conradum profectus est. At ille de aduentu Lesci certior factus, cùm se non satis crederet Sendomiriensibus, & paruam ipse manum secum adduxisset, in Masouiam celeriter se recepit, promittens confestim se cum maioribus copijs reuersurum.

Cōradi ducis Masouij fuga.

At Lescus magna animi moderatione & mansuetudine vsus, proceres authores defectionis destitutos à Conrado, facile sibi reconciliauit: per quos conuentum omnem vnà cum munitionibus in potestatem suam redegit, gliscensque ciuile bellum sapienter oppressit.

Lesci benignitas & moderatio.

Laboratum est fame eo & sequenti anno in Polonia vsque adeò, vt multi de plebe cum vxoribus & liberis præsens malum euitaturi, in Vngariam atque Russiam commigrarent. Sed vtrobique pro salute acerbiori calamitate per gentium illarum immanitatem & perfidiam operti sunt. A Russis quidem tributi nomine Tattaris in seruitutem traditi, ab Vngaris verò, Hūnis barbaris venundati.

Fames in Polonia.

Per hoc tempus Philippus episcopus Firmanus legatus pontificius ex Vngaria venit Cracouiā. Humanius acceptus à Polonis, quàm ab Vngaris, à quorum rege Ladislao in vincula coniectus erat, propterea quòd eum ob adulteria & Hunnas pellices post leniores admonitiones diris deuouerat. Sed ipse quoque rex pòst ab Vngaris suis in honesta custodia asseruatus aliquandiu, ad extremum ab Hunnis, quorum consuetudinem & mores amplexus erat, interfectus occidit.

Legatus pontificius in Poloniam & Prussiam.

Ladislai Vngarorum regis nequitia, improbitas, & interitus.

E Polonia verò legatus in Prussiam contendit, & controuersiam inter Mesciugum Pomeranorum ducem & Crucigeros diremit. Etenim Varcislaus Mesciugi frater, cùm se ad Crucigeros contulisset, eorum vitȩ institutum amplexus, patrimonium suum ipsis donarat. Eius exemplum secuti alij duo fratres, & ipsi bona sua eisdem Crucigeris addixerunt, honestum victum quoad viuerent ab eis cum familia sua pacti. Ac donationes quidem illas legatus rescidit. Cæterùm Mesciugum induxit, vt Gneuense siue Meuense territorium ipse donaret Crucigeris. In quo mox illi arcem condiderunt, præsidioque firmarunt, Puterburgum demoliti.

Pomerani duces Crucigeris sua donarunt.

Gneuense territorium donatū Crucigeris.

Gneua arx condita.

Sequenti anno mense Octobri rursus Lituani per Lucouiense territorium in Sendomiriensem tractum improuisi excurrerunt, & magnis incommodis atque calamitatibus multos pagos & oppida affecerunt, nemine resistente. Namq; nobilitas in arces proximas diffugerat.

1283. ann. Lituani Sendomiriensem agrum vastant.

Exercebat tunc Lescus Cracouiȩ iudicia, quȩ colloquia nostri vocant. Quamprimum verò de barbarorum excursione cognouit, correptis celeriter armis cum ijs qui aderant ex equestri ordine, cæterisque sine mora sequi iussis, nocturnis pariter ac diurnis itineribus hostem persequitur. Sēdomiriensis autem conuentus nobilitatem simul & rusticanos homines, præmissis veredarijs de aduentu suo certiores facit, & occurrere sibi curriculo iubet. Concurrentibus omnibus, vbi haud longè se ab hostibus abesse sensit, aduocatis in concionem militibus, graui oratione eos in hostem animat, vt viri esse pergerent, & coniugibus ac liberis dulcissimis, propinquis, necessarijs, atq; etiam agricolis suis, qui in fœdam seruitutem à barbaris abducebātur, subuenirent. Cæsos senes atque paruos pueros, vastatos agros, incensas villas, pagos & oppida, direpta fana, violata sacra nauiter vlciscerentur, & insignem suam patriæque communis ignominiam, vel cum vitæ suæ discrimine vindicarent.

Lesci oratio ad milites.

„ Honestissimum esse pro patria, & pro aris & focis dimicantem occumbere. Gloriæ quàm vitæ bonos fortesq; viros cupidiores esse debere. Non prouenire autem magnam atque solidam gloriam sine magnis periculis.

Neq; tamen eò se hæc dicere, quòd de virtute & alacritate eorum dubitaret, aut quòd periculosum admodum illud cum barbaris certamen fore crederet. Eosdem enim esse, quos anno superiori intra ipsorum iam fines penè ad internecionē, nullo de suis amisso, profligassent, quiq; furtis modò & clandestinis latrocinijs vicinos infestare soliti, virtute & arte bellica nihil valerēt. Irent ergo alacres, cæsisque suis eorū sanguine parentarēt, & captiuos opem suam lachrymis & eiulatibus implorantes, liberarent. Et quo meliore spe & fiducia diuini auxilij Dei contemptorem hostem adorirentur, cōfessione eos peccata expiare, & sacrosancta eucharistia communire se iubet. Atque ipse princeps sanè quàm religiosè hoc fecit.

Prȩsensêre aduentum Polonorum barbari, & anni superioris fortunā reformidātes, in proximas syluas in Lucouiensi territorio sese subducunt, atq; ibi de salute sua consultant. Syluis sese diu tegere non poterant. Prædam & impedimenta relinquere nolebant: nec adeò tutum sibi receptū esse animaduertebant, eo quòd experti iam nostrorum audaciam, etiam in intimam Lituaniā persecuturos se eos esse certò sibi per

Lituanorum consultatio.

sua-

suaderent. Nec in armis magnam spem habebant. Sed tamen hoc sibi tentandū extrema penè adducti necessitate constituunt. Itaque relictis in sylua cum paruo imbecillium & ægrotorum præsidio sarcinis, captiuisque arctius colligatis, ne sibi rursus à tergo negocium facerēt, magno impetu & cum clamore incōdito in nostros feruntur. Perturbauit nō-nihil nostros primus eorum aspectus, propterea quòd præter omnē expectationem ad se contendere eos videbant, quos fugere crediderant, & quòd multitudine ij superabant. Sed tamē cohortāte duce, & instruente acies, citò animos resumpsêre. Duas autem is incursantibus hostibus acies obiecit: quarum alteri Zegota Cracouiensis, alteri Ioannes Sendomiriensis palatinus præerat. Ipse in omnes partes oculos & totū corp⁹ circumferre, ac sollicitè circumspicere, quid quaque in parte gereretur, vt sicubi laborantes suos cōspiceret, mox subsidia summitteret. Nec diu primus ille barbarorum impetus viguit: Sed virtute nostrorum, quasi firmo muro obiecto, statim refractus est. Primi, qui cum Cracouiēsi palatino, & aulico Lesci comitatu cōcurrerant, repressi, ad fugā spectare cœperunt. Quo animaduerso cęteri quoq; conuersi syluas petiuerunt. Inde porrò continuato cursu quoquouersum diffugerunt. Poloni deposita in syluis præda potiti sunt, & captiuos relaxarunt. Quibus adiuuantibus per aliquot dies deinceps barbaros, quicunq; in sylua delituerant, conquisitos trucidarūt. Reuertentesque magna omnis generis hominum occurrentium lætitia excepti sunt.

Lituani iterum victi à Lesco.

In Paulum episcopū Lescus Lituanicarum illarum excursionum, atq; item defectionis Sendomiriensis cōuentus culpam conferebat. Habebat enim Paulus magnas necessitudines & clientelas in tractu Sendomiriensi, & cū barbaris amicitias & affinitates coniunxerat. Lesco verò iam inde ab initio propter captiuitatē suam infensus erat, ita vt non incredibile esset, cùm nobilitatem Sendomiriensem ab eo cōcitatam fuisse, tum barbaros in Poloniam euocatos, quo magis Lescum inuisum apud omnes, suis quenque damnensi & publica indignitate acuentre redderet. Itaque captus is est iterum à satellitibus Lesci, & Siradiam deportatus. Dimissusque deinde maiorem immunitatem bonorum suorum ecclesiasticorum, & in Derzanzna pago quicquid ad ducem pertinebat, castellano & palatino, decanoque & Scholastico Cracouiensi arbitris, à Lesco accepit. Nā tria millia marcarum argenti, quæ & ipsa soluere Lescus debuerat, remisit. Extat ea de re diploma Lesci in basilica Cracouiensi.

Paulus episcopus turbatorum iterum capitur.

Derzanzna episcopo Cracouiensi donata.

Insignis est hic ipse annus & alio insolenti facinore. Etenim Lucardis Præmisli ducis maioris Poloniæ vxor à pedissequis suis iugulata est. Nec expers huius culpæ Præmislus, quòd ne quæstionē quidem de scelere habuisset, nec pœnas exegisset, habitus, & vulgari carmine notatus est: Quod carmen sua ætate Dlugossus vulgo cantari solitum esse memorat. in quo oratio fœminæ illius repræsentetur orantis maritum pro amore coniugali, & honore, quem illi semper habuisset, ne vitam sibi adimat, sed vel vna subucula tectam in domum paternam se remittat. Causa verò huius parricidij Præmislo ea fuisse fertur, quòd nullos ex ea susciperet liberos. Quasi „ verò id in arbitrio sit cuiuspiam, ac non „ diuinitùs concedantur liberi. Sed non „ inultum id scelus tulit Præmislus. Quāuis enim alteram vxorem duxisset non multo posterius, Rixam Sueciæ regis filiam, tamen ne ex ea quidem mares liberos reliquit. Quin etiam alijs aduersitatibus fuit obnoxius.

Lucardis Præmisli vxor iugulata.

Insequenti enim anno Henricus dux Vratislauiensium Calissiensem arcem proditione Sendiuoij præfecti traditam ipsi eripuit. Oppidum enim paulo antè fortuito incendio cōflagrarat. Erat hic Sendiuoius Ioannis palatini Posnaniensis filius iratus Præmislo, quòd ab eo in mandandis magistratibus & honorib⁹ præteriretur. Et nisus est quidem Præmislus arcem vi & armis in potestatem suam redigere, sed repulsus à præsidio Henrici, proceribus intercedentibus cum Henrico pacificatus est ea conditione, vt pro Calissiensi arce Olobocense territorium Henrico daret, & arcem ei suis sumptibus in eo exædificaret. Quā arcem tertio pòst anno maiores Poloni vi expugnatā in Præmisli potestatem redegerunt. Neque eā tunc Henricus armis vindicauit, sed dolos versabat in pectore: ad quos ita factus erat, vt ne à sacris quidem rebus & sacerdotibus manus abstineret, dum nimia opum cupiditate flagrat. Quas tamen iusta diuini numinis vindicta postea alienis, cùm suo hærede careret, reliquit. Atque vt prætermittamus, quod Calissiensis arcis proditorem Ioannem cum Beniamino nescio quo equite in carcere aliquādiu tenuit (q min⁹ etiam dignum facto suo præmiū tulēre) illud-

Calissia Henrico Vratislauiensium duci prodita.

Olobocum à Polonis recuperatum.

Hēricus Probus ad dolos factus.

quidem certè detestabile eius facinus silentio prætereundum non est, quod in ecclesiam Vratislauiensem, & in episcopum eius Thomam secundum Thomæ illius, quem Boleslaus Caluus in vinculis habuerat, sororis filium patrauit. Etenim permagnam vim pecuniæ ipsi, & vniuerso ordini ecclesiastico eius diœceseos præter ius & morē in bellū, nescio an illud, qđ cum Præmislo de Calissiensi dominatu gerere volebat, imperauit. Quæ cū non daretur, arcē episcopi Othmuchouiam, & Nyssam oppidum, ac deinde cætera omnia episcopi & sacri ordinis bona inuasit: mox & decimas omnes vsurpauit. Nec ea reddere episcopo per honestos & graues oratores, ac postea per se ipsum flagitanti voluit: superbeq; insuper & minaciter respondit.

Vratislauiensis episcopi & ecclesiæ bona ac decimæ vsurpata ab Hērico duce.

Othmuchouia arx.

Erat tūc archiepiscopus Gnesnensis Iacobus, gente & cognomento Suinca, Ioanni defuncto post vndecim annorū vacationem & plurium competitorum partim obitum, partim reiectionem, crebramq; Pōtificum maximorum mutationē fauore & arbitrio Martini quarti pontificis (electione collegij Gnesnensis posthabita) successor datus. Is igitur synodo Lenciciæ coacta, de eius sententia Henricū ducem communione Christiani populi vnà cum socijs & fautorib⁹ sceleris & sacrilegij exclusit: Vratislauiensi verò ciuitati & omnib⁹ locis, quæ in ditionem Henrici erāt, sacris interdixit. Cui decreto paritū est ab omnibus, præter Franciscanos fratres, pluris facientes emolumēta sua & fauorem ducis, quàm disciplinā ecclesiasticam. Quæ res maioris pertinaciæ & crudelitatis Henrico causa fuit. Irritatus enim, episcopū & sacerdotes omnes ditione sua eiecit. Qui quocunq; in Poloniam cōmigrabant, humanè & benignè recipiebātur. Episcopus autē cùm in concilio Lugdunensi de vi & iniuria Henrici nequicquam questus esset, propterea quòd ille iam prius aures concilij falsis criminationibus per legatos occuparat, reuersus mœrens Ratiboriā se cōtulit: vbi à Cazimiro duce Vladislai filio perbenignè & honorificè acceptus atque habitus est. Quo factum est, vt æquiore animo exilium illud suum in quintum vsque annum ferret. Verùm ne ita quidem tyranni crudelitatem exatiauit. Nā is & nobiles quosdam bonosque viros de suis, à quibus reprehensus erat de scelere, trucidauit, & cum Cazimiro literis & legationibus expostulauit, quòd inimico suo receptum præberet: minasq; adiecit, ni eum pelleret. Quę cū à Cazimiro contemnerentur, coegit exercitū, & Ratiboriam obsidione cinxit.

Iacobus Suinca archiepiscopus Gnesnensis nō per electionem.

Interdictum ac diræ Archiepiscopi cum synodo in Henricū.

Franciscani sodales interdictum contempsêre.

Episcopus cum sacerdotibus eiectus è Vratislauiensi diœcesi.

Lugdunense concilium.

Cazimirus dux Ratiboriensium.

Nam Cazimirus viribus eius impar arcis munitione se continebat. Cum aliquot dies duraret obsidio, murmurare contra episcopum & cęteros sacerdotes exules plebs à victu imparata, & præsertim ij, quorum bona in agris atque villis diripiebantur, & qui ea formidabāt, quę victis captisque vrbibus ab irato hoste accidere solent. Qua re cognita episcopus collocutus cum suis, indignum esse ait, vt sua paucorum exulum causa, bene merita de se ciuitas periculum subeat, aut vllo prorsus afficiatur incommodo ac detrimento. Præstare, vt ipsi soli vel capitibus suis iram tyranni exatient, quàm tot insontes & bene merentes hospites suos eodem secum exitio inuoluant. Induit deinde sacras & pontificales vestes, nonnullosque de sacerdotibus, quemadmodū ad sacra peragenda solent, indui iubet. Ita spectabilis cum venerando illo cœtu vrbe egressus, ad hostilia castra profectus est. Venientes à lōgè cōspicatus Henricus, attonitus & quasi numine afflatus de papilione exilijt, & obuiam procurrens, ad pedes episcopi sese abiecit, & culpam supplex deprecatus est: augustius quiddā humana specie in vultu episcopi contemplatus. Benignè eum humo episcopus attollit, amplexatur, & exosculatur non sine lachrymis, certamque veniam, si eum factorum pœniteat, pollicetur. Deinde in proximam ædiculam diuo Nicolao dedicatam, pariter ingrediuntur. Ibi semotis arbitris inter se in gratiā redeunt, cùm Henric⁹ redderet quæcūq; episcopo, ecclesijs & vniuerso ordini sacro ademerat, & ꝓ pceptis emolumētis satisfacturū se esse, ad hæc alia munera & immunitates ecclesiæ largiturū reciperet. Quibus peractis soluit obsidionē, & ab Archiepiscopo vinculo excommunicationis liberatus, interdictumq; sublatū est.

Ratiboria & Cazimirus dux bello petitus ob receptum episcopi & sacerdotum exulum.

Thomas episcopus Vratisl. ad hostem sacrato vestitu egressus, iram eius fregit.

Henrici ducis cum Thoma episcopo transactio.

Vt autē referret gratiā ꝓ hospitalitate Cazimiro Thomas episcopus, collegium sacerdotū canonicorū in arce Ratiboriensi instituit, eique decimas quasdam de suis attribuit. Porrò Hēricus posteriori tempore templū sanctæ Crucis in insula Vratislauiēsi è regione basilicę cōdidit, & collegium sacerdotū, datis de suo luculentis reditib⁹, instituit. Quin etiā cū ex vxore, Ottonis Lōgi marchionis Brandeburgensiū filia nullos liberos susciperet, Vratislauiā ipsam cū omni territorio ecclesiæ & episcopo Vratislauiēsi sēpiterno iure donabat, nisi epis-

Ratiboriæ collegium sacerdotū institutum.

S. Crucis templum & collegium sacerdotum Vratislaniæ.

Vuratislaniæ donatio refutata ab episcopo.

copus eam donationem abnuisset. Dum hæc ita gerũtur in Silesia, nec in minore Polonia quietæ res fuêre, turbante maximè Paulo episcopo Cracouiẽsi, & omnium odia in Lescum ducem, quo captiuitatem suam vlcisceretur, inflãmante. Quod malum eousque progressum est, vt iam non priuata paucorum cõspiratione, sed publico procerum atque nobilitatis consilio Conradus Cirnensium Masouiorum dux ad suscipiẽdum principatum accerseretur.

Polonia minor ad Conradum Masouiũ à Lesco defecit.

Cui cum exercitu venienti Varsius Castellanus, & Zegota palatinus, Cracouiensis, Ioannes Sendomiriensis palatinus, & Cristinus Castellanus cum Paulo episcopo & maxima nobilitatis multitudine ad Sendomiriã obuiam progressi sunt, & in verba eius iurarunt. Itaque ille nullo negocio Cracouiẽsi & Sendomiriensi dominatu omni tunc potitus est. Sola restabat Cracouia, in qua se Lescus cum vxore continebat. Nec tamẽ explicabat rationem, quo modo eam in tanta contra se omnium conspiratione retineret. Nã & ij qui ei fauebant, quique in comitatu eius aulico fuerant, ab eo se subducebãt, veriti ne sibi fraudi esset, à publico vniuersi conuẽtus consilio dissentire. Desertus ab omnibus, ad Cracouiẽsis ciuitatis, cuius studia non aliena esse à se animaduertebat, misericordiam confugit.

Cracouia in fide Lesci permansit.

Eius fidei atq; tutelæ Cracouiensem arcem commendauit. Ipse cum vxore, vel vt alij volunt, vxore Cracouię relicta, in Vngariam ad Ladislaum regem confugit. Suscipiunt arcis defensionem Cracouienses ciues. Et quoniam difficulter se arcem & vrbem pariter tutari posse existimabant, cùm quòd humiles erãt vrbis muri, nec bene instructi propugnaculis, tũ quod distracta multitudo imbecillior futura erat ad sustinendam vim aduersariorũ, qui iam appropinquare cum Conrado dicebantur, relicta vrbe commigrant in arcem cum vxoribus, liberis, & facultatibus suis. Cognita Cracouiensium ciuiũ voluntate proceres, mittunt ad eos quorum gratia & authoritate deduci eos de sententia posse credebant: & non modò impunitatem illius cœpti, sed etiam maiora à Conrado, quàm à Lesco præmia ipsis pollicentur, si consensum vniuersi conuentus secuti, Conrado sese & arcem dedãt: sin recusent, minas adijciũt.

Cracouiensium ciuiũ fides & constantia.

Nihil neque blanditijs deliniti, neq; minis territi Cracouienses ciues, respondẽt legationi procerum: Non licere sibi fidem & iusiurandum Lesco semel datũ violare. Re integra in consilium illud se non esse adhibitos: ne nunc quidem ad id accessuros, cùm eius rationem probabilem reddere non possent. Scirent proceres, quid agerent: se omnia charissima, & vitam ipsam priꝰ amittere, quàm fidem frangere decreuisse. Quę cùm Cõrado & proceribus renũciata essent, irritati & multum frementes, ad Cracouiã castra admouent. Cumq; perdifficilem sibi esse intelligerent arcis & armis & cõmeatu bene munitę expugnationem, vrbem vacuam incendunt, vt vel sic ciuium siue pertinaciam, siue constantiam præsenti priuatorum cuiusq; malorum aspectu frangerent. Sed nihilo tamen segnius illi arcem defendebant.

Tattari Vngariam vastarunt.

Quanquã autem vastarãt paulo antè Tattari Trãsyluaniam & Vngariam vsque ad Pestum totos tres menses, tamen impetrauit Lescus à Ladislao rege non contemnenda Vngarorum & Hunnorum auxilia, & cum ijs iam aduẽtabant, eo quidẽ celerius, vt arce Cracouiensi subueniret. Id vbi didicit Conradus, occurrit ei cum exercitu, & collatis signis apud Bogucice pagum ad Rabam flumen vincitur: dissipatoq; longè maiori, quàm Lescus habebat, exercitu, in Masouiam vsq; profugit, veritus ne alienatis à se aduerso prælio voluntatibus eorum, à quibus accitus erat, in potestatem Lesci veniret.

Raba fl. Conradus vincitur à Lesco & fugatur.

Sic euentus tunc ostendit, vter iustius arma sumpsisset. Lescꝰ moderatè vtẽs victoria, captiuos omnes dimisit, pceribus culpam deprecantibus, veniam dedit: deinde Cracouiam veniens, Vngaros & Hunnos liberaliter remuneratos remisit: Cracouiensibus ciuibꝰ gratias egit: vrbem accuratius muniuit: eiusque regimen Teuthonibꝰ, qui fidem ipsi præclarè seruassent, proprium deinceps attribuit. Quod ad nostra vsque tempora durauit.

Cracouiæ vrbis regimen Teuthonibus mã datum.

Habitu quoque & cultu corporis cum eis conformato, quanti eos faceret, ostendit.

Lescus cultu Teuthonico vsus.

Hęc anno post Christum natum 1285. gesta sunt.

1285. ann.

Quo etiam Boleslaus Masouiorum Plocensium dux, Cõradi frater, Russiam, siue adeò quæ Russi in tractu Lublinensi & Polessensi de Polonis capta tenebant, repentina excursione populatus, cùm onustus præda domum reuertisset, mox idem incõmodum à Russis accepta damna vlciscentibus, in ditione sua vicissim pertulit.

Masouij Russiam, Russi Masouiã populantur.

Insequenti verò anno Conradus frater eius Gostinino, quod in ditione Vuladislai Loctici erat, per fraudem potitus est.

Gostininũ à Cõrado surreptum.

Cùm enim nonnullos de suis eò prodẽdæ arcis causa submisisset, Lituanos deinde euocauit. Quibus ex improuiso aduenientibus, ij subornati erant, arcem prodiderunt. Captam illi ac direptam Conrado concesserunt, plus sexcentis hominibus ibi partim necatis, partim captis: quos cum reliqua præda abegerũt. Non tulit eã iniuriam Vuladislaus: Verùm tumultuaria manu facta, silenti agmine ad Ploscum contendit: noctuque aggressus arcem, vigilibus cæsis facilè fit voti compos.

Ploscũ à Vuladislo interceptum.

Deinde procerum vtriusque partis opera pax fit inter duces, redditis inuicem quas interceperant, arcibus, damnisque Vuladislao persolutis.

Pax inter Lẽcicienses & Plocenses.

Nec tamen impunè abijt Masouijs, alienæ rei manus admouisse. Eodem enim anno ab ijsdem Lituanis, quos in Gostininense territorium immiserant, graui excursione vexati sunt, & Sochaciouia Ploscumq; arces negligentius custoditę, captę, & exustę.

Lituani Masouiã vexãt.

Sochaciouia & Ploscum arces incensæ.

Prussiam tunc nouo vermium genere per æstatem infestatam fuisse ferunt, qui caudis cancrorum præditi, quoscunque aculeo pupugissent, intra tertium diem extinguebant.

In Prußia vermes venenosi.

Hoc etiam anno Bernardus dux Legniciensium, Boleslai Calui filius, obijt.

Bernardus Legniciæ dux obijt.

Sequenti verò Lescus dissimulato proposito, per speciem Lituanici belli Cõrado bellum intulit. Vastarant Lituani cum Prussis Dobrinensem tractum, qui in ditione Ziemouiti erat: Dobrinumque oppidum magna hominum strage edita diripuerant, & incenderant, cùm inexpectati die Dominico, vacante diuino cultui multitudine, irrupisset.

Dobrinumã Prußis incensum.

Fratris igitur iniuriam vlcisci se velle cùm simulasset Lescus, comparato cùm de suis, tum de voluntarijs crucę signatis non paruo exercitu, in Masouiam deflexo itinere, obuia quæque ferro & igni, nemine resistente, vastauit, & cum ingenti præda domum reuersus est.

Masouia Cirnensis à Lesco vastata.

Atque ex eo tempore prior illa fortuna ab eo recessit, & secundæ res aduersis commutatæ sunt, ne impunè ferret, Deum & homines fefellisse, & prætextu pietatis irę suæ impensius indulsisse. Itaque & tunc, licet nemine persequente, complures tamen de suis in traiectu fluminis amisit, & mox ad finem eiusdem anni cunctæ eius terræ longè lateque à Tattaris peruastatæ sunt, & ipse fuga in Vngariã consulere sibi coactus est.

Tattari Poloniam vastant cũ Russis.

Nam Tattari fame domestica stimulati, pRussos & cum Russis primùm in Lublinensem orã & in Masouiã delati, locustarũ in modũ eas regiones, cædibꝰ & incẽdijs nusq̃ abstinentes, depopulati sunt. Inde porrò diuertẽtes, Sendomiriensẽ tractũ, & nonnullam partem Siradiensis, eadẽ crudelitate peruagati, frustra tentata Sẽdomiriæ expugnatione, Lysecensis monasterij, quod S. Crucis dicitur, direptione, suasu Russorum penitus abstinuerunt: & ad Cracouiam pridie natalis Christi populabundi peruenerunt.

Lysecẽse monasteriũ intactum.

In cuius oppugnatione cùm nonnullos fortes viros amisissent, & Lescum ducem cum vxore & primoribus in Vngariam profugisse didicissent, maiore licentia & furore in pagos & oppida vsque ad Carpathum montem debacchati, Sandecense tamen monasterium, pauore, vt creditum est, diuinitùs immisso, non attigerunt.

Cracouia tẽtata à Tattaris.

Sandecẽse monasteriũ intactum.

Quanquam aberat inde tum Kinga: nam cum duabus sororibus, Iolenta, & Constantia, quæ Danielis, Russorum regis vxor fuerat, & cum vniuerso cœtu monacharum, quæ ad septuaginta fuêre, ad hæc cum magna sacerdotum & equestrium hominum caterua in Pieninam arcem, natura loci munitissimam, ac vnum tantùm, & eum quidem perangustum aditum habentẽ, sese receperat.

Pieniña arx.

Tandem satiati cædibus atque præda barbari, in Russiam reuerterunt. Tantam autem hominum prædam tunc abegisse dicuntur è Polonia, vt cùm eam apud Vuladimiriam recognoscerent, & partirentur inter se, vnum & viginti millia innuptarũ puellarum censa esse dicatur.

Tattarorum præda.

Puellarũ captiuarum numerus.

Eas enim libidinis causa seruant maximè. Prouectiores tum viros, tum mulieres, itemque paruos pueros immaniter trucidant. Ne Russi quidem, quamuis socij tributarij, prorsus expertes malorum à barbaris tunc fuêre.

Russis socijs etiam nocuẽre Tattari.

Nam barbari excessuri è Russia, vt est maliciosum genus hominum, & incantationum atque veneficiorum gnarum, aquas omnes infecerunt, exectis captiuorum cæsorum cordibus, & præsentissimo veneno imbutis, & verubꝰ subter aquas defixis.

Tattari malicioſi.

Vnde plurimi mortales postea ex aquæ venenatę vsu immedicabilibꝰ morbis correpti, miserabiliter extincti sunt, cũ serius mali causa animaduersa esset. Nihil acerba illa cũcti dominatus sui vastitas animum Lesci emollijt: quin is reuersus ex Vngaria, in sequentem æstatem expeditionẽ contra Cõradum ducẽ Masouię rursus parare cœpit. Sed cũ segniorẽ ad eam esse cerneret Cracouiensem & Sendomiriensem nobilitatem, Matthæo Siradiensi palatino mandat, vt ipse cũ Siradiensi, quæ minus calamitatis à Tattaris pertulerat, in Masouiã populabũdus excurrat. Fecit iussa palatinꝰ: & iã pmultis vicis pagisq; vastatis, præda onustus reuer-

Masouiã Cirnensis vastatur à Siradiensibus.

reuertebatur, cùm eum Conradus, qui ditionem ſuam ſiue ob imbecillitatem virium, ſiue ex induſtria vaſtari paſſus erat, cum valida equitum & ruſticanorum manu occultis itineribus ſecutus, viceſimaquinta die Iunij in finibus Maſouię adipiſcitur: & ſecurum incautumq; exercitũ ex improuiſo adortus, non leui ſtrage fudit ac diſſipauit.

Siradienſes fuſi et præda exuti à Maſouijs.

Matthæus palatinus Siradienſis occubuit.

Palatinus cum paucis fortiter dimicãs, occumbere, quàm fugere maluit. Præda omni Cõradus potitus eſt. At Leſcus his aduerſis rebus & ſugillationibus hominum afflictus, ex mœrore & angore animi in morbum incidit: quo ſenſim tabeſcens vltima demum die Septembris anni ſequentis, qui fuit poſt Chriſtum natum 1289. vitã cum morte commutauit, & in templo S. Trinitatis apud ſodales Dominicanos honorificè ſepultus eſt: bonus & moderatus princeps, & felix, ſi extrema cum primis contexuiſſet. Quod tamen improbitati & perfidię aliorum magis quàm ipſi imputandum eſt.

Leſci Nigri mors. 1289. ann.

Decima ex metallis epiſcopo Cracouienſi donata.

Donauit hic epiſcopo Cracouienſi iure ſempiterno decimam de omnibus metallis, in cuiuſcunque ſolo eſſent, intra ipſius diœceſim. Præceſsit autẽ Leſcum Ziemomyſlus frater, dux Vuladiſlauienſium, non toto biennio, relictis tribus filijs, Leſco, Præmiſlo, & Cazimiro de Salomea filia Suentopelci ſuſceptis. Tametſi Dlugoſſus nullos eum liberos reliquiſſe memorat.

Ziemomyſli ducis Vuladiſlauienſis mors, & filij.

Oppolienſis principatus addictꝰ principi Boemorum.

Hoc anno Cazimirus Oppolienſium dux Henrici fortè Vuratiſlauienſium ducis vim & arma timens, Venceſlao Boemorũ principi & ſucceſſoribus eius ſeſe cum dominatu & liberis ſuis ſubdidit. Quod Henricus quoque Vuratiſlauienſis aliquanto prius, viuente adhuc Ottocaro rege, feciſſe memoratur. Quãquam hic, cùm nullos liberos reliquiſſet, non Boemorum principem, ſed cognatum hæredem habuit.

Vuratiſlauienſis item.

INTERREGNVM.

TEmpus quod Leſci Nigri mortem cõſecutum eſt, vſq; ad reſumptum atque renouatũ à Præmiſlo duce maioris Poloniæ regnũ, interregnũ nobis appellare viſum eſt, propterea quòd Cracouienſem dominatum, penes quẽ ſummus Poloniæ principatus poſt exactum regem Boleſlaum ſecundum & intermiſſum regnum per multos annos mãſerat, nemo tunc vnus obtinuit. Quanquam enim ad extremũ Boleſlaus Pudicus & Leſcus Niger, imò & Albus ferè Boleſlai pater duces Cracouienſes nihil omnino authoritatis & iuriſdictionis in cæterorum ducum ditionibus habuerunt, nos tamen quo minus perturbata eſſet ſeries hiſtoriæ, eos quoque in principum ſiue monarcharum ordinem redegimus. Deinceps verò pluribꝰ de Cracouienſi dominatu contendentibus, cũ penes neminẽ vnum ſumma rerũ eſſet, interregnũ id tempus vocare collibuit: ꝙ iam proſequimur. Leſco Nigro ſine liberis vita defuncto, Cracouienſis, Sendomiriẽſis, atq; Siradienſis dominatꝰ in medio erant, quos alius iure agnationis ſibi vendicabat, aliꝰ gratia populari ambiebat, alius vi & potẽtia vſurpabat. Primùm omnium Vuladiſlaus Locticus Leſci mortui frater, eodẽ patre, ſed alia matre prognatus, Siradienſem dominatum, ſeiungentẽ ſeſe à reliquis, & vltrò ſe ipſi ſubdentem occupauit: ad cæteros quoque adſpirabat.

Vuladiſlaus Locticus Siradienſem dominatum occupauit.

Verùm Cracouienſis & Sendomirienſis conuentus proceres ac equites comitijs apud Sendomiriam habitis, Paulo epiſcopo authore & ſuaſore, Boleſlaum ducem Plocenſem, Cõradi fratrem, principem creauêre, poſthabito Conrado, cui ſe bis antea viuente Leſco ſubiecerant: propterea ꝙ is remiſsius & ignauius tũc agere viſus, oblatum ſibi principatum non retinuiſſet, & quòd ipſi poſtea cum Leſco ditionem eius vaſtaſsẽt, veriti ne memor eſſet acceptæ iniuriæ. Accitus igitur Boleſlaus, poſſeſſionem principatus adit, Cracouiamque ſolenni pompa deducitur.

Boleſl. Plocenſis accitur ad principatum.

Nec multo pòſt Henricus dux Vuratiſlauienſium, omiſſa Boemia, ad cuius principatum procerum quorundã conſpiratione contra Venceſlaum inita inuitabatur, à Cracouienſibꝰ ciuibus clàm accerſitus, cum iuſto exercitu aduenit. Venienti ciues, in quibus lanij maximè potentes erant, portas vrbis, quemadmodum conuenerat, aperuêre. Ibi Boleſlaus noua & inopinata re perculſus, quippe qui ſpe quieti principatus potiũdi cum nõ maximo, & ad celebritatem & ſplendorem, quàm ad bellum inſtructiore comitatu venerat, ex arce Cracouienſi ſe proripuit: & nequicquam retinentibus proceribus, qui copias ad eijciendum Henricum cogebant, iratus in Maſouiam redijt: dictitans, ſe nõ ad bellum, ſed ad pacatũ principatũ ſuſcipiendũ, accerſitũ veniſſe.

Henricus Vuratiſlauienſis Cracouia potitus.

Boleſlaus deſeruit principatum.

Poſt diſceſſum Boleſlai, arx quoq; Cracouienſis Henrico à Sulcone Medirecio, cui Boleſlaus eam commendarat, dedita eſt. Ibi tum proceres capto ex tempore & re præſenti conſilio, legationem ad Henricum mittunt: leges quaſdam ipſi, ſi apud ſe dominari

nari vellet, præſcribunt. Quas cùm ille accepiſſet, princeps renũciatus eſt. Nec tamen diuturna ei poſſeſſio principatꝰ fuit.

Henricus principatum adeptus.

Vuladiſl. Locticus principatum bello petit.

Vuladiſlaus enim Locticus, iam Siradienſis dux, indignum ducens, alienũ fratri ſuo Leſco ſucceſſorem in principatu quæſitum eſſe, exercitum cogit: à maioribus Polonis & Pomeranis auxilia impetrat. Cazimirus quoque frater dux Lencicienſis, & Conradus ac Boleſlaus Maſouij cum ſuis per ſe ipſi eum adiuuabant. Quibus omnibus copijs coadunatis Cracouiam primo vere contendit ad deijciendum Henrici præſidium. Redierat Henricus in Sileſiam, relicto Cracouiæ præſidio. Factus autẽ certior de conſilio & apparatu bellico Vuladiſlai, cùm ipſe, ægrotaret, Henricum Legnicienſem Boleſlai, & Præmiſlum Sprotauienſem Conradi filios patrueles ſuos, & Boleſlaum Oppoliẽſium ducem cum expeditis copijs Cracouiam mittit.

Sileſiorum expeditio cõtra Vuladiſlaum.

Seueria oppidum.

Quorum aduentu cognito Vuladiſlaus, ad Seueriam oppidum ad quartum Calendas Martias eis occurrit: & prælio commiſſo, multis vtrinque cæſis ad extremum Vuladiſlao ceſſit victoria.

Vuladiſlaus vicit Sileſios

Præmiſlus Conradi Glogouienſis ducis filius, adoleſcens admodum interfectus, Boleſlaus Oppoliẽſis ſaucius captus eſt. Duobus item alijs certaminibus apud Scalam & Suetnicium Vuladiſlaus Sileſios fudiſſe fertur. Victor Cracouiam profectus, cùm proceres & equites plerique omnes in fidem eius venirẽt, apertis portis receptus, omnium cõſenſu & acclamatione princeps renũciatus eſt.

Vuladiſlaus princeps renunciatus.

Sed hic item non diu poſſeſſionem principatus retinuit. Hẽricus enim Vuratiſlauiẽſis non deiectꝰ Seueriẽſi clade, præſertim quod ciues nonnulli Cracouienſes clanculum ſpem eius alerẽt, nouum rurſus exercitum Cracouiam cum Henrico Legnicienſi (ipſe enim adhuc decumbebat ægrotus) tranſmittit. Qui latenter profectus, & nihil ad celeritatem ſibi reliqui faciens, cùm nocte intempeſta ad Cracouiam acceſſiſſet, in vrbem à cõſcijs recipitur.

Cracouia proditione recepta ab Henrico.

Clamore ſublato à Sileſijs, vt fieri ſolet capta vrbe, tumultuatur tota ciuitas. Nox atq; tenebræ incerta omnia, & longè quàm erant formidabiliora reddebant. Erat in vrbe cũ præſidio Vuladiſlaus, verùm inopinato tumultu perterritus, cùm neque numerum, neque genus hoſtium exploratum haberet, proditionemq́ue metuens ad Franciſcanos ſodales ſe recepiſſet, vbi ſuos paſſim per vicos & plateas cædi, & ſe quæri didicit, ſumpto monachi habitu, de muro à Franciſcanis demiſſus euaſit.

Vuladiſlaus Cracouia pulſus.

Qui verò partium eius fuerãt in vrbe, reperti ab aduerſarijs partim necati, partim capti ſunt, & bona eorum direpta. Cuius calamitatis ne Paulus quidem Epiſcopus expers fuit, quòd impenſius Vuladiſlao fauiſſet.

Paulus epiſcopus captus.

Deinde in agros & villas procerum & equitum, qui defectionis ad Vuladislaum capita fuiſſe exiſtimabantur, ferro & igni ſæuitum eſt. Quibus malis adacti cæteri, certatim in poteſtatem Henrici redierunt.

Hẽrico principatus recuperatus.

Henricus conſtitutis vtcunq; rebus Cracouiæ, & valido præſidio impoſito, epiſcopo ac cæteris captiuis dimiſſis, properè in Sileſiam reuerſus eſt, quòd Henricum Vuratislauiẽſem veneno à ſuis, vt creditum eſt, ſubminiſtrato animam agere, ſiue adeò mortuum iam eſſe accepiſſet.

Hẽrici mors.

Veniens autem Vuratislauiã poſt mortem eius, multorum ciuium & procerum ac militum fauore vrbe & arce, ac dominatu denique omni Vuratiſlauienſi potitus eſt, elapſo per fugam Conrado patruo, Glogouienſium duce, quẽ defunctus dux teſtamento hæredem in eo dominatu inſtituerat.

Henricus Legnicienſis Vuratislauia potitus.

Henrici Vuratislauienſis teſtamentum.

Nam Cracouienſem & Sendomirienſem ditionem, cùm ipſe nullos liberos relinqueret, Pręmiſlo duci maioris Poloniæ legauit. Quem per idem tempus Meſciugus etiam Pomeranorum dux, cùm vxorem quidem habuiſſet, ſed monacha quadã pro concubina abuſus fuiſſet, fratribus ſiue iam extinctis, ſiue iuſta vindicta prę teritis, ſucceſſorem ſibi deſignauit, & mox Pomeranos in verba eius adegit: & intra quartum annum mortuus, vacuã ipſi Pomeraniæ poſſeſſionem reliquit.

Præmiſlus ſucceſſionibus fortunatus.

Pomerania Præmiſlo donata.

Cracouia Præmiſlo ſeruata.

Morte atque teſtamento Henrici cognito, vrbs & arx Cracouiẽſis Præmiſlo ſeruatur: Sendomirienſem verò dominatum Vuladiſlaus retinebat, ac de recuperando etiã Cracouiẽſi cogitabat, cùm noua & inopinata res obiecta rationes eius omnes cõturbauit. Etenim Gryphina Leſci Nigri vxor, ſiue pertæſa belli ciuilis, ſiue ne dotalibus bonis à victore eijceretur verita, miſſis clã legatis ad Venceſlaũ Ottocari & Kunegundis ſororis ſuę filiũ, Boemorũ ducẽ, donauit ei Cracouiẽſẽ & Sẽdomirienſẽ dominatũ, quẽ ſibi à Leſco marito donatũ eſſe, cõfictis diplomatis affirmabat.

Gryphina donat principatum Venceſlao Boemo.

Non refutauit quãuis caſſam & inanẽ donationẽ Venceſlaꝰ, cupidꝰ proferẽdi imperij: quippe qui etiã ſuperiori anno Nicolaũ fratrẽ ſuũ nothum, per iniuriã Opauiẽſi dominatu eieciſſet, & Vuratislauiẽſem principatũ Hẽrici ducis morte vacuum, à Rudolfo

Opauia Boemo quæſita.

dolfo Cæsare socero suo impetrasset. Tametsi possessionem eius non adijt. Itaq; anno sequenti, qui fuit post Christū natum 1291. cùm ipse motibus quibusdam domesticis, & morte Rudolfi, ac noui Cęsaris electione, cuius par cum cæteris electoribꝰ ius paulo ante obtinuerat, impediretur, Tobiam Pragensem episcopū cum exercitu in Poloniam adeūdæ possessionis gratia misit. Poterat Præmislus Cracouiam defendere ac retinere, sed quia cum Vuladislao quoq; rem sibi fore videbat, ne duplici bello pariter sese implicaret, & vt exorientem Vuladislai potentiam, quam suspectam habere cœperat, validiori hoste ipsi obiecto reprimeret, deducto pręsidio suo Cracouiam Boemis tradit. Hinc omnis tractus Cracouiēsis in potestatem eorum venit. Ad Sendomiriensem deinde animos adijciunt: ac Vislicia primùm per deditionem potiuntur, deinde Oblecomum arcē prope Vistulā sitam vi capiunt. Sendomiriam verò oppugnare adorti, à Vuladislao cæsis captisque compluribus, & plurimis vulneratis, ignominiosè repulsi sunt. Itaque inde reuertentes, relicto ad tutandas munitiones & maximè Cracouiam forti pręsidio, & abducta secum Gryphina, ne sententiam suam de donatione mutaret, in Boemiā se receperunt. Ibi Vuladislaus, re apud Sendomiriam feliciter gesta erectꝰ, munitiones aduersariorum armis aggreditur, & expugnat: Visliciam deiecto hostium pręsidio recipit. Inde ad Cracouiam progressus, omnem circumcirca regionem, atque adeò suburbana etiam ipsa vastat ac diripit. Nec tantum animorum & virium habebant Boemi & nostri qui cum eis sentiebāt, vt liberiores Vuladislai excursiones reprimerēt. Itaq; ad Venceslaū mittunt, vt sibi subueniat. Mittit ille eis rursus Tobiam episcopum cum mediocri manu, vt eos vtcunque confirmaret, & vel inducijs cum Vuladislao bellum suspenderet, si cohibere eū nequiret. Sed is cùm neq; viribꝰ Vuladislao parē se esse cerneret, neq; ferocem & indomitum animū eius flecteret, mox in Boemiam rebꝰ infectis redijt. Cùm autem vexare Cracouiensem oram Vuladislaus non intermitteret, crebris suorum nuncijs & querelis excitus Venceslaus, ipse per se insequēti anno expeditionem in Poloniam fecit, & Ottonem Longum Brandeburgensem marchionem, tutorem aliquando suum, in auxilium cum Saxonibus euocauit. Hi ergo præpotētes duces iunctis copijs per Oppoliēsem tractum post medium mensem Augustum Cracouiā aduenerunt: & accepti honorificentissimè, aliquot septimanis ibi de ratione belli cum Vuladislao gerendi consultarunt, cùm ille quiesceret interim, & hostium consilia obseruaret. Tandem in Siradiensem eius ditionem impetum faciunt, eamq; liberiore excursione depopulantur. Habebat quidem exercitum Vuladislaus, sed nusquam tamen ad vniuersæ rei dimicationem veniebat: verū ex insidijs vexabat hostes, & sæpe quiescentes, & corpora curantes, quàm tumultuosissimè ad castra adequitans exagitabat: pabulatores & frumentatores & lignatores è latebris subitò prosiliens excipiebat, ita vt ij postea nusquam è castris absque forti equitum peditumque pręsidio prodire auderent, & in castris excubias nocturnas duplicarent. Ita eis terrorem Vuladislaus incusserat. Quare nō diu morati, oppido Siradiensi exusto, arce verò in palustri loco sita, ne tentata quidem, Cracouiam, atque inde mox domos suas reuerterūt gloriabūdi, quasi magnum operæpreciū fecissent, quòd pagos aliquot & oppidum neq; manu, neque situ munitum incendissent. Nec ita multo antè Lituani, duce Vithene per syluas Masouiæ conniuente Boleslao duce profecti, in Cuiauiam impetū fecerant: ac Brestense territorium depopulati, magnam prædam abegerant. Annus hic insignis est etiam morte Kingę, siue Kunegundis vxoris Boleslai Pudici, sanctæ & religiosæ fœminæ. Quæ nullius vnquam viri experta concubitum, post mariti mortem distributis in vsus egenorū, & in cultum diuinum facultatibꝰ suis, in Sandecēsi monasterio plus duodecim annis durā exegit vitam. Sanctimonia verò eius multis & stupendis miraculis cùm ab ea viuēte, tum post mortē ad sepulchrū eius editis diuinitùs cōprobata fuisse, à Dlugosso memoratur. Sanctam fęminam improbus episcopus Cracouien. Paulus cōsecutus est: qui cū alijs studijs minimè dignis episcopo, tū venationi sic fuit deditꝰ, vt venatorem, quod feram imprudens à cassibus repulerat, venabulo transfigeret. Accepit autem is successorem Procopium præpositum Sendomiriensem & canonicū Cracouiensem, quem Dlugossus Russum de gente Cuflorum, & Gryphinæ propinquum, ac Lesci Nigri cancellarium fuisse memorat. At in Silesia per eadem tēpora Conradus dux Glogouiensis bellū aduersus Henricum Legniciensem animo versabat ob interuersum Vuratislauiensē dominatū. Et cū imparē se illi esse viribꝰ intelligeret, incautū dolis circūuenire studebat, & clādestinis nocturnisq; incursionibꝰ & latrocinijs ditiones eiꝰ vexabat. Deinde fratrē germanū Hērici Boleslaū Suidniciēsiū ducē felicitati fratris inuidentē, in societatē belli asciuit. Videns autē Henricus bellum à Conrado patruo contra se magno studio comparari, cùm non paruam Vuratislauiensis conuētus partem illi fauere non esset nescius, ad eundem fratrem Boleslaū mittit oratu, vt arma secum aduersus Cōradum cōiungat: ignarus pactorū, quæ ille prius cum Cōrado pepigisset. Causificatur Boleslaus tenuitatem facultatū suarum. Tādem acceptis ab Hērico duobus territorijs, Iauoriensi & Stregomensi, iusiurandū dat, se ipsi non defuturū. Vbi tempus expeditionis faciendæ aduenit, admonitꝰ pacti ab Henrico Boleslaus, moras nectere, & nunc hoc, nūc illud causari. Dat ei rursus Henricus tria oppida, Reichembachum, Frankensteinum, & Strelinū. Nihilo tamen ille magis fidē promissis ꝑstitit. Porrò Cōradus cùm animaduertisset, nō optima fide secū agere Boleslaum, à quo sperarat dolo captum iri Henricū, quemadmodū cōuenerat, Luticū vnum de familiaribꝰ & cōsiliarijs Hērici, gente Habdancū, donis & ꝓmissis ad proditionē heri induxit. Erat hic Luticꝰ in intimis Hērici, et magnis ab eo beneficijs affectꝰ: sed patrē eiꝰ Pacoslaū gratia & fauore principis insolescentē, Hēricus capite plecti iusserat, ꝙ is homicidij reus, crimē, frustra dissuadente ipso iudice, gloriabundꝰ fateretur. Lenierat tamē eū Lutici dolorē Henricꝰ postea, collatis in eū plurimis & magnis beneficijs. Et ille iure cæsū patrē professꝰ, iureiurādo dato ꝑsuaserat Hērico, ne q̄d ob eā rē de fide sua dubitaret. Hæc nō ignota Cōrado erant. Itaq; cū faces Lutici animo subderet, ac malè curatū vulnꝰ refricaret, effecit vt plꝰ apud eū valeret vetus dolor, q̄ tot recentia beneficia. Fortè in balneo ad Odrā haud longè ab arce Vuratislauiēsi corpꝰ curabat Henricꝰ, aduolat eò Luticꝰ cū armatis: Hēricumq; ꝑmonitū quidē de aduentu suo, sed nihil tale suspicantē, nudū è balneo extrahit: & vili palliolo tectū, atq; equo impositū cōtinuato nocte dieq; cursu Sanduoithū, q̄d in ditione Cōradi erat, asportat. Inde vinctꝰ Glogouiā ꝑductus, in angustū vas ferreū cōcluditur. In eo duo erāt parua foramina, alterū quo cibū sumeret, alterū quo aluum purgaret. In eo vase sex totos mēses asseruatus, neque sedere, neq; iacere potuit. Ad extremū eò redactus est, vt iam tabescente corpore, sanies & vermes de scapulis & femoribus eius scaturirent. His malis victus tandem: numeratis Cōrado triginta millibus marcarum pecuniæ, datisque Namislouiensi, Beroltouiēsi, Crucibergensi, Bycinensi, Cuncestatensi, Rosembergēsi, Hainouiēsi, & Boleslauicensi territorijs dimittitur. Nec tamen postea conualuit Henricus. Verùm tertio deinde anno lento morbo consūptus est, quintus eius nominis Vuratislauiensium dux, relictis tribus filijs, Boleslao, Hērico & Vuladislao. Quorum tutelam nō prius Boleslaus patruus suscipere voluit, orāte patre, quàm Sobota arx sibi data esset. In minore autem Polonia posteaquā Venceslaus Boemus vastata, quemadmodum exposuimus, Siradiensi ora recessit, vt cum Adolpho Cæsare, qui Rudolfo successerat affinitatem cōtraheret, Vuladislaus Locticus rursum subiectam illi ditionē Cracouiensē infestabat, & magnis incōmodis præsidiarios Boemos vastationē agrorū ꝓhibere volentes afficiebat. Verū Tattarica rabies Sēdomiriēsem orā crudeliter depopulata vires eiꝰ debilitauit. Hoc adeo 1293. anno accidit. Insequēti verò Vithenen Lituanorū dux, quāuis magna strage paulo antè in Prussia fusus à Crucigeris, & vix fuga elapsꝰ, cū mille octingētis equitibꝰ clā per Masouiā traductis, ex inopinato Lēciciensē tractū inuasit. Oppidū Lēciciense atq; templū propter celebritatē quampiā plenū hominibꝰ diripuit & incēdit, agrosq; vastauit. Reuertētem cū ꝑda Cazimirꝰ dux Loctici frater cū tumultuaria manu, ꝓpè Sochaciouiam oppidū, vadato Bzura amne, consecutꝰ est, collatisq; signis magnam in barbaris stragem edidit. Sed ad extremum in confertissimos hostes audacius prouectꝰ, & interfectus, victoriam hosti concessit. Nam ducis casu conspecto cæteri terga vertêre. Tantam verò prædam hominū abduxêre tunc barbari, vt viginti capita singulis cæderent. Successit autem Cazimiro sine liberis defuncto in Lencicīensi dominatu Vuladislaꝰ frater. Eodem anno Conradus dux Masouiæ Cirnensis morte absumptus, cùm nullos haberet liberos Boleslaum fratrem hæredem reliquit. Nec multo pòst Crucigeri Viznā arcem in Masouia expugnarunt & exusserunt, quòd ea receptaculum esset Lituanis, excursiones in ipsorū ditiones & in Poloniam facientibus, cùm Boleslaus crebrò à Crucigeris, ne id fieri pateretur, frustra esset admonitus. Magnus enim ei fuit cū Lituanis vsus, ita vt vxorē quoq; inde haberet Troideni ducis filiam. Sed hîc iā Decimo libro finis esto. Vndecimi verò initiū à resumpto regno sumatur.

Marginal notes, page 180: 1291. ann. — Boemorū expeditio in Poloniam. — Cracouia in potestatē Boemorum venit. — Vislicia potiti Boemi. — Oblecomum arx. — Boemi repulsi à Sendomiria. — Vislicia recepta à Vuladislao. — Vuladislaus Cracouiensē orā infestat. — Pragensis episcopus cū exercitu iterum in Poloniam venit. — Vēceslai Boemorū principis expeditio in Poloniam cū marchione Brandeburgensi. — Siradiensis tractus diuexatur. — Siradia oppidum exustum. — Lituani Cuiauiam populati. — 1292. ann. — Kunegundis principis mors. — Castitas. — Religio. — Pauli episcopi mors & homicidium. — Procopius episcop. Cracouiensis. — Silesici motus.

Marginal notes, page 181: Iauoria, Stregomum, Reichembachū, Francensteinum & Strelinum duci Suidniciensi donata. — Pacoslaus cædem fassus plectitur, quāuis gratiosus apud ducē. — Luticus Pacoslai filius, Henricū dominum suū dolo capit. — Crudelitatis exemplum. — Transactio Glogouiensi duci addita. — Henrici Vuratislauiensium & Legniciensiū ducis mors, & liberi. — Boleslai immanitas. — Sobota arx. — Adolphus Cæsar. — Vuladislaus Locticus infestat Cracouiensem orā. — Tattari Sendomiriēsem tractum depopulati. — 1293. ann. — Vithenē dux Lituanorum vastat Lenciciēsem tractum. — Lencicia incensa. — Bzura flu. — Cazimirus dux Lenciciensium in prælio cæsus. — Lenciciensis dominatus Vuladislao accreuit. — Conradus Masouiorū dux obijt. — Vizna à Cruciferis exusta. — Boleslai Masouij vxor Lituana.

MARTINI CROMERI, DE ORIGINE ET REBVS GESTIS POLONORVM, LIBER VNDECIMVS.

PRÆMISLVS REX.

ERTAESI malorum Poloni proceres, q̃ Poloniam discerpto in multos principatus regno miserandum in modum afflixerant, respicere ad regnum & vniꝰ dominatum cœpêre. Cui rei tempus etiam ipsum optatam occasionem afferebat. Etenim Præmislus, Præmisli Posnaniensium ducis filius posthumus, vir acer, & ad res magnas gerendas factus, maiorem Poloniam omnem solꝰ obtinebat: In marchia Brandeburgensi & in Pomerania præclarum virtutis specimen superiori tempore dederat: Pomeraniæ accessione auctus, Henricique Vuratislauiensis testamento Cracouiẽsium & Sendomiriensium princeps nuncupatus erat. His opibus fretus, facilè sperabatur & externa bella à Poloniç ceruicibus depulsurus esse, & cæteros duces ad officium reducturꝰ, & cum dignitate regium nomẽ laturus. Etiam Cracouiensis conuentus animi à Boemo alieniores facti erant. Erat autem magno & excelso animo Præmislus, regnumq; ducentis quindecim annis apud Polonos intermissum non modò nõ aspernabatur, sed appetebat etiã & ambiebat. Igitur anno Christi 1295. indictis Gnesnã, vetustã totius Poloniæ metropolim, comitijs, Præmislus rex creatur tricesimumoctauum annũ agens: & mox vicesimasexta die Iunij solenni ritu inunctus, diadema regium ab Iacobo Suinca archiepiscopo Gnesnensi accepit, adstantibus Ioanne Gerbisso Posnaniẽsi, Ioanne Romca Vuratislauiensi, Goslao Plocensi, & Conrado Lubussensi episcopis. Nam Procopius Cracouiensis, vel iam erat mortuus, vel certè ægrotabat. Vislaus autem Vuladislauiensis, incertum qua de causa, abfuit. Porro Culmẽsis à Crucigeris prius in ordinem redactus erat; tunc autem, vt nihil ij prorsus commune cum Polonis haberent, à Gnesnensi archiepiscopo abstractus, Rigensi subiectus est. Conuentus autem vniuersis, qui erat frequentissimus atque celeberrimus, cum palatinis & castellanis gratulans, fausta omnia nouo regi acclamauit, & festis epulis ludisque indulsit.

Præmisli opes.

Polonorũ regnum quàm diu vacauerit.

1295. ann.

Præmislus rex creatus Gnesnæ.

Culmẽsis episcopus Rigẽsi archiepiscopo subiectus.

Suscepto regno Præmislus mox cogitationes suas omnes eò cœpit intendere, vt Poloniam vniuersam pacaret, & in concordiam pristinam vnumque corpus redigeret. Ac primùm omnium, offensos ob præsumptum à se regnum ceterorum ducum animos blandis & modestis legationibus demulcere, & ad restinguenda mutua odia, ac dissidia intestina componenda cohortari instituit. Deinde externis bellis sedandis tollendisque manum admouit, quo facilius laxatæ exhaustæque suorum vires reficerentur & coalescerent. Et quoniam Crucigerorum Prussiensium vicinitatem suspectam habebat, & moliri eos iam nonnihil de adipiscendo Gdano (quod ipsi propter portus cõmoditatem ac transmarina commercia fructuosius multò, quàm tunc erat, fieri à se posse intelligebant) quin potius ad Pomeraniæ totius dominatum adspirare senserat, munire Gdanum orsus est. Tam præclaros autem conatus, eius mors immatura præcidit septimo vel octauo regni suscepti mense. Mortis eius authores marchiones Brandenburgenses fuisse existimãtur: qui veteribꝰ odijs incitati, & potentiam vicini & inimici principis, noui regni & Pomeraniæ accessione auctam veriti, ac de Santocensi territorio, qđ Polonis pridem surripuerant, metuentes, cùm eum per dolum de medio tollere statuissent, locum atque tempus ad peragendum facinꝰ idoneum nacti sunt, cùm ille fessum reipublicæ curis atque negocijs animum apud Rogosnũ Polonicum in vicinia marchiç Brandenburgensis relaxaret, quòd continentes ei loco syluæ iucundas venationes præbebant, tempore etiã ad id inuitante, quo vulgo, more ex prisca, vti arbitror, Liberalium seu Bacchanalium superstitione, maiore licentia genio indulgetur. Vt igitur eum ibi securum & incautum opprimerent, Otto Longus elector Marchio, cum Ottone altero, & Ioanne Conradi fratris filijs, ex Constantia Præmisli sorore susceptis, & valida suorum manu nocturno itinere per syluas & auia profecti, diluculo eius

Præmisli regis studia.

Crucigerorũ vicinitas Polonis suspecta.

Gdanũ munitur.

Præmislus insidijs marchionũ Brandẽburgensiũ sublatus.

Rogosnũ in Polonia. Est alterũ in Culmensi.

Bacchanalia.

lo eius diei, quo Christiani anniuersario ritu cinere capitibus aspergendo præteritorum flagitiorum abdicationem, & vitæ mutationẽ profitentur, armatis locum circundant, rati omnibus qui circũ regem erant lõga vigilia & crapula pridiana sopitis, nihil sibi negotij fore in peragendo scelere. Expergefactus tamẽ primo tumultu Præmislus, nec subita & inopinata re consternatus cum paucis qui euigilarant, in hostes ad se veniẽtes, nesciens quinam, quamque multi essent, insiluit: & multis strenui fortisq; viri operibus in eos editis, cùm vnꝰ omnium telis cominus eminusque peteretur, obrutus cecidit. Ibi diffugiunt nostri: attollũt semianimen regem Saxones, & equo imponunt, vt eum secum abducerent. Sed cùm agitationem nullam ferre posse videretur, pugionibus immaniter confossum reliquêre. Volunt nõnulli, quemadmodum Dlugossus memorat, Zarẽbas quosdam & Nalencios (equestres eç sunt apud Polonos familiæ) cædis Præmisli, si non adiutores, conscios certè quidem fuisse, quòd seueriorem eum vindicem scelerũ & inhonestas parandæ rei familiaris rationes refrenantem non ferrent: mansisseque patrati sceleris notam in his familijs, vt neque rubris vestibus vti, neque inter equestres homines in acie consistere eis liceret, vsque ad id prælium, quo Cazimirus secundus rex cum Russis cõflixit. Corpus Præmisli Posnaniam relatum, in basilica cum maioribus eius conditum est. Creditur autem vxori peremptæ nece sua pœnas dedisse. Posteritatem quidem, vt concupierat, non reliquit, prçter vnicam filiam Rixam, nomine materno dictam, decem annos natam. Per idem ferè tempus Procopius Episcopus Cracouiensis mortuus Ioannem Muscatam artium liberalium magistrum successorem accepit. Condidit autem Præmislus xenodochium siue hospitale in suburbano Calissiensi, Posnaniæ verò cœnobium puellis sodalitij Dominicani. Porrò Cracouiensi episcopo dimidiam decimam, quæ vicesima est, redituum de salinis Cracouiensibus iure sempiterno donauit. Cui donationi deinde Venceslaus Boemus alterum tantùm adiecit, ita vt deinceps episcopo non vicesima, sed decima penderetur. Auulserunt postea marchiones Brandeburgenses ab ecclesia Posnaniensi præpositurã, vt ita loquar, Santocensem, peramplum sacerdotium. Cuius erat iurisdictio ordinaria intra Odram, Inam, Drauam, Vartam, & Notessium amnes. Conferendæ autem eius potestas penes episcopum Posnaniensem fuit. Sed ereptam Marchiones Soldinensi ecclesiæ adiunxêre. Controuersia diu Romæ agitata, à duobus episcopis, tandem à tertio Ioanne cognomento Lozia neglecta est. Albertus Crantius etiam complura oppida tunc Polonis à marchionibus Brandeburgensibus & Misnensibus adempta, indeq; nouam Marchiam vult esse constitutam. Nec abhorret à vero. Nã de Prussis ipsi non assentimur. Nisi fortè Pomeranos Prussorum nomine appellauit.

Cineris diei.

Præmisli mors.

Zarembæ et Nalencij Præmisli necis conscij.

Præmisli filia.

Ioannes Muscata episcopus Cracouiensis.

Cracouiensi episcopo decima in Salinis donata.

Præpositus Santocensis.

Noua Marchia.

VVLADISLAVS LOCTICVS REX designatus.

SVblato Præmislo rege, ad nonum Calendas Maij, qui dies diui Adalberti memoriæ apud Polonos dicatus est, proceres cum nobilitate & Pomeranis de nouo rege creando frequentes Posnaniam conuenerunt. Iniecta est à nonnullis Rixæ filiæ Præmisli mentio. Sed metus belli, quod à Marchionibus, atque etiam à Crucigeris impendêre videbatur, viro forti & potenti potius quàm imbelli puellæ regnum mandare suadebat. Vuladislaus Locticus inter duces Polonos potissimùm idoneus visus est: quippe qui & bellis compluribus gestis acer, atque peritus rei militaris esset, & non parum roboris domesticis suis opibus ad teneras adhuc regni vires esset adiecturus, cùm Siradiensem, Lenciciensem, & Sendomiriensem tractum omnem, & Cuiauiensis magnam partem ditione teneret, Cuiauiensiumque ducum fratrum germanorum fauor & auxilia non defutura ipsi esse crederentur. Huc accedebat, quòd Heduigim Boleslai ducis Calissiensis filiam habebat in matrimonio. Quare cùm per eum maximè Polonia tot imperijs discerpta, rursus in vnum corpus coalescere, dignitatemque suam & amplitudinem pristinam recuperare, & aduersus finitimos defendere posse videretur, magno consensu eum regem creant. Et in verba noui regis omnes iurant. Venientique arcium & munitionum omnium possessio traditur. Distulit tamẽ is, incertum qua de causa, solennem regibꝰ inunctionis & coronationis ritum: nec regis nomen, sed hæredis regni Polonici vsurpauit. Profectus autem in Pomeraniam è maiore Polonia, susceptus est summo cum honore ab omnibus, etiam à Lesco Zemomysli fratris filio, qui mox à Præmisli morte Pomeraniam occupare nixus est, Gdanumque iam tunç obtinebat. Hoc amoto, ne quid absente se turbaret, secumque abducto, Voislaum quendam Pomeranum nobilem Pomeraniæ præ-

Vuladislai Loctici potentia, & rei militaris peritia.

Vuladislaus Locticus rex creatur.

Hæres regni Poloniæ.

Lescus Gdanum occupauit.

Voislaus Pomeraniæ præfectus.

præfecit. Sequenti deinde anno in minorem Poloniā se contulit, & Boemorum præsidia fautoresq; crebris excursionibus vexauit. Tametsi p̄ter munitiones, quas præsidijs Boemi tenebant, haud fere quisquam in fide ipsorū permanebat. Fauebant Silesij fermè Boemis, & ad cæteras oras Poloniæ aditū eis prębebant, Vuladislaum verò regem aspernabantur. Itaque in eos tunc expeditionẽ fecit Vuladislaꝰ: Silesiamque longè & latè depopulatus, luculentam prędam nemine prohibente auexit. Siquidem dissidebant ipsi inter se Silesij. Boleslaus enim Suidnicienciū dux suscepta tutela liberorum Hẽrici fratris ducis Vuratislauiensiū & Legniciẽsium, moliebatur bellum aduersus Conradum patruum Glogouiensiū ducem, quòd is Henricum fratrem suum fœdo tetroque carcere ad mortẽ adegisset, magnaq; parte bonorū mulctasset. Verùm gliscẽs bellū inter ipsa initia sopitū est inter agnatos, veritos ne inter se belligerãtes tertio p̄dæ essent, cū Conradꝰ duo territoria, Boleslauecẽse & Hainouiense ex pacto Boleslao reddidisset. Quorum Hainouiense quidẽ Cozonouia arce munitum, postea filijs Henrici Boleslaus reddidit. Boleslauecense verò retinuit, & in eo Clicendorfiam arcem condidit. Idemq;, cùm diuitijs abundaret, Bregam, Nemciū, & Grotcouiam oppida muniuit. Et Vuratislauienses imperium suū detrectantes quodā tempore ostentata obsidione eò adegit, vt mœnium vrbis altitudinẽ ad quatuor cubitos demolirentur: Boemū quoque bellū sibi propter Vuratislauiensem principatū intentantẽ, ad Landishutam intrepidè cum exercitu obuiā progressus, ab instituto deterruit. Nec diu post pacificationem illam cum Boleslao, Conradus Glogouiensis superstes fuit: à quo collegiū sacerdotū ope Thomæ episcopi Vuratislauiensis accedente Glogouiæ institutū est. Secutus est eū Boleslaus: qui primus subditis suis & Hẽrici fratris filiorū exactiones inauditas ante eū diem in Polonia imposuit, nobilitatemque ex censu pro magnitudine possessionū & redituū descripto militare iussit, cùm viritim antea militaret. Reliquit autem filios Bernardum Suidniciensiū, Henricum Iauoriensium, & Boleslaum Sambicensiū siue Monsterbergensiū duces. Conradus verò Glogouiensis Henricū & Conradum filios reliquit. Quorum Henricus quidem patri successit, Conradus verò gibbosus Stinauiensis dux, præpositus Vuratislauiensis fuit. Vocatus autem ad archiepiscopā Salisburgensem, cùm in itinere apud Viennam accepisset, ceruisiæ vsum ibi non esse, repudiata archiepiscopa reuersus est. Homo stolidus, si nihil aliud eum mouit. Quasi verò ne frumentū quidem ibi nasceretur, nec posset illuc tantopere cõcupitæ ceruisiæ coquendæ artifices deducere. Reuertens autem à fratre compedibus vinctus est. Vnde suorum vi & ope liberatus: paruo tempore vixit. Post mortem autem eius Henricus frater omni dominatu Glogouiensi potitus est. Per hoc demū tempus Venceslaꝰ Boemꝰ cum Iuditha vxore, quæ paulo pòst obijt, Pragæ ritu solenni regium diadema suscepit. At Vuladislaꝰ Locticꝰ post Silesicā illam expeditionem, in maiorẽ Polonia cum copijs profectus, quieti se & ocio voluptatibusq; dedit. Quæ res ei perniciosa fuit. Etenim milites in bellis rapto viuere assueti, ne in pace quidẽ ab injurijs atque vexationibus tenuiorum & ecclesiasticorū bonorum direptionibus, ingenuarumq; matronarum & virginum stupris sibi tẽperabant. Eam licẽtiā ille non modò non coercebat, sed indulgẽtia magis etiā alebat. Cętera quoq; boni & vigilãtis principis munera negligentius obibat, muliercularū amoribꝰ irretitus, ita vt externi quoque & finitimi Saxones plerasq; Poloniæ & Pomeranię oras impunè latrocinijs infestarẽt. Quibus de rebus cùm frustra admonitus & reprehensus esset aliquoties ab Andrea Posnaniensi episcopo, cumq; nihilo minus ecclesiastica bona vexarentur, episcopus toti diœcesi suæ sacris interdixit. Et quamuis satisfecerit episcopo Vuladislaus, tamẽ odiū eius ita altè radices egit in animis hominū, vt cõuentu apud Posnaniam habito, regnum ipsi, absenti tunc fortè, & in minorem Poloniā profecto, post tertium annum abrogarent: Henricoq; Glogouiẽsi, qui id ambiebat, & alijs suæ stirpis ducibus pręteritis, Venceslaum Boemum regem crearent, quòd retineret is etiā tũc munitiones quasdā in tractu Cracouiensi, & nemo potẽtior hostis obijci Vuladislao posset. Id autem anno Christi nati 1300. factū est. Quo anno Romæ Iubileus, imitatione Hebræorum à Bonifacio octauo põtifice maximo primùm institutus est. Per hæc tempora Lituani cū reliquijs Prussorū assiduis excursionibꝰ Crucigeros in Prussia & Liuonia affligebãt. Nihilo tamẽ magis ij insectandi suos episcopos, & in bona munitionesq; eorū inuadendi studiū remiserũt. Itaque & Fridericū Darbatensem episcopū eiecerũt, & Rigẽsem archiepiscopum, Ioannem patronum suum, quo

Silesijs bellū facit Vuladislaus rex.
Silesiorū ducū dissidia.
Cozonouia arx.
Clicendorfia arx.
Brega, Nemciū & Grotcouia oppida munita.
Vuratislauiensium cõtumacia coercita.
Conradus Glogouiẽsis mortuus.
Glogouiense collegium.
Bolesl. Suidniciensis obijt.
Militādi ratio iusta.
Bolesl. Suidniciẽsis filij.
Cõradi Glogouiẽsis filij.
Cõradus archiepiscopā Salisburgẽsem repudiāuit propter ceruisiam.
Cõradus captus à fratre.
Venceslai coronatio apud Boemos.
Vuladislai incuria & ignauia.
Militum licẽtia.
Vuladislaus Locticus a moribus deductus.
Interdictum episcopi Posnaniensis.
1300 annus.
Iubileus institutus.
Lituani cum Prussis Crucigeris graues.
Crucigeri in Liuonia episcopis graues.

quo facilius Rigam ipsi auferrent in vincula coniecerunt. Per eadem tempora Ottomanus quispiam obscuro loco natus apud Turcas dominatum arripuit, & res magnas gessit, ac posteris suis regnum & nomen reliquit.

VENCESLAVS REX.

Accitus igitur splendida legatione Venceslaus, adfuit sine mora, Gnesnæque de more à Iacobo archiepiscopo inunctus, ac regio diademate redimitus est: & mox Posnaniā profectus, procerū suasu vxorem duxit Rixā, quæ & Elizabetha dicta est, Præmisli regis defuncti filiam, quo magis eius coniugio regnum suum apud Polonos stabiliret. Deinde dimissis quoquouersum copijs cum Hẽrico siue Hincone Berca Dubio, omnia q̄ dudum in ditione Vuladislai fuerant, in potestatẽ suam redigebat. Dum hæc ita geruntur, Russi tempus aduenisse rati, quo tãquam in vacuam finitimę sibi Poloniæ possessionem impunè possent inuadere, dum Vuladislaus desertus ferè à suis de retinendo, siue adeò recuperando regno laborat. Venceslaus verò nouus rex stabiliendo eo, & redigendis domi in potestatem suam ijs, qui imperium eius adhuc detrectabãt, occupatus est, magnis copijs Sendomiriensem tractum infestârunt: & longè lateque peruagati, capta & incensa arce Corcinensi, quæ lignea etiam tunc erat, raptim cū ingenti pręda domū se receperunt, prius ferè quàm ad Venceslaum regem de excursione eorū nuncius perferretur. Per idem ferè tempꝰ Lituani Dobrinum depopulati sunt. Malebat autem Venceslaus tunc Vuladislaum persequi, quàm Russos vlcisci. Verū Vuladislaus cautus atq; callidus, nusquā pedem figere, nemini se credere, omnes habere suspectos, in syluis & solis locis latitare, locumq; subinde mutare, famem cœlique inclementiā patienter ferre, & clàm procerum animos pertẽtare. Quos vbi partim alienos à se esse, partim arma Boemorum, & Poloniæ totius cõsensum metuere, decretūque comitiorū præuaricari nolle animaduertit, & patrimonio quoque omni à Boemo spoliatꝰ est, abiecta spe recuperandi regni, & insidias aduersariorū declinans, in Vngariā secessit. Inde porrò Romā priuati habitu profectus, facinora sua duriore pœnitẽtia expiauit. Deinde reuersus in Vngariā, Amedei palatini Vngariæ hospitio vsus est annis aliquot, occasionem expectãs, qua regnum ereptū repeteret. At Vẽceslaus rex subactis omnibus, quæ in ditione eiꝰ fuerant, Gostininum quoque & Ploscum adortus est. Sed re infecta, agris tantùm vastatis, è Masouia sese recepit. Nec tamen memoriæ proditum est, quæ ipsi causa vel inuadẽdæ Masouiæ, vel re infecta inde discedẽdi fuerit: nisi fortè cū initio Masouij regẽ eum agnoscere noluissent, armis belloque territi, & in potestate eiꝰ fore se professi, eum placarũt. Constitutis autem rebus suis in Polonia, relictisq; præfectis Boemis, penes quos rerum summa esset, in minore quidẽ Polonia Nicolao duce Opauiensi, in maiore Fricio Silesio: in Cuiauia verò Tassa Vissemburgio, in Boemiam redijt: siue quia prouiso sibi opꝰ esse putabat, ne quid se absente Albertus dux Austrię, & nouus Cęsar victo & interfecto Adolpho turbaret in Boemia vel Morauia: seu quia pestis Poloniam infestare ceperat: seu quia Vngari quoque, post Andreę cognomento Veneti, qui Ladislao successerat, mortẽ, regem eum sibi expetebant. Quanquam enim miserat eis Bonifacius põtifex Carolum Martellū adolescẽtulum Caroli Galli Siculorū regis filium, ex Vngara matre natū, viuente adhuc Andrea, sed non omnes cū eo sentiebant. Multis displicebat exemplum, regẽ à Pontifice accipiendi. Nec tamẽ ipse Venceslaus delatū ab Vngaris regnum suscepit: sed filiū suum Venceslaum duodecim annos natum eis regẽ dedit. Nec multo pòst repudiantem cõtrouersum regnū, domum reduxit. Otto deinde dux Bauariæ ab ijsdẽ accitus & coronatus, à Ladislao palatino Trãsyluaniæ captus ęst: nec dimissꝰ, donec & ipse regno se abdicauit. Post id tempꝰ Venceslaus Poloniam nunquam aspexit. Fuerunt autẽ eo regnante quietę res in tota Polonia, pręter ꝙ minores Poloni, cùm vetusta Lublini ereptione, tū noua in Sendomiriensem orā excursione, de qua dudum diximus, irritati, vltro expeditionem aduersus Russos susceperũt. Cuius non ignari Russi, magnum & ipsi coegerunt exercitum, Lituanorumque ac Tattarorū auxilia sibi adiunxerũt, & apud Lublinum nostris aduenientibꝰ occurrentes, pugnãdi copiam fecêre, freti multitudine sua. Nec nostri quamuis longè pauciores, pugnam detrectarunt, & summa ope adnixi, victos hostes in fugam egerunt præcipites. Magna tunc ea strages Russorū & barbarorū fuit: fuissetque maior, ni propinqua arx Lublinensis receptum eis præbuisset. Tametsi ne munitio quidem satis eos tutata est. Obsessi enim à nostris: cùm eruptionem tentare ausi non essent, fame inualescente, vt fit in magna hominum multitudine dedi-

Ottomanus Turcarum rex primus.
Venceslaus Boemus coronatur Gnesnæ, et Rixā Præmisli regis filiam vxorẽ duxit.
Vuladislaus bonis omnibus spoliatus.
Russi Sendomiriẽsem agrum vastarunt.
Corcinensis arx incensa à Russis.
Dobrinū vastatum.
Vuladislai Loctici fuga & peregrinatio.
Amedeus palatinus Vngariæ.
Gostininum & Ploscū à Boemis oppugnatur.
Boemi Polonis præfecti.
Albertus Cæsar.
Pestis in Polonia.
Vngarorum reges.
Minorū Polonorū expeditio contra Russos.
Russicū Tattaris & Lituanis victi à Polonis.

Lublinensis arx per deditionem recepta à Polonis.

deditionem fecêre. Ita Lublinensis arx post septimū & quinquasimū, ni fallor, annum, posteaquam à Russis capta erat, à Polonis recuperata est. Condidit autē

Sandecia cōdita. Sandecz Biala fl. Crempac mons.

Venceslaus rex Sandeciam nouam, oppidum ad confluentem Donaiecij & Białę fluminum, sub Carpatho monte, quem Crempacum nostri vocant. Et erat quidem ager ille in ditione episcopi Cracouiensis, verùm Venceslaus eum Bieciensi arce & oppido, quod & ipsum in confinio Vngarorum situm, nomen Vngarico quàm Polonico similius habet, commutauit:

Biecz arx et oppidum.

Parœciæ tamen conferendæ potestatem penes episcopum reliquit. Cuius rei monumentum extare Venceslai regis diploma, Dlugossus memorat. Nobis quidem id videre non contigit. Sed Ladislai regis Vngarorum eiusdem temporis vidimus, quo is arcem & territorium Ploche prope Sandeciam episcopo Cracouiensi donauit.

Ploche arx episcopo Cracouiensi donata.

Cæpit deinde noua spes recuperandi regni affulgere Vuladislao, cùm Polonis exosa iam esse inciperet Boemorum superbia & auaricia, & Venceslaus Vngarico bello sese implicasse videretur pro Venceslao filio.

Vuladislaus regnum repetit.

Harum rerum cùm nō ignarus esset Vuladislaus, arripuit oblatam occasionem & Amedei hospitis ope adiutus in Poloniam cum aliquanta manu Vngarorum cōtendit. Adueniens ex improuiso Pelciscam arcē, quę in ditione ecclesię Cracouiensis tunc erat, Visliciæ imminentem occupat.

Pelcisca arx ecclesiæ Cracouiensis.

Mox Boemorum præsidium Vislicia, fauentibus ciuibus deturbat. Deinde Lelouiam arcem & oppidum in suam redegit potestatem.

Vislicia. Lelouia.

Hinc iam omnis vicinia vi & metu adacta ad eum deficiebat, & copias eius augebat. Adiuuit autem & fortuna conatum eius. Nam nō ita multo pòst Venceslaus, vt fortè Vngarorum perfidiam perosus, ex Vngaria filium repudiato regno reduxerat, Pragę morbo correptus, vel veneno, vt existimatum est, appetitus, lenta tabe absumptus est, nono Calendas Iulij, anno Christi 1305.

Venceslai regis mors.

1305. ann.

Eius morte cognita, res Vuladislai aliquanto meliore loco esse cœperūt. Nec magno is negocio agrestium ferè opera Sendomiriensem tractum omnem, deiectis vndique Boemorum præsidijs, recepit. Tunc demum primores cum pleraque omni nobilitate Cracouiensis & Sendomiriensis conuentus fortunam secuti, cum Vuladislao se coniungunt, & ad subigendas Cracouiensis oræ munitiones ducem eum sequuntur. Iam verò & Ioannem Muscatam Cracouiensem Episcopum Vuladislaus sibi reconciliauerat, cùm ei Bieciense territorium cum arce ab Vngaris auxiliaribus suis capta redditurum se esse promisisset.

Biecz arx ab Vngaris capta.

Venienti cum exercitu Cracouienses ciues Alberto aduocato authore portas vrbis aperuēre. Nec mora, arcem quoque Boemi dedidêre, cùm tardius ipsis subueniret iunior Venceslaus (qui patri hæres in Boemia successerat) & victus atque commeatus inopia pressi, longiorem obsidionem sustinere nō possent.

Cracouiā recepit Vuladislaus.

Fecit tandem anno sequenti Venceslaus iunior expeditionem in Poloniam, regni paterni repetendi causa, cuius iam titulum vsurpabat.

Venceslai iunioris expeditio in Poloniam.

Sed antequam Poloniæ fines attingeret, Olomuci, quæ vrbs primaria est Morauiæ, meridiano tempore in cubiculo quiescens interfectus est, à suisne, an subornatis ab Alberto Cæsare percussoribus, ne tum quidem in recenti scelere certò sciri potuit. Vtrumque sanè fama vulgatum fuit.

Venceslaus interfectus.

Ex eo tempore Boemi externos reges & principes habere cœperunt.

Boemorū regum stirps defecit.

Ac primùm quidem ad Henricum ducem Carinthæ, cum quo Venceslai iunioris soror nupta erat, regnum detulerunt. Sed eum statim Albertus Cæsar expulit, & Rudolfum filium suum cum Rixa siue Elizabetha regina vidua matrimonio cōiunxit, & principē eis dedit.

Boemorum principes post Venceslaum tertiū.

Qui cùm paulo pòst Pragæ obijsset, Boemi Henricū reuocarunt. Alterū filiū Fridericū Albert⁹ Cæsar eis inuitis præficere volebat: sed in ipso apparatu belli à Ioanne Rudolfi fratris sui filio interfectus est.

Albertus Cæsar interfectus.

Nec tamen Henrico diuturnus fuit principatus. Perosi enim hominis mores Boemi, ab Alberti successore Hērico Cæsare eius nominis septimo, Ioannē filiū Lucemburgensem comitem, Elizabethę Venceslai regis iunioris sororis maritū, sibi regem dari postularunt, & impetrarunt, & ritu solenni regnare iusserunt.

Henricus septimus Cæsar.

Ioannes rex Boemorum.

Hęc omnia intra sextum annum peracta sunt post mortem Venceslai.

VVLADISLAVS LOCTICVS ITERVM.

Morte autem eius vulgata apud Polonos, tunc verò Boemi, qui iam antè alienatas esse à se Polonorum voluntates persenserant, sibi prospicere, ac de præsidijs vndique decedere.

Boemi Polonia excessēre.

Nostri verò, quos ad eum diem metus Boemorum continuerat, in potestatem Vuladislai veniunt: & habitis Cracouiæ comitijs, magno omnium conuentuum consensu Vuladislaus iterum rex creatur. Posnaniensis modò & Calissiensis aberant, quod abhorrerent ab imperio Vuladislai, pristinorum flagitiorum & iniuriarum eius memores, & veriti, ne is grauius in se animaduerteret, quòd eum prius eiecissent.

Itaque à cætera Polonia sese tunc ij segregarunt, atque Henrico duci Glogouiensi Conradi filio, quod ex sorore Pręmisli natus erat, subdiderunt.

Maiores Poloni Henrico Glogouiēsi sese subijciunt.

Quod quidē dissidium in causa fuit, quo minus tūc Vuladislaus coronaretur, cū diadema ac reliqua regni insignia Gnesnæ de more asseruarētur, & Archiepiscopus, sine quo non fit coronatio, in ditione Henrici esset. Tametsi vacua tunc fuit rursus annis aliquot sedes metropolitica post obitum Iacobi Suincæ archiepiscopi, propter diuturnam Cardinalium dissensionem in creando pontifice maximo post Benedictum vndecimum, qui Bonifacio octauo successerat, & quòd ad extremum Borislaus electus archiepiscopus, confirmatus tandem à Clemēte quinto, qui Bonifacio successit, antequam Auinione discederet, extremum vitæ clausit diem.

Metropoliticæ sedis vacatio.

Cui pontifex Ianislaum Sulimæum dedit successorem.

Ianislaus archiepiscopus Gnesnensis.

Fecit autem bellum Henrico Vuladislaus: verùm illo nusquam in dimicationem prodeunte, ac munitiones modò defendente, vastatis per æstatem aduersariorum agris, villis, & oppidis, in Pomeraniam cum nonnullis Polonorum proceribus, in quibus fuit & Kelcius Posnaniensis palatinus, descendit: & Gdani ab vniuerso Pomeranorum conuentu iusiurandum accepit, quòd in potestate eius futuri semper essent.

Vuladislaus Henrico duci bellum fecit.

Pomerani iurant in verba Vuladislai.

Pręfecit autem Præmislum & Cazimirum duces Ziemomysli fratris filios toti Pomeraniæ, Gdano excepto: quod pariter cum arce Bogussæ iudicis Pomeraniæ fidei commendauit.

Gdano præfectus Bogussa.

Dum autem Vuladislaus Gdani commoratur, Lituani silenti agmine per syluas progressi, in maiorem Poloniam excursionem fecêre, Calissiam & Stauissinum oppida incendêre, & omnem circumcirca regionem vastauêre, & ingentem prædam dissimulantibus Masouijs & qui Vuladislao parebant, abegerunt.

Lituani maiorem Poloniā vastant. Calissia & Stauissinum oppida incensa.

Eodem anno, qui fuit 1306. octaua die Maij Basilica Cracouiensis & arx tota, quæ lignea tunc erat, penitus conflagrauit, cùm ex ea parte vrbis, quæ circum ædem omnium sanctorum est, fortuito incendio ardente carbo ardens vento delatus in tigno basilicæ plumbo tectæ inhæsisset.

1306. ann. Cracouiēsis arx & basilica arsit.

Sed basilica dirutis veteribus muris, in eam, quam nunc obtinet formam & amplitudinem post quartumdecimum annū reædificata est à Nankero episcopo Silesio nobili, gente Oxio, qui Ioanni successit, conferente in eam rem pecuniam non modò collegio & episcopo, verùm etiam vniuerso ordine ecclesiastico, qui est in diœcesi Cracouiensi: ad hæc semestribus fructib⁹ omnium sacerdotiorum, quæcunque per illud tempus vacare contigit, in eum vsum conuersis.

Nancerus episcopus Cracouiensis.

Collecta seu contributio ad instaurationem templi Cracouiēsis.

Non diu verò pacatam tenuit Pomeraniam Vuladislaus. Author nouorum motuum fuit Petrus cancellarius Pomeraniæ, Suianciæ siue Suanzæ palatini Gdanensis filius, qui quanto plus possidebat, tanto maiore cupiditate & ambitione flagrabat: & cùm repulsam à Vuladislao in quibusdam postulatis passus esset, consilium cæpit nefarium prodēdæ marchionibus Brandeburgensibus patriæ, patre si non impulsore, certè non inscio.

Palatinus Gdanensis.

Nec difficile hoc ipsi erat peragere, cùm & dignitas inter Pomeranos maxima esset eius familiæ, & nouem arces Petrus in sua potestate haberet.

Pomerania marchionibus prodita.

Sed proditis, re nōdum matura, eius cōsilijs, aduolat Vuladisla⁹, captūque Petrū Cracouiā secū abduxit. In quē si minus lenis fuisset, minus fortassis postea negocij cùm ipse, tū posteri eius habuissent.

Petrus cancellarius Pomer. proditor captus, et dimissus.

Sed erat in fatis, vt Polonia Crucigerorum armis exagitaretur. Dimisit enim eum non multo pòst Vuladislaus, à fratribus eius exoratus, cùm ij se obsides pro fratre obtulissent. Atque ij quoque, cùm negligētius adseruarentur, breui euaserunt; & ad Petrum carceris ignominia & meditati sceleris infamia irritatū, sed de ipsorum tamē salute sollicitū peruenientes, omnem ei dubitationem sustulêre. Acciti Ioannes & Voldemar⁹ tutores ei⁹ marchiones, cum exercitu Pomeraniā ingressi sunt. Nec mora, plerasque omnes eius regionis munitiones partim per deditionem accepêre, partim expugnauère, adiuuante Petro cum fratribus, necessarijs & clientib⁹. Ad Gdanum deinde castra admota sunt. Et oppidani quidem, cùm magna iā ex parte Teuthones essent, & cum Teuthonibus plurima haberent commercia, Saxonibus portas vrbis aperuerant.

Gdanenses dedūt se marchionibus.

Arcem tenebat Bogussa iudex cum nobilitate Pomeranica, quæ se perfidia Petri non contaminarat. Is igitur veritus, ne obsessi extrema pati cogerētur, neue aut molestia diuturnæ obsidionis fracti, aut largitione corrupti, hosti arcem dederent, cum Nemira honestissimo equite maximis itineribus ad Vuladislaum, commendata alijs arce, excurrit: repertumque Sendomiriæ, de statu rerum Pomeraniæ, ac de periculo Gdanensis arcis edocet, opemque eius implorat.

Bogussæ fides.

Pollicetur Vuladislaus, breui se eis affuturū esse auxilio. Sed quia tardi⁹ id fore iudicabat Bogussa,

quàm

quàm pręsens necessitas postulabat, si tūc primùm indici vniuersæ Poloniæ expeditio in Pomeraniam deberet, pręsertim æstate iam declinante, suggerit Vuladislao, vt Crucigerorum Prussiensium opera ad defendendum arcem vteretur, tantisper dum ipse commodè bellū aduersus Saxonas cōparare posset. Erāt vicini Gdano Cruciger, semperq; ferè in armis erāt, & facultatib⁹ abundabāt. Ad hæc Polonorum se amicissimos esse, ita vt iure optimo esse debuerant, præ se ferebant. Itaque approbat Bugossæ consilium Vuladislaus: extemploq; Bugossa ipse cum regijs mādatis ad magistrum Crucigerorum proficiscitur. Dato cōcilio, commemorat Polonorū, & maximè Vuladislai maiorum in Crucigeros beneficia: ꝓ ijs vnā illā gratiā postulat, vt arcem Gdanēsem aduersus Saxonas defendendam suscipiant. Non immemorem, nec ingratū fore erga ipsos Vuladislaum. Prolixè illi omnia polliciti, constituernut cum Bogussa, vt dimidiam arcem ipsi tenerent, & annum vnum suis sumptibus defenderent, deinceps verò post exactum annum quæcunq; impendia facerent, vt ea Vuladislao expensa referrēt: nec prius arce decederent, quàm exoluta illa sibi esent. Damnorum verò, si qua acciperent, nulla ratio duceretur. Erant pacta amica, dignamq; religione & professione hominum erga patronos gratitudinem ac pietatem præ se ferebant. His igitur conditionibus in arcem recepti, magnam vim commeatus secum importarunt. Ac munera domiciliaq; cum Pomeranis, quemadmodum conuenerat, partiti, non habebant satis defendere munitionem, sed crebris eruptionibus hostē lacessebāt, ita vt is in oppidum se recipere cogeretur, & ad extremum instante hyeme obsidionē solueret, relictoq; in oppido aliquanto præsidio discederet. Verùm id quoq; nō ita multo pòst expugnatū, & præsidium interfectum est, ac de autoribus defectionis sumptum supplicium. Et iam nō magnopere opus erat adiutoribus ac defensoribus Crucigeris: verùm tamen alebāt ij metum Pomeranorum, & subinde plures armati in arcē submittebantur. Cùm autem superiores iam se esse Pomeranis animaduerterent, ferocius sese gerere, ac sæpe cum illis iurgari atque rixari: ad extremùm apertius totam sibi arcem vendicarunt, & primores nobilitatis Pomeranicæ, ipsumq; præfectum arcis Bugussam in carcerem compegerunt. Qua necessitate adductus Bogussa noua pacta cum ipsis iniuit, nimirum vt totam arcem ipsis concederet, ipsi verò eam Vuladislao ad primam eius petitionem deinde redderent, cùm is impensas belli eis exoluisset. Suspicabantur quidem Pomerani subesse dolum his pactis. Sed quid facerent? Vis eis & iniuria, atque adeò pręsens exitium ante oculos obuersabatur. Itaque cuncti arce excesserunt. Qua re ad Vuladislaum Cracouiam perlata, cœpit eum pœnitere consilij, de acciēdis in auxilium contra Saxonas Crucigeris. Videbat enim se lupis, quod dicitur, oues cōmendasse, & non sublatum, sed duplicatum sibi esse bellum, duosq; se pro vno hostes cæpisse. Ac tum demum recordabatur, adhuc Præmislo regnante, Crucigeros ad interuertendum Gdanum aspirasse: nec multo dissimili cupiditate, quamuis dissimili arte, Michalouiēsem ditionem Culmensi ac Dobrinensi finitimam vsurpasse. Acceperant eam hypothecæ nomine à Lesco duce Cuiauiæ, ac domino Vissegradensi (hoc. n. titulo is in diplomate suo vsus est) datis ei mutuò trecentis marcis Torunensibus, quibus ille se in bello Vngarico à Vēceslao Boemorum rege captum redimebat. Conuenerat autem Crucigeris cum Lesco, vt si is intra triennium pecuniam illam non redderet, propria iure sempiterno Crucigerorū fieret ea ditio. Et offerebat quidem eis Lescus cum fratribus pecuniam intra cōstitutum temp⁹, nō acceptarunt tamē eam illi, degustata semel possessionis & vtilitatis dulcedine, iam hoc, iā illud causificantes, donec aliquanto pòst Lescus necessitate adductus, acceptis insuper ab eis ducētis sexaginta duab⁹ marcis, dominatu illo, & iure suo omni sese abdicauit. Hæc tum secum de Crucigeris Vuladisla⁹ reputabat. Nec tamen spem penit⁹ omnem de fide eorum abijciebat. Existimabat enim, quamuis literis & legationibus nihil apud eos proficeret, tamen si ipse in colloquium cum eis veniret, facilè authoritate sua ad æquas conditiones rem perduci posse. Alebant illi hanc spem eius blandis respōsis, quo maiore vi ac diuturnitate temporis Gdani possessionē sibi stabilirent. Tandem constituto loco atque tempore conueniunt rex & magister Crucigerorum Henricus apud pagum Craiouice in tractu Cuiauiensi cum primoribus vterque suis. Ibi Vuladislaus exorsus, lōga oratione cum magistro de iniuria occupatæ arcis, & eiectorum suorum expostulat: beneficia maiorum suorum in ordinem Crucigerorum commemorat, pro quibus aliter ij gratiam sibi referant, quàm gratis bonisque viris, & eximiam pietatem atq; religionem nomine & habitu profitentibus dignum sit. Atq; vt ingrati, iniusti, atque impij esse vellent, fidem quidem certè vel vnicum, vel maximum societatis humanæ vinculum, & pacta conuenta, quæ ne barbari quidem temerè violarent, seruare eos debuisse. Ad hæc Magister nihil beneficiorum, & ingratitudinis, perfidiæque exprobratione commotus, placidè & modestè respōdet: Se, quicquid fecerit, bono Vuladislai fecisse. Metuentem enim ne Pomeranorum insolentia, suorumque impatientia res in maius malum erumperet, excedere Pomeranos arce iussisse, quam retinere ipsi per se non possent. Paratum autem se esse eam reddere, si impendia sibi persoluerentur. Aequum eum postulare Vuladislaus ait, & edere impendiorum summam iubet. Ibi ille conceptum animo dolum detegit, ac centies mille marcas latorum grossorum (genus est Boemici numismatis, quarta parte nostratē grossum excedens) poscit. Negare Vuladislaus iustam esse eam æstimationem, bonorumque virorum arbitrio in ea stare velle. Recusare id magister, & quantum edidisset poscere. Ingens tunc ea summa fuit in magna annonæ vilitate. Itaq; re infecta, & irritatis magis animis disceditur. Crucigeri omnem iam Pomeraniam animis complexi, maiore vi bellum comparabant. Augebat autem eis spem potiundæ eius, quòd sciebant, Vuladislaum ciuili aduersus Henricum bello de maioris Poloniæ possessione distineri: & à Lituanis insuper non minus ipsius, quā aduersariorum ei⁹ agros infestari. Nam excurrerant ij superiori tempore depopulabundi non modò in Calissiensem oram iterum, sed etiam in Siradiensem, quæ in Vuladislai ditione erat. Ipsi verò Crucigeri prosperiore fortuna contra Lituanos bellum gerebāt. Temporis igitur opportunitate sibi vtendum rati, anno Christi 1310. magnas è Germanis suis copias conducunt, cum marchionibus Brandeburgensibus fœdus iciunt, ea lege, vt ij retinerent, quicquid superiori bello in Pomerania occupassent: Gdanū verò, Dersauiam, & Suece munitiones in ripa Vistulæ sitas sibi bello quærendas concederent. Et sanè facilè est de alieno esse munificum. Deinde Crucigeri ad Gdanense oppidū, quod in potestate Vuladislai erat, & à Pomeranica nobilitate defendebatur, castra admouent, eo potissimùm tempore, quo plurima eò multitudo hominum vndiq; ad mercatum & anniuersarias nūdinas cōfluxerat, hoc est, primis Augusti mensis diebus. Idque eo maximè consilio fecère, vt ex direptione opulenti oppidi, & mercatorum atque nobilitatis, quæ facultates suas eò importarat, pecuniam in stipendia militum & in cæteros vsus belli conquirerent. Defendebatur quidem oppidum strenuè, plurimumque negocij in expugnando eo habituri esse videbantur Crucigeri, ni proditio interuenisset. Etenim nocte quadam hostes à ciuibus quibusdam Teuthonici generis aperta porta intromissi, oppidum cæperunt, ingentemque cædem hominum omnis ordinis, ætatis atque sexus ediderunt, vt eo crudelitatis exemplo reliquos à defensione cæterarū munitionum deterrerent. Nec in vlla cuiuspiam munitionis expugnatione plus Polonici sanguinis effusum esse proditur ab vllis barbaris, quā tunc à religiosis illis, & Polonorum beneficiarijs effusum sit. Gdano potiti, ad Dersauiam, quæ Tysciouum appellatur à Polonis, ducunt exercitum: neque tamen interim populationibus & incendijs pagorum & villarum, hominumque cædibus abstinent. Præerat arci Cazimirus dux, cui cum Præmislo fratre Pomeraniam à Vuladislao commendatam fuisse, superius memorauimus. Is igitur de aduentu hostium factus certior, ad castra eorum cū Vincentio decano Gnesnensi proficiscitur, quòd nō parua ei erat cum Crucigeris & Magistro consuetudo. Sperabat enim eos sua causa susceptum bellum depondituros esse, propterea quòd meminerat, prolixè eos sibi fratriq; suo de studio & beneuolentia sua polliceri. Admissus in conspectū Magistri & Commendatorum (nam sic ipsi vocant eos, qui rectius legati vel pręfecti dicerentur) supplicis habitu, Magistri erga se fratrēque Præmislum beneuolentiam atque pollicitationes commemorat. Eius hortatu se administrationē Pomeraniæ suscepisse. Nihil vnq̄ hostile, sed bonā vicinitatem, & auxiliū ab eo sperare iussos. Orat deinde, vt pollicitationum suarum & officij memor esse velit, exercitumque deducat. Si quid ipse fraterue suus aut Pomeranorū quisquā, aut patruus denique suus Vuladislaus in eum, vel in ordinem Crucigerorū deliquisset, cumulatè satisfacturos esse. Superbè & improbè ei Magister respondit, fassus ea, q̄ ille commemorarat: verùm eò id se fecisse, quod ipsos, quàm potentiorem vicinum habere mallet. Nunc se, quàm illos, Pomeraniā obtinere malle. Sibi se esse amiciorem,

Perniciosum consilium.

Gdanēsis arcis defensio commendata Crucigeris Prußiensibus.

Pacta Crucigerorū cū Bogussa de defendenda arce Gdanēsi.

Gdanum receptum.

Gdanensem arcem Crucigeri in suā redigerunt potestatem.

Bogussa cū præsidiarijs Pomeranis captus à Crucigeris.

Michalouiensem ditionem quomodo adepti sint Crucigeri.

Crucigerorum pacta cum duce Cuiauiæ.

Vuladislai cum Crucigeris expostulatio.

Magistri Crucigerorum responsum.

Lati grossi siue Pragenses.

Lituani Calißiensem et Siradiensem tractum vastant.

1310. ann. Crucigerorum fœdus cū marchionibus.

Pomerania bello petita à Crucigeris.

Gdanensēs nundinæ.

Gdanensis vrbs prodita Crucigeris.

Crucigerorum crudelitas.

Tsczouię.

Commendatores Crucigerorum.

Cazimirus dux supplex Crucigeris.

Magistri superbum & improbum rēsponsum.

ciorem, quàm ipsis. Verùm eam tamen se eis gratiam facere, vt eis præsidium deducere, & res suas saluas auferre liceat: aut si id nollēt, sese suaque defenderent. His dictis, mensam apponi iubet: inuitat hominem comitesq; eius comiter. Dum illi prandent, interim exercitus Crucigericus arcem obsidione cinxit. Peracto prandio, cū Cazimirus nihil æqui à Magistro impetraret, & in arcem cum suis reuerti vellet, videt aditum obsessum ab hostib. Mittit ad Magistrum, qui eum admoneant, præter officium & ius gentium id sibi factum videri, quod interim dum ipse de pace agit, arx obsessa sit, & ipse ab ea excludatur. Respondet Magister, Errasse Cazimirum, qui existimarit, se cum tanto exercitu ad quietem somnumque capiendum eò venisse, vllumque tempus vacuum à rebus gerendis intermissurum esse donec Pomeraniam in suam redigat potestatem. Si sibi ille auscultare vellet, arcem sibi, deducto præsidio, rebusque exportatis, traderet. Ibi Cazimirus cùm sciret arcem non satis munitam esse aduersus tantam vim hostium, neque commeatu instructam, consilium cæpit necessarium dedendæ arcis: saluisque rebus & hominibus ad Præmislum fratrem in Suecensem arcem se contulit.

Dersauia diruta Crucigeris.

At Crucigeri Dersauia incensa vlterius progressi, Nouum, Choiniciam, & alia quædam ignobilia oppida partim per deditionem acceperunt, partim expugnata exusserunt.

Choinicia et Nouum oppida capta.

Suece arx obsessa & oppugnata.

Deinde ad Suece castra mouerunt, quæ vna erat arx reliqua in Pomerania, natura arteque bene munita, & ad ferendam longiorem obsidionem instructa, quòd in eam se Prēmislus & Cazimirus duces, & Pomeranica nobilitas omnis, quæ supererat, cum copijs & facultatibus suis contulisset. Quod cùm intelligerēt Crucigeri, maiore cura ad expugnationem eius animos intendere cœperunt: excitatisque machinis aliquot, mœnia arcis, quæ lignea sed limo oblita erāt, quatere instituerunt. Ac duobꝰ patibulis è regione arcis positis, exitium obsessis, ni arcem dederent, minabantur. Quo verò maiorem terrorem eis incuterent, quotidie aliquot homines rusticanos captos appendebant. Facilè autem omnes alios Siffridus quispiam Commendator, optimus scilicet pietatis & humanitatis præceptor (nam & hoc sibi nomen vendicāt) crudelitate anteibat: qui quotidie compluribus funibus atq; restibus in equum impositis, deuouebat nō priꝰ se sumpturū esse cibū, quàm omnes illos funes atq; restes in suspēdendis Polonis siue Pomeranis expendisset.

Siffridi Cōmendatoris mira improbitas.

Verùm hanc eius plus quàm barbaricā immanitatem iusta numinis vindicta diutius impunè grassari passa non est. Etenim quadā die cùm ad focū adstaret, furijs derepentè exagitatus, in ignem se proiecit, & sic infelix, qui per multos iniustè perdiderat, iustè perijt.

Siffridi interitus.

Nihil tamen Crucigerorum illa crudelitas minæque eorum, qui in præsidio erāt, animos à defendēda arce & obsidione pferenda retardabat. Crucigeri còm animaduerterēt sedendo se tēpus terere, & aperta vi nihil proficere, ad dolos sese cōuertunt. Andream Cedrouiciū quempiā de Pomeranis, auro corrumpunt, vt arcē sibi proderet. Is autē nocte quadam chordis catapultarum, & balistarum, quibus nostri maximè hostium vim eminus reprimebant, succisis, ad Crucigeros transfugit: & quid egerit, exponit.

Andreas Cedrouicius proditor.

Igitur postero die Crucigeri magna fiducia turres, quas excitarant, ad mœnia arcis propius prouoluunt ab ea parte, quæ interrupto fluminis ambitu liberiorē præbebat aditum. Nostri cùm summouere hostem, solito ferocius vrgentē oppugnationem, vellent, reperiunt balistas & catapultas redditas esse inutiles. Re noua perculsi, tamen oblatis fortuitu telis extremum conatum faciunt: & partim contis mœnia scandentes hostes detrudunt, partim saxis & molibus deiectis audacius succedētes obruunt, ita vt receptui canere magister cogeretur. At nostri periculo illius diei admoniti, ac veriti, ne grauius in se à Crucigeris capta arce cōsuleretur, misso caduceatore mēstruas inducias à Crucigeris impetrarunt, deditionem pacti, ni sibi intra id tempꝰ subueniretur. Vuladislaū de omnibus rebus certiorem faciunt: nisi celeriter opem sibi ferat, actum esse de se, ac de arce, docēt. At ille cū domi quietas res non haberet, Andream Rospirensem castellanū cum aliquanta manu in auxilium Pomeranis proficissi iubet, vt bellū modò duceret. Verùm is negligentius agens, neq; ausus per hostilem exercitum in arcem perrumpere, priusquā conspexisset hostem, retrò abijt.

Andreas Castellanus Rospirensis timidus.

Finitis inducijs, cùm nulla spes auxilij obsessis ostentaretur, post septuagesimum obsidiōis diem excedunt arce Præmislus & Cazimirus duces cum Bogumilo præfecto arcis, & Ottone Lexico castellano, atq; omni præsidio, armisque & facultatibus suis, & ad Vuladislaum profecti, humanè ab eo recreati sunt.

Suece deditur.

Ita tunc Suecensem arcem simul & omnem Pomeraniam Vuladislaus amisit, dum de maiore Polonia sibi adiungēda sollicitus est. Etenim cœperat iam maiores Polonos Hērici tædium, ꝙ contēni se ab eo, & iura institutaq; maiorum suorū violari viderēt.

Pomerania subacta à Crucigeris.

Itaq; conuentu Gnesnę habito, deserto Hērico, in Vuladislai fidem & potestatem reuenerant.

Maiores Poloni in fidē Vuladislai veniunt.

Quod cùm accepisset Hēricus, Ioannem Bibersteinum comitem cum exercitu ad reuocādos ad officiū Polonos misit. Cui venienti Posnaniam ciues, authore Premeco quodam, portas vrbis aperuêre, præsidiumque accepêre.

Posnaniēses præsidium recipiunt.

A quo in prælatos & canonicos, domosque eorum in insula ad basilicam sitas, sæuitū est, quòd cum Vuladislao sentirent: & Nicolaus cognomine Samotula archidiaconꝰ Posnaniensis interfectus est.

Silesiorū militum acerbitas.

Ad cætera verò subigenda pergenti Bibersteino, Dobrogostius Samotulius, cognomento Paruus, Thomislai palatini Posnaniensis iā defuncti filius, gente Nalencius, cum Polonis occurrit: initoque prælio multis vtrinque cæsis, ad extremum victoria potitus est. Inde præsidium Silesiorum Posnania eiectum: in ciues, quòd Henrico fauerant, & occasionem malorum, quibus sacerdotes affecti sunt, præbuisse videbantur, ea pœna sancita, ne liberi eorum in collegia basilicarum seu cathedrarum episcopalium cooptarentur, reciperenturúe.

Silesij eiecti à Polonis.

Posnaniensiū pœna.

Nec ita multo pòst Henricus domi à Boleslao duce Vuratislauiensium, Henrici quinti filio, bello lacessitus & profligatus, ex mœrore cùm ęgrotasset, quinto Idus Decembris mortuus est, relictis quatuor filijs.

Henricus à Boleslao victus & mortuus.

Qui sic inter se partiti sunt patrimonium, vt Henrico Zeganensis, Conrado Olesnicensis, Ioanni Stinauiensis, Prēmislo verò natu minimo Glogouiensis dominatus cederet. Ad maiorē verò Poloniam ij ne aspirauêre quidem.

Henrici filij. Glogouiensis dominatus diuisio.

Atque ex eo tempore pacatam eam tenuit Vuladislaus: suscepitque eodē anno Cazimirum filium, ex Heduigi vxore natū pridie Calend. Maij.

Cazimirus filius Vuladislao natus.

Inopia quoque & fame, ex imbribus & inūdatione aquarū orta, laboratum ęst eo anno in Polonia, & nonnullis alijs regionibꝰ.

Fames in Polonia.

Subacta omni Pomerania, non deposuêre tamen sollicitudinē Crucigeri, veriti ne bello à Polonis ea, constitutis domi rebus, repeteretur. Quocirca vt sibi possessionem eiꝰ stabilirent, colloquium à Vuladislao magister Carolus, qui Henrico successerat, petiuit. Nec renuit Vuladislaus, sperans pactis aliquibus (quod malebat quàm armis) recuperare se à Crucigeris amissam Pomeraniam posse. Itaque anno sequenti præstituto die apud Breste Cuiauiense oppidum conueniunt.

Poloni regis conuentus cùm crucigeris apud Breste.

Ibi Magister grauiter à Vuladislao accusatus, paucis ad excusationem facti sui dictis, magnis precibus ab eo proceribusque Polonis contendit, vt Pomeraniam sibi & ordini suo iure sempiterno concederent, certam auri & argenti summam, & Nessouiam arcem cum Orlouo & Murinouo pagis vicissim à se acciperent. Ad hæc quadraginta hastatorum auxilium ad quæuis bella Polonis contra quemuis hostem Crucigerorum stipendijs militatura promittit: addit etiam, peramplum monasterium, quibuscunque monachis vellet Vuladislaus, pro salute eius maiorumq; eius conditurum se esse. Quasi verò fraude quæsitis, aut per vim raptis muneribus placetur Deus. Offensus hac oratione Magistri Vuladislaꝰ, quòd irrideri etiam se vltrò ab eo existimabat, indignabundus & minitabundus discessit. Magister verò repulsam passus, vt aliquem tamen duntaxat in speciem iustum titulū sceleri suo prætexeret, à marchionibus Brandenburgensibus Ioanne & patruo, tutoreque eius Voldemaro decies mille marcis latorum grossorum eandem Pomeraniam, de cuius inuasione eos dudum depulerat, emit, eamque emptionem ab Henrico Cæsare sibi & ordini suo confirmari curauit.

Pomeraniā emunt Crucigeri à marchionibus Brandenburgensibus.

Nec dissimili scelere Liuonienses quoque Crucigeri eodem ferè tempore Rigam vrbem atque territorium archiepiscopo, à quo ante centum & quatuor aut quinque annos simili de causa in Liuoniam inducti erant, per summā iniuriam eripuêre. Qua de re cùm Romę lis plꝰ octoginta annis ducta esset, tādem Bonifacius nonus Rigam ordini Crucigerorum, quindecim milibus aureorum acceptis, addixit.

Riga erepta Archiepiscopo, & Crucigeris addicta.

Multa præterea nefaria vtrique Crucigeri in Prussia & Liuonia, ac Lituania quoque designabant, vnde appareret eos delendæ potius, quàm propagandæ apud barbaros religionis Christianæ curam habere. Quæ literis Clemētis quinti pontificis max. quibus cognitionem earum rerum Ioanni archiepiscopo Bremensi, & magistro Alberto canonico Rauennati delegauit, prolixè ac disertè descripta sunt. Quarum literarum exemplum extat apud Dlugossum & in codice Heilsbergensi.

Crucigerorū facinora.

Per idem ferè tempus Templariorum ordo potens & ipse ac locuples, per vniuersum orbem Christianum, quasi dato à Pontifice signo è Viennensi concilio, deletus est, ob nefanda quædam scelera, & prauas de religione opiniones: bonaq; eorū Rhodiensibus D. Ioānis militibꝰ attributa.

Templarij deleti.

Sed nos nostra persequamur. Quo minus autem statim Prussiēses Crucigeros Vuladislaus vlcisce-

ciſceretur, ſuaque ab ijs erepta recuperaret, ciuilibus quibuſdam motibus, & Cracouienſis ciuitatis defectione impeditus eſt.

Cracouienſes ciues ad Boleslaum Oppolienſem defecerunt.

Nam dum is cæteras Poloniæ regiones, à Cuiauienſi illo colloquio digreſſus, viſit, ciues Cracouienſes, Alberto aduocato authore, Boleslao Oppolienſium duci ſeſe ſubiecerunt, accitumque in vrbem receperunt: & ad capiendam arcem, quæ in fide Vuladislai permanebat, adiuuerunt. Sed cùm ea neque dederetur, neque expugnari ab eo, qui ad rem certam venerat, poſſet, aduocati domũ

Aduocati dom9 Cracouiæ.

in ipſis mœnibus vrbis prope portam, quæ à diuo Nicolao nomen habet, eminentem, pro arce Boleslaus cum ſuis occupauit. Qua de re certior factus Vuladislaus, nihil ſibi reliqui ad celeritatem fecit, quin manu facta ad eijciendum inuaſorem contenderet. Legatos tamen ad Boleslaum præmiſit, qui de tam inſigni iniuria cum eo expoſtularent: monerentque eum, vt ſua ſponte excedere, quàm arma ſua experiri mallet.

Cracouia recuperata à Vuladislao rege.

Paruit monitis Vuladislai Boleslaus, cùm non ignoraret, eum cum magnis copijs ſubſequi, deductoq; de domo aduocati præſidio, vrbe exceſsit. Quem aduocatus & nonnulli alij ciues, qui defectionis capita fuerant, ſecuti, in Sileſia deinceps Boemiaque exulauerunt. Profugorum bona Vuladislaus aduenieus in fiſcum ſuum redegit.

Aduocatia Cracouienſis Cracouienſes ob defectionẽ puniti.

Aduocatiæ reditus peramplos è molis, macellis atque tabernis ademit: primarios quoſdã ciues, vt exemplo ſuo terrori deinceps alijs eſſent, diris ſupplicijs affecit, partim equis diſcerptos, partim rotis implicatos, partim in patibulum actos. Deinde turrim in porta D. Nicolai excitauit, pręſidioque ſuo muniuit. Ciuitati verò ius omne creandi ſenatus, & ex eo octonos in ſingulos annos eligendi, penes quos adminiſtratio vrbanarum rerum eſſe ſolet, abſtulit, & in palatinum tranſtulit, vt vel ita ſuperbiam & rebellionem ciuium in poſterum reprimeret.

Senatus electio translata in palatinum.

Inſimulatus eſt etiam Ioannes Muſcata epiſcopus Cracouienſis cõſcius fuiſſe illius defectionis: quod eo facilius creditum eſt, quòd eſſet Sileſius. Itaque multis pòſt incommodis affectus eſt à Vuladislao: captum quoq;, & in cuſtodia ſeruatum referunt.

Ioannes epiſcopus Cracouiẽſis captus. Biecenſe oppidum non redditum epiſcopo.

Biecenſe quidem territorium ei non reddidit Vuladislaus quemadmodum promiſerat. Atque ex eo tempore id in regum poteſtate manſit. Quin ad Miechouienſe quoq; præpoſitum omnis culpę expertem, ſerpſit pœnæ contagio Nam Lentcouice pagum luculentum & vberem ei Vuladislaus ademit, propterea quòd eius vſum fructũ Albertus aduocatus præpoſiti frater habebat.

Lentcouice pagus præpoſito Miechouienſi ademptus.

Nec ita multo pòſt Boleslaus Oppolienſis è vita exceſsit.

Boleslai Oppolienſi mors

Maſouiæ quoq; dux Boleslaus eodem anno, nempe 1313. mortuus, Ziemouitum & Troidenum filios è Lituana vxore ſuſceptos, & Venceslaum ſeu Vanconẽ è Boema hęredes reliquit.

Boleslai Maſouij mors & liberi. 1313. ann.

Per idem tempus Henrico Imperatore vi veneni euchariſtia dati extincto, Principes electores per contentionem duos crearunt Cæſares, Fridericum Auſtrium, & Ludouicum Bauarum: qui Germaniam & Italiam aliquandiu ciuilibus bellis diſtinuerunt.

Henricus Imperator veneno ſublatus. Fridericus et Ludouicus Cæſares.

Quieuit tũc annis aliquot, incertum qua de cauſa, Vuladislaus: nec ad vindicandam Pomeraniã animum adiecit. Niſi fortè fames in cauſa fuit, quæ anno Chriſti 1315. ac deinde anno vno interiecto iterum duobus annis tam acerbè Poloniam omnem afflixit, vt nullo quamuis fędo edulij genere, ac ne cadaueribus quidem humanis vulgò abſtineretur: ac ſi Dlugoſſo credendũ eſt, vt parẽtes in liberos, & hi viciſsim in illos ſæuirent.

Fames & peſtis horrenda in Polonia.

Quam famem, vt par erat, dira peſtis conſecuta eſt. At Crucigeri augeſcente in dies cupiditate, vt ſolet in ijs, qui intercute morbo laborant, ſitis, ne ſacris quidẽ ac Deo dicatis bonis, iniuſtas manus abſtinuêre.

Crucigerorũ iniquitas in eccleſiaſticos.

Sed vt antea Culmenſem eccleſiam occuparant, & à Gneſnenſis Archiepiſcopi iuriſdictione abſtractam, Rigenſi ſubiecerant, ita tunc in Pomerania poſſeſſiones ac prædia eccleſiarum inuasêre: decimas è ſuis arationibus ſacerdotibus omnino denegarunt: ex agricolarum verò in pecuniarias penſiones commutarunt, & ita diminuerunt, vt ex manſo ſiue laneo (modus hic eſt agri aliquot iugera continens) quaterni tãtùm groſſi penderentur.

Manſus ſiue laneus quid.

Quibus rebus factum eſt, vt derelictui haberentur, ac deinde malignè à Crucigeris ſupprimerentur multa ſacerdotia.

Decimæ vſurpatæ, & ſacerdotia ſuppreſſa à Crucigeris.

Iniquius hæc tulerunt archiepiſcopus Gneſnen. & Vuladislauienſis atque Poſnanienſis epiſcopi, qui decimas è Pomerania capiebant: itẽque Ioannes Plocen. cui etiam ex territorio Michalouien. decima negabatur. Et cum hoc quidem Carol9 Magiſter tranſegit ea lege, vt ſeptem annis immune eſſet id territorium à pẽſione decimę: poſt eos verò nonaginta marcas Torunen. epiſcopus decimæ nomine quotannis acciperet. Cæteri verò cũ tenaciores eſſent iuris ſui, Magiſtrum, Commendatores, & cęteros Crucigeros publicè in templis execrabantur, & locis quibuſdam ſacris interdixêre.

Crucigeri excommunicati.

Verùm contemnebant eam diſcipli-

diſciplinã, religiosè ſemꝑ à bonis pijsq; hominibus obſeruatam, Crucigeri, prętextu prouocationis ad Põtificem max.

Polonorum legatio ad Pontificem max.

Qua re adducti epiſcopi, communicato cum Vuladiſlao rege conſilio, Gerardũ Vuladiſlauienſem epiſcopum, in cuius diœceſi eſt pleraque omnis Pomerania, ad Ioannem eius nominis viceſimũ ſecundum pontificem max. qui tunc demum poſt duorum annorum triũque menſium vacationem Clementi quinto ſucceſſerat, miſerunt, vt nõ modò de eccleſiaſticis bonis ac decimis, verùm etiam de erepta per ſummam iniuriã Pomerania, regis & vniuerſæ Poloniæ nomine Crucigeris litem intẽderet:

Cathedra Petri plus duobus annis vacauit.

Simul autem vt relaxationem interdicti Gregorij eius nominis ſeptimi, quo is poſt necem D. Staniſlai Epiſcopi Regio honore Polonis interdixerat (quemadmodum ſuo loco memorauimus) impetraret.

Corona iterum petita Polonis à Pontifice.

Exiſtimabant enim eum inauſpicato Præmiſlum iniuſſu Pontificis vſurpaſſe. Non latuit conſilium Polonorũ Crucigeros: & ne id procederet, omni ope enitendum ſibi eſſe exiſtimarunt. Itaque miſerunt & ipſi ad Pontificem, qui noſtrorum conatibus obſiſterent, litemq; quantum poſſent, ducerent.

Ioannes rex Boemorum.

Regnabat tunc apud Boemos Ioannes, cuius mentionem ſuperius fecimus: nec ſolũ Boemorum, ſed & Polonorum regis nomen quaſi hæreditarium ſecundum Venceſlaum ſibi vendicabat. Eum igitur etiam promiſsis & muneribus induxêre Cruciger i, vt Vuladislao negociũ faceſſeret, & ne regnum ei decerneretur, ſumma ope apud Pontificem intercederet. Ad quas res perficiendas cùm opus haberẽt grandi pecunia, tributum Pomeraniæ toti imperarunt binos groſſos in ſingulas marcas: vnde triginta millia marcarum redacta eſſe dicuntur.

Pomeranis tributum impoſitum.

Ad hæc eiectas naufragio merces in mari lege Rhodia vſurpare cœperunt.

Lex Rhodia de mercibus naufragio eiectis.

Quibus rebus factum eſt, vt toto fermè quadriennio nihil aliud impetraret Gerardus à Pontifice, quàm vt cognitio cauſæ inter Polonos & Crucigeros Archiepiſcopo Gneſnenſi, Poſnanien. epiſcopo, & abbati Mogilnen. delegaretur:

Iudices delegati à Pontifice inter Polonos & Crucigeros.

Quòd verò ad regnum attinet, vt non impediret Pontifex, quo min9 Poloni iure ſuo vterẽtur. Nam apertè Vuladislao regnum decernere noluit, cùm quod neceſſe nõ eſſet, tum ne Ioãnem, & ſocerum eius Philippum regem Francorum offenderet. Secreto tamen voluntatis ſuæ ſignificationem Gerardo dedit. Eamque Gerardus literis ſuis regi deſcripſit: ipſe verò Auinione, vbi tunc degebat Pontifex, mãſit, ſuam cum Crucigeris litem perſequens.

Cùm igitur ſententiam Pontificis cognitam haberet Vuladiſlaus atq; proceres Poloni, comitijs Cracouiam indictis ad viceſimam diem Ianuarij menſis, Vuladiſlaus cũ vxore Heduigi in baſilica Cracouien. tunc primùm inſtaurata & conſummata ab Archiepiſcopo & cæteris epiſcopis ritu ſolenni coronatur anno Chriſti 1320.

Vuladislaus cum vxore Cracouiæ coronatur. 1320. ann.

Atque ex eo tempore ius coronandi reges, atque ipſa regni inſignia Gneſna Cracouiam, propter amplitudinem ſplendoremque vrbis, & plurimas maximasque commoditates, tranſlata ſunt.

Regni inſignia Cracouiam translata.

Nec multo pòſt Vuladiſlaus rex Elizabetham filiam Carolo Vngarorum regi bis viduo in matrimonium collocauit, & Budam ad ſponſum cum ſplendido comitatu miſit.

Elizabetha Vuladislai regis filia Carolo regi Vngarorum nupſit.

Intendit deinde animum ad purgandam Poloniam furtis & latrocinijs, & ad perſequendam litem contra Crucigeros. Verùm detrectarunt ij iudicium delegatorum, apud Breſte Cuiauienſe ius dicentium. Sed tamen refutata à iudicibus friuola appellatione, (cùm cauſam ſuam Vuladiſlaus plurimorum fide dignorum, ſacri pariter & profani ordinis hominum teſtimonijs luculentè probaſſet) dãnati ſunt: & Pomeraniam regi reddere, ac cẽtum quinquaginta millia marcarum pecuniæ pro perceptis fructibus, aliaque triginta millia in litem expenſa numerare iuſſi.

Crucigeri à delegatis Apoſtolicis dãnantur, & excommunicantur.

Cùm autem non parẽrent rei iudicatæ, anathemate icti ſunt, ita vt nuſquã ijs præſentibus ſacra fieri liceret. Per id autem tempus Lituani impunè Dobrinum rurſus & Maſouiam depopulati ſunt.

Dobrinum vexatum à Lituanis.

Dum hæc ita geruntur in Polonia & Pomerania, Sileſia parricidialibus ducum ſuorum bellis exagitata & labefactata eſt, & ad extremum libertate partim vendita, partim per vim aut fraudẽ amiſſa, Boemorum iugum accepit, magno reipublicæ Polonæ detrimento, nec minori ſuo malo ac dedecore.

Sileſiorum ducum inteſtina bella.

Author eorum malorum Boleſlaus natu maximus filiorum Henrici quinti ducis Vuratiſlauienſium & Legnicienſium fuit: cuius auaricia maximam dedit Ioanni Boëmorum regi vel dolo interuertendæ, vel per vim ſubigendæ Sileſiæ occaſionem.

Sileſiæ à Boemis interuerſæ cauſæ.

Cùm enim adoleuiſſet hic ipſe Boleſlaus, & amoto à tutela Boleſlao patruo Suidnicienſium duce, per ſe ipſe paternum dominatum adminiſtraret, dilapidare paterna bona cœpit.

Boleslaus Vuratislauienſium dux prodigus & auarus.

Qua re offenſi cæteri fratres, cùm & ipſi iam adoleſcerent, maturius patrimo-

Diuiſio dominatus inter fratres.

monij partitionem efflagitarunt. Tres partes pro numero fratrum factæ, Vuratiſlauienſis, Legnicienſis, & Bregenſis. Quæ cùm inæquales eſsẽt, placuit, vt cui Bregenſis, quæ minima erat, ſors obtigiſſet, ei cæteri certam pecuniam annumerarent. Legniciẽſis quidem trigintaduo millia marcarum, Vuratiſlauiẽſis verò octo & quadraginta. Non tentata ſortitione, Bregenſem vltro Boleſlaus accepit, illectus pecunia, qua in ſumptus quotidianos indigebat. Reliquis verò duobus ſortitis, Henrico quidem Vuratiſlauienſis, Vuladiſlao verò, qui iam hypodiaconus erat, Legniciẽſis obuenit.

Bregenſium dux Boleſlaus.

Henricus Vuratiſlauienſis.

Cùm autem vterque præſenti pecunia, quam fratri Boleſlao ex pacto debebant, carerent, Henricus quidem à ſuis hominibus mutuam accepit & exoluit, Vuladiſlaus verò Boleſlao Legnicienſe territorium cũ oppido hypothecæ nomine tradidit. Quam ob rem cùm tenui admodum fortuna eſſet, malo vſus conſilio, vexare & ſuam & Boleſlai ditionem latrocinijs & populationibus inſtituit, vt Boleſlaum ad remittendam ſibi pecuniam, reddendamque Legniciam adigeret.

Vuladislai latrocinia.

At ille abundans viribus, cùm fratris conatus improbos aliquoties repreſſiſſet, ad extremum eum cœpit, & in vincula coniecit. Deinde, proceribus interuenientibus, cum eo pacificatus eſt ea conditione, vt quingẽtas ei marcas quotannis ex omni ditione Legnicienſi péndéret. Quibus pactis, quamuis iureiurãdo firmatis, non diu ſtetit Vuladiſlaus: verùm infeſtare rurſus latrocinijs inſtituit Boleſlai ditionem ex Horniſberga caſtello cuiuſdam equitis.

Horniſberg arx.

Dumque incautius prædas agit in Bregenſi ditione, á ruſticis captus cum viginti ſocijs, & ad Boleſlaum ductus, iterum ab eo in carcerem coniectus eſt.

Vuladislaus Legnicienſis in carcerem coniectus.

Vbi cùm vnum annum aſſeruaretur, in furorem actus eſt: dimiſſusq; poſtea miſericordia fratris, egens vagusque, nec ſatis compos mentis vixit: & in Maſouiam profectus, Boleſlai eius oræ ducis filiam vxorẽ duxit. Conrado deinde Oleſnicenſiũ duci bellum fecit Boleſlaus Bregenſis, quòd in eius ditione ferme erant oppida ea, quæ auus ipſius Cõradus dux Glogouiẽſium ab Hẽrico patre ſuo iniquis pactis, quẽadmodum ſuprà memorauimus, extorſerat. Cumque regionem omnẽ Oleſnicenſem peruaſtaſſet, eò adegit Conradum, vt is icto fœdere, Namislouiam, Berolthouiam, Cruciburgũ, Bycynam & Cunceſtadiam oppida ſibi traderet: viciſsim autem ipſe ei Boleslaus, miſertus egeſtatis eius, Volauiã & Lubenſum donauit. Neq; tamen hæ tantæ acceſſiones inopiam Boleslai releuarunt. Sed cùm omnia tãquam in barathrũ quoddam, aut in pertuſum dolium caderent, homo ſumptuoſus ac prodigus tantum æs alienum cõtraxit, vt Nemcienſe territorium Bernardo Suidnicienſiũ duci, Hainouiam verò & Goltibergam Vuratislauienſibus ciuibus oppigneraret.

Boleslai prodigalitas.

Aliud deinde cæpit parandarũ opum conſilium. Nam ab Henrico fratre, quòd is nullos maſculos haberet liberos, cõtendit, vt ſibi Vuratislauienſem dominatũ concederet, Legnicienſem verò à ſe acciperet. Quod cùm negatum eſſet, facile æger ſua ſponte animus eius à Ioanne Boemorũ rege in deteriorẽ partem impulſus eſt. Parebant iam Oppolienſ. Ratibori enſ. Ceſſinenſ. Bithomien. duces Boemis, à Venceslao rege blanditijs & muneribus allecti.

Oppolienſis, Ratiboriẽſis, Ceßinenſis, & Bythomienſis duces Boemo ſubditi.

Emerat & Cloſcũ Ioannes Rex à Boleslao Zambicẽſium ſiue Monſterbergenſiũ duce: vnde cùm proximas Sileſiæ oras latrocinijs per ſuos infeſtaret, eò rem perduxit, vt Frãcſteinum quoq; à Nicolao filio Boleslai paruo emeret.

Cloſcum à rege Boem. emptum.

Francſteinũ emptũ à rege Boem.

Ad Glogouiam deinde cùm animum adieciſſet, fauentibus ciuibus magna iam ex parte Teuthonibus, neq; Præmislum eorum ducẽ vel blanditijs vel precio ad ſe pellici, ac ne vi quidem perpelli poſſe animaduerteret, veneno eum ſuſtulerat.

Præmislus Glogouienſis veneno ſublatus.

Cumq; Præmislo Henricus & Ioannes fratres pariter ſucceſsiſſent, & Conrado tertio fratri Stinauiam conceſsiſſent, paruo negotio rex à Ioanne, qui conſcius fortaſſe necis fraternæ fuit, dimidium Glogouiæ pecunia numerata acceperat: & mox corrupto Hẽrici præfecto, reliquum etiam in ſuam redegerat poteſtatem.

Glogouiam rex Boemorum in ſuam redegit poteſtatem.

Tametſi recepit aliquanto poſt paternam portionẽ Henricus, Henrici huius filius, à Carolo Ioannis regis filio. Nam ipſe Henricus ſenior nõ diu calamitati illi ſuperſtes fuit.

Hẽricus Zeganenſis mortuus.

Hæc ergo cùm haberet iam in Sileſia Ioannes rex, totiusq; regionis ſibi adiungendæ magna cupiditate flagraret, Boleslaiq; Bregẽſis & Legniciẽſis auaritiã atq; egeſtatẽ ſuis fraudibus maximè opportunã eſſe iudicaret, magnis donis atque pollicitationibus eũ ad inferẽdum Henrico Vuratislauienſiũ duci bellum perpulit. Quare clandeſtinis primùm incurſionibus Boleslaus Vuratislauienſem orã latrocinantis in morẽ vexauit, deinde apertis viribus infeſtare adortus eſt.

Bellum inter fratres.

Agebat hoc quidem Rex, vt fratrũ diſſidijs res ſuas in Sileſia ſtabiliret, cõmiſſoſque

Ioannis regis Boemorum vafrũ ingenium.

que inter ſe vt facilius opprimeret, aut verò alteri ferendo opem & illum ſibi obnoxium faceret, & alterum ſubiugaret: ſed eum prima hæc ſpes fefellit. Hẽricus enim, cùm fratris iniurias & populationes partim ferendo, partim arcendo cohibere tamen ſatis non poſſet, ad Vuladiſlai regis Polonorum auxilium confugit, eiusque fidei ſe ac dominatũ ſuum omnẽ tradidit.

Vuratislauienſis dominatus regi Polonorum deditus, & ab eo redditus.

Ac facilè ſanè Vuladiſlaus Boleſlai conatus fregit, metuque proprij periculi eũ compeſcuit: quo facto, vir bonus Henricum ſua ſibi habere iuſſit, vt ſorores nubiles elocaret. Id vbi cognouit Ioãnes rex, qui iam de Vuratislauia propemodum deſperarat, noua ſpe erectus, dolis ſibi agendum eſſe duxit. Henricum per ſpeciẽ arduorum & arcanorum negociorum ad ſe accitum, & perquàm honorificè acceptum, blanditijs, liberalitate, precio, ingẽtibus promiſſis, & odio denique inimici fratris tandẽ induxit, vt ſibi Vuratislauienſi dominatu cederet: Cloſcumque, quoad viueret, vtendum fruendum à ſe acciperet, adiutoribus ad eam rem Henrico perſuadendam vſus proceribus & ciuibus Vuratislauienſibus, quorum conſilijs Henricus vtebatur, pecunia corruptis.

Vuratiſlauia potitus eſt rex Boemorum.

Ita Vuratislauia potitus Ioannes, non multò pòſt Hainouienſe & Goltibergenſe territorium, quæ Vuratislauienſis ſenatus hypothecæ nomine à Boleslao duce poſſidebat, per iniuriam ei ademit, dignamque nauatæ ſibi ab ipſo in adipiſcẽdo dominatu operæ gratiam retulit.

Perfidiæ pœna Hainouia & Goldiberga Vuratislauienſibus ademta.

Expoſtulauit cũ eo de prærepta Vuratislauia Boleslaus, fœderisque & iuriſiurandi, quod ſibi inuicem dederant, ne quid alter contra alterum moliretur vnquam, eum admonuit. Commemorauit etiam ſua merita & beneficia, quòd eum difficilimo eius tempore eiectum à Boemis omni ope adiuuiſſet. Sed ea expoſtulatione tantum profecit, vt Ioannes propinquiorem ſe ſibi eſſe, quàm illi reſpõderet, atque ad eius quoque ditiones per fas atque nefas in poteſtatẽ ſuam redigendas animum adijceret. Ad quam rem nõ defuit ei, quaſi diuina quadam virgula oblata occaſio. Vuladislaus enim tertius Boleslai frater, quem excluſum Legnicienſi dominatu in Maſouia vxorem duxiſſe ſuperius diximus, diſſipata dote, reuertẽs in Sileſiam, Legniciam Ioanni vendere ſe velle oſtendit; literasque Legnicienſiũ exhibuit, quibus illi ſe ad Vuladislaum iure ptinere, & in poteſtate Regis Boemi libenter fore oſtendebãt. Deliberandi ſpacium Ioannes cœpit, interim Boleslaum ad ſe accerſit, & quæ ſecũ Vuladislaus egerit ipſi exponit, & literas Legnicienſium commonſtrat. Addit deinde: Si Legniciã ipſe retinere velit, in ſuã & Boemorũ fide atq; clientela ſemper ſe fore profiteatur. Ni faciat, & Legniciã & cætera omnia amiſſurũ. Quo metu pculſus ille, imperata fecit, eò redactus inopię, vt filios quoq; ad extremũ Vuratislauienſibus mercatoribus oppigneraret.

Legnicienſis dominatus in clientelã Boemorũ regis venit.

Boleslaus dux filios oppignerauit.

Sed cùm vxorem, q̃ regis Boemi ſoror fuit, amiſiſſet, & alterã bene dotatã Cracouia duxiſſet, releuatus aliquantulũ, ipſe quidem Bregam ſeceſſit, filijs verò Venceſlao & Ludouico Legniciẽſem dominatum ingenti ære alieno grauatũ conceſſit. Verùm poſt Legnicienſis conuẽtus, collata in commune pecunia, omne id exoluit.

Legniciẽſes æs alienũ ſui ducis diſſoluerunt.

Poſt hæc reliqui quoq; duces Sileſiorum, nempe Glogouienſium, Zeganenſium, Oleſnicenſium, Stinauiẽſium & Falkembergẽſium vltrò in ditionem Boemi regis conceſsêre, & partim timore potentiæ Ioannis, partim inuidia Vuladislai regis libertatem ſuam Boemis prodidêre.

Sileſij duces reliqui Boemo ſeſe ſubdidêre.

Miliciam verò arcem epiſcopi Vuratislauienſis idẽ rex Ioannes per vim & fraudem interuertit. Quam ob rem diris aliquandiu poſt Nankerus epiſcopus & anathemate regem præſentem ſenatumque Vuratiſlauienſem regis adiutorem deuouit, & ipſe cum omnibus preſbyteris & monachis Vuratiſlauia exceſſit: nec tamen arcem recuperauit.

Milicia arx epiſcopi intercepta à Boemis.

Ioannes rex diris deuotus.

Nancerus epiſcopus Vuratislauia exceſſit.

Solus Bernardus Suidnicienſium dux gener Vuladiſlai regis, & poſt eum filius eius vnicus Boleſlaus aliquandiu poſtea in fide & ſocietate Polonorũ permanſêre.

Suidnienſes ſoli in fide Polonorum permanſêre.

Retinet etiamnum pleraque omnis Sileſia veſtigium vetuſtæ originis ſuæ à Polonis deductæ, penſionem, quam S. Petri numum vocant: cuius antea mentionem fecimus. Quæ quidem per illa ipſa Sileſicæ defectionis tempora eò redacta eſt, vt numus tantùm æreus, quem obolũ vocamus, in capita quotannis pẽderetur, cùm antea tres oboli & cribrũ auenę in ſingulas familias pendi ſoleret.

Sancti Petri numus per Sileſiam.

S. Petri numi ratio mutata.

Per idẽ tempus Luſatia quoq; regno Boemorũ acceſſit, cùm Henricus dux Furſtẽbergenſis ius ſuũ omne in ea regi cõceſſiſſet. Quod itidẽ fecit etiã in Lubuſsẽſi ditione, & Francofordia ad Oderam. Sed nos Sileſios deinceps deſeramus, niſi ſicubi neceſſe erit ,ppter lucem hiſtorię inſtitutæ: iamq; ad Vuladiſlaũ reuertamur, quẽ tot tantæq; difficultates ſimul implicarãt, vt ſingulis explicãdis vix par eſſe poſſet. Nam ſolicitũ eũ faciebat

Vuladislai regis Poloni difficultates & conſultatio.

ciebat erepta à Crucigeris Pomerania, & auulsa à Boemis Silesia: postremò crebræ Lituanorum in Poloniam excursiones intendere eum animum ad illa bella non sinebant. Itaque incertus consilij deliberabat qd faceret, & quò se primùm verteret. Videbat Crucigeros non modò non acquiescere in Pomerania, sed Dobrinensi quoq; tractui inhiare: quem redactum penè in solitudinem à Lituanis, ipse nuper à Vuladislao duce Ziemouiti fratris filio acceperat, cõcessa ei quoad viueret, Lencicia. Animaduertebat ita coniunctos esse cum Crucigeris Boemos, vt ab eorum societate auelli non possent, præsertim cùm Silesia in ditionẽ suam redacta nuper inescati, in spem totius Poloniæ occupandæ per eos venirent. Vterq; per se satis validus & potens hostis erat, nec tamen alter lacessi poterat, quin cum vtroque dimicatio futura esset. Iam Saxones quoq; Brandeburgenses lingua & fœdere cum Crucigeris coniuncti, nõ defuturis ipsis esse videbantur: & alioq imminebãt ipsi quoq; Poloniæ per omnẽ occasionẽ, & qua vi, qua fraude fines eius carpebant. Intẽto autem in hæc bella Regi, vel prodenda erat Polonia Lituanorum populationib⁹, vel certè relinquendo ad excursiones eorũ arcendas prę̨sidio militum distinendæ minuendæq; vires, q̃ ne integrę quidem aduersus alios illos hostes admodũ sufficiebant. Assiduis.n. excursionib⁹ iam has, iã illas oras Poloniæ Lituani vexabant. Ac per illud ipsum tempus etiam Poltouiã episcopi Ploscensis oppidum ac centum triginta pagos in Masouia diripuerant, & incẽderant. Neq; verò facilè ij domari poterant, cùm neque foris dimicandi copiam facerent, sed rapta præda fugerent, & domi fluminum obiectu syluarumq; & paludum latebris, ac deniq; incultarũ solitudinum vastitate tuti essent: ita vt si quis eis bellum inferret, ei non magis cũ hoste fugaci & insidioso, quàm cum viarum difficultatibus, cum intemperie cœli, & cum fame conflictandum esset. Itaque quod erat reliquum, placuit tentare, si fortè ij mitigari vlla ratione, & in societatem pertrahi possent. Ad quam rem perficiendam nonnullam spem illud faciebat regi, quòd communes sibi cum illis hostes Crucigeros esse nouerat. Assidua namque bella Crucigeri cum Lituanis varia fortuna gerebant. Quam sententiam cùm frequens senatus comprobasset, mittũtur ad Gediminum principem gentis, siue magnum Ducem, quod nomen à Russis acceptum, à Lituanis quoque vsurpari cœpit, legati, qui fœdus cum eo feriant, & filiam eius Caziro regis filio vxorem petant: nec dotem aliam ab egeno principe, quàm captiuorum omnium Polonici generis missionem postulent. Non grauatè Gediminus legatorum postulatis annuit: initaq; cum Polonis societate, sine longa procrastinatione sponsam cũ eis misit. Quæ ingentibus omnis conditionis, sexus, atque ætatis captiuorum cateruis comitata, veniens Cracouiam, religionemque Christianam à Nankero episcopo edocta, & sacro lauacro initiata, Annæ nomen accepit, & ritu solenni Cazimiro sextumdecimum annum agenti nupsit, anno Christi 1325. Atque ex eo tempore Polonia, magna ex parte vastata & inculta superioribus bellis & populationibus barbarorum, populosior & cultior esse cœpit, dimissis ac deductis quoquouersus agricolis, qui ex captiuitate redierãt. Pace & societate cum Lituanis constituta, maiore iam fiducia studioque in Crucigericum bellum Vuladislaus rex cœpit incumbere: primumque Masouios & Saxonas Brandenburgenses, qui vtrique fœderati erant Crucigeris, ab eorum societate auellere, ac proprij periculi intuitu, ne illis auxilia mitterent, deterrere instituit. Quocirca misso in Masouiam exercitu è Cracouiensi & Sendomiriensi nobilitate comparato, ferro & igni eam longè lateque vastauit, & oppidum Plocense incendit. Sequenti deinde anno maioribus copijs coactis, per se ipse in Marchiam Brandenburgensem expeditionem fecit, magna Lituanorum & Russorum auxilia secum habens: & ad Frãcofordiam cum infesto exercitu progressus, cùm nemo contra prodiret, munitionum quidem oppugnationibus abstinuit, populationes verò in omnes partes exerceri iussit: incensisque plurimis pagis atque vicis, magnum captiuorum numerum & cæteram prædam ingentem inde abegit. Crudelius in eo bello se gessêre barbari, & magnam hostium cædem fecerunt, matronas atque virgines contumeliosè constuprarunt: delubra ac templa passim profanarunt, diripuerunt, & incenderunt. Memoratur autem forte & præclarum monachæ cuiusdam facinus: Quæ capta à Lituano quopiam, cùm ad stuprum traheretur, rogauit eum ne sibi vim faceret: mercedis autem loco promisit, se eum edocturam esse, quî corp⁹ eius vulnerari nullo vnquã ferro posset. Quod cùm discere ille percuperet, iugulum

Dobrino rex Vuladislaus potitus.

Boemorum cum Crucigeris societas.

Poltouia direpta & incensa. Poltouusek.

Lituanorũ domandorũ difficultas.

Gediminus magnus dux Lituanorũ.

Polonorum cum Lituanis fœdus.

Cazimirus Vuladislai regis filius Lituanam uxorẽ duxit.

Dos Lituanæ sponsæ.

1325. ann.

Poloni Masouiam populantur, & Ploscum incendunt.

In marchiã Brandenburgensem expeditio Vuladislai regis cum Lituanis.

Frãcofordia ad Oderam.

Lituanorũ crudelitas.

Monachæ facinus memorabile.

ei fortis puella præbuit, vt in se eius rei periculum faceret. Credulus ille stricto gladio caput ei⁹ amputauit. Sic illa barbari libidinem elusit, stuprumque turpe morte honesta euitauit. Dimissi Lituani, per Masouiam prædabundi domũ reuertêre. Nõ tulit autem vastationem illam Lituanorum Andreas quidam eques Masouius. Verùm maiore ira inflãmatus, facin⁹ audax & memorabile aggressus est. Nam cùm se inter barbaros insinuasset, Dauidem præfectum Gartinensem, insignem inter Lituanos virũ, in medijs castris ferro adortus obtruncauit, & inter tumultuantes fuga euasit. Sequenti item anno Lituani in Marchiam excursionem fecêre, & cùm cædibus & incendijs in obuia quæq; desæuissent, prę̨dam raptim abegêre. Crucigeri verò cum Venceslao Masouiorum duce facto impetu in Cuiauiam, Couale arcem ceperunt & incenderunt. Non putauit sibi diutius differendum esse bellum in eos Vuladislaus, qui ne Pontificis quidẽ maximi authoritate, vt Pomeraniam sibi redderent, commouebantur, quin etiam veteres iniurias nouis cumulabant. Itaque in sequentẽ annum, qui fuit millesimus trecentesimus vigesimusoctauus, expeditionem toti Poloniæ in Crucigeros indicit: à Carolo rege Vngarorum genero suo nõ contemnenda auxilia impetrat: à Lituanis item atque Russis finitimis. Cum quibus omnib⁹ copijs hostium fines ingressus, Culmensem tractum omnem vsque ad Ossam amnem flammis, cædibus, & populationib⁹ peruastauit: nec tamen elicere hostes in aciem è munitionibus, in quas se abdiderant, potuit. Munitionum verò oppugnatione prorsus abstinuit, quòd & bene munitæ erant, & rudes tunc adhuc & imperiti oppugnationum Poloni erãt: vt sunt ferè hæ gentes, quæ ad Septẽtrionem habitant. Dimisit deinde auxiliarios: suis verò prę̨cepit, vt Masouiam infestarent. Quod cùm factum esset, non multo pòst excurrerunt vicissim Crucigeri cum Masouijs in Cuiauiam. Quò cùm properè nostri accurrissent, collatis signis funduntur hostes: & Masouij quidem cum duce suo Venceslao diffugerunt: Crucigeri verò fortiter dimicãtes, ad internecionem vnà cum Commendatore Torunẽsi cæsi sunt. Hoc anno Nankerus episcopus Cracouiensis ad episcopã Vuratislauiensem lite duorum competitorum per septem annos vacantem translatus, Cracouiæ successorem accepit Ioannem Grotum Slupecium, Ioannis papæ authoritate vltrò datum, cum quo adolescens Bononiæ familiaritatem contraxerat. Insequenti anno Ioannes rex Boemorum à Crucigeris in auxilium vocatus, cum grandi exercitu vere ineunte in Prussiam aduenit, & cum Crucigeris se coniunxit. Arx inde Dobrinensis diu & acriter oppugnata & labefactata deditionem tandem fecit, dedẽte præfecto Paulo Spicimirio, cognomento Ogono palatino Lenciciensi: eiectisque Polonis, Crucigerorum præsidio, concedente Boemo munita est. Vexabant tamen nostri, carpebantque hostilem exercitum, & ex insidijs in pabulatores & prædatores crebrò impetum faciebant: commeatum quoque, q Vistula supportabatur, expugnatis nauibus intercipiebant. Sed ad vniuersæ rei dimicationem, cùm essent longè impares, non veniebant. Itaque hostes motis ex Dobrino castris, transmissoque Vistula flumine, Vuladislauiam oppidum adorti, primo impetu cæperunt, & exusserunt: & ab episcopi quidem sacerdotumque cæde abstinuêre, cæterum edixerũt eis, ne quod omnino ædificium ibi denuò excitarent. Cechocinense quoque territorium, quod in ditione episcopi erat, abstulêre. Erat autem tunc episcopus Vuratislauiensis Mathias Golancieuius, cognomento Paluca, Slauunici castellani Naclensis filius, gente Toporus: qui Gerardo Auinione mortuo à Pontifice max. suffectus fuit. De cuius prodigioso ortu illud memoratur, Matrem eius duodecim filios vno partu edidisse: verùm ex ijs vnum illũ vixisse, reliquis mox vt nati erant mortuis. Deinde in Masouiã pariter ingressi Boemi & Crucigeri, eamque crudeliter depopulantes, eò adegêre ducem gentis, vt se Ioanni quasi iusto Polonorum regi subijceret. Quisnam verò is dux fuerit, Dlugossus non memorat: sed Venceslaum fuisse indicant Ioannis regis literæ, quæ extant in archiuo regio: quibus ille testatur, Venceslaum à se Masouiam, & præsertim Plocensem, Vissegradensem, & Gostininensem iure feudi, vt vocant, obtinere. Dum autem iusti videri volunt Crucigeri, ne iniustè ac per vim Pomeraniam vsurpasse dicerentur, perfecerũt precibus atq; precio apud Ioannem regẽ, vt sibi Pomeraniam iure sempiterno donaret. Cuius donationis exemplũ est apud Dlugossum. Dobrinum quoq; idẽ ipse Ioannes quatuor millibus & octingentis sexagenis (sic.n. appellat) Pragensibus eisdem Crucigeris se vendidisse con-

Lituani Masouiam vastant.

Andreæ audax facinus.

Lituanorum in Marchiã excursio.

Couale arx capta et incensa à Crucigeris.

1328. ann. Prußicum bellum.

Septentrionales populi expugnãdarum munitionum imperiti.

Crucigeri et Masouij victi à Polonis.

Nancerus è Cracou. episcopa ad Vuratislauiensem transijt.

Ioannes Grotus episcopus Cracouiẽsis.

Ioannes Boemorum rex in Prußiam cũ exercitu venit.

Dobrinum deditum, & Crucigeris traditum.

Vuladislauia capta & incensa.

Cechocinũ episcopo Vuladislauiensi ablatum.

Prodigiosus partus 12. filiorum.

Masouiã Plocensis in ditionem Boemorũ venit.

Pomerania Crucigeris donata à rege Boemorũ Dobrinũ vẽditum.

signatis literis testatur: his quidem legibus, vt eos priuilegio pōtificio à pensione decimarum ex eo territorio liberet, nec aliter pacē faciat cū Vuladislao, qui se asserit regē Cracouiæ (vt eius verbis vtamur) quàm si is, itemq; Ziemouiti fratris eius fili⁹ omni iure terrę Dobrinēsis sese abdicarit. His peractis, ingruēte hyeme reduxit Ioānes exercitū, & stultą vanitate de subactis, & ad religionē adactis barbaris triūphauit. Dubrauius cū Hageco memorāt eum grandi pecunia, nēpe quadraginta millib⁹ numū aureorū Loctico inducias vēdidisse. Aestate verò sequēti, maturescentib⁹ segetibus cōuenit rursus magn⁹ Germanorū & Boēmorū militū mercenariorū numer⁹ ad Crucigeros: & cōiuxerant se cū eis Liuoniēses quoq; iam inde ab initio. Cum quib⁹ copijs illi facto impetu in finitimas oras Poloniæ, Vissegradum Cuiauiense & Naclum arces vi, sed non sine magna strage suorum cępêre, & exussêre. Nam Radeouiā nostri cremarant, ne capta, receptaculū esset hostib⁹ ad excursiones. Apud Racianzum episcopi Vuladislauiēsis arcem diutius morati sunt, & multos fortes viros in oppugnatione eius arcis amiserūt, quod à multis ea nauiter defendebatur: ad extremum tamen ea quoq; potiti sunt, adempto puteo, qui solus ijs, qui in arce erāt, aquam suppeditauerat. Itaque ibi maiorē exercuêre crudelitatē in omne gen⁹ hominum, vt vulnera sua cędēque suorū vlciscerentur. Paucos de nobilitate, cùm ira iā deferbuisset, viuos seruarunt: in quibus erant insignes, Suentosłaus frater episcopi, & Vincentius castellanus Starogrodēsis. Quos omnes episcopus quadringētis marcis pecuniæ redemit. Ad hæc vt bona sua recuperaret, pepigit idem cū Crucigeris vt senos modò grossos annuos in māsos decimæ nomine tam ipse, quàm sacerdotes eius omnes de Pomeraniēsibus agris acciperent. Qua re vehemēter accisi sunt reditus Vuladislauiensis episcopæ. Tandem vbi aduētare Vuladislaum regem cum magnis copijs, & Vngarorum, Austriorum, atque Lituanorum auxilijs Crucigeri accepêre, omissa oppugnatiōe alienorum, ad sua defendenda redierunt. Posteaquam autem hostium fines Vuladislaus attigit, exerceri longè lateq; populationes in tractu Culmensi iussit: nec vllum crudelitatis genus ab iratis omissum est. In transmittendo Deruancia flumine aliquātum difficultatis fuit. Nam vada eius ripasque Crucigeri caudicibus ac sudibus per longum spacium impedierant, ipsiq; in vlteriore ripa castra metati, transire nostros prohibebant.

Crucigerorū cum Boemis altera in Poloniam expeditio.
Vissegradum & Naclum capta & incensa.
Radeouia incensa.
Racianzum captum.
De decimis Pomeranicis transactio.
Vuladislaus cū exercitu ingressus in Prussiam.
Deruanciæ fluuij traiectus.

Rex facta ibi aliquot dierū mora, inuentoq; vado liberiore ad molitrinam Lubiciam, cū animaduerteret quò se cunq; ipse verteret, hostem sibi occurrere, delectas aliquot turmas occultè prope id vadum reliquit: ipse cum cætero omni exercitu aduerso ab eo loco itinere, versus Brodniciam ire pergit: consequūtur hostes, nihil de fraude suspicati. Ibi nostri, vt iussi erant, è latebris prorumpentes, vadum præsidio vacuum superant, fumoque signū dant suis. Quo viso Rex citato agmine retrò vnde profectus erat reuertitur, & fluuium traijcit. Grauioribus vtebantur equis hostes, itaque non potuêre tempori ad vadum nostris occurrêre: aduentantiumq; vim ij qui primi de nostris transmiserant, fortiter sustinuêre, donec omnis exercitus traiecit, & ad ordines redijt. Crucigeri inopinata re perculsi, cessêre nostris pugnandi copiam facientibus, dilapsique in munitiones sese recepêre. Ibi verò nostri effusè agros pagosq; hostiles vastarunt: villas, vicos, & suburbana munitiorū oppidorum, qualia ferè sunt in eorum ditione, exusserunt. Deinde præmissa in Poloniā præda omni, Dobrinensem oram ingressi sunt: & arce Dobrinensi tentata, cū eā egregiè tutantibus Crucigeris capere nō possent, re infecta redeuntes, quicqd erat reliquū in Culmensi tractu vsq; ad Ossam amnē ferro & igni absumpsêre: Prussia vltra Ossam, quæ iam magna ex parte Crucigeris parebat, erat reliqua. Quam cùm nostri intactā dimissuri non esse viderentur, tunc demum Magister cum primoribus Crucigerorū, qui Grudenti siue Gruzanzi erant, de pace vel inducijs cum Vuladislao rege agere cœperunt. Induciæ in annum factæ ea conditione, vt Dobrinensem arcem atq; tractum & Bydgostiam Crucigeri Vuladislao mox redderent. De Pomerania verò Carolus Vngarorum & Ioannes Boëmorum reges arbitri capti. Quanquam Carolum tunc aduersus casus vnà cum vxore & liberis pene perculit. Felicianus enim quispiam de Zaachorum familia stricto gladio in cœnaculo ipsum adortus, sed frustratus ictum, dextram modò eius leui ictu perstrinxit: Reginæ quatuor digitos dextræ manus amputauit: filios verò eius pædagogi accurrentes obiectu corporum suorum protexêre. Mox parricida à Ioanne Patocio, nobili iuuene, prostratus, concursu satellitum regiorū membratim dissectus

Gruziadz.
Induciæ inter Polonos & Crucigeros.
Caroli Vngariæ regis periculum.

est. De causa sceleris variant authores. Nonnulli affectasse eum tyrannidē volunt: alij stuprum Claræ sorori suæ à Cazimiro reginæ fratre ipsa conscia & conciliatrice illatū, vlcisci eum voluisse memorant. Non ita multo pòst idem Carolus cùm Bazarado Transalpinensiū Valachorum palatino temerè bellum intulisset, ab eo per dolum profligatus, vix cum paucis effugit. Rebus cum Crucigeris constitutis, reduxit Vuladislaus exercitum, auxiliaq; dimisit. Illi porro liberati præsenti metu, minus iam pacem cupere: nec Boëmum ad arbitrandum de Pomerania, sicut conuenerat, adducere, cùm Carolus rogatu Vuladislai præsto esset. Paruo deinde momento, vt fit, ad renouandum in sequentem annum, qui fuit 1331. bellū impulsi sunt. Comitia Vuladislaus rex æstatis initio apud Chencinos habuit. In ijs cùm alia nonnulla de republica salubriter de amplissimi consilij sentētia constituit, tum quòd graue sibi & periculosum bellum cum Crucigeris impendere non ignorabat, ætatemque suam ingrauescentem, & vires laboribus & aduersis reb⁹ attritas & afflictas considerabat, Cazimirum filium vnum & viginti annos natum maiori Poloniæ toti præfecit, vt fama nominis eius non tam facilè se Boëmi & Saxones commouerent: ad hæc vt tuto is esset, si quid aduersi sibi in Prussico bello accideret. Grauiter tulit Vincentius Samotulius siue Pomeranius (vtroque enim modo cognominatus est) palatinus Posnaniensis, gente Nalencius, præfecturam illā sibi ademptam esse, ignominiæ loco id ducens. Simul autem verebatur, ne priuatus, inuidia & odio populari cōflagraret, cùm non vsquequaq; inculpatè magistratum gessisset. Itaque ira & metu pessimis consultoribus vsus, clam ad Magistrum Crucigerorum Marieburgū profectus est: & causis aduētus sui expositis, molienti sua sponte bellū aduersus Polonos facilè persuasit, vt in maiorē Poloniā expeditas copias mitteret, quòd ibi non modò magna præda potiri, sed & munitiones plerasque, & Cazimirum regis filium sua suorumque opera facilè in potestatem possent redigere. Præfecti copijs Theodoricus Aldenburgius Marsalcus & Otto Luterbergius de sententia Vincētij omnia facere iussi sunt. Qui traiecta apud Toruniam Vistula profecti, parum abfuêre, quin Breste & Vuladislauiam ex improuiso caperēt, ni citato cursu armorumq; & vexillorū forma proditi, ab ipsis vsque portis cōcursu nostrorum cum ignominia, ducentis amissis, repulsi essent. Nec eis tunc vacabat oppugnationi oppidorum insistere, ad aliud longè maius facinus profectis: cuius peragēdi spem omnem in celeritate, nostrorumque securitate ponebant. Itaque magnis & occultis itineribus in maiorem Poloniam perueniūt: & capta primo impetu exustaque Slupcia Posnaniensis episcopi oppido, cōtinuato itinere Pysdros contendunt, in quo oppido Cazimirum esse didicerant: magnoque impetu adorti oppidum non munitum, facilè eo potiuntur. Sed euentus eorum spei non respondit. Paulo enim ante Cazimirus de aduentu hostium factus certior, cū paucis comitib⁹ oppido se eiecerat, & in proximam syluam receperat. Quamobrem irati Crucigeri, ac dolore amissæ prædæ, cuius caussa maximè venerant, incensi, omni crudelitate in oppidanos deseuierunt: direptumque oppidum cū templis, & sacris iuxta ac profanis rebus omnib⁹ exusserūt. Deinde viciniam omnem cis & trans Vartam ferro & igni depopulati sunt. Atque inde cū maxima pręda retro, vnde venerāt, abiêre. Probauit ea expeditione Vincentius fidem & operam suam Crucigeris. Itaque & tunc pro nauata opera muneratus est, & maioribus promissis oneratus, in maiore precio deinceps apud eos esse cœpit, sic vt eius arbitrio multa in eo bello gererētur. Cùm autem maior militum numerus ex interiore etiam Germania & Liuonia ad eos confluxisset, rursus eadem æstate vexare Poloniam, qua parte intacta adhuc eorū populationibus erat, statuunt: eò scilicet adacturi Polonos cladib⁹ domesticis, vt sibi ius omne in Pomerania, atq; aliquid etiam præterea lubentes concederēt, pacemq; redimerent. Profecti igitur composito & pacato agmine per Cuiauiam, quòd eam reuertentes suæ ditionis facere destinabant, in Lenciciēsem tractum insultum faciunt, arcem vi capiunt & incendunt, pagos & oppida crudeliter vastant. Deinde in Calissiensem oram iter flectunt: qua omni peruastata, oppido tamen potiti non sunt, non sine cæde inde reiecti. Vbi cùm quinque dies commorati, Ioannem Boemorum regem frustra expectassent, progressi longius populando, Gnesnam, Znenam, Naclum, Srodam, Pobedisca, Clecicum, Costrinum oppida, ac circumiacentes pagos diripuerunt, & exusserunt, ne templis quidem & monasterijs sacrisque rebus sacrilegas manus abstinentes. Reliquias tamen diui Adalberti cupidè quæ-

1331. ann.
Chencinēsia comitia. Chencini.
Cazimirus regis Vuladislai filius maioris Poloniæ præfectus.
Vincentius Samotulius transfugit ad Crucigeros.
Crucigerorū expeditio in maiorem Poloniam.
Slupcia incensa.
Pysdri capti & incensi.
Cazimiri fuga.
Crucigeri in Poloniā rursus.
Lenciciensis arx capta & incensa.
Gnesnā, Znenā, Naclum, Sroda, Pobedisca, Clecicū, Costrinū oppida direpta & incensa.

dè quæſitas,ſed occultatas à miniſtris tē-
pli,non inuenêre.Hagecus memorat,re
gem Boemorum hoc anno primùm in
Langobardiam,mox aditis Gallijs, con-
tra Auſtrios magnis Vngarorum & Po-
lonorum auxilijs adiutos,proſpero vbi-
que ſucceſſu expeditionem feciſſe: inde
Lucemburgum & in Gallias iterū profe
ctum eſſe. Et quaſi hoc parum eſſet, ad-
dit Ioannes Dubrauius tertiam quoque
contra Fridericum Myſnenſem expedi-
tionem,inter duas ſuperiores interiectā.
Sed horū fides penes authores eſto. Nos
ad Crucigeros reuertamur. Qui deinde
in Siradienſem tractum impetum fece-
runt , & pari celeritate vniuerſum per-
currentes, ferro & igni cuncta vaſtarūt.
Quo incēdio,Siradia, Vneouia, Vartha,
Stauus, Shadecum oppida cum arcibus
conflagrarunt.Nec matronarum & vir-
ginum,etiam Deo dicatarum,pudori vſ
quam parſum eſt. In direptione autem
Siradienſis monaſterij cùm præſes ſoda
litatis, quem Priorē vulgò vocant, Her-
mannum Elbingenſem commendatorē
Elbingæ cognitum agnouiſſet, cædemq;
innocētium hominum,qui eò cū facul-
tatibus ſuis confugerant,atque direptio
nem monaſterij ſui ſupplex deprecare-
tur,Pruſſico verbo, Nepreſt, quod eſt,
non intelligo,ab eo reiect⁹ eſt. Quaſi nō
ſatis eſſet re ipſa barbarum eſſe,niſi & lin
gua id profiteretur. Ad Caliſſiam dein-
de expugnandam reuertêre: ſed amiſſis
nonnullis militibus,poſt paucos dies re
infecta diſceſsêre. Eſt enim permunitū
id oppidū,non tam arte quidem, quàm
ſitu & natura loci,nempe à Proſna flumi
ne latius,vt in magna planicie,reſtagnā
te ambitum.Hinc Coninenſe oppidum
& territorium vaſtarūt.Porrò qui apud
Nezamyſlum lacum & Gluſſinū oppi-
dū habitabant, equeſtres pariter & agre
ſtes munito loco ſe cum vxorib⁹,liberis
& familijs,cum gregibus & armentis &
ceteris facultatibus ſuis continebant:du
ctaque foſſa longa ad ſeptem miliaria,
& lacu in eam immiſſo,aditum ad ſe ho
ſtibus præcluſerant. Qua re cognita Cru
cigeri magnitudine pdæ allecti,tria mil-
lia equitum ad expugnandum locū mit
tunt.Quibus venientibus noſtri cū pau-
cis turmis à Rege ad huiuſmodi caſum
ſubmiſſis,ad aggerē intrepidè occurrūt:
conſertoque prælio, fuſos & impeditos
ingenti ſtrage interficiūt,ita vt pauci ad
modum manus noſtrorum lōgè agilio-
ribus equis vtentium effugerent. Quin
& alijs locis opportunis eos palantes, &
liberius prædas agentes noſtri excipie-

Siradienſis tractus vaſtatus.

Siradia, Vneouia, Vartha, Stauus & Shadecū arces & oppida incēſa.

Nepreſt.

Caliſſia defenſa.

Caliſſiæ ſitus.

Coninum vaſtatum.

Crucigerorum ſtrages apud Nezamyslum lacum.

bant atque trucidabant. Neque enim lō
gè Vuladiſlaus rex cum non cōtemnen-
dis ſuorum copijs aberat , ſed nuſquam
certo loco figebat pedem , nec audebat
prælio rem cōmittere,non ignarus,quā
tum eſſet robur Germanicarum phalan
gum & cataphractorū equitum.Diſcru-
ciabatur autem ſummopere, videns pa-
triam chariſſimam tam immaniter va-
ſtari, flagrantes & fumantes circumqua-
que pagos & oppida, & innumerabilem
penè hominum omnis generis atque or
dinis multitudinem partim cæſam,par
tim captam. Augebat dolorē eius, quòd
neque opē vllam rebus ſuis tam calami
toſis afferre, neq; hoſtē vlciſci procliue
ſibi eſſe arbitrabatur. Cū igitur inops cō
ſilij,animū in omnes partes verſaſſet, v-
na tandē via vtriuſq; rei expediendę ipſi
ſe oſtendit:nimirū, vt Vincentiū ſibi re-
conciliaret, eiuſq; proditione vel circū
ueniret hoſtes, vel conſilia eorū pertur-
baret.Intelligebat enim,quantum in eo
momenti Crucigeri ponerent . Itaq; ſe-
cretò per internūcios eum hortatur, vt
afflictæ ac penè perditæ patriæ miſerea-
tur,impunitatem admiſsi pollicens: Ad
dit alia, quæ ad flectendum placandūq;
eius animum valitura eſſe iudicabat.
Nec malè ipſi conſilium hoc cecidit.Su-
bijt enim animum Vincentij patrati ſce
leris pœnitentia. Reputabat ſecum dili-
gentius, quantam infamiæ ſempiternæ
notam nomini ſuo inuſtam ad poſteros
eſſet tranſmiſſurus. Itaque proditione
proditionis memoriā obliterare, & re-
centi beneficio priorem iniuriam ob-
ſcurare ſtatuit: conſtitutoque tempore,
nocte quadam per ſpeciem explorato-
ris è caſtris Crucigerorum egreſſus, ad
Regem venit, veniam ſupplex petijt, &
impetrauit. Deinde eum ad conſeren-
das cum hoſte manus animat. Docet in
tanta multitudine plurimam eſſe fœcē
hominum inermium & imbellium . Si
noſtri viri eſſe pergerent, & in inopinan-
tes impetum facerent,fore vt vel pertur
batos opprimerent, vel certè fracta pri-
ma hoſtium acie,cæteri neque vim no-
ſtrorum ſuſtinerent, & in fuga ſe inuicē
impedirent . Sibi verò eas partes ſumit,
vt hoſtem ab omni ſuſpicione prælij a-
uerſum fallat: ac deinde intētum in pu-
gnam,à tergo cum ſuis adortus,noua re
perturbet. His ita conſtitutis, in caſtra
Crucigerorum reuertitur : nihil à Polo-
nis periculi ipſis eſſe renunciat : Regem
pauidum & conſcium virium ſuarum
non diutius exercitū tenere,aut laceſſe-
re eos ſtatuiſſe. Quod vbi accepêre Cru-
cigeri,

Phalanx & cataphracti Germanorū.

Vincentius Samotulius redit in gratiam cum Rege.

cigeri,ſublata ſpe prælij, cùm ſatis iam
debacchati in Polonia eſſent,& ingentē
prædam vix traherent,ad hæc imbribus
& frigoribus autumnalibus vrgerētur,
reuerti in Pruſſiam incipiunt.Et quoni-
am præda grauioribus & impeditis len-
ti⁹ progredi neceſſe erat,Ottonem Brūſ-
dorfiū commēdatorem magnum,& Ru
ſſum Plauium cū expeditiori parte copi
arum ad expugnandum Breſte ex itine-
re præmittunt. Iam extremum agmen
ad Bleuum ſiue Plouuce pagum prope
Radeouiam peruenerat, vbi latè patens
eſt planicies, ita vt opportunior is locus
ad prælium eſſet noſtris equitatu maxi-
mè valentibus,quàm hoſti, cùm ſubitò
illuceſcente die, ij qui extremas ſerua-
bant excubias in exercitu Crucigerorū,
renunciant in caſtra, Polonorum exer-
citum adeſſe.Non creditum eſt narran-
tibus, Vincentio maximè ſibi ea explo-
ratiora eſſe affirmante, donec ſtrepitus
aduentantium, & hinnitus equorum ex
audiri cœptus eſt.Nam conſpectum dē-
ſa nebula adimebat:& tamen non cre-
debant noſtros,quos penitus contemp-
ſerant, rem vniuerſæ dimicationi com-
miſſuros:ſed abeuntium modò iter ſoli-
tis adequitationibus & particularib⁹ cer
taminibus impedire conaturos. Vbi ve-
rò aciem ad dimicandum inſtructam
cum ſignis adeſſe ſensêre, tunc demum
tumultuari, & ad arma conclamare pri-
mores: perturbari re noua cætera mul-
titudo, cùm vix armandi ſe ſpatium ha-
berent, qui pridiana crapula & ebrieta-
te grauati & ſopiti, claſſico expergefacti
erant, & ſemiſomnes, quidnam rei eſſet
alius alium percontarentur . Inſtructis
tandem vtcunque primis ordinibus in
aciem prodeunt:cathenisq; per balthe-
os primorum & anteſignanorum immi
ſſis, ordines & phalangem colligant, ne
perrumpi & perturbari ab equitibus no
ſtris poſſet, Rex parumper impetum ſu-
orum inhibuit, donec nebula, quæ in-
certa omnia reddiderat, reſideret:atque
interim milites graui oratione ad pug-
nam incitauit:quæ huiuſmobi fuiſſe fer
tur.Non vos latet, milites, cum quibus
nobis hoſtibus res ſit,nempe qui benefi-
ciarij ſunt maiorum noſtrorum, acciti
in hæc loca, & liberaliter inuitati, vt eis
auxilio eſſent contra vicinos barbaros.
Nunc ij ingrati & impij pro maximis be
neficijs parricidialia arma in nos cōuer-
têre . Pomeraniā nobis ſurripuêre veri⁹
quàm eripuêre, itemq; Cuiauiā penè om
nem, reliquæ etiā inhiant:neq; hoc ſatis
illis eſt.Cernitis iam omnē ferè Poloniā

Plouuce pagus clade Crucigerorum nobilis.

Vuladislai regis ad milites concio.

Crucigerorum crudelitas & impietas.

crudeliter ab eis vaſtatam, populatos a-
gros, incenſos pagos, euerſa oppida, ara
tores veſtros ignominioſè necatos , pa-
rentes, coniuges, liberoſque veſtros dul
ciſſimos vel cæſos, vel in fœdam & con-
tumelioſam ſeruitutem abſtractos: quo
rum quidē ploratus & eiulatus miſerabi
les exaudire poteſtis. Adſunt enim pro-
pè, & pditi fidem veſtram incuſant:im-
plorarent , ſi vos adeſſe intelligerent.
Quid ego commemorem profanata ac
direpta templa Dei opt. max. & monaſte
ria ? abreptas ab ipſis aris & adytis ad in-
ceſta ſtupra monachas? reſperſa ſangui-
ne innocentium hominum & ſacerdo-
tum, qui pro veſtra ſalute & incolumita
te hui⁹ regni ſacra faciebant, veneranda
Chriſti Ieſu myſteria ? Hæc vos pati po-
teſtis milites? tam ferrei eſtis, vt vos ve-
ſtrarum coniugum, ſororum , & filiarū
ad ſtupra trucium Teuthonum aſſerua
tarum nō miſereatur? tā duri, vt nō par-
uorum liberorum & fratrum veſtrorū
miſera conditione moueamini ? quos
Germani milites cauponibus, lanijs, co-
quijs & meretricib⁹ in intima Germania
in perpetuā ſeruitutē addicēt . At ſacra
tā indignè & cōtumelioſè attrectata fer-
re nō debetis:acrius ac prōptius pro his
ſemper maiores veſtri, quàm pro libe-
ris & coniugibus, nedum pro facultati-
bus ſuis dimicarunt. Quid verò? credi-
tis conſceleratos hoſtes malis noſtris iā
ſatiatos , modum vllum cupiditati &
crudelitati ſuæ poſituros eſſe ? Non fa-
cient profectò, niſi vos ſedibus veſtris o-
mnino propulerint , aut ſanguinē ve-
ſtrum prorſus exorbuerint, nomenq; ex
tirparint:Niſi vos fugit gentis immani-
tas, humanis hoſtijs olim deos placare
ſolitę.Sed ne ego virtuti veſtrę diffidere
videor, qui vos tam diligenter in hoſtē
tam trucem incitare inſtituerim : quaſi
verò non per me ſteterit hactenus, ne cū
eo manus confereretis . Fateor equidē,
ad hanc vſque diem obſtitiſſe me ſedu-
lò vobis prælium poſcentibus , & vel
hoſtium , vel ſi ita ſors tuliſſet, veſtro ip-
ſorum ſanguine patriæ flagrantis incen
dia reſtinguere cupientibus.Sed melio-
ribus rebus & minori diſcrimini vos ſer
uaui, milites . Neque enim ſemper a-
" perto Marte bella gerenda eſſe exiſti-
" mo. Arte doloque vtendum, vbi impar
" ſis viribus. Plurimum etiam momen-
" ti habent temporum & locorum oppor
" tunitas. Ita ſæpe maximos hoſtium ex-
" ercit⁹ à paucioribus noſtris fuſos profliga
toſque reperiet, qui veterum reminiſci
volet.Nūc ita nobis inſtructa expeditaq;
ſunt

Polonorum pietas.

Germani olim humanis hoſtijs deos placarunt.

sunt omnia, vt diuina iustitia, quæ procul dubio fauebit iustiori causę, & vestra virtute fretus, confidam in manibus nos habere victoriam, daturosque nobis ilico perfidos & impios hostes condignas scelerũ & audaciæ suæ pœnas. Primùm enim certũ exploratumque habeo, multitudine eos nobis pręstare, non viribus. Quanquam ne multitudine quidẽ iam superant. Nuper enim florem ipsum & robur exercitus sui ad subigendam reliquam Cuiauiam præmiserunt. Fex fere imbellis cum captiuis, sarcinis & impedimentis mansit. Neque par illis nobiscum dimicatio est. Illi enim mercede conducti fere, & alienum bellum belligerantes, & multorum scelerum sibi cõscij, minus studij minùsque animorum ad prælium afferent. Vos pro ijs rebus, quæcunque homini sunt charissimæ, & pro patria ipsa iusta & pia arma sumpsistis. Tum autem securi hi dudum, & soluta omni disciplina militari re noua & inexpectata conturbãtur. Auditis enim clamorem illum dissonum & inæqualem, timoris argumẽtum. Aspicitis cursitationem trepidationemque ad signa concurrentium, imo verius fugam circumspectantiũ. Postremò ita nobis constitutum est, vt eos in pugnam intentos, si modò primum vestrum impetum sustinebũt, alius & inopinatus hostis à tergo inuadat. Vincentius is est palatinus quondam Posnaniensis, cuius ope & cõsilio in primis nituntur. Is namq; iustas iras vestras hostium capitibus placare, & nouis meritis priorem infamiam delere decreuit. Agite ergo milites, impigri & alacres, pugnam capessite, totque millia captiuorum fratrum, liberûm, coniugum, & aratorum etiam vestrorũ vindicate: cæsos vlciscimini, fumantesque adhuc pagos & vicos vestros inuiso cruore respergite, imperium & libertatem vestram defendite: quæ vtraque in discrimen veniunt, si quid fortè, quod omen Deus auertat, titubaueritis. Deniq; Deum piorum adiutorem, & scelerum atque flagitiorum, contaminatorumq; sacrorum suorum & religionis sacrosanctæ vltorẽ inuocate. Hæc elocutus, vbi alacres & incitatis animis pugnam poscentes aspexit, & iam nebula residere cœperat, canere signa iussit. Prima de quinque acies aulicorum, quæ erat firmissima, magno impetu & infestis animis in hostes inuehitur. Excipiunt illi qui contra constiterant non impigrè.

Aulicorum acies.

Deinde cæteræ acies concurrunt præter subsidiarias. Pugnatur vtrinque summa contentione, neque quisquam pedẽ referebat. Adest omnibus locis Vuladislaus suos animans, & fessis integros submittens: ipse indefessus, quamuis effœto & senili corpore. Ferueścẽte autem prælio cùm Vincentius adhuc nusquam appareret, subuereri iam rex cœperat, nequem is dolum necteret. Circumspiciebant & milites, memores promissorum regis: cùm ille à tergo hostium, sublato clamore cũ suis impetum in extremos auersos, quemadmodum cõuenerat, fecit. Ibi verò turbari illi re noua perculsi, primi quoque exaudito post se clamore ac tumultu respicere, & sciscitari inter se, quidnam id esset. Instant nostri acrius respectãtibus & remissius pugnantibus. Nec mora cæsis ducibus, totas acies ancipiti prælio perterrefactas conuertunt.

Vincentij Samotulij proditio.

Cruciġeri vincuntur.

Fit longè maior fugientium strages, quã quæ dudum pugnantium fuerat. Adeò nanq; dolori iracundiæq; Poloni indulgebant, vt neminem viuum seruarent. Et iam plena victoria potiti esse videbãtur, cùm ecce longo interuallo, vtpote discussis iam prorsus nebulis, nouas copias hostium effuso cursu aduenire aspiciunt. Erant autem ij, quos ad Breste capiendum præmissos esse diximus: qui certiores facti de nostrorum aduentu, suppetias suis veniebant. Ibi Vuladislaus captiuis aliquot nobilioribus cum præsidio retro amandatis, & paucis cohortatus milites, ne labori succumberẽt, neu sibi partam victoriã eripi sinerent, mox in venientes impetum facit, ne quod eis clade suorum conterritis, & fugientium multitudine inter ordines sese immiscẽte perturbatis, colligẽdi sese spatium daret. Nec par superiori prælium illud fuit. Non enim vim nostrorum recenti victoria ferocium hostes sustinuêre. Itaq; paruo negocio vertũtur in fugam. Nec tamen multi euadere potuêre, graui armatura & longo cursu defatigatis equis pariter & militibus, alioqui etiam laboris impatientibus. Cæsa feruntur his duobus prælijs hostium viginti millia. Tametsi Dlugossus supra quadraginta milia refert. De nostris quingenti, vel, vt apud alios reperio, triginta tantùm de promiscua multitudine, ac duodecim de nobilioribus cecidêre. Inter quos insignes fuêre signiferi duo, Zegota Morauicius Cracouiensis & Cristinus Ostrouius Prendotæ castellani Cracouiensis filius, Sendomiriensis: & Iacobus Suinscius, vel, vt alij habent, Shumscius castellanus Zarnouiensis. Dies quo hæc gesta sunt, fuit 27. Septembris, qui translatis diui

Pugna instauratur.

Victoria geminata.

Strages Teuthonum.

ui Stanislai ossibus festus est apud Polonos. Et quoniam ferè ad vesperũ pugnatum erat, reliquum diei illius, & nox sequens curandis & reficiendis corporibus data est. Postero die cæsorum, quem dixi, numerus recognitus, & spolia lecta sunt. Vbi rex obequitans, fortè cõspicatus est vnum de suis, hominem equestris ordinis multis vulneribus debilitatum, resupinato corpore iacentem, & ilia per vulnus effluentia manibus cohibentẽ: conuersusque ad comites, Quàm magnus hic est, inquit, huius viri cruciatus. Respondit ille: Maiorem esse eius, qui in eodem pago malum vicinum habeat, qualem ipse expertus sit. Rex contra, Bono, inquit, animo es. Istoc ego te malo liberabo, si vixeris. Et sublatus curatusque, totum pagum amoto malo vicino regia munificentia adeptus est: insuper præclarum virtutis testimonium consecutus, ad posteros trãsmisit, vt stẽma eius familiæ, quæ tres hastæ in modum stellæ transuersæ sunt, Ielitorum, hoc est, ilium nomine appelletur, cùm prius Kozleroghi ab Hirci cornibus diceretur. Fuit autem is Florianus cognomento Shari. Vincentius palatinus ob nauatam bene operam, non modò impunitate donatus, verùm etiam abrogata infamia pristino honori restitutus est. Sed non impune ei cessit hostes in patriam induxisse. Insequenti enim anno cõspiratione nonnullorum equitũ, quos ira & dolor amissarum rerum charissimarum in eum stimulabat, interfectus est. Statuerat Vuladislaus cursum illius victoriæ mox prosequi, sed eum Boemi cũ Silesijs ab ea cogitatione auerterunt. Qui cùm primùm cladis sociorum nuncium acceperũt, rati Vuladislaum post victoriam illam in Pomeraniam, & in Crucigerorum ditionem ducturum esse exercitum, cũ subitarijs copijs in maiorem Poloniam fecerũt insultum, Posnaniamque obsidere cœperunt, vt auerso rege Crucigeri respirare possẽt. Quod cùm accepisset Vuladislaus, mutato cõsilio, ad propulsandũ nouũ bellũ cum vniuerso exercitu contendit. Nec tamen hostẽ adeptus est. Nã is cognito Vuladislai aduentu, in Silesiam pręproperè se recepit. Nec eũ tunc Vuladislaus persecutus est, quod & hyems iã instabat, & quies dãda erat militibus, vt vires in sequentẽ æstatẽ refocillarent. Ferunt quidã, è Boemis & Silesijs apud Posnaniam cecidisse supra septingentos, præter fossores, qui in cuniculis opus faciebant. Aliquanto aliter narrat hæc Ioannes Dubrauius, & quidẽ

Vicinus malus.

Ielitorum familia.

Kozleroghi.

Vincẽtius Samotulius pristino honori restitutus.

Vincentij Samotulij cædes.

Boemorũ expeditio in Poloniam.

Boemi repulsi.

Ioannes Dubrauius.

nullo, quod sciam, authore. Nempe Ioannem regem à Prussis euocatum in Pomeraniam primùm duxisse exercitũ, vt ea quæ Polonus ibi interceperat, Magistro restitueret. Quo facto, ad populandam Poloniam cũ Prussis eũ contendisse, vt vlcisceretur incõmoda à Polonis circum Opauiam vastatis agris nuper data. Peruastatis autem impunè circum Posnaniã agris, cùm nemo ipsi occurreret, Cracouiam obsedisse. (quasi non lõgius ea absit à Posnania, quàm Olomucia à Cremesirio, vel Vyscouia, cùm tamen absit ferè sexaginta milliaribus Polonicis.) Et quamuis fame premeretur exercitus eius, non prius tamen discessisse ab obsidione, quàm rex Polonus quadraginta millibus nummûm aureorum inducias ab eo redemit. Sic Dubrauius. Quę quàm sint verisimilia, cuiuis facile est iudicare. Tentata est deinde pax inter Vuladislaũ & Crucigeros, Carolo & Ioãne arbitris. Quæ tamen non conuenit, Crucigeris Pomeraniam non reddentibus. Et paucis pòst diebus ij cùm è Germania nouis copijs aucti essent, Cuiauiam quatuordecim diebus ad finem Nouembris populabundi infestarũt. Nec multo pòst initio noui anni, nihil morati asperitatẽ hyemis, iterum, sed maiore apparatu, in eandem Cuiauiam ingressi, Breste oppidum obsederunt, rati fame se oppidanos ad deditionem compulsuros. Sed cùm frustra tres menses in obsidione insumpsissent, ea die, qua vniuersus Christianus orbis salutarem Christi Iesu mortẽ anniuersario ritu recolit, quæ Parasceue dicitur, summa vi oppidum oppugnãt. Nec segnius nostri defendũt: verùm quatriduano labore defatigati, tandem quinto die oppidũ dedunt. Alij septimo obsidionis die deditum id esse memorant, cùm die cœnæ Domini hostes id obsidere cępissent. Crucigeri imposito ibi præsidio, ad Inouuladislauiam castra mouerunt, eamque mox dedentibus oppidanis acceptam, itidẽ pręsidio munierunt. Progressi vlterius, Gneuucouiam arcem oppugnãt. Erat in ea Cazimirus dux, Vuladislai fratris filius. Is igitur pactus cum hoste, vt sibi suisque res suas asportare liceret, ipse inspectantibus & permittentibus Crucigeris, arcẽ incendit. Et cùm miserabili illo suo Cuiauiensis nobilitatis comitatu ad Vuladislaum regem profectus est. Ignobiliora deinde oppida seu vicos Crucigeri facilè in potestatẽ suã redegêre. Pacossum arcem Albertus Coscelecius palatinus Brestẽsis egregiè tutatus est, & nõ paruis incom-

Crucigeri Cuiauiam populati.

Breste obsessum & deditum.

incommodis hoſtes affecit. Vt autem Cuiauiæ ac Dobrinenſis oræ poſſeſſionem ſibi ſtabilirent Crucigeri, demoliti Breſte vetus, munitiore id loco condiderunt, & arces quaſdam in eo tractu cocto latere munierunt. Nam Vuladiſlaus maturas ſegetes, & Vngarorum auxilia expectauit. Quæ cùm conueniſſet, per Maſouiam in Culmenſem tractum infeſtum duxit exercitum. Et hoſtibus prælij ſuperioris euentu pauidis, & pugnam detrectantibus, vaſtare eorum regionem longè lateque cœpit. Excitus autem quoquouerſus collucentibus pagorùm & vicorum ſuorum incendijs cædibuſque agreſtium Lutherus magiſter, decernere prælio cum rege cupiebat: verum Commẽdatores temeritatem eius reprehenderunt. Itaque meliore conſilio vſus, caduceatorem ad regem miſit, & cùm æquas pacis conditiones accepturum ſe eſſe reciperet, facilè à credulo rege annuas inducias impetrauit. Quibus conſtitutis rex, ne nihil tantis copijs ſumptibuſq; dignum egiſſe videretur, vtque Sileſios, qui ſuperiore anno Poloniæ arma intentarant, vlciſceretur, in Sileſiam copias duxit. Ac nemine pugnandi copiam faciente quinquaginta & amplius munitiones hoſtium cæpit, & incendit. Coſtenum, quod oppidum cũ arce inter ſtagna & paludes ſitũ, valido hoſtium præſidio tenebatur, obſidione cinxit. Irridebant obſidionem noſtrorũ ij, qui erant in præſidio, fiſi viribꝰ ſuis, & ſitu arcis. Itaque motus hac indignitate Cazimirus regis filius (aderat enim cũ exercitu) audacius cum ea manu, quam circum ſe habebat, ad mœnia progreſſꝰ, vi expugnare munitionem adortus eſt. Quod cõſpicatus reliquus exercitus, ducem ſecutus, non prius oppugnare arcem deſtitit, quàm ea per vim potitꝰ eſt. Quo facto mox oppidani ſeſe dedidêre. Sæuitum eſt autem in præſidiarios atrociꝰ, quòd non pauci de noſtris in expugnatione ceciderant. Atque ex eo tempore Coſtenum rurſus in poteſtate eſt Polonorum. Extremum id operum Vuladiſlai regis fuit. Reuerſus enim ab eo bello Cracouiam, donatiſque ac dimiſſis auxiliarijs, languere cœpit. Ac ſenſim inualeſcente morbo, vbi imminere mortem ſibi ſenſit, ritu Chriſtiano ſacris Chriſti myſterijs participauit: deinde admonitus à proximis, Cazimirum filium proceribus aſſidentibus languida voce commendauit, & vt eum poſt ſe regem crearent, rogauit. Ipſum verò ad colendam iuſtitiam & clementiam in ſuos, & ad perſequendos bello ingratos Crucigeros, recuperandaq́; ea, quæ illi à regno ſuo abſtraxerant, adhortatus eſt. Poſt hæc ad ſextum Idus Martias anno Chriſti 1333. inter ſuorum lamentãtium manꝰ animã exhalauit, & in baſilica Cracouienſi ad læuam aræ maximæ ſepultus eſt. Cuius extat adhuc monumentũ. Fertur corpus eius pluribus poſt mortẽ diebus inſepultum, dum ſolennes exequię parantur, nihil putredinis aut tetri odoris contraxiſſe. Regnauit autẽ ab eo tẽpore, quo diademate cinctus eſt, annis 13. & paulo ampliꝰ: princeps ſingulari patientia & manſuetudine animi præſtãs, & adeuntibus perfacilis: ſtatura perbreui: cæterùm manu promptus: virtute verò tanta, & animi magnitudine vſq; ad decrepitam ętatem varia fortuna exercita, vt cùm maximis regibus rectè cõparari poſſit. Ac eo quidẽ magis, quo turbulentius & mutilatius regnum accepit.

Poloni Culmenſem tractum infeſtant. *Induciæ annuæ inter Polonos & Crucigeros.* *Polonorum expeditio in Sileſiam.* *Coſtenum captum.* *1333. ann. Vuladiſl. Locticimors.* *Vuladiſlai virtutes.*

MARTINI CROMERI, DE ORIGINE ET REBVS GESTIS POLONORVM, LIBER DVODECIMVS.

CAZIMIRVS SECVNDVS, COGNOMENTO MAGNUS, REX.

IVSTIS funebribus Vuladiſlao ritè peractis, habita ſunt comitia Cracouiæ de creando nouo rege. Introducti legati Caroli regis Vngarorum, petierũt vt Cazimiro regnum poſt patrem mandaretur, auxilia ipſi cõtra quemuis hoſtem pollicentes. Et facilè ij quod poſtulabant impetrarũt, cùm abſq; eo omnium procerum pariter & equitum voluntates eódem inclinarẽt. De vxore noui regis ſcrupulus iniectus eſt. Negabat enim Heduigis Cazimiri mater, ſe regina ſuperſtite eã coronari debere. Tamen exorata à filio ceſſit: atq; vt iniectum ſcrupulum prorſus demeret,

Comitia Cracouiæ. *Vngari oratores.*

ret, Sandeciam antiquam ſecedens, diui Franciſci inſtitutum vitæ profeſſa eſt. Itaque Cazimirus vnà cum Anna vxore xxv. die Aprilis in baſilica Cracouienſi ab Ianiſlao Archiepiſcopo ſolenni ritu inunctus diadema accepit. Datꝰ eſt autem ei iuuenilium conſiliorum moderator Iaſcus, ſiue Ioannes Melſtinius, caſtellanus Cracouienſis, vir grauis & prudens, & amans reipubl. Et quoniam videbat Cazimirus omnem penè Poloniã Crucigerorum armis, atq; domeſticis latrocinijs, quæ patre regnante impunitate increbuerãt, attritam, domeſticis malis priuſq̃ externis manus admouit. Et cum Crucigeris quidẽ inducias fecit, per quas perpetua pax ſupra memoratis Vngarorũ & Boemorum regibꝰ arbitris cõponeretur. Adiectum in pactis, vt magiſter Crucigerorum Breſte oppidum Ziemouito duci Maſouiorum Cirnẽſium, aut Matthiæ Vuladiſlauienſi epiſcopo tenendum concederet, qui id pace firmata Cazimiro traderent: ſin minꝰ coiſſet pax, magiſtro redderẽt. Verùm in eo magiſter fidem non ſeruauit. Nihilo tamen minus manſêre induciæ: quibꝰ durantibus, diligenter vbiq́; prędones & infeſtatores publicarum viarum perquiſiti, exquiſitiſq́; ſupplicijs affecti ſunt. Neque quicq̃ præterea memorabile eo & ſequẽti anno in Polonia geſtum eſt, niſi ꝙ xxiij. die Aprilis intra annum à coronatione regis ingens nix decidit, quæ cũ quinq; dies duraſſet, p̃ter omnium expectationẽ, eximiam fertilitatem agris attulit. Inſequenti verò anno, qui fuit 1335. tãta vis locuſtarum peruagata eſt, vt volantes ſolis aſpectum hominibus adimerent: humi verò ſtratæ equorum vngulas altitudine ſuperarent: q̃ depaſtæ matureſcentes ſegetes, anguſtiorem annonã fecêre. Nouemb. demum menſe eiuſdem anni pax inter Cazimirum & Crucigeros arbitrio Caroli & Ioãnis regum Viſſegradi in Vngaria facta eſt, iniquior Cazimiro, ꝙ Ioannes homo callidꝰ atq; diſertus ſatagens p̄ Crucigeris Carolũ in ſuã ſententiã adduxiſſet, aduocati magis q̃ arbitri functꝰ officio: id quòd deprehẽdere eſt ex eius ipſius literis ad Theodoricum magiſtrum ſcriptis. Accepit tamen eam pacem Cazimirus, plus quàm dignum erat quietis & ocij cupidus. Fuit autẽ in cõditionibꝰ, vt Crucigeri Pomeraniam cõcedente rege retinerent, atq; etiã Neſſouiẽſem arcẽ in Cuiauia ſupra Viſtulam, nẽpe vt vtranq; ripam & naulum in poteſtate ſua haberent, eodẽ iure quo Culmenſẽ atq; Torunenſem tractũ olim à maioribus Cazimiri accepiſſent. Dobrinenſem verò & Cuiauiã, ne ea quidem portione excluſa, q̃ ad Cazimirum ducẽ, Ziemouiti filiũ p̄tinebat, regi redderent, ac decẽ millia florenorum pro dãnis datis annumerarẽt. Etſi in decreto nulla fit mẽtio eiꝰ pecuniæ: ſed ex diplomate pontificio, quo cognitio cõtrouerſiarum inter regem & magiſtrum certis iudicibus poſtea, cùm nõ ſtarent pactis Crucigeri, delegata eſt, apparet, id quoq; conueniſſe. Profugis autem vtriuſq; partis, vt liceret ad poſſeſſiones derelictas reuerti, vel vẽdere eas arbitratu ſuo. Dubrauius cum Hageco memorãt, inter ipſos quoque reges Polonum & Boemũ Vngari arbitrio tunc pacta conueniſſe, vt Polonus Boemo ius omne in Sileſia concederet: Boemus verò ne regis Polonorũ appellationẽ deinceps vſurparet, ac ius tributi à Polono rege exigendi vt remitteret, acceptis à Carolo quingẽtis libris auri puri puti. Ac de his quidẽ cõditionibꝰ cõſentiunt: de illa verò diſſentiunt, ꝙ Dubrauiꝰ illud quoque conueniſſe ſcribit, vt Polonus Boemo pecuniã debitam (pro redempta pace, opinor) exolueret: Hagecus contra, viginti millia marcarum Polono à Boemo numerata vult eſſe, ne quid iuris in Vuratiſlauienſi ditione, & in omni Sileſia & Oppoliẽſi ſibi vendicaret. Addit idem, ſocietatem tunc ab omnibus tribus regibus contra Ludouicum Cęſarem initam eſſe: ꝙ Dubrauius prætermiſit: vultq́; idem, & quidem ſolus, hæc omnia viuente & pręſente Loctico confecta eſſe. Aliquid horum tunc actum eſt, mortuo quidem Loctico: cæterùm tributum illud, cuius & Bonfinius facit mentionem, vnde aut quando Boemo natum ſit in Polonia, non poſſunt oſtendere iſti, ſi vltima cum primis aptè & conuenienter volũt contexere. Proſpectum eſt etiam tunc, quid fieri oporteret aduersꝰ turbatores pacis; permiſſumq́ue, ſi quid eiuſmodi ſuboriretur, ne haberent neceſſe, præſto eſſe ſuo vtrique regi, qui pacẽ turbaret. Sponſalia quoq; pacta interuenerunt inter reges. Cazimirus enim deſpondit Elizabetham filiam Ioanni Henrici Bauariæ ducis filio, Ioannis regis, nepoti, impuberem impuberi, cum dote quinque millium ſexagenarum Pragenſiũ. Quibus Boemus ſeptem millia & quingentas de ſuo addebat. Sed hæc per legatos acta eſſe videntur in Boemia: nec diu rata fuerunt. Soluto conuentu, nõ tamen reddebant ex decreto & pacto Cuiauiam Dobrinumq́ue Crucigeri Cazimiro, quamuis approbaſſet is ſententiam regum ex compromiſſo latam, niſi etiã diſer-

Heduigis regina in monaſterium ſeceßit. *Cazimirus cum vxore coronatur.* *Ioãnes Melſtinius moderator regis.* *Induciæ cũ Crucigeris.* *Nix ſub finẽ Aprilis.* *1335. ann. Locuſtæ.* *Cazimirus rex in Vngariam profectus.* *Pax inter Polonos & Crucigeros.* *Pacta inter Boemum & Polonum reges conuẽta.* *Boemicorũ ſcriptorum diſſenſio.* *Crucigeri pactis conuentis cũ Polono non ſteterunt.*

disertè vnà cum senatu, nobilitate, & ci-
uitatibus, diplomatis & iureiurãdo da-
to Pomerania, Culmensi, & Michaloui-
ensi tractibus à se & posteris suis prorsus
abdicaret. Quod cùm ille ad senatum &
comitia retulisset, omnibus indigna res
visa, post tam iniquum arbitrium no-
uas etiam durioresq; pacis leges ab ho-
ste perinde atq; victore sibi ferri. Itaque
bellum malle, quàm tam iniquam & ig-
nominiosam pacem. Cùm autem de ra-
tione belli gerendi consultaretur, pla-
cuit non inferre id quidem: sed si infera
tur, propulsare: atque ad Pontificẽ ma-
ximum primo quoque tẽpore de vi &
iniurijs Crucigerorum, propter religio-
nem ad eius iurisdictionem pertinenti-
um, referre. Legatus ad eam rem curan-

Legatus Cazimiri regis ad Pontif.

dam missus Ioannes Grotus Slupecius
episcopus Cracouiensis, qui nequicquã
inficientibus negotium aduersarijs, ma-
gna cura ac diligentia tandem perfecit
apud Benedictum eius nominis duode-
cimum pontificem maximum, vt is Ga-
lardum Titulensem præpositũ, & Petrũ

Delegati Papæ de controuersijs Polonorum cum Crucigeris.

Geruasium Aniciensem canonicum le-
gatos & iudices ea de re in Poloniam &
Prussiam mitteret: qui Polono regi Cu-
iauiã ac Dobrinũ reddi, & decem millia
florenorũ adiudicata numerari à Cru-
cigeris curarent: de cæteris verò contro-
uersijs cognoscerent. Crucigeri verò, vt
prætextum aliquem iniuriæ, & neq; ar-
bitrorum decreto, neq; Pontificis man-
datis parendi haberẽt, perfecerũt apud
Ludouicũ Cæsarẽ, cui tunc neq; cum re
gib⁹, neq; cum Põtifice cõueniebat, vt is
Magistro Theodorico Aldẽburgio & v-
niuerso ordini grauissima pęna adiecta
interdiceret, ne cuiusq̃ præcepto quicq̃

Ludou. Cæsaris interdictum.

de ijs terris, quas ab imperio haberẽt, cui
quã concedant, néue apud vllos iudices
de ijs disceptent, p̃ter assensum suũ. Cùm
autẽ iudices à Põtifice delegati Varsauię
cognoscendæ causæ aliquãdiu operã de
dissẽt, refutata friuola detrectatione &
ꝓuocatione Crucigerorum, anno Chri

1336. ann.

sti nati 1336. adiudicarũt Cazimiro & Po
lonis Pomeraniã, Cuiauiã, Dobrinensẽ,

Decretũ contra Crucigeros.

Culmensem & Michalouiensem ditio-
nẽ. Crucigeros autẽ ad centũ nonaginta
quatuor millia & 500. marcas Polonicas
pro dãnis datis, itemq; ad mille sexcẽtas
marcas, impensarũ nomine condemna
runt: ad hæc vt ij tẽpla & monasteria in
Polonia superiore bello direpta & exu-
sta instaurarent, cumq; iudicata nõ face.
rẽt, anathemate deuoti sunt, & sacris in-

Crucigeri anathemate deuoti.

terdictum omnib⁹ locis, quæ in ditione
eorum essent, & ad quæ quispiã eorum
peruenisset. Interim annis aliquot quie-
tæ res fuerunt in Polonia, nisi quòd Li-
tuani crebris excursionibus Masouiam,

Lituani Masouiam vastarunt.

quamuis affinitate ducum sibi coniun-
ctam depopulati sunt. Tametsi non om
nes illę excursiones prosperè eis cecide-
rũt. Nam anno 1337. cum direptis Cecha

1337. ann.

nouia & Poltouia oppidis cũ copiosa p̃-

Lituani Cechanouiã et Poltouiã diripuêre.

da incomposito agmine, vt solent, re-
uerterentur, ingruentibus ex inopinato
Masouijs, cùm trepidi mutuò se in traie
ctu Naruæ fluuij impellerent & impedi-

Narua fl.

rent, plurimos de suis partim cæsos, par-

Lituani fusi.

tim impetu & altitudine fluminis absor
ptos, & prædam omnem amisêre. Ne cõ
tra Crucigeros quidem satis prospera
fortuna tunc vsi sunt. Libet autem insig
ne quoddam facin⁹ eorum commemo-
rare. Cùm Crucigeri Germanorum quo

Lituanorum facinus forte.

rũdam principum auxilijs adiuti agros
eorum infestarent, & arcem Pullen ob-
sedissent, barbari qui erant in præsidio,
desperatione retinendæ arcis inducti,
pyram in medio accenderunt, & faculta
tes, liberos, & vxores suas, ac seipsos ad
extremum in eam coniecerunt, ne viui
in potestatem hostium venirent. Quid
interim Cazimirus rex egerit, non con-

Cazimiri regis studia.

stat. credibile tamen est, eum studia pa-
cis, ad quæ factus erat, coluisse: arces &
oppida muniuisse: leges partim nouas
condidisse, partim veteres correxisse, iu.
diciorum rationem emendasse. Huius
enim regis ea sunt maximè opera in Po-
lonia: quæ certè vno & altero anno per-
fecta non sunt. sed hæc pluribus perse-
quemur inferius. Vnum quidem nunc
est commemorãdum, quod propriè hu
ius tẽporis est: quod is cũ nullos ex An-
na vxore liberos susciperet, præter vnã
filiam, successorem sibi in regno desig-
nauit, indictis ad eam rem comitijs Cra-
couiã ad viij. diẽ Maij anno Christi mil
lesimo trecẽtesimo trigesimo nono. Vbi

1339. ann.

re in cõsultationẽ senatus posita, quam
uis alij Ziemouitũ, alij Ianusium duces
Masouiorum, alij verò Vuladislaũ Op-
poliensem mallent, quòd omnes hi è
vetusta regum Poloniæ prosapia oriun-
di essent, peruicit tamen Cazimirus, vt
omnium sentẽtiæ in Carolũ regem Vn-

Cazim. successorem sibi designauit regem Vngariæ.

garorũ sororis suæ virum, & filios eius
inclinarent, refutatis aliorũ, qui dissen-
serant, sententijs: quod diceret, Silesios
quidẽ defectione ad Boemos, indignos
sese eo honore reddidisse: è Masouijs au
tem nihil dignitatis & amplitudinis re-
gno accessurum esse, cùm ij stipendiarij,
socij & vasalli, vt vulgari verbo vtamur,
Polonorũ sint. In neutris verò satis fore
viriũ & p̃sidij cõtra hostes. Porrò Caroli
filios Ludouicũ & Stephanũ p̃clarę indo

lis iuuenes matre Polona ortos, ac tan-
ti regis filios, amplificaturos esse regni
maiestatem: nec eis defuturas esse Vnga
rorum opes, siue ad defendendos, siue
ad proferendos fines Poloniæ. Re con-
fecta ex animi sententia, conuentuque
dimisso, mox Vissegradum in Vngariã

Cazimirus in Vngariã profectus.

ad Carolum se contulit Cazimirus cum
splendido procerum & equitum comi-

Fœdera inter Vngaros & Polonos.

tatu. Ibi fœdera inter vicinos duos popu
los renouata & confirmata sunt, & pa-
cta cùm rege & regijs filijs de sentẽtia to
tius cõuentus Polonici inita. Eodem au
tem anno Cazimirus vxorem Annam

Anna regina musicis et lusibus dedita.

amisit, mulierem lusibus & choreis su-
pra modum deditã, & musicos, qui vo-
ce, flatu, & pulsu canendo eam oblecta-
rent, quócunq; iter faciebat, circumdu-
cere secum solitam. Sequentem annum
Russiã meridionalis subacta, & in ꝓuin-
ciæ formam redacta insignem facit. Fue
rat ea quidem olim in ditione regum &
principũ Polonorum, quemadmodum
superiorib⁹ libris exposuimus, Boleslao-
rũ maximè armis subiugata: sed cũ suos
tamẽ duces indulgentia nostrorum ha-
beret, pedetentim deinde iugum excus-
sit eo potissimùm tempore, quo Poloni

Rußia Australis quandò à Polonis defecit.

ca respub. multis dominatib⁹ discerpta,
mox etiã ciuilib⁹ atque adeò parricidia
lib⁹ bellis concussa ac euersa propemo-
dum, neq; spacium, neq; vires ad coercẽ
dos rebelles Russos habuit. Ad extremũ
paulò antè hæc tempora, in quibus nũc
versamur, cùm mascula progenies Da-
nielis regis liberorũ, quorũ summa erat
in Russis authoritas & potẽtia, defecisset,
Lubartus Gedemini Lituanorum ducis

Rußia à Lituanis occupata.

fili⁹, cùm Vuladimiriensium ducis filiã
vxorem duxisset, omni eo tractu Russię,
q̃ Lituanis finitimus est, Russis ducib⁹,
quorũ ꝓpter multitudinem atq; discor-
dias extenuatæ erant vires, vel deuictis,
vel in deditionem acceptis potitus est.
Nam cætera Russia, quæ ab Halicia &
Leopoli in Poloniam vergit, in Boles-

Bolesl. Masouius dux Russorum.

lai, qui Troideni Cirnensium Masouio-
rum ducis filius fuit, ditionem cõcessit,
quòd ei Maria Russa matre de genere
ducum Russorum edito, legitima secũ-
dum auunculos successio deberi vide-
retur. Nec tamen hic dominatus diutur
nus ei mansit. Offensi enim Russi intem
perantia eius, & sororum, vxorum, filia-
rumque suarum stupris, siue grauiori-
bus exactionibus, siue ob magistratus
externis mandatos, seu denique pro-
pter diuersitatem religionis siue ritu-

Boleslaus veneno extinctus.

um, veneno eum de medio sustulêre.
Quod vbi accepit Cazimirus rex, ratus

Cazimiri in

venisse tempus, quo Russiam maiorum
suorum negligentia amissam, facilè in
potestatem suam posset redigere, subita-

Rußiam expeditio.

rio exercitu de aulico suo procerũque
suorum comitatu coadunato stipatus,
mense Aprili magnis itineribus in Rus-
siam contendit: Leopolim caput gentis
circunsidit. Nec longum tempus inter-

Leopolis Cazimiro dedita et incẽsa.

cessit, cùm sese arcemque superiorẽ &
inferiorem, atque oppidum Russi dedi-
dêre, illud vnũ pacti, vt retinere sibi ve-
teres religionis ritus liceret. Ingens vis
auri & argenti, gemmarum, preciosa-
rũ vestium, & reliquæ supellectilis, ve-
tusta Russorum ducũ gaza, in ijs arcibus
reperta est: in qua insignes erant duę cru

Thesaurus Leopoli inuentus.

ces aureæ, plurimis & preciosis gemmis
distinctæ: quarũ altera portionem ligni,
in quo Christ⁹ Iesus pepẽdit, inclusã ha-
buit: quæ extat etiamnũ in basilica Cra-
couiensi: itemq; duo diademata cum sel
la, & veste auro gemmisq; rigente. Quã
gazã Cazimirus reuertẽs in Poloniã se-
cum asportauit, & arces ipsas, vtpote lig
neas concremauit, ne earũ fiducia Russi
rebellarent, cùm ipsi distrahere in præ-
sidia earũ copias suas exiguas nõ satis tu
tum sibi esse existimaret. Tantisp autem
cõmoratus Cracouiæ, dum ex omni Po
lonia indicta expeditione vniuersali, co
piæ ad certũ locũ conueniũt, rurs⁹ cũ ijs
copijs ad subigendã reliq̃ Russiam reuer
titur instante iã messe, nulloq; negocio
Premislia, Sanoco, Halicia, Trebouulia,

Rußia à Polonis subacta.

Lubaciouia, Tustano, cæterisque omni
bus eius oræ munitionibus potitur, ita
vt ad Cremenecia vsque arma circum-
ferret. Quam tamen ex pacto cum Iauu-
nuto, Keistuto, & Lubarto Lituanis du-

Cazim. fœdus cum Lituanis ducibus.

cibus Gedimini filijs, eiusdemque nepo-
tibus duobus Georgijs Narimũdi & Co-
riathi filijs inito penes Narimundi filiũ
ad tẽpus sequestratã esse passus est. Vulã
dimiriensem verò, Luscensem, Belsens.

Rußia Lituanicæ ditionis.

Chelmensem, & Brestensem dominã-
tus ad bienium intactos eis reliquit. Ca-
uebat enim, ne sibi ad cætera stabiliẽdã
impedimento essẽt. Hoc autem pactum
paulò pòst, Iauunuto summo principe
& natu maximo inter filios Gedimini
ab Olgerdo & Keistuto fratrib⁹ capto ac
de principatu deiecto, Olgerd⁹ idẽ, cùm

Olgerdus princeps Lituaniæ.

ipsi successisset, renouauit. Extat eius ex-
emplum in archiuo regio Cracouiensi:
in quo enumerãtur arces, quas Lubart⁹
in Volynia, quasue Keistutus in Polessẽ
si tractu retinebant: additur etiã, qđ rex
& Lubartus mutuam sibi opem ferre de
bebant. Si quid autem controuersiæ in-
ter ipsos exoriretur, vt ea regis Vngari
arbitrio decideretur. His ita gestis rex cõ
uentu Russorum habito, in formã ꝓuin

ciæ Rusſiam à ſe ſubactam redegit: Pala
tinos, caſtellanos, præfectos, iudices, &
alios magiſtratus Polonorum more in-
ſtituit, Ruſſosq; eodem cum Polonis iu-
re eſſe iuſſit. Neque deinceps cōſilio pu-
blico ea pars Ruſſię à Polonis deſciuit.

Ruſsi exæquati cū Polonis iure & prærogatiuis.

Cæterùm Lituani rurſus duce Keiſtuto
Maſouiam depopulati ſunt. Per hoc tē-
pus Ianislaus archiepiſcopus Gneſnen-
ſis extrema ſenectute defunctus ſucceſ-
ſorem accepit Iaroslaum Scotnicium,
gente Bogorium. Nankerus quoq; Vu-
ratislauienſis epiſcopus religioſiſsimus,
& continentiſsimæ vitæ veneno, vt cre-
ditum eſt, extinctus, Pręḍislaum Pogore
lecium gente Crimalium, Bononiæ tūc
ſtudijs doctrinæ vacantem, ſucceſſorem
accepit. Qui cum Ioanne Boemorū rege
de iniurijs eccleſiæ Vuratislauienſis pō-
tifice maximo arbitro tranſegit. Cumq;
Grotcouiā arcem & oppidum à Boleſ-
lao Bregenſium duce emiſſet, & eccleſiæ
Vuratislauiēſi adiūxiſſet, ei⁹ nomine in
fide & clientela regis Boemi ſe vnà cū ſa
cro eiuſdem eccleſię collegio eſſe foreq;
ſemper, profeſſus eſt. Cætera eius eccle-
ſiæ libera manſerūt. Idē autem epiſcop⁹
Vuratislauienſem ſenatum nudis pedi-
b⁹ & capitibus, diſcinctumque, & pal-
lijs depoſitis ad ſe venientē, & ſatisfaci-
entē, pro eo, ꝙ in Nankerū epiſcopum &
eccleſiā deliquerat, deprecante Carolo
marchione Morauiæ, in gratiā recepit:
arſitq; nō multo pòſt tota Vuratislauia.

Lituani Maſouiam vaſtarunt.
Iaroslaus archiepiſcopus Gneſnenſis.
Nancerus epiſcopus obijt.
Vuratislauienſes ſupplices epiſcopo.
Vuratislaniæ incendium.

Reuers⁹ à Ruſſico bello Cazimir⁹, cū lu-
ctū annuū poſt mortē Heduigis matris
expleuiſſet, viduus ad vxorē ducēdā rur
ſus animū appulit. Deſpondit autē ei Io-
annes rex Boemorū filiā ſuā Margaritā
viduā (q̄ cum Palatino Rheni nupta pri⁹
fuerat) icto contra quoſuis hoſtes fœde-
re. Cùm autē ea defuncta eſſet ante nup-
tias, fœdus quidē cum Ioanne & Carolo
ei⁹ filio marchione Morauiæ confirma-
uit ea lege, vt Ioannē in loco patris, Ca-
rolū verò in loco fratris vterini haberet:
cæterùm regē Vngarorū & Boleslaū du-
cem Suidnicienſium clientem ſuum no
minatim exciperet: quib⁹ ſe deeſſe poſſe
negauit, ſi eis Boemus bellū faceret. Ex-
tant apud Boemos ei⁹ fœderis diploma-
ta, anno Chriſti 1341. Pragæ conſcripta,
(quorū exempla nos vidimus) apud nos
nō extant. Hoc aūt ita conſtituto, vxorē
duxit Cazimir⁹ Adleidā, ſiue Heduigim,
Henrici Heſſorū Lātgrauij filiā cū dote
2000. ſexagenarū Pragēſium (ſic enim in
pactis ſcriptum eſt) promiſſa. Quæ cùm
eſſet deformior, mox eam deſpicatui ha
bere cœpit: & concubinarum, quas plu-
ribus in locis alebat, amoribus & illece-
bris captus atque faſcinatus, ſegregatam

Cazimiri libidines.

à ſe in Zarnouecēſem arcem relegauit,
quo maiore licentia libidinibus indul-
geret. Anno ſequenti ad funus Caroli
regis cohoneſtandum, conſolandamq;
ſororem in Vngariam profectus, mox
ad voluptates & libidines ſuas redijt.

Zarnouecia arx.
Carolus rex Vngarorum mortuus.

Quæ quidem ſic animum eius emollie-
runt atque demētarunt, vt paternorum
præceptorum dignitatisq; ſuæ oblitus,
iniquas pacis conditiones à Crucigeris
acciperet potius, quàm erepta ab ijs bel-
lo repeteret. Ad quod quidē gerendum
ſatis virium, præſertim acceſſione Ruſ-
ſiæ, habere videbatur. Lite enim cum eis
ad extremum perducta, queādmodum
ſuperius commemorauimus, cùm ij di-
ris deuoti, nihil tamen authoritate Pon
tificia mouerentur, vt iudicata ſoluerēt,
non difficulter Cazimirus conceſsit pe-
tentibus, vt iure omni quodcunq; à ma-
iorib⁹ ſuis Poloniæ principibus haberet
in Pomerania, Culmenſi & Michaloui-
enſi ditione, ſeſe poſteroſque ſuos abdi-
caret: ac de ſigillo etiam, quo diplomata
regia ſignātur, Pomeraniæ nomē erade
ret, quo Cuiauiā ac Dobrinensē ditionē
ab eis reciperet. Itaq; cōſtituto cū Magi-
ſtro eorū congreſſu Inouuladislauiæ ad
xxij. diē menſis Iulij, comitia quoq; ſuis
indixit. Vbi abdicatio illa promulgata,
Caliſſiæ verò nō modò regis, verumetiā
Ziemouiti Viſnenſiū, Ziemouiti Cirnē-
ſiū, & Boleſlai Plocenſiū Maſouiorū du
cum, procerum itē quorundam Polo-
norum, & ciuitatū nonnullarum diplo-
matis conſignata eſt. Epiſcopi neque vt
ſignarent, neq; vt approbarēt adduci vl-
la ratione potuêre, quorum authorita-
tē cæteri ꝓceres & ciuitates ſecutæ ſunt.
Annus autē quo hæc acta ſunt, fuit 1343.

Cazimiri regis trāſactio cum Crucigeris.
1343. an.

Tam damnoſa pace facta recuperata-
que Cuiauiæ ac Dobrini poſſeſſione,
Cazimirus reliquo eius æſtatis & au-
tumni tempore Henrico Zeganenſium
duci bellum intulit, & quidem magnis
viribus, eo quod verebatur, ne Ioan-
nes Boemorum rex ſuppetias ei veni-
ret. Cauſa belli fuit, vt recuperaret
Vuſchouenſe territorium, quod Teu-
thones Freiſtatenſe vocant, ab Henri-
co duce Glogouienſi huius Henrici auo
interceptum, & à maiore Polonia auul-
ſum. Donarat autem Ioannes Stinaui-
enſis dux mortis cauſa Boemo id oppi-
dum: itemque Stinauiam, Goram, & Lu
binum. Vnde fit veriſimile, Ioānem de
alieno liberalem fuiſſe, vel eo mortuo
Henricum oppido potitum eſſe. Vbi ad
oppidum ventum eſt, quaſſatis aliquot
diebus deiectiſque muris, captum id eſt,
nequicquā defendentibus Sileſijs: quos
capi rex iuſſit, & bona eorū militib⁹ diri

Cazimiri expeditio in Sileſiam.
Vuſchoua capta.

pienda cōceſſit: cæterùm oppidanis par-
ſum eſt, & cùm alia, tum cudendæ mo-
netæ ius, quod à duce acceperant, con-
ceſſum & relictum. Inde progreſſus, Sti-
nauiam cœpit ac diruit, agrumque cir-
cumiacentem depopulatus eſt. Inde por
rò ad Zeganū cùm duceret exercitum,
Hēricus dux ſupplici legatione ad eum
miſſa, ac deinde in caſtra ipſe cum fratri
bus ſuis Conrado, Ioanne & Præmiſlo
venire iuſſus, pacem æquiſſimis legibus
impetrauit, Vuſchouenſis tantùm terri
torij iure omni ac vendicatione à ſe ab-
dicata. Ita bellum illud paucis diebus ſo
lutum eſt. Hoc ipſo anno comperio trā-
ſactionem quandam inter hunc ipſum
regem & Carolum marchionē Morauię
regis Boemi filiū Neuburgi in Sileſia ad
Pentecoſten factam eſſe, qua remiſit Ca
zimirus Carolo decem millia ſexagena
rum groſſorum Pragenſiū, quæ ipſi mu-
tua dederat: itemque alias pecunias lite-
ris obligatas (verba ſunt diplomatis) &
quod idem Verinco (de quo mox plu-
ra) debebat, regi autem ſoluturum ſe eſ-
ſe alio diplomate receperat. Collocauit
etiam eodem anno Cazimirus filiam ſu
am Elizabetham è priore vxore ſuſcep-
tam in matrimonium Boguſlao duci vl
terioris Pomeraniæ ſiue Seecinenſium,
quos Germani Stetinenſes vocant. Soci-
etatemque cum eo & fratribus eius Bar
nimo & Varciſlao inijt his legib⁹, vt fœ-
derati mutuam ſibi opem ferrent con-
tra quoſuis hoſtes, nominatim autē con
tra Crucigeros, quoties opus eſſet, cum
quadringentis galeatis, eoſq; intra men-
ſem, ex quo eſſent admoniti, mitterent,
vel ipſi adducerent: ac in ſua quidem di-
tione vtrique auxiliaribus cōmeatū &
pabulum ſuppeditarent, in hoſtico au-
tem ſibi quiſq; proſpiceret: munitiones
ab hoſtibus recuperatæ, vt redderentur
ei cui adeptæ fuiſſent. Quæ verò ad neu
tros pri⁹ pertinuiſſent, captę inter ſocios
diuiderentur: aut dato alteri dimidio
precio, ab altero retinerentur. Hoc tunc
primum fœdus Pomeranorum ducum
cum Polonis fuit, non minus metu Cru
cigerorum, quàm affinitate cōciliatum.

Stinauia diruta.
Pax cum Zeganenſi duce.
Pomeranorum ducum fœdus cum Polono rege.

Dos autē puellæ fuit viginti millia ſexa-
genarum Pragenſium, præter cæteram
ſupellectilē & paraphernā peramplam
ſanè & ſplendidam. Viciſſim autem Bo-
guſlaus duûm milliū ſexagenarū prouē
tus annuos nouę nuptæ ꝓmiſit. Nuptiæ
Poſnaniæ ſub finem Februarij ſequentis
anni magna pompa celebratę ſunt. Quo
quidem anno magna vis locuſtarum ex
Vngaria coorta, & mox ingentes Tatta-
rorum copiæ in Ruſſiam & Poloniam

Dos regiæ filiæ.
Locuſtæ in Polonia.
Tattarorum excurſio in

inundauêre, à Daſcone, quem rex Pre-
misliæ præfecerat, & Daniele Oſtrogio,
& nonnullis alijs Ruſſis res nouas mo-
lientibus euocatę. Nam ij nacti tempus,
quo rex Cazimirus longiſſimè aberat,
Crucigerorum colloquijs, Sileſico bel-
lo, & filię nuptijs occupatus, miſſis clàm
legatis, admonuêre Tattarorum princi-
pem ſiue Cęſarem, ne tributariam ſibi
Ruſſiam à Polonis occupari pateretur:
Non defuturā ipſi fidem ſuam operam-
que polliciti. Habebant autē ei inuiſum
Polonorum imperium, cùm quòd non
libenter ferè externis parent homines,
tum quòd ſectæ ritibuſque ſuis, ne calli-
dè ſenſim abolerentur, metuebant. Vi-
debant enim multos de ſuis ad noſtros
ritus, & ad Romanam, ſiue adeò catho-
licam eccleſiam tranſire, pluresque in
dies honoribus & alijs præmijs à rege o-
ſtētatis inuitari. Ab his igitur exciti Tat
tari & adiuti, obiter tranſcurſa Ruſſia,
in Poloniam magna vi contendunt. De
quorum aduētu cùm tempori Cazimi-
rus à ſuis è Ruſſia certior factus eſſet, co-
acto celeriter exercitu, in Sendomirien-
ſem tractum obuiam ei profectus, poſi-
tis in ripa Viſtulæ ſtatiuis, trāſitu flumi-
nis arcere eos ſatis habuit, non auſus cū
lōgè maiorib⁹ copijs manus conſerere.
Eminus modò hinc baliſtis, illinc arcu-
bus velitatum eſt. In qua velitatione Al
bertus palatinus Sendomirienſis, gente
Habdācus ſagitta ictus cecidit. Tattari
fruſtra tentato multis in locis tranſitu
Viſtulæ magno cum tumultu popula-
bundi, & ferro atque igni obuia quæq;
vaſtantes per Lublinenſem tractum re-
tro abiêre. Nec arcem Lublinenſem ali-
quot diebus oppugnatā, expugnare po-
tuêre. Memorat Dlugoſſus hoc ipſo an-
no Maſouios malè pugnaſſe apud Oleſ
niciam, ſiue Elſam, contra Sileſios. Sed
quodnā id bellū fuerit, aut inter quos,
aut quam ob rem excitatum, non repe-
rio. Nec ſanè Maſouij confines vſquam
ſunt Sileſijs. Contra Lituanos quidem
expeditionem Ioannes Boemorum rex
cum Carolo filio marchione Morauiæ,
& Ludouic⁹ Vngarorū hyberno huius
anni tempore magnis viribus, ſed ſuc-
ceſſu non ſatis pari apparatui Crucige-
ris opem ferentes feciſſe memorantur.
Inſequenti autem intulit Ioannes bellū
Poloniæ, Zeganenſi bello, cuius paulo
ante meminimus, prouocatus, cùm Hē-
ricus dux opem eius implorasſet, ſeque
& ſua omnia ei⁹ fidei dediſſet. Ac tanto
quidem ardore animi id fecit rex ſeni-
culus, laboribuſq; confectus, cùm alte-
rum quoque oculum iam amiſiſſet, vt

Ruſſiam & Poloniam.
Albertus palatinus Sendomirienſis à Tattaris occiſus.
Maſouiorum cum Sileſijs bellum.
Lituania vexata ab Vngaris, & Boemis, & Crucigeris.
Ioannes Cæcus rex Boemiæ bellum infert Polonis.

tum deinde libenter se moriturum affirmaret, cū Cracouiæ muros manu victrice palpasset. Sed eū spes sua fefellit. Et venit is quidem per Opauiēsem, Cessinensem, & Osuencimensem tractum in conspectum Cracouię, cum maximis Boemorum, Silesiorum atque Teuthonum copijs, biduoq́ue apud Cirinum pagum abbatis Mogilensis castra habuit.

Cracouia obsidio.

Sed nostris neque frumētari, neq; pabulari liberè eum sinentibus, neque tamē pugnandi copiam facientibus, veritus, ne in angustum redigeretur, siue cōmeatu, vt scribit Aeneas Syluius, deficiente, siue metu Vngaricorū auxiliorū Polonis à Ludouico nouo rege Caroli filio & successore missorum, vt vult Antonius Bonfinius, soluit obsidionem: bipartitoq́ue agmine, quo plura populationibus complecteretur, exercitum reuerti iussit: ipse cum paruo comitatu p̄cessit. Et vnum quidem agmen versus Ilcussum, alterum autem versus Lelouiam abijt. Quod vbi didicēre nostri ab exploratoribꝰ, bipartito & ipsi hostes abeuntes cōcito cursu insequuntur; & hos quidē apud Bialam pagum, illos verò apud Pogoniam adepti, vtrosque magno impetu à tergo adoriuntur, & re inopinata pauidos citò perturbant, & in fugam vertūt.

Boemi profligati à Polonis.

Pauci famæ & honoris amantes resumptis animis insultū nostrū paulisper sustinuêre. Verū ij quoq; paruo negocio, vtpote pauci & p̄turbatis ordinibus, fusi fugatiq; sunt. Cecidêre in vtroq; pręlio & fuga de primoribꝰ Boemis, Zagiz, Ptarsco, & Also Strambergius, seu Sternbergius: captus Hinco Dubius: multi pręterea de inferioribus ordinibus cæsi, captique. Captiui Cazimiri iussu benignè curati sunt: diu tamen captiuitatem pertulêre. At Ioannes rex accepto à fugiētibus suis cladis nūcio, mœstus in Boemiā redijt: nostri verò cum victoria non cōtemnendam prædam reportarunt. Palma rei bene gestę Prendotę Galcę gente Odrouanzo data. Itaq; magnis præmijs & militari baltheo à Cazimiro is ornatus est. Topori verò Hinconis nomen ab Hincone Boemo capto deinceps vsurpare cœperunt.

Prendota Galca.

1345. ann.

Annus quo hæc acta sunt, fuit post Christū natū 1345. Paulo aliter hæc narrat Hagecus. Vult enim ipse non regias copias à Polonis profligatas esse, verùm alias quasdam, quas tunc proceres quidam Boemi regi suo in auxiliū adducebant. Excessisse tamen statim Ioannē è Polonia magno incōmodo accepto. Causam autē belli huiꝰ vult idē præbuisse Polonos, propterea quòd Opauiensem tractū priores infestassent, dum Boemo, qui Suidniciēsium ducem bello premebat, par pari referre studēt.

Suidniciensiū duci bellum illatum à Boemis.

Conatus est enim Ioannes rex Suidniciēsem ducē Boleslaū Bernardi filium, q̄ vnꝰ inter duces Silesiorum cū Polonis adhuc sentiebat, subige, reoppugnauitq́; Suidniciā: sed repulsus inde, Lādishutam cæpit, nec multo pòst rursus amisit, cùm Boleslaꝰ armatos curribꝰ prætextu merciū deuectos eò clā immisisset, pręsidiūq́ue Boemorū partim interfecisset, partim expulisset.

Landishuta amissa & recuperata.

Dlugossus Suidniciensium duci posterius, quàm Polonis tunc bellum à Boemis illatum esse velle videtur. Extat autem exemplum diplomatis, à Conrado duce Olsnensi, Henrici, ni fallor, fratre hoc anno confecti, quo is testatū facit, se Gorā, Stinauiā, Freistadiam, & alia quędā eiusdem oræ Ioanni regi oppignerasse quinq; millibꝰ marcarū Polonicarū in bellū contra regē Cracouiæ (hoc.n. verbo vtitur) ab eo impensis. Neutrū autē bellū persecutꝰ est Ioannes, cū stabiliēdi Carolo filio imperij studio, tū morte præpeditꝰ. Principes enim electores, Clemente sexto pont. max. & Philippo Francorū rege adnitentibꝰ, filium ipsius Carolū Morauię marchionē Ludouico Cęsari viuenti adhuc, sed podagrico ac diris deuoto, per id tēpus suffecerunt.

Carolus Cæsar & rex Boemorum.

Nec diu postea vixit Ioannes. Nā cū Philippo Francorū regi affini suo suppetias cōtra Anglos iuisset, inclināte ad Anglos victoria in aciem se produci iussit, ibique interfectus occubuit.

Ioannis Boemorum regis mors.

Perfecit is apud Pontificē maximū, vt Pragæ deinceps esset archiepiscopꝰ, q̄ ius haberet coronandi regis.

Pragēsis archiepiscopus.

Successit autē Ioanni in regno Carolꝰ filius Cæsar. Nec multo post Ludouicus quoque Cęsar perijt.

Carolus rex Boemorum. Ludou. Cæsaris mors.

Quo imperante in plerisque Italiæ vrbibus noui tyranni extitêre. Qui postea ducū & marchionū titulis, indulgentibus pontificibꝰ, sese cohonestarūt.

Italiæ tyranni.

Per idē tēpus Ludouicus rex Vngarorum exercitum, in quo multi Poloni militarunt, duxit in Italiā, vt Andreæ fratris Neapolitanorū regis mortem vlcisceretur.

Ludouici regis Vngarorum expeditio in Italiā.

Nā eū Ioanna vxor, eademq́; cognata strangulauerat, & Philippum Tarentinū principem, & ipsum cognatum thori regniq́ue consortem fecerat.

Ioanna regina Neapolitana scelesta & libidinosissima.

Quibus exactis Ludouicus regnum in suā potestatē redegit. Nec multò post adnitente Pontifice maximo, Ioannæ id certo pacto restituit: illa verò Auinionem vrbem Narbonensis prouincię Pōtifici in loco mercedis iure sempiterno donauit, p̄frictaq́ue semel fronte, totam sese libidinibꝰ dedit.

Regnū Neapolitanū Ioannæ concessit Ludouicus.

Auinio donatus Rom. pontifici.

Interim in Poloniam nihil memorabile gestū esse proditur, p̄ter pacē

nouam inter Cazimirū & Carolum Cęsarem Namislouiæ compositam. In qua conuenit etiam, ne noster à Boemo debitum repeteret.

Leges Cazimiri regis.

Leges etiā in comitijs Vislicienſibus scriptæ sunt, quibus palatinorum & iudicū infinita potestas certis cancellis coercita est, vt ne ex moribus aut è libidine sua, sed è scripto iure deinceps iudicarent. Certæ etiam mercedes eis & alijs administris iudiciorum constitutæ sunt, vt ne quid præterea à litigantibus exigeretur: mulctęq́; quas iudices arbitratu suo dicebāt & exigebant, definitæ.

Iurisiurandi barbarus mos sublatus.

Ad hæc sublatus mos barbarus iurisiurandi conceptis verbis dandi, in quo si quis verbo lapsus esset, atq; adeò titubasset, causa, quamuis iusta, cadebat. Nec illud sanè silentio prætereundum est, quod eodem anno apud Cracouiam accidit. Nam cùm consceleratí quidam homines sacrilega cupiditate adducti, sanctissimum corpus Christi sub forma panis reconditum cum ferculo suo è tēplo Omnium sanctorum memoriæ dicato suffurati essent, atq; id ferculum nō aureum, vt crediderant, sed æreum inauratum esse comperissent, apud Bubalum, siue Bauolum pagum suburbanū, qui erat in ditione collegij basilicæ Cracouiensis, in cœnosam paludem id irreuerenter abiecerunt.

Bauolus pagus.

Miraculum.

Mox locus crebris ignibus atque faculis dies noctesq́ue aliquot perpetes collustratus est. Id miraculum cùm ad episcopum perlatum esset, neq; causa tamen eius patêret, post indictum triduanum ieiunium episcopus eò cum solenni pompa sacerdotum & supplicationibus profectus est: repertamq́; sanctissimam Eucharistiam ingēti cum veneratione eò, vnde sublata erat, retulit. In eo verò loco, vbi ea reperta est, Cazimirus insequenti anno augustum templum titulo corporis Christi decoctis lateribus ædificauit: successuq́; temporis peramplum spacium muro complexus, nouum oppidum condidit: & Cazimiriam de suo nomine appellauit.

Templū corporis Christi Cazimiriæ.

Cazimiria cū templis condita.

In quo monasterium etiam aliud excitauit sodalitati eremitarum Augustinensium.

1347. ann.

Mortuus est eodem anno, qui fuit post Christum natum millesimus trecentesimus quadragesimus septimꝰ, Ioannes Grothus Episcopus Cracouiensis: qui præter voluntatem Vuladislai regis Nankero ad Vuratislauiensem episcopam propter iram & contumeliam eiusdem regis transeunti successor datus erat.

Petrus episcopus Cracouiensis.

Ei verò Petrus Falcouius gente Doliuius à collegio surrogatus est. Qui cùm regio nomine legationem obiret ad Pontificem maximum intra vertentem annum Auinione mortuus, successorem accepit á Pontifice Bozentam Iancouium gente Roseum, decanum Cracouiensem, qui comes ipsi fuit itineris.

Bozenta episcopus Cracouiensis.

Fuit autem Grothus vir excelsi & constantis animi, ita vt Cazimirum regem nouum oppidum Socolnicos prope Scarbimiriam condentem authoritate ecclesiastica, desistere à cœpto cogeret, propterea quòd futurum erat, vt eo oppido condito Scarbimiria, quæ est in ditione præpositi Scarbimiriensis, desereretur.

Socolnici oppidum.

Scarbimiriēsis præpositura.

Quin & patrocinium eiusdem præpositurę, vt ita dicā, concedente rege sibi & successoribus suis episcopis vēdicauit.

1349. ann.

Anno deinde 1349. fecit Cazimirus rex expeditionē in Rusiā, vt eā quoque partem eius, quam Lubartus & Keistutus vsurpabant, regno suo adijceret: magnaq́; fœlicitate vsus, vna æstate expugnatis arcibus Lusco, Vuladimiria, Breste, & Chelma, cæteris in deditionē acceptis, Volyniam omnē, Belsensemq́;, & Brestēsem tractum in potestatem suā redegit: Russos duces deditionem facientes retinere sua iussit, primarijs modò munitionibus Polonos præfecit.

Rußicum bellum.

Volynia, Belsensis, Chelmēsis & Brestensis prouinciæ à Cazimiro rege subactæ.

Et quo certior quietiorq́; ipsi esset Rusiæ possessio, quoniam Vngarorum reges ad se eam pertinere antiquo iure, sicuti suprà memorauimus, contendebant, cum Ludouico rege eius gentis, assentien[t]e etiā Stephano fratre Ludouici duce Slauonię ac Dalmati[æ] transegit, & cōtra Crucigeros societa[te]m inijt.

Cazim. trāsactio de Russia cum Vngaris.

Atq; eundem Ludouicum certum sibi successorem in regno Polonorum designauit, si ipse sine masculis liberis decederet. Quòd si Ludouicus quoq; nullos masculos liberos relinqueret, Ioānes Stephani fratris eius filius rex Polonorum esset.

Ludou. rex Polonorum designatus.

Misit autem tunc Ludouicus matrem suam in Poloniam, vt suo nomine iusiurandum à Polonis acciperet.

Poloni iurārunt in verba Ludouici regis.

Reuersus aūt à Rusſica expeditione Cazimirus, & secundis rebꝰ laudibusq́; hominū insolescēs, neq; de libidinibus quicquā remisit, sed palā cōcubinas Opocini & Cressouię alebat: & cùm à Bozenta episcopo Cracouiensi officij sui admoneretur, non modò non resipuit, sed etiā subiectos ipsi homines in territorio Sendomiriensi per Ottonē Pilecium gente Toporū, palatinū & pręfectum eius loci indebitis tributis & laboribus vexauit.

Cazim. flagitia & scelus in presbyterum.

Opocinum. Cressouia.

Porrò cū his de rebus episcopi Poloni Pontifici maximo indicassent, isque moneri eum suo nomine vellet, Martinus cognomento Barisca vnꝰ de vicarijs canonicorū basilicę Cracouiensis, qui solus id facere ausus est, in p̄fluentē Vistulę demergi ab eo iussꝰ est.

Mart. Barisca demersus iussu Cazimiri.

Verùm non diu ſcelꝰ id diuina maieſtas inultũ eſſe ſiuit. Nam & rex diris deuotꝰ eſt à Bozenta epiſcopo, & peſtis acerba, quam epidemiam Græci vocant, quaſi nos dicamus popularẽ, duobus illis annis Poloniam omnem peruaſit, tanta vi graſſata, vt pagos atque oppida hominibus vacua redderet. Ac initiò quidem triduana febris ardens cum ſputo ſanguineo miſeros mortales paſſim abſumebat: deinde verò in quintum prolata diem, carbũculis & apoſtematibus enecabat. Quanquam autem arcano id fiat Dei optimi maximi iudicio, & ab hominum intelligentia abſtruſo, tamen non nouum, neque inuſitatum eſt, pro principum peccatis ſubiectam eis multitudinem pœnas expendere. Nec Poloniã ſolùm peſtis ea tũc vexauit, ſed vniuerſum ferè orbem terrarũ peruagata eſt. Creditum autem eſt vulgò, eam à Iudeis infectis veneno fontibus, effectam eſſe. Itaq; exquiſitis ſupplicijs ij nullo neque ſexus, neq; ætatis diſcrimine per Italiam, Germaniam, & Gallias affecti, & facultatibus ſpoliati ſunt. Increbuêre tunc per vniuerſum ferè Chriſtianum orbem greges virorũ pariter ac mulierum nudis ſupernè vmbilico tenus corporibus obambulantium & flagellantium ſeſe, diuinamq; clementiam miſerabilibus vocibus implorantium, vexillis præeuntibus. Itaque in Poloniam quoq; ij tunc venêre ex Vngaria. Sed cùm ea ſiue religio, ſiue ſuperſtitio à flagitijs & prauis dogmatibus non penitus immunis eſſe deprehẽderetur, pœnis coercita & extincta eſt. Neque tamen hic tunc malorum finis Poloniæ fuit. Quin vbi peſtis conquieuit, Lituani ob ereptã ſiue præreptam Ruſsiam irritati, quamuis graui bello à Crucigeris, qui magna tunc habebant Germanorum & Gallorum auxilia, premerentur, tamen crebris excurſionibus Sendomirienſem tractum penè omnem vaſtarunt, fuſis fugatiſque noſtris, ſi qui fortè obijcere ſeſe ipſis auſi ſunt. Ruſsiæ quoque eam partem, quam dudum Lubarto Cazimirus eripuerat, Ruſsis fidem mutantibus, & præſidia Polonorum eijcientibus, in poteſtatem ſuam redegerũt. Vuladimiria, Chelma, Belſo, & Breſte, quam arcẽ Cazimirus cocto latere munierat, per deditionem potiti. Vnde liberius finitimam oram Poloniæ populabantur. Habet enim Breſte ſitum verſus Poloniam Bugo flumine nauigabili, & paludibus permunitum. Inde ad Leopolim excurrentes, cùm vtranque arcem nouis muris & prȩſidio Polonorum munitam eſſe cognouiſſent, non tentata oppugnatione, circumiacentem oram omnẽ ferro & igni fœdè vaſtarunt. His tot tantiſque detrimentis excitus tandẽ Cazimirus anno Chriſti 1351. cõparatis magnis copijs, vnà cum Ludouico Vngarorum rege in Ruſſiam rurſus expeditionem fecit: victiſque leui prælio Lituanis, ac duce eorum Luberto (quanquam variat Dlugoſſus, & Keiſtutum hoc loco, non Lubartum nominat) capto, arcem tractumque omnẽ Vuladimirienſem recepit, exercitumque dimiſit hyeme appetente, ſiue adeo remittẽte, vt vult Bonfinius. Nam is hyeme congelatis paludibus, lacubus & fluminibus, & non in Ruſſia, ſed in Lituania bellum hoc geſtum eſſe memorat. Lubartus autem cùm religionẽ Chriſtianam ſuſcepturum ſe eſſe vnà cum cæteris fratribus deieraret, non ita multo poſt è captiuitate euaſit. Verùm dimiſſusne à rege, an cùm negligentius aſſeruaretur, cuſtodias fruſtratus, non ſatis liquet. Fidem certè fefellit, fœdusq; ictum ſtatim rupit. Vnde fit veriſimile, dimiſſum eſſe icto fœdere, vt alibi Dlugoſſo placet. Ingreſſus autem cũ tumultuaria manu in Ruſſiam, & Vuladimiriam ex improuiſo adortus, in ſuam poteſtatem redegit, direptamque incendit. Atque ita omnem illum tractũ Ruſſiæ dudum à Cazimiro ſibi ereptũ, recuperauit. Haliciã hìc Dlugoſſus memorare videtur pro Vuladimiria: ſed librarij fortaſſis id mendum eſt. Longè enim abeſt à Lituanis Halicia, confinis Vngariæ & Valachiæ. Et repetitam quidem eſſe bello poſthac à Polonis Vuladimiriam, inferius idem Dlugoſſus refert. Quando verò eam amiſerint, poſteaquam ſemel ea tunc potiti ſunt, alibi non prodit. Infeſtarunt deinde ijdem Lituani Sendomirienſem tractum vſque ad Zauichoſtum. Nec deerãt de noſtris, qui ſe barbaris duces ad vaſtadam patriam præberent. Inter quos inſignes à Dlugoſſo memorantur, Petrus Pſonca gente Ianinius, & Otto Scecarouicius de Topororum familia: qui locorum & rerũ periti, clam excurſiones Lituanorũ dirigebant, & noſtrorum conſilia ipſis prodebant, ac ſicubi cauendæ eſſent inſidię, aut vis noſtrorum, præmonebant. Fortè fortuna Petrus á barbaris in interiorem Poloniam excurrere deſtinãtibus, ad exploranda vada Viſtulæ præmiſſus, inuẽtum vadum & infixis in alueo fluuij prælongis ſtipitibus notatum Lituanis renunciauit. Paulo poſt cùm piſcatores ad eum locum nauiculis aduecti ſtipites infixos animaduertiſſent, id quod

Cazimirus iterum excõmunicatus ab epiſcopo.
Peſtis in Polonia.
Iudæi trucidati.
Flagellantes ſeſe.
Lituani Sendomirienſem tractum vaſtarunt.
Ruſſi á Polonis ad Lituanos defecẽre.
Bels.
Bugus fl.
Leopolis munita à Cazimiro.
1351. ann.
Ruſsicum bellum.
Lubartus dux captus & elapſus.
Lituani Sendomirienſem agrum populati ſunt.
Pſonca & Scecarouicius proditores.
Piſcatorum fraus.

erat ſuſpicati, euulſos eos non longè in profundiori & vorticoſo flumine infixerunt. Nocte intempeſta Lituani, quo facilius noſtros fallerẽt, & incautos trãs flumen opprimerent, ad Viſtulam venientes, ſecundum ſigna monſtrante Petro traijcere incipiunt: & non pauci qui primi ex agmine in flumen ſe præcipitauerant, eius altitudine & vorticibus abſorpti vnà cum equis perierunt. Id vbi duces animaduertêre, dolum ſubeſſe rati, Petrum quaſi proditorem in ripa capite plexerunt: maioreſque inſidias veriti, interdiu latitantes, nocturnis itineribus receſſerunt. Fertur autem poſtea Iagello, cùm eſſet rex factus, tam Petri, quàm Ottonis bona propter illud facinus confiſcaſſe. Ac Sciecarouice quidẽ vix extremo tandem vitæ tempore magnis procerum precibus exoratus, Zaclicæ Tarloni Ottonis nepoti reddidiſſe: Criſſonouum verò, quod Petri fuiſſet, Lublinenſi præfecturæ adiunxiſſe. Tattari quoque per idem tempus ab Olgerdo vno de ducibus Lituanorum euocati Ruſſiam inferiorem, quæ Podolia dicitur, quæ & ipſa in Cazimiri regis ditione iam erat, depopulati ſunt. His tot tantiſque calamitatibus admonitus Cazimirus, tandem admiſſum in ſacerdote necando ſcelus lachrymis & auſteriore vita expiare inſtituit: miſſoque Albrico ſiue Alberto cancellario Dobrinenſi, abſolutus, & ſocietati eccleſiaſticæ à Clemente ſexto pontifice maximo reconciliatus eſt. Simul autem impetrauit, vt ſibi decima decimarũ ab vniuerſo ordine eccleſiaſtico totius Poloniæ quadriennio in ſubſidium aduerſus barbaros Lituanos atque Tattaros conferretur: itemque, ne Vuratiſlauienſis eccleſia à Gneſnenſis archiepiſcopi iuriſdictione abſtracta, Pragenſi, quemadmodum contendebat Carolus Imperator & rex Boemorum, addiceretur. Reſtituit autem tunc Cazimirus eccleſiæ Cracouienſi immunitatem ademptam, cùm quæ ad aſcriptitios eius & agreſtes pertinebat, tum quæ ad conuectionem & venditionem decimarum, rapinaſq; earum coercendas. Ad hæc poſſeſſiones & prædia Radlouienſe, Vſſeuenſe, cæteraque in regione ſubmontana, quæ per vim occuparat, epiſcopo reddidit. Quarum rerum extant eius diplomata in baſilica Cracouienſi. Condidit etiam complura templa, partim cocto latere, partim ſecto quadroque lapide: in quibus ſunt, Sendomirienſe, Viſlicienſe, Sidlouienſe, Stobnicenſe, Zagoſcenſe, & Gargouienſe. Multaq; præterea ad placandam diuini numinis iram pia & præclara opera tunc edidit. Extat in archiuo regio conſpiratio ſiue confœderatio nobilitatis maioris Poloniæ contra quemlibet hominẽ, excepto rege, anno Chriſti 1352. facta & conſcripta, atq; vno & viginti ſignis conſignata, à qua excluduntur furti & latrocinij publici rei. Promittuntque conſpiratores, ſe non prohibituros, quo minꝰ pecudes & iumẽta ſua pignorentur. Quod ſi regem vel præfectũ non exorauerint, ſoluturos quicquid id fuerit, propter quod pigneratio facta erit. Vnde autem nata ſit, & quid ſibi voluerit, quóue pertinuerit ea conſpiratio, non liquet, niſi quod iniurijs fortè & aſperitate præfecti regij expreſſa eſſe videri poteſt. Inde quietæ res domi foriſq; complures annos fuêre. Cæterùm Pruſſiã Lituani crebris excurſionibꝰ infeſtârũt. Per quod tempꝰ Polonia pacis artibꝰ magna cura ſtudioq; regis effloruit, & non exigua ciuilitatis & elegantiæ incrementa accepit. Quæ priuſquam exponimus, libet rem miraculi loco habitã, quæ tunc in Polonia accidit, non prætерire. Anno Chriſti 1353. cùm Martiꝰ, Aprilis, & Maius vltra mediũ verno ac pene æſtiuo calore ad calamos & ariſtas ſegetes perduxiſſent, coorto derepẽtè acri frigore & gelu, nix duos cubitos alta terrã operuit, & in ſextum vſque diẽ durauit. Qua ſoluta poſtea, cùm corruptas eſſe ſegetes omnes exiſtimarent, tanta prȩter ſpem vbertas frugũ, quanta vix vnq̃ aliàs fuit. Interceſſerũt etiam hoc anno pacta quædã inter Carolum Romanorum & Boemorũ, & Cazimirũ Polonorũ, reges, quibꝰ Carolus abdicauit ſe iure omni, quod vſurpabat in Plocẽſi principatu & Maſouia. Cazimirus autẽ viciſſim Bycinã & Cruciburgum ei cõceſſit. Aſſenſus eſt etiã, vt Boleſlaꝰ Suidnicienſis & Iauorienſis dux, collocata Carolo in matrimoniũ Anna Henrici fratris filia, principatꝰ ſuos quaſi dotales cauſa mortis ei donaret, ſi nullos ipſe mares liberos relinqueret. Anno deinde 1355. miſſi ad Ludouicũ regem Vngarorũ legati nomine totiꝰ Poloniæ, retulerũt diploma eius, quo is recepit, nunq̃ ſe neq; poſteros ſuos vllũ tributum aut exactionẽ vlli ordini Polonorũ neq; ſacro, neq; ꝓfano imperaturos, neq; iter faciẽtes oneri cuiq̃ omnino futuros. Prȩterea dãna ac detrimẽta in expeditionibꝰ, q̃ fiunt vltra fines regni accepta, militãtibꝰ exoluturos. Acceſſit eodẽ anno Maſouia ad ſocietatẽ cæterȩ Poloniæ, & regiȩ authoritati ſeſe ſubdidit. Quod vt planius fiat, paulo altiꝰ quædã de Maſouiorũ ducibꝰ repe-

Petrus Pſonca proditor iugulatus.
Proditorum bona confiſcata.
Tattari Podoliam populati.
Cazimirus abſolutus.
Decima decimarum regi donata à Pontifice.
Eccleſiaſtica immunitas Cracouienſis diœceſeos.
Decimarum cõuectio & venditio.
Radlouienſia & Vſſenentia bona reddita epiſcopo.
Templa à Cazimiro condita.
Maiorum Polonorum cõſpiratio.
1355. ann.
Ludouici priuilegium Polonis datũ de nouis exactionibus damniſque in bello acceptis.
Maſouia Poloniæ redintegrata.

repetẽda, ac de profundis tenebris, quã-
tum licebit, eruenda sunt. Conradus &
Boleslaus, de quibus in Boleslao Pudico
multa memorauimus, Ziemouiti ducis
Masouiorum filij fuère. Ex his Conra-
dus cùm sine liberis decessisset, Bolesla-
um fratrem hæredem reliquit. Is porrò
è Praxislaua Russa, siue Lituana priore
vxore duos filios, Ziemouitum & Troi-
denum, è Boema verò Vanconem, siue
Venceslaum suscepit. Hi post mortem
patris Masouiã ita inter se partiti sunt,
vt Ziemouito Cirscum, Raua, Liuum,
Gostininũ: Troideno Varsauia, Socha-
cziouia, Viskitki, Cechanouia, Nouigro-
dum, & Nouiduorum: Vanconi verò
Plocensis tractus cederet. Ex his Ziemo-
uitus vnicum sui nominis filium suc-
cessorem reliquit, de quo mox plura di-
cemus. De Troideno Boleslaus & Cazi-
mirus nati sunt: quorum Boleslaus Rus-
siæ principatum adeptus, quemadmo-
dum superius exposuimus, veneno ex-
tinctus est: Cazimirus verò patri succes-
sit. Porrò Vanconi vnicus itidem filius
Boleslaus hæres fuit. Atque hi omnes
clientes, & vt ita dicam, feudatarij Cazi-
miri fuêre: quanquam non comperio,
suáne sponte regis authoritatem secuti,
an vi subacti sint. Illud quidem in pactis
fuisse constat, Si quis eorum nullos ma-
res liberos reliquisset, vt ei rex hæres es-
set. Itaque cùm primus omnium Boles-
laus Plocensis orbus vita decessisset, Ca-
zimirus rex hæreditatem adijt, arcemq;
Plocensem coctò latere muniuit. Nec
multo post duobus millibus marcarum
pecuniæ à Cazimiro duce mutuò accep-
tis, eam ipsam arcem hypothecæ nomi
ne ipsi addixit. Neque tamen diu super-
stes is ipse dux Cazimirus fuit. Anno e-
nim 1354. extremum vitæ clausit diem,
nullis & ipse relictis liberis. Quocirca
Cazimirus rex & Ploscum, & ditionem
eius omnem in suam redegit potestatẽ.
Supererat Ziemouitus, qui sibi legitimã
successionem secundum fratres patrue-
les vendicabat. Veritus autem rex, ne is
ad Boemos, vel ad Crucigeros deficeret,
fraternamque hæreditatem bello repe-
teret, ita cum eo constituit, vt ei totius
Masouiæ dominatum traderet, dũmo-
do ille non hæreditario iure, sed regia
munificentia, & in feudum, vt vocant,
se eum habere, regisque maiestatem se
cum posteris suis comiter conseruatu-
rum, & contra quosuis hostes, barbaros
iuxta atque Christianos, auxilio semper
Polonis affuturum, neque cum quoquã
fœdus vllum inconsulto rege icturum,
solenni ritu & iureiurãdo profiteretur.

Masouiorum ducum genealogia.

Masouiæ diuisio.

Masouij in fidem & clientelam regis Polonorum.

Plocensis ditio in potestatem regis venit.

Ploscum munitum.

Pacta Cazimiri cum Ziemouito Masouiorum duce.

Cui rei dies dicta est Calissiæ ad sextum
Cal. Ian. anno Christi 1355. Itaque venit
eò ad regem ex condicto Ziemouit⁹ cũ
Nicolao Plocẽsi episcopo, & magna ca-
terua procerum & equitum Masouio-
rum, & publicè vexillum ad pedes regis
proiecit, & in verba eius posterorumq;
regum Poloniæ iurauit. Ad hæc diplo-
mate subiectionem suam testatus est, cu
ius diplomatis exemplũ extat apud Dlu
gossum, ex archiuo regio descriptum.
Quo illud etiam cautum est, vt illa duo
millia à Cazimiro duce in mutuum ac-
cepta rex nemini solueret: Plocensem
autem tractum omnem, quoad viueret,
retineret. Porrò secundum mortem re-
gis in ditionem Ziemouiti is vnà cum
Vissegrado & Plonsco eodem iure, quo
cætera, recideret. Quoniam autem Eli-
zabetha Vanconis quondã vxor, tunc
verò vidua, pleraq; mariti sui bona do-
tis nomine retinebat, ita de ijs cum Zie-
mouito rex transegit, vt post mortẽ vi-
duæ, ea quidem quæ cis Vistulam erant
Ziemouito: ea verò quæ vltra flumen, si
bi primum, ac post suam demum mor-
tem eidẽ Ziemouito cederẽt. Hæc tunc
sic acta atque transacta sunt. Intercesse-
re tamen post inter hos principes non-
nullæ bonorum commutationes. Facit
quidem Dlugossus & alterius Ziemoui-
ti Visnensium ducis, qui & ipse subscri-
sit pactis Prussicis, mentionem: itemq;
Ianussij ducis Masouiæ. Sed vndenam ij
orti sint, aut quem hæredem Ziemoui-
tus hic reliquerit, quamue partem Ma-
souiæ Ianussius obtinuerit, & quando
mortuus sit, quem deniq; successorem
habuerit, neque ille prodidit, neque ego
inuenio. Nunc ad Cazimirum regem re
uertamur. Qui cùm Poloniam atq; Rus
siam partim bellis superioribus & excur
sionibus barbarorum, partim pestilen-
tia exinanitam, minus cultam, minusq;
populosam esse cerneret, Teuthonici ge
neris hominibus siue accitis, siue vltro
venientibus agros attribuit: quorũ non
exiguæ reliquiæ in submontana & Vn-
garis finitima regione & Russia in hodi
ernum vsque diem manent, vtentes lin-
gua crassiore, ac non dissimili ei, qua in
Silesia, Morauia, Boemia, & Prussia vul-
gò vtũtur. Indeque sumpta nomina pa-
gis & oppidis à se conditis vel habitatis
indiderunt. Qualia sunt Lemberga, Lã-
deshuta, Pilsna, Gorlicia, Freistadia, Hi-
cinum, quod Germani Ticinum vocãt,
Rosemberga, & alia eiusdem modi. Eo-
rum cura & opera Polonia frequentari,
& cultior esse pagis & oppidis cœpit.
Sunt enim ij frugaliores ac diligentio-
res in

Masouij iurant in verba regis Poloni.

Pactum cum Venceslai vxore.

Germani incolæ Poloniæ.

res in re paranda ac tuẽda, & lautius ha-
bitãt. Fuit autem in eos & in cæteros op-
pidanos & agrestes propensior & indul-
gentior Cazimirus: nec eos grauioribus
laboribus vel exactionibus, aut vllis in-
iurijs præfectorum suorũ, siue adeo pro
cerum atque nobilitatis premi pass⁹ est,
animaduertendo in eos, qui aliquid e-
iuscemodi ausi essent: ita vt vulgò rusti-
corum siue plebeiorum rex vocaretur.
Nec ipsos modò Teuthonas iure suo Sa-
xonico siue Magdeburgensi vti permi-
sit: sed suis quoque Polonis, nobilitate
excepta id indulsit. Quoniam verò ab ijs
iudicijs ad Magdeburgẽse tribunal pro-
uocabatur, non sine quadã ignominia
Poloni nominis, & magno sumptu ac
dispendio litigantium, sustulit eam pro
uocationem Cazimirus, & in arce Cra-
couiensi supremum & prouinciale iu-
dicium Teuthonicũ constituit, ad quod
prouocationes omnes ab inferiorib⁹ iu-
dicibus ex tota Polonia fierent. Cui qui-
dem iudicio præsidet peritus eius iuris
aduocatus cum septẽ scabinis (sic enim
appellari eum quæsitorem cum iudici-
bus vsitatum est) quos magnus procura
tor arcis legit. Ab eo quoque iudicio ad
regem est prouocatio. A quo extrema
causæ cognitio binis sex oppidorum si-
ue ciuitatum decurionibus seu consuli-
bus delegatur. Ab his non est prouoca-
tio. Sunt autem eæ ciuitates, Cracouia,
Sandecia, Bochnia, Velisca, Cazimiria,
& Ilcussum. Tametsi receptum est poste
rius, vt rex ipse etiam, si velit, de ijs pro-
uocationibus cognoscat. Habent autem
supra memorati septem iudices cũ quæ
sitore suo ab eodem Cazimiro immu-
nitatem omnium onerum atque exacti-
onum regiarum: neque iudicari à quo-
quam nisi à rege, aut peculiariter delega
tis ab eo iudicibus possunt. Ita tunc Cazi
mirus populosiorem cultioremque ex-
ternis colonis Poloniam reddidit: & nè
ij cum indignitate sua ac totius reipubli
cæ ius aliunde petere necesse haberent,
prouidit. Coercuit etiam succrescentia
rursus latrocinia, vnius maximè splen-
didi & potentis viri supplicio. Fuit is Ma
thias Borcouicius, ortus equestri Napi-
uonum familia, palatinus Posnaniensis,
vir impiger. Qui cùm prædones clam re
ceptaret, quos punire debebat, consue-
tudine turpis lucri captus, ducem se ip-
sis deinde præbuit. Quæ res cùm ad re-
gem crebris querimonijs hominum per
ferretur, nec ille tamen, quamuis admo
nitus & obiurgatus, ab incœpto desiste-
ret, captus est Calissiæ, cùm eò fortè ad
regem venisset: & in Olstinensem arcẽ
deportatus in tetro & obscuro carcere

Plebeiorum rex.

Iudicij Teuthonici supremi institutio Cracouiæ.

Sex ciuitatum iudiciũ.

Borcouicius palatinus latro.

Napiuonum familia.

inedia vitam finiuit. Cuius mortẽ cùm
Ioannes frater vlcisci velle diceretur,
iussu regis interfectus est. Bona eorum,
in quibus erat Cosminum & Zacia mu-
nitiones, cõfiscata sunt. Filius verò Ma-
thiæ profugus, cùm ex marchia Brandẽ-
burgensi in Polonos mercatores atque
equites postea grassaretur, quodam tem
pore in oppido Rosrazouo ab agrestib⁹
trucidatus pœnas dedit. Fuêre, vt habet
Dlugossus, qui existimarent causam tã
diræ mortis Mathiæ palatino fuisse, qđ
de stupro reginæ insimulatus esset. Sed
quænã ea regina fuerit, Dlugossus non
memorat. Secunda quidem Heduigis,
cũ quindecim annis in Zarnouecia ca-
stello quasi relegata, honestè tamẽ & lau
tè habita, vixisset, ad extremum biennio
ante hanc palatini necem, à patre, nemi
ne prohibente, domum reducta est, &
paulo post è viuis excessit. Nec diu cun-
ctatus Cazimirus, tertiam duxit, Hedui-
gim Henrici Glogouiensiũ ducis filiam.
Post cuius nuptias anno sequenti, illud
quod diximus supplicium de palatino
Posnaniensi sumptum esse Dlugoss⁹ me
morat. Insequẽti anno controuersiæ q̃-
dam de iure decimarum, de iurisdictio-
ne ecclesiasticorum iudicum, de visita-
tionibus & exactionibus archidiacono-
rum, præpositorum, & parœcorum, de
nouis parœcijs instituendis, de modera-
tione immunitatis clericorum, ac de se-
mestribus vacantium parœciarum redi
tibus, qui iam inde à Nankero episcopo
in instaurationem basilicæ Cracouien-
sis vsurpabãtur, inter Bozentã episcopũ
Cracouiensem, & nobilitatẽ Cracouiẽ-
sis & Sendomiriensis conuentus exor-
tæ, interueniente rege & Iaroslao co-
gnomento Bogoria Gnesnensi archie-
piscopo, extinctæ sunt, & Lublinensis,
ac Secechouiensis territorij homines,
propter vastitatem ex Tattarorum &
Lituanorum crebris incursionibus im-
munitate decimarum spacio triginta
annorum donatæ. Statimque illis ipsis
dieb⁹ Cazimir⁹ ignominiosam fecit ex-
peditionem in Valachiam. Quam prius
quam persequimur, explicanda est ori-
go gentis, si quid modò certi è tãtis tene
bris eruere possumus. Dacia secundum
veterem geographorũ descriptionem,
Tyra fluuio, quẽ nos Nestrum vocam⁹,
ab ea Sarmatiæ parte, quæ nobis Russia
& Podolia est, diuidi scribitur: ab occi-
dente sole Iazygas Metanastas finiti-
mos habet: ab Oriente Hierasso, quem
Pruthum nunc dici opinor, & Istro siue
Danubio fluuijs ab inferiore Mœsia,
quæ nunc Bulgaria est: à Meridie verò
eodẽ Danubio à superiore Mœsia, quæ
nunc

Cosminum & Zacia confiscata.

Heduigis reginæ mors.

1358. ann. Ecclesiastici ordinis cum equestri controuersiæ in Cracouiensi diœcesi compositæ.

Daciæ descriptio.

Dacia à Traiano Imp. subacta. Eutropius.

nunc Bosna & Seruia est, disiungitur. Ea post multa bella cum Romanis gesta, ad extremum à Traiano Imperatore, quemadmodum scribit Eutropius, subacta, & in formā prouinciæ redacta est. Cùm autem bellis superioribus exhausta esset, infinitas hominum copias ex toto orbe Romano idē princeps ad agros vrbesque colendas eò transtulit. Sed tamen haud ita multo pòst, sub Galieno, ac deinde sub Aureliano Imperatoribus barbari eam vindicarunt. Deinde Gothi eam sub Gratiano principe possederunt. Ita ex illa colluuie Romanorum & barbarorum, commercijs & connubijs commixtorū, Valachi orti, lingua noua ex veteri sua barbara & Romana confusa ac corrupta vtuntur. Permulta tamen retinent Latina verba. Tametsi Russicam quoque & Slauicam linguā in vsu habent, siue propter vicinitatem & commercia, siue quod à Slauis ea quoque regio, quemadmodum cæteræ in eodem tractu à Mæotide palude & Ponto vsque ad Adriaticum mare pertinentes, subacta fuit: quemadmodum Libro primo ostendimus. Nec totam tamen ea gens Daciam tenet. Est enim pars eius occidua Trāsyluania, Vngarorum prouincia, quæ ab Vngaris Saxonibus, Ceculis, & ipsis quoque Valachis nunc habitatur. Ripensem verò Rascij incolunt.

Valachorum origo.

Valachorum lingua.

Slauica lingua vnde apud Valachos.

Valachorum mores.

Sunt autem Valachi gens dura, bellicosa, & fraudulenta. Vnde verò & quando Valachi dici cœperint, non comperio. Vulgaris quidem est opinio, sed nullo veteri authore nixa, à Flacco quopiam siue præfecto, siue domino eos nomen hoc accepisse, vt primùm Flacci, mox corrupto á finitimis barbaris vocabulo Vulassi & Valachi appellarentur. Polonorum quidem atq; Slauorum lingua non modò hi populi, verùm etiam omnes qui sunt Italici generis Vulassi & Vulossi dicuntur: quod ipsum etiam argumētō est, Italicam hanc gentem esse.

Valachi vnde dicti.

Valachorum studia.

Agros non magnopere colūt Valachi, sed armentis atque gregibus alendis fere victitant, eo quod optimis pascuis abundet eorum regio. Inde fit fortasse, vt nostris aliquanto maiores oues & boues ibi nascantur: Quorum maximam ac penè infinitam vim non modò finitimis Russis atque Vngaris, verūetiā Polonis, Prussis, Silesijs, Boemis, Germanis, Slauis, Italis, Turcisq; quotannis suppeditant. Religionem Christianam colūt, Græcorum ritu. Obscura & ignota penè vsque ad hæc tempora, quæ nunc persequimur, ea gens fuit. Primumq; hoc nomen in Vngarorum historia reperio tempore Caroli regis: qui anno Christi 1330. contra Bazaradum Valachorum regulum, quem illi Slauico nomine Voieuodam vocant, Latinè palatinum dici vsus obtinuit, bellum gessit. Vocatur etiam Moldauia hęc ipsa regio, à flumine, an aliunde, nondum satis compertum habemus. Posteriori quidem tempore gens vna in duos dominatus secta, nominibus quoque distingui cœpit, sic vt ij, qui ad Orientem & Septentrionē vergunt, & Podolię finitimi sunt, Valachorum nomen retineant: qui verò Meridionale Transyluaniæ latus attingūt, Multani à nostris, à cæteris verò Transalpinenses vocentur. Nonnulli hos propriè Valachos, illos Moldauos appellant.

Religio Valachorum.

Voieuoda. Valach.

Moldauia.

Transalpini siue Multani.

Valachicum bellum, eiusque causa.

Huic ergo gēti huiusmodi de causa bellum fecit Cazimirus. Mortuo Stephano Voieuoda Valachorum, duo filij eius Stephanus & Petrus de principatu contendebant. Petro quamuis natu minori, tamen propter liberalē indolem & morum suauitatem plures fauebant. Et acceperat is etiam ab Vngaris auxilia. Itaque nullo negocio dominatum occupauit. Exclusus dominatu Stephanus, simul & insidias fratris metuens, in Poloniam cum nonnullis suæ factionis nobilibus Valachis ad Cazimirum regem profugit, & cùm se in potestate & clientela eius fore profiteretur, facilè ab eo impetrauit, vt se ad paternum dominatum vi & armis reduceret. Igitur Cazimirus conscriptum è minore Polonia & Russia exercitum non contemnendum, initio mensis Iulij in Valachiam cum legatis & Stephano misit. Nec malè Polonis ea succedebat expeditio principiò. In velitationibus enim & particularibus certaminibus fere superiores euadebant. Petrus vbi se imparem esse animaduertit eorum viribus, ad dolum se conuertit. Et quo facilius incautos falleret, clam per internuncios cum exulibus redit in gratiam. Superanda erat Polonis interiorem Valachiam ingressuris sylua densa & impedita, quæ Ploniny à soli sterilitate vocatur. Eam igitur Petrus cum suis insedit, & qua nostri iter facturi erant, arbores succidit, ita vt truncis tamen vtcunque hærerēt. Vbi nostri indaginem illā ingressi sunt, ibi coorti ex insidijs Valachi, arbores succisas vi impellunt ab extremis orsi, ita vt cæteræ mutuò sese impellerent. Qua ruina nostri sic obruti sunt, vt qui obtriti & extincti non sunt, viui tamen fere, debilitatis & collisis membris, in hostium potestatem venirent. Pauci de extremo agmine salui euasêre. Capta

Ploniny.

Poloni à Valachis contrucidati.

sunt

sunt in eo conflictu tria vexilla magna, Cracouiensium, Sendomiriensium, & Leopoliensium: signa minora militaria seu gentilitia nouem, Topororum, Leliuiorum, Lissorum, Rauiorum, Gryphiorum, Srenauiorum, Habdancorum, Polucosarum, & Stremeniorum. Cazimirus clade hac ad se perlata mœstus, ac de proditione exulum questus, de redimendis captiuis ad hostem misit, & facilè impetrauit. Fuerunt autem inter eos maximè insignes Nauoius Tencinius Andreæ palatini Cracouiensis filius: & Sbigneus Olesnicius Sbignei eius, qui postea fuit episcopus Cracouiensis & Cardinalis presbyter, auus. Cladem Valachicam alia non minor domestica post vnum annum consecuta est è pestilentia: quæ cùm per populos latè serperet, Poloniam quoque sex mensibus autumnalibus & hibernis afflixit, ita vt in oppidis atque pagis dimidiam fermè partem hominum absumeret. Cracouiæ quidem viginti millia mortuorum cēsa sunt. Magis autem ea in nobiles & locupletes, quā in vulgus grassata est. Crucigeri verò ope Ludouici marchionis Brandeburgensis, qui fuit filius Ludouici Cæsaris, Lituaniam tribus excursionibus vehementer tunc afflixerunt, Keistutūque ducem Gedimini filium cæperunt. Sed is commutatione captiuorū liberatus est: nec multo pòst iterum ac tertiùm captus, custodias frustratus euasit. Anno sequenti, qui fuit 1361. Cazimirus rex missis Auinionem ad Vrbanum quintum pontificem max. Innocētij successorem oratoribus, impetrauit, vt in Russia cathedra metropolitica, Cracouiæ verò siue adeò Cazimiriæ noua academia institueretur: id quod Carolus Imperator & rex Boemorū Pragæ iam fecerat. Atque illud quidem perfectum est eodem anno, primusq; archiepiscopus Leopoliensis fuit Cristinus, homo equestris ordinis, quanquam non memoratur cuius gētis fuerit, à Gnesnensi archiepiscopo præsente rege consecratus. Academię verò cœptum opus, magna parte ædificiorum consequentibus annis magno sumptu excitata, ad finem tamen tunc perductum non est, Cazimiri morte intermissum. Inuidêre ipsi fortassis fata hanc gloriam, vt integra solidaque Vuladislao Iagelloni maneret. Præterea repullulans rursus inter episcopum Cracouiensem & regem, sacrumq; & profanum ordinem controuersia de iure decimarum & interdictorum, eodē anno arbitrio Iaroslai archiepiscopi Gnesnensis, qui tunc fortè Cracouiēsem diœcesim visitabat, ex compromisso sedata est.

Nauoius Tēcinius. Sbigneus Olesnicius.

Pestis.

Lituania vastata à Crucigeris. Keistutus Lituanus ter captus à Crucigeris.

1361. ann.

Pragēsis academia. Archiepiscopa in Russia instituta.

Academia Cazimiriæ inchoata.

Cuius decreti exemplum extat in constitutionibus regni & synodalibus vulgò editis. Hoc eodem anno Vuratislauia fortuito incendio conflagrauit. Insequens annus annonæ penuria & fame apud Polonos & vicinos populos insignis est. Ac veris quidem tempore lætæ arriserunt segetes: Iunio verò mense tempestates & aquilones cum pluuijs coorti florem segetum decussêre, & iam enascentia grana corrupêre. Itaque fame vulgò laboratum est: quod malum tamen regis beneficentia & solertia nō sine magno reip. fructu mitigauit. Erat in regijs prædijs atque horreis ingens vis frumenti è superiorum annorum vbertate reliqua: id frumentum rex externis quidem ac ditioribus suis iusto precio vendi iussit: plebs verò egena partim commutatione rerum frumentum accipiebat, partim opus faciendo merebat. Quo quidem tempore complures arces & oppida muris, vallis, atque fossis munita sunt: piscinæ, aggeres, & aquæ ductus multis in locis facti. Atque inter cætera alueus à Cracouia Bochniam vsque per quinque miliaria duci institutus, quo deriuata ac immissa aqua ex Vistula, sal, ligna, ac cæteræ merces vltrò citroque nauibus vel ratibus portarentur. Verùm is alueus perfectus non est. Redegit autem & pecuniam non modicam Cazimirus è frumento venditio. Quæ splendori eius anno sequēti nō minimum suffragata est in nuptijs neptis, filię Boguslai ducis Scecinensium: de quibus breuiter commemorabimus.

Vuratislauia arsit.

Fames in Polonia.

Munitio arcium & oppidorum.

1336. ann.

In imicitiæ erant inter Carolum imperatorem & Boemorū regem, & Ludouicum Vngarorum, qui gener Caroli fuerat, leuibus quibusdam iniurijs, vt fit inter vicinos populos, excitatæ, sed conuicio Caroli sic auctę, vt bellum vtrinque magnis viribus appararetur. Ludouicus Cazimirum cum Russorum ac Tattarorum auxilijs, & per eum Sigismundum Danorum regem, Boguslai propinquum in societatem belli pertraxerat. Carolus Boemiam, Morauiam & Germaniam omnem ad arma concitabat. Hoc vbi accepit Vrbanus pont. max. de pace cum vtrisque diligenter egit per legatum suum, Ioannem quempiam sodalem Frāciscanum, virum prudentem & eloquentem: qui cùm impigrè iam ad Carolum, iā ad Ludouicū & Cazimirum recurreret, illumque eò adduxisset, vt satisfacturum se esse aduersarijs de conuicio reciperet, mitigatis ea re Ludouici & Cazimiri animis, non modò pacem inter inimicos reges, verùm etiam affinitatē cōfecit, nempe vt Carolus imperator neptem Cazimiri

Inimicitiæ inter Carolum Imp. et Ludouicum regem Vng.

Legatus pontificius.

Pax & affinitas inter reges.

miri regis, Elizabetham Boguslai filiam, quartam vxorē duceret. Tertiam enim, Annam Bernardi Suidnicienſium ducis filiam, per quam Suidnicienſem dominatum ſibi & ſucceſſoribꝰ ſuis Boemorũ regibus quæſiuit, paulo antè morte ſublatam amiſerat, cùm Venceſlaum filium ex ea ſuſcepiſſet. Nuptijs dictus locꝰ Cracouię ad Liberalia, quod Carniſpriuium vulgò vocant. Conueniunt eò inuitati à Cazimiro reges, Ludouicus Vngarorum, Sigiſmundus Danorum, & Petrus Cypriorum, Ponto & aduerſo Iſtro in Valachiam, & inde terreſtri itinere per Ruſſiam Cracouiam aduectus: præterea duces Otto Bauarorum, Ziemouitus Maſouiorum, Boleſlaus Suidnicienſium, Bernardi defuncti frater, Vuladiſlaus Oppolienſium, & Boguſlaus cum ſponſa filia.

Regum & principum conuentus Cracouiæ.

Ad extremum venit Carolus cum ſplendido comitatu. Cui veniēti omnes principes atque reges cum Cazimiro Cracouia ad vnum miliarium obuiam profecti ſunt, & non modicum ſpacium pedibus progreſſi, quod idē facere Imperatorem cognouerant, amicè inter ſe cōſalutarunt. Cùm autē vrbi appropinquaret Carolus, ſpōſam cum patre & magna puellarum ac matronarum caterua obuiā habuit: deductuſque cum ingenti pompa, in arce, Cazimiro petente, diuertit, cæteris in vrbe hoſpitia diſtributa. Omnes autem hi principes aduenientes in extremis Poloniæ finibus Cazimiri iuſſu comiter & perhumanè accepti ac deducti, liberaliter & magnificētiſſimè habiti ſunt, durantibus vſq; in viceſimum diem nuptijs & cōuiuijs. Et cùm abundè omnia ad nutũ ſuppeditarētur hoſpitibꝰ regiorum pcuratorum atq; diſpenſatorum prouidentia, tamē ne quid magnificentiæ deſideraretur, magna dolia in foro ſeu circo vrbis collocata ſunt, alia vini, alia auenæ plena, vnde ſumerent quantum quiſque vellet.

Caroli Imperatoris aduentus Cracouiam.

Nuptiarum apparatus.

Præerat aūt procuratoribus ac diſpēſatoribꝰ omnibus regijs Verincus Germanus, conſul Cracouienſis, quem Cazimirus propter ſingularem induſtriam atque dexteritatem in rebus agendis theſauro ſuo præfecerat, & omnium conſiliorum ſuorum non modò participem, ſed moderatorem propemodum habebat. Is igitur cùm eſſet ditiſſimus, non habuit ſatis nuptias illas regio nomine quā ſplendidiſſimè adminiſtrare, ſed vt ſua quoque magnificentia Poloniæ ſplendorem adderet, Imperatori, regibus, ducibus & proceribus eorum domi ſuæ conuiuium magnifico apparatu dedit, & ampla munera omnibus largitus eſt: in primis autem regi ſuo Cazimiro, ita vt quæ ei donauit, plus centum millibus florēnorum æſtimata eſſe dicantur. Nuptijs ritè peractis, & fœdere ſempiterno inter reges icto, ac iureiurando firmato, & miſſis inter ſe vltrò citroq; ampliſſimis muneribus, domos quiſque ſuas diuerſi diſceſſerunt ad fines vſque regni à Polonis proceribus deducti.

Verinci Germani dignitas ac magnificentia.

Dedit autem Cazimirus nepti in dotem centum millia florenorũ. Infeſtata eſt etiā deinde hoc ipſo anno Polonia peſte populari. Sequentis verò anni hyems tam fuit aſpera & niuoſa, vt feras quoque beſtias in ſyluis & volucres extingueret.

Dos nepti à Cazimiro rege data.

Peſtis.

Hyems aſpera.

Adiecit deinde Cazimirus animum ad recuperandam eam partem Ruſſiæ, quam ante tredecim aut quatuordecim annos defectione Ruſſorum magis, quàm vi Lituanorum amiſerat: indictaque toti Poloniæ expeditione, cum magnis copijs aduerſus Ruſſos & Lituanos profectus eſt. Cùm autē Belſenſium fines primùm attigiſſet, venit ad eum Georgius dux eius oræ, & placato rege imperata facere pollicitus, impetrauit, vt ditionem illam ſuam retineret. Itaq; ibi nihil hoſtile noſtri fecêre. Quin & Chelmenſem ditionem cum Chelma arce de Lituanis captam Cazimirus ei adiecit. Nam Lubarto petenti veniam dare noluit.

Georgius dux Belſenſium.

Chelma Ruſſica capta.

In Volyniā deinde ſiue Vuladimirienſem tractum exercitum promouit: & cùm nemo pugnandi copiam faceret, Luſcũ, Vuladimiriā, & Oleſcum arces vi in ditionem ſuā redegit: cęteras per deditionem accepit. Atq; ita Lubarto eiecto oram illam omnem ſubactam ac tributariam factam, Alexandro duci Michaelis Coriathi filio, Gedimini nepoti, attribuit. Et quo facilius eum in fide & officio contineret, Luſcũ & Vuladimiriā ipſe retinuit, præſidiaque ijs arcibus impoſuit. Deinde ſucceſſu temporis Vuladimiriam, cùm lignea fuiſſet, latericio muro muniuit.

Volynia ſubacta & Alexādro tradita.

Luſcum & Vuladimiria arces Polonorum præſidijs munitæ.

Vuladimiria muro conſtructa.

Et Alexander quidē in Cazimiri fide perſtitit: Georgiꝰ verò ambigua fide aliquoties poſtea rebellionem tētauit. Porrò Lituani nunq̃ deinde, quoad vixit Cazimirus, neq; Ruſſiā, neq; Poloniam infeſtarunt, eo quod ſatis habebāt negocij cum Crucigeris, & quòd præſidia contra eos opportunis locis rex collocarat: Maſouiam ſemel duce Keiſtuto impunè depopulati ſunt, ad Poltouiam vſque prouecti. Quo oppido direpto incenſoque, quippe quòd munitum non eſſet, arx quoque cum plurimis mortalibus, qui in eam ſe cum facultatibus ſuis receperant, conflagrauit, barbaris materiam incendio ſubijcientibus. Neque memorabile vllum Cazimiri regis factum poſt ſubactam Ruſſiam quatuor illis annis,

Maſouia vexata à Lituanis.

Poltouia incenſa.

quibus poſtea vixit, memoratur niſi quod cum Petro quoque Lubuſſenſi epiſcopo, quem bonis quibuſdam ſpoliarat, tranſegit, ea lege vt epiſcopus Lubuſſenſis bona, quæ antiquitùs intra fines regni Polonici iam inde à tempore Henrici Barbati ducis habebat, retineret, regē autem dominum & patronum ſuum agnoſceret: & quòd comites Dreni ipſi quoque cum ea ipſa arce & Santoco ſe in ditione Cazimiri & regum Polonorũ antiquitùs eſſe, ac deinceps fore iurati profeſſi ſunt: itemque quòd idē rex magna parte Poloniæ peragrata, in Pruſſiam ſe contulit cum pacato comitatu, videndi Marieburgi aliarumque arcium & oppidorum cauſa, quæ Crucigeri frequētia & permunita, & benecōſtituta habuêre, vt ad eorum exemplum Poloniam etiam magis cultam redderet. Vbi perhumanè & honorificè à Crucigeris, quocunque adijt, acceptus eſt.

Cum Lubuſſenſi epiſcopo tranſactio.

Comites Dreni & Santoci dedunt ſe regi Polon.

Cazimirus rex in Pruſſiam profectus.

Quin & inimicitias cum Carolo imperatore ſuſcepit, idque ſiue ſua ſpōte & aliqua iniuria prouocatus, ſiue Ludouici regis Vngarorum gratia: qui hoc ipſo tempore bellum, Carolo indixiſſe, & Morauiam infeſtaſſe memoratur. Extat quidem in archiuo Cracouienſi fœdus & ſocietas Cazimiri cum Ludouico anno Chriſti 1369. diſertè contra Carolum Imperatorem & regem Boemorũ inita.

Cazimiri cū Ludouico fœdus contra Imperatorē 1369. ann.

Nec illud ſilentio prætereundum eſt, quòd per hoc tempus metalla Bythomienſia plumbi cum argento intermixto feracia euanuerunt, poſt interfectos crudeliter ab oppidanis publico cōſilio duos ſacerdotes, Petrum parœcum oppidi, & Nicolaum, qui ipſi erat à ſacris concionibus. Neque hac modò pœna Bythomienſes facinus illud luerunt, ſed etiam ab epiſcopo Cracouienſi interdicto perculſi, & honore omni priuati ſunt, damnatique, ne qui ex poſteritate eorum deinceps ſacris initiarentur, aut vlla ſacerdotia obtinerent. Sed ab interdicto & cæteris pœnis poſt biennium demùm apud Pontificem max. permagno ſe redemerunt.

Bythomiēſium metallorũ interitus.

Bythomienſium pœna ob interfectos ſacerdotes.

Erat autem tunc epiſcopus Cracouienſis Florianus Morſcius gente Ielitius, Caſtellani Sendomirienſis filius, poſt Bozentam, qui Bozentino arci, & oppido nomen dedit, amiſſoque viſu obijt.

Florianus epiſcopus Cracouienſis.

Bozentinũ arx & oppidum.

Sub hoc ipſum tempus Boleſlaus dux Suidnicienſium & Iauorienſiũ mortuus Carolum Imperatorē & regē Boemorum affinem ſuum ex pacto hæredem reliquit. Ita tunc Sileſiæ quod reliquum fuerat, Boemorum regno adiectum eſt. Sed iam Cazimiri mors ſtylum noſtrum ad ſe reuocat.

Anno igitur Chriſti milleſimo trecenteſimo ſeptuageſimo cùm hyemē Cracouiæ Cazimirus exegiſſet, vere appropinquante in maiorem Poloniam profectus, per æſtatem ibi commoratus eſt. Deinde autumno inde diſcedens, in Sendomirienſi tractu & in Ruſſia venationibus hybernum tempus dare decreuerat: iamque Prædboriam, quod oppidum in Siradienſi tractu eſt, peruenerat, cùm eum grauis caſus afflixit. Fortè enim ad ſextum Idus Septembris, qui dies Marię Dei matris natalis anniuerſario & ſolenni ritu à Chriſtianis celebratur, venatum in proximas ſyluas, fruſtra diſſuadentibus nonnullis pijs hominibus profectus erat: vbi dum cupidius ceruum fugientem impedito loco & inter vepres perſequitur, labente magno cum impetu equo quo vehebatur, vehementer homo ſenex & carnoſus conquaſſatus eſt, ita vt febre exagitaretur.

1370 ann.

Prædboria.

Cazimiri caſus.

Relatus autem Prædboriam, & citò medicorum ope releuatus, Sendomiriam contendit. Vbi cùm ſpretis medicorum præſcriptis, intemperantius viueret, & piris, maliſque, ac cæteris fructibus, quos locus ille producit eximios, ſeſe ingurgitaret, balneiſque nimium vteretur, in febrim recidit. Neque tamen tam acris ea fuit, quin rheda vehi poſſet, medicis Cracouiam proficiſci ſuadentibus, quòd ibi faciliorem eſſe medicationem dicerent.

Sendomiria fructuum optimorum ferax.

Itaque Sendomiria Chrobranos profectus, cùm ex agitatione itineris grauiore æſtu vrgeretur, frigidam aquam præter ſententiam medicorum bibit. Atque inde maiores flammas concepit. Quibus medicorum arte mitigatis, lectica in Copriuunicenſe monaſterium delatus ſuccollantibus aulicis, octo dies ibi quieuit. Releuatuſque aliquantulum, iter inſtitutum proſecutus eſt. Oſſeci autem cùm alterius de medicis Matthęi permiſſu mulſam bibiſſet, rurſum deterius habere cœpit: ſed tamen Corcinum atque inde poſt aliquot dies pridie Calendas Nouembris Cracouiam delatus, languebat magis. Quærit deinde ex medicis, num iam Cracouiam perueniſſent: tacitè eos admonens promiſſorum, quibus ei Cracouiæ certam quodammodo ſanitatem erāt polliciti. Deinde eos rogat, vt verè ac liberè ſibi dicant, an de vita ſua deſperarent. Sed ijs, vt ſolent, bonā ſpē oſtentantibus, nihilominꝰ cū deſtitui ſe viribꝰ animaduerteret, accito epiſcopo Cracouiēſi Floriano, ac Vuladiſlao duce Oppoliēſi ſororis ſuæ nepote, quem Ludouicus rex Vngarorum illis ipſis diebꝰ ad viſendum eum miſerat, itemque inſignioribus nonnullis de cœtu ſacro baſilicæ Cracouienſis, ad hæc & auli-

Chrobrzany.

Vuladiſlaus dux Oppolienſis.

aulicis ministris suis, in Christiana religione, vti Christianum decet, mori se professus est: testamentumque condidit, quo multa multis cùm satellitibus, tum nothis filijs suis, plurima Cazimiro Scecinensium Pomeranorum duci largitus est: quædam etiam Gnesnensi & Posnaniensi basilicis. Cracouiensi verò crucem illam insignem, quam Leopoli deportarat, cum inclusa portione ligni crucis Christi. Duabus verò filiabus è tertia vxore susceptis, stragulam vestem omnem ac dimidium aureæ, argenteæ, & gēmeæ supellectilis: reliquum autem eiusdem supellectilis matri earū vxori suæ legauit, administrationemq; siue executionem testamenti Ioanni Strelcio, cognomento Suchyuilco, decano Cracouiensi & Cancellario regni commisit.

Testamentū Cazimiri regis.

His ritè peractis, sacris mysterijs de more procuratus Nonis Nouemb. vitam cum morte commutauit: ac tertia die post, in basilica Cracouiensi ad dextram aræ maximę honorificè sepultus est. Vbi extat adhuc eius monumentum cū imagine sculpta in marmore. Regnauit autem Cazimirus annos trigintaseptem, vixit sexaginta: pacis quàm belli artibus & operibus clarior: vnde etiam Magni cognomētum solus hic inter Polonorum principes non tam virtute bellica & victorijs meruisse videtur, quàm operibus magnificis, & plurimarum artium & oppidorum munitione, & quòd omnium summorum pariter & infimorum hominū erga se beneuolentiam ijsdem, quibus collegerat, virtutibus, hoc est, iustitia, facilitate, humanitate, elegantia, & clementia, ad extremum retinuit. Etenim ad gloriam quidem plus valent bellicæ virtutes: præsens verò hominum beneuolentia lenioribus his virtutibus facilius comparatur. Magis illas ferè homines admirātur, sed has gratiore memoria persequuntur. Tametsi bellicæ quoque gloriæ non expers fuit cùm alibi, tum in Russia maximè: quam à maioribus suis amissam, maiore felicitate, quàm sudore recuperauit. Nōnulli à corporis habitu & statura Magni cognomentum ei datum esse volunt. Hic princeps inextricabiles iudiciorum laqueos resecuit: leges barbaras & iniquas, quoad tunc potuit, vel sustulit, vel correxit, adeuntibus facilis & comis: querimonias etiā infimorum benignè & patienter audiuit: tenuiores à potentiorum vi & iniuria vindicauit, sic vt ęquior plebi, quā nobilitati esse videretur: captos ab hostibus suos promiscuè redemit: ne cuiquam oneri esset, cauit: seueritate, vt medici solent vstionibus & sectionibus, non

Cazimiri mors.

Magni cognomentum vnde.

Cazimiri virtutes & præclara facta.

nisi necessario vsus est: Poloniam superiorum temporum bellis & alijs calamitatibus vastam & infrequētem, populosiorem reddidit, & ad meliorem cultum redegit, maximè indulgentia in agrestes, ac Teuthonum colonijs deducendis. Arcium verò & oppidorum in Polonia plerorumque omnium munitiones, ac templa lateritia, eius sunt opera. Hic enim Cracouiensem arcem exornauit, cuius tamen exornationis vix iam vlla extant vestigia: Cazimiriam Vistula disiunctam à Cracouia, Veliscam, Scauinam, Ilcussū, Bendinum, Lelouiam, Sendomiriam, Visliciam, Sydlouiam, Radomiam, Opocinum, Vauelniciam, Lublinum, Calissiam, Pysdros, Stauissinum, Velunum, Coninum, Petricouiam, Lēciciam, Ploscum, Inouulozū, Leopolim, Sanocum, Crosnam, Cichouum oppida & castella mœnibus cinxit. Arces Posnaniensem, Calissiensem, Sendomiriensem, Lublinensem, Leopoliensem vtranque, Pysdrensem, Siradiensem, Velunensem, Lēciciensem, Colensem Plocensem, Nepolomicensem, Sidlouiensem, Prædboriensem, Bresnicensem, Boleslauecensem, Ostressouiensem, Premisliensem, Landiscoronensem, Bendinensem, Lelouiensem, Sorstenensem, Ocecensem, Crepiciensem, Secechouiensem, Solecensem, Zauichostensem, Corcinensem, Coninēsem, Naclensem, Velenensem, Medirecensem, Crusuiciensem, Zlotoriensem, Bydgostiēsem, Lubaciouiensē, Trebouuliensem, Haliciensem, Tustanensem, Opocinensem, Prissouiensem, Rauēsem, & Vissegradensem, vel denuò muniuit, vel vetustas refecit. Templa verò præterea, quæ suprà enumerauimus, Nepolomicense, Corcinense, Solecense, Opocinense, Lapsicense, & in arce Cracouiēsi duo, quorum alterum sancti Michaëlis, alterum Sancti Georgij nomine dedicatum est: è conspectu verò eiusdem arcis Rupense diui Stanislai cæde nobile, itemque prochodochium siue hospitale Stradomiense condidit. Præterea Corcini, Petricouiæ, Calissiæ, & Lenciciæ monasteria: quibus omnibus amplam & luculentā supellectilem ad cultum diuinum accōmodā attribuit. Mogilense quoq; monasteriū imperfectū consummauit: Basilicā etiā Cracouiensem exornauit. Eius etiam opus sunt tabernæ mercatorum & propolarum in circo Cracouiensi. Fuit & viuarium sub arce Cracouiensi ad Vistulam: cuius vestigia se vidisse Mathias Mechouiensis paulo antè nostra tempora memorat. Locus etiamnum vetus nomen retinet, Zvuerzinecz dictus lingua

Arces & oppida munita à Cazimiro magno.

Templa à Cazimiro condita.

Zvuerzinecz.

vernacula: Ziemouitum Masouiorum ducē, episcopo Posnaniēsi vt decimas de noualibus agris reddi in sua ditione iuberet, condemnauit. In summa, publica regis huius acta, & opera pleraque omnia laude digna sunt: ac eo quidem magis, quòd dissimilem habuit successorem. Cęterùm domestica vita fuit impurior: in cibo potuque intemperans: in libidines verò ita proiectus, vt præter greges concubinarum, cum quibus magis, quàm cū iustis vxoribus consueuerat, Boemā quādam Rochicianam, captus eius pulcritudine, in loco iustę vxoris haberet, promissa ei conceptis verbis (cùm aliter potiri ea nō posset) fide matrimonij, interueniente abbate Tinecensi thyara ornato: quem mulier episcopum Cracouiensem esse credidit. Sed eam deinde cùm caluā & scabiosam esse comperisset, eiecit, & Iudææ cuiusdam Hester consuetudine vsus est, de qua Nemiram & Pelcam filios suscepit. Nam filias natas, vt in Iudaica religione permanerent, matri indulsit. Huius Hester opera gens Iudaica magnas prærogatiuas in Polonia à rege adepta est, cùm nouas, tum quas ipsis olim Boleslaus dux Calissiensis in sua ditione cōcesserat. Quin & periculi illius, quod Carolus rex Vngarorum cum vxore & duobus filijs à Feliciano intentatum adijt, Cazimiri huius libidinem in causa fuisse existimant. Itaque iusta pœna diuinitùs affectus esse videtur Cazimirus, quòd nullos post se mares liberos reliquit. Quamuis aūt tam libidinosus ipse esset, tamen continentes sacerdotes singulari fauore prosecutus est. Quòd si industria dexteritateque etiam præditi essent, multum eis

Vita Cazimiri.

Iudæorū prærogatiuæ in Polonia vnde sint.

vtebatur: & quāuis plebeij & obscuro loco nati essent, nobilibus eos non modò exæquabat, verùm etiam anteponebat. Curabat autē, vt omnes sacerdotes, quoad fieri poterat, sacerdotia sua per se ipsi præsentes administrarent. Statura procera fuit & corpulentus, capillo denso & crispo, promissa barba, voce sonora, sed balbus aliquantulum. Cazimiro etiam regnante, vt ne pios homines suis laudibus defraudemus, Mathias Golancieuius, gēte Toporus episcopus Vuladislauiensis, qui 42. annos episcopi munere functus est, basilicam Vuladislauiensem nouam condidit in oppido, cùm prius sub arce fuisset. Aliud item templum Vitalis martyris memoriæ dicatum in eodem oppido construxit: arces Vuladislauiensem & Racianzum cocto latere muniuit: deinde senio confectus, & visu orbatus, Sbilutho propinquo suo præposito eiusdem basilicæ, episcopam concessit. Quanq̃ postea pœnituit eū facti, cùm nō pro meritis ab illo tractaretur. Iaroslaus verò Scotnici9 gente Bogorius, archiepiscopus Gnesnēsis permulta pręclara monumēta reliquit, quę aptius infrà recensebuntur. Per hoc tēpus Crucigeri Prussienses atq; Liuoniēses, & Lituani mutuis populationib9, & munitionum euersionib9 inter se certabant: nonnunquā etiam ad man9 veniebant, & quidem Marte vario. In Germania verò Heluetiorū siue Suitensiū societas, ante septuaginta ferè annos instituta, per iniurias principū, quib9 ij ciuitates affligebant, magna cœpit incrementa. Sed iam Librū hunc vnà cum Cazimiri regno finiamus: sequentesque externi generis regibus dedicemus.

Effigies Cazimiri.

Vuladislauiensis basilica noua.

Vuladislauia & Racianzum arces munitæ ab episcopo.

Heluetiorū incrementa.

MARTINI CROMERI, DE ORIGINE ET REBVS GESTIS POLONORVM, LIBER TREDECIMVS.

PROOEMIVM.

IAM inde à Lecho condito re vsque ad mortem Cazimiri secundi, semper Polonia sui generis reges atque principes habuit, Venceslao Boemo, de quo in superiore Libro pertractauimus,, excepto. Deinceps verò, cū Cazimirus rex moriens, nullos mares liberos reliquisset, ad hoc vsque tempus, quo hæc scribimus, exteri apud Polonos regnarunt, nempe Ludouicus Vngarus, & gener eius Vuladislaus Iagello Lituanus cum sua posteritate, quæ in hunc vsque diem durat atque regnat. Quæ tempora dū persequimur, nemo à nobis exactam eorum omnium, quæ ij reges vsquā alibi gesserunt rationem expectabit. Quāquam enim per reges atque principes historiam ducimus, tamen instituti nostri est, non tā vitas regum ipsorum atq; principum, quàm res gestas Polonorum persequi. Quocirca, quæ Ludouicus, de quo mox scribere aggrediemur, siue in Vngaria, siue in Italia, siue vsquam alias gessit,

Externi reges.

queque ij, qui post eum in Polonia regnarunt, quę quidem ad Polonicam historiam non pertinebunt, vix & obiter attingemus. Lituanicas verò res à tempore Iagellonis regis, quòd cõiunctæ erunt cum Polonicis, non ferè omittemus, nisi si q̃ erunt quæ, minus ad nos pertinere videbuntur. Hæc semel præfati, iam susceptum opus à morte Cazimiri secundi regis prosequamur.

LVDOVICVS VNGARORVM ET Polonorum rex.

CERTIOR factus de graui morbo, ac mox etiam de morte Cazimiri regis Ziemouitus dux Masouiorum à Ioãne filio, quem hac de causa ministerio regis addixerat, illico Ploscum, Rauam, Vissegradum, Gostininum, & Sochaciouiam arces in suam redegit potestatem, dedentibus eas vltrò pręfectis, cùm quòd sciebant ex pactis conuentis eas Ziemouito deberi, tum quòd muneribus & pollicitationibus ab eo redempti erant. In vtraque etiam Polonia & in Russia post vulgatam mortẽ regis noui quidam motus exciti sunt à finitimis. Nam Hasso siue Hessus quispiam Ottonis marchionis Brandeburgensis, qui fuit filius Ludouici Bauari Cæsaris, præfectus, cùm didicisset proditione triũ Saxonum, qui in præsidio Santoci erant, arcem eam à paucis custodiri, & à commeatu imparatam esse, præfectumque eius Sendiuoium Virium castellanum Bninensem abesse, cum tumultuaria agrestium ferè manu eò accurrit, arcemque oppugnatam acrius, tãdem Sendiuoio Slessinio impigro iuuene, qui cessantibus Saxonibꝰ proditoribꝰ cum paucis suis arcem defendebat, vigilijs & labore confecto per deditionem accepit. Ex alia verò parte Lubartus Lituanus cum Keistuto fratre & expeditis copijs Vuladimiriensem arcem in Volynia, posteaquã primo impetu capere nõ potuit, circunsedit. Præerat arci Petrassius Turscius de satrapia Lẽciciensi. Is quãuis diutius obsidionem sustinere potuisset, tamen Alexandro duce, cui Volynios parêre Cazimirus iusserat, Cracouiam profecto, cùm necunde quicquam opis expectaret, ferocitate & minis Lituanorum territus, arcẽ ligneam veterem, quã tuebatur, dedidit. Acceptam Lubartus valido præsidio firmauit. Nouam verò, quam Cazimirus duobus annis magna cura, sumptuq; cocto latere muniuerat, neque tamen consũmauerat, diruit, & solo æquauit. Inde in Lublinensem atque Sendomiriensem tractũ excursionẽ fecêre ijdẽ barbari, magnasq; p̃das egêre. Ac inter alia Lyssecẽse siue Calui mõtis monasteriũ diripuêre. Vnde cùm inter aliã prædã portionem crucis Christi auro inclusã asportarẽt, & ad fines Polonię puenissent, memorabilis res accidit. Plaustrũ enim, quo crux cũ cętera præda vehebatur, nulla vi neq; iumentorũ neq; hominũ loco moueri potuit: quin subitò cõcidebãt exanimati homines, equi & boues, quicunq; id plaustrum attigerant. Obstupefacti re noua Lituanorũ duces, cùm ex Russo quopiã miraculi & cladis suæ causam cognouissent, mox crucẽ cum Chorabala quodã nobili captiuo, libertate donato ad locũ suũ remisêre: ipsi cũ reliqua præda domos suas salui peruenêre. Neq; enim erat qui nostros ad arma cogeret, vt fit soluta disciplina omni morte principis. Nã Ludouicus rex Vngarorũ, quẽ Cazimirus multo antè successorem sibi designarat, licet mox de morte auunculi certior factus esset, tamen continuit sese domi: & quorsum cõsilia Polonorũ vergerẽt, expectabat. Verebatur enim, ne ij mutata sententia alij regnũ mandarẽt. Erant enim superstites duæ filiæ Cazimiri: Erat & Cazimirus Scecinensiũ dux, nepos ex filia: Erant etiã Cuiauiensium & Masouiorũ duces propinqui & necessarij. Matrẽ tamen suam Ludouicus Cazimiri regis sororẽ celeriter in Poloniam præmisit. Nec ita multo pòst venerũt ad eum Vissegradũ è comitijs Polonorũ oratores, Florianꝰ episcopus Cracouiensis, & Ioannes Strelcius cãcellariꝰ Poloniæ, rogantes vt primo quoq; tempore in Poloniam veniret, regnumq; destinatum susciperet, ac præsentia simul & impendẽtia pericula depelleret. Audita ille legatione, aliquandiu, quid faceret, deliberauit. Cunctanti cùm & nostri orãdo, & Vngari proceres suadẽdo instarent, tandẽ respõdit: Nõ satis intelligere, neq; hos quid suadeãt, neq; illos quid petãt. E neutrorũ enim id re fore: sicuti ne duobꝰ quidẽ gregibꝰ expediat, vnum habere pastorẽ. Satis & abundè esse negotij, vni populo præesse. Duas Respub. vix vlla ratione sine alterutrius, siue adeò vtriusq; malo & incõmodo ab vno administrari posse. Ita tũc Ludouicus. Sed tandẽ victꝰ precibꝰ ortaorũ, annuit. Bõfinius, audita morte Cazimiri auunculi, statim eũ ingenti delectu habito in Poloniã p̃fectum esse, regnũq; testamẽto legatum à p̃ceribus & legatis populorum petiuisse, & facilè impetrasse scribit. Veniente proceres Poloni cũ frequenti nobilitate ad Sandeciã obuiã progressi excepêre, & Cracouiam deduxêre. Ibi rursus armatę ciuitatis occursu honorificè cõsalutatꝰ est. Postero die rogatus publicè à Ioanne Cancellario, an testa-

Ziemouitus Masouiorũ dux munitiones quasdam occupat.

Sendiuoius.

Santocũ Polonis ereptũ. Vuladimiria à Lituanis per deditionem recepta.

Petrassius Turscius.

Lituanorum excursio in Poloniam.

Lyssecense monasteriũ direptum.

Miraculum.

Ludouici regis cũctatio.

Elizabetha regina Vng. venit in Poloniam.

Polonorum oratores ad Ludouicum.

Sapiens dictum.

Regna plura non bene ab vno administrari.

Ludouici regis aduentus in Poloniã.

Post mortem Cazimiri Magni Ludovicus Ungarorum Rex a Cazimiro et omnibus Polonis in successorem Regni Poloniae designatus non statim in Poloniam venire statuit, sed matrem suam quae soror Cazimiri erat praemisit

mentũ Cazimiri regis ratũ esse iuberet, præcipitanter assensus est. Sed admonitus ab ijs qui proximi de senatu aderant, multum detrimẽti eam rem Polonię allaturam esse propter profusas donationes & legata Cazimiri, & quòd de fide quoque scripturæ testamẽti dubitaretur, ad senatum ea de re per Vuladislaum Opoliensium ducem retulit. Senatus porrò, ne quem offenderet, cæteras quidem omnes donatiões valere, de ea verò, qua Scecinensi duci Siradiensis, Lenciciensis (quam post mortem Ziemouiti auunculi sui Cazimirus recuperauerat) ac Dobrinensis ditio, itemque arces Crusuicia, Bydgostia, Vulotouũ, & Valcia cum suis territorijs donabantur, itemq; de ea, quæ fiebat nothis filijs Cazimiri, apud terrestres iudices, quos vocant, disceptandum esse censuit. Itaque Pelca Zambrus iudex Sendomiriensis, & Vilcicus Naborouius subiudex terrę Cracouiensis lecti iudices, re bene perpensa, decreuerunt eas donationes irritas esse debere, quòd non de sententia senatus factæ, valde damnosæ essent reip. Cui decreto senatus rogatus à rege subscribere noluit. Et sanè in vtranque partem res erat perdifficilis de Scecinensium duce. Nam si is omnibus ijs, quæ sibi donata erant, potitus esset, permultum regi detractum esset: cauendumque erat, ne fretus ea potẽtia, regnum inuaderet: sin repulsam pateretur, bellum ab ipso & à Carolo Imperatore, cũ quo soror eius nupta erat, expectandum. Quocirca ita cum eo transegit Ludouicus, vt is in Dobrinensi tantùm ditione, & Bydgostia, Vulotouo, & Valcia acquiesceret, cætera regi relinqueret. Quibus rebus tunc peractis, rursus de coronatione regis ab archiepiscopo & maioribꝰ Polonis scrupulus iniectus est, q̃ ij cõtendebant, vt ea Gnesnæ more veteri fieret. Sed Ludouicus proximorum regũ Vuladislai aui & Cazimiri auunculi exemplum in ea re secuturum se esse dixit. Quo responso sedatis maioribus Polonis, decimoseptimo die Nouembr. ab Iaroslao archiepiscopo Gnesnensi, adstantibus Floriano Cracouiensi, & Petro Lubussensi episcopis in basilica Cracouiensi diadema solenni ritu accepit. Nec tamen desiderium Cazimiri defuncti regis ex animis hominum rex nouus euulsit: imò plus etiam accendit, cùm non modò dissimilis esset Cazimiri, sed ne adiri quidem à nostris sine interprete posset: quin res quoque Polonicas negligere ac parui facere videretur, ac non modò non intenderet animum ad recuperãda ea, quæ superiori tẽpore à Polonia auulsa erant, verùm etiam enormem donationem adijceret, qua Vuladislao duci Oppoliensium, Vngariæ palatino, Ostressouiensem & Velunensem tractum omnem, qui Rudensis olim dictus est: itemque Olstinense, Crepiciense, & Bobolicense territoria in satrapia Cracouiensi: adhæc Brezniciense in Siradiensi donauit. Sed tamen tum ab hoc ipso Vuladislao, tum à Cazimiro Scecinensi (quã quam de Vuladislao variat Dlugossus) solenne iusiurandum accepit, quòd perpetuò in potestate ipsius & regum Poloniæ deinceps futuri essent, & quòd illæ omnes eorum ditiones regno accrescerent, si ij nullos mares liberos relinquerent. Exequias deinde magnificentissimas & sumptuosissimas auunculo mortuo apparauit. Vbi permultum argenti facti basilicæ Cracouiensi oblatum atque donatum est, & infinita penè hominum multitudo lachrymis, planctu & eiulatu ingens defuncti regis desiderium testata est, præsertim quòd cum eo successionem regum suorum vetustissimã à Piasto vsque propagatam, extinctam esse cerneret, regnumque ad externum regem peruenisse, qui longè absuturus esset. Quod cùm Ludouicus animaduertisset, veritus ne quam filiæ Cazimiri nouandarum rerum occasionem Polonis darent, ablegauit eas in Vngariam, & constituto ibi iudicio, perfecit vt non ex iusta vxore natæ, atque exhæredes pronunciarentur. Quòd adeò ingrati hominis facinus nõ sine iusta diuini numinis vindicta factum esse videri potest, vt filię Cazimiri paternarum libidinum & stupri, ingenuæ puellæ Feliciani filiæ oblati in eodem penè loco, quo ille deliquerat, pœnas luerent. Postea tamen Anna Vilelmo comiti Ciliæ, Heduigis Romero cuidam duci nuptui tradita est. Vt verò postulatis maiorum Polonorum satisfaceret Ludouicus, in maiorem Poloniam post paucos dies profectus est, & biduum Gnesnæ cõmoratus, paratum sibi in basilica Gnesnẽsi soliũ ascẽdere noluit, affirmãs id neque sibi, neq; Polonis decorũ fore, vt coronationem Cracouiæ peractam quasi in dubium reuocarent. Deinde Cracouiam reuersus, cùm animos Polonorum vexatione, violẽtia, & rapinis Vngarorum offendisset, neque de recuperando Santoco & Vuladimiria consilij quicquam iniuisset, mox in Vngariam redijt, Transalpinensium Valachorum Voieuodæ defectione excitus, omni gubernatione Polonię matri commissa. Nec mora, cũ duobꝰ exercitibus Valachiã Transalpinẽsem ingressus, alterũ qui-

De Legatis Cazimiri iudicium.

Iudices delegati.

Transactio Ludouici cũ duce Pomeranorum.

De coronatione controuersia.

Ludouicus rex Cracouiæ coronatur.

Ludouicus rex Polonicarum rerũ negligens.

Ludouici profusa donatio, Oppoliensium duci facta.

Pomeranici & Oppoliẽsis ducis iusiurandũ regi Pol. datũ.

Cazimiri filiæ relegatæ & exhæredatæ.

Vngarorum violentia.

Elizabethæ reginæ administratio regni commissa.

quidem in ſyluis circumuentum ab ho-
ſt bus amiſit, cum altero victor defecto-
res in ſuam redegit poteſtatem: & ne tã
facilè ij deinceps rebellarent, Seuerinũ
oppidum quod fortè Zuuerinũ Slaui di
xêre, inſtaurauit, præſidioq; firmauit. In-
terim Elizabetha mater eius in Polonia
muliebri vſa conſilio iuuenes & imperi-
tos homines in ſenatum allegit, complu
resq; bonos & graues viros magiſtratib⁹
mouit, & nihili homines atq; aſſentato-
res eis ſuffecit. Ac inter alios in primis
Prædiſlaus Goluchouius palatinus Caliſ
ſienſis vir magnanimus & moderatus,
præfectura maioris Poloniæ motus, eiq;
Otto Pileci⁹ ſucceſſor datus eſſe memo-
ratur. Quã rem ægrè tulêre maiores Po-
loni, & parêre Ottoni, quamuis & gene-
re & virtute præſtanti, detrectabant, pro
pterea quòd nullas is habebat poſſeſsio-
nes in maiore Polonia, atq; ita contra le
gęs præfecturã obtinebat. Sed tamen ho
mo ſplendidus & liberalis, vt quemq; de
nobilitate factioſiſsimum & ſibi maxi-
mè aduerſarium eſſe nouerat, ita os eius
comitate & munificentia ſua primũ ob-
ſtruxit. Sic aliquanto patientius deinde
imperium eius ferri cœptũ. Sed cùm ora
illa Polonię finitimorum latrocinijs in-
feſtaretur, neq; Otto domeſticis opibus,
quas ibi nullas habebat, compeſcere ea
poſſet, & nobilitas vulgo eius odio mili-
tiã detrectaret, ceſsit inuidiæ, & pręfectu
ra ſe abdicauit. Cui Sendiuoius Subini-
us indigena ſucceſſor datus eſt. Neq; is ta
men ſatis prædonum vim & furta coer-
cuit. Peſtilens hic, itemq; ſequens annus
Polonis fuit. Prodigiũ etiã inſigne Poſ-
naniæ accidit. Baſilica enim cũ adhæren
te ſibi turre dextra de cœlo tacta eſt, ita,
vt perrupto culmine & angulo turris,
parua fiſſura facta in fornice in ſacellum
regiũ fulmen penetraret: ac cæteris reb⁹
intactis, ſolas Præmiſli regis & Rixę vxo
ris eius imagines confringeret. Inſequẽs
annus nihil ferè memorabile habet, præ
ter quædam de Iaroſlao archiepiſcopo:
nempe quòd is Ziemouitum Maſouio-
rum ducem eccleſiaſtico interdicto per-
culit, eoq; adegit, vt duorum pagorum
donatione ipſi ſatisfaceret, pro eò quòd
Petraſsius Criſtini palatini Plocenſis fi-
lius bona eius eccleſiaſtica in Maſouia
iubente vel certè conniuente Ziemoui-
to latrocinio infeſtaſſet, vexaſſetq;. Nec
multo pòſt ſenio confectus & oculis ca-
ptus Iaroſlaus, cùm ſuprà triginta annos
archiepiſcopus fuiſſet, Nicolao Coſſuto
uio prępoſito Gneſnenſi propinquo ſuo
archiepiſcopam cõcedere ſtatuerat. Sed
cùm is improuidè ſine regia commen-

Ludouicus Tranſalpinã recuperat. Seuerinum. — *Goluchouius motus præfectura maiorũ Poloniæ. Otto Pilecius præfectus maiori Poloniæ contra leges.* — *Sendiuoius Subinius præfectus maiori Poloniæ. Peſtis.* — *Prodigium.* — *Ziemouitus Maſouiorũ dux diris deuotus, quòd nõ coerceret bonorũ eccleſiaſticorũ inuaſores.*

datione & collegij Gneſnenſis conſenſu
Auinionem ad Gregorium vndecimũ
pontificem max. ea de re ſe contuliſſet,
infecto negocio inanis redijt. Neque ta-
men Iaroſlaus dimittendæ archiepiſco-
pę cogitationem depoſuit: ſed Ioannem
Suchyuilcum iuris canonici Doctorem
cuius antea mentionem fecimus, ſoro-
ris filium ſucceſſorem ſibi legit. Verùm
is quoq; pluſculum negocij in conficiẽ-
da re habuit, palàm commendante, &
clàm impediente eius cauſam Ludoui-
co apud Pontificem max. Ad extremum
tamen noua regis commendatione &
collegij approbatione adiutus, voti cõ-
pos factus eſt. Iaroſlaus verò Pomerani-
cis & Opatouicenſibus poſſeſſionibus ac
decimis in ora Caliſſienſi indulgentia
Pontificis max. ad vſum ſuum retentis,
in Landenſe monaſterium ſeceſsit, & bi
ennium ferè ibi exegit. Deinde pertæſus
monaſterij Caliſſiam commigrauit, vbi
intra vertentem annum vita exceſſit.
Permultum hic archiepiſcopam ampli-
ficauit, & ornauit. Nam Louiciam, Opa
touicum, Vneouiam, & Camenum ar-
ces condidit: aulas archiepiſcopales
Gneſnæ, Lenciciæ, Veluni, Caliſſiæ con-
ſtruxit. Louicienſes reditus primus ita
auxit, vt cùm antea cenſus duas marcas
non excederet, tunc ad octingentas per-
ueniret. Aedificauit etiam templa Gneſ-
næ, Caliſſiæ, Curelouiæ, Opatouici, &
Vneouiæ: vbi & collegium ſacerdotum
inſtituit, & monaſterium Benedictinis
condidit, ac Tinecenſis abbatis iuriſdi-
ctioni id ſubdidit. Dotauit idem nouã
parœciam in oppido nouo Crepicienſi
rogatu Cazimiri regis. Atq; ob eam rem
iuriſdictionem ſibi poſteriſq; ſuis archi
epiſcopis in ea parœcia, in Cracouienſi
diœceſi ſita, vſurpauit, conniuente Bo-
zenta epiſcopo Cracouienſi, qui dotare
eam noluit. Iſtiuarta enim amnis eo lo-
ci Gneſnenſem & Cracouienſem diœce
ſes dirimit. Memoratur etiã de eo illud
excelſi animi facinus, quòd cùm iuue-
nis adhuc Bononienſis academię rector
eſſet, tranſtulit inde academiam ſua au-
toritate propter Britannum ſiue An-
glum quẽdam ſcholaſticum à magiſtra
tu vrbis capite plexum: nec prius eam
reſtituit, donec pro cæde Angli ſatisfa-
ctum eſt. Fertur autẽ Iaroſlaus mandaſ-
ſe moriens, vt cadauer ſuũ non oſtio, ſed
pertuſo pariete in baſilicã ſepeliendũ in
ferretur, ꝙ non ritè neq; ordine archie-
piſcopũ ſe factum eſſe diceret. Hæc de Ia
roſlao ſuffecerint: quę omitti certè hic à
nobis non oportuit. Per hoc tempus Lu
douicus rex cum Carolo Imperatore in
gra-

Iaroſlaus cæcus abdicauit ſe archiepiſcopa. Ioannes archiepiſcopus Gneſnenſis. — *Iaroſlai mors.* — *Louicia, Opatouicum, Vneouia & Camenũ arces conditæ.* — *Louicienſes reditus.* — *Vneouienſe collegium.* — *Fines diœceſeon.* — *Iaroſlai archiepiſcopi magnus animus.* — *Iaroſlaus nõ ritè factus archiepiſcopus.*

gratiam redijt, ac filiam ſuam natu maio
rem Mariam filio ei⁹ Sigiſmundo, è quar
ta vxore ſuſcepto, paruulo etiãtũ deſpon
dit, & in aula ſua ipſum educauit. Pater
verò marchiam Brandeburgenſem ab
Ottone Ludouici filio ipſi emit: cùm au-
tem duas filias ex Elizabetha Stephani
Boſnenſium reguli filia ſuſceptas, duo-
que regna haberet Ludouicus, vtrique fi-
liæ viuens cupiebat proſpicere, ita vt al-
tera apud Vngaros regnaret, apud Polo-
nos altera. Ac apud Vngaros quidem iã
vni proſpexiſſe videbatur: de altera au-
tem ſolicito, fortuna ſiue conſilium ta-
lem occaſionem obtulit. Poſcebat is Po-
lonos vectigal, quod regiũ & poradline,
quaſi raſtrale dicitur, duodenos groſſos
latos, & ſingulos modios ſiliginis & aue-
nę in laneos, quemadmodum antiquitùs
pẽdi ſolitum erat. Negabant proceres ſa-
cri pariter & profani ordinis, quòd ab eo
Poloniam immunem factam eſſe libera-
litate Cazimiri dicerent. Cumque ille ad
monitus à nonnullis, promiſſam modò,
non etiam datam eſſe à Cazimiro immu
nitatem illam argueret: ſolutum enim
eſſe id vectigal quo ad vixerit Cazimirus,
tandem eò rem deduxit per internunci-
os, vt ſi alterutrum de filiabus ſuis regna-
re deinceps apud ſe Poloni iuſſuros ſe eſ-
ſe reciperent, binos tantùm groſſos quo-
tãnis deinceps in laneos pénderent, qui-
bus regem agnoſcerent: ab reliquis penſi-
onibus & oneribus, quæ regibus ac duci-
bus antiquitùs debebantur, cuncta nobi-
litas, eique ſubiecti homines perpetuam
vacationem & immunitatem haberent,
præterquam ſi rex nouam arcem conde-
ret, aut veterem tempore belli reficeret,
tunc demum vt nobilitatis ſubditi cum
regijs opus facerent. Accepêre conditio-
nem Poloni. Atque inde in hodiernum
vſque tempus manet vectigal hoc ita im-
minutum regi. Tametſi epiſcopi tunc ne
id quidẽ ſuos agricolas pẽdere paſſi ſunt,
defendẽtes mordicus Boleſlai Pudici &
Cazimiri magni remiſſionẽ. Cuius qui-
dẽ remiſſionis Cracouienſi duntaxat ec-
cleſiæ factæ, extant diplomata vtriuſque
principis in baſilica Cracouiẽſi. Monaſte
riorũ verò adſcriptitij, præfectis regijs exi
gentibus, & conniuentibus epiſcopis ali-
quãdiu totam veteri more péndere coa-
cti ſunt. Illa quoque in pactis fuêre, ne
Rex magiſtratum ſiue honorem vllũ per
petuum ſupprimeret, néue externo cui-
quam conferret, ac ne præfecturam qui-
dem arcis cuiuſquam aut oppidi, quæ
iuriſdictionem adiunctam habeat: imò
ne indigenæ quidem illuſtri, ducum ge-

Sigiſmundo Caroli filio Ludouicus rex filiam ſuam deſpõdit. Marchia Brãdeburgenſis à Carolo Imperatore empta. — *Poradline vectigal imminutum. Polonorũ equitũ immunitas & libertas.* — *Poloni alteram de filiabus Ludouici reginã ſibi deſtinarũt. Epiſcoporũ ſubditi immunes à poradline vectigali. Cracouienſis eccleſiæ immunitas.* — *Honores & magiſtratus ne ſupprimãtur. Externi & illuſtres ad honores & magiſtratus*

nere orto. Hæc ita tunc conuenêre Caſ-
ſouiæ anno poſt Chriſtum natum 1374.
Nunc iam nouos motus, quibus Polo-
nia deinceps exagitata eſt, perſequamur,
paulo altius repetito principio. Ziemo-
myslus Vuladislai Loctici frater tres fi-
lios moriens reliquit: qui ſic patrimoni-
um inter ſe partiti ſunt, vt Pręmislo Byd
goſtia cederet, Leſco Inouuladislauia,
Cazimiro Gneuucouia. Ex his ſolus Ca-
zimirus liberos reliquit, Elizabetham &
Vuladislaum, cognomento Album. At-
que Elizabetham quidem cùm Caroli re
gis Vngarorum vxor Loctici filia educan
dam ſuſcepiſſet, Boſnenſium regi Stepha
no in matrimonium collocauit: de qua
Elizabetha item filia nata eſt, quæ ſecun-
da Ludouici regis vxor fuit. Vuladislaus
verò cùm patri & Præmiſlo patruo, con-
cedente rege Cazimiro, ſucceſſiſſet, cau-
ſamque de vi & alieno agro vſurpato
quodam tempore apud eundem regem
dicere iuſſus eſſet, furore percitus teme-
rè Bydgoſtiam repudiauit: nec eam pòſt
vllis precibus recuperare à Cazimiro po-
tuit. Poſtea Gneuucouiam quoque, acce-
ptis mille florenis, regi conceſſit: & pere-
grè profectus, cùm per multa loca perua-
gatus eſſet, tandem Ciſtercium veniens,
monachus factus eſt. Nec multo pòſt mu
tato conſilio, Diuione in Burgundia Be-
nedictinorum ſectæ ſeſe addixit, & com-
plures annos ibi commoratus, & ſororis
Cazimirique regis liberalitate ſuſtenta-
tus eſt. Cùm igitur proceres quoſdam de
maioribus Polonis nouarum rerum cu-
pidos pœnitere externi regis & abſentis,
muliebriſque dominationis cœpiſſet, cõ
municato clàm inter ſe conſilio legati-
onem ad acciendum Diuione Vuladis-
laum miſêre, quòd nemo eo propinqui-
or Cazimiro & Vuladislao regibus agna
tus viueret. Ac facilè is, vt erat leuis, in ſpẽ
& cupiditatem adipiſcendi regni addu-
ctus eſt. Quoniam autem diaconus iam
erat, Auinionem ad Pontificem maxi-
mum obtinendæ indulgentię ſiue diſpen
ſationis cauſa contendit, legatis Baſileæ
ſe expectare iuſſis. Et quamuis nihil à Pon
tifice impetraſſet, tamen Baſilieam, atque
de legatorũ ſuaſu, dimiſſis eis, in Vngari-
am diſſimulato ꝓpoſito ad affinẽ regem
profectus eſt: apud quem reginę propin-
quę ſuę magnis precib⁹ perfecit, vt ad Pon
tificem max. ꝓ ſe legationẽ mitteret, quò
ſibi mutato ordine, & abiecta profeſſio-
ne poſſeſſiões & principatũ obtinere lice-
ret. Sed repulſam etiam tum paſſus clàm
ſe cũ quatuor tantùm comitibus ex Vn-
garia ſubduxit, & veniens Inouuladis-
lauii:

non admittendi. 1374. ann. — *Ducum Cuiauienſium propago.* — *Ludouici ſecunda vxor. Vuladislai ducis Cuiauiæ acta.* — *Bygoſtia in poteſtatẽ regis redacta. Gneuucouia empta.* — *Vuladislaus monachus accerſitur ad regnum.*

Vuladislaus dux res nouas moliur in Polonia.

lauiam arcem ex improuiso occupauit. Et mox oppidanos accitos in verba sua iurare iussit. Inde Gneuucouiã, eadẽ celeritate vsus, in potestatem suam redegit, Romliconem Zlotoriæ arcis præfectum in agro fortè repertum cæpit, & Zlotoriam quoque eodem die per deditionem accepit, cùm necem præfecto sub arcem adducto minaretur, ni ea sibi dederetur. Ita tribus arcibus vno die potitus, cùm voluntarij multi ad eum concurrerent, sumpta maiore fiducia postero die Sarleium arcẽ oppugnare adort⁹, tertio die in deditionẽ accepit.

Sarlensis arx.

Hæc ad Sendiuoium Subinium præfectum maioris Poloniæ cùm perlata essent, celeriter Ludouicũ regem de statu rerum Cuiauiensium certiorem facit: simulque facta nõ contemnenda manu de nobilitate, ad reprimendos conatus Vuladislai cõtendit.

Subinius præfectus obstat conatibus Vuladislai ducis.

Obsessa primùm Inouuladislauia, cùm nihil esset spei in Vuladislao, deditionem fecit. Qua re permotus Vuladislaus, simul & ab ijs, qui cum eo se coniunxerant, desertus, reliquas quoque arces reddidit, promittente ei Sẽdiuoio clementiam & munificentiam regis. Qua diutius expectata cùm frustraretur, & inopia premeretur, rursus eadem, quæ prius moliri suadentibus & incitantibus quibusdam improbis instituit.

Vuladislai noui conatus.

Sed cùm Sendiuoius præfectus consilia eius sensisset, ratus, ita vt erat, Scripinium sororis suę virum, quem Zlotoriæ prefecerat, senem inertem & ebriosum, insidijs eius maximè opportunum esse, amouere eum à præfectura volebat: verùm ab eo & sorore sua, ne id faceret, exoratus est. Ad hunc ergo fallendum subornat Vuladislaus piscatores, qui eũ allato Torunia vino inebriarent. Quod cùm factum esset, sopito eo pariter & custodibus, vt ferè ad exemplum heri familia sese componit, nocte intempesta missa à Vuladislao manus scalis admotis arcem, custodes, præfectumque cępit: sed Scripinium propinqui postea mille florenis redemêre.

Scripinius per ebrietatem Zlotoriam amisit.

Hinc rursus magnis egẽtium, ære alieno oppressorum, & facinorosorum hominum concursus ad Vuladislaum factus est. Inter alios etiam Vlricus Boocæ Drenij, qui superiori tempore inopem Vuladislaum facultatibus suis sustentauerat, filius, impiger iuuenis cum aliquanta peditum equitumque manu in auxilium ei veniens, Racianzum arcem episcopi ex itinere capere nixus est: sed repulsus ab ijs, q in arce erant, Gneuucouiã oppugnauit: & fauentibus atque adiuuãtibus oppidanis, arcem incendit, præfectumque arcis Gerardum Sloneuium viuum in potestatem suam redegit, quem Sendiuoius postea magno redemit.

Gneuucouia incensa.

Infestabat autem Vuladislaus ex arce Zlotoriensi maiorem Poloniam latrocinijs vsqueadeò, vt Sendiuoius solus cum maioribus Polonis reprimere eum non posset. Itaque & Iascus siue Ioannes Cmitha gẽte Srenauius præfectus Siradiensis cũ nobilitate Siradiensi ad restinguendũ gliscens incendium profectus est.

Iascus Cmitha.

Verũ eius currus, & impedimenta cùm alia via subsequerẽtur, à Vuladislao intercepta sunt, Iascus tamen nihilo segnius cum Bartholomæo Veisemburgio præfecto Brestensi coniunctis copijs, Vuladislao ad vexandos Inouuladislauiẽses numerosam magis quàm bellicosam multitudinem ducenti apud Gneuucouiam occurrit, consertoque prælio, facilè eum fudit fugauitque.

Vuladislaus dux victus.

Nactus autem nauiculam Vuladislaus fugiens Vistulam traiecit, & in Zlotoriensem arcem se recepit. Et quamuis Sendiuoius præsidium militum in munitione Iaroslai Sluzeuij ad arcendas excursiones eius collocasset, agebat ille tamen nihilo minus p̃das ex vicinia. Quare maiore vi Sendiuoius contra eum bellum gerere instituit, maioribus Polonis cunctis, & Cuiauijs sumere arma iussis, accitoque etiam in auxilium Cazimiro Scecinensium duce. Ab his copijs Vuladislaus in arce Zlotoriensi oppugnatus ac circumcessus aliquandiu, non modò sustinuit obsidionem, verùm etiam non leuibus incommodis ac detrimentis obsidentes se afficiebat. Nocturno enim tempore expeditos milites ex arce nauigijs emittebat, qui præteruectæ silentio castra obsidentium, non modò eos qui longius à castris egressi erãt, excipiebant, verùm etiam extrema statiua infestabant: quin machinis etiam quibusdam artificiosis oppugnationi intentos ex arce conuulnerabant, & summouebant. Earum verò machinarum opifices & administri erant duo molitores, quorum alter Zlotoriam Vuladislao prodiderat, alter, cui nomen Hanco, Brestensis moletrinæ hæres captus superiori tempore à Vuladislao. Cùm autem hic ipse Hanco exitum illius belli & obsidionis, quàm diu sustineri non posse propter cõmeatus penuriam videbat, secum reputaret, metuens ne fraudi sibi esset hostes patriæ iuuisse, consilium cæpit prodendæ arcis: sed re coniecturis quibusdam deprehensa, subiectus quæstionibus, rationem & ordinem omnem meditatę proditionis aperuit.

Hanco proditionẽ molitur.

Quibus rebus exploratis, emisit Vuladislaus Hanconis generum ad hostes cum mãdatis ipsius de proditione. Lætus ea re Sendiuoius, cùm gloriam

riam captæ arcis & confecti belli solus obtinere cuperet, Cazimirum quidẽ ducem cæterosq; proceres cõsilium suum celauit, ipse verò intempesta nocte, quẽadmodum constitutum erat, cum expedita suorum manu sine vllo strepitu ad arcem accessit: patefactaq; porta, cùm iam vigintisex milites immisisset, antequam ipse cum cæteris ingressus est, milites Vuladislai, qui hæc supernè clàm obseruabant, celeriter cratem portę impendentem deiecêre: cuius pondere & clauis prominentibus insignes duo equites Poloni, Fridericus Vedelius, & Vscẽsis dominus oppressi sunt. Nec mora, illustrata ignibus arce, vigintisex, illi qui primi ingressi erant, saxis & iaculis vndique coniectis obruti sunt. Ita in insidias præcipitatus Sendiuoius, tot fortibus viris amissis tristis mœrensq; in castra redijt. Illucescente verò die fremens ob acceptam ignominiam, totis viribus arcem oppugnauit vsque ad vesperã, nec tamẽ capere eam potuit. In ea oppugnatione Cazimirus Scecinensium dux saxo per cassidem ictus in capite, non diu postea vixit.

Cazim. Scecinensiũ Pomeranorum dux interfectus.

Postero die cùm Vuladislaus de retinenda arce desperasset, crematis palàm ante arcem molitore ac genero eius, itemq; ijs, quorum opera arcem interceperat, deditionem fecit, & ad regem in Vngariam missus, decem millia florenorum ab eo pro Gneuucouiensi territorio accepit. Adhæc abbatia quadam luculenta in Vngaria donatus est. In qua aliquantisper commoratus, Diuionem redijt: ibiq; resumpto monachi habitu, vitam finiuit.

Vuladislai exitus.

At illi, qui eum ad res nouandas in Polonia adiuuerãt, partim voluntarium sibi exilium indixêre, partim carcere & bonorum confiscatione damnati, pœnas dedêre. Aliquanto aliter Albertus Crãtius hæc de Vuladislao duce, quem & ipse Album vocat, ac toti Poloniæ vult præfuisse, commemorat.

Alber. Crantius.

Sed quorsum attinet omnes omniũ opiniones persequi? Pertæsa Polonicorum motuum Elizabetha Ludouici regis mater, excesserat è Polonia, & per amplos reditus in Dalmatia de Venetis dudum recepta, à filio acceperat: sed nõ ita multo pòst pœnitentia ducta, indulgente eodem in Poloniam redijt.

Elizabetha in Poloniã redijt.

Venienti cum magno & splendido comitatu proceres Poloni Cracouienses & Sendomirienses apud Sandeciam gratulabundi obuiam prodierunt: simulq; renunciarunt, compertum se habere Lituanos de inuadenda vastandaq; Polonia consilium iniuisse. At illa muliebri leuitate, quietos & securos eos esse iussit, filium enim suum tam longis grauibusq; manibus preditum esse, vt ad solum nomen eius non modò Lituani, sed & cunctę in circuitu nationes contremiscant.

Muliebris stultitia.

Nec mora, Lituani cũ valida manu è Lituania & Russia coacta, ducibus Keistuto, Iagellone, Vitoudo, Lubarto, & Georgio, percurso magnis & clandestinis itineribus, propter vastitatem, Lublinensi tractu, quicquid loci in Sendomiriensi tractu est ad Sanum & Vistulã flumina populabundi & vastabundi magna celeritate peruagati sunt, ita vt p̃multi mortales de nobilioribus quoq; & locupletioribus vel in fuga, vel in domibus suis incauti à barbaris opprimerentur. Itaq; permagna ea barbarorũ præda fuit: quã integram, nihil vsquã hostile passi, abegêre.

Lituanorum excursio in Poloniam.

Quanquam per idem tempus ipsi quoque à Crucigeris Prussiensibus domi suę magno incommodo affecti sunt, sex territorijs Samagitiæ vna atq; altera excursione peruastatis.

Samagitia vastata à Crucigeris.

Neq; tamen Elizabetha quicq̃ de lusib⁹ & choreis atque symphonia, quib⁹ mulier octogenaria nimiũ indulgebat, clade illa mota remisit, donec eã præsentius aliud malũ p̃culit.

Elizabetha musicis & choreis dedita.

Vngari qui cũ ea venerãt, domestica cõsuetudine fœnum atq; auenam, cũ Cracouiam siue ad mercatum, siue ad priuatum cuiuspiam vsum importaretur, passim diripiebant.

Vngarorum violentia & rapinæ.

Id Prędborius Brezius nobilis adolescens ne ipse quoq; pateretur, familiam suam armatam ante domum suam, quæ ad portã vrbis Cazimiriensem siue Bochnensem dictam sita erat, obseruare iussit.

Prædborius Brezius.

Ibi cùm Vngari in fœnum, quod aduehebatur, impetum facerent, Prædborij verò ministri prohiberent, iurgium atq; prælium inter Vngaros & Polonos ortũ est. Quod cũ concursu vtrinq; suis opem ferentium atrocius fieret, missus à regina Iascus siue Ioannes Cmitha, præfectus Cracouiensis ad sedandum tumultum, sagitta Vngarica in turba in ceruicem ictus, ex equo defluxit, & expirauit.

Iascus Cmitha interfectus ab Vngaris.

Ibi necessarij & familiares eius furentes, facto vndiq; concursu in Vngaros coorti, magnam cædẽ fecêre, non eorũ tantùm, q se in tumultu illo obtulerãt, sed eorũ quoq;, qui in hospitijs ac diuersorijs inuenti sunt. 160. Vngari eo die trucidati feruntur. Atq; ij modò salui fuerunt, qui in arcem effugere potuêre. Triduo deinde arx clausa, & ab armatis obsessa fuit.

Vngarorum cædes Cracouiæ.

Annus quo hęc acta sunt, fuit post Christũ natũ 1376. Paruo aũt interiecto tẽpore Elizabetha mœsta in Vngariã reuersa est, Petro Cmitha Iasci filio in solatiũ necis paternę p̃fecto Lencicienssibus dato. Per hoc tempus

1376. ann.

Petrus Cmitha præfectus Lenciciæ.

Gregori-

Pontifex Auinione Romam migrauit. *Turcæ Græciam inuaserunt.*

Gregoriꝰ pontifex eius nominis vndecimus, cùm cathedram & curiam pontificiam post septuagesimum annũ Auinione Romam retulisset, accepissetq́;, Turcas Amurathe duce, traiecto nauibus Genuensium Hellesponto, plurimas Græcorum & Cõstantinopolitani Imperatoris (à quo contra rebelles principes in auxilium ex Asia prius euocati erant) vrbes cæpisse, magnaq́; strage Bulgaros, Serbos, & Albanos profligasse, Italiæ metuens, vndique subsidia corrogabat. Itaq; & in Poloniam ea de re legatũ misit Nicolaum Maioricensem episcopum. *Legatus pontificius in Poloniam. Synodus Vneouiæ.* Qui coacta Vneouiæ synodo episcoporum, vix illud impetrauit, vt bini grossi de vniuscuiusque marcæ prouentu sacerdotiorum in sumptus eius belli conferrentur. Quoniam autem episcopus Vuratislauiẽsis Prædislaꝰ Pogorelius paulò antè excesserat, relicta magna pecunia, præter contributionẽ redegit legatꝰ ex illa hæreditate 30000 aureorũ, & insuper 8000 annua pactꝰ est pontif. è reditibꝰ eius episcopæ, donec aliquis Prædislao successor daretur. *Cõtributio.* Cuiꝰ renunciationem siue approbationẽ ob id Pont. in vij. annũ distulit. *Vuratislauiẽsis episcopæ vacatio.* Sequenti anno Ludouicus nouos præfectos in Polonia de sententia matris instituit: *Præfecti Poloniæ.* in maiore quidem Polonia Domaratum Pirschnicium, translato Cracouiã Sẽdiuoio Subinio. In Cuiauia verò amotis Bartholomæo Veisemburgio, & Bartholomæo Socolouio Petrassium Malochã: propterea quòd hic quidem pluris, q̃ illi, præfecturæ illius fructus redimeret, Domaratus verò multis Vngaris in cæde suprà memorata saluti fuisset. Quoniam autẽ Ludouicus excursionibus Lituanorum in Poloniam, & Belsensium ducis defectione motus, bellum contra eos parabat, datis Domarato ex Vngaria reuertenti mandatis ad episcopos, & vniuersum ordinem ecclesiasticum totius Poloniæ, subsidium ab eis, & ab eorum agricolis ad pium bellum contra barbaros hostes petiuit. Negatum est, veritis episcopis ne munificentia illa sua in morem, & mox inde in legem abiret. *Subsidiũ ab ecclesiastico ordine regi negatum.* Nihilo tamen minus prosequi institutum bellum perrexit Ludouicus: *Russicũ bellum.* indictaque toti Poloniæ expeditione, & omnibus ad Sẽdomiriam conuenire iussis, ipse cum nõ contemnenda Vngarorum manu transmisso Carpatho per Sanocum rectà Sendomiriam profectus est. *Sanocum.* Ibi conuentu habito, recensitisque copijs, cùm abundaret virībꝰ & multitudine, partem exercitus, in qua erat Cracouiensis & Sendomiriensis nobilitas cum Sendiuoio, ad recipiendã Chelmam misit: ipse cum reliquo ad Belsum castra mouit. Ac Sendiuoius quidem intra octauum diem Chelma potitus, Grabouecciam quoque & Grodlum & Seuolossum munitiones cæpit: *Chelma recepta. Grabouecia. Grodlum. Seuolossum. Belsum.* deinde ad regem Belsum adhuc obsidẽtem reuertit. Erat enim arx ea natura loci permunita: itaque fame rex præsidiarios ad deditionem compellere decreuerat. Venit interim in castra regis Keistutus dux Lituanorum, ex hoste pacificator factus: & his legibus pacem impetrauit, vt Georgius dux sese Belsumq́; regi dederet, ac Lituani captiuos omnes Polonos redderẽt. *Georg. dux Russorum regi sese et Belsum dedidit.* Quę cùm impleta essent, Ludouicus Georgij blanditijs & pollicitationibus delinitus, non modò Belsum ei reddidit, sed etiam Lubaciouiam, & centum marcas annuas in stipendium è salinis Bochnensibus adiecit, accepto ab eo iureiurando, quòd in fide atque clientela Polonorum semper futurus esset. *Ludouici facilitas.* Fortassis autem & illud adiumento fuit Georgio atque Lituanis, quòd orto inter Vngaros atque Polonos iurgio, ac Petro Safranecio nobili Polono in faciem ab Vngaro quopiam vulnerato, ad seditionem & cædem res spectare cœperat. *Iurgium inter Polonos et Vngaros.* Itaque Petri quidem dolorem rex donato ei territorio cum arce Pieschouascala mitigauit, exercitum verò, ne quod maius malum iritatis vtrinque animis excitaretur, statim dimisit. *Pieschouascala Petro Safranecio donata.* Septem vexilla tunc habuisse sola Topororum familia fertur. *Topororum vires.* Bis postea rursus Russiam à Lituano duce vexatam esse, bisque eiectis barbaris à rege pacatam Bonfinius memorat. Cùm autem ipsi vber & fertile solum Russiæ placuisset, & frequentari eam à catholicæ fidei cultoribus animaduerteret, missa ad Gregorium eius nominis vndecimum pontificem maximum legatione, effecit vt duę ibi cathedræ episcopales, nimirũ Præmisliæ & Vuladimiriæ, Haliciæ verò archiepiscopalis institueretur. *Episcopæ in Russia conditæ, Præmisliensis, Vuladimiriensis, quæ nũc Lucensis est, siue Luceoriẽsis.* Ita quidem Dlugossus scribit. Sed si prius metropolis Leopoli constituta fuit, quemadmodum nos superiꝰ ex eiusdem Dlugossi sententia prodidimus, episcopalem Halicię constitutã esse oportet. Vna enim archiepiscopalis est in Russia, & ea quidem Leopoli. *Haliciẽsis archiepiscopa Leopolim translata.* Nos initio Leopoli episcopalem cathedram regnante Cazimiro institutam fuisse existimamus. Neque enim archiepiscopus vsq̃ instituitur, qui nullum in ditione seu prouincia sua episcopum habeat: sicuti tunc in Rusia nullus fuit: sed cùm Lodouici opera plures episcopę fierent, metropolim Haliciæ constitutam esse, quæ postea Leopolim translata sit, episcopatu Cameneciam trãslato. *Camenecensis episcopa.* Cæterùm quo-

niam

niã propensiore erat animo Ludouicus in Vngaros, quã in Polonos, Vngaris adiungere Russiam instituit, Polonis, à quibus subacta fuerat, ademptam. *Russiam Ludouicus Vngaris attribuit.* Obtinebat in ea nonnullas præfecturas & ampla territoria Vuladislaus dux Oppoliẽsium Ludouici beneficentia iure hæreditario donata, ita vt iam dux Russiæ vulgò appellaretur, & ipse hunc titulũ vsurparet. *Vuladislaus dux Russiæ.* Quo facilius igitur Ludouicus id quod cogitabat perficeret, dedit Vuladislao Dobrinẽsem ditionem atq; Bydgostiensem, quę antiquitùs Vissegradensis vocata fuit, excepta Valcia & Slochouia territorijs, q̃ nuper Cazimiri Scecinensium ducis morte ex pacto receperat: itẽq́; Inouuladislauiã, Gneuucouiã, Zlotoriã, & Sarleium, quę à Vuladislao albo duce, quemadmodum dudum memorauimꝰ, redemerat. *Dobrinensis & Bydgostiensis tractus Vuladislao pro Russia datus. Bydgostiẽsis Vissegradensis olim. Gneuucouia.* Et ea quidẽ lege hæc ei dedit, vt sacramento adactus, in fide & cliẽtela, quod Feudum vulgò vocant, regum Polonorum semper esset, et ad solos masculos hæredes ea transmitteret. Russicas autem præfecturas ab eo recepit, & Vngaris attribuit. Recẽset autem Bonfinius Emericum Agriensem episcopum, Georgium Zuderem cũ fratribus, deinde Emericum Bebecum, & Ioannem Zapolæum, qui Russiam Ludouici nomine cum imperio obtinuerint. Suspecta & molesta ea res de Russia Polonis fuit: sed mussantur ferè principum & potentium iniuriæ. Nec sanè tũc in promptu erat, quid ea re facerent absente rege, aut quomodo voluntati eius refragarẽtur. Quin alia magis præsentia mala eos à sensu illius, quod in diem differebatur, auertebant: *Poloniæ mala ob absentiam regis.* Increbuerant latrocinia: creuerat audacia perditorum & improborum hominum: debilior prędæ erat potentiori: vis, non ius valebat: iudicia vel silebãt penitus, vel potentiorum iniuriæ contra tenuiores suffragabantur, propterea quòd nemo vnus vindex legum, scelerumque vltor erat, quẽ cæteri omnes reuererentur. Hæc publica quidem mala, sed cum plurimorum priuato dolore coniuncta, tolerabilius illud videri faciebãt, quod ad neminem priuatim pertinebat. Itaque de præfecturis Russiæ patienter tunc latum: de domesticis verò incommodis crebris literis atque nuncijs, & querimonijs multorũ cum rege actum. Quibus ille commotus, cùm ipse non veniret in Poloniam, ꝙ negaret aurã Polonicã se ferre posse, Vuladislaum Oppoliẽsem pro se gubernatorem & vicarium misit. *Vuladislaus dux gubernator Poloniæ.* Et erat quidem id nõ ingratũ plebi ac tenuioribus. Cæterùm nobilitas cum ꝓceribus duobus conuentibus, altero Visliciæ, altero verò Gnesnæ actis, negarunt se homini, quem ipsi sibi principem non constituissent, parituros esse, propterea ꝙ id contra leges & instituta maiorum suorum esset. *Conuentus Visliciæ & Gnesnæ. Poloni non parent externo.* Atque cum his mandatis legati de primoribus è comitijs ad regem missi, facilè effecerũt, vt is Vuladislaum reuocaret. *Legatio Polonorum ad regem.* Verebatur enim, ne Poloni ea offensa ad res nouas incitarentur. Interim autẽ dum hæc ita fiunt, vectigal, quod rastrale superiꝰ appellauimus, & quod ad duos grossos à Ludouico redactum esse diximus, dimidium eius, quod antiquitùs pendebatur, iussu regis ab ecclesiasticorum agrorum cultoribus exigi cœptũ est, hoc est, seni grossi, & singuli modij siliginis & auenæ in mansos siue laneos, negantibꝰ exactoribus regijs, gratiam illã, quæ nobilitati facta esset, etiã ecclesijs & sacro ordini factã esse. Debere aũt ecclesiasticos homines æqui boniq́; facere, quòd dimidium ferè eius vectigalis sibi suisq́; agricolis remittatur. Quod si recusent, integrum se veteri more exacturos: ita enim se à rege in mãdatis habere. Quocirca Ioannes archiepiscopus Gnesnensis synodum Calissiam conuocauit: *Synodus Calissiæ.* vnde legati in Vngariam missi Florianus episcopus Cracouiẽsis, ac Dobrogostius decanus, impetrarunt, vt eodem iure, quod ad illud vectigal attinet, cum nobilitatis bonis ecclesiarum bona cẽserentur. *Rastralis vectigalis moderatio ex agris ecclesiasticis.* Hæc vsq; ad annum Christi 1378. *1378. ann.* octo annis regnãte Ludouico in Polonia acta sunt, eo ferè ordine, quo hîc à nobis cõscripta sunt. Per quod tempꝰ Lituani & Crucigeri mutuis se excursionibꝰ & cladibus vehemẽter afflixerũt: *Crucigerorũ cum Lituanis bellum.* & Carolus Imperator extremo anni tẽpore vitam cum morte commutauit, cùm aliquanto antè Venceslaum filium natu maiorẽ adolescẽtulum regẽ Boemis designasset: *Carolus Imperat. obijt.* ac deinde, redẽptis magno principibus electoribus, Cæsarem fecisset. *Vencesl. Cæsar & rex Boemorum.* Constituit is vniuersi cõuentus Boemici consensu & pacto iurato, vt regnũ illud esset deinceps hæreditariũ in masculos dũtaxat, sublata fœminarum successione, quam ipsam quoq; prius sanxerat. Episcopum autem Olomucẽsem, ac ducem Opauiensem à potestate & iurisdictione Marchionis Morauiæ fecit immunes. Hoc eodem aũt anno & sequentibus aliquot non vsquequaq; tranquillæ res fuerunt in maiore Polonia. Quanquam publico consilio nullum bellũ gestum est: sed priuatis viribꝰ & latrocinijs ꝓpemodum cùm à Polonis finitimi populi, tum ab illis Poloni infestati, & vis vi vltrò citroque propulsata est. Pri-

mùm

mùm enim Borcouij Pomerani homines equestris ordinis Valcienses oppidanos ita vexarūt, vt cùm oppidum id fortuito incendio conflagrasset, aliò ciues commigrare populariter voluerint, ni Domaratus præfectus maioris Poloniæ cum expedita suorum manu ingressus in Pomeraniam, Borcouios, peruastatis eorum prædijs, vicis atque pagis, coercuisset. Deinde Sendiuoius Virius castellanus Bninensis gente Nalencius ditionem Suatobori Scecinensium Pomeranorum ducis, qui Cazimiro fratri germano (ex alia tamen matre) defuncto successerat, igni ferroque depopulatus est, adiutus ope Ioan. Ciarnicouij iudicis Posnaniensis fratris sui filij. Causa verò hostilitatis denūciatę hęc fuit, ꝙ Sendiuoius Cazimiro duci cum Ottone Brādeburgensi marchione bellum gerēti aliquandiu cum numerosa cohorte militauerat, nec ei Suatoborus Cazimiri hæres merita stipendia persoluebat. Suatoborꝰ verò vastatione agrorum suorum cōmotus, coacto de suis iusto exercitu, accitisq; Stargardensium, & aliarū maritimarum ciuitatum auxilijs equestribꝰ & pedestribus Poloniæ fines ingressus, ad arcem Zlopensem, quæ erat Ioannis Ciarnicouij, castra metatus est. Postero die non ita multo pòst ortum solis arcē vi capere adortus, vsque ad vesperū casso labore suos defatigauit, nisi quòd nō paucos fortes viros aridas fossas sub testudine transgressos, & ascijs ac securibus munitionem perfringere conatos, saxis telisque supernè obrutos amisit. Induciæ deinde in sequentē diem factæ interueniente Sulissio Vedelio sepeliendorum interfectorum causa. Quibus sepultis Suatoborus pridiana clade deiectior ab obsidione discessit, bipartitoq; agmine circumiacentes pagos exussit: nec multo pòst pacem cum Sendiuoio fecit, cùm ei debitorum stipendiorum pariter ac damnorū nomine satisfecisset. Nec tamen diu frui optata pace Suatoborus potuit. Etenim anno sequenti, qui fuit 1380. Ioānes Vedelius cùm à Ioāne Ciarncouio arcē ac territorium Zlopense hypothecę nomine vtendum fruendum accepisset, facta de asseclis suis ac de Zlopensibus Tusnensibusq; aliquanta pedestri equestriq; manu, in Scecinēsium fines excursionem fecit, ratus impunè id facinꝰ sibi fore, propterea quòd sciebat Suatoborum alio bello cum Brādeburgensibus, & alijs Pomeranis gerendo distineri. sed eum spes fefellit. Reuertentem enim cum luculenta præda è Piricensi ora abacta, Suatoborus cum expeditis copijs in finibus Poloniæ cōsecutus est. Et poterat quidem Vedeliꝰ cum suis in arcem Zlopensem propinq̃ euadere, sed cùm prędā partam nollet amittere, nihil motus paucitate suorum, qui rusticani ferè & oppidani erant, manus cum longè validiori hoste cōseruit, pœnasque temeritatis dedit. Cecidêre in eo prælio de Polonis 450, centum in propinquo lacu submersi periêre. Nec tamen Pomeranis incruenta cessit victoria. Per hoc tempus (quod certè silentio prætereundū non est) machinā æneam, q̃ à sono terribili bombardam vocant, certissimo vitæ & virtutis humanę exitio Germanus homo apud Venetos excogitauit. Insequēs annus Elizabethæ senioris reginæ matris Ludouici regis, & Ziemouiti Masouiorum ducis morte insignis est. Ac Ziemouitus quidē moriens, duos filios Ioannem & Ziemouitū è priore vxore Nicolai Opauiensiū ducis filia susceptos hæredes reliquit, ita vt Ioanni Varsauiēsis, Ziemouito Plocensis ditio cederet. Ex altero autem matrimonio Zambicensium ducis filiæ Henricum filium & duas filias susceperat. Atque ex his alteram Vuladislao Oppoliensi, alteram verò Cazimiro Scecinensi, ac deinde viduam Henrico Bregensi Ludouici filio in matrimonium collocarat, Henricum verò sacris initiatum Plocensem & Lenciciēsem prępositum fecerat. Et Lenciciensem quidem non sine vi & iniuria Pelcæ Garbouij, cui id sacerdotium archiepiscopus Gnesnensis contulerat. Nam & possessiones eius sacerdotij manu armata inuasit, & Louiciam cum exercitu obsedit: nec prius soluit obsidionē, q̃ Pelca Hērico ius suum concessit. Porrò matrē huiꝰ Henrici Ziemouitus, cū in eam deperiret, per satellites iugulauit, ꝙ adulterij insimularetur. Sed cū postea facti vehemēter pœnituit, cùm nihil certi de crimine eius cōperisset, liberosq; ex ea susceptos ꝑsimiles sibi esse cognouisset. Fuit autem Ziemouitus hic liberalis, ne dicam prodigus: eoq; grauior suis, dum crebris exactionibus exhaustum profuso sumptu ærarium replere cogitur. Multa ab ineunte ætate ecclesijs largitus, prouectior factus, eas vexauit & afflixit. Atque ob id diris non semel deuotus, & anathemate percussus est. Hunc secutus Dobeslaus cognomēto Sovuca Plocēsis episcopꝰ, successorem accepit Sciboriū archidiaconū approperata electione, metu ducū Masouiorū, ne ij fratrem suum collegio sacro inuito obtruderēt. Nec mora cōfirmatꝰ is est à Ioāne archiepiscopo: eaque confir-

Sendiuoius Virius Pomeraniam infestat.

Zlopum oppugnatum.

1380. ann. Vedelius infestat Pomeraniam.

Poloni à Pomeranis victi.

Bombarda inuenta.

Elizabethæ senioris reginæ mors.

Ziemouiti Masouij ducis mors & liberi.

Hēricus præpositus Plocēsis & Lencieiensis.

Ziemouitus vxorem occidit.

Ziemouiti mores.

firmatione non contentus, Romam excurrens, aliam ab Vrbano pontifice obtinuit. Cæterùm Ludouicꝰ rex matre defuncta cùm assiduis & grauibꝰ Polonorum querelis fatigaretur, vt reipubl. Polonæ constituendæ, iudiciorumque aliquam rationem iniret, Budam eis comitia indixit ad mediā Quadragesimam. Erat res noua, multaq; secū ferebat incommoda, ac etiā pericula proceribus atque nobilitati, & vniuersæ reipubl. ad exteras oras per tanta locorum interualla euocari. Frequentes tamen proceres eò profecti sunt, frequētiores multo ex alijs ordinibus quos priuatæ iniuriæ, factaque spes iudicij regij excitarat. Multa ibi variaque de administratione reipubl. absente rege, ac de summa iudiciorum iactata. Ad extremum de sententia regis paucis approbantibus summa rerum Polonicarum iudiciorumque tribus, nēpe Zauissæ Curosuācio gente Roseo episcopo Cracouiensi, qui nō ita pridem Floriano mortuo successerat, & Dobeslao castellano Cracouiēsi Zauissæ fratri germano, & Sēdiuoio Subinio palatino Calissiensi & præfecto Cracouiensi mandata. Iudicia verò nulla ibi exercuit Ludouicus, verùm omnia ad vicarios illos suos, siue triūuiros (nihil enim vetat eos & hoc nomine appellare) reiecit. Ad hæc autē fecit potestatem Zauissæ episcopo omnium magistratuū & honorum, quicunq; vacaturi essent, exceptis Castellania & palatinatu Cracouiensi, in Polonia cōferendorum. Ita cōuentꝰ ille solutus est, & calamitosi homines spe iuris sui obtinenda frustrati, mœsti domos reuertêre. Porrò triumuiri illi propositis de iure dicendo edictis, cùm obire Poloniam, à Cuiauia & maiore Polonia orsi, cœpissēt, noua, sed tamē falsa spe rursꝰ animos hominū erexerūt. Et audierunt ij quidem in compluribꝰ oppidis magno hominū cōcursu querimonias & causas multorum: sed nusq̃ ius dixerunt, omnibꝰ Calissiā se sequi iussis, ꝙ eò Zauissā episcopum, sine quo iudicare nolebant, venturum esse sperabant. Nam is profectus nō erat cum cæteris, sed magistrum Ioannem Nasichouicium, archidiaconum Cracouiēsem, & cancellarium suum pro se miserat. Hoc autem responso accepto, omnis illa querentium multitudo maledictis incessens regem atq; triumuiros, dilapsa est. Vexata sunt eo anno in Polonia nonnullis in locis bona ecclesiastica. Nam Vuladislaus quidē dux Opoliensium vetuit in Dobrinensi tractu decimas dari Plocēsi episcopo. Insuper ab agricolis eiusdē episcopi quaternos & vicenos grossos in laneos exegit. Sed anathemate percussus à Dobeslao episcopo, interueniente Ioanne archiepiscopo Gnesnēsi, & Sbiluto episcopo Vuladislauiēsi in arce Zlotoriensi cū eo in gratiam redijt, ac de omnibus iniurijs satisfecit. In maiore verò Polonia cū Bartholomæus Chotelius (nisi fortè Chotetius potiꝰ apud Dlugossum legendū est) qui etiam Cosminius appellatꝰ est, cùm is igitur viciniam omnem latrocinio infestaret ex arce sua Odalanouia, Domaratus præfectus eiꝰ oræ nobilitate arma capere iussa mandato regio expeditionē contra eum fecit. Ibi vulgꝰ equitum crudeliter admodum in bona Gnesnensis & Lubussensis ecclesiarum debacchatum est: Bartholomæo verò petenti pax data his cōditionibus, vt regi arcem territoriumque omne traderet: æstimationem verò eius, hoc est, decē & octo millia florenorum acciperet, deducta tamē inde ea pecunia, q̃ Gallis mercatoribus, quorum merces Bartholomæus diripuerat, numerari debuit. Nec multo pòst, Vneouia arx Archiepiscopi Gnesnensis à Bernardo Garbouio intercepta est. Pręerat ei arci Pelca Bernardi frater præpositus Curelouiensis: qui inuitatus ad conuiuium à Petrassio Malocha præfecto Lenciciensi & Cuiauiensi, rixa de venationibus cum Nicolao castellano Lēciciensi excitata, ab eo interfectus est. Sed ne Castellanus quidem fugiens manus ministrorum Pelcæ euasit. Cognita ergo cæde fratris Bernardus, arcem occupauit: & quo paratior esset ad sustinēdam vim & obsidionem, si qua alicūde afferretur, pecudes permultas mactatas in arcē importauit, hominum quātum potuit in societatem adsciuit, & cum his thesaurum Archiepiscopi diripuit. Nec prius arcem Archiepiscopo reddidit, q̃ impunitatem facti simul ac direpti thesauri, Domarato præfecto maioris Poloniæ, Petrassio Malocha, & quibusdā alijs proceribus interuenientibus, pactus est. Receptam arcem Archiepiscopus Petro & Nicolao fratribus tenendam & administrandam commisit. Insequentem annum 1382. aliquot primorum episcoporum & regis mors, subsecutiq; motꝰ nobilem faciūt. Primùm enim pridie Idus Ianuarij Zauissa episcopus Cracouiēsis in prædio suo Dobrouoda, seu repētino & vehemēti morbo, seu de scala lapsus, cum aceruū fortè ad cōstuprandā rusticanā puellā ascenderet, (variat. n. fama) extinctꝰ est. Cuius funus cum pōpa militari à Dobeslao patre, & Creslao fratre ca-

Polonorum comitia Budæ.

Triumuiri in Polonia. Zauissa episcopus Cracouiensis.

Potestas conferendi honores & magistratus episcopo data.

Plocensis episcopæ iniuria.

Bartholomæi Cotheuij latrocinium.

Odalanouia regi quæsita.

Vneouia intercepta & reddita.

Pelca præpositus Curelouiensis occisus.

1382. ann.

Zauissæ episcopi mors pudenda.

stellano Sēdomiriēsi elatum esset, ferūt
noctu in basilica Cracouiensi, vbi sepul-
tus est, exauditos esse strepitus & hinni-
tus equorum discursantium, dæmonū-
que voces vociferātium: Proficiscamur
meretricatum. Et mirum est, sed multo-
rum sermonibus ac testimonijs celebra
tum, hoc ita fere vsu venire in hac basi-
lica, non modò post funera nonnullo-
rum clarorum hominum, vt aliqua ter-
riculamenta existant, verùm etiam vt
principum, episcoporum, atque etiā prę
latorum, vt ita dicā, & canonicorum ꝓ-
pinquæ mortes signis quibusdam præ-
nuncientur. Instituit autem hic episco-
pus in basilica Cracouiēsi collegium ꝗ-
dam sacerdotum, quos Mansionarios
vulgò vocant: alioqui profanis negocijs
& voluptatibus magis, q̃ diuinis reb⁹ ad
dictus. Præfuit Cracouiensi ecclesiæ an-
nis duobus & dimidio. Successit autē ei
Ioannes Radlicius regius medicus & cā
cellarius Poloniæ, Ludouici regis fauo-
re adiutus. Zauissam post alterum men
sem Nicolaus Curnicius Posnaniensis e-
piscopus secut⁹ est, carcinomate morbo
in genitalibus membris biennio, ac dein
de febre quartana & gutturis atq; linguę
exulceratione tāta, vt vsum sermonis a-
mitteret, afflictus, & ad extremum extin
ctus: homo garrulus, contensiosus, & a-
mans litium. Et intra paucos dies Ioan-
nes quoque archiepiscopus Gnesnensis
decessit, vir dexteritate ingenij, pruden-
tiaq́; cōmendatior vulgo, dum priuatus
vixit, quàm in magistratu, præcipiti i-
racūdia, in ecclesiasticos homines dictis
ac factis cōtumeliosus, nec satis acer de-
fensor & vindex sacerdotū & bonorū ec
clesiasticorum. In agnatos plus æquo ꝓ-
pensus. Diripuerunt aūt ij supellectilem
omnē & facultates defuncti: quin & bo-
na archiepiscopalia vexauerūt, & Vneo
uiam vix tandem successori eius Bozen-
tæ, gente Seligio, reddidêre. Porrò Zie-
mouitus Plocensium dux, cùm Archie-
piscopum defunctum esse vita accepis-
set, facta manu pagos archiepiscopales
populatus est, Louiciamque obsedit. Le
gato autem Gnesnensis collegij Andreę
Ceretēsi episcopo, q vicarius siue à suffra
gijs erat Archiepiscopo, causas belli scis-
citāti respōdit: Ad se pertinere, vt bona
Archiepiscopi, quæ à maioribus suis ꝓ-
fecta essēt, obtineret, dum cathedra illa
vacat. Neq; tamen id se postulaturum
fuisse, si Louiciam canonicus quispiā,
ac non inimicus suus Derslaus Iuenius
castellanus Gnesnensis teneret. Quo re-
spōso accepto, maturauit collegium no
ui Archiepiscopi electionem. Electus est

Cracouiensis basilicæ prærogatiua.

Ioannes Radlicius medicus episcopus Cracouiensis.

Garruli & contētiosi episcopi supplicium.

Ioannis Archiepiscopi mors & mores.

Archiepiscopi bona direpta.

Bozenta archiepiscopus

aūt Dobrogostius Nouiduorius iurecō-
sultus, cantor Gnesnēsis ac decanus Cra
couiensis, gente Nalēcius. Quo postulan
te soluit Ziemouit⁹ obsidionem. Sed tñ
Archiepiscopā Dobrogostius tunc adep
tus nō est, aduersante ipsi Ludouico re-
ge, quod eum Ziemouito, vt sibi in reg-
no Poloniæ succederet, fauere Domara
ti præfecti delatione accepisset. Cùm aūt
Dobrogostius præter sententiā regis Ro
mā ad Pont. max. vnà cum Nicolao Pos
naniensi episcopo designato profectus
esset, Taruisi ambo à Venetis à Ludoui-
co subornatis capti sunt, ac detenti ali-
quandiu. Bozenta verò Seligius, qui re-
gius procurator Cracouię fuerat, ab Vr-
bano vj. pontific. max. qui Gregorio suc
cessit, Archiepiscopus renunciatus est.
Posnaniensis verò episcopus Ioānes co-
gnomēto Cropidlo Boleslai Oppolien-
sium ducis Vuladislai fratris filius, ado-
lescens admodum factus est. In vtroque
perperā Vrbanus Ludouico regi peten-
ti gratificatus est, vt in schismate, quo
tunc ecclesia differebatur, fauorem eius
sibi adiūgeret, siue adeò retineret, & be-
ne merēti gratiā referret. Miserat enim
Ludouicus eo postulante Carolū fratris
filiū cum exercitu in Italiā, vt Ioannam
reginam Neapolitanam, cuius studio æ-
mulus Vrbano à Gallis Cardinalibus ex
citatus erat Clemēs vij. vlcisceretur. Per
idem tēpus Ludouicus rex cùm langue-
re se, ac sensim viribus destitui sentiret,
vt viuens adhuc res filiarū stabiliret, in-
dixit Polonis comitia sub finē Iulij Zuo-
lenum, siue Zolium, quod oppidum est
in Scepusio. Quo cùm frequens senatus
conuenisset, successores sibi designat in
regno Polonorum, Mariam filiam natu
maiorem cum Sigismūdo sponso eius,
marchiōe Brandeburgēsi, Caroli Imp.
& regis Boemorum ex Elizabetha nepte
Cazimiri regis filio, xiiij. annū tunc agē-
te. In quorū verba proceres Poloni, iussu
Ludouici statim iurarunt. Eundēne aūt
Sigismundū Vngaris & Polonis, an hūc
quidem Polonis propter vicinitatē Mar
chię Brandeburgēsis, Guilelmum verò
Austriorum ducē Leopoldi filium, cui
minorem natu filiam Heduigim vxorē
destinarat, Vngaris ꝓpter similem cau-
sam atque commoditatem regem dare
voluerit, nō cōstat. Soluto conuentu Zo
liēsi profectus est Sigismundus in Polo-
niam cum primoribus, & non contem-
nenda Vngarorum manu ad sedandos
intestinos motus, & adeundā viuēte ad-
huc socero regni possessionem. Veniēs
autem in maiorem Poloniā Cosminū ar
cem & oppid[illegible], itemque Nabysice &
Cosmi-

Dobrogostio electo archiepiscopo rex obstitit.

Bozenta archiepiscopus.

Schisma in ecclesia.

Ludou. rex Carolum fratris filium cū exercitu misit in Italiā.

Polonorū comitia in Scepusio.

Sigismundus rex Polonorum designatus.

Sigismundi aduentus in Poloniam.

Cosmineciū castella Bartholomæi Cho
tecij, fortè q̄ is latrocinari nō intermit-
teret, in potestatem suam redegit. Odala
nouiā verò circumsedit. Nam eam Bar-
tholomæus post priorē obsidionem ex
pacto non tradiderat. Deinde cùm aliò
festinaret Sigismūdus, nouis pactis cum
Bartholomæo initis, in Masouiam con-
tendit, vt Ziemouitum ducem detrectā-
tem, per vim sacramēto adigeret. Nam
Ioannes frater eius vltrò iam id fecerat.
Itaq; vastare ditionem Ziemouiti Sigis-
mundus cœpit. Interim Ludouicus rex
xiij. die Septembr. Tirnauiæ, quo con-
uentum Vngaris edixerat, vitam finiuit.
Mortē eius cometes prænunciauit. Quo
nuncio accepto Sigismundus, omisso in
præsens Ziemouito, Posnaniam se rece-
pit: Ludouici verò fun⁹ Albam regiam,
vbi regum Vngarorum ferè sepultura
est, solenni pompa elatum est. Regnauit
autem Ludouicus apud Polonos quidē
xij. annis, apud Vngaros verò vno &
quadraginta: vixit sex & quinquaginta.
Statura fuit mediocri, prominentibus
oculis atq; labris, capillo barbaq́; crispa,
sereno vultu, humeris parum incuruis.
Morib⁹ verò ita temperatis fuit, vt foris
bella acriter & excelso animo gereret,
domi placabilitate & iusticia pacē cole-
ret: vtrobiq; prudētia & animi modera-

Masouia vastata à Sigismundo.

Lodou. rex mortuus.

Ludouici effigies & mores.

tione singulari esset: in cōtumaces seue-
r⁹, in supplices clemēs: maleficio iuxta ac
beneficio superari se nō patiebatur: in
doctos viros fuit ꝓpensior. Nā & ipse stu
dia bonarū literarum atq; artiū libēter
coluit: nec ferè quicq̃ inconsulta astro-
logia solitus erat auspicari. Pietatis atq;
religionis ita fuit obseruans, vt nō in po-
stremis duceret, Iudæos & Cunos falso-
rum deorum cultores ad Christianam
religionem adducere. Quod in Cunis
quidē assecutus est: Iudæis autem cū ne-
que minis, neq; præmijs propositis per-
suadere posset, omnes proscripsit. Plebis
non minorem q̃ nobilitatis curam ges-
sit. Itaq; nonnunquam dissimulato habi
tu vicos & oppida perlustrauit, vt cog-
nosceret, quid de publicanis & exactori
b⁹, iudicibus & magistratib⁹ suis, ac de se
denique vulgus hominum dissimulan-
di nesciū sentiret, multaq́; ex huiusmo-
di sermonib⁹ in se suisq́; castigauit. Hic
rex rebelles Vngaris Bulgaros, Bosnen-
ses, Serbos, Croatas, Transalpinosq́; ad
officium reduxit: Valachiam siue Mol-
dauiam cū Bogdano palatino in clien-
telam accepit: Dalmatiam Venetis eri-
puit: In Italia nonnulla bella gessit. Qui-
bus negocijs distentus, non potuit tan-
tam, quantam res postulabat, curam re-
bus Polonicis impendere.

Ludouic. sermones hominum de se captauit.

Ludouici res gestæ.

MARTINI CROMERI, DE ORIGINE ET REBVS GESTIS POLONORVM, LIBER QVARTVSDECIMVS.

INTERREGNVM.

Diuulgata morte Lu-
douici regis, Vngari,
qui Russiæ plerasque
præfecturas, quemad
modū suprà memo-
rauim⁹, ab eo obtine-
bant, Cremeneciā, O-
lescum, Grodlum, Lopatinum, & Snia-
tinum arces cum territorijs suis Lubar-
to Lucensium duci, magna vi auri & ar
genti ab eo accepta, prodidêre. Sed nes-
cio, an Sniatinum pro Rathno siue Ro-
hatino, apud Dlugossum perperam scri
ptum sit. Sniatinum enim longius ab-
est ab eo tractu & Lituanis: Rathnum ve
rò est inter enumeratas modò arces, lō-
gaque fuit de ea iuxta ac de cęteris inter
Polonos & Lituanos controuersia; quē-
admodū suis locis fortassis attingemus.
Nec tamen eam proditionē impunè tu-

Russia ab Vngaris præfectis Lituanis prodita.

Volynia in potestatē Lituanorum redacta.

lêre Vngari. Etenim à regina Vngarorū
Elizabetha Ludouici vxore infamia no
tati, bonisq́; multati, & partim capitali,
partim tetri carceris pœna dānati sunt.
At in Polonia cū Sigismund⁹ marchio
rex iam esset designatus, non magna re
magna facta est volūtatum cōmutatio.
Postularunt ab eo proceres cum frequē
ti nobilitate, vt Domaratum à pręfectu-
ra maioris Poloniæ amoueret. Quod cū
ille negasset, omnis illa multitudo, quæ
ad eum confluxerat, domos dilapsa est.
Profectus autem Posnania, Gnesnā ve-
nit: acceptusq́; à Bozēta nouo archiepis-
copo honorificè, solennes ibi exequias
Ludouico regi peregit. Inde in Cuiauiā
diuertit. Ibi denuò maiorum Polonorū
legatione de amouendo Domarato so-
licitatus, cùm durius & minaciter respō
disset, sic animos eorum à se alienauit,

Proditores pœnas affecti.

Sigismundus cur contemptus sit à Polonis.

Milosłauia.

vt mox conuētu apud Miloſlauiam habito legationem mitterent ad minores Polonos, vt ij conuentum ſecum pariter de ſtatu reipublicæ, ac de nouo rege apud Radomſcos agere vellent. Obſecundatum eſt. Lecti de proceribus atq; nobilitate minoris Poloniæ conſtituto loco cum maioribus Polonis ad viceſimam quintam diem Nouembris cōuenêre, eoque inclinabant plurimorum ſententiæ, vt Heduigim Ludouici natu minorē filiā Ziemouito Maſouiorū Varſauienſiū duci vxorē cum regno darēt. Tuebātur Sigiſmundi partes Bozēta archiepiſcopꝰ, ac Domaratus præfectꝰ maioris Poloniȩ. Itaq; res ad cōtentionem & altercationē venerat. Tandē ita decretū eſt, vt memores pactorū cum Ludouico initorum, & iuriſiurādi ſui eſſent, neque progeniē Ludouici à regno excluderent. Cæterùm cum de genere Ludouici regem crearent, qui in Polonia præſens per ſe ipſe regnum adminiſtraturus eſſet. Quo quidem verbo tacitè Sigiſmūdus excludebatur, qui Vngariam ſimul obtinere cupiebat.

Comitia Radomſcis de nouo rege creando.

Comitia Viſliciæ.

Altera deinde comitia minorum Polonorum Viſliciȩ ad ſextam diem Decembris habita: quo viciſſim legati maiorum Polonorū venerunt. Venit & Sigiſmundus marchio cum Bozenta archiepiſcopo, ac Domarato præfecto, ne deeſſet cauſæ ſuæ. Aduenerunt autem & à regina Elizabetha oratores Stephanus Agrienſis, & Ioannes Chanadienſis epiſcopi.

Sigiſmundus venit ad comitia.

Oratores Elizabethæ reginæ.

Atque hi facta dicendi poteſtate, gratias egerūt Polonis, quòd fidem datam Ludouico de filiabus eius ſeruarent: idemque deinceps etiam vt facere pergerent, hortati ſunt. Deinde poſtularunt, ne ſentētiam præcipitarent, neu quem prorſus regē ſibi ſumerent, donec à regina matre de filiabus conſtitutum eſſet, vtram in Vngaria, vtram in Polonia regnare vellet. Cupidè hæc oratio à conuentu audita eſt, quòd cū decreto Radomſcenſis conuentus, & cum voluntatibus omnium ferè congruebat. Itaque in eam ſententiam itum eſt: Placuit autem alia comitia Siradiam ad viceſimamſextam diem Februarij ſequētis anni indici, & ibi certum à regina reſponſum expectari, nequicquam deprecante Sigiſmundo. Offenderat enim is Polonorum animos, tum propter Domaratum, tum quòd eijci Polonos, cùm cibum ſumpturus eſſet, patiebatur: & ꝙ ſacerdotium quoddam in Polonia, repudiatis procerum precibus, Boemo contulerat. Quocirca repulſam paſſus, Viſlicia diſcedens, Cracouiam diuertere voluit. Sed eum Dobeslaus Curoſuancius caſtellanus Cracouienſis nō intromiſit: veritus, ne eam vel dolo, vel vi accitis mox ex Vngaria militibꝰ in poteſtatem ſuam redigeret, indeque promiſſis & largitionibus proceres & nobillitatem ſollicitaret, & ſibi iungeret.

Sigiſmundi offenſæ apud Polonos.

Sigiſmundus excluſus Cracouia.

Ita acceptus à Polonis, in Vngariam redijt. Sumptus tamen ei de publico ſuppeditati ſunt, quoad per Poloniam iter fecit. Vbi in Vngariam venit, reperit Mariam ſponſam ſuam ab Vngaris iam, non reginam, ſed regem renunciatam & coronatam. Sed ibi quoque maiores etiam motus eum excepêre, alienata ab eo ſocrus voluntate, ſiue vt ipſa cum filia arbitratu ſuo regnaret, ſeu qua alia iuſtiore de cauſa. Quæ res ipſum quidem & ſponſam eius in extremum periculū adduxit, ſocrui verò exitio fuit.

Maria regiā diademate coronata ab Vngaris.

Sigiſmundus ingratus etiam ſocrui.

Etenim cùm mulieres arbitratu Nicolai Garȩ palatini regnarent, eumq; & neceſſarios eius, cæteris neglectis, ornarent, ac de alio rege è Gallijs accerſendo clàm conſilia caperēt, moti indignitate rei pleriq; proceres Carolum Neapolitanū regem, Ludouici defuncti regis fratris filium ex Italia euocarunt. Cuius aduentu cognito, Mariā ferunt cum Sigiſmundo nuptias acceleraſſe, ceſſiſſe tamen Sigiſmūdum ex Vngaria in Boemiam, metuētem Vngarorum inſidias, quemadmodum ſcribit Bonfinius.

Nicol. Garā palatinus Vngariæ.

Carolus ab Vngaris ad regnum vocatur.

Sigiſmundus exceſſit Vngaria.

Carolus verò partim dolis, partim aperta vi regnum adeptus, haud multò pòſt reginæ ſenioris opera interfectus eſt. Quo facinore perpetrato mulieres ſecuræ omniū ad inferiores partes regni, & verſus Croatiā iter fecêre. Ibi Ioannes Horuatus prȩfectus Croatiȩ, quem illi Banū vocant, Caroli, cui ipſe ſtuduerat, mortem vlturus, impetum in reginas fecit: trucidatiſq; palatino & Blaſio Farcaſſo Caroli interfectore, ac cæteris diſſipatis, Elizabetham quidem in profluentē demergi iuſſit, Mariam verò aliquandiu aſſeruauit. Ad extremū Sigiſmundo Budam venienti, & bellum contra ſe comparanti, eam remiſit.

Carolus rex Neapol. & Vngar. interfectus.

Horuatus Banus Croatiæ.

Elizabethæ reginæ mors.

Maria in cuſtodia aſſeruata.

Ita demum eodem anno, quo Iagello apud Polonos, Sigiſmūdus apud Vngaros regnare cœpit. Hæc de Vngaricarū rerū eiꝰ & poſterioris tēporis ſtatu ſerie vna paulo prolixius hîc perſequi libuit, quo planior nobis hiſtoria noſtra decurrat. Ad quam iam reuertimur.

Sigiſmundus quando adeptus regnum apud Vngaros.

Iniecta erat nonnulla ſpes regni Polonici Ziemouito Maſouiorum duci: q̃ Bartholomeus Cothecius homo audax & factioſus auxit, cum ad cū veniſſet, operamque ſuam & fidem ei pollicitus eſſet. Viſum eſt autem, facilius eum voti compotē fore, ſi quas munitiones

Ziemouitus Maſouius ad regnum aſpirat.

Bartholomæus Chotecius conatus.

nitiones Poloniæ in poteſtatem ſuā redegiſſet: itaque ad eam rem profectꝰ Bartholomæus acceptis ab eo copijs, Caliſſiam arcem noctu intercipere conatꝰ eſt.

Caliſſia tentata.

Et iam quiſpiam de militibus eius portam arcis terebra perforauerat, immiſſaque ſerra, capax hominis foramen faciebat, & alij murum aſcendere nitebantur, cùm exauditus eſt à vicino piſtore ſtrepitus, excitique vigiles, ſaxis alijſq; telis fortuitu oblatis hoſtem ad irruptionem intentum ſupernè ſimul & ex æquo cominus repulerunt. Inde reiectus Bartholomæus, munitionem ſuam Coſminecium, non ita pridem à Sigiſmundo marchione captam, recepit: Choteciam item præſidio cōmuniuit, & Proſna amne tranſmiſſo Coſminū contēdit. Verùm illinc à p̄ſidio Domarati præfecti repulſus, Parſcū Michaëlis Thomaſſij munitionem octo diebus obſedit: eoque dominum loci adegit, vt is deſerto Domarato, in partes ſuas tranſiret. Maiora autē in dies incrementa factio Bartholomæi capiebat odio Domarati, ꝙ ille (veríſne criminibus, an inuidia hominum, neſcio) tantum ſibi vulgò conflarat, vt publico placito nobilitas pleraque omnis parêre ei detrectaret.

Domarati odium.

Quin cùm is ſatisfacere in Viſlicienſibus comitijs minoribus Polonis arbitris vellet, reſponſum eſt: Non aliter ſatisfacturū eſſe, quàm ſi magiſtratu abiret. Auxit verò maiorem in modum odium eius, fama, quod in Saxonibus, Boemis & Caſſubijs copias comparare diceretur, quibus aduerſariorum contumaciā reprimeret, & vinculis, contumelijs, bonorum direptionibus, & alijs malis eos coërceret. Quæ cōſilia eius vt præuerteret nobilitas, authore ac duce Vincētio de Kempa palatino Poſnanięſi arma ſumpſit, Bartholomæumq; cū Maſouijs adiutoribus ſibi adiunxit.

Bellum ciuile Polonorū.

Vincentius Kempius palatin. Poſnanienſis.

Primumq; medio Ianuario ad Pyſdros itum, & oppidum poſt tertium diē per deditionē acceptum eſt. Arx deinde poſt triduū dedita, ſaluis dimiſſis, qui in præſidio eius fuerant, cum equis, armis, & facultatibꝰ. Inde ad Caliſſiam caſtra mota ſunt. Sendiuoius verò Suiduua caſtellanus Naclenſis cum parte copiarum Poſnaniam miſſus, vt eſſet præſidio illi oppido, ne quid hoſtile à Domarati præſidio, quod in arce cum Predipelco Staſſeuio Medirecenſi caſtellano erat, pateretur. Miſerant enim Poſnanienſes ciues ſimul & alij quidam oppidani publicè legationē ad Vincentium palatinum, quòd in poteſtate eius futuri eſſent, ſi cōtra vim Domarati defenderētur. Aduenienti autē Caliſſiam Vincētio oppidani portas oppidi aperuêre. Arx à Domarati præſidio, cui Ioannes Lencoſinius Lencicienſis caſtellanus præerat, tenebatur. Nā ipſe Domaratus in Saxonas, Caſſubios & Pomeranos exercitus cōparandi cauſa profectus erat. Obſeſſa eſt igitur arx Caliſſienſis, cùm eſſet expugnatu difficilis, excurſioneſque factæ in agros & pagos aduerſariorum. Dum autem obſidetur, aduenit Conradus Oleſnicenſium dux cum expedita manu, à Derſlao Iuenio caſtellano Gneſnenſi Domarati fratre, in auxilium euocatus.

Conrad. Oleſnicenſium dux.

Verùm vbi vidit aditum arcis à Vincentio interceptū eſſe, retulit pedem, & grauiter obiurgatus à Vincentio domū redijt. Cæterùm apud Poſnaniam remiſſius cuncta fiebant. Nam Suiduua domum modò quādā in oppido è regione arcis caſtelli loco munierat, ad prohibendas hoſtium in oppidum eruptiones. Exteriore verò porta, quæ in agrum vergit, ij qui in arce erant, liberioribus excurſionibus aduerſariorum & eccleſiaſtica bona depopulabantur. Porrò Suiduuæ minus liberæ erant magiſque damnoſæ excurſiones. Nec alibi res quietiores fuêre à factione Domarati: quæ Naclum, Labiſſinū, Pacoſſum, Medireciam, Sbanſinum, Medichodiam, Velenum, & Keplouiam arces atque caſtella obtinebat, & ex his viciniam omnem armis infeſtabat. Erant autē in partibus Domarati inſigniores Grimala Oleſnicius Coſtrinēſis, Andreas Suiradouius Camenenſis caſtellani, Virbenta Smogulecıꝰ, Theodoricꝰ Margoninꝰ, propinqui & neceſſarij eiꝰ, præter eos quos paulo ante commemorauimꝰ. Fuitq; miſerabilis tunc facies maioris Poloniæ, cū nullꝰ pene locꝰ, nulla cuiuſq̃ poſſeſſio, nemo neq; vir, neq; fœmina extra munitiones & p̄ſidia vtriuſque partis vexationū, direptionum, & aliorū malorum, q̃ bellum ſecū trahit, exors eſſet. Nā quicunq; ab alteris ſtetiſſet, alterorū iniuriæ erat obnoxius. Neq; mercatores & inſontes agricolæ exptes illarū calamitatū erāt. Ad hæc peſtis popularis eo ipſo anno Poloniā, ſicut multas alias regiones, infeſtauit.

Peſtis.

Aduenit deinde Domaratꝰ cū externo milite, bellum illatū depulſurus: metatuſq; caſtra in Pietricouice Suiduuæ p̄dio, Vurōcos & Samotulos oppida diripuit. Quæ cū Suiduua ad exploratoribꝰ didiciſſet, Bartholomæū Chotecium, & Sremēſem caſtellanū cū ſuis copijs clā aſciuit, noctuq; cū his ad Domarati caſtra cōtendit. Præmonitus quidem erat de aduētu Suiduuȩ Domaratus: verùm de Bartholomȩo & Sremē ſica-

Vuronci & Samotuli oppida.

si castellano nihil suspicatus, contempto Suiduua, quem paruã manũ habere nouerat, quiescere suos iusserat. Illucescente vero die xv. Februarij hostes abijs, qui in statione fuerant, magna celeritate adesse nunciantur. Trepidatur totis castris, nec satis spacij ad expedienda arma frenandosque equos fuit. Neque verò castra munita erant. Itaque Domaratus cum ijs, quos primùm ad manũ habere poterat, obuiam hosti progressus, non instructis ordinibus manus cum eo

Domaratus profligatus à Suiduua.

conserit. Et paruo negocio dissipatis suis, in fugam actus est. Fugientes Suiduua longo est spacio persecutus. Fortè Virbẽta Smoguletius trans Vartam amnem cum centum hastatis equitibus & quingentis peditibus erat. Is igitur de aduentu hostium ad oppugnanda castra Domarati noctu certior factus, in auxilium Domarati veniebat. Cùm autem comperisset Domaratum profligatum esse, nihil ea clade suorum deterritus, concito gradu aduersus hostes tetendit, palãtesq; per agros, dum fugientibus instãt, nactus, magnam in eis stragem edidit. Interim Suiduua cum paucis expeditioribus longius Domaratum persecutus, victor captiuis spolijsque onustus reuertebatur. Cognitoque statu suorum perturbato, nihilominus contra nouũ ho-

Suiduua victus & fugatus à Smogu letio.

stem ire pergit. Sed conspecta cominus multitudine consternatus, prospicere sibi quemque iubet. Ipse in Ostrorogum

Ostrorogum castellum.

castellum Derslai Grocholæ castellani Santocensis concitato equo profugit, & vix persequentium se Virbentæ ac Domarati, qui iam sese ex fuga recollegerat, manus euasit. Magna vtrinque strages hominum variante fortuna fuit. Ostrorogum deinde Domaratus acriter vsque ad vesperũ oppugnauit: sed cùm nouas hostium copias in auxilium Suiduuæ aduentare falsò accepisset, soluit

Obornici oppidum.

postero die obsidionem, & in Obornicos oppidũ copias suas deduxit: indeq; quicquid loci inter Posnaniam, Bucũ,

Bucum.

Vuroncos oppida, & Vartam fluuium interiacet, infestauit. Instabat iam tem-

Comitia Siradiæ.

pus præstitutum comitijs. Quapropter Elizabetha regina, vt in Visliciensibus comitijs anni superioris conuenerat, flagitantibus Polonis proceribus, ac pericula & incommoda ciuilis belli denunciantibus, Vesprimiensem episcopum

Oratores Vngari ad comitia.

cum alijs duobus proceribus Vngaris misit Siradiam, qui Polonos de volun-

Poloni soluti religione iurisiurandi Mariæ & Sigismũdo dati.

tate sua certiores facerẽt. Hi reginæ mãdato proceres atque nobilitatẽ iurisiurandi religione, quo se Mariæ natu maiori Ludouici filiæ, & Sigismundo sponso eius obstrinxerãt, primùm soluerunt: deinde postularunt, vt regnum ad Heduigim natu minorem decreto comitiorum deferretur, sed vt ea tamen, vbi ad proximum pascha in Poloniam deducta atque coronata esset, triennio deinceps propter teneram & immaturam regno viroq; ætatem, in Vngaria apud matrem educaretur. Re in consultationem posita, variæ dictæ sunt sententiæ: & aberat non contemnenda pars senatus atq; nobilitatis ex maiore Polonia, ciuili bello distenta. Itaque placuit co-

Comitia prorogantur.

mitia ad xxviij. diem Martij prorogari, & interim per legatos totius conuentus nomine de pace inter dissidentes agi. Lecti ad eam rem Spitco Melstini⁹ Cra-

Minorum Polonorum legatio ad maiores. Sczucouius.

couiensis, Sendiuoius Subinius Calissiensis palatini, Nicolaus Bogoria Zauichostensis castellanus & Creslaus Sciucouius, viri graues & prudentes, cum literis Elizabethæ reginæ ad eam rem cõscriptis. Qui cùm ad Calissiam accessissent, imperarunt præfecto arcis Ioanni Lencossinio, vt sibi arcem traderet: nec ille renuit. Quanquam non constat hîc sibi Dlugossus: Nam aliquanto inferius post constitutas inducias obsessam tamen esse nihilominus Calissiam à factione Bartholomæi, quæ eadem Vincentij palatini Posnaniensis fuit, memorat. Nisi fortè paruit legationi Vincentius, non paruit autem Bartholomæus. Peruicit autem Vincenti⁹, vt ea Ioannis Calissiẽsis castellani fidei committeretur. Inde reuersi Cracouiensis & Calissien-

Poloni oratores ad regĩnam.

sis palatini, in Vngariam ad reginam ꝓfecti sunt: sed qua de causa, non proditur. Reliqui verò duo legati Posnaniam profecti, aduocatis dissidij capitibus & Radimi tantùm amnis interlapsu dirẽptis, inducias vsque ad viij. Calend. Iulij, qui dies diui Ioannis Baptistæ natalis est, inter eos confecerunt ea lege, vt arces Domaratus in potestate sua retineret. Frequentes deinde proceres atque

Siradiensia comitia.

equites Siradiam ad constitutam diem conuenêre, & omnium penè sententiæ in Ziemouitum Masouiorum ducem inclinatæ erant, vt ei cum Heduigis Ludouici regis filiæ coniugio regnum mãdarent. Aduenerat etiam Vuladislaus

Vuladislaus dux Oppoliensium ad rẽgnum adspirat.

dux Oppoliensium, cum quo Ziemouiti soror nupta erat, non sine spe aliqua adipiscendi regni, propterea quod propinquitate Cazimirum regem attingeret. Is igitur Ziemouiti fautoribus obnixè refragabatur: sed parũ abfuit, quin ab eis caperetur, ni primorum senatorũ autoritas interuenisset. Fauebat & Bozẽta archiepiscopus Ziemouito. Atque ei

roganti, placerétne regnum Ziemouito mandari, magna acclamatione vniuersus cõuentus assentiebatur. Sed vnus homo oratione sua mox omnium voluntates conuertit. Iascus is fuit, siue Ioanes Tencinius Voiniciensis castellanus, Andreæ, qui fuit palatinus Cracouiensis, filius: qui impetrato silentio, in hanc sen-

Ioannis Tencinij oratio.

tentiam verba fecisse dicitur. Non equidem consensum istum & iudicia vestra reprehendo, proceres: nec à Ziemouito alieno sum animo. Sed videte, ne quam infamiæ labem nomini nostro Polono aspergamus. Ego si integra ea nobis res esset, liberaque prorsus suffragia, tamen de re tanta consultantibus amplius deli-
» berandum esse censerem. Periculosa est
» enim in re qualibet incõsulta festinatio:
» & prçceps consilium ferè pœnitentia se-
» quitur. Nũc verò cùm mortui regis Ludouici filiæ fidem nostram obstrinxerimus, perpendite cum animis vestris diligentius, an ea præterita rectè nobis regẽ creare possimus. Equidem fallendi iurisiurandi nunquã vobis autor ero. Quòd
» si quispiam est in hoc cœtu, qui religio-
» nem illam iurisiurandi, sanctissimum
» societatis humanæ vinculum, paruipen
» dat, ab hoc mihi liberè dissentire liceat. Neque enim ego ita sum institutus, vt aut homines fidem meam secutos mentiendo, aut Deum mentium inspectorem, quem volens sciensque iurisiurandi testem adhibui, peierando fallam. A vobis quoque patres, & à genere nostro talem mentem, seu verius amentiã, Deus vt auertat, precor. Quid igitur faciemus? dicet aliquis. Ergóne rege orbi, mutuis çdib⁹ & intestinis bellis peribimus? Procul hoc omen Deus auferat. Quid ergo? Dicam quod sentio. Differendam ego hanc de creando nouo rege consultationẽ adhuc esse censeo. Adsunt hîc oratores senioris reginæ: quæ mandata, siue adeò postulata ad nos attulerint, nõ ignoratis. His igitur ita respondendum esse iudico. Nõ mutare vos id, ꝙ semel cum Ludouico rege vestro iureiurãdo dato constituistis. Liberatos autẽ à Sigismũdi marchionis fide, libenter in Heduigi minore natu filia Ludouici fidem seruaturos esse. Sed quòd Polonia tãdiu rege orba in maximo versetur discrimine, petere vos etiam atq; etiam à regina seniore, vt Heduigim filiam primo quoque tẽpore ad vos mittat, diadema ritu solenni suscepturam, & nupturã viro sibi nobisq; grato, & cum eo regnum administraturam. Quòd nisi illa ad proximè venturam Pentecostẽ desiderio vestro satisfecerit, tum demũ testati, non per nos stare, quo minus pacta conuẽta cum Ludouico seruentur, siue Ziemouitum, siue quem aliũ videbitur, regem creabimus. Neque enim eousq; cunctantem, ne dicam ludificantẽ nos reginam expectare debemus, dum funditùs interimus. Cunctis sententia Ioannis placuit. Igitur in eam itum, ac decretũ factum

Comitiorum decretum.

est. In quo illud adiectũ est, vt Heduigis aduenièns, si regina esse vellet, reciperet se de cõsilio Polonorum nupturam, & in Polonia cum viro mansuram: & summo studio annixuram esse, vt Velunensem Dobrinensemq; tractum, & in Russia quicquid Poloniæ detractũ esset, recuperaret. Et cũ hoc responso oratores Vngari dimissi sunt, solutusq; cõuentus. Instante autẽ Pẽtecoste frequẽtes proceres atq; equites Sãdeciam, qua Heduigim reginam designatã venturã esse sperabant, honoris illius causa ꝓfecti sunt. Sed illa ad constitutum tempus non venit. Cæterùm palatinus Calissiensis cum mandatis Elizabethæ veniens, moram eius excusauit, quòd diceret, eam cupiẽtem Polonorum votis satisfacere, Cassouiam vsq; peruenisse: inde porrò cõmodè progredi non potuisse, imbrium vi & inundatione aquarũ prohibitã. In hoc tamen eam esse, vt periculo se commissura sit potius, quàm vt ipsorum voluntates offendat. Orare autẽ, quod sine incommodo ipsorum fiat, vt ipsi Cassouiam ad se veniant, & melius atque certius præsentes cum præsente omnibus de rebus constituãt. Efficax fuit oratio pala-

Poloni primores Cassouiam profecti.

tini: quocirca cætera multitudine domos reuersa, primores de senatu, nempe Dobeslaus Curosuãcius castellanus, Spitco Melstinius palatinus Cracouiensis, Iascus Tarnouius Sendomiriensis, Vincentius Kempius Posnaniensis, Sendiuoius Subinius Calisiensis palatini, ac Domaratus castellanus Posnaniensis, & præfectus maioris Poloniæ Cassouiã profecti sunt. Ibi noua pacta cum regina inita sunt: nimirum vt ad tertium Idus Nouembris, quæ dies diui Martini episcopi memorię sacra est, Heduigis in Poloniam veniret, ac de sententia amplissimi consilij matrimonium iniret. Quod si ea deinde nullis liberis relictis decederet, vt Maria soror cum sua posteritate ipsi in regno Polonorum succederet, vicissimq; idem ius esset Heduigi secundum Mariæ mortem in Vngaria. Ita sempiternum fœdus inter Vn-

Fœdus Vngarorum cũ Polonis.

garos ac Polonos sancitum. Interea Ziemouitus dux ex actis Siradiensium comitiorum, & nõ obscuris plurimorum procerum studijs in magnam spem adi-

piscendi regni & coniugij Heduigis erectus, cum quingentis suis equitibus archiepiscopo ac Bartholomæo Cosminio comitantibus Cracouiam contēdit, eo consilio, vt Heduigim ex Vngaria venientem, si potiri cōiugio eius aliter nō posset, vi raperet. Nec eius aduētus cum tam insigni comitatu latêre Cracouienses ciues potuit. Quapropter in vrbem intromissus nō est, veritis ciuibus, ne per vim eam occuparet: sed in ædibus præpositi Clepariēsis, quas Bozenta archiepiscopus, cùm adhuc esset præpositus eius templi ædificarat, diuertit. Nec ibi diu perstitit. Nam cùm suspectum se esse Cracouiensibus intelligeret, veritus, ne qua in se eruptio ex vrbe fieret, postridie Corcinum, quæ etiam Noua ciuitas appellatur, se recepit. Atque ibi quindecim dies Heduigis aduentum, ac deinde Cassouiensis conuentus exitum præstolatus, in maiorem Poloniam præproperè abijt, vt maiorum Polonorũ studia propensiora in se, quàm minorum, retineret, augeretque. Spitconi verò Melstinio maximè infensus, quod aduersari eum sibi accepisset, oppidum eius Xianzum incendit. Creditum est autem aduentum Heduigis propter insidias Ziemouiti euitandas tamdiu prorogatum fuisse. Ille verò posteaquam animaduertit nihil se dolis proficere, ad apertam vim conuersus est: missoque Abraamo palatino Plocensi, & Creslao Dobeslai Crusuiciensis castellani filio, cum expeditis copijs, plerasque omnes Cuiauiæ munitiones in suam redegit potestatē, Petrassio Malocha præfecto, & castellano Brestensi, qui Crusuiciæ præerat, cuiꝰ nomen non memoratur, fauentibus. Et quanquam ijs propter non obscura studia in Ziemouitum Stiborius Moscíciꝰ successor datus erat ab Elizabetha, serò tamen is ex Vngaria venit, occupatis iā à Ziemouiti exercitu arcibus. A Brestensibus modò oppidanis crudelitatem Ziemouiti formidantibus receptus est: sed non multo post excedere oppido coactꝰ, cùm à Masouijs circumsessus esset. Accepto per deditionem oppido, multi oppidani in carcerem coniecti, & bonis mulctati: Lencicia quoque per eundem Petrassium præfectum in Ziemouiti potestatem venit. Igitur accessione Cuiauiæ & Lenciciæ auctus animo viribusq; Ziemouitus, apertè iam regnum sibi vendicare: indictisque vniuersæ Poloniæ comitijs Siradiam ad quintamdecimā diē Iunij cædes & incendia cōminari ijs, qui dicto audientes non essent. Aduenêre Nicolaus Vuladislauiensis, & Stiborius

Ziemouitus dux Cracouiam non intromissus.

Corcinum Noua ciuitas.

Spitco Melstinius.

Cuiauiam Ziemouitus redegit in suā potestatem.

Lencicia Ziemouito dedita.

Siradiæ comitia.

Plocensis episcopi, & Bozenta archiepiscopus cum aliquanta maiorum Polonorum caterua. Ibi Ziemouitus ab archiepiscopo rex renunciatur, acclamantibus qui aderant ex equestri ordine: coronabatur etiam, ni quidam graues viri dissuasissent. Conuentu soluto, Ziemouitus Calissiam cum exercitu contēdit, arcemque cum oppido obsedit. Ibi se cū eo coniunxit Conradus dux Olesnicensium, cum trecentis hastatis adueniens, Odalanouiam mercedis loco, concedēte Bartholomæo, sibi pactus. Quin ipsi quoque maiores Poloni per idem tempus rursus nouis motibus agitabantur. Nā Costrinēsis & Camenēsis castellani, & Virbenta Smoguletius facta manu Znenam archiepiscopi oppidum natura loci munitum capere conati sunt: sed oppidanis petentibus dierum aliquot inducias, dum archiepiscopum dominū suum ea de re consulerent, concessêre. Atq; interea Gembice oppidum, quod in Ziemouiti partibus erat, diripuêre. Bendimirus verò Radicius eiusdē factionis homo Camenum oppidum & arcem archiepiscopi per deditionem intercepit, cùm archiepiscopum à regina proscriptum, solum vertisse affirmaret. Porrò archiepiscopus numeratis quadragintaquinque marcis latorum grossorum, donatisque insuper decimis Palucensibus, Znenam liberauit. Quo facto eius illecti Abraam palatinus Plocensis, & Slauecus vexillifer Masouiæ, qui Cuiauiam cum præsidio tenebant, Quecissouum oppidum eiusdem archiepiscopi cum circumiacētibus pagis depopulati sunt. Et iustè fortassis hæc mala tunc in Archiepiscopum ingruerunt, quòd & cathedram illam excluso alio, qui ritè electus erat, interuerterat, & pactorum decretorumque comitialium immemor, priuato consilio ad Ziemouitum transierat. Neque hic tamen malorum finis ei fuit. Nam Domaratus castellanus Posnaniensis, qui iam præfectus maioris Poloniæ esse desierat, successore accepto Peregrino Venglessinio Floriani episcopi Cracouiensis fratris filio, ex Vngaria reuersus, cū socero suo Alberto palatino Cuiauiensi socero & Grimala & Virbenta gētilibus suis Znenam ad eum venit: callidoque commēto persuasit, vt Grimalæ & Virbētæ Znenam ad tempus obtinendam cōcederet, quod eum ab Elizabetha regina & Sigismundo genero eius hostem publicum iudicatum esse diceret: missosque ab his ad summum Pontificem, qui amoueri eum ab archiepiscopa peterent, quod cū

Ziemouitus rex Polonorum renunciatur.

Calissia obsessa à Ziemouito.

Conradus dux Olesnicensium.

Poloniæ maioris motus.

Znena oppidum.

Gembice direptum.

Camenum interceptum.

Quecissouum direptum.

Archiepiscopi iusta pœna.

Znena interuersa.

Zie-

Ziemouito sentiens, perduellis & iurisiurandi sui fœderumq; publicorū præuaricator esset. Pactus est tamē ab eis Bozenta archiepiscopꝰ, vt nihil hostile cuiquam facerent, neque vllam postea impendiorum rationem ducerent. Per idē tempus Glogouiēsium duces Henricus & frater eius rati commodam se nactos esse occasionem recuperandæ Vuschouæ in interregno, dū maior Polonia ciuilibus bellis ardet, sumptis armis oppidum id vi capere adorti sunt: sed reiecti turpiter ab oppidanis, territorium omne populabundi peruagati sunt. Hos igitur vt reprimeret Peregrinꝰ præfectꝰ maioris Poloniæ, simulq; vt Calissię obsessę opē ferret, delectū habere instituit. Sed paucis conuenientibus & nomina dantibus, nullum operæprecium fecit, bona tantùm ecclesiæ Posnaniensis, & Lubinensis monasterij depopulatus est. Adhæc Thomislaum Vissotam cum fratre, quòd Poneciam Conrado Olesnicensium duci dedidissent, cępit, & in vincula cōiecit. Deinde ad Poneciam profectus, arcem incēsam à Silesijs præsidiarijs aduentum eius nō ferentibus instaurauit, non sine pressura & calamitate agrestium adscriptitiorum Posnaniensis ecclesiæ, qui circum Crobiam atq; Dolscum sunt. Alterum deinde delectum apud Vinecium episcopi Posnaniēsis pagum agere instituit. Ad quem frequentiores equites conueniebant. Sed eum Bartholomæus Cosminius disturbauit, cùm ex inopinato impetum in eos fecisset, oppressosq; armis & eqs exuisset ac nōnullos captiuos abduxisset. Hęc cū ad minores Polonos apud quos quieta erāt omnia & in Vngariā perferrētur, minores q dem Poloni fratrū vicē doluêre: & indictis Cracouiā ad 8. Cal. Aug. qui dies diui Iacobi apostoli memoriæ dicatꝰ est, comitijs, exoratisque Ziemouito duce, & Bozēta archiepiscopo, vt ad ea comitia venirent, de pace totius Poloniæ & concordia cum eis diligenter egêre. Vix tādem inducias bimestres confecêre. Tametsi perstitit nihilominꝰ in obsidione Calissiæ Bartholomæus, magnisq; incōmodis circumiacentes pagos & oppida contemptis inducijs affecit, donec à Ziemouito veniente abscedere & quiescere iussus est. In Cuiauia quoq; præfecti & legati Ziemouiti aduersariorum bona nihilo secius vexabant. Porrò Elizabetha regina Sigismundum marchionem generum suum, atque Demetrium Strigoniensem archiepiscopum cum duodecim millibus armatorū in Poloniā misit, ad coërcendū Ziemouitū & factionē

Vuschouense territorium vastatum.

Ponecia arx incensa à Silesijs, à Polonis instaurata.

Idē, qui Odalanouium & Chotelius, siue Chotecius.

Comitia Cracouiæ.

Induciæ.

Cosminius turbator.

Vngarorum expeditio in Poloniam.

eius, pacandāq; maiorē Poloniam. Transmisso autem Sigismundus Carpatho monte, apud Sandeciam statiua habuit. Quò cùm proceres Cracouienses & Sendomirienses siue vltrò, siue euocati ad eum cōuenissent, disceptatū est, an Ziemouito bellū inferri fas esset, ꝙ alij negarent violādas esse inducias, alij contra iā ab ipso priore violatas esse cōtenderent. Vicitq; hæc posterior sentētia. Quapropter sumpsêre & ipsi cū Vngaris contra turbatorē publicæ pacis arma. Per Radomiensem igitur oram pacato agmine in Masouiā pariter Poloni & Vngari duce Sigismūdo ingressi sunt, & Ziemouito nusquam faciente pugnādi copiā, ditionem eius omnem acerbè igni ferroq; vastarunt. Cæterùm Ioannis fratris eius ditione abstinuêre, propterea ꝙ is quiescebat, nec temerabat pacta cum Ludouico publicè de regno inita. Per idē tempꝰ præfectus maioris Poloniæ fiducia propinqui exercitus suarum partiū erectus, facta aliquanta manu cū Vincentio palatino Posnaniensi, Derslao Ostrorogo cognomento Grochola Santocēsi, Sendiuoio Suiduua Naclēsi castellanis, Arnoldo Valdouio, & nonnullis alijs ad Znenam castra posuit, ꝙ archiepiscopus cum Ziemouito sentire videretur. Sed repulsi ab oppido, in agrestes & suburbana sæuierunt: raptaq; præda Gnesnam profecti, domos archiepiscopi & sacerdotū diripuêre: Naclense territoriū, quod à Domarati factione tenebatur, vastauêre. Domaratiani aūt vicissim, cùm pręter Lecnum oppidum prędas agerēt, oppidanos ad excutiendam prædam effusos persecuti, oppidū id cæpêre & incendêre. Porrò Drogossius Chrobrius præfectus Siradiēsis Volboriam arcem episcopi Vuladislauiensis, conniuente Henrico canonico Vuladislauiensi, qui tunc ei post mortem Sbiluti episcopi præerat, intercepit, oppidanosq; & agrestes finitimos vexauit, ratus, his malis eò se adacturum esse collegium Vuladislauiense, vt fratri suo Nicolao episcopam mandaret. Sed eum spes fefellit. Nam Troiano præposito Posnaniensi & canonico Vuladislauiensi ea mandata est. Tametsi Vrbanus sextus pontifex maximus reiecta ea electione, Ioānem Cropidlonem Oppoliensis ducis filium, de Posnaniensi episcopa trāslatum Vuladislauiensem fecit. Cæterùm Sigismūdus puastata Masouia, in Cuiauiā duxit exercitū, & Breste vndecim diebꝰ obsedit. Induciæ deinde semestres cū Ziemouito vsq; ad pascha factæ interuētu Vuladislai Oppoliēsiū ducis. A quo Domaratus

Masouia vastatur.

Gnesnæ domus sacerdotū direptæ.

Lecnum oppidum incensum.

Volboria arx intercepta.

Ioānes Cropidlo Vuladislauiensis episcopus.

Sigismundus Cuiauiā vexat.

Breste obsessum.

Induciæ.

ratus, cùm studium suum operamq; Sigismundo probare vellet, cum Saxonibus & Pomeranis mercenarijs è Cuiauia prædas agẽs, apud Inouuladislauiã non leue detrimentum acceperat, quòd per ditionem eius ipso inuito Cuiauiam infestasset. Interfuit autem illis pactis etiã archiepiscopus: & cùm è Sigismũdo cognouisset, se falsis terroribus à Domarato circumuentum esse, vt Znenam necessariorum & gentilium eius fidei cõmitteret, discedente Sigismundo poposcit eos, vt eam sibi redderent. Negantibus autẽ illis, & impendiorum solutionem contra pacta conuenta reposcentibus, constituta re clàm cum magistro ciuium & primoribus oppidanis, adueniens receptus est in oppidum: & eiectis vi Saxonibus Pomeranisque præsidiarijs, Iarandũ decanum Gnesnensem oppido præfecit.

Znena recuperata ab Archiepiscopo.

Dũ hæc ita geruntur turbãturque in Polonia, Lituani occasionẽ bene gerẽdæ rei nacti, Iagellone Olgerdi filio duce Masouiam inuasêre: Drohicinũ arcem, q̃ Ioannes dux Masouiorum Keistutò duci socero suo ciuili bello occupato non ita multo antè vnà cum Melnico, Camenecia, & Surasso interuerterat, obsidione vallauêre.

Lituani Masouiam populantur. Drohicinum obsessum.

Fortè tunc aberat præfectus arcis Sassinus magister curiæ, siue, vt vulgò dicunt, Marsalcus ducis. Hic igitur vbi de periculo arcis, in qua nihil ipse p̃sidij reliquerat, accepit, cum subitaria triginta hastatorũ & sexaginta balistariorum manu accurrens, & facto cuneo per medios hostes in arcem perrumpens, receptus est à suis. Qua eius audacia barbari de spe potiũdæ arcis deiecti, abire parabant. Interim Russi quidam, à quibus ora illa ferè habitabatur, proditionem cum eis pacti, arcem incenderunt, & per funes in stationes hostium sese dimiserunt. Lituani arcem flagrantem summa vi oppugnarunt, ne quod spacium nostris restinguendi incendij darent. Ita plurimi mortales partim hausti incendio, partim hostilibus telis necati sunt. Præfectus verò cum paucis reliquis, omni ope desperata viuus in potestatem hostium venit.

Drohicinũ incensum.

Turbauerat Polonorum mentes Elizabetha regina, quòd Heduigim filiam ad constitutum tempus ipsis non mittebat. Itaque frustra expectato Nouembri atque Decembri mense, post initium noui anni 1384. Sendiuoius Subinius palatinus Calissiensis & præfectus Cracouiẽsis de sententia episcopi & aliorũ procerũ Cracouiensis cõuentus cum nobilissimorũ quorumq; adolescentum comitatu ad Elizabetham, Iaderam vsque Dalmatiæ profectus est.

1384. ann. Sendiuoius Subinius in Dalmatiam excurrit.

Statum rerum Polonicarum, & postulata procerũ diligenter exposuit, minasque precibus adiecit. Petebat autem ab ea, vt quàm primum Heduigim ad breue tempus in Poloniã mitteret, coronatam mox ipsi remissum iri pollicebatur, vt cum ipsa esset, donec adolesceret. Obsidesque ad eam rem nobilium filios, quos secum adduxerat, dabat. Nectere moras Elizabetha, & aliam ex alia excusationẽ quærere, ambiguisque responsis Sendiuoium ducere.

Reginæ consilia.

Quib⁹ rebus exacerbatus ille iram non obscurè præ se ferre, velleq; discedere. Quod vbi regina animaduertit, verita ne is, in cuius potestate erat Cracouia, reuersus turbas cieret, Iascum siue Ioannem Tarnouium castellanum Sendomiriensem ad occupandam arcem Cracouiensem misit: Sendiuoium autem discedere vetuit. Non latuit Sendiuoium reginæ consilium. Itaque vnum de comitibus fidelem curriculo mittit Cracouiam, qui Tarnouij aduentum anteuerteret, curaretque, ne arx ipsi dederetur, etiam si ipse extrema pateretur. Ipse verò clàm sese Iadera euoluens, ferè intra viginti quatuor horas sexaginta milliaria bene longa, vt sunt Vngarica, crebrò mutando equos emensus, Cracouiam lassus peruenit, & proceres de omnibus rebus certiores fecit.

Subinij celeritas.

Indixerant Lelouiam comitia minores Poloni ad secundam diem Martij: sed adueniente Sendiuoio Radomscos ea transtulêre, vt maiores quoque Poloni ad ea propinquitate loci inuitati venirent, & in commune de repub. consuleretur.

Comitia Radomscis.

Et frequẽtes ij conuenêre, cùm de legatione & reditu Sẽdiuoij cognouissent. Vbi cũ multa de superbia & frustratione Elizabethę, de sedandis intestinis dissidijs, ac de nouo rege creando tractata essent, neq; tamen creatio noui regis malorum finem allatura esse videretur, propterea quòd neque foris pacem ob violata pacta cum Ludouico inita, neque domi quietem in tantis animorum atque studiorum dissensionibus habituros se esse iudicabant, ad extremum placuit, vt reginę animum adhuc leuiore legatione pertentarẽt, si fortè legati humilitas, quę magnam offensionem & alienationem animorum significaret, pertinaciam reginæ frangeret.

Senatusconsultum.

Deinceps verò, ne quis omnino ad eam neque publicè, neq; priuatim proficisceretur. Statuta reginæ dies, octaua Maij, vt Heduigim Cracouiæ tandem sisteret, si regnare eam in Polonia vellet. Ni faceret, aliter sibi prouisuros esse. Hæc vt ita rata manerent, iureiurando mutuo se obstringunt.

Missus cum his mandatis Prędislaus Vauelius equestri familia nonillustri, commouit reginam, ita vt Sigismundum generum suum viris, equis, armisque instructum ad gubernandam Poloniam, tantisper dum adolescit Heduigis, mitteret. Quod vbi apud Polonos proceres percrebuit, indignati ludibrio se esse fœminæ, eiusque & Vngarorum arbitratu sibi præfectos atque adeò dominos imponi, & Sigismundum peculiariter perosi, exercitum contrahũt, & Sandeciam contẽdunt. Inde Lubouuliam siue Liblium, quæ tunc Vngaricæ ditionis erat, legationem ad Sigismundum mittunt: monent, ne se inuitis in Poloniam veniat. Si aliter faciat, pro hoste se eum habituros esse.

Sigismundus marchio vetitus venire in Poloniã.

Itaque repressit gradum Sigismundus: sed illud vicissim impetrauit à Polonis, vt nonnulli de primoribus ad se venirent, ac de rebus quibusdam secum constituerent. Missi Spitco Melstinius, Sẽdiuoius Subinius, & Ioannes Tarnouius. A quibus illud modò impetrauit Sigismundus, vt aduẽtus Heduigis ad Pentecosten vsque expectaretur. Author expectandi maximè Sendiuoius fuit, quòd ei Sigismundus receperat, liberaturum se esse nobiles illos adolescentes, qui post fugam ipsius Iaderæ detenti in custodia asseruabantur: qui ferè propinqui erant Sendiuoij. Neque tamen præstitit promissa Sigismundus, propter motus fortassis illos Vngaricos, quorum superius mentionem fecimus.

Interim rursus non quiescebat maior Polonia: certatumque est mutuis cædibus atque captiuitatibus inter proceres & equites.

Poloniæ maioris motus.

Quin & castella quędam magna vi oppugnata: inter quę Bythinum fuit Nicolai Lodij siue Lozij castellum. Qui quòd in Domarati partibus erat, obsessus in eo & oppugnat⁹ est à Vincentio palatino, Peregrino præfecto Posnaniensi, & Suiduua castellano Naclensi. Verùm ij non paruis incommodis in oppugnatione acceptis, re infecta discesserunt, pagos tamen adiacẽtes diripuerunt, & incenderunt.

Bythin castellum oppugnatum.

Induciæ deinde inter dissidentes factiones factæ.

Induciæ.

Quas cùm Suiduua & Vissota Curnicius contemptu Domarati seruaturos se esse negarent, magnis incommodis à Domarato affecti sunt, direptis eorum oppidis Cazimiro & Samotulis cum adiunctis pagis.

Cazimirum & Samotuli oppida direpta.

At verò Cracouienses & Sendomiriẽses proceres ad octauã diem Maij, quemadmodum constituerant, conuentum rursus egêre apud Sandeciam, Heduigisque aduentum prestolabãtur.

Sandeciæ conuentus.

Sed cùm ea nõ veniret, placebat rursus oratores mitti in Vngariam, ni Prædislaus Vauelius dissuasisset, quòd diceret, aut se mendacij, aut conuentum omnem leuitatis argutum iri, si cùm cõstituissent, & reginæ denũciassent, neminem se deinceps neque publicè, neq; priuatim ad eam proficisci passuros esse, nouam legationem mitterent, contemptumque iri eam legationem. Itaque placuit in commune, vt mittenda legatione pariter & creando rege ad tempus adhuc supersederent. Sendiuoius verò Subinius, cuius animum in primis angebat nobilium iuuenum detẽtio, priuatim in Vngariam profectus, perfecit tandem, vt Heduigis in Poloniam veniret.

Comitati sunt eam Demetrius tituli sanctorum quatuor coronatorum presbyter Cardinalis & Archiepiscopus Strigoniensis, & Ioannes Chanadiensis episcopus, & plures alij proceres Vngari.

Heduigis reginæ aduentus in Poloniam.

Ad cuius aduẽtus famam exciti Polonorum proceres cum frequenti nobilitate Cracouiam accurrêre: & qui tempori aduenerant, venienti vsque ad fines Vngariæ obuiam profecti sunt. Deducta Cracouiam honorificè cum perampla ac splendida aurea, & argentea, & stragulæ vestis supellectili, qualis decebat tanti regis filiam Idibus Octobris, qui dies ob id memoriæ Diuæ Heduigis Legniciensis apud Polonos festus est, regina Poloniæ renunciata, & à Bozenta Archiepiscopo soleni ritu inuncta & coronata est, magna omnium lætitia & fausta acclamatione: regnique amplissimi administratio teneræ puellæ commissa.

Heduigis coronatur.

Lenitum erat in animis Polonorum regis desiderium p̃pter suaues & liberales mores Heduigis reginæ, cum verecundia, modestia, prudẽtia, decentique suauitate coniunctos: quarum virtutum non vulgare condimentum erat, forma corporis eximia.

Heduigis mores & formã.

Nec grauatim viri muliebri imperio parituri esse videbãtur, nisi ad domesticas procerum inter ipsos dissensiones sedandas, & externorum bellorum impendentium motus parum authoritatis & præsidij fore in puella iudicasset. Nec satis in tuto reginæ pudor illa ætate, illaque forma, & necessaria cum viris consuetudine sine coniugio futurus erat. Ad hæc posteritati quoque prospiciendum erat. Itaque noua cura procerum animos incessit, de adiungendo reginæ marito, qui regiam dignitatem & molem rerum maximarum rectè sustinere posset.

De regẽ consultatio.

Destinarat quidẽ Ludouic⁹ rex adhuc viuens generum sibi & successorẽ siue in Vngaria, siue in Polonia

Vilelm. dux Austriæ.

Vilelmum Austriorum ducem, & puerum admodū in aula sua educârat, promisso ei Heduigis filiæ matrimonio. Sed non magnopere placebat Polonis eum habere regem, qui propter paternū principatum, longo spatio & interiectu terrarum distantem à Polonia, longius aliquādo à regno absuturus esset: nec multum opis princeps tenui fortuna & potētia domestica Poloniæ in rebus dubijs afferre posset. Dum autem diutius de re tanta consultatur, commodùm aduenerunt oratores ab Iagellone, magno duce Lituanorum. Cuius genus explicādum nobis est prius, quàm cætera prosequimur.

Lituanorum ducum stirps & propago. Gediminus.

Erat apud Vitenen magnū Lituanorum ducē magister stabuli Gediminus, vir ambitiosus & excelsi animi, qui interfecto domino suo, dominatum inter suos arripuit, & latè propagauit, nōnulla parte Russiæ partim vi & armis, partim pactis sibi adiūcta.

Gedimini filij.

Huic septem fuêre filij, Montiuidus, siue Moniuidus, Narimūdus, Olgerdus, Iauunutus, Keistutus, Koriatus, & Lubartus: filiæ itē aliquot, de quibus vnā Cazimirus II. rex Polonorum vxorē duxit, quēadmodum superiꝰ exposuimus.

Lituaniæ diuisio inter filios Gedimini.

Inter filios viuēs adhuc Gediminus dominatum partitus est in hūc modum, vt Moniuido Kernouia & Sloninum, Narimundo Pinscum de Russis vel bello partū, vel pacto quæsitum, Olgerdo Creua, Keistuto Troci, Coriatho Nouogrodecum, Iauunuto verò Vilna obueniret. Nam Lubartus cùm Russam vxorem Vuladimiriēsium ducis filiam, quemadmodū superius memorauimus, duxisset, ac socero hęres factus esset, nullam inter fratres sortem accepit.

Olgerdi & Keistuti amicitia.

Ex his Olgerdus & Keistutus coniūctissimè inter se vixêre, & vegetiora nacti ingenia, molestè tulerunt, penes Iauunutum nihili hominem principatum esse. Itaq; hi duo post mortem patris, Iauunuti Vilna ac de principatu deturbandi consilium cæpêre, diemque patrandi sceleris inter se constituêre.

Olgerdus Vitepscum dotale accepit.

Obuenerat etiam Olgerdo in Russia Vitepscensis dominatus, cū vnicam ducis eius oræ filiā vxorem accepisset. Itaq; cùm eò profectus esset, nō venit ad cōstitutam cum Keistuto diem.

Kestutus Vilna potitus. Iafnuta captus à fratre.

Keistutus, vt constitutum erat, cum non contemnēda manu improuisò Vilnam adueniēs, arcē vtramq; occupauit. Iauunutus inter primum tumultum elapsus, in sylua à Keistutanis ꝑquisitus, captus, & Vilnam reductus, in vincula à fratre coniectus est. Aduenit paulò pòst Olgerdus.

Præclarum certamen.

Ibi præclarū inter coniunctissimos fratres certamē fuit de principatu non ambiendo aut vsurpando, sed recusando. Keistutus Olgerdo velut natu maiori concedebat: Keistutū vicissim Olgerdus sibi eum habere iubebat, quē ei fortuna virtusq; obtulisset.

Fœdus inter Olgerdum & Keistutū.

Tādem sic inter eos cōuenit, vt Iauunuti portionem inter se partirentur, principatus tamē cum Vilna penes Olgerdum maneret; neuter alterius ditionem inuaderet: sed vterq; alterius commoda, perinde ac sua, curaret. Si quid seu bello, seu quauis alia ratione deinceps vteruis quæsiuisset, ex æquo vt cum altero partiretur. His conditionibus fœdus inter eos ictum, & iureiurando mutuò sancitum.

Zaslauiensis dominatus.

Iauunuto verò Zaslauiensis tractus in Russia fraterna misericordia datus.

Olgerdus princeps, seu magnus dux Lituaniæ.

Potitus principatu Olgerdus, multa cum finitimis Crucigeris Prussiensibus, atque Liuoniēsibus bella vario Marte gessit, quæ ꝓsequi hic nobis necesse non est.

Olgerdi vxor & filij.

Suscepit autem è Maria Russa vxore Thuuerēsium ducis filia duodecim filios, Iagellonē, Skirgellonem, Suitrigellonē, Borissum, Coributhū, Vigundum, Corigellonē, Narimūdum, Languinum, Lubartū, Andreā, & Buthauum. Ex his omnibus Iagellonem natu maximum dilexit pater, quòd esset præclara indole, successoremque sibi in principatu annuente Keistuto fratre designauit.

Iagello princeps designatus.

Habebat & Keistutus sex filios, Vitoudum, Patricium, Totiuilum, Sigismundum, Voidatum, atq; Dougotum.

Vitoudus.

Sed Vitoudum & ipse successorem sibi prę cęteris designauit, quòd is & effigie, & virtutibus, & vigore animi expressius patrem referebat. Inter hos duos, Iagellonem inquā & Vitoudū patrueles, summa erat animorum & voluntatum coniūctio. Mortuo deinde Olgerdo, anno Christi 1381. Iagello paterno principatu, fauente Keistuto, potitus est.

Voidilo ex humili fortuna euectus.

Erat apud eū gratiosus in primis Voidilo quispiam rusticanæ & obscuræ sortis homo, callidus & impiger: qui cū primū pistrinam apud Olgerdū exercuisset, & industriam suā probasset principi, cubiculariꝰ, ac deinde pocillator ei factus est, fuitque in intimis Olgerdi, quoad is vixit. Neq; Iagello quicq̃ de paterna beneuolētia in eū diminuit: quin sororē ei suam in matrimoniū collocauit. Quæ res non leuiter Keistutū offendit. Id vbi animaduertit Voidilo, veritus, ne eius authoritate honoris & gratiæ periculū adiret apud principē affinem, criminari Keistutum apud Iagellonē instituit: eoq; consilijs suis iuuenē perpulit, vt is clàm fœdus cum Crucigeris Prussiensibus aduersus patruum iniret.

Iagellonis fœdus clandestinum cōtra Keistutū.

De eo fœdere Keistutus Osterrodensis commendatoris, qui filiā eius Ioanni Masouiorum duci nuptam de sa-

de sacro fonte susceperat, ꝓditione certior factus, tamen Vitoudo filio chari patruelis crimina diluēte quieuit, donec Iagello bellū contra Polocēses imperium suum detrectantes suscepit.

Iagello bellū infert Polocensibus rebellibus.

Quo cùm ei magister Liuoniensium Crucigerorum suppetias venisset, tūc verò sublata omni dubitatione Keistutus, contractis raptim copijs Vilnam inuasit, & in potestatem suam redegit.

Vilna à Keistuto intercepta.

Accitoque Vitoudo filio (neque enim is arma contra amicū cæperat) deprehensa fœderum monumenta ostendit. Sed ab eo tamen exoratus, Vilnā modò Iagelloni ademit. Cæterùm Creuam & Vitepscum retinere eum passus est.

Voidilonis exitus.

Voidilonem verò suspēdio necauit. Sed non multo pòst, dum Keistutus Coributum rebellem armis ad officium reducere nititur, siue vt Lituanorum annales habent, Nouogrodum Seueriense oppugnat, Iagello non modò Vilnam proditione recepit, verùm etiā Trocos oppugnatos ꝑ deditionem accepit.

Iagello Vilnam recuperauit.

Deinde nouos vterq; compararunt exercitus: Keistutus è Samagitis ferè, Iagello è Prussis & Liuonibus: ille vt recuperaret Trocos, hic vt defenderet. Sed cùm in conspectum venissent, antequam infestis signis concurrerent, Iagello Keistutum & Vitoudū per speciem colloquij ad se vocatos cæpit: & Keistutum quidem cathenis vinctū, & Creuam missum in carcere necauit.

Keistutus captus, & in carcere necatus.

Vitoudus in custodia seruatus.

Vitoudus verò Vilnæ in custodia diutius asseruatus, neque Lituanorum, neq; magistri Prussiensium Crucigerorum, neque fratrum & patruorum deprecationibꝰ liberari potuit. Postea Creuam missus, & morti destinatus, vxoris misericordia doloq; liberatus est.

Vitoudi vxoris amor coniugalis & virtus.

Nam ea cùm liberā haberet commeandi ad virum potestatem, nocte quadam commutato cum vna de duabus pedissequis habitu veste muliebri indutum eduxit. Emissus ille in Masouiam ad Ioannem ducem affinem suum, atque inde in Prussiā ad Crucigeros confugit.

Vitoudi fuga in Prussiam.

A quibus obiurgatus primùm, quod aduerso demum tempore suo societatem ipsorum expeteret, deinde benignè recreatus, & bene sperare iussus est: Iagello verò dominatu pacato potitus. Quanquam enim fecerunt Crucigeri cum Samagitis, qui Vitoudo non obscurè fauebant, impetum in Lituaniam, Trocosque munitionem expugnarunt: sed mox inde eiecti à Iagellone è Russia reuerso, ad sua sese receperunt. Hęc altius repetere libuit, tum propter Iagellonis genus, tum vt lucem afferremus historiæ, quam deinceps de Lituanicis & Prussicis bellis, quatenꝰ ad institutum nostrum pertinere videbuntur, persequemur. Nunc ad intermissam seriem narrationis reuertamur.

Iagellonis legatio ad reginam & Polonos proceres.

Ab hoc igitur Iagellone missi oratores Skirgello & Borissꝰ fratres principis, & Hanulo præfectus Vilnensis perampla munera Heduigi reginæ attulerunt: coniugiū eius regnumq; dotale principi suo petiuerunt, multa magnaq; pollicentes, q̃ ad amplitudinē reipublicæ Polonæ, & ad incrementū religionis Christianæ pertinere videbantur. Nō surdis auribus oratio illa à proceribus Polonis audita est. Cæterùm Heduigis abhorrebat à barbari matrimonio. Propositæ oratoribꝰ causæ, quam ob rem non impetrarent, quibus de rebꝰ venissent, nimirum ꝙ Christianæ cum barbaro nuptæ esse non liceret, & ꝙ pacta iam quædā cum Vilelmo Austriorum duce de matrimonio prius intercessissent, adiecta ducentorū millium florenorum pactione, ni pactis conuentis statū esset.

Conditiones futuri matrimonij.

Ad hæc oratores respōderunt: Quòd ad religionem Christianā attineret, Iagellonem cum cæteris fratribus Christiana matre natum, iam inde ab ineunte ætate Christiana religione imbutum, non alienum ab ea gerere animum, quamuis eius mysterijs de more initiatus non sit. Sed quòd multis principibus viris petentibus hactenus negauerit, id eum Heduigi & matrimonio eius daturum esse, vt se pariter & fratres, & gentem suam omnem Christianis mysterijs initiari sit curaturus. Illa verò ducenta millia ipsum etiam præstaturum, & si necesse sit, exoluturum esse, thesaurosq; suos omnes & maiorum suorum in Poloniam importaturum, & Lituaniam Poloniæ adiuncturum, vt eodem deinceps cum ea imperio cēseatur. Permouebant hæc magnopere Polonorum animos. Magna videbatur fore ad amplitudinem regni Lituaniæ accessio. Perutile non modò pacem, verùm etiam auxilium eius gentis adiungere, cuius hostiles excursiones, quibus magna pars Poloniæ superiori tempore ad vastitatem redacta esset, perdifficulter cohiberentur: præclarum & gloriosum nomini Polono, si eius opera Lituania religionem Christianam susciperet. Verùm tamen nihil præter senioris reginæ sententiam his de rebus statuendum esse visum est. Ad quam Heduigis etiam prouocabat, cùm aliter procerum postulationem rectè refutare non posset.

Lituani oratores in Vngariam profecti.

Itaque ad Elizabetham oratores in Vngariam ire iussi: missique cum eis de conuentu Polonorum Nicolaus Bogoria Zauicostensis castellanus,

nus, Vulodic⁹ Ogrodenecius pincerna ſiue ſuppincerna, vt vulgò vocãt, Cracouienſis, & Criſtinus Oſtrouius præfectus Cazimirienſis, optatum reſponſum retulêre. Reſpondit enim eis Elizabetha: Si id Poloni ex re ſua publica fore exiſtimarent, non remoraturam ſe eſſe eorum commoda, neque religionis Chriſtianæ incrementa præciſuram. Nec multo pòſt in Croatiam cum altera filia tendẽs, ab Horuato Bano de medio ſublata eſt: quemadmodum ſuperius memorauimus. Hoc reſponſum Elizabethæ cùm in Poloniam relatum eſſet, de vniuerſi conuentus ſententia (in quo tamen pauci aderãt de maiore Polonia, ſiue quod Ziemouito ferè fauebãt, ſiue quòd inteſtino bello diſtinebãtur) Lituani oratores dimiſſi, & Vulodic⁹ atq; Criſtinus ſuprà memorati, itemq́ue Petrus Safranecius, & Hincia Roſcouicius (neſcio an Rogouius) legati ad Iagellonem cum eis miſſi ſunt, vt eum ad coniugium Heduigis & regnum Polonorum vocarẽt, & ſecum adducerent, ſi is ſuprà memoratas conditiones accepiſſet, & iureiurando ſuo ſtabiliſſet: vna inſuper adiecta, de recuperandis ijs, quæ in eum diẽ à iuriſdictiõe Polonorũ regum quoquo modo exciderant. Cum Ziemouito autem tranſegit regina, his conditionibus, vt is munitiones in Polonia ſub interregno captas redderet, ac pro ijs decem millia ſexagenarum Pragenſium ab ipſa acciperet: Cuiauiam autem hypothecæ nomine retineret, donec ea pecunia ſibi numeraretur: captiui vtrinque dimitterentur liberi: De iniurijs intra inducias vltrò citroq́ue illatis & acceptis delecti vtrinque arbitri arbitrarẽtur: pactum quod de Lencicia cum proceribus Polonis Ziemouitus iniuerat, eſſet irritum: denique Mogilnenſe monaſterium idem Ziemouitus recuperaret, ac redderet. Dum hæc ita fiunt, interea Vilelmus Auſtrius certior factus de ſtatu rerum Polonicarum, ac de propenſa Heduigis reginæ erga ſe voluntate, ſiue eius ipſius nutu, vt creditum eſt, à Gneuoſſio Daleuicio gẽte Stregomio ſuccamerario Cracouienſi (cui ſeſe illa concredebat) ne ipſe ſibi deeſſet admonitus & adductus, cum ſplendido comitatu & apparatu magniſq́ue diuitijs Cracouiam inopinat⁹ aduenit. Sed arcis ingreſſu Dobeslai Curoſuancij caſtellani Cracouienſis, & aliorum procerum authoritate prohibitus, in vrbe diuertit. Conuenitq́ue cum eo identidem Heduigis regina in cœnobio diui Franciſci luce clara, aulico ſuo virorum & puellarum comitatu ſtipata, & choreis indulſit. Quin fama etiam ſeu vera, ſeu falſa vulgatum eſt, eam cõſummandi cum illo matrimonij, priuſquam Iagello veniret, tanta cupiditate flagraſſe, vt cùm ille thalamo eius arceq́; arceretur, ipſa portã arcis clauſam effringere, & in vrbe optatis nuptijs cũ eo defungi tẽtarit, niſi Demetrius Goraius theſaurarius regni ei diſſuaſiſſet. Intelligens autẽ Vilelm⁹ apertè ſibi Polonos proceres aduerſari, ſimul de aduentu Iagellonis certior factus, poſt aliquantã moram clàm ſeſe euoluit Cracouia, depoſitis apud Gneuoſſium theſauris, quos ſecũ apportarat. Vnde Gneuoſſius poſtea multas amplaſq́ue poſſeſſiones ſibi comparaſſe exiſtimatus eſt: ſed quæ tamen à liberis eius deinde turpiter diſtractæ ac dilapidatæ ſint. Aduentabat iam cum fratrib⁹ Iagello, & cum magno comitatu Lituanorum. Sed ei Heduigis nupturã ſe non eſſe præ ſe ferebat, Vilelmi amore capta: cui ſe à patre deſponſam eſſe, eodẽq́ue lecto paruulam cũ paruulo cubuiſſe aſſeuerabat. Ab Iagellone verò eò magis abhorrebat, quod eum breui ſtatura, deformem & barbarum barbaris moribus eſſe accepiſſet. Negabant proceres, valere id matrimonium, quod inter impuberes contractũ eſſet. De Iagellone autem orabant reginam, vt maiorem reipub. & ſanctiſſimæ religionis ꝓpagãdæ, q̃ ſuarum voluptatũ rationem duceret. Vbi emollitus eſt muliebris animus, cùm multiplici perſuaſione & precibus, tũ legatione Zauiſſę Oleſnicij, qui ad contemplandã ſpeciem moreſq́; Iagellonis per ſpeciem ſalutãdi miſſus, vtraq; commodiora opinione in illo eſſe renunciarat, tum demũ pauci proceres ei obuiam profecti ſunt: in quibus principem locum Spitco Melſtinius palatinus Cracouienſis obtinebat. Qua re magnam is apud Iagellonẽ gratiã inijt: plures eum Cracouiæ cum regina expectarũt. Aduenit autem Cracouiã Iagello duodecima die Februarij, anno Chriſti 1386. qui fuit quartus poſt Ludouici mortẽ, habens in comitatu ſuo cùm alios cõplures duces atq; proceres Lituanos atq; Ruſſos, tũ Boriſſum & Suitrigellonem fratres germanos, & Vitoudum patruelẽ. Iam enim eum ſibi recõciliauerat, & è Pruſſia reuocarat, conceſſo ipſi Grodnenſi dominatu, Breſte, Drohicino, Melnico, Bielſco, Suraſſo, Camenecia, Volcouiſco oppidis atq; territorijs, pactus ſibi fidem & obſequiũ eius, ita vt is ne legatos quidem quoquam ſe inſcio mitteret. Lituanorum annales etiam

Elizabetha regina interfecta.

Polonorum legati ad Iagellonem.

Conditio adiecta.

Reginæ pacta cum Ziemouito Maſouio.

Vilelmi Auſtrij aduentus Cracouiam.

Vilelmus arcis ingreſſu excluſus.

Heduigis reginæ amor erga Vilelmum.

Gneuoſſij Daulicij opes.

Heduigis alienus animus à nuptijs Iagellonis.

Iagello venit Cracouiam.

1386. ann.

Iagellonis cum Vitoudo reconciliatio & pacta.

etiam Volyniam & Podoliam Vitoudo tunc datã eſſe à Iagellone memorãt. Sed certiora ſunt quæ nos ab ipſo Vitoudo literis mandata & cõſignata in archiuo regio vidimus. His igitur comitatus Iagello venit. Adueniens, in thalamo Heduigim reginã magna cũ admiratione eximiæ formę ei⁹ ſalutauit: poſtridie verò perampla ei dona cum Vitoudo, Boriſſo, & Suitrigellone miſit. Sed iam Iagellonis aduentus interregni & Quartidecimi libri finem nobis faciat.

MARTINI CROMERI, DE ORIGINE ET REBVS GESTIS POLONORVM, LIBER QVINDECIMVS.

VVLADISLAVS IAGELLO REX.

DE origine & moribus Lituanorũ ſcripſim⁹ in ſuperioribus libris, quantum quærẽdo inueſtigare, & è ſitu obſcuritatis magis quàm vetuſtatis eruere potuimus. Nũc de religione pauca, quæ ad rem pertinent nobis repetenda ſunt ante, quàm Iagellonis regnum ſtylo perſequimur. Ad hęc vſque tempora, fuit gẽs Lituanica priſcæ multorum deorum, ſeu verius dęmonum ſuperſtitioni dedita. Quin & ignem pro deo colebat, & eũ in celebrioribus locis atque oppidis perpetuum aſſeruabat. Fulmini quoque, quod Percunum vocabat, diuinum honorem tribuebat. Lucos & eximias quaſdam arbores in ſyluis ſacroſanctas habebat, ita vt violare eas ferro nefas eſſet: nec impunè erat tale quicquam auſis. Nam violentia dęmonum vel interibãt ſubitò, vel membro aliquo capiebãtur. Viperas item atq; ſerpentes diuinitatis non exortes eſſe credebat, & alebantur ij quaſi lares quidam familiares in ſingulis domibus atque familijs, lac eis libabatur, & galli gallinacei immolabantur. Eratq́ue inauſpicatum & exitiabile toti familiæ, quempiam ex ijs occidiſſe, aut violaſſe. Erat autem apud eos quotannis ſolenne ſacrificium ſub initium menſis Octobris poſt collectas fruges, ad quod frequentes cum vxoribus liberis & ſeruitijs conueniebant, ac toto triduo epulabantur de ijs quæ dijs mactarant & obtulerant. E bellis etiam reuertentes manubias, & vnum aliquem de captiuis eximium victimę loco igni cremabant. Corpora mortuorum cum precioſiſsima ſupellectili, qua viui maximè vſi erant, & cũ equis & armis cremabãt, & ad buſta propinquorum lacte, melle, & mulſo parentabant. Hos igitur errores cæteraſque omnes ſuperſtitiones Iagello, priusquam cũ Heduigi matrimonium iniret, vnà cum fratribus & proceribus, atq; vniuerſo comitatu ſuo, exceptis ijs, qui iam apud Ruſſos initiati erãt, abdicare iuſſus, xiiij. die menſis Febru. à Bozenta archiepiſcopo, & Ioanne epiſcopo Cracouiẽſi ſacro fonte ablutus, & Chriſtianæ religioni initiatus, Vuladislai nomen accepit, & mox matrimoniũ cum regina ſolẽni ritu contraxit: Lituaniaq́; omnem cum Samagitia, & ea parte Ruſſiæ, quæ in ditione ipſius, fratrumq́ue & patruelium eius erat, Poloniæ iure ſempiterno adiunxit, & in vnum corpus redegit, iureiurando interpoſito. Ad hæc Vitoudus cum Michaële duce Zaſlauienſi, & Lubarto pro ipſo his ipſis de reb⁹ reginæ & procerib⁹ Polonis fidẽ ſuam obſtrinxêre, & obſidum loco fuêre. Quarto autem die pòſt vnctus ab archiepiſcopo diadema regium nouum ſuſcepit. Nam vetus in Vngariam à Ludouico aſportatum, nondum ad eam diem reportatum erat. Sequenti die in vrbem ſolenni pompa deductus, in foro poſito ſolio collocatus, iuſiurandum à Cracouienſibus & alijs oppidanis de more accepit. Lituani quoque & Ruſſi duces atque proceres, qui tunc aderant, in verba regis & reginæ iurarunt: conſignatiſq́ue diplomatis in fide & clientela ipſorũ & regni Polonici ſe cum ditionibus ſuis deinceps ſemꝑ fore promiſerũt. Idem poſtea cęteri quoque fecerunt. Extantq́ue in archiuo regio ea diplomata ſub titulis & ſignis Demetrij Coributhi Nouogrodẽſium Seuerianorum ducis, & octo ducum procerumq́ue eiuſdem ditionis pro Coributho fideiubentium: Skirgellonis, Alexandri Vigundi Kernouienſis, Theodori Lubarti Lucenſis & Vuladimiriẽſis, Baſilij Pinſcenſis, Vulodimiri Kiouienſis, Simonis Languini filij, quem rex Nouogrodo præfecit: Georgij Dougoti, Georgij & Andreæ, Michae-

Lituanorum ſuperſtitiones.

Dij Lituanorum.

Serpẽtes pro dijs habiti.

Sacrificium ſolenne.

Humanæ victimæ.

Funerum ritus.

Iagello baptiſatus Vuladiſlai nomen accepit.

Lituania, Samagitia & pars Ruſſiæ adiuncta Poloniæ.

Fideiuſſores & obſides.

Vuladiſlaus Iagello coronatur.

Corona Polonica in Vngariam aſportata.

Lituani & Ruſſi duces iurant in verba regis & reginæ.

chae-

chaelis filiorum, ducum. Indultumque est conuiuijs, choreis, & lusibus complures dies. Per quos dies magister Crucigerorum Prussiensium Conradus Celner, spreta inuitatione regis & reginæ, qua ad nuptias per Demetrium Goraium inuitatus erat, hostiliter in Lituaniam vacuam tunc ducibus & militibus duplici agmine inuasit: & longè lateque eam depopulatus, Lucomliam arcem vi cæpit, & Andream Iagellonis fratrem apud Russos religionem Christianam professum, quo authore & concitatore expeditionem illam in Lituaniam susceperat, cum præsidio in ea reliquit. Cui se Polocenses quoque dediderunt. Russorum historia non à Prussiensibus, verùm à Liuoniensibus Crucigeris Andream hunc adiutum esse memorat. Quod sanè probabilius est: quandoquidem viciniores ij sunt Polosco & Lucomliæ: extantque in archiuo literæ induciarum anno sequenti inter Lituanos & Liuones cōstitutarum. Nisi fortè & hi & illi operam Andreæ nauarunt. Id quod indè non malè colligitur, quòd noster Dlugossus memorat, Crucigeros duplici agmine Lituaniam tunc infestasse. Eodem autem tempore ex composito Russorum Smolensciorum dux Suentoslaus Lituaniam & ipse circum Vitepscum & Orsam vexauit, & Mescislauiam oppugnauit. Hæc vbi accepit Iagello, mox Skirgellonem & Vitoudum cum Lituanis, & cum Polonis voluntarijs in Lituaniam misit, qui festinantes cùm Crucigerorum exercitum Lituania excessisse didicissent, Lucomliam partim trucidato, partim eiecto Andreæ præsidio, receperunt. Inde ad Mescislauiam profecti, nihilo maiori negocio omnem eam oram in potestatem suam redegerunt: Suentoslaoque interempto, filium eius Georgium iurare in verba Vuladislai & Skirgellonis iussum, Smolenscijs præfecerunt. Poloscum quoq; recuperarunt, ac de authoribus defectiōis pœnas sumpserunt. Dedit & Andreas dux postea temeritatis suæ pœnas toto triennio in arce Chencinensi squalore carceris confectus. Cæterùm rex ipse Iagello perfectis ritè solēnibus regni suscepti ceremonijs, ad pacandam maiorē Poloniā animum intendit: profectusque eò cum Heduigi regina & magno comitatu armatorum minorū Polonorum, Posnaniæ Pascha sacrum peregit: & Grimaliorū atque Nalenciorum familias capitalibus odijs inter se dissidentes, cū ducibus suis Domarato & Vincentio palatino, de quibus superius multa commemorauimus, in concordiā redegit. Bona ecclesiastica à quibuscunq; per vim siue dolum occupata erant, iustis dominis restituit: Bartholomæum Cosminium prædonicā exercentem, & venire ad se recusantem, proscripsit: Odalanouiā verò arcē eius in suam potestatem redegit: Ioannem Venetium gente Plomenium, iudicem terrestrem, vt vocant, Posnaniensis conuentus, qui propter iniusta iudicia, & scelera perpetrata, cruenti dæmonis cognomentum meruit, confiscatione bonorū & carcere puniuit. Cùm autem Gnesnam venisset, & cōmeatum, seu stationem, vt vocant vulgò, à Collegio eius basilicæ petisset, nec impetrasset, fertur more barbarico pignerasse facultates adscriptitiorū ecclesiæ: sed cū eam ob rem sacris ciuitati interdictum esset à Nicolao Strosbergo prępositio & vicario Archiepiscopi, Posnania orto, reprehensus à regina Vuladislaus, pignora capta reddi iussit. Ibi illa suspirās: Pignora quidem reddemus, inquit, agrestibus, cæterùm lachrymas quis eis reddet? Pium reginæ dictum, & sempiterna memoria dignum. Sic tunc res maioris Poloniæ perturbatas admodum, placidè Vuladislaus composuit. Autumnus totus cum æstate his rebus constituendis datus. Hyeme & sub sequētis anni initium Vuladislaus nouus rex ingenti procerum & equitum Polonorum caterua stipatus vnà cum regina in Lituaniam se contulit: Archiepiscopum Gnesnensem & multos sacerdotes ac pios homines secum duxit. Ziemouitus etiam & Ioānes Masouiorum, & Conradus Olesnicensium duces eum comitati sunt. Conuentu Vilnam indicto ad initium quadragenarij ieiunij, conuenerūt eò Skirgello Trocensium, Vitoudus Grodnensium, Vulodimirus Kiouiensium, & Coributhus Nouogrodensium duces, fratres principis, & infinita equitum plebisque multitudo. Ibi de religione Christiana populariter suscipienda, ac de exterminando cultu falsorum deorum & omni superstitione diligēter actum, ipso rege maximam ei rei nauante operam, non solùm hortando & orando, & præmijs inuitando, sed etiā docendo, cùm nostri sacerdotes linguæ imperiti essent: ipse autem Russicam callens, Polonos loquentes intelligeret. AEgrè gens barbara maiorū suorum religiones relinquebat. Sed cū iussu regis sacer ignis extinctus, templum araque eius diruta, & adytum, vnde oracula

Crucigeri Lituaniam populantur. *Lucomlia capta.* *Andreas regis frater.* *Polocensium deditio.* *Smolensciorū dux Suētoslaus Lituaniam infestat.* *Lucomlia recepta.* *Smolenscij à Lituanis & Polonis subacti.* *Poloscum receptum.* *Andreas dux in carcerem compactus.* *Vuladislaus rex in maiorem Poloniā profectus.* *Grimalij & Nalēcij recōciliati.* *Ecclesijs bona sua reddita.* *Barth. Cosminius proscriptus.* *Odalanouia regi quæsita.* *Iudex iniustus punitus.* *Commeatus seu stationes ab ecclesiasticis regi negatæ.* *Heduigis reginæ pietas.* *Lituanorum conuentus.* *Vuladislai Iagellonis studiū propagandæ religionis Christianæ.* *Ignis sacer extinctus, et luci succisi.*

cula à sacerdote edebātur, euersum Vilnæ esset, necatique serpentes, & succisi luci nulla cuiusquā læsione, quod præter opinionem barbarorum acciderat, tum verò barbari vanitate sua agnita, alacriores ad principum suorum religionem facti, & aliquot diebus capita religionis, quòd Symbolum vocatur, & orationem Dominicam, pio rege nullum laborem subterfugiēte, edocti, Christianis mysterijs de more initiati sunt. Sed cùm immensi laboris esset, singulos sacro fonte tingere, nobilioribus tantùm hic honor habitus: reliquum verò vulgus turmatim distributum, aqua lustrali siue sacra à sacerdotibus conspersum est, vnumque nomen cuiq; turmæ tam virorum quàm mulierū inditum. Plurimam ex his multitudinem rex aduectis è Polonia pannis laneis & calceis vestiuit, cùm ad eum diem gens illa conficiendarum earum rerum ignara esset, sed aduectitijs tantùm nobiliores vterentur: nam vulgus agreste peronibus magna ex parte etiam nunc vtitur, & lineis vestibus pelliceisque tunc vtebatur. Basilica deinde Vilnæ condita, & reditibus amplis atque sacerdotijs locupletata, ac diui Stanislai memoriæ à Bozenta archiepiscopo consecrata est, institutusque in ea episcopus, Andreas Vassilo Polonus gente Iastrembecius, de Franciscanorum sodalitate, qui Elizabethæ reginæ à confessionibus fuerat. Septem præterea parœciæ à rege constitutæ dotatæque, Volcomiriensis, Myssogolensis, Nemencinensis, Mednicensis, Creuensis, Obolcensis, & Hainensis. His omnibus templis regina plurimā supellectilē ad cultum diuinum accomodā largita est. Remissa deinde regina in Poloniā Vuladislaus rex totum annum propagandæ in Lituania religioni Christianæ vacauit, plurimaq; loca per se ipse obiuit. Dobrogostium verò Posnaniensem episcopum ad Vrbanum pontificem allegauit, eique se dicto audientem fore solenni regum Christianorum more promisit. Deinde Vitepscum & Poloscum profect⁹, nouos motus sedauit, sumpto de seditiosis supplicio. Inde Vilnam reuersus, Skirgellonem fratrem pro se summæ rerum apud Lituanos præfecit: legem condidit, ne Russis & catholicis matrimonium inter se contrahere liceret, nisi Russus vel Russa à suis ad nostros, hoc est à Græcis ad Latinos transiret. Aliam item, qua bona ecclesiastica omni onere, labore, pensiōne, & iurisdictione principis & profanorum quorumuis liberauit: Quam stultè abrogare conantur ij, qui posteriores immunitates suas saluas esse volunt. Sorori Alexandræ Ziemouito iuniori Masouio in matrimonium collocatæ, magno apparatu nuptias fecit. Radomiensem ditionem nouo affini in dotem promisit. Reuertens autem in Poloniam, per Russiam iter fecit, Creslaumque Curosuancium castellanum Sēdomiriensem Lusco præfecit: Leopoli Petrum palatinum Moldauiæ siue Valachiæ cum proceribus ipsius solenni iureiurando adactos, in fidem & clientelam accepit, cùm ij ab Vngaris sub interregno defecissent. Nec diu post discessum regis quietæ res fuerunt in Lituania. Cùm enim esset æmulatio inter Skirgellonem & Vitoudum, & indignum duceret Vitoudus, excelsi animi vir, deteriori parêre, nec stare promissis regem, aut respondere spei meritisque suis animaduerteret, nec ignoraret etiam Skirgelloni homini feroci, & lingua manuque prompto, & qui per ebrietatem compotores suos plerunque ferro peteret, vicissim se suspectum esse, metuens eius insidias, Grodno & Breste arcibus suis valido præsidio firmatis, in Masouiam ad Ioannem ducem sororis suæ maritum cum Anna vxore profugit: inde ad Ziemouitum eius fratrem se contulit. Sed cùm ab vtroque malignius tractaretur, in Prussiam ad Crucigeros contēdit. A quibus comiter acceptus & habit⁹ est, quòd ij per eum facilè se Samagitia & Lituania potituros esse sperarent. Commoratus autem ibi aliquandiu, administrationem rei familiaris & linguam Germanicam aliqua ex parte didicit. Interim Lituania Crucigerorum Prussiensium pariter & Liuoniensium armis vexata est, & in duas factiones, quarum altera Vitoudo, altera Skirgelloni fauebat, diuisa, intestinis dissidijs laborare cœpit. Veritus autem rex, ne Vitoudus Vilna Russorum impensius ipsi fauentium proditione per inscitiam & ignauiam Skirgellonis potiretur, misit eò Nicolaum Moscorouium procancellariū Poloniæ cum mediocri militum Polonorū præsidio, & apparatu bellico, vt arcem vtranq; tueretur. Icerat quidē Vitoudus fœdus cum Crucigeris, & spe potiundæ Lituaniæ ab eis onerabatur: sed cùm suspectam eorum fidem siue vana suspicione, siue coniecturis quibusdam habere cœpisset, clàm sibi per internuncium Vuladislaum regem, proditionem

Vuladislaus rex euangelistæ & catechistæ functus officio. *Baptisatio Lituanorū.* *Lituanorum vestitus.* *Vilnensis episcopa & basilica condita.* *Parœciæ primæ Lituanicæ.* *Heduigis reginæ pia munificentia.* *Vitepscum et Poloscum pacata.* *Skirgello Lituaniæ præfectus à rege.* *Lex de matrimonio disparium in religione.* *Ecclesiastica immunitas.* *Alexandra regis soror cum Ziemouito Masouio nupta.* *Lusci præfectus Polonus.* *Valachia in fidem regis Poloni venit.* *Lituanorum ducum dissensio.* *Vitoudi fuga in Masouiā, & mox in Prussiam.* *Lituania vexata à Prussis & Liuonijs.* *Nicolaus Moscorouius cū exercitu in Lituaniam missus.* *Vitoudus regi recōciliatus, redit in Lituaniam.*

nem Russorum & Lituanorum metuentem, reconciliauit: & accepta ab eo spe adipiscendi principatus, siue magni ducatus, vt vulgò dicunt, in Lituaniam inscientibus Crucigeris reuertit, & in itinere tres arces eorum Samagitis confines, Iurgenburgum, Mergenburgum, & Nauanzum vel Neihausum fortè, cùm velut socius & amicus intromitteretur, cæpit & exussit, præfectis & præsidiarijs militibꝰ Crucigerorum partim cęsis, partim in seruitutẽ abductis, vt aliquo tamẽ cum munere ab hostibꝰ ad suos rediret. Cũ aũt spẽ sibi datam à rege diutius duci videret, consilium cæpit Vilnæ per proditionem capiendæ. Verùm fraude intempestiuè detecta, spe frustratus, in Prussiam, reconciliatis sibi per literas & internuncios Crucigeris, sese recepit, inde que biennio Lituaniam cum auxilijs eorum infestauit. At in Polonia lites & simultates inter regem & reginam suspicionibus quibusdam ac susurronum delationibus excitatę eousque increuerãt, vt non longè essent à dissidio, ni primores intercessissent. Conuenit tandem, vt delatores vtrinq; ederentur. Editus Gneuossius Daleuicius succamerarius Cracouiensis, qui sanctissimam fœminam Hedüigim reginam clàm apud maritũ regem probri insimularat, quòd diceret, absente illo Guilelmum Austrium secretò Cracouiam venisse, & aliquot diebus cum regina consueuisse. Qua de re satisfecit regina regi iureiurando: cæterùm in Gneuossium iudicium de infamia Visliciæ in conuentu procerum institutum est. Ibi accusatus, damnatusque, cùm nõ probasset quæ dixerat, nec dixisse se negare posset, ex decreto iudicij mentitum se esse clara voce & latratu subter scamnum edito professus est. Est autem ea grauissima apud Polonos & infamiæ plena mendacij retractatio, quę fit publicè latratu canino adiuncto. Ita sublata omni suspicione, amor coniugalis inter regem & reginam redintegratus est. Per illud tempus cùm Bozenta archiepiscopus Gnesnensis esset mortuus, Ioannes Cropidlo, quemadmodũ prius Posnaniensem, ac deinde Vuladislauiensem sedẽ inuaserat, Gnesnensem etiã neq; suffragijs collegij, neq; regis cõmẽdatione adiutus, vnius de duobꝰ, qui de Pontificatu maximo tunc contendebant, authoritate inuadere conatus est. Sed rege aduersante neq; Gnesnensem adeptus est, & Vuladislauiensi excidit, Henrico Legniciensi duce successore accepto. Cùm autem pertinacius de archiepiscopa litigaret Cropidlo, captus à Sbigneo Brezio marsalco regni, & omnibus facultatibus exutus, regisq; iussu dimissus, inopem vitam aliquot annis egit, donec Camenensis episcopus in Pomerania, ac deinde Henrico mortuo, & Nicolao Curouio successore eius ad Archiepiscopam translato, Vuladislauiensis iterum rege indulgente factus est. Bozentæ autem Dobrogostius Nouiduorius episcopus Posnaniẽsis, qui Cropidloni Vuladislauiam translato successerat, voluntate regis successor datus est. Fecit deinde Vuladislaus rex anno Christi 1390. expeditionem in Lituaniam, vt gliscens inter Lituanos, & Russos studio partium dissidium reprimeret, Vitoudiq; potentiam frangeret, atq; excursiones arceret: cuius iuuandi gratia Crucigeri Prussienses exercitum in Germania comparabant. Tenebantur Vitoudi præsidijs arces Breste, Camenecia Polessensis, & Grodnum, è quibus crebræ fiebant in finitimas oras excursiones. Eas igitur arces primùm rex in potestatem suam redigere adortus, Breste intra decimum diem cœpit, & Hinciam Rogouium equitem Polonum cum præsidio ibi collocauit. Inde, cùm Poloni milites impatientia frigoris (nam initio Februarij hæc agebantur) & pabuli commeatusque penuria misionem efflagitassent, cum aulico suo comitatu & paucis voluntarijs, qui nongentorum numerum non explebant, ad Cameneciam castra mouit, captamque nullo negocio arcem Zindrami Mascouicij equitis Poloni fidei commendauit. Inde porrò, nihil paucitate suorum ac dubia Lituanorum & Russorum fide deterritus, transmisso Nemene fluuio, ad Grodnum castra metatus est. Ibi conuenêre ad eum Skirgellonis, Vulodimiri, & aliorum Lituanorum ac Russorum ducum atq; procerum non contemnendæ copiæ. Coributhus verò Nouogrodensium Seuerianorum dux cum Russis de religione sentiens, per se ipse cum insigni equitatu in castra regis fratris venit. His copijs Grodnum, cùm non facilè vi caperetur, obsessum est. Non latebant hæc Vitoudum, nec ignorabat is, Grodnenses diuturnam obsidionẽ ferre non posse. Properè igitur cum non parua Prussorum, & Crucigerorum manu in auxilium suis aduenit, ac cis Nemenem è regione arcis castris positis, nouam arcem in aggesto de terra tumulo munire instituit. Verùm nihil ea re obsessi releuabantur. Et iam inferior arx inspectante ipso expugnata erat. Igitur intermisso cœpto opere, ferream is cathenam nauibus

Crucigerorũ arces à Vitoudo exustæ.

Vitoudus iterum transit ad Crucigeros.

Lituania à Vitoudo vexata.

Simultas inter regem & reginam.

Gneuossius Daleuitius infamia notatus.

Mendaciũ obtrectatorũ pœna apud Polonos.

Ioannes Cropidlo archiepiscopa exclusus à rege, et Vuladislauiẽsem episcopã amisit.

Cropidlo episcopus captus.

Dobrogostius archiepiscopus Gnesnensis.

1390. ann. Vuladislaus rex ducit exercitum in Lituaniam.

Breste captũ.

Camenecia capta.

Grodnum obsessum.

Vitoudus cũ Crucigeris.

uibus deuectam per flumẽ ad arcem deligauit, eaque continuatis nauibus in flumine pontem iũxit, quo facilius laborãtibus suis subueniret, commeatum supportaret, ægros atq; saucios ad se transferret, & pro his recentes submitteret. Contra id opus regij milites ingentes piceas siue pinastros in ripa succisas, & in amnem deiectas secundo flumine impulerunt: q̃ impetu rapidi amnis celeriter delatæ cathenam perruperunt, nauesq́; nonnullas cum hominibus obluctantibus attriuerunt ac demerserunt. E quibus vnus quispiam Germanus in vlteriorem ripam ad regia castra, frustra inclamantibus suis, vt in vndis periret potius, quàm in hostium potestatem veniret, enatauit. De quo rerum hostilium status omnis cognitus est. Insequenti autem nocte Vitoudus cum suis desperata defensione arcis fugienti similis discessit, & arx post quinquagesimum obsidionis diem in ditionem regis venit. Nec sanè multo leuior ea obsidio obsidentibus, quàm obsessis fuit. Tãta enim commeatus pabulique penuria ij quoque pressi sunt, vt vix ater ac de siligine pariter cum spicis molita factus panis (quali etiamnum vulgus Lituanorum ferè vtitur) militibus ad vescẽdum suppeteret: equis verò frondes arborum ac vetus palea de rusticanis tugurijs detracta, ac per quatuordecim miliaria petita pabuli loco esset. Ab ea Grodni deditione Vuladislaus profectus in maiorẽ Poloniam, Varcislaum ducẽ Pomeranorum Sceciniensium ritu solenni iuratum, in fidem & clientelam suam atque regni, & in societatem contra Crucigeros Prussienses accepit. Extat enim in archiuo regio diploma Varcislai hoc anno cõscriptum: quo is profitetur, se iusiurandum eo nomine regi & regno dedisse: idemque Boguslaum fratrem facturum esse Pysdris: & pro tertio fratre Barnimo itidem promissurum esse, promittit. Recipit etiã se Naclum regi esse redditurum, recepta ab eo Bydgostia. Extat & alterum diploma omnium horum trium fratrum biennio antè conscriptum & cõsignatum, quo ij redditã sibi esse à rege Bydgostiam testatum faciunt, certumque modum auxiliorum & muniorum vti cliẽtes patrono, regi pollicentur. Quomodo autem Naclo potiti fuerint, quòd reddebant, & Bydgostia, quam repetebant rursus amissam, exciderint, nihil cõpertum habemus: nisi fortè in interregno ac ciuili bello maiorum Polonorum, munitiones illas interceperant: aut Naclum quidem interceperãt, Bydgostiam verò post mortem Cazimiri itidem ducis Pomeranorum Scecinensium, siue fratris, siue propinqui sui iure successionis sibi vendicabãt. Superius enim memorauimus, eam inter alia ipsi à Cazimiro magno testamento legatam, & à Ludouico concessam, rursusque post mortem eius recuperatam esse. Interea verò dum rex expeditione Lituanica occupatus fuit, fertur Heduigis regina alterum de Polonis exercitũ comparasse, & Iaroslauiam, Pręmisliam, Grodecum, Haliciam, Trebouuliam, superiorẽ Leopolim, & alias quasdam arces in Russia meridionali in potestatem suã redegisse, eiectis Silesijs & Vngaris, quorum fidei arces illæ à Ludouico rege olim commendatæ erant. Maturescentibus autem segetibus, cùm Lancaster Hẽrici regis Anglorum filius cum permagna Anglorum, Frãcorum, Teuthonumq́; volũtariorum manu in Prussiam pię contra barbaros militiæ opiniõe venisset, triplici agmine in Lituaniam itũ est; Vitoudi vindicandi restituendiq; prætextu, reuera autem vt Lituaniam sibi Crucigeri subiugarent. Ducebat autem vnum agmen Vitoudus, alterum magister Liuoniẽsium Crucigerorum, tertium ipse dux belli Conradus Valerodus magister Prussiẽsium. Apud Caunnam, quod oppidum in confluẽte Nemenis & Viliæ fluuiorum situm est, eæ copiæ cõuenêre. Inde ad Trocos peruentum, & oppidum id crematum est. Hinc ad Vilnã castra mota. Ibi regij hosti aduentanti occurrêre: commissoque prælio terga dedêre, multis fortibus viris amissis: inter quos clari maximè fuêre duces, Simõ Iauunuti, Glebus Suetoslai filius, & Ioannes Leo. Deinde arx Vilnensis inferior, quam Curuã vocant, vix dum obsessa à proditoribus Russis & Lituanis succensa est. E quo incendio cùm sese Corigello frater regis subduceret, ab hostibꝰ exceptus, & capite plexus est. Cætera multitudo omnis in ea arce partim absumpta incẽdio, partim ferro hostili crudeliter cæsa. Ad quatuordecim millia hominũ ibi perijsse existimantur. Superiorem arcẽ Poloni cum Nicolao Moscorouio præfecto tenebant, nec aut clade suorũ & conflagratione arcis inferioris, aut minis hostium & ostẽtatione capitis Corigellõis, ac ne acerrima quidem oppugnatione, qua pars muri non exigua deiecta erat, ad deditionẽ cõpelli poterãt. Veriti autẽ proditionem, ipsi inter se custodias ac cætera defendendæ arcis munia, submotis Russis atq; Lituanis, partiti sunt. Loca deiecti muri velhumo fimoque opplebãt, vel corijs pecudum

Grodnensis arx capta.

Obsidentium patientia.

Panis Lituanicus.

Pomeranorum duces in fidem & clientelam regis Poloni veniunt.

Bydgostia concessa Pomeranis ducibus.

Russiæ munitiones receptæ ab Heduigi regina.

Crucigeri Lituanis bellum inferũt.

Caunna oppidum.

Troci incensi.

Lituani fusi à Crucigeris.

Arx Vilnensis inferior incensa à proditoribus Russis.

Corigello dux captus & occisus.

Strages Lituanorum.

Vilnẽsis arx superior à Polonis defensa.

dum & iumentorum laxè prætende-
bant, & ſic tormentorū ictus eludebant:
denique corporibꝰ ſuis hoſti irrumpere
conanti aditum obſtruebant. Skirgello
quoque regius frater, noctu ferè cū ſuis
Lituanis & Ruſſis erumpēs non paruis
detrimentis atq; cladibus hoſtes afficie-
bat. Cùm autem tres menſes plus minus
arx irrito labore obſeſſa & oppugnata
eſſet, primis demū Octobris diebus ho-
ſtes magna non modò profanarum, ſed
& ſacrarum ędium vaſtitate, & inermiū
hominum atque infantium cæde per-
petrata, ab obſidione diſceſsêre. Nō pau
cos tamē & ipſi fortes viros in ea obſidio
ne deſiderauêre. In his fuit Algardꝰ co-
mes Hoenſteinēſis. De ducibus aūt hinc
Narimūdus Iagellonis, illinc Totiuilus
Vitoudi frater periêre: hic quidem tor-
mento ex arce ictus, ille verò in ſingula-
ri certamine victus, captus & pedibus ex
vlmo iuſſu Vitoudi ſuſpenſus, & ſagitta
riorum ſpiculis confectus. Depopulatus
eſt deinde finitimam Pruſſiæ Samagiti-
am Vitoudus cum commendatore Ra-
gnetenſi, & præfecto Inſterburgenſi, qui
bus hoc negocij datum erat à Magiſtro.
Porrò Vuladislaus rex opem laturus af-
flictæ patriæ mēſe Nouembri cum mag-
no apparatu armorum, commeatuque
copioſo venit in Lituaniam, & nutantes
dubioſque Ruſſorum & Lituanorum
animos liberalitate & largitione maxi-
mè lanearum veſtium, quarum perma-
gnam vim ſecum apportarat, confirma-
uit. Et quoniam Nicolaus Moſcoroui-
us præfectura ſe abdicabat propter Skir-
gellonis ſuperbiam & crudelitatem, ho-
ſtiumque potentiam, & Ruſſorum atq;
Lituanorum fluxam fidem, Ioannē O-
leſſnicium Polonum gente Dembnium
ſucceſſorē rex ei dedit. Skirgellonē verò
vt Vilna amoueret, Kiouienſi oræ præ-
fecit. Drohicinenſē tractum cum Drohi
cino, Melnico & Bielſco arcibus Ioanni
ſeniori duci Maſouiæ hæreditario iure
donauit, pactus vt is tractus, ſicut ad Po-
loniam pertinebat, ita deinceps quoque
pertineret. Idem autem eiꝰ nomine dux
regi præſtaret, quod alij duces in Litua-
nia præſtent Deinde hyeme rex in Polo
niam reuertit. Cum Sileſijs ducibus, Hē-
rico Glogouienſi atque Stinauienſi, &
Conrado Oleſſnicenſi & Cozlenſi indu-
cias pepigit ea cōditione, vt ij Caliſſiā ad
ſe venirent, ac de cōtrouerſijs atq; dam-
nis datis ſecum tranſigerent. Vnde appa
ret, ipſis aliquid diſſidij cum Polonis in-
terceſſiſſe. De quo tamen nihil præterea
compertum habemus. In Lituaniā dein
de milites in ſupplemētum, commeatū,

Narimūdus et Totiuilus duces interfecti.
Vitoudi excurſio altera in Lituaniā.
Vuladislai expeditio in Lituaniam.
Ioannes Oleſſnicius.
Drohicinēſis tractus Ioanni Maſouiorum duci donatus.
Cum Sileſijs induciæ.

atque arma Oleſſnicio rex tranſmiſit.
Aeſtate ſequenti rurſus Vitoudus cum
Crucigeris ad Vilnam duxit exercitum
ſpe proditionis ab ijs, quibus exoſus erat
Skirgello, (quem inde amotum eſſe nō-
dum cognouerant) faciendæ inductus.
Cognito verò aduentu hoſtium Oleſſni
cius præfectus, vrbem ne receptaculo eſ-
ſet hoſtibus cremauit, ſeptisq; de viridi
robore extructis, aditum ad arces impe
diuit, & in venientes hoſtes ad ædē Vir-
ginis matris intra mœnia vrbis, quam
Franciſcani ſodales obtinent, impetum
fecit: nulloque de ſuis amiſſo in arcem
ſe recepit. Animaduerſa noſtrorum au-
dacia, deſperataque ob amotum Skirgel
lonem proditione Vitoudus & Crucige
ri paucis diebus ſoluerunt obſidionem:
& ne nihil egiſſe viderentur, reuertētes,
Vilcomiriam & Nouogrodecum caſtel
la ſupra Vilnam fluuium à Skirgellone
condita vi cæpêre, & incendêre, interfe-
ctis noſtrorum præſidijs. Duabus dein-
de alijs excurſionibus eadem æſtate Li-
tuaniam populati, Mednicos & Velza-
nos in Samagitia exuſsêre. Hyeme verò
ad Cauunam, quæ regio præſidio tene-
batur, profecti tres munitiones in circui
tu excitarunt, Neigardum, Metembur-
gum & Ritteruerderum. Et hæc quidē
extrema Vitoudo cum ſuis conceſſa: re-
liquas verò duas Crucigeri ſuis præſidijs
firmarunt, & ex his ſubiectam oram in-
feſtarunt. Porrò Ioannes Oleſſnicius vt
hoſtium conatus reprimeret, Alexan-
drum Vigundum regis fratrem cum ex-
peditis copijs ad expugnandas eas muni
tiones miſit. Et tentauit is quidem Rit-
teruerderum, ſed mox infecta re diſceſ-
ſit, cùm prope abfuiſſet, quemadmodū
poſtea cognitum eſt, vt id caperet. Cæpe
rat iam Vuladiſlaum eius belli ſatietas
propter Polonicas occupationes, quibꝰ
diſtinebatur, & magnitudinem ſumptu-
um. Cogebatur enim per omne id bellū
frumento, larido, leguminibus & pecu-
dibus ſubmittendis non modò pręſidia-
riorum, ſed & Lituanorum ipſorū no-
bilium atque popularium inopiam re-
leuare, ne regionem hoſtilibus excurſio
nibus peruaſtatam, & alioqui incultam
tunc ferè atque ſterilem deſererent, &
hoſtibus occupandam permitterent, né-
ue ipſi ad eos deficerent. Itaque Henri-
cum Ziemouiti Maſouij filium, qui Plō-
cenſis epiſcopus poſt Sciborij mortē de-
ſignatus erat, ſubornat, vt ad Vitoudum
profectus clàm de pace ageret. Sublatus
erat veneno per eos dies Alexander Vi-
gundus regis frater, qui propter induſtri
am atque dexteritatem in rebus agen-
dis

Vitoudus Vilnam rurſus oppugnat.
Vilcomiria & Nouogrodecum oppida incēſa.
Mednikí & Velzani vici exuſti.
Cauunum obſeſſum.
Commeatus Lituanis è Polonia ſuppeditatus.
Hēricus dux deſignatus epiſcopus Plocenſis.
Vigund dux veneno extinctus.

dis & mores minimè barbaros regi cha-
rus fuerat, & Bydgoſtiam Inouuladisla-
uiamque ab eo acceperat, & Vuladislai
Oppolienſium ducis filiam vxorem du-
xerat, ſed nullos ex ea reliqt liberos. De
cuius morte Vitoudus vulgò inſimula-
tus eſt. Hoc igitur extincto, facilius de pa
ce inter regem & Vitoudum conuenit,
cùm rex ei principatum ſiue magnum
ducatum, poſthabitis fratribus germa-
nis ſuperſtitibus, pollicitus eſſet, cùm
quòd illos ignauos & venationibus mo
dò atque ebrietati deditos eſſe cerneret,
tum vt ſe moleſtia belli Lituanici, &
metu inſidiarum Vitoudi liberaret. Hac
igitur conditione Henricus Vitoudum
Vuladislao reconciliauit: & ipſe iā hy-
podiaconus repudiato ſacerdotio fili-
am Vitoudi Ringalam vxorem duxit.
Sed paucis diebus veneno extinctus, te-
merati voti pœnas dedit. Qua re cogni-
ta Bonifacius pontifex, cū Plocenſe col-
legium ſacerdotum alium ſibi epiſcopū
eligere cūctaretur, Mamphiolum pro-
pinquum ſuum epiſcopum dedit Plo-
cenſibus. Sed cùm is poſſeſſionem epi-
ſcopæ adipiſci non poſſet, aduerſantibꝰ
ducibus ſacroq; & equeſtri ordine, Iaco
bū Corskeuiū ſiue Curduanouiū equi-
tem Polonum, iureconſultum & audi-
torem palatij Apoſtolici, in locum eius
ſuffecit. Atque hic quoque ægrè rece-
ptus eſt. Vitoudus autem rebꝰ ſuis cum
Vuladislao ex animi ſui ſententia cōpo
ſitis, Crucigeros atq; Teuthonas merca-
tores in Ritteruerdero caſtello ſecū cō-
morantes comprehendit, & incenſo ca-
ſtello vinctos in Lituaniā abduxit. Ab-
euntem Crucigeri è reliquis duobus ca-
ſtellis perſecuti, & adorti, paruo nego-
cio fuſi fugatiq; ſunt, & caſtella à Vitou-
do vi capta, & exuſta. Veniens autē Vil-
nam Vitoudus cum captiuis, & nō con-
tēnenda p̄da parta de Crucigeris, hono-
rificè ab Oleſſnicio, quēadmodū rex iuſ
ſerat, acceptus eſt. Quibus de rebus cer-
tior factus Vuladislaus, ad finem men-
ſis Iulij ꝓperè in Lituaniā profectꝰ, apud
Oſtrouum Vitoudū cum ſuo comitatu
ſupplicē obuium habuit: & clemēter eū
cōſolatus, cum Skirgellone in gratiā re-
duxit, cùm ei rex promitteret, ac diplo-
mate etiā caueret, ſe Vilnā, Vitepſū, Me-
reciam & Gartenā arces ipſo inſcio ne-
mini traditurum eſſe. Vbi Vilnā vētum
eſt, ibi rex Vitoudum amoto de p̄fectu-
ra Oleſſnicio, ſummæ rerum apud Lit-
uanos atq; Ruſſos præfecit, accepto ab
eo iureiurando, quòd in fide & cliente-
la Polonorum ſemper futurꝰ eſſet. Hoc
idem Anna vxor eius pro ſe & pro ma-

Vitoudus regi reconciliatur.
Hēricus Maſouius hypodiaconus, vxore ducta veneno ſublatus eſt.
Plocenſibus epiſcopus à Pontifice datus.
Iacob. Corſkenius auditor palatij Apoſtolici.
Vitoud. Crucigeros damno & clade afficit.
Vitoudi reditus in Lituaniam.
Vitoud. princeps, ſeu magnus dux Lituanorū creatur.
Vitoudus iurat in verba regis Polonorum.

rito ſpopondit, & literis conſignatis ca-
uit. Id adeò anno Chriſti 1392. actum eſt.
Nec tamen conceſſus Vitoudo princi-
patus, pacem Lituanis attulit. Nam Sui-
trigello & Skirgello indignè tulerunt,
quòd germani fratres Vitoudo patrue-
li à rege poſthabiti eſsēt. Ac Suitrigello
quidem cùm minus animi & virium
haberet, ad Crucigeros profugit, & Li-
tuaniā cum eis vltrò in Vitoudū incita-
tis, crebris populationibꝰ diuexauit. Per
quod quidē tempus Suraſſum, Gartenā,
& Stramelā arces Crucigeri de Lituanis
cępêre. Skirgello verò maiore animo &
opibus prędituꝰ, ex æmulatione & iurgijs
ad teſtatas cum Vitoudo inimicitias ve
nit. Quorum malorū ſedandorum cau-
ſa rex rurſus cum regina anno ſequen-
ti in Lituaniam contendit, Skirgello-
nem, adiecto ei Cremenecenſi, Starodu
benſi, & Starotrocenſi tractu, placauit.
In poſterum ſi quid noui diſſidij inter
eos ortum eſſet, conuenit, vt reginæ ar-
bitrio ſtaretur. Ita quidem Dlugoſſus,
& poſt eum Miechouienſis. Verum ex-
tant Vitoudi literæ, qubus is teſtatum
facit, ſe cum Skirgellone in gratiam
redijſſe, ſocietatem cōtra quemlibet, ex-
cepto rege Polonorū, iniuiſſe. Ac ſe qui-
dem Kiouienſem dominatum armis
quærere, ipſique & hæredibus eius iure
ſempiterno tradere debere: Vuladislaū
verò regem, ſe aſſentiente, Cremeneci-
am, & Stoſcum eidem donaſſe, propte-
rea quòd is patrimonio in gratiam ſu-
am ceſſiſſet. Lituanica hiſtoria hîc Skir-
gellonis mentionē nō facit: ſed Coribu-
thū fratrē eius detrectantē imperiū Vi-
toudi cōparato exercitu cum Vitoudo
conflixiſſe: victumq; Nouogrodecum,
vbi vxorem & liberos habebat, fugiſſe,
& cum his, expugnata arce, à Vitoudo
captum eſſe. Atq; hinc nata eſſe videtur
ſponſio Alexandri Rezanenſium ducis
pro Coributho regi facta, & literarū mo
numētis, quæ extāt in archiuo regio, ſig
nata, cū eū rex è vinculis liberaſſet. Nec
multo pòſt Andreas quoq; frater eius,
qui Chēcinis aſſeruabatur, dimiſſus eſt,
Vitoudo & alijs quibuſdam ducibus in-
treuenientibus, regique pro ipſo fideiu-
bentibus. Theodorus verò dux Vuladi-
mirienſis dominatū Seuerieſem tunc à
rege accepit, promittens conſignatis e-
tiam literis, in fide & poteſtate regis
ſemper ſe futurum eſſe. Ita conſtitutis re
bus Lituanicis, rex & regina in Poloniā
reuertêre. Orſam deinde iuſſu regis à Vi
toudo expugnatā eſſe Lituanica ꝓdit hi
ſtoria, Vitepſcū verò per deditionem re
ceptum eiecto Suitrigellone, qui Theo-
do-

1392. ann.
Suitrigello ad Pruſſos tranſijt.
Lituania vaſtatur à Crucigeris.
Coributhus cū vxore & liberis captus à Vitoudo.
Andreas dux dimiſſus.
Theodorus dux Seueriēſis iurat in verba regis.
Orſa capta.

Vitepscū receptum.

dorum quendam aucupem oræ illi nuper à rege post mortem matris præfectū excluserat, & per dolū interfecerat. Atq; hęc fortasse Suitrigelloni causa ad Prussos fugiendi fuit. Occurrisse autem Vitoudo eam expeditionem facięti duces Odruscenses: Smolenscensem verò Vitepscum venisse, & omnes professos esse, se in potestate ipsius semper fore. Vere autem proximo eundem Vitoudum Zitomiriam & Kiouiam in potestatem suam redegisse: amotoq; Vuladimiro duce, Skirgelloni eam, sicuti promiserat, tradidisse: à Skirgellone verò Cercassos & Suinigrodum munitiones captas esse. Nec multo pòst ipsum ad venationem profectum, à monacho quodam Russo Metropolitæ vicario ad villam inuitatum, venenatoq; poculo de medio sublatum, in Pieciaris honorificè sepultū esse. Sunt autem Pieciari specus vastissimus apud Kiouiam, illustrium Russorū sepultura nobilis. Dlugossus in arce Vissegradensi occisum propter intolerabilem crudelitatem refert. Prosequitur deinde Lituanica historia, Vitoudum Kiouiensibus misisse ducem Ioannem Olgemundi filium: Rezanensem autem tractum per Simonem ducem magna ex parte vastasse: ipsum verò Smolēscū contendisse, ac ducem eius oræ Glebum rebellantem amouisse, & alium Smolēscijs præfecisse: eoque ad Vitoudum venisse Basilium ducem Moschorum generum, & honorificè ac liberaliter acceptū esse, ac dimissum. Tattaros deinde à legato Vitoudi Olgerdo duce pfligatos, cæsis tribus eorum ducibus, quibus Podolia tributum pendebat: Theodorum autem Coriathi filium Podoliæ ducem, imperium Vitoudi detrectantem victū, captumque, & Bratislauiam, Camenecciam, Smotriciam, Scalam, Ceruonygrodum, & omnem Podoliam in potestatē redactam esse. Postea verò Vitoudū Vuladislao regi petenti partē Podolię cum suprà memoratis arcibus cōcessisse, quadraginta millibus florenorum ab eo acceptis. Hæc ita bona fide è Lituanica historia hîc retulimus. Tametsi quòd ad Podoliam & Camenecciam attinet, vel errasse, vel data opera seriem rei deprauasse videtur scriptor, quisquis ille fuit. Primùm enim vt demus Lituanis, eā oram Podoliæ Tattarorum incursionibus desolatam, à Coriathi filijs occupatam, ab eisdemque arces suprà memoratas, excepta Bratislauia, munitas esse: vicissim illi nobis concedant oportet, id quod superius exposuimus, Russiā meridionalem & Podoliam vsque ad Camenecciam, à Cazimiro magno Polonorum rege subactam esse: idque nos non leui cōiectura collegimus, sed pactis ipsorum ducum Lituanorum, inter quos fuit Georgius vnus de Coriathi filijs, Theodori huius frater, quem à Valachis ei oræ finitimis interfectum Lituanica historia memorat, comprobauim[us]. Deinde cùm vt quæque ora ad regnum adiūcta est, ita eius oræ palatinus in amplissimo senatu regio locum tenet, Podoliæ palatin[us] Belsensem præcedit. Iam autem hoc tempore, cuius res gestas nūc persequimur, Belsensis tractus in ditione Polonorum erat: imò sequenti, aut certè tertio anno pòst, Ziemouito Masouiorum duci à rege donatus est. Ad hęc, sicut cæteræ Russiæ, quæ in ditione Polonorum regum tunc erat, ita Podoliæ quoque Vngaros rex Ludouicus præfecit, sicuti nos suprà memorauimus. Et extāt in archiuo regio binæ literæ Theodori ducis Podoliæ ac domini de Muncatio, quæ arx est in Vngaria, paulo pòst hæc tempora scriptæ: quibus testatum facit, se cum Vuladislao rege Polonorū transegisse, & cum Podolia ipsi sese in fidem & clientelam tradidisse. Postremò extat exemplum diplomatis ipsius Vuladislai regis sub titulo & signo Alberti archiepiscopi Gnesnensis, ex ipso exemplari descriptum, quo rex indicat, Camenecensem arcem ac territorium Vitoudo & hæredibus eius in Feudum, vt vocant, à se dari, idque anno Christi 1394. factum esse. Quod quidem tempus congruit cum eo, quo scriptor ille eandem Camenecciam cum cæteris eius oræ arcibus Vitoudum per vim cæpisse memorat. Quo fit, vt sit verisimilius, Vitoudū, cùm partem Podoliæ eam, in qua est Zitomiria, & Cercassi, in potestatem suam redegisset, Camenecciam quoque de Vngaro duce partam, precario tamen à rege, vt quæ ad regnum pertineret, obtinuisse. Reliquum verò eius oræ Vngarum indulgentia regis deinceps quoque retinuisse. Per hoc autem tempus Crucigeri Prussienses incitante Suitrigellone Lituaniam crebris excursionibus longè lateque vexarunt: munitiones etiā nonnullas cęperunt, & caput gentis Vilnam tentarunt spe subornatæ per Russos monachos proditionis & incendendarū arcium: sed cùm ab vno ex ipsis detecta esset proditio, sumptūque de conscijs supplicium, Crucigeri re infecta recesserūt. Erant quidem ad manum Lituanis non contemnenda Polonorum, partim à rege missorum, partim voluntariorum auxilia: sed nusquam tamen ad vniuersam

Odruscenses & Smolenscenses duces subditi Vitoudo.

Skirgello dux Kiouiæ.

Cercaßi & Suinigrodū.

Skirgellonis mors.

Pieciari.

Ioannes dux Kiouiensiū.

Rezania vastatur.

Basilius Moschorū dux, gener Vitoudi.

Tattari profligati à Lituanis.

Podolia subacta à Vitoudo, & pars eius regi Polono vendita.

De Podolia verior historia.

Podoliā non à Vitoudo, sed à Cazimiro rege subactā esse.

1394. ann.

Crucigeri vexant Lituaniam.

Vilna oppugnata.

sam prælij dimicationem cum hoste vētum est. Satis habuêre nostri ex insidijs hostiles vires carpere, nonnunquam etiam ipsi in hostilem agrum populabundi excurrêre. Quo factum est, vt non minus incommodi acceperint Crucigeri, quàm intulerint. Dum hæc ita geruntur in Lituania, rex & regina studijs pacis occupati, muros arcis Cracouiensis, qui humiles ad eam diem fuerant, altius excitarunt, præfectis vigilū, quos Burgrabios vocāt, stipēdia auxerunt: & vt singulos equites sagittarios in prōptu semper haberent, iniunxerunt. In suburbano etiā Cracouięsi septētrionali, & in ora Clepariæ oppidi monasterium titulo sanctę Crucis inchoarunt, & in eo Slauos Benedictinæ sectæ Praga accitos, q Slauica lingua sacris operarentur, collocarunt. Quanq̃ autē templum id atq; monasterium consummatū nō est, morte Heduigis reginę intermissum, cantatum tamē ibi, & sacra facta Slauica lingua vsq; ad suam ætatē Dlugossus memorat. Aliud item monasterium in eodē suburbano occiduo, titulo sāctę Marię in arena Carmelitis sodalib[us] mendicantib[us] condidêre. Psaltarum quoq; siue psalteristarum collegium in basilica Cracouięsi ijdem instituêre, attributo eis de salinis salario Sub idem tempus Ioanne, cognomento Paruo, episcopo Cracouiensi mortuo, successor à collegio designatus est Setegius siue Secechus Chmielicius canonicus. Sed rege & regina postulantibus Bonifacius nonus pōtifex maximus, Ioanne reiecto, Petrum Vissum iureconsultum præpositum Vuladislauiensem & cancellarium reginæ, equestri Brogorū siue Aceruorum familia ortum, non optimo consilio episcopum fecit. Sed luit is pòst ambitionis suæ pœnam. Venit per ea tempora in Poloniam Sigismundus rex Vngarorum visendæ Heduigis reginæ causa. A qua dies aliquot Sandeciæ perhumanè habitus, & post longos tractatus de rebus publicis & priuatis dimissus, in Vngariā reuertit. Id adeò post Mariæ reginæ, quę Sigismundi vxor, Heduigis verò soror fuerat, mortem factū esse, ratio temporum argumēto est. Scribit enim Antonius Bonfinius, Multum negocij Sigismundo Croatas, Bosnēses, Bulgaros, Valachos, atque Transalpinos, mulieris & externi regis imperium aspernatos, exhibuisse: armisque ad officium reuocatos, cæteros quidem quieuisse, Stephanum verò vtriusque Valachię palatinum denuò rebellasse. Interim aūt dum eū bello persequitur Sigismundus, Mariam reginam obijsse: eoq; cognito, Vuladislaum regem Polonorū cum valido exercitu in Vngariam inuadere conatum esse, vt Heduigis vxoris nomine hæreditarium regnum in potestatem suam redigeret: sed occurrente sibi ad fines Polonię Ioanne Canysa Strigonięsi archiepiscopo cum armata manu, cœpto destitisse. Extant etiam in archiuo regio diplomata fœderis cū Mircio Transalpinæ Valachię palatino fœderato regis Vngarorum à Vuladislao paulo ante hoc temp[us] icti: quo cautum est, ne alteruter altero inscio Vngarorum regi bellum inferat: inducias verò aut fœd[us] ab altero ictū vterque vt approbet. Inde fortassis ortum est illud colloquium Sigismundi cum Heduigi nō officij gratia, quemadmodum Dlugosso placet, sed de stabiliēdo regno suo apud Vngaros: quos ille sibi iam inde ab initio infensos, in Heduigim verò vti iustā hæredem Ludouici regis propensos esse non ignorabat: vt ea delinita & assentiente, tranquillius regnaret. Per idem tempus Henricus episcopus Vuladislauiensis in fidem Vuladislai regis concessit. Vltrone autem, an vi adactus, non cōperimus: ac ne illud quidem, cur aut quando à rege defecerit, nisi quòd verisimile est, cùm Cuiauiam rex & regina Ziemouito Masouiorum duci hypothecę nomine tradidissent, eum quoq; cum Cuiauijs Ziemouiti fidem secutum fuisse. Tametsi extāt literæ Ziemouiti quarto demū anno pòst scriptæ, quibus is testatum facit: Decē millia. sexagenarum, quarum nomine Cuiauiam oppigneratam tenuerit, à rege & regina sibi soluta esse: nec tamen adijcit, reddatne, an iam prius reddiderit Cuiauiam. Extāt enim Vuladislai Oppoliensium ducis literæ per hæc tempora scriptæ, quib[us] ille Cuiauiæ quoque ducem se nominat, ita vt eā dotis nomine in pignus accepisse à Ziemouito videri possit. Habebat enim ei[us] filiam Agathiam matrimonio. Nisi fortè quod Inouuladislauięse territorium habebat in Cuiauia, Cuiauiæ ducem (vt faciūt vulgò principes) sese vocitabat. Fecit quidem per illud ipsum tempus rex bellum huic Vuladislao. Nec tamen reperio Cuiauiam obnoxiam fuisse eius belli incōmodis, præsertim cùm in Dobrino id gereretur. Quin regi tūc aduersus Vuladislaum Cuiauij militarunt. Causæ autem belli regi hæ fuisse memorantur, vt se religione iurisiurādi, quod initio regni sui dederat de recuperādis ijs, quæ superiori tempore à Polonia auersa erant, exolueret, & Vuladislaum detrectantem imperium suū coerceret.

Cracouięsis arx firmata.

Burgrabij.

Templa circum Cracouiam.

Sacra Slauico sermone.

Electio episcopi abrogata.

Petrus Vissus episcopus Cracouięsis.

Sigismūdi regis Vngarorū aduentus in Poloniam.

Rerum Vngar. Decad. 3. lib. 2.

Vuladisl. rex conatus Vngariam inuadere.

Mirc. Transalpinēsis palatinus fœderatus Polonis.

Vuladislauiensis episc. iurauit in verba regis.

Vulad. dux Cuiauiæ.

Vuladisl. regis bellū cū Vuladisl. duce Oppoliensi.

Nam neque reddebat ille, quæ prodiga Ludouici regis donatione, (quemadmodum suo loco exposuimus:, acceperat, neq; iusiurandū dabat, se illarū ditionū nomine in fide & potestate regis Polonorum iure Feudi, vt vocāt, semper fore: in quo rex acquieturus erat. Quinetiam cōtemptim atq; suꝑbè legatis regijs responderat, ac tumulis etiā cōpluribus excitatis ditiões illas suas ad Zitnū oppidū ab reliqua Polonia disiunxerat. Ad hęc Inouuladislauiēse, Tusſnēse, atq; Tucholiēse territoria rege incōsulto Heduigi filiæ, q̄ cum Alexādro duce nupta fuit, donarat. Magistro autem Conrado Valrodo atque ordini Crucigerorum Prussiensium primùm Zlotoriā sex millibus sexcentis triginta duobus aureis Vngaricis, mox totam Dobrinensem terram quinquaginta millibus oppignerauerat. Quo facilius autē eum incautū rex opprimeret, cum quinq; modò consiliarijs (quinam verò hi fuerint, non ꝓditur) rem communicauit. Cum Ziemouito iuniore Masouiorum duce genero suo, & affine Vuladislai, de quibusdam controuersijs, siue eæ fuerunt de Cuiauia, siue de dote sororis suæ, quod verisimilius est, bona eius conditione assentiēte regina trāsegit: & Belsensem, Lubaciouiensē, Buscensē, Grabouiensē, Grodlensem, Seuolossensē, & Lopatinensem præfecturas iure sempiterno & in hæreditatem ei dedit, his legibus, vt eas non nisi regno Polonico subiectis hominibus vendere posset: expeditiones bellicas cum rege & Polonis obiret: nec bellum cuiquam rege inconsulto inferret. His ita ꝓuisis, & indicta toti Polonię expeditione, Cristinum Ostrouium castellanum Sendomiriensem cum parte copiarum aduersus Dobrinum præmisit: siue vt Vuladislaum à suspicione propinquioris belli auerteret, siue vt duplici bello vires eius distineret: ipse cum reliquo exercitu, cùm se Cristinum subsequi simulasset, deflexo itinere ad Olstinum castrametatus, tertio die eā arcem expugnauit. Ad cæteras deinde arces, partitus cū Spitcone Melstinio palatino Cracouiensi copias, aduentu Ziemouiti & Ioannis ducū Masouiorum auctas, properè discurrit, ne quod perterritis recolligendi se spacium daret, intra vij. diem Crepicia, Velunū, Ostressouia, Breznicia, Bobolice, & Grabouia in deditionem accepta. Monasteria Cienstochouiense & Velunense suburbanum haud multo antè à Vuladislao duce condita, vnà cum possessionib⁹ suis edicto pij regis intacta ab huius belli clade mansêre. Reliqua erat vna arx Boleslauecia, loco arteq; munita, supra Prosnam flumē sita. Quæ quia armis, ꝑsidio & cōmeatu, secundo flumine importatis abūdabat, septem annis obsidionē pertulit. At Cristinus castellan⁹ Sēdomiriēsis, vt primùm Dobrinensem orā attigit, adiunctis sibi Cuiauijs, Bobrouunicos arcē circūsedit: sed cū accepisset magistrū Crucigerorū Prussiensiū Conradum contra se cū validis copijs aduentare, soluit obsidionē. Ipse verò Vuladislaus dux è Silesia regias ditiones latrocinantis in modū infestauit, & mercatorum Polonorū ad Vuratislauienses nundinas proficiscētium merces & facultates cū currib⁹ diripuit. Confluebant enim ad eū è Polonia multi, partim qui suis bonis profusis, alienis inhiabant: partim qui rei capitalis damnati aut proscripti erant, aut consciētia scelerum suorum profugerant. His igitur irritatus rex, in ditionē eius paternā cum exercitu impetū fecit: castella quædam & oppida cæpit: agros pagosq; depopulatus est: & Oppoliam primarium eius oppidum cum duabus arcibus obsedit. Et implorauit quidem Vuladislaus dux Venceslai Cæsaris & regis Boemorum opem: sed non impetrauit, propterea ꝙ icerat is paulo antè fœdus cum rege Polonorum, quo 600. hastatorū, ac totidem balistariorū auxilia contra quēuis hostem, cōtra rebelles autē subditos societatē principes hi sibi inuicē promittebant. Quanquā exceperat Venceslaus Electores Imperij, Vuratislauiensem episcopū atq; ciuitatem, ducesq; Polonos & Silesios Boemorum clientes: verùm eatenus modò, vt ne necesse haberet cōtra eos Polono auxilia mittere. Cùm igitur in illo nihil esset spei, Vuladislaus dux Cōrado Olesnicensium, & Bernardo fratre Nemodliēsiū, siue Falkembergensium ducibus deprecatorib⁹ ad Vuladislaum regē missis, vt vult Dlugossus, pacem impetrauit his conditionibus, vt ablata mercatorib⁹ bona restitueret: rex verò Lublineciā, & Strelce arces, & prętерea nescio q̄ castella & oppida de ipso capta, iure belli retineret. Quę mox Spitconi Melstinio vtēda fruenda dedit. Cęterùm extat in archiuo regio trāsactio Boleslai & Bernardi ducū Oppoliensiū, & fratris ipsorum Ioannis (Cropidlonis nimirū) episcopi Camenēsis cū Vuladislao rege sub Oppolia, defuncto interim, vt videtur, Vuladislao facta, & nouem signis signata: qua disertè cauetur, vt illi ipsi duces Oppoliam, Glogouiam (minorem videlicet) Strelce ac Domarazū arces, oppida ac territoria deinceps retinerent, sicut Vuladislaus patruus ipsorū tenuisset: prouiderent autē ne q̄d no-

Zitno oppidum.

Dobrinū oppigneratum Crucigeris.

Consiliū regis cum quinque consiliarijs.

Transactio regis cū Ziemouito.

Russiæ pars magna Ziemouito Masouiorum duci data.

Cristinus Ostrouius.

Olstinum expugnatum.

Arces in deditionem acceptæ.

Cienstochouiense monasterium.

Boleslauecia septem annis obsessa.

Poloni Dobrinum infestant.

Vuladislaus dux latrocinia exercet.

Oppoliensis tractus vastatus à rege Polonorum.

Vuladisl. regis fœdus cū Vēceslao Cæsare & rege Boemorum.

Vuladislaus dux cum rege reconciliatus.

Lublinecia et Strelce in tractu Oppoliensi Spitconi donata.

Oppoliensiū ducum cum rege Polonorum transactio.

cumēti inde regi Poloniæq; inferretur: captiui vtrinque vt redderētur: Boleslauecię, q̄ à præsidio Vuladislai defuncti Agathię vxoris eius nomine tenebatur, ne quid cōmeatus vel auxilij cōtra regē submitterent: curarēt aūt vt arx ea nemini alij, q̄ regi Poloniæ dedatur: de Olesno verò & Lublinecia ne quid negocij facesserent Spitconi Melstinio. Omnia tamen hæc vt ita fierent, ne quid iuris regi Boemorum derogarent. Fideiusserunt autem pro suprà memoratis ducibus cuncta hæc rata firmaq; fore, Venceslaus episcopus Vuratislauiensis, Ludouicus Bregensium, Conradus Olesnicensium & Cozlensium, & Præmislus Opauiensium duces, promittentes cum rege se futuros esse contra illos, si quid fefellerint. Magistrat⁹ verò vrbani Oppoliæ, Glogouię, Strelce & Crepicię promiserūt se sine vlla tergiuersatione oppida illa sua regi certisque proceribus Polonis ab eo designatis dedituros esse, si suprà memorati duces sui pactis non steterint. Hæc nos, quàm Dlugossium sequi malumus. Oppignerauit autem postea Melstinius Lublineciam, Olesnum & Gorzouum Præmislo duci Cessinensium, & filijs eius Boleslao & Præmislo mille marcis Pragensibus. Eiusq; rei monimentum extant literæ ab ijsdem ducibus consignatæ. Dlugossus autem memorię prodidit Vuladislaum regem ea bona reddidisse Bernardo suprà memorato Oppoliēsium duci, cùm is Heduigim filiam Melstinij vxorē duxisset, ac Boleslaueciam regi Vuladislai ducis defuncti vxor reddidisset. Hoc ipso autem anno, nempe 1396. Sigismūdus rex Vngarorum, cùm Turcæ duce Baiazete Amurathis filio Thracib⁹, Græcis, & Macedonib⁹ deuictis, Mysos, hoc est, Bulgaros & Rascios vexarent, & Vngaris abstraherent, coadunato è varijs gentibus Christiani nominis ingenti exercitu, infeliciter pugnauit apud Nicopolim: elapsus tamen, traiecto naui Danubio Constantinopolim fuga delatus est: & inde aliquanto pòst Rhodum, ac deinde in Dalmatiam & Vngariam reuersus. Interim autem Turcæ anno sequenti Vngariæ prouincias fœdè populati sunt: cumq; Sigismūdus rex perijsse putaretur, Vuladus Trāsalpinæ palatinus, & comes Seuerinensis, siue Zuuerinensis, cum ditione sua in fidem & clientelam Vuladislai regis Heduigisq; reginę Polonorum, vti hæredis Vngariæ vltrò concessit. Alij præcedenti anno funestū illud Christianis prælium commissum esse prodidêre. Militauerūt autem in eo bello contra barbaros etiam Poloni voluntarij, & nōnulli ex ijs fortiter dimicātes occubuêre. In quibus nobiles in primis fuêre Basilius castellanus Vissegradensis cum Rolando filio, & Thomas Calscius. Sciborius verò Sciboricius gēte Ostoius fugiēs cū rege, & Vngaris, cū nauim ingredi non posset, insequentib⁹ Turcis, ita vt erat armat⁹, in Danubium se proiecit, & enatauit, charusq; postea Sigismundo regi fuit. Insequenti anno Vuladislaus rex iratus Crucigeris Prussiensibus, ꝙ ij violato fœdere arma contra se sumpsissent, Dobrinumq; improbè interuertissent, simulq; (& magis quidem fortasse) ꝙ Lituaniam infestare nō intermitterēt, & magnā Samagitiæ partem occupassent, bello eos persequi cogitabat. Sed abhorrebant ab eo bello ꝓcerum Polonorū animi, ꝙ non ignorabant se vniuersam Germaniā in se concitaturos esse. Itaq; re in cōsultationem posita, cùm maxima pars senatus quieta consilia magis probaret, placuit vt conuentus cū Crucigeris ijs de rebus Inouuladislauiæ ageretur, ad eumque cōuentum vt regina modò cum proceribus proficisceretur: verebātur enim, ne rex dolore acceptarum in Lituania iniuriarum exacerbat⁹, asperiore aliquo dicto intempestiuum bellum exuscitaret. Neque tamen sic æqui aliquid à Crucigeris impetrari potuit. Sed nectere ij moras & excusationes, nostrorumq; patientiam eludere, vt sibi diuturnitate tēporis possessionē Dobrini firmarēt. Ibi Heduigis reprehensa eorū cùm præsenti auaritia & fœderis atq; iurisiurandi violatione, tū superiorū tēporum ingratitudine & impietate, qua in patronos suos Polonos vsi erāt, disertè quasi fatidico ore adiecit: Se q̄dē viuēte nihil eos aduersi pro illis ausis passuros esse: post mortē verò suam maximis incōmodis atq; cladibus suis illa omnia expiaturos. Ita tūc rebus infectis, neq; certa pace, neq; aperto bello, Inouuladislauia discessum est. Hoc autē anno Vitoud⁹ expeditionem illam in Tattaros, cuius paulo antè è Lituanica historia mentionē fecimus, fecisse memoratur: ac tribum vnam Tattarorum, quam illi Ordam vocāt, cum pueris & mulieribus abegisse, partemq; captiuorū regi & procerib⁹ Polonis dono misisse: Reliquos in media Lituania supra Vacam amnem prope Vilnam agris attributis collocauisse. Qui manēt ibi vsque in hodiernū diem, boni ac diligentes patresfamiliâs, & virtutis priscæ armorumq; non immemores: ritus autem patrios Mahometicę superstitio-

Lublinecia Olesnum duci Cessinensium oppignerata.

1396. ann.

Sigismūdus rex Vngarorum à Turcis profligatus apud Nicopolim.

Vulad. Trāsalpinæ palatinus in fidē & clientelā regis Polonorū venit.

Sciborius Polonus armatus Danubiū tranauit.

Consultatio de bello Crucigeris inferendo.

Cōuentus reginæ cū Crucigeris.

Heduigis reginæ vaticinium.

Vitoudi expeditio prior contra Tattaros.

Orda.

Tattari in Lituania collocati.

nis adhuc seruãt. Tametsi negant ij se à Vitoudo subactos, verùm ciuili bello domo pulsos, siue adeò in auxiliũ cõtra Crucigeros à Vitoudo euocatos, in Lituaniam vltrò venisse, & in eo, quem incolunt, loco à Vitoudo sibi concesso domicilium fixisse. Cui rei argumento est illud, q ij in hanc vsq; diẽ liberi legibus suis viuunt, ex æquo cum Lituanis magni ducis imperium agnoscẽtes. Verùm vtut est de ijs, victorẽ quidem certè exercitũ è Scythia tunc Vitoudus reduxit, aut recepit, si quidẽ per legatũ id bellum gessisse fertur. Inescatus autẽ hac victoria, & re bene gesta, annũ quidem vnum quieti & cõparãdis maioribus copijs dedit. Quo anno Sigismundus rex Vngarorum Cracouiã siue visẽdi regis & reginę, vt vult Dlugossus, siue res suas stabiliẽdi causa, magis etiã alienatis ab eo post cladẽ illam Nicopolẽsem Vngarorum animis, & non obscurè nouas res molientibus, iterũ venisse fertur. Et sanè pepigit is tũc cũ Vuladislao inducias ad annos sexdecim. Insequẽti verò anno Vitoudus, nequicquam dissuadentibus rege & regina, alteram expeditionẽ fecit in Tattaros: ad quam permulti de Polonica & Germanica nobilitate glorię cupidi nomina dedêre. Multi Heduigis reginę aduersos eius expeditionis successus prædicentis authoritate de procinctu retracti sunt. Fuerunt autem in ea expeditione de Polonis maximè insignes Raphael Tarnouius Iasconis siue Ioannis Castellani Sendomiriensis filius, Sendiuoius Ostrorogus, Dobrogostius Samotulius, Ioãnes Glouaci⁹ palatinus Masouiẽsis, Ioãnes Dãbrouius, Varsius Michouius, Socha Plocẽsis palatinus, Thomas Verincus, & illustris in primis Spitco Melstinius palatinus Cracouiẽsis, ac domin⁹ inferioris Russiæ siue Podoliæ, q̃ ei Vuladisla⁹ rex ante duos annos frustrà reclamãte regina cũ ꝓceribus donarat, siue adeò certo pacto obligarat, ea lege, vt accitus à rege ad quoduis bellũ cum auxilijs præstò esset. Recensitis apud Kiouiã copijs Vitoud⁹ bonæ spei plen⁹ Scythiã cum infesto exercitu ingreditur. Imperabat tunc apud Tattaros Tamerlanes, humili quidẽ loco natus, verùm scientia rei militaris & felicitate eò potentię prouectus, vt duodecies cẽtena millia hominũ haberet in exercitu, ac Turcis profligatis, imperatoreq; eorũ Baiazete capto, & in ferrea cauea ferę in modũ secũ circũuectaret, & Iberia, Albania, Armenia, Persia, Mesopotamia, Asia & Aegypto incredibili celeritate vastatis, orbẽ terrarũ terrore sui nominis impleret. Iãq; transmissis Sula & Psola fluminib⁹ ad cãpestria Tattariæ, & ad Vorsclam amnẽ Vitoudus nemine repugnãte peruenerat, cũ Edigam vnũ inter duces Tattarorũ potentissimũ Tamerlanis legatum cum innumerabilibus copijs obuiũ habuit. Ibi consternatis nostrorum animis reginæ monita in mentẽ veniebãt. Itaq; suadente maximè Spitcone, de pace cũ barbaris agi placuit. Neq; illi pacẽ aspernabantur. Verùm id maiorũ natu consilium quasi timidũ ferociores pleriq; cùm reprehẽderẽt, re vniuersę dimicationis discrimini commissa, vicerunt barbari, non incruenta quidẽ victoria. Quod ni multitudine abũdassent, virtute nostrorum superati fuissent. Cecidêre de nostris plurimi, nec inulti tamẽ. In his fratres regis Andreas & Demetri⁹ Coributhus, & alij nouẽ duces Lituani & Russi: pauci viui capti. Vitoudus cũ Suitrigellone patruele, Ostrorogo & Samotulio, cùm inclinari aciem suorũ cerneret, ꝑnici fuga euasit. Melstini⁹ cùm seu fuga, seu ducis hostiũ indulgentia, cui virtutem & prudentiã suam inter colloquẽdum de pace probarat, saluus esse posset, inter cõfertissimos hostes honestissimè occumbere maluit, quemadmodũ ipse optarat & prædixerat Paulo Sciucouio. Nam is ipsi pacem suadenti timorem, & amorẽ venustæ vxoris exprobrarat: & tamẽ ipse dictis, q̃ factis fortior, primus ꝓpemodũ fugam inijt. Nec diu Tamerlanes ei victoriæ superstes fuit, eo ipso anno extinctus. Porrò Tattari continuantes cursũ victoriæ in Podoliã & Volyniam populabundi vsq; ad Luscũ excurrerũt. Kiouiẽses tamẽ tribus millib⁹ rublorũ oppidum agrũq; suũ, ne vastaretur, redemerũt. Cõtinet autẽ in se rublus apud Russos & Lituanos centum grossos. Sub idem ferè tempus Heduigis regina filiam Elizabetham Bonifaciam primo partu enixa est, eiq; post tertium diem extinctæ nec ipsa diu superstes fuit: & in læua parte basilicæ Cracouiensis ante aram maximã sepulta est, elata magnificẽtissimo funere, multorum regũ & summi pontificis Bonifacij noni splẽdidis legationibus celebrato. Tametsi non ad exequias, verùm ad leuãdam de sacro fonte prolem regiam, rege ipso inuitante eæ missæ erant. Fuit autem Heduigis singulari pietate & sanctimonia vitæ prædita, ab omni fastu, leuitate, & iracundia aliena, ocij iuxta ac alienorum à suo sexu atq; dignitate negociorum fugiens, tempus omne suum vel diuino cultui, vel lectioni eorum, quæ ad pietatem moresque formandos pertinerent, vel denique audiendis & leuandis viduarum, pupillorum, & aliorum miserabilium hominum querimonijs impertiebat. Facultates verò suas, quas amplissimas è paterna domo secum aduexerat, liberaliter in vsus egentium, in cultum diuinum, & in publicas vtilitates expendebat. Ac præter ea, quæ superius cõmemorauimus, viuens aras duas in basilica Cracouiensi dotauit: Pragæ verò domum peramplam Lituanis, qui honestis disciplinis operam darent, siue emit, siue condidit: possessionesq; peramplas, vnde eis sumptus suppeditarentur, adiecit: quæ domus Reginæ vulgò dicta, Dlugossi temporibus hæreticorũ furori intacta vnà cum possessionibus suis fuit. Sed ad nostram memoriam non permansit. Moriens verò Heduigis quicquid habuit reliquum in supellectili, partim egenis dilargiendum, partim ad excitandam Cracouiæ & cõsummandam Academiam, quam Cazimirus magnus Cazimiriæ inchoauerat, legauit: nuncupatis executoribus vltimæ voluntatis suæ, Petro episcopo, & Ioanne Tencinio castellano Cracouiensi. Donauit etiam basilicæ Cracouiẽsi vestem ad sacra peragenda factam, margaritis & lapidibus preciosis distinctam. Duo anni tempora, Quadragesimam & aduentum Domini religiosa abstinentia & ieiunio semper coluit. Delicias, pompas, & ostentationem diuitiarum contempsit, ita vt cùm propinqua partui, regali cultu atq; magnificentia exornare cubiculũ regis absentis literis iuberetur, respondisse ei feratur, se pompam omnem & inanem splendorem pridem abdicasse: nec insciã esse, sæpe mortem partui comitem esse. Tum autem recti⁹ se vilitate & neglectu mundani fastus diuinæ benignitati, quæ sterilitatis probrum à se amouerit, responsuram esse. Feruntur autem ob sanctitatem eius, miracula quædam ad tumulum eius postea fuisse edita.

Sigismũdus rex Vngar. venit Cracouiam. — *1399. ann.* — *Contra Tattaros altera Vitoudi expeditio.* — *Nobiliores Poloni qui ad bellũ Tattaricum nomina dedêre.* — *Podolia Spitconi Melstinio donata siue oppignerata.* — *Tamerlanes princeps Tattarorum maximus.* — *Baiazetes Turcarũ princeps à Tamerlane captus, & in cauea circũuectus.* — *Sula flu. Psola fl. Vorscla fl.* — *Tattarorum victoria de Lituanis & Polonis.* — *Duces cæsi à Tattaris.* — *Vitoudi fuga.* — *Melstinij mors præclara.* — *Tamerlanis mors.* — *Tattari Russiam vastarunt.* — *Rublus.* — *Heduigis reginæ mors & laudes.* — *Lituanorum collegium Pragæ.*

MARTINI CROMERI, DE ORIGINE ET REBVS GESTIS POLONORVM, LIBER SEXTVSDECIMVS.

IVSTIS reginæ peractis, Vuladislaus rex mœstissimus, ac de retinẽdo regno addubitans, quòd non ignorabat se externum vxoris nomine apud liberrimam gentem eò vsque regnasse, in Russiam secessit: cogitabatque vltrò regno se abdicare, & ad paternum principatum reuerti potius, quàm vt vi & armis summa cum ignominia pelleretur. Sed hæc eum cogitantem primores Poloni placidè consolati confirmarunt; cùm ei studia sua in posterum quoque detulissent. Quòd si quam id ei dubitationem faceret, quòd alienus amissa vxore nihil iam hæreditarij iuris in regno haberet, ostendebãt ei rei remediũ; quod ipsa etiam Heduigis regina moriens indicasse ferebatur, nimirum vt Annam Vilelmi Ciliæ comitis filiam, cuius sororem iam Sigismundus rex Vngarorum post Mariam in matrimonio habebat, secundam vxorem duceret. Eam enim iustam regni hæredem esse, propterea quòd Cazimiri regis neptis esset. Placuit consilium Vuladislao. Quocirca missi oratores ad Hermannum patruum puellæ (nam pater iam obierat) Ioannes Obychouius castellanus Sremẽsis, Hincia Rogouius, & Ioannes Ostrouicius, optata omnia retulêre, simulque sponsam ad sedecimam diem Iulij mẽsis anni sequentis Cracouiam adduxêre. Et cùm ea nullius linguæ pręter Germanicam gnara esset, octo menses condiscendæ linguæ Polonicæ operam dedit, priusquam nuptiæ celebrarentur. Interea rex in Lituaniam profectus, pacta & fœdera cum Vitoudo & Lituanis suo Polonorumq; nomine renouauit: vbi promissum est, & literarum monumentis cautum, vt si Vitoudus sine liberis decederet, in regis & regni Polonici potestatem reciderent omnia quæcunque is possedisset, vnà cum magno ducatu: excepta dimidia parte Nouogrodeci, cum quatuor prædijs, quæ Sigismundo Vitoudi fratri cedere deberẽt, ea quidem lege, vt is tamẽ regi & regno sit subiect⁹: exceptis etiam bonis dotalibus Annæ vxoris Vitoudi, q̃ post eius demum obitum ad regẽ atque regnũ redire deberent. Hæc adeò anno Christi 1401. acta esse, literis ea de re tũc conscriptis & cõsignatis constat. Reuertens autem rex è Litua-

Vuladisl. cogitat regnũ relinquere. — *Secundæ nuptiæ Vuladislai.* — *Rex in Lituaniam profectus.* — *Pacta cũ Vitoudo & Lituanis renouata.* — *1401. ann.*

Lituania, quoniam à nuptijs propter de
formitatem sponsæ abhorrebat, proce-
rib⁹ Polonis interuenientibus mẽse Fe-
bruario apud Biecium oppidum cũ Ci-
liensib⁹ proceribus conuentum habuit,
nouisque pactis initis, seu prioribus cõ-
firmatis, liberalibus diebus nuptias per-
egit: cui celebritati Anna reginæ mater
Cazimiri regis filia, & Vitoud⁹ cũ Anna
vxore interfuêre. Coronationẽ verò no
uę reginę in sequentẽ annum dilatã esse
Miechouiensis refert. Per hæc fermè tẽ-
pora Academia Cracouiẽsis ex testamẽ-
to Heduigis reginæ, & cumulatiore libe
ralitate regis cõdita est: duę domus siue
collegia excitata, alterũ philosophis &
theologis in platea, q̃ Iudęorũ tunc fuit,
nunc diuę Annæ nomine nũcupatur, al
terum iurecõsultis & medicis, quà ex vr
be ad arcẽ itur. Tametsi medici cum phi
losophis sese coniunxêre. Accitiq́; magi
stri & doctores omnis generis è Pragẽsi
academia, censusq́; his in perpetuũ attri
buti à rege è salinis & telonio, & adiũcta
sacerdotia omnia apud diui Floriani, p̃-
ter præpositurã, vt vocãt. Auctior dein-
ceps ea ipsa Academia, & locupletior
multorum & maximè doctorũ ipsorum
beneficentia reddita, magnopere quo-
dã tempore studijs dialecticis, mathe-
maticis, philosophicis, atq; theologicis
effloruit. Quietę tunc res erãt in Polo-
nia, eoq́; florebãt pacis studia. Non itẽ a-
libi. Apud Boemos quidẽ & Germanos
Venceslaus Cęsar totũ se cõpotationib⁹,
lusibus & nequitiæ dabat, ita vt cùm de
arcis cuiusdam suæ conflagratione nun
cium accepisset, rogasse dicatur, An cel
la vinaria incẽdio superfuerit. Proinde
ita contemptibilis erat, vt primùm à Pra
gensibus ciuib⁹ caperetur, & aliquot mẽ
sibus asseruaretur: inde verò cùm euasis
set, iterum à proceribus quibusdam Si-
gismundo fratre conscio captus, Vien-
nã custodiend⁹ deduceretur: inde quoq;
cùm elapsus esset, à principibus Electori
bus Imperio amoueretur: & Robertum
palatinum Rheni Bonifacio nono pon
tifice maximo approbante successorem
non inuitus acciperet. Infestata est etiã
tunc ab Vngaris quidem Morauia: Boe-
mia verò à Mysnensib⁹ & Morauis mar
chionibus, incitante Sigismũdo. Ne Vn
garia quidem pacata fuit. Nam Sigismũ
dus rex, dum fraterno regno inhiat, suũ
penè amisit: captus quidem & ipse est à
suis Vngaris, ob seueriorem in aduersa-
rios suos animaduersionem, post Nico-
polensem cladem, & filijs Nicolai Garę
in custodiam traditus, in arce Soclosen
si adseruatus est, Ladislaus verò rex Nea
politan⁹, Caroli interfecti filius, in locũ
eius suffectus, & ex Italia euocatus: Qui
tamen cùm in Dalmatiã peruenisset, in-
de Neapolim reuerti necesse habuit, si-
ue pulsus à Sigismundo, cùm is è custo-
dia dimissus esset, siue ad cõprimendos
nouos motus suæ gentis reuocatus. Iam
& Galeati⁹ Vicecomes dux Mediolanẽ-
sium totam ferme Italiam ad arma con
citarat, & Florentini contra eum Rober
tum Cæsarẽ magna mercede & promis-
sis in auxilium euocarant. Verùm is re
infecta ex Italia in Germaniam se rece-
pit. Porrò tota respubl. Christiana duos
tunc habebat põtifices iã inde ab Vrba-
no & Clemente. Nã Clementi Galli Car
dinales, & qui cum eis sentiebant, Bene-
dictum eius nominis tertiumdecimum
natione Aragonẽsem, Vrbano verò Ita
li Bonifacium nonum, eoq́; per hoc tẽ-
pus defuncto Innocentiũ septimum, &
huic mox Gregorium duodecimum suf
fecerunt. Hos alij principes & populi, il-
lum alij sequebantur. Ipsi Põtifices se in
uicem execrabantur, & pro schismaticis
habebant, & studia principum multa in
dulgendo, & cõniuendo sibi cõparabãt:
& tamen ꝑ se vterq; concordię in eccle
sia redintegrandæ, vel cum iactura pon
tificatus dignitatisq́; suæ se studere, iure
iurãdo etiã interposito & chirographis
præ se ferebãt. Ita tunc perturbatus erat
omnino status Christiani orbis. At in
Polonia tranquilla ferè erant omnia.
Itaque per aliquot illos annos nihil
in ea memorabile gestum esse memora
tur, pręter, quòd perduellium quorun-
dã vias publicas infestantiũ latrocinia
tunc Vuladisla⁹ rex coercuit, expugna-
ta ꝑ aulicum suũ comitatum Ciorsteno
arce, q̃ illis receptaculo fuerat. Fuêre au
tẽ latronum illorũ principes, Grot⁹ Slu-
pecius de Rauiorum familia, & Ioãnes
Rogala, quod etiã equestris familiæ no-
men est, castellanus Vuladislauiensis.
Quorum hic quidem captus multis an-
nis carcerem pertulit, donec in Zauisij
Nigri gratiam dimissus est: ille verò eua
sit: sed arx eius Conari in tractu Sendo-
miriensi diruta est. Latrocinãdi verò oc
casionẽ ei dederat prior proscriptio ob
cædem Ioannis Ossolinij castellani Visli
ciensis, dum disceptant inter se de limi-
tibus agri præbendæ Sendomiriensis, q̃
filius Ossolinij obtinebat, patratam. Vl-
ricus verò Dreni hæres Vuladislai regis
& regni potestati sese subdidit ea lege,
vt si decederet sine liberis, arx ea regi ce-
deret, præfectique arcis deinceps etiam
ipso viuente in verba regis iurarent. Per
idem temp⁹ apud Posnaniã, cùm diuinũ
Christi

Vuladislai regis secunda nuptiæ.
Academia Cracouiensis condita.
Quibus disciplinis potissimùm floruerit Cracouiẽsis academia.
Venceslaus imperat. bis captus, et ab imperio amotus.
Robertus Cæsar.
Boemia & Morauia vexatæ.
Sigismũdus rex captus ab Vngaris.
Ladislaus rex Neapolitanus ab Vngaris expetitus.
Galeat. dux Mediolanensium.
Schisma in ecclesia Christi.
Ciorstenum arx expugnata ab aulico Vuladislai comitatu.
Grotus Slupecius et Ioãnes Rogala latrocinantur.
Conari arx diruta.
Drenũ arx regi dedita.

Christi corpus in specie panis, (quemad
modũ antiquissimo totius ecclesię Chri
stianæ ritu & ipsius Christi & Apostolo
rum eius instituto in tẽplis publicè vul-
gò distribuitur) ab infelici quadam mu-
liercula ore sublatum, vt Iudæis ad lu-
dibrium venderetur, mutataq́; sentẽtia
in pratis suburbanis eius vrbis abiectum
esset, miraculis quibusdam insignibus
proditũ est, & repertum. Itaq; templum
in eo loco Vuladislaus rex condidit, &
sanctissimi corporis Christi titulo dedi-
cauit. Tarnouiæ verò collegium sacer-
dotum Petrus episcopus Cracouiẽsis Io
anne domino loci palatino Sendomiri-
ensi petente, & redituũ partẽ de suo con-
ferente instituit. Per hoc ipsum tempus
Dobrogostius siue Bonauẽtura archie-
piscopus Gnesnensis mortuus, successo-
rem accepit Nicolaum Curouium gen-
te Srenauiũ: qui Vuladislauiẽsem quoq;
episcopã, vnde transferebatur, fauente
rege toto biennio simul retinuit. Anno
sequẽti, qui fuit à Christo nato 1403. Va-
lachiæ palatinus Alexander, & mox Ro
man⁹ Petri filius, cùm è potestate & vin-
culis Suitrigellonis à rege liberatus es-
set, iurati vnà cum consiliarijs in verba
regis, in potestate eius atq; regni se esse,
foreq́; professi sunt: Romanus verò etiã
societatem belli contra quosuis hostes,
Prussis atq; Lituanis propter locorum
intercapedinem exceptis, promisit. Bo-
guslaum verò Pomeranorum ducẽ rex
in aulam suam suscepit, octingentarum
marcarum stipendium ipsi pollicitus,
vt quoties opus esset, cum centum hasta
tis sibi militaret. Porrò Vilhelmus mar-
chio Misnẽsis fœdus & societatem cum
eodem rege pepigit: itemq́; Vngari pro-
ceres cum Polonis: quo cautum est, ne
alteri contra alteros regibus suis opitu-
lentur. Ad regem quoque Vuladislaum
ijdem Vngari pòst de pace ac fœdere o-
ratores cum certis mandatis misêre: sed
an inter eos conuenerit, non liquet. Ac
ne illud quidem constat, quid his fœde-
ribus causam præbuerit: nisi fortè odiũ
Vngarorũ, & perpetratũ facinus in re-
gem suũ Sigismundum. Sed magno stu-
dio Vuladislaus de liberãdo eo laboras-
se fertur, ita vt regnũ quoq; à procerib⁹
Vngaris sibi oblatum contẽneret. Quin
Sandeciã profect⁹ est, vt ꝓpinquitate lo-
ci terrorẽ Vngaris obijceret. Euasitque
tunc Sigismundus misericordia nobilis
matronæ, cui⁹ filijs in custodia tradit⁹ e-
rat. Nõ parũ autẽ & Sciborí⁹ Sciborici⁹ e-
ques Polonus ipsi cõmodauit, ꝓpterea
quòd armis Polonorum & Boemorum
superiores Vngariæ partes Poloniæ &
Morauiæ finitimas in fide eius continu-
it, compluresq́; aduersariorũ munitio-
nes in suam potestatem redegit, & pro-
ceres quosdã captos in vinculis habuit:
& cùm neruo belli, pecunia inquã, defi-
ceretur, à Vuladislao rege decẽ millia
marcarum Polonicarũ accepit mutua:
pro hisq́; nouam Marchiam, quæ simul
cum veteri hæreditario iure ad Sigismũ
dum pertinebat, ipsi oppignerauit. Cu-
ius rei monumentum extat in archiuo.
Quanquã tunc non nisi quatuor millia
ei numerata sunt: nec de reliqua pecu-
nia postea numerata, neq; de possessio-
ne Marchię regi tradita, quicquã inue-
nio. At Vitoudus magnus dux Lituano
rum cum Smolenscijs rursus rebellibus
bellum gerebat, fretusq́; Polonorũ au-
xilijs, arcem Smolenscum, in quã ciues
& nobiliores quique vxores, liberos, &
fortunas suas contulerant, aliquandiu
obsessam & oppugnatam amissis com-
pluribus fortibus viris Polonis, vi cæpit,
magnasque opes in ea repertas partim
Vuladislao regi transmisit, partim mili-
tibus, vt quisq; meritus erat, dilargitus
est. Cæteras verò arces in deditionẽ ac-
cepit, & principatum omnẽ in formã ꝓ-
uinciæ redegit. Dux in Vngariam profu
git, & in ministerio Sigismũdi regis vitã
finiuit. Cum Crucigeris quoq; Prussien-
sibus & Liuoniensibus bellũ paruo tem
pore intermissum, Suitrigellonis opera
ipsi recruduerat. Nunquam is tamẽ ho-
stibus ditionem suam infestantibus oc-
currere ausus est: verùm Liuonienses
cum præda reuertẽtes vestigijs clàm se-
cutus, cùm ij diuersi domos abijssent, a-
gros eorum vicissim longè lateq́; vasta-
uit, pagos vicosque incendit: ac Zuuinã
munitum oppidum, quod à flumine no
men habet, ac Germanis Duneburgum
est, vi cæpit atque diripuit: arcem verò
oppido imminentem in deditionẽ acce
pit: incensisq́; arce pariter & oppido cũ
ingenti præda in Lituaniam se recepit.
Nec multo pòst rursus Lituania hinc à
Prussiensibus, illinc à Liuoniẽsibus Cru
cigeris vehementer peruastata est, mul-
tique mortales in seruitutẽ abacti: quos
Vitoudus permutatione captiuorum li
berauit. Tandem Vuladislaus rex affli-
ctæ patriæ vicem miseratus, Suitrigello-
nem fratrẽ exulem è Prussia reuocauit,
magno ære alieno, quod ibi cõtraxerat,
exoluto. Ac ne quod ei cũ Vitoudo no-
ui dissidij seminariũ relinqueret, Podo-
liam ei quinq; milibus marcarũ Pragen
sium à filijs Spitconis Melstinij redem-
ptam, concessit: itemque Strium, & Zi-
dacìouiam in Russia, Sidlouiam, Stob-
niciam

Christi corpus in pratis Posnan. repertum.
Templũ corporis Christi in suburbano Posnaniensi.
Tarnouiæ collegium sacerdotũ institutum.
Nicol. Curouium archiepiscopus.
1403. ann.
Valachiæ palatini iurãt in verba regis.
Misnense fœdus.
Vngarorum procerũ cum Polonis fœdus.
Vuladisl. regis studium erga Sigismundum.
Sciborij Sciboricij fides erga Sigismũdum regem.
Noua Marchia Vuladislao regi oppignerata.
Smolenscij subacti à Vitoudo.
Smolensciorũ dux profugus.
Crucigeri Lituaniam infestant.
Zuuina oppidũ & arx Liuoniæ à Vitoudo capta & incẽsa.
Lituania rursus vexatur à Crucigeris.
Suitrigello reuocatus è Prussia.
Podolia & præfecturæ quædam in Polonia Suitrigelloni attributæ.

niciam, atque Drugniam in Polonia:ad
hæc mille quadringentas marcas annu-
as è ſalinis adiecit.Nec tamen ea libera-
litas regis animum Suitrigellonis ſana-
uit.Conuentum deinde rex cum Pruſ-
ſicis Crucigeris apud Racianzum epi-
ſcopi Vuladislauienſis oppidũ ad Pen-
tecoſten anni ſequentis habuit: vbi ſic
de pace conuenit, vt rex quinquaginta
millia(licet quadraginta ſint apud Dlu-
goſſum)florenorum Crucigeris exolue
ret, Dobrinumq́ue &Zlotoriam recipe-
ret:verùm vt ratas tamen Magiſtri do-
nationes atque largitiones haberet, &
pacta à Cazimiro magno cum eis cõuẽ-
ta rata eſſe iuberet:deinde vt Nouogro-
di magni dominatus regi,Samagitia ve-
rò Crucigeris cederet:ipſi verò vt omni
iure qđ habebãt in Lituania,ſeſe abdica
rent:nec paterẽtur hoſtilẽ aliquẽ exerci
tum per ditiones ſuas in Lituaniã tranſ-
ire, neq; ipſi per eam ſine permiſſu re-
gis copias ſuas ducerent:neque recepta-
rent proſcriptos è Lituania, ac ne pro-
fugos quidẽ propinquos regis : denique
vt liberã mercaturam atq; ſocietatẽ ha-
berent inter ſe Lituani atq; Pruſſi . His
autem conditionibus implendis annuũ
tempus conſtitutum.Sic neceſſaria ma-
gis, q̃ ſpecioſa pace facta, Vuladislaus
rex inuitatus à Magiſtro Toruniã cum
magna parte procerum diuertit,triduo
q́ue ibi manſit, ſplendidè & magnificè
accept⁹: per quos dies ſimulachro eque-
ſtris pugnæ inter Teuthonas & noſtros
edito, cùm ſuperiores illi ferè eſſent in
eo genere,in quo ſunt exercitatiſſimi,ad
extremũ tamen Dobeslaus Oleſſnicius
vnus de noſtris palmam & brabium ob-
tinuit.Dum autem Vuladislaus obequi
tans,ſitum,munitionem,atque ædificia
vrbis contemplatur, ſordibus culinæ à
muliercula quapiam ſeu caſu,ſeu data
opera perfuſus,mulierculæ morti ob id
deſtinatæ impunitatem impetrauit. In-
de diſcedens in maiorem Poloniam di-
uertit,æſtateque ibi exacta,& particula-
ribus conuentibus habitis (qui tunc pri-
mùm haberi propter nouam rem cœpe
runt)Corcinum, quo comitia toti Polo
niæ ad xj. diem Nouembris indixerat,
venit:perfecitq; precario,vt ſibi redimẽ
di Dobrini cauſa agraria cõtributio no-
ua omnium ordinum conſenſu extra
ordinẽ decerneretur, nempe deni groſ-
ſi in laneum ab agreſtibus tantùm & op-
pidanis cultum. Ex qua contributione
cum ordinaria illa binorum groſſorũ,
q̃ Raſtralem appellauimus, coniuncta,
ad centũ millia marcarũ tunc redacta
eſſe memorãtur . At nunc quãdo longè

Pax & pacta cũ Crucigeris Pruſſiẽ ſibus. — *Vuladisl. rex Toruniam profectus.* — *Dobesl. Oleſſnicius.* — *Rex perfuſus à muliercula. Vuladislai clementia.* — *Comitia Corcini.* — *Agraria ſiue iugeralis contributio noua decreta.* — *Summa exacta pecuniæ.*

cultior atq; populoſior eſt Polonia,lon-
gè minus ex ea contributione cõficitur.
Vuratislauiã deinde rex ſplendido plus
q̃ quinque millium equitum comitatu
profectus eſt, cum Venceslao rege Boe-
morũ,illo poſtulante, congreſſurus.A-
nimaduertebat enim Venceslaus, quã-
uis ſtupidus, cœnoq́; voluptatum peni-
tus immerſus, ſe de ſumma rerum peri-
clitari:bis captus,& ab imperio amotus
erat:palàm ab eo Sigiſmundus frater,vt
ſibi regno Boemorum cederet, conten-
debat,& non obſcurè fauebant ei Boe-
mi proceres. In gratiam eius etiam dux
Auſtrię Morauiam infeſtare videbatur.
Quo igitur obuiam iret conatibus ad-
uerſariorum Venceslaus,& regnum ſu-
um ſtabiliret, regis Poloni amicitiam &
ſocietatem certo fœdere ſibi adiungere
ſatagebat.Itaque aduenientẽ perhuma-
nè lauteq́; accepit, non ſine admiratio-
ne opum eius:ita vt etiã Sbigneo Brezio
cum ſexcẽtis equitib⁹ antecedẽti, regem
in eo comitatu adeſſe ratus , extra vrbẽ
obuiam prodijſſe dicatur. Octo diebus
de fœdere inter conſiliarios regum tra-
ctatum eſt, & eò res propemodum per-
ducta erat, vt Boemus Polono Sileſiam
omnem redderet,Polonus illi viciſſim
cum quadringentis haſtatis equitibus,
quoties opus eſſet, præſtò eſſet . Sed vel
indigna res viſa eſt Polonis proceribus,
Boemis eſſe obnoxios,vel certè Ioannes
Smiritius cõſilio & authoritate præſtãs
inter Boemos ſuperueniẽs rem infecit.
Dum hæc ita fiunt, nihilo tamen magis
fida pax Polonis fuit à Crucigeris. Ete-
nim cum expedita manu clàm in Maſo-
uiam ingreſſi,Ioannem ducẽ Cirnenſiũ
nihil hoſtile ſuſpicantẽ in prædio quo-
dam, ſiue apud Zlotoriã arcem, quam
tũc ligneam ædificabat,cæpêre, & equo
impoſitum, ac ſubter aluum equi pedes
indignè colligatum , arce incẽſa ſecum
abduxêre:non multo pòſt tamen à rege
de violato fœdere admoniti dimiſerũt.
Dimiſſus,paulo pòſt in eam curam dili-
genter incubuit,vt nouum prælatorum
& canonicorum, & item vicariorũ col-
legium in templo & parœcia Varſauiẽ-
ſi inſtitueretur.Et inſtitutũ id eſt ab Al-
berto Iaſtrembecio Poſnanienſi epiſco-
po, cùm Ioannes dux luculentos redi-
tus de bonis ſuis,ac de decimis à Plocẽſi
epiſcopo permutatione quadam acqui-
ſitis vtrique illi collegio,atq; parœcias
aliquot & quædã alia ſacerdotia, ſup-
preſſis veterib⁹ titulis, addixiſſet . Anno
à Racianzenſi cõuentu circũacto, alter
cõuentus Gneuucouiæ à rege & Cruci-
geris de perficienda pace inchoata habi
tus

Vuladislai cum Venceſlao Boemorum rege cõgreſſus apud Vuratislauiam. — *Venceslai regis Boemorũ fortuna.* — *Marſalci Poloni comitatus.* — *Acta inter Polonos & Boemos.* — *Ioannes Maſouiorũ dux captus à Crucigeris.* — *Varſauiæ collegiũ ſacerdotum inſtitutum.* — *Gneuucouienſis conuentus cũ Crucigeris.*

tus eſt . Ibi noua res à Crucigeris oblata,
negociũ omne infecit.Poſtulabant ij, vt
Rex Pomeraniæ nomen in inſcriptio-
nibus & ſigillis ſuis nõ vſurparet,quem-
admodũ cum Cazimiro rege multo an-
tè conuenerat. Negabat ille,conſiliarijs
diſſuadentibus . Itaq; Crucigeris Dobri-
num non reddentibus infecta pace diſ-
ceſſum eſt . Tametſi extãt in archiuo re-
gio literę Conradi magiſtri, hoc ipſo tẽ-
pore ſcriptæ : quibus teſtatũ facit, quin-
quaginta millia Vngaricorum floreno-
rũ pro Dobrino & Zlotoria ſibi nume-
rata eſſe . Et ſanè ſcribit Dlugoſſus, non
multò pòſt bello conflato, primum om
nium Dobrinum à Crucigeris oppugna
tũ eſſe.Quo fit, vt conueniſſe tunc pacẽ,
Dobrinumq́; redditum eſſe Polonis,ve-
rius ſit. Alterius quidem conuẽtus cum
eiſdẽ Crucigeris à Vitoudo acti deterior
euentus fuit.Nã is cùm ægrè ſe aduerſus
potentiam & vim eorũ defenderet, ceſ-
ſit ipſis Samagitia. Detrectabãt quidem
Crucigerorum imperiũ Samagitæ , &
nocturnis incurſionib⁹ atq; inſidijs præ-
ſidium eorum affligebãt: Vitoudumq́;
obſecrabant, ne ſe immanibus Teutho-
nibus proderet: ſed vincebat vtilitatem
neceſſitas.Itaque iuſſu principis obſides
dedêre Crucigeris . Quo facilius verò
eos Crucigeri in officio continerẽt, tres
arces in Samagitia condidêre . Duas ſu-
pra Neuazã fluuium, tertiã verò in con-
fluente Nemenis atq; Dubezæ. Profuge-
rat iterum in Pruſſiã Suitrigello ſpe to-
tius Lituaniæ per Crucigeros potiundę:
ſed Podoliã nihilominus præſidijs ſuis
tenebat.Itaq; conuentu Gneuucouienſi
ſoluto , Rex eò profectus, omnem eam
cum arcibus in deditionem recepit, or-
to à Camenecia ciuitate initio:præfectu
ramq́; eius oræ Petro Saffranecio Polo-
no mandauit. Ab Alexandro Valacho-
rum palatino, iam inde à duobus annis
ſibi addicto, & cõſiliarijs eius Camene-
ciam euocatis ſolenne iuſiurandum, ꝙ
in fide & clientela ſua, reginæ ac filiorũ,
& regni Polonici permanſuri eſſent, ac-
cepit. Quanquam idem anno ſuperiori
Romanus palatin⁹ & ipſe fecerat : cuius
rei extant monumẽta in archiuo regio
vtriuſq; diplomata . Vnde credibile fit,
inter ſe de principatu contendiſſe. At in
maiore Polonia Thomas Vẽgleſſinius
caſtellanus Sendomirienſis & pręfectus
maioris Poloniæ, Drahimum arcem ab
ijs,qui religioſam militiã D. Ioannis no-
mine profitẽtur, interceptã , quatriduo
expugnauit:eiectoq́; præſidio in poteſta
tem ſuã redegit . Vitoudus verò pacem
nactus à Crucigeris, eodem anno , qui

Pax cum Crucigeris infecta. — *Pecunia pro Dobrino numerata à rege.* — *Samagitia conceſſa Crucigeris.* — *Samagitæ detrectarũt Crucigerorũ dominatum.* — *Neuaza fl. Dubeza fl.* — *Suitrigello iterum ad Pruſſos fugit.* — *Podolia redacta in ditionem Polonorum.* — *Valachiæ palatini cũ proceribus iurant in verba regis Camenecia.* — *Drahimum arx recuperata à Polonis.* — *Moſchicum bellum Vitoudi.*

fuit 1406. tranſmiſſo Vgra flumine pri-
mam fecit in Moſchos expeditionẽ,ſiue
proferẽdorum finium gratia, ſiue iniu-
ria prouocatus à genero , duce gẽtis Ba-
ſilio . Parua & obſcura initiò gẽs Ruſſo-
rũ fuêre Moſchi, quẽadmodum Primo
libro indicauimus:ſed iam tũc acceſſio-
ne finitimarum gẽtium, partim ſucceſ-
ſionibus iuſtis adiunctarum, partim vi
vel fraude ſubactarum, nõ parua incre-
menta cæperant.Nec tamen elici ad pu-
gnã potuêre. Peruaſtata igitur longè la-
teq́; eorum regione, Vitoudus præda o-
nuſtus in Lituaniam redijt . Fuerunt ei
expeditionis illi⁹ ſocij complures de no
bilitate Polonica, qui præda hoſtili ma-
gnopere ditati ſunt . Maiore is vi poſt-
ea in id bellum anno vno intermiſſum
incubuit,fretus maioribus Polonorum,
quibus Sbigneus Brezius marſalc⁹ præ-
fuit, & Crucigerorum auxilijs : & vſque
ad Occam fluuium populabundus per-
uenit. Quo minus autem fluuium trãſ-
mitteret, Suitrigellonis patruelis armis
prohibitus eſt. Nam is ſeu leuitate qua-
dam ingenij ſiue , inuidẽtia ſtimulatus,
Branſco & Starodubo arcibus , quæ in
Seueria Vuladislai regis beneficẽtia ob-
tinebat, incẽſis, ad Baſilium hoſtem Vi-
toudi transfugerat , bonamq́; illi naua-
bat operam, exercitum Vitoudi ex inſi-
dijs & iniquis locis laceſſendo . Atque
hinc poteſt colligi, Suitrigellonẽ aut nõ
ad Crucigeros profugiſſe paulo ante id
tempus, ſicuti nos dudũ è Dlugoſſi ſen-
tentia narrauimus, aut certè ex formu-
la fœderis cum Vitoudo icti ab eis exa-
ctum ſiue excluſum , cum hoſtibus eius
Moſchis ſeſe coniunxiſſe. Impetrauit tã
dem à Vitoudo pacẽ Baſilius ęquis con-
ditionibus . Qua conſtituta Vitoudus
properè equos permutando in Litua-
niam ad vxorem (vt erat in Venerẽ pro-
nus) contendit.Exercitus verò eius ſine
imperio & ordine ex Moſchouia dece-
dens, cùm per vaſtata dudum à ſe & ab
ipſis etiã Moſchis loca iter faceret, fame
afflictus & magnis incõmodis propter
cæli intemperiẽ in vliginoſo ſolo affe-
ctus, & à Tattaris etiã, quos Moſchus vel
ut cliẽs patronos in auxiliũ acciuerat, à
tergo & ab laterib⁹ incurſantibus vehe-
mẽter vexatus eſt. verũ ij tñ virtute Polo
norũ atq; Crucigerorũ pedeſtri magis q̃
equeſtri prẽlio victi pulſiq́; ſunt. Poloni
amiſſis armis & eqs reuertẽtes, liberalita
te regis abũdè recreati. Lituanica hiſto-
ria nullã belli cuiuſq̃ à Vitoudo contra
Moſchos ſuſcepti mentionẽ facit : & q̃-
dem trans Occã nõ Moſchica, ſed Reza
nenſis ditio eſt, quã à Vitoudo vaſtatam
eſſe

Vgra fl. — *Moſci.* — *Sbign. Brezius dux copiarum Polonicarum.* — *Suitrigello Moſchis adeſt contra Vitoudum.* — *Lituanicus exercitus incommodo affectus.* — *Moſchi cum Tattaris victi.* — *Rezania à Vitoudo vaſtata.*

esse constat: quæ quamuis nũc Moschorum duci pareat, tũc quidem suum adhuc habebat ducẽ, Olgum nomine. Per hoc tempus Iacobus Cobilenius gente Grimalius, Nicolaus Chrãstouius Stregomius, & Andreas Tẽcinius Toporus de adulterio Annæ reginæ insimulati sunt. Et Chrãstouius quidem solum vertit: Cobilenius verò triẽnio in arce Leopoliensi in carcere asseruatus est: Tencinio, quòd minùs suspectus esset, nihil actum. Obiurgatus autem rex à senatu de nimia credulitate, & probro reginæ, iudiciũ in delatores instaurauit: vbi Clemens Moscorouius castellanus Visliciensis & præfectus Cracouiensis delator editus, publicè & solenni ritu dicta sua retractauit, & mendacij se ipse dãnauit.

De stupro reginæ insimulati.

Moscorouius castellanus Visliciensis de mendacio damnatus.

Paulò autẽ antè Cracouiæ vulgò in Iudæos impetu cõcitatæ multitudinis, nequicquam prohibentibus illo ipso Moscorouio præfecto, & Nicolao Lituos procuratore arcis, sæuitum est: direptæ & incẽsæ eorum domus: serpsitq; per plateas aliquot etiam in Christianorum tecta incendium. Quin & ædes D. Annæ, circum quam tunc erant Iudæorum domicilia, cõflagrauit: Academiæ domus, quam Collegium maius vocant, ægrè à studiosis iuuenibus defensa. Magnã autem Christiani in Iudæorum pueris, quibus parsum erat, educandis, & Christiana religione imbuendis, curam impẽdêre. Adulti quoque, qui cædi superfuêre, pleriq; vltrò Christiani facti. Inuidia opum fraude & vsuris quæsitarũ, & opibus aucta licẽtia, ac scelera flagitiaq; impunita, ipsis cladis illius causæ fuêre.

Iudæi Cracouiæ direpti & contrucidati.

Cracouiæ incendium.

Porrò in Lituania post Moschicã illam expeditionem, qua vires Lituanorũ vehementer attritæ erant, Crucigeri nullum cupiditati suæ modum statuentes, nouas inimicitiarum atque belli causas quærere, neq; iniurijs abstinere. Quibus rebus adductus rex Vuladislaus, cùm ad pacem quamuis iniquã pronior, quàm ad iustum bellum esset, conuẽtum cum Vlrico Iuningo magistro Crucigerorũ Prussiẽsium apud Cauunam oppidum egit. Sed nihil æq à feroci homine, & ex mansuetudine aliena maiores spiritus sumente impetrare potuit: amicè tamẽ missis vltro citroq; muneribus discessũ est, Crucigeris bellum, quod meditatũ nondum maturauerãt, dissimulantibus. Nec diuturna tamẽ ea dissimulatio fuit.

Conuentus regis et Magistri Crucigerorum apud Cauunam.

Nam vt reuertit rex in Poloniã, 20. naues frumento onustas è Cuiauiensibus horreis suis secũdo flumine Vistula ad mare misit, vt inde porrò aduerso Nemene in Lituaniam ducerentur, subuẽturus genti suæ, inopia ex tenui prouentu frugũ tunc laboranti. Eas naues Crucigeri intercepêre.

Naues Polonicæ cũ frumento interceptæ à Crucigeris.

Missi ad eos repetitũ res legati, Nicolaus Curouius archiepiscopus Gnesnẽsis, Nicolaus Michalouius Sendomiriensis, Ianussius Tuliscouius Calissiensis, & Vincẽtius Granouius Naclensis castellani, re infecta redière, caussificantibus & cauillantibus Crucigeris, arma ijs nauibus contra se barbaris supportata esse.

Polonorum legati ad Magistrum.

Mox & alteram iniuriã adiecêre. Etenim Lituanos mercatores apud Ragnetam violarunt, & merces eorum diripuerũt.

Mercatores Lituani interfecti à Crucigeris.

Hac gemina iniuria irritatus Vitoudus, prior bello persequi Crucigeros adortus, Rumboudũ marsalcum clàm cum expeditis copijs in Samagitiam misit: præsidia Crucigerorũ, quæ erãt cum Michaele Cochmeistero præfecto siue aduocato nouæ Marchiæ, vel cæpit, vel interfecit, vel eiecit, & Samagitiam omnem iam inde ab initio à Crucigerorum imperio abhorrẽtem, in suam ditionem redegit.

Samagitia recepta à Vitoudo.

Venêre deinde anno sequenti, Obornicos ad regem legati Crucigerorum, questum de erepta Samagitia, captisq; & cæsis ibi præsidijs suis: & cùm bello sibi tantã iniuriam vlcisci necesse esset, propterea quòd res repetitæ à Vitoudo non redderẽtur, quærebant ij à rege, essẽtne illi opem laturus? Fluctuabat animo Vuladislaus, qd faceret: si deesset Vitoudo, Crucigeris eum atq; patriam suam planè prodebat: sin opitularetur, omnem difficilimi belli molem in se & Poloniam, cõmodiorem prædas agentibus & bellantibus, q Samagitia est, attrahebat: & abhorrebãt ab eo bello Polonorum animi. Itaq; ad amplissimum consilium atque comitia rem integram reiecit, neque certi quicquam legatis tunc respõdit. At illi elati superbia & impatiẽtia, & protestati, nõ à se, verùm à rege fœdera violari, minabundi discessêre.

1409. ann: Crucigerorũ legati ad regem.

Comitia deinde rex Lenciciæ ad 17. diem Iulij habuit. Inde cùm omnia priùs experiri, quàm ad arma venire, in commune placuisset, tres legati ad Magistrũ missi, ijdẽ qui prius, vltimo excepto. Postulabant hi à Magistro, vt conuẽtu constituto amicè cum rege de rebus omnibus iniurijs transigeret. Regis enim, non Vitoudi proprium & hæreditarium esse dominatũ Lituaniæ. Excandescere Magister, & moram pati nolle, cõfestimq; arma se Lituaniæ illaturũ esse minari. Ibi Archiepiscopus non ferẽs Magistri superbiam: Desinas, inquit, nos bello terrere: Si arma contra Lituanos cæperis, vicissim arma nostra domi tuæ senties. Quod dictum in mandatisne

Comitia Lẽciciæ.

Poloni oratores ad Crucigeros.

Magistri Cõradi ferocia.

datisne Archiepiscopus à rege acceperit, an bili percitus inconsideratius protulerit, incertum est: optatum quidem certè Magistro accidit. Quocirca statim is subiecit: Bene se rem habere: cũ sententiam regis teneat: caput se potius petiturum, quàm pedes, & culta magis, quàm inculta, agros vberes potius, quã syluas & solitudines. Ita tũc legati impatientia bellũ approperatũ est. Nec mora, dictis facta Magister adiecit. Dimissis enim legatis, ad mediũ Augusti mensis cũ exercitu Dobrinum magna vi oppugnatum cæpit & incẽdit: Polonos qui arcẽ defendebãt, vnà cũ præfecto arcis Iacobo Plominio capitali pœna affecit.

Dobrinũ captum & incensum.

Inde Ripinum & Lipnũ oppida primo impetu capta vastauit, magnaq; in oppidanos & agrestes crudelitate debacchatus, ne teneræ quidẽ ætati & muliebri sexui pepercit.

Ripinum & Lipnũ oppida direpta.

Sæuitia Crucigerorum.

Inde motis ad Bobrouunicos castris arcẽ oppugnare orsus, in deditionẽ accepit: quis defendi ea diutius, arte, psidio & cõmeatu munita, potuisset.

Bobrouunici dediti.

Quare præfectus arcis Varcislaus Gotartouicius de Lissorum familia fœdũ carcerẽ postea regis decreto ptulit. Cæteri verò equestris ordinis, q in præsidio fuerãt, infamia notati. Tametsi ea infamia Bartholomæus Plomycouius vnus de his anno sequẽti, cùm multa fortis viri opera in plio Grunealdensi edidisset, sese liberauit. Nunquã tamen postea satis compos rationis fuit, cùm semel dolore infamiæ de statu mentis dimotus esset.

Varcislaus Gotartouicius proditionis dãnatus cũ alijs compluribus.

Plomycouius virtute infamiã deleuit.

Zlotoria deinde acriter oppugnata, post octauũ diẽ in ditionẽ Crucigerorum venit, cùm magna pars defensorum ictu balistarum & bõbardarum interfecta esset: reliqui captiui abducti, cùm de commutatione captiuorum postea cum Vitoudo conuenisset, tamen Crucigerorum perfidia, cùm ij suos recepissent, dimissi nõ sunt.

Zlotoria dedita.

In Bydgostia expugnanda cùm plusculum laboris sentirent, propterea quòd arx ea munitior erat, per proditionem, corrupto præfecti vicario, quem Burgrabium vocant, ea potiti sunt.

Bydgostia prodita.

Quo cognito præfectus arcis Thomas Venglessinius, qui etiã totius maioris Poloniæ præfectus erat, absens magno mœrore confectus, non ita multo pòst vita excessit, & successorem Vincentium Granouium castellanum Naclẽsem accepit.

Vincentius Granouius præfectus maioris Poloniæ.

Rex vbi hæc crebris certisque nuncijs accepit, minimè cessandum sibi ratus, expeditionem & ipse toti Poloniæ, Russię & Lituaniæ contra Crucigeros indixit: minores Poloni cum Russis ad Volboriam, maiores ad Lenciciam conuenire iussi. Quod vbi factum est, recensito apud Radeouiam exercitu, ad Bydgostiam sub finem Septembris castra admouit, arcemque obsedit.

Polonorũ expeditio cõtra Crucigeros.

Ibi Magister, cùm retinere se eam posse diffideret, Conradum Olessnicensiũ ducem ad regẽ cum his mandatis misit, vt rex Venceslaum regem Boemorum de Bydgostia, secum pariter arbitrum caperet. Quanquam autem hoc ille agebat, vt apparatum regium eluderet, non abnuebat tamen Vuladislaus, si non modò de Bydgostia, verùm etiã de cuncto Dobrinẽsi tractu, atq; adeò de omni controuersia Magister illum sibi arbitrum ferret. Iã enim hyems appetebat, nec Vitoudus cum Lituanis veniebat, missoq; excusandi sui causa ad regẽ nũcio, inducias suadebat. Dũ cunctatur Magister conditionẽ oblatam à rege accipere, Bydgostia post octauum diem à Polonis expugnata, & mox refecta, præsidioq; munita est.

Bydgostia recepta à Polonis.

Magister ad Suece suos cõuenire iusserat: quod vbi rex cognouit, partẽ copiarum statim eò misit: pulsi dissipatiq; q primi de hostibus conuenerant, & castris exuti.

Prussi apud Suece malè accepti.

Interea interuenêre oratores regis Venceslai, Cõradus senior dux Olessnicẽsium, & Ienco Vuratislauiensium ac Suidnicensium præfectus: bellumque, inducijs vtriusque partis consensu vsque ad vicesimamquartam diem Iunij sequentis anni constitutis diremêre, vt interea Vẽceslaus de tota controuersia inter dissidentes arbitraretur.

Induciæ inter Polonos & Crucigeros.

Venceslao regi Boemorum arbitrium delatũ.

Quo nomine senatus regius vulgo malè audiuit, quasi corruptus à Crucigeris non satis decoras sibi inducias confecisset. Ita tũc ab armis discessum est. Quanquam Sigismundus Coributus frater Vitoudi, cùm nihil adhuc de inducijs compertum haberet, è Lituania excursionem fecit cum Lituanis in Prussiam: ac tribus oppidis hostilibus, plurimisq; pagis direptis & incẽsis magnam prædam reportauit.

Lituani Prussiam vastarunt, & tria oppida incenderũt.

Quos vt vlciscerentur Crucigeri, qui excusationem ignorantiæ non accipiebant, mense Martio anni sequentis clàm per auias solitudines atque syluas tacito agmine progressi, transmisso Netupa amne, & statione Lituanorum apud Iascrum, prodente eam fumo, oppressa, in Volcouiscos improuisò impetum fecêre, multosque mortales, qui ad rem diuinam festo die conuenerant, vico incenso, captiuos abduxêre.

Lituania vicissim vexata à Crucigeris.

1410. ann.

Netupa fl.

Vitoudus verò cũ septẽ milliaribus ab eo loco abesset, ac de aduentu hostium certior factus esset, raptim in interiores syluas cũ vxore sese abdidit, donec discessisse eos cognouit.

Vitoudus in syluam sese abdidit.

Sub initiũ autem huius belli Prussici concilium Pisis in Hetruria apertũ est, extinguendi schis-

Consilium Pisanum.

ſchiſmatis cauſa, quod ſupra quadraginta annos, binis, ac interdum ternis de ſũmo pontificatu contendentibus, rempublicam Chriſtianam afflixit. Ad id concilium Petrus Viſſus epiſcopus Cracouienſis profectus eſt: cæteri verò epiſcopi Polonici, itemque academia Cracouienſis, collegium Plocenſis baſilicæ, quæ tunc epiſcopum non habebat, & abbas Tinecenſis legatos miſêre. Sed non modò non oppreſſum, ſed auctum etiã ibi ſchiſma eſt, cùm duobus, nempe Angelo Corrario, qui Gregorius duodecimus, & Petro Lunenſi, qui Benedictus tertiusdecimus appellatus eſt, nequicq̃ reiectis tertius Petrus Cretenſis de ſodalitio Franciſcano pontifex creatus eſſet, Alexandri quinti nomen adeptus. Cauſa reijciendi duos illos fuit, quòd ij, cùm ſanctè vterque promiſiſſet ſe redintegrãdę eccleſiæ gratia abiturum eſſe pontificatu, vbi id Cardinales poſtulaſſent, ludificabantur eos, qui fidem ſuam ſecuti erant, ac ne veniebant quidem ad concilium. Secutus eſt autem Vuladiſlaus rex concilij authoritatem, cùm ſuperiori tempore Gregorium pro pontifice habuiſſet. Per idem tempus Praga, ac mox tota Boemia nouis motibus agitari Ioanne Huſſo, & Hieronymo Pragẽſi authoribus cœpit, vicinaſque Morauiã, Sileſiam, & Germaniam, ac Poloniam etiam partim peſtifero nouæ hæreſeos veneno afflauit, partim cædibus & incẽdijs exercuit, & multis magniſq; incommodis vehementer afflixit, ab ambitione & contentione ſcholaſtica orto initio: rege Venceslao non modò non cõpeſcente, ſed compendij ſui cauſa alente etiam contentionem, cùm dictaret, anſerem (hoc enim Huſſi cognomen apud Boemos ſonat) aurea ſibi oua párere. Ac ſuppreſſit quidem vtcunque incendium id oriens Sbinco Archiepiſcopus, quoad vixit: ſed cùm ipſi Albicus medicus homo auarus ſucceſſiſſet, nec multo pòſt, emptam Archiepiſcopam auariori etiam Conrado Veſtfalo vendidiſſet, atque is muneris ſui negligens, pecuniam modò cùm ad propinquos ditandos, tum ad res ſuas dubias auarè corraderet, ac miſerè compararet, diffudit id ſeſe longè lateque, fomentum ſubminiſtrante diſſidio pontificum, & crucis militia, quæ iuſſu Ioannis viceſimitertij pontificis cõtra Ladiſlaum regem Neapolitanum per totum orbem Chriſtianum, venia peccatorum omnium propoſita, concitabatur. Grauiter enim edictum illud pontificium, ac deinde vitia ſacerdotũ Huſſus, vt erat diſert⁹, ſecundo populo inſectatus eſt: & hoc quaſi gradu facto mox cùm ſacrum ordinẽ inuiſum vulgò reddidiſſet, Ioannis Vicleffi Angli hæretici praua dogmata vnà cũ Hieronymo diſſeminare cœpit. Quorum ſucceſſu inuitati Iacobellus & Petrus Myſnenſes Germani, nonnihil & ipſi de ſuo ad ea dogmata adiecêre: Inde vires ſumente multitudine, duceſq; improbos nacta, coitiones non modò contra magiſtratũ Pragenſem, ſed etiam contra regem ipſum vulgò haberi, & res gladijs, non verbis geri, boniſque eccleſiaſticis manus admoueri cœptæ: mox omnia ſumma & ima permixta, iuraq; humana ac diuina euerſa, ita vt neq; Venceslaus rex, amiſſis ſemel per incuriã & conniuentiam habenis regni, ſubuenire perditis rebus potuerit: ac ne Sigiſmũdus quidem frater eius, cùm ei mortuo ſucceſſiſſet, quãuis multa conſilio pariter & armis contra cõtumaces tentaſſet. Sed nos ad noſtra redeamus. Reuerſus à bello Pruſſico Vuladislaus per maiorẽ Poloniam, apud Nepolomice comitia habuit. His peractis, legatiſq; ad Vẽceslaum regem ad tractandum de pace cum Crucigeris deſignatis, mox Breſte Lituanicũ contẽdit, & ibi cum Vitoudo de ratione totius belli gerendi ſecretò, ſolo Nicolao Trãba præſente, conſtituit. Inde in Ruſſiam diuertens, venationibus vacauit, confectamq; biſontium, onagrorũ atq; ceruorum magnam vim, & ſale condîtam, ſecundis fluminibus Narua & Viſtula Ploſcum tranſmiſit. Inde porrò ſequentis anni initio per Chelmenſem, in Lublinẽſem & Sendomirienſẽ tractum reuectus, nuſquam venationes intermiſit. Inde cùm eum Hermãnus comes Ciliç frater patruelis Annç reginç viſiſſet, ac de congreſſu cum Sigiſmũdo Vngarorum rege inſtituẽdo confeciſſet, Ruſſia ac Podolia rurſus curſim peragrata, poſt Paſcha Sandeciam pariter cum Vitoudo aduenit, quò iam complures proceres iuſſi conuenerant. Expectabat etiam Keſmarci Sigiſmũdus. Nec tamen conuenerunt reges. Sed miſſus à Vuladiſlao cum nonnullis proceribus Polonis ad Sigiſmundum Vitoudus de ſtabiliendis cum eo in reliquos quatuor annos inducijs, q̃ in 16. annos olim pactæ erãt, id reſponſi accepit: Si Vuladislaus bellum Crucigeris faceret, Sigiſmundũ eis deeſſe nõ poſſe. Etenim Roberto Cęſare per id tempus vita defuncto, aſpirabat is ad Romanum imperium, quod & conſecutus eſt. Quamobrẽ gratiam Germanorum principũ, apud quos gratioſi erant Crucigeri, aucupabatur. Quin ipſi Crucigeri quadraginta millia numûm aureorum ei promiſerãt, ſi Polonis bellum indixiſſet. Cæterùm ad pacẽ componẽdam operam ſuam regi pollicitus eſt Sigiſmundus. Cum Vitoudo autem ſecretos ſermones abſq; arbitris habuit, quibus eum ad ſe allicere, & à fide ac ſocietate Vuladislai, ſpe regni Lituanici iniecta auocare conatus eſt. Verùm Vitoudus dolis Sigiſmundi intellectis, inſalutato eo diſceſſit. Sed intra vnum milliarium conſecutus eum Sigiſmundus, honorificè, magnis donis muneratum, dimiſit. Nec celauit is Vuladiſlaũ de Sigiſmundi cõſilijs atq; artibus: q bus etſi tunc captus non eſt, poſtea tamẽ irretitus fuit, quemadmodum ſuo loco dicemus. Condidit autem per hoc tempus Vuladislaus rex Sandeciç monaſterium Præmonſtratenſib⁹, quos vocant, monachis, abbatiq; eius curam propinqui prochodocij mandauit. Ad bellum deinde Pruſſicum ſummo ſtudio cçpit incũbere, ſpe pacis Crucigerorum improbitate, & iniquitate Venceslai prius quàm moreretur, præciſa. Nam is cũ arbitrium inter diſſidẽtes ex compromiſſo ad ſe delatũ recepiſſet, vt erat homo nihili, & voluptatibus atq; ebrietati penit⁹ immerſus, ne cognita quidẽ cauſa, de ſentẽtia Iodoci marchiõis Morauiæ ita pronunciauit, vt nullam prorſus neque iuſtitiæ neq; çquitatis rationem duceret, & ineptiſſimè quæ extra controuerſiam erãt adiungeret, vt Poloni ſcilicet non niſi ex Occidentalibus oris regẽ ſibi deinceps peterent Dobrinenſem autem tractũ, vt ipſe vno anno obtineret, atque interim deliberaret, vtri parti eum adiudicaret. Quæ ſententia cum Germanica lingua à Scriba recitari inciperet, noſtri diſceſsêre, negantes ſe Germanicæ concioni propter linguç imperitiã intereſſe velle. Erat autẽ Iodocus infenſus Vuladislao, propterea quòd is æmulum ipſius Procopiũ contra ipſum armis adiuuiſſet. Deſperata igitur æqua pace Vuladislaus, dimiſſis in oẽs partes literis reſtibus alligatis, quæ ex eo reſtiũ nomen obtinent apud Polonos, expeditionem cunctæ Poloniæ edixit. Ne quid autem abſente ſe, & in Pruſſicum bellum intento Sigiſmundus turbaret, quemadmodum præ ſe ferebat, Ioannem Scecocinium caſtellanum Lublinenſem & præfectũ Sandecenſem gente Odrouanzum cum omni Sciricienſis atque Biecenſis oræ nobilitate ad tutãdam illam orã ab Vngaris reliquit: Vitoudum & aulicum ſuum comitatum, vt ſe ad bellũ compararent, dimiſit: militem mercenariũ cum ductoribus ordinum atq; centurionibus, metãdorum caſtrorum, & inſtruendarũ acierum peritis è Boemis atq; Morauis de ſententia Sbignei Brezij marſalci (alijs aduerſantibus, & ſumptuum magnitudinem, dubiamque & infirmã externorum militũ fidem cauſificantibus) acciuit: cùm Sbigneus diceret, victoribus quidẽ illis victos hoſtes ſtipendia penſuros eſſe: ſi verò victi fortè eſſent, pro cæſis captiſq; nõ fore qui ea peterẽt: fidelem autem operam eos nauaturos eſſe in conſpectu eorum, apud quos ſtipendia facerent, dimicantes, & infamiã ignauiæ ſiue perfidiæ ex diſciplina militari metuẽtes. Miſit tamen iterũ Vuladislaus legationem ad Sigiſmũdum regem, eumq; & fœderũ, & promiſſi de tentãda pace inter ſe & Crucigeros admonuit. Et prolixè quidẽ ille promiſit, ipſum ſe ad Crucigeros ea de cauſa profecturũ eſſe: ſed mutata ſententia Nicolaum Garã Vngariæ, & Sciborium Sciboricium Polonum Trãſyluaniæ palatinos, & Georgiũ Kerſdorfiũ Sileſium legatos miſit in Pruſſiam, non tam pacis tractandç, quàm quadraginta milliũ florenorũ à Crucigeris emungendorum cauſa. Benigneq; ij legati habiti à Vuladislao, & in Pruſſiã vſq; eius iuſſu atq; ſumptibus deducti ſunt. Nihilo tamen magis remittebat is inſtitutam expeditionem. Erant in aula & miniſterio Sigiſmũdi complures Poloni equeſtris ordinis, & in his nobiles in primis, Zauiſſius cognomẽto Niger, & Ioannes Farureius Garbouij fratres germani gente Sulimæi, Thomas Calſcius Roſeus, Albertus Malſcius Nalencius, Dobeslaus Puchala Vienauius, Ioãnes Broglouius Grimalius, & Scarbicus Gorſcius Habdãcus, qui propter præclara merita ſua non contemnẽdas facultates & poſſeſſiones in Vngaria beneficentia eius regis adepti erant. Qui omnes vbi regẽ ſuum Vuladislaum ad Pruſſicũ bellum profiſciſci, & Sigiſmundum ad violandũ cum eo fœdus pronum eſſe ſenſerũt, relictis poſſeſſionibus, & ingentibus Sigiſmũdi pollicitationibus repudiatis, memorabili exemplo Vuladislaum ſecuti ſunt. Nec malè eis poſtea reſpondit Vuladiſlai gratitudo & liberalitas. Proficiſcens autem is ad bellũ Pruſſicum, Nicolaum Curouium archiepiſcopũ Gneſnenſem Cracouiæ cum imperio reliquit: & quacunque iter faciebat, profuſa in egenos largitione vtebatur. Cùm autem Slupiam, quod oppidum epiſcopi Vuladiſlatienſis ſub Lyſſecenſi monaſterio ſitũ eſt,

Marginal notes, p. 264: *Boemici motum.* — *Hußica ſectæ initium & incremẽtum.* — *Venceslai regis auaritia.* — *Epiſcoporũ auaritia.* — *Hußi fauor apud Boemos exedi-* — *…cto pontificio.* — *Ioannes Vicleffus hæreſiarcha.* — *Comitia Nepolomiciæ.* — *Rex in Lituaniam.* — *Venationes Rußicæ.* — *1410. ann.* — *Hermannus Comes Ciliæ.* — *Vitoudus à rege ad Sigiſmundum in Vngariã miſſus.* — *Sigiſmũdus cur fauit Crucigeris. Roberti Cæſaris mors.*

Marginal notes, p. 265: *Sigiſmundus rex redẽptus à Crucigeris.* — *Sigiſmundi regis Vngarorum artes.* — *Monaſteriũ Sandecenſe.* — *Venceslai regis Boem. arbitriũ inter Polonos & Crucigeros.* — *Iodocus marchio Morauiæ infenſus Vuladislao regi.* — *Reſt* — *Prußicum bellum.* — *Ioannes Scecocinius & Odrouanzius. Sciricienſis & Biecenſis nobilitas relicta in præſidio contra Vngaros.* — *Centuriones & rei militaris periti acciti è Boemia.* — *Mercenarij milites externi an vtiles ſint.* — *Legati Sigiſmundi ad Crucigeros.* — *Polonorum equitum factum laudẽ dignum.* — *Archiepiſcopus gubernator Poloniæ.* — *Slupa oppidum.*

eſt, perueniſſet,biduo ibi commoratus, diluculo ad ædem ſacram ligno crucis Chriſti celebrem in excelſo monte poſitam pedeſter aſcēdebat, nec niſi veſperi ad ſumēdum cibum in oppidum deſcēdebat,cùm totū diem precationi flexis genibus in templo vacaſſet.Iam inducię cum Crucigeris expirarant, Poloniq́ue equites, quos rex de aulico comitatu ſuo ad præſidiū Inouuladiſlauiæ,Breſte, & Bydgoſtiæ præmiſerat, initium belli fecerant,incenſis compluribus pagis in ripa Viſtulæ, Magiſtro Crucigerorum cum legatis Sigiſmundi non ſine perturbatione animi inſpectante. Sed furore eius mitigato,legati decem dierum inducias,per quas de pace ageretur,rurſus confecerunt.Quæ quidem induciæ, tametſi nihil per eas de pace actum eſt,tamen ex re noſtrorum fuêre, quod nondum copiæ ad conſtitutum locum conuenerant. Cùm autem eæ apud Ciruenſcenſe monaſterium conueniſſent, nauali ponte iuncto,qui multo ante ad cū vſum apud Cozinicios ſaltus paratus erat, Viſtulam cum impedimentis,curribus & bombardis tranſmiſêre,& in vlteriore ripa caſtra poſuêre. Eò Vitoudus cum Lituanicis ac Tattaricis copijs aduenit.Neque verò is ſuos tantùm Lituanicos Tattaros adduxit, ſed Zauolgēſes ſiue Tranſuolganos etiam,quos per hyemem vnà cum liberis & vxoribus eam ob rem ſuſtētarat.Exactis inducijs, cùm ne tentata quidē pax eſſet, Ioannes Broglouius,quem rex præſidio Bydgoſtienſi præfecerat,cum non contemnēda ſuorum manu noctu in Succenſe territorium ingreſſus,inſidias opportuno loco poſuit:ipſe verò poſtridie cū paucis circum arcem & oppidum populabundus hoſtes elicuit,& ſimulata fuga in inſidias induxit:vbi à fronte & à tergo circūuenti,omnes ad vnum partim cæſi, partim capti ſunt. Quo cognito Crucigeri Henricum Plauenium commendatorē Succenſem cum præſidio tueri oram illam iuſſerunt.Venerūt deinde in caſtra regis legati Sigiſmundi,& perſpecta voluntate regis ad pacem æquis conditionibus componendam inclinata, ad Crucigeros reuerterunt.Fuerunt autem cōditiones à rege editæ, vt Crucigeri Dobrinenſem ditionem ſibi redderent: Samagitia abſtinerent,de damnis verò vt Sigiſmundus arbitraretur.Nec eas tamē Crucigeri accipiebant, indignum rati, ab hoſte armato,ac ditiones ſuas infeſtāte cuiuſque modi cōditiones accipere: quaſi victoriam in manibus haberēt.Cū autem nihil reſponſi rex ab Vngaricis legatis acciperet, miſit ad eos Petrū Corſbocum equitem, vt de Crucigerorū ſententia certior fieret . Re in conſultationē Crucigerorum à Magiſtro poſita, fremere omnes,& bellum quàm pacē malle:vnus ab omnibus commendator Meuenſis comes Vendenſis,annis & vſu rerum prudētior,diſſentiebat,pacem ſuadens,& communem eſſe Martem, dubiumq; euentum belli dictitans. In quem Vernerus Tetinger Elbingenſis commēdator grauius inuectus: Poteras,inquit, cum iſtoc animo domi manere,& ægrotorum fratrum curam gerere . At ille: Ego, inquit,quæ recta & vtilia iudico,in medium conſulo:ſed tamen ſi his aliter videbitur,ita me Deo propitio gerā, vt genere meo dignū eſt:Tu vide, ne ſis dictis ferocior, quā factis fortior. Intercepit rixam commendatorum Sciborius, pacemq; enixiꝰ ſuadere cœpit . Sed eum quoq; Magiſter increpuit:Polonꝰ, inquiens,cùm ſis Scibori, quæ in rem Polonorum ſunt, loqueris. Interea dum hæc fiunt,promouebat caſtra Vuladiſlaus , & quodam tempore ex cōpoſito hoſtium aduentum nunciari iuſſit,vt inopinato tumultu negligentiam & ſecuritatem ſuis excuteret.Cùm autem ad Vucram amnem caſtra haberet(qui locus Maſouitice quidē ditionis erat,ſed eum tunc Crucigeri datis duci mutuò quinq; millibus marcarum Pragenſium hypothecæ nomine obtinebant) ibi Lituani atque Tattari non ſecus ac in hoſtes omnem crudelitatem , nulla neque ſexus neque ætatis miſeratione, exercuêre.
Qua de re grauiter reprehenſus rex à primoribus Polonorum,cùm ſe ij cum omni nobilitate Polonica tam impia caſtra deſerturos eſſe minarētur, captiuos omnes ſolui iuſſit,ac dimitti. Motis autem ex eo loco caſtris, cùm primùm hoſtium fines attigit, expandit acies in latè patenti planicie , acceptumq́ue manu ſua vexillum maximū, (cuiꝰ inſigne eſt alba aquila coronata hiante roſtro,& extenſis alis)explicat,ſuſpiransq́; & lachrymabundus ſonora voce ita fatur . Deus Opt.Max.non modò factorū atque dictorum,ſed & cogitationū omnium cognitor,tu mihi teſtis es locupletiſſimus, me inuitum ad hoc bellum cū Chriſtianis qualibus qualibus,Chriſtianis tamē, gerendū deſcendere,maximis & intolerabilibꝰ Crucigerorum iniurijs prouocatum,& officio meo adductū, vt populos abs te curæ & fidei meæ concreditos de rapacibus & cruentis eorum manibus,et infandis contumelijs vindicem . Tu noſti , conſilia pacis me nunquam defugiſſe,

Religio Vuladislai regis.
Poloni vexant Prussiam.
Induciæ.
Vitoudi exercitus.
Polonorum prima de Crucigeris victoria.
Pacis conditiones à Polonis propositæ.
Crucigeri belli quàm pacis cupidiores.
Meuensis cōmendatoris consilium.
Tetingeri ferocia.
Vucra fl.
Rex à consiliarijs grauiter obiurgatus de Lituanorū ac Tattarorum licētia.
Aquila Polonorum principū insigne.
Vuladislai regis oratio pia.

& vel iniqua pace iuſtum bellum redimere cupiuiſſe,ſi quem religioſi homines inſatiabili cupiditati, & irreligioſę ſuperbiæ ſuæ modum ſtatuere voluiſſent. Sed quando nihil apud eos manſuetudine & patientia vix priuato homini,nedum principi conſentanea, proficio , tuæ iuſtitiæ fiducia iuſta piaq́ue arma ſumpſi,tuiſq́ue auſpicijs vexillū hoc nunc explico . Tu quæſo iuſtiori cauſæ faueto,& ſanguinē Chriſtianorum hominum,qui immaniter hactenus à Crucigeris trucidati ſunt,quoſq́ue hoc bellum vtrinq; abſumet,ab illis, qui bello cauſam dederunt,expetito.Hæc rex, collachrymante omni exercitu. Idem fécêre deinceps Vitoudus,& Maſouij duces, & proceres tam Poloni quàm Lituani. Deinde Poloni abſterſis lachrymis,carmen patrium, ſiue pæana Virgini matri Dei dicatum, cuius authorem diuum Adalbertum epiſcopū ferunt,cecinêre. His peractis, quæſitus eſt,cui ſumma adminiſtratio totius belli ſecundum regē committeretur.Detrectantibus autē tātum onus maximo cum periculo cōiunctum Boemis & Morauis, qui ſcientia rei militaris præſtare in primis videbantur,ad Zindramum Maſcouicium enſiferum Cracouienſem, ortum ex ea familia,cuius inſigne ſol eſt,munus id defertur.Erat is quidem ſtatura parua,ſed ingēti ſpiritu,& ingenio ſolertiaq́; nō vulgari.Huic adiuncti cōſiliarij, Vitoudus, Criſtinus Oſtrouius caſtellanus Cracouienſis,Ioannes Tarnouius Cracouienſis, Sendiuoius Oſtrorogus Poſnanienſis, Nicolaus Michalouius Sendomirienſis palatini,Nicolaus Tramba præpoſitus apud S.Floriani & procancellariꝰ, Sbigneus Brezius marſalcus, & Petrus Saffranecius magiſter cubiculi, ſiue ſuccamerarius , vt vocant,Cracouienſis. His conſtitutis,ad Luterbergam hoſtile oppidum,quod iam noſtri ſuccenderāt, caſtra mota.Ibi res horrenda accidit, ac barbarico duorum Lituanorum ſupplicio diſciplina militaris in exercitu ſancita eſt.Dira ac deteſtanda ſcelera Lituani atque Tattari in excurſionibus atq; populationibus pagorum nihilominus patrabant,matronas atque virgines conſtuprabant,infantes diſſecabant, templa cum ſacris diripiebant,& quodam loco ſanctiſſimum Chriſti Ieſu corpus, quod in templis de more apud Chriſtianos aſſeruatur, de argenteo ferculo profanè in terram abiecerāt. Id vbi reſciuêre noſtri,fremere cuncti:& ni plectantur ſacrilegi,militiam ſe deſerturos eſſe populariter minari. Hoc clamore & fremitu cōmotus rex, authores ſceleris perquiri iuſſit.Inuenti duo Lituani, Vitoudi iuſſu ipſi ſibi patibulum excitarunt, & ſuis vterq; manibꝰ barbaro,ſed patrio tamen more, ſeſe ſuſpēderunt, obiurgantes ſeſe mutuò, ne ſua cunctatione iram principis in ſe magis accenderent: quaſi is atrociꝰ etiam aliquid in eos poſſet ſtatuere.Nec ferè tale quippiam poſtea deſignatum eſt, territis cunctis duorū ſupplicio. A Luterberga deinde ad Curetnicum, ꝙ oppidum cum arce ſuperpoſita ad Rubicouum lacū eſt, haud procul à Deruancia flumine, caſtra mota . Vnde cùm pabulatū nōnulli de noſtris excurriſſent,quinquaginta equos hoſtiū , qui in flumine adaquabantur,ſeſſoribus deiectis cæpêre:& cum his reuertentes,eminus conſpecti,cùm ſpeciem hoſtiū aduētantium præbuiſſent, tumultum in caſtris conciuêre.Sed mox is reſedit, errore cognito.Quod ne deincepsaccideret, edictum eſt publicè regis iuſſu , ne quis abſq; commeatu caſtris egrederetur , neue in caſtris tuba vteretur, ꝑter vnum regium tubicinem.In mouēdis autem caſtris hęc ratio inſtituta,vt ad primum regij tubicinis cantum cuncti ſeſe armarent:ad ſecundum, equos ſternerent & frenarent:ad tertium verò vt Marſalcū cum regio vexillo minore præcedentē compoſiti ſuo quiſque ordine ſequerentur.Omnia deniq; cautius & accuratius fieri cœpta,ꝓpterea quòd haud procul caſtra habebāt Crucigeri,traiectu fluminis noſtros prohibituri,cuius vtramque ripam & alueum denſis ſtipitibus & ſudibus præfixis impedierant . Quibus rebus cognitis rex , ne ſuos in extruendo pōte fatigaret,ac dimicationi obijceret, reflexo ad caput amnis per aſpera & mōtoſa loca itinere,prope Zialdouiam oppidum caſtra metatus eſt . Venit eò ad regem Fricius Reptius Sileſius cum mandatis legatorum Sigiſmūdi regis: & quādo fruſtra de pace apud Crucigeros tentatum eſſet,bellū Vuladiſlao Sigiſmūdi nomine in ſecreta magiſtri militiæ & octo conſiliariorum audientia,denunciauit. Soli autem regi ſecretius in aurem inſuſurrauit, ne quid ea denunciatione terreretur.Quadraginta enim millium aureorum à Crucigeris emungēdorum cauſa eam factam eſſe:animauitq́; eum, vt ne conſerere manus cum Crucigeris, quorum vires longè eſſent inferiores,reformidaret.Dimiſſus cum eo reſponſo, quo Vuladislaus Sigiſmundo extremā pro compluribus maximiſq́; ſuis beneficijs ingratitudinem exprobrauit,& vltionem diuinam in caput eiꝰ,qui prior

Bogarodziza Pæan D. Adalberti.
Zindramus Mascouicius dux belli delectus.
Consilium castrense.
Luterberga oppidum.
Lituanorum impium facinus.
Polonorum pietas.
Supplicij sumendi mos apud Lituanos.
Curetnicum oppidum.
Rubicouo lacu.
Druuāza fl.
Tumultus in castris.
Edictum regiū ad disciplinam militarem pertinens.
Zialdouia oppidum.
Sigismūdus rex bellum Polonis indicit.

fœdus rumpebat,imprecatus eſt.Vbi in
caſtra Crucigerorum redijt Fricius, cer-
tiores eos fecit de caſtris regijs. Credide-
rant enim ij Polonos atque Lituanos ſu
bito pauore perculſos, fuga diſſipatos
eſſe.Nec multo poſt ab exploratoribus
nunciatum eſt,Polonos Dambrouunũ,
quod Gilgemburgum Teuthones voca
runt,oppidum frequens & opulentum,
& lacu in orbem fere circumfuſo,& ſpiſ
ſo muro munitum expugnaſſe,direptũ-
que incendiſſe,& verſus Marieburgum
iter intendere. Quo nuncio accepto
Cruciger i ira perciti vociferari,indigni
ſſimum facinus impunè ab his ditiones
ſuas vexari, quibus ipſi prius Pomera-
niam atque Dobrinum eripuiſſent, &
quorum regionem ferro & igni quodã
tempore longè lateq; peruaſtaſſent: nec
ferendum amplius, quin de ſumma re-
rum cum Polonis primo quoque tem-
pore decernerent. Itaque in hoſtem ſe
duci flagitabant.Neq; Magiſter abnuit.
Rex cùm altero quoque die apud Dam
brouunum expugnatum ſtatiua habuiſ-
ſet,captiuoſque omnes, exceptis Cruci-
geris religionem profeſſis, benignè re-
laxaſſet,prædaq; & commeatu copioſo
exercitũ ditaſſet,tertia die,hoc eſt quin-
ta decima menſis Iulij,facto duûm mil-
liarium itinere,inter fruteta & nemora
prope Grunenaldum & Tannebricum
pagos caſtra metatus eſt.Fuerat nox præ
cedẽs tempeſtatibus inquieta, ſed apud
Crucigerorum, quàm noſtrorũ caſtra
longè inquietior,ita vt eorum tentoria
diſijceret: manè autem validiores venti
flare cœperant. Quam ob rem cùm rex
non facta re diuina præter morẽ caſtra
mouiſſet,apud Grunealdũ demum e-
recto tẽtorio rei diuinę vacauit.Interim
ei nunciatur ab exploratoribus, alio ſu-
per alium accurrentibus, hoſtes adeſſe.
Ad extremum veniens ipſe Vitoudus,
nunciat hoſtes in conſpectu eſſe: Ni ma-
turetur, in imparatos impetũ daturos.
Nec tamen auelli rex ab altaribus, do-
nec ſacra peragerentur,potuit.Et fuit ſa
nè res in periculo, ſi hoſtes aciebus no-
ſtrorum nondum inſtructis ilico ſigna
intuliſſent.Sed ne id facerent,diuinitùs,
vti creditum eſt,impediti ſunt,veriti,ne
quid fraudis & inſidiarum noſtri nemo
rum opportunitate occultarẽt. Interea
cõmodè à Zindramo & Vitoudo acies
inſtructæ:læuum cornu Poloni, dextrũ
Lituani tenuêre Quinquaginta fuêre ſi-
gna Polonica, Lituanica quadraginta.
In prima acie robur totius exercitus &
veterani milites collocati. Iamq; pugnę
ſignũ à rege poſcebatur,& ſinguli bini,

Dambrouuno oppidum direptum & incenſum.

Crucigerorũ ferocia.

Rex rei diuinæ vacare ſolitus.

Signa Polonorum & Lituanorũ.

terniq; inter duas acies procurrẽtes cũ
pari numero hoſtium manus conſere-
bant: & rex iam peractis ſacris armatus
in aciem prodibat, imbellemque ſacer-
dotum & ſcribarum turbam in caſtris
relinquebat,cùm ex hoſtili acie duo ca-
duceatores progreſſi, quod mandata ad
regem à Magiſtro ferre ſe ſignificabant,
ad regem deducti ſunt.Hortabantur au
tem ij regem Magiſtri nomine, ne tam
cunctanter & meticuloſè pugnã iniret:
& quo incunctantius id faceret, duos
gladios ſtrictos & cruẽtos (quemadmo-
dũ carmen vulgare de prælio hoc cõpo
ſitũ, quod in hanc vſq; diẽ extat, habet)
ei & Vitoudo obtulêre, vt vel ijs aduer-
ſus Crucigeros vterẽtur.Ne quam verò
anguſtiarũ ad explicãdos ordines excu-
ſationẽ necterent,néue inter nemora la
titarẽt,cõceſſurum ipſis eſſe Magiſtrum
plus campeſtris ſpacij.Hæc tam ſuperba
mandata dum caduceatores exponunt,
interea Crucigericus exercitus,vt fidem
dictis eorum præſtaret,non modico in-
teruallo retroceſſit. Rex(nam Vitoud9
aberat Lituanicã aciem obequitans)cõ-
municato cũ his,quos circa ſe,quemad-
modũ diximus,habebat,cõſilio,placidè
& modeſtè caduceatoribus reſpondit.
Quamuis armorum ſatis habeat in exer
citu,accipere ſe tamen in Dei nomine
gladios cõtumeliæ cauſa ab hoſte miſ-
ſos:atq; ita accipere,vt omen victoriæ,
quam ſibi armorum traditio portẽdat.
Nunquã ſe quidem à pace abhorruiſſe:
ſed quando bellũ mallent Crucigeri,&
ſanguinẽ Chriſtianũ tantopere ſitirent,
ſperare,mãſuetudini ſuæ & iuſtiori cau
ſæ diuinũ auxiliũ affuturũ,ac de illis cõ-
dignas crudelitatis atq; ſuperbiæ pœnas
expetiturũ.Omnem autẽ eam rẽ vnà cũ
electione cãpi ſe diuinæ ſapientię & iu-
ſtitię cõmittere. Accepti gladij,in ærario
regio in hãc vſq; diem aſſeruãtur.Cadu
ceatores autẽ alter Sigiſmũdi regis,alter
Scecinenſium ducis inſignia præ ſe fere
bant.Mox Vuladiſlaus paucis pro tẽpo-
re milites adhortatus, excedens ex acie
(nam ita viſum erat proceribus atq; cõ-
ſiliarijs,vt is aliquo loco cũ delecta ma-
nu,quæ ipſi cuſtodię & præſidij cauſa at-
tributa erat,extra diſcrimẽ prælij conſi-
ſteret)canere ſigna iuſſit,ſimulq; exerci-
tus omnis alacer patriũ pæana cecinit.
Editiore loco Crucigeri conſtiterant:
inde cùm duas bombardas dato loco
eiaculati eſſent, nec vllo tamen ferè de-
trimento noſtros affeciſſent,per decliue
cum infeſtis ſignis decurrêrunt. Occur-
rêre & noſtri aduenientibus.Commiſ-
ſum vtrinque ſumma vi prælium ita
vt fra-

Caduceatores Crucigerorum.

Gladij miſsi regi à Magiſtro.

Regis modeſtum reſponſum.

Rex exceſsit ex acie.

Prælium.

vt fragor ſonituſque armorum procul
exaudiretur.Iamque ad vnius ferme ho
ræ ſpacium pugna durauerat, & neutro
tamen inclinabat victoria, ibi Crucige-
ri animaduertentes debilius eſſe dextrũ
cornu noſtrorum,in quo Lituani,Ruſſi
atque Tattari, armis,equis & multitudi
ne Polonis aliquanto inferiores,turma
tim inſtructi erant,cum aliquot alarum
ſubſidijs maiorem in id impetum dedê-
re,eo conſilio,vt eo pulſo, totis viribus
læuum,in quo pertinacius Poloni dimi
cabant,adorirẽtur.Nec vanus omnino
conatus hic fuit.Statim enim res noſtro
rum in ea parte deteriore loco eſſe cœ-
pit, Lituanis atque Tattaris ſenſim pedẽ
referentibus: & ad extremum, cùm ad
vnius iugeri ſpacium tamen vtcunque
hoſtium impetum ſuſtinuiſſent, in fu-
gam,nequicquam reuocante Vitoudo,
effuſis .Nec ij ſiſti vllo modo potuêre,
ſed perpeti fuga plerique in Lituaniam
contendentes,actum eſſe de vniuerſo ex
ercitu renunciarunt.Soli Smolẽſcij Ruſ
ſi, qui ſub tribus ſignis in eodem cornu
conſtiterant,fœditatem fugæ deteſtati,
eximiæ virtutis laudem meruêre, & v-
na turma penitus deleta, duæ reliquæ
cum Polonis in læuo cornu ſeſe coniun
xêre.Alia ibi erat rerum facies: noſtri e-
nim acerrimè dimicantes, vexillum re-
gium,cuius ſignifer fuit Martinus Vuro
cimouicius vexillifer Cracouienſis , ab
hoſtibus deiectum,ſumma vi connixi,
recuperarunt.Ibique primùm inclinari
cœpit hoſtilis acies.Inſtabant noſtri per-
turbatis:& commodùm leni pluuia de-
lapſa,puluis , qui longiorem aſpectum
adimebat,reſederat. Affuêre quidẽ(ſed
poſt tempus fermè)ij qui Lituanos à dex
tro cornu pulſos longius perſecuti erãt:
& ni confuſi iam fuiſſent ſuorum ordi-
nes, reſtituiſſent proculdubio pugnam.
Verùm ij quoq; & fatigati, & ſuorum p
turbatione conſternati,&ſine ordine in
uecti,non diu Polonorum impetum ſu
ſtinuêre. Erat extremum agmen Cruci-
gerorum ſub ſexdecim ſignis, quod nõ-
dum prelij fortunam tentauerat,in quo
Magiſter & primores Crucigerorum e-
rant . Id vbi ſuorum fortunam cogno-
uit,circũduci cœptum , vt ab latere no-
ſtros inuaderet.Fortè in ea parte rex cũ
globo ſuo & minori vexillo conſtite-
rat,euentum pugnæ expectans: ratuſq;
in ſe aciem illam dirigi,Sbigneum Oleſſ
nicium ſcribam in aciem ad ſuos miſit,
vt cohortes aliquot ſubſidiarias inde ſi-
bi adduceret. Sed is reiectus à Nicolao
Kelbaſſa gente Nalencio, negante id fie
ri commodè poſſe,ne ſpeciem fugientiũ

Lituanorũ fuga.

Smolenſciorum virtus.

Vexillũ regium recuperatum.

exhiberent,& hoſtibus perculſis quidẽ,
ſed non deuictis terga obijcerent: retu-
lit,nullum in acie cuiuſquam imperiũ
exaudiri.Ibi rex cùm experiri nihilomi-
nus fortunam prælij cuperet, retent9 eſt
ab ijs,quorum fidei à toto exercitu com
mendatus erat:& vexillum minus,ne ex
eo ibi eſſe agnoſceretur,occultatum.In-
terim Luſacius quidam Dipoldus Kike
ricius miles ſtrenuus, totum corpus ar-
mis tectus,ex hoſtili acie procurrens, re-
gem & ipſum armis inſignem infeſta ha
ſta petere videbatur.In eum & rex viciſ-
ſim haſtã direxerat: ſed Sbigneus Oleſſ-
nicius inermis cum ſemifracta haſta prę
currens , vt vel ſuo periculo regium pe-
riculũ auerteret, ab latere vibrata haſta
de equo Dipoldum deiecit: deiectũ rex
haſta in frontem reuoluta caſu caſſide
apertam,ferire ſatis habuit.Sed regij ſa-
tellites eum interfecerunt. Præclarum
& memorabile nobilis adoleſcentis fa-
cinus:quod rex poſtea magnis donis &
epiſcopa Cracouienſi remuneratus eſt,
cùm ille ſacris initiari cogitãs, baltheũ
militarem abnuiſſet. Iam noſtri totam
hoſtilem aciem, ſeu quæ initiò contra
ſe conſtiterat,ſeu quæ actis in fugam Li-
tuanis poſterius acceſſerat, ingenti ſtra-
ge fractam profligarant,cùm illum for-
tè cuneum ſub ſexdecim ſignis procul
aſpexêre:& primùm quidem Lituanos
eſſe è fuga reuerſos credidêre:deinde cũ
error Dobeſlai Oleſſnicij opera & auda
cia diſcuſſus eſſet,ſigna in eum cuneum
à noſtris illata ſunt, & auctus is erat ac-
ceſſione non modica eorum, qui è pro-
fligata acie fuga eò delati erant. Sed ea-
dẽ ibi fortuna fuit:victi hoſtes non ma-
ximo negocio . Cæſis enim primori-
bus, qui primi pugnam inierãt, facilè re-
liqua multitudo , cùm nihil iam ſpei o-
piſque vſquam cerneret, in fugam acta
eſt.Fugientium terga noſtri prementes,
eodem impetu caſtra iunctis carris atq;
curribus munita cæperunt, & plurimos
ibi mortales ira nihil penſi faciente con
trucidarunt, ita vt inde torrens ſangui-
nis longius profluxiſſe memoretur. Sed
vinum id fuit,ſanguine cęſorum tinctũ.
Nam cùm noſtri captis caſtris ad prædã
verſi eſſent, & magnam vini copiam, vt
in opulentis ac delicatis caſtris, reperiſ-
ſent,auidius eo ſe,vt q ęſtu ac labore di-
uturno & vulneribus confecti impenſe
ſitirent , ingurgitare cœperant . Qua-
re ne à continuanda victoria retrahe-
rentur , neu immoderatiore potatio-
ne morbum contraherent, diſſectis re-
gio iuſſu vaſis ; vinum inter cæſorum
corpora profluens , ſpeciem ſanguinis

Rex non permiſſus pugnam inire.

Sbignei Oleſſnicij virtus.

Crucigeri victi à Polonis.

Caſtra capta.

præbuit. Neq; verò longiore fuga multi hoſtium euaſêre. Nam fugientes quoquouerſus noſtri perſecuti ad aliquot milliaria partim ceciderunt, partim captiuos abegerunt. Quodam autem loco illuſtri aliquot turmæ latitātes armorum ſplendore proditæ, abiectis armis pecudum in morem noſtris præ ſe agentibus in caſtra compulſæ ſunt, paucis, qui primùm reſiſtere auſi erant, interfectis. Cæſa feruntur hoſtium ea die quinquaginta millia, in quibus Magiſter & commēdatores omnes, paucis exceptis, fuêre: capta ad quatuordecim millia, vt prodidit Vapouius, ſigna militaria relata vnum & quinquaginta. Nec id mirum cuiquam videri debet. Nam ad cētum quadraginta millia hoſtium fuiſſe, autores habeo. Et ſanè omnis ferè Germania tunc autoribus Crucigeris in exitium Polonorum conſpirauerat. Sileſiorum item & Slauorum, ſiue Pomeranorum, qui ad mare Balticū & Cherſoneſum Cymbricam accolunt, duces in conſanguineorum ac progenitorum ſuorum perniciem deuoti, armis Crucigeros viriſque iuuerunt. Ex his Conradus Albus Oleſſnicenſis, & Cazimirus Sceccinenſis, qui ſoli per ſe ipſi cum auxilijs affuerant, viui capti: multi item alij inſignes & illuſtres viri: caſtra opulēta direpta. Ibi magna vis tædarū ad incendia Poloniæ, magna catenarum, funium, & compedum ad vinciendos noſtros comparatarū, malo dominorum ſuorū reperta. Vlrici Magiſtri torquem cum cruce aurea gemmis precioſis diſtincta Mſciugus Scrinnius ad regē attulit, à gregario milite ſuo, qui eum interfecit, detractum. Fertur autem à multis, ex vtroque exercitu per omne tempus prælij conſpectus eſſe in aëre vir venerandus pontificali habitu, dimicantes noſtros confirmans, hoſtibus verò terrorem incutiens. Atque is diuus Staniſlaus epiſcopus Cracouienſis fuiſſe exiſtimatur. Quin & ea nocte, q̄ prælium hoc præceſſit, oſtētum in cælo circa lunam, euentum prælij portēdens, multis teſtibus apparuiſſe memorant. Monachum enim cum rege aliquandiu depugnaſſe: & ad extremum, monachum victum, ac cælo deturbatum eſſe. Nec ſanè nouum & inuſitatum eſt, futuros maximarum rerum euētus oſtentis & prodigijs quibuſdam, ſiue cæleſtium conuerſionum efficientia, ſiue ſanctiſſimarū mentium, quos Angelos vocamus, ſiue impurorum dæmonum, caliginoſum hūc ac terræ vicinum aërem incolentium miniſterio, non ſine diuino tamen nutu, editis ſignificari. Et affuit ſanè Polonis non obſcurè diuinum numen in eo prælio. Nam præter Tattarorum, Ruſſorum, & Lituanorum ſtragem, quæ non parua fuit, de nobilioribus Polonis perpauci cecidêre: inter quos Iacubouius gente Roſeus, & Imbramus Ciulicius gente Ceuinius maximè inſignes fuêre. Nonnihil fortaſſe momenti ad victoriā noſtris & Boemi Morauique mercenarij, ſed imprudentes, attulêre. Nā ij cum vno vexillo, cuius ſignifer fuit Ioannes Zarnouius Boemus, ſiue metu, ſiue auro Crucigerorum corrupti, ſub initium pugnæ ſeceſſerant. Conſpicatus aūt eos in ſylua Nicolaus Tramba procācellarius, cùm ex acie iuſſu regis in caſtra cū cætera imbelli turba reuerteretur, accurrit ad eos: & grauiter obiurgatos in aciē redire cōpulit, in ductorem ſuum Zarnouium culpam omnem referentes. Qui quidem ita deinceps infamis fuit ac deſpicatus ob id factum, vt ne vxor quidem coniugali thoro eum dignaretur. Hi ergo reuertentes in aciem, ſpeciem noui exercitus hoſtibus præbuêre, terroremq; addidêre. Dum autem noſtri poſt victoriam pertinacius hoſtes fugientes perſequūtur, rex cum impedimētis ſubſecutus, haud lōgè à loco prælij verſus Marieburgum fixit tentoria, & ad veſperum ſuos cum ſpolijs & magna captiuorū multitudine reuertētes, ingenti lætitia in caſtra recepit. Ibi defeſſa totius diei labore, æſtu & inedia corpora, cibo potuque, ac deinde ſomno curata ſunt. Quo quidem factum eſt, vt complures ſaucij in loco certaminis neglecti, nocturni cæli, & pluuiæ pernoctis intemperie afflicti extinguerentur. Inſequenti die ſacris inprimis Deo ſolenni pompa peragendis, hymniſq; iuſſu regis vacatum eſt. Hinc cæſorum funeribus cura impenſa: collectaque Magiſtri Vlrici & principum Crucigerorum (inter quos comes Vendenſis erat, qui ita, vt prædixerat, fortiſſimè dimicans occubuerat) corpora, & curribus impoſita Marieburgum tranſmiſſa ſunt à rege, mortē hoſtium ſimul & humanarum rerum viciſſitudinem pijs ſuſpirijs & lachrymis proſequente. Relata deinde ad regem capta ſigna, & captiui omnes exhibiti, ac ſecūdum nationes diſtincti atque deſcripti. Ac cæteri quidem omnes ſponſione militari, vt ſe ad diem ſancti Martini Cracouiæ ſiſterent, à Sbigneo marſalco, & Petro Saffranecio ſuccamerario Cracouienſi obligati, iuſſu regis domos dimiſſi ſunt, dato etiam pro cuiuſq; conditione viatico:

Cæſorum et captiuorum numerus. Magiſter occiſus.

Crucigerorū copia.

150 Millia Crucigerorum

Oleſſnicenſis & Sceccinēſis duces capti.

D. Staniſlaus Polonis dimicantib. adfuit. Oſtentum.

Iacubouius & Ciulicius interfecti.

Boemorum ſeceſſio.

Nicolaus Tramba.

Zarnouius Boemus infamis. Muliebris virtus.

Regis pietas & humanitas.

tico: Cazimirus verò Sceccinenſium, & Conradus Oleſſnicenſium duces, Chriſtophorus Kerſdorfius Sileſius, Venceſlaus Duninus Boemus, & quicunque erant de Crucigerorum ordine, in Poloniam miſſi, per arces aſſeruandi diſtributi ſunt. De duobus modò, Marquardo Salisbachio commendatore Brādeburgenſi, & Sumbergio, nequicquam deprecante rege, à Vitoudo ſumptum ſupplicium: quod ij in colloquio quodā prope Cauunam, matri eius probrum obieciſſent, & tunc captiui nihil de faſtu ſuó diminuiſſent.

Vitoudi ira.

MARTINI CROMERI, DE ORIGINE ET REBVS GESTIS POLONORVM, LIBER DECIMVSSEPTIMVS.

Dimiſſi autem in Poloniam veredarij cum nuncio victoriæ & literis ad archiepiſcopū, epiſcopos, ac præſides Academię, & ad ſenatum Cracouienſem à rege ſcriptis, celeriter cunctā Poloniam immenſa lætitia repleuêre. Quā obrē ſolennes ſupplicationes apud omnia templa habitæ, dieſque iduum Iulij menſis tam inſigni victoria memorabilis, quo dimiſſio, ſiue diuiſio Apoſtolorum Chriſti repræſentatur, inter feſtos relatus. Triduo verò in ijſdem ſtatiuis noſtri manſêre non optimo conſilio, & contra ſententiam eorum, qui magnū in re militari vſum habebāt, quibus placebat, continuari curſum victoriæ, neq; vllum recolligendi ſeſe ſpacium dari hoſtibus. Si mox ad Marieburgū eatur, aut pars modò exercitus integrior præmittatur, paruo negocio arcem eam capi poſſe. Ea verò capta, omnes Crucigerorum munitiones in poteſtatem regis & Polonorum venturas eſſe. Et ſanè ita eueniſſet. Perpauci. n. eam arcem ſeruabant, atque ij victis & ad internecionem cæſis ſuis inopes animi & cōſilij partim de deſerenda arce, partim de deditione cogitabant: donec tertio die Hērici Plauenij Succenſis commendatoris, qui ad præſidium eius oræ relictus prælio non interfuerat, aduentu confirmati ſunt. Adduxit autem is quinque millia hominū, ex omni vicinia collecta. Porrò legati Sigiſmūdi regis cùm de clade Crucigerorū, & nece Magiſtri Marieburgi cognouiſſent, acceptis Gdani reliquis viginti millibus florenorum, quæ ibi eis Magiſter annumerari iuſſerat, ad regē ſuum reuerſi ſunt. Acceperāt noſtri, qui ad præſidium oræ Pomeranis finitimæ cum Mathia Vanſoſſio gente Toporo, palatino Caliſſienſi, & præfecto Naclēſi relicti à rege erāt, nonnihil incommodi à Michaele Cochmeiſtro aduocato nouæ Marchiæ tertio die ante Grunewaldenſe prælium, cùm in hoſticum populabundi excurriſſent: eiuſque rei culpa in præfecto hæſit, qui noſtris acriter cum hoſte obuio dimicantibus primus fugam iniјt: ſed percommodè accidit, quod de ea clade poſt victoriam demū in caſtris regijs cognitum eſt. Debilitaſſet enim proculdubio noſtrorum animos, ſi ante conflictum nunciata eſſet. Mouit deinde caſtra rex: & cùm oppida quædam cum arcibus, nempe Hohenſteinum, Morangum, Preiſmarcum, Zirgonum in deditionem accepiſſet, repertamque copioſam ſupellectilem Crucigerorum in milites diſtribuiſſet, ſeptimis demum caſtris ad Marieburgū peruenit, & poſtridie oppidum expugnauit: parumque abfuit, quin eodem impetu arcem quoque caperet, noſtris refugientium è capto oppido terga premētibus. Quoniam autem arx amplo & ſpacioſo ambitu eſt, veriti hoſtes, ne ſi vndique ea eodem tempore oppugnaretur, diducti, & rarefacti pauci ſufficere defenſioni non poſſent, pontem quo Nogatus, qui Viſtulę pars eſt, iungebatur, exuſſerunt, vt ab ea duntaxat parte, qua flumen arcem alluit, ſecuri eſſent. Arx deinde diſtributo in terna caſtra exercitu obſideri à noſtris cœpta: quorum vna Poloni in ſuperiori parte, altera Lituani in inferiore, tertia verò inter vtroſque interiecti ad Meridiem Ruſſi & Podolij obtinebant: bombardiſque diſtributis, & nonnullis in templo oppidi, alijs in ea parte vbi pons fuerat, trans flumen collocatis, vtrinque quaſſata mœnia. Dum hæc ita apud Marieburgum geruntur, pleraque omnis nobilitas Pruſſica, Culmenſis, & Pomeranica, cum quatuor epiſcopis, Culmenſi, Varmienſi, Pomeſanienſi, & Sambienſi, vltrò in pote-

Diuiſionis Apoſtolorū feſtus dies.

Poloni neſciuēre vti victoria.

Henricus Plauenius Marieburgū præſidio firmauit.

Poloni incōmodo affecti à Crucigeris. Mathias Vāſoſſius pal. Caliſſienſis.

Hoenſteinū, Morangum, Preiſmarcū, & Zirgonū oppida in deditionem accepta.

Marieburgū oppidum captum.

Nogatus fl.

Marieburgēſis arx à Polonis obſeſſa.

Pruſſia ferè omnis in deditionem accepta.

potestatem regis venit: arces quoque &
oppida in deditionē accepta, in primis
Gdanum, Elbinga, Torunia, Chelmum
siue Culma, Kynixberga, Suece, Gneua,
Tysciouū siue Dersauia, Nouum, Brod-
nicia, Brādeburgum, Copriuunum siue
Engelsberga, Grabinum, Vēceslauum,
Golubum, Grudentum, Allenburgum,
Osterroda, Nidburgū, Zialdouia, Scyth-
num, Curētnicum, Brathianum, Coua-
le, Hamersteinum, Bythouia, Lembur-
gum, Holandia, Piscaria, Rogoznum,
Stuma, & Tucholia. Sed Elbingensium
maximè studiū in Polonos enituit: qui
Vernerum Tetingerum commendato-
rem suum, hominem dictis quàm factis
ferociorē, ex arce, quò se ex prælio Gru-
neualdensi turpi fuga receperat, eiece-
runt, arcemque regi dediderunt. Eam
verò rex Ioannis Tarnouij palatini Cra
couiensis fidei commendauit: repertaq́;
ibi centū vasa partim aurea, partim argē
tea, & bona fide ab eo missa accepit. No
bilitatem verò omnem & oppidanos,
cùm in verba ipsius iurasset, suo sibi iu-
re vtrumq; ordinem viuere permisit.
Ex his verò arcibus atq; oppidis Kynix-
bergam & Holādiam Vitoudo duci, O-
sterrodam & Nidburgum Ioanni, Zial-
douiam & Scythnum Ziemouito, Ma-
souiorum ducibus, Bythouiam verò &
Hamersteinum, itemq́ue Sipelbeinum,
Fridlandiam, & Balgēburgum, (Falken-
borgum fortassis) ac dimidium Slocho
uię Boguslao Stolpensium duci conces-
sit. Coniunxerat quidem se Boguslaus
hic anno superiori cum Crucigeris, pri-
oris pacti cum rege oblitus, verùm pari
leuitate ijs desertis, post pugnam Grune
ualdensem, ad regem in castra venit, &
in fide atq; clientela eius Polonorumq́;
se fore deinceps, suisq́; impēdijs contra
Crucigeros & quemuis alium hostē in-
tra fines maioris Polonię, extra verò, re-
gis stipendijs perinde atque alij clientes
militaturum esse, solenni iureiurando
interposito, consignatoque diplomate
promisit, Vngaros modò excipiēs, qua-
tenus ij ab ęquis conditionibus pacis nō
abhorrerent. Ac de his omnibus etiam
subditi ipsius Pomerani, pro ipso fide
iusserunt regi. His igitur legibus addixit
ei rex ea, quæ modò enumerauimus.
Quin & Cazimirum fratris eius filium
dimisit, cùm ipse Boguslaus cum suis
eiusq́ue subditis de sistendo eo quò rex
iuberet, fide iussisset. Ceteras verò arces
inter proceres & eqtes Polonos, ne Boe-
mis quidē præteritis, pro meritis cuius-
que distribuit. Ciuitati verò Gdanensi
dimidium omnium emolumentorum

Vrbes Prussicæ.
Elbingensium studiū erga Polonos.
Largitio regis in Prussia.
Boguslaus Pomeranorū Stolpensium dux cum suis iurat in verba regis Polonorum.
Gdanensi ciuitati donata à rege.

molę farinarię, agrumq́; vnius milliarij
spacio circum vrbē (exceptis ecclesiasti-
cis & priuatorum hominū peculiaribus
bonis, & pratis ad arcem pertinētibus) a-
liasq́; item certas villas, & liberā in ma-
ri piscationem per duo milliaria in par-
te Orientali portus, denique parœciæ
primariæ, scholæque, & campanatura-
rum, vt vocant, conferendarum ius do-
nauit. Reliquæ erant arces Radinensis,
Gdanensis, Plochouia, Suecensis Bran-
deburgensis, Balga, Ragneta, & Troipe-
da siue Memela, quæ hostium præsidijs
tenebantur. Ex his Gdanensis, ne quid
aduersi à nostris pateretur, pacto de de-
ditione, cùm primùm Marieburgo rex
potitus esset, facienda, sese liberauit. Dū
autem cōtinuatur Marieburgi obsidio,
quadā die obsessi, cùm negligentius sta-
tiones à nostris seruari animaduertis-
sent, cum impetu erupêre: sed mox con-
currentibus nostris, non sine strage in
arcem compulsi sunt: quos nostri teme-
rè prouecti, vsque ad murum arcis per-
secuti sunt. Erat is ab ea parte ictu bom-
bardarum labefactus: itaq; facilè eum
hostes in nostros incautius succedentes
impulerunt, eaq́; ruina non paucos op-
presserunt: Fuerunt in ea statione ij, qui
sub Dobeslai Olessnicij, Cmithæ Visni-
cij, & Gryphium vexillis militabant. Pe-
tijt deinde, & impetrauit Henricus Pla-
uenius à rege colloquium: aduenięsq́; in
castra cū fratre & paucis Boemis atq; Si
lesijs supplicis habitu, ita apud regē ver-
ba fecisse perhibetur. Deuicti abs te rex
maxime grauissimo prælio, & ad extre-
mum ferè deleti, nihil est quòd vel tua
victricia arma incusemus, vel fortunæ
succenseamus: penes nos ipsos huius cla
dis atq; omnium malorum, quæ cumu-
latè nunc in nos inundarunt, culpa est.
Nos iniustè tua appetiuimus, atq; diue-
xauimus: nos stultè mansuetudinem &
patiētiam tuam contempsimus: nos de-
nique te grauiter læsum, & tamē æquis-
simas pacis leges ferētem superbè asper-
nati sumus. Itaque iusta diuini numinis
vindicta abs te, tuoque inuicto exercitu
perculsi & afflicti sumus. Sed iam satis
abundè pœnarum tibi Deoq́ue vltori
dedimus, non modò exercitibus nostris
ad internecionem deletis, verùm etiam
ducibus & authoribus horū malorum
extinctis. Iam agnito errore & culpa no-
stra, exiguæ miserorum Crucigerorum
reliquiæ ad tuam clementiam confugi-
mus, ne ad extremum nos excindas. E-
iusdem est virtutis, rex inclyte, Parcere
subiectis, & debellare supbos. Nouimus
te Christianum principem esse, & cle-
mentiæ

Incommodū apud Marieburgum è Polonis acceptum.
Plauenij oratio ad regem.

mentiæ magis atq; bonitatis, quàm for-
titudinis laudem expetere. Quanquam
quæ fortitudinis laus esse potest, si pro-
stratos atq; iacentes proteras? Ne leones
quidē atq; vrsi, id facere dicuntur. Quid
tibi seu cōmodi, seu voluptatis nostrū
afferet excidium? Multa fateor, in te
tuosq́ue Lituanos atq; Polonos pecca-
uimus. Verùm quo maior est culpa no-
stra, hoc illustrior erit clemētia tua. Ne-
que nos tamē tibi omnē victoriæ fructū
eripimꝰ, neq; incolumitatē impudenter
petimꝰ. Pomeraniā, Culmensē & Micha
louiēsem tractū, & si quid aliud de Polo-
nis siue bello, siue qua alia ratione q̄si-
uimus & vsurpauimus, tibi vt habeas,
per nos licebit. Prussiam modò, quam
olim nostri maiores, dum Masouiam
atque Poloniā illo præmio inuitati de-
fendūt, iustis armis & sanguine suo bar-
baris eripuêre, nobis concedas, per te sa-
lutarem Christi Iesu mortem, & sanctis-
simæ matris eius Mariæ nomen, sub cu-
ius signis nos militamus, rogamus & ob-
secramus. Maiori tibi tuisq́; Polonis &
Lituanis vsui posthac fuerimus in extre
mo illo terræ angulo relicti; quàm ex
hisce sedibus nostris penitus eiecti & ex-
terminati. Variè hæc oratio Plauenij à
cōsilio regio excepta est. Flexerat enim
nonnullos ad misericordiam, humani-
tatis atq; religionis intuitu, & ipsa æqui-
tate conditionū atq; postulatorum, per-
pendentes secum fortunæ inconstantiā,
& rerum humanarum varietatem: alij
verò secundis rebus elati, præsentisq́ue
fortunæ cursum proprium ac perpetuū
sibi pollicentes, præsertim quòd innata
genti Teuthonicę siue magnitudo ani-
mi, siue superbia verisimile faciebat, nō
nisi ab extrema desperatione tā demis-
sam atque supplicem orationem profe-
ctam esse, incumbendum esse perculsis,
extirpandumq́; penitus ex illis oris ger-
men improbum & insatiabile: ne, quæ
tunc necessitate cōcederet, mox resum-
ptis viribus per vim atque fraudem vsi-
tatā repeteret. Et videbatur Marieburr-
gum, vbi tunc summa rerum erat, diu-
turnam obsidionem tolerare nō posse.
Vic[illegible] hęc in senatu sententia: in quam
Sbigneus Brezius marsalcus Plauenio
respondere à rege iussus: Accipere eum
à victore conditiones pacis, non domo
afferre debuisse, dixit: aut si afferret, non
ea sanè victoribus eum cōcedere opor-
tere, quæ ipsorū & olim fuissent, & nunc
denuò iure belli atq; deditione facta es-
sent: Marieburgum potius, & quæ alia
in potestate sua haberet, dederet, ac tunc
demū clementiam victoris imploraret.

Consultatio Polonorum.
Responsum Plauenio à rege datum.

Offensus hoc responso Plauenius, cùm
aliud instanti nō redderetur: At ego, in-
quit, æquissimas vobis & vltrò expeten-
das conditiones attulisse me arbitrabar:
Sed quando aliter vobis & regi vestro
videtur, Marieburgū cæterasq́; munitio
nes, quas adhuc retinemus Crucigeri,
prius quàm ego dedā, extrema quæq; ex-
periar: & respiciet iam nos, vti spero, de-
inceps magis propitius Deus, quādoqui
dem irā & offensionē eius ruptione fœ-
deris & superbia nostra contractam, par
tim supplicijs nostris, & mortibus eorū,
qui in hoc bello ceciderunt, partim tam
demissa & supplici hac petitione nostra
satis, vt opinor, expiauimus. Et cum his
dictis, multa Deum rerū omnium arbi-
trum & inspectorē testatus, in arcem se
recepit. Neq; irritę fortassis eæ Plauenij
preces Deo acciderūt. Nā ex eo tempo-
re minus prosperæ nostris res esse, retro-
que relabi cœpêre. Paucis diebus, quibꝰ
hæc acta sunt, statio Velunensiū pulsa,
bombardæ deiectæ, & alia quædā parua
incōmoda accepta. Nec multo pòst Her
mannus Liuoniensiū Crucigerorū ma-
gister clàm cum quingentis militibus in
Prussiam aduenit, occasionem bene ge-
rendæ rei captans: qua quidē non diffi-
culter per fraudē potitus est. Nā vt Rex
de aduētu eius cognouit, Vitoudū cum
suis, & cū duodecim vexillis Polonorū
cōtra eum misit. In quē cum Vitoudus
apud Passariā amnē vltra Holandiā oppi
dum impetū facere vellet, ille ab armis
ad dolos cōuersus, colloquio Vitoudi
secretò impetrato, persuasit ei, vt suam
potius, q̃ Polonorū rem ageret: ac Sama
gitarū Sudorūq́; oras pactis secum & cū
Crucigeris ineundis sibi pacaret atque
stabiliret. Itaq; eo authore Hermannus
cætera manu apud Balgā & Brandebur-
gum relicta, cū quinquaginta equitibus
ad Regē in castra, atq; inde permittente
Rege in arcē obsessā, quasi sequester de-
ditionis, vel arbiter pacis peruenit: Pla-
ueniū & obsessos cōfirmauit, cū eos de
volūtate Vitoudi certiores fecisset: ac de
ratione ꝑsequēdi, si opꝰ sit, belli, & amis-
sa recuperādi cū eis cōstituisset. Quibus
peractis, pace infecta discessit. Inde iam
auctus animo Plauenius, nullā facere pā
cis mentionē: à nostris verò factā ita ac-
cipere, vt quas ipse prius cōditiones tu-
lerat, abnueret. Vitoudꝰ verò & ipse mis-
sionē à rege flagitabat, & eum ad soluen-
dam cœptā obsidionē inducebat. Verū
hoc tamē nō ꝑsuasit, illud partim preci-
bꝰ, partim odio, multa causificādo, post
natalē demū sanctissimę Marię impetra
uit. Mox & Masouiorū duces indulgen-
te Re-

Plauenij responsum magnanimum.
Fortuna Polonorū mutata.
Liuoniensis magister Prußiensibus in auxilium venit.
Hermanni magistri callidum consilium.
Vitoudus è castris discessit.
Masouij dis[illegible]

ees discessē-re.

Parœci Gdanensis fraus.

te Rege discesſêre. Interim dum hæc ita
fiunt, parœcus Gdanenſis ſenex admo-
dum, quaſi moleſtias obſidionis diutius
tolerare non poſſet, ex arce Marieburgē-
ſi, noſtris permittentibus, & nihil frau-
dis ſubeſſe ſuſpicantibus, ætatique & ſa-
cerdotio honorem habentibus exceſſit,
& inter ſupellectilem ſuam triginta mil

Aurei nobiles ſiue duplices.

lia aureorum numûm duplicium, ſiue
nobiliū, vt vulgò vocantur, ab Henrico
Plauenio accepta ſecum exportauit: &
Gdanenſi, Slochouienſi & Succenſi cō-
mendatoribus, vt ij mercenarium mili-
tem inde conducerent, diſtribuit. Sed lē-
tius id erat, quàm vt ſuſtineri poſſet tam
diu obſidio: quæ difficilis iam atque mo
leſta eſſe Boemis mercenarijs, propter
frumenti penuriam dyſenteria vulgò af
flictis, incipiebat. Itaque ij priuato conſi
lio per Ioannem Socolum Boemum, &
ipſum in caſtris regijs militantem, de
arce dedenda cum Rege conſtituebant,
incolumitatem & quadraginta millia

Proditio refutata à Polonis.

florenorum pacti. Sed re ad ſenatum re-
lata, turpe viſum noſtris, auro & prodi-
tione hoſtilium munitionum potiri vi-
ctores dudum, & ferrum in manibus ha
bentes. Ita reiecti Boemi. Falſo deinde
rumore in caſtris regijs percrebuit, Sigiſ
mundum Cæſarem cum valido exerci-
tu in Poloniā inuaſiſſe. Quo commoti

Andreæ Tēcinij conſilium.

noſtri miſſionem à rege flagitabant: &
ſuadebant id Regi complures proceres,
in primis autem Andreas Tencinius ca-
ſtellanus Voinicienſis, non ferens pul-
chræ & iuuenculæ vxoris, quemadmo-
dum Dlugoſſus memorat, deſiderium.

Pruſſorum fidele conſilium, & ſtudium erga regem.

At verò primores nobilitatis ciuitatum
que Pruſſicarum & Pomeranicarū, quæ
poſt victoriam Gruneualdenſem ad re-
gem defecerant, ſedulò diſſuadebant, ac
ne præcipuum illius victoriæ fructum
Marieburgi expugnationem omitteret,
orabant. Ni faceret, omnia mox rurſus
Crucigerorum fore, quæ in poteſtatem
eius dudum veniſſent: excuſantiq; regi
inopiam pecuniæ in ſtipendium, ſuade-
bant vt tributum ſibi imperaret. Cùm
ille in nouo imperio, nouis dedititijs o-
neri eſſe nollet, fuêre qui ſuaderent, vt
arces atque oppida earum regionū mer
cenarijs militib9 debiti ſtipēdij nomine
pignori daret. Ne id quidem probauit,
veritus ne milites illi ciuibus graues eſ-
ſent, neu qua ſiue ab his, ſiue ab illis pro
ditio fieret. Itaque repudiatis ſalutarib9
conſilijs, quorum autor præcipuus erat

Nicolai Trăbæ conſilia.

Nicolaus Tramba procancellarius, non
modò verbis, ſed etiam lachrymis ſua-
dens, nequaquam cœpto deſiſtendum

Obſidio Marieburgenſis ſoluta.

eſſe, ad tertium decimum Calendas O-
ctobris incenſis ſtatiuis, & mediocri au-

Andreas Brochocius.

licorum comitum præſidio cū Andrea
Brochocio gente Oſſorio, Stumæ ad in-
feſtandam oram Marieburgenſem re-
licto, ab obſidione diſceſſum eſt. Iucun-
dum id fuit ſpectaculum obſeſſis: qui eò
iam inopiæ redacti erant, vt vix paucu-
los dies Henricus Plauenius ab eis impe
trauerit, ne ſeſe arcemque regi dederēt:
quod diceret exploratum ſe habere, ſo-
luturos eſſe obſidionem Polonos. Ni fa-
cerēt ante quintumdecimum diē, tunc
demum milites arbitratu ſuo arcem de-
derent. Quo minus autem lætus diſceſſ9
ille diſcedentibus noſtris eſſet, non ma-

Omen infauſtum.

xima res effecit: nempe quod equus re-
gius, qui dudum alacriter hinniens, ter-
ramque ſcalpens vngula adſtiterat, dū
rex eum abiturus conſcendit, ſubitò ex-
animatus concidit. Quæ res mali omi-
nis vulgò eſt habita. Diſcedens autē rex,

Radinū per deditionem acceptum.

Radinum arcem permunitam, in qua
obſidenda & oppugnanda pars exerci-
tus à prælio Gruneualdenſi fruſtra tem-
pus triuerat, in deditionem accepit, cū
iam eam milites facto impetu portaque
effracta fere cæpiſſent. Quindecim ibi
Crucigeri inſignes reperti, & in Poloni-
am captiui abducti ſunt: reliqua multi-
tudo nihil aduerſi paſſa. Arx Ioannis So
coli Boemi fidei commendata. Eoque
mox Toruniæ, quò regem ſecutus erat,
veneno à ciue quodam Torunenſi ex-
tincto, Dobeſlao Puchalæ & Alberto

Socoli liberi regis impenſis educati.

Malſcio pariter rex cuſtodiam ei9 man-
dauit. Socoli verò paruos filios propter
merita patris honeſtè & liberaliter edu-
cari Cracouiæ iuſſit. Non ceſſabat inte-

Henricus Plauenius Magiſter Crucigerorum creatus.

rim Henricus Plauenius, qui iam Magi-
ſter Crucigerorum factus erat: ſed vndi-
que cōtrahebat exercitum, acceptis mu
tuò in ſtipendium centum millibus flo-
renorum à ciuitate Gdanenſi, quæ iam

Gdanenſes ad partes Crucigerorum ſeſe rurſus inclinăt.

rurſus in fidem Crucigerorum inclina-
uerat: totidemq;, & inſuper quindecim
millibus à Venceſlao rege Boemorum,
cùm ei bona Chomentouienſia, quæ or
do Crucigerorū in Boemia habebat hy-
pothecæ nomine tradidiſſet. Et quæ pri
ma manus è viciniorIbus oris conuene-

Tucholiă arx obſeſſa à Crucigeris.

rat, ea Michaële Cochmeiſtro, aduoca-
to nouæ Marchiæ, duce Tucholiā arcē
obſedit. Nam oppidani primo aduentu
hoſtium deditionem fecerūt. Neſſouiæ
tunc rex erat, cùm hæc ad eum perlata
ſunt. Neque is expediebat, quomodo cū
his, tum alijs ſuis, qui ſimilem fortunā
ab hoſtib9 expectabant, ſuccurreret, va-
ſtationemq; ditionis ſuæ prohiberet.

Aulici equites in præſidium miſſi.

Centū modò vel paulo plures haſtatos
de aulico ſuo comitatu, & ipſos neceſſa-

riam miſſionē flagitantes, precibus pro-
miſſisq; adduxit, vt cum ſuis quiſq; mi-
niſtris, quibus merebat, Tucholiā præſi-

Petrus Miezuuecius.

dij cauſa proficiſcerētur: quibus Petrus
Miezuuecius gente Stariconius, præfe-
ctus eſt. Opportunè autem Sendiuoius

Sendiuoius Oſtrorogus, Dobrogoſtius Samotulius, & Martinus Labiſſinius, voluntarij militarunt.

Oſtrorogus palatinus Poſnanienſis, &
Dobrogoſtius Samotulius caſtellanus
cum ſuis cohortibus & nōnullis maio-
ribus Polonis, & Martinus Labiſſinius
palatinus Breſtenſis è vicinia cū his ſeſe
coniunxêre. Atque hæc manus omnis,

Coronouia oppidum.

ſeu quòd aditu Tucholiæ intercluſa eſ-
ſet, ſeu qua alia de cauſa Coronouiæ (ꝙ
oppidū neq; arte, neq; natura munitum
haud longè abeſt à Tucholia) ſubſtitit.

Cuiauienſis ac Dobrinēſis nobilitas in præſidia diſtributa.

Cuiauienſem verò atq; Dobrinenſ. no-
bilitatē rex Brodniciæ, Breſte, Ripini &
Nacli in præſidijs eſſe iuſſit, ad tuendas
eas munitiones, arcendaſq; hoſtium ex-
curſiones. Ipſe Inouuladislauiæ cū exi-
guo comitatu manſit: & quidē damnās
conſiliū ſuum de ſoluta obſidione Ma-
rieburgi, dimiſſoq; exercitu, cū alia ſu-
per alia aduerſa ipſi renunciarētur. Nā

Oſterroda, Nideburgū & Zialdouia arces à Crucigeris receptæ. Stanislaus Charbinoui9 & Nicolaus Sinouetz.

& Oſterroda, Nideburgum, Zialdouia
arces per eos dies ab hoſtibus receptæ
ſunt, & Stanislaus Charbinouius Suli-
meus, ac Nicola9 Synouetz Stariconius,
cùm de pręſidio Coronouienſi deceſſiſ-
ſent, aduenientes perterruerāt regem, ꝙ
dicerent præſidium in magno eſſe peri-
culo. Erant enim in propinquo iam ſa-
tis magnæ vires hoſtium cūm Michaele
Cochmeiſtro. Atque ij quidem, vt de
aduētu & paucitate noſtrorum cogno-
uerunt, paucis ad obſidionē Tucholiæ
relictis, raptim tanquam ad certam prę-
dam Coronouiam contenderūt, vt no-
ſtros nec opinantes opprimerent. Et ſa-
nè aſpirare initiò conatibus eorum for-
tuna viſa, tamen non ad extremum vſq;
reſpōdit. Etenim cùm exploratores Po-
lonos incautius progreſſos excepiſſent,
& ex his callidè & conſtāter omnia ele-
uantibus, exiguam modò promiſcuæ &
imperitæ multitudinis manum Coro-
nouiæ coaceruatam eſſe didiciſſent, cō-
temptim, turbatiſq; ordinibus ex equis
delapſi, latrocinantium in morem im-
petum fecêre in oppidū. Noſtri vbi ad-
eſſe hoſtem ſenſêre (& fortè tunc pran-
debant) tumultuariè correptis armis ad
monaſterium in crepidine mōtis ſupra

Berda flu.

Berdam amnem ſitum intrepidè ſeſe re-
collegêre, celeriterq; aciem inſtruxêre.
Quod cū præter expectationem hoſtib9
accidiſſet, curriculo ij ſeſe ad equos ſuos
recepêre, atque his conſcenſis retroceſ-
ſêre: idq; ſiue re inopinata perculſi, ſiue
certo conſilio, vt equites noſtros à pedi-
tum auxilio longius abducerent. Et ſa-
nè impigrè Poloni equites pugnæ aui-
di, recedentibus inſtitêre, audacius ade-
quitando, iaculando, & cominus etiam
feriendo, remorantes agmen, donec pe-
dites conſequerētur. Vbi ad Lanſcum,
qui pagus monachorum Coronouien-
ſium eſt, vno ab oppido milliario, non
ſine multis hoſtium vulneribus peruen
tum eſt, ſubſtitêre Teuthones in colle
quodam editiori, & raptim ordines in-
ſtruxêre. Ne Poloni quidem pugnandi
moram fecêre. Erant enim vtrinque mi
lites & numero, & virtute, & ſcientia
rei militaris ferè pares. Sed erat aſcen-
ſus ad hoſtem ab ea parte qua Poloni
conſtiterant, arduus atque difficilis. Ita-
que ne ſimul cum hoſte & cum iniqui-
tate loci dimicarent, circumuecti, leni-
ori & accliuiori aſcenſu aciem aduer-
ſus collem erexerunt. Prius verò quàm
ſigna canerent, Conradus Nemcius Si-
leſius, de cohorte regis Sigiſmundi ex
hoſtili agmine eques in medium pro-
currit, aliquem de Polonis ad ſingulare
certamen prouocans. Incunctanter ſeſe

Singulare certamen. Sczitsci.

ipſi Ioannes Scycius, gente Doliuius ob-
tulit. Concurſum infeſtis haſtis: victus
atque captus à Polono Sileſius, non le-
ue de euētu vniuerſi prælij omen atque
præiudicium ſuis vterque attulit. Con-

Prælīū apud Coronouiā.

feſtimq; ſublato vtrinq; clamore ſigna
collata. Aliquandiu pugna dubia fuit,
nemine ex eo loco, quo primùm con-
ſtiterat, referente pedem. Itaque defati-
gatis militibus, quaſi ex compoſito pu-

Pugnæ intermiſſio ſemel atque iterū.

gna vtrinq; intermiſſa, diuerſi paulum
retrocedunt, ſaucios ſummouent, vul-
nera alligant, commutant captiuos, ſu-
dorem ſibi equiſque ocioſè abſtergunt.
Quin & pocula inter ſe miſiſſe memo-
rantur, ita vt colludētium, non infeſtis
odijs concurrentium agmina videri po
tuerint. Vbi aliquantiſper reſpiratum
eſt, ſigno dato redintegrant prælium,
nō minore quàm prius pertinacia. Vul-
nerantur & cadunt vtrinque multi: nec
tamē in alterutram partem inclinat vi-
ctoria. Rurſus ergo conſenſu quodam
mutuo ceſſatur, & reſpiratur. Refocil-
latiſque, ſicuti prius, viribus, tertiò con-
curritur, obſtinatis vtrinque ad vincen-
dum, vel moriendum animis. Ibi Ioan-
nes Oſtrouicius cognomento Naſſia-
nus, gente Toporus, adacto equo vexil-
liferum hoſtilem obtruncat, vexillum-
que, quo vno totus eorum exercitus (i-
tidem atque noſter) vtebatur, abripit.
Qua re tandem hoſtium acies pertur-
bari, ac deteriore loco eſſe cœpit. In-

Crucigeri vincantur à Polonis.

ſtitêre noſtri acrius trepidantibus. Ibi

verò illi metu pudorem ſuperãte auer-
ſi fugam capeſſunt. Premunt fugientiũ
terga noſtri: nox tandem perſequendi
finem fecit. Cæſa feruntur eo prelio ho-
ſtium ad octo millia. Captorum nume-
rus non memoratur: non exiguus tamẽ
fuit. Inſignior hæc victoria ſuperiore il-
la Gruneualdenſi habita eſt, propterea
quòd maiore contentione & labore par
ta eſt, & ꝙ ita ea vires atq; animi Cruci-
gerorum fracti ſunt, vt per multos an-
nos poſtea nunquã auderent rem vni-
uerſæ dimicationi cõmittere. Parta eſt
autem decima die Octobris. Sequẽti die
ſpolia à noſtris lecta, humatiq; qui ceci-
derant. Deinde motis caſtris Bydgoſtiæ
prædam inter ſe partiti, Inouuladislaui-
am ad regem cum lõgo captiuorũ ordi-
ne peruenêre. Ibi omnibus à rege gratiæ
actæ: cõpluribus, quorũ illuſtriora me-
rita eſſe cõſtabat, perampla munera da-
ta ſunt. Captiuis verò lautè inſtructa

Humanitas regis erga captiuos.

cœna: qua peracta, ſermonẽ apud eos
rex de Crucigerorum ſuperbia & iniu-
ſtitia, ac de ſua mãſuetudine & æquitate
habuit: illosq;, quòd iniquiori cauſæ fa-
uiſſent, clementer obiurgauit. Deinde
benignè conſolatos, & militari ſponſio-
ne vt ſeſe certo loco ad præſtitutã diem
ſiſterent, obligatos omnes dimiſit: exce-

Mich. Cochmeiſter captus.

pto Michaele Cochmeiſtro duce exer-
citus, quem aliquandiu poſtea in arce
Chencinẽſi in vinculis habuit. Nihil ta-
men conſternati animis ex ea clade ij, q
ad obſidionẽ Tucholiæ relicti erant, do
lo etiam locum ex ea inuenêre. Subor-
natis enim transfugis Polonis, & qui in-
ter ipſos Polonicæ linguæ gnari erant,
& pro captiuis eos oſtentantes, magna
ſtrage ſe deuiciſſe noſtros apud Corono
uiam illis teſtificantibꝰ mentiti, perſua-

Tucholia dedita Crucigeris.

ſerunt Ioanni Broglouio præfecto arcis
atq; præſidij, vt arcem ſibi dederet. Au-
gebatur autẽ indies Crucigerorũ exer-
citus nouo milite mercenario, & à Tu-
cholia in Poloniã excurſionẽ facturus
eſſe videbatur. Id ne accideret, celeri cõ-
ſilio prouidendum ſibi eſſe rex Vuladiſ-
laus exiſtimauit. Quocirca nouam expe

Noua expeditio in Pruſſiam.

ditionem Poloniæ, excepta ea, quæ mi-
noris nomine cenſetur, atq; Ruſſia, in-
dixit. Nec ſegniter ea manus Bydgoſti-
am, vt à rege imperatum erat, conuenit.
Inde porrò eam cum cohorte regia co-

Petr. Saffranecius dux exercitus.

adunatam Petrus Saffranecius ſucca-
merarius Cracouienſis ſub ſignis duo-
decim ad Tucholiã duxit. Præmiſſiſque
ſexcentis baliſtarijs, qui prædas agendo,
vaſtandoq; ſubiectam Tucholiæ oram,
hoſtem elicerẽt, ipſe cum reliquo exer-
citu opportuno loco in inſidijs ſubſtitit.
Simulatq; conſpexêre equitatũ Poloni-
cum per agros palantem hoſtes, cõtem-
pta eius paucitate, cùm pertinacıꝰ eum
fugam ſimulantem inſecuti eſſent, in
paratas inſidias præcipitati ſunt. Quas
cũ maturè animaduertiſſent, pedẽ retu-
lêre. Ibi noſtri tardius, q̃ res poſtularat,
ſigno dato, pauciores aduerſus plures
coorti ex inſidijs, vſq; ad portas oppidi
fugientes perſecuti ſunt: & quoniã agi-

Crucigeri rurſus profligati à Polonis.

lioribus equis vtebantur, multos ex illis
partim interfecêre, partim viuos cępêre,
& caſtris hoſtium, quę ante oppidũ poſi-
ta erant, vacuis potiti ſunt. Nõ pauci op-
pido, ne noſtri ſimul irrũperẽt, excluſi,
inconſideratè in vndas ſeſe præcipitan-
tes, merſi ſunt. Fuêre inter captiuos inſi-
gnes quinque ductores ordinum, tres
Boemi, vnus Sileſius, & vnus Luſacius.

Monſterbergenſis ducis fuga.

Porrò Ioannes dux Monſterbergenſis,
& Eberardus epiſcopus Virceburgenſis,
qui & ipſi voluntarij in caſtris Cruci-
gerorum militabant, fuga euaſerunt.
Quod ſi maturius noſtri ex inſidijs con-
ſurrexiſſent, creditum eſt, & oppido &
arce eos potiri potuiſſe. Sed ſiue imperi-
tia, ſiue inſidias & ipſe metuens Saffrane
cius, tardius ſignum dederat. His ad vi-
ceſimam octauam diem Octobris geſtis,
captiuiſque ad regem miſſis, exercitus
omnis, præter aulicam cohortem, mox
iniuſſu regio domos dilapſus eſt, prop-
ter tempus anni, cuiuis rei magis, quàm
bello gerendo, commodum. Captiuos
rex, accepta ab eis, itidem atque ab alijs
prius, ſponſione, dimiſit. His verò cladi-
bus permotꝰ Plauenius magiſter Cruci-
gerorum, non auſus denuò fortunã ad-
uerſus regẽ tentare, in interiorem Pruſ-
ſiã reliquias profligati exercitꝰ deduxit:

Stuma per deditionem recepta à Crucigeris.

& Stumam arcem aliquandiu obſeſſam,
in deditionem accepit, noſtris, qui in prę
ſidio eius arcis erant, propter incẽdium
turris, in qua tormenta & pulueres bel-
lici fuerant, longiorem obſidionem fer
re non valentibus, & vt ſibi ſaluis rebus
ſuis abire liceret, pactis. Eam deditionẽ

Morangum deditum. Radinũ arx obſeſſa, nec expugnata.

Morangi quoque deditio ſecuta eſt. In-
de ad Radinũ caſtra mota, circumſeſſa-
que ea arx ſex ſeptimanis. Sed cùm in ſpẽ
Toruniæ Gdanique per deditionem re-
cipiendi Magiſter veniſſet, ſoluta obſi-
dione, ſaucijsque, quorum non exiguus
erat numerus, cum præſidio in oppido
Radino relictis, ad recipiendas eas vr-
bes profectus eſt. Quo diſcedente, Po-
loni accitis celeriter his, qui erant in prę

Radinum oppidum receptum & incenſum à Polonis.

ſidio Brodniciæ, impetum fecêre in op-
pidum: expugnatumq; paruo negocio,
diripuêre & incendêre. Nõ parum autẽ
& ibi noſtros fortuna iuuit. Erat in por-
ta op-

ta oppidi, quę ad arcem ſpectat, ſita bom
barda. Ea, cùm hoſtes cõferti aperta por
ta in noſtros fortè erupiſſent, à ſacerdo-
te quodam temerè ſuccenſa, non modi-
cam in ſuis ſtragem edidit, de noſtris
tres modò extinxit. Quo factum eſt, vt
illi perculſi, dolumque ſubeſſe rati, abie
ctis armis viui ferè in poteſtatem noſtro
rum venirent. Temperatum eſt autem
à cæde ſupplicium. Porrò Torunenſes

Torunẽſes et Gdanẽſes ad Crucigeros defecêre.

& Gdanenſes ciues aduentante Magi-
ſtro cum exercitu, miſerunt ad regem,
vt ſibi celeriter opẽ ferret, quòd ipſi per
ſe oppida ſua defendere nõ poſſent. Sed
cùm præter opinionem eorum accidiſ-
ſet, vt rex tempori ſe illis affuturum eſſe
promitteret, nec mora eò contenderet,
rurſus ei legationẽ obuiã miſêre Gneuu
couiam: Se iam neceſſitate adactos,
deditionem cum Magiſtro pactos eſſe.
Itaque rex dimiſſis contra ſententiam
multorum legatis ſaluis, quòd diceret
teſtatum ſe cunctis facere velle, non ſu-
am illis, ſed ſibi illorum fidem defuiſſe,
Inouuladislauiam ſe recepit. Magiſter
acceptis in deditionem Torunia & Gda
no oppidis, arcem Torunenſem nequic

Torunenſis arx defenſa.

quam oppugnauit. Nam ea ſtrenuè à p̃-
ſidio regio defenſa eſt. Rex Gneſnam ad
ſepulchrum diui Adalberti, & Poſnani-
am ad ædem ſanctiſſimi corporis Chri-
ſti, votorum, quæ antè prælium Grune-
ualdenſe nuncuparat, exoluendorum
cauſa profectus, equeſtrem ordinem
totius illius tractus denuò ad expediti-
onem in Pomeraniam exciuit: eaq; ma-
nus ductu Sendiuoij Oſtrorogij palati-

Nouum oppidum captũ à Polonis, et incenſum. Pomerania vaſtata.

ni Poſnanienſis Nouum oppidum vi cæ
pit & exuſſit: Pomeraniamque omnem,
omiſſa arcium & oppidorum oppugna-
tione, longè lateque ferro & igni vaſta-
uit. Dum hæc ita geruntur in Pruſſia &
Pomerania, interea Sigiſmũdus rex Vn-
garorum, vt Vuladislaum à Crucigeri-
co bello auerteret, promiſſiſque, ob quę
quadraginta millia florenorum à Cru-
cigeris acceperat, ſatisfaceret, Sciborí-

Sigiſmundus rex [illegible] fines circum Sandeciã populatus eſt. Vngari noluerunt arma ſumere cum rege ſuo contra Polonos.

um Tranſyluanienſem palatinum cum
duodecim vexillis Boemorum, Mora-
uorum, & Auſtriorum (nam Vngari fœ
dera ſibi cum Polonis conſtare cauſati
ſunt) miſit ad vaſtandam ſubmontanã
Poloniam, cùm iam noſtri, qui ad præ-
ſidium eius oræ relicti à rege erant, hye-
me ingruente domos dilapſi eſſent. Sed
celeriter tamen ij ad primum nuncium
concurrentes, hoſtem præda ex agro Sã
decenſi capta grauem, abeuntem perſe-

Bartſa, ſiue Bardeouia.

cuti ſunt, & non procul à Bartſa ſiue Bar
deouia adepti, magnoque impetu ador-
ti, profligarũt. Maior pars hoſtilis exer-
citus vel cæſa, vel capta à longè paucio

Sigiſmundi copiæ profligatæ à Polonis.

ribꝰ noſtris. Quanquam ne noſtris quidẽ
incruenta fuit victoria. Iamq; ad fugam
ſpectare cœperant, niſi Bohunek, Caſ-
par, & Dalibor ductores ordinũ, fugam
inhibuiſſent, præliumq; reſtituiſſent. Fu-
erunt autem clari maximè in Polonico
exercitu, Sciborius Agrienſis epiſcopus
cũ fratre, exules Vngari, Spitco Iaroslaui
us, Ioannes Sciecocinius caſtellanꝰ Lub-
linenſis, & Ioannes Valachus Chmelicıꝰ.
Et vaſtauit ea manus deinceps repetitis

Vngariæ fines vaſtati à Polonis.

excurſionibus finitimã Polonis Vngari-
am. Hęc de nouo ex Vngaria illato bel-
lo vbi ad regẽ Inouuladislauiam reuer-
ſum perlata ſunt, veritus ne quo graui-
ori incommodo Sigiſmundus Poloniã
ſe abſente afficeret, ſimul autem quòd
permoleſta & perdifficilis erat viris eqs
que hyberna militia, mittit ad Magiſtrũ
de inducijs. Conſtituta colloquio dies
Racianzi in Cuiauia ad octauam diem
Decembris. Interea verò noſtri penulti-
ma Nouẽbris memorabili rurſus victo-
ria de Liuonibus potiti ſunt. Hermannꝰ
Magiſter Liuoniẽſium Crucigerorum

Crucigerorum exercitus victus à Polonis.

non contemnendas copias militũ è Ger
mania & Boemia in Pruſſiam adduxe-
rat: ijsque apud Golubũ relictis, ipſe cũ
paucis equitibus Marieburgum, vt de ra
tione belli cum Pruſſienſibꝰ Crucigeris
conſultaret, profectus erat. Id cùm com
periſſent noſtri, qui Ripini & Bobrou-
nicis in præſidijs erant, auſi facinus au-
dax, ductore Dobeslao Puchala, ad ho-

Dobeslaus Puchala.

ſtem viris armiſque longè ſuperiorem
contendêre: inſidijsq; apto loco diſpoſi-
tis, pauci per agros palantes, & prædas a-
gentes, ſub Golubo ſeſe oſtendêre. Quos
hoſtes correptis armis auidius perſecu-
ti, locum inſidiarum incautè prætereu-
cti ſunt. Ibi conſurgens Puchala cum to
to agmine à tergo eos adortus, præteri-
tos & incompoſitè fugientes vſque ad
oppidum inſecutus eſt. Oppidani, vbi
id animaduertêre, veriti ne patentibus
portis noſtri permixti ſuis fugientibus
pariter in oppidum irrumperent, por-
tas clauſerũt. Ita excluſi oppido hoſtes,
cùm cæderentur paſſim in medio, pro-
iectis armis ſupplices noſtris ſeſe dedide
runt: & quadruplo maior numerus cap-

Captiuorum multitudo.

tiuorum, quàm eorum qui eos cæperãt,
fuiſſe proditur. Verùm illi re inopinata
perculſi, alium longè maiorem exer-
citum noſtrorum in ſyluis latuiſſe credi
derant. Ripinum tandem captiui cùm
appulſi eſſent, ingẽti cum dolore ac pu-
dore errorem ſuum cognouerunt. In-
de porrò Breſte ad regem trãſmiſſi, ſub
militari ſponſione omnes dimiſſi ſunt,

Curouiensibus modò, quòd fidei tenaces non essent, & ijs qui religionem professi erant, retentis. Conuentus deinde inter regem & Crucigeros habitus: verùm in eo tamen de inducijs non conuenit.

Induciæ menstruæ.

Posterius autem eæ menstruæ tantùm per Petrum Saffranecium confectę sunt. Quibus durantibus rex properè in Poloniam excurrit, & apud Radossice oppidum cum regina congressus, excitisque denuò ad expeditionem cunctis Polonis ad integrandum cum Crucigeris bellum post noui anni initium reuertit.

Radoßice oppidum.

Vitoudus quoque cum Lituanicis auxilijs Vuladislauiam ad eum venit, eiusque consilium de circumuallanda Torunia, vbi Magister & primores Crucigerorum erant, spe pacis iniecta, mutauit: persuasitq; vt in sylua quadam castra haberet.

Vitoudi malum consilium.

Interea de pace in insula Torunensi agi cœptum. Fortè accidit, vt induciæ expirarent, & consensu mutuo in longius tẽpus prorogarentur. Sed eius rei ignarus Ioannes Broglouius præfectus Bygostiensis præsidij, cùm permagnum numerum equorum hostilium apud Pappouiam esse didicisset, traiecta cum quadraginta modò equitibus Vistula, & facto impetu ex improuiso in antemurale Pappouiẽse, equos ibi stabulantes abegit, & antemurale incendit.

Pappouiæ antemurale direptũ & incensum.

Qua re Toruniam subitò nunciata, emissi sunt non pauci equites, qui eum persequerentur. Hoc animaduerso Broglouius, cæteris cum equis captiuis præcedere ac tranare Vistulam iussis, ipse cum duodecim modò equitibus persequentes se hostes sustinuit, non ausos sensim cedentem pertinacius sequi metu insidiarum. Receptus deinde in naues paratas, nullo accepto incommodo flumen traiecit.

Pax & trãsactio regis cũ Crucigeris.

Pax deinde victoribus quàm victis iniquior, instante maximè Vitoudo, proceribus verò Polonis regi dissuadere non ausis, confecta est:

Conditiones pacis.

cuius hæc potissima fuêre capita, vt Samagitiam Vitoudo & regi, quoad ij viuerent, Crucigeri concederent, ducentaq; millia florenorum Pragensis pecuniæ intra annũ vertentẽ tribus pensionibus numerarent: Ziemouito autẽ Masouiorum duci Zauucrẽse territoriũ redderent: Rex Crucigeris, quæ de ipsis bello ceperat, remitteret: Dobrinum sibi haberet: captiui omnes inuicem vti dimitterentur: de Dreno & Santoco, & alijs controuersijs, seni viri vtrinque delecti arbitrarentur. Quòd si inter eos non conueniret, Pontificis maximi arbitrio staretur. Complexi sunt autem hoc fœdere rex quidẽ duces Stolpensium & Masouiorum: Magister verò Sigismundum regem Vngarorum, si is vellet: interim autem, dum de eo non constat, ne ei Polonus bellum faceret. Hæc tam iniqua nostris pax, stipulatione vtrinque interposita, cùm Magister Henricus in castra regis venisset, firmata est, & mox captiui omnes sponsione soluti. Munera deinde inter principes vltrò citroq; missa.

Podolia Vitoudo concessa.

Vitoudo autem ibi rex, inconsulto senatu Polonico Podoliæ dominatum, amoto à pfectura Petro Vulodico Charbinouio, vtendum fruendum concessit, non sine magno Polonorum incommodo. Dimissoque deinde exercitu in Poloniam redijt: nec diu ibi moratus, in Russiam contendit,

Vuladisl. regis iter in Rußiam.

cum Alexandro palatino Valachorum, iam prius fœderato & cliente suo nouam contra Sigismundum regem Vngarorum societatem inijt, Sniatinumque & Colomeiam, & omnem tractum Pocuciensem ipsi oppignerauit, acceptis ab eo mutuis mille rublis, siue ciclis argenti.

Procuce oppigneratum Palatino Valachiæ.

Eodemque anno Stephanus, cùm Alexandro siue extincto, siue pulso in principatu successisset, missis à regem quatuor oratoribus, in fide & clientela ipsius itidem vt maiores sui fuissent, se fore, & vbi accitus ab eo fuerit, venturum, solenneque iusiurandum daturum, neque repetiturum vnquam Pocuce, sed præsentem cum præsenti rege arbitratu ipsius de eo transacturum esse promisit.

Stephani palatini Valachiæ promissa.

Quod quidem literarum monumentis, quæ in archiuo extant, satis constat. Vnde sanè colligitur, Pocuce vel non fuisse traditum Alexandro, vel certè mox receptum à rege. Alioqui cur pactus esset Stephanus id se repetiturum non esse? Transactum autem esse de ea ditione, argumento est diploma regium, quo eam Alexandro obligauit: quod & ipsum extat in archiuo, redditum procul dubio à Valachis. Per idem tempus opera Zauissij nigri apud Vngarorum iuxta ac Polonorum regem gratiosi, effectum est, vt primores Poloni & Vngari simul apud Nouam villam conuentum de pace inter reges redintegranda agerent:

Polonorum cum Vngaris conuenta & pacta.

sed ea non confecta, octo mensium inducias tantùm constituerunt ea lege, vt Polonis cum Crucigeris pax rata maneret. Quòd si eam Poloni nouo bello rupissent, illæ quoque induciæ cum Sigismundo & Vngaris irritæ forent: sin Crucigeri priores id facerent, Sigismundus sese deinceps ab amicitia & societate eorum seiungeret.

Rex in Lituaniam profectus.

His ita compositis, rex per Chelmensem oram sub initium veris in Lituaniam secessit. Ad Ioãnem verò põtificem, qui

qui Alexãdro quinto mortuo successit, oratores misit, Andream Lascarem præpositum Vuladislauiensem, Martinum Vurocimouicium vexilliferum Cracouiensem, & Sbigneum Olessnicium secretarium suum

Oratores Poloni ad Pontificem maximum.

Dona Pontifici missa.

cum pamplis donis, nempe quatuor patinis, duob⁹ crateribus magnis aureis, tribus vestibus sabellinis, & culcitra item ab altera parte è pãtherarum, seu verius luporum ceruariorum, ab altera ex armellinorum pellibus consuta, obedientiam suam ipsi delaturos, postulaturosque, vt Põtifex declararet, ipsum iustè bellum contra Crucigeros suscepisse: & quicquid rerum sacrarum è templis Prussicis per id bellum ablatum esset, rectè in Polonica templa distributum esse: deinde, vt ipsi Põtifex crucis militiã cõtra Tattaros concederet. Ac cætera quidem impetrata sunt: extremum hoc ne impetraretur, illud obstitit, quòd eiusdẽ modi militia contra Ladislaum regem Neapolitanum ab ipso Põtifice promulgabatur: & obstabant Polonis Sigismundi regis & Crucigerorum oratores, veriti fortassis, ne cõtra se rex vteretur illis militibus. Sub id tempus Iacobo Haliciensi archiepiscopo, & Alexandro Camenecensi episcopo mortuis, huic quidem Andreas nescio quis, illi verò Nicolaus Trãba procancellarius, rege petente à Ioanne vigesimotertio, vno de tribus de pontificatu maximo contendentibus, successores dati sunt.

Nicol. Tramba Leopol. & Gnesnensis archiepiscopus.

Quanquam Tramba eodem ipso anno ad Gnesnensem archiepiscopam, præter collegij Gnesnensis voluntatem (quod Albertum Iastrembecium episcopum Posnaniensem postularat) translatus est, secundum mortem Nicolai Curouij archiepiscopi: qui cùm in Russia regi è Lituania reuertenti, ab ipso euocatus occurreret, casu equi collisus & extinctus, iudicio regis & Vitoudi sese subtraxit.

Nicolai Curouij archiepisc. mors.

Nam regina ei crimen intenderat, quasi ipsam de stupro sollicitasset. Reliquit autem is permagnas diuitias: quas Petrus frater eius cum alijs fratribus & agnatis diripuit.

Archiepiscopi facultates direptæ à fratribus.

Trambę verò Ioannes Ressouius in Haliciensi successor dat⁹: qui archiepiscopam illam postea Leopolim trãstulit.

Haliciẽsis archiepiscopa Leopolim translata.

Venit deinde rex Cracouiam pedester religionis causa incedens: vexillaq; & signa militaria vnum & quinquaginta de Crucigeris capta ad sempiternam tam insignis victoriæ memoriam in basilica suspendit, quæ in hãc vsque diem extant.

Signa militaria Crucigerorum in basilica Cracouiensi appensa.

Haud multo pòst inde discedens in Lituaniam, partem hyemis in venationibus exegit.

Rex in Lituaniam iterum.

1412. ann.

Sequẽtis aũt anni, qui fuit 1412. initio properè Cracouiã reuertit, de aduentu Hernesti ducis Austriorum certior factus. Cum quo affinitatẽ iunxit, collocata ei in matrimonium Cimbarca Ziemouiti Masouiorũ ducis & sororis suæ filia. Aduenerat & Venetorum legatio, quingentorum hastatorum stipendiũ regi pollicens, si Sigismundo bellum facere pergeret.

Venetorũ legati Polonos contra Sigismundum incitant.

Iam erat creatus Cæsar Sigismundus: facessebant autem ei negocium Veneti in Dalmatia.

Sigismundus Cæsar cũ Venetis bellum gerit.

Ipse verò à Ioanne pontifice in Italiam & ad liberãdam de manu Ladislai regis Neapolitani Romam, suscipiendumque diadema imperiale inuitatus, Foroiulianam Venetorum ditionẽ infestabat.

Roma à Ladislao regẽ capta.

Auerti igitur eum Veneti, ac distineri bello Polonico volebant. Sed nihil impetrarunt. Cauebant enim proceres Poloni ne vetusta cum Vngaris fœdera violarentur. Et cùm sensisset id agi à Venetis Sigismundus, misit & ipse legatos ad Vuladislaum regem, Brandam Cardinalum presbyterum, & Sciborium palatinum Transyluanorum, de renouando fœdere, aut certè de conuentu & colloquio. Conuentus ad certam diem Lubouliam siue Liblium impetratus. Prior Anna regina eò profecta est, Barbarã sororem, quę cum Sigismundo nupta erat, visum.

Regum Pol. & Vng. conuentus Liblij.

Rex deinde, qui Sandeciæ substiterat, secutus, Boleslao duci Masouio, & Sigismũdo Coributo patruele, & multis proceribus Polonis deducentibus. Venienti Sigismundus obuiam prodijt vnà cum vxore vsque ad Iugum montis. Atque ibi septem diebus tentata nequicquam inter proceres regum pace, cùm discedere iam Vuladislaus vellet, ad secretum colloquium semotis prorsus arbitris à Sigismundo inuitatus, blanditijs eius & ingentibus pollicitationibus expugnatus, tandem homo minimè malus in gratiã cum eo pactis iureiurando mutuò firmatis redijt.

Pax inter reges constituta.

Erat aũt in pactis, vt Sigismundus cum Vuladislao & Vitoudo duce contra quosuis hostes, & in primis ad extirpandos Crucigeros arma coniungeret: ac Prussia quidem eiectis Crucigeris inter reges pro portione copiarum vtriusque ad id bellum adductarum diuideretur:

Pacta secretò conuenta et societas inter Vngarorum & Polonorum reges.

De Prußiá.

Pomerania verò, Culmensis, & Michalouiensis integrè Vuladislao Polonisque, quorum fuissent olim, cederent. Porrò de Russia, Podolia & Valachia, quæ iuris Polonici & tunc erant sine controuersia, & antiquitùs fuerant, vt nulla fieret mentio aut controuersia, quoad ambo viuerẽt, & quinq; annis pximis post obitum ei⁹, qprior de ipsis obijsset: Valachi duntaxat Sigismũdo cum Turcis bellum gerenti, mandato Vuladislai, vt essent auxilio, si ipsi Vuladislao

De Rußia & Valachiá.

& Polonis tunc non militarent. Quòd si dicto audientes nõ essent, ambo simul reges eos bello persequerentur, ditionẽque eorum subiugatam, certis finibus inter se partirentur: tamen vt ea nihilominus sub conditionem suprà memoratã quinque annorum post mortem alterius caderet. De priuatis verò hominum inter ipsos iniurijs constitutum in posterum, vt Vngari Sandeciam, Poloni Liuociam siue Leiciam referrent: & quaterni vtrinque designati omnium controuersiarum atque iniuriarum cognitores & iudices, qui animaduertendi in sontes potestatem haberent. Hæc ita tunc inter reges priuatim conuenêre. Publicè verò ne qua mentio Prussiæ & Crucigerorum fieret, Sigismũdi precibus perfectum est: quòd is diceret, Minimè sibi expedire, id palàm tunc fieri. Et erant fortè tunc apud eum Crucigerorum legati: quibus seorsum prolixè omnia pollicebatur, vt aliquid rursus ab eis emungeret. Quo factum est, vt caput illud de Prussia diplomatis à regibus & proceribus eorum consignatis disertè non insereretur: sed in genere modò caueretur, vt reges contra quosuis alterutrius hostes, nemine prorsus excepto, fœderati inter se essent, ac ne assensu quidem alter alterius hostibus & rebellibus faueret: quin vterque alterius incommoda pro viribus præmonendo & omni ope auerterent. Nec hoc solùm perfecit Sigismundus, verùm etiam cùm Vuladislaum sub specie venationum lõgius in Vngariam secum, nequicquam reclamantibus consiliarijs, & in primis Ioanne Tarnouio palatino Cracouiensi, extraxisset, persuasit homini simplici & credulo, vt se iudicem & arbitrum, propitium quidem, vt videri volebat, controuersiæ cum Crucigeris per compromissum sumeret: promittẽs, idẽ facturos Crucigeros, & iudicato parituros: ni facerent, vim suam experturos. Iam enim rursus Vuladislaus non obscurè præ se ferebat inimicum contra eos animum: propterea quòd ij primam pensionem ex pacto Torunensi ad præstitutam diem sibi non soluissent. Cùm autem iudicium id Sigismũdus sanè quàm libenter assentientibus Crucigeris instituisset, varias nectebat moras, vt cùm Vuladislaum spe pacis duceret, tum Crucigeros obnoxios haberet. Tandem grauiores occupationes, & expeditionem contra Venetos causificatus, cognitionem causæ proceribus quibusdam Vngaris delegauit. Interim aduenêre iterum legati Venetorum, quòd eis Vuladislaus rogatu Sigismundi spem pacis æquissimis conditionibus conficiendæ fecisset. Ac tentata quidem Vuladislao interueniente, sed non confecta pax est, propterea quòd nihil æqui Veneti afferebant, nec reddebant Sigismundo ereptam Dalmatiam. Dum autem Vuladislaus Budæ commoratur, venit eò fortè ad ipsum splendida legatio Tattarorum cum muneribus, magna auxilia, sicubi opus esset, ei pollicens. Honorificentissima hæc erat ei legatio apud exteros. Persuasit autem is legatis, vt eadem Sigismũdo nunciarent. Quo ille ferocior factus, Venetos territabat. Dimissis legatis, ludis ac deinde venationibus vacatum est. Vbi cùm Vuladislaus bubalinis caseis recentibus sese replesset, ac deinde calido balneo vsus, in profluente Danubij de more gentis suæ diutius sese abluisset, febrim contraxit. Ab ea verò paucis diebus regiorum medicorum opera releuatus, & amplissimis muneribus à Sigismundo donatus, per Morauiam atque Cessinensem oram in Poloniam reuertit, quinto demum mense, posteaquam Vngariam ingressus fuerat. Fuerunt autem præcipua dona, quæ à Sigismundo acceperat, corona, sceptrum, & pomum aurea, & Boleslai Chrobri gladius, insignia regni, quæ Elizabetha Ludouici regis mater in Vngariam asportauerat, verita ne Poloni mutata sententia alium sibi regem crearent. Ea rex Cracouiam ingrediens publicè sibi preferri iussit. Nec diu moratus Cracouiæ, per Sendomiriensem & Chelmensem tractum profectus, supra Bugum fluuium prope Rubessouum oppidum cum Vitoudo de omnibus, quæ in Vngaria egerat, communicauit. Venerat eò ad exorandum regem Petrus Vissus episcopus Cracouiensis, magna necessariorum caterua stipatus, quòd ab eo de Cracouiensi episcopa in Posnaniẽsem, quasi delirus & inutilis Alberti Iastrembecij episcopi Posnaniensis & cancellarij regni ambitione detrudebatur: sed nihil impetrauit. Et aduersa is quidẽ vsus est valetudine, ex quo ex cõcilio Pisano, & lõgiore ad sepulchrum Christi peregrinatione reuerterat, stupore quodam & lethargo afflictus: sed tamen de gradu mentis dimotus non erat. Facilè tamen in dissidio Pontificũ Rex quæ volebat obtinuit. Non fuit tamẽ sine metu postea Iastrẽbecius, propinquis Petri ad omnẽ occasionem intentis, qua eũ de medio tollerẽt. Dimisso deinde Vitoudo Russiam Rex obibat. Quò cũ legati Sigismundi regis ad eũ venissent, octoginta millia sexagenarum Pragensium ab eo mutua acceperũt, oppignerato

De priuatorum controuersijs disceptandis.

Sigismundi Cæsaris calliditas.

Pacta publica Sigismũdi cum Vuladislao.

Arbitrium inter Polonos & Crucigeros Sigismũdus Cæsar sibi sumpsit.

Dalmatiam Veneti Vngaris eripuẽre.

Tattarorum legatio ad Vuladisl. Budam profecta.

Vuladisl. ægrotauit in Vngaria.

Insignia regni Polonicã reportata ex Vngaria.

Petr. Vissus è Cracouiensi ad Posnaniensem episcopam detrusus.

Albertus Iastrẽbecius episcopus Cracouiensis per ambitionem factus.

ipsi

ipsi Scepusiensi tractu cum tredecim oppidis, arce tamen Scepusia excepta. Atq; ex eo tempore Scepusium in ditione Polonorum est, vsque in hanc diem. A Crucigeris autem ea pecunia sumpta est: quibus Sigismundus eam mulctam irrogarat, quòd pactis in insula Torunẽsi cum Vuladislao initis nõ satis fecissent. Ita quidẽ habet Dlugossus. Verùm nos reperimus in archiuo literas Ioannis xxiij. pontificis maximi, quibus is postulat à Vuladislao, vt proroget Crucigeris tempus numerandæ pecuniæ, quam ij ex pacto ipsi deberent. Vnde nobis verisimile fit, in pactis Torunensibus de ea pecunia numeranda, Crucigeris cum rege conuenisse, licet literis pactorum id incertum nõ sit. Quin extant testimonia Benedicti Macrini, cui Sigismundus delegerat arbitrium, & in rem præsentem in Prussiam & Lituaniam eum miserat: qui testificatur Vuladislaũ quidẽ & Vitoudũ iudicatũ fecisse, Crucigeros verò minimè. Inde autẽ apparet, Sigismundũ iudicasse quidẽ tũc inter dissidẽtes. Quid autem iudicarit, nõ liquet, præter quòd Vuladislaus & Vitoudus parentes rei iudicatæ, tradidêre Magistro Crucigerorũ diplomata super Samagitia: tametsi Heduigis regis filia testata est, se ei traditioni aduersari.

Scepusiũ oppigneratũ regi Polono.

Crucigeri non paruerunt decreto Cæsaris.

Samagitiæ ius datũ Crucigeris.

MARTINI CROMERI, DE ORIGINE ET REBVS GESTIS POLONORVM, LIBER DECIMVSOCTAVVS.

VSSIA peragrata in Poloniam Rex reuertit: paucisque diebus Nepolomicię exactis, in Lituaniam rursus secessit, & hyemem illam ibi exegit: quæ quidem prodigiosè mitis fuisse memoratur, ita vt initio Februarij flores & olera in religione frigidissima existerẽt. Verno atque æstiuo tempore Poloniam is rursus ferè omnem peragrauit. Posnaniam autem cùm venisset, Petrum episcopum in delubrum seuocauit: & in genua procumbens, culpam ab eo deprecatus est, quod eum sede Cracouiensi præcipitanter eiecisset. Apud Grodlum deinde supra Bugum amnem Polonorum & Lituanorum conuentum habuit. Ibi fœdera inter has duas nationes renouata: concessumque ius nobilitatis Lituanis ijs duntaxat, qui ritus ecclesiæ Romanæ & catholicæ seruarent, ijsdem vt insignibus, & imaginibus, ijsdemq; prærogatiuis, quibus Polona nobilitas, vterentur: præterquã vt deinceps quoque iussu magni ducis arces conderent, vias publicas reficerent, tributaque solita penderent: senatum autem & magistratus more Polonorum haberent: nec tamen honores & magistratus alienis ab ecclesiæ Romanæ institutis mandarentur: ducem, quando vsus postularet, non nisi de sententia regis & amplissimi consilij Polonorum legerent: vicissimque Poloni, vt ne inscijs & inconsultis duce & senatu Lituanico regem sibi crearent, comitijs communibus quoties opus esset, vt ea Lublinum vel Parsouiam, vel alias quò videretur mutuo consensu indicerentur: ordo item ecclesiasticus vt eodem iure ijsdemque prærogatiuis, quibus in Polonia vteretur. Hæc omnia proceres Lituani, libertatem & prærogatiuas nobilitatis adepti approbarunt, & literarum monumentis consignarunt. Soluto conuentu, quia pestilens autumnus erat in Polonia, in Lituaniã rex secessit. Inde porrò in Samagitiam profectus, gentem eam quæ nõdum falsorum deorum cultum penitus abdicarat, magno studio, magnaque cura, extinctis sacris ignibus, succisis lucis, necatisque serpentibus & alijs sacris animalibus, ad religionẽ Christianam cõuertit, partim donis alliciens, partim autoritate & minis adigens, non modò pij regis, verùm etiam doctoris & Apostoli fungens officio, suggerẽtibus sacerdotibus nostris, quæ diceret, quæque faceret, cùm ipsi barbaros loquentes non intelligerẽt, nec ab eis vicissim intelligerentur. Populariter autem Samagitæ tunc religionem Christianam susceperunt, per vnum natu maximum apud regẽ professi, se quos in eum diem deos coluissent, velut infirmos & ignauos deserere, & in eius ius concedere, cuius numine illi à rege victi & profligati essent. Cùm autem nonnulli adhuc, si resuscitare ignem extinctum è calidis fauillis post regis discessum possent, relapsuri esse in pristinum errorem viderentur, & hæc inter se mussitarent, substitit ibi rex diutius quàm statuerat, locumque ignis largiore aqua inundari iussit. Episcopum apud Mednicos, attributis agris & reditibus, & parœcos duodecim (tot enim territorijs continetur Samagitia) vt ijdem

Hyems calida.

Rex veniam petijt ab episcopo.

Conuentus Polonorũ et Lituanorũ apud Grodlum.

Lituanis prærogatiuæ & leges datæ à rege.

Samagitia ad Religionẽ Christianam conuersa.

Samagitæ falsos deos abdicant.

Episcopa Mednicensis siue Samagitiæ instituta.

canonici Mednicenses essent, instituit. Quanquam hęc quarto demũ anno pòst à Ioanne archiepiscopo Leopoliensi & Petro Vilnẽsi episcopo consummata sunt. Tunc autem rex præfecto genti Kesgellone nobili Lituano, & religionis curã in primis in rudi populo gerere iusso, in Lituaniam, atque inde porrò post anni sequentis initium in Poloniam, & in Cuiauiam ad constitutum cum Crucigeris apud Slonscum conuentum contendit.

Kesgello Samagitiæ præfectus.

1414. ann.

Conuentus regis cũ Crucigeris.

Iã summũ apud Crucigeros magistratũ Michael Cochmeister gerebat, amoto & in carcerem cõiecto Henrico Plauenio, siue propter ꝓfusas largitiones, siue propter inuidiam, siue quod à Michaele ambitioso & feroci homine, quasi Polonis impẽsius faueret, insimulatus esset.

H. Plauenius magistratu amotus, & in carcerem coniectus.

Quo comperto Vlricus Henrici frater commendator Gdanensis metuens & ipse sibi, clàm ad regem perfugit. Fugisset Henricus quoque è custodia, re clàm per internuncios cum rege composita, nisi eum Ioannes Cropidlo Vuladislauiensis episcopus, cum quo fortè rex ea de re secretò cõmunicarat, prodidisset.

Vlricus Plauenius cõmendator Gdanensis ad regem perfugit.

Cropidlo episcopus arcanum regis prodidit.

Pace cum Crucigeris tentata, sed non confecta, causa verò tota à Strigoniensi archiepiscopo delegato Sigismundi Cæsaris iniquissimè disceptata, cùm Crucigeri iniurijs nullũ modum statuerent, mercatoresque Posnanienses Gdani, direptis eorum mercibus crudeliter interfecissent, & per subornatos homines, quemadmodum ferebatur, multa oppida & pagos in Polonia incendissent, latrocinantiumque in morem è Dobrinensi & Polonia finitima prædas agerent, & captos homines, nõ modò plebeios, verùm etiã equestres in patibulum agerent, cumque ad extremum sub signis populabundi in Dobrinum excurrissent, ac subito pauore turbati diffugissent, nouam in eos expeditionẽ rex Polonis, Russis, atque Lituanis cunctis indixit.

Crucigeri Polonis iniurij.

Dum aũt bellum id ad ornatur, ipse maiorẽ Poloniã percurrit. Fortè tunc Petrꝰ Vissus episcopꝰ Posnaniẽsis lẽto morbo cõfectus obijt. Quod ni obijsset, restitutꝰ fuisset authoritate Cõstantiẽsis cõcilij ad Cracouiensẽ episcopam, Alberto deiecto: sed profuit Alberto mors eiꝰ, vt facilius à cõcilio, rege petẽte, veniam impetraret.

Albertus Iastrembecius ægrè episcopam Cracouiensem retinuit.

Etenim tribus tunc de põtificatu maximo contendentibus, & Ioãne Husso turbas ciente in Boemia, Sigismundus Cæsar magno studio, labore & cursitationibus perfecit, vt consilium œcumenicum consensu Christianorum principum, & primorum ecclesiasticorũ apud Constantiam Germanorum aperiretur: quod quidem durauit in quartum annum.

Constantiense concilium.

In eo cùm alia multa reipubl. Christianæ salutaria cõstituta sunt, tum Hussus hæresiarcha condemnatus & exustus, & post eum Hieronymus Pragensis. Ad extremum autem sublato dissidio cùm tres illi pontificatu partim amoti essent, partim vltrò ipsi se abdicassent, Martinus eius nominis quintus pontifex creatus est. Verũ hæc & externa sunt, & posterioris temporis.

Tũc autem cùm collegium Posnaniense petisset à rege, vt sibi episcopum arbitratu suo legere liceret, non abnuit is: solusque in consilium sacerdotum reuerẽter ingressus, impetrauit, vt de quatuor à se editis (inter quos fuit Alexander ducis Masouiæ filius, è sorore eiꝰ natus) vnus legeretur episcopus. Lectus est absens magno omnium consensu Andreas Lascaris Goslauicius decanus Cracouiensis, & canonicus Posnaniensis, gente Gozembius: qui tunc fortè legatꝰ à rege cum tribꝰ alijs ad Sigismundum Cæsarem de causa Crucigerica profectus erat. Aegrè tamen is decreto collegij cum voluntate regia coniuncto assẽsus est, vir bonus, & nõ ignarus quantũ onus in se susciperet. Cuiꝰ similes perpaucos fortasse illa ętas habuit: nostra vnum quod sciam, habet. Quo libentius tam rarum integritatis & modestiæ exemplum commemorauimus.

Andreas Lascaris Posnaniensis episcopus electus rege præsente, vix assensus est.

Iam ingentes copiæ ex omni Polonia, Russia, Lituania & Masouia cum suis ducibus Volboriã conuenerant. Tattarorum etiam non contemnenda auxilia Vitoudus adduxerat. Erat & mercenariorum militum ex Boemis atque Silesijs non exiguus numerus.

Prussicũ bellum.

Ad hæc Silesiorum duces Bernardus Oppoliensis, Ioannes Ratiboriensis, Boleslaus Cessinensis, Conradus Olessnicensis, Venceslaus Zeganensis, Ioannes Lubinẽsis, Conradus Albus Cozlensis, & Venceslaus Opauiensis auxerant exercitum regium.

Duces Silesij in exercitu regio.

Quin & Lacicus Crauarius præfectus Morauiæ vnum vexillum militum in auxilium regi miserat: ita vt tantus ille esset exercitus regius, quantus non modò ad Prussiam, sed ad magnam orbis partem perdomandã sufficere posse videretur.

Lacicus Crauarius præfectus Morauiæ.

Itaque rex non moratus diutius, in terram hostilem eum duxit, instructum inspectãtibus legatis hostium, qui siue ad auertendum bellum, siue ad speculandum vires nostrorum venerant. Verùm non ita magnum operæprecium cum tantis copijs factum est. Oppida modò & castella quædam ignobilia partim vi expugnata, partim in deditionem accepta, partim vacua delapsis habitatoribus occupata, direpta & exusta. Inter quæ fuẽre Nidburgum,

Oppida Prussica à rege capta.

gum, Hoensteinum, Allesteinum, Guttestadia, Zirgonum, Prabutha, Bissouisuerderum, quod nostrates Biscupecium appellãt, & Cruciburgum. Nã ab Helsbergæ obsidione Ioannes Varmiensis episcopus, cuius ea arx est, precibus regem auertit.

Varmiensis episcop. supplex regi.

Holandiæ obsidio cùm in longum extractum iri videretur, omissa est. Et nonnihil ibi incommodi Lituani, cùm incautius prædas agerent, accepẽre.

Lituani incommodo affecti à Prussis.

Capti ab hostibus Butrim magister curiæ, siue marsalcus Vitoudi, Mikita, (ita Russi Nicetam vocant) & nonnulli alij. Peruastati tamen agri longè lateq; nemine obuiã ꝓdeunte. Cùm aũt Chelmi, siue Culmę, atq; Torunię oppidorũ dedendorũ regi nonnulla spes facta esset, eò moturus erat castra, ni eum Magister Crucigerorum vafro consilio elusum, aliò auertisset, subornato homine cum literis, commendatoris Brodniciensis nomine ad se confictis, quibus perscriptum erat, arcem Brodniciensem à commeatu tormentisque bellicis imparatam, longiorem obsidionem sustinere non posse.

Vafrum consilium Magistri.

Quæ literæ, capto & excusso tabellario, cùm fidem fecissent nostris, hoc perfecerunt, vt eius arcis potiundæ spe conatus meliores frustrarẽtur, viresque nostrorum non hosti magis, quàm sibijpsis propter difficultatem annonæ graues, inerti obsidione languidas & inutiles redderẽt. Nam Brodnicia, pręterquam quòd natura arteque permunita est, valido hostium præsidio tenebatur, & commeatu armisque abũdabat. In eius igitur obsidione rex cum omni exercitu totum mensem frustra consumpsit.

Brodnicia arx munita, frustra obsessa à Polonis.

Inde Vitoudus, nequicquã retinente rege, nõ sine animi eius offensione discessit.

Vitoud. è castris discessit.

Et iam morbus vulgò in corpora militum ex panis penuria grassari cœperat. Cõtinuabat tamen rex obsidionem, dimissisque quoquouersus frumentatoribus cum præsidio armatorum, frumentum in castra comportabat. In eos cùm quadam die hostes, ad omnem occasionem rei bene gerendæ intenti, impetum fecissent, longè plures à paucioribus fusi fugatique sunt, sexaginta captis, ducentis desideratis.

Prussi à Polonis fusi.

Venit interim ad regem legatus pontificis maximi Ioannis xxxiij. Ioannes Lausanẽsis episcopꝰ: qui facilè impetrauit à rege desidis & famelici belli (sic enim vulgò appellatum id est postea) iam pertæso, vt duorum annorum inducijs cum Crucigeris constitutis, Constantiensis concilij iudicio causam & controuersiam suam omnem cum Crucigeris permitteret.

Legatus Põtificius ad regem.

Famelicum bellum.

Induciæ duorum annorum.

Itaque rex dimisso exercitu reuersus in Poloniam, de amplissimi consilij sententia legatos ad concilium misit, Nicolaum archiepiscopum Gnesnensem, Ioannem Vuladislauiensem, Iacobum Plocensem episcopos, Andream Lascarem electum Posnaniensem, Ioannem Tuliscouium Calisiẽsem castellanum, & Zauissium Garbouium cognomento Nigrum, virum clarissimum.

Constantiensi concilio cõtrouersiæ Prussicæ disceptatio permissa.

Pollicebatur autem Sigismundus, non defuturũ se ibi esse causæ regiæ cõtra Crucigeros, eiq; vicissim rerum Vngaricarum curã commendauit. Idemq; fecit concilium illud, scriptis ea de re ad regem literis. Ac fecit quidem Vuladislaus amici officium. Nã cùm Turcæ Vngariam infestarent, Bosnamq; à Sigismundo prius recuperatam, ipsi iterum eriperent fusis profligatisq; Vngaris, Vuladislaus missa ad Turcas graui & minaci legatione, sex annorum inducias inter eas gentes, captiuis Vngaris proceribus liberatis, confecit.

Vuladisl. curam gessit Vngariæ, Sigismundo absente.

Pacem quoque perpetuã confecisset, ni Pipo Florentinus comes Themessiensis temerè omnia turbasset, capto pro exploratore Gregorio Armeno Vuladislai internuncio, qui Turcicæ legationi de pace venienti tutũ ad Vngaros accessum præstructurus antecesserat. Prosperè tamen postea rem contra Turcas gessit aliquoties Nicolaus Petri Macedonis filius, absente Sigismundo, eosq; Bosna expulit. Interea Vuladislaus rex Lituaniam, Poloniam, Russiam continentibus ferè itineribus obiuit.

Et Sniatini cùm esset in Russia ad Pentecosten anni sequentis, venit ad eum Alexander palatinus Valachorum, permagna & splendida nobilitatis suæ caterua stipatus: adoratoq; publicè rege, & vexillo ad pedes eius proiecto, & dato conceptis verbis iureiurando, in fide & clientela eius atq; Polonorum se fore semper promisit, & perampla munera ei dedit, ab eoq; vicissim accepit.

1415. ann.

Palatin Valachiæ Alexander iurat in verba regis Polonorum.

Venit & ab Imperatore atque Patriarcha Constantinopolitanis legatio, frumentarium subsidium petens. Vehemẽter enim Turcæ Thraciã infestabant & premebant. Quorum princeps Mahometes recuperatis in Asia ijs, quæ Tamerlanes auo eius ademerat, Imperij sedem Prusa Adrianopolim trãstulerat: & iã transalpinos Valachos vexabat, Constantinopolique ac toti Græciæ ferox imminebat.

Legati Constantinopolitani Imperatoris ad regẽ Polonorum.

Vuladislaus rex inopia laborantibus Constantinopolitanis liberaliter opitulatus, in Cacybeio portu maris Põtici, qui in ditione Polonorũ tunc erat, frumentũ admensus est. Sniatino in Lituaniam rursus diuertens, viginti millia

Cacybeius portus in ditione Polonorum.

Dona regi à Vitoudo data.

lia marcarum Pragensium, quadraginta vestes Sabellinas eximias, centum equos, totidemq; aureos pannos à Vitoudo dono accepit. Anno sequenti cùm Annam reginam mortuam Cracouiæ sepelisset, rursus in Lituaniam profect⁹, apud Velunam Samagitiæ cum Crucigeris Prussiensibus pariter atque Liuoniensibus de regundis finibus Samagitiæ, ac de pace perpetua constituēda cōuētum egit. Sed Crucigeris intolerabili fastu tumentibus, neq; vllam æqui aut iniqui rationem ducentibus, re infecta discessum est. Augebat autem eis spiritus, vt creditum est, societas cum Tattaris inita, qua eos ad vastandos Russiæ fines excitârant. Nec multo post ingens vis barbarorum duce Ediga in Kiouiensem tractū improuisò effusa, ferro ignique omnia crudeliter depopulata est. Vrbem quoq; ipsam Kiouiam diripuit ac diruit. Atque ex eo tempore ea splendorem pristinum nunquā recuperauit. Arce quidem, summa vi oppugnata hostis potiri non potuit. Rex pro eo quod hostes bello persequi debuit, Sanoci nuptias celebrauit, indignas illa ætate, & nomine ac dignitate sua, ducta in matrimonium Elizabetha Pilecia Ottonis palatini quondā Sendomiriensis filia, vidua prouectæ iam ætatis, & compluriū virorum thoros experta. Quæ virgo propter magnitudinē dotis à Morauo quodam rapta, eique aliquanto post ab alio quodam Morauo itidē erepta, & interfecto priori raptore in loco iustæ vxoris habita, ad extremum Vincentio Granouio castellano Naclensi gente Toporo, despōdente Spitcone Melstinio propinquo, nupserat: perq; eam Granouius sese in familiam Leliuiorum inseruit. Siue autem intempestiuo amore & consuetudine eius mulieris captus, siue philtris etiam & magicis artibus dementatus Vuladislaus, eo se tam impari matrimonio implicauit, magnam certè nomini suo infamiam nō modò apud suos, verùm etiam apud exteros aspersit: ita vt concilium quoque ea fama, traducentibus Crucigeris, impleret. Huc accessit, q̄ Christianorū institutis incestū id erat cōiugiū, cū illa regi in loco sororis esset, ꝓpterea q̄ is à matre ei⁹ de sacro fonte leuat⁹ erat. Sed instāte rege cōciliū indulgenter legitimas esse iussit eas nuptias. Rex inde Cracouiam indicto conuentu, reginam quoque eam ritu solenni fecit, necquicquam aduersantibus nonnullis proceribus, & in primis Sendiuoio Ostrorogo palatino Posnaniēsi. Quoniam autem ea ab archiepiscopo

Anna regina mortua. Conuentus Lituanorum cum Crucigeris.

Tattari Russiam vastant.

Rex Elizabetham Pileciam vxorem tertiam duxit.

Elizabetha coronata.

Leopoliensi Ioanne Ressouio coronata erat, veritus Nicolaus archiepiscopus Gnesnensis, qui tunc in concilio Cōstantiensi propter splendorem gratiosus erat (ita vt summus pontificatus ad eum, si Dlugosso credimus, deferretur, si eum suscipere voluisset) ne sibi posterisq; suis archiepiscopis Gnesnēsib⁹ ea p̄rogatiua coronādi reges & reginas præriperetur, obtinuit apud Cōcilium, vt archiepiscop⁹ Gnesnēsis deinceps Poloniæ & Lituaniæ primas sit. Ea verò est dignitas Ecclesiastica Archiepiscopatu eminentior, à Primate regni diuersa. Perfecit autem idem cum collegis suis, vt Ioannes quispiam Falchembergius sodalis Dominicanus decreto concilij in tetrum carcerem compingeretur, quòd subornatus à Crucigeris satyram siue famosum libellum in Vuladislaum regem, & in omne Polonum nomen conscripserat. Cùm verò mitius cum eo postea Martinus eius nominis quintus pontifex maximus, cui Nicolai archiepiscopi fauor ad pontificatum nō parum suffragatus erat, ageret, rem nouam legati regis ausi, ad futurum concilium, quod in decimum annum indicebatur, prouocarūt. Verùm satisfecit eis deinde Pontifex authoritate Patrum adductus. Cæterùm libellus ille famosus Lutetiæ archiepiscopo oblatus erat, cùm eius vrbis doctores academiæ conuiuio accepisset. Etenim Sigismundo Cæsari ad conciliandum concilio regem Arragonum, & ad pacificandum Francorum & Anglorū reges proficiscenti, comes itineris vnà cum Tuliscouio & Zauissio de concilij sententia adiunctus erat. Prorogauit deinde Vuladislaus rex inducias cum ijsdem Crucigeris in aliud biennium, Cæsare & rege Francorum Carolo petentibus. Et anno sequenti, qui fuit 1418. rurs⁹ apud Velunam Samagitiæ cum Crucigeris de pace conuentum egit, deductis secum primoribus Polonorum. Vnde cùm re infecta discessisset, dimissisque proceribus ipse cū paucis apud Vigros, syluæ id nomen est, venationi vacaret, parum abfuit, quin in Rastemburgensis cōmendatoris insidias incideret. Sub idem tēpus Vitoudus amissa paulo ante Anna vxore, alteram duxit Iulianam viduam, prioris materteram. Atque id matrimonium incestum Ioannes Cropidlo episcopus Vuladislauiensis, qui etiam regem fortè in Lituaniam secutus erat, præter disciplinam ecclesiasticam iunxit, cùm Petrus Vilnensis, vt id faceret, nequaquam adduci posset. Ita plurima sibi plerunque præter ius & æquum per-

Archiepiscopus Gnesnensis primas.

Ioannes Falchembergius carcere punitus propter famosum libellum.

Prouocatio à Pontifice ad concilium futurum.

Poloni Oratores cū Cæsare missi in Gallias. Induciæ cū Crucigeris.

1418. ann. Lituanorum conuentus cum Crucigeris.

Insidiæ in regem intentæ.

Vitoudi vxor altera.

„ ꝑmittunt homines excelso loco nati. In sequēti anno cùm rex in Poloniam reuertisset, venêre ad eum legati Martini pontificis maximi, Iacob⁹ Camplus Spoletanus, & Fernandus Hispanus Lucensis episcopi, de pace cum Crucigeris conficienda postulantes: qui comiter & liberaliter à rege habiti, cognita eius voluntate ad pacem propensa, in Prussiam inde ad Crucigeros contenderunt. Quorum corrupti muneribus, cùm monumenta ad causam ipsorum pertinentia inspexissent ac descripsissent (ad quam fortè rem magis quàm ad pacem faciendam, Crucigerorum rogatu atque sumptibus venerāt) regis causam incognitam temerè testimonio suo damnarunt. Qua de re grauiter postea rex cum Pontifice questus est. Ac fecit is deinde regi potestatem producendi documenta causæ suæ. Dimissis autem legatis pōtificijs, rex Cassouiam profectus est, ad colloquium à Sigismundo Cæsare inuitatus: ibiq; blanditijs eius inductus, arbitrum eum tulit Crucigeris ex compromisso de contumelijs, damnis & iniurijs, quas ab illis acceperat, reclamantibus, quos secum duxerat, proceribus, & ad extremum, vt certa tamen formula, certoque die id compromissum adstringeretur suadētib⁹: quorū princeps fuit Albertus episcopus Cracouiensis, idemque Cancellarius Poloniæ. Recusabant autem id compromissum Crucigerorū legati, qui tunc ibi aderant, siue adeò recusare se ex composito simulabant. Qua re Cæsar vehementer, vt videri volebat, irritatus, arma secum Vuladislao contra eos coniuncturum iureiurādo interposito pollicitabatur. Qua de causa remittere ei Vuladislaus pecuniam, quam mutuam dederat, Scepusiumque mox reddere cogitabat, ni proceres, cum quibus ea de re communicarat, id ei dissuasissent. Soluto conuentu Vuladislaus in Poloniam reuersus, magna cura bellum aduersus Crucigeros apparauit. Misit & Cæsar episcopum Passauiensem imperialem curiæ Cancellarium, & Ioannem comitem de Herdek Cracouiam, vt in speciē arma & cætera ad Prussicum bellum necessaria exercitui suo cōpararent. Quibus lautè à rege sumptus suppeditati sunt. Sed ij cū supra quadraginta dies Cracouiæ mansissent, vltróne an reuocati, incertum est, in Vngariam ad Cæsarem reuerterunt. Redijt deinde ad Regem ex Vngaria Sbigneus Brezius marsalcus, qui ad deducēda à Cæsare auxilia relictus erat, vanitate Cæsaris perspecta. Lactatus inanibus Cæsaris promissis Vuladislaus, tamen institutam in

Legatio pontificis Maximi ad regē Poloniæ.

Legatorum mala fides.

Vuladisl. regis congressus cum Sigismundo Compromissum regis. Vuladislai credulitas.

Albertus episcop Cracouiensis, et cancellarius Poloniæ.

Sigismundi Cæsaris astus & vanitas.

Legati Cæsaris ad Vuladislaum.

Prussiam expeditionem non remisit, ne legatione quidem eius motus, qua ille ab eo contendebat, vt in aliud tempus id bellum differretur. Iā copiæ omnes Volboriam conuenerant, indeque per Masouiam progressæ ad fines hostium peruenerant, cùm venit ad regem in castra Bartholomæ⁹ Capra archiepiscopus Mediolanensis, legatus à Cæsare dirimendi eius belli causa. Et confecit is quidem rursus, adiuuante maximè Vitoudo, & accedente Pontificis maximi authoritate, duorum annorum inducias, cùm compromissi sui regem admonuisset, & aliud ei ex aduerso respondens ipse à Crucigeris attulisset. Præfinita autē compromisso dies ad viij. Idus Ianuarij, quā Epiphanias Christiani dicimus. Itaque irritus tantus ille conatus atque apparatus belli fuit, non sine magno omnium fremitu, imprudentiam regis in faciendo compromisso incusantium. Verùm eam culpam rex in Cācellarium reiecit. Quamobrem magno is omnium odio deflagrauit. Cum Erico autem Daniæ, Suetiæ & Noruegiæ rege, ac duce Pomeraniæ, eiusque consiliarijs publicè à Vuladislao & Vitoudo in castris tunc ictū est fœdus & societas, cùm contra alios vtriusque partis hostes, tum nominatim contra Crucigeros, ea lege, vt etiamsi vteruis principum ab eo fœdere vellet discedere, subditi tamē ipsius eo nihilo minus tenerētur, Ne tamē vteruis altero inscio Crucigeris, vel cuiq̄ omnino bellū inferrēt. Excēpti sunt aūt à Vuladislao & Vitoudo Sigismund⁹ Cæsar, & Vēcesla⁹ rex Boemorū, ꝓpter priora cū ipsis fœdera. Reuertēs aūt ex eo bello Vuladislaus, per Cuiauiā in maiorē Poloniā diuertit. Posnania verò Srodā ꝓficiscentē aduersus casus perculit. Nam sub vesperum cùm serenum esset cœlum, subitò atris nubib⁹ obductum est: vnde inter crebra fulgura ac tonitrua fulmē magno fragore decidens quadrigas carpento, quo rex vehebatur, iunctas, duosque stipatores regios, itemque Posnaniensis & Sendomiriensis palatinorum, & nouem alios regiorum comitum equos vnà cum regio, cui cubicularius quidam hastam regis ferens, insidebat, vno ictu interfecit: aurigæ & sessoribus equorum nihil actum, nisi quod cubicularij vestis discerpta est. Rex cùm aliquandiu exanimat⁹ iacuisset, tandē respirauit, cætera sospes, præter quòd surdaster paucos dies, & modico manus dextræ dolore affect⁹ fuit. Vulgò creditū est, ꝓpter incestū matrimoniū diuinit⁹ eo terrore correptū fuisse. Per illud temp⁹ Ediga princeps Tattarorū missa legatione

cum

Legatus Cæsaris.

Induciæ inter Polonos & Crucigeros.

Apparatus belli irritus.

Alberti episcopi Cracouiensis edit. Danicū fœdus.

Fulminis impetus in comitatum regium.

Rex exanimatus.

à Vitoudo.

cum muneribus ad Vitoudum, fœdus cum eo icit. Sub idem tempus cùm vires sumeret hæresis Vicleffi & Hussi in Boemia, motusque magni cùm Pragæ, tum alibi cum summo contemptu regis existerent, & ad quadraginta millia oppidanorum pariter & agrestium cum mulieribus ac paruulis ad montem quendam coiuissent, magistratusque nouæ Pragæ concursu populi trucidatus esset, anxio fuit animo rex Venceslaus: & ira fortè in pocillatorem suum percitus, cùm interficere cum suis manibus vellet, paralysi affectus concidit, & paucis diebus postea vita excessit. Parabat fortè expeditionem in Turcas Sigismundus Cæsar, cùm hæc ad eum perlata sunt. Obierat enim paulo antè Mahometes imperator Turcarum: vnde Sigismundo commoda occasio recuperandi ea q̃ ille de Vngaris cęperat, & vlciscendi clades suas, oblata esse videbatur. Cùm igitur distracto esset animo: impetrato à rege Polonorũ colloquio, Sandeciam venit. Ibi de Boemicis rebus ac de Turcico bello consultatũ. Suadebat Cæsari Vuladislaus, vt Boemia ante omnia in potestatem suam redigeret, hæresimque sumẽtem vires opprimeret: & ad hæc peragenda auxilia ipsi pollicebatur. Sed ille dum inconsultè & intempestiuè Turcicum bellum Boemiæ pacandæ præuertit, & Turcas, nullo operæprecio facto, magis irritauit, non ausus cum exercitu Danubium transmittere, illis vlteriorem ripam tenentibus, & Boemiæ potitus non est. Ac Vngariam quidem atque Transyluaniã Turcæ Baiazetis noui imperatoris, qui patri Mahometi successit, ductu siue auspicijs magnis affecêre incõmodis: Boemi verò Bernam ad comitia euocati à Cæsare, paruerunt, & in potestate eius fore se polliciti sunt: ac fecerunt etiam iussa Pragenses, qui tunc factionibus & hæreticorum cõsensu potẽtes erant, amoliti castella quædam contra arcem erecta, cathenasque & repagula, quibus plateas vrbis impediuerant. Amoti sunt etiam præfecti, quos post Venceslai mortem arcibus regijs imposuerant. Sed cùm Sigismundus Bernanon in Boemiam, Sed Vuratislauiam iter deflexisset, ibique de seditiosis, qui magistratum vrbis necauerant, supplicium sumpsisset, Pragenses veriti, ne sibi idem ausis idem accideret, cauere sibi impensiꝰ cœpêre: Taboritas, promiscuam illam fecem hominum, quæ à castris nomen sumpsit, sibi adiunxêre: portas vrbis regi venienti clausêre, copiasq; eius Germanis & Vngaris validas profligauêre, & castris exuêre: vbi plurimi de proceribus & nobilitate Boemica, qui cum rege sentiebant, cecidêre: ipse verò Sigismundus post susceptum in arce S. Venceslai regium diadema, fuga saluti suæ consuluit. Sed hæc paulo posteriꝰ acta sunt. Illa prius. Sigismundus Vuratislauiam se sequi legatos Polonorũ & Crucigerorum iusserat, vt ibi inter eos arbitriũ perageret. Sed ipse ad extremam demum compromisso præfinitam diem post initium noui anni eò venit. Veritus igitur, ne die lapsa irritum esset compromissum, vt Crucigeris gratificaretur, causa non cognita neq; disceptata, sententiam ex scheda, q̃ in pera paratam habebat, insertis quibusdam, quæ in controuersiam non venerant, recitauit, reclamantibus nequicquã nostris, & fidem religionemque iudicis requirentibus. Fuêre autem archiepiscopus Gnesnensis, Cracouiensis, Vuladislauiensis, Posnaniensis, & Plocensis episcopi: palatini, Cracouiensis, Posnaniensis & Sendomiriensis, itemque Calissiensis castellanus, marsalcus regni, & Zauissius Niger: qui omnes duobꝰ relictis actutùm discessêre Cæsare nequicquam retinente, & errorem quidem agnoscente, sed culpam in alios transferente, & moderationẽ decreti pollicente. Quam tamẽ legati Crucigerorũ fieri passi non sunt. Eò verò spectabat potissimùm decretum illud Cæsaris, vt abolito decreto delegatorum apostolicorum, Caroli Vngarorum & Ioannis Boemorum regum arbitriũ, pactaque apud Toruniam inter Polonũ regem & Magistrum conuenta, rata essent, quamuis ijs pactis iuxta ac arbitrio priores Cruciger non stetissent. Additũ nonnihil de Zlotoria Iaseneciaque arcibus, Lubicia moletrina, & finibus ditionum Crucigericarum cum Masouia, itẽque cum Samagitiæ parte, quæ Lituanis relinquebatur. Qui fines tantisper duraturi essent, quoad rex & Vitoudus viuerent. Pœna autem apposita est decẽ millium marcarum argenti. Hæc vbi celeriter ad Vuladislaum, in Lituania tunc venationibus cum Vitoudo vacantem perlata sunt, dolore & ira vterque ad lachrymas vsque & vlulatum exarsit. Mox cõmunicato cum paucis consilio, rex curriculo Sbigneum Olessnicium ad Cæsarem misit, qui ei beneficia sua plurima & maxima, & ipsius non modò ingratitudinem & summam iniustitiam, verùm etiam perfidiam & periurium exprobraret, seque pariturum esse illi sententiæ negaret. Quod cùm Sbigneus in frequenti episcoporum & principum consessu grauissimis verbis fecisset, simulque Nicolaus Cebulca subsecutus, Vitoudi nomine

Boemici motus.

Vẽceslai Boemorum regis mors.

Mahometes Turcarũ imperator mortuus.

Sigismundi Cæsaris cum Vuladisl. rege congressus Sãdeciæ.

Sigismundi bellũ in Turcas.

Vngaria vastata à Turcis.

Pragensium potentia.

Vuratislauiæ magistratus amoti.

Pragenses repugnant Sigismundo regi.

Sigismundi fuga.

Decretũ Sigismundi Cæsaris ex compromisso.

Oratores Poloni ad Cæsarem.

Sigismundi Cæsaris decretum.

Vuladislai & Vitoudi mandata ad Cæsarem.

cùm alia quædam acerbè in Cæsarem dixisset, tum fœdus & amicitiã eius refutasset, ita accẽderunt Cæsarẽ, vt eos violato iure gentium in profluentem demergere voluerit, nisi eum qui proximi assidebant episcopi & principes à tã pręcipiti & nefario consilio auertissent. Sine responso autem ij dimissi sunt. Nec ita multo pòst Cęsar missis duobus legatis ad regem, correcturum se esse pollicitus est, quòd non maliciosè, verùm imprudenter Crucigerorũ fraude circumscriptus deliquisset. Verùm ne in eo quidem seruauit fidem, cùm Vuladislaus rursus episcopum Cracouiẽsem & marsalcum ea de re ad eum misisset. Relata deinde re ad senatum, parendúmne esset iniquissimo decreto Cæsaris, an eo spreto inferendum bellum Crucigeris, placuit ad tempus quiescere & expectare, ecquam priores Cruciger, non parẽdo decreto Cæsaris, iustam belli occasionem darent. Nec ea diu expectata est. Cùm enim ij duodecim millia & quingentos aureos numos regi decreto Cæsaris ad certam diem numerare deberẽt, nec satis auri parati haberent, legati regij Ioannes Coscelecius palatinus Vuladislauiensis, & Sbigneus Olessnicius secretarius argentũ ꝙ in supplemẽtum auri dabatur, nõ acceperunt: dieq; lapsa, testati priores Crucigeros iudicatum nõ fecisse, discessêre. Quę res apprimè grata & exoptata regi Polonisq;, atque etiam Vitoudo accidit. Quietæ tamẽ aliquandiu postea res fuêre inter Polonos & Lituanos atque Crucigeros. Cæterùm domi in comitijs Lencicienfibus ad vicesimamquintam diem Iulij parum abfuit res à perniciosa seditione & cæde. Infensa erat Elizabetha regina Alberto episcopo Cracouiensi, cùm quod is matrimonium suum cum rege in primis improbabat: tum quod Ioanni filio suo, quem Vincentio Granouio pepererat, diploma de comitatu, quo is à rege contra leges publicas ornatus erat, non signabat. Cùm autem ea non ignoraret, infiniti compromissi culpam à rege in Albertum episcopum, Tuliscouium castellanum Calissiensem, & Sbigneum Brezium marsalcum, quos etiam alienioribus credo à se animis esse sẽtiebat, reijci, mulier vindictæ cupida, vrgebat eam occasionem, regemque in eos assiduò
„ incitabat: & vt sunt efficaces fere apud
„ viros mulierum suasiones atque pre-
„ ces, quæ noctu & in geniali thoro adhibentur, propemodum eò regem perpulerat, vt Alberto indicta causa Cancellarij munus abrogaret. Id quidem perfecit, vt in tres illos iudicium publicum in comitijs instauraretur. Et mortua q̃dem est regina ante diem comitiorum, publica omnium ordinum, præterquã regis ipsius, lætitia, quam splendidior vestitus omnium testatam faciebat. Iudicium tamen nihilo minus in episcopum & reliquos duos, quos diximus, institutum est. Ibi cùm propinqui & clientes Petri Vissi episcopi veteris iniuriæ memores, frequentes Alberto insultarent, & Bartholomæus Vulodicus gẽte Sulimæus, cum quo Petri fratris filia nupta erat, causam aduersus Albertum dicens, acerbius in eum inueheretur, non tulerunt id Alberti fratres, propinqui & clientes, quorum numerosa turba stipatus aduenerat. Crescebat iniurijs & conuicijs mutuis tumultus, & ab vtrisque ad arma sumenda, acciendosq; socios ex arce in oppidum decurrebatur. Rex cum primoribus in penitius cubiculum se subduxit. Quod ni mox porta arcis clausa, & pons sublatus esset, multum ibi sanguinis effusum esset. Repressa tandem est à primoribus, gliscens seditio, rexque reconciliatis reis, maximè Ioannis Tarnouij palatini Cracouiensis opera & industria. Consultatum deinde est de republica, & in primis de Boemis, an eos petentes rex in fidem suam reciperet. Nam ij victo pulsoque Sigismundo, ad Vuladislaum regnum deferre nunciabantur. Nondum tamen oratores eorum aduenerant. Re diligentius agitata in senatu, placuit, vt rex regnum à Boemis delatum ne reciperet, propter hæreses, quæ variè totam Boemiam infecerant, & propter intestina gentis dissidia factionesque diuersas, & quod inimicus capiendus erat Sigismũdus Cæsar, ad quem regnum illud iure pertinere videbatur: nec apertè tamen id refutaret, sed ambiguos legatos dimitteret, vt eo metu Sigismundus in officio contineretur. Soluto conuentu, venêre deinde Boemorum legati: quibus questis de Sigismundi superbia & acerbitate, regnumque Vuladislao deferentibus, responsum est: Regem vicem eorum dolere, ipsum quoque multis insignibus iniurijs à Sigismũdo affectum, vt meritò Boemis, pro tam propensis eorum in se studijs, auxilio aduersus eũ esse deberet: sed quoniam res magna esset ac difficilis, quam postularent, nolle eum quicquam de ea sine Vitoudi fratris consilio statuere. Hoc responso accepto pars legatorum in Lituaniam ad Vitoudum profecta est: cæteris Nepolomiciæ manẽdi locus datus, sumptusq; suppe-

Sigismundi Cæsaris præceps iracundia.

Consultatio Polonorum.

Cruciger non faciunt satis decreto Cæsaris.

Comitia Lẽciciæ turbulenta.

Regina cur infensa Alberto episcopo Cracouiensi.

Elizabethæ reginæ mors omnibus grata.

Iudicium in episcopũ Cracouiens. & alios duos proceres.

Iurgium in comitijs.

Rex reconciliatus episcopo, &c. Ioannis Tarnouij authoritas.

De regno Boemico suscipiendo consultatio.

Boemorum legatio ad Vuladislaũ regem.

Responsum regis Boemis datum.

suppeditati, ne in vrbe propter hæretico-
rum præsentiam supersederi sacris ne-
cesse esset. Indictis deinde rursus comitijs
Nepolomice ad vndecimam diem No-
uembris, legati Boemorum (iam enim &
ij qui ad Vitoudum iuerant, reuersi erāt)
non præcisa apertè spe suscipiendi à Vu-
ladislao regni dimissi sunt. Reuerterunt
autem ij post insequentis anni initium,
repertoque rege vnà cum Vitoudo in Li-
tuania apud Mereciam, idem quod prius
postularunt, adijcientes: sic eum facilius
coniunctis Boemorum & Polonorum
viribus, & Crucigerorum & Sigismun-
di communis hostis iniurias vlcisci posse.
Quod ni faceret, Boemis subactis, ne Po-
loniam quidem ab iniustis Sigismundi
armis tutam fore. Quod ad religionē at-
tineret, omnia se moribꝰ & institutis Ec-
clesiæ catholicæ remissuros esse, quatuor
capitibus exceptis: quę ipsa à Sigismundo
quoque concedi sibi postularant, sed re-
pulsam acceperant. Erant autem ea capi-
ta: Vt sub specie panis & vini Eucharisti-
am ipsis vulgò accipere liceret: vt libera
esset cuiuis verbi Dei prædicatio: vt pub-
lica esset facinorum correctio: & vt præ-
dia cæteraque bona Ecclesiastica, quæ ec-
clesijs & sacerdotibus eripuerant, ne red-
derent. Quòd si Vuladislaus regnum il-
lud abnueret, vt Vitoudus id susciperet.
Diu eos Vitoudus suspensos tenuit, ostē-
tata nonnulla spe, vel Sigismundi vlcis-
cendi causa se id non recusaturum. Tan-
demque ad decimumoctauum Calen-
das Septembris Lublini certum eis res-
ponsum regis pariter ac ducis nomine da
tū est. Cuiꝰ ea fuit sententia. Licet ambo
grauiter à Sigismundo læsi sint, non esse
tamen sibi in animo, improbitate cum
eo certare. Scire se, Boemiam Venceslai
regnum hæreditario iure ad Sigismun-
dum fratrem pertinere. Meminisse fœde
rum, quæ cum ipso sibi cōstent, quamuis
non eadem fide vtrinque seruentur: Re-
ligionem etiam sibi esse, apud hæreticos
regnare. Honoris autem Boemorum gra
tia se omni ratione curaturos esse, vt eis
Sigismundum & Pontificem maximum
& Ecclesiam catholicam, à qua desciuis-
sent, reconciliarent. Quòd si patiatur Si-
gismundus alium eos habere regem, siue
adeò non patiatur, modò vt illi in viam
rectæ religionis & ad societatem vniuer
sæ Ecclesiæ redire velint, reipublicę Chri
stianæ causa alterutrum de ipsis, si ita
Pontifici max. videatur, non esse recusa-
turum, quo minus id regnum suscipiat.
Dimissa cum his mandatis Boemorum
legatione, misit rex legatos ad Sigismun-
dum Cæsarem, Ioannem Tarnouium

Comitia Nepolomicia. — *Boemorum legati iterū ad regem.* — *Boemorum postulata ad religionem pertinentia.* — *Responsum Boemorum oratorib. datum. Vuladislaus rex & Vitoudus repudiāt oblatum regnum Boem.* — *Poloni oratores ad Sigismundū Cæsarem.*

palatinum Cracouiensem, & Sbigneum
Olesnicium secretarium: qui comme-
moratis modestè superioribus Vuladis-
lai in eum beneficijs, illiusque vicissim
in Vuladislaum iniurijs, perstare tamen
Vuladislaum in amicitia, nec mutare fi-
dem ostenderent: peterentque ab illo, vt
cum Boemis in gratiam redire, Ecclesiæ-
que reconciliare clementer eos vellet.
Si ille pateretur, vtranque rem Vuladis-
lao curæ fore, & vel armis, si aliter ne-
quiret, eos ad officium reducturum, &
in ditionem eius societatemque Ecclesię
catholicæ redacturum esse: modò vt po-
stea vicissim Sigismundus cum ipso con-
tra Crucigeros secundum pacta conuen-
ta tandem arma coniungeret. Eius au-
tem rei præstandæ pignus interim Silesia
in potestate Vuladislai vt esset tantisper,
quoad Sigismundus fidem suam apud e-
um liberasset. Grata hæc fuit legatio Si-
gismundo, maioraque is vltrò Vuladis-
lao, quàm quæ postulabant legati, obtu-
lit, nimirum coniugium vnicæ filiæ suæ,
cuius Vngaria & Boemia hæreditaria re
gna futura essent, aut verò Agathiæ vi-
duæ, quæ cum Venceslao rege fratre suo
nupta fuisset, si magis par coniugium ip-
si placeret. Adhuc enim impubes erat
filia Sigismundi. Ei verò viduæ dotem
fore Silesiam, & centum millia floreno-
rum. Hæc cùm legati à Cæsare ad regem
retulissent, missus est inde Sbigneus ad
Vitoudum in Lituaniam, vt cum eo rē
omnem communicaret. Res autem ip-
sa reiecta est ad comitia Nepolomicen-
sia. Inde Zauissius Niger de amplissimi
consilij sententia ad Sigismundum de
Agathiæ matrimonio conficiendo mis-
sus, cùm Cæsarem in expeditione Boe-
mica occupatum sequeretur, eoque ab
hæreticis profligato in proximum oppi-
dum Goram cum multis alijs ex acie se
recepisset, oppido per proditionem ab
hæreticis capto, in potestatem ipsorum
venit: Pragamque ductus, per longum
tempus in custodia habitus est. Et pote
rat quidem ante obsidionem oppidi eua-
dere: sed extrema quæque pati, quàm so-
cios suos, & milites Cæsaris deserere ma-
luit. Eius igitur captiuitas diuturna impe
dimento fuit, quo minus matrimonium
illud perficeretur. Dum hęc fiunt, Vula-
dislaus rex cū Friderico marchione Brā-
deburgēsi, qui cùm esset Burgrabius No-
rembergensis, Marchiam à Sigismundo
Cæsare dono acceperat, siue emerat, affi-
nitatē iunxit, despōsa filio eius natu ma-
ximo Friderico vnica filia sua Heduigi.
Atq; is cū impubes etiā tum esset, in aula
regia deinceps ab Elia theologo decano
Sendomi-

Sigismundi responsum & pollicitationes. — *Comitia Nepolomicia.* — *Zauissius orator captus à Boemis.* — *Marchia Brandeburgensis quomodo ad Burgrabios Norembergenses peruenit.* — *Friderico marchioni Vuladislaus filiam despōdet.*

riensi, & Petro Chelmio ho-
nesto equite, honestè & liberaliter edu-
catꝰ est. Conuenerat enim inter affines,
assentiente senatu Polonico (Cracouiæ
verò hæc agebātur, quò Fridericꝰ senior
ea de re aduenerat) vt si Vuladislaꝰ nul-
los mares liberos susciperet, regnū Po-
loniæ post eius mortē dotale Fridericus
gener, etiāsi ante nuptias moreretur spō
sa, acciperet: Marchiáq; paternā suam di
tionē, quæ detrimētis Poloniæ creuisset,
iure sempiterno eidem rursꝰ adiūgeret,
quemadmodum Dlugossꝰ prodit, tam-
etsi hoc in pactis sponsalibus disertè cau
tum non est. Si quas verò alias filias rex
relinqueret, eas Fridericus elocaret. Sin
filium hæredem rex relinqueret, centū
milliū aureorū Vngaricorū puellæ dos
esset, intra duos annos post cōsummatū
matrimoniū exoluēda: quæ tamen, He-
duigi defuncta, ad regē & regnum redi-
ret, si Fridericus ex ea nullos liberos suſ
cepisset. Quod si Fridericus dote non ac
cepta è viuis excederet, Heduigis tamen
nihilo minꝰ, quoad viueret, in Marchia
certorū prædiorum atq; bonorum du-
centis millibus aureorū æstimatorū vsu
fructum haberet. Pollicebatur autē Fri-
dericus pater Vuladislao magna aduer-
sus Crucigeros auxilia, quoties opꝰ esset.
Sed ea cùm ex pacto paulo post poscerē-
tur, negauit in eum annum se mittere
posse, persuasitque regi, vt in sequentem
annum bellum Crucigericum differret,
quod diceret, inituram se esse rationem
vt Crucigeri vltrò imperata regis face-
rent, & vel culinarium eius currum du-
cerent. Accessit etiam, ni fallor, ad pro-
rogādas inducias Pontificis maximi au
thoritas, apud quem tunc causa inter re-
gem & Crucigeros, Paulo Vuladimirio
custode & canonico Cracouiensi nego-
cia regis Romæ gerente, disceptabatur.
Et venit quidem sequentis anni, qui fuit
à Christo 1422. initio legatus Pontificis
Antonius Zenus iurisperitus, vir inte-
ger & incorruptus, siue ad componen-
das res inter dissidentes Polonos & Cru-
cigeros, siue ad cognoscendam diligen-
tius causam, & audienda vtriusque par-
tis testimonia, describēdaq; monimēta.
Secutus autem is est regem in Lituaniā.
Nam ibi tunc ille inconsulto senatu Po
lonico quartas nuptias cum Zonca Ruſ
sa, cui Sophiæ postea nomen fuit, An-
dreæ Kiouiensium ducis & sororis Vi-
toudi filia, celebrabat. Id verò matrimo
nium sine dote Vitoudus, nequicquam
aduersantibus Polonis, qui cum rege e-
rant, conciliauit, vsus illa occasione,
quod Zauissio capto, nihil ad eam diem
cum Cæsare constitutum erat.

Pacta publice conuenta inter regem & marchionem Brandeburgēsem. — *Friderici Marchionis ingentia promissa.* — *Induciæ cū Crucigeris.* — *Paulus Vuladimirius.* — *1422. ann. Legatus Apostolicus Antonius Zenus.* — *Quartam vxorem ducit Vuladislaus.*

MARTINI CROMERI, DE ORIGINE ET REBVS GESTIS POLONORVM LIBER DECIMVSNONVS.

Reuertenti è Lituania regi le
gatus ducis Montensis siue
Bergensis occurrit, orās vt
eum ducem rex in fidem &
clientelā suam susciperet.
Sed ei respōsum est: Neq; regi, neq; duci
eam rem, propter tantam loci inter eos
intercapedinem commodo esse posse.
Est enim is dominatus ad Rhenū in in-
teriore Germania. Cùm autem esset rex
in Polonia, poposcit ordinē ecclesiasti-
cum quinque millia florenorum, quę ei
Pont. max. exigenda cōcesserat. Verùm
ea de synodi sententia negata sunt, ne
quid eiuscemodi in consuetudinem ve
niret, & quod nullum tunc rex bellum
aduersus hæreticos Boemos gerebat. Nā
in eum vsum Pont. eam exactionem in-
dulserat. Bellum deinde regi cum Cru-
cigeris præter omnem opinionem ex-
arsit. Nauiter operā dabat causæ discep-
tādæ Zenus legatꝰ, & iā finis induciarū
appetebat. Egit ergo is cū vtrisq; de pro-
rogādis inducijs: eoq; rē perduxerat neu
tris recusantibꝰ, vt eæ cōuenirēt, ni fraus
Crucigerorū deprehēsa esset. Offensꝰ e-
nim iniquitate Cæsaris Vitoudus, Sigis-
mundū Coributhū fratrem cū non con
tēnendis Polonorū & Lituanorū copijs
in Boemiā ad recipiēdum ac defenden-
dū aduersꝰ eum gentis illius regnū haud
multo antè miserat, si non annuēte, cer-
tè non aduersāte rege. Id cùm ægerrimè
ferret Cæsar, Crucigeros ad inferēdum
Polonis bellū incitabat: & vt facilius in-
cautos falleret, suadebat vt inducias nō
abnuerēt, illa cōditiōe in pactis adiecta,
vt eatenꝰ eæ firmæ essent, quatenus ipsi
quid aliud siue à Pont. max. siue à Cæsa-
re in mandatis non haberēt. Ea de re cū
Cæsar aliquot hominibus habitu mēdi-
corum ornatis literas ad Magistrū Cru-
cige-

Dux Montēsis non susceptus à rege in clientelā. — *Contributio à Pontifice concessa regi à clero negata.* — *Prussicū bellum.* — *Coributhus cum exercitu in Boemiam profectus.* — *Sigismundi Cæsaris conatus.*

cigerorum perferendas dedisset, vnæ ex his inter vestes mendici apud Coninum fortè mortui inuentæ, dolum detexerunt. Itaque cùm Crucigeri in inducijs Pontificis siue Cæsaris autoritatem disertè exciperent, re infecta, & arguta euidenter à nostris Crucigerorum fraude, irritatisque animis, discessum est, bellumque magna celeritate & ingenti animorum ardore comparatum. Intra paucos dies cūctæ copiæ è Polonia, Russia, & Lituania, quò iussæ sunt, conuenêre. Interim autem Zenus cùm cognitioni causæ apud Vuratislauiā insisteret, mandato Pontificis importunitati Cæsaris concesso reuocatus est. *Antonij Zeni integritas.* Suspecta enim eius fides & integritas Crucigeris esse cœperat. Ingressus autem rex hostilē terram, composito agmine, perinde ac si hostes in conspectu essent, incedebat: & habebant ij sanè supra triginta millia equitum pariter atque peditum, commisurique erant rem vniuersæ dimicationis discrimini, ne vastari sua sub oculis suis paterentur, nisi Conradus Nencius *Conradus Nencius.* Silesius vir scientia rei militaris præstās, temeritatem eorum qui cum tanto exercitu pauci dimicare vellēt, redarguisset. *Regius exercitus.* Erant enim supra centum millia bellatorum in castris regijs. Itaque Crucigeri mutato consilio ad tutandas munitiones dilapsi sunt, relicta aliquanta manu ad prohibendum nostris Deruanciæ amnis transitum. Sed ea facilè à nostris pulsa est, cæsis captisque compluribus. Circum castella deinde & oppida nostri arma circumtulêre: Fridecum, quod Vambreznum nostri vocant, vbi domiciliū erat Culmensis episcopi, & Golubū oppida cæpêre, diripuêre, & incēdêre. *Vambreznū olim sedes episcopi Culmensis. Golubum oppidum & arces duæ.* Duę Golubo arces imminebant: ex his inferiorem præsidiarij milites Crucigerorum ipsi incenderunt, quo facilius superiorē defenderēt, & equos suos, ne prædæ Polonis essent, interfecêre. Sed superiore quoque Poloni, cùm machinis eā quassassent, per deditionem potiti sunt. Præsidiarij omnes, qui supra quadringentos fuerunt, cum quindecim Crucigeris in vincula coniecti. Ibi dum rex castra habebat, venit ad eum Corbauiensis episcopus legatus à Cæsare, petens, vt Coributhū è Boemia reuocaret: *Legatio Cæsaris ad regē Vuladislaū.* Crucigeros ne bello vexaret: si quid ij deliquissent, iure cum eis apud Cęsaris tribunal, cui illi subiecti essent, ageret: Quod si iniquitate sententiæ Cæsaris offenderetur, Cæsarem, si quid eiusmodi esset, correcturum esse. Si qua alia iniuria læsum se esse à Cæsare arbitraretur, Polonis & Vngaris proceribus rē disceptandā secundū fœdera permitteret. Ad hæc sic ei responsū est. *Responsum regis.* Quod ad Crucigeros attineret, Regē satis perspectā habere fidē & æquitatem Cæsaris: pariturū tamen eum fuisse eius decreto iniquissimo, nisi Crucigeri priores id contēpsissent. Deinde prorogaturū quoq; nihilominus inducias cum eis fuisse, ni sublestam fraudem ex literis Cæsaris deprehēdisset. Illud etiā quale esset, quod is opera sua Antonij Zeni legati pontificij incorrupti viri iudicium intercepisset? Itaque oportere regē armis sua repetere, quando aliter non possit. Coributhū non regis iussu in Boemia cū exercitu esse. Intulit mox Vitoudus: *Vitoudi responsum.* A se eū illuc missum esse, vt Cæsaris iniurias & violata fœdera vlcisceretur: futurūq; ibi esse deinceps etiā, vt intelligeret Cæsar, quos homines sub specie amicitiæ dolis falleret. Cum his respōsis dimissus legatus. Non intermittebāt interea nostri populabūdi hostiles agros longè lateq; dispersi infestare. Fortè quadringēti Valachi expediti (tot enim Palatinus regi in auxiliū miserat) sub Marieburgo prædas agebāt. *Valachorum auxilia ad bellum Prussicum regi missa.* In eos Crucigeri magno numero ex arce effusi, impetū fecerūt. Valachi venientiū cōtra se hostiū multitudine animaduersa, in proximā syluā se recipiūt, ex equis desiliūt, nō insueto genere pugnādi pedestres inter cōdensas arbores se se defensuri. Descēdunt & Germani, vt latitātes, quemadmodū opinabātur, è latebris extraherēt. Sed mox dēso sagittarū imbre obruti, cæsis captisúe primis, fugā capessunt. *Valachorum victoria de Prussis.* In fuga quoq; à persequētibus non paruā cladē accepêre. Victores Valachi cū præda & captiuis in castra reuersi sunt. Alia quoq; non minore clade per idē tempus Crucigeri inter Orlouiam & Murinouiā pagos profligati sunt ab Andrea Brochocio præfecto Brestēsi, nō magis viro forti, quā pio atq; religioso. *Andreas Brochocius.* Erat is cū Mathia Labissinio Brestēsi, & Ioanne Coscelecio Inouuladislauiēsi palatinis, & cū omni nobilitate Cuiauiensi relictus à rege ad præsidium eius oræ cum imperio, ne qd à Crucigeris ibi moueretur. Indignati verò palatini, sibi eum prælatum esse, domos cum clientibus suis per speciem comparandi cōmeatus recesserant. Perstitit in castris Brochocius, nihil ea discessione deterritus, diligentiusque seruabat excubias quoquouersus dispositas. Erant in præsidio Nessouiæ octingenti equites Crucigerorum: ij vt incautos Polonos opprimerent, silenti agmine circumuecti, à tergo, vbi nullas rebantur seruari excubias, noctu eos adorti sunt. Sed non fefellêre tamen. Et primas quidem excubias

bias securas oppresêre: verùm à secundis ad tertias, & inde in castra clamor perlatus, Brochocium cum suis exciuit. Armis raptim correptis, hosti septa castrorum conuellere iam incipienti intrepidè occursum est: commissoq; prælio (& lucebat fortè luna) cessit nostris victoria: *Nessouienses præsidiarij fusi à Brochocio.* dissipati fuga hostes, cùm per ignota sibi loca syluasq; errarent, agrestibus prædæ fuêre per subsequētes dies. Magnusque fuit numerus captiuorū, in quibus commendatoris Torunensis vicarius, ac duodecim Crucigeri fuerunt. Nam commendator ipse fuga elapsus est. Rex Golubēsi arce potitus, ad Coualouiam, *Coualouia Schonesee.* quam Germani Schonesee vocant, castra mouit: & in arcis illius oppugnatione nonnihil incommodi accepit. Nam oppidum ipsi Crucigeri succenderant. Captus cum paucis Dobrogostius. Camenēsis castellanus, per cuius incuriam Drahimū haud multo antè interceptū erat à Germanis militibus in Prussiam contendentibus. *Drahimum captum & receptum.* Tametsi intra paucos dies arx ea à nostris recuperata fuit, Pauli Venzici Germani opera: qui cùm esset inter præsidiarios hostium, Polonos clàm noctu cassibus venatorijs in arcem sustulit: à quibus mox præsidium hostile deiectum est. Paulus perpetuo censu donatus à rege in salinis Veliscensibus. Omissa Coualouiæ oppugnatione, ad Toruniam rex duxit. Fortè didicerat ab exploratoribus, Crucigeros non contemnendas copias coegisse. Quanquam nō habebant ij in animo, aperto prælio manus cōserere, sed occasionem & opportunitatem rei bene gerendæ captabant. Contra hos ergo sedecim Polonorum, totidemque Lituanorum vexilla misit. Sed priusquam in conspectum ventum est, hostes aduentu nostrorum cognito, fuga dilapsi sunt. Rex cùm pestem grassari Toruniæ accepisset, contagionem metuens, mutato consilio, vastatis modò suburbanis, in Culmēse territorium exercitum reduxit, vt id siue peruastaret, siue in potestatem suam redigeret. Interea Crucigeri, & ipsi inauspicati belli pertæsi, & nobilitatis oppidanorumq; suorum clamoribus & querimonijs defatigati, legatos ad eum de pace miserunt. *Crucigeri pacem petūt à rege, & impetrant.* Non difficulter impetratum: pacis leges supra Ossam fluuium & apud Melnum lacum in castris cōscriptæ: *Pacis apud Melnum factæ conditiones.* inter quas erāt præcipuæ, vt rex Galardi & Petri iudicum à Pōtifice maximo delegatorum decretum: Magistri verò Crucigerorum, Prussiensium quidem Paulus, Liuoniensium verò Sifridus pacta Torunēsia, & Sigismūdi Cæsaris decreta duo ex cōpromisso lata repudiarent: Samagitiam, Sudos, Nessouiam, arce tamen ab ipsis diruta & materia asportata, rex haberet, itemque dimidium Vistulę & nauli apud Toruniam: Crucigeris verò redderet, quicquid de ijs tunc cæpisset: præteritæ omnes iniuriæ obliterarentur. Quod si vtriuis bellum renouare vellent, vt subditis eorum impunè liceret dominis suis nullam opem ferre. Pecuniam quoque certam regi Crucigeri numerare debebant: quanquam hoc monumentis literarum mādatum non est. Hæc ita conuenta, Eberhardus quoque generalis Crucigerorum Magister literis suis comprobauit. Nec tamē rata fuêre. *Pax infecta iussu Cæsaris.* Nam discedente rege, nō impleuerunt Crucigeri promissa, ita iubēte Cæsare. Vnde cùm irritatio animorum inter principes maiores motus parturire videretur, Vngarorum proceres conuentum cum nostris expetiuêre. Nec difficulter impetrarunt, vt ad Kesmarcū oppidum delecti à rege de sententia comitiorum secum conuenirent. *Vngarorum & Polonorum procerū conuentus apud Kesmarcum.* Ibi constitutum, vt ad medium Quadragesimæ anni sequentis ipsi inter se Cæsar & rex conuenirent, & proceribus Vngaris & Polonis arbitris quēadmodum erat in fœdere, de iniurijs mutuis disceptarent: Crucigerorum quoque legati cum luculentis mandatis vt adessent. In eo verò conuentu cùm Nicolaus Tramba Archiepiscopus Gnesnensis mortuus esset, successor ei Albertus Iastrembecius, quamuis reluctans, rege authore datus est. *Albertus Iastrembecius archiepiscopus Gnesn.* Post eum verò Sbigneus Olessnicius aduersante primùm, deinde verò fauente & adiuuante Vitoudo (nā in Lituania tunc rex erat) Cracouiensis episcopus factus est. *Sbigneus Oleßnicius episcopus Cracouien.* Congressi deinde Cæsar & rex ad præstitutam diem apud Staresolum, siue antiquam villam, cùm de iniurijs mutuis inter se audientibus proceribus expostulassent, pacem inter se renouarunt: *Sigismundi Cæsaris & Vuladislai regis congressus. Pax renouata inter Cæsarem & regem.* Crucigeri quoque pacta conuenta apud Melnum lacum seruare iussi, dicto audientes fuerunt, & controuersa quædam pactorum conuentorum capita, ad mercaturam & commercia pertinentia, conuentu cum Polonis apud Nessouiam instituto, explicarunt. *Cum Crucigeris pacta nouata.* Reuocatus deinde est à rege Coributus è Boemia, vbi non contemnendas vires habuerat, & authoritatē sibi apud Boemos, præter Ziscæ factionem comparauerat: *Coributus è Boemia reuocatus.* Pragensem ciuitatē lenitate cum seueritate mixta in meliorem formam, quemadmodum inquit Aeneas Syluius, redegerat: arcemque munitissimam, cui Garlisteino nomē est, sex totos men-

ses fru-

ses frustra obsederat, & cum Sigismundi copijs leuibus prælijs aliquoties prospere fermè dimicauerat. Reuersus inde, cùm Dobrinẽsem dominatum à Polonis non impetraret, solicitabat animos multorum ad res nouas. Qua re magnum sibi odiũ apud regem & proceres conflauit. Missi deinde à rege Sbigneus designatus episcopus, Sendiuoius Ostrorogus palatinus, & Dobrogostius Samotulius castellanus Posnaniensis, & Stanislaus Ciolcus procancellarius ad regũdos fines cum Crucigeris in Samagitiam, certis signis Samagitiam à Crucigerorum ditione diremerunt. Nihil præterea memorabile eo anno gestum, nisi quòd proceres cum nobilitate in comitijs Vartẽsib⁹ rege absente leges quasdam condidêre. Insequenti autem anno, duodecima die Februarij, Sophię reginæ diadema solenni ritu impositum est. Quam celebritatem præter Polonos & Lituanos proceres, Sigismundus Cæsar cum Barbara vxore: Ericus rex Danorum, qui tunc fortè Ierosolyma religionis ergò iter habebat: Branda cardinalis cognomento Placentinus legatus Pontif. maximi: Iulianus Cæsarinus auditor cameræ Apostolicæ, qui postea Cardinalis fuit: Ludouic⁹ Bauarorum, Ziemouitus, Vuladislaus, Cazimirus & Alexander fratres Masouiorũ: Bernardus Oppoliensium, Boleslaus Cessinensium, Ioãnes Ratiboriensium, Cazimirus Osuencimensium, Venceslaus Oppauiensium, duo Conradi albus & niger Cozlensium, Venceslaus Zeganensium, Sigismundus Coributus Vitoudi frater, duces: itemq; Elbingensis & Torunensis commendatores nomine magistri Crucigerorũ Pauli Rusdorfij cohonestarunt. Vitoudus venire noluit, nescio qua de causa infensior reginæ factus. Tentatũ est in illo cõuentu à principibus de Heduigi regis filia Boguslao duci Stolpensium Cæsaris necessario in matrimonium collocanda, cùm Vuladislaus non obscurè alienum à Friderico marchione, cuius filio ea desponsa erat, animum præ se ferret, propterea ꝙ is auxilia nulla ex pacto ipsi ad bellum Prussicum miserat. Sed nihil tamen ea de re impetratum est, dissuadentibus regi proceribus, fidemque rebus omnibus potiorem ducẽtibus. Dissuasit & Vitoudus absens, apud quem tunc Fridericus iunior educabatur, cùm res tota ad eum à rege reiecta esset, Cæsarque & reges ad ipsum ea de re oratores allegassent. Accessit etiam Pontificis autoritas postea, qui Fridericum è sua familia Columnẽsi originem ducere profitebatur. Effectum autem est in eódem conuentu, adnitente maximè Cardinali, vt rex Vuladislaus Cæsari præter voluntarios, qui certatim crucis militiam à Põtifice promulgatam amplectebantur, quinq; millia equitum ad bellum contra Boemos hæreticos promitteret. Acta & alia nõnulla in secretis colloquijs. Post quintumdecimum tandẽ diem reges & principes liberalissimè & magnificentissimè habiti, suas quisque domos discessêre. Vuladislaus rex Visliciam profectus: ibi eum legatio Boemorum conuenit, petens, vt quando ipse Vitoudusq; nollẽt, Coributum sibi regem mitteret. Probauerat enim is priore expeditione Boemis industriam, virtutem ac diligentiã suam. Non modò negatum, sed bellum quoque denunciatum Boemis, ni hæresim abijcerent, & Romano pontifici dicto audientes essent. Profectus est tamẽ iterum ad Boemos Coributus rege inscio cum aliquanta facinorosorum & obæratorum hominum manu, quæ ad eum cõfluxerat. Quamobrem suspicionem Cæsaris, multorumq; præterea vitare Vuladislaus non potuit, quamuis promissa equitum auxilia duce Petro Mezuuezio Cæsari misisset. Quin ea quoque auxilia, cùm per Morauiam iter facerent, & suspecta se esse ijs, quibus suppetias ibant, haud obscurè animaduerterent, oppidisque excluderentur, verita necubi opprimerentur, in Poloniam ab Olomucio reuertêre. Hoc anno natus est Vuladislao filius pridie Cal. Nouembris, ingenti patris læticia: & post quartum demum mensem religioni Christianæ ritu solenni initiatus, Vuladislai nomen accepit. Adfuerunt autem ei cerimonię Pontificis maximi, Cæsaris, Venetorum & Mediolanensium ducum, & nonnullorum aliorum principum à rege inuitatorum legati, cum amplis donis puerperæ allatis, Vitoudus verò argenteas cunas centum pondo puero misit. Remisit autem vicissim Vuladislaus omnibus munera. Aduenit postea legatus pontificis Latinus Vrsinus Cardinalis episcopus Hostiensis, afferens regi dono vnum de clauis, quibus Christus Iesus author salutis nostræ cruci affixus fuit. Acceptus est summo cum honore veniens Cracouiam, multitudine omni cum sacerdotibus & monachis obuiam effusa: clauusque sacer voluntate regis in basilicam Cracouiensem illatus: vbi in hanc vsque diem asseruatur. Nihil præterea memorabile gestum duobus illis annis, propterea quod pestis Poloniam & Lituaniam peruagata est, ita vt rex cum regina & Vitoudo in syluis degere cogeretur. Vbi cùm vacaret venationi, casu crus fregit, in quo curando menses aliquot Crasnistauiæ absumpsit. Anno verò millesimo quadringentesimo vigesimosexto, ad Pentecosten Lenciciæ comitia habita sunt. Ad ea rex per Masouiam proficiscens, Ziemouitum seniorem ducem in gratiam recepit, cùm is ipsi primùm per filios, deinde per se ipse satisfecisset de eo, quod insimulat⁹ erat, quasi in potestate regis esse nollet. Cui quidem suspicioni Stanislaus Pauulouius archidiaconus Plocensis occasionem dederat, cùm is fortè anno superiori in synodo Lenciciensi, in qua de viginti millibus florenorum regi Pontificis maximi iussu ab ordine ecclesiastico inferendis frustra actũ est, negasset mandatum illud pontificium ad Plocensem diæcesim pertinere, quod in ea ac in tota Masouia rex nihil prorsus iurisdictionis haberet. Atque id de sententia ducis, cuius erat Cancellarius, & cuius authoritate non multo post Iacobo episcopo mortuo, Plocensis episcopus designatus erat, dixisse videbatur. In comitijs verò Lencicensibus permissum Crucigeris, importunissimè efflagitante Vitoudo, vt moletrinam Lubicensẽ, quã ex pactis conuentis demoliti erant, instaurarẽt. Missi ea de re legati ad Vitoudum Sbigneus episcopus Cracouiensis, Domaratus castellanus Biecẽsis, Petrus Saffranecius succamerarius Cracouiensis, & Nicolaus Dreuicius scriba regius, ducem de temeritate promissi & importunitate grauiter obiurgarant. Præ se ferebat enim Vitoudus, nisi id precibus suis datum esset, se Dolangense territorium in Samagitia ad mare vergẽs Crucigeris donaturum esse. Alia res magna in ijsdem comitijs à rege tentata, sed nõ impetrata est: cùm is promissa eam ob rẽ in superioris anni comitijs Brestensibus non præstaret. Promiserat autem, confirmaturum & aucturum se esse nobilitatis prærogatiuas, stationes ecclesijs & monasterijs remissurum, Cuiauienses autem auenæ pensione liberaturum, si filium suum anno superiore natum, regem post se designarent: conueneratq; vt ijs de rebus rex in proximis comitijs diplomatis in singulos tractus siue palatinatus datis, diligenter caueret. Verùm is mutato, suasu Cæsaris, consilio, cùm negaret id se facturum esse, consurgens omnis senatus, diploma suum, quo regi de filio promittebat, à Sbigneo episcopo, cuius fidei concreditum fuerat, receptũ, magno cũ fremitu ac tumultu rege inspectante concerpsit. Sic re infecta cõuentus ille solutus est. Alia tamen via rex id quod cupiebat, postea perfecit, cũ singulos senatores priuatim, quemadmodũ Cæsar monuerat, prensasset, & à singulis chirographa exegisset: itemq; à ciuitatibus, & plerisq; conuentib⁹ nobilitatis, præsertim Russiæ & Podoliæ. Perpauci de procerib⁹ reperti, q maiorẽ reipublicæ, quàm priuatorũ commodorũ suorũ & gratiæ regiæ rationẽ ducerent. Natus autem est eo anno regi alter fili⁹ Cazimir⁹, & intra annũ vertẽtem mortuus. Porrò Vitoud⁹ cõducto è Polonia magno numero mercenariorum militũ, fecit eodem anno expeditionem in Pscouenses Russos, liberos tunc, sed postea in ditionem Moschorum redactos. Nec ea expeditio satis prospera ei fuit initiò, quippe quæ nulla iusta de causa suscepta esset, perennib⁹ fere pluuijs madente humo per se etiam vliginosa, ita vt neq; progredi cõmodè exercit⁹, neq; pabulari posset. Ad extremũ tamẽ Pscouenses magna vi auri & argenti infecti pariter & signati pacẽ redemerũt. Vuladisla⁹ verò per idem tẽpus de nobilitate Russica ditionis Polonicæ, quæ vergit ad Meridiẽ, quinq; millia equitũ duce Ioãne Cobilenio gente Grimalio præfecto Sanocensi in auxilium Sigismundo Cæsari contra Turcas misit. Qui ad Brailouum vsq; (quod oppidum ad confluentem Serethi ac Danubij fluuiorum in extremis Moldauiæ ac transalpinæ Valachiæ finibus fuit) longum iter emensi, duos menses in eo loco campestri vnà cum Valachis (qui & ipsi ex fœdere iussu regis præstò fuerunt) castra habuêre, dum Cæsarem vltrà constitutum tempus expectant. Vbi verò Boemicis rebus impeditum venturum non esse intellexerunt, pacato agmine, quemadmodum profecti domo erant, reuertêre. Detrectarant nonnulli de Russis eam militiam, propterea quod quinæ marcæ in hastas ex Ludouici regis sanctione ipsis non dabãtur: Eos rex carcere diuturno coercuit, & bonis multauit. Sed remisit post omnibus multam rogatu procerũ. Aduocatiam modò Crosnensem retinuit. Mortuus est eodem anno Ziemouitus dux Masouiorum relictis quatuor filijs, & quinque filiabus. Ac filij quidem sic inter se paternum dominatum partiti sunt, vt Ziemouito Rauensis, Vuladislao Plocensis, Cazimiro Belsensis ditio cederet: quartus Alexander exors patrimonij, sacris initiatus episcopus Triden-

Fines regũtur inter Prußiam & Samagitiam. — *Comitia Vartæ, absente rege.* — *1424. ann.* — *Sophia regina coronata.* — *Principum conuentus Cracouiæ.* — *Legatus Apostolicus.* — *Rex alienatus à Friderico marchione.* — *Marchiones Brandeburgenses gentiles Columnensium.* — *Coributus ad regnum à Boemis vocatur.* — *Boemorum repulsa.* — *Coributus ad Boemos profectus.* — *Vuladislaus misit auxilia Cæsari contra Boemos.* — *Vuladislaus filium Iagelonem natum.* — *Legatus pontificius in Poloniã.* — *Clauus sacer.* — *Vuladislaus rex crus fregit.* — *1426. ann.* — *Ziemouito Masouio rex recõciliatus.* — *Synodus Lẽciciæ.* — *Comitia Lẽciciæ.* — *Lubicensis moletrina.* — *Vitoudi temeritas & importunitas.* — *Vuladislaus laborat, vt filius suus infans rex designetur.* — *Senatus regij factum insigne.* — *Cazimirus filius Vuladislao natus & mortuus.* — *Vitoudi bellum in Pscouenses.* — *Rußi & Valachi in auxilium missi Cæsari contra Turcas.* — *Serethus fl.* — *Rußi contumaces coerciti à rege.* — *Ziemouiti ducis Masouiorum mors & liberi.* — *Alexander Masouius Tridentinus*

episcopus & Cardinalis.

Tridentinus, postea Cardinalis presby-
ter fuit. De filiabus verò Cimbarca Er-
nesto Austriorum duci nupsit, de qua
Fridericus tertius Cæsar natus est: Eufe-
mia Venceslao Cessinensium: Cunilia
Boguslao Stolpensium duci: quarta Of-
ca, quæ eadē Agathia est, Michaëli du-
ci, qui Sigismundi, Vitoudi fratris filius
fuit: quinta innupta obijt. Lascaris quoq;
episcopus Posnaniensis eodē anno mor-
tuus, longam & perniciosam successori-
bus, Miroslao Nalencio iureconsulto ac
datario Apostolico, & Stanislao Ciolco
procācellario regni litem reliquit: cùm
hic sacri collegij suffragijs, & regis au-
thoritate, ille Pontificis prouisione nite
retur: & Miroslaus quidem cōsecratus,
possessionem tamen bonorū adire inui-
to rege non potuit. Stanislaus verò om-
nia bona episcopi in potestate sua habu-
it, quanquam non nisi post bienniū epi-
scopus à Pontifice renunciatus, Miros-
lao vita defuncto. Lascarem haud mul-
to pòst Ioannes Pella Vuladislauiensis
episcopus, qui ante duos annos Ioanni
Cropidloni successerat, secutus, Ioānem
Saffranecium decanū Cracouiensem &
Cancellarium regni habuit successorē.

Cimberca Friderici tertij Cæsaris mater.

Lis de Posnaniensi episcopa.

Rex contempsit prouisionem pontificiam.

Ioannes Saffranecius episcopus Vuladislauiēsis

Insequēs annus nulla ferè alia re, quàm
probro reginæ memorabilis est. Eius ve-
rò author Vitoudus fuit: qui siue odio
reginæ, siue cupiditate regni, quam aper
tius postea præ se tulit, stimulat⁹, seu de-
nique rumoribus hominū vulgatis per-
motus, augente suspicionem in decrepi-
ta regis ætate tertio, quod instabat, regi-
næ puerperio, cùm omnib⁹ minimè ma
li regis actionibus moderaretur, facile
credulum hominem, vt in pudicitiam
reginæ inquireret, induxit. Captæ duæ
puellæ pedissequæ reginæ, Catharina &
Elizabetha, sorores Sciucouiæ, quæ om-
niū esse consciæ existimabantur, terro-
re tormentorū adhibito, cōfessæ sunt de
libidinib⁹ reginæ: sed verène, an falsò, in
certū est. Editi nominatim, cum quib⁹ il
la rem habere consueuisset, Hincia Ro-
gouius, Petr⁹ Curouius Laurentius Za-
remba, Petrus Crasca, Ioannes Conespo
lius, Petrus ac Dobeslaus Scecocinij. De
quibus tres vltimi re intellecta profuge-
runt: reliqui indicta causa in carcerē cō-
iecti, procerib⁹, qui cum rege Grodlum
(vbi hæc agebantur) à Vitoudo euocati
venerant, partim gratia, partim metu
assentientibus: pedissequę in Lituaniam
relegatæ, maritos ibi postea nactæ sunt.
Regina non audita plena mœroris ex
tam insigni infamia Cracouiam remis-
sa est. Remittebatur in Lituaniam asser-
uanda in custodia, ni Poloni proceres, &
in primis Ioannes Tarnouius palatinus
Cracouiensis, cuius magna tunc erat au-
thoritas, dissuasisset. Is enim, cùm id à re-
ge clàm agi ex apparatu curruū, & mox
ipsius confessione cognouisset, percon-
tatus est regem, Quid pueris ex ea natis
facturus esset? Cumque rex, secum eos
fore, & in spem regni educatum iri, re-
spondisset. Apage, inquit Tarnouius:
túne reges nobis relinquere vis, quos ip-
se, dum matrem ipsorum probro afficis,
pro tuis liberis non agnoscis? Cæterùm
senatus frequens eò rem perduxit, vt re-
gina se suo ipsius, & septem honestarum
& nobilium fœminarum iureiurando
purgaret. Iurarunt cum ea, Catharina
Nicolai Michalouij Sendomiriensis pa-
latini vxor: Cochna, quæ cum Iacobo
Conespolio Siradiensi: Heduigis, quæ
cum Ioanne Glouacio Masouiæ, palati-
nis: Anna, quę cum Sbigneo Brezio mar
salco: Clichna, quæ cum Nauoio Mocri
scio nupta fuerat: Helena Pauli Bogumi
louicij iudicis vxor: & Helena Cotca vir
go. Iudicium deinde in Ioannem Stras-
sum à regina efflagitatum est, quod is
princeps hunc de ipsa rumorem apud
Vitoudum & Germanos sparsisse dice-
retur: atque is neque confessus, neque
conuictus, cùm se etiam decreto Petri Vi
dauij iudicis Siradiensis, cui rex cogni-
tionem eius causæ mandarat, iureiuran
do purgasset, & accusatores ad singulare
certamen prouocaret, in carcerem ta-
men à rege coniectus est Sendomiriæ:
vbi parum abfuit, quin fumo & vapore
prunarum illatarum enecaretur. Sed
hoc posterius mortuo demum Vitou-
do accidit. Tunc autem non multo post
regina filium peperit, cui Andreæ Cazi-
miro nomen fuit. Erat Cracouiæ Henri-
cus quispiam Boemus insignis astrolo-
gus. Hic infantem recens natum longæ-
uum, sed infelicem fore, Poloniamque
multis ac magnis malis atque calamita-
tibus eo regnante afflictum iri, ex astris
prædixit: fratrem verò eius Vuladislaū
clarissimum atque victoriosissimum fu-
turum: & ni fata longiorem ei vitam in-
uiderent, multis gentibus imperaturū.
Quæ vtraque euentus postea comproba
uit. Post hæc reginæ infamia, conquie-
uit. Sed tamen res ea dissidij, quod dein-
ceps inter regem & Vitoudum accidit,
seminarium fuit. Id verò dissidium glis-
cens, Sigismundus Cæsar tertio deinde
anno maleuolentia quadam ductus, ma
ximè inflammauit. Cùm enim subol-
fecisset, subiratum esse regi Vitoudum,
con-

Inquisitio in pudicitiam reginæ.

De reginæ adulterio rei.

Ioannes Tarnouius palatinus Cracouiensis.

Reginæ purgatio.

Ioānes Strassus ob infamatam reginam in carcerem coiectus.

Andreas Cazimirus filius Vuladislao regi natus.

Vaticinium astrologicum de filijs regijs.

Sigismundi Cæsaris maleuolentia.

conciliandum esse eum sibi existima-
uit, de cuius consilijs regem pendere
non ignorabat; vt vel committeret eos
inter ipsos, vel facilius ipse regem mi-
nimè malum circumscriberet. Itaq; col-
loquium vtriusq; expetiuit. Verùm id,
Turcico bello implicat⁹, in tertium an-
num distulit. Duxit autē exercitum in
Turcas insequēti anno, quo Golubeciā
arcem à Rasciano quodā Turcis, cùm
ipse emere eam nollet, paruo vēditam,
recuperaret: siue adeò, quo belli Turci-
ci prætextu cessationē suam à bello Boe-
mico Martino Pontif. Max. id vrgenti,
quemadmodum scribit Dlugossus, ex-
cusaret. Sed priusquam ad congressum
cum hostibus veniret, retrò se trāsmisso
raptim Danubio cū magna parte exer-
citus ad tutiora loca in Trāssyluaniam
recepit, proditis hosti reliquis, quos na-
ues capere nō potuêre: in quibus fuit Za
uissius Niger præfectus Scepusiensis, de
Boemorū captiuitate dimissus. Qui sub-
missum à Sigismūdo lēbum ascendere
noluit, malēs fortiter occumbere, q̃ tur-
piter socijs proditis fugere. Quare ada-
cto calcaribus equo, in confertissimos
hostes irruit, & multis præclaris operi-
bus editis, ad extremum cōglobatis cir-
ca eum Turcis viuus captus, & cum pro
magno munere ad tyrannum vir robo-
re corporis, oris dignitate, & auratis ar-
mis insignis duceretur, controuersia in-
ter duos barbaros orta, quod vterq; ca-
ptiuum sibi vendicabat, ab imbecilliori
desecto capite interfectus est: vir in om-
ni vita belli pacisq; artibus clarissimus,
& sempiterna memoria dignus. Per idē
verò tempus Vitoudus fretus Polonis
militibus, quos multos circū se & præ-
stantes habebat partim volūtarios, par-
tim stipendio proposito euocatos, No-
uogrodēsibus Russis Piscouensium vi-
cinis, libero populo prætextu contro-
uersorum finium bellum intulit: supe-
rataq; præter spem eorum difficultate
itineris, cùm ad Oposcam castra habe-
ret, supplicibus & ingētia dona afferen-
tibus pacem dedit. Fuerunt autem in ea
expeditione de Polonis insignes in pri-
mis, Cazimirius dux Masouiorum, Vin
centius Samotulius castellanus Medire
census dux copiarum, Iacobus Cobyle-
nius, Ioānes Cizouius, Mesciugus Scrin
nius, Nicolaus Brezius, Zicus Cadlu-
bius, Mathias Vscius, Ioannes Scieco-
cinius, Ioannes Lopata Calinouius, Ia-
cobus Precora Morauianius, Nicolaus
Sepinius. Viguisse autē in primis in to-
to illo exercitu disciplina militaris me-
moratur, Vitoudi seueritate sancita: p̄-
ter quòd confecto bello, & tunc & aliâs
solebat is relictis copijs in hostico, do-
mum præcurrere. Vnde cùm sine duce
& ordine redirent Lituani, impeditis lo
cis nonnunquam incommodo afficie-
bantur. Sed vnde digressi sumus, reuer-
tamur. Ex illo igitur inauspicato bello
Turcico reuersus Cæsar, Vuladislaum
regem incusabat, quòd is promissa sibi
auxilia non misisset (quæ tamen ille su-
periori anno frustra miserat) & maiori
in eum odio exardescens, vrgere consi-
lium illud suum de adiungēdo sibi Vi-
toudo, colloquiumque efflagitare. Nec
difficulter id impetrauit. Dies dicta cō-
uentui apud Luscum, ad sextam diem
Ianuarij sequentis anni. Interea filij Zi-
emouiti Masouij superiore anno defun
cti venientes ad regem Sendomiriā so-
lenni ritu in verba eius iurarunt. Et in-
tra paucos dies Ioannes patruus eorum
dux Varsauiensium vita excessit. Cùm
autem cōuenissent Luscum Cæsar cum
Barbara vxore, rex & Vitoudus; actum
est aperta fronte de mutuis offensis, ac
de Moldanis maximè. Postulabat Cęsar
ex formula fœderis, vt rex & Vitoudus
Moldaniam secum pariter subiugarēt,
& partirentur: propterea quòd nemini
satis fida ea gens esset, & quòd sibi ad
Turcicum bellum dudum præstò non
fuisset. Negabat Vuladislaus, id se factu-
rum passurumúe esse: parêre enim sibi
Moldanos antiquitùs. Nam quòd sup-
petias Cæsari non venissent, ipsius, non
illorum esse culpam. Venisse enim vnà
cum Russis, & expectasse frustra superi-
ori anno. Et cessit quidem in ea re Vu-
ladislao Cæsar: cæterùm secretò longè
alia cum Vitoudo egit. Societatē enim
cum eo inijt, ac diadema regiū ipsi pol-
licitus est, vt eum cum Vuladislao Po-
lonisque committeret. Non abnuebat
Vitoudus, homo ambitiosus, & ingen-
tis spiritus: sed negabat, sibi inuito Vu-
ladislao accipe licere. Itaq; ad Vuladis-
laum callidè & blādè affectata à Cæsare
& vxore eius via: perfectumque est, vt is
cohonestādæ patrię gratia nō renueret,
si senatus Polonicus assentiretur. Ad se-
natū verò cùm res relata esset, & pręsens
ipse Vitoudus hoc sic cōcedi peteret, di-
cendisq; sentētijs, quo minus liberè dice
rentur, nō optimo exemplo interesset,
princeps Albertus Iastrēbecius archiep.
Gnesnensis lōgis verborum ambagibus
vsus, nihil tamē certi statuebat. Post hūc
Sbigneus Olesnicius Cracouiensis epi-
scopus pręfatus: Indiguisse rē tantā lon-
giore deliberatione, grauissimis verbis
Vitoudi præsentis consiliū repræhēdit:

Vuladislaus Vitoudi consilijs nitebatur.

1428. ann. Turcis bellū facit Sigismundus Cæsar, euentu nō satis prospero.

Zauißij Nigri præfecti Scepusiensis mors.

Nouogrodēses pacem à Vitoudo redemerunt.

Masouij duces iurant in verba regis Polonorum.

Ioannes Varsauiensium dux moritur.

Cæsaris cum Iagellone et Vitoudo cōuentus apud Luscum.

De Moldanis contentio inter principes.

Sigism. Cæsaris secreta pacta cum Vitoudo.

Vitoudus admissus in senatum Polonicum.

Senatus cōsultatio de regno Vitoudi.

Sbignei sententia fortis.

pactorum conuentorum quæq́; rex, quę que ipſe cum̃ Polonis ſanctiſſimo iureiurando interpoſito olim firmaſſent, & quibus Lituaniam Poloniæ adiunxiſſent, admonuit. Turpē eſſe prudēti ſeni, & ſaturo glorię principi intempeſtiuam illam ambitionem, quæ magnas ſecum clades atq; calamitates Lituanis iuxta ac Polonis importatura eſſet. Cogitaret Vitoudus, venenatam eſſe illam offam, & exitiale munus, quod ſibi à deuoto & cõmuni hoſte Cęſare offerretur: nõ hoc illum agere, vt eum cohoneſtet, ſed vt diſſidium inter eum & Vuladiſlaũ faciat, & quos coniunctos nullo incommodo poſſit afficere, diſiunctis ac diſſidentibꝰ omne malorum genus inuehat. Reputet ſecum ingentia Polonorum & Vuladiſlai beneficia magis, quàm recentes & inſidioſas Cæſaris pollicitationes: illum nunquam fideliter neq; cum ipſo, neq; cum Vuladiſlao amicitiam coluiſſe: pacta conuenta toties irrita feciſſe: ſub ſpecie beneuolētiæ vel maximè ſemper nocuiſſe. A Polonis verò Lituanos omnium rerum egenos, & aduerſus Crucigeros ægrè ſeſe tuentes in ſocietatem receptos, & ad regnum, poſthabitis claris & potentibus alijs principibꝰ, vocatos: Polonorum armis atque ſanguine inexplebilem Crucigerorum crudelitatē à ceruicibus eorum depulſam eſſe: ipſum à Vuladiſlao præ germanis fratribus principatũ Lituanorum adeptũ, regni etiam adminiſtrandi moderatorē ferè magis quàm participem adhiberi. Vafrum illud Cęſaris cõſilium multo antè ſibi notum fuiſſe: ſed non ſe credidiſſe, Vitoudum tanta prudentia præditum, vnquã eo captum iri. Rediret ad ſe, neq; pateretur, tot res tantasq́; in eam diem à ſe præclarè geſtas, & ſempiternam ſui nominis memoriam aliena fraude contaminari. Hæc elocutum Sbigneum excepit Ioannes Tarnouius palatinus Cracouienſis, grauiq́; oratione & ipſe rem illam & conatum Vitoudi exaggerauit. Hos frequens ſenatus magno conſenſu ſecutus eſt. Itaq; repulſam paſſus Vitoudus, iratus fremensq́; foras ſe proripuit, minitans, quando ſic ipſis videretur, alia id ſe via tamen aſſecuturum eſſe. Correptus deinde rex à ſenatu, ꝙ tam facilis atque credulꝰ, hoſtē ſuum in regno in perniciē ſuam reiq́; publicę Polonæ graſſari pateretur. Ni ſibi caueret etiã atque etiã futurum eſſe, vt mellitis dolis eius caperetur. Nec mora proceres Luſco frequētes diſcedũt: quos rex proxima nocte ſecutus eſt. Cęſar paucos dies cum Vitoudo cõmoratus, veritusq́; ne quem in ſe

Ioannes Tarnouius palatinus Cracouienſis.

Rex à ſenatu obiurgatus.

Cæſaris diſceſſio.

dolum Poloni offenſi intēderent, ꝓperè in Vngariam redijt. Venerat autem Luſcum ad regē & ad Vitoudum Andreas Conſtantinopolitanus, theologus de ſodalitio Dominicano, magiſter palatij Apoſtolici, legatus Pontif. max. poſtulãs, vt ij vel pacatis conſilijs & pactionibus, vel armis Boemos ad rectam religionē pacemq́ue reducerent. Pergraues enim ij erant Cęſari, & vniuerſę Germaniæ ſępe magnos exercitus profligarant: Sileſiam, Miſniam, Auſtriam, & cęteras finitimas regiones infeſtabant & ſubigebant, ita vt Sigiſmundus Alberto genero ſuo Auſtriorum duci Morauiam donaret, quo eam ab hæreticis vindicaret: Ziſcã cæcum hoſtium ducem, quē armis vincere non poterat, ingentibus promiſſis ad ſe pelliceret. Sed nihil tamen legatus propter diſſidium regis atque ducis impetrauit. Incitabant Vitoudum aſſentatores (quibus plenæ ſemper ſunt principum aulæ) vt cœptam rem perageret. Itaque miſit is Gaſtoudum palatinũ Vilnenſem, & Romboutum marſalcum oratores ad regem & ad primores Polonos, qui frequētes Corcinum ad regem de impediendis Vitoudi conſilijs conuenerant. Fuit autem legatorum extrema oratio: Vitoudum ſiue volentibus, ſiue nolentibus Polonis regem fore. Ad eam legationem qui reſponſum Vitoudo referrent Sbigneus epiſcopus, & Nicolaꝰ Michalouius palatinus Sendomirienſis de ſenatu miſſi, cùm eum fœderum & iuriſiurandi, ac temerarij pernicioſique incœpti admonuiſſent, ac ni deſiſteret, Polonos armatos conatibus eius obuiam ituros aſſeuerarent, Ille in Vuladiſlaũ culpam reiecit: ab eo ſe detrectantē ad id impulſum eſſe. Non fore autem è dignitate ſua, ſi rem ſemel inſtitutam, leuiter remitteret. Nec ſanè remiſit: quin per internũcios promiſſum à Cæſare diligentius exigebat, incitãtibus maximè Crucigeris, qui nullam incommodãdi Polonis imo & Lituanis, occaſionē etiã in pace ꝑtermittebant, fœdusq́; & ſocietatē fraudulētam cum Vitoudo inibãt. Id vbi apud Polonos increbuit (nam & literę & nuncij aliquot intercepti erant) conuenêre proceres ad regem Sendomiriam ad natalem diuę Mariæ (nam eum diem ibi rex, ſicut obitus ſiue aſſumptionis eiuſdem Viſlicię libenter peragebat) decreta iterum legatio ad Vitoudum: cuiꝰ principes fuêre Sbigneus epiſcopus iterum, & Ioannes Tarnouius palatinus Cracouienſis. His datum in mãdatis, vt ſi aliter animum Vitoudi à propoſito flectere nequeant, Polonorũ regnum, con

ceden-

Legatus põtificius ad regem & Vitoudum.

Boemi Sigiſmũdo Cæſari & finitimis Germanis graues.

Lituani oratores ad Polonos.

Polonorum legatio ad Vitoudum.

Crucigeri inimici Polonis.

Polonorum legatio ad Vitoudum.

cedente Vuladiſlao: ad eum deferrent, vt, quando tam appetens eſſet regni, ab amicis id potius, quàm ab hoſtibus acciperet. Cęterum ſperarintne beneficio illo oblato emollitum iri Vitoudum, quem aduerſando frangere non poterant, an reuera id egerint, impendens à tanta illa conſpiratione exitium patriæ quoquo modo propulſare cupientes, certum non habemus. Vuladiſlaus quidem non tam altos, ſeu potius tumidos ſpiritus nactꝰ, & priſtinum ingenij ſui, quantuluſcunq; is fuit, vigorem ætate magis ac magis indies hebeſcentem, ac propemodum iã extinctum, viresq́; defectas ſentiens, nõ grauatè Vitoudo longè vegetiori ſolertioriq́; regnum concedebat, cuius iam ipſe ſatur & penè pertæſus erat: & filios paruos, regnoque adminiſtrando inutiles adhuc habebat: ad quos tamē id, Vitoudo nullos relinquente liberos, rediturum eſſe haud ita multò pòſt, intelligebat. Iam enim & Vitoudus octogeſimum annum exceſſerat. Huc accedebat non aliena à Vitoudo plerorumque procerum Polonorum voluntas, munificentia eius conciliata. Ipſe quoque Vuladiſlaꝰ per multum tempus eius conſilijs maximè in omni re nixus, ita eiꝰ authoritatem indulgentia ſua apud Polonos auxerat, vt illum magis quàm ſe reuererētur. Flexiſſet hęc talis oratio quamuis prefractum & pertinacem Vitoudi animum, niſi ꝓceres quidam Poloni priuata compendia publicæ rei præferentes, vt largitiones eius in ſe aſſentando magis augerēt, clam eum per internuncios hortati eſſent, vt perſiſteret in propoſito. De quibus etiam cognouerat, priuſquã legati aduenirent, quid ij afferrent. Itaque reſpondit is: Nolle ſe eſſe tam impudentē & impium, vt Vuladiſlaum regno ſpoliaret: cæterum cœpto per omnium gentium atque principum ora vulgato, & cuius author ſibi Vuladiſlaus fuerit, deſiſtere, turpe ſibi & indecorum videri. Nihil ſe aduerſus regē & Polonos moliri. Sed ſi quod bellum ſibi ab eis inferatur, omni conatu propulſaturum. Dum aũt aliquot dies ibi commorãtur legati, allatus eſt Vitoudo à Cæſare draco affabrè factus, pignus ſocietatis, expetitumq́ue ab eo iuſiurandũ de ſeruanda ſocietate certis legibus. Ac draconem quidē pro hoſpitali munere, non pro pignore ſocietatis accipere ſe reſpõdit: iuſiurandum verò nullum dedit, reueritus legatos regios, qui grauiter & ſeuerè cum eo agebant: ac Sbigneus quidē longè, q̈ collega liberius. Itaq; illum amplis do-

Polonia regnum Vitoudo oblatum.

Vitoudi ætas.

Vitoudi authoritas apud Polonos.

Proditio in ſenatu Polonico.

Vitoudi reſponſum.

Cæſaris legatio ad Vitoudum.

nis Vitoudus honorauit, ſiue quòd beneuolētiorem ſibi eſſe crederet, ſiue vt Sbigneo ęgrè faceret: cum Sbigneo verò expoſtulauit, quòd ſolus deſiderio ſuo aduerſaretur, Tarnouio collega non aduerſante. At Sbigneus perſpectã habens fidem & integritatem Tarnouij, reſpondit incunctanter: ſe quoq; ipſi aſſenſurũ eſſe, ſi Tarnouius aſſentiretur. Ita Vitoudum refellit vir excelſi animi, & raræ integritatis. Nec tamen ille cæpto deſtitit. Dum hæc ita fiunt, conſtituêre Poloni proceres cum Vngaris, vt certo loco, certoq́; die ſimul conuenirent, ac de reſarcienda regum ſuorũ amicitia toties interrupta inter ſe tractarent. Sed neq; ad conſtitutam, neq; ad comperendinatam diem Vngari affuerunt. Omnia verò tentabat rex, vt ne conſilium Cæſaris de coronando Vitoudo procederet. Itaque & ad Pontificem max. queſtum ea de re miſit. Et ille vtrumq; miſſis literis ab inſtituto dehortari conatus eſt. Intelligens autem Vuladiſlaus, quorſum Cęſaris & Vitoudi conatus & molimina, & noua cum Crucigeris Pruſſienſibꝰ atque Liuonienſibus fœdera inita ſpectarent, anno ſequenti, qui fuit poſt Chriſtũ natum milleſimus quadringenteſimus trigeſimus, comitijs Iedlinam (pagus hic eſt in tractu Radomienſi venationibꝰ tãtum nobilis) indictis, vt Polonorum voluntates beneficijs ſuis, ſibi liberisq́; ſuis obſtringeret, regnique ſucceſſionem alteri de filijs ſuis, vtrum ipſe pòſt ederet, ſtabiliret, veteres priorũ regum ac principum donationes & immunitates confirmauit: permulta equeſtri ordini, nonnulla etiam eccleſiaſtico, pauca oppidanæ ruſticanęq́; plebi indulſit, ac de penſionibus & oneribus remiſit. Quę quidē his ferè capitibus continentur. Honores & magiſtratus ſacri iuxta ac profani vt non niſi indigenis in ſuo cuique tractu mandentur: neque quicquam eorum cuipiam, priuſquam vacet, promittatur: Arces & præfecturæ ne cuiquam ducali genere orto, neué externo committantur. Eccleſiæ & monaſteria cum ſuis præſidibus vt penſionũ, quas ſtationes ſiue procurationes vocant, immunitatem prorſus habeant: Equites vt abſque vllo ſtipendio regni fines per ſe ipſi defendant: ſi extra fines ad bellum proficiſci iubeantur, quinas marcas in haſtam ſtipendium accipiant: Quòd ſi fortè accepto eo, intra biennium non educantur, deinceps vt pro eo nihil debeant: Si prælium intra fines cõmiſſum ſit, capti vt à rege redimãtur: extra fines vero etiam damna ac detri-

men-

Oleſſnicij atque Tarnouij integritas & cõſtantia.

Cõuentus Polonorum cũ Vngaris.

Legatio Vuladiſlai regis ad Põt.

Vitoudi fœdus cum Crucigeris.

1430. ann.

Comitia Iedlinæ.

Vuladiſlaus cõfirmat Polonis priorũ regum beneficia, & noua largitur.

De honorum & magiſtratuũ collatione.

De eccleſiarũ immunitate.

De defenſione regni & expeditione extra fines.

De redēptione captiuorũ.

De ſolutiõe damnorum.

De captiuis. menta exoluantur: Captiui hostes vt eorum sint serui, à quibꝰ capti fuerint: pro vnoquoque autem rex, si velit, duos florenos ei ꝗ cepit, numeret: *De Moneta.* Monetam nequam rex, nisi de sententia senatus, cudat: *Nobilitatis subditorũ immunitas.* Equitum aratores & adscriptitij vt immunes sint ab omni frumẽti iuxta ac pecuniæ pensione, procuratione, subuectione, & alio quouis onere regi præstãdo, excepta rastrali pensione, cuius iam antea mentionem fecimus: & ab ea tamen *Sculteti & oppidani immunes à rastrali pensione.* sculteti siue aduocati, qui patroni sunt pagorum, & oppidani, agros colentes, vt immunes sint, itemq́; hortulani, molitores, & caupones, qui exiguos agros colunt: *Nobiles quãdo capi possint.* Equestrem hominẽ indicta causa ne liceat prehẽdere, aut supplicio afficere, excepta causa furti, incendij, homicidij voluntarij, stupri virginum & matronarum, latrocinij, & ijs qui vadimonium promittere nollent, aut non possent: *De bonis nobilium.* Bona item ne rex cuiquam equiti absq; iudicij authoritate auferat. *De recuperatoribꝰ siue commissarijs.* Ad fines regundos recuperatores, quos cõmissarios vulgò vocant, qui in rem præsentem veniant, ne cuiquam neget: *De mulctis.* De controuersijs si qui pendente lite amicè inter se composuerint, vt ne mulctæ iudiciariæ ab eis exigantur: quæ verò mulctæ à litigãtibus debebuntur, vt ipse eas rex per se, vel per quæstores siue procuratores suos exigat, neque cuiquam exigendas donet: *De actuarijs siue notarijs terrestribus.* Actuarij siue notarij terrestres, vt vocantur, vt ipsi per se adsint in omnibus iudicijs, nec vicarijs, nisi necessaria causa impediti, vtãtur: & eos autem vicarios, vt integræ famæ apud præsides iudicij edant: Russi vt eodem penitus iure sint cum Polonis, auenæ[que] modò pensione Vuladislao, quoad vixerit, salua: *Cuiauiensibus ac Dobrinen. immunitas promissa.* Cuiauij quoque, ac Dobrinẽses post decem annos deinceps vt ab auenæ pensione immunes sint. Hæc tunc à rege cõcessa publicè, & literarum monumentis consignata: receptumq́ue ei vicissim de alterutro filio, (vter aptior regno administrando fore videretur,) rege creãdo, *Poloni regis Vuladislai filium regẽ sibi designant.* & cùm adoleuerit, & prærogatiuas atq; beneficia superiorum regum cunctis ordinibus publicè data confirmauerit, coronando. *Cõfœderatio Polonæ nobilitatis cõtra turbulentos & fautores hæreticorũ.* Obstrinxit etiam vniuersus cõuentus ille fidem & honorem suũ quisque, se pro hoste habiturum, quisquis cõmuni illi placito aduersari, aut turbas aliquas tumultumq́ue in regno ciere vellet, aut conspiraret vlla de re, aut hæreticis denique & hæresibus faueret. Atque hæc deinceps quoq; ternis comitijs Posnaniæ, Breste, ac Dobrini paulo ante mortem regis repetita sunt à proceribus & nobilitate. Extant in archiuo diplomata consignata. Quo demum tempore diploma regis supra memoratum scriptum reperio. *Legatio regis & Polonorũ ad Vitoudum.* Missi deinde ex ijs comitijs legati ad Vitoudum, Sbigneus episcopꝰ tertium, & Nicolaus Michalouius iterum, qui ei pro rege satisfacerent. Querebatur enim Vitoudus, Traductum se esse ab eo apud Pontificem maximum, & alios principes Christianos. Ad hæc, vt fœderum eum admonerent iterum atq; iterum, & ad sanam mentem reducerẽt. *Vitoud. conatus.* Rebellionẽ.n. moliens, nouo sacramẽto Lituaniã omnem adigebat, & arces finitimas Poloniȩ muniebat. Sic est.n. ambitio, vt modum prorsus nesciat, si semel ei habenas laxaueris. His respõsum à Vitoudo datum, quo ille p̃ se ferebat, Non nouandarum, sed stabiliendarum rerũ suarum causa ea se facere, ne incautꝰ ab hostibus opprimeretur, propterea quòd accepisset petiuisse à rege Boemos, vt se per Poloniam in Prussiam & Lituaniam exercitũ ducere pateretur: ac de eo se prȩter morẽ à rege celatũ esse. Rex vbi nulla ratione Vitoudum de sentẽtia deduci posse animaduertit, simulq́; maturari coronationẽ p̄stituta ad decimumsextũ Calendas Septẽbris die didicit, negocium *Ioãnes Czarncouuski.* dat Ioãni Ciarncouio succamerario Posnaniẽsi, nobili & impigro homini, vt ad cõfinia Poloniæ & Marchiȩ Brãdeburgẽsis, vbi possessiones ipse luculentas habebat, obseruaret, atq; internuncios Cæsaris & Vitoudi per Prussiam vltro citroq́; cõmeantes interciperet. Nec malè successit Ciarncouio negociũ. *Legati Cæsaris capti & excussi à Zarncouio.* Etenim Baptistam Cigallam iureconsultum Genuẽsem, & Sigismundum Rothum Silesiũ, à Cæsare ad Vitoudum proficiscentes cæpit, excussosq́; incõsultè dimisit: scripturas autẽ ab eis ablatas ad regem attulit. *Legatio Cæsaris ad Vitoudum.* Missi autẽ ij erant, vt Vitoudo dubitationẽ omnẽ eximerent. Dubitabat enim is, an Cȩsar, siue vt vulgò loquũtur, rex Romanorum, ꝗ Imperatoriũ diadema nõdum adeptus est, potestatem habeat noui regni instituendi: simulq́; vt diplomata Cȩsarea, quibꝰ in Lituania regnum cõstituebatur, & Vitoudus rex creabatur, ipsi afferrent, ac diadema ad tempus allatũ iri ab alijs legatis promitterent. Habebant & alia quædam mandata de fœderibus & societate Prussiensium atq; Liuoniensiũ Crucigerorũ aduersus Polonos. His cognitis rex Ciarncouium splẽdidè ꝓ meritis remuneratum, & amplioribus pollicitationibus oneratum ad insidẽdas diligẽtius vias remisit. Propediẽ enim Germanorum, Vngarorũ & Boemorum legationes splendidæ cum diademate à Cȩsare ad Vitoudum profectu-

ræ erant. Sed cùm Ciarncouius aduersa valetudine præpeditus, vacare ei rei nõ posset, nobilitas omnis maioris Poloniæ, *Maiorũ Polonorum studium.* Sẽdiuoio Ostrorogo palatino & prȩfecto, Dobrogostio Samotulio castellano Posnaniensi, & Iarando Bruzeuio palatino Vuladislauiensi ducibus nemine iubente quasi sublato signo armata syluas apud Turagorã insedit, dimissis quoquouersus stationibus & exploratoribꝰ, vt quocunque opus esset, etiam ad extremum Oceanum Germanicum, cuncta accurreret, vel cum longè maioribus copijs pro patriæ tranquillitati & honore decernere parata. Iam Frãcofordiã, quæ supra Odrã est, legati prȩtergressi erant, cùm obsideri vias omnes à Polonis acceperunt: & non ausi periculo sese committere, cùm duos menses frustra expectassent, ad Cæsarem reuertêre. Non omisêre tamen Poloni longiorem custodiam: quȩ cùm suspecta esset Crucigeris suorum sibi consiliorum & conatuum conscijs, *Magistri Crucigerorũ legatio ad Polonos.* misit Paulus Rusdorfius magister perquisitum ab ijs, hostésne eos, an amicos ducere deberet? *Responsum Polonorum.* Responsum est: Nihil eius referre, si ipsi intra fines suos armati rerum suarum curam habeant. Si bellum illaturi sint, indicturos id esse prius. Aegerrimè hæc tulit Vitoudus, vbi rescijt: sed tamen dolorẽ apud hospites ad celebritatem inuitatos, sedulò dissimulauit, & ad finem vsq; Septẽbris eos apud se retinuit. Fuerunt autem ij, duo *Inuitati à Vitoudo ad celebritatẽ coronationis.* magistri Crucigerorũ Prussiẽsium & Liuoniensium cum primoribus cõmendatoribus: Moschorum, Tuuerensium, & Odoiouiensium Russorũ duces, & principes Tattarorum. *Vitoudi morbus.* Fortè tunc anthracẽ morbum siue ex angore animi, seu qua alia ex causa Vitoudus contraxit: neq; tamen quicquam de ambitione sua detraxit. Cùm autem inuitis Vuladislao & Polonis voti se compotem fieri posse desperaret, arte sibi tentandum esse duxit, quod aperta vi peragere non poterat. *Vitoudi callidum consilium.* Sciebat Vuladislaũ haud difficulter exorari à se posse, si eum in Lituaniam, cuius visendȩ desiderio teneri eũ nouerat, extraxisset. Quòd si ꝗ fortè proceres Poloni cum eo venissent, eos quoq; vel blanditijs deliniri, vel muneribus corrũpi, vel terrore deniq; compesci posse. Itaque misso in Poloniam legato, prȩterita excusat: iam se omnem de regno cogitationem deposuisse ostentat: in Lituaniã regem ad venationes inuitat. Cupiebat rex ire in Lituaniam: sed suspecta erat proceribus, qui cũ eo Lublini tunc erãt, Vitoudi inuitatio, tamq́; repentina mutatio. Nouerant eiꝰ ingenium, nouerãt spiritus, & coniunctã his pertinaciã. Aliquid eũ doli nectere suspicabantur. Sed sanari rursus animum eius posse regis præsentia & sermonibus nõ desperabãt. Quare mittũtur cum rege cùm alij quidam proceres, tum Sbigneus episcopus, *Sbignei Olesnicij virtus.* cuius neq; prudentia facilè circunscribi, neq; integritas corrumpi, neq; constãtia frangi à Vitoudo posset: quemq́; rex revereretur, vt ne quid prȩter sententiã eius faceret. Non ignorabat hæc Vitoudus. Itaq; cùm regem & cæteros omnes, qui cum eo veniebant ab extremis finibus Lituaniæ comiter & liberaliter acciperet, vnum Sbigneum negligebat. Vbi Vilnam peruentum est, instabat regi Vitoudus orando, ne sibi regium diadema inuideret. Negabat ille, licere id sibi concedere Polonis reclamantibus, eaq́; de causa Sbigneũ sibi in Lituaniã proficiscenti adiunctum esse comitem, ne ꝗd præter sententiã eius faceret. Illum prehensandum, & quoquo modo expugnãdum esse. *Vitoudi ad Sbigneũ allegatio.* Allegat Vitoudus ad Sbigneũ, qui eum orent suo nomine, & ingentibus promissis onerent, ne solus honori suo aduersetur. Si dimoueri de sentẽtia nequeat, vt existimationi tamen suæ vtcunque consulat, & simulari momẽto temporis coronationem sinat. Acceptũ diadema statim se depositurum esse. Si pertinacior ne hoc quidẽ concedat, pro hoste se illum habiturum esse, & manibꝰ pedibusq́; adnixurum, vt episcopa deijciatur, quemadmodũ Petrus Vissus antea deiectꝰ esset. Immotꝰ ad hæc omnia Sbigneꝰ renunciari Vitoudo iussit. *Sbignei Olesnicij responsum.* Dignissimum eũ sibi videri regio diademate, & summis quibusque honoribus. Verùm saluis fœderibus & iurisiurandi religione assequi id eum non posse. Quocirca suadere se, desineret id cupere, quod ei nõ honorem, quemadmodum ipse putet, sed dedecus & infamiam sempiternam pariturum; Poloniæ verò & Lituaniæ prȩsens exitium approperaturum esset. Ne erret, nõ honoris eius gratia id ei suadere Cæsarem & Crucigeros, deuotos & sempiternos non magis Polonorum quàm Lituanorũ hostes: sed vt duos cõiunctissimos populos, qui cõiuncti graues ipsis essent, disiũctos commissosq́; inter se intestinis atque ciuilibus propemodum bellis debilitent atque deleant: idq́ue Cȩsarem vulgò iactare, dictitantẽ se os in medium duorum canũ coniecisse, ob quod ij ad mutuum vsq; interitũ concertaturi sint. Poneret ergo Vitoudus modũ inconsideratȩ & intempestiuæ ambitioni. Non conuenire ætati & prudentiæ eius, vt seniculus capu-

capulo proximus nullos habẽs liberos,
quibꝰ regnum relinquat, tam cupidè ꝑ
fas & nefas ad id aſpiret. Se quidem neq;
precibꝰ emolliri, neq; largitione corrũ-
pi, neque minis deterreri poſſe, quo mi-
nus in hoc cupiditati eiꝰ aduerſetur. Plu
ris apud ſe eſſe fidẽ, virtutem & charita-
tem patriæ, quàm fauorem, gratiã & om
nes theſauros Vitoudi. Mirari verò ſe
magnopere, quòd is Petri Viſſi, eiuſq; de
iectionis mentionem faceret, ꝙ ſine ſua
regiſq; infamia commemorare nõ poſ-
ſet. Neque id ſe reformidare. Alia iã eſ-
ſe tempora, & minus turbulenta, minus
que deprauata, quàm tunc erãt cæca plu
rium de pontificatu maximo contendẽ
tium ambitione. Paratum autem ſe eſſe
non honoris modò, verùm etiam vitæ
diſcrimen adire pro patria, quæ tantam
illam rem ſuæ fidei credidiſſet: neq; fal-
ſurum eſſe vnꝙ eius expectationẽ. Atq;
ita quidẽ Sbigneus, non ſine magna ipſiꝰ
Vitoudi admiratione. Inualeſcebat inte
rim Vitoudi morbus, ita vt ipſe deſpera
tione vitę ſuę cogitationem omnem de
regno abijceret, & ad mortem, vti Chri-
ſtiano principe dignum eſt, obeundam
ſeſe componeret. Rex vbi animaduertit
viuere eum diutius non poſſe, Sbigneũ
& cæteros Polonos proceres in Poloniã
amandauit, quòd intelligebat ijs præſen

Rex Polonos à ſe amandat.

tibꝰ Suitrigellonem fratrem ſe Lituanis
ducem, quẽadmodum deſtinabat, præfi
cere non poſſe. Diſcedens autem Sbigne
us, cũ rogaretur ab Iuliana Vitoudi vxo
re, vt ſupellectilem ſuam gazamque in-
de aſportaret, ac ſuperſtiti ſibi ſeruaret:
ſi quid autem humanitùs ſibi accideret,
vt eam ad cultum diuinum cõuerteret,
aſſenſus non eſt. Vitoudus verò, cùm ſe
viribus deſtitui ſentiret, ritu Chriſtiano
ſacris procuratus, & verè Chriſtianum
ſe mori teſtatus, veniam ſuperiorum ad
miſſorũ à Vuladiſlao petiuit, & Litua-
nos ei cõmendauit, petens vt acta dona-
tionesq; ſuas ne reſcinderet. Nec multo
pòſt apud Trocos ſpiritum exhalauit,
cùm 80. annum exceſſiſſet: princeps im-
piger, & vegeto ingenio: abſtemius in o-
mni vita, nihil p̄ter aquam bibere ſolitꝰ:
in victu temperãs: temporis perparcus,
ita vt ſupra menſam iudicaret, & reſpõ-
ſa legatis daret: cæterum in Venerẽ pro-
cliuior: in externos liberalis: ſuos verò
metu magis, quàm beneficentia in offi-
cio cõtinere ſolitus: ſtatura fuit medio-
cri, gracili corpore, radere barbam & ge
nas ſolitus, qualẽ apud Trocos in tẽplo
depictum vidimus. Habebat autẽ in mo
re, vt procuratores bonorum ſuorũ ra-
pinis ditatos excuteret, atque expilaret,
rurſusque præficeret.

Vitoudi mors, mores, & effigies.

MARTINI CROMERI,
DE ORIGINE ET REBVS GESTIS POLONORVM, LIBER VICESIMVS.

OST mortem Vitoudi, ſuſ
penſi animis Lituanorum
& Ruſſorum proceres hæ-
rebant, quidnam ſe fieret.
Supererat Coributꝰ Vitou-
di frater: ſed aberat, Boemorum furori
ducem ſe præbẽs: nec vllum pręclari in-
genij ſpecimẽ in Lituania ediderat. Por-
rò Suitrigello regis frater, qui Vitoudũ
metuens ad Sigiſmundũ Cæſarẽ aliquã-
to antè profugerat, & Vitoudo indulgẽ-
te in Lituaniam redierat, homo erat ni-
hili, ebrioſus, & præcipitis iracundię,
ſed tamen liberalitate multorum ſibi
animos conciliarat: in primis autem
Ruſſi ei fauebant, propterea quòd à ſua
ſecta non alieno eum animo eſſe exiſti-
mabant. Sed tamen ſenſum regis, penes
quem rerum Lituanicarum ſumma e-
rat, non tenebat. Poſteaquam verò per-
ſenſerunt, principatum Lituaniæ clàm

Suitrigellonis mores.

Ruſſorũ ſtudia erga Suitrigellonẽ.

ab eo ad Suitrigellonem deferri, tunc ve
rò certatim omnes ad eum concurrê-
re, ſtudiaque ei ſua probare velle, ita
vt ingens circa regem ſolitudo eſſet.
Venit deinde Vilnam ad exequias Vi-
toudi Suitrigello ingenti turba ſtipatꝰ:
elatusque fauore hominum, Vilnen-
ſem, Trocenſem, & alias quaſdẽ prima
rias arces occupauit, & ꝓ duce gerere ſe
abſque authoritate regis cœpit. Deinde
magis ac magis inſoleſcens, aſſentatori-
bus frigidam, quod aiunt, ſuffundenti-
bus, oblitus omnium beneficiorum re-
gis, fraternæque neceſſitudinis, contu-
melioſius eum tractare: carceris & exilij
veteris memoriam refricare: veniſſe tẽ-
pus dictitãs, cùm vlciſci eum probè poſ-
ſet: Polonos, qui cum rege erant, aſperiꝰ
appellare: internuncios, qui à rege in Po
loniam quiue ex Polonia ad regem mit
tebantur, excutere, epiſtolasque refrin-
gere.

Suitrigel apud Lituanos principatum arripuit.

Suitrigellonis impotentia animi.

gere. Plus eius amentia atque temeritate,
quàm ſuo periculo rex commouebatur,
& quantum poterat, furorẽ eius & inſolẽ
tiam lenitate & comitate ſua mitigabat.
Placatiorque is iam futurus eſſe videba-
tur, cùm res noua oblata denuò furorem
eius accendit. Podolij primores, nimirũ
Paulus epiſcopus Camenecenſis, vir hu-
mili quidem loco natus, verùm generoſi
ſpiritus, Riſco Kerdeiꝰ, Theodoricꝰ, Mi-
chael & Mirſilo fratres Buciacij, & Cruſſi
na Galouius, cognita celeriter Vitoudi
morte, Doigertũ palatinum Vilnenſem,
qui Podoliam Vitoudi nomine admini-
ſtrabat, rerum omnium adhuc ignarũ,
euocatum ad colloquium cæperant: ar-
ceſque Cameneciam, Smotriciam, Scalã,
& Cieruonigrodum occuparant, & mag
nam partem Podoliæ facilè in poteſta-
tem ſuam redegerant, vt regi eam & Po-
lonis reſtituerent, et ne in ditione Litua-
norum ea deinceps eſſet. Id vbi factum re
ſciuit Suitrigello, homo violentus & im-
potens, fremere in regẽ, & maledictis eũ
Polonosq; inceſſere, palamque vincula
aut necẽ p̄ſentibus intentare, ita vt excu-
bare omnes die noctuq; circum regiã ne-
ceſſe haberent. Et non deerat noſtris, quã
uis paucis, animus, nõ modò ad defendẽ-
dum ſeſe atque regẽ, ſed etiam ad inuadẽ
dum ac trucidandum Suitrigellonẽ. Sed
rex ſiue quòd ſibi metuebat, ſiue quòd Sui
trigellonem impensè diligebat, ſeu deni-
que quòd Lituaniæ quàm Poloniæ incre
mẽtis & amplitudini impenſius fauebat,
inconſultis omnibus aſſenſus eſt de Po-
dolia, Suitrigelloni, recipienti vnà cum
proceribus Lituanis, regi ſe eam bona fi-
de redditurũ eſſe, ſi de ea inter Polonos
& Lituanos nõ conuenerit: ac deinde ius
ſuum perſecuturum atque repetiturum:
eaque de re Zaclicã Tarlonem in Podoli
am cum literis & mandatis miſit, qui e-
am Michaeli Babæ Ruſſo Suitrigellonis
nomine recipiẽdam, & obtinendam tra-
deret. Aegerrimè id ferebat iuuentus Po-
lona, quæ in comitatu regis erat: & in pri-
mis duo nobiles iuuenes, Andreas Tenci
nius, & Nicolaus Dreuicius cuſtos Sendo
mirienſis, cui rex annulum ſuum ſignato
rium, cãcellario & procancellario abſen
tibus, credebat. Igitur hi duo ducti amo-
re patriæ ſcripſêre Michaeli Buciacio, qui
Cameneciam obtinebat: Regẽ extrema
neceſſitate adactum Podolia Suitrigello
ni cedere: Sed ſi ipſe communi patriæ ſi-
mul & honori ſuo conſultum vellet, nõ
modò nõ pareret mãdatis regijs, verùm
Zaclicam pariter & Babam comprehen-
deret. Eas literas, quoniam palàm ferri
nequibant, Suitrigellone omnes iter

Podoliorum præclarum facinus.

Podoliã rex concedit Suitrigelloni. Lituanorum promiſſa.

Andreæ Tencinij & Nicolai Dreuicij charitas in patriam.

capeſſentes excutiente, conuolutas cera-
que contectas, vt ſpeciem cerei præ ſe
ferrent, Zaclicæ puero omnium inſcio,
paucula pecunia præ manu ei data, dedê-
re: vt is cùm primùm Cameneciã veniſ-
ſet: cereũ illum Buciacio p̄fecto redderet,
atque hæc verba adderet: vt ſi errare ille
nollet, ex eo cereo vnà cũ magiſtratu vr-
bano lumen quæreret. Cùm autem pu-
er bona fide omnia feciſſet, miratus Bu-
ciacius, quid ſibi cereus ille, & ambigua
mandata vellent, non de nihilo tamen
omnia illa eſſe ſuſpicatus, refracta cera
literas inuenit, Zaclicam & Babam in
cuſtodia habuit. Dum hæc ita fiunt in
Lituania, cognouêre tandem Poloni re-
ferente Ioanne Oleſſnicio marſalco,
qui mille ciclos argenti, & alia quædam
munera poſt reconciliationem à Suitri-
gellone regi donata in theſaurum Po-
lonicum inferre iuſſus erat, quo in ſtatu
regis ſui res eſſent: & iure quidem opti-
mo ei aduerſa, quæ accidiſſent, accidiſ-
ſe cuncta cenſebant: verùm aliud tamen
ſuccenſendi & reprehendendi eius tem-
pus fore rati, de liberando eo ſecluſa om
ni mora agendum ſibi eſſe exiſtimarunt.
Graſſabatur quidem tunc dira peſtis in
omni ferè Polonia, ſed nihilo tamen ſe-
gnius comitijs Vartam ad ſextam diem
Decembris indictis frequentes conuene-
runt. Re diligentius in conſilio agita-
ta, expeditio in Lituaniam decreta: edi-
ctumque, vt ad medium Ianuarij apud
Kianos pagum ſupra Veprum amnem
armati omnes præſtò eſſent. Tentari ta-
men prius legatione Suitrigellonis ani-
mum placuit. Ad eam obeundam de-
ſignati Sbigneus Cracouienſis, & Ioan-
nes Vuladiſlauienſis epiſcopi: Sendiuo-
ius Oſtrorogus Poſnanienſis, & Ioan-
nes Lichinius Breſtenſis palatini. Sed ij
cùm Varſauiam vſque progreſſi eſſent,
mandato regis nunciantis liberum ſe
iam eſſe, domos reuerterunt. Vt enim
audiuit Suitrigello, quæ in Vartenſibus
comitijs acta ac decreta eſſent, liberũ ac
reconciliatum ſibi regem dimiſit. Ne
pontifex quidem maximus Martinus
quintus prætermiſerat ad Sigiſmundum
Cæſarem & ad Suitrigellonem de li-
berando Vuladislao ſcribere, cùm deti-
neri eum in Lituania celeri nuncio ac-
cepiſſet. Eiuſdem autem Vartenſis con-
uentus decreto cura regiorum liberorũ
educandorum & inſtituendorum ma-
giſtro Vincentio Cotho Dembenio cu-
ſtodi Gneſnenſi, & Petro Riterſcio equi
ti mandata eſt. Poſt inſequentis anni
principium rex per Chelmenſem tra-
ctum è Lituania reuerſus, Sendomiriæ

Michael Buciacij factũ.

Polonorũ procerũ ſtudium erga regem.

Peſtis in Polonia.

Comitia Vartæ, abſente rege.

Decretum de rege liberando.

Vepres fl.

Pontificis maximi ſtudium de liberando Vuladiſlao.

Educatores regiorum liberorum.

Comitia Sendomiriæ.

comitia habuit. Ibi cũ de Suitrigellonis
insolentia siue amentia plenius cognitũ
esset vulgò, afferreturq;, etiã munitiones
& castella quædam in Podolia per illud
tempus ab eius copijs intercepta, Smo-
triciam circumsessam (cuius tamẽ obsi-
dio nostrorum virtute nõ sine strage Li-
tuanorum soluta rursus erat) Trebouu-
liensem & Leopoliensem orã excursio-
nibus & populationibus diuexari, dam-
nabãt omnes præceps & peruersum re-
gis consiliũ: & bellum aduersus Suitri-
gellonem flagitabant. Sed peruicit rex,

Legatio Polonorum ad Suitrigellonem.

vt legatione prius ad eum missa res repe
terentur. Missi Stanislaus Posnaniensis,
& Ioannes Chelmensis episcopi: Sendi-
uoius Posnaniensis, & Ioannes Lichini-
us Brestẽsis palatini, cũ his mandatis, vt
Suitrigello castella, quæ in Podolia cæ-
pisset, redderet. Lusco & Volynia dece-
deret, ad regem ad certã diem veniret,
ab eoque principatũ Lituaniæ certis le-
gibus acciperet, quem perperam & con-
tra fœdera inuasisset. Aliter necesse fo-
re Polonis cum rege ius suũ armis perse-
qui. Ferocius his responsum est à Suitri-

Suitrigellonis ferox responsum.

gellone. Nihil enim eorũ, quæ postula-
bantur, faciebat: & asseuerabat, se quic-
quid egisset, agerétue, rectè & iure opti-
mo egisse & agere. Quin etiam reliquã
Podoliam à rege repetebat. Hæc eadem
mandata luculentius & acrius postea p
Basilium ducem Russum, cognomento
Crasni, apud regẽ ab eo repetita. Interea
dum hæc fiunt, venit ad regem Coribu-

Coributus Orphani.

tus cũ cæteris Boemorũ hæreticorum,
q post mortẽ Ziscæ cæci Orphanos sese
dixêre, ducib⁹: qui Boemia siue pulsi, si-
ue vltrò excedẽtes, cùm Lusatiã diuexas-
sent, Silesiam quoq;, belli sede Gliuiciæ
posita, longè lateq; vastabãt: oppida ho-
stiliter diripiebant, & incendebant, & in
templa atq; monasteria, sacerdotesque
& monachos potissimùm barbarico fu-

Ziscæ cæci immanitas.

rore debacchabãtur, Ziscæ ducis sui im
manitatem secuti: qui quasi viuens pa-
rum insanisset, moriẽs cutem sibi detra-
hi, eamque timpano induci iussit: fore
pollicens, vt ad eius timpani sonũ ani-
mis conciderẽt ipsorũ aduersarij. Cum
his autem coniunxerat sese Coributus,
captus, & mox pulsus à Pragẽsib⁹, quem-
admodum Hagecus memorat: & cum
primoribus eorum ad regẽ venerat, ac-
cepta ab eo fide publica. Actum cum his
de religione: adhibiti doctores Acade-
miæ Cracouiensis, qui errores ipsorũ di-
sputando refellerent. Rex ipse simpli-
ciore oratione vsus. Quanta rerum om-

Regis oratio ad hæreticos.

nium perturbatio secuta apud eos ex
mutata & perturbata religione esset, cõ-
memorauit: vt florentissimum quondã
Boemorũ regnum ad interitũ propera-
ret, sublatis magistratib⁹ sacris iuxta ac
pfanis, euersis oppidis & munitionibus,
cæsis vel fuga dilapsis optimatibus, cõ-
stupratis honestis matronis atq; virgini-
bus, coniugijs nobilissimarũ fœminarũ
in agrestes homines & in infimã fecem
plebis vulgatis, agris partim hostiliter
vastatis, partim furore quodã ipsorum
cultorũ desertis, profanatis, direptis, ac
dirutis tẽplis, abrogatis sanctissimis ce-
remonijs, sacrosancta religione cõtami-
nata, ac tam varijs, portentosis & abomi
nandis opinionibus discerpta, vt nemi-
ni propemodũ cum altero conueniret,
deniq; peruerso rerũ omniũ, atq; naturę
ipsius ordine. Quę omnia, ni maturè re-
sipiscerent, præsens & extremũ exitium
consequi necesse esset. Quòd si his rebus
cõmouerentur, pollicitabatur se perfe-
cturum, vt æquis conditionibus res co-
rum cõponeret. Sed surdis auribus Boe-
mi hæc accepêre. Neque enim facile est,
cũ impetu ruẽtes semel in præceps, siste-
re, aut in viam reuocare. Quoad autẽ ij

Interdictum Cracouiæ propter hæreticos.

substitêre Cracouię, cessatum est à sacris
interdicto Sbignei episcopi, consecratũ-
que ab eo chrisma in Mogilensi mona-
sterio. Itaq; propter solennes Paschæ di-

Rex Cazimiriam hæreticos eiecit.

es Cazimiriam Boemi cum Coributo à
rege eiecti sunt fremẽtes in episcopum,
alia quoq; de causa ipsi infensi. Nã cùm
paulo antè Lechnicense monasterium
in finibus Vngarorum diripuissent, Sbi-

Episcopus eos cum armatis hæreticos restitit.

gneus facta de clientibus propinquis &
amicis subitaria manu, reuertentes per-
secutus erat: & paucos, qui agmen rap-
tim sese recipiens cõsequi non poterãt,
exceperat. His ergo de causis Coributus
indignãs, coram rege cũ Sbigneo iurga-

Coributi minæ cõtra episcopum.

tus est: discedensq; Cracouia cũ cæteris,
nõ modò ipsi, sed tẽplo etiã ac diuo Sta-
nislao sublata manu cõminatus est. Ve-
rùm eę minæ diuinitùs mox irritę ceci-
dêre. Reuertẽtes enim, cũ Gliuiciã à Cõ
rado albo Olessnicẽsiũ duce p proditio-
nem captã, direptam & incẽsam, suosq;

Boemi minaces profligati.

magna strage cęsos reperisset, ad paucos
redacti, & rerũ omniũ egeni in Boemiã
recessêre. Ab ijs autẽ & Poloni eqtes la-
trocinari cũ didicissent, quodã tempore
Cienstochouiẽse monasteriũ, ꝙ propter
peculiarẽ Virginis matris cultum, & fre
quentissimas non modò Polonorũ, sed
etiam vicinorum Vngarorum, Mora-
uorum, Boemorũ, Silesiorum, Saxonũ,
Prussorũ, atq; Lituanorum peregrina-
tiones magnis diuitijs refertũ esse crede-
batur, diripuêre: atque vt patrati sacrile-
gij suspicionem à se in Boemos hære-

ticos

ticos auerterẽt, imagini virginis matris,
quæ vulgò magna religione colitur, vul
nus inflixêre. Sed minorem opinione
prædam reperêre: meritasque sacrilegij
pœnas intra illum ipsum annum expen
dêre. Fuerunt autem authores sceleris
Iacobus Nadobni Rogouius gente Zia-
lossius, & Ioãnes Curopatua gente Sre-
nauius. Dimissis Boemis cum Coributo
Vuladislaus rex Biecium profectus, bel-

Crucigerorum legatio ad regem Polonorum.

lum in Suitrigellonem parabat. Eò ve-
nit ad ipsum Ludouicus commendator
Torunensis legatus à magistro Crucige-
rorum, deferens eius operam ad cõpo-
nendas res inter dissidentes fratres. Ei
gratiæ actæ, factaq; potestas vt id ageret.
Tametsi secretò aliud actũ esse Dlugos-
sus memorat: nempe postulasse regem à

Vuladisl. cõmendat Crucigeris Suitrigellonem.

magistro, vt Suitrigelloni faueret: seque
expeditionẽ faciente in Russiam, vt ipse
Poloniã armis infestaret. Citatq; idem
non leues authores huius rumoris, qui
mortuo demùm rege diuulgat⁹ latè ma
narit: quem nos vnà cum ipso Dlugosso
neq; affirmamus, neq; refellimus. Misit
deinde rex Ioannem Brezium Lutici fi-

Suitrigello legatum regium violauit.

lium scribam ad Suitrigellonẽ, vt eum
ad saniorem mentem reuocaret. Sed eũ
Suitrigello excãdescens contra ius gen-

Bellum contra Suitrigellonem.

tium violauit. Quare iritatus rex, matu-
rauit expeditionem, motisq; castris, ad

Grodlum op. Bugus fl.

Grodlũ oppidũ supra Bugum amnẽ 12.

Maiorum Polonorum licentia.

dies statiua habuit: & maiores Polonos
tardius venientes, & hostiliter penè in
suos quacunq; iter faciebant grassantes,
expectauit. Deinde Bugum amnem tra-
iecit. Interim vulgus omne eius oræ cũ
iumentis, pecudibus & facultatibus suis
in densas palustresq; syluas sese abdidit.
Aduenit & Suitrigello cum sex ferè mil
libus armatorũ, arcemq; Lucensem ar-
mis, cõmeatu, præsidioq; muniuit. Cer-
tatum est deinde leuibus aliquot prælijs
cum hoste: in quibus omnib⁹ nostri vel
nullo vel paruo incõmodo accepto su-

Senco dux occisus. Vuladimiria incensa.

periores fuêre. Senco dux Russus occis⁹:
captiui nõ pauci ad regem adducti: incẽ
sa Vuladimiria: peruastatum Vuladimi
riense territorium, quod rex Theodore

Feiduscо dux.

to siue Feidusconi duci Russo fratris fi-
lio donauit: qui dux nõ multo pòst mor
tuus regem fecit hæredem. Nõ intermit
tebat tamen rex Suitrigellonem ad pa-
cem inuitare. Sed nihil inde pacati refe-
rebatur. Sperabat enim ille, regem bre-

Suitrigel. fœdus icit cum Crucigeris.

ui inde ad aliud bellũ à Crucigeris, cum
quibus fœdus icerat, reuocatum iri. Ad-
uenêre deinde maiores Poloni. Quibus
grauiter de tarditate, & neglecta disci-
plina militari in itinere, obiurgatis, rex

Stirus fl.

cum omni exercitu Styrum fluuium,
qui Luscum alluit, difficili ac profundo
vado transmisit, cùm Suitrigello pontẽ
disiecisset, vlterioremq; ripam frustra
seruasset. Videns autem is se valde impa

Luscum oppidum incensum.

rem esse tanto exercitui, incenso Lusco
oppido, arce verò Iurzæ Russi fidei com

Suitrigellonis fuga.

mẽdata, ne tentata quidem prælij fortu-
na fugã inijt. Ducẽ suum secutæ copiæ,
diuersæ & ipsæ dilapsæ sunt. Sed multi
mortales ex his in fuga à Polonis cæsi
captiq;. Inter captiuos insignes maximè

Romboudus & Gastoudus Lituani capti.

fuêre, Rumboudus marsalcus Lituanię,
& Gastoudus. Quos Suitrigello deinde
liberauit, cùm spopõdisset regi, eos Cra-
couiam, cùm rex iussisset, venturos esse.
Creditus est autẽ & Suitrigello cecidis-
se, cùm vestis eius cruenta inter cætera
spolia reperta esset. Cecidêre tamen de
Polonis quoq; nonnulli nobiles & for-
tes viri, dum incautius Tattaros, qui in
castris Suitrigellonis militabant, perse-
quuntur. Alia quoq; per eosdem dies vi

Lituani iterum victi in Belsensi tractu.

ctoria de eodem hoste Belsensem tractũ
vexante Polonis parta est. Nã eò sex mil
lia hominum rex cum Cazimiro duce
Masouiorum, & Ioanne Menzico Dam
brouio præfecto Russiæ ad præsidiũ su-
is miserat. A quibus Olescum arx, cùm

Olescũ arx.

capi posset, tamen in potestate Bogdani
Rohartinij Russi, qui ad Suitrigellonẽ
nulla necessitate adactus perfugerat, p̃-
fecturamq; eius arcis ab eo, confiscatis
à rege bonis suis, adeptus erat, relicta est,
ea cõditione, vt eam regi redderet, cùm

Lucensis arx obsessa.

is Lusco potitus esset. Obsessa est deinde
à toto exercitu arx Lucẽsis, & oppugna-
ta etiam: sed remissè admodum, atque
segniter, indulgentia quadam regis, vti
creditum est. Et cùm pars muri à Polo-
nis bombardarum ictu deiecta esset,
frustra tamen impetus factus est. Trium

Induciæ damnosæ.

deinde dierum induciæ, per quas de de-
ditione deliberarent, obsessis datæ à re-
ge frustra dissuadentibus cõsiliarijs: per
quos dies mœnia & propugnacula arcis
refecta sunt: saxa, & alia missilia conge-
sta: & aqua importata, cui⁹ haustu à no-
stris arcebantur præsidiarij. Deinde ite-
rum quoque idem factum nõ sine mur-
mure totius exercitus. Fuêre tamen in-
ter proceres & consiliarios regios, qui

Proditores in exercitu Polonico.

noctu clàm cum obsessis colloquia ha-
bere, & arma eis commeatumque sup-
peditare soliti esse dicerentur. Et pro-
bri loco id obiectum est postea Lauren-
tio Zarembæ castellano Siradiensi à Sta-
nislao Zuuicla gente Labencio. At Sui-
trigello ridiculo magis, quàm callido,
vt ipse existimabat, commento nostros
ab instituto deterrere aggressus est, con-
fictis literis nomine principis Tattaro-

rum

rum ad regem, vt is Podoliam Suitrigelloni à ſe donatã redderet. Cæterùm vbi is commentum id ſibi non procedere animaduertit, legationem de pace ad regem miſit, ſiue ex animo id agens, ſiue ducendi belli, & obſeſſis ſubueniendi cauſa ſimulans. Intelligebat enim Polonos belli ob aduentantem hyemem, graſſantemque in equos luem pertæſos, domos reuerti cupere: & ipſe Tartarorum & Valachorum auxilia, cum quibus per hyemem Ruſſiam & Poloniam infeſtaret, expectabat. Conuênit, vt proceres vtrinque delecti certa die de conditionibus pacis inter ſe tractarent. Interea dum hæc ita fiunt, arx regia Rathnum prodentibus eam Ruſſis defenſoribus ab hoſtibus capta & exuſta eſt, Chelmenſiſque ora diuexata. Sed eos Ciolcus præfecti Chelmenſis vicarius, ſiue ſuppræfectus cum centum triginta non amplius hominibus facto in ſecuros animoſè impetu, vltus eſt, ita vt trecentos ex eis interficeret, quadraginta viuos caperet. Ad Cremeneciã quoque eodem tempore bene res à noſtris oram eam depopulãtibus geſta eſt. Cùm enim hoſtes in noſtros paucos cõſultò per agros palantes, ex arce decurriſſent, excepti inſidijs, ꝑpauci in arcem refugerunt, plurimis vel cæſis, vel captis. Continuabatur autem ab reliquo exercitu Luſci obſidio, & maioribus odijs, quàm viribus inter obſidẽtes & obſeſſos certabatur. Lituani & qui cum eis ſentiebant Ruſſi quoſcunque Polonici generis & Latinorum, vt ipſi dicunt, rituum in arce repererant, exquiſitis ſupplicijs in propugnaculis, vt inſpectarẽt noſtri necabant, & omne genus contumeliæ in noſtros iactabãt, fiſi incantationibus, quibus gens ea valde vtitur, & magicis artibus: quarũ profeſſores Iudęi, cũ alia quędã abominanda faciebant, tum captiuum quendam Polonum eleganti forma infixo in iugulum cultro mactarunt: hauſtumque ſanguinem, & inteſtina vitaliaque membra extracta, & in minuta fruſta conciſa prunis impoſuerunt & adoleuerunt: eoque ſuffitu impias & ſacrilegas precationes adhibẽtes, omnes arcis angulos luſtrarunt. Sæuiebant & Poloni viciſſim in Ruſſos quoſcunque cæperant, vt par pari referrent. Conueniebat iam de pace inter proceres: ſed eam Suitrigello approbare noluit, niſi Crucigeri quoq; & Valachi fœderati & ſocij ſui pacis eius legibus continerentur. Vtroſq; enim in ſocietatem adſciuerat, eoque magnis muneribus illectos adduxerat, vt & Crucigeri violato fœdere Cuiauiam atque Dobrinum, & Valachi clientes Polonorum Podoliam & Ruſſiam finitimam armis infeſtarent. Sed Valachos quidem cum ingenti præda è Sniatinenſi, Halicienſi & Camenecenſi agro capta reuertentes, Ruſſi regij Buciacijs fratribus ducibus è caſtris regijs curriculo profecti & conſecuti, magna ſtrage fuderunt, prædamque excuſſerunt. Alexander quidem palatinus dux & author belli fuga elapſus eſt: verùm non multo pòſt, pœnitentia facti & mœrore confectus obijt. Nec diſſimili, ſed pro numero tamen aliquanto minore clade Crucigeri quoque Crainenſem oram vaſtãtes affecti ſunt ab agreſtibus Cuiauijs ac Dobrinenſibus, Ioanne Iarogneuio gẽte Orleio, Bartholomæo Viſſemburgio Nalẽcio, ac Dobrogoſtio Colinio equeſtris ordinis ducib⁹, cùm ij accepto domeſticæ calamitatis nuncio, præpeti curſu è caſtris domum contendiſſent. Neque parſum eſt arma abijcientibus. Theodoricus modò marſalcus Liuonienſis, & ſeptem commendatores capti cum quatuor vexillis, Cracouiamque ad regem miſſi, omnes præter Theodoricum in carcere vitam finierunt. De vniuerſo autem agmine illo, in quo ſeptingenti Liuonienſes equites, præter cæteram Torunenſium, Succenſium, Tucholienſium, Slochouienſiumque equitum pariter & peditum manum, fuêre, pauciſſimi equeſtres ferè euaſerunt. Nam reliquus Crucigerorum exercitus peruaſtata longè lateque Cuiauienſi ac Dobrinẽſi ora, viginti quatuor oppidis (in quibus pręcipua fuêre Inouuladiſlauia, Vuladiſlauia, & Neſſouia Toruniæ æmula) & plurimis pagis direptis & incenſis, arceque Neſſouiẽſi præſidio munita, incolumis & præda onuſtus domum reuerterat. Illos vberioris prædę ſpes ab Iodoco Tucholienſi commendatore oſtenſa longius prouexerat. Et quidem non ſine magno compendio, niſi id ſanguine ſuo exoluiſſent. Nec mirum cuiquã videri debet, tantum detrimenti vna illa excurſione acceptum eſſe. Propoſuerant enim Crucigeri præmia incendiarijs, oppidorum quidem ternas marcas, pagorum verò ſingulas. Munitioribus autem oppidis & arce Neſſouienſi proditione Nicolai Tumigralæ Siecouij, quem rex ad cuſtodiam Cuiauiæ reliquerat, potiti erãt: Breſte fruſtra tẽtarũt. Sed ad Luſcũ reuertamur. Cùm igitur de conditionibus pacis regi cum Suitrigellone non conueniret, inducijs interceptum eſt bellum, vt poſtridie Calend. Februa-

Suitrigello pacem poſtulat.
Rathnũ proditione captum & exuſtum.
Lituani fuſi in Chelmenſi territorio.
Lituanorum clades apud Cremeneciam.
Ruſſorum ſæuitia.
Ruſſi incantationibus dediti.
Impius ritus luſtrandi.
Crucigeri Cuiauiã ac Dobrinũ infeſtarũt. Valachi Ruſſiã & Podoliã.
Alexander palatinus Valachorũ extinctus.
Crucigeri profligati à Polonis. Craina.
Crucigeri inſignes capti.
Oppida incẽſa à Crucigeris.
Neſſouienſis arx præſidio firmata.
Incendiarij conducti à Crucigeris.
Tumigralæ proditio.
Induciæ cũ Suitrigellone.

Februarij ſequentis anni in conuẽtu Parſouienſi accuratius de pace tractaretur. Nec mora, ſoluta eſt Luſci obſidio, dimiſſuſque exercitus. Ac tum demũ Cuiauiẽſes illi, quos dudum commemorauimus, & complures alij eiuſdem oræ equites curſu omnia præuertentes, & cũ agreſtibus coadunati, illam, quam dudũ commemorauimus, de Crucigeris victoriam adepti ſunt. Miſerant quidem rex & Suitrigello pariter, inducijs ſic inter ſe factis, legationem ad Crucigeros, vt ne Poloniam bello vexarent: ſed tardius ea peruenit, cùm iam hoſtes ſatis in homines omnis ordinis atque ætatis, & innocua tecta debacchati, pręda graues domum reuerterentur. Illud Crucigerico illo bello animaduerſum, variè ſuſpicãdi hominibus anſam dedit, quod Maſouiorum fines intacti prorſus ab omni vi hoſtium fuerunt. Rex verò à Luſco diſcedens, in Chelmenſi ora aliquãdiu ſubſtitit: per quod tempus Ruſſi Volynienſes nullum genus crudelitatis omiſerũt in noſtros, qui ibi poſt pacem factam & diſceſſum regis cum mercibus omnis generis Lucenſibus venum expoſitis, ſiue alia quauis de cauſa remanſerant, aut antiquitùs domicilia fixerant. Templa etiam quæcunque Ruſſici ritus non eſſent, impiè & immaniter exuſta & euerſa ſunt. E Chelmenſi deinde rex Leopolim profectus eſt: quo cùm ingens Cuiauienſium ac Dobrinenſium equitũ multitudo conflueret, opem & ſubſidium regis afflictis & perditis Crucigerica incurſione rebus ſuis atq; ſuorum implorãs, magna in cũctos & profuſa benignitatẽ vſus eſt, nonnullos pręſente pecunia ſubleuans, nonnullis verò poſſeſſiones de ſuo largiens: cumque non illius modò, ſed & cuncti ſuperioris temporis immẽſis donationibus ſeſe & ærarium ſuum exhauſiſſet, ſupereſsẽtque adhuc multi, quibus ipſis cum liberis & vxoribus etiã ſubuento opus eſſet, eccleſiaſtica bona illis dilargiri cœpit, vt per hyemem duntaxat eorum vſufructu ſuſtentarentur. Pernicioſi exempli res ea viſa antiſtitibus. Itaque Albertus archiepiſcop⁹ Gneſnenſis, & Sbigneus epiſcopus Cracouiẽſis cum primoribus eccleſiarum ſuarũ ſacerdotibus properè ad regem excurrerunt, tã iniuſtas donationes eius repreſſuri. Et archiepiſcop⁹ quidem ſubmiſſi⁹ fruſtra orabat regem: Sbigneus verò maioris animi & conſtantiæ vir, grauius in eum inuectus eſt, iniuſtas illas alienorũ bonorum donationes reprehendens: ni cœpto deſiſteret, grauiore ſe in eum cenſura & animaduerſione vſurum eſſe minitans. Excuſantique neceſſitatem, & piam calamitoſorum hominum commiſerationem, adiecit: Nihil ea commiſeratione & miſericordia opus futurum fuiſſe, niſi ipſe calamitatem illam tam multis inuexiſſet. Vulgò enim iactari, ab eo ipſo Crucigeros quieſcentes excitatos eſſe. Quod ſi id verum non ſit, non eſſe tamen ipſum culpæ expertem, propterea quod iuſtum aduerſus ingratum & ſceleratum fratrẽ bellum, quod paruo negocio debellari potuerit, peruerſa quadam indulgentia ſua duxiſſet, commeatumque & arma obſeſſis Lucenſib⁹ ſubminiſtraſſe diceretur. Inducias quidem certè, per quas illi ſeſe recrearent, bis eis contra omnium ſententiam conceſſiſſet. Ita tunc Sbigneus: quanquã nihil cuiquam rex in Cracouiẽſi diœceſi, præter quædam Miechouienſis monaſterij, donarat, Sbigneũ reueritus. Atq; id ipſe tum commemorabat. Sed nihil tamen ea res animum Sbignei mollijt, non tam ſuam, quàm publicam eccleſiaſtici ordinis cauſam agentis. Reuerſus deinde rex eſt in Poloniam ad comitia, quæ Nepolomiciam ad vndecimã diem Nouembris indixerat. Ibi Heduigim filiam Friderico iuniori marchioni Brãdeburgenſi deſponſam, immatura morte defunctam amiſit. Creditum eſt vulgò, veneno eam à nouerca ſublatã eſſe, ne quo filijs ſuis impedimento ad regnũ adipiſcendum eſſet: propterea quod ea Cazimiri magni regis, cuius grata etiam tum erat apud Polonos memoria, proneptis eſſet. Rex quoq; ipſe æquiori, quã par erat animo mortẽ eius tuliſſe viſ⁹ eſt. Poſt initium verò inſequẽtis anni Lublinũ is magna procerũ caterua ſtipat⁹ profectus eſt: proceresq; omnes, excepto Alberto archiepiſcopo, Parſouiã ad conuẽtum cũ Suitrigellone agẽdum transmiſit. Verùm ij cùm diu fruſtra Suitrigellonẽ moras nectentẽ expectaſſent, re infecta diſceſſerũt. Erat autẽ apud Suitrigellonem Ludouic⁹ cõmmẽdator Torunẽſis, qui hoc agebat ſedulò Crucigerorũ nomine, ne pax cũ Polonis coiret. Rex de ſtatu reipublicæ, ac de impẽdentibus vndique periculis anxi⁹, ad viceſimamtertiã diẽ Aprilis Siradię comitia habuit. Ibi Vuladiſla⁹ maior natu regis fili⁹ regni ſucceſſor à patre deſignat⁹, totiuſque cõuentus ſuffragijs approbatus eſt. Cõſtitutum eſt etiam, vt ſi plura ſimul bella ingruiſſent, cæteris omiſſis ad tempus, in id quod eſſet grauiſſimum, toto conatu & cunctis viribus incumberetur, ne diductæ multipliciter & extenuatæ copiæ nulli rectè ſuſtinẽdo ſatis eſſet. Nico-

Maſouiorũ ditiones expertes incõmodorum belli.
Vuladiſlai beneficentia in calamitoſos.
Calamitoſi immiſſi à rege in bona eccleſiaſtica.
Rex ab epiſcopis obiurgatus ob largitionem eccleſiaſticorum bonorũ. Sbignei epiſcopi libertas dicendi.
Comitia Nepolomiciæ.
Heduigis Vuladiſlai regis filia mortua.
1412. ann.
Conuentus Parſouiæ nõ ſucceſſit.
Comitiã Siradiæ. Vuladiſlaus Vuladiſlaũ filium regem Poloniæ deſignat.

Tumigrala proditionis damnatur.

laus verò Tumigrala proditionis, cuius ſuperius meminimus, ibi damnatus eſt: quamuis neceſſitate, cùm nullas ad reſiſtendum hoſti vires haberet, eò adductus eſſe plerisq; videretur. Vucieleius

Vucieleia familia.

is gente fuit, cuius inſigne eſt latruncularia tabula. Nuptias deinde rex Eniliæ Maſouiorum ducis & ſororis ſuæ filiæ, Boguslao Stolpēſium duci in matrimonium collocatæ, ſplendido apparatu fecit. Reuertentem in minorem Poloniā, Pabianice quod oppidū cum omni territorio ſacri collegij Cracouiēſis baſilicæ eſt, legati Boemorum hæreticorum

Boemorum hæreticorū oratores ad regem.

conuenerunt, auxilia contra Crucigeros pollicentes, & Coributo regē reconciliantes. Ad hæc Baſileenſis cōcilij propenſionem erga ſe nunciantes. Etenim indixerat Baſileam Martinus pontifex

Baſileēſe cōcilium.

anno ſuperiori cōcilium, eiq; ſuo nomine Iulianum cardinalem diaconū præfecerat: cumque interea vita defunctus, Eugenium eius nominis quartum ſucceſſorem accepiſſet, nihilominꝰ patres, qui conuenerant, Sigiſmūdo Cęſare authore id proſecuti ſunt, & cùm alia multa ad ſalutē reipublicæ Chriſtianæ pertinentia faciebant & ſanciebant, tum ad Boemos Egræ conuentum agentes miſerant oratores, qui eos blandè in viam reuocarent, aut certè ad congreſſum & colloquium amicè inuitarent; prolixè multa pollicentes. Hæc igitur tunc Polonorum regi Boemi nunciabant. Grata fuit ea legatio regi & proceribꝰ, bellū in Crucigeros molientibus. Quare comiter & lautè legati habiti ſunt, & aſſentientibus archiepiſcopo & epiſcopis, qui tunc aderant, ad ſacrorum communionem admiſſi.

Boemi admiſſi ad ſacrorum communionem à rege & epiſcopis.

Perfuncti verò legatione, cùm reuerterentur, & Cracouiam cōtra præceptum regis ex itinere diuertiſſent, ceſſatum eſt à ſacris mandato epiſcopi licet abſentis, adſtipulāte vniuerſo cœtu ſacerdotum, & theologorum, & iureconſultorum, quos Vicarius epiſcopi ea de re conuocarat.

Interdictum ſacris Cracouiæ propter Boemos.

Cōtumelioſum id viſum Boemis: regi verò (qui tamē futurum id diuinauerat) & cæteris epiſcopis permoleſtū fuit, ꝙ Sbigneus vnus omnium acta ac placita irrita faceret. Accendebant etiam magis iram regis Ioannes Menzicus Dambrouius palatinus Ruſſiæ, & Petrus Corsbocus, q Boemos honoris cauſa iuſſu regis deduxerant. Itaq; excanduit is in epiſcopum, & venienti ad ſe Viſliciam, dextram beneuolentiæ ſymbolum nō porrexit: quin aſperioribus etiam verbis eum increpuit, & Petri Viſſi fortunam ei comminatꝰ eſt.

Rex iratus Sbigneo epiſcopo.

At ille imperterritus reſpondit: Fauorem ſe, non offenſam regis meritum arbitrari, quòd ſolus & ſalutis & exiſtimationis eius, quæ ab inimicis eiꝰ, & maximè Crucigeris cùm aliàs, tum in Baſileenſi concilio ꝓſcinderetur, optima fide curam haberet, prouideretque omni ratione, ne rex meritò pro fautore hæreticorum traducatur. „Et cùm de religione agitur, neque regis, neque cuiuſquam omnino vultum atq; minas ſe reformidare, quin id faciat, quod rectū eſſe intelligat.„ Authoritate archiepiſcopi & cæterorum epiſcoporum nihil ſe in hac parte moueri, habentē adſtipulatores diuini humaniq; iuris profeſſores. Petri Viſſi calamitatem deſineret rex cōmemorare, quæ non tam innocenti epiſcopo, quàm iniurioſo regi ignominioſa accidiſſet. Neque verò ea ſe terreri: paratum non modò quaſuis contumelias pro religione, verùm etiam exilium atque mortē ſubire.

Sbignei oratio ad regē.

Cùm autem rex ſubijceret, Se quoq; diuini & humani iuris peritos diuerſæ ſententiæ authores habere, acciti primores academiæ Cracouienſis, & cum his commiſſi Ioannes Saffranecius Vuladislauienſis, Ioannes theologus Chelmenſis epiſcopi, & Vuladislaꝰ Oporouiꝰ pontificij iuris peritus, procācellarius regis, qui poſtea Vuladislauiēſis epiſcopus fuit, haud difficulter refutati ſunt. Neque tamen penitus regis ira in Sbigneum reſedit: admonitusque is eſt ab Ioāne Tarnouio palatino Cracouienſi, vt ſibi diligēter caueret. Subornatos.n. eſſe à rege, qui eū de medio tollerent. Et egit quidē gratias palatino Sbigneꝰ: ſed nihil tamē ea nocte, in quam ſibi periculum cōparatum eſſe acceperat, de conſuetudine ſua remiſit.

Sbignei magnus animus contēnensq; periculi.

In eodem cubiculo, eodē lecto cubuit, nullam ſibi cuſtodiam adhibuit: nocteque intempeſta cum vno ſacerdote & puero lumen præferente ad matutinas precationes ad templū adijt. Neque aduerſi quicquā ei accidit, quòd vel rex mutaſſet conſilium, vel vanus ille terror fuiſſet. Nec multo pòſt, ſacerdotē hæreticum, q ad regē venerat, idē Sbigneus eiecit, vir excelſi animi, & ſempiterna poſteritatis memoria dignus. Venit autem eôdem ad regem illuſtris legatio Iani Cypriorum, Hieroſolymorum & Armeniorū regis, mediterraneo mari per Propontidē & Pōtum Euxinū, atque inde aduerſo Danubio aduecta in Moldauiā, & inde porrò terreſtri itinere non ſine magna difficultate in Ruſſiā & Poloniam profecta.

Cypri regis legatio ad Vuladisl. regē Poloniæ.

Eius legationis princeps Balduinus de Noris marſalcus Cypri donis regi & reginæ oblatis connubiū Heduigis regię filię, regis ſui filio,

lio, ac ducenta millia aureorū numûm ipſi regi mutua petebat, beſſemque, hoc eſt duas tertias partes Cypriorum regni hypothecæ nomine Vuladiſlao offerebat. Sed nihil impetratū, quòd & Heduigis iam obierat, & pecuniā ſe rex habere aſſiduis bellis exhauſtum negauit. Miſit deinde Vuladislaus Laurentiū Zarembam caſtellanum Siradienſem legatum in Lituaniam, admonēdi in ſpeciem, & ſanandi Suitrigellonis cauſa: reuera autem, vt Lituanorum procerum animos ſua ſponte iam à Suitrigellone, cùm propter crudelitatē eius, tum propter propenſiorem erga Ruſſos fauorem alienatos, magis etiam clàm in eum incitaret:

Rex Lituanos in Suitrigellonē cōcitat.

Sigiſmūdumque Vitoudi fratrem germanum, Starodubenſium ducem ad inuadendum principatum Lituanorum animaret. Neq; irritus hic conatus fuit. Cognita enim voluntate regis Lituani cum Sigiſmundo conſpirantes, aduerſus Suitrigellonē apud Oſſmianos tunc agentem arma ſumūt. Et euaſit quidem Suitrigello fuga in Ruſſiam, ab Ioanne Moniuido de inſidijs pręmonitus: cupideque receptus eſt, cùm à ceteris Ruſſis, tum à Smolenſcijs: indeq; poſtea adiunctis ſibi Liuonienſibus Lituaniam vexauit.

Suitrigellonis fuga.

Suitrigello vexat Lituaniam.

Vxorem verò eius Ruſſam Tuuerenſium ducis filiam Sigiſmundꝰ cæpit, Lituaniamq; omnem in poteſtatē ſuam redegit. Deinde ad regē miſit oratum, vellet iuberet, ſe principem eſſe Lituaniæ. Miſſi in Lituaniam ſeptem de primoribus Polonorum, conditiones Sigiſmundo tulerunt, vt iureiurādo interpoſito reciperet: Se in fide & cliētela regis, qui ſupremi ducis Lituanię titulum retinebat, & Polonorum, ſemꝑ futurū: eoſdē cum eis amicos hoſteſq; habiturum, ſuiſque ſtipēdijs eis militaturū: cum Suitrigellone & Crucigeris nullum fœdus contra regem & Polonos ſeruaturum:

Sigiſmundus dux Lituaniæ à rege præficitur.

Pacta Lituanorum cum Polonis.

De feudo.

De ſocietate & fœderibus.

Oleſcum, quod tunc ab exercitu regio obſidebatur, Grodlum, Rathnū, Vetlios, Lopatinum, & omnem Podoliā, quæ in ditione Polonica fuiſſet, deinceps quoque eſſe paſſurum: diadema contra ſententiam Polonorum ne vltrò quidē oblatum à quoq̄ accepturum: neminē aliū quàm regem & liberos eius in principatu ſucceſſorem relicturum: Michaelem verò filium, & reliquos hæredes ſuos legitimos in Trocēſi tantùm dominatu & patrimonio: & quidē fidē & ſubiectionē regi regnoq; profitentes: ijs verò, ſi abſque ſuis hæredibus decederent, regē & regnum hęredes fore: Volyniam quoad viueret, ſibi conceſſam & adiunctā, quēadmodum & Vitoudo conceſſa eſſet, ſe mortuo in ius ac ditionem Polonorum reuerſuram eſſe.

De Podolia.

De regno.

De ſucceſſione.

De Volynia.

Hæc omnia Sigiſmundi ipſiꝰ, & filij Michaelis, ſenatusq; Lituanici, & vniuerſæ nobilitatis conſenſu approbata & accepta, & vnis atq; alteris literarum monumentis conſignata ſunt. Quibus ritè peractis Sbigneus epiſcopus princeps legationis regiæ gladium, principatus inſigne, Sigiſmundo regis nomine publicè tradidit.

Principatus inſigne.

Interfuit his omnibꝰ Ludouicus commendator Torunenſis cum tribꝰ collegis à Paulo magiſtro Crucigerorum ad ineundam nouam cum Sigiſmundo, poſteaquā Suitrigello principatu eiectus erat, ſocietatē miſſus. Atque is enixè ſtuduit infecta reddere quæcunq; à Polonis proceribus agebantur, adiutorem ad id nactus Georgium Butrim Lituanum, hominem ingenioſum & callidum, quippe qui multas Chriſtiani orbis regiones peragraſſet.

Crucigerorum conatus.

Georg. Butrim.

Sed irriti tamē ij conatus fuêre: iuſſiq; Crucigerorum legati, velut hoſtes, Lituaniæ finibꝰ ſtatim excedere. Compoſitis rebus Lituanicis, ad Podoliam pacandam rex animum intēdit. Et miſerat quidē eò nōnihil copiarum: ſed in Oleſci obſidione tempus ea terebant, & minores erant, q̄ vt Podoliam, cuius nonnullæ munitiones adhuc Suitrigellonis præſidijs tenebantur, ſubigere poſſent.

Oleſci obſidio.

Itaq; ipſe Leopolim profectus eſt, vt ex propinquo rectius è re nata rebus conſuleret. Ibi Lucēſi conuentui ad priores immunitates adiecit, vt nobilitatis ſubditi nō niſi aduenienti ad id territorium regi commeatum & ſtationes pręberent. Templa Ruſſorū ne vaſtarentur, neq; cogeretur quiſquā tranſire ad religionē catholicā.

Lucenſium priuilegium.

Fortè ꝑ eos dies Oleſcum expugnatum erat. Eas igitur victrices copias nouo ſupplemento auctas ad recipiendas reliquas munitiones Podoliæ miſit. Nec magno eæ negocio in poteſtatem redactæ ſunt. Bratiſlauiā verò arcem, ne noſtri ea potirētur, Theodoretus ſiue Fedco Oſtrogius dux Ruſſus partium Suitrigellonis vir ſtrenuus & bellicoſus, vnà cum oppido incendit.

Podolia recepta à Polonis.

Bratiſlauia incenſa.

Fedco dux Oſtrogius.

Habebat is quidem circa ſe nō contemnendā manum. Sed nuſq̄ aperto marte cum noſtris rē gerebat, nec ſe certo loco tenebat. Ex inſidijs verò noſtros laceſſens, ſæpe fuſus fugatusque erat. Cùm autem hominem in latè patentibus campis cum expedito equitatu vagantem adipiſci & perdomare difficile eſſet, tempusque anni hybernum bello gerēdo minimè aptum eſſet, reuertebantur noſtri. Reuertētes Fedco occultus ſequebatur, oportunitatē & occaſionē rei bene gerendæ captans: & nō

minimū auxerat vires ſuas auxilijs Va-
lachorum, Tattarorum & Beſſarabum,
ita vt numero noſtros longè vinceret.
Moraqua fl.
Moraqua amnis eſt, qui in Neſtrum ſi-
ue Tyram influit, limoſus & latè reſta-
gnans, ac per ſyluestria loca means. Et
iam fragili glacie concretus erat. Quam
certo loco noſtri virgultis conſterne-
bant, vt firmior facta tranſitum præbe-
ret reuertentibus. Eo igitur alio itinere
præcurrens Fedco, occultus & ſyluis te-
ctus cum exercitu in vlteriore ripa con-
ſedit. Iam pars noſtrorum anguſto tra-
mite impeditum locū tranſiuerat: ponè
carri & impedimenta in medium rece-
pta ſequebātur: cùm ſubitò ille magno
cū impetu, clamore, ac diſſono tubarū,
tibiarū tympanorūq; cantu & ſtrepitu
Polonorum cum Ruſsis prælium.
inuectus, nec opinātes primos adoritur.
Trepidi noſtri re noua & inexpectata,
cū neq; ad extremum agmē receptus da
retur, nec ab eo magna auxilij ſpes afful-
geret, tamen impetum hoſtiū vtcunque
ſuſtinuêre. At qui in extremo agmine
erant, vbi ſuorum periculum animad-
uertêre, nihil cūctati, contempto omni
periculo, partim per conſtratam viam,
euerſis & in cœnum deiectis carris, par-
tim per infirmiorem amnis reſtagnātis
glaciē ſuperata difficultate, auxilio ſuis
iam laborantibus accurrerunt, & præ-
lium inſtaurârunt. Superabant tamen
multitudine hoſtes, perturbatoſq; no-
ſtros & ſine ordine pugnātes premebāt:
pars etiam, quaſi parta iam victoria ad
diripiendos carros diſcurrebat: deplo-
rata res noſtrorū erat, cùm ſubitò quaſi
Kemlicius inſtaurat pugnam.
diuinitùs eis auxiliū affulſit. Kemlicius
quiſpiam tribunus militum cum 100. e-
quitibus pabulatum præceſſerat. Is cùm
è clangore tubarū, & fragore armorum
pugnari eminus cognouiſſet, inſtructa
ſubitò acie, ſublatoq; maximo clamore
in auerſos & prælio intentos hoſtes im-
petum fecit. Qua re & illos vehementer
perturbauit, & noſtris animum addidit.
Redintegrato igitur prælio, à tergo pa-
Ruſsi victi.
riter & à fronte cæduntur hoſtes: & qua
fugę patebat exitus, diſſipantur. Fugien-
tibus inſtitêre noſtri vſq; ad mediam fe-
rè noctem, quæ tunc ſubluſtris erat, &
cùm neminem viuū ſeruarēt, magnam
hominum ſtragem fecerūt, duodecim-
que ſigna capta retulerūt: dux ipſe fuga
euaſit. De noſtris non adeò multi deſi-
derati ſunt, & ij quidē ferè gregarij. Ab-
eſt locus ille prælij à Leopoli nō minus
quadraginta milliaribus bene longis: &
tamē quo die hæc geſta ſunt, hoc eſt vl-
Rumor celer.
timo Nouembris, cùm rex in templo, v-
bi tunc totos dies tranſigebat, diuinam
opem ſedulus imploraret, non ignarus
cū quàm grauibus & inſidioſis hoſtibus
exercitui ſuo res eſſet, rumor de victo-
ria ſparſus totam vrbem impleuit. Nec
autor eius rumoris inueniri potuit, ita
vt vana lætitia exultaſſe homines vidē-
rentur. Poſtero deinde die certo nūcio
res omnis, vt geſta erat, cognita eſt, gra-
tiæq; actæ Deo, ac dona à rege miſſa mi-
litibꝰ. Nec multo pòſt cumulata eſt regi
ea lętitia, profligato à Sigiſmundo duce
apud Oſſmianos inſigni ſtrage Suitrigel
lonis exercitu, è Ruſſis, Tattaris & Liuo-
nienſib. collecto: de quo ad 10. millia cæ
ſa, quatuor capta eſſe, relata ſunt. Suitri-
Suitrigello fuſus & fugatus à rege.
gello quidē pernici fuga crebro mutan-
do equos euaſit. Sigiſmūdus monimen-
Oſſmianenſe collegium.
tum victoriæ templū & collegiū ſacer-
dotū apud Oſſmianos poſtea inſtituit.
Hac gemina victoria rex lætus, Leopoli
Comitia Cracouiæ.
diſcedēs, Cracouiā ad comitia, ad nata-
lem Chriſti indicta, venit: & ouās pedi-
bus vrbē ingreſſus, apud complura tem-
pla feſtas ſupplicatiōes obiuit, priuſquā
arcem aſcēderet. In comitijs deinde de
Pruſſico bello agi cœptū, reſq; integra
ad alia comitia, quæ ad ſecūdam domi-
Comitia Sendomiriæ.
nicam Quadrageſimæ Sendomiriā in-
dicebantur, reiecta. Eò porro aduene-
Baſileenſis concilij oratores ad regem.
runt oratores è concilio Baſileēſi, quod
Eugenius pontifex cùm ab initio appro
baſſet, Ferrariā transferebat, atque adeò
Concilij cum Pōtifice diſſidium.
diſſoluebat. Conciliū contrà, abrogare
pōtificatum Eugenio nitebatur. Quan-
Sigiſmūdus Imperator faſtus.
quam obſtabat Sigiſmūdus imperator,
vt gratiam referret Eugenio, à quo Ro-
mæ paulò antè diadema imperatorium
ritu ſolēni acceperat. Poſtulabat autem
ea legatio, vt rex cum omnibus populis
ſuis concilio aduerſus pontificē faueret,
& vt vexandis bello Crucigeris ſuperſe-
deret, concilioq; cauſam illam omnem
cognoſcendam & arbitrandā permitte-
Reſponſum regis oratoribus concilij.
ret. Cui reſpōſum eſt. Non abhorrere à
pace regē, ſi à Crucigeris ipſi ſatisfieret.
Porrò de ijs, quæ ꝑterea oratores poſtu-
labant, diligētius eum conſultaturum,
ac deinde miſſurum legatos ſuos ad cō-
cilium cum certo reſponſo. Ita dimiſſi
oratores concilij, in Pruſſiam ad Cruci-
geros, vt eos ad accipiendam conditiō-
nem pacis à rege oblatam adducerent,
profecti ſunt. Cæterùm in comitijs de
cogitatione & apparatu belli nihil à no
ſtris remiſſum eſt. Tametſi gerendi eius
ratio nō expediebatur, propterea quòd
rex ſenio confectus, & caligantibus ocu
lis munia belli per ſe ipſe obire non po-
terat: & Lituanorū, Ruſſorum atq; Va-
lachorū auxilia, cùm eæ gentes partim
proprijs ac domeſticis bellis implicatæ
eſſent,

eſſent, partim à fide regis deſciuiſſent, de
futura erant. Itaq; tertia comitia arma-
torum ad diem ſancti Ioannis Baptiſtæ
natalem Colum indicēda, & Boemorū
hæreticorum auxilijs vtendū eſſe, quā-
uis refragantibus epiſcopis, decretum
eſt. Nec ita multo pòſt, conuentu inter
noſtros atq; Crucigeros opera oratorū
concilij de pace fruſtra inſtituto, cùm
Crucigeri quindecim dies vltra cōdictū
expectati non venirent, euocati Boemi
à rege, duce Ciapcone præſtò fuêre: con
iunctiq; cū maioribus Polonis, quibus
Sendiuoius Oſtrorogꝰ iuſſu regis præe-
Noua Marchia ſubacta à Polonis.
rat, nouā Marchiā Crucigerorum impe
rio ſubiectā crudeliter vaſtarūt, duode-
cimq; oppida munita partim vi, partim
ꝑ deditionē cæperunt: quæ quidem om-
nia direpta ac diruta ſunt, Choſſno, quā
Teuthones Ernisbergam dixêre, exce-
Choſſno oppidum à Polonis munitum præſidio.
pto: quod quoniā erat munitiſſimum,
præſidio firmatum eſt, quo facilius om-
nis ea regio in fide regia contineretur.
Per eoſdem ferè dies Sigiſmundus dux
Liuonia à Lituanis vaſtata.
Lituanorum coadunatis magnis copijs,
duodecim dies Liuoniam depopulatus
eſt, & ingentem prædam inde aſporta-
uit. In Ruſſia verò Riſco ſiue Gregori-
Noſſus dux victus & captus à Kerdeio.
us Kerdeius Noſſum ducem Ruſſum
Suitrigellonis partium, qui Luſcum nō
ita pridem interceperat, profligauit at-
Coli comitia armata.
que cæpit. Vbi ſtatuta armatorū comi-
tiorum dies aduenit, frequens conuen-
tus ſciuit, vt rex in Polonia ſubſiſteret:
exercitui verò vniuerſo, & ſummæ re-
Nicolaus Michal. dux exercitus Polonici.
rum præfectus eſt Nicolaus Michaloui-
us gente Roſeus caſtellanus & præfectus
Cracouienſis. Huic rex dedit in manda-
tis, vt hoſtiles regiones longè lateq; va-
ſtaret: munitionum oppugnationibus
abſtineret. Retinuit autem ſecum non-
nullos de ſenatu graues & grādæuos vi-
ros, cum quibus quacunque de re ad ſe
referretur, conſultaret. Colo profectus
Michalouius cum exercitu in Pomera-
niam, non diu mandatorum regiorum
memor fuit. Iam maiores Poloni cum
Boemis ſubacta omni noua Marchia,
præter Landisbergam oppidum, in Po-
Choinicia obſeſſa à Polonis.
meraniam anteceſſerant, & Choiniciā
obſidebant: quoniam autem conſultiſ-
ſimum videbatur coniunctis copijs rem
gerere, eò duxit reliquum exercitū Mi-
chalouius: facileque perſuaderi ſibi ab
Oſtrorogo paſſus eſt, vt cœptam Choi-
niciæ obſidionem proſequeretur. Erat
autem oppidum bene munitum, com-
meatu, præſidio & omni apparatu belli
inſtructiſſimum. Vbi in longius tempꝰ
obſidionē eius duci animaduerſum eſt,
inſtitutus cuniculus, quo ex improuiſo
in oppidum irrūperetur. Verùm is non
altè ductus, priuſquam perduceretur,
ſubſidente ſabuloſo ſolo obrutꝰ eſt. Tē-
tata deinde vi & impetu oppugnatio, ex-
iccata foſſa oppidū ambiente. Sed inde
quoq; multis vulneribus acceptis, re in-
fecta diſceſſum eſt, cùm primi Boemi in
tutum ſe recepiſſent. Iam difficiliore an
nona, propter multitudinem, & vias ab
hoſtibus inſeſſas, noſtri vtebantur, & ex
Lues equorum.
pabuli inopia plurimos equos amitte-
bant. Itaq; ſerò regiorum mandatorum
recordati, cū totos duos menſes in obſi-
dione Choiniciæ caſſo labore conſum-
pſiſſent, ea ſoluta, caſtra mouerunt, & in
Pomerania vaſtatur.
interiora Pomeraniæ populabūdi pro-
greſſi ſunt: ꝑtergreſſiq; nōnulla opp. di-
Pelplinenſe monaſteriū direptum.
repto Pelplinēſi monaſt. magnificentiſ-
ſimè ædificato, & opulēto, ad Tiſciouū ſi
ue Deruaſiā peruenerunt. Præceſſerāt &
prętericrant oppidum Boemi, q primas
ſtationes ſeruabant, & loca metādis ca-
ſtris capiebant. Poloni verò quò minus
in ſuburbana prædandi cauſa diſcurre-
rent, cohiberi à ducibꝰ nequiuêre. Erat
in oppido validū hoſtium præſidium.
Nam ij quocūq; admoturos eſſe noſtros
ſuſpicabantur, omnia præſidia ex pro-
pinquis munitionibus deducta noctu
eò contrahebāt. Id igitur præſidium oc-
currit noſtris ex extrema ſuburbana: ſed
tamen quo minus ea incenderentur, ꝓ-
Derſauia incenſa.
hibere nō potuit. Itaq; latè vagante in-
cendio in oppidum ſe hoſtes receperūt.
Nec mora, aduerſo ac vehementi ven-
to flante vrbana quoq; ædificia flamma
corripuit: nec ea reſtingui vllo cùm ho-
ſtium ipſorum, tum ad extremum etiā
noſtrorum conatu potuit. Sic oppidum
longè munitius & opulentius q̄ Choini
cia, quaſi fortuito incendio conflagra-
uit: præda omnis, præter eam, q̄ in ſub-
terraneis cellis & fornicibus abſconſā
erat, igne corrupta: captiuorū ſupra de-
cem millia fuiſſe dicuntur. Ex his quicū
que Boemici generis fuerunt, Ciapcō
reuertēs, vt ſibi cōdonarentur, impetra-
uit. Traditos, grauiter, ꝙ Teuthonibꝰ cō
Ciapconis acerbitas in Boemos.
tra Polonos eiuſdē ſecū linguæ & origi-
nis militarēt, corripuit, pyraq; ingēti ex-
tructa exuſſit. Eius exēplum ſecutꝰ Ioan-
nes Straſſus Bialaciouius piratas ſeu nau
Piratæ combuſti.
ticos homines in ergaſtulo concluſos,
quorū non exiguꝰ numerus inter præſi-
dia Crucigerorū fuit, circumiecta palea
& arida materia ſuccendit. Et effregerūt
ij quidē ergaſtulum ligneum: ſed cùm
effugere vellent, aduerſis haſtis à no-
ſtris excipiebantur, donec Michaloui-
us ſuperueniens cædem eorum repreſ-
ſit, ignemque reſtinxit. Matronis ve-
rò & puellis captiuis iuſtus honor ha-
Fœminis captiuis honor.
bitus: adhibitaque publicè cuſtodia,
nē quid

[habitus à Polonis.]

ne quid in eas cōtumeliosè à quoquā fieret: factaq; diligēti cōquisitione, ne qua priuatim à quopiā occuleretur, omnes ad Vistulam deductæ, traiecteq; nauib⁹, liberè dimissæ sunt. Perhonorificum id fuit nostris apud ipsos etiam hostes, omnesque eis omnia bona precari: suis verò, qui longè essent, fuissentque in populanda Polonia dissimiles, mala imprecari. In templis, monasterijs, & rebus sacris nostri nō eadem abstinentia vsi sunt. Sed plus hic valuit ira & dolor immanissimè direptorum à Crucigeris in Cuiauia templorum. Itaque Oliuense quoque monasterium paulo pòst direptum & incensum est. Inde ad Gdanum castra mota, quatriduoque in conspectu eius vrbis statiua habita: per quos dies omne id territoriū peruastatum, munitio portus lignea disiecta. Equites cùm ad mare venissent, longius in salum atque fluctus ludibundi & gratulabundi sibi inuicem, quòd mare infestis armis attigissent, procurrêre. Feruntur etiam Boemi marinam aquam haustā lagunculis domum deportasse. Peruastata satis vsq; ad mare Pomerania reuertentes nostri alio itinere, Tucholiensem & Iasenecensem oram vastabant. Cùm autem apud Iaseneciam statiua haberent, de pace ab hostibus tractari cœptum est. Et Boemi iā præcesserant, vt se in Polonia reficerēt. Dū colloquūtur inter se primores, pauci de nostris iuniores temerè impetum in arcē fecêre: eosq; prægressos exercitus omnis, cùm esset sine imperio, quasi dato signo secutus est. Capta mometō arx, & direpta, & improbitate cuiusdam militis incēsa est. Captiui ad vnum omnes trucidati, furore militum ob interfectū in oppugnatione Ioannem Leuinum Vilcinium, nemini parcēte. Permolestè id factum, dū de pace agitur, tulêre Crucigeri. Sed nostris iniussu id suo, & tamē iure belli, neq; pace, neque inducijs adhuc cōstitutis, factum defendentib⁹, accelerataæ sunt induciæ trium mensium. Interim autem ad Calendas Decembris, vt in conuentu Brestensi de conditionibus pacis constitueretur. Captiui Crucigerorum nobiliores facta sponsione sistendi sese, si de pace non conuenisset, dimissi: tenuiores & gregarij vel commutati, vel binis florenis redempti. Nostri munitiones in noua Marchia q̄sitas retinuêre, pacti nihil munire interim, nec reficere. Mirū autē est, tum demum Crucigeros de pace & inducijs q̄ diligētissimè egisse, cùm nostri peruastata omni Pomerania (ita vt soli quatuordecim pagi inter lacus & paludes intacti relinquerētur) domū reuerterent. Senserant fortassis nutare incōmodis affectas plebes. His peractis exercitus omnis accepta à Michalouio missione, suam quisq; domum dilapsus est. Sed Boemorum primores Pysdros ad regē, vt erat ab eo prę ceptum, profecti, honorificè ab eo accepti & remunerati sunt. Neq; verò labis quicq̄ tunc nostri ex eorum consuetudine contraxêre: quin odisse magis eorū fœditatem & impietatem cognitam cœpêre. Nouum etiam tunc fœdus Cazimirus dux Pomeraniæ Scecinensis cū rege icit, veteri, quemadmodum credere par est, violato: quo recepit sub fide & honore suo vnà cum primoribus suis, nullam opem se laturum esse Crucigeris aduersus Polonos: neque passurum esse quenquam, qui contra eos arma sumpserit, p ditionem suam trāsire. Hoc fędere icto, & Boemis dimissis, rex in Sendomiriensem tractum se recepit, fugiēs pestē, quæ maiorem Poloniam inuaserat: qua quidem Ioannes Saffranecius episcopus Vuladislauiensis absumptus, Vuladislaum Oporouium decanum Cracouiensē & procancellarium regni, rege suffragāte, successorem accepit. Cùm autem Rex esset Prissouiæ, venit ad eum Boem⁹ quispiam sacerdos hæreticus à Christiano astrologo, nuncians, vt mortem propè sibi imminentem caueret. Id cùm ille semotis arbitris ageret, Sbigneus episcop⁹ Cracouiensis veritus, ne quid de religione hæreticus ille regi suaderet, grauiter obiurgauit regem, q̄ neminem de consiliarijs ad audientiā Boemi adhibuisset. Et satisfecit quidem rex Sbigneo, nihil Boemum neque de religione, neque de republica secum locutum esse: sed tamē coactus est eum primo quoq; tempore instante Sbigneo dimittere, propterea quòd spargebat is vulgò praua dogmata. Non multo autem pòst cometes non obscurus, plus quàm vnum mēsem pernox, face ad Occidētem versa apparuit: regiæ mortis, vt vulgò tūc creditum est, postea euentus comprobauit, prænuncius. Nepolomiciæ iam rex erat, quò comitia ad diem diui Martini episcopi memoriæ dicatum indixerat: eò venit Elias Alexandri palatini Moldauię defuncti filius à minore natu fratre Stephano dominatu paterno eiectus, regis opē implorans, & in fide clientelaque regis & filiorum eius ac Polonorū se fore semper solenni iureiurando recipiēs. Consecuta est eum & Stephani fratris legatio cum splendidis donis, Lēciciam vsq; regē sequens, & postulans, vt ipsi poti⁹ quā fratri omnibus inuiso, rex faueret. Fore & ip-

[Oliuense monasterium incensum.]

[Poloni exercitus lætitia, quòd ad mare peruenissent.]

[Iasenecia arx capta et incensa.]

[Induciæ.]

[Poloni non corrupti consuetudine Boemorum.]

[Fœdus cū duce Pomeraniæ Scecinēsis.]

[Pestis in maiore Polonia.]

[Prædictio mortis regiæ.]

[Cometes.]

[Comitia Nepolomiciæ.]

[Elias palatinus Moldauiæ iurat in verba regis.]

& ipsum perpetuò in fide & cliētela Polonorum, quemadmodum pater maioresque ipsius fuissent. Offensam autem à patre paulò ante mortem contractam damnaque data Podolijs, vt ipsi rex condonaret. Habebat quidem Elias in matrimonio sororem germanam Sophiæ reginæ: sed tamen re in consultationem senatus posita, placuit, vt Stephanus, in quē studia gentis inclinassent, dato iureiurando in verba regis & regni Polonici, retineret Valachiam, tractumque Sepinensem cum Chocimo, Ceciuno, & Chmelouia munitionibus à rege iure sempiterno reciperet. Eliæ verò, quo magis Stephanus eius metu in officio contineretur, luculentæ possessiones à rege in Polonia datæ sunt. Sed cùm in his ille non acquiesceret, & ad recuperandum dominatum paternum aspiraret, ex fuga retractus, Siradiæ deinceps sub honesta custodia cum vxore & liberis vixit. Stephanus verò, sicut conuenerat, Sociauiæ solenne iusiurandum legatis regijs exigentibus dedit, promisitque etiam, se, cùm iussus fuerit, in Russiam venturum, & iusiurandum illud coram iteraturum esse: & vt gratiam referret regi, non ita multo post Tattaros in ditiones Polonicas excursionem parantes repressit: Bratislauiam, quæ instaurata, ni fallor, erat, & Suitrigellonis præsidio tenebatur, interceptam regi restituit. Ex ijsdem comitijs missi sunt proceres quidam in Cuiauiam ad conuentum Brestensem agendum cum Crucigeris. Verùm ex eo cōuentu infecta pace, & irritatis animis, incertum qua de causa, discessum est. Lenciciæ rex euentum illius conuent⁹ expectabat. Vbi redière ad eū legati è conuētu, de bello agi cœptū: visumq; est, non expectandā esse æstatem, sed quamprimū immittendū in terras hostiles exercitū. Expeditiora fore omnia cōcretis glacie fluminib⁹ atq; lacub⁹, quibus abundat Prussia. Vna res difficultatē faciebat, quod pecunia regi deerat in stipēdium, & prope abfuerat res à seditione superiore æstate apud Choiniciā, fremēte vniuersa nobilitate cōtra proceres, quod ij bellū extra fines Poloniæ sine stipēdio decreuissent: receperātq; illi nunquā id se deinceps admissuros esse. Inuent⁹ tandē modus est eius difficultatis explicādę, vt Palatini suę quisq; ditionis nobilitati de stipēdio soluendo cauerēt. Hęc vbi didicêre Crucigeri, missis mox ad regē legatis, quas antea repudiarāt conditiones vltrò accepêre, in 12. annos pacti inducias. Adiectū, vt ad natalē Virginis matris diē sequēti anno apud Slonscū de pace perpetua tractaretur. Ibi tunc marsalcus Crucigerorū Liuoniensiū ex pacto dimissus, siue adeò spōsione militari solut⁹: dimissus enim erat, cum de sistēdo eo, quū rex iussisset, Suitrigello quoq; cauisset: ac Theodoricus Buciatius præfectus Camenecensis pro eo receptus. Captus hic à Fedcone duce Camenecēsem agrū & suburbana vastante, cū paucitate prędatorum contempta temere in eos erupisset, & in paratas insidias incidisset, Magistroque Liuoniensi petenti à Suitrigellone donatus erat. Neque enim quiescebat Suitrigello cum Russis: sed cum ipse per se auxilia Liuonum habēs, Lituaniam tū per Fedconem & Nossum duces Russiā regiam æstate præterita Crucigeris incitātib⁹ infestarat, illa occasione vsus, quod nostri Prussico bello distinebantur, & quod is Sigismundum ducem Lituanorum inuisum iam esse plerisq; Lituanis acceperat. Et sumpserat Sigismūdus paulo ante suppliciū capitis de Ioanne Moniuido palatino Trocensi, & Rumbou do supremo marsalco Lituaniæ authoribus conspirationis, quæ in eum comparata esse dicebatur. Itaque liberè tunc Suitrigello Lituaniam depopulatus est, Sigismundo habente quidē & ipso exercitum, sed non satis ei fidente, propter necessarios & propinquos interfectorū procerum: opportunis modò locis exercitum hostilem is carpebat. Itaque nō multum operæprecij tunc fecit Suitrigello, nisi quòd Vilnam, Trocos & Lidā oppida immunita exussit: Breste Russicum per Fedconē & Nossum duces obsedit: nec difficulter eo potitus esset, propter commeatus inopiam, dubiamquè Russorum fidem, nisi Masouios arma iussu regis sumpsisse, & aduentare eò renūciatum esset. Tattaros quoq; magnis donis ad vastandam eam oram Russiæ, quæ Sigismūdo parebat, concitarat. Verùm ij cùm aliquousque progressi, Sigismūdum in clientela regis Polonorum esse accepissent, mutata statim sententia in Kiouiensem & Ciernicouiēsem tractum, qui in Suitrigellonis ditione erat, populabūdi excurrerūt. Insequēs annus 1434. Vuladislai regis morte insignis est. Ac initio quidē eius anni in Lituaniā is rogatu Sigismūdi ducis profectus, Krincos peruenit. Inde verò stabilito Sigismūdi principatu, magnisq; muneribus ab eo acceptis, Corcinum, quæ & Noua ciuitas dicitur, venit: & comitia ibi per temp⁹ quadragenarij ieiunij habuit. In quibus legati ad conciliū Basileēse designati sunt, qui & vniuersi regni personā ibi

[Pacta cum Steph. palatino conuenta. Sepinensis terra donata Valacho. Eliæ palatini conditio.]

[Tattari fusi & repressi à Stephano Moldauiæ palatino.]

[Conuentus Polonorum Breste cum Crucigeris.]

[Consultatio de ratione belli.]

[Fremitus nobilitatis Poloniæ apud Choiniciam.]

[De stipendio soluēdo nobilitati cautio.]

[Induciæ 12. annorū cum Crucigeris.]

[Theodoricus Buciatius captus & liberatus.]

[Suitrigello infestus Lituaniæ & Russiæ.]

[Sigismundus inuisus Lituanis.]

[Moniuidus & Rumboudus proceres Lituani, læsæ maiestatis damnati.]

[Tattari à Suitrigellone euocati, ipsius ditionem vastāt.]

[Rex in Lituaniā profectus.]

[Comitia Corcini.]

*[Legati ad concilium Basileēse.]

ibi sustinerent, & Sigismundi imperatoris, Crucigerorumq; obtrectationes & criminationes, quæ aduersus Vuladislaum regem iactabantur, refellerent, ac de vniuersa causa cum Crucigeris disceptarent. Fuerũt autem principes eius legationis Sbigneus Cracouiensis, Stanislaus Posnaniensis, episcopi, Ioannes Conespolius cancellarius regni, & Nicolaus Lassocius decanus Cracouiensis. Non putauit autẽ Sbigneus prætermittendam sibi esse occasionem castigandi regis, priusquã peregrè proficisceretur. Itaque in illo ipso consessu amplissimo grauissimis verbis id egit, in hanc sentẽtiam locutus: Non recusare se iniunctũ legationis onꝰ pro honore ac dignitate patriæ simul & regis: sed non posse tamẽ, quin regem quibusdam de rebus pro officio suo, priusquam proficiscatur, admoneat. Vereri enim se, vt eum reuertens è concilio superstitẽ reperiat, quippe qui tam grandis natu esset, & profligatis iam viribus. Nescire etiam, quonã pacto plerasque Imperatoris & Crucigerorum criminationes in ipsum diluat. Nã & ipsum se, & alios plerosque omnes in illo cõsessu animaduertere in eo nonnulla reprehensione digna. Multas quidem in eo dignas bono principe virtutes relucere: sed non carere eum & vitijs, quibus virtutum illarum splendor obscuretur: qualia sint, quod ipso vel iubente vel permittente multis per iniuriam, aut certè summo quodam iure, & nimis exacta & acerba interpretatione iuris bona adimantur: quod oppressi à potentioribus non vindicentur: quod calamitosorum hominũ causæ non audiantur atque decidantur, ipso in profũdam noctem prolixioribus cœnis indulgente, ac deinde magnam diei partem inerti somno absumente. In itineribus etiam pergrauem eum esse ecclesiasticis iuxta ac equestribus hominibus, oppidanisque & agricolis, propterea quod aulicum suum comitatum à rapinis, stupris & iniurijs non cohibeat: subuectionesque & procurationes præter ius & æquum acerbè & pigneratione iumentorum exigi patiatur. Ad hæc monetæ cudendæ fœminis eum potestatem fecisse: eam verò perleuem cudi magno reipublicæ detrimento. Superstitiones verò eius quasdam ex prisco dæmonũ cultu retẽtas, quas ipse quoq; non ignoret, reticere se pudore præpeditum. Egisse se his de rebus plerisque omnibus cũ ipso primùm quidem semotis arbitris: deinde paucos etiam arbitros adhibuisse: verùm quando in eam vsque diem nihil profecisset, in amplissimi consilij consessu id sibi facere necesse fuisse, vt quem Dei timor in officio non contineret, pudor hominum duntaxat cohiberet. Quod ni hæc quoque profutura essent, acerbioribus deinde medicamentis ad sanandum eum vsurum esse. Licere quidem sibi non minus quàm alijs dissimulando, vel etiam assentando gratiam eius aucupari, sed memorem se esse officij sui, & nullo neque metu, neq; gratia desertur ũ esse stationem, in qua se Deus & rex ipse, senatorem & episcopum constituisset. Pluris se facere incolumitatẽ patriæ, quàm omnia quæ vulgò concupiscantur: & pro magnis regis in se beneficijs, antiquiorẽ sibi esse eius salutem, quàm præsentem & assentãdo quæsitam gratiam, quæ tamen certa & stabilis esse non soleat. Non poterat se diutius rex tenere, quin sermonem eius interrumperet, ira fremens atque lachrymans: intemperanter eum & arroganter facere, qui cunctis alijs senatoribus cum archiepiscopo ipso primate & moderatore consilij tacentibus, vnus tã acerbè in se inuehatur. Ibi assurgens cũctus senatus, eandem omnium esse sententiam, & illam episcopi Cracouiensis orationem, suam esse professus est. Quo audito rex accensus magis, è consilio se se proripuit, multa Sbigneo minitans. Verùm citò ad se reuersus, impensius Sbigneum postea coluit: & corrigere ea, quæ ille reprehenderat, studuit. Albertus verò archiepiscopus, etiam gratias egit Sbigneo, quod maiore fiducia, quẽadmodum diui Stanislai successore dignum erat, regis peccata corrigere aggressus esset. His ita actis, & conuentu soluto, rex Cracouiam profectus est, vt inde porrò in Russiam proficisceretur, iusiurandũ à Stephano palatino Moldauorum promissũ ipse coram ritu solemni acceptuꝰ. Dum autem itineri se accingit, nunciatũ est, Fridericum quempiã Russum ducem exulẽ cum non cõtemnẽda Boemorum manu arcem nouam prope Ciorstenũ munire instituisse, vnde in finitimos Polonos & Vngaros latrocinium exerceret. Id vbi rex accepit, misso confestim aulico comitatu suo, manũ illã dissipauit: deinde iter institutũ ingressꝰ, cùm Grodecũ (oppidi id nomẽ est in Russia) peruenisset, inter prandendũ valida febri correptꝰ est. Quam inde accidisse existimatũ est, quod nocte prçcedẽti, quæ prçter tempꝰ anni frigida fuit, in syluis diutius lusciniæ cantu sese de more oblectans, cœli intemperiem pertulisset. Vbi vitæ suæ finẽ adesse sensit, sacris mysterijs procurari se postulauit: offensas omnibus remisit, sibiq; vicissim ab omnibus remitti petiuit: testamẽtum condidit: si quid cuiquam per iniuriam abstulisset, reddi iussit. Filios proceribus præsentibus atq; nobilitati cõmendauit: ac Vuladislaum quidem diligentius. Nam eum tenerius diligebat. Sbigneo verò episcopo annulum nuptialem ab Heduigi regina, quo nihil charius ipse in omni vita sua habuerat, dono misit, veniam superiorum omnium admissorum ab eo petens, & animam suam liberosq; superstites ei cõmendans. Deinde pridie Cal. Iunias septimodecimo die posteaquam ægrotare cœperat, animam exhalauit, cũ regnasset annos duodequinquaginta, & tres ferè mẽses. Nã quãtum vixerit, non constat: Vitoudo quidem natu maior fuit. Tanta autem fuit liberalitate & munificentia, vt non modò fiscum exhauriret, verùm etiam magnam partem regiarũ possessionum etiam immerentibus, & maximè venationũ ac cæterarũ voluptatum suarũ, quanquam non inhonestarũ, asseclis & ministris dilargiretur, ac tota interdum singulis hominibus donaret territoria: sic vt quodam tempore Martinus quintus pont. max. prodigalitatẽ eius inhibendã sibi esse duceret, dato ad archiepiscopũ Leopoliensem mãdato, vt donationes eius rescinderet. Arces & vrbes neq; nouas condidit, & vetustas neglexit. Basilicas Chelmensem atq; Kiouiensẽ in Russia instituit, & episcopis attribuit. Ex his ad Chelmensem Ioannẽ theologũ sodalitij Dominicani extulit: & in gratiam eiꝰ Lublinẽsem tractũ omnem à Cracouiensi diœcesi abstrahere, & Chelmensi adiungere conatus est: perficere tamen id, constanter aduersante Sbigneo Cracouiẽsi episcopo, nequiuit. Monasteriũ quoque præter ea, quæ superius cõmemorauimus, Lublini diuæ Brigitæ nomine condidit: in Cazimiriẽsem verò Cracouiæ vicinã parœciam canonicos diui Augustini institutũ professos induxit: Gnesnense, Sẽdomiriense & Visliciense templa Græca pictura decorauit. Venationũ sine vllo modo auidus fuit: interfectas feras maiores, & præsertim bisontes, in prælatos & canonicos, Academiæq; ac ciuitatis Cracouiensis præsides & magistratus partiri solitus: in peregrinos hospitalis & munificus. Nullũ quãuis exiguum munus aspernabatur: nec eos qui donarant, irremuneratos dimittebat. Aliquid petentibus à se, ferè dimidiũ eius quod petissent, largiebatur. Itaq; duplum petebant, qui simplum auferre cupiebant. Offensarũ immemor: ad supplicia de sontibꝰ sumenda lentus: assentatoribꝰ ac delatoribꝰ aurem libenter accommodabat: cultui diuino apprimè deditꝰ: ieiuniorum diebus pane & aqua ferè vtebatur. Superstitiones quasdam ab ineunte ætate imbibitas, ad extremũ vsque retinuit: in quibꝰ illa fuit, quòd quotidie priusquam prodiret in publicum, ter sese in gyrum vertebat, & stipulam ter cõfractã in terrã abijciebat. Abstemius in omni vita sua, nec nisi aquæ potu vsus: cæterũ cibi appetentissimus fuit, itemque balnei, sic vt alternis diebus eo vteretur: nonnulli quotidie vsum esse ferũt. Cultu corporis neglecto, neq; alijs quàm agnellinis pellibus, & laneis ferè vestibus vsus. A malis abhorruit, vt ne odorem quidẽ eorũ ferret. Statura fuit mediocri, facie oblonga, macra, & ad mentum contractiore: capite caluo, paruo & fastigiato: oculis nigris, paruis, & instabilibꝰ: ceruice lõga, voce graui citaq;. Corpus eius magna põpa Cracouiã relatum, & intra mẽsem in basilica Cracouiẽsi magno procerum atque nobilitatis concursu funus celebratum est. Extat eiꝰ sepulchrũ in media ferè basilica ad dextrũ latus, à Sigismundo rege nepote eius, paulo ante nostrã memoriã magnificè instauratũ. Ac de Iagellone quidẽ hæc nobis scripta sunto. Deinceps de Vuladislao, eiꝰ filio ꝓsequemur.

Sbigneus episcopus regem obiurgat. — *Vuladislai vitia.* — *Senatus Polonici constãtia.* — *Candor archiepiscopi Alberti.* — *Boemi profligati in finibus Vngariæ.* — *Grodecum oppidum.* — *Causa morbi.* — *Extrema acta Vuladislai regis.* — *Vuladislai Iagellonis mors.* — *Liberalitas siue prodigalitas Iagellonis.* — *Munitionum negligentia.* — *Chelmensis & Kiouiensis episcopatus instituta.* — *Lublinẽsem tractũ Sbigneus ab episcopatu Cracouien. auelli passus non est.* — *Lublinense monasteriũ.* — *Cazimiria.* — *Canonici regulares.* — *Venationum studium.* — *Lenitas.* — *Ieiunia.* — *Superstitiones.* — *Victus.* — *Cultus corporis.* — *Effigies.*

MARTINI CROMERI, DE ORIGINE ET REBVS GESTIS POLONORVM, LIBER VICESIMVS PRIMVS.

VVLADISLAVS TERTIVS REX.

IAM Sbigneus cæteriq; legati ad concilium missi, Posnaniam peruenerant, cùm de morte Vuladislai regis nunciatum est. Hoc igitur nuncio accepto, conueniunt mox Posnaniam frequentes proceres & nobilitas maioris Poloniæ, rogatu Sbignei: initoque consilio, ex eius sententia Vuladislao natu maiori defuncti regis filio regnum decernunt, eique solenni ritu inaugurando diem ad tertium Cal. Iulij statuunt: & ad Sigismundum magnum ducem Lituanorum, vt ad eam celebritatem vel ipse adsit,

Maiores Poloni cũ Sbigneo episcopo Vuladislao regis defuncti filio regnum decernunt.

adſit, vel legationẽ mittat, oratores mit-
tũt. Moleſtè hoc maiorum Polonorum
præiudicium minores tulêre: ſed tamen
quia Sbigneus epiſcopus Cracouiẽſis, ho
mo ſuarum partium, autor eius fuerat,
& ex rep. eſſe maximè videbatur, ne qua
diſſenſio, neu qua mora in re tanta fieret,
in eandem & ipſi ſententiam decretum
fecerunt. Dies modò ad octauum Cal.
Auguſti prorogata eſt, quo maiore ac
ſplẽdidiore pompa omnia fierent. Erant
in equeſtri ordine duo nobiles, factioſi,
ac turbulenti iuuenes, Spitco Melſtinius,
ac Derslaus Rithuianius Martini Lenci-
cienſis palatini filius, agnatus Alberti ar
chiepiſcopi Gneſnenſis. Quorũ hic qui-
dem ingentem theſaurum ab archiepiſ-
copo magno patruo ſuo clàm paucis cõ-
ſcijs (inter quos ipſe quoq; fuit) defoſſum,
paulo antè effoderat, & Eufemiæ Boleſ-
lai ducis Maſouiorum filiæ inſano amo-
re captus, paruo tempore decoxerat: ſed
magnas tamen ſibi prodigalitate ſua cli-
entelas compararat: ille verò patris pala-
tini quondam Cracouienſis, & maiorũ
ſuorum opibus & imaginibus tumens,
nullo neque honore, neque magiſtratu
auctum ſe eſſe indignè ferebat. Cùm igi-
tur vterque res nouare cuperet, & vterq;
magnas poſt ſe iuuentutis cateruas tra-
heret, conuenticulum Opatouiæ ad ter-
tium Idus Iulias cõmunicato cum ſuis
conſilio inſtituêre. Ibi omnium vna erat
ſententia. Malè tantum regnum puero
committi, cuius ætate & regina mater,
ſuperba mulier, & primores ad domina-
tum abuſuri eſſent: aliter de repub. con-
ſtitui oportere. Cõfirmabat autem id in
primis Gouorcus Chrobranius homo ſe
nex, multa ex vetere memoria ad rem fa
cientia commemorans. Reuerterat iam
Sbigneus cum Coneſpolio cancellario,
reuocatus ex itinere reliquis duobus le-
gatis inſtitutum iter Baſileam proſequẽ-
tibus. Ab eo igitur Sophia regina non ig
nara conſiliorũ Spitconis atque Derslai,
impetrauit, vt Opatouiã proficiſceretur,
turbulentaque iuuenum conſilia diſſi-
paret. Non fuit gratus aduentus eius ijs,
qui conuenerant. Sed tamen ille ſingula
ri patientia vſus, & in conſilium admiſ-
ſus, graui & prudenti oratione plurimis
perſuaſit, vt abiecto nouandarum rerũ
ſtudio, ne quid diſſidij alieniſſimo tem-
pore in Polonia exuſcitarent, præſertim
quòd res iam integra non eſſet, Vuladiſ-
lao defuncti regis filio ante aliquot an-
nos in comitijs ſummo omnium conſen
ſu rege iam deſignato. Ita conuentus il-
le re infecta nequicquam frementibus ſe
ditionis authoribus, ſolutus eſt. Nec ta

Minores Poloni ægrè, aſſentiuntur tamen maioribus.
Spitco Melſtinius. Derslaus Rithuianius.
Conuenticulum Opatouiæ.
Gouorcus Chrobranius.
Sbigneus episcopus diſſipat conſilia iuuenum.

men ij quieuerunt, nacti plures ſententię
ſuæ adſtipulatores. In quibus præcipui fu
erunt Abraam Sbanſcius iudex Poſnani
enſis conuentus, & Ioannes Straſſus. Nã
cùm frequentes vndique proceres ac e-
quites Cracouiam ad præſtitutam diem
conueniſſent, iniectus eſt ab ijs ſcrupulus,
quòd dicerent, nouum & inuſitatum eſ-
ſe, impuberi diadema imponi: in diſcri-
men autem adduci libertatem & præro-
gatiuas equeſtris ordinis, magno labore
& ſanguine maiorũ ſuorum partas, illa
impuberis regis coronatione. Neque e-
nim rectè ab impubere iuſiurandum da-
ri poſſe. Quod ſi id in aliud tempus diffe-
ratur, difficulter exactum iri ab eo, qui iã
rerum potiatur. Verùm hic quoque ſcru
pulus à maioribus natu exemptꝰ eſt, pro-
ducto à Sbigneo codice è baſilica Craco-
uienſi, in quo effigies Cazimiri magni
regis impubes depicta erat. De iureiuran
do autem regis reiecta res ad pubertatem
eiꝰ: interim aũt placuit, vt Sophia mater,
& primores ſacri pariter & profani ordi-
nis pro eo fideiuberẽt, nec eum prius ad
gubernacula regni admitterẽt, quàm iuſ-
iurandum ritè præſtitiſſet. Conquieturi
iam turbatores illi videbantur, cùm in
ipſo coronationis articulo nouas conci-
uerunt turbas, vociferantes, ne ſibi inui-
tis paucorum conſpiratione rex impone
retur. Inita denuò ſuffragia: nec ea tamẽ
liberè ferri poterant, factioſis illis alter-
cando tempus extrahentibus, vt præteri-
ret dies & interim ipſi plures de nobilita-
te ad ſe pertraherent: ij porrò quibꝰ magis
placebãt quieta cõſilia, vt tędio diuturnę
moræ domos dilaberentur. Quod vbi à
primoribus animaduerſum eſt, Ioannes
Oleſſnicius cognomẽto Glouacius mar-
ſalcus è ſenatusconſulto pronunciauit
ad nobilitatem, vt quibus placeret Vula-
dislaum coronari, in dextram diſcede-
rent: qui aliter ſentirẽt, in læuam. Id vbi
factum eſt, vna voce omnes Vuladislaũ
regẽ eſſe iuſſerunt. Melſtinius verò cum
Sbanſcio & Straſſo, qui in editiorem lo-
cum contradicturi conſcenderant, tur-
piter deturbati ſunt. Nõ abſtinuit tamẽ
maledictis Melſtinius, cùm in alios, tum
in Marſalcum. Verùm ille rogatu proce
rum patienter ea tunc tulit, ne inſtitutũ
negocium impediretur. Nec mora, coro
natio regis in baſilica ritu ſolẽni peracta
eſt, ſole ad veſperum declinante: poſtri-
die in vrbem deſcẽſum ad recipiendum
ab oppidanis & plebe iuſiurandum. Nec
tamen aſcendit tunc rex in præparatum
ſibi in foro ſolium, contentione orta in-
ter epiſcopos ac duces Maſouiorũ, quòd
proximum regi locum vtrique ſibi ven-
dicarent.

Abraam Sbanſcius. Ioãnes Straſſus.
Cõtrouerſia de coronatione & iuramento regis noui.
Factioſi turbas cient.
Vuladislaus tertius rex coronatus.
Epiſcoporum & Maſouiorũ ducũ de loco cõtrouerſia.

dicarent. Subſequentibus deinde diebus
conſultatum eſt à proceribus de ratione
adminiſtrandæ reipublicæ. Multorum
que ſentẽtiæ in Ziemouitum ducem Ma
ſouiorum inclinabant, vt is gubernator
regni eſſet. Erat enim vir bonus, & ma-
gno conſilio. Sed vicit plurium ſenten-
tia, metuentium ne is dominandi dul-
cedine deguſtata, ambitione depraua-
tus, aliquid aduerſus regem & rempub-
licam moliretur: & indignum viſum
eſt, ad eum ſummã rerum Polonicarum
deferre, qui in cliẽtela Polonorum eſſet.
Itaq; placuit, in ſingulis ſatrapijs ſiue pa-
latinatibꝰ ſingulos prouiſores; in Craco-
uiẽſi verò propter monetariam officinã
duos ex ijs qui ſummis in rep. honori-
bus non fungerentur, conſtitui: qui quę-
ſtores regiorum redituum eſſent, & intra
ſuos quiſque fines negocia publica regio
nomine adminiſtrarent. Sed ne quid ta-
men noui in rep. niſi ex ampliſſimi con-
ſilij decreto ſtatuerent. His quinquage-
næ marcę annuę in ſumptus conſtitutæ.
Ibi etiam Ruſſica & Podolica nobilitas
cum Polonica omni iure exæquata eſt
à nouo rege, non ſine murmure multo-
rum, qui remitti illa quoque Ruſſis æ-
grè ferebant, quòd neceſſe eis fuit antiqui
tùs quandocunque & quocũque rex iuſ-
ſerat, ſine vllo ſtipendio ad bellum pro-
ficiſci: ad arces muniendas & reficiendas
operas mittere: de quolibet iugero cul-
to duos auenæ, totidemque ſiliginis mo-
dios, & quaternos groſſos quotannis re-
gi pendere. Verùm illud maximè permo
uit regem, qđ à patre & ſenatu illam exæ
quationem promiſſam eis eſſe cõſtabat.
Inceſſit deinde cura conſiliaris conſtitu-
endæ reipublicæ atque pacis. Multæ vn-
dique difficultates impendebant. Cum
Crucigeris adhuc pẽdebant inducię, nec
dum pax certa confecta erat. Sigiſmun-
dus quoque imperator ne quid ex inuete
rato in Polonos odio, violataque ſæpius
cum Iagellone amicitia, contempta pu
eri ætate moueret, cauendum erat. Ad
hæc Sileſij poſt mortem regis finitimas
ſibi oras Nicolao Cotificio cognomen-
to Seſtrenecio duce latrocinijs infeſta-
bant. Ne domi quidem vſquequaque
quietæ res erant, nouatoribus illis, quos
dudum memorauimus, nobilitatem ad-
uerſus eccleſiaſticum ordinem ob re-
preſſos conatus ſuos concitantibus, & ius
decimandi cenſuræque eccleſiaſticæ, ſi-
ue excommunicationis in controuerſi-
am reuocantibus. His de rebus omni-
bus frequenti ſenatu actum. Et ad Sigiſ-
mundum quidem imperatorem miſſi
legati, Coneſpolius cancellarius, & O-

Ziemouitus dux Maſouiorum.
Prouiſores inſtituti in Polonia.
Ruſſica & Podolica nobilitas exæquata cum Polonica. Ruſſorum onera.
Pericula Poloniæ impendentia.
Nicolaus Cotificius.
Nobilitas contra eccleſiaſticum ordinem fremit.
Legatio Pol. ad Sigiſm. Imperatorẽ.

leſſnicius marſalcus, quò æquioribus cõ-
ditionibus pacem conficerent, coniu-
gium duarum filiarum Alberti ducis Au
ſtriorum generi imperatorij nouo regi,
fratrique eius petere iuſſi ſunt. Sed reie-
cta res ab Imperatore, vt prius diſſidio-
rum cauſæ conuentu inſtituto ſummo-
uerentur, eique rei conſtituta dies ad Pẽ-
tecoſten inſequentis anni. Quod au-
tem tunc nihil impetratum eſt, in cau-
ſa fuit illud, quòd Imperator tutelam
regis, & gubernationem regni ſperabat
& ambiebat, legatoſque largitione &
pollicitatione fruſtra tentarat, vt eum
ſibi honorem publicè vel ſimulatè de-
ferrent, repudiaturo honeſtius, quàm
diuulgarat. In eam autem ſpem addu-
xiſſe eum ferebatur Ioannes Gamratus
præcurſor ante legatos miſſus, qui cum
his mandatis venire legatos regios, à Pe-
tro Saffranecio palatino Cracouienſi ei
nunciarat. Cum Crucigeris conuentus
actus apud Racianzum & Zlotoriam ad
natalem diuæ Mariæ: ſed vtrinque re in-
fecta diſceſſum, propterea quod in expe-
ctatione erant Crucigeri, quonam mo-
do ſuccederet Liuonienſibus, qui Sama-
gitiam & Lituaniam cum Suitrigello-
ne tunc bello infeſtabant: & iam noſtri
diſcedentes Breſte Cuiauienſe peruene-
rant, cùm eos commendator Oſterrodẽ-
ſis conſecutus eſt, de pace poſtulans. Fe-
fellerat enim Crucigeros euentus Sama
gitici belli. Nã Liuonienſes præda onu-
ſti à Samagitia reuertentes, in ſylua qua-
dam ſuccisis arboribus impediti à Sa-
magitis, & circumuenti, magnaque
ſtrage profligati erant. Atque id no-
ſtri quoque eo ipſo puncto temporis,
quo commendator aduenit, cognoue-
rant. Prorogatæ ſunt tamen induciæ
ad tertium Nonas Maias inſequentis
anni, & de alio conuentu conſtitu-
tum. Cùm Sileſijs quoque Bendini
conuentus actus eſt ipſis poſtulantibus,
propterea quòd Criſtinus Cozeglouius
caſtellanus Sandecenſis damna paſſus à
prædonibus Sileſijs, cum fœnore ipſis vi-
cem reddebat, & Gliuiciam oppidum
in Sileſia interceperat. Renouata pax his
conditionibus, vt Nicolaus Cotificius
turbator pacis vnà cum ſocijs ſuis vtrin-
que pelleretur: damna data acceptaque
inuicem vt compenſarentur. Deinceps
verò ſi quod latrociniũ ab alterutris in
alteros patraretur, ad id armis perſequen
dum vt præſtò eſſent ij quoque ipſi, à quo
rum parte id extitiſſet: nec diu tamen
hæc à Sileſijs obſeruata ſunt ad ingeni-
um redeuntibus. Podoliam verò cùm
Suitrigello infeſtaret, ac Theodoretum

Sigiſmundus tutelam Vuladislai regis expetiuit.
Ioannes Gãratus.
Petrus Saffranecius palatinus Cracouienſis.
Conuentus cum Crucigeris.
Liuones profligati à Samagitis.
Induciæ prorogatæ.
Criſtinus Cozeglouius victus eſt Sileſios, & Gliuiciam capit. Pacta cum Sileſijs.

Fedco dux captus.

siue Fedconem Nesuissensem ducem cæpisset, repressus est à nostris ducibus Vincētio Samotulio, & Michaele Buciacio, receptusq; & liberatus Fedco, Bratislauiam & Cremeneciam regi dedidit, moxque rursus concedente rege eas, quoad viueret retinendas recepit, cùm se vnà cum posteris suis Sbarassum, Viniciã, Chmelnicum & Socoliciam retenturis, in fide & clientela eius & Polonorum fore solenni iureiurando professus esset: promisissetque, non nisi iuratis in verba regis atq; regni præfecturas & custodiam illarum arcium se mandaturum esse.

Bratislauia & Cremenecia & reliquæ munitiones Podoliæ regi deditæ.

Porro domi diutius res agitatæ inter sacrũ & profanum ordinem, conuentumque sæpius, neq; tamen conuenire quicquã inter partes poterat, Melstinio, Sbanscio & Strasso omnia turbantibus. Temperatum tamen est à vi, metu interdicti ecclesiastici. Ad extremum pedetentim turba omnis conquieuit, compluribꝰ ex ijs, qui signiferi erant illarum turbarum, iusto Dei iudicio, quemadmodum creditum est, intra breue tempus extinctis: cæteris verò religione & metu perculsis.

Aduersarij ordinis ecclesiastici extincti.

Illud autem in contentionem venerat, quòd cupiebant profani valere constitutionem Iaroslai archiepiscopi, qua sanciebatur, vt qui agri ex illo tempore coli cœpissent, ex ijs ne manipularis decima penderetur. Verùm ea constitutio per vim expressa esse ferebatur. Præterea, quem agrum quisque eques agresti & adscriptitio depulso sibi ipse coleret, vt inde parœco suo decimam penderet, quam nisalij prius ea pendi solita esset. Sed neutrum extortum: illud modò concessum, vt quoscunque agros eques coleret, ex his canapale ne solueret, neque conueheret suo curru decimam: neque delectum in ea sacerdos haberet, nisi data opera viciosum frumentum ab equite relinqueretur.

Causæ dissidij inter ordines.

Nobilitati prærogatiuæ concessæ à sacerdotibus.

Aliud quoque equitum minoris Poloniæ intestinum inter ipsos dissidium mortuo Spitcone palatino Sēdomiriensi, de conferendis honoribus in conuentu Visliciensi diuersis partium studijs excitatum, sedatum est, cùm esset constitutum, vt vacantes honores ijs, qui essent gradu proximi cōferrentur. Itaque Ioannes Cijzouius, qui castellanus Sendomiriensis erat, palatinus factus est. In eius verò locum castellanus Lublinensis suffectus, & sic alijs alij deinceps successerunt: Biecensem verò castellaniam Clemēs Strelcius cognomento Vãtropca alter de prouisoribus Cracouiēsis tractus, nobilitatis suffragijs adeptus est. Verùm hæc duo extrema insequenti ferè anno, q fuit à Christo nato 1435. acta sũt.

Constitutio de honoribus distribuendis

1435. ann.

Conuentus deinde rursus cum Crucigeris apud Breste Cuiauiense & Sluzouiam eodem planè, quo superiori anno, euentu actus est, Crucigeris itidem ex euentu Samagitici belli pendentibus, & nostrorum facilitate abutentibus, & ad octauũ Idus Decembris conuentum & inducias prorogantibus.

Conuentus cum crucigerũ irritus.

Inde Siradiæ comitia rex habuit. Ibi de dimittendo Elia Valacho petitum ab eius fautoribus: nec tamē impetratum. Sed post paucos dies is siue præfecti cōniuentia, siue custodum negligentia euasit, & miscere Moldauiã ciuili bello adortus est.

Eliæ Valachi fuga.

Autumno verò Suitrigellonis exercitus cum auxiliaribus Crucigeris Liuoniensibus insigni strage in Lituania à Polonis duce Iacobo Cobilanio in auxiliũ Sigismundo duci à rege missis, & Michaele Sigismũdi magni ducis filio ad Vilcomiriã profligatus est: multi mortales capti, multi cæsi: multi Suentæ fluuij vndis, vbi commissum est prælium, extincti. Ibi robur omne Liuoniensiũ cũ magistro & marsalco cōcidit.

Suitrigello & Liuones victi à Polonis & Lituanis.

Captus est in eo prælio Sigismundus Rotus Silesius is, qui à Cęsare ad Vitoudum proficiscēs, à Ioanne Ciarnicouio captus, & sub militari spōsione dimissus fidē fregerat: itemque Coributus, qui paulo ante è Boemia, vbi negligi iã se animaduerterat, per Prussiam cum auxiliaribus Boemis & Silesijs reuersus, cum Suitrigellone se coniunxerat. Vterque in profluentē demersus. Tametsi de Coributo fama variat. Nam & veneno in medicamentum infuso à Sigismũdo duce extinctum esse vulgatum est. Suitrigello verò cum paucis Russis effugit.

Sigismundi Roti fidefragi interitus. Coributi mors.

Sed ex eo tēpore Smolenscũ, Orsam, Poloscum, Vitepscum, & Russiam ferè omnem, victoris fidem secutã, amisit.

Russi à Suitrigellone ad Sigismundum magnũ ducem Lituan. defecerunt.

Miserat interim dum hęc in Lituania geruntur, Sigismundus Imperator legationem ad Vuladislaum regem, vt bellum inter cognatos duces dirimeret, non tam pacis cupidus, quàm quòd Suitrigellonis partibus, quem ipse vanis promissis ad id bellum cōcitarat, metueret. Ei legationi, priusquam de exitu belli Lituanici cognitũ esset, responsum est. Libenter id facturũ fuisse regem, si integrum esset: verùm credere eum, illos collatis signis iam ferro inter se decreuisse. Vtrilibet autem cessisset victoria, eum difficiliorē fore adęquas conditiones pacis. Necdum legati discesserant, cùm de victoria Sigismundi allatum est. Quo minus postea negocij fuit cum Crucigeris in conficienda pace perpetua, cùm ij fracti animis duriores etiam conditiones acciperent.

Sigismundi Imperatoris legatio ad Vuladislaum regem.

Insequenti anno ad Pentecosten proceres Vngarorum & Polonorum apud Kesmarcum con-

Vngarorum procerum cũ Polonis conuentus apud Kesmarcum.

uenerũt: sublatisque dissidiorum causis, pacem inter reges suos fecerunt.

Pax redintegrata inter Vngaros & Polonos.

Qua cōfecta, misit rursus Vuladislaus rex legationem ad Imperatorem, coniugium neptium eius sibi fratrique postulans. Nec ille abnuit, sed in aliud tempus, quo esset bellicis curis & negocijs Boemicis solutior, eam rem reiecit. Iam enim pertæsum erat Boemos proceres ciuesque Pragenses malorum, quę ex dissidio domestico, ac Taboritarum & Orphanorum licentia magis ac magis indies pullulabãt.

Boemorum incommoda ex dissidio religionis.

Inter quos desertores sacrificuli potissimũ prætextu religionis impotenter dominabantur, & in quos collibitum erat sæuiebant.

Sacrificulorum impotēs dominatus.

Nam cùm inter eos de religione & ritibus sacrorum nō conueniret, vt fit vbi semel à legibus & institutis maiorum priuata paucorum temeritate discessum est, alij in alios leuem credulamque multitudinem concitabant, ita vt plurimum sanguinis humani effunderetur, templa euerterentur, magistratus in vrbibus & oppidis è profligatissimorum hominum libidine instituerētur ac destituerentur: quin ad supplicia quoque raperentur: vrbes denique & oppida diriperentur. Quæ cùm explorata haberet Sigismundus, nihil curæ ac diligētiæ prætermittebat, quo eos, q quietis & ocij cupidiores esse videbātur, sibi & Ecclesiæ catholicæ recōcilia ret. Ad quam rem conficiendam concilij Basileensis opè & authoritate vsus est.

Sigismundi Imper. studium pacandæ Boemiæ.

Ac indultus quidem est eis à cōcilio promiscuus vsus Eucharistiæ sub speciebus panis & vini, vbi is iam inoleuisset: ea tamen lege, ne diuersum vsum improbarent, aut interdicerēt, sub vtraq; autem specie Christum totum sumi crederent: & profiterentur. neu se ab Ecclesia catholica in cæteris ritibus dogmatibusque seiungerent.

Communio sub vtraque specie Boemis concessa à cōcilio Basileensi.

Quibus rebus ita trãsactis, publicè ab ea gente Sigismundus per hoc ipsum ferè tempus, quod persequimur, rex appellatus est: ingressusque Boemiam, ad pacandas res animum intendit. Nec diu postea vixit.

Sigismundus rex Boemorum appellatus.

Neque Vuladislaus bis reiectus, vrgere deinceps desideriũ suum de vxore eo viuente perrexit. Porrò inter Moldauos fratres dissidium tunc rex per legatos composuit, partitus inter eos dominatum, ita vt inferior & maritima ora, quam Bessarabiam vocant, in qua Bialogrodum arx est, & Kilia Stephano, superior verò hoc est, Occidentalis, & Russis vicinior, cum Sociauia metropoli, Eliæ cederet.

Moldauiæ diuisio.

Qui quidem Elias incunctanter Leopolim veniens, in verba regis præsentis, & habitu regio præsidentis vnà cũ proceribus suæ partis iurauit, vexilloque ritu solenni ad pedes regis abiecto, in fide & clientela eius & omnium deinceps regum Poloniæ semper se fore, & contra quosuis hostes summa ope ipsis affore ꝓfessus est.

Elias palatinus Valachiæ iurat in verba regis Leopoli.

Quo facto rex eum subleuatũ exosculatus est: proceribꝰ verò Moldauis dextram dedit, tributũque centum equorum, totidem, siue vt volunt alij, quadringentorũ sericorum pannorũ, quæ Camchæ vulgò vocãtur, totidem boũ, ac ducētorum curruũ Visonis siue Vsionis (piscis id prægrandis nomen est, cuius ferax est Danubius) in singulos annos imposuit.

Moldauorũ tributum.

Vsio piscis.

Quanq̃ pisces bouesque muneris tantum loco tũc ab eo regem accepisse, nonnulli prodiderũt: Scepinensem verò tractũ, diplomaq; paternũ, quo is tractꝰ Stephano donabatur ex pacto ab eo recepit in cōpēsationem damnorũ, quæ Alexãder pater eius in Colomeiensi & Sniatinēsi præfecturis dederat.

Scepinensis tractus regi & regno restitutus.

Tãetsi eo demũ anno, quo Vuladislaus rex perijt, munitiones eius tractꝰ Ioãni Cyzouio castellano & præfecto Cracouiēsi, & Petro Odrouanzo palatino & pręfecto Russiæ à Marilia siue Maria vxore Eliæ & præfecto Chocimēsi traditas esse reperio. Porrò Haliciensis arcis possessionem Eliæ, quoad viueret, rex cōcessit.

Haliciensis arx Valachò concessa ad tempus.

Cuius precibus adductus Ioannem Odrauanzum, Leopoliensem archiepiscopum esse post Ioannem Ressouiũ paulo antè mortuũ iussit, amoto Syluestro Sciechouio, qui iã paulo antè à collegio electus erat.

Ioannes Odrouãzus archiepiscopus Leopoliensis.

Ostēdebat & Stephanus, missa ad regem legatione cum amplissimis donis, & cōmemoratione studij meritorumq; suorum erga ipsum recentiũ, simile iusiurandum se velle dare, cùm diu id priꝰ facere distulisset. Sed nescio cur siue ipse distulit, siue reiectus est: nisi fortè satis esse visum est, quod is Eliæ fratri palatino fidem suam Bialogrodi obstrinxit.

Stephani pal. Valach. legatio ad regem.

Sed post quartum demum annum & ipse, & Elias frater iterum cum vniuerso senatu suo in verba eiusdem regis iurarũt.

Stephani palatini iusiurandum.

Sub finem anni pax cum Crucigeris Prussiensibus & Liuoniensibus Breste Cuiauiensi facta est à rege: qua cautum est fide & iureiurando principum inter cætera, vt fœdus Crucigerorum cũ Suitrigellone esset irritũ: episcopis & ecclesijs Polonicis bona sua ac decimæ in ditione Crucigerorum saluæ vt essent atq; liberę fructus præteritorum duorum annorum interuersi, ad Pascha proximum vt ijs à Crucigeris restituerentur: episcopo Vuladislauiensi mille ducenti aurei pro domo Gdanensi diruta soluerentur: Nouã marchiam & Chosnum rex Crucigeris, ipsiq; vicissim Nessouiam ac dimidium traiectum Vistulæ apud Toruniam regi redderent, & nouem millia florenorum &

Pax Brestensis, & pacta cum Crucigeris.

quingentos aureos numerarent: Iasenciam retinerēt: nec fraudi esset cuiquam, à suis dominis ad hostes defecisse: finium regundorum ratio certa præscripta. De controuersijs dirimendis conuenit, vt quotannis bini vtrinque delecti arbitri certo loco conuenirent: sed ita, vt Polonos magister, Prussienses rex ederet. Atque hæc pacta conuenta noui reges, duces atque magistri intra annum vertentem à creatione sua, consiliarij verò atque subditi decimo quoque anno solenni iureiurando coram legatis alterius partis approbarent: nobilitas atque ciuitates cauerent sibi inuicem, non fore se dicto audientes dominis suis, si ij contra hæc pacta venire vellent: idque impunè fore, principes ipsi suis quisque subditis intra certū tempus cauerent. Quod quidem fecerūt postea. Fatalis autem annus ille fuit archiepiscopis. Nam & Albertus Iastrembecius Gnesnensis archiepiscopus eodem autumno vitam cum morte commutauit: cui collegium illius ecclesiæ Vincentium Cotum Dembenium gente Doliuium, custodem Gnesnensem, & pędagogum regium, successorem dedit, nequicquam aduersantibus proceribus & curatoribus regijs, qui Vuladislaum Vuladislauiensem episcopum, velut ordine & gradu proximum, cùm Sbigneus Cracouiensis renueret, sufficere Alberto voluerant.

Vincentius Dembenius archiepiscopus Gnesnensis.

Superiori autem anno Ioannes Lubenius cognomento Slezus Præmisliensis episcopus mortuus, Nicolaum Chranstouium gente Stregomium regis & procerum voluntate, summoto Francisco Orecio decano Leopoliensi & canonico Præmisliensi, qui à collegio electus erat, successorem accepit.

Nicolaus Chranstouius episcopus Præmisliensis.

Sequēs ann⁹ nulla re memorabilis est, nisi quòd cum Sigismundo Lituanorum principe de Suitrigellone reconciliando per principes senatus Polonici, legatos à rege missos frustra actum est. Commouerat enim Suitrigello regem senatumque ad misericordiam supplici habitu adueniens, & Luscum, quod adhuc retinuerat, regi tradens: quod nō multo pòst rex Sigismundo repetenti ex fœdere tradidit, ea lege, vt eo mortuo in ditionem regis & Polonorum cum tota Volynia recideret.

De Volynia pactum.

Dougerdus verò cùm creatus esset palatinus Vilnensis, iusiurandum dedit, se post Sigismundi magni ducis mortem non nisi Vuladislao & successoribus eius regibus Polonorum arcem Vilnensem traditurum esse.

Vilnensis palatini iusiurandum.

Insequenti anno, qui fuit 1438. non vsque adeò quietæ res fuêre domi forisque.

1438. an.

Etenim Spitco Melstinius partim inueterato in Sbigneum episcopum (quòd conatibus suis ad nouandas res intētis obstitisset) odio, partim etiam nouo (quòd de hæresi Boemica exagitaretur) inflammatus, bona eius Vsseuensia Melstinio arci suæ propinqua armata manu inuasit atq; diripuit: castellum interceptum præsidio muniuit.

Spitco Melstinius Vsseuense castellum episcopo intercepit.

Citatus aūt à rege velut publicæ pacis turbator, in gratiā cum Sbigneo redijt, cùm ei cōmunium amicorum arbitrio satis fecisset.

Sbigneus Spitconi reconciliatus.

Quæ tamen gratia diuturna non fuit. Ea verò, ni fallor, causa fuit vtriusque ordinis proceribus, vt in comitijs Corcinensibus mense Aprili habitis sanctè se obstringerent, pro perduelle habituros, quisquis iudicia contemneret, armisque priuato consilio sumptis ius suum persequeretur: & quisquis heresim vllam profiteretur, aut profitentes defenderet.

Comitia Corcini. Constitutio contra persequentes armis ius suum & fautores hæreticorū.

Vbi etiam minores Poloni frequentes cōstituerunt inter se, prouisoribus siue curatoribus regijs deinceps non parêre, dominatus eorum pertæsi, siue adeò indignum esse rati, à paribus regi.

Prouisores amoti à minoribus Pol.

Vixdum hoc malum conquieuerat, cū subitò aliud exortum est. Derslaus Rithuianius auctus opibus & animo ex direptis facultatibus propatrui sui Alberti archiepiscopi superiori anno defuncti, validam peditum equitumque manum coegit. Accitusque ad regem, negauit se quicquam contra rempublicam moliri. Dimissus, nocte quadam ad Zatoriam duxit, & scalis admotis oppidum id cæpit, oppidanis nihil eiusmodi suspicantibus: deinde Osuencimensem tractum omnem in ditionem suam redigere adortus est, & magnum vicinis Silesiorum ducibus terrorem incussit.

Derslaus Rithuianius Zatoriam intercepit.

Et iam Sigismundus Imperator, ac Vngarorum & Boemorum rex ætate, laboribus, morboque confectus obierat.

Sigismundi Imperatoris mors.

Molestum tamen regi senatuique fuit, quemadmodum scribit Dlugossus, vicinum & amicum principem, eamq; oram, quæ promptuarium quoddam est Cracouiæ, à suis vexari. Nec tamen reuocari se Derslaus à cœpto passus est, donec, dum incautius statiua habet, fusus fugatusque à Silesijs, regi Zatoriam tradidit, acceptis ab eo mille marcis impendiorum nomine. Rex verò non prius eam Venceslao Osuencimensium duci Cazimiri filio reddidit, donec is in fide & clientela regis Polonorum se vnà cum Præmislo & Ioanne fratribus impuberibus fore deinceps solenni iureiurando spopondit, & Berualdum castellum infame latrocinijs ipsi concessit.

Osuencimenses duces in fide & clientela regis Pol.

Berualdum accepit rex pro Zatoria.

Dederant autem ei tumultui causam duces ipsi Silesij, qui cùm latè propagati patrimonia sua in tenues portiones diduxissent, neque commodè & pro dignitate inde sustentare se possent, rapto viuere neutiquam turpe aut ignominiosum ducebāt: & cùm aliàs in mercatores viatoresque grassabantur, tum post pacem haud multo antè cum Polonis factam, Velunense territorium nouo latrocinio infestarant: quanquam non impunè.

Silesij Poloniam latrocinijs vexarunt.

Nam reuertentes à Laurentio Zaremba cæteraque Velunensi nobilitate præda omni exuti, trepidè domos dilapsi sunt. Sic ergo tunc Vuladislaus Silesios vltus est.

Laurentius Zaremba Silesios vlus est.

Quo fit, vt minus molestè factum illud Rithuianij tulisse videatur. Boemicum deinde bellum exarsit, neq; spacio temporis diuturnum, neque exitu funestum. Cuius hæc fuit causa. Sigismundus Imperator moriens, cùm animaduertisset Barbaram vxorem suam de regno magis, quàm de vita sua sollicitam, cum primoribus Boemorum clandestina consilia conferre, Albertum generum suum ducem Austriorum Vngaris & Boemis proceribus diligenter commendauit: Barbara, quæ regna illa ad Vuladislaum regem Polonorum dotalia afferre, quàm filiam reginam videre malebat, capta Znoimæ, & cum funere mariti in Vngariam ducta est.

Barbara Imperatrix capta.

Neque satis constat, an ita Sigismundus ipse iusserit. Post Sigismundi mortem nihilo minus Boemi in duas factiones diuisi, partim Albertū, quē Vngari iam sibi regem creauerant & coronarant, partim Cazimirum Vuladislai regis fratrem ad regnum inuitarunt. Acceptauit delatum regnum Cazimirus, magna & saniore senatus Polonici parte nequicquā dissuadente: cæterùm iunioribus, & prouisoribus siue curatoribus regni, compendij sui causa, quemadmodum creditum est, in primis suadentibus.

Albertus rex Vngar. Cazimirus Iagellonis filius à Boemis ad regnum vocatus senatu Pol. improbante.

Itaq; missi in Boemiam ad adeundam possessionem regni nomine Cazimiri Sendiuoius Ostrorogus Posnaniensis, & Ioannes Tencinius Sendomiriensis Palatini, cum non contemnendis copijs, vel vt habet Bonfinius, cum duobus tantùm millibus equitum, pacato agmine per Silesiam iter fecerunt.

Polonorum expeditio in Boemiam.

Cum his sese non exiguus Boemorum numerus coniunxit, ita vt ad quatuordecim millia essent in eo exercitu. Vastabatque is aduersariorum agros. Præuerterat eos Pragam Albertus, iamque solenni ritu diadema susceperat.

Albertus rex Boemorum.

Quin coegerat etiam longè validiorem exercitum cùm de Boemis & Vngaris, tum ex omni ferè Germania. Cum eo igitur, obuiam hostibus prodijt. Cazimiriani ne iniquo loco cum longè potentiori hoste pugnare cogerentur, ad Thaborum oppidum fossis & carris castra communiunt. Nec Albertus castra oppugnare ausus, non longè & ipse castra sua metatus est. Crebris excursionibus & leuibus certaminibus haud leuia vtrinque damna accepta. Cùm autem Cazimiriani, quo tutiores essent ab ictibus bombardarum, quibus acriter petebantur, in oppidum se recepissent, dimisit Albertus exercitum. Nam difficili & ipse pabulatione atque annona iam vtebatur, & perdifficilis erat oppidi operibus præsidioq; permuniti oppugnatio. Cazimiriani quoque nullo operęprecio facto numis exhausti, & amissis equis, Boemia excesserunt.

Poloni re infecta Boemia excesserunt.

Verùm id priusquā Vuladislaus rex factum resciret, quoniā de periculo eorum certior factus erat, nihil deterritus minaci legatione Alberti, Poloniam omnem ad bellum Boemicū exciuit: & qua proximus patebat aditus Cracouia proficiscenti, in Silesiam cum infesto minorum Polonorum exercitu ingressus longè lateque eam vastauit.

Vuladislai regis expeditio in Silesiam.

Idem ab altera parte maiores Poloni in inferiore Silesia fecêre. Causę autem vexandæ Silesiæ hæ fuerunt, quòd Silesij partes Alberti sequebantur, & quòd latrocinijs Poloniam infestare non intermittebant: ad hæc adulterina moneta cudenda & importāda non parum incommodi Poloniæ afferebant. Itaque vi metuq; adacti Venceslaus Opauiensium & Ratiboriensium, Boleslaus Glogouiensium & Oppoliensium, Bernardus item & Ioannes & Nicolaus Oppoliensium duces, & nobilitas Bregensis, fœdus cū Vuladislao & Cazimiro icerunt, Cazimirumq; electum regem Boemorum acceptarūt, pollicentes tum demum se in verba eius iuraturos esse, vbi is diademate à Boemis redimitus fuerit: de falsa quoque moneta inhibenda receperunt.

Silesiorum pacta cum rege Polonorum & fratre eius Cazimiro.

Osuencimensium verò duces Venceslaus, Præmislus & Ioannes, primi omnium spoponderunt, se contra Cazimirum nemini affuturos esse. Quòd si aliorum Silesiorum voluntates in eum inclinarent, se in verba eius iuraturos esse. Hæc tunc acta in Silesia. Inde verò in Boemiam rex progredi, & suis opem ferre parabat. Sed cùm de statu rerum Boemicarum apud Opauiam è palatino Sendomiriēsi è Boemiā reuertente, cognouisset, exercitum dimisit, domumq; redijt. Non fuerūt in ea expeditione Russi & Podolij, clade domestica, quam insignē eius æstatis initio à Tattaris acceperant, impediti: & ne qua maiore etiam absentes obruerētur veriti. Excurrerāt enim Tattari populabundi in Podoliam, ingentemq; prædā abigebant. Recedētes eos cùm Podolij valida manu

Tattari Podoliam vastarunt, & Podolios profligarunt.

manu facta persequerentur, in limosam quandam paludem ex metu recipere se coegerūt: ignarique locorum, adactis equis impetum in eos fecerunt. Stabāt cōtrà instructi Tattari æquiori loco, eminusq; imbrem sagittarum in nostros cū cœno conflictantes iaculabantur. Ibi ancipiti malo perculsi primi, extremis, vt retrocederent, sibique explicandi sese ex illa difficultate locum darent, significabant. At illi actum esse de suis rati, in fugam se prorsus coniecerunt. Nec Tattari occasioni defuerunt. Obtritis enim primis, cæteros auersos obstinatè persecuti, magna strage profligarunt, neminem viuum seruantes.

Michael Buciacius à Tattaris interfectus.

Ibi pleraque omnis nobilitas & firmamētum Russiæ cum Michaele Buciacio pręfecto siue Palatino Podoliæ concidit, ita vt crebris deinceps excursionibus Tattari omnem illam regionem absque metu peruastarent. Non est autem prætereundum egregium fortis viri facinus, tolerantiæque exemplum singulare,

Ioannis Vulodici patientia.

Ioannes Vulodicus gente Sulimæus multis vulneribus confectus, cùm inter cadauera iacens à victoribus despoliaretur, ita cōpressit vitalem spiritum, vt cum barbarus caligas de pedibus eius non sine vulnere rescinderet, digitumq; cū annulo præcideret, tamen nullam doloris atq; sensus significationem edidit, & incredibili patientia vitā seruauit. Vidisse eum se postea cum illis notis Dlugossus memorat.

Albertus Cæsar.

Per illud tempus Albertus rex Cæsar à Germanis principibus appellatus est. Quem honorem vix, ac non nisi assentientibus Vngaris, quibus promiserat se eum non esse suscepturum, suscepit. Barbara verò socrus cùm ei cunctas possessiōes, quas dotales in Vngaria Boemiaq; habebat, cōcessisset, ac duodenûm millium aureorum pensionem anniuersariā ab eo accepisset, dimissa ab eo, ex Vngaria in Poloniā commigrauit:

Barbara Sigismundi Imp. vxor in Polonia Sendomiriēsi præfectura à rege donata est. Barbara Imperatricis nequitia.

& à Vuladislao rege perhumanè atque honorificè accepta, Sendomiriēsem arcem cum præfectura & omnibus emolumētis ad vtendum, fruendum & habitandum, quoad viueret, accepit. In Boemia tamen eam nequiter, libidinosè, sine vlla religione & spe futuræ vitæ reliquum ætatis exegisse, vitaque defunctam, in arce Pragensi in sepulchris regum solenni pompa à Georgio Podiebradio gubernatore cōditam esse, Vngaricarum & Boemicarum rerum scriptores Dlugosso posteriores, memoriæ prodidêre.

Comitia Petricouiæ. Prouisores abrogati.

Eodem anno confirmatum est Vuladislao regnum in comitijs Petricouiensibus mense Decembri habitis: amotique ab administratione curatores siue prouisores,

Tutelæ finiendæ tempus legitimum apud Polon. Iusiurādum regis.

cùm rex iam quintumdecimum annum (qui apud nos finiendæ tutelæ legitimus est) attigisset, ac iusiurandum solenne dedisset.

Lituanorum cum Polonis pacta renouata.

Sigismundo magno duci Lituanorum renouanti pacta conuenta cum Iagellone & Polonis stabilitus principatus regio diplomate.

Monetæ probandæ magistri.

Monetæ probandæ qui præessent in singulis ciuitatibꝰ designati: Valdè enim iactabatur numus. Verùm non diu id decretum valuit, præterquam in minore Polonia & Russia. De pace deinde inter Cæsarē & regem agi cœptū.

Concilium Ferrariam ab Eugenio reuocatum. Græci venēre ad concilium.

Non conueniebat tunc inter Eugeniū papam & concilium Basileense. Ille enim concilium Ferrariam reuocabat, quo iā Ioannes Palæologus Imperator, & Iosephus patriarcha Constantinopolitani cum compluribꝰ Gręcis episcopis ea ipsa de causa appulerant.

Basileense concilium Eugenio pōtificatum abrogauit. Oratores Eugenij & Basil. concilij ad Cæsarem & Pol.

Concilium verò pontificatum Eugenio abrogauerat, & alium Pontificem creabat. Et concilium tamen & Pontifex per oratores de pace inter Cæsarem & regem Polonorum componenda diligenter egerunt, quo commodius sublato inter hos principes bello, Græcis atque Vngaris subueniretur. Vtrisque enim grauis erat rex Turcarum Amurathes: Transalpinensem Valachiam vectigalem sibi fecerat: ac per illud ipsum tempus Rasciā & Serbiam vectigales regum Vngarorū ditiones affligebat:

Rascia & Serbia à Turcis afflictæ. Smiderouia obsessa.

Singidunū siue Sinderouiam, vel Smiderouiam, quemadmodum nostrates vocant, vrbem in ripa Danubij non multo infra Bielogradum, quam Nandor Albam appellant, sitam obsidebat & oppugnabat: nec succurrere socijs Cæsar commodè poterat Polonico bello distentus. Non abhorrebat igitur is à pace. Ac ne Poloni quidē. Iam enim refrixerāt studia Boemorum in Cazimirum:

Silesij Poloniam infestant.

Silesij verò Alberto marchione Brandeburgensi duce accepto à Cęsare, crebris populationibus, quemadmodū scribit Aeneas Syluius & Dubrauius, Poloniam vexabant: siue adeò, vt vult Bonfinius, vexare parabant. Itaque ex illis ipsis comitijs Petricouiensibꝰ quatuor de primoribus Polonis legati missi ad Cæsarem Vuratislauiam, quò is venerat è Boemia,

Polonorum legatio ad Albertum Cæsarem.

multis hinc inde iactatis, eò rem perducebant, vt potestas fieret Boemis denuò, quem vellent, regem creandi. Id eo lubentius faciebant nostri, quòd Cæsar secretò pollicitus esse dicebatur archiepisco principi legatiōs Polonicæ, daturū se Cazimiro Boemiā in dotē cum filia natu minore. Nec tamen de pace conuenire ibi potuit, variante Cæsare

sare conditiones pacis, Teuthonū quorundam consilio & maleuolentia. Nā ipse vir bonus erat, & pacis amans. Discedentes autem legati infecta pace, precibus legatorum Pontificis atque concilij ægrè reuocati sunt. Namyslouiæ denuo tentatum de conditionibus pacis: neq; ibi tamen ea cōuenit:

Induciæ Polonorum cū Cæsare. 1439. ann.

induciæ modò quadrimestres, per quas commodiꝰ pax conficeretur, constitutæ. Atque id anni millesimi quadringentesimi trigesimi noni principio actum est. Quo quidē anno pax foris fuit: domi turbæ quædam, siue nouandarum in religione rerum studio, siue ecclesiastici ordinis odio & inuidia, siue vtroq; excitatæ, paucorum supplicio sedatæ sunt.

Comitia Corcini.

Corcinū ex composito, quemadmodū vult Dlugossus, indicta erāt comitia post Pascha. Et iam rex peragrata maiore Polonia & parte Russiæ, eò venerat: conueniebant & proceres: cùm Spitco Melstiniꝰ facta clam non contemnenda manu equitū assectarum, agrestibusque suis armatis apud Piascum maiorem pagum suæ ditionis, in oppidum improuisus irrupit: & impetu facto in diuersoria Vuladislai Vuladislauiēsis episcopi, & Nicolai Lasocij decani Cracouiēsis summo manè, quiescentibus adhuc omnibus ea diripuit. Idemque monasterio fecit, cùm ibi Ioannem Conespolium cancellarium, & Ioannem Olessnicium marsalcū, qui ibi diuerterāt, non inuenisset. Commodum enim sese subduxerāt, præmoniti à quibusdam Spitconis socijs, quod eū infensum ipsis esse nouerāt: quippe qui conatibus eius antea restitissent. His patratis, ex oppido suos eduxit, & è regione oppidi, vbi Nida restagnans Vistulæ miscetur, castra curribꝰ & fossis munire cœpit. Sed priusquam ea perficeret, coadunati omnes, qui circum regem erāt, impetum in exercitum eius Hincia Rogouio, ac Dobeslao Sciecocinio inermes fere in armatum fecerunt:

Spitco Melstinius interfectus & perduellionis damnatus.

commissoque prelio, cùm Spitconē ipsum inter primos pugnam cientem interfecissent, facilè cæteros in fugam egerunt. Nec multum ibi sanguinis fusum est. Parci enim rex agrestibus, qui inuiti dominū secuti erant, iusserat. Non pauci tamen in Nidam fluuium, quem à tergo habebant compulsi, submersi sunt. In Spitconem palpitantem adhu iudicium institutum: damnatusque perduellionis triduo nudus & inhumatus in publico iacuit.

Rapstinum arx Spitconi adempta.

Rapstinum arx eius in ditionem regiam redacta: Melstinū verò vxori eius deprecanti concessum. Quin & iudiciū decretūq; suum rex proceribꝰ supplicātibus, ne quid factū eius posteris obesset, clemēter rescidit, quod is amentia deliquisse diceretur.

Spitco cur Sbigneo fuerit infensus.

In Sbigneum verò episcopum conatus illos suos maximè intēdisse Spitco existimatꝰ est, partim propter litem quandā priuatā ex affinitate ortam, partim etiam, quod diris deuotus, & senatu abstinere iussus erat ab eo propter hæresim. Sed vim eius Sbigneꝰ præmonitus, ad comitia non veniendo declinauit. Vulgò etiā creditum est, quē admodum Dlugossꝰ memorat, suasu & instinctu Sophiæ reginæ Spitconē facinus illud aggressum esse. Sed in quē, aut quam ob rē id illa intenderit, cōiectura assequi non possum.

Abraam Sbancius fautor hæreticorum.

Non minores in maiore Polonia per idē tempꝰ motus erant, Abraamo Sbanscio cōcitante. Fauebat & hic Boemorū sectæ, Boemosq; sacerdotes hæreticos domi suæ alebat, per quos virus in populū spargeret: Orthodoxis verò sacerdotibꝰ, & episcopo Posnaniensi Stanislao Ciolco infestꝰ fuerat, ita vt is Cracouiā commigrare cogeretur.

Stanislaus episcopus Posnaniensis cessit Sbancio.

Eo verò defuncto, & Andrea Bninio successore ei dato, magis etiā insaniebat Abraamus. Et perculit quidē eum anathemate Andreas episcopꝰ: sed cùm ea via nihil proficeret, vi coercere nouatores adortꝰ est.

Andreas Bninius episcopus Posnaniensis Sbansinum adortus armis propter hæreticos.

Coactos enim nōgentos ampliꝰ equites de propinquis & cliētibus suis ad Sbansinum arcē duxit, dedique sibi quinq; Boemos sacerdotes coegit. Quos instaurato Posnaniæ iudicio publicè cremauit. Nec multo pòst Abraamus ipse mœrore, ira & pudore cōfectus perijt. Sic incēdium illud pestilens haud leuiter iam gliscēs in maiore Polonia, virtute episcopi restinctum est. Habuit autē hic Andreas in episcopa cōpetitorē Nicolaum Lasocium decanū Cracouiensem,

Nicolaus Lasocius electus Posnan. sed non confirmatus.

quem bona pars collegij Posnaniēsis elegerat, & rex Eugenio pontifici max. commendarat. Sed tamē Andream prætulit Pontifex infēsus Lasocio, quod legatus regio nomine in Basileensi concilio, cùm ibi de abrogando ipsi pontificatu ageretur, fuisset.

Paulus Gizicius episcopus Plocen. ab Archiepiscopo confirmatus.

Hoc anno Stanislao Paulouio episcopo Plocensi mortuo, Paulus Gizicius scholasticus Cracouiensis & canonicus Plocēsis successit, confirmatus à Vincentio archiepiscopo Gnesnensi, propterea quod de Eugenij pōtificis max. à concilio deiecti authoritate dubitabatur.

Cracouiæ incendium.

Eodem anno magna pars Cracouiæ gemino incendio conflagrauit. Superiori verò Nicolaus Seraphinus præfectus salis, & nonnulli alij de senatu vrbis ob importatam adulterinam monetā populari inuidia penè deflagrarūt. Quod ni conspi-

Cracouiæ tumultus contra senatum.

conspirationem hominum subodorati, in arcem properè fugissent, cæsi essent tumultu & concursu populi. Gliscētem seditionem Sbigneus episcopus repressit, coniectis reis senatoribus in carcerem, & post aliquot septimanas desidente ira hominum dimissis.

Conuentus Vngarorum cū Polonis.

Ad Pētecosten eiusdem anni actum de pace inter proceres Polonos & Vngaros, neque tamen regibus ipsis absentibus quicquam confectū. Reiecta res ab congressum ipsorum regum. Qui antequam contingeret, Albertus Cæsar ad expeditione, quam in Turcas nullo operæprecio instituerat, reuertens,

Alberti Cæsaris mors.

dysenteria ex immoderato esu peponum contracta, vitam finiuit. Post cuius mortem Vngari recta secum ratione perpendentes, in quantis essent periculis Turcico bello implicati, communicato cum defuncti Cæsaris & regis sui vxore Elizabetha consilio, ad Vuladislaum regem Polonorum regnum vnà cum ipsius Elizabethæ coniugio detulerunt.

Vngari Vuladislaum regem Pol. ad regnum vocant.

Tametsi prægnans tunc erat Elizabetha: sed neque certum erat, marem ne paritura esset, neque tutum, maturam regno ætatem pueri expectare. Missi publicè ad acciendum Vuladislaum è Polonia Ioannes Signiensis episcopus,

Oratores Vngarorum in Poloniā.

Matco siue Mathias Taloncius Dalmatię & Croatię præfectus, quem Banum illi vocant, Emericus Marcellus magister curiæ regiæ, Ioannes Perenæus maior, & Ladislaus Palocius, mēse Februario insequētis anni cum splendido comitatu & legatis ciuitatum Cracouiam venerunt, & postulata totius Vngariæ Vuladislao regi exposuerūt.

Consultatio senatus Pol. de regno Vngarorum.

Re in consultationem senatus posita, variabant sententiæ senatorum, dissuadentibus multis, difficultatemque duorum amplissimorum regnorum administrādorum, & Turcici belli magnitudine exaggerantibus: alijs cōtrà rem splendoris & gloriæ plenam nequaquam repudiandam esse censentibus, neque prodendam barbaris cum florentissimo regno salutem & amplitudinem reipublicæ Christianæ, quæ illo quasi firmissimo quodā propugnaculo niteretur: & præstabilius autem consultiusque esse, Polonos Vngarorum armis atq; periculo cōtra Turcarum vim sese tueri, quàm illo quasi intermedio pariete sublato, per se ipsos ōnem maximi ac difficilimi belli molem sustinere. Pronior in eam partē erat Vuladislai animus, vt regno suo paterno cōtentus esse vellet, cùm propter illas quas paulo antè exposuimus causas, tum quòd adolescens prouectæ mulieris coniugium fastidiebat. Sed tamen cessit plurium diuersum suadentium sententiæ, & Vngarorum precibus.

Turcarum legatio ad Vuladislaū regem.

Et aderat fortè Amurathis Turcarum imperatoris legatio, quæ viuente adhuc Alberto Cæsare missa, fœdus & amicitiam tyranni, pecuniamque & centum millium armatorum auxilia Vuladislao contra Albertū deferebat. De conditionibus deinde cum Vngaris tractatū.

Pacta Vuladislai regis cū Vngaris.

Cōueniebat iā legatis, totius cōuētus Vngarici & reginæ mādata disertè proferentibus, vt si Elizabetha regina ex Alberto Cæsare masculū posthumum peperisset, eum Vuladislaus ad Boemorum regnum adipiscendū adiuuaret, Vngaricum ipse ad posteros suos trāsmitteret. Quòd si nullos mares liberos relinqueret, tum demum vt Alberti posthumus in Vngaria ipsi succederet. Hęc dum ita cōstituuntur, interim aduolat ex Vngaria veredarius cum literis ad legatos, quibus scriptum erat, vt re infecta redirent, eo quòd regina filium peperisset.

Vngari oratores reuocantur è Polonia.

Ladislaus posthumus Alberti Cæsaris filius.

Verùm non putabant id legati ex dignitate suæ gentis fore: & habebant in eum quoque euentum diserta mandata, vt etiāsi regina marem peperisset, nihilominus Vuladislao regnum deferrēt. Abiecerat eo nuncio rex omnem de suscipiēdo eo regno cogitationem: sed tamen victus est legatorū perseuerātia.

Turcicæ legationi responsum à rege datum.

Tum demum Turcarum legationi quę aliquot menses Cracouiæ expectarat, responsum à rege datum est, Regnum sibi ab Vngaris delatum esse. Quòd si Amurathes amicitiā suā expeteret, Vngariam ne infestaret, socijs & clientibus Vngarorum Rascijs redderet, quæ ademisset. Nā is post expugnatam Smiderouiam, alias etiam quasdam Rassiorum munitiones partim viuente, partim defuncto iā Alberto ceperat. His ita confectis, legati Vngarorum, duobus ad deducendum regem relictis, cæteri in Vngariam reuerterunt. Ac Prenæus quidem apud Sarissam arcem suæ ditionis regem veniētem hospitio accepturus substitit:

Vngari oratores ab Elizabetha regina capti.

Mathias verò & Emericus ad reginam dolorem & ira dissimulantem, cōtenderunt: eiusque iussu comprehensi, & in vincula cùm omni comitatu suo coniecti sunt.

Poloni oratores ad reginam.

Id vbi Sendiuoius Ostrorogus palatinus Posnaniensis, & Ioannes Conespolius cācellarius qui legati à Vuladislao ad reginam missi erant, accepēre, omissa, Simonis Agriēsis episcopi suasu, legatione, in Poloniam reuerterunt.

Vngarorum diuersa studia.

Scinduntur in duas partes Vngari, dum alij reginæ, alij Vuladislao student. Nihil tamē hæc Vuladislaū mouebant, vt mutaret sententiā. Quin aliud quoque lōgè maius impedimētū fortuna ei obiecit. Nā per eos dies, quibus iter adornabat in Vngariā nūciū accepit è Lituania, Sigismū-

Sigismundus dux Lituanorum à suis interfectus.

dum ducem Lituanorum auarè & crudeliter dominantem, conspiratione Iuani siue Ioannis Russi ducis Ciartoriensis, & aliorum quorundam Russorum & Lituanorum procerum, apud Trocos interfectum esse, permultorumque maximè Samagitarum studia in Michaelem filium eius inclinare:

Luscum à Suitrigellone interceptum.

Suitrigellonem verò Luscum proditione rursus in potestatem suam redegisse. Magnos etiam thesauros Sigismundus reliquerat, eosque Ioannes interfector vnà cum Trocensi arce occuparat.

Trocēsis arx à duce Ciartoriensi occupata.

Sic autem is Sigismundum ex insidijs adortus esse fertur. Vrsam habebat Sigismundus cicurem, quam ad mensam & ad cubiculum familiariter admittebat. Ea vel non venerat illo euntecubitum, vel de more emissa exiuerat, & à coniuratis alicubi conclusa erat. Eius igitur vnguium scalptura ad ostium cubiculi assimulata cōiurati intromissi, ducem nihil tale suspicantem trucidarunt. Desiderabant nonnulli de primoribus Lituanis regis præsentiam, & res ipsa flagitabat. Nihil tamen is de sua in Vngariam profectione mutabat, ne leuitate quadam, aut metu & angustia animi cœpto destitisse videretur.

Cazimirum fratrem rex Lituaniæ pro se præfecit.

Cazimiro verò fratri recipiendæ, pacandæ & gubernandæ suo nomine Lituaniæ negocium dedit.

Inundatio. Aduersa omnia regi in Vngariā iter paranti. Hyems aspera.

Ingressurum autem iter post medium Aprilem ingēs aquarū inundatio, soluta tūc primùm niue & glacie, remorata est. Asperrima enim præterita hyems fuerat, magnaq; niuium vis ante medium Nouembrem delapsa, ad illud vsque tempus durarat. Neque verò bene superiore æstate fruges prouenerant, ita vt hominibus vulgò folijs atque teneriorībus frōdibus arborum & radicibus herbarū vesci necesse esset.

Fames.

Pecudes verò & iumenta vetustis tuguriorū stramentis detractis ægrè sustentata: indeque magna vis morbi passim grassabatur.

Pestis.

Cūcta hæc agminatim cōcurrentia, ominosa vulgò habita, regē tamen minimè commouerūt. Itaque institutū iter adornās, in minore quidē Polonia & Russia Ioannē Cyzouiū castellanū Cracouiensem, in maiore verò Albertū Malsciū palatinum Lēciciēsem vicarios pro se reliquit:

Gubernatores Poloniæ.

Præfecti primarij mutati

præfectos Cracouiensem, Posnaniēsem & Podoliensem nescio qua de causa mutauit: & in Cracouiēsi quidē præfectura illum ipsum Cyzouium Ioanni Pilecio, in Posnaniensi Creslaū Curosuanciū Stanislao Ostrorogo, in Camenecēsi verò Theodoricum Buciacium Petro Polaco suffecit.

Scepusium Sbigneo episcopo commēdatum.

Porrò Scepusium Sbigneo episcopo Cracouiensi, vt inde debitum pro argēto cælato signatoque cuius non modicum pōdus ab eo mutuatus erat, sibi deduceret, commēdauit: Boleslao duci Masouiorū præcepit, ne Drohicinēsem tractum, quē post interfectū Sigismundū Lituanorū ducē ex fœdere vetusto, sed ab ipso Sigismūdo renouato, occuparat, cuiquā cōcederet.

Vulad profectio in Vngariam.

His peractis, & rebus omnino Polonicis pro tēpore cōstitutis, cū magnificentissimo apparatu, & comitatu nobilitatis Polonæ splēdidissimo & iusti exercitus speciē præ se ferēte in Vngariā profectus est, præmissoq; Simone Rosgonio episcopo Agriēsi, Vincētio Samotulio castellano Medirecēsi, Ioanne Sennenio, & Andrea Tēcinio, Budā in potestatem suam redegit.

Buda redacta in potestatem Vuladislai.

Quod quidē peropportunè accidit. Paulò pòst enim Vlricus comes Ciliæ reginę Elizabethę propinquus cū 500. equitibus eā ob causam à regina missus venit. Sed cū cognouisset à Polonis arcē & vrbem teneri, ad reginā se vacuus recepit. Illa verò certior facta de omnibus, filium suū Ladislaū nondū quadrimestrē, sublato Alba regia diademate D. Stephani, à Dionysio Zecho cardinali & archiepiscopo Strigoniensi, præsentibus & assentientibus Benedicto Iaurinensi episcopo, Vlrico comite Ciliensi, Ladislao Gara ærarij præfecto, Nicolao Fristacio, Stephano Rosgonio, & Thoma Zecho fratre archiepiscopi, coronari curauit.

Ladisl. posthumus infans coronatur ab Vngaris.

Posteaq̃ Budam venit Vuladislaus, magnaq; nobilitatis & procerū (in quibus & archiepiscopus Strigoniēsis, & Ladislaus Gara fide publica accepta fuêre) multitudo ad eū conuenit, huiusmodi concionē per interpretē habuisse fertur.

Archiepiscopus Strigon. & Ladislaus Gara fide publica ad Vuladisl. venēre.

Vuladisl. regis oratio ad Vngaros.

Aliū ego, proceres & viri Vngari, aliū longè q̃ video, regni huius statū me reperturū esse speraui. Credebā. n. sūmo omniū ordinū hominūque cōsensu me accitū esse, vt vobis volētibus imperarem, Turcarumq; arma ab Vngaria depellerē. Itaq; omissis rebus Lituanicis, quę meā præsentiā nūc maximè requirebant, desiderio vestro & precibus legatorū vestrorum satisfeci, & meum ad vos aduētum maturaui. At nūc aduenienti alia se mihi rerum facies offert. Nō idē est sensus omnium: diuersa studia: habet inter vos non paucos nec obscuros fautores Alberti filius posthumus, & iam ab his diademate redimitus est. Quid hinc aliud quàm ciuile bellum inter vos propediem expectandum est? Eius ego vobis author causaque esse nolo, Vngari. Abundè regno paterno contentus sum. Vos, me nihil obstante, quouis modo cōmodis vestris & quieti, salutique publicæ diligenter etiam atq; etiā prospicite: mei verò nullā ducite rationem. Hæc elocuto rege, secedūt in cōsilium Vngari, admirātes regis mo-

deſtiam, & excelſum animum. Deinde
Laurentius Hedreuarus palatinus Vnga-
riæ ex omniũ ſententia gratias regi egit,
quod patris clariſſimi & optimi regis ve
ſtigijs inſiſtens religionem Chriſtianam
defendere in primis ſtuderet, quẽadmo-
dum ille propagare ſtuduiſſet, pluriſque
publicam ſalutem, quàm ſuam amplitu
dinem faceret: deinde orauit eum, vt ſuſ-
ceptum ſemel ſumma omnium cum læ-
titia & ſpe optima regnum ne repudia-
ret. Non falli eum, quod crediderit, pub-
lico omnium ordinum conſenſu id ad
ſe delatum eſſe: permanere autem illum
conſenſum, optima atque etiam neceſſa
ria ratione nixum. Paucos ſiue muliebri
conſilio ſeductos, ſiue dominãdi alieno
nomine cupidos, cum regina mutaſſe ſẽ-
tentiam, & alieniſſimum ab illo tempo-
re de infante coronando conſilium ini-
uiſſe: ſed eorum conatibus improbis ſe
cunctos vſque ad ſanguinem obſtaturos
eſſe. Ne quam verò ei dubitationem re-
linquerent, ſtatim cuncti in verba eius iu
rarunt, orſi ab Dionyſio archiepiſcopo:
ſublatumque de more gẽtis in humeros
Vuladislaum, acclamante populo, regẽ
renũciarunt. Viſſegradum deinde itum
eſt, vbi aſſeruari ſolebat diadema, quod
diui Stephani ferebatur. Verũ id regina
inde clàm omnibꝰ ſurripuerat. Quare pa
rum abfuit, quin Ladislaus Gara Banus,
pręfectus eius arcis & ærarij, tumultu po-
puli concerperetur. Captus quidem eſt:
ſed mox regis beneficio liberatus, cùm is
in Poloniã ſtatim rediturum ſe eſſe mi-
naretur, ni ſibi Ladislaꝰ, qui fidem ſuam
ſecutus eò veniſſet, condonaretur. Decre
tum autem eſt, vt Viſſegradenſis arcis prę
fecturam deinceps non niſi Polonus ob-
tineret. Itaque Vincẽtio Samotulio Me-
direcenſi caſtellano tunc ea mãdata eſt.
Regi verò diadema de caluaria S. Stepha
ni detractum ad xvj. Cal. Aug. ſolenni ri
tu apud Albam regiam ab archiepiſcopo
Strigonienſi impoſitum. Accidit per eos
dies facinus memorabile. Vngarus quiſ-
piam obſcuræ ſortis indicauit magnã au
ri vim ab Elizabetha regina ſibi oblatam
eſſe, vt Vuladislaum regẽ ferro, vel ve-
neno de medio tolleret. Id ſiue verũ fuit
indicium, ſiue ementitum ſpe maioris
muneris, Vuladislaus irremuneratum
prętermiſit atque diſſimulauit, ne quam
Elizabethæ infamiam ſuſcepti ſceleris
inureret. Vngari verò indicẽ ignitis for-
cipibus immaniter dilaniatum diſſecue-
runt. Coronatione ritè peracta rex Polo-
nos proceres, qui ſe in Vngariam dedux-
erant, dimiſit. Ex his Sbigneus epiſcopus
nouo Cardinalis presbyteri honore tam
ab Eugenio pontifice maximo, quàm
ab Amadeo Allobroge, ſiue Sabaudo
duce, quem concilium Baſileenſe amoto
Eugenio ſuffecerat, & Felicem quartum
appellarat, auctus, Cracouiam reuertẽs,
magna omnium gratulatione exceptus
eſt. Tametſi in itinere apud Keueſſum
oppidum in Vngaria non multum ab-
fuit à periculo, iurgio & prælio inter op-
pidanos & familiam eius concitato. Ne
mo tamen de comitatu eiꝰ cæſus eſt, vul-
nerati complures. Oppidani verò multo
rum ſanguine & nece, dimidijque oppi-
di conflagratione, excitati temerè tumul
tus pœnas luerunt. Conuentum deinde
minores Poloni bis apud Corcinum e-
gerunt, & auxilia quinque millium equi
tum regi in Vngariam decreuerunt. In e-
orum verò ſtipendia vt agricolæ duode-
nos groſſos in laneos penderent: Sculteti
& equites, qui nullos haberent adſcripti-
tios, octinos & quadragenos, quæ marca
apud nos dicitur. Cæterùm qui equites
per ſe ipſi eam militiam obire vellent, vt
& ipſi & adſcriptitij eorum ab omni pen
ſione immunes eſſent. Fuit autem neceſ-
ſariũ id ſubſidium, propterea quòd Vn-
gari apertius iã factiones alere cœperant,
& partim regi, partim reginæ ſtudebant.
Et firmiores erant reginæ partes in ſupe-
riore Vngaria, Auſtriæ & Morauiæ fini-
tima: cuius ciuitates pleræque omnes à
Teuthonibꝰ habitata: nõ contemnendo
externi militis mercenarij pſidio duce
Ioãne Iſcra Boemo in fide reginæ cõtine
bãtur. Ab his aduerſariorũ agri vexaban
tur, munitiones etiã partim expugnabã-
tur, partim pproditionẽ intercipiebãtur.
Ab altera quoq; parte Ladislaꝰ Gara ma-
lè referens regi liberatori ſuo gratiam, te
merato vnà cum archiepiſcopo Strigo-
nienſi iureiurando, multos in reginæ par
tes potentia & authoritate ſua pertraxe-
rat, & validum exercitum contraxerat.
Contra eum rex non expectatis Polono-
rum auxilijs, aulicum ſuum comitatum
Vngaris & Polonis conſtantem, & quos
ad manum habuit Vngaros voluntari-
os, Nicolao Friſtacio, ſiue Vilachio, vt ha
bent alij, qui à regina ad regem defecerat,
& Ioanne Huniade ducibus miſit: & cer-
tam ſibi victoriam pollicentem, inſigni
ſtrage profligauit. Ladislaus tamen ipſe
fuga euaſit: ſed nõ ita multo poſt à Fride
rico Cæſare, qui Alberto patrueli à Ger-
manis principibꝰ ſucceſſor datꝰ erat, cap-
tus, ſeptuaginta milibus florenorum ſe
redemit, cùm reginam ſecutus in Auſtri
am veniſſet. Captiuos autem omnes rex
liberaliter dimiſit. Qua clemẽtia perma-
gnam apud Vngaros gratiam inijt, Slauo
niã-

Reſponſum ab Vngaris Vuladislao datum.

Vuladislaus ab Vngaris rex enũciatur & attollitur.

Ladislai Garæ periculũ.

Vuladislai fides.

Viſſegradenſis præfectura Vincentio Samotulio mandata.

Vuladislai coronatio.

Regis clemẽtia & Vngarorum ira in proditorem.

Sbign. Cardinalis deſignatus.

Cardinalis

Amad. dux à cõcilio Baſileenſi Pontifex maximus creatus.

Sbignei periculũ apud Keueſſum.

Conuentus minorum Polonorum Corcini.

Iugerale tributum decretum regi in ſubſidium à minoribus Polonis.

Marca.

Vngarorum fluxa fides.

Ioan. Iſcra.

Ladisl. Gara cum archiepiſcopo Strigonienſi deficiunt à Vuladislao.

Nicol. Friſtacius.

Ladisl. Gara fuſus fugatusque, & à Cæſare captus.

niamq; & Croatiã, miſſo illuc Nicolao
Laſocio decano Cracouienſi legato, ſi-
ne armis recepit. Friſtacium verò & Hu-
niadem ampliſſimis muneribus affecit.
Et illum quidem Croatię Banum, hunc
verò Trãſyluaniæ Voieuodam ſiue pa-
latinum fecit: deinde verò etiam The-
meſſienſi & Seuerinenſi præfectura au-
xit. Inde primùm Ioannis Huniadis,
quem & Coruinum, à vico in quo natus
eſt, appellauêre quidam, nomẽ celebre
eſſe cœpit: cùm is antè clarus nõ fuiſſet,
matre Græca, patre autem Valacho na-
tus. Nonnulli eum à Sigiſmundo Cæſa-
re genitum eſſe exiſtimarunt. Ab eo qui
dem Huniadũ arcẽ in extrema Tranſyl-
uaniæ ora cõditam eſſe, & inde cogno-
men ipſum accepiſſe exiſtimãt. Deinde
verò cũ nauiter rem gereret Huniades,
Turcasq; Vngariã infeſtãtes aliquoties
magnis cladibus affeciſſet, etiã Magiſter
Vngaricæ militiæ factus eſt à Vuladiſ-
lao. Dum ita diſſident inter ſe Vngari,
ne Boemi quidem quieti fuêre. Edictis
enim Pragam noui regis creandi cauſa
comitijs, cùm interim Elizabetha Al-
berti Cæſaris vxor peperiſſet, ac de nato
hærede regni Boemos illuſtri legatione
admonuiſſet, alij bene meritorum de ſe
regum Alberti filium, Sigiſmundi ne-
potem, Ioannis pronepotem, prætere-
undùm non eſſe cenſebant: alij ineptã
regno adminiſtrando ætatem pueri, in-
teſtinaque diſſidia cauſati, ad Albertũ
Bauarorum ducem regnum deferebãt:
quorum ſententia vincebat. Sed Alber-
tus molem turbulenti regni auerſatus,
& à Friderico Cæſare, ne Ladislao poſt-
humo paternũ regnum præriperet, prę-
monitus, non accepit oblatum. Ad Fri-
dericum Cęſarem deinde itum eſt, vt is
regnũ vel ipſe ſuſciperet, vel pro tutore
duntaxat cognati infantis, quoad ille a-
doleſcat, adminiſtraret. Vtrumque ne-
gauit: ꝙ neq; eum, quẽ omni ratione de-
fenſum ire debeat, iniuria afficere ſibi
conueniret, neq; tam negocioſum pau-
perq; regnũ alieno nomine gerere vel-
let. Ad Ladislaũ potius Boemi hæredi-
tariũ regnum deferrẽt, & gubernatores
ipſi ſibi legerẽt, penes quos foret ſumma
rerũ, quoad rex adoleſceret. Fecêre iuſ-
ſa Boemi: deſignatoq; rege Ladislao ad
Meinardũ & Ptarſconẽ primores ſum-
mam adminiſtrandi regni detulerunt:
quorũ hic erat hęreticus, ille rectè de re-
ligione ſentiebat. Nec tamẽ ceſſabãt do-
meſtica latrocinia. Nõ multò pòſt extin
cto Ptarſcone, cõſpiratione idẽ ſentien-
tiũ Georgius Podiebradius prętextu ad-
miniſtrationis dominatũ arripuit: Pra-
gam gentis metropolim & Meinardum
gubernatorẽ in poteſtatẽ ſuam redegit.
Nec multo pòſt Meinardus extremum
clauſit diẽ non ſine veneni ſuſpicione.
Vires sũpsêre hæretici autore Rocheza
na pſeudarchiepiſcopo. Hęc de Boemi
cis rebus obiter hîc modò cõmemoraſ-
ſe ſuffecerit. Dũ ita res turbãtur in Boe-
mia & Vngaria, Cazimirus regis frater
cũ pleriſq; primoribꝰ minoris Poloniæ,
& ducibus Maſouiorũ Cazimiro & Bo-
leslao, accepta de ærario regio pecunia,
ſplẽdido comitatu ꝓ gubernatore in Li
tuaniã profectus, Vilnæ dux magnus à
Lituanis renunciatus eſt, nequicq̃ recla
mantibus Polonis, & fœdera, regiſq; ad-
uerſam voluntatẽ teſtantibus. Sed plus
valuit apud Lituanos præſens metus.
Verebantur enim, ne, ſi vicarius modò
ducis eſſet Cazimirus, Michael Sigiſ-
mundi cæſi filius Samagitarum & alio-
rum fautorum ſuorum ope principatũ
arriperet, pœnaſque mortis paternę à ſe
expeteret. Quin apud Ruſſos iam noui
motus extiterant, & Smolẽſcia plebs in
primis tumultuata ſumptis armis præ-
fectos ſuos cum nobilitate profligarat,
& eiecerat, arcem in poteſtatem ſuã re-
degerat, & Georgium Meſciſlauienſiũ
ducem, dominum ſibi adſciuerat. Sed
Cazimirus nouus dux cum ſubitario
exercitu exuſto oppido, ingentique cæ-
de hominum edita, arcem recuperauit.
Hæc igitur cauſa ſiue prætextus fuit Li-
tuanis, creandi ſibi magni ducis præter
ſententiam regis, & contra pacta cõuen-
ta cum Polonis. Petiuit tamẽ à rege po-
ſtea per legatos diligenter Cazimirus,
vt factum Lituanorum approbaret: ſed
non modò non impetrauit, verùm et-
iam vehemẽtius eum iritauit, quòd ne-
que exẽplum regi placebat, & Michaelẽ
Cazimirus patrimonio omni exuerat,
& Bielſcum, Melnicum, ac Drohicinũ
cum omni eo tractu Boleslao Maſouio
rum duci eripiebat. Nam Boleslaus eas
munitiones auo ſuo Ioanni ab Iagello-
ne rege olim donatas, ſed à Vitoudo de-
inde ereptas, poſt Sigiſmundi demũ obi
tum ex pacto occuparat. Inſequens an-
nus nihil ferè memorabile habet, niſi ꝙ
minorum, ac deinde maiorum etiam
Polonorum & Ruſſorũ auxilia partim
ex mercenarijs militibus, partim ex vo-
luntarijs collecta, ducibus Ioanne Ten-
cinio palatino Cracouienſi, Ioãne Oleſſ
nicio caſtellano Sendomirienſi, Petro
Odrouanzo palatino Ruſſiæ, Gregorio
ſiue Riſcõe Kerdeio palatino Podoliæ,
Ioãne Sennenio pręfecto Sendomiriẽſi,
Derslao Rithuianio, Laurẽtio Zarẽba

Slauonia & Croatia in poteſtatem Vuladislai redacta.

Ioann. Huniadis genus, honores & res geſtæ.

Boemorum diſſidium in creando rege.

Albert. Bauarus regnũ Boemicũ repudiauit.

Frid. Cæſar & regnũ & adminiſtratione Boemiæ recuſauit.

Ladisl poſthumus rex Boemiæ deſignatus.

Meinard. & Ptarſco gubernatores Boemiæ.

Cazim. magnus dux à Lituanis creatus eſt.

Smolenſcij res nouantes à Cazimiro cohibẽtur

Michael Sigiſmundi filius patrimonio ſpoliatus à Cazimiro. Bielſcũ, Melnicũ, ac Drohicinum Cazimirus Maſouijs eripuit.

Poloni auxilia mittũt regi in Vngariam.

castellano Siradiensi, Nicolao Scora iudice Posnaniensis regionis, & nonnullis alijs viris nobilibus in Vngariã, nequicquam prohibente Iscra, ad regem venerunt. Quorum opera, ductu Tencinij, in ea quidem parte, quæ Austriæ finitima est, superiores ferè partes regis fuerunt, Posoniensis arx obsidione liberata: aliæ munitiones, quæ reginæ pręsidijs tenebãtur, partim per vim, partim per deditionẽ extrema adhuc hyeme receptæ sunt: Vlricꝰ comes Ciliæ captꝰ: in ea verò ora, quæ ad Poloniã vergit, diuersa fortuna regis fuit, ita vt ab obsidione Cassouiæ re infecta discedere Poloni cogerẽtur, Kesmarcũ amitterẽt: Scepusiensem etiã orã, quę in ditiõe Polonorũ est, & à Sbigneo episc. tunc tenebatur, Iscra infestaret, & Podolinetiã obsideret. Nec tamẽ eò rex arma cõuertere ab Vngaris permissꝰ est, siue propter grassantẽ pestẽ, siue quod ij vererẽtur, ne pertæsꝰ tã negociosi ac turbulẽti regni, in Poloniã, propinquitate loci inuitatꝰ, sese subduceret. Pestẽ tamẽ ita is cõtẽpsit, vt quãuis plurimi passim repentè conciderent, & in intimum quoque cubiculum eius contagio morbi peruaderet, nihilo tamen minus versaretur in publico, regiaque obiret munia.

Diuersa fortuna regis Vuladisl. in Vngaria.

Pestem Vul. contempsit.

Apud Parsouiam verò Poloni proceres cum Lituanis conuentum egẽre: frustraque, Lituanis rem inficientibus, concordiam inter Cazimirum regis fratrem, & Boleslaum Masouiorum ducem, & Michaelem Sigismundi ducis filium tentarunt. Per quod tempus Moschorũ dux adiunctis sibi Tattaris Casanensibus excursionem fecit in Lituaniam, Vesmensemque tractum ferro & igni depopulatus est. Quem vt vlciscerentur Lituani, ipsi quoque vicissim ditionem eius longè lateque vastarunt, & ingentẽ prædã abegerũt, Moschosq; se insecutos cõmisso prælio fuderũt, Cazimiro interim Smolẽsci euentũ belli expectãte. Sequẽti anno maiores Poloni facta manu Silesiã finitimã depopulati sunt: ac duo castella Gorzouũ & Cecerinũ expugnarũt & incẽderunt, vlti crebra Silesiorũ latrocinia. Vexatũ est tamẽ postea nihilominꝰ territoriũ Velunense à Vuratislauiẽsibꝰ, duce Hasenemero, siue Zaiezo Austrio, Vierussouũq; oppidum cũ castello incẽsum, ac dominꝰ eius Vierus captꝰ. Podoliam verò atq; Russiã Leopolim vsq; ingentia Tattarorũ examina impunè ferro igniq; vastarunt, & infinitam penè captiuorũ multitudinem cæterãque prædam abegerunt. Reuertẽtes Vindica Glinianorum præfectus cum parua manu insecutus, magna strage afflixit, multosque captiuos liberauit: sed ad extremũ hostium multitudine circumfusus, honestissimam cum suis omnibus mortẽ oppetijt.

Polon. conuẽtus cũ Lituanis irritus.

Moschicum bellum.

1442 ann. Silesia vexata à Pol.

Velunenses vexati à Vuratislauiensibus.

Tattari vastraunt Podoliam & Russiam.

Vindica.

Rex vbi de excursione Tattarorum nuncium accepit, Polonos & Russos proceres profusè magis quàm liberaliter non modò pecunia de reditibus Polonicis prouenientẽ, verùm etiã cẽsibus, possessionibus, ac totis p̃fecturis præter leges Polonorũ siue donatis siue hypothecæ nomine addictis, atq; etiam alienis bonis perperam per imprudentiam attributis remuneratos dimisit. Ex his Petrus Odrouãzus palatinus Russiæ & præfectus Leopoliensis cum suis Russis properè reuertens, cùm Agriæ à Simone episcopo lautè acceptus esset, à Boemis, qui Cassouiæ erãt in præsidio, summo diluculo duce Telepho in oppidum improuiso irruentib. captus est, currusq; eius direpti. Sed Boemos cum præda raptim sese recipientes cõsecuti nostri pariter cũ comitatu episcopi, ad internecionem penè ceciderunt, suaque omnia præter ipsum Odrouanzum recuperarunt. Nam eum Telephus in arcem quandam propinquam præmiserat. Sed eum tamẽ præfectus arcis Iacobus Zuder regi condonauit, defectionisque suæ impunitatem, placato rege eo munere, impetrauit. Pauci hostium viui in potestatem nostrorum venêre: inter quos fuit ipse Telephus. Hi omnes Simoni episcopo traditi, non multo post ab eo, icto cum Iscra fœdere, & affinitate firmato dimissi sunt.

Vulad. regis profusa liberalitas.

Petrus Odrouãsus captus in Vngar.

Iacob. Zuder.

Telephus captus.

Sub idem ferè tempus Nicolaus Ciaica Brozoueciæ, & Nicolaus Comorouius Podolinetiæ in Scepusio præfecti cum parua manu noctu Eperiassum oppidum, quod modico Iscræ præsidio tenebatur admotis scalis ingressi, raptim direptum incenderunt. Quo properè cognito Iscra cum expeditis equitibus eos abeuntes insecutus, facilè fusis, vel cæsis, vel captis paucis, qui cum ducibus hostem à longè conspectum temerè expectarant, prædam ferè omnem recepit, Ciaicam & Comorouium duces cæpit, & ad Brozoueciam admotis castris, altera arce siue fortuito incendio, siue subiecto à quopiam igni exusta, altera per deditionem potitus est. Quocirca subsidiarias aliquot cohortes Sbigneus cardinalis ad tenendum Scepusium mittere ex Polonia coactus est.

Eperiassum direptum & incensum à Polonis.

Pol. fusi ab Iscra.

Brozouecia arx altera arsit, altera Iscræ dedita.

Aestatis huius initio duo legati pontificij in Vngariam ad regem ijsdem de causis venerũt: ab Eugenio quidẽ Julianꝰ Cæsarinꝰ cardinalis episcopꝰ Sabinẽsis: à Felice verò & cõcilio Basileẽsi Alexãder Ziemouiti Masouiorũ ducis & Alexãdræ regiæ amitæ filius, patriarcha Aquileiẽsis, episcopus Tridẽtinus, & Cardinalis presbyter tituli S. Laurentij in Damaso non ita multo antè ab ipso Felice creatus. Atq; hic quidem vt Felicis, ille verò vt Eugenij authoritatem rex cum suis omnibus sequeretur, postulauit. Iustior Eugenij causa Vngaris visa est, quippe q̃ Græcos etiã & Armenos adstipulatores haberet qui concilio Ferrariã ab eo cõuocato, & propter pestem Florẽtiam translato interfuêre. Adfuit & Isidorus Kiouiensis ac totius Russiæ metropolites, cum ducentorum equitum comitatu. Polonis quoniã Academia Cracouiensis authoritatem concilij defendebat, & nõ modò Sbigneũ Cracouiensem episcopum, sed etiam Vincẽtium archiepiscopum Gnesnensem Cardinalis presbyteri honore ornarat Felix, tutius visum neutrum, donec dissidium illud maneret, pro Pontifice maximo agnoscere.

Legati Cardinal. duorũ Pont. ad Vulad. regem.

Alex. Masouius Card.

Concilium Florẽtinum.

Egit deinde Iulianus cum rege & Vngaris de pace facienda cum regina Elizabetha. Quæ relicto in Austria, ac Friderici Cæsaris tutelæ commẽdato Ladislao puerulo cum sacro diademate, Strigonium redierat, quo Vngaros partes suas secutos in fide cõtineret: egit & de suscipiendo bello contra Turcas. Et pax quidem cum regina secretis conditionibus composita est, cùm ad eam rex Iaurinum rogatu Iuliani venisset, moresque & virtutem suam, ac dignitatem oris ei probasset. Verùm ea pax, regina paucis diebus ex dysenteria ac dolore matricis mortua, rursus infecta est, defendentibus nihilo segnius partes Ladislai posthumi, seu verius suam rem agẽtibus, & nullo amici & inimici discrimine omnia infestantibus ijs, qui in superiore Vngaria cum regina senserant. Iactatum est vulgò, reginam veneno sublatam esse. Bonfinius quidẽ eam Budam ad regem venisse, & inde Iaurinũ reuersam, post tertium diem torminibus ventris ingenti regis dolore extinctã esse, scriptum reliquit.

Pax inter regem & reginam in Vngaria.

Elizabetha Imperatrix mortua.

Neque verò in persuadendo bello Turcico plꝰ difficultatis sensit Iulianus, cùm non tam vtilitas inferre bellũ barbaris, q̃ necessitas illatũ ab ijs depellere, & amissa recuperare suaderet. Etenim Amurathes nõ ignarus Vngaricorum dissidiorũ, ciuilisq; belli, infestabat reliquum Rasciæ, atq; Transyluaniã: Bielogradum obsederat, & summa vi oppugnarat. Et quamuis Vuladislaus rex per Dobrogostium Ostrorogum, & Lucam Gorcanũ Polonos oratores suos postulasset ab eo, vt ab obsidione discederet, & pacem fœdusq; dudum vltrò expetitum secum sanciret, ille tamen ferox amandatis Smiderouiã oratoribus, continuauit obsidionem in septimum mensem. Nec nisi maxima suorũ strage adactus ab ea recessit. Ac ne tunc quidẽ demisit spiritus. Quin dimittens oratores regios, ijs demum legibus pacem se daturum esse respondit, si sibi reliquũ Rasciæ & Bielogradũ traderetur. Pollicebatur legatus regi & Vngaris ad id bellum ingentia Pontificis Max. & quorundam principũ Christianorum auxilia.

Bielogradũ à Turcis frustra obsessũ & oppugnatum.

Ad hæc aũt Vngarorum spes per se ipsæ iam inde ab initio in Vuladislaũ erectæ, rebus ad eam diem aduersus eundẽ hostem auspicijs eius prosperè gestis augebantur. Nã pręter id quod Amurathes à septimestri illa Bielogradi oppugnatione re infecta turpiter discedere coactus erat, Ioãnes Huniades regis huius auspicijs eosdem barbaros tribus insignibus pręlijs, vno apud idẽ Bielogradum, altero in Transyluania, tertio apud Vascapum in finibus eiusdem Transyluaniæ per illud ipsum tẽpus vicerat, & magnis cladibus affecerat: Mezitem Bassam ducem exercitus bellicosissimũ cum filio interfecerat: Sciabadinum alterum Bassam trepidè fugere coegerat. Cõmouebat etiam regẽ & Vngaros Stephani siue Georgij Despotę Rascię & Albaniæ misericordia, qui paucis illis annis vtraq; ditione à Turcis exutus, & filijs duobus captis, exectis, & excœcatis orbatus, regis beneficentia in Vngaria sustentabatur, & cùm publicè cunctis supplicabat, tum priuatim singũlos proceres prehẽsabat, vt in suum dominatum reduceretur.

Tres victoria de Turcis per Huniadem parta.

Steph. Despotes Rasciæ & Albaniæ pulsus à Turcis.

Ad extremum superba Turcarum tyranni Amurathis legatio in illud fortè consultationis tempus coniecta, omnium animos vehemẽter accendit. Afferebat aũt ea pacem vel inducias Vngaris, si tributũ tyranno quotannis penderent, aut Bielogradum (quod Nandor Albam, & Albam Græcam vocãt, olim Taurunũ fuisse existimatur) traderẽt. In quã spem barbaros Mathias Taloncius Dalmatiæ & Croatię Banus, illorũ vires & felicitatem, ac perturbatum Vngariæ statũ secũ reputans, & grauiora metuẽs, adduxisse existimatus est. Itaq; procerũ animis ad bellũ inclinatis, comitia Budam ad Pentecosten anni sequentis, qui fuit à Christo nato 1443. à rege indicuntur. Ibi bellum vno omnium consensu decernitur. Mittũtur oratores ad Fridericũ Cęsarem, & ad alios principes Christianos, & ad Crucigeros Prussiẽses atq; Liuoniẽses nominatim in hostes Christiani nominis militiã p̃fessos, petitum auxi-

Amurathis legatio ad Vuladislaũ regem.

Comitia Vngarorum Budæ.

1443. ann. Bellum contra Turcas decretum.

Christianorũ principum auxilia frustra implorata.

auxi-

auxilia ad tam piã, ac toti Christianę reipublicæ salutarem expeditionem. Sed nihil vsquam impetratum, præter duorum annorum inducias à Cæsare Friderico. Pontifex quidem Eugenius piam Crucis militiam aduersus barbaros per omnes nationes Christianas pronunciari iussit. Inde aliquantulus voluntariorum militũ, siue adeo promiscuæ multitudinis numerus confectus est: quem Iulianus legatus, cruce pro vexillo vtẽs, duxit. Poloni regi suo non contemnẽda auxilia misêre.

Terræ motus

Per id tempus Nonis Iunij magnus terræ motus Vngariam, Boemiam & Poloniam afflixit, quo multa ædificia & arces etiam quædam cõcussæ ac deiectæ sunt. Vicesima secũda die mensis Iulij Buda castra mota sunt: transmissoque apud Salsum lapidem Danubio ad hostiles terras peruentum. Capta & incensa in Rascia & Bulgaria non pauca ignobilia oppida, & cæteræ munitiones: in his insignis in primis Sophia, quam Sardicam nonnulli antiquitus fuisse volunt.

Sardica Sophia vrbs capta à Vuladislao.

Vbi ad Morauam fluuium, aliũ ab eo qui Morauiæ nomen dedit, ventum est, cùm didicisset rex ab exploratoribus, in propinquo esse hostium copias, Ioannem Huniadem cum decem millibus expeditorum militum, in quibus & Poloni erant, contra eos misit. Qui cùm intempestæ noctis silentio improuiso in statiua eorum impetum fecisset, magna strage ad internecionem hostes profligauit.

Turcæ ad Morauam profligati.

Cæsa ferũtur ad triginta millia Turcarum, capta quatuor. Bulgaria deinde pleraque omnis, quemadmodum Bonfinius memorat, partim per vim, partim per deditionem, ob linguæ & stirpis cognationem Polonorum opera potissimùm in potestatem regis redacta, ad fines Macedoniæ peruentũ est.

Montes Macedonici.

Altissimi & celebratissimi apud Poëtas & Historicos, Græcos præsertim, montes Macedoniam atque Thraciam à Mysis, Dardanis, & Triballis, qui nunc Rascij, Serbi, Albani, & Bulgari sunt, separant, nec nisi duobus locis peruij, altero ad Pontum Euxinum, & in Thraciam vergente, altero in Macedoniam perangusto ac difficilimo tramite, sed propiore à castris regijs: & insederat iam eum penè infinita vis Turcarum duce Carambeio propinquo tyranni, præfecto copiarum Asiatico, siue Beglerbeio Natoliæ, ab Amurathe ad prohibendum nostris transitũ post primam illam cladem transmissa. Edixerat autem Amurathes Carambeio prorsus ne manus cum nostris consereret: cuius tamen ille edicti, animaduersa nostrorum paucitate, tenax non fuit: Sed nostris ad montes appropinquantibus pridie natalis Christi Dei nostri impetum fecit in regis exercitum.

Turcæ iterũ victi.

Neque rex detrectauit pugnam: victosque & fusos barbaros, duce ipso Carambeio capto in montes compulit: & rupem, in qua statiua habebant, vsque ad vesperũ summa vi frustra oppugnauit non sine suo incommodo, ita vt ipse quoque, licet armatus, aliquot sagittas aduerso pectore exciperet.

Carambeius Bassa et dux Turcarum captus.

Rex ictus in oppugnatione rupis.

Ita quidem ferè Dlugossus noster & Philippus Callimachus. Antonius verò Bonfinius aliter paulo hoc prælium literis prodidit. Scribit enim is, exercitum regis, cùm propè claustra montium peruenisset, partim difficultate transitus deterritum, partim hyberni cœli inclementia & fame confectum, missionẽ nequicquam reclamante Huniade ac deprecante Georgio Despote efflagitasse. Ac regem quidem cũ cætero omni exercitu conuersis signis reuertentem, vno die præcessisse. Huniadem verò cum expeditis lentius subsecutum, quo tutiorem transitum regi præstaret. In eam manum Turcas impetum fecisse, & fusos fugatosque esse, priusquã rex cum cæteris copijs opem suis ferens reuerteret. Venientem autem cum omni exercitu hostes fugientes ad montes insecutum esse. Ita Bonfinius: qui nescio an assentari Huniadi in gratiam Mathiæ regis filij eius, cui suos illos de rebus gestis Vngarorum libros dicabat, voluerit. Vtcunque res acta est, satis constat Polonos bonam operam in eo prælio regi nauasse, non solùm equites, verùm etiam pedites, cùm ij immixti equitibus hostilium equorum inguina suffoderẽt, equitibusque ipsis crura præciderẽt. Post hanc victoriam orabat regem magnopere Georgius Despotes, ne reduceret exercitum, priusquam Rasciam & Albaniam omnem receptam atque pacatam sibi restitueret: ac centũ millia numûm aureorum ei dabat. Sed vile est in fame aurum, nec adduci vllo modo exercitus potuit, diutius vt illic maneret, equis & hominibus vulgò fame tabescentibus.

Fames in exercitu.

Quoniam autem ostentabant se à tergo proficiscentibus Turcæ, veritus rex insidias, aut vim aliquam maiorem, quo expeditius agmen duceret, arma quidem superflua, vel de hostibus capta, vel à suis desideratis relicta, in terram infodit: cætera verò impedimenta & hostium spolia, quæ oneri futura erant militibus, exussit, magnisque itineribus Bielogradũ peruenit. Ibi aliquot diebus refecto exercitu, continuato itinere Budam attigit, & nudis pedibus vrbem ingressus, signa hostium

hostium in æde Virginis matris nomine dicata affixit. His in vniuersum orbem Christianum celeri fama vulgatis, frequentes à plerisque omnibus principibus & rebuspublicis, etiam à Constantinopolitano Imperatore Ioanne Palæologo legationes tam insignem victoriã regi gratulabantur, & ad prosequendũ incœptum bellum eum cohortabãtur, pollicentes auxilia.

Legationes Principum Christianorum ad Vuladislaum.

Nominatim autem pontifex Eugenius cum Venetis, Genuensibus, & Philippo duce Burgundionũ classem ad prohibẽdum Turcis ex Asia traiectum deferebant. At verò Poloni proceres missis publicè & priuatim legatis, verè & ipsi gratulabantur tam felices successus regi suo: obtestabantur autem eum, vt vno illo periculo defunct⁹, ne rursus difficillimi & longinqui belli fortunam tentaret: sed in Poloniam vt primo quoque tempore veniret, ac benemerentis patriæ saluti atque tranquillitati etiam atque etiam consuleret.

Polonorum consilium.

Nã & Tattari crebris excursionibus Podoliam atque Russiam infestabãt, & Lituani cum duce suo Cazimiro bellum aduersus Boleslaum Masouium ob occupatum Drohicinẽsem tractum apparabãt, & verò è Silesia magna belli moles conspiratione principum existere videbatur, ex huiusmodi principio.

Tattari Podoliam infestarunt.

Silesiorum motus.

Sbigne⁹ Cardinalis & episcopus Cracouiẽsis vt ecclesiam suam locupletaret, emerat à Venceslao Cessinensium duce territorium siue ducatum, vt vocãt, Seueriensem sex millibus marcarum Pragẽsium. Sed in adeunda possessione difficultas ei à Nicolao Ratiboriensiũ duce obiecta est.

Seueriensis dominatus à Sbigneo Cracouiensi episcopo emptus.

Eum verò dum nostri publicè ea de re ductore Petro Saffranecio bello persequuntur, fortè contagio & incõmoda belli Boleslaum Oppoliensium ducem, qui extra noxam erat, attigerant. Is igitur à nostris res repetebat. Ni redderentur, bellum denunciabat. Et adiuturi eũ cæteri Silesiorum duces, vt erant fere cognati & affines inter se, videbantur. Hæc igitur præsẽtia pariter & impẽdentia mala vt rex aduẽtu suo sedaret & auerteret, Poloni magnopere instabant. Quod si is Turcico bello tamen abduci nõ posset, certè ne quid se incõsultis de eo statueret. Hæc optimi regis animũ in diuersa distrahebãt. Hinc dulcedo degustatæ gloriæ, & cohortationes maximorũ Christiani orbis principũ: illinc Polonorũ, quib⁹ quantũ deberet intelligebat, preces & impendentia pericula, cogitationes ei⁹ differebãt.

Regis deliberatio.

Vicit tamẽ causa toti⁹ Christiani orbis publica, instãte maximè legato Põtificio. Cęterum ne Polonos omninò despicatui ac derelictui habere videretur, pollicetur ad Pẽtecostẽ se in Polonia futurũ, ac de amplissimi cõsilij sentẽtia rempublicã constituturũ esse. Vngaris verò ad diẽ S. Georgij Budam indixit comitia.

Comitia Vngarorum Budæ.

Quò Iscra quoque aduersæ factionis princeps euocat⁹, data à rege fide aduenit. Nam Vngari proceres post reginæ mortem omnes iam in fide & potestate regis erant. Ibi pactis cũ Iscra & factione Ladislai pueri inducijs, bellum in Turcas summo omniũ ordinũ consensu decernitur: oppidanis atq; agrestibus pecunia in sumpt⁹ belli, quia ærarium regiũ nullum erat, imperatur.

Induciæ cũ Ladislai parte.

Dant vltrò nomina pię militię Ioannes Varadiẽsis, & Simon Agriẽsis episcopi. Peractis comitijs regem in Poloniã iter adornantẽ Vngari proceres summo studio atq; cõtentione retinuêre, veriti, vt à Polonis desideriũ eius non ferentibus rursus dimitteretur. Quæ res nõ paruo Polonis cõstitit. Nam Bolesla⁹ Oppoliensis posteaquã cognouit, regẽ Turcico bello implicatũ, in Poloniam venturũ non esse, maiore cõfidentia mercatores Cracouiẽses ad nundinas Vuratislauiẽses proficiscẽtes diripuit: atq; id damnũ ad ducẽta millia aureorũ numûm æstimatu est.

Boleslaus dux Oppoliensis mercatores Polonos diripuit.

Quę res cùm regi in Vngaria renũciata esset, quietos esse iussit suos, quoad ipse à Turcico bello reuerteretur. Dum autem bellũ id cõparatur, de pace à Turcis agi cœptũ est cũ Georgio Despote Rasciæ, & Ioanne Huniade per speciẽ redimẽdi Carãbeij: pro quo quinquaginta millia numûm aureorũ numerata sunt Despotæ.

Turcæ pacẽ postulant à Vuladislao.

Quo verò pronior ẽ ad pacem redderet Huniadẽ Despotes, promisit ei cuncta, quæ exul in Vngaria partim Sigismũdi & Alberti Cæsarum, partim Vuladislai regis munificẽtia nactus erat. Cupiebat autẽ pacem Amurathes propterea, quod non ignorabat quanto cõsensu & quanta mole Christiani principes contra se bellũ pararent, & satis iam anno superiore solius Vuladislai vires magno suo malo expertus erat. Adhæc aliud ei pergraue bellum in Asia à Carmanorum principe immінebat: in quod totis viribus incumbere, pace cum Vuladislao facta, cogitabat. Nec Vuladislaus neque Vngari ab honesta & gloriæ plena pace abhorrebant, ex multo tempore petere à Turcis, ac non dare ipsis pacem soliti: & nihil dũ consentaneum promissis de classibus & naualibus socijs Venetis ac Genuensibus afferebatur.

Segedinum.

Segedinum igitur profectus rex, non intermisso tamen apparatu belli, quo facilius hostem in suas

Induciæ decem annorū grauibus cōditionibus Amurathi concessæ. Munitiones Rasciæ & Albaniæ.

conditiones perduceret, oratores Amurathis ampla dona afferētes in augusto Vngarorum & Polonorum consessu audiuit: pacemque petentibus, siue adeò inducias decem annorum dedit his legibus, vt Amurathes Golubeciā, Synderouiā siue Smiderouiā, Zarnouiam, Crussoueciam, Couinum, Seuerinum, Nouobardum, Srebernicum, Ostrouiciam, Surinū, Cosnicum, Coperhanum, Procopiam, Lascoueciam, Zelenigradum arces, totamque Rasciam, & eam partem Albaniæ, quæ in ditione Despotæ Rasciæ fuisset, ac duos filios Despotæ captiuos redderet: ad eaque implenda pauci dies cōstituti. Interim allatæ sunt literæ à Frācisco cardinali Veneto præfecto classis pontificiæ, & aliarum sociarum classium præfectis, itemque ab Imperatore Constantinopolitano, quibus nunciabatur, Amurathem omnes ferè copias suas in Asiam ad Carmanicum bellum traduxisse: mareque socijs classibus teneri. Maturaret rex expeditionē: neq; occasionem tam cōmodam, tamque luculentam Græciæ liberandæ, & Europæ vindicādæ elabi sibi è manibus sineret. Pollicebantur autem ij, se præstaturos esse, ne Turcæ in Europam rursus traijcerēt. Palæologus autem terrestres etiam copias & societatē belli polliceri. His permotus Iulianus cardinalis, qui pacem frustra dudum dissuaserat, tunc verò ad omissum bellum summa cura atque diligentia regem incitare: belli præmia longè ampliora quàm pacis in immensum attollere: necessitate expressam pacem, quę diuturna futura non esset, eleuare, ac temporis causa simulatā dicere. Argumento esse, quòd lapso iam tempore, tamen promissa à barbaris non implerentur. Quòd si maximè nulla per eos mora in tradēdo fieret, priora tamen cum Pontifice, duce Burgūdionum, Venetis & Genuensibus fœdera, & societatē pij belli initam magis valere oportere. Quòd si qua religione rex teneretur ne iusiurandum barbaris datum violaret, illo se eum metu Pontificis maximi authoritate prorsus liberare. Hæc identidem agendo & inculcādo, tandem perpulit iuuenem, vt nouo sacramēto se cum proceribus ad prosequendum bellum Turcicum obstringeret, cedente de priore sententia etiā Huniade, Bulgarici regni promissione illecto. Non placebat hoc regis de violandis pactis consilium Polonis proceribus, qui absque eo quoq; regem illo bello tunc implicari molestè ferebāt, & pacis nuncio dudū exhilarati erant. Itaque cùm primùm hæc acceperūt comitia Petricouiæ instituunt: ad vicesimam quintam diem Iulij, legationem ad regem decernunt. Sed eos ille anteuertit, misso ad conuentum Ioanne Cruscinio custode Cracouiensi, qui indicaret, regi omninò cōstitutum esse Turcicum bellum persequi, iuberetq; Polonos auxilio esse Boleslao Masouio aduersus Lituanos & Cazimirum, si bellū id æquis conditionibus dirimere non possent. Iā enim Cazimirus ad Drohicinum castra posuerat. Habebat & Boleslaus exercitū genere militum hostili nō imparem: in quo multi de Polonica nobilitate voluntarij militabant. Nec Michael Sigismūdi ducis filius & Boleslai gener aberat, qui non parum momenti rebus soceri allaturus esse videbatur, propterea quòd complures de Lituanico exercitu cum eo clàm sentire, commissoque prælio transituri esse ad eum dicebantur. Nec tamen Nicolaus Pouala succamerarius Sendomiriensis, & magister militiæ Masouiticę fortunam prelij absente Boleslao experiri volebat. Intererat enim Boleslaus comitijs. Atque ibi eo petente, è sententia regis decretum est, vt Lencicienses, Cuiauij, ac Dobrinenses arma pro eo sūmerent. Præmissi tamen ad Cazimirum Vincētius archiepiscopus Gnesnensis, & Ioannes Olessnicius palatinus Sendomiriensis, cùm pacē nequirent, inducias & controuersiæ totius reiectionem in aduentum regis confecerunt. Sed mox ipsis inter se ducibus de re tota ita conuenit, vt Boleslaus Cazimiro omnem illam cōtrouersam ditionem, excepto Vēgrouiensi territorio, concederet, ac duodecim millia florenorum Pragēsium ab eo acciperet. Nec ad amussim tamen Cazimirus ea pacta seruauit. Mox enim & Vengrouiēse territorium Boleslao eripuit. Legati verò, qui ad regē designati erāt, vbi de Gruscinio cognitum est, regem iam iter ingredi, reuocati sunt. Missæ tamen publicè ad eum illa ipsa de re literæ per veredariū. At ille post medium Septembris Segedino castra mouit non satis alacer, nec spe optima, propterea quòd violari à se fœdera & iurisiurādi religionem non cogitare non poterat. Iā enim Turcæ & filios Despotæ, & munitiones promissas reddiderant: & animaduertebat, quàm longè minores copias, q̄ pro magnitudine belli, & quàm superiore expeditione duxisset, duceret. Multi enim cùm ex Vngaris, tum ex alijs Christiani orbis nationibus nō occurrebāt, pacis conuētione decepti. Ad

Absolutio à iuramento.

Poloni non probant consilium regis de violandis pactis.

Comitia Petricouiæ.

Mandata regis ad Polonos.

Bellū inter Lituanos & Masouios.

Decretum de iuuandis Masouijs cōtra Lituanos.

Transactio.

Cazimirus Vengrouiam Masouijs eripuit.

Expeditio Vuladislai contra Turcas.

Exercitus Vuladislai exiguus.

hæc

hæc de Polonis, qui circum regem fuerant, multi, q eorum spei liberalitas regis minus respōdebat, commeatu accepto discesserunt. Cuius rei inuidiam Nicolaus Lasocius, qui fiscū regis administrabat, sustinuit. Directo autem in Bulgariam itinere, tertia die Nouēbris rex cum omni exercitu apud Orsauam Danubiū traiecit. Erat consiliū eius, vt Callipolim ad oram Hellesponti sitam, vbi erat statio classis Italicę, rectà duceret, & ibi se cum maritimis copijs cōiungeret. Atq; eò, si cōpendioso maximè itinere peruenire vellet, per fines Macedoniæ & Adrianopolim proficisci eum necesse erat. Quoniam autem iter illud difficilimum, quemadmodum superius cōmemorauimus, per montes transitum habet, nec muniri paucitas exercitus proficiscentis obiectu curruum inter angustias poterat, per Bulgariam planiori & flexo in læuam itinere ad pōtum Euxinum exercitus iter habuit. Ad Nicopolim, quę metropolis Bulgariæ est, vicesimosexto die cùm peruenisset, venit ad regem Vuladus, qui & Dracula, palatinus Transalpinæ Valachiæ veniam petens, quòd necessarium cum Turcis fœdus superiori tēpore icisset. Visaq; paucitate exercitus regij, in quo vix quindecim millia equitum, pedites verò longè pauciores, & ij ferè cruce signati erant, cùm reditum regi persuadere nequaquam posset, quatuor millibus suorum hominum duce filio exercitum eius auxit: ipse verò domum reuertens, duos equos pernicissimos, duosque iuuenes viarum peritos in aduersum belli euentum ei dedit. Vbi ad fines Thraciæ, multorum clarissimorum & admirabilium signorum atq; monumētorum, à vetustis Imperatoribus positorum (quæ barbari demoliti erant) vestigijs etiam tum visendæ, peruentū est, proposuit rex edictum, vt milites à Christianorum templis manus abstinerent: itemq; vt Turcę liberè & securè saluis rebus suis, munitionum præsidijs decederent: eiusq; edicti exēpla per Turcas captiuos quoquo versus dimisit. Hinc deditæ nonnullæ munitiōes: Petressum verò & Sumenū, quæ Pezechium & Sunium vocat Bonfinius, cùm nō dederentur, vna die summa vi expugnatæ sunt. Vbi præclarum in primis eximiæ virtutis specimen duo Poloni equites Ioannes Tarnouius, & Lescus Bobricius, vel Vngaricorum annalium testimonio, edidêre, dum alter Sumeni portas duobus vulneribus acceptis refregit, alter Petressi murum primus ascēdit. Interim Amurathem cum quadraginta, vel vt Bernardus Vapouius scribit, centum, siue, vt Paulus Iouius, octoginta millibus Turcarum infra Callipolim paruis nauibus ex Asia traiecisse allatū est, siue conniuentibus Venetis & Genuēsibus mercede corruptis, siue cùm commeatus comparandi causa è custodia decessissent. Nec tamē hic nuncius regem ab incœpto deterruit. Decima die Nouembris, cùm nostri ad Varnam, quam Dionysiopolim dixêre veteres, oppidum mox clade sua nobile futurum, quod iam in deditionem receperant, castra haberent, post ortum solem hostes adesse ab exploratoribus nūciatum est. Laborare ex apostemate pedis rex cœperat. Itaque Huniades militibus prælium poscentibus, ita acies instruxit. Sub ipsis radicibus mōtium, qui ad Varnam terminātur, lacus sinui maris continens vallem mille passuum spacio latam in medio inter se & mōtes relinquit. In ea igitur valle arcuatam Huniades aciem direxit: ac dextrum quidē cornu montibus continens Despotę, Trāsalpinis, Iuliano legato, Varadiensi & Agriensi episcopis, & Frācobano, adiuncto ijs Bobricio cum paucis Polonis attribuit: sinistrum ipse sibi desumpsit: regem media acie cum cæteris Polonis & Vngaris aulicis collocauit: currus, q magno pugnantibus munimento ab lateribus & à tergo solent esse, in extremo cum imbelli multitudine, relicti sunt, propterea quòd intra eos multorum ignauia facilè latêre diceretur. Ita instructa acie ad duo millia passuum hostibus obuiam itum est: deinde signis defixis (quæ tamē subita tēpestas in tranquillo coorta concerpsit) ad tres horas hostes expectati. Apparuerunt ij pòst, ab extremis collibus in dextrum cornu nostrorum inuehentes: nec eorum impetum nostri ab ea parte, equis insuetum camelorum aspectum & odorem non ferentibus, Trāsalpinisq; illicò dissipatis, sustinuerunt: fusi fugatique per montosa versus Galatam ad decem ferè millia passuum. Meliore fortuna à rege & Huniade ab alia parte collata signa, & ad quatuor millia passuum submoti nō sine cæde barbari, instabili ferè genere pugnæ vtentes. Inde ad opem ferendam suis, qui reliqui in dextro cornu cum Iuliano & Francobano ægrè vim barbarorum sustinebant, rex reuertens, inde quoque hostes in fugam egit, ita vt ij dissipati Thraciam trepidatiōe implerent, quasi deletis iam omnibus suis copijs. At rex fuso fugatoque iam omni equitatu Turcico, in Ianizerorum pha-

Nicolai Lasocij tenacitas.

Consilium regis.

Nicopolis metropolis Bulgariæ.

Vuladus siue Dracula palatinus Transalpinensis.

Thraciæ vetera monumenta.

Edictum regium.

Petressum & Sumenū arces expugnatæ.

Ioannes Tarnouius Lescus, Bobricius.

Turcicus exercitus.

Varna.

Acies Christianorum.

Triste omē.

Conflictus apud Varnā.

Galata.

Vuladislai victoria.

 langem,

langem, in qua Amurathes ipſe erat, &
in quam ſe Baſſa ſiue dux Aſiaticus ex fu
ga recipiebat, temerè cũ paucis, ijſq; Po-
lonis maximè, inuectus, cùm ab Hunia
de ſiue perſequente adhuc hoſtem fuga
tum (vt Vngari & Turcę ipſi) ſiue fugien
te cum dimidia parte exercitꝰ (vt noſtri
prodidêre) nequicquam reuocaretur,
pedem referre turpe, & ſe genereq; ſuo
indignum eſſe duxit: neganti eius eſſe,
qui bellum inferret, fugere. Itaque cùm
magnam inter confertos hoſtes pugnãs
ſtragem faceret, atque Aſiaticum Baſ-
ſam, quemadmodum Bonfinius memo
rat, interfeciſſet, ad extremum ſub veſ-
perum iam equo ab Ianizeris confoſſo
perijt, princeps longiore vita & immor-
tali gloria digniſſimus. Aliquãto aliter
Callimachus hoc prælium enarrat. Ac
de inſtructa quidem acie regia non diſ-
ſentit ferè ab ijs quæ nos memorauimꝰ,
niſi quod Huniadem cum Valachis Trã
ſalpinis nullum ſibi certum locum ſum
pſiſſe ſcribit, intentum ad ſubuenien-
dum, ſicubi ſuos laborare conſpexiſ-
ſet. Cæterum in conflictu eos qui in
dextro cornu erant Vngaros denſo ſa-
gittarum imbre à Turcis eminus laceſ-
ſitos, ſubijſſe temerè non ſeruatis ordi-
nibus in aduerſos colles: indeque, au-
cta hoſtiũ multitudine, depulſos in val-
lem, cùm aliquandiu dimicaſſent, tan-
dem diſſipatos eſſe: & epiſcopos quidem
fugiẽtes perijſſe, legatum verò cum Deſ
pote & Frãcobano ad munitionem cur
ruum ſeſe recepiſſe, ibique ancipiti pug-
na aliquandiu dimicatum eſſe, donec
Leſcus Bobricius, qui audendo hortan-
doque, vim hoſtium potiſſimum ſuſti-
nuerat, multis vulneribus confoſſus ce-
cidit. Ibi verò cedentibus iam Vngaris,
in caſtra impetum factum eſſe à Turcis.
Id animaduertẽtem regem cum Hunia
de accurriſſe, hoſtemque ferocẽ ad duo
millia paſſuum ſubmouiſſe. Reuerſos
deinde diuerſis locis pugnam ſuorum
reſtituiſſe, & omnem barbarorum equi
tatum in fugam egiſſe. Inde noſtros ad
prædam verſos, fortè in camelos onera
rios incidiſſe: eorum aſpectum & odorẽ
inſuetum equos non tuliſſe, nec regi aut
retineri à ſeſſoribus potuiſſe. Regem in
terim cum paucis equitibus ad Ianize-
rorum aciem perueniſſe. Ibi cruentum
fuiſſe prælium. Et iam Turcæ penitus ad
fugam ſpectabant, cùm noſtros partim
camelorum occurſu, partim falſa inter
fecti regis fama perturbatos conſpexê-
re: ibi verò cohortati ſeſe mutuò Ianize
ri inſtaurant præliũ. Huniades verò vi-
ſa ſuorum perturbatione & fuga, regem

Baſſa Aſiaticus à rege interfectus.

Vuladiſlai regis interitus.

nequicq̃ inter confertiſſimos hoſtes pu-
gnam cientem reuocare conatꝰ eſt. Ad
extremum is excuſſus ab equo ſaucio,
Ianizerorum telis obrutꝰ eſt. Huniades
cùm regis occiſi cadauer recuperare nõ
poſſet, omnibus diffugientibus, ipſe quo
que cum paucis Valachis meliori ſe for
tunæ ſeruauit. Ita ferè, quamuis pluribꝰ
verbis Callimachus. Nec barbari equita
tu deſtituti perſequi fugientes Vngaros
atque Tranſalpinos, ac ne currus quidẽ
& caſtra vſque ad tertium diem inuade
re auſi ſunt. Nox enim pugnãtes adhuc
opprimens, incertam eis fecerat victori
am: & inſidias autem timebant. Tertio
demum die caſtra, immaniter truci-
datis ægrotis & ſaucijs, direpta. Iulianus
cardinalis fugiens, à Tranſalpino naui-
culario, cùm per Danubium vehere-
tur, ꝓpter aurum quod ſecum ferebat,
occiſus, & in profluentem nudus deie-
ctus perijt. Callimachus in valle qua-
dam à latronibus ſpoliatum, & à Gre-
gorio Sanocio prætercurrente conſpe-
ctum, & cum exprobratione ꝑfidiæ in-
crepitum, perijſſe ſcribit. De Polonis
duo tantùm ex eo prælio euasêre, Ioan-
nes Reſſouius, q postea Cracouiẽſis epi
ſcopus, & Gregorius Sanocius, cuiꝰ mo-
dò meminimus, qui Leopoliẽſis archi-
epiſcopus fuit. Cecidêre autem inſig-
nes maximè duo fratres Tarnouij Ma-
ior & Gratus, & Martinus atque Sta-
niſlaus Zauiſſij Nigri filij. De omni
exercitu, qui viginti millia pugnato-
rum nõ exceſſiſſe exiſtimatur, vix quin-
tam partem eo prælio deſideratam eſſe,
& tamen vix tertiam euaſiſſe, multo
pluribus in cœno ac longa fuga abſum-
ptis: Turcarum autem ad octoginta
millia, vt vult Dlugoſſus noſter: ſecun-
dum Bonfinium autem ſupra triginta
millia (cùm fuiſſent ſexaginta) periêre.
De captiuis Polonis Paulus Grabouius,
qui Chelmenſis epiſcopus, Albertus Zi-
chlinius, qui procancellarius regni, Io-
annes Vantropca Strelcius, qui canoni-
cus Cracouienſis, & præpoſitus apud S.
Michaelis, Andreas Sennenius, Ioan-
nes Borouinius, Martinus Choranzici-
us, & Petrus Lathoſſinius poſtea mira-
biliter euaſerunt. Duodecim verò alij
ingenui adoleſcentes Poloni Adriano-
poli, cùm ab Amurathe ex omni capti-
uorum numero propter eximiam for-
mam ſecreti, & in cubiculum tyrãni de-
ducti eſſent, in necem eius coniurarunt:
peregiſſentque facinus pręclarũ, & om-
nibus ſeculis memorabile, niſi in ipſo ar
ticulo à Bulgaro, quem vnum ſocium
conſilij adhibuerant, proditi eſſent. At-
que

Turcarũ timor poſt victoriam.

Iuliani cardinalis mors.

Polonorum ſtrages.

Exercitus vtriusq; magnitudo, ac deſideratorũ numerus.

Polonorum captiuorum eximia virtus.

que ij tamen, vbi rem palam eſſe co-
gnouerunt, ne tyranni ſiue libidini, ſi-
ue crudelitati eſſent obnoxii, obditis o-
ſtio peſſulis armati inter ſe concurre-
runt, & mutuis vulneribus fortiter con-
ciderunt. Accidit autem clades hæc
anno à Chriſto nato milleſimo qua-
dringenteſimo quadrageſimoquarto,
Regni verò Vuladiſlai in Polonia qui-
dem vndecimo, in Vngaria verò quin
to, cùm is viceſimum ætatis ſuæ annum
vixdum egreſſus eſſet. Fuit autem Vula-
diſlaus hic procera ſtatura, facie fuſca,
ſed honeſta, ac dignitatis plena, capillis
nigris, laboris & inediæ patientiſſimus,
abſtemius, iuſticiæ & religionis cultor
eximius: probitate, comitate & clemen-
tia etiã in hoſtes ſingulari, liberalitate
propemodum nimia, animi verò mag-
nitudine tanta, vt nihil humile cogita-
ret, nulla difficultate ab eo, quod con-
ſultò inſtituerat, auelli ſe pateretur. De-
nique ſumma in eo fuerunt omnia, quę
maximos & optimos principes decent:
Poloniæ quidẽ, totus in Turcicum bel-
lum intentus, minorem quàm debuit
curam geſſit, eiuſque regni non modò
ærariũ in alienam rem exhauſit, verùm
etiã reditus profuſis largitionibus exte-
nuauit. Sed ne ob hæc minus grata eſſet
apud Polonos eius memoria, conſequẽ
tia tempora effecerunt.

1444. ann.

Vuladiſlai regis effigies, mores & ſtudia.

MARTINI CROMERI, DE ORIGINE ET REBVS GESTIS POLONORVM, LIBER SECVNDVS ET VICESIMVS.

INTERREGNVM.

POSTEAQVAM in Po-
lonia de clade regia incer-
to primùm rumore, deinde
& ſermonibus eorum qui
fuga euaſerant, percrebuit,
ingens mœror atq; luctus mentes om-
nium peruaſit. De rege ipſo, viueretne,
an perijſſet, certũ ſciri non poterat. Non
deerant tamen in Vngaria, qui euaſiſſe
eum, & vel Conſtantinopolim, vel Ve-
netias, vel in Moldauiam, vel in Trans
alpinã perueniſſe affirmarent: nonnulli
etiam in Raſcia ſiue in Albania cum ex-
ercitu incolumem eſſe dictitabant. Et
quanquam varietas ſuſpecta eſſe pote-
rat, credebatur tamen id quod maximè
optabatur, donec reſidere ſenſim & lan
gueſcere ea fama cœpit. Tunc verò miſ-
ſi publicè in Thraciam, Græciam & Bul
gariam Ioannes Reſſouius & Aegidius
Suchodolius perquiſitum regem, nihil
tamen explorati retulêre. Dum autem
hæc ita fiunt, Poloni proceres inducias
annuas cum Bernardo & Boleſlao duci
bus Oppolienſium publicè pacti ſunt
Glogouiæ: quæ argumento ſunt, orto à
latrocinijs & iniurijs mutuis initio, ne
ab armis quidem temperatum eſſe. Con
uenit autem, vt captiui vtrinque data
cautione dimitterentur: Polonis cum
aliquo alio bellum gerentibus, vt lice-
ret ex Oppolienſi agro commeatum
petere: Duces verò illi ne cui aduerſus
eos opem ferrent, neúe ſuos homines
ferre paterentur, ac ne tranſitum quidẽ
præberent per ditionem ſuam latruncu
lis & hoſtibus Polonorum: Si quid iniu-
riæ damniúe datum eſſet alteris ab alte-
ris, de eo bini vtrinque arbitri certis lo-
cis conuenirent ac deciderent. De vni-
uerſa autem controuerſia vt Vuladiſlai
regis, ſi is reuerſꝰ eſſet, arbitrio ſtaretur,
ſi cum Polonis proceribus duces rem
nõ compoſuiſſent. Promittebant enim
ob id venturos ſe eſſe in Poloniam. Cũ
Vuratiſlauienſibus quoq; ciuibus & Na
myſlouienſibus & Nouoforenſibus ter-
tio poſt anno decennes induciæ factæ ijſ
dem ferè cõditionibus. Porrò Opauien-
ſium, Ratiborienſiũ, Ceſſinenſiũ, Oſuen
cimenſiũ & Toſcenſiũ duces eo ipſo an-
no Cracouiam cùm veniſſent, pacem &
cõcordiam cum regibus & regno Polo-
norũ redintegrarunt. Vnde ſatis euidẽs
eſt, non leues offenſas tunc Polonis cũ
vniuerſa Sileſia interceſſiſſe ex quo tem
pore rex Vngaricis negocijs, & Turcico
bello diſtentus erat. Quæ tamen magna
ex parte ſopitæ ſunt, incerto adhuc ru-
more de morte eius. Cæterùm vbi co-
gnitum eſt, Vngaros alium ſibi regẽ, La-
diſlaum poſthumum Alberti Cæſaris fi
lium nondum quinquennem, creaſſe,
Poloni quoque ad xxiij. diem Aprilis
inſequentis anni poſt amiſſum regem,
Siradiæ comitia perquam frequẽtia de
rege creãdo habuêre: Atq; ibi in Sbignei
cardinalis ſententiam, quamuis aduer-
ſantibus nonnullis, qui expectãdum ad-
huc cenſebant, decretum factum eſt, vt
Cazi-

Rumor incertus de rege.

Sileſiorum cum Polonis offenſæ mutuæ compoſitæ.

Ladiſlaus puer ab Vngaris rex creatus.

Comitia Siradiæ de nouo rege creando.

Cazimirus à Polonis rex creatur.

Cazimiro Vuladislai fratri regnum mãdaretur. Facilimè & æquo animo fratrẽ fratri cessurum, si is vel post aliquot annos reuerteret. Missi legati, quos episcopi ediderunt, ad Cazimirum in Lituaniam, qui eũ, re tota suspensa, ad alia co

Comitia Petricouiæ.

mitia, quæ Petricouiam ad xxiiij. diem mensis Augusti indicebantur, euocarẽt ad consultandum in commune, & constituendum de Republica Polona rege orba. Et Polonorũ quidem legatos ille absque certo respõso dimisit: suos verò

Cazimiri legatio ad Polonos.

ad conuentum Petricouiensem cũ his mandatis misit: Debilitatum se ægritudine ex aduerso casu fratris, venire eò non posse, & inopem esse consilij: prçter quod immatura sibi ea de surrogando rege consultatio videretur. Se quidem, dum adhuc incerta essent omnia, neque regnum, neque administrationem vllam suscepturum esse. Videri autem sibi, vt ij deinceps quoque summæ rei præessent, quos Vuladislaus in Vngariam discedẽs, vicarios & gubernatores reliquisset. Non acquieuit in eo responso conuentus. Itaque placuit, vt octo

Polonorum legatio ad Cazimirum.

principes senatus ad Cazimirum proficiscerentur, ac disertè ad regnum suscipiendum eum vocarent. Si renueret, aut cunctaretur, alium sibi quæsituros esse. Neque enim tutum sibi esse, neque consultum reipublicæ, diutius principe carere. Perstabat in sentẽtia Cazimirus, siue quod de fratris vita nõ desperabat, siue quod Lituani proceres ægrè eum à

Lituanorum consilium de retinẽdo Cazimiro.

se dimittebant, lenis, ne dicam lenti imperij dulcedine degustata, ac veriti, ne absente eo Michael Sigismũdi filius dominatum arriperet, interfectique patris pœnas à se expeteret: aut si cui alij principatus à Cazimiro mandatus esset, ne is profusas ipsius donationes in se retractaret. Adhæc Luscum & Podoliam in suã ditionem redigere cupiebant. Id autem, si regnũ susciperet Cazimirus, cõmodè fieri non posse iudicabant. Nec tamen Cazimirus regnum penitus repudiabat. Vbi per Lituanos stare, quò minus Cazimirus tunc regnum delatum acciperet, animaduersum est, actum est cum eis diligenter: sed nihil impetratum. Itaq; discedebãt re infecta legati, testati sese Polonumq; nomen omne functum esse officio suo, quod paternum fraternumq; regnum Cazimiro detulissent: deinceps

Reginæ studium in euehendo ad regnum filio.

aliter sibi prospecturos esse. Regina Cazimiri mater, quæ ea de re in Lituaniã legatos antecesserat, filium, vt saniore consilio vteretur, nequicquam obsecrabat. Quem vbi obstinatum vidit, à legatis impetrauit, vt referre illi de re tanta ad Lituanorum & Russorum conuentum liceret. Ad octauum Idus Ianuarij sequentis anni, qui fuit post Christũ na-

1446. ann.

tum 1446. eum certum responsum Polonis daturũ esse. Ita dimissi legati. Vbi tempus id aduenit, frequensq; nobilitas

Comitia Petricouiæ.

cum proceribus Petricouiam conuenit, venêre sex legati à Cazimiro & Litua-

Cazimiri legatio ad Polonos.

nis, differri adhuc rem postulãtes. Quod ni fieret, bellum cõminantes, propterea quod Cazimirus armis ius suum persecuturus esset: quem tamen dicebant in principatu Lituanorum acquiescẽtem, regnũ non appetere. Irritati hoc respõso Poloni, alium regẽ creare sibi statuunt. Sed cùm ad rem ventum est, pœnitentia nonnullorũ mentes subijt, metuentium ne graues inde motus existerẽt. Veniebat enim in mentem, Cruciferos, orto inter Polonos & Lituanos dissidio, minimè defuturos esse occasioni vexandæ & infestandæ Poloniæ. Quare placuit rursus rem in tertium mensem differre, & interim adhuc Cazimiri animum pertentare. Missi ad id Prædiborius Conespolius Sendomiriensis, & Sciborius Sarleius Sciboricius Inouuladislauiensis castellani, qui authores comperendinandi in senatu fuerant, nihilo æquius responsum retulerunt. Itaque

Comitia Petricouiæ.

ad vicesimam octauam diem Martij cũ frequens senatus Petricouiam conuẽnisset, cunctusque, quo religiosius reipublicæ consuleret, sacris Christi Iesu mysterijs procuratus esset, inita de rege creando suffragia, ea tamen cõditione, vt Cazimiro etiam tunc acceptandi regni locus relinqueretur. Persuadebant enim sibi complures, mutaturum eum esse sententiam, vbi intelligeret, alium regem creatum esse. Et episcoporũ qui-

Suffragia de nouo rege.

dem sententiæ ferè in Fridericum marchionem Brandeburgensem, qui iam antè gener & successor Iagelloni regi destinatus fuerat, inclinabant: præter Paulum Gizicium Plocensem episcopum, qui ad alterutrum de ducibus Masouiorum Vuladislaum vel Boleslaum regnum deferebat: hunc secuti Ioannes Cizouius castellanus, Ioãnes Tencinius palatinus Cracouiẽsis, Lucas Gorcanus palatinus Posnaniensis, & maior pars senatus, & pleraque omnis nobilitas, Boleslaum regem edebant. Itaq; in hanc sententiam senatusconsultum factum,

Boleslaus Masouius rex à Polonis creatus.

& Boleslaus à Vincentio archiepiscopo Gnesnensi rex renunciatus: designatiq; quinque de primoribus oratores ad eũ, si Cazimirus antè Pentecosten mutatæ voluntatis significationem nullam daret. Ibi Cazimirum, cùm de ijs quę Petricouiæ

Cazimirum pœnitet non suscepti regni.

acta erant, celeriter certior factus esset, pœnitere vehementer consilij sui cœpit: nec modò speratum regnũ se amisisse dolebat, verùm etiã de principatu Lituanorũ, ac de vita deniq; in periculũ se vẽturum esse propediẽ augurabatur. Non ignorabat, impigrũ esse Boleslaũ, & sibi merito suo inimicum: Michaëlẽ verò hostẽ itidẽ suum, generũ eius esse: in eumq; rursus Lituanorũ & Samagitarum studia inclinata esse, alienatis à se animis, quod molestè ferrent, Gastoudi

Gastoudi potentia & authoritas.

arbitratu sibi impari: & meminerat aliquoties iã insidias à cõiuratis capiti suo & ferro & veneno comparatas esse, etiã ab ijs quos charissimos & intimos habu-

Suesta Cazimiro charissimus.

erat: in quibus Suesta quispiam Russus fuit: quem tantopere dilexit Cazimirus, vt in eodem cum eo lecto cubaret. Cogitabat ergo, si secundis rebus suis sep-

Cazimirus Lituanorum & Russorũ insidijs petitus.

ties tamen petitus, ægrè insidias depulisset, quid futurum esset aduersis? Itaq; consultores suos, & ipsos per se peccatum suum agnoscentes, reprehẽdebat: & ad matrem secretò misit, petens, vt erratum suum, si quo modo posset, corrigeret. Nec segniter ea proceres atque nobilitatem pro filio prehensauit, multa largiendo, plura pollicendo. Nec difficulter minores Polonos induxit, vt cõuentum apud Belzice agerent, indeque Petrum Curouium castellanum Sandecensem ad Cazimirum mitterent. Is vbi cupere eum iam regnum renunciauit,

Minorũ Polonorum studia in Cazimirum.

regem eum nobilitas, quæ frequẽs Cracouiam conuenerat, renunciabat, recla-

Sbignei graue cõsilium.

mante Spigneo, & nõnullis alijs proceribus, qui leuitatem multitudinis reprehendebãt, quòd nulla propria Cazimiri legatione expectata, soli sine cæteris Polonis de re tanta statuerent. Itaque reiecta res ad maiores Polonos: ad quos Ioannes Pilecius legationẽ sibi desumpsit. At illi Coli conuentu acto, in Cazimirum ipsi quoq; rursus animos inclinãt, & abrogata Boleslai electione, legationem nouam ad Cazimirum decernunt,

Legatio Polonorum ad regem.

vt ad penultimã diem Septembris Parsouiæ, siue vsquam alibi in finibus Lituaniæ inter Breste & Parsouiam conuentum secum ageret. Deinde & minores Poloni ad XVIII. Calen. Septembris Corcini conuentum rursus egerunt, & Colense decretum approbarunt. Erant enim complures de proceribus atq; nobilitate, qui amplas patris, fratrisq; Cazimiri profusa liberalitate possessiones nacti, verebantur, ne Boleslaus regnum ,, adeptus irritas eas faceret. Et fit ferè, vt ,, priuatæ res publicis præferantur. Conueniunt ergo frequentes proceres ad constitutam diem Parsouiam. Cazimi-

Cazimiri tergiuersatio.

rus verò diu frustra expectatus, & admonitus vt veniret, negauit vllam se significationem, voluntatis suæ de suscipiendo regno, aut de conuentu pariter instituendo dedisse Petro Curouio: sed matris & quorũdam Polonorum procerum sibi amicorum precibus adductum se Breste venisse. Si quid secũ Poloni agere vellent, illuc ad se venirent. Nimia tunc erat nostrorum hominum patientia, & misera propemodum conditio, qui barbaricum fastum & ludificationem tam æquis animis ferrent. Et

Legatio ad Cazimirum.

tamen miserunt ij sex de primoribus ad eũ Breste. Nam vniuersos proficisci nõ placuit, ne qua vi ad iniqua pacta adigerentur. Dicebatur enim Cazimirus non exiguã Lituanorum atq; etiam Tattarorum manum secum habere. Eam verò

Cazimirus conditiones fert Polonis.

conditionem ille legatis tulit: Nõ aliter se suscepturum regnum, nisi Podolia, Luscum & Olescum Lituanis redderentur. Quam cùm nostri non acciperent, & re infecta recedere pararent, insusur-

Improbum consilium.

rarunt nõnulli de nostris Cazimiro, in manu ei fore suscepto regno, vt ꝑ se ipse faceret ea, q̃ tunc aliunde postularet. Ita patrẽ ei⁹ Melstinio, ita Suitrigelloni, ita Vitoudo deniq; eas ipsas ditiões cõcessisse. Placuit Cazimiro cõsilium. Sic tãdem Polonorũ desiderijs assensus est, & ad 8. demum Calend. Iulij sequentis anni in Poloniã ad suscipiẽdum regnũ

Cazimirus suscipit regnum.

venturũ se esse recepit. Mox autẽ, quemadmodũ Dlugossus memorat, Lomazos & Polubice à ꝑfectura Parsouiensi & à Polonia abstraxit, & adiunxit Lituaniæ. Nõ multò pòst Nicolaus & Vences-

Pax cũ Ratiboriensi & Cesßinensi ducibus.

laus Ratiboriẽsiũ, & Boleslaus Cessinẽsium duces aduenientes Cracouiã, pacẽ cum Polonis reddita Sbigneo episcopo Cracouiensi Seueria, fecerunt. Per eadẽ tempora Ioãnes Huniades in Vngaria magnas res gessit. Nõ multò enim post Varnensem cladem, cùm à Transalpinensi palatino Dracula, à quo ex aduerso prælio fugiens captus erat, dimissus esset, coacta valida armatorum manu Turcas Rasciam infestantes ad Sauum fluuium nocturno prælio profligauit: mox Vlricum Ciliæ comitem, Croatiæ & Slauoniæ finitimæ, vt in interregno, imminentem, peruastata ditionẽ eius ad deditionem cõpulit. Inde cùm ad comitia Vngarorum, quibus rex creatus est Ladislaus puer, venisset, omnium consensu prorex siue gubernator

Transalpina Valachia ab Huniade vastata.

factus Transalpinensem Valachiã cum infesto exercitu ingressus est: vastatisq; agris Draculam cum vno filio cepit & inter-

interfecit, alterum vita & libertate do-
nauit: regem à Friderico Cæſare, vbi e-
ducabatur, bello repetijt: & Auſtriam,
Styriam, Carinthiamque vexauit: nec
tamen peruicit, vt Ladislaus Vngaris
redderetur. Ac ne Boemis quidem fla-
gitantibus is miſſus eſt. Itaque ibi Geor-
gij Podiebradij nutu & arbitrio cuncta
gerebantur. Ita ſimili quodam fato tria
hæc regna tunc, vt aliâs nonnunquam,
erãt. Sed nos iam Cazimiri regnum or-
diamur.

Georgius Podiebradius gubernator Boemiæ.

CAZIMIRVS TERTIVS REX.

1447. ann.

IGitur anno Chriſti 1447. Cazimirus
inſigni Lituanorũ & Ruſſorũ comi-
tatu ſtipatus, viceſimaquinta die Iunij,
quemadmodum cõuenerat, venit Cra-
couiam: inſequenti die ritu ſolenni co-
ronatus eſt: tertia de more caſtellano
Cracouienſi coronam, Palatino ſcep-
trum, Poſnaniẽſi verò palatino pomũ,
& Sendomirienſi gladium præferenti-
bus in forum vrbis ad recipiendum ab
oppidanis iuſiurandum deſcendit. Ibi
priuſquã præparatum ſibi ſolium aſcen
deret, controuerſia inter epiſcopos ac
duces Maſouiorũ Vuladislaum & Bo-
leslaum (nam Cazimirus anno ſuperi-
ori obierat) de loco, vtri dextrum regis
latus tenerent, orta, reuerti regem in
arcem re infecta coegit. Ceſsêre tamen
poſteà duces epiſcopis. Accidit autem
res ominoſa inter ſolẽnes ceremonias.
Nam cùm de pagis aliquot Tinecenſi
monaſterio ſubiectis pecudes pignera-
tæ ob negatam regi nouo inuſitatã pro-
curationem ſiue ſtationem eſſent, mu-
lieres ruſticanæ pecudes ſuas ſecutæ, e-
iulatibus & lamentis non ſine moleſtia
& fremitu omnium templum impleue-
runt. Monaſterium quoque Mogilenſe,
quo die Cazimirus Poloniæ fines atti-
git, totum fortuito incendio conflagra-
rat. Conſultatum deinde eſt, vtrum de
duobus rex Pontificem Max. agnoſce-
ret: Felicémne, à quo oratores ea de re
aderãt: an Nicolaum quintum, qui Eu-
genio mortuo, dudum à collegio Car-
dinalium ſuffectus erat, & literas ad re-
gem miſerat. Hunc agnoſcere placuit:
miſſique ad eum legati Viſſota Gorca-
nus, præpoſitus Poſnanienſis, & Petrus
Samotulius caſtellanus Caliſſienſis, re-
gis obſequium ei detulerunt, impetra-
runtque decem millia florenorum in
ſubſidium contra Tattaros: quæ ordini
eccleſiaſtico in Polonia imperata ſunt:
itemque facultatem conferendi nona-
ginta ſacerdotia, quæcunque in prouin
cia Gneſnenſi vacatura eſſent, & ad ius

Cazimirus rex coronatur.

Maſouiorum ducum controuerſia cũ epiſcopis de loco.

Cazimiri Maſouij obitus.

Epiſcopi ducibus antepoſiti.

Mogilenſis monaſterij incendium.

Legatio Cazimiri ad Nicolaum Pont. Max.

ſummi Pontificis pertinerent. Petierãt
autem ij regio nomine decimam deci-
mæ, & ius omnium ſacerdotiorum in
tota Polonia conferẽdorum, & penſio-
nem ſiue denarium S. Petri. Sed ea nega
ta ſunt. Nec multo pòſt Felix certis cum
Nicolao pactis interuenientibus ponti-
ficatu ſe abdicauit, & concilium Baſi-
leẽſe ſolutũ eſt. Peractis ritè noui regni
ceremonijs, dimiſſisque, & extra portã
honoris cauſa deductis Lituanis proce-
ribus, rex Cazimirus in maiorem Polo-
niam comitante matre profectus eſt: &
cùm eſſet Caliſſiæ, venit ad eũ Michael
Sigiſmundi Lituanorũ ducis filius: ſup-
plexque & proſtratus ad pedes eius, red
di ſibi paternã hæreditatem petiuit: ni-
hil tamen æqui impetrauit. Poſnaniam
vbi rex aduenit, tota vrbs fortuito incẽ-
dio conflagrauit. Quam calamitatem
infelicium ciuium rapacitas regij comi
tatus auxit. Sed rex in ſontes ſupplicio
capitis animaduertit. Lublinum quoq;,
Znena, Siradia, Bochna, & Xianzũ op-
pida eodem anno arſerũt. Comitia de-
inde Petricouiæ ad diem diui Bartholo
mei memoriæ ſacrum habita: in quibus
leges quaſdam rex de ampliſſimi conſi-
lij ſententia condidit: pacem & pacta
conuenta Vuladislai fratris cum Cru-
ciferis approbauit: miſſisque ad eos vi-
ciſſim legatis, iuſiurandum ſecundum
ea ipſa pacta ab eis exegit. Rogatus autẽ
à proceribus, ne quid eorum, quę in Po-
lonorum ditione eſſent aut fuiſſent, Li-
tuanis concederet. Proficiſcẽs in Litua-
niam, vt graues & prudentes viros de
Polonico ſenatu ſecum duceret: Theo-
dorico Buciacio præfecto Podoliæ, qui
arces quaſdã à Lituanis interceptas re-
cuperarat, vt veniam daret: omnia de
Lituanorum, quos ſecum habebat, con
ſilio negauit, & properè in Lituaniam
ſeceſſit. Quo quidem facto additi ſunt
animi imꝓbis & ſceleratis hominibus,
vt furtis & latrocinijs non modò vias
publicas, ſed pagos etiã ac domos eque-
ſtrium hominum, & oppida infeſtarẽt,
rege interim in Lituania venationibus
aſſiduis vacante, & neutiquam curante
res Polonicas. Itaque impunitate creuit
licentia, adeò vt noſtri quoque nõ pau-
ci de nobilitate latrociniorum ſocieta-
tem cum Sileſijs & Vngaris inirẽt, præ-
fectis Regijs & ſenatoribus nonnullis
ſi non fauentibus, certè conniuenti-
bus. Multorum tunc mercatorum mer
ces prope Grabouiam direptæ: multi
item pagi in ora Velunẽſi direpti & in-
cenſi: Bendinum quoque oppidum do-
lo captum & exuſtum. Sequenti anno

Poſtulata regis à Pontifice.

Schiſma ſublatum.

Michaelis Lituani repulſa.

Poſnania arſit.

Oppida exuſta.

Comitia Petricouiæ.

Poſtulata Polonorum à rege negata.

Theodoricus Buciacius.

Latrocinia.

Cazimirus Poloniam neglexit.

Grabouia oppid.

Bendinum oppid.

1448. ann.

ſub finem Maij comitia cum Lituanis
apud Lublinum habita ſunt. Poſtula-
runt Lituani, vt ſibi æquo iure fœdera
cum Polonis eſſent, vtque caput illud,
quo Lituania Poloniæ Vuladiſlai Iagel
lonis diplomate adiungitur & inſeri-
tur, de fœdere tolleretur: itemq;, vt Po-
dolia, Oleſcum, Vetli, Lopatinum, &
Grodlum territoria, quæ præter ius ſibi
adempta eſſe aſſeuerabant, redderẽtur.
Ad hæc vt commodè & placidè Poloni
reſponderent, neque Lituanorum ani-
mos à ſe alienarent, rex petiuit. Re in
conſultationem poſita, reſponſum eſt:
Commodiorem viam ad retinẽdos Li-
tuanorum animos non eſſe, quàm vt ij
Ruſſiq; omnes Polonorũ regno atq; no
mine, abrogato principatu ſuo, cẽſeri
ſe deinceps velint. Quod cũ illi abnue-
rẽt, tũc demũ ad poſtulata eis reſpõſum
eſt: primùm quod attineret ad fœdera,
rectè ea à Vuladiſlao rege & Vitoudo
cõſtituta ac deſcripta eſſe: nec eſſe quod
querantur de iniquitate fœderum Li-
tuani, quibus libertatem, nobilitatem,
immunitates, & multa præterea præcla-
ra adepti eſſent. Non licere autem Polo
nis quicquam de ijs mutare, ne penitus
ea labefacerent. Podoliam à Cazimiro
magno rege ſubmotis Tattaris quæſitã,
& Camenecia, Chaceno (neſcio an Cho
cimo potius) Cecinis, ſiue Cieciuno, Ba-
cota, Medibozo arcibus, & quibuſdam
alijs caſtellis munitam, à Ludouico de-
inde poſſeſſam, ad Iagellonem quoque
vnà cum regno perueniſſe. Ab eo pri-
mùm Melſtinio, deinde Suitrigelloni
fratri, ad extremum Vitoudo ad tempꝰ
precario conceſſam eſſe: morte autem
Vitoudi ad ius Polonorum redijſſe, pro
uidẽte etiam ipſo Vitoudo paulo ante
obitum, & ſacramento præfectos adi-
gente, vt non niſi regi eam traderent.
Idque ita factum eſſe. Nam de Oleſco,
Vetlis, Lopatino, Luſco, & Grodlo, ex-
tare etiam apud ſe diploma Sigiſmundi
magni ducis Lituanorum, teſtatum fa-
cientis, ea ad Poloniam pertinere. Super
eſſe etiam inter ipſos, qui hæc ita ſe ha-
bere meminiſſent. Ita tunc reſponſum
Lituanis, conuentusque ſolutus eſt. Ve-
nerat eò Baptiſta Camerinenſis epiſco-
pus legatus à Nicolao pontifice max. &
auream roſam dono regi attulerat. Nul
lum autem honorem ei Cracouiam ve-
nienti Academiæ præſides habuêre, pro
pterea quod affirmarent, non Nicolaũ,
ſed Felicem iuſtũ eſſe põtificem, quippe
qui Eugenio ritè amoto à concilio Baſi-
leenſi ſuffectus eſſet. Necdum enim de
ceſſione Felicis increbuerat. Peractis ſi-

Comitia Lublini cũ Lit. Lituanorum poſtulata.

Polon. reſpõſum.

Podolia iuris Polonici.

Luſcum iuris Polonici.

Legati põtificis ad regẽ.

ue ſolutis comitijs, Cracouiã rex adijt.
Vbi paucos dies commoratus, cùm le-
gatum pontificiũ dimiſiſſet, & inducias
cum Sileſiorum ducibus in vnum annũ
prorogaſſet, in Ruſſiam profectus eſt ad
ſedandos motus Moldauicos. Stephano
& Eliæ fratribus palatinis vita defunctis,
huic quidem Romanus, illi verò Petrus
filij in dominatu ſucceſſerant: ex his Pe-
trus Ioannis Huniadis, qui Vngariã pro
Ladiſlao rege gubernabat, ope fretus Ro
manum eiecit. Erat autem Romanus cõ
ſobrinus Cazimiri regis. Eiectus in Podo
liam profugit. Hunc ergo reducere Ca-
zimirus, & res inter diſſidentes patrue-
les componere volebat. In itinere autẽ
certior fit, Romanum veneno ſublatum
eſſe: itaque accelerauit iter, Ruſſosque
Præmiſlienſes, Leopolienſes, Belſenſes,
Chelmẽſes, & Podolios arma ſumere, &
ſe ſequi iuſſit. Sublato enim æmulo de-
trectabat Petrus iuſiurandum in verba
regis, quod prius per legatos obtulerat.
Leopoli cùm eſſet rex, venit ad eum ma-
tertera, Romani extincti mater cum du-
cẽtis equitibus Valachis. Ac equites qui-
dem is, fide eorum commẽdata, præſenti
pecunia ſubleuauit: materteræ verò Co-
lomeiam cõceſſit. Cameneciam deinde
cùm veniſſet, ingenti Podoliorum læti-
cia & liberalitate exceptus eſt. Inde lega-
tos ad Petrum palatinum miſit Petrum
Odrouanzum palatinum Ruſſiæ, & Præ
diborium Coneſpolium caſtellanũ Sen-
domirienſem, & præfectum Præmiſlien-
ſem, cum his mandatis, vt ille ad ſe veni-
ret, atque in verba ſua iuraret: Michaëlẽ
verò Sigiſmundi ducis filium profugum
vt ſibi traderet. Nam is cùm inſidiari ca-
piti ſuo regem intelligeret, è Lituania in
Maſouiam ad ſocerum, inde in Pruſſiã:
& cùm ne ibi quidem tutò eſſe poſſet, in
Sileſiam, ad extremũ in Valachiam pro-
fugerat. Et ad præſtandum quidem iuſiu
rãdum venturum ſe eſſe Petrus, accepta
à rege fide, recepit: Michaëlem verò qui
ad ſe confugiſſet, vt proderet, neque ex
fide ſua, neque ex dignitate regis fore re-
ſpondit: ſed iuſſurum ſe, deinceps vt is fi-
nibus ſuis excederet. Itaque ad Tattaros
is deinde profugit. Non expectauit autẽ
rex Petrum: ſed miſſis ad eum quatuor
legatis Chocimi promiſſum iuſiuran-
dum abſens ab eo conſiliarijsque & no-
bilitate Moldauica accepit: quo diſer-
tè illud cauebatur, irrita fore eſſeque fœ-
dera, quæ Petrus & Valachi cum qui-
buſuis hominibus atque principibus pri
us iciſſent. Quibus verbis Vngari po-
tiſſimum deſignabantur. Ipſum autem
palatinum venturum eſſe ad regẽ intra

Moldauici motus.

Huniades gubernator Vngariæ.

Colomeia palatinæ conceſſa.

Legatio Cazimiri regis ad palat. Valachiæ.

Valachi eum palat. iurant in verba regis Polon. abſentis.

tres menses posteaquam accitus fuerit, datumq; iusiurandum in verba eius iteraturum. Missis autem Chocimum legatis rex ipse properè in Lituaniam, vt tempori ad comitia Nouogrodecensia adesset, se recepit. Venerat autē ad eum Tattarorum principis legatus Camenecciam, auxilia cōtra Petrum Valachum pollicens: eumq; rex cum secretis mandatis dimiserat. Vix autem in Lituaniā ad constitutū locum venerat, cùm Tattari rapidi torrentis in modum in Podoliam populabundi sese diffuderunt, ferro & igni cuncta vastantes. Quos tamen palatos Theodoricus Buciacius p̄fectus Podoliæ cum expedita manu impeditis in locis aliquoties adortus, non leuibus incōmodis affecit, multosque captiuos liberauit. Reuertentes autem Tattari, à Iurza Russo siue Lituano ad Bratislauiā comiter accepti sunt. Vnde aucta est vulgò suspicio, eos siue à rege, siue à Lituanis subornatos, Podoliam vexauisse. Per hæc tempora Vincentio Cotto archiepiscopo Gnesnēsi mortuo Vuladislaus Oporouius episcopus Vuladislauiensis à maiore parte collegij in gratiā regis suffectus est. Ei verò in Vuladislauiensi episcopa, Nicolaus Lasocius à Nicolao Pontifice maximo contra volūtatem regis, qui Ioanni Gruscinio fauebat, successor datus est. Nec tamen possessionem bonorum, rege per præfectos prohibente, adeptus est Lasocius. Anno autem sequenti peste apud Camerinum de viuis sublatus, liberam Gruscinio episcopam reliquit: vir ingenio, solertia, doctrinaq; singulari: cuius etiam consilio Ioannes Huniades multum vsus esse fertur. Quoniam autem Huniadis mentio facta est, libet cladem eius, quam hoc anno à Turcis accepit, paucis attingere. Is igitur cùm accepisset Amurathem Turcarum principem in Vngaros arma sumere decreuisse, vltrò cum vigintiduobus millibus Vngarorum & auxiliariorum obuiam hosti in Bulgariam ad Scijtnizam fluuiū processit, adiunctis sibi in societatem belli palatino Transalpinensi, & clarissimo Albanensiū principe, quem Turcę Sanderbeium appellârunt. Nam Georgius Rasciæ Despotes cùm post Varnensem cladem dominatum suum Amurathis munere recuperasset, fidem datam barbaro seruauit. Nec tamen Albanensis ad condictū locum tempusq; occurrit. Triduo ibi à manè vsque ad vesperum infestis armis dimicatum est. Ad extremum superante hostium multitudine defatigati Vngari succubuêre. Nec tamen Turcis incruenta cessit victoria. Trigintaquatuor millia barbarorū in ijs p̄lijs cecidisse feruntur, Christianorū verò ferè octo millia. Huniades fuga saluti suæ consuluit: sed cùm in Despotæ manus incidisset, ab eo detentus, ac deinde certo pacto dimissus est, dato pro se obside Ladislao filio. Quem tamen paulò pòst comminatione belli repetitum recepit: Despotæque contra Turcas, ditionem eius propter dimissum se infestantes, cum exercitu præstò fuit, & inopinato aduentu suo perterritos hostes in fugam egit. Nec diu postea vixit Amurathes. Moriens Mahometi filio, quem viuens successorem sibi designârat, Imperium reliquit. Sed nos nostra repetamus. Insequenti anno cùm Michael dux profugus, Starodubum, Nouogrodum Seueriēse, & nōnullas alias munitiones in Russia Moschis finitima auxilio Tattarorum intercepisset, tumultuariasq; regis copias fudisset, maiore mole rex contra eum arma mouit: eiectoque eo, munitiones interceptas recepit. Dum autem in Lituania commoratur, Sophia regina & Sbigneus cardinalis missis in Vngariam Ioanne Zagoranio magistro curiæ reginæ, & Ioanne Dlugosso maiore canonico Cracouiensi legatis regio nomine, perniciosum inter Ioannem Huniadem & Ioannem Iscram bellum, Polonis quoque propter vicinitatem (nam in Scepusiensi ora gerebatur) metuendum, pace inter eos facta, interceperunt. Decembri demum mense rex in Poloniam ad comitia Petricouiensia reuertit. Vbi magna exorta est inter p̄ceres de prærogatiuā loci & sententię dicendæ controuersia, propter Sbigneū episcopum, cui à duobus pontificibus prius cardinali presbytero designato, Nicolaus paulo ante insignia eius honoris miserat. Nā illo in senatū veniente, Vuladislaus archiepiscopus, ne principē locum amitteret, cū omnibus maiorum Polonorū proceribus, qui & ipsi prærogatiuam illam ad minorem Poloniā à se transferri nolebāt, discessit. Maiore enim dignatione esse censetur Cardinalis quilibet, q̄ episcopus & archiepis. atq; etiā patriarcha. Rex nihilominus cū ijs, qui manserant, senatum habuit, Friderici Cæsaris legationem pro Vuladislao Masouiorū duce propinquo suo postulantem, vt rex eum Rauam atq; Belsum secūdum fratres absq; liberis defunctos retinere pateretur, audiuit, & causam illam cum Vuladislao in aliud tempus reiecit. Expostularunt postea grauiter cum rege

Tattari Podoliam vastarunt.

Buciacius Tattaros vexauit.

Tattari comiter accepti à Lituanis.

Vuladislaus Oporouius archiepiscopus Gnesnēsis.

Nicolaus Lasocius inuito rege episcopus factus, possessione exclusus est.

Nicol. Lasocij laus.

Vngarorum expeditio contra Turcas.

Sanderbeius. Rascia Turcis subdita.

Vngari victi à Turcis.

Huniades captus à Despote Rasciæ.

Turcæ fugati ab Huniade.

Amurathis mors.

Mahometes Turcarum princeps.

2449. ann.

Seueriensis ditio in Russia à Michaele occupata, à rege recuperata est.

Huniades et Iscra Polonorum opera reconciliati.

Comitia Petricouiæ.

Contentio de loco inter Cardinalem & archiepiscopum.

Cardinalis dignitas.

Friderici Cæsaris legatio ad Cazimirum.

maiores Poloni, de senatu se absentibus habito: & vt archiepiscopus principem in senatu locum retineret, contenderunt. Sed negauit rex id sibi in manu esse: quando sic visum sit Pontifici, authoritati eius stari oportere. Ad extremū, ne quo obstaculo cōtrouersia illa esset reipublicæ, exoratus Sbigneus Petricouia discessit. Idemque fecit archiepiscopus. Liberius deinde habita sunt consilia de republica, quibus nonnulla salutaria statuebantur. Sed ea cuncta mox irrita fuêre, cùm rex proceribus petentibus solenne iusiurandum (quod ritè & secundum leges regnum administraturus esset) dare, & regum superiorum acta, constitutiones, & beneficia quæuis publicè & priuatim cōcessa, rata habere (ne quid Lituanis suis detraheret) recusaret. Sequenti anno, nempe 1450. veris initio conuentū rex egit Cracouiæ cū solis minoribus Polonis, de inquirēdis & cohibendis furtis & latrocinijs, quæ impunitate admodum inualuerant etiam inter primos de nobilitate: nominatimq; Petrus Saffranecius vulgò magna infamia laborabat. Et placebat primoribus inquisitionem vulgò haberi. Verùm Ioānes Tencinius palatinus Cracouiensis, cuius magna erat apud nobilitatem gratia & authoritas, eam rem dissuasit: non quod faueret is furibus & prædonibus, sed quod agi quicquam, & statui publicè cum rege nollet aduersus vniuersæ Poloniæ consensum. Conuenerat enim inter proceres superioribus comitijs, ne pro iusto rege Cazimirum haberent, quoad is iusiurandum, quod à se petebatur, præstitisset. Quanquam solent etiam plerumque proceres plusculum sanguini suo & necessarijs indulgere, quo maiorem sibi potentiam comparent. Itaque soluto conuentu, creuit magis perditorum hominum licentia, & iam regi quoque ipsi Saffranecius insidias tendere dicebatur. Misit deinde rex Petrum Odrouanzum & Prædiborium Conespolium cum exercitu Russorum & Podoliorum in Moldauiam, quæ nouis tunc rursus motibus agitabatur. Quid Petro palatino Moldauorum factum fuerit, non reperio. Sed tamen Bogdanus, qui se nothum Alexādri palatini filium esse præ se ferebat, dominatum apud Valachos, quasi hæreditario iure secundum fratres legitimos ad se pertinētem inuasit. Supererat adhuc paruus Eliæ filius Alexander cum matre profugus: atque is reductus paulo antè fuerat iussu regis à Ioanne Sennenio Olescio, Bogdanusque eiectus. Sed cùm Sennenius copias reduxisset, Bogdanus, qui in montana se abdiderat, facta aliquanta manu latronum, & nouas res cupientium hominum, quibus eorum, qui cum Alexandro sentiebāt, bona pollicebatur, Alexandrū rursus eiecerat. Ac deliberatum quidem est in consilio regio, an rex Moldauiam omnino subigeret, atque in prouinciæ formam redigeret, attributis Alexādro puero bonis in Russia. Sed res magnæ difficultatis visa in feroci populo, & externi dominatus impatiente, & propter Turcarum vicinitatem, qui Bulgariam & vlteriorem Danubij ripā tenebāt. Consultius visum, vt alienis viribus & alieno periculo tam potentem hostem à se arcerent. Itaque Odrouanzus cum Conespolio, Valachis ipsis petentibus & opitulantibus, reducere iterum Alexādrum iussi sunt. Atque hi tripartito agmine Moldauiam ingressi sunt: Alexander enim Moldauos, Theodoricus Buciacius Podolios, cæteros verò Russos Odrouanzus & Conespolius ducebant. Bogdanus imparē se esse hosti animaduertens, in nemora sese cum suis abdidit. Ac de pace tamen cum nostris, dolos nectens, per internuncios egit: impetrauitque ea lege, vt Alexādri nomine, donec is ad quintumdecimum annum perueniret, Moldauiæ præesset, regique septuaginta millia, quemadmodū Dlugossus scriptum reliquit, vel vt Bernardus Vapouius habet, septem millia modò Turcicorum aureorum, equorum certum numerum, & certos pecorum greges quotannis penderet. Pace facta reuertebantur nostri. Ibi Bogdanus circumductis suis per compendiosos calles, syluam apud Crasne pagū qua iter habebāt nostri angusto & impedito tramite, insedit. Sed ea de re edocti nostri à transfugis & exploratoribus Burculabi, quo nomine præfectum arcis illi vocant, qui summa fide partes pueri tuebatur, curribus & impedimentis cum præsidio Moldauorū duce Burculabo & ala Podoliorum præmissis, ipsi expediti prælij fortunam æquo & iniquo loco tentare, ac honestè potius occumbere, quàm turpi & fugę simili receptu perfido hosti incruentā victoriā concedere, statuunt. Cōplures tamē de exercitu iniussu pręfectorū clàm se cū impedimentis subduxerūt. Sexta die Septēbris Bogdanus cū expedito agmine apparuit. Nec nostri quāuis cōsternatis Valachis, qui cū Alexādro erant, pugnā detrectarunt. Equitatu nostri, peditatu hostis pro loci opportunitate abūdabat: sed eū tamē

Card. & archiep. è comitijs discesserunt.

Cazimirus recusauit iusiurādum dare Polonis.

1450. ann. Conuentus minorū Pol.

Petrus Saffranecius de latrocinio suspectus.

Ioannes Tēcinius palat. Cracouiens.

Pol. noluerunt pro rege habere Cazimirum, donec iusiurādum ipsis daret.

Consultatio Pol. de Moldauia redigēda in formā prouinciæ.

Pacta cū Bogdano pal. Valachiæ.

Moldaui vectigales regū Pol.

Bogd. fraus.

Burculabus

peditatũ equitatu texerat. Equestri pu-
gna conserta,& acriter inuehẽtibus no-
stris, hostes cedentes, & huc atque illuc
dissipati peditum aciem ostendêre. Nec
eo segnius tamen à nostris,quamuis ini
quo genere pugnę,dimicatum est.Cade
bant fortissimi quique de nostris,qui in
prima acie pugnã ciebant, & iam incli-
nari cęperat tota acies,cùm Burculabus
certior factus de prælio, collocatis in tu
to curribus,cum præsidiaria illa sua ma
nu adueniens,nostris animum addidit,
hostium verò ferociam & exultatio-

Moldaui Valachi fusi fugatique.

nem repressit, territosque in fugam ver
tit.Ita nostri insperata & cruenta victo-
ria potiti sunt.Multos enim fortes viros
amisêre:atque in his principes Odrouã-

Petri Odrouanzii & Michaelis Buciacij mors.

zum palatinum,& Michaelẽ Buciaciũ.
Pugnatum est à manè vsque ad vesperũ.
Hostes fuga dissipatos quatriduo Bur-
culabus in sylua conquisiuit. Bogdanus

Barlotũ opp. Moldauiæ.

sospes Barlotum, oppidi id nomẽ est,se-
se recepit. Nostri quamuis victores; val
de tamẽ debilitati,& maiorem ex amis-
sis fortibus viris dolorem, quàm ex pro
fligatis hostibus lætitiam capientes,satis
tunc habebant domũ reuerti.Odrouan
zum palatinum Ioannes frater archie-
piscopus Leopoliensis paucis diebus se-

Gregorius Sanocius archiepiscopus Leopolien.

cutus est,mœrore confectus:cui Grego-
rius homo plebeius è Sanoco oppido or
tus, artium liberalium magister, cuius
superius meminimus,successit.Nõ mul

Tattari Russiam & Belsensem populati sunt.

to pòst Tartari,vbi de strage Russicæ no
bilitatis accepêre, magno impetu in Po
doliam atq; Russiam vsque ad Grode-
cum oppidũ & fines Belsensium popu-
labundi excurrerunt : parũque abfuit,
quin Vuladislaum ducem Masouium,
Belsensem dominatum secundum fra-
tris mortem obtinentem, & venationi
tunc vacãtem,caperent:abactaq; ingen-
ti hominum,pecudum & iumentorum
præda,incolumes ad sua se recepêre.In-
de ingens mœror atque luctus, ac metꝰ
etiam geminato malo, non modò Po-
dolios atque Russos,verùm omnes Po-
lonos afflixit, cũ nemo esset, qui,si quid
mali rursus ingruisset,succurreret, rege
in Lituaniam commorante,& conuen-
tum cum Lituanis de Podolia & Lusco
agente. Ne in Cracouiensi quidem ora
quietæ res fuêre per id tẽpus. Nam Præ-

Seueria infestata à duce Toscensi.

mislus dux Toscensium coacto exerci-
tu Seueriam episcopi Cracouiensis ar-
cem oppugnauit: reiectus verò inde cũ
ignominia,tractum illum omnem di-
uexauit. Sed cum Sbigneus cardinalis

Sbigneus cardinalis ducem Toscensem repressit.

coadunatis aliquantis copijs vltus est vs
que adeò, vt eum ad petendam pacem,
& satisfaciendum de damnis datis adi-
geret. Ad Pentecosten demum sequẽtis

1451. anni, Comitia Petricouiæ.

anni rex Petricouiam ad comitia venit:
ib actum rrursus de Sbigneo cardinali
ipsò absente.Nam eum rex, nè veniret,

De Cardinalatu & legatione constitutio comitialis.

exorauerat: sancitumque, vt is quidem
principem in senatu locum obtineret:
deinceps verò nè quis eum, atque legati
onis etiam Apostolicæ perpetuæ hono
rem rege & senatu inconsultis peteret
aut vsurparet. Cracouiam deinde rex

Conuentus Cracouiæ.

veniens, conuentum minorum Polo-
norũ egit.Ad quem Lucas Gorcanus pa
latinus & præfectus Posnaniensis, Nico
laus Scora castellanus Calissiẽsis,& Lau
rentius Zaremba castellanus Siradien-
sis & præfectus Velunensis nomine om
nium maiorum Polonorum adfuêre.
Tentatum ibi rursus de purganda Polo

Latrocinia.

nia latrocinijs.Sed inquisitionem nobi-
litas pleraq; abnuebat. Nec ea sanè mag
nopere opꝰ erat,si rex in eos modò, quo
rum publica erant scelera animaduerte
re, infamesque latronum receptu mu-
nitiones Berualdum & Velcinum in po
testatem suam redigere voluisset. Velci
num Gels Silesius, Berualdum Vulodi-
cus Scrinnius vnà cum Catharina vxo-
re latrocinans tenebat.Clausum est au-

Vuratislauiam ne proficiscantur cum mercib. mercatores Poloni. Mercatoribus externis interdictum domicilijs in Polonia.

tem à rege mercatoribus Polonis iter,
& interdictum exportatione mercium
Vuratislauiam & in Silesiã propter no-
ua telonia ibi instituta:interdictumque
externis mercatoribus,& præsertim No
rimbergensibus Cracouiæ & aliorum
oppidorum domicilijs,propterea quòd
nostris victus quærendi rationes pręri-
perent. Cum Boleslao verò Oppoliensi
um duce rursus prorogatæ induciæ. Cæ
terùm cùm rex iusiurandũ solẽne posce
retur, impetrauit vt ea res differretur
tantisper,donec communis cum Litua-

Parsouiæ conuentus Polonorum & Lituanorum.

nis conuentus ageretur. Atque is Parso
uiam ad penultimam diem Augusti in-
dictus est.Impetrauit etiam, habito de-
nuò apud Corcinũ minorum Polono-
rum cõuentu,vt seni grossi in laneos ꝓ
necessarijs vsibus reipublicę cõferrẽtur:
eiusque pecuniæ quęstores atq; dispẽsa-
tores Cracouiẽsis & Sendomiriensis pa-

Sbigneus episcopus regem obiurgat.

latini cõstituti.Ibi Sbigneus arrepta oc-
casione,grauiter regẽ increpuit cùm de
alijs quibusdã peccatis, tum de Michaë-
lis Sigismundi ducis filij iniuria,& indi-
gna supplicis repulsa : ob q̃ minꝰ ei pro-
sperè caderent omnia. Cumq; eum de
sentẽtia nõ dimoueret, Deũ testatus est,
eum reum fore omnium,quęcunq; ho-
minibus ac ditionibus ipsius aduersa e-
uentura essent. In Russiam inde per Sen
domiriã rex iter habuit. Venit autẽad
eũ Sendomiriã Dauid Mustaphæ Amu-

Dauid Turcarum profugus.

rathis Turcarum principis non ita pri-
dem defuncti fratris filius:qui pulsus o-
lim à patruo, in Vngaria complures an-
nos exulauerat,& religionem Christia-
nam susceperat:tunc autem cognita pa-
trui morte,prærèptum imperium repe-
tere in animo habebat:& à Cazimiro pe
tebat,vt sibi per eius ditiones transire li-
ceret.Quod impetrauit quidem ille, &
splendida insuper munera à rege acce-
pit: sed cùm ad Istri ostia peruenisset,
Mahometemque post Amurathem pa-
trem apud Turcas sine controuersia im
perare didicisset,per Poloniam in Vnga
riam redijt, & ibi consenuit. Samboriæ
cùm esset rex Cazimirꝰ, legatio Sophiæ
reginæ & procerum Polonorum eum
consecuta est, rogans & admonens, vt
ne Luscũ à Polonia alienari pateretur.
Nam Suitrigello,qui id obtinebat, gra-
uiter ægrotabat.Idem contendebãt, qui
præsentes in regio comitatu erant. Rex
ad comitia Parsouiensia integram eam
rem reiecit:& cupere se quidem Luscũ
Polonis adiungere, affirmauit, sed pro-
uidendum esse etiam atque etiam, ne
Lituani ea re alienarentur. Venit etiam

Maria palatina Valach.

eò Maria Eliæ defuncti Valachorum pa
latini vxor cum Alexandro filio, regis
opem aduersus Bogdanum implorans.
Reiecta res ad comitia proxima. Inte-

Andreas Odrouanzius Alexandrũ Valachũ tueri iussus. Conuentus Polonorum cũ Lituanis Parsouiæ. Fides publica negata Lituanis. Gastoudus.

rim eos,& munitiones, quas retinebant
in Moldauia, Andreas Odrouanzus prę
fectus Leopoliensis tueri iussus est. Co-
mitia deinde Parsouiæ habita. Ad quæ
Lituani non veniebant,nisi fides publi-
ca ipsis à Polonis daretur. Verùm ea ne-
gata ne quid fœderibꝰ derogaretur.Tan
dem rex obuiam eis egressus Lomasos
vsque, secum eos adduxit.Gastoudus ta
men venire renuit. Eadem autem quæ
prius, Lituanorum postulata in eo con-
uentu fuerunt cùm de Podolia, Lusco,
& cæteris eiusdẽ oræ munitionibꝰ, tum
de corrigendis fœderibus, quod ea se
inscijs non sine contumelia sua, & ob-
noxiæ seruitutis testificatione conscri-

Lituanorum postulata refutata.

pta esse dicerent.Itaque in eandem quo
que sententiam eis à Sbigneo cardinali
cunctæ Polonię nomine responsum est,
refutatumq; euidentissimè illud , quod
illi se inscijs fœdera conscripta esse asse-
uerabant.Nam & Mathias Vilniensis e-
piscopꝰ, & alij proceres Lituani negare
non poterant,se ea posteriꝰ approbasse,
& iureiurãdo suo confirmasse, simulq;
de Podolia,& cæteris quæ sibi vindica-
bant, professos esse, ad Polonorum ius
ea pertinere. Sumerent tamen iis de re-
bus quos vellent siue iudices siue arbi-
tros,vel regem denique ipsum commu-
nem principem,ne quam querendi an-
sam,neu quod dissidij fomentum reli-
ctum haberent. Verùm illi ne hanc qui-
dem tam æquam conditionem accepe-
runt. Ne verò irritatis animis discedere
tur,placuit in annum integram rem dif
ferri ad alia eodem in loco habenda co-
mitia. Conuentu soluto rex in Lituaniã
ad venationes secessit, rerum Valachi-
carum cura Ioanni Gijzouio castellano
& præfecto Cracouiensi,Petro Samotu-
lio Posnaniẽsi, & Prædiborio Conespo-
lio Sẽdomiriensi castellanis mandata,
Polonicis verò quasi derelictui habitis,

Silesij Velunensem oram vexarunt.

nihil motus recenti complurium equi-
tum Velunensium cæde à Ioanne Gels
prædone in conflictu quodam patrata.
Tametsi potuit rex habere nonnullam

Pestis.

excusationem,pestis vitationẽ:quæ gra-
uiter eo anno maiorem Poloniam affli-
xit. Minor enim ferè immunis ab ea
fuit,quamuis magnus esset vndiq; Cra-

Iubilæum in Polonia.

couiam hominũ concursus Iubilæi gra-
tia,quem Nicolaus 5. pontif.max.ad spa
cium vnius anni post peractum Roma-
num, Cracouiæ, Gnesnæ, Leopoli, &
Vilnæ concesserat ea lege, vt quisque di-

Pecuniæ Iubilæi dispensandæ ratio.

midium eius,quod in itinere Romano
impensurꝰ esse videretur, in capsam pu-
blicè ad id paratam imponeret. Ex ea ve
rò pecunia vt dimidium regi in sumptꝰ
belli contra Tattaros gerẽdi cederet: de
reliquo dimidio dimidium Sophia re-
gina in dotem egẽtium puellarum au-
ferret, reliquum verò pontifici pro in-
staurandis Romæ templis mitteretur.
Sed cùm grauis vulgò esset ea æstima-
tio, ad quartam redacta est. At illi, qui
ad componẽdas res Moldauicas desi-

Bogdanus Valachus interfectus. Petrus dominatum inuasit.

gnati erant,dum moliũtur, interea Bo-
gdanus à Petro Alexandri senioris no-
tho filio(qui & ipse sibi ius in domina-
tu Moldauiæ vendicabat,& fœdus atq;
societatẽ cum Alexandro iniuerat) e-
brius per dolũ interfectꝰ est.Nec multo
post,ipsum quoq; Alexandrum idẽ ille
Petrus rupto fœdere de medio tollere
conatus est:fecissetq; adeò, ni se ille sub-
duxisset.Reuersus autem cum præsidio
Polonorũ Alexander, nihil tamen pro-
pter hybernũ tempꝰ anni, & quod Petrꝰ
in interiora secesserat,agere potuit. Ve-

Philippi Burgundionis ad Cazimirũ regẽ legatio.

nit per id tempꝰ ad regẽ Philippi Burgũ-
dionũ ducis legatio,auxilia vel pecuni-
ariũ subsidiũ ad bellum Syriacũ contra
Soldanũ Aegypti & Syriæ regẽ petens.
Sed ei respõsum est, regẽ satis negocij ha
bere, vt Tattarorum, qui & ipsi barbari
sint, vim à suis propulset: tantũ abesse vt
quietos lacessẽdos sibi esse putet. In Vn-
garia verò per idẽ tempꝰ Huniades gu-

bernator Ioannem Iscram, Cassouiā & alias quasdam in ea ora munitiones obtinentē, & sibi dicto minus audientem, cùm insidijs frustra appetisset, aperto bello adortus, monasteriū, quod ille p̄sidio munierat, obsidione cinxit. Sed Iscra coadunato raptim de Boemis & Polonis quatuor milliū armatorum exercitu, laborantibus suis, deditionēq; Huniadi superbè recusanti offerētibus succurrit. Commisso autē prælio, & obsessis tempestiuè erumpentibus, victus & magna clade affectus est Huniades cum sexdecim millibus Vngarorum.

Huniad. ab Iscra victus. 1452. ann. Suitrigello obijt. Luscū Lituani occuparunt.

Anni sequentis, mense Februario Suitrigello dux moriens Luscum Lituanis ad hoc turmatim accurrentibus tradi mandauit, immemor & illorum maleficij, & Polonorum beneficij: cùm illorū opera arcem illam atq; ditionem amisisset, horum verò beneficio recuperasset, ac iureiurando sese & præfectos suos nobilitatemq; omnē obstrinxisset, mortuo se non nisi Polonis parituros.

Michael dux mortu⁹.

Et eodē ferè tempore Michaël Sigismundi ducis filius apud Moschos exulans veneno opera Lituanorū procerū, vt creditum est vulgò, in poculum infuso, extinctus est. Vtriusq; corpus Vilnam relatum, honorificè à rege sepultū est. Hos paucis diebus Petrus Chranstouius episcopus Pręmisliensis præcessit. Magni inde motus in Polonia extiterunt,

Polon. fremitus aduersus regem.

fremebantq; vulgò in regē tum ob Luscum ipso conniuente, atq; adeò assentiēte, vt creditum est, interuersum, tum ob episcopā Præmisliensem Nicolao Blascouicio homini externo, nempe Silesio, delatam. Habitaq; sunt nonnulla eas ob res conuenticula à minoribus Polonis maximè, atque Russis.

Legati Pol. ad regem.

Inde Ioannes Olesnicius palatinus Sendomiriēsis, & Albertus Michouius castellanus Zauichostensis publicè ad regem de Lusco, de Præmisliensi episcopa, ac de iureiurando exigendo legati, ex itinere reuocati sunt, cū castellan⁹ Cracouiēsis, rege volente & iubente Luscū interceptū esse, affirmasset, ne contēptui esset ne illa legatio:

Pol. conatus contra regis sui sententiā.

decretumq;, vt minores Poloni atq; Russi Vuladimiriā à Lituanis nuper exustā reficerent, p̄sidioq; firmarēt, & Luscū quocunq; modo possent, in potestatē suam redigerēt. Sed irritum tamē decretum id fuit metu offensæ regię, & ꝙ negligūtur ferè, q̄ à multis pariter curāda suscipiūtur. Pręceptū est autē thesaurario & salinarū pręfecto, ne qua arma Luscum, quamuis mandante rege, mitterēt. Hæc vbi regi renunciata sunt, grauiter in Sbigneum cardinalem, & palatinos Cracouiensem atq; Sendomiriensem exarsit, questum de ijs ad maiorū Polonorū conuentum misit, quasi illi regnum sibi abrogarent, & reditibus Polonicis interdicerent.

Querela regis apud conuentū maiorū Pol. de minoribus.

A proceribus autē petiuit, vt Sendomiriam ad Pentecosten vindicādæ contumeliæ & ignominiæ suæ causa ad se venirēt.

Conuentus Sedomiriæ.

Venēre Ioannes Vuladislauiensis episcopus, Lucas Gorcan⁹ Posnaniēsis, Nicolaus Sarleius Brestensis, & Boguslaus Inouuladislauiēsis palatini: ac de minoribus Polonis aliquot nominatim euocati. Venerant & alij quidam non vocati nominatim: sed ij, quòd fauere Sbigneo, in quem maximè regis ira efferbuerat, videbātur, à consilio excludebantur. Nec tamen rex voti compos factus est, cùm omnibus constaret, illos quos rex accusabat; immeritò ac falsò delatos esse. Vbi venit Cracouiā, venerunt & illi quadam die in consilium,

Primores minorū Pol. expostularunt cū rege.

& grauiter cum eo expostularunt, quód assentatoribus aures accōmodaret, vt se pro hostibus traduceret, atq; infamiæ notam sibi studeret inurere. Paratos se esse purgare omni ratione ea q̄ sibi obijcerentur. De corrigenda quidē inutili atq; praua regni administratione, se ꝓ officio suo egisse, & consilium captasse, necessarium magis, quàm vtile reipublicæ. Si quid secus fiat, quàm rex vellet, penes ipsum eius rei culpā esse, qui nec ipse peccata sua multa magnaque corrigeret, neq; salutaribus monitis obsecūdaret.

Regis facta reprehensa.

Ocio, venationibus, epulisq; vacantē eum assiduò, neq; causas afflictorum hominū cognoscere, neq; de quiete atq; tranquillitate publica cùm à barbaris hostibus, tum à latronibus pręstanda consilia inire: Superiorū regum acta, constitutiones & prærogatiuas suas cuique ordini benignè datas, nō modò nō approbasse adhuc toto quinquēnio, sed labefactare etiā per summam multorū iniuriā: Creberrimis & grauissimis subuectionib⁹ miseros oppidanos & agrestes ad inopiam redigere: ab ecclesiasticis & monasticis hominibus inusitatas pensiones siue stationes, & alimenta equorū exigere: nuper adeò externo homini, suis longè dignioribus præteritis, Præmisliensem episcopā destinasse: Lituanis totum sese dedere, Polonis neglectis: illos solos in cubiculum & in familiarem vitæ consuetudinem admittere: cum illis seria iocosque miscere: in illorum vsus atque amplitudinem Polonicum ærarium reditusque exhaurire: illis denique Luscum & Podoliam à Polonorum iure abstrahenda permittere, atque adeò fauorem opemq; suam ad id

ad id

impertiri. His de rebus plerisque crebro eum à se & priuatim & publicè admonitum, dicebat Sbigneus, qui pro omnibus verba faciebat, nec tamen correxisse peccata.

Sbignei episcopi grauitas & libertas in dicendo.

Itaq; deinceps abstinere se velle consilio regio, ne eius peccata approbare videretur: sed nihilo tamen magis ecclesiarum, monasteriorum, pupillorum & viduarum causis vel cū periculo vitæ suæ defuturum. Subiecerūt Cracouiensis & Sendomiriensis palatini, eandem suam esse sententiā. Et cum dicto omnes de consilij loco excesserūt, cæteris consiliarijs, qui aderāt, tacitè eorum sententiam ferè approbātibus, sed rege iritato mutire non ausis. Venerant ad regem nonnulli duces vicini: aderāt & aliorum legationes: quibus pudebat eum dare audiētiam, primoribus senatus in consilium non venientibus. Itaq; actum cum his est, vtrinq; vt omnia, etiam de episcopa Præmisliensi, integra ad proxima comitia, quæ Siradiam ad 24. diem mensis Augusti indicebantur, penderēt. Ita illis delinitis, auditæ ac dimissæ sunt legationes.

Tattarorum excursio in Podoliam.

Non multò pòst Tattari improuisa in Podoliam excursione facta, propterea quòd stationes & excubiæ à Theodorico Buciacio prętermissæ erant, permagnā prædam abegerunt,

Rouum castellum captum.

& Rouum castellum quod nostra memoria Bona regina instaurauit, & Barum appellauit, ceperunt.

Conuentus regis cū magistro Cruciferorum.

Rex in maiorē Poloniam, & inde Nessouiam profectus, Ludouicum Erlichausium magistrū cum episcopis & primoribus Cruciferorum ad se veniētem lautè & magnificè accepit, vicissimque ab ipso Toruniam inuitatus est. Interea Boleslaus dux Oppoliensium non tam absentia regis, quàm mutua eius cum proceribus offensione ac dissidio fretus, valida militū manu è Boemis, Morauis, & Silesijs conducta, bellum Poloniæ indixit:

Polonia à Silesijs vastata.

Seuęriensem & Velunensem tractum hostiliter vastauit. Id vbi rex cognouit, sumere arma Polonos iussit. Sed nemo obtemperauit. Itāq; ipse quidem Siradiam ad comitia cōtendit: aulicum verò comitatū suum, ne tamen negligere prorsus res Polonicas videretur, ad reprimendā vim hostium ad oram Velunensem misit. Sed ea manus nulla re memorabili patrata, nonnullis peste, q̄ in Silesia & finitima Polonia tūc grassabatur, absumptis, ad regē redijt.

Induciæ cū duce Oppoliensi.

Et commodum Boleslaus de pace misit. Igitur factæ sunt cum eo rursus vnius anni induciæ, interim vt de pace accurati⁹ ageretur.

Comitia Siradiæ.

Lituanorum legatio.

In comitijs verò eadē, quæ pridē, cātilena à Lituanorū legatis superbè & non sine minis repetita. Eiq; modestè à nostris responsum est: cum rege de iureiurando & cōfirmatione importunius actū. Itaq; is in angustum redactus, cum octo primoribus consiliarijs secretū cōsilium habuit:

Secretum consilium.

Regis excusatio, quòd nō præstaret promissa.

& cùm asseueraret, non posse tunc se sine capitis sui periculo atque defectione Lituanorum postulatis Polonorū satisfacere, annū vnum impetrauit, vt interea Luscum & primarias Lituaniæ munitiones in potestatē suam redigeret, thesaurūq; Lituanicū in Poloniam trāsferret. Tametsi admonebat Sendomiriensis palatinus Olesnicius, vidēdum esse, ne rex Polonos vana spe & pollicitatione lactaret:

Cautio regis.

eoque syngrapha siue diploma, quod ea de re fidem faceret, ab eo exactum, & regis ac omnium illorū signis obsignatum, archiepiscopo asseruandum concreditum est: atque ita conuentus ille solutus.

Tattari Russiam peruastarunt.

Sub illud verò tempus Tattari rursus in Podoliam populabundi vsque ad Leopolim excurrerunt: & cùm se recedere simulassent, reuersi quater, eos qui ex latebris ad messem prodierant circūuentos, in miseram seruitutem abegerunt. Quocirca rex Ioannem Cijzouium castellanum, & Ioannem Tencinium palatinum Cracouiēses in Russiam ad reprimēdam cum Russis atque Valachis efferatam rabiem barbarorum proficisci iussit, ipse in Lituaniam, quamuis dira peste afflictam, ad venationes secessit. Sed dum nostri sese comparant, Tattari præda onusti discessēre.

Lituani Tattaros in Russiam immiserunt.

Compertum est autem, à Lituanis eos immissos fuisse. Mox enim ij Radiuilum Hosticouitiū cum amplis muneribus ad barbaros remunerandos miserunt.

Tattarorum ciuile bellū.

Sed is cùm fortè in id tempus, quo Sadachmetes citeriorum Tattarorum dux cum suis è Podolia reuersus, ab Ecigere duce Tauricano profligatus est, incidisset, excussus & exutus à victoribus, nudus dimissus est:

Murzæ & Vlani apud Tattaros.

Sadachmetes verò fugiens cum nouem filijs, & familiaribus siue purpuratis, quos Murzas & Vlanos illi vocāt, in Lituaniam, tanquam ad amicos, sese recepit. Sed eum spes sua fefellit.

Sadachmetes Tattarus à Lituanis in custodia habitus.

Nam captus à Lituanis, & cùm paulò pòst Kiouiam fugisset, è fuga retractus Cauunę in custodia vsque ad mortem asseruatus est, vt ea re hostem eius Ecigerem in amicitia continerent.

Silesij Poloniam vexarunt.

Neque Cracouiensis ora à belli cladibus tunc immunis fuit. Etenim Præmislus Toscensium, & Ioannes Osuencimensium Silesiorum duces coactis nongentis mercenarijs militibus equestribus atque pedestribus, finitimam sibi oram

Poloniæ impunè populādo longè lateq́; peruagati ſunt, nacti occaſionem commodam, quòd ſine vllo præſidio tūc ea loca eſſent, proceribus cum nobilitate ob ſæuientem Cracouiæ & circumquaque peſtem partim dilapſis, partim extinctis. Cauſa verò belli fuit, bellū aliud inter Petrum Saffranecium & Vulodicum Scrinnium de Berualdo geſtum: cuius incommoda vt à finibus ſuis duces illi propellerent, duo millia florenorū Saffranecio promiſerant. Itaque Saffraneci⁹ cùm ſua cauſa id bellum motum eſſe intelligeret, è Maleſſo caſtello de illis capto, & Bendino ditiones eorū cum centum equitibus totidemq́ue peditibus viciſſim infeſtauit, vſq; adeò vt homines tributo pacem vulgò redimere cogeret. Et iam duces etiam ipſos tædiū eius belli ceperat, propterea quòd ſtipendijs exhauſti erant. Quamobrem pacem à Saffranecio petiuerūt & impetrarunt his legibus, vt profiterentur, iniuſtè ſe Poloniæ bellum intuliſſe: captiuos dimitterent: & ſupra duo millia prius promiſſa, octingentos florenos ipſi annumerarent. Ille verò Maleſſum eis viciſſim redderet. Atque hęc quidem priuata ducum illorum cum Saffranecio pacta conuenta fuerunt. Cum Præmiſlo verò Toſcenſi induciæ in ſex menſes publicè factę, propter hyberni cœli, quo hæc gerebantur, inclementiam. Nec tamen is fidem ſeruauit. Nanque mercatores Cracouienſes Vuratislauia cum mercibus reuertentes haud multo pòſt diripuit. Per idem tempus, cùm Fridericus Cæſar altero diademate præter morem, ac tertio de more vnà cum noua nupta Leonora regis Portugalliæ filia Romæ à Nicolao pontifice, faurentibus cunctis Italis, coronatus in Auſtriam reuertiſſet, neque redderet Auſtrijs, Vngaris & Boemis Ladislaum regem duodecim annos natum, quemadmodum in Italiam proficiſcēs promiſerat, obſeſſus ab ijs Ciliæ comite Vlrico ductore, dimiſit eum è tutela ſua, Auſtriaque ceſſit. Nec multo pòſt miſſi ad Ladislaū in Boemiam à Cazimiro rege Polonorum legati Nicolaus Sarleius Breſtenſis palatinus, ac Derslaus Rithuianius præfectus Sendomirienſis Elizabetham ſororem eius petitum in matrimonium, optatum reſponſum retulerunt. Nec tamen pacta ſponſalia tunc confecta ſunt, ſed reiectum id Vuratiſlauiam, quò Ladislaus è Boemia ſeſe venturum promittebat. Nec ſcio, an legati Poloni non ad conciliandas regi ſuo nuptias, verùm ad cohoneſtandam coronationē Ladislai miſſi, iniuſſu regio matrimonij & affinitatis mētionem fecerint, vel ipſi vltro ea de re compellati ſint. Eoq; nihil tunc effectum, & Ladislai regis ac Vlrici comitis, cuius arbitrio rex adoleſcens cuncta gerebat legatio paulo pòſt ad Cazimirum venit, animum eius de nuptijs exploratura, quemadmodum ſcribit Vapouius. Hoc anno cùm Mahometes Turcarum princeps Carmanorum regem ſubegiſſet, turbatoq́; fœdere, quod cum Conſtantinopolitano Imperatore cōſtitutum habebat, in ora Propontidis ſumma celeritate arcē excitaſſet, claſſemq́; armaſſet, qua Græcos quaſi obſeſſos teneret, ne libero mari vterentur, Nicolaus pontifex Iſidorum metropoliten Kiouienſem, legatum miſit Conſtātinopolim: qui Cardinalis factus ab Eugenio, & à Ruſſis ſuis quod ſe cū Latinis in concilio Florentino coniūxiſſet, pulſus Romam reuerterat. Cùm autem is metu Turcicę claſſis penetrare eò non poſſet, ad Alphonſi Arragonum, Siculorum & Neapolitanorum regis, & Venetorum opē confugit. Habebant ij tunc pariter claſſem inſtructam aduerſus Soldanum AEgypti. Ab ea igitur claſſe Iſidorus, Turcarū claſſe deuicta ac diſiecta, ad Imperatorē Conſtātinopolim deductus eſt. Nihilo tamen minus Mahometes inſequenti anno eam vrbem obſedit, & acriter oppugnauit, & poſt quinquageſimum obſidionis diem Gerlucæ cuiuſdam Græci proditione cepit, & imperatorē Conſtātinum Palęologum fortiſſimè dimicantem ad portam vrbis interfecit. Nec multo pòſt Gerlucæ, cùm cognouiſſet eum ab imperatore, quem prodiderat, magnis beneficijs affectū fuiſſe, iuſtam proditionis mercedem diro ſupplicio exoluit: ſedemq́ue imperij Cōſtantinopoli poſuit. Sed ad curriculum reuocetur oratio. Eiuſdem anni initio pauci Tattari improuiſo in Lucenſem & Oleſcenſem oram excurſionem fecerūt, & ad nouem millia captiuorum, ingentēque aliam prædam abegerunt: ijdemq́; iterū ad Paſcha aucti numero, Trebouulieſem agrū depopulati ſunt. Hos inſecuti Ioānes Laſſcius Zincouienſis, Ioannes Niemez, quo nomine Poloni Germanū appellant, Laticiouienſis, & Mathias Medibozenſis præfecti, noctu in ſecuros ac ſopitos perpauci in longè plures impetum fecerunt, & magna ſtrage eos profligarunt, prædamq́ue omnem excuſſerunt. Treccnti cùm è nocturno illo tumultu euaſiſſent, & paucitate noſtrorum animaduerſa ſeſe recollegiſſent,

Peſtis. — *Saffranecius Sileſiam infeſtauit. Maleſſum caſtellum.* — *Pacta Saffranecij cū Sileſijs ducibus.* — *Mercatores Cracouiēſes direpti à duce Toſcenſi.* — *Fridericus Imperator bis Romæ coronatus.* — *Frider. idem obſeſſus in noua ciuitate.* — *Ladislaus rex ſui iuris factus.* — *Legatio Cazimiri ad Ladislaū regem Vngar. & Boem.* — *Ladislai regis & Vlrici comitis legatio ad Cazimirum.* — *Turcæ Carmaniam & Cōſtātinopolitanū imperium ſubegerunt.* — *Iſidorus Ruſſus cardinalis legatus ad Imperatorē Conſtāt.* — *Iſidorus cardinalis pulſus à Ruſsis.* — *Turcica claſſis diſiecta à Chriſtianis.* — *Cōſtantinopolis capta.* — *Proditionis iuſta merces.* — *Turcici imperij ſedes Conſtātinopolim tranſlata. 1453. ann.* — *Tattarorū excurſio in Ruſſiam.* — *Laſcz.* — *Tattari ad internecionem cæſi à Ruſsis.*

ſent, poſtero die denuò cum noſtris manus conſeruêre. Sed ij quoque non reſumptis prorſus ex trepidatione nocturna ſuorumq́ue ſtrage animis, paruo negotio fuſi. Reliquias fuga diſſipatas Bratiſlauienſes exceperunt, & partim trucidarunt, partim captiuas regi miſerunt, ita vt ne vnus quidem euaſiſſe exiſtimetur. Per hoc tempus Alexander palatin⁹ Moldauorum cùm paternum dominatum adiuuantib⁹ Polonis recuperaſſet, in fide regis atque Polonorum ſemper ſe fore iureiurando coram legatis regijs dato, & litteris conſignatis, vnà cum cōſiliarijs ſuis profeſſus eſt, & ſocietatem belli tōtis viribus contra Tattaros, & quoslibet alios hoſtes promiſit. Per idē temp⁹ Vuladiſlaus archiepiſcop⁹ Gneſnēſis, qui Oporouiam arcem muniuit, vita defunctus, Ioannem Sprouium gēte Odrouanzum præpoſitum Sendomirienſem, canonicum Gneſnenſem, & ſcribam regiū accepit ſucceſſorē, cùm plura ſuffragia, quàm Thomas Strempinius theologus, in gratiā regis tuliſſet. Tametſi Vapouius ſcribit, Strempinio magis fauiſſe regem: ſed à ſenatu perſuaſum poſtea, Sprouium, vti digniorem, ipſi prætuliſſe. Archiepiſcopum Mathias Vilnenſis, & Paulus Camenecēſis epiſcopi paucis diebus ſecuti ſunt. Menſe Iunio rex apud Parſouiam Polonorum ſimul & Lituanorum comitia habuit. Verùm ad ea tamē Lituani proceres nō adfuerūt, inſidias neſcio quas cauſificātes: legationem modò miſêre, quæ vſitatam illam de corrigendis fœderibus, reddendaque Podolia & Volynia cantilenam occineret. Proferebant noſtri diplomata Iagellonis, Vitoudi & Suitrigellonis: & ſuis ipſorum argumentis Lituanos refellebant, quod ij dicerēt oppigneratam Vitoudo à Iagellone rege Volyniam & Podoliā quadraginta millibus aureorū fuiſſe. Vel inde enim liquidò conſtare, eas terras Polonici iuris eſſe, & mortuo Vitoudo vnà cum pecunia in ditionem Iagellonis legitima ſucceſſione recidiſſe. Ad extremum ferebant eis arbitros, ſiue regem, ſiue pontificē maximum, ſeu quem alium principem vellent. Tattarorum principem ſiue Cæſarem illi edebant. Quod cùm indecorum, atque etiam ridiculum eſſet, ita dimiſſa eſt legatio, vt intelligerēt Lituani, Polonos iuri ſuo nequaquam defuturos. Tentatum eſt autem à rege & nonnullis conſiliarijs, vt in aliud tempus res tota adhuc reijceretur. Sed negarunt Poloni. Deinde auditæ legationes Vuladiſlai & Boleſlai Maſouiorum ducum, nobilitatis & ciuitatum Pruſſicarum, & Magiſtri, totiuſque ordinis Crucigerorum. Maſouij Ticocinum & Gonianzum oppida, à Lituanis intercepta, repetebant: Pruſſi aduerſus iniurias & impotentem dominatum Crucigerorū opem regis implorabant. Cruciger i cōtra, ne rex aduerſus fœdera Pruſſis adeſſet, poſtulabant. Reſponſum eſt Pruſſis & Crucigeris, Regem veluti Chriſtianū principem diſſidia nolle alere. Si eo arbitro vti vellent, non recuſaturum. Maſouijs durius rex inconſulto ſenatu & non ſine cōminatione reſpondit. Quocirca grauiter à Sbigneo cardinali obiurgatus eſt: Non eſſe regium, aſperioribus dictis aut factis quenquam lædere. Inter apes quoq; regem aculeo carere. Maſouios duces, non modò non contumelioſè, ſed honorificè accipi oportuiſſe, quippe qui ſocij & conſanguinei Polonorum, & propinqui regis ipſius eſſent. Ad hæc, cauſam illam ad vniuerſam Poloniam attinere. Non paſſuram eam, ſocijs atque adeò ſibi iniuriam illā fieri. Approbarunt Sbignei dicta cæteri ſenatores, & gratias ei egerunt. Itaq; moderatior poſtea rex in legatos fuit. De iureiurando deinde, & confirmādis actis ſuperiorum regum & principum cum eo Sbigneus idem publicè omnium nomine egit. Admonuit regem contempt⁹ Lituanici, cùm quod vocati ab eo ad comitia non venirent, tum quod alioqui etiam imperium eius non magni facerent, & omnia arbitratu ſuo agerēt. Admonuit & periculorum atque inſidiarum, quibus ab eis identidem appetitus eſſet. Contra, Polonorum fidem, ſtudia, obedientiam, atq; etiam nimiam penè patientiam exaggerauit: petiuitq́ue, vt his viciſſim quàm illis propenſiorem ac magis propitium rex ſeſe exhiberet: his quàm illis fidelioribus atque beneuolētioribus conſultoribus vteretur: illorū contumaciam his adiutoribus retunderet. Neque defectionem eorum ſe vigentibus & incolumibus reformidaret, aut certè non impunitam ſperaret. Se volentes lubenteſque ipſi dicto audientes eſſe: etiamſi fortuna paginam verteret, ſe nihil de ſuis erga ipſum ſtudijs mutaturos eſſe. Illos, qui ſecundis ipſius rebus tam infidi eſſent, quales futuros eſſe ſperare deberet reflāte fortuna? In hāc fermè ſententiā cæteri quoq; omnes multa dixêre. Audiuit hæc rex ſubtriſtis demiſſo capite, & crebra ex imo pectore trahens ſuſpiria. Hæc ita quidem

Alexander palat. Moldauiæ iurat in verba regis Pol. abſētis. — *Oporouia arx. Ioan. Sprouius Archiep. Gneſnenſ. electus.* — *Comitia Parſouiæ.* — *Lituanorum legatio.* — *Refelluntur Lituanorum poſtulata.* — *Ticocinum et Gonianzum à Lituanis intercepta.* — *Pruſsi regis opem implorant contra Crucigeros.* — *Rex obiurgatus à Sbigñ. & ſenatu.* — *Lituanorum contumacia aduerſus regem.* — *Polonorum obſequium.*

dem Dlugossus de Parsouiensibus comitijs memoriæ prodidit: idẽque Ioannem Osuencimensiũ ducem superiori anno necessitate adductum, cùm arx Osuencimẽsis à nostris oppugnaretur, Cracouiæ cum proceribus transactione facta, arcẽ certis cõditionibus dedidisse memorat. Sed extant in archiuo regio pacta ipsius Ioannis cum proceribus Polonis hoc demum anno non Cracouię, sed Parsouię, & quidem absente rege cõuenta: quibus ille recepit arcem Osuencimensem, quæ tunc obsidebatur, se intra certos dies castellano & præfecto Cracouiensi traditurum esse, & ad regem in Lituaniam profecturum venię petendę, dedendique sese ipsi gratia. Quòd si repulsam ab eo passus fuerit, se ei mille & octingentos aureos partim mutuò sibi datos, partim in stipendia militũ & bellum expẽsos, ad medium mensem Augustum exoluturum esse: ac tum demũ vt sibi arx sua redderetur. Deinde rex, si vellet, iniuriam suam suorũque persequeretur. Quod ni ad eã diem exolueret, post id tempus pro damnis quoq; deligendorum vtrinque arbitrorũ arbitrio regi satisfaceret, priusquã sibi arx redderetur. Quòd si ipse è viuis excederet, pacta hæc ad Venceslaũ fratrẽ Zatoriensium ducem pertinerent. Quas cõditiones rex approbauit, & Ioannem in gratiã recepit. Parsouia Petricouiã ad alia comitia ad diem natalẽ diui Ioãnis Baptistæ indicta itum est. Ibi fortassis acta sunt ea cum rege, & à rege, quæ Dlugossus Parsouię acta esse prodidit. Ibi quidem prolata est ab archiepiscopo regis promissio diplomate consignata, postulatumque à rege, vt ei promissioni tandem satisfaceret. Sumpta ad deliberandum die, respondit ille: Non licere sibi aduersum priori iuriiurando, quod Lituanis dedisset, iusiurandum dare: daturum tamen, sed vti regem modò Polonorum, non etiam vti Lituanorum principem. Captiosum, sicuti reuera erat, id iusiurandum visum est. Itaque instare proceres vnà cum Sophia regis matre, vt captione illa rex abstineret: & commendato cuipiam Lituanorum principatu, Polonam rempublicam per se ipse diligentius administraret: Lituanos à suo contubernio amoueret: quatuor viros de primoribus Polonorum senatoribus publicè designandos semper in consilium adhiberet, ac de illorum sententia cuncta ageret ac decerneret: quæ verò præter sententiam ipsorum acta vel decreta forent, vt irrita essent: stationes & subuectiones vti moderatius & more antiquo exigeret. Ni hæc faceret, diutius non esse expectaturos, quin sibi reiq; suę publicæ aliter prospicerent: dictisque facta adiecerunt, ac data & accepta fide mutuò sese obstrinxerunt, neutiquam defuturos esse patriæ reipublicæ. His tandem tam importunis postulatis atque etiam minis motus Cazimirus, iusiurandum, quale petebatur, dedit. Quo facto, proceres cætera postulata remiserunt, siue adeò in aliud tempus reiecerunt, veriti ne ægrotum regis animum exacerbarent: simul sperantes eum tempore sanatum iri: Præmislo Toscensi è senatusconsulto induciæ in biennium concessæ: itemque Bernardo, Boleslao & Nicolao Oppoliensibus ducibus. In nonum vsque diem tunc durauêre comitia: quod quidem velut nouum & inusitatum Dlugossus memorat. Quomodo is nunc acciperet, cùm in tertium, interdum in quartum & quintum etiam mensem durant. Rex Petricouia discedens, paucosque dies Cracouiæ cõmoratus, in Lituaniam secessit. Ratus autem Ioannes dux Osuencimensium absente eo oblatam sibi esse occasionem recuperandi arcem Osuencimensem, quam tunc ab eo traditam Ioannes Curopatuua regio nomine obtinebat, facta manu subitaria, eam adortus est. Sed repulsus à nostris cum ignominia, ruinas vetustæ arcis, cui Volco nomen fuit, refecit, indeque latrocinio vexare Poloniam cœpit. Quare exciti Poloni proceres, aulicos regis atque suos comitatus duce Ioanne Tencinio palatino Cracouiensi ad obsidendam eam arcem miserũt: & facilè ea per vim potiti fuissent, nisi nobilium iuuenum, qui voluntarij ad eam militiam concurrerant, ne quid in oppugnatione aduersi paterentur, ratio ducta esset. Interea pax data Ioanni petenti ea conditione, vt accepto certo precio, de quo tunc conuenit, omni prorsus ditione Osuencimensi regi Polonisque cederet. Sic tandem Osuencimensis regio longo quasi postliminio in ditionem Polonorum redijt: nobilitasque omnis eius oræ sequentis anni initio solenni iureiurando fidem suam regi & regno obstrinxit. Quanquam ne postea quidem quieuit Ioannes, donec repetitis identidem pactis, auctoque precio post tertium annum ius omne suum regi concessit. Per hæc tempora maiores in Prussia motus à nobilitate & ciuitatibus contra Crucigeros extiterunt, cùm Imperator Fridericus, quem iudicem partes sibi sumpserant, illos non modò nõ vindicasset ab intolerabilibus impotentium dominorum iniurijs & contu-

melijs

Osuencimensis dux Parsouiam profectus.

Osuencimensis ducis pacta cum Polonis.

Comitia Petricouiæ.

Polonorum postulata à Rege acerbiora.

Polonorum procerum fœdera.

Iusiuradum regis Polonis datum.

Comitiano-uem dierũ.

Osuencimensis arx frustra tentata à Ioanne duce.

Volcum arx instaurata.

Osuencimensis principatus redijt in potestatem regis Pol.

1454. ann. mensis conuentus iura. Osuencisuu in verba regis Polon.

Friderici imperatoris arbitriũ inter Prussos & Crucigeros

melijs & tyrannide, verùm etiam confœderationem ipsorum aduersus eos publicè initam, decreto suo abrogasset, nobilitati quidem pœnam, prærogatiuarum siue priuilegiorum omnium amissionem, ciuitatibus verò sexcentorum millium florenorum mulctam irrogans, atque ita duriori seruituti illorum eos addicens. Itaque illi magnitudine iniuriarum & contumeliarum permoti, cõspiratione inter se facta, plerasque omnes munitiones & oppida sex & quinquaginta in potestatem suam, eiectis Crucigeris, redegerunt: missaque ad regem splendida legatione, ea omnia, seque, & omnem Prussiam, Pomeraniam, Culmensem, & Michalouiensem terram ei dedebant. Sendomiriæ ea legatio regem è Lituania reuertentem reperit: sed Cracouiæ Februario mense adesse iussa est. Nam rex ad nuptias in illud tempus cõstitutas festinabat: quo etiam frequens senatus (quo inconsulto nihil de re tanta statuere poterat) cõuenturus erat. Nona die Februarij noua nupta Cracouiam splendido comitatu aduenit, à rege ipso vnà cum matre obuiam ei profecto deducta. Dos ei centum millium aureorum numûm fuit promissa, ea conditione, vt ea penes regem remaneret, etiamsi illa sine liberis decessisset. Nec tamen ea numerata est. Rex verò ei loco muneris nuptialis prouentus annuos quinque millium marcarum in salinis Bochnensibus & Veliciensibus constituit. Postridie contentio inter Archiepiscopum & Sbigneum cardinalẽ fuit de nuptiali ceremonia, vter eius administer esse deberet: quòd ille Archiepiscopus & primas, hic cardinalis & Cracouiensis episcopus, vbi hæc agebantur, esset. Re diu agitata, conuenit tandem, vt Ioanni Capistrano eum honorem deferrent. Erat autem is Italus non ignobilis de sodalitio Franciscanorum, qui se Obseruantes & Bernardinianos appellant, doctrina, facundia & sanctimonia vitæ pollens, vsque adeò vt multis miraculis eam comprobaret. Susceperat autem peregrinationem Boemorum maximè ad rectam religionem reducendorum gratia: & cũ in ea re apud Boemos non multum profecisset, à Sbigneo cardinali accitus, anno superiori Cracouiam effusa obuiam omni penè ciuitate cum sacerdotibus & episcopo atque ipso etiam rege & regina, aduenerat: & posita in foro, ac deinde hyberno tempore in æde Virginis matris cathedra, quotidie per interpretem ad populum conciones habebat, & multos ægrotos diuina virtute sanabat: autorque fuit Sbigneo, vt cœnobium omnium primùm in Polonia suo sodalitio sub arce ad Australem portam vrbis conderet. Huic ergo tunc datum est negocium, nouos coniuges ritu solenni coniungẽdi. Sed cùm is neque Polonicam, neque Germanicã linguam calleret, ac Sbigneo muneris eius functionẽ adiudicaret, Sbigneus vtriusq; linguæ peritus cedente Archiepiscopo id peregit. Archiepiscopus verò sacris operatus, nouam reginam inunxit, ac diademate cinxit. Post hæc Prussorum legati, quorum princeps Ioannes Basenus erat, in senatum introducti, facta audientia prolixè exposuerunt, qua improbitate, & quibus artibus Crucigeri Pomeraniam & Michalouiensem tractum olim Polonis interuertissent: qua crudelitate in Dobrinum, Cuiauiam, Masouiam, cæteramq; Poloniam parentem suam ferro & igni debacchati, in solitudinem ferè eas oras redegissent: quàm insidam incertamque pacẽ cum Polonis cdlerent, semperque coluissent: deinde quàm acerbo, crudeli, cõtumelioso, & impotenti dominatu in se vsi essent, atque etiam tum vterentur: commemorabant eorum rapinas, stupra, & libidines in vxores, liberosque suos è complexibus maritorum atque parentum abstractos. Quod si qui contra mutire ausi essẽt, in eos verbera, vincula, & sexcenta tormentorum genera, capitis deniq; supplicia deprompta esse. His tot ac tantis malis vt occurrerent, se confœderationem quandam, quam ligam vocabant, inter se fecisse. Eam verò à duobus Magistris, Paulo & Conrado approbatam & confirmatam, à Ludouico, qui tunc Crucigeris præerat, abrogari cœpisse, & Imperatoris Friderici opem contra se quasi rebelles subditos imploratam esse. Ad eum se legationẽ splendidam purgandi sui, Crucigerorumque accusandorum causa misisse: legatos suos per Morauiam iter facientes à latrunculis, quos Crucigeri subornauissent, captos, & in vinculis aliquandiu asseruatos, & ad extremum dimissos, ad Imperatorem peruenisse. Ibi cùm is ex compromisso iudicium instaurasset, nihil æqui se impetrare potuisse, eoque re adhuc integra iudicem illum recusasse. Nihilo tamẽ minus instantibus aduersarijs, & legatis principũ Germanorum, quos ij corrupissent, adiuuantibus, non modò abrogatum esse fœdus

suum,

Prussi se & munitiones suas regi Polon. dedunt.

Nuptiæ Cazimiri regis cũ Elizabetha Alb. Cæsaris filia.

Cõtẽtio inter Card. & Archiep.

Ioan. Capistranus Franciscanus vir sanctus in Polon. venit.

Cœnob. D. Bernardini.

Prussorum querelæ de Crucigeris.

Confœderatio Prussorum.

Prussorũ legati capti.

Prussi iudicẽ Fridericũ imperatorem recusarunt.

ſuum, verùm etiam ſexcentorum millium florenorum mulctam ſibi dictam eſſe: atque adeò infamia ſe notatos, & libertate priuilegijsque ſpoliatos, ſeruorum aut pecudum in morem tam impotentibus dominis addictos eſſe, & ab ijs deinde trecētos morti deſtinatos. Eam tyrannidem ſe diutius ferre non potuiſſe: ſed ſumptis armis Crucigeros eorumque magiſtratus & præſidia ex oppidis, vrbibus, atque arcibus pleriſque omnibus eieciſſe, neq; deinceps in poteſtate eorum fore. Scire autem ſe probè, à Polonia ſe, oraſque illas à ſe cultas & habitatas, olim partim dolo, partim per vim ac per ſummam iniuriam auulſas fuiſſe: non ignorare, Crucigeros initiò Polonorum beneficio in illis oris conſediſſe. Ad illorum igitur, qui & Crucigerorum patroni, & iuſti domini ſui eſſent, opem ſe ſupplices cōfugere, eiſque ſe ſuaque omnia dedere: orare, ne ſe in extrema ſua neceſſitate deſpicerent, neue opprimi, & ad extremum excindi paterentur. Nihil autem eſſe, quòd Poloni vererentur, ne ea re fœdera cum Crucigeris violarent. Iam ab illis prius violata eſſe, cū ciues Choſnenſes, propterea quòd ij ſe vrbemque ſuam bello adacti Polonis dediderant, contra quàm in pacificatione conuenerat, capitis ſupplicio affeciſſent, & noua fœdera cum Lituanis aduerſus Poloniam dudum iciſſent. Non voluntate Crucigeros, neque pacis colendæ ſtudio, ſed vi à ſe adactos, pacem cum Polonis feciſſe, & in eam diem ſeruaſſe. Se enim cunctam ſuperiorum bellorum molem, dum illi Marieburgenſis arcis mœnibus ſeſe ferè continent, ſuſtentaſſe: defeſſos autem & exhauſtos, ad pacem illos impuliſſe. Non aliena Polonos occupaturos, verùm ſua recepturos eſſe, quæ ipſis ſedes Apoſtolica aliquoties adiudicaſſet: ſpondere autem ſibi fortunam regis, & Polonicæ gentis virtutem, illa omnia è ſententia ſua ipſorumque proceſſura eſſe. Nec ſe ſibi defenſoribusque ſuis eſſe defuturos. Huiuſmodi ferè fuit Pruſſorum oratio.

Pruſſi Polonos pro iuſtis dominis agnoſcunt.

Crucigeri fœdera cum Polonis violarunt.

Relata re ad ſenatum. Vera eſſe quæ dicebantur à Pruſſis, omnes recognoſcebant: meminerant multi, Crucigeros quater ictum cum Iagellone rege fœdus rupiſſe: & ad extremum, vt Pontificis maximi & Baſileenſis concilij authoritate id ſibi facere liceret, elaboraſſe: ciues Choſnenſes, propterea quòd ſe regi in bello dediderant, contra pacta & iuſiurandum ſuum immaniter interfeciſſe: commercia cum Polonis capitali ſupplicio Pruſſis interdixiſſe. Memorabant ſeniores, eos cum hoſtibus Polonorum conſilia & arma ſocia non ſemel coniunxiſſe, Poloniſque pium aduerſus barbaros bellum diuerſa parte gerentibus, Poloniæ fines impiè & perfidè infeſtaſſe: nulla cum eis fœdera, nullam certam pacem eſſe. Hæc tunc in ſenatu commemorabantur: ſed tamen de acceptanda deditione variabant ſententię. Cenſebant multi: Nonnulli, quorum princeps Sbigneus fuit, diſſuadebant: alij verò ad comitia rem integram reijciebant: cuius ſententiæ Tencinius palatinus Cracouienſis author erat. Nec deerat ſuis ex altera parte Crucigerorum legatus, theſaurarius eius ordinis, qui ad cohoneſtandas regias nuptias miſſus, quinquaginta millia florenorum ad corrumpendos proceres Polonos ſecum attulerat. Atque is cùm vniuerſos publicè fœderum admonebat, tum priuatim ſingulos orando & pollicendo prenſabat. Ad extremum clientes ac vectigales regi Poloniſque Magiſtrum atque Crucigeros in futurum omne tempus fore promittebat. Quo circa quindecim plus minus dies conſultando abſumpti ſunt. Legati Pruſſorū vbi cōperendinari rē animaduertêre, contēderunt à rege, ne differret: alioq ſe alios dominos & patronos ſibi quæſituros eſſe, qui obuijs, quod aiunt, vlnis tam luculentam conditionem accepturi eſſent. Apparebatque eos in Boemiam ad Ladislaum regem profecturos eſſe. Nam is cupere id ſe ſignificabat. Interim afferebatur è Pruſſia, nobilitatis & ciuitatum partes indies meliores fieri. Magiſtrum & Crucigeros in anguſtum redactos, Marieburgi & Stumæ ferè munitionibus ſeſe tueri: Brodniciā arcem, ne in aduerſariorum poteſtatem veniret, Ioanni Coſcelecio Inouuladislauiēſi palatino à commendatore ſiue præfecto traditam eſſe. Nam oppidum in fide Crucigerorum manſit. His igitur impulſi rex atque proceres Poloni, ne tam luculentam & inſperatam occaſionem recuperandi ea, quæ maiores ſui olim amiſerant, vix vnquam poſtea redituram, ſibi elabi paterentur, deditionē Pruſſorum accepêre: tametſi præuidebant nonnulli mot⁹ bellorum qui inde conſecuturi, & Poloniam atque Germaniam inter ipſas colliſuri eſſent: verebanturque quorſum tanta illa & inopinata proſperitas ad extremum euaderet. Theſaurarius vbi acceptam eſſe deditionem didicit, abſque mora Cracouia diſcedens, in Si-

Crucigeri quomodo ſe geſſerint contra Polonos.

Senatus Polonici variæ ſententiæ de recipiendis Pruſſis.

Crucigeri non deſunt ſibi.

Crucigerorum res minus proſperæ.

Pruſſi à Cazimiro rege Polon. in fidem accepti.

in Sileſiam, indeque in Miſniam & Saxoniam, mercenarios milites conductū contendit. Prius tamen aculeum, & veluti ſeminarium quoddā inteſtini mali atque diſſidij, quo diſtinerentur noſtri, immiſit, cùm Petrum Saffranecium, hominem callidum, audacem, & factioſum, & latronum, furum atque ſicariorum, vt inquit Dlugoſſus, ſocium & fautorem, donis promiſſiſque clam corrupiſſet, vt bello & latrocinio Poloniam exagitaret. Et facilè id erat perſuadere homini turbulento, & huiuſmodi rebus aſſueto, & qui ſe ob id regi boniſq; omnibus inuiſum eſſe intelligeret. Nō latuit hoc regem atque proceres. Verùm nōnullis res viſa incredibilis. Alij porrò diſſimulando ſanatum iri inſaniam eius iudicabant. Miſſi extemplò in Pruſſiam Andreas epiſcopus Poſnanienſis, & Ioannes Coneſpolius cancellarius, iuſiurandum ab vniuerſa nobilitate ac ciuitatibus concepta formula in verba regis datum accepêrūt. Epiſcopi in aduentum regium dilati ſunt: arces, quibus rex iuſſerat, traditæ. Quanquam Torunenſes, Elbingenſes, Gdanenſes, & Kynixbergēſes, ſiue Regiomontani ciues, eas, quæ vrbibus ſuis imminebāt, diruerant. Quæ res neque noſtris, neq; Pruſſicæ ipſi nobilitati placuit: ſed neq; aduerſandi, neque factum reprehendendi tempus tunc erat. Per idem tempus Fridericus marchio Brandenburgenſis nouam Marchiam, quæ Caſſubiæ pars fuit antiquitùs, detrectantem & ipſam Crucigerorum imperium, in deditionem accepit, miſſaque ad regē legatione, vt cum bona eius venia id fieret, petiuit, auxilia contra Crucigeros pollicens. Sed nihil certi reſpōſum eſt, propterea quod Stolpenſium quoque Pomeranorum dux eam petebat, & ſuo quodam iure ſibi vendicabat, & in clientela & fide regis fore ſe vnà cum ditionibus ſuis, duoque millia equitum ad quoduis bellum regi Polono adducturum, pollicebatur. Ne huic quidem certum reſponſum datum. Tametſi Vapouius, Marchionem occupatione Caſſubiæ, quæ iuris fuiſſet Polonici antiquitùs, abſtinere iuſſum eſſe ſcribit. Ni faceret, vi & armis depulſum inde iri. Vngarorum quoque & Boemorum rex Ladiſlaus eam ditionem iure quodā ſuo repetebat. Miſit deinde rex legatos ad Ladiſlaum quidem Nicolaum Chranſtouium tribunum Cracouienſem, ad Imperatorem verò apud Ratiſponam Germanorum comitia tunc habentem, & ad Pontificem maximum Ioannem Brezium Luteci filium iureconſultum, qui factum ſuum defenderent, & Crucigerorum querelas refellerent: ipſe Breſte Lituanicum ad conuentum Lituanorum excurrit, & cum his conſtituit, vt Liuonienſium auxilia tranſitu in Pruſſiam prohiberent: inde mox Lenciciam ad comitia ad Calendas Maias indicta contendit. Ad quæ pauci de minoribus Polonis & Ruſſis aduenêre. Decretum autem ibi eſt, vt rex Toruniam ſe conferret pacandæ Pruſſiæ cauſſa: Cuiauios atque Dobrinios, ſi opus eſſet, ad aulicum comitatū ſuum in auxilium Pruſſorum, qui tunc Crucigeros Marieburgi & Stumæ, & in Brodnicienſi oppido ipſi per ſe ſimul & mercenario milite è Polonis & Boemis collecto obſidebant, adiungeret. Maſouij verò duces fruſtra iterum à rege & Lituanis ſua ibidem repetiuerūt, quāuis omnes copias ſuas regi ad Pruſſicum bellum pollicerentur. In Pruſſiā deinde itum eſt, magna & ſplēdida procerum caterua regem comitante. Ibi Toruniæ, Elbingæ & Gdani iteratum publicè à proceribus, nobilitate, & ciuitatibus ritu ſolēni iuſiurandum in verba Cazimiri & ſucceſſorum eius regum Polonorum, tribus palatinis in ſua quoque ſatrapia præeuntibus. Epiſcopi quoque tres, nempè Arnoldus Culmenſis, Gaſpar Pomeſaniēſis, & Nicolaus Sambienſis, cum ſuo quiſque ſacerdotum collegio in verba regis iurarunt, abiectoque regis permiſſu, cultu Crucigerico, veterem habitum Diui Auguſtini regulam profitentium reſumpſerunt. Quartus Franciſcus Varmienſis apud Crucigeros Marieburgi erat: ſed collegium tamen eius vnà cum cæteris iuſiurandum dedit. Ladiſlai deinde regis legati Boemi Ioannes Bernſtenius ſiue Roſembergius, & Sdencus Coſtca (nam Chranſtouius nihil certi retulerat) auditi, expoſtularunt cum rege, quod ſuo rege inconſulto Pruſſorum deditionē ſecus quàm Cracouiæ in nuptijs pollicitus erat, accepiſſet: poſtularuntque vt Pragam legatos mitteret cum luculentis mandatis ad conſtituendum de rebus Pruſſicis: quarum cura magnopere ad regem Boemorum pertineret, quod & patronus Crucigerorum eſſet, & Pruſſiam omnem nuper interueniente Alberto Friderici marchionis Brādeburgenſis fratre germano à Crucigeris in deditionem accepiſſet. Interim autem, vt Cazimirus obſidiones inſti-

Petrus Saffranecius redemptus à Cruciger. latrocinio turbat Polon.

Pruſſi iurant in verba regis.

Arces à primarijs ciuit. Pruſſicæ dirutæ.

Noua Marchia à Frid. Brādeburg. occupata.

Frid. march. & dux Pomeran. legationes ad regem Cazim.

Legationes à Cazim. rege ad regem Vng. & Boemiæ, ad Imper. & ad Pontif.

Comitia Lēciciæ.

Crucig. obſeſſi à Pruſſ.

Maſouiorum preces irritæ.

Epiſcopi Pruſſici iurant in verba regis Polonorum, et cultum Crucig. abijciūt.

Varmienſe colleg. iurat in verba regis.

Ladisl. Boemi regis legatio ad Cazimirum.

Crucig. dedidere Pruſſiā Ladisl. regi.

tutas solueret, belloque Crucigeris infe-
rendo supersederet. Ridiculè superba
& arrogans nostris visa est ea legatio,
neque à miti ac ciuili Ladislai ingenio
profecta: id quod paulo post secreto ip-
sorum legatorum indicio compertum
est. Nam ij Georgium Podiebradium,
penes quem tunc summa rerum apud
Boemos erat, eius legationis authorem
prodiderunt. Itaque ad eam nihil aliud
responsum est, quàm Cazimirum nun-
quam recepisse Ladislao, quod ipso in-
scio Prussos in deditionem accepturus
non esset. Ad cætera eum per suos lega-
tos respõsurum esse. Ita dimissi Boemi,
nec permissi Marieburgum ad Crucige
ros ire. Ladislaus verò cùm è legatis suis
reuertentibus legationis suæ summam,
responsumque Cazimiri cognouisset,
[illegible]nnem Rabstenium ad eum properè
misit, priorem legationem corrigens, &
pollicens, non obstaturum se esse, quo
minus ille omni Prussia potiretur. Gra-
ta hæc fuit legatio regi, cunctisq;. Itaq;
missi in Boemiam Ioannes Tencinius
palatinus Cracouiensis, & Petrus Samo
tulius castellanus Posnaniensis, vt volũ
tatem illam Ladislai confirmarent. At
Cazimirus comitia Prussorũ apud Gru
dentum habuit: ibi tributũ siue exactio
certa in capita constituta est, vnde eme
rita stipẽdia Boemis mercenarijs, quos
primo motu Prussi acciuerant, & qui
Marieburgum etiam tum ignaui obsi-
debant, soluta sunt: dimissique ij sunt,
siue quod ambiguę fidei esse viderẽtur,
siue quod nimio conducti essent. Nam
sex & viginti floreni in tres menses e-
quiti numerabantur. Id adeo necessi-
tas Prussis expresserat, ne militari præ-
sidio nudi à Crucigeris opprimeren-
tur, & vt ij secum potius contra Cruci-
geros, quàm cum illis contra se essent.
Pro Boemis verò aulicum suum comi-
tatum rex ad continuandam obsidio-
nem Marieburgi misit, præfecto ei Io-
anne Sciecocinio præfecto Lublinensi.
Decretum est etiam, vt sedecim ex no-
bilitate & ciuitatibus allecti à consilijs
regi essent, qui cum eo de republica
Prussica consultarent, summoque iudi
cio præsiderent: itemque vt arces & mu
nitiones episcoporum atque ecclesia-
rum, quoad bellum duraret, in potesta
te nobilitatis essent. Hæc adiuncta ad
illas prærogatiuas, quæ initio deditio-
nis Cracouiæ ipsis à rege datæ erant: qui
bus Prussi cum Polonis quasi in vnum
corpus redacti sunt, nimirum vt eo-

Georg. Podiebradium.
Alia Lad. legatio.
Legatio Cazim. ad Lad.
Comitia Prussorum Grudenti. Tributum decretum.
Stipendium equestre ingens.
Ioan. Sciecocinius præfectus Lublinensis.
Consiliarij Prussici.
Munitiones ecclesiasticæ nobilitati cõmissæ.
Prussor. vnio cum Polon.

rum consiliarij cum Polonis pariter in
comitijs de republica consultarent,
ad honores & magistratus regni admit-
terentur, ius creandi regis pariter habe-
rent: cæterum suo quisque iure, seu Cul
mensi mallent, seu Saxonico, seu Prussi
co, seu denique Polonico, viuerent: quę
bona quisque antiquitus siue priuatim,
siue publicè obtinuisset, deinceps quo-
que retineret: telonia cuncta & porto-
ria, nominatimque id quod librale, seu
funtzol Teuthonicè dicebatur, quo
duo oboli à quibusuis mercibus in mar
cam Prussicam exigebantur, & pensio
ea, quæ à Polonis principibus in Pome-
rania olim instituta, Narzas siue por-
cus vulgò vocabatur, remissa & subla-
ta: merces naufragio eiectæ, ijs quorum
fuissent, aut legitimis eorum hæredi-
bus remissæ (Nam eas antea Crucigero-
rum præsides iniustè vsurpabant) hono
res & magistratus publici, & præfectu-
ræ arcium ne cuiquam externo secun-
dum vsum & consuetudinem cætera-
rum regionum Poloniæ mandaren-
tur: ius monetæ Toruniæ, Elbingæ, Ky-
nixbergæ & Gdani cudendæ cum ima-
gine & inscriptione regia, quoad bel-
lum duraret, in commune eis conces-
sum. Finito verò bello vt Toruniæ mo-
dò & Gdani regio nomine sumptuque
ea cuderetur: Mercatoribus verò pote-
stas facta est quoquouersus in Poloniã
cum mercibus proficiscendi, easque de
ponendi, & vænum exponendi vbicun
que vellent. Ad extremum Ioannes Ba
senus, vicari⁹ regis & gubernator, cùm
rex absuturus esset, constitutus: Gdanẽ-
si verò ciuitati, cùm ea splendidè & ho-
norificè in primis regem cum omni co
mitatu ipsius accepisset, peculiariter
census septingentarum mercarum re-
missus: moletrinæ omnes vrbanæ, & in
sula minor adiacens, addicta & attribu-
ta: tredecim modò pagos, ac duo præ-
dia rex sibi excepit, & pro his omnibus
annuam pensionem duũm millium au
reorum ciuitati, vnde Crucigeris sexa-
ginta aureorum millia quotannis pro-
uenisse scribit Vapouius, imposuit: itẽ-
que vt ea quotannis quatuor dierum
sumptus sibi vnà cum omni comitatu
suo aulico præberet: pro arce verò di-
ruta vt magnificum palatium sibi
in vrbe, horreumque siue gra-
narium, & stabulum co-
cto latere exædi-
ficaret.

Prærogatiuæ & priuilegia Prussica.
Funtzol sublatum.
Narzas.
Naufragæ merces.
Externi ab honoribus exclusi.
Monetæ.
Mercatura.
Ioan. Basenus gubernator Prussiæ.
Insula minor.
Gdanenses quid regi debeant.
Gdanensium reditus publici.

MAR-

MARTINI CROMERI, DE ORIGINE ET REBVS GESTIS POLONORVM, LIBER SECVNDVS ET VICESIMVS.

CONVENTV Grudẽtino
soluto Toruniã rex redijt,
cùm quinque legatos è co-
mitijs Ratisponensibus, Põ-
tificis maximi, Imperatoris,
principum Electorum, Philippi Burgun
dionum, Ludouici Bauarorũ ducum,
ac totius Germaniæ nomine ad se veni-
re cognouisset. Atque ij cùm in senatũ
introducti essent, petebat à rege, vt Cru-
cigeris data venia, si quid deliquissent,
Prussiam omnem redderet: atq; ad bel-
lum Turcis inferendum, recuperandã-
que Constantinopolim arma secum &
cum cæteris Christianis principibus cõ-
iungeret. Imperatori & Germanis curæ
esse res Prussicas, & earum causa maxi-
mè eos alia comitia Francofordiam ad
Mœnum ad tertium Caledas Octobris
indixisse. Rex, quo diutius Germanos
bellum contra se molientes suspensos
teneret, nihil aliud responsi legatis de-
dit; quàm suos se legatos ad illa ipsa
Francofordiensia comitia de rebus ijs
missurum esse. Petebant deinde legati,
vt sibi ad magistrum Crucigerorum a-
dire liceret: atque vt rex Marieburgi,
Stumæ & Brodniciæ obsidionem solue
ret. Sed neutrum impetrarunt. Sabelli-
nis autem vestibus honorificè munera-
ti dimissi sunt. Non multo pòst ij, qui
Stumæ in præsidio erant, fame inuales-
cente, ita vt quinquaginta de eis perirẽt,
arcem regi cum apparatu bellico dedi-
derunt, vitam modò & res suas saluas pa
cti. Et quinquaginta quidem ex ijs Mari
eburgum ad suos se receperunt macie
tabeque luridi, centum reliqui, in qui-
bus erant quatuor Crucigeri, in castris
regijs manserunt. Apud Marieburgum
verò cùm obsessi in nostros erupissent,
cruenta pugna coorta, hostes magna
strage in arcem compulsi sunt. Ac lon-
gè maior ea fuisset, ni hostes fugientes
puluis texisset. Gdanenses verò nauem
pice, resina, sulfure, & eiusmodi ignis
alimentis plenam, supernè, in pontem
Marieburgensem secundo Nogato im-
pulerunt: sed magno tamen conatu ho-
stium pons incendio correptus, serua-
tus est. Iam verò & ipsi inter se præsidia-
rij milites iurgio propter scortum con-

Legationes Pontificis & Imperatoris ad Cazimirum.
Responsum regis.
Stuma regi dedita.
Res gestæ apud Marieburgum.

citato, intra arcem conflixerunt, ducem
que suũ interfecerunt. Nõ cessabat inte-
rim thesaurari⁹ Crucigerorũ in Germa
nia: ne Magister quidẽ Germanic⁹: atq;
is bona & reditus suos distraxit, vt socijs
in Prussia laborantibus celeriter opẽ fer
ret. Itaq; ab his duobus octo millia mer-
cenariorũ militum, peditum pariter &
equitũ è Germanis, Boemis & Silesijs cõ
scripta, ac Baltassare & Rodolfo Zega-
nensiũ ducib⁹, & Bernardo Sumbergio
Boemo ductoribus per nouam Ma[illegible]hi
am in Prussiam missa sunt. Et iã Plaue-
nius Boemus, Crucigerorũ & ipse stipẽ-
dia merens, cum mille equitibus à Cho-
inicien sibus in vrbem receptus erat: ma
gnaq; Polonis dãna agros vastando in-
tulisset, nisi Nicolaus Sarleius palatinus
Vuladislauiensis præfectus Slochouien
sis ac Tucholiensis cum mille ducentis
equitibus; & septingentis peditibus fe
rociam eius repressisset. Hæc vbi cùm a-
micorũ admonitu è Germania, tum ex-
ploratorum relatione à nostris cognita
sunt, rex maiores Polonos solos arma
sumere, & ad Choiniciã præstò esse ius-
sit. Adfuêre ferociores quàm armatio-
res, ac disciplinæ militaris expertes, per
suorum agros nõ secus quàm per hosti-
les rapinis, incendijs, stupris & sacrile-
gijs debacchantes. Venientibus ad Cere
quiciã altero à Choinicia milliario rex
occurrit: tumultuantesque, ac de præro
gatiuis & iuribus suis intempestiuè fla-
gitantes vix sedauit, & in septẽ turmas
distribuit: instructosque ad Choiniciã,
quò hostes contendere nunciabantur,
duxit. Suadebant nonnulli proceres re-
gi, ne cum imperita illa & minimè obse
quenti multitudine hosti pugnandi co-
piam faceret: sed pateretur eũ Choiniciã
ingredi. Ibi eum facilè quasi retibus &
cassibus concludi, & cõmeatus inopia
fameque sinè sanguine citò expugnari
posse. Breui enim omnem eius arcis cõ-
meatum à tanta multitudine exhaustũ
iri. Aut si tandem committere prælio
rem vellet, quod maiores Poloni posce
bant, aulicum comitatum à Mariebur-
gi obsidione, aut verò Ioannem Ciarn-
couiũ castellanũ Gnesnensem, & Ioanẽ
Vedeliũ cum quinque millibus, quæ ad
præsi-

Plauenius. Res gestæ apud Choiniciam.
Maiores Poloni ad arcendos hostes educti tumultuantur, suaq; infestant.
Cerequicia.

præsidium, ni fallor, maioris Poloniæ reliquerat, acciret. Dissuadebat Ioannes Conespolius cancellarius de aulico comitatu, ne obsidione remissa hostes releuarentur. Asseuerabant maiores Poloni in se satis virium esse, vsque adeò, vt vel aurigarum suorum flagellis hostes in fugam actum iri iactarent. Quocirca non grauatè eis rex cessit, præsertim cùm de paucitate hostium intellexisset: neque enim procul ij aberãt. Fortè autem speculatotes vtriusque partis in se inuicem inciderunt: commissoq́, prælio, nostri non incruẽta victoria potiti sunt. Ad quartum decimum Calendas Octobris, cùm hostes aduentare dicerentur, rex acies instruxit, easq́ue regendas atque ducendas Lucæ Gorcano Posnaniensi, Stanislao Ostrorogo Calissiensi, Nicolao Sarleio Inouuladislauiẽsi palatinis, atq; Derslao Rithuianio castellano Rosperiẽsi, nobilibus quidẽ illis hominibꝰ & potentibus, verùm in arte militari non magnũ vsum habentibus, cõmisit, cũ id vltro sibi depoposcissent, & suũ id esse officiũ contenderent. Sub vesperũ tandẽ hostiles acies apparuêre. Abcessit nostris prior illa alacritas & ferocitas cõspecto hoste, cœperũtq; trepidare ij, qui nunquã armatas acies aspexerãt. Duces Poloni ad iniquũ locũ & limosum, vbi equi cõmodè circũagi non poterãt, instructũ exercitum deduxêre, & in confertos hostiũ ordines impetũ fecêre. Et fauit quidẽ initiò nostris fortuna. Turbati primi hostiũ ordines: Zeganensium dux alter interfectus, Bernardus Sumbergius viuus captus. Sed mox acrius connixi hostes sparsos & sine ordine pugnantes nostros repressêrunt. Ibi trepidari & concursari temerè à nostris cœptum est. Submittebant tamen duces laborãtibus subsidiarias cohortes, exæquataq; erat pugna, cùm subitò extremum agmen, in quo rex erat, nulla euidenti causa expauefactum, in fugam se coniecit, nequicquã retinente & reuocante rege. Quo cõspecto, ij quoque qui in prima acie pugnabant, fugientes suos secuti sunt. Perseuerabat rex cùm paucis instaurãdo pugnam. Quod nisi vi ab ijs, quibus eius custodia mandata erat, abstractus esset, viuus in hostium potestatem venisset. Hostes victores castris quoque opulentis, in quibus ad quatuor millia currũ fuêre potiti sunt, nec tam grauis, quàm ignominiosa ea clades nostris fuit. Vix sexaginta desiderati: in quibus insignes fuêre Petrus Sciecocimus procancellarius, Nicolaus Morscius vexillifer Sendomiriensis, Ioannes Zauissij Nigri filius præfectus Colensis, & Ioannes Rizinius: capti trecenti triginta, inter quos nobilissimi Lucas Gorcanus, Nicolaus Sarleius, Ioannes Felix Tarnouius, Ioannes & Nicolaus Rithuianij, Aegidius Suchodolius, Ioannes Melstinius, Sendiuoius Lezenscius, Petrus Stricouius, & Bartholomæus Ogrodeneciꝰ fuêre. Sed in his complures erant, qui fugæ turpitudine secum reputata, cũ euadere possẽt, siue adeo iã euasissent, reuersi hostibꝰ sese dedidêre. Captiui Marieburgum deducti, ac duriꝰ habiti, maxima pars interiêre. Mortuos ne sepultura quidem crudi & immanes hostes dignati sunt: sed equis tractos, in profluẽtem abiecêre. Eius verò cladis culpã opinione hominum ducum imperitia, qui neq; idoneum prælio locum cepissent, neq; leuiorẽ equitatum ad turbãdos & perrumpendos hostiũ ordines præmisissent, neque quicquam omnino prouidissent, sustinuit. Sed fortasse fletibus & eiulatibus sacerdotum, monachorum, viduarũ, pupillorũ & agrestiũ, quorũ facultatibꝰ maiores Poloni ad id bellũ proficiscẽtes crudeles & sacrilegas manꝰ adiecerãt, id suppliciũ expensum est. Sunt qui regijs facinoribus eam cladẽ acceptã referant: atq; id postea Sendiuoio cuidam theologo canonico Gnesnensi, homini pio & religioso, diuinitùs reuelatũ esse, cumq́ue ad regem venisse, & assurgere, stareq́ue iusso dum Dei mandata audit, semotis arbitris magna Dei beneficia, & ipsius ingratitudinẽ peccataq; exprobrasse: & ni mutaret mentẽ, grauiora cõminatum esse. Inuidia quidem fortunæ regiæ, quæ suspecta erat multis, clade hac non maxima expiata est. Cruciferi obsessi, vbi de suorũ successu certiores facti sunt, nimia lætícia, quasi debellatum iam esset, exultauêre: solus marsalcus vir prudens tristior, vereri se dixit, ne plus illa victoria victoribus, quàm victis mali afferret. At Prussicæ insigniores ciuitates missis ad regem Nessouiam, quò se receperat, legationibus, hortatæ sunt eum, ne vno illo aduerso casu frangeretur: reciperet animum, & peccatum illud corrigeret. Se fidem semel datam nunquam mutaturos, & facultatibus atque corporibus suis ipsi ad extremum vsque non defuturos. Rex collaudatis eis respondit, irritatum se magis esse clade illa, quàm fractum. Curaturum autem ne lætícia illa hostibus diuturna esset. Soluit deinde obsidionem Marieburgi, easq́ue copias accitas ad se, in præsidia arciũ ac cæterarũ munitio-

Duces copiarum.

Præliũ apud Choniciam.

Zeganensis dux occisus. Sumbergius captus.

Polon. fuga & clades.

Cazim. regis fortitudo.

Cæsi & capti nobiliores.

Crucifer. immanitas.

Cladis acceptæ causa.

Cazim. rex à Sendiuoio canon. Gnesnensi correptus.

Marsalci Crucig. prudentia.

Prussicarum ciuitatũ studium erga regem.

nitionum distribuit, præfectis ex aulico comitatu suo impositis, propterea quod Prussi minus diligenter eas seruabant: & nuper adeò Stumenses & Preismarcenses oppidani contempta paucitate præsidiariorum, qui Ioannis & Gabrielis Basenorum familiares erant, ad hostes defecerant. Ad hæc Dersauia & Gneuum, quam Meuam Germani vocant, oppida in ripa Vistulæ sita aduenienti à Choinicia exercitui Cruciferorũ vltrò portas aperuêre. Id igitur malum
" ne latius serperet, vt sunt fere mentes
" hominũ secundum flatum & reflatum
" fortunæ mutabiles, & arces rex oppidaq́ue præsidijs muniuit, & mercenarium militẽ è Silesia, Morauia & Boemia acciuit: & verò Poloniam reliquam, Russis & Podolijs ad subitas Tattarorũ excursiones reprimendas relictis, ad bellum exciuit. Instabat quidem hyems, veruntamen impigrè paritum est. Tantus erat in animis omnium ardor ignominiæ, quæ apud Choiniciam erat accepta, delendæ, ac retinendæ Prussiæ. At Cruciferi gloriosi vniuersam Germaniam fama victoriæ suæ in immensum extollenda impleuerunt: Prussos verò dimissis quoquouersus nũcijs, venia & impunitate proposita, vt ad se rursus à rege deficerent, sollicitabant. Sed surdis hæc auribus canebant: nec præter Sambiensem episcopum quisquam inuentus est, qui fidem illis haberet. Atque is porrò perbenignè scilicet ab eis acceptus est. Marieburgum enim venientem cunctis facultatibus priuatis pariter & ecclesiasticis, quas secum apportarat, Magister exuit. Inde verò, & ex imaginibꝰ, aliaq́ue supellectili sacra aurea & argentea vndique comportata & conflata exiguam quandam partem emeriti stipendij militibus cum iurgio ac tumultu efflagitãtibus soluit: de reliquo autem, quæ quadringenta millia florenorum erant, cum eis pactus est, nisi ad Liberales dies, quod Carnispriuium vulgò vocant, exolueret, Marieburgum ac cæteras munitiones suas captiuosq́ue in potestatem eorum traditurum se esse. Tametsi non multum ij operæprecij fecêre, nescientes vti victoria. Receptis enim oppidis illis, quæ superius cõmemorauimus, Marieburgi desides multum temporis contriuerũt. Ne nostri quidem multo plus egerunt. Nam cùm omnes copiæ conuenissent, transmisso apud Toruniam nauali põte Vistula, ad Lassinum ductæ sunt, atq; ibi in sylua vno milliario ab eo oppido totũ ferè mensem inertes statiua habuêre. Duo tantùm oppida, Prabuta & Nekisalca, capta sunt. Interea qui ad Boemorum regem legati missi erant, reuerterunt, optata omnia referentes. Hos paucis diebus Boemica legatio secuta est, petens vt Cazimirus ad diem Nonarum Decembrium Vuratislauiã veniret, & arctius cum Ladislao rege fœdus iceret: deinde controuersiam quãdam permagnam de finibus inter ipsum & marchiones Misnẽses ex compromisso dirimeret: postremò vt ipse quoq; omisso bello cum Cruciferis, compromissũ faceret, omnemq; causam Ladislao arbitrandam permitteret. Excusauit Cazimirus, se ab incœpto bello abesse non posse: missurum tamen primores de senatu. Missi archiepiscopus Gnesnensis, castellanus Lublinensis, & Ioannes Brezius archidiaconus Gnesnensis: tamen controuersiam illam cum marchionibus non diremerunt, dictitantibus ijs, se regi Polonorum, ac non alij cuiquã arbitrium controuersiæ suæ compromisso permisisse. Dimisit deinde rex nobilitatem hyberni belli pertœsam medio Ianuario sequẽtis anni, cùm ea duodenos grossos de singulis iugeribus in stipendium mercenariorum militum promisisset, hoste non faciente pugnandi copiam. Rex quoque ipse, præfectis, Culmensi quidem Andrea Tencinio, Pomeraniæ verò Petro Samotulio castellano Posnaniẽsi, inferiori verò Prussiæ Ioanne Colda Boemo, & omni mercenario milite ijs parêre iusso, in Poloniam discessit: atque inde in Lituaniam profectus, nouos quosdam motus à Gastoudo excitatos sedauit: & vt Lituani socia cum Polonis arma aduersus Crucigeros cõiungerent, quod detrectarãt, perfecit: ibique veris omne tempus exegit, & cùm aliorum principum legationes audiuit, tũ Tattarorũ ducis Ecigeris fœderati: qui ipsi auxilia cõtra Crucigeros pollicebatur, & vt Podoliã atq; Volyniam se viuente rex arcibus & oppidis contra impotentiã liberorum gẽtisq́ue suæ muniret, suadebat. Se enim senuisse, illos autem quietis & ocij impatientes esse. Per hoc tempus Sbigneus cardinalis & episcopus Cracouiensis cũ Sendomiriæ quadragesimam ferè omnem arctiore abstinentia peregisset, ac die Palmarum nomine apud Christianos celebri publicè sacris operatꝰ esset, sequenti verò die Conespolij cancellarij exequias peregisset, ex lassitudine morbũ contraxit: cruoremq; exputans præfocato anhelitu postridie, quæ prima dies Aprilis erat, vitam cum morte

Arces Prussiæ Polonis commissæ.

Stuma & Preismarca ad Cruciferos defecere.

Gneui Dersauiæq́ue deditio.

Polon. expeditio in Prussiam.

Sambiensis episcopus ad Cruciferos defecit.

Ecclesiastica supellex conflata à Cruciferis.

Cruciferorũ pactum cum mercenarijs militibus.

Lassinũ opp.

Prabuta & Nekisalca opp. capta à Polonis.

Ladislai regis legatio ad Cazimirum.

Iugerale tributum.

Gastoudus turbat in Lituania.

Ecigeres Tattarus amicus Cazimiro.

Spignei Cardinalis & episcopi mors & laudes.

commutauit, cùm triginta duos annos episcopus fuisset, vixisset sex & sexaginta: vir magnus, pupillorum & viduarū patronus, in egenos liberalis; ecclesiæ vindex atque defensor acerrimus, reipublicæ studiosus & constans aduocatus, minarum periculorumque contemptor. Hic Sandeciæ nouæ collegium canonicorum sacerdotum cum prælatis instituit: facultates suas omnes egenis & studiosis adolescētibus, & Acad. ecclesijs itē & monasterijs, ꝓpinquis preteritis, testamēto legauit. Inde domus perāpla, quæ Ierusalem vocatur, studiosorū contubernio Ioannis Dlugossi cura studioque exædificata Cracouiæ, cæteraq; omnia voluntate eius suprema conuenienter impleta. Successorē accepit Thomam Strempinium theologum, procancellarium, nō tam regis fauore, quàm vniuersi sacri collegij studio designatum. Quo quidem die Cracouiæ plus quàm centum domus in Arcensi & canonicorum plateis fortuito incendio deflagrarunt. Arx non sine labore defensa est. Gnesnæ quoque aliquoties de cœlo tacta basilica, globusque de fastigio deiectus. Quo tempore etiam Nicolao quinto pontifice maximo mortuo Calixtus tertius in pontificatu successit. Sbigneum septem ferè mensibus præcessit Boleslaus dux Masouiorum, prudēs, modestus, & religiosus princeps. Qui quatuor filios, Conradum, Cazimirum, Boleslaum & Ioannem, duasque filias, Annam & Sophiam, superstites reliquit. Nihil interim in Prussia memorabile gestum est, nisi quòd leuibus aliquot prælijs certatum est: in quibus omnibus ferè nostri superiores fuêre. Zialdouia oppidum Slaueci Humbouij Masouij, cuius fidei rex id commendarat, proditione in potestatem hostiū venit. Sed non multo pòst Ioannes Colda id recuperauit, direptumque incendit, intromissus ab oppidanis, cùm habitum commendatoris Elbingensis assimulasset, multosq; Crucigerorum milites ibi peremit. Duo verò oppida Kynixbergæ, vetus & noua vrbs in inferiore Prussia Crucigeris portas aperuêre: tertium, cui Cnipouiæ nomen est, in fide Polonorū permansit: atque id hostes circumsedêre. Parum autem abfuit, quin vetus quoque Torunia, quò nouę ciues dubię fidei Tencinius compulerat (duo enim sunt oppida muris fossisq; distincta) per proditionem duorū primariorum ciuiū & parœci, atque sodaliū dominicanorū in potestatem hostium veniret. Iamq; eò Magister Bernardū Sumbergium & quosdam alios milites, quasi aliud acturos præmiserat, & ipse cum tribus millibus hominum armatorum veniebat, cū ab apparitore ciuitatis conspiratio detecta est, sumptumq; supplicium de proditoribus. Ita Magister irrito cœpto reuertens, complures pagos circumcirca incendit. Hęc tunc in Prussia rege absente acta. At rex rebus Lituanicis compositis Petricouiam ad comitia mense Maio venit. Vbi cùm Prussorum in fide regia perstantium legatis instantibus de Prussico bello consultaretur, non visum est expeditionem publicam edicere, quòd pergrauis ea futura erat multis, magno incommodo hyberna superiore afflictis, & quod satis virium erat in mercenario milite aduersus eas copias, quas tunc habebant hostes. Sed pecunia deerat, vnde militi ꝓterita simul & futura stipēdia soluerētur. Quāobrem pigrius is belli munera obibat, ac munitionibus sese tueri satis habebat, neq; obsessæ ab hostibus Cnipouiæ subueniebat. De pecunia igitur parāda cū ageretur, placuit, agrestibus 12. grossorū in iugera pensionē rursus imponere. Verùm id alteris demum comitijs ad 24. diem Iulij indictis ægrè perfectum est: simulque decretum, vt, si opus esset, ad vnicos restes, hoc est, ad vnicum regis mandatum, (cùm alioqui tribus intra menstrua spacia sese consequentibus ex instituto & lege opus sit,) nobilitas omnis certo loco præstò esset ad bellū in Prussia prosequendum. Nihilo tamē minus segniter bellum à rege administrabatur, maximè quòd ei mercenarij milites hostium spem iniecerant, si emerita apud Crucigeros stipēdia sibi soluerent, dedendarum arcium & munitionū reliquarū: quas iā concedentibus ex pacto Crucigeris in potestatem suam redegerāt. Atque ea de re conficienda Ioannem episcopum Vuladislauiensem, & Ioannē Rithuianium præfectū Sendomiriensem ad eos allegerat. Verùm tergiuersabantur, & extrahebant rem ij milites, qui erant Teuthonici generis. Continuabatur autem Cnipouiæ obsidio: prouiderantque diligenter hostes, & oppidani reliquorum duorum oppidorum, quæ ad eos defecerant, ne quid omnino ad obsessos importaretur: & alueum Prægolæ fluminis, quod oppidum alluit, tignis & roboribus impediuerant. Rex vbi obsessos in extremo discrimine esse accepit, missa aliquāta pecunia militibus, iussit vt illico laborantibus subuenirent. Verùm dum id fit obsessi non ferentes longiorem mo-

Sandeciæ nouæ collegium sacrū institutum. — *Thomas Strempinius episcopus Cracouien. electus.* — *Cracouia arsit.* — *Calixtus tertius papa.* — *Boleslai ducis Masouiorum obitus & liberi.* — *Zialdouia Crucigeris dedita & recuperata.* — *Kynixberga vetus & noua ad Crucigeros defecit.* — *Cnipouia diu obsessa, ac tandem per deditionē accepta à Crucigeris.* — *Torunia propè prodita.* — *Comitia Petricouiæ.* — *Comitia iterum.* — *Restes ternæ.* — *Legati missi in Prussiam.* — *Prægola fl.*

ram, desperato omni auxilio sese dedidêre: sed Zeganēsium duci superstiti, non Magistro. Quo successu elati Teuthones milites, minus iam secum de deditione munitionum agi patiebantur. Rex verò amissione Cnipouiæ perturbatus, veritusque ne cęteræ ciuitates illius exemplo à se deficerent (& sanè de Gdano atque Torunia rumor sparsus erat) expeditionem toti Poloniæ sub autumnum edixit, & ad confirmandos Prussorum animos legationem misit. Nec illi mutabant fidem: nonnullosq; primores ciues in oppidis, quos Crucigerorum partibus fauere persenserant, capitis supplicio affecêre. Aliquot modò ignobilia oppida in inferiore Prussia, Cnipouiæ exemplum secuta sunt. Rati autem hostes occasioni se deesse non oportere, ad Fridelandiam exercitum admouerunt. Præerat ei oppido Scubela quispiam Boemus cum præsidio. Is vbi aduentare hostes accepit, simulata negligentia, ad ipsa vsque mœnia oppidi pertingere eos passus est: deinde subitò bombardis, quas opportuno loco collocarat, in confertos displosis, nōnulla clade, maiore verò perturbatione eos affecit. Confestimq; in trepidantes cum suis erumpens, longè eos propulit, & quingentos ex eis cæcîdit, centum viuos cepit. Cæterum expeditio illa intempestiua neque cupidè suscepta est à nostris, & lentior multo fuit, quàm par erat. Adfuerunt quidem nōnulli maturius: sed dum cæteros expectant, magnam frumenti vim ex agris Cuiauiensibus raptam in castra, quasi ibi hybernaturi essent, conuexerunt: quam postea motis castris incēderunt. In itinere etiam quoquouersus ecclesiasticis & regijs bonis parsum non est. Rex Breste præcesserat: quo cùm proceres Poloni ad eū conuenissent, flagitantibus stipendiū militibus, inita ratio est parādæ pecuniæ, neq; honesta, neq; vtilis, sacra ecclesiarū vasa ac donaria conflandi, archiepiscopo, & Vuladislauiensi Posnaniensique episcopis assentiētibus. Quod cùm in tribus diœcesibus, quarum episcopi consenserant, factum esset, sola sex millia florenorū redacta sunt. Nam è Cracouiensi nihil ablatum est, non permittente episcopo. Cùm autem cunctæ copiæ conuenissent, apud Toruniā nauali ponte Vistulā traductę sunt. Interea Fridericus marchio Brandeburgēsis ad Magistrū Crucigerorū cum quingentis cataphractis equitibus profectus, & cōplures dies ibi cōmoratus, relicto apud hostes equitatu, ad regem in castra venit, petens vt se arbitro rex cū Crucigeris pacem faceret. Id verò non ex animo faciebat, sed vt aptum bello gerendo tempus eximeret. Vbi non abnuere regem sensit, reuersus ad Crucigeros, regi renunciari iussit, optimas, & vltrò ipsi expetendas, meritisq; eius maiores conditiones se allaturum esse. Itaque condicta ad Coscelecium pagum die, missi à rege Ioannes episcopus Vuladislauiensis & Cancellarius Ioannes Tencinius Cracouiensis, Petrus Opporouius Lenciciensis palatini, & Hincia Rogouius castellanus Siradiensis, vana fuisse Friderici promissa compererunt. Postulabant enim Cruciġeri, vt rex omni Prussia (quo nomine Pomeraniam quoque, & Culmensem & Michalouiensem complectimur) sibi decederet: tum demùm, quocunque vellet iudice secum disceptaret. Increpitus à nostris Fridericus, quod non bona fide cum rege ageret, ne tamen nihil egisse videretur, pollicebatur, Crucigeros Culmensem & Michalouiensem regionem nostris concessuros, ac impensas belli soluturos esse. Quas conditiones cùm non acciperent nostri, re infecta discessum est, ferocioribus factis Crucigeris quingentorum cataphractorum equitū accessione, quos Fridericus discedens in castris ipsorum relinquebat. Itaque intermissum spe pacis belli studiū resumptum est. Eodemque itinere, quo superiori anno, ad Lassinum non optimo consilio castra mota sunt. Prætergressus autem oppidum exercitus, non longo interuallo ad obsidendum id reuertit. Spectabant ad deditionem oppidanorum animi: sed quadringenti Crucigerorum equites præter castra nostrorū, in quibus nulla erat militaris disciplina, in oppidum ingressi, eos confirmarunt, strenuèque oppidum defenderunt. Itaque obsidione in Nouembrem mensem extracta, cùm maiore pene obsidētes, quàm obsessi inopia premerentur, neque commoda esset frumentatio & pabulatio tanto exercitui dilapsis agrestibus, in quos nostri nulla iniuria se abstinebant, & frumento maturē ante aduentum nostrorum in munitiones conuecto, serò consilium suum rex damnauit. Et niues autem pluuijs mixtæ, ventique acriores iumenta & homines desuetudine militiæ molliores affligebāt. Igitur soluta obsidione rex dimisit exercitum domuitionem flagitantē quarta fermè parte equorum amissa. Cuius discessu ipsi quoque regiarum partium Prussi lætati sunt. Neq; enim mino-

Cnipouiæ deditio. — *Polon. expeditio in Prussiam.* — *Crucigerorū clades apud Fridelandiam.* — *Polon licentia.* — *Ecclesiastica vasa cōflata à Polon.* — *Strempinij episcopi factum animosum.* — *Frider. marchio fauet Crucigeris.* — *Cōuentus de pace apud Coscelecium.* — *Lassinū frustra obsessum à Polon.* — *Disciplina militaris neglecta apud Polonos.*

ribus, nec scio an maioribus etiam damnis & incommodis ab eo, quàm ab hoste, agri eorum affecti erant, ita vt ne tectis quidem parceretur. Dum hæc ita geruntur in Prussia, latrunculi è Silesia

Ioannes & Cauuca Sueborouij & Georgius Stossus latrocinantur in Polonia.

Ioāne & Cauuca Sueborouijs fratribus Polonis, & Georgio Stosso Morauo ducibus in agrum Ilcussensem & Slauucouiensem impetum fecerunt, raptaque cùm alia præda, tum equis octoginta, quorum opera in plumbi metallis aqua exhauriebatur, & Slauucouia propter iniuriam, quam Sueborouius à præfecto eius oppidi acceperat, incensa, Velunensem quoque agrum vexarunt, & Kempnum arcem natura loci munitam, agrestium censum domino afferentium habitu ingressi, ceperunt, & Virsbentam loci dominum in Morauiam abduxerunt. Sed arx postea obsessa diu à Velunensi nobilitate, & cohorte archiepis. & episcopi Posnaniēsis, latrunculis pacto excedentibus recuperata est. Causa latrocinandi eis fuerūt emerita pridem in Prussia sub rege stipendia: quę cùm non soluerentur ob inopiam ærarij: illi ex ꝓfesso quouis modo ea se à Polonis repetituros esse denunciarant, & magnus ad eos egentium & perditorum hominum numerus ex omni vicinia confluebat. At in Masouia Vuladislaus dux Plocensis hectica febre, quam illi familię hæreditariā fuisse Dlugossus memorat, exinanitus, per eos dies vita excessit, Ziemouito, & Vuladislao filijs pueris relictis. Ne Boleslai quidem alterius fratris, cuius paulo antè mentionem fecimus, filij adulti, & gerendis rebus maturi erant. Itaque Paulo Gizicio Plocensi episcopo totius Masouiæ administratio mandata publicè, quoad pueri adolescerent. Atque is bene & cum laude se gessit non sine sumptu suo: & mores quosdam legesque barbaras exercendo rum iudiciorum, pœnarumque exigendarum sustulit. Rex dimisso exercitu, apud Grudentum cum senatu de gerendo deinceps bello consultauit. Et quoniam mercenario milite id geri placebat, nec suppetebat pecunia in stipendium, censebant plerique de iunioribus, pensionem duodenûm grossorum agricolis imponendam esse, suis quidem atque nobilitatis simplam, regijs verò & ecclesiasticis duplam: ad hæc vt ecclesiasticus ordo dimidios reditus suos conferret. Atq; in eam sententiā decretum factū, Cracouiæ & in alijs oppidis promulgatū est non sine profanæ tyrannidis infamia, & ecclesiastici ordinis iniuria, cui inuito immunitas diuinis hu-

Slauucouia incensa.

Kempnum arx capta & recepta.

Vuladislai ducis Plocensis mors & liberi.

Masouijs ducibus hectica peculiaris.

Paulus Gizicius episcopus Plocensis, gubernator Masouiæ.

Decretū iniquum de tributo ecclesiasticis imposito retractatum.

manisque legibus concessa eripiebatur. Tametsi retractatum id decretum est in comitijs Petricouiensibus insequentis anni principio, contendentibus episcopis: decretumque, vt æstate sequēti publica in Prussiam expeditio maturè post Pentecosten fieret. Nec tamen ea facta est, propter angustiam rei frumentariæ & pabuli, ex largioribus imbribus & inundatione aquarum. Quin & superioris anni expeditio magna ex parte eam calamitatem inuexerat. Ad hæc autem nihil ea expeditione op⁹ esse visum est, propterea quòd debellatum iam esse videbatur, cùm nostri, quibus id negocium mandatum erat, cum hostium militibus de dedendis munitionibus & reddendis captiuis decidissent, equitibus septenos & septuagenos florenos, peditibus verò dimidium eius emeritorum apud Crucigeros stipendiorum nomine solutum iri pacti, vrgentibus maximè Prussis, ac dimidium eius pecuniæ pollicentibus. Qua de causa rex ipse etiam in Prussiam excurrerat. Itaq; alteris comitijs ad 6. Idus Septemb. Petricouiā indictis, de pecunia parāda à nostris cōsultatum est: nam in ærario regio prorsus nulla erat. Placuit autem vniuerso conuentui, vt rex pariter, & ecclesiasticus, equesterque ordo vniuersus dimidium annuorum censuum conferrent, ne honorum quidem & magistratuum fructib⁹ exceptis: oppidani verò soli, iuxtà ac mobilium bonorum æstimatione facta, vt binos grossos à marca penderent: agrestes verò singulos grossos in capita mariū & fœminarum: cæterùm equestres homines, qui nullos haberēt agricolas & adscripticios neque census, vicenos quaternos grossos. Nec tamen Petricouiæ res ea confecta est: sed maiores quidem Poloni in Colensi, minores verò in Corcinensi demum conuentu denuò instituto, decretum id approbarunt, lectis quæstoribus, qui eam pecuniam ex republica dispensarent. Cæterùm ecclesiastici ad synodum eam rem reiecerunt, ac pontificiæ modò siue vsitatæ æstimationis dimidium contribuerunt. Quanquam Cracouiensis episcopus vltrò tres quartas, cæteri verò episcopi iustas censuū pariter ac decimarū pecuniariarum dimidias contulerunt. Cùm autem ne hæc quidem suffectura essent, aurum insuper & argentum sacrum è Cracouiensi basilica à rege importunè flagitatum, sed ab episcopo cōstanter negatum est: placatusque rex quinque millibus florenorum episcopi & sacri collegij fide à mercatoribus mutuò

Comitia Petricouiæ.

1456. ann.

Transactio Polonorum cum Crucigerorum militibus.

Prussorum studium erga Polonos.

Comitia iterum.

Tributum ingens.

Conuentus Coli et Corcini.

Episcoporū munificentia in bellum Prussicum.

Cracouiensis basilicæ argentum regi negatum.

acceptis, vt rex ea postea solueret. Missi sunt etiam legati è comitijs Petricouiensibus in Podoliam, qui arces armis, cōmeatibus, & propugnaculis munirent, & iusiurandum à præfectis earū exigerent: propterea quòd eam Lituani missa ad regem legatione repetebāt, admonentes eum iusiurandi, quod sibi profectus ad suscipiendum regnum dedisset. Ni faceret, non toleraturos se esse diutius eam iniuriā. Addebant autem eis animum Crucigeri fœderati. In Moldauia verò per id tempus Alexandro palatino veneno sublato à suis, Petrus, cuius mentionē superius fecimus, populi fauore successit: missisq; ad regem oratoribus aliquoties, tandem à distento tot simul curis & negotijs assensum impetrauit. Ita quidē Dlugossus de Petro hoc memorat: sed nos è diplomate Moldauico, Russicis siue Bulgaricis literis & verbis cōscripto, quod extat in archiuo regio Cracouiensi, cōperimus, anno secundum Russicā supputationem 6963. ab orbe condito (qui est post Christum natū millesimus quadringentesimus quinquagesimusquintus) Petrum Palatinū Valachorum in verba regis iurasse, Andrea Odrouanzo palatino Russiæ cum alijs quibusdā procerib⁹ Polonis id iusiurandū exigēte & recipiente: & auxilia regi regnoq; more maiorum suorum cōtra quosuis hostes promisisse: matri verò suæ Mariæ regis amitæ possessionem territorij Seretskitargensis, siue fori Seretij confirmasse, vsque ad aliam transactionem cum rege. Vnde apparet, alium hūc esse Petrum Eliæ filium, Alexandri verò tunc extincti fratrem. Indidem autem comperimus, hoc anno hunc ipsum palatinum vnà cum consiliarijs suis misisse oratorem ad principē Turcarum Mahometem, vt pacem ab eo duûm millium aureorum tributo redimeret. Nam is post subactum Constantinopolitanum imperium vehementer vexabat Valachiam: & distinebantur tunc Poloni bello Prussico, ne socijs & clientibus opem ferre possent. Nihil enim non agebant Crucigeri Teuthones, vt eam prouinciā nuper amissam recuperarēt: ac per illud ipsum tēpus Brathianum arcem munitam in Culmensi tractu, cùm Ioānes Tresca præfectus abesset, præsidiarijs militibus corruptis receperāt. Brodniciam verò clàm noctu intercipere conati, non latuerunt, & non sine strage repulsi sunt. Porrò Torunensis plebs intemperantia, vt credibile est, nostrorum militum irritata, in

Podolia munitur contra Lituanos.

Lituanorum legatio ad regem asperior.

Crucigeri fœderati cū Lituanis.

Petrus pal. Moldauiæ iurat in verba regis.

Valachi tributarij Turcis facti.

Valachia infestata à Turcis.

Brathianum proditione captum.

Torunensis plebis motus à Gdanensibus compressus.

Crucigerorum partes propensior, claues portarum vrbis magistratibus suis sibi aduersantibus, seditiōe coorta, ademit. Verùm Gdanensis ciuitatis decuriones accitis properè regijs militibus de proximis præsidijs eum tumultū sedarunt, ducentis de primoribus plebis comprehensis, & septuaginta ex ijs, qui capita seditionis fuerant, cæsis. Multis autem in locis commissis inter Polonicos & Crucigericos milites leuibus certaminibus, Crucigerici vbiq; inferiores fuêre. Per idem tempus magistratus vrbis Cracouiensis Nicolaum Turscium presbyterum & Nicolaum Gnoinium & ipsum sacris initiatum, furti reos siue insimulatos captos, & quæstionibus examinatos noctu clàm capitali supplicio affecit. Quamobrem toti ciuitati sacris interdictū est, donec episcop⁹ à rege exoratus, 300. florenis mulctæ nomine à magistratu vrbano acceptis id interdictum sustulit. Inuaserant aūt illi duo, alter quidē in scholastriam, alter verò in canonicatum Cracouiensis basilicæ: quorū sacerdotiorū superstites erāt possessores. Neq; rex necis eorum imperatæ suspicione caruit. Comitijs Petricouiēsibus, quemadmodū diximus, peractis rex auctus filio Vuladislao nequicquam retinētibus Polonis proceribus, & vt Prussicas res prius cōficeret flagitantibus, in Lituaniā ad sedādos motus ibi concitatos profectus est. Etenim Lituani pleriq; absētia regis offensi, & Podoliæ sibi adiungēdæ cupiditate incēsi, alium sibi principē creare constituerāt, Simonē Kiouiensium ducem, Olelconis filium. Eorū principes erant Gastoudus Simōis Socer, Georgius dux Ostrogiensium Russus, & Alexander quispiā humili loco natus, sed singulari regis gratia in sublime euectus. Nā Moniuidus cum suis propinquis & gentilibus, & nōnullis alijs regias partes tuebatur. Hos igitur motus rex indulgētia & largitionibus suppressit magis in præsens, quā sedauit. Culpa omnis in Gastoudo hæsit, qui legationē illam ad regē cætero conuentu inscio conflârat: & tamen impunè ei fuit. Gdani quoq; per id tempus promiscua multitudo tumultuata est autore Martino Coga, obscuro quidem, sed ingenioso & factioso homine, & Crucigerorū rebus fauēte. Causa seditionis fuit, ꝙ regij milites suburbana eius oppidi incenderāt, & quòd rex in Lituaniā secesserat: vnde colligebatur, & iactabatur vulgò, ei res Prussicas curæ nō esse. Antiquis ergo magistratib⁹ quasi aduersarijs amotis, nouos creant: Dum

Turscius & Gnoinius sacris initiati, necati à senatu Cracouiensi.

Interdictum Cracouiæ.

Senatus Cracouiēsis multatus ab episcopo propter animaduersionē in sacerdotes.

Lituani res nouas moliuntur.

Moniuidus.

Gastoudus.

Gdanensium seditio ab Vdalrico Cieruonca seduta.

Mart. Coga turbator.

Magistratus à plebe mutati.

Dum autem gliſcit ſeditio, Vdalricꝰ Cieruonca Boemus præfectus præſidij Marieburgenſis data opera adueniens, longa & prudenti oratione in gratiam partes diſſidentes reduxit, & in fide regia continuit, oſtendens, quanto magis expediret ei ciuitati à Polonis ſtare, à quibus magnis beneficijs & libertate donata eſſet, & ſine quibus ægrè ſeſe ſuſtentare poſſet, quàm ſuperbis & crudelibus Crucigeris ſeruire. Miſit deinde ad maioris Poloniæ proceres, & ad regē, oſtendens in quanto diſcrimine eſſent res Pruſſicæ: & vt magis eas curæ haberent admonens. Atque ex eo tempore regiarum partium ſtudioſus eſſe cœpit, magnaque beneuolentia, cùm noſtri ad redimēdas à militibus Crucigerorum arces nondum ſatis parati eſſent, diem numerandæ pecuniæ prorogauit: Miſêre deinde maiores Poloni palatinum Breſtēſem ad regem in Lituaniam: miſêre & Gdanenſes, orantes, vt is quàm primùm ad componendas res Pruſſicas adueniret. Nec tamen quieſcebat Coga, donec Ioannes Ciarncouius caſtellanꝰ Gneſnenſis, qui Vuladiſlauienſi epiſcopo pro gubernatore in Pruſſiam à maioribus Polonis miſſo vnà cum Caliſſiēſi caſtellano adiunctus erat, Gedanum venit. Cuius aduentu legitimus magiſtratus authoribus Reinaldo Niderhouio & Ioanne Lindauio ſumpta fiducia, capitale ſupplicium de Coga ſumpſit. Sic motus omnes cum eo conquieuerunt.

Pol. & Gedanenſiū legationes ad regem.

Vuladislauienſis epiſcopus gubernator Pruſſiæ.

Cometes.

Turcarum clades apud Bielogradū.

Annus hic menſtrua pernoctis cometę apparitione inſignis eſt: quam Turcica clades apud Nandor Albam à Ioanne Huniade, & Ioanne Capiſtrano ducibꝰ, quemadmodū ſuperius attigimus, irrogata, & Mahometis imperatoris turpis fuga conſecuta eſt. Vbi non ignobilis fuit ſexcentorum Polonorum Capiſtranum ſecutorum opera. Nec ita multo poſt Huniades & Capiſtranus vitam cū morte commutarunt. Inſequenti anno Huniadis filius Ladiſlaꝰ perduellionis inſimulatus, cùm Vlricum Ciliæ comitem inſidiatorē ſuum interfeciſſet, capite pœnas luit: Mathias frater eius minor natu captus, & Viennam à rege Ladiſlao ductus: Ioannes item Varadinenſis epiſcopus, & complures alij de proceribus Vngaris in vincula cōiecti. Mater Ladiſlai & Mathiæ magnanima mulier non fletibus & lamētis indulſit: ſed arma contra regem pro filijs ſumpſit: maiuſque facinus ira ſuadente auſura, ac Turcas in auxilium accitura erat, ni res interuentu aliorum procerum compoſita fuiſſet. Sed prius quàm Mathias ex pacto dimitteretur, Ladiſlaus rex in ipſo nuptiarum apparatu Pragæ obijt, ſiue ex repentino morbo, ſeu veneno clam à Georgij Podiebradij vxore miniſtrato. Dira quidē tormina ſenſit moriens: & medici Germani, poſteaquam Boemia exceſſerunt, vulgarunt non obſcura veneni hauſti ſigna in eo apparuiſſe. Mortis cauſam ei fuiſſe exiſtimant, Podiebradij partim ambitionem, partim offenſionem vel metū. Etenim non obſcurè Ladiſlaus iniquior & infenſior erat hæreticis, eorumque cœtus & ſacerdotes, & in primis Rochezanā pſeudarchiepiſcopum amicum Podiebradij aſpernabatur. Et ſanè adeptus eſt regnū poſt Ladiſlaum Georgius Rochezanæ & factionis eius opera, poſthabitis Friderico imperatore, Sigiſmundo & Alberto Auſtriorum archiducibus è fœdere, Cazimiro autem rege Polonorū, & Vilelmo duce Saxonum iure hæreditario nominibus vxorum & liberorum ſuorum regnum id petentibus. Vilelmꝰ enim maiorem natu ſororem Ladiſlai defuncti in matrimonio habebat. Nam Caroli regis Gallorum legatio, qui ingentibus pollicitationibus idem ambiebat, non niſi poſt comitia publicè audita eſt: idque aſtu Georgij factum. Vngari Mathiam Huniadem annos decemſeptem natum authore Michaële Saladino, ſiue Zilagio (ſic eum vocat Bonfinius) auunculo eius, qui cum quinque, ſiue, vt vult Bonfinius, viginti millibus armatorum ad regia comitia venerat, regem crearunt: & numeratis Podiebradio quinquaginta millibus aureorum redemerunt. Extincto enim Ladiſlao prius quàm mors eius diuulgata eſſet, Georgius ſignatis annulo regio literis celerrimè eum Vienna Pragam deduci curarat, magnum inde ſperans compēdium. Qua ſpe fruſtratus non eſt. Quin & filiam ſuam ei deſpondit, fœduſque & ſocietatem cum eo inijt. Et Vngari autem, quemadmodum ſcribit Dlugoſſus noſter, Friderici, Cazimiri & Caroli Galli poſtulata, non ſibi, ſed Vuladiſlao natu maiori Cazimiri filio regnum illud adſtruentium, repudiarunt: cui Carolus filiam ſuam, eam, ni fallor, quam Ladiſlao dudum deſponderat, vxorem cum ſumma dote pollicebatur. Vexauit autem tunc peſtis Vngariam, eiuſq; contagio etiam in finitimam Poloniā proſerpſit. Hæc autem pleraq; hoc quidem anno, quem nunc perſequimur, inchoata, ſequenti verò peracta ſunt. Sed ad noſtra redeamus.

Polon. viri bello Turcico.

Huniadis & Capiſtrani mors.

1457. ann.

Ladislaus Huniadis filius ob interfectū comitē Ciliæ, capite plexus.

Mathias captus.

Mulieris magnus animus.

Ladislai regis mors.

Ladislaus infenſus hæreticis.

Rochezana.

Georg. Podiebradius Boemorū rex.

Vilelm. dux Saxoniæ.

Mathias rex Vng. creatus & redemptus.

Mathiæ cum Georgio fœdus & affinitas.

Peſtis.

MAR-

MARTINI CROMERI, DE ORIGINE ET REBVS GESTIS POLONORVM, LIBER QVARTVS ET VICESIMVS.

1457. ann.

VERE nouo prioris illius anni, nempe 1457. rex Cazimirus flagitātibus Pruſſis atque Polonis è Lituania in Poloniam ad Petricouienſia comitia venit: atque inde ad Colenſem maiorum Polonorum conuentum profectus, impetrauit à nobilitate eius oræ, vt, quoniam pecunia deerat in ſtipēdium mercenarijs militibus, ipſa Slochouiam, Suece ac Tucholiam arces Pomeraniæ tuēdas ſuſciperet: deinde in Pruſſiam, Gdanumq; diuertit. Vbi à Carolo Danorum rege exule, pedeſtri extra vrbē progreſſo, ſalutatus, & à Gdanenſibꝰ comiter & ſplendidè acceptus eſt: exolutaque militibus hoſtium conuenta pecunia, nempè quater centum ſeptuaginta ſex millibus florenorum, Marieburgum, Gilauiam atque Derſauiam ab eis recepit. Migrantes inde milites cum magiſtro Crucigerorū & commēdatoribus rex tutò vſque ad fines Poloniæ deduci iuſſit. Nam qui cæteras munitiones obtinebant, parte pecuniæ accepta, cùm reliqua ad conſtitutum tempus ſibi ſoluta non eſſet, in fide Crucigerorum authore Bernardo Sumbergio manſerunt. Maximè verò rex à Gdanēſibus ad exoluendam eam pecuniam triginta millibus denuò extra ordinem collatis, adiutus eſt. Nec ſtudium Vdalrici Cieruoncæ præfecti præſidij Marieburgēſis erga regem obſcurum fuit: cuius authoritate milites fidem non mutarunt, quamuis ad præſtitutam diem reliqua pecunia ſibi non numeraretur. Itaque quinquaginta ſex millibus florenorū in Suece, Golubo, Preiſmarca, Coualouia, & Gneuo obligatis & oppigneratis rex eum muneratus eſt: & mox in duarū ex his primarum præfecturarum poſſeſſionē eum miſit: Marieburgo quoque eum præfecit: ipſe Bydgoſtiā ſe recepit. Obſidebatur nihilominus Gneuum à mercenarijs militibus, & maioribus Polonis. Iamque tātùm fames apud obſeſſos inualuerat, vt vix paucos dies obſidionem toleraturi eſſe viderentur: ſed noſtri ſine vlla diſciplina militantes, nequicquam vetante ac deprecāte magiſtro militiæ Prendota Lubeſſouio, domos dilapſi ſunt, authore Ioanne Crōno Cotificio corrupto ab hoſtibus. Atque ob eam rem is poſtea capite damnatus eſt à rege. Per eoſdem dies malè à Dobrinenſibus quadringentis ferè domi pugnatū eſt contra octingentos hoſtes, qui ex Zialdouia excurſionem fecerant. Atque ij vaſtata ora Dobrinenſi non contemnendam prædam abegêre. Apud Sipelbeinum quoque oppidum in inferiore Pruſſia, quòd à Crucigeris obſeſſum erat, infeliciter noſtri ab obſidione hoſtem depellere tentarunt. His igitur ſucceſſibus erecti Crucigeri, ad recuperationem Marieburgi adſpirare cœperunt: & fauebant eis clàm complures oppidani, atque etiam equites, qui in arcis præſidio cum Cieruonca erant. Itaque conſtituta cum eis proditione Bernardus Sumbergius cum expedita manu adueniens noctu in oppidum receptus eſt, præſidiarioſq; regios ſine vllis excubijs per domos diſperſos, & ſomno oppreſſos concidit: nonnulli tamē in tumultu nocturno in arcē euaſerūt. Cieruonca tumultu oppidano excitꝰ hoſtē ad arcē cōcurrentē lapidibus & omni telorū genere ſupernè repulit. Cùm autē dies illuxiſſet, crebræ fiebant ex arce in oppidum globorum è bōbardis proiectiones, ita vt nemo in propatulū impunè prodire poſſet. Sed in domibus ferè latitabant hoſtes, perfractiſque parietibus inter ſe commeabāt. Veriti autem, ne qua ex arce eruptio in ſe fieret, foſſa & aggere ab arce oppidum interſepſerūt. Quod cùm perfeciſſent, traiecto Nogato in Zolauam ſiue inſulam maiorem impetū fecerunt, vt eam depopularentur, aut in poteſtatē ſuam redigerent. Fortè eodem Lubeſſouius cum reliquijs diſſipati exercitus, & auxilijs Gdanēſium, Marieburgo ſuccurſurus, ſub idem tempus aduenit, nauibus Gdano aduectus: eius milites vbi nec opinantes in hoſtem longè validiorem, quippe qui octingentorum numerum excederet, incidêre, metu perculſi, ad naues reſpectabant. Sed Lubeſſouius ſtricto gladio pro hoſte ſibi futurum minitatus, quiſquis ad fugam ſpectaret, fugam eorū inhibuit, & caſtra ſecūdum aggerem inſulæ metatus

Comitia Petricouiæ.

Maiorum Polonorum expeditio in Pruſſiam.

Carolus Danorum rex exul.

Marieburgum, &c. regi deduntur.

Gdanenſium munificentia in regem.

Vdalricus Cieruonca honoratus à rege.

Prendota Lubeſſouius dux exercitus.

Poloni dilapſi ab obſidione.

Cotificius proditionis damnatus.

Dobrinenſes fuſi à Crucigeris.

Marieburgi proditio inſtructa.

Lubeſſouij virtus.

tatus est, ita vt à tergo aggere, à fronte
verò curruum obiectu tutus esset. Sum-
Polonorum victoria de Sumbergio.
bergius despecta eorū paucitate castra
adoritur: defendūt illi acriter: cùm ec-
ce in ipso feruore pugnæ quadringenti
armati Stargrata in auxilium nostris ad
uenêre. Instauratur præliū maiore vi,
bisque pedem referre coacti hostes, ter-
tiùm redintegrato prælio victi, perpeti
Neitichum opp.
fuga Neitichum, atque inde Mariebur-
gum se receperunt, octoginta de suis a-
missis, & Sumbergio duce vulneràto.
Culma prodita Crucigeris siue Sumbergio.
Nihil tamen is de officio remisit: quin
per illos ipsos dies Culma siue Chelm-
no oppido potitus est, proditione Boe-
mi cuiusdam: qui cùm prius stipendia
Gilauia dedita Crucigeris.
fecisset in castris regijs, vxorem opulen
tam in eo oppido duxerat. Gilauia quo
que regio præsidio, quod pabulatū exi-
erat, excluso, in potestatem Crucigero-
rum venit. De hac tam varia, & maiore
exparte aduersa fortuna nostrorū cùm
regi renunciatum esset, perfecit apud
Maiorum Polonorum expeditio in Prußiam.
maiores Polonos, vt in centenas mar-
cas annui cēsus singulos hastatos equi-
tes mitterent. Ciuitatibus pedites impe
rati. Sex millia peditum pariter & equi
tum fuêre: eaq; Marieburgum ductore
Sciborius Chelmski præfectus maioris Poloniæ.
Sciborio Chelmski præfecto maioris
Poloniæ missa sunt. Atque is exercitus
vnà cum auxilijs Gdanensium & Elbin
gensium satis habuit hostes importan-
do in oppidum commeatu prohibere:
nec elici ad pugnā ab hostibus potuit,
ne suburbanis quidē Torunensibus in-
censis. Dum hæc ita gerūtur in Prussia,
ne Cracouiensis quidē ora quieta fuit.
Sueborouiorum latrocinium. Zebrace mons.
Cauuca & Ioannes Sueborouij fratres
cum ea, quā coēgerāt latronum manu
montem, cui Zebrace nomen est, pro-
pe Osuencimum castello communie-
rant: atque inde viciniam omnem la-
trocinijs vexabant. Pluribus autem in-
dies tanquam in sentinā quādam con-
fluentibus, in quibus & Ioānes erat, qui
dux Osuencimensiū fuerat, alium quo-
Vapenna mons. Dopsice & Mislouice oppida. Osuēcimum propè captum.
que montem, qui Vapēna dicitur, pro-
pe Dopsice, itemque Mislouice castel-
lum communierūt: parumque abfuit,
quin Osuēcimum quoque in suam po-
testatem redigerēt, octo de suis, qui ca-
pti in arce asseruabantur, summa turri
potitis. Qui vt decederent, non vi, sed
precio ducētorum aureorū perfectum
est à præfecto arcis Ioanne Synouecio.
Minorum Polonorum expeditio contra latrones. Ecclesiastica bona vexata.
Vix autem sub initium autumni mino
res Poloni edictis regijs exciti sunt, vt
contra latrūculos illos arma sumerent.
His verò sumptis, amicos quidem affli-
xerūt, in ecclesiastici ordinis bona fru-
ctusque quà proficiscebātur impetum
facientes: hostibus verò nō nocuerunt,
sed cùm Mislouice aliquādiu obsedis-
sent, facto frustra aduersus castellū im-
petu, irrito cœpto & proteruè discesse-
runt, quadraginta nobilibus præter cæ-
teram multitudinem amissis, centum
sauciatis. Sexaginta millia bellatorum
in ijs castris cēsa esse Vapouius memo-
rat. Penes authorem fides esto. Rei ma-
lè gestæ culpa in proceres nonnullos,
quasi cū hostibus sensissent, vulgò con-
iecta est. At ij vicissim contumaciam
equitum, ac disciplinæ cōtemptum in-
cusarunt. Nec mora, nostris ad sua di-
Clobuscum direptum et incensum.
lapsis, Ioannes dux Osuencimensis Clo
buscum oppidum diripuit & incendit.
Quocirca aliam nostri defendendi sua
rationem inire coacti sunt, partitis in-
ter proceres muneribus: nempe vt Ioā-
nes quidem Cijzouius castellanus Cra-
couiensis Scauinæ, Ioannes Tencinius
palatinus Ilcussi, Prædiborius verò Co-
nespolius castellanus Sendomiriensis
Stipendium è salinis numeratum iniussu regio.
ললouiæ cum præsidijs essent: militibus
stipendium de salinis constitutum re-
ge inconsulto duodeni grossi in hebdo
madam. Ac ne Podolia quidem per idē
tempus tumultus & incommodi exors
Tattari Podoliam populati.
fuit. Nam Tattari populabundi impro-
uiso in eam oram incursionem fecêre.
In eos Bartholomæus Buciacius præfe-
Lasez.
ctus Podoliæ, cum Ioanne Lascio suc-
camerario & inermi comitatu iter faci
ens, imprudens penè incidit. Sed prior
tamen eos ipse animaduertit. Duo erāt
eorum agmina: in maiore vulgus erat
promiscuum, in minore eximij bellato
res. Verū nostri in maiore robur omne
eius militiæ esse opinati, facto in id no-
ctu impetu quo terribiliora omnia ho-
sti facerent, facilè id fuderunt & conci-
derūt. Tumultu exaudito alterum ag-
men loco cessit. Postridie illud quoque
adoriri nostris placuit nocturna victo-
ria ferocibus, ratisque minus cum illo
negocij sibi fore. Et sanè non malè au-
sus illi eis successissent, si incunctanter,
quemadmodum censebat Lascius, in
perturbatos impetum fecissent. Sed dū
Russorum anceps cum Tattaris pugna.
cunctantur, barbari paucitate eorū co-
gnita, animos resumpserunt, & in or-
bem nostros trepidātes & conglobatos
abundante multitudine circumuecti,
in medio concluserūt, & ad internecio-
nem profligarunt, non inultos tamen.
Nec mora victores populatione omis-
sa ad sua se receperunt, veriti necubi
defatigatos, & ad paucos redactos no-
uus & recēs hostis inuaderet. At rex Ca
zimirus constitutis, quemadmodum
diximus, rebus Prussicis, Petricouiam
ad

ad comitia ad vicesimamquartam diē
Nouembris indicta profectus est. Sed
cùm ibi nihil de republica ob infre-
quentiam senatus ad reprimendam la-
tronum vim intenti, constitutum esset,
alij conuētus Coli & Corcini acti sunt:
Tributum in gerale.
& in his decretum, vt agrarium tribu-
tum duodenûm grossorum è laneo a-
grestibus imponeretur, vnde satis fie-
ret ijs, quibus emerita in Prussia stipen-
dia soluta non erant. Præfectura Craco
Cijzouius amotus à præfectura Cracouiensi.
uiensis, amoto ob ingrauescentem æta-
tem Ioanne Cijzouio, Nicolao Pienan-
sco Vitouicio mandata est auctis rediti
bus, quo numerosiorem familiam pa-
candarum, & à latrocinijs purganda-
rum viarum caussa posset alere. Satisfa-
ctum deinde ijs, qui latrocinio & bello
emerita stipendia repetebant: castella-
Castella latronum diruta.
que ab eis dedita, diruta sunt regis vo-
lūtate, ne deinceps etiā latrocinantium
essent receptacula. Nobilitati verò Os-
uencimensi latrunculorū vexationibꝰ
afflictæ à rege clementer subuētum est.
Conuentu soluto rex vnà cum regina,
vti solebat, in Lituaniam secessit: inde-
1458. ann. Petricouiæ comitia.
que ad Calēdas Maias insequentis anni
Petricouiā ad alia cōitia redijt. Vbi cū
de expeditione in Prussiā cōsultaretur,
ac decerneretur, venit Ioannes Iscra ex
Vngaria, hortans regem, vt regno Vn-
garorū hæreditario vxoris suæ iure ani
mum adijceret, neq; occupari id à Ma-
thia homine nouo pateretur, studium
& operā ad id suā ei pollicens. Et retine
bat is adhuc munitiones quasdā in Vn-
garia. Cū autem intelligeret, Prussicum
Iscra pacis sequester inter Polonos & Crucigeros.
bellū ei rei impedimēto esse, cōponēdi
aut intercipiēdi eiꝰ partes sibi sumpsit,
rege pacē nō abnuēte. Ne Crucigeri qui
dē abhorrere à pace videbātur: & spera
bat Iscra facilꝰ etiā fore negociū, ꝙ Boe
morū mercenariorū armis, quorū du-
ctores ferè necessarij & familiares sui
essent, tunc res Crucigerorū maximè
nitebatur. Sed eum spes fefellit. Elati e-
nim hybernis successibꝰ paulo secūdio-
ribꝰ Crucigeri, iniqua postulabāt. Quo-
Polonorum expeditio in Prußiam.
circa præcisa spe pacis, vniuersæ regni
copię regis edicto ad Gneuucouiam cō
uenêre: inde Vistula nauali ponte trans
Papouia intercepta à Crucigeris.
misso, ad Papouiam castrametatæ sunt.
Interceperāt fraude eam arcem hostes,
atque inde Torunēsem agrum vehemē
ter infestabant. Sed ea permunita erat,
nec sine multorum periculo à nostris
expugnari posse videbatur. Ceterùm li-
xæ & calones atque promiscuū vulgus
temerè & nemine iubente ad mœnia
procurrens, mox omnem exercitum in
credibili expugnandæ arcis ardore &
spe inflammauit. Itaque facto impetu,
portaque effracta, cùm iam caperetur
arx, hostes magnis clamoribus victorū
misericordiam implorarunt: exauditi
que à Petro Samotulio castellano Pos-
nanieni, penes quem summa in exerci
Petrus Samotulius dux exercitus.
tu secundum regē potestas erat, mino-
re porta à castris auersa emittebantur.
Sed parum abfuit, quin ipse quoque Sa
motulius ab irata multitudine violare-
tur, ob Sbigneū Iauorium Dobricium,
atque Dauidem Boemum castrorum
metatorem in oppugnatione arcis in-
terfectos furente. Fremitꝰ quidē aduer-
sus regem & proceres ingens fuit, cùm
propter emissos hostes, tum quòd pro-
ceres nonnulli missis ministris cellas ar
cis commeatu & facultatibus refertas
Papouia capta, incensa, ac diruta.
occuparant. Quare subiecto igni à mul-
titudine arx tota cū omni copia & com
pluribus satellitibus procerum, qui per
tinacius cellas defēdebāt, cōflagrauit:
muri deinde arcis, ne ab hoste instaura
rentur, rege iubente diruti. Ac triduo
ibi statiua habita sunt. Inde ad Culmam
siue Chelmnū mota castra. Nec tamē tē
tata est eius oppidi oppugnatio, quod
amplum quidē & spaciosum est, & ne-
que arte, neq; natura munitum: sed eò
vndiq; hostium copiæ confluxerāt. Ad
Marieburgū verò itum est. Quod cùm
Bernardꝰ Sūbergius Culmæ intellexis-
set, nocturno itinere anteuertere eò no
stros cū expedita manu instituit: ꝑfecis-
setq; id adeò ni tota nocte errasset. Orto
die, vbi se in nostros incidisse animad-
uertit, fuga sibi quemq; consulere iussit:
dissipatos persecuti nostri, non leui stra
ge affecerūt, cæsis captisque multis. Sū-
bergius ipse euasit quindecim millia-
rium itinere eo die confecto: facultatū
Marieburgum oppidum obsessum.
tamen iacturam fecit. Ad Mariebur-
gum deinde nostri castra posuêre: ac de
sides ibi tempus triuêre, ludificantibus
eos spe pacis hostibus: ad quam confici-
endam Iscra sequestrum se interpone-
Nouenses ad Crucigeros defecerunt.
bat. Per quos dies Nouum oppidū Po-
meraniæ dimisso Polonorū præsidio,
quasi suis viribus se tuiturum esset, ho-
stile accepit. E diuturna verò eodem in
loco apud Marieburgum mora (nā in
duos menses extracta est obsidio) fœto-
re, & pabuli victusq; inopia regiꝰ exerci
tus afflictꝰ est: ita vt 800. homines, equo
Strages hominum & equorum apud Marieburgum.
rum autē 7. millia fame & peste interi-
rēt. Eam ob rē fremere multitudo, & fa-
cto agmine ad regis tētorium orare, vt
vi se oppidum nō munitissimū capere
pateretur, aut verò obsidionē solueret:
cùm vtrumq; suasu procerū quorundā
negaretur, negligētius omnes munera

belli

belli obibant, ſolutaque diſciplina, neque cuſtodias & excubias ſeruabāt. Creuit hoſtibus audacia, ita vt ij erumpentes leuibus incommodis noſtros afficerent. Inde coorta maior indignatio: quā auxit clamor hoſtium, auro ſe redemiſſe, ne oppugnarentur, è mœnibus vociferantium. Et ſanè deprehenſi ſunt nonnulli noctu ad oppidum cum mandatis quorundam procerum commeantes. In primis autem Ioannes Brezius procancellarius eam infamiam vulgò ſuſtinuit: & niſi fuga ſe ſubduxiſſet, violatus eſſet à concitata multitudine. Tandem induciæ cnm hoſtibus viginti mēſium confectæ ſunt ea conditione, vt intra id tempus octoni vtrinque arbitri pacis apud Culmam cōuenirent: inter quos ſi non conueniret, vt Alberti ducis Auſtriæ ſummum eſſet arbitrium. Interim autem Marieburgenſe oppidum Iſcra ſequeſter obtineret, ac vtri parti id adiudicaretur, traderet: aut ſi infecta pace diſcederetur, Crucigeris redderet. Dum autem hæc fiunt, vniuerſa nobilitas moræ longioris impatiens iniuſſu regio domos diſceſſit, orto à Ioanne Oſtrouicio, cognomento Naſſiano, diſcedendi principio. Quocirca rex quoque ſuffecto in præfecturam Marieburgēſem pro Cieruōca Sciborio Chelmio, diſcedentem exercitum ſequi coactus eſt, nequicquā retinentibus Pruſſis, & in primis Gdanēſibus, qui ei in quatuor millia militum ſtipendium, ſi apud Marieburgum manere vellet, pollicebantur, proſpera fortuna vſi eo anno in mercatura maritima, & magnopere ditati. Sed vxoris deſideriū regi fuit antiquius, vt ait Dlugoſſus: quæ quidē per eos dies ad quintum Nonas Octobris Cazimirum filium Cracouiæ peperit. Quamobrem eò contendit: ibique legatos Georgij Podiebradij noui regis Boemorū audiuit, fœdus petentes, & ingentia auxilia contra Crucigeros, regniq; ſucceſſionem Cazimiro, quæ ſecūdum Ladiſlaum regem hæreditario iure ad vxorem liberoſque ipſius proximos Ladiſlai cognatos pertineret, pollicentes. Georgium procerum precibus victum regnū ſuſcepiſſe, ne quis alius præriperet: eo defuncto ad iuſtos hæredes rediturum. His reſponſum eſt, Regem fœdus & amicitiam cum Boemis ſemp coluiſſe. Cupere verò, vt mutuū ab eis fieret. Non commeruiſſe eum, vt cum vxore & liberis ſuis hęreditario regno excluderetur. Atq; eam iniuriam eum ad eam vſque diē patiēter tuliſſe. Quod ſi deinceps Boemi officijs & beneuolentia certare cum eo vellēt, non ingratum experturos. Georgium non malè feciſſe, facturumque eſſe, ſi aliquam Cazimiri liberorūque eius rationem in ſuſcipiendo regno duxiſſet, ſique legitimis hæredibus id relinqueret. Cauſa verò tam modeſtæ & ſubmiſſæ legationis Georgio fuit illa, quòd animaduertebat, nonnullos de Boemis proceribus, itemque Sileſios & Luſacios alienis à ſe animis eſſe, propterea quòd cum Rochezana ab eccleſia & religione catholica non obſcurè diſſentire videbatur: & cū Morauiā obiret paulo poſt acceptum ab Vngaris epiſcopis, quos Mathias rex miſerat, diadema, Iglauia ciuitas portas ipſi clauſerat. Eam cùm ille cum ijs, quas ad manum habebat, copijs obſidiſſet, Auſtriorū Archiduces Iglauiēſibus præſtò fuêre, & Morauiam infeſtauêre. Ibi Georgius maioribus copijs accitis è Boemia, cùm Iglauiæ obſidionem continuauit, tum Fridericum imperatorē in arce Viennenſi ab Alberto fratre & ciuibus Viennēſibus obſeſſum liberauit. Quanquam hoc alij poſterius factū eſſe autumant. His igitur difficultatibus implicatus, ne maiore belli mole pręgrauaretur, Cazimirum regem, qui perſequi ſe velle ius vxoris & liberorum ſuorum non obſcurè præ ſe ferebat, tali legatione placandum atque ductandum ſibi eſſe exiſtimauit. Comitia deinde ad medium Ianuarij ſequenti anno Petricouię habita. Vbi de pace ac de bello cū Crucigeris conſultatum eſt. Increbuerat enim, Crucigeros his cōditionibus pacem facere velle, vt centum millia florenorum impenſæ bellicæ nomine regi numerarēt, viginti millium tributum quotannis penderent, duo vexilla auxiliaria ad quoduis bellum mitterēt, & vt ſinguli Magiſtri in regis verba iurarent. Pruſſiam verò cunctam ſibi haberent ijſdē finibus, quibus ante id bellum habuiſſent. Probabat magna pars ſenatus has conditiones: ſed Pruſſorū legatio commodùm adueniens orabat regem atque ſenatum, ne ſe in fidē ſuſceptos, immanibus Crucigeris ad exquiſitos cruciatus & in teterrimam ſeruitutem proderet: Elbingæ ſe conuentum egiſſe, nouoque fœdere ſeſe obſtrinxiſſe: extrema omnia pati malle prius, quàm in Crucigerorum impotentium dominorum poteſtatem redirent. Erant & in ſenatu regio, qui ſenſerent, non ex fide atque dignitate regis & Polonicæ nationis fore, ſocios deſerere, ſuaque olim amiſſa, nuperque recuperata, rurſus prodere aut vēdere.

Ioannes Brezius de proditione ſuſpectus.

Induciæ viginti menſium.

Sciborius Chelmius præfectus Marieburgenſis.

Gdanenſium ſtudium in Polonos & regem.

Georgij Boemorum regis legatio ad Cazimirum.

Georgius rex Boem. hæreſi infectus, inuiſus Morauis, Sileſijs, & Luſacijs.

Iglauia obſeſſa à Georgio.

Fridericus Imper. obſidione liberatus à Georgio.

1459. ann. Comitia Petricouiæ. Conſultatio de pace cum Crucigeris.

Pruſſorum legatio.

Non

Non diuturnam pacem eo precio redimi: ſed perpetuorum hoſtium vires refici, & opes augeri. Efficax fuit hæc oratio: decretumque, Non eſſe deſerendos prodendoſúe Pruſſos. Verùm de ratione proſequēdi belli ad particulares conuentus reiectum eſt. Nobilitas enim Polona præterita expeditione vehemēter offenſa, & pecuniarium ſubſidium negabat, & militiam in poſterum detrectabat. Quam ne rex quidem probabat, propter nimiam atque pernicioſam equitum licentiam. Interea rex in Lituaniam cum regina excurrit: indeque reuertens, ad Colenſem maiorum Polonorum conuentum poſt initium æſtatis adfuit: & vt expeditio in Pruſſiam pro modo facultatum decerneretur, ab ipſis impetrauit: nempe, vt de centum marcarum cenſu annuo vnus eques haſtatus mitteretur: oppidani verò regij vt peditem ſuppeditarent. Difficiliores fuêre minores Poloni, & emendari prius quædam in rege & magiſtratibus flagitabant. Itaque pro hoſtibus ducti ſunt à rege nonnulli, quorum inſtinctu hæc fieri videbantur. Sed tamen eorum pertinaciæ datum eſt, vt ad Calendas Septembris Petricouiā rurſus comitia vniuerſæ Poloniæ indicerentur. Miſſi verò octo de proceribus, quemadmodum cum Crucigeris conuenerat, in Pruſſiā ad agendum de pace, re infecta redierunt, cùm neque illi Neſſouiam venirent, neque noſtris Culmam veniendi luculentam ſecuritatem præſtarent. Itaque fecerunt maiores Poloni ſatis promiſſis ſuis, vt expeditionem in Pruſſiam facerent. Verùm nullum ij operæpretium fecerūnt: agros modò ſociorū vtcunque tutati ſunt per æſtatem: ſub autumnum autem domum non expectata miſſione remearūt. Per quod tempus mercenarij milites in inferiore Pruſſia inſignem de Crucigeris victoriam retulerunt: nec multum abfuit, quin Ludouicus Magiſter viuus in poteſtatem eorum veniret. Præda non contemnenda parta, ita vt viceni aurei in milites diuiderentur. Igitur de pace rurſus agi cœptum à Crucigeris. Per quod tempus renouatis inducijs, Lubauia Crucigerorum præſidium accepit, cùm ad eam diem in partibus regis fuiſſet. Ad Gneuum verò complures naues frumētum & ligna atque aſſeres è Polonia Gdanum portantes ab hoſtibus interceptæ ſunt. Quæ cùm à rege repeterentur, reſpondit Magiſter, iniuſſu ſuo à militibus id factum eſſe, neque eos imperium ſuum exaudire: atque adeo paucis quoque arbitriū penes eos eſſe. Clementer rex ageret, & ordinem Crucigerorum ne penitus iret perditum. Sub finem Auguſti menſis venit ad regem Lenciciam Vuratiſlauienſium & Namyſlouienſium legatio, deditionē oppidorum ſuorum offerens, quod ſub imperio Georgij regis Boemorum hæretici cùm cætera Sileſia eſſe nollent. Cōmendata eſt eorum pietas & religio: ſed aliter ſibi proſpicere iuſſi ſunt: Cazimirum eos tueri non poſſe Pruſſico bello implicatum: ſi pacem cum Crucigeris fecerit, tunc demum recipi eos poſſe. Et ſuſtinuerunt ij quidem vnà cum epiſcopo ſuo & ſacro ſacerdotum collegio aliquandiu bellum à Georgio illatum non infeliciter: ſed poſt à legatis pontificis max. Pij ſecundi, Aeneæ Syluij prius dicti, qui per id tempus Calixto ſucceſſerat, in eam credulitatē adducti, quod Georgius ab Eccleſia catholica & pontifice maximo alienus futurus deinceps non eſſet, trium annorum inducias cū eo fecerunt, vt interim ſui iuris: deinde verò, ſi is in religione catholica perſtāret, pontificiſque maximi maieſtatem conſeruaret, ſolenni ceremonia in verba eius iurarent: ſed vt præfectum tamen ab eo ac cæteris deinde regibus inuiti neminem acciperent. Comitia deinde Petricouiæ habita ſunt. Ad quæ Cracouienſis tractus legati ſiue nuncij venire detrectarunt, niſi fides publica à rege ſibi daretur. Acceperant enim, regem aulicum ſuum & procerū quorundam, quibus fidebat, comitatum in armis eſſe iuſſiſſe. Nam erat is admonitus, conſilia contra ſe ab illis inita eſſe. Erat res noua & inaudita: ſed tamen, ne qua maior turba & ſeditio exuſcitaretur, datum hoc illis eſt. Principes eius legationis erant Ioannes Rithuianius præfectus Sendomirienſis, Ioannes Tarnouius, & Ioannes Melſtinius. Impetrata verò dicendi poteſtate in frequenti conſeſſu Ioannes Rithuianius homo magno animo, & lingua promptus, pro cæteris collegis & omni nobilitate in hanc ſentētiam ad regem verba feciſſe fertur: Ingentem animis dolorē haurimus, Rex inclyte, quod nos immerentes ac tibi addictiſſimos pro hoſtibus ducis, & armatum præſidium contra nos cōparaſti. Nemo eſt noſtrûm, atq; adeò ex omni numero Polonæ nobilitatis, quē odiſſe aut metuere debeas: omnes te ſummo ſtudio & obſequio proſequimur, ſemperq; proſecuti ſumus. Verùm dura neceſſitas, & impēdens exitiū nos impulit, comitia hæc abs te efflagitare

Nobilitas Polona detrectat bellū.

Maiores Poloni expeditionē in Pruſſiam decreuerunt.

Minores negarunt.

Crucigeri victi.

Induciæ. Lubauia defecit ad Crucigeros. Induciæ violatæ.

Magiſtri excuſatio.

Vuratiſlauienſiū & Namyſlouienſ. deditio repudiata à Cazimiro.

Aeneas Syluius papa.

Vuratiſl. & Namyſl. pietas & fortitudo.

Comitia Petricouiæ. Cracouienſ. nuncij nō niſi ſub fide regis ad comitia venere.

Rithuianij oratio ad regem in comitijs.

tare

tare, non quo aliquid contra te moliremur, sed vt saluti & incolumitati nostræ, liberorum nostrorum, & longæ posteritati, simulque dignitati reipub. nostræ calamitosæ tandem aliquando prospiceremus. Quod si roges, quid id mali, aut vnde est? Vndénam censes? nisi vnde minimè sperabamus, & vnde minimè decuit: Abs te, inquam, tuisq; magistratibus, quorũ etiam culpa omnis in te redũdat. Tui præfecti non modò ius non reddunt petentibus viduis atque pupillis, verùm etiã per summã iniuriam & potentiam nos fratresque nostros opprimunt: bonis indicta causa spoliant: vinculis, vulneribus, & omni contumelia afficiunt: Quemadmodũ nuper post edicta hæc iam comitia Sigismundo Laticinio & Virzbentæ Sẽnicio ab Ioãne Curopathuua præfecto Chelmensi vsuuenit. Atque hæc tamẽ, quod priuata sunt, & ad singulos pertinent, leuiora ducimus: illa multo grauiora & acerbiora, quæ te conniuente, imo verò indulgẽte Lituani in nos designant. Nempe quod Luscum & omnem illam fertilem oram Russię nobis interceperunt: pagos nonnullos à Parsouiensi territorio abstraxerunt: Podoliæ quasdam munitiones occuparunt, reliquis etiam imminent: Masouiorũ ducibus socijs nostris & clientibus tuis duo territoria Gonianzum & Vengrouiam eripuêre. Hæc te authore facere eos necesse est: non facerent sanè, aut certè non impunè facerent, si aliũ regẽ haberemus. Tu eorum temeritatem & audaciam indulgendo alis, adeoq; prouexisti, vt non modò contra Crucigeros socia nobiscum arma ex fœdere nõ coniungant, neque gratiam nobis prò vindicata sibi Samagitia referant, sed superbè tuum quoque Imperium iam detrectent. Nec tamen hæc te mouent, quo minus bonis & facultatibus huius regni tam ingratam Lituaniã ornes & augeas. Quòd si merita vtriusq; populi recta ratione perpẽdas, reperies iniustè & indignissimè hæc abs te fieri. Illi neq; tibi, neq; patri tuo vnquam satis fideles fuêre: & cũ iure vestro eis imperaretis, cõtra vtrunq; non semel perniciosa cõsilia inière: ferro & veneno vitam vtriusq; appetiuêre. Nos verò illum quidẽ obscurũ & ignotum, & angustè dominantẽ, ad amplissimum coniugiũ & florentissimũ regnum vltrò acciuimꝰ, & in vniuersum terrarum orbẽ celebrem reddidimꝰ: Samagitiã & magnam partẽ Lituaniæ à Crucigeris ereptã armis nostris atq; sanguine restituimꝰ: fratrẽ tuum Vuladislaũ non tantùm ad Polonicũ, verùm etiã ad Vngaricũ regnum fauore & impẽdijs atq; opibꝰ nostris eueximus. In te verò quales fuerimus, tu ipse testis es locupletissimꝰ. Atq; vt alia prætereã, Prussicum quidẽ bellum per tot annos in hanc vsq; diem & armis & facultatibꝰ nostris nostrorumq; pro te impigrè sustinuimꝰ. Pro his meritis ista nobis abs te refertur gratia, vt Lituanos exuuijs nostris vestitũ & ornatum eas? Iam ne illa quidem leuia sunt incõmoda, quod & ipse leuẽ monetã cudis, & adulterinã importari aliunde permittis: & furũ latronumq; examina impunè in nos & nostros grassari pateris? Quæ facilè tu, quemadmodũ debes, nobis quiescentibꝰ reprimeres, nisi regia bona & reditus perperã dissipasses. Ad hæc procurationibꝰ quoq; siue stationibꝰ nimiũ onerosis nos & homines nostros vehemẽter exhauris: afflictos à potentioribꝰ non modò non vindicas, sed ne audis quidẽ quiritãtes. Hæc & alia acerba immeritò abs te accidũt Rex clemẽtissime fratribus nostris, quos obsequẽtissimos & studiosissimos tui sẽper expertꝰ es. Ea vt tandẽ corrigas mutesq; summopere per nos abs te petũt. Refer hanc gratiã benemerentibꝰ: redde nobis, quæ Lituani te indulgente ademerũt: moneta leui cudẽda absiste: adulterinã summoue: immoderatas stationes circũscribe: magistratuũ impotentiã & petulantiã refrena, & vigilantiã excita, vt vias publicas, regnũq; omne pro debito suo, furtis & latrocinijs purgẽt: Poloniæ cõmoda & ornamenta ne minoris facias, quàm Lituaniæ. Quod si impetramus, nullꝰ nobis labor, nulli sumptꝰ pro tuis cõmodis, & ad nutũ tuum graues erunt: ac ne sanguini quidem & vitæ nostræ pepercerimꝰ. Sin repulsã ferimus, nihil est quod extra ordinem à nobis expectes. Atque ita tibi persuadeas, nos neque in Prussia tibi sine legitimo stipendio militaturos esse, neque pecuniæ quicquã collaturos, conferriùe passuros. Ita fermè Rithuianius. Modestè ad hæc à rege, culpam à se remouente, responsũ est: sed tamẽ re infecta comitia soluta sunt, maioribus quidẽ Polonis senûm grossorũ de iugero pensionẽ non abnuentibꝰ, minorum verò legatis negãtibus factã sibi esse potestatem à nobilitate alicuius oneris suscipiendi. Itaque alia rursus comitia ad sextam diem Decembris eodẽ edicta. Vbi cũ regis senatusq; placito viginti de primoribꝰ, qui de rebus cõsultarẽt statuerẽtq; delecti essent, & rex correcturum se es-

Præfectorũ regiorum iniuria.

Lituanorum in Polonos peccata.

Lituan. dubia fides erga dominos suos.

Polon. merita in familiam Iagellonicam.

Polonicæ opes in Lituaniam exportatæ.

Moneta.

Latrocinia.

Stationes.

Viginti viri delecti reip. constituendæ causa.

se esse deinceps peccata à nobilitate sibi obiecta, & omnia in quibus homines vulgò offenderẽt, recepisset, agraria duodenum grossorũ exactio agricolis, & telonium omnium mercium omnibus quicunque lucrum sectarentur, in annum imposita: ab ecclesiastico verò & equestri ordine octaua pars censuũ promissa regi in stipendia militantium in Prussia. Ibi etiam præfectura Marieburgensis amoto nescio quamobrem Sciborio Chelmio, duobus pariter Ioanni Coscelecio palatino Inouuladislauiensi, & Prendotæ Lubessouio à rege mandata est: fortassis vt alter territorio reditibusque regijs, alter præsidio militari præesset. Inde etiam Iacobus Sennenius Gnesnensis & Cracouiensis præpositus orator ad nouum põtificem Pium secũdum à rege missus, vt ei de more gratularetur, & obsequiũ regium profiteretur. Impetrauit autem is, vt remitteret pontifex Prussis diras atque excommunicationes, quibus eos ad parendum Crucigeris adigebat. Petebat idem de transferendis ex Prussia in Tenedon insulam Crucigeris. In quo eũ omniũ ferè Christianorũ principum oratores diligenter adiuuabãt, propterea quòd Mahomeres Turcarũ Imperator Corinthum vrbem Græciæ nobilissimam, & Lemnum atque Mitylenem insulas paulo antè ceperat, & Peloponneso EubϾque Imperatorum fratrum dissidio fretus imminebat. Verùm id imperratum non est, impensiùs indulgente Crucigeris & Germanis põtifice iã inde ex quo in aula & ministerio Friderici Imperatoris fuerat. Quorum fortassis opera & odio in Polonos perfectum est, vt is nunquam de Polonis bene sentiret: quod è scriptis eiꝰ cuique deprehendere licet. Ac ne de diris quidem & interdicto cõtra Prussos promulgato impetratum tunc esse à Pontifice ex ijs apparet, quę legatus eius Hieronymus Cretensis archiepiscopus postea gessit in Polonia & Vuratislauiæ, quæ suo loco exponemus: verùm in legati potius potestate positum fuisse, vt cùm in rem pręsentem venisset, faceret quod maximè ex re fore existimaret. Septembri verò mense Crucigeri non contemnendam cladem acceperunt apud Passenheimum oppidum inferioris Prussiæ. Nam cùm contra id, quod in inducijs conuenerat, oppidanos eius oppidi regias partes secutos ad defectionem sollicitarent, illi re cum præfecto præsidij regij Michaele cognomento Sromothni cõmunicata, mitti sibi præsidium à Crucigeris postularunt. Missi quingenti equites cũ valido peditatu. Ac cæteri quidẽ foris manere iussi, trecenti modò equites intromissi, ab armatis nostris, quos Michael ex alijs præsidijs ad eam rem deduxerat, facilè concisi sunt. Dolo animaduerso, reliquũ agmen, cùm suis in oppido clausis opitulari non posset, fuga sibi consuluit. Vernum huius anni tempus ventorum vehementia, & aquarum è solutis niuibꝰ & imbribus bimestri inundatione corruptis segetibus, non parum incommodi ac detrimenti Polonis attulit. Sub finem anni Elizabetha regina Ioannem Albertũ filium peperit. Insequentis verò anni initio conuentum Poloni cum Boemis egerunt Bythomiæ, Præmislo Cessinensium duce controuersiam de regno Boemico inter reges cõponere, & offensiones inter Polonos & Silesios tollere studente. Sed tamen re infecta inde discessum est, nisi quòd alius conuentus ad octauũ Calẽdas Iulias in idẽ oppidum condictus est: ad quem Boemi non adfuerunt, offensi multis oppidorum & villarum suarum incendijs, à Cazimiro rege & vxore eius, quemadmodum opinabantur, subornatis. Id vbi accepit Cazimirus, non putauit sibi committendum esse, quin se vxoremq; suam Georgio expurgaret: non tam quòd inimicitias eius metueret, quæ tamen & ipsæ Prussico bello durante intempestiuæ accidebant, quàm quòd se vxoremque suam pro incendiarijs vulgò traduci permolestè ferret. Ac ea de causa Iacobum Dembenium castellanum Malogostensem, & Albertũ Garscium legatos ad eũ misit, qui se & verbis & prouocatione ad singulare certamen, militari more purgarent. Qui cũ iussa fecissent, nec inueniretur quisquã, qui asseuerare sparsum illũ de regẽ & regina rumorem audiret, Georgiꝰ quoque nunquam id se de tantis principibꝰ credidisse affirmauit. Sic ei satisfactum cùm esset, peractus est intermissus conuentus, & pax, fœdus atque amicitia inter reges cõstituta ea cõditione, vt neuter alterius hostes vlla ope adiuuaret. Solus Pont. max. religionis causa à Cazimiro exceptus est. De Masouia quoq;, & pro ducibus eius oræ, ne quid negocij Georgius ipsi facesseret. Adiectum, vt vno anno exacto, reges ipsi confirmãdæ amicitiæ gratia apud Glogouiã congrederentur, & ibi de dote Elizabethæ reginæ non exoluta inter se trãsigerẽt. Fuêre autem ad eam rem missi à Cazimiro Stanislaus Ostrorogus Calissiensis

Teloniũ annuũ institutum.

Octaua censuum ab ecclesiasticis & equitibꝰ.

Marieburgo præfecti Ioannes Coscelecius, & Prendota Lubessouius.

Iacobus Sennenius orator ad Pontificem.

Prussi absoluti à pont. max.

De Crucigeris transferendis tentatum.

Pius pontifex æquior Germanis quàm Polonis.

Crucigerorum clades apud Passenheimum.

Annonæ difficultas.

Ioannes Albertus filius Cazimiro natus.

1460. ann. Conuentus Polonorum cum Boemis Bythomiæ.

Cazimiri legatio ad Georgium Boemiæ regem.

Pax inter Cazimirum & Georgium.

Masonia.

ſis palatinꝰ, Ioan Brezius Luteci filius ꝓ cãcellarius, & Ioan. Dlugoſſus canonicꝰ Cracouien. & cuſtos Viſliciẽſis. Creditũ eſt autẽ opera Crucigerorũ & Bernardi Sũbergij ſubmiſſos fuiſſe incendiarios illos Boemię: ſparſumq́; vulgò rumorẽ, quaſi à rege & regina Polonorũ ob interuerſũ hæreditariũ regnũ iratis id factũ eſſet. Idq́; eò feciſſe Crucigeros, quò facilius ipſi bellũ cũ Polonis haberẽt, ſi eos Boemicoquoq; bello implicaſsent. Nihil enim intentatũ ij relinquebãt, qđ ad perniciẽ Polonorũ pertinere exiſtimarẽt. Nec abhorret à vero, Albertũ archiducẽ, vt vulgatohoc verbo nobis vti liceat, Auſtriorũ, itemq́; Ludouicũ Bauarorũ ducẽ, & legatos pont. max. Hieronymũ Cretenſẽ Archiep. & Franciſcũ Toletanũ Aſtigiẽſem Archidiac. Vuratislauiẽſibꝰ Georgio regi recõciliandis operã dantes, ab iiſdẽ Crucigeris ſubornatos, miſſis eiuſdẽ anni initio ad Cazimirũ legationibus arbitriũ omnis inter ipſum & Crucigeros cõtrouerſiæ dirimẽdæ ſibi popoſciſſe, quo facilius eum ſpe pacis ſecurũ & incautũ fallerent. Cazimirus autẽ Alberto, qui primꝰ ea de re miſerat, nõ grauatè ꝑmiſit, vt amicè, ſi poſſet, inter partes cõponeret. Cæterùm de re vniuerſa cõpromiſſum facere abnuit, ne illũ pro amico inimicũ caperet, cõmemorans qua fide ſe Sigiſmũdus Cęſar quondã in eiuſdẽ modi re geſſiſſet: Ludouico & legatis pontificijs reſpõſum, Regẽ poſtulata eorum facturũ fuiſſe, niſi Albertꝰ id arbitriũ occupaſſet. Erant autẽ ſuſpecti regi legati põtificij de ſtudio in partẽ aduerſariã, quòd hic quidẽ Crucigerorũ cauſam Romæ priꝰ egiſſet, ille verò à mercatorio quæſtu ad ſacerdotiũ nuper tranſlatꝰ eſſet. Fœdus tamẽ ictum cum Bauaro, itemq́; cũ Conrado Albo Oleſnicẽſium duce: cũ quo diſſidij nonnihil, propter iniurias quaſdã vltrò citroq́; illatas, Polonis interceſſerat. His dimiſſis in Ruſſiã Cazimirus nondũ exacta hyeme iter inſtituit. Id autẽ apparanti nunciatur, Valciam arcẽ proditione Ioann. Vedelij præfecti à Gaſpare Noſtiuicio & Crucigeris interceptã eſſe. Boriuoiũ autẽ Scrinnium gente Labencium cum non contemnenda manu è Ziuecia & Vrimõte, Turzagoram noſtri vocant, Dobſice oppido impendente, ſubiectam oram latrocinio infeſtare. Et latrociniũ quidẽ Boriuoij rex per Nicolaum Pienianſcũ ſuccamerarium & præfectum Cracouienſem, & Petrum Comorouium cum aulico ſuo comitatu & Sciricienſi nobilitatę miſſos, expugnato vtroq; eius præſidio, celeriter ſuſtulit, aut potiꝰ repreſſit. Valciam verò maiores Poloni recuperare iuſſi, obſiderunt quidem arcem, ſed non multo pòſt ab obſidione re infecta receſſerunt. Rex in Ruſſiam profectus, Ezigerẽ Tattarorum Imperatorẽ, & Stephanum Moldauorum palatinũ per legatos auxilia contra hoſtes popoſcit. Promiſſa vtrobique alacriter. Peragrata verò Ruſſia Breſte ſupra Bugum amnem cum Lituanis conuentũ egit: animos eorum ad occupandam armis, cùm Poloni Pruſſico & Boemico, vt rebantur, bello diſtinerentur, Podoliam, procliues ſanauit. In Poloniam verò reuertens Maio menſe, Sendomiriæ cum minoribus Polonis, & mox Lenciciæ cũ maioribus conuentus egit. Conſultatũ de ratione belli gerendi cum Crucigeris, miſſusq́ue exercitus ad recuperandam Valciam. Porrò cũ monachis Lubinẽſibus conſtitutum, vt ne abbatem niſi à rege approbatum, haberent. Inde adeò hic mos inoleuit poſterius in cæteris quoque monaſterijs totius Poloniæ, vt noui abbates aſſenſum regis requirant. Per eoſdem dies Marieburgenſes oppidani, quatuor ferè menſes à noſtris obſeſſi, oppidum, quòd propè iam aberat vt cuniculis actis caperetur, Ioanni Coſcelecio præfecto arcis dediderunt. Recepto oppido, de tribus modò oppidanis, qui defectionis authores fuiſſe dicebantur, capitale ſuppliciũ ſumptum: milites præſidiarij in vincula cõiecti: cæteræ multitudini parſum eſt. Dũ Valcia à noſtris obſidetur, Bernardus Sumbergius tria millia equitum peditumq́ue Germanorum & Boemorum per marchiam Brandeburgẽſem Crucigeris in Pruſſiam adducere, & propè iã adeſſe, velleq́; Valciam primùm obſidione liberare, nunciatur. Ibi Iacobus Debeniꝰ dux regiarum copiarum veritus ne ſe hoſtes vtrinque, aduerſum pariter & auerſum adorirentur, ſoluta obſidione in æquiorem locum hoſti aduentanti obuiam proceſſit. Sed priuſquam is appropinquaret, milites Germani & Boemi, cùm Francofordiã ad Odram ſitã perueniſſent, ac de deditione oppidi Marieburgenſis accepiſſent, domos dilapſi, ducem cum quingentis modò militibus deſeruẽre. Cum his autem ille iter inſtitutum proſequens, & noſtrorũ occurſum obliquo tramite declinans, cõfectis vniꝰ diei noctiſq́; itinere 12. milliarijs, & 100. equis, qui laborẽ tanti itineris nõ ferebãt, amiſſis, ad Choiniciã peruenit. Quo intellecto ij q in præſidio Valciæ fuerut, nocte arce incẽſa eum ſecuti

Crucigerorum artes.

Legationes pontificis & Principum ad Cazimirum.

Alberto archiduci Auſtriæ permiſſa pacificatio cum Crucigeris.

Legati pontificij ſuſpecti Polonis.

Valcia intercepta à Crucigeris.

Boriuoius Scrinius latrocinatur.

Ziuecia, Turzagora.

Valcia à maioribus Polonis obſeſſa.

Lituanorum comitia.

Abbatiæ ſine aſſenſu regio non accipiuntur.

Marieburgũ oppidum per deditionem receptum à Polonis.

Iacobus Debenius dux exercitus

Crucigerorũ copiæ dilapſæ.

Valcia incenſa.

cuti ſunt. Atq; is Gdanũ contendẽs, munitionẽ Gdanenſium vno ab vrbe milliario oppugnare adortꝰ eſt, collocatis opportuno loco inſidijs: ratus, id ꝙ accidit, Gdanẽſes ſuis, q in præſidio erãt, opẽ laturos. Itaq; illi incõpoſito agmine ruẽtes, in inſidias præcipitati, & non contẽnenda clade repulſi ſunt, 60. amiſſis, 200. captis, inter quos duo cõſulares fuêre. Nonnullam rebus Crucigerorum acceſſionem aduentus Sumbergij, ſecundumq́ue illud prælium fecit. Mox enim Golubum oppidũ proditione in hoſtium poteſtatem redactum eſt: in quo non pauci Dobrinenſes equites vnà cũ facultatibus ſuis capti ſunt: arcem Cieruõca defendit. Puſcũ item quod rex Suetiæ exul tunc hypothecæ nomine, certam pecuniam Cazimiro mutuatus, obtinebat, ab eiſdem interceptum: Bielaui oppidum toto anno obſeſſum: Bartenſteinenſes oppidum ſuum dedidêre: Suece arx ſuperior permunita in ripa Viſtulæ fraude ab hoſtibus intercepta eſt: quos ad centum vſq; captiuus quidam, qui ibi aſſeruabatur negligentius, caſſibus in altum ſuſtulerat: Dobrinenſis ora ne vaſtaretur, vectigalis hoſti facta. Porrò Ericus dux Sceccinenſium Pomeranorũ propinquus & fœderatus atque ſocius regis, quẽ haud ita pridem rex, Caliſſiam ad ſe cùm veniſſet, non exiguis donis affecerat, nulla læſus iniuria, nulla vi adactus, violata fide & iureiurando Lemburgum oppidum & Bythouiam arcem fidei ſuæ commiſſa à rege, hoſtibus dedidit, nequicquam deprecantibus Lemburgenſibus viris iuxta ac mulieribus, pueris atque puellis, & precium pro redimendis tredecim quibuſdam captiuis (quã cauſam deditionis Ericus præ ſe ferebat) collata publicè pecunia pollicentibus. Neque noſtris tamen penitus fortuna tergum obuertit: Quizinũ & Fraumburgum oppida ab ijs noctu intercepta ac direpta: vnde tanta præda miles ditatus eſt, vt ducenti floreni in capita cederent: duobus iuſtis prælijs victi fuſiq́ue hoſtes apud Paradiſenſe monaſterium, & cõpluribus amiſſis in fugam acti. Ita varia noſtrorum atq; hoſtium fortuna eo anno bellatum eſt in Pruſſia. Septembri menſe exceſſit è viuis Thomas Strempinius Cracouienſis epiſcopus, vir ſingulari memoria, & pietate magna præditus. Moriens vtenſilia quædã non parui precij baſilicæ Cracouienſi, Louiciẽſi verò templo mille florenos pro inſtituẽdo collegio ſacerdotũ, quos Manſionarios vulgò vocãt, reliquit. Porrò librariã ſupellectilẽ in Gneſnẽſem, Poſnanienſẽ, Vneouienſẽ & Louicienſem eccleſias, & in Academiã Cracouienſem partitus eſt. Eo mortuo tres de epiſcopa magno & reip. incõmodo, & authoritatis eccleſiaſticæ atque pontificiæ detrimento, & pernicioſo ambitionis exemplo aliquandiu contenderunt. Nam vbi dies electioni dicta aduenit, miſit rex ad collegiũ ſacerdotum, ad quod electio Epiſcopi iure, & more antiquo pertinebat, vt Ioannem Gruſciniũ Vuladiſlauienſem epiſcopũ & Cancellarium regni, ſibi optarent epiſcopum. Sed tamen is in tanto numero tria modò præſentium, ac totidẽ abſentium tulit ſuffragia: reliqua duorũ & viginti, quibus antiquior fuit regis iuſſione libertas & religio, in Ioãnem Breziũ procancellarium regni cõcurrerũt. Verùm hic regijs minis deterritus, electionẽ ſuam repudiauit, Vuladiſlauienſis epiſcopæ adipiſcẽdæ ſpe accepta. Certa iam ſpe erat de Cracouiẽſi epiſcopa Ioan. Gruſcinius, cũ Iacobus Sennenius Dobeſlai palatini Sendomiriẽſis, & Sbignei cardinalis fratris filius, Gneſnẽſis & Cracouienſis præpoſitus, à Pontifice maximo, apud quem ante annũ legatione regis nomine functus erat, epiſcopus Cracouienſis renunciatus eſt, cedẽtibus nomine Thomæ Strẽpinij quibuſdam, quos ille paucis ante mortem diebus ad peragendum id Romæ inſcio rege procuratores nuncuparat. Id vbi rex accepit, fremere in Sennenium, qui ſine ſua authoritate in regno ſuo Epiſcopus eſſe vellet: petentẽq́; per amicos & propinquos, magnos & nobiles viros, nõ modò reijcere, verùm etiã proſcribere vnà cũ fautoribus & receptatoribꝰ eius adortus eſt, epiſcopo Vuladislauienſi, & Ioanne Brezio: itẽque Ioanne Pilecio Cracouiẽſi, Luca Gorcano Poſnaniẽſi, Staniſlao Oſtrorogo Caliſſienſi palatinis, & Ioanne Rithuianio marſalco regni incitantibus. Nec deerat ſibi Sennenius. Nam & initiatus eſt ſacris epiſcopalibus à Gneſneſi, Cracouiẽſi, & Vuratiſlauienſi ſuffraganeis, quos vocant, epiſcopis in arce paterna Pinciouienſi, & à Pontifice acerrimum & pœnale, vt vocãt, mandatũ, quo diris deuouebãtur ij, qui eũ ꝓ epiſcopo Cracouiẽſi non reciperẽt, impetrauit. Verũ ab eo mãdato vniuerſũ ferè collegium Cracouiẽſ. baſilicę regio iuſſu & minis inductũ, ad Pontif. ipſũ, ſiue ad futurũ vniuerſale conciliũ ꝓuocauit: ſacris tamẽ pleriq; omnes canonici abſtinuêre. Pauci quidã ex eo collegio, & omnino

Gdanẽſes incõmodo affecti à Sũbergio.

Golubũ proditũ Crucig.

Puſcũ interceptum.

Bielaui opp. obſeſſum.

Bartẽſteinũ deditum

Suece arx intercepta.

Dobrinẽſes vectigales Crucig. exercitui.

Ericus Sceccinenſiũ dux Lemburgũ & Bythouiam Crucig. dedidit.

Lemburgenſes redimere ſeſe voluerunt, ne dederẽtur Crucigeris.

Quizinũ & Fraumburgum capta à Polonis.

Cruciger bis fuſi à Polon.

Strempinij epiſc. Crac. mors & teſtamentum.

De Cracou. epiſcopa contentio.

Ioan. Gruſcinius.

Ioan. Breſius.

Iacob. Sennenius.

Pinciouia arx.

ex ordine ecclesiastico pōtificiam, quā
regiam autoritatem antiquiorem du-
centes, cū Iacobo senserunt: inter quos
primarij fuêre, Demetrius Sennenius
Iacobi frater, Scarbimiriensis præposi-
tus, Dlugossi duo fratres, Derslaus Cri-
zanonius, & Nicolaus, canonici Craco
uienses. Quibus sacerdotiorū reditus à

Sacerdotum bona inuaduntur iussu regio, & ipsi Cracouia pelluntur.

Nicolao Pieniansco succamerario & p̄-
fecto Cracouiensi regis mādato adem-
pti sunt: itemque Pauli Glouinij deca-
ni, qui negocia Sennenij Romæ gere-
bat. Hi, & item Georgius de Franciscа-
no sodalitio suffraganeus Cracouien-
sis, qui Sennenium consecrârat, Craco
uia abesse iussi: Crizanouius verò do-
mo ab apparitorib⁹ præfecti extractus,
& per mediam vrbē foras eductus est
eo vestitu, quo canonici in templo v-
tūtur: nempe veste linea latiore, & pal-
liolo cum cucullo ex pellibus murium
Ponticorū indutus, quod Almucium
vulgò vocāt. Qua re magnam in se po-
puli spectantis commiserationem, ge-
mitusque de acerbitate regis commo-
uit. Idem tribus alijs inferioris ordinis
sacerdotibus accidit, cultui diuino va-

Cracouiensium Canonicorū cultus.

cantibus. Reliquum collegium iureiu-
rādo à rege ipso adactum, ne quem in-
iussu suo ad possessionē bonorum epi-
scopalium admitteret: quorum tamen
bona pars cùm à Pieniansco præfecto
Cracouiensi, & alijs quibusdam, tum à
necessarijs Vuladislauiēsis episcopi, re-
gio vel iussu, vel permissu, occupata te-
nebatur. Dlugossi domus Cracouiæ à
Stanislao & Dobeslao Curosuancijs, e-
piscopi Vuladislauiēsis propinquis re-
ge inspectante & approbante direpta.
Nec modò fieri talia rex tunc permit-
tebat, sed iubebat. Qua in parte singula
ris Stanislai Vantropcę, gente Oxij pie-
tas & magnitudo animi silētio præter-
eunda non est: qui iussus à rege in bona
sacerdotum cupiditati ipsius aduersan
tium inuadere, regem quàm Deum of-
fendere maluit. Sēnenius ipse obsideri
in arce Pinciouiensi à rege iussus, Mel-
stini se cum Ioan. Dlugosso seniore to-
tum annum continuit, à domino arcis
Ioanne Melstinio receptus, nequicquā
vetante rege, ne perduellē suum & ho-
stem publicum seruaret. Sed ad Prussi-
cum bellum reuertamur. Cùm igitur
Crucigeri aduentu Sūbergij, & aliquot
oppidorum, quemadmodū suprà me-
morauimus, accessione, non tam viri-
bus, quàm animis aucti, crebris excur-
sionibus regi subiectum agrum popu-
larentur, rex mense Decembri Lencici-
am, atq; inde initio noui anni, qui fuit

Iusiurādum exactū à collegio sacerdotum.

Episcopalia bona occupata à profanis.

Dlugoßi domus direpta.

Stanislai Vantropcæ religio.

Sennenius latuit.

Ioannes Melstinius conīepsit regis mādata.

1461. post Christū natum, Breste in Cu-
iauiam cum omni comitatu suo auli-
co se contulit: ibique Februario mense
comitia habuit, veritus, ne si ea Petrico
uiæ, quēadmodum indixerat, haberet,
maiores Poloni, qui in castris ad arcen
dos à suis hostium impetus erant, dila-
berentur. Sed cùm infrequens admo-
dum senatus eò conuenisset, præsertim
ex minore Polonia, nulla re memora-
bili acta, per Radomiam in Lituaniam
profectus, ad ferias Paschæ Vilnæ Li-
tuanorum comitia habuit. Inde repu-
diatis, seu verius in aliud tempus dila-
tis eius gentis postulatis, quibus flagita-
batur, vt aut ipse secū maneret, aut Si-
monem Olelcouicium Kiouiensium
principē in magni ducis loco sibi præ-
ficeret, in Poloniam reuertens, Sendo-
miriam senatum conuocauit. Paucissi-
mi affuêre. Itaq; neque ibi quicquā fere
actum. Cracouiam deinde cùm excur-
risset, mense Iunio Inouuladislauiam
ad Prussicum bellum prosequendum
profect⁹ est, nobilitate omni totius Po-
loniæ eodem conuenire iussa. Verùm
ea medio demum Augusto mēse ægrè
conuenit. Interim Crucigeri Sipelbei-
num & Rastemburgū & Bielauos op-
pida, & Morungum arcē obsidêre. Ne-
que rex obsessis opem tulit: sed peiore
vsus consilio quorundam procerum,
qui à Crucigeris corrupti esse diceban-
tur, in Pomeraniam signa conuertit, vt
Fridlandiam & Choiniciam reciperet,
& Ericum Scecinensium ducem vlcis-
ceretur. Iactarunt certè Crucigeri: Se
auro, non ferro effecisse, ne nostri ob-
sessis subuenirent. Cæterùm præsidiarij
milites, qui Sipelbeini erāt, eruptione
in obsidētes hostes facta, magna strage
eos repulerunt, castrisque eorum poti-
ti sunt. Porrò apud Rastemburgum ci-
uiū Magister simulata p̄ditione parum
abfuit quin Magistrū Crucigerorū in p̄-
paratas insidias induceret. Fraude à
quodam de comitib⁹ Magistri animad
uersa, & Magistro ciuiū ante oppidum
confosso, non modò eius oppidi, sed &
Morungi obsidio soluta est. Ne nostri
quidem, qui in aliarum arcium & op-
pidorum præsidijs erant, cessarunt. Sed
cum Elbingēsibus ciuibus Ioanne Sca-
lio Boemo duce coadunati, & nauibus
eorum per Habum lacum transportati
in Sambiam, regionē eam ferro & igni
longè lateque populati sunt, & ingentē
prædam inde asportarunt: quippe qui
inexpectati in oram ab ardore belli re-
motiorem irrupissent. Per quos dies E-
lizabetha regina Cracouiæ quartum fi-
lium

1461. ann.

Comitia Brestec Cuiauiæ.

Lituanorum Comitia & postulata.

Conuētus Sēdomiriæ.

Oppida à Crucigeris obsessa.

Crucigerorū clades apud Sipelbeinū.

Elbingenses cum Polonis Sambiam populati.

lium Alexādrum peperit. Paucis verò
diebus antè, Andreas Tēcinius vir ve-
tustate & claritate familiæ nobilis, Cra
couiæ concursu ac tumultu vrbanæ
multitudinis in æde diui Francisci me-
moriç dicata oppugnatus, effractisque
foribus in adyto seu sacrario inuentus,
immaniter trucidatus est. Interfecti ca
dauer per mediam plateam, quæ fra-
trum dicitur, in forum contumeliosè
tractum, luto oblitum, & pugionibus
confossum, ambustaque barba & capil
lis ludibrio habitum, & biduo in curia
ciuitatis asseruatum, tertia demum die
amicis ad sepulturam redditum est. A-
mici & ministri eius nocte dieque inse-
quēti cùm se in turri templo adiuncta
strenuè defendissent, ad extremum vi-
tam pacti, in ciuium potestatem vene-
runt, deductique in curiam tertia die,
reconciliati multitudini vrbanæ inco-
lumes dimissi sunt. Filius Andreæ cùm
in furno apud viduam quandam deli-
tuisset, noctu ex vrbe saluus euasit. Cau
sam verò huic malo Andreas ipse præ-
buit, cùm fabrum armorum, quòd ar-
ma sibi ad bellum proficiscenti tempo-
ri non perfeçerat, bis pulsasset. Potuit
quidem euadere initio statim coorien-
tis tumultus, reginæ nuncio, vt se in ar-
cem subduceret, admonitus, nisi turpe
duxisset, cedere furori concitatæ multi
tudinis. Et sanxerat quidem regina Eli-
zabetha octoginta milliū marcarum
pœna in sequentem diem vt quiesce-
retur, donec ipsa causam cognosceret:
sed vicit pœnę metum ira dolorq; non
tam priuatæ iniuriæ, quàm publicæ, vt
opinabantur, contumeliæ. Hæc res in
castra renūciata, cùm leuius quàm pro
atrocitate sui ferri à rege videretur, ve-
hementi indignatione animos nobili-
tatis accendit, minus alacriter alioqui
expeditionem illā obeuntis. Nam & in-
frequēs erat exercitus, & non nisi Ders-
laus Rithuianius palatinus Sendomiri
ensis, & Eustachi⁹ Sprouius Ioan. archi-
episcopi Gnesnensis frater, gentilicia
vexilla erexerāt. Et verò displicebat fe-
rè cunctis illa belli gerendi ratio, quòd
ab hostibus auersum in suos conuerte-
batur. Excitatus ab omni exercitu Ioan
nes Amor Tarnouius castellanus San-
decensis graui oratione apud regē atro
citatem cædis Tēcinianæ exaggerauit,
excussitq; regi & senatui regio lachry-
mas. Rex peracerbū sibi esse illum Tē
cinij casum testatus, causatusq; bellum,
quo minus tam atrox facinus tunc vin
dicare posset, non inultū fore cùm pro-
misisset, non difficulter multitudinem

Alexander filius Cazimiro natus. Andreæ Tēcinij cædes.

Ioannes Amor Tarnouius.

mitigauit: & prçfectis exercitui Petro
Samotulio castellano Posnaniēsi, ma-
iorisq; Poloniæ præfecto: & Ioann. Za-
remba castellano Siradiēsi, & præfecto
Velunensi, Naclēse territorium suæ di-
tionis, propterea quòd tributum hosti-
bus penderet, acerbè vastauit. Deinde
admotis ad Fridlādiam castris, oppidū
septē dies obsessum, octauo cùm oppu-
gnare adortus esset, in deditionē acce-
pit, facta abeundi cū rebus suis potesta-
te hostium præsidio. Inde versus Choi-
niciā progressus, ad mille passus ab op-
pido 15. dies in statiuis nullo operæpre-
cio consumpsit, nisi quòd per eos dies
pars quçdā exercitus adhibitis Tattaris
Lituanicis, qui circiter 600. erant, in di-
tionem Erici Scecinēsium ducis popu-
labunda excurrit, & vastatis igni, quæ
obuia & immunita fuêre, luculentam
prædā auexit. Reuertētes nostros con-
secuti hostes, & maiore vi adorti, ma-
gna strage ab ijs profligati sunt. Captiui
regi traditi, cætera præda militibus ces-
sit. Quo facto Sophia Erici vxor, mulier
præstāti forma, & liberali ingenio, sua-
uiq; eloquio p̄dita, cuius hæreditarius
erat principatus Scecinensis, in castra
regis supplicis habitu veniens, regē ma-
rito suo placatū reddidit. Feruntq; Ca-
zimirum, formā & prudētiam eius ad-
miratū, pœnituisse aliquatenus, quòd
eam olim nō contemnēdum principa-
tum, & magnā vim auri ab auo Erico
seniore rege Daniæ pro dote afferētem
vxorē non duxisset. Rege apud Choini
ciam tam diu statiua habente, fremere
cūcta nobilitas, cùm q̄ autumnalis cæli
intēperies, mixtæq; niuib⁹ pluuię vulgo
p̄molestæ essent: tum q̄ se frustra tem-
pus terente in Pomerania, Crucigeri in
diuersa parte nauiter rē gererēt, Morā-
gumque, Sipelbeinū, & Rastēburgum
maioribus viribus denuò obsiderent.
Exaudiebāturque vulgò voces puero-
rum, malū consiliū regi acclamātium.
Quare inito consilio, cū deinceps mi-
lite mercenario bellum illud geri pla-
cuisset, nobilitasq; omnis in stipēdium
duûm milliū militū, quæ mox in Prus-
siam contra hostes mitterentur, vicesi-
mam redituū suorū annuorum partē
(procerib⁹ onus id recusantibus) cōtu-
lisset, & in sequētem annū tributū duo-
denûm grossorū in iugera sciuisset, sub
finem Septemb. dimisit rex exercitum:
Idq; eo incunctantius fecit, quòd ad se-
ditionē & ciuile bellum res vergere vi-
debatur, maioribus Polonis in Petrum
Samotulium præfectum asperè & aua-
rè gerentem magistratum fremētibus,
illoque

P. Samotulius et Ioan. Zaremba duces exercitus.

Naclense territorium tributarium Crucigeris, vastatum à Polonis.

Fridlandia recepta.

Tattari Lituanici.

Pomerani Scecinenses vexati & profligati à Polonis.

Sophia Scecinensium dux regem exorauit.

Nobilitatis fremitus in regem.

Rex puerorum clamoribus exagitatus.

Tributum decretum.

P. Samotulius inuisus maioribus Polonis.

illoque contrà neceſſarios & clientelas
armante. Rex reuertens, Bydgoſtiæ dies
aliquot, dum mercenarium militem,
dato ei duce Petro Dunino Praucouio
ſuccamerario Sēdomiriēſi, in Pruſ-
ſiam tranſmittit, commoratus, acerbū
de morte Sophiæ reginę matris ſuæ nū-
cium accepit. Febrim ea ex melopeponi
bus contraxerat, & mox paralyſi acce-
dente extincta eſt, vno & quadraginta
annis, poſteaquam Vuladiſlao regi nup
ſerat, exactis: mulier religioſa, magnani
ma, ſed iracunda: & cùm ad amplifican
dum cultum diuinum munifica, tum
in luxum profuſa: quo factum eſt, vt nō
modicum æs alienū relinqueret: quod
moriens, vt filiꝰ diſſolueret, mandauit.
Extant ampla eius donaria, veſteſque
ſacræ magni precij in baſilica Cracoui-
enſi, & in delubro, quod magnificè à fū-
damentis excitatum, & omni apparatu
ſacrorum, collegioque octo ſacerdotū
inſtructū, ac ſanctiſſimæ Trinitati dica-
tum baſilicæ adiunxit: in quo etiam ſe-
pulta eſt. Duninus accepto à rege exer-
citu, Suece arcem ſuperiorem in Pome
rania aliquandiu à Bydgoſtienſi & Cu-
iauienſi nobilitate, & ab altera parte à
Gdanēſibus nauali apparatu obſeſſam,
adueniens in deditionem recepit. At
hoſtes diſceſſione noſtrorum aucti ani-
mis, Morangum, Sibelbeinum & Raſtē
burgum, itemque Bielauos toto anno
obſeſſos in Pruſſia præfectis dedentibus
in poteſtatem ſuam redegerunt, Duni-
no ob ſuorum paucitatem ſubuenire
obſeſſis non auſo. Braunsbergenſes eie-
cto regio præſidio cum Ioann. Scalio
Boemo præfecto, Paulum epiſcopum
Varmienſem cum Crucigeris ſentien-
tem receperunt: & cùm id Scalius intē-
peſta nocte recuperare conatus eſſet, pa
rum abſuit quin in hoſtium poteſtatē
veniret. Fridlandenſes idem conati, cū
aliquoties à noſtris, qui in præſidio re-
licti erant, non ſine cædibus repreſſi eſ-
ſent, ad extremum hoſtibus clàm acci-
tis primo diluculo portas vrbis aperuê-
re, eorumque ope præſidiarios incau-
tos contrucidarunt. Stargarta ſiue Stari
gradum in Pomerania à tribus è magi-
ſtratu vrbano proditum. Ne Gdanum
quidem ac Torunia extra periculum
fuêre, ſtudijs multitudinis propter pro-
ſperiores ſucceſſus ad Crucigeros incli-
nantibus, & illis multos ad proditionē
ſolicitantibus cùm per alios, tum per
duos quoſdā Carthuſios monachos de
Paradiſenſi monaſterio: fuiſſetq; perfe-
cta proditio, ſi ad conſtitutum cum pro-
ditoribus tempus Crucigeri adfuiſſent.

Petr. Dunin⁹ dux mercenariorum militum.
Sophiæ reginæ ſenioris mors & mores.
Sophiæ munificentia in cultum diuinum.
Suece arx à Polonis & Gdanēſibus recuperata.
Crucigerorum ſecunda res.
Braunsbergenſes Polonos eiecerūt.
Fridlandenſes præſidiū regium trucidarunt.
Stargarta prodita Crucigeris.
Carthuſij monachi Crucigerorum rebus ſtudētes.

Deprehenſi proditores pœnas dedêre.
Brodnicia quoque oppidum in Culmē
ſi tractu negligentius cuſtoditum à Ni-
colao Coſcelecio palatino Inouuladiſ-
lauienſi, interceptum: arx verò propug-
naculis circumquaque extructis arcti-
us obſeſſa eſt. In quam tamen modicū
præſidium cum non copioſo item com
meatu à Dunino ſubmiſſum, vi per me-
dias hoſtium ſtationes aliquot militi-
bus deſideratis perrupit. Quare diuti-
us ea ſuſtinuit obſidionem. At Cazimi-
rus Bydgoſtia profectus in maiorem Po
loniam, autumni tempus ibi conſump-
ſit. Inde Corcinum ad comitia, ad ſex-
tam diem Decemb. edicta, ſe contulit.
Ibi auditæ legationes Ezigeris Tattaro-
rum principis, Georgij Boemorum re-
gis, & Friderici marchionis Brandebur-
genſis. Tattari oblatis muneribus, pa-
cem, amicitiam, ſocietatem & auxilia
contra quoſuis hoſtes regi pollicebau-
tur, quamuis à Lituanis ſe ad inuaden-
dam Podoliam ſolicitari dicerent. Boe-
mi cōgreſſum cum ſuo rege Glogouiæ
ad Cal. Maias, & arbitrium vniuerſæ cō
trouerſiæ, quæ Cazimiro eſſet cum Cru
cigeris, regi ſuo poſtulabant: quod Cru-
cigeros quoque non abnuere dicebāt.
Brandeburgenſes principem ſuum ſuſ-
pectum, quòd ſentiret cum Crucigeris,
purgabant, operamque & ipſi ſuam ad
componendas cum illis res pollicebau-
tur. Tattaris actæ gratiæ, miſſaque ſplen
dida dona. Boemi abſq; certo reſponſo
dimiſſi, Cazimirū per ſuos legatos reſ-
pōſurum ſe eſſe. Nec ita multo pòſt Sta-
niſlaus Oſtrorogus Caliſſienſis palati-
nus, & Ioannes Tarnouius caſtellanus
Sandecenſis ad Georgium miſſi cū his
mandatis, vt ad diem Iduum Maij Glo-
gouiæ maiori cum Cazimiro congrede
retur: de pace cum Crucigeris faceret ar
bitratū ſuo, modò ne Pomeraniam, Cul
menſem & Michalouienſem ditiones
Polonis abiudicaret. Brandeburgenſi
verò exprobatæ iniuriæ, commemora-
taq; in ingratum Marchionem regia be
neuolentia, quòd rex neque cum Ludo
uico Bauaro, neque cum Boemis con-
iungere ſe aduerſus eum in animum
induxiſſet: de pace cum Crucigeris ſi ſe
interponeret Marchio, non inuito rege
facturum eſſe. Legatis dimiſſis iudiciū
contra Cracouienſes conſules de cæde
Andreæ Tencinij inſtitutum eſt. Atque
ij citati, cùm non ſiſterent ſeſe, eo quòd
beneficio Cazimiri ſecundi regis cautū
ſibi eſſe dicerent, vt non niſi Cracouiæ
coram rege cauſam vnquam dicerent,
abſentes ad capitalem pœnam, & octo-
ginta

Brodnicia arx obſeſſa à Crucigeris.
Comitia Corcini.
Tattarorum legatio.
Boemorum legatio.
Cazimiri legatio ad Georgium Boemum.
Marchionis Brandeburgenſis legatio
Iudicium regium de cæde Andreæ Tencinij.

ginta millia marcarum damnati ſunt.
Peractis comitijs, ad finem anni rex Cra
couiam profectus eſt. Ibi inſequentis
anni initio inſtauratum in arce in ciues
Cracouienſes iudicium iure Polonico,
illis nequicquam ad Saxonicum, quo
ciuitates Polonicæ ferè vtuntur, prouo
cantibus. Sera enim ea prouocatio ſiue
exceptio tunc eſſe dicebatur, omiſſa pri
ore iudicio Corcinenſi. Pronunciata
ſententia contra ciues. Sed nihil tunc
actum ijs, qui fide regia ſeſe ſtiterant.
Cæterùm paucis diebus miſſi in vrbem
Nicolaus Scora Gaiouius Caliſſienſis
caſtellanus, & Nicolaus Pienianſcus
præfectus Cracouienſis quatuor è ſena-
tu vrbano, totidem de plebe, & magi-
ſtrum lictorum ad pœnam depopoſce-
runt. Dediti & iureiurādo Ioannis Rab
ſtinij ſiue Tencinij, interfecti Andreæ fi
lij, ſecundum leges patrias rei peracti,
ſex tunc in arce (ne qui nouus motus ex
iſteret, ſi in vrbe id fieret) capitibꝰ plexi
ſunt: tres reliqui vita donati à Ioanne
Rabſtinio, in carcere plus quàm toto
anno in arce Rabſtinenſi aſſeruati ſunt,
donec res cum Tencinijs tranſacta eſt.
Iaroſlao Sarleio vni de dānatis regina
Elizabetha, quamuis domum ea de re
ad Ioannem Rabſtinium adiuiſſet, ve-
niam impetrare non potuit. Sic ira Ten
cinię familię reſtincta eſt ſanguine, quā
quam non eorum, penes quos culpa cæ
dis fuit. Nam & Clemens armorum fa-
ber, qui multitudinem concitauit, & Io-
annes Doiſuon, qui Tencinium latitan
tem prodidit, fuga ſaluti ſuæ cōſuluêre.
Sed nonnullorum tamen pœna ſanciri
placuit, ne plebs temerè ſę à turbulentis
hominibus concitari pateretur: magi-
ſtratuſque ne id fieret, ſumma cura vt
prouiderent. Sex item millia florenorū
ſenatus Cracouienſis Ioanni caſtellano
Cracouienſi fratri, & Ioanni filio de-
functi Tencinij exoluit. Et ægrè quidē
Derſlai Rithuianij palatini Sendomiri-
enſis & Iacobi Dembenij theſaurarij re
gni, à rege ad componendam rem dele
gatorum, opera, & Iacobi Sennenij pre-
cibus eò res perducta eſt, Tencinijs di-
midium multę ſiue vadij à regina editi,
hoc eſt quadraginta millia, poſcenti-
bus. Acriter interim obſidebatur Brod-
nicia à Crucigeris. Itaque miſſi ad regē
ab equeſtri Pruſſorum ordine, & ciuita-
tibus oratores, Gabriel Baſenus palati-
nus Culmēſis, Otto Machuicius, & duo
ſenatores Gdanenſes Philippus Biſſo-
uius & Ioannes Marpurgius, petiuerūt
ab eo, vt Pruſſicarum rerum maiorem
curam ſuſciperet, arcemque munitiſſi-

ann. 1462.
Ius Polonicū de cæde.
Cracouienſ. ciues capitali pœna damnati & multati.
Pruſſ. legatio ad regē.

mam & nobiliſſimā Brodniciam, quæ
ægrè iam aliquot menſium obſidionē
toleraret, ne in poteſtatem hoſtium ve-
nire pateretur: permultum in vna illa
arce momenti eſſe ad retinendam Pruſ
ſiam, & confirmandos Pruſſorum ani-
mos. Conſultiſſimè autem eum factu-
rum eſſe, ſi quàm primùm in Pruſſiam
ipſe cū exercitu veniret, ac Marieburgi
degeret. Si pecunia careret, Pruſſos ciſā
ſiue acciſam (tributum ceruiſiarium ſic
appellant) ac redituum ſuorum dimi-
dium collaturos eſſe, atque adeò facul-
tates ipſorum, & fortunas omnes in po-
teſtate regis fore. Si eſſet remiſſior, vide
ret ne ditiones ampliſſimas atque opu-
lentas magno labore & ſudore, multo
ſanguine, & maximis impendijs de ma-
nibus cupidi & improbi hoſtis recupe-
ratas, nō ſine ſummo dedecore rurſus
amitteret, ſeq; in fidem receptos, tetris
& immanibus tyrannis proderet. Hac
legatione motus Cazimirus, magnam
partem aulici comitatus ſui, & quantū
mercenariorum militū ſtatim cogere
potuit in Pruſſiam ad liberandam obſi
dione Brodniciam ad Duninum pręmi
ſit. Duninus quamuis auctus copijs, ta-
men obſeſſis non ſuccurrebat, hoſtium
vires reformidans: qui ad famā noſtro-
rum aduenientium, omnes copias Brod-
niciam contraxerant, & oppidi muniti-
one ſeſe tuebantur. Itaque obſeſſi, cùm
diutius inopiam & famem ferre non
poſſent, menſe Februario vitam reſque
ſuas vt ſibi auferre liceret pacti, arcem
Crucigeris dediderunt. Per id tempus
Ziemouitus Maſouiorum Plocēſium,
& Vuladiſlaus Rauenſium atq; Belſen-
ſium duces Vuladiſlai filij continuatis
penè funeribus elati ſunt, à Gothardo
Ribenio caſtellano Sochaciouiēſi gēte
Raduanio ſiue Virbouio, cui Ribnam
pagum eripere voluerant, veneno, vt
vulgò creditum eſt, de medio ſublati.
Et quoniam nullos ij liberos relinque-
bant, de ſucceſſione inter cognatos eo-
rum, & regem certatum eſt. Cognati le
gitimæ hæreditatis nomine pro ſe quiſ-
que defunctorum ditiones ad ſe trahe-
bant. Erant autē fœminæ proximę Ca-
tharina & Agathia ſiue Oſca amitæ de-
functorum: quarū Catharina Michaëli
Lituano duci, qui blādius Michaluſco
dictus eſt, matrimonio iuncta, vidua
tunc erat: Agathia cum Ceſſinēſi duce
nupta, Venceſlaū & Præmiſlum filios
moriens reliquerat, qui maternam hæ-
reditatem petebant. Petebat & Marga-
rita ſoror patruelis defunctorum Zie-
mouiti filia, Conradi nigri Oleſſnicen-
ſium

Ciſa.
Pruſſ ſtudiū erga regē & liberalitas.
Brodnicia arce potiti Crucigeri.
Ziemouitus & Vuladiſlaus Maſouiorum duces veneno ſublati.
De ſucceſſione in Maſouia & Belſenſi controuerſia.

ſiu'm ſiue Cozlenſium ducis vxor. Iam
& Cõradus, Cazimirus, Boleſlaus, & Io-
annes Boleſlai Varſauienſium ducis fi-
lij, quanquam remotiores, nimirum
quarto gradu defunctos attingentes: ta
men quia mares, ad ſe iure bona eorũ
pertinere aſſeuerabant. Rex verò quod
mortui duces nullos ſuos hæredes maſ-
culos reliquiſſent, iure feudi caduci di-
tiones illas ſibi & regno ſuo vẽdicabat.
Ac Belſenſes quidẽ donatione Iagello-
nis haud ita pridẽ à regno auulſi, nõ dif
ficulter Andrea Odrouanzo palatino
Ruſſiæ & præfecto Leopolienſi, & Io-
anne Curopatuua ſuccamerario Lubli
nenſi & præfecto Chelmenſi authori-
bus in verba regis iurarunt. Plocẽſis ve-
rò cõuentus priuato propriorum prin-
cipum dominatu delectatus, authore
Paulo epiſcopo Plocenſi regis imperiũ,
præſertim cùm Cazimirum non proba-
ret, detrectabat. Et primùm quidem Ca-
tharinam, quam ſuperius commemo-
rauimus: deinde quod ea mulier & ſte-
rilis eſſet, Conradum de Varſauiẽſibus
ducibus natu maximum, ducẽ ſibi aſci-
uit, attributis Catharinæ nonnullis poſ
ſeſſionibus. Rauenſis tamen & Goſtinẽ
ſis conuentus Grotho Nouomeſcio au-
thore Catharinam cum non contem-
nenda manu ad ſe venientem repule-
runt. His auditis Rex Louiciam contẽ-
dit, indeque Ioannẽ Vuladiſlauiẽſem,
& Andream Poſnanienſem epiſcopos,
Lucam Poſnanienſem, & Petrum Len-
cicienſem palatinos, & Ioannem Tar-
nouium caſtellanum Sandecenſem, vi-
ros primarios ad Plocenſem nobilitatẽ
allegauit: à qua cùm nihil aliud impe-
tratum eſſet, Lenciciam ex conſtituto
conuentum ad ſextũ Nonas Maias edi-
xit. Eò cùm pauci quidam de Plocenſi
conuentu, nec ij primores cũ Barbara
Boleſlai quondam Varſauienſium du-
cis vxore tunc vidua conueniſſent, re
infecta diſceſſum eſt. Itaque alia rex co-
mitia Petricouiam ad tertium Idus No
uembris edixit, ad eaq; Paulum epiſco-
pum, ac cæteros Plocenſes proceres, ni
vim ſuam experiri vellent, nominatim
adeſſe iuſſit. Interim autem, quoniã Ra
uam & Goſtinũ Catharina vi ſubigere
aggreſſa erat, ab armis vt diſcederetur.
His actis rex Glogouiam ad conſtitutũ
cum Georgio Boemorũ rege congreſ-
ſum profectus eſt. Quibus diebus Lenci
cia poſt diſceſſum regium cõflagrauit.
Nec ita multo ante, Cracouia horrẽdo
incẽdio in cœnobio Dominicanorum
ſodalium è fornace alchymiſtica, quẽ-
admodum vulgò iactatum eſt, orto ar-
ſerat, ita vt dimidia ferè pars vrbis ad
meridiem & occidentẽ ſolem vergens
abſumeretur. Eius autẽ incendij culpa
partim in acerbitatem regis aduerſus
Iacobum Sennenium, & cum eo ſenti-
entes ſacerdotes (quorum decimas quo
que rex diripi iuſſerat) partim in cædẽ
Andreæ Tencinij in æde ſacra irreligi-
osè patratam vulgò relata eſt. Glogo-
uiam aduenienti Cazimiro Georgius
Boemus, qui prior eò aduenerat, cum
Vuratiſlauienſi & Olomucenſi epiſco-
pis, & quatuor ducibus Sileſiorum ſplẽ-
dido & ambitioſo apparatu ad vnum
milliarium occurrit. Vicêre tamen no-
ſtri magnificẽtia & multitudine, in ſex
turmas deſcripti. Salutatione mutua ex
equis facta, Cazimirus in arcem dedu-
ctus eſt: Georgius in curia vrbana diuer
tit. Nouem deinde dies dati colloquijs:
quibus fœdus, ante annum Bythomiæ
ictum inter reges, confirmatum eſt: ad-
iectum, vt id ad mortem vtriuſq; eſſet
ſtabile. De Oſuencimo, Volco, Zatoria,
Ziuecia, Seuero & Berualto munitioni
bus ac territorijs Boemus Polono ne fa
ceſſeret negocium: Polonus verò à Boe
mo dotẽ Elizabethę vxoris ſuę nomine
vt ne repeteret. De iniurijs mutuis & cõ
trouerſijs delecti vtrinque proceres, al-
ternis vicibus in Polonia & Sileſia cer-
tis locis cõuenientes diſceptarent. Pro-
ximus conuentus regum, ſi quis dein-
ceps futurus eſſet, vt in Polonia agere-
tur. Ad extremum ſocietas contra Tur
cas inita, promiſſaque auxilia mutua,
vtri bellum à barbaris illatum eſſet. De
rebus Pruſſicis nihil actum, tergiuerſan
tibus Crucigeris, ſucceſſu belli & rece-
ptæ Brodniciæ elatis. Venit eò ad Cazi-
mirum Ludouici ducis Bauari legatio,
in Fridericum marchionem eum inci-
tans, & contra Crucigeros auxilia viciſ-
ſim pollicens. Cui quid reſponſi datum
ſit, non liquet. Reges ita conſtitutis re-
bus, & miſſis vltrò citroque hoſpitali-
bus muneribꝰ, diſceſſerunt, Georgio Po
lonorum opes & ſplendorem admi-
rante, nec auſo vnquam Cazimirũ ad
conuiuium inuitare, eò quòd prior ip-
ſe ab eo inuitatus, acceptusque ma-
gnificentiſſimo apparatu, pro
dere paupertatem ſuam
nolebat.

Belſenſes in verba regis iurarunt.

Plocenſes alieni à rege Poloniæ.

Rauẽſes & Goſtinenſes regis fidem ſecuti.

Legatio regis ad Plocẽſem conuentum.

Comitia Lẽciciæ.

Lenciciæ & Cracouiæ incendium.

Cazimiri & Georgij regum conuentus Glogouiæ.

Pacta regũ Polon. & Boem.

Bauari ducis legatio ad Cazimirum.

Polonorum ſplendor.

MAR-

MARTINI CROMERI,
DE ORIGINE ET REBVS GESTIS POLONORVM LIBER VICESIMVSQVINTVS.

AZIMIRVS Glogouia
diſcedẽs Poſnaniam diuer-
tit: vbi cùm tribus ſeptima-
nis ſubſiſteret, Crucigerorũ
præſidiarij Choinicieſes in
Palucos populabũdi excurrerunt. No-
ſtri quoq; in nouam Marchiam excur-
rerant: ſed ab hoſtibus profligati, pauci
fuga euaſerunt. Nec mora Inouuladiſ-
lauiam rex contendit. Inde miſſis agre-
ſtibus cum præſidio aulici comitatus
ſui, ſegetes hoſtium in Culmẽſi tractu
ſuccidi iuſſit. Prodigia per id tempus in
Polonia minore apparuiſſe memorã-
tur. Quadam die ſole occidente plus
quàm duabus horis imaginem cruci-
fixi cum gladio ab occidente ad meri-
diem in aëre tendere viſam eſſe: caput
verò ſiue caluam diui Staniſlai aliquo-
ties dum in ſolenni ſupplicatione cir-
cumfertur, ſudaſſe. Cõſecuta ſunt do-
mi quidem latrocinia. Boriuoius enim
Scrinnius & Vulodicus ex Letaua mil-
le hominum manu facta & rupe qua-
dam inter Volcum & Zaros, quam So-
la fluuius alluit, munita, Oſuencimen-
ſem oram omnem infeſtarunt. Quos
Pienanſcus præfectus Cracouienſis, ex-
cita rurſus Sciricienſi nobilitate, con-
ductiſq; paucis militibus mercenarijs,
cùm ſe cum Petro Comorouio & Prę-
dislao Dmoſicio, hoc è Scepuſio, illo
ex Vngaria aduenientibus coniunxiſ-
ſet, non modò à latrocinijs cohibuit,
ſed in munitione illa, quam Bucoueci-
am dixêre, obſeſſos aliquãdiu (cùm Bo
riuoius ex Oſtrauia ipſis non ſuccurrè
ret) fame ad deditionem compulit, vi-
tã modò & veſtimenta pactos. In Pruſ-
ſia verò cùm Crucigeri nauiter rem ge
rerent, rex vt eorum audaciam repri-
meret, Toruniam ſe contulit, indeque
aulicos ſuos equites cũ Petro Dunino,
& mercenario milite Varmienſi baſili-
cæ ſiue Fraũbergę obſeſſę ab hoſte pręſi
dio ſummiſit. Cuius aduẽtu Magiſter
Crucigerorum conterritus, & aleam
pugnæ periclitari non auſus, deſertis
caſtris fugiens ſoluit obſidionem. No-
ſtri caſtra hoſtilia diripuêre. Nonni-
hil fortaſſe momenti hoſtibus ad fu-
gam attulit, quòd agrum ſuum Sambi-
enſem à Gdanenſibus Habo circumue-
ctis acerbè vaſtari acceperant. Et ferè
agreſtibus eius oræ hoſtilis conſtabat
exercitus. Itaque retineri ij nequiue-
runt, quin ad ſua defendenda dilabe-
rentur. Rex interea Toruniæ commo-
ratus, & à Torunẽſibus liberaliter ha-
bitus, nonnunquam reginam in arce
Neſſouienſi degentem viſebat. Erat a-
pud Culmam Bernardus Sumbergius
cum aliquanta manu hoſtium. Is cùm
è vicinis agris ſubinde prædas ageret,
quadam die ſuos nauibus traiecto flu-
mine Viſtula, noctu ad Neſſouiam iuſ-
ſit excurrere. Non ita multò ante rex
id oppidum in gratiam Torunenſium
in ſuperiorem ripã tranſtulerat: cæterũ
domus, quæ in veteris oppidi loco reli-
ctæ erant, vici ſpeciem præ ſe ferebant.
Eum igitur vicũ cùm hoſtes noctu in-
cendiſſent, trepidatum eſt à noſtris, qui
ibi diuerterant, nihil tale ſuſpicãtibus.
Mox abiecto metu Tattari cũ perpau-
cis aulicis ad perſequendum hoſtem
emiſſi, & naues repetentem amolien-
temque aſſecuti, magnam ſtragem gla-
dijs ſagittiſque ediderunt, & nauibus
cunctis potiti ſunt: ſex modò viui cum
duabus nauibus de omni illo numero
euaſerunt. Porrò Duninus hoſtibus à
Fraumberga depulſis, Gdanenſemque
agrũ populatione infeſtãtibus, ipſe quo
que copias ſuas eò traduxit. Neq; ſatis
habuit hoſtem liberioribus excurſioni
bus prohibere, ſocioſque defendere:
ſed in hoſticum progreſſus, Stargar-
tenſium, Bythouienſium, Lemburgen-
ſium & Puſcenſium, quæ territoria
non ita pridem in hoſtium poteſtatem
venerant, fines ferro & igni vaſtare a-
dortus eſt. Eſt autem Puſcenſe terri-
torium in ſpeciem iſthmi, longius in
mare, vexilli militaris figuræ procur-
rens. Hoſtes vbi noſtros prædæ cupidi-
tate lõgiꝰ ad iniqua loca inter ſtagna &
lacus prouectos animaduertêre, validã
& ipſi manũ, deducto è proximis ſuis
munitionibꝰ præſidiario milite, agreſti
buſq; arma ſumere iuſſis, coegerũt, op-
portunitate locorũ cõtra noſtros vſuri.
Idq; eo maiore fecêre fiducia ꝙ cõmo-
dũ Fricіꝰ Raunechiꝰ Auſtrius, & Caſpar
Noſtiuiciꝰ Sileſiꝰ nouos milites è Germa
nia & Sileſia ipſis adducẽtes aduenerãt.

Palucі regio.

Polonorum ſtrages.

Prodigia.

Latrocinia.

Letaua arx.

Sola flu.

Bucouecia caſtellum latronum.

Fraumberga ab obſidione Crucigerorum liberata.

Gdanenſes Sambiam vaſtarunt.

Neſſouia tranſlata.

Crucigerorũ clades.

Pomerania vexatur vtrinque.

Ii His

His igitur copijs coadunatis,occurrere
noſtris parabant: tramiteſque omnes,
ne quà noſtri ex anguſtijs effugere poſ-
ſent,ſuccisis quoquo verſus arboribus,
interſepiebant. Qua de re Duninus per
exploratores factus certior, ad regem
mittit curriculo, qui eũ, vt periclitanti-
bus actutum ſubueniat,orẽt. Nec mora
rex Albertum Gorſcium cum reliquo
comitatu ſuo ac Tattaris Lituanicis ad
ſuccurrendum ſuis mittit. Id vbi duces
hoſtium cõpererunt, minore parte in
caſtris aduerſus Duninum relicta, ipſi
cum maiore ac delecta ripam Viſtulæ,
qua Gorſcium traiecturum eſſe exiſti-
mabant,inſederũt, vt eum,prius quàm
ſe cum Dunino coniũgeret, opprime-
rent. Sed Gorſcius deflexo itinere,alibi
liberè fluuiũ traiecit. Vbi id intellexe-
runt hoſtes, omiſſo Gorſcio, propius
ad Duninum caſtra mouerunt, vt eum
priuſquam Gorſcius cum eo ſe coniun
geret,ad pugnam elicerent:aut certè in
anguſtijs concluſum,excluſo Gorſcio
obſeſſum tenerent. Nõ ignorabat Du-
ninus de aduentu ſuorum: exploratũ
etiam habebat, longè maiores eſſe ho.
ſtium vires,quàm ſuas. Itaque non mi-
nus de auxiliaris illius, quàm de ſui ex-
ercitus periculo ſollicitus,noctu hoſtes
in ſe intentos fallere, ac per deuias ſyl-
uas euadere ad Gorſcium decreuerat.
Id ne facere poſſet, hoſtes diligẽter ca-
uerãt,tranſitu omni, quemadmodũ di
xim⁹, impedito. Mutato igitur cõſilio,
ferro per medios hoſtes viã ſibi ad ſu-
os aperire ſtatuit: inſtructaq; equeſtri
acie, qua peditẽ contegebat, in hoſtes
contendit: Alacres & illi pugnã capeſ-
ſunt, magna ſpe victoriæ. Et ita ſe au-
thore Noſtiuicio inuicem adiurarãt ac *[Stulta adiuratio.]*
deuouerant, vt qui de ſuis pedem retu-
liſſet, ſine omni tergiuerſatione pro ſer
uo regi ſeſe dederet. Vbi ad cõgreſſum
ventũ eſt, Paulus Iaſenius gẽte Goſdo- *[Pauli Iaſenij audacia.]*
uius aulicus regius armatus ab latere
inter duas acies magno impetu procur
rens, haſtas hoſtiũ in noſtros intẽtas a-
uertit. Eodẽq; momento noſtri inopi- *[Prælium & victoria Polonorum de hoſtibus apud Puſcum.]*
nata re perturbatos ſumma vi adoriũ-
tur: & mox vel confractis, vel abiectis
haſtis, gladijs vtrinq; res geritur. Pug-
natur acriter: audacia noſtri, hoſtes
multitudine ſuperabãt. Cũq; totas tres
horas dubio Marte pugnatũ eſſet, vtrin
q; quaſi ex cõpoſito diſceſſum eſt. Mox
recreatis paululũ viribus vtrique non
ad pugnam, ſed ad perſequendum al-
teros contendunt, vtrique alteros vi-
ctos diſceſſiſſe rati. Occurſu muuo in-
ſtauratur prælium, rurſuſq; vna hora
dimicatũ eſt, donec ſauciato Fricio du
ctore exercitus, & peditib⁹ noſtris aſſi-
duo baliſtarũ ictu dextra hoſtium late-
ra ferientibus, retrocedere ſenſim ij cœ
perũt. Sed mox reuocante & ſiſtẽte Fri-
cio, redintegrabatur pugna, ſi quod no
ſtri trepidantibus recolligendi ſeſe ſpa-
ciũ dediſſent. Interim dũ ciet pugnam, *[Fricius cæſus.]*
animatque ſuos Fricius, interfectus cor
ruit. Ibi tũ effuſa fit fuga hoſtium cum
altero duce Noſtiuicio, iuriſiurãdi pau *[Noſtiuicij fuga.]*
lo antè dati, & ab omnibus exacti, im-
memores. Pedites deſperata lõgiore fu
ga, pars in caſtra ſeſe recepêre: pars ea
prętergreſſi, ſtagna lacuſq; propinquos
petiuêre. Noſtri pernicitate equorũ fre
ti, fugientes perſecuti, magnam cædem
edebãt. Vbi ad caſtra hoſtilia peruen-
tũ eſt, ibi nonnihil difficultatis noſtris
obiectũ erat. Etenim hoſtes ea, qua par-
te ſtagno non tegebãtur, foſſa & ſudib⁹
acutis foras obuerſis munierãt. Sed cu- "
pidis victoribus nõ facilè quicquã ob- "
ſtat. Noſtri enim præuertendos ſibi eſſe "
hoſtes perterritos, priuſq̃ ad caſtrorũ
defenſionem accurrerẽt, rati, admotis
calcaribus cæcorũ in morem in ſudes
obiectas ruebant: confoſſiſq; equis nõ-
nullis, tãdem contextum ſudiũ perfre-
gerũt, & vno impetu caſtra ceperũt, at- *[Caſtra hoſtium capta.]*
que diripuerunt, quindecim bõbardis
maioribus, ducẽtis curribus armis, im-
pedimẽtis, & cõmeatu referta. Interim
equites hoſtiũ caſtra ſua ꝑteruecti, plu-
rimi euasêre. Ala vna in locũ deiectu
arborũ à ſe ſeptũ delata, nec inueniens
exitũ, à noſtris cõciſa eſt. Cęſa eo die ho *[Cæſorum et captorum numerus.]*
ſtiũ duo millia, capti ſexcenti, & maior
propemodũ q̃ pro numero noſtrorum
ſtrages edita. De noſtris centũ gregarij
milites ceciderunt. De nobilioribus tã-
tũ Hector Chodoraſius deſideratus eſt:
ſed pauci reperti, qui ſaucij non eſſent.
Duninus in fœmore & in manu vulne-
ra accepit. Ad Puſcũ hoc præliũ cõmiſ-
ſum eſt quinto decimo Cal. Octobris.
Triduũ poſt in ijſdẽ ſtatiuis humando
cæſos, & ſaucios curãdo cõſumptũ eſt.
Per quos dies Eric⁹ Stolpenſiũ, Pomera *[Erici Pomerani perfidia.]*
norũ dux fortunã, vt credebat, ſequut⁹,
mutata fide quam Cazimiro regi, impe
trata per vxorẽ venia dudum dederat,
cum ſexcentis equitibus grauis arma-
turæ ad caſtra Crucigerorum conten-
dens, cùm profligatum eorum exerci-
tũ accepiſſet, raptim ſeſe ex itinere do-
mum recepit: non paucos tamen extre-
mi agminis à noſtris inſequẽtibus par-
tim captos, partim trucidatos amiſit.
Honoratus eſt à rege victor exercit⁹: Pe
tr⁹ Duninus, Paul⁹ Iaſenius, Vẽceſlaus

Neborius, Nicolaus. Vilcanouius, Tho
mas Odrouanzus, Ioannes Dlugoſſus
tertius canonicorum frater, & triginta
alij virtutis ergò militaribus donis in-
ſignibus ornati. Eodem illo tempore *[Polonorum victoriæ de Crucigeris.]*
tribus alijs in locis proſperè item dimi-
catum eſt à noſtris: apud Iaſenecium pa
gum, & apud Piſſiam flumen in Maſo-
uia, vnde propinquarum hoſtiliũ mu-
nitionum præſidiarij milites prædas a-
gebãt. Et apud Suece. Apud Elbingam
quoque non multo pòſt nauali prælio
hoſtes à noſtris profligati ſunt. Proroga
tum autem eſt à rege militibus ſtipen-
dium, cùm eccleſiaſticus ordo decreto
Caliſſienſis ſynodi ſubſidium ei in ma- *[Contributio.]*
iore quidem Polonia vicenûm groſſo-
rũ, in minore verò ſenûm de prouẽtu
vniuſcuiuſque marcę argẽti cõtuliſſet.
Sub finẽ Octobris Vdalricus Cieruon
ca Boemus, cùm à Georgio rege eius gẽ *[Vdalricus Cieruonca in carcerem coniectus.]*
tis carcere, in quẽ biẽnio in gratiã Cru-
cigerorum compactus erat, Cazimiro
poſtulante emiſſus eſſet, Golubũ oppi-
dum noctu ingreſſus, in poteſtatem ſu- *[Golubum receptum.]*
am redegit, hoſtili pręſidio ſatis valido
partim capto, partim interfecto: turres
duas, quæ acriter defendebantur, igni
ſubiecto in deditionem accepit: de au-
thoribus defectionis capitale ſupplici-
um ſumpſit. His ſucceſſibus magna rur
ſus animorum inclinatio in regias par-
tes facta eſt. Ad comitia deinde Rex Pe *[Comitia Petricouiæ.]*
tricouiam ad vndecimam diem Nouẽ
bris edicta ꝓfect⁹ eſt. Pauci eò de mino
ribus Polonis incertum quam ob cau
ſam conuenêre. Venêre autem Conra-
dus Maſouiorum Varſauienſium dux
cum matre Barbara, & Catharina ami-
ta, Michaluſconis Lituani ducis quon-
dam vxore, & Paulo Plocẽſi epiſcopo,
comitatu octingentorum equitum: itẽ-
que Conradus Niger Oleſſnicenſium
dux, Plocenſem & Belſenſem principa-
tum cognationis iure ſibi vendicantes.
Dati à rege recuperatores ſiue iudices: *[Iudicium de Plocenſi & Belſenſi ditione.]*
Staniſla⁹ Oſtrorogus palatinus Caliſſiẽ
ſis ꝓ ſummo iudice, Grothus verò Ca-
zimirius pro ſuccedaneo, quem ſubiu-
dicem noſtri vocant, iudicio præſidere
iuſſi: his adiuncti palatini & caſtellani
aliquot pro aſſeſſorib⁹. Inſtaurato iudi-
cio, regij procuratores Ioannes Rithui
anius marſalcus, & duo iuriſcõſulti ne
gabant legitimæ cognatorum ſucceſſi-
oni locum eſſe in dediticijs ſeu feudali-
bus, vt vocant bonis, cuiuſmodi eſſet
cuncta Maſouia, Polonorum regibus
antiquo iure obnoxia: ſed regẽ optimo
iure defunctis ducibus dediticijs, qui
nullos mares liberos relinquerent, ſuc-
cedere. Refellebant id Conradi Varſa-
uienſis cauſidici, quòd dicerent, à Cazi
miro eius nominis ſecundo rege Maſo
uiorum duces è dediticijs penit⁹ exem-
ptos eſſe. Cõtra regij negabant, Cazimi-
rum aut quenquam omnino regem ſi-
ne aſſenſu ampliſſimi conſilij tantum
de cõmodis & iure regi detrahere potu
iſſe. Iuraſſe autẽ poſt in verba regis Zie-
mouitum, Cazimirum, Ioãnem, & Vu-
ladiſlaum duces. Atque ita diſceptata
cauſa iudices ſecundum regem pronũ-
ciarunt, Maſouijs iudicium illud fru-
ſtra iã detrectantibus, & ad Pontificem
maximum, & quemuis alium qui ſci-
ret, poſſet, & vellet iuri ſuo opitulari,
prouocantibus. Cum Alberto Auſtrio
rum archiduce fœdus ictum ea condi- *[Fœdus cum Alberto duce Auſtriæ.]*
tione adiecta, ne Cazimirus dotem Eli-
zabethæ vxoris ſuę ab eo repeteret. Ni-
hil præterea memoratu dignum in ijs
comitijs geſtum eſt, propter ſenatus in-
frequentiam: niſi quòd Hieronymus
Cretenſis archiepiſcopus, legatus pon- *[Legatus pontificius.]*
tificius, cuius ſuperius mentionem fe-
cimus, annum ferè totum expectatus;
ſub finem comitiorum aduenien, ad
pacẽ cum Crucigeris faciendam, & ad
bellum Turcicum regem hortatus eſt
publicè: priuatim autem ſolo archiepi-
ſcopo interprete reconciliare Iacobo
Sennenio regẽ conatus eſt. Implorarat
enim is proculdubio opem Pontificis,
cùm rege obſtante adipiſci epiſcopam
non poſſet. Miſerat etiam rex rogatu &
ſumptu Gruſcinij ad pontificem orato
res Ioannem Rithuianium marſalcũ
regni, & præfectum Sendomirienſem,
& Mathiam Racianzum iuriſconſul-
tum & canonicum Vuladiſlauienſem,
qui Sennenij conatus impedirẽt. Et gra
uibus ij quidem criminibus eum accu-
ſabant, & ambitioſum, regi, populo, &
eccleſiaſtico ordini inuiſum, ſeditio-
ſumque reum agebant: quòd vi Tho-
mam epiſcopum ad concedendam ſi-
bi epiſcopam adegiſſet, in eamque per
vim inuaſiſſet: in qua inuaſione propin
quus eius Andreas Tencinius magnus
vir, & facilè princeps ſenatus Polonici
populi Cracouienſis concurſu interfe-
ctus eſſet, literaſque Sennenij Mantua,
cùm legatione regio nomine fungere-
tur, ad regem ſcriptas, quibus incuſa-
bat is Pontificem, quaſi plus ęquo faue-
ret Crucigeris, producebant: & ampla
Pontifici munera regio nomine, ac Fri
derici Imperatoris & Georgij Boemo-
rum regis commendaticias literas attu
lerant. Nihil tamen aliud à Pontifice
impetrarũt, quàm vt is huic ipſi legato

Regis cum legato altercatio.

suo causam illam cognoscēdam delegaret, atque interim Sēnenio episcopo administratione interdiceret. Itaque egit diligenter Cretensis cū rege pro Sennenio, asseuerans episcopam semel à sede Apostolica ipsi collatam, inuito adimi iure non posse. Sed rege asseuerante, malle se regno excidere, quàm illum pati esse episcopum: legatoq; vicissim vociferante, præstare vt tria regna pereant, quàm ius & authoritas ecclesiæ perturbetur, re infecta, & iritatis vtrinque animis discessum est. Conuenit tandem inter eos postero die, vt rex alia comitia eódem ad decimam septimā diē Ianuarij ediceret: interim vterq; scriptis ad Pontificem literis contenderet, vt si aliter fieri non posset, ad Vuladislauiensem episcopam Iacobus Sēneniꝰ trāsferretur. Et mox legatus explorata regis voluntate de pace, ad Crucigeros in Prussiam contendit: nec tamen vltra Breste Cuiauiense progressus, per literas & internuncios cū Magistro Crucigerorum de pace egit. Rex verò discedens & ipse Petricouia, Rauæ & Gostini possessionem adijt: & hanc quidē præfecturam Nicolao Gutenio, illam verò Grotho Nouomescio pocillatori eius tractus (Ciesnicum vocant) quoad viuerent confirmauit: possessiones etiam quasdam vtriq; hæreditario iure donauit, propterea quòd horum duorum opera potissimum ditiones illæ ipsi adiunctę essent. Archiepiscopo verò Gnesnēsi marcā auri Louicię nomine Masouijs ducibꝰ Sochaciouię quotānis pendi solitam, in omne deinceps tēpus remisit.

Tributum Louiciæ nomine remissum archiepiscopo.

Quibus peractis, Radomiam ad reginam vxorem se cōtulit. Per id demum tempus Viēnenses ciues tumultu ciuili ob sex senatores in carcerem coniectos concitato, Fridericum Imperatorem in arce duobus ferè mēsibus obsederūt: & Georgium Boemorum regem cū exercitu liberandi eius causa venientem, insidijs exceptum in suburbanis Alberto Friderici fratre duce profligarunt. Pax deinde facta ea cōditione, vt Fridericus Maximiliano filio principatum illum cōcederet, eiusque tutelam Albertus patruus gereret. Fridericꝰ vt gratiam referret Georgio, filios eius duces Munsterbergēsium in Silesia creauit.

Fridericus Imperator obsessus à Viennensibus. Georgius Boemus profligatus. Maximilianus dux Austriæ.

Georgij filij duces facti.

Hoc etiam anno reperio Stephanum palatinum Moldauorum in verba Cazimiri regis absentis iurasse, & promisisse, præsenti quoque idem iusiurandum solenni ritu se daturum esse intra duos vel tres mēses, cùm euocatus fuerit. Alius ne autem sit hic Stephanus ab illo, quem superius iurasse narrauimus, aut si idem, cur iusiurandum repetiuerit, nihil compertum habemus: nisi fortè ex eo, quòd is tunc retractauit omnes alias obligationes suas huic cōtrarias, colligi rectè potest, eum intermedio tēpore mutasse fidē, & ad Vngarum desciuisse. In quo suffragari nobis videtur illud, quòd proceres & cōsiliarij ipsius pro ipso, quasi cui ipsi fides nō haberetur, spopōderunt, quòd eū deinceps in fide regis Poloni & officio retēturi essent.

Step. Moldauiæ pal. iurat in verba regis Polon.

Stephani dubia fides.

Post initiū insequentis anni Cazimirus Petricouiā ad præstitutā comitijs diē redijt. Adfuit frequēs senatus, & Hieronymus legatus Pōtificius, itemq; Iacobus Sēnenius cū triginta modò comitibꝰ accepta fide regia. Aduenêre & Cōradi cæterorumq; fratrū Masouiorum ducū Nicolaus Bogleuius Varsauiēsis palatinus, Vincentius Giziciꝰ marsalcus ducū, Nicolaus Mirzenecius, & Nicolaus Malcus iurisconsulti: Lituanorū verò procerū Totiuil & Cuzek. Ac Sēnenius quidē, quamuis ad genua regis clementiam eius implorans accidisset, & omnia tentasset, nihil tunc impetrauit, asseuerante rege, regnum se prius amissurum, quàm illum aut quenquam omnino non electū in regno suo se inuito episcopū esse passurum. Itaque cessit Sēnenius pertinaciæ eius, & episcopam Gruscinio concessit, acceptis ab eo quatuor millibus florenorum, quos liti expēsos ferebat, & nōnulla parte bonorū episcopaliū, duobꝰ annis ac dimidio, ex quo lis exorta erat, præterlapsis. Quo facto, ijs quoque sacerdotibus, qui cum eo senserāt, sacerdotiorum suorū fructus restituti sunt.

Comitia Petricouiæ. 1463. ann.

Iacobus Sennenius cessit episcopa.

Ioannes Gruscinius Cracouiēsis episcopus designatus, in Vuladislauiensi successorem accepit Ioānem Lutecū Brezium procancellarium regni: quorum triū ambitio & pōtificiā authoritatē in Polonia debilitauit, & electioni liberæ vim attulit: ita vt ex eo tēpore ea sublata sit, ac vmbra modò eius quędā penes sacra collegia remaneat, nō sine grādi non modò ecclesiasticæ authoritatis, verùm etiā religionis & reip. iactura.

Ioannes Gruscinius episcopus Cracouiensis.

Etenim donec liberæ sacrorū collegiorū siue capitulorū, vt vulgo loquūtur, electioni in creādo episcopo locꝰ fuit, fuit tamē aliqđ bonorū & malorū, dignorū indignorūq; discrimē, cū sacerdotes sumptis reuerēter tremēdis Christi mysterijs, iurati de futuro episcopo ferrēt suffragia. Virtute, doctrina & pietate tūc ambiebatur, plusq̃ fautoribꝰ, aut necessariorum precibus, aut mulierū blanditijs atque lachrymis, aut splendore comitatus, aut apparatu conuiuiorum, & compotationibus aut cōmendatione generis & familiæ, aut assentatione, & sacerdoti indecoris ministerijs, aut etiā largitione.

Episcoporum electiones liberæ.

Vigebat igitur disciplina ecclesiastica: minus sibi permittebāt ij, qui episcopi fieri cupiebāt: seruiebant famæ & existimationi: & nō modò reprehensionem collegarū, sed etiam sinistram cuiusuis suspicionē cauebāt. Episcopi verò facti, nihilominus pro fratribus ducebant collegas dudū suos: in consiliū eos de rebus maioribꝰ adhibebant, plurimumq; reuerebātur: & officiū suū nauiter faciebāt, memores quid solenni & seriò dato iureiurādo recepissent.

Quales olim episcopi.

Ad aulas principū quoties veniebant (veniebāt autem rarius, nec tam sua suorumúe quàm publicæ vtilitatis gratia) de via ipsis decedebatur, assurgebatur, omnisque honos habebatur, & quasi numinibus quibusdā tantùm non ad genua procumbebatur ab ipsis etiā principibus. Porrò in cōsilijs de rep. in iudicijs, in defendendis ac vindicādis bonis & hominibus ecclesiasticis, pupillisq; & viduis, deniq; in admonēdis & corrigendis nō modò infimis & mediocribus, verùm etiā primoribus, atq; adeò regibus ipsis liberæ erāt eorū voces & sententiæ, singularis dignitas, summa autoritas. Non inhibebat vocem accepti beneficij memoria, non spes futuri. Nec eleuabat authoritatem dicentis aut arguentis ambitio, & conscientia audientiū: nec metus aut inscitia dignitatem deprimebat. Non erat necesse episcopo & sacerdoti pro foribus cubiculi regij inter scurras & vilia vētris mancipia assidere: nec sannas & scommata leuissimorum quorumque ferre: non turpiter & indecorè adulari & adblandiri non modò elegātioribus istis cubiculi & mensæ regiæ administris, vt aliquam tamen ij vel ioco mentionem absentis apud regem facerent: verùm etiam satellitibus, ianitoribus, ne dicam etiam horum amicis & concubinis, matellionibus, morionibus, ac cæteræ fæci aulicæ, atq; ipsis deniq; catellis principū. Itaq; florebat tunc resp. florebat religio, florebat ordo ecclesiasticus, florebāt scholæ & Academiæ sacerdotū & episcoporū seminaria: splendescebant templa: aulæ verò principū, horum præceptis & exemplis institutę, vrbanitatis, virtutis, fortitudinis, prudētiæ, modestiæ, & pudoris erāt officinæ, nō fastus, ignauiæ, ebrietatis, libidinū, temeritatis, impudētiæ, & omnis nequitię & impietatis ganeę ac barathra.

Episcoporū dignitas & authoritas.

Scholæ sacerdotum seminaria. Principū aulæ quales olim, & quales nunc.

Nūc sublata electione, hæc & multo plura alia mala bonis illis successerunt, & in domos ac familias, atq; adeò in ipsa intima cubicula episcoporum, nedum in profanorum principum aulas inuaserūt: simulq; dignitas sacerdotum indecorè emerendo & emendo fauore etiā abiectissimorum hominum viluit: labefactata est authoritas: nutat, ne dicam, ruit, Respublica: religio prostrata penè concidit. Quæ omnia principes non tā episcopis debent imputare & sacerdotibus, quàm sibijpsis, qui nuncupandorū episcoporum ius sacris collegijs ereptū vsurparunt. Nam vt nihil perperam ij faciant, nihil affectioni cuiquam indulgeant, sed eadem illa omnia, quę iurati sacerdotes in electionibus episcoporū habere solent, ob oculos habeant: certè longè facilius vnus aliquis, & is quidē alienis fere oculis & auribus sentiens & iudicans, errat & fallitur, quàm multi graues, acuti, & multarū rerum periti: & aliud is plerunq; spectat, quàm quod potissimum spectandum est in deligendo episcopo: & verò expeditius est, vnū quàm multos corrumpere.

Principes alienis oculis & auribus sentiūt.

Tametsi magna, ne dicam præcipua huius rei culpa est penes Pontifices maximos, mea quidem sententia: qui nisi electiones collegiorum primi labefactare aggressi essent, nunquam eò audaciæ reges prouecti essent. Sed nos inutili deploratione omissa, ad rem redeamus.

Electionum sublatarum culpa penes Pontif. max.

Sic igitur de episcopa Cracouiēsi tunc actum est. Masouij nihil & ipsi impetrarunt. Petebāt autem, ne ducibus suis rex molestus esse pergeret de Plocensi ditione, aut certè externis & à suspicione alienis hominibus causam cognoscendam & iudicandam permitteret. Ferebantq; regi iudicem Fridericum marchionem Brandeburgensium, vel Albertum archiducem Austriorum, vel Ludouicū ducem Bauarorū.

Masouiorū postulata.

Lituanis Podoliam, Belsensem, Olescensem, & Rathnensem tractus non sine comminatione belli repetentibus nihil aliud responsum est à senatu, quàm missum iri ea de re legatos ad conuētum eorū. Et mox legati designati Stanislaꝰ Ostrorogus palatinus Calissiensis, & Ioannes Rithuianius marsalcus regni. Porrò in Prussiam bellū siue expeditio decreta est. His peractis Cazimirꝰ Radomiā ad vxorē, & inde cū ea in Lituaniā ꝓfectus est. Quē cōsecuti legati senatꝰ Polonici, postulata Lituanorū in cōuentu Vilnę disertè refutarūt. Sed cū Lituani nō acquiescerēt, rex causā ad conuentum cō-

Lituanorum postulata.

munem Parsouiam indicendum reiecit. Legatus verò Pontificius Petricouia discedens, in Prussiam à præsidio militari regis iussu ad magistrum Kynixbergam deductus. Secundæ tunc res nostris erant in Prussia. Nam præter ea quæ superius cõmemorata sunt, apud Vormitham, quam Ornetam nostri vocant, Pauli episcopi Varmiensis (qui violata iurisiurandi religione ad Crucigeros desciuerat) milites vnà cum aulicis magistri præsidiarijs cùm per proditionem noctu capere id oppidum constituissent, proditi ab illo ipso, qui oppidi proditionem ipsis promiserat, & à Ioanne Scalio præfecto præsidij regij præparatis insidijs intromissi, ad vnum omnes aut capti, aut trucidati sunt, quotquot ingressi erant. Nam qui in extremo agmine fuêre, ne multitudo hostium nostros pauciores prægrauaret, exclusi & inopinato periculo perterrefacti in propinquos lacus glacie concretos diffugerunt: ruptaque fragili etiam tum glacie demersi periêre. Apud Scãpe item oppidum agri Dobrinensis trecenti equites hostiles è præsidio arcis Brodnicensis prædatum profecti, ab Vlrico Cieruonca, qui Golubi erat, profligati sunt, ita vt perpauci fuga euaderent: capti ex his octoginta. Arx verò Slochouia ne proditiõe in hostium potestatem veniret, præsidiariorũ Pomeranorum opera seruata est. Vuladislaus castellanus & præfectus Naclensis illius etiam arcis præfectus erat, eamque absens Georgij cuiusdam sculteti nobilis gente Topori, fidei commendarat. Is igitur Georgius, cùm prodendæ arcis cõsilium cepisset, præsidiarios milites, quos conatibus suis aduersaturos esse suspicabatur, per speciem commeatus ex hostico importandi emissos, arce exclusit, & (verène an falsò, nõ liquet) præfecti iussu id se fecisse dictitabat: nec nisi duodecim, & eos quidem Pomeranos, quos minus suspectos habebat, secum reliquerat. Hi vbi eum pactiones cum hostibus de prodenda arce inire animaduertêre, siue iniquitate & auaricia incensi, siue officij & fidei suæ memores (non enim constat) comprehensum eum in fundum turris concluserunt, & fide accepta præfecto aduenienti portas arcis aperuerunt. Sed is violata fide omnes eos capitali affecit supplicio. Quod factum variè suspicandi occasionem hominibus præbuit. His igitur successibus nostrorum moti Crucigeri, pacem afferentem legatum Pontificium cupidè acceperũt. Promiscua

Crucigerorum clades apud Vormitham.

Scampe.

Slochouiæ periculum.

Pacis desiderium apud Prussos.

verò multitudo cùm virorum, tũ matronarum & puellarum belli & penuriæ cæterorumque incommodorũ bellum consequẽtium pertæsa, lachrymare gaudio, ac desiderio pacis legatum magistratusque suos supplex obtestari, vt exoptatam eã sibi quibusuis, modò tolerabilibus conditionibus concederent, ni se prorsus perditum ire vellet. Ibi legatus per interpretẽ, quemadmodum proditum est, laudare & cõfirmare constantiã populi: hortari, deinceps quoq; vt in fide Crucigerorum permaneret: regem Polonosque carpere: & cũ iniquitatem causæ eorum exaggerare, tum mores fidei, religionis & humanitatis expertes reprehẽdere: studium suum erga Crucigeros omnibus modis testatũ facere: deniq; certam perpetuamque pacem, aut duodecim duntaxat annorum inducias ipsis, quasi regẽ quò vellet adducturus esset, certò polliceri. Ita confirmatis eius oratione animis omnium, mittuntur cum eo Breste tres legati ad tractandum de pace cum Polonis, quos eò rex eius rogatu miserat. Fuerunt autem ij Ioannes Vuladislauiensis, Andreas Posnaniensis episcopi, Stanislaus Ostrorogus Calissiensis, Petrus Opporouius Lencicicensis, Nicolaus Coscelecius Brestensis palatini, Sẽdiouius Ciechel præpositus conuentus Clodauiensis, Ioannes Dambrouuca, Iacobus Schadecus, & Mathias Racianzus doctores, partim theologi, partim iurisconsulti. Ad constitutam diẽ, hoc est, ad Calendas Maias conuentũ, indeque infectis rebus discessum est, orta inter Polonos & legatum acerba contentione & iurgio ex huiusmodi causa. Veniebant legati à ciuitatibus Torunensi, Elbingensi, & Gdanensi. Eos legatus pontificius ingressu oppidi & cõuentu prohiberi oportere contẽdebat, quod eæ ciuitates, simulque cæteros Prussos, qui cum Polonis sentiebant, ipse siue adeò Põtifex diris deuouisset. Contra Poloni, iniquissimũ id esse præiudicium affirmabant, & ab instituta re alienissimum. Admissi igitur sunt legati frustra reclamante legato apostolico. Mox ille toti oppido sacris interdixit. Verùm id interdictum Poloni contempserunt orto initio à militibus, qui per speciẽ supplicationis ob rem bene gestam à suis apud Heilgebeilam, oppidumque id à Scalio captum ac direptum, facto concursu ad templa, nolarũ siue campanarum pulsu, festoque cantu oppidum impleuerunt. Ibi verò furere legatus: vociferari non modò se, ve-

Legati iniquitas.

Conuentus Polonorum cum Crucigeris de pace.

Prussi ꝓpter interdictum submoti à legato, à Polonis admissi sunt ad conuentum.

Legati iniquitas.

Verùm etiam pontificis & sedis apostolicæ authoritatem contemni. Nec cessẽre furori eius Poloni, grauiter in eum inuecti per Ostrorogum, quòd cùm pacificatoris personam sustineret, nihil minus quàm paci studeret, sed classicũ etiã caneret. Cuius rei clariora etiã documenta proferebãtur eius literæ ad Crucigeros à nostris interceptæ. Ita tũc iritatis animis discessum est. Et legatus quidem Cracouiam, vbi controuersæ episcopæ sequester & administrator à Põtifice constitutus erat, proficisci cupiens, cùm prohiberetur à Polonis, Vuratislauiam se contulit: indeque missis ad regem in Lituaniam literis, questus est de Brestensi cõtumelia, in Vuladislauiensem episcopum potiss. culpam conferens. Quòd si rex agi de pace nihilominus à se vellet, extra fines Poloniæ locum constitueret, quò tutius aduersarij venire possent. Et hæc quidem ostentans, Prussos & Pomeranos Vuratislauiam Iubilæi gratia uenientes, in partes Crucigerorum pertrahere omni ratione conatus est, minis etiam intentatis. Quin mulierib. maritorum cõsuetudine & cõtubernio interdixit iis, quæ maritos à fide regi data auellere nequirent. De qua iniquitate eius aliquanto antè quàm is venisset in Poloniam, Iacobum Sennenium prædixisse Dlugossus memorat. Misit tamen postea Cazimirus ad eum legatos, Ioannem Rithuianium marsalcum regni, & Iacobum Schadecum iureconsultum & canonicum Sendomiriensem postulatum, vt interdictum siue diras, quibus Prussis regias partes secuti indicta causa deuoti erant, relaxaret, & equiorem se in componenda pace præstaret. Verùm illo non nisi ad tempus, quoad de pace tractaretur, diras relaxare volente, acceptum id à rege non est, nec ipse in Poloniam deinceps venit. Tametsi Bernardus Vapouius venisse eum, omnia prolixè pollicentem, infectaque pace recessisse, memorat. Verùm id non conuenit cum ijs, quæ Dlugossus, cuius tempore hæc acta sunt, scribit: nempe misisse eũ postea ad regẽ, denuò deposcentem sibi pacificandi ipsius cũ Magistro prouinciam: missosque vicissim ad eum à rege Iacobum Schadecum iureconsultum, & Ioannem Sepinium, qui dicerent: Regem non abnuere, modò vt is Prussos interdicto absoluat, Posnaniamque veniat. De damnis & impendijs penes eum fore arbitrium, ac de cæteris, modò vt Pomeraniam, Culmensem & Michalouiensem tractum

Legatus non admissus Cracouiam.

Legatio regii ad legatum pontificem.

Poloni retinerent. Cumque ille non remitteret de interdicto, Romã eum reuertisse Vuratislauia. Hac æstate quingenti nostrates Russi milites, Casensium stipendio conducti, permissu regis, cùm ad defendendam eam vrbem aduersus Turcas proficiscerentur, apud Bogum amnem à Lituanis & Volynijs deleti sunt ex huiusmodi causa. Bratislauiam Lituanicæ ditionis oppidum cùm ij peruenissent, excitata temerè cũ oppidanis rixa, vnum ex ijs fortè fortuna interemerunt: cumque gliscere in se magis ac magis tumultum concitatæ multitudinis animaduerterent, oppidum incenderunt, quo minore negocio inde sese euoluerent, oppidanis incendio restinguendo occupatis. Præfectus erat arci Michael dux Ciartoriensis. Is dolore simul & ira incensus, cum tumultuaria manu nostros abeuntes persecutus, quater in eos impetum fecit: quaterque non sine clade suorum repulsus, affluente ex toto territorio oppidanorum & agrestium, qui propter Tattarorum vicinitatem bellicosi & in armis probè exercitati sunt, multitudine, vada suprà memorati fluuij præoccupauit, & truncis stipitibusque impediuit: indeque rursus subducẽs sese, impeditos in traijciendo flumine à tergo & lateribus adortus, cunctos atrocissimè trucidauit, ne supplicibus quidem parcens. Quinque soli ex omni eo numero fuga elapsi sunt. Prędа omnis, qua hostis potitus est, triginta millibus florenorum ęstimata. Sic vrbs illa nobilis Genuensium colonia, Theodosia, quemadmodum volunt, olim dicta, frustrata nostrorum ope & præsidio, non multo pòst à Turcis subiugata est. Mouerat autem Casenses ad comparandum præsidium Turcarum vicinitas, & infinita imperij proferendi cupido: quippe qui in ipso huius anni initio Lesbon insulam, & mox Bosnam regnum florẽs opibus & munitionibus in suam potestatem redegissent, regemq; Stephanum cũ primaria arce Iaice in deditionem acceptum, cõtra fidem datam ad palum alligauissent, & sagittis confixissent, exprobrãte ipsi Mahomete imperatore ignauiam, quòd cum argento & auro, cuius immẽsa vis in thesauris eius reperta erat, perire, quàm ad defendendum sese & suos, eo vti maluerit. Ex eo verò tempore Ianizeri, quæ phalãx est Turcica, Slauica lingua vulgò vti cœpere, triginta millibus ex captiua iuuentute Bosnensi in eum ordinem allectis. Longè prosperiores suc-

Russi auxiliares Casensium deleti à Lituanis & Volynijs.

Cafa à Turcis capta.

Lesbos insula & Bosna à Turcis subacta.

Stephani Bosnensium regis auari interitum.

Ianizeri.

cessus tunc habuerūt ij Poloni, qui Mathiæ regis ære cōducti Felice Paniouio gente Goziembio, & Ioanne Srescouio Doliuio cognomento Albo ducibus in Vngaria militabant. Fuerunt autem ij quingenti equites, qui ad reprimendā Turcarum excursionem è Bosna factā missi à rege illo cum septingentis alijs equitibus Vngaris, miserti Christianorum, qui ad septem decem millia vtriusque sexus in fœdam seruitutem à barbaris abigebantur (cùm Vngari multitudine hostiū expauefacti diffugissent) obfirmatis ad vincendum aut moriendū animis prima noctis vigilia, ne paucitas sua conspecta hostibus animum adderet, in barbaros impetum fecerāt: resistentibusque acriter Turcis quinquies pugnam redintegrarunt. Sic tota nocte pugnatū est. Die verò illucescēte cùm barbari paucitatem eorum conspexissent, cohortati sese inuicem, & in duas acies diuisi, à fronte pariter & à tergo adoriri eos satagebant. Verùm hoc parātibus Poloni captiuorum clamore animati, acrius instabant. Aberat haud longè Rascianorum turma expectans euentum prælij, vt cùm victoribus sese coniūgeret. Ea igitur cum meliore loco rem Christianorum esse animaduertisset, inuecta est & ipsa in Turcas. At illi desperatis rebus, Sauum amnem propinquum effusa fuga petiuēre. Et commodùm naues ad transportandos eos adnauigarant. Itaque abiectis equis & armis tumultuariè ad naues ꝓfugiebant: è quibus tamen paucæ incolumes in vlteriorem ripam eiectę sunt, cæteræ pondere insilientium depressæ ac demersæ periēre. Fuēre autem quatuor millia Turcarum selectorum in eo exercitu. Sic tunc Mathias Polonorum opera, præclara, sed insperata prorsus victoria de barbaris potitus est. Nā Vngari in fugam effusi, ad vnum eos omnes perijsse diuulgarant: Quos rex insigni ignominia notauit. Polonis verò & Socoli Petro duci Vngarici illius equitatus, qui solus cū sexdecim familiaribus suis cum Polonis perseuerarat, perampla dona largitus est. Et mercenarijs militibus externis è Polonis, Silesijs, Morauis, Boemis, atque Germanis cōscriptis postea multum vsus est. Nec multo post in Transyluania iterū eosdem hostes itidem per legatos profligauit. Cumque Nicolaum Fristacium, & alios quosdam æmulos suos, qui Fridericum imperatorem ad regnum Vngarorum inuadendum excitarant, commoditate sua & magnis promissis sibi reconciliasset, & cū Friderico post duo prælia diuerso euentu depugnata pacē fecisset, ac diadema sacrum, quod Elizabetha regina olim sustulerat, sexaginta millibus numûm aureorum ab eo redemisset, comparato in sequentem annum maiore exercitu ad depellenda arma Turcica, recuperandamque Bosnā animum adiecit. Per eos dies, siue adeò sub ipsum tempus comitiorum Petricouiensium Paulus Gizicius episcopus Plocensis, cùm tres & viginti annos illi ecclesiæ præfuisset, è viuis excessit: & in Poltouiensi templo, quod ipse exædificarat, & lauto canonicorum sacerdotū collegio instituto ornarat, sepultus est. In locum autem eius Sciborius Gozacicius canonicus à collegio eius basilicæ (tribus, de quibus ipse vnus erat, facta per compromissum potestate legendi episcopi) suffectus est, repudiatis mandatis & nuncijs regijs, qui Iacobo Sennenio studebat. Cazimirus verò rex facturus expeditionem in Prussiam, è Lituania profectus, mense Iunio venit Lēciciam. In eum enim locum copijs omnibus, vt conuenirent, edixerat. Ibi cū de consiliarijs nonnullis, qui primi ei occurrerant, cognouisset, fremere ob eam expeditionem equestrem ordinē, comitia Corcinum edixit ad quintam diem mensis Iulij: eoq; ipse profectus, post octo dierum consultationem decreto omnium consensu senûm grossorum è laneo, itemque è caupona & moletrina certo tributo, & alijs comitijs ad medium Octobrem Petricouiā indictis, expeditionem remisit: mercenariorum verò militum aliquantam manum in Prussiam ad capiendum Gneuum misit, motus querelis Prussorum, qui minus libera nauigatione in Vistula vtebantur, quod à præsidiarijs eius arcis & oppidanis infestarētur. Ipse verò in maiorem Poloniā sese contulit. Cū autem Gneuum egregiè defenderetur ab hostibus, ita vt ij crebrò decurrentes non parum damni nostris obsidētibus inferrent, cepēre nostri consilium longiore & secura obsidione hostes ad deditionem compellendi. Itaque nequicquam prohibentibus Crucigeris circūuallarunt arcem vallo siue sepibus limo oblitis, turresque & propugnacula opportunis locis excitarūt. Nam fluuio ne quid obsessis importaretur, Gdanenses classiarij obseruabāt, quibus arx illa potissimum incommodabat. Sed ij dum aliena oppugnant, sua vrbe penè exciderunt proditione paucorum ciuium, quorum capita erant Mathias Schim-

Polonor. de Turcis victoria ad Sauū fluuium.

Rascianorū dubia fides.

Vngari equites ignominia notati.

Mathias rex quibus militibus vsus.

Turcæ victi in Transyluania.

Mathias æmulos sibi reconciliauit.

In Turcas bellum comparauit.

Poltouiense collegium institutum.

Sciborius Gozacicius electus Plocensis episcopus.

Comitia Corcini.

Expeditio tributo redempta.

Gneuum obsessum.

Gdanū propè proditum.

Schimnan iureconsultus, & Georgius Cocus: qui sub specie remigum & baiulorum è nauibus onera ferentium non paucos iam hostiles milites in vrbē receperant. Nec procul ab vrbe Magister Crucigerorum cum mille quingentis equitibus aberat, vt constitūta cū proditoribus die ad tertium Idus Iulij ex improuiso irrumperet. Sed detecto ab vno ex cōiuratis scelere, euocati in curiam proditores per speciem consultādi de reb⁹, captique & conuicti, capitali supplicio affecti sunt. Schimnani tamē professioni honor habitus est. Nā is in custodiam episcopalis iudicis, quē Officialē vocant, traditus, & episcopi Vuladislauiensis iussu postea dimissus, ad Magistrū profugit. Milites item hostiles in vrbe deprehēsi, partim capitis pœnas luerūt, partim in profluentē demersi sunt, partim diuturni carceris molestias pertulēre. Magister verò spe frustratus, ad opitulandum suis Gneui obsessis animum conuertit: nauesque viginti militibus bene instructas Kynixberga emisit, Habo lacu & aduerso flumine Vistula nauigaturas. Sed re cognita nostri cum Gdanēsibus classiarijs, duodecim tantum nauibus armatis, vt ait Vapouius, vno ab Elbinga milliario hostibus occurrerunt, commissaque nauali pugna, victoria potiti sūt. Mille hostes desiderati, capti sexcenti, & cum captiuis nauibus, armis, & fortunis Gdanum deducti. Id ad quintumdecimum Calendas Septembris actum. Cuius cladis nuncio accepto Hēricus Plauenius commendator Elbingensis, & Bernardus Sūbergius, qui cū terrestrib⁹ copijs in maiore insula aduenientē suorū classem expectabant, in diuersa dilapsi sunt. Nec multo pòst Holandiam oppidū Plauenius in potestatem suā redegit, accit⁹ & receptus ab oppidanis, cùm ij præsidiarios nostros populatum egressos exclusissent. Arcem tamen nostri & duas turres cum porta oppidi ad arcē vergente retinuēre. Nec mora Petrum Duninū à Gneui obsidione in auxiliū accersiuēre. Qui cùm noctu cū equitatu aduolasset, Plauenius cum suis incenso pluribus in locis oppido raptim sese euoluit. At nostri restincto celeriter incendio, oppidum recuperarūt, & in nōnullos ciues capitali supplicio animaduerterūt. Nonis verò Octobribus Liuoniēsium classis eodem consilio, quo Regiomontana domo profecta, à regijs, qui in præsidio Nideburgi, Passenheimi, & Vormithæ erant, & cum Elbingēsibus sese cōiunxerant, itidem prope Elbingam profligata est: cęsisq; cōpluribus hostibus, duę naues maiores cū ducētis militibus, & cētū equis hostilib⁹ captæ sunt. Hæc eo anno gesta in Prussia. Porrò Cazimirus Petricouiæ comitia habuit. Ibi de Plocensi ditione rursus actū cum oratoribus Conradi, ac cæterorum ducū Masouiorum. Qui cùm bonorum virorū arbitrio controuersiā componi, aut externos ac minimè suspectos iudices sibi ferri, ac deniq; Italicæ cuipiam Academiæ causam decidendā permitti à rege postularent, nihil horum impetrarūt. Reiecta est tamen res ad alia comitia, quòd Masouij duces aduersam valetudinē causificabātur. Venerat eò & Cōradus Niger iterum. Sed cùm ei rex iudices de more ferret, re infecta recessit. In Prussiā vniuersalis expeditio decreta est. Quoniā verò Turcarū terror capta superiore anno Cafa animos cunctorum peruaserat, missi in Podoliam, Ioannes Tencinius castellanus Cracouiensis, Derslaus Rithuianius Sendomiriēsis, & Andreas Odrouāzus Russię palatini, vt Cameneciā arcē, quę Theodorico Buciacio oppignerata cū toto territorio, ab hæredibus eius obtinebatur, pro rege redimerent, & munirent, Podolijs equitibus in summa fisci inopia bouem in laneum vltro pollicitis. Comitijs peractis rex peragrata maiore Polonia sub finem anni per Radomiam in Lituaniā se recepit. Quieuerat ea gens per omne tēpus belli Prussici, nec à Polonis in societatē eius belli pellici potuerat: sed quorsum id euasurum esset, ociosè spectauerat. Tunc verò longioris moræ impatiens, non inconsultum ducebat, Podoliā armis repetere, Polonis adhuc Prussico bello distentis. Eos igitur motus animorum rex aduētu suo repressit. Cęterùm comitia quæ communia Lituanis cū Polonis Parsouiam ad diem Purificatiōis sanctæ Mariæ, qui est postridie Cal. Febr. edixerat, ad sextum Idus Septemb. quæ dies eiusdē Virginis matris natalis est, reiecit, veritus nequa in conuentu maior animorū iritatio fieret: cui excitādæ inter dissidentes, quamuis leuis occasio sufficit. His ita cōpositis vere nouo inde reuertēs post mediū Aprilē Cracouiā venit: Senatū vrbis tribus millibus florenorū multauit ꝓpter Iudæos paulo antè iniuria affectos à militib⁹ piam in Turcas militiā professis. Etenim Pius eius nominis II. pontif. max. subactarū à Turcis ea tēpestate gentiū Christianarū calamitatē miserat⁹, & à cęteris, qbus idē hostis

De doctore non indicarunt Gdanēses.

Crucigeri fusi in Habo.

Holandia Crucigeris dedita & recepta.

Liuoniensium classis profligata.

Comitia Petricouiæ.

Masouiorū ducum postulata.

Polonorum pauor ob captam Cafam.

Camenecia redempta & munita.

Podoliorū studia.

Lituanorum conatus.

1464. anni.

Cracouiēses ciues multati propter Iudæos.

ſtis imminebat, periculum propulſare
cupiens, edicto Mantuam conuentum
cūctos Chriſtianos principes atque po-
pulos ad pium bellū crucis vexillo pro
poſito cohortabatur & inuitabat, ipſe
eius belli dux futurus. Ac de principibꝰ
quidem Mathias rex Vngarorum, Phi-
lippus Burgūdionū, & Chriſtophorus
Maurus Venetorum duces eam mili-
tiam publicè profeſſi erant: Cazimirus
Polonꝰ ne idem faceret, Pruſſico bello
impediebatur. Permulti tamen è Polo-
nis priuati nomina dedêre, ita vt ij pro-
pè duodecim millia hominum confi-
cerent. Eorum igitur cruce ſignatorū
militum nonnulla pars dum coit & in-
ſtruit ſeſe Cracouiæ, ad tertium Nonas
Aprilis, qui tunc erat dies tertius Paſ-
chæ, re inter ſe communicata in Iudæ-
os impetum fecit: effractiſque domorū
foribus facultates eorū diripuit, ac ne
cæde quidem abſtinuit. Cæſi ex vtroq;
ſexu Iudæi triginta fermè: cæteri in vi-
cinam Ioannis Tēcinij caſtellani Cra-
couienſis domum confugerunt. Eam
quoque creſcēte tumultu poſtridie ex-
pugnaſſent, niſi Ioannes Gruſcinius e-
piſcopus, & Iacobus Dembenius præfe-
ctus vrbis, idemque Theſaurarius reg-
ni cum cohortibus ſuis aulicis, & ſena-
tu ac multitudine vrbana licentiam at-
que furorem eorum repreſſiſſent, Iudę-
oſque in arcem deduxiſſent. Multatus
tamen ſenatus eſt. Mox ante finē eiuſdē
menſis rex Corcini minorum Polono-
rum conuentum habuit: Quibus, cùm
duodenûm groſſorū tributū ſciuiſſent,
vnde mercenarius miles in Pruſſiam
cōduceretur, remiſſa eſt expeditio. His
ita cūſtitutis, & latrociniorum, quæ ex
Vngaria & Morauia intentabantur,
terrore repreſſo, in maiorem Poloni-
am contendit. Aegrè ferebant maiores
Poloni, expeditionem à minoribus in
tributum commutatam eſſe, non com-
municato ſecum conſilio. Sed tamen
ipſi quoque conuentu à rege ad octauū
Calendas Iulij Colum coacto, idem fe-
cerunt: quod neque militare ſine mino
ribus Polonis volebant, & ſecundæ no-
ſtrorum res in Pruſſia minimè id requi
rere videbantur. Nam poſt clades illas
hoſtium, quas ſupra memorauimus, cō
tinuata à noſtris in alterum annū Gne-
ti obſidione, obſeſſi ad extremam re-
rum omnium inopiam ac deſperatio-
nem ſalutis ſuæ redacti, cùm inutilem
bello multitudinem oppido eieciſſent,
& à noſtris ea rurſus in oppidum com-
pulſa eſſet, poſtridie Natalis Chriſti, q̄
dies D. Stephani memoriæ ſacra eſt, ar-
cem ſimul & oppidum dedidêre, vitā,
& quicquid ſuarum rerum quatuorde
cim curribꝰ poſſent euehere, pacti. Qua
dringenti milites cum magno commē
datore Vdalrico Eiſenhoueno, & Ni-
colao Veiſembachio Bauaro ducibus
in præſidio fuerunt. Hi omnes Kynix-
bergam à noſtris deducti ſunt. Ex oppi-
danis magiſter modò ciuium, & alius
quidam conſul, qui Crucigeris impen-
ſius fauerāt, ſiue eiecti, ſiue vltrò exceſ-
ſêre, vnius menſis ſpacio ad diſtrahen-
da bona ſua à noſtris impetrato. Per e-
oſdem dies Ioānes Scalius Boemꝰ Hoe-
ſteinum, quod à Polonis Holſtincum
ſiue paruum Olſtinum, oppidum Cru-
cigericæ ditionis, ex improuiſo interce
pit. Porrò qui Fridlādiæ fuerunt in prę-
ſidio milites Crucigerorum, cùm ſibi
ſtipendia non ſoluerentur, hoſtiliter di
repto & incenſo oppido diſceſſerunt.
Bernardus verò Sumbergius eadem de
cauſa, & quòd valde acciſas eſſe vires
Crucigerorum animaduertebat, cum
rege pactꝰ eſt, vt quæ tunc præſidijs ſuis
tenebat, deinceps quoque, quoad bellū
illud maneret, quietus retineret: cum
regijs libera commercia haberet: cum
ijs verò, qui Crucigericarum eſſent par
tium, nihil ſibi commune eſſe duceret:
bello verò finito, iuſta mercede à rege
accepta præſidia deduceret: munitio-
nes quas obtinebat, regi traderet. Obti-
nebat autem Culmam vrbem, Staro-
grodum arcem, Brodniciam item ar-
cem cum oppido. Non mediocriter &
illa clades Crucigeros afflixit, quam a-
pud Colbergam oppidum Pomeraniæ
acceperūt. Erat oppidum id in ditione
epiſcopi Camenenſis. Verùm detrecta-
bant oppidani eius imperium. Hermin
gus igitur epiſcopus facta clàm aliquā-
ta manu, acceptiſque à Crucigeris ſep-
tingentorum equitum auxilijs, noctu
oppidum aggreditur, vt nec opinantes
oppidanos opprimeret. Verùm ij com-
modum à Gdanenſibus fœderatis facti
certiores de conſilio epiſcopi, receptiſ-
que in vrbem auxiliaribus eorum co-
pijs maritimo itinere tranſmiſſis, ho-
ſtem ſcandere muros incipiētem ador-
ti fuderunt, & ad internecionem cæci-
derunt. Sic igitur attritis Crucigerorū
viribus, placuit Polonis mercenario mi
lite rem eo anno gerere in Pruſſia, prę-
ſertim quòd expeditiones publicas nul
lo ordine nullaque diſciplina militari,
ſed ſumma licentia conſtantes, ſocijs &
amicis magis quàm hoſtibus damno-
ſas eſſe animaduerterent: quòd neque
principis imperiū ſatis exaudiebatur, &
nihilo

Mantuæ concilium.
Crucis militia contra Turcas.
Iudæi direpti Cracouiæ.
Tributum à minoribus Polonis decretum maiores ægrè tulere.
Gneuum per deditionem receptum à Polonis.
Hoeſteinum magnum interceptum à Boemo.
Fridlandia incenſa à præſidiarijs.
Sumbergij pactum cum rege.
Crucigerorū clades apud Colbergam.
Expeditionum publicarum incōmoda.

nihilo magis in ſociorum, quàm in ho-
ſtiū agris à vi & iniuria temperabatur.
Huc accedebat, quòd epiſcopus & ſena
tus Lubecenſis Polonis iuxta ac Cruci-
geris conſentientibus componendę in-
ter bellātes pacis arbitrium ſibi deſum-
pſerant, & iam tunc aduentabant Gda-
no, quò nauibus aduecti erant, Toruni-
am, adiunctis ſibi de Roſtocenſium,
Viſmarienſium, & Luneburgenſium
ſenatu ſingulis: Rigenſium verò ac Dar
batenſium binis. Cōuentu Colenſi per-
acto rex Breſte diuertit: Toruniam ve-
rò ad diſceptandam atq; tranſigendam
cauſam ſuam Pruſſicam miſit Ioānem
Lutecum Vuladiſlauiēſem epiſcopum,
& procancellarium regni, Lucam Gor
canum Poſnanienſem, Staniſlaum O-
ſtrorogum Caliſſienſem, Sendiuoium
Lenzenicium Siradiēſem, Petrum Op-
porouium Lenciciēſem, Nicolaum Co
ſcelecium Inouuladiſlauienſem, Scibo
rium Baſenum Culmenſem palatinos:
caſtellanos, Hinciam Rogouium Sen-
domirienſem, & Nicolaum Ciarnico-
uium Gneſnenſem: Secretarios, Ioan-
nem Dlugoſſum ſeniorem, Ioannem
Dambrouucam, & Iacobum Schade-
cum: quorum poſteriores duo iuris ca-
nonici conſulti fuêre. De nobilitate
Pruſſica quatuor, Ottonem Maquitiū,
Mathiam Tolcam, Nicolaum Pilauiū,
& Nicolaum Zialouium. De ciuitatum
verò decurionibus ſiue conſulibus, To
runenſis quidem quatuor, Elbingenſis
autem duos, Gdanenſis verò quatuor,
& quintum parœcum eius vrbis, candi-
datum iuris pontificij. Porrò à magi-
ſtro & ordine Crucigerorum adfuêre
Iodocus epiſcopus Oſiliēſis, Henricus
Plauenius, qui fuerat Elbingenſis Com
mēdator, Gerardus Melengradus Mar-
ſalcus Liuonienſis, Georgius comes
Hennebergenſis, Andreas Peper deca-
nus Darbatenſis, Ioannes Vmbelerus,
& Nicolaus decanus Pomeſaniēſis, tres
hi iureconſulti, Vilelmus Eppingenius
Oſterodenſis, & Vilelmus Schundelus
Aſſeradenſis in Liuonia Commenda-
tores. De nobilitate, Vlricus Gilauien-
ſis, & Ludouicus Lubauienſis præfecti:
duo conſules Regiomontani, itemque
duo Reualienſes è Liuonia. Inter hos
igitur ad quintum Nonas Iulij tractari
cœptum, & vno ac dimidio menſe tra-
ctatum, ad extremum infecta pace diſ-
ceſſum eſt. Cōuenerat iam, vt Polonus
Pomeraniam, Culmenſem, Michalo-
uienſem, & Elbingenſem tractum totū
haberet: reliquam inferiorem Pruſſiam
Crucigeris relinqueret. De Mariebur-
go intra triginta annos proximos, vt iu-
dicio, arbitrio, pactoúe tranſigeretur:
interim autem in poteſtate regis arx ea
maneret. De illis verò conditionibus
conuenire non potuit, vt magiſter ac to
tus ordo Crucigerorum in verba re-
gis Poloni iurarent, ſemperque dein-
ceps in fide & clientela eius eſſent. Rex
verò vt militibus Crucigerorum eme-
rita vndecim annorum ſtipendia exol-
ueret ijs duntaxat, qui fuerunt in præſi-
dio munitionum earum, quæ ipſi tra-
debantur. Nam neq; hoc Poloni, neque
illud Crucigeri acceptabant. Creditum
eſt autem ſiue maleuolētia Brandebur-
genſium & Miſnenſium marchionum,
& aliorum quorundam Teuthonum
principum perfectum fuiſſe, difficilio-
res vt eſſent Crucigeri, metu offenden-
di cunctos ordines Germaniæ, & amit-
tendi ea quæ in Germania poſſidebant.
Et venerant ij in ſpem potiundi Toru-
nia per proditionem nonnullorum ci-
uium, quam Henricus Plauenius, dum
ibi de pace agitur, inſtruxerat. Soluto i-
gitur conuentu illo Turonenſi, bellum
inſtauratur à rege Breſte commorante.
Tenebatur Nouum oppidum Pomera-
niæ cum arce Crucigerorum præſidio.
Id quoniam in ripa Viſtulæ ſitum eſt,
eam habebat opportunitatem, vt flumi
nis traiectum liberum hoſtibus præſta-
ret, noſtris verò nauigationem impedi-
ret. Ad hæc ager ſylueſtris abundabat
materia, vallis & machinis faciendis, &
alijs belli vſibus apta. Id igitur primùm
adoriri, & in poteſtatem redigere pla-
cuit. Miſſus eò cum peditatu Thomas
ſiue Thomiez quiſpiam vir maioris a-
nimi, quàm conſilij. Qui non expectato
Dunino & equitatu, cum quo ſe iuſſus
erat coniungere, ad Nouum caſtrame-
tatus eſt. Hoſtes noſtrorum paucitate
animaduerſa, coadunati celeriter è pro
ximis præſidijs impetum in eos fecêre.
Quanquam autem non improuiſum
id noſtris acciderat, tamē vim hoſtium
non ſuſtinuêre. Fugientibus naues re-
giæ non procul in Viſtula ſtantes ſaluti
fuêre. Centum aut paulo plures ex om-
ni numero deſiderati. Eodem autem
die Adam Vilcanouius contractis tu-
multuariè Nideburgo, cui præerat, &
Sarnouia militibus, præſidiarios Cruci-
gerorum, qui erant Zialdouiæ, prædam
agentes è Maſouia profligauit, prędam-
que excuſſit. Zialdouiam deinde Con-
radus dux Maſouiorum Varſauienſiū
obſidione cinxit, & per deditionem ac-
cepit. Rex verò ignominia apud Nouū
accepta commotus, Ioannem Synoue-
cium,

Lubecenſes arbitri pacis inter Polonos & Crucigeros.
Pax infecta.
Conditiones pacis reiectæ.
Germani pacem infecerunt.
Thomiez.
Polonorum clades apud Nouum.
Crucigeri fuſi.
Zialdouia capta à Maſouijs.

cium, & Paulum Iaſenium cum aulico
ſuo comitatu eò miſit: Duninum quo-
que cum Pruſſis & equitatu, & item pe-
ditatu recollecto eódem iuſſit conten-
dere, vt munitione potirentur. Nec ta-
men per vim ea capi potuit, valido prę-
ſidio & natura loci defendente. Cæte-
rùm obſidio in ſequentem annum ex-
tracta eſt. Porrò Puſcum Gdanenſes cū
totos ſex menſes terra mariq; obſedis-
ſent, per deditionem in poteſtatem ſuā
redegerunt. Rurſus igitur Crucigeri pa
cis mentionem iniecêre, ſiue quo libe-
rius Toruniæ proditionem conficerēt,
ſiue reuera pacis cupidi, quòd non ad-
modum lætis ſucceſſibus tunc vteren-
tur, & oppidani agreſtesq;, atq; adeò e-
quites quoq; cum iurgio defectionisq;
denunciatione pacem flagitarent. Miſ-
ſus eam ob rem à rege Ioannes Dlugoſ-
ſus in Pruſſiam, cum gubernatore & pri
moribus trium ciuitatum apud Marie-
burgum & Stumam colloquia habuit.
Et videbantur Crucigeri accepturi eſſe
conditiones illas, quæ ipſis Toruniæ la-
tæ erant, quemádmodum ipſe Dlugoſ-
ſus ſcribit. Poſtulabant autem, vt rex
primores conſilij ſui cum ſumma pote-
ſtate Marieburgum ad conficiendam
pacem mitteret. Verùm id propter peſtē
in ijs locis graſſantem factum non eſt.
Quin cùm Breſte quoq; id malum infe-
ciſſet, rex inde Clodauiam, ac deinde
Lenciciam ſeſe recepit. Vbi aliquot ſe-
ptimanas cum regina, quæ filiam So-
phiam Cracouiæ menſe Maio enixa e-
rat, commoratus, indeq; Petricouiam
profectus, ad medium Octobrem comi
tia quindecim dierum habuit. Venerāt
eò ex condicto Conradus Maſouiorum
Varſauienſium, & Conradus Oleſſni-
cenſium ſiue Cozlenſium duces, de ſuc
ceſſione diſceptaturi. Sed cùm res ſub-
inde tentata per amicam tranſactionē
non procederet, reiecta eſt cauſa Oleſſ-
nicenſis quidem ducis ad Pentecoſtem
ſequentis anni, Maſouij verò ad proxi-
ma regni comitia, cùm quòd peſtis con
tagio Petricouiam quoq; & omnem fe-
rè maiorem Poloniam iam peruaſerat,
tum quòd inconſultum regi videbatur
offendere duces illos aduerſo iudicio,
bello Pruſſico nōdum confecto. Petri-
couia Parſouiam itum eſt ad alia comi-
tia, quæ rex ad natalem Mariæ matris
Chriſti prius dilata, rurſus ad diem S.
Martini memoriæ ſacrum diſtulerat,
communia futura Polonis & Lituanis.
Et frequentes quidem vtriq; proceres
aduenêre: ſed cùm Lituani Parſouiam
ad Polonos, hi contrà Breſte ad illos ve
nire detrectarent, Lomazis tandem cō-
uentum eſt. Neq; ibi tamen quicquam
actum, propter vici incommoditatem
ac cœli inclementiam. Sed res in annū
dilata eſt. Rex dimiſſo conuentu in Li-
tuaniam cum regina ſeceſſit. Et quoniā
Vilnā quoq; peſtilentia infecerat, Gro-
dni manſit aliquandiu. Deinde Cauu-
nam profectus, magnam partem hye-
mis ibi exegit. Sub illud autem tempus,
quo Parſouiæ habita ſunt comitia, Hen
ricus Plauenius inſtructa, vt ſupra dictū
eſt, Toruniæ proditione, cum mille ar-
matis noctu ad vrbem acceſſit ſecundū
flumen, qua parte auerſa ab hoſtibus ſe-
curiores erant oppidani atque vigiles.
Iamq; præteritis piſcatorum ſuburba-
nis domicilijs, & antemuralibus ſupe-
ratis, taciti ſcalas mœnibus admouebāt
hoſtes, cùm à vigilibus illuceſcēte iam
aurora animaduerſi, & ſtrepitu clamo-
req; tumultuantium & cōcurſantium
deterriti, relictis ſcalis cœpto irrito ra-
ptim ſeſe recepêre, veriti ne loci iniqui-
tate & eruptione ciuium opprimeren-
tur. Tametſi ita conſternata erat inopi-
nati periculi obiectu ciuitas, vt magis
ad fugam, quàm ad arma cuncti ſpecta-
rent: potueritq; vrbs capi primo impe-
tu, ni fortuna ipſius, ſeu potius propitiū
numē hoſtibus pauorem inieciſſet. Sed
non multo pòſt ijdem meliore fortuna
vſi ſunt apud Carniſſinum Maſouiorū
arcē: tametſi non diuturna ea fuit. Mox
enim Maſouij interceptam arcem cir-
cùmuallarunt, priuſquam hoſtes com-
meatum importarent. Itaq; ſtatim eam
per deditionem recuperarūt. Per idem
tempus Vngari Scepuſienſem tractum,
qui in ditione regis Poloni eſt, popula-
bundi peruagati ſunt, authore Emeri-
co Diaco gubernatore, ſiue fratre eius
Stephano: donec afflictæ ciuitates ſeptē
millibus florenorum contributis pub-
licè pacem redemerunt. Id autem fece-
runt Vngari nulla iniuria prouocati:
niſi fortè cruce ſignatorum militum li-
centiam & iniurias vlciſci voluêre. Cū
enim Pius Pontifex max. in ipſo procin
ctu belli Turcici in portu Anconitano
extinctus eſſet, intermiſſa pia illa expe-
ditione à principibus, Poloni qui ei mi-
litiæ nomina dederant, Felice duce in
Vngaria vagantes, ſcelere & rapinis nō
abſtinebant, & Vngaros agreſtes & op-
pidanos vectigales ſibi fecerant. Exar-
ſiſſet autem proculdubio graue bellum
inter Polonos & Vngaros in ſequētem
annum, Prædiſlao Dmoſicio præfecto
Scepuſienſi Vngaros vlciſci ſatagente,
niſi conſiliarij quidam regij, & in pri-
mis

Nouum obſeſſum à Polonis.

Puſcum à Gdanenſibus obſeſſum, & per deditionem receptum.

Peſtis.

Comitia Petricouiæ.

Conuentus Lituanorum cum Polonis irritus.

Torunia propè capta.

Carniſſinum arx capta, & recepta.

Vngari Scepuſium vexarunt.

Pij Pontificis max. mors.

Cruce ſignati vexāt Vngariam.

mis Iacobus Dembenius theſaurarius
& præfectus Cracouienſis diſſuaſiſſent,
cenſentes rege inconſulto nihil eiuſmo
di attentari oportere, præſertim cùm a-
lioqui Vngari bello Turcico, & Boſna
recuperanda diſtinerentur. Commodū
autem & Mathias rex Vngarorum miſ-
ſis in Poloniam literis pollicebatur ſa-
tisfactionem, ſi quid à ſuis peccatum eſ-
ſet. Recepit autem tunc is in deditionē
Iaice arcem, & vigintiſeptem oppida
Boſnæ & Raſciæ à Turcis occupata.
Hoc anno Ioanni Sprouio archiepiſco-
po Gneſnenſi ad medium Aprilis mor-
tuo, Ioannes Gruſcinius: huic autem in
epiſcopa Cracouienſi Ioannes Lutecus:
ei verò in Vuladiſlauienſi Iacobus Sen-
nenius à Paulo ſecundo Pontifice ma-
ximo, qui Pio ſucceſſit, rege poſtulante
ſuffectus eſt. Nec ita multo antè idem
Pontifex Paulum Grabouium rege iti-
dem commendante Chelmenſem epi-
ſcopum creauerat.

Boſna à Mathia rege recepta.

Ioannes Gruſcinius archiepiſcopus, Ioannes Lutecus epiſcopus Cracouienſis.

Paulus ſecundus Pont. max.

MARTINI CROMERI, DE ORIGINE ET REBVS GESTIS POLONORVM, LIBER VICESIMVSSEXTVS.

1465 ann.

SEQVENTI anno, qui fuit
milleſimus quadringenteſi
mus ſexageſimuſquintus,
noſtri varia fortuna vſi sūt
in Pruſſia. A quibus cùm
Nouū arcta obſidione premeretur, Ca-
ſpar Noſtiuicius laturus obſeſſis opem,
ſexcentos equites & quadringentos pe-
dites mercenarios è finitimis Poloniæ
& Pomeraniæ locis adducebat exiguo
ære ſubarratos, Choiniciæ verò luculē-
tum ſtipendium ſe ipſis numeraturum
eſſe pollicitus. Eorum non paucos hye-
mis aſperitas partim confecit in itine-
re, partim debilitatos ſubſiſtere coëgit.
Reliqui verò cùm perueniſſent Choi-
niciam, nec ipſis numeraretur promiſ-
ſum ſtipendium, fremētes dilapſi ſunt,
noſtris, qui ad arcendos eos è compluri
bus pręſidijs conuolarant, non inſectan
tibus diſcedentes. Qua re cognita obſeſ-
ſi Calendis Februarij, magiſtro nequic-
quam deprecante, & auxilium pollicen
te, oppidū dedidêre: & liberè abire per-
miſſi quò vellent, quinquaginta tribus
curribus res ſuas aſportarunt. Non qui-
euit & Magiſter. Quam enim circa ſe ha
bebat manum, in territorium Gdanen-
ſe, ſiue inſulam minorem immittens, a-
cerbè eam ferro & igni diuexauit, præ-
damque ingentem Stargartam impor-
tauit, quo rectius ibi ſui noſtrorum ob-
ſidionem, quam expectabant, ſuſtine-
rent. Cùm autem non ſoluerentur no-
ſtris emerita ſtipendia, Nouo recepto,
dilapſi Poloniam latrocinijs infeſtare
cœperunt. Et pars quidem eorum non-
nulla Dobrinenſem montem Viſtulæ
imminentem duce Mikeſſo quodam
occupauit. Inde in Maſouiorum & Cu-
iauienſium agros excurrens, & in præ-
ternauigantes impetum faciens, prędas
agebat. Alij verò cum Thomiezo, Stor-
zo, & Bucouio bonis eccleſiaſticis, tem-
plorumq; & monaſteriorum Gneſnen
ſis diœceſeos ſupellectili è Labiſſino im
minebant. Qui facilè mille equitum nu
merum explebant, exceptis peditibus.
Verùm vtrique authoritate & placidis
ſermonibus atq; muneribus, hi quidem
ab Andrea Poſnanienſi, illi verò à Iaco-
bo Vuladiſlauienſi epiſcopis deliniti,
cùm hi centum quinquaginta, illi mil-
le florenos accepiſſent, quieuêre. Mons
verò Dobrinenſis, propterea quòd per-
magnam habebat opportunitatem in-
commodandi noſtris ſi ab hoſte occu-
paretur, Nicolai Zialinij præſidio firma
tus eſt, collata publicè in ſtipendium pe
cunia. Quæ res tardius animaduerſa,
tam malè habuit hoſtes, qui erāt in præ-
ſidio Neimarci, vt rixarentur inter ſe, a-
lius in alium culpam neglectæ commo
ditatis reijciētes. In qua rixa duodecim
ex ipſis deſiderati eſſe dicuntur. Hęc per
hyemem geſta in Pruſſia. Vere ſequenti
rex feſtis Paſchæ diebus apud Grodnū
exactis, reginam cum maiore parte co-
mitatus aulici Corcinum præmiſit. Ipſe
cum paucis Leopolim excurrit, quòd
Ruſſi opem eius contra vim & iniurias
Andreæ Odrouanzi palatini & prępecti
Leopolienſis imploraſſent. Sed cùm is
paulo antè obijſſet, ac Ioannes frater ei
hæres eſſet, illud modò actum eſt, vt Io-
annes præfecturis omnibꝰ amoueretur
accepta à rege pecunia, cuius nomine
fratres ipſi præfecturas illas addictas te-
nebant. Cùm autem pecunia rex care-
ret, placuit Ruſſis Leopolienſibus, Po-
dolijs, Haliciēſibus, & Belſenſibus duo-
denos groſſos in laneum, & ſingulos bo

Crucigerorū copia dilapſa.

Nouum Polonis deditū.

Gdanenſe territorium vexatum à Crucigeris.

Latrocinia in Polonia ob nō ſoluta ſtipendia militibus.

Nicolaus Zialinius.

Andreæ Odrouanzi impotentia.

Ruſſicæ præfecturæ redemptæ ſtipe ab ipſis Ruſſis collata.

ues in focum siue familiam ob eam rẽ
conferre. Ex vtraq; pensione viginti mil
lia florenorum redacta, Ioanni Odro-
uanzo numerata sunt. Ita Leopoliensis
& Zidaciouiensis præfecturæ cum Gli-
nianis redemptę: Samboria relicta, cùm
ad eam quoq; redimendam pecunia nõ
sufficeret. Russicis rebus ita vtcunq; ali-
quot dierum spacio compositis, Corci-

Comitia Corcini.

num rex dispositis equis contendit ad
comitia ad duodecimam diem Maij e-
dicta. Quò ex minore quidem Polonia
& Russia frequentes consiliarij conue-
nerunt: è maiore verò Polonia Lucas
Gorcanus Posnaniẽsis, Stanislaus Ostro
rogus Calissiensis, Petrus Opporouius
Lenciciensis palatini, & Sciborius Chel
mius succamerarius Posnaniensis lega-
ti cum libera potestate missi. Quinde-
cim diebus in cõsultando consumptis,

Maiores Poloni militãt, & tributum sciscunt.

placuit vt maioris Poloniæ nobilitas
in Prussiam expeditionẽ statim faceret,
Choiniciam circũuallaret, donec mer-
cenarij milites, quibus deinceps eo an-
no res gereretur, conuenirent: eamque
ob causam illi ipsi maiores Poloni se-
nos tantum grossos, cæteri verò alterũ
tantum in emerita iuxtà ac deinceps
merenda stipendia ante medium men-
sem Iulium conferrent. His constitutis

Cracouiæ incendium.

Cracouiam se rex recepit. Cuius non
exigua pars cum æde diui Francisci me-
moriæ sacra non multo antè ad quin-
tum Cal. Maias: Stradomia verò tota,
excepto templo ac cœnobio sodalitij
Bernardiniani ad septimum Idus Apri-
lis conflagrarat. Aduenerunt eò Pruſ-

Prussorum legatio ad regem.

sorum legati, Gabriel Basenus palati-
nus Culmensis, ac trium ciuitatum sin-
guli consules, narrantes nobilitatem &
primores ciuitatũ Crucigeris subiecta-

Neringa peninsula.

rum apud Neringam peninsulam, quæ
Habum lacum à mari disterminat, con-
uentum secum habuisse: pacem impen-
sè cupere, & quasuis tolerabiles condi-
tiones nõ abnuere. Exhaustos enim pe-
nitus, ad extremam miseriam redactos
esse tam diuturno bello. Postulabãt igi-
tur, vt rex gubernatori cum consilio po
testatem pacis conficiendæ faceret. Id
rex cum consilio suo collocutus, nega
uit. Spem modò pacis illis facere, tem-
pusque & locum de ea tractandi consti
tuere eos iussit. Tractationem verò &
arbitrium pacis consiliarijs regni, quos
ad eam rem in tempore missurus esset,
reseruauit. Cum his mandatis Prussi di-
missi, liberaliter à rege donati sunt. Di-

Silesiorum duces.

missi itẽ Silesij principes vicini, Præmis-
lus Cessinensium, Ioannes Ratiborien-
sium, Præmislus Toscensiũ, Venceslaus
Zatoriensium, Ioannes Gliuicensiũ, &
Ioannes Ribnicẽsium, qui in baptismo
regiæ filiæ Heduigis tũc natæ (q̃ quidem
intra annum vertentem obijt) suscepto
res adfuêre. His peractis, rex discedens
Cracouia, Calissiã profectus est ad con-
uentũ cum Conrado Olesnicensiũ du-
ce ad 7. Cal. Augusti constitutum. Nihil
tamen etiã tunc de successione transa-
ctum. Sed res integra ad finẽ Septemb.
reiecta, vt ibi tunc duorum consiliario-
rum regis Boemi arbitrio trãsigeretur.
Inde rex Cazimirus Breste in Cuiauiam
se contulit, paci Prussicæ componendæ
è propinquo affuturus, vel bello operã
daturus. Ibi comperit, Vuladislaum Da
moborium castellanum, & præfectum
Naclensem, quingẽtis equitibus, quibus
Nicolaus Piotrouius, Iacobus Cresa, &
Ioannes Bucouius p̃erant, coadunatis,
pronunciato in singulos dimidij flore-
ni stipẽdio, hostilia in regem regnumq;
machinari, ob nõ exoluta stipendia, in
Prussia emerita. Angebat ea res regem,
vt quæ maximè: dolebat respiratio-
nem dari, animosq; reddi Crucigeris,
quos iam ferè desponderant. Itaque a-
ctum cum Damoborio, vt cœpto desi-
steret, acceptis ternis florenis in capita
militum. Vbi hac via nihil profectũ est,
bello statim p̃sequi perduelles placuit.
Collocantur Znenæ & alijs quibusdam
in locis p̃sidia. Rex cum cæteris copijs,
quas ad manũ habebat, Naclum & Da-
moborzum, q̃ loca ab illis tenebantur,
obsidere parabat. Id vbi animaduerte-
runt illi, mutata sententia miserunt ad
regẽ, imperata se facturos pollicentes.
Iussi venire Inouuladislauiam ad regẽ
primores, accepta fide venerũt: culpãq;

Vuladislaus Damoborius perduellis cum alijs veniam impetrauit.

publicè deprecati, & ad pedes regis pro-
strati, nõ modò veniam cũctis impetra-
runt, sed etiã pecuniam emeritorum sti
pendiorum nomine acceperunt, ac de-
nuò regi nomina dederunt, & ad Star-
gartã oppugnandã sub signis Pauli Iase-
nij missi sunt. Damobori9 verò loco ac
dignitati suæ restitutus. Interea res Cru
cigerorũ in Prussia paulò meliore loco
esse cœperant. Nam & in Masouiẽsem

Masouiorũ clades apud Cechanouiã.

agrũ duce Mẽzico Boemo Zialdouiẽsi
p̃fecto excurrentes, nobilitatẽ eius oræ
fiducia multitudinis incautius in se ir-
ruentem in insidias induxerant, & non
contẽnenda strage apud Cechanouiam

Naues Torunensium & Gdanensium captæ.

profligarant: & naues Torunensiũ atq;
Gdanensiũ multis mercibus onustas a-
pud Quizinũ siue Mariæuerderũ exce-
perãt: & ad Dersauiã nobilitatem Pruſ-
sicã, q̃ in præsidio eius oppidi erat, (cùm
ad pugnam direptione suburbanorũ e-
licuis-

Crucigerorũ res prosperæ in Pomerania.

licuissent) contectis equitatu peditibus
re inopinata perturbatã, sex hominibus
cęsis, octoginta captis in vrbẽ repulerãt:
& apud Gneuũ quinq; & quinquaginta
p̃sidiarios milites cõportandi ex agris
cõmeatus causa egressos, & ab aratori-
bus dãno affectis proditos, Stargarta ef-
fusi, intercluso ad oppidũ & arcem redi
tu, viuos exceperãt: & postridie eius diei
arcem, cũ ex interceptis literis vacuam
esse præsidio didicissent, oppugnarant:

Martinus Brzenius Gneuum defendit.

cepissentq; adeò, ni Martinus Brzenius
nobilis Prussus cũ paucis strenuè eã de-
fendisset, subeuntẽq; hostẽ supernè con
iectis lapidibus remoratus esset, donec
periculo cognito sexaginta equites Ma
rieburgo, & septuaginta pedites Gdano
missi aduenêre. Ibi tũc hostes recessêre
suburbanis direptis. Sed nihilominus
oẽm eam oram vsq; ad Gdanensiũ sub-
urbana subitarijs excursionibus subin-
de infestabant. Excurrerant & in ditio-

Stolpensium dux cum Polonis sentit: & Crucigericos milites profligat.

nem Henrici Stolpensiũ Pomeranorũ
ducis trecenti equites, ꝙ is tunc vnà cũ
episcopo Camenẽsi, cũctisq; suis denuò
socius & fœderat9 regis factus erat. Sed
ibi minus prospera fortuna vsi, profliga
ti à duce ac deleti sunt, perpaucis viuis
seruatis, & in carcerẽ compactis. Cùm i-
gitur è Starigrado siue Stargarta potiss.
ij q̃ regiarum erãt partiũ in Pomerania
infestarentur, eò duxit Iasenius exerci-

Starigradũ Pomeraniæ obsessum à Polonis.

tum iussu regio, duabusq; turribus exci
tatis ad oppidum id assedit ita, vt patê-
ret nihilominus obsessis liber exitus &
reditus. Quo factũ est, vt Iasenius eorũ
insidijs exciperetur. Sexaginta enim eq̃-
tes clàm vrbe egressi, cũ sub vesperã no-
strorum specie & habitu assimulato ad
mœnia accederent, contraq; ij, q̃ in op-
pido erant, ex cõposito erũpentes, quasi
in hostes impetũ facerẽt, Iasenius fortè
tunc obequitans rem cõspicatus, mittit
ad eos, q̃ nostrorum speciem præ se fere
bant, vnũ de suis comitibus sciscitatum
quínam essent. Respondent illi, se Der-
sauienses esse, & ex hostico reuerti. Id
verũ esse credens Iasenius, gratulabun-

Paulus Iasenius captus à Crucigeris.

dus ad eos procurrit: cõprehensusq; cũ
duobus comitibus, in oppidũ ductus, &
in custodia asseruatus est. Tãtaq; hostes
eo capto lætitiæ signa dedêre tympano
rũ nolarumq; crepitu ac sonitu, vt de-
bellasse sibi viderẽtur. Sed vana fuit ea

Gothardus Radlinius, dux à militibus creatus.

exultatio. Extemplò enim Gothardus
Radlini9 in locũ eius suffectus à nostris,
obsidionẽ cõtinuauit. Intereà verò con
uentũ rursus à nostris in Neringa cùm
Crucigeris pridiè Cal. Septem. ac de pa-

Paulus episcopus Varmiensis pacis arbiter.

ce tractatũ per quinq; dies arbitro Pau-
lo Varmiensi episcopo electo, q̃ neutra-
rum erat partiũ. Sed re infecta discessũ
est. Illud modò cõuenit Magistro postu
lante, vt post alterũ mensem denuò eo-
dẽ in loco, vel inter Marieburgũ & Stu-
mam conueniretur, ea quidem lege, ne
quam Marieburgi mentionẽ Crucigeri
facerent. Tametsi recipiebant ij, si Ma-
rieburgum sibi redderetur, se cum tota
Prussia & Liuonia in fide & clientela re
gis Poloni fore, & non contemnendam
pecuniã cõtinuatis aliquot annis ei an-
numeraturos esse. Verùm non accipie-

Pacis conditiones à Polonis repudiatæ.

bant nostri hanc conditionẽ, siue ꝙ per
magno sibi arx ea constitisset, empta à
militibus: siue ꝙ inde perfacilè Crucige
ri, quamuis leui occasione arrepta, bel-
lũ renouaturi esse viderentur, ꝙ & per-
munita & p̃opportuno loco ea sita es-
set. Sic igitur è Neringa discessum tunc
est. Conuẽtum deinde Kynixbergæ seu
Regiomonte Magister habuit. Vbi cùm
nobilitas & Regiomontani ciues gra-
uis ac diuturni belli pertæsi, non solum
ei sumptus in bellũ deinceps negarent,
verùm etiam, nisi pacẽ cum Polonis fa-
ceret, ab eo se defecturos significarent:

Prussi à magistro Crucigerorum puniti ob desiderium pacis.

sex & viginti ex eis, quos maximè aduer
sari voluntati suæ cognouerat, in arcẽ
euocatos cõprehendi, & sex primarios
interfici iussit: cæteros verò p̃ præsidia
distribuit asseruandos, donec prægran-
di ære se redimerent. Nec postea quenq̃
ad constitutũ cum nostris conuentum
misit. Nec tamen interea de belli studio
curaq; vtrinq; remissum quicq̃ fuerat.

Res gestæ apud Stargartam.

Cuius tota ferè moles ad Starigradum
sese collegerat, nostris, vt suprà memo-
ratũ est, oppidum id obsidentibus: hosti
bus verò nauiter & impigrè defendenti
bus, ita vt angustiore propè annona ob-
sidentes, q̃ obsessi vterentur, propterea
ꝙ è vicinis agris neq; frumentari, neq;
pabulari nostri poterant, omni frumen
to & pabulo cũ re pecuaria tempestiuè
in oppida è remotiorib9 quoq; locis cõ-
portato & coacto. Et excipiebantur aũt
ab hostibus, q̃ circumiacentia oppida,
nimirũ Choiniciã, Fridlãdiam, Hamer-
steinum, Bythouiã, Lemburgum, Osie-
cum, Keissouũ præsidijs tenebant. Quo
factũ est, vt Gothardus dux exercitus cũ
non exiguo expeditorũ militum nume
ro cõparandi cõmeatus causa Dersauiã
proficisci necesse haberet. Id vbi obsessi
è transfuga quodam Gdanensi cogno-
uêre, eruptione facta castra semiuacua

Crucigeri castra Polonorum oppugnantes repelluntur.

oppugnarunt. Sed ea nostri egregiè de-
fenderunt, ita vt eos longè superantes
multitudine quater vallo ac turribus li
gneis magno cũ impetu succedẽtes, vix
tandẽ permultis amissis, longè pluribus

sauciatis, in oppidum recipere sese co-
gerent. Nihilo tamen minus infestabāt
ij deinceps quoq; vias,& ne quid rerum
venalium in castra Polonica importare
tur, prohibebant: sæpeq; inter occursan
tes sibi mutuò particularia certamina
cōmittebantur. Quin cū bruma quoq;
ac intemperie cœli hyberni Polonis cō
fligendū fuit. Sed vicit oēm eā difficul-
tatem ipsorū constantia, ne ab obsidio-
ne discederent. Quæ quidem in sequen
tem æstatē vsq; ꝑdurauit. Dum hæc ita
geruntur in Prussia, Cazimirus rex In-
ouuladislauia Calissiam se recepit sub
finem Septembris, ibiq; cum Conrado
Olessnicensium duce & Margarita vxo-
re eius per Iodocū Vuratislauiensem e-
piscopum, & Vilelmū Rosembergium
iuniorē arbitros à rege Boemorū mis-
sos, transegit ea conditione, vt ille qua-
tuor annorū spacio viginti millia aure-
orum numûm à se acciperet: successio-
ne omni in Masouia & Belsensi vnà cū
vxore sua sese abdicaret: dotemq; post
mortem Annæ vxoris Vuladislai Maso
uiorū ducis defuncti ne repeteret. His i-
ta constitutis, Posnaniam rex Conrado
& vxore eius comitantibus profectus
est: dimissisq; ijs, Prussorū legationē au-
diuit. Petebat ea, vt arx Marieburgensis
gubernatoris & nobilitatis fidei cōmit-
teretur. Responsum est: Regem id sine
comitiorū regni decreto, & consilio ci-
uitatum Prussicarum, q̄ plurimum ad
emendam eam arcem cōtulissent, rectè
facere non posse. His dimissis Posnania
discedens ad medium Nouembris Coli
quinq; dierum comitia cum maioribus
Polonis habuit: deinde ꝑ Lenciciam &
Radomiam in Lituaniam ꝓfectus est.
Conuenit eū ibi Ludouicus patriarcha
Antiochen⁹ ab Ezigere Tattarorū prin
cipe, apud quem pont. max. & Imperato
ris Romani legationem obierat, reuer-
tens. Sūma aūt legationis illius hęc fuit,
vt Ezigeres Mahometen Turcarū Impe
ratorem à bello Christianis inferendo
reuocaret: si id nō posset, bellum ipsi in-
ferret, Pontifice & Imperatore Rom. sti
pēdia pollicentibus, ac tunc quoq; ꝑam
pla dona mittentibus. Quoniā aūt eius-
modi responsum à barbaro acceperat,
vt is in bello Turcis inferendo è consi-
lio & voluntate Cazimiri fœderati & a-
mici sui pendêre se ostenderet, literasq;
ad Cazimirū ea de re daret, quibus ei fa
ciebat potestatem, quicquid ipsi videre-
tur de bello Turcico constituendi suo
nomine cum illis Principibus, conten-
debat à Cazimiro Ludouic⁹, vt rex Chri
stianus Christianos adiutos vellet, quā-
do id in potestate eius esset. Debere hoc
cum cōmuni religioni atq; pietati erga
Deum. Rex dilata re ad regni comitia, q̄
ad mediū mensem Martiū Petricouiā
edicebat, hominē sine certo respōso di-
misit: ac de more venationibus vacauit.
Anno insequenti post medium Ianua-
riū archiepiscopus Gnesnensis synodū
apud Lenciciam habuit. Ibi Sendiuoio
Lenzenicio palatino Siradiensi, & Mi-
chaële Lasocio præfecto Lenciciensi o-
ratoribus regijs petentibus, decretū est
subsidium regi ad bellū Prussicum è tri
buto sacerdotū, in Cracouiēsi quidem
diœcesi senûm grossorum, in cæteris ve
rò duodenûm in marcā argenti secun-
dum vsitatā æstimationē siue papalē vt
vocant taxā. Varietatis aūt causa fuit, in
dulgentior in alijs diœcesibus, q̄ in hac
æstimatio redituum sacerdotaliū. Men
se Feb. Liuones septingenti equites pari
ter & pedites Crucigeris suis in Prussiā
suppetias euntes, cùm Samagitiā attigis-
sent, nec progredi ꝑ syluas possent impe
dita à Samagitis deiectione arborum lo
cis opportunis via, versus mare iter in-
stituêre. Quod Samagitæ euenturum
cùm prouidissent, foueas p̄altas iam an-
tè in ea parte foderant, sarmentisq; con
texerant. In eas igitur Liuones inedia,
frigore & pauore vrgentibus, imprudē-
tes præcipitati, contrucidati sunt. Pauci
cùm ex insidijs ad lacum euasissent, ru-
pta fragili glacie nihilominus periêre.
Duo tantùm ex omni numero viui ser-
uati: è quibus cognitum est, quadragin-
ta naues refertas militibus è Germania
in Prussiam nauigantes, non ita multo
antè naufragio perijsse. Ijsdē diebus Pau
lus episcopus Varmiensis cùm animad
uerteret res Crucigerorum inclinatas
esse, & à pace tamen eos abhorrere, par-
tium regiarum se deinceps fore profes-
sus, arcium & oppidorum suorum ad-
eundorum potestatē fecit regijs militi-
bus, q Passenheimi, Nideburgi, & Vor-
mithæ in p̄sidijs erāt, vt non solùm ea
tuerentur, sed etiā communē iam hostē
inde infestarent. Quæ res Magistro per-
acerba accidit, magisq; seriò deinceps is
de pace cogitare cœpit. Ad mediū men
sis Martij rex Petricouiæ comitia habu-
it. Ibi rursus actum est cum Conrado
Varsauiensium duce, & matre eius An-
na, ac matertera Catharina. Sed cùm pa
ctionibus transigi res non posset, Con-
rado Belsensem modò tractum remit-
tente, rege verò nihil præter Visnēsem
concedēte, iudicium verò Prussico bel-
lo durante intempestiuum fore videre-
tur, reiecta res est ad alia comitia. Actū
est

Transactio Cazimiri cū duce Olessnicensium.

Prussicæ nobilitatis legatio ad regē.

Conuentus maiorū Polonorum Coli.

Ludouicus Patriarcha Antiochenus legatus ad Tattaros.

Ezigeris Tartari amicitia cum Cazimiro.

1466. ann.

Sacerdotaliū redituum inæqualis æstimatio.

Liuonū clades in Samagitia.

Paulus Varmiensis episcopus in partes regias cōcessit.

Comitia Petricouiæ.

est & de Ioanne Pieniansco archidiaco
no Gnesnensi Nicolai succamerarij &
præfecti Cracouiēsis filio. Qui cum Do-
rothea Ioannis Rogalæ, qui palatinus
Varsauiensis fuerat filia, Iacobi Bogle-
uij vxore, stupri consuetudinem habu-
isse, eaq; conscia & adiutrice maritum
eius dormientem crudeliter necasse ar-
guebatur: literæq; eius ad mulierē, qui-
bus patrandi sceleris ratio descripta e-
rat, à Ioanne Bogleuio palatino Varsa-
uiensi fratre interfecti proferebantur.
Causa verò cur ad comitia referretur
ea de re, fuit facinoris atrocitas, & impu
nitas. Nam mulierem quidē apprehen-
sam occisi frater palatinus dimiserat
Franciscanorum obseruantiū precibus
victus: de Pieniansco verò cùm archie-
piscopus Gnesnensis ex synodi, vbi etiā
hæc res acta fuit, sentētia supplicium su
mere causa cognita debuisset, vel remis
sior fuerat, vel prehendere eum nō po-
tuerat. Placuit igitur toti conuentui, vt
negocium daretur p̄fectis regijs prehen
dendi, & Archiepiscopo sistendi Pieni-
anscum. In mulierē verò vt moribus &
legibus animaduerteretur. Sed & mu-
lier in Prussiam ad Menzicum Boemū
profugit, & Pienianscus apud necessari-
os delituit. Sacerdotijs quidem à pont.
max. priuatus est. Nec multo pòst, facta
aliquanta manu nobilium quidem ge-
nere, sed moribus & luxu perditorum
iuuenum cùm latrocinari cœpisset, ab
ipso patre, maius aliquod dedecus la-
bemq; generis metuente, captus: & quo
niam presbyter erat, episcopo Cracoui-
ensi in custodiā traditus, in arce Ilzensi
aliquandiu in carcere asseruatus est. Ita
tūc infamia & calamitate filij pater ex-
pēdit supplicium sacerdotibus, in quos
immerētes manus iniecerat. Quin ipse
quoq; præfectura Cracouiensi amotus
est. Ad extremum duodenûm grossorū
in iugera tributum in comitijs scitū est.
Affuêre autē legati Prussorum petētes,
vt rex Marieburgum cum aliquātis co-
pijs quamprimum veniret, hac ratione
facilimè bellum confecturus, ꝙ pleræq;
ciuitates subiectę Crucigeris ad eum de
fecturæ esse dicerentur: & eius rei causa
binorum grossorum pensionem & acci
sam, vt vocant, in vnum annum ei defe
rentes. Itaq; peracto quindecim diebus
conuentu, Breste rex, Archiepiscopo,
Vuladislauiensi episcopo, Posnaniensi,
& Siradiensi palatinis, & Petro Gaio Ca
lissiensi Castellano occurrētibus ac de-
ducentibus cōtendit. Per id tempus Io-
annes Scalius facta aliquanta manu præ
sidiariorum equitum & peditum, Mel-
sacum capituli Varmiensis oppidū, sed
tunc Crucigericarum partium interce-
pit: militesq; sexaginta, qui erant in præ
sidio, viuos in potestatē suam redegit.
Perturbauit ea res Magistrum, vt q̄ ma-
ximè, ita vt de Regiomonte is iam peri-
clitari videretur. Certior enim factus e-
rat, Gdanēses transportatis classe copijs
Sambiam adoriri & infestare statuisse:
eoq; copias & ipse suas Regiomontem
cōtraxerat, quas hostib⁹ opponeret. Ex
his itaq; tria millia peditum pariter &
equitum Henrico Plauenio duce celeri
ter ad recuperandum Melsacum misit,
ratus Polonos paruo præsidio relicto
inde discessisse: & verò non ignorans
eos, rebus præsertim secundis, securos
esse solere, ita vt qua id arte, quaq; facili
tate cepissent, eadē rursus amittere pos-
se viderētur. Plauenius igitur silenti ag-
mine profectus, nocte intempesta oppi-
dum diuersis quatuor locis aggreditur:
iamq; vna porta refracta, signa infere-
bat. Sed cùm Poloni partim aduersi na-
uiter obsisterēt irrumpentibus, partim
supernè in subeuntes saxa deijcerēt, du-
centis amissis, in tutum se recepit. Poste-
ro die vt acceptam ignominiam corri-
geret, fremens frendensq; ad Holandiā
duxit. Verùm ibi quoq; nihilo meliore
fortuna vsus, plures etiam milites ami-
sit. Nec magis prosperæ tunc erant res
Crucigerorum in Pomerania. Osiecum
castellum obsidebant Poloni, ligneo
castello è regione excitato. Hostes suc-
currere suis laborantibus volentes, nō
contemnendam manum Choinicia &
Starigrado eò misêre. Cui aduenienti
obuiam progressi Poloni, pugnæ copiā
fecêre. Nec mora in fugam acti hostes,
perpauci tamen euasêre, pluribus in fu-
ga q̄ in prælio trucidatis. Cæsorum spo-
lijs nostri potiti sunt. Id vbi viderunt ob
sessi, incenso castello natando profuge-
runt. Nostri verò accurrentes incendi-
um restinxerunt, castellumq; in pote-
statem suam redegerunt. Fortè etiam
ij, qui Vartemburgi, quod oppidum e-
piscopi Varmiensis est, in præsidio fue-
runt hostes cum nostris, qui Reslam te-
nebant, congressi, non leui strage profli
gati sunt. At Ludouicus magister, quo-
niam magnam earum cladium partem
Pauli Varmiensis episcopi transitioni
ad regias partes acceptā ferebat, vt eum
vlcisceretur, cum sexcentis equitibus,
ac totidē peditibus, agros oppidorum
eius Brunsbergæ, Vormithæ, Heilsber-
gæ, Reslæ, Guteſtadię, & Melsaci percur
sat, & segetes conculcat, non sine acer-
bo dolore oppidanorum, & fremitu in

Ioannes Pienianscus archidiacon. Gnesnensis adulterij & homicidij reus.

Pienianscus sacerdotijs priuatus.

Pienianscus latrocinatus captus à patre, & episcopo in carcerem traditus.

Pieniansci pater supplicium expendit sacerdotibus.

Prussorum legatio ad regem.

Melsacum captum à Polonis.

Poloni rebus secundis securi.

Plauenius à Melsaco & Holandia repulsus.

Polonorum victoria apud Osiecū.

Osiecum incensum & seruatum.

Crucigerorū strages apud Reslam.

Crucigeri vastant. Varm.

episcopum, ꝙ cùm pacati in medio belli strepitu ad eam diem fuissent, transitione eius ad regem iritatis Crucigeris hostilia pati cogerentur. Erat quidem in præsidijs eorum oppidorum & aliarum vicinarum munitionum non exiguus regiorum militum numerus cum Adamo Vilcanouio, Ioanne Scalio, & Ioanne Zaco: sed exacerbatis præsenti & insueta calamitate oppidanorum animis, mœnibus ij sese continebant, veriti ne prodeuntes excluderētur. Increpiti verò regijs literis atq; nuncijs, prodiêre tandem constituto ad conueniendum loco. Quo cognito Magister Bartesteinum se cum copijs suis recepit. Ibi nostri vicissim liberius hostiles agros peruagati, segetes & ipsi conculcarunt, & in villas igne desæuierunt. His diebus Cazimirus rex cùm accepisset literas à Rudolpho episcopo Lauantinensi, qui scribebat, se venire legatum à Pōtifice maximo ad componendam pacē inter ipsum & Crucigeros: misit ad eū Vuratislauiam, vbi substiterat, Ioannē Dlugossum indicans, pacem se non abnuere, modò ille bona fide pacificatorem sese interponeret: neq; imitaretur Hieronymum Cretensem archiepiscopum, qui regi, ac si filius eius esset, operam suam pollicitus, cùm ad Crucigeros profectus esset, redemptus ab ijs calice aureo, Cretensis, vt est in prouerbio, Cretizauisset, bellumque non modò non restinxisset, verùm etiam vltrò iam ferè conquiescens resuscitasset cùm alijs factis, & improbis ac versutis consilijs suis, tum quòd Prussis regiarum partium interdictum non relaxasset. Si nihil eorum hic haberet in animo, veniret bono omine, fauere se ei, vt præclarā cōpositæ pacis gloriā referret. Prolixè ille omnia pollicitꝰ est: Se dissimilē Cretensis illius fore. Inter Fridericum quoq; imperatorem & Mathiam regem Vngarorum non ita pridem pacem se fecisse, in eaq; conficiēda incorruptum se præstitisse, ita vt incusaretur ab Imperatore, quasi homo Germanus in Vngaros, quàm in suos propensior fuisset. Venerunt ijsdem diebus ad Regem Sciborius gubernator Prussiæ, & Gabriel palatinus Culmensis Baseni fratres cum legatis nobilitatis Prussicæ & trium ciuitatum, orantes, vt Rex Marieburgum tandem accederet, ac tam diuturno bello, quo ipsi penitus iam exhausti essent, finem imponeret. Fore enim, cùm eò accesserit, ipsiq; hostium metropoli Regiomonti propius bellū ostentarit, vt ad eum ciuitates quædam deficiant, & Crucigeri ad quasuis pacis conditiones perducantur. Repetebant & priora postulata de Marieburgo, & alijs arcibus fidei suę cōmittendis. Non debere minus certam & probatam esse regi fidem suam, q̃ externorum: & minore autem impendio eas arces seruari à se posse, quàm ab externis, quorum insatiabili auariciæ explendę neq; ærariū, neq; facultates suæ sufficiāt, & verò negligi propter eos culturam agrorum. Hæc voce & gestu asperiori exaggerantes, addebant minas: Nisi ratio precum suarū duceretur, fore vt aliter sibi prospicere cogerentur. Offendit ea legatio Regem, & quotquot ipsi aderant in cōsilio, quòd quorum vindicandorum causa tātum cùm pecuniæ, tum sanguinis profunderetur, ij liberatoribus suis etiam leges ferrent. Sed dissimulata tamen temporis causa offensione, comiter eis responsum est: Regem maturè affuturum esse Marieburgi, ibiq; de illis & omnibus rebus cum Prussis constituturum: Ante messem autem cum exercitu eò proficisci commodè non potuisse, propter annonæ & pabuli penuriam. Ita dimissis Prussis rex Inouuladislauiam profectus est, quo magis accelerarent iter milites, cùm Regem in itinere esse audirent. Ibi eum conueniunt legati Stolpensium ducis Erici. Gratulabantur ij Regi saluum aduentum in eas oras: auxilia permagna ad bellum pollicebantur: ipsumq; adeò ducē præsentem affuturum, si Rex ipse foret in exercitu. Deinde percōtabantur, Choiniciámne & alias Pomeranicas munitiones is oppugnaturus esset, an Marieburgū profecturus. Postremò postulabāt apertè quidē, vt redimere duci Lēburgum & Bythouiā munitiones à Crucigeris sibi adēptas liceret: cupere hoc eius subditos, & pecuniā in eam rem cōtulisse: ipsum verò cum hostibus decidisse iam octo millibus florenorum, & captiuis eorū reddēdis. Tectius verò & obiter agebant, Si fortè dux de Choinicia, Stargarta, siue alia quapiam munitione Pomeranica decidere cum hostibꝰ regijs aliqua cōditione posset, vt ipsi cū bona Regis gratia habere eas munitiones liceret, in fide & cliētela Polonorū futuro. Ad tā vafrā legationē, quippe q̃ non obscurè indicaret Ericum toti Pomeraniæ inhiare, nihil aliud responsi datum est, quàm vt dux ipse post quintamdecimam diem Bydgostiam ad Regem veniret, de illis, quæ postulabat, corām acturus. Ne quam tamen pecuniam interim hostibus numeraret, néue

ca-

Rudolphus episcopus Lauantinensis legatus apostolicus.

Hieronymi Cretensis archiepiscopi ingenium et fides.

Fridericus imperator cū Mathia rege Vngar. recōciliatus.

Prussorum legatio ad regem.

Stolpensium ducis legatio ad Regem.

captiuos redderet: ferret potius aliquātisper adhuc detrimentum amissarum munitionum. Id autem prouidebatur, ne vires hostium receptis captiuis, conductisq; illa pecunia nouis militibus, reficerentur. Bydgostiam deinde rex peruenit. Vbi de Slochouiæ arcis interceptione nūcium accepit. Præfectus eius arcis Georgius Dambrouius Martinum Sissouicium nobilem & copiosum Pomeranum è ditione Henrici ducis, domi ipsius captū, in arce asseruabat, quoad se magno ære redimeret. Et insinuarat is iam se in familiaritatē pręfecti, ita vt liberius in arce diuersaretur. Erāt ibi in pręsidio Pomerani Polonis intermixti. Cum his igitur Sissouicius clàm de proditione pactus, cùm cognitam haberet angustiam rei frumentariæ in arce, vltrò pollicitus est domo aliquantā vim farinæ. Dimissus eam ob rem à credulo præfecto, quatuor currus farina onustos adduxit. His verò quaternos expeditos pedites quasi custodiæ & præsidij causa adiunxerat. Cum quibus in arcem intromissus, præfectū arcis, & quos de militibus fidos ipsi esse arbitrabatur, adiuuātibus ex cōdicto Pomeranis pręsidiarijs comprehendit, & in imam turrim detrusit, arcemq; in potestatem suam redegit. Vehemens erat suspicio, si non iubente, certè non insciente Erico duce facinus illud ab ipsius hominibus patratum esse: eoq; spectasse videbatur pars illa legationis eius, qua petebat, vt sibi habere liceret per regem munitiones, si quas pacto aliquo in potestatem suā redegisset. Itaq; increpiti legati eius, qui nondum dimissi erant: missusq; ad ipsum à rege, qui de fraude & perfidia cum eo expostularet: minasq; adijceret, ni Slochouia redderetur. Ad ipsum quoque Martinum Sissouicium missus alius de restituenda arce, nil nisi bona verba retulit. Quo tempore Choinicia quoque duces hostium aderant, pecuniam Martino grandem pollicentes, si sibi arcem traderet. Atq; ij reuerti alio tēpore iussi sunt. Venerat & Dinis primarius Friderici marchionis Brandeburgensis consiliarius cum quadraginta equitibus, quasi socium se Martino ad defendendam arcem offerens, vt intromissus arce potiretur. Verùm intromissus non est. At rex cùm conuocasset consilium, omisso Marieburgo & Regiomōte, Choiniciam adoriri, necquicq̃ reclamantibus Prussis, statuit, quo militibus hostium, qui è Germania & Boemia deducebantur, transitum intercluderet, Poloniamq; maiorē ne hostilibꝰ excursionibus exponeret. Ad hęc aūt Slochouiā quoq; facilius se recuperaturū esse sperabat, si propius exercitum admoueret. Hostes qui Starigradi in præsidio erant, vbi cognouerunt regem in ea ora tunc bellum gerere decreuisse, diuturna obsidione defatigati, & fame iam laborantes, relictis rebus omnibus quà patebat exitus noctu silenti agmine excessêre: & equites quidē sparsim Choiniciam contendêre: parumq; abfuit, quin in mercenarios regis milites, qui cum Felice Panienio seu Pniouio, queādmodū habet Vapouius, ad Choiniciā præmissi erant, inciderent. Pedites verò in Zantiram vicum se recepêre, templumq; Vistulæ imminens, vnde nauigantes infestarent, muniuêre. Posterò die oppidani dilapsis defectionis authoribus compotes sui facti, Gothardo Radlinio sese dedidêre. Quo nūcio exhilaratus rex, alacrior ad obsidendā Choiniciam comitatū suum aulicum, Dunino & Synouecio ducibus misit. Quibus & ꝓceres, qui aderant Bydgostiæ, suos comitatus adiunxerūt: ipsi Bydgostiæ cū regē manserunt. Ludibrio primùm fuit hostibus ea obsidio, abundante oppido defensorum multitudine, & ꝙ nostri vno in loco cæteris partibus oppidi liberis, castra metabantur. Vbi verò fossis atq; sepibus cingi oppidum cœptū est, erumpere frequentes, & inuadere operi intentū militem, globosq; bombardis & omne telorum genus è mœnibus eiaculari. Ad extremū imbutis veneno sagittis vti, ac temerè vagātes, vt solēt, Polonos insidijs excipere. Nec paruis incommodis nostros afficiebant, donec submissis à rege Lituanis ac Tattaris equitibus liberiores eorū excursiones inhibitæ sunt. Interea Slochouiam rex fortuna adiuuāte sexto, postea q̃ amiserat, die recuperauit. Excurrerāt eò quadraginta pedites Ioānis Coscelecij palatini Inouuladislauiensis, siue vt fortunam tentarent, siue vt aliquid è subiectis agris raperent. Eos Martinus Sissouicius ex arce cōspicatus, omnibus militibus, quos in præsidio habebat, deductis ꝑsequi instituit. Sacerdotes tantū duo cū ludimagistro & aliquot scholasticis adolescētibus in arce remanserant: qui quamuis Pomerani, tamen benignioribus vsi Polonis, ꝑmolestè ferebant, eos per dolū arce excidisse. Hi ergo solitudinē nacti, occasionē referēdi gratiā bene meritis nō negligendam sibi esse rati, portas arcis superioris occlusêre, ostioq; turris refracto, Georgium Dambrouium cum sexdecim socijs cassibus venatorijs submis-

Slochouia fraude intercepta.

Zantira.

Starigradū deditum.

Choinicia à Polonis obsessa.

Slochouia recuperata a Polonis.

Sacerdotum & scholasticorum gratitudo erga Polonos.

sis

ſis extraxêre, & cum his pariter clamo-
rem ſuſtulêre. Quo conſternati Pome-
rani, cùm in arcem ſe recipere vellent,
ſubeunteſq; ſaxis ſupernè deiectis arce-
rentur, foris verò à quadraginta illis pe
ditibus ſignificatione eorum, qui in ar-
ce erant, animatis peterentur, correptis
& conſcenſis celerrimè equis Dambro
uij, q in inferiori arce ſtabulabantur, in
Stolpēſem ditionē profugerunt. Remu
nerati ſunt à rege ſacerdotes & ſchola-
ſtici. His cognitis Fridlādēſes & Hamer
ſteinēſes eiectis hoſtium pſidijs regi ſe-
ſe & oppida ſua dedidere: qui pp̄ter ſæ
uitiā & aſperitatē præfecti ſui Vuladiſ-
lai Damoborij caſtellani Naclēſis defe-
cerant. Deiecerunt hæc magnopere
magiſtri & Crucigerorum animos, qui
in ſpem potiundæ Slochouiæ, quæ am-
plitudine & munitione Marieburgo
non multum cedit, venerant: & Ger-
manis principibus, à quibus ad eam di-
em vanis auxiliorum promiſſis lactati
erant, inter ſe diſſidentibus, nihil ſpei ſi-
bi reliquū eſſe in poſterū videbant: me-
tuebantq; ne id quicquid habebāt reliq
in Pruſſia, per vim aut p voluntariam
deditionem Pruſſorum amitterent. Ita-
que conuentu Regiomonte habito, cū
non ſatis tutum eſſet aliorum cuiq pa-
cis mentionem facere, nonnullis ob id,
quemadmodū ſuperius dictum eſt, ſup-
plicio affectis, primus ipſe magiſter Lu-
douicus ſententiā dixit: in quam ab om
nibus itum eſt, nimirum vt pax cum Po
lono conficeretur, ſi minus æquis, at to-
lerabilibus dūtaxat conditionibus. Miſ-
ſuſq; è veſtigio ad regem Bernardus Sū-
bergius, tempus locumq; colloquio de
pace habendo petiuit. Nihilo ferociorē
ſecundæ res regem fecerāt: & iā antè o-
ſtenderat is legato Apoſtolico, non ab
horrere ſe à pace. Sed nō placebat ei ta-
mē, inconſultis ſuis cū hoſte quicq con
ſtituere. Ad quintamdecimā ergo diem
iuſſus eſt redire Sumbergius reſpōſum
accepturus. Eo ſic dimiſſo, cœpit mox
regē finiendi belli cupidum pœnitere,
quòd rē integrā ad Pruſſorum arbitri-
um retuliſſet. Poſſe enim eā infici. Itaq;
mutata ſentētia, miſſi ad Sumbergium,
q aſſentiri regem eius petitioni indica-
rent, locumq; ac tempus certum collo-
quij cum eo conſtituerēt: Indeq; rectà
Marieburgū ad conuētum Pruſſorum
ire pergerent: cauſas mutati conſilij re-
gij de eo q is Marieburgum, vt promiſe
rat, non veniret, redderent: de tēpore &
loco cōſtituti colloquij certiores eos fa
cerēt, & ad id colloquiū inuitarēt. Con
uenit, vt ad diē natalē Dei matris Marię
rex Torunię, magiſter cū ſuis Culmę eſ-
ſent: ij verò, q de conditionibus collocu
turi ac tractaturi erāt, Culmeſeæ medio
ferè vtrinq; ſpacio cōuenirent. Nihilo
tamē ſegnius cōtinuabatur à noſtris ob-
ſidio Choiniciæ: & quo celerius ea ope-
ribus circūuallaretur, ſpeſq; omnis au-
xiliorum, & facultas euagandi obſeſſis
pcideretur, euocatæ à rege è maiore Po-
lonia & Cuiauia operæ ac ruſticani ho-
mines cum ligonibus, ſecuribus, & alijs
eiuſdē generis inſtrumētis nō parcebāt
diurno ac nocturno operi. Non leuiter
autē extimulabat Polonos obſeſſorum,
q ferè Sileſij erāt, ferocia, eo ptinacior,
quo minus eis aduerſus pgenitores ſu-
os Polonos, q Crucigeris & Germanis
cōueniebat. Neq; verò leue momētum
addidit Erici Stolpenſium ducis pfidia.
Qui cum Bydgoſtiā ad regē illis diebus
veniſſet, & cùm omnia ſocij & fœderati
officia, tum operā ſuam efficacē ad cō-
ficiendā deditionē Choiniciæ regi ſan-
ctè pollicendo detuliſſet, honorificè ha
bitus, donatus, dimiſſus, & Choiniciā p-
fectus, lōgè diuerſum egerat. Indeq; di-
ſcedēs, miſſo denuò ad Choiniciēſes p-
fectos nuncio ſacerdote quodā, non re-
gi, ſed ſibi Choiniciā tradi aliqua mer-
cede poſtulabat. Verùm is ſacerdos ex-
cuſſus à noſtris, ad oppidum admiſſus
nō eſt. His igitur de cauſis feſtinabant &
ſatagebant noſtri. Et faciebat eis potiun
di ſpē, quod nullo flumine importari in
oppidū cōmeatus poterat. Dum hæc ge
runtur in Pruſſia, Georgius Boemorū
rex miſit aliquantā manum equitū pari
ter atq; peditum cōtra Vuratislauiēſes,
qui ipſi dicto audientes non erāt, duce
Sciborio Touaciouio Morauo: qui ſiue
iuſſu regis ſui, qui ſucceſſibus Polono-
rum angebatur, ſuaq; intereſſe putabat,
vt ij q plurimùm haberent negocij, ſiue
propria temeritate excurſione facta in
Poloniam, Cienſtochouiam oppidum
& monaſterium, circumiacēteſq; pagos
diripuit, falſo ptextu, quaſi rex Polonus
Boemis quibuſdā, q tunc in illo exerci-
tu militabant, emerita in Pruſſia ſtipen-
dia non exoluiſſet. Præmonitus ea de
re fuerat à nonnullis Morauis & Sile-
ſijs æmulis Touaciouij Iacobus Dembe
nius pfectus Cracouienſis, cui rex abſen
te ſe curā minoris Poloniæ cōmiſerat:
ſed malo cōſilio vſus ipſe qdē cum par
te copiarū, quas raptim coegerat, Oſ-
uencimi ſe continuit: Prædislaum ve-
rò Dmoſicium præfectum Scepuſien-
ſem cum expeditis ad reprimendum
Touaciouium miſit. Qui tardius moli-
tus, occaſionem opprimendi hoſtem
incautum

Fridlandenſes & Hamerſteinēſes regi ſeſe dedidere. Damoborij ſæuitia.

Crucigeri pacem petūt.

Sileſij malè animati in Polonos.

Erici Stolpenſis perfidia.

Boemorum excurſio in Poloniam.

Cienſtochouia direpta.

incautum, & ſecurè apud Dornouici-
um pagum ex labore diurno, & noctur
na compotatione indormientem ami
ſit. Ita Touaciouius incolumis ſeſe
cum ſuis recepit, & Namyslouienſem
agrū diuexauit. Nec auſus adoriri Vu-
ratislauiam, in Morauiam reuertit. Ex-
poſtulauit ea de re cum Georgio Cazi-
mirus per internuncium caſtellanum
Malogoſtenſem: Sed ille negauit quic-
quam eius ſuo iuſſu factum eſſe. Con-
uentus deinde inter reges per internun
cios conſtitutus, vbi de iniurijs & con-
trouerſijs tranſigeretur, Bythomiæ ad
diem S. Andreę memorię ſacrum. Hoc
igitur tumultu Sileſico, motus Rudol-
fus legatus cùm ad pacificationē Pruſ-
ſicā acciretur à rege, reſcripſerat ſe ve-
nire ad diem ſtatutā non poſſe. Verùm
diſceſſione Boemorum repentè pręter
opinionem ſolutus metu, ad viceſimā-
ſextam diem Auguſti Toruniam pau-
cis poſt regem horis venit: ac diè natali
Marię rege cū proceribus ſuis pręſente
apud ſodales Franciſcanos ritu ſolen-
ni ſacra fecit. Poſtridie verò mandata
Pontificis expoſuit, regemq; ad pacem
cohortatus eſt. Reſpōſum eſt: Regem,
quamuis iuſtum bellum ſatis proſpero
ſucceſſu gereret, victoriamque penè in
manibus haberet, facilem tamen fore
ad faciendam pacem, & in æquis condi
tionibus acquieturum eſſe. Crucigeri
aliquandiu expectati ſunt, quod legatū
in Sileſia impeditum, non venire acce-
perāt. Vbi verò ij venêre, placuit, apud
Neſſouiam potius, q apud Culmeſeam
conuentū agere ſub papilionibus. Nam
Toruniā Crucigeros intromittere no-
ſtris viſum nō eſt, ſuperioris temporis
periculo admonitis. Per eos dies hoſti-
le pręſidiū, q Zantirę erat, à Tomezo &
Petro Rabelinio Burgrabio Mariebur-
genſi expugnatū eſt. Ad medium verò
Septembrē apud Choiniciam cùm ex
oppido erupiſſent hoſtes, commiſſo cū
noſtris plio in oppidū reiecti ſunt. Nec
multo pòſt prandentibus noſtris rur-
ſus erumpentes, cùm aliquot horis ſtre
nuè dimicaſſēt, multis amiſſis terga ver
terūt. Inſtare noſtri fugientibus. Hoſtes
veriti ne cū ſuis noſtri ſimul irrumpe-
rent, clauſis celeriter portis oppidi, per
multos de ſuis excluſerunt: qui partim
cæſi, partim capti, partim cū in foſſam
aquæ plenā armati ſeſe præcipitaſſent,
ſubmerſi ſunt. Nec multo pòſt noſtri
ſagittis ignē iaculati noctu oppidū in-
cenderūt, ita vt quarta pars eius cū fru-
mento conflagraret. Quo victa tandē
eſt hoſtium ptinacia, miſſiſq; in caſtra
Vdalrico Eiſenoueno magno cōmen-
datore, & Ioāne Zalio, vitā fortunaſq;
pacti, neq; vnq contra Polonos arma ſe
ſumpturos eſſe ſanctè iurati, redditis re
ceptiſq; viciſſim captiuis, inter quos e-
rat Paulus Iaſenius, oppidū cum bom-
bardis & omni apparatu ac inſtrumēto
bellico ad quartū Cal. Octobris dedide
runt: & lachrymantes Lēburgum pfe-
cti, poſt octauū diem illud quoque op-
pidum atq; Bythouiā Erico Stolpēſi, ac-
ceptis ab ipſo octo millibus fiorenorū,
captiuiſq; receptis reddiderunt. Victor
exercitus Toruniā ad regē veniens, fa-
cta mutua gratulatiōe benignè & libe-
raliter habitus eſt, Choinicienſes autē
oppidanos rex impunitate donauit, q-
uis cuncti oppidum ſolo ęquandū eſſe
ſuaderent. Iiſdem diebus mons Neſco
ſupra Vucram amnem, quē hoſtes pręſi
dio firmarāt, pfligatis quadraginta mi-
litib9, qui inde in Maſouiā populabūdi
excurrerant, à comitatu aulico Conra-
di ducis expugnatus eſt. Hæc nunciata
Crucigeris, incredibilia videri primò,
terrendiq; ſui cauſa à noſtris conficta.
Sed vbi vera eſſe cōperêre, pronioribꝰ
animis ad pacē inclinari cœpêre, veriti
ne Pruſſia cūcta à ſe deficeret. Poſt mul
torū igitur dierū colloquia tractatuſq;
cum noſtris habitos, legato Pontificio
ſumma fide, cura, ſtudioq; adnitente,
& rege nihil de ſua facilitate remittēte,
& peſte, quæ Toruniæ inualeſcebat, ce-
lerē diſceſſionem ſuadente, tandem de
cimanona die menſis Octobris optata
diu pax confecta: in ſcriptum redacta:
legati ac triū tabellionū manibus ſuſcri
pta: à rege, Magiſtroq; Toruniam acci-
to; & vtriuſque conſiliarijs obſignata
eſt, & in domo publica, q Geldam vo-
cant, rege & Magiſtro cum ſuis congre
gatis, à legato qdē Germanica, à Vincē-
tio verò Kelbaſſa ſecretario regio Polo
nica lingua publicata, & vtriuſq; partis
aſſenſu & ſolenni iureiurando appro-
bata eſt. His aūt conditionibus ea cōue-
nit, vt Polonus Culmenſem & Michalo
uienſem ditionem, & Pomeraniā om-
nē, ad hæc Marieburgū, Stumam, Chri-
ſtiburgū, Elbingam ac Tolchemitā ar-
ces & oppida cum ſuis territorijs, & iu-
re ſyluatico, q Vualdampt Teuthonicè
vocatur, & ſex pagis, qui ad arcem Ho-
landiam ptinuerunt, iure ſempiterno
obtineret: Neringam itē peninſulā, ex-
ceptis duobus pagis cū prædio: qui Cru
cigeris propter cōmodiorem in Habo
lacu piſcationem relicti ſunt. Reliquū
quicqd eſt in Pruſſia vt Magiſter cū Cru
cigeris ſibi haberēt, ea qdē lege, vt ſem-
per

Legatus pontificius.

Zantiræ præſidium expugnatum.

Crucigerorū res aduerſæ apud Choiniciam.

Choinicia Polonis dedita.

Lemburgū & Bythouia Stolpenſium duci dedita.

Choinicienſes impunitate donati.

Neſco mons expugnatus à Maſouijs. Vucra fl.

Pax inter Polonos & Crucigeros Toruniæ facta.

Gelda.

Vualdampt.

Crucigeri in fide & clientela regis Poloni.

per sint in fide & clientela regum Po-
lonorum, idque solenni iureiurando
qcunq; Magister ordinis deinceps vnq̃
creatus esset intra sextū mensem per se
ipse ad regem veniens profiteretur: ser-
uaturus omnia quæ tunc cōuenissent,
neque vlla tergiuersatione aut relaxa-
tione cuiusquam siue absolutiōe à iu-
reiurando, ne vltrò quidem oblata v-
surus: essetque is princeps & consiliari-
us regni, & ad læuam regis primum lo-
cum in consilijs & consessibus publi-
cis haberet. Primi quoque Commenda
tores, quos Magister ederet, vt & ipsi
consiliarij regis essent: atque ita Magi-
ster, & ordo, cum tota Prussia, & quic-
quid ij postea bello, vel quouis alio mo
do de barbaris quærerent, cum Polonis
arctissimo vinculo coniungerentur, &
& in vnum corpus coalescerent, neque
cuiusquam omnino in terris, præter-
quam regis Poloni maiestatem, autho
ritatem, ac iurisdictionem (salua Pont.
max. ecclesiastica sua iurisdictione) ag-
noscerent. Ei verò contra quēuis hostē
adessent, nec eū in aduersis iuxtà ac in
prosperis desererēt. Ad professionē or-
dinis vt patêret aditus Polonis, & alijs
regiæ ditionis hominibꝰ dūmodo ij di-
midia parte Teuthonas ne excederent,
eorūq; etiā in magistratibꝰ & curationi
bus mandandis ratio haberetur: Magi-
ster verò ne rege inscio quauis de causa
amoueretur. Quòd si quę munitiōes in
tra fines vtriusuis ab altero adhuc tene
rētur, vt ante octauū Cal. Iulij bona fide
redderentur: sin à quoquā alio, tamen
alterius ope recuperarentur. Donatio-
nes, vēditiones, & alię quæuis alienatio
nes bonorū ab occupatore, incōmodo
ac damno alterius bello durante factæ,
ne ratæ essent. Profugis & exulibus e-
questris ordinis possessiones ademptæ,
vt restituerentur. Plebeis verò eæ mo-
dò, quæ ante initium conuentus illius
venditæ non essent. Cæterùm pro ven-
ditis liceret pretium renumerare. Om-
nibus autem vt perduellionis ac defe-
ctionis noxa remitteretur, Culmensis
ecclesia amotis religiosis Crucigeris vt
ad ius matricis suæ Gnesnensis metro-
poleos rediret, eiusq; episcopam Vin-
centius Kelbassa, simulque Pomesani-
ensem haberet. Eo verò mortuo, Pome
saniensis ecclesia in Crucigerorum di-
tionem recideret. Arces, oppida, pagi,
& quæuis bona ecclesiastica vtrinque
suis ecclesijs redderentur. Captiui item
vtrinque dimitterentur. Viæ publicæ
vt essent liberæ more veteri. Telonia
siue portoria noua ne qua vtrinque

Magister Crucig. princeps & consiliarius Polon. cum prioribus cōmendatoribus.

Prussiæ cum Polonia coniunctio.

Poloni recipiendi inter Crucigeros.

Culmensis episcopa Gnesnensi metropoli subiecta.

Pomesaniensis relicta Crucig.

alteris imperarentur. Hæc ita rata fir-
maq; esse vt omnes episcopi, duces, pa-
latini, castellani, Commendatores, e-
quites, ciuitates iureiurando interpo-
sito iuberent. Et quamuis authoritate
legati pontificij confecta, constituta &
stabilita essent, mitterēt tamen nihilo-
minus rex & Magister oratores ad Pon
tificē, & ab ipso approbari & confirma
ri pacta illa cum omnibus conditioni-
bus peterent, adiectis in violatores pœ-
nis. Hunc igitur tunc exitum bellum
Prussicum tredecim annis varia fortu-
na gestum habuit. Omnibus ritè pera-
ctis ad ædem Virginis matris nomine
nuncupatam itum est, Deoque actę gra
tiæ. Reliquum diei festis epulis & con-
uiuijs datum. Rudolfus legatus tā pul-
chrę pacis confectę meritam apud om-
nes laudem tulit: qua contentus, am-
plissima dona à rege missa refutauit.
Consiliarij modò regij titulum hono-
remq; cū pensione siue salario ducēto-
rum florenorū in singulos annos, quo-
ad viueret, in salinis Bochnensibus at-
tributam accepit, & Vuratislauiam se
recepit. Magistro item Ludouico, & ijs,
qui cum eo erāt primarijs viris, Hērico
Plauenio, Gerardo Melengrado, Vilel-
mo Epingio, Vlrico Regiomontano,
Bernardo Sūbergio, Georgio Sliuenio,
ac duobus Crucigeris cubicularijs Ma-
gistri perampla pro cuiusque conditio
ne à rege data munera. Cumq; is egere
admodum Magistrum cōperisset, præ-
ter priora dona, quindecim millia flo-
renorū ei vltrò dono promisit in eme
rita stipendia militū, quo facilius Prus-
sia excedentibus illis rercearetur. Re-
misit etiam ipsi in viginti annos neces-
sitatē mittendorū ex pacto auxiliorū,
excepto tamen bello Turcico, si id Po-
lonis inferretur. Vicissim autē Magister
Polonis in ditione sua fundos & pos-
sessiones habentibus tributa, operas, &
quæuis alia onera in vigintiquinq; an-
nos remisit. Missi deinde oratores Ro-
mā, à rege quidem Vincentius Kelbassa
designatus episcopus Culmensis & Po-
mesaniensis, & Ioannes Ostrorogus iu-
recōsultus & castellanus Medirecēsis:
à Magistro verò Ioannes Vinclerus iu-
reconsultus: quibus mandatū, vt Ponti
fici maximo gratias agerent, Rudolfi
industriā, fidem, integritatem, studium
atque diligentiam commendarent, &
apicē honoris Cardinalitij pro meritis
ei peterent. Sic igitur ille vberrimū est
virtutis & laborū suorum fructū conse
cutus: quos eo alacrius exhausit, quod
Vuratislauia in Prussiā proficiscēs viso
reli-

Rudolfi integritas.

Rudolfus cōsiliarius regis.

Cazimiri munificētia in Magistrū & Crucigeros.

Legatio ad Pontificem max.

Rodolfi episcopi laus.

religiosæ cuiusdam virginis Veronicæ
Cracouiēsis apud basilicā Vuratislaui-
ensem per multos annos cōmorantis
animatus erat. Quē illa videre sibi visa
est corā throno Dei gladium vtraque
parte acutū cōfringentem: quo signifi-
cabatur, eū bello Prussico finem impo-
siturū esse: id quod euentus rei compro
bauit. Non omnibus tamē ea pax grata
& iucunda fuit. Nam & Prussi molestè
ferebant, tantū relinqui Crucigeris in
Prussia, vt facilè ij resumptis viribꝰ bel-
lū instaurare possent: & Poloni proce-
res, qui ei paci conficiendæ non erant
adhibiti, multa cauillabantur: & mili-
tes spem stipendiorum faciendorum si
bi præcisam esse molestè ferebant, & Li
tuani dolebant, se occasionē recuperā-
dæ, quemadmodū existimari volebāt,
Podoliæ, dū Poloni Prussico bello disti
nentur, amisisse. Iā verò Georgius rex
Boemus, qui magnā retinendi, & ad po
steros suos transmittendi regni Boemi
ci spem in eo bello collocarat, eo fini-
to impensius sibi liberisq; suis metuere
à Cazimiro rege incipiebat, quod eius
regni hæreditatē ad ipsum filiosq; ipsiꝰ
per Elizabethā vxorem regis Vngaro-
rū atque Boemorum filiam & sororē
pertinere intelligebat: seq; exosum esse
apud suos, eos pręsertim, qui in recta re
ligione permanebant, non obscurè ani
maduertebat: neq; ignarꝰ erat, Cazimi-
rum ad bellū sibi inferendū cùm ab a-
lijs Christianis principibꝰ, tum à Pont.
max. incitari. A quo etiam per id tēpus

Pax quibus ingrata acciderit.

Georgius rex à Cazimiro liberis suis metuit.

ipse iudicio Romæ instaurato, hærese-
os & perfidiæ dānatus, omni regio, du-
cali & marchionali honore non in præ
sens modò, sed etiā in futurum tempus
vnà cū liberis suis priuabatur: & subdi-
tis eiꝰ indulgebatur, vt ei parêre neces-
se non haberent. Et egerat quidē cum
Cazimiro de suscipiendo regno Boe-
mico Rudolfus legatus quàm diligen-
tissimè, Torunia discessurus: polliceba-
turq; ipsi non solùm subsidium Ponti-
ficis, verùmetiam Silesiæ & Luzaciæ de
ditionem, quàm primùm arma contra
Boemos sumpsisset, aut aliquem de fi-
lijs suis cum exercitu misisset: verùm
Cazimirus eam consultationem ad co-
mitia regni reiecit. Ridiculè hic de Ca-
zimiro atque omni dissidio regū de re-
gno Boemico fabulatur Antonius Sa-
bellicus, scriptor alioqui diligens, solā,
vt arbitror, famam popularē & rumo-
res Riui alti secutꝰ. Quē res ipsa satis re
fellit. Nobis id obiter admonuisse suf-
ficiat. Dimisso legato & Magistro, Cazi-
mirus ad quintū Calen. Nouēbris To-
runia profectus, quoniam pestis totam
ferè Poloniam peruaserat, apud Co-
zinicios saltus aliquandiu venationi
vacauit. Interea Ioannes Srancus colle
ctis duobus millibus mercenariorū mi-
litum, ne nihil ageret finitis stipen-
dijs, Pelciniciam oppidū in tractu Stol-
pensi occupauit: nec multo pòst Drahi-
mū arx regia ab eo, qui Pelciniciæ prę-
fuerat, intercepta, Regis autem iussu ex
pacto restitutio vtrinque facta est.

Georgius rex damnatus hæreseos & regno priuatur.

Cazimirus ad bellum Bomicum incitatur.

Antonij Sabellici error multiplex.

Pelcinicia à Polonis occupata.

Drahomium à Pomeranis.

MARTINI CROMERI, DE ORIGINE ET REBVS GESTIS POLONORVM LIBER VICESIMVSSEPTIMVS.

1467.

INsequentis anni initio, ip-
sis adeò Cal. Ian. natꝰ est re-
gi apud Cozinice Sigismū-
dus filius pacata Prussia, bo
no quodā omine conficien
darum reliquiarū belli Prussici, qđ Cru
cigeri successu tēporis renouarunt. Sub
finē verò eiusdem mensis rex in Litua-
niā profectus est: duobusq; penè mensi-
bus ibi exactis, in Poloniā reuertens, ad
tertiam diē Maij Petricouiæ comitia ha
buit. Ibi postulantibus legatis Crucige-
rorum, quorum magister Ludouicus
paucis illis diebus obierat, pax reliquo-
rum procerum, qui Toruniæ non adfu
erant, solenni iureiurando confirma-
ta est, constitutæ etiam res reliquę Prus-

Sigismundus filius Cazimiro natus.

Comitia Petricouiæ.

siæ, quæ in Regia ditione erat: & muta-
ta nonnihil magistratuum atque ho-
norum ratio, nobilitatis atque ciuitatū
legatis flagitantibus. Nam gubernatio-
ne extincta, & palatinatu Elbingensi
in Marieburgensem commutato, Sci-
borius Basenus eo honore cohonesta-
tus est: castellanus verò eiusdem loci si
ue Elbingēsis Fabianꝰ Maulus factus: pa
latinus Gdanēsis, siue, vt nūc vsus obti-
nuit, Pomeraniæ Otto Maquiciꝰ: castel-
lanus aūt Gdanensis Nicolaꝰ Pilauius:
deniq; castellanus Culmēsis Ludouicꝰ
Mortāgius creati: Palatinus enim eius-
dē loci, qui secundū episcopos primus
est in senatu Prussico, Gabriel Basenus
viuebat adhuc. Audita est etiam Nur-
duuuladi

Gubernator Prussiæ sublatus.

Culmensis palatini in Prussia eminentia.

duuuladi noui Tauricanorum Tatta-
Tattarorum legatio & fœdus cū rege.
rorum principis,qui Ezigeri patri ante
ſeptem menſes extincto ſucceſſerat, le-
gatio, fœdus & amicitiam paternam
cum Cazimiro, eiusq; ditionis homi-
nibus cõfirmans,& auxilia cõtra quoſ-
uis hoſtes pollicens. Conſultatum de-
Transactio cum militibus de emeritis ſtipendijs.
inde de exoluendis ſtipendijs militum
toto Pruſſico bello meritis, quorum
permagnus numerus cum coniugibus
& liberis aduenerat. Deciſum cum e-
quitibus quidem octonis florenis in ſin
gulos annos, cum peditibus verò qua-
ternis. Quę ſumma ad bis centum & ſe-
ptuaginta millia florenorum perueni-
ebat: eaque intra duos annos & ſemis
exolui promiſſa eſt. Tunc quidem bini
modò aurei numerati in militem:qua-
terni intra menſem promiſſi. Neque
quicquam operæprecij tunc factum eſt
per totos ſeptemdecim dies,propterea
quòd nobilitas pleraque omnis in Cor-
cinenſi & Sredenſi conuentibus renue-
rat tributum agrarium in eam rem pe-
titum. Itaque placuit nouos conuētus
Coli quidē ad diem Sancti Iacobi,Cor-
cini verò ad diem ſancti Laurētij,quò
ex Colenſi maiores Poloni aduenirēt,
inſtitui. Aegrè autem milites in eo ac-
Vuladislai Damoborij improbitas & cædes.
quieſcebāt, Vuladislao Damoborio ca
ſtellano Naclenſi homine turbulento
& ſeditioſo in primis animos corū ſolli
citante:qui dudū Slochouiam interci-
pere adortus,& ſpe ſua fruſtratꝰ ex agro
arci illi ſubiecto prædas egerat: milites
arcis præſidiarios fide data euocatos,
perfidè trucidarat: Naclenſi territorio
pecuniā imperarat: Gneſnēſis eccleſiæ
bona populatꝰ erat:& adulterinū numū
cudere inſtituerat:nec in futurum tem
pus quieturus eſſe videbatur. Is igitur
quamuis clara Topororum familia,
patre Inouuladislauienſi palatino or-
tus,& ſenator regius eſſet, tamen ſpon-
ſores dare iuſſus de quieſcendo,cū non
daret,captus & Petro Samotulio caſtel
lano Poſnanienſi & præfecto maioris
Poloniæ traditus, Caliſſiamq; ductus,
eius iuſſu capitali pœna affectus eſt.Ita
vnius ſupplicio repreſſa tamen ſunt vt
cūq; latrocinia, quæ iam increbeſcere
Ioannes Reſſouius præfectus Gorcinēſis captus.
cœperant, ita vt Ioannes Reſſouius ca-
nonicus Cracouiēſis & præfectus Cor-
cinenſis Petricouia domum reuertēs
in itinere direpta, quam ſecum vehe-
bat, ſupellectili ſua & regia, capere-
Georgij regis legatio ad Cazimirum
tur. Adfuit & Georgij Boemi legatio,
cuius princeps erat Ioannes Hicinius
Morauus, fœderis apud Glogouiam
icti Cazimirum admonens,ne proceri-
bus Boemis & Vuratiſlauienſibus per-
duellibꝰ Georgij faueret. Conuenerant
Boemorum procerum cõſilia contra regem Georgium.
enim vnum in locum proceres Boemi
nobiliſſimi quique, & cum his Budeo-
uicenſis, Pelſnenſis, & omniū ferè Mo-
rauiæ Sileſiæque ciuitatum legati: Ge-
orgiumque tergiuerſantem de religio-
ne, nec præſtātem quod iureiurādo in-
terpoſito receperat, pro rege deinceps
habituros ſe non eſſe conſtituerant, &
in aliquem de filijs Cazimiri, vtpote de
ſtirpe regum ſuorum natis, animis in-
clinati eſſe videbantur. Itaque anteuer-
tēs eos Georgius (quod fit plerumque,
diligentius vt curentur ea quæ ab vno,
quàm quæ à multis curantur) pactorū
conuentorū Cazimirum admonebat.
Huic reſponſum eſt: A Cazimiro qui-
dem fœdus ſeruari, & ſeruatum eſſe: à
Boemo verò id violatum videri. Satiſ-
fieri ab eo de damnis datis & iniurijs o-
portere, ſi deinceps quoque fœdus inte
grum eſſe vellet. Ita ſpes tamē aliqua o-
Boemorum legatio ad Cazimirum.
ſtenſa trepidanti. Nec multo pòſt ſolu-
tis iam comitijs adfuêre & aduerſario-
rum, hoc eſt orthodoxorum Boemo-
rum legati, quorum Sdenco Conopiſ-
cius ſiue Sternbergius Burgrabius Pra-
genſis princeps erat, petentes, vt Cazi-
mirus regni Boemici, quod ipſi liberiſ-
que ipſius certa quadā ſucceſſione de-
beretur, curam ſuſciperet: neque id à
ſcelerato, perfido, & hæretico inuaſo-
re occupari pateretur. His reſponſum:
Nihil iam tunc de re tanta ſtatui rectè
poſſe conuentu dimiſſo. Cauebat nimi
rum Rex, ne nouo bello implicaretur,
pertæſus Pruſſici vt qui maximè. Nec
tamen ſucceſſionis iure ſe & liberos ſu
os abdicare volebat: verùm ſpectabat
Boemici motus.
quò fortuna diſſidentium Boemorum
inclinatura eſſet. Erat enim in armis
Georgius, & rebellium munitiones in
Boemia oppugnabat: & illi Budeouice
inſigne ſecundum Pragam oppidum,
quinque conſulibus, qui cum Georgio
ſentiebant, de medio ſublatis, ſibi ad-
iunxerant: & verò Vuratiſlauiēſes, quo
Georgium diſtinerent, facta è mercena
rio milite & vrbana multitudine ma-
nu, oppida & munitiones ſibi vicinas,
in fide illius manentes infeſtabant, Frā-
cheſteinumque cæperant. Sed viciſſim
obſeſſi à Boemis & Saxonibus auxiliari
bus, ſuperuenientibus, dum intus inter
ſe temerè tumultuatur, oppido per ſca-
las capto exciderunt. Ac equites quidē
fuga euaſerunt: pedites verò ad quatu-
Vuratislauienſium clades apud Francheſteinum.
or millia partim cæſi, partim capti. Mi-
ſerant autem Georgio Vilelmus Miſ-
nenſium ac Turingorum dux, & Al-
bertus Marchio Brandeburgenſiū non
contē-

contēnenda equitum auxilia. Hæc igi-
tur tunc circumſpiciebat Cazimirus.
Peractis autem comitijs Petricouia pro
fectus Nepolimiciam diuertit. Ibi ora-
tores ſuos reſponſum Pont. max. refe-
rentes audiuit. Nihil ij certi retulerūt,
Culmenſis epiſcopa in priſtinum ſtatum reſtituta.
præter quòd Culmenſis eccleſia amo-
tis Crucigeris in priſtinum ſtatum re-
ſtituta, & Gneſnenſi archiepiſcopo de-
nuò addicta eſt. Cõfirmatio verò pacis
Pruſſicæ, & relaxatio interdicti in Pruſ-
ſos regiarum partium promulgati Ru-
dolfo Lauantinenſi epiſcopo miſſa, præ
ſcriptumque, qua lege ea regi traderet.
Tametſi Culmenſis quoq; eccleſię reſti
tutio eidem Rudolfo mādata fuiſſe vi-
Legatio pontificis max. ad Cazimirum regem.
detur. Qui ad quintum Calendas Au-
guſti Vuratislauia Cracouiam adueni-
ens cum Gabriele Veronenſi Franciſ-
cano hæreſeon inquiſitore, & Petro Er-
cleo decano Aquenſi cubiculario Pon-
tificio recens Roma miſſis regē ad ſuſ-
cipiendum, & à nefario & hæretico oc-
cupatore vindicandum regnum Boe-
micum exhortabatur: & Pontificis, Im-
peratoris, Germanorum, & aliorū Chri
ſtianorum principum opem & ſubſidia
promittebat: diplomataque Pontificia
proferebat, quibus ea demum conditi-
one poſtulatis regijs ſatisfacere iubeba-
tur, ſi is bellum Boemicum ſuſcipe-
Boemorum procerum legatio.
ret. Et cõmodum proceres Boemi, qui
Georgio aduerſabantur, miſerant & ip-
ſi ad Cazimirum, è conuentu Iglauien-
ſi Eliam adminiſtratorem Lutomyſli-
enſis epiſcopæ, orantes vt aut ipſe reg-
num id ſine longiore comperendinati-
one ſuſciperet, aut aliquem de filijs vel
cum mille equitibus regem ſibi mitte-
ret. Suis viribus regnum ſe ei vindicatu
ros eſſe pollicentes. Ad extremū tergi-
uerſante Cazimiro, poſtulabat Rudol-
fus, ne tamen is pro fœderato, nec pro
rege haberet Georgium, priuatū regio
honore à Pontifice: ſed pateretur pi-
am crucis militiam cõtra eum in ditio-
nibus ſuis promulgari. Offendit ea lega
tio regem & proceres Polonos, qui tūc
ipſi aderāt in conſilio, propterea quòd
pax cum Crucigeris in dubium reuoca
ri, prætextusq; renouandi belli ipſis prę
beri videbatur, propter adiectam con-
ditionem. Itaque res integra ad conſul-
tationem conuentus Corcinenſis, qui
tunc inſtabat, reiecta: conuentusq; ipſe
propter incommoditatem loci, & peſtē
Comitia Cracouiæ.
circumquaque ſæuientem Cracouiam
translatus eſt: & ad eū maioris Poloniæ
ꝓceres propter nouam illā cauſam euo
cati vix ad mediū Auguſti tandē, nõ om
nes tamē, conuenêre. Quindecim ferè
diebus conſultatum eſt. Ad extremum
placuit agi gratias Pontifici & Boemis
Cazimiri reſponſum.
proceribus de oblato regno, quod Cazi
miro liberiſq; eius iure optimo debere-
tur. Sed acceptare id eum tunc propter
infrequentiā ſenatus, cuius conſilijs &
auxilijs vſurus eſſet, rectè non poſſe: dif-
ferri rem ad alia comitia oportere: Cu-
ræ autem regi fore, vt bellum ciuile in-
ter Boemos gliſcens dirimatur: Georgi
us in viam redeat, & in poteſtate ſit Põ-
tificis max. Quo minore verò negocio
ea cõfici poſſint, operæ precium eſſe, vt
aliquātiſper à publicādo Pontificio de-
creto, quo Georgius regno priuabatur,
& militia crucis abſtineatur. Cum hoc
reſponſo dimiſſus Rudolfus Vuratiſla-
uiā reuertit. Petro verò Ercleo Romā
Legatio Cazimiri ad Põtificem.
reuertenti adiunctus Ioannes Sempini-
us eques Polonus, qui de cõfirmatio-
ne pacis Pruſſicæ ſine conditione rur-
ſus ageret. Cui mandatū & illud eſt, vt
peteret quo Vincentius Culmēſis epiſ-
De Varmienſi epiſcopa controuerſia.
copus Paulo Varmiēſi per eos dies peſte
ſeu veneno, vt creditū eſt, extincto ſuc-
ceſſor daretur: quamuis Nicolaus Tun-
genus canonicus eius eccleſiæ Vormi-
tæ, ſiue in pago eius territorij Tungen,
à quo cognomen accepit, ortus, qui Ro
mę tūc erat inter ſcriptores Apoſtolica
rum literarum, ritè à collegio baſilicæ
illius electus eſſet. Sed ne Sēpinius qui-
dem quicquam impetrauit. In Boemi-
Legatio Polonorum ad Boemos.
am verò miſſi legati Stanislaus Oſtro-
rogus palatinus Caliſſiēſis, Iacobus Dē-
benius theſaurarius, & præfectus Cra-
couienſis, & Ioannes Dlugoſſus canoni
Legati in Pruſſiam.
cus Cracouiēſis. In Pruſſiam autem ad
conſtituēdas res Iacobus Sēnenius Vu-
ladislauienſis, Vincentius Kelbaſſa Cul
mēſis epiſcopi, & Ioannes Coſcelecius
palatinus Inouuladislauienſis: qui ſub-
ortas cum Crucigeris nonnullas con-
trouerſias diremerunt: & quamuis æ-
grè, ꝑfecerūt tamē, vt de promiſſis Ma-
giſtro à Rege quindecim millibus flore
norum duodecim millia ciuitates exol
uerent. Rex tribus mēſibus exactis Cra-
couiæ, in Lituaniam ſeceſſit. Iam enim
Peſtis in Polonia.
totam ferè Poloniam, Ruſſiam & Ma-
ſouiam peſtis popularis peruaſerat. Ibi
Nicolao Vilnenſi epiſcopo ſub finem
Septēbris defuncto Ioannem Loſſouici
um Vilnenſis ciuis filiū, qui tūc erat Lu-
cenſis epiſcopus, huic verò Martinum
Creſſouiciū gente Gryphiū ſucceſſorē
deſtinauit: Nicolao verò Camenecenſi,
q& ipſe ad mediū Octobris peſte extin-
ctus erat, Nicolaū Golambicum gente
Gryphiū: ſed cùm is paulo pòſt in itine-
re à latronibus interfectus eſſet, Nicola-

um

um Prochnicium gente Cuflium suffecit. Legati regij in Boemiã profecti, multa agendo & suadendo eò rem perduxêre, vt Georgius negaret se quicquam aduersus Pontificem & pacta cum antecessore eius & cũ concilio Basileensi conuenta admisisse: correcturũ autem, si quid fortè eiusmodi esset: componendarum verò Boemicarum rerum arbitrũ Cazimirũ non recusaret.

Georgij regis respõsum oratoribus Polonis.

Boemi catholici recusarunt arbitrum Cazimirum.

Cæterùm alterius factionis proceres conuentu apud Vuratislauiam habito, negarunt, se illum arbitrum accipere posse inconsulto Pontifice maximo, cuius iussu bellum suscepissent. Neque verò habendã esse fidem Georgij verbis atq; promissis: quin susciperet Cazimirus oblatum & iure sibi debitum regnum: aut verò aliquem de filijs, quos tam multos haberet in spem plurium regnorũ susceptos, regem sibi mitteret. Factæ sunt autem inter eos & Georgium quinq; mensiũ induciæ. Sequentis anni initio nihil memorabile actũ in Polonia, præter quòd pestem latè grassantem annonæ caritas excepit, ex hyberni cœli intẽperie, & intempestiuo calore ac siccitate, coorta ingenti multitudine murium, qui horrea depasti, cùm se in agros effudissent, segetes quoque hybernas virescentes radicitùs arroserunt.

Induciæ. ann. 1468. Annonæ caritas.

Nihilo tamẽ minus primo vere Cazimirus rex cum vxore Cracouiam è Lituania reuertit. Ibi cõuenit eum Protasius Olomucensis episcopus, & ad vindicandam Boemiam & & socia cum imperatore Friderico, & Mathia rege Vngarorum arma contra Georgiũ coniungenda exhortatus est.

Protasius Olomucensis episcopus ad Cazimirum venit.

Secretò verò quinque modò cõsiliarijs adhibitis suasit, vt rex fœdus cum vtroque principe noua affinitate stabiliret, collatis in matrimoniũ Mathię & Maximiliano Friderici filio duabus filiabus natu maximis. Cõsultius fore, vt per filias certam Vngarici & Boemici regni hæreditatẽ nomine vxoris suæ adiret, quam ad filios peruenturã expectaret, aut verò armis eam vindicaret. Non recusaturos esse principes illos cum consiliarijs suis, quin si ipsi liberos nullos relinquerent, ad Cazimiri liberos ex pacto secundum se successio pertineret. Attingebat quidem Georgium propinquitate Protasius, & magna fiducia & libertate subinde eũ officij sui admonuerat: sed cũ plus apud eum valeret authoritate, siue adeò terrore minisq; Rochezana, Protasius cum rectè sentientibus Boemis sese cõiunxit.

Rochezana Georgio formidabilis.

Et cũ Cazimirus oblatũ ab eis regnũ non acciperet, Mathias verò Vngarorum rex, quamuis gener & fœderatus Georgij, tamen Pontificis maximi hortatu & authoritate adductus, missa ad eos legatione vltrò id expetiuisset, nõ grauatè susceptus est ab eis.

Math. rex à Boemis orthodoxis susceptus.

Turcæ à Iaice reiecti in Asia belligerantur.

Et fortè is tũc nihil habebat negocij cum Turcis: qui reiecti à Iaice arce, q̃ recuperare nixi erant, in Asiam ad subiugandum Trapezuntiũ imperium, & cõtra Syros & Aegyptios arma cõuerterãt. Quo magis autem Mathias res suas cõtra Georgium stabiliret, fœdus cum imperatore Friderico percussit, quo eum sibi successorem assentientibus Vngaris designauit.

Mathiæ fœdus cum Friderico imperatore.

Cumq; prouidendũ sibi esse existimaret, ne Cazimirus impedimẽto sibi esset, Protasium, non inscio, vt credibile est, Friderico submisit, p quẽ vel affinitate Cazimirũm sibi adiũgeret. Aliquanto enim antè viduus factus erat. Id igitur tunc egit Protasius. Relata re ad consiliũ regium, responsum est Protasio, Cazimirum ius suũ ad regnũ Boemicũ tam hæreditarium, q̃ delatum ab ipsis Boemis nõ repudiasse: verùm reiecisse eam cõsultationẽ ad comitia, quæ instarent.

Responsum Protasio à Cazimiro datum.

Quod si quis interim id regnũ vsurpare vellet, curę id ipsi fore, ne id impunè ferret. Cum Mathia rege eũ fœdus icere, & affinitatẽ statuere non posse, nisi ille iniurias & dãna data Polonis exolueret. Bis ab eius hominibus infestatam esse Scepusiensem orã: Moldauiam item anno superiori ab eo vexatam esse. Cum hoc respõso Protasius, quamuis splendidè donatus à Cazimiro, non admodum lætus in Vngariam, vnde venerat, redijt. Quod autem de vexatione Moldauiæ memorauimus, ita se res habuit. Tres de principatu siue palatinatu Moldauiæ aliquandiu certarant, Stephanus, Petrus, & Berendeius: ad extremũ à Stephano reliqui duo eiecti, ad Cazimirum confugerant.

De Moldauiæ dominatu cõtentio.

Sed cũ is nihil opis ipsis afferret, atque adeò Stephanum principem esse iuberet, Berendeius in Vngariã profectus, Mathiæ regis opem implorauit. Qui subigendæ eius prouinciæ occasionẽ non amittendã sibi esse ratus, cõparato exercitu quadraginta millium hominum, per montes atque syluas Vngariam ac Transyluaniam claudentes cùm in Moldauiã penetrasset, crudeliter eam ferro & igni vastarat.

Mathiæ regis expeditio in Moldauiam.

Stephanus verò quamuis ipse quoque exercitum collegisset, auxiliaque à Polonis accepisset, tamen aperto marte hostẽ adoriri non ausus, quòd se imparẽ esse viribus eius cerneret, neque magnopere suis fideret, insidijs eum appetebat, donec Mathias in oppido Bania castrametatus, rei bene gerendæ occasionem

casionem ei præbuit. Summissis enim hominibus prima noctis vigilia, nihil tale expectantibus Vngaris, oppidum pluribus locis incendit: ipseque statim cum expedito peditatu affuit, & re inopinata perturbatis, nocturna caligine omnia maiora & formidabiliora faciente, colligendi sese spacium nõ dedit.

Stephani Valachi victoria de Mathia rege Vngarorum.

Itaq; Vngari ancipiti periculo ferri & incendij constricti, omissa defendendi sui cura, quà quisq; poterat, ex oppido sese eijciebant. Nec vllus planè ab his quidem fugæ, ab illis verò cædis modus fiebat, quoad in Trãsyluaniam peruentum est. Desiderata tunc esse dicuntur Vngarorum ad decem millia. Rex tribus vulneribus acceptis, relictis impedimentis cum reliquijs dissipati exercitus, per ignotos montium tramites Valacho quodam duce euasit.

Mathias rex vulneratus fugit.

Vias enim Stephanus succisis arboribus impedierat, & obsederat. Hic tũc belli illius exitus fuit. Miserat autem Moldauus Cazimiro regi Vilnam dona de hostium spolijs victorię suæ argumenta: & in posterum consilium & auxilium ab eo petebat. Neq; enim quiescebat post tam insignem illam cladem Mathias. Verùm quater centenis millibus aureorum è mulcta Trãsyluaniensium coactis, nouum exercitum comparabat.

Transyluaniensses multati à Mathia.

Sed cum contra Boemos comparari Protasius, neq; id falso, asseuerabat. Per eos autem dies, quibus is fuit Cracouiæ, regina Elizabetha sextum filium nono partu edidit. Cui Friderici nomen Protasij rogatu inditum est.

Fridericus filius Cazimiro natus.

Posteaquam autem discessit Protasius, postridie aduenit Albertus Costca Postupicius orator à Georgio Boemo, gratias agens Cazimiro de fide & constantia in seruando fœdere, ac de studio ac opera nauata in reconciliandis Boemorum animis.

Georgij regis legatio ad Cazimirum.

Pergeret porrò inchoatum opus perficere, quoad durarent induciæ. Georgium eius arbitrio cuncta permittere. Orabat etiam de reconciliando ipsi Pontifice maximo, à quo non modò Boemi, & Mathias rex Vngarorũ, sed & alij Christiani principes aduersus eum concitabantur. Purgaturum eum esse ea, de quibus insimularetur, & Cazimiri arbitratu satisfacturum: cuius etiam filium aliquem de sententia Boemorum procerum successorẽ sibi præteritis filijs suis destinaret, non hæreditario iure, quod nullum esset regni apud liberam gentẽ, sed singulari quadam omnium Boemorum, in Cazimirum propensione, & linguę cum Polonis communione. Eaq; de re constituenda & conficienda mitteret Cazimirus legatos ad proxima Boemorum comitia. Atq; hæc nõ sincerè, neq; ex animo fiebant & mandabantur à Georgio: sed summa necessitate exprimebantur, quo Cazimirum à suscipiendo ab aduersarijs suis oblato regno, & à societate Mathiæ regis retardaret. Iam enim duxerat Mathias exercitũ in Morauiam, & ciuitatibus eius oræ plerisq; omnibus vltrò sese ipsi dedentibus in Boemiam infesta signa inferebat.

Morauia in potestatem Mathiæ regis venit.

Nec minus comiter Georgij legationi respõsum est postridie. Cazimirum libenter omnia Georgij causa facere, deincepsque facturũ esse, modò ille verè & bona fide ageret. Rectè autẽ & ex officio suo facturos, & suis rebus consulturos esse Georgium & Boemos, si nõ nisi de filijs Cazimiri regem sibi sumant. Cum hoc responso dimissus est legatus Georgij. Nec mora, legati ijdẽ qui superiori anno fuerant, ad componendas res Boemicas iterum proficisci iussi sunt, Dlugosso excepto, cui quòd rex liberorum suorum curã & institutionem mandarat, Nicolaus Scopus Osuencimensis castellanus suffectus est.

Legati Polonorum ad Boemos.

Ioães Dlugossus regiorum liberorum præceptor.

Verum ij feruente maximè contra Georgium bello, quod ipsi à Mathia Vngaro maximis viribus inferebatur, tentata, sed refutata à legatis pontificijs (Nam ad Rudolfum paulo antè Vuratislauiensium episcopum factum Laurentius Ferrariensis episcopus accesserat) pacificatiõe, casso labore fatigati reuerterũt.

Rudolfus Vuratislauiensis episcopus.

Ad Stephanum verò in Valachiam missi Dobeslaus Bissouius castellanus Belsensis, & Stanislaus Tencinius Ioannis castellani Cracouiensis filius, vt eum pollicitatione auxilij regij confirmarent, & locum tempusq; cum eo constituerent, vbi is præsens solenne fidelitatis iusiurãdum regi daret.

Legatio ad Stephanum palatinum Valachiæ.

Conuenit: Renouatum est fœdus cum promissione mutuorũ auxiliorum, adiectis his conditionibus: Ne Moldauus insciẽte & inuito Rege cui quã bellum faceret: Rex verò ne receptaret hostes eius, qui ad Palatinatũ adspirarent.

Fœdus Polonorum cum Stephano Moldauo.

Ipse Rex dimissis legatis sub finem Iunij Cracouia profectus, Prussis vt ad se accederet, orantibus Vislicιam diuertit: conuentum minorum Polonorum egit: subsidium ad exoluenda Prussica stipendia postulauit. Quod nõ abnuebat quidẽ nobilitas, verùm sine maioribus Polonis sciscendum sibi esse non putauit. Quare placuit binos è satrapijs siue palatinatibus legatos ad comitia Petricouiensia mitti, qui decernendi in commune cum cæteris Regi moderati tributi potestatem haberent.

Legati siue nuncij terrestres ad comitia mitti cœpti.

berent. Atque hoc tunc primùm fieri
cœptum sic inoleuit posterioribus tem
poribus, vt sine ijs legatis seu nuncijs
terrarum(sic enim vocantur) nulla co-
mitia legitima haberentur,neque tribu
rum decerni, ac ne lex quidem vlla fer-
ri posse videatur : auctusq; est, & subin-
de etiamnum augetur eorum nume-
rus. Potestas verò eorum instar Tribu-
nitiæ apud Romanos,vel Ephororum
apud Lacedæmonios esse cœpit. Nam
tantum ij nostra tẽpestate arrogare sibi
cœperunt, vt nullam rem maiorem in-
iussu suo decerni à Rege & senatu, aut
fieri vellent,& in senatum, atque adeò
in Regem ipsum censuram grandi su-
percilio sibi sumerent. Ad extremum
crescente indies ambitione de religio-
nis quoque Christianæ dogmatibus,ri-
tibus ac ceremonijs disceptare, & non
accipere, sed ferre leges sacrorũ aggres-
si sunt. Aluerũt autem hanc eorum li-
centiam, eoque magnitudinis sensim
prouexerunt partim reges superiores
multa ipsis indulgendo,siue inopiæ fis-
ci sui releuandæ gratia, siue quieti & o-
cio suo consulentes: partim potentio-
res & factiosi nonnulli proceres, certa-
tim eos prehensare, & epulis largitio-
neq; sibi adiungere,& quòcunq; libuis-
set incitare,& quasi tibias(quod quos-
dam ex ipsis iocari solitos esse constat)
inflare adorti : idq; siue vt gratificaren-
tur,siue vt ægrè facerẽt regibus,siue vt
potentiam suam stabilirent, æmulosq;
suos deprimerent, aut vlciscerẽtur seu
denique vt per eos subornatos, quiduis
perficerent, quod apertè per se ipsi vel
aggredi non auderent, vel efficere non
» possent. Est quidem salutare admodum
» in republica, esse custodes libertatis cõ-
» munis:cæterùm prouidendum est etiã
» atque etiam, ne quod ad salutem com-
» paratum est, abusu vertatur in pernici-
» em : metuendumq; est, ne infinita illa
» potestas, & in licentiam erumpens li-
» bertas,non tam publicam fortassis vtili
» tatem spectans, quàm priuatæ alicuius
» vnius,vel paucorum libidini & cupidi-
» tatibus, vel denique auræ populari ser-
» uiens, & regere magis, quàm regi sata-
» gens, prostrata & euersa regia maiesta-
» te, & authoritate senatoria, summam
» reipublicæ confusionem & barbaram
» quandam exitialemq; ἀναρχίαν, vt Græci
» vocant,Polonis aliquando pariat,aut
» certè graui & acerba tyrãnide finiatur.
Quorum vtrumuis eo quidem propi-
us impendêre videtur, quo iuniores &
imperitiores rerum,eoque audaciores
ad id munus obeundum legi, siue adeò

Nunciorum potestas.

ipsi sese vltrò ingerere cœperũt, ceden
tibus impudentiæ & importunitati eo-
rum natu maioribus, vt quisque graui-
tate, vsu rerum, & sapientia maximè
pollet. Quod vtinam non in consultan
do quoque vsu veniret, vt non id ple-
rumque obtineat, quod grauissimis aut
plurimis duntaxat,sed quod loquacissi
mis,clamosissimis, & minacissimis pla-
cuit. Quod quidem magnos & sapien-
tes in hac republica viros non sine ma-
gno animi dolore queri nonnunquam
audiuimus. Sic Romanam rempubli-
cam amplissimam quondam & floren-
tissimam Tribunitijs furoribus exagita
tam, primùm in licentiam multitudi-
nis intolerabilem effusam: deinde sedi-
tionibus,ciuilibusque bellis quassatam,
cùm in paucorum dominatum,ac mox
sub vnius tyrannidem recidisset,nobili
tate excisa, senatus authoritate sublata,
oppressa omnium libertate, omni ca-
lamitate foris domique afflictam ad ex-
tremum barbarorum inundatione à
fundamentis euersam corruisse . Sed
nos à diuerticulo ad institutũ cursum
reuertamur. Conuentu Visliciensi di-
misso Rex Colum profectus, maiorum
quoque Polonorum conuentum egit.
Verùm nihilo magis ibi profecit. Re-
iecta res ad alium conuentum eodem
loco ad xx. diem Septembris instituen-
dum. Itaque Rex cœptum iter per Po-
meraniam peragens,ad 3. Idus Augusti
Gdanum ingressus, magno populi ob-
uiam sese effundentis studio & lætitia
exceptus est, & lautè atque honorificè
habitus,quoad ibi mãsit, per totos ferè
xxx.dies. Et purgarant iam ei Gdanẽses
literis atque nuncijs crimẽ, cuius apud
eum ab Henrico Plauenio Vilnam pro-
fecto insimulati erant,quasi ad Burgun
dionum ducem deficere statuissent. In-
stituto autem ea in vrbe,ac deinde Ma-
rieburgi conuentu Prussorum,ciuitati-
bus egestatem causificantibus vix eò rẽ
pduxit, vt in octo annos tributũ,quod
Cisam vocant,scisceretur. Ac de eo qui
dem, quod in primarijs tribus ciuitati-
bus colligeretur, primis quatuor annis
quarta pars illis ipsis ciuitatibus in pub-
licos vsus, reliquæ vero tres Regi in
stipendia militum cederent: deinceps
verò ciuitates illæ tres , quicquid a-
pud quamque redactum esset, sibi ha-
berent:aliunde verò quicquid proueni
ret, regi annumeraretur. Sed Gdanẽses
præterea quinq; millia florenorum de
regio prouẽtu detrahere permissi sunt,
quæ tunc regi mutua dederant. Trigin-
ta quoq; millia eis remissa sunt, quæ an-
niuersa-

Romana Respublica tribunitijs furoribus euersa.

Gdanensiũ studium & liberalitas erga regem.

Gdanenses infimulati cogitata defectione.

Prussi tributũ in octo annos sciuerunt.

Regis & Gdanensium mutua donationes.

niuersarijs pensionibus per quindecim
illos annos non soluerant. Ipsi contrà,
Gdanense, Dersauiense,& Puscense,ter
ritoria,quæ oppignerata tenebant, regi
condonato debito reddidêre. Misit aũt
inde Rex legatos ad intercipiendũ bel-
lum inter Fridericum marchionẽ Bran
deburgensem & Pomeranorum ducẽ
Ericum paulo antè exortum. Ericus e-
nim cùm ei Fridericus auxilijs Misnen-
sis, Mechelburgensis, & Brunsuicensis
ducũ,& archiepiscopi Magdeburgensis
adiutus grauis esset, oratores primùm,
deinde vxorem ad regem miserat,opẽ
eius implorans, & subiectionem suam
cum suis omnibus ipsi deferens, si foe-
dus eum non moueret. Fortè dimiserat
exercitum Marchio, cùm ad eum lega-
ti regis venêre. Itaq; facilè inducias in-
ter dissidentes confecerunt, illiq; Cazi-
miro regi arbitrium controuersiæ suæ
detulerunt. Marieburgũ deinde se Rex
contulit. Henricum Plauenium Magi-
stri vices gerentẽ cum Marsalco & ali-
quot commendatoribus Crucigerorũ
ad se venientes benignè accepit:q postu
labant pleraq; omnia concessit. Nide-
burgum oppidũ, quod ad eã diem reti-
nuerat,ex pacto reddidit:anniuersarios
conuentus cum Crucigeris Elbingæ a-
gendos,quibus duodeni vtrinq; delecti
viri controuersias vltrò citroq; subori-
entes disceptarent, ac deciderent, con-
stituit, de non acceptando regno Boe-
morum si absq; bello id adipisci nõ pos-
set, consilium ab eis accepit : deniq; ad
maturandum noui Magistri electionẽ
eos hortatus, quinq; millibus floreno-
rũ donatos dimisit. Deinde Prussis ma-
gistratus in comitijs regni dudum crea-
tos stabiliuit aliosq; insuper adiecit tres
regundorum finium præsides,quos Suc
camerarios vocant,qui & ipsi locum &
sententiæ dictionem in senatu habent.
Iudicia quoq; nobilitatis cõstituit, cre-
atis iudicibus in singulis territorijs.
Itaq; constitutis rebus Prussicis Marie-
burgo discedens, per Culmẽsem oram
ac Toruniam Petricouiam contendit,
quò ad ix. diem Octobris comitia edi-
xerat. Per eos autem dies, quibus Gda-
ni & Marieburgi commoratus est, co-
metes inter orientem Solem & Septen-
trionem quindecim diebus apparuit.
Quo extincto, statim alter illustrior et-
iam totidẽ diebus ad Occasum visus est,
insignium malorum mortalibus im-
pendentium prodigia. Et sanè permul-
tum sanguinis humani hoc anno ꝓfu-
sum est in inferiore Germania,cùm Ca
rolus dux Burgundionum Leodien-

Legatio Cazimiri ad Marchionem Brandeburgensem.

Cruciigeri primarij ad regem veniunt.

Nideburgũ Crucigeris redditum.

Succamerarij in Prussia pars senatus.

Iudices nobilitatis in Prussia.

Cometes duo.

ses, qui dominum suum episcopum so-
roris ipsius filium cæperant, & in vincu
la coniecerant, expugnasset, amissisq; in
oppugnatiõe quadraginta millibus ho-
minum, vrbem eam penitus excidisset,
& solo æquasset. Plurimis autem in lo-
cis maximæ inundationes aquarũ per-
magnam annonæ caritatem effece-
cerunt. Comitijs institutis Petricouiæ,
primùm omniũ de Vuladislao Damo-
borio ab vxore & propinquis eius, qui
complures erãt in senatu regio, actum.
Querebantur eum per iniuriam indi-
cta causa cesum esse, eiusque facti inui-
dia omnis, rege asseuerante, iniussu
suo cæsum , in Petrum Samotulium
absentem conferebatur. Data enim o-
pera ob eam ipsam causam is non ve-
nerat. Itaq; citari ad futura comitia ius-
sus est. Ita tunc turba conquieuit. Intro-
ductus deinde in senatum Baltasar ca-
nonicus Vuratislauiensis à Rudolfo e-
piscopo & legato pontificio missus ora
tum, vt rex interdictum ecclesiasticum
contra Georgium Boemum, & crucis
militiã promulgari in ditionibus suis
pateretur. Hunc subsecutus est Georgij
legatus, iustam sui regis contra rebel-
les causam defensans, & q̃ summissè is
Pontifici maximo sese exhiberet, quam
que libenter desiderio consilioq; Cazi-
miri in paciscendis inducijs obsecun-
dasset, commemorans, ex eóq; lõgè de-
teriore loco res illius esse cœpisse. Ora-
re ne Cazimirus amicum, eiusdemque
cum suis Polonis linguę regnum, diripi
& euerti sineret: sed magis ferret opem,
Pontificemque Georgio placatum red-
deret. Vtrique responsum: Regem ora-
tores ad Pontificem de rebus illis mis-
surum esse, eisque mandaturum vt ad
Rudolfum Vuratislauiam, ac deinde
in Boemiam ad Georgium diuerterẽt,
& vtrique sententiam eius renuncia-
rent. Instauratum est etiam ibi iudici-
um inter regem & Conradum ducem
Masouiorum natu maximum, & ami-
tam eius Catharinam, quæ cum Mi-
chaluscone nupta fuerat, apud recupe-
ratores, siue iudices à Rege editos, Prus-
sici belli intuitu eousque dilatum: adiu
dicataque sunt Regi Sochaciouiense,
Vyskitcense, Viznense, Plonense, Plo-
cense, & Zauucrense territoria. Tra-
ctatum item de subsidio publicè ad ex-
oluenda Prussica stipendia conferren-
do. Sed nuncijs nobilitatis negantibus
mandata ea de re se habere, nouos rur-
sus conuentus Coli & Corcini men-
se Decembri institui placuit. Ibi de-
mùm ægrè perfectum est, vt agrarium
tribu-

Leodium euersum.

Caritas annonæ.

Comitia Petricouiæ.

Legatio Rudolfi legati pontificij ad regem.

Georgij regis legatio ad Cazimirum.

Masouiæ regi adiudicata.

Tributum agrarium partim agrestibus, partim dominis impositum.

Annonæ caritas.

tributum duodenûm grossorum sciscе-
retur: cuius dimidium agricola, tantū-
dem dominus eius solueret ne agrestes
nimis prægrauarentur. Laborabatur e-
nim passim magna inopia & caritate an
nonæ propter anni intemperiem. Per-
pauci tamen fuêre de nobilitate, qui o-
neris illius partem cū suis hominibus
sustinerent. Insequenti anno Cazimi-
rus rex sub finē Ianuarij Cracouia disce
dens in Russiam contendit, mensemq;
vnum & semis Leopoli exegit, Stepha-
num Moldauiæ palatinum expectans,
vt ab eo fidelitatis iuramentum ex con-
stituto acciperet. Verùm ille cùm alia
multa, tum Turcicæ & Vngaricæ incur-
sionis metum causificatus, re vera aut
falsò nonnullorum regiorum consilia-
riorum indicio, ne à rege caperetur, de-

Stephan. palatinus Moldauiæ iurat in verba regis Poloni.

territus, tunc non venit: iusiurandum
tamen Ioanni Muziloni palatino Podo
liæ, & Spitconi Iaroslauio succamera-
rio Præmisliensi legatis regijs ad se mis-
sis dedit: recepitq; postea se Cameneci-
am, vel Colomeiam, vel Sniatinum ad
regem venturum esse, modò vt duobus
mensibus antè dies certa sibi præstitue-
retur. Adfuit autem Mengligeris noui

Tattarorū principis legatio.

Tattarorum principis, qui Nurdulabo
seu Nurduuulado maiori natu fratri à
suis eiecto successerat, legatio, fœdus &
amicitiam & auxilia cōtra quosuis ho-
stes regi deferens. His de more cum do-
nis & gratulatione dimissis, constitutis-
que pro tempore rebus Russicis, Rex ad
finem Aprilis Cracouiam redijt: stipen-
diorum Prussicorum partem ex pacto
dissoluit: legationem procerum Boe-

Boemorū orthodoxorum legatio ad Cazimirum regem.

morum, Morauorum ac Silesiorum cū
Ecclesia catholica contrà Georgium
sentientium (cuius princeps erat Ioan-
nes Zaiecius) audiuit. Erat iam grauis
Georgio Mathias rex Vngarorum, in
Morauia habens exercitum. Cui Baua-

Cruce signati contra Boemos.

rorum dux Otto valida cruce signato-
rum militum auxilia adduxerat è Ger-
mania. Itaq; postulante Georgio, de pa-
ce inter eos agi cœperat sine arbitris a-

Mathiæ & Georgij regum congressus.

pud villam Orsiciam prope Olomuti-
um congressos: & fortassis ea conuenis-
set, nec quicquam intercedentibus ora-
toribus Polonis, quos Romam & in Bo
emiā missos esse suprà memorauimus,
nisi legati pontificij & proceres Vngari
atque Boemi pio zelo incitati, Mathi-

Induciæ.

am auertissent. Induciȩ modò ad finem
anni illius inter reges factæ. Nec mora,

Mathias Boemiæ rex renunciatus.

Mathias Boemorum regem se renunci-
ari Olomutij passus est: profectusque
in Silesiam ac Luzaciam, fidelitatis ius-
iurandum à ducibus & ciuitatibus par-
tim vltrò oblatum, partim terrore ex-
pressum accepit. Hoc igitur factum su-
um Boemi proceres Cazimiro tunc ex-
cusabant, cunctatione eius & necessi-
tate adactos id se fecisse: simulque ro-
gabant, vt rex rectè de religione sen-
tiens sibi potius faueret idem sentien-
tibus, quàm Georgio hæretico. Vti-
liorem ipsi Polonisque amicum fore
Mathiam, quàm illum perfidum. Ad
hanc legationem nihil tunc aliud res-
ponsum est, quàm Cazimirum relata
re per primam occasionem ad amplis-
simum consilium, cuius copiam tunc
non haberet, Boemis responsurum es-
se. Neque enim placebat regi in vtram-
uis partem tunc sententiam suam ape-
rire. Non dissimulauit is tamen lætiti-
am, cùm ei renunciatum esset filium su
um natu maximum ingenti fauore &

Vuladis. Cazimiri filius rex Boemorū designatus.

acclamatione Boemorum, qui cum
Georgio sentiebant, successorem Ge-
orgio destinatum esse, oratoribus su-
is Stanislao Brezio, & Gregorio Lu-
brantio, quos ad eum de conditionibus
indiciarum cum Mathia factarum scis-
citatum miserat, ipsoque Georgio cum
tribus filijs præsentibus, nec reclaman-
tibus. Quod ne Zaiecio quidem prin-
cipi legationis Boemicæ auditu iniu-

Ioan. Zaiecius fauet Cazimiri liberis.

cundum accidit. Fauebat enim Cazimi-
ri liberis, suadebatque ei, vt si ipsi Pra-
ga & Carlosteinum mox à Georgio tra-
deretur, acceptaret oblatam conditio-
nē. Fieri enim posse, vt cū Mathia æquis
conditionibus transigeret. Dimissa lega
tione Boemica Rex in Lituaniam cum
vxore iter habuit, Radomiæque de ra-
tione depellendi belli, si quod fortè si-
bi à rege Vngarorum inferretur, cum
consiliarijs, qui frequentes eò conuene
rant, consultauit. Ibi eum consecuta

Legatio Georgij & Boemorum ad Cazimirum.

est legatio Georgij & Boemorum, qui
in partibus eius erant. Recensebat au-
tem ea, quicquid per illud tempus
cum Mathia rege actum esset, & ad Ca-
zimiri legationes responsa referebat.
Deinde Vuladislao regio filio natu ma-
ximo regnum secundum Georgium

Conditiones cum regno oblatæ à Boemis Vuladislao.

deferebat, his conditionibus: vt id Ge-
orgius quoad viueret retineret: Cazi-
mirus eum in gratiam Pontificis ma-
ximi reponeret, & contra quosuis ho-
stes tueretur: vxori eius bona dotalia,
filijs principatus, proceribus magistra-
tus & honores attributi, vt salui essent:
Ludimilam Georgij filiam Vuladisla-
us vxorem duceret. Quibus de rebus
cùm ad consilium relatum esset, varia-
bant sententiæ Senatorum. Plures ta-
men erāt, qui regnum armis & sangui-
ne

ne parandum, societatemq; & affinita-
tem hominis hæretici non probarent.
Cuius sententiæ principes erant episco-

Interdictum sacris ob hæreticos.

pi: quibus etiam sacrorum interdicto
vti placuit propter legatos hæreticos
præsentes. Verùm de hac sententia con
tentione aliorum consiliariorum fa-
cilè se deduci passi sunt. In quo con-
stantius fuit collegium basilicæ Craco-
uiensis, cùm ijdem oratores redeuntes
Cracouiam diuertissent. Tota enim
vrbe à sacris cessatum est, quoad Boemi
discesserunt. Visum est deinde senatui
cum rege, denuò legatos mittere in
Boemiam de conditionibus suscipien-

Legati in Boemiam.

di regni. Ioannes Tarnouius Voini-
ciensis, & Stanislaus Vantropca Sande-
censis castellani ire iussi. Ad contro-

Legati ad cōuentum cum Vngaris.

uersias verò cum Vngaris disceptan-
das & componendas designati, Ioan-
nes episcopus Cracouiensis, Ioannes
Tencinius castellanus Cracouiensis,
Derslaus Rithuianius Sendomiriensis,
Stanislaus Ostrorogus Calissiensis pa-
latini, & Ioannes Dlugossus canonicus
Cracouiensis, bis casso labore defati-
gati sunt, non venientibus Vngaris. In
Prussiam verò Iacobus Sēnenius Vula-
dislauiensis, & Vincentius Kelbassa
Culmensis episcopi, & Petrus Duninus
Succamerarius Sendomiriensis dele-
gati ad res constituendas, & compo-
nendas controuersias, ne qua Crucige-
ris noui belli ansa relinqueretur. Dice-
bantur enim à Friderico Imperatore
& Mathia rege clàm ad res nouandas

Friderici Imperatoris & Mathiæ regis consilia contra Cazimirum & Polonos.

incitari. Contendit sanè Fridericus si-
ue in gratiam Mathiæ, siue aliqua alia
de causa cùm per literas atque orato-
res, tum per se ipse Romam profe-
ctus, ne Pontifex maximus pacem in-
ter Polonos & Crucigeros Toruniæ
compositam approbaret. Mathias ve-
rò satagebat Cazimirum quauis rati-
one à Boemicis rebus auertere, cùm
ipse minus secundo rerum successu
contra Georgium tunc vteretur, post
captum per proditionem Victorinum

Mathiæ regis aduersæ res.

eius filium. Erat enim ab Henrico ca-
pti fratre insigni clade in Morauia
profligatus: & plerorumque Boemo-
rum animos à se abalienarat: nonnul-
li etiam ex ijs, qui cum eo sentiebant,

Steph. Moldaui excursiones prosperæ in Trāsyluaniam.

extincti erant. Et verò Stephani Mol-
dauorum palatini geminata excursio-
ne in Transyluaniam non modò ig-
nominiam & calamitatem, sed cladem
quoq; duplicem acceperat. Cazimirus
ita constitutis rebus Polonicis Rado-
miæ, per Volyniam & Luscum in Litua
niam cœptū iter peregit, & apud Grod-
num cum Lituanis conuentum egit.

Tattari Zauolgenses Lituaniā, Podoliam, & Moldauiam populantur.

Per quos dies Tattari Zauolgenses, hoc
est, qui vltra Volgam siue Rha fluuiū
habitant, Maniaco duce cùm Boryst-
henem trāsmisissent, tribus agminibus
factis in Lituaniam, Podoliam, & Mol-
dauiam sese infuderunt. Ac in Litua-
nia quidem siue Podolia Lituanicæ di-
tionis, & Volynia omnem oram cir-
cū Cremeneciam, Zithomiriam, Cus-
minios, Zudouiam, & Vuladimiriam
impunè depopulati, ad decem millia
hominum abegerunt, Lituanis prop-
ter paucitatem resistere non ausis. Præ-
monuerat quidem regem de aduentu
eorum Mengligeres dux Tauricanus
amicus & fœderatus: verùm pauci ta-
mē Lituani quamuis iubente rege ac-
currerant. In Podolia Polonicæ ditio-
nis nihil ferè incommodi acceptum,
retrocedentibus Tattaris, cùm ad Tre-
bouuliam iustus Polonorum & Rus-
sorum exercitus Raphaële Iaroslauio
Leopoliensi, & Paulo Iasenio Belsen-
si & Chelmensi præfectis ducibus præ-
stò esset. In Valachia verò ter, oppor-

Tattari ter à Stephano in Valachia profligati.

tunitate locorum vtentibus Valachis
cum Stephano palatino, profligati Tat
tari retrocesserunt, filio ducis amisso.
Quem captum, cùm à patre minaci le-

Stephani crudelitas in legatos.

gatione repeteretur, Stephanus præsen
tibus centum legatis dissecari, & mox
ipsos quoque legatos palis suffigi iussit,
vno excepto, quem truncato naso &
auribus nuncium rei gestæ ad Mania-

Comitia Petricouiæ.

cum remisit. Ad comitia deinde Pe-
tricouiensia ad initium mensis Octo-
bris edicta rex profectus, iuri dicundo
& legationibus exterorum principum
audiendis ac dimittendis vacauit. Au-
diti primùm Iacobus Dembenius &
Paulus Glouinius, commodum à Pon-
tifice maximo reuersi, expectationi ho-
minum literis ex itinere scriptis, quasi
omnia rectè confecissent, de se conci-

Pontifex nō satis propitius Cazimiro.

tatæ non responderunt. Nam neque pa
cem Prussicam Pontifex confirmauit,
neque Vincentium Kelbassam Varmi-
ensem episcopum esse iussit. Quin eti-
am questus est de Cazimiro, quòd hæ-
reticis fauere videretur, eo quòd ne-
que interdictum, neque crucis militi-
am contra eos in ditionibus suis pro-
mulgari pateretur. De regno verò
Boemico cùm Mathiæ regis legati se-
se opposuissent, legatum Pontifex mis-
surum se esse dixit, qui causam vtri-
usque diligenter cognosceret. Intro-

Legatio Boemorum.

ducti deinde Boemi oratores Georgia-
nȩ factionis, superius expositas conditi-
ones iterum occinentes. Quibus respon

sum est: Regem nihil nisi de sententia Pontificis maximi de regni Boemico statuere velle, cuius legatum indies operiretur. Post hos auditi quinque legati Friderici marchionis Brandeburgensis, quorũ princeps erat Fridericus episcopus Lubussensis: & Erici Stolpensiũ Pomeranorũ ducis vnus, verũ catus & vafer. Contẽdebant illi, Stolpensiũ duces marchionibus Brandeburgensibus esse obnoxios, & vt vulgò loquuntur, vasallos seu feudatarios: proferebantq; imperatoria diplomata, quibus id confirmabatur. Ex aduerso negabat hic, cui quam esse aut fuisse obnoxios, exceptis Polonorum regibus, Poloniæ namque fuisse partem vniuersam Pomeraniam. Eius autem controuersiæ principes illi Cazimirum regem arbitrum sumpserant. Verùm is audita causa, in aliud tempus arbitrium distulit, difficultatem & perplexitatem causatus. Doctoribus verò academiæ Cracouiẽsis mandauit, vt eam diligenter examinarent, iudiciumq; suum explicarent. Vitatur autem magis offensionem vtriusq; vitasse: eoq; Sciborium Chelmium iudicem tractus Posnaniensis ad eos allegauit, qui vel amicè dissidium illud componeret, vel inducijs bellum inter eos gliscens interciperet. Voluit etiam tũc marchio Cazimiri filiam filio suo ex altera vxore nato per eosdem oratores vxorem accipere. Nec is abnuit, sed negocium id in aliud tempus reiecit. Sub finem verò comitiorum, quæ in quadragesimum diem extracta erant, aduenit Hẽricus Plauenius Magister Crucigerorum Prussicorum recens creatus cum duobus Commendatoribus, & iusiurandum fidelitatis regi solenni ceremonia dedit, proximusque regi ad læuam assedit: honoratusque à rege peramplis muneribus, cùm in Prussiam redijsset, paucis dieb⁹ apoplexia extinctus est. Postremò designati in senatu legati ad externos principes. Ad Fridericum quidem Imperatorem Stanislaus Vitlicius: in Boemiam Stanislaus Vantropca Sandecẽsis, & Nicolaus Scopus Osuencimẽsis castellani: in Vngariam ad proceres Ioannes Vantropca canonicus Cracouiẽsis: in Moldauiam Ioannes Rithuianius marsalcus regni: ad Tattarorum verò principem Zhorouius. Peractis comitijs initio Decebris, rex cum regina in Lituaniam profectus est. Per id tempus cõcretis glacie fluminibus & paludibus, Turcæ Vngarorum & Slauorum fines vsq; ad Ciliam atrociter depopulati sunt, neq; Vngaro re-

Marchionis Brandeb. cũ duce Pomeraniæ controuersia.

Pomeraniæ duces Polonis obnoxij.

Cazimir. arbiter controuersiæ.

Comitia 40. dierum.

Crucigerorum Magister H. Plauenius iurat in verba regis Poloniæ.

Legationes Polon. ad externos principes.

Turcæ Vngariam & Slauoniã populantur.

ge, neq; Imperatore sua defendentibus. Primis autem diebus anni sequentis, nempe 1470. Cazimirus eadem illa hyemis commoditate vsus, Polosum, Vitepscum & Smolenscum, quæ loca totos sexdecim annos non viserat, plerisq; Lituanis proceribus comitantibus adijt: cõstitutisq; rebus Lituanicis, primo vere in Poloniam reuertit: & Corcini Alexandrum Foroliuiensem episcopum legatum Pontificium ad se venientem audiuit. Excusabat autem is Pontificẽ, quòd Boemiam Cazimiro attribuere non posset, propter Mathiam Vngarorum, cuius insignia extarent merita in sedem Apostolicam, & rempublicam Christianam arcendis Turcis, & oppugnandis hæreticis. Eius quæsitum auferri non oportere: sed iungeret cum eo Cazimirus affinitatem filiæ matrimonio, pariterque contra Georgium hæreticum & hostem ecclesiæ arma sumeret. Addebat etiam: Habere se in mandatis, vt ad Mathiam quoque adiret, si quid commodare Cazimiri rationibus posse videretur. Venit eodem legatus Imperatoris Friderici Raphael Lescinius eques Polonus, verùm complures annos in ministerio Imperatoris versatus, eique inter paucos charus: homo nauus & magni animi, qui pariter fecerat difficultatem itineris, pericula, & insidias à Mathia rege comparatas, quarum ergò Teuthoni legationem illam defugerant. Is igitur commemorata Friderici in Mathiam singulari, & penè paterna beneuolentia, compluribusque officijs & beneficijs, interque & illud erat, quòd eius opera & cõmendatione cum nonnulla Cazimiri suggillatione coniuncta Pontifex Mathiæ regnum Boemorum detulisset, de ingratitudine & superbia eius questus est, quòd is, dum Fridericus abest Italiam obiens, Baumkircherum, & quosdam alios Austrios ad rebellionem & infestandam Austriam concitasset, eosque in fidem ac defensionem suam suscepisset. Proinde nihil commune deinceps Imperatorẽ cum eo habere velle. Monere autem Cazimirum, vt & ipse ab eo sibi caueret, vtpote vafro homine, fraudulẽto, & cupido. Porrò quade re Cazimirus Stanislaum Vislicium oratorem ad Fridericum misisset, hoc est, de fœdere & amicitia, ipsum quoque Fridericum idem cupere: quin etiã ad affinitatem cum eo iungendam propendere. Mitteret igitur Cazimirus his de rebus ad ipsum oratores cũ luculento mandato. Iucunda fuit ea legatio regi.

1470. ann.

Legatio Pontificia ad Cazimirum regem.

Friderici Imperatoris legatio ad Cazimirum. Raphael Lescinius.

Friderici Imperatoris cum Mathia dissidium.

Mathiæ regis ingenium.

gi. Nec mora Derslaus Rithuianius Sendomiriensis, & Stanislaus Ostrorogus Calissiensis palatini ad Fridericum proficisci iussi, vt accipienda Vuladislao regis filio vxore Kunegundi filia Friderici, dandaque vicissim ipsi, aut certè filio ipsius Maximiliano vna de regijs filiabus, affinitatem vltrò citroque, & fœdus contra Mathiam iungerent: quo fœdere disertè cautum esset, vt Fridericus adiuuaret Cazimiri liberos in consequendis Vngarorum & Boemorum regnis. Verùm ij fœdus modò reportarunt. Quod tamen rex cum senatu non probauit, propterea quòd in eo Fridericus se regem Vngariæ scripserat: quæ res regiorum liberorum iuri derogatura esse videbatur. Conuenerat autem, ne vterque ad alterius regna ac dominatus aspiraret. Reportarunt etiam pro missionem Imperatoris, de exoluenda tertia parte dotis, quæ Elizabethæ Cazimiri vxori ex Austria debebatur. Ad Georgium item missi Iacobus Dembenius cancellarius regni, & Stanislaus Sidloucius castellanus Zarnouiensis, postulaturi, vt is Vuladislao Cazimiri filio viuens regnum traderet. Iussi etiam ijdem cum proceribus Boemis Mathiæ partes sequentibus agere de reconciliatione, cùm Georgij partes meliore loco iam tunc essent. Habebat enim is non contemnendum exercitum, & Gradiscum diuturna obsidione liberauerat: in Tirnauiensem agrum Vngariæ vicissim excurrerat: Mathiam cum equitatu Boemiam circum Kuthnensia metalla vexantem, raptim sese non sine ignominia & incommodo recipere compulerat: & verò Silesiam pecuniis vacuam, quippe quæ diuturno bello iam exhausta esset, longè lateque infestabat, ita vt Silesiorum duces atque ciuitates vastationem agrorum suorũ magno redimere cogerentur, & Mathiæ denunciarent, se rebus suis aliter prospicere oportere, ni ille sibi maturè opem ferret. Vndecim autem septimanis Corcini commoratus Cazimirus, relicto ibi legato Pontificio in Russiam cum iusto propè exercitu trium millium hominum contendit, vt à Stephano Moldauo promissum iusiurandum exigeret. Verùm is bellum cum Radulone Transalpinæ Valachiæ palatino causificatus, non venit: sed missis oratoribus atque literis suo & procerum suorum signis signatis, ad Calendas Maias anni sequentis venturum se esse promittebat. Interim autem vt rex bellum suum cum Radulone interci-

Legatio Cazimiri ad Fridericum Imperatorẽ.

Fœdus Friderici Imperatoris cũ Cazimiro Polonorum rege.

Legatio Cazimiri ad Georgiũ & Boemos.

Georgij res meliores.

Gradiscum. Tirnauia.

Valachorum Moldaui atque Transalpini bellum.

peret, orabat. Quæ quidem res fuit curæ Cazimiro, verenti ne Radulo implorato Turcarum auxilio, mali aliquid Moldauiæ conciliaret. De aduentu quoque Stephani constitutum, vt sine omni excusatione adesset intra sextum mensem, ex quo à rege acciretur. His ita actis Corcinum rex redijt, & minorum Polonorum conuentum egit. Inde Petricouiam ad comitia ad vicesimamoctauam diem Octobris edicta iter perrexit. Ibi cùm subsidium ad exoluenda stipenda poposcisset, quod erat caput comitiorum, obiecta est maiorum Polonorum infrequentia, & Russorum petitio, vt sibi contra Tattarorum incursionem prospiceretur: denique quòd ad eam diem rex iura regni & prærogatiuas ordinum à maioribus suis datas, diplomate suo non confirmasset. Recusabat enim id rex, seu verius tergiuersabatur in gratiam Lituanorum, ne recuperare ab ijs, quæ detracta de Polonorum regno possidebant, cogeretur. Eò namque spectabat illa diplomatis exactio, & hoc erat eius caput potissimum. Verùm vbi ille diploma quod poscebatur, consignatum exhibuit, siue adeò promisit, colonis quidem duodenũ grossorum in laneum, oppidanis autem in domos pro portione tributum impositum est. Nouus deinde Magister Prussicorum Crucigerorum Henricus Richtembergius Henrico Plauenio repentina morte extincto apud Montem regium suffectus, Petricouiam cùm venisset, in senatum introductus, in verba regis iurauit. Cum Varsauiensibus etiam ducibus tractatum de Plocensi, Rauensi & Gostinensi dominatu. Ac Plocensis quidem eis concedebatur, si à rege eum iure clientelæ, siue Feudi, vt vocant, acciperent, & viginti millia florenorum, quæ Conrado Olesnicensium duci rex numerarat, renumerarent. Sed cùm ij conditiones hasce non acciperent, ad alia comitia res dilata est. Datum etiam est responsum legato Pontificio, petitumq; ne Pontifex priorem de regno Boemico sentẽtiam, qua id Cazimiri liberis iure successionis legitimæ detulerat, mutaret: neu quid deniq; præcipitanter ageret, donec regij legati cum nouis mandatis ad eum venirent. Iussiq; eò proficisci Michaël abbas Lyssecensis, siue Caluimontis, & Iacob⁹ Dembenius cancellarius regni & præfectus Cracouiensis. His mandatũ, vt confirmationem pacis Prussicæ, & regnum Boemicum Vuladislao regis filio iterũ at-

Comitia Petricouia.

Priuilegia Polonis à Cazimiro confirmata.

Crucigerorũ magister Henricus Richtembergius iurat in verba regis Poloniæ.

Cum Masouijs tractatu.

Legatio Cazimiri ad Pontificem.

atque iterum peterent: Ad Georgium ex itinere diuerterent, cumque cum suis hortarentur, vt resipisceret ab hæresi, & in potestate Pontificis esse vellet, ac de regni sui successore staret promissis. Videbatur enim is mutata sententia Mathiæ id destinare. In Prussiam verò missi Iacobus Vuladislauiensis episcopus, Stanislaus Ostrorogus Calissiensis, & Ioannes Coscelecius Inouuladislauiensis palatini, exortas controuersias disceptarunt. Solutis comitijs rex cum regina Posnaniam voti à regina nūcupati apud ædem corporis Christi exoluendi causa iter fecit. Inde Colum profectus ad conuentum maiorum Polonorum, vt tributum agrarium & ipsi sciscerent perfecit. Inde porrò Radomiam se contulit, & ad finem anni ibi substitit. Initio verò noui anni in Lituaniam cum regina de more secessit. Vbi solito diutius immoratus est, rebus componendis vacans. Nam & Liuones Magistro suo vita functo sexdecim Lituanorum pagos diripuerant, & apud Kiouienses post mortem Simonis Olelcouitij ducis nō satis quietæ res erant. Etsi enim reliquerat Simon filium & filiam, eosque paruulos moriens regi per nuncios commendarat, cùm ei equum & arcum, quibus contra Tattaros bella pro ipso gerens vsus erat, dono misisset: Rex tamen Lituanorum suasu in formam prouinciæ Kiouiam redegit, & Martinum Gastoudum Lituanum Kiouiensibus præfectum, siue palatinum dedit. At illi indignum ducentes, parére homini neque illustri, neque consentienti secum de religione, & Lituano, quæ gens tributaria maioribus suis fuisset, Gastoudum aduenientem bis non recipiebāt: à rege autem petebant, vt Michaëlem Simonis fratrem, qui Nouogrodensibus tunc regis nomine præerat, aut aliquem duntaxat Græcæ sectæ, denique vel de filijs suis aliquem sibi præficeret. Ad extremum tamen cùm regem à proposito non dimouerent, Gastoudum acceperunt. Liuones verò creato nouo Magistro, Lituanis missa ad regem legatione, satisfecerunt, pacemque instaurarunt. His ita peractis Cazimirus reditum in Poloniam maturauit, vt liberorum suorum rebus in Boemia consuleret. Varij nanque sensus animorum & motus in Boemis tunc erant. Nam Silesij duces Polonis finitimi bello ciuili inter se decertabant. Cæteri verò cùm ob reprobam monetam & sæuitiam, tum quòd à Georgij exercitu impunè vexabantur, Mathiam odisse cœperant. Boemi verò alterius factionis grandibus promissis & muneribus à Mathia inescati, diuturnique belli pertæsi, in eum propendebant, celeriorem finem belli, facilioremque indulgentiam Pontificis maximi per eum sperantes, quàm si regis Poloni filium regem accepissent. Quin & Georgius ipse Mathiam successorem iam nō abnuere videbatur, quòd ei quoad viueret, Mathias regnum concedebat, Victorinum filium liberum dimittebat, & Silesiæ vel Morauiæ marchionem facere destinabat. Ad hæc, quoniam Mathias nullos habebat liberos, spes ostentabatur, eius morte ad Georgij liberos regnum Boemorum reditūrum esse. Ad has autem conditiones, necessitate magis, quàm voluntate pertrahebatur, propterea quòd & Vngarorum suorum animos Strigoniensi archiepiscopo & Quinqueeclesiensi episcopo authoribus à se alienatos esse intelligebat: & Turcæ subacta superiore anno Eubœa insula (quam Necropontum siue Nigropontum nunc vocant, ab vrbe primaria, quæ Chalcis olim fuit) feroces, Transalpinam Valachiam, Croaciam & Dalmatiam vsque ad Zagrabiam ter excurrentes, immaniter depopulati erant. Idemque identidem, ni reprimerentur, facturi esse videbantur, ita vt vereri Mathias cogeretur, ne dum alienum regnum appetit, suum amitteret. Quocirca permittente Georgio Boemi vtriusq; factionis Polnam conuenerant: confecissentq; rem, inclinatis ad pacem vtrinq; animis, nisi Iacobus Dembenius & Michaël abbas oratores Cazimiri Romam proficiscētes forte fortuna interuenissent: admonitoque Georgio cum suis fidei & constantiæ, vt res integra in reditum suum differretur persuasissent. Quibus vix Boemiam egressis, Georgius tumore pedum in reliquum corpus peruadente, vitam cum morte commutauit. Eius morte cognita Mathias cum nouem ferè millibus armatorum Posonio Bernam accurrit: Stenconem Conopisciū cum duobus millibus in Boemiam præmisit, vt Boemos suadendo ac territando in partes suas pertraheret. Verùm inter eos, comitijs Pragæ creandi noui regis causa institutis, neutiquā conueniebat. Nam alij Polonum, alij Vngarū, alij Cæsarem cupiebant, nonnulli Henricum Georgij defuncti filiū malebant: ij potissimùm, qui ab externo rege hære si suæ metuebant. Pollicebantur autē ij sibi

Ad Georgiū regem. — *1471. ann.* — *Liuones Lituaniam infestant.* — *Kiouiensiū motus.* — *Kiouiensis principatus in formam prouinciæ redactus.* — *Liuones pacem petunt à Cazimiro.* — *Boemicarū rerum status varius.* — *Georgij regis inconstantia.* — *Vngarorum procerū animi alienati à Mathia rege.* — *Turcæ Eubœam subigunt, Vngariam infestant.* — *Poloni oratores Mathiæ res infestāt.* — *Georgij regis mors.* — *Boemorum dissensio in creādo rege.*

sibi Alberti Marchionis Brandeburgensis auxilia: qui cum soror Henrici nupta erat. Erant, qui ad regem Francorum spectarent, quòd redimi ab eo regia & ecclesiastica bona posse existimabant. Ludouici quoque Bauari mentionem nonnulli faciebant. Iam verò Albertus Misnensis marchio sibi non deerat. Aduenerat enim cum quinque millibus militum, quasi opem laturus Boemis, si quis vim facere eis vellet. Re vera autem suum negocium gerebat. His omnibus de rebus Cazimirus partim adhuc in Lituania, partim in Poloniam reuertens certior factus, Paulum Balicium, mox Martinum Vurocimouicium, deinde Dobeslaum Curozuancium equites ad Boemos allegauit, iuris sui promissiq; ipsorum admonens. Aderant & Mathiæ oratores episcopus Agriensis, & palatinus Transyluaniensis. Re diu Pragæ agitata, & ad extremum ad Cuthnense oppidum comitijs, quo liberiora essent, translatis, vicesimaquinta die Maij Vuladislaus Cazimiri Polonorum regis filius rex à Boemis renunciatur, quamuis reclamantibus Ioanne Rosembergio, Stencone Conopiscio, & Henrico Gradecio proceribus, qui Mathiæ studebant. Mox delecti complures legati de primoribus, nobilitate, & Pragensi ciuitate vtraque præstantes viri, qui Vuladislaum primo quoque tempore accirent è Polonia. Frustratus enim spe sua Mathias, nullo crudelitatis genere à Boemis & Morauis abstinebat. Quin & Albertus marchio Misnensis exercitus sui fiducia grauis esse Boemis cœperat. Nec desperabat adhuc de regno, propterea quòd Vuladislaus id suscepturus esse negabatur. Verùm is coorto in se Boemorum tumultu, in quo nonnullos milites amisit, incenso oppido cum metallis raptim sese cum suis recepit. His ergo de causis Vuladislaus maturare profectionem suam in Boemiam rogatus, acceptis à patre septem millibus equitum, ac duobus peditum, ductoreque exercitus Paulo Iasenio, vicesimaquinta die mensis Iulij Cracouiam egressus est, deductus à patre bidui itinere. Fuere autem in comitatu eius insignes, Nicolaus episcopus Camenecēsis, Vincentius Ennensis, & Paulus Laodicensis, à quibus Pragæ diadema ritu solenni suscepit: Stanislaus Ostrorogus Calissiensis, & Nicolaus Cutenius Lencicienses palatini, & Ioannes Dlugossus præceptor. Proficiscenti sex duces Silesiorum sese adiunxêre. Apud Closcum autem obuiam venientibus Boemis proceribus, & omnium ordinum permagna multitudine, in leges Boemorum iurauit, & omne æs alienum, quod Georgius cōtraxerat (quod quidem ad trecenta millia florenorum ascendebat) imprudentius in se suscepit, pacatamque regni possessionem adijt, Mathia domesticis incommodis, & motibus Vngarorum procerum reuocato. Nam ij, posteaquam Vuladislaum regis Poloni filium, Mathia præterito, regem creatum esse acceperunt, quod secretis consilijs aliquandiu agitauerāt in apertum proferentes, miserunt & ipsi legatos ad Cazimirum, alterum eius filium Cazimirum regem sibi dari petentes, quod ferre diutius Mathiæ tyrannidem non possent. Quod ni faciat Cazimirus, vel à Turcis auxilium se petituros esse. Sumptus autem belli se præbituros esse pollicebantur. Nec spreuit eorum postulata Cazimirus, Cazimirumque filium cum non contemnendo exercitu Petro Dunino duce in Vngariam misit: Derslaum Rithuianium palatinum & præfectum Sendomiriensem, Ioannem Tarnouium Voiniciensem, Stanislaum Vantropcam Sandecensem, Stanislaum Sidlouecium Zarnouiensem castellanos, & alios quosdam præstantes viros comites ipsi adiunxit: & Paulo Iasenio è Boemia reuertenti mandauit, vt è Morauia rectà in Vngariam contenderet, & cum Cazimiro copias suas coniungeret. Ipse eum pater Sandeciam vsque deduxit. Maturè de his procerum suorum consilijs factus erat certior Mathias apud Bernam statiua habens. Itaque nihil sibi reliqui fecit ad festinationem: & quascunque habuit in Morauia Silesiaque copias, in Vngariam contraxit: primores nonnullos à se alienatos, partim terrore exercitus, partim ingentibus promissis ad se reuocauit. Eos secuti cæteri, dum tardius molitur & venit Cazimirus, vacillare & ipsi, vt est mos gentis, fidemque mutare. Itaque adueniens Cazimirus præterita Cassouia siue Cossicia, quæ à Palatino Transyluaniensi & Emerico Diaco Scepusiensi Comite occupata iam erat, ad Otfanum oppidum diuertit. Inde profectus, apud Nitriam: quæ in ditione Strigoniensis archiepiscopi erat, statiua habuit. Neq; quisquam Vngarorum procerum per omne id tempus ad eum venit, præter Quinqueeclesiensem episcopū, qui & ipse statim Strigoniū, vnde venerat, se recepit. Mathias verò cum sex-

Legationes Cazimiri ad Boemos. — *Vuladisl. Cazimiri filius rex Boemorum creatus.* — *Boemia vexatur.* — *Misnensis Marchio fugatus à Boemis.* — *Vuladisl. in Boemiā proficiscitur. Paulus Iasenius dux exercitus.* — *Vngarorum procerum defectio à Mathia rege.* — *Vngari Cazimiri filiū accersunt.* — *Cazim. profectio in Vngariam.*

ſexdecim millia hominum in exercitu haberet apud Budam, occurrens aduentanti Cazimiro, trium milliarium ſpacio ab eo caſtrametatus eſt. Nec tamen pugnæ copiam Polonis faciebat, propterea quòd Vngarorum iuxta ac Polonorum, quorum non paruus erat numerus in caſtris eius, fidem ſuſpectam haberet: in agreſtibus verò, quæ maxima pars erat exercitus, exiguam fiduciam collocaret. Dum ſic vtrinque tempus teritur, venit ad Cazimirum Polonorum regem Tilemannus Slechthus canonicus Colonienſis, cubicularius & nuncius Sixti, eius nominis quarti Pontificis maximi, qui per illud tēpus Paulo ſecundo vita defuncto ſucceſſerat. Hortabatur autem regem ad pacē cum Vngaro faciendam. Id adeò, ſiue quòd Mathiæ Pontifex conſultum ire cupiebat, ne regno excideret, ſiue quòd eum à Turcico bello auerti moleſtè ferebat: ad quod ſuſcipiendum Paulus, ſecundus eum incitarat: permotus amiſſione Eubœæ, Tranſyluaniæq; & Vngariæ Tranſiſtranæ, Croaciæ, ſiue Liburniæ, Carniolæ, Ciliæ, Illyrici, & Iſtriæ vſq; ad portas Labaci & Goritiæ dira & miſerabili populatione, incendijs, & innumerabilium hominum in barbaricam ſeruitutem abactione, cui nullum neque modum, neque finem faciebat Iſaacus Turca Boſnæ præfectus, quem ipſi Sendiacum Slauico, ni fallor, verbo vocāt. Non difficilè autem in eo ſe Cazimirus rex Pontifici præbuit, & vtriuſque partis proceribus pacis arbitrium permittebat, non ignarus, non reſpondere ſpei ſuæ & pollicitationibus Vngarorum procerū filij ſui res in Vngaria. Et cum hoc reſponſo dimiſit Tilemannum, in Vngariamque proficiſcenti Ioannem Vantropcam canonicum Cracouienſem cum ijſdem mandatis ad filium & Vngaros proceres comitem adiunxit. Interim autem dum hæc fiunt, mercenarij milites, qui externi ferè erant, è caſtris Cazimiri iunioris apud Nitriam poſitis dilabi cœpêre, ob non ſoluta ſtipendia. Quorum diſceſſione moti primores exercitus, perſuaſerunt Cazimiro, vt relicto ad præſidium Nitriæ Iaſenio cum quatuor millibus, ipſe cum reliquis copijs in tutum ſe reciperet, prius quàm ab hoſte, qui auctis copijs adeſſe nūciabatur, obſideretur. Qui quidē receptus effuſæ fugæ fuit ſimilimus. Non enim cōſtitêre noſtri, donec Gilauiam peruenêre. In itinere ad ſexaginta quadrigas, quæ ſequebantur fugientes amiſêre, ab agreſtibus interceptas. Eius autem ignominiæ culpa penes Derſlaum Rithuianium potiſſimum fuiſſe dicitur. Sed meritò tunc ea Polonis diuinitùs accidiſſe credita eſt, propterea quòd ij proficiſcentes in Vngariam, ſoluta prorſus diſciplina militari, non modò à vi & rapinis ſacrorum iuxtà ac profanorum, ſed etiam à ſtupris puellarum & matronarum, & omnis generis iniurijs & contumelijs ſibi non temperauerant. Atq; hæc extremis anni diebus acta ſunt. Extincti autem ſunt eo anno duo epiſcopi, Sciborius Plocenſis, & Ioannes Cracouienſis: Mathias Mednicenſis, ſiue Samagitiæ vno anno hos præceſſerat. Ac Ioanni quidem Ioannes Reſſouius, à collegio baſilicæ Cracouienſis per compromiſſum electus, ſucceſſit: Sciborius verò, propter collegij Plocenſis diſſenſionem, tardius ſucceſſorem accepit. Quatuor & viginti erant, qui ferebant ſuffragia. Ex his duodecim Sciborium Belſcium archidiaconum, ſex Cazimirum Boleſlai Varſauienſium ducis filium canonicum, totidem Andream Opporouium iureconſultum, ipſum quoq; canonicum, & Gneſnenſem archidiaconum, quem Rex per Nicolaum Chranſtouium vexilliferum Cracouienſem commendabat, epiſcopum edebant. Sed Sciborius precibus & minis victus, in gratiam Cazimiri competitoris iure ſuo, quod erat potiſſimum ceſſit. Opporouius vt idem faceret, impetrari à Rege non potuit. Quare controuerſia inter duos diſceptanda Romam delata eſt. Ibi verò Rege pro Opporouio, Friderico autem Imperatore pro Cazimiro contendentibus, ſecundum Cazimirum decem & octo annos natum pronunciatur: Opporouio verò in gratiam Regis Varmienſis epiſcopa: ſummoto & in Camenenſem tranſlato Nicolao Tungeno, attribuitur. Sed poſt quatuor demū annos Cazimirus ſacris epiſcopalibus initiatus eſt: homo nihili, & miniſtri cuiuſdam obſcuræ conditionis arbitrio cuncta gerens. Inſequens annus à cometæ ſiue pogoniæ apparitione ſumpſit exordium: qui paruus quidem in ſe, verùm longam & illuſtrem poſt ſe caudam trahens vago & incerto curſu nūc ad Septentrionem, nunc ad Meridiem, nunc ad occidentem Solem, caudam quoque nunc huc, nunc illuc obuertens, totos duos menſes perdurauit, magnorum malorum, quæ cunctam ferè Europam proximis tribus annis peruaſerunt, & maximè peſtilentiæ per populos & gentes graſſaturæ prodigium. Cazimi-

Legatio Pōtificis ad Cazimirum regem Polonorum.
Sixtus papa.
Turcarum excurſiones.
Sendiacus.
Cazimiri receptus ex Vngaria.
Polonorum licentia.
Ioannes Reſſouius epiſcopus Cracouienſis.
Plocenſis collegij diſſenſio in eligendo epiſcopo.
Cazimirus dux epiſcopus Plocēſis.
Andr. Opporouius Varmienſis deſignatus.
1472. ann.
Cometes.

zimirus iunior dies aliquot Gilauiæ cōmoratus, Roſembergæ item aliquot apud Petrum Comorouium, non eam tantùm arcem, ſed & Liçauam, & Orauam & Gradecum, quas obtinebat in extremis Vngariæ finibus, ipſi concedentem, nuſquam ſecurè pedem figens in Poloniam ſe recepit: iuſſusq; à patre Dobſiciæ tertio à Cracouia milliario ſubſiſtere, aliquantiſper ibi quaſi in ſeceſſu manſit, pudore acceptæ ignominiæ lucem & conſpectum hominum fugitans: & ne patris dolorem, quem ille peracerbum hauſerat, aſpectu ſuo exacerbaret. Iaſenius verò nec ipſe multū Nitriæ commoratus, per tempus induciarū, quas quindecim dierum cū Mathia pepigerat, trecētis modò militibus in arcis præſidio relictis inde exceſſit. Quem Mathias violata fide inſecutus, adoriri tamen auſus non eſt cautè incedentem, & ad prælij dimicationem paratum obfirmato ad honeſtè moriendum animo prius, quàm turpiter fugeret, aut ſeſe dederet. Cùm autē is Vngaria exceſſiſſet, Mathias quatuor loca quæ Polonorum præſidijs tenebantur, per deditionē facilè recuperauit. Stropcouia ſola propter vicinitatem à Polonis retenta. Hæc omnia peracerba Cazimiro regi accidebant. Huc & illa cura accedebat, quòd non habebat vnde militibus ex Vngaria reuerſis, & merita ſtipendia flagitantibus, diſſolueret, nō modò ærario in Pruſſicum bellum, & ſumptuoſas illas duorum filiorum in Boemiam & Vngariam expeditiones exhauſto, verùm etiam pleriſq; prędiorū, præfecturarum, metallorum, & vectigaliū fructibus ac reditibus oppigneratis & alienatis, ita vt ne in quotidianum quidē victum ſumptus ei ſuppeterent. Eò factum eſt, vt milites, quibus non numerabantur ſtipendia, vias publicas latrocinijs infeſtarent, & in bona ſacerdotum inuaderent, nō ſolùm obuia quæq; agentes & ferentes, verùmetiam abſtruſa perſcrutātes. His incommodis Rex vt obuiam iret, ad medium menſis Martij comitia Petricouiæ habuit. Sed de ſubſidio in ſtipendia nihil impetrauit. Reiecta res ad Colenſem & Corcinenſem cōuentus. Ibi demū duodenûm groſſorum in laneū tributū ei ſcitū eſt. Sacerdotalis verò ordo Gneſnenſis, Cracouienſis, Vuladiſlauienſis, & Poſnanienſis diœceſeon haud contēnendo ſubſidio ipſum iuuit, omnibus dimidios reditus ſecundum veterem æſtimationem conferentibus, præter Cracouienſem diœceſim, in qua propter exquiſitiorem æſtimationē octonideni groſſi in marcas collati ſunt. Miſſus deinde à conſiliarijs regijs Caſtellanus Sandecenſis ad Vngaros proceres de pace ſiue inducijs inter reges conficiendis. Quanquam autem inſoleſcebat proſperis rerum ſucceſſibus Mathias, eosq; ipſe apud exteros quoquouerſus miſſis literis in immēſum glorioſus attollebat, & archiepiſcopo Strigonienſi & Quinqueccleſienſi epiſcopo contra datam fidē mortem accelerauerat, annuas tamen inducias, per quas de pace ageretur, conceſſit Turcici belli metu. Quod tamen impendens Huſancaſſanus Perſarum rex, illato Turcis graui bello, auertit. Nam Trapezuntem & Sinapolim vrbem cæpit, & Aſiam minorem penè omnē ferro & igni vaſtauit. Oblatas autem ab Vngaro inducias rex Polonus, refutatis iniquioribus quibuſdam conditionibus, breuiori ſpacio tēporis terminauit, non niſi ad diem D. Ioannis Baptiſtæ natalem duraturas, vt interim de pace inter reges, non excluſo etiam Boemo Olomuciæ per legatos ageretur. Quod tamen ob temporis breuitatem fortaſſis factum non eſt. Interim aduenit in Poloniam legatus Pōtificius Marcus Venetus preſbyter Cardinalis, adhortans regem ad pacem cū Vngaro faciendam, & ſuſcipiendū bellum contra Turcas: ad quod & ipſe Huſancaſſanus eum per oratores ſuos incitabat. Nec abnuebat longiores inducias & pacē Cazimirus: verùm Mathias cognita eius inopia, nactusq; ipſe per vim atq; tyrannidem (captis nonnullis proceribus, nonnullis verò ſublatis) permagnas diuitias, & ſolutus in eum annum Turcici belli metu difficiliorem ſe prębebat. Quin & pax cum Friderico Imperatore ipſi conſtituta ferociorem eū fecerat. Itaq; legatus Pontificius cū aliquādiu Cracouię, deinde Corcini, quo rex Cracouia peſtem fugiens ſeceſſerat, ac Sandeciæ hæſiſſet, in Vngariamq; internuncios ſuos miſitaſſet, re infecta, ſiue adeò dilata, Vuratiſlauiam diſceſſit. Rex verò conuentu minorum Polonorum Corcini acto, Petricouiam profectus comitia regni totius ad Calen. Nouemb. habuit: magiſtratus & honores nonnullos diſtribuit: ſubſidium ſenûm groſſorum in laneum impetrauit, nouem de primoribus conſiliarijs legatos ad conuentum Nyſſæ cum Vngaris & Boemis de pace ad initium Februarij inſtituendum (ſic enim inter reges denuò conuenerat) deſignauit: oratoribus Vuladiſlai Boemorum regis audi-

Petro Comorouij liberalitas erga Cazimirum.
Cazimiri verecundia.
Iaſenij receptus ex Vngaria.
Cazimiri regis Polon. egeſtas.
Milites latrocinantur.
Eccleſiaſtici ordinis benignitas erga regem.
Polonorū legatio ad Vngaros.
Epiſcopi à Mathia contra fidem datam morte multati.
Inducia inter Vngarū & Polonū.
Turcæ bello vexati à Perſarum rege.
Legatus pōtificius Cardinalis ad regem Pol.
Huſancaſſani legatio ad Polon.
Pax inter Fridericum & Mathiā.

ditis, quingentorum militum auxilia ad Cuthnorum metallorum præsidium ei misit. Inuasurus enim ea Mathias Vngarus ferebatur, Colino oppido per deditionem Victorini Georgij filij potitus: vbi mille equites & octingentos pedites habebat, Victorinumq; cæteras munitiones, quascunque is obtineret, ex pacto propter donatam libertatem reposcebat.

Mathiæ exercitus in Boemia. Victorinus dux à Mathia dimissus.

His peractis Posnaniam rex cum regina voti soluēdi gratia profectus est. Inde in Prussiam ad res nouas spectantem contendit.

Prußici motus. Nicolaus Tungenus episcopam Varmiensem inuadit.

Etenim Nicolaus Tungenus, quem amotum Varmiensi episcopa, & ad Camenensem translatum esse à Pontifice maximo superius diximus, & partim sua ipsius cupiditate, atque dolore præreptæ episcopæ incitante, partim alijs Prussis, qui Polonis honores in Prussia mandari permolestè ferebant, quemadmodum creditum est, subornantibus, animum verò ei addentibus aduersis Cazimiri rebus in Vngaria, facta quingentorum peditum mercede conductorum manu, & magno agrestium numero ad eos confluente, episcopam Varmiensem inuaserat, partim expugnatis non sine cæde hominum, partim per deditionem acceptis munitionibus. In Heilsbergę quidē oppugnatione hæsit, & propè quingentos homines de suis, quos ebrietas audaciores fecerat, amisit. Hinc factum est, vt faciliùs bellum illud (quod sacerdotale etiam nunc appellatur) à legatis regijs Iacobo Vuladislauiensi episcopo, & Nicolao palatino Lenciciensi interciperetur ea lege, vt de controuersa episcopa staretur sententiæ Pontificis maximi. Nec tamen præterea quicquā operæprecij tunc fecit rex in Prussia. Contendebant sanè Prussi, vt non nisi sibi arcium præfecturæ mandarentur. Nec id abnuebat rex, sed pecuniam eos poscebat, qua ijs qui eas obtinebant, debita stipendia dissolueret. Quod cùm Prussi recusarent, ad Pentecosten res dilata est. Venerunt autem Toruniam ad regem oratores Christierni Danorum regis, postulantes vt Cazimirus filiam marchionis Mantuani è sorore vxoris ipsius Christierni, & Alberti marchionis Brādeburgēsis susceptam, filio suo Vuladislao regi Boemorū despōderet. Res ad ipsum Vuladislaum reiecta.

Danica legatio ad regem Polonorum.

Vexata est hoc autumno tribus Turcarum excursionibus omnis ora Illyrici, circa Sauum flumen, itemq; marchia Slauonica, Histria, & Forum Iulij vsque ad castellum sancti Danielis, nemine resistente.

Turcarum excursiones.

MARTINI CROMERI,
DE ORIGINE ET REBVS GESTIS POLONORVM LIBER VICESIMVSOCTAVVS.

1473. ann.

POST initium verò noui anni Cazimirus rex cū Elizabetha regina Torunia discedēs, per Gostinum & Varsauiam in Lituaniam iter fecit: ad mediam Quadragesimam Vilnæ Lituanorum conuentum egit: vbi senûm grossorum Pragensium tributum in aratra ipsi decretum est.

Conuentus Polonorum, Vngarorū & Boemorum procerum Nyssæ. Mathiæ regis conatus.

Per id tēpus Poloni, Boemi, & Vngari proceres cum Marco cardinali apud Nyssam conuentum egerunt. Tametsi Mathias rex vir inquieto ingenio, & indignè ferens, quòd Stropcouia regis Poloni præsidio teneretur, indeque vicinus circumquaque ager Vngariæ vexaretur, magis ad bellum quàm ad pacem spectare videbatur. Apud Bernā enim Morauiæ cum quatuor millibus militum statiua agens, Boemorum animos è propinquo sollicitabat, Silesiosq; duces inter se committebat: & perfecerat, vt Ribnicensi à cæteris bellum inferretur, Ribnichi oppidum expugnatum adimeretur, Zarchi verò oppugnarētur: captique fuissent, nisi Iacobus Dembenius, regis iussu cum tumultuaria manu in ditiones obsidentium impetum fecisset.

Ribnicensis dux à cæteris Silesijs bello petitus.

Quo factum est, vt pacto res inter duces componeretur, ea lege, vt obsessum quidem oppidum in Dembenij, captum verò in Cropacij iunioris (qui homo equestris in ditione ducis Ribnicensis erat) potestate esset quoad inter reges dissidium componeretur.

Pacta inter reges Nyssæ conuenta.

Sed tamen magna legati Pontificij cura ac diligentia vix eò res perducta est post sex septimanarum disceptationem, vt ad medium Augusti mensis alius conuentus Opauiæ inter proceres, Vngaros quidem & Polonos octonos, Boemos verò senos ex vtraque parte institueretur, Polonus rex Stropcouia præsidium deduceret, Vngarus & Boemus suarum vterque partium Boemis iusiurandum relaxaret: ipsi reges in propinquo essent: Polonus quidem apud Osuencimum, Boemus apud Closcū, Vngarus verò Olomuciæ, quo facilius de omnibus è cōuētu ad eos referri posset: Quòd si qua de rę inter delegatos & inter ipsos reges non conuenisset, Carolus Burgundionum dux, aut si is nollet, vel non posset, Francorum rex arbitrio suo controuersiam dirimeret. Ita tunc discessum.

Induciæ prorogatæ.

Quo liberius autem vacaretur ei conuentui, Marcus cardinalis inducias inter reges authoritate Pontificia pœnis in violatorē adiectis prorogauit.

Comitia Petricouiæ.

Quæ vbi Cazimirus è Lituania reuertens cognouit, comitia Petricouiam ad primam diem Maij edixit. Verùm de minoribus Polonis nemo ferè procerū affuit: Offensi enim erant distributione honorum superioribus comitijs iniquius, quemadmodum ipsis videbatur, facta: in qua Ioannes Tarnouius castellanus Voiniciēsis, Dobeslaus Cmitha Lublinensis, & Stanislaus Vantropca Sandecēsis viri clari immeritò prçteriti esse existimabantur. Itaq; Radomiæ ad Pentecostē alia comitia instituta sunt: vbi delinitis offensorum procerum animis, de actis conuentus Olomucensis disputatum est. Nec magnopere ea cuiquam probabantur. Sed cùm è Vuladislai legato Alberto Socolouio cognitū esset, approbasse ea Boemos, & egestas autem Cazimiri, ac maior etiam Vuladislai (cui tunc pater decem millibus aureorum in vsus quotidianos subuenire necesse habuit) perpenderetur, ne Poloni quidem sibi repudiandas esse eas conditiones duxerunt.

Vuladisl. regis egestas.

Itaque designati ad Opauiensem conuentum legati, Ioannes Cracouiensis, & Iacobus Vuladislauiensis (qui eo ipso anno Ioanni Gruscinio Archiepiscopo Gnesnensi vita defuncto successit) episcopi, Lucas Gorcanus Posnaniensis, Stanislaus Ostrorogus Calissiēsis palatini, Dobeslaus Cmitha castellan⁹ Lublinēsis, Ioā. Rithuianius regni marsalcus, Sbigne⁹ Olesnicius procancellarius, & Ioannes Dlugossus canonicus Cracouiensis.

Legati Poloni ad Opauiensem conuentum.

Stropcouia deducto præsidio Nicolao Pesenæo reddita.

Stropcouia Vngaris reddita.

Ad Prussos missus quispiam, qui regem excusaret, quòd ad constitutum tempus in Prussiam non veniret.

Legatio Cazimiri ad Imperatorem Fridericum.

Ad Fridericum verò Imperatorem allegatus Adam decanus Posnaniensis, vt ab eo regni Boemorum, quod iure Feudi, vt vocant, Imperatori Romano est obnoxium, confirmationem Vuladislao filio regis peteret, eaque lege societatem cum Friderico contra Mathiam vtriusque nomine sanciret: adderetque, Moldauum quoque ei bello pro sua parte non esse defuturum, dummodo ipse Imperator Mathiam summa vi adoriretur.

Boemia imperio Rom. obnoxia.

Quanquam enim icerat non ita multo antè Imperator fœdus cum Mathia, sed id necessitate quadam adductus, nec satis æquis conditionibus fecisse videbatur: propterea quòd ad Mathiæ nutum acephalus exercitus, qui se Fratres vocabant (erant autem ij cruce signatorum militum reliquiæ) Austriam grauiter infestabat: & rebelles Austrij, quorum princeps erat Baumkircheri à Friderico necati filius, ab eodem adiuuabantur.

Fratres, siue acephalus exercitus. Austria infestata Mathiæ regis opera.

Itaque occasionem vlciscendi Mathiæ captare Fridericus existimabatur. Et grata quidem ei fuit legatio. Sed dilata res est ad Imperialia comitia Augustam Vindelicorum ad Calendas Septembris edicta.

Friderici Imp conuentus cum Carolo duce Burgundiæ.

Ad quæ missi oratores, à Polono quidem Paulus Iasenius, & Stanislaus Curosuancius canonicus Cracouiēsis: à Boemo verò Burianus supremus cubicularius, & alij duo. Cùm autem ij neque Imperatorem, neque principes electores Augustæ reperissent, sex prope menses apud Albertum marchionem Brandeburgensem, benignè ab eo habiti, expectarunt, donec Imperator ex inferiore Germania rediret. Ibi enim is cum Carolo Burgundionum duce fœdus & affinitatem sanciebat, vnica filia eius Maria filio suo Maximiliano cum successionis pacto desponsa. Tametsi in irritum tunc omnia illa pacta reciderūt, propterea quòd Carolus Mathiam Vngarum fœdere illo comprehendere contenderat. Aliquanto tamen pòst, Carolo ab Heluetijs in pugna interfecto, Maximilianus Flandrensium, ad quos Maria se contulerat, fauore & studio, nequicquam inficiente rem Gallorum rege Ludouico, optatis potitus est nuptijs: & Burgundiam, accisam tamen à Gallo, Flandriam, Brabantiam, Limburgum, Geldriam, Lucemburgum, Hannoniam, Hollandiam, Selādiam, & Artesiam in dotem accepit.

Carolus Burgundiæ dux occisus. Maria Maximiliani vxor. Burgundia Flādria etc. quando ad Austriacā familiam peruenerint.

Hac igitur de causa Friderico diutius commorante in inferiore Germania, & comitia differente, oratores Poloni vix ad Pascha insequentis anni reuerterunt, optatum responsum referentes. Cæterùm Cazi-

mirus appropinquante die conuentui Opauienſi præſtituta, Oſuencimum cum ſex millium ferè hominum comitatu ſeſe contulit. Conuenerant enim ad eum complures voluntarij de Polonis & Lituanis proceribus, & mille Tattari Lituanici. Vuladiſlaus quoque Boemorum rex apud Cloſcum non contemnendum comitatum habebat. Plurimorum enim ſtudia & voluntates integritate & benignitate ſua iam ad ſe allexerat, præſertim cùm non grauatè eos iureiurando ſoluiſſet, oſtendens pluris ſe publicam pacem atque tranquillitatem, quàm priuata ſua cõmoda facere. Quod quidem eo plauſibilius erat, quòd Mathias cùm idem, quemadmodum conuenerat, ſuis feciſſet, mox pœnitentia ductus grauius iuſiurandum ab eis exigebat: & recuſantibus extrema quæque minabatur, palamque teſtabatur, ſe eorum fidei negocium ſuum non eſſe crediturum. Quare cùm Poloni, & Boemi partium Vuladislai maturè Opauiam conueniſſent, à Mathia præter Albertum epiſcopum Veſprimienſem Vngarum, & Albertum Coſtcam Boemum nemo affuit. Vngaros autem alia quoque res remorata eſt. Ad paucos redacti fratres acephali in Auſtria: & partim Eicingeri armis fracti, partim calce ſali & farinæ immixta extincti, reliqui in Vngariam ſeſe receperant, & ſiue quòd emeritis apud Mathiam ſtipendijs fraudabantur, ſiue vt egeſtatem ſuam releuarent, eam oram Vngariæ, quæ ad Poloniam vergit (Poloni enim ferè erant) armis longè lateque infeſtabant, munitis & præſidio firmatis Modragora & Bucouecia caſtellis. Iam verò & Nicolaus Perenæus Stropcouiam eis conceſſerat. Sic igitur rebus domi turbatis tardabant Vngari proceres. Poſt viceſimam demum diem expectati aduenêre. Aduenit & Rudolfus Vuratiſlauienſis epiſcopus cum tribus conſulibus eiuſdem ciuitatis. Nec tamen quicquam operæprecij in eo quoque conuentu factum eſt, cùm duriores conditiones ab Vngaris proponerentur. Optatum tamen Polonis & Boemis accidit, quòd res ad Caroli Burgundionis arbitrium, cui ſe ſtaturos eſſe inconſultò promiſerant, peruentura non eſſet, & quòd reliquorum Boemorum animi à Mathia deinceps alieniores fore viderentur. Ita tunc Opauia pace infecta diſceſſum eſt. Nec ceſſabant fratres, de quibus ſuperius diximus, Vngariam vexare. Ad quos reprimendos Mathias cum parua manu profectus, Modragoram non difficulter ſiue per vim, ſiue per proditionem in poteſtatem ſuam redegit, milites præſidiarios in vincula coniecit: Ioannes quidem Suchodolius, qui fuerat præſidij præfectus, euaſit in Poloniam, fugáne elapſus, an dimiſſus, non conſtat. Non multò pòſt is Croſnę interfectus eſt, & interfector eius Cazimiri regis decreto ſiue iuſſu à ſupplicio & reatu abſolutus. Bucoueciam deinde adortus Mathias, ea quoque per deditionem Barziorum trium fratrum, qui præerant præſidio, potitus eſt: milites pręſidiarios arma ad ſe in caſtra deportare, & fuſtibus ignominiæ cauſa armari iuſſos (ita proditores armari debere memorans) cum ſingulis modò veſtibus emiſit, ſponſione ab nobilioribus accepta, ne vnquam contra ſe, ne pro rege quidem ſuo & patria militarent. Quocirca comprehenſi hi ſunt poſtea Cazimiri iuſſu, & in carcerem compacti ob tam indignam ſponſionem. Neque hoc ſolum incommodum eo anno Polonia pertulit: ſed æſtu quoque & ardore vexata eſt vſque adeò, vt aluei fluminum plerorumq; areſcerent. Viſtula etiam apud Toruniam eſſet vadabilis: ſyluæ ſaltusque radicitus arderent: ſegetes, vernæ præſertim, ſqualerent: pecudes & iumenta oblitis limo cum herba vorato inteſtinis interirent: Incendia quoque vrbium, oppidorum & villarum crebra extitêre. Stradomia quidem ad viceſimamſextam diem Iulij penitus conflagrauit: poſtridiè verò coorto in cœnobio virginum apud ſancti Andreæ incendio, tota ea platea, quæ Arcenſis dicitur, & proxima canonicorum arſit: arx ægrè defenſa. Conflagrarunt etiam Veliſca, Coninum, Belſum, Chelma, Lubomlia: præterea baſilica Lencicienſis cum vicinis domibus archiepiſcopi & ſacerdotum, itemque Mogilenſe monaſterium: obijt verò Ioannes Gruſcinius archiepiſcopus Gneſnenſis, cùm Cracouiam à rege euocatus veniſſet, repentina correptus amentia, ita vt neque ſacramentorum in extremo vitæ articulo more Chriſtiano particeps fieret, conſentaneum exactæ vitæ exitum conſecutus. Fuit enim in omne libidinum & audaciæ genus proiectus: cuius ambitione Cracouienſis diœceſis grauiter, vt ſuprà memoratum eſt, diuexata erat: Auaritiæ verò & immoderati in euehendis & locupletandis fratribus ſtudij, ſeu verius cupiditatis fructum qualem oportuit, viuens

Cazimiri regis comitatus. — *Vuladiſlai regis Boemiæ indoles.* — *Mathias rex pacta conuenta non ſeruat.* — *Conuentus Opauienſis.* — *Fratres Auſtria eiecti.* — *Fratres acephali Vngariam infeſtant.* — *Mathias rex fratres acephalos bello perſequitur. Modragora & Bucouecia potitur.* — *Barzij fratres, quomodo habiti à Mathia.* — *Sponſio turpis.* — *Aeſtus & ſiccitas.* — *Oppidorum in Polonia conflagratio.* — *Ioannes Gruſcinij archiepiſcopi mors & vita.*

viuens non decerpſit. Nam eo demum defuncto de Coſmino, quod grandi pecunia mercatus erat, inter Bartholomęum caſtellanũ Sendomirienſem, & Nicolaum cognomento Coſmidrum fratres eus germanos certatũ eſt. Exequias quidem nõ admodum honorificas habuit, dedignãtibus eum hoc honore ſacerdotibus tam Cracouienſis, quàm Gneſnenſis baſilicæ, in qua ſepultus eſt. Succeſſor autem ei rege poſtulante à Pontifice deſignatus eſt, priuſquam dies electioni pręſtitutus aduenifſet, non ſine infamia cupiditatis, Iacobus Sẽnenius. Huic verò in Vuladiſlauienſi epiſcopa ſuffectus gentilis & neceſſarius eius Sbigneus Oleſſnicius procancellarius regni. Clemens quoq; Kiouienſis epiſcopus homo plebeius, ſed probus, eo anno defunctus, Albertum Narbuthũ equeſtri apud Lituanos familia ortum ſucceſſorem accepit. Tattari verò Meſcenecẽſe territorium Kiouię vicinum depopulati, ad ſeptingentos homines captiuos abegerũt. Per idem tẽpus Turcę è Boſna excurrentes, omnem ferè Styriã & Carinthiam depopulati ſunt. Cæterùm in Aſia minore ſiue Armenia bis collatis cũ Huſancaſſano ſignis inſigni ſtrage victi ad quinquaginta ſex millia militum, & cẽtum quinquaginta tribunos militares, qui Subbaſſæ vocãtur, amiſêre. Nox prælium diremit: cuius caligine tectus Mahometes imperator fuga euaſit. Mox ſaniori vſus cõſilio, munitis inter montium anguſtias caſtris, obiectu bombardarũ hoſtium ferociã non ſine magna eorum ſtrage repreſſit. Vbi & Huſancaſſani filius deſideratus eſt. Inſequẽs annus Polonis quietus nõ fuit. Mathias enim rex, cùm contra acephalos ſiue fratres proſperè rem geſſiſſet, quemadmodum paulo antè memorauimus, quòd eos à Cazimiro ſubornatos contra ſe fuiſſe ſuſpicabatur, ſiue adeò compertũ habebat, nihil moratus hybernũ anni tempus exercitum ſex millium hominum duce Thoma Tarcio in ſubmontanã Poloniæ oram immiſit, collocato in ſyluis Poloniam ab Vngaria diſiungẽtibus præſidio, vt ſeſe tutò inde recipere poſſent. Pręmoniti quidẽ noſtri fuerant tempeſtiuè de hoſtium conſilio, ſed nihilo magis ſibi proſpexerunt. Itaq; Vngari turmatim excurrentes, omnia ferro & igni vaſtabant. Smigrodum oppidum noctu ſcalis admotis cæperũt: arcem verò ictibus bombardarum quaſſatam per deditionem acceperũt, & nouis propugnaculis foſſiſque munierunt. Direpti ſunt ea excurſione & incenſi vici ſiue oppida, Iaſlum, Broſtecum, Colacice, Friſtatum, Dembouecia, Duclia, & Pilſna (quæ tũc opulenta erat) & propè ducenti pagi: indeq; captiuorum ingens numerus in Vngariã abactus. In ſenes verò & pueros ferro ſæuitum eſt. Croſna oppidum, quamuis parum abfuerit quin proderetur, nauiter tamen defenſum: itemq; arx Goleſſia Tinecenſis abbatis. Muſſina verò epiſcopi Cracouienſis propter paucitatem defenſorum ex pacto dedita. Inſpectabat ferè hanc regni ſui vaſtationem Cazimirus rex, Viſliciæ conuentum agens, ac de bello Vngarico, quod ſibi ſuiſq; ingruere didicerat, depellendo conſultans. Vbi ſenûm groſſorum tributũ in laneum impetrauit: militiã ſiue expeditionem bellicam, quæ libera & arbitraria nobilitati tũc erat, pro modo facultatum ſiue redituum cuiuſque fieri debere decreuit: homicidij pœnam increbeſcentibus iam tunc cædibus mutuis inter equites auxit, vt qui eques volens ac data opera equitem interfeciſſet, tetrum carcerem in ima turre toto anno perferret, ac centum & viginti marcas pecuniæ proximis agnatis interfecti lueret. Dum autem ſubmontana quidem Polonia ab Vngaris ita vexatur, Viſliciæ verò à rege & ſenatu de republica conſultatur, aduenerunt à Stephano palatino Moldauiæ nuncij de re bene geſta contra Radulonem Tranſalpinæ palatinum: quẽ Stephanus illis diebus profligarat, & cùm alias quaſdã munitiones, tum Dambrouiciam arcem primariam de eo cæperat, theſaurumq; & vxorem cũ duabus filiabus ipſius inde aſportarat. Attulerunt autem ij nuncij regi viginti octo militaria ſigna de hoſte capta. Hos verò triduo cõſecutus eſt alius, qui celerem regis opem implorabat: quod diceret Radulonem à Turcis adiutum, munitiones amiſſas recuperaſſe: Moldauiamq; ingreſſum, obuia quæque ferro & igni vaſtare. Itaq, celeriter miſſi ſunt oratores Dobeſlaus Biſſouius caſtellanus Belſenſis, & Aegidius Suchodolius, qui inter eos bellum pace vel inducijs dirimerent. Michaëli verò Buciacio præfecto Sniatinenſi mandatum, vt ſine mora cum Podolica nobilitate Stephano iret ſuppetias: Polonica verò omnis nobilitas ad arcendum bellum Vngaricum apud Opatouecium præſtò eſſe iuſſa. Verùm ſegnius ea conueniebat, mandata lenis, ne dicam lenti regis paruipendens, ſolutaq; diſciplina militari, partim tardius domo ſeſe expediebat, partim in vicinis ſacer-

Gruſciniorũ diſsidium. — *Iacobus Sẽnenius archiepiſcopus Gneſnenſis.* — *Tattari Ruſſiam vexarunt.* — *Styria & Carinthia à Turcis vaſtatæ.* — *Turcæ à Perſis bis victi.* — *Mahometis fuga.* — *1474. ann.* — *Vngari ſubmontana Poloniæ populantur.* — *Smigrodum captum* — *Oppida ſubmontana incenſa.* — *Croſna.* — *Comitia Viſliciæ* — *Bellicæ expeditionis ratio.* — *Homicidij pœna aucta.* — *Moldaui victoria de Tranſalpinis parta.* — *Auxilia Moldauis à rege Polono miſſa.* — *Polonæ nobilitatis licentia.*

dotum possessionibus immorabatur, non modò consumens reposita, verùm etiam domos suas asportans, ita vt non minus incommodi à suis, quàm ab hostibus acciperetur. Expectabat rex Opatouecij, cunctantesque crebris nuncijs emissis frustra conuocabat. Interim Poloni & Vngari proceres internuncijs vltrò citroque missis conuentum inter se de componenda pace instituerunt. Disceptatum aliquandiu de loco, eo quòd neutri sese alteris credebant: & Mathiæ fides non modò nostris, sed ipsis etiam Vngaris suspecta erat: quippe qui aliquot ductores ordinum in suo exercitu, & Osualdum Zagrabiensem episcopum vnum de pacificatoribus per eos dies Liuociæ siue Liblij, quasi impẽsius fauentes Polonis cępisset. Ad extremum, cùm Vngari ex antiqua villa, Poloni è Sramouice conuenissent, vicesimaprima die Februarij pacem fecêre his conditionibus, vt munitiones interceptæ & captiui vtrinque redderentur, damnorum datorum neutrobi mentio fieret: Vngaro cum Polono & Boemo vt triennes induciæ essent: quas si quis regũ violare vellet, subditi eius ne ei dicto audientes essent: aliorũ verò quisquis eiusmodi quicquam tentaret, ab omnibus pro hoste & perduelli haberetur, nihilo tamen minus firmæ essent induciæ. Hoc verò facilior fuit Mathias ad æquas conditiones, quòd Transyluanienses à se alienatos Cazimiro sese dedere velle acceperat. Et misêre ij quidem ad eum legationem, se suaque dedentes, & pecuniam, equos ac milites contra tyrannum pollicentes: sed tunc demum ea aduenit cùm regi de pace confecta renunciatũ est. Quocirca infectis rebus mœrens ea discessit. Adhæc Mahometes Turcarum imperator cum valido exercitu Bosnam inuaserat, & Iaice arcem acerrimè oppugnabat. Sed repulsus cũ ignominia, demersis in profluente bombardis abscessit, de aduentu Mathiæ factus certior. His tunc de causis Mathias cum Polonis & Boemis pacem siue inducias accelerauit. Quæ tamen firmæ ac diuturnæ nõ fuerunt. Nihilo minus enim is hostilem aduersus vtrumq; regem animum retinuit. Et in Cazimirum quidem Tungenum episcopum atque Prussos ac Silesios incitauit, in Vuladislaum verò quosdam subornasse creditus est, qui eum veneno extinguerent. Deprehensum est venenum, confessi sontes cùm quęstionibus subiecti essent, & capitali pœna affecti. Et Morauos autem, quorum pars magna cum Vuladislao sentiebat, infestare & subigere non intermisit. Sed hæc paulo pòst animaduersa: tunc autem pace facta, Polona quidem nobilitas dilapsa est: Vngarus verò rex nihilo magis quiescebat cum ijs copijs, quas habebat: sed Petrum Comorouium locupletem in primis hominem, qui Cazimirum regis Poloni filium receptauerat, vlcisci instituit: nulloque negocio septem arces eius, in Vngaria quidem sitas, verùm Poloniæ & Silesiæ finitimas ex inopinato adortus, in potestatẽ suam redegit, dedentes eas defensoribus vacuas ipso Comorouio, & in Poloniam excedente cum omni familia, acceptis ab eo octo millibus florenorum: In Silesiam verò duo millia militum cum Ioãne Bielico Silesio misit in auxilium Venceslao duci Ribnicensium, qui ab Henrico Georgij Podiebradij filio duce Cozlencium bello vexabatur. Ac recessit quidem Henricus ab obsidione Plesnæ, quæ Pelcinæ, Vngarico exercitu aduentante: Cæterùm Venceslaus quoque cùm non fideret Vngaro, portas oppidi copijs eius clausit: & Osuencimum ad Iacobum; Dembenium palatinum Sendomiriensem & præfectum Cracouiensem, qui ibi erat cum præsidio, perfugit. Bielicus iritatus facto Vẽceslai, Pelcinam oppugnare adortus, per deditionem eam accepit ea lege, vt liceret Venceslao ad Mathiam adire, & admissi veniam petere. Excurrerant autem ex eo exercitu trecenti milites in territorium Osuencimẽse populabundi, qui à Polonis profligati sunt. Per id tempus venêre ad Cazimirum duo legati Veneti, alter ad Persas, alter ad Moschos transitum petentes. Non grauatè concessus est. Ab Husancassano verò Persarum rege Catharinus Zenus, & ipse Venetus, triennio apud eum legatione functus affuit, incitans regem ad bellum contra Mahometem Turcam suscipiendum. Atque id quidem publicè. Secretò verò filiam Husancassani natu maiorem è Catharina filia Imperatoris Trapezuntij susceptam vni alicui de Cazimiri filijs vxorem deferebat, dotalemque Græciam cum Constantinopoli promittebat, ipsius Husancassani armis vindicandam, & cum filia simul tradendam. Cõtra Vngarum quoque copias & impendia belli pollicebatur. Sed vana & leuis ea legatio visa est: neque aliud quicquã ei responsum est, quàm, Regẽ per suos legatos Husancassano respõsurum esse.

Mathiæ regi tyrannis, & suspecta fides.

Induciæ inter Vngaros & Polonos ac Boemos.

Transyluanienses ad Cazimirum deficientes non suscepti.

Turcæ obsidione Iaici repulsi.

Mathiæ regis doli.

Petrus Comorouius septem arcibus à Mathia rege spoliatus.

Silesij duces commissi.

Pelcina in Mathiæ potestatem redacta.

Latrunculi Vngarici à Polonis profligati.

Legatio Venetorum ad Persas & Moschos.

Persica legatio ad regem Polonorum.

Husancassani promissa.

Exarsit

Exarsit mox aliud bellum in maiore Polonia, subornante, vt creditum est, Mathia excitatum. Ioannes enim Zeganensium dux natura amens, & post interfectum fratrem Henricum furijs exagitatus, Zeganensem quidem dominatum Misnensibus marchionibus vendidit: alieni verò appetens collectis quatuor millibus militum è promiscua opificum & agrestium colluuie, transmisso Odra fluuio, ad Vuschouam, quã Freistadiam Germani vocant, duxit, bonæ spei plenus, propterea quòd & bombardas Vuratislauiensibus iussu Mathiæ regis commodatas habebat, & proditionem in oppido instruxerat. Ac incensum quidem est sub eius aduentum duodecim locis oppidum: sed oppidanorum virtute ac diligentia strenuè defensum, restinctaque incendia. Quo facto Zeganensis dux omisso oppido, in quo capiendo euentus spei eius non responderat, totum territorium frequentibus & bene ædificatis villis atque pagis cultum percursans, ferro & igni vastauit. Deinde castris à Glogouia non longè positis, prædas agebat è vicinis oris Poloniæ. Neq; quisquam Polonorum inhibere hostiles illas excursiones satagebat, ne priuata quidem sua calamitate irritatus, aut periculo excitus. Ita torpor & veternus quidam omnes occuparat. Vnus omnium Petrus Gunicius gente Prussus, maiore animo quàm consilio, cum triginta modò familiaribus in trecentos pabulatores impetum fecit: fusosque & fugatos cùm improuidè ad castra vsq; persecutus esset, coortis vndiq; hostibus conclusus in medio, & oppressus, vti forti & generoso viro dignum erat, non inultus cum omnibus suis socijs cecidit. Coadunauerant quidem Lucas Gorcanus Posnaniensis, & Stanislaus Ostrorogus Calissiensis palatini, & Mathias Mossinius præfectus maioris Poloniæ duodecim milia hominum de maioribus Polonis: sed apud Costenum & Vuschouam desidebant, fumantes quoquouersus pagos inspectantes, & ploratus vlulatusq; captiuorum tantùm non exaudientes. Nec modò nõ ibat obuiam hostibus tanta illa multitudo, verùm etiam hostilia & atrociora propemodum quàm hostes ipsi in suos patrabat. Nam direptionibus sacrorum iuxta ac profanorum, pulsationibus agrestium, incendijs, virginum & nuptarum stupris, deniq; nullo nõ scelere grassabatur. Quo factum est, vt sexcenti pagi in Polonia tunc exurerentur. Supra memoratorũ tamen procerum possessionibus hostes pepercerunt: indeq; orta suspicio, aliquid eos commune cum illis clàm habuisse. Nullus autem fuisset hostilium illarum excursionũ modus neq; finis, nisi dux Zeganẽsis in oppugnatione Copaniciæ, dũ temerè sese incendio munitionis miscet, ambustus & semianimis sublatus esset: vnde postea neq; valetudinẽ, neq; vigorẽ animi recuperare potuit. Eo demùm casu ducis sui exercitus ille cõsternatus, dilapsus est. Erat eo tẽpore Cazimirus rex Toruniæ cõponendis rebus Prussicis intentus. Nicolaus enim Tungenus fauentibus & incitantibus, & clàm adiuuãtibus Prussis cùm alijs, tum consulibus Gdanẽsibus, quibus permolestũ erat, Polonũ Prussis præfici episcopũ, cùm plerasq; alias episcopales munitiones obtineret, reliquas quoq; nẽpe Heilsbergã & Seburgũ per dolũ in potestatẽ suã redegerat, nihil moratus promissa sua de expectãdo iudicio Põt. max. cuius etiã diras appellationib⁹ & alijs artibus homo vafer eludebat: nec se sistebat à rege euocatus, neq; dimittebat exercitũ. Sed prius q̃ operæprecium vllũ faceret rex, è Prussia in Poloniã sese recipere coactus est, cùm propter pestem Toruniæ & in omni ea ora inualescentẽ, tum vt Silesiorum vim reprimeret. Quamobrem ad medium mensis Iunij Petricouię comitia habuit. Affuerũt ibi oratores Vuladislai Boemorum regis, Polonorũ opem cõtra Vngarũ Morauiam & Silesiã infestare non cessantẽ implorantes. Itaq; missa sunt filio à rege viginti quatuor millia aureorũ in subsidiũ belli. Cõtra Silesios verò, qui & Poloniam subinde vexabant, & plerique à Vuladislao alieni, Mathiæ partes sequebantur, eique post creatum à Boemis regem Vuladislaum, Vuratislauiensibus authoribus nouo sacramento sese obstrinxerant, placuit rem geri totius regni expeditione: iussæq; omnes copiæ ad medium Augusti mẽsis apud Mestouiam conuenire. Instituta etiam tunc est noua satrapia siue palatinatus in tractu Lublinensi, qui ad eam diem nullus fuerat, detracta parte de Sendomiriensi, cuius iurisdictio amplior esse visa est, quàm vt eius moles commodè ab vno palatino sustineri posset. Rex conuentu soluto Corcinũ diuertit, ad bellũ sese apparaturus. Interim ei nũciatur, Podoliam atq; Russiã à Tattaris duce Aidoro Ezigeris filio populabundis peti. Nihil tamen rerum vtilium prouidit, ac ne pręmonuit quidem Podolios, vt sibi prospiceret. Itaq; factum est, vt à se-

Zeganensium dux Ioannes bellũ infert Polonis.

Vuschoua incensa ac defensa.

Petrus Gunicius vir fortis.

Costenum oppidum.

Zeganensis dux ambustus.

Copanicia arx.

Tungeni episcopi conatus.

Comitia Petricouiæ.

Boemica legatio.

Silesij in Mathiam propensi.

Bellum Silesicum.

Mestouia opp.

Lublinensis palatinatus instituitur.

Tattari Podoliã & Russiã depopulantur.

ſeptem ferè millibus Tattarorum, & eorum quidem malè armatorum, omnis circum Cameneciam, Haliciam, Glinianos, Dunaiouiam, Gologoros, & Sbaraſſum tractus', centum ferè milliarium longitudine, latitudine verò triginta, cædibus & incendijs miſerabiliter, nemine reſiſtente, vaſtaretur: plurimi mortales ſegetibus demetendis vacantes opprimerentur, & in barbaricam ſeruitutem pecudum in morem abigerentur, Lituinouia munitio exureretur, Sbaraſsũ arx expugnaretur: in qua dux Iuanus, ſiue Ioannes incendio perijt: vxor verò eius capta, & in ſeruitutem abducta eſt, & vnus de tribus filijs natu minimus. Dunaiouiam oppidum ſuum Gregorius archiepiſcop⁹ Leopolienſis ſtrenuè tutatus eſt. Pomorzanos verò Suinca vir generoſi animi cũſex modò ſocijs defendit. Diſcedentes barbaros cum ingenti præda ferè centum millium hominum inſecuti quidem ſunt noſtri facta tumultuaria manu, ſed nihil aliud perfecerunt, quàm vt Tattari trucidatis plurimis captiuis, qui per ætatem aut valetudinem ſequi feſtinantes non poterant, miſerabilius ſpectaculum inſequentibus exhiberent. Habebant quidem dux Ciartoriſcius, & Martinus Gaſtoudus præfectus ſiue palatinus Kiouienſis non contemnendas Lituanorum copias, verùm eæ Polonis non expectatis dilapſæ ſunt: iactatumque vulgò eſt, Tattaros à Lituanis proceribus, miſſo ad eos cum muneribus Glinſcio duce, excitos fuiſſe: idque etiam ipſum Tattarorum principem aſſeueraſſe, affirmantem iniuſſu ſuo id factum eſſe. Et comiter autem ipſos acceptos eſſe à Lituanis, cùm ſe per eorum fines præda onuſti domum reciperent. Rex ad Sileſicum bellum intentus, ad conſtitutum tempus apud Meſtouiam affuit: ſed copias tardius conuenientes, totas ſex ſeptimanas expectauit, ita vt commodum belli gerendi tempus præterlaberetur, fruges oræ illius direptæ abſumerentur, ac ne incendijs quidem domeſticis parceretur. Ita tunc ſoluta atque adeò profligata erat omnis diſciplina militaris. Fuit autem & illa moræ cauſa, quòd nobilitas Cracouienſis oræ Staniſlao, Nicolao, & Ioanne Tencinijs fratribus, Ioanne Rabſtinio, & Spitcone Melſtinio ducibus, negabat ſe ad externam militiam eſſe profecturam, niſi ſibi præſcriptum legibus ſtipendium numeraretur. Quorum pertinacia ægrè victa, ſexta demùm & viceſima die Septembris rex caſtra mouit, aucto etiam exercitu Tattaris & Lituanis, ita vt ad ſexaginta millia armatorum in eo eſſe crederentur. Ingreſſus Oppolienſem tractum, Crucìborgum & Bycinam oppida cæpit, præſidijsque firmauit, agros populationibus quoquouerſus permiſſis diuexauit: tranſmiſſoque apud Chrapcouice Odra, vadabili tunc propter ſiccitatem, omiſſa Oppoliæ oppugnatione, Vuratislauiam contendit, vbi à Mathia expectari ſe acceperat: Bregum & Olauiam obiter in poteſtatem ſuam redegit. Occurrerunt autem ei oratores Vngari atque Boemi, inducias poſtulantes: verùm in congreſſum Vuladiſlai filij res dilata eſt. Herneſti quoque marchionis Miſnenſium legati de pace inter reges tractantes, pertentato prius Vngari animo, affuêre. Nec abhorrebat à pace Cazimirus. Sed Mathias ad omnem rei bene gerendæ occaſionem attentus, pacis conſilia turbauit. Apud Olauiam Polonus caſtra habebat, quarto à Vuratislauia milliario: nec ignorabat Mathias eum cùm aliàs minus cautum eſſe, tum ſpe pacis componendæ ſecurius ac remiſſius agere. Sub noctem igitur equitatum & peditatum omnem emittit Vuratislauia, vt Polonos pabulationi intentos adoriretur. Et arridere quidem ei prima facie fortuna viſa eſt. Cùm enim tota nocte exercitus ille ambulaſſet, oriente Sole apud Zuanouice pagum pabulatores Polonos nullo ordine diſcurſantes partitis copijs excepit, & facilè in fugam vertit. Accurrunt Tattari è propinquo. Quibus viſis, redit & fugientibus virtus in præcordia: inſtauratur prælium. Rex Polonus re cognita (haud longè enim à caſtris hæc gerebantur) ſummittit ſuis auxilio comitatum ſuum aulicum cum Paulo Iaſenio theſaurario: ipſe cum reliquo exercitu ſubſequi feſtinat. Hoſtes vbi aſpexêre vires Polonorum augeri, retrocedere ad ſuos in inſidijs latitantes incipiunt: ſed illi quoq; fuga ſuorum conſternati, fugæ & ipſi mandarunt præſidium: nec prius conſtitêre, quàm Vuratislauiam peruenêre. Debellatum tunc fuiſſet procul dubio, niſi Ioannes Rituianius caſtellanus Sendomirienſis & Marſalcus regni, ductorq; vniuerſi exercitus Polonici noſtros in hoſtium tergis hærentes præpropere ſiue inſidiarum metu, ſiue inſcitia & imperitia rei militaris reuocaſſet. Quin & ab hoſte corruptum eum fuiſſe iactatum eſt, veréne an falſo,

Lituinouiã exuſta. Sbaraſſum captum.

Dunaiouia.

Pomorzani. Suinca.

Tattari à Lituanis contra Polonos exciti.

Nobilitatis Polonicæ contentio.

Mathiæ regis legatio ad Cazimirum.

Miſnenſium Marchionis legatio.

Mathiæ regis exercitus fuſus fugatusque.

Ioannes Rituianius dux copiarũ Polonicarum.

non liquet: niſi quòd in re vtrinq; tam inopinata non videtur locus fuiſſe corruptioni. Ceciderunt autem in eo conflictu de hoſtium exercitu mille: capti præter gregarios milites ſexaginta nobiliores, in quibus fuêre Vilelmus Bernſteinius Boemus, Petrus Huguicius Sileſius, & Paulus Caruatus ſiue Croata Vngarus. Poſt hoc prælium ad duodecimum diem Octobr. commiſſum, oratores Miſnenſes non diu commorati in caſtris Polonicis, quòd intempeſtiuum eſſe putarent de pace tunc agere, rebus infectis diſceſſerunt. Illud ſolum à Cazimiro impetrarunt, ne is Zeganenſe territorium infeſtari à ſuis pateretur. Quarta demùm & viceſima die Octobris Vuladislaus rex Boemorum aduenit, viginti millia pugnatorum habens in exercitu, maxima ex parte peditum. Salutatione & gratulatione mutua inter reges & conſanguineos exercitus peracta, ad Vuratiſlauiam itum eſt: & in conſpectu vrbis ambo exercitus fixis tentorijs coniunctiſque caſtris aſſedêre. Communierat autem & Mathias caſtra ſua ad vrbem apud monaſterium ſancti Vincentij, vt è re nata poſſet conſilium capere. Inde tacitus ſpeculabatur, quid reges incœptarent, cum ſuſpirijs & vulſione capillorum dictitans, facilè ſe totum orbem terrarum imperio ſuo ſubiugaturum eſſe, ſi tantas taleſque haberet copias, quantas & quales contra ſe hoſtes ſui adduxiſſent. Cæterùm ij deſides & inertes tempus terere, & nihil in medium conſulere. Suadebant quidem nonnulli, vt reges alueum fluminis, aqua paucorum dierum labore aliò deriuata, ſiccarent, traductaque parte copiarum vndique vrbem obſidione cingerent. Sed & hoc, & omnia ſalubria conſilia in irritum cadebant opera vnius cuiuſpiam conſiliarij, à Mathia, vt creditum eſt, corrupti, in cuius conſilijs maximè reges acquieſcebant, cùm ipſi conſilio non multum valerent. Atque is quinam fuerit, Dlugoſſus non memorat. Agri modò & pagi vaſtabātur, diſcurſantibus quoquouerſus Polonis Boemiſque ſine certo duce ac ordine. Cumque in eodem loco diutius caſtra eſſent, & villæ ac moletrinæ circumquaque improbè exurerentur, duplex malum exercitum inuaſit, peſtis, & frumenti penuria. Subuehebantur quidem è Boemia panis & cereuiſia, ſed permagno venibant. Nec tamen veniebat in mentem Polonis, Velunia frumentum petere, cuius ibi permagnam vim paratam habebant: aut ſi veniebat, nemo erat, qui eam curam ſuſciperet, cùm omnes viæ calleſque à Polonis, qui in Vngari exercitu ſtipendia contra regem & populares ſuos faciebant, inſiderentur: à quibus permulti de Polonico & Boemico exercitu pabulatum aut frumentatum temerè procurrentes excipiebantur, ita vt plenæ eſſent captiuorum turres & ergaſtula Vuratiſlauienſia. Creuerat autem illa Polonorum licentia, & cõtemptus imperij regij atque magiſtratuum, ex quo ſe cum Boemis coniunxerunt. Antè enim aliquid tamen diſciplinæ ſupererat, cũ tres homines equeſtris ordinis ob raptam è templo cum vaſe argenteo ſacroſanctam euchariſtiam, iuſſu regio, inſpectante vniuerſo exercitu cremati eſſent. Sed id quoq; iam deprauantibus noſtros Boemis pro piaculo haberi deſierat. Quanquam autem ceſſabant humana iudicia, diuinitùs tamẽ haud impunita manſêre tam barbarica & abominanda ſacrilegia. Exortum enim fortuitu incendium non exiguam caſtrorum partem abſumpſit, nequicquam ſatagente & opem ferente tanto exercitu. Quo quidem incendio plurimi mortales, & equi, & quingenti currus hauſti ſunt: repertaque ſunt in ſemiuſtulatis curribus fercula ſiue vaſcula ſanctiſſimorum religionis Chriſtianæ myſteriorum. Mathias vbi animaduertit tãtum illum Polonorum & Boemorum cum ſuis regibus torporem & inſcitiam, deſpicere eos, quos initio plurimum reformidarat, cœpit: miſſiſq; in Poloniam expeditioribus copijs, cũ quibus Oppolienſis quoq; & Cozuchouiẽſis duces ſuas coniunxerant, Siradienſem oram omnem, & maiorem Poloniam infeſtauit, & vehementer afflixit, nemine repugnante. Agreſtes quidem apud Boleslaueciam opponere ſeſe venienti hoſti auſi, paruo negocio fuſi ac diſſipati ſunt. Apud Clobuſcum tamẽ, qui eò excurrerãt ex Oppolienſi ditione, ab agreſtibus & oppidanis profligati ſunt. Arx Medirecia excurſione illa in hoſtiũ poteſtatem venit, dedente eam Sendiuoio Zidouio Burgrabio. Ob quod facinus is poſt finitũ bellum patrimonio multatus eſt à rege. Hęc cùm ita fierent, & fames peſtiſq; in caſtris Polonorum & Boemorum ingraueſceret, & ineptum bello gerendo tempus hybernum vrgeret, de pace inter reges agi cœptũ eſt. Congreſſi bis in patenti campo tres reges, viceſimaprima demùm die Nouẽbris nihil aliud inter ſe cõſtituêre, q̃ vt delecti ab vnoquoque conſilia-

Boemorum exercitus.

Mathiæ generoſus animus.

Regum inertia.

Sacrilegi puniti.

Caſtrorũ Polõ. et Boem. incendium.

Polonia diuexata Mathiæ copijs.

Oppolienſes fuſi apud Clobuſcum.

Medirecia arx in Mathiæ poteſtatem redacta.

Sendiuoius Zidouius bonis multat⁹.

rij quaterni Vuratislauiæ conuenirent.

Conuentus regum.

Quod cùm factum esset, re inter delectos agitata, pax quidem perpetua non conuenit: quæ satis æquis conditionibus conuenire potuisset, nisi Elizabethæ reginæ Poloniæ fastus, & pertinax odium obstitisset.

Elizabetha regina filiã suã Mathiæ nuptui dare noluit.

Nam ea Mathiam affinitate bellum finire cupientem, quòd neq; regio, neq; ducali genere ortus esset, generum aspernabatur: & quòd patrui sui fratrisq; inimicus fuisset auersabatur, ita vt nullis persuasionibus de sententia dimoueri posset: indulgebat autem ei plusculum Cazimirus.

Cazimiri erga vxorẽ indulgentia.

Induciæ.

Cæterùm induciæ triginta mensium constitutæ inter reges: captiui & munitiones interceptæ, vtrinq; redditæ. Nicolaum quoq; Tungenum Mathias in eo fœdere cum sua causa coniunxit. Finito bello Cazimirus Vuladislaum filiùm dimisit: ipse per Posnaniam iter faciens Lenciciam profectus, Ludouici Bauarorũ ducis oratores, quorum princeps erat Henricus Ratisponensis episcopus, Velunia acciuit.

Bauarorum ducis Ludouici legatio ad Cazimirum.

Ibi enim aliquãdiu, quoad ipse ex Silesia rediret, expectare eos iusserat. Petebant ij Georgio ducis sui filio Heduigim filiam Cazimiri in matrimonium. Nec abnuit generum Cazimirus: sed Radomiæ demùm, quò is ad natalem Christi diem festinabat, res confecta est.

Mathiæ regis vanitas.

Mathias verò dimissis ad Christianos principes & Pontificem max. literis solita vanitate de Polonis & Boemis triumphauit: ac delere se penitus maxìmos exercitus potuisse iactauit, nisi Christianus Christianorum misertus esset.

Mathiæ acerbitas.

In Vuratislauienses verò & nonnullos Silesiorum duces maiore licentia mox debacchatus est. Indulsit enim militibus, vt non modò ex agris sociorum liberè prædas agerent, verùm etiam in Vuratislauiensiũ facultates grassarentur, vxoresq; & liberos eorum secum abducerent.

Gliuicensis et Ribnicensis duces capti & multati à Mathia.

Gliuicensium verò ducem captum in custodia habuit, ac ditionis parte multauit: itemq; Venceslaum Ribnicensem. Inuasit & Olessnicensem dominatum: idemq; Cessinensi fecisset, nisi Pręmislus dux consilio eius maturè explorato, Polonorum præsidio sese pręmunisset.

Mathias inducias violauit.

Firstensteinum.

Neq; verò induciarum tenax fuit. Statim enim Firstensteinum munitionem in Silesia oppugnare adortus: verùm inde ab aulico Vuladislai comitatu fœdè repulsus est. In Morauia verò tres munitiones, redemptis auro defensoribus earum, in potestatem suam redegit. Sub finem eius anni Nicolaus Blazeouius Silesius episcopus Præmisliensis, cùm illi ecclesiæ tribus & viginti annis præfuisset, sacris eo die operatus, quòd se languere sentiret, in lectum se composuit, & obdormiuit in Christo. Cui cùm collegium sacerdotum eius ecclesiæ legitimè institutis comitijs successorem dare vellet, à rege per Spitconem Iaroslauium palatinum Leopoliensem siue Russiæ vetitum est: fuitque sine episcopo ciuitas illa fermè tres annos, donec Andreæ Opporouio Varmiensi episcopo, rege petente, commẽdata est à Pontifice, vt inde se tamen ille sustentaret, qui Varmiensi episcopa potiri per Nicolaum Tungenum non potuit.

Præmisliensis episcopæ vacatio.

Per idem tempus Mahometes Turcarum imperator cùm Radulonẽ palatinum Transalpinæ Valachiæ, quẽ contra Stephanum Moldauum adiuuerat, pulsumq; restituerat, in fidem suam accepisset, tributariumq; fecisset, missis in Moldauiam ingentibus copijs, Stephanum quoq; subigere adortus est, nihil moratus hyemis asperitatem.

Transalpina in potestatẽ Turcarum venit.

Moldauia vastata à Turcis.

1475. ann.

Stephani palatini Valachiæ victoria de Turcis.

Verùm is exercitus anni sequentis initio ad sedecimum Calendas Febr. à Stephano palatino, qui vix quadraginta, vel vt alij volunt, triginta millia habebat ex omni suorum hominum, agrestium ferè, Transyluaniensium item atq; Cæculorum, quos paulo antè vi & armis ab Vngarorum regno auulserat, multitudine coacta, insigni & omni æuo memorabili clade apud Barladum amnẽ & Racoueciam paludem profligatus est. Centũ viginti millia in Turcico exercitu fuisse dicũtur. Nec prius fugã stitêre Turcæ, quàm Danubium transmiserunt, persequentibus fugientes Valachis, & vsque ad lassitudinem trucidantibus, vel in paludem ac Danubium impellentibus. Itaq; ex tanto numero pauci euasêre.

Cæculi à Stephano subacti.

Quin & ij, qui viui in potestatem hostium venerant, Stephano iubente omnes, præter paucos insigniores, interfecti sunt. Bassæ quatuor in eo prælio desiderati: signa militaria capta centum & amplius. Nec tamen Moldauo incruenta cessit victoria: quin eius acies multitudine hostium prægrauata inclinare iã cœperat, nisi ipse inter primos animosè pugnans pugnam restituisset. Permagnum autem cùm ad victoriam, tum ad maiorem hostium stragẽ momentum ipsi attulit, quòd oẽm circumcirca regionem longè lateq; in primo Turcarum ingressu ipse exusserat. Hinc enim factum est, vt in magna cõmeatus & pabuli penuria Turcæ iuxtà ac equi ipsorũ debilitarẽtur.

Stephani moderatio animi.

Moderatè aũt Stephanus illa sua fortuna vsus est, soli Deo victoriã acceptã referẽs, ac toto

to quatriduo deinceps omni, præter panem & aquam, cibo abstinens. Ad Cazimirum deinde in Lituaniam, quò is post initium anni sese receperat, nuncios cum quatuor primoribꝰ captiuis, sex & triginta militaribus signis, & parte manubiarum misit: & quoniam facilè intelligebat, non esse quieturum Mahometẽ, petiuit vt rex cũ exercitu in Russiam propius accederet, vel solo nominis sui terrore Turcam repressurus, & iusiurandum fidelitatis eousq; dilatum à se accepturus. Plurimos autem agrestium Stephanus fortitudinis ergò in equestrem ordinem transtulit.

Stephani Valachi legatio ad Mahometem Turcam.

Ad Mahometem quoq; ipsum legationem cũ donis misit questum, ditiones suas à latrunculis ex Turcia profectis infestatas esse, eamq; manum à se profligatam meritas pœnas sibi dedisse: petebatq; vt reliquos ex eo numero, qui euasissent, ad supplicium sibi Mahometes dederet: quandoquidem credibile esset, iniussu eius factum esse, quicquid factum esset. Pontifici quoque maximo, & Vngarorum regi dona misit de manubijs, opem eorum contra tam potentem & communem Christiani nominis hostem implorans.

Mathiæ vanitas & iactantia.

Adnixus est tamen Mathias gloriam illius victoriæ in se transferre, dimissis quoquouersus literis, quibus iactabat à pręfecto suo Stephano palatino Turcas ꝓfligatos esse.

Vngari à Stephano profligati.

Nec multo antè tamen ipse non contẽnendam cladem ab illo ipso præfecto, quemadmodum videri volebat, suo acceperat, cùm sex millia Vngarorũ Maierbalasso duce ad vastandam Moldauiam misisset.

Persica legatio ad regem Polon.

Nec ita multo pòst aduenit ad Cazimirum Isaacus Trapezuntius Husancassani legatus ad suscipiendum contra Mahometem bellum, regem cohortans: inde verò cum benigno responso dimissus, ad cæteros principes Christianos eadem de re acturus profectus est. Non intermisit Stephanus nuncijs alijs post alios ad regem missis auxilia petere contra Mahometem, quem Adrianopoli ingentem belli apparatum facere, ab exploratoribus didicerat.

Consiliũ Lituanorũ & Polonorum.

Et suadebant quidem Lituani, vt rex tam insigne Poloniæ & Lituaniæ contra Turcas propugnaculũ, Moldauiam summa ope defenderet potius, quàm ea amissa, seu verius prodita, de reliquo suo dominatu dimicaret. Nihil tamen id regem mouebat: nihil ne Polonici quidem senatus preces atq; monita idem suadentis, cùm ad quintam diem Iulij Lublinum ad eum non infrequens conuenisset, & quindecim diebus ea de re consultasset.

Rithuianij in regem inuecti.

Vbi Derslaus Rithuianius palatinus Cracouiensis, & Ioannes Rithuianius castellanus Sẽdomiriensis, & Marsalcus regni approbantibus cæteris, grauiter in regem inuecti sunt, quòd per ipsius, patrisq;, & fratris eius negligentiam & conniuentiam Polonorum regnum, quod ipsi florentissimum accepissent, non modò ab hostibus, verùm etiam ab ingratis socijs, & malè fœderatis Lituanis, quos ipse in potestate haberet, miserabiliter afflictum & accisum esset.

Cazimiri legatio ad Mahometẽ Turcarũ Imper.

Nihil tamen aliud ijs clamoribus & hortationibus tũc effectum est, quàm vt mitteretur ad Mahometẽ orator Martinus Vurocimouicius dapifer Cracouiensis, postulatum & monitum pro vetere amicitia, quæ inter Polonorum ac Turcarum reges constaret, ne ille Moldauiæ, quæ in ditione regis Poloni esset, bellum facere pergeret. Aliter coactum iri Cazimirũ bellum suis illatum summa vi propulsare, qui nunq̃ quorumuis principum precibus & cohortationibus adduci se passus esset, vt Turcas bello lacesseret. Si quid Stephanus in Mahometem peccasse videretur, cõmunium consiliariorum arbitrio causam cognosci oportere. Nec defuturum esse Cazimirũ, quin subditum dominus ad satisfaciendũ læso adigeret. Cum his mandatis & munere, veste videlicet sabellina, cuius orã margaritę exornabãt, missus Vurocimouicius, & varijs impedimentis vsus in itinere, vix intra vertentẽ annum ad Mahometem peruenit. Interea verò Mahometes septuaginta nauiũ classe in Tauricam Chersonesum missa, Tattaris verò cum equestribus copijs prẽstò esse iussis, Capham siue Caphatam vrbem maritimam munitissimam Genuensium ditionis, celebri emporio nobilem, terra mariq; obsedit: & quamuis reiecti essent ab oppidanis Tattari, tamen intra sextum diem in potestatem suam redegit, proditione primorum ciuium Italorum totis quinque annis instructa.

Capha à Turcis capta.

Tattarorum Tauricanorũ princeps captus cum fratribus.

Capta vrbe, nobilitas cum vxoribus & liberis, ipsisque proditoribus, & Mengligere Tauricanorũ Tattarorum principe, ac duobus fratribus eius, qui siue fortuito eò tunc venerant, siue seruandi sui causa ex agro in vrbem se receperant, Constantinopolim translata: plebs dimidia parte facultatum multata, in suis sedibus aliquandiu relicta est: postea tamen & ipsa aliò traducta. Moldaui mercatores, legati, & exploratores centum sexaginta omnes trucidati. Vna tamen nauis,

quæ

quæ centum quinquaginta ephebos Caphensium formosissimos contumeliæ & libidini barbari tyranni destinatos, & luculentam supellectilem ex præda coactam ferebat, præfecti, qui Græcus erat, opera à cæteris segregata, ac Turcis vigintiquatuor, qui presidij causa in ea fuêre, partim per speciem aquandi emissis, partim interfectis, Kiliam appulsa, in Stephani potestatem dedentibus remigibus venit. Capha, & arcibus castellisque circumiacentibus potitus Turcicus exercitus, ad Moncastrum siue Bialogrodum nauigauit, eamque vrbem ad ostia Tyræ siue Nestri fluuij in pontum Euxinum sese exonerantis sitam, adiuuantibus à terra Tattaris expugnauit, vt vult Bernardus Vapouius: Quam non multò pòst Turcis ac Tattaris discedentibus Stephanus recuperauit. Tametsi Dlugossus, cuius ætate hæc acta sunt, imminere tantùm ei vrbi tunc Turcas cœpisse memoriæ prodidit. Stephanus quidem palatinus per omne id tempus, quamuis haberet exercitum, tamen imparem se esse hostiū viribus sentiens, in montium & syluarum latebris sese continuit: munitiones verò, quo distineret hostem, præsidijs firmauit. Hæc cùm celeri nuncio scribæ cuiusdam regij, qui ad Mengligerem Tattarum allegatus erat, in Poloniam perlata essent, pauor ingens & trepidatio mentes hominum inuasit, non secus ac si ipsa iam Podolia & Russia vastaretur. Consultatumq; est aliquandiu de bello Turcico in comitijs Corcini ad initium Iulij mensis institutis. Verùm omnia prius experiri, quàm arma sumere, ac tam potentem hostem lacessere, reditumq; Vurocimouicij expectare placuit. Spes tamen auxiliorum Stephano per Stanislaum Vantropcam palatinum Belsensem, & Andream Borissouium præpositum Lencicensem & canonicum Cracouiensem legatos regios facta est, exactumq; ab eo nouū fidelitatis atq; subiectionis iuramentū. Id verò ea de causa potissimum, quòd Vngarus vltrò auxilia pollicens, pellicere eum ad se satagebat. Per eos dies cùm ingens vis imbrium decidisset, tantum inundauit Vistula, vt Cazimiriam & Stradomiam aqua operiret, & ad altaria templorum pertingeret: pontes abrumperet: hortis, agris, & pomarijs magnam calamitatē inueheret. Quod quidem eo portentosius fuit, quòd toto superiori triennio tanta fuerat siccitas, vt non modò apud Ploscum, sed etiam apud Toruniam vadabilis esset perditi Vistula.

Bialogrodū siue Moncastrum expugnatum vel tentatum.

Polonorū pauor ob subactam à Turcis Bessarabiam.

Comitia Corcini.

Legatio regis ad Valachum.

Stephanus Valachus iurat in verba regis Polon.

Inundatio.

Pridie verò Calendas Aprilis eiusdem anni centum domus Cracouiæ inter nouam & S. Nicolai portas nocturno incendio conflagrarant. Porrò Siradiensem & Lencicensem oram atque Masouiam per idem tempus locustarum vis ingens ex Vngaria, Morauia & Silesia adueniens peruagata, non modò segetes atq; prata, verùm etiam arborum frondes depasta est, continuatis ad sesquimilliarium in latitudinē, & alterum tātum in longitudinem examinibus, concurrentibus inter se nōnunquam, & solis aspectum densitate sua terræ adimentibus. Vilis tamen eo anno fuit annona in Polonia. Cazimirus sex septimanis apud Corcinum de repub. consultando exactis, quinq; consiliarios de primoribus vtriusq; ordinis, & quatuor secretarios canonicos Cracouienses misit in Scepusium ad regundos fines cum Vngaris, & controuersias disceptādas ac dirimendas, quo fœdus antiquum inter Vngaros & Polonos per tempus induciarum redintegraretur, atque adeò induciæ quoq; ipsæ stabilirentur. Neque enim satisfaciebat conditionibus earum, & pactis conuentis superioris anni Mathias. Verùm Vngari Turcici belli excusatione vsi, ad eum conuentum non venêre. Et fecit quidem Mathias rex tunc expeditionē cum decem millibus mercenariorum militum contra eum hostem, extremā oram Vngariæ ingressum: sed tamen persequi eum longius ausus non est, ne à fronte pariter & à tergo impeteretur. Firmauerant enim Turcæ munitionē in citeriore ripa Saui excitatam, quinque millium militum præsidio, vnde liberius in Sirmiensem agrum possent excurrere. Eam igitur modò munitionem Vngarus non sine magna strage suorum expugnauit, & mox in interiorem partem regni sui cum exercitu se recepit. Nec multo pòst reuersi Turcæ, vsq; ad Varadinū populabūdi excurrerunt, oppidum id incenderunt: & omni illa latè patenti ora cis Tybiscum ferro igniq; peruastata, ingentem cùm aliarum rerum, tum hominum prædam asportarunt & abegerunt. Sed ad nostra reuertamur. Dimisso igitur conuētu Corcinensi, legatisq; ad Scepusiensem iterum designatis, Cazimirus ad decimumoctauum Calend. Octob. Cracouiam egressus vnà cum regina, Heduigim filiam natu maximam, quam Georgio Bauarorum duci Ludouici filio desponderat, Posnaniam deduxit: & adiunctis ei comitibus Calissiensi atque

Cracouia incendium.

Locustæ.

Vngarorum expeditio in Turcas.

Turcæ Vngariam populantur.

Heduigis Cazimiri filia Georgio Bauarorum duci nupta.

que Lencicensi palatinis, & compluribus alijs claris & splendidis viris atque matronis, ad sponsum misit. Dos ei triginta duûm millium aureorum fuit, sed tunc promissa duntaxat, non etiam exoluta. Aduenienti non modò sponsus cum amicis, verùm etiam Fridericus imperator cum nonnullis principibus electoribus, & mille equitum comitatu obuiā profectus est. Siradiæ deinde Cazimirus rex cōsiliariorum conuentum habuit ad diem diuo Martino sacrum ea potissimum de causa, vt sibi publicè subsidium in dotem filiarum (nam & Sophiam Alberto Friderici Marchionis Brandeburgensis filio desponderat) & in apparatum nuptialem conferretur. Ac non est quidem negatum: sed reiectum ad arbitrium minorū Polonorum, qui non conuenerant. Ne denuò quidem ij ad diem diuo Nicolao sacrum euocati, venêre, non ignari quamobrem accerserentur. Ita nihil tunc perfectum est de subsidio. Rex quod reliquum erat anni partim Pysdris partim Coli commoratus, cùm de Sochaciouiensi arce & territorio cum Anna, quæ Vuladislai Masouiorum ducis defuncti vxor fuerat, trāsegisset, sub initium Februarij insequētis anni cum non contemnendo procerum & mercenariorū militum comitatu eò contendit, arcemq; tradente Anna in potestatem suam redegit. Anteuerterant quidem eum Ioannes & Boleslaus duces Varsauienses, fauente pleraq; omni nobilitate eius oræ arcem occupaturi: sed eos archiepiscopi familia, quæ prior in arcē peruenerat, aditu prohibuit. Cùm igitur cogitatum facinus eis non successisset, orare regem instituerunt, ne se hęreditate sua defraudaret: sed nihil impetrarunt. Atq; ex eo tempore Sochaciouia in ditione regis permanet. Vngari verò & Poloni proceres cū apud antiquam villam cōgressi essent, inducias inter reges suos redintegrarunt, cùm inter eos conuenisset, vt Mathias Cazimiro Smigrodum, episcopo autem Cracouiensi Mussinam redderet: episcopus verò ne prædones ibi receptaret. Cum Moldauorum palatino vterq; rex duorum annorum inducias vt seruaret: Ad vtrum autē Moldauia pertineat, vt alio conuentu inter proceres disceptaretur. Ad res deinde Prussicas rex animum intendit, permolestè ferens Nicolaum Tungenum inuito se in Varmiensem episcopam inuasisse, & cū Vngaro ex professo sentire. Videbaturq; res ad rebellionem totius Prus-

Conuentus consiliariorū Siradiæ.

Sochaciouia in potestatē regis Poloni venit.

1476. ann.

Masouij duces à Sochaciouia repulsi.

Induciæ inter Vngaros & Polonos.

Prussici motus.

siæ spectare, quòd & proceres nonnulli Prussi, & Gdanenses ciues in primis Tūgeno nō obscurè fauebāt: & verò magister Crucigerorū cū eo fœdus icerat, & cum legatis Vngari secreta colloquia habuisse ferebatur. Ita Cazimirus maturè Sochaciouia ꝓfectus cum duobus millibus mercenariorum militum, Breste tamē, Nessouiæ, Toruniæq; nullo operæprecio tempus triuit, minoris Poloniæ proceres diutius expectans. Interea venit ad eum Toruniam Vlricus magistri marsalcus & legatus, suspicione magistrum purgans. Ipse deinde magister Henricus Richtenbergius ad mediū mensis Maij Marieburgum, quò rex iam ad finem Aprilis venerat, accessit: acceptus perhonorificè prodeuntibus obuiā ac deducentibus duobus episcopis, aliquot palatinis, & omni aulico comitatu regio: factaq; audientia, denuò se regi purgare instituit, & nouum iusiurandum, si posceretur, obtulit: cōtra Tungenum consilio & auxilio se regi non defuturum esse promisit. Sed tamen benignè dimissus à rege, quod promisit non præstitit, varias moras & excusationes nectens. Penultima die mensis Iulij Cracouiæ tectum ædis sacrę, quę à diuo Francisco nomen habet, dum sacrificium in summa ara peragitur, fulmine ictum conflagrauit, eodemq; ictu imago Christi Dei nostri crucifixi sculpta, in medio Chori edito loco sita, cōminuta est, lapides sinistri parietis templi abrasit, aliquot homines afflati: è quibus tamen vnus tantùm de sodalitate Franciscana mortuus est. Res prodigij loco habita. Vt autem eam commemoraremus, admonuit nos illud, ꝙ centesimo anno post, dum nos quartæ editioni opus hoc præparamus & recognoscimus, nō multū dissimile quiddam in eodem templo accidit. Nā Anno 1576. die 25. Mensis Maij, pomeridiano tempore, fulmen horribilem sonitum edens, intactis tegulis & fornice, itidem imaginem crucifixi in medio tēpli defixam contriuit, & in nihilum redegit, titulo, qui cruci de more affixus erat illæso. Aliam quoq; crucem in vertice vexilli ad aram maximam siti cōminuit. Consecuta sunt hoc quidem recens, rebellio Gdanensium & bellum ei vrbi à rege Stephano, non sine honoris præfatione nominando, illatum, & aliquot mensibus clementi exitu finitum: illud verò Prussici motus, quos dudum memorauimus, & mox memorabimus. Ea quidem ipsa Gdanensis ciuitas seditione turbata est, plebe con-

Henrici magistri Crucigerorum suspecta fides.

Templum S. Francisci fulmine ictum conflagrauit.

Fulmen imaginem Crucifixi in medio templi contriuit.

Gdanensium rebellio.

Gdani seditio.

tra magistratum furente. Sed eam seditionem rex Cazimirus missis illuc Iacobo archiepiscopo, & Ioãne Rithuianio marsalco sedauit. Elbingæ deinde conuentum Prussorum contra Nicolaum Tungenum instituit. Sed infecêre consilia eius Gdanenses: & res Valachicæ & Podolicæ eũ in Poloniam reuocabant. Redierat enim à Mahomete Turcarũ imperatore Martin⁹ Vurocimouicius, renunciabatque, in Bulgaria apud Varnam se eum cum ingentibus copijs in Valachiam cõtendentem reperisse: expositisq; mandatis regijs, responsum ab eo accepisse, illum postulata regis facturum fuisse, si ea apud Adrianopolim in procinctu, ac non iam in expeditione & itinere accepisset: Transalpinensium Tattarorumq; sibi vectigalium querelis & precibus excitum, bellum illud suscepisse: eis deesse nõ posse: daturum tamen etiamtum pacem Moldauo, si is tributum ipsi penderet, captiuos remitteret, Kiliam vrbem ad ostia Danubij sitam (quæ nescio an Achillea sit integro vocabulo) Besserabibus restitueret. Quas conditiones cùm Stephanus palatinus Moldauiæ non acciperet, Mahometem nauibus transmisso, & ob dubiam fortunam belli quinque pontibus iuncto Danubio, Moldauiæ infesta signa intulisse. Ab alia verò parte Tattaros quoque eam infestare: quibus dum obuiam it cum suis copijs Stephanus spacium transmittendi per ocium Danubij Turcis datum esse. Hæc ferè Vurocimouicius referebat. Consequebantur autem eum ipsius Stephani nuncij alij post alios nunciantes regi, Tattaros quidem ingenti clade ab eo profligatos, fugatosq; vsque ad Borysthenem, prȩda omni, impedimentis, & vestibus atque armis etiam abiectis, perpaucos tranato flumine euasisse. Contra Turcas verò non satis virium eum habere, nec audere eis aperto Marte resistere. Ipsum ditionem suam longè lateq; vrere, ne progredi longius hostis possit propter pabuli & commeatuum inopiam: pabulatores & frumentatores necessario longius à castris progredientes ex insidijs carpere, & excipere: verùm à fronte pariter & à tergo ab hostibus circundatum, diffugientibus suis, ipsum quoque melioribus rebus seruare se coactum esse. Et quamuis propè triginta millia hostium trucidata sint, tamen leuiculum videri id detrimentum in tanto exercitu. Moldauos verò non pluribus quàm ducentis eo cõflictu amissis,

Mahometis responsum legato Cazimiri datum.

Turcæ ac Tattari Valachiam infestarunt.

Stephani legatio ad regem Polon. Tattari profligati à Stephano palatino.

Turcarum strages in Valachia.

tamen siue diffisos viribus suis, siue aduersa fortuna alienatos à Stephano, sibi quemq; priuatim prospicere: nihil in commune consulere. Sed facilè eorum animos & sanari & recreari posse vel mediocribus Polonorum auxilijs. Quòd si fortè Moldauia regi minus esset curæ, at de Podolia & Russia esset sollicitus. Periculum enim esse, ne Turcæ peruastata Moldauia in eas oras continuata populatione excurrerẽt. Quod quidẽ ita accidit. Percursata enim omni Moldauia, Sociauia & Chocimo, alijsq; munitionibus frustra tentatis, Podoliæ quoque fines ij attigerunt, & aliquot vicos ignobiles atque pagos exusserunt. His igitur cognitis, Cazimirus Russiam omnem, Podoliam, & Belsensem tractum arma sumere, & cum Paulo Iasenio thesaurario, & Belsensi Chelmensique præfecto ad Moldauiæ fines sine mora præsto esse iubet: ipse omissa in præsens rerum Prussicarum cura, sororeq; Elizabetha vidua, quæ cum Henrico Stolpensium Pomeranorum duce nupta fuerat, & illis ipsis diebus cum filio Bogusalo siue Boguslao visendi ipsius gratia Marieburgum aduenerat, honorificè dimissa, reditum in Poloniam maturauit: & ad medium Augusti mensis Petricouiam, quò edixerat comitia accessit. Ibi consumptis nequicquam in consultatione de republica ac defendenda seu vindicanda Moldauia tribus hebdomadibus, nihil vtile constitutum est. Neque enim accommodatum esse videbatur expeditioni bellicæ anni tempus autumnale: & Russi cum Iasenio cùm diutius apud Cameneciam & alijs in locis Podoliæ statiua habuissent, neque transgredi sine rege fines regni ad opem ferendam Valachis implorantibus vellent, neque domos iniussu regio discedere honestum putarent, non minoribus damnis omnem eam oram affecerunt, quàm si hostilis exercitus eam peruasisset. Noui deinde conuentus minorum quidem Polonorum Corcini, maiorum verò Coli ad medium Septembrem instituti. Et Corcini quidem rege ipso per se postulante quaternorum grossorum tributum agrarium scitum est: maiores verò Poloni labefactationem iuris publici caussificati sunt, quòd Mathias Mosinius præfecturam maioris Poloniæ, & palatinatũ Calissiensem pariter obtineret. Cazimirus Corcino Lublinum profectus, salutata regina, quæ Radomia illuc venerat, in Russiam ad Belsum vsque progressus est, vt fama aduentus sui suos re-

Turcæ ora Podoliæ vexarunt.

Russorum expeditio in Turcas.

Cazimiri soror.

Bogusalus Pomeraniæ dux.

Comitia Petricouiæ.

Podolia à Russis direxata.

Præfectura maioris Poloniæ cum palatinatu.

crearet, Turcasque reprimeret. Nec mora excesserunt ij Moldauia, siue metu regis Poloni aduentantis, siue peste pariter & fame afflicti, siue quòd hyems appropinquabat. Non parum verò momenti illud quoque Mahometi ad maturandum reditum attulit, quòd classem, quæ supplementum militum & machinas ad expugnandas munitiones ipsi subuehebat, tempestate disiectam amisit. Aliquanto autem plus per omne illud bellum Transalpini, quàm Turcæ ipsi Moldauis incommodarunt: quippe qui & locorum periti essent, & lingua eadem vterentur. Iidemq; Turcarum inopiam commeatu de suis agris supportando subleuarunt. At Mathias rex Vngarorum, vbi cognouit Mahometem se cum exercitu è Moldauia recepisse, hinc quoque vanam gloriam compendiumque apud Italos aucupatus est, abusus hominum credulitate. A se enim pulsum Turcam turpiter fugam cæpisse, literis diuulgauit: excidiumque eius pollicebatur. Quam vanitatem eius alebant apud exteras gentes viri literati, munificentia eius deliniti, res gestas eius scriptis suis in immensum attollentes. Qua quidem re illud sanè perfecit, vt Pontifex maximus cum omnibus principibus & communitatibus Italiæ, præter ducem Mediolanensium, qui imponi sibi passus non est, bis centum millia aureorum ipsi in subsidium conferret. In quo Ferdinandi Neapolitani regis opera & studium Vngaro maximè adiumento fuit. Filiam enim eius regis notham Beatricem illis ipsis diebus Mathias alteram vxorem duxerat. Sed non multo pòst Vngari vanitas redarguta est. Ad medium enim Octobrem Turcæ facta è Bosna excursione Carniolam, Carinthiam & Styriæ partem vehementer vastarunt, prædamque ingentem & plurimos mortales captiuos abegerunt: & mox munitiones ligneas ab ipso Mathia supra Danubium paulo infra Smiderouiã extructas, & quinque millium militum præsidio firmatas, quatuor quidem expugnarũt, quintam verò per deditionem acceperunt, ipso Mahomete cum maioribus copijs haud longè successum rei expectante. Porrò Fridericus Romanorum Imperator suspicatus Turcas à Mathia in ditiones suas immissos esse, simulque ratus oblatam sibi occasionem perduelles suos, illius fœderatos, vlciscendi, delectu suorum habito, & quatuor millium Boemorum auxilijs à Vula-

Classis Turcicæ naufragium.

Mathiæ regis vanitas.

Mathias literatos coluit.

Subsidiũ ab Italis Mathiæ regi missum.

Beatrix altera Mathiæ regis vxor.

Turcæ Carniolam, Carinthiam & Styriam populantur.

Frider. Imperator bello perduelles suos persequitur.

dislao rege acceptis, nihil retardatus hyemis asperitate munitiones ipsorum perduellium partim per vim, partim per deditionem recepit. In æstatem verò maius bellum contra Vngarum apparabat: missoque oratore ad Cazimirum Raphaele Lescinio Polono, ad societatem belli eum contra communem hostem inuitabat. Huic Boemorum rex suam & ipse legationem eadem de re adiunxit. Quæ Vilnam prosecutæ Cazimirũ, quò se, non plus quindecim diebus apud Belsum commoratus, receperat, mandata exposuêre. Habebat autem is exploratum de hostili Mathiæ contra se animo, & subdolis machinationibus: nimirum quòd ille Moldauo abalienandi eius à Polonis causa auxilia contra Transalpinenses misisset: Nicolaum Comorouium fratrem Petri patruelem cum Alexandro filio ad se accitos de Berualdi, Ziuecię, & Seflarorum munitionum Polonicarum deditione sollicitasset, promittens eas, quas ipsi in Vngaria ademerat, se redditurum esse, cum Crucigeris Prussiensibus fœdus clandestinum pridem inchoatum, in nuptijs suis confecisset, promissisque auxilijs, ad violandam pacem & bellum faciendum eos concitaret, atque in eam rem mercenarium militem in Silesia conscriberet. Hæc igitur cùm explorata haberet Cazimirus, ad mediũ Aprilem anni insequentis comitia Petricouiam Polonis edixit, ipseque subsequentibus Imperatoris & Boemorum regis oratoribus in tempore affuit. Re ad senatum relata, placebat quidem auxilia mitti Imperatori: sed quónam id modo fieret, non expediebatur, propterea quòd inane erat ærarium: nobilitas verò neque militare gratis vltra fines regni volebat, neque tributum sciscebat. Itaque responsum est oratoribus, regem domestici aduersus Turcas ac Tattaros, Crucigerosque, atque ipsos etiam Vngaros belli expectatione distentum, nulla in præsens auxilia Imperatori posse mittere. Et quo æquioribus animis id principes illi acciperent, ad Imperatorem quidem Andreas Opporouius Varmiensis episcopus, ad Boemum verò Ioannes Dreuicius, scriba siue secretarius regius oratores missi sunt. Ac Boemo quidem pater tria millia aureorum dono misit in subsidium, comparandorum ac Cæsari mittendorum auxiliorum gratia. In Prussiam verò ac Marieburgum præsidij causa misit idem Petrum Duninum castellanum Siradiensem & prȩfectum

Friderici legatio ad Cazimirum.

Mathiæ hostilis animus in Cazimirum & Polonos.

Comorouius ad defectionem solicitatus à Mathia.

Mathiæ fœdus cum Crucigeris.

1477 ann.

Comitia Petricouiæ.

Legationes Polonicæ.

Legati cum exercitu in Prussiam missi.

Lēciciēſem, & Ioannē Bialum, quo verbo album Poloni vocant, cum ſexcētis equitibus, & quadringentis peditibus mercenarijs, vt Pruſſos in officio continerent, ſuſtinerentq́; Crucigerorum impetum, ſi quem facerent in regiā ditionem, tantiſper donec rex ipſe cum maioribus copijs ſubſequeretur. Nō modò enim incertis rumoribꝰ iactabatur, Crucigeros ad rebellionem ſpectare, cum Vngaro per crebros internuncios fœdus & ſocietatē inire, Marieburgenſem & Culmenſem palatinos, Philippū Biſſouium conſulem Gdanenſem, & nonnullos alios regiæ ditionis in eorū partes inclinare, ſed certis etiam indicijs & literis interceptis conſilia eorum deprehenſa erant. Sollicitabantur etiam ab eis ad defectionem duces Maſouij: nec admodum ij abhorrere à tam neſario facinore videbantur propter offenſam, niſi conſiliarij quidā grauiores à cōcepto ſcelere eos reuocaſſent. Nec ſanè nihil actum eſt illa præſidij miſſione in Pruſſiam. Multorū enim animi ſanati ſunt, multi immatura adhuc conſpiratione à nouis rebus deterriti. Nobilitas quidē Pruſſica cum ciuitatibus conuentu Marieburgi ad exitū menſis Iunij acto, ſacramento ſe obligarunt, à Polonis nunquā defecturos. Si quod aūt bellum exoriretur, ſe pro illis arma ſumpturos: agreſtes quintum quenq́; expedituros. Ciuitates verò ſingulæ militum certum numerum promiſerunt. Iā verò & ij, qui in ditione Crucigerorum erant, conuentu inſtituto ſtatuerunt inter ſe, non ſequi eorum temeritatem, ſi quod bellum Polonis ij facere vellent. Itaque non commouerunt ſeſe tunc Crucigeri, præſertim quòd neque Vngarus quicquā eorum, quæ conuenerant præſtabat. Coëgerat is quidem in Sileſia quinq́; millia mercenariorū militum: atq́; is exercitus priuſquam educeretur quópiam, permagna licentia in ſocios circumquaq́; non modò prædis agendis, verùm etiam incendijs, ſtupris, cædibus, & omni genere crudelitatis debacchabatur. Sed ei Boemus, ſiue vt ſua tueretur, ſiue vt quoſuis Mathiæ conatus impediret, non multo minores copias è Boemia miſſas opponebat. Quarū aduentum cū non ſuſtineret ille Sileſienſis exercitus, in Vngariam ſeſe raptim euoluit, ſiue vt ſibi cōſuleret, ſiue (quod credibilius eſt) quòd à Mathia accerſeretur. Perduellesne autē Imperatoris, fœderatos ſuos dudum ab Imperatore eiectos, vindicare is cupiuerit, an ſibi & Vngariæ finitimæ ab illo metuerit, incertum eſt. Duxit quidē & Vuladislaus ipſe exercitum illum ſuum è Sileſia reuocatū in Auſtriam, ab Imperatore accitus: verùm non diu ibi moratus eſt, ſiue quòd ſatis habebat Cæſar Auſtriam pacaſſe, ſiue quòd deerat pecunia in ſtipendiū tanto exercitui. Octo enim millia Boemorum habebat. Accepto igitur Viennæ ab Imperatore ſolenni ceremonia vexillo, quo ſe clientē Imperatoris Romani profitebatur, in Boemiam ſe cū omnibus copijs ſuis recepit. His igitur cognitis Crucigeri quieſcebāt. Nec parum & illud inquieta eorum conſilia turbauit, quòd Magiſtrum per id tēpus amiſêre. Ac ſuffecerunt ij quidē defuncto Martinum Truchſeſſum, quem interdum Treſlerum Dlugoſſus vocat, cōmendatorem Oſterrodenſem, pridie Nonas Auguſti habitis Regiomonte comitijs: nec abhorrebat is à bello: ſed eū Fridericus Imp. minacibus literis deterruit. Sic igitur quietæ fuerunt hoc anno res in Pruſſia. Non itē in Polonia. Nouo enim conuentu poſt comitia Petricouiēſia Corcini inſtituto, fremere nobilitas & proceres in regē, nec velle tributum ab eo petitū ſciſcere, aut omnino ad conſilium de republica accedere, ꝓpterea quòd rex Derſlao Rithuianio palatino Cracouienſi poſt obitum Ioānis Pilecij ad caſtellaniam eiuſdem vrbis prouecto, Ioannem Rithuianium, qui fuerat caſtellanus Sendomirienſis, ſucceſſorem in palatinatu Cracouienſi dederat cōtra leges, quibus cauetur, ne vni plures magiſtratus honoréſve mandētur, cùm idem Marſalcus regni eſſet. Iā verò de Nicolai Comorouij defectione ad Vngaros cōſtans fama increbeſcebat. Et res minimè contemnenda eſſe videbatur, propterea qnòd arces & poſſeſſiones eius in faucibus Sarmaticorum montium, qui Poloniam ab Vngaria dirimunt, ſitæ, ſi ab Vngaro occuparentur, faciliorem ipſi aditum in Poloniam patefacturæ, & propter ſalſarum aquarum abundantiam reditus regios è ſalinis imminuturæ eſſent. Inde enim ſalem Vngaris ſuppeditari poſſe, quem ad eum diem è Polonia petere neceſſe habebant. Subornati igitur ſunt à rege, qui ægrum Comorouij animum ſanarent. Ad extremum Spitco Iaroslauius Leopolienſis ſiue Ruſſiæ, & Staniſlaus Vantropca Belſenſis palatini, ad eum profecti, perſuadere ei conati ſunt, vt arces illas cum poſſeſſionibus regi Polono traderet, pecunia, qua eas addictas ipſe tenebat, accepta: damnorum, quæ ſe

Pruſſi ad res nouas ſpectant.

Maſouij ad rebellionem ſollicitati.

Nobilitatis & ciuitatū Pruſsicarum ſtudium erga Polonos.

Mathiæ regis exercitus fugatus è Sileſia.

Vuladis. rex Boem. à Friderico Imp. inueſtitus.

Mart. Truchſeſſius magiſter Crucigerorum.

Crucigeros Imperator à bello Polonico deterruit.

Fremitus minorum Polonorum in regem.

Nicolaus Comorouius ad defectionem ſpectat.

Salinæ in faucibus Carpathi.

Polonæ

Polonæ reipublicæ cauſa accepiſſe prætexeret, æſtimationem, bonorum virorum arbitrio permitteret. Quibus rebus cum nihil apud eum proficeretur, miſſus Iacobus Dembenius palatinus Sendomirienſis, & præfectus Cracouienſis cum tumultuaria manu, arces eas intra quinquageſimum diem expugnauit. Ac Berualdum quidem diruit, Ziueciam incendit, Seſlaros verò Marco Ratoldo addictos reſtituit. Tunc demum Comorouius Cracouiam ad regem accurrit, facinuſque ſuum purgare, & priorum meritorum commemoratione diluere conatus eſt. Et eò quidem vſque inflexerat regis clementiam, vt ipſi alia bona in territorio Chelmenſi pro ademptis illis dare vellet: verùm ille ſuperbè eam conditionem aſpernatus, & in Vngariam profectus, Mathiæ regis opem implorauit. Ea verò deſtitutus, in Poloniam redijt, & Craſnoſtauienſe territorium à Cazimiro ægrè impetrauit. Mathias enim tunc iritatus à Friderico, cùm eum exercitum dimiſiſſe cognouiſſet, nequicquā diſſuadentibus ac deprecantibus Vngaris, & cōtra Turcas potius, qui Vngariā tunc populabantur, ire cohortantibus, in Auſtriam fecit expeditionem, eamque totam quanta quanta eſt, ad fines vſque Bauariæ peruaſtauit: oppida pleraque omnia & munitiones, ipſis Auſtrijs ferè dedentibus, in poteſtatem ſuam redegit: Viennam obſedit & oppugnauit: ſed ab ea crebris Haugi comitis, qui intus erat cum non contemnendo militum præſidio, eruptionibus non ſine magna ſtrage repulſus eſt, Friderico Imperatore apud Styriam vrbem ſe continente, & Boemorū Polonorumq́; opē fruſtra implorāte. Iam enim hyems appetebat. Miſit quidē ei Cazimirus in ſubſidium decem millia aureorum per Andream Boriſſouium cognomento Roſam, præpoſitum Lencicienſem: ſed ea Cæſar non accepit, ſiue quod pauxillum id eſſet, ſiue ob ſpem pacis, cui componendæ non modò Pontificij & Venetorum oratores, verùm etiam Vngarorum proceres nauabant operam: idque hoc enixius, quòd triginta millia Turcarum per id tempus excurſione facta in forum Iulij, omnem eam oram vſq́; ad Cuniglianum Venetiæ oppidū miſerandum in modum vaſtarunt, deleto Venetorum præſidio, quod ipſis ad Sontium ſiue Liſontium amnem duce Hieronymo Nouello oppoſuerāt. Tardius tamen ea pax, nec niſi Vngaro tempeſtatibus hybernis & niuibus reiecto ex Auſtria, conuenit: & quidem non ſatis honeſtis Friderico conditionibus: nempe, vt is ſe omni iure ac titulo regni Vngarici abdicaret: Boemici verò faſces, & quod vocant feudum, Mathiæ conferret: eidemq́; pro munitionibus interceptis in Auſtria centum octoginta millia florenorum numeraret. Quarum conditionum poſtremæ non fecit ſatis. Quo factum eſt, vt Mathias diutius munitiones Auſtriacas, non inuitis Auſtrijs, qui Fridericum oderant, retineret. Sic igitur cùm alio bello occupatus fuiſſet Mathias, quietiorem, quàm expectarant, eum annum Poloni habuerunt. Stephanus autem Moldauiæ palatinus vltrò ſumptis armis Tranſalpinam infeſtauit, Radulonem ſiue Draculam palatinum eius oræ à Coronenſibus ſiue Braſſouienſibus ciuibus proditum cæpit: eiectisq́; Turcarum præſidijs Cipuliſſam vnum de ſuis purpuratis genti præfecit. Quin & Totruſſienſe territorium, quod in ditione Turcarū erat, ferro & igni vexauit, ſalinasq́; fructuoſiſſimas incendit. Sub huius anni principium Gregorius archiepiſcopus Leopolienſis, vir in ſtudijs humanitatis & bonarum literarum non mediocriter verſatus, verùm libidinoſus, cùm ſanus apud Rohatinum degeret, in cubiculo pronus diſtenſis manibus mortuus repertus eſt: cuius vitam Philippus Callimachus Florentinus deſcripſiſſe dicitur. Poſt quem plus quàm duobus annis vrbs illa caruit archiepiſcopo. Boleſlaus autem Maſouiorum dux Annam vxorem, Pauli Hunouij palatini quondam Belſenſis filiam, exagitatus à fratribus & proceribus, quòd imparem duxiſſet, eadem leuitate, qua duxerat, repudiauit. Quod quidem coniugium longè tamen minus indignitatis habuerat, quàm fratris eius Conradi, qui prius Cracouia abductam à viro plebeio vxorem neſario matrimonio ſibi coniunxerat: ea verò defuncta, ac ducali pompa ſepulta, alteram non minus obſcuram puellam, Alexij cuiuſdam filiam vxorem ſibi adſciuit.

Bernaldū et Ziuecia arces deſtructæ.

Comorouius bonis exutus Craſnoſtauiā à rege accepit.

Mathias rex Auſtriam ſerè ſubegit.

Vienna obſeſſa.

Cazim. ſubſidium Friderico Imperatori miſit contra Mathiā.

Turcæ forū Iulij infeſtarunt, & Venetorum copias profligarunt.

Pax inter Fridericū et Mathiam.

Stepha. Moldauiæ res geſtæ contra Tranſalpinēſes ac Turcas.

Gregorij archiep. Leopolieſis mors.

Archiepiſcopæ Leopolienſis vacatio.

Maſouiorum ducum diſpa ria coniugia.

MARTINI CROMERI, DE ORIGINE ET REBVS GESTIS POLONORVM LIBER VICESIMVSNONVS.

AZIMIRVS rex amplius quatuor mensibus Cracouiæ præter morem commoratus, ad exitum Nouēbris inde discedens, & lignum crucis Christi in monasterio Calui mōtis de more veneratus, Radomiæ reliquū anni tempus, & sequentis principium exegit. Ibi verò regina cum duobus filijs natu maximis, ac totidem filiabus relicta, Petricouiam, quò ad duodecimam diē Ianuarij comitia edixerat, se contulit. Nec tamen vllum operępretium ibi fecit, cùm propter tardiorem aduentum & infrequentiam consiliariorū, tum quòd ne nouus quidem magister Crucigerorum, quamuis euocatus promisisset, veniebat, vt secundum pacta in verba regis iuraret. Quin ad rebellionem planè spectare is referebatur. Cumq; ad depellendum bellum, quod ab Vngaro iuxtà atque Crucigeris impendebat, & ad continendos in officio Prussos sumptu opus esset, & in eum vsum tributum agrarium sciscendum esse plerisq; omnibus videretur, aliquot temerarij iuuenes de nobilitate maioris Poloniæ rem infecerunt. Priuilegium autem ibi tunc rex edidit, ne cui Sendomiriensem præfecturam oppigneratam, aut quouis modo obligatam habere liceret. Qui contra faceret, pro hoste publico, & læsæ maiestatis reo haberetur. Id autem Ioannes Rithuianius palatinus Cracouiensis perfecit, cùm ex testamēto Derslai fratris castellani Cracouiensis paulo antè mortui præfecturam illam à Vuladislao tertio rege illi oppigneratam, gratis regi reddidisset.

ann. 1478.

Comitia Petricouiæ.

Sendomiriensis præfecturæ priuilegium.

Conuentu dimisso rex in Prussiam contendit: Lenciciæ Vngarorum procerū legationem secretam, defectionem à Mathia pollicentem, sola regina arbitra & interprete audiuit. Nec tamen ei quicquam certi respondit, iam antea fidem gentis dubiam & fluxam expertus. Breste deinde in Cuiauia Prussorū conuentum egit, eoq́ue magistrum rursus frustra euocauit: Cæterùm Prussorum suorum animos confirmauit: Sbigneum Vuladislauiensem episcopum gubernatorem eis dedit: Marieburgēsem præfecturam à Ioanne Coscelecio in Petrum Duninū Siradiensem castellanū transtulit. Inde verò profectus, Lituanicum Breste adijt: ibiq; conuentu Lituanorum ad medium mensem Martiū instituto, principatus illius rebus prospexit. Vicarium verò pro se de duobus filijs præsentibus vtrumuis petentibus illis relinquere noluit, quamuis Albert⁹ tacitis lachrymis cupere id se non dissimularet. Venit ad eum illuc Mahometis Turcarū imperatoris orator cum nō cōtemnendis muneribus, Tattarorum quoq; principis Nurduuuladi legationem secū ducens, amicitiam & societatem petitum amborum nomine: adijciens: Tattarum Mahometis authoritate eò adductum esse. Quibus responsum est: Regem libenter accipere, quæ sibi deferrentur, suosq́; oratores ad vtrunq; confirmandi fœderis causa missurum. Quid autem Mahometem ad petendum fœdus tunc adduxerit, non reperio: nisi fortè res aduersæ, cladesq́ue superiori bello Moldauico terra mariq́ue acceptæ: & quòd non solùm eius, quem Stephani clientis sui iniuriam vltum ire credebat, sed plerorumque omnium Christianorum principum socia arma, coniunctasq́ue vires metuebat. Audiebat enim eos dudum dissidentes, in gratiam redijsse studio belli communi consilio & iunctis viribus sibi faciendi. Turcarum ac Tattarorum legatis dimissis Petricouiam rex redijt ad comitia denuò ad Pentecosten edicta. Interim episcopus Vuladislauiensis conuentu Prussorum Grudenti post Pascha instituto, nouo eos iureiurando, vltrò ab eis oblato, regi & regno obligauit. Id bísne, hoc videlicet atque superiore anno factum sit, an Dlugossus lapsu memoriæ repetierit, nescio. Ad Magistrum verò quinq; legati missi, qui eū fœderis admonerent. Verùm ille nihil moratus salubria monita, non modò non venit Petricouiam ad comitia, sed etiam bellum cōtra regem adornabat, non tam suis viribus fretus, quàm Vngari & nonnullorum Germanorum principum vanis pollicitationibus, ac spe defectionis quarundam regiarum ciuitatum erectus. Et quo maiorem haberet belli faciendi opportunitatem,

Vngari proceres defectionē à suo rege meditantur.

Vuladislauiensis episcopus gubernator Prussiæ.

Petrus Duninus præfectus Marieburgensis.

Turcica & Tattarica legatio ad Cazimirum de pace.

Prussi denuò iurāt in verba Polon.

Crucigeri bellū in Polonos renouant.

Brod-

Brodniciam & Culmam oppida, & Starigrodum arcem terræ Culmensis de Ioanne Sumbergio Bernardi defuncti fratre redemit, persolutis stipēdijs, quæ Bernardus bello superiore meruerat, & rex iam prior soluere cœperat. Eas igitur munitiones militum præsidijs firmauit, ipse cum exercitu ex agresti ferè multitudine coacta apud Osterrodam aliquādiu castra habuit, ab Vngaro promissa expectans auxilia. Hæc Petricouiam renunciata, fecerunt vt sine difficultate & controuersia duodenûm grossorum tributum decerneretur in stipendia mercenariorum militum, per quos tunc in Prussia rem geri placuit. Nec aliud ferè quicquam memorabile actū in illis comitijs, nisi quòd importatio salis exotici in Poloniam vetita est, propterea quòd apud Pincum in maiore Polonia nouæ salinæ extitissent. Ad Mathiam verò missus est Stanislaus Vantropca palatinus Belsensis postulatum, ne ille rebellium contra regem suum Tungeni & Crucigerorum defensionē susciperet, fœderi, quòd antiquitùs inter Vngaros & Polonos constitutum, nec ita pridem renouatum intercederet, repugnantem. Porrò ad Pontificem maximum Ioannes Goslubius iureconsultus & canonicus Posnaniensis allegatus est, questum de Balthasare de Piscia nuncio ipsius, qui apud Vuratislauiam degens, Vuladislao quidē Boemo vt hęretico, Cazimiro autem vt fautori hæreticorum in gratiam Mathiæ sacris interdixerat. Etsi enim ineūte vere pax inter Mathiam & Vuladislaum per vtriusque cōsiliarios apud Bernam siue Brunnam Morauiæ conuentu acto facta erat, Mathias tamen re apud Pelsnā, quam cum Budeouice retinebat, per præfectos præsidij sui contra Burianum Vuladislai copiarum ducem prosperè gesta elatus, simulq́ue tumultu Pragensis ciuitatis contra legatos suos Varadinensem episcopum, & palatinum Trāsyluaniensem temerè concitato iritatus, bellum instaurabat, pacem illam irritam esse dictitans, quippe quæ nec suo iussu, nec authore Pontifice, aut legato eius cōfecta esset: cui & legatus ipse Gabriel monachus, episcopus Agriensis, recēs cardinalis creatus frigidam suffundebat, & insanientem sua sponte, magis etiam concitabat: frustra retinentibus Vngaris & Silesijs proceribus, quibus pax exoptata affulserat. Reuertens autem ex Vngaria palatinus Belsensis Budensi præposito comitatus, illud responsum à Mathia retulit: Eum fœderatis suis deesse rectè non posse. Sed si Cazimirus bello contra Crucigeros abstineret, habere Mathiam vias, quibus Crucigeri ad officium reuocentur, & ipse fœderis iureiurādo cum eis sanciti religione soluatur. Hac igitur de causa missi ad eum denuò legati Ioannes Dlugossus, & Stanisla⁹ Marsalcouicius, qui exquirerent, quænam illa essent, quæ Mathias tectius significasset. Ac nihil ij quidem eiusmodi compererunt: pernegabat enim Mathias, se tale quicquam Cazimiro renunciari mandasse. Cùm autem animaduerterēt, magnas copias ab eo cōparari quibus partim Poloniā infestaret, partim Crucigeros adiuuaret, constituerunt cū eo, vt ad initium mensis Febr. regum vterq; consiliarios suos Olomuciam omniū controuersiarum cōponendarū pacisq́; instaurandæ causa mitteret, interea verò vtrinq; ab armis discederetur: retineret tamen Polonus munitiones, quas de Tungeno in Varmiense ditione cæpisset. Verùm displicuêre vehementer hæc pacta Polonis, iniussu suo conuenta. Iam enim Cazimirus exercitum in Prussiam miserat: atque is Crucigeros quiescentes adhuc lacessere vetitus, Varmiensem oram infestabat. Præstò tamen fuit Tūgeno Magister cum aliquantis agrestium magis quàm militum copijs. Sed nostris nullam dimicandi moram facientibus, mox in tutum se recepit. Quo facto, liberius vastata est Varmia: ac ne Sambiensi quidem agro pepercit miles: munitionesq́ue aliquot de Tongeno receptæ sunt. Ad hæc auxiliares Vngari copiæ septem millium militum, quę ductu Zeloni Boemi sub specie ferendæ opis Ioanni duci Zeganensium contra Albertum marchionem Brandeburgensem, per Pomeraniam ad Crucigeros penetrare nitebātur, bis à marchione magna strage profligatæ erant. Quibus rebus perculsi Tungenus ac Magister, de pace cum Sbigneo Vuladislauiensi episcopo, Paulo Iasenio thesaurario regni, & Petro Dunino præfecto Marieburgensi regijs magistratibus tractare cœperant. Sed statim cœpto destiterunt, vbi de ictis inter reges inducijs, quibus ipsi quoque nominatim comprehendebantur, audierunt. Non tamen destitit regius exercitus à populatione Varmiæ munitionumq́ue oppugnatione. Per id tempus Tattari domestica egestate penuriaque adacti, in Podoliam incursionem facere tentarunt. Sed cùm exceptorum per insidias hominum indicio comperissent,

Brodnicia Culma & Starigrodum à Crucigeris redempta.

Salinæ Pincenses in Polonia.

Legatio Cazimiri ad Mathiam regem.

Ad Pontificem max.

Cazimiro & Vuladislao regibus interdictum sacris.

Pax Bernensis inter Vngaros & Boemos irrita.

Res Boemicæ.

Legatus Pōtificius belli incensor.

Mathiæ responsum legato Cazimiri.

Legatio Cazimiri ad Mathiam.

Bellū Prussicum.

Mathiæ regis copiæ bis à Marchione Brandeburgensi fusæ, & aditu in Prussiam prohibitæ.

Tattarorum excursio in Podoliam.

ad-

adesse Spitconem Iaroslauium Leopoliensem, & Ioannem Odrouanzum Podoliæ palatinos cum non contemnendo equitatu, discessione simulata in syluis aliquandiu delituêre, & mox securis nostris ad Bratislauiam excurrerũt: oppidum incenderunt: parumque abfuit, quin & arce potirentur: sed reiecti tamen, cum magna præda sese receperunt.

Turcarum excursio in Carinthiam.

Eodemque tempore Turcę in Carinthiam inuecti, eam oram, quæ est inter Malburgettum, Villacum & Salisburgum, acerbè depopulati sunt: longiusque progressi fuissent, nisi eius oræ homines ad pontem Draui fluminis cõcursu facto eis obstitissent, pontemque interrupissent: vbi mille trecenti ferè Christiani cęsi sunt.

Drauus fl.

Per omne autem id tempus post solutum conuentum Petricouiensem Cazimrus cum vxore partim Radomię, partim Sendomirię, partim Corcini & Cracouiæ commoratus est.

1479. ann. *Comitia Petricouiæ.* *Mathiæ legatio ad Cazimirum.*

Insequentis demum anni die duodecima Petricouiam rursus ad comitia profectus est. Illuc venit ad eum legatus Mathiæ regis Iaroslaus Ciarnohorius, postulans, vt conuentum de pace redintegranda ad initium Februarij Olomuciam condictum, ad Maium differret, ad eumque ipse veniret. Fore id ex re ipsius pariter & Vuladislai filij, minoreque negocio res Prussicas componi posse. Quod si tempus illud locusque ipsi non placeret, mutaret arbitratu suo. Sed bellum tamẽ Prussicum interim intermitteret. Quod quidem idẽtidem repetitis legationibus Mathias vrgebat. Iam enim receptis cæteris munitionibus, Heilsbergam primariã episcopi arcem permunitam Poloni obsidebant: Tungenus verò rebus suis diffisus, ad Magistrum in Sambiam profugerat.

Tungeni aduersæ res in Prussia.

Grata hæc fuit legatio Cazimiro. Itaque licet Tungenum propediem debellatum iri speraret, nec sibi expedire videret aliquid ei laxamenti cõcedere, iussit tamen exercitum suum ab Heilsbergæ obsidione discedere, & omni bello abstinere.

Cazimiri legatio ad Mathiam.

Ad Mathiam verò tres legatos, Raphaelem Iaroslauium marsalcum, Paulum Iasenium thesaurarium regni, & Andream Rosam præpositum Lenciciensem, cum summa potestate misit, vt de conuentu cum illo constituerent, & spem ipsi facerent, facilè & Magistrum veniam, & Tungenum aliam episcopam, duasve pro vna impetraturum esse, si pax coiret.

Episcoporum mortes.

Decesserat enim paulo antè de statione vitæ Vincẽtius Kelbassa Culmensis episcopus, & perpetuus administrator Pomesaniensis, nobilis Polonus gente Nalẽcia: quẽ Andreas Bninius Posnaniensis, & Paulus Grabouius Chelmensis propè continuatis funeribus secuti sunt: hic quidẽ plus quàm quatuordecim, ille verò duobus & quadraginta annis & sex mensibus in episcopa exactis. Ac de Posnaniẽsi quidẽ fuêre competitores Vriel Gorcanus Lucæ palatini Posnaniensis filius, Gnesnensis & Posnaniẽsis præpositus, & cancellarius regni, cui collegium Posnaniẽse administrationẽ episcopæ vacãtis cõmiserat, & Stanislaus Curosuancius procancellarius. Sed Iacobo archiepiscopo interueniente collegium Posnaniense regiam authoritatem in eligendo Vriele secutum est: qui etiam promissum regis aliquanto antè habuisse dicitur.

Vriel Posnaniensis episcopus.

Reliquæ aliquãdiu sine antistitibus fuêre. Obtulerat igitur sese occasio trãsigẽdi de Varmiensi episcopa. Cum his mandatis profecti oratores regij, multis cum Mathia & consiliarijs eius colloquijs habitis, tandem constituerunt, vt ad Pentecosten Mathias duos episcopos, ac totidem alios proceres Siradiam ad conuentum cum Polonis instituendum mitteret: Magister verò Crucigerorum, & Nicolaus Tungenus ipsi adessent, & cõmuni Vngarorum & Polonorum placito Cazimiro reconciliarentur. Exoptabant enim & Vngari pacẽ, quo facilius assiduas Turcarum excursiones reprimere possent: nec deerat suadendo & orando Gabriel cardinalis legatus pontificius, Italicarum rerũ & Pontificiarum partium iuuãdarum studio. Ardebat enim tũc intestino bello Italia scissa in duas factiones: quarũ in altera erant, Sixtus Pontifex maximus, Ferdinandus rex Siciliæ & Neapolis, & respublica Senẽsium: in altera verò Veneti, Florentini, & Mediolanensium dux: quæ Gallorum quoq; regem in suas partes pellexerat, & quinquaginta ferè castella Pontifici ademerat: tantoq; odio inflammata in id bellum incumbebat, vt Veneti, ne Turcico bello impedirentur, pacem à Turcis redimerent, Scutara siue Scodra vrbe Epiri siue Albaniæ, in qua defendenda permultum pecuniæ sanguinisq; profuderant, eis tradita.

Italici motus. *Veneti Turcis pacem redimunt.*

Quo verò debilior erat altera factio, hoc ardentius Mathiæ opem expetebat. Eius igitur belli intuitu Mathias ad pacem cum Cazimiro faciendam propensior tunc esse videbatur. Interea Cazimirus peractis comitijs Sophiam filiam, quam Friderico Alberti marchionis Brandeburgensis filio natu minori desponderat, Francofordi-

Sophia Cazimiri regis filia Friderico marchioni Brandeburgensi nupta.

am

am, quæ ad Odram est, ad spõsum cum splendido sexcentorum equitum comitatu & apparatu transmisit: ipse nouis conuentibus maiorum & minorum Polonorum separatim institutis, duodenûm grossorum tributum impetrauit: Radomiamque ad reginam profectus, vsque ad Pentecosten ibi mansit. Inde Petricouiam redijt, Siradiamque nonnullos consiliarios misit: vbi Magister quoque Crucigerorum, & Nicolaus Tungenus, & regiæ Prussię cõsiliarij affuêre. Sed cùm ad vicesimam diem frustra Vngaros expectassent, Petricouiam ad regem venerunt.

Nic. Tungenus in gratiam à rege recipitur.

Ac Tungenus quidem ad pedes regis prostratus veniam impetrauit, permissusque habere Varmiensem episcopam, cum rege ipse pariter, & quæ præsens aderat legatio collegij sacri eiusdem ecclesię pacto sempiterno constituit, vt omnes deinceps episcopi, primores siue prælati, vt vocant, & Canonici illius basilicæ intra certum tempus posteaquam electi, aut in collegium id cooptati fuerint, conceptis verbis fidem suam regi Polono obstringant, & præstò sint ipsi, quoties opus fuerit contra Crucigeros: aduocatus quoque episcopalis vt & ipse in verba regis iuret: nec præficiatur quisquã ei muneri, nisi regis Poloni, aut ecclesiæ eiusdem subditus.

Varmiensis ecclesiæ pacta cum rege Poloniæ.

Cæteri verò homines, qui sunt in ditione episcopi & collegij, decimo quoque anno idem faciant: prouocationem ad regem vt habeant: collegium sacrum vt non nisi gratum regi episcopum sibi deligat. Sed hæc eligendi episcopi ratio postea mutata est. Hæc ita tunc conuenêre. Nec multo pòst ipse Tungenus cum toto collegio in arce Marieburgensi, quemadmodum conuenerat, promissum impleuit. Magister verò vanis Mathiæ promissis, clandestinisq; literis & nuncijs lactatus, difficiliorem se præbebat, affirmans, Cutem sibi detrahi se passurum esse prius, quàm in verba regis Poloni iuraturum. Confirmabat autem eum Mathiæ legatio, quæ ad Cazimirum venerat, de differendo in aliud tempus conuentu Siradiensi, & inducijs cum Magistro ac Tungeno prorogandis postulans. Pendebat enim tunc Mathias ex euentu eius conuentus, quem cum Vuladislao Boemorum rege apud Olomuciam de pace instituebat: eoque conuentu se distentum præ se ferens prorogationem conuentus Siradiensis, & induciarum à Cazimiro petebat.

Mathiæ & Vuladisl. regum conuentus Olomuciæ.

Nec sanè difficilẽ hic se in eo, quod postulabat ille, præbuit: missisque ad eum Paulo Iasenio Sendomiriensi, & Ioanne Baseno Marieburgensi, quem nunc Elbingensem vocant, castellanis oratoribus, ad diem diuo Bartholomæo sacram conuentum distulit, & inducias prorogauit: ipse interim Radomiam, vbi regina erat cum liberis, secessit, Magistro relicto Petricouiæ. Ibi enim dilatum conuentum expectare ipsi visum est, non auso ad suos in Prussiam pace infecta reuerti.

Conuentus et induciæ prorogatæ.

Interea pax inter Vngarum & Boemum præsentes Olomucij coiuit, iniquioribus Boemo conditionibus.

Pax inter Vngarum et Boemum.

Versabatur enim is in magnis angustijs propter motus & seditiones domesticas & insidias, partim Mathia subornante, partim Georgij Podiebradij filijs, & turbulentis Calixtinorum concionatoribus incitantibus, in caput suum intentas. Conuenit autem, vterque vt rex Boemiæ appellaretur: sed Vuladislaus sola Boemia contentus esset, Mathias Morauiam, Silesiam & Lusaciam obtineret quoad viueret. Post mortem autem eius, si Boemus prouincias illas à se abalienatas recuperare vellet, quadringenta millia florenorum Vngaricalium regi & regno Vngarico, & si quid præterea in redimenda bona oppignerata impensum esset, persolueret. Si tamen Boemi eundem sibi cùm Vngaris regem crearent, nihil vtroque nomine solueretur. Paulò aliter hæc narrat Ioannes Dubrauius. Non vidit is fortasse diploma pactorum tunc conuentorum: cuius exemplum nos vidimus.

Dubr. Boemicæ hist. lib. 31.

Pace autem facta, cùm nihilo magis appareret in Polonia Mathiæ legatio, Magister cum suis Cazimirum Corcinum, quo se contulerat, secutus est. Eò tandem sub initium Octobris Stephanus comes Scepusiensis, & Venceslaus Becicouius Boemus legati à Mathia venerunt, regemq; suum excusarunt, quòd bello Turcico implicatus Siradiam cõsiliarios suos ad constitutam diem non misisset.

Mathiæ legatio ad Cazimirum.

Satagebant autem ij magnoperè Magistrum cum rege Polono in gratiam reducere, renitentem admodum, quòd se in verba regis Poloni nunquã iuraturum esse, Deo & homini fidem dedisse diceret: Proferebat autem non pauca, quibus à Cazimiro læsum se esse præ se ferebat. Quæ cùm omnia clarissimè refutata essent, oratores Vngari eũ à pertinacia reuocabant, denunciabantque apertè: Nõ oportere eum deinceps vllam rerum suarum spem in Mathia collocare: Barbarico bello illum distiheri;

neri, neque commiſſurum eſſe, vt iniuſtam cauſam tueretur. Iam verò ſui quoque eum obteſtabantur, ne ſeſe & ipſos iret perditum, ac ne minis quidem abſtinebant. His igitur nō tam flexus, quàm fractus, deceſſit tandem de pertinacia: & nona die Octobris pacem & fœdus cum Polonis redintegrauit, & in arce Corcinenſi fidelitatis & ſubiectionis iuſiurandum regi ſolenni ceremonia dedit, præeunte verba Ioanne Cracouienſi epiſcopo. Idem fecêre, qui cū eo venerant, primores Crucigerorū, & cum his ſex alij de nobilitate, ac tres conſules Regiomontani. De ceteris verò omnium ordinum, qui tunc aberant, promiſſum, quòd [illegible] ipſi ad eundem modum iuraturi eſſent legatis [illegible]ijs præſentibus. Iurarunt & regij conſiliarij, qui recens in ſenatum allecti erant, ſe fœdus initum ſeruaturos eſſe.

Crucigerorū magiſter Martinus cū ſuis iurat in verba regis Polon.

Tranſactio regis cū Magiſtro.

De Brodnicia verò, & Culma, & Starigrodo à Magiſtro interuerſis conuenit, vt is eas munitiones ad diem diuo Martino ſacrum Regi redderet, octo millibus florenorum ab eo acceptis: de damnis eo bello, quod cum Nicolao Tungeno geſtum eſt, Magiſtro & ordini datis, quaterni à rege Magiſtroque, & nonus ab ambobus communiter, delecti arbitrarentur. Soluitque eo nomine poſtea rex Magiſtro mille quingentos aureos Vngaricos. Porrò de literis fœderis inter Vngarum & Magiſtrum icti placuit, vt vtrinque ad diem poſtridie Calendas Februarij ad Rudolfum Vratiſlauienſem epiſcopum tranſmitterentur, & ab eo præſente Ioanne Laſocio Scholaſtico Gneſnenſi, ſcriba & nuncio regio, nemini lectæ concerperentur. Nam cum Mathia quoque & Vngaris pax conuenerat.

Pax inter Vngar. & Polon.

His ita peractis magna omnium lætitia Vngari oratores & Magiſter cum ſuis honorificè à rege accepti ac donati, diuerſi diſceſſêre. Nec ita multo pòſt rex in Lituaniam cum regina & liberis feſtinauit, Ioanni epiſcopo, Iacobo Dembenio caſtellano & præfecto Cracouienſi, & Paulo Iaſenio caſtellano Sendomirienſi commiſſa cura tranſigendi cum mercenarijs militibus, qui ob non exoluta Pruſſica ſtipendia paſſim, & maximè in eccleſiaſtica bona hoſtiliter graſſabantur, à nullo ſcelere & flagitio ſibi temperantes.

Militū graſſatio ob non exoluta debita ſtipendia.

Is enim tunc erat Lituanicarum rerum ſtatus, vt regis præſentiam vehementer requireret. Nam Ioannes Moſchorum dux ſubacto Nouogrodo magno, & compluribus arcibus atque caſtellis finitimæ Ruſſiæ, quæ Alba dicitur, magnoque Lituanorum duci parebat, in poteſtatem ſuam redactis, reliquæ Ruſſiæ & Lituaniæ vehementer imminebat.

Moſchorum dux Nouogrodum & magnā partē Albæ Ruſſiæ ſubigit.

Amplum quidem is principatum à maioribus ſuis acceperat: verùm Tattaris, qui trans Rha ſiue Volgam fluuium incolunt, obnoxium ac tributarium vſqueadeò, vt legatis Tattaricis, atque etiam veredarijs tributum petentibus, vel alia quauis de cauſa venientibus, cum equis veherentur, dux ipſe pedeſter obuiam prodiret, & lactis equini (qui potus eſt Tattaris gratiſſimus) poculum venerabundus porrigeret: ſi qua gutta inde in iubam equi deſtillaſſet, eam lamberet: Interpreti legenti literas Imperatoris ſelectam veſtem Sabellinam ſubſterneret: ipſe cum proceribus eas legi auditurus genua flecteret: nec vllum tyranni imperium detrectaret, etiamſi bellum cōtra Chriſtianos, fœderatos, aut neceſſarios ſuſcipere iuſſus eſſet.

Moſchi Tattarorum tributarij & ſeruitij.

Equini lactis vſus apud Tattaros.

Hanc tam duram ſeruitutem Ioannes vir magni animi & acer cùm ferre non potuiſſet, vxore Græca magis etiam hominem incitante ſumptis armis excuſſerat: finitimos etiam Ruſſorum principes cōſanguineos ſuos aſtu magis quàm armis ſubiugarat: & longius ad occidentem Solem prouectus, Nouogrodum magnum, ciuitatem ampliſſimam & opulentiſſimam, ac totius Septentrionis emporio celeberrimam, quæ Alexandri Vitoudi armis adacta, centum millia aureorum nummûm, quemadmodum vult Vapouius, ſiue ciclorum, vt ſcribit Dlugoſſus, quos Rublos vulgò vocant, magno Lituanorum duci quotannis ad illud tempus péndere erat ſolita, Lituanorum ope deſtitutam oppugnarat, & in deditionem acceperat: trecentos ciuium primores interfecerat, eorumque facultates omnes abſtulerat: reliquis verò ciuibus tertia modò parte facultatum relicta, quicquid erat reliquum ademerat: denique archiepiſcopi ærarium auro, argento, gemmis, margaritis, & omni genere opum per multos annos congeſtarum refertiſſimum ac ditiſſimum ſpoliarat, ſolumque aurum, argentum & gemmas, atq; vniones trecentis curribus aſportarat. Nam qui cæteram ſupellectilem portabant currus, fuerūt innumerabiles. Inde igitur auctus opibus & animis Moſchus, totas prouincias Lituanis, dum Cazimirus Polonicis rebus diuerſa parte orbis terrarum diſtinetur, ademerat, omnemque adeò Ruſſiam & Lituaniam animo complexus erat.

Ioannis Moſchorum ducis res geſtæ.

Ruſſi finitimi ſubacti à Moſchis.

Nouogrodū magnum Lituanorū magno duci tributarium.

Nouogrodū captū à Moſchis.

Nouogrodenſis prædæ magnitudo.

erat. His ergo rebus prouiſurus Cazimirus, in Lituania tunc ſolito diutius commoratus eſt. Et quamuis Lituani proceres bello repetere amiſſa optimum factu eſſe cenſerent, maluit ille tamen quietis cōſilijs cum feroci Moſcho rem componere, quòd cum tanta acceſſione diuitiarum atque prouinciarum, numeroſis, & bellandi aſſiduitate exercitatis, & memoria partarum victoriarū præſidentibus copijs abundare, ſuos verò longa deſuetudine armorum imbelles & effœminatos eſſe diceret: mercenario milite contra tam potentem hoſtem bellum geri oportere: cuius è Polonia & vicinis gentibus tam celeriter educendi ſibi copia non eſſet. Itaque aliquot annorum inducias cum eo pactus eſt. Hæc tunc in Lituania.

Cazimirus à Moſchico bello abhorruit.

Lituani imbelles facti.

Induciæ Lituanorum cū Moſchis.

Per id tempus autumni Turcarum centum millia, deductis ſecum Tranſalpinis auxiliaribus Tranſyluaniam ingreſſa, ad Sobinouiam ſiue Cibinium vrbem caſtra poſuêre. Præſenſerant eorum aduentum Vngari, & ad defendenda ſua tripartito cum totidem ducibus accurrerant: Fortè in vnum agmen, cui Stephanus Bathorus præerat, Turcæ incidêre. Stephanus vbi ſe in arcto poſitum pugnam detrectare, & cum reliquis duobus ſuorum agminibus coniungere non poſſe animaduertit, facit tamē eos certiores de neceſſitate dimicandi ſibi obiecta: & militibus ſuis voluntario iureiurando ſeſe obſtringentibus, quòd morituri prius quàm fugituri eſſent, arma expedit. Committitur acre prælium tribus fermè horis. Iamq; Vngari prægrauante Turcarum multitudine referre pedem cœperant, & ægrè eos ſiſtebat Bathorus, obteſtans pariter & obiurgās, & recentis iuriſiurandi admonens, cùm ecce duo reliqua agmina, in quibus erant aulici regij & Raſcij, citato curſu inuecta in latus hoſtium impetum fecerunt. At illi re improuiſa conſternati, aliquandiu tamen conuerſis equis reſtiterunt: ad extremum verò conturbati & impulſi fugam fecerunt. Ibi tunc magna fugientium ſtrages edita eſt. Neminem enim, præter quinquaginta inſigniores captiuos, Vngari viuum ſeruabant. Nec tamen incruenta ceſſit eis victoria. Cecidêre multi fortes viri, in quibus nobiles in primis Paulus Knes, quo nomine Slaui ducem & ſacerdotem appellant, & Iaxitius Raſcius ductores agminum: quorum opera maximè victoriam illam tam præclaram & omni æuo memorabilem Bathorus, quanquam & ipſe ſaucius, Mathiæ retulit. Ille enim graui pedum dolore impeditus, in Vngaria decumbebat, vſque adeò afflictus, vt paſſim diuulgaretur, eum extremū clauſiſſe diem, veneno ſublatum.

Turcæ Tranſyluaniam infeſtant.

Baſſa.

Prælium Vngarorum cū Turcis.

Turcæ victi ab Vngaris.

Knes.

Mathias podagricus.

Sed probauit is anno ſequenti ſe viuere, Auſtriam per Thomam Tarcium populatus, & Racheſburgo oppido per vim potitus, cùm à Turcis, ad alia bella, quemadmodum ſtatim exponemus, auerſis, ocium & quietem nactus eſſet, cum Polonis autem & Boemis pacem feciſſet.

Auſtria vexata à Mathia & Vngaris.

Eum verò annum & conſequentes aliquot Cazimirus rex iam grandæuus, cum vxore & liberis in Lituania venationibus vacans conſumpſit: neq; memoratu dignum quicquam tunc in Polonia, pace per circuitum parta, accidit, præter quòd Ioannes Dlugoſſus canonicus Cracouienſis non multo antè deſignatus archiepiſcopus Leopolienſis, viuere pariter & annales Polonicos ſcribere deſijt, vir nobilis gente Vieniauius, virtute & conſtantia ſumma, eruditione & facūdia, vt illis temporibus, non vulgari, & induſtria ac dexteritate in rebus gerendis ſingulari præditus. Quas ob res, quamuis Cazimirum regem Sbignei, ac deinde rurſus Iacobi Senneniorum ornamentis impenſius ſtudendo grauiter offendiſſet, ita vt ſacerdotiorum fructibus ſpoliaretur, Cracouia à præfecti apparitoribus cōtumeliosè eijceretur, proſcriptusq; de vita periclitaretur, poſtea tamen idem rex plurimum eius opera in obeundis legationibus maximi momenti atq; dignitatis, & in erudiendis liberis ſuis vſus eſt. Vnde ditatus inſignia reliquit beneficentiæ ſuæ pietatisq; monumenta. Sed quoniam extat vita eius, ſiue à Philippo Callimacho, ſiue à quopiam alio diſertè ac diligenter conſcripta, ſatis ſit obiter hæc paucula de eo perſtrinxiſſe.

ann. 1480.

Ioannes Dlugoſſus hiſtoricus, & Archiepiſcopus Leopolienſis deſignatus obijt.

Anno dehinc tertio ad medium menſis Iunij peſtis atrox ex Vngaria proſerpens, Cracouiam, omnemque minorem Poloniam inuaſit. Sequenti verò anno maiorem quoque Poloniam, Maſouiam, Pruſſiam, ac Boemiam peruaſit, & plurimos mortales abſumpſit. Inter quos inſignis fuit Simon Lipnicienſis, eccleſiaſtes diſertus, Bernardiniani ſodalitij ad meridianam portam Cracouiæ degentis, homo plebeius quidem, & obſcuro loco natus, ſed probitate & ſanctimonia vitæ clarus. Ad cuius ſepulchrum poſtea complures ægroti priſtinæ ſanitati reſtituti eſſe memorantur. Quod quidem de Cazimiro quoque Cazimiri regis filio, non modò conſtanti fama, ſed etiam certis grauibusq; teſtimonijs

ann. 1482.

Peſtis dira.

Simon Lipnicienſis.

Cazimiri ſancti principis mors & caſtitas.

nijs affirmatur: qui Simonem hunc intra vertentem annum consecutus est, apud Vilnam tabe consumptus, & in basilica eius vrbis à patre solenni pompa sepultus: & ipse sanctitatis opinione clarus. Fertur autem is tam castè & continenter vixisse, vt medicis concubitum suadentibus si sanus esse vellet, mortem oppetere, quàm legem pietatis Christianæ transgredi maluerit: longè aliter sentiens, quàm multi mortales corruptissimo hoc nostro sæculo, qui neq; pœnitendum, neq; pudendum sibi esse ducūt in cœno libidinum volutari. Creuerat interim in Polonia licentia hominum & audacia, cœperantq; nonnulli nobiliores etiā rapto viuere. In quibus Christophorus Saffranecius, nobili genere ortus, & non contemnendis opibus præditus, facta manu perditorum hominū è Pescouascala arce vias publicas infestabat, mercatoresq; Cracouienses complures copiosos & honestos Lublinum ad nundinas proficiscentes diripuerat & trucidarat. Hac igitur de causa proscriptus, & cùm proscriptionem contēneret, circumuentus & captus, Cracouiæ iussu regio capitali pœna affectus est. Ita pacatiores tamen factæ sunt viæ.

Christophorus Saffranecius ob latrocinium capite plexus.

Nec Boemia interim, & Praga præsertim à domesticis motibus quieta fuit, schismaticis & profligatis sacerdotibus atq; cōcionatoribus in absentes episcopos, Cardinales, & Pontificem maximum, mox in præsentes monachos, & magistratus vrbanos, ac in regem denique populū concitātibus, ita vt is in aula vrbana oppugnaretur & obsideretur, & inde sub noctem clam traiecto flumine in arcem, quam S. Venceslai vocant, subducere sese cogeretur. Quam ex eo tempore munire cœpit. Sed nos nostra prosequamur. In Russiam deinde Cazimirus rex iter fecit, vt à Stephano Moldauorum palatino pridem promissum, ac diu dilatum fidelitatis iusiurandum ritu solenni acciperet, ipsomet palatino, qui ad eam diem varijs causificationibus id extraxerat, inuitante, ex huiusmodi causa. Imminebant tunc toti orbi Christiano Turcarum arma. Afflixerat Rhodum graui bello Mahometes, & metropolim eius insulæ vehemētissimè oppugnarat: sed non expugnarat tamen, magna cum ignominia & strage reiectus. In Appulia verò Bestiā, & alia quædam ignobilia oppida vi cœperat ac delerat: Hydruntum autem pręsidio firmauerat: indeq; eam oram omnem longè lateque ferro & igni vastabat. Vtrumque hoc bellum per legatos

Boemia & Praga ab improbis concionatoribus turbatur.

Turcarū varia huius tēporis bella.

Turcæ à Rhodo reiecti.

Appulia vastata.

Hydruntum captum.

gesserat, ipse eodem tempore cum tertio exercitu in Syriam profectus erat. Sed in itinere propè Nicomediam extinctus, laxamentum ijs, quibus terrori fuerat, attulisse morte sua videbatur, propterea quòd Turcæ scissi in duas factiones, partim Baiazeti natu maiori, partim Zizimo minori filio eius fauebant, belloq; ciuili impediti erant: ita vt ij, qui Hydrunti erant in præsidio, cùm ab Italis ad restinguendum illud quasi commune incendium duce Alfonso Ferdinandi regis Neapolitani filio principe Calabriæ accurrentibus premerentur, omni ope suorum destituti, deditionem facerent. Vbi præclaram Christianis operam Vngari, quos Mathias rex affini suo in auxilium miserat, nauarūt, vtpote exercitati bellis Turcicis. Videbatur itaq; respiratura esse aliquantisper respublica Christiana, ipsis inter se Turcis belligerantibus, cùm Zizimus, quem alij Selimum vocant, à Baiazete prælio superatus ad Sultanum Aegypti se recepit, cumq; opibus & auxilijs eius fretus, bellum atq; prælium instaurasset, iterum victus Rhodum profugit. A Rhodiensium verò militum magistro ad Innocentium octauum pontificem maximum, qui Sixto successerat, Romā trāsmissus, & à Carolo octauo rege Gallorum Neapolim cum exercitu contendēte abductus, in itinere vitam finiuit, veneno, vt creditum est, extinctus Alexandri sexti pontificis opera, qui tunc Innocentio defuncto successerat.

Mahometis mors.

Turcarū ciuile bellum.

Hydruntum receptum.

Vngarorum virtus.

Zizimi Turcæ fuga, captiuitas & mors.

Innocentius octauus Papa.

Alexander sextus Papa.

Baiazetes igitur pacem domi nactus, vt ignominiam & clades paternas à Stephano acceptas vlcisceretur, anno post Christum natum millesimo quadringentesimo octuagesimoquarto, in Bessarabiā & Moldauiam terra mariq; expeditionem fecit: Kyliam, quam Lithostomon Græcis veteribus dictam esse quidam autumant, & Moncastrum siue Bialogrodum vrbes munitissimas, illam ad Danubij, hanc verò non ad Borysthenis, vt vult Paulus Iouius, sed ad Tyræ, siue Nestri ostia sitam, non sine magna strage suorum in potestatem redegit, Moldauiamq; omnem eo ipso & sequēti anno peruastauit: subegisse Iouius memorat, sed falso: quod statim planum fiet. Cessit quidem tunc Stephanus potentiæ Turcicæ, cùm ei longè imparem se esse animaduerteret: tutioribusq; & impeditioribus locis, vt est montosa & syluosa ea regio, sese continuit, Cazimiri autem regis opem implorauit, promittens in verba eius iuraturum se tandem esse. Non putauit Cazimirus negli-

Baiazetes imper. Turcarum. ann. 1484.

Kylia & Bialogrodū vrbes captæ à Turcis.

Pauli Iouij error.

Moldauia peruastata à Turcis.

Valachiæ situs.

Cazimiri cōsilium de rebus Valachicis.

gligendam sibi esse illam occasionem deuinciendi & subiungendi sibi eius principis, qui Tattaros, Turcas, Vngaros vicisset, magnisq; incommodis affecisset, suum verò imperium ad illud tēpus detrectasset. Licet autem facilè conijceret, stabile firmumque non fore id, quòd non verè & ex animo ageretur, sed temporis modò causa simularetur, consultius tamen & cum minori periculo suo suorumque coniunctum esse ducebat, cum illo & per illum deuotos vniuersi Christiani nominis hostes à finibus suis arcere, quàm proditis quodammodo Moldauis, omnem grauissimi belli molem in seipsum deriuare. Quamuis enim nullam ipse Turcis inferendi sibi belli occasionem daret, nō temperaturos tamen eos sibi esse existimabat ab inuadenda & infestanda Russia, Podolia & Lituania, si Moldauiam subegissent, & illum quasi intermediū parietem diruissent: ac vel ipsos Valachos infestissimos sibi fore, quòd ope sua destituti, in barbari tyranni potestatem redigerentur. Denique vel sola fama aduentus sui Moldauis quidem animos ad defendendum sese suaq; redditum, Turcis verò terrorem incussum iri, ne longius progrederentur, aut diutius in munitionibus Moldauiæ subigendis immorarentur. Formidabile enim tunc erat Turcis nomen Polonorum. Igitur sub initium autumni anno Christi 1485. Leopolim rex contendit, eoque Russica & Podolica nobilitas omnis euocata ipsi præstò fuit. Permulti etiam de Polonis & Lituanis voluntarij partim officij, partim spectaculi gratia illuc ad eum confluxēre, equis armisq; bene instructi, ita vt viginti millium equitum bello aptorum numerū comitatus ille expleret. Cum eo porrò Nestro seu Tyra amne apud Haliciam transmisso, Colomeiam ad constitutā cum Stephano diem sese contulit, & in latè patenti campo castrametatus est. Nec multo pòst Stephanus quoq; cum insigni procerum equitumque caterua affuit. Peruicerat autem is, ne in propatulo ea ceremonia fieret. Proinde in tentorio regio sublime solium præparatum erat: in eo rex ornatu regio sedebat, adstantibus consiliarijs. Stephanus vbi appropinquauit equo præstanti vectus, solus exclusis omnibus receptus est in medium ab equitatu regio cingente tentorium: desiliensq; à primoribus regij consilij obuiam prodeuntibus ad regem introductus est, vexillum signo terræ Moldauiæ exornatum manu tenens: & adorato, vt mos est gentis, rege, vexilloq; ad pedes sedentis abiecto in genua procidit. Interea solutis ex composito funiculis, qui tentorium sustinebant, detectoq; tabernaculo: quę fiebant intus cūctis longè lateq; patuēre. Ibi tunc Stephanus nihil ea re motus, solenni ceremonia conceptis verbis iusiurandum dedit, se cum vniuersa Moldauia in fide & clientela Cazimiri & successorum eius regum Poloniæ semper fore, nec alium quēquam, præter ipsum, dominum agniturum esse: contra quosuis hostes ipsi summis viribus præstò futurum: nullum cum quoquam fœdus contra ipsum initurum, neq; hostile quicquam contra eū & Polonos moliturum: præmoniturū etiam, si quem moliri quippiam eiusmodi præsenserit: pacem deniq; bellumq; cum nemine iniussu regis facturum esse: Quibus quidē verbis extremis Mathias rex Vngarorū, qui & ipse Moldauiæ dominatum siue patrocinium sibi vendicabat, tacitè designabatur. Extat ea de re in Archiuo regis diploma Stephani, ab ipso & quatuordecim consiliarijs eius consignatum. Ita tunc ferox ille & acer bellator, & superbus multorum populorum regumque victor necessitate adactus regi Polono collum subdidit. Subleuatus deinde à rege, & ad osculum admotus, mensæq; adhibitus cum tredecim suæ gentis primoribus, & perhumanè acceptus est: deniq; hospitalibus donis ornatus, in Moldauiam se recepit, tribus millibus equitum auxiliariorum ex omni numero delectorum à rege acceptis: quibus Ioannes Carncouius cognomento Polacus præfuit. Quod cognomen is peregre, cùm in castris Sigismundi Cæsaris militaret, de patriæ nomine adeptus est: vir fortitudine, animi magnitudine, bellicis artibus, & solertia præstans: Stanislai Carncouij nostri dudū Episcopi Vuladislauien. nūc iam Gnesnen. Archiepiscopi & Primatis Poloniæ, doctrina, prudentia, & pietate ornatissimi, magnus patruus: Ioānis verò itidem Vuladislauiē. olim Episcopi (qui ei mortuo Cracouiæ monumentū posuit) patruus. Posteriori quidem tempore Polacus ab Ioanne Alberto Rege Cazimiri huius filio, pro meritis suis ad Glogouiensem in Silesia & Medirecen. præfecturas euectus, & in ampliss. Senatum regni allectus, Landensis, ac deinde Gnesnen. Castellanus fuit. Cuius nomen à quodam Silesiorum annalium ante aliquot annos editorum compila-

1485. ann.

Stephanus pal. Moldauiæ cum suis iurat in verba regis Cazimiri.

Ioan. Carnkovvki cognomento Polacus.

Stanislaus Carnkovvkj Archiepiscopus Gnesnē.

Silesiorum Annalium cōpilator.

Oo tore,

tore, immeritò proscinditur. Non placuit homini Polonicæ nationis obtrectatori, vel necessarijs eius, Polonus præfectus, seuerus præsertim, officij militaris & disciplinæ & pacis publicæ custos vigilans, acerq; vindex. Quo magis existimationi mortui cõsultum hic à nobis oportuit. Sed ad curriculum nostrũ reuertamur. Ex eo tempore Stephanus Polonicorum auxiliorum ope fretus, ad discrimen quidem vniuersæ dimicationis cum Turcis non venit, sed particularibus certaminibus eos vehementer exercuit, & sæpe non sine strage fudit, fugauitque, Moldauis, qui & ipsi æquè ac Turcæ leuiore armatura vtebantur, animosè in eos procurrentibus, & cùm premerentur, ad Polonorum signa agmenq; extremum sese recipientibus, & cum ijs pariter hostem ferocius in se inuehentem reprimentibus. Ita retinuit tamẽ principatum suũ Stephanus, quamuis mutilum.

Polonorum auxilia Stephano Valacho data.

Excessêre enim Turcæ Moldauia, Kyliam tamen & Bialogrodum præsidijs firmarunt: tractumque illum maritimum quem Bessarabiam vocant, in potestatem suã tunc redactum, in hanc vsq; diem obtinent.

Turcæ à Stephano fatigati.

Bessarabia.

Cazimirus constitutis rebus Valachicis, in Poloniam redijt: & Cracouiæ aliquandiu quietus, & quasi vacatione ætatis vtens mansit: Fridericum filium natu minimum studio & authoritate sua ad episcopam Cracouiensem secundum Iohannem Ressouium tunc mortuum euexit: quod quidem anno Christi 1488. factum est.

Fridericus episcopus Cracouiẽsis. 1488. ann.

Tattaricum autem bellum per Iohannem Albertum filium gessit. Infestabat ea gens crebris incursionibus, magnisq; incommodis afficiebat Podoliam atq; Russiam siue vltrò, egestatisq; siue subleuãdæ gratia, siue à Turcis in Moldauia irritatis incitata.

Tattarorum excursiones in Poloniam & Russiam.

Fumabant longè lateq; non modò villarum & pagorũ, sed etiam vicorum & oppidorum incendia: abducebantur in fœdam ac barbaricã seruitutem agrestes iuxtà ac nobiles viri, matronę & puellę: senes verò ac pueri longioris atq; celeris itineris labori ferendo impares inmaniter trucidabantur: & miserabilis erat omnino rerum facies. Excitus tandem suorum querimonijs, clamoribus, conuicijs, & commiseratione Cazimirus anno 1489. cùm celeri nuncio Tattaros transmisso apud Tauane Borysthene, Podoliæ & Russiæ imminere accepisset, Ioannem Albertum cum expeditis copijs aulici comitatus sui contra eos misit: ac Russicę & Podolicæ nobilitati, vt cũ eo sese coniungeret, imperauit.

1489. ann. Tauane.

Et fuit ea dicto audiens. Cùm autem cognouisset Ioannes Albertus, Tattaros solita celeritate vsos, rapta præda raptim recedere, curriculo secutus eorum vestigia, per nota viarum ac tramitum cõpendia ducentibus Podolijs, ad Copestrinum vicum peruenit.

Copestrinũ.

Ibi certior fit ab exploratoribus & captiuis, Tattaros bipartito agmine cum duobus ducibus, quos Cæsares siue Cearos illi vocant, reuertentes, partim haud longè abesse, partim aliquanto interuallo subsequi. Relictis igitur cũ exiguo præsidio sarcinis, & ijs equitibus, qui debilitatis cursu equis sequi non poterãt, in id agmen hostium quod antecesserat, maiori animo quàm consilio à tergo impetũ fecit. Tattari à longè, vt in patenti planicie, nostros aduentantes conspicati, duxêre agmẽ cõuersis equis, vt est mos gentis: densumq; sagittarum imbrem sursum versus eiaculati, quo pariter & equites supernè consauciabant, donec præpeti cursu inuectis nostris res cominus gladijs geri cœpit: ibi verò impares nostris armatioribus, in fugã conuersi sunt: quam tamen obiecta cœnosa palus impediebat. Itaq; multi in prælio, longè plures in fuga cecidêre: capti multi: pauci ex eo agmine, quod quindecim millibus equitum constitisse memoriæ proditum est à Vapouio, cum duce abiectis equis in palude hæsitãtibus, pedestres euasêre.

Polonorum de Tattaris geminata victoria ductu Ioannis Alberti.

Præda omnis à nostris recuperata, & captiuis exuijsq; hostium cumulata est. Nec mora, ad cæteros, qui sequebantur, nostri retrò contendêre: fortè fortuna ij improuiso aduenientes impedimentis nostrorum apud Copestrinum relictis potiti erãt: & cùm ibi aquæ mulsę, qua ferè in potu vtuntur Russi & Podolij, aliquantum reperissent, ex itinere sitientes largius sese ingurgitabant, diffugisse nostros rati.

Aqua mulsa.

Id cùm nostri cognouissent, in cõmessabũdos & ebrios facto derepentè impetu, quasi in pecudum cæde ad lassitudinẽ vsq; versati sunt. Dux quoque hostium alter correptis armis tentatoq; nequicquam cum paucis inordinatis Marte cecidit. Decem millia equitum in hoc agmine fuisse Vapouius prodidit, & ex eo numero paucos euasisse. Sunt qui ad Sauoranũ flumen, quod in Bogum influit, hæc gesta esse memorent.

Sauoranũ flumen.

Non quieuêre tamẽ postea Tattari: sed cùm rursus in Podoliam populabundi hyberno tẽpore excurrissent, niuibus, quæ plurimæ tunc deciderant, impediti, rursus insigni strage à nostris tumultuariè coadunatis profligati sunt. Nouẽ millia equitum fuisse feruntur.

Tattari rursus fusi.

Verùm hæc victoria posterius, neq; Ioãnis Alberti ductu parta est. Tunc autem Ioannes Albertus re benegesta, & lectis hostium spolijs victor ad patrem reuertit. Ex eo clarus charusq; cunctis haberi cœptus, militibus pariter & captiuis reducibus virtutem, dexteritatem & prudentiam eius prædicantibus.

Ioannes Albertus Cazimiri filius clarescit.

Quæ res magno ipsi adiumento fuit ad regnum Vngarorum adipiscendum, nisi fortuna nouerca in medio cursu eũ destituisset: quod mox persequemur, si paucis prius attigerimus, q̃ hoc ipso anno acta sunt: nempe quòd Cazimirus rex fœdus icit cum Baiazete Turcarum imperatore per oratorem suum Nicolaum Firleium gente Leopardiũ, qui postea castellanus Cracouiensis, & dux exercitus Polonici fuit, hac lege, ne quid alter alterius ditionibus & hominibus incommodaret.

Cazimiri fœdus cum Baiazete.

Nicolaus Firleius.

Cum Vuladislao quoque filio Boemorum rege denuo societatem contra Mathiam Vngarorum regem inijt.

Poloniæ & Boemiæ regum societas contra Mathiam.

Erat enim Mathias quietis impatiens: & cũ multa de Vuladislao partim bello, partim iniquo fœdere quesiuisset, plura indies appetebat, ducesque Silesios Ioannem Zeganensem, & Henricum Munsterbergẽsem durissimis pactis ad dedẽdas sibi munitiones Zeganum, Sprotauiam, Cozuchouiã, Suebodinum, Grũbergam, Polcouiciam, Vartembergam & Franchesteinum, adegerat: cõtra Fridericum imperatorem, cui Vuladislaus cliens imperij rectè deesse non poterat, bellũ instaurabat: Austriam infestabat, & multas eius munitiones in potestate suam redigebat: quin Boemiæ quoque imminere videbatur, & in Vuladislai caput Boemos quosdam sicarios comparasse dicebatur.

Mathiæ regis inquietudo.

Austria infestata ab Vngaro.

Vuladislaus igitur omnia domi forisque suspecta habens, & in paupere regno tamen alieno quoq; nomine valde obæratus, cũ se Mathiæ viribus imparem esse, Fridericum verò non modò nihil opis afferre sibi posse, verùm etiã ope sua indigere cerneret, ad patris arma recurrendum sibi esse putauit. Nec ille abnuit societatẽ, cùm filij, tum sua ipsius causa. Nouerat enim inquietum Mathiæ ingenium. Sed insequenti anno is omnes eos periculo & metu liberauit. Et intulit is quidem bellum Austrijs: exercitum Friderici imperatoris fudit: munitiones Austriæ plerasque, & in his caput gentis Viennam in potestatem suam redegit: Nouam ciuitatem obsedit. Verùm dum ea obsidetur, ipse Viennæ apoplexia extinctus est.

Mathiæ res gestæ in Austria. Vienna capta.

Mathiæ regis mors.

Funus eius raptim & minimè regali pompa Albam regiã, vbi regũ Vngarorũ sepultura fuit, ab Vngaris elatũ. Quo cognito Maximilianus Friderici imperatoris filius, quẽ paulo antè pater principibus electoribus assentientibus Cæsarem siue regẽ Rom. appellarat, & Aquisgrani coronarat, cũ exercitu aduolans, Viennã & omnem Austriam in potestatẽ suam redegit, & patri reddidit: nigram legionem, reliquias Mathiani exercitus fudit ac dissipauit: mox Tirolensem comitatũ, q̃ à Venetis infestabatur, donatione Sigismũdi patrui sibi adiũxit.

Vienna & Austria recuperata à Maximiliano.

Tirolensis comitatus.

Mors Mathiæ regis, noui, quanquam nõ diuturni, nec atrocis belli inter Vngaros & Polonos causa fuit. Quod quidẽ ex intestino Vngarorum procerum inter ipsos dissidio coortũ est. Nam ij diuersis studijs partim ad Vuladislaum regem Boemorum, partim ad Ioãnem Albertum alterum Cazimiri filium, de quo dudum mentionem fecimus, regnum detulerunt. Nec deerant qui Maximilianum Cæsarem regnare vellent. Erant etiam, qui externos reges fastidiẽtes, Ioannem defuncti Mathiæ nothum filiũ, quem blandè Hanselicum vocabant, regem appellabant.

Vngarorum dissidium in creando rege.

Non repudiauit Ioannes Albertus oblatum regnum, inuitantibus & orãtibus, qui ipsi studebant, Vngaris, patre verò suadente, & sumptus præbente. Sed Vuladislaus accitus à suis fautoribus celeriter cum tumultuarijs Boemorũ copijs adfuit: & Budã caput regni fauore Beatricis reginæ (quæ iam inde ex quo Vuladislaus Olomucij cum Mathia conuentum egit, aspectu eius capta erat, tunc autem nuptiarum eius spem conceperat) pulso Hanselico occupauit.

Bellum inter fratres.

Beatrix regina Vuladislao fauet.

Id cùm didicisset Ioannes Albertus, accepto à patre exercitu, in quo duodecim millia hominum mercede conductorum numerabãtur, sub signis in Vngariam ingressus est: & Sobinouiam, Eperiassum, & alia quædam oppida, quæ ipsi Budam contendenti in itinere occurrebant, in deditionem accepit.

Ioannis Alberti expeditio in Vngariam.

Cassouia verò vrbs & arte munita, & valido aduersariorũ præsidio munitior; & commeatu bene instructa venienti portas clausit. Non visum est eam Ioanni Alberto præterire, ne hostis à tergo relinqueretur, néue cæteræ munitiones eius exemplo, noui regis imperium detrectarent. Itaque obsideri ea, & bombardis è Polonia aduectis oppugnari cœpta est, sed nullo operæpretio. Ab extrema æstate in mediam hyemem extracta est obsidio. Interim tentata est pax inter fratres ab Ioanne Vardinensi, eodemque Olomu-

Cassouia obsessa à Ioanne Alberto.

censi episcopo, viro prudente & docto, qui ea de re in Poloniam ad Cazimirum, ex quo Ioannes Albertus dependebat, excurrit. Sed nihil impetrauit. Vuladislaus verò, cùm primores Vngaros plerosq; omnes opera & largitione Beatricis, quæ thesaurum regium in potestate sua habebat, ad se pellexisset, exercitum ad reprimendos fratris conatus misit. Cùm autem in propinquo essent duo exercitus, cœptum est ab Vngaris de pace agi, nolentibus regnum dubiæ Martis aleæ cõmittere. Constitutæ ad certum tempus induciæ, per quas illi Vuladislaum, Ioannes Albertus verò patrem consuleret, ac de conditionibus pacis inter dissidentes conueniret. Interea Ioannes Albertus soluta obsidione Eperiassum se recepit, & Vngari diuersi abiêre. Erat Cazimirus tũc in Lituania, ad repetenda bello sua, quę Moschi interuerterant, sese comparãs. Etenim post Nouogrodum magnum subactum Russorum Seueriẽsium principes vltrò ad Moschos defecerant, nõ maxima re offensi: nempe quod cùm Vilnam venissent, ad regem quodam tempore intromissi non sunt: cumque vnus quispiam ex ijs importunius vrgeret, ac digitum foribus paululum adapertis inseruisset, ianitor eum attractis vehementius foribus pressit & confregit. Et luit quidem capite pœnam ianitor, non fuit tamen eo satiata ira principum: quin ij rectà ad Moschorum ducẽ profecti, eius imperio se suaque omnia subiecerunt. Siue autem hæc fuit causa defectionis, siue illa potius, quòd despicatui se esse Lituanis animaduerterent, ac de religione rituq; sacrorum ab illis quidem dissentirent, cum Moschis verò consentirent, illa tamen occasione permoti meditatum fortassis iam antè facinus maturarunt. Hæc igitur Cazimiro Moschici belli causa fuit. Et tamẽ maiore euehendi filij, quàm recuperandi amissa studio incensus, ira etiam in alterum filium, velut nimio plus cupidum & in sé ingratum stimulante, pacẽ Ioãni Alberto dissuasit, ac prosequi eũ cœptum bellum iussit, adfuturum se ipsi cum validis copijs, ac Tattarorum auxilijs, cùm primùm res Lituanicas composuisset, pollicens. Valde erant diminutæ Ioannis Alberti copiæ, plurimis militibus ad mentionem pacis, & quod per inducias angustiore annona & pabulo vtebantur, dilapsis: & tamen ei patris authoritatem secuto inchoatum bellum prosequi in hostico placuit. Finitis igitur inducijs, cùm primùm per

Seueriensiũ Russorum defectio ad Moschum.

tempus anni sequentis potuit, proxima quæq; is populabundus vexabat, vastabatq;, donec Vuladisla⁹ querelis suorũ, quorum agri vastabantur, motus, octodecim millia peditũ pariter & equitũ ex Vngaris atq; Boemis coadunauit. Maturandũ autem is sibi esse duxit, quò patris aduentũ pręuerteret, quem sibi infestum, graue bellũ comparare audiebat. Vix quatuor millia bellatorum Ioãnes Albertus habebat, dilapsis cæteris: nihil tamen territus hostilis exercitus aduentantis magnitudine, turpe esse ducebat & inutile, intra munitiones sese continentẽ obsidionis incommoda tolerare, & patris centum quadraginta ferè milliarijs Germanicis absentis & ęgrè molientis opem expectare. Itaq; cohortatus suos, vt pugnantes, & non inulti, sicuti viros fortes decet, mortem oppeterent potius, quàm ignauè fugientes, aut latitãtes pecudum in morem trucidari se paterentur, in aciem eos eduxit. Dato vtrinq; signo pugnæ, ad manus ventum est: strenuè se gerebant Albertiani, primosq; hostium loco mouerant: sed prę grauante multitudine repressi, multis fortibus viris amissis cesserẽ tandẽ. Dux ipse cùm frustra aliquandiu instaurare prælium conatus esset, duobus equis in ardore pugnæ amissis, tertio quoq; grauiter sub ventrem sauciato, vix tandem Eperiassum euasit. Parum autẽ absuit, quin à duobus Boemis insequẽtibus caperetur, cùm fracto gladio, quo se tueretur non haberet: ni Crupscius eques Polonus accurrens, suum ipsi gladium porrexisset: quo quidem ille vtrumque hostem transfixit. Vuladislaus de euentu pugnæ certior factus à suis, non obscurè præ se tulit, magis lætari se de salute fratris, quàm de victoria sua: missisque ad eum legatis, pacem cum eo fecit his conditionibus, vt Vngariam is deinceps missam faceret: Vngaris, qui in verba ipsius iurassent, iurisiurandum remitteret: acciperet autem in Silesia Glogouiam maiorem, Cozuchouiam, Sprotauiam, Zelonagoram, Suebodinum, Goram, Crosnam, Scenauiam, Opauiam, Carnouiam, Toscum, Bythomiam, Suirchleneciam, & Cozle, eaque omnia ditione teneret vnà cum liberis suis marib⁹, si quos habiturus esset tantisper, quoad rex factus non esset. Verùm vt ferrent tamen homines eorum locorum onera publica ex æquo cum Vngaris: dux autem ipse Ioannes Albertus liber & immunis prorsus ab ijs esset. Interea verò dũ hęc pręstantur, Eperiassum, is & Sobinouiam

1491. ann.

Prælium inter fraternos exercitus.

Ioannis Alberti fortitudo & fuga.

Crupscius.

Vuladislai regis pietas.

Pacta inter fratres.

Glogoniensis, Opauiensis, & Carnouiensis dominatus in Silesia Ioanni Alberto concessi à fratre.

uiam retineret. Quòd si Vuladislaus nullis relictis liberis decederet, Ioannes Albertus post eum regnaret apud Vngaros. Nemini autem fraudi esset, cum eo cõtra Vuladislaum sensisse. Ad hæc, vt ijs, qui Mathiæ regis tempore exulassent, liber ad suos patêret reditus. Denique captiui vtrinque vt redderentur, itemq; munitiones captæ. Hæc ita tunc inter fratres conuenta, conscripta, ac Vuladislai regis, & quindecim procerum Vngarorum signis consignata, extant in archiuo regio Cracouiensi. Extant & aliæ literæ, quibus idem rex tributa siue exactiones, quæ sibi publicorum onerum nomine ex ijs locis Silesiæ quæ fratri concessera t, pendi debebant, eidem fratri condonauit. Quibus peractis Ioannes Albertus in Poloniam se recepit. Vuladislaus autem antequã dimitteret exercitum, Hanselicum quoque cùm non contemnendis Valachorum copijs Budam contendentem, & mox Maximilianum etiã Cæsarem, qui & ipse ex pacto Friderici patris (quod ille tamen Mathiæ armis adactus repudiauerat) regnum Vngariæ sibi vendicabat, & Albam regiam cæperat, profligauit. Sic ille tunc Vngariam pacauit. Nec tamen Beatricem vxorem duxit. Porrò Cazimirus Polonorum rex in Lituania certior factus de aduersa Ioannis Alberti pugna, & quòd is saluus tamen euasisset, bello Moschico inducijs in aliud tempus dilato, maturabat reditum in Poloniam, vt acceptam in Vngaria ignominiam instaurato bello deleret: id adeò, siue quòd nihildum de transactione filiorum inter ipsos cognouisset, siue quòd eam transactionem non probaret. Tametsi absque eo non deerant ei causæ redeundi in Poloniã, nempe vt Annæ filiæ, Boguslao Scecinensium Pomeranorum duci desponsæ, nuptias faceret, eamq; honoris gratia deduceret, & Russis opẽ ferret. Nam rusticanus quidam homo, cognomento Mucha, collecto è Valachis & Russis Pocucensibus decem millium hominum exercitu, Russiam infestabat, si non concitante, conniuente quidem certè Stephano palatino Moldauiæ. Tametsi Mucham tunc Nicolaus Chodecius, cognomento Zemelca, vir fortis, & rei militaris peritus, cum mercenario milite Polonorum ære conducto, cui præerat, fudit & repressit, multitudinemque illam promiscuam dissipauit. Cœperat tamen Mucha posterius Ioanne Alberto iam regnante exercitum reparare. Sed cùm ad mulierem quandã Russam, in quam deperibat, clanculum subinde commearet, obseruatus & captus à Russis nobilibus, Cracouiam ad regem missus est, ibique in carcere vitam finiuit. Vilna igitur profectus rex Cazimirus, cm Trocos vnius diei itinere peruenisset, languere cœpit: & inualescente morbo, vbi animaduertit supremum vitæ diem sibi instare, testamentum condidit, quo Vuladislaum filium exhæredauit. Deinde sacrosanctis Christianæ religionis mysterijs ritè perceptis, mense Iunio animam exhalauit, anno Christi millesimo quadringentesimo nonagesimo secundo. Inde funus eius in Poloniam solenni pompa elatum, in basilica Cracouiensi sepultũ est. Nec multo pòst pars vrbis ad Occidentem solem vergens cùm ea domo academiæ, quam collegium maius vocant, fortuito incendio conflagrauit: diraq; lues & pestis pecudum atque pecorum Poloniam peruasit. Aliquanto autem ante mortem regis post medium Decembrem tres soles in meridie visi sunt: deinde cometes duûm ferè mensium spacio post Occidentem solem apparuit, prodigia, vt creditum est, mortis regiæ. Regnauit autem is annos quadragintaquinque, vixit sexaginta quatuor. Per hoc tempus Turcæ cum Bosnam & Vngariæ fines infestarent, & Sabaciam arcem quam Rex Mathias de ipsis receperat, obsiderent, Vuladislai noui regis auspicijs ab Vngaris & Boemis reiecti & fugati sunt.

Hanselicus, & Maximilianus Cæsar victi à Vuladislao.

Induciæ Cazimiri cum Moscho.

Anna filia Cazimiri Boguslao Pomeran. duci nupsit.

Mucha Russiã infestat.

Nicolaus Chodecius.

Mucha captus & extinctus.

Cazimiri regis mors. 1492. ann.

Cracouiæ incendium.

Pestis.

Prodigia.

Turcæ reiecti à Sabaciæ obsidione.

MARTINI CROMERI, DE ORIGINE ET REBVS GESTIS POLONORVM LIBER TRECESIMVS.

IOANNES ALBERTVS REX.

CAZIMIRO sepulto, ad medium Augustum Petricouiam noui regis creandi causa itum est: Ibi varia fuêre studia procerum in regis defuncti filios absentes partita. Iohanni Alberto fauebant plerique pro-

Polonorum Procerum dissidium in creando rege.

pter

Ioannis Alberti indoles.

pter ætatis prærogatiuam, & ſpecimen
virtutis bello Tattarico editum. Non-
nulli, elatiore animo & ſupercilio eius
offenſi, partæ de Tattaris victoriæ Vn-
garicum bellum aduerſo euentu ge-
ſtum opponebant: illam virtuti mili-
tum & fortunæ, hoc imperitiæ ducis ac-
ceptum ferentes. Hi verò partim Alex-
andro natu proximo, ſuauioribus mo-
ribus & liberalitate prædito, partim Si-
giſmundo iuniori regnum deſtinabāt.
Pro Alexandro erat fœdus, quo Polo-
ni & Lituani Iagellonis regis opera con
iuncti, ſub vnius imperio ſemper ſe fo-
re promiſerant, & expedire id maximè
regno videbatur. Iam autem Lituani
patris morientis iuſſu, quemadmodum

Alexander magnus dux Lituanorum factus.

dictitabāt, Alexandrum ducem ſibi cre
auerant. Refellebant hoc alij: Lituanos
contra pacta conuenta veniſſe, qui in
conſulto ſenatu Polonico ducem ſibi
creaſſent: indignum eſſe, Polonos in re-
ge creando eorum ſequi ſententiam,
quibus ipſi præire deberent. Haberet ſi-
bi Alexander Lituaniā, Ioannes Alber-
tus Sileſiā à Vuladiſlao fratre aſſentien-
tibus Vngaris & Boemis proceribus pa-
cto promiſſam cum ſpe regni Vngarici:
Sigiſmundum fato quodam aut proui-
dentia diuina Polonis regem relictum

Sigiſmundi indoles.

ac deſtinatum eſſe: & vegetioris autem
animi eum eſſe, & generoſioris indolis.
Huius autem ſententiæ authores erant
Raphael Iaroslauius marſalcus regni,
ac Tencinij, quos ſequebatur cuncta
Topororum familia. Idem ſentire vi-
debatur Sbigneus Oleſſnicius archie-
piſcopus Gneſnenſis, qui Iacobo Sen-
nenio ſucceſſerat. Tametſi creditum
eſt, eum hoc quidem præ ſe tuliſſe, re
vera autem Ioanni Maſouiorum duci
ſtuduiſſe: cum quo fixis in patenti cam-

Ioannes dux Maſouiorum ad regnum Polon. aſpirat.

po tentorijs ſtatiua habebat. Non ob-
ſcurè enim Ioannes, velut vetuſto re-
gum Polonorum ſanguine oriundus,
regnum ambire videbatur: & mille e-
quitibus comitatus vnà cum fratre Cō-
rado ad comitia venerat. Res ad vim
ſpectare videbatur, inſolentius & fero-
cius ſeſe gerentibus Maſouijs. Quo com

Elizabethæ reginæ ſtudium erga Ioannem Albertum.

perto, regina Elizabetha mille ſexcen-
tos equites ære ſuo Cracouię raptim
conductos ad Fridericum filium epiſ-
copum Cracouienſem, & cæteros, qui
Ioannis Alberti partes tuebantur, præ-
ſidij cauſa miſit. Ex his complures e-
rant, qui ſub Ioanne Alberto in Vn-
garia ſtipendia meruerant. Ibi tunc ſu-
periores eſſe cœperunt Ioannis Alberti
partes. Cumque frequens ſenatus in
aulam regiam, vbi Fridericus diuer-
tebat, conueniſſet, & Fridericus archie-
piſcopo non veniente, comitijs præſide
ret, viceſima ſeptima die menſis Augu-
ſti Ioannes Albertus rex renūciatus eſt,

Ioannes Albertus rex Polon. creatus.

non magis procerum ſuffragijs, quàm
populi foris circum comitium ſtantis
clamore adiutus. Cracouiam deinde re
ditum eſt: ibique de more nouus rex à
Sbigneo archiepiſcopo ritu ſolenni vn-
ctus, diadema ſuſcepit. Et quoniam nō
ſatis ſecurus erat ab ijs, qui ipſi in adi-
piſcendo regno aduerſati erant, ſiue a-
deò quòd vlciſci ipſe eos cogitabat, &

Fœdus Ioannis Alberti & Vuladiſlai fratrum regum.

potentiam tamen eorum reformida-
bat, cum Vuladiſlao fratre Vngarorum
& Boemorum rege ſecretò fœdus icit
per oratores: quo diſertè cautum eſt,
vt mutuam ſibi opem ferrent reges cō-
tra rebelles ſubditos. Nam & hic erat
ſuis contemptui: Verùm non ita mul-

1493. ann.

to pòſt, nempe poſt inſequentis anni
principium Raphael Iaroſlauius mar-
ſalcus, & Sbigneus Oleſſnicius archie-

Sbignei archiepiſcopi Gneſnenſis mors.

piſcopus, principes eorum qui Ioanni
Alberto aduerſati erant, obiêre, ango-
ri animi, quemadmodum creditū eſt,
confecti. Tametſi Sbigneus grandęuus
aqua intercute, qua iam inde ante co-
mitia laborare cœperat, extinctus eſt.

Fridericus Cardinalis archiepiſcopus & epiſcopus Cracouienſis.

Ei ſucceſſor Fridericus epiſcopus Cra-
couienſis rege fratre poſtulante ab A-
lexandro ſexto pontifice maximo da-
tus eſt, ita vt idem epiſcopam Cracoui-
enſem retineret, Cardinalitio quoque
honore cumulatus. Adeò vero mites
fuêre ſoles anni illius initio vſque ad
medium Februarium, vt arbores turge-
rent gemmis, aues nidificarent, nouoſ-
que fœtus excluderēt. Subſecutum eſt

Intemperies cœli.

autem frigus intenſum diebus quinde-
cim, quod omnia illa corrupit. Solen-
ni inauguratione peracta rex paucos
menſes Cracouiæ commoratus, maio-
rem Poloniam mille ſexcentorum e-

Regius comitatus aulicus Venetorum legatio ad regem Polō.

quitum aulicorum comitatu toto ferè
anno obiuit. Quò venerunt ad eum le-
gati Venetorum, & Baiazetis Turca-
rum principis, vtrique regnum ei gratu
lantes. Ac Veneti quidem præterea, qui

Albania vaſtata à Turcis.

bus Baiazetes Albania per illud ipſum
tempus peruaſtata, captoq; Dirrhachio
vrbe maritima, è propinquo immine-
bat, ad bellum in Turcas ſuſcipiendum

Turcica legatio ad pacem petiti à rege Polon.

regem cohortabantur. Turca verò per
amplis donis oblatis, pacem & amici-
tiam ei deferebat, ſiue quòd vires Polo-
norū eo bello, quod cū Moldauis geſ-
ſit, exploratas reformidabat: ſiue quòd
prouidebat, ne pluribus ſimul bellis
diſtineretur. Facile enim cōijciebat, Io-
annem Albertum, niſi fœdere & iuriſ-
iuran

iurandi religione adſtringeretur, non
defuturum eſſe Vuladiſlao fratri & Vn
garis: quorum ditiones proximas ipſe
tunc infeſtandas ac ſubigendas ſibi pro
poſuerat. Nec multo pòſt ſanè eo ipſo
anno excurrerunt Turcæ populabun-

Turcæ Croatiam depopulati, Vngaros profligarunt.

di duce Cadumo Baſſa in Croatiam,
& vſque ad Zagrabiam peruenerunt:
& Vngaros cum Slauis & Croatis obui-
am ſibi progreſſos inſigni ſtrage profli-
garunt. Hæc igitur tunc Baiazeti pacis
à rege Polono petendæ cauſa fuiſſe vi-
detur. Diu fuit anceps Ioannes Alber-
tus quid faceret, Venetíſne, an Turcis

Ioannis Alberti ingeniū.

gratificaretur. Huc eum pacis com-
moda inuitabant, illuc inſitum gloriæ
regnique propagandi ſtudium, & vl-
ciſcendi patrui apud Varnam à Turcis
interfecti cupiditas impellebant. Ad bel
lum autem procliuior cùm Turcicas
vires ſecum perpenderet, animaduerte
bat apparatu maiori, & ſocijs auxilijsq;
ſibi opus eſſe. Occurrebant animo eius
in primis Vngari, qui tunc à Turcis ve-
xabātur, & Vuladiſlaus frater. Cum his
igitur primùm de bello Turcico com-

Friderici Imperatoris mors.

municare ſtatuit. Nam Fridericus impe
rator ſenio morboq;, quem cācrum vo
cant Medici, cōfectus, reſecto crure, per
idipſum tempus Viennæ obierat. His i-
ta maturo conſilio apud ſe conſtitutis,
vix tandem intra vertentem annum le-
gationem Turcicam rex dimiſit, trium

Induciæ cum Turcis.

Congreſſus regum fratrū apud Libliū.

annorū inducias cum Baiazete pactus
iureiurando vtrinq; interpoſito. Dein-
de cū Vuladiſlao fratre apud Liblium
ſiue Leuociā conuentū egit, Sigiſmun-
do & Friderico fratrib9 natu minorib9,
& Friderico marchione Brandeburgen
ſium ſororis filio comitatus. Ibi publi-

Fœdus & pacta regū.

cè quidem redintegratum eſt fœdus in-
ter Vngaros & Polonos. Secretò verò a-
ctū eſſe dicitur inter ſolos fratres ſemo-
tis arbitris de ratione belli gerendi con
tra Turcas, ac de eijciendo Stephano pa
latino è Moldauia, ac Sigiſmūdo fratre
in locum eius ſurrogando. Sed rumor
deinde ſiue verus, ſiue celandi conſilij
gratia confictus, vulgò ſparſus eſt, infe-
ctis rebus diſceſſum eſſe. Soluto fratrū
conuentu, Cracouiam ſe Ioānes Alber-
tus recepit: ibiq; legationē Turcicam al
terā, q̄ tūc fortè oblatas inducias appro

Cracouiæ incendium.

batura aduenerat, audiuit. Per quos q-
dē dies vltima die Iunij atrox intendiū
ad eam portam, quæ Noua appellatur,
poſt occaſum Solis graſſatum maximā
vrbis partem, q̄ ad Septentrionem & oc
cidentem Solem vergit, cum tectis tur-
rium & mœniū atq; templis abſumpſit.
Poſt quod tempus Iudæorū domiciliū,

Iudæorū domicilium Cazimiriam translatum.

qui eouſq; ſparſim in vrbe habitarant,
graſſanteq; incendio illo à militibus ex-
cuſſi ac direpti erant, Cazimiriam trāſla
tum eſt in ripam Viſtulæ: quem locum
Cazimirus magnus gymnaſio deſtina-
rat, & exędificare cœperat. Vbi etiamnū
frequentes admodū degunt. Sub finem

Tattari Podoliam & Volyniā populantur, & Polonos ſuperant apud Viſnoueciā.

Septemb. Tattari Tauricani ſiue Præco-
penſes in Podoliam & Volyniam popu
labundi excurrerunt. Qua de re maturè
certior factus rex, aulicum ſuum comi-
tatū ad reprimendos eos miſit: q quum
ſe cum mercenario milite, qui tūc pau-
cus publico ſtipendio ad p̄ſidium regni
cōductus erat, cōiunxiſſet, impigrè Tat-
taros cum grandi hominū, iumentorū,
pecudū, & omnis generis præda reuer-
tētes perſecutus eſt, & ad Viſnoueciam
caſtellū Volyniæ aſſecutus, hoſtem non
fefellit. Excepêre enim Tattari incurrē-
tium in ſe noſtrorū impetū, celeriterq;
paucos pugnæ intentos circumuecti, ad
manus quidem non temerè veniebant,
verùm ſagittis eminus equos pariter &
homines configebant, & plena ad extre
mū victoria potiti ſunt, multis claris &
fortib9 viris cæſis: in quibus p̄ſtantes fuê

Henricus Camenecius, ac Derslaus Glouinius occiſi.

re, Henricus Camenecius, ac Derslaus
Glouini9. Per eos aūt ipſos dies duo por

Monſtra ſeu portenta.

tenta Cracouiæ extiterūt. Mulier enim
quædam in platea, q̄ à ſancto Spiritu no
men habet, infantem exanimem pepe-
rit, cuius dorſo ſerpens viuus inhære-
bat, arrodens ac depaſcens cadauer. Al-
tera verò in ſuburbana villa, cui Nigræ
nomen eſt, ad decimum Cal. Nouemb.
monſtrum edidit cętera quidem huma
na figura, ſed collo & aurib9 leporinis,
& vno grandiore inteſtino totum ven-
trem occupante, diducto ritu ſpirans.

ann. 1495.

Sequenti anno nihil memorabile acci-

Ioannes Maſouiorū dux obijt.

dit in Polonia, præter quòd Ioannes ſi-
ue Ianuſſius Maſouiorum Plocenſium
dux cœlebs in humanis eſſe deſijt. Se-
cundum quem Ioannes Albertus rex

Plocenſis ditio Poloniæ adiuncta.

tractum Plocenſem iure feudi, vt vo-
cant, ad ſe deuolutum, regno adiunxit.
De reliqua verò Maſouia, Cirnenſi,
Varſauienſi, Viſſegradenſi, Zacroci-
menſi, Cechanouienſi, Lomzenſi, &
Nouiduuorēſi territorijs diſtincta, cum
Conrado fratre eius ſuperſtite ſequen-
ti anno ita tranſegit, vt is Cirnenſem
quidem dominatum ſocius & fœdera-

De Maſouia tranſactio regis Polon.

tus regum Polonorū vnà cum poſteris
ſuis maſculis tantū iure ſempiterno ob-
tineret: regi cōtra quoſuis hoſtes præſtò
eſſet: ipſo inſcio cum nemine fœdus ice
ret, nec pecuniā vllam ſubditis ſuis im-
peraret: reliquas verò ſatrapias ſiue p̄fe-
cturas ipſe modò, quoad viueret, habe-
ret;

ret, pòst obitũ eius ad regem regnumq; redituras. Idq; ita ratum fore, ipse pariter cum proceribus & nobilitate, oppidorumq; primoribus Lublinum veniens solenne iusiurandum regi daret. Verùm id vix tandem post alterum annum elapsum præstitit. Inundauit eodem anno supra modum Vistula fluuius æstate media, validis imbribus auctus.

ann. 1496.

Ne sequens quidem annus habet quicquã magnopere memorabile, præter nuptias Barbaræ Cazimiri regis filiæ, quam Ioannes Albertus frater virginem Georgio Alberti Saxoniæ ducis filio in matrimonium collocauit : & transactionem regis cum Conrado Masouiorum duce in comitijs Petricouiensibus factam, quemadmodum dudum memorauimus.

Barbara Cazimiri filia Georgio duci Saxoniæ nupta.

Obijt etiam eo anno Philippus Callimachus: cuius mors nõ ingrata Polonis accidit. Fuit is natione Tuscus, orator & poëta non inelegans, & acri ingenio præditus, versatus aliquandiu in ministerio Pij secundi pontificis max. Deinde verò cùm successor Pij Paulus secundus Pomponium Lætum, Platinam, & quosdam alios viros eruditos amicos Callimachi, siue quòd de religione malè sentirent, siue quòd in se conspirasse dicerentur, prehendi iussisset, Callimachus Cazimiro adhuc regnante in Poloniam profugit, & pro p̃ceptore regijs filijs fuit. Cùm aũt in familiaritatem Ioannis Alberti sese insinuasset, plurimum apud eum gratia & consilio valuit, vsq; adeò, vt cũ Ioannes Albertus rex factus esset, Callimachi arbitrio magistratus & honores mandarentur, & res pleræq; omnes publicæ & priuatæ regis gererentur. Qua re ingentem sibi inuidiam apud Polonos Callimachus conflauit: quæ tamen metu potentiæ eius occulta aliquandiu, quodam tempore, cùm is legationem regis nomine apud Venetos & Pontificem maximum obiens, rediturus esse in Poloniam non putaretur, in apertum erupit. Sed rursus eo reuerso non tam resedit, quàm dissimulata est, quoad ille vixit. Ad tyrannidem incitare regem, & beneficia decretaque eius vendere siue creditus, siue insimulatus est. Et ita sanè hoc fit, vt ij qui principem, aut aliquem tamen gratiæ locum apud reges & monarchas obtinent, difficulter inuidiam & obtrectationes hominum vitare possint : quibus nonnunquam perculsi è summo gradu in imum decidunt. Neque enim facere possunt, quin multos offendant, dum quibusdam prodesse student. Et illos autem quos euexerunt, æmulos plerunque experiuntur, præsertim si vel externi sint, vel genere opibúsue inferiores, vel auari denique.

Philippus Callimachus.

Callimachus legatione functus regio nomine.

Perijt autem Callimachus fluxu ventris exinanitus initio mensis Nouembris, quo tempore pestis ex Vngaria & Silesia proserpens, Cracouiam & minorem Poloniam inuasit: Quæ cùm hyeme, quæ fuit asperrima, conquieuisset, ęstate sequenti maiorem in modum recruduit, & ad hyemem vsq; longè lateque grassata, plurimos mortales absumpsit. Commodùm tamen rex nobilitatem, ac de plebe quicunque militiæ nomina dederunt, ei subduxit: nisi quòd ijs, qui pestem effugerant, gladius tamẽ hostilis non vsquequaque pepercit.

Pestis.

Hyems acerrima.

Erat Ioannes Albertus, quemadmodum etiam superius indicauimus, gloriæ & imperij propagandi percupidus. In primis autem Turcas Christianis omnibus formidabiles, hostes sibi destinabat, idque siue pio reipublicæ Christianæ iuuandæ studio, siue vt Vuladislai patrui necem vlcisceretur. Tametsi iactatum est vulgò, & creditum, eum Moldauiam subigere meditantem, fallendi Stephani palatini gratia, Turcicum bellum præ se tulisse: & ne vltrò tam potentem hostem lacessere videretur, curasse per subornatos homines, vt sibi renunciaretur è Podolia, Turcas infesto exercitu Moldauiam & Podoliam petere: quod quidem credibile faciebat inquietum gentis ingenium, & quòd induciarum finis iam instabat. Cùm igitur apparatum belli permagnum fecisset, & à Conrado Masouiorum duce Lublini, quemadmodum conuenerat, solenne fidelitatis iusiurandum accepisset, ipsum quidem expeditione bellica tunc instante liberauit, auxiliares modò copias vt sibi mitteret, Alexandrum autem magnum ducem Lituanorum, & Ioannem Tisenum Magistrum Crucigerorum Prussiensium, qui Martino defuncto successerat, è formula fœderis euocauit: nobilitatem oẽm regni Maio mense ad Leopolim sibi præstò esse iussit: ad Stephanum quoq; palatinum Moldauorum legatos misit, qui ipsum ad societatem pij belli contra barbaros cùm ex formula fœderis euocarent, tũ Kyliæ & Bialogrodi recuperandi spe inuitarent. Ipse cũ Sigismundo fratre & peditatu mercede conducto maturè profectus, Pręmislię substitit aliquandiu, dũ copię conueniunt. Ibi eum Creslaus Curosuancius, cancellarius, & illo ipso tempore post obitũ Petri Mossinij, sine Bninij

Valachicum bellum.

Cõradus Masouiorũ dux iurat in verba regis Polon.

Ioannes Tisenus Magister Crucigerorum.

Legatio regis ad palatinum Valachiæ.

Creslaus Curosuãcius episcopus Vladislauiensis.

nij episcopus Vuladislauiensis designatus, suo & Friderici cardinalis nomine conuenit, ab instituto reuocans. Quem rex durius increpitum abire, & sacerdotem sacrorum, non belli curam gerere iussit. Se vel subuculam suam crematurum esse, si eam consilij sui consciam esse sciret. Hinc sanè nati sunt, vel confirmati duntaxat sermones hominum, quibus iactatum est postea seu vero, seu falso rumore vsquè ad nostra tempora, expeditionem illam suasu Callimachi à rege susceptam fuisse, quo feroces minus morigeræ sibi, diuinaque & humana iura contemnentis nobilitatis Polonæ spiritus, incommodis belli, aut etiam clade aliqua retunderet.

Ioannis Alberti tyrannicum dictũ & consiliũ.

Porrò ij, qui in Moldauiam missi erant, renunciarunt regi: Exoptatissimum id bellum Stephano contra barbarum cùm totius Christiani nominis communem, tum suum peculiarem hostem accidere: itaque non defuturum eum esse commeatu exercitui regio suppeditando: quin & vires cum suas cum rege coniuncturum esse, vbi is ad hostium fines & Danubium peruenerit. Nam vt prius id faciat minimè expedire, ne Turcas & socios eorum Transalpinenses intempestiuè in se prouocaret. Veréne autem hoc ita existimarit, an cauere sibi hoc prætextu voluerit, ne à rege circumueniretur, incertum est. Iam quidem & ipse persenserat partim fama renunciante, partim Vngaris proceribus per literas & nuncios submonentibus, contra se exercitum illum à Polono rege duci, vt is se amoto Sigismundum fratrem Moldauiæ præficeret. Sic enim Liblij clàm inter fratres conuenisse. Quod quidem eo studiosius vulgabant Vngari, quo magis Stephanum aduersus regem Polonum iritarent : idque partim quòd molestè ferrent, secretiori consilio se à regibus exclusos fuisse, partim quòd Moldauiam bello illo à sua clientela prorsus abstractam iri videbant. Venerat enim vsu superiori tempore aliquoties, vt Moldaui posteaquam semel ab Vngaris ad Polonos defecerunt, in dissensione domestica de principatu, vel Turcici belli necessitate adducti, vel denique, vt est dubia gentis fides, Vngarici regis clientelæ denuò sese addicerent. His igitur monitoribus Stephanus cautius obseruabat, quid consilij Ioannes Albertus caperet. Quem vbi comperit recensitis copijs, motisque à Leopoli sub finem Iunij castris, non versus Cameneciam, quà compendiosior via est ad Kyliam & Bialogrodum, Turcarumq; ditionem, iter instituere, sed ad Pocuce oram deflectere, ibi magis etiam cœpit sibi prospicere: misitq; tres legatos, viros gentis suæ primarios ad regem sciscitatum, amicus ne an hostis Moldauiam peteret. Si Turcis bellum facere decreuisset posse, eum longè maiori compendio & expeditiore via ad fines Turcarum peruenire: seq; exercitũ eius & commeatu adiuturum, & vbi hostium fines attigisset, copijs suis aucturum esse: sin sibi bellum inferret, daturum se esse operam, vt eum illati pœniteat.

Stephani Palatini responsum.

Vngari Stephanum cõtra Polon. regem incitarunt.

Moldauorũ defectiones ad Vngaros.

Stephani legati ad regẽ.

Hac tam superba & minaci legatione commotus rex, legatos contra ius gentium comprehendit, & Leopolim asseruandos misit : ipse non expectatis Lituanorum, Prussorum & Masouorũ auxilijs, cum infestis signis Moldauiam ingressus est : & omnibus rebus postpositis, interiora & caput gentis Sociauiam potissimum petiuit, sperans Moldauos non modò terrore tanti exercitus, verùm etiam acerbum Stephani dominatum pertæsos, & alioqui dominos crebrò mutare solitos, vltrò ad se defecturos esse. Eoq; captiuos omnes quicunq; à pabulatoribus excipiebantur, liberaliter dimittebat. Cæterùm cùm Sociauia Stephani præsidio firmata veniẽti portas clausisset, quaternis castris in conspectu arcis positis, & curruum obtentu munitis, oppugnare eam adortus est. Nec tamen proficiebat quicquam, quamuis abundante multitudine. Nam ad octoginta millia pugnatorum in exercitu habere ferebatur, exceptis lixis & aurigis, qui dimidium eius numeri expleuisse existimati sunt, cùm curruum essent ferè triginta millia. Ne bombardę quidem nostris defuêre. Sed quantumcunq; eæ muri interdiu deiecerant, noctu Valachi impigrè roboribus limo fimoq; oblitis reficiebant. Itaque cùm in longum duceretur obsidio, Stephanus collecto è suis non contemnendo exercitu, obuiam ire conatibus regijs instituit. Nec tamen in apertum prodibat vsquam è nemoribus, sed ex insidijs modò carpebat regium exercitum, & in pabulatores, nec impunè tamẽ ferè, impetum faciebat: maiores copias, atq; Transyluanorum, Cæculorũ, Transalpinensiũ, Bessarabum, Turcarũ ac Tattarorũ, quos partim p̃dæ, partim subiectionis suæ spe inuitabat, partim etiam mercede conducebat, auxilia expectans. Cauerat etiam insessis vijs, ne commeatus nostris è Russia & Podolia subueheretur. Spe defectionis Mol-

Legati violati.

Ioannis Alberti consilium.

Sociauia nequicquã obsessa & oppugnata.

Polonicus exercitus.

Stephani Palatini conatus.

Moldauorum frustrati nostri, cùm difficultatem belli circumſpicerent, penuriãq; annonæ & pabuli, vt in tanta multitudine hominum & iumẽtorum, ſentire inciperent, nec Moldaui ad prælij dimicationem venirent, minus alacres eſſe, & fremere in regem: reputare ſecũ ſigna & oſtenta, quæ aduerſum belli exitum portenderant: nempe quòd boues ducẽti, qui à Leopoli motis caſtris poſt exercitum agebãtur, ſubita tempeſtate diſiecti erant, nec recolligi omnes potuêre: equus candidus regi charus, qui ad manum ducebatur, in tranſitu modici fluminis collapſus, merſusque perijt. His igitur de cauſis miſſionem flagitabant. Permouebat eos & illud, quòd neque Lituani, neque Maſouij veniebant: Pruſſorum verò Magiſter Tifen Leopoli ægrotus decumbebat: vbi etiam extremum vitæ diem clauſit. Accedebat eò quòd ipſe quoque Stephanus pacem petebat, Vuladiſlao rege Vngarorum deprecatore & pacificatore vtens. Nec tamen conſtat, veréne id fecerit, an ſimularit, quo noſtros tantiſper, dum copiæ ſuæ conueniunt, duceret, & ab oppugnatione Sociauiæ auerteret, quam in extremo diſcrimine verſari didicerat. Miſit quidem Vngarus legationem ad Polonum regem, ſuadens & poſtulans, vt is pacem daret Moldauo, ne deſperatione ſalutis & rerum ſuarum ad opem Turcarum confugere cogeretur, eorumque vires acceſſione copiarum ſuarum augeret. Tametſi ſuam in eo rem Vngari proceres agere videbantur, quo Stephanum omnia pollicentem cum tota gente ſibi potius adiungerent. Facilè tamen Ioannes Albertus in illo ſtatu rerum, cùm febri etiam tentari cœpiſſet, perſuaderi ſibi ab Vngaris legatis paſſu s eſt. Et cùm de cõditionibus pacis non conueniret, induciæ conſtitutæ ſunt, per quas liberius de pace ageretur. Publicatis inducijs confeſtim ſoluta eſt obſidio, quemadmodum conuenerat, pronunciatumque iter in certum diem. Cùm autem cognouiſſet Stephanus, alio itinere Polonos recedere velle, quàm veniſſent, ſiue quòd breuior ea via eſſet in Poloniam, ſiue quòd agri à populationibus intacti faciliorem commeatum exercitui præbituri eſſe viderentur, admonuit regem per internuncios, conſultius eum factu rum, ſi eadem via, qua venerat, exercitum reduceret. Non tam planam eſſe illam alteram, quæ ad læuam vergeret, ſed ſyluarum denſitate, & montium aſperitate, & anguſtioribus callibus impeditam. Vereri ſe, ne homines ſui agreſtes, feri & indomiti, quiq́; difficulter in officio continerentur, in anguſtijs negocium faceſſerent diſcedentibus. His monitis fides habita non eſt, quòd homo vafer & infidus ſibi ſuisq́; hoc conſilio proſpicere putabatur, vt integra ea ſibi loca ab incommodis belli manerent. Itaq; itum eſt quà placuerat, nullo ordine: nec abſtinebant noſtri manus rapinis & iniurijs obuiorum. Quartis caſtris ad Bucouinam peruẽtum eſt. Sylua eſt fagina dẽſa duûm miliarium ſpacio lata, Bucouinam ab arborum genere vocant, anguſtam habens & præruptam inter aſpera ſaxa monteſq́; viam. Quam cùm vna die cunctæ copiæ tranſire non poſſe viderentur, ad introitum eius rex caſtra metatus ſubſtitit. Ac maiores quidem Poloni cũ impedimentis ſuis præire iuſſi, ſyluam ſine vllo impedimento emenſi ſunt. Altera die rex præmiſſis bombardis & curribus, ipſe cum aulica ſua cohorte ſubſecutus eſt, carpento vectus propter aduerſam valetudinem. Ponè ſequebãtur minores Poloni cum Ruſſis incompoſiti, inermes, & quaſi in pacato ſecuri. Extremum agmen tenebant milites mercenarij. Ad mediũ ſyluæ impedimenta regia peruenerant, cũ ecce agreſtes Valachi pedites vndiq; ex inſidijs coorti, impetum in ea faciunt, percellunt currus, ac diripiunt: & facilè impulſis, quas in hoc iam ante ſucciderãt, arboribus, viam impediunt, ne progredi extrema agmina, néue regredi prima ad ferẽdam ſuis opem poſſent. Nec mora ipſe Stephanus cum validis equitũ peditumq́; copijs improuiſus adeſt, & ingenti cum clamore extremum noſtrorum agmẽ à tergo & à lateribus adoritur. Tumultuantur noſtri re inopinata perturbati: & expediũt quidem arma & vim hoſtiũ certatim pro ſe quiſq; animosè ſuſtinent: ſed ſine ſignis, ſine ducibus, & ſine ordine res gerebatur: nec exaudire quiſquam alterum poterat præ clamore, ſtrepitu, & fragore armorum, quem ſyluæ latè reſonantes magis etiam ſonorum atq; terribilem reddebant. Ad extremum vrgente hoſte noſtri in caſtra ſua, à quibus non procul abſceſſerant, ſeſe recepêre. Ibi quoque premente hoſte conſtipati & conglobati nihilo magis ſeſe expediebant: deſperataq́; ſalute, cœlitùs opem incondita & indice trepidationis vociferatione implorabãt. Hoc acrius inſtabãt hoſtes: donec rex cognito ſuorũ periculo, aulicũ equitatũ ſuum armis viriſq́; florentẽ ſuppetias ire laborantibus iuſſit. Qui

Polonicus exercitus detrectat bellum.

Oſtenta cladis.

Tifen Magiſter Crucigerorum Leopoli mortuꝰ.

Legatio Vngarica ad regem Polon.

Ioannis Alberti aduerſa valetudo.

Induciæ cũ Stephano.

Moldaui feri & indomiti.

Bucouina ſylua.

Polonorum clades apud Bucouinam ſyluam.

Qui cùm nihil ſibi reliquum ad celeritatem diligentiamq́; recurrendi feciſſet, ſyluam egreſſus, tympanorum, tubarumq́; clangore, & fulgore armorum hoſtem in ſe conuertit. Inſtauratur prælium. Interim ij, qui in caſtra compulſi in extremo periculo fuerunt, ſpacium nacti, qua quiſq; poterat elapſi, relictis impedimentis trepidè per ſyluam ad primum agmen euasêre: quò rex quoque iam peruenerat. Nec diu ſuſtinuêre Valachi impetum equitatus regij. Verùm repulſi diſiectiq́; terga dedêre. Noſtri ſummotis fortiter, nec ſine ſtrage hoſtibus, abſq; vllo impedimento cœptum iter per ſyluam peregerunt, victóresq́; ad regia caſtra peruenerunt. Poſtero die rex cum toto exercitu in ijſdem ſtatiuis mãſit, expectãs, ſi quis fortè de ſuis in ſylua delituiſſet, vel aberraſſet. Recognitis copijs, complures de nobilitate Polonica & Ruſſica deſiderati ſunt; partim cæſi, partim capti. Et Stephanus quidẽ pluſq̃ barbarica crudelitate vſus, quotquot in poteſtatẽ ſuam redegerat, oẽs in cõſpectu ſuo trucidari iuſſit: quos aũt Turcæ aut Tattari cœperant, in ſeruitutem abegerunt. E quibus Ioannes Tencinius, Petrus Prochnicius, & nonnulli alij aliquanto poſt poſtliminio reuerſi ſunt. De Odrouanzo palatini Ruſſiæ filio dubitatum eſt à pleriſq;, etiam dum vixit. Poſt decimum octauum annum is demùm redijt, & à matre, ad nomen filij reducis temerè, vt creditum eſt, lætitia geſtiente receptus, & ad poſſeſſionem paternorum bonorum admiſſus, ignauam ac degeuerem vitam deinceps crapula & compotationibus aſſiduis egit, ne figura quidem & habitu corporis vero illi Odrouanzo, quemadmodum multi memoria recolebãt, ſimilis. Compoſito deinde agmine noſtri motis à Bucouina caſtris progreſſi ſunt, pridiano periculo admoniti. Nec ſanè quieuerunt hoſtes, quin opportunis locis carptim eos laceſſerent, vexarentque, non modò pabulantes & adaquantes, verùm etiam in caſtris quieſcentes. Nocte quadam obſeruato venti vehementioris flatu herbas arentes cum frutetis haud procul à caſtris ſuccenderunt. Coorta flamma vento impellente magis ac magis caſtris propinquabat, affeciſſetque noſtros grandi incommodo, ni correptis celeriter falcibus proximas caſtris herbas deſecuiſſent & ſummouiſſent, atque ita ignem adrepentem ſtitiſſent. Semper tamen plus incommodi ipſi accipiebant Valachi, quàm inferebant, præterquam quòd ſexcentos equites Maſouios ad internecionem penè delerunt. Tunc primùm ij veniebant à Conrado duce ex fœdere in auxilium regi miſſi. Quod vbi cognouit Stephanus, tria millia delectorum equitum ad opprimendos eos miſit, priuſquam cum rege ſeſe coniungerent. Apud Sepnicium vicum in eos impetum fecerunt hoſtes. Nec Maſouij, quamuis impares numero, detrectarunt pugnam. Pugnatum eſt acerrimè: ſed præualente hoſtium multitudine circumuenti Maſouij, & conciſi ſunt. Secundo hoc prælio Stephanus ferocior factus, ripam Pruti fluminis ad Zarnouecium cum omnibus copijs ſuis inſedit, vt noſtros tranſitu prohiberet. Quò cùm perueniſſent noſtri, commiſſa pugna dimicatum eſt vtrinque totis viribus. Sed virtute Polonorum repulſi, & non contemnenda ſtrage affecti hoſtes, in auia nemora ſeſe abdidêre. Nec deinceps tentarunt quicquam. Rex autem cùm minus commodè valeret, iactationemq́; itineris grauiter ferret, apud Zarnouecium triduo ſtatiua habuit: per quos dies noſtri longè lateque quoquouerſus prædas egerunt. Interea rumor caſtra peruaſit, ingentes hoſtium copias aduentare, regemq́; clàm deſerto exercitu ſubducere ſeſe velle. Quæ res temerè credita, ingenti formidine omnes impleuit. Maiores Poloni in primis tumultuabantur, & raptim ſarcinas componebant, equorumque dorſis alligabant, turpem fugam relictis curribus & impedimentis cæteris parantes. Nox inſtabat, omnia formidabiliora perturbatis redditura, tecturaque ignauiam ad fugam ſpectantium. Itaque neceſſe habuit rex, quamuis æger & languens, & ipſe hominum conſpectui ſeſe repræſentare, & Sigiſmundum fratrem circum primores mittere, falſum illum rumorem diluturus, & fluctuantium, & iam penè fugitantium animos confirmaturus. Quod quidem Sigiſmundus impigrè fecit, totam illam noctem accenſis funalibus caſtra obequitans, & cùm obuios quoſque benignè compellans, tum ad procerum tentoria adiens. Ita ſedatus tamen eſt tumultus, repreſſaque fuga. Sequenti die cùm caſtra iam rex mouere vellet, superuenerunt aliquot millia equitatus Lituanici, ab Alexandro magno duce eius gentis miſſi: regemq́; & exercitum omnem ſpe meliore & lætitia impleuerunt. Quid aũt cauſæ fuerit, cur ipſe Alexander cũ fratre, ſicuti cõuenerat, ſocia arma non cõiunxerit, aut equi-

Stephani crudelitas.

Ioannes Tencinius & Petrus Prochnicius capti.

Odrouanzus ſubditicius.

Moldaui infeſtant Polonicum exercitum.

Maſouij cæſi à Valachis.

Prutus fl.

Rumor tumultu complet caſtra regia.

Sigiſmundi diligentia.

Lituanorum aduentus.

equitarum illum auxiliarem duntaxat tempori non miserit, diuinare non est necesse. Ipse quidem cum exercitu valido apud Bratislauiam arcem ad Bogũ flumen per omne illud tẽpus belli Valachici hæsit, arcẽ instaurans & muniens.

Bratislauia instaurata.

Petiuerunt autem à rege Lituani, vt se in Moldauiam populabundos excurrere pateretur: sed ille non permisit, aduersam valetudinem suam causatus, propter quam maturare reditum cogeretur. Cumq; Sniatinum copias reduxisset, transmisso Nestro amne dimisit exercitum: ipse Leopolim lento itinere vectus, tantisper ibi acquieuit, donec morbo liberatus est. Inde postea Cracouiam reuersus, quasi rem bene gessisset, conuiuijs & compotationibus, amoribusq; mulierum & choreis impensius indulsit.

Ioannes Albertus amoribus deditus.

Ferturq; quodam tempore cũ noctu in vrbe vno aut altero fortassis ministro comitatus absq; lucerna obambularet, & in ebrios iuuenes incognitus fortè incidisset, exorto temerè iurgio vulnus accepisse: ex quo laborauerit aliquandiu, ita vt immemor conditionis ac dignitatis suæ, plaga illa non sine dolore & rubore officij sui diuinitùs admoneretur.

Ioannis Alberti periculum nocturnum.

Nihilo tamen magis vtilium rerum suis quicquam prouidit, negligens acceptę in Moldauia ignominiæ, cladisque: nec memor, quòd Stephanum animosum & ferocem hominem irritasset. Quæ res grauium incommodorum & magni luctus Polonis atq, Russis deinceps causa fuit. Etenim Stephanus acceptam ab ipso iniuriam, bellumq; sibi immeritò illatum vlcisci satagens, primo vere insequentis anni cum expeditis suorum Valachorum, Turcarumq;, ac Tattarorum copijs in Podoliam & Russiam inuasit: & prætergressus Leopolim arcem vrbemq; munitam, ad Canciugam oppidum, & Vislocum amnem longè lateq; populabundus excurrit, & ingentem toti Poloniæ terrorem incussit, nemine ad arcendum hostem neq; parato, neq; animato: sed cunctis ad fugam spectantibus, & non modò in munitiones, verùm etiam in auios montes atq; syluas sese abdentibus.

Valachi Russiã populati.

ann. 1498.

Canciuga opp. Vislocus fl.

Vnde tamen plurimi mortales vtriusq; sexus, & omnis ætatis atq; ordinis à perscrutantibus cuncta hostibus & fugientium vestigia persequentibus extracti, in miserabilem seruitutem abducti ac distracti sunt, ita vt Thracia, Macedonia, Scythia & Asia Russicis mancipijs implerentur. Supra centum millia hominum abacta esse tunc feruntur cum innumerabili gregum, armentorum, & omnis generis præda.

Captiuorum ingens numerus.

Præmislia, Radimnum, Iaroslauia, Præuorscum, & complura alia ignobiliora oppida cum innumerabilibus pagis direpta & incensa.

Oppida incensa.

Vnum operæprecium tunc à nostris factum est, quod Cracouia metu propinqui periculi à latere Sẽptẽtrionali turribus, propugnaculis, pinnis, vallo, fossaq;, Rudaua flumine in eam inducto, munitior & magnificentior effecta est, submotis etiam lõgius plerisq; suburbanis ædificijs, quæ mœnibus vrbis è propinquo imminebant.

Cracouiæ munitio.

Neq; verò hic tunc Russiæ & Podoliæ malorum finis fuit. Nam Tattari præda apud Tauricam deposita, mense Iulio iterum immani excursione easdem regiones diuexarunt.

Russia à Tattaris vastata.

Quibus incommodis & conuicijs hominũ rex motus, nobilitate omni Polona arma sumere, & apud Sendomiriam celeriter sibi præstò esse iussa, ipse Cracouia relicta eòdem sese contulit. Sigismundus enim frater in Vngariam ad Vuladislaum regem paulo antè profectus erat.

Sigismundus in Vngariã profect⁹.

Dum ægrè moliuntur & conueniunt nostri, hostes præda onusti ad sua se recepêre. Quo cognito nostri quoq; dilapsi sunt, cùm non multo minore quàm hostes damno & incommodo Sendomiriensem tractum affecissent, præter quòd abigendis tamen ac trucidãdis hominibus abstinuêre. Rex quoque Cracouiam redijt.

Poloni sua populati.

Per quod tempus ad Cazimiriam apud Iudæos vitulus biceps natus esse memoratur, altero capite in loco caudæ, cauda verò in medio dorsi existente, ac duobus tantùm pedib⁹ à dextro latere ꝑminẽtibus. Mali portentum id esse creditũ est.

Portentum.

Nec ita multo pòst sub finem Nouemb. septuaginta millia Turcarum per Valachiam in Russiam sese effuderunt, omnem eã oram, quæ ad Nestrum & circum Haliciam, Zidaciouiam, Drohobiciam & Samboriam est, ferro & igni vastantes, & prædas agentes. Neq; progrediendi ac debacchandi modum vllum sibi statuissent, nemine sese ipsis obijciente, nisi cœlitùs Deo, sicut creditum est, miserante populum suum repressi, atq; adeò oppressi essent. De repentè enim intensum frigus & gelu extitit, & nix tanta decidit, vt circumsepti vndiq; Turcæ neq; regredi possent. Et insolens id nouumq; hominibus illis pariter & iumẽtis, mitiore cœlo natis & educatis, accidebat. Ita iumentis plerisq; omnibus frigore & fame confectis, hominum quoque supra quadraginta millia alsisse & obriguisse memorantur. Multi reperti postea, qui interfectis equis in vteros eorum exenteratos calentes etiamtum sese illatebrauerant, sed nullo operæprecio. Statim enim calor artus vita & sanguine destitutos deserebat.

Turcæ Russiam vastantes hyberna tempestate deleti.

Reliqui cùm sese vtcunque tamen explicassent, & in Moldauiam euasissent, à Stephano palatino & Valachis Polonorum insequentium habitum mentitis, & locorum opportunitate vtentibus, diuexati & contrucidati sunt, ita vt vix decem millia Istro transmisso salua euaserint. In religionem hæc res cessit Turcis, ita vt sibi persuaderent, gentem Polonam atque Russam diuinitùs defendi & vindicari. Itaq; non temerè deinceps eam gentem bello sibi lacessendam & infestandam esse existimarunt. At reges Polonus & Vngarus, & Lituanorum dux Alexander domesticis periculis admoniti, quo munitiores essent in posterũ contra [illegible] potentis hostis, missis inter se vltro citroque legatis fœdus inter se icerunt, quo cautum est de auxilijs mutuis & societate cõtra Turcas, & alios quosuis hostes, qui ipsorum alicui fœderati nõ essent: de periculis imminentibus vt se inuicẽ præmonerent. Neque vnus quispiam cæteris inconsultis cum Turcis pacem faceret, bellumúe gereret. Qui contra fecisset, ei ne deberentur auxilia: Moldauus vt in clientela Vngarorum esset: Transalpinensi palatino contra Turcas fœderati nè deessent: de alijs conditionibus fœderis, ipsi inter se principes congressi constituerent: de priuatorum autem controuersijs dirimẽdijs cõsiliarios suos quisque delegarent. Hæc ita tunc conuenêre anno post Christum natum 1499.

1499. ann.

Videtur autem & simultas, siue adeo dissidium gliscens inter eosdẽ fratres tunc fuisse compositum: cuius causam non comperio. Ac ne dissidium quidem Vapouius memorat. Siue autem de hereditate paterna id extitit, siue quòd in bello Moldauico Alexander quidem præter fœderis perpetui legem promissumq; suum Ioanni Alberto defuit, Vuladislaus verò fauisse etiam Moldauis visus est: extat sanè in archiuo Cracouiensi mandatum Vuladislai, quo is potestatem fecit legatis suis redintegrandę suo nomine cũ Ioanne Alberto concordiæ. Vnde rectè colligitur, diruptã eam fuisse. Extat & renouatio pactorũ inter Polonos & Lituanos, tam per ipsos Ioannem Albertum & Alexandrum dudum, quàm per Iagellonem & Vitoudum olim conuentorum, adiecta declaratione de electione regis ac magni ducis: nempe vt neutri alteris non vocatis principem sibi eligerent & crearent.

Pactorum inter Polonos & Lituanos renouatio ac declaratio.

Quod quorsum attinebat fieri tunc, nisi controuersia & offensio quædam inter principes ac populos interuenisset? Sigismũdo verò quarto fratri Vuladislaus Glogouiensem & Opauiensem ditiones in Silesia concessit ijsdem ferè conditionibus, quibus Ioanni Alberto prius concesserat, & inferiori superiorique Silesiæ eum præfecit. Vbi preclaram is operam subiectis & vicinis populis in extirpandis eius gentis latrocinijs nauauit. Aliquanto autem pòst etiam inferioris Lusaciæ Marchionatum idem Vuladislaus ipsi adiecit, & portionem suam paternæ hæreditatis donauit.

Sigismundus dux Glogouiæ & Opauiæ, & vtriusque Silesiæ præfectus, & Marchio Lusaciæ.

Sigismundus Latrocinia sustulit è Silesia.

Cum Stephano quoq; palatino Moldauorum, & filio eius Bogdano pax tunc facta est: fœdusq; ictum, Ioannis Alberti regis, Alexandri & Sigismũdi ducum nomine: quo professus est Stephanus, omnem culpam & iniurias à rege sibi clementer condonatas, ac dominatum Moldauiæ relictum esse: & contra quosuis hostes totis viribus semper præstò se ipsi futurum esse promisit. Cautum est etiam eo fœdere, ne profugi & exules alterorum ab alteris receptarentur: Palatino autem ipsi si exulare contingeret, vt tutus patêret receptus in Polonia, & Lituania: & liber inde discessus, auxiliaq; darentur, recuperare sua cupienti: ipse autem Vngaro iuxtà ac Polono contra Turcas bellum gerenti præstò vt esset: aut si non posset per se ipse, filium cum copijs mitteret: Turcis verò contra ipsos ne opitularetur, nisi extrema vi adactus. Cæterùm ipse contra eos à fœderatis defenderetur: de hostibus & periculis pręmonerent se inuicem principes. De iniurijs mutuis subditorum, & controuersijs, Camenecensis, Cernechouiensis, & Chocimensis præfecti simul cognoscerent: de grauioribus verò controuersijs inter ipsos præfectos, iudices à principibus delegarentur: cõmercia vtrobiq; vt essent libera. Hæc ita, vt tunc conuenêre, literis mandata, extãt in Archiuo arcis Cracouiensis.

Stephani palatini cũ Polonis & Lituanis fœdus.

Quin & Ioannes Moschorũ dux de pace, amicitia & societate tunc ad regẽ Polonum misisse & impetrasse, à Vapouio memoratur. Quid autem in eo spectarit, tanto spacio terrarum disiunctis Polonia & Moschouia, non intelligo.

Moschorum dux Ioannes amicitiam & societatẽ iungit cum rege Polon.

Nec multo pòst ipse etiã Turcarũ imperator Baiazetes, cũ de confœderatione tot ac tantorum principum cognouisset, insignem legationem ad Ioannem Albertum regem de pace vel inducijs

Baiazetes Turcarum imperator de pace ad Ioannem Albertum misit.

prorogandis misit. Prouidebat enim prudens & cautus bellator, ne pluribus ac diuersis bellis eodem tempore impli caretur. Nam Venetos bello terra mariq; adortus erat: & classe quidem Aegæum & Ionium mare & Peloponnesum, quæ in ditione eorum erat, infestauit. Venetisq; nusquam pugnæ copiam facientibus Methonam, Iuncum & Coronam vrbes obsessas, & oppugnatas aliquandiu per vim ademit. Terrestri autem itinere ad octo millia equitum in ditionem eorum immisit. Qui cùm secundum mare per Istriam & Forum Iulij populabundi in Venetiam procurrissent, omnem eam oram, quæ est circum Goriciam, S. Danielem, ac Teruisium siue Taurisium, crudeliter vastarũt: & præter agrestes eius oræ plurimos Venetos nobiles messis & vindemiæ gratia rusticantes, multos itẽ Germanos, Vngaros, Polonos, Boemos, Prussosq; vtriusq; sexus religionis ergò Romam ad Iubileũm à Pontifice max. in sequẽtem annum edictum illàc proficiscentes exceperunt, & in miserabilem seruitutem, nullo accepto incommodo, abduxerunt. Quibus malis adacti Veneti, pacem à Baiazete petierũt, & ad spacium centum annorum & vnius diei certis conditionibus impetrarunt. Sed id posterius actum est. Tunc autem dubio adhuc euentu belli, cùm non ignoraret Baiazetes Venetos rerũ suarum satagere, & cùm ab ijs, tum à cæteris Christianis principibus, atq; etiam à Pontif. max. regem Polonum & Maximilianum Cæsarem contra se concitari, consilio & comitate, missa ad Ioannem Albertum legatione, Polonicum bellum auertendum sibi esse duxit. Totum autem annum Turcica illa legatio responsum regis Poloni expectauit. Neque enim explicabat is, quid faceret: ꝓpterea quòd ad bellum Turcis inferendum cum ipse vltrò prono animo ferebatur, tum ab alijs etiam incitabatur: cæterùm magnitudinem eius belli, ac domesticas quasdam difficultates, & præsertim inopiam ærarij, & res Prussicas, de quibus mox dicemus, secum expendebat. Nec ignorabat, consultasse quidem Germanos cum Cæsare in comitijs Vormaciensibus de bello contra eundem hostem suscipiendo: sed eorũ conatus domi conflato cum Heluetijs bello, & Italicis motibus præpediri. Ardebat enim tunc bellis intestinis iuxta atque externis vniuersa Italia: Pôtifex, Neapolitani, Veneti, Florentini, Mediolanenses, Genuenses variè inter se belligerabantur, & externa auxilia circumspiciebãt.

Turcarum bellum cum Venetis.

Iubilæum anni 1500.

Maximilianus bellum cũ Heluetijs.

Italici motus.

Galli Hispanos regno Neapolitano, Ludouicum verò Sphortiam, quẽ Cęsar, filio fratris eius Ioanne Galeatio summoto, ducẽ appellarat, Mediolani dominatu eiecerant. Ab hoc autẽ & socijs eius Maximilianus Cæsar in auxilium euocabatur. Hæc tunc secum reputabat Ioãnes Albertus: & verò geminæ Tauricanorũ Tattarorum incursione distractus, consultandi cum proceribus spacium non habuit. Tattari enim sub tẽpus messis hibernarum frugum magno impetu per Volyniam effusi in Russiam & Poloniam circum Belsum, Crasnistauiam, Turobinum, Crasnicũ & Lublinum vsq; ad Vistulam immaniter omnia vastabant, ꝑdas agentes, & in imbecillam senum puerorumq; ętatẽ ferro, in tecta autem igni sæuiẽtes. Quo commotus rex, aliquanta manu ex aulico comitatu suo & voluntarijs tumultuarię coadunata, ad hostem contẽdit. Sed cùm eum ꝑda onustum raptim abeuntẽ assequi non posse videretur, Cracouiam Augusto mense redijt. Quo tẽpore superuenit Caspar Calliensis episcopus legatus Alexandri sexti eius nominis pont. max. ad Turcicum bellum regem cohortans, & piæ militiæ, q̃ Crucis seu Cruciatam vocant, facultatẽ ad id bellum ipsi pariter & Vngaro regi, simulq; Iubilæum, & potestatem decimæ dè cunctis ecclesiasticis redditibus in suo vtriusq; regno in subsidium eiusdẽ belli exigendæ afferens. Tardius autem is venit, ꝙ prius in Vngariam cum ijsdem mandatis diuertisset. Ac decima quidem à nostratibus episcopis & collegijs sacris negata, sed vsitata contributio pro ea decreta est, quæ tunc ad tria millia florenorũ vix peruenit: Iubilæus verò ꝓmulgatus, triginta ferè millia florenorum regi reddidit. Nec ita multo pòst Tattari præda deposita, electi eius dulcedine mense Septebri reuersi sunt: effusiusq; etiam non modò easdem oras, sed Russiæ quoq; Australis & Lituaniæ partem depopulati sunt: ac circum Landishutam, Lezeiscum, Zauichostũ, Opatouiam, & Breste Lituanicum prædis actis, nulloq; accepto incommodo, ingentem hominum, pecudum, & iumentorũ vim abegerunt: quę eo maior & opulentior fuit, ꝙ intacta aliquãdiu ea loca ab ipsorum incursionibus fuissent. Erant in Russia nonnullæ mercenariorum militum copiæ cum Petro Myscouio præfecto Leopoliensi, publico stipendio quòd è tributo agrario ce reuisiarioq;, & censu oppidorum colla-

Galli regno Neapolitano, & Mediolani dominatu potiti.

Tattari Russiam & Poloniam vastant.

Legatio p̃ntificia ad regem Polon.

Decima negata regi.

Contributio ecclesiastica summa, Iubilæi pecuniæ summa.

Tattarorum altera excursio.

Petrus Myscouius.

tum erat, merentes: quæ locis opportunis vel à tergo abeuntẽ hostem carpere ac differre, quoad rex cũ maioribus copijs consequeretur, potuisse videbãtur. Sed nusquam eæ hosti sese ostentarunt. Rex quidem cũ paucis equitibus, quos raptim ad manũ habere potuit, egressus Cracouia, milites Cruce signatos à Calliensi episcopo, qui nondum discesserat, subsequi se iussit. Verùm ij pòst discessum regiũ correptis armis bacchantium in morẽ ducibus religiosis & monachis, quorum non exiguus erat in ea turba numerus, in Iudæorũ domicilia Cazimiriæ impetum fecẽre, & fortunas eorum diripuẽre, & viginti plus minus Iudæos trucidauẽre. Inde cũ sub signis per pontẽ Cracouiam tenderent, clausis portis vrbis exclusi, regẽ secuti sunt. Ne tũc quidẽ operæpretium vllum aduersus Tattaros factum. Rex enim vbi excessisse cum præda hostes cognouit, ipse quoque è Russia inglorius Cracouiam se recepit. Insigni calamitate & vastitate tunc illæ barbarorum excursiones Russiam & Poloniam affecẽre. Portenderat autem hæc mala cometa, decẽ & octo diebus ante primam Tattarorũ incursionem conspectus. Quin & arcis Cracouiensis ea pars, quæ à pede galli Curzanoga nomẽ habet, paulo antẽ fortuito incẽdio conflagrarat. Et fuit sanẽ æstas illa tam calida & arida, vt ad medium Iunij fruges in Polonia passim demeterentur. Ne Lituania quidem eo anno meliore fortuna vsa est. Etenim Ioãnes magnus dux Moschorum, q̃uis Helenam filiam Alexandro magno duci Lituanorũ in matrimoniũ collocasset, augẽdi tamẽ imperij cupidior, quàm fœderum obseruantior, Russiæ totius dominatũ Berezina flumine tenus auito & proauito quodam, vt videri volebat, iure à genero repetebat, elatus accessione earum ditionum, quas Cazimiro regnãte à Lituanis partim bello, partim defectione Russorum abalienarat. Coadunato igitur ingenti exercitu, cùm alia q̃dam territoria, per deditionem acceptis magis, quàm expugnatis eorum munitionibus, in potestatem suam redegit, tũ Smolenscensem oram vastauit. Alexander cùm neq; virium, neq; animorũ satis contra tam potentẽ hostem in suis esse animaduerteret, misso Posnaniam thesaurario cum pecunia, non contemnendas equitũ & peditũ copias è Polonis, Silesijs, Boemis & Morauis mercede conductis conscripsit, eisq; Ioannem Polacum præfecit. Quæ cùm sub finem autumni demùm, pluuijs increbescentibus & frigore geluq; iam inualescente ad Smolenscensiorum fines peruenissent, nec hostem ibi reperissent, nulla re memorabili gesta dimissæ, Lituania hostilem ferè in modũ diuexata excesserunt.

Iudæorum bona direpta à cruce signatis militibus.

Cometa.

Cracouiẽsis arcis incendium.

Messis præmatura.

Helena Moscha Alexãdri ducis Lituani vxor.

Moschus Lituano bellũ infert.

Smolenscensis ager vastatur.

Sigismundus Herbersteinus, Slauus genere, vir plurimarum rerũ & regionum in obeundis legationibus peritissimus, ac diligentissimus indagator, cùm paucis annis pòst, legatus à Maximiliano Cæsare ad Basilium principem Ioannis huius, de quo nunc scribimus, filium in Moschouiam penetrasset, paulò aliter hæc in Cõmentarijs rerum Moschouiticarum memorię prodidit, Moschorũ, vt videtur, sermone cõperta. Memorat is, Moschum iniuria generi cõmotum, quòd is filię suę Helenę Russici ritus delubrum in arce Vilnensi, quemadmodũ conuenerat in pactis sponsalibus, non extruxisset, tres exercitus tribus diuersis locis in ditionem eius immisisse. Lituanos verò, cùm vni ex his duce Constantino Ostrogio Russo occurrissent, commisso ad Vedrossum amnẽ prælio in insidias præcipitatos dissipatosq; esse, ac ducem exercitus & cõplures de primoribus Lituanis captos, & in tetro carcere aliquãdiu asseruatos: Drohobussium, Toropezum, & Bielam arces à Russis hosti deditas: Branscũ quoq;, palatino eius loci forte fortuna à Tattaris Casanẽsibus, qui Moscho militabant, excepto, in potestatem redactum: ad extremum duos duces Seuerienses Basilios patrueles, qui magno Lituanorũ duci ad illud vsq; tempus paruissent, Moscho se & sua dedidisse. Alexandrum deinde captiuis tantùm ex pacto receptis, cum socero pacem fecisse. Hæc ille, non vno, vt videtur, anno acta, aliud agens, non habuit necesse tẽporibus distinguere, ac diligentius omnia persequi. Non abhorret autẽ à vero, Alexandrũ suas hostilesq́ue vires metiẽtem, vel aduerso prælio duntaxat admonitũ, mercenarium militem conduxisse: & hostibus ad sua reuersis, instante hyeme ad gerendũ bellũ inepta dimisisse. Vapouius quidẽ & Mathias Miechouiensis, illius tẽporis scriptores, ita, quemadmodum nos memorauimus, de hoc mercenario milite scriptum reliquerunt. Sic tunc Lituania diuexata est. At Ioannes Albertus rex in Prussiam iter & expeditionem parabat, quo ordinem Teuthonicorum Crucigerorum cum suo Magistro ad officium reuocaret. Quamuis enim eius opera, regina matre postulante, Fridericus Saxonum ducis filius Ioanni Tiffeno Leopoli mortuo in magistratu suffe-

Lituania à mercenarijs militibus vexata.

Sigismũdus Herbersteinus.

Lituani à Moschis victi.

Vedrossus fl. Cõstantinus Ostrorogius dux captus.

Munitiones à Moschis in potestatem redactæ.

Seueriensium deditio.

Pax cum Moscho.

Fridericus Magister Crucigerorũ detrectat iuiurandũ.

ctus esset, detrectabat is tamen iurare in verba regis, quemadmodum debebat ex pacti & fœderis formula. His igitur omnibus rebus ac difficultatibus diligenter expensis rex cùm comitia Petricouiam ad initium sequẽtis anni edixisset,

1501. ann. Comitia Petricouiæ. Induciæ quinquẽnes cum Turcis.

de sententia amplissimi consilij inducias quinq; annorum Baiazeti cõcessit, legationemq; eius magnificè donatam tandem dimisit. Venerant ad eadem comitia oratores Stephani palatini Moldauorum, & Sachmatis principis Tattarorum Zauolgensium.

Valachica legatio.

Ac illi quidem Eliam Petri qui ante Stephanũ palatinus fuit, filium profugum ex fœdere deposcebãt: quòd is affectare domi natum diceretur: Tattari verò nunciabant, principem suum legatione regis & Alexandri magni ducis Lituanorũ euocatum contra Mahometkereium Præcopensium siue Tauricanorũ principem adesse cum centum millibus equitum: traiectisq; Rha atq; Tanai maximis fluuijs non sine magno labore, apud Mæotim paludem primùm consedisse: deinde longius progressum ad Borysthenem fixis tentorijs expectare Polonos & Lituanos, vt inter se icto fœdere, & iunctis viribus cõmunem hostẽ adoriretur.

Tattarica legatio.

His actæ gratiæ, fœdusq; ictũ multa ceremonia, & iureiurando interposito: quod quidem Tattari more suo dederunt, aqua strictis frameis infusa & sorpta, mala imprecantes ei, qui fœdus violasset.

Fœdus regis Polon. cum Tattaris: Tattarorum iusiurãdum.

Missa principi à rege munera, & inita belli societas. Sed dum nostri atque Lituani moras nectunt, Mahometkereius coactis magnis copijs cùm nõ multum Sachmati viribus cederet, exercitatiorem autem aliquanto militem haberet, vltrò hosti obuiam iuit. Commisso acri & cruento prælio victus Mahometkereius, & in Tauricam reiectus est.

Tattarorum inter ipsos bellum. Tauricani Tattari victi.

Nec nostri postea victorem socium iuuandum sibi esse duxerunt, siue quòd ipse per se id bellum confecturus esse videbatur, siue vt barbari ipsi sese mutuò ancipiti bello conficerent, vel debilitarent propterea quòd ne socijs quidẽ ipsis barbaris fides habenda esse videretur. De Stephani autem postulatis cùm aliquandiu consultatum esset, dedere quidem insontem & supplicem, dirum & immane videbatur: seruare autem æmulum infidi socij, quem is metuere & cauere necesse haberet, non inutile quidem Polonis erat, sed fœderi dudum icto repugnabat: ac bello eum Stephanus repetiturus esse putabatur, atque adeò legati id minabantur. Nolebat autem rex ad Prussiam spectans illum à tergo inimicum relinquere. His ita disputatis, deditus quidem non est Petrus, verùm capite plexus inspectantibus legatis.

Petrus profugus capite plexus.

Et ne iniustè id factum esse existimaretur, vulgatum est, crimen falsi in literis regijs eum commisisse. Dimissis legatis, & conuentu soluto, rex cùm nonnihil temporis apparatui belli Cracouiæ dedisset, post medium Aprilem in Prussiam contendit. Toruniam cùm peruenisset, ad Fridericum Magistrũ legatos misit hortatum, vt is sua sponte officiũ faceret potius, quàm Polonorum vim & arma experiretur.

Legatio regis ad Magistrum Crucigerorum.

Non apertè is quidem negabat, sed varijs excusationibus rẽ extrahebat, quo se interim Maximiliani Cæsaris, & aliorum Germanorum principum omnia prolixè pollicentium, & ad rebellionem cohortantium auxilijs confirmaret. Dum eunt redeuntque legati, Ioannes Albertus rex apoplexia vitam finiuit.

Ioannis Alberti mors, mores, & ingenium.

Corpus eius reuectum Cracouiam, in basilica arcis honorificè sepultum est, matre funus prosequente, quæ quidem marmoreum monumentum filio ponendum curauit. Fuit Ioannes Albertus statura proceriore, colore subfusco, capillo nigro & raro, ingenio magno, literarũ & præsertim historiæ studiosus, liberalitate erga militares homines, & magnitudine animi non vulgari: aulicum comitatum nõ infra mille sexcentos equites alere solitus: in venerem procliuior, cœlebs tamen extinctus est, cùm ferè nouẽ annos regnasset.

ALEXANDER REX.

IVSTIS funebribus Ioanni Alberto persolutis, itum est Petricouiam ad comitia, creandi noui regis gratia de more à Friderico archiepiscopo Gnesnensi, qui idem episcopus Cracouiensis, & presbyter Cardinalis erat, indicta.

Comitia Petricouiæ.

Consultatumque aliquandiu variantibus procerum sententijs, & studijs in reliquos Cazimiri filios diuisis. Complures enim de minoribus Polonis ad Vuladislaum Vngarorum & Boemorum regem regnum deferebant, quòd eum opibus externorum regnorum paternum & auitum regnum aucturum & ornaturum, & maiore vi cõiunctis trium populorum viribus contra barbaros Turcas ac Tattaros, & quosuis alios hostes defensurum esse dicerent.

De rege creando variæ sententiæ.

Et præmiserant iam ij priuato consilio, Petro Cmitha marsalco regni authore, Petrum Myscouium palatinum Lencicicensem, & Nicolaum

Petrus Cmitha marsalcus regni.

um Vuroblouium canonicum Cracouiensem ad ipsum, qui studia sua ipsi deferrent, & ad suscipiendum regnum eum inuitarent. Alij verò Sigismundo Glogouiensium & Opauiensium duci fauebant. Sed vicit eorum sententia, qui Alexandrum magnum ducem Lituanorum regem edebant. Nam & rationibus certis & exemplis ij refellebant eos, qui Vuladislao studebant: ostendebantque, neque Vuladislai prioris, neque Ludouici tempore expediuisse Polonis, eundem cum Vngaris regem habere.

Non expedire eundem esse Vngar. & Polon. regem.

Negociosum esse in primis regnum Vngarorum, partim propter inquieta gentis ingenia, partim propter vicinos Turcas, ita vt rex diutius ab eo regno abesse rectè non possit: Polonis item pręsenti rege opus esse, magnisque incommodis atque cladibus maiores suos affectos esse ob regis absentiam. Contrà, Lituaniam perpetuo fœderis nexu olim à Iagellone & Vitoudo cum Polonia consociatam, & quasi in vnum reipublicæ corpus redactam, ab ea disiungi, & quasi amputari prorsus inutile esse.

Lituanorũ coniunctio cum Polon. vtrisque vtilis.

Omnibus bellis priscis iuxtà ac recentioribus Lituanos multum momenti Polonorũ viribus attulisse. Et quemadmodum ij sine Polonis nihil præclari vnquam gessissent, gerantve, sic à Polonis quoque, sicubi Lituani abfuissent, non magnum operæprecium factum esse, ex quo ij sese cum ipsis coniunxissent: Vel nuper Valachico bello id satis animaduersum esse. Commodùm autem Lituani proceres, Albertus Tabor episcopus Vilnensis, Ioannes Zabrezinius princeps marsalcus, & Nicolaus Radiuilus pincerna ducalis, & alij quidam duo aduenerant cum mandatis Alexandri ducis, ac totius senatus Lituanici ad eligendum cum Polonis secũdum præscriptum fœderis regem, & iurandum in verba eius, confirmandumque & renouandum antiqua fœdera.

Lituanica legatio ad comitia Polonorum.

Fœdus Lituanorum cũ Polonis renouatum.

Qui & priuatim primores Polonici senatus prensarunt, rumoremque sparserunt, Alexandrum cum exercitu aduentare: & publicè renouationem fœderum, cùm à se, tum ab ipso Alexandro consentientibus proceribus Lituanis consignatam exhibuerunt. Extat vtrumque diploma, simul & mandata ipsius Alexandri, & vigintiquinque procerum Lituanorum in archiuo regio Cracouiensi. Adhibita est autem in fœdere moderatio quædam nonnullorum capitum: nempe quòd è Polonis & Lituanis vnus deinceps debet esse populus sub vno rege: rex autem in Polonia creetur, Lituanis etiam proceribus suis locis in eo conuentu suffragia ferentibus: consilium vnum sit ambobus populis, & societas in secundis iuxtà ac aduersis rebus: moneta par atque similis: fœdera antiquitùs ab vtrisque icta, seruentur ab ambobus, quoad alteris non incommodabunt: Magistratus, senatores, præfecti, nobilitas, & alij quiuis Lituani iurent in verba regis non semel tantùm, sed quoties à consiliarijs Polonis admoniti fuerint: iura & prærogatiuæ vtriusque populi simul & eodem contextu literarum à nouis regibus confirmentur: cæterùm iudicia more antiquo vtrobique exerceantur: nulla verò vtrinque occasio dirimendæ coniunctionis captetur. His igitur actis & constitutis Alexander rex renunciatus est;

Alexander rex creatus.

missisque ad eum Breste oratores principes senatus, Andreas Rosa archiepiscopus Leopoliensis, Ioannes Lubrantius episcopus Posnaniensis, Andreas Samotulius Posnaniensis, & Ioannes Tarnouius, cognomento Sramus Lublinensis palatini, iusiurandum ab eo & proceribus Lituanis de seruandis pactis conuentis exegerunt, & regnum ei detulerunt.

Polonorum legatio ad Alexandrũ.

Iuramentũ Alexandri regis electi.

Nec longa mora interposita, maturauit is iter Cracouiam cum mille quadringentis equitibus, suscipiendi diadematis gratia. Verebatur enim, ne quid Vuladislaus frater fautorum suorum consilio moliretur. Ac dimiserat quidem Vuladislaus nuncios cum literis ad plerosq; principes Christianos de oblato sibi à Polonis regno, fretus pollicitatione illorum; quorum superius mentionem fecimus. Sed eos nuncios celeriter reuocauit, cùm accepisset, Alexandrum fratrem regem à Polonis creatum esse: factumque moderatè tulit. Collaudauit etiam Polonos, quòd Lituanos, gentem magnam & bellicosam denuò sibi adiunxissent.

Vuladislai modestia.

Dum autem præstitutum coronationi diem Cracouiæ nouus rex expectat, aduenit ad eum legatio Sachmatis Zauolgẽsium Tattarorum principis. Quæ introducta in senatum, adorato de more gentis rege, incusauit Polonos iuxtà ac Lituanos, quòd cùm ij Sachmatem cum ingentibus copijs tam longo ac difficili itinere in auxilium contra Tauricanos Tattaros euocassent, ipsi tam diu cunctarentur cum eo se coniungere, & communem hostem non tam viribus suis, quàm natura loci, & peninsulæ latibulis fidentem adoriri: paterenturque socios & amicos

Tattarorum Zauolgensium legatio ad Poloniæ regem.

vaſtis & incultis locis hærentes hyberni cœli inclementia, pabuli & cõmeatus inopia, & fame vnà cum equis confici. Verendum eſſe, vt Tattari, gens alioqui ferox, nec ſatis morigera ſuis principibus, mala conſultrice fame ſtimulante, in officio contineri poſſint. Hæc ita breuiter prolocuti, reſponſum in hanc ſententiam accepêre: Regem celebritate coronationis peracta, maturaturum eſſe expeditionem, & cum Polonis & Lituanis ad Boriſthenem præſtò futurum, operamque daturum, ne Sachmatem cum ſuis tam longinquæ ac diuturnæ expeditionis pœniteat. Hac ſpe onerati legati, additis hoſpitalibus donis, q̃ domino ſuo ferrent, dimiſſi ſunt ſine mora. Interea verò Sachmatis vxor, inediæ & frigoris impatiens, cum maiore parte copiarum eius in Tauricam transfugit.

Tattarorũ à ſuo princípe defectio.

Qua virium acceſſione fretus Tauricanus princeps Mengligeres, ſiue Mendlikereius, qui Mahometkereio fortè defuncto, vel ſuperiore pugna cæſo ſucceſſerat, duxit in hoſtem: commiſſoque in patentibus campis ſub Kiouia prælio, victum ingenti ſtrage Sachmatem in fugam vertit. Sachmates diſſipatis ſuis, cum trecentis modò equitibus Bialogrodum ſiue Moncaſtrum profugit. Vbi cùm ſubſtitiſſet aliquandiu inops conſilij, & à Turcis in gratiam Mengligeris inſidias parari ſibi perſenſiſſet, per vaſtas Podoliæ ſolitudines Kiouiam ſeſe recepit. Sed ne ibi quidem tutus fuit. Circumuentus enim à palatino ſiue præfecto loci, Vilnam tranſmiſſus eſt: ibique regis aduentum operiri iuſſus, cùm aliquoties fugere conatus eſſet, retractus è fuga, diligentius aſſeruatus eſt. Hunc exitum Tattaricum illud bellum habuit.

Zauolgenſes Tattari à Tauricanis profligati. Sachmatis Tattari fuga & captiuitas.

Alexander xij. die Decembris à Friderico fratre in baſilica Cracouienſi ritu ſolenni inunctus & coronatus eſt. Nec multò pòſt Sigiſmundus frater ipſi gratulaturus aduenit, itemque Ioannes Baduarius Venetorum legatus.

Alexander rex coronatus.

Venetorum legatio.

Menſe autem Februario ſequentis anni Helena regis vxor è Lituania venit. Nec tamen diadema de more reginarum ipſi impoſitum eſt, propterea quod Græcorum ſchiſmati dedita ab inſtituto eccleſiæ Romanæ & catholicæ abhorreret.

1502. ann. Helena regis vxor non coronata.

In Lituaniam deinde rex initio menſis Maij cum ea ſe recepit, Friderico cardinali fratre vicario, gubernatoreq; regni pro ſe conſtituto.

Frider. cardinalis gubernator Poloniæ.

Acceperat enim, Moſchos bellum contra Lituanos reparare. Nec ita multo pòſt, Demetrius Ioannis magni ducis filius, affinis Alexandri cũ valido exercitũ adfuit, & ad Smolenſcum caſtra metatus eſt: fruſtraque tentata arcis expugnatione, reduxit exercitum, cùm Alexandrum regem cum magnis copijs aduentare accepiſſet.

Smolenſcum oppugnatum à Moſchis.

Pax deinde, ſiue adeò ſex annorũ induciæ inter ſocerum & generum conſtitutæ, ea lege, vt captiui modò redderentur.

Induciæ.

Conſtantinum tamen ducem Sigiſmundus Herberſteinus memorat ante pacem factam elapſum eſſe, dimiſſum è vinculis, cùm ſimulatè fidem ſuam Moſcho obſtrinxiſſet, agroſque & poſſeſſiones in Moſchouia ab eo accepiſſet.

Conſtantinũ ducis reditus.

Per idem ferè tempus Tattari Tauricani cùm Podoliam, Ruſſiam & Sendomirienſem tractum populabundi peruagati, Reſſouiam, Iaroſlauiam, Radimnum, Belſum, Dauniciam (quæ fortè Donaiouia eſt) tranſmiſſoque Viſtula flumine Opatouiam, Lagouiam & Cunouiam oppida diripuiſſent & exuſſiſſent, ad Pacianouiã vſq; peruenêre.

Tattarorum excurſio in Poloniam.

Inde cùm Ioãnes Vapouius, q̃ erat in miniſterio Friderici cardinalis, aliquãta manu ſagittariorum in aditu eius vici ſiue oppidi ipſis ſeſe oppoſuiſſet, & nõ contemnendi exercitus ſpeciem oſtendiſſet: reuocarunt gradum onuſti præda omnis generis: & ferro ignique in obuia quæque, quæ abigere vel aſportare commodè non poterant, crudeliter debacchati.

Ioannes Vapouius.

Proceſſit quidem ipſis obuiam Fridericus gubernator cum quingentis equitibus, & peditum aliquanta manu tumultuaria, cætera nobilitate Corcinum ſe ſequi iuſſa: verùm dum ea tardius molitur, Tattari in tutum ſe cum præda recepêre. Triginta millia equitum fuiſſe perhibentur. Eo ipſo anno induciæ, viuente adhuc Ioanne Alberto cum Baiazete Turcarum imperatore dudũ cõſtitutæ, per Nicolaum Firleiũ Dambrouicium, qui tunc præfectus Lublini erat, confirmatæ ſunt.

Induciæ cũ Turcis firmatæ.

Infeſtauit autem tunc ea gẽs Boſnam, & regiam gentis Iaice obſedit, & acriter oppugnauit. Contra quem exercitum cùm Vuladiſlaus rex Vngarorum expeditas copias miſiſſet, commiſſo prælio, cum æquo Marte aliquandiu dimicatum eſſet, ad extremum Turcæ fuſi & fugati ſunt. Nec tamẽ Vngaris incruenta ceſſit victoria.

Turcæ victi ab Vngaris.

Nec ita multo poſt idem Vuladislaus nexu matrimonij, quo ſe cum Beatrice regina conſtrinxiſſe dicebatur, Pontificis maximi authoritate ſolutus, cum Anna puella de Candale Vaſconum, quæ illuſtris eſt in Gallijs familia, ſolenni pompa nuptias celebrauit.

Vuladisl. regis Vngariæ & Boemiæ vxor.

Mox Turcas vlturus, Petro Ioza palatino Tranſyluaniæ, & Ioanne ſiue Hanſelico Mathiæ regis notho filio ducibus, exercitum in Raſciam ſiue Boſnã Turcicæ ditionis viciſſim immiſit, multiſque vicis & oppidis ad Bodon vſque nobile emporium in ripa Danubij ſitum vaſtatis, & luculenta præda abacta, incolumem eum recepit.

Turcarũ ditio ab Vngaris vaſtatur.

Baiazetes quidem Perſico tunc bello diſtinebatur: quod tamen per legatos ſiue Baſſas non ſatis proſpero ſucceſſu gerebat, ipſe propter pedum dolorem Adrianopoli & Conſtantinopoli manſitans. Quas ob cauſas inuiſus factus militibus, facilè poſterius à Selimo filio natu minimo regno eiectus eſt, venenoque, vt creditum eſt, extinctus.

Perſarum ac Turcarum bellum.

Baiazetes à Selimo filio pulſus regno et extinctus.

Sed nos noſtra perſequamur. Inſequens annus Friderici cardinalis & regij fratris, Creslai Curoſuancij Vuladislauienſis epiſcopi, & Conradi ducis Maſouiæ continuatis propè funeribus memorabilis eſt. Fuit Fridericus procera ſtatura, aſpectu decoro, ac dignitatis pleno: cæterùm ingenio nullo, iners, ignauo ocio, crapulæ, & aſſiduis compotationibus in fumo & ſordibus cum gregalibus ſuis quibuſdam marceſcens: & ad extremum morbo Gallico confectus eſt, teſte Mathia Miechouienſi medico. Vnum illud nominis ſui monimentum in baſilica Cracouienſi reliquit, quòd thecam caluæ diui Stanislai martyris auream, & multis precioſis gemmis diſtinctam contulit.

1503. ann. Friderici cardinalis mors & mores.

Ei ſuffecti ſunt voluntate Alexandri regis, in metropolitana quidem Gneſnenſi ſede Andreas Boriſſouius cognomento Roſa archiepiſcopus Leopolienſis, Bernardino Vilcico in Leopolienſi ſucceſſore accepto: in Cracouienſi verò Ioannes Conarius, qui procurator Friderici fuerat, in gratiam reginæ matris: quam homo nulla doctrina, neque ingenio præditus, probus tamen, vulgaribus officijs demeruiſſe dicitur.

Andreas Roſa archiepiſcopus Gneſnenſis.

Bernar. Vilcicus Leopolienſis.

Ioannes Conarius epiſcopus Cracouienſis.

Porrò Creslaus in epiſcopa quidẽ Vincentium Prærembium epiſcopum Præmiſlienſem ſucceſſorem accepit. Patruus is fuit Ioannis Prerembij viri ornatiſſ. & amiciſſimi noſtri, qui cùm aliquot annis magna cum laude Procancellarius, & mox Archiepiſcopus Gneſnenſis fuiſſet, poſt obitam me ſocio apud pium Imperatorem Ferdinandum legationem, immatura morte non ſine noſtro dolore deceſſit.

Vincentius Prærembius epiſcop. Vuladislauiẽſis.

Ioannes Prærembius Archiepiſcopus Gneſnenſ.

In munere autem cancellariæ Creſlao Ioannes Laſcus præpoſitus Scarbimirienſis, & canonicus Cracouienſis: quem rex in Lituaniam proficiſcens, cùm neque cancellarius, neque procancellarius ſequeretur, ſecum duxerat, & à ſecretis habebat, propterea quòd ſcriba primùm, deinde cancellarius Creslai epiſcopi cùm fuiſſet, in cancellariæ negotijs bene exercitatus haberetur.

Ioannes Laſcus cãcellarius Poloniæ.

Prærembio verò in epiſcopa Præmiſlienſi Mathias Dreuicius: Qui etiam in procancellarij munere antè ſucceſſerat.

Math. Dreuicius epiſcopus Præmiſlienſis, et procãcellarius.

Conradus verò Maſouiorum dux Ioannem & Staniſlaum filios impuberes hæredes reliquit. Sed hi in Cirnenſi tantùm ditione ius ſuccedendi patri habebant. Cæteræ, quas Conradus à Ioanne Alberto rege precario obtinuerat, ad regem ex pacto deuoluebantur. Nec tamen reddebantur, Anna vxore defuncti cum proceribus eas retinente. Quod quidem rex facilè paſſus eſt, pactus cum Anna & proceribus, ne id ſibi regnoque fraudi eſſet, donec controuerſia decreto comitiorum decideretur.

Conradi Maſouiorum ducis mors & liberi.

Verùm tranſacta res eſt amicè in comitijs Petricouienſibus, indultumq; pueris, vt quibus finibus pater eorum Maſouiam tenuiſſet, ipſi quoq; retinerent, & poſteris ſuis maſculis tantùm relinquerent: orbi autem ipſi inter ſe ſuccederent. Vbi maſculi hæredes defeciſſent, tùm demum rex Polonorum totam Maſouiam reciperet, gentemque ſuis legibus viuere permitteret: puellis, ſi quæ ſupereſſent è ducum genere, pro dignitate dotem daret. Vbi ad pubertatem pueri perueniſſent, tum demum vt pacta hæc diplomatis ſuis approbarent, & in verba regis iurarent: interim autem mater dominatum omnem adminiſtraret. Atque hæc ſequenti demum anno conuenêre.

Tranſactio regis cũ Maſouijs ducib.

Illa autem æſtate Tattari Tauricani Podoliam & Ruſſiam rurſus hoſtili incurſione vexarunt, à Stephano palatino Moldauorum, vt creditum eſt, concitati.

Tattari Ruſſiã populati.

Ipſe quidem immiſſo in Ruſſiam finitimam exercitu, tractum omnem inter Neſtrum amnem, & Sarmaticos montes, quem Pocuce vocamus, nemine repugnante, ac ne expectante quidem quicquam eiuſmodi, ſubegit: ſiue, vt ipſe dictitabat, de ſua ditione iniuſtè prius detractum, recepit.

Pocuce à Moldauis interceptum.

His rebus, atq; adeò crebris Polonorum procerum literis & nuncijs excitus rex è Lituania, Lublinum extremis diebus menſis Octobris venit, ibique comitia procerum habuit. Placuit, vt in æſtatem proximam milite mercenario res contra Moldauos gereretur, & Pocuce repeteretur. Eiuſdem autem

Comitia Lublini.

exercitus terrore Tattarorum excursiones repressum iri videbantur. In stipedium verò decreto comitiorum imperata est pecunia oppidanis & agrestibus vsitato more. Rex deinde peracto conuentu Cracouiam se contulit, & ibi hybernauit. Vere proximo exercitum è mercenario milite conscriptum in Russiam misit: ipse verò posteaquam pluuiæ, & insolitæ fluminum inundationes remiserunt, in Prussiã profectus, iusiurandum fidelitatis à ciuitatibus exegit. Fridericus verò Magister Prussiæ orientalis cognito aduentu regio ad consanguineos suos in Saxoniam & Germaniam se recepit, ne vel iurare in verba regis, vel improuisi belli molem imparatus sustinere necesse haberet. Sed ne Germania quidem tunc domestico & intestino bello vacabat. Etenim inter Maximilianum Cæsarem, & Rupertum Philippi palatini Rheni filium bellum conflatum est propter ereptam Alberto duci Cæsaris affini Bauariam. Quin aliud quoq; bellum Maximiliano cum Ludouico rege Gallorum, & Venetis de principatu Mediolani tunc exortum est, cùm Gallus Venetis non tam socium regem adiuuantibus, quàm suam rem agentibus, capto Ludouico Sphortia duce dominatum illum iterum in potestatem suam redegisset, siue adeò cum Venetis partitus esset. Recuperarat enim eum prius amissum Sphortia, Gallis eiectis. His igitur de causis Magister Crucigerorum apud Germanos suos nihil tunc opis inuenit. Per id tempus Moldauia infestata & vexata est à nostris, ita vt Stephanus è munitionib⁹ Pocucensibus præsidia deducere coactus sit, præsertim cùm ipse grauissimo pedum dolore affligeretur: quo ad extremum confectus, haud ita multo pòst extinctus est, vir magnitudine animi, & peritia rei militaris, & rebus cõtra Turcarum, Vngarorum & Polonorum reges, ac Tattaros feliciter gestis omni æuo memorabilis. Cui Bogdanus filius luscus in dominatu successit. Nostri satis habuerunt Pocuce recuperasse. Tattari verò cùm non ignorarent in propinquo esse regium exercitum, quieuerunt eo anno. Maturè igitur exercitus ille exautoratus est, siue quòd eo nihil opus erat, Moldauis atque Tattaris quiescentibus, & vt videbatur, deinceps etiam quieturis, siue quòd deerat pecunia, ita vt ne emerita quidem stipendia militibus exoluerentur. Quo factum est, vt ij agminatim in Cracouiensem oram reuecti, cùm ne Cracouiæ quidem spes vlla pecuniæ è thesauro regio numerandæ ostenderetur, in bona & possessiones episcopi & abbatum hostilem penè in morem inuaderent, & inde rapto sese sustentarent, donec rex è Prussia redijt: quod quidem sub finem æstatis factum est. Quo tempore Cazimiria, quæ Cracouiæ ponte iungitur, à meridie ad noctem vsque rege ex arce inspectante arsit, & cum turribus & pinnis mœnium penitus conflagrauit. Peractis Petricouiæ Polonorum comitijs, constitutisque rebus Polonicis & Masouiticis, Alexander rex insequentis anni initio Breste, quò Lituanis conuentum edixerat, cõtendit, vt eius quoque gentis res turbatiores componeret. Principẽ gratiæ locũ ex ea gente apud eum obtinebat Michaël Glinscius dux Russus, vir elati animi, magnasque in Lituania opes & potentiam atq; clientelas, Russorum præsertim eiusdem linguæ & religionis hominum, sibi comparat. Aegrè id ferebant Lituani proceres, alioqui etiam Russis non satis æquiformidabantque, ne per occasionem is Alexandri orbitate contempta Lituaniæ dominatum inuaderet, & ad suos Russos transferret. Quin etiam iactabatur vulgò, veréne an falsò, incertũ est, Michaëlem principatum affectantem Alexandro insidias struere. Non latebant hæc Michaëlem: & homo gratia principis impotentior sui, non modò non dissimulabat quicquam, sed apertas cũ æmulis suis inimicitias gerebat, & in odiũ principis eos adducebat. Nec defuit ei occasio. Fortè Alexander præfecturam Lidensem, Lituano quodam amoto, Andreæ Drosdæ Michaëlis consanguineo contulerat, & ad primores Lituanorum absens mandata dederat, vt eum in possessionem eius præfecturæ mitterent. Id illi odio Michaëlis ad regium aduentum reiecerunt. Hinc igitur arrepta occasione Michaël cùm alios Lituanos proceres, tum in primis Albertum Taborum episcopum Vilnensem, Ioannem Zabrezinium palatinum Trocensem, Stanislaum Zarnouecium præfectum Samagitiæ, & Stanislaum Kiscam ducem exercitus, quasi cõtumaces rebellesque, subinde apud regem criminari, donec eò regem perpulit, vt is secretis consilijs de nece ipsorum agitaret. Cùm autem in media Lituania nihil eiusmodi propter magnas eorum clientelas, & cõmunem gentis Lituaniç dolorem tutò aggredi posse videretur, Breste, quod oppidũ in cõfinio Poloniæ situm est, eos ad conuentum enocauit. Non ignorabant illi quidem, regem sibi iratum esse: & erat res plena suspicionis, quòd Lituanica comitia in eum locum præter morem edicta essent, aduenêre tamen, sed ingressu arcis abstinuêre. Tandem suasu Ioannis Lasci cancellarij Polonici rex aliquantisper mitigatus, Zabrezinium quidem palatinatu Trocensi amouit, dato ei successore Nicolao Radiuilo: Albertum verò episcopum Vilnensem cum cæteris, qui idem sentiebant, senatus ingressu exclusit. Adductus deinde Vilna Sachmates Zauolgensium Tattarorum princeps: cui rex magna & splendida equitum caterua stipatus ad quinque millia passuum obuiam progressus est, & comiter ac lautè eum accepit, compositisq; rebus Lituanicis ad conuentum Polonorum Radomiam secum duxit. Vbi introductus in senatum, grauiter & magna libertate regem & consiliarios eius Polonos iuxtà ac Lituanos incusauit, quòd ab ijs contra Tauricanos Tattaros in auxilium penè ab Hircano vsque mari ingentibus pollicitationibus euocatus, destitutus deinde, ac planè proditus, amissis partim per defectionem, partim aduerso prælio maximis, quas adduxerat copijs, nihilo tutiorem apud socios & fœderatos, quàm apud Turcas fugæ locum inuenerit: sed contra iurisiurandi religionem pro captiuo habitus, & ad illud vsque tempus in custodia, & quasi in carcere detentus sit. Sed Deus (inquit, sublatis in cœlum manibus) bonorum omnium & malorum remunerator, meam regisque causam aliquando iudicabit, & ærumnas meas, iusque iurandum violatum vlciscetur. Ad extremum orabat, vt sibi liberè discedere, & ad suos reuerti liceret. Responsum est regio nomine: Immeritò ipsum de rege & consilio eius queri: ipsum sibi sua culpa, quicquid illud mali esset, conciliasse: quippe qui cùm validum & florentem exercitum haberet, hostemque viribus longè inferiorem secundo prælio fudisset, fugasset, que, in campis Kiouiensibus ignauus desidere, & sociorum agros, fœdere & iurisiurandi religione neglecta, rapinis vexare, quàm vrgere victoriam, expulsoque hoste, Tauricæ imperium sibi adiungere maluerit: aut si id ei visum non sit, potuisse eum certè traiecto sursus Borysthene è Moschi ditione prædas agere, & exercitum inopem sustentare tantisper, dum Poloni & Lituani veniunt. Ne fœminam quidem vxorem ipsius mariti, nedum exercitum domini ignauiam illam ferre potuisse. Seipsum igitur potius, quàm quenquam alium incusaret. Ad hæc plurimum eum Polonis & Lituanis incommodasse, quòd sua culpa neglectis eorum consilijs de infestanda Moschouia, defectione suorum vires hostium auxerit. Sic refutatæ sunt Sachmatis querelæ, & retorta in eum culpa. Obnoxius deinde is rogare, vt in Scythiam remitteretur: reparaturum se esse exercitum, & reliquias profligati collecturum: transfugas quoque, vbi se incolumem esse cognouerint, ad se reuer suros. Ita fore, vt plus regi commodare dimissus, quàm retentus posset. Non satis consultum fore nostris videbatur, dimittere ferocem hominem, detentione tam diuturna & retractione ex fuga irritatum, qui tunc etiam, cùm sui iuris non esset, liberè tamen & acerbè de iniuria quereretur. Sed Tauricano tamen principi iratior esse, & infestior fore non immeritò credebatur: Ita acquieturos tamen esse nostros, barbaris inter se commissis. Placuit igitur, ipso assentiente, fratrem quidem eius Cozacum Soltanum in Scythiam mitti, nouas copias Sachmati adducturum, & Nogaienses Tattarorum consanguineos suos contra Tauricanos concitaturum: ipsum verò Sachmatem Trocos remitti, expectaturum donec frater cum copijs reuerteretur, & rex in Tauricam expeditionem faceret. His ita constitutis, Kozacus/acceptо à rege viatico, in Scythiam contendit: Sachmates verò à Lituanis proceribus Trocos reductus, liberiore viuendi ratione vti permissus est cùm, dedisset fidem, se inde fugiturum nõ esse. Aduenerant autem Lituani proceres ad Radomiensia comitia, vt opera Polonorum regem sibi reconciliarẽt. Sed non potuêre tamen ij quicq̃ aliud impetrare, q̃ vt rex data ipsis repulsa publicè, secretò Polonis polliceretur, se illos in gratiam recepturum esse, cùm ad Lituaniã accessisset. Dimissis Lituanis atq; Tattaris, reliquum tempus comitiorũ iudicijs & consultationibus de defensione regni contra subitarias hostium incursiones datũ est. De equestribus quibusdam, qui latrocinia exercuerãt, sumptum supplicium. Ac Osuchouius quidem & Misouius gladio percussi: Rusinouia verò fœmina cum ocreis, calcaribus, & cultu corporis virili, vt erat prehensa, suspẽdio necata est. Ad defensionem

[Marginalia:]
1504. ann.
Prussi iurãt in verba regis Alexandri.
Mediolanensis belli initium inter Germanos, Gallos & Venetos.
Moldauia infestata à Polonis, & Pocuce recepta.
Stephani palatini mors, et res gestæ.
Bogdan palatinus Moldauiæ.
Cracouiensis ora infestatur à militib.
Cazimiria cõflagrauit.
1505. ann.
Michaëlis Glinscij ducis potentia & inuidia.
Lituanici motus.
Sachmates Tattarus in Poloniam ducitur.
Comitia Radomiæ. Sachmatis libertas in dicendo.
Nogaienses Tattari.
Lituani supplices regi reiecti.
Rusinouia ob latrocinium suspendio necata.

nem verò regni minores quidem Po-
Tributum à minorib. Polonis ſcitum.
loni tributum agrarium duodenûm
groſſorum in ſtipendium mercenario-
rum militum ſciuêre: maiores autem
id abnuêre. Per quod tempus decima-
Tempeſtas ingens.
nona die Maij tempeſtas horrenda cir-
cum Cracouiam coorta, tonitruis per-
petuò terribiliter crepitantibus, & co-
ruſcantibus inter denſas nubes fulgu-
ribus, grandinem inſtar oui gallinacei
demiſit, qua frondes arborum craſſio-
res etiam decuſſæ, tectaque domorum
perfracta ſunt: turris vna arcis fulmi-
ne percuſſa, tecti & muri parte abrupta,
prodigij loco fuit. Nec multo pòſt rex
Alexander paralyſi affectus.
Alexander vigore membrorum in vna
parte ſoluto, quem morbum paralyſin
Græci vocant, Radomia Cracouiam
poſt medium Iunium apportatus eſt.
Quo ſubſecuta eſt eum legatio Bogda-
Bogdani Moldaui legatio.
ni Moldauorum palatini, quæ tunc
Radomiam aduenerat. Poſtulabat au-
tem Bogdanus coniugium Elizabethæ
ſororis regiæ: & quo facilius id impe-
traret, Thyſmeniciam & Ceſſybieſos
territoria regi reddebat. Ipſe ne autem
ea poſt mortem patris Polonis ademe-
rit, vt memorat Vapouius, an à patrè
adempta, quemadmodum vult Mie-
chouienſis, retinuerit: an verò quæ
non habuerit quidem in poteſtate, ſed
quaſi ſua repetere poſſe & velle videba-
tur, donanda ſibi eſſe duxerit, non ſatis
conſtat. Ea quidem certè donabat, quæ
retinere ipſe non poterat: vt benigni-
tate illa, quæ nihilo ipſi conſtabat, re-
gis & Polonorũ ſtudia promereretur.
Abnuebant puella & mater barbari-
cum fœdi ac luſci hominis connubi-
um: nec tamen repulſa irritare place-
bat hominem, & ex amico hoſtem fa-
cere. Itaque pro munere quidem gra-
tiæ actæ Bogdano, de coniugio verò
ambiguum reſponſum datum. Per i-
Nogaienſes Tattari.
dem tempus legati Nogaienſium du-
cum, (neque enim vnum ij principem
habent) octoginta equitum comitatu
in Lituaniam aduenêre, qui Sachma-
tem domum reducerent, magnas copi-
as ad vlciſcẽdum hoſtem Tauricanum
ipſi pollicentes. Nec multo pòſt Men-
Tauricanorũ Tattarorum legatio.
gligeris ſiue Menglikereij Tauricani
principis legatio ſubſecuta eſt, ſuadens
& poſtulans, ne Lituani proceres Sach-
matem hoſtem principis ſui dimitte-
rent, ſed aſſeruarent in cuſtodia, quem-
admodũ patruum ipſius Mengligeris,
quoad vixit, aſſeruaſſent. Percuſſurum
ſe eſſe fœdus cum rege, nec vnquam de-
inceps in ditiones eius inuaſurum. Vti-
liorem autem fore Lituanis & Polonis
amicitiam ſuam, quàm Sachmatis, à
quo & propter longinquitatem ſera, &
propter debilitatas atque adeò afflictas
vires infirma auxilia eſſent expectan-
da. His vtrinque auditis Lituani pro-
ceres neutram in partem quicquam
ſtatuerunt, ſed rem integram ad re-
gis aduentum reiecerunt. Patebat in-
terim liber aditus ad Sachmatem le-
gatis Nogaienſibus. Qui cùm duci ſe
pollicitationibus Lituanorum ſuſpica-
retur, conſilium fugæ cum legatis & e-
quitatu, quem circum ſe habebat, clàm
inijt, effuſoque curſu dies & noctes iter
continuabat: ſed occurrentibus per cõ-
pendia viarum Lituanis, retractus ex
Sachmates è fuga retractus.
fuga, ac diligentius deinde aſſeruatus
eſt. Nihilo tamen magis Tauricani per
Tattarorum excurſio.
eos dies Lituaniæ vexatione abſtinue-
runt. Nam è Minſcenſi territorio præ-
Minſcum.
das extremis diebus Auguſti menſis e-
gerunt: quo factum eſt, vt Lituani anno
ſequenti Vilnam muro cingerent. Sub
Vilna muro cincta.
excurſionem autem illam Tattaricam
tertio Calendas Auguſti Elizabetha re-
Elizabethæ reginæ mors & pietas.
gina Cracouiæ extremum vitæ diem
clauſit: fœmina lectiſſima, & inſigni
pietate ac munificentia in cultum diui-
num. Cuius præclara & regalia dona-
ria extant etiamnum cùm alibi, tum in
baſilica Cracouienſi, vbi ſepulta eſt in
delubro ſanctæ Crucis: quod ea viuens
à fundamentis exædificauit, omnique
apparatu ad cultum diuinum accom-
modato magnificè ornauit, & cenſibus
domoq; in octo presbyteros & nonum
miniſtrum collatis dotauit. In diui quo
que Michaëlis templo in eadem arce ſi-
to totidem presbyteris, qui cantando &
ſacris operando aſſiduo cultui diuino
inſiſterent, cenſus attribuit. Quamuis e-
nim dotem nullam apportauiſſet, in-
dulſit ei tamen rex filius, vt non modò
tantum in cultum diuinum elargire-
tur, ſed etiam filiæ Elizabethæ natu mi-
nimæ Lencicienſem, Radomienſem,
& Predecenſem præfecturas partem bo
norum, quæ nihilo minus titulo dona-
tionis propter nuptias à marito rege v-
tenda fruenda acceperat, quadraginta
millibus Vngaricorum aureorum obli
garet & concederet, quo illa bonis ijs
matre viuente vteretur frueretur quo-
ad nuberet, vel cœlebs decederet: poſt
mortem verò matris, ad ius regni libe-
ra ea reuerterentur. Iuſtis funebribus
matri peractis Alexander, cùm ope me
dicorum à morbo releuatus eſſet, Ca-
lendis Octobribus Lublinum profectus
eſt, & anni ſequentis, qui fuit à Chri-
ann. 1506.
ſto nato 1506. initio comitia Polono-
Comitia Lublini.
rum

rum habuit. Certatum ibi, ac diſcepta-
tum eſt inter proceres profani ordinis,
& epiſcopos de ordine & ratione ſeden
di in ſenatu regio, ac de expeditionibus
Contentio procerũ cum epiſcopis de prærogatiuis loci & immunitatis.
bellicis. Contendebant proceres, vt e-
piſcopi alterum latus regis ſibi conce-
derent, alterum vel dextrum ſanè ipſi
tenerent: deinde vt bona eccleſijs ad-
dicta, perinde ac ea, quæ nobilitatis eſ-
ſent, publica belli onera ſuſtinerent.
Tuebantur epiſcopi prærogatiuas ſuas,
quòd vtrique regio lateri aſſidendi ius
ipſi, & militiæ vacationem eccleſiaſti-
ca bona antiquitùs haberent. Poſt lon-
gam altercationem rex tandem con-
trouerſiam ita diremit, vt epiſcopis &
Eccleſiaſtici ordinis prærogatiuæ regio decreto confirmatæ.
eccleſijs prærogatiuæ ſuæ ſaluæ mane-
rent. Conſtitutum deinde, vt à rege
noua moneta argentea cuderetur, &
vſitatum tributum ab agreſtibus & op-
pidanis in ſtipendia militum, qui ad fi-
nes Ruſſiæ & Podoliæ defendendos,
ac depellendum Pocucenſi territorio
Bogdanum mittebantur, conferretur.
Etenim Bogdanus nuptiarum Elizabe-
thæ regiæ ſororis compos non factus,
quòd regina puellæ mater ipſi aduerſa-
ta eſſe diceretur, vbi cognouit reginam
eſſe mortuam, iterum ea de re ad regem
oratores miſerat. Sed cùm puella ne-
garet ſe ipſi nupturam, ira percitus,
Pocuce Bogdanus palatinus Val. in ſuam redigit poteſtatem.
Pocuce cum infeſto exercitu inuaſe-
rat: & cùm nullum ibi eſſet regium
præſidium, nec validæ munitiones,
paruo negocio in poteſtatem ſuam re-
degerat. Igitur quatuor millia mer-
cenariorum militum decreto comitio-
rum in Ruſſiam miſſa, Pocuce ſub ſig-
nis ingreſſa ſunt: profligatiſque ac de-
pulſis ſexcentis Valachis præſidiarijs,
territorium omne non multo maiore
negocio, quàm erat amiſſum, recupe-
rarunt. Deinde Moldauiæ fines infe-
ſtis incurſionibus vexarunt. Vbi duo
Struſſi fratres interfecti.
Struſſi fratres adoleſcentes nobiles &
bellicoſi, decus Ruſſicæ nobilitatis,
cum ala quinquaginta equitum longi-
us prouecti, cùm in longè plures Vala-
chos fortè incidiſſent, audacius quàm
par erat cum eis congreſſi, à multitu-
dine hoſtium oppreſſi ſunt. Ac Felix
quidem in prælio fortiter dimicans ce-
cidit: Georgius verò dum fratri labo-
ranti per medios hoſtes animosè inue-
ctus fert opem, ſuffoſſo equo ad terram
defluxit, ibique captus, & ad palatinum
deductus, cum octo alijs tyranno in-
ſpectante capite plexus eſt. Sed non in-
ulta mors eorum Valachis manſit. Po-
ſtridie enim eius diei noſtri hoſtem vi-
ctoria recenti exultantem conſecuti &
adorti, magna ſtrage vlti ſunt. Cæſus
Valachi fuſi à Polonis.
præfectus Chocimenſis: Copacius ve-
rò dux exercitus Valachici fugâ ela-
pſus eſt. Nec tamen memorant Mie-
chouienſis & Vapouius, quinam bel-
li huius Valachici exitus fuerit. Sed
nos icto fœdere finitum eſſe colligi-
mus, argumento literarum Alexan-
dri regis, quæ extant in Archiuo. Inde
enim apparet, Bogdanum tres orato-
res ad regem denuò miſiſſe, ipſiſque
cum eo conueniſſe, vt Elizabetha Bog-
Pacta Alexandri regis cũ Bogdano.
dano nuberet his legibus, vt is ad Ro-
manæ & Catholicæ Eccleſiæ ritus cum
aulico ſuo comitatu accederet: in Mol-
dauia item vt templa, ſacerdotes, & v-
nus epiſcopus Romani ritus inſtitue-
rentur: Romanus pontifex Bogdano
poſtulante matrimonium id approba-
ret: Bogdanus regijs ditionibus fœde-
ratus vt eſſet, & cum cæteris Chriſti-
anis principibus contra barbaros bel-
lum ſuſciperet. Nec tamen hæc pacta
rata fuêre. Adactuſque poſtea bello
Bogdanus, Sigiſmundo regi Alexan-
dri literas illas reddidit. Sed hęc poſtea.
Tunc autem Alexander comitijs Lu-
blinenſibus, quemadmodum dictum
eſt, peractis in Lituaniam contendit:
Expectabant enim eum ibi Nogaien-
ſium atque Tauricanorum Tattaro-
rum legati: & acceperat, Ioannem ma-
Ioannis Moſchorũ ducis mors, et res geſtæ.
gnum ducem Moſchorum è viuis ex-
ceſſiſſe, gentemque in motu eſſe, ita vt
ipſi commoda occaſio recuperandi ea,
quæ Ioannes Lituanis ademerat, ob-
lata eſſe videretur. Feliciſſimus fuit
Ioannes: Tattarorum iugum excuſ-
Moſchi Tattarorum iugum excuſſere.
ſit: complures & magnos principatus
paruo vel nullo negocio imperio ſuo
adiunxit: cum Stephano illo magno
Moldauorum palatino affinitatem &
amicitiam contraxit: Caſanenſes, Per-
Caſanenſes. Permij. Sibiri. Lapi. Iugri. Bulgari. Sueones. Finni.
mios, Sibiros, Lapos, Iugros Vngaro-
rum progenitores, Bulgaros Aſiati-
cos partim ſubiugauit, partim tribu-
tarios ſibi fecit: cum vicinis Sueoni-
bus ſiue Suetijs, Liuonibus, atque Fin-
nis proſpero ſucceſſu bella geſſit: Li-
tuanis ſupra ſeptuaginta arces & ca-
ſtella ademit. His igitur de cauſis for-
midabilis Lituanis fuit quoad vixit.
Quanquam pleraq; hæc omnia per le-
gatos geſſit. Inſtituto gentis maximus
Moſchicus principatus hæreditari'.
natu filius in principatu patri ſuccedit.
Sed cùm is viuente adhuc patre obijſ-
ſet, ſuſceptum ex eo nepotem Demetri-
um, quemadmodum Herberſteinus
prodidit, Ioannes grauis annis ſucceſ-
ſorem ſibi deſignarat. Deinde verò
ſuaſu ſecundæ vxoris Græcæ mutato
con-

consilio, Gabrielem filium ex ea susceptum, qui postea Basilius appellatus est, ei prætulerat, Demetrium verò in vincula coniecerat. Moriens autem rursus Demetrio è carcere producto prærogatiuam suam restituerat, culpam admissam deprecatus. Maiores motus hinc inter Moschos expectabantur. Sed eos rex in Lituaniam veniens celeriter cõpressos esse cognouit. Gabriel enim, siue Basilius Ioannis defuncti ducis filius

Basilius Moschorum dominatum inuasit.

compacto in carcerem Demetrio dominatum occupauit. Omissa igitur, siue in aliud tempus dilata rerum Moschicarum cura Alexander cùm Mengligeri gratificari statuisset, quo eum sibi amicum faceret, Sachmatem cum omni comitatu & legatis Nogaiensibus Vilnam adduci ad se iussit, instauratoque

Sachmates Tattarus carcere damnatus ab Alexandro rege.

iudicio violati fœderis reum damnauit, & Cauunam diligentius asseruandum misit nequicquam deprecantem, & contestantem, minimè placatum iri Lituanis & Polonis sua captiuitate & miseria Mengligerem. Cæteri Tattari per munitiones, & castella Lituaniæ distributi. Nec malè diuinauit Sachmates. Paulo pòst enim legatis Mengligeris domum reuersis, mense Maio quinq; millia expeditorum Tattarorum è Taurica eruperunt, & Podo-

Tattari Russiam, Podoliam & Lituaniam populati.

liam, Russiam atq; Lituaniam longè lateque crudeliter vastarunt: & præter aliam prædam ingentem ad centum millia hominum in barbaricam seruitutem abegerunt: plurimos vicos atq; pagos exusserunt, & in imbecilliorem senum ac puerorum multitudinem immaniter ferro sæuierunt. Languebat

Alexandri aduersa valetudo.

rex, ab empirico quodam medico, seu verius impostore, qui se, Polonus cùm esset, Græcum mentiebatur, balneis & sudoribus magis etiam debilitatus. Pro-

Lituanorum intestina odia.

ceres verò Lituani mutuis odijs certantes, regiaq; indignatione prouocati, suum quisque negocium agebant, nec vllam habebant curam reipublicæ. Tat-

Tattari iterū Lituaniā vastant.

tari tam felici successu illecti distracta præda, quam retulerant, paruoq; interuallo quieti dato, mox auctis viribus mense Augusto denuò in Lituaniam irruperunt: & cùm ad Clescum oppi-

Nemenis fl. fontes. Soltanus.

dum haud longè à fontibus Nemenis fluuij situm constipati peruenissent, relictis ibi duobus Soltanis (sic illi principis filios vocant) cum decem millibus equitum, ad quos ipsi receptum habituri essent, cæteri ad viginti millia turmatim quoquo versus populabundi excurrerunt. Vilnæ rex languens iacuerat. Inde verò discedens cum vxore &

Lida.

supellectili sua vniuersa, Lidam, quæ arx duodecim milliarijs à Vilna abest, peruenerat. Ac Miechouiensis quidem eum aduentu Tattarorum excitum, cùm negarentur Lituani, nisi rex ipse loco se mouisset, ad arma concursuri esse, nequicquam dissuadentibus medicis, eò se vehi iussisse memorat, ne vel in extremo halitu suis deesset: Vapouius verò eum in Poloniam iter habuisse

Sigismundus à fratre ad regnum accitus.

scribit, quò iam Sigismundum fratrem è Silesia euocauisset, vt concessis ei habenis regni, ipse rebus gerendis propter ingrauescentem & insanabilem morbum minimè idoneus, in ocio reliquū tempus vitæ transmitteret. Sed quocunque tandem consilio Vilnam reliquit, Lidæ cùm esset, ecce adest vnus quispiam nuncians Tattaros populabundos vix vnius diei itinere abesse: se sagitta ictum in faciem, equi pernicitate manus eorum ægrè effugisse. Parum fidei habitum est nuncio. Proinde Michaël Glinscius, qui regem comitabatur, Rascios equites aliquot, quos ad manum habebat strenuos, dimisit, certius omnia exploraturos. Nec longè hi abierant, cùm in turmam Tattarorum inciderunt: consertaq; intrepidè pugna, nouem ex ijs interfecerunt, cæteros in fugam verterunt, & præfixa hastis occisorum capita ad dominum suum retulerunt. Trepidatum est circa regem vehementer. Placuit deinde, vt is molestia itineris & quassatione maiorem in modum afflictus, lectica Vilnam reportaretur: Glinscius verò cum Stanislao Kisca duce exercitus, & Lituana nobilitate, quæ aduentu Tattarorum audito ad regem confluebat, hosti obuiam iret. Missus etiam, qui Sigismundum regis fratrem celeriter acciret. Siue enim viueret rex, siue moreretur, & siue vincerent Lituani, siue vincerentur, præsente eo videbatur opus esse. Ac rex quidem continuato die nocteq; itinere, Alberto episcopo Vilnensi, Ioanne Zabrezinio, & Ioanne Lasco cancellario Polono cum regina deducentibus, vix trahens spiritum Vilnam reportatus est. Michaël verò Glinscius, cū Kisca subito morbo correptus esset, nō ignarus moris Scythici, quãuis nō plus septē millibus equitū aggregasset, accelerandum sibi ratus est in hostem ad Clescū desidentem, priusquam cuncta agmina, quæ diuersa & palantia prædas agebant, eò sese recollegissent. Erat propè statiua hostilia, quà Lituani veniebant, amnis non magnus, neque profundus, sed limosus, & ob id ægrè vadabilis.

Eius ripam vlteriorem Tattari, cùm Lituanos contra se aduentare cognouissent, insederant, ac denso sagittarum imbre Lituanos transitu prohibebant. Habebant Lituani secum bombardas aliquot. Eas cùm exonerassent, hostem à ripa summouerunt: & comportatis è vicino frondibus ac virgultis, amneque constrato in vlteriorem ripam cùm euasissent, magno impetu in hostes irruerunt. Peropportunè autem in pri-

Poloni aulici. Sendiuoius Ciarnicouius.

mo agminum congressu equites Poloni trecenti ex aulico regis comitatu duce Sendiuoio Ciarnicouio palatini Posnaniensis filio Vilna accurrentes, è propinquo colle Tattaris sese ostendêre. Cumque armis fulgentes frontem latius diduxissent, ac tympanis atque tubis vehementius insonuissent, & longè maioris, quàm pro numero exercitus speciem præ se tulissent, Lituanis quidem animum addidêre, hostibus verò

Tattari à Lituanis apud Clescū profligati.

terrorem incussêre. Itaque statim ij terga dedêre. Nec segnius instabant Lituani fugientibus, nec vllum recolligendi sese spacium dabant. Fortè palus erat cœnosa, qua barbari constipati adhuc fugiebant. In eam cùm vrgentibus à tergo Lituanis compulsi essent, plurimi cœni voragine hausti sunt: nec pauciores restitantes ab insequentibus contrucidati: Soltani duces exercitus equis

Glinscij virtus.

in palude relictis, ægrè euasêre. Glinscius magnam non solùm egregij ducis, verùm etiam strenui militis laudem ex ea victoria reportauit, tribus equis sub eo confossis. Neque tamen hac ille victoria contentus fuit. Sed reductis ad hostium statiua copijs, tacitus ibi consedit, operiens donec cæteri, qui prædatum longè lateque excurrerant, casus suorum ignari ad statiua, quemadmodum inter eos conuenerat, reuerterentur. Nec eum fefellit coniectura & successus. Post quartum enim diem, eos turmatim reuerti incipientes, vt quique primi venerant, excepit, & ma-

Cæsorum numerus.

gna strage concîdit: ita vt viginti millia barbarorum tunc illis prælijs cæsa, totidem equi capti memorentur. Præda omnis excussa, & ingens captiuorum numerus liberatus. Iam Alexander rex desperata salute, & testamento condito, sumptisque ritu Christiano sacris mysterijs, animam agebat, cùm ei de victoria suorum nunciatum est. Sublatis igitur in cœlum manibus, & oculis lachrymas stillantibus tacitus amisso iam vsu linguæ gratias agere Deo visus est. Nec

Alexander regis mors, figura, & mores.

mora animam exhalauit, die decimanona mensis Augusti, quadragesimum sextum annum agens, cùm non totos quinque annos regnasset in Polonia.

Cometes.

Cuius obitum cometes paucis antè diebus ad Septētriones conspectus portendit. Quin & globus igneus clarissimus quadam nocte super turrim curiæ senatoriæ Cracouiæ decidisse visus est. Fuit Alexander statura mediocri, facie oblonga, capillo subnigro, viribus corporis atque lacertis validis: Verùm ingenio hebetiore, atque ob id taciturnus. Liberalitate fratres omnes superauit, non sine voluptate sua fortibus viris & militaribus, atque aulicis benignè facere solitus: cantoribus etiam, citharœdis, atque tibicinibus impendiò delectatus est. Prodigum potiùs quàm li-

Alexandri prodigalitas.

beralem fuisse multi existimauêre, ita vt in tempore eum decessisse dicerent, priusquam Poloniam & Lituaniam omnem prodigeret. Bonorum quidem regiorum magnam partem oppignerauit.

Erasmus Ciolcus episcopus Plocēsis.

Erasmum Ciolcum hominem plebeium, quemadmodum creditum est, iam inde ex quo Lituaniæ dux factus erat, valdè familiarem habuit: eumque ad episcopam Plocensem euexit, & opera eius fideli & industria in obeundis apud Pontificem max. & Cæsarem legationibus semel atque iterum vsus est. Certatum est de funere Alexandri. Ioannes enim Lascus cancellarius Cracouiam id efferre satagebat, asseuerans ita ipsi quoq; regi placuisse. Contrà Lituani proceres Vilnæ iuxta Cazimirum fratrem sepelire regem volebāt. Nec iniustam eius consilij sui causam habere videbātur. Cùm enim abesset Sigismundus regis defuncti frater, verebantur, ne dum ipsi funus honoris gratia Cracouiam deducentes eunt & redeunt, interea Michaël Glinscius homo factiosus, & recenti victoria magis etiam elatus, Lituaniæ dominatum adiuuantibus Russis suis, inuaderet. Dum hæc fiunt, & pōpa funeris apparatur, Sigismūdus dux, cùm de morte fratris in itinere nuncium accepisset, accelerauit iter. Venien-

Sigismundi cū Glinscio congressus.

ti primus omnium procerum Glinscius cum septingentis equitibus gratulabundus occurrit. Plenus iam ante erat Sigismundi animus suspicionum, non modò ex rumore vulgari, sed etiam delationibus procerum Lituanorum de Glinscio, quasi principatum affectaret. Auxerat ipse etiam tunc suspicionem occursu suo, & comitatu illo tam numeroso. Nec plures ducentis equitibus Sigismundus secum habebat: sed

non poterat commodè & cum dignitate congressum eius declinare. Itaque aduenienti longius è cubiculo obuiam progressus, comiter & benignè eum accepit, & in cubiculum suum deduxit. Ibi Glinscius non ignarus, suspectum se esse principi, luculenta oratione sese purgauit, & studium obsequiumq; suũ ipsi detulit. Ac deleuisse oẽm suspicionẽ ex animo eius sibi visus est: cùm ille ei vicissim, seu verè, seu temporis causa omnia de se polliceretur. Frequentes deinde affuêre cæteri proceres, magnis & splendidis equitum cateruis stipati, Vilnamq; principem deduxêre. Nec multo pòst funus regium superba pompa elatum est, & in basilicæ delubro iuxta Cazimiri corpus sepultum. Per quod tempus Vladislao Boemorum & Vngarorum regi Ludouicus filius ex Anna vxore, quæ statim post id puerperium obijt, natus est anno vno post Elizabetham filiam: quam pater postea, propter desideriũ vxoris amissę, Annam vocari voluit.

Sed nos emensi id, quod nobis propo sueramus, curriculum, hic cursum inhibeamus: postea fortassis per ociũ id, quicquid superest spacij, si Deo placuerit, ad metam decursuri: aut, quod mali mus, alij lampada tradituri. Interea visum est nobis hic apponere funebrem orationem, Sigismundo regi, qui Alexandro fratri successit, à nobis post obitum eius conscriptam, qua vitam & regnum eius regis compendiosè complexi sumus, vt sit ea commentarij vice ijs, qui res gestas Polonorum posterioris temporis vtcunq; nosse, aut ipsi accuratiore stylo & ordine historico persequi volent.

Libri trigesimi & vltimi Finis.

SERE-

SERENISSIMO PRINCIPI ET DOMINO, DOMINO SIGISMVNDO AVGVSTO, DEI GRATIA REGI POLONIAE, MAGNO DVCI LITVANIAE, RVSSIAE, PRVSSIAE, MASOVIAE, SAMAGITIAE, &c. Domino & hæredi, Domino suo clementissimo Martinus Cromerus.

Npublico & acerbissimo omnium nostrûm luctu, quem tecũ pariter, Sigismunde Auguste Rex inclyte, morte sanctissimi regis nostri SIGISMVNDI, patris tui, nuper hausimus, nulla est (mea quidem sententia) maior & efficacior doloris leuatio, quàm honestissimè & laudabiliter in primis ab eo actæ, & religiosè exactæ atq; positæ vitæ, beneq; & feliciter, sapienter & cum approbatione omnium bonorum administrati Regni recordatio. Qua in parte cùm ego, pro meo de multis bene merendi studio, opis aliquid non tibi, neq; maioribus natu (qui multis annos in Rep. hac nostra, & in aula eius Regis versati, exactius omnia norunt, & memoria tenent) sed minoribus & imperitis afferre cuperem, prius quàm abs te orator ad Pont. max. Paulum eius nominis III. proficiscerer, scripsi ei primus omnium funebrem orationem, siue laudationem: qua vitam eius penè omnem, resq; gestas illustriores nudè & succinctè, quoad fieri potuit, exponendo, non verbis amplificando (quod perlongum, & non mearum sanè virium opus futurum erat) complexus sum: vt esset commentarij vice interim, donec siue à nobis ipsis in instituta historia gentis nostræ, siue, quod malim, à doctiori atq; disertiori quopiam diligentius omnia pertractentur. Nec sanè desunt in hoc tuo regno, quod multo florẽtius & belli & pacis artibus pater tuus reddidit, quàm acceperat, qui, si tua benignitas accesserit, & libenter id opus suscepturi sint, & cũ dignitate persecuturi. Equidem, si nihil aliud hoc labore meo assequar, certè doctiorum cessantium adhuc studia excitabo, & persequi hæc accuratè & ornatè volentibus materiam subministrabo. Tibi verò in primis inclyte Rex, orationem hanc dicare volui, cui meipsum non ita pridem addixi, & ad quem hæreditas paternæ gloriæ maximè pertinet: vt si quidem placebit, nonnulla si non cum voluptate, certè cum leuatione desiderij paterni domestica decora recognoscas, & nostri siue ocij, siue negocij fructum, & quasi primitias quasdam delibes: sin displicebit, melioribus des id negocium, vt ne cum eorum qui nunc viuunt, mortalium memoria sapientissimi & optimi patris tui laudes intermoriantur. Quanquam viuent eæ (nisi me vanum fallit augurium) æuo sempiterno, easq; posteri nostri longè etiam, quàm nos gratiore & iucundiore memoria prosequentur. Quod reliquum est, Deum precor, vt fausta tibi nobisq; omnibus Regni tui initia esse velit, & lætioribus indies successibus id cumulet, ac diutissimè incolume fortunatumq; præstet.

Historia Polonica ab authore cõscripta.

Cracouiæ 15. Calend. Decembr.

M. D. XLVIII.

MARTINI CROMERI
ORATIO IN FVNERE OPTIMI ET MAXIMI PRINCIPIS SIGISMVNDI, EIVS NOMINIS PRIMI, POLONORVM, LITVANORVM, RVSSORVM, PRVSſorum & Maſouiorum Regis,&c.1548. Cal. Aprilis defuncti.

NTEMPERAN-
tius fortaſſe,Sigiſmū-
deAuguſte Rex incly
te, & vos Patres am-
pliſſimi ac cæteri viri
vndequaq; ornatiſſi-
mi, abuti facilitate &
patientia veſtra videor, qui locum hūc
auguſtum apud vos hoc tempore ver-
ba facturus conſcenderim, nihil neque
conſpectum confeſſumq́; iſtum veſtrū
ampliſſimum reueritus,neq; rei,de qua
dicendum eſt, magnitudine deterritus.
Neq; ego ita ſum hebes, vt non intelli-
gam,quid & quantum ſit, quod nunc à
vobis expectatur: neq; ita mihi ipſe pla-
ceo,vt non perſpiciam, quid à me præ-
ſtari queat. Quòd ſi Alexander ille ma-
gnus rex Macedonum,qui res maximas
mira celeritate, & rara fœlicitate geſſit,
neq; pingi ſe niſi ab Apelle, neq; fingi *Alexandri Magni delectus pictorū et ſculptorū.*
niſi à Lyſippo, præſtātiſſimis ſuæ ætatis
artificibus paſſus eſt, quanto acumine,
quàm varia doctrina, quàm ſolido iu-
dicio,qua memoria, quàm vbere deni-
que & illuſtri eloquentia eſſe oportet
eum, qui de optimi, fortiſſimi, ſapi- *Propoſitio.*
entiſſimi, clementiſſimi & pientiſſi-
mi regis SIGISMVNDI, cuius
nunc exequias Polonia, Lituania, Ruſ-
ſia, Pruſſia, Samagitia, & Maſouia o-
mnis mœſta & pullata celebrat, laudi-
bus & vita omni, verè & pro meritis e-
ius dicere velit? Et effigiem quidem cu-
iuſpiam aptè ſeu pingere, ſeu fingere
non maximi eſt ingenij,neq; laboris, ac
ne operæprecij quidem. Patent omni-
um obtutibus corporis lineamenta:ne-
que magnopere cuiuſquam refert,quo
colore,qua figura oris, quo corporis to
tius habitu, quaúe ſtatura quiſque fue-
rit, qui inter homines eſſe deſijt. Ani- *Animorum habitudines exprimere difficile.*
morum habitudines vitamq́; omnem
non cuiuſuis eſt neq; exactè perſpicere,
neq; dicendo aptè & ad viuum expri-
mere. Magnorum autem virorum, & *Vtilitas ex laude bonorum.*
excellenti virtute præditorum laudes
celebrare, apprimè vtile eſt vitæ homi-
num,& neceſſarium, vt & illis, quoad
fieri poteſt, pro meritis ſuis gratia refe-
ratur,& cęteri habeant,vnde virtutis &
laudis exempla petant, & quo ad bene-
merendum de ſuis incitentur. Tantæ *Sigiſmundi regis virtutes.*
ſunt aūt huius optimi regis virtutes, vt
ſummis pariter ac imis abūdè exēplorū
ad vitam rectè & honeſtè inſtituendam
ſuppeditēt: tanta in nos & in patriam
hanc noſtram communem merita &
beneficia, vt ea ſempiterna immortali-
tatis laude conſecrari à nobis oporteat.
Neq; tamē is ego ſum, qui id me rectiſ- *Authoris excuſatio.*
ſimè & cùm excellentibus ſanctiſſimi il
lius regis virtutibus, tum perpurgatis
veſtris auribus dignè facere poſſe confi-
dam. Abſit hęc à me arrogantia. Non a-
deò effrōs demensq́; ſum: intelligo nul
lam in me eſſe doctrinam, nullum dicē-
di vſum & exercitationem, nullum ex-
cellēs ingenium, nullam deniq; memo-
riam. Quę nam verò tanta eſt cuiuſquā
eloquentia? in quo tantum flumen le-
ctiſſimorum verborum? in quo tāta vis,
& vt ita dicam, fulmen ſententiarū? in
quo deniq; tanta memoria & pronun-
ciandi dignitas, vt clariſſimis optimi re-
gis virtutibus atq; meritis par eſſe poſ-
ſit? Sed ſi lautis & delicatis epulis defici-
mur, an ne cibarium quidem panē ho-
ſpitibus apponemus? Et, ſi auro, gēmis,
precioſaq́; veſte caremus, ne malo qui-
dem cotoneo, vel ſcypho aquæ ex præ-
terlabenti amne hauſtæ gratitudinem
animorum noſtrorum ſanctiſſimæ hu-
ius regis animæ oſtendemus? Vetus eſt
prouerbium, eos qui thura non habēt,
mola ſalſa litare. Certè vel cum pericu- *Iuſta laudandi cauſa.*
lo priuatæ temeritatis & impudentiæ
nō eſt prodenda cauſa publica: neq; cō-
mittendum eſt, vt dum ſinguli pudori
noſtro cōſulimus, cuncti hoc extremo
laudationis officio in funere talis ac tā
bene meriti regis prętermiſſo, ingratitu
dinis (ne dicam impietatis) reprehenſio
nem apud hos ornatiſſimos magnorū
principum oratores, & apud oēs gentes,
quæ humanitatem colūt, meritò incur-
ramus. Audēdum eſt igitur, & eo quidē
maiore fiducia, quòd ijs de rebus dicen-
dum eſt, quæ vobis pleriſq; omnibus æ-
què ac mihi notæ, nonnullis etiam no-
tiores ſunt: nēpe quas vidiſtis ipſi ferè,
& meminiſtis, & quarum (vt ait Poëta) *Vergil.*
pars magna fuiſtis. Ita enim futurū eſt,
vt me rudi & inculto, ſed plano tamen
ſer-

ſermone capita modò rerum attingen-
te, cætera vos ipſi diligentius recogno-
ſcatis, & grata, vt par eſt, memoria reco *Partitio.*
latis. Ac de tribus bonorum generibus,
quæ ſola ſunt laudabilia, primùm ex-
terna, deinde corporis, poſtremò animi
eius bona ſuccinctè perſequar. Quod
dum facio, vos mihi quæſo, viri præſtā-
tiſſimi, benignos vos & attentos præbe-
atis.

GEnus paternum Sigiſmundi à Ca-
zimiro eſt, Vuladiſlai Iagellonis
filio. Nemo eſt autem ſic hoſpes in Po-
lonia, ac in toto fermè Septentrione,
cui non ſit auditum de Iagellonia fami *Iagellonia ſtirps.*
lia, quæ iam ſupra centum & quinqua-
ginta annos apud nos regnat, à Litua-
norum ducibus ducens originem. Cu-
ius princeps Iagello, cui Vuladiſlao no- *Vuladislaus Iagello. Vuladislai etymon.*
men bono veroque omine, quaſi qui
gloria potens futurus eſſet, maiores no-
ſtri indiderunt. Is cùm Lituaniæ & ma-
gnæ partis Ruſſiæ dominatu potiretur,
expetitus à Polonis, & ad regnum vnà
cum coniugio religioſiſſimæ virginis
Heduigis demortui Ludouici regis Vn *Heduigis regina Ludouici filia.*
garorum & Polonorum filiæ, repudia-
tis quibuſdam alijs procis, accitus, reli-
gioni Chriſtianæ ſeſe, & cunctam ſimul
Lituaniam addixit, ditionesque ſuas o- *Lituanorum ad Christum conuerſio.*
mnes Poloniæ fœdere ſempiterno ad-
iunxit: in curanda, & à prodigioſis dæ-
monum ſuperſtitionibus ad veri Dei
cultum conuertenda gente ſua agreſti
& barbara permultum laboris, operæ,
ſumptuumque impendit. Nec inde- *Iagellonis ſtudiū in propaganda religione.*
corum ſibi duxit præpotens rex, docto-
ris & apoſtoli munere fungi apud ru-
dem & vilem plebeculam, cùm noſtri
ſacerdotes eius linguæ penitus eſſent
imperiti. In Boemis quoque ad ſanita- *Boemi.*
tem priſcamque religionem à multipli-
ci errore, quo ſe, ab Ioanne Huſſo ſedu-
cti implicarant, reuocandis, non parum
operæ ſumpſit: cumque pertinaciores
eos eſſe animaduertiſſet, regnum ab eis
delatum repudiauit. Sileſios quoſdam, *Vuladislai regis geſta.*
& Ruſſos duces domuit. Crucigeros
Teuthonas non modò Lituaniæ inhi-
antes, verùm etiam Poloniam ipſam pa
rentem & nutricem ſuam crudeliter &
impiè laniantes, clariſſimis aliquot vi-
ctorijs repreſſit: victis fractiſque pacem
æquis conditionibus dedit. Erat enim
ſingulari lenitate & manſuetudine, ad
remittendas offenſas perfacilis, & ſupra *Iagello credulus & candidus.*
modum credulus: quippe qui fallere
neminem ipſe conſueuiſſet. Quo ma-
gis obnoxius & opportunus fuit dolis
& iniurijs cùm Sigiſmundi Imperato- *Vitoudus. Suitrigello.*
ris, tum Vitoudi & Suitrigellonis pro-
ximorum ſuorum, de quibus erat bene
meritus: Per quos factum eſt, vt in ad-
miniſtrando regno pluſculum haberet
negocij. Huic decrepita valde ætate,
cùm duodequinquaginta annos reg-
naſſet, vita defuncto, de duobus filijs *Iagellonis filij.*
impuberibus, quos è quarta vxore So-
phia Ruſſa Kiouienſium ducis filia ſu-
ſceperat, maior natu Vuladiſlaus in re-
gno ſucceſſit, is qui Vngarorum quo-
que regno ſuſcepto, & profligatis ſum-
ma cum gloria aliquot Turcarum ex-
ercitibus, cùm prius ad Macedoniæ,
deinde ad Thraciæ fines, hoſti pacem
petenti formidabilis, cum animoſiore
quàm validiore exercitu penetraſſet, a-
pud Varnam inter confertiſſimos ho- *Vuladislaus rex Vngar. et Pol. apud Varnam à Turcis occiſus.*
ſtes dimicans certam propemodum vi-
ctoriam cum vita pariter amiſit: cùm
vndecim fermè apud nos, apud Vnga-
ros verò non totos quinque annos re-
gnaſſet. Poſt hunc Cazimirus natu mi- *Cazimirus rex.*
nor frater, tuus Sigiſmunde Auguſte a-
uus, regnum hoc ſuſcepit: cui peruaſta-
ta à Tattaris (tametſi profligatis ſemel
atque iterum) Podolia & Ruſſia, & a-
miſſus per defectionem ad Moſchos
dominatus Seuerienſis, ac domeſtici
motus, ſeu verius offenſæ voluntates
multorum, propterea quòd Lituanis
pluſculum indulgeret, malisque con-
ſultoribus vteretur, non parum de pa-
terna fœlicitate detraxêre. Pruſſiam ta- *Pruſſia per deditionem Polonis adiuncta.*
men & Pomeraniam per deditionem
recepit. Crucigeris fœderum non tena-
cibus poſt tredecim annorum bellum
ſupplicibus, & iureiurando in verba *Crucigerarūt in verba regis Poloni.*
ſua & poſterorum ſuorum regum Po-
loniæ adactis, relicta parte Pruſſiæ pa-
cem dedit, Moldauorum palatinum *Moldauus cliens Polo.*
bellicoſiſſimum Stephanum in clien-
telam accepit, & in conſilio ſuo locum
ei dedit, ac magno ei ad profligandos
Turcas adiumento fuit: cum Vngaris
& Boemis vario Marte bella geſſit: fili- *Vxor & filij eius ſex, & filiæ ſeptem.*
os ſex, & ſeptem filias ex Elizabetha Al-
berti Cæſaris filia, Ladiſlai Vngarorum
& Boemorum regis ſorore, fœmina ho
neſtiſſima, & religioſiſſima, ſuſcepit. Ex
his viuens Vuladiſlaum natu maxi- *Vuladislaus Vngar. & Boem. rex.*
mum Boemis, Cazimirum, ac deinde
Ioannem Albertum Vngaris reges de-
dit. Sed vtroque hoc diſſenſione par-
tium deſerto, Vngariam quoque cum
Boemia Vuladiſlaus obtinuit. De quo
nati Ludouicus quidem filius, bimulus
viuente patre coronatus, cùm ei exacta
ætate mortuo in vtroque regno ſuc-
ceſſiſſet, iuuenis admodum Turcico
bello ante vnum & viginti annos apud *Ludouicus rex.*
Mohatium miſerabiliter perijt. Anna

Anna soror eius, et vxor Ferdinandi regis Rom. &c.
Ferd. Cæs. liberi.

verò filia cum Ferdinando rege Rom. qui post Ludouicum apud Vngaros & Boemos regnat, nupta, tribus filijs præclaræ indolis, & nouem filiabus superstitibus relictis, anno abhinc altero parturiens diem clausit extremum. Atque hæc paucula de Vuladislao, eiusq; progenie.

Cazimirus filius Cazimiri sanctus.

De cæteris verò Cazimiri regis filijs, Cazimirus quidem iuuenis castissimus atque religiosissimus, in Lituania immaturam mortem obijt, non sine celebri sanctimoniæ fama, quam complura miracula ad sepulchrum eius edita confirmant.

Ioannes Albertus rex Polon.

Ioannes Albertus post patrem octo & amplius: deinde hunc secutus Alexander quinque annos regnarunt: ille quidem maximi animi, sed ante susceptũ regnum, quàm regnans fœlicior: hic à Moschis apud Vedrusios victus, eosdem apud Oposcam, Tattaros verò Tauricos apud Clescum paucis ante mortem diebus insignibus prælijs profligauit. Vterque extincti properè, credo vt digniori cederent. Post hos Sigismundus hic noster natus est.

Fridericus cardinalis.

Hunc secutus Fridericus, sacris initiatus archiepiscopus Gnesnẽsis, simulq; episcopus Cracouiensis, & S. Romanæ ecclesiæ presbyter cardinalis fuit.

Filiarum Cazimiri desponsatio.

Porrò filiarum Cazimiri duæ immaturè mortuæ: Heduigis Georgio duci Bauarorum, Sophia Friderico marchioni Brandeburgensi, Anna Boguslao Pomeranorum, Barbara Georgio Saxonũ, Elizabetha verò (patre mortuo) Friderico Legniciensium & Bregensium Ducibus matrimonio iunctæ fuêre, & omnem penè Germaniam affinitatibus & propinquitatibus illustrium virorum & mulierum, quas enumerare perlongum esset, nobis deuinxêre. Hoc igitur Sigismundi genus compluribus, quemadmodum videtis, præclaris principibus ac regibus fœcundum fuit.

Educatio Sigismundi.

Is autem ab ineunte primùm pueritia vnà cum alijs fratribus ab honestissima & religiosissima matre sanctè ac temperanter educatus, & à præceptoribus viris eruditis, probis, grauibus & pijs ad virtutem in primis & pietatem, cultumque diuinum institutus, in literis quoque non contemnendos pro

Linguarum peritia.

gressus fecit: ita vt latinè scribentes & loquentes sine interprete intelligeret, nec incommodè ipse ea lingua vteretur. Germanicam verò, cuius propter finitimos atque etiam incolas Germanos, non exiguus est vsus apud nos, exactius didicit.

Pius vsus sacrarũ literarum.

Porrò in diuinis scripturis ita fuit exercitatus, vt multa inde senior meminisset, ac sæpe eas in ore haberet, non ad scurrilem iocum, aut ad curiosam disceptationem, vt nunc improbus, ne dicam impius, mos inoleuit, sed seriò, & ad moderandas actiones, vitamque omnem: eoque timorem Dei, iusticiam & virtutem maximè semper præ oculis habuit. » Permultum enim refert, quibus rebus quis ab » ineunte ætate assuefactus fuerit. Nec » scio, an ad vitam sic vel sic degendam » longè plus faciat, quo modo quis à pue- » ro eductus & institutus, quàm quo mo- »

Educationis bonæ vtilitas.

do natus sit. Solent enim plerunque etiam bonæ & generosæ indoles praua, atque adeò negligentiore quoque educatione deprauari: vitiosam verò naturam sæpe bona educatio corrigit.

Adolescentia Sigismundi.

Sic igitur educatus Sigismundus, adolescens singulari indole, modestia, mansuetudine, grauitate & industria, quæ res maximè ætatem illam commendant, magnam sibi non modò nostrorum hominum, sed etiam extremorum, Vngarorum inquam, Boemorũ, Silesiorum & Germanorum, cum quibus tunc viuebat, beneuolentiam adiunxit.

Fauor Sigismundi apud Vngaros & Boemos.

Nam cùm regnante Ioanne Alberto fratre post patrem iuuenis in Vngariam ad Vuladislaum alterum fratrẽ se contulisset, ibi ea dignatione fuit, vt Vngari & Boemi magis eum propemodum, quàm regem suum reuererentur: per eum, quæ cuperent, publicè & priuatim à rege peterent: eius authoritati & iudicio libenter starent. Vsque ad- » eò maiorem vim habet ad tenendos in » officio etiam feroces homines, æquita- » tis, grauitatis, constantiæ & modestiæ » opinio, quàm regium sceptrum. Ita- »

Glogouiensis & Opauiensis dominatus & supremą præfectura Silesiæ.

que magno omnium fauore Glogouiensem & Opauiensem dominatum, & summam vtriusque Silesiæ præfecturam à Vuladislao fratre oblatum accepit, adeoq; charus ac venerandus fuit Silesijs, vt nunc etiam eius imperium grata & iucunda memoria prosequantur. Quid illud, nónne ingens est bonæ existimationis & beneuolentiæ hominum erga eum documentum?

Regna ei oblata, sed non acceptata.

quòd cùm regnaret iam in Polonia, à Suecis post eiectum Christiernum regem, & item ab Vngaris atque Boemis post miserabilem Ludouici fratris filij interitum, vt illa quoque regna susciperet, expetitus est? Neque deterrebat Suecos tanta terræ marisque intercapedo, quanta à nobis disiunguntur: ac ne Vngaros quidem & Boemos pacta con-

conuenta cum Maximiliani Imperatoris liberis, aut Caroli & Ferdinandi maximorum principum potentia, si Sigismundus delatum sibi regnum suscipere voluisset. Quin etiam maritimarum ciuitatum commune eum sibi patronum & præsidem expetiuit.

Gratiosus apud Polonos.

Apud suos verò quàm gratiosus fuerit, vel illud permagno argumento est, quòd Ioanne Alberto rege mortuo prælatus fuisset proculdubio in regno maiori natu Fratri Alexandro cunctorum suffragijs, nisi plus publica quies atque tranquillitas, & vetusta cum Lituanis, quos iam Alexander ditione tenebat, fœdera valuissent. Iam verò quantum ei honorem summi quique Principes habuerint, redite quæso mecum paulisper in memoriam.

Amicitia & fœdus cum Maximiliano Imper. Viennensis cum Cæsare congressus.

Primùm enim Maximilianus Cæsar nõ minoris animi quàm prudentiæ princeps, dudum hostis acerrimus, post celebrem illum congressum Viennensem eo ipsum honore prosequutus, ea charitate complexus est, vt in loco fratris deinceps eum haberet: eius gratia fœdus cum Basilio magno Moschorum duce ictum respueret, ac non modò non defenderet contra Sigismundũ Crucigeros in Prussia, quos defendendos susceperat, verùm etiam auxilia ei contra illos, si quid noui molirentur suo, nepotumque suorum nomine promitteret. Qua de re extat apud nos diploma eius.

Amicitia cũ Carolo V. Imperatore.

Huius verò nepos Carolus, qui nunc latè & feliciter imperat, nónne hunc Sigismundo honorem habuit, vt inclytæ huic reginæ Bonæ vxori eius coniunctissimę Barensem principatum, quem post obitum matris eius in potestatem suam redegerat, redderet, ipsum societate sua, & aureo vellere vltrò dignaretur? sæpe honorificentissimam eius mentionem faceret? neq; vnquam Crucigeris militibus & alijs Germanis bellum contra eum flagitantibus indulgeret?

Stanislaus Lascus.

Adest hic vir clarissimus Stanislaus Lascus palatinus Siradiensis, haud ita pridem apud illum potentiss. Imperatorem legatione functus.

Petrus Opalenius, Stan. Borck. Nicolaus Myscouius.

Adsunt item viri præstantes, Petrus Opalenius castellanus Gnesnensis, Stanislaus Borgius decanus Cracouiensis, Nicolaus Myscouius regiæ mensæ structor. Vellem adesset etiam vir eruditissimus Ioannes Dantiscus episcopus Varmiensis: qui omnes idem munus apud eundem Imperatorem cum laude superioribus temporibus obierunt. Ex his cuique licet discere, quantopere ille princeps maximus & grauissimus Sigismundum regem obseruarit.

Amicitia cũ Ferdinando rege & Cæsare.

Quid frater eius Ferdinandus Cæsar & rex potentissimus? nónne plurimum eum & amauit, & coluit? nónne eius arbitrio controuersiam suam cum Ioanne rege de regno Vngarorum permisit? Non dico, quibus verbis & rebus præterea sæpenumero idem rex quanti Sigismundum faceret, declarauit. Possem autem non vano rumore accepta referre, sed quæ cùm de grauibus viris accepi, tum ipse explorata habeo, cùm nuper ad illum à te rex Sigismunde Auguste, & a-

Nicolaus Radiuilus & Martin. Crom. oratores ad Ferdinand.

parẽtibus tuis cum Nicolao Radiuilo viro illustri & acuto Lituaniæ summo marsalco allegatus essem. Ne illud quidem commemoro, quanto animi dolore idem nuper Sigismũdi nostri mortem prosecutus, quantoque studio pariter & apparatu exequias ei in maxima principum Germaniæ celebritate fecisse dicitur.

Amicitia cũ maximus regibus & pontificibus Rom.

Vt autem & Gallorum regem Franciscum, qui anno superiore decessit, Iulium secundum, Leonem decimum, Clementem septimum, & hunc qui nunc præsidet, sapientissimũ Paulum tertium pontifices maximos præteream, quorum illustria habiti huic Regi honoris documenta commemorare possem: vt magnorum item & grauium nonnullorum Germaniæ principum perhonorifica de ipso elogia, quæ ipse his auribus audiui nuper, omittam,

Barbari Sigismundum reueriti.

Barbari quoque eum præ cæteris regibus & monarchis reueriti sunt. Quo enim rege cultior & populosior fuit Russia & Podolia? hoc est, quo rege quietiores fuêre Tattari, prædis & rapto alioqui viuere soliti? Quid ego dicam de Turcis, qui fœlicitate sua elati, omnes homines atque gentes præ se contemnunt? An non Solimannus bellicosissimus & felicissimus Imperator cum eo perpetuum fœdus percussit, & religiosè coluit? negare id alijs postulantibus, aut ad tempus modò concedere, nec admodum superstitiosè seruare solitus. Annon Valachis ac Tattaris vectigalibus suis, ne Sigismundi Regis ditiones infestarent, edixit? An non idem huic etiam eius filio Sigismundo Augusto per

Ioannes Ocessius orator ad Solimannum.

Petrum Opalenium, & Ioannem Ocessium castellanum Biecensem viros ornatos pacem & amicitiam in gratiam patris promisit?

Turc. imp. Isabella regina Vngar.

An non eiusdem intuitu filiam eius Isabellam reginam viduam, nepotemq; hactenus incolumes esse barbarus tyrãnus passus est? qui ne ad Moldauiam quidẽ adspirasset, nisi eum intempestiuæ, ne quid aliud dicã, dissen-

siones nostræ animassent. Iam Selimus
Solimanni huius pater ferox, & in pa-
trem etiam suum impius, Sigismundi
amicitiam splendida legatione olim
expetiuit. Nimirum admirabantur in
eo cuncti virtutem, grauitatem & con-
stantiam singularem : reuerebantur e-
tiam nonnihil eius fœlicitatem. Quis
enim tot annorum spacio in tanta or-
bis terrarum perturbatione fœlicius
eo regnauit? Quis regnum superiorum
regum infœlicitate diuexatum ac de-
formatum, aut pacatius administrauit
& retinuit, aut florentius & opulentius
reliquit? Quis tot ac tam difficilia bella
tam secunda fortuna, tantaque celerita
te confecit? Commemorantur à veteri-
bus scriptoribus Cyrus Persarum, Alex
ander Macedonum, Mithridates Pon-
ti, Carolus Magnus Germanorum, ma-
ximi & fortunatissimi reges. Celebran
tur Alcibiades, Conon, Themistocles,
atque Timotheus Atheniensium : A-
gesilaus, Pausanias, Lysander Lacedæ-
moniorum: Pelopidas, & Epaminun-
das Thebanorum: Hannibal & Asdru-
bal Carthaginensium: Romanorum vè
rò (vt multos omittam) Fabij, Scipio-
nes, L. Lucullus, Gn. Pompeius, & C. Cę
sar, clarissimi Duces & Imperatores. Nè
nostrorum quidē Boleslaorum & Vu-
ladislaorum obscura est gloria. Verùm
illi omnes partim cum imbellibus po-
pulis rem habuerunt: partim bello feli-
ces, cæteris rebus infortunati fuerunt:
partim cladibus victorias propemodū
adæquarunt: partim etiam aliquousq;
à fortuna euecti, in medio cursu destitu
ti, & ad extremum sæuis eiusdem pro-
cellis obruti sunt. At Sigismundum no
strum ab initio ad finem vsque secun-
do flatu fortuna prosecuta est. Cum qui
bus verò bella is gessit? Nempe cum po-
tentissimis Moschis, ferocissimis Tat-
taris, acerrimis Valachis, fortissimis
Germanis, cum Turcis denique vel ip-
sa victoriarum perpetuitate formida-
bilibus. Quarum gentium validos ex-
ercitus, vel insignibus prælijs vicit &
profligauit, atque adeò deleuit etiam,
vel castris exuit, vel denique regiones
earum impunè vastauit. Quasdam eti-
am domuit. Atque vt à Tattaris perpe-
tuis nostris hostibus incipiam: horum
quidem non contemnendos tres exer-
citus apud Sluscum, tribus prælijs duce
Constantino Ostrogio principe omni-
um seculorum memoria dignissimo
ad internecionem penè cecidit. Dein-
de apud Visnoueciam vigintiquatuor
millia, cùm se per Russiam populabun
da diffudissent, sexies fusa leuibus &
particularibus prælijs, ad extremum to
ta acie in abeuntes facto impetu, Nico-
lao Camenecio palatino Cracouiensi,
& eodem Constantino ducibus profli-
gauit, cùm nostri sex millium equitum
numerum non excederent, de quibus
vix centum eo prælio desiderati sunt:
hostium verò multo minor pars perni-
ci fuga euasit. In Moldauia quoque an-
te multos annos à Bogdano palatino
huius regis auspicijs & armis ijdem ho-
stes graui prælio victi sunt. Nec illæ ig-
nobiles victoriæ sunt, quæ apud Voro-
nouiam Ioāne Camenecio, apud Bus-
cum Stanislao Lanscoronio, apud Zin-
couiam arcem Iacobo Secigneuio, at-
que iterum palatino Kiouiensi, in Vo-
lynia Constantino & Ostaphæo ter, a-
pud Ociacouiam hostilem arcem eo-
dem Ostaphæo & Prædislao Lansco-
ronio ducibus quæsitæ, & quæ in Podo-
lia Trebinij, quæque apud Cameneci-
am & Verestatincium pagum, & com-
pluribus alijs in locis Nicolai Senauij
viri fortis & magnanimi, qui nunc pala
tinus Belsensis est, ductu, & fratrū eius
Alexādri & Procopij, ac Bernardi Præt-
ficij Silesij opera partæ sunt. Nam leuio
ra cum ijsdem Tattaris apud Trebouu-
liam, Podhaiciam, Medibozum, & mul
tis alijs in locis prosperè item gesta cer-
tamina, sciens volensque prætereo, ne
sim longior. Tot enim fere sunt, quot
excursiones ea gens rapacissima & fa-
melica, & vel è flamma, quod dicitur,
cibum petere solita, in ditiones huius
regis ipsò regnante fecit. Perrarò enim
impunè id abstulit. Quid illa apud Ca-
niouiam in Lituania ante vnum & vi-
ginti annos, nónne omnibus seculis est
memorabilis victoria, qua vigintisex
millia Tattarorum eodem illo Con-
stantino duce parua manu profligata
sunt? Cum Turcis nullum hic rex aper
tè bellum gessit : sed tamen aduersus
eos, cùm vel è Podolia prædas agerent,
vel Valachis opem ferrent, vel denique
nostros circum Bialogrodum quod &
Moncastrum vocant, populabundos in
sequerentur, cùm ab alijs, tum à Præ-
dislao Lanscoronio regis huius auspi-
cijs prosperè, dimicatum est. Bis contra
eosdem in Vngariam Ludouico regi
missa auxilia : quo vtroque tempore v-
tinam prius quidem viro illustri & in
comparabili Ioanni comiti Tarnouio,
earum copiarum ductori, posterius ve-
rò Gnoinio obtemperatum esset. Vter-
que Turcica arma viresque periclitatus
erat in Podolia, cùm illi inde aliquoties
prædas

Regnum florens & pacatum.
Reges & duces inclyti.
Comparatio Sigismundi cum clariss. principibus.
Bella Sigismundi.
Victi ab eo Tattari diuersis prælijs.
Cōstantinus Ostrogius dux.
Nicolaus Camenecius.
Ioannes Camenecius.
Stan. Lanscoronius.
Iacobus Secigneuius.
Ostaphæus
Prædislaus Lanscoronius.
Nicolaus Senauius.
Bernard. Prætficius.
Bella cum Turcis gesta.
Præd. Lanscor.
Ioannes Tarnouius Comes.
Gnoinius.

egissent. Sed magis Tarnouius,
cuius præclara virtus enituit, quo tem-
pore Turcæ ad tredecim millia Podoli
am & Russiam ad Leopolim vsque &
fines Vngariæ ferro igniq; vastantes,
tria millia plus minus de suis, particula
rib9 aliquot pręlijs fusi, amisêre. Quod
si idem robur animi fuisset in eo, penes
quem tunc erat militare imperium, po
tuerat exercitus ille cunctus deleri. Ta-
ceo duodecim millia Turcarum in Au
stria ante quindecim nisi fallor annos,
nostratium trium millium opera & vir
tute in primis penè ad internecionem
deleta. Nam ij tunc, quamuis Sigismun
dò regnante, tamen non publicè, neq;
Sigismundi auspicijs, sed Caroli Cæsa-
ris & Germanorum stipendijs milita-
runt. Moldauos porrò dolis atque arti-
bus vsitatis fretos, & clade nostrorum
Ioanne Alberto regnante apud Buco-
uinam syluam accepta, Turcarumque
ac Tattarorum auxilijs feroces magna
non modò felicitate, verùm etiam ce-
leritate rex idem vicit, ac domuit: cæsis-
que eorum copijs, vastatis lōgè lateque
agris, senatu penè omni capto, Bogda-
num regulum gentis, quem Voieuo-
dam & Palatinum vocāt, restituentem
prædam, quam paulo antè in Russia ce
perat, in verba sua iurare coegit: & a-
missam maiorum suorum culpa Pocu-
ce ab eo recepit. Nostra verò memoria,
cùm Petrus palatinus rebellasset, Pocu
ceq; rursus inuasisset, primùm sex mil-
lia hostium apud Guosdeciam arcem,
ac mox vigintiduo millia apud Ober-
tinum pagum vix à quatuor millibus
nostrorū duce hoc Ioanne comite Tar
nouio, viro clarissimo & primario bel-
latore, insigni & inopinata clade profli
gata sunt: erepta cum bombardis cæte-
ra impedimenta: Palatinus ipse saucius
vix fuga euasit. Nec tamen ad officium
redijt, donec postea in arce Chocimen-
si obsessus, & ad extrema redactus, so-
lenne vnà cum proceribus & cuncta
nobilitate sua regi iusiurandum dedit.
Porrò cum Germanis Prussiam sibi vē-
dicantibus, quo tempore tu Sigismun-
de Auguste natus es, bellatum quidem
variè, sed nunquam, nisi prosperè à no-
stris dimicatum est. Nempe à Nicolao
Firleio Palatino Sendomiriensi, tum su
premo copiarū Capitaneo multis inlo-
cis : Apud Prusmarcum, Seburgum,
Gutestadiam, siue Gutstatum, Bruns-
bergam, Resslam & Rastemburgum à
Iacobo Secignouio: apud Pissiam à Sta
nislao Masouiorum duce: in sinu Var-
miensi siue Habo lacu nauali prælio à
Gdanensibus: bis apud Bartensteinum:
sępius à Prædislao Lāscoronio & Ioāne
Zarēba palatino Calissiensi: apud Heils-
bergā ab Alexandro Ilouio: apud Gda-
num item & Elbingam, cū eas vrbes a-
dorti essent, à ciuibus fusi & profligati:
ad extremū tot cladibus & inedia, vigi-
lijs & iugi nostrorum equitū vexatione
fracti, & ad paucos redacti, Prussia ex-
cessêre. Quid ego de Moschis loquar?
Qui vel pcipuam gloriæ & victoriarū
materiā huic regi præbuêre. Apud Po-
loscum olim quidē septem millia ho-
stium à Ioanne Boratinio viro acri & a-
nimoso interfecta: deinde verò trede-
cimo abhinc anno, cū ij, Lituaniam nō
amplius decem & octo milliarijs à Vil-
na metropoli hyberna excursione de-
populati reuerterentur, mille extremi
agminis, quos solos Lituana nobilitas
cum aulico regis comitatu tumultu-
ariè accurrens assequi potuit, trucidati.
Superiori etiā quodam tempore in inte
riore Lituania pdabundi magnum suo
rum numerū, & prædam, quam abige-
bant, Lituanis insequentibus amisêre.
Iā apud Starodubum quoq;, Radogo-
stiam, & Smolenscum, vicem eis reddē-
tibus Lituanis, & fines eorum populan-
tibus aliquoties, ductu Georgij Radiui-
li castellani Vilnensis non sine magnis
cladibus pfligati sunt. Apud Orsam ve-
rò cùm primùm Sigismundus regnare
cœpit, ne expectare quidem nostros, dū
Borysthenem tranarent, sustinuêre, ex-
perti vim eorū in vna & altera turma,
quæ primo impetu incredibili audacia
traiecerant: verùm dilapsi, cùm vastari
sua vltra Vesmam etiam atq; Drohobu-
sum cernerent, denuò coadunati ad cē
tum millia, ne adoriri quidem ter mil-
le nostros mercenarios milites cū pau-
cis Lituanis longius à castris regijs ad
Smolenscū positis progressos ausi sunt.
Magnis verò incommodis affecti, Mo-
siro, Turouia, & alijs quibusdam muni-
tionibus, quas dudum Michaël Glins-
cius ad eos perfugiens interceperat, red
ditis, commutatisq; captiuis quinqua-
ginta nobilioribus ac senatorij ordinis,
quos de Lituanis Alexandro rege vi-
cto apud Vedrusios ceperant, pacem
accepêre. Nec maiore ij fuêre fiducia
longè pòst cùm Radogostiam, ac dein-
de Ioanne Tarnouio nostros ducente,
Homiam & Starodubum arces à no-
stris partim vi captas, partim in deditio
nem acceptas amisêre. Et Starodubum
quidē, cum quindecim millibus arma-
torum, qui fuerunt in eius arcis præ-
sidio: virtute longè pauciorum mili-
tum

Tarnouius.
Moldaui victi.
Bogdanus Valachus victus.
Bella cum Crucigeris Teuthonicis gesta in Prussia.
Nicolaus Firleius exercituum supremus capitaneus.
Iacobus Secignouius.
Lanscoron.
Ioannes Zaremba.
Alexander Ilouius.
Vide historiā Bernardi Vapouij.
Victoriæ de Moschis partæ.
Ioannes Boratinius.
Georgius Radiuilus.

tum nostrorum, & sulfurati pulueris
ignisque adiumento expugnatum &
euersum est. Neque verò ij tanto tem-
poris, hoc est, plus quàm viginti anno-
rum interuallo, quantum inter Orsen-
sem pugnam, & hoc extremum Staro-
dubense bellum intercessit, abiectos se-
mel spiritus recipere potuêre. Orsen-
sem autem illam celeberrimã, & cum
omnibus ferè omnium gentium atque
seculorum victorijs comparandam vi-
ctoriam quid hic pluribus commemo-
rare attinet? Eadem opera soli lumen
adderem. Quis enim est qui nesciat? il-
lo prælio Constantino Ostrogio prin-
cipe & Ioanne Suirzouio ducibus octo
ginta millia Moschorum bellatorum,
qui omnem nostrum exercitum non
modò proterere posse videbantur, ve-
rùm etiam Borysthenem tranare passi,
pecudum in modum flagris abigere in
Moschouiam destinarant, in genti stra-
ge interfecta esse (ita vt desideratorum
numerus ad quadraginta ferè millia
perueniffe, vel certè duo & triginta mil
lia superasse dicũtur) Ductores eius ex-
ercitus viros illustres, omnemque sena
tum gentis, & supra quater mille capti-
uos viuos in potestatem venisse: direp-
ta castra opulentissima: ducem ipsum
Basilium bellatorem exercitatum, &
contra Tattaros & alias gentes finiti-
mos victoriosum, vsque ad regiam su-
am Mosquam profugisse: atque ibi am-
plius centum & viginti milliaribus be-
ne longis à loco conflictus, tamen vix
tutò se subsistere posse credidisse? Tan-
tus verò tunc pauor Moschorum ani-
mos occuparat, vt Smolenscum, Seueri
ense Nouogrodum, & complures alias
munitiones, quæ ferè fraude & perfi-
dia Russorum partim hoc ipso rege re-
gnante, partim superioribus tempo-
ribus in potestatem hostium venerant,
desertas tunc ac vacuas defensoribus
nullo negotio recuperare nostri potu-
erint, si prosequi statim victoriam per
tempus anni quiuissent. Atque hæc qui
dẽ sunt bellica huius regis decora præ
cipua. Nam leuiora multa prætereo, ne
anxiè & minutatim cuncta exquirere
& persequi videar. Quæ quidem hoc
sunt admirabiliora, quo magis inopina
ta: vtpote in summa ærarij inopia, &
pleraque omnia longè imparibus vi-
ribus gesta: ita, vt bene cum nostris agi
videretur, quoties non plus duplo ho-
stium multitudo excederet. Has tot ac
tantas victorias tanta imparitate co-
piarum quæsitas, nihil mirum est (vt
est rerum humanarum conditio va-
ria & instabilis) si quæ clades interpo-
larunt. Sed quotnam, & quantulæ sunt
eæ? Vna apud Socalum à Tattaris te-
meritate Russicæ nobilitatis accepta,
vbi quatuor fortasse millia nostro-
rum à quadraginta millibus Tattaro-
rum loci opportunitate vsorum defa-
tigata veriùs quàm superata, non in-
cruentam hostibus victoriam conces-
sêre. Nostri mille ducenti desiderati,
barbarorum verò cæsa quatuor millia.
Itaq; raptim ij cũ præda quamuis victo-
res, retrocessere. Altera apud Serethum
amnẽ, cùm ꝑpauci nostri in hostico pa-
lãtes à Valachis circũfusis oppressi sunt.
Vbi tamen non plures ducentis nostri
periêre. Nam cũm peruastata longè
lateque circum Pscouiam, siue Plesco-
uiam Moschouia ab oppugnatione O-
poscæ valido hostium præsidio reiecti
sumus, ignominia illa verius quàm cla-
des fuit, ductorum inscitia & incuria
accepta. Amissa verò magna pars Al-
bæ Russiæ Michaelis Glinscij hominis
ambitiosi, & Alexandri regis gratia in-
flati proditioni, & Russorum atq; præ-
sidiariorum militum perfidiæ impu-
tanda est. Porrò apud Ociacouiam,
cùm vir in primis strenuus Nicolaus
Senauius eò vsque cum mille, opinor,
equitibus priuato consilio populabun-
dus excurrisset, priuata illa, non publi-
ca clades fuit, credulitate eius & per-
fidia Tattarorum contracta. Hæ sunt
vniuersæ clades, quas Sigismundo reg-
nante accepimus: Quæ omnes vna ali-
qua ex his, quas superius percurrimus,
victorijs abundè expiatæ & compensa
tæ sunt: nec scio, an quasi næuuli qui-
dam formosum corpus, vel nubeculæ
meridianum solem, tot illas clarissi-
mas victorias illustriores reddidêre.
Bellone autem tãtùm clarus, an etiam
pace Sigismundus fuit? Imo verò pa-
ce, quàm semper expetiuit, clarissimus.
Testantur id tãtæ opes & facultates ho-
minum nostrorum, tam opulenta cum
externis commercia, tantus splendor,
ne dicam luxus, tanta elegantia cùm in
ædificijs & victu, cultuque corporis,
tum in sermone & moribus, quanta nũ
quam ante hũc regem in Polonia fuit:
loquuntur leges diligentius aliquanto
conscriptæ: clamant tot arces instaura-
tæ, tot exornata templa Dei optimi
maximi tam splendidè & magnificè ex-
ædificata, publicis iuxtà ac priuatis æ-
dificijs Cracouia, Posnania, Leopolis,
Varsauia, Lublinum, Gdanum, & a-
liæ quædam vrbes atque emporia: tam
denique culta & habitata Russia, Prus-
sia,

Orsensis de Moschis memorabilis victoria.
Ioannes Suirzouius.
Basilius Moschorum princeps.
Clades paucæ & paruæ in tot bellis.
Michael Glinscius.
Nicolaus Senauius.
Pacis studia.
Splendor & elegantia Polonorum.
Leges.
Arces instauratæ, et templa.
Vrbes opulentæ sub Sigism.

sia, Lituania & Podolia: quæ regiones
antea syluestres & incultæ, aut superio-
rum temporum conditione desertæ
magna ex parte iacuerant. Quid ego
priuatos Sigismundi thesauros, & æra-
rium sine vlla cuiusquam iniuria in ex-
tremos reip. vsus asseruatum? quid tot
ac tantas possessiones à maioribus eius
oppigneratas, ab ipso verò redemptas
commemorem? Hæc eò sunt maiora, &
magis honorifica, quo fœdius fuit ac
deformius, quosdam ante eum reges
quotidianis sumptibus interdum defe-
ctos esse. Iam verò non minima est &
illa felicitatis accessio, quòd eo regnan-
te Zatoriẽsis ditio, & Masouia post qua-
dringentesimum ferè annum ad cor-
pus & compagem Poloniæ rediuerunt:
Prussia recusatum diu, & aliquoties ex-
cussum iugum accepit: Pomerani Stol-
penses ad intermissam aliquandiu hu-
ius regni societatem & clientelam iu-
reiurando adacti reuenêre. Porrò in
commemorandis coniugijs & liberis,
quæ nõ exigua felicitatis humanæ pars
est, diutius me immorari necesse non
est. Permulti sunt in hoc cœtu, qui prio-
rem eius vxorem Barbaram Stephani
comitis Scepusiensis, ac Transyluanien
sium palatini, cuius ductu nõnunquam
cum Turcis Vngari fortiter dimicarũt,
filiam, Ioannis postea regis Vngaro-
rum sororem fœminam sanctissimam
& pientissimam, nouerunt. Quæ qui-
dem maximam illam Orsensem de Mo
schis victoriam assiduis diurnis ac no-
cturnis precibus cum lachrymis, & pro
fusa in egenos beneficentia, asperiore-
que cultu corporis & ieiunio coniun-
ctis à Deo impetrasse existimata est. Quę
quàm coniunctè cum viro vixerit, ma-
gno & longo mœrore, & vberi fletu, ac
penè muliebri eiulatu post mortem e-
ius indulgentissimus rex testatus est.
Hac immaturè intra tertium annum
amissa, alteram suasu Maximiliani Cæ-
saris duxit, Bonam Sphortiam, Ioan-
nis Galeatij Sphortiæ Mediolanensi-
um ducis & Isabellæ Aragoniæ filiam:
cuius auus maternus Alfonsus eius
nominis secundus Neapolitanorum
rex, cùm stirpis antiquitate, tum Ara-
goniorum ac Siculorum regum stem-
mate (de qua Carolus quoque & Fer-
dinandus summi monarchæ mater-
num genus ducunt) sua virtute fuit
clarissimus. Paternus verò proauus Frã
ciscus Sphortia Sphortiæ, qui primus
eam familiam rebus magnis gestis fun-
dauit, filius, cùm plurima & grauis-
sima bella cum maximis principibus,
potentissimis populis, & præstãtissimis
bellatoribus per omnem Italiam pros-
perè gessisset, nominisque sui gloria ac
terrore eam impleset, à Philippo Ma-
ria Mediolanensium duce Blancæ Ma-
riæ filiæ coniugio, dotalique Mediola-
nensium principatu dignatus est. Hoc
igitur tali genere prognatam Bonam,
alteram vxorem Sigismundus rex ac-
cepit. De qua, quoniam præsens adest,
graui dolore & mœrore amissi dulcis-
simi mariti, quemadmodum cernitis,
prostrata, nihil dicã amplius, nisi quòd
triginta fermè annos cum eo nupta, tã-
ti ea fecit maritum regem, vt his extre-
mis aliquot annis ægrotantem, & viri-
bus planè destitutum, non coniugali
charitate, sed ancillari penè ministerio
sine omni fastidio curaret. Quo factum
est, vt plurimum ei vicissim rex aman-
tissimus indulgeret. Harum verò dua-
arum vxorum è Barbara quidem He-
duigim filiam susceptam fœminam le-
ctissimam Ioachimo marchioni Bran-
deburgensi Electori Romani impe-
rij matrimonio iunxit, & nepotibus ex
ea auctus est. E Bona verò maximam
natu filiam Isabellam, fœminam ex-
celso & regio animo præditam, Ioan-
ni regi Vngarorum affini iã prius suo
nuptui tradidit: nepotemque ex ea, re-
gia, quemadmodum fertur, indole pu-
erum suscepit. Quæ matrona complu-
res iam annos post mariti mortem in
præcipua laceri & afflicti regni parte
regnat. Reliquas tres, Sophiam, An-
nam & Catharinam virgines spectatis-
simas, magnorumque regum connu-
bijs dignas, quas hic dolore immaturè
amissi patris miserabiliter lamẽtantes,
& humi abiectas videtis, elocare ipsi, ita
vt optabat, datum non est. Filius verò
vnicus hic Sigismundus Augustus pu-
er etiamdum decimum agens annum
paterno regno, ipsius opera studioque
ante decem & octo annos inaugura-
tus: pòst iuuenis factus vxorem acce-
pit voluntate patris Elizabetham Fer-
dinandi Rom. Vngarorum ac Boemo-
rum regis filiam natu maximam. In
qua muliere genus cum forma, forma
cũ comitate & mansuetudine, hæc cũ
probitate, probitas deniq; cum pietate
(q̃ ipsi paterna & materna virtus fuit)
certabat: ita vt nescires, q̃d in ea potissi-
mũ admirareris. Quæ vtinã vixisset diu
tius, & editis socero optatis ac sui simili
bus nepotibus felicitatẽ eius perfecisset,
tranquillitatemq; huius regni stabili-
uisset. Sed nõ merebantur hoc, opinor,
nostra scelera. Nũc ad Sigismundum
redeo.

Regiones bene cultæ.
Thesauri regij.
Zatoria & Masouia recuperatæ.
Prussia & Pomerani in clientelam accepti.
Coniugia.
Barbara vxor religiosiss.
Altera vxor Bona Sphortia.
Alfonsus rex Aragonum.
Franciscus Sphortia dux Mediolani.
Bonæ reginæ fides & obsequium.
Sigismũdus plurimum indulsit Bonæ.
Heduigis filia.
Quatuor filiæ Sigism. è Bona.
Isabella regina Vng.
Filius Sigism. Aug. puer coronatus.
Elizabeth prima Sigis. Aug. vxor.
Elizabethã laus.

redeo. Nonne igitur hoc singularis cu-
iusdã felicitatis fuit, rege patre, patruo,
auoq;, matre verò Cæsaris filia, & ma-
gni regis sorore ortum esse? tres fratres,
& vnius ex his filium reges vidisse? re-
gem & ipsum supra vnum & quadra-
ginta annos tranquillè feliciterq; reg-
nasse? Summis principibus venerabilẽ,
hostibus formidabilem, cæteris admi-
rabilem, fuisse? regnum legibus, opibus,
ædificijs, humanitate, elegantia & glo-
ria longè florentius, quàm acceperat, re
liquisse? Filiam reginam, alteram verò
regina non inferiorem, & ex his nepo-
tes & neptes habuisse? Filium deniq; re-
gem secum & post se fecisse? morientẽ
permagnum sui desiderium bonis o-
mnibus reliquisse? Nonne hęc (inquã)
ei præclarissima, & longæ posteritati
memorabilia in hac vita contigerunt?
Atq; hæc tamen pleraque omnia, exter
na sunt bona, in quibus fortuna pluri-
mum sibi vendicat: sed ab eo tamen ra-
tione & consilio moderata sunt. Quid
ego nunc formam & staturam eius, ro-
bur cuiusuis honesti laboris patiens,
dignitatem oris, dignamq;, vt ait Poeta
summus, imperio faciẽ depingã? Quòd
si facere maximè velim, non possim.
Prius enim ferè hæc in eo ætate ingra-
uescente marcescere cœperunt, quàm
ego in hanc lucem prodij: sed tamẽ per-
manserunt in eo etiam affecta iam æta-
te non obscura earum rerum vestigia.
Roboris quidem & virium eius argu-
menta, fractæ inter manus non semel
florentiore ætate ferreæ equorum so-
leæ, rupti funes canapei crassiores, intẽ-
sæ manu balistæ, discerpti lusoriarum
chartarum fasciculi, à maioribus natu,
qui hæc fieri ab eo viderunt, prædican-
tur. Atq; hæc leuiora fortasse cuiquam
videantur. Cæterùm illa non in postre-
ma bonorum parte numeranda sunt,
sanitas quæ ipsi perpetua ferè ante ex-
tremam senectutem fuit: integritas &
solida compago membrorũ, quæ affli-
ctas morbo vires facile recuperabat: vi-
gor sensuum, qui ad extremum vsque
eum non destituit: firma melioribus
præsertim annis memoria: deniq; acu-
men ingenij, quo fratres maioresq; su-
os longo interuallo anteiuit. Sed & hęc
omnia, vt sint magis propria hominis,
quàm illa superiora, tamen ad corpus
ferè, quę deterior pars hominis est, per-
tinent: nec magna laude & admiratio-
ne digna sunt, quippe cum quibus nas-
camur, quæq; in potestate nostra non
sint, & ingenuo cum seruis, vrbano cũ
rusticis, nobili cum plebeis, regi cum

Nobilitas Sigis. regis & felicitas.

Bona corporis forma.

Robur & vires.

Sanitas.

Ingenium.

mediastinis & baiulis, deniq; bono vi-
ro cum improbis sint communia. Ac
ne mutæ quidem pecudes penitus ho-
rum bonorum expertes sunt. Quin ple-
raq; in illis, quàm in nobis, maiora & il-
lustriora spectantur. Viribus quidem
ab vrsis & leonibus, agilitate à ceruis &
bisontibus, longæuitate ab ijsdem cer-
uis, specie fortassis ab equis & pauoni-
bus, sanitate à piscibus, sensuum vigore "
à lyncibus, aquilis, canibus, vulturibus: "
industria & ingenio quodam modo ab "
elephantis, vulpibus, & apibus: sic alijs "
rebus ab alijs fortasse superamur. Cæte-
rùm in animo vera hominis & propria
laus est. Corpus enim partim instrumẽ-
tum, partim domicilium, partim etiam
carcerem & ergastulum animi sapien-
tissimi homines esse voluerunt. Ani-
mum ferè hominis appellatione dig-
nati sunt. Qui verò mollissimè sense-
runt, partem quidem hominis, sed lon-
gè deteriorem corpus esse dixerunt: in
animo omnem hominis excellentiam
& principatum collocarunt. Quocir-
ca his quæ externa, quæq; corporis bo-
na dicuntur, ita obiter transcursis, ad e-
as, quæ sunt propriæ hominis, atq; adeò
magni & excellentis Principis, laudes
transeamus. Quas dum quanta maxi-
mè breuitate poterimus persequimur,
quæso, vt benignè & attentè, quod fe-
cistis, adhuc audiatis. Virtutem, summã
animi, atque adeò hominis perfectio-
nem, quicunq; rectè philosophati sunt,
dixerunt: eiusque virtutis prudentiam,
fortitudinem, temperantiam atq; iusti-
ciã quatuor partes & quasi fontes quos-
dam, vnde officium, & omnis honesta
& laude digna actio manaret, esse volu
erunt. Quænam ergo ex his in hoc præ-
stantissimo Rege desiderata est? Pruden
tiane? quæ ex præteritis & præsentibus
ea quæ deinceps euentura sint, colligit:
causas rerum videt: rectè de rebus iudi-
cat: sibi suisque in longum prospicit:
impendentia mala sapiẽter auertit. At
ea summa & admirabilis in eo fuit. Ar-
gumento est, bene & cum approbatio-
ne cunctorum, quoad ei per ætatem at-
que morbum licuit, administrata, & in-
ter tot vndiq; imminẽtes hostes per tot
annos incolumis conseruata Respubli-
ca. Nam quis sapientius eo, siue ex legi-
bus & moribus nostris, siue ex æquo &
bono ius dixit? Nihil eum varietas le-
gum atque morum, quibus alijs eque-
stris ordo, alijs oppidani, alijs agrestes,
deinde diuersis Poloni, Lituani, Ma-
souij, Prussi, Silesijque vtuntur, nihil
diuersa & pugnantia nonnunquam se-
nato

Vigor sensuum in quibusdam pecudibus.

Bona animi.

Laus propria hominis est in bonis animi.

Virtus & eius partes.

Laus Sig. à virtutibus.

Prudentia.

Gentes & leges variæ.

natorum iudicia, quo minus ius suum
cuique tribueret, perturbarũt. Accidit
interdum, vt post dictas à senatoribus
sentẽtias, vltima ipsius ab omnibus di-
uersa, & tamen omnium esset æquissi-
ma. Porrò in consilijs de repub. nihil te-
merè & inconsultò faciebat, cuncta ad
publicam non partis, aut ordinis huius
vel illius, sed omnium vtilitatem refe-
rens, fortunę quàm minimum sese sua-
que permittens, ac tuta consilia luben-
tius, quàm callida & periculosa semper
secutus. Bella, in quibus fortuna pluri-
mùm dominatur, nunquam appetiuit:
nec nisi necessariò & graui iniuria pro-
uocatus suscepit: & ita quidem, vt ab il-
la comici Poëtæ sententia non discede
" ret: Omnia prius experiri, quàm armis
sapientem decet. Itaq; à quietis consilijs
nunquam, ne inter media quidẽ arma,
& rebus ad nutũ fluentibus bahoruit.
Regna à Suetis, Vngaris & Boemis (quẽ-
admodum superius dixi) delata recusa
uit, ne se patriamq; suam nouis & peri-
culosis bellis implicaret. Moldauos sub
iugare ob rupta crebrò fœdera cũ pos-
set, noluit: ne vel illi desperatione ad-
ducti Turcis sese dederent, vel redacta
in prouinciæ formam Moldauia, & a-
moto quasi obice, ipse difficilimum cũ
potentissimis Turcarum tyrannis bel-
lum de finibus gerere cogeretur. Non
quòd à pia contra barbaros ac deuotos
Christiani nominis hostes expeditione
abhorreret: sed quòd suas illorumque
vires iusta lance metiretur. Sic enim iu
dicabat, neque suum esse, neque vnius
planè cuiusquam principis, tam vali-
dum hostem, qui Asiæ, Africæ, Euro-
pæque magnam partem ditione te-
neret, florentissimũ Græciæ imperium
euertisset, Caramanos, Cilicas, Syros,
Aegyptios, & nescio quas pterea gentes
vna æstate subiugasset, denique latissi-
mè dominanti Persarum regi grauis es-
set, debellare. Coniungenda esse Chri-
stianis principibus arma, si hostem il-
lum à ceruicibus suis vellent depellere.
Cùm ergo animaduerteret, cæteros
principes feralibus odijs inter se digla-
diari, ac totum penè orbem Christia-
num plus quàm ciuilibus bellis ardere,
omni honesta ratione semper Turci-
cum bellum declinauit, & Ludouico,
fratris filio, Vngarorum & Boemo-
rum regi sedulò idem suasit. Qui iu-
uenis si patrui, quàm ferociorum quo-
rundam consiliariorum suorum consi
lijs obtemperare maluisset, oblatam-
que à Turcis pacem accepisset, seu ve-
rius ipsis expetitam dedisset, viueret

Consilia quieta.

Regna oblata repudiata.

Moldaui cur non subacti.

Bellum contra Turcas cur deuitauit.

Dissuasor belli Turcici.

Consilium Sigismundi à Ludouico rege Vng. neglectum.

fortassis adhuc, neque munitissimum
Christianorum regnorum propugna-
culum Vngariam secum vnà perdidis-
set. Hæc sanè fuit causa, cur apud pien-
tissimum & Christianissimum regem
Sigismundum nihil valuerunt Iulij se-
cundi, Leonis decimi, Adriani sexti,
& Clementis septimi Pontificum ma-
ximorum preces & exhortationes, ad
suscipiendum contra Turcas bellum
incitantium. Optabat quidem sapien-
tissimus rex tempus illud cùm Chri-
stiani principes restinctis intestinis bel
lis, reconciliatisque inter se animis,
ad inferendum Turcis bellum conspi-
rarent: plurimumque in id operæ, la-
boris & sumptuum impendit, siue quã-
do cum Maximiliano Cæsare con-
gressus est, siue cùm missis non semel
ad dissidentes principes, & ad Pon-
tifices maximos, veluti præsides & mo-
deratores Reipublicæ Christianæ lega-
tionibus, accuratè ac diligenter ea de
re egit. Cumque regni eius initio non-
nulla eius rei spes ei affulsisset, non ni-
si annuas inducias Baiazeti Solimani
huius auo petenti dare voluit. Ea ve-
rò spe frustratus, sæpè diuinauit, nun-
quam id se viuente euenturum esse,
vt Christiani principes aduersus com-
munem illum hostem vires coniun-
gerent. Intelligebat enim, quousque
nonnullarum nationum mutua inter
ipsas odia processissent: nec defore Tur
cis, quos à cæterorum consensu ad im-
pediendos pios conatus auellerent.
Quid illud? cùm principes Christiani
complures, quos nominare necesse
non est, sub Clemente pontifice in su-
um fœdus contra Carolum imperato-
rem partim inuidentia fœlicitatis e-
ius, partim potentię metu initum, per-
trahere eum non potuerunt? Aut cùm
nuper primarij Germaniæ principes
affines ferè ipsius, & præpotens illa tot
opulentorum populorum contra eun-
dem Imperatorem & fratrem eius con
spiratio pellicere eum in societatem su
am nequiuit? ne eatenus quidem, vt vel
pecuniæ nonnihil mutuò daret affini-
bus, & conatus illos tacitè approbaret,
vel denique ne suos homines stipẽdijs
eorum militare prohiberet? Cuius ta-
mẽ rei non leuem ei excusationem da-
bant, libertas & instituta nostra. Non
modò autem nihil eorum fecit, sed
etiam dissuadere conatus illos, & paci-
ficatorem sese interponere conatus est.
Atque vtinam ei obsecundatum es-
set: non tam vasta quibusdam locis ne-
que tam exhausta passim esset pecunijs

Pontificum exhortationes ad bellum Turcicum.

Bellum Turcis communi regum consilio & ope inferendũ.

Baiazetes pacem petiuit à Sigismundo.

Bellum contra Carolum Imp. semper dissuasum.

Smalcaldense fœdus.

Clades Ligæ Smalcaldicæ.

iuxtà ac viris Germania: & liberi adhuc
principes quidam retinerent domina-
tus ſuos ampliſſimos. Sed fortaſſe ſic
Deo viſum eſt, vt faſtum & contumaci-
am prætextu libertatis Euangelicæ cō-
tra ſanctiſſimas leges & inſtituta maio-
ru cōtra antiquiſſimū vniuerſi Chriſtia
ni orbis cōſenſum, & contra legitimos
magiſtratus ſuos impiè ſeſe efferētem,
retunderet. Cùm igitur hæc vel faceret
vel recuſaret optimus rex Sigiſmūdus,
nonne magna fuit illa eius prudentia,
cum fide amicitię & conſtantia coniun
cta? Quid? cùm Ioāni regi bis affini ſuo,
ne regnum Vngarorum Ferdinando
Maximiliani nepoti iam prius deſtina-
tum, ſuſciperet, diſſuadere fruſtra ſtu-
duit? aut cùm ei profugo exilij quidem
locum apud ſe indulſit, vt aliquid ne-
ceſſitudini & calamitati eius tamen da-
ret, auxilia verò contra eundem Ferdi-
nandum negauit? aut cùm pacem inter
eos cōponere magna cura inſtituit? Cer
nebat nimirum ſapiētiſſimus princeps
à longè, quantum mali intempeſtiua il-
la Ioannis ambitio Vngaris aduectura,
quantisq; malis & calamitatibus non
modò floretiſſimum illud regnum, ve
rùm etiam finitimas ei regiones inuo-
luturum eſſet bellum illud, inter duos
de regno conflatum. Iam in reuocandis
ad officium Gdanenſibus quodam fu-
rore multitudinis ad rebellionem con-
citatis, & in eijciēdis è Pruſſia Crucige-
ris Marianis tam cupidis, tamq; contu-
macibus, vt nunquam ab eis Polonia &
Lituania quietæ eſſe poſſent annon ma
gno & exquiſito conſilio vſus eſt? Ne
illud quidem eius conſilium ſapientia
caruit, quo, cùm hinc à Moſchis graui
bello diſtineretur, inde Crucigeri non
leuius bellum ei oſtentarent, Maximili
anus verò Imperator infenſus ipſi ad-
huc, & hos, & omnes quoſcunque poſ-
ſet, in eum, & in perniciem Polonorū
concitaret, Tattaris donatiuum ſiue ſti
pendium conſtituit, non modò vt ab
aſſiduis eorum incurſionibus ditiones
ſuas alijs, quēadmodum dixi, bellis im-
peditas liberaret, verùm etiam vt eorū
opera in vexandis ac diſtinendis Moſ-
chis, & alijs hoſtibus ſuis paruo redem-
pta vteretur. Qua re tantum profecit,
vt & Moſchos ad petendam pacem adi-
geret, & tam culta & habitata ſit, quàm
nunquam ſub fratribus, patre & patruo
eius fuit, Podolia. Quàm ſolidum verò
fuit eius iudicium in mandandis hono
ribus & magiſtratibus, & in allegendis
in ſenatum viris idoneis, quoties id ei
arbitrio ſuo facere per quoſdā importu
niores, quibus impenſius indulgebat, li
cuit? Atq; hoc id admirabili⁹ eſt, quod
difficile eſt nō peccare in hac parte ma-
ximis quibusq; regibus & principibus,
propterea quòd alienis ferè & oculis, ”
cernunt, & auribus audiunt, Iam peculi ”
aris illa eius in omnibus dictis & factis
cunctatio, ne ipſa quidem ſua commē-
datione caret. Nimirum ſapientis eſt, ni
hil temerè, nihil præcipitanter, ſed om-
nia conſultò ac deliberatè agere. Sic e-
nim cauemus, ne cuius nos dicti aut fa- ”
cti pœnteat. Itaq; celebratur etiamnū ”
literarum monumentis non ignobilis
populi Rom. Imp. Fabius Maximus, de
quo vulgatus eſt ille Poëtæ cuiuſdam
verſiculus:

Vnus homo nobis cunctando reſtituit rem.

Atq; hactenus de prudentia Sigiſmū
di regis nobis dictum ſit modò. Cuius
quidem ipſi cauſa fuit timor Dei cum
lacte nutricis, vt ita dicam, imbibitus. I-
nitium enim ſapientiæ, quemadmodū
ſapientiſſimi reges Dauid & Salomon
inquiunt, eſt timor Domini. Fortitudi-
ne verò, & magnitudine animi, quanta
hic rex prędit⁹ fuerit, quàm impiger ad
propulſanda, & ſuſcipienda pro ſalute
& incolumitate ſuorum bella, quàm
continens earum rerum, quæ maximè
in hac vita expetendę eſſe vidētur (qua-
lia ſunt regna & imperia) ſatis iam, opi-
nor, intellexiſtis ex his, quæ ſuperius di-
xi. Quin ex illo quoque magnitudinem
animi eius intelligere licet, quòd Pruſ-
ſico bello, cùm terrore non modico ad
uentantium è Germania auxiliorum
meliore rurſus loco res Crucigerorum
eſſe cœpiſſent, nihil de conditionibus
pacis hoſti prius à ſe oblatis mutare vo-
luit: aut quòd, cùm ipſi Lituaniæ poſſeſ-
ſionem poſt mortem Alexandri fratris
adeunti de nouis quorundam Lituano
rum moribus renunciaretur, non eſt
deterritus, quo minus inſtitutum cum
pauco comitatu aulico iter proſequere
tur. Et cùm deinde Michaëlem Glinſci-
um ducem Ruſſum, qui ad dominatū
aſpirare dicebatur, cum valido equita-
tu aduentare cognouiſſet, neutiquam
turbatus eſt animo. Venientē cùm tran
quillo vultu & comiter accepiſſet, cun-
cta ei ſcelerata conſilia (quod Michaël
ipſe poſtea faſſus eſſe fertur) è pectore
excuſſit. Tantum eius animi magnitu-
do in graui & conſtanti aſpectu relu-
cens apud hominem factioſum & po-
tentem Alexandri regis nimia gratia
inſoleſcentem, ac dominandi cupi-
ditate incenſum valuit. Sic feroces ali-
oqui canes ad moloſſorum aſpectum
pro-

Germanorū contumacia prætextu libertatis Euangelicæ.

Erga Ioannem regem Vngar. quomodo ſe geſſerit.

Intēpeſtiua Ioannis ambitio ad regnum.

Gdanum pacatum.

Crucigeri eiecti è Pruſſia.

Stipendium Tattaris ſapienter datum.

Iudicium in diſtribuendis honoribus & magiſtratibus.

Cunctator Sigiſmūdus.

Ennius.

Timor Dei principium ſapientiæ.

Fortitudo & magnitudo animi.

Conſtantia.

Michael Glinſcius.

proijcere ſeſe, & adulari cauda ſolent.
Quid illud? quòd Vngaris & Boemis
cum ſuis regibus & Viennam ad Ma-
ximilianum Cæſarem proficiſci, fidei-
que eius, quem Poſonij in conſtituto
congreſſus loco diu fruſtra expecta-
rant, credere ſeſe ob non leues ſuſpici-
ones dubitantibus ipſe non ſanè ami-
cum ad eam diem expertus Cæſarem,
permagna fiducia ire ad eum perrexit,
ac cæteris idem faciendi, data fide pro
Cæſare, author fuit? Porrò æquabilita-
te animi in vtraque fortuna tanta fuit,
vt neque ſecundis rebus difflueret, ne-
que aduerſis frangeretur. A ſuperbia
& faſtu ſemper alienus, aditu & affatu
facilis fuit. Aeſtus, frigoris, inediæ,
& laboris patientiſſimus: quippe qui
ab incunte ætate molliciei delicijsque
minimè aſſuefactus eſſet, craſſioribus
cibis, & pannis, & caprinis pellibus,
quod iactitare ipſe ſolitus erat, enu-
tritus. Morbos, & alia vitæ incommo-
da admodum æquo animo ferebat.
Quodam tempore ad ſectionem digiti
pedis, ſacro, vt medici dicunt, igne in-
flammati, nihil eſt planè commotus.
Porrò cùm arx hæc conflagraſſet, illa
de re tantum angebatur animi, quòd
dubitaret, tantiſper ſe deinceps victu-
rum eſſe, donec eam inſtauraret. Pub-
lica ſuorum incommoda depellere,
damnaque vindicare non libenter ne-
glexit. Priuatas verò ſuas iniurias, ob-
trectationes, conuicia, & maledicta in-
ſolentiorum hominum ita contemp-
ſit, vt nunquam vindicaret, nec eſſet ob
id deinceps ad beneficentiam in huiuſ-
modi homines reſtrictior. Iam verò
temperantia & moderatione non mo-
dò cum laudatiſſimis omnium genti-
um regibus & principibus, verùm eti-
am cum priſcis philoſophis, quorum
ſeuerior & accurati⁹ inſtituta fuit vita,
certare potuit. Nihil ab eo leuius, ni-
hil cupidius, nihil inſolentius, nihil diſ-
ſolutius & flagitioſius vnquam dictum
aut factum. Fuit in eo vultus æquabilis,
& ad ſeueritatem compoſitus, inceſſus
lenis, ſermo perpaucus & grauis, ſale tā
men & lepôre non inurbano neque pe-
tulanti nonnunquam temperatus. A
ſordibus ſemper abhorruit, ſed fruga-
li tamen victu, & cultu corporis ele-
gantiore, quàm ſplendidiore vſus eſt,
præter quando externos homines & le-
gatos ad ſe admiſſurus erat. Nam tunc
auguſtiore habitu commendare Maie-
ſtatem ſuam ſtudebat. Eademque de
cauſa ſplendidius, quàm quiſquam
maiorum ſuorum, habitare inſtituit.
Cuius exemplo & imitatione elimina-
ta magna ex parte è vita noſtrorum ho
minum priſtina barbarie, ciuilitatem,
mūditiam, elegantiam & ſplendorem
cum dignitate conſectari paſſim cœ-
pimus. Itaque longè alia nunc eſt fa-
cies rerum in Polonia, quàm ante hunc
regem fuit. Sobrietatem verò rex idem
magni fecit, & ab infantia quidem ad
ſenectutem vſque patris auique inſti-
tuto planè abſtemius, & aquæ potor fu-
it: ingraueſcēte verò ætate medicorum
ſuaſu vinum bibere didicit: ſed ita ta-
men, vt nunquam eum quiſquam ebri-
um viderit. Edacior quidem, & libi-
dinoſior natura fuit, verùm in vtro-
que tamen magnopere ſibi imperabat:
cùm prægrauatum ſe ſentiret, ipſe ſibi
cibum ſubducere ſolitus. Quod verò
ad Venerem attinet, cœlebs quidem vi
ridiore ætate laxius aliquanto vixit, &
liberius: nec tamen alienos thoros con-
taminauit, nec vim cuiquam honeſtæ
& pudicæ intulit: neque fœdius quic-
quam, quod honeſtæ aures abhorre-
ant, admiſit, & verò illos lubricæ æta-
tis lapſus multis clariſſimis virtutibus
compenſauit atque contexit. Maritus
verò coniugij fidem ſanctè ſeruauit.
Verecundia ſumma, & penè virgina-
li, quoad vixit, fuit. Nudum ſe aut ne-
ceſſitati naturę ſatis facientem, non ni-
ſi à perpaucis interioris cubiculi mini-
ſtris conſpici paſſus eſt. Obiurgare &
admonere officij eos, qui aliqua digna-
tione eſſent, non ſine rubore ſolitus. A
probris, maledictis, & acerbioribus
verbis, quamuis iratus, omnino ſibi
temperauit. Quanta verò fuit huius
optimi regis modeſtia? qui cùm acri &
ſolido eſſet cùm in iudicando, tum in
conſultando iudicio, & neque gratia,
neque odio facilè deduci ſe ab æquo &
bono pateretur, tamen nihil ferè ma-
ius vnquam ſine conſilio ſenatus fecit,
aut ſtatuit: ac nonnunquam de recta
ſententia ſua conſenſu ſenatus addu-
ctus deceſſit, ne pertinax eſſe videretur:
quod ingens eſt & pernicioſum plerun
que in principe vetitum. Fiunt enim ”
multa interdum iniuſtè & inutiliter, ”
atque etiam temerè, & cùm multorum ”
exitio ab ijs, qui ſibi plus quàm cæteri ”
ſapere videntur, dum iudicio ſuo fre- ”
ti aliena conſilia aſpernantur. Iam il-
lud nonne magnæ fuit modeſtię ſimul
& grauitatis, quòd aduerſantem ſæ-
pe deſiderijs ſuis vel vtilibus, vel
certè non pernicioſis Reipub. nobi-
litatem æquo & moderato animo per-
tulit: neque vi quicquam inuitis ex-

Fiducia.

Animus in lætis & aduerſis conſtans.

Tolerantia.

Educatio minimè delicata.

Iniuriarum obliuio.

Tēperantia.

Ciuilitas Polonorum.

Sobrietas.

Abſtemius Sigiſmūdus.

Edacitas.

Libidines moderatæ.

Pudicitia.

Verecūdia.

Modeſtia.

Confidentia caruit.

Moderatio erga nobilitatem.

torquere aggressus est, neq; intempera-
tiorem cuiusquam in se petulantiam a-
cerbius vltus est: ne tum quidem, cùm
apud Leopolim concitatæ multitudi-
nis conatus prodigiosa tempestate diui
nitùs disturbati ferociorem eum facere
potuerũt. Ac ne eblandiri quidem prę
ter dignitatem aliquid, quod extorque
re nollet, voluit. Non pauca tamen ali-
quando extra ordinem & præter debi-
tum huic eius modestiæ cõsensu & ob-
sequio multitudinis atq; consiliariorũ
„ concessa sunt. Ita nimirum sæpe plus
„ impetrat modestia, quàm exprimit im-
„ perium & violentia, pręsertim ab homi
„ nibus ab humanitate & ingenua liber-
„ tate non alienissimis. Ab eo verò, quę̃
sibi in omni vita proposuerat, modo ne
que cupiditate vlla, aut metu, neq; ira
aut odio, neq; aduersitate & ægritudi-
ne animi, neq; lætitia deniq; & volupta
te (quæ res transuersos ferè rapiunt ho-
mines) facilè vnquã auocatus est, & ab-
stractus. Porrò si quando animum gra-
uibus & continentibus reip. occupatio-
nibus lapsum, & quasi fatiscentem re-
creare & relaxare voluit, equitationi-
bus, ac ceruorũ, onagrorum, aprorum,
vrsorũ & bisontiũ venationibus (quod
studium ipsi gẽtilitium atq; hæreditari-
um fuit) non sine vtili & salubri corpo-
ris & virium, atq; etiam industriæ exer-
citatione id facere solitus est: interdum
etiam equestrium certaminum atq; lu-
dorum spectaculis. Scurrilibus quidem
iocis, & leuioribus sordidisúe lusib⁹, mi
mis itẽ, & histrionibus, & morionibus
non libenter vacauit. Nec plura nunc
de regis huius temperantia & mode-
stia dicam. Reliqua est nobis vna maxi-
ma & præclarissima virtus eius, q̃ eius-
modi est, vt neq; vesperugo, neq; auro-
ra sit magis admirabilis, quemadmodũ
inquit Sapiens quidam: Iusticia, inquã,
qua firmãtur solia, vt ait sapientissimus
rex Solomon, stabiliunturq́; regna: quę
quidem vel maximè in hoc rege resplẽ-
duit. Itaq; ergo iure optimo firmatum
est solium eius, regnumque stabilitum.
Nam siue æquabilitatem & æquitatem
eius in dicendo iure tam diuerso & va-
rio, quàm est in hoc regno, spectes, siue
grauitatem & constantiam inter diuer-
sas senatorum, & nonnunquam pugnã
tes inter se sententias, studiaq́; ad grati-
am vel odium (vt fuit) inclinantium, si-
ue laborem & patientiam in exercen-
dis iudicijs, quoad ei per valetudinẽ li-
cuit, & audiẽdis etiam infimorũ homi-
num querimonijs, est quòd admireris,
nedum laudes. Admiranda est & illa e-

Leopoliẽses turbæ. *Studium nobilitatis erga eum.* *Constantia.* *Quales animi recreationes.* *Arist. 5. Ethic.* *Iustitia.* *Prou. 16.* *Aequitas in iure dicẽdo.* *Labor.*

ius continentia, quòd nemini vnquam
eo regnante, quamuis luculentas, quã-
uis amœnas possessiones regijs vicinas
habere obfuit: quin illũ vicinum, quàm
proceres quosdã, cũcti maluistis. Quid
ego fidem eius cùm in promissis, tum
in fœderibus & amicitijs, inimicis iuxtà
ac amicis spectatam, prædicem? Com-
memoraui nonnulla superius, quæ ad
hanc rem pertinent: nẽpe, quòd ad dis-
soluendam cum Cæsaribus Carolo &
Ferdinando amicitiam adduci se nun-
quam passus est, ne à necessarijs quidem
& affinibus. Promissi verò quàm tenax
fuerit, possem hic, si necesse esset, locu-
pletissimos eius rei testes citare nonnul
los viros amplissimos, q partim hic ad-
sunt, & hæc taciti audiunt, partim iam
è viuis excesserunt: quibus quo minus
p̃staret semel promissa, neq; gratia, neq;
odio, neq; precibus, neq; conuicijs, neq;
lachrymis cuiusquã flecti potuit. Nihil
in eo fallax aut multiplex: aperti verò
& simplices fuêre mores pariter & ora-
tio. Et quoniã ea quæ Respub. continet, „
tuetur, & florentes facit, iustitia pœna „
& præmio, seueritate & clementia ma- „
ximè constat, de his quoque pauca dica
mus. Vtrunque ille quidem coluit: nec
dum alterum sequitur, neglexit alterũ:
sed cùm intelligeret, liberis & minimè
malitiosis populis se imperare, & satis
magnam pœnam sceleri & ignauiæ in-
stitutis maiorum nostrorum esse pro-
positam, infamiam inquam, & odium
bonorum virorum, ad sæueritatẽ qui-
dem & expetendas de sontibus pœnas
fuit remissior, nec nisi necessariò, quẽ-
admodum ad secandum vrendumque
medici, ad hoc descendebat. Vt cùm Ca
zimiriẽses aliquot decuriones ob cædẽ
nobiliũ quorundam tumultu cõcitatæ
multitudinis patratã supplicio capitali
affecit, ne ꝙ maius malum inde existe-
ret, & vt illi exemplo essent in posterũ
magistratibus multitudinẽ temerè con
citantibus, concitatamúe no refrenanti
bus: cùm Gdani de capitibus seditionis
vrbanæ supplicium sumpsit. Denique,
cùm dux adhuc Silesiæ regionem illam
omnẽ latrocinijs, quibus infamis erat
iam inde ex quo tempore bella ibi à Bo
emis & Vngaris, Mathia & Georgio, ac
mox Vuladislao regnãtibus gesta sunt,
penitus repurgauit. Quod factum eius
cùm finitimi omnes laudant, tum Sile-
sij quoque etiamnum grata memoria
prosequuntur. Ad clementiã verò fuit
propensior, ita vt cùm aliquando eam
ob rem, nescio à quo viro senatorio re-
prehenderetur, vrbaniori responso re-
pres-

Continentia Sigism. *Fides eius in promissis & fœderibus.* *Sinceritas.* *Seueritas & lenitas.* *Cazimirienses puniti.* *Gdanenses seditiosi puniti.* *Purgata à latrocinijs Silesia.* *Clementia Sigism.*

pressisse illam eius reprehensionem fe-
ratur: Quî scis, inquiens, à quónam se-
„ ueritatem istam exordirer? Illud opi-
„ nor innuens, neq; illum culpæ exortem
„ fuisse, & ad multa nonnunquam con-
„ niuendum esse Rempub. administran-
ti. Proinde multos capitis reos vita do-
nauit, nonnullis inustam iure infamiã
sustulit: nullius propemodum bona cõ-
fiscauit: confiscata etiam ijs, quorum
fuerant, reddidit. Exules & proscriptos
reuocauit: sine accusatore quidem & in
dicta causa neminem damnauit. Gda-
nensibus vilis plebeculæ impetu ab offi
cio discedentibus, nihil ferè de pristina
libertate & immunitate, nihil de com-
modis, quæ perampla sunt ciuitati illi
publicè & priuatim, detraxit: authores
modò seditionis paucos inuitus par-
tim interfecit, partim exilio multauit.
Hostibus supplicibus libentissimè veni-
am dedit, ita, vt vel de medio victoria-
rum cursu non grauatè retrahi se ad ve
niam reconciliationemq; pateretur. De
Valachis quidem iam diximus. In Cru-
cigeros verò debellatos iam ferè quàm
clementer se gessit? Quòd nisi fidẽ eorũ
suspectã habuisset, non modò siuisset e-
os retinere quæ habebant adhuc, sed ab
lata quoq; iure belli, eis, ni fallor, reddi-
disset. Magistrũ q̃dẽ eorũ Albertũ mar-
chionem Brandeburgẽsem sororis suæ
filium expectatione & aduentu auxilio
rum è Germania variè tunc, vt quàm le
uissimo verbo vtar, secum agentem (da-
bit mihi veniam princeps amplissimus,
vulnus suũ necessariò refricanti, & be-
neficentissimi in se auunculi memoriæ
hoc non inuitus, vti spero, donabit) reti
nere ea, quæ ante bellũ illud habuerat,
& partim iure belli amiserat, partim a-
missurus esse videbatur, omnia iussit, &
honore auxit, Magistri appellatione
in Ducis nomen, quo omnem deinceps
rebellandi occasionem tolleret, cõmu-
tata. Deniq; hæreditarium ei fratribus-
que eius Cazimiro & Georgio in ma-
res duntaxat liberos principatum illũ
constituit. Hęc an non maxima sunt do
cumenta clementię, hostem, quem mi-
nimè esse decuerat, & hostem pertina-
cem, penè deuictum & fortunis spolia-
tum, meliore quàm fuisset dudum, cõ-
ditione in societatem & amicitiam re-
cipere? Quid illud eodem bello, quòd
Germanos milites contra se militãtes,
velitationibus & leuibus nostrorum
prælijs exagitatos, & labore, inopia, in-
edia, vigilijs, vulneribusq́; confectos,
delere cùm posset, noluit? Captiuos,
quorum plenæ erant turres & ergastu-

Clementia erga Gdanenses. *In Crucigeros clementia.* *Albertus marchio Brandeburgensis dux in Prussia factus.* *Prussia in feudum concessa Marchionibus.* *Clementia in victos Germaniæ milites.*

la in maiore Polonia & Cuiauia, sine
vllo precio liberos, atque adeò veste &
viatico donatos dimisit? Cuius clemen
tię benignitatisque suæ maximum, ni-
si fallor, fructum cepit: nempè, quòd
per tot annos deinceps eo regnante in
Prussiam & contra Polonos, Germani,
quamuis sedulò sollicitantibus Cruci-
geris, arma non sumpserunt: non tam
viribus & fortuna regis, vt equidem cre
do, deterriti, quàm beneficentia victi.
Sæpenumero enim, ij qui aliquando
victi fractique sunt, contra victores se- „
se recolligunt. At quos victos seruaris „
ac iuueris, eos beneficij pariter & fortu „
næ suæ recordatio pristinos spiritus re- „
cipere non tam facilè sinit. Neque il- „
lud minus est, nec scio an longè maius „
clementiæ Sigismundi argumentum,
quòd cùm permagna libertate, cui re-
ges atq; monarchę pleriq; omnes infen
si & infesti sunt, respublica nostra con-
stituta sit, nunquam eam infringere co
natus est, quamuis impellentibus ad id
quibusdam & immoderatiore homi-
num licentia aliquando prouocante.
Verùm cedere furori paucorum, quàm
detrahere aliquid propter eos de com-
muni libertate rex optimus maluit.
Quòd si qui reprehendunt, ijdem sanè
reprehẽdant, quòd armari à suis, quàm
timeri, & patrem se, quàm dominum
haberi maluit. Huc & illud pertinet,
quòd procerum simultates atque dis-
sensiones semper sedauit, quoad potu-
it: quas alere tyranni, & qui priuata cõ-
moda sua, quàm Rempub. pluris faci-
unt, solent. Nec eæ tantum (proh do-
lor) his extremis eius temporibus in
ter quosdam inualuissent, magno iusti-
tiæ & iuris dicundi impedimento, sce-
lerum impunitate, & periculo maloq́;
Reipub. dum ea quasi plaustrum dispa-
ribus ac diuersis iumentis, auriga ces-
sante, aut nequicquam laborante, di-
strahitur ac discerpitur: non inualu-
issent, inquam, dissensiones tam pesti-
lentes, si senium & perpetuus ferè mor-
bus consuetudinem & authoritatem
pristinam retinere eum siuisset. Quo
fit, vt ipsi meritò venia danda sit, si non
per omnia eum, quem debuit, quem-
que florẽtiore ipsius ætate tenuerat, cur
sum Respub. pristino illo sensuum, a-
nimi & memoriæ vigore in eo deficien
te, tenuit. Aetatis hæc, viri Poloni &
Lituani, non illius culpa est. Ille qui-
dem præclarius virtutibus suis, atque
superioris temporis administratione &
felicitate hæc, si qua fuerunt, extremi tẽ
poris incomoda penitus (si modò vos

Libertas in repub. Polona. *Simultatum sedator.* *Simultates procerum.* *Senium Sigismundi.*

æquiores & gratiores, quàm malignio-
» res haberi mauultis)obscurauit.Nemi-
» nem vnquam mortalem inuenietis,
» qui omnes numeros fœlicitatis absol-
» uat.In charissimis quoque parentibus,
suauissimis vxoribus, dulcissimis libe-
ris, atque adeò in seruis quoque vestris
multa quotidie vos ferre necesse est, ni
si humanitatem exuere prorsus velitis.

Senio condonandum aliquid.

Quæ enim ista esset iniusticia & imma-
nitas, atque adeò impietas, si liberi pa-
rentem suum,à quo progeniti,liberali-
ter educati & instituti,semper indulgẽ-
ter habiti,& omni ratione adiuti & or-
nati,summa denique omnia consecuti
essent, ad extremum propter olentem
animam, mucidasque nares, addo eti-
am, si libet,propter neglectam rem fa-
miliarem abominarentur, aut etiam
grauius incusarent, superiorum omni-
um beneficiorum obliti? Non est hoc
vestri moris, neque ingenij, viri Polo-
ni:qui non penitùs malos reges(nedum
bonos & bene meritos)grata memo-
ria prosequi soletis. Verùm ad institu-
tum nostrum reuertamur. Fuit igi-
tur in Sigismundo,quemadmodum vi
detis, singularis clementia & priuatim
& publicè. At fuit is restrictior in bene-
merentes de se ac repub. Fuerit sanè.

Cur minus largus fuit.

Sed quis hoc ei vitio vertat, si bene se-
cum reputet, inane ante eum regem æ-
rarium:oppigneratas à maioribus eius
possessiones plerasq; & bona regia: egẽ-
tes quosdam reges, ne in quotidianos
quidem sumptus pecunia suppetente:

Sumptus.

non solutas à patre, ab ipso verò exa-
ctas omniũ, nisi fallor,sororum dotes:
dotatas duas filias,tres etiã reliquas do-
tandas,& pro dignitate sua regnique e-
locandas:persoluta militibus suis & ex-
ternis supra ducenta millia florenorũ
meritorum apud Ioannem Albertum
& Alexandrum fratres stipendiorum
nomine debita: denique complura
bella non sine magnis impendijs ge-
sta, & alia præterea impendentia?
Hæc quisquis rectè secum perpendit,
simulque cogitat, quò indignitatis il-
la ærarij inopia patrem, fratresque,at-
que etiam maiores eius nonnunquã im
pulerit,æquior multo in hac parte Sigis-
mundo erit. Et tamẽ nihil is præter mi-

Magnificentia Sigism.

sit,quod ad splendorẽ regni & patriæ,
dignitatemq; suam &magnificentiam
pertinere existimauit.Vt enim illa quæ
modò attigi, non repetam: vt re-
demptos à barbaris captiuos, restitutas
res,ne belli causa essent, potenti ho-
sti à nostris prædabundis ablatas: se-
nas nuptias magnificentissimo appa-
ratu factas, constructas aliquot locis,
& pro veteribus tugurijs regali magni-
ficentia exornatas domos: vt hæc, in-
quam, prætercam, arces quidem, Ca-

Arces ab eo extructæ, aut instauratæ.

menecensis in Podolia, Leopoliensis,
Sendomiriensis, Corcinensis, Vilnen-
sis, Cracouiensis(& hæc quidem bis) &
aliæ quædam instauratæ & munitæ:com

Bombardæ.

Legationes.

paratæ & instructæ permultæ & mag-
næ bombardæ: frequentes legationes
ad externos principes missæ, & ab eis
vicissim venientes splendidè ac libera-
liter acceptæ atque dimissæ, permagno
ei constiterunt. Sumptuosus verò &

Regum conuentus Viennæ.

ille fuit splendidissimusque cum Cæ-
sare Maximiliano,&Vuladislao ac Lu-
douico regibus apud Viennam con-
gressus: quo Polonorum & Lituano-
rum nomen, obscurius antehac, & in-
opiæ, inertiæ, barbarieique opinione
contemptibile apud exteras gentes,illu
strius & admirabilius esse cœpit. Post
hos tot tantosque sumptus, non in lu-
xum, delicias, & voluptates priuatas
profusos,sed ad vtilitatem,salutem,de-
cus & ornamentum reipub.factos,non
est sanè reprehendendum, nec scio an

Aerarium non inane.

valde laudandum, quòd ærarium non
inane reliquit, filij hæredis necessitati,
& futuris reipub.vsibus(vt filiarum do
tes taceam)vtiliter seruiturum:belli-
que,si quod alicunde nobis inferretur,
neruum futurum. Et tamen cùm hoc
sibi proposuisset,ne in priuatos quidem

Beneficentia.

benignitatem & munificentiam suam
clausit: & fortes,doctos,ac sapientes vi-
ros, aut quauis alia ratione vtiles rei-
pub.cùm donis,tum honoribus & alijs
beneficijs prosequutus est.Vt enim lite
ratos homines nostrates pariter & ex-
ternos, quorũ vel opera honorificè in
rebus magnis vti se posse existimabat,
vel scriptis & præconijs suum popu-
lorumque suorum nomen illustratum
iri sperabat, vt eos igitur omittam, ac
de fortibus viris aliquot modò insig-

Constantinus dux.

niores commemorem, nonne Con-
stantinum Ostrogiensem ducem per-

Ostapheius.

amplis beneficijs auxit? nonne Osta-
pheio plebeio,aut obscuro dũtaxat ho-
mini,sed in Tattaricis bellis exercitatis-
simo & vigilantissimo cùm aliâs,tũ post
obsessam aliquandiu,& oppugnatam à
Turcis atque Tattaris,ab eo verò stre-
nuè defensam arcẽ Cercassiam perma-
gnum honorem habuit, & multa largi-

Senauius.

tus est?Quid Nicolaum Senauium,sci-
entia & vsu rei militaris præstantem vi-
rum, excellentis virtutis ergò collo-
cupletatum,& ad eum,in quo nunc est
honoris gradũ euectum? Quidue virũ
omni

Tarnouius.

omni laude cumulatissimũ,Ioannẽ co-
mitẽ Tarnouiũ, cùm alijs non obscuris
beneficijs ornatum, tum ad summũ di-
gnitatis fastigium euectum, euidenti-
busque grati animi indicijs, & præcla-
ris elogijs,cùm siue à Moschico bello &
Starodubo euersa, siue à deuictis apud
Obertinum Moldauis reuerteretur, ab

Honorarium publicè decretum Tarnouio.

ipso ornatum, & honorario munere,
publico totius Poloniæ consensu co-
honestatum,commemorem? Viuunt
hi duo, & adsunt, & hæc mea dicta nu-
tibus renidentes approbant. Tametsi
longè maximum hi virtutis præmium,
sempiternam rerum à se gestarum glo-
riam, quæ eos nunquam destituet, ar-

Bielscius & Lacius Moschi transfugæ.

bitrantur. Taceo Bielscium & Lacium
Moschos transfugas perhonorificè ab
eo acceptos, & luculentis possessioni-
bus donatos, ingenij, fidei & scientiæ
rei militaris ergò. Non fuit ergo, non
fuit Sigismundus ne in hac quidem par
te restrictior. Aut si quando tandem
fuit,non sua voluntate, sed necessitate,
idque ingrauescente maximè ætate fu-
it. Quoniam autem illa quoque vel po-
tissima pars est iusticiæ, quæ cum cœli-
tibus hominum quasi societatem quan

Pietas & religio Sigism.

dam tuetur, pietas inquam, & religio,
de hac quoque iam tandem postremo
loco mihi dicendum est. Consultò au-
tem in hunc eam locum seruaui, vt quæ
reliquas omnes virtutes in se continet,
& quasi germina quædam ex se emit-
tit, hominisque felicitatem perficit, ea-
dem nobis huius optimi regis perficiat
laudationem. Absque hac enim cæte-
» ræ virtutes, imagines virtutum & vm-
» bræ sunt verius, quàm virtutes: neque
» laudabiliter omnino & beatè sine pie-
» tate in Deum, quamuis rebus ad vota
» fluentibus viuitur. Qua autem pietate
» fuerit, quamque sanctè & religiosè De-
um optimum maximum hic rex colu-
erit, si alia nulla essent, ea quæ hacte-
nus persecuti sumus, satis magno essent
argumento. Neque enim ita se ille tum
in administrando regno, tum in omni
vita gessisset,neque tantus euasisset, ne-
que tot bonis & fœlicitatibus,quot per-
currere obiter vix potuimus, aut ipse,
aut ditiones eius cumulatæ fuissent, ni-

Regni felicitas ex cultu Dei.

si Deum propitium habuisset. Verissi-
mum enim illud est, quod est in Episto-
la diui Iacobi Apostoli: Omne munus
bonum,& omne donum perfectum su-
pernè descendere à patre luminum. E-
um verò nemo propitium habere po-
test,nisi qui agnoscit,reueretur & colit,
omnemque fiduciam suam in eo col-
locat. Sic enim canit Dauid rex & pro-

Psal 33.

pheta: Inquirentes Dominum non de-
ficientur vllo bono. Et alibi: Qui con-

Psal.124.

fidunt in Domino,erunt sicut mons Si-
on,qui non commouetur in æternum.
Cùm igitur Sigismundo tot illa tanta-
que bona in omni vita suppetierint,
quis negabit eum Deo curæ fuisse? Vt
enim non fallitur, ita neque fallit Spi-
ritus sanctus,qui per Dauidem olim lo-

Psal.20.

cutus est: Quoniam rex sperat in Do-
mino, & in misericordia altissimi, non
commouebitur.Et quæ præcedunt:De-
siderium cordis eius tribuisti ei: præue-
nisti eum in benedictionibus dulcedi-

Psal. 144.

nis.Et alibi: Propè est Dominus omni-
bus inuocantibus se,omnibus inuocan
tibus se in veritate: Voluntatem timen
tium se faciet, & preces eorum exau-
diet,& saluos faciet eos. Custodit Do-

Impiorum prosperitas.

minus omnes diligentes se. Sed quoni-
am impijs quoque nonnunquam pro-
sperè multa in hac vita cadunt, elucet-
que in eis etiam aliquando nonnulla i-
mago virtutis atque probitatis, age vi-
deamus, num qua alia ratione pieta-
tem huius regis ostendere possimus. Et

Templa magnificè culta, extructa, & ornata.

ecce occurrunt nobis templa Dei opt.
max.partim instaurata,partim à funda-
mentis excitata, & multis magnisque
donarijs, & preciosis vtẽsilibus ad splen
dorem simul & vsum cultus diuini re-
gali munificentia exornata. Atque vt
Vilnensem basilicam, & Rupense siue
Scalcense fanum, & quædam alia, quæ
nunc in mentem non veniunt, præter-
eam,hoc quidem certè delubrum pul-
cherrimum & sumptuosissimum basili
cæ huic adiũctum, seu verius iniunctũ,
quod sepulchrum & monumentum su-
um ille esse voluit, cum instituto iugi-
ter & concinnè Deum colentium sacer
dotum collegio ferit oculos nostros,&
quodam augusto splẽdore perstringit.
Huic verò basilicæ quàm multa, & q̃
ampla donaria contulit? Iam quis ne-

Sedulitas in templis.

scit,quàm sedulò is, dum per ætatem &
morbum potuit, & quàm religiosè sa-
cris cultuique diuino operam dederit,
nulla neq; temporis,neque loci incom-
moditate, neque occupationibus retra-

Obseruantia institutorum ecclesiasticorum.

ctus? Quid ego precum eius assiduita-
tem,quid festorum dierum ieiuniorũ-
que intemeratam obseruantiam com-
memorem?in quibus omittẽdis vix va-
letudinis gratia, atq; id extremis demũ
aliquot annis medicorũ suasu,& episco
porum hortatu sibi indulsit. Quæ e-
nim à teneris annis cum lacte quodam-
modo materno imbiberat, ad extre-

Externus cultus Dei.

mum vſq; halitum conſtanter & mordicus retinebat. Externi hi ſunt cultus ritusq;,fateor,neq; in his cardo religionis noſtræ vertitur. Vera & interior pietas in mentibus & voluntatibus noſtris penitus incluſa eſt. Ita ſanè. Sed cùm ea ſoli Deo perſpecta & explorata ſit, tamen his externis ſeſe nobis prodit & exerit: vt ſic luceat, ſecundum authorem ſalutis noſtræ CHRISTVM, lux noſtra hominibus, vt ij videntes opera noſtra bona, celebrent & glorificent patrem noſtrum cœleſtem. Bona eſt enim, ait angelus ad Tobiam, oratio cum ieiunio, & eleemoſyna. Ipſe quoq; CHRISTVS IESVS apud Matthęum magnopere hæc tria commendat, dum quomodo fieri debeant, præcipit.

Tob. 12. *Matth. 6.*

Eleemoſyna Sigiſm.

Quid verò prolixam Sigiſmundi in egenos, quorum victus veſtitusq; parandi rationes vel morbus, vel ætas, vel calamitas aliqua, vel deniq; arctioris & addictioris Deo vitæ profeſſio impediuiſſet, beneficentiam & liberalitatem perſequar? Eadem opera lucem hanc diurnam accenſa lucerna illuſtrare coner. Cernitis en ipſorum turmas, non modò templum hoc, verùm etiam vias & plateas complentium, & orbitatem ſuam tam benefico rege amiſſo miſerabiliter deplorantium.

Conſtantia in fide & religione Catholica.

Illa verò eius in receptis antiquitùs Dei placandi ritibus & cæremonijs ſacroſanctè retinendis ac defendendis, & in propugnandis Dei miniſtrorum commodis præclara voluntas & conſtantia, in iſta præſertim noſtri temporis licentia, & iſto nouarum rerum, quo nunc leuiſſimi quique homines flagrant, ſtudio, ſeu verius pruritu, nónne maximũ eſt ſingularis pietatis argumentũ? Vidit enim ſapiẽtiſſim⁹ rex, in religione noſtra nihil melius, nihil exactius hoc tẽpore à quoquã inueniri poſſe, quàm ab ipſis Chriſti ſeruatoris noſtri diſcipulis, eorumq; ſucceſſoribus proximis, ſanctiſſimisque patrum Concilijs conſtitutum, & publico Chriſtiani orbis conſenſu tot ſeculis retentum eſſet.

Eccleſia & doctores antiqui.

Matth. 14.

Didicerat, non hic, aut illic, & in angulis omnino Chriſtũ quærendum eſſe: neq; vniuſcuiuſquam eſſe, arbitratu ſuo verba & inſtituta Dei interpretari: ſed eccleſiam, eccleſiam inquam, in qua certa eſſet ac perpetua, vt inquiunt vetuſtiſſimi, ſanctiſſimi & grauiſſimi doctores, Irenæus, Cyprianus & Auguſtinus, tot ſeculis continuata epiſcoporum ſucceſſio, columnam eſſe & firmamentum veritatis. In ea ſola dari ſpiritum veritatis, qui vt author, ita interpres quoq; ſit ſacræ ſcripturæ, non diſſenſionis, verùm pacis Deus. Quo quidem illis carere neceſſe eſſet, quibus inter ipſos non cõueniret, & qui ne ipſi quidem ſinguli ſibi conſtarent, ſed omni vento doctrinæ quaſi nebulæ turbine exagitatæ circumferrentur.

1. Timot. 3. *1. Corin. 14.* *Ephes. 4.*

Ritus Chriſtiani in moriente.

Iam verò illa, quòd moribundus ſacra Chriſti myſteria ritu Chriſtiano expetiuit, & venerabundus accepit, quòd ſe totum Deo religioſis verbis & ſuſpirijs commendabat, quòd in eius clementia & miſericordia fiduciam ſuam omnem collocabat, quæ & iſti nouatores euidentiſſima, niſi fallor, veræ pietatis indicia iudicant, nónne certa ſunt piè & religioſè exactæ vitæ teſtimonia?

Epilogus. Virtutes Sigiſm. in ſpeculum Principibus poſita.

Cùm igitur tanta pietate, quanta genere illo inclyto, & educatione optima digna fuit, præditus fuerit Sigiſmundus, nihil mirum, ſi iuſtus quoque, clemens, magnificus & benignus: ſi temperans, moderatus, pudicus, & modeſtus: ſi fortis, conſtans, patiens, & excelſo animo: ſi præteritorum memor, præſentium ſagax indagator, futurorum acutus coniector, & vtilium publicè priuatimq; diligens & ſapiens prouiſor fuit.

Aetas 82. annorum.

Non mirum, ſi in hac breuitate vitæ humanæ, magniſque laboribus viuendo octogeſimum ſecũdum annum attigit, ſi viribus & valetudine plerunque firma fuit, ſi ſenſuum ingenijq; vigorem ad extremum penè retinuit. Non mirum, ſi gratia & authoritate apud ſuos pariter & externos, ſummos iuxtà ac infimos valuit: ſi ampliſſimum regnum, elatis poſt patrem duobus fratribus, maturè adeptus, bellis felix & victorioſus, pace multa beatus, vxoribus & liberis non infortunatus, ditionum aliquot acceſſionibus locupletior, tã bene, tã quietè, tam feliciter, tantoq; bonorũ omniũ fauore vno & quadraginta annis id adminiſtrauit, & florentius multo, quàm acceperat, non degeneri, vti confidimus, filio reliquit.

Pater patriæ Sigiſm.

Non mirum deniq;, ſi ſempiternum optimi & fortunati principis, & patris patriæ nomen atq; gloriam, niſi me vanũ fallit augurium, apud lõgam poſteritatem celebris inclytusque rex retinebit: quippe qui ſuperiores oẽs principes & reges noſtros non modico interuallo poſt ſe reliquerit. Nam quæ in ſingulis illis ſingula laudabilia fuerũt, ea hic vnus omnia cõplexus eſt:

Polonor. regũ virtutes.

Boleſlai Chrobri, vt ab hoc potiſſimum ordiar, ſolertiam & magnificentiã: Cazimiri monachi pacis & inſtaurandæ patriæ ſuperiorũ temporũ iniuria afflictæ ſtudiũ: Vuladiſlai eius filij mãſuetudinem: Boleſlai Cri-

uouſti victorias: Criſpi prouidentiam: Miecislai ſenis grauitatem: Cazimiri horum duorũ fratris iuſticiam: Leſci albi excelſum animum: Boleſlai pudici religionem ac temperantiam: Leſci nigri moderationem animi: Vuladiſlai Loctici fortitudinem, & in tolerandis aduerſis patiẽtiam: Cazimiri magni in ornãdo & muniendo regno ſtudium atque diligentiam: Iagellonis aui, ſi non in propagando, certè in amplificando cultu diuino pietatem, laborem & munificentiam: Vuladiſlai patrui magnanimitatem & clementiam: Cazimiri patris facilitatem, & offenſarum perbreuem memoriam: deniq; Ioannis Alberti fratris ad res magnas gerendas, quanquam meliore fortuna, alacritatẽ.

Sigiſ. omnibus excellentior.

Has, inquam, omnes omnium illorum virtutes ſolus Sigiſmũdus non modò æquauit, ſed ſuperauit etiam: ita, vt nulla cuiuſquam eloquẽtia, nedum infantia noſtra ſatis dignè & promeritis eũ laudare poſſit. Sed iam ipſum ex auguſto illo mauſoleo, in quo heri reconditus eſt, nos, quibus præfuit, alloquentẽ audiamus.

Oratio Sig. ad Polonos.

Quàm iuſtè, quamq; moderatè vobis viri Poloni (liceat enim mihi vos omnes imperio coniunctos vno nomine appellare) imperauerim, & quãta felicitate regnum hoc auxerim, ornauerim & cumulauerim, vos ipſi probè noſtis: aut ſi qui per ætatem intelligere & iudicare adhuc non potuiſtis, è maioribus natu bonis & grauibus viris diſcere poteſtis. Pro his meritis meis iure meo illud à vobis poſtulo, vt ſi quid vnquã imprudẽs offendi, id vel humanę imbecillitati, vel ætati meæ cõdonetis: quam verò mihi debetis gratiam, eam liberis meis dulciſſimis referatis, morte mea pupillis.

Pathetica filij commendatio.

Filiũ hunc meum vnicùm, quem ipſi vobis regẽ, mihi ſucceſſorem me volente & poſtulante iampridem deſignaſtis, eodem quo me, aut maiore etiam, ſi poteſtis, ſtudio proſequamini, conſilijs adiuuetis, conſentientibus animis atque viribus protegatis, ætati eius nonnihil etiam indulgeatis. Ne audiatis eos, qui dum ſuã rẽ agunt, veſtram agere videri volunt: & tamen aliud alibi præ ſe ferunt, vtrinq; vt gratiam ineant, & opes potentiamq; ſuam augeant & ſtabiliãt. Cernitis qualia nunc ſint tempora, quouſque domi progreſſa ſit multorum audacia, quanta huic regno & communi patriæ pericula à barbaris impendeant. Maturè vobis prouidendũ eſt, ne non modò imperiũ veſtrum & reſp. verùm etiã libertas & vita veſtra veſtrorumq; in extremum diſcrimen veniat.

Conſilium regũ.

Id verò ita demum rectè prouidebitis, ſi ſublatis omnino factionibus, diſſidijs & ſimultatibus mutuis, amore & officio erga vos inuicem, erga regem verò veſtrum ſtudio & beneuolentia certabitis. Sic enim fiet, mihi credite, vt qui nunc formidoloſi nonnullis videmini, formidabiles vicinis veſtris hoſtibusque ſitis.

Verba Sigiſ. ad filium.

Ad te verò, fili chariſſime, hæc mea eſt oratio. Illo autem habitu, illoque vigore hæc tu Sigiſmunde Auguſte patrem tecum loqui exiſtimato, quo fuit, cùm tibi huius regni habenas ſceptrumque traderet. Nihil eſt quòd te vnà cum matre, & ſororibus tuis, puellis lectiſſimis, propter mortem meam tantopere excrucies fili. Mihi quidem ego meo tempore, annorum, vitæ, gloriæque ſatur, non dico mortuus ſum, ſed ad beatiorem vitam regnumque melius migraui. Vt autem veſtro quoque & horum omnium tempore id factum eſſe videatur, ſecundum Deum in te, fili, maximè ſitum eſt. Tibi mi fili deinceps, & mater, & ſorores & verò reſpublica maximè curæ eſſe debebunt. In te ſpes omnes omnium, quas fruſtrari te æquum non eſt, ſitæ ſunt. Nonnihil quidem nobis debet Polonia: ſed nos illi multo plus. Quippe quæ nos ſibi, maioresque noſtros poſthabitis quibuſdam illuſtrioribus & elegantioribus, atq; etiam potentioribus fortaſſe reges aſſumpſit, & ſumma fide, ſtudio, obſequioque coluit. Te, quemadmodum ipſe noſti, puerulum etiam tum regio diademate inſigniuit.

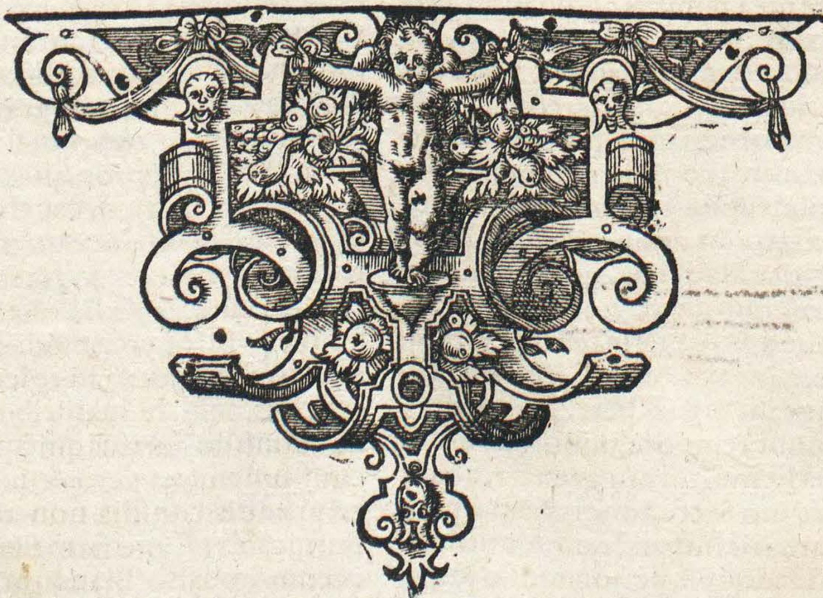
Aurea pij patris monita.

Ad cuius igitur ſalutem atque dignitatem viciſſim te voluntatem tuam, ſtudia & conatus omnes adiungere in primis æquum eſt. Id verò ita demum rectè facies, ſi omnibus te æquabilem, familiarem verò non niſi grauiſſimis & ſapientiſſimis quibuſq; præbebis: ſi nullius ius & innocentiam neque gratia, neque odio cuiuſquam opprimi ſines: & in iudicijs exercendis non quis, aut cuius cognatus, neceſſarius, vel cliens quiſque ſit, ſed quàm iuſtam cauſam habeat, attendes: ſi tenuiores à vi & iniurijs potentiorum vindicabis: ſi honeſtatem voluptati, publica commoda tuis priuatis antepones: ſi nulla in re leuior, aut præceps eris, neq; de maioribus rebus abſque conſilio ſenatus quicquam ſtatues; cum iuuenibus verò & iuuenili ardore præditis conſilia non temerè communicabis: ſi aſſentatoribus aures non accommodabis (Blandum enim eſt malum, ſed peſtilens in primis regnis atque regibus aſſentatio) ſi diſſenſiones or-

ordinum,& simultates procerum inter ipsos authoritate tua penitus extirpabis:si deniq; pietatem atque religionem sanctissimam sedulò & ex animo coles, neq; ab institutis maiorum, & iam inde ab exoriente religione Christiana apud omnes gentes recepto,& ad nostra vsq; tempora transmisso retentoque cultu Dei Opt.Max.venerandisq; ceremonijs atq; dogmatibus te cuiusquam vel insidiosis blanditijs,assentationibus & illecebris auocari,vel importunitate auelli sustinebis. Harum rerum omnium exempla domestica habes satis, nisi fallor,illustria. Non ignoras fili,quo successu,qua fœlicitate, quantaque gloria nos tamdiu regnauimus. Id nos totum Deo Opt.Max. quem sedulò riteque co» luimus,acceptum referimus. Existima» re autem debes,neq; regnum,neq; quic» quam omnino sanctum & inuiolabile » esse posse, vbi religio labefactatur. His tibi vijs, fili suauissime, ad laudem, ad beneuolentiam hominum, ad salutem tranquillitatemque ditionum tuarum, deniq; ad decus & immortalitatē grassandum est. Hac certus est,& exploratus pijs principibus ad cœlum aditus. Hæc tecum Sigismunde Auguste, pater : illa rex vester vobiscum,viri Poloni. Reliquum est, vtriq; vt sanctissimis & saluberrimis monitis eiusq; præclara erga vos merita assidua pietate & grata memoria semper prosequamini, omnesq; pariter eum, vti debemus, viuorum & mortuorum Deo,apud quem nemo satis iustus & insons est, assiduis precibus commendemus. Vicissim ille in cœlis, vti speramus, pro nobis orabit: & quorum saluti & incolumitati omni ratione, quoad vixit, consuluit, ijs ne nunc quidem, omni iam rerum terrenarum cura & molestia solutus, studium suum in placando Deo Opt. Max. deesse patietur.

FINIS.

SAN-

SANCTI POLONIAE &c.

Regis Sigismundi Primi Epitaphium.

Sigismundus in hoc iacet sepulchro,
Quod viuens sibi prouidè parauit.
Primus Sarmatiæ potens feracis
Hoc Rex nomine,quem Iagelliana
Ex magnis Ducibus vetus propago,
Gestis,iustitia,fideq; clarum,
Produxit:quibus & diu Polonos
Rexit magnanimos,eosq; multis
Auxit diuitijs,honoribusq;,
Et tot magnificis vbiq; passim
Structuris,vt in hac patescit arce,
In templis & item Deo dicatis.
Armis atq; toga probè per omnes
Insignis procul inde nationes,
Veri cultor erat,tenax honesti,
Et prudens,sapiens,pius,modestus.
In cunctis ratione semper vsus,
Non præceps,neq; concitus notatus.
Tandem transijt hinc bis octo lustris
Ex hoc pondere corporis,peractis:
Sanctè sicut in hoc agebat,hoc sic
Est iam tempore mortuusq; sanctè,
Christus quo tumulum die reliquit,
Coniunctus superûm beatitati.

Natus anno Domini 1467.prima Ianuarij. Electus 1506.octaua Decemb.Coronatus 1507.vigesimaquarta Ianuar. Mortuus 1548.prima April.

Ioannes Dantiscus Episcopus Varmiensis, Domino suo benemerenti non sine lachrymis pôsuit.

ALIVD EPITAPHIVM MARTINO Cromero authore.

SIGISMVNDVS REX ipse de se:

Ciuibus externisq; mea est clementia nota,
Consilium,grauitas,relligio,atq; fides.
Pax mihi chara fuit : tamen haud me impunè lacessit
Teutho,Liuo,Moschus,Turca,Scytha atq; Getes.

MARTINI CROMERI DE SITV POLONIAE, ET GENTE POLONA

LIBER PRIOR.

N ijs libris, quos triginta de origine & rebus geſtis Polonorum conſcripſimus, oſtendimus, Polonos gentem eſſe Slauicam, & Sarmaticā: Quæ quodam tempore è Sarmatia progreſſa, tranſmiſſo Viſtula flumine, in ijs Germaniæ locis, quæ prius Venedi & Vandali tenuerant, conſederit, fineſq; domicilij & imperij ſui verſus occaſum & Septentrionem longè lateq; protulerit, ita, vt à Sarmaticis montibus in Septentrionem quidem ſecundum vtranq; ferè eius fluminis ripam, in occaſum verò ſecundum dorſum Herciniæ ſiluæ, quo Boëmia clauditur, atque inde porrò ſecundum Albim fluuium, ad eius ipſius, atque adeò vſq; ad Viſurgis ſeu Veſeræ oſtia, & ſinū Venedicum ſiue Baltheum, quicquid terrarū eſt, eius gentis ditione teneretur. Ac vniuersè quidem eos populos Slauos, ſeu Slauinos ſeſe dixiſſe: A finitimis verò cùm Venedos, ſeu Vinidas, tum Vandalos etiam, eorum, qui prius ea loca incoluerant, populorum nominibus appellatos eſſe: Peculiariter verò, eos, qui verſus occaſum Germanis erant viciniores, partim Sorabos, partim Obotritos, Lutitios, ſiue Lutzitios, Vinulos, Ranos, Vilzos, Rugios, Vetalabos, Retareos, Licicauicos, Heueldos, Vuloinos etiam: quod nomen cum Polonorū nomine cognationē habet, dictos eſſe. Quos omnes Slauicæ nationis atq; linguæ fuiſſe, & partim domeſticis ſatraparum ac ducum defectionibus & pactionibus, partim armis in finitimorū Saxonum, & Germanorum ditionem nomenq; poſtea tranſiſſe memoriæ proditum eſt. Polonorum autem nomen vernaculum an commune fuerit horū omnium, an peculiare vnius cuiuſdam populi: & vetuſtúmne, an recentius, nō liquet. Ante ſeptingentos quidē annos, nuſquam in annalibus vllis externis id inuenio. Nec vnum eius etymon memoratur, quemadmodum alibi oſtendimus. Nonnulli enim à Lecho, ſeu Lacho duce Polachos, quaſi poſteritatem Lachi dictos eſſe: Alij verò à campeſtri planicie, quam incolunt, vel à venationibus, quibus impenſius delectantur, Polacos & Polanos, mutataq; vna litera Polonos, & ab ijs regionem Poloniam appellari volunt. Eius autem non ijdem ſemper fines fuêre. Nam Ruſſiæ permagnam partem cum Podolia ſubactam, & Pruſſiæ nonnullam, & Poleſſenſem tractum barbaris Iazigibus ſiue Iazuingis ademptum quodam tempore, Poloni ſuo adiecerunt imperio. Præter illa autem dudum memoratorum à me populorum occidentalium detrimenta, poſteriori tempore Sileſia ferè omnis Polonis ſeſe ſubduxit, & Pomeraniæ Caſſubiæque reliquæ magna pars detracta eſt. Deceſſerat & Ruſſia Podoliæq; pars magna, & Volynia, & Poleſſenſis tractus. Culmenſis quoq; ac Dobrinum, & Maſouia ferè. Sed hæ prouinciæ his duobus, non amplius, ſeculis recuperatæ ſunt: Recuperata eſt etiam nonnulla pars Sileſiæ & Caſſubiæ, Pomeraniæq; ea, quæ nunc Pruſſiam continetur. Rurſus tamen Lituani, ſecuris fœdere & ſocietate ipſorum Polonis, Poleſſenſem tractum ferè omnem, & Volyniam, & magnam partem finitimę ei Ruſſiæ, & Podoliæ auorum noſtrorum memoria, regibus vel fauentibus, vel conniuentibus, ad ſe reuocarunt, quemadmodum ſuo loco expoſuimus. Sed ij populi nuper adeò extremo regni Sigiſmundi Auguſti tempore, cùm hoc opus nos ad finem perduxiſſemus, relictis Lituanis, vltro in ius & ditionē Polonorum ęquo fœdere prorſus venerunt. Quin & Lituani ipſi, exemplum ſecuti, ſeſe cū Polonis, renouato & ampliato antiquo fœdere, coniunxêre. Inſtituta tamen ſua, & magiſtratus, & Iuriſdictionem peculiarem retinuêre. Cæterùm nos, quemadmodum illa ſuperius recenſita Polonię detrimenta in hac deſcriptione prǽteriuimus, ita modò commemoratas acceſſiones cuiuſpiam alîus operi reſeruamus, alijs iam diſtenti ſtudijs, & occupationibus. Nec Liuoniam attingimus, cuius à vicinis principibus miſerè diſcerptæ maxima pars ante pauculos annos in ditionem eiuſdem regis venit. Ne Pruſſiam quidem ducalem exactiùs deſcribemus. Licet enim

Polonorum origo. — *Poloniæ priſci fines.* — *Populorum nomina.* — *Polonorum nomen.* — *Poloniæ fines accisi & prolati.* — *Lituani se cū Polonis coniunxere.* — *Quatenus describitur hic Polonia.* — *Prußia ducalis.*

ea iuſtis armis repreſſa ac domita, ex fœdere maieſtatem regis Poloni à centum amplius annis comiter agnoſcat, neque linguam tamen, neque inſtituta & leges Polonorum accepit. Sed deletis penè priſcis Pruſſis, à Germanici ſanguinis hominibus habitatur & regitur: ea parte excepta, quæ finitima eſt Maſouiæ: Quæ à Polonis colitur antiquitùs, & Polonici fere iuris olim fuit. Nec citerioris autem Pomeraniæ partem eam, in qua eſt oppidum Lemburgum, & arx Bythouia, complectemur, propterea, quòd ea beneficio regum ſuperiorum in ius ducum vlterioris Pomeraniæ tranſijt. Quo nomine ſunt tamen & ipſi beneficiarij regis Poloni, iurantque ritu ſolènni in verba eius, quemadmodum & dux in Pruſſia, & ante eum noſtra memoria creatum, Magiſtri cum primoribus ordinis Crucigerorum, ſeu Teuthonicorum Sanctæ Mariæ militum, cùm eius prouinciæ dominarentur, iurabant. Valachiam quoque prætermittemus: quæ fuit & ipſa intra hos ducentos annos in clientela regum Polonorum, ſed ſuis legibus, ſua lingua, ſuiſque ducibus vtens, qui Voieuodæ ſeu palatini dicuntur. Qui duo primùm fuêre, Tranſalpinenſis, & Moldauicus quorum hic à noſtratibus peculiariter Valachiæ Palatinus dicitur: ille verò Multanicus. Verùm extitit poſtea tertius Beſſarabicus ad pontum Euxinum, diuiſo inter fratres principatu Moldauico. Ac Beſſarabia quidem iam pridem ſubacta eſt à Turcis: Reliquarum autem duarum Palatini & ipſi iam dedititij ſunt eiuſdem gentis, patrum, auorum, & proauorum noſtrorum memoria in verba regum Polonorum, nonnunquam Vngaricorum quoque, & ipſi iurare ſoliti. Nunc igitur Polonia, quæ quidem vno regno & iure continetur, quatenus à nobis deſcribitur, ſecundum longitudinē terræ habitabilis, è ſententia geographorum, & in primis ſecundum delinitionem amici mei Venceſlai Grodecij, à triceſimo octauo gradu, ad quinquageſimum ſecundum, vel tertium (incerti ſunt enim in illa ſolitudine Scythica fines eius) ab occaſu æſtiuo verſus ortum hibernum obliqua protenditur, amplius quàm per ducenta milliaria Polonica: quorum vnum quodque quatuor Italica in ſe continet. Tametſi Ruſſica & Podolica ſunt aliquanto longiora. Quin certis literarum monumentis doceri poteſt, Ociacouiam arcem ad oſtium Boriſthenis 54. gradu longitudinis ſitam aliquando in ditione Polonorum regū fuiſſe. Latitudo autem Poloniæ, quà maximè Orientalis, & quà Occidentalis eſt, triginta plus minus milliariorum eſt. Et Occidentalis quidem habet imam poli eleuationem quinquaginta duorum ſummam 54. grad. & 40. ferè minutorum. orientalis verò ſummam quidem 51. fermè, imam autem graduum. Pocucenſis tamen Ruſſiæ tractus à quadrageſimo octauo incipit. Cæterùm in medio, quà latiſſimè centum milliarijs patet Polonia, & cùm in meridiem paululum recuruatur, tum in ſeptentrionem magis ad mare Baltheum ſeu Venedicum, & ſecundum extremam oram Maſouiæ dorſo prominet, imam quidem poli eleuationem habet in ora Scepuſſij quadragintanouē grad. ſummam verò in litore maris, & in Puſcenſi ora quinque fermè, & quinquaginta: ita vt figura eius intenſi arcus ſpeciem præ ſe ferat: cuius neruus paululum reductus, ad meridiem & occaſum hibernum quadamtenus ſpectet, exterior verò curuatura in ſeptentrionem, & ortum æſtiuum obuerſa ſit. Quòd ſi quis nouas acceſſiones Poleſſiæ, & ei confinis Ruſſiæ, Volyniæ, Podoliæ, & Liuoniæ, Pruſſiamque ducalem, & Lituaniam cum ſua Samogitia, & Ruſſia alba Moſchis finitima (quæ omnia iam vno regno continentur) annumeret, multò longius & latiùs verſus orientem ſolem, & ſeptentrionem ea patebit. Ad Nieprum enim ſitæ ſunt arces & oppida, Kiouia, Caniouia, & Circaſſi, vltra 54. gradum longitudinis. Pruſſiæ verò ducalis & Samogitiæ latus Septentrionale quinquageſimum ſextum, finitimæ autem Ruſſiæ albæ 57. gradum latitudinis attingit. Porrò continens his Liuonia, quatenus cum duce nouo Curonienſi, ſiue Curlandico (qui partem eius nonnullam obtinet) regis Poloni Maieſtatem agnoſcit, 61. gradum excedit. Atque ita longitudo regni Polonici à finibus Marchiæ Brandeburgenſis ad Nieprum ducta recta linea non minus 240. milliaria complectitur, ſi 15. milliaria vni gradui reſpondent: Latitudo verò ab ora Pocucenſi ad Pernauiam Liuoniæ ducenta plus minus. Cingitur autem Polonia, ſicut eam nunc circumſcribimus, ab occidente ſole incipientibus, Marchia Brandeburgenſi, & Pomerania vlteriore: A Septentrione mari Venedico & Sarmatico: Cuius aduerſa litora tenēt Sueones ſiue Sueti. Inde Pruſſia ducali, eiq; conti

Lemburgū & Bythouia. — *Pomeraniæ duces Vaſalli regis Poloniæ.* — *Pruß. dux & magiſtri Vaſalli Polonorum.* — *Valachia & partes eius.* — *Hiſt. lib. 15.* — *Beſſarabia.* — *Hiſt. lib 3.* — *Valachia in clientela Polonorum.* — *Poloniæ ſitus geographicus.* — *Longitudo. Milliaria Polonica & Rußica.* — *Latitudo Poloniæ.* — *Figura.* — *Poloniæ regni amplitudo.* — *Curonien. dux.* — *Finitimi Poloniæ populi.*

continente Lituania in ortum ęstiuum
ferè vergente. Hinc porrò campestri-
bus Scytharum siue Tattarorum soli-
tudinibus prorsus Orientalibus, & fle-
xa in Euronothum Bialogrodensi Tur-
carum ora. Inde verò planè Australi
Valachia siue Moldauia: Deinceps Vn-
garia, & in Africum & occasum hy-
bernum obuersa Silesia Boëmicæ diti-
onis, ad Marchiam pertinente. Et à
Silesia quidem, & Marchia, & Pomera-
nia vlteriore, & Lituania palustres dē-
sæque siluæ eam ferè dirimunt: Mare
à Suetia: Ab Vngaria verò syluestrium
montium cacumina: itemque ab Occi-
dentali parte Moldauiæ. Nam à reli-
qua Moldauia, quæ in ortum & ad Pon
tum vergit, Nester fluuius eam & fini-
timam ei Podoliam diuidit: Idemque,
nisi fallor, limes est eius ipsius Podoliæ
cum Bialogrodensi Turcarum ora, vt
Nieper & Ponti Euxini sinus cum Tat-
taris Ociacouiensibus: Aut certè cum
vtrisque incertus is est, vt diximus, pro-
pter vastitatem, & solitudinem. E qua
solitudine pensitant tamen opiliones
Turcici regi Polono vectigal pascuo-
rum nomine. Prussia verò ducalis sic
est implicata regiæ (hoc enim nomine
à ducali seiungenda est) difficulter vt
queant distingui. A Masouia siluæ e-
am dirimunt. Partes insigniores Polo-
nię sunt, Maior & minor Polonia, Rus-
sia, & Prussia regia, Podolia, Masouia,
& Cuiauia. Quæ & ipsæ deinde satra-
pijs, vel, vt vulgo loquuntur, palatina-
tibus, ac territorijs ferè distinctæ sunt.
Maior Polonia duas satrapias, nimi-
rum Posnaniensem, & Calissiensem
complexa, Occidentalis est Silesiam,
Marchiam, Pomeraniamque vlterio-
rem meridionali, occiduo, & Arctoo
latere attingens. Magis autem ad Oc-
cidentem vergit Posnaniensis satrapia,
Calissiensis contrà ad ortum & septen
trionem: qua parte sunt Paluci, Crai-
na, & Cassubia, tractus terræ non con-
temnendi. Minor Polonia orientalis
est, Cracouiensi, Sendomiriensi, & quæ
huius pars quondam fuit, Lublinensi
satrapijs definita, hoc ipso ordine quo
nunc sunt enumeratæ, versus Aquilo-
nem & ortum æstiuum sitis. Quæ à
septentrione Masouiæ & Polessensi tra
ctui; qui dudum Lituanicæ ditionis e-
rat, ab ortu Russiæ, à meridiè verò Vn-
gariæ, & Silesiæ finitima est. Sunt autem
Satrapiæ Cracouiensis partes, tractus
Sciricius, & Submontanus, vterq; Sce-
pusio & Vngariæ finitim⁹. Ac Sciricius
quidem ad occidentem vergens, Craco

Limites Polon. — *Poloniæ partes & satrapiæ.* — *Maior. Polonia. Posnanien. & Calissien. satrapiæ.* — *Paluci, Craina, Cassubia.* — *Minor Polonia. Cracouien. Sendomiriē. & Lublinē. satrapiæ.* — *Sciricius & Submontanus tractus.*

uię vicinior est: Submōtanus verò Rus-
siæ & Sendomiriensi satrapiæ iungitur.
Lublinensis item satrapiæ pars est Po-
lesse reliquum, quod à Lituanis detra-
ctum non fuit, vtrunque à siluis ita di-
ctum verius, quàm Podlasse dialecto
Russica, quasi Poloniæ finitimum. Ni-
si quis fortè Podlasse Polonis subiectū
interpretari malit. Silesiæ pars ea, quę
adhuc est Polonicæ ditionis, sic impli-
cata est Cracouiensi satrapiæ, vt ab ea
magna ex parte ambiatur. Satrapiam
ea nullam habet: Sed in Cracouiensi fe-
rè censetur: Habet autem tria territo-
ria, Osuencimense, Zatoriense, & Se-
ueriense, quorum duo priora superiori
tempore suos habuerunt duces: Nunc
præfecturæ Regiæ sunt. Seueriense est
in ditione Episcopi Cracouiensis. Me-
ridionale & Occidentale latus eius ip-
sius Silesiæ: cætera tenet Silesia Boëmi-
cæ ditionis, nempe Cessinensis, & hu-
ius pars quondam Pelcinensis, Ratibo-
riensis item & Opoliensis principatus,
siue ducatus, vt vocant. Ab ortu verò
hiberno Scepusiensem tractum vix &
modicè ea attingit. Est autem Scepu-
sium non exiguus terræ tractus, olim
cùm Polonici iuris esset, ad Vngaricum
traductus: de quo alibi suis locis attigi-
mus. Deinde verò nonnulla pars eius,
cum tredecim oppidis & arce Liblio,
siue Lubouulia rursus Polono regi cer
to pacto ab Vngaricis Regibus addi-
cta est, atque etiamnunc ab eius præfe-
cto, & eius nomine administratur Cra-
couiensi satrapiæ, tractuique Sciricio
versus meridiem adiacens. Inter mino-
rem verò & maiorem Poloniam prima
rias totius Poloniæ partes intermediæ
sunt Satrapiæ, Siradiensis, Lencicien-
sis, & Rauensis, nullum commune no-
men habentes. Quarum prima ad me-
ridiem & Silesiam, Lenciciensis & Ra-
uensis ad septentrionem vergunt, Ma-
souiamque attingunt. Harum autem
occidentalior est Lenciciensis. Non-
nunquam eæ tres vnà cum Cuiauia,
imò & Masouia, maiori Poloniæ, sicut
Russia & Polonia minori, accensentur.
Cuiauia verò ab ortu Masouiæ & Ra-
uensi satrapię, à meridie Lenciciensi &
Calissiensi iungitur. Continet autem in
se duas satrapias, Brestensem, quæ ma-
gis ad ortum, & meridiem vergit, atque
Inuuladislauiensem, siue Iunivuladis-
lauiensem, quę magis est occidua & sep
tentrionalis. Cuius non exigua pars est
Dobrinum, vltra Vistulam, ab oppido
sic dictū, latere orientali confine Maso
uię: septētrionali verò Prussiæ. Masouia
quo-

Polesse seu Podlase. — *Silesia. Polonicæ ditionis.* — *Scepusiens. tractus.* — *Hist. lib. 5. & 17.* — *Siradiens. Lencicien. & Rauens. satrap.* — *Maiorū & minorū Poloniæ appellatione quæ contineantur.* — *Cuiauia. Bresten & Inuuladislauien. satrapia.* — *Dobrinum.* — *Masouia.*

quoq; eodem latere Prussiam, Orienta-
li Lituaniam & Polessensem tractū, &
versus ortum hibernum Poloniam mi-
norem, eiusq; satrapiam Sendomirien-
sem, Meridionali verò Rauensem attin
git. Duabus satrapijs distincta, Plocensi
nimirū, quæ Occidentalis est, & ea, quæ
peculiariter Masouiæ nomen retinet,
propterea quòd diutius ducum suorū
(de Polonorum principum stirpe ori-
undorum) dominatu segregata, postre-
ma omnium nostra memoria defecta
ducibus, ex pactis, & iure feudi, vt vo-
cant, Poloniæ redintegrata est. Quæ qui
dem Orientalis est. Rauensis quoq; sa-
trapia quondam pars Masouiæ fuit, su-
osq; duces habuit, sicut & Plocensis, &
pleræque omnes. Prussia Regia præter
meridionale latus, quod iam est exposi-
tum, ab occasu vlteriorem Pomeraniā
confinem habet. A septentrione sinu
Baltheo seu Venedico, siue Codano:
Ab ortu Prussia ducali cingitur. Tribus
autem satrapijs distincta est, Culmensi,
Marieburgensi, & Pomeranica. Quarū
hæc occidentalis est. Reliquæ duæ Vi-
stula flumine ab illa diremptæ, orienta
les. Ex his autem Culmensis ad meridi-
em spectat, Marieburgensis verò ad sep
tentrionē. Varmia, & ipsa pars est Prus-
siæ Regiæ, ad Aquilonem seu Euroa-
quilonem vergens, ducali ferè vndiq;
cincta, & ab ea quodam tempore maio
rem in modū accisa: Marieburgensem
quoque satrapiam contingit: Nec in vl-
la satrapia censetur, subiecta episcopo
suo, & sacro Ecclesię eius collegio, Re-
gis Poloni Maiestatem agnoscentibus.
Michalouiēse autem territorium, est in
satrapia Culmēsi Masouiæ ac Dobrino
finitimum olim pars Masouiæ. Ducalis
Prussiæ (vt eam quoq; quo magis perspi
cua sit hæc Poloniæ descriptio, hic obi-
ter attingamus) præter Regiam Prussiā,
limes est à septentrione mare Sarmati-
cum cum Lacu Curoniensi, & ora Li-
uoniæ. Ab ortu Samogitia, cæteraque
Lituania: A meridie verò Masouia. Sa-
trapiam ea nullam habet: præfecturas
permultas. Olim Prussia priusquā sub
iugum Christi missa est, alios fines ha-
buit, & aliter diuisa fuit. Fuit aūt ea de-
cē regionibus siue tractibus descripta:
videlicet Pomesaniensi, in quo est Ma-
rieburgum, Christiburgum, Qui Zinū
siue Marieuerderum: Pogesaniensi, in
quo est Elbinga & Hollandia: Erminio
siue Varmiensi, qui retinet etiamnunc
in lingua Germanica vetus nomen, &
Ermeland vocatur: Natangino, vbi est
Balga, Brandemburgum, Cruciburgū:

Plocensis & Masouiæ satrapiæ. — *Prussia regia, & eius satrapiæ.* — *Culmensis Marieburg. & Pomerā. satrap.* — *Varmia.* — *Michalouiē tractus.* — *Prussia ducalis.* — *Prussiæ vetus diuisio.*

Sambiensi, in quo sunt mons regius
siue Kœnixberga & Lochstete: Nadra
uensi, quo Tapelauuca, Insterburgum,
& Vonsdorfia continentur: Salauensi,
in quo est Ragneta & Labia: Sudino,
qui & ipse nomen suum retinet, & ad
aquilonem ortumque ęstiuum inter v-
trumq; Habum & mare longè promi-
net: Bartheno, quo Rastenburgum, Bar
thesteinum, & Resla siue Reselia con-
tinentur: & Salindo, qui nescio an is sit,
in quo Galindas populos ponit Ptole-
męus. In his Sudinus tractus fuit prima
rius, opibus & viribus maximè pollens,
ita vt ad sex millia equitum, peditū eti-
am ingentem numerum conficeret. Cę
terorū quilibet minimum ter mille e-
quites, peditum verò decem millia con
ficere potuit, si vera sunt ea, quæ nos in
vetusto quodam libro Germanica lin-
gua scripto legimus. Cæterum Culmen
sis tractus & Pomerania, Poloniæ non
Prussiæ partes fuêre. Sed nos cætera pro
sequamur. Russia, quam rubram non-
nulli vocant, latere occidentali minori
Poloniæ iungitur. A septentrione Rus-
siam albam, & Volyniam habet: Ab Au
stro Vngariam, eiusq; populum Cecu-
los, & nonnullam Moldauiæ partē at-
tingit eo tractu terræ, qui Pocuce appel
latur. Nam cætera Moldauia siue Vala
chia, qua Podoliæ quoq; iūgitur, magis
est Orientalis Russiæ. Continet Russia
duas satrapias, nēpe Belsensem, quæ ad
Volyniam & Lituaniam vergit, & eam,
quæ peculiariter Russica & Leopolien
sis dicitur, australem magis & orien-
talem: Nisi quod Chelmensis tractus e-
ius non exiguus ad septentrionem, eti-
am vltra Belsensem prominet, & Poles-
się finitimus est. Reliquum aūt orienta
le latus eiusdem Russiæ, ac totius Polo-
nici regni claudit Podolia, ab Aquilo-
ne & Euro albæ Russiæ, à cætero ortu
vastis campis Tattaricis atque Turcicis,
vt diximus, à meridie verò Moldauiæ
continens: Totaque vna satrapia cense
tur, quam Podolicam vocant. Olim Po
dolia & Russia tam ea, quæ nunc Po-
loniæ pars est, quàm ea, quæ est in ditio-
ne Lituanorum & Moschorum, suos
habuit duces, quemadmodum luculen
tius ostendimus in historia: Quorum
stirps cùm latè propagata esset, partim
ipsa sese intestinis dissidijs atq; ciuilibus
bellis confecit, partim à Polovucijs, qui
Goti fuisse videntur, ac Tattaris extirpa
ta, partim Polonorum & Lituanorum
adiuncta est imperio, partim in nomen
& ius de se ortorum Moschorum tran-
sijt. Extant etiamnunc permulti, duca-

Russia Regia, siue rubra. — *Podolia.* — *Russi duces.* — *Hist. Pol. lib. 5.* — *Polovucij Goti.*

le nomen, ſed plerique nudum prope-
modum & inane retinentes: Inter Polo
nos verò nulla ducum ſupereſt memo-
ria. Hi nūc ſunt Poloniæ, quatenus hîc

Solum Polonicum quale.

cam deſcripſimus fines: hæ partes. Eſt au
tē regio tota ferè plana & aprica, maxi-
mè quà ad occidentem ſolem & ſepten-

Podolia vnde dicta.

trionem vergit, & quæ penitus orienta-
lis eſt Podolia, ac vel nomine ipſo decli
uitatem præ ſe fert, vicinorum Molda-
uiæ, Ruſſiæ, & Vngariæ montanorū in-
tuitu. Minor Polonia itidem atq; Ruſ-
ſia, quo propiùs accedit ad fines Vnga-
riæ, hoc magis mōtana eſt, & ſylueſtris.
Quo longius autem inde recedit, eò le-
nius decliuis eſt, magisq; culta & meli-
ore gleba. Tametſi in meditullio quoq;
Sendomirienſis ſatrapia aliqua ex par-
te leniter montoſa ſeu verius cliuoſa
eſt. Pruſſia pleraq; omnis excepta Ma-
rieburgenſi ſatrapia, qua ad Habum &
mare vergit, collibus molliter & ad fer
tilitatem, amœnitatemque commodè
diſtincta eſt. Itemq; pars nonnulla Cu-

Montes Polon.

iauię. Montes Sarmatici, qui Poloniam
& Ruſſiam ab Vngaria dirimunt, ardui
& ſylueſtres, non ignoti ſunt etiam ve-
teribus Geographis & Hiſtoricis: & in
his celebris eſt in primis Carpathus,
quem nos Crempacum, ni fallor, voca-
mus: Alij Bieſciadi, Modra, Turza, Va-
pienna, vernacula lingua appellari, ex-
ternis ignoti ſunt. In meditullio verò
minoris Poloniæ Lyſecius eſt, quaſi tu
dicas caluum, ſiue caluaſtrū, in quo mo

S. Crucis monaſterium.

naſterium eſt S. Crucis nomine lig-
noq; celebre: & Vauelus, arce Cracoui-
enſi, quàm ſuo ipſius nomine nobilior;

Cienſtochouienſe monaſterium in Claramōte.

& is, in quo ſitum eſt Cienſtochouienſe
monaſterium, quem clarum latinè Mo
nachi, ni fallor, incolę appellauêre. Syl-
ueſtris ſanè fuit ſuperioribus tempori-
bus pleraq; omnis Polonia: Ex eóne au-
tem tempore, ex quo habitari cœpit, an
poſtea peſtium, bellorumq; incommo-
dis eò redacta, non liquet. Sed Sigiſmū-

Poloniæ Vbertas.

di ſenioris, filijq; eius Sigiſmundi Au-
guſti optimorum & mitiſſimorum, ſa-
pientiumq; regum ſtudio diuturnam
pacem nacta, nunc vbique diligenter
excolitur, frugum leguminumq; ferax,
& pratis abundans. Nec tamen deeſt e-

Syluarum copia.

tiam nunc ſyluarum copia. Neq; enim
eæ penitus exciduntur & extirpantur,
partim propter paſcua & mellificia, par
tim propter ædificiorum materiam, &
& ligna mitigando frigori vtilia ac ne-
ceſſaria, partim etiam propter ſaxoſi,
vel arenoſi ſoli ſterilitatem. Sunt autē
ſyluæ pleræque piceæ, quernæ, faginæ,
& abiegnæ: Ac piceæ quidem ferè in
planis & arenoſis locis, abiegnæ & fagi-
næ in montanis, quernę in vtriſque, ſed
vberiore gleba præditis. Multæ ſunt e-
tiam in planis iuxta ac montanis locis
mixtim omni genere arborum refertę,
& paſcuis opimæ. Ex his abietes, tiliæ,
piceæ, quercus, apum aluearijs grauidæ
fiunt, materiamque ædificijs nauium
ac domorum, malis, tabulis, & vaſis ap-
tam, vt & taxi & terebinthi, ſuppeditāt.
Quercus & fagi etiam paſtum vberem
porcis feriſque præbent: Omnes autem
focorum, & fornacum, furnorumque

Frigoris & gelu vis.

ignibus alimenta ſubminiſtrant. Tan-
ta eſt enim vis frigoris in his regioni-
bus interdum, vt radicitus areſcant ar-
bores, & aqua ex æditiori loco effuſa,
priuſquàm terram contigerit, in glaci-
em concreſcat. Lacus quidem & palu-
des & flumina duobus tribusue menſi-
bus hibernis, nonnunquam autem vel
in quintum ac ſextum vſque glacie cō-
creta, non modò peditibus, verùm eti-
am equitibus & curribus ac plauſtris,
quamuis oneratis, multis ſimul longo
ſpacio peruia & ſecura præbent itine-
ra. Equidem quodam tempore vltima

1555.

die menſis Martij Viſtulam in Maſo-
uia per firmam adhuc glaciem cum
curru & quadrigis, & aliquot equitum
comitatu tranſiui. Hac etiam præterita
hyeme in Pruſſia glacialis piſcatio in
lacubus poſt initium Nouembris cœ-
pta, durauit per totum Martium: gelu
autem per totum Aprilem. In tanta

Pomaria.

autem cœli intemperie pomaria ta-
men ſunt non infrequentia, & fructu-
oſa, ad Viſtulam præſertim, & in ſub-
urbanis Cracouienſibus, Sendomirien
ſibus, Varſauienſibus, Torunenſibus,
Gdanenſibus: Elbingenſibus item, Fra-
umburgenſibus, Veliſcenſibus & Boch
nenſibus, licet remotioribus à Viſtula,
totoque tractu ſubmontano atq; Sciri
cienſi. In quibus pirorum, malorū, pru
norum, perſicorum, ceraſorum, & nu-
cum bonitas & varietas certat cum Vn-

Vinea.

garicis & Italicis. Sunt & vites, quarum
vuæ in minore Polonia eſui quidem
non inſuaues ſunt, pręſertim ſi æſtas &
autumnus temperiem ſuam ſeruent:
ſed vinum inde expreſſum acerbius, v-
bi defecatum eſt. Aliquanto ſuauius &
copioſius exprimitur apud Croſnā Sile
ſiæ in finibus maioris Poloniæ. Apud
Toruniam quoque in Pruſſia vineæ co
li cœpêre non infeliciter, vt audio. Ne-
que negat ſolū Polonicum caſtaneas,
mora, cotonea, ficus, amigdalas, pepo
nes, melopepones, herbas & flores om-
nis generis, & alias hortenſes Italiæ
deli-

delitias, & palatinariūq; lænocinia, ſi ad
hibeatur culturę diligētior, & à gelu cu

Metalla.

ſtodia. Nec metalla foſſiliaq; deſunt in
montanis: plumbi quidem intermixto
argento apud Ilcuſſum, Slauucouiam,
Chranouiam, & Nouagoram oppida
ſatrapiæ Cracouienſis, & in finibus Sile
ſiæ: Argenti viui apud Tuſtanū in Ruſ-
ſia: Aeris & Lazurij, & plumbi item a-
pud Chencinos: Ferri plurimis in locis
ſylueſtribus: Nitri apud Viſliciam & a-

Salinæ.

libi: Salis apud Bochnam & Veliſcam in
ſatrapia Cracouiēſi, & apud Haliciam,
Colomeiam, Solum (quod quidem à ſa
le nomen habet) & alijs compluribus in
locis Ruſſię. Ac in Ruſſia quidem id ex
aqua ex profundis puteis hauſta deco-
quitur, & partim in modum farinæ vel
niuis minutum relinquitur, partim in
fruſtula cōformatur: In tractu verò Cra
couienſi, partim lapidea duritie ſolidū
inſtar ingentium ſaxorum & rupiū in
ſubterraneis ſpecubus, altè lateq; exca-
uatis, & villas, templa, oppidaq; ſuper-
ædificata ſuſtinentibus, ferro excindi-
tur, comminutumq; deinde, & mola tri
tum, ad vſus hominum accōmodatur,
partim & ipſum ex aqua iniectis lapi-
dei ſalis fruſtulis & quiſquilijs, quæ ſe-
cantibus id abradūtur, decoquitur. Co-
lor lapidei in maſſa liuidus eſt ferè, ac
luto reſperſus. Candidum, & in modū
criſtalli pellucidum rarius eſt. Tritum
candet aliud alio magis. Coctum verò
deſpumatis ſordibus candidiſſimū red
ditur, niui non diſſimile. Fertur in ſali-
nis Bochnenſibus reperiri quiddā pici
concretæ ſimile, quod vocant carbun-
culū: Quod tritum & epotum ſoluat al-
num. Ibidem exaudiuntur nonnunquā
canum, gallorū, & aliorum animalium
aſſimulatę voces in profundiſſimis ſpe-
cubus: idq; mali & incommodi alicuius
imminētis portentum vulgò habetur.
In maiore quoq; Polonia apud Pincum
ſalinæ ſunt, verùm tenuiores. Sunt etiā
in confinio Oſuencimēſis territorij &
Scepuſij aquæ ſalſæ, vnde ſalem coctū
vidimus regi exhibitum. Salinæ tamen

Lacus ſalis in Podolia.

nullæ ſunt. Porrò in deſertis Podoliæ,
& Boriſtheni vicinis locis lacus eſt, cu-
ius aqua ſereno & ardente ſole in ſoli-
dum ſalem concreſcit, ita vt homines
cum iumentis & curribus in eo, tanquā
in glacie, verſentur, ſectumq; in fruſta
arbitratu ſuo auehant. Quamprimum
autem pluit, ſoluitur illa glacies non ſi-
ne periculo inſiſtentium. Apud Biezzū

Vitreolum.

verò ſiue Beciam oppidum in ſubmon
tana regione, vitreolum effodi, ac in vi-
ridem lapideamque duritiem deco-
qui nuper cœpit: Copper vuaſſer, hoc
eſt, æris aquam Germani, & noſtrates
item appellant. Antiquitus autē id con
ficitur ad æris metalla in Scepuſio. Mar
mor quoque & alabaſter quibuſdam
locis effodiuntur. Eſt in maiore Po-
lonia prope Sremum oppidum collis,
vbi (res incredibilis, ſed a multis confir

Ollæ ſponte naſcentes.

matur) ollæ, amphoræ, cacabi, aliarum-
que figurarum vaſa fictilia ſpontè naſ-
cuntur, & ſub terra effodiūtur mollia,
in aërem autem prolata dureſcunt. Vi-
di vnum atque alterum, quod inde eru
tum eſſe dicebatur, rude, nec ſatis bene

Succinum.

conformatum. Porrò in mari Sarmati-
co Pruſſiam alluente colligitur ſucci-
num (Ambram etiam externi vocant)
Quod fluctibus appulſum ad litora, ho-
mines nudi obuiam euntes paruis reti-
bus excipiunt & extrahunt, molle pri-
mùm, ſed mox in aëre dureſcit, torno-
que ac ſcalpro variè conformatur. In
lacubus quoque nōnullis à mari remo-
tioribus id reperitur: vt in Piſſia Epiſco
pæ Varmienſis, modicum tamen. Quin
& in editioribus locis foſſa altius hu-
mo fertur inueniri. Spumáne maris cō-
creta id ſit, an ſuccus & guma arboris,
an quippiam aliud, non eſt huius loci
diſputare. Eſt ſanè leue & pellucidum:
Eſtque fuluum & candidum: Candido
maius precium. Ferunt, ſi incendatur,
odore eius venenata necari. Viſuntur
in nonnullis fruſtulis formicæ, muſcæ,
culices & alia inſecta, non arte, ſed vel
opificio naturæ, vel fortuitis caſibus in
cluſa. Aquis irrigua eſt pleraque omnis
Polonia, ſed fluuios nauigabiles non

Fluuij Polō. nauigabiles.

multos habet: Pręcipui ſunt Viſtula, Do
naiecius, Sanus, Vieper quaſi quis dicat
Porcum, Varta, Noteſſius, Neſter, Pru-
tus, Bugus, Bohus ſiue Bogus, Pripetius,

Odra.

Narua, Dreuancia. Nam Odra, in con-
finio Morauiæ & Sileſiæ exiſtens, & per
hanc ſecundum Poloniæ limitem, per-
que Marchiam ac Pomeraniam vlteri-
orem permeans, infra Scecinum in Ve-
nedicum ſinum decurrit. Olim intra
fines Poloniæ tum oriebatur, tum de-

Nieper.

currebat. Nieper Ruſſiam albam, eique
confinem Podoliam alluens, longo tra
ctu in pontum Euxinum apud Ociaco-
uiam munitionem Tattaricam ſeſe ex-
onerat, ortus in Moſchouia. Boriſthe-
nes is eſt veteribus Græcis & Latinis,
omnium ſcriptorum conſenſu, præter
Bernardum Vapouium. Qui ſimilitudi

Berezina.

ne nominis, vt credibile eſt, adductus,
Boriſthenē vult eſſe Berezinam: qui in

Viſtula.

Nieprum ab æſtiuo occaſu influit, mi-
nor eo & ignobilior. Viſtula in Ceſſinē

ſ ora è Sarmaticis montibus exoriens, verſus æſtiuum occaſum & ſepte trionem primùm, mox verſus orientem aliquantiſper, deinde à Sendomiria verſus ſeptētrionem rurſus per minorem Poloniam decurrit. A Varſauia verò rurſus ad occaſum æquinoctialem, & mox æſtiuum flexus, Maſouiam interluit: Dobrinumq; à reliqua Cuiauia dirimit. Vbi autem Pruſſiæ fines attigit, in ſeptentrionem reflexus, deinceps mediam eā diuidit. Supra Marieburgum autem in duos alueos præaltis aggeribus obiectis ſectus, inſulam inſignem & fertilem, quam Zulauam maiorem vocant noſtri, efficit, & nomen amittit. Ac ſiniſter quidem alueus, qui maior eſt Leniuuca, dexter verò Nogatus vocatur: Quorum hic in Habum lacū tribus oſtijs, ille verò duobus partim in eundem Habum, partim in mare infra Gdanum ſeſe exonerat, longitudinis quidem gradu 41. latitudinis verò 54. Fontes autem Viſtulæ ſunt longitudinis itidem 41. gradu, latitudinis 49. minuto 20. Fluens autem amplius centum milliarium Polonicorum ſpacio Viſtula, Solam, Premſam, Scauam, Rabam, Donaiecium Viſlocam Ropa auctam, Nidam, Sanum, Vieprum, Pilciam receptis Dreuicia & Volboria, Bſuram, Naruam cum Bugo, Dreuanciam, Berdam, Oſſam, & Motlauiam minora flumina excipit: & Oſuencimum, Zatoriam, Cracouiam, Cazimiriā, Sendomiriam, Varſauiā, VVyſſegrodum, Ploſcum, Vladiſlauiam, Toruniā, Culmam, Grudētum, Quizinum, Nouum, Gneuum ſiue Meuam, Marieburgum, Derſauiam, & Gdanum vrbes & oppida non ignobilia præterfluit. Arces itē Lipoueciam; Tineciam & Mogilā monaſteria, Nepolomice, Corcinum, Zauichoſtū, Soleciam; Secechouiā & Ceruenſcū Monaſteria, Zacrocimum, Viſſegradum, Sochaciouiam, Dobrinū, Bobrovunicos, Racianzum, Sluzouiam, Dybouiam, Nieſſouiam, Starigradū, ſiue Althauſum, & Suece, & adhęrētes eis vicos alluit. Donaiecius (quod nomen paruum Danubiū ſignificat) ex eiſdem Sarmaticis iugis non longè à Viſtulæ fōtibus paulò orientalior exortus, per Scepuſiū & Submontanum tractum decurrit, Sorſtenumq; & Muſſinam, & Melſtinum arces & Sandeciam oppidum, vbi Popruto augetur, præterlapſus, nō longè ab Opatouecio vico Viſtulæ miſcetur. Sanus è Bieſciadis iugis lōgitudinis gradu 44. latitudinis 48. minuto 30. naſcens, & verſus ſeptentrionem & occaſum æſtiuum profluens, poſteaquā Liſcum, Sobenum, Sanocum, Brozouiā, Pręmiſliam, Radimnum; Iaroſlauiam, Lezeiſtum, Ruſſiæ arces & oppida prætergreſſus eſt, Viſlocumq; alium à Viſloca, & viarum minores fluuios in ſe recepit, apud Sendomiriam oppidum longitud. grad. 44. ferè, latitud. 50. minuto 30. Viſtulam & ipſe ſubit. Varta apud Cromolouiam ſatrapiæ Cracouienſis oppidum ortus, longitudinis gradu 40. minut. 50. latitudinis gradu 50. minuta 30. per Siradienſem ſatrapiam, & maiorem Poloniam verſus occaſum æſtiuum ferè decurrit, Olſtinum, Cenſtochouiam, Meſtouiam, Siradiam, Vartam, Vneouiam, Colum, Coninum, Pyſdros, Sremum, Curnicum, Poſnaniam vrbem, Obornicos, Stobniciam, VVroncos, Siracouiam, Mezichodum oppida & vicos cum adiunctis arcibus, & Landiſbergam veteris Marchiæ pręterfluens, Nyrumque, VVreſniam, Velinam, Proſniam, Obram, & Noteſſium minores fluuios excipiens. Et Apud Coſtrinum oppidum in Odram è Sileſia occurrentem, influit longitud. grad. 37. latitud. 52. minut. 50. Noteſſius verò apud Cruſuiciam Cuiauiæ oppidum è Goplo lacu exiſtens, & ipſe per maiorem Poloniam verſus occaſum hibernum means, Pacoſſum ambit, Labiſſinum, Nacium, Pilam, Vſce, Drenumque arces & oppida prælabitur. Neſter, quem Tyram veteribus vocari volunt, in Ruſſia è Sarmaticis iugis non longè è Tybiſci & Sani fontibus ortus, initio verſus Aquilonem profluit, deinde ad ortum conuerſus, Briſticiam, Lipam, Seretum Ruſſicum, alium à Valachico, Sbrucium, Smotricium, Vſciam, & Moraquam ignobiliora flumina abſorbet, & Zidaciouiam, Haliciam, Ceſſibieſos, Ceruonum, Chocimum Valachiæ, & alia quędam oppida præterlapſus, infra Pocuce Podoliam à Valachia longo ſpacio diuidit: Ad extremum deflexo non nihil in meridiē alueo, ſuper Bialogrodum vrbem Scythicam, ſiue Turcicam, quæ & Moncaſtrum dicitur, in Pontū Euxinum, ſiue continentem ei Obidouum lacum influit longitud. gra. quinquageſimo tertio, latitud. quadrageſimo ſeptimo, minut. 30. Bugus in Ruſſia & ipſe non longè ab Oleſco oppido, lōgitud. grad. 46. latitud. 49. exoriens, & primùm in occaſum, mox in Septentrionem ſecundum occidentale latus Volyniæ tendens, poſtremò ad occaſum reflexus, vbi Poleſſenſem tractum (receptis

Zulaua.

Flumina Viſtulam influentia.

Vrbes oppida & arces ad Viſtulam ſita.

Donaiecius.

Poprutus.

Sanus.

Varta.

Noteſſius.

Neſter ſiue Tyras.

Bugus.

ceptis Rata, & Muchauecio fluuijs) emenſus eſt, & Buſcū, Grodecum, Grodlum, Lubomliam Ruſſica, Breſteq;, Ianouiam, Melnicum, Drohicinum, Poleſſenſia, & Cameneciam Maſouiticam oppida prætergreſſus eſt, apud Serocium vicum longitud. grad. 43. latitud. 52. minut. 40. Naruæ à ſeptentrione & ortu æſtiuo è Lituania profluenti ægrè miſcetur, nigrorem ſuum retinens aliquādiu: Nec multo inferius victor Narua apud Nouidvvorum oppidum Viſtulam ſubit. Eſt autem peculiaris Naruæ natura, ſicut & Dlugoſſus annotauit, quod non fert venenoſa animalia, vſque adeò, vt ſerpentes, qui nauibus Bugo delatis adhæſerint, edito ſibilo refugiant, cùm primùm aquam eius fluminis attigerint. Pripetius in Chelmenſi tractu è palude nō lōgè à Lubomlia exiſtēs long. gradu 47. latitud. 50. præter occiduum & ſeptentrionale latus Volymiæ diuerſus à Bugo per Ruſſiam albam longo ſpacio verſus Orientem ſolem progreditur, & cùm nonnullis alijs, tum Styro, Turo, Slucio, Suislocio grandibus fluuijs auctus, Nieprum ſiue Boriſthenem ſupra Kiouiam ſubit, longitud. grad. 51. latitud. 53. ferè. Bohus autem, ſiue Bogus è palude ortus in finibus Podoliæ longitud. grad. 49. latitud. 49. minu. 30. itidem per Ruſſiam albam meridionalior longo terrarum tractu ad ortū tendit: ad extremum deflexo in meridiem curſu, & ipſe in Boriſthenem non longè ab oſtijs eius longit. grad. 55. lat. 48. ſeſe exonerat. Prutus è iugo montium Sarmaticorum long. grad. 46. minut. 50. latitud. 47. minut. 30. verſus aquilonem in Pocuce delapſus, & Colomeiam Sniatinumq; præterlapſus, inde per Valachiam ſiue Moldauiam primùm orientalis, deinde auſtralis verſus Bulgariam in Danubium decurrit, longit. grad. 52. lat. 45. In Pruſſia verò Alla ſiue Alna, & Paſſaria, non longis inter ſe ſpatijs orti, verſus ſeptentrionem fluunt: Et Paſſaria quidem infra Olſtinecium, ſiue Hochſteinum (vt vocant Germani) ducale oppidum exiſtens, Morango, Libſtadia, Brunsberga, & Helgebeila, oppidis præteritis, Habum lacum ſubit, long. gradu 42. min. 30. latitud. 54. Alla verò ſupra Alleſteinum S. Collegij Varmienſis arcem & oppidum, cui etiam nomen dedit, oriens, præteritis Vartemberga, Guteſtadia, Heilsberga, ſiue Allesberga Varmienſibus, & Bartheſteino, Sipelbeino, Fridelandia, Allemburgo ducalibus oppidis, apud Velam Pregolæ, ab ortu hyberno per ducalem Pruſſiam decurrenti, miſcetur, & cum eo infra Kœnixbergam, hoc eſt, Regium montem, vrbem longitud. grad. 43. latitud. 54. Habo lacu recipitur. Dreuantia verò non ita longo ab ijs interuallo oriens, diuerſoque meatu verſus Auſtrum fluens ſupra Toruniam à Viſtula excipitur. Atque hæc de fluminibus nunc ſufficiant. Lacubus piſcoſis in primis abundat Pruſſia. In his nominatiſſimus eſt Habus, cuius modò mētionem fecimus: quem etiam recens mare vulgò vocant. Ad quindecim milliaria in longitudinem inter Gdanum & Regium montem vrbes ſecundum mare patens, & ab eo anguſta inſula, quæ Neringa appellatur, diſiunctus: In latitudinem verò duo milliaria plus minus. Ac Elbingam quidem vrbem non longo ſpacio adſpicit, eique portum efficit, eiuſdem nominis flumine nauigabili influente. Tolkemitam verò, Fraumbergam, (cui baſilica Varmienſis in modum arcis munita impendet) Balgam, Brandeburgum, & Fiſhauſum oppida & arces alluit, receptiſque, vt dixi, Viſtula & Prægola, & alijs minoribus fluminibus, apud Lochſtete arcem mari miſcetur. Hoc aliquanto amplior lacus alter eſt eodem nomine, cognomento Curonienſis, in Pruſſia ducali, in quo ſunt oſtia Nemenis fluuij (Memelam vocant Germani) per Lituaniam defluentis. Inter hos duos Habos & mare peninſula eſt, quæ & ipſa Neringa, ſed Curonienſis appellatur, arces & oppida continens. Secundum hos eſt Druſnus ſiue Drauſenus lacus in Marieburgenſi ſatrapia, vnde Elbinga flumen profluit: Partecinus Lubnus, Reuſina, & Viecininus in Culmenſi: In Pomeranica verò Stuorzonagaci, quaſi quis ſtratum vel factum aggerem dicat, inter Choiniciam, Slochouiam, ac Tucholiam oppida, ſeptem milliarium ſpacio longus, quinque latus: Vnde Berda fluuius profluens, per Crempſcum, Lubonum, & Charſicouum minores lacus in Viſtulam influit infra Bydgoſtiam. Nec ignobiliores his ſunt Vſdice, Lubſcus, & Oſſiecinus in eodem tractu: Alij minores. Sunt & in Varmienſi ditione non pauci. Pręcipui verò Dadaius, Zainus, Vadangus, Piſſia, Blanke, quaſi albus, Sinſer, Lingenaus, Lemanglus, Ellingus, Plaucicus, Vulpingus, Clebergus, Coſnicus, Obelus, Marangus, & alij complures. Sunt & in ducali Pruſſia multi & grandes, quos omittimus. Habet & maior Polonia & Cuiauia nonnullos, piſcoſoſque. In qui-

Narua venenoſis carens.

Pripetius.

Bogus.

Prutus.

Fluuij Pruſſiæ.

Paſſaria.

Alla.

Alleſteinū.

Pregola.

Dreuantia.

Lacus Habus.

Neringa inſula.

Habus Curonienſis.

Drauſen lacus.

Elbinga flumen.

Berda fl.

Varmienſis lacus.

Goplus.

quibus Goplus princeps eſt,quinq; mil-
liaria patens in longum, ſemis in latū :
Secundum hunc ſunt Blendnus, Poui-
zus, Sleſinus, Sanus, Piednicia, Nieza-
myſlus, Vonieſca,Lomunice, Pcieuus,
Lubſtouus,Drauuſcus,Noblun, Tulan
gus, Ielen, & Lednicia, in cuius inſula
Gneſnenſis baſilica initio cōdita fuiſſe,
indeq; propter difficilē aditū,in eum,in
quo nunc eſt, locum translata eſſe puta
tur,quemadmodum Dlugoſſus memo-
rat. In Cuiauia verò Tur,Lanſcus,Biel-
ſcus, Lubotinus, Orlie,Berdouus,Bori-
mouus,Creuianta : Et in Dobrinēſi tra-
ctu Gorznus, Mocouus, & Scampſcus,
minores aliquanto ſuperioribus.Pro la

Piſcinæ.

cubus minor Polonia, Sileſia,Ruſſia,ac
Podolia piſcinas habent arte manuq; fa
ctas permultas & grandes. Non carent
tamē & lacubus, Lublinēſis maximè &

Biale lacus.

Chelmenſis tractus.E quibus Biale,hoc
eſt,Albus, per antiphraſim ſic dictus, p̄-
tereundus non eſt:Cuius aqua Aprili &
Maio menſibus fuſcos reddit lauantes:
Piſces aūt pinguiſſimos profert, q braſ-
mi, à noſtratibus aūt Cleſcij vocantur.

Crinice lacus.

Eſt & in Belſenſi lacus Crinice,non am-
plus,verùm profund⁹.De quo illud me-
morabile annotauit itē Dlugoſſus, qđ
certis tēporibus altero vel tertio quoq;
anno cū mugitu fluctus attollens exhau
ritur propè ad fundum vſq;, aquis vici-
ni montis cauernas ſubeuntibus : Atq;
ibi tunc facilè prehēduntur piſces in a-
qua vadabili. Poſt dies aliquot ea reflu-
it.In cæteris lacubus,atq; etiam in maio

Piſcationes hybernæ.

ribus piſcinis & fluminibus hiberno tē-
pore cōmodiores ferè ſunt piſcationes,
q̃ æſtate, pertuſa certis interuallis gla-
cie, retiq; per maius foramen in aquam
immiſſo: quod longis funibus ad perti-
cas alligatis hominū equorumúe opera
longo ſpacio in diuerſum tractum,coë-
untibus rurſus piſcatoribus alio fora-
mine piſcibus refertum extrahitur. Sūt
aūt eadē genera piſcium in lacubus &

Piſcium genera.

piſcinis. Vtrobiq; enim ſunt lupi,ſiue lu
cei,praſmi, percæ, rhombi (ſi modò ſic
appellandi ſunt ij,quos nos Caraſſios di
cimus) ſumi,ſendacij,cirtæ, ſiue certæ,à
delitijs,ni fallor,apud Germanos nomē
ſortitæ,tineæ,anguillæ,ruboculi,carpo
nes,quos reginas vocāt Itali, Latini Cy-
prinos,quemadmodū vult Ioannes Du
brauius Olomucenſis Epiſcopus. Tam-
etſi minus frequētes hi ſunt in lacubus,
quàm in piſcinis : In quas paruuli tanq̃
in viuaria ſtudioſè includuntur.Ferunt
etiam lacus nonnulli eos, quos ſuluizas
& ſielauas noſtrates,Germani Marenas
vocant.Piſcis eſt dulcis & ſapidus, aleci

Piſces fluuiatiles.

ſimilis : Fluuiatiles verò ſunt cùm ijſdē
ferè omnes, tum delicati in primis,tru-
ta,barbo ſiue mullus (Paruenā vocant)
fundulus,occulata, quæ lāpreda quoq;
dicitur, aloſa, ſiue borbocha, cuius ie-
cur potiſſimum eſt in delicijs,à noſtrati
bus Mientus vocatur: Itemq; Lipiē,ſliz,
berzana,vcleia,iaſdez, & quæ bialariba,
hoc eſt,albus piſcis à noſtratibus appel-
latur : quibus latina nomina dare non
habemus.Quanquam quid vetat Alber
ti Magni,& aliorum ſcriptorum,qui e-
iuſmodi res perſecuti ſunt, exemplo, e-
os vernaculis nominibus ad latinum ſo
num conformatis appellare? Quod in
ſuperioribus quoq; nonnullis factum
eſt. Cancris & anguillis abundat in pri-
mis Nida fluuius Pinciouiam, Viſliciā,
& Nouam ciuitatem præterfluens. An-
guillis etiam & Stintis Habus,& alij nō-
nulli lacus Pruſſici.Marinis piſcibus nō
admodum abūdat ea regio.Nobiles aūt

Halecum copia.

præcipuè ſunt haleces, quos haringas
Germani vocant,quorum ſale condito
rum maximus eſt vulgò vſus in tota Po
lonia,atq; adeò in Lituania quoq;,Boë-
mia,Sileſia,Morauia & Vngaria.Tanta
eorum copia eſt. Sed in Pruſſia pauci
prehenduntur:A Cymbrica autē Cher-
ſoneſo, & Scandia, & ex Oceano Ger-
manico plurimi & optimi nauibus eò
importantur. Pomuchlæ non deſunt,

Salmones et Sturiones.

neque paſſeres.Salmonem ſiue eſocem,
& ſturionem inter marinóſne, an flu-
uiatiles numerem, neſcio, Vtrobique
quidem prehenduntur : Sed è mari ſur-
ſum fluminum certis temporibus ena-
tant, tranſilientes obſtacula. In quibus
etiam inſidioſis capſis collocatis capi-
untur. Tanto ſunt autem ſuauiores,
quanto longius à mari & Habo receſſe-
rint. Quin vniuersè piſces ij,qui in flu-
uijs iuxta ac lacubus & mari victitant,
ſapidiores ſunt in fluuijs, quàm in mari
vel lacubus capti. Non eſt hîc prætere-
unda quarundam aquarum non vulga

Aquarum mira natura.

ris natura. Eſt in Scepuſio riuus ex ar-
duis montibus profluens, cuius guttæ
in lapideam duriciem concreſcunt, ita
vt ex ijs ſponte exiſtant fulcra ſuſten-
tantia canales,quibus riuus ille ad mo-
letrinas deducitur. Eſt & fons ſiue la-
cus peſtilentem aquam & vaporem e-
mittens, cuius non modò guſtu, ſed et-
iam afflatu animalia & aues necantur.

Thermæ.

Sunt etiam nonnullis in locis Poloniæ
ſcaturigines tepidarum aquarum,ſulfu
ris & aluminis odorem redolentiū, qui
bus ſcabies & vlcera hominum & iu-
mentorum curantur. Sed nos ab aquis
& aquatilibus ad terreſtres animantes
tranſ.

Ferarum copia.

tranſeamus.E ferarum animantium ge
nere fert hæc regio copiam leporum,
dorcarum, ſciurorum : cuniculorum
quoque alicubi: Ceruorum etiam,& a-
prorum, & vrſorum,& luporum non-
nullis in locis.In primis autem Nepolo
micenſis & Radomienſis ſaltus nobiles

Biſons ſiue Zubr.

ſunt Ceruorum venationibus. Et horū
autem, & Onagrorum atq; Biſontium
Pruſſia ducalis,eiq; finitima Maſouia fe
rax eſt,& inprimis Podolia:vbi agmina-
tim in campis non modò hæ feræ, verū
etiam feri equi paſcuntur.Eſt autem bi-
ſons prægrandis,verùm perniciſſima fe
ra, magnis & introrſus leniter incuruis
cornibus nigris armata, quibus equum
cum ſeſſore correptum in ſublime iden
tidem iactat,& arbores mediocri craſſi-
tudine euertit. Magnitudinis eius illud
quoque eſt argumentum,quod in capi-
te eius inter cornua,duo imò tres etiam
homines poſſunt conſidere. Habet vil-
loſum & hiſpidum corium,& ſub men-
to palearia. Caro eius ſale condita in
delitijs eſt magnatibus & principibus.
Cornu ſonorum, & ob id venatoribus
in vſu eſt. zubrum ſeu zambrum vocāt
noſtrates:Imò & Græci recentiores : O-

Onager & Alce, Loſi.

nager verò los appellatur. Alcem hanc
eſſe volunt : De qua ſcribunt Plinius,&
nonnulli alij ex veteribus. Fera eſt lon-
gis cruribus,& auribus, aliquanto ma-
ior equo,colore ceſio & fuſco,mas capi
te cornuto : Cuius vngula poſteriorum
crurum, ſi Autumni initio ſpiranti ad-
huc deſecentur,expetitur,comitiali prę
ſertim morbo laborantibus ſalutaris.

Capreæ.

Ferunt etiam capreas montana loca Vn

Vrus ſiue Thur.

gariæ finitima.Cæterùm Vri,hoc eſt,bo
ues ſylueſtres,quos nos thuros dicimus,
in ſolis Maſouiticis ſyluis apud Vyskit-
cos extant. Et harum quidem ferarum
carnes aptæ ſunt humano eſui : Cultui

Panthera.

verò pelles ſubminiſtrant panthera, ſi-
ue is eſt lupus ceruarius (Ris appellatur
à noſtratibus) maculoſis ventre & pedi-
bus : quæ partes maximè in precio ſunt.

Mardures.

Martes, ſine Mardures, quas cunas dici
mus,vulpes,lupi,Roſomaci, Lutræ itē

Caſtoris natura.

& caſtores amphibia. Atque horum,ca-
ſtorum, inquam, caudæ etiam inter de-
licatos cibos, & pro piſcibus habentur,
reliqua carne inutili propemodum.Ex-
truit aūt ſibi hoc animal cubile ligneū
in marginibus fluminum & lacuum,ca
meris compluribus alijs ſuper alias di-
ſtinctum, ac ſecundum incrementum
aquæ domicilium mutat, ita vt cauda
natante reliquum corpus in ſicco ma-
neat. Pellem habet in dorſo hiſpidam,
ſed mollem : vnde fimbriæ fiunt exor-

Vrſorum volæ.

nandis veſtibus hibernis & pileis. Vrſo-
rum quoq; volæ cum digitis eſitantur:
pelles etiam ſtragulæ veſtis vſum præ-
bēt. Quin & amicire his famulos cœpe-
runt ij,qui feroculi videri volunt.Cuni
culi, lepores, & ſciuri cultui iuxta ac e-
ſui apti ſunt.Sunt etiam in Podolia ani-
malia ſciurorum vel cuniculorum ma-
gnitudine, in cauernis degentia, varias
& maculoſas pelles habentia,quæ & ip-
ſæ ad veſtitum & pallia fœminarum ex
petuntur.Crzecicos vulgò vocāt.Omni
autem genere ferarum magis abundat
Lituania propter vaſtitatem ſylueſtrē.

Biſontium venatio.

De biſontium venatione ſcire operępre
cium eſt, quòd in campis Podolicis ſe-
gregati ex agmine ſinguli ab equitibus
ſagittarijs ordine in gyrū diſpoſitis con
ficiuntur. Vnus enim poſt alium feræ
adequitantes, iaculantur, citatiſque e-
quis refugiunt. Efferata autem illa ictu
& vulnere, refugientem inſequitur. In-
terim ferit eam alius. Quem illa rurſus
priore dimiſſo inſequitur, donec defa-
tigata labore & vulneribus concidat.
In ſyluis verò ij deprehenſi opportuno
aliquo loco deiectu arborum à ruſtica-
nis hominibus ad id coactis, quaſi intra
ſepes includuntur, plures etiam quàm
ſinguli,ita vt effugere inde non poſſint.
Deinde extructa ex tempore principi &
magnatibus ac fœminis cauea ſiue tabu
lato editiori, ex quo tuto ſpectare poſ-
ſint, venatores cum venabulis ad ſuam
quiſque arborem diſponuntur.Mox ab
equitibus ſtrepitu & clamore, admiſſu-
q́ue canum fera excitata è vepretis in
medium propellitur. Quæ à venatore
poſt arborem latente, vt cuique maxi-
mè appropinquarit, venabulo petitur,
efferataq; ictu, arborem, cuius obiectu
ille ſe tegit,cornibus petit,& cùm arbor
ſit gracilior, quàm vt ambobus corni-
bus in eam poſſit impingere, fronte ac
toto corporis niſu in eam incūbit, cor-
nibus vtrinq; prominentibus. Vrget in-
terim ſemel adactum in præcordia fer-
rum venator, ſenſim cedens appetenti
ſe feræ, ac circum arborem giranti:nec
deſunt canes grandiores morſibus adiu
uantes, donec ea exanimata vel defa-
tigata prorſus concidat. Quod ſi vena-
tor ictum fruſtratus ſit, aut minus op-
portunè intulerit, aut à fera etiam cor-
reptus & proculcatus fuerit, aliquis è
vicinioribus rubrum pannum feræ ob-
iectat.Hoc enim colore maximè effera-
tur.Ibi ea dimiſſo priori,hunc petit reci
pientem ſe ad ſuam arborem, & ab eo
feritur & conficitur.Linguæ eius conta
ctus vitatur, qua longius exerta attra-
hit

Vrſorum venatio. hit ad ſe hominem, ſi vel extremã veſtis eius oram cõtingat. Eſt enim ea ſcabra. Vrſi verò, quamuis prægrandes, & iam viui capiuntur, reti implicati, venatoribus compluribus ſimul accurrentibus, & ligneis furcis caput pedesq́ue feræ ad terram deprimentibus, donec ea fune conſtringatur. Conſtricta in arcam ligneam concluditur, ita, vt ſe commouere nequeat, & auehitur. Vnde poſt, vbi libitum eſt, ad ſpectaculum, & vrbanã vel campeſtrem venationẽ emittitur. Si autem colligatur, vt vno tractu funis ex arca prominentis ſoluatur. Vidimus aliquando in ſpectaculo equulum, & quidem caſtratum, cum Vrſo prægrandi commiſſum. Qui ex interuallo accurrens obuerſo tergo calcibus vrſum petebat, & refugiebat, vrſo ad ſtipitem, laxiore tamen fune alligato. Sed alia perſequamur. De iumentorum genere bobus & equis abundat Polonia: camelis, aſinis & mulis caret. Aliunde ij nonnũquam adducuntur, ſed non durant. Ouium item & caprarum ferax eſt: Auiũ quoque magnam habet copiam. Præter altiles autem, nempe gallos gallinaceos, *Animalia domeſtica.* domeſticos iuxta ac Indicos, (qui nuper adeò inuecti ſunt) anſeres, anates, & columbas, *Aues.* in delitijs hæ ſunt: Pygargus, quem quidam Biſtardam vocant, eò quod tardior ſit propter molem corporis, & vix à terra euolet, pauo, grus, cygnus, perdix, bonoſa, coturnix, ſturus ſiue ſtarnus, & quæ Cietrzevv & Cieciorca, & Gluſſetz, quaſi ſurdaſter, à noſtratibus vocantur. Et vt rapaces aquilas, falcones, accipitres, miluios, vultures, niſos, ardeas, & multas alias mittamus, minorum quoq; auicularum aptarum eſui ingens eſt copia. In his nobilis inprimis ea, quæ in ſolis ferè Iouicienſibus campis cum niue exiſtit ac diſparet, auicula, paſſere non multo maior: quam à niue Sniegulam vocamus. *Sniegula.* Turdus rarior eſt, itemq́; Pardua, *Pardua.* quam ita vocamus nomine vernaculo, quando latinum non habemus. Auis eſt ſylueſtris, gallina nõ multo minor, in campis Ruſſicis & Podolicis. In ijſdem reperiuntur coturnices *Coturnices Ruſſicæ.* virentibus pedibus, quarum eſus ſpaſmum inducit. Ex auibus maiores atq; teneriores ſub hyemis initium gregatim auolant, vereq́; nouo redeũt: *Auiculæ redinina.* Nonnullæ minores, velut hirundines & Cypſeli, implicitis inter ſe pedibus & alis conglobatæ in lacus, paludes, & piſcinas ſeſe immergunt, ac vere nouo emergunt, & explicantes ſeſe euolant. Hiberno quidem tempore retibus extractæ à piſcantibus ſine vllo ſenſu & motu, & ad ignem admotæ, vel in hypocauſtis calidis poſitæ reuiuiſcunt, & euolant, ſed ſtatim læſæ frigore, vel ignis calore atque vapore inſolito emoriuntur. Cæteræ hyemis tolerantiores, in ſyluis, vel circum domos & villas vitã degunt. Nec plura nunc de ſitu, vbertate & omni deſcriptione Poloniæ. Genti Polonæ ſicut originem, ità & linguam *Lingua Polonica.* communem eſſe cum Boemis, Ruſſis, Moſchis, Croatis, Morauis, Sileſijs, Caſſubijs, Bulgaris, Raſcijs, Serbis, Illyris, & vniuerſo nomine Slauico ſeu Venedico alibi expoſuimus. *Hiſt. Pol. lib. 1.* Tametſi dialectis ea tam varia eſt, vt nonnulli ex his populis ægrè & vix ſe inuicem intelligant. Cæterùm ab alijs omnibus linguis ea prorſus diuerſa eſt: Niſi quod multa inſtrumentorum, operum, & aliarum rerum ad opificia & communem vitam pertinẽtium vocabula à finitimis, & priſcis, ni fallor, incolis Germanis mutuata eſt. Sunt hodieq́ue non modò mercatores & opifices Germani multi *Germanicæ linguæ vſus in Polonia.* ſparſim in vrbibus habitantes, verum oppida penè tota & pagi pleni vrentiũ lingua Germanica in Submontana regione, eiq́; finitimis Ruſſia & Scepuſio, itemq́ue in extrema ora maioris Poloniæ, deductis eò, ſicut & in Sileſiam & in Pruſſiam, quodam tempore Germanorum colonijs, & multis de plebe compendij ſui cauſa ſubinde immigrãtibus. Quin & equeſtres quædam familiæ antiquitùs è Germania ducunt originem. Cui rei argumento ſunt ſtemmata ſiue inſignia, & eorum nomina. Sed iam ij, atque etiam oppidani & pagani diuturnitate temporis ac domicilij, & connubijs magna ex parte in Polonos tranſierunt. Libenter autem & Poloni propter multum vſum & commercia cum Germanis condiſcunt linguam Germanicam. Libentius etiam Latinam, propter *Latinæ linguæ vſus.* ſacrorum ritus & ſacerdotia, ſcribẽdiq́; vſum, qui vulgatiſſimus fuit antiquitùs hac lingua cùm in priuatis ſcripturis & epiſtolis, tum in actis publicis, ac diplomatibus, mandatis, edictis, decretisq́; principum, & omnium iudicũ & magiſtatuum. Eſtq́; etiamnunc, aliquanto tamen minus, in vſu. Noſtrâs enim lingua neq; tam copioſa eſt, quàm aliæ, neq; ſcriptu lectuq́; facilis. Sed Pruſſiæ incolæ, cùm maxima ex parte Germani, aut è Germanis oriundi ſint, in conſcribendis actis iudiciorum Germanica lingua magis vtuntur vulgò, mixtim Polonica & Germanica loquentes. Priſci Pruſſi, quorum pertenues adhuc extant reliquiæ, peculiarem ha-

bue-

buerunt habentq́; ab vtraq; penitus diuerſam. In Ruſſia, meridionali præſertim, iam fere vſitatior eſt Polonica dialectus, quàm vernacula, ex quo gens ea Polonorũ ceſſit imperio, Polonis propter vbertatem ſoli & militiam aduerſus Tattaros libenter ibi figentibus domicilia. Sunt etiam in Ruſſia Podoliaq́ue *Armeni.* Armeni, mercaturam exercentes: *Hebræi.* Hebræi verò longè frequentiores, etiam in cætera Polonia, præter Pruſſiam, ſparſim oppida & vicos incolentes. Vtrique ſua lingua vtuntur: ſed & Polonica, vel Ruſſica: Hebræi verò paſſim & Germanica. Penetrarunt & Itali mercatores atq; opifices in vrbes primarias noſtra ferè memoria: Eſtq́ue nonnullus eius linguæ vſus etiam apud Polonos elegantiores. Libenter enim ij peregrinantur in Italia. Pagis autem & vicis potiſſimùm, *Polonorum habitandi ratio.* atq; etiam oppidis gens Polona antiquitùs habitat: quibus ferè caſtella & arces adiunctæ ſunt, dominorum & præfectorum domicilia. *Vrbes Polon.* Vrbes munitas atq; cultas non multas habet. *Cracouiæ deſcriptio.* Princeps eſt Cracouia in minore Polonia, regum & regni domicilium: Quæ cùm ædificiorum priuatorum iuxta ac publicorum ſplendore atq; munitione, tum rerum omnium ad victum cultumq́; corporis pertinentium, & mercium exoticarum copia, emporio, magnis ad vitam degendam commoditatibus, hominumq́ue frequentia, ciuilitate, & elegantia facilè primum locũ obtinet, & cum claris Germaniæ Italiæq́; vrbibus certat. Germanis autem mercatoribus abundat antiquitùs. Neq; caret Italis. Habet opportunitatem Viſtulæ fluuij, quo piſces, ligna, & omnis ædificiorum materia, & alia quædam è vicina Sileſia importantur. Nonnulla etiam cùm alio, tum in Pruſſiam deportãtur, & inde merces exoticæ reportantur. Habet item ſuburbana ampla & frequentia, & cùm hortis atq; pomarijs delicatis, tum viuarijs piſcium & prædijs culta, ac temperie cœli amœna. Adiuncta ſunt ei duo oppida: à meridie quidẽ *Cazimiria.* Cazimiria; ponte ligneo iuncta interlabente Viſtula. Eſt tamen intermedius vrbi & ponti continens viculus, cui nomen eſt Stradomia. *Stradomia.* Quem flexus Viſtulæ tria latera ambientis, & influentis in *Rudaua.* eum Rudauæ occurſus facit inſulam. A ſeptentrione verò pomerijs vrbis continens eſt Cleparia, *Cleparia.* non tamen cincta mœnibus, vt eſt Cazimiria. *Arx Cracouien.* Habet & arcem peramplam Cracouia, à latere Auſtrali in colle ſeu rupe, Viſtulæ & Stradomiæ imminentem, mœnibus turribusq́; munitam, & magnificis regiæ ac baſilicæ, in qua ſedes eſt Epiſcopi, duorumq́; præterea delubrorum, & aliarũ priuatarum domuum ædificijs exornatam. Regiam quidem Sigiſmundus rex ſenior noſtra memoria in eam, quę nũc viſitur, formam, amplitudinem & ſplẽdorem redegit. Habet Academiam quoque *Academia Cracouien.* omnium diſciplinarum atque doctrinæ ſtudijs & profeſſione florentem. Olim tamen, quàm nunc honeſtis diſciplinis, & frequentia præceptorum iuxta ac ſtudioſorum florentiorem, cùm principes viri ornamentis patriæ magis fauerent ac ſtuderent, necdum vel Luteraniſmo infectæ, vel ferro Turcico diuexatæ, & fermè ſubactæ eſſent gẽtes finitimæ. Sita eſt autem vrbs ea non procul à finibus Sileſiæ, Vngarię & Ruſſiæ, longitudinis quidem gradu 42. latitudinis verò 50. Secundum hanc ſunt haud ignobilia oppida in eadem minore Polonia ac diœceſi Cracouienſi, *Lublinum.* Lublinum, triceſimo ſexto milliario verſus ortum æſtiuum, longitudinis 45. ferè, latitud. amplius 51. gradu: non ſpacioſum quidem, ſed benè exædificatum, & externarum gentium Chriſtianarum iuxta ac barbararum, emporio nobile: Deinde Sendomiria, Sandecia, Tarnouia, Biezzum ſiue Becia, Viſlicia, Ilcuſſum & Oſuencimum in Sileſia. In maiore Polonia Poſnania vrbs eſt, *Poſnania.* æmula Cracouiæ, quinquaginta milliarijs ab ea diſtans, longitudinis quidem gradu 39. lat. verò 52. minut. 30. itidem commercijs & emporio Germanorum exculta. Quæ & ipſa Academiam, opera & ſumptibus Ioannis Lubrantij epiſcopi noſtra ætate fundatã, ſed à ſucceſſoribus eius neglectam habet. Nunc tamen ea cura & munificentia Epiſcopi Adami Conarij *Adam Conarius epiſcop. Poſnan.* inſtauratur. Habet & arcem, & baſilicam ſedemq́; epiſcopi cum oppidis Srodca & Valiſſeuo, interlabente Varta flumine diſiunctã. Secundum hãc ſunt oppida Caliſſia, Gneſna, vetuſtate & Archiepiſcopi ſede baſilicaq́; nobilis, Vuſchouua, quã Freiſtadiam Germani vocant, Coſtenum, & Slupcia epiſcopi. In Ruſſia Leopolis *Leopolis.* longitud. grad. ferè 46. latitud. 49. ſita, quinquageſimo à Cracouia milliario. Vrbs eſt ſatis munita, duas arces adiunctas habens, emporio, ciuiumq́; elegantia & humanitate florẽs, ac ſede alterius Archiepiſcopi, & duorum epiſcoporum, nempe Armenici atque Ruſſici non ignobilis. Sunt etiam oppida Præmiſlia & Croſna: Quorum *Præmiſlia.* Præmiſlia arce munita, & duobus epiſcopis, latino ſiue catholico, & Ruſſico

co-

Chelma. cohonestata est. Chelma quoq; itidem duos habet Episcopos: sed propter oppidi seu vici immuniti infrequentiam, Tattaricasq; excursiones catholici Episcopi cathedra Crasnostauiam translata est. *Camenecia.* In Podolia Camenecia est, vrbs cum arce, natura loci manuq; permunita, triginta milliarijs bene longis distãs à Leopoli versus ortum hybernum, longitudinis gradu 49. fermè, latitudinis verò 48.minut.30. Habetq; & ipsa suum Episcopum. *Varsauia.* In Masouia Varsauia est longitud.43.lat.52.grad.& minut.20. pari ferè spacio, hoc est, quadraginta milliarijs à Cracouia & Posnania. *Ploscum.* Deinde Ploscum basilica nobile & episcopo, eiusq; episcopi oppidum Pultouia cum arce, & Lomza. *Vuladislauia.* In Cuiauia sunt, Breste, & Vuladislauia sedes & oppidum episcopi, cum arce, quã Stanislaus Carncouius Episcopus nuper splẽdidiorẽ, & magis habitabilem reddidit. *Gdanum siue Dantiscum.* In Prussia verò Gdanum siue Dantiscum, octogesimo fermè à Cracouia milliario, à Posnania verò quadragesimo, à mari vno fermè: longitud. quidem gradu 41.minut.30.latit. verò 54.minut.20. vrbs est è tribus oppidis coagmentata, portu, naualibus, & horreis nobilis: copia & varietate mercimoniorum partim maritimorum ex toto occidente & septentrione, partim terrestrium ex diuersis mundi partibus, & fluuiatilium, maximè Vistulæ præterlabẽtis opportunitate abundans, munitione firma, ciuium & conuicinarum industria ac diligẽtia culta. Quæ anno superiori, dum opus hoc primum editur, rebellis facta, virtute & dexteritate fortissimi prudentissimiq; regis Stephani post insignem cladem & diuturnam obsidionem clemẽter in deditionem redacta est. *Torunia.* Gdano proxima dignitate nunc est Torunia, viginti quatuor milliarijs introrsum versus Posnaniam & Cracouiam ab eo distans, & in ripa Vistulæ sita, longit. gra. 41.lat.32. duobusq; oppidis distincta. Olim emporio & omnibus rebus florentior. Sed Gdani incrementa eam non paruis detrimentis affecêre, & infrequentem reddidêre. *Culma.* Quod ipsa itidem Culmæ priꝰ vsu venerat: Quæ ciuitas ea dignatione fuit antiquitùs, vt ab ea cætera omnis Prussia, atq; etiam Masouia pleraque ius peteret: *Ius Culmense.* Quod inde etiamnum Culmense dicitur. Viguerunt in ea non ita pridem etiam bonarum literarum studia. Nunc ea pro amplitudine sua infrequens est admodum: Cumque superiori tempore in ditione Regia fuisset, nunc paret episcopo: qui inde nomen habet. Tametsi cathedra eius est in oppido Culmesea, vno milliario inde distante. *Elbinga.* Elbinga etiam Prussiæ vrbs est gemina, permunita & copiosa: nisi quod eius quoq; luminibus, vt ita dicam, officiunt, ab altera parte Gdanũ, ab altera Regius mons siue Kœnixberga, vicinæ, & maiore commoditate portuum copiosæ vrbes. *Regius mõs, siue Kœnixberga.* Est autem Regius mons, ducalis Prussiæ caput, tribus oppidis & arce magnifica nostraq; memoria etiam basilica & sede Episcopi Sambiensis insignis: terrestri quidem itinere decem octo milliarium, per Habum verò aliquanto minore interuallo à Gdano distans, long. gradu 43. latitud. 54.minut.50. Prægola flumen oppida intersecat, & vno fermè milliario infra ea in Habum influit. Minoribus item oppidis frequens est admodum vtraque Prussia, & quidem nec incultis, nec immunitis. *Marieburgum.* In regia, primarium est Marieburgum, cùm ipsum per se mœnibus turribusq; permunitum, tum arce amplissima & munitissima nobile, situm ad Nogatum brachium Vistulæ, sexto ab vrbe Gdano milliario: Propter adiacentis autem insulæ, cuius mentionem supra fecimus, vbertatem glebæ, pagorumq; frequentiam & cultum, copiosum & frequens. Ea verò insula in palustri olim restagnantis Vistulæ solo operibus & præalti ac firmi aggeris obiecta ad vtrunq; fluminis brachium effecta, magno hominum labore non sine periculo ab inundatione defensatur. Maior ea vocatur. *Minor.* Minor autem appellatur, continens ei ad occidentale Lenivucæ latus, & ad Motlauiam Gdanumque pertinens planicies: & ipsa palustris olim. Nunc autem fossarum ductibus exculta & facta compascua. *Heilsberga.* Mariebur go nõ multum vlla recedit Allesberga, siue Heilsberga, episcopi Varmiensis domiciliũ. *Fraumberga.* Cathedra enim supra Fraumbergam est, quemadmodum superius attigimus. *Brunsberga.* Initio verò, Brunsbergæ ea fuit collocata. Quod ipsum quoq; oppidum geminum, permunitum, frequens & copiosum est, ita vt inter primarias vrbes Prussiæ numerari queat. *Stanislaus Hosius Cardinalis.* Quam nuper vir ampliss. Stanislaus Hosius, S. R. E. Cardinalis & Varmiensis Episcopus vnà cum sacro eius ipsius Ecclesiæ collegio studijs literarum atq; doctrinę nobiliorem reddidit, nobis adiutoribus, & in religione catholica conseruat, collegio religioso eorum hominũ, qui de societate Iesu vocantur, in ea collocato. *Oppida Pruss.* His oppidis non multum cedunt Gutestadia, Allesteinum, Ressa, siue Resselia, Vormita, Melsacum, Vartemberga, Seburgum in eodẽ tractu ac diœcesi Varmiensi. In Pomerania, Tucholia, Choinicia, Stargarta siue Starigrodum, Nouum, Gneuũ, Dersauia. In reliqua Prussia, Neimarcum, Brodnicia, Stuma, Grudentum, Lubauia, Razinum, & inter hęc interiectum ducale, Quizinum, quod Germani Marieuerder vocant, *Pomesaniensis episcopa.* non ita pridem sedes Pomesaniensis episcopi: Cuius diœcesis insulam quoque maiorem, & Stumense territorium complectebatur. Nunc ea caret episcopo. Hæc omnia oppida & ipsa per se mœnibus cincta sunt, & ferè arces validas & benè exædificatas, sed vetustas, adiunctas habent. In cætera quoque Polonia non infrequentia sunt oppida (aut si vicos appellare malumꝰ) pleraque sine vllis mœnibus, nec nisi ligneis ædificijs, præter templa & castella, siue arces adiunctas. *Arces Pol.* Sunt item arces in editioribus locis & rupibus extructæ, nullis adiunctis oppidis: Melstinum, Tencinum, Landiscorona, Ogrodenecia, Lipouecia, Olstinum, Pilcia, Sorstenum, Soben, Ocecium, Visnice. *Monasteria.* Sunt & monasteria ad munitionem pariter & commoditatem habitatorum exædificata, & vicis pagisve nõ longè distantibus frequẽtata: Tinecense, Mogilense, Miechouiense, Andreouiense, Brescense, Sciriciense, Stananticense, Copriuunicense siue Pocrivunicense, Lyssecense, Cienstochouiense, Vitouiense, Suleouiense, Landense, Lubinense, Ceruenscense Paradisense, Mogilnense, Tremesnense, Sececho uiense, Vangrouecęnse: & Sarnouicense, Pelplinense, Oliuẽse, Zucouiense in Prussia. *Pagi.* Pagi plerique omnes ad lacus, riuos, & flumina siti sunt, sparsim dupli ci, vt plurimum, ordine disiectis agrestium domicilijs. In his casæ sunt ligneę vel luteę, humiles, pleręque omnes stramentis, nonnullæ asserculis intectę, prę ter prædia domosq; dominorum, quæ ampliores sunt & cultiores. In Prussicis tamen pagis agrestes Germani minus incultè habitãt: Oppidani verò cultius etiam lateritijs ferè domibus interiectu trabium firmatis, & ad omnem cõmoditatem instructis: Quæ tamen pleræque stramentis tectæ sunt: nonnullæ lateritijs tegulis. *Vrbes quales.* Vrbes longè sunt cultiores, nisi quòd habent domos angustiores. Cæterę verò Poloniæ vrbes primariæ laxioribus domibus, nec minus cultis habitantur. In quibus cũ Germani mercatores superiori ætate lateribus & lapidibus elegantiꝰ ædificare cœpissent,

nunc Poloni quoq; eodem studio tenẽtur, illosq; superare contendunt: nec in vrbibus modò, sed etiam in villis lautius habitare student, Italorum ferè opificum opera & industria. *Hypocausta.* Hypocaustorũ permagnus est vsus maiore parte anni in tota Polonia, præter Cassubiam, & Prussiæ partem quandam: vbi agrestes per hybernum tempus accenso in medio domicilij foco, cum pecudibus, iumentis, ac cæteris animalibus & auibus domesticis in sordibus, fœtore, atq; fumo (licet non desint ampla fumaria) vitam degunt: sicut & in Samogitia, & alijs ad Septentrionẽ vergentibus regionibus. Quanquam hypocausta quoque, agrestium duntaxat pleraq; fumosa sunt, (vt quæ furnis ad coquendos cibos & panes intus extructis calorem excipiant, & fumarijs magna ex parte careant) Et anserum, anatum, gallinarumque cum pullis suis, ac ouicularũ quoque, capellarum, vitellorum ac suculારum, propter hibernũ gelu, admissu & receptu sordida. *Balneæ.* Balnearum item excalfactarum frequens est Polonis vsus æstate iuxtà ac hyeme ad abluenda & leuanda sudore corpora. In quibus mares seorsum lauant à fœminis. *Polonorum Vestium.* Vestium genus neque vnum est, neque certum, aut suum cuique ordini, conditioni, ætati & generi hominum. Exoticis delectantur plurimi. Fœminæ passim cùm alio cultu vario, tum virorũ amiculis vtuntur. Quanquã id nouũ est. Reticulis tamen, aut lineis velis siue flãmeis eæ capita integunt. Puellæ antiquitus nuda capita sertis aureis, gemmatis vel sericeis, vel floreis, vel herbaceis redimitæ progrediuntur in propatulum: Sed nunc eæ, atque etiam matronæ pileis sericeis, pellibus suffultis, itidem ac mares ferè tectæ incedunt. *Victus ratio.* Victus genti antiquitus vulgo & in plebe, agresti præsertim & vicana, succidia, lactarijs, pisciculis, oleribusq; potissimũ cõstat. Nũc multi veruecina quoq;, & vitulina, & bubula carne victitãt: Quarũ carniũ fora in pagis quoq; apud tẽpla & parœcias festis diebus instituũtur. Vrbanis, atq; nobilitati victꝰ est dapsilior: Et iam lautior etiã, mẽsęq; cùm altilibus, tum feris animalibus, auibusq;, & piscibus lautis instructæ: In quibus permagnus est aromatũ, neque exiguus saccari & aliorum exoticorum condimentorũ vsus: Nec oleribꝰ exquisitis eæ carẽt. Nec desunt bellaria, aliæq; lautitiæ cũ domi natæ, tum exoticæ. Tritícei panis viniq; vsus no ita pridẽ inoleuit apud elegantiores. Nunc quidẽ vtroq; multũ

vtitur etiam vulgus in conuiuijs: Vino
quoque præſertim in minore Polonia
vicina Vngariæ & Morauiæ. Nec ob-
ſtat precium. Cęterum ſiliginei panis, &

Cereuiſia.

cereuiſiæ pmiſcuus eſt vſus in tota Po-
lonia. Fit autem cereuiſia in Pruſſia qui
dem ex ordeo, in cætera verò Polonia
etiam è tritico minutatim molito ſeu
confracto, & aqua decocto cum lupu-
lo. Admiſcetur nonnũquam tritico ſili
go, vel ſpelta, vel auena. Mel quoque i-

Medo ſiue aqua mulſa.

tidem cum lupulo aqua decoctum in
frequenti vſu eſt: Ruſſis præſertim &
Podolijs, apud quos permagna eſt apũ
& mellis optimi ex dictamo & alijs be-
ne olentibus herbis ac floribus collecti
copia. Nec Pruſſis & Maſouijs mel de-
eſt: Qui & ipſi itidem id decoquunt.
Medonem vulgò vocant. Solet autem
is condiri Varſauiæ peculiariter ſucco
è ceraſis, rubiue malis expreſſo, aut aro
matibus: & pro ratione condimento-
rum, Kerſtrangi, Malinici, ac Troinici
nomen accipit. Color hominum ferè

Corporum habitudo.

candidus eſt: capillus flauus, vel magis
albicans: ſtatura mediocris, aut medio-
crem paulo excedens, habitudo corpo-
rum ſucculenta. Niſi quòd fœminis,
& maximè puellis nobilioribus, vrba-
nisque ſtudium eſt, vt ſe reddant cura-
tura iunceas, quemadmodum inquit

Terentius.

ille. Alioqui formæ atque teneritu-
dinis non magna ab ijs adhibetur cura.
Fucare autem faciem & capillos tinge-
re, indecorum habetur. Sed eſt in viris
iuxtà ac fœminis naturalis quędam for
mæ bonitas, ingenuo rubore tincta. In-

Ingenia & mores Pol.

genia Polonorum ſunt aperta & can-
dida, & falli, quàm fallere magis apta:
non tã irritabilia, quàm placabilia: mi-
nimè proterua aut pertinacia: imò val-
de tractabilia, ſi commodè ac placidè
tractentur. Exemplis autem in primis
ij commouentur: & ſunt principibus &
magiſtratibus ſuis ſatis morigeri. Ad co
mitatem, ciuilitatem, benignitatem &

Hoſpitalitas & ciuilitas Polon.

hoſpitalitatem prompti, ita vt ignotos
& externos non modò libenter ſuſcipi-
ant hoſpitio, ſed etiam inuitent, & om-
ni officio proſequantur: & non modò
ad conuictum atq; familiaritatem quo-
rumlibet faciles, verùm etiam ad mo-
res & imitationem eorum, cum quibus
viuunt, externorum præſertim, flexibi-
les. Iuuentutis laxior eſt paulò & negle

Educatio.

ctior educatio: Sed ea naturæ bonitate
compenſatur. Ad Scholas quidem &
magiſtros mittere mares liberos, & la-

Poloni latinæ linguæ ſtudioſiſsimi.

tinis literis teneram ætatulam imbu-
ere, omnibus, pauperibus iuxtà ac diui-
tibus, nobilitati ac plebi, oppidanæ prę-
ſertim, ſtudium eſt. Multi pœdagogos
domi alunt. Itaque ne in medio qui-
dem Latio quis reperiat tam multos
vulgò, cum quibus latinè tamen loqui
poſſit. Puellæ quoque nobiles & vrba-
næ vel domi, vel in monaſterijs verna-
cula, imò & latina lingua legere & ſcri-
bere diſcunt: Adultiores, puellæ quidẽ
reifam. culinariæ pręſertim & pecuarię
curandæ, lanificioque ſeu linificio po-
tius, atque textrinæ, & acu pingendi ar-
ti manus admouent: Mares verò agri-
culturæ vel opificio cuipiam, vel mer-
caturę, vel magiſtratuum & procerum,
ſacerdotumúe opulentiorũ miniſterijs
& affectationi ſeſe addicunt. Multi do-
mi cum parentibus vitam degunt, eoſ-
que in re familiari curanda ſubleuant,
ac decedentibus eis, patresfamilias fa-
cti, rem ſuam agunt. Complures liben-

Peregrinationes Polonorum.

ter peregrinantur, diſpendiorum reifa-
milias negligentes, egeſtatisque & om-
nium, quæ peregrinantes conſequun-
tur, incommodorum tolerantes. Ex-
terna enim magis, quàm domeſtica ad
mirantur. Itaque linguas earum genti-
um, ad quas peruenerint, cupidè & faci
lè diſcunt. Quin etiam in victu cultuq;
corporis, & moribus noui aliquid pere
grè afferre ſtudent, indeque elegantiæ
laudem quærũt. Quod iã ad opiniones
quoque de religione proſerpſit. Sunt
autem docilia hominum ingenia, &
valent quocunque intenduntur: Sed a-

Polonorum ſtudia.

lienis inuentis perdiſcendis ea magis
accommodant, quàm vt noui aliquid
ipſi excogitent, & excellere magnoperè
vlla re ſtudeant. Id adeò fit, ſiue quod
vni alicui arti & ſtudio nõ libenter ſeſe
addicunt, ſed multa noſſe cupiunt: ſi-
ue incuria, ſegnitie, laborisque fugitati-
one, quæ pleriſq; in rebus peculiaris eſt
huic gẽti: præſertim quòd homines, ad
quorũ vſum ferè liberalia iuxtà ac me-
chanica ſtudia referũtur, mediocritate
contenti, exquiſitã artificum & operũ
pręſtantiam non magnoperè requirũt:
Seu deniq; quod ditiores ocio, delitijſ-
que ſeſe dedunt, relicta tenuioribus in-
genij & induſtriæ exercitatione: Hos ve
rò cùm ſit difficile, vt ait Philoſophus,

Ariſtoteles.

egentem bene operari, præſidijs vitæ
comparandis diſtineri, & alienis non-
nunquam ab ingenio ſuo ſtudijs & ne-
gocijs implicari neceſſe eſt. Atque vbi,
quod ſatis eſt, cõpararint, & ipſi ferme
ſuperiorum ſimiles euadũt, vel reifam.
tuẽdę cura, litiumq; anfractibus, vel po
tentiorũ cõſectatione diſtrahũtur, idq;
ſiue ambitionis ſtimulis incitati, ſiue
quo ſe ſuosq; certo aliquo præſidio ab
alio-

aliorum iniurijs & contumelijs vindi-
cent. Neſcio enim quomodo fit, vt ad
vitæ cõmoda & ornamenta non modò
comparanda, ſed etiam tuenda non ſa-
tis præſidij ſit, hac noſtra præſertim æ-
tate, in ſolis animi & ingenij bonis, &
in legibus ac iure communi. Non tam
autem ad artes mechanicas tractandas
Poloni apti eſſe videntur, q̃ ad ſtudia

Doctrinæ ſtudia.

doctrinæ. Niſi fortè illas contempsêre
potius, quàm aſſequi nequiuêre. Ex-
ternis quidem pleriſque opificibus an-
tiquitùs vſi ſunt, & vtuntur etiam nunc
non paucis. Bonarum literarum atque
doctrinæ ſtudia accuratiùs conſectan-
tur, in primis ij, qui his præſidijs ex hu-
militate ſordibusque domeſticis emer-
gere cupiunt, aut qui ſua vel parentum
voluntate ad ſacerdotium animos ad-
ijciunt. Seueriores autem diſciplinas
ad noſtra vſque tempora potiſſimùm
conſectati ſunt Poloni. Non defuêre
nobis ſanè ſuperioribus temporibus in
ſignes mathematici, aſtrologi, diale-
ctici & philoſophi, atque etiam theo-
logi, ij præſertim, qui vocantur Schola-
ſtici, cùm inſtituta Cracouiæ ante cen-

Academia Cracouien.

tum ſeptuaginta annos Academia, ma-
giſtri eius generis Lutetia Pragaque
acciti, admirationi eſſent vulgo, &
primoribus, atque ipſis etiam regibus.
Humanitatis & linguarũ eruditarum
ſtudia diu neglecta iacuêre: Nec ſolùm
apud maiores noſtros, verùm & alibi,
fatali quadam temporum conditione.
Proinde non erat, vnde noſtrates ea diſ-
cerent poſt acceptas cũ religione Chri-
ſtiana literas, & cultum vitæ mitioris.
Quo factum eſt, vt illi quoque, qui tunc
docti habebantur, & erant, nihil prope-
modum literis mandarent, nec in pub-
licum ſibi edendum eſſe ducerent, ſi
quid fortè exercitandi ſui, aliorumue
docendorum cauſa conſcripſiſſent. Ne
que ſanè expedita erat edendi ratio, cũ
careret Polonia typographis. Ita docto

Eruditio.

rum virorum memoria cum ipſis pari-
ter extincta eſt. Nũc certè, poſteaquam
animaduerſum eſt, in precio eſſe lin-
guarum, eloquentiæ, humanitatisque
ſtudia, cupidè ea quoque noſtrates am-
plexi ſunt, ſed ad vſum ciuilem & vul-
garem magis, quàm ad gloriam. Non
defuêre tamen noſtra hac ætate, neque
nunc deſunt, cùm in ſtudijs humanita-
tis & eloquentiæ, tum in omni genere
doctrinæ magni quidam & excellentes
viri, qui cùm commoda vitæ honeſtiſ-
ſimis diſciplinis, & gloriæ, ſiue vtilitati
publicæ poſthabuiſſent, eò euaſerũt, vt
admirationi ſint, ſi nõ ſuis, certè exter-
nis, incorruptiùs iudicantibus. Sed eos
recenſere nunc neceſſe non eſt. Nec me
dicinam poſthabent, poſteaquam ea
vulgatis delicatiore & laxiore victus ra
tione morbis, in precio eſſe cœpit. In
alijs minus elaborant, propterea quòd
minus ea conducere videntur ad com-
moda & ornamenta vitæ comparan-
da. Non eſt enim nouũ, plurimos mor-
tales hunc finem ſtudijs laboribusque
ſuis ſtatuere, patresque ſimiles illius ha
bere, de quo canit poëta quidam: *Sæpè*

Ouidius.

pater dixit, Studium quid inutile tẽtas?
Rem porrò familiarem diligentius cu-

Rei familiaris cura.

rare non ita pridem, & eodem prope
tempore, quo bellorum incommodis
vacui, luxum, ſplendoremque conſe-
ctari cœpimus. Sed in ea minor eſt vul-
go parta tuendi ac diſpenſandi, quàm
acquirẽdi diligentia. Maiores quidem
noſtri comparandis diuitijs non mag-
nopere incubuêre, ſatis habentes, ſine
magna cura & labore, vnde in diem
propemodum, ſi non lautè, non durè
quidem certè, nec parcè cum ſuis vi-
uerent. Itaque tranquilliores tunc res

Temporum diuerſa ratio.

domi erant. Minus appetebatur alie-
num: Minus erat litium: Minus iurgio
rum atque cędium: Minus fraudium &
periuriorum. Maior autem erat fratrũ
& agnatorum, cognatorum affinium-
que inter ipſos concordia, & beneuo-
lentia. Maior non modò parentum, ſed
etiam quorumnis natu grandiorum re
uerentia. Perrara finium regundorum
iudicia. Herciſcundæ verò familię nul-
la propemodum. Cęterorum enim cog

Controuerſiarum tranſactiones.

natorum, aut vicinorum natu maio-
rum interuentu & interceſſione com-
ponebatur, ſi quid vlla de re exortum
erat controuerſiæ, quod ipſi inter ſe vi-
cini vel neceſſarij tranſigere familiari-
ter nequiuiſſent. Res militaris quoni-

Rei militaris ſtudium.

am cùm inſtituto gentis, tum tempo-
rum quadam conditione in honore fu
it ſuperioribus atque adeò omnibus fe-
rè ſeculis, extitêre multi virtute bellica
præſtantes viri, maximè noſtra memo-
ria, non ita pridem extincti. Et quam-
uis in diuturna pace & ocio, extant eti-
amnunc nonnulli. Nec emarcuit vul-
gò in Polonis vigor ille animorum, lau
disque bellicæ ſtudium, ſi qua ſe vſquã
offerat idonea virtutis exerendæ occa-
ſio. Meditationem & exercitationem
viri ſapientes requirunt. Idque ideò for
taſſe, quia deſunt virtuti ſua præmia;
& quod ignauo ocio & conuiuijs pluſ-

Conuiuia.

culum indulgetur. Ad hæc autem, &
feſtas epulas conueniunt plerunque vi-
cini & neceſſarij inter ſe ad vnum ali-

liquem viri soli, vel pariter cum fœminis. Nec turpe habetur, puellas quoque interesse, & earum colloquia, cõuiuia, choreasq; à iuuenibus frequẽtari, parentibus earũ cognatisve natu maioribus præsentibus: Atq; ita plurima concilian tur matrimonia. Nec rarò in eiusmodi conuiuijs simultates & inimicitiæ abolentur, & vel dissolutæ, vel nutantes amicitiæ redintegrantur. Quanquã intẽperantioribus compotationibus interdum cruentæ quoq; pugnæ inter conuiuas amicos & necessarios accẽduntur, iurgijs plerunque inter viliora seruitia coortis. Potantibus enim dominis, nec illa à poculis arcentur. Quin illiberalis conuiuator habetur, cui curæ non est, vt seruitia conuiuarũ benè pasta ac pota sint. Quo fertiliores enim sunt hæ regiones, eò magis indulgẽt homines vulgò crapulæ prolixioribusq; conuiuijs, & compotationibus, ita vt multi eũ solum ducant fructum laborum atq; diuitiarum suarum. Vigent autem passim inter mares compotationes ad æquales haustus non solùm in conuiuijs, verùm etiam in cauponis, ad quas vulgus compotãdi causa conuenire solet: Eoq; prouecta est hæc licẽtia, vt quod ꝑfestis diebus partum est, festo die potando ferè prodigatur. Atq; inde fit, prosperente potandi etiam profestis diebus & ocij consuetudine, & inertia, vt angustiore re familiari vtantur multi: præsertim cũ nemini curæ sit, quid priuatus quisque gerat negotij, vnde & quomodo sese sustentet: & fructuosa sit autem dominis & magistratibus illa potandi licẽtia. Etenim non exigua & tributorũ & vectigalium publicorum iuxtà ac priuatorũ portio è cauponis corrogatur. Exolescit tamen sensim apud honoratiores illa ad æquales haustus potandi cõsuetudo, eorum studio, qui apud eas gẽtes, quę humanitatem studiosius colũt, peregrinati sunt. Sed lautitia in victu potuque magis ac magis indies inolescit. In cultu quoque corporis, vestiumque numero, varietate, ac precio maior luxus existit. Nec solùm exoticis pannis & pellibus, verùm etiam serico, & purpura vestiri, & argento, auro, margaritis, gemmis exornari mos inoleuit, inferioribus quibusque præstantium genere, honore, vel facultatibus exempla cupidè amplectentibus, nullis autem legibus sumptuarijs modum in victu cultuque corporis cuiquam ordini aut homini præscribentibus.

Compotatio num commoda & incommoda.

Luxus Polonorum.

Aequales haustus.

Quo planiora autem & absolutiora sint omnia, quæ de gente Polona persequimur, ordines & genera hominum describamus: Quæ descriptio reipublicæ quoque fundamenta cõtinebit. Distinguitur populus Polonus partim genere, partim ex religione sumpto vitæ instituto. Ac genere quidem in equestrem ordinem siue nobilitatem, atque plebem distribuitur: Religionis autem institutio in sacrum & profanum ordinem. Liceat autem nobis eum, qui sacrorum atque sacrorum administratio nem non habet, profanum appellare, vulgò ecclesiasticum & laicum, vel spiritualem & secularem statum & ordinem vocant. De his posterius: Nunc de nobilitate & plebe. Nobilitas Polona ad regimen atque defensionem cæteræ multitudinis regionisque segregata est. Atq; inde qui sunt huius ordinis, antiquitus milites, nunc equites ferè ab equestri militia cui sunt obnoxij, à latinè loquentibus & scribentibus appellãtur: Vernacula autẽ lingua Schlachta, à generis nobilitate, mutuato, nisi fallor, à Germanis vocabulo, (quasi geschlechter) vocantur, & Ziemianie, quasi agrarij, vel, vt vulgò interpretantur terrigenæ, à terra & agris, quos ferè colunt & habitant antiquitus, hæreditarios, precióve, seu principis beneficio partos. Habet autem nobilitas multas & magnas prærogatiuas, quæ partim regum & principũ munificentia firmatæ sunt, partim moribus & institutis inualuẽre: Quæ magna ex parte sparsim opportunis locis huic, & historico operi à nobis insertæ sunt. Regi quidem ea soli ferè subiecta est. Iudicatur tamen ad præscriptum legum & à magistratibus regni & regijs, quemadmodum posteriore libro ostendemus. E cęteris, priuatis prę sertim, nemo nobilitatem cum agris & pagis subiectã habet, nisi fortè in Russia antiquitus, & prisco ducum gentis iure. Habet etiam Cracouiensis Episcopus in Seueriensi ditione: Habet & Varmiensis, eiusque ipsius Ecclesiæ collegium: Quin & Plocensis Præpositus: Et alij fortasse. Licet tamen homini nobili siue equiti scultetiam, vt vulgò vocant, siue aduocatiam, in bonis alienis paganis iuxtà ac oppidanis voluntate domini obtinere: (De Sculteтijs autem & Aduocatijs posteriore libro dicemus) Licet etiam priuati conditione in vrbem vel oppidum cuiuslibet commigrare, saluis personæ suæ prærogatiuis, nisi is decus nobilitatis amittat. Nobilitas porrò genere censetur, & meritis, adiunctο vitæ instituto. Habentur enim nobiles, quorum maiores

Ordines & statum hominum.

Profanum.

Nobilitas.

Milites & equites.

Ziemianie terrigenæ.

Nobilitatis prærogatiuæ.

res aut parentes virtutis ergò in eum ordinem allecti, militiæque adscripti, & gentilicio signo donati sunt, quique ipsi hęc meruẽre virtute sua. Sed præstabilius habetur, nobilẽ natum esse, quàm factum. Nasci autem nobilem patre simul & matre nobilibus oportet legitimo coniunctis matrimonio. Quanquã nec plebeia mater liberorum nobilitatem minuit, dummodo pater sit nobilis. Nothi quamuis nobilibus & illustri bus orti, non censentur in familijs, neque nobilitatis prærogatiuis fruuntur. Conferendi porrò huius decoris, hoc est, nobilitatis, potestatem solus habet princeps: Idque vel suo ipsius iudicio & beneficio facit, vel interueniente testimonio, & quasi adoptione clarorum & principum alicuius familiæ virorum, stemma & gentem suã cum eo, qui ita creatur nobilis, communicantium. Eiusmodi tamen creatis nobilibus obtinere & possidere bona terrestria statuto quodam nouo non licet. Sed posteritas eorũ pari cum alijs natis equitibus iure esse incipit. Amittitur porrò nobilitas decreto principis, ob admissum dedecus, & atrox aliquod facinus. Contaminatur etiam, & abdicatur quodammodo, si quis desertis militię & agticulturę studijs, sordidum quæstum faciat arte mechanica, vel tenuiore, & minutioribus mensuris ac ponderibus vtente mercatura, & cauponatione. Est autem pari dignatione Polonica omnis nobilitas: Nec est vllum in ea patritiorum comitumue discrimen, exæquata quodam tempore omnium conditione. Nuper adeò paucis quibusdam, parẽtum, vel ipsorummet amplitudine atque meritis, & principum beneficio Comitum decus denuo partum est. Ducũ, qui peculiares haberent dominatus vel territoria, nunquam aliud genus fuit apud Polonos, quàm id, quod à Boleslao Kriuousto principe propagatum fuit; cùm is principatum inter liberos diuisisset. Verùm id iam defecit. Russi habuerunt antiquitus suos duces, habentq; etiamnũ ij, qui dudum Lituanicæ ditionis fuẽre, aut sunt etiamnũ, & Volynij. Neque enim subactis, vel in deditionẽ acceptis ea prærogatiua adempta fuit. De Prussorum & Curoniensium ducibus pòst attingemus. Multæ sunt autem nobilitatis Polonæ gentes, & quasi tribus, non locis, & regionibus, verùm signis quibusdam gentilitijs, quæ arma & insignia vocant, eorumq; appellationibus distinctæ, quæ singulæ rursus multas stirpes & familias cognominibus & agnationibus distinctas complectuntur. Verbi gratia, Leliuiorum gens, cuius signum est, noua luna supernè stellam inter cornua continens in cælestino scuto, Tarnouiam, Pileciam, Melstiniã, & alias nonnullas honestas & amplas familias comprehendit. Signa verò gentilitia, siue insignia partim à rebus, quarum sunt notæ, quemadmodum Topororum ab ascia, partim ab euẽtu, vt Ielitiorum à visceribus transfixis appellationem habent: Plurimorum ratio obscura est. Nisi fortè à primis conditoribus gentium ea sumpta sunt. Neque enim olim, vt nunc, ab arcibus, villis & pagis, quibus dominabantur equites: Sed vndelibet sumpta aut indita nomina, ad longam posteritatẽ, amisso etiam vel commutato patrimonio, rectè transmittebant. Qualia supersunt etiamnunc multa cùm alibi, tum in Submontano & Sciriciensi tractu, & in Russia. Vt sunt Herborth, Dunin, Iordan, Gladis, Pieniansѕcus, Pirschala, Omita, Farureius, & alia eiusdem generis. Nunc malunt plerique de arcium, oppidorum & pagorum nominibus deflexa paululum per denominationem inski siue ki voce appellari. Ea verò deflexio vel adiectio syllabæ à latinè loquentibus & scribentibus in ius commutatur, ita vt à Choina Choinski, & pro eo latinè Choiniꝰ, à Crasne Crasinski, & pro eo Crasinius, à Lasco Laski appelletur: Cęterùm pro eo non Lascius, sed Lascus dicitur. Quod nos in historia secuti sumus, perspicuitati orationis & externorum auribus inseruiẽtes. Idem veteres historicos græcos & latinos in barbaris nominibus factitasse animaduertimus. Interdum autem sine hac deflexione vel adiectione, arcis vel oppidi, vel pagi nomen, vnde quisque ortus, vel cuius dominus est, cum præpositione de, vel à, vel ab, vel in, cognominis loco vsurpatur, à magnatibꝰ præsertim & clarioribus: ita vt verbi gratia, in Tencin, vel à Gorca, vel de Felstein, quis appelletur. Obseruaturque in his vulgò discrimen quoddam, non magis à Polonis quàm à Germanis & Boëmis: qui itidem vtuntur huiuscemodi appellationibus. In enim præpositionem ijs fere attribuũt, qui domini sunt locorũ: cæteras etiam ijs, qui inde duntaxat orti vel oriundi sunt, etiamsi ibi non habeant, vbi pedem figant. Gentilitiorũ autem signorum, quæ quidem querendo inuestigare potuimus, appellationes hæ sunt: In quibus enumerandis ordinem primarum literarum & ver-

Nothi.

Nobilitas à quo, & quo modo conferatur.

Nobilitatis amissio.

Nobilitas æqualis.

Comites.

Duces.

Gentes & familiæ nobiles vnde appellatæ sunt.

Cognomina nobilitatis vnde & qualia.

Signa siue insignia nobilitatis Polonica.

naculæ linguæ sonum seruabimus. Abram siue Valdorff: Amadei: Bialina: Biberstein: Bodulia: Bogoria: Boitza: Brog: Bozestado: Buincia, siue Buincza: Byliny: Ciolcke: Copaczina: Coumia: Cielantcouia: Coruitz siue Bies: Choleua: Cotfitz: Corab: Corciak siue Corczak: Dābroua: Dambroua altera: Dembno: Doliua: Dolenga: Drzeuizca. Druzina: Drija: Dzialossa: Godzciemba: Gosdoua: Grabia: Griph, quod & Suieboda: Gryzima: Grzimala: Habdanc: Herburthova: Helm: Ianina: Iastrzembiec: Ielita, siue Koslarogi: Iednorozec: Iunossa: Korsboc: Kerdei: Labentz: Larissa: Leliua: Liada: Leuart siue Leopardus: Lodzia: Lzauia: Lis, quod & Murza: Mozela: Morskicot: Mandrostca: Nalencz: Niesobia: Nieczuia: Nouina: Oliua: Osmarog: Odrouvāz: Ostoia: Orlia: Olobog: Ouada: Oxa: Pilaua: Pirzchala: Poualia siue Ogon: Poboze: Pogonia: Polucosia: Pravuda: Pomiā: Przeginia: Prus: Prus alterum: quod & Nauilki: Prosnia: Raua: Raduan: Roza: Rogala: Ruchaba: Rolia: Scheliga: Slepouuron: Socolia: Seruicaptur: Schilde: Staricon: Starza: quod & Ossoria: Strzemien: Strzegomia: Sternberg: Srenaua: Sulima: Svvirczek: Sirocomlia: Schumberg siue Cotfitza: Svuinca: Tarnaua: Topor: Topacz: Trzaski: Tramby: Varnia: Vieniaua: Vvczelie: Vierussoua: Venzik: Vadvua: Vierzinkova: Zabava: Zadora siue Plomien: Zagrobia: Duorum nomina nō tenemus, Ea sunt albæ aquilæ anterior pars dimidia à capite cauda tenus, erecta, cum duabus stellis à tergo: Et quinque rosæ albæ in quincuncem collocatæ. Vnde, simul & ex gente Iastrzembecia ego maternum genus duco: Pater verò meus è Pirzchalia & Osmarogia. Nihil autem vetat his nostrum quoque adiungere, quo me vnà cum fratribus meis, & omni posteritate nostra optimus Rex Sigismundus Augustus ornauit, dimidiam aquilam pectore tenus, naturali colore, extensis alis, laurea corolla circum collum redimitam in rubro scuto impartitus. Cui Ferdinandus Romanus Imperator electus immortali memoria dignissimus, cùm legatione apud eum eiusdem regis nomine in septimum annum fungerer, gentilitium Austriacæ familiæ suæ stēma, rubram in albo scuto teniam per transuersum ductā subdidit, & duo nigræ Imperialis aquilæ capita galeæ coronatæ superposuit. Cur autem minus liceat cuipiam à se parto, quàm ab alijs relicto decore gaudere? Et hactenus quidem de nominibus gentium Polonæ nobilitatis nobis dictum sit. Signa, origines, familiasque describere, longum & operosum esset, ne dicam infinitum.

Authoris Stēmata & insignia.

Nobilitatis habitandi & viuēdi ratio.

Antiquitus sparsim nobilitas in agris habitat, in sua quisque villa, vel castello, vel arce, rem familiarem operis & laboribus adscriptitiorum suorum vel mercenariorum curās, & agricultura, gregum, armentorum, & apiariorum fructu, itemque venatione & aucupio non modò sustentans sese cum domesticis suis familijs, verùm etiam honestas diuitias comparans vendendis ijs, quæ supersunt vsui domestico, quæque desunt inde vicissim comparādis.

Fœminarum studia.

Matres autem familias, & puellæ nobiles lanificium, & linum, canabumque, & rem pecuariam tractantes non dedecet vendere ea, quæ ex huiusmodi re familiari & fructibus eius supersunt vsui domestico. Quin & culinæ curam eæ gerunt, exceptis illustrioribus & senatorijs, quæ hæc pleraque dedignantur, aut pedissequarum opera peragunt. Iter facientes, fœminæ quidem carpentis, vehiculis, aut curribus vehuntur: Mares verò vel ijsdem, vel equis potius: pedestrem incedere per viam, longiorem præsertim, minus honorificum vulgò habetur: nisi paupertas necessitatem imponat. Iam autem lautiores & elegantiores de nobilitate in vrbibus domicilia figere, villis & rusticis prædijs relictis, incipiunt.

Comitatus.

Prodeuntem in publicum nobilem virum iuxtà ac fœminam asseclis maribus, fœminam verò etiam puellis pedissequis stipari, honorificum habetur. Et in eum vsum alit quisque domi suæ famulitium pro modo facultatum: idque simili figura & colore vestium, non sine sumptu & luxu vestiri vsitatum est. Aluntur & equi complures. Equitantem enim aut vehentem herum famuli honoratiores non nisi per vrbem, vel ad suburbana pedestres affectantur. Ac Senatores quidem primarij pedestres iuxtà ac equestres, medij ferè inter asseclas mares incedunt, honoratioribus antecedentibus, cætera verò turba cum pueris subsequēte. In cætera nobilitate asseclæ omnes heros sequuntur. Matronas autē & puellas nobiles mares quidē antecedunt, fœminę subsequūtur, pręter filias, & quę in filiarū loco habētur, & sorores puellas, quæ secundū anteambulones proximè matrē vel sororē præcedunt.

Famuli & pedissequæ.

Spectatur aūt in famulis & pedissequis cū vsus ad ministeria, tum statura, forma, elegantia & genus. Nec deest copia equestrium ac nobilium iuuenum, qui vel studio ciuilitatis, prudentiæque vsu rerum comparandæ incitati, vel tenuitate fortunarum adacti, vel pręsidij contra vim potentiorum sibi suisque comparandi causa, non modò in magnatum & episcoporum, sacerdotumq; ac doctorum clientelas, verùm etiam in parium, ac tenuiorum inferiorumq; nonnunquam, eorum præsertim, qui magistratus gerunt, aut aliquo sunt numero in aula principis, aut opibus, industria, eruditione, gratiave populari valent, affectationem & ministerium parua, vel nullo mercede à parentibus & propinquis traduntur, vel ipsi sese addicunt. Duratque ea seruitus, quoad vtrique, hero, inquam, & seruo siue clienti placet. Multi etiam de ditioribus necessariorum & amicorū liberos pio quodam & honesto iuuentutis educandæ studio vltrò sibi in familiaritatem & ministerium adsciscunt. Ad eundē modum & fœminæ fœminis famulantur. Nec pudendum aut dedecori affine est genus hoc seruitutis, sed liberale & sociabile: Nec rara est in eo vicissitudo, ita vt eum quis habeat in ministerio, cuius parentibus ipse seruiuerit: Honestaque habetur hæc iuuentutis equestris educandę ratio, æquabilitatē quandam etiam in æqualibus fortunis continēs: Et multos ex humili loco ac tenui fortuna non modò ad mediocres, verùm etiam ad summos nonnunquam honores, amplissimasq; facultates & opes ipsorum virtus, herorumque beneficentia prouehit: idque maximè cōciliandis luculentis coniugijs, vel sacerdotijs.

Nobilitatis studia.

Honestatis magna semper à nobilitate ratio habita est. Fraudem facere, promissum fallere, peierare, mentiri, probrosum & infame semper habitū est, atq; etiamnunc habetur, quamuis in maiore, quàm olim, habendi studio & licētia. Quòd si quid eiuscemodi in probri loco cuiquam obijciatur, præsertim ab eiusdem ordinis viro, non tam legibus & magistratuum iudicio & authoritate, quàm ferro manuq; vindicatur. Dissimulare quidem probrosum habetur. Loci tamen ratio ducitur.

Plebs.

Plebeis minor est cura dignitatis, atq; pompoſę ambitionis, exceptis vrbanis fœminis, quæ & ipsæ bene cultæ, & vna aut altera pedissequa comitatæ incedere student: Vita autem laboriosior & solicitior tam mulierum, quàm virorum, nullo ferè sexus discrimine, nisi qđ fœminæ opificia non exercēt, neq; vecturam, neq; negociandi gratia peregrinātur. Vicina tamen oppida intra fines regni adeunt, domiq; negociātur. In iudicio stādi ius nō habent.

Plebeij qui.

In plebe aūt numerātur, quicūque nobiles siue equites non sunt, siue sint agricolæ, olitores, apiarij & pecuarij, siue opifices & operarij, siue caupones, propolæ, vectores, & mercatores, & siue in agris, quemadmodū superius attigimus, pagis, atq; vicis vitā degāt, siue in oppidis & vrbibus. Ac vrbes quidem & oppida à mercatoribus, opificibus, & propolis habitantur. Vici autem & pagi, & suburbana prędia ab aratoribus, olitorib⁹, pecuarijs & apiarijs. Caupones verò, molitores, operarij, vectores, iumentorumq; locatores, vtrobiq; sunt. Sunt autem aliquanto meliore & liberiore conditione vrbani & oppidani, q̃ agrestes.

Vrbanorum & agrestium discrimen.

Ac censum quidem annuū vtriq; dominis suis pensitant, verū agrestes & vicani pleriq; oēs, operas pręterea gratuitas ad colendos eorum agros, & alios vsus domesticos, nō solū manuarias, verùm etiam cum iumētis ipsi, per se, vel per mercenarios & operarios suos præstant. Nec aliò cuiquam commigrare inconsulto domino licet: ita vt videantur esse glebæ adscriptitij, nec multum à seruis differant, præsertim vt nunc sunt tēpora.

Cmetones.

Cmiecie seu Cmetones vulgò vocantur. His autem deteriore conditione sunt hortulani, qui hortos colunt.

Chlopi.

Vtrique Chlopi appellantur: Quam appellationē, velut probrosam, non fert nobilitas. Habent sanè in eos domini vitæ necisque potestatem: præter eos, qui ab ineunte ætate literarum studijs, sacrorumque ministerio sese addixerunt. In plebe vrbana non desunt, qui rem lautiorem per famulos & vicarios administrantes, ipsi ocio, honestioribus studijs, vel delitijs vacant. Multi lautius & sumptuosius victitant: Atque inde crescunt rerum precia, & non pauci ex ijs ad egestatem rediguntur. Et hactenus quidem de nobilitate & plebe. Iam de sacro siue ecclesiastico ordine.

Religio & pietas Polonorum.

Quod vt planiùs fiat, de religionibus prius pauca attingamus. Christianam religionem Polona gens, abiecto semel impio dæmonum cultu, sexcentis amplius annis constanter retinet, religioseque colit, hæreticarum nouationum insolens & impatiens ante nostram ætatē.

Hæreses in Polonia.

Nuper adeò nostra memoria Lutherana primū, mox etiā Berēgariana seu Caluiniana labes à mercatorib⁹ & bonarū literarū studiosis iuuenibus, leuitate animorū & curioso studio

dio nouitatis inductis peregrè inuecta,
multorum animos infecit. Quod olim
etiam de Hussitica & Viclefica extre-
mis Vuladislai Iagellonis regis, & pri-
mis filiorum eius Vuladislai, & Cazimi
ri temporibus (cùm horum iuxtà ac il-
lius ætas contemneretur) vsu venire cœ
perat. Sed principum & episcoporum
virtute, authoritate, studio, ac diligen-
tia, cæterorumque procerum pietate,
grauitate, & constantia malum altius
radices agere permissum non est. Itaq;
retinuerunt ij tunc cum prisca religio-
ne etiam dignitatem authoritatemque
suam, & rempub. Quæ qui nunc viuũt,
vtinam posteris etiam suis relinquant.
Iam autem non solùm illæ, quas du-
dum memoraui, verùm etiam Picar-
dorum, Anabaptistarum, Arianorum,
Pnuematomachorũ, Trideitarũ, Pho-
tinianorum, Ebionitarum, Recutito-
rum, & nescio quæ non pestes, proh ne-
fas, Poloniam, laxatis semel licẽtiæ ha-
benis, agminatim inuadunt, & prætex-
tu, seu verius abusu libertatis, præeunti-
bus nonnullis de nobilitate, sibi quis-
que religionis magister, atque adeò rex
& lex esse incipit. Sed hæc alibi proli-
xius deplorauimus. Prussi aliquanto
posterius Christo nomina dedêre: Ci-
tius autem & cupidius Lutheranum do
gma amplexi sunt, vrbani præsertim, &
qui sunt Germanici sanguinis, propter
mercatorum & opificum Germanorũ
frequentiam & commercia, & lectio-
nem librorum importatorum è Germa
nia. Quum enim ea colluuies hominũ
quasi ad pileum vocata, semel ecclesia-
sticæ disciplinæ iugum excussisset, à
magistratibus siue timore, siue peruer-
sa animi inductione, & ob iusiurãdum
præceptoribus suis in Germania datũ,
eodem inclinatis, imò redemptis eti-
am, non modò non repressa est, sed ma-
gis etiam confirmatur & incitatur. Mul
ti tamen adhuc pia maiorum instituta
retinent, præsertim vbi magistratus of-
ficium suum faciunt, alienum non v-
surpant. Masouij tenaciores antiquæ
religionis & pietatis, à profanis noua-
tionibus fermè abhorrent. Abhorrent
etiam Russi. Græcos autem hi sequun-
tur, quos ab initio religionis magistros
habuêre, & cum ijs à nobis, hoc est, à Ro
manæ & catholicæ ecclesiæ consensu
sese per sacrilegum schisma præcidunt
tanta pertinacia, vt nihil commune
habere velint cum latinis. Sic enim nos
appellant, qui in cultu diuino publicè
latina lingua vtimur, & cũ sapientiss. &
sanctiss. maioribus ipsorum Græcorum

Prussorum religio. *Masouiorũ pietas.* *Russorum religio & schisma.* *Latini.*

iuxtà ac nostris summam Romani pon
tificis dignitatem & authoritatẽ in vni-
uerso Christianorum populorum cœ-
tu agnoscimus. Nec in multis præterea
à nobis ij dissentiunt: & quidem ritibus
& institutis ecclesiasticis magis, quàm
dogmatibus religionis. Vulgant autem
diuortia, quamuis leui de causa. Pluri-
mi tamen ex ijs, ex quo tempore Polo-
norum ditione tenentur, ad nos & Ro-
manæ ecclesiæ societatem & instituta
transierunt, eodemque cum cęteris Po-
lonis iure sunt. Armeni oppida quæ-
dam Russiæ Podoliæq; incolentes, suis
& ipsi ritibus suaque lingua in sacris v-
tuntur. Non abhorrent ij tamen, sicut
accepim9, à Romana ecclesia & Rom.
pontifice: Quin principatum eius in v-
niuersa Christi ecclesia agnoscunt. He-
bræi verò, quibus aliunde pulsis, Russię
& Lituaniæ, ac totius ferè Poloniæ op-
pida referta sũt, suã retinẽt religionẽ: ni
si fortè superstitio vel impietas ea potiùs
dici debet. Feruntur etiam Tattari Cere
missi in vno aut altero oppido Podolię
suis vti ritibus & impietate Mahome-
tana, quemadmodũ & Lituanici. Quo-
rum in delubro apud Trocos nihil præ-
ter pileum turbinatum, qualibus vul-
go ea gens vtitur, in suggesto editiore
positum ante multos annos aspeximus.
Sed mittamus barbaros incolas, cum
falsis suis religionibus, & ad institu-
tum nostrum reuertamur. Tam apud
Russos igitur, & Armenos, quàm apud
Polonos, qui Christi Dei, ac magistri in-
stitutis conuenienter pietatem colunt
antiquitus, certus est ordo eorum ho-
minum, qui religioni sacrisque pecu-
liariter moderantur & inseruiunt, non
genere, sed eorum, penes quos eius rei
potestas est antiquitus, & iam inde ab
temporibus apostolicis (Episcoporum
inquam) authoritate, segregatione, &
initiatione siue consecratione à cætera
omni multitudine distinctus: quem sa-
crum & ecclesiasticum & spiritualem
dici supra memorauimus. In quo non
modò episcopi & sacerdotes, verùm
etiam cæteri sacrorum administri, &
monachi monachęque cẽsentur, è ple-
beio iuxtà ac equestri ordine allecti. V-
trisq; enim antiquitus tam inde ab ini-
tio patuit aditus ad hunc ordinem. Pa-
trum demum, aut auorum nostrorum
memoria ab episcopalibus non tã fun-
ction ib9, quàm sedib9, & primarijs qua-
rundam opulentiorum basilicarum,
siue ecclesiarum, vt vulgò vocant, ca-
thedralium honoribus, quæ prælaturæ
& canonicatus dicuntur, plebei (the-
ologis,

Armeni. *Iudæi.* *Tattari.* *Sacer & ecclesiasticus ordo.* *Plebei arcentur à nonnullis honoribus & ecclesiasticis.*

logis, iureconsultis, & medicis aliquot
exceptis) excludi cœpêre. Quod iam ad
Abbatias quoque & monasteria (vbi ex
professo mundana omnia abdicantur)
inducitur. Secernitur etiam sacer ordo
vestitu & cultu corporis à cætera mul-
titudine: Sed & inter se non modò à cæ-
teris sacerdotibus episcopi, & ab vtris-
que monachi, verùm etiam ipsæ inter
se monachorum & monacharum sectę
partim figura, partim colore vestium,
partim toto vitæ instituto distinguun-
tur. Quæ quoniam communia sunt Po-
lonis cum cæteris Christianis populis,
persequi hîc prolixius necesse non est.
Proinde distinctis ordinibus, reliquam
reifam. Polonicæ rationem paucis con-
cludamus. In magna rerum omnium
copia, vt fit, maior aliquanto fuit supe-
rioribus temporibus, quàm nunc est, ar
genti & auri, reique numariæ penuria,
præsertim cùm auri & argenti metalla
nulla extarent, & minus nota essent no-
stris maioribus transmarina mercimo-
nia. Neque proprium habebant nu-
mum Poloni, sed externis & maximè
Boëmicis vsi sunt aliquandiu. Cœpit
deinde ante ducentos, ni fallor, annos à
Cazimiro magno rege æs & argentum
signari ad exemplum Boëmorum. Au-
reos verò numos primus omnium Si-
gismundi Augusti pater nostra memo-
ria signauit, bonitate & pondere Vnga-
ricorum. Tametsi Alexandri quoq; fra
tris eius aureum numum vidimus. Sic
autem creuit iam auri precium, vt pro-
pè duplo carior nũc sit aureus numus,
quàm fuit auorum nostrorum memo-
ria. Id adeò, partim propter luxum, &
crebriorem auri vsum, exportationemque
ad exteros, partim quia deterior
nunc esse fertur reliqua moneta, cùm
ponderis diminutione, tum æris admix
tione. Est autem ea multiplex. Ac gros-
sus quidem argenteum numisma est
cum admixto ære, olim vicesima octa-
ua, nunc, quinquagesima secunda vel
tertia, imò iam quarta & quinta pars au
rei Vngarici, sexagenæ siue copæ sexa-
gesima, marcæ quadragesima octaua,
floreni tricesima, fertonis duodecima,
scoti verò dimidia. Sic vulgò dicuntur
pondera siue genera, quibus pecuniam
numeramus & computamus. Sunt &
minores grosso numi. Medians qui-
dem grossi dimidium, nona ferè parte
superans cruciatum Germanicum, sed
iam exæquatus. Solidus tertia pars
grossi, ternarius sexta, obolus verò de-
cima octaua. Atque hi quidem nunc æ-
rei sunt inalbati: Superiori tempore

Sacri ordinis distinctio. *Res numaria.* *Moneta.* *Aureus.* *Grossus.* *Copa.* *Marca.* *Florenus.* *Ferto.* *Scotus.* *Medians.* *Solidus.* *Ternarius.* *Obolus.*

habuerunt admixtum argentum, vt et-
iamnunc habent grossi & mediantes.
Argentei verò sunt trigrossus ac segros-
sus, hic quidem sex, ille verò tribus gros
sis æstimatione par. Vtrumque primus
signauit Rex Sigismundus senior, sed
iam pauci extant: Exportantur enim,
& conflantur ab auaris Iudæis, mercato
ribus, & argentariis apud gentes finiti-
mas. Permagnus est autem etiamnunc
apud nos vsus externę monetæ, quę pro
mercibus vndelibet importatur. Mag-
na sunt enim nunc, si vnquam aliàs, Po-
lonis variarum rerum cum cæteris gen-
tibus commercia: Quanquam commu-
tatione mercium permulta peragun-
tur. Exportantur autem in primis, sili-
go, triticum, ordeum, auena, & alia le-
gumina, linum, lupulus, coria boum, se
bum, alutæ, mel, cera, succinum, pix, ci-
nis, mali, asseres, cæteraque materies fa-
bricandis nauibus, & ornandis domi-
bus apta: Cereuisia quoq;, & herba quæ-
dã tingendis lanæ & serico idonea. Iam
verò & boum, veruecum, & equorum
permagna vis non modò finitimis, ve-
rùm etiam remotioribus populis suppe
ditatur. Ac equi partim propter perni-
citatem, & laboris, incommodorumq;
tolerantiam, partim propter mollio-
rem incessum à remotioribus etiam po
pulis expetuntur. Importantur autem
vicissim aliundè panni non modò seri-
cei & aurei, sed etiam lanei lineiq; subti
liores, aulæa, tapetes, & alia parietum, e-
quorum, & hominum ornamenta, quo
rum opificia minus exquisita sunt apud
Polonos, licet non desit materia, & alijs
gentibus suppeditetur. Margaritæ item,
& gemmæ, & pelles sabellinæ, pantheri-
næ, siue lupiceruariæ, hermellinæ, mar-
durinæ, murium ponticorum, vulpi-
næ, lupinæ, vrsinæ, & aliarum ferarum,
quarum maiorem copiam producunt
interiores Septentrionis Orientisque
syluæ. Husiones quoque siue Maria-
ni, & haleces, & alia salsamenta, & ven-
to vel sole durati pisces marini. Ad hæc
argentum, æs, orichalcum, & chalybs
cùm facta, tum infecta. Boum etiam
copiam auget vber pascuis Valachia,
siue Moldauia, & Bessarabia: sicut e-
quorum Vngaria. Vina plurima ex ea-
dem Vngaria & Morauia: Ex Austria,
Rhetia, Slauonia, Italia, Creta, &
Græcia importantur etiam, sed pau-
ciora. Gdanum autem Renense &
Gallicum & Hispaniense, Canarien-
se quoque, & Creticum nauibus adue-
hitur. Porrò aromata, & varia edulio-
rum condimenta atque cupediæ, quæ
vna

Mercimonia. *Quæ exportantur.* *Quæ aliundè importantur.* *Aromata.*

vnà cum vino, & pannis aureis ac ſericeis gentẽ hanc atq; regnũ vehementer exhauriunt, de longè ab oriente & occidente importantur. Harum autem rerum atque mercium exportandarum & importandarum commercia ſunt Polonis, maritima quidem cum accolis ſinus Venedici & Oceani Germanici, Pomeranis, Mechelburgenſibus, Holſacijs, Danis, Friſijs, Hollandis, Brabantis, & alijs Belgis, Gallis, Liuonibus, Moſchis, Sueonibus ſiue Suetis, Noruegijs, Anglis, Scotis, Hiſpanis etiam & Luſitanis. Itemq; per Pontum Euxinum cum gentibus Turcicæ ditionis: Terreſtria verò cum Germanis, Morauis, Sileſijs, Boëmis, Vngaris, Italis, Moldauis, Moſchis, Armenis, atq; Turcis. Sed iam hũc librum claudamus, altero Reipub. Polonæ rationem deſcripturi. Ac primùm quidem de Magiſtratibus & muneribus publicis perſequemur: deinde verò iudiciorum, comitiorum, & belli rationẽ explicabimus, ſic tamen, vtrobique vt Pruſſos ad calcem operis vitandæ perplexitatis cauſa reſeruemus.

Populi cum quibus commercia ſunt Polonis.

MARTINI CROMERI POLONIAE, LIBER ALTER,

DE REPVBLICA ET MAGISTRATIBVS POLONORVM.

Monarchiam Poloni amplectuntur.

E tribus primis & ſimplicibus rerumpubl. formis, quæ vel vnius, vel paucorum imperio, vel multorum omniumúe quadam æquabilitate iuris cõtinentur, vnius principatũ Poloni ſemper, præter duo quædam tempora, de quibus in hiſtoria mẽ morauimus, amplexi ſunt, bonis plerunq; & moderatis, & à tyrannide alienis vſi principibus. Fuitq; contenta Polonia principis ſiue Ducis nomine & imperio, donec Otto tertius eius nominis Imperator Rom. Boleſlaum cognomento Chrobrum (Chabrum vulgò vocant) paulò pòſt ſuſceptam religionem Chriſtianam: hoc eſt, anno poſt Chriſtum natum milleſimo & primo, regio diademate & honore dignatus eſt. Nec tamen vltra quartum regem tunc is honos mãſit apud hanc gentem. Nam poſt alterum Boleſlaum, prioris illis pronepotem ducentis amplius annis, principes Polonorum regio nomine abſtinuerũt. Deinde verò anno Chriſti 1295. reuocatum & renouatum id in Præmiſlo, manet in hanc diem: Et quidem ad externos plerunq; liberis liberi populi ſuffragijs delatum, cùm antea Poloni externum principem non habuiſſent: Ac neq; ex alia familia ꝑ quadringentos amplius annos, quàm ex ea, quę à Piaſto duxit originem. A centũ & amplius octoginta annis regnauit perpetua ſucceſſione Iagellonia magnorũ ducum Lituaniæ progenies. Non hæreditario tamen, ſed electionis iure. Fuit autem initio liberior dominatus principis, & nullis propemodum legibus adſtrictus, infinitam non modò omnium rerum, ſed etiam vitę necisque omnium poteſtatem habens. Poſt ſuſceptam verò publicè religionem Chriſtianam, temperari ea cœpit primùm pijs monitis atq; doctrina epiſcoporum & ſacerdotum (quibus nunc præclara ſcilicet refertur gratia, tunc permagna erat eorum dignatio & authoritas) ac cæterorum Chriſtianorum populorum imitatione & moribus. Deinde verò bellatricis nobilitatis meritis & obſequijs: fortaſſis autem & contentionibus multa de ſuo iure remittẽtibus & indulgentibus equeſtri ordini regibus & principibus. Nunc ſanè anguſtis finibus regia poteſtas in ſacrum & equeſtrem ordinem, & vtrique ſubiectos homines atque bona, circumſcripta eſt: Ac in ſacerdotes quidem iam inde ab initio ſuſceptæ religionis Chriſtianæ rex nihil prorſus iuris habet: De equitis verò capite & fama, nõ niſi in comitijs cũ Senatu iudicat certis aliquot cauſis exceptis: Senatu autem inconſulto neque bellum cuiquam facit, neque fœdus publicè cum quoquam icit, neque tributa, vectigalia, ac telonia noua inſtituit, neque alienat quicquam de bonis regni, neq; rem vllam maiorem ad rempubl. pertinentem ſtatuit, aut facit. Porrò leges nouas condere, pecuniam extra ordinem publicè imperare, monetam ſignare, ſucceſſorem ſibi deſignare, nec cum Senatu quidem poteſt abſque conſenſu cæteræ nobilitatis, ſiue equeſtris & militaris ordinis: De quo ferè magiſtratus etiam publici & Senatores legũtur: ita vt penes eum ordinem nunc ſit pro-

Hiſt. Polon. lib. 2.

Regni Pol. origo.

Hiſt. lib. 3.

Hiſt. lib. 5.

Regni re ſumptio. Hiſt. lib. 11.

Hiſt. lib. 14. & 15.

Principis poteſtas.

Regiæ poteſtatis fines.

propemodum ſumma reipub. Itaque nunc regnum & reſpubl. Polonorum à veteri Lacedęmoniorum, vel huius tẽporis Venetorum reipubl. ratione non multum differt. Ius creandi regis penes Senatũ eſt, de quo paulo pòſt dicemus. Atque id etiam equeſter ordo ſibi vendicare cœpit, ita vt tum demum in eo ratum ſit ſenatus iudicium, ſi aſſentiatur cætera nobilitas. Non temerè tamẽ diſceditur à ſtirpe regia maſcula, ſi qua extat. A nouo rege iuſiurandum exigitur in hanc ſententiam: Quod ſecundum leges & inſtituta maiorum regnaturus ſit, & ſuum cuiq; ordini & homini ius priuilegiumque & beneficium, à prioribus regibus collatum, ſaluum cõſeruaturus, neque de regni finibus & bonis quicquam diminuturus, quin amiſſa etiam ab alijs pro virili ſua recuperaturus. Viciſſim autem ſenatus omnis in verba eius iurat. Inauguratur autem (ſi tamen hoc verbo vti fas eſt) olim quidẽ in Gneſnenſi, nunc verò in Cracouienſi baſilica ritu ſolenni Chriſtianorum ab Archiepiſcopo Gneſnenſi ſacris operante, ac duobus proximis epiſcopis: vnctusq; inter ſcapulas ſacro oleo ante aram maximam, vbi etiam ſacroſanctã Euchariſtiam venerabundus accipit, & corona aurea redimitus, accepto in dextram ſceptro, & in leuam pomo aureis, in editiore ſolio ex tempore præparato collocatur, omnibusq; ritè peractis coronatus in regiam reducitur. Poſtridie pompa itidem ſolenni coronatus in forum vrbis equo vehitur, ſenatoribus equeſtribus, epiſcopis quidem ponè ſequentibus, profanis verò antecedentibus longo ordine. E quibus tres primores pomum, ſceptrum, & ſtrictũ gladium proximè ei præferunt. Ibi erectum ex tempore tabulatum ſublime cum ijs pedeſter conſcendit, & in editiori ſolio collocatur. Sedentem ſenatus paulò inferior ordine circumſidet. Deinde aſſurgens ille, verſus quatuor mũdi partes gladium vibrat, rurſumq; reſidens, eius contactu ſiue leni ictu inter ſcapulas cuiuſque nobiles & equites auratos creat: quod perinde eſt, ac ſi baltheo militari donet. Vrbani autem & oppidani magiſtratus in verba noui regis iurant. Inde ritè peractis omnibus, in arcem cum eadem pompa reditur, & feſtis epulis indulgetur. Nec multo diuerſa eſt reginę inauguratio: quæ fit pręſente, deducente, & poſtulante pro ea rege. Deducit autem eam coronatam etiam ad forum rex ipſe quoque coronatus cum ſimili pompa. Sed non iuratur in verba reginæ, nec ei defertur vlla poteſtas aut iuriſdictio. Vectigalia principis aliquanto luculentiora & ampliora olim fuère, quàm nunc ſunt. Penſitabant enim ei omnes agreſtes & adſcriptitij quotannis tributum poradline, quod nos raſtrale dicere poſſumus (Regale etiam vocatur) in iugerum, ſeu laneum & manſum, vt vulgò vocant, duodenos groſſos, & quidem latos ſiue Pragenſes: qui dimidio eos, qui nunc ſunt in vſu, groſſos vernaculos excedunt. Quin ſi bonitatem & pondus argenti ſpectes, quadruplo, quemadmodum earum rerum periti affirmãt, melior tunc erat groſſus, quàm nunc eſt. Penſitabant & alias quaſdam cùm numarias, tum pecuarias, frumentarias, auenarias, & aliarum rerum penſiones: nec modò agricolæ, ſed & oppidani: Quin & equites ſiue milites non penitus immunes erant. Et iumenta autem hi ei, quacunque iter faciebat, alij ſecũdum alios ſuppeditabant, & canes cum venatoribus eius alere neceſſe habebãt. Ne monaſtica quidem & alia eccleſiaſtica bona initio prorſus erant libera ab huiuſmodi oneribus ac tributis: Quorum appellationes videre licet in vetuſtis principum diplomatis: Nempe prze vuod, povuos, ſtroza, ſtan, povuoloue, targoue, Croua, podvuody, Voginia, Narzaſ, ſep, podvuorovue, Opoliæ. Liberæ autem principi erant vbiq; piſcationes atq; venationes: Alijs non erant, ne in ſuo quidem cuiquam fundo, abſque peculiari principis indulgẽtia. Mulctæ quoque maleficiorum principi dependebantur. Quæ cùm ita eſſent, cumque permagna eſſet rerum omnium ad victum pertinentium vilitas, & necdũ maritima cum externis populis commercia extitiſſent, aut vulgata eſſent, non diſtrahebantur fruges, & alij fructus prædiorum principis, quæque ex penſionibus in cellam eius comportata erant, neque ad vnum aliquem totius regni locum (quod non ſine graui agreſtium preſſura futurum erat) conuehebantur: ſed in præfecturis aſſeruabantur. Cumq; ad officium principis pertinere exiſtimaretur, non deſidem & vni alicui loco affixum hærere, ſed obire omne regnum, & fines eius tueri, & omnium vſibus ſeſe exponere, querimonias afflictorum audire, ius dicere, tenuiores à potentiorum iniurijs vindicare, quoquo is venerat cum equitatu & comitatu ſuo aulico, eius præfecturæ fructibus & prouentibus alebatur, quoad ei manere ibi libuiſſet, opuſúe eſſet, ſiue quo-

Regis electio.

Iuſiurandum regis.

Coronatio.

Reginæ coronatio.

Vectigalia principis.

Proradline ſiue raſtrale tributum.

Groſſi Pragenſes ſiue lati.

Penſionum priſcarum nomina.

Princeps Poloniam obibat, & quare?

quoad horrea cellęq; ſufficerent, ſeu denique deſcriptis cuique præfecto pro ratione prefecturæ, & prouentuum certis temporum ſpacijs. Atque hoc illud eſt, quod ſcriptores quidam externi rerum Polonicarum imperiti ante noſtram memoriam in eam partem acceperunt, & literis mandarunt, quaſi rex Polonus egeſtatis cauſa regnum ſuum obire perpetuò neceſſe habeat, quo à ſuis hominibus quaſi precario ſuſtentetur. Cæterùm poſtea cùm principes vel certo ſe loco continere, vel bellis diſtenti peregrè diutiùs abeſſe cœpiſſent, diſtrahi cœpêre fructus prædiorum, qui præfectorum cum ſua cuiuſque familia moderatis vſibus ſupereſſent. Remiſſæ ſunt deinde principum beneficentia ſacro & equeſtri ordini, & vtriuſq; adſcriptitijs & ſubditis pleræq; omnes penſiones & onera. Nunc ſanè equeſtris & eccleſiaſtici ordinis homines nihil regi penſitare neceſſe habēt. Ac ne oppidani quidem eorum, aut agreſtes adſcriptitij, præter binos groſſos vernaculos de manſo, ſiue laneo (quæ idem ſunt) pagano, & eo quidem ſolo, quem adſcriptitius ipſe ſibi colit. Nam qui ſacerdotibus & equitibus coluntur, itemq; ſuburbani & ſcultetorum (de quibus poſt attingemus) agri ab ea quoque penſione immunes ſunt. Ne ſubſeruiunt quidem principi ſacerdotum & equitum homines agreſtes & oppidani, præterquàm ad arces tempore belli reficiendas, atq; etiam nouas, ſi id è ſenatuſconſulto fiat, condendas. Non ita pridem abbates & Præpoſiti monaſteriorum certas penſiones, quę Stationes vulgò dicuntur, regi denuò penſitare cœperunt. Adſcriptitij quoq; ipſorum ad colendos principi agros, ſubuectiones, & penſiones quaſdam frumentarias reuocantur, quo præfectorū regiorum præſidio tutiores ſint ab iniurijs improborum. His autem exceptis, ſoli præfecturarum adſcriptitij in ſuis quiq; præfecturis agros colendo, & vectigalia penſitando rem familiarē principis ſuſtinent: Quę nunc tamen aliquāto exquiſitius curatur, quàm olim. Habet is etiam è metallis mediocre vectigal. In ijs autem conductitiarum operarum vſus eſt: Quarum impenſa deducta, reliquum cedit principi. Omnium verò metallorum in Polonia fructuoſiſſimæ ſunt ſalinæ. Sed habet in ijs equeſter ordo hanc prærogatiuam, vt in vſum ſuum domeſticum ſtatis anni temporibus aliquāto minoris emat ſalem, quàm cæteri homines. E telonijs quoq; mercium & vectorum prouenit vectigal principi. Cæterorum hominum nemo ius vllum habet inſtituendi & exigendi telonij, præter peculiarem regis indulgentiam: idq; ob neceſſariam extra ordinem refectionem viarum, pontium, & aggerum. Cæterùm naulum à traiectu fluminum in ſuo cuiq; ſolo inſtituere licet. Duplex autem eſt telonium: vetus & nouum. Ac vetus quidem exile eſt, quod ab ijs penditur, qui intra fines regni negociantur. Nouum verò maius aliquanto, quod boum, equorū, coriorum, frumenti, lanæ, ceræ, ſebi, & aliarum mercium, quæ ad exteras oras exportantur, & earum, quæ aliundè importantur nomine penſitatur. Vtriuſq; immunitatem habent eccleſiaſticus & equeſter ordo, modò ne mercaturam quis exerceat, hoc eſt, venum ea exportet, quæ ipſe aliundè emerit, ac non de ſuo pararit. Si quis tamē boues emptos ſuo pabulo & frumento per hyemem aluerit, perinde habetur, ac ſi domi eius nati ſint. Publicè quoque ciuitates nonnullæ habent immunitatem veteris telonij. De nouo fuit ſuperiori tempore controuerſia inter equeſtrem ordinem atq; regem. Hæc igitur nunc ſunt perpetua principis vectigalia: Quæ diſtrahere, aut addicere cuipiam iure hęreditario rex, Alexandri regis lege prohibetur. Atque ea lex neglecta poſt, & ante paucos annos acerbius reuocata, multos conturbauit, & non exiguos motus excitauit: qui nondum prorſus ſopiti ſunt. Extra ordinem nihil à quoquā, niſi fortè à Iudæis, regi penſitatur. Ex his autem vectigalibus is cum domeſtica familia ſua ſeſe ſuſtentat: inde comitatui ſuo aulico ſtipendia præbet: inde in legationes, dotes, & elocationes filiarū, arcium præſidia, & ſartatecta, viarum publicarum refectiones, machinas & apparatum bellorum, præmia bene merentium de ſe ac de republ. & in alios vſus impendit: Inde & ſenatoribus ferè, ac magiſtratibus publicis, & nonnullis ſacerdotijs certi ac perpetui reditus antiquitùs conſtituti ſunt, partim pietate & beneficentia principum attributi, partim accepto in vſus neceſſarios precio venditi. Et hactenus quidem de principe ſiue rege ac vectigalibus eius. Iam de legibus. Legum ſcriptarum nullus fuit vſus apud Polonos vetuſtioribus temporibus: Nec vllæ extant antiquiores ijs, quas Cazimirus magnus rex condidit: Quæ ſanè pauculæ ſunt. Nec multæ ijs à ſucceſſoribus eius adiectæ ſunt. Extremis demum ferè temporibus Sigiſmundi ſenioris, & regnante filio eius Si-

Error quorundam ſcriptorum. *Vectigalium imminutio.* *Cmetones.* *Raſtrale ſiue regale tributum.* *Operæ ſubditorum ſacerdotalium & equeſtrium.* *Stationes.* *Abbatum et præpoſitorum monaſteriorum.* *Metalla.* *Nobilitatis prærogatiua in ſalinis.* *Telonia.* *Telonium vetus & nouum.* *Alienationes regi interdictæ. Alexandri R. ſtatutum.* *Impenſæ principis.* *Leges Polonorum.*

exarſit, & longius progreſſus eſt pruritus & libido nouarum legum condendarum, & antiquiorum mutandarum. Quo fit, vt hæ propemodum exoleſcant, nouæ autem vix, aut ne vix quidem inoleſcant: ſed vtræque, hæ quidem nouitate, illæ verò vetuſtate ſua in contemptum vulgò veniant, maxima reipublicæ pernicie. Earum autem condendarum poteſtas eſt ſimul penes regem, ſenatum, & nuncios nobilitatis, nec niſi in comitijs. Statuta regni vocantur. Priſcis temporibus viua lex erat Rex ſiue princeps: Qui cùm vnus in tam amplo regno omnia neque præſtare, neque prouidere, ac ne iudiciorum quidem difficultates rectè explicare poſſe videretur, & lubricus autem procliuiſque ad tyrannidem gradus in ſumma poteſtate eſſe ſoleat, adhibiti ſunt ei Senatores ſiue Conſiliarij, qui & conſilia actioneſque eius ad ſalutem reipubl. & iudicia ad iuſtitiæ & ęquitatis trutinam dirigerent, & monitis conſilijſque ſalubribus, quaſi viuis quibuſdam legibus pro re nata cùm animum eius informarent, tum poteſtatem modificarentur. Hic eſt Senatus Regius, multò amplior modò, quàm olim, certo hominum numero conſtans, quos Senatores & Conſiliarios regni appellamus. Qui non niſi iurati ad hoc collegium, & ad cōſilium admittuntur. Et perpetuum eſt hoc munus, quoad viuit quiſque, certis annexum honoribus & magiſtratibus, partim eccleſiaſticis, partim profanis. Sunt aūt in Senatu antiquitus, Archiepiſcopi duo, ſeptē epiſcopi, Palatini quindecim, Caſtellani quinq; & ſexaginta. Archiepiſcopi ſunt, Gneſnenſis in maiore Polonia, Leopoliēſis in Ruſſia. Epiſcopi verò, Cracouienſis in minore: Poſnanienſis in maiore Polonia: VVladiſlauienſis in Cuiauia & Pomerania, qui tamen iam à certo tempore Poſnanienſem loco anteit: Plocenſis in Maſouia: In Ruſſia Præmiſlienſis & Chelmenſis: Camenecenſis in Podolia. Qui omnes, quo ordine nunc à nobis enumerati ſunt, eum perpetuò ſeruant in ſenatu, dicendaque ſententia, & in publicis celebritatibus. De Pruſſicis ſuo loco dicemus. Sunt quidem præterea tres Ruſſici, & Gręci ſchiſmatis epiſcopi in Ruſſia, quos ipſi Ruſſi Vvladicas vocant, nimirum Leopolienſis, Præmiſlienſis, & Chelmenſis: qui vnà cum ſectatoribus ſuis, & alijs Ruſſicis itidem epiſcopis, qui ſunt in ditione Lituanica, à Kiouienſi metropolita, & à Patriarcha Conſtantinopolitano, quod ad religionem & initiationes attinet, depēdent. Habent & Armeni ſuum epiſcopum. Sed neque hic, neque Ruſſici pertinent ad regium conſilium. Superioribus ſeculis, cùm latiùs paterent verſus occidentem ſolem fines Poloniæ, Vvratiſlauienſis quoque & Lubuſſenſis epiſcopi, & Camenenſis in ſenatu ſua loca habebant: Atque etiam nunc duo priores in prouincia Gneſnenſi cenſentur. Et noſtra memoria habuit vterque certa bona in Polonia. Nunc Camenenſis epiſcopatus in ducum Pomeraniæ, Lubuſſenſis in Marchionum Brandeburgenſium faucibus, Vvratiſlauienſis in regum Boëmiæ ditione eſt. Secundum epiſcopos in Senatu ſunt Palatini hoc ordine: Cracouienſis & Poſnanienſis, alternis vicibus inter ſe priora & poſteriora habentes loca & ſuffragia: Deinde Sendomirienſis, Caliſſienſis, Siradienſis, Lencicienſis, Breſtenſis, Vvladiſlauienſis, ſiue Iunivuladiſlauienſis, Leopolienſis ſiue Ruſſiæ, Podoliæ, Lublinenſis, Belſenſis, Plocenſis, Maſouiæ, & Rauenſis. Caſtellani, Cracouienſis, Voinicienſis, Sandecenſis, & Biecenſis in ſatrapia ſiue Palatinatu Cracouienſi: Poſnanienſis, Medirecenſis, Rogoſnenſis, Sremenſis, Prędmentenſis, Criuinenſis, & Santocenſis in Poſnanienſi, Sendomirienſis, Viſlicienſis, Radomienſis, Zauichoſtenſis, Zarnouienſis, Malogoſtenſis, Polanecenſis, Cechouienſis in Sendomirienſi: Caliſſienſis, Gneſnenſis, Landenſis, Naclenſis, Biechouienſis, Camenenſis in Caliſſiēſi: Siradienſis, Roſpirenſis, Spicimirienſis, Velunenſis & Conarienſis in Siradiēſi: Lencicienſis, Brezinenſis, Inovulodenſis, & Conarienſis alius in Lencicienſi: In Breſtenſi, Breſtenſis, Cruſuiciēſis & Coualiēſis: In Iunivuladislauienſi, Iunivuladislauiēſis, Bydgoſtiēſis, & Conarienſis item alius, itemq; Dobrinēſis, Ripinenſis, & Slonenſis in terra Drobinenſi: In Ruſſia, Leopolienſis, Præmiſlienſis, Halicienſis, Sanocenſis, & Chelmenſis: In Podolia vnicus Camenecenſis: In Lublinenſi item Lublinenſis: In Belſenſi Belſenſis: In Plocenſi Plocenſis, Racianzenſis & Siepercenſis: In Maſouia Cyrnenſis, Viznenſis, Varſauienſis, Viſſegradenſis, Zacrocimenſis, Ciechanonienſis, & Liuenſis: In Rauēſi Rauenſis, Sochaciouienſis, & Goſtinenſis: In Sileſia vnus Oſuencimenſis, Palatinum ea non habet. Ex his Caſtellanis, qui primi in vnaquaque ſatrapia modò à nobis enumerati ſunt, cum inter

Conſiliarij ſiue Senatores regni. *Senatorum genera & numerus.* *Archiepiſcopi.* *Epiſcopi.* *Senatorum numerus & ordo recentior ad calcem operis adſcriptus eſt.* *Ruſſorum Epiſcopi.* *Palatini.* *Caſtellanorum ordo.*

ſe ſeruant ordinem, quo palatinos recenſuimus, excepto Cracouiẽſi, qui ex quodã tẽpore palatinos oẽs loco ſuffragioque anteit. Voinicienſis item & huic proximus Gneſnẽſis prærogatiua quadam inter Caliſſienſem & Siradienſem Caſtellanos interiecti ſunt. Cæterorum hic eſſe legitimus ordo exiſtimatur, vt Rauenſi, qui ſuperiorum extremus eſt, proximus ſit Sandecenſis: deinde Medirecenſis, Viſlicienſis, Biecenſis, Rogoſnenſis, Radomienſis, Zauichoſtenſis, Landenſis, Sremenſis, Zarnouienſis, Malogoſtenſis, Velunenſis, Præmiſlienſis, Halicienſis, Sanocenſis, Chelmenſis, Dobrinenſis, Polanecẽſis, Præmentenſis, Criuinenſis, Cechouienſis, Naclenſis, Roſpirenſis, Biechouienſis, Oſuencimenſis, Brezinenſis, Cruſuicienſis Bydgoſtienſis, Camenenſis, Spicimirienſis, Inovulodenſis, Coualienſis, Santocenſis, Sochaciouienſis, Goſtinenſis, Viznenſis, Varſauienſis, Racianzenſis, Siepercenſis, Viſſegrodenſis, Ripinenſis, Zacrocimenſis, Ciechanouienſis, Liuenſis, Slonenſis: extremi tres Conarienſes: in quibus primum locum is, qui eſt in Siradienſi ſatrapia, medium qui in Lencicienſi, vltimum qui in Inovuladiſlauienſi, obtinet. Sunt item in Senatu Magiſtratus quidam & adminiſtri principis, quos officiales regni vocant: Nempe Mareſcallus, ſiue Mareſalcus, qui magnus dicitur Cãcellarius, Procancellarius ſiue Vicecancellarius, ac theſaurarius. Eſt etiam vnus de magiſtratibus aulicis, ſeu curiæ principis, Mareſalcus curiæ: Putantur etiam duo præfecti ſeu Capitanei, nempe maioris Poloniæ, & Cracouienſis ad conſilium pertinere: Sed perrarò vſu venit, vt ij nõ aliquo alio honore Senatorio præditi ſint. Horum autem omnium magiſtratuum loca & ſuffragia in conſilio ſunt ſecundum Caſtellanos eo, quo hîc à nobis cõſcripti ſunt, ordine. Niſi ſi quo alio eminentiori honore ij cohoneſtentur: Quod fit plerunque. Hoc igitur eſt conſilium publicum apud Polonos, & Senatus regius ſiue regni, ſex & nonaginta conſiliarijs conſtans: Quorum alij vocantur maiores, alij minores conſiliarij. Sunt autẽ maiores, Archiepiſcopi, Epiſcopi, Palatini, primarij aliquot ſatrapiarum Caſtellani vſque ad Siradienſem fortaſſis: Cęteri omnes minores: qui poſterius in conſilium adhiberi cœperunt: & excluduntur nonnunquam à conſilijs ſecretioribus. In hoc ſenatu cenſentur etiam Pruſſici conſiliarij. Verùm de his & omni republ. Pruſſica ſeparatim poſteriùs perſequemur. Acceſsêre nuper (poſteaquàm hæc nos cõſcripſimus) & Lituanici cùm antiqui, tũ quos Sigiſmũdus Auguſtus Rex ad numerum eorum adiecit. Eos quoque alij loco reſeruabimus.

Voinicien. & Gneſnen. Caſtellanorum loca.

Magiſtratus pertinentes ad conſilium publicum.

Conſiliariorum numerus. Diuiſio.

Porrò Secretarij admittuntur quidem & ipſi iurati in Senatũ, ſed vt auditores modò, & quaſi ſeminarium quoddam ſenatus: Neq; locum habent in conſeſſu conſiliariorum, neque dictionem ſententiæ. Ex his autem vnus primi ſiue maioris Secretarij nomen & honorem obtinet, de quo plura paulò poſt: Duo referẽdarij ſiue ſupplicum libellorum magiſtri ſunt. Putantur & ſuccamerarij aditum habere ad locum habendi ſenatus, claudendi & aperiendi oſtij cauſa, idque in ſuo tantùm quiſq; territorio. Iam & Senatorum, primariorum præſertim, filios adoleſcentes admitti in Senatum nõ inuſitatum eſt. Quanquam ſolent & ij ſacramento adigi in numero ſecretariorum, quo liberius interſint conſilijs.

Secretarij.

Referendarij.

Conuocantur autẽ Senatores à principe ad conſiliũ, præſentes quidem quoties opus eſt: qui verò longius abſunt, nõ niſi arduis de cauſis, vtpote ad comitia, vel celebritatis alicuius gratia, nimirum ad nuptias principis, ſeu liberorum eius, aut ſi quis ſocius & obnoxius regno dux in verba principis iuraturus ſit. Cum ijs verò, qui adſunt, princeps pro re nata conſultat. Niſi fortè res grauior ac difficilior incidat, quæ plurium conſilio & conſenſu ſit explicanda, velut de indicendis comitijs. Tunc enim abſentes ſinguli per epiſtolas regias conſuluntur, maiores præſertim.

Conſilij conuocandi ratio.

Atque hæc de genere, numero, ordine & officio ſenatorũ ſiue conſiliariorum regni ſuffecerint, ſi vnum illud addiderimus, quòd ſubſeruiunt ij quoq; principi & reipubl. quoties opus eſt, domi quidem in iudicijs cùm alijs, tũ recuperatorijs, quas commiſſiones vulgò vocamus, foris autem in legationibus obeundis, aut ſi quid aliud publicè cum dignitate peragendũ eſt. Cùm autem ij certis magiſtratibus & honoribus præditi ſint, habent etiam præter commune ſenatorium munus, curamq; totius reipubl. peculiaria officia pro diuerſitate magiſtratuũ ſiue honorũ attributa. Ac Archiepiſcopi q̃dem & epiſcopi officia quæ ſint, nemini Chriſtiano incognitum eſt: Nec vllum ij peculiare habent in Polonia, prę cæteris nationibus: Niſi quod Archiepiſcopus Gneſnenſis perpetua quadam Pontificis Max. legatione fungitur, & legatus natus ſedis apoſtolicæ appellatur.

Senatorum communia officia.

Archiepiſcopus Gneſnenſis legatus natus.

tur. Quo nomine ampliorem habet iuriſdictionem: de qua ſuo loco attingemus. Habet etiam primatis honorẽ ab eadem ſede apoſtolica, abſque eo, quòd eſt antiquo gentis inſtituto, & prærogatiua primas regni, & princeps ſenatus. Proinde penes eum eſt poteſtas indicendi comitia, conuocandi ſenatum, ſenatuſque conſulta definiendi & edicendi abſente rege, & regno vacante.

Primas.

Palatini munera ſunt, eſſe ductorem copiarum ſuæ ſatrapiæ in expeditionibus bellicis: indeque nomen habet lingua vernacula, vt Voieuoda dicatur, quaſi dux belli, ſiue copiarum. Palatinus autem dicitur Romanorum imitatione, apud quos ſub imperatoribus nõ obſcurum erat nomen honoſque comitum palatinorum. Porrò in pace palatini eſt, in ſua cuiuſque ſatrapia conuentus nobilitatis inſtituere, ijſque, & iudicijs præſidere: precia rebus venalibus præter tempus comitiorum & belli imponere: ponderum & menſurarum curam gerere. Iudæorum quoque patrocinium & iudicia ad palatinum pertinent.

Palatini officium.

Voieuoda.

Caſtellani quaſi legati ſunt Palatinorum, ductoreſque & præſides nobilitatis ſub ſuo quiſque palatino. Appellantur autem Caſtellani etiam vernacula lingua mutuato à latinis vocabulo, à caſtellis ſiue oppidis, eorumque territorijs, quæ ſingulis ſingula habent attributa: nõ quod dominatum, iuriſdictionem, aut curationem in eis habeant, ſed legationem tantùm bellicam, cuius modò fecimus mentionem: plerique etiam certos redit⁹ anniuerſarios: Indeq; ſu ã quiſq; denominationẽ ſumit, videlicet, vt Voiniciẽſis vel Sremẽſis, vel alius cuiuſpiã loci Caſtellanus vocetur. Vocãtur etiã perſæpe nomine vernaculo domini, loci appellatione in ki vel ski ſyllabam deflexa, verbi gratia, pan Poſnanski, pan Ploski. Solus autem Cracouienſis Caſtellanus, præter nomen & reditus, nihil habet commune cum alijs: Sed liberum is honorem habet, abſq; vllo prorſus munere, præter commune Senatorium. Tam Palatinum autem, quàm Caſtellanum lege eſſe non licet quenquam in ea ſatrapia, in qua nullum proprium habet fundum, ſeu bona terreſtria. Vocanturque ij vtrique vulgò cõmuni vocabulo dignitarij, quaſi dignitate & honore præditi, addito ferè ſatrapiæ, ſeu terræ nomine.

Caſtellani officium & nomen.

Caſtellani Cracouienſis prærogatiua.

De Palatinis & Caſtellanis lex.

Dignitarij.

Magiſtratus verò ſiue officiales regni ab officijs & functionibus quibuſdam publicis, quibus funguntur ad vniuerſã rempublicam pertinentibus, hanc ſumunt communem appellationem. Nam peculiaria eorum nomina ſuperius iam indicauimus: Quibus ſingulis REGNI nomen adiungitur, vt verbi gratia, Mareſalcus, & Cancellarius regni dicatur, eodemque modo cæteri.

Officiales ſiue magiſtratus regni.

Officia verò ſingulorum hæc ſunt. Mareſalcus quidem magiſter eſt aulæ regię, & adminiſter conſilij publici, penes quem ius eſt conuocandi ſenatum iuſſu regis, vel primatis, præſtandi ſilentium & audientiam, faciendi poteſtatem dicendæ ſententiæ, legatos externos introducẽdi, eijciẽdi è conſilio eos, qui ad id non pertinẽt, pronunciandi decreta regia in cauſis infamiæ & capitalibus, promulgandi ad populum ſenatus conſulta, moderandi pompis publicis, hoſpites illuſtres ſuſcipiendi: compeſcendi motus inquietorum atq; turbulentorum non modò circum ſenatum & in publico, ſed etiam in priuatis principis cęnaculis & habitaculis, animaduertendi in delicta, quæ in loco & oppido domicilij ſiue hoſpitij regij, vel comitiorũ admittuntur, denique in comitijs & in comitatu regio diuerſoria diſtribuendi, & imponendi rebus venalibus precia: vnde etiam vectigal ſeu tributum forale ipſi prouenit. Mareſalci etiã eſt in aulicum regis comitatum & adminiſtros menſæ regiæ, aliorumque munerum aulicorum (profanos præſertim) iuriſdictio, cenſura & animaduerſio: eoque geſtat is in publicis cõuentibus, & regi in propatulum prodeunti præfert erectum ſceptrum ligneum, ſiue baculum.

Mareſalci regni officia.

Cancellarius & Vicecancellarius, nominibus & loco diſtincti, ſed poteſtate & munere exæquati, diplomatibus, edictis, mandatis, epiſtolis, & alijs ſcripturis regijs conſcribendis atque ſignandis, quæque ad eum mittuntur accipiendis, & legendis pręſunt. Itaque in poteſtate ſua habent ſigna regia, Cancellarius quidem maius, Vicecancellarius verò minus. Authoritas eorum eo vſque patet, vt multa inconſulto principe ſignare: quæ verò contra leges eſſe videntur, iubenti illi negare poſſint. Dant etiam reſponſa regio nomine, & quibus de rebus conſilium haberi debet in ſenatu proponunt: denique ſenatus conſulta, regiaque & comitialia placita ac decreta literis mandãt, & in publicum edunt. Sunt etiam ij cognitores priuatarum querimoniarum, & prouocationum ab vrbanis & oppidanis, præfectorumque iudicijs, ad regium tribunal deuolutorum: Secretarijs, ſcribis, ſacerdotibus, concionatori-

Cancellarij & Vicecancellarij officia.

bus, & cantoribus aulicis ceremonijſque eccleſiaſticis moderãtur: is præſertim, qui eſt de ſacro ordine. Lege enim, quamuis non antiqua, alterutrum ex ijs ſacri, alterum profani ordinis eſſe oportet, cùm antiquitus ſoli ferè ſacerdotes eo munere fungerentur. Sunt autem ij in proxima expectatione honorum ſui vterque ordinis. Sed neque ſacerdoti cum epiſcopa, exceptis Præmiſlienſi, Culmenſi, Chelmenſi, & Camenecenſi, neque profano ſiue ſeculari cum vllo palatinatu vel Caſtellania retinere munus hoc licet, præter peculiarem indulgentiam, aut conniuentiam: Eſt autem vſitatum, vt de Vicecancellario fiat Cancellarius propter loci & ſententiæ dicendæ prærogatiuam. Theſaurarius ipſo nomine indicat munus ſuum. Eſt enim promus & condus theſauri regij, ſymbolorum ſiue inſignium regni, quæ ſunt, corona, pomum, ſceptrũ, & gladius, ſupellectilis & redituum regiorum, ſcripturarumque & monumẽtorum publicorum: author & moderator quorumuis quæſtorũ, curatorum, atque diſpenſatorum principis, & rationum reddendarum exactor, monetariæ officinæ magiſter, ſtipendiorum tã militarium, quàm aulicorum ſolutor: reddendæ principi rationi obnoxius. De Mareſalco curiæ, & præfectis, referendarijs, & ſecretarijs dicemus poſtea.

Theſaurarij officium. Regni ſymbola.

Duces exercitus ſiue capitanei.

Numerantur etiam inter Magiſtratus & officiales regni, duo duces exercitus: quorũ alter generalis & ſupremus exercituum regni capitaneus, alter cãpi ductor, ſeu campeſtris Capitaneus dicitur. Ac ille quidẽ dux eſt & moderator belli ſecundum principem, & vicarius principis. Ducit exercitum, capit locum caſtris, acies inſtruit, dat ſignum pugnæ & receptus, commeatus & annonę curam in bello gerit, precia rebus venalibus imponit, ponderibuſq; & menſuris earum modum ſtatuit, & in deliquẽtes animaduertit. Campeſtris verò, huius eſt quaſi Vicarius à principe datus, excubiarum potiſſimùm explorationumque curam gerit, & mercenarijs militibus, illo præſertim altero abſente, præeſt. Neuter tamen in ſenatu locum habet: Quin temporarij eſſe perhibentur, neque inter magiſtratus regni habiti ſuperioribus temporibus. Longè minus autem alij quidam, qui & ipſi noſtra ferè memoria pro magiſtratibus regni haberi & appellari cœpêre. Neque tamen in Senatu locum habent, neq; functionem vllam ad vniuerſum regnum pertinentem: Ii verò ſunt, gladifer, pocillator ſiue pincerna, ſtructor menſæ, quem inciſorẽ vocant, dapifer, ſubdapifer, magiſter culinæ, qui dapibus apparandis & cocis regijs præeſt. Et certè aut ijdem ſunt terreſtres Cracouienſis ſatrapiæ, aut ea ſola de omnibus nullos habet. Itaq; nos quoque de ſententia peritiorum inter terreſtres honores & magiſtratus eorum officia exponemus. Dicuntur autem terreſtres honores & magiſtratus, qui non vniuerſi regni, ſed terrarum atq; ſatrapiarũ ſunt peculiares. Officia terreſtria vulgò appellantur: & his qui prędit ſunt, officiales terreſtres. Sunt autẽ ij Succamerarius, Capitaneꝰ, gladifer, vexillifer, pincerna, ſubpincerna, inciſor, ſubdapifer, dapifer, tribunꝰ, iudex, ſubiudex, notarius, theſaurarius, venator, agaſo ſiue equorum curator. Habentq; certas ſuas functiones ſiue curationes antiquitus in ſua quiſque ſatrapia ſiue tractu, ac terra, vt vulgò loquũtur: quarum quęlibet olim, diſcerpto in multos dominatus regno ſuum ducem habuit. Eius autem hi fuerunt adminiſtri peculiares. Nunc magna pars ſolũ nomen nudumq; honorem retinent. Quales ſunt gladiferi, pincernæ, ſubpincernæ, inciſores, dapiferi, ſubdapiferi, ac theſaurarij: niſi quòd in extraordinarijs iudicijs, quas commiſſiones vocãt, regijs mandatis ſubſeruiunt, & in colloquijs aſſident. Tametſi etiãnunc ij peculiaribus ſuis muneribꝰ fungi rectè poſſe exiſtimantur in ſuo quiſq; tractu, à quo denominationem habet, quoties eum princeps adit: Nempe vt gladifer Poſnanienſis in Poſnanienſi ſatrapia gladiũ ipſi præferat in ſolenni pompa: pincerna poculũ adminiſtret: inciſor ſiue ſtructor menſam apponat: dapifer dapes inferat: ſubdapifer dapiferum cum ſceptro ſeu baculo præcedat, ſubpincerna potus curam gerat, theſaurarius cõdus ac promus pecuniæ ſit ac ſupellectilis eius. Cęteri ſanè funguntur etiãnunc ferè ſuis muneribus. Ac vexillifer quidẽ in bello vexillum præfert exercitui ſuæ ſatrapiæ: Tribunꝰ cuſtos eſt arcis in ſuo quiſq; tractu, durante bello: Itaque vacationem habet militiæ: Venator venationibus & ſyluis præeſt: Agaſo equitio ſiue armento equorum: Iudex cauſis & cõtrouerſijs priuatis nobilitatis diſceptandis & iudicandis præſidet vnà cum ſubiudice: qui eius eſt ſocius, non vicarius, loco tantũ inferior. Notarius ſcriba eſt & actuarius iudicij: Sed habet ipſe quoq; in iudicijs ius dicendæ ſententiæ, conſuetudine magis quàm legum præſcripto. Cæterùm Succamerarius (vt eius partes poſtremo loco explicemus, licet honore omnibꝰ his anteeat) olim fortaſſis præfuit cubiculo & cubicularijs principis in ſua quiſque terra: Nunc regendis modò finibus agrorum ac bonorum terreſtrium præeſt: Quem itidem atque iudicem, ſubiudicem, & notarium iuratum eſſe oportet. Habetque is ad id munus obeundum vicarios, & ipſos iuratos in ſingulis territorijs ſingulos, qui camerarij vocantur, ſiue cubicularij, propterea fortaſſis, quòd antiquitus miniſtri cubiculi principis ad id munus legabantur à ſuccamerario. Nunc is eos ſibi legit arbitratu ſuo ex equeſtri ordine eiuſdem territorij, & iureiurãdo adigit, mutatque quoties vult. Cracouienſis Succamerarius præ cęteris ea pręrogatiua præditus eſt, vt ſalinarũ eius ipſius tractus arbiter ſit & inſpector. Capitaneorũ officia ſtatim exponemus. Cęterùm hi, de quibus modò egimus, non oẽs in omnibꝰ ſatrapijs ſunt, neque in ſingulis ſinguli. Et Cracouienſis quidem ſatrapia ſuccamerarium, gladiferum, dapiferum, tribunũ, iudicem, ſubiudicem & notarium habet ſingulos: Poſnanienſis cæteros quidem habet itidem ſingulos, Succamerarios verò, iudices, ſubiudices, & notarios binos. Habet enim hoſce terra Vvſchouenſis peculiares, quæ à Polonia quodam tempore ſeiuncta fuit. Sendomiriẽſis ſatrapia cęteros quidem & ipſa ſingulos habet, pręter tribunũ, quẽ etiã Priſſouienſe territorium non ita pridẽ ſuum habere cœpit. Caliſſiẽſis item eoſdem omnes habet ſingulos. Siradienſis ſtructore & ſubdapifero caret: gladiferum, pincernam, dapiferum, habet ſingulos: ſuccamerarios, vexilliferos, iudices, & notarios binos. Habet enim hos Velunenſe territorium ſuos, ex quo tẽpore auulſum fuit à Polonia, ſicut arbitror. Tribuni item duo ſunt in eadem ſatrapia, Maior & minor. Lencicienſis gladiferum, ſtructorem, & ſubdapiferum non habet, cęteros habet ſingulos. Itemque Breſtenſis. Inovuladiſlauienſis verò gladiferum vnum habet, ſtructorem & ſubdapiferum nullum: Reliquos omnes binos. Habet enim Dobrinenſis terra peculiarem ſuccamerarium, vexilliferum, pincernam, dapiferum, tribunum, iudicem, ſubiudicẽ, & notarium. Ruſſia quinos habet ſuccamerarios, vexilliferos, pincernas, dapiferos, tribunos, iudices, ſubiudices, & notarios: Nẽpe Leopolienſem, Præmiſlienſem, Sanocenſem, Halicienſem & Chelmẽſem: gladiferum, ſtructorẽ, & ſubdapiferum nullum. Podolia itidem nullum de his tribus: Reliquos verò ſingulos, exceptis tribunis, quos duos habet, Camenecenſem atq; Trebovulienſem. Lublinenſis ſatrapia gladiferum, ſtructorem, & ſubdapiferũ nec ipſa habet: vexilliferum, pincernam, ac dapiferum ſingulos, cæteros binos. Lucouienſe enim territorium peculiares habet ſuccamerarium, tribunum iudicem, ſubiudicem, & notarium. Belſenſis ſuccamerariũ, vexilliferum, pincernam, dapiferum, iudicem, ſubiudicem, & notariũ habet ſingulos, cæteros, non habet. Plocenſis ſuccamerariũ, pincernam, dapiferum, ac tribunum ſingulos, Iudicem verò & ſubiudicẽ notarios binos (Habet enim hos Zavucrenſe territoriũ ſuos) Structore ac ſubdapifero ea ſatrapia caret: Rauenſis verò ſtructore item & gladifero: Subdapiferũ vnum habet: reliquos autẽ ternos, territorijs diſtinctos, videlicet Rauenſem, Goſtinenſem, & Sochaciouiẽſem. Maſouia iudices habet vndecim, totidẽ quot territoria: Nimirum Cyrnenſem, Viznenſem, Varſauienſem, Nurenſem, Vyſſegrodenſem, Zacrocimẽſem, Ciechanouienſem, Lõzenſem, Oſtrolencenſem ſiue Zembrouienſem, Rozanenſem, & Liuenſem: Subiudices & notarios totidem: Succamerarios vno minꝰ: Zẽbrouienſe enim territorium eo caret: Pincernas atq; dapiferos octonos. Rozanenſe enim & Liuenſe, atque item Zembrouienſe territoria hos non habent: Vexilliferum ne Lomzenſe quidem: Subdapiferum autem neque hæc ipſa, neque Nurenſe, neque Viſſegrodenſe: Porrò ſubpincernas & theſaurarios totidem, quot ſubdapiferos habet Maſouia, nempe quinque: Subpincernam item Rauẽſis ſatrapia habet: Breſtenſis verò theſaurariũ: Cæterę omnes neutrum: Magiſtrum culinæ nulla præter Cracouienſem, ſi modò non regni is eſt. Agaſonem nulla, præter Ruſſiam: Venatores ſolæ Cracouienſis, Poſnanienſis, Siradienſis atque Lencicienſis ſingulos: Sendomirienſis verò & Maſouitica binos. Hæc quidem Viznen. & Lomzenſem: Illa verò Sendomirienſem & Radomienſem. Habẽt & Oſuiencimenſis & Zatorienſis terræ ſuos iudices ſingulos: Habet etiam Seuerienſis ab epiſcopo. Cæterorum terreſtrium magiſtratuum nullum habet Sileſia, præfectis ſiue capitaneis exceptis: De quibus iam dicẽdum eſt. Capitaneus, quem pręfectum rectè dixerimus addito nomine arcis, cui præeſt, cuſtos eſt ac defenſor non ſolùm arcis regiæ, ve-

Magiſtratus quidam alij. *Officiales ſeu magiſtratus terreſtres.* *Gladifer.* *Pincerna.* *Inciſor ſiue ſtructor. Dapifer.* *Subdapifer.* *Suppincerna.* *Theſaurarius.* *Vexillifer.* *Tribunus.* *Venator.* *Agaſo.* *Iudex.* *Subiudex.* *Notarius ſiue ſcriba.* *Succamerarius.* *Camerarij.* *Succamerarius Cracouienſis.* *Officiales Cracouien. ſatrapiæ.* *Poſnanien.* *Sendomirienſis.* *Caliſſien.* *Siradien.* *Lencicien.* *Breſtenſis.* *Inovvladiſlauienſis.* *Ruſſicæ.* *Podolicæ.* *Lublinen.* *Belſenſis.* *Plocenſis.* *Rauenſis.* *Capitanei ſiue præfecti.*

verùm etiam pacis atq; tranquillitatis
publicæ in sua quisq; pręfectura, quam
à vi tutam debet præstare & vindicare,
& furibus latronibusq́; repurgare. Itaq;
iurisdictionem coercionemq́; habet la
tè patentẽ, non modò in agrestes & op-
pidanos, verùm etiam in equestris ordi
nis homines: Qua de re accuratius suo
loco tractabimus. Adhæc omnium ali-
orum iudicum, ecclesiasticorũ iuxtà
ac profanorum sententias ad extremũ
executioni mãdat, si executores alij no-
lint, vel non proficiant. Gerit etiam cu-
ram commodorũ & redituum princi-
pis, qui ex re familiari, ac cẽsibus & pen
sionibus oppidanorum & agrestiũ pro-
ueniunt. Et omnino arces, & villæ, seu
rustica prædia cũ suis sartis tectis, & op-
pida pagiq́; principis in ditione præfe-

Cracouien. præfecti priuilegiũ.

ctorum sunt. Solus omnium Cracouiẽ-
sis præfectus licet amplissimam iurisdi-
ctionẽ habeat, tamen sartorũ tectorum
arcis, & redituum principis curam non

Magnus procurator arcis Cracouiẽsis.

habet. Est enim magnus procurator ei⁹
arcis, qui vtrunq; hoc onus sustinet. Nã
Posnaniensis præfectus licet maiores e-
tiam prærogatiuas & iurisdictionẽ in

Maioris Poloniæ generalis Capitaneus.

tota maiore Polonia obtineat, atq; ob
id generalis maioris Poloniæ capitane⁹
vocitetur, curat tamen sarta tecta arcis
Posnaniensis duntaxat, & reditus regi-
os eiusdem territorij. Cætera enim ter-
ritoria iurisdictioni eius subiecta, habẽt
ferè suos curatores, quos etiam minus
propriè præfectos appellamus: de quib⁹

De præfectorũ leges.

post agemus. Oportet autem præfectũ
esse equestris ordinis, agros & fundos
proprios in ea ipsa præfectura, cui pręfi-
citur, habẽtem. Neq; externo autem, ne
que regio vel ducali genere orto con-
ferri præfecturam fas est. Nec duas cui-
quam habere licet: Ac ne vnam qui-
dem, primariam duntaxat & iurisdicti-
one præditam, cum primaria Castella-
nia vel Palatinatu eiusdẽ satrapiæ, Pos-
naniensi & Cracouiensi exceptis: In qui
bus non idem ius est. Ne Silesicæ quidẽ

Vicecapitaneus.

cadunt sub hanc legem. Habet præfe-
ctus quilibet suum vicarium, quem Vi-
cecapitaneum vel burgrabium vulgò
vocant: Nos subpræfectũ fortassis non
ineptè dixerimus, penes quem est vica-
ria præfecturæ totius potestas, & rerum
iudicatarum executio. Habet & alterũ
administrum statorum, ac certis tempo

Iudex castrensis.

ribus peragi solitorum iudiciorũ, quẽ
iudicem castrensem dicunt. Vtrunque
arbitratu suo creat & abdicat: Sed vtrũ-
que iuratum itidem, atq; ipsum præfe-
ctũ, & ex equestri ordine esse, certaq; bo
na terrestria in ea ipsa præfectura habe-
re oportet. Nec eundẽ iudicẽ & suppræ-
fectum, terrestrémve & castrensem iu-
dicẽ esse fas est. Habet itẽ pręfectura quę

Notarius castrensis.

que actuarium iuratũ, quem notarium
castrensem nominat. Nõ sunt aũt satra-
pijs, verùm arcib⁹ ac territorijs ferè, quæ
districtus vocantur, distinctæ præfectu-
ræ: Nonnullæ etiã complura territoria
in se complectũtur. Sunt verò hæ totius

Præfecturæ totius Poloniæ.

Poloniæ præfecturę: In maiore quidem
Polonia vnica generalis, Posnaniense,
Costense, Vvschouen. Calissiẽse, Gnes-
nense, Pysdrense, Coninense, Kcinẽse,
& Naclẽse territoria cõplexa: In minore
autẽ Cracouiẽsis, quæ præter primariũ,
alia tria territoria, videlicet Prossouiẽ-
se, Xianzense, & Lelouiense in se conti-
net. Præter eã sunt, Sandecensis & Biecẽ
sis p̃fecturæ cum iurisdictione. In Sen-
domiriensi verò satrapia sunt: Sẽdomi-
riẽsis, Radomiensis (Stenzicense quoq;
territoriũ dudum complexa,) quod iã
peculiarem præfectũ habet. Corcinẽsis,
quæ & nouæ ciuitatis dicitur, Chenci-
nensis, Opocinensis, Pilsnensis. In Lubli
nensi eiusdem nominis præfectura est,
& Lucouiensis. In Siradiensi Siradiẽsis,
quæ Schadcouiense quoque & Radõs-
cense & Petricouiẽse territoria annexa
habet: Velunẽsis itẽ & Ostressouiẽsis. In
Lenciciensi vnica est, tria habẽs territo-
ria, nimirum Lenciciense, Brezinense,
& Orlouiẽse. In Cuiauia Brestẽsis, Crus-
uiciense item & Coualiense, & Pręde-
cense territoria adiuncta habens: Iuni-
vuladislauiensis cum annexo Bydgo-
stiensi territorio: & Bobrovunicensis,
Dobrinense, Ripinẽse, & Lipnense ter-
ritoria complexa. In Russia Leopolien-
sis, Pręmisliensis, Sanocensis, Halicien-
sis, Chelmẽsis, & Crasnostauiẽsis. In Po-
dolia Camenecẽsis atq; Trebovuliẽsis.
In Belsensi satrapia Belsensis, Buscensis,
Grodlẽsis, & Grabenecẽsis. In Plocẽsi v-
nica cũ tribus alijs territorijs, Zavucren
si, Mlauẽsi, Srenẽsi siue Srenscẽsi. In Ma
souia Cyrnẽsis, Viznẽsis, Varsauiẽsis, cui
Nurẽse quoq; territoriũ paret, Vyssegro
dẽsis, Zacrocimẽsis, Ciechanouiẽsis, Lõ
zẽsis, Rozanẽsis (in qua est & Macouiẽse
territoriũ) & Liuẽsis. In Rauẽsi verò sa-
trapia tres p̃fecturæ sunt, Rauẽsis, Gosti
nẽsis, & Sochaciouiensis. In Silesia sunt

Præfecturæ sine iurisdictione, siue tenutæ.

Osuiencimẽsis & Zatoriẽsis. Præter has
p̃fecturas sunt & alię de superiorib⁹ ferè
detractæ, q̃ peculiariter, quãuis min⁹ la-
tinè, tenutæ, earũq́; p̃fecti tenutarij vul-
gò vocãtur: q partim nõ habẽt sua terri
toria, partim habent, verũ sine vlla iu-
risdictione in nobilitatẽ. Nã ea est penes
veros p̃fectos, quib⁹ eæ tenutæ volũtate

Regia, p̃pter vtilitatẽ, vel aliqua alia de
causa detractę sunt. Sunt aũt ij tenutarij
curatores modò regiorũ prædiorũ atq;
redituum, & castellorum plebisq́; subie
ctæ, non dissimili cõditione magni pro-
curatoris arcis Cracouiensis. In ijs leges

Præfecturarum reditus & administratio.

eæ, quæ de pręfecturis dudũ commemo
ratæ sunt, locum non habent. Omnium
aũt præfecturarum reditus partim ex a-
gricultura, & re pecuaria, partim è molis
frumẽtareis & syluis, partim è censibus,
& pẽsionibus agrestium & oppidanorũ
proueniũt, & vel certo pacto præfectis
locantur à principe, vel eorum fidei cõ-
mittuntur, ita vt rationibus reddendis
obnoxij sint. Condonantur etiam inter
dũ ob eximia merita. Oppignorari quo-
que præfecturas non inusitatum est, eas
præsertim, q̃ iurisdictione carent, quæq́;
non sunt primariæ cuiusq; satrapiæ. Sed
ita demum id legitimum est, si rata re-
dituum portio quotannis de capite de-
ducatur. Quod cùm in desuetudinẽ ab-
ijsset superiori tempore, comitiorum
decreto nunc reuocatum est. In ijs verò
præfecturis, quæ iurisdictionem habẽt,
si vsus reipub. oppignerationem requi-
rat, etiã assensu senatus comitiali opus

Sendomiriensis præfecturæ priuilegium.

est. Sola Sendomiriensis priuilegio quo
dam neq; oppignerari, neq; locari per-
petua locatione potest. Habẽt & episco-

Præfecti alij præter regios.

pi, & proceres, atq; equites locupletio-
res nonnulli arces & pręfectos suos: Sed
hoc nomine principi nequaquã obno-
xios. Habet arx Cracouiensis peculiari-

Burgrabij Cracouiẽses.

ter decem custodes, qui burgrabij, sum-
pto à Germanis vocabulo, appellantur,
sine vlla potestate, præfecti authoritati
obnoxios: Qui pacis iuxta ac belli tem-
pore nocturnas atq; etiam diurnas, quã
do opus est, excubias per se, vel per admi
nistros suos seruant: Habentque militię
vacationem: & eo nomine ambitur
id munus à multis, & à rege confertur.

Zupparij siue salinatores.

Salinæ & alia metalla habent suos cura
tores & administros iuratos, & rationi-
b⁹ reddẽdis obnoxios. Præest aũt salinis
Bochnẽsibus & Veliscensibus, earumq́;
administris & operis vn⁹ salinator, quẽ
Zuppariũ Cracouiẽsem vocãt. Russicis
item vnus, quẽ Russicũ appellant. Et est
honorata hęc vtraq; curatio. Sed neq; in
regni, neq; in curiæ, neq; in terrestribus

Telonæ.

magistratibus numeratur: Quemad-
modum neque telonæ, siue quæstores

Exactores tributorum.

teloniorum, neque tributorum atque
exactionum publicarum exactores. Et
ij verò vtrique rationibus reddendis
obnoxij sunt. Telonæ quidem, si non
redemerint telonia: Quod faciunt ple-
runque. Hos omnes in hunc locum ter-
restrium magistratuum conijcere li-
buit, propterea quòd eorum curatio-
nes ad præfectorum officia nonnihil

Notarius thesauri.

accedunt. Scribam quoque siue notari-
um thesauri regii nihil vetat his adijce-
re, quem rex ipse edit, ac thesaurario vi-

Scriba castrensis.

carium adiungit. Est & scriba castren-
sis, quem etiam notarium campestrem
vocant, mercenariorum militum con-

Officia curiæ.

scriptor, & solutor stipendiorum. Sunt
etiam à terrestribus magistratibus non
multum diuersa ministeria quædam in
aula principis, quæ officia curiæ dicun-
tur. Quorum administri terrestrium
plerorumq; & regni officialium (quo-
rum sunt cognominis) quotidianis mi-
nisterijs in aula principis funguntur, fi-
demque suam principi ad suum quis-
que ministerium iureiurando obstrin-
gunt. Sunt aũt ij: Maresalcus, Thesau-
rarius, seu Vicethesaurarius, Succame-
rarius, Referendarij duo, pincerna, stru
ctor mẽsæ, subdapifer, dapifer, magister
culinæ, & præfectus curruũm. Nuper e-
tiam his accessêre, Vexillifer, ac ductor
aulicæ militiæ. Qui omnes addito no-
mine curiæ, à superioribus magistrati-
bus & officialibus cognominibus suis
distinguuntur: Nempe vt Maresalcus
curiæ, thesaurarius curiæ, atque eodem

Secretariorũ officia.

modo alij dicãtur. Nec scio an & Secre-
tarij in hunc ordinem referri debeant,
licet nullum peculiare certumq́ue mu-
nus attributum habeant, sed ad nutum
principis præsto sint in obeundis eius
nomine legationibus, in scriptionibus
& lectionibus publicarum & Regiarum
scripturarum, in acciendis ac deducen-
dis ad regem, vel in senatum illustribus
hospitibus & legatis principum, in ex-
quirendis & referendis sententijs ægro-
torum, & à consilio absentium prima-
riorum senatorum, in recognoscendis
pro principe locis, factis, & causis cõtro
uersis, regiorum præsertim hominum
& administrorum inter ipsos, vel cũ ma
gistratibus suis, & si qua sunt alia hone-
sta, & cum dignitate coniuncta ministe-
ria. Numerus eorũ certus non est. In his
eminet vnus, qui appellatur pimus seu

Primi Secretarij officiũ.

maior Secretarius. Is absentiũ Cancella
riæ præsidiũ vicem supplet in aula & co
mitatu principis: Nec tamen, vt illi, ge-
stat signũ regium, sed quoties opus est,
petito ab ipso annulo signatorio tam di
plomata publica, q̃ epistolas ipso præ-
sente signat. Quòd si is quoq; absit, pera-
git ea quispiam de cæteris Secretarijs,
quem princeps iusserit. Habet autẽ pri-
mus quoq; Secretarius secundum Can-
cellarium & Viceecancellariũ prerogati

uam capeſſendi honores publicos & magiſtratus, qui vacauerint: In arbitrio tamen regio poſitam. Habet & locum honoratum ſupra omnes officiales terreſtres & aulicos, excepto Mareſalco.

Mareſalci curiæ.

Mareſalcus curiæ abſente Mareſalco regni agit omnia, quæ illius muneris ſunt: A præſente etiam ſocius adhiberi ſolet ac debet ad ea, quæ ſunt maioris momenti peragenda, præfertq́ue cum eò pariter principi erectum ſceptrum.

Theſaurarij curiæ.

Theſaurarius item Theſaurarij regni abſentis vices gerit, adhibeturq́; & ipſe à præſente ad pleraque omnia.

Succamerarij.

Succamerarius, eſt magiſter cubiculi atq; cubiculariorum puerorum, aliorumq́; domeſticorum principis adminiſtrorum: Sub cuius poteſtate eſt ſupellex ad lectum & cubiculum principis, cultumq́ue corporis pertinens. Ianitoribus quoq; idem præeſt.

Referendariorum.

Referendarij, ſupplicum libellorum magiſtri ſunt, & querimonijs hominum audiendis, Cancellariæq́ue, vt verbo legis vtamur, referendis pręſunt. Quinetiam in litibus vrbanis diſceptandis pręſto ſunt eidem Cancellariæ, eiuſq́ue permiſſu exponunt regi cum conſilio cauſas & controuerſias litigantium. Nuper adeò ſententias quoque rogari cœperunt in regijs iudicijs. Sunt autem duo pari poteſtate, alter eccleſiaſtici, alter profani ordinis. Ductores copiarū, magiſtri ſtabuli, magiſtri culinæ, & præfecti curruum quæ ſint officia, ipſa eorum nomina ſatis oſtendunt. Cæterorum munera iam ſunt explicata in terreſtribus officijs & curationibus. Eadem enim ſunt horum, atque illorum: Sed cedunt hi illis præſentibus in ſua cuique ſatrapia ſiue terra. Hæc autem omnia honorata ſunt miniſteria:

Alia miniſteria aulica.

Minus illa, interioris cubiculi ſeruatoris, curatoris lecti, atq; diſpenſatoris. Cæterùm ſtipēdiarij & aulici principis equites, Concionatores, & ſacrifici, quamuis honorato ſint loco, tamen inter officiales nō cenſentur: Multò minus ſtipatores ſiue ſatellites, cubicularijq́ue, & pueri: Sed perpetui ſunt adminiſtri principis, & præſto ſunt ipſi iter facienti, & quouis loco manenti. Ac ſacrifici quidem per vices operantur ſacris quotidie præſente rege, Canunt etiam feſtis diebus, benedictioneſq́ue & gratiarum actiones ritu Chriſtiano ad menſam eius peragunt. Concionator ſacris concionibus fungitur.

Aulici equites.

Aulici verò (ſic enim vocantur) equites equis ſtipendia merent, præſidij honoriſque regij cauſa, & equeſtrem eum vel currulem equeſtres ferè comitantur. Qui equitatus numeroſus eſt atque ſplendidus, nobili iuuentute conſtans: In qua ſunt complures magiſtratibus & officijs non modò aulicis, verùm etiam terreſtribus præditi. Ei verò Mareſalci moderantur. Cæteri miniſtri non habent neceſſe equos alere. Itaque pedeſtres prodeuntem in publicum principem deducunt. In ſolennibus tamē pompis non inuſitatum eſt, vt equites quoque aulici pedeſtres equeſtrem principem antecedant. In longioribus autem itineribus ij, qui equis non merent, vel regijs, vel oppidatim ſuppeditatis, vel conductitijs equis aut curribus vehuntur.

Stipatores ſiue ſatellites.

Ex his ſtipatores, præſidij cauſa ſunt circum principem: Quod tamen recens eſt in Polonia: ſed auget maieſtatem principis.

Cubicularij & pueri.

Cubicularij & pueri præſto ſunt ad quæuis domeſtica miniſteria. Sed cubiculariorum peculiaris vſus eſt in acciendis in ſenatum & ad regem conſiliarijs, & perferendis quoquo verſus, literis, mandatis, edictiſq́ue regijs. Quam ad rem oppidatim & vicatim eis mandato principis equi ſubminiſtrantur: Quæ ſubuectiones, & lingua vernacula poduodæ vocantur:

Curſum publicum ſeu poduodæ.

Curſum publicum latini vocant. Incedentem in publico principem, aulici quidem antecedunt, ſtipatores prælongis ſecuribus more peditum Germanorum armati latera eius cingunt, Cubicularij verò cum pueris ſubſequuntur: Sed ita, vt & aulici proceribus atque ſenatoribus profani ordinis, & cubicularij puerique epiſcopis ac ſecretarijs eccleſiaſtici ordinis proxima principi loca honoris cauſa concedant: Niſi fortè regem regina ſequatur. Tunc enim epiſcopi quoque & ſecretarij cum proceribus antecedunt: Reginam verò longus ordo ſequitur nobilium matronarum & puellarum. Hæc igitur eſt ratio vniuerſa aulæ & comitatus regij.

Viliora miniſteria.

Mitto enim cantores, abaci cuſtodem, mapparium, canum venaticorum curatores, dimenſorum diſtributores, ianitores, tibicines, tubicines, opifices, & alia viliora miniſteria: Quæ magna eſt turba, & ſumptibus principis alitur. Et quoniam omnia perſequimur: Volumus quidem certè:

Reginæ comitatus.

habet etiam regina ſuum comitatum, nec modò puellarū & matronarum, quæ in gynæceo ſunt, ſed etiam puerorum cubiculariorum, & aulicorū, & in his peculiares adminiſtros ſiue officiales.

Magiſter curiæ. Magiſtri curiæ.

In primis magiſtrū curiæ, qui omnibus præeſt, Reginamq́; prodeuntem cum ſceptro antecedit: & magiſtram curiæ, matronam gynæceo moderantem:

Cācellarius ſiue ſecretarius.

Deinde Cancellarium, vel Secretarium: Cuius ſunt munera, literas nomine reginæ conſcribere, & ſignare, & legere, & compellantibus eam reſponſa dare. Quod quidem neſcio an cum magiſtro curiæ commune habeat. Eſt autem & hic diſcrimen inter Cancellarium & ſecretarium, quòd hic non geſtat ſignum reginæ, ſicut ille: ſed ab ea, quoties opus eſt, vtendum accipit.

Adminiſtri reginæ.

Habet regina etiam theſaurarium ſuū, & pincernam ſiue pocillatorem, & ſtructorem menſæ, & ſubdapiferum, & dapiferum, & culinæ ac ſtabuli magiſtros ſingulos: Itemq́; diſpenſatorem, abaci cuſtodem, mapparium, & ianitores eodem, quo regij ſunt honoris diſcrimine: Quibus omnibus victus, veſtitus, & mercedes à rege præbentur. Indidem ipſius quoq; reginæ mēſa inſtruitur, res veſtiaria, mundus muliebris, & iumenta comparantur. Quod ſi ea regi ſuperſtes ſit, vidua de ſuo, ac de fructibus & reditibus eorum bonorum, quæ rex ipſi dotis ac donationis propter nuptias nomine de ampliſſimi conſilij ſententia attribuerit, ſeſe cum vniuerſo comitatu ſuo deinceps ſuſtentat. Atque hæc de magiſtratibus regni, terreſtribus, & aulicis nobis decurſa ſunto.

Eccleſiaſtici honores & magiſtratus.

De eccleſiaſticis magiſtratibus, honoribus, miniſterijs & curationibus, quales ſunt ſecundum Archiepiſcopos & epiſcopos, ſuffraganeorum, abbatum, præpoſitorum, Decanorum, Archidiaconorum, ſcholaſticorum, cantorum, cuſtodum, cancellariorum, vicariorum in ſpiritualibus, officialium, commiſſariorum, miniſtrorum, priorum, cuſtodum ſiue guardianorum, pœnitentiariorum, parœcorum, quos etiam plebanos vocant, nō eſt operæprecium hic nos perſequi: Ne de collegijs quidem, canonicorum, monachorum, & monacharum, fratrum conuentualium, vicariorum, pſaltarum, manſionariorum, & ſi qua ſunt alia. Neque enim peculiare quicquam habent apud Polonos præ cęteris gentibus & nationibus Chriſtianis, neque ad rempubl. pertinent, exceptis Archiepiſcopis & epiſcopis, & ſi quibus fortè præterea peculiariter quædam reipub. munera, quorum ſuperius mentionem fecimus, mandantur.

Eccleſiaſtici ordinis dignatio.

Magnus tamen, vt par eſt, honor eis & omnibus ſacerdotibus habetur ſolo ſacerdotij nomine: Maior etiam olim habebatur: id quòd è vetuſtioribus literarum monumentis deprehenditur. Omnes autem ij epiſcoporum & Archiepiſcoporum poteſtati & iuriſdictioni ſubiecti ſunt, præter, ſi qui pontificis maximi, cuius eximia poteſtas eſt, authoritate exempti ſunt.

Plebs Polona.

Plebes vrbanæ, oppidanæ, vicanæ, & agreſtes partim principi parent, partim proceribus & equitibus: partim certis ſacerdotijs attributæ ſunt. Reguntur autem à ſuis quæque dominis, eorumq́; præfectis ac procuratoribus, ex æquo & bono ſiue ex arbitrio magis, quàm certis legibus. Quanquam non carent tamen ſuo quoque iure: Quod non eſt vnius modi, quemadmodum poſterius oſtendemus.

Plebei magiſtratus.

Præter dominos autem, eorumq́; præfectos & procuratores, habet plebs quæque oppidatim, vicatim, & pagatim ſuos magiſtratus.

Scultetus ſiue aduocatus hæreditarius.

Ac in pagis quidem ſcultetum, ſiue aduocatum hæreditarium vocant, qui eſt quaſi deductor ac defenſor coloniæ: qui vel ipſe per ſe, vel per vicarium ſuum, quem & ipſum aduocatum, ſeu iudicialem, vocant,

Aduocatus iudicialis.

cum adiunctis aliquot ex aratorum numero ſcabinis (ſic appellantur iudices, ſiue aſſeſſores iudicij) ius dicit.

Scabini.

In ciuitatibus autem & oppidis & vicis præter hos, ſunt etiam conſules. Ita vocamus eos, qui à veteribus decuriones appellātur:

Conſules ſiue decuriones.

penes quos eſt ciuitatis cuiuſque gubernatio & cuſtodia: in delinquentes animaduerſio: publicorum commodorū adminiſtratio, curaq́ue ædificiorum & ſartorum tectorum publicorum.

Magiſter ciuium.

Inter eos autem vnus præſidet magiſter ciuium, quem vulgò proconſulem vocitant, qui eos, quoties opus eſt, conuocat, & in conſilium adhibet. Nam leuiora ſine illis ipſe gerit. Conſulum non idem eſt vbiq; numerus.

Magiſter contuberniorū.

Habēt item ſingulæ opificum ſocietates & contubernia in qualibet ciuitate & oppido ſuos magiſtros, & his adiunctos aliquot ſeniores.

Aediles.

In maioribus vrbibus ſunt etiam ædiles vnus & alter de numero decurionum delecti, pecuniæ publicę quæſtores, & ſartorum tectorum curatores. In oppidis verò & vicis cōmuniter hæc à decurionibus curantur. Hos magiſtratus in oppidis præſertim, iuratos eſſe oportet, præter aduocatos hæreditarios. Nullos aūt cōmunes magiſtratus pagi inter ſe, neq; ciuitates habēt. Hæc de plebeijs magiſtratibus.

Magiſtratuū creandorum ratio.

Creandorum magiſtratuū, & honorum mādandorū in Polonia nō vna eſt ratio.

Epiſcoporū electio.

Olim epiſcopi ex præſcripto ſacrorum canonum à collegijs primariorum ſacerdotum, quę capitula cathedralium eccleſiarū vulgò nominant, legebantur:

Nominatio.

Nunc princeps, vmbratili quadā electione illis relicta, aut ne relicta quidem, ſolus arbitratu ſuo edit epiſcopum, & pontifici max. cōmendat, (quod fiebat etiā à collegijs) vt eius

au-

authoritate approbetur, præficiatur, & ab alijs episcopis cõsecretur. Cœperũt autem sic editi siue nominati indulgentia vel conniuentia quadam admitti ad consilia publica, priusquam approbentur à pontifice: Non item ad functiones sacras, & iurisdictionem ecclesiasticam, & administrationẽ bonorum. Sed à morte episcopi collegium sacrũ distributis inter se curationibus bona vacantia administrat: Excepta Gnesnensi diœcesi, quę peculiarem habet Oeconomũ, etiam viuente Archiepiscopo.

Oeconomus Gnesnensis.

Ius autẽ dicit in ea iuxta ac in alijs diœcesibus vacãte sede vnus aliquis, quem collegium administratorem temporarium renunciauerit.

Administrator.

Sacerdotiorũ collatio.

Abbatum & præpositorum eligendorum ius collegia monachorum hactenus retinuêre: Sed iam vix retinent, ab episcopis primùm, deinde à regibus etiam labefactatum & violatum.

Abbatum electio.

Ad electionem quidem certè Regius assensus, & episcopi authoritas accedat oportet. Cæterùm in sodalitijs & conuentibus fratrum mendicantium neutrum horum requiritur. Ne in inferioribus quidem & quasi vicarijs locupletiorum monasteriorum curationibus, quas ferè præposituras vel prioratus vocant. Prælati & canonici ecclesiarum cathedralium partim à pontifice max. partim ab ipsarum episcopis alternis mẽsibus creantur.

Sacerdotiorum collatio.

Primariorum tamen secundum episcopos in vnaquaque ecclesia prælatorum, & nonnullorum canonicorum edendorum, siue commendandorum, &, vt vulgò loquuntur, præsentandorum ius regi concessum est pontificum superiorum indulgentia. Indultum est idem ius etiam priuatis quibusdã, præsertim episcoporũ curatoribus, in alijs quibusdã sacerdotijs. In parœcijs verò & alijs minorib⁹ sacerdotijs vsitatum & legitimum est, vt ius edẽdi sit penes eos, vnde profecta est dotatio cuiusq; sacerdotij, vel in quorũ bonis id, prouentusq́; eius siti sunt, sic tamen, vt penes episcopum sit approbatio editi, & reprobatio, si non sit idoneus: aut si plures pariter edantur, dijudicatio. Quod de illis quoq; qui à rege, vel alio quopiam profano commendãtur, siue præsentantur intelligendum est. Vocantur autem patroni vsitato iuri pontificio nomine, collatores etiã vulgò, qui ius hoc edendi, siue præsentandi habent: Quibus inuitis obtrudi sacerdotem siue beneficiarium per legem non licet, ne pontificis quidem maximi authoritate: nisi ij sese indignos eo iure reddiderint, aut intra tempus legitimum vti eo neglexerint. Obtruso pœna est proscriptio. Quæ sic obiter, & præter institutum propemodum hic nobis perstricta sunto. Ad proprios reipubl. Polonæ magistratus reuertamur. Palatinos & Castellanos, & reliquum omnem Senatum regni princeps legit, & iureiurando obstringit sibi & regno siue reipubl. Idem confert præfecturas, cæterosq́; omnes magistratus, honores & ministeria publica.

Senatus & magistratuũ equestrium creandorum ratio.

Sed in magistratibus regni illud receptum est, vt non nisi in comitijs renuncientur. In iudice verò & subiudice, & scriba siue notario terrestribus ita est adstricta legibus potestas principis, vt nobilitas eius satrapiæ siue territorij, cuius iudex, vel subiudex, vel scriba decessit, conuentu instituto authore & præside palatino, quatuor patresfamilias equites eligat: de quibus princeps vnum, quem vult in locum vacantem surrogat.

Iudicis, subiudicis, & notarij electio.

Abrogari verò magistratus, aut honor vllus nemini potest, nisi per maximam vel mediam capitis diminutionem, hoc est, libertatis, ciuitatisúe, siue nobilitatis & bonæ famæ amissionem: aut si quis alium magistratum honoremúe adeptus sit, quẽ cum priori retinere iure non possit. Ipse se quisq; abdicare arbitratu suo potest.

Magistratus & honores perpetui.

Pręfectura, & metallorum, teloniorumq́ue curatione princeps amouere quẽlibet, quando vult, potest, nisi cui ipse promiserit, ac diplomate cauerit, vt ad certum tempus, vel quoad vixerit amoueri nequeat. Aulico item magistratu & ministerio amouere quenq; regi licet. Non temerè tamen id facit, nec ferè sine nota ignominiæ: nisi lex iubeat. Exactores tributorum annui ferè creantur à rege, vel comitiali placito. Plebeios magistratus partim domini, vel præfecti creant, partim ipsi sibi ciues & oppidani legunt, præter Cracouiam, vbi Palatinus ius legendi senatus habet, abrogandi non habet: Nec nisi morte, aut maxima mediáue capitis diminutione honoris amittitur:

Plebeiorum magistratuũ creatio.

Cracouiensis consulum creatio.

Ex omni etiam numero viginti quatuor consulum, quotannis octo, quos vult, Palatin⁹ rebus gerendis præficit, quos præsidentes vocãt: de quib⁹ certo ordine singuli fiũt magistri ciuiũ in sex hebdomadas. Nec multùm diuersa est ratio consulum in alijs quibusdam ciuitatibus & oppidis: Nisi quòd præfecti in suæ quisq; ditiõis oppido vnũ aut alterum legendi facultatem habent. Cazimiriæ, Clepariæ, & Prossouiæ magnus procurator arcis Cracouiensis, cùm in legendis consulibus, tum in alijs rebus præfecti vicem obtinet.

Idem

Iudicum iuris supremi creatio.

Idem aduocatum & scabinos iuris supremi Theutonici siue Magdeburgensis legit. Cæteros autem scabinos, ipsi consules siue decuriones in sua quique ciuitate & oppido legunt, & sacramento adigunt. Cracouiæ aduocatum quoque iudicialem.

Scultetus siue aduocatus hæreditarius.

Cæterùm Scultetus siue aduocatus hæreditarius in quouis oppido, vico atq; pago semel à domino constitutus magistratum hunc obnoxium ipsi domino ad equestre ministerium, reiq́; publicæ, ad expeditionem bellicam, etiã ad hęredes transmittit. Quin & in externum transferre assentiente domino potest. Est tamen ius fasq́; domino amouere scultetum, & aduocatũ hæreditarium contumacem aut inutilem, persoluto ipsi pretio, quod habet inscriptum in diplomate, vel secundũ æstimationem emolumentorum atq; ædificiorum. Nisi quid enorme & priuatione dignum is commiserit. Quo quidem iure multi sic abuti cœpêre ad augenda commoda sua, vt sculretis & aduocatis hæreditarijs sine vlla culpa eiectis prorsus, vel in ordinem redactis, agros eorum prædijs suis adiunxerint, iudicijs verò iudiciales aduocatos arbitratu suo præficiant.

Reditus magistratuum.

Reditus magistratuum regni exigui, terrestrium verò & aulicorum nulli ferè sunt. Ne vrbanorum quidem & oppidanorum, & agrestium vlli ferè certi sunt. Honorem Poloni satis amplum & luculentum virtutis & honestorum laborum præmium esse duxerunt, etiam sine compendio: quod minus generosi animi magis plerunq; consectantur. Sunt tamen certæ mercedes, & quasi sportulæ, quæ iudicibus iudiciorumq́; administris penduntur à litigantibus. Primores aliquot Palatini & Castellani, mediocres tamen habent reditus, partim ex agris & prædijs, partim è salinis, vel telonijs, siue alijs quibusdam pensionibus à principe antiquitùs in omne tempus attributis.

Episcoporum & aliorum sacerdotum reditus.

Episcopi nonnulli peramplos habent, vnde non modò ipsi commodè & cum dignitate viuere, & senatoria munera lautè sustinere, verùm etiam inferioris ordinis sacerdotes, socios & administros suos rectè alere ac tueri, & omnem cultum diuinum cum dignitate administrare, & egenis denique liberaliter subuenire queant. Habent etiam decimas omnium segetum publico principum ac totius Poloniæ consensu iam inde ab initio susceptæ religionis Christianæ attributas, & alijs quibusdam pẽsionibus postea vel cumulatas, vel commutatas: indeque cum alijs quibuslibet sacrorum administris, tum parœcis, pręlatis, & canonicis certas portiones antiquitùs segregarunt. Habent & luculentos fundos, prædia, pagos, oppida, arces, & territoria, partim priscorum itidem principum & regum, partim priuatorum munificentia adiecta.

Priscorum Pol. diuini cultus augendi studium.

Ne abbatum quidem, ac cæterorum sacerdotum, primariorum præsertim, quos prælatos vocant, & monasteriorum, atque etiam parœcorum pijs & honestis vsibus malè prospexit similis pietas & beneficentia. Ipsi etiam superiorum temporum episcopi, abbates, & sacerdotes successoribus & posteris suis permultum addiderunt, patrimonia sua, vel empta aliundè bona, censusúe sacerdotijs adiungendo, templorumq́ue splendorem, ædificiorum atque donariorum omnis generis magnificentia augendo, quo augustiorem cultum diuinum redderent. Atque hæc omnia cum ipsis adeò personis ecclesiasticis maiorum legibus ac principum benignitate immunia sunt à plerisque omnibus muneribus & oneribus publicis. Quo prolixior autem fuit hominum in ordinem sacrum munificẽtia superioribus temporibus, hoc erant abundantiores & ipsi, qui de suo liberales erant, licet minus curæ laborisq́ue rei familiari impenderent.

Benignitas Dei in pios.

Nunc passim in alienas donationes ac decimas inuaditur longè maiore auaritiæ rapacitatisq́; infamia, quàm egestatis releuatione. Atq; id tentatur etiam (proh nefas) placito & authoritate cõmitiorum publica, qua refrenari potiùs talis priuatorum hominum temeritas & iniustitia deberet: vt fuit refrenata antiquioribus constitutionibus & magistratuum seueritate laudabiliter iuxta ac vtiliter. O tempora: ô mores. Nos ad institutum nostrum reuertamur. Multi tamen è sacro ordine nullos habent certos reditus: sed partim Episcoporum & opulentiorum non modò sacerdotum; verùm etiam profanorum stipendijs; partim cęteræ multitudinis quotidiana beneficentia & quasi stipe vitam sustentant. Quales ferè sunt etiam ij, qui vocãtur mendicantium conuentus, siue collegia. Sed nos honorum & magistratuum omni fermè ratione explicata, ad iudicia transeamus.

Iudicia.

Eorum autem ratio varia & perplexa est in Polonia. Habet ordo ecclesiasticus, quemadmodum & apud alios Christianos populos, sua, quibus cæteri quoque homines, nobiles pariter ac plebeij obnoxij sunt aliquatenus in ijs præsertim causis, quæ cũ religionis, aut personarum, rerumúe

Ecclesiastica iuditia.

sa-

ſacrarum ratione aliqua ex parte con-
Eccleſiaſtici fori cauſæ.
nexæ ſunt: Quales ſunt, de inſtitutis &
ritibus religionis, quæq; his aduerſan-
tur de impietate, hæreſi, ſchiſmate, ma-
gia, incantationibus, fœnore, ſacerdo-
tiorum cauponatione, quam Simoni-
am vulgò vocant: Itemq; de decimis, &
fundis, & quibuſuis cenſibus ac rediti-
bus eccleſiaſticis, de cęde, vi, & iniu-
ria ſacris initiato homini, reiue, aut lo-
co ſacro, ſeu ſacerdotij fundo illata. Ad
hæc de iure patrocinij ſiue patronatus,
quod vocant, & de ſacerdotiorum iure
quæuis cõtrouerſiæ, item quæ de iure
matrimonij & natalium, & de miſerabi
lium egentiumq; perſonarum iniurijs,
quæq; ex obligatione in foro eccleſiaſti
co facta, oriuntur. Teſtamentariæ cau-
ſæ profanorum hominum in hoc æquè
ac profanis foris diſceptantur, dũmodo
extra iudiciũ teſtamenta ſint cõdita. Ali
ter enim, in eo foro diſceptãtur, in quo
ſunt cõdita. Niſi quid fortè legatũ ſit pie
tatis ergò, & ad piã cauſam, vt vulgò lo
quuntur, hoc eſt, templis, eccleſiarúm-
ue miniſtris, aut egenis: Quæ cauſa pro-
Iudices eccleſiaſtici.
pria eſt eccleſiaſtici iudicij. Eſt aũt iudi-
ciorũ eccleſiaſticorũ ſumma penes epi-
ſcopos: quorũ vices gerũt ij, quos vocãt
vicarios in ſpiritualibus, Cancellarij, &
officiales: Inter quos vnus, q eſt prima-
rius, generalis appellatur: Cæteri fora-
nei. Ab epiſcopis, eorumque vices ge-
rentibus prouocatio eſt ad Archiepiſco
pos: Et ad Gneſnenſem quidem ab ipſo
Archiepiſcopi Gneſnenſis iuriſdictio.
etiam Leopolienſi Archiepiſcopo: Idq;
eo nomine, quòd ille eſt legatus perpe-
tuus, ſiue, vt vulgò loquuntur, natus ſe-
dis apoſtolicæ. Pertinent autem ad eius
prouinciam hi Epiſcopi: Cracouienſis,
Vuladiſlauienſis, Poſnanienſis, & Plo-
cenſis in Polonia, Vuratiſlauiẽſis in Sile
ſia Boëmicæ ditionis: Lubuſſẽſis in Mar
chia Brãdeburgẽſi, Vilnẽſis in Lituania:
& Medniciẽſis in Samogitia: Olim Cul-
mẽſis quoq; in Pruſſia, & Camenẽſis in
Pomerania ſub eo fuêre. Sed auulſi ſunt
poſtea. Ad Leopoliẽſem verò, Præmiſli
enſis, Chelmẽſis, Camenecẽſis, Lucẽſis,
ſiue Luceorienſis, atq; Kiouienſis. Ex-
trema tãdem prouocatio eſt ad pontifi-
cem max. antiquiſſimo Chriſtianæ reli-
gionis inſtituto. Omnes autem iudices
eccleſiaſtici iudicãt, ſiue adeò iudicare
debent è præſcripto eccleſiaſticorum &
pontificiorum canonum: Et præter di-
ras ſiue cẽſuras & interdicta eccleſiaſti-
Executio rerum iudicatarum ab eccleſiaſticis iudicibus.
ca, habent ius quoddam coërcendi ſon-
tes, in ſui quidem ordinis homines la-
xius, in profanos autem reſtrictius, ita
vt contra hos ad executionem rerum
iudicatarum, vrbanorum, ac terreſtri-
um magiſtratuum opem ad extremum
implorare neceſſe habeant. Nec ij iure
eis deeſſe poſſunt, aut debent. Habent
& profani inter ſe nobiles iuxta ac ple-
beij ſua iudicia: quibus ſacris initiatum
aut ſacerdotio præditum præeſſe non
Terreſtria iudicia.
licet. Ac nobilitas quidem terreſtribus
iudicijs peculiariter ſubeſt: quæ à iudi-
ce, ſubiudice & notario terreſtribus ex-
ercentur, alibi quidem quater, alibi ſe-
xies quotannis, alibi verò ſingulis men-
ſibus: Niſi fortè iudex, ſubiudex, aut no-
tarius deſit: aut bellica expeditio, vel cõ
mitia, colloquiáue (de quibus paulo
pòſt dicemus) interueniant. Tunc enim
ſilent iudicia nobilitatis, non terreſtria
modò, ſed & alia. Sunt autem in quali-
bet ſatrapia ſiue palatinatu certa oppi-
da, in quibus ius hoc dicitur nobilitati,
in eo ipſo territorio bona agroſque ha-
benti. Nec euocari quenquam è ſuo ter
ritorio licet, niſi ipſe certa obligatione
nominatim ab hac prærogatiua receſſe
rit. Cæterùm qui nulla habet bona ter-
reſtria, cõueniri hoc iure non poteſt.
Ne ſacerdos quidem, exceptis cauſis fi-
nium regundorum, & adſcriptitij alie-
ni profugi, cæſi, vel vulnerati: aut ſi vllo
alio, quàm ſacerdotij nomine bona ter-
reſtria poſſideat. Oppida verò ac terri-
Iudiciorum terreſtrium loca.
toria iudiciaria hæc ſunt: In Cracouien
ſi quidem ſatrapia Cracouienſis arx,
Proſſouia, Xianzum, Lelouia, Biez-
zum, Cichouia, in quo oppido & San-
decenſe territorium iudicatur: In Poſ-
nanienſi, Poſnania, Coſtenum, & Vv-
ſchoua: In Sendomirienſi, Sendomiria,
Radomia, Opocinum, Chencini, Viſli-
cia, Pilſna: In Caliſſienſi, Caliſſia, Gnez-
na, Pyſdri, Coninum, Keina, Naclum:
In Siradienſi, Siradia, Schadcouia,
Petricouia, Radomſci, Item Velunia
& Oſtreſſouia: In Lencicienſi, Len-
cicia, Brezini, & Orlouia: In Breſten-
ſi, Breſte, Cruſuicia, Couale, & Præde-
cia: In Inovuladiſlauiẽſi, eiuſdem nomi
nis oppidum & Bydgoſtia: Itemq; Do-
brinum, Ripinum, & Lipnum: In Ruſſi
ca, Leopolis, Præmiſlia, Sanocum, Ha-
litia, & Chelma: In Podolica, Camene-
cia, ac Trebovulia: In Lublinenſi, Lub-
linum, & Lucouia: In Belſenſi, Belſum,
Buſcum, Grodlum: In Plocenſi, Ploſcũ,
Plonſcum, Bielſcum, Racianzum, Za-
vucrze, Mlavua ac Srenſcum: In Maſo-
uia, Cyrſcum, Vizna, Varſauia, Nur, Viſ
ſegradum, Zacrocimum, Ciechanouia,
Lomza, Zembrouia, Rozanum, & Li-
ua: In Rauenſi Raua, Goſtinum & So-
chaciouia. In Sileſia verò Oſuiencimen
ſe

ſe & Zatorienſe territoria ſuos vtrun-
que peculiares habet iudices, qui cum
delectis de nobilitate ius dicunt, præfe-
cto præſidente. Ad eundem modum &
Seuerienſis Epiſcopi Cracouienſis ditio
ſuum habet. Olim in Sileſia ipſi duces
in ſua quiſque ditione iudicijs præſide-
Terreſtris iudicij cauſæ.
bant. His iudicijs diſceptantur pleræq;
omnes cauſæ nobilitatis priuatæ ac ci-
uiles, quemadmodum loquuntur iure
conſulti, ac ciuiliter inſtitutæ. Regun-
dorum finium controuerſia hoc ipſo
quidem iudicio primùm diſceptatur
inter equites, vel inter equitem & ſa-
Succamerarij iudicium.
cerdotem: Sed ad extremum ac Succa-
merarium terreſtrem remittitur: Qui
in rem præſentem veniens, ipſe per ſe,
vel per vicarium ſuum camerarium il-
lius territorij eam definit, certiſque me
tis atque ſignis fines controuerſos deſig
nat. Atque hæc eſt vnica Succamerario
rum iuriſdictio. Cæterùm ſi cum regijs
Cõmiſſarialia iudicia.
bonis equiti ſit controuerſia, non apud
terreſtre & Succamerarij iudicium ea
diſceptatur, Sed princeps equite poſtu
lante edit recuperatores aliquot de ſe-
natu ac terreſtribus magiſtratibus ſiue
officialibus eius ſatrapiæ, in qua eſt con
trouerſia: quos commiſſarios appella-
mus. Inter quos etiam Succamerarius
eſſe ſolet: Qui in rem præſentem veni-
entes iudicium id peragunt. Idem fit,
ſi ſacerdotalis fundus & ager cũ regio
controuerſos fines habeat: Niſi quod
epiſcopus quoq; eius diœceſeos editis
à principe recuperatoribus vnum aut
alterum de ſuis adiungit. Eademque
ratio eſt petendi recuperatores à princi
pe in cauſa herciſcundæ familiæ, ſiue
diuidundæ hæreditatis inter fratres &
propinquos. Quanquam hoc iudicium
Capitaneorum, ſeu præfectorum iuriſdictio.
etiam præfectus exercere poteſt. Crimi-
nales verò cauſæ de ſtupro, incendio, la
trocinio, & vi armata alienis ædibus il-
lata ad præfectorum ſiue capitaneorũ
in ſua cuiuſque præfectura iudicium
pertinent. Ciuiles item, quæcunque ad
uerſus eos equites inſtituuntur, qui cer
tos agros & bona terreſtria nulla habẽt,
& qui, licet habeant, obligatione tamẽ
ſua ei foro obnoxios ſeſe fecerunt, aut
merent publica ſtipendia, aut ſacris ini-
tiato homini damnum vel iniuriam in
tulerunt, aut alienum adſcriptitium de
tinent, aut obſtaculis deniq; liberam
fluuij nauigationem impediuerũt, aut
ſi quis executionem rei iudicatæ prohi
beat. Dicit autem ius præfectus in arce,
aut alio loco publico ſuæ quiſque præ-
fecturæ ſexta quaque ſeptimana per ſe
ipſe, vel per vicariũ ſuũ iudicem caſtrẽ-
ſem. Atque hæ ſunt iudicij caſtrenſis
Caſtrenſe iudicium, & officium.
cauſæ. Officij verò ſunt, rerum iudi-
catarum executio: viduarum de bonis
dotalibus eiectarum, & aliorum ſpoli-
atorum reſtitutio: Itemque in depre-
henſos in ſcelere, & recenti, vt dicunt,
crimine, aut ſi quis rem alienam apud
ſe deprehenſam non reddat domino
repetenti: Adhæc in turbatores con-
uentuum & iudiciorum, & qui vetitis
armis vtuntur: in tolerantes cenſuras
eccleſiaſticas vltra annum, in iniuſtos
teloniorum exactores, & in ſacerdo-
tes, qui iuri patronatus profanorum hò
minum derogant, aut profanos præter
ius ad forum eccleſiaſticum euocant,
animaduerſio. In quibus cauſis quouis
tempore cuiuis quærenti præſto eſſe de
bet præfecti authoritas per ſeipſum,
vel per ſuppræfectum ſuum: Cuius iu-
riſdictio ad cauſas officij pertinet, ſi præ
fectus ipſe ius non dicat. Denique fur-
ti ſuſpectos prehendendi, reoſque iu-
dicandi, & ſupplicio afficiendi ius ha-
bet præfectus & ſuppræfectus eius. E-
queſtres tamen non niſi eos, qui ter ab
eodem crimine damnatis editi, & in
album furum relati ſunt. Porrò ſta-
Regij iudicij cauſæ.
tus controuerſiæ, hoc eſt, cùm de gene-
re cuiuſquam ambigitur, & eæ cauſæ,
quæ infamię, confiſcationis bonorum,
vel capitis pœnam (præter eas, quas du-
dum præfectis attributas eſſe expoſui-
mus) annexam habent, atque etiam de
cæde equitis, ad ſolius principis iudici-
um pertinent. De quibus is in comitijs
demum cum ſenatu cognoſcit. Præter,
ſi maleficium in loco domicilij princi-
pis ipſius, & ſub aſpectu eius patratum
ſit. Tunc enim, ſi author recenti & ca-
lenti, quod aiunt, facinore comprehen
datur, abſque citatione princeps eum
ipſe per ſe, vel per Mareſalcum iudicat.
De perſonalibus verò cauſis ciuilibus,
aut ciuiliter inſtitutis, quæ alioqui ad
forum terreſtre vel caſtrenſe pertinent,
princeps itidem quouis loco ac tempo
re cum ijs, quos ad manum habet con-
ſiliarijs citatum iudicat. Quę citatio cu-
Citatio poſt curiam.
rialis, & poſt curiam vocatur. Sed eius
vſus ita reſtrictus eſt, vt ea in minore
Polonia contra eũ, qui in maiore tan-
tùm agros ac domicilium habet, non
valeat: neque contra. Id autem iudici-
Regij termini.
um regiorum terminorum nomen ha-
bet. Vbi etiã in pręfectos & adminiſtros
ſuorũ bonorũ & redituũ, quod ad mu-
nera eorũ attinet, quicunq; & vndecũq;
ij ſint, princeps ipſe ſibi, inſtigatore, vt
vocant, officij petente, & cuiuis poſtu-
lanti ius dicit: Ac de prouocationibus

quoque ab officio caſtrenſi ad ſe delatis cognoſcit. *Exactores iniuſti vbi conueniãtur.* Iniuſtus tributi publici exactor, etiam apud epiſcopum, palatinum, vel caſtellanum loci rectè conuenitur. Belli autem & expeditionis publicæ tempore, cùm ſilent omnia ſupra memorata fora, penes principē eſt ius omne, *Iuriſdictio bellica.* & iudicium eorum, quę in caſtris & in ipſa expeditione flagitioſè aut ſceleratè admittuntur. De iniurijs quidem damniſque datis in expeditione bellica palatini vel caſtellani cuiuis querenti contra ſuæ quiſque ſatrapiæ, vel territorij homines ius dicūt. Si quis autem non pareat, principi deferunt. Ab omnibus porrò iudicijs nobilitatis prouocatio eſt ad principē: Niſi quòd eæ, quæ fiunt à terreſtribus iudicijs, in colloquijs ferè prius diſceptantur. *Appellationes ſeu prouocationes. Colloquia & generales termini.* Appellatur autem colloquium, peculiare palatini cū dignitarijs, vt vocant, ac terreſtribus magiſtratibus iudiciū: Quod ſemel quotannis autumni tempore in qualibet ſatrapia ſiue palatinatu exerceri debet, prouocationem à terreſtribus & caſtrenſibus eiuſdem ſatrapiæ iudicijs diſceptandarum cauſa. Quod etiam terminos generales vocant. Vbi & alienationes, & obligationes bonorum terreſtrium rectè fiunt. Ab hoc itidem ad regem eſt prouocatio. *Sileſiorū prouocationes.* Sileſij ſoli colloquiorum vſum non habent, neque principem, ſed vicinorum duorum triumúe principatuum iudicia appellant, in eiſque acquieſcunt. Verùm id quoque iam exoleſcit, pleraque omni nobilitate in ius terreſtre Polonicum ſeſe transferente. Fuit aliquando in comitijs facta mentio inſtituendæ in Polonia nouæ iudicum decuriæ, quæ de omnibus prouocationibus abſque prouocatione cognoſceret, quale eſt in Gallia, quod parlamentum vocant. Sed non placuit, ſummam iudiciorum cuiquam, præter principem concredere. *Iudiciorum comperendinatio.* Quo fit, vt principe plurimis & varijs iudicijs diſtento, & alijs multis & grauibus tam ampli regni negocijs diſtracto, lites in multos annos comperendinentur, non ſine dolore & querimonia multorum, præſertim augeſcente indies cupiditate hominum, nullaque aut exigua certè temerè litiganti, & prouocanti, & iniuſto iudici pœna imminente. Vnde capitales exiſtunt inter neceſſarios quoque & cognatos inimicitiæ, cędes innumerabiles patrātur, coactiſque hominibus, & iuſtis propè exercitibus nōnunquam cōfligitur, dum offenſus longa iudicij comperendinatione, armis ius ſuum quiſque perſequi ac tueri contendit. Sed ad prouocationes redeamus. Earum duplex eſt ratio: Eſt enim appellatio, qua inter litigantes ſolos diſceptatur iuſténe an iniuſtè iudicatum ſit. *Appellatio.* Motio verò eſt, in qua iudex à quo prouocatū eſt, neceſſe habet tueri ſententiam ſuam, vt ſi iniqua & legibus aduerſa fuerit, ipſe pudefiat, mulcteturq;. *Motio.* Quod tamen iam fermè exoleuit. Vtrobiq; autem regio vel colloquiorum iudicio iniuſtum decretum reſcinditur, vel corrigitur, vniuerſaque cauſa diſceptatur ac dijudicatur, etiamſi ab interlocutiora ſentētia prouocatum ſit. Tametſi non temerè admittitur eiuſmodi prouocatio. *De prouocationibus vbi cognoſcatur.* Cognitionum quoque principis de prouocationibus non vna eſt ratio. Nam de ijs, quæ fiunt à colloquijs, non niſi in comitijs cum frequēti ſenatu cognoſcit. Ad eundem modum de ijs etiam, quæ fiūt à terreſtribus iudicijs. Nam de ijs quoque rectè à rege cognoſcitur in comitijs, ſi prius ea inſtituantur, quàm colloquia. Itaque indiſcriminatim prouocari ſolet ad colloquia, vel ad comitia. De cæteris verò prouocationibus, quæ fiunt ab alijs iudicijs, etiam extra comitia cognoſcit is cum ijs cōſiliarijs, quos ad manum habet, quouis tempore & loco: ſed tamen intra fines regni modò. Foris enim nemo equitum ſiſtere ſe principi neceſſe habet vlla ex cauſa, exceptis fiſcalibus. Tam in comitijs autem, quàm extra ea in iudicijs regijs adhibentur in conſilium etiam ſupplicū libellorum magiſtri, ſiue Referendarij: *Referendarij, iudex, ſubiudex, & notarius terreſtres in iudicijs regijs.* Itemque iudex, ſubiudex, & notarius eius ſatrapiæ ſiue territorij, in quo iudicium exercetur: præter, cùm de prouocatione ab ipſorum iudicio facta cognoſcetur: Habentque ij poſtremi omnium dictionem ſententiæ. Atque his ferè foris atque rationibus nobilitatis iudicia peraguntur. Nam barbaricus ille mos, & à religionis Chriſtianę inſtitutis alienus, prouocandi aduerſarium ad ſingulare certamen, & ferro vſque ad necem vel deditionem de iure & iniuria, veroque & falſo decernendi, nihil habet commune cùm iudicio. *Duellum ſiue ſingulare certamen.* Quod tamen noſtra memoria ſemel tantùm à Sigiſmundo rege ſeniore admiſſum eſt. Cùm autem liberrimus ſit nobilitati Polonæ armorū vſus, ad iudicium tamen terreſtre & caſtrenſe, & ad comitia nemini armato venire licuit antiquitus: Nunc ea lex propemodùm obſoleuit. Ecce autem, dum nos hoc opus, typographo alteram editionē parāte, recognoſcimus, prodijt in lucem

cem noua forma ſupremorū iudiciorū, in proximè præteritis comitijs Varſauienſibus promulgata & edita. Iudicatur autem nobilitas ſuis legibus, quę paucę ſunt, & conſtitutiones vel ſtatuta regni vocantur (Tametſi Maſouij peculiaria habent) vel moribus, vel ex æquo & bono, ſiue adeò iudicum opinione. *Statuta regni, & Maſouiorum.* Magnam autem in ijs iudicijs vim habet exemplum, & res in ſimili cauſa à principe iudicata: *Res iudicata.* Permagnam item, ne dicam nimiam, iuſiurandum. Magnus eſt etiam vſus preconum, quos miniſteriales terreſtres appellant, magnaq; eis fides habetur, itidem ac tabellionibus in iure ciuili Romano & pōtificio. *Preco ſiue miniſterialis terreſtris.* Sed ſunt ij ferè illiterati, plebei, & ruſticani homines, palatini vel delegati cuiuſpiam Regij arbitrio, nec ſemper exquiſito delectu creati. Verùm in omni ferè functione ſua vnum aut alterum equitem teſtem adhibeant oportet. Actori nulla eſt pœna, ſi cauſa cadat, vel eam non proſequatur: Ac ne litis quidem impenſas reus ſoluit. Reus condemnatus ſi iudicatum non ſoluat, multatur & pigneratur. *Executio rerum iudicatarum.* Condemnatur autem actori in ciuili cauſa, quanticunque is litem iureiurando interpoſito æſtimauerit. Licet tamen iudici ante iuſiurandum eius æſtimationem moderari. Si non paruerit rei iudicatæ, reus condemnatur in duplum: quod perlucrum appellant: Prior enim condemnatio lucrum dicitur. Si duplum ad certam diem non exoluerit, præfecti regij eius territorij, in quo reus bona vel domicilium habet, opem actor implorat: Ex decreto autē præfecti bona rei poſſidenda ei traduntur, adiecta certa multa, quod vadiū vocant, ſi is prohibuerit. Sin iterum id fecerit, duplicatur multa: Sin tertium, triplicatur, quæ vadia duplicata & triplicata appellātur. Quæ tamen ſublata iā ſunt, Et poſt interpoſitum vnum vadiū, reus ſi pergat eſſe contumax, proſcribitur. Proſcriptus verò, ſi vi ſeſe nihilominus ſuaque tueatur, cuncta illius præfecturæ nobilitas contra eū armatur. Ac ipſe quidem prehenditur, bona verò eius à præfecto poſſidentur, donec de reditibus eorum, non modò iudicatum, ſed multæ etiam & vadia ſoluantur. Indicta verò cauſa, hoc eſt, nō citatum, neq; conuictum equitem, qui modò agri aliquid habeat, prehēdere nulli magiſtratui ac ne principi quidē licet, *Nobilium prehenſio.* præter furem à ſeruis pœnæ inter conſcios & complices ter editum, aut in maleficio quouis deprehenſum, aut qui ſatiſdare nolit, vel nō poſſit. Pręfecto remiſſiori in executione rei iudicatæ pœna eſt, abrogatio præfecturæ: *Capitanei negligentiæ pœna.* Niſi fortè eā oppigneratam teneat. Tunc enim centum marcarum multa ipſi à principe irrogatur, detrahenda de ſumma eius capitali, quoties officium ſuū non fecerit. Oppidanis verò & plebeis magiſtratibus equitem etiam in ſcelere deprehēſum ſine præfecti authoritate iudicare omninò fas non eſt. Sed ſufficiant hæc nunc de iudicijs nobilitatis. Neq; enim omnem iudiciorum rationem & formā perſequi hic nobis propoſitum eſt. Habet plebs peculiaria iudicia, *Plebis iudicia.* in pagis quidē ſimpliciſſima, q̄ vel ab aduocatis iudiciarijs, vel ſcabinis, vel à ſcultetis, vel à præfectis ſiue dominis, eorūue procuratoribus & adminiſtris ſine ſtrepitu & figura iudicij exercentur. *Ruſticana.* In vrbibus verò & oppidis exactiora ſunt: *Vrbana.* Quibus equites quoq;, qui in ijs domicilia & ius ciuitatis habent, ſunt obnoxij in cauſis ciuilibus duntaxat. Ea verò partim penes aduocatum & ſcabinos, partim penes decuriones ſiue conſules & magiſtratū ciuium ſunt, partim etiam penes magiſtros contuberniorum. Conſules ac magiſtri contuberniorum ſine ſtrepitu & figura iudicij iudicant, *Magiſtrorū contuberniorū iudicia.* hi quidem ſinguli cum adiunctis ſibi primoribus ſiue ſenioribus de leuioribus cauſis, ſui quiſque generis opificum: Conſules verò de quibuſuis, Proprietatis modò & poſſeſſionis rerum ſoli, & hæreditatis, itemque capitalibus atque ſanguinarijs exceptis: *Conſulum iuriſdictio.* Quę ad ſcabinorum & aduocati iudicium peculiariter pertinent. *Scabinorum iudicia.* Parui momenti cauſas etiam magiſter ciuium ſolus cognoſcit. A quo itidem, atque à magiſtris contuberniorum, ad conſeſſum conſulū eſt prouocatio. Ab his porrò ad Regē. Inoleuit tamen multis in locis mos, vt prius præfectus, vel qui præfecti loco eſt, appelletur. Atq; inde demum ad Regē prouocetur. Idq; de regijs modò oppidis intelligendum eſt. Nam quæ alij cuipiā ſubſunt, in ijs prouocationes fiunt ad eorū dominos: *Nobilitatis & ſacerdotū oppida non ſubſunt iuriſdictioni regiæ.* Ab ijſq; ſine prouocatione iudicantur. Sed ſi quis aduerſus eum, qui ipſi non ſubeſt, iniuſtè iudicauerit ſiue per ſe, ſiue per vicariū & procuratorem ſuum, vocari poteſt eo nomine in ius, cui eſt obnoxius. Porrò epiſcoporum & aliorum eccleſiaſticorum hominū ſubditis opem ſuperioris (nempe epiſcopi, vel archiepiſcopi, vel pōtificis max.) contra vim & iniuriam dominorum ſuorū implorare licet. In iurato autem iudicio (ſic enim vocatur id cui ſcabini cum aduocato iurati prę- *Iuratum iudicium.*

ſident)

ſident)accuratior ſeruatur proceſſus iu
diciarius. Exerceturq; id ferè inter cõci
ues quintodecimo quoque die, niſi is fe
ſtus ſit: Externis verò & hoſpitibus po-
ſtulãtibus, quoties opus eſt, exponitur.
Atque hoc quidem emptum dicitur, il-
lud expoſitum. Eſt & tertium genus iu-
dicij huius, quod magnum vocant, ac
ter ſtatis anni temporibus ob grauiores
cauſas magiſtro ciuium præſidente ex-
ercetur. A iurato autem iudicio legiti-
ma eſt prouocatio ad aliud quoddam
iudicium primariũ vrbium. Quod qui-
dem duplex eſt, itidem ac leges, quibus
oppidani & agreſtes ferè vtuntur. Neq;
enim ijſdem ij cum nobilitate legibus
tenentur. Ac in Maſouia quidem, vbi
ius Culmenſe viget, ad Varſauienſem,
vel Plocenſem, hinc porrò olim quidẽ
ad Culmenſem, nunc autem ad Toru-
nenſem in Pruſſia magiſtratum, atq; in-
de demum ad regem prouocatur. In cæ
teris verò partib⁹ Poloniç, vbi iuris Teu
thonici Magdeburgenſis vſus eſt, olim
ad Magdeburgenſem ciuitatem prouo
cabatur. Sed Cazimirus magnus rex a-
liud quoddam iudicium in arce Cra-
couienſi inſtituit, quod iuris ſupremi
Teuthonici ſiue Magdeburgẽſis appel-
lauit. In quo aduocatus cum ſeptẽ ſcabi
nis, magno procuratore eiuſdem arcis
præſidente, non tamen iudicante, iu-
dicant de prouocationibus, quæ fiunt à
iuratis quarumuis ciuitatum & oppido
rum iudicijs. Inde verò prouocatio eſt
ad aliud iudicium, quod ſex ciuitatum
dicitur. In quo eiuſdem Cazimiri inſti-
tuto bini certorum oppidorum decuri
ones ſiue conſules Craco uiam conue-
nientes in arce ius dicunt ſine prouoca
tione. De quo in hiſtoria fuſius perſecu
ti ſumus. Cognoſcit autem princeps de
prouocationib⁹ ijs, quę ab vrbanis & ru-
ſticis iudicijs veniunt, & omninò de cõ-
trouerſijs plebeiorum ſuæ ditionis at-
que etiam de querimonijs aduerſus prę
fectos ſuos, vbi libet, etiam extra regnũ,
& cum quibus vult conſiliarijs. Sæpè e-
tiam conſiliarijs & Referendarijs, aut
Secretarijs earum cognitionẽ delegat,
ſed ita, vt ipſe tamen ad extremum ijs
referentibus ſtatum controuerſiæ, de-
cernat: prę ſertim ſi cauſa ad equitẽ per-
tineat. Soli Cracouienſes ciues hoc prę-
diti ſunt priuilegio, quòd à Senatu vr-
bano non niſi ad principem eſt prouo-
catio, & quod eius, itemque Cazimiri-
enſis & Cleparienſis ciuitatum cauſæ
ab eo non niſi Cracouię iudicantur. De
quo diſceptare nõ eſt huius loci. Habẽt
& ſculteti ſiue aduocati hæreditarij pa-
gorum & oppidorum nonnullis in lo-
cis inter ſe peculiaria iudicia. A quibus
item ad ius ſupremum Teuthonicum,
& inde ad ſex ciuitates, vel ad principẽ
prouocatur. Iure autem ſuo quiſq; iu-
dicatur, pręter, quod cauſæ cædis & vul
nerum Polonico tantùm iure iudican-
tur, Quo reus actoris iureiurando pera-
gitur. Ac in recenti quidem crimine cõ
prehenſus, cędem capitis luit ſupplicio.
Poſt interpoſitam verò viginti quatuor
horarum moram, ad certam & le-
ge conſtitutam capitis æſtimationem
damnatur: quæ diuerſa eſt equitis ac
plebeij: Pro plebeio capite partim do-
mino eius, partim liberis & hæredibus
cæſi cedit multa: Pro equeſtri verò, ſo-
lis liberis & hæredibus exoluitur. E-
quiti tamen pro equitis cæde vltra mul
tam pœna eſt etiam carcer annuus. Sed
Maſouiorum legib⁹ carceris pœna ſol-
uitur is, qui profugus annum totũ exu-
lauerit. Cęterùm plebeio equitem inter
feciſſe, capitale eſt, niſi tranſigat cũ acto
re. Vulnerum certæ ſunt æſtimationes.
Fit autem contẽptu harum pœnarũ, &
capiẽdę ex multa pecunię, vt crebreſcãt
magis indies iurgia cædeſq;. Executio
rerum iudicatarum contra oppidanos
& vrbanos penes magiſtratũ eſt in ſua
quemque ciuitate, aut ſi is negligat, do-
mini, vel præfecti auxiliũ imploratur.
Et hactenus quidem de iudicijs. Comi-
tiorum ratio nobis deinde exponenda
eſt. Duabus autem de cauſis ea haben-
tur: propter conſultationes de republ.
& propter iudicia. Cùm enim Polonis,
quẽadmodum ſupra memorauimus,
ea potiſſimum forma reipubl. placuiſ-
ſet, in qua penes vnum quidem eſſet iu-
diciorum, & rerum omnium in bello
& in pace ſumma, ſed vt is rerum agen-
darum & iudicandarum conſilia cum
compluribus conſiliarijs communica-
ret: hi porrò cùm propter alias functio-
nes publicas, tum etiam propter curam
rei ſuæ familiaris, ad latus principis aſ-
ſidui eſſe nõ poſſent, placuit, vt ij ad cer-
tum locum & diem conuocarentur à
principe, ad exercenda cum ipſo iudi-
cia, conſiliaque de republ. capienda.
Hæc ſunt comitia publica: Quæ etiam
generales regni conuentus vocant. Qui
olim ſimplicioribus & melioribus ſecu
lis bidui vel tridui ſpacio peragebãtur.
Augeſcentibus deinde iudicijs & rebus
agendis, extrahi cœpêre in longius tem
pus comitia: Sic tamen vt pro re noua
& inſolita annotarit Ioannes Dlugoſ-
ſus, in nonum diem ea extracta eſſe. At-
que hæc fuit vetuſtorum comitiorum
ra-

Prouocatio-num & legũ ratio quibus oppidani vtuntur. — *Culmẽſe ius.* — *Magdeburgenſe.* — *Iudicium iuris ſupremi Teuthonici.* — *Sex ciuitatum iudiciũ.* — *Hiſt. lib. 12.* — *De prouocationibus ab vrbanis iudicijs vbi princeps cognoſcat.* — *Cracouienſis ciuitatis priuilegium.* — *Sculletorum iudicia.* — *Homicidij iudicium & pœna.* — *Executio vrbanorum iudiciorum.* — *Comitiorum ratio.* — *Comitia vetuſta.*

ratio. Poſteriori tempore, hoc eſt auo-
rum ferè noſtrorum memoria cum v-
niuerſa nobilitate, & vna de omnibus
ciuitate Cracouienſi cõmunicata ſunt
comitia: cœperuntque adhiberi legati
nobilitatis, ſiue, vt vulgò loquũtur, nun
cij terrarum, hoc eſt, ſatrapiarum atq;
territoriorum, & ciuitatis Cracouien-
ſis; principio quidẽ vnam ob rem, quẽ-
admodum in hiſtoria ex Dlugoſſo re-
tulimus: Nempè ſciſcendi in bellum tri
buti cauſa. Deinde verò, cùm ſiue incu-
ria principum, ſiue conſiliariorum con
niuentia, multa, quę ad ſalutem & am-
plitudinem reipubl. pertinebant, negli-
gi, & nobilitatis prærogatiuæ minui vi-
derentur, ad alias etiam conſultationes
de republ. accedere cœperunt, non vt
conſiliarij, ſed vt monitores principis
atque conſiliariorum, & cuſtodes liber
tatis, & prærogatiuarum nobilitatis, ac
legum publicarum. Laudabile ſanè &
ſalutare in primis genti Polonæ (ſi eò re
ctè vtatur) inſtitutum, & ad optimè con
ſtitutarũ olim rerump. Romanæ & Lace
dæmonię mores accedẽs: Quarũ in alte-
ra Ephori, in altera tribuni plebis princi
pũ & potentium libidini, inertiq; & in-
utili adminiſtrationi reipub. obiecti e-
rant. Nunc igitur ſine nuncijs terrarũ
non habentur legitima comitia. Atque
eam ob rem quoties ea debent inſtitui,
indicuntur prius à rege nobilitati con-
uentus, quos vocãt particulares, ad cer-
tos dies certaq; oppida: Maioribus qui-
dem Polonis, hoc eſt Poſnaniẽſis & Ca-
liſſienſis ſatrapiarum equitibus Srodã:
Cracouienſi verò ſatrapię Proſſouiam:
Sendomirienſi Radomiam: Siradienſi
Schadcouiam, excepto Velunenſi tra-
ctu, qui ſuum peculiarem conuentum
Veluni habet: Lencicienſi Lenciciam:
Cuiauijs Radeouiam: Dobrinenſes ta-
men ſeparatim Ripini cõueniunt: Ruſ-
ſis Viſnam, præter Chelmenſes, qui &
ipſi Chelmæ ſuum habent: Podolijs Ca
meneciam: Lublinenſi ſatrapiæ Lubli-
num: Belſenſi Belſum: Plocenſi Razian
zum in eodem tractu: Maſouijs Varſa-
uiam, Rauenſi nobilitati Rauam: So-
chacouienſi Sochacouiam: Goſtinenſi
Gambinum. His igitur locis (niſi iuſta
cauſa obſtet) nobilitas cum conſiliarijs
& magiſtratibus terreſtribus, ſiue, vt
vulgò loquuntur, cum dignitarijs & of-
ficialibus eiuſdem ſatrapiæ, vel tractus
ad templum conuenit, & implorata ſa-
cro publico ope diuini numinis, legati-
onem regiam audit, vbi, quando & qui-
bus de cauſis opus ſit haberi comitia:
Deinde præeuntibus cõſiliarijs legatos
ſuos ſiue nuncios deligit, eiſque vel pe-
culiaria dat mandata ad comitia, vel v-
niuersè poteſtatem facit curãdi ea, quę-
cunque in commune è republ. fore vi-
debuntur. Lege autem ab hoc munere
legationis excluditur, qui priuatum ha
bet negocium, & litem in comitijs. Fini
tur nũciorum poteſtas vnicis comitijs.
Nec idem ſanè eſt in omnibus ſatrapijs
eorum numerus: Verùm pro numero
territoriorum eſſe debere exiſtimatur.
Nuncijs ita creatis in particularibus cõ
uentibus, mox inſtituuntur alij conuen
tus, quos generales vocant. In maiore
quidem Polonia Coli, in minore au-
tem Corcini, quæ etiam Noua ciuitas
nuncupatur. Et ad hunc quidem Craco
uienſis, Sendomirienſis, Ruſſicæ, Podo-
licæ, Belſenſis, & Lublinenſis ſatrapia-
rum, Ad illum verò reliquarum proce
res, & nuncij recens creati, ac de nobi-
litate qui volũt, cõſtituta itidem à prin-
cipe die conueniunt, auditiſq; iterum
mandatis regijs, mandata nobilitatis, &
quæ poſtulat vſus reipubl. inter ſe con-
ferunt. Atque inde itur ad maiora co-
mitia. Quo vbi conuentum eſt, re ſacra
ſolenni itidem in templo publicè per-
acta, itur ad aulam. Ibi principe & con-
ſiliarijs in corona conſidentibus, aſtan-
tibuſq; ponè ſecretarijs & nuncijs, Can-
cellarius vel Procancellarius princi-
pis nomine proponit in medium, qui-
bus de rebus in commune conſuli o-
peræprecium ſit. Deinde conſiliarij, ab
Archiepiſcopis & Epiſcopis orſi, ordi-
ne dicunt ſententias. Hinc nuncij petitâ
à rege venia ſecedunt in aliud concla-
ue, ijſdem de rebus inter ſe conſultatu-
ri. Reuerſique ſiue eadem, ſiue alia die,
per vnum aliquem exponunt id, quod
ipſis in commune viſum eſt, quid pro-
bent, quidúe requirant. Nonnunquam
pluribus mandant, ſi plura ſint negocia
proponẽda, vt ſuum quiſque ediſſerat:
Non modò enim ijs de rebus, quæ prin-
cipis nomine propoſitæ fuêre, ſed etiã
ſi quid aliud ipſis in mentem venit de
republica poſtulant, vel admonent. Id
verò ſi eſt eiuſmodi, vt conſultationẽ
requirat, & ab eorum functione non a-
lienum eſſe videatur, dicuntur etiam
de eo ſententiæ à ſenatoribus, excluſis
nuncijs: interdum etiam non excluſis.
In omnibus autem conſilijs poſtremus
omnium dicit princeps. Et quod ei pla-
cuit, decreti comitialis & legis habet
vigorem, dummodo prioribus legibus,
nobilitatiſque aut ſacri ordinis præro-
gatiuis ne aduerſetur. Tunc enim refra-
gari placito principis non ſolùm ſena-

Nuncij terreſtres. — *Hiſt. lib. 77.* — *Conuentus particulares.* — *Conuentus generales.* — *Comitia regni.*

tui,ſed etiam nuncijs fas eſt.Itaque in e-
iuſmodi conſultationibus ſuſpendit ſe
rè ſententiam ſuã Rex,donec inter nun
cios & ſenatores,maiorémue eorũ par-
tem conueniat.Sed hoc iam aliter mo-
dificatum eſt.Cætera autem conſilia de
republica,quæ legibus diſertè excepta-
non ſunt,nec prærogatiuis nobilitatis
præiudicant,cum ſenatu ſolo princeps
communicat . Quemadmodũ iudicia
quoq; cum eo ſolo exercet, minimum
biduo vel triduo ſingulis hebdomadis
per tẽpus comitiorum. Sed interdum
ea delectis aliquot è ſenatu delegat. At-
que ij quotidie ferè,feſtis diebus excep-
tis, iudicant. Verùm ab his quoque aſ-
ſeſſoribus(ſic enim vocantur ij iudices)
ad regem prouocatur. Atque ij ſtatum
controuerſiæ cuiuſque, decretumque
ſuum in conſeſſu reliqui ſenatus expo-
nunt. Sententias tamen denuo non di-
cunt.Publicarum inter ſacrum & mili-
tarem ſiue equeſtrem ordinem contro
uerſiarum arbitrium atque tranſactio
penes Regem eſt. Comitia quotannis,
niſi quod fortè impediat, inſtitui vſita-
tum eſt.Nihil tamen prohibet,quo mi-
nus vel rarius, vel crebrius inſtituãtur.
Crebrius quidem vt id fiat, requirit iu-
diciorum & prouocationum diſcep-
tandarum multitudo:Tãetſi extrahun-
tur ea nonnunquam in quartũ & quin-
tum,ac ſextum ferè menſem.Locus cer
tus comitijs habendis olim nullus erat.
Sed vbi principi collibuerat, etiam ſub
dio, & in territorijs, ea peragebantur:
Poſtea lege in vnum concluſa ſunt
oppidum, in vmbilico ferè & meditul-
lio totius Poloniæ ſitum Petricouiam.
Sed iam ea inde noua lege in gratiã Li-
tuanorum Varſauiam tranſlata ſunt.
Poteſt tamen Rex aſſentiente ſenatu,iu
ſta aliqua de cauſa alibi quoque ea inſti
tuere.Nec illud prætermittendum eſt,
Quòd initio comitiorũ nunciis nobi-
litatis ſingulis certa pecunia in victum
de publico numeratur.Senatoribus nõ
item. Cæterùm non veniẽti ad comitia
ſenatori ſine iuſta cauſa, lege multa ir-
rogatur: Sed ea vix vnquam à rege exi-
gitur. Habet eccleſiaſticus quoque or-
do in Polonia ſua comitia :quæ ſynodi
grǽco,ſed latinis non inuſitato nomine
appellantur.Quarum cauſas & vniuer-
ſam rationem è iure pontificio petat,
qui volet. Hic illud modò annotandũ
eſt,quòd licet Archiepiſcopus Leopo-
liẽſis ſuam habeat prouinciam à Gneſ-
nenſi diſtinctam, tamen & ipſe,& ſocij,
vel, vt vocãt, ſuffraganei eius epiſcopi,
Gneſnenſis Archiepiſcopi authoritatẽ

Iudicia comitialia.

Controuerſiarum inter eccleſiaſticum & equeſtrẽ ordinem arbiter Rex.

Comitiorũ locus.

Synodi ſacerdotum.

Gneſnen. Archiepiſcopi prærogatiua.

agnoſcunt,cùm in prouocationibus &
iudicijs,tum in Synodis.Ad quas ab illo
euocantur.Eſt autẽ ius,mosq;, Petrico-
uiæ,Lenciciæ,aut Louiciæ prouincialẽ
ſynodum tertio quoque anno, niſi res
maiorem celeritatem aliumue locum
epiſcoporum conſenſu poſtulet, inſti-
tui: & adhiberi in conſilium abbates &
præpoſitos monaſteriorum,&collegio
rum ſacrorum primariorum(quæ capi
tula cathedralia vocantur) legatos bi-
nos, vel ſingulos duntaxat . Sed nos à
ſynodis & comitijs ad bellum tranſea-
mus.Id autem in hac gente à nobilitate
geri vſitatum & legitimum eſt antiqui-
tus:Quæ cuncta equeſtris militat,quem
admodum antea diximus, idque pro
modo bonorum & redituum facere de
bet . Sed cùm nulla publicè inſtituta
ſit bonorum æſtimatio , modus hic fi-
dei cuiuſque creditus, labente in de-
terius diſciplina & fide, arbitrarius fa-
ctus eſt,non ſine reipubl. totius incom-
modo & iniuria.Arbitrarium eſt & ge-
nus armorum. Tenuiores,& qui equũ
alere non poſſunt, pedeſtres militant.
Sculteti quoq; ſiue aduocati hæredita-
rij, & quicunq; fundos terreſtres hære-
ditarios habent, non ſunt immunes à
militia. Multatur aũt agris & bonis om
nibus, ſi quis paterfamilias à bello abſu
erit, aut filium adultũ,fratremue, qui
ipſe ſeparata bona,& militandi neceſſi-
tatem non habeat,pro ſe nõ miſerit.Cę
terùm pupillis impuberibus,ęgrotis,ſe-
nio cõfectis,& viduis per neceſſarios &
famulos militiam obire licet. Habent
autem vacationem militiæ tribuni ter-
reſtres,præfecti arcium in finibus regni
ſitarum,vicarij cæterorum præfectorũ
iuriſdictionem habentium, Vicecapita
nei & Burgrabij,& qui reipub.cauſa ab-
ſunt. Habet item ordo cunctus eccleſi-
aſticus, præter eos ſacerdotes, qui bona
terreſtria hæreditario, ſeu alio quouis,
quàm ſacerdotiorum iure & nomine
obtinẽt. Euocatur ad bellum nobilitas
antiquo more, dimiſſis quoquouerſus
per præfecturas literis ſigno regio con-
ſignatis : Quæ deinde in pertica reſti-
alligatæ (vnde reſtium nomen acce-
perunt) à præconibus ſiue miniſteria
libus terreſtribus ad dignitarios & offi-
ciales,ſiue magiſtrat⁹,primoresq; nobi-
litatis cuiuſq; præfecturæ ſublimes &
conſpicuæ circumferuntur, & in foris
vrbium & oppidorum alta voce publi-
cantur. Ter autem id fieri oportet inter
polatis quaternis ſeptimanis : Niſi de-
creto comitiali tempus id accidatur,bi
næque teſtes coniungantur . Poſt ter-
tias

Belli gerendi ratio.

Pœna nõ militantium.

Militiæ immunitatem qui habeãt.

Reſtas ſeu reſtium literæ.

tias demùm reſtes domo ſe quiſq; mo-
uet ad ſuæ ſatrapiæ conuentum ad cer-
tum locum certamque diem indictum.
Inde porrò authore ac ductore palati-
no cum ſui quiſq; territorij Caſtellano
ad conſtitutum à principe propè fines
regni locum pacati proficiſcuntur. Ve-
rùm hoc quoq;, vt alia nonnulla rectè à
maioribus inſtituta, augeſcente indies
equitum licentia, conniuentiaq; magi-
ſtratuum,in deſuetudinem abijt, mag-
no non modò ſacerdotalium, verùm e-
tiam regiorum, & ipſius nobilitatis præ
diorum, & adſcriptitiorum incommo-
do damnoq;. Neceſſe autem habet prin
ceps equeſtris ordinis homines ab hoſti
bus in bello captos redimere,ac damna
amiſſorum equorum,quæ ij extra fines
regni acceperint, exoluere.Captum ve-
rò hoſtem,nobilem præſertim,is qui ce
pit,principi tradere debet, acceptis pro
eo duobus florenis. Vſu venit nonnun-
quam,vt hæ copiæ diuidãtur à principe
de ſententia ampliſſimi conſilij : Ac cæ-
teris quidem aduerſus hoſtem profici-
ſcentibus, vnius aut alterius ſatrapię no
bilitas,vel plurium, ſi opus ſit,ad præſi-
dium eius oræ, vnde item belli aliqua
eſt ſuſpicio,relinquatur. Hæc eſt apud
Polonos belli gerendi ratio:Hoc robur
militiæ,in equitatu ſitum.Hæ ſunt opes
& vires gentis : hæ copiæ, externis penè
incredibiles,& cum quibuſuis maxima
rum gentium opibus ac diuitijs compa-
randæ: Quibus olim principes Poloni
res magnas & præclaras geſſerunt, non
domi modò illata bella propulſando,
ſed foris etiam hoſtes vlciſcendo, fines
imperij longè lateq; proferendo, & ami
cis atq; ſocijs ſuccurrendo. Sed cùm ab-
uterentur ij nonnũquam obſequio no-
bilitatis,eamq; crebrorum ac diuturno
rum, minimeq; neceſſariorum bellorũ
incommodis exercerent, lege cautum
eſt, intra hos ducentos annos, vt ne li-
ceat regi bellum facere ſine comitijs &
aſſenſu ampliſſimi conſilij: & vt nobili-
tas fines quidem regni quoties & vbi o-
pus eſt, abſq; vllo ſtipendio tueri neceſ-
ſe habeat,non ſine principe tamen,præ-
terquàm in interregno.Cæterùm extra
fines ne ad vllam militiam educi poſſit
inuita, niſi acceptis à rege in quemli-
bet haſtatum equitem quinq; marcis,
quod perinde eſt hoc tempore,ac quin-
que coronati Gallici vel Italici. Pedita-
tus nullus eſt ferè apud Polonos præter
mercenarium,ſi quem princeps condu
xerit. Mittunt quidem ei oppidani cur-
rus commeatu onuſtos cum peditibus:
Verùm is peditatus non multus eſt, &

Bellica leges.

Bellica expeditio non indicitur ſine comitijs. Nobilitatis officium.

Oppidanorũ munia in bello.

ſternendis muniendiſq; vijs, quàm ar-
mis tractandis accommodatior. In ex-
trema tamẽ neceſſitate & grauiori bel-
lo,euocata ad expeditionem nobilita-
te,oppidani quoq; & agreſtes decimum
quenq; peditem decreto comitiali ar-
mant & expediunt.Cùm autem lentior
ſit expeditio hæc vniuerſa, & nonnun-
quam ciuibus & amicis magis, quàm
hoſtibus incommodare ſoleat, excogi-
tata eſt ratio conducendi militis mer-
cenarij pedeſtris & equeſtris ad ſubita-
rias Tattarorũ, & aliorum hoſtium ex-
curſiones reprimendas , expugnandas
munitiones, & alios militares labores
ſubeundos aptior & promptior. Quæ
copiæ pariter cum decanis, centurioni-
bus, turmarum & cohortium ductori-
bus, tribuniſq; militaribus ab alterutro
duce exercitus longè laxiori poteſtate,
& ſeueriore diſciplina,quàm in expedi-
tione publica reguntur:Eſt aũt ſtipendi-
um trimeſtre in equitem quidem ſenũ,
in peditem verò quaternorum floreno
rum antiquitùs conſtitutum. Perexigu-
um id ſanè eſt,niſi in magna alioqui re-
rum omnium ad victum paſtumq; per-
tinentium copia & vilitate, longè leui-
us etiam precium rebus venalibus belli
ca lex imponeret,& charitas patriæ,ſtu-
diumq; bellicæ virtutis & gloriæ,& ſpes
adipiſcendorum publicorum honorũ
magis, quàm vlla merces iuuentutem
multitudinę & ocio abundantem ad fa
cienda ſtipendia excitaret. In hoc verò
ſtipendium publicè confertur pecunia,
tributo, quam exactionem vulgò vo-
cant,agreſtibus ac oppidanis,regi iuxta
ac nobilitati ſubiectis,imperato.Quo il-
li non inuiti agrorum domorumq; ſua
rum vexationem redimunt: ſi modò re
dimunt,mercenariorum etiam militũ,
non contentorum ſtipendijs ſuis,licen-
tia & rapacitate indies magis ac magis
progrediẽte,& nec ſacerdotum,nec no
bilitatis, atq; adeò neq; regis ipſius bo-
nis abſtinente.Id autem tributum ex a-
gris quidem in laneum ſeu mãſum (cer
tus agri modus is eſt)ex oppidis verò o-
ſtiatim penditur.Quinetiam venalis cu
iuſlibet potus nomine in oppidis iux-
ta ac in pagis penſitatur.Pendunt & mo
litores de moletrinis quiddam: & ſcul-
teti ſiue aduocati de ſuis agris,itemque
equites ij, qui nullos habent adſcripti-
tios, & plebei, qui neque domos, ne-
que agros habent, & arte aliqua, vel o-
pera ſua victitant. Doctores, magiſtri,
& ſcholaſtici, & qui literarum doctri-
næque ſtudijs vacant, immunes ſunt:
Eſt & aliud quoddam tributum, in

Mercenarij milites.

Stipendia equitum & peditum.

Tributa ſiue exactiones.

 ma-

magna necessitate aliquando plebi v-
niuersæ, exceptis scholasticis, impera-
tum: Quod quia de singulis capitibus
pendebatur, capitale dictum est. Impo-
nit nonnunquam & ipsa sibi nobilitas
cum rege & proceribus tributum de a-
gris, vel de censibus suis pensitandum,
si vsus & necessitas postulet. Non nisi in
comitijs autem hæc tributa sciscũtur ac
decernuntur, & quidem consentienti-
bus consiliarijs pariter & nuncijs terre-
stribus. Cæterùm ecclesiasticus ordo v-
nà cum bonis & hominibus suis iam
inde ab initio susceptæ religionis Chri-
stianæ non modò militiæ perpetuam,
sicuti superius attigimus, vacationem,
sed tributorum etiam publicorum im-
munitatem habet in Polonia. Verùm i-
pse superiori tempore oppidanos & a-
grestes suos tributis, quæ cæteris impe-
rantur, vltrò reipubl. gratia subiecit.
Nunc iam pro lege habetur, vt quoties
regijs & equitum subditis tributum im
peratur, nec hi exortes sint. Pensitant i-
psi etiam nonnunquam sacerdotes cũ
Episcopis rogati, vrgente necessitate, &
charitate patriæ suadente, de suis sacer-
dotijs certam redituum suorum por-
tionem. Quam pensionem contribu-
tionem appellant. Eius verò decernen-
dæ ius est penes synodum prouincialẽ.
Exigendæ verò penes eos, quibus epi-
scopi cum primario suo collegio in sua
quisq; diœcesi mandauerit. Superiorũ
autem illorum tributorũ, quæ plebi at-
que etiam nobilitati imperantur, exa-
ctio plerunq; regis arbitratu, nonnun-
quam de senatus atque nunciorum sen
tentia per satrapias compluribus impo
nitur: Nec diutius id munus durat, q̃ i-
psum tributum. Dispensatio penes re-
gem ferè & thesaurarium regni manet.
Nonnunquam tamen & ipsa alijs comi
tiorum decreto mandatur. Nuper ad-
eò, excogitata est noua ratio comparan
dæ in defensionem regni militemque
mercenarium pecuniæ. Rex enim beni-
gniss. Sigismundus Augustus quartam
partem reddituum regiorum in eum
vsum perpetuò reipub. concessit. Quæ
pacis tempore in fiscum, in arce Rauen
si constitutum, deponitur. Atque hæc
habuimus in præsens, quæ de ratione
belli, ac de vniuersa repub. Polonica in
medium afferremus. Si quid præterea
requiritur, è recentioribus comitiali-
bus cõstitutionibus petatur. Prussia Re
gia nobis reliqua est, quæ quamuis eo-
dem cum Polonis regno contineatur,
tamen quia peculiare consiliũ publicũ,
peculiares leges, peculiaria iudicia &
comitia, ærariumq; & belli gerendi ra-
tionem à reliqua Polonia diuersam ha-
bet antiquitùs, de his nunc separatim
persequamur. Nec abs re fortassè fuerit
si de ducali quoq; obiter attingam⁹. Igi-
tur ea pars Prussiæ, quæ nunc ducalis di
citur, ex eo tẽpore, ex quo deuictis bar-
baris populis sub iugũ Christi missa est,
simul cum episcopis suis Sambiensi &
Pomesaniensi ad nostra vsq; tempora
ordini Teuthonicorum Crucigerorũ,
qui se de hospitali S. Mariæ militiæ Hie-
rosolymitanæ dixêre, paruit. Cuius or-
dinis præses Magister generalis, socij ve
rò administrationis, & præfecti territo-
riorum præceptores & commẽdatores
appellati sunt. Qui cùm pro amicis & so
cijs, Polonorum hostes facti essent, ar-
mis eorum adacti quodam tempore, v-
nà cum episcopis in verba regis Poloni
iurarunt, & aliquandiu maiestatẽ eius
comiter conseruarunt. Sed cùm id de-
inde aliquoties, & ad extremum nostra
memoria Alberto Marchione Brande-
burgensi Magistro, viro excelsi animi,
& rei militaris perito, authore detre-
ctassent, Sigismundus rex senior, vt se &
posteros suos illa perpetua defectionũ
bellorumq; molestia liberaret, & Polo-
niæ Lituaniæq; tranquillitatem maio-
rẽ præstaret, fractis ijs bello, & ad neces-
sitatẽ deditionis redactis, & partim de-
cedentibus è Prussia, partim habitu &
religione abiecta manentibus, illum i-
psum Albertum sororis suæ filium sin-
gulari clementia pro Magistro Ducem
in Prussia iussit esse, hæreditariumque
principatum ipsi cum fratribus, & po-
steris eorum maribus attribuit, ea lege,
vt ij in verba regis Poloni ritu solenni
iurarent: cum centum equitibus hasta-
tis, quoties & vbi vsus postularet, ei mili
tarent: & in senatu regni locum habe-
rent itidem, ac Magister habuisset. Ex-
tant pacta cõuenta. Ex eo igitur tempo-
re pars illa Prussiæ ampla & copiosa,
duarumque episcoparum suppressione
auctior, sub duce esse cœpit, summam
omnium rerum potestatem, regi tamẽ
Polono obnoxiam, habente, & arbitra-
tu suo consiliarios sibi legente, & præfe
cturas, magistratusq; mandante. Vti-
nam quidem is sacra intacta reliquisset.
Nec plura nunc de ducali Prussia. Re-
gia verò, ex quo à Crucigerorum impe-
rio ad Polonum nomen (vndè ferè de-
tracta erat) ante centum annos sese re-
cepit, recepta ea quidem est à Polonis
in societatem iuris, & reipublicæ, sed le-
ges tamen suas & instituta à Teuthoni-
bus ferè hausta, vel post subactos &
fer-

Capitale. *Ecclesiastici ordinis immunitas.* *Quarta regiorum redditum.* *De Prussia.* *Ducalis Prussia.* *Albertus Marchio Dux in Prussia.* *Prussia feudalis facta.* *Regiæ Prussiæ respubl.*

fermè extirpatos priscos & barbaros
Prussos, deductione coloniarum è Ger
mania importata retinuit. Consilium
quoq; à senatu regni seiunctum obti-
nuit. Habuit etiam initio suum guber-
natorem, à rege datum. Sed postea sup-
pressus est hic magistratus. Regiam au-
tem appellamus, quæ Regi Polonorum
immediate (vt vulgari verbo vtar) sub-
iecta est. Cuius partes primariæ sunt,
Culmensis, Marieburgensis, & Pomera
nia citerior. His annumeratur etiam
Varmiensis episcopa. Quæ licet Episco
po suo & collegio sacro siue Capitulo
prorsus immediate subiecta sit, nec om
nia cum superioribus eius partibus ha-
beat cõmunia: quemadmodum paulò
pòst explicabimus, nõ segregat tamẽ se
se à Regia, priuilegijs suis vtens fruens.
Vtitur autem omnis fermè Prussia, du-
calis iuxta ac regia, iure municipali, qđ
Culmense vocatur. Quod tamen non
satis certum est in hãc vsq; diem. Erui-
tur id quidem è tenebris, & colligitur,
sed nondum in lucem prodit. Solæ El-
bingensis, Brunsbergensis, & Fraum-
burgensis ciuitates Lubecense ample-
xæ sunt, vel secum fortassis attulêre. Et
quoniam vtrunq; id paucis capitibus
continetur, in cæteris recurritur ad Sa-
xonicum & Magdeburgense: indeq; e-
tiã ad Romanum, quibus de rebus neq;
Culmensi aut Lubecensi, neq; Magde-
burgensi & Saxonico iure, neq; plebisci
tis ciuitatum, aut constitutionibus re-
gijs cautum est. Dedit enim constitutio
nes & leges quasdam sapiẽtissimus rex
Sigismundus senior, partim toti Prus-
siæ Regiæ, partim Gdanensi ciuitati pe-
culiariter. Easq; auxit optimus eius fili-
us Sigismundus Augustus, cùm in ea
vrbe esset anno post Christum natum
1552. Quibus conscribendis nos adfui-
mus. Non ita pridem etiam cùm idem
rex comitiali decreto clarissimos &
prudentiss. aliquot senatores ad Elbin-
gensem & Gdanensem ciuitates corri-
gẽdorum quorũdam erratorum, & ab-
usuum causa cum summa potestate de
legasset, condiderunt ij leges nonnul-
las, rebus, locis, atq; temporibus accom
modatas. Quas nuper is, qui fuit prin-
ceps eius legationis, vir amplissimus,
Stanislaus Carncouius Vvladislauien-
sis Episcopus in lucem edidit. Vectiga-
lia Regia non ampla sunt in Prussia:
Eaq; proueniunt potissimum è ciuita-
tum pensionibus, agris, & prædijs insu-
lanis, & præfecturis: Quarum tamen
pleræq; donationibus, venditionibus,
& hypothecis in impẽdia bellorum su-
perioribus temporibus accisæ, aut pror
sus alienatæ sunt. Quod itidẽ alijs quo-
que vectigalibus in ciuitatũ ius transla-
tis factum est. Verùm ea detrimẽta cre-
bris tributis, populariter in gratiam re-
gis scitis vel decretis superiori tempore
compensabãtur. Metallorum ea regio
ferax non est: Fruges non malignè pro-
fert, & linum, & lupulum: easq; merces
trans mare mittit. Mittit & materiã fa-
bricandis nauibus & vasis, exornãdisq;
domibus aptam, & cerã, & cinerem, &
bubula coria, imò & carnes. Sed hæc ei
ferè suppeditat Russia, Samogitia, & Li
tuania: Quin & frugum, & aliarum re-
rum ad victum pertinentium maiorẽ
copiam eædem regiones, & Masouia cæ
teraq; Polonia ratib⁹ & nauibus fluuia-
tilibus subministrãt. Accipit autem ea
vicissim transmarinis commercijs vi-
na, oleum, aromata, saccarum, sal, & a-
lia condimenta mensarum, telam item
& pannos laneos iuxta ac sericeos, &
quas præterea mittit Lusitania & India
diues cupedias: Eaq; omnia Polonis &
Lituanis Prussia transmittit. Hinc est
vulgò simul & nobilitati res lautior, ve-
stitusque, & habitatiò cultior. In victu
quidem frugalitas prisca adhuc fermè
retinetur. Vtinam cõpotationes essent
moderatiores. Sed est id commune vi-
tium Septentrionalium populorũ. Eæ
tamẽ compotationes Prussis ordeacea
cereuisia crassiore fermè peraguntur.
Vini non magnus est vsus. Distinguun-
tur Prussi, itidẽ ac Poloni, sacro & pro-
fano ordine: nobilitate ac plebe. Sed
paulò meliore est conditione plebs in
Prussia, quàm in reliqua Polonia. Eodẽ
quidem cum nobilitate iure, & ijsdem
legibus vtitur, prærogatiuis modò qui-
busdam inferior: per quas tamẽ plebeij
neque à bonis terrestribus, neq; ab ho-
noribus & magistratibus, neq; à sacer-
dotijs, neq; à consilio publico arcẽtur.
Nec nobilitas modesta & frugalis eos
dedignatur. Quin decedit ea quoque v-
nà cum sacro ordine nonnihil de im-
munitate sua reipubl. & concordiæ gra
tia. Sacerdotibus iustus honos habe-
tur, à catholicis præsertim. Monachi
& monachæ, cùm nostra memoria præ
sultore Luthero domicilia sua reliquis
sent, manent ea etiamnunc propemo-
dum vacua & ruinosa, aliquot excep-
tis: quæ sanè infrequentia sunt, & inco-
lentes ea contemptibiles. Regis pote-
stas in Prussia minus est restricta, quàm
alibi. Senatus cõstat duobus Episcopis,
tribus Palatinis, totidem Castellanis,
totidem Succamerarijs, & tribus pri-
ma-

Hist. lib. 27. *Leges Prussorum.* *Culmense ius.* *Lubecense.* *Magdeburgense & Saxonicum.* *Regiæ constitutiones.* *Stanislaus Carncouius Episcopus Vuladislaui.* *Vectigalia Regia Prussica.* *Nascentia in Prussia.* *Prussorum commercia.* *Prussorum viuendi ratio.* *Nobilitas & plebs Prussica.* *Ordo ecclesiasticus in Prussia.* *Senatus siue consilij Prussia.*

marijs Ciuitatibus: quarum non me-
diocris eſt potentia. Earum verò bini
conſules legati ſiue Nuncij pro ſingu-
lis habentur, & alternis dicunt ſenten-
tias. Epiſcopi ſunt, princeps, ſenatus, &
moderator, Varmienſis. In qua epiſco-
pa me Pius eius nominis quintus pon-
tifex max. vltrò petente D. Sigiſmun-
do Auguſto Rege, ampliſſimo Cardi-
nali Staniſlao Hoſio (ipſo libentiſſimè
aſſentiente) ante ſex annos Coadiuto-
rem, vt vocant, dedit, ſucceſſoremque
deſignauit, & collegium ſacrum ac-
ceptauit. Sed reuertamur ad inſtitu-
tum. Eſt ergò princeps ſenatus Pruſſici
Varmienſis Epiſcopus: Huic proximus
Culmenſis, qui olim eũ anteibat. Quo-
rum hic Teuthonum Crucigerorum
opera quodam tempore de Gneſnenſi
prouincia detractus, Rigenſi addictus
fuit, vehementer acciſus redditibus, &
epiſcopa, eccleſiaq; in ditionem ordi-
nis ipſius redacta: Ille verò, Varmienſis
inquam, initio quidem Rigenſis Ar-
chiepiſcopi metropoliticam authori-
tatem agnouit, Nunc verò multis an-
nis in nulla prouincia cenſetur, & ſoli
ſubeſt in rebus eccleſiaſticis Romano
pontifici: Magiſtri & ordinis domina-
tum nunquam agnouit, amicitiam &
ſocietatem, cùm & ipſe plerunq; Ger-
manici eſſet ſanguinis, libenter coluit:
nec ſine malo ac detrimento ſuo, & ec-
cleſiæ ſuæ. Ad regnum verò Poloniæ
poſt reliquam Pruſſiam peculiaribus
pactis cum rege Cazimiro initis ſeſe ad
iũxit. Vvladiſlauiẽſis Epiſcopus habet
nõ contẽnẽdas poſſeſſiones in Pomera
nia. Atq; ea tota fermè in diœceſi ipſius
eſt, indeq; Pomeraniæ quoq; Epiſcopi
titulũ is vſurpat, ſed ad Pruſſicũ cõſiliũ
non pertinet. Palatini ſunt, Culmen-
ſis, Marieburgenſis, qui ante hac Elbin
genſis dictus fuit, & Pomeranicus: Ca-
ſtellani, Culmẽſis, Elbingenſis, & Gda-
nenſis: Succamerarij itidem atq; Pala-
tini: Ciuitates, Torunenſis, Elbingen-
ſis, & Gdanenſis, in ſingulis ſatrapijs ſi-
ue palatinatibus ſingulæ, eundem or-
dinem ſeruantes inter ſe in conſilio,
quem ſui Palatini. Hoc eſt concilium
Pruſſicum. Cõſiliarios terrarum Pruſ-
ſiæ vocant: Quos & ipſos more aliorũ
iuratos eſſe oportet. Varmienſis tamẽ
Epiſcopus diuerſam ab alijs iuſiuran-
di rationem & formulam pacto præ-
ſcriptam habet. Nam is, ſi Rex eſt in
Pruſſia, ipſo præſente: Sin minus, non-
nullis magiſtratibus Pruſſicis ad id de-
legatis in arce Marieburgenſi, præeun-
te verba aliquo Epiſcopo, iurat. Ciui-

Varmienſis & Culmenſis epiſcopi.

Vvladiſlauienſis etiam Pomeraniæ Epiſcopus.

Varmienſis Epiſcopi iuramentum.

tatum delegati iniurati ad conſilium
admittuntur, aliquóne priuilegio, an
per abuſum, neſcio. Habent autem con
ſiliarij Pruſſici ſua loca, & ius dicendæ
ſententiæ in ampliſſimo totius Regni
Polonici conſilio. Verùm ea loca ante
aliquot annos poſt auctum Lituano-
rum acceſſione ſenatum aliqua ex par-
te variata ſunt, ita tamen, vt nihilomi-
nus Epiſcopi inter Epiſcopos, Palatini
inter Palatinos, Caſtellani inter Caſtel
lanos conſideant. Ad calcem operis
huius ea ſingula ſecundum nouam
conſtitutionem comitialem inter ali-
os notata ſunt. Palatinorum iuriſdi-
ctio & authoritas in Pruſſia maior eſt,
quàm in cætera Polonia: Penes eos
ſunt multæ, & ſupplicia delinquentiũ,
rerumq; iudicatarum executio. Tran-
quillitatem quoq; publicam in agris
& extra vrbes ij præſtant. Caſtellani &
Succamerarij eodem ſunt iure, quo in
Polonia. De Epiſcopis paulò poſt dice-
mus. Præter hos autem magiſtratus, ha
bent Pruſſi theſaurarium, præfectos
arcium, ſiue capitaneos, gladiferos, iu-
dices, & ſcabinos: verùm ij non perti-
nent ad conſilium. Theſaurarius eſt,
qui pecuniam omnem & rationes à
præfectis & adminiſtris regiorum bo-
norum & prouentuũ atq; etiam tribu-
torum publicorum exigit, & vel ipſe
adminiſtrat, vel theſaurario Regni tra
dit. Olim is Oeconomus fuit ſeu pro-
curator Marieburgẽſis. Gladiferos ſin-
gulos habent Culmenſis & Pomerani-
cæ ſatrapiæ. Iudices nouem ſunt. In Cul
menſi quidem & Marieburgenſi ſatra-
pijs ſinguli: in Pomeranica verò ſeptẽ,
nempe totidẽ, quot territoria. Sunt au-
tem ea, Slochouienſe, Tucholiẽſe, Sue-
cenſe, Derſauienſe, Zucouienſe, Puſcẽ-
ſe, & Mirachouienſe: Habentq; ſinguli
iudices in conſilio ſcabinos iuratos ali
quot. Præfecti, arcium & redituum re-
giorum in ſua quiſq; præfectura curã
& adminiſtrationem habent: Iuriſdi-
ctionem nullam fermè habent, præſer
tim in nobilitatem, neq; in oppidanos
amplam: In agreſtes ampliorem. Solus
Marieburgenſis neq; redituum regio-
rum curam gerit, neq; in agreſtes iuriſ-
dictionem habet: arci modò præeſt, e-
iuſq; præſidio: quod perpetuum eſt. Cæ
terùm conſtitutione quadam, amplio-
res is cæteris præfectis & magiſtratibus
prærogatiuas habet, velut generalis lo
cũ tenens Regis in Pruſſia. Reddituum
verò & ſubditorũ regiorum, & ſarto-
rum tectorum eius ipſius arcis curatio
nem habet theſaurarius. Igitur prima-
ria

Conſiliarij Pruſſiæ ad Senatum Regni pertinẽt.

Palatinorũ poteſtas.

Magiſtratus Pruſſici.

Theſaurari⁹.

Gladiferi.

Iudices.

Pomeraniæ territoria.

Præfecti.

Marieburgẽ. præfectus.

ria totius Pruſſiæ præfectura Mariebur-
genſis eſt: Cui Polonus antiquitùs præ-
ficitur: Nunc primus de Pruſſis, è Polo-
nia tamen oriundus, ei præeſt, vir vigi-
lantiſſimus, & omni genere virtutum
ornatiſſimus, mihique amiciſſimus, Io-
annes Coſtka, nuper, Palatinus Sendo-
mirienſis à Rege Henrico creatus. Se-
cundum hanc in eadem ſatrapia ſunt
hæ præfecturæ, Stumenſis, Gneuenſis,
Nouenſis, & Stargardenſis ſiue Starigro
denſis. In Culmenſi, Brodnicienſis, Gru
dentina, Radinenſis, Golubenſis, Rogo-
znenſis, Brathianenſis, Coualienſis, Co-
privunenſis: In Pomeranica, Slochoui-
enſis, Succẽſis, Tucholienſis, Derſauien-
ſis, & Puſcenſis. Torunenſem verò, El-
bingenſem, & Gdanenſem præfecturas
ciuitates ipſæ ſibi regia iudulgentia, &
ex pacto vendicarunt, & per magiſtra-
tus vrbanos adminiſtrãt. Epiſcopi cum
collegijs ſuis ſuos & ipſi habent arcium
atq; territoriorum præfectos & burgra-
bios, ſuosque iudices, & aduocatos, &
oppidanos magiſtratus. Habent & Can-
cellarios, & officiales ſuos in cauſis ec-
cleſiaſticis vterque Epiſcopus. Habent
enim vtranq; iuriſdictionem & ampliſ-
ſimam poteſtatem in ſuos. Varmienſis
quidem epiſcopa in nulla cenſetur ſa-
trapia: Vno autem, & non interpolato
ambitu in modum principatus bona
certis finibus peculiariter circumſcrip-
ta, & arcibus atq; oppidis exculta habet:
Eaq; ſic diuiſa, vt duas partes Epiſcopus,
tertiam collegium ſiue capitulum ob-
tineat. In his vtriq; ſubiectam nobilita-
tem habent, & liberam iuriſdictionem,
ab omni Regiorum magiſtratuum iu-
riſdictione exemptam. Præterea perti-
net etiam Elbingenſis ciuitas cum ſuo
territorio ad Varmienſem diœceſim:
Quamuis iam aliquamdiu hæretica la-
be infecta conniuentibus regibus, & ſuf-
fragantibus nõnullis magiſtratibus, ab
eccleſiaſtica Epiſcopi iuriſdictione ſeſe
ſubtrahere nitatur. Bartena quoq; terra
& Natangia ante 200. annos eiuſdem e-
piſcopi iuriſdictioni ſubiectę fuiſſe, &
ſupra ſex millia manſorum tunc Epi-
ſcopo Varmienſi per fraudem & iniu-
riam Cruciferorum detracta eſſe me-
morantur. Subditi epiſcopi & collegij
Varmienſis eodem, quo cæteri Pruſſi iu
re municipali vtuntur: Sed habent etiã
peculiaria, inter ſe autem cõmunia in-
ſtituta: Quæ **Lands ordnung**, hoc eſt, ter-
ræ conſtitutiones vocant. Conuentus e-
tiam communes habent. Ad eos autem
nobilitas, ciuitates, & ſculteti cum libe-
ris (de quibus poſtea dicemus) euocati,

Ioannes Coſtca palatinus Sendomiriẽ.

Præfecturæ Pruſſicæ.

Varmienſis diœceſeos ius & prærogatiua.

pro ſe quiq; binos vel plures etiam è ſin
gulis territorijs procuratores ſiue lega-
tos mittunt, ijs de rebus, quæ in conſul-
tationem veniunt, cum epiſcopo & le-
gatis collegij conſtituturos. Cęterùm ea
nobilitas omnis, & aduocatus, & ciuita-
tes, præter iuſiurandum, quo partim in
epiſcopi, partim in ſacri collegij verba
iurãt, nouo quoq; Regi, ac deinde deci-
mo quoq; anno ei ipſi ex pacto fidẽ ſuã
obſtringunt. Tametſi de 10. anno in de-
ſuetudinem abijt, ſublata cauſa, hoc eſt,
pacatis prorſus rebus Pruſſicis, & extir-
pato ordine Teuthonicæ militiæ. Iurãt
etiam ſacerdotes, quando certum ali-
quod ſacerdotium adipiſcuntur: Prima
rij tamen, qui prælati & Canonici ca-
thedr. appellantur, intra menſem, po-
ſteaquam in id collegiũ cooptati ſunt.
Eos autem pontifex quidem max. creat,
collegiũ verò vnà cum Epiſcopo eligit
alternis menſibus: Excepto Præpoſito,
qui à Rege editur, ſiue pręſentatur, ab e-
piſcopo præficitur. Sed neque is, neque
cæteri tres prælati locum & ſuffragium
habent in collegio, ſiue capitulo, niſi
ſint etiam canonici. Culmenſis eccleſiæ
collegium ad quatuor canonicos reda-
ctum eſt. Qui ſinguli à cæteris vnà cum
epiſcopo cooptantur. Ipſe autem epiſco
pus à ſolo rege deſignatur, à pontifice
max. creatur. Cæterùm Varmienſis ex
pacto recentiori è quatuor canonicis
indigenis à rege propoſitis, vnus ab eius
ipſius eccleſiæ collegio deligitur: dein-
de hic quoque à pontifice renunciatur,
& confirmatur. Ac tum demùm ſacris
pontificalibus ad præſcriptum eccle-
ſiaſticorum canonum initiatur. Magi-
ſtratus terreſtres in Pruſſia quoque, iti-
dem ac in Polonia, à rege creantur: Iu-
dex tamen ex aliquot à Palatino cum
dignitarijs & cætera nobilitate de con-
ſeſſu ſcabinorum delectis, ab eo editur:
Scabini ſoli à palatino cum cæteris di-
gnitarijs illius loci creantur. Sunt au-
tem & Pruſſici magiſtratus omnes per-
petui, præter præfectos: qui regis arbi-
tratu mutari poſſunt, niſi beneficio ac
diplomate regio ſibi proſpexerint. Ci-
uitates à decurionibus ſeu conſulibus,
& quidem Germanicæ linguæ & ſan-
guinis (Polonos enim pro externis ha-
bent, & neq; ad artes mechanicas perdi-
ſcendas admittũt) regũtur: Quorũ nõ i-
dẽ vbiq;, certus tamẽ eſt numerus: Et ipſi
ius habent cooptãdi, quos volũt, in ſua
collegia, quoties vacat locus, eoq; maio
re ſunt dignatione & authoritate, quan
do volunt, & obſequentiorem habent
plebem. His præſident magiſtri ciuiũ, à
de-

Canonicorũ & Prælatorum Varmienſis creatio.

Epiſcoporũ Pruſſ. deſignatio.

Magiſtratuũ Pruſſicorum conferendorũ ius.

Ciuitatum Pruſſicarum magiſtratus & adminiſtratio.

Conſules.

decurionibus, ac de numero ipsorum delecti, & ipsi, itidem atque decuriones perpetui, in primarijs quidem vrbibus quaterni, in cæteris verò oppidis bini, per vices annuum gerentes magistratũ. Habent item singulæ ciuitates iuratos iudices, siue scabinos, qui à decurionibus siue consulibus leguntur: Et ipsi autem perpetui sunt, nisi fortè in numerũ cõsulum cooptentur. Neq; enim eundẽ consulem & scabinum esse licet, prēter Elbingam & Brunsbergam: vbi pars cõsulum loco scabinorum iudicia exercet. Cæterùm vnus è consulibus eis præficitur, quem scultetum vel iudicem vocant. Primariæ tres ciuitates etiam præfectos habent singulos, vt dudum memorauimus, quos vocant burgrabios, & eos quidem annuos ferè: Qui tranquillitatis vrbanç, ac totius territorij curam gerunt, causasq; priuatarum iniuriarum & sanguinarias iudicant, & pro ijs multas irrogant. Hunc solum magistratum rex in ciuitatibus creat, sed nõ nisi vnum è sex vel octo è numero consulum eiusdem ciuitatis ab ipso collegio delectis, ijdem autem consules ex omni ciuium numero, Gdani quidem centum viros, alibi verò pauciores deligunt, qui sint capita multitudinis, & qua si tribuni plebis: cum quibus communicant nonnunquam consilia de republica, & ex ijs cognoscunt postulata plebis. Vitantur enim coitiones multitudinis, propter externorum omnis generis hominum frequentiam, ne quando in seditionem erumpant, vt nonnunquam factum est. Iudicia nobilitatis iudices terrestres cum suis scabinis, præsidente palatino, bis quot annis exercent incertis oppidis. Infamiæ tamen causa, & status controuersia, itidem ac in Polonia, ad regis iudicium pertinet. A terrestribus iudicijs prouocatio est ad consiliarios Prussię: inde verò ad Regem. In oppidis verò iudiciaria potestas ferè omnis est penes cõsules, exceptis paucis causis, quarum mentionem dudũ fecimus, & si quæ sunt aliæ ad burgrabios vel palatinos pertinentes: Sed eam ipsi consules, quod ad priuatorum hominum inter ipsos controuersias attinet, cum iurato iudicio, cuius mentionem dudum fecimus, communicarunt. Ab eo verò iudicio in primarijs quidem ciuitatibus ad consules ciuitatis cuiusq;, in cæteris autem oppidis ad cõsilium totius Prussiæ: inde porrò vtrinq; ad regem prouocatur. Rex verò de quibus sibi prouocationibus vbilibet, & cum quibus vult cognoscit. Plerunq; etiam cognitionẽ delegat Cancellarijs & iureconsultis. Alioqui priuatum neminem è Prussia regi euocare licet, exceptis ijs causis, quæ sunt fisci, & iudicij regij propriæ. Magistratus terrestres iuxtà ac vrbanos euocat de ijs duntaxat, quæ in magistratu perperàm & præter officium suum egerint: vel, si mauult, consiliarijs Prussicis eas delegat, in comitijs cognoscendas. Delegat etiã vel ijsdem, vel quibus vult, causas fisci sui, finium regundorum cũ suis bonis, ac diuidundæ inter fratres & cognatos hæreditatis: Quasuis item alias ab alijs ordinarijs iudicibus per prouocationem ad se deuolutas. Comitia bis quotannis habentur in Prussia statis temporibus, Maio quidem mense Marieburgi, Septembri autẽ extremo Grudenti. Ex iustis tamen causis ea quoq; loca mutari possunt. In ijs comitijs à consiliarijs de repub. in commune consultatur, siue vltro, siue ex præscripto regio: de prouocationibus terrestrium & oppidanorum iudiciorum cognoscitur: & omninò iudicia vel à rege delegata, vel si qua sunt alia, exercentur. Cum ducalibus quoq; Prussis, seu ducis ipsius legatis nonnunquam Elbingæ ex fœdere, vel Marieburgi, constituta certa die, cõuentus habentur, & consultationes de legibus, & alijs rebus communibus, & controuersijs. Non ita pridem in Prussia quoq; nuncij nobilitatis & minorum ciuitatum in comitijs adhiberi cœperũt, tributi sciscendi causa: cuius decernendi potestatem neq; rex, neq; consiliarij soli vsurpant. Ad regni quoq; comitia nuncij nuper adeò mitti cœperunt. Sciscitur autem cereuisiarium tributũ plerunq; in vsus publicos, vel in gratiam regis: vocaturq; id vulgò cisa vel accisa. Nonnunquam etiam de censibus, agris, domibus, bonis, & facultatibus, æstimatione facta, certa portio pensitanda decernitur. Varmiensis episcopæ subditi nihil habent negocij cum comitijs. Solus ijs interest, & præest Episcopus, ac de inde de ijs, quæ ibi constituta sunt, ad peculiarem cõuentum suorum refert: de tributo præsertim. Nec temerè ij dissentire solent ab episcopi sui & conuentus Prussici sententia. Nihil tamẽ vetat, ipsos quoq; arbitratu suo, authoritate episcopi & Capituli præeunte, peculiares leges, &, vt vocãt, ordinationes sibi condere, tributumq; sciscere. Quinetiam magistratus primariarum ciuitatũ non rarò imperant ciuibus suis tributum peculiare, & operas, aliaq; onera in vsus publicos vrbium suarum, adhibitis capitibus plebis. Portus maris tres habet Prussia, Regia quidem Gdanensem & Elbingensem, Quorum hic in Habum lacum, ille rectà in mare procurrit: ducalis verò Regiomontanum siue Kœnixbergensem, quà Prægola fluuius in Habum influit. Atq; hic quidem cum portorijs & omni iurisdictione & impẽdijs in ducis, duo verò reliqui in ipsarũ ciuitatum, quibus adiacent, & magistratus potestate sunt. Verùm is tamen, magistratus inquam, sine permissu vel mãdato regio claudendi & aperiendi portus potestatem non habet. Quod de tributo quoque decernendo itidem nuper constitutum est. Quod ad bellum attinet, si qua vis hostilis ingruat Prussiæ, domesticis communibusque plebi cum nobilitate viribus depellitur. Ac nobilitas quidem cũ proceribus equestris militat, Sculteti itẽ & liberi: (Quos ita vocant, propterea quod & ipsi ab operis & laboribus, quos rustici dominis suis præstant, gratuitam immunitatem habent, medij quodam modo inter nobiles & rusticanos agricolas: Ferunt tamen nonnulla onera extra ordinem) Ciuitates equitatum atque peditatum suppeditant: Rustici peditatum tantùm. Hæc ante institutam coadunationem (quæ necdum maturuisse videtur) de Prussia, & in vniuersum de Polonia nobis σαφέστερον, quod aiũt, καὶ ἀμαθέστερον sunt exposita. Quæ cùm ciuibus nostris, tum externis non ingrata fore speramus. Sic autem fiet, vt minus peregrinentur in historia nostra.

Scabini. Sculteti. Burgrabij ciuitatum. Capita multitudinis. Iudiciorum ratio. Iudicia vrbana. Prouocationum ratio. Commissaria iudicia. Comitia Prussica. Nuncij. Tributum apud Prussos accisa. Varmiensis libertas. Portus Prussiæ. Belli ratio apud Prussos. Liberi.

OPERAE precium nobis visum est, coronidis loco hic adijcere nomenclaturas & ordinem amplissimi Senatus Regij, quemadmodum in comitijs Lublinensibus ante quatuor annos constitutus est, & nonnihil ab antiquo (quem priore libro recensuimus) mutatus, posteaquàm Lituani sese cum Polonis penitus coniunxere, & in vnum reipublicæ corpus coaluere. Qui tamen ordo non tam accuratè in consessu, quàm in dicendis sententijs, & ferendis suffragijs seruatur.

SENATORVM REGNI POLONIÆ CVM CONIVNCTIS EI DITIONIBVS DIGNITATES ET ORDO, SECVNDVM CONSTITVTIONEM COMITIALEM LUBLINENSEM, ANNO M. D. LXXVIII. EDITAM.

Archiepiscopi duo.

Gnesnensis.
Leopoliensis.

Episcopi 13.

Cracouiensis.
VVladislauiensis.
Vilnensis. } alternatim.
Posnaniensis.
Plocensis. } alternatim.
Varmiensis.
Luceoriensis
Præmisliensis
Samogitiæ siue Mednicensis
Culmensis
Chelmensis
Kiouiensis
Camenecensis.

Palatini cum quibusdam alijs eximijs inter eos intersertis 35.

Castellanus Cacouiensis.
Palat. { Cracouiensis. Posnaniensis. Vilnensis. Sendomiriensis. }
Cast. Vilnensis.
Palat. { Calissiensis. Trocensis. Siradiensis. }
Castel. Trocensis
Palat. Lenciciensis
Capitaneus Samogitiæ
Palat. { Brestensis
Kiouiensis
Iunivvladislauiensis
Russiæ
Volynensis
Podoliæ
Smolenscensis
Lublinensis
Polocensis
Belsensis
Nouogrodensis
Plocensis
Vitepscensis
Masouiæ
Polessensis siue Podlassensis
Rauensis
Bresciensis
Culmensis
Mscislauiensis }

Marieburgensis

Palat. { Braslauiensis
Pomeraniæ
Minscensis.

Castellani maiores 30.

Posnaniensis
Sendomiriensis
Calissiensis
Voiniciensis
Siradiensis
Lenciciensis
Samogitię
Brestensis
Kiouiensis
Iunivvladislauiensis
Leopoliensis
Volynensis
Camenecensis
Smolenscensis
Lublinensis
Polocensis
Belsensis
Nouogrodensis
Plocensis
Vitepscensis
Czernensis
Polessensis siue Podlassensis
Rauensis
Bresciensis
Culmensis
Mscislauiensis
Elbingensis
Braslauiensis
Gdanensis
Minscensis.

Castellani minores 49.

Sandecensis
Medirecensis
Visliciensis
Biecensis
Rogoznensis
Radomiensis
Zauichostensis
Landensis
Sremensis
Zarnouiensis
Malogostensis
Velunensis
Præmisliensis
Calissiensis
Sanocensis
Chelmensis
Dobrinensis
Polanecensis
Præmentensis
Criuinensis
Czechouiensis
Naclensis
Rospirensis
Biechouiensis
Bydgostiensis
Brezinensis
Crusuiciensis
Osuienzimensis
Camienensis
Spicimiriensis
Inovulodensis
Coualiensis
Santocensis
Sochaciouiensis
Varsauiensis
Gostinensis
Visnensis
Raciaznensis
Sieprcensis
Vissogrodensis
Ripinensis
Sakroczimensis
Ciechanouiensis
Liuensis
Slonensis
Lubaciouiensis
Conariensis in Siradiensi Palatinatu
Conariensis in Lenciciensi
Conariensis in Iunivvladislauiensi.

Officiales Curiæ 10.

Maresalcus Regni Poloniæ
Maresalcus Lituaniæ
Cancellarius Poloniæ
Cancellarius Lituaniæ
Vicecancellarius Poloniæ
Vicecancellarius Lituaniæ
Thesaurarius Poloniæ
Thesaurarius Lituaniæ
Maresalcus Curiæ Polonicæ
Maresalcus Curiæ, Lituanicæ.

FINIS.

BER-

BERNARDI

VAPOVII

FRAGMENTVM,

SIGISMVNDI SENIORIS REGIS POLONIÆ,

RES GESTAS, CROMERI DESCRIPTIONE POSTERIORES, CONTINVANS.

Nunc primùm in lucem editum.

COLONIÆ AGRIPPINAE
In Officina Birckmannica, sumptibus
Arnoldi Mylij.
ANNO M. D. LXXXIX.

THOMAS DE PLAZA S. STEPHANI CRACOVIAE PAROCHVS, CANONICVS VISLICIEN. LECTORI S.

QVANDOQVIDEM Reuerendiss. Dominus D. Martinus Cromerus Episcopus Varmien. patronus meus singularis, triginta libros suos de origine & rebus gestis Polonorum duntaxat ad Alexandri Regis mortem perduxit, (tametsi iis orationem funebrem de fratre & successore eius D. Sigismundo primo à se conscriptam, quæ in parte historiæ censeri potest, adiunxit) extent verò etiam Bernardi Vapouij annales conscripti, qui longiùs, nempè ad tricesimum regni eius ipsius Sigismundi annum progressus est; visum est è re studiosorum & cupidorum cognoscendi eius temporis res gestas fore, ea quæ apud Cromerum relicta sunt complere, ac fragmentum illud Vapouij, quod reliqua prosequitur, vltimæ huic castigatiori Cromeri editioni apponere. Fuit autem Vapouius hic Eques Roxolanus, Cantor, & Canonicus Cracouiensis, & Secretarius Sigismundi Regis, homo literatus, in mathematicis autem disciplinis inprimis versatus: senex anno domini 1535. scribere simul, & viuere desijt. Cuius fragmentum è lituris non paruo labore erutum, à Reuerendiss. Domino Episcopo Varmien. mihi missum cū legerem, mutilum, & nihilominus quædā, quæ tamen Cromerus ipse viderat, in eo desiderari animaduerti: Quam ob causam non mediocriter fui sollicitus. Cœpi igitur inter homines aliud exemplar cum quo hoc nostrum Varmiense conferrem, quærere: tādem peropportunè acciderat, vt cum Illustr. & Magnifico Domino Nicolao Firlei de Dambrouicza Castellano Biecensi, Regni Poloniæ Referendario, Nouæ Ciuitatis Corczyn & Cazimiriensi Capitaneo, homine vt in rebus gerendis multum versato, ita historiarum ac superiorum temporum studiosissimo, colloquerer. Multis itaq; vltrò citroq; dictis, feceram mentionem historiæ Vapouianæ: cuius ille fragmentum, inde incipiens, vbi Ioannes Dlugossus finem scribendi fecit, descriptum se habere dixerat. Exhilaratus itaq; Firleanum exemplar cum meo Varmiēsi contuli, ac quæ in nostro deerant, (quamuis nihilominus & in illo nonnulla desiderabantur) historiæ serie prorsus intacta, suppleui ac emendaui, additis meis etiam marginalibus annotationibus. Spero itaq; non ingratum legentibus, nec inutile hoc quidcunq; est futurum: cùm præsertim neque meliora, neque certiora de illis temporibus habeamus; & quod plerique neque visum neq; lectum magnificè allegare soleant. Rectius ne autem ij faciant, quā qui cùm pleraq; omnia aliunde mutuati sint, & ipsis etiā alienis verbis descripserint, impudenter & iniustè pro suis edunt, authoribus ipsis silentio præteritis, aliorum esto iudicium. Tu Lector optime operam & studium hoc nostrum boni consule. Cracouiæ Calendis Ianuarij. Anno Domini M. D. Lxxxvij.

BER-

BERNARDI VAPOVII DE RADOCHONICE FRAGMENTVM, RES GESTAS POLONORVM CROMERI CONTINVANS, NVNC PRIMVM IN LVcem editum.

Sigismundus Dux Lituaniæ declaratus.

FVNEBRI exequiarū (nimirum Alexandri regis) pompa absoluta, Sigismundus Casimiriades, optimatum ac purpuratorum Lituaniæ, in magnum eius gentis ducem est declaratus, ac demum solenni cæremonia eius gentis more, quod fœlix faustumq; foret, sublimatus, die Octobris vicesima, anno virginei partꝰ, quingentesimo sexto, supra Millesimum, post magnam sub sidere Cancri erraticarum stellarum synodum regno Poloniæ per Alexandri regis ex humanis decessum vacante. Eius regni optimates indictis pro regia electione Comitijs, Petricouiæ frequentes conueñerūt. Carpebantur hic magnates Lituani, qđ regia electione non expectata, priores ipsi Sigismundum in magnum ducem sublimassent, contra veteris totiens repetiti fœderis, inter Polonos & Lituanos antea sanctissimè icti, cùm ipsi non alium, nisi quem Poloni prius regē declarassent, in magnum ducem sublimare debuerāt, vt hæc duo dominia perpetua inter se vnione gauderent. Quia tamē Vvladislaus Vngariæ & Boëmiæ rex, ex filijs Casimiri natu maximus, ius suum Sigismundo fratri ad regnum auitum ac paternum cesserit, per Osualdū Carlacium legatum, eo nomine ad Comitia regalia missum, & Sigismundus Princeps, vt in paterno resideret solio, dignissimus ab omnibus est iudicatus, ipse omnium magnatum suffragijs; nemine discrepante, ob egregiam indolē, inuicti animi robur, atque prudentiam iam antea Silesiana gubernatione perspecta, Poloniæ rex est declaratus. Sigismundo rege promulgato, incredibile dictu est, quanta lætitia populi gestierint, spe de eo haud dubia concepta, qđ regnum, tot barbarorum excursionibus attritum, esset in integrum restituturus, atq; etiam ampliaturus. Legati inde qui ei regnum deferrent, atq; etiā in Poloniam deducerēt, designati; Vincentius Prærempski, Ioannes Lubranski, Matthias Dreuicius, regni Vicecancellarius, Vvladislauiensis, Posnaniensis, & Præmisliensis episcopi, nec non Andreas de Samotuli, Ioannes Tarnouius Posnaniensis, & Belsensis Palatini: quibus adiunctus est Ioannes de Lasko. regni Cancellarius. Sigismundus princeps ad electionis suę famam Vilna mouens, ad regni Poloniæ fines appropinquauerat. Legati verò regnum deferentes, ornatissimo multorum equitum comitatu in Lituaniam euntes, Sigismundum in Melnico supra Bugum amnem offenderunt; eiq; regnum paternum & auitum detulerunt. Quorum postulationi Sigismundus princeps haud grauatè annuens, regnum delatum multa alacritate suscepit, legatosque Poloniæ regali munificentia condonauit. Cum quibus nihil moratus, Poloniā ingressus, Vislam flumē apud Cosinice transmittens, ad regiam Poloniæ, anno humanæ salutis septimo supra quindecies Centesimum, mense Ianuario Cracouiam peruenit. Venientem, omnium ordinum homines multa lætitia ac hilaritate excepêre. Reboabat bombardarum vis ingens, ignes locis multis accensi tota nocte collucebant, faustis omnia strepebant acclamationibus & cantilenis. Nouus rex vrbem ingressus, in arcem primùm deductus, vbi dum Coronationi necessaria parantur, aliquandiu quieuit, & die quarta & vicesima Ianuarij in tēplo D. Stanislai martyris augustissimo humeros sacro crismate inunctus, medijs sacrorum cerimonijs per Andream Rosam Metropolitam Gnesnensem, regio diademate, alijsq; regalibus insignibus est adornatus. Eam Sigismundi regis faustam coronationem Archiepiscopi, & alij regni Poloniæ Antistites cum multis illustribus viris, Regumq; ac diuersorum Principum oratoribus purpuratisq;, præsentia sua honestarunt: omnes lautitijs præbitis hospitaliter accepti. In sequenti die Sigismundus rex coronatus, ac regalibus indumentis conspicuus, tot purpuratis præeuntibus ac sequentibus, eximio vectus equo, ex arce regia in ciui-

1506.

Sigis. Rex. Polon. electus.

Oratores ad Sigismundū in Lituaniam missi.

1507.

Sigis. mūdi coronatio.

tatem deſcendit, conſcenſoq́;, quod ante vrbis prætorium erectum erat, ſublimi ac ornatiſſimo ſuggeſto, iuramentū fidelitatis & obedientiæ, quod homagium vocant, à ſenatu & populo Cracouienſi primùm ſuſcepit, vbi pleroſque militari balteo præcinxit, & cùm aliquandiu in Maieſtate reſediſſet, donis à Conſulibus vrbis crateribus aureis & argenteis egregiè fabrefactis receptis, eodem quo venerat ſplendore & pompa in arcem eſt reductus. Hi dies compluſculi lautiſſimis conuiuijs, militaribus ludicris, & multa inter feſta bachanalia lætitia traducti, principesq́ue hoſpites & aduenæ, legati quoque regum atque heroum vaſis aureis & argenteis precioſis, ex auro, oloſerico, pellibusq́; delicatis, veſtibus, equis generoſis, nummis aureis, & alijs id genus largitionibus, regali magnificentia donati expediti ſunt. Per id tempus Sophi potentiſſimus Perſarum ac maioris Armeniæ rex, Huſſancaſſani magni nepos, celebri victoriarum fama contra Sultanum AEgypti, nec non contra Bayſetum Turcorum Imperatorem ferebatur. Enimuerò ante Sigiſmundi regis fauſtam coronationem, cum Sultano Syriæ & Aegypti atrociſſima bella geſſit, cum quo collatis ſignis aliquoties congreſſus ingētes Mamalucorum exercitus cruento prælio ſuperauit, fudit, fugauit, ac caſtris exuit, quibus prælijs victor, maximam Arabiæ Petreæ partem ſibi vendicauit. Nec multò poſtea, tranſmiſſo Euphrate Syriam ingreſſus, eam terram fœdè eſt populatus. Pace inde cum Sultano Aegypti per legatos compoſita, in Turcum Bayſetum totis regni ſui viribus cōuerſus, mox poſt ſuſceptum à Sigiſmundo rege diadema, bis eadē eſtate in Armenia minore primū, & inde in Cappadocia ingentes eius copias ſuperauit, Turcoq́; exercitum reparante tertia ſub bruma vice eum fudit fugauitq́;, vt Bayſetus ex Aſia minore, quæ Natolia vocatur, in Græciā concedere ſit coactus. Sigiſmundi regis coronatione peracta, quia Turci Tartari ac Valachi ab oriente ſole regno imminebant, nouus rex optimatibus regni & Prouinciarum legatis conuentum Cracouiæ indixit, in quo de regni à barbaris hoſtibus defenſione comprimis agitatum. Decretum frequenti ſenatu, vt agrorum coloni iugeratim per groſſos biſſenos contribuerent. Antiſtites regni cum clero, præterea nobiles & oppidani, certam prouentuum ſuorum quotam conferrent: Sancitumq́;, vt

Bellum Perſicum cum Turcis.

Comitia Craconiæ.

miles mercenarius ex collata pecunia conduceretur, ac in Podoliam ad Tyrangetas, vbi plurimum erat periculi, mitteretur. Et quia Bogdanus Palatinus Moldauiæ res nouas moliri, & delectum militum facere nunciaretur, ex eo Cracouienſi conuentu Stephanus Telecius Vvladiſlai Vngariæ & Bohemiæ regis legatus, ad eum in Moldauiā eſt miſſus, qui ipſum regis vtriuſq; nomine ſub grauiſſima belli denunciatione admoneret, à bello regno Poloniæ eodemq́ue auito & paterno inferendo abſtineret. Rebus præterea Poloniæ exigentibus, legati in Vngariam miſſi, Poſnarienſis epiſcopus, Marſchalcus regni, Cancellarius regni, & Chriſtophorus Sidlouecius. Cæterùm in Polonia eo anno pacata erant omnia, ſed Lituaniæ magnus Ducatus inteſtinis magnatum diſſidijs laborauit. Enimuerò dux Michaël Glinski ob ingentes quos alebat ſpiritus, & opibus & clientelis potens, per Ioannem Sabreſinski magnum Lituaniæ Marſchalcum, crimine læſæ Maieſtatis ſugillabatur, palamq́ue affectati principatus Lituanici reus arguebatur. Ea affectus ignominia Michaël, coram Sigiſmundo rege obiectum crimen diluere, contra æmulum Sabreſinski conqueri ac obteſtari, innocentiam ſuam purgare non deſtitit, iuſtitiam cum homine ſibi infeſtiſſimo adminiſtrari, & eius cohibere petulantiam ſuppliciter orauit; aut ſi ipſe ambitioſi criminis reus compertus eſſet, capitali ſe afficeret ſupplicio, nec pateretur ignominioſam ducere vitam, quauis morte duriorem. Hæc Sigiſmundus, dum neutrum offendere vult, obaudire, rem in longum trahere, ad Senatum Lituanicum, tam magni momenti, vt erat, negocium reijcere. Michaëli Glinski, qui, Principis inſperatam indignationem multis indicijs ſe incurriſſe cognoſcebat, mora omnis longiſſima videbatur, menteq́ue & animo acerbius cruciabatur. Rex, vt erat natura patiētiſſimus, nolebat quicquam præcipitanter agere, ſed omnia ſilentio tegebat. Tanto magis Michaël elatiſſimæ mentis homo angebatur, vel tunc potiſſimum cùm ad ſecretius principis cubiculum per contemptum non admitteretur, cogereturq́; ſubinde foribus præſidere, cùm apud Alexandrum regem omnes fores omni tempore ei antea patuiſſent, rem inſolitam cum infami ignominiæ nota vlterius ferre non valens, ad Vuladiſlaum Vngariç & Bohemiç regem Budam eſt profe-

Michael Glinſcius Lituaniæ ducatū affectat.

Glinſcius ad regem Vngariæ profectus nihil obtinuit.

fectus, eo conſilio, vt datis ad regem fratrem, nec non ad regni Poloniæ magnates literis, eorū commendatione ex tam acerbiſſima ambitioſæ ſuſpicionis moleſtia extricaretur. Sed cū apud Vuladiſlaum regem eſſet etiam ſuſpectus, nihil ab eo impetrare aut obtinere potuit, mœſtuſq́ue inde in Poloniam, & demum in Lituaniā ad amicos redijt: cum quibus quid potiſſimum agere deberet, ſecretis cōuenticulis agitare non deſtitit. Interea temporis Baſilius magnus Moſcouiæ dux, q ſupra fontes Tanais apud Amadocas latè imperitat, fines ſuos ad meridiem ampliare volēs, triginta millium equitum exercitu cōparato, limites Lituaniç apud aras Alexandri magni & Smolēsko, aperto marte inquietare cœpit, & ſe Sigiſmundo Poloniç regi ex confeſſo hoſtem declarauit. Ad famam magni ac periculoſiſſimi belli Sigiſmundus Cracouia excitus, in Lituaniam ſe proripuit, Vilnamq́ue Metropolim veniens, Lituanicam omnem militiam ad arma concitauit, & Bereſina flumine (quondam Boriſtenes erat, & nebrio inferius commiſcetur) cum omnis copijs tranſmiſſo, in Odruſijs campis caſtra fecit. Tauricanū quoque ſeu Prçcopenſem Tartarum, magnis ad eum miſſis muneribus ſubornauit, vt diuerſa parte Moſcouiam inuaderet, rebuſq́ue Lituanicis auxilio foret. Nec erant eius Tartari, qui octuaginta equitū Scytharum millia ſagittariorum ex equis in campum educere conſueuerat, cōtemnenda auxilia. Quibus Sigiſmundus rex ſecretè ordinatis, omnium copiarum præfectis mandauit, attentè prouiderent, ne Reſpublica Lituana ab hoſte Moſcouita aliquid acciperet detrimenti, ipſe caſtris in bono ordine poſitis, Vilnam verſus ſe recepit, eo cōſilio, vt ob belli Valachici ſuſpicionem in regnum Poloniæ rediret, & rebus regni periclitantibus ſuccurreret. Ad famam regij exercitus, qui in Odruſijs campis inter Bereſinam & Nebrium amnes caſtra poſuerat, Moſchouitæ conſternati, cùm omnibus copijs Lituania exceſſerunt, Lituani poſteaquàm hoſtes retro abijſſe cognouerūt, & ipſi ob commeatus inopiam & feruētiorem æſtum militibus & iumentis intolerandum, ſoluunt exercitum. Vix domum redierunt, cùm per trepidos nūcios allatum eſt, Baſilium magnum Moſchorum ducem cum maioribus longè copijs redijſſe, Miſciſlauiamq́ue atque Criciouium caſtella, à Smolensko bidui itinere ad orientem ſolem ſi-

Belli Moſchouitici initium.

Moſchi inuādunt Lituaniam.

tas, obſidere atque oppugnare, vererique ne ſi ita laborantibus caſtellis propere ſuccurratur, in hoſtium veniant poteſtatem. Ad eum nuncium Sigiſmūdus rex Polonico obmiſſo itinere, eadem æſtate Lituanorum gentem rurſus ad arma commouit, mandauitq́ue copiarum præfectis, vt magnis profecti itineribus Miſciſlauiam & Cricioujum caſtella apud Soſam amnem, qui ab altera parte in Nebrium ſe exonerat, obſidione comprimis liberarent. Lituanicarum copiarum duces extemplò imperata faceſſunt, cū omni exercitu Bereſinam & inde Nebrium amnes traijciunt. Iam haud procul ab hoſtium caſtris aberant, cū illi pugnam detrectantes impedimentis multis relictis, caſtellorum obſidione ſoluta, fugientibus ſimiles retro abierunt. Lituanicarum copiarum duces caſtella ſua obſidione liberaſſe contenti, bruma etiam exeunte autumnus inſtabat, & ipſi verſis ſignis domum redierunt. Præcopenſis quoq; Tartarus bona Moſchouiæ parte citra fontes Tanais depopulata, multo antea copias Scythicas cum præda in Tauricā reduxerat. Et hæc anno primo, quo Sigiſmundus rex eſt rerum potitus, à Lituanis ſunt geſta. In regnum inde Poloniç Sigiſmundus rex ſub bruma ſe accingere cœpit, & Vilna profectus, anni ſequentis initio Cracouiam eſt ingreſſus, quo ad eum edicto Cōuentu ex proceribus & purpuratis frequentes conuenerunt. Complures dies de regni defenſione conſultando abſumpti: cùm nunciatum eſt Lituaniam Michaëlis Glinski ad Moſchouitas defectione tumultuari. Ille ſiquidem, poſteaquam affectati principatus crimen diluere non poſſet, & regem Sigiſmundum ſibi indignari ſuſpectumq́ue eſſe comperit, in alteram erupit rebellionem, omnia extrema tentare ſtatuit. Primumq́ue cum Baſilio magno Moſcouitarū duce per ſecretos agit internuncios, exercitum in Lituaniam mittat, eiq́ue magnam eius terræ partem cum Smolensko ſe daturum pollicetur; orat vt pulſis Sigiſmundi regis præſidijs, Vilnaq́ue Metropoli vi aut deditione in poteſtatem redacta, eius auxilio & beneficio Magnum Lituaniæ ducatum aſſequatur. Baſilius Magnus dux rei bene gerendç nactus occaſionem, exercitum Sexaginta millium equitum comparat, Danieleq́ue Scena, & Iacobo Zachariæ, omnium copiarum ducibus conſtitutis, eos in Lituaniam ſub ſignis ire iubet. De tam valido Moſcouitarum exercitu Mi-

Moſchi fugiunt.

Tartari Moſchouiam vaſtarunt.

1508.

Glinſcius ad Moſchum defecit.

Michaël Glinski posteaquam factus est certior, iam non occultè, vt antea, in Sigismundum regem & æmulos magnates, qui conatibus suis obstare videbantur, sed apertè hostilia moliri cępit. Cōprimisq; in Ioannis Zabrzesinski curiam apud Grodno, nil tale suspicãtis, viri opibus & auctoritate primarij, intempesta nocte impetum facit, effractisque cubiculi foribus, quiescētem ac medijs stratis extractum, crudeliter obtruncat. Quo infando facinore patrato, comparato ex suis clientelis & coniuratis iusto satis exercitu, cuius pars longè maxima Roxanici generis hominũ erat, Basilio duce fratre pro viribus iuuãte, Vilnam Metropolim & alias regias vrbes & arces per nuncios & literas ad defectionem sollicitare est ausus, & pro magno Lituaniæ duce se gerere, nominare & scribere cæpit. Apud Pripetium amnem, haud procul à Kiouia tumultum primum excitauit, & arma ostentauit, ac Mosti ad ripam eius amnis situm oppidum regio inde pulso præfecto intercepit; Vbi diuini penè honores vt principi ei exhibiti sunt. Græcanici ritus Clerus & religiosi cum sacris obuiam egressi eum reuerenter excepêre: quo loco valido firmato præsidio Sluczko frustra oppugnauit. Enim verò eius dux strenuè se defendit. Motis hinc castris ad Minsko properauit. Inter eũdum aliquot oppida immunita deditione accepit: & plerosq; proceres & nobiles Lituanos iuramento fidelitatis ac subiectionis sibi obstrinxit, & pro magno Lituaniæ duce se coli iussit. Ad Minsco inde castra admouit, & eam arcem regio firmatam pręsidio obsidere ac oppugnare cœpit. Ad eã aduersam ac periculosam tumultuantis Lituaniæ famam, Sigismundus rex nequaquam desedit, sed rebus regni compositis solutoque Cracouiensi conuentu, Equitum Cataphractorum Polonorum quinq; millia incredibili celeritate stipendio inauctorat Nicolaum Firleium Lublinesem Palatinum omnium copiarum ducem creat, eumque Lituaniam versus præcedere imperat; ipse cum numeroso eoque ornatissimo aulicorum equitatu subsequitur: quem in Breste Lituanico assecutus, eum ibi recensuit, & signa militaria distribuit, ac per Slonin in Nouogrodek sub signis ire iussit, vbi aliæ Lituanorum copiæ quæ partium erant Sigismundi Principis, mandato eius conueniebant. Hi, & alij qui dubiæ erant fidei, certatim castra regia splendido equitatu adaugebant. Accurrerãt etiam Lituanici Tartari sagittarij ex equis, aliquot expeditissimæ equitatus turmæ. Talis conflatus erat exercitus, vt Sigismundus rex cum omni Moscouitarum potentia congredi ac vincere non dubitaret: nullaque fortissimo regi cura maior intererat, quã ne hostes pugnam detrectarent, aut se non expectato retro abirent, sumptusq; immensus ad tãtum bellum factus, in nihilum recideret. Ad famam regij aduentus & Polonicarum copiarum, ingens in Lituania facta est animorum mutatio: etenim complures Michaëlis castris desertis ad regia vltrò transfugiebãt. Moscouitanus exercitus penitiora Lituaniæ ingressus, haud procul à Beresina amne castra fecerat, quo conat⁹ Michaëlis Glinski tenderẽt, & occasionem rei bene gerendę expectãdo. Michaël verò insperato regis Sigismundi accessu cũ ingẽtibus copijs consternatus, Minscensis arcis obsidione soluta, Beresinã versus ad Moscouitana castra cum suis copijs se recepit, & eis psuadere cœpit, vt collatis signis cũ rege Sigismundo congrederentur, copias eius extenuãdo, & Moscorum potentia & vires inuictas extollendo, magnaq; victoriæ præmia ostentando. Quibus nihil moti Daniel Scena, & Iacobus Zachariæ duces exercitus, non se ad dubij martis certamina, sed terræ Lituaniæ occupationem, & arciũ expugnationes missos esse responderunt. Et quia fama erat Sigismundum regẽ cum magnis copijs frementem frendentemque aduentare, & iam haud procul abesse, Moscouitani duces motis repentè castris Nebrium amnẽ versus retro abire ceperunt: Michaële Glinski vt gradum sisterent, & se ad certam memorabilis pugnæ victoriã præpararent, frustra orante ac obtestante: quos Michaël sequi coactus est, vrendo vastandoque omnia, commeatus & pabula corrumpendo, & puteos aquasq; venenando, equorum cadauera, pecora & iumẽta in eos proijciendo. Moscouitæ continuatis itineribus ad Orsam arcem, qui regio tenebatur pręsidio peruenerunt, vbi Nebrium amnem præ festinatione laboriosè transmiserunt, & mille circiter passus à flumine castra fecerunt, regium ibi præstolaturi aduentum. Non minori celeritate Sigismundus rex abeuntes hostes est insecutus. Enimuerò insequenti die Mensis Iulij decimooctauo cum omnibus & ipse copijs ad Orsam peruenit. Locatisque in Nebrij amnis ripa, qui castra vtraque dirimebat, tormentis bellicis, & bombardarũ globis hostẽ incessebat. Erant pleriq; ex Polonis q nãdo in alteram fluminis ripã penetrarant, Moscouitasque insperato transitu deceptos, hinc & inde incautos carpebant & obtruncabãt. Accensum fuisset haud dubiè maius certamẽ, ni Sigismũdus rex sole in occasum vergente signo receptui dato, suos q flumen transiuerant, in castra reuocasset: corpora interea omnes per noctem curare, arma tamen non deponere, ac ad aleam vniuersi certaminis sub ortum solis sese præparare imperauit. Incredibili alacritate ea vox ab omnibus excepta est, venturam lucem omnes summis votis exoptarunt, nec sine tędio pugnãdi ardentes desiderio expectarunt. Peditibus iniunctum, pontes, quibus exercitus traduceretur, per Nebrium amnem struerent: omnia summa fiebant diligẽtia & celeritate, nec minori cautissimi regis sollicitudine, qui hinc inde discursando, & ad omnes casus prouidendo, ea die tota ieiunus, non nisi castris communitis hora noctis tertia cibum sumpserit. Tanta fuit inuicti ac magnanimi regis cum hoste, quãuis copiarum magnitudine longè præstabat, congrediendi auiditas. Moscouitæ posteaquam ipsum Sigismundum regem adesse per exploratores cognouerunt, viribus diffisi suis, vel quia à Basilio magno duce, ita in mandatis acceperant, vt cũ rege præsente nequaquam congrederentur; desperatis rebus, impedimentis omnibus, iumentis & militibus, qui prę debilitate sequi non poterant, in castris relictis, secunda noctis vigilia per nemora & paludes, per æqua & iniqua, quò quemq; sors tulit, fugere cœperũt: nec nisi quindecim ea nocte emẽsis Germanicis milliaribus, equis iã in cursu deficientibus constitêre, tantus pauor & trepidatio Moscos occupauerat. Illucescẽte die, Sigismundus rex hostium fugæ ignarus, signo pugnæ proposito exercitum traijcere amnem mandauit, cùm renuntiatum est, Moscouitas rebus omnibus relictis fugam arripuisse. Nec hic multum rex moratus, castris hostium direptis, citeriore Nebrij amnis ripa paludinoso & ob hoc difficilimo itinere, Smolẽsko versus cũ toto exercitu iter intendit. Mirum videri potest, trecentis quadraginta pontibus, quatuor & viginti leucarũ spacio regias copias, ab Orsa ad Smolensko traductas esse, frequentibus amnibus intercurrentibus, & in Nebrium se exonerantibus, adeò illa regio lacubus & paludibus scatet. Sigismundus rex Nebrio cum omnibus copijs transmisso, & castris in eminenti colle ante Smolensko positis, magnam exercitus partem ad diuersas terrę Moscouiæ partes immisit. Vastata est Moscouia hostiliter per fortes Polonos & Lituanos Drohobusium versus & Vesinam: quæ arx ad flumen eiusdem nominis posita, medio fermè est spacio inter Smolenskum & Mosquam Metropolim. Hinc pręda ingens relata Kiska Lituanicarũ copiarum dux, Moscouiam penitiorem audacter ingressus, eam terram ferro & igne fœdè est populatus. Iam præda onustus redibat, cùm per exploratores, qui celeribus vecti equis præcurrerant, equitum Moscouitarum centum millia Polonos ac Lituanos abeuntes insequi nunciatum est. Ad tantarum copiarum famam in castris Lituanicis trepidatum est, adeò vt dena Lituanorum equitũ millia, castris noctis silentio relictis gradu accelerato retro abierint. Poloni in medio destituti, turpe fugere rati (tria siquidem dũtaxat millia eorũ erant) venientes Moscouitas intrepidè expectare statuunt. Castraque & se arctiore curruum circumactu communiunt. Haud dispar pauor & trepidatio Moscouitas inuasit: qui ad solam Polonici nominis famam & ipsi retro fugere cæperunt: tantusque (mirabile dictu) exercitus turpi fuga dilapsus est. Poloni posteaquã Moscouitas fugisse per celeres exploratores cognouêre, ea Moscouiæ parte depopulata, cum opulenta præda ouantibus similes, ad castra regia, quæ apud Smolenskum castellum, & aras Alexandro magno dicatas fixa erant, nullo accepto incommodo, incolumes magna omnium gratulatione rediêre. Lituani castrorum desertores, turpi tunc ignominia sunt notati, Constantino Ostrouiensi duce viro bellica laude famigeratissimo, similem eis fugam ex aduerso Vedrusiensi prælio, & durã eius apud victores tunc Moscos captiuitatem nihil obscurè exprobrante, testatus statariæ pugnæ Lituanos minus esse habiles: Sigismundo etiam regi consuluisse, ne solis Lituanorum copijs confideret, aut salutem suam absque mercenario Polonorum milite eis committeret. Polonorum exercitus summis in cœlum laudibus ferebatur, quod tot & tanta Moscouitarum agmina, pectore intrepido expectassent, vincereque fortiter pugnando, aut in ipso vestigio mori constituissent. At Sigismundus fortissimus rex, gloriæ suę satis se fecisse existimans, quod tãta Moscouitarum agmina cum duce Michaële Glinski perduel-

Ioannes Zabrzezinski interfectus.

Glinscius ducatum Lituaniæ inuadit.

Rex in Moscouiam exercitum mittit. Nicolaus Firleius supremus exercituum Capitaneus.

Moscouitarũ fuga.

Pontium, fluminum & lacuum multitudo in Lituania & Moscouia.

Lituanorum fuga ex castris.

Moscouitarũ pauor & fuga.

Constãtinus dux Ostrouiensis.

Mosco à rege pax oblata, sub conditionibus.

duellione improbo ex finibus Lituanię
eiecisset, Moscouiamque diuersis locis
atrocissimè peruastasset, Et quia sub Mē
se Octobri bruma vt in Aquilonari re-
gione asperior imminebat, statuit exer-
citum in hiberna reducere, & vt Basilio
magno Moscouiæ duci ostenderet, fini-
bus suis, qui Dei benignitate amplissimi
essent, & à Carpato Vngariæ monte ad
Alexandri magni aras protenderetur,
se esse contentum, per Sapiam terræ Li-
tuaniæ Cancellarium, pacem ei vltrò
obtulit, ea lege, vt Michaël Glinski eius
belli auctor, cum Basilio fratre, omni
cognatione sua, alijs eius coniuratis per
petuò extorris esset, Turoblium, Mosti,
& alias arces, quas sub initio rebellio-
nis occupauerat, restitueret. Insuper
vt Lituani Gregorius Bartoslauitius, il-
lustres terræ Lituanię viri, & alij qui A-
lexandri regis tempore aduerso Vedru
siensi prælio, cum Constantino Ostro-
uiēsi duce (qui ex carceribus ipse stupen
do miraculo non multo antea effuge-
rat) capti essent, & in Mosqua Metropo
li arctius detinerentur, libertate dona-
rentur ac dimitterentur. Ad eum nun-
cium Basilius magnus dux Moscorum
exhilaratus, oblatas pacis conditiones
libens suscepit, captiuos Lituanos cir-
citer quinquaginta ex durissimis vincu
lis solutos liberè dimisit. Et Michaëlem
Glinski ad Mosti, Turobliū & alias ter-
ræ Lituaniæ arces restituendas compu-
lit, cognationem præterea omnem Mi-
chaëlis Glinski ad se in Moscouiā per-
petui exilij locum accersiuit, misitque
haud multo post dum Sigismundus
rex Vilnæ esset, Oratores splendido co-
mitatu insignes viros gentis suæ prima-
rios, qui captiuos reducerent, arces ca-
ptas restituerent, Basilium ducem Mi-
chaëlis Glinski fratrem, cum omni co-
gnatione in Moscouiam abducerent,
fœdus ictum sancirent, & sacrosanctis
iuramētis firmarent. Incredibile dictu,
quo planctu & dolore Basilius dux Mi-
chaëlis frater cum vxore illustri ex Ser-
borū superioris Misiæ gente fœmina &
liberis, alijsque qui partium erant Mi-
chaëlis Lituania excesserint. Eustachi⁹
Dascouitius vir Scythicis bellis exerci-
tatissimus cum ducentis fermè suæ for-
titudinis viris, Constantini Ostrouiēsis
ducis & aliorum magnatum interces-
sione, à Sigismundo clementissimo re-
ge, noxa omni dimissa, vita & fortunis
donatus, in gratiam est receptus. Sed
hæc aliquanto postea.

Sapia cancellarius Lituaniæ.

Cognatio Michaëlis Glinscij in Moschouiam abducta.

Eustachius Dascouitius in gratiā regis receptus.

Sigismūdo rege à Smolensko redeun
te, Tartarorum Scytharū aliquot millia
eruptionem in Lituaniam fecisse, &
iam Pripetium amnem transiuisse alla-
tum est; qui trifariam diuisi, eum regio-
nis tractum, qui Slucensi arci adiacet, v-
rebant, vastabantque. Rex, vt huic quo-
que malo iret obuiā, Constantinum du
cem cum octo equitum millibus ex iti-
nere misit, qui Tartarorum impetum
reprimeret, & prouincia expelleret. Cō
stantinus nihil moratus, in hostem ma-
gnis itineribus contendit, Cum quibus,
vt erant sparsi, locis aliquot manus con
seruit, & ad satietatem cecidit. Partem
alteram Tartarorū Polusius Roxanus
vir manu promptus & audax, fudit fu-
gauitque: in tertium Scytharum agmē,
Lucas Morauus ducentarum Polono-
rum peditum præfectus incidit: qui ho-
stium occurrentium multitudine mi-
nimè consternatus, orbiculari curruū
circumactu castra communiuit; oppug
natus est à barbaris, abundante multi-
tudine pertinaciter, sed pedites salutem
suam æneis pixidibus tuentes, se & exi-
gua castra egregiè protexerunt, Tarta-
ris propemodum quingentis plumbeis
sulphureo puluere globulis excussis,
trucidatis. Tartari suorum clade con-
sternati, relicta, quam in eo terræ tractu
corraserant præda, in fugam se proripu
erunt. Quos Slucensis dux fugere con-
spicatus, ex arce cum celeri suo equita-
tu erumpens, magna clade affecit. In fu
ga ex eis cæsi multi, alij in altas paludes
incidentes, cum equis iam cursu defici-
entibus hausti periēre. Sigismūdus rex
ad Diui Martini diem Vilnam ingres-
sus, ob rem contra Moscouitas ac Tar-
taros eo anno benè gestam, indictis ad
omnia templa & aras supplicationibus,
Deo Optimo Maximo gratias egit, &
laudes decantari multa omnium hila-
ritate mandauit. Militibus inde pro dig
nitate ac meritis cuiusque, qui egregi-
am eo bello Moscouitano operam na-
uauerant, donatiuum regali munificen
tia exhibuit. Et hæc acta sunt feliciter
anno regni sui secundo, humanæ verò
restaurationis quingentesimo Nono,
supra Millesimum annum. In sequenti
Mense Ianuario Basilij magni Mosco-
uiæ ducis Oratores Vilnā ad Sigismun-
dū regē venerunt, summi post principē
in Moscouia apud Amadocas viri, equi
tum octingentorum comitatu, qui pa-
cem iam antea per Sapiam terræ Litua-
niæ Cancellarium tractari cœptam, ac-
ceptis datisque vtrinque sacrosanctis iu
ramentis confirmarunt. Quo facto Mo
scouitę quinquaginta eo bello capti, in-
ter quos erant plerique illustres eius gētis
viri,

Tartarorum in Lituaniā irruptio.

1509.

Pax cum Mosco firmata.

viri, relaxati & legatis traditi sunt. Sub
quo tēpore ex Lituanis purpuratis ple-
rique, qui Michaëlis Glinski fuisse facti
onis, & cum eo occultè sensisse suspecti
erant, iussu regio in potestatem redacti,
attentiùs sunt custoditi, quos inter Ga-
stoldus erat, Phretko Thesaurarius, Mi
chaël Regij stabuli Magister, & Knyesic⁹
illustrium familiarum viri; tres præter-
ea ex regijs aulicis insigniores, Vilnę in
priuatorum domibus sunt custoditi, a-
lij in Troki missi. Per id tempus, quo Si-
gismundus rex castris apud Smolensko
positis, cōtra Moscouitas belligerabat,
Maximilianus Romanorum rex com-
parato exercitu, in Italiam se accinge-
bat, eo proposito, vt Imperialem coro-
nam à Iulio eius nominis secundo Ro-
mano pontifice acciperet, & insignibus
imperialibus adornaretur. Quod vt nō
assequeretur, Ludouicus Galliarū rex,
qui tunc Mediolanum ditione tenebat,
& Veneti omnibus Italiæ aditibus præ-
clusis, & magnis exercitibus obstitêre.
Eodemque anno Goriciam & alia tri-
gintasex Castella in foro Iulio Maximi
liano regi eripuerunt. Tridentum etiā
obsidione tētarunt, sed ob validum in
tus præsidium expugnare non potue-
runt. Maximilianus postea bellico sum
ptu exhaustus, ob ærarij inopiam, trien-
nales inducias à Venetis per Oratores
poposcit & obtinuit. Anno eodem, Lu-
douicus Vngariæ & Bohemiæ rex bim⁹
per Thomam Strigoniensem Metropo
litam in Alba regali in Vngariæ regem
patre VVladislao præsente est corona-
tus, & anno sequētivndecima die Martij
Pragę in regem Boemię per Stanislaum
& Ioannem Turzones Olomucensem
& VVratislauiensem Antistites. Pater
VVladislaus rex, propter surgētia post
mortem bella, ita fieri voluit, & ad Op-
timatibus regni vtriusque, precibus &
muneribus obtinuit. Sub quo tempore
complures Poloni ac Lituani negocia-
tores pellium Sebellinarum gratia sub
fide publica in Mosquam iuerant, cum
que ad Mosquam Metropolim ad mer
catorum hospitium diuertissent, casu
fortuito incendium ex eo publico di-
uersorio erupit, quo maxima ciuitatis
pars conflagrauit. Quo facto, Basilius
magnus dux, ratus fraude vrbem à mer
catoribus incensam esse, plerosque ex
eis gladio percussit, alios auro argento
& fortunis omnibus spoliauit. Ad qua-
draginta aureorum millia id damnum
ęstimatum. Negociatores Poloni ac Vil
nenses fidem sibi publicam violatam
frustra sunt conquesti. Sub eo tempore

Maximilianus Rex Rom.

Ludouicus in Regem Vngariæ & Boemiæ coronatus.

Poloni negociatores à Mosco malè tractati.

Ioannes cognomēto Turzo nobilis Sce
pusiensis, Consul & ciuis Cracouiensis,
apud Riuulum dominarum in Vnga-
ria, locum auri feracissimum, vita de-
cessit. Leucocię in Scepusio ad sepulchra
maiorū situs est. Fuit hic ab initio fortu
næ mediocris, processu tēporis ad cog-
nitionē separationis auri & argenti ex
cupro mira solertia & sumptu peruenit,
quod plenæ eius Metalli igne soluti forna-
ces ante vrbē Cracouiensem Aethnę in-
star ardentes, planè testabantur, ea arte
ad immensas ipse peruenerat opes, vt
cum quouis opulentissimo omnium
terrarum negociatore conferri posset.
Visuntur domus eius Cracouię, insano
sumptu extructæ. Apud Vngarię & Po-
loniæ reges multa pollebat gratia, quo
factum est, vt ex natis aliquot, duos ad
duos Episcopatus extulerit, tertio nepo
tem adornauerit Sigismundus, hic erat
Varadiensis in Vngaria Antistes: Ioan-
nes filius natu maior ad VVratislauien
sem Episcopatum eius opera est promo
tus, Stanislaus ad Olomucensem: vir li-
terarum doctrina & omni genere virtu
tum præditus. Per id tempus Cracoui-
ensem ad austrum suburbium quod
Stradomia vocatur, omnibus absum-
ptis domibus, incendio conflagrauit.
Aedes sacræ ægrè defensæ non sine vr-
bis Cracouiensis, aduerso flante vento,
periculo. Pragæ in Bohemia ob raptū
formosæ fœminæ inter VVladislai re-
gis aulicos Vngaros & ciues Bohemos
gladijs decertatum est. Viceni ex Vnga-
ris eo tumultu interfecti. Ea causa VV-
ladislaus rex ciues aliquot in potestatē
redactos, capitali affecit supplicio. In Li
tuania Sigismundus rex Poloniæ Mos-
couiticis reb⁹ per Oratores citro vltro-
que missos cōpositis, ex Vilna discedēs,
ad Polonorum procerum Conuentum
Petricouiam se cōtulit. In quo rebus re
gni sui pro defensione à barbaris hosti-
bus ritè cōstitutis, Cracouiam ad prima
Veris signa se contulit. Vbi de noua nu-
pta & regni successore consilia agitare
cœpit. Placuit multorum commenda-
tione, ob formæ elegantiam ac venusta
tem Anna Mechelburgensis ducis filia,
pro qua in connubiū expetenda, Sigis-
mundus rex Ioannem Lubranski An-
tistitem Posnaniēsem, Ioannem Laski
regni Cancellarium, & Christophorū
Sidlouecium, qui primum gratiæ locū
apud principem obtinebat, & ad sum-
mos postea euectus est honores, ad du
cem patrem virginis misit, procandæ
puellæ gratia, ornatissimo multorū e-
quitum comita[illegible] iam Oratores iter in-
gressi

Ioannes Turzonis obitus.

Consul Cracouiensis

Stradomiæ conflagratio.

Tumultus Pragensis.

Petricouien. conuentus.

Christophor⁹ Sidlouecius.

gressi Posnaniam peruenerāt, cùm per
trepidos nuncios allatum est, Bogdanū
MoldauiæValachię Palatinum, Turco
rū ac Tartarorum auxilijs fretū, mag-
no belli apparatu Podoliam Russiam-
que vastare, vrere, populari, tumultu
omnia & terrore bellico replere, cum
fuga & trepidatione prouincialium.
Hoc triste nūcium effecit, vt Sigismun-
dus rex nouæ nuptæ posthabitis consi-
lijs, nuptiarumque apparatu, totus bel-
lo Moldauiæ incumberet. Reuocatis-
que ex Posnania, qui Mechelburgam
ibant, legatis, edictis per totum missis,
nobilitatem omnem quę regem ad bel-
la euntem impendio sequi tenetur, ad
arma cōcitauit, vt apud Leopolim Rus-
siæ Metropolim in Peucis, sub vitæ ac
bonorum omnium amissione, vniuersi
equis armisque egregiè instructi, statu-
to tempore sese repręsentarent, impera
uit. Ipse rex bombardas & alia tormen-
ta bellica disponere, peditatum conscri
bere, & quę vsui ad tam magnum & pe-
riculosum bellum erant necessaria, in-
struere non destitit: omnia bellico fer-
uebant apparatu. Videbat siquidē pru-
dentissimus rex, sibi non cum solis Va-
lachis assiduis vicinorum bellis exerci-
tatissimis, sed etiam cum auxiliaribus
Turcorum ac Tartarorum copijs rem
futuram. Interea Bogdanus Moldauiæ
Palatinus per Tyram amnē, nūc Nester
est, omnibus copijs apud arcem Choci-
miam transmissis, Cameneciam ciuita-
tem cum arce, locum natura & situ mu
nitissimum ac inexpugnabilem, quam
Smotricius amnis potentissima atque
ardua valle circumfluit, comprimis ar-
cta obsidione tentare est ausus. Sed cū
hic tempus frustra tereret, motis inde
castris, alia atque alia munita loca sol-
licitare atque oppugnare cœpit: Oppi-
da, pagos & horrea, vt in fertili Podoliæ
regione amplissima, quæ in aperto abs-
que munitione & præsidio posita erāt,
incēdio absumit. Ad Haliciam inde re-
giam quondam sedem ad Tyram am-
nem sitam castra transtulit: cuius rei ti-
more præsidiarij milites, qui in arce e-
rant, & nobiles qui eo confugerant, op-
pidum contiguum auerso flante vento
concremarunt. Bogdanus huc Palati-
nus cū toto exercitu superueniens, tor-
menta bellica & bombardas contra ar-
cem explicare iussit, quas pręsidiarij mi
lites & nobiles ex arce magno impetu
& audacia in stationes Valachorum de
currentes, compluribus ex eis trucida-
tis abstraxerunt, & in arcis fossas detru-
serunt, in arcemque recurrentes eam

Bellum Valachiæ.

Camenecia à Valacho obsessa.

strenuè defenderunt. Bogdanus Palati-
nus Valachiæ arcis captura ob validū
intus præsidium desperata, Leopolim
versus iter intendit, & vastādo vrendo-
que omnia Leopolim peruenit, & du-
plici muro, fossatis ac frequentibus pro
pugnaculis munitissimam, arcta obsidi
one cingit, maiores etiam bombardas
ex aduerso contiguo monte intendit,
quibus ciuitatē impetijt. Qua parte pla-
nicies est, ea vrbem Valachi oppugnare
sunt aggressi, non sine tamen cruēta e-
orum cæde, præsidiarijs militibus & ru
sticis cum falcibus ex vrbe egredienti-
bus, & intra vrbis fossata manus cū Va-
lachis conserentibus. Triduum hic a-
pud mœnia est decertatum, quoad ma
ior Bogdani Palatini bombarda inten-
sissimi globo tormenti ex vrbe iaculati
rupta ac confracta est, Magisterq; tor-
mentorum bellicorum qui astabat v-
no eodemque ictu sit interfectus. Eo a-
cerbissimo casu Bogdanus consterna-
tus, omni potiūdæ vrbis spe destitutus,
quarta obsidionis die motis repente ca-
stris, obsidionem soluit, & ab vrbe retro
abijt. In reditu, Rohatinum oppidū pa-
rum viriliter defensum expugnauit, op
pidumque cum templo quod illic mul
tis donarijs aureis argenteisque satis o-
pulentum erat, spoliauit, campanas a-
uexit. Raphaëlem Haliczki ei⁹ loci do-
minum cum fratre & oppidi incolis po
pulariter migrare iussis, secum in Mol-
dauiam abduxit, qui ad famam Regij
aduentus cum tota regni potentia & in
gentibus copijs accelerato gradu abi-
bat. Enimuerò Sigismundus rex postea-
quam Camenecium, inde Haliciā, po-
stremò Leopolim per Bogdanum Pala
tinum & Moldauos oppugnari accepit,
Cracouia die Mensis Augusti quarta
mouens terribili belli apparatu in Vala
chum perfidū fremens frendensque fe-
rebatur. Apud Leopolim hoste non re-
perto, militari facto delectu omnibus-
que recensitis copijs, quæ ad sexaginta
equitum bellatorum millia se extende
bant, Nicolaum Camenecium Craco-
uiensem Palatinum, vir bellica laude
præstantissimum, eis præfecit, vtque Va
lachiam Moldauiam sub signis ingres-
sus ferro & igne depopuletur impera-
uit. Ipse rex ob æstuantem febrem, quæ
eum ex nimio fructuum esu corripue-
rat æger Leopoli decūbere est coactus,
non sine incredibili dolore, quod huic
bello prę languore interesse non potue
rit. Desiderabat VVladislaus Vngariæ
& Bohemiæ rex tantam belli tempesta-
tem per legatos à Moldauia auertere,
eo-

Leopolis obsidetur à Valachis.

Nicolaus Camenecius Capitaneus generalis.

eo potissimum prætextu, ne Valachia
per Polonos porrò euersa, eiusque gen-
tis viribus fractis, ad eam terram occu-
pandam Turcis facilior daretur aditus,
viaque barbaris hostibus ad Vngariam
Poloniamque inuadendam latè pates-
ceret. Plus tamen ira & iusta Sigismun-
di regis indignatio valuit, quàm preces
aut persuasio fratris. Hoc tamen VVla-
dislai regis legatio effecit, vt Sigismun-
dus rex Moldauiam non euersuram,
sed duntaxat castigaturam, ob arma in
se temerè mota regi fratri sit pollicitus.
Nicolaus Camenecius Cracouiensis Pa
latinus omnium copiarum dux, postea-
quā cum toto exercitu Tyram seu Ne-
strum amnem transmisit per Pocuciā
Transtiranam regionē, regni Poloniæ
prouinciam, pacato agmine ad Colo-
miam vsque ad Snatinum trāsiuit, hinc
ad Ciarnouecium Moldauorum oppi-
dum ad Prutum amnem situm, cū om-
nibus copijs peruenit, vbi citra flumen
Prutum curribus omnibus & impedi-
mentis relictis, ne aliquam rebus geren
dis moram afferrent, Cibarijs tamen in
dies certos pro se cuique secum accipi
iussis, cum expeditissimo exercitu, sub
signis Moldauiam est ingressus, quam
partito ad diuersas partes leuioris ar-
maturæ equitatu, ferro & igne atrocis-
simè populari cœpit: Oppida & villa-
rum tuguria, horrea denique incensa
latè fumabant: Cędes, pauor, fuga, & tre
pidatio vbique. Equitum turmæ leuio-
ris armaturæ ad partes Moldauiæ peni-
tiores emissæ, longè & latè ad Crolovv
& Cutnari vsque populationem exten
derunt; non ętas, non sexus profuit cui-
quam, cruore Valachiæ madebant om-
nia Ciarnovuce, Scepincæ, Dorohuni-
um, Botusany, Tirasovuce, Stepano-
vuce, Choczim, & alia pleraq; oppida
cum villis & curijs Palatini excidio da-
ta. Ipse Nicolaus Camenecius omnium
copiarum dux cum grauiore armatura
composito agmine, ad congressum pa-
ratissimus, sensim procedebat: ad Soci-
auiam vsque Moldauię Metropolim e-
ius belli terror penetrauit. Bogdanus
Palatinus in tam fœda ac miserabili ter
ræ suæ vastatione dolore acerbissimo
torquebatur, nec tanti regis potentiæ a-
perto marte ire potuit obuiam, in deuia
nemora & syluas cū omni militia sua
confugerat: rei tamen bene gerendæ oc
casionem quærebat, & in redeuntes Po
lonos præda onustos, extremaque ag-
mina impetum facere disponebat. Re-
dibat peruastata Moldauia regius exer-
citus, pręda onustus vicesima die, ab eo
quo primùm Poloni Valachiam sunt
ingressi. Tanto tempore Sigismundus
rex de suorum successu nihil acceperat
non sine incredibili tædio. Poloni Mol
dauia excedentes ad Tyram amnē per-
uenerunt, quem maioris primùm Polo
niæ armata nobilitas, inde minoris per
ocium transmisit. Mercenarij milites
equitatum & peditum robur exercitus,
nec non aulicorum regiorum florentis
militię, quibus Tvurovuki vir bello ex-
ercitatissimus, & audax præfuit, postre-
mo loco ad traijciendum flumen sese
præparabant: cùm repentè Moldaui ex
insidijs propinquorum nemorum cum
Turcis ac Tartaris, quorum aliquot e-
rant millia, consurgentes horribili sub-
lato clamore in Polonos, nil tale sus-
picantes, impetum fecerunt. Excepe-
runt irruentem in se hostem Poloni a-
nimo intrepido. Pugnatum est acerri-
mè, cæciderunt vtrinque plurimi, mar-
te adhuc ancipiti, quoad Poloni Catha
phracto equitatu & viribus præualere
cœperūt. Victa est hostium pertinacia,
Valachorum, Turcorum, ac Tartaro-
rum acies apertè inclinare cœpit, po-
stremò fusi fugatiq; sunt. In fuga cæsi
plurimi, capti ex gentis illius primori-
bus, qui ordines ductarunt, triginta: ex
alijs inferioris ordinis aliquot centena:
Ex quibus Nicolaus Camenecius, Cra-
couiensis palatinus, omnium copiarū
dux quinquaginta gladio percussit, in
vltionem & recompensam Polonorū
totidem quondam apud Trebouuliam
arcem per Stephanum Moldauiæ pala
tinum captorum, & apud Podhaice ali
am arcem pari modo abscissa gladio
ceruice peremptorum. Eorum interitū
hodie tumulus editus è terra conge-
stus testatur: quo aliquando Nicolaus
Camenecius conspecto illachrimans,
votū vouisse fertur, non prius se quie-
turum, quoad totidem Valachos pari
mortis genere trucidaret: quod tunc ea
inclita apud Tyram amnem victoria
exsoluit. Capti sunt illustres ex Molda-
uis viri Mathias Logophetus Cancel-
larius, Kyersa magnus dispensator,
Petrika & Dobrostephus, qui cum alijs
captiuis & hostium exuuijs ad Sigis-
mundum regem Leopolim sunt dedu-
cti. Vbi pientissimus rex laudes Deo de-
cantari, & supplicationes omnibus tem
plis fieri Deo Opt. Max. pro præstita vi-
ctoria gratias agens, fieri mādauit. Inci-
dit hæc omni æuo memorabilis victo-
ria, in diui Francisci diē, quartam Octo
bris, qui propterea inter festos ab eo tē-
pore apud Polonos haberi est cœptus,
veluti

Valachi exercitum Polon. inuadūt.

Valachi victi.

Festum S. Francisci.

veluti ipse, cuius die res tã præclarè gesta est, & ad tam inclitam victoriam, vt pium est credere, nonnihil contulisset. Sigismundus victoriosissimus rex, cuius auspicijs tam prosperè cõtra Moldauos depugnatũ est, ex Leopoli mouens victorem soluit exercitum, & Cracouiam veniens, vota, quæ pro victoria nuncupauerat diuo Stanislao martyri regni sui patrono, exoluit: & donaria preciosa in eius augustissimum templum intulit.

VVladislaus Vngariæ rex pacem fecit inter regem Polon. & Valachum.

VVladislaus Vngariæ & Boemiæ rex toto eo bello, inter regem fratrem & Bogdanum palatinũ per Osualdum Carlacium, & Bornomissam oratores citrò vltroq; missos, pacẽ sollicitare nõ destitit: quæ postremò Bogdano palatino castigato ac prelio victo, cõfecta est,

Conditiones pacis.

ea lege, vt Bogdanus omnem sacram supellectilem quam ex spoliatis templis nefariè compilauerat cum captiuis & rebus alijs omnibus quæ extarent restitueret, damna incendijs & vastatione illata hinc inde sunt compensata, etsi Poloni Moldauis longè maiora intulerint. Nec multo postea Bogdani Palatini Oratores ad Sigismundum regem Cracouiam venerunt, vestes sacras, præterea cruces, calices & aliam sacram ex auro & argento preciosam supellectilem in pulcherrimi triumphi speciem publicè ferentes, vt Sigismundus rex de Moldauis hostibus gente sacrilega tunc triũphasse videretur, spectantibus diuersorum regum & principum legatis, cum stupore & admiratione, quod tam ferox & præpotens hostis, rebus bello ablatis redditis, pacem tam suppliciter: petieritquæ ei data est ea lege, vt Sigismundo regi & regno Poloniæ contra Scythas Tartaros omni tempore foret auxilio, regiosque duces in Podolia auxiliaribus copijs iuuaret. Vicissim sapientissimus rex contra eos hostes, necessitate ingruente, opem Bogdano ferre est pollicitus, cũ etsi Schismaticus ritus Græcanici, Christiani tamen nominis esse censeretur, & rebus regni sui expediret, Christianum potius quàm barbarum principem Moldauiam obtinere. Aduenerunt haud multò postea Iulij eius appellationis secundi Ro. Pontificis, nec non Maximiliani Rom. Regis, ac aliorum regum

Oratores ad regẽ veniũt, ad bellũ Turcu inferendum hortantes.

& principum christianitatis legati, qui Sigismundo inuictissimo regi, prospera omnia precati, de Valachica victoria publicè sunt congratulati.

Iulij Pont. max. legatio

A Iulio Pontifice Iacobus cognomento Piso venerat, qui vltra faustæ in Moldauiam expeditionis ac inclitæ victoriæ gratulationem Sigismundum regem contra immanissimos Turcos VVladislao Vngariæ & Boemiæ rege sibi in commilitium assumpto, est exhortatus, astruens Pontificem Rom. & alios Christianos reges ac principes ad tam piam ac necessariam expeditionem, terra & mari esse accinctos, flagitabatque vt ipse sacræ per terrã militię ac omniũ copiarum ducatũ assumeret. Nulli hoc conuenire magis quàm sibi, qui cum barbaris gentibus, & eis quidem potẽtissimis Turcis, Tartaris ac Moscouitis assiduã bella gerat, morem eorũ pugnandi probè norit. Ob id faciliorem de eis quàm vllus alius piorum principum victoriam assequi posse, immensam ad hoc auri vim pientissimus Pontifex pollicebatur.

Sigis. Regis responsum oratoribus datum.

Sigismundus verò rex sacræ militię ducatum nequaquã aspernabatur, immo omnib⁹ votis precabatur, vt hæc tã pia ac necessaria expeditio inchoaretur, ac ad effectum deduceretur, operã oẽm suam duri Martis inexhaustos labores & sanguinem ipsũ, si opus foret, ad tantum bellum pollicitus, sed principum Christianorum contentiones ac dissidia sagacem eius mentem interturbabant, inter amicos magnates identidem testatus. Cazimiri regis tempore & fratrum regum plures tales fuisse Ro. Pontificum exhortationes, nunquam tamen ob principum Christianorum discordias ad effectum deductas esse, & de hac Iulij Pontificis se addubitare asserebat, vererique ne omnia in irritum reciderent. Nec fuit falsus vates sapientissimus rex, qui propterea Pontificio nuncio nullo certo dato responso, periculosissimi belli consultationẽ ad VVladislaum Vngariæ regem, fratrem natu maiorem reiecit, responsumq; in aliud tẽpus dare distulit. Quamuis Iulius Pontifex omnium post Petrum Barionæ Pontificum maximus, ingentem auri argentiq; vim congessisset, ac Turcicæ expeditionis desiderio pl⁹ nimio flagrasset, sæpius me auscultante testatus, nihil se magis à cœlesti numine assiduis votis precari, q̃ vt in augustissimo Agios Sophiæ templo Cõstantinopoli Missam sibi decantare cõcederet, optabatq; cõpositis manibus, vt ad hoc peragendũ vitam sibi concederet longiorẽ: quod mihi suæ tunc sanctitatis Cubiculario satis constabat,

Vapouius Cubicularius Pont. max.

& fecisset haud dubiè satis tã pio desiderio optimus Põtifex, si ei per tumultus Italicos & intestina Christianorum principũ bella licuisset, quæ summo studio ad fata vsq; nouissima extinguere ac cõponere satagebat.

bat. Nec multò postea in humanis esse desijt, Pontificatus sui anno decimo: postquam Romandiolam cum Rauenna, Ceruia, Arimino, Pisauro, Cesena, Forliuio, Imola, Bononia, Regio, Mutina, Mirandula, Parma, & Placentia, maximas ac opulẽtas ciuitates, pulsis inde tyrannis, qui eas occupatas detinebãt, Apostolicæ sedi magna virtute ac maximis exercitibus recuperasset, vt si vrbem Romã excipias, plus ipse aliquanto successoribus Pontificibus moriens reliquerit, si ea tueri sciuissẽt, quàm ipse ab initio initi Põtificatus sit adeptus. Defuit ad summam eius fœlicitatem amœnissima Padi fluminis & p hęc munitissima vrbs Ferraria, quam toties armis repetitam assequi non potuit.

Maximiliani regis Rom. oratores.

Sed ad Sigismundum regem redeamus. Ad quem Maximiliani quoque Rom. regis Oratores venerunt, Vitus de Furst & Ioannes Kuchenmester legũ doctores. Hi post honorificentissimam victoriæ Moldauiæ amplissimis verbis congratulationem, à Sigismundo rege flagitarũt, vt pro rerum Prutenicarũ compositione aliquot ex regni proceribus Posnaniam ad Ioannis Baptistæ diẽ mitteret, qui cũ Prussiacæ militiæ Cruciferis congressi, subortã pro perpetuæ pacis obseruantia cõtrouersiam ex bono & æquo componerent. Cui petitioni Sigismundus rex in Maximiliani regis gratiam haud grauatè annuit.

Tartarorum inter se pugna.

Eo tẽpore quo in Moldauia belligeratũ est, Tauricanus seu Pręcopensis Tartarorũ Cęsar, Tanai cũ ingentibus copijs transmisso Scythiam ingressus Nogaienses Tartaros in vastis cãpis sub tẽtorijs Nomadum more agẽtes hostiliter inuasit. Nogaienses aduentu hostium minimè consternati, vimvi repellentes sumptis repentè armis cum hoste cõgressi Tauricanos Tartaros, duobus Cæsaris Nepotibus media pugna trucidatis, magno prælio superarunt, ac in fugam verterunt. Præcopenses Tartari, qui Podoliam incursare ac vastare consueuerãt, suæ sibi cladis conscij aliquandiu quieuêre.

Plescouia à duce Moscorum capta.

At Basilius magnus Moscouitarum dux, Plescouiam, liberam populosam ac opulentam ciuitatem, in finibus Liuoniæ sitam, arte aggressus, erepta libertate, eam suæ subiecit potestati, Antistite ritus Græcanici & primoribus eius vrbis ad se sub prætextu amicitiæ in Mosquam prius euocatis. Quibus in potestatem redactis campanam maximã quæ Cõsilij vocabatur, & qua populus ad tumultus & arma concitabatur, primum ex turri excelsa deposuit, & ciuitatem alioquin amplissimam cum tota prouincia & arcib⁹ circiter triginta muratis, præter alia ignobilia castella, misso exercitu sibi subiecit, quo facto ciuium septem millia cum coniugibus ac liberis inde subduxit, & in Mosqua Metropoli collocauit. Sub eo tempore Iacobus Sidlouecius regni thesaurarius, vita decessit, cui Andreas Coscelecius in quæstura est surrogatus. Et erat anni decimi initium supra quindecies centesimum.

1510.

Comitia Petricouiæ.

Quo anno, mense Februario, regni Poloniæ procerum conuentus Petricouiæ Sigismundo rege præsidente est celebratus, ex quo Oratores ad VVladislaum Vngariæ regem, & eius regni optimates in negocio Turcicæ expeditionis, & respõso Iulio Pontifici dando decreto senatus sunt missi, Ioãnes Laski regni Cancellarius & Nicolaus Firlei Palatinus Lublinensis. Superuenit non multò postea regis Daniæ legatus, ad Elizabethæ virginis sororis regis explorandã venustatem, ac in cõnubium pro regis Daniæ filio procandã. Sed illa longinquos ad Boream pertæsa thalamos, sæuientisq; maris horrens iactationem & pericula, connubiũ recusauit.

Congressus cum Cruciferis Posnaniæ.

Aduenerat D. Ioannis Baptistæ dies, ad quem legati regum & principũ Posnaniam conuenire debebant, pro pace & concordia inter Sigismundum Poloniæ regem & Prussicæ militiæ Cruciferos tractanda. Ad præfixum tẽpus Maximiliani Romanorum regis, VVladislai Vngarię, & Sigismundi Poloniæ regum, nec non Friderici ex Saxoniæ ducibus Prussiaci ordinis summi Magistri legati venerunt. Aderant legum doctores, qui de partium iuribus inuicẽ disceptarent.

Conditiones pacis à Cruciferis propositæ.

Iob Pomesaniẽsis episcopus Crucifericæ legationis princeps: Pomeraniæ & Prussiæ terras, quæ ostijs Vislæ amnis adiacent, & in ora Sarmatici maris sitæ sunt, à Sigismundo rege & regni proceribus tanquam indebitè possessa repetebat: Secundò, Ne Prussiaci ordinis Magister & Cruciferi iuramentum, fidelitatem, & obedientiam regibus Poloniæ præstare tenerẽtur, nec eũ in dominum recognoscerent flagitauit: Tertiò, Ne idem ordinis Magister & Cruciferi vlla bella etiam contra barbaros infideles cum Sigismundo rege & alijs eius successorib⁹ adire tenerẽtur: Quartò, vt Polonorum nullus ad Crucifericę militię ordinẽ assumeretur. Hic articulus soluto risu & cachinno à Polonis exceptus per contemptum, deliberatione nulla facta, in eum facilè cõsensêre. Tria superiora capita ad Cruciferorum

iniqua postulata, quoniam per ea pacis perpetuę fœdꝰ apertè infringebatur ac violabatur, à legatis Polonis vt indigna ac iniusta reiecta, ac magnis rationibus explosa. Cōsiliarij & legati Poloni quorū princeps erat Ioannes Laski Gnesnensis Metropolita regni Poloniæ iura ad Pomeraniæ & Prussiæ terras, multis argumētis ac diplomatibus quibus perpetuę pacis fœdera continebantur, clarissimè, copiosè, ac multa grauitate deducta, Sigismūdi regis & Senatus regni nomine petijt, vt post tot annorū atrocissima ac cruētissima bella, tot vrbiū & castellorū miserabiles ruinas, pax perpetua inter Cazimirum Poloniæ regem, nec nō Magistrū ordinis ac Cruciferos Prussiæ olim sanctissimè icta, ac iuramētis sacrosanctis roborata, rata ac firma maneret, inuiolabiliterq; seruaretur, petijtq́, iuxta ꝑpetui fœderis formulam vsu receptā, vt Fridericus Prussiacę militiæ Magister debitum fidelitatis & obedientię iuramentum, quod aliquot prædecessores sui continua seriē absq; vlla tergiuersatione vltrò fecissent, Sigismundo regi præstaret, ni potentissimi regis iusta in se arma cōcitare ac experiri malit, magno Cruciferorum periculo, ne eorū reliquiæ ex Sambia extremo Prussiæ angulo, Polonorum armis, contra Cruciferos semper feliciter motis, procul pellantur, ac exterminentur. Post hæc irritis altercationibus cōplures dies absumpti, Polonorum legatis regni sui causam strenuè ac magnis rationibus tuētibus, vt facile appareret Magistrum ordinis & Cruciferos causam fouere iniquam. Ad hoc tandem decursum est, vt Fridericus Magister ordinis & Cruciferi, perpetui fœderis executionem ad annos viginti, & cùm id obtinere non possent, ad annos decem suspendi peterent: Sed cùm id quoq; eis à Polonis legatis constanter negaretur, regum ac principum legati nullo facto fine, re infecta diuersi ex Posnania abiēre, resq; propterea ad arma spectare videbatur. Conuentu Posnaniensi finito, Achilles de Grassis Episcopus Modœcensis, Rotę auditor, Pōtificius legatus, cui causa Prutenica à Sede Apostolica specialiter cōmissa fuerat, serò superuenit, conuentumq; Posnaniensem neglexit, vel ob itineris longinquitatem, vel quia tardius eam prouinciam suscepisset. Sigismundum tamen regē adijt, & Iacobi Pisonis legationem repetijt: expeditionis contra Turcam cū VVladislao Vngariæ & Boemiæ rege cōmunicato consilio, & iunctis viribus ineundæ, consultatum est frequēti senatu, an contra Pasaitem Turcarum Imperatorem Græciæ atq; Asiæ dominum, vicinum ac præpotētem hostem arma mouenda essent: plerisq; censentibus Sigismundo regi gloriosum futurum, si expeditioni sacræ ac omni æuo memorabili contra immanissimos Turcos interesset, maximè si terra & mari exercitibꝰ & classibus Christianorum principum aggrediēdi essent, quo facto indubitata speranda esset victoria. Alij diuersum censebant, contra hostem ferocissimū præpotentem, ac vicinum nil temerè mouendum esse, cùm facilius arma sumantur, difficilius deponantur, & hoc non in tuo, sed in hostis situm sit arbitrio: Christianorum principum expeditionem contra Turcos totiens per multos Pontifices sollicitatam, ab accensas æmulationes esse incertā, regibus Christianis inuicem dissidētibus, & Italia tota tumultuante, quorum sera essent auxilia & fortè nunquam speranda, si potentissimus Turcorū Imperator in Polonos in medio destitutos, atq; Vngaros omnē belli impetum conuerteret. Hæc postremò tenuit sententia, vt legati ad VVladislaum regem mitterentur, ad eius regis & regni Vngariæ magnatum explorandam voluntatem, & quale potissimùm super ea Turcica expeditione Iulio Rom. Pontifici dandum esset responsum, vt in re tanti momenti reges fratres pari ac vnanimi consilio niterētur. legati qui in Vngariā erāt designati Ioannes Laski regni Cancellarius, & Nicolaus Firlei Palatinus Lublinē. Achilli de Grassis Pontificio legato, qui postea supremo ordini Antistitum Cardinalium est ascriptus, responsum, Sigismundum regem de Turcica expeditione cum VVladislao Vngariæ rege, & regni sui proceribus consultaturum & per propriū nuncium Pontifici Rom. responsurum. Cū hoc Achilles de Grassis Antistes expeditus ac regali munificentia donatus Cracouia discedens in Italiam abijt. Eius anni ęstate Mendlikeres Tartarorum in Taurica Cæsar à Nogaiensibus Tartaris, qui trans Tanaim per vastos Scythiæ campos Nomadum more latè vagantur, cladem tempore retroacto acceptam vlturus, ingēti comparato exercitu secꝰ paludem Męotim, Tanaim versus contendit: Transmissoq́ue laboriosè Tanai, Nogaienses nil tale suspicātes, incautos aggreditur, quos vno atq; altero certamine victos, clade maxima affecit, abduxit septuaginta circiter millia mulierum ac puerorum captorum, promiscuæ multitudinis prædā. Sunt sanè ex Nogaiensibus Tartaris cōplures reperti, qui amissarum vxorum ac liberorum dolore, ad hostē in Tauricam transfugerunt, & per hæc Mengligeres Cæsar factus est longè potentior. Eodem mense Iulio, quo hæc victoria Tauricanis Tartaris contigit, Leopoli tanta surrexit tempestas, cū fulgure tonitruis ac ingenti cœli fragore, vt cœlū & terra ruere videretur, & pars vrbis maxima disiectis & confractis tectis deformata sit. Sub quo tempore Montiū Salis cauernæ in Velicica, vnius fraude laboratoris succēsæ, dies plures intus per subterraneos specus arserunt, pleriq; ad extinguēdum ignem per funē demissi, fumo & fœtore suffocati sunt. Postremò Nicolaus Cosceleciꝰ regni Thesaurarius ac Montium Salis magister, conflatum incēdium periculo & industria sua ægrè extinxit. In sequenti autumno Mendligeres Tartarorum in Taurica Cæsar victoria Scythica Nogaiensibus magno prælio victis inflatus, Tartarorum equitum millia quindecim ad Lituaniam vastandam immisit, quam lōgè & latè est populatus, Corrasaq; ingēti præda hominum, armentorum, pecorumq́;, vnius diei itinere à Vilna nullo accepto incommodo, est reuersus. Nec hac præda Mendligeres Cæsar contentus, exercitum sexaginta millium equitum comparauit, & eum Boristene ac Tyra amnibus transmissis, ad Valachiam Moldauiam vastandam sub signis misit: quam longè & latè barbarica feritate atrocissimè ferro & igne est populatus. Septuaginta quatuor millia hominum ex Moldauia immanissimi Tartari in seruitutem perpetuam abduxerunt. Hac sola clade in ea expeditione affecti, quod Bethikarei Mendligeri Cæsaris filius, omnium copiarum dux, in Tyræ amnis transitu cum Tartarorum quatuor millibus & multis captiuis violentis aquarum vorticibus cum natante equo abreptus, demersus est. Ex Moldauis Copacius vir fortis, & magni apud suos nominis, Tartaros abeūtes secutus, in insidias lapsus ac vndique à Tartaris circumdatus, cum septingētis Valachis fortibus viris victus concidit: trecenti qui acceptæ cladi superfuerant per medios erumpentes hostes, ægrè fuga saluati. Miserabili terræ suæ vastatione Bogdanus Palatinus consternatus, Ioannem Moldauiæ thesaurarium cum collega ad Sigismundum regem oratores misit, auxiliares copias contra Scythas Tartaros, si rursus, vt timebat, redirent, implorans. Supplicauit insuper vt oratoribus suis in Moscouiam ad Basilium eius gentis principem liber per Lituaniam pateret transitus. Vtrumque Moldaui oratores à Sigismundo rege obtinuerunt, si necessitas ingrueret, auxiliaribus promissis copijs, legatique Moldaui in Moscouiam transire liberè permissi. Pars anni extrema erat, & bruma gelascere inceperat, cùm nunciatum est Fredericum ex ducibus Saxoniæ Prussiaci ordinis summum Magistrum, in Rochlinga arce apud Misnam fatalem mortem obijsse. Qui vt iuramentum fidelitatis & obedientiæ quod homagium vocāt, ex Sambia prouincia quam Polonię regum beneficio & assensu obtinebat, Ioanni Alberto, inde Alexandro, postremò Sigismundo Poloniæ regibus non præstaret, Prussia relicta in voluntarium abierat exilium, & ad opes Ducum Saxonię fratrum confugerat. Quo tandem vita functo, Prussiaci ordinis Commendatores & Cruciferi, ad noui summi Magistri electionem processerunt, elegeruntque concordibus suffragijs Albertum Brandeburgensem Marchionem Sigismundi regis ex sorore nepotem, qui postea ad optimatium regni Poloniæ Conuentum venire pollicitus, non venit, euidenti futuri belli indicio. Enimuerò Sigismundus rex vbi eum tergiuersari accepit, infestum in eum accepit animum, & tormenta bellica ad Prussiacum bellum, quod haud dubiè instabat, magno sumptu præparabat. Interea tēporis Imbraimus Turcorum Imperatoris legatus superuenit, qui ad regium conspectum introductus, post oblata munera, quod paternum auitumque regnum sit adeptus, Sigismundo regi est congratulatus, fausta & fœlicia omnia, vtque initum regnum sit illi diuturnum amicè precatus, cupiens cum eo antiquum fœdus, quale patris Cazimiri fratrumque regum tempore summa fide obseruasset, instaurare, iuramentum initi fœderis, ad annum à Sigismundo rege exigens: quale Andreæ Zakrzovuski regio legato, haud multo antea Pazaites Imperator Constātinopoli prior fecerat. Quod Sigismundus rex vt debuit præstitit, firmataque pax est ad annum duntaxat cum Turcarum Imperatore: Nec longiores inducias Sigismundus rex acceptare voluit, ob spem generalis in eum hostem expeditionis, à qua magna-

Margin notes:

Polonorum consiliariorū responsum.

Tartari Tauricani Nogaienses vincunt.

Tempestas Leopoli.

Salinarum Vieliciensiū cōflagratio. Hoc idem cōtigit Anno 15.

Tartari Tauricani Lituaniam populātur.

Tartari Valachiam vastant.

Albertus Brandeburgicus Magister Cruciferorum in Prußia, regi Pol. rebellis.

Imperatori Turcarum induciæ annuæ datæ.

1511.

magnanimus rex abesse nolebat. Et per
hæc annus decimus supra millesimum
ac quingentesimum transiuit, regna-
tionis eius principis quartus. In sequen
tis anni initio optimatium regni con-
uentus Petriçouiæ consueto more est
celebratus, Sigismundo rege præsiden-
te: actum comprimis de regni defen-
sione contra Scythas Tartaros, quo-
rum fœdera vt incerta ob ambiguam
fidem, ita periculosissima essent. Decre-
tum frequenti senatu Sigismundo re-
ge auctore, vt equitum quaterna mil-
lia, qui Podoliæ limites attentius custo-
dirent, & Moldauis contra Tartaros o-
pem ferrent, conducerentur, pecunia
in stipendium militibus agricolis im-
peraretur, ex laneo grossi decemocto:
Anno insequenti duodeni, nobiles in-
opes agros non habentes, & Sculteti e-
ius pecuniæ dimidium conferrent. Op-
pidanis facultatum cuiusq; æstimatio
& solitum ceruisię vectigal iniunctum:
Decretũ etiam ne moneta, q̃ ob nimiã
eius cusionem ac frequentiam vilesce-
ret, & ob id aureus carior efficiebatur,
amplius non cuderetur. Insuper vt rex
ipse Sigismundus in Bereste ad Bugum
amnem ob Tartarici tumultus suspi-
tionem tota æstate maneret; & occasio
nem rei bene gerendæ contra eum ho-
stem loci opportunitate quæreret. Ve-
nit ad eum Conuentum Anna Maso-
uiæ Dux, Stanislai & Ioannis eius gen-
tis ducum tutrix. Illustres pupilli ad
conspectum regium introducti, ora-
tione latino eloquio composita regem
salutarunt, obtinueruntque egregię in-
dolis adolescentes, vt prouinciam Vis-
nensem quæ supra Nareuiam amnem
iacet, Lituanisque ac Prutenis cohæ-
ret, perpetuo iure eis tenendam conce-
deret. Eam donationem Sigismundus
Rex datis diplomatibus ratificauit. Nec
multo posteà soluto Conuentu Sigis-
mundus rex Senatus decreto satisfaci-
ens, ex Cracouia die secunda Maij mo-
uens Breste versus ad orientem æsti-
uum contendit: vbi Gastoldum & ple-
rosque alios magnates Lituanos, Mi-
chaëlianæ factionis suspectos, & prop-
terea custoditos, ad Polonorum ac Li-
tuanorum procerum intercessionem
in gratiam suam regiam suscepit, ac li-
beros ex vinculis dimisit. Sub quo tem-
pore VVladislaus Vngariæ & Boëmiæ
rex, cum Ludouico filio iam in Vnga-
riæ regem coronato VVratislauiam
concessit, eo consilio, vt à Slesiæ duci-
bus & vrbibus iuramentum fidelita-

Comitia Petricouiæ.

VVladislaus Rex Vngariæ & Boëmiæ VVratislauiam profectus.

tis & obedientiæ, quod homagium vo-
cant, acceptaret. Ea causa inter Vnga-
riæ & Boëmiæ regnorum proceres or-
ta dissensio, vtrisque Slesiam ad se per-
tinere contendentibus, sibique id præ-
standæ obedientiæ munus fieri debere
astruentibus, Boëmi eius terræ proprie-
tate gloriabantur, Vngari in possessio-
ne eius se esse pignoris nomine osten-
debant, vtraque natio magnis niteba-
tur fundamentis. Silesiani duces & Se-
natus populusque VVratislauiensis ve-
riti, ne inter hæc duo armis opibusque
potentia regna funestum bellum accen
derent, mediam ingressi viam, à iura-
mento fidelitatis & obedientiæ præ-
stando hac vice abstinuerunt. Etsi Sile-
siani rebus Boëmicis, de quorum cor-
pore se esse non ignorabant, magis fa-
uere viderentur. VVladislaus rex spe
sua frustratus, & ob id eius prouinciæ
ducibus infensus, postquam hic men-
sem sexquialterum irritis contentioni-
bus absumpsit, VVratislauia excessit:
cui ciuitati emporium quod ab alijs
principibus dudum se obtinuisse iacta-
bant, per hos, apud quos in eius Regis
aula omnia tunc erant venalia, magno
labore & impendio nouo regis assensu
instaurari obtinuerũt. VVladisla⁹ rex,
qui in regni Polonię præiudiciũ id fieri
non ignorabat, ab adulatoribus victus,
VVratislauiẽsem ciuitatẽ, tam iniqua
prærogatiua adornauit, permisitque vt
merces quæ citro vltroque ex Germa-
nia, vel Polonia veherentur, VVratis-
lauiæ deponerentur, omnesq; per hæc
aditus Polonis in Germaniam ac Boë-
miam negociandi præcludebantur. Nã
& Marchio Brandeburgensis Elector
Imperij Francfordiæ apud Oderam a-
mnem, simile fecerat emporium. Sigis-
mundus rex negociatorum sui regni
querelis impulsus, omnia cum VVra-
tislauiensibus commercia publico edi-
cto interdixit, mandauitque, vt si Ger-
mani aut Slesitæ mercibus Polonicis
indigerent, in regno ea Poloniæ quæ-
rerent. Constituitque in regni sui fini-
bus Silesiam versus certis locis pari mo
do emporia: vtque prægrandes boues,
quorum ingens quotannis copia ex Po
lonia in Germaniam abducebatur, cõ-
pellerentur, vectigalque à singulis bo-
bus aureus nummus solueretur: A-
lijs etiam mercibus alia vectigalia im-
posita. Incredibile dictu est, quàm hoc
Poloni regis edictũ VVratislauiensibus
molestũ ac intolerandum fuit. Oẽs ex
Polonia in Silesiam ingressus clausi e-
rant,

VVratislauien. emporium.

Polonis cum VVratislauiensibus commercia interdicta.

rant, custodes etiam adhibiti, ne quid
ad eos inueheretur. Tanta propterea
VVratislauienses rerum omnium in-
opia laborarunt, vt mechanicis artifi-
cibus inde dilabentibus, vrbs alioquin
opulenta insigni fuerit solitudine de-
formata. VVratislauienses dum empo-
rij sui prærogatiuam tuentur; quadri-
ennium tot mala tolerarunt: per quod
tempus, hoc solum incommodi Polo-
nis attulisse visi sunt, quod Fukarorum
societatis monopolio libram piperis,
cuius esus ad edulia condienda toto
regno maximus est, ad aurei fermè Re-
nensis valorem deduxerant. Sed huic
rei Sigismundus prudentissimus Rex
prouidit, mandauitque nouo ac salu-
tari edicto, sub mercium amissione, ne
piper ex VVratislauia in regnum inue-
heretur, cùm alioquin Armeni omni-
faria aromata ex Bisantio Thraciæ Leó
polim affatim comportent. Ab alte-
ra etiam parte Gedanum nobile regni
Poloniæ emporium, ad ostium Vislæ a-
mnis situm, complures merces ex An-
glia & Portugalia aduectas, abundè sup
peditet vt Polonia & terra Sarmatia
absque exoticis Germanorum merci-
bus lautè & splendidè viuere posse vi-
deretur. Adnixi sunt VVratislauien-
ses diu multumque VVladislai Vnga-
riæ regis ac aliorum principum inter-
cessione, super seuero Poloni regis edi-
cto abrogando: Quòd cùm assequi non
possent, victa eorum est pertinacia, &
in Poloniam pro conducendis merci-
bus ire ac vectigalia soluere sunt ada-
cti. Per id tempus inter Pazaitem Tur-
carum Imperatorem & eius filium Se-
limbecum, atrox bellum exarsit. Præ-
textus belli fuit, quod pater post deces-
sum suum iuniori filio regnum astrue-
re videbatur, quod vt Selimbecus na-
tu maior impediret, in apertam cum
patre hostilitatem erupit, primumque
Tartarorum auxilio Caphatam vrbem
nobile Tauricæ peninsulæ emporium,
nec non alia oppida cum portis maris
eius Chersonessus patri ademit. Quo
facto, cum Mendligero Præcopensi Cæ
sare, qui Tauricæ mediterranea obti-
nebat, filia eius in connubium assum-
pta affinitatem iunxit, Socerique fre-
tus auxiliaribus copijs, Taurica terre-
stri itinere egressus Boristene ac Tyra
seu Nestrio amnibus transmissis, Al-
bum Castrum & Kiliam arcem ad Istri
fluminis ripam sitam, paternæ ditio-
nis insperato accessu intercepit. Pa-
zaites Imperator Asiatico bello tunc

VVratislauiensium penuria propter emporiũ.

Bellum inter Turcas.

erat occupatus, & cum Sophi Persa-
rum rege parum prosperè depugna-
uit. Tanto magis Selimus in ea rei be-
ne gerendæ occasione patrem vrgebat;
Istroque cum omnibus copijs apud Ki-
liam superato, in Misiam inferiorem
ac Thraciam erupit, oppidaque plu-
rima in ora maris Pontici sita, partim
vi, partim deditione occupauit. Non
tulit insanientis filij fastum Pazaites;
rebus Asiaticis vtcumque compositis,
in Græciam redijt, & ex Bisantio cum
exercitu mouens, cum Selimo filio col
latis signis, apud Andrinopolim est cõ-
gressus: Pazaito patri nec tamen incru-
enta cessit victoria: Selimus victus cum
Tauricani Tartari filio, ægrè fuga sal-
uatus. Qui in Tauricam reuersus no-
uum ex Turcis ac Tartaris exercitum
reparare non destitit. Postremò Tur-
carum Satrapæ inter ipsum & patrem
pacem composuêre: ea lege, vt eum
Imperij sui successorem designaret.
Quod Pazaites pater ob altam filij in-
dolem, & ingentes quos alebat spiri-
tus, non solùm ei præstitit, sed etiam
viuens ocij cupiditate imperio cessit.
Nec multò postea Pazaites in humanis
esse desijt; cuius thesauros Selimus cum
Constantinopoli regia adeptus, cum
Achmate fratre apud Bursam Asiæ vr-
bem magno prælio conflixit: Quo vi-
cto imperium sibi stabiliuit, Asiaticis
Satrapis, qui à fratre stabant sub iugum
missis ac deuictis. At Tartarorum in
Taurica Cæsar, Selimi generi Turca-
rum Imperatoris affinitate inflatus fi-
lium & nepotem obsides, quos Sigis-
mundo regi, in Bereste agenti ex fœde-
re mittere debuerat, non misit, & per
hæc hostem se ei regi declarauit. Enim-
uerò Sigismundus rex, vt damnosissi-
mas & funestas Tartarorum excursio-
nes inhiberet; quindecim aureorum
millia quotannis Tauricano Cæsari, si
obsides misisset, dono dare destinaue-
rat, ita vt eius pecuniæ dimidium Polo
ni, residuum Lituani qui Tartaris sunt
propinquiores, cõferrent: Sed Tartarus
istius fœderis & promissorum oblitus,
quadraginta millium equitum exerci-
tum in Moldouiã misit: cõtra quẽ Bog-
danus Palatinus Valachiæ suis ad arma
cõcitatis, cũ auxiliaribus Polonorũ atq;
Vngarorũ copijs intrepidè processit. Si
gismũd⁹ siquidẽ Polonię rex quatuor e-
quitũ Polonorũ millia, armis egregiè in
structorũ Bogdano Palatino in auxiliũ
transmiserat Stanislao Lanscoronio &
Tvvorovvski ducibus: ex Vngaria sex-

Tartarorum excursio in Moldauiã.

centi venerant Sclopetarij pedites,equi
tes ſeptingenti.Iam Tyram amnem ſeu
Neſtrum Tartarorum copiæ tranſiue-
rant, Moldauiamque ingreſſi erant,
cùm ad eos per trepidos nuncios ex
Taurica allatum eſt,Nogaienſes Tarta-
ros Tranſtanaitas Tauricam ſub ſignis
ingreſſos : vxores liberos & quicquid
fortunarum domi reliquiſſent hoſtili-
ter diripuiſſe,prædaque expletos, Tau-
ricam cum innumeris captiuis Tana-
im verſus ſe recepiſſe. Eo acerbiſſimo
nuncio Tartari Precopenſes ſeu Tau-
ricani conſternati amiſſarum vxorum
ac liberorum dolore, obmiſſa quam
inuaſerant Moldauia, curſu pene præ-
cipiti, Iſthmum Tauricæ repetierunt,
& inde ſecus paludem Meoticam Ta-
naim verſus contenderunt. Quod flu-
men cùm Nogaienſes Tartaros tranſi-
uiſſe comperetunt,in Tauricam reuer-
ſi abductas vxores ac liberos fruſtra de-
plorarunt. Eius anni æſtate tres ſupre-
mi ordinis Antiſtites Bernardinus ſan-
ctæ Crucis, Guilermus Narbonenſis,
& Franciſcus Seuerinus Cardinales Me
diolani primùm, quæ vrbs Gallorum
tunc erat ditionis, & inde in vrbe Piſa-
na ſchiſma in Eccleſia Catholica ne-
pharijs conuenticulis excitarunt. Iu-
lium eius nominis ſecundum omni-
um Pontificum poſt Petrum Barione
maximum, Maximiliano Romano-
rum Rege eis fauorem præſtante,ſtoli-
da temeritate deponentes & Antipa-
pam, vt aiunt, creare ſunt adnixi, Lu-
douico Galliarum Rege conniuente.
Sed Iulius prudentiſſimus Pontifex his
malis ſalutari conſilio obuiauit. Con-
cilio Romæ ad Lateranum indicto,
quo quidem ſchiſmaticos Cardinales
omnibus honoribus dignitatibus Ec-
cleſiaſticis, ac etiam rubenti pileo ſpo-
liauit, anathemate adiuncto, qui eos
pro Cardinalibus haberet, teneret ac
nominaret. Quo facto Heluetiorum
auxilio,quibus centum aureorum mil-
lia ſtipendij nomine tranſmiſit, Gal-
los ex Mediolano, ac tota Italia inui-
ctus Pontifex expulit, Italiamque Gal-
lorum ſeruitute liberauit.Sub quo tem
pore diuerſa orbis terrarum parte in-
ter Lubecenſes & Hollandos, bellum
cõflatum eſt, mercium ex Gedano Re-
gni Poloniæ emporio euehendorum
cauſa, per Selandicum regni Daniæ ſi-
num. Et cùm Hollandi Fukarorum
mercatorum cupro, quod ex Vngaria
per Viſlam amnem ratibus demiſſum
erat, in Gedano naues circiter ducen-

Schiſma in electione Pont. Max.

Galli pulſi Italia & Mediolano.

Bellum inter Lubecen. & Hollandos.

tas oneraſſent, ſublatiſque velis, Selan-
diam verſus abirent, Lubecenſes re-
deuntem Hollandorum claſſem apud
Helam, ex inſidijs ſunt adorti, nume-
ro nauium longè minore. Certatum
eſt in Salo aliquandiu æquo marte. Po-
ſtremò Hollandi à Lubecenſibus, qui
naues habebant lõgè maiores ac inſtru
ctiores, nauali prælio ſunt victi. Naues
Hollãdorum decem octo iniecto igne
ſunt exuſtæ, quatuor & viginti demer-
ſæ,ſeptuaginta captæ : aliæ ad Gedanen
ſem portum refugerunt.

Lubecenſes victores cum claſſe ſua
ouantibus ſimiles, Lubecum rediêre,
cuprum receptum Maximiliani Cæſa-
ris mandato Fukaris negociatoribus
magna ex parte reſtituere ſunt adacti.
Sigiſmundus Rex poſteaquam in Bre-
ſte ad Bugum amnem Cæſaris Tauri-
cani obſides expectando, æſtatem to-
tam & magnam autumni partem ab-
ſumpſiſſet, penultima Octobris Cra-
couiam redijt, quõ ad eum à VVladiſ-
lao Vngariæ Rege eodemque fratre le-
gati venêre,Caſimirus Teſinenſis Dux,
& Michaël Hanel, Parochus Budenſis,
qui poſt multos hinc inde tractatus ſu-
per connubio Sigiſmundi Regis habi-
tos,Barbaram ſpectatiſſimæ formæ vir-
ginem,Stephani olim Scepuſienſis Co-
mitis filiam, ei in matrimonium de-
ſponderunt. Dos centum aureorum
millia promiſſa. Nec multo poſtea die
ſexta Februarij anno duodecimo hu-
manæ ſalutis,ſupra quindecies centeſi-
mum, Regia ſpõſa ex Trencinio Craco
uiã aducta eſt per Heduigim matrẽ,&
Ioannem fratrem, Scepuſienſis Comi-
tem, qui poſtea in Vngaria regnauit.
mille quadringentorum equitũ, ſplen-
dido comitatu. Venientibus,Sigiſmun-
dus Rex extra Regiam vrbem, per ali-
quot millia paſſuum, obuiam proceſ-
ſit, ornatiſſimo illuſtrium virorum ac
purpuratorum cœtu, qui ad eam nup-
tiarum celebritatem vndique conflu-
xerant.

Regis Vngariæ Legati venerunt Cracouiam.

Barbara Comitis Scepuſien. filia Sigiſmundo regi nupſit.

1512.

Die tertia ab ingreſſu, noua nupta
Reginali diademate eſt coronata. Nu-
ptiæ complures dies multa omnium
hilaritate traductæ. Nuptiarum exple-
ta ſolennitate, Heduigis Regiæ ſponſæ
mater, & Ioãnes Scepuſien. Comes, Re-
ginæ Barbaræ frater, alijq; Principes vi
ri ac legati, à Sigiſmũdo Regali munifi-
centia donati Cracouia exceſsêre. Ineũ-
te poſtea vere, quatuor & viginti equi-
tũ Tartarorũ millia, ex Taurica mouen
tes, Boriſtenẽ tranſmisêre, & per campe
ſtria

Coronatio Reginæ.

Tartarorum excurſio in Ruſſiam.

ſtria compoſito agmine procedẽtes, per
Volhiniam in terras Ruſſiæ irrupêre.
Cumq; inter Buſco & Olesko caſtra fe-
ciſſent, maiorem copiarum partem qua
quauerſus ad Orientalem Regni partẽ
vaſtandam ex caſtris emisêre. Vaſtata
eſt Ruſſia atrociſſimè ferro & igne, ter-
ribili hoſtium, vt mos eſt Scythis, excur
ſu. Mortales multi ſubito interuentu
comprehenſi ac ligati ſunt, in perpetu-
am abducebantur ſeruitutem, hinc la-
mentabilis captiuorum comploratio,
& miſerabilis eiulatus. Ad ſtatutum di-
em emiſſæ Tartarorum turmæ cum prę
da & captiuis in caſtra rediêre. Ad eum
Tartaricum tumultum Sigiſmundus
Rex nequaquam conſternatus, ad Nico
laum Camenecium omnium copiarũ
in Regno Poloniæ Ducem, nec non ad
Conſtantinum Oſtrouienſ. Principem
& Lituanicarum copiarum ſummum
Præfectum literas dedit, Curarent vt ex
gente vtraq; exercitum compararent,&
cum Tartaris prælium committerent,
prædam & captiuos recuperarent. Ipſe
Rex mercenarios milites conſcribere,
delectum facere,& in hoſtem mitterę
non neglexit. Aulicorum ſuorum etiã
turmas aliquot florentis militiæ tranſ-
miſit, omnia bellico feruebant appara-
tu, magna celeritate ne hoſtis cum præ-
da elaberetur. Iam Tartari onuſti pręda
propter captiuos, paruis itineribus & ſen
ſim abibant, cùm eodem fermè tempo-
re quo mercenarij milites à Rege ſub-
miſſi ad Nicolaum Camenecium Cra-
couien. Palatinum, in caſtra venerant,
& Conſtantinus Dux cum ſuis Volhi-
nenſibus alijsq; Lituanicis copijs duobꝰ
circiter equitum millibus ſuperuenit:
Polonorum exercitus ad quatuor bella
torum millia ſe extendebat. Cum his co
pijs Regij duces vniuerſi certaminis a-
leam tentare deſtinarunt, Tartarosque
apud Viſnouecium cõſecuti, aciem ſuo
rum explicarunt. Nec Tartari, Regij ex-
ercitus contempta paucitate, prælium
detrectauêre, captiuis præmiſſis, quos
gradum addere iuſſerunt. Horinia flu-
uius Viſnoueciam arcem præterfluit,
paludinoſus admodum, & multis cir-
cumquaq; lacunis reſtagnantibus aquis
ſcatens, inter quas Tartarorum agmina
conſtiterunt, loco admodum paludibus
impedito. Quæ res commiſſo prælio ma
ximo Polonis ad victoriam fuit adiu-
mento, dum hoſtiles turmę cœno inter
currente alter alteri opem ferre nõ poſ-
ſet. Atrox tamen fuit certamen: cadebãt
vtrinq; plurimi, tam dubio certamine,
vt Volhinenſes alioquin bellicoſi, Tar-

tarorum multitudine prægrauante, ſen
ſim cedere ac pedem referre cœperint.
Cedentibus occurrebat Conſtantinus
dux, prælium repetere verbis & verberi
bus hortabatur. Nicolaus Camenecius
Polonicarum copiarum Dux, poſtea-
quam Volhinenſes cedere ac ſiniſtrum
Lituanorum cornu pręgrauari animad
uertit, tunc ſigno pugnæ Polonis propo
ſito, eos in hoſtem immittit. Non tulêre
fortium Polonorum impetum Tartari,
quos iam penè victores ſtupenda auda-
cia, multa cæde diſiecerũt. Intercurrẽtes
paludes magno Polonis ad victoriã fuê-
re auxilio. Tartari profligatis rebus aper
tè fugere cœperunt. Ex fugientibus cœſi
multi, captiui oẽs cum præda recupera-
ti. Maxima hoſtilis exercitus pars in præ
lio & poſtea in fuga concidit. Contigit
hæc omni ęuo memorabilis apud Viſno
ueciũ victoria Sigiſmũdi Regis auſpicijs
in die S. Vitalis Martyris. Qui ſanctꝰ ma-
iori poſtea veneratione à Polonis cultus
eſt, tanq̃ hic diuus, vt pium eſt credere,
ad victoriã nonnihil contuliſſet. Ad nũ-
cium proſperæ pugnæ Sigiſmũdus Rex
exhilaratus, gratias Deo Opt. Max. agẽs,
omnibus templis laudes decantari man
dauit, aliaq; publicę lætitiæ ſigna edidit.
Ante initũ prælium, cũ Tartari per Leo
polien. Belſenſem, & Lublinenſem Sa-
trapias effuſi diſcurrerẽt p̃dasq; agerẽt,
ſexies cũ eis Poloni particularibus p̃lijs
ſemp victores ſunt cõgreſſi, magno futu
ræ victoriæ indicio. Ex Regio exercitu,
Illuſtres viri Poloni, quorũ ſtrenua virtꝰ
in ea Viſnouecen. pugna enituit, fuerũt,
Nicolaꝰ Camenecꝰ Cracouiẽ. Palatinꝰ,
omniũ copiarũ dux, Ioãnes Odrouaſius
de Sprova, Otto de Chodecio, Podoliæ
Palatinus, Staniſlaus frater eius, Regni
Poloniæ Marſalcus, Leopoliẽ. Præfectꝰ,
Martinus de Camenecio, Ioannes amor
Tarnouius, Petrus & Staniſlaus Kmita
de Viſnicze, Ioannes & Nicolaus Pilecij,
Staniſlaus Lãskoronius, Ioãnes Suircio-
uius, Iacobus Sencignouius, & plures a-
lij, ſingulari fortitudine & bellica laude
inſignes viri, quos digniſſimos eſſe cẽſui,
quorũ memoria literarũ monumentis
ad poſteros progetur. Ex Lituanis ac Ruſ
ſis Conſtãtinus Oſtrouiẽ. Dux, bellator
ſui tẽporis famigeratiſſimꝰ, Andreas de
Sbaraſio, & Michaël Viſnouecꝰ fortiſſi-
mi duces. In eo cõflictu, etſi cõplures fuê
re cõſauciati, nõ vltra tamen centũ (mi-
rabile dictu) ſunt deſiderati. Secundum
eam de Tartaris victoriam Mendlikeri,
Tartarorum in Taurica Cæſar, fœda
ſuorum ſtrage conſternatus, extemplo
Legatos miſit, fœdus anno exacto ictũ
re-

Tartari apud Viſnouecium profligati in ferijs S. Vitalis.

Tartarorum Cæſar pacem petit à Sigiſmundo.

renouari postulans, nunciansq; se Dialaldin Soltan ex fratre nepotem pro obside Vilnā Lituanorū Metropolim misisse, amicus amicis, inimicus Sigismūdi Regis inimicis omni tempore futurus, & vt id ratum foret, quindecim aureorum millia sibi in stipendiū quotannis dari petijt. Legatis Tartarorum responsum, Sigismundum Regem, postulata Mendligeri Cæsaris, q rupto fœdere Regnum Poloniæ hostiliter vastasset, proximo Conuentu ad Regni sui Senatum referre velle. Quid illic fuerit constitutum, per proprium nuncium Regē Cæsari significaturum. Obsidis Dialaldini Soltani ad se accessum sibi gratum fore, curaturumq; vt lautitijs præbitis necessarijs omnibus prouideatur. Sed Dialaldinus proxima bruma febribus conflictat⁹, vita decessit.

Stipendium Tartaris negatum.

Nec Sigismūdus Rex barbaro ac infido hosti stipendium vllū dare voluit, quo accepto, ęquè damna ingentia, & hostiles incursus, ruptis fœderibus facere consueuisset. Satiusq; visum erat, eam pecuniam in mercenariorum militū stipendium erogari, qua hostis Tartarus equis armisq; instrui ac opulentior fieri posset: Ea etiam ratione, ne Sigismundus Rex data ei pecunia vectigalis barbaro hosti esse videretur, cū Turcorum Imperator hostis alioquin potentior ex vicinitate per Valachiam Regno immineret, quæreretq; pari modo Tartarici stipēdij, si illud solueretur, exēplo, regnum Poloniæ sibi facere stipendiarium: quod Sigismundus excelsi atq; inuicti animi Rex, constanter semper est auersatus. Satis constat, quicquid cū eo Tartaro Tauricano, apud quē nulla vnq̄ relligio, nulla fides fuit, de amicitia & pace constitutum fuit, nihil per eū obseruatum fuisse. Vtiliorq; semper Polonis ac Lituanis fuerit, validis in eorū finibus locatis præsidijs, certa cū Tartaris hostilitas, quā dubia ac incerta pax, maximè in ea castellorum frequentia, quæ passim tota Russia ac Podolia construūtur, tuta agrestium hominū pecorum armentorumq; receptacula.

Arx Cracouiensis magno sumptu ædificatur.

Per id tempus Sigismundus Rex cæpta Cracouiensis arcis ædificia, Italis ad hoc architectis adhibitis, summo studio nec minori sumptu cōtinuauit, cum æde sacra Stanislai martyris, quę à Rupella cognominatur, locū martyrij eius sancti.

Ecclesia in Rupella instaurata & ornata.

Imagines argenteæ ad sepulchrum S. Stanislai in ecclesia Cathedrali.

Ad cui⁹ tumulum in templo arcis augustissimo tabulas argenteas cum imaginibus fusorio opere affabrè factis, pōdere opere ac precio spectādis dedicauit, votūq; bello Valachico emissum profusa liberalitate exsoluit, cū cruce aurea vastę magnitudinis, vnionib⁹ ac lapidibus præciosis distincta, præter vestes sacras ac alia donaria ei templo Regia munificentia illata.

Crux aurea miræ magnitudinis in Ecclesia Cathe. Crac.

Turris in modum arcis Petricouiæ ædificata.

Et hæc tūc fuerunt eius Regis opera pietatis, qui eo quoq; anno Petricouiēsis turris iecit fundamenta, cœptumq; laborē latericia materia anno septimo cōsummauit, ac etiā aquea fossa ingyrū circunducta, in arcis modū cōmuniuit.

Maximilian⁹ Sigismūdo infensus.

Eius anni æstate Maximilian⁹ Romanorum Rex, Sigismūdi Regis offensus connubio, quod cū Barbara Scepusien. haud multò antea contraxerat, hostilia in eum Regem moliri cœpit, identidem in Germanię Principū couentibus contra eū questus, q Prussiam Marianorū olim militum possessionem obtineret, consiliaq; mouendi belli ac eius terræ recuperandę agitabat: quæ posteaquam ob intestina Germanorū odia ad effectū deduci eo tempore non possent, ethnicos Principes, ac semotas barbarorum gentes cōtra Polonos ac Lituanos per Legatos sollicitauit. Primumq; cum Basilio Magno Moscouitarū in Sarmatia Asiatica Duce, quem potentia & opibus præstare non ignorabat, amicitiā & societatem iunxit, fœdusq; percussit.

Moscus rupto fœdere bellum infert Lituanis.

Basilius Maximiliani Cæsaris nepharia societate animatus, sexaginta milliū equitum exercitum cōparauit, violatoq; fœdere, quod cū Sigismundo Rege sanctissimè ictum, & per quadriennium tētum habebat, à Ripheis montibus & aris Alexandri Magni, vbi nunc Smolensko arx sita est, Lituanis, & Sigismundo Regi bellum intulit, Michaēlem Glinski, qui ex Lituania ad eum transfugerat, hostē patrię suę infestissimum, omnium copiarū Ducem constituit.

Glinscius Lituaniam vastat.

Qui tā numeroso instructus exercitu acceptoq; imperio, nihil moratus, apud Nebrium ac Susam amnes Lituanorū res inqetare cepit: vrebat, vastabatq; immaniter omnia.

Smolenscum obsessum.

Tandem Smolensko arcē validā in cliuo Riphei mōtis sitam obsidione cinxit, ac etiam oppugnauit: quam cū ob Sigismundi Regis pręsidium expugnare non posset, alia atq; alia loca Moscouitarū ditioni subijcere tentauit. Cōplura oppida & pagos sine munitione in aperto passim iacentes diripuit & incendit, grassatusq; est circum Nebrium amnē impunè aliquandiu, nemine ob insperatum bellū resistente, Lituanis induciarum fiducia ocium agentibus, & ad bellum inopinatū imparatissimis. Nec multo postea Michaël Glinski dux cum omnibus copijs in hiberna concessit.

Baiazetes Selimo filio imperio cessit.

Anno eodē Pazaites Turcorum Imperator senio confectus Selimo filio, quē haud multo antea in Thracia cruento prælio profligauerat, Imperio sponte cessit, & in Hamandatam vrbem, in qua natus atque alitus fuit, ocij cupiditate se contulit, vbi non multò postea fatalem mortē obijt. Selimus paternam sedem, cum imperio verno tempore adeptus, cum Achmate iuniore fratre, in Asia pro imperio decertauit. Victus Achmates in Armeniam maiorem ad Zophi Persarum Regem profugit, cuius filię connubium nactus, Soceri auxilio, Turcorum rebus diu multumque infestus fuit, Selimo fratre paternum solium tenente: à quò Laskovvski Polonus puer quondam à Turcis captus, & in Machometi impietatem circuncisus, ad Sigismundum Regem Orator venit.

Imperatoris Turcarum legatio ad regem.

Eius legationis summa fuit, vt diceret Selimū Turcici Imperij habenas adeptum esse, velle cū eo & regno Poloniæ, tale inire fœdus, talē pacem, amicitiam & societatem contrahere, qualem progenitores eorum inter se coluêre: optauitq; Sigismundo Regi omnia prospera, & victoriam contra Regni sui hostes. Sigismundus Rex de paterno Imperio adepto, amplissimis verbis Selimo Imperatori est congratulatus, fœdus, amicitiam, & societatem vltrò oblatam suscepit, vicissim illi fœlicia omnia, & optatos ex hostibus triumphos precatus, Legatum inde Regia munificentia donatum expediuit.

Turcæ Croatiā vastant.

Sub quo tēpore Turcæ in Croatiam hostiliter irruperunt, & quina hominum millia in seruitutem abduxerunt. Mense postea Augusto Croatiam repetierunt, & apud Sauum amnem Sagrabiamq; magna damna fecerunt. Supra vicena hominum millia subito ac insperato ingressu captiuarunt, & abduxerunt.

Pestis in Podolia.

Ea æstate Podolia fœda pestilentia laborauit. Complures mercenarij milites, qui Regni limites à Turcis & Tartaris tuebantur, ea lue periêre, à qua aliæ Regni partes immunes fuerunt.

Comitia Petricouiæ.

At Sigismundus Rex Podoliæ defensioni cōsulturus, Regni sui optimatibus Conuentum Petricouiæ indixit, & ad eum in autumno perrexit: quo ex sententia absoluto, Posnaniam cum Regina Barbara est profectus, vbi postea Martio mense regia cōiux filiam enixa est, quæ à sacro fonte Heduigis tulit nomen, & per hæc annus tredecimus supra millesimum & quingentesimum, qui erat Regni Sigismundi septimus incepit.

1513.

Ad Conciliū Lateran. oratores à Rege Pol. missi.

In quo Ioannes Laski Metropolita Gnesnen. ad Lateran. Concilium, quod Iulius eius nominis secundus Ro. Pontifex Regibus & Antistitibus Catholicis indixerat, Sigismundi Regis nomine cū Stanislao Ostrorogo Collega Orator est profectus, sed priusquam Romam peruenissent Iulius Pontifex rebus humanis excessit: in cuius locum Leo eius nominis X. supremi ordinis Antistitū suffragijs est suffectus, cui Sigismundi Regis Oratores publico consistorio obedientiam præstitêre.

Ioannis Laski oratio ad Collegium Cardinaliū.

Ioannes Laski vir facundiæ singularis, luculētam habuit orationem, in qua tot piorum calamitatibus, tot cladibus, à barbaris gentibus susceptis, longa serie enarratis, complurimis lachrymas exciuit, ostenditq; alios Christianos Reges ac Principes, nimijs opibus lasciuientes pro gloria duntaxat & finibus cum vicinis decertare; Polonos verò & Sigismūdum Regem, pro vita, pro libertate, ac totius Christianitatis salute, contra Scythicas ac alias barbaras gentes excubare ac decertare incessanter, cùm ei Regi Turci Tartari Moscouitæ ac Valachi, irrequietis excursionibus, maximisque exercitibus negocium facesserent. Vidi ego plerosque supremi ordinis Antistites Cardinales, qui altius spirabant, collachrymari, Thomam præcipuè Strigonien. Cardinalem, qui ea potissimum caussa, ex Vngaria trecentorum equitum comitatu Romam venerat, vt Romanum Pontificem sacrumque Senatum, ad bellum contra Turcas suscipiendum impelleret: quod Iulio Pontifici, cuius tempore Romam venerat, post Petrum Barione omnium Pontificum maximo, ac tot bellis exercitatissimo, haud dubiè persuaserat, si intestina Principum Christianorum odia & immatura mors non obstitissent.

Inter oratores controuersia.

In eo postea Lateranensi Concilio, quod tot Antistitum concursu Romæ celebratū est, magnum certamen exarsit inter Maximiliani & Sigismundi Regis oratores. Contendebant illi, vt Sigismūdus Rex terram Prussiæ Marianis militibus restitueret, & ad id Sigismundum Regē & Polonos compelli multa instātia postulabant. Quam impetitionem præter omnium spem exortam, Ioannes à Lasko Metropolita Gesnē. Orator Regius, non minus opportunis, quàm veris rationibus, dum iura Regni verbis & scriptis copiosè explicaret, me iuuante discussit, & per hoc omnem inquietudinē sustulit. Cognouit quippe iustissimus & sapientissimus Pontifex Leo decimus Sacerque Senatus, Sigismundum Regem & Polonos terram Prussiæ trans Vislam amnem in Sarmatia sitam, vbi olim Gytones & Phynni erant, clarum

ac

ac solidum ius habere, Cruciferisque
Prussiæ qui in solo alieno, tot oppida
tot arces extruxerant, ad eam prouinci-
am nihil iuris competijsse vnquam nec
competere, perpetuò illis propterea, et-
si indignantibus Germanis, imposito si-
lentio. Sigismundo Rege Posnaniæ a-
gente, Helena Moscouitica, Alexandri
olim Poloniæ Regis coniunx, in Bratis-
lauia fatali morte absumpta est. Nec
multo postea, Vilnens. arx, quę per Si-
gismundum Regem instaurata & no-
uis structuris adornata fuit, fortuito in-
cendio conflagrauit, futurorum bello-
rum, quæ postea cum Moscouitis mag-
no armorum motu exarserant, prodi-
gioso indicio. Sub quo tempore Basili-
us Magnus Moscouitarum dux, Maxi-
milianum Romanorum Regem pro
Regia Corona & insignibus regalibus,
nimia ambitione per Legatos sollicita-
uit, à quo etiam auxilia tanquam ab a-
mico & socio fœderato contra Sigis-
mundum Poloniæ Regem flagitauit;
Slainicio nobili Misnensi, qui Michaë-
lem Glinski perduellionem in Mosco-
uiam profugum secutus erat, ad Germa
niæ Principes ad bellum concitandos
submisso, vnà cum quodam Cracouiēsi
Negociatore natione Bohemo, cogno-
mēto Lata, qui pro exploratore captus,
& Cracouiam missus, quæstioniq; adhi-
bitus, capitali affectus est supplicio. His
futuri belli rumoribus Sigismūdus Rex
permotus, mensis Iunij diebus, Regni
Polonię optimatibus apud Radom Cō-
uentum indixit, frequentique Senatu
regni sui rebus compositis, cum Tarta-
rorum in Taurica Cæsare, promisso ei
stipendio, fœdus percussit, eumque sibi
ad bellum contra Moschos suscipien-
dum socium asciuit, quo diuino prope-
modum consilio duplex commodum
est assecutus, tum quod valida Tartaro-
rum auxilia contra hostem præpoten-
tem sibi comparauit, tum quod ab eis-
dem Tartaris hostibus antea infestissi-
mis Regni sui limites securos effecit. Pa
ce eo modo & trāquillitate Regno par-
ta, conatus omnes ad belli Moscouitici
consilia conuertit. Primumque Mend-
ligeri Tauricano Tartarorum Cæsari
stipendium antea per Legatos promis-
sum misit, eumque ad bellum Mosco-
uitis inferendum magnis muneribus
impulit. Enimuero Basilius Moscho-
rum Dux, Lituaniæ limites à Boristene
ad prima veris signa hostiliter infestare
cœperat, Michaële Glinski auctore, quē
omnium copiarum Ducem constitue-
rat. Qui post dāna multa illata, pleraq;
munita loca frustra oppugnauit, à qui-
bus cum ignominia, & Moscorum cru-
enta cæde est repulsus. Per id tempus
Laurentius Myskovvski vir bellicis ar
tibus & militari disciplina præstans, pri
uatis & eis quidem intollerandis iniu-
rijs adactus, ob certos patrimonij sui a-
quæductus sibi violenter ademptos, Io-
annem Zatoriensem Ducem, supplican
ti iniuriamq; deprecanti ferociter re-
spondentem, gladio per medias scapu-
las adacto transegit, manusq; Satellitū
se sequentium, equi celeritate & viarū
compendijs elusit. Ioannes Dux letali
vulnere affectus, antequā sui accurre-
rent, ex equo moribundus defluxit. Za-
toriensis inde Ducatus Regni Poloniæ
finibus insertus, liberis nullis qui succe-
derent extantibus, ad Sigismundum Re
gem, cuius nunc dum hæc proderem,
pacifica fruitur possessione, est deuolu-
tus. Laurentius Myskovvski ob patra-
tam cædem, Sigismundi Regis incurrēs
indignationem, non prius veniam ob-
tinuit, quàm multis eisque præclaris in
Moscos editis facinoribus, omniū com
mendatione & iudicio, gratiam Regiā
consequi meruit. Eadem æstate Basilius
Moscouitarum Dux maiori quam vn-
quam antea belli apparatu ingentem
contrahit exercitum. Supra octuaginta
bellatorum equitum millia in eius Ca-
stris censa sunt, præter lixas & Calones.
Maximilianus Romanorum & Germa
niæ Rex Bombardarum Magistros Ita-
los ac Germanos magno stipendio con-
ductos, per Pomeraniam, Prussiam &
Liuoniam Basilio Duci, terra & mari
submisit. Hi tormenta bellica vetustate
inutilia aut confracta refecerunt. Noua
& quidem plurima ex ære fuderunt:
Trecenta fuisse perhibentur. Basilius
Dux eo bellico apparatu, his Italis ac
Germanis tormentorum bellicorum
Magistris, tantis deniq; copijs instructus
ad Smolēsko Lituanorum arcē omniū
validissimam, ac penè inexpugnabilē,
quæ in cliuo Riphei montis & Nebrij a-
mnis ripa sita est, castra fecit, arceq; ob-
sidione cinctam, omni tormentorum
genere pertinacissimè oppugnauit. Mi-
serat Sigismundus Rex ad eius arcis
præsidium pedites Polonos quingen-
tos, Ioanne Spargaldo duce, viro rei mi-
litaris perito & manu prompto, & iam
ad Orsam amnemq; Nebrium peruene
rat, cùm nunciatum est arcem Smolen-
sko iam obsideri ac oppugnari à Mosco
uitis, ad quam Spargaldus, Regij agmi-
nis Dux, omnibus ab hoste itineribus
infessis, penetrare non potuit, magno
terræ

Arx Vilnensis conflagrauit.

Moscus Coronam & insignia regni à Maximiliano petit.

Ioānes Dux Zatoriensis à Laurentio Myskovvski interfectus.

Zatoriensis Ducatus Regno incorporatum.

Maximilianus Mosco misit artifices.

Smolenscum à Moscis obsessum.

terrę Lituanię infortunio; Conseruatu-
rus arcem obsessam haud dubiè, si tem-
pestiuiore accessu hostē præuenisset.
Erat intus satis validum Sigismūdi Re-
gis præsidium, quod ab initio constan-
ter repugnabat, & magna virtute arcē
tuebatur, vt Basilius Dux loci captura
desperata, obsidionem solueret, Litua-
niamque circa Nebrium & Beresinam
amnem, quem pleriq; Boristenem cre-
didêre, & Nebrio inferius cōmiscetur,
emisso in omnes partes equitatu longè
& latè vrere ac vastare ceperit. Qua po-
pulatione, ingentem hominum armen
torum pecorumque vim corrasit, ac
in Moscouiam cū parte equitatus trās-
misit. Basilius Dux & omnis eius exerci
tus eo terribili excursu multiplici præ-
da expletus, ad Smolensko rursus cum
omnibus copijs redijt, iterumque arcti-
ore aliquanto obsidione cingit, ac mul-
to bombardarum fragore concutit: va-
no tamen ac irrito conatu, ob validum
intus Sigismundi Regis præsidium. Ba-
silius Dux tœdio longæ obsidionis affe-
ctus, cum suis purpuratis ac copiarum
ducibus, consilium abeundi inijt; arce
nō expugnata. Instabat Michaël Glins-
ki, ne bellum tanto armorum appara-
tu, & tanto impendio cœptum desere-
ret, sed obsidionem continuaret. Quæ
tandem protracta fuit, & Smolensko
arx aliquoties oppugnata. Quæ cū nul-
la vi expugnari posset, Michaël Glins-
ki, vt erat acris ingenij vir & vafer, ad
suos dolos conuersus, primorum arcis
& inde Centurionum, qui in præsidio
erant, spe pacis iniecta colloquium ex-
petijt, quod cùm prioris fortunæ fauo-
re impetrasset, eorū animos qui aliqua
in arce pollebant auctoritate, vt arcem
dederēt sollicitare, incolis libertatem,
præsidiarijs militibus Præfecturas, & o-
pes immensas polliceri cœpit. In quo
cùm vna & altera vice repulsam habu-
isset, postremò præsidij præfectos pri-
mùm, inde decuriones ac loci incolas,
Roxanici generis ac ritus homines, qui
in fide cum Moscis conueniunt, maxi-
mis promissis ad deditionem perpulit.
Itaque arx Smolensko eo modo prodi-
ta, à Sigismundo Poloniæ Rege & Li-
tuanis est alienata, anno centesimo, po-
steaquam ab Alexandro Vitoldo terræ
Lituaniæ fuit adiecta. Basilius Mosco-
uitarum Dux Smolensko arce eo mo-
do extremis Mensis Iulij diebus potitus
voti compos, portis patefactis in eā est
ingressus. Vbi cœlesti primùm numine
adorato, quicquid auri, argenti, ac pre-
ciosę supellectilis, in priuatorum domi
bus & in templis erat, fide violata ne-
phariè compilauit, ac in Mosquam Me-
tropolim (valido in Smolensko relicto
præsidio) secum auexit. Nec vlterius eo
anno contra Sigismundum regem &
Lituanos molitus est quicquā. Ad tri-
stem amissæ Smolensciæ nuncium, Si-
gismundus Rex consternatus, Radomi
ensi in regno Poloniæ soluto Conuen-
tu, Mense Septembri, cum Regina Bar-
bara in Lituaniā se proripuit. Primum-
que in Mielnik, demùm p Grodno Vil-
nam Lituanorum Metropolim tran-
siuit. Quò magni ducatus Lituanię Pro
ceribus conuocatis, frequenti Senatu
de bello Moscouitis inferendo & arce
Smolensko recuperanda, consilia agi-
tare cœpit, pecuniam in stipendium mi
litibus, agrestibus & oppidanis impera-
uit. Tota bruma in exigenda & conge-
renda pecunia absumpta. Eo Lituanico
Conuentu, magno omnium consensu
bellum in Moscouitas est decretū. Dena
millia equitum Polonorum armis e-
gregiè instructorum, duo insuper pe-
ditum millia Sigismundus Rex, stipen-
dio inauctorauit. Lituanorum erāt in-
gentes equitum copiæ leuioris more
gentis armaturæ. Campestres aderant
bombardæ. His copijs & eo belli appa-
ratu, segetibus ad maturitatem accedē-
tibus, Sigismundus Rex ex Vilna Me-
tropoli in hostem mouit. Haud mul-
to ante exitum, Iacobus cognomento
Piso à Romano Pontifice ad Sigismun-
dum legatus venerat, flagitās, vt armis
depositis, pacem cum Basilio magno
Moscouitarum Duce componeret, ar-
maq; & potentiam suam in immanis-
simos Turcos verteret, paratum se ire
ad Basilium Ducem Pontificis nomine,
& eum ad ineundam pacē hortari. Ad
hæc Sigismundus Rex respondit: Nihil
vnquam sibi antiquius fuisse maiorum
suorum more, quàm Romani Pontifi-
cis arbitrio & voluntati obsequi, & pa-
cem se cū Basilio Duce per Legatos ten-
taturū fuisse, si bellū nondū accensum,
& res integra fuisset, iā sibi retrocedere,
aut pacē petere non licere, ne hostis pa-
uore se id facere existimaret: nec illi tu-
tum putare, bello iam ardente in Mos-
couiam ire, aut hominem adire schis-
maticum. Iacobus verò Piso Pōtificius
legatus, Basilij barbari hominis horrēs
perfidiā, vlterius progredi minimè est
ausus, donatusque à Rege Romam re-
dijt. At Basilius Magnꝰ Moscouiæ Dux
posteaquam cognouit Sigismundum
Regem & Lituanos ingens, si vnquam
antea, bellum moliri, & ipse cum omni

Smolenscum per deditionē captum.

Legatio pōt. max. ad regem.

Moscorum dux Smolēscum venit.

principatus sui potẽtia Smolensko ver-
sus contendit, veritus ne vi aut prodi-
tione aliqua eam arcem, pro qua tan-
tum laborasset, amitteret, prior ipse ad
Smolenskum peruenit. Inde omnem
exercitum ad depopulandam Lituani-
am misit, ad Beresinam vsque amnem,
quem Imperij sui terminum à meridie
esse astruebat. Nec multò postea Sigis-
mũdus Rex ad Beresinam amnem Bo-
risouiumque oppidum cum omnibus
copijs applicuit, cuius aduẽtu Mosco-
uitici Duces consternati, ad Orsam Ne-
briumque amnem retro abiêre. Rexq;
Beresina per ocium transmisso, ex om-
ni exercitu militari facto delectu, tri-
ginta circiter equitum peditumq; mil-
lia florentis militiæ in hostem misit. Ip-
se apud Borisouiũ in ripa Beresinæ vlte
riore, curuum circumactu, nec non val
lo & fossa cum residuo copiarum ca-
stra sua cõmuniuit, eo potissimùm con
silio, vt si commisso prælio Moscouitis
victoria cessisset, Polonis Lituanisque
in Castra Regia tutus ex fuga daretur
receptus, & Rex ipse cũ recẽtibus agmi-
nibus, structaque acie hostem excipe-
ret, nouoq; ac insperato certamine im-
plicaret, & per hæc victoriã, si eam ade-
pti essent, ex eorum manibus eriperet;
ex octuaginta siquidem equitum bella-
torum millibus Moscouitarum consta
bat exercitus: Qua copiarum magnitu-
dine fretus Basilius Magnus Dux, Re-
gia agmina longè minora nõ ferro su-
perari, sed flagellis suorum in Mosquã
pecudum more propelli posse per con-
temptũ & scommata iactitabat. Inter-
ea temporis VVladislaus Vngariæ &
Bohemiæ Rex tãtas belli turbas ex Mi-
chaëlis Glinski ad Moscouitas trans-
fugio euenire perpendens, tantum egit
per secretos internuncios citro vltroq;
missos, vt Michaëlem Glinski Sigismũ-
do Regi, eidemque fratri recõciliaret,
spe illi certa reditus in patriam, prioris-
que fortunæ cum gratia Regia recupe-
randæ promissa. In hoc VVladislaus Rex
pro Sigismundo fratre fidem obstringe
bat suã, amplissimis pollicitationibus
adiectis. Michaël Glinski rursus qui Li-
tuaniæ patriæ visendæ desiderio arde-
bat, Smolensko & plures alias Mosco-
uiticæ ditionis arces Sigismundo Regi
se daturum offerebat, tanta tunc apud
Basilium Principem Lituanus transfu-
ga auctoritate pollebat. Fide in id vtrin
que data & accepta, VVladislai Regis li-
teræ cum fide publica ad Michaëlem
Glinski scriptę & interceptę, omnia per

Moscorũ exercitus.

VVladislai Regis conatus pro reconciliando regi Glinscio in irritum recidit.

Glinscius serò sapit.

uerterunt, Trepka nuncius, qui illas sub
specie transfugæ ferebat, in potestatem
redactus ac quæstioni adhibitus, per tor
menta omnia patefecit, Michaël Glins-
ki pro proditore in vincula coniectus,
& ad Mosquã Metropolim additis com
pedibus sub custodia missus, asperã mul
tis annis pertulit captiuitatem. Credi-
tum etiam tũ fuit, quosdam Lituaniæ
Proceres, qui Michaëli Glinski in patri-
am reditum, ac gratiam Regiam inui-
debant, Basilio duci clam significasse, &
vt rebus suis caueret admonuisse. Sed
vtcunque, ingens secretum detectum
est, magno Michaëlis Glinski, & terræ
Lituanię infortunio. Poloni interea ac
Lituani à Borisouio ex castris Regijs e-
gressi, per Odrusios campes ad Orsam
arcem Regiam & Nebrium amnem, cũ
omnibus copijs peruenêre. Ad conspe-
ctum Regij agminis Moscouitæ, qui in
altera Nebrij amnis ripa constiterant,
mille circiter passus à flumine retroces-
serunt, Polonos ac Lituanos ad transe-
undum flumen, alioquin minimè va-
dabile inuitantes, sperantes facilius eos
ita superari, & si vincerentur difficilius
fugere posse. Basilius Dux in Smolens-
ko tunc erat, quatuor & viginti ab Or-
sa milliaribus, qui postquam in compa-
ratione exiguas esse Sigismundi Regis
copias per exploratores cognouit, ad
tantam euectus est insolẽtiam, vt cum
exercitus sui copiarum ducibus egerit,
parta victoria, quam quisque Lituaniæ
partẽ petere deberet: quid de Sigismun
do Rege, quid de captiuis, quid de Vil-
na fieri vellet: scõmata insuper per con
tẽptum iaciebat, mãdabatq; ferrum in
Polonos ac Lituanos ne stringerẽt, sed
per Boristenem liberè eos tranare per-
mitterent, flagellisque vno agmine ve-
luti pecora ad se [illegible]pellerent. Poloni
ac Lituani citra Nebrium amnem du-
plicibus castris quiescebãt, corpora cu-
rabant, arma expediebant, & se ad ale-
am vniuersi certaminis præparabant.
Polonis Ioannes Suuirciovvki preerat,
Lituanis Cõstantinus Ostrouien. Dux,
viri in rebellica peritissimi. Vterq; com
municato consilio peditibus iniungit,
ripas fluminis ponte sublicio iungerẽt,
bombardasque & peditatum omnem
in partem alteram traijcerent. Quod cũ
illi strenuè & summo studio fecissent,
illucescente iam die, equitatus omnis
stupenda audacia & fortitudine turma
tim in alteram ripam trãsnatauit, Mos-
couitis, vt fidem dederant, ex industria
quiescentibus: Posteaquam in altera
Ne-

Glinscius in vincula coniectus miserè perijt.

Lituanorũ Procerum inuidia.

Moscorum arrogãtia.

Nebrij seu Boristenis fluminis parte v-
traque constitit acies tantus erat, tot
æneàrum tubarum clangor, tãtus tim-
panorum strepitus, vt cœlum & ter-
ra ruere viderentur. Polonus dux e-
quites octingentos ex agmine extre-
mo abstraxit, & eos à longè in hosti-
um latus ex nemore adequitare, prçlio
que accenso terribili sublato clamore
in eos impetum facere, ac terrorem in-
cutere iussit. Poloni cum Ioanne Su-
uirciouuski, suarum copiarum duce
dextrum tenuêre latus, Lituani cum
Constantino Ostrouiensi sinistrum: pe-
dites equitum ordinibus erant inserti,
vt alteri alteris auxilio forent: tertia fer
me diei hora acies ordinatæ, cumque
aliquãdiu instructæ stetissent, signo pu-
gnæ proposito, priores Poloni pugnam
iniuêre. Concursum est ingentibus ani-
mis. Cadebant vtrinque plurimi. Polo-
ni impressione facta nunc impellebant
hostem, nũc vbi prægrauabantur refu-
giebant, ac rursus resumpto animo ho-
stem aggrediebantur. Ancipiti marte
aliquandiu certatum. Constantinus
quoque dux Lituanos in hostem immi
sit. Miserabilis morientium erat facies
nunc his nunc illis cadentibus, summa
vi pro victoria vtrinque adnixum. Ca-
su accidit, is siquidem erat loci situs le-
niter accliuis, vt globi regiarũ bombar-
darum extrema Moscouitarum agmi-
na contingerẽt, ac atrociter perimerẽt.
Quæ res Polonis ac Lituanis ad victo-
riam maximo fuit adiumento. Postre-
mi siquidem ex Moschis clade sua con-
sternati, turbatis ordinibus trepidare &
primùm fugere cœperunt, sole iam ad
vesperam inclinante. Hinc in medijs
quoque agminibus orta trepidatio &
pauor, primis Moscouitarum agmini-
bus adhuc pugnantibus, & quid à tergo
ageretur ignaris. Quoad octingenti e-
quites Poloni, qui in nemore se abdide
rant in latus pugnantium Moscouita-
rum, magno tumultu cum horrisono
tubarum clangore & reboantibus tim-
panis impetum fecêre. Victa tunc est
hostium pertinacia, Moscouitæ apertè
fugere cœperunt. In fuga cæsi complu-
rimi, ad paludem vnam per quam fu-
gam intenderant prçcipuè, vbi alij in a-
lios prçcipiti cursu ruentes, in cœno hç
rebant, & post fœdam colluctationem
miserè peribant. Duo & triginta Mosco
uitarum millia eo prælio cæsa ferun-
tur: Alij ad quadraginta millia nume-
rum auxêre. Satis constat tantã in Mos-
couitis cçdem fuisse editam, vt riui san-

Moschi apud Orsam profligati.

Moschorum occisorum & captiuorum apud Orsam numerus.

guinis in Boristenem defluxerint. Bo-
ristenesq; humano cruore tinctus, im-
purus aliquandiu fluxerit. Capti ex il-
lustribus viris, qui ducum nomine cen-
sebantur decem, alij paulo inferiores
ordinis satrapæ & purpurati quatuor-
decim, promiscuæ fortunæ nobilium
duo millia, & ex gregarijs militibus to-
tidem. Signa militaria capta plurima.
Ex regio exercitu paulo plus quadrin-
genti desiderati, etsi complures saucij
essent. Castra Moscouitarum omni o-
pulentia plena, direpta. Contigit hæc
omni æuo memorabilis victoria apud
Orsam arcem & Boristenem amnem
haud procul ab aris Alexandri magni,
die Natali sacratissimæ virginis Deipa-
ræ, anno quartodecimo, supra quinde-
cies centesimum, regni Sigismundi o-
ctauo. Basilius dux aduersç pugnç nun-
cio accepto, iactantiæ ac insolentiæ suæ
immemor, ex Smolensko se proripi-
ens cursuque continuato fugienti simi-
lis non prius constitit, quàm ad Mos-
quam peruenit, vnde collectos ex fuga
milites, eadem quà venerat celeritate,
ad Smolensko remisit, iussitque eam
arcẽ valido prçsidio firmari ac totis viri
bus tueri, sperans Polonos ac Lituanos
lçtitia partç victoriç exultãtes, eius arcis
occupationem in summa rei bene ge-
rendæ occasione, prout euenit, negle-
xisse. Et poterat tunc Smolenscia arx
fortissima facile recuperari, si statim à
conflictu pauca equitum millia facto
delectu eò missa fuissent: verùm Basilij
ducis fœlicitate accidit, vt Poloni ac Li
tuani vicisse contenti, quiescerent, læ-
tisque conuiuijs ac compotationibus
more suo indulgerent, alij vulnera cu-
rarent, equos alij labore magni certa-
minis exhaustos reficerent, propterea
plures dies in loco conflictus sunt ab-
sumpti: Nec prius Smolensko versus
victricia castra sunt mota, quàm à rege,
qui apud Beresinam, quadraginta retro
milliaribus aberat, omnium copiarum
duces regijs acceptis literis ea promo-
uere sunt iussi, indignabaturque mag-
nanimus rex, Præfectorũ incusata seg-
nicie, quod non euestigio secundum
victoriam ad Smolensko, pro qua ar-
ce tantùm cruoris fuerat effusum, con-
tendissent, ratus quod euenerat eam
arcem, tanto temporis spacio valido
rursus præsidio firmatam esse, & cùm
vincere sciuissent, victoria vti nesciue-
rint. Et per hæc facile liquet, Sigismun-
dum regem quod ea arx non fuerit tũc
recuperata, in nihilo fuisse culpabilem.

1514. Victoria de Moschis quo die contigit.

Smolensciæ potiundæ occasio neglecta.

Enimuerò vt lætiſſimum inclitæ victoriæ nuncium accepit, poſt laudes Deo optimo maximo ob conceſſam victoriam decantatas, extemplò ex caſtris ſuis, quæ apud Boriſſouium fecerat, equitum delectorum quatuor millia ad victorem exercitum, & inde ad Smolenskum continuatis itineribus ire mādauit. Quibus ad Orſam venientibus, tunc primùm regij duces vno à victoria menſe Smolenskum verſus caſtra mouerunt, quam arcem validiſſimo rurſus præſidio firmatam offenderunt, cumque potiundæ eius ſpes nulla appareret, & iam bruma gelida inſtaret, omnibus circum Smolensko longè & latè peruaſtatis, ſoluto exercitu in hiberna conceſsêre. Sigiſmundus rex poſt recentem ex Boriſſouio ad Smolensko expeditum exercitum Vilnam verſus ſe recepit. Hic deinde pro præſtita victoria cœleſti numini gratiæ actæ, laudes decantatæ ac ſupplicationibus ad omnia templa ſolenni cerimonia factæ. Et vt hæc omni æuo memorabilis victoria omnibus Principibus ac gentibus teſtata eſſet, ad Leonem eius nominis decimum Romanorum Pontificem, nec non alios reges ac principes Chriſtianos & barbaros literas cum læto partę victoriæ nuncio tranſmiſit. Captiuos etiam quatuordecim Moſcouitas prolixa barba & canicie inſignes habituq; Sarmatico conſpicuos, per Nicolaum Volski, Ieroſolimitanum militem, qui interfuit Orſenſi prælio miſit. Quos Maximilianus Cæſar, per cuius terras Romam ducebantur, in Baſilij Moſcouiæ ducis fœderati ſui gratiam vi accepit, & per ſinum Sarmaticum ex Lubeco in Moſcouiā remiſit. Nicolaus Volſki (qui proceſſu temporis reginæ Bonæ beneficijs ad magnas opes peruenit) captiuis Moſcouitis in ipſo fermè Italiæ ingreſſu per Cæſarem ſpoliatus, Romam contendit, & de indigna captiuorum ademptione coram Pontifice contra Maximilianum Cæſarem eſt queſtus. Quam rem Pontifex indignè tulit, & Maximiliani Cæſaris inurbanitati aſcripſit. Iam antea per celeriorem nuncium Romanorum Pontifex à Sigiſmūdo rege conceſſæ à Deo victoriæ literas acceperat, quibus belli totius ſeriem, hoſtilium copiarum magnitudinem, ac cruentam cædem deſcripſit. Ioannes Laski Gneſnenſis Metropolita Sigiſmūdi regis apud ſedem Apoſtolicam orator literas reddidit: Quibus Pontifex perlectis, quod Sigiſmundus rex Moſcouitas Schiſmaticos magno prælio viciſſet in multam lætitiam effuſus, extemplò ſupplicationes indixit, & in tēplo Petri Barionæ auguſtiſſimo, ipſo Pontifice & ſacro Cardinalium collegio, totque Antiſtitibus ac regum oratoribus præſentibus, rem diuinam multa ſacrorum ceremonia fieri ac Miſſam decantari fecit, cœleſtique numini ob præſtitam victoriam gratiæ publicæ actæ. Diuinis peractis, Camillus Porcius Romanus Orator ſui temporis eloquētiſſimus, in laudem Sigiſmundi Poloniæ regis, & memorabilis victoriæ, omnibus ſtupentibus, ac res geſtas eius regis admirātibus ampliſſimis verbis perorauit. Sigiſmundus rex cum Barbara regina Vilnæ erat, quò ad eum tot ſigna militaria Moſcouitis erepta, tot hoſtium exuuiæ, tot denique captiui ſunt adducti, quos ferreis compedibus conſtrictos, diligentius cuſtodiri fecit, ac per arces Lituaniæ diſtribuit, illuſtres viros Vilnæ tenuit, pro quorum liberatione Baſilius Dux ad extremum vitæ nihil egit, maximaque eorum pars tetro carcere & pedore contabuit. Baſilius Smolenskum arcem retinuiſſe contentus, per Oratores pacem à Sigiſmundo rege impetrauit, fœdusq; quinquennale cum eo percuſſit eoque finito, aliquoties repetijt, ſanctiſſimeque cuſtodiuit. Nec vnquam poſtea (finibus ſuis contentus, cladisque ſuæ ſibi conſcius) Sigiſmūdum Regem armis laceſſere eſt auſus. Cum Tartaris aſſidua illi bella fuêre, finesque ſuos ampliſſimos ſtrenuè eſt tutatus. Eo anno quo cum Moſcouitis fœliciter eſt depugnatum, Vngaria periculoſiſſimo ruſticorum & ſeruili bello conflictata eſt. Thomas Strigonienſium Metropolita legatus Cardinalis Roma egreſſus, à Leone eius nominis decimo Romano Pontifice, crucem ſacræ militiæ ſignum contra immaniſſimos Turcos, qui rebus Vngaris plus nimio infeſti erant, impetrauit. Quam in Vngariā veniens Pontificia ſuſtultus poteſtate, publicauit. Ad ſacræ militiæ nouitatem, mirum quàm citò ex vario plebeiorum hominum genere conflatus exercitus coaluit. Ruſtici relictis agris, Sacerdotes, Monachi, & infimæ ſortis quiſque ſeruilis conditionis, contemptis dominis, arma ſumsêre. Supra ſexaginta hominum millia breui in vnum coiêre. Qui Turcico bello obmiſſo, Georgium Gakel Tranſyluanum hominem facinoroſiſſimum, ſed laboribus militiæ multis antea bellis exercitatum, ſibi Regem creant.

Moſchi captiui Pontif. max. miſſi per Maximilianum caſ. intercepti.

Ducis Moſchorum cū rēge induciæ.

Bellum ruſticum in Vngaria.

Georgius Gakel dux latronum in Vngariæ.

Georgius Regij tituli appellatione inflatus, Laurentium ſacerdotem, & Michaëlem Monachum apoſtatam, ſocios ſceleratos ſibi in commilitium aſciuit; cum quibus partitis copijs, in Regni Vngariæ Optimates, Satrapas ac nobiles conſpirat, in poteſtatem redactos, crudeliter obtruncat, alios palis infigit, & vario mortis genere afficit. Matronas ac virgines ad ſtupra rapit. Tranſyluania egreſſus ad Cenadium & Temeſuuarum cum parte copiarum contendit; Laurentium ſacerdotem Varadinum verſus, Michaëlem apoſtatam ad Peſtum mittit. Seruili bello & quidem funeſto arſit Vngaria, Sacra & prophana ſine diſcrimine violata: In nobiles & plebei generis homines cædes euagata: Cruore humano madebant omnia. Supra ſexcenti Nobiles Vngari eo tumultu deſiderati, quorum poſſeſſiones & fortunas ſcelerata manus hoſtiliter diripuit, Tēplorum gazam compilauit, Sacra prophanis miſcuit; Omnia ſibi nepharia hominum colluuies licere putauit. Ea peccandi licentia efferata prædonum manus indies affluebat, eorumque exercitus augebatur. Georgius dux latronum complures arces partim vi, partim deditione in ſuam redegit poteſtatem. Cenadienſem Epiſcopum, in quadam arce arcta obſidione aliquandiu fatigatum, expugnauit, captumque præacuto palo infixit. Quæ res non ſolùm Regni Vngariæ Antiſtites & Satrapas, ſed Regem ipſum VVladiſlaum terruit, adeò vt de Buda relinquenda conſilia agitarit: quam haud dubiè deſeruiſſet; ni Chriſtopherus Sidlouecius Palatinus Cracouienſis Sigiſmundi Regis & fratris Orator, eum à tam improbo ac meticuloſo conſilio, magnanimis opportunisque perſuaſionibus auertiſſet. Conuocatoque Budam Antiſtitum ac Procerum Regni conuentu, ea qua præditus fuit eloquentia, obtinuit, vt Ioannes Trencinius Scepuſienſis Comes, Palatinus, Tranſyluaniæ exercitum conſcriberet, & cum eo Georgium Gakel nepharij cœtus tyrannum verius quàm regem, infeſtis ſignis aggrederetur, futurum aſſeuerans, vt eo victo, aliæ latronum copiæ, quæ diuerſis ſæuiebant locis paruo negotio debellarentur aut, pauore dilaberētur. Re ita ſalubriter cōſtituta, Ioannes Scepuſiēſium Comes, Barbarę Reginæ Poloniæ frater, cū iuſto ſatis exercitu, cuius pars longè maxima & mercenarijs Polonorumq; conſtabat militibus, Danubio & inde Tibiſco fluminibus tranſmiſſis, contra Georgiū Gakel ſub ſignis duxit, quem apud Temeſuuarum adeptus, ſtructa acie, conſertoque prælio, non incruenta eum pugna ſuperauit, ac etiam in poteſtatem redegit. Eo modo Georgius captus ſuorum dentibus mordicus eſt laceratus, quem Ioannes Comes in altam ſed arctam foſſam ad vmbilicum impoſuit, caputque eius ferrea ignitaque corona præcinxit, poſtremò multis tormentis ac verberibus affectum quadrapartiri fecit. Sciſſum quadrifariam corpus, ad diuerſa loca Laurentio & Michaëli apoſtatæ ſocijs tranſmiſit. Ioannes Comes re proſperè geſta, Varadinum cum victore exercitu eſt profectus, vbi cum Laurentio ſacerdote congreſſus, pari fœlicitate fuſis fugatisque eius copijs, ipſoque in prælio occiſo, eum Vngariæ tractum infando latrocinio liberauit: Conuerſis inde ſignis, tranſmiſſoque rurſus Tibiſco, ruſticorum reliquias, quas apud Agriam ac Peſtum offendit, non ſine labore ſuſtulit. Vngarico tumultu ſedato, Ioannes Trencinius victor, ſoluto exercitu, ad VVladiſlaum Regem Budam ouanti ſimilis eſt regreſſus, cui ob rem bene geſtam, à ſuo rege gratiæ ſunt actæ. Nec minus Chriſtophoro Sidlouecio, Sigiſmundi Poloniæ Regis legato, qui VVladiſlaum regem conſternatum, fugamque molientem Budæ retinuit, cuius etiam perſuaſione & impulſu arma in Georgium Gakel mota erant, ab omnibus pro ſeruatore Vngariæ ſummis laudibus ferebatur. Miſſus erat Chriſtophorus Sidlouecius, ad VVladiſlaum Vngariæ & Bohemiæ regem, vt de pace ageret, inter ipſum & Maximilianum Romanorum Regem; cuius Orator Cuſpinianus, ea quoque cauſa Budam venerat. Quæ res quoniam maior erat, quàm vt per Oratores confici poſſet, placuit, vt reges fratres cum Cæſare Budæ aut Poſonij conuenirent, oratoresque ad ſuum quemque regem, quò eorum explorarent voluntatem & eis id perſuaderent, remiſſi, Cuſpinianus ad Cæſarem, Chriſtophorus ad Sigiſmūdum. Longius huic iter, eo quod Sigiſmundus Rex in Lituania erat: qui haud grauatè ſibi perſuaderi eſt paſſus vt cum Maximiliano Cæſare, & VVladiſlao fratre Vngariæ & Bohemiæ Rege conueniret, nec multo poſtea ea cauſa Vilna Cracouiam redijt:

Chriſtopher9 Sidlouecius palatin9 Cra.

Georgij Gakel pœna & interitus.

Conſultatio Regum de cōgreſſu cum Maximiliano Caeſ.

rediꝛt: Vbi ea, quæ ad profectionem, & tantorum Regum conuentum erant neceſſaria, per ocium præparauit. Enim uerò ex tam celebri cum regibus congreſſu prudens Rex multa VVladiſlao fratri commoda, Regno denique ſuo prouenire poſſe ſagaciter proſpexit, quæ vix bellis periculoſiſſimis & multa humani ſanguinis profuſione parari potuiſſent. Addebat tantæ rei calcaria Chriſtophorus Sidlouecius, vir ad Regum natus ſeruitia, maximè quæ ad pacem, amicitiam, & Regum ſocietatem firmandam attinebant, inter quos veteres intercedebant ſimultates ob regna & prouincias ſibi inuicem præreptas, illatasque, vt ipſi credi volebant, iniurias, ſuis quiſque rationibus nitebatur. Inter Auſtriæ domum illuſtrem, cuius tunc Maximilianus Cæſar erat longè princeps, & Caſimiriadem familiam, quæ in Sarmatia, Pannonia, ac Germania latè imperitabat, magna odia exarſerant, ob regni Vngariæ & Bohemiæ ſibi ereptam poſſeſſionem.

Odij & ſimultatum cauſa inter Cæs. & reges.

Albertus ſiquidem Romanorum Vngariç & BohemiçRex, Auſtriacus Princeps, ea Regna aliquanto tempore tenuit, poſt cuius deceſſum, qui Ladiſlaum poſthumum regnorum ſucceſſorem deſignauerat, VVladiſlaus Iagelloniades Caſimiri Regis frater, qui contra Turcos pugnando, aduerſo apud Varnam prælio occubuit, Regni Procerum ſuffragijs & vocatione Vngariam inuaſerat, & iterum poſt Matthiæ Vngariæ Regis mortem VVladiſlaus Caſimiriades eius nominis Sigiſmundi Poloniæ Regis germanus, pari Regni Vngariæ magnatum conſenſu & poſtulatione id regnum ex Auſtriæ Principum manibus excuſſit. Hinc aſpera inter familias præpotentes odij & diſſidij fomenta, quæ poſteà repetitis bellis & multo humano cruore reſperſa fuerũt. Acceſſit ad exaggerãdam Maximiliani Romanorum Regis inuidiam contra Sigiſmundum Regem, Barbaræ Reginæ connubium Stephani Scepuſienſis Comitis filiæ, Auſtriacæ domus hoſtis ſemper infeſtiſſima, à quo potiſſimum tempore Maximilianus Sigiſmundo Regi ex confeſſo hoſtis, eius rebus longè infeſtior eſſe cœpit, hoſteſque ei vndequaque etiam barbaros & ſchiſmaticos nepharia conſpiratione ac ſocietate quæſiuit, ac bellicis terroribus concuſſit. Vetus etiam erat inuidia & ſimultas inter Polonos & Germanos, quorum caput erat Maximilianus Cæſar, ob Pomeraniç & Pruſſiæ terras, quas Teuthones Cruciferi, idemq; aduenæ in Sarmatia ſibi vendicabant, Polonosq; earum terrarum poſſeſſione expungebant, pro quibus Prouincijs in ora maris Sarmatici ſitis Poloni cum Germanis maxima ac periculoſiſſima longo tempore bella geſsêre, ſtetitque vt debuit victoria à Polonis, iuſtã belli cauſam fouentibus. Marianis militibus eiſdemque Cruciferis ex tota Pomerania & Pruſſia armis & virtute bellica porrò eiectis, poſteaquã ab amiſſa Ptolemaide Syriæ vrbe eas terras per trecentos circiter annos tenuiſſent, quos poſtremò Maximilianus tutandos ſuſcepit, Polonosque Reges pro Pruſſiæ reſtitutione ſubinde inquietauit. Quod cùm bona gratia aſſequi non poſſet, Polonis regibus ius ſuum conſtanter, ac magna virtute tuentibus, res ad vim & arma ſpectabat, Maximilianusq; Moſcouitas, Tartaros, Valachos, ac Turcos ſemotas ac præferoces gentes, frequentibus legationibus contra Sigiſmundũ Poloniæ Regem concitabat; quarum gentium bellis, rex diu multumque eſt exercitatus. Nec deerãt Germanorum minaciſſimæ belli denunciationes, Maximiliano auctore & impulſore, qui Fredericum ex Ducibus Saxoniæ, & inde Albertum Brandeburgenſem vltimos in Pruſſia Magiſtros ad rebellionem animauit, & ne debitum fidelitatis & obedientiç ex priorum Magiſtrorum ordinis formula præſtarent, præpediebat. Imminebat propterea acre ac pernicioſum bellum; quod vt pactis aut conditione aliqua tolleretur, Sigiſmũdus Rex cum Maximiliano Cæſare cõgredi voluit, & ad hoc vires omnes & conſilia nullis parcendo ſumptibus intendit, cùm prudentem conſilio prius omnia experiri quàm armis deceat. Nec Maximilianus victorioſi ac præpotentis regis congreſſum declinabat. Videbat ſiquidem ab Oriente Sole, Scythas, Tartaros, ac Moldauos fœderatos ſuos, per Polonos cruentis aliquot conflictibus attritos eſſe, & anno exacto Baſilium Magnum Moſcouitarum Ducem, in quo ſpem maximam collocabat, per Sigiſmundum Regem magno prælio victum, pacem magis quàm bellum quærere. In Germanis verò Principibus, qui mutuis certabant odijs, parum ineſſe ſpei. Opes etiam & potentiam VVladislai Vngariæ & Bohemiæ Regis horrebat. Quo factum eſt, vt cùm armis & vi non poſſet, affinitate horum duorum regum fratrum amicitiam, eorum ſocietatem & fœdus nanciſceretur, Turcicam animo voluẽs expeditionem, ſi res Gallicas ac Italicas, quæ ipſum plus nimio premebant, componi contigiſſet. Animis itaque harum Regum & Maximiliani Cæſaris ad amicabilem congreſſum præparatis, Sigiſmũdus Rex prout per Legatos citro vltroque miſſos conſtitutum erat, Cracouia die quinta Martij Poſonium verſus mouit, trium millium equitum diuerſarum gẽtium ornatiſſimo comitatu.

Sigiſmundus Rex Poſonium profectus.

Enim verò præter Aulæ ſuæ ſplendidum equitatum, aduenerunt ex Lituanis, Prutenis, Maſſagetis ac Roxanis, cõplures Proceres ac purpurati, diuerſo ſed ſplendido corporis cultu, Regium comitatum honeſtaturi, alij admiratione tracti pulchri ſpectaculi, rarique tot regum conuentus. Sigiſmundus Rex per Sileſiæ ac Morauiæ extremam orã iter ingreſſus, ad Tornauam applicuit. Sub quo fermè tempore VVladiſlaus Vngariæ & Bohemiæ Rex ex Buda monens cum Ludouico & Anna liberis Poſonium (vulgus Præſburgum vocat) peruenit. Oppidum in ripa Danubij Auſtriæ, Vngariæ & Morauiæ finibus ſitum, & tunc locum Regum congreſſui deputatum. Quò non multo poſtea Sigiſmundus Rex cum ſuo ſplendido ac numeroſo equitatu acceſſit, à VVladiſlao Rege eodemq; fratre tot annis antea non viſo, multa comitate ac hilaritate exceptus, qui etiam medijs amplexibus ac ſalutationibus, prç gaudio conſpecti fratris, vbertim eſt illachrymatus. Complures hic dies conſultationibus, de regnorum ſuorum commodo abſumpti.

Regum Pol. & Vngariæ, Poſonij congreſſus.

Maximiliani cunctatio.

Maximiliani Cæſaris Legatis aduentum eius in longum trahentibus, vel quia ille ad tantos Reges excipiendos alijs diſtrictus negociis imparatus erat; vel quia Vngaris, alienum regnum ingreſſurus, non ſatis fidebat; vel quia omnia per Legatos citrò vltroque miſſos prius componi volebat, quã ad Regum conſpectũ perueniſſet. Sed quæcunq; fuit cauſa tardiſſimi Cæſaris acceſſus, non poſtrema hæc fuit, quod Auguſtæ Vindelicorum procul aberat. Inde Matthiam Gurcenſem, Sancti Angeli Cardinalẽ Legatum, qui Poſonium iret, Regesq; ſuo nomine inuiſeret, ac ſalutaret, inſuper aduentus ſui tarditatem excuſaret, deſignauit. Qui Viennã ſecũdo Danubio delatus, Oratores ſuo nomine Poſonium ad Reges præmiſit, Marquardum de Stryn Ioannem Moraxum, Cuſpinianum, & Volfgangũ Hamerlum, qui aduentũ ſuum Regibus ſignificarent. Quos Cardinalis haud multo poſtea eſt ſecutus, Laurẽtio Santero Vicedomino Auſtriæ, & Gabriele Vogtio Collegis comitatus. Habitus eſt Mathiæ ſupremi ordinis Antiſtiti, à tribus Regibus, Vvladiſlao, Sigiſmũdo, & Ludouico, vt par fuit honor maximus. Actũ poſtea ſecretis conſilijs de regũ amicitia, ſocietate ac vnione, nec non affinitate inter eos ineũda, quo facilius aduenіente Cæſare omnia firmari poſſent. Quibus ritè compoſitis Gurcenſis Cardinalis à Regibus muneribus expletus, die Aprilis 12. ex Poſonio retro abijt. Vt Viennam applicuit, Guilelmum Rogẽdorfium, & Laurentium Santerũ Vicedominũ Auſtriæ Conſiliarios ad Cæſarem tranſmiſit. Quatuor dierũ ſpatio tã longũ iter, mira celeritate Auguſtã Vindelicorũ confecêre. Sub quo tempore duo inſperati & acerbi caſus acciderũt.

Orator ad Reges à Cæſare miſſus.

Bartholomæus Munſterbergen. Dux, à Maximiliano Cæſare ſecũdo Danubio ad Reges vectus, in vaſtç arboris truncũ vndis tectũ impegit, nauigioq; dehiſcẽte ſubmerſus eſt. Nec multò poſt Gurcẽſis Cardinalis ex Poſonio digreſſum, maxima Poſonienſis ciuitatis pars incendio cõflagrauit, cũ Vvladiſlai ac Ludouici Vngariæ ac Boëmiæ regũ diuerſorio. Sigiſmundi; Regis ampla domus in qua hoſpitatus eſt, Aulicorũ Polonorum ſtupenda audacia, & virtute, flamma horrenda ſæuiente ſtrenuiſſimè defenſa. Alteram vrbis partẽ Ciues, Polonorũ exemplo animati, ſeruauêre. Eam Poſonij ex incendio deformitatem effeciſſe arbitror, propter hoſpitiorum in tanto, tot diuerſarum nationum cõfluxu incommoditatem, vt hic Regum cũ Cæſare conuentus Viennam poſtea ſit tranſlatus. Legati interea à Cardinali Gurcenſi Auguſtam ad Maximilianũ miſſi rediêre, cum plena cum Regibus amicitiæ & affinitatis incundæ inſtructione. Qua Gurcenſis accepta nihil moratus, die Maij vndecima Vienna ſecundo Danubio Poſonium ad Reges nauigauit. Pergratus fuit eius ad Reges acceſſus: Conſilia dies aliquot habita, conditioneſque tam initi fœderis quàm connubij regum, duorumque Cardinalium Strigonienſis & Gurcenſis manibus ſubſcriptæ, ſolenni cerimonia publicatæ. Sub hoc tempore triſte nuncium ſuperuenit, Ioannem Trencinium Scepuſienſem Comitem ac Tranſyluaniæ Palatinum, Turcorum fines cum Vngarorum exercitu ingreſſum, ab immaniſſimis Tur-

Dux Munſterbergen. in Danubio ſubmerſus.

Poſonij pars magna incendio abſumpta.

Poſonien. conuentus Viennam translatus.

cis

Palatinus Transyluaniæ à Turcis profligatus.

cis prælio superatum ac castris exutum
esse, quæ nouitas non solùm Vngariæ
ac Poloniæ Reges mœrore affecit, sed
& Barbaram Poloniæ Reginam, quæ
amantissimi fratris infortunio plus ni-
mio angebatur. Gurcensis Cardinalis
rebus Cæsaris Posonij apud Reges ex
sententia compositis, Vienna egressus,
terrestri itinere Augustam Vindelico-
rum ad Cæsarem transiuit, quem diu
multumque tergiuersantem ac delibe-
rantem, an cum Vngariæ ac Poloniæ
Regibus conuenire deberet, postquam
Cardinalis eorum Regum comitatem
ac fidem longis sermonibus commen-
dasset, magno tandem labore ad iter
Viennam versus ineundum atque ac-
celerandum, Cæsarem impulit. Secu-
ti erant ex Posonio Cardinalem Augu-
stam vsque Oratores Vngariæ ac Polo-
niæ Regum, qui Cæsarem eorum no-
mine inuiserent, & ad amicabilem con
gressum inuitarent, Hieronymus Bal-
bus Italus, Bratislaus Sueiovvski Bohe-
mus, Nicolaus Cœculus Vngarus, &
Petrus Cmita de Visnice Polonus: Hic
multos olim annos in Curia Cæsaris
Maximiliãni versatus, ei Principi ob
singularem virtutem, morum præstan-
tiam, ac generis nobilitatem, summè
charus fuit, quem Maximilianus cum
collega Vngaro Posonium cum huma-
nissimis ad Reges litteris nec non cer-
tissimo aduentus sui nuntio remisit.

Petrus Cmita.

Quos haud multo postea secutus, tan-
dem die mensis Iulij decima Viennam
applicuit. Reges qui Posonij erant, ad-
uentu Cæsaris Viennam cognito, ex-
templò legatos viros gentis suæ prima
rios expediuerunt, qui tantum Princi-
pem Regum Reginulæq; nomine exci-
perẽt: à VVladislao Vngariæ Rege Ge-
orgius Quinqueecclesiensis Antistes,
Ladislaus Sternbergius Bohemus, eius
Regni Cancellarius, Moyses de Buslai
Aulæ Regiæ Præfectus. A Sigismundo
Poloniæ Rege Ioãnes Liubrãski, Lucas
de Gorka maioris Poloniæ Præfectus,
& Christophor9 Sidlouecius Regni Po
loniæ Cancellarius. Georgius Antistes
legationis Princeps, ad Cęsarem conue
nientia tempori verba fecit, Cæsaris
nomine Petrus Mota Hispanus elegan-
ti breuitate respondit. Vngariæ ac Po-
loniæ Regum legati à Cæsare dimis-
si, ad Reges Posonium rediêre. In se-
quenti die Maximilianus quoque O-
ratores misit, qui Reges ipsius nomi-
ne exciperent. Ad VVladislaum & Lu-
douicum Reges Christophorũ Metro-

Maximilianus Cæsar Viennam venit.

politam Bremensem, Casimirum Bran
deburgensem Marchionẽ, Vilelmum
Rogendorsium, & Cuspinianum. Ad
Sigismundũ Regem Guilelmum Baua-
riæ Ducem, suum ex sorore nepotem,
Christophorum Labacensem Episco-
pum, Balthasarem Præpositum Valkir
chensem, & Moraxem Bohemum. Hi
omnes Cæsaris nomine Reges Vien-
nam summo studio euocabant. Po-
stremò conueniendi locus ad Piram in
Vngariæ & Austriæ finibus designatus,
certa adiecta die, qua veniente Reges
ex Posonio mouentes, Sigismundus in
Hamburgo, VVladislaus cum Ludoui-
co & Anna liberis in Brugko perno-
ctarunt. Postero die, sole altius leuato,
ornatissimo ac numeroso equitum Co
mitatu Cæsari obuiam processêre: Qui
postea aliquandiu expectatus, eodem
die, quæ fuit mensis Iulij quintadeci-
ma superuenit, Comitatu equitum &
peditum, calibæis toracibus splendido
ac decoro: pulchrum sanè spectacu-
lum in tanta gentium rituumque va-
rietate. Germani armis ac bellico ap-
paratu facilè omnes vicêre: Contra Po-
loni, Vngari, ac Bohemi, equorum nu-
mero, nec non vestium precio ac splen-
dore Germanos superabant. Poloni
præcipuè ac Lituani, quos Sagula Se-
bellina ac aurei grauis ponderis tor-
ques exornabant. Fuêre in Sigismundi
Comitatu, Poloni, Lituani, Pruteni;
Roxani, Massagetæ, Turci, Tattari ac
Moscouitæ, more suæ quisque gentis
sericeo ac variegato amictu conspicui:
Cæterùm in tanto agmine diuersarum
linguarum, vnus animus, vna omni-
bus mens fuit. Sigismundus itaque pri-
or, nec multo postea VVladislaus Rex,
postremò Maximilianus Cæsar, ad ve-
tustam Pirum locum campestrem con
gressui designatum accesêre. Maximi-
lianus post mutuas hilaresq; cum VVla
dislao Rege consultationes, postremò
Sigismundum Regem arctis amplexi-
bus & multa comitate excepit, verba
illa subiungens: Hæc dies quam fecit
Dominus, exultemus & lætemur in ea.
Ad hæc Sigismundus Rex latino elo-
quio Respondit. Serenissime Cæsar, v-
tinam hic Conuentus noster sit fœlix
& faustus nobis, subditis nostris, & to-
ti Reipublicæ Christianæ. Regum ex-
pleta salutatione paruo inde inter-
uallo, Regnorum magnates Proceres
ac purpurati, illustres viri, post mu-
tuos amplexus iunxêre dextras. Per
Cardinalem inde Gurcensem Cæsar
prõ

Maximiliani cum Regibus congressus.

Cæsar Reges Viennam inuitat.

pro maiore hospitiorum commodi-
tate, Viennam, ædificiorum amplitu-
dine & pulchritudine celebrem, intra-
re hortabatur. Rem ab initio magna-
tes Vngari suspectam habuêre, ne Re-
gibus & ipsis in vrbe alioquin muni-
tissima insidiæ struerentur, ob regno-
rum veteres, quæ olim maximæ inter-
currebant, simultates. Consultatum
propterea est, inter ipsos & Polonos,
quid potissimum sequerẽtur. Sigismun
dus Rex sententiam rogatus, vt est pru-
dentia & animi magnitudine singula-
ri, nunquam se in fide & virtute Ma-
ximiliani Cæsaris hæsitasse dixit. Se
Regno suo egressum, vt tanti Princi-
pis conspectu & colloquio frueretur,
iturum se quo ille iuberet intrepidè,
ducturum se VVladislaum fratrem &
eius liberos, reducturosq; incolumes,
in id vadem se pro fide Cæsaris pone-
re: Se nihil vlterius moraturum, qui
velint se sequerentur. Ea vox ad Cæsa-
rem perlata, optimi Regis commenda-
ta fide & constantia, daturum se ope-
ram dixit, ne Polonum Regem initæ
amicitiæ & congressus sui vnquam pœ
niteret. VVladislaus Rex cum suis Vn
garis & Bohemis, Sigismundi Regis a-
nimosa & constanti sententia cognita,
ab omnibus, vt postero die Viennam
eatur, est assensum. Conuentu i[illegible] di-
ei soluto, Reges ex campo in nouissi-
mi nocturni diuersoria rediêre. Crasti-
na veniente luce VVladislaus, Sigis-
mundus & Ludouicus Reges rursus
cum Maximiliano Cæsare patenti cam
po conuenêre, iterque Viennam rur-
sus cœptum. Dies mensis Iulij erat sex-
tadecima cùm Reges ducente Cæsare
Viennam sunt ingressi, quibus diuini
penè honores sunt exhibiti, omnium
ordinum frequentia eis obuiam pro-
cedente. Maximilianus posteaquam
tantos hospites mira celebritate & sum
mis honoribus excepisset, non mino-
re etiam munificentia comitate & ho-
spitalitate fouit.

Regis Polon. constans animus.

Regum Viennam ingressus.

Quarta ab ingressu die, Reges cum
suis Consiliarijs, à Cæsare in arcem Vi-
ennensem sunt accersiti. Cumque hîc
trium Regnorum amplissimus Senatus
consedisset, Maximilianus Cæsar, lon-
ga & eleganti oratione aduentus sui tar
ditatem humanissimè primùm verbis
excusauit, demum quæ ad commu-
nem pacem, futuramque attineret affi-
nitatem, postremò de expeditione con-
tra immanissimos Turcos copiosè dis-
seruit, astruens ab annis vicenis nun-
quam maiorem sibi sanctæ expeditio-
nis occasionem oblatam fuisse, ac nunc
in vicinorum ac præpotentum Regum
congressu, quam dudum ad effectum
deduxisset, ni Caroli & inde Ludouici
Galliarum Regum bellis fuisset retra-
ctus, ac impeditus, daturum deinceps
operam, vt hæc diu desiderata nec mi-
nus pia quàm necessaria expeditio, a-
lijs Christianis Principibus iuuantibus
terra & mari inchoetur. Thomas Stri-
goniensis Cardinalis, quæ ad rem e-
rant, Cæsari Regum nomine respon-
dit. Gurcensis inde Cardinalis plura &
tempori accommodata verba fecit, to-
tusque hic dies salutaribus consilijs ab-
sumptus. Die postera Iulij vicesima se-
cunda, qui erat Diuæ Magdalenæ sa-
cer, Cæsar cum Regibus nec non Lega-
to Pontificio, multorumque Regum
ac Principum Oratoribus, turbaq; pur-
puratorum innumera, in templum Di-
ui Stephani augustissimum concesse-
re, vbi diuinis multa sacrorum ceri-
monia peractis, Maximilianus Impe-
riali amictu & maiestate adornatus,
in theatrum ad hoc erectum, auro &
oloserico vndiq; constratum cum Re-
gibus & Principibus viris conscendit,
vbi Annam VVladislai Vngariæ Re-
gis filiam sibi vel ex nepotibus duobus,
alteri per Thomam Strigoniensem An
tistitem Cardinalem ritè desponđit, e-
amque corona capiti eius imposita Re
ginam appellauit. Vicissim Ludouico
Vngariæ Regi Mariam neptem ex Phi-
lippo Hispaniarum Rege prognatam,
matrimonio coniunxit, dotis hinc in-
de facta compensatio, Regnaque eo o-
nere liberata. Creati hic aliquot à Re-
gibus milites: impartitaque à Cardina-
li legato sacra benedictione conuiuijs
hastiludijs, Torneamentis, & alijs mili-
taribus ludicris complures dies multa
hilaritate & magnificentia sunt absum
pti. Muneribus inde Reges inter se cer-
tarunt amplissimis, quibus etiam tri-
um Regnorum Proceres sunt expleti,
eorum Regum munificentia. In quo
Sigismundi Poloniæ Regis profusæ li-
beralitatis maiestas supra omnes eni-
tuit. Abacum ipse ex aureis argenteis-
que vasis, tam opulentum splendi-
dum ac numerosum habuit, vt in e-
ius conspectu & admiratione exter-
næ nationes obstupescerent: omni-
umque iudicio Maximilianum Cæsa-
rem, & VVladislaum Vngariæ & Bo-
hemiæ Regem opibus & thesauro-
rum magnitudine Polonus Rex su-
perasse

Annæ VVladislai Regis Vngariæ filiæ desponsatio.

Maria Ludouico regi Vngariæ nuptit.

Sigismundi regis liberalitas.

perasse censeretur. Die inde vicesima octaua Iulij amicitia societas & fœdus Maximiliani Cæsaris cum Vngariæ, Poloniæ ac Bohemiæ Regibus, secretioribus non expressis, per Cuspinianum Cæsareum secretarium est promulgatum. Pridiè inde Calendas Augusti ex Vienna ad nouam ciuitatem itum est, vbi venationibus siluestrium ferarum animi recreandi gratia Reges indulsêre. Subinde consultationibus secretioribus nonnihil temporis absumptum. Tandem tot præpotentium Regum absoluto Conuentu, Maximilianus Cæsar Regibus valedixit, VVladislaus Vngariæ & Bohemiæ Rex cum Ludouico filio Regnorum eius consorte, propinquiore itinere Budam sese recepit, Sigismundus Rex die Augusti tertia cum procerum ac purpuratorum suorum splendido ac ornatissimo diuersarum nationum equitatu Viennam rediit, vbi, quoniam Pons illic sublicius subita Danubij inundatione ruptus erat, ad sextam diem est moratus. Nepteque ex fratre Anna, quæ postea Ferdinandi Regis connubium sortita est, nec non Maria Ludouici Regis nepotis sponsa valedictis, per Morauiam in Regnum suum reuersus est. Fuêre in eo Austriaco regum Conuentu, ex Germanis Polonis, Vngaris, Bohemis, Lituanis ac Prutenis viri illustres ac purpurati plurimi, qui partim officij causa, alij vt tam celebri tot regum cum Romanorum Imperatore Conuentui interessent, Sigismundum Regem ornatissimo ac numeroso equitatu sunt comitati. Satis constat Maximilianum Cæsarem Sigismundi Regis amicitiam & societatem iam inde ex fide coluisse, Comprimisque Basilio Principi Moscouitarũ Magno Duci, fœdus cum eo antea ictum remisisse, cum belli & asperæ hostilitatis denũciatiõe, si res Sigismũdi regis aliquando hostiliter infestaret. Dedisse etiam operam, vt Prussiaci ordinis Magister, fidelitatis & obedientiæ iuramentum Sigismundo Regi & Regno Poloniæ debitum, iuxta perpetui fœderis formulam præstaret: auxiliares in eum armatorum copias pollicitus, si ille tergiuersari cœpisset. Sigismundus Rex vicissim ad expeditionem Turcicam Polonicum equitatum fœderato Cæsari promisit: quæ expeditio tam pia quàm necessaria, vt aliquando terra & mari inchoaretur, & ex sententia perficeretur, Sigismundus Rex in gratiam Cæsaris Regnique sui securitatem Romanum Pontificem aliosque Principes Christianos sollicitare non destitit. Et quoniam Veneti ea tempestate in Mari Ionio & Ægeo classibus potentes esse censebantur, vt Turcorum tyrannus vtrinque terra & mari vrgeretur, Senatusque Venetus ad tam præclaram & omni æuo memorabilem expeditionem impelleretur, Sigismundus Rex Matthiam Drzeuicium VVladislauiensis Episcopum, nec non Raphaëlem Lesczinski Consiliarios, ac Ioannem Dantiscum Secretarium Poetamque Laureatum ad Venetos legauit: qui inde redeuntes nullo certo accepto responso, nihil præter verba ab eis retulerũt, vel quia certam pacem quàm incertum bellum prudens Senatus habere maluit, aut quia Maximiliani Cæsaris opes, ad Turcorum euertendum imperium minus potentes esse cognouit. Accedebant Christianorum Principum intestina dissidia, tumultuantisque Italiæ bella, quam maximè pacatam esse oportebat, vt bellum Turcis terra & mari inferretur. Ioannes Dantiscus apud Maximilianum Cæsarem longo postea tempore, Sigismundi Regis Oratorem gessit, expeditionemque Turcicam, cuius Polonus Rex cupidissimus, frustra vrgebat. Sed hæc aliquanto postea. Secundum Sigismundi Regis ad Posonium Conuentumq; Regum exitum, Tartari Taurici Mense Martio Podoliam hostiliter inuaserunt. Duo eorum millia ad Trebovvliam peruenerunt, vbi Ioannes Tvvorovvski cum quadringentis circiter erat equitibus. Mercenarij alij milites, qui ad terræ Podoliæ præsidium eo nscripti erant, nondum conuenerant. Ioannes Tvvorovvski Regiarum copiarum Dux, vir bellicis artibus eximius, cum suorum equitum paucitate Tartaros in Trebovvla oppidum cùm furore irruentes, magna audacia repulit, & pro ponte diem integrum cum eis decertauit. Tartari cùm præualere non possent, multis ex suis amissis, retro abiêre. Ioannes inde Tvvorovvski ex suo Buciacio maiori auctus equitatu, cum septingentis militibus ad Medzibosium vsq; Tartaros est insecutus, qui vbi Polonos à tergo adesse persensêre, in tres diuisi turmas, relictâ Podolia Boristenem versus in pacatũ abiêre. Media inde æstate Mendlikeres Tartarorũ in Taurica Cæsar posteaquã Podoliam iusto exercitu validoque firmatam sensit præsidio, ad Sigismundum Regem Oratores misit, fœdus & amicitiam instaurari postulans. Hi legati Cracouiam venientes redeuntem ex Viennensi Regum Conuentu Sigismundum aliquandiu expectarunt. Sub eo Regum Conuentu, Nicolaus Camenecius Palatinus & Præfectus Cracouiensis, vir bellicis artibus præstantissimus, fatalem mortem obijt, cuius ductu, (fuerat siquidem à Sigismundo Rege omnium copiarum Dux declaratus) Valachia Moldauica, longè & latè vastata est: Moldauis copiam pugnæ facientibus, magno prælio superatis, perpaucis ex suis desideratis, plures viuos cœpit, eosq; ad Sigismundum Regem victor perduxit. Haud multò postea sequentibus annis Tartaros, Volhiniam & Roxiam fœdis incendijs ac populationibus vastantes, expletosque præda redeuntes, apud Visnouecium & Horiniam flumen assecutus, memorabili certamine profligauit. Cæsa & capta hostium millia circiter viginti, miserabilis captiuorum turba & præda omnis recuperata. Defuncti Camenecij Cracouiensem præfecturam, Nicolaus Coscelecius Regni Poloniæ Thesaurarius, nec non Christophorus Sidlouecius apud Sigismũdum Regem magnis studijs ambiebant. Vicit Christophorus Maximiliani Cæsaris intercessione, qui non Cracouiensem solùm Præfecturam, sed Palatinatum etiam Cracouiensem est assecutus, singulari Sigismundi Regis gratia & prærogatiua, vt cum Palatinatu Cracouien. (contra Regni Constitutiones) summus etiam Regni Poloniæ esset Cancellarius. Andreas Coscelecius in Cracouiensi Præfectura ob prælatum sibi competitorem cruciatu animi & mœrore contabescere cœpit, nec multo postea Cracouiam Vienna reuectus, morte filij; qui illi vnicus erat nunciata, in humanis esse desijt. Sigismundus Rex die sexta Augusti Vienna egressus magnis itineribus in regnum properabat, cœlo tunc nubrifero, & itinere assiduis pluuijs fœdo. Quem in eundo & redeundo Stanislaus Turzo, Olomucensis Episcopus, lauticijs præbitis liberali hospitio accepit. Olomucenses etiam Ciues tantum regem multa officiorum frequentia æquè ac proprium accepêre. Confectoq; per Morauiam itinere die Augusti decima nona, Cracouiam est regressus, vbi Reginam Barbaram ex puerperio malè affectam reperit, quæ nulla medicorum ope cõualescere potuit: postremò mense Octobri fatalem mortem obijt, magno post se omnium relicto desiderio. Sanè Sigismundo Regi amantissimæ coniugis mors fuit acerbissima, vt longo post tempore ad eius mentionem à lachrymis temperare non potuerit. Elatum est funus eius reginæ multa exequiarum pompa ac multis cærimonijs: Sepulta est in templi maioris Sacello nouo, quod Sigismundus Rex, Italorum artificum opera Regali sumptu ac magnificentia erexit. Moriens duas filias superstites reliquit, quarum iunior immatura morte non multo postea sublata est: Heduigis Ioachimo Marchioni Brandeburgensis Electori Imperij in matrimonium collocata. Sed hoc multo postea. Regina Barbara funerata Ioannes Laski Gnesnensis Archiepiscopus & Primas, ex vrbe Roma redijt, in qua biennium moratus est, & Lateranensi Concilio interfuit. Attulit secum prærogatiuam Legationis perpetuæ, sibi & successoribus Archiepiscopis per Leonem eius nominis decimum Romanorum Pontificem concessam. Sigismundus Rex amantissima orbatus vxore, rebus regni sui compositis, sorore Frederico Legnicensi Duci desponsa ac etiam transmissa, die sexta Nouembris, Cracouia egressus ad Breste Lituanicum contendit, vbi aliquandiu moratus, cum Lituanis Proceribus de bello æstate ventura Moschouitis inferendo, vel potius continuando consultauit. Enimuero etsi Basilius Moscouitarum magnus Dux anno exacto apud Orsam ingenti prælio victus, ac castris exutus esset, exercitum tamen reparabat, & vltionem spirabat, Maximiliani Cæsaris & Germanorũ fretus promissionibus, earum rerũ ignarus, ob locorũ distantiã, quæ in Viennensi Regum Conuẽtu acta erant. Et erat Orator Cæsaris apud Basiliũ, dudum ante conuẽtum regum in Moscouiam missus, qui Basilium ad bellum Sigismundo Regi & Lituanis inferendum concitabat: Cuius reuocãdi gratia, & vt Basilio Principi diuersum suaderet, ad pacemq; cum Rege in eundam hortaretur, Maximilianus alterum Oratorem Balthasarem Ederũ in Moscouiam misit. Qui pro exploratore in carcerem coniectus, & per mensem detentus, postea tamen dimissus, re infecta ad Cæsarem redijt.

Interea temporis Sigismundus Rex consilio Cæsaris à bello abstinuit, ratus Basiliũ Duce ab eo & Germanis destitutum, aduersisq; prælij memorem, vltro pacem

Regum ex Vienna discessus.

Cæsaris cum Sigismundo amicitia.

Ioannes Dantiscus Episcopus Varmię.

Tartarorum in Podoliam excursio.

Nicolai Camenecij Palatini & Capitanei Crac. obitus & laus.

Horinia.

Christophorus Szydlouecius Palatinus Crac. &c.

Andreæ Coscelecij obitus.

Stanislaus Turzo Episcopus Olomucensis.

Barbaræ reginæ mors.

Sacellum Regium Crac.

Ioannes Laski Archiepiscopus Gnesnen.

Rex Lituaniam profectus.

Orator Cæsaris à Mosco in vincula coniectus.

pacem aut inducias petiturũ. Sub quo tempore VVladiſlaus Caſimiriades Vngariæ & Bohemiæ Rex, Ludouico filio in vtroque regno iam pro rege ſuſcepto ac coronato, fatalem diem obijt.

VVladislai Vngariæ & Boemiæ regis mors.

Rex multa clementia & quietis moribus prçditus, ad pacem potius quàm ad bella natus, manſuetum eius ingenium effecit, vt cum Turcorum regibus pacẽ omni tempore coluerit, Regnumq́ue Vngariæ alioquin turbatiſſimum ac factioſum, ſingulari ſua prudentia in veſtigio ſuo incolumem conſeruauerit. Ludouicus Rex Sigiſmundi Regis ex fratre nepos octauũ tũc agebat annum, & erat tenerioris çtatis, q̃ vt in ea magnatum ſuorum Vngariæ & Bohemiæ æmulatione & diſcordia, regnorum paternorum gubernationi ſufficere poſſet. Propterea Sigiſmundus patruus de rebus illius ſollicitus, ad Maximilianũ Cæſarem Oratores miſit, vt regis pupilli rebus auxilio & conſilio foret, nec eum in regnis paternis periclitari pateretur: quod Cæſar, etſi Italicis bellis diſtineretur, ſumma fide ſedulò egit. Profecti ſunt ex Polonia ad regni Vngariç Optimates legati, ſummi viri Ioãnes Laſki Gneſnenſis Archiepiſcopus, & Chriſtophorus Sidlouecius Cracouiẽſis Palatinus; qui Ludouici Regis rebus in Vngaria ex ſentẽtia firmatis domum rediêre.

Oratores in Vngariã & Boemiam miſsi.

Miſſus & ad Proceres regni Bohemiæ, Andreas Tencinius Lublinenſis Palatinus, vir ſingularis ingenij, magno honore à Bohemis ſuſceptus & habitus.

Andreas Tẽcinius, palatinus Lublinenſis.

Qui Maximiliani Cçſaris legatis fruſtra aliquandiu expectatis, Ludouici Regis negocijs in eo regno ex ſententia compoſitis, in Poloniam redijt. Sigiſmũdus Rex Vngaricis & Bohemicis rebus per legatos in bono ordine poſitis, bello Moſcouitano inſtaurãdo imminebat. Mendligerique Tartarorum in Taurica Cçſari promiſſum miſit ſtipendium, ea lege, vt nouo vere, ad primam graminum creſcentiam Baſilio Moſcouitarum Principi bellum inferret, Moſcouiamq́ue ferro & igne vaſtaret. Tartarus ſe id ex fœdere facturum pollicebatur. Paxq́; & ſecuritas eo anno Regno Poloniæ & Lituanis à Tartaris ſperabatur. Cùm Mendligeres Tartarus, exercitu triginta millium equitum comparato, obmiſſa Moſcouia, fideq́ue data violata, exercitum tranſmiſſo Boriſtene per ſyluam Nigram ad Podoliam Roxiamq́ue vaſtandam immiſit.

Tartarorum in Podoliam & Ruſsiam irruptio.

Quatuor erant in eo exercitu Tartarorum Reguli, quos Cæſareolos vocant, arcto ſanguinis vinculo Mendligeri Cæſari iuncti. Qui apud Busko in Peucinis caſtrametati, quarta copiarum parte pro caſtrorum cuſtodia apud ſe relicta, reſiduum exercitus in turmas diuiſerũt, & ad terras Roxiæ vaſtandas ex caſtris quaquauerſus emiſerunt, reditu eis ad certam diem cum prçda & captiuis imperato. Emiſſi Tartari, quibus nihil truculẽtius, nihil celerius eſſe poteſt, nobiliſſimas Roxiç prouincias, ferro & incẽdijs crudeliſſimè pvaſtarũt, lato omnia fumabant incendio, hinc cedes, pauor, fuga, trepidatio vndequaq;: Quæ calamitas ad Regni vſq; Vngariæ limitem penetrauit. Villçq; Vngarici regni pleræque à barbaro hoſte direptç ac incenſæ ſunt.

Tartarorum crudelitas.

Sed longè atrocius Roxia cum Leopolienſi, Belſenſi, & Lublinenſi Satrapijs ad Viſlam vſq; amnem, qui Germaniam à Sarmatia diſterminat ſunt populatæ: Innumera oppida & villæ exuſtæ: Præda ingens corraſa, hominũ armentorum pecorumq́ue quç ad Buſko, vbi caſtra erant prætoria compulſa, vaſtam camporum replebat planiciem. Satis conſtat pleraſq; ingenuas matronas cum nobilibus puellis in carpentis panno tectis fugam molientibus interceptas, & ad ſtupra libidinemq́; barbarorum explẽdam in ijſdem cum quibus captæ erant curribus trans Boriſtenem in Tauricam auectas. Non tulêre tantam hoſtium crudelitatem Martinus Camenecius Podoliæ Palatinus, nec non Ioãnes Tuuorouuski & Staniſlaus Lanſcorunski, cum his quas in tam ſubito ac inſperato tumultu congregare poterant copijs, Tartaros equites octingentos diſcurſantes, & ex locis diuerſis p̃das agẽtes, ſtrenuè aggreſſi, apud Treboulliam cruento prælio ceciderunt; iterum apud Podhaice, quingentos ad internecionem trucidarunt. Alios Poloni Duces alijs locis peremerunt, multa præda ex victis cæſiſq́ue hoſtibus recuperata. Trahebant aliquot Tartarorum alç, magnam captiuorum multitudinem, tam virorum quàm fœminarũ, tam Nobilium quàm agreſtium, qui vbi Polonorum agmina in ſe cum fremitu aduentare, nec ſe euadere poſſe conſpexerunt, in captiuos ſæuire, ac eos miſerabiliter obtruncare cœperunt, magnamq́ue eorum partem, antequã concurſum eſt, contrucidarunt. Ceciderũt eo concurſu ex Tartaris plurimi, & cõplures captiui, qui ſupererant liberati. Sed hç clades in tanta hoſtium multitudine parum erant ſenſibiles. Nicolaus Firlei generalis regiarum copiarũ dux, duo equitũ millia ſub ſignis habebat,

Nicolaus Firlei.

ſed

ſed cùm hoſti viribus eſſet longè impar, Tartaros à Busko motis caſtris abeuntes ad Viſnouecium vſq; à longè ſecutus, re nulla memorabili geſta, Tartariſq́; cum præda abire permiſſis, ſigna retrò vertit. Tartari Scythæ paruo accepto incõmodo, cum ingẽti præda & quinquaginta circiter Chriſtianorũ captiuorũ millibus menſe Auguſto in Tauricã redierũt.

Captiuorum numerus, & præda ingens per Tartaros abducta.

Sunt qui cẽtum mortalium millia tunc in ſeruitutem à Tartaris abducta aſtruant, præter decrepitæ ætatis homines & pueros, qui abeuntem hoſtem ſequi nõ poterant, in quos Tartari immaniſſimi, veluti in vilia pecora ferro deſæuierunt, iterq́; quo abibant humanis cadaueribus conſtrauerunt. Sigiſmundus Rex apud Sudinos tunc erat trans Chronium amnem Vilnæ in Lituania, nec ob loci nimiam diſtantiam tantis malis ſuccurrere potuit, & hoſtis Tartarus reditum accelerauit, in quorum primo in Roxiam ingreſſu vigilantiſſimus Rex Regni ſui Proceres ac caſtellorum Præfectos, per literas & nuncios ſollicitare non deſtitit, vt arma in hoſtem ſumerent, & periclitanti Reipublicæ ſuccurrerẽt: ſed ſurdæ erant Magnatum aures. Solus Chriſtophorus Sidlouecius Præfectus & Palatinus Cracouien. cum Nicolao fratre Regni Theſaurario, & pleriſque nobilibus arma corripuerat, & ad Sẽdomiriam profectus, poſteaquam Tartaros abijſſe, nec eos ſe aſſequi poſſe cognouit, dimiſſis quas adunauerat copijs, Cracouiam redijt. Sigiſmũdus Rex accepti damni & iniuriæ impatiens, ad Mendligerẽ Cæſarem nuncios in Tauricam miſit, qui eũ rupti fœderis & perfidiæ apertè arguerent. Qui ea fœderati Regis exprobratione ſugillatus, in natos ac nepotes parũ obſequentes ac rebelles dolo barbarico culpam reiecit, pollicitus pro recepto ſtipẽdio & ex fœdere miſſurum exercitum in Moſcouiam, & datæ fidei ſatisfacturum.

Tartarorum dolus.

Extemploq́; eadem æſtate, vt ſunt Scythæ ad aggredienda bella paratiſſimi ac expediti, ad deuaſtãdam ac populandã Moſcouiam ingentem miſit exercitũ.

Tartari Moſcouiam populantur.

Qui ad Occam vſq; amnem, qui in Volgam ſe exonerat, progreſſus, magnam Moſcouiç partem ferro & igne atrociſſimè populatus, præda ingens & captiui innumeri abducti.

Occa fluuius

Anno virginei partus ſexto decimo ſupra quindecies centeſimum, Regni Sigiſmundi decimo, cum Turcis quoq; bellari eſt cœptum, præſidiariorum militum culpa, qui in finibus Podoliæ excubabãt.

1516.

Polonorum cum Turcis belli occaſio.

Paſcebant Turcæ citra Tiræ amnis oſtium multarum ouium greges, vt ſunt paſcua Podoliæ latiſſima & copioſa, in hos Poloni milites Præſlao Lanſcorunski Duce impetum fecerunt, Turcorumq́; paſtoribus improuiſo acceſſu diſiectis & pleriſque cæſis, multarum ouium greges abegerunt. Hæc præda magnorum poſtea bellorũ cũ Turcis cauſa fuit. Turci iniuriã acceptã vlturi, hi q in Mõcaſtro ſeu Albocaſtro pro p̃ſidio erant, ſumptis repẽtè armis Vidouo lacũ, in quẽ Tiras ſeu Neſtrius amnis ſe exonerat, traiecerũt, Polonoſq́; cũ p̃da ouiũ abeuntes aſſecuti, cũ eis manus conſeruerũt. Fuit aliquandiu anceps certamen, his pro parta præda, illis pro illata iniuria, & damno certantibus. Victi poſtea ac fugati ſunt Turci. Poloni egregiè vicerunt. Annis poſtea ſequẽtibus in Podoliam ac Volhiniam Turci ſepties irruperunt, hiſq́; prouincijs ferociſſimis incurſibus peruaſtatis, magna damna intulerunt, multoſq́; mortales paruo aut nullo accepto incõmodo in ſeruitutẽ abduxerunt.

Turcorum excurſio in Podoliam et Volyniam.

Moldauis ac Tartaris Turcos identidẽ iuuãtibus. Sed hæc aliquãto poſtea. Baſilius Moſcouitarũ Dux, poſteaquã Tartaros maxima damna in Moſcouia feciſſe cõpertũ habuit, & iã cum præda & innumera captiuorũ turba retro abire per exploratores cognouit, exercitu, quẽ ante Tartarorũ in Moſcouiã ingreſſum ad vaſtandã Lituaniam miſerat, reuocato, eum, alijs etiam adiunctis copijs, ad inſequẽdos Tartaros miſit.

Moſci victi à Tartaris.

Graues p̃da Tartari Tauricã verſus redibãt, & iã haud procul à fontibus Tanais erãt, cũ præter ſpẽ ingẽtes Moſcouitarũ copiæ infeſtis ſignis aduẽtare cõſpectæ ſunt. Tartari, in quorũ caſtris octuaginta equitũ millia cẽſa sũt, aduentu hoſtiũ nihil exterriti, captiuis cũ parte copiarũ in Tauricã præmiſſis, ipſi ad pugnã ſeſe expediebant. Structæ ſtabãt vtrinq; acies, hinc Tartarorũ, inde Moſcouitarũ paribus fermè animis & viribus. Parua mora interiecta, ſigno pugnæ propoſito, cõcurſum eſt acri ac cruento certamine, tã his quã illis p̃ victoria adnitẽtibus. Horis aliquot ancipiti p̃lio pugnatũ. Quo cõflictu lõgè ferociores Tartari apparuêre. Victa poſtremò eſt Moſcouitarũ pertinacia, qui ab immaniſſimis Tartaris diſiecti fuſi, ac fugati, caſtris etiam exuti ſunt. Cecidêre eo cõflictu Moſcouitarum viginti millia. Tartari victores hoſtilibus aucti exuuijs & captiuis, in Tauricam ouantibus ſimiles ſunt reuerſi. Vbi præda omni depoſita factoq́ue militari

 de-

Tartarorum excursio in Podoliam.

delectu, & inutilibus aut saucijs domi
relictis, Taurica rursus egressi Boriste-
nem nando, & per hæc laborioso tran-
situ transmiserunt, & apud Syluam Ni-
gram castra fecerunt. De quo Sigismū-
dus Rex per exploratores factus certi-
or, posteaquam Tartaros flumen tran-
siuisse cognouit, veritus ne ex loci vici
nitate Podoliam aut Lituaniam inua-
derent, copiarum præfectis, qui in Pro-
uinciarum limitibus excubabant, im-
perat, vt ad Tartarorum excipiendum
impetum parati essent. In Polonia tu-
multu Tartarico nunciato, Christo-
phorus Sidlouecius Cracouiensis Pa-
latinus quorundam Magnatum & Pro
cerum Regni in Mielecio facto Con-
uentu, ordinauit, vt generali nobilita-
tis obmissa expeditione, quæ Regni in-
colis damnosa, infructuosa & semper

Expeditio generalis damnosa.

sera esse consueuerat, ad eas copias quę
in Podolia erant, mercenarij equites
mille conscriberentur, & eis iungeren-
tur. Constantinus etiam Ostrouiensis
Dux totam Volhiniam mandato Re-
gio ad arma concitauerat, paratus ca-
stris Polonicis auxiliares copias conne
ctere. His belli præparamentis Tartari
fama cognitis, fortunam suam, quæ eo
anno ipsis semper fuit prospera, præ-
grauare non sunt ausi, & quia eorum
aruspices, qui ex corde ruffi hominis
captiui futura prænunciant, magnam
eis cladem, si vlterius progrederentur,
renunciauerunt, mutato repentè con-
silio, copias omnes, superato rursus Bo
ristene, in Tauricam & hyberna redu-
xere. At Basilius Magnus Moscouita-
rum Dux, etsi per Sigismundum Regē
apud Orsam ante biēnium magno præ
lio victus erat, & eo anno à Tartaris a-
pud fontes Tanais maxima suorū cla-
de esset superatus, feroces tamē alebat
spiritus, & ad fractas vires reparandas
instaurandumq; exercitum se accinge
bat. Apud Lituanos verò, etsi tunc oci
um agitabant, nec bello à Moscouitis
premerentur, suspicio tamē belli ab eo
hoste, anxios & sollicitos tenebat. A-
pud Samogetas seu potius Massagetas,
qui post Chronium sinum & amnem
sedes habent, per id tempus est tumul.
tuatum, Alberto Prussiacæ militiæ Ma

Alberti Magistri Cruciferorū Prussientium cum Rege Polon. belli initiū.

gistro, in eam gētem expeditionem pa-
rante: Sed motus hic breui resedit, eius
gentis præfecto, qui in Plotela arce mo
ratur, armis celeriter correptis, ad pro-
pulsandam iniuriam pręparato. Et hęc
tūc fuêre Alberti Prussicæ militiæ Ma-
gistri in Sigismundum regem auuncu-
lū hostilis infestiq; animi nihil obscu-
ra primordia. In Masouia quoq; apud

In Masouia tumultus.

Vislam amnem tumultuatū est, Maso-
uijs Annæ ducis, quæ Stanislai & Ioan-
nis filiorum & eius gentis ducum tute
lā gerebat, gubernationē fastidiētibus,
Stanislaumq; ducē qui iā annorū erat
sexdecim, & gubernationi aptus vide-
batur, armis à matre reposcētibus. Sed
Anna Salevvski aulici sui vsa cōsilio,
tutelam pertinaciter continuabat, per
hoc Masouitarū crescente inuidia, ar-
ma in eam corripuerūt, & in Makovva
arce cum filijs ducibus aliquandiu ob-
sederunt, ac etiā oppugnarunt: parūq;
abfuit, quin Stanislaus dux natu maior
ex arce prospectans, sagittæ ictu per er-
rorē fuerit interēptus. Sed motus hic,
Ioāne de Lasko Gnesnensi archiepisco
po mediāte, fuit compositus, omni con
trouersia ad Varsauiēsis nobilitatis cō-
uentum reiecta. Qui in irritum recidis-
set, ni regni Polonię optimates ex Petri
couiensi Conuentu Stanislaum Ostro-
rogū Calissien. Castellanum cū palati-
no Rauen. in Masouiā misissent, qui in
ualescētes eius gentis motus compone
rent, ac Stanislaum ducē Masouiæ præ-
ficerent. Sed cùm frustra omnia tētas-
sent, ob hoc quod Anna dux nec guber
niū assuetum dimittere, nec ducē hære
dē subditis dare vellet, ad arma recur-
sū est. Adacta est postremò Anna mul-
tis lacessita iniurijs, Stanislao duci libe-
rā Masouiæ gubernationē permittere.
Quod Sigismundus rex, in cuius ille re
gno erat, assensu suo ratū fecit, & ꝑ hæc
tumultus Masouiticus conquieuit. Per

Iubilæus regno Polon. comissus.

id tempus Leo eius nominis X. Roma-
nus pōtifex summa qua pollebat in ter
ra potestate, Iubilęi gratiam ad certum
tempus regno Poloniæ concessit: pecu
niæ inde congestæ dimidia pars contra
barbaros hostes Sigismundo regi, resi-
duum pro Camenecíæ arcis in Teran-
getis munitionem, nec non pro Gnes-
nensis ecclesiæ instauratione cessit.

Cæsar Sigismundo Regi secundas nuptias suadet.

Barbara Sigismūdi regis cōiugē & re
gina fatali necessitate absumpta, Maxi
milianus Cæsar ob amicitiam quā cū
Polonię rege ex Viēnensi cōuentu con
tractam habebat, de noua ei spōsa & no
uo cōnubio curare ac ꝑsuadere cœpit,
duasq; Sigismūdo regi virgines illustri
bus locis natas, & formæ elegantia præ
stantes procabatur, vt ex eis vnā, q̄ mo-
ribus & forma magis cōplaceret in con
nubium exciperet. Sigismundus Rex
ex VVladislai fratris Vngariæ & Boë-
miæ regis, & postea ex dilectæ cōiugis,
obitu animum gerebat mœstissimum:
insuper nisi cum Basilio Moscouitarū

ma-

magno duce debellasset aut pacem cō-
posuisset, ab omni connubio animum
gerebat porrò alienum. Quod Basilium
ducem attinebat, Maximilianus Cæsar
prioris fœderis & amicitiæ fiducia pa-
cem conficiēdam recepit, per Sigismun

Sigismundus Herberstenius orator aliquoties ad Moscum missus.

dum Herberstenum præfectum Sadui-
nensem, virum solertia singulari: qui
etsi legatus in Moscouiam designatus
erat, aduersa tamen præuentus valetu-
dine, & quia Petrus Mraxius collega vi-
ta decesserat, legationis commissæ mu-
nus protrahere est adactus. Interea tem

Tumultus in Prussia.

poris apud Prussos, qui Poloni regis pa-
rent imperio, & ad Vislæ amnis ostia ia-
cent, inter nobilitatem & Gedanenses
suborta contentione tumultuatum est,
quod dissidium breui resedit, Matthiæ
Dreuicij VVladislauien. episcopi indu-
stria & opera, qui ea causa in eam pro-
uinciam à Sigismundo rege legatus ie-
rat. Spes quietis eo anno erat, anni tem-
pore iam in brumam vergente, cū Tar-

Tartarorum excursio in Podoliam.

tari Tauricani Boristene transmisso, co
pijs quadrifariam diuisis, Podoliam in-
uadunt, Chmelnicensem, Medzibosen
sem, Sincouien. & Camenecen. pręfectu
ras vno tempore ferociter incurrūt, va-
stant, populantur. Erat tunc in Podolia
mercenariorum militum equitatus nō
contemnendus ex Mielecen. conuentu
conscriptus. Cum his copijs & Podolica
nobilitate quorum res agebatur, Stani-
slaus Lanskoronius Camenecensis præ

Tartari profligati.

fectus in apertū sub signis egressus, Tar
taros quosuis obuios cruenta cæde dis-
iecit, prædaq; omni exuit; ad Busko vsq;
in Peucinis quidam excurrerunt, ad in
ternecionē fermè sunt cęsi, quidam in
signiores qui copias ductarunt capti, &
ad Sigismundum regem Vilnam in si-
gnum victoriæ transmissi. In his confli-
ctibus Romanus Volhinensis, vir for-
tis, Constantini Ostrouiensis ducis ne-
pos, dum fugientes Tartaros auidius
insequitur, letali sagittæ ictu concidit.
Aliquanto fœlicius Paulus Pharurei
decertauit, qui Tartaros apud Medzi-
bosium quadringentos nocturno præ-
lio confecit. Diuerso loco apud Sinko-

Iacobus Senčignionius.

uium Iacobus Sēcigniouius vir bellica
laude ꝑclarus, mille equites Tartarorū,
post anceps cruentumq; certamē fudit
fugauitq;. Et hæc tunc per Sigismundi
regis præfectos sub bruma mense De-
cembri in Podolia sunt prosperè gesta,
sub exitu anni sexti decimi supra quin-
gētesimum millesimum: Qui annus nō
solùm Europæis tumultibus, sed etiam
bello Syriaco ac Aegyptiaco fuit insig-
nis. Enimuerò Sultanus Aegypti, qui in
Syria & Arabia latè imperabat, opibus-

Bellum inter Turcas & Sultanum.

q; amplitudine terrarū & potentia ma-
gno Turcorum Cæsari nihilo esset infe
rior Tauro monte qui Liciam à Syria
disterminat transcenso, Turcorum res
per præfectos infestare cœpit, & in ciui-
tatem eorum Anagoram primis mēsis
Iunij diebus aliquandiu oppugnatā de-
ditione occupauit. Quæ res Selimū Tur
corum Cæsarem adeò permouit, vt de
Syria cū Hierosolyma terra sancta Ae-
gypto & Arabia Sultano Aegypti & Ma
maluchis eripienda consilia agitare cœ
perit: cōtractisq; ingentibus copijs quas
terra Græcia cum Macedonia ac Thra-
cia, Nemon vltra Hellespontum & Pro
pōtidem Asia minor cū Bitinia, Cappa-
docia, Armenia, Pamphilia, ac Lycia af
fatim subministrabant, Constātinopoli
Iulio mense egressus, Anagorā ciuitatē
Mamaluchis inde pulsis, primo accessu
recuperauit. Inde Taurum mōtem trās-
gressus, cū omnibꝰ copijs ex terribili bel
li apparatu Gelborio Sultani in primo
in Syriam ingressu ciuitatē, & mox An-
tiochiā mēse Septemb. expugnauit. Sul
tanus Aegypti rerū suarū motus pericu
lo, totis imperij sui viribus in vnū con-
tractis, Alkayro Aegypti regia egressus,
apud Alepū quōdam Epiphania dictū,
Selimo Turcorū Imperatori occurrit.
Aderant Sultano triginta equitū millia
Mamaluchorū virorū fortium, qui du-
plo maiores Turcorū copias antea supe
rare cōsueuerant; aderat & alia innume
ra sed imbellis multitudo ex Aegypto,
Syria & Arabia euocata. Selimo impera
tori supra cētum erant hominū millia
equitum & peditū, armis egregiè instru
ctorum, præter lixas & calones, quorū
par fermè erat numerus: cum hac trecē-
tæ bombardæ & alia tormenta bellica,
insuper currus mille, & Camelorū mil-
lia quaterdecem. Concursum est die O-
ctobris octaua longo ac pertinacissimo
conflictu, nunc his nūc illis fortuna ar-
ridente, & iam Mamaluchi nimia equo
rum agilitate & stupenda audacia Tur-
cos prægrauabant, propeq; erat vt vin-
cerent, cùm Selimus extremo vsus præ-
sidio, trecentas vno impetu bombardas
in Mamaluchos exonerari fecit. Tunc
versa repētè fortuna, Sultano Aegypti
medio prælij ardore interempto, Tur-
corū res superior esse cœpit: fusi fugati-
que sunt amisso rege Mamaluchi. Quo
cōflictu multa hominū millia ex vtraq;
acie cecidisse ferūtur. Turcus victor A-
lepū deditione occupauit, vbi triduum
māsit. Motis inde castris Selimus ad Da
mascū Syriæ vrbem famigeratam cum

exercitu peruenit. Quam primo accessu cœpit. Hic loci amœnitate delectatus dies viginti absumpsit. Inde mouens, Libanum montem transcendit, odorifera cupressorum sylua adornatum, ex quo monte Iordanis fontes scaturiunt, & tria maria seu verius lacus efficiunt, vltimo in Asphaltidem lacum decursu, Iudæam, postea Palæstinam. Turcus ingressus Hierosolymam & terram sanctam cum oppidis triginta, mensis Nouembris diebus vltimis, populis sese dedentibus suæ subiecit potestati. Hic Selimus Hierosolymæ nonnihil immoratus, sepulchrum Christi regis inuisit sacrorumq; cæremonias Christiano ritu videre & audire voluit. Murum, quo sepulchrum dominicum à Mamaluchis claudebatur, demoliri fecit, Christicolisq; illud adeundi facultatem liberam concessit. Eius sacri templi religiosis diui Francisci de obseruantia Asprorum viginti millia (sic illi nummum argenteum vocant) dono dedit, & ex vrbis Dauidicæ vectigalibus duo aureorum millia annui prouentus eis assignauit. Quo id spiritu Selimus fecerit, incertum. Qui Iudæa Palæstina suæ ditionis facta, ad Arabiam occupandam properauit, iterq; arenosum & per hæc flante vẽto nõ secus ac in mari periculosissimũ emẽsus, montẽ Synai sepulchrũq; Catherinæ virginis & martyris inuisit, apertoque Sarcophago corpus eius conspexit: vbi eius loci religiosos pari ac in Hierusalem munificentia est prosecutus. Quatuor aureorum millibus eis dono datis. Motis à Synai monte castris Selimus Turcorum imperator, Erithræum seu rubrum mare habens in sinistra, Occidentem solem versus in AEgyptum atq; Alcairum sedem regiam signa vertit. Mamaluchi rege suo Sultano infœlici Alepiensi conflictu amisso, ex fuga qui supererãt collecti, in Alcairo, quem ex suis cõmilitonibus virtute credebant præstantissimum, nouum Sultanum regemque declarant. Qui AEgypti regnum omnium suffragijs adeptus, quantum maximum potuit congregat exercitum, auxilia vndique equitum & peditum cõtrahit. Postquam ad tantum bellum omnia præparata vidit, cum omnibus copijs in apertum egressus, Selimo Turco appropinquanti obuiam progreditur: nec Selimus pugnam detrectauit. Concursum est ingẽtibus animis & viribus, hinc Mamaluchis pro vita & libertate, inde Turcis pro gloria certantibus. Protractum est prælium à meridiè ad vesperum sequentis diei. Cecidêre vtrinq; plurimi. Integræ copiæ fessis succedebant. Victa postremò est Mamaluchorum virtus & pertinacia. Cecidêre eo cruentissimo conflictu ex AEgyptijs octuaginta quatuor millia hominum: ex Turcis victoribus millia triginta sex. Sultanus AEgypti in potestatem redactus, iussu Selimi in sublimi furca suspendio necatus; castraq; omni opulentia plena à Turcis capta & direpta sunt. Secũdum eam victoriam Aegyptus tota cum Alcairo in Selimi Turcorum Imperatoris venit potestatem & regnum Mamaluchorũ, in monte Sina & Arabia cessauit, die Februarij decima octaua, posteaquam Selimus in Alcairum vrbem toto terrarum orbe maximam ac populosissimã ad ripam Nili fluminis sitam, est ingressus. Ex qua vrbe tria hominum millia cum vxoribus & liberis Constantinopolim transtulit, & loca eius vrbis vacua Aegyptiorum incolatu repleuit. Mansit Selimus in Alcairo aliquandiu. Rebus postea eius prouinciæ compositis, validisq; præsidijs cũ præfectis, quos Bassas vocant, in Alexandria, Damiata, & alijs opportunis locis relictis, copiarum parte Bisantiũ nauibus remissa, ipse pedestri itinere per Syriã & vrbes maritimas Tauro monte superato, in Asiam minorem & inde in Propõtidem Thraciam rediit. Vixdum Selimus Imperator soluto exercitu Constantinopolim redierat, cùm illi nunciatum est, Persarum & Armeniæ maioris regem dena Turcorum millia in finibus Capadocię trucidasse, excursionesq; in Armeniam minorem ac Natoliam facere. Contra quem Selimus exercitum misit nõ contemnẽdum, cui Bassam Natoliæ seu Asiæ minoris præfecit, mandauitq;, vt imperij sui fines tueretur, Turcorumq; arma ad Euphratẽ vsq; promoueret. Hic Turcorum res inserere placuit: vt demonstrarem, quàm prępotentem hostẽ Polonię regnum ab oriente sole, & Istri Tyręq; amnium ostijs habeat, cuius tũc potẽtia Polonis Vngarisq; ac toti Christianitati maximè formidolosa esse cœpit. Cùm Aegyptum, Siriam, & Arabiam, opulentas atq; amplissimas prouincias & regna imperio suo adiecisset, finesq; suos ad Aethiopas vsq;, mare rubrum, sinũ Persicum, & Cataractas Nili protulisset. Dum hæc in Asia geruntur, in Sarmatia tumultuari est cœptum.

1517. Bellum Moscouiticum.

Enimuerò Lituani & Moscouitæ ab intercepta Smolensko arce infestissimis inter se odijs certabant. Tumultuatum est sæpius in finibus citra & vltra Boristenem.

Maximilianus Cæsar vt pax inter Sigismundum regem & Basiliũ Moscouitarum magnum ducem componeretur, per Legatos citrò vltroq; missos est adnixus. Sed dum Moscouitæ Smolenskum arcem restituere renuũt, ad arma est recursum.

Poloni Moscouiam vastant.

Enimuerò Sigismundus Rex, vbi Basilium ducem ad ęquas pacis conditiones non posset deducere, ingenti comparato exercitu ex Lituanis, Roxanis, Masagetis, nec non ex mercenarijs Poloniæ militibus tam cataphractis equitibus quàm peditib9, extremis mensis Iulij diebus, Vilna mouens, vicesimis castris cum terribili belli apparatu ad Poloczko peruenit

Polocia.

(Iacet arx hæc ad Turunti seu Dvvinæ amnis ripam, qua in Plescouiam ac magnam Nouogrodiam itur) eo consilio, vt eas vrbes, & prouincias totius Septentrionis opulentissimas, quæ olim Casimiro patri & Lituanis erant vectigales, ad obsequium, Moscouitis inde eiectis, retraheret. Vicenos Sigismundus Rex dies, dum conuenientes copias præstolatur, in Polocko absumpsit: Quæ posteaquã conuenêre, Sigismundus rex Polonorum copijs Ioannem Svvirczevvski præfecit, Lituanorum verò Constãtinum Ostrouien. ducem, virum rei bellicę peritissimum, eosq; Plescouiã versus sub signis ire iussit. Ipse Vilnam versus se recepit, illic motæ expeditionis euentum præstolaturus. Regia agmina equitum & peditum Moscouiam ingressa, eam terram longè & latè populata sunt. Sæuitum in Moscouitas atrociter ferro & igne, complura oppida & villæ direptæ & incensæ, agrestium fuga, pauor, & trepidatio tumultum augebant. Regiorum equitum turmæ quæ ad Plescouiam vsque ferociter excurrerunt, haud procul ab ea vrbe signa retro vertêre: præda ingens inde relata cum multis captiuis.

Clades Polonorum & Lituanorum apud Oposcam.

In reditu apud Opocicam bellum hæsit: tentata est eius arcis expugnatio, quæ validissimo Moscouitarum nec non vicinorum Liuonitarum firmata erat præsidio. Oppugnata est Opocica arx oppugnatione difficili ac periculosa, quæ præter hoc quod eam amnis circumfluit efficitq; munitiorem, in eminenti colle sita est, ex materia lignea fabrefacta, quales arces in tota fermè Sarmatia plurimæ sunt, aduersus tormẽta bellica propè inexpugnabiles, ob stagna & paludes circumiacẽtes, quę hostes ab accessu arcet. Mœnia insuper etsi lignea, quia tamen plerunque terra sunt referta, bombardarum globis sunt imperuia, primo aspectu arx Opocica expugnabilis videbatur: quo factum est, vt Poloni milites per contemptum nullis factis præparamentis, quibus hostiles bombardarum globi excipi, militesq; tutò arcem adire & mœnia subire potuissent, cursim & sine ordine ab vna parte arcem sunt aggressi. Moscouitæ & Liuonij primò quieti stabant, & nulla defensionis signa ostenderunt: At vbi se oppugnari compluresque mœnia subisse conspexêre, tunc tanta bombardarum vis in oppugnantes exonerata, vt plurimi breui temporis spatio occubuerint. Adhæc Moscouitæ in subeuntes milites truncos magni ponderis à contignatione pensiles abrumpebant, qui temerè ex alto prouoluti, milites miserè obterebant, alios ad imum collis supinos deuoluebant. Eo truncorũ demissorum stratagemate multi sunt periclitati: alij cruribus brachijsq; perfractis inutiles ad pugnam reddebantur, et si qui ad summum collis sub ipsa mœnia euaserant, à præsidiarijs arcis militibus harpagonibusq; correpti in sublime trahebantur obtruncatiq; ac in frusta concisi per partes extra arcem eijciebantur. Inordinata oppugnatiõ effecit, vt Ioannes Svvierczovvski mercenariorum militum dux, signo receptui dato non sine acceptæ cladis ignominia, suos à temeraria oppugnatione reuocare sit adactus. Et erat in arce validissimum præsidium bombardarumque vis ingens, quibus vel contra potentissimum exercitum Moscouitæ se tueri potuissent. Regiarum copiarum duces oppugnatione vlterius non tentata; quia annus iam in brumam vergebat; cum præda quam ex Vielicoluki nec non Turopecensi ac Plescouiensi satrapijs congesserant, ad Poloczko cũm omnibus copijs sese receperunt.

Pernicies belli, negligentia et securitas.

Satis cõstat in Ioannem Svvierczovvski mercenarium militum ducem arcis Opocicæ non expugnatæ aut temerè oppugnatę culpam reiectam fuisse, cùm disciplinæ militaris oblitus, multa obmiserit, quæ in oppugnationibus fieri cõsueuissent: Vir alioquin bellica laude præclarus magnanimus & manu promptus, ni ei subinde temulentia obfuisset, qui ante triennium Orsensi contra Moscouitas prælio insignem victoriæ laudẽ reportauerat.

Ebrietas multos perdit.

1517.

Incidit hæc memorabilis Sigismundi Regis Plescouiam versus expeditio ac magnæ partis Moscouiæ depopulatio in annum decimum septimum humanæ salutis supra quindecies centesimum, regni verò Sigismundi vndecimum. Quo anno sub ini-

Tartarorum excursio in Volyniam.

initium brumæ Tartari Tauricani Volhiniam ac Belsensem satrapiam ingressi fœdè eas terras sunt populati, expletique præda, nullo accepto incommodo in Tauricam se recepêre. Interea temporis Sigismundus rex rebus Lituanicis compositis finibusq; suis valido præsidio firmatis, Cracouiam die Ianuarij

1518.

prima anni insequētis ingressus: vbi regni primoribus ad se aduocatis Cōuentum celebrauit, & multa in eo salutaria constituit, pecuniamq; agrorum colonis & oppidanis vectigalia in stipendium militibus qui fines Podoliæ tueantur imperauit. Sub quo tempore Bona

Bona Sphortia Sigismundo Regi desponsata.

Barensis ex illustribus Sphorciadum atque regum Aragonum familijs ortum trahens, virgo ætatis florentis & formæ elegantissimæ, corporis animiq; dotibus atq; omni virtutum genere adornata, Sigismundo Poloniæ regi per legatos ad hoc specialiter deputatos, in vrbe Neapoli est desponsata mense Decembri, diui Nicolai Episcopi patroni Barensis die, Maximiliano Cæsare cooperante, quæ postea ad prima veris signa per matrem ducem Barēsem ad portum Manfredoniæ ex Neapoli deducta, Prospero columna duce per Adriaticum pelagus ad flumen oppidum ForoIulij peruenit: vbi ex maris iactatione aliquandiu quiescenti, Hippolitus Cardinalis Ferrariensis eius consanguineus ei occurrit, & eam per Carinthiã, Stiriam, Austriam & Morauiam honestissimo comitatu in Poloniam vsq; deduxit. Iunxit etiam se in itinere virgini Bonæ veniēti Casimirus Marchio Brandeburgen. Sigismundi regis ex sorore nepos, centum armatorum equitum turma instructus. Bonæ finibus regni appropinquanti rex nuncios obuiam misit summos regni viros, qui eam exciperent, ac Cracouiam deducerent, ipse rex extra vrbis mœnia per duo millia passuum processit, à Stanislao & Ioanne ducibus Masouiæ illustribus adolescentibus, necnon innumera eaq; ornatissima procerum ac purpuratorum turba comitatus. Expectauit Rex aliquãdiu in cãpo in papilione ad hoc præparato. Descendentem ex equo Bonam Ioannes Laski Gnesnensis Archiepiscopus, legatus natus, & regni Poloniæ primas decenti oratiuncula primùm excepit. Rex ipse postea ex tentorio passus aliquot per pannum rubrum progressus, dextra ac suauissimo amplexu eam accepit ac salutauit; Principibus inde viris, qui cum regia sponsa venerant, dextram porrexit. Sub eo tempore ante vrbis mœnia in signum lætitiæ bombardæ reboabant. Expleta salutatione equi conscensi, iterq; vrbem versus cœptum. Iam portam ingressuri erant, cũ armati equites nobilissimi regni adolescentes hastis concurrerunt, pulchrũq; venientibus spectaculum exhibuerũt. Sub occasum tandem solis in arcẽ ventũ erat: cùm Petrus Tomicius Præmisliensis Episcopus, regni Vicecancellarius in templum arcis augustissimum Bonam descendentem prælatorum & Canonicorum eius templi nomine luculenta oratione excepit. Hinc cœlesti numine patrioq; sancto adorato, ad contiguum regale palaciũ pedibus itum. Vbi Bona post summos ei in primo aduentu exhibitos honores, triduũ, dum nuptiarum celebritas præparatur, inter matronas & virgines quieuit. Dominica tandem veniẽte die, inter sacrorum ceremonias in reginam Poloniæ, sacro

Bona reginã coronata.

chrismate humeros inuncta ac coronata est per Ioannem Laski Gnesnensem archiepiscopum, antistitibus multis astantibus, necnon regum ac principum Legatis ad honestandas nuptias missis, purpuratorum deniq; ex diuersis gentibus & nationibus turba. His cerimonijs in templo ritè expletis, conuiuari cœptum est, multa hilaritate. Exemptaque fame epulis, quædam edita spectacula, quæ animos oculosq; spectantium explebant. Saltabant subindè puellæ, & festas ducebant choreas, omnia deniq; alacri perstrepebant lætitia: tam gratus omnibus Bonæ reginæ aduentus in regnum fuerat. Sequenti à coronatione die, regia sponsa in regium thalamum pannis aureis vndique exornatum est introducta: continuataque plures dies conuiuia, hilaritates, choreæ, militaria ludicra, & alia spectacula. Victoribus Sigismundus Rex condigna præmia distribuit; Casimiro Marchioni Brandeburgensi præsertim, qui in militari torneamento equestrique certamine armatus insignem fortitudinis & audaciæ laudem cum palma victoriæ retulit. Secundum eum Ioannes Tarlo Polonus equestris ordinis vir, regius prægustator, qui cum Casimiro principe repetitis viribus hasta concurrit, & armatum ex equo fortiter deturbauit.

Hæc meritò reginæ Bonæ Barensi & Sphorciade fœlicitati ascribi possunt, quæ tam sublime præpotentis regis connubium (absit verbo inuidia) sortita est. Nuptiarum expleta celebritate, Hippolitus Ferrariensis Cardinalis, nec non Prosper Columna, potens in

in Italia princeps, qui postea cõtra Franciscum Galliarum regem Caroli imperatoris omnium copiarum dux apud Alpes fuerat, regalibus expleti muneribus, regiam sensêre munificentiam. Parem fermè liberalitatem principes alij viri, qui præsentia sua regales nuptias honestauerunt, necnon regum ac principum legati sunt experti. Præter amplissima dona, omnibus pro viatico multi aurei sunt numerati, vt neminẽ pœnituerit regiam Sigismũdi regis conspexisse. Nuptiarum celebritate pera-

Oratores ad regẽ Vngar. missi.

cta, Andreas Tencinius palatinus Lublinensis & Ioannes Carnkouius præpositus Scarbimiriensis, ad Ludouicum Vngariæ & Boemiæ regem eiusque regni proceres à Sigismundo rege legati iêre. Resque Vngaricas dissidijs eius regni magnatum laborantes, composuêre. Eadem fermè causa ad Maximilia-

Erasmus Ciolek.

num Cæsarem oratores missi, Erasmus Vitellius Plocensis episcopus, & Raphael Lescinius. Hic rebus apud Cæsarem Isburgo ex sententia confectis, in Poloniam redijt. Erasmus episcopus Romam abijt. Sub eorum oratorũ ex Cra-

Moscouitæ apud Polocẽ profligati per Ioan. Boratinski.

couia exitu, ex Lituania est nunciatum, apud Polocicam arcem cum Moscouiticis prosperè esse depugnatum, per Gastoldum & Ioannem Boratinski Polonici equitatus ducem. Septem equitum millia Moscouitarum apud Polocicam castra metati sunt, eiusque arcis vi vel proditione expugnatione territarunt. Bina erant equitum regiorum millia, inter quos quingenti erant Poloni equites cataphracti, ab altera Duinæ amnis arx obsessa iacebat, ad quam Lituanis Polonisque, cùm Duina nusquam vadabilis esset perdifficilis erat transitus.

Miraculum.

Accidit vt Ioanne Boratinski ripam fluminis adequitante, vadumque diligentius & auidè disquirente, adolescens quispiam eximio vectus equo augustiore forma & amictu candido ei apparuit: Hac, hac, inquit, exclamans; me sequimini. His dictis, subditis equo calcaribus, in flumen insiluit, vadoque ostenso, ad ripã alteram stupentibus omnibus euasit, posteaq; disparuit. Eo Boratinski dux conspecto miraculo, ipse & omnis equitatus ostenso vado, nullo accepto incommodo tutò trãsiuit. Qui vadum monstrauit, beatus Cazimirus Sigismundi regis frater creditus est fu-

B. Cazimirus Vilnæ miraculis claret.

isse. Hodie quod satis constat, Lituani eius diui singulari gloriantur patrocinio, cùm stupendis clareat miraculis. Sed quicunq; ille fuit, qui per Duinam amnem vadum monstrauit, certè eius consilium secuti regiarum copiarum duces, ea parte exercitum omnem traduxerunt, compositoque agmine procedentes, in Moscouitas, nil tale suspicantes, magno impetu irruerũt: qui primo tumultu arma corripere & se defendere parabãt, sed cùm Lituanos Polonosque ferociter instare, & ex suis obtruncari plurimos conspexerunt, in fugam præcipites ruebant. Sed & in fuga cæsi sunt plurimi, capti etiam aliqui, & Sigismundo regi in signum præclaræ victoriæ missi. Castra hostium direpta & arx Polocica obsidione liberata. Eius victoriæ laus, Ioanni Boratinski viro forti & rei bellicæ peritissimo, non immeritò est adscripta. Quẽ postea Sigismundus rex ad se venientem ob rem bene gestam, militari donatione & debito honore est prosecutus. Mense inde Augusto Tauricani Tartari Boristene & inde Tyra amnibus superatis magno impetu in Moldauiam irruperũt. Quindecim erant equitum millia, qui magnam Moldauiæ partem atrociter ferro & igne sunt populati. Multa hominum millia in potestatem redacta in seruitutem abducebãtur, cùm Bogdanus Moldauiæ palatinus, tribus millibus equitũ Polonorum, qui in contigua Podolia limites regni custodiebant, ad se in auxilium accersitis, Moldauisque ad arma concitatis, Tartaris iam cum præda abire parantibus à tergo cum valido exercitu affuit. Nec Tartari conspecto hoste, multitudine sua freti, detrectauêre certamen. Structa vtrinq; acie concursum est; Tartaris pro præda, Moldauis & Polonis pro vastatæ terræ vindicta fortiter dimicantibus. Cessit postremò victoria Moldauis Polonisque: fusi fu-

Tartari à Moldauis & Polonis profligati.

gatique, ac omni præda exuti Tartari. Hæc victoria Sigismundo regi & reginæ Bonæ nunciata, communibus hostibus superatis & cæsis, incredibilem eis lætitiam attulit, & pro præstita de Scythis hostibus victoria, Deo optimo maximo gratiæ actæ. Mense postea Octobri victi exercitus reliquię, equis in campis Boristenicis refectis, in Volhiniam incursionẽ fecerũt, ex quibus octingentos Cõstantinus Dux profligauit, Eustapheus verò Cercasiensis præfectus trecentos. Et hic annus, qui fuit decimus supra millesimum quingentesimũ hu-

1518.

manæ salutis, reginæ Bonæ fausto connubio, nec non tot ex diuersis locis nũciatis victorijs, satis lætus fuit. In cuius parte postrema Sigismundus rex ad Lituanorum conuentum, quem eius gentis proceribus in Berzeste indixerat, est

profectus, Regina Bona Cracouiæ grauida relicta, quæ postea sequentis anni initio ſub Sigiſmundi ex Lituania reditu, in die Priſcæ virginis filiam primam

Iſabella nata.

edidit, quæ à ſacro fonte Iſabellæ nomẽ tulit. Haud multò poſtea Sigiſmundus rex Petricouiam tranſiuit, Conuentum

Comitia Petricouienſia.

que regni Poloniæ magnatum celebrauit. Conſtitutum hîc, vt ex vectigalibus oppidorum & agrorum colonis, pecunia conferretur in trium millium mercenariorum militum ſtipendium, qui contra Tartaricos tumultus Podoliæ fines tuerentur, & vbi ingrueret neceſſitas, omnis nobilitas ad reſiſtendum hoſti parata eſſet, armaque ſumeret. Adiunctum vt miles mercenarius palatino Moldauiæ contra Scythas Tartaros opem ferret, mutuoque ſibi auxilia rentur: hoc in fœdere cum Moldauis ritè poſitum erat. Sigiſmũdus rebus regni ſui ita compoſitis, Petricouienſi ſoluto conuentu, Cracouiam redijt. Nec

Maximiliani Cæſaris mors.

multò poſtea nunciatum eſt, Maximilianum Romanum imperatorem fatalem mortẽ obijſſe. Actum inde eſt apud Germanos, apud quos ius eſt imperatoris eligendi, quem potiſſimùm in locũ demortui Cæſaris eſſent ſuffecturi. Comitia propterea Francfordiæ ad Menum Electoribus imperij ſeptẽ ſunt indicta, ad quæ Ludouicus Vngariæ & Boemiæ rex ratione regni Boemiæ legatos deſtinauit. Miſit & Sigiſmundus rex ſuos, qui ſe tutorem nepotis adoleſcentis eſſe prætendebat, Mathiam Drenicium VVladiſlauienſem epiſcopum, & Raphaëlem Leſczinski Conſiliarios, qui iura adoleſcentis regis tuerentur. Franciſcus Galliarum rex imperij titulum ſummè ambiebat: miſſisque ad ſingulos Electores nuncijs, magnis pollicitationibus eos corrumpere tentauit: & erant nõnulli qui ei aſtipularentur. Vicêre tamen hi, qui Carolum Hiſpaniarum regem, Maximiliani Cæſaris ex

Caroli V. Cæſaris electio.

Philippo filio nepotem, Romanorum regem declararunt extremis menſis Iunij diebus: ad quos Vngariæ: Boemiæ & Poloniæ regum legati ſuffragijs ſuis acceſsêre, electioq; vnanimis & concors Caroli optimi principis facta eſt. Sub quo tempore Baſilius Moſcouitarum dux cum Tauricano Tartarorum Cæſare magnis miſſis muneribus egit, vt ad Roxiam regni Poloniæ prouinciã deuaſtandam exercitum mitteret, ipſe diuerſa parte à Nebrio Bereſina & Duina amnibus Lituaniam inuadere promittens. In id Tartarus cum Baſilio, magnis ab eo acceptis muneribus, fœdus percuſſit; moxq; ex omnibus copijs quadraginta millium equitum exercitum delegit, cumque tranſmiſſo Boriſtene ad regnũ Poloniæ vaſtandũ miſit. Qui

Tartari Podoliam vaſtant. 1519.

per Volhiniam menſe Iulio Roxiam ingreſſis, Bugum amnem tranſmiſerunt, inde latè quaqua verſus effuſi cædibus & incendijs omnia miſcẽtes, Lubbinenſem, Belſenſem, & Leopolienſem Satrapias atrociſſimè peruaſtarunt: ad Viſlam vſque amnem terror & excurſio barbarorum penetrauit, cum pauore fuga & trepidatione agreſtium, qui rebus omnibus ademptis, in manus hoſtium & aſperrimam ſeruitutem inciderunt, pellebãtur innumeri mortales vt pecora, multis in ſimul colligatis, quo ſingulis impeditior fuga eſſet. Erant in Podolia equitum mercenariorum tria millia Polonorum, quos Conſtantinus Oſtrouienſis dux per Nuncios & literas ſollicitauit, ad Bugum amnem propius accederent ex conſilio, vt ſuorum Volhinenſium iunctis copijs redeuntẽ cum præda hoſtem loco aliquo opportuno aggrederentur. Placuit Conſtantini ducis magni conſilium. Adproperauit Polonicus exercitus, ſolem occidentem verſus, etſi viribus & numero longè impar Scythico. Accurrerant nuncij regij cũ mandato regio, vt iunctis cum Conſtantino duce copijs, ad aleam vniuerſi certaminis ſe accingerent, Tartaroſque præda impeditos ſtrenuè inuaderent. Nec multò poſtea Polonorum agmina cum Volhinenſium mille circiter equitibus & Conſtantino Oſtrouienſi apud Bugum amnem & Sokalum arcem conuenêre, redeuntem hic hoſtem aggreſſuri. Cùm ecce Tartari orientem verſus procedentes, omnibus copijs captiuis cum cetera armentorũ præda adunatis, aduentare cœperunt, tanta multitudine, vt immenſam camporum planiciem locuſtarum inſtar replerent. Iamq; aduerſi exercitus tam propè erant, vt amnis Bogus duntaxat & buſta oppidi Sokalenſis, quod Tartari in primo ingreſſu exuſſerant, vtramque aciem dirimerent. Conſtantinus

Polonorum clades apud Socalum.

dux tantis hoſtium agminibus conſpectis, in tali camporum planicie in quali Tartari Sagittarij ex equis inſtabili pugna prępollere conſueuerunt, de victoria ſubdubitare cœpit: Polonos propterea ductores hortatus eſt, vt ad quempiam alium locum paludibus coanguſtatum & impeditiorem, qui eorum iuuaret paucitatem, & Tartari ſuas tam latè copias extendere non poſſent, caſtra retro transferrent: aut ſi id non placeret, videaturq; in veſtigio aut vincendum fortiter, aut moriẽdum audacter fore, ipſi à tranſitu Bugi amnis hoſtiumque inuaſione abſtinerent, ſed Tartaris potius in ea fluminis parte, in qua conſiſterent expectata, dimidiam Scythicarũ copiarum partem flumen tranſire liberè paterentur, fore vt primis Tartarorum agminibus prẹlio victis, altera pars pauore conſternata, facili negotio opprimeretur. Talia Conſtantinus dux, vir rei bellicę experientiſſimus, ſalubriter concionabatur. Nonnulli ea ex Polonis ductoribus laudare, caſtraq; tranferenda aut cum dimidia Tartarorum parte confligendum cenſebant, plerique nobiles, rei militaris parum periti, quibus feruidius erat ingenium, & ob id omnis moræ erant impatientes, ea obaudire, contemnere, probra etiam pauoris & trepidationis Conſtantino duci viro fortiſſimo obiectare, victorię gloriam Polonis in eorum terra inuidere. In Volhiniam ſuum bellum eum transferre velle, contumaciter & proteruè reſpondebant. Conſtantinus dux ea primò patienter ferre, poſtremò cõpoſitis manibus orare, pugnam in ſequentem diem differant, cùm hic dies (erat autem martis) exitialis ſibi ſemper omnibus prælijs & funeſtus antea extitiſſet, paululum morę orare, in hoc ſaltem ſibi obtemperarent: regij exercitus paucitatem, qui ſe ad quina hominum millia vix extenderet, rurſus hoſtilis exercitus magnitudinem, qui equitum eſſet millium quadraginta, oſtentabat, auxiliares etiam copias luce craſtina affuturas. Expectabantur ſiquidem ſexcenti equites Moldaui, viri fortes & bello exercitati. Inſuper Ioannes Tuuorovuski cum quingentis ex Podolia equitibus, bellis Tartaricis aſſuetis, pluresque alij regni proceres, qui ad conflictũ accelerabant: auxiliares etiam Lituanorum copias, quæ in horas venturæ ſperabantur, prẹſtolari cenſebat Conſtantinus. Sed cùm temerariam iuuentutem ſalutaria ſua monita nihil permouerent, probraque etiam & conuitia in eum iacerent, pauoremque exprobrarent, tũc ille ira ſuccenſus, bellatorem equum, cognomento leporem, pernicitate inſignem, ſibi dari poſtulauit: quo conſcenſo, inter ſuos milites aliquandiu cunctabundus ſtetit. Cùm prima Polonorum agmina, pugnæ ſigno non expectato, Bugum amnẽ tranſire cœperunt: Tartaris ſtructa acie ſtantibus, & ad congreſſum intentis arcubus ardentibus. Erat in ſiniſtra fluminis ripa, in qua Tauricę ſtabant acies, oppidum à Tartaris incendio abſumptum: ſingulę fermè domus cellaria & ſubterraneos ſpecus habebant: oppidi exuſti area à longè proſpectantibus plana ac ſolida videbatur, cùm alij ſemitecti, alij vaſtis hiatibus paterent. Tartari vltrà buſta oppidi, & poſt ſuburbij ſepimenta incendio illęſa, ſecuri ſtabant, Polonoſque tumultuariè, & ſine ordine trãſeuntes, expectabant. Qui in aream exuſti oppidi delati, ignari & imprudentes in cæcos ſpecus latentes & foueas cũ equis præcipites ruebant. Alij qui tranſiuerant, inter ſepimenta delati, à Tartaris, ſagittis quas crebræ grandinis inſtar in Polonos emittebant, equos viroſque æquè conſauciabant & perimebant: Poloni verò ſepimentis præpediẽtibus nec manus cum eis cõſerere, nec lanceis eos cõtingere poſſent. Quo periculo viſo Conſtantinus dux, dum laborantibus Polonis opem ferre vult, vado in loco paulo inferiori reperto, per illud Volhinenſium copias traducit, pugnamque acerrimam ciet, Polonorum etiam copiæ per æqua & iniqua multo ſuorum periculo, in apertum euaſerãt; & cum hoſtibus manus conferre cæperunt. Conſertum eſt cum Tartaris prælium acre: cadebant hinc & inde plurimi: ſed ex Tartaris, quorum corpora armis minus tecta erant, longè plures. Verùm cædes hæc præ eorum multitudine parum ſenſibilis erat: Marte adhuc ancipiti, magnum Polonis acceſſit incommodum. Puluis in agro culto equorum vngulis excitatus, tanta denſitate, vt proſpectu ſublato, alter alterum non poſſet dignoſcere: & à Tartarorum agminibus ſenſim circumdabantur in medioque cædebantur. Protactum eſt aliquandiu prælium, Conſtantino duce diſcurſante, & æquè Polonos ac Volhinenſes ad prælium animante, quorum poſtremò virtus victa eſt: Conſtantinus dux, & Martinus Camenecius palatinus Podoliæ, nec non Staniſlaus Haliczki regni Poloniæ Marſchalcus, Leopolienſis præfectus; ſupremi regiarũ copiarum duces, vbi Tartaros præualere,

Clades temeritate iuuenũ confecta.

ſuorumque aciem in apertam fugam inclinatam conſpexerunt, & ipſi prẹlio exceſsêre, & ad meliora patriæ tempora ſeſe conſeruauêre. Cecidêre ex Tartaris victorib⁹ eo prælio quaterna millia. Ex Polonis ac Volhinenſibus mille ducenti: quam cladem paucorum temeritate, qui Conſtantini ducis conſilio ac iuſſis obſtrepebant, accidiſſe ſatis conſtat: hi tamen in primo congręſſu for-

fortissimè pugnantes mortem occubuêre: fugientium complures in arcē propinquam Sokalensem tutum habuêre receptum. Rex ad famam aduersi prelij apud Sokalum, veritus nè hostes vlterius intra regnum progrederentur, maioraque damna facerent, minoris Poloniæ nobilitatem ad arma concitauit. Ipse Cracouia egressus Sendomiriam contendit, vt hosti occurreret, regnumque vrere ac vastare non permitteret. Sed Tartari multis insignibus ac fortibus viris in cōflictu amissis, suæ sibi cladis conscij, nihil vltra moliti, cum præda quam rapuerant & captiuis, signa retrò verterunt, & per Volhiniam Boristenem versus in Tauricā eodem quo venerunt itinere redierūt. Et hunc exitum habuit infoelix Sokalensis conflictus; qui incidit in diem mensis Augusti secundam, anno salutiferi partus, decimo nono supra millesimum ac quingentesimum, sub Saturno & Iouis stellarum tetragono. Sigismundus posteaquam Tartaros abijsse, nec eos assequi posse per exploratores cognouit, paucos Sendomiriæ dies moratus, Cracouiam redijt: cùm ex Lituania allatum est, Moscouitarum millia quinquaginta, magnam Lituaniæ partem depopulatos esse: & duodenis à Vilna milliaribus signa retrò vertisse. At Sigismundi regis præfecti Lituaniæque proceres ac purpurati valido satis comparato exercitu, abeuntes cum præda Moscouitas assecuti, cum eis manus conseruerunt, multisque postremi agminis ex hostibus cæsis, magnam raptæ prędæ partem ex manibus eorum excusserunt. Hoc nuntium Sigismundum regem & Bonam reginam incredibili gaudio affecit: publiceque ad omnes aras & templa Cracouiæ Deo Opt. Max. gratię laudesq; decantatæ. Autumnale iam tempus anni erat, pacisq; & quietis spes bona ab omnibus circumquaque vicinis, cùm ab ora maris ex Gedano allatum est, bellum Prussicum Albertum Marchionem Brandeburgensem Prussiacæ militiæ summum Magistrum in Sigismundum regem & regnum Poloniæ moliri, tormenta bellica præparare, milites conscribere, vrbes etiam & oppida Prussiæ ad defectionem sollicitare: auxiliares copias equitum & peditū cum tormentis bellicis nec non magnis ad diruenda mœnia bombardis ex Germania expectare. Proinde de Gedano emporio totius Prussiæ opulentissimo, ne motu aliquo populari hostis eo potiretur, esse periculum: Talia

Moscouitæ Lituaniam populantur.

Moschorum clades.

Bellū Prussicum cum Cruciferis.

Senatus Gedanensis ad regem per oratores nunciauit & perscripsit, orauitque vt imminenti periculo opportunè & maturè occurrat, ni velit terrā Prussię cum ora maris; multo suorum sanguine acquisitam, regnoq; Poloniæ cū tot egregijs vrbibus, portubus & castellis adiectam, perditum iri. Tot vndique bellis eo anno exorientibus, regnumque Poloniæ, ac magnum ducatum Lituaniæ hostibus veluti ex composito inuadentibus, magnanimus rex generosum animum nequaquam deiecit: Quinimo quæ ad bellum Prutenicum opportuna esse videbantur, magno studio comparabat. Haud multò postea Bona regina, quæ iam vterum ex prole mascula gestare cœperat, Cracouiæ relicta, ipse die Nouembris quintadecima in Prussiam profectus, Calendis Decembris Torunium applicuit, vrbem ædificiorum pulchritudine spectabilē & munitam. Quo postea regni proceres & nuntij terrarum iussu regio conuenêre, simul & terræ Prussiæ magnates, ciuitatumque insigniorum legati: celebriq; conuentu, in Albertum Prussiacę militiæ Magistrum & inuisum ordinem Cruciferorum, bellum omniū ordinum suffragijs est decretum. Qui postquam bellum armaque in se per Sigismundum regem Poloniæ expediri cognouit, Fabiano Varmiensi episcopo, qui ob vicinitatem iniuriæ obnoxius fuerat, & regiarum erat partium, se ex confesso hostem denūtiat, & mox Brunsbergam munitissimum eius antistitis oppidum ad sinum maris, quem Habum accolæ vocant, situm, insperato ac subito ingressu & per fraudē intercipit, plateaque principali ac prætorio occupato, oppidanos in verba sua iurare coegit: locumque ita interceptum equitum & peditum præsidio firmauit. Amissæ Brunsbergæ culpa, in antistitem Fabianum, qui post hostilitatis denunciationem oppidum præsidijs militaribus firmare & cautè custodire debuerat, est reiecta. Bello in Prussia accenso, per Sigismundum regem in comparando exercitu est acceleratum: placuit mercenario milite rem geri & in stipendium militibus in duplices fertones ex agrorum colonis per nuncios terrarū assensum. Dena equitum peditumque millia extemplò conscripta, & in hostem ante festa natalitia sub signis missa, Nicolao Firleio Palatino tum Sendomiriensis omnium copiarum duce constituto. Qui ex Torunio in hosticū egressus, Cruciferici ordinis terras popula-

Regis in Prussiam aduentus.

Brunsbergā per Cruciferos intercepta.

Nicolaus Firleius supremus copiarū dux.

pulabatur: Oppida munita & arces plerasque partim vi, partim deditione cepit; primumque Olstinum minus, Ilauam, Dumbrouuno, Schōbergam, Morangum, Lubemelam, Lipstadium, Salfeldium, Prausmarcum, & alia pleraq; Magistri ordinis, & episcopi Pomesaniensis, vallo fossis & mœnibus muratis, munita loca, perpetuę victorię cursu in suam redegit potestatem, Ianuario & Februario mensibus, Anno vicesimo humanæ salutis supra quingentesimū ac millesimum: quo toto anno in Prussia variante fortuna est belligeratum. Per id tempus, Leo Romanus pōtifex, ad famam accensi in Prussia belli, primò Zachariam episcopum, postea Ioannem de Medicis consanguineum suum, linguæ Polonicæ peritissimum, ad Sigismundum regem nūtios misit, qui inter regem & Albertum ordinis magistrum pacem componerent, armaq; ex eorum manibus excuterēt. Rex, Romani Pontificis arbitrio iustitiam suam ad terram Prussiæ se submissurum dixit, optauitque, vt perpetuæ pacis ac subiectionis formula post cruentissima bella obseruaretur, Magisterque ordinis iuramentum fidelitatis & obedientiæ præstaret. Nicolaus Firlei tot oppidis & castellis incredibili celeritate in potestatem redactis, ac militari præsidio firmatis, ad Hollandiam oppidum & arcem ei iunctam magnis itineribus contendit, vt Albertum incautum opprimeret: cognouerat siquidem per exploratores, eum cum trecentis equitibus istic venisse. Sed Albertus vt Polona agmina aduentare persensit, Hollandia valido præsidio firmata, noctu fuga se subtraxit, ducisque conatus elusit: Qui nihilominus oppidum & arcem arcta obsidione cinxit, & aliquoties validè oppugnauit; cumque eius loci expugnationem frustra tentasset; ne hic vni loco assidendo tempus tereret, maxima exercitus parte in Hollandiæ obsidione relicta, cum tribus equitum delectorum millibus ad summi ordinis Magistri terras depopulandas transiuit: quas ingressus atrociter longè & latè omnia peruastauit, prædaque ingenti parta ad Hollandica castra hoste nusquā viso redijt: vbi præda deposita iussu regio ad Quidziniæ vrbis & arcis à Visla flumine haud procul sitæ, expugnationem cum parte copiarum contendit, quò Sigismundus rex tormenta bellica, & bombardas raræ magnitudinis transmisit. Quibus Quidzinium cum Ecclesia cathedrali Pomesaniensium

Nicolaus terras Cruciferorum populatur, & multas ciuitates & arces expugnat.

1520.

Nuncij Pontificis max. ad Regem.

Hollandia obsessa.

Quidzinū expugnatum.

trium dierum spatio, intentissimis ferreorum globorum ictibus magna sanè vi est expugnatum. Tantæ violentiæ erant bōbardæ, vt duos & amplius muros ferrei globi penetrauerint murosque horrendè diruerint. Adactusque est Pomesaniensis episcopus prælatiq; & Canonici deditionem facere: Qui Torunium ad Sigismundum regem supplices venientes, se & sua omnia regię submiserunt potestati, iuramentumque fidelitatis & obedientię pręstiterūt. Erant plerique Germaniæ principes, qui partim sanguinis, partim amicitiæ vinculo Alberto summo ordinis Magistro obstricti erant, eumque auxiliorum promissorum spe alebant: quæ antequam mitterent, statuerunt ad Sigismundum regem Oratores mittere, qui cum eo de pace agerent: singuli singulos oratores miserunt: octo erant numero. Qui Torunium venientes honesto comitatu, hospitaliter ac benignè, à rege sunt accepti. Introducti in Senatum regium, cùm pacis cōditiones graues admodum & parum Polonis equas attulissent, post multos cum rege congressus, re infecta ex Torunio in Germaniam ad suos principes redière; qui omni pacis spe abiecta, milites conscribere, copiasq; equestres & pedestres qui terra & mari in Prussiam mitterentur, cōparare cœperunt. Sub quo tempore Iacobus Sencignouius centum equites totidemque pedites Germanos apud Prusmarcum profligauit: captiuosque duodenos nobiles viros in signum victoriæ ad Sigismundum regem Torunium misit. Diuersa Prussiæ parte Stanislaus dux Masouiæ in gratiam Sigismundi regis mille equites Germanos, totidemque pedites apud Pissiam insigni prælio superauit, eamque cum Lycha & Lecio arcibus in finibus Masouię sitis expugnauit. Alio loco in Prussiæ finibus Nydburgum oppidum & arcē, Cryski cum Masouijs aliquādiu obsessum in suam redegit potestatem, & regio præsidio firmauit. At Nicolaus Firlei regiarum copiarum dux, Quidzinio cum arce, militari præsidio firmatis, cū bombardis quibus eam vrbem cum arce expugnauerat, ad Hollandiā est profectus. Hic quoque Polonicarum bombardarum vi, muri Hollandiæ diruti ac in terram strati sunt, oppidum cum arce expugnatum, vltima die Aprilis in regiam venit potestatem. Hollandia expugnata ac Polonorum pręsidio firmata, regiarum copiarum dux ad Brūsbergam oppidum situ & arte munitissimū quod

Episcopus Pomesanien. cū Capitulo, Regi se dedidit.

Principum Germanorū oratores ad regem.

Clades Germanorum apud Prusmarcum.

Hollandia capta.

quod ordinis Magiſter fraude interceperat, duxit, cui⁹ loci expugnatione deſperata, Paſſeria flumine cum omnibus copijs tranſmiſſo; ad Heligebeilam caſtra tranſtulit, quod oppidum cum arce primo acceſſu expugnauit. Iacobus Sencignouius ad agrum Brunsbergenſem vaſtandum cum equitatu non contemnendo à tergo relictus; cum Germanis qui ex Brunsberga, Germanica inſtructi phalange, in eum eruperunt, collatis ſignis depugnauit, ſexcentoſque ex eis interfecit aut cæpit. Ab Heligebeila ad Brandeburgum arcem caſtra promota; quam pari bombardarũ violentia, & Sigiſmundi regis fœlicitate Poloni expugnauerunt, ac prȩſidio valido firmauerunt. Haud multò antea, Legnicienſis dux & Georgius Marchio Brandeburgẽſium Magiſtri ordinis frater, Torunium venêre, ad tentandum, ſi fortè pacem componere poſſent; qui à Sigiſmundo rege comiter ac benignè habiti; quia tamen pacis cõditiones attulerant parum honeſtas, ex Torunia re infecta abiêre. Magiſter tandem ordinis tot vna ſupra aliam cladibus conſternatus: & quia in propinquo regius erat exercitus, veritus ne ad Kinsbergam Sambiæ oppugnandam venirent, arma parũ feliciter mota pertœſus, de deditione conſilia agitare cœpit: deteſtabatur quorũdam Principum Germaniæ ignauiam & mendacia, quorũ impulſu & vanis promiſſis, magni regis potentiam in ſe concitauerit: tot munita oppida, tot arces amiſerit, nec qua vi ea recuperare valeat, ærario ſuo iam exhauſto, perſpicere; legationem duplicẽ Romani pontificis in ſui fauorẽ apud iratum regem nihil valuiſſe, minus Germanię principum Oratores, & nonnullos duces, qui pro ſua parte nihil proficere, nec à bello indignantem regem & Polonos abſtrahere potuerunt. Ipſe omnibus fermè prȩter Sambiam & Hinderlandiã ſpoliatus, quid aliud ſupereſt, niſi vt his quoq; prouincijs exutus, ex terris inops & vagus vitã agat morte aſperiorẽ. His & alijs Albertus ſummus ordinis Magiſter permotus, ad Sigiſmundũ regem humilimas ac pene ſupplices literas dedit: omnia quę imperaret ſe facturum pollicitus, certis adiectis conditionibus, de quibus non niſi præſens cũ præsẽte rege tractare vellet. Orauit prȩterea, vt ſibi ſub fide publica Toruniũ in aulam regiam tutus pateret acceſſus, ad hæc ſalui cõductus literæ vt ſibi mitterentur flagitauit. Eam Alberti Pruſſiacæ militiæ Magiſtri petitionem Sigiſmundus rex haud aſpernandam ratus, totum negotium ad Senatum regium reiecit: vbi res hæc varijs ſententijs agitata eſt. Placuit poſtremò ſaluum conductum ſub fide publica mitti; certis adiectis capitibus, quibus adueniente eo Torunium, fidelitatis & obedientiæ iuramentum Sigiſmundo regi & regno Poloniæ facere eſſet aſtrictus: ſecus facienti, fides publica expiraſſe cenſeretur, & ipſe pro hoſte haberetur. Hæc ſanè ſalubriter fuêre conſtituta, ſi iſdem literis ſaluus conductus & conditiones adſcriptę à Magiſtro ordinis miſſę fuiſſent. Qui poſtea Toruniũ veniens, ſuppreſſis articulis, ſolis fidei publicæ literis ſalutem & libertatem ſuam tuebatur. Sed hæc aliquanto poſtea. Dum Torunij in Senatu regio de ſaluo conductu & articulis mittendis variè diſceptatur, Nicolaus Firlei regiarum copiarum dux, Brandeburga arce præſidio firmata, ad Regium montem ſiue Kœnixbergam in Sambia, quæ ſedes ordinis Magiſtri eſt principalis, caſtra tranſtulit, & ea ad Prægolam amnem metatus eſt. Dum bombardæ & tormenta bellica aduerſus vrbem principalem expediuntur, ſalui conductus literæ à Sigiſmundo rege, Alberto ordinis Magiſtro opportunè ſunt allatæ: quibus ille receptis, ac in caſtra Polonica tranſmiſſis, cum Nicolao Firlei colloquium expetit, & poſtea ſub fide publica in Polonica caſtra deſcendit: vbi cum Polonorum prȩfectis tam comiter ac benignè egit, vt omnia iam pro Sigiſmundo rege & Polonis velle facere videretur: teſtatus iterum ſe Torunium: profecturum, vt omni hoſtilitate depoſita, regię gratiæ ſeſe inſinuaret: ſitque ei & regno Poloniæ omni tempore obediens & fidelis. Nicolaus Firlei ſtudium hominis commendari, hortari vt clementiſſimum regem quàmprimum adeat, futurum vt id ſit ipſius magno commodo: & honoris incremento: In Kœnixbergam inde regreſſus dum ad longũ iter ſe accingit, Anna Sigiſmundi regis iunior filia, quam ex Barbara Vngarica ſuſceperat, vita deceſſit, cuius obitum Sigiſmundus pater acerbiſſimè tulit. Nec multò poſtea Ioãnes Lubranski Poſnanienſis epiſcopus fatalem mortẽ obijt, cui Petrus Tomicius Præmiſlienſis antiſtes regni Vicecancellarius regio & Romani pontificis aſſenſu in dignitate eſt ſurrogatus. Sub quo tempore Carolus Romanorum rex, extremis menſis Maij diebus, ex Hiſpania regnoq; Galliciæ ſoluens, Oceano vectus, Aquitaniam-

Brandeburgum expugnatum.

Dux Legnicienſis & Marchio Brãdeburgenſis ad regem venerunt.

Albert⁹ Magiſter Cruciferorum deditionem meditatur.

Kœnixberga à Polonis obſeſſa.

Caroli V. in Brabantia aduentus.

niamq; prætervectus, in Dobram Angliæ ciuitatem appulit: vbi ex iactatione maris aliquandiu quieuit: tandem proſpero flante vento in Brabantiam applicuit. Acceſſus Cæſaris ad Belgas, Franciſco Galliarũ regi ſuſpitionis nõnihil attulit. Enimuerò horrebat eius principis potẽtiam, qui tot regna in bellicoſa Hiſpania opulenta ac feroci Germania obtineret. Pro magno itaq; habuit negotio cum Henrico Angliæ rege perpetuum inire fœdus, amicitiamque & ſocietatem, cuius fretus auxilijs, aduerſus ſuſpectam Caroli potentiam firmior eſſet, aut ſaltem à Cæſaris eum amicitia & ſocietate abſtraheret. Obtinuit tandem per Oratores citrò vltroq; miſſos, vt poſt Caroli Cæſaris ex Dobra Angliæ portu digreſſum, Henricus Angliæ Rex ad Caleſium oppidum, quod hic Rex vnicũ in continenti habet Galliæ, nauibus applicuerit, vbi in Ardet & Grines propinquis oppidis Galliæ & Angliæ reges cum eorum coniugibus die Iunij ſeptima conuenerunt. Incredibile dictu eſt, qua comitate & fide duorum opulentiſſimorum in Chriſtianitate regum hic congreſſus eſt celebratus. Iunctum eſt poſtremò inter eos fœdus perpetuum, amicitia & ſocietas, nominatim aduerſus Carolum Roman. regem, cuius potẽtia vicinis regibus & populis nõ immeritò formidoloſa fuit. Sub quo tempore Albertus Pruſſiaci ordinis Magiſter, toties à Polonis vict⁹, tot amiſſis vrbibus & caſtellis, animo fractus, motaq; pertœſus arma, ad Sigiſmundum Poloniæ regem ſupplex Toruniam venit, cum quo aliquoties congreſſus, cũ ſaluo exeunte cõductu vlterius tergiuerſari nõ poſſet, ad hoc deuẽtum erat, vt fide interpoſita craſtina interueniẽte die, ex formula fœderis perpetui iuramentũ fidelitatis & obedientiæ prȩſtare ſit pollicit⁹: & feciſſet haud dubiè, ni aduerſo fato quodam, eadẽ veſpera quidã ordinis Cõmendator ex Regiomõte, præter omniũ ſpem ſuperueniſſet, qui nũciauit, ex Lubicenſi portu, quatuor millia Germanorum peditũ Memelam Sambiæ appuliſſe, & iam Kenixbergã ſiue Regiomontẽ veniſſe: magna præterea aliarũ copiarum ſpe, equitũ & peditũ, qui ex Germania terreſtri venirent itinere, Magiſtrum ordinis ſua ſpõte belli ardentẽ deſiderio, impleuit. Quo factum eſt, vt Magiſter fide heſterna die Sigiſmundo regi data violata, ſub diluculo cõmeatum à rege petierit, & ſe ad iter accingere cœpit. Sigiſmundus rex qui ob datam fidem, iuſtã retinendi eius cauſam habebat, inconſtantiam hominis auerſatus, vndecima ab ea qua venerat die, per cõtemptum abire permiſit; Præfectum etiam Opocenſem, qui eum in Sambiam tutò conduceret, adiũxit, & ita ſperata pax, quæ die præcedenti concluſa fuerat, in nihilum recidit, omniaq; rurſus ad arma ſpectare cœperunt. Albertus in Sambiã ad Regiummontem reuerſus, Germanico lanceariorum inſtructus peditatu, hoſtilia moliri cœpit, exercitum ex oppidanis atq; agreſtibus auxit, naues aliquot militibus onuſtas, per ſinũ Varmienſem ad Brunſbergam miſit, cum quibus Gedanenſium naues, numero ſuperiores concurrerunt, victaſq; magna ex parte trucidarũt, naues aliquot depreſſerunt, alias cœperunt cum captiuis ſexaginta. In caſtris regijs quæ à Regiomonte nondum mota erant, per copiarum regiarum duces conſultatum, quid potiſſimum pacis ſpe abiecta ſequerẽtur, qua parte Cruciferi premendi eſſent. In quo inter regios duces diuerſis certatum eſt ſententijs, alijs cenſentibus in Sambiam vno impetu traijciendum, hoſtibuſq; pugnæ copiam faciendum. Alij ad Prægolȩ amnis ſuperiora caſtra transferenda exiſtimabãt. Bartẽſteinũ atq; Hynderlandiã verſus, vbi plurima Marianorũ militũ oppida expugnari ac in poteſtatẽ redigi poſsẽt; fieriq; poſſet, vt breuibus actis per Allã & Prægolã flumina pontibus, haud difficilis illi in terram Sambiam fieret trãſitus, Magiſtrumq; ordinis ad aleam vniuerſi certaminis compellerent. Compluribus tertio loco viſum, vt Sambia & Hynderlandia obmiſſa, Brunſberga vallo foſſis & muri ſpiſſitudine munitiſſimum oppidum, qua Paſſeria amnis in ſinũ Varmienſem erumpit, primum potiretur ac oppugnaretur. Hæ ſententiæ ad Senatum regium reiectæ, iniquo terræ Pruſſiæ fato, quo bellum in longũ trahebatur, deterior electa eſt. Iuſſuſq; Nicolaus Firlei regiarum copiarum dux ad Brunſbergam caſtra transferre, eumq; locũ alioquin inexpugnabilem obſidere, ac oppugnare, hac vna perſuaſione, qua Gedanenſes facilẽ exercitui commeatum per aquas ſubuehere poſſent; nec inexpugnabilis loci difficultas, longæ obſidionis tœdium, immenſaq; pecuniæ in milites profuſio cũ alijs incommodis ſunt animaduerſa. Nicolaus Firlei regis ſenatusque acceptis mandatis, vt Brunſbergam aggrederetur, circa caſtrorum motum à Regiomontȩ, magnam equitatus par-

Galliæ & Angliæ regum cõgreſſus.

Albertus Pruſſiæ magiſter ad regem Toruniã venit.

Germanorũ auxilia Magiſtro Cruciferorum miſſa.

Brunſbergã à Polonis obſeſſa.

tem ad Hinderlandiam vastandam mi
sit. Ingens armentorum pecorumque
multitudo ad castra regia Brunsbergā
compulsa, abundantem commeatus
copiam militibus præbuit. Redeunte à
Regiomonte exercitu, Brandeburga
arx rebus omnibus spoliata magna ex
parte diruta relicta est à Polonis. Castris
ante Brunsbergam positis, tormēta bel-
lica in eius vrbis mœnia & turrim præ-
torij excelsam exonerari cœpta: eius
turris pars superior crebris globorum
ictibus deiecta. Mœnibus parum alla-
tum incommodi, ob muri spissitudinē,
propugnabaturq; vrbs acerrimè à vali-
do, quod intus erat Magistri ordinis
præsidio, & à sinu maris, cui vrbs ab vna
parte incubat, liber Cruciferis nauibꝰ
patebat accessus. Quo factum est, vt per
has difficultates oppugnatio in lōgum
traheretur, & immensa pecuniæ vis in
mercenarios milites profunderetur.
Diuersa Prussiæ parte centum equites
Cruciferi ex Nydburgo Masouiam po-
pulabundi exiuerant, qui à Masouijs
circumuenti, præter commendatorem
vnum, qui equi celeritate auectus effu-
gerat, ad internecionē cæsi omnes. Sub
quo tempore in regni parte orientali,
duo Tartarorum millia in Podoliam
irruperunt, vastaruntq; atrociter: quos
iam abire parantes Trzebinski regij e-
quitatus centurio vir fortis & discipli-
næ militaris peritus, cum quingentis
Polonis ac ducentis Volhinensibus ag-
gressus, egregiè vicit, magnaque ex par-
te cęcidit, & præda omni exutos procul
fugauit. Iacobus Strusius magnæ indo-
lis atque audaciæ adolescens, dum fu-
gientes Tartaros auidius insequitur,
hos & illos cędit ac obtruncat, à suis lō-
gius auectus, à Tartaris circumuentus,
est interemptus. Hæc victoria & si non
incruenta Toruniam allata, magna Si-
gismundum regem affecit lætitia, qui
vt Prutenico bello totus incumberet,
omnesq; vires suas in vnum contrahe-
ret, constituit cum alijs vicinis gētibus
bella pace, aut inducijs suspendere. Et
opportunè Basilius Magnus Moscoui-
tarum dux Oratores misit, qui pacem à
Sigismundo rege, captiuorumque, qui
Vilnæ custodiebantur, restitutionem
deposcerēt. Sigismundus Rex per Lega
tos suos responsum Basilio duci se datu
rum est pollicitus: Nec multò posteà Po
locensem palatinum in Moscouiam le
gatum misit, qui responsum referens di
xit, nec pacem, nec captiuorum restitu-
tionem vllam fieri posse, nisi Smolensk-
ko arce prius restituta. Tali à legato re-

Tartari Podoliam vastant.

gio Basilius Magnus accepto responso,
postquā tergiuersari cœpisset, nec Smo
lenskum restituere vellet, legatus regi-
us re infecta in Lituaniam redijt, & per
hæc cū Moscouitis nec pax erat, nec cer
tum bellū. Inter tātas bellorum procel-
las Sigismundus rex iucundissimū acce
pit nuncium, reginā Bonam filium, qui
à sacro fonte paternum tulit nomē, pe-
perisse. Incredibile dictu quanta res hęc
lætitia omnes affecit, cùm iam Dei beni
gnitate quod vnum ad summam Sigis-
mundi regis fœlicitatē deerat, regij pro
prijq; sanguinis successorem nactus es-
set, & iam inde maiori animo cœptum
bellum pertractare cœpit, Ioannemq;
Swierciowski qui ante sexenniū Mo-
scouitas apud Orsam trans Boristenem
magno prælio superauit, ad castra quæ
apud Brunsbergā hærebant misit, colle
gamq; Nicolao Firleio, æquato ei impe
rio adiunxit, vrbsq; alioquin munitissi
ma, maiore studio & apparatu oppug-
nabatur, q̄ non minore diligētia ac per
tinacia ab ordinis Magistro & Crucife-
ris propugnabatur. Eo tempore à Ludo
uico Vngariæ & Boëmiæ rege Lauren-
tius episcopus & Trepka Polonus lega-
ti venēre. Venit & Helias Mursa à Tau-
ricano Cæsare orator. Albertus ordinis
Magister receptis, vt superius memora
tum est, Germanicis per mare auxilijs,
cum eis in apertū erupit, & ad Helsper-
gam Varmiensis episcopi sedem, oppi-
dum validum & arcem munitissimam
oppugnādam contendit, quam vbi fir-
miorem reperit, quàm vt eam expugna
re facilè posset, incēso suburbio & agris
vicinis peruastatis, cū omnibus copijs
& bombardis ad Ressel oppidū & arcē
expugnandā est profectus, vbi validissi
mū erat p̄sidium, mille octingētorū Po
lonorū equitū, cui Iacobus Secignouiꝰ
vir disciplinæ militaris peritꝰ, & manu
prōptus præerat. Eius quoq; oppidi po-
titūdi spe magister ordinis destitutꝰ, Ra-
stēburgā versus signa vertere instituit. Iaco
bus Sencignouius ex Ressel in apertū e-
gressus, extremū abeuntium agmē car-
pere cœpit. Sexcētos cataphractos equi
tes, calibeis toracibus Germanorū mo-
re armatos adeptus, cum eis longo tem
pore decertauit, trecentisq; ex eis inter-
fectis aut captis, alios in fugam vertit.
Ad eius cladis nuncium Albertus ordi
nis magister cōsternatus, cū residuis e-
quitum peditumq; copijs fugienti simi
lis Rastemburgā sese recepit. Pari fœli-
citate cū Cruciferico Liuoniensium e-
quitatu apud Bartensteinū est decerta-
tū, hic etiā Poloni egregiè vicerūt, qua-
dra-

Sigismundus Augustus natus die prima Augusti 1520.

Helspergā à Magistro oppugnatur.

draginta ex eis interfectis & aliquot ca-
ptis. Hic Iacobus Brosouecius Polonus
miles, staturæ admodum pusillæ cum
Germano cataphracto equite, in eius
comparatione giganteæ staturæ con-
gressus, eum egregiè vicit ac sponsione
fidei obstrinxit, Toruniamq; ad regem
captiuum deduxit. Res fuit admiratio-
ne digna, quando ille pusillus vastę sta-
turæ militem ad conspectum regium
pertraheret, Germano milite pudore
suffuso, quod à gnano verius, quàm vi-
ro fuerit superatus. Albertus ordinis
Magister, posteaquam Helspergam &
Ressellam frustra tentasset, Melsacum
oppidum nocturna ac insperata oppu-
gnatione cœpit. Erant illic duo regij
magistri equitū Laurētius Myscovvs-
ki & qui vbi oppidum mœ-
nibus multa bombardarum vi collap-
sis, se tueri non posse conspexēre, in ar-
cem, quæ parum munita erat, refuge-
runt. Quo factum vt defensione despe-
rata obsessi deditionem facere sint coa-
cti, conditione adiecta, rebus & perso-
nis saluis. Fides deditis seruata, tuto in
pacatum abiēre. Ad Vormitam inde
ordinis Magister castra transtulit, oppi-
dum multo maius munitius ac opulen
tius. Erat hic Radvvankovv-
ski magister equitum cum Polonorum
præsidio, qui primo hostium accessu
oppidum egregiè tutatus est. Verùm
Albertus ordinis Magister posteaquā
vi proficere nihil potuit, ad artes suas
conuersus, præsidij præfectum primò
ad colloquium euocauit, promissisque
amplissimis effecit, vt ei oppidum pro-
dere sit pollicitus. Obstabant nefario
homini primò Decuriones Poloni, in-
de oppidani, mulieribus argentea ve-
stium suorum ornamenta ad bombar-
darum globulos & defensionem offe-
rentibus. Corruptus pecunia Radvvan
kovvski, postremò portam Magistro
ordinis patefecit: amissumq; est oppi-
dum, ad res ordinis infestandas appri-
mè opportunum. Hæc mense Augusto
gesta: plures eius dies coruscationibus,
tonitruis, & assiduis imbribus fœdi fuē-
re, quo factum est, vt Visla amnis nimio
aquarum auctu inundauerit, damnaq;
accolis non modica fecerit. Mense in-
sequenti Poloni cum ducentis Crucife
ris Bartensteino egressis decertarunt,
ex quibus partem longè maiorem tru-
cidarunt, alios in fugam verterunt. Sub
quo tempore Selimus Turcorum im-
perator, qui Syriam cum Aegypto & A-
rabia ante quadriennium Turcorum
imperio adiecit, in Bisantio diem vitæ

Iacobus Borosouecius militem Germanum cepit.

Melsacum captum à Magistro.

Vormita ciuitas episcopi Varmiensis per proditionem Radvvancouij capta.

Selimus perijt.

clausit extremum: cui Solimanus filius
in imperio successit. Tauricanus quoq;
Tartarus Tanaim cum ingentibus co-
pijs transgressus, Nogaienses Tartaros
Nomadum more in Scythia latè pascē-
tes, victos suæ subiecit potestati, supra
quadraginta hominum millia ex ea gē-
te in Tauricam & ad inferiora Boriste-
nis transtulit, qui ei postea in bellis, au-
cta eius plus nimio potentia magno v-
sui fuēre. Dimidium erat Septembris
cùm rumores de valido Germanorum
exercitu, qui in auxiliū Cruciferis con-
tra Sigismūdum Poloniæ regē in Prus-
siam veniret, spargi cœpit. Res ab initio
non credita, ob similes vanos rumores,
qui antea non semel iactati fuerant: quoad
exploratores regij rem certam attule-
runt. Consultatum est in senatu regio,
quid potissimum facere expediret, vt v-
trinq; hostibus resisteretur, hinc Alber-
to ordinis magistro & Cruciferis, inde
nouo exercitui ex Germania infestis si-
gnis per Marchiā venienti: placuit, ma-
gistro ordinis & Cruciferis nobilitatē
Prutenicam & mercenarium militē ob
ijcere, arcesq; & oppida Varmiensis ec-
clesiæ tueri: cōtra Germanos verò, qui
per Marchiam instructa phalange equi
tatū catafracto, multis tormentis belli-
cis & terribili belli apparatu venicbāt,
visum maiorem Polonicæ nobilitatis
partem ad bellum cōcitari, alios ad Ro
xiæ Podoliæq; fines tuendos cōtra Tar-
taros conuerti. Nobilitati Polonicæ ad
Vangrouecium oppidum, vnius diei à
Posnania itinere locus cōueniendi da-
tus. Sigismundus Rex expeditione ge-
nerali per literas nobilitati imperata, i-
pse ex Torunio mouens, quarta die,
quæ fuit Octobris quinta, Vangroue-
cium prior venit. Sexta eius mensis,
Germanicus exercitus apud Francfor-
diam Oderam amnem transmisit. In-
terea temporis, dum Polona nobili-
tas segniter conuenit, Legnicensis dux
ad Sigismundum regem Vangrouecī-
um venit, ad tractandum de pace, aut
verius explorandum si oblatas Toru-
nij conditiones Rex suscipere vellet:
sed Sigismundus Rex à prima senten-
tia, & primo responso Torunij dato, ni-
hil immutauit, ostendens vanis Ger-
manorum minis se nihil terreri, vires-
que & potentiam suam ad longè ma-
iorem hostium vim excipiendam suf-
ficere. Iam magna nobilitatis pars
ad Vangrouecium conuenerat, cùm
à Sigismundo Schonbergo omnium
copiarum duce Vangrouecium literæ
sunt allatæ, quibus regi & regno Po-
loniæ

Tauricanus Tartarorum imperator Nogaienses Tartaros suæ subijcit potestati.

Germanorū auxilia magistro Cruciferorū missa.

loniæ bellum indicebatur. Eam belli
denunciationem Sigiſmundus Rex,
& proceres qui aſtabant per contemp-
tum riſu excepêre. Germani ab Oderæ
tranſitu tertijs caſtris ad Medzirecium
arcem, quæ in finibus regni eſt, perue-
nêre, quam obſidione cinctam, ac bi-
duo quadraginta maioribus bombar-
dis oppugnatam, quoniam exiguo fir-
mata erat præſidio, magna vi proſtra-
tis muris expugnarunt. Suſpicio erat
ne ea arce expugnata, Germani Poſna-
niam verſus caſtra promouerent. Ob
hoc Sigiſmundus Rex mille delectos
pedites Sclopetarios, qui vrbi præſidio
eſſent, eueſtigio miſit; paratus ipſe cum
omnibus copijs ſi eò hoſtis rectà con-
tendiſſet, ad Poſnaniam Vartamq́ue a-
mnē propius accedere. Germani regni
Polonię fines ingreſſi à Polonis irrequi-
etis irruptionibꝰ turbabātur, perimebā-
tur, & captiuabantur, quibus Poloni
ſubitis ac inſperatis incurſibus infeſtiſ-
ſimi erant, equorum ſiquidem agilita-
te præpollebant, nec hoſtem quieſcere
patiebantur. Præſlaus Lanſcorunius &
Andreas Tencinius milites Hieroſo-
lymitani, viri ſtupenda audacia præ-
ſtantes, cum aliquot equitum turmis,
Germanos ſiue pabulantes, ſiue aquan-
tes, ſiue iter ingredientes cum cruenta
cæde hoſtiliter infeſtarunt, & in ſuæ
fortitudinis atque audaciæ teſtimoni-
um, captiuos Germanos Sigiſmundo
regi plurimos miſerunt. His tumultua-
rijs prælijs Germani attriti, Poſnaniam
accedere non auſi, à Medzirecio, flexo
in ſiniſtram itinere, ponte, qui manda-
to regio deiectus erat inſtaurato, Var-
tam amnem cum omnibus copijs a-
pud Squirzinam tranſiuêre, & per hæc
regni Poloniæ finibus relictis, per no-
uam Marchiam iter Pruſſiam verſus
continuarunt. Limitem Pruſſiæ apud
Tuciniam & Valcian arces ingreſſi, ex-
templò à Polonico equitatu prælio ex-
cepti ſunt, primoq́ue congreſſu octua-
ginta pedites Germani interfecti, tri-
ginta capti. Quo prælio Præſlai Lanſ-
corunij virtus eſt commendata, qui a-
liquoties per medias hoſtium cater-
uas, poſt eorum cædem & vulnera, ſcu-
to duntaxat tectus, illæſus euaſit. Alio
loco Ioannes Zaremba palatinus Ca-
liſſienſis centum quinquaginta equi-
tes cataphractos & pedites ſexaginta
Germanos trucidauit, captiuosq́ue Si-
giſmundo regi miſit. Eo congreſſu &
alijs, Nicolai Ruſocij caſtellani Biecho
uienſis, militaris audaciæ & fortitudi-

Medzirecia arx à Germanis capta.

Præslaus Lanſcorunius.

Ioannes Zaremba.

nis virtus refulſit. Poloni proſperis vſi
ſucceſſibus, Germanis tumultuarijs
prælijs aliquotiens victis ac cæſis, in
oppidum cui à lapide cognomen eſt,
reficiendorum equorum gratia con-
ceſsêre. Maxima noctis pars lætis com-
potationibus extracta, reſiduum no-
ctis quieti datum, cùm in aurora nun-
ciatum eſt, Germanos propinquum
nemus iam egreſſos propè adeſſe. Tunc
primùm ad arma & equos Poloni re-
currerunt, tumultu & trepidatione o-
mnia agi. Vix equos aſcenderant, cùm
ecce equitatus Germanicus, terribili
armorum ſtrepitu aduolat. Cum qui-
bus Poloni, etſi numero impares &
imparati, congreſſi, poſt anceps ali-
quandiu certamen, in pacatum con-
ceſsêre, impedimentis & equis fermè
centum amiſſis. Oppidum Germani
diripuêre. Ad famam Germanici exer-
citus venientis Albertus ordinis Ma-
giſter, diuerſa parte ſex millium pedi-
tum & ſeptingentorum equitum exer-
citu comparato, ex Kynſperga mo-
uens, rurſus ad Helſpergam Varmien-
ſis Epiſcopi vrbem & arcem principa-
lem oppugnandam pergit, plantatiſ-
q́ue noctu tormentis bellicis, magnam
muri partem in terram ſtrauit, eo con-
ſilio vt luce veniente, vrbem totis viri-
bus aggrederetur. Fuiſſet Albertus
magiſter haud dubiè voti compos, vr-
bemq́ue expugnaſſet, ni Iacobus Sen-
cignouius regiarum copiarum dux nō
multò antea cum mille equitibus Po-
lonis aduenisſet. Qui vbi murum oppi-
di vaſto hiatu ſtratum vidit, nullis fa-
ctis repagulis in muri deiecti longo fo-
ramine bombardas ex aduerſo diſpo-
ſuit, ipſe cum fortibus Polonis armis
égregiè inſtructis, retro tormenta bel-
lica, ad certamen paratus ſtabat, miſſo
ad Albertum ordinis Magiſtrum ca-
duceatore, vt oppugnationem aggre-
di non moraretur. Albertus Poloni du
cis exterritus audacia, ſuorumq́ue mi-
litum, ſi vrbem oppugnare pergeret, a-
pertum intuitus exitium, nihil vl-
terius mouere auſus, tertia ab ea
qua venerat die Raſtemburgum ver-
ſus contendit. Sigiſmundus Rex tan-
to hoſtilium armorum ſtrepitu vndi-
que circumſeptus poſtea quàm Ger-
manicum exercitum fines Pruſſiæ in-
greſſum, & à Sluchouia validiſſima ar-
ce haud procul abeſſe cognouit, veri-
tus ne Germani Viſla amne tranſmiſſo
cum Alberto ordinis Magiſtro caſtra
iungerent, aut ne Gedanum opulentiſ-
ſi-

Kamien oppidum, à Germanis direptum.

Helſperga oppugnatur.

ſimum totius Pruſſiæ emporium, ali-
quo aduerſo caſu periclitaretur, ſta-
tuit cum omnibus copijs ad Viſlā am-
nē Gedanumq; propius accedere, & ex
Vangrouecio die Nouembris ſecunda
mouens, ad Bidgoſtiam properauit, hic
inito cum magnatibus ac purpuratis
ſuis conſilio, Ioannem Zarembam pa-
latinum Caliſſienſem cum mille equi-
tibus Polonis Gedanum miſit, & non
multo antea Storcium aulicum ſuum
virum fortem, & diſciplinæ militaris
peritum, cum Polonico peditatu Ge-
danum præmiſerat, Ioanni Coſcelecio
Mariemburgenſi præfecto in manda-
tis dat, vt qua parte Germani Viſlam a-
mnem tranſire molirentur, ea occur-
reret, & à tranſitu fluminis hoſtes arce-
ret, Germani ad Sluchouiam arcem
venientes, loci munitione ex regio præ
ſidio deterriti, ne tentare quidem op-
pugnationem ſunt auſi, Choinicia op-
pido, nullo firmato præſidio, incolis
Germanis vltrò ſe dedentibus, facilè
potiti, pleraque alia oppida cum Kyſ-
ſavva & Stargarda quæ in itinere & pa-
rum munita erant, in ſuam redegêre
poteſtatem: dediti commeatum exer-
citui ſubmisêre. Ad Derſauiam inde
oppidum ventum, quod in ripa Viſlæ
amnis iacet, eo quoque in poteſtatem
redacto Germani contractis vndique
nauigijs, flumen tranſmittere para-
bant. In aduerſa ripa, Ioannes Coſce-
lecius, Mariemburgenſis præfectus cū
non contemnenda Polonorum manu,
bombardas aduerſus Germanos loca-
uerat, eorumq́ue nauigia ad traijcien-
dum parata, ſulphureis bombardarum
globis inceſſebat, poſtremò à ripa in
qua conſiſtebant, ſubmouit, qui vbi
ſe flumen tranſire non poſſe animad-
uerterunt, Sigiſmundum etiam regem
cum quadraginta millibus equitum
bellatorum Bidgoſtiam veniſſe ac pro-
pe adeſſe per exploratores cognouêre,
mutato repentè conſilio, Gedanum
verſus ſigna verterunt: caſtriſq́ue an-
te vrbem poſitis Sigiſmundus Schon-
bergius Germanicarum copiarū dux,
per nūcios ad Proconſulem vrbis miſ-
ſos tentauit, ſi fortè vrbem alioquin
munitam per deditionem aſſequi poſ-
ſet, ſed cùm nihil pacati ex Gedano re-
ſponderetur, minari ille & tormenta
bellica aduerſus vrbis mœnia expedi-
re cœpit. Ciues & regij duces qui intra
mœnia erant nihil his exterriti, ex ad-
uerſo quæ ad defenſionem neceſſaria
videbantur, opportuna præparare non
ceſſabant. Subinde Polonus equita-

Gedanum à Germanis obſeſſum.

tus vrbe patefacta porta egreſſus Ger-
manos aggrediebatur, caſtraque eo-
rum pauore & trepidatione replebat,
cœſisq́ue & obtruncatis, in poteſtatem
etiam redactis aliquibus, victor ad vr-
bem cum captiuis remeabat, pulchrum
q́ue ciuibus ſpectaculum exhibebat.
At Sigiſmundus rex Gedani nobiliſſi-
mæ vrbis motus periculo, facto ex om-
ni exercitu delectu, ſeptem bellato-
rum equitum millia dato ſtipendio
conſcripſit, & eos duce Nicolao Fir-
leio palatino Sendomirienſi ad ho-
ſtes Germanos perſequendos, oppida-
q́ue deperdita recuperanda miſit. Re-
gius dux cum expedito equitatu con-
tra Germanos profectus Stargardam
& Derſauiam primo acceſſu recupera-
uit: ad famam eius aduentus Schon-
bergius & alij Germanicarum copia-
rum duces, rati omnem regiam po-
tentiam aduentare, conſternati, veri-
tiq́ue ne à regio equitatu vndique cir-
cumuenti in medio cæderentur, mo-
tis repente caſtris multiſq́ue impedi-
mentis relictis, Pomeraniam verſus
ſecus littus maris, fugientibus ſimiles,
abire cœperunt. Ioannes Zaremba
Polonici equitatus qui intra Geda-
num erat dux, poſteaquam Germanos
motis caſtris abire conſpexit, facta ex
vrbe eruptione, extremum hoſtium
agmen carpere, trucidare ac captiuare
non deſtitit. Affuit haud multo poſt-
ea Nicolaus Firleius regij equitatus
maiorumq́ue copiarum dux, partem
equitatus Pomeraniam verſus, ad ho-
ſtes inſequendos miſit, ipſe cum reſi-
dua exercitus parte ad Choiniciam &
reliqua oppida intercepta recuperan-
da 'eſt profectus. Illi qui ad inſequen-
dos Germanos ſunt miſſi, abeuntes aſ-
ſecuti, in extremum agmen ferociter
inuecti ſexcentos primo congreſſu, al-
tero noningentos trucidarunt. Quo
certamine centum quadraginta equi-
tes cataphracti in poteſtatem ſunt re-
dacti, alios ad Lembergam vſq; ducis
Pomeraniæ limitem per cædes & vul-
nera Poloni inſecuti, vt totum illud i-
ter à Gedano ad Lembergam Germa-
nicis ſtratum cadaueribus fœteret. Di-
uerſa terræ parte Nicolaus Firleius ad
Choinicam veniens, in eo loco recupe
rando nonnihil habuit difficultatis,
ob trecentorum peditum præſidium,
quod Sigiſmundus Schonbergius illis
reliquerat, poſtremò præſidij præfecto
ad colloquium euocato, minis & inde
promiſſis oneratum ad deditionem
perpulit, & ita Choinicia in regiam rur

Nicolaus Firleius Germanos perſequitur & fugat.

Germanorū militum diſceſſus fugæ ſimilis.

Nicolaus Firleius Choiniciam per deditionem capit.

sus rediјt potestatem, Sigismundi regis fœlicitate & Nicolai Firlei virtute & industria. Hic Germanici exercitus militarem disciplinam ac modestiam commendare non immeritò possumus. Si quidem ij in omni per terras regias profectione, villis & hominibus agrestibus innocui fuêre. Nihil eis per vim abstulerunt, imò commeatum iusta æstimatione coëmerunt, Virginum etiam ac matronarum pudicitiam tutam reddiderunt, qua moderatione & virtute effecerunt, vt agrestes omni deposito pauore, necessaria victualia, eis sponte deferrent, venaliaque iusto precio exponerent. Nostri verò ad eadem quæ hostis pertransierat loca venientes, non ea vsi sunt modestia. In terra regia veluti in hostico villas diripuerunt, & vim agrestibus, disciplinę militaris immemores, intulerunt. Sigismundus rex posteaquam Germanos à Gedano Pomeraniam versus abijsse cognouit, soluto exercitu, in Breste Cuiauiæ abijt, quò ad eũ Soracynski Morauus, qui in Prussia in castris regijs cum aliquot centenis equitum peditumq; stipendio inauctoratus militauit, commeatus petendi causa venit, acceptoq; debito stipendio, in Morauiam cum militibus suis recessit. Venerunt & alij complures magistri equitũ & Centuriones in Breste, quos omnes Sigismundus Rex ad prosequendum bellum in Prussiam remisit. Enimuerò Albertus Prussiacæ militiæ magister in primo Germanorum in Prussiam aduentu Sigismundo rege in Vangrouecio exercitum congregante, ne rebus suis deesse videretur, Helspergam aggressus, Fabianum Varmiensem episcopum, qui in ea arce se clauserat, summa vi rursus oppugnauit. Aderat hic Iacobus Sẽcignieuius cum Polonorum manu non contemnenda, antistiti præsidio, quem pari virtute ac constantia vt prius defendit. Sub eo tempore quo magister ordinis Helspergam oppugnauit, Alexander Ilouius magnæ fortitudinis & audaciæ vir cum ducentis equitibus Polonis viris fortibus per apertũ campum discurrens, magistro ordinis & Cruciferis infesta omnia reddidit, carpenta quæcunque obuia in quibus commeatus ad castra Crucifericа vehebatur, intercepit & exussit, ita vt in castris ordinis fames sentiretur. Cùm Cruciferis aliquoties congressus eos egregiè vicit, & plus ducentos diuersis locis interfecit, coactusq; est Albert⁹ ordinis magister cœptam Elspergæ soluere obsidionem, quo inde motis castris abeunte, Iacobus Sencignouius ex oppido egressus, & abeuntem magistrũ cum suo equitatu insecutus, extremum eius agmẽ ad Rastemburgum vsq; carpere ac cum cruenta cæde infestare non destitit, magisterq; ordinis per longum tempus pòstea nihil mouere sit ausus. Sigismundo rege ex Bidgostia ad Breste veniente, Albertus magister Helspergam episcopi Varmien. oppidum tertiò repetijt, & eam si vnquam antea multa vi per biduum pertinacissimè oppugnauit, Iacobus verò Sencigniouius non minore quàm prius virtute ac constantia obsessum antistitem tertiò est tutat⁹. Coactusq; est ordinis magister oppugnationem toties repetitam cum ignominia & damno deserere. Qui ad alia loca expugnanda conuersus, Neumarkum & pleraque alia loca fraude & proditione intercepit, vsque ad Sigismundi Regis in Toruniam reditum, quo tempore in Kynspergam Sambiæ cum omnibus copijs se recepit, vbi lætos Carnispriuij dies egit, & concubinæ suæ nuptias celebrauit. Sub quo tempore Iacobus Sencignouius cum aliquot equitum Polonorum turmis Alexandro Ilovvski socio, circum Fridlandiam, Gerdan, & Velau, vbi Alla & Prægola amnes confluunt, Cruciferorum terras ferocissimo procursu longè & latè est populatus: In Seburgk ducentos pedites Germanos adeptus, ad internecionem cecidit. Supra centum quinquaginta villas ea excursione incẽdio absumpsit, multaq; onustus prę da Helspergam victor redijt. Nec hic multum moratus, in apertum denuò egressus Passenheimam oppidum per deditionem accepit. Apud Gutstadiã inde cum Cruciferis depugnauit, victosq; septuaginta ex eis trucidauit, quatuordecẽ præstantiores cœpit. At Albertus ordinis magister Polonicis præualẽtibus armis, cladibus vna supra aliam cõsternatus, ad suos dolos & stratagemata cõuersus, mense Martio in apertũ iterum erupit, eo consilio, vt Elbingam vrbem munitissimam fraude interciperet, missisq; secreto & silẽti agmine duobus millibus peditũ, sub obscura interlunij nocte, eos in tugurijs ac horreis suburbij delitescere fecit, ac in insidijs collocauit, mãdauitq;, vt dũ ignari ciues veniẽte luce portas aperirẽt, ex insidijs erũperent, portã occuparent, ac vrbẽ nil tale metuentẽ inuaderent. Die illucescente portaq; vrbis de more aperta, Germani pedites ex insidijs coorti, duas priores turres extemplò inuadũt, & occupant, à tertia, crate ferrea demissa exclusi, concursu populi ægrè defensa, per horas fermè septem in porta est depugnatũ, postremò tormentis bellicis, saxis & alijs missilibus, Magister ordinis & sui pedites, magno labore & multa cæde extra portam sunt eiecti, vrbsque pro Sigismundo rege ciuium eximia fide seruata. Et poterat munitissima alioquin Prussiæ ciuitas, ex tribus principalibus vna, si occupata fuisset, rebus Prutenicis in componenda pace multum afferre difficultatis. Magister ordinis posteaquam à spe potiundę Elbingę decidit fractus animo ad pacem aut inducias cum rege Polono ineundas flecti cœpit. Enimuerò Sigismundo rege ex Breste Cuiauiæ Torunium ad bellum in Prussia prosequendum reuerso, altera die Legniciensis Dux de pace tractaturus ad eum venit, nec multo posteà Georgius Marchio Brandeburgensis, Alberti ordinis Magistri eadem causa superuenit, de pace inter Principes conuenire non potuit, induciæ duntaxat ad quadrienniũ pactæ, arcibus & oppidis hinc inde captis restitutis, vt interea temporis de pace in longum tempus duratura commodius tractari possit; & per hæc bellum maximum ac periculosissimum, per Polonos ac Germanos in Prussia accensum, ꝙ anno sexquialtero variante fortuna durauit, extinctũ est, extremis Mensis Martij diebus, Anno humanæ salutis, vicesimo primo, supra quindecies Centesimum, Regni Sigismundi Regis quintodecimo, qui rebus Prussiæ compositis ad Calendas Maias Cracouiam redijt. Sub quo tempore Tartari ex Taurica egressi (quina eorum erant millia) transmisso Boristene Mosir oppidum, quod ad Præpeciũ amnem iacet, diripuerunt, spoliatumque fortunis omnibus, incolis abductis aut trucidatis exusserunt. Inde impetu auersi, magnam Lituaniæ partem inter Slucico & Pinsko fædè sunt populati, tandem cum multis captiuis Christiani nominis, multaque alia armentorum pecorumque præda in Tauricam nullo accepto incõmodo redierunt. Machmetkeri Tartarorũ in Taurica Cæsar, Nogaiensium seu Trstãanaitarum Tartarorum, quos non multo antea suæ subiecerat potestati, auctus exercitu, cũ omnibus copijs ac terribili belli apparatu, Tanai ac Volga seu Rha fluminibus transmissis, Casanam Tartarorum in Scithia Metropolim; quæ tunc Basilij Magni Moscouitarum Ducis parebat imperio, suæ subiecit potestati, Tartarosque Casanenses sibi vectigales fecit. Indignabatur Basilius Magnus Moscouitarum Dux, Casanam vrbem cũ gente valida, sibi ereptam esse, ingentemq; exercitum comparauerat, ad iniuriam vindicandam, & amissam Prouinciam recuperandam. Quod cùm Machmetkeri Cęsar Tauricanus comperit, Basilio Magno Duci ex confesso hostis factus, cum exercitu octuaginta millium equitum, magnoque belli apparatu in Moscouiam irrupit, Okamque amnem qui in Volgam se exonerat, trãsgressus, Regionem antea omnibus bellis intactam, & per hoc frequẽti hominum incolatu populosam, incredibili celeritate peruastauit, & ante Mosquam Metropolim, per duo milliaria Germanica, in conspectu Basilij castra fecit; expectans aliquandiu, si Basilius magnus Dux, qui etiam ingẽtem comparasse exercitum, & vires omnes suas in locum vnum cõtraxisse ferebatur, copiam pugnandi faceret. Sed Basilio pugnam detrectante, Machmetkeri Tartarus hosti pauoris expressa cõfessione, præda expletus, hominumque innumera cinctus multitudine, in Tauricam redijt. Ferunt supra trecenta hominum millia captiuorũ, ex Moscouia tunc abducta fuisse, senibus & pueris, qui per ætatem immanissimum hostem sequi non poterant, crudeliter peremptis; eã captiuorum turbã Turci mercatores in Caphata vrbe Tauricæ mercati trans Pontũ in terras suas auexêre, Seruisque Moscouitis Cappadociam Bithiniã, Asiam minorem atque Thraciã repleuêre. Selimanus Turcorũ Cæsar, (sic illi Reges suos vocãt) Selimo patri in lato imperio succedẽs, vt ab egregio aliquo facinore, maiorũ suorum exemplo, Regni sui administrationem inchoaret, ne cum gente sua alioquin feroce & belli appetentissima ocio marcesceret, Vngaris qui tunc Pannoniam inferiorem obtinebant, genti bellicosæ, & quæ Turcorum arma tot annis antea exercitauit, bellũ intulit, & ex Constantinopoli cum omni imperij sui potentia, ac terribili belli apparatu Mense Maio egressus, Monte Hemo, cum omnibus copijs transcẽso, in Rasciam seu Misiam superiorẽ peruenit, eo consilio vt Nanderalba, quæ arx omnium validissima ad Saui & Danubij iacet confluentes, Vngaris erepta ac expugnata, Sauum amnem imperij sui limitem faceret, quod tanto gloriosius sibi fore putabat, quanto alij Turcorum Imperatores, turpius ab ea arce reiecti, & cruentis cladibus affecti sint.

Germanorũ humanitas.

Polonorum militum crudelitas erga suos.

Elbinga à Magistro dolo oppugnata.

Induciæ inter Regem & Magistrũ Cruciferorũ.

Pax inter Regem & Cruciferos.

1521.

Tartari Lituaniam vastant.

Cæsar Tauricanus Casanã Moscho eripuit.

Tartari Moschouiã vastant.

Moschorum captiuorum ingens numerus.

Selimannus in Vngariã expeditio.

Primis itaque menſis Iulij diebus, ante Nanderalbam caſtra metatus, eam arcem terra & aquis, ne quid ad obſeſſos ſubſidij aut commeatus peruenire poſſit, vndique obſidere cœpit. Ludouicus Vngariæ & Bohemiæ Rex, ad famam tam periculoſiſſimi belli conſternatus, Vngaris generalē belli expeditionem edixit, auxilia vndique contrahit; à Sigiſmundo patruo, Poloniæ Rege, per Oratores ac ſupplices literas opem implorat. Ex Regni Vngariæ ruina, quæ Poloniæ Regno pericula euenire poſſent, propinqui veluti incendij vicinitate oſtendit. Tam acerba Nepotis regis legatione, Sigiſmundus Rex permotus, exercitum extēplò conſcribi fecit. Mercenariorum militum, ſena equitum peditumque millia fuiſſe ferūtur: quibus Ioannem Comitem Tarnouienſem virum fortem, & diſciplinæ militaris peritiſſimum, præfecit, ipſumque magno inauctoratum ſtipendio illarum copiarum Ducem conſtituit. Nec multò poſtea, commeatu ac tormentis bellicis inſtructo, per Carpatum Montem in Vngariam ire iuſſit. Ludouicus Vngariæ & Bohemiæ Rex ſextumdecimum tūc ætatis agens annum, Vngaris ad inferiora Danubij conuenire iuſſis, die Menſis Iulij decimaſeptima contra immaniſſimos Turcos ex Buda mouit, vireſq; ſuas in vnum contrahere cœpit. At Solimanus Turcorum Tyrannus, ad famam hoſtilis exercitus, Nanderalbam multò validiꝰ oppugnare eſt adortus. Erat turris in arce vaſtæ magnitudinis ſublimior cæteris, ex qua præſidiarij Vngarorum milites, arcem fortiter & conſtanter propugnabant, quæ primùm ſulphuratis bombardarum globis maxima ex parte diruta ac deiecta eſt. Alteram turrim Solimanus ſuffodi: cauernamque ſubterraneam ſulphureis pulueribus repleri fecit, quo ſuccēſo terraque vehementer concuſſa, maior turris pars, ingenti fragore ac ruina corruit. Opponere Vngari repagula, & pro viribus reſiſtere contendebant. Oppugnarunt Turci arcē pertinaciſſimè, quam Vngari maiore aliquanto conatu tuebantur, quamuis multi bombardarum globis caderent. Apud Turcos abundāte multitudine feſſis integri ſuccedebant, præliumque redintegrabant. Victa poſtremò eſt Vngarorum virtus & conſtantia. Qui vbi arcem amplius ſe non poſſe tueri viderent, tū primùm de deditione agere cœperunt. Amiſſa eſt Nanderalbenſis arx Regni Vngariæ antemurale, die 29. Menſis Auguſti. Eodem quoque tempore arx Sabacenſis quinque inde leucis diſtans, in ripa Saui amnis ſita expugnata eſt. Solimanus ea expeditione Sauū amnem ab ea parte imperij ſui limitem feciſſe cōtentus, non vltra progredi voluit, cùm ob non contemnendum Vngarorum exercitū, tum ob auxiliares Polonorū, ac Sigiſmundi Regis copias, quæ ad Danubiū vſque & Futacum oppidum progreſſæ erant, ſpeciemque exercitus duplo maioris præ ſe ferebant. Solimanus Turcus turribus ac propugnaculis in Nanderalba magna celeritate refectis, validiſſimo illic relicto prȩſidio motis caſtris, eodem quo venerat itinere retrò in Thraciam abijt. Ioannes quoq;. Tarnouiēſis Polonicarum copiarum Dux, poſtquam in aduerſa Peteruaradinenſis arcis ripa ad traijciendum Danubium paratus, cum Polonico exercitu aliquandiu ſediſſet, vbi Solimanum Imperatorem Nanderalba expugnata abijſſe cognouit, & ipſe motis caſtris, ad Ludouicum Regem ſalutandi eius gratia profectus, poſtea re nulla memorabili geſta in Regnum Poloniæ redijt. At Sigiſmundus Rex de Tartarorum anniuerſarijs fermè excurſionibus, impendentibusque periculis ac damnis ſollicitus, pro magno habuit negocio, Conuentum Optimatibus Regni Petricouiæ de more indicere, & de anni venturi defenſione conſultare. Sed quia Bidgoſtienſi Conuentu vniuerſæ Regni nobilitati indulgentiſſimus Rex Sigiſmundus conceſſerat, vt generalē Senatus Polonici Conuentum, particulares nobilitatis in ſingulis ſatrapijs præcederent, hos primùm Conuentus Sigiſmundus Rex, miſſis ad omnes Palatinatus Regni ſui literis, fieri certis locis mandauit. Poſnanienſis ac Caliſſienſis Palatinatus nobiles cū ſuis ex Senatorio ordine Optimatibꝰ, in Sroda Oppido conuenerunt. Hic circa nunciorū ad generalem Regni Conuentum electionem, cum plena vel limitata poteſtate, magna ſuborta eſt difficultas, ſtudijsque nobiles certarunt diuerſis, tam, vt in vulgo, contentioſè, vt penè ad arma ſit deuentum; Conuentusque Sredenſis paucorum proteruia in nihilū recidit: coactuſq; eſt Sigiſmundus Rex, ne regni defenſio per hęc prȩpediretur, nouo miſſo mandato & literis conuentū in Sroda inſtituere. In quo poſt multas altercationes, tandem nuncios qui in pecuniarum ſubſidium pro mercenarijs conducendis militibus conſentirent, elegerunt, ea lege adiecta, ſi nunciorum

Nandoralba capta.

Ioannes Comes Tarnouius in Vngariam cū mercenarijs militibus cōtra Turcas miſſus.

Comitia Petricouiæ. 1522.

Poloniæ Maioris nobiliū diſſenſio in electione Nūciorum.

ciorum aliarum Satrapiarum maiori parti ita viſum foret, cum quibus mutuam habere intelligentiam ſunt iuſſi. In alijs Palatinatibus nuncij terrarum electi ſunt, magna concordia; & cum omnimoda facultate. Qui Petricouiam venientes, frequenti Regni ſenatu, Rege præſidente conſultatum eſt, de Regni contra barbaros hoſtes defenſione, & præcipuè Tartaros qui Tauricam incolebant, qui excurſionibus aſſiduis æſtate veniente, tranſmiſſo Boriſtene Podoliam Roxiamque Orientales Regni Polonię Prouincias atrociter vaſtabāt. Sed quia generalis nobilium Regni bellica expeditio, qui Regē ad quæuis bella primo impendio ſequi, & fines Regni tueri tenentur, contra Tartarum hoſtem, qui celerrimo curſu & recurſu exercitus ſtatariæ pugnæ aſſuetos eludere conſueuit, infructuoſa immo damnoſa videbatur, Optimatibus Regni magis expedire viſum eſt, vt pecunia pro mercenario milite conducendo, ex agrorum Colonis & Ciuitatibus conferretur. Cui Senatus Regni ſententiæ nuncij terrarum refragari cœperūt, certas ſibi à Rege Sigiſmundo prærogatiuas prius concedi præoptātes, quibus eorum immunitates augerentur. Compoſitisque inter ſeſe, ac poſtea prolatis multis articulis, aliquot dierum ſeſſionibus in Senatu res agitata ac diſcuſſa eſt, Sigiſmundo Rege & Senatu ad res honeſtas, alijs reiectis, conſentiēte. Quo facto, nuncij terrarum cōcordibus ſuffragijs & nemine diſcrepante, in pecuniæ pro mercenario milite collationē per agrorum Colonos & Oppidanos fiendam conſenſerunt. Quatuor millia equitum conſcribi, ac in Podoliam ad prima Veris ſigna mitti placuit. Sigiſmundus Regni ſui defenſione, eo modo conſtituta, Iudicijs dies aliquot præſedit, abſolutoque Conuentu, in Magnum Lituaniæ Ducatum eſt profectus, eius quoque prouinciæ neceſſitatibus & periculis prouiſurus. Sub quo tempore Leo Romanus Pontifex, eius appellationis decimus, fatalem diē obijt, in cuius locum Cardinalis Flandrenſis, qui Carolo Hiſpaniarum Rege abſente Hiſpanias gubernabat, Cardinalium ſuffragijs in demortui Pontificis locum abſens eſt ſuffectus; & Adrianus Sextus appellatus. Qui ex Hiſpania Romam Cæſaris claſſe deuectus vltima Auguſti in Romanum Pontificem eſt coronatus. Secundum eam pontificis Adriani Coronationem, Eraſmus Vitellius de Cracouia, Epiſcopus Plocenſis, qui apud Sedem Apoſtolicam magnificum Sigiſmundi Regis Oratorē geſſit, morbo peſtilentico, qui tunc vrbem Romā inuaſerat, rebus humanis eſt exemptus, vir ſanè doctrina, moribus & multiplici virtutum laude adornatus, cùm ob ingenij dexteritatem, ad Alexandrum & Iulium Romanos Pontifices, ab Alexandro Poloniæ Rege, bis legationis munus antea obijſſet. Eodem tempore Solimanus Turcorum Rex, Imperij ſui anno tertio Rodum inſulam & vrbem terribili belli apparatu eſt aggreſſus. Menſibus quatuor ciuitatem alioquin munitiſſimam totis viribus oppugnauit. Tentauit Solimanus ſubterraneis vrbem cuniculis ingredi, ſed cū id non ſuccederet Rodianis militibus vbique occurſantibus, & periculis ſeſe obiectātibus, fortiſſimeque decertantibus, foſſam prȩaltam, terra replere cœpit, factoque ad mœnia vrbis aggere cùm propè eſſet, vt vi capi poſſet Magiſter ordinis Rodianæ militiæ deditionem facere maluit, quàm tot piorum indignam cædem, & nobiliſſimæ vrbis excidium intueri, quę die Stephani Prothomartyris amiſſa eſt. In quā Solimanus ingreſſus, fidem datam deditis ſeruauit. Magiſtro ordinis cum ſuis commendatoribus & omni militia, cum reliquijs ſanctorum & rebus quæ aſportari poterant liberè dimiſſo, præter tormenta bellica, quorum vis ingēs in Rodo capta fuit, anno ſalutis humanæ, viceſimo ſecundo ſupra milleſimum ac quingenteſimum. Quo anno menſe Octobri, Baſilius Moſcouitarum Magnus Dux, Vilnam ad Sigiſmundum Regem legatos miſit, inducias que quinquennales ab eo rege impetrauit. Sub quo tempore Chriſtiernus Daniæ ſiue Daciæ Rex, qui Caroli Imperatoris ſororem matrimonio iunctam habuit, & ex ea prolem maſculam ſuſcepit, à Danis & Suedis ob tyrannidē eſt regno pulſus. Crudelis ſanè tyrannus, qui inter alia facta impia in Stoholma Regia Regni Suetiæ; Optimates quinquaginta ad epulas inuitatos, potu ciboq; refertos, demùm in poteſtatem redactos, inter quos tres erant primarij regni Suetiæ Antiſtites, abſciſſa gladio ceruice obtruncauit; ob eam tyrannidē populari tumultu, in exilium actus, ac Regnis Danię, Suetię, Noruegię eſt ſpoliatus. Ad Regnum Daniæ eo modo vacās Fredericus Dux Alſaciæ per magnates publico conſilio accerſitus, Regio diademate in Cobena Regia eſt exornatus. Suetiæ ampliſſimum Regnum Sigiſmundo Poloniæ Regi, per eius Regni

Expeditio generalis dānoſa.

Nunciorū terreſtriū tergiuerſatio.

Leo pōtifex max. obijt.

Eraſmus Ciołcus Epiſcopus Plocen. Romæ mortuus.

Rodus capta.

1522.

Moſchus petit inducias.

Chriſtiernus rex Daniæ regno pulsꝰ.

Sigiſmūdus regnum Suetiæ repudiauit.

gni Proceres ac purpuratos legatosque Torunium missos, est oblatum. Quod ipse ob nimiam trans Sarmaticum mare distantiam acceptare renuit, etsi Suedi præfectum Regium cum mille peditibus Polonis eorum stipendio soluendis, sibi duntaxat deposcerent. Regem inde sibi Suedi elegerunt, qui gubernatoris nomine antea regnū administrauit, Gutstauusque est appellatus. Vterque Rex tam hic quàm Daniæ Luteranam spurciciam est complexus. Sed maiore aliquāto impietate Gutstau⁹ Rex, qui Catholicos Antistites, regno Suetiæ expulit. Ioannes Lincopensis Episcopus solum vertens, Gedani multos annos moram traxit: Vpsalensis Metropolita Gutstaui Regis impietatem detestatus, Romam concesserat. Anni sequētis initio, qui erat vicesimus tertius supra quindecies centesimū, Sigismundus Rex cum Basilio magno Moscouitarum Duce in Vilna metropoli, pace ad quinquennium composita, ex Lituania in regnum redijt. Nec multò postea Basilij Moscouitarum Ducis legati tres, quingentorū equitum comitatu Cracouiam venerunt, qui iusiurandum pactarum in Vilna metropoli induciarū à Sigismundo Rege exegerunt, quod ille Dux coram Regijs legatis ex fœdere pri⁹ præstiterat. Legati Moscouitę lauticijs præbitis apud munificum Regem comiter sunt habiti, & donis amplissimis expleti, voti compotes ad Basiliū præpotentem Aquilonis Ducem abierunt. Mensis Maius Sigismundo Regi præter ægritudinem, qua est conflictatus, etiam erat periculosus. Quippe accensis prima noctis hora funalibus in supremo arcis cubiculo, in eū post vitream stantem fenestram, ex bombarda manuali est sagittatū. Globus sulphureo puluere excussus, in interiore cubiculi hæsit parte. Auctor tanti facinoris diligenter, etiā præmio proposito, quæsitus reperiri non poterat, etsi in quosdam fuerit suspicio. Haud multò postea incendium Cracouiæ est conflatū, quinquaginta circiter domus ignis violentia conflagrarūt. Per id tēpus Machmetkeri Tartarorum in Taurica Cæsar, ad prima veris signa mouēs ex Taurica cum omni sua potentia, secus paludem Meoticam procedens Tanaim amnem, qui Europam ab Asia distermínat, cum omni exercitu transmisit, eo consilio vt Scythas Tartaros inter Tanaim & Volgam seu Rha flumina, ad Hircanum vsque pelagus latè tendentes, suæ subigeret potestati: illi verò vbi

[margin:] 1523.
[margin:] Oratores Moschorum Cracouiā veniunt.
[margin:] Rex sclopeto impetitus.
[margin:] Cracouiæ incendium.
[margin:] Tauricani Cæsaris in Tartaros expeditio.

hostem fines suos ingressurum persensēre, ad Volgæ fluminis Ostia, quæ in Caspium pelagus erumpunt, sensim retrocedētes, ac pauorem simulantes, eū ad interiora Scythiæ perrraxère, vbi coadunatis viribus, compositoque agmine Machmetkero Cæsari occurrunt. Nec Tauricani Tartari pugnam detrectauère equitatu Scythico Partorum more sagittario ex equis res agebatur. Concursum est magnis vtrinque animis, tanto sagittarum emissarum turbine, vt præ densitate solem obtenebrare viderentur. Certatum est marte ancipiti, diu multumque. Postremò Tauricani Tartari cruento prælio victi, succubuēre, fusi fugatique sunt. Machmetkeri Cæsar medio certaminis ardore dum hic & inde discursat, hostilis sagittæ ictu concidit, & ex equo moribūdus defluxit. Media fugientium trepidatione, Ostapheus Sigismundi Regis apud Circasios in Amadocis præfectus ad Ripā Boristenis, qui ante annum aduerso prælio à Taurofcitis captus erat, ex Taurica Peninsula profugit, & in Circasios redijt. Sub quo tempore, media fermè æstate, Turci immanissimi Vngariam vastare aggressi, Seuerinum arcē apud Dacas siue Mulctanos validam, in sinistra Istri Ripa sitam expugnarunt, loco ad res terræ Transyluaniæ & Vngariæ infestandas opportuno. At in Taurica Chersonesso, sede Cæsarea ex cæde Machmetkeri vacante, Sedetkeri frater Solimani Turcorū Imperatoris assensu, eam est adeptus. Qui summa rerum apud Tauriscithas potitus, cuestigio ad Sigismundum Regem legatos misit, fœdus, amicitiam & societatem flagitādo. Vltra hæc, cōtra quosuis hostes Scithica pollicitus auxilia, futurus amicus amico, inimicus inimico. Maiora etiā amicitiæ officia quàm Machmetkeri frater præstare fuerit solitus, offerens. Legati Tartari, à Sigismundo Rege hospitaliter accepti atque habiti, donis etiam expleti ac expediti, gratum initi fœderis & amicitiæ responsum Tauricano Cęsari retulerunt, etsi Tartari parum sincera fide amicitias colere consueuerint. Turci quoque ea æstate non quieuerant, qui non solùm rebus Vngaricis, sed etiā Polonicis infesti erant. Enimuerò quaterna eorum millia Bialogrodēsibus Tartaris sibi in auxilium ascitis, Podoliam inuaserunt, ac latè prędati sunt. Crassilouiam arcem expugnare adnixi, ab ea cū multa cæde sunt rejecti. In reditu Rohatinum oppidum oppugnare aggressi, illud tandem ob Turcum

[margin:] Machmetkeri interfectus.
[margin:] Turca Seuerinum arcē in Vngaria expugnarūt.
[margin:] Cæsaris Tartarorum cū rege pax.
[margin:] Tartari perfidi.
[margin:] Turca Podoliam inuadunt.
[margin:] Rohatinum à Turcis expugnatum.

Turcum captiuum non redditum expugnarūt. Oppidani posteaquam mœnia lignea perfracta viderunt, ad templum, quod in arcis modum communitū est, se receperunt, illicq; sese tutati sunt. Turci verò incenso oppido nullo accepto incommodo abierunt. Vulgatum erat per Iacobum Sencignouium, qui mille armatorum equitum Dux erat, eos Turcos profligari potuisse, si sub eo tempore, quo ex equis descenderant, oppidumque oppugnarunt, ipsos à tergo aggressus fuisset. Ipse copiarum paucitati diffisus, haud procul inde qui etus stetit, nec quicquam mouere est ausus. At in Sirmio Pannoniæ inter Sauam & Drauam Turci insignem ab Vngaris cladē accepère; duodena millia ex eis cecidisse feruntur. Eo anno circa autumni æquinoctium Adrianus eius nominis Sextus Romanus Pontifex, dum minus quàm duos sedisset annos, in humanis esse desijt. Cui supremi ordinis Antistitum suffragijs Cardinalis de Medices natione Tuscus, qui Clementis septimi sibi nomen assumpsit, in Pontificatu est surrogatus, cuius administratio ob Romam per Hispanos ac Germanos nephariè direptam, fuit parum fœlix. Carolum tamē Hispaniarum ac Germaniæ Regem Bononiæ in Imperatorem coronauit, cuius auxiliari exercitu Florentiam perdomuit, multosque aduersæ factionis ciues in exilium egit. Statum liberæ alioquin ciuitatis mutauit, Alexandro de Medices nepote, duce eius vrbis creato, cui vt status eius firmior, ac stabilior esset, filiam Caroli Cæsaris ex concubina susceptā, matrimonio copulauit, qui in libera antea ciuitate arce munitissima exædificata, eius vrbis libertatē porrò pessundedit. Anni sequentis initio, qui fuit vicesimus quartus, supra millesimum ac quingentesimum virginei partus, Bonæ Reginæ Polonię mater, Dux Barēsis vita decessit, vel hoc solo fœlix, quod filiam Bonā in florentissimo statu moriens reliquit. Vacantem eius decessu Barensem Ducatum in Italia, vicerex Neapolitanus inuasit, præsidiumq; arci Barensi imposuit. Sed Bona Regina, ad quā hic Ducat⁹ ex matris obitu deuolutus erat, cuestigio ad Carolū Imperatorē regem Neapolitanū Oratorē misit, Stanislaum Borek Canonicum Cracouiensem, qui in Hispaniam honesto equitum comitatu profectus, singulari industria & fide Barensis Ducatus restitutionem pro Bona regina & liberis eius à Cæsare obtinuit, eo ducatu à Cęsa-

[margin:] Turcarū clades in Vngaria.
[margin:] Adrianus pont. max. obijt.
[margin:] Roma capta sub Adriano.
[margin:] 1524.
[margin:] Mater Bonæ Reginæ è viuis excessit.
[margin:] Barensis ducatus Bonæ Reginæ restitutus.

re in feudum recepto, obedientiaq; pręstita Regis & Reginæ nomine, Bonaq; Regina liberam per hęc sui ducatus administrationem recepit. Orauit præterea Carolum Imperatorem Sigismundi Regis nomine Stanislaus Borek legatus, vt cū Regibus christianis pace com posita, in Turcos immanissimos, qui Vngariæ & Poloniæ Regna armis prægrauarent, vires & opes suas converteret, Ludouicumque Vngariæ Regem, qui in aperto ac ꝓximo esset periculo, non desereret. Oratori Polono bona suppetiarum spes data, si Galli quiescerent; nec Italiam, quam ipse in suam recepisset protectionē, armis infestarent. Per id tempus ab ora Sinus Sarmatici diuersorum Regum ac Principum ad Sigismundum Regem Oratores venerunt. Affuerunt Daciæ & Sueciæ Regū, nec non Pomeraniæ ac Mechelburgæ Ducum legati, fœdus & amicitiam deposcentes. Initum est fœdus cum Frederico Daciæ siue Daniæ Rege. Nec nō cum Gostauo Sueciæ. Insuper cum Pomeranię ac Mechelburgæ ducib⁹, quod Sigismundus Rex eò fecit libentius, vt Gedanenses sui subditi, per maria Aquilonis liberius cum suis mercibus nauigarent, mercesque Anglicas & Lusitanas in Regnum Poloniæ adueherent; & sunt Gedanenses ob nauium magnitudinem ad longinquas obeundas nauigationes apprimè industrij. Eo anno mense Martio Vistula amnis ob exuberantem pluuię descensum niuiumque subitam resolutionem, nimio auctu excreuit: mensis verò Aprilis, noui Cracouiēsis Antistitis declaratiōe fuit insignis. Petrus Tomicius Regni Poloniæ Vicecācellarius ex Posnaniensi Episcopatu, ad Cracouiensem est translatus, Sigismundi regis nominatione & Capituli ecclesię Cracouiensis electione: quam Romanus Pontifex assensu suo ratam fecit. Sub solstitio inde æstiuo Ludouici Vngarię, & Bohemiæ Regis Orator Cracouiam venit. Petijt edictum, quo Poloni negociatores VVratislauiam merces conuehere, aut mercaturam exercere vetabantur, Regis sui nomine relaxari: Enimuerò VVratislauienses in Germaniæ & Poloniæ finibus siti, merces quæ citro vltroque con uehebantur, apud se veluti in emporio deponi faciebant, nec eas vlterius prouehi permittebant, eo respectu vt rerū precium arbitrio suo augerent vel deprimerent. Sigismundus Rex suorum querelis permotus, seuerissimo edicto omnia cum VVratislauiensibus commertia

[margin:] Diuersorum Principū Oratores ad Sigismundum missi.
[margin:] Gedanensiū industria.
[margin:] Vistulæ inundatio.
[margin:] Petrus Tomicius Epūs Cracouiēsis.
[margin:] Orator Regis Vngariæ ad regem venit.
[margin:] VVratislauiense emporium sublatum.

mertia ſuis ſubditis interdixit, quòd VVratiſlauienſibus tam fuit graue, ac damnoſum, vt eorum ciuitas artificibus ob rerum omnium penuriam diffugiẽtibus, ad deformem ſolitudinem fuerit redacta. Sigiſmundus tamẽ Rex Ludouici Regis, eiuſdemque ex fratre Nepotis precibus victus edictum relaxauit, permiſitque ſuis Regnicolis, vt mercatores citrò vltroque veteri more commeare, & negotiationes cũ VVratiſlauienſibus exercere liberè poſſent. Obtinuit etiam Ludouicus Rex à Sigiſmundo patruo, vt ad res Bohemicas, ob inteſtina odia tumultuantes componendas, ex purpuratis ſuis quempiam legatum Pragam Bohemorum Regiã mitteret. Miſſus eſt Andreas Tencinius Palatinus Cracouienſis: qui Pragam veniens, re illic proſperè & ex ſententia confecta, paceque inter Bohemiæ Proceres compoſita, magnam inſignis prudentiæ laudem inde retulit. Ea æſtate Podolia ac Roxia orientales Regni Poloniæ Prouinciæ Turcico primũ & inde Tartarico tumultu agitatę ſunt. Turci ac Bulgari Iſtro ac Tyra amnib⁹ tranſmiſſis (tredecim circiter equitum erant millia) Podoliam hoſtiliter ingreſſi tumultu ac trepidatione omnia replerũt. Sinkouium oppidum ſubito & inſperato interuentu ingreſſi, direptum incendio abſumpſerunt; arcem contiguam Staniſlai Ochoionuſij fruſtra oppugnarunt, egregiè defenſa eſt, Turciq; cum multa cæde inde reiecti, per Podoliam demum ac Roxiam effuſi, tranſgreſſique Leopolim ferro & igne eas terras populati ſunt, ad Comarno vſque furor eorum proceſſit, vnde retrocedere cœperũt. Pugnatum eſt cum eis aliquoties per Præfectos regios tumultuarijs prælijs. Quibus congreſſibus Ioãnes Comes Tarnouien. inſignẽ fortitudinis & audaciæ laudem retulit: perieruntque ex Turcis diuerſis locis, & conflictibus tria circiter millia. Et poterant quorũdam ſententia hæ Turcorum copiæ ad internecionem profligari, ſi Nicolaus Firlei regiarum copiarum Dux, vt cautè ita animosè cum abeuntibus congredi voluiſſet, apud Seretum amnem prępcipuè, quem ob reſtagnantes aquas & paludes Turci laborioſè tranſmiſerũt: Sed dum plus nimio paucitati ſuorum diffiſus cunctatur, hoſtis elapſus eſt. Quingẽti Turcorum Tyram ſeu Neſtrium amnem tranſgreſſi, Pokuce Tranſtiranam Regni Poloniæ Prouinciam peruaſtarunt. Qui dum per propinquã Moldauiã breuiore itinere ad Iſtri amnis Oſtia tranſire parant, Moldaui habitu & armis Polonicis inſtructi, abeuntes à tergo krociter aggreſſi, pręda omni exutos ad internecionem cęciderũt. Alia Turcorum agmina per Podoliam ad Tyræ amnis oſtia & Moncaſtrũ ſeu Bialogrodum peruenêre, quos equitatus Polonus inſectatus, extrema exercitus carpebat, cum cæde & captiuitate multorum. Sanè ad Sigiſmundum Regem longus captiuorum ordo eſt perductus: Omnes ferreis compedibus cõſtricti, laboribus ſunt deputati. Iam timor Turcici belli ceſſauerat, cùm ecce Tartarorum quadraginta millia tranſmiſſo Boriſtene, maiore longè tumultu & periculo Volhiniam Roxiamque inuaſerunt, & penes ſuburbium Leopolis maximis agminibus tranſeuntes, apud Moſciſca caſtra fecerunt: hic Aſlam Sultanus Tauricani Cæſaris frater patruelis, cum parte copiarum ſubſedit. Triginta equitũ millia per turmas diuiſa, & inde quaquauerſus ſparſa in terras Regias immiſit. Tartari penitiora Regni Poloniæ ingreſſi, ferociſſimo procurſu longè lateque Roxiam ſunt populati: pauor, fuga & trepidatio vbique. Oppidorum & villarum incendia latè collucebant. Innumeri mortales celérrimo ac inſperato incurſu oppreſſi captique, in ſeruitutem morte aſperiorem abducti. Plurimi in ampla nemora ſe abdiderant, quos hoſtis Tartarus vndique circũuentos, indagine veluti conquiſitos, inde extrahebat, qui excelſas arbores conſcenderant, inter frondes deliteſcẽtes ſeruati. In vaſto apud Prochnicum oppidum nemore, innumera agreſtium hominum capta multitudo. Arx etiam Prochnicenſis per barbaros oppugnata, ſed aliquanto pertinacius defenſa eſt. Ceciderunt hic ex Tartaris in ea oppugnatione tormentis bellicis, circiter ſeptuaginta. Occiſorum cadauera in horreum pertracta, ſuccenſo horreo igne exuſta. Quos ſulphurei bõbardarũ globi paulo ab arce remotius peremerunt, in lato campo ſparſim iacebant, inter quos duæ Scythicæ mulieres exangues, virili habitu & truculentia capiteque raſæ repertæ, quæ cum viris Amaſonum more equeſtres belligerarunt. Pari clade apud Czurilonis arcem Tartari affecti, hic quoque agreſtium hominum falcibus multi trucidati, ac ab arce aquæ circumfluę præſidio reiecti. Ad famam tam horrendæ terræ Roxiæ vaſtationis Sigiſmũdus Rex minimè conſternatus, Christophorum & Nicolaum Sidlouecios, nec non de Rogouo,

Turcæ & Tartari Podoliam vaſtãt.

Turcæ à Moldauis & Polonis profligati.

Tartari Podoliam Volhiniam & Ruſſiam vaſtant.

Prochnicenſe defenſum.

Scythicæ mulieres inter cadauera Tartarorum repertæ.

gouo, Pręfectum Opocinenſem Odrouanſiæ familiæ Proceres, ad nobilitatẽ ad arma concitandam Sandomiriam verſus præmiſit, Edictoque mandauit, vt nobilitas Orientalis Poloniæ, quam minorem vocant, armata Sandomiriam conueniret: Oppidani certum peditum numerum ſub ſignis mitterent. Ipſe Rex nihil morat⁹ Cracouia ſe proripuit, eo reſpectu vt armata militia equitum & peditum citius conueniret, Scythaſque Tartaros tam latè vagantes, aduentus ſui fama, qua nihil eſt celerius, exterreret. Nec opinione ſua prudens Rex falſus eſt. Tartari ſiquidem poſteaquam Sigiſmundũ Regem, omnem Aulæ ſuæ equitatum præmiſiſſe, nobilitatem ad arma concitare, ipſumque ex Cracouia mouiſſe cognouerunt, non vltra progredi & excurrere auſi, cum rapta præda retrò abire cœperunt Moſciſca verſus, vbi Oſlam Sultani caſtra poſita erant. In reditu præfecti atque Aulici Regij pleriſque locis cum hoſte tumultuarijs prælijs ſunt congreſſi, multoſque diſpalatos præda ex eorum manibus excuſſa peremerunt. Interea temporis Sigiſmundus Rex paucos dies Sandomiriæ moratus, dum equeſtres pedeſtreſque copiæ conueniunt, Leopolim verſus contendit. Cuius aduentu Aſlam Sultanus & Tartari conſternati, à Moſciſca oppido caſtris repentè motis retrò abierunt. Quos Rex cum exercitu non contemnendo inſecutus, die Septembris tredecima Leopolim peruenit, cùm nunciatum eſt Aſlam Sultanum & Tartaros fugientibus ſimiles magnis itineribus abire, ita vt Regiæ copiæ eos aſſequi nequaquam valeant. Incredibile dictu eſt, quanto dolore Sigiſmundus, qui fremens frendenſque in hoſtem ferebatur, eo nuncio fuerit affectus, horrebat miſerabilem Regni ſui vaſtationem, & contigit eum per recentia exuſtarum villarum & oppidorum veſtigia locaque adhuc fumantia tranſire. Qui poſtquam Tartaros deſerta Podoliæ ingreſſos, nec eos aſſequi poſſe accepit, Leopoli aliquandiu ſubſedit. Nec multo poſtea ſoluto exercitu die ſecunda menſis Nouembris Cracouiam redijt, prouiſurus, ne talia poſtea damna truculentiſſimi Tartari inferre poſſint, quod ſumma prudentia & ingenij dexteritate vigilantiſſimus Rex eſt aſſecutus, longoque poſtea tempore cum ea Scythica gente pax erat, ita vt Roxia ac Podolia Tartarorum excurſionibus ſemideſertæ Prouinciæ, frequentiore hominum incolatu, Caſtellis & munitionibus multis locis exedificatis, rurſus refloruerint, vectigaliaque ſolita Regio theſauro prouenerint. Sub quo tempore Genua maritima vrbs & Mediolanum populoſiſſima Italiæ ciuitas, per Franciſcum Galliarum Regem, qui Alpes cum potentiſſimo exercitu tranſiuerat, ſunt occupatæ, Chriſtianitaſque ſi vnquam antea magnis agitabatur odijs & inteſtinis arſit bellis, Carolo Romanorum, Germaniæ, Hiſpaniæ ac Siciliæ Rege eius conatibus eunte obuiam. Quibus tumultibus Sigiſmundus Rex permotus, pro ſummo habuit negotio Ludouicum Vngariæ & Bohemiæ Regem, Regnique Vngariæ Proceres hortari ac orare, vt depoſitis cum Turcorum Cæſare ſimultatibus cum eo pacem componerent, quam ille opibus ſuis contentus vltrò offerret. Enimuerò Regni Vngariæ Magnates ad eam conſilij inopiam, ne dicam dementiam, deuenerant, vt Solimanum potentiſſimum Græciæ, Aſiæ, Syriæ, Aegypti atque Arabiæ Imperatorem, pauore, Ludouico & Vngaris, miſſis Legatis, inducias offerre exiſtimarent; & gloriabantur Vngari Turcum ab eis pacem mendicare. Addita ſtolida iactãtiæ cõtumelia, Solimani Imperatoris legatis aurib⁹ naribuſque per contemptum & ludibrium præciſis, & cum ea deformitate domum remiſſis, quæ res poſtea maximis cladibus & ruina Vngariæ expiata eſt. Hæc omnia cùm Sigiſmundus Rex diuina ſua ſolertia præuideret, Andream Cricium Præmiſlienſem Epiſcopum, nec non Vitnynski Caſtellanum Plocenſem, Oratores in Vngariam miſit, orando, obteſtando, tam Ludouicum Regem, quàm eius Proceres ac purpuratos, vt quam Turcus vltro offerret pacem non contemnerent, ſed eam cupidè amplecterentur, maxima inde pericula ſubſequi poſſe ſi ſecus feciſſent, in hac præſertim tumultuantis Chriſtianitatis perturbatione. Se Tartaricis bellis implicitum eis opem ferre non poſſe, vires & potentiam Turcorum Cæſaris ſe probè noſſe, quæ ſi Vngaricis viribus conferantur, illæ longè maiores & immenſæ eſſent, quæ abſque inſtructiſſima piorum claſſe, & maritimis ſubſidijs inuictæ forent. Ludouicus Vngariæ Rex etſi patrui Regis moni-

Nobilitas ad arma concitata.

Rex Leopolim profect⁹.

Clades à Tartaris accepta.

Rex Crac. redijt.

Genua & Mediolanũ à Gallis interceptæ.

Vngarorum arrogantia & contemptus hoſtis potentiſſimi.

Oratores miſſi in Vngariam.

ta pro Apollinis haberet oraculo, pacemque cum Turcis vt VVladislaus pater colere summè peroptabat, mens tamen suorum Procerum, fatis Vngaricas res ad ruinam trahentibus, diuersa erat, palam iactantibus, iuuentutem & militiam Vngaricam, ocio ac pace marcescere, quæ exercitio indigeat: plus semper Turcos simulata pace eis nocuisse, quàm aperto Marte & bello. Adducebant Matthiæ Regis tempora, qui assiduo bellorum exercitio, cum vtroque Orientis & Occidentis Imperatore, ac Senatu Veneto Regnum Vngariæ satis clarum opulentum ac victoriosum effecerit.

Turcarum [illegible]us.

Accedebant ad eas persuasiones Romani Pontificis, nec non Venetorum Legati, qui Turcum ab Vngaris bello premi cupiebant, vt interea temporis Italia alieno periculo quiesceret, & dabant Romanorum Pontifex & Veneti Ludouico Vngariæ Regi, pleraque aureorum millia in stipendium Vngaris contra Turcum belligerantibus, quam pecuniam nonnulli primores, qui summa in regno Vngariæ auctoritate pollebant, inter se aliquando diuidebant, & milites stipendio fraudabant. Sæpiusque contigit vt limites Regni Vngariæ, decedentibus militibus absque omni essent præsidio, arcesque per Turcos interciperentur. Agnoscebant sua mala, propinquamque sui Regni ruinam Vngari, & tamen Sigismundi Poloniæ Regis opportunas ac salutares admonitiones spreuêre, adeò priuata commmoda & ambitio, mentes eorum occupauerant. Solimanus Imperator, postquam Vngaros pacem oblatam spreuisse, legatosque suos contumelia & vulnerum deformitate affectos esse cognouit, de bello Vngaris inferendo, & Nanderalba arce expugnanda consilia agitare cœpit: sibi persuadens, si arce tam valida potiretur, residuum Vngariæ facili negocio occupari posse.

Vngarorum auaritia regni ruina.

Interea Sigismundi Regis Legati, à Ludouico & Senatu Vngarico fœdere cum Turcis nullo confecto sunt expediti, ac in Poloniam remissi, cùm ecce Albertus Prussiacæ militiæ Magister Budam ad Ludouicum Vngariæ Regem superuenit, eo prætextu, vt pro eo, apud Sigismundum Patruum Poloniæ Regem intercederet, quadriennales inducias, quæ Torunij pactæ erant, ad longius tempus prororogari. Qui in Senatum Vngaricum Ludouico Rege præsidente admissus, nec Rex, nec aliquis ex magnatibus per contemptum ei assurrexit, Cum ille composita oratione Ludouicum Regem pro intercessione & induciarum prorogatione suppliciter deprecaretur. Tantum abfuit vt id ei Ludouicus Rex præstare voluerit, vt etiam prolixo sermone hominem hortatus sit, iure perpetui fœderis & prædecessorum suorum exemplò, ad obedientiam & fidem Sigismundo Regi & regno Poloniæ præstandam. Hic Alberti Prussiacæ militiæ Magistri contemptus, apud Ludouicum Regem & Senatum Vngaricum effecit, vt ille omni vlteriorum induciarum spe posthabita: abiecta, quam in candida veste gestabat nigricante cruce, Lutherana suscepta hæresi, deditionem Sigismundo Regi & Regno Poloniæ facere, suæque fidei cum omnibus subditis se committere destinauerit, quod postea anni insequentis primo vere, vt inferius explicabitur, præstitit.

Albertus Magister Cruciferorũ in Vngariam ad regem profectus, nihil obtinuit.

Sub eo tempore Stephani Palatini Moldauiæ Oratores ad Sigismundum Regem venêre, fidem, obseruantiam, fœdera & inscriptiones à maioribus suis factas, cum Regibus & Regno Poloniæ, Palatinum obseruare velle ex fide profitentes. Orarunt insuper, vt pro bono pacis limitaneis castellorum præfectis mandaretur, latrocinia prohiberent, & pro illatis iniurijs iustitiam ad se recurrentibus administrarent. Petierunt etiam vt Palatini Moldauiæ Legatis ad Basilium Magnum Moscouiæ Ducem per terras Regias, & Lituaniam liber pateret transitus.

Palatini Moldauiæ legati ad regem veniunt.

Palatini Legatis ad primas legationis partes benignè responsum: hortari iussus in officio permaneret, & inscriptiones cum Regno Poloniæ dudum initas maiorum suorum exemplo diligenter seruaret. Quod iustitiæ administrationem attineret, Sigismundo Regi nihil esse optabilius, quàm vt Moldaui cum Prouincialibus Podolię pacatè agerent, daturumque operam, vt illarum terrarum Præfecti cum Moldauis amica fœderata gente, pacem obseruent. Postremum, vt Oratores Moldaui in Moscouiam ire & redire liberè valeant, Sigismundus Rex concedere noluit, cùm hæc res suspecta esset, ne gentes ritus Græcanici, diuersæque à Polonis & Lituanis sectæ, hostilia molirentur: mutuaque facta conspiratione, terras Regias à diuersis hinc & inde partibus inuaderent. In hunc modum Valachiæ Moldauiæ legati sunt expediti, & per hæc annus quartus & vicesimus supra millesimum ac quingentesimum transiuit. Insequentis anni initio, Baruini Pomeraniæ Ducis Regij ex sorore nepotis Orator superuenit, Regemque Sigismundum ad principis sui nuptias inuitauit. Petijt insuper maternam dotem Baruino Duci extradi, & quia cum Ioachimo Marchione Brandeburgensi Electore Imperij, pro finibus, vt assolet, bellum moliretur, Polonum equitatum & auxiliares copias sibi præstari postulauit. Huic quoque legationi benignè responsum, ita vt Orator contentus abiret. Misitque Sigismundus Rex ad Baruinum Pomeraniæ Ducem legatum, qui consanguinei Principis nuptias honestaret, auxiliorumque spe cùm opus foret impleret. Per id tempus Gedani tumultus exortus est, die vicesima secunda Ianuarij durauitque per diem totam sequentem. Maxima Regiæ ciuitatis pars stolida ac nepharia impietate Lutheranam hæresim suscepit. Senatus per biduum furori populari restitit. Postremò victus insanæ cessit multitudini, ac in ordinem sese redegit. Lutherani, eorum potentia præualente, vilissimos de plebe in Senatum legerunt, Scribamque ciuitatis Proconsulem crearunt. Templa inde & Cœnobia omnia prophanata, sacraq; supellectili, quæ ex gemmis auro & argento multa ac preciosa erat, spoliata. Enimuerò ad tantam Gedanenses dementiam deuenerant, vt patinis & calicibus sacris in prophanis mensis & cœnis priuatorum per contemptum vterentur, Sacraque omnia illis essent ludibrio. Literas inde ad Sigismundum Poloniæ Regem Principem suum scripsêre, de fidei & regiminis ciuitatis mutatione. Orarunt suppliciter, ne huic rei contraueniret, quæ totius populi consensu facta esset, cùm nihil propterea suæ Maiestati deperiret de vectigalibus, aut solita in ipsum & Regni Polonię fide & obseruantia: populum vniuersum digitis sursum leuatis suæ Maiestati & Regno Poloniæ cum

Regis responsum legatis datum.

1525. Baruini ducis Pomeraniæ legatio.

Gedanen. tumultus ex hæresi Lutherana.

Gedanen. religionem mutarunt, templa prophanarunt, &c.

nouo magistratu iurasse, tumultum sedatum, ac statum ciuitatis compositum esse. Eius sententiæ literæ in Senatu Regni & Conuentu Petricouiensi lectæ, multorum animos, qui altius sapiebant perculerunt, verebanturq; ne Regia ciuitas, & opulentum sinus Sarmatici emporium, à Regno alienaretur, aut aliquo aduerso casu periclitaretur: Resque Prutenicæ ad bellum rursus spectare videbantur, quadriennalibus etiam inducijs cum Magistro ordinis exeuntibus. Summaque opus erat prudentia ad surgentes Prussiæ motus sedandos: qui postea diuina regis prudentia & incredibili fœlicitate sunt sedati. Enimuerò Henricus Legnicensis Dux, & Georgius Marchio Brandeburgensis Alberti ordinis Magistri frater germanus, vterque nephariam Lutheri hæresiarchæ sectam complexus, sollicitare non destiterunt, vt ordinis Magister Sigismundo Regi reconciliaretur, eique iuramentum fidelitatis & obedientiæ, quod Omagium vocant, præstaret: & cùm essent hi Principes sacræ religioni ac veræ pietati hostes infestissimi, Alberto Prussiacæ militiæ Magistro persuaserunt, vt religionis deposito habitu, Lutheranam blasphemiam profiteretur, & ex Magistro ordinis prophanus Dux in Prussia per Sigismundum Regem crearetur, ea lege, vt virilis sexus liberi, ex legitimo matrimonio suscepti, in Kynspergensi Ducatu & terra Sambia succederent, quibus non extantibus, Casimirus & Georgius Alberti Ducis fratres in eo Ducatu per Regem Poloniæ surrogarentur. Quibus decedentibus ad Regem & Regnum Poloniæ feudali iure Ducatus Prussiæ in toto deuolueretur: & cùm hæ pacis conditiones, Alberto ordinis Magistro non displicerent, immò eas cupidè amplecteretur, Sigismundus Rex ob bonum pacis eas etiam assensu suo ratas fecit. Verebatur siquidem ne in ea Lutheranæ sectæ perfidia Gedanum & residuum Prussiæ ad Magistrum ordinis deficeret, ex quo bella in Prussia, si vnquam antea, oriri maxima potuissent. His ita conclusis Albertus Prussiacæ militiæ Magister vltimus, Crucifero abiecto habitu, sub finem mensis Martij multorum equitum comitatu, ad Sigismundum Regem Cracouiam venit, vbi paucis diebus, quieti dati, die decima Aprilis, ante Prætorium sublimi solio ad hoc erecto, auro ac oloseri-

Albertus ex Magistro ord. Cruciferorum, Lutheranus factus, & in Prussia dux creatus.

co adornato, Sigiſmundus Rex Regali
diademate atque habitu conſpicuus
Albertum Marchionem Brandebur-
genſem, olim Pruſſiacæ militiæ Magi-
ſtrum, titulo Magiſterij abrogato, hoc
ipſum genibus flexum orantem Ducē
Kinſpergenſem in Pruſſia creauit, ei-
q́ue inſignia ducalia, & vexillum A-
quilæ candidæ, cum aurea in collo co-
rona conceſſit, & de eo Ducatu torque
aureo grauis ponderis inueſtiuit. Ipſe
rurſus Albertus, nouellus in Pruſſia
Dux, iuramentum fidelitatis & perpe-
tuæ ſubiectionis Sigiſmundo Regi ſuc-
ceſſoribus ſuis ac Regno Polonię, quod
fœlix fauſtumq́ue foret, ſolenni ceri-
monia præſtitit, & ſe ſuosq́ue ſucceſſo-
res in fide ac poteſtate Regum Poloniæ
futuros æternis temporibus aſtrinxit.
Et per hoc non exigua oræ maritimæ
pars cum ſinu Curonienſi, quas terras
olim Githones atque Phinni incole-
bant trans Viſtulam ad Chronium a-
mnem, hodie Memel ſeu Nemen vo-
catur, inſignis ad regnum Poloniæ fa-
cta eſt acceſſio, limitumq́ue Regni pro
rogatio; & quod priores Poloni Reges
ac principes periculoſiſſimis bellis tre-
centorum annorum ſpatio conſequi
non potuerant, vt inuiſos Cruciferos
ex terris ſuis exploderēt, hoc Sigiſmun
dus Rex armis primùm, inde admira-
bili ſua prudentia & fœlicitate eſt con-
ſecutus; titulumq́ue ſuum Regium to-
tius Pruſſiæ titulo condecorauit. Geda-
nenſes noui ducis in Pruſſia creati, præ-
ſtitiq́ue per eum Sigiſmundo regi O-
magij conſternati, pro magno habue-
runt negotio primarios ex nouis ſena-
toribus viros ad Sigiſmundum Regem
tranſmittere: factumq́ue mutatæ rei-
publicæ ac orthodoxæ fidei poſtergatæ
excuſare. Quos Cracouiam venientes,
Sigiſmundus Rex diſſimulata ad tem-
pus ira, ne deſperatione acti, res nouas
molirentur, benigno & tempori con-
uenienti dato reſponſo; expediuit. Qui-
bus domum redeuntibus, Priores Se-
natores Gedanenſes, qui nuper Luthe-
ranico tumultu exauctorati, ac in ordi
nem redacti erant, triginta circiter in-
ſignes viri Cracouiam venerunt: vr-
bisq; Gedanenſis miſerabilem caſum ci
uiumq́ue ſuorum inſaniam coram Si-
giſmundo Rege & Bona regina profu-
ſis verbis deplorarunt. Orarunt, ciuita-
ti in ruinam inclinatæ ſuccurrerent:
quod fieri vix poſſet aliter, niſi vt Rex
ipſe Gedanum veniat, ſtatumq́ue mi-
ſeræ ciuitatis reformet. Senatores om-

Albertus dux iurat in verba Regis.

Rex Dominus totius Pruſsiæ appellatus.

Gedanenſiū legatio ad regem de mutatione religionis.

Senatores Catholici ad regem venerunt.

nes veteres ciues opulentiores; mag-
nam denique plebis partem Regiæ Ma
ieſtatis partium futuros, alios etiam
qui ſeducti eſſent acceſſuros, vt de ne-
pharijs ac ſceleratis condignum ſumat
ſupplicium, Gedanumq́ue inſigne reg-
ni Poloniæ emporium ad longinquas
& peregrinas merces conuehendas op-
portunum ad ſtatum optimum reſti-
tuat. In hunc fermè modum, vrbis ſuæ
calamitates deplorantibus, bono ani-
mo eſſe iuſſi ſunt: Spe illis per vtrum-
que principem data, regni Poloniæ re-
bus compoſitis Regij in Gedanum ad-
uentus. Irent, & attentè prouiderent,
ne vrbs interea temporis maiore ali-
quo afficiatur detrimento. Cum his or-
natiſſimi Senatores ſunt expediti. Eo
anno die vndecima Februarij ſub Pe-
trikouienſi conuentu ſecunda, tertia
& quarta diei hora, quinque Soles in
cœlo obſeruati ſunt, bini circa verum
ſolem inter ortum & meridiem, alij
duo longo interuallo Septentrionem
inter & occaſum. Res prodigij loco ha-
bita, portenditq́ue rerum Vngarica-
rum mutationem: nec non tot bello-
rum tumultus, ac tot gentium ac regū
motus: vt euentus poſtremò demon-
ſtrauit. Enimuerò Franciſcus Gallia-
rum Rex eodem menſe die Februarij
viceſima quarta, ab Hiſpanico & Ger-
manico Cæſaris Caroli exercitu, apud
Ticinum ſiue Papiam nocturno præ-
lio eſt ſuperatus; ac etiam in poteſta-
tem redactus, nec multo poſtea claſſe
Cæſaris ex Genua in Barcinonem Hi-
ſpaniæ deuectus, vbi aliquandiu acer-
biſſimam perferens captiuitatem, duo-
bus filijs datis obſidibus, libertati eſt
reſtitutus, ac in Galliam remiſſus. Nec
multo poſtea immenſa auri vi Cæſari
appenſa, ſororeq́ue eius in matrimoni-
um accepta, certo inſuper icto fœdere,
natos recuperauit, multosq́ue annos
ſuæ ſibi cladis conſcius quieuit. Cle-
mens verò Romanus Pontifex celebri
tot bellorum ac victoriarum fama Si-
giſmundi Poloniæ Regis contra Tur-
cas, Tartaros, Moldauos & Moſcoui-
tas aliasq́ue vicinas gentes permotus,
ſacratum enſem vagina argentea in-
auratum, quo in bellis contra barba-
ras gentes vteretur, cum ſacrato pileo
gemmis ac vnionibus ornatiſſimo
tranſmiſit. Rem ſanè magno ac bel-
licoſo principe dignam. Legatum Pon
tificium qui id munus attulit, Sigiſ-
mundus Rex ampliſſimis expletum
donis in Italiam remiſit, Pontificiq́ue
Ro-

Prodigium.

Rex Galliæ captus.

Nuncius Apoſtolicus ad Regem venit.

Romano pro munere miſſo, per eun-
dem legatum & literas gratias egit.
Per id tempus in Taurica peninſula
inter Præcopenſes Tartaros tumultua-
tum eſt. Satkeri ſiquidem Tartarorum
in Taurica Cæſar, quem Turcorum im
perator eis præfecerat, & ex aula ſua at-
que Biſantio eis miſerat, quia ex Tur-
corum conſuetudine mitiores mores
prę ſe ferre videretur, minusq́ue quàm
Tartaris innatum ſit, feritatis haberet,
& per hæc parum eſſet bellicoſus, ſede
Cæſarea ab eis eſt deturbatus. Quo ex
Taurica Conſtantinopolim ad Turco-
rum imperatorem abeunte, Tartari O-
ſlam Sultanum, fratrem Satkeri pa-
truelem, virum fortem ac multis bel-
lis & periculis exercitatum ſibi Cæſa-
rem delegerunt: quam dignitatem ea
ipſe lege ſuſcepit, ſi eam Turcorum
Cæſar aſſenſu ſuo ratam feciſſet. Tur-
ci ſiquidem littoralia fermè omnia
Tauricæ & portus obtinent, ad orien-
tem & meridiem expoſita, cum vrbe
Caphata Colonia olim Genuenſium,
& ita Turcorum potentia Oſlam Sul-
tano & Tauroſcythis erat formidabi-
lis, & Solimano Cæſari Turcorum O-
ſlam Sultani virtus & ferocia erat ſu-
ſpecta, qui earum in Taurica turba-
rum, diſſidijq́ue Tartarici, apud quem
eo nomine accuſatus erat, potiſſimum
credebat eſſe auctorem. Itaque infeſto
in eum erat animo, Satkeroq; in Tauri
ca olim Cæſari Sedetkerium fratrē ſuc-
ceſſorem deſignat, eumq; Tartaris Tau
ricanis præeſſe voluit. Quod cùm Oſlā
Sultanus ex amicorum literis accepit;
nec Solimanum imperatorem placari
poſſe intellexit, cuius potentiam plus
nimio horrebat, ad Sigiſmundum Po-
loniæ regem Oratores miſit, ſupplican-
do, vt ſi Turcorum Cæſar ei vim infer-
re moliretur, liceret ſibi in campis re-
gijs Boriſteni adiacentibus caſtra me-
tari, cum equitum millibus bellatorū
ſeptuaginta, qui ſibi cōtra hoſtes quoſ-
cunque magno vſui eſſe poſſent. Re-
gemq́ue Sigiſmundum patris nomine
dignabatur, orans vt eum filij loco ha-
beret, in ſuamq́ue protectionem ſuſci-
peret. Legati tale tulêre reſponſum:
Sigiſmundum Regem Oſlam Sulta-
num Cæſarem filij loco habere, eique
omnia proſpera optare. Turcorum
Cæſarem dignitati eius non aſtipula-
ri, moleſto ferro animo. Si quid aduer-
ſi ei contingeret vt armis Turcorum
prægrauaretur, permiſſurum ſe, vt in
campis Boriſteni contiguis tutum ha-
beat receptum, opibus etiam ſuis &

Tumultus apud Tartaros.

Oslam Sultani legatio ad regem.

Reſponſum Regis.

commeatu eum pro viribus iuuatu-
rum. Cum tali reſponſo Tartarorum
legati in Tauricam redeuntes, gratum
Oſlam Sultano retulerunt reſponſum.
Accidit eo tempore, vt iniquo rerum
Chriſtianarum fato, inter Carolum
Romanorum Imperatorem & Fran-
ciſcum Galliarum regem, nouæ ſub-
ortæ ſint ſimultates. Enimuerò Caroli
Cæſaris potentia alijs Chriſtianis prin-
cipibus formidoloſa erat, fœdusq́ue in
ter eos initum eſt, vt alter alteri foret
auxilio, ſi Carolus in eorum quempi-
am arma mouiſſet. Id fœdus in autum-
ni initio Lugduni ſupra Rodanum in
Gallia eſt publicatum. Socij fœderis
initi, fuerunt Clemens Romanorum
Pontifex, nec non Galliæ, Angliæ, Por-
tugalliæ, Vngariæ & Scotiæ Reges. Ac-
ceſsêre huic fœderi Veneti, Suitenſes,
& Dux Sabaudiæ. Quod fœdus Sigiſ-
mundus Rex eſt deteſtatus, cùm vide-
ret Rempublicam Chriſtianam in du-
as veluti factiones ſciſſam eſſe: & tunc
maximè, cùm Turcorum potentiæ o-
peræprecium erat ire obuiam. Quam
temporum calamitatem non ſolùm fa
miliaribus colloquijs prudentiſſimus
Rex, ſed literis etiam ad Cæſarem da-
tis eſt inſectatus: ob quod meritum
Carolus Imperator Sigiſmundum Po-
loniæ Regem, vt de Chriſtiana repub-
lica bene meritum, ſingulari obſer-
uantia & affectu eſt proſecutus, eum-
q́ue ſibi perpetuo fœdere iunxit; ac ſo-
cium aurei velleris declarauit, Tor-
que aureo gemmis ac vnionibus orna-
tiſſimo, cum aurei velleris inſigni ei
dono tranſmiſſo. Hæc Romani Impe-
ratoris munificentia Sigiſmundo Re-
gi pergrata fuit, torquemq́ue aurei vel
leris in gratiam Cæſaris ſubinde geſta-
re conſueuit. Et per hoc annus vice-
ſimus quintus ſuper milleſimum ac
quingenteſimum exiuit. Alterius an-
ni initio Sigiſmundus Rex Regni pro-
cerum conuentu Petricouiæ abſolu-
to, promiſſo ſuo, quo Gedanum ſe i-
turum obſtrinxerat, ſatisfacere volens,
ob Lutheranam hæreſim abolendam,
nephariosq; homines puniendos, pau-
cos poſt conuentum dies Cracouiæ
immoratus, Bona regina & ſuauiſſi-
mis liberis valedictis, die decimano-
na Februarij, Pruſſiam verſus eſt egreſ-
ſus. Torunium primùm pulchram ac
munitam ciuitatem, vbi Viſtulam a-
mnem ſublicio ponte tranſiuit, inde
Mariebur genſem arcem toto orbe ter-
rarum ampliſſimam ac munitiſſimam
peruenit. Lutheranæ factionis Gedanen

Rex Polonus fœdus contra Cæſarem initum deteſtatur.

Aureum vellus à Carolo Sigiſmundo regi miſſum.

1526.

Rex Gedanum profectus.

ses ciues suæ sibi impietatis ac erroris conscij, Sigismūdi Poloniæ Regis Principis sui aduentu in Prussiam cognito, vehementer trepidare cœperunt. Secretis inde conuenticulis consultabāt, Expediretne rebus eorum, Regem in ciuitatem accipere, necne: In quo varijs dissidebant sententijs. Qui altius sapiebant, existimarunt non esse quicquam in re tanti momenti temerè agendum. Enimuerò Gedanenses à primo rerum primordio Regno Poloniæ & eius principibus semper fuisse fideles: Nunc Sigismundum Regem optimum ac clementissimum principem, cui omnes iuramento fidelitatis & obedientiæ obstricti essent, in ciuitatem suam non accipere, impium profectò ac nephariū esset, à cuius progenitoribus tot immortalia accepissent beneficia: tot ab eis haberent prærogatiuas, tot diplomata, quæ omnia subita ac nepharia defectio ne irrita redderentur. Et vt cætera obmittantur, nónne ipsi hanc ciuitatem à Cruciferica seruitute crudelissimis tyrannis liberarūt, magna sanguinis profusione diuturnisq; ac periculosissimis bellis? Magnæ esset ingratitudinis hæc non meminisse. Adde ciuitatem Gedanensem absq; regno Poloniæ nequaquam consistere posse, vnde tot merces variæ: Insuper annona & omne genus commeatus per Vistulam fluuium affatim aduehatur, quo non solùm vrbem hanc, sed complura transmarina regna annonæ difficultate subleuent, regnumq; omnium copia impleant: lignea etiam materia ad naues fabricandas & alia nauium ornamenta inde prouenire, sine quibus ciuitas hæc stare nequaquam potest. Meminerint etiam Sigismundum Regem arces munitissimas cum validis præsidijs à terra obtinere, ex quibus infesta omnia eis redderentur, bellumq; geri cum Polonis perpetuum oporteret: Quæ res quàm perniciosa esset, & breui temporis spatio magno fastidio futura, facilè conijcere quisque potest. Portumq; maris cum turri speculatoria, quæ à mœnibus aliquali distat interuallo; & per hæc commertia nautica nobis adimi posse: quo facto quid restaret amplius, nisi vt ab hostibus vndique circumsepti, omnium rerum pressi penuria, cum vxoribus & liberis fame teterrimo mortis genere, contabescamus. Expedit itaq; vt Sigismundum Regem cum felicis in has oras aduentus congratulatione ad nos missis legatis inuitemus, & ad vrbem hanc venientem exquisitissimis honoribus excipiamus. Inter tales aut his nō absimiles Gedanensium disceptationes, hoc inter eos conuenit, vt Sigismundo Regi omnia obsequij ac fidelitatis officia alacriter exhiberent: Venientem in tra mœnia pacatè acciperent cum suis aulicis ac omni Regio comitatu, qui vix tam numerosus esse potest, vt populosæ alioquin ciuitati vim inferre valeat: Et vt necessitate ingruente, tria inuicē cohærentia Gedani oppida sibi inuicem opem ferre possent, essentq; hic & inde peruia, placuit valuas portarū deponi, tormentaq; bellica per muros & propugnacula disponi, vt ab omni vi & iniuria tuti esse possent. Sigismundus Rex Mariemburgi erat à Gedano leucis septem distante: eorum quæ in Gedano agebātur ab his qui Regijs partibus fauebant, impietatemq; Lutheranam abhorrebant, non ignarus. Erat Gedani Philippus Bissouius, magnarum opum & ingenij præstantis vir: cuius progenitores partium semper erant regiarum, bellorum maximè temporibus, tunc cùm contra Cruciferorum ordinem tot annis est belligeratum. Qui vt furentes ciues in officio contineret, & à ruina conseruaret, cū impijs Lutheranis se sentire adsimulauit, eo respectu vt Regem de omnibus redderet certiorem, & quid faciendum foret edoceret. Ex ipsius itaque secretissimis nuntijs & literis cùm Sigismundum Regem eorū, quæ in Gedano agebantur, nihil lateret, placuit ante suum ex Mariemburgo motum tres primarios gentis suæ à consilio viros Gedanum præmittere, Christopherum Szidlouecium Castellanum Cracouiensem, Andream Tencinium Palatinum Cracouiensem, necnon Lucam de Gorka Castellanum Posnaniensem maioris Poloniæ summum præfectum. Hi Gedanum venientes, multa officiorum frequentia & ciuium humanitate sunt excepti. Qui in Senatum introducti, longis sermonibus omnem irati Regis suspicionem blandioribus verbis exemerunt, ita vt Gedanenses nihil magis optarent, quàm Regem ipsum, qui tam clementissimus esset, intueri. Exemploque Oratores Ciuitatis nomine expediuerunt, qui regio aduentui congratularentur, & eum maiorum exemplo Gedanum inuitarent. Legationis princeps Ioannes erat Szolcius, Lutheranę sectę primarius & acerrimus propugnator: qui vt ad Regem mitteretur Philippus Bissouius erat auctor: simul & Sigismundo regi significauit, Ioannem Szolcium & alios ciuitatis legatos benignè ac comiter exciperet. Eadem Regni magnates, qui Gedanum præmissi erant, Regi insinuarunt. Ob hæc legatos Marieburgum ingressos Sigismundus Rex, multa comitate & alacritate accepit. Cum Ioanne Solcio potissimum sæpe familiariter etiam præter dignitatem Regiā collocutus: vt ipsum nihil in Lutheranos mouere, & absq; Ioannis Solcij cōsilio nil prorsus agere velle appareret. Legati post felicis aduentus congratulationem, quam Senatus populiq; Gedanensis nomine explicarunt, postremò Regem ad se Gedanū summis precibus inuitauerunt. Ad quod cùm Sigismundus Rex facile annuisset, Oratores ea qua acceperat hilaritate, donatos expediuit, mandauitque necessaria pro aduentu suo præparare: nec multò postea Sigismundus Rex Mariemburgo egressus, Vistulam amnem apud Dersauam nauigio transmisit: inde composito aulicorum suorū agmine processit, quorum aliquot erant millia. Vbi Gedano appropinquauit, magna populi multitudo ad milliaris Germanici spacium cum coniugibus ac liberis spectaculi & officij gratia obuiam exiuit, & incredibili fauore ac lætitia summisq; honoribus venientem Regem accepit aspexitque. Gedanum Sigismundus ingressus posteaquam omnia tria oppida domusque singulæ Polonis refertæ essent: potentiorque cum parte suæ factionis ipse Rex esse videretur, Senatoribus mandauit, vt portarum valuæ, quæ nuper erant depositę, rursus reponerentur, portarumque claues sibi repræsentarentur. Præterea iussit, vt tormēta bellica, quæ per mœnia vrbis & turres erāt disposita, ad armamentarium ciuitatis conueherentur, pacem se eis attulisse, nec hostem vllum reformidare eos debere astruens. Sed cùm nihil horum fecissent, Rex dissimulata ad tempus ira, Palatinos, Castellanos Prutenos, ac magnam nobilitatis partem ad se accersiuit. Aduenit etiam præter omnium opinionem salutandi Regis gratia Baruinus Pomeraniæ dux ex sorore nepos, cum armato trecentorum equitum comitatu. Superuenit & Albertus Kynspergensis in Prussia dux; ex altera sorore nepos, eadem causa auunculum Regem inuisendi gratia. Ingens præterea erat aulæ Regiæ ac Procerum Regni Poloniæ frequentia, vt non immeritò Gedanensib⁹ terrori essent. Lutherani tamen in sua perstabant proteruia: publicè in templis nephariam hæresim concionari; Sacris vti reprobatis; multaque impiè ac contumaciter faciebāt. Sigismundus Rex tantum scelus non vltra ferendum ratus, artium Mechanicarum magistros in amplū, quod Geldam vocant, diuersoriū conuocari iussit. Qui cùm frequētes cōuenissent, Petrū Knytam de Visnice, maiorē Regni sui Marsalcum, in aula Maximiliani Cęsaris annos complures versatum, & optimè id linguæ germanicæ peritum, ad eos misit. Qui in publicum diuersoriū veniens, scipione, quē manu gestabat, silentio imperato, ab eis quæsiuit: An iuramenti fidelitatem & obedientiæ Sigismundo Regi & Regno Poloniæ præstiti memores essent: & an in officio perstare, Maiestatisque Regiæ mandatis obedire vellent? Ad quod cū alacri omnes voce annuissent, iussit vt qui partium essent Regiarum, in latus dextrum concederent. Cùm id pars longè maxima incunctanter fecisset, alij qui ambiguę erant fidei, cùm tergiuersari cœpissent, & ipsi præ pudore, ne apertè rebellasse viderentur, in dextrum latus pedibus transiuēre. Quorū fide Regni Marsalcus collaudata iuramentum fidelitatis & obedientiæ de nouo ab eis exegit. Vniuersi digitis duobus in sublime leuatis, iuramento sacrosancto se obstrinxerunt. Quo facto, Sigismundus Rex iam inde de statu ciuitatis reformādo; Senatu vetere & orthodoxa fide restituenda cōsultare cœpit. Omnia Philippi Bissouij fidelissimi ciuis agebantur consilio: primumq; nouis Lutheranæ impietatis Senatoribus exauctoratis, veterem de catholica fide benemeritum restituit. Qui ciuitatis statu iussu Regio reformato, nouo ac subito Regiæ maiestatis mandato, Ioannem Solcium, & alios circiter septuaginta ciues Lutheranę heresis, ac tumultus auctores in potestatem redactos comprehenderunt, ac in carceres detruserunt. Ioannes Solcius de obiectis criminibus, expurgare se volens, petijt vt ad Regiā præsentiam adduceretur, q̀cum à Rege impetrasset, plura ad obiecta crimina expurganda, suamq; innocentiam comprobandam adduxit, ciuium astante multitudine. Coram quibus Philippus Bissouius ab eo quæsiuit, cur sacras ædes aureis argenteisque vasis spoliasset, & cur consenso suggesto primus ipse Lutheranā hæresim in principali templo concionari ausus fuisset: furcam, rotam, & gladium ante vrbis prætorium erexisset? Ioannes Solcius cùm tergiuersari cœpisset, & tādem ciuium astantium

Marginal notes:

Gedanensiū consultatio de rege in vrbem intromittendo.

Prudens consilium Catholicorum, in perniciem Lutheranorum.

Decretum de suscipiendo in vrbem Rege.

Philippus Bissouius Consul Gedanen. Regis fidelis.

Senatores Gedanum præmissi.

Ioan. Scholtzius Lutheranus turbator Gedanen. primarius.

Legatio Gedanensiū ad regem.

Regis Gedanū ingressus.

Baruinus Pomeraniæ Dux Gdanū venit.

Gedanensiū Lutheranorū pertinacia & regis contemptus.

A communitate Gdanen. iusiurandū exactum.

Authores tumultus Gedanen. & mutationis religionis cōprahensi, capite plexi, alij in exilium missi.

tium iussu ea se fecisse astrueret, & illi constanter negassent, suoque eum periculo talia fecisse respondissent, his verbis confusus, à ciuibus destitutus, conticuit: apertissimo patrati delicti argumento. Ita ciuium suorum testimonio sceleris conuictus, iussu Regio in carcerem reduci est iussus. Nec multò postea cum tredecim suæ impietatis socijs Lutheranis, qui maximè fuerunt culpabiles, gladio est percussus: alij in exiliū acti, patrati sacrilegij ac scelerum pœnas meritas dedere. Sigismundus Rex sumpto de Lutheranis ciuibus condigno supplicio, Gedanensis vrbis statum ex arbitrio suo composuit, vasa aurea & argentea, sacra præterea indumenta, seuerissimo edicto comportari mandauit: quæ cū ex fide vno die collata fuissent; sacris ædibus omnia restituit, & rem sacram catholicæ & Apostolicæ ecclesię ritu fieri iussit, Catholicis sacerdotibus ad loca sua & sacerdotia restitutis. Portum inde qui in ora maris est ad Vistulæ amnis occidentale ostium, Sigismundus Rex inuisit. Hic turris excelsa est, vno fermè à mœnibus germanico distās milliario, in cuius summitate lucerna noctu semper ardens conspicitur, quæ nautas per fretum vagantes ad desideratum portum deducit. Hic Sigismundus magno consensu nauigio, per sinum Sarmaticum voluptatis causa, mare suæ subiectum potestati sulcare voluit, vt terræ illius & maris dominum se esse demonstraret: Alexandri Macedonis exemplo, qui in expeditione Persica diuersa orbis terrarum parte mare Indicum velificauit. Mansit itaq; Rex Gadani tribus cum dimidio mensibus, omniū rerum abundantiam ciuibus sibi & aulicis Polonis affatim exhibentibus, & festos dies in tanti Regis præsentia agitantibus. Hic quoque res memoratu digna accidit. Enim verò Sigismundus Rex Georgio Stolpensi in Pomeraniæ Duci, ex sorore nepoti, Leumbergam Bitouium & pleraque alia loca in ora maris Sarmatici sita, in feudum cōcessit, ea lege vt ipsum Sigismundum (& alios Poloniæ Reges successores) pro domino recognosceret, Regnoque Poloniæ in prosperis & aduersis cum auxiliaribus copijs omni tempore præsto esset: cum hoc ipse in fidem Regiam concessit, & se suosque successores sacratissimo iureiurando obstrinxit. Nec multò postea Georgius Dux occidentem versus abijt, Albertus verò Kynspergensis in Prussia Dux, ex altera sorore nepos ad orientem. Sigismundo Rege Gedani sedente, Ioannes Varssouiensis in Masouia Dux suorum fraude veneno interijt. Ducatus Masouiæ ad Sigismundum Regem iure feudi est deuolutus, Masouiamque totam titulis suis, fortunatus Rex adiunxit, cùm non multò antea sublatis Crucifer is totius Prussiæ adiunxisset, & per hoc Regnum Poloniæ magna temporum suorum fœlicitate insigniter ampliauit. Qui Lutherana hæresi ex Gedano Regni sui ciuitate diuina sua prudentia & pietate explosa, iuramento fidelitatis & obedientiæ à Senatu & populo Gedanensi accepto, suis etiam in ea vrbe auctis vectigalib', die vicesima quarta Iulij inde abijt, magno sui & suorum istic relicto desiderio: Tam gratus Gedanensibus clementissimi Regis & Polonorum ad se fuit accessus. Sigismundus posteaquam Mariemburgam, & pleraque alia insignia Prussiæ loca peragrasset, die Augusti mensis vicesima quinta Varsouiam Masouiæ vrbem eius gentis principalem intrauit. Comprimis Ioannem defunctum Ducem, quem sui proceres ad Regium aduentum insepultum conseruauerant, funerali pompa & exequiarum magnificentia sepeliri mandauit, Ducatusque ac terræ Masouiæ ad se & Regnum Poloniæ legitimè deuolutæ, possessionem omnimodam accepit: præfectis præsidijsque militaribus in locis principalibus pro arbitrio suo constitutis. Quamuis magnates Masouitici Ducibus seruire assueti, ducem quempiam, quem ipse dare voluisset, sibi deposcerent. Sed cùm id absque Regni Poloniæ præiudicio impetrare non possent, iuris Polonici facti sunt. Iuramento fidelitatis & obedientiæ Sigismundo Poloniæ Regi & Regibus successoribus præstito, eius terræ primores, Regni Poloniæ Senatui ac consilio adiuncti adscriptique sunt, longo veluti quadringentorum circiter annorum postliminio, ab eo tempore, quo post diui Stanislai martyris indignam cædem Regnum Poloniæ quadrifariam scissum erat; quod nunc Dei benignitate vnitum, ac magna ex parte redintegratū existit. Eius anni æstas non solùm hac ducatus Masouiæ ad Regnum Poloniæ insigni accessione, sed etiam Solimani Turcorum Imperatoris in Vngariam expeditione, fuit memorabilis. Enimuerò cùm exploratum haberet Vngaros, post amissam ante quinquennium Nanderalbam, nihilo factos esse humiliores, nec pacem, quam vltro eis aliquādo obtulis-

Portus Gedanensis.

Pomeraniæ duces feudales regi Polono.

Ioãnes Dux Masouiæ veneno interijt.

Ducatus Masouiæ ad regnum Poloniæ peruenit.

Turcarum expeditio in Vngariam.

tulisset, expetere, imò minas & vltionē spirare, vniuersa Grecia, Asia & Armenia minore, Syria, Arabia, & Aegypto ad arma concitatis, exercitum trecentorum circiter millium bellatorū comparauit, cum quo ad Misiam veniens superiorem, apud Nanderalbam seu Taurarum castra metatus, Sauum amnem cum omnibus copijs per ocium transmisit, Sirmiumque Regni Vngarię prouinciam terribili belli apparatu ingressus, longè & latè omnia vastare, populari, oppida & arces expugnare cœpit. Peteruaradinum validam apud Danubium arcem, in qua non multò antea Storcium Sigismundi Regis aulicum virum fortem, cum valida Polonorum cohorte, Vngari fraude neci dederunt, primo accessu intercepit: Mox & Vilacum, oppidum, Beati Capistrani tumulo clarum. Et cùm Sirmium Solimanus ditionis suæ fecisset, Drauam amnem cum omni exercitu transiuit, castrisque apud Mohacium oppidum in ripa Danubij positis, bombardisque triplici ordine plantatis, Ludouicum Vngariæ & Bohemiæ Regem, & omnem Vngarorum potentiā ibi expectauit: Sigismundo Regi infensus, quod circa Nanderalbæ expugnationem ante quinquennium, auxiliares Polonorum copias Ioanne Amor Tarnouiense Comite Duce, Ludouico nepoti in auxilium misisset. Veritusque ne eam quoque expeditionem suam impediret, exercitumque vt prius in Vngariā mitteret, Tauricanum Tartarorum Cæsarem subornauit, vt sub eo tempore, quo ipse Vngariam bello premeret; ipse regnum Poloniæ infestis signis inuaderet, eo consilio, vt Sigismundus rerum suarum motus periculo, ab auxilio Ludouico Regi nepoti & Vngaris ferendo temperaret. Tartari Turcorū imperatoris mandato obtemperantes, nihil morati Boristenem transmiserunt, Lituaniæque primùm, inde Regni Poloniæ fines ingressi Volhinensem Belsensem ac Lublinensem Satrapias atrociter peruastarunt. Sigismundus Rex in Prussia tunc erat, nec ob nimiam locorum distantiam, his malis ire potuit obuiam, & auxiliares copias, quas in Vngariam contra Solimanum Turcorum tirannum mittere destinauerat, ad Regni sui limites tuendos in Roxiam ac Podoliam mittere est coactus. At Ludouicus Vngariæ & Bohemiæ Rex Polonorum destitutus auxilijs, posteaquam Solimanū Imperatorem potentissimum hostem cum ingentibus copijs Vngariæ fines transcendisse, Sauam Drauamq; amnes transiuisse per exploratores cognouit, Vngaros in tāto Regni sui periculo ad arma cōcitauit, auxiliares vndiq; copias cōquisiuit. Bellico omnia perstrepebāt apparatu. Venerunt à Ferdinādo Archiduce Austriæ, cuius sorore Maria Ludouico Regi connubio iuncta erat, in auxilium tria Germanorum peditū millia. Transiuit & ex Polonia Sigismundi Regis permissu, certus equitum peditumque numerus Gnoienski Duce viro forti & rei militaris perito, qui inter Polonos Duces in metandis castris præcipuus habebatur. Qui cùm Budam peruenisset, Ludouicus Vngariæ & Bohemiæ Rex aduerso fato Buda egressus, contra Solimanum Turcorum Cæsarem dextra Danubij ripa est profectus viribus longè imparibus. In Tolma nōnihil subsedit, quoad aliæ Vngarorum copiæ conuenirēt. Ioannes Trencinius Scepusiensis Comes plures dies per nūcios & literas eius impetum est remoratus, aduentus sui spe, cum Transiluanis ac Cæculis denum millium bellatorum exercitu. Qui siue tam citò, vt erat pollicitus, venire non potuit, siue id dolo, vt in his tumultibus Regi insidias strueret, fecit, vt plerique opinati sunt, Ludouicus Rex, quod satis constat, eo non expectato, aleam vniuersi certaminis experiri decreuit, & contra potentissimum hostem profectus, composito agmine iuuenili adolescentiæ ardore in hostem ferebatur. Displicebat Gnoienski Polonicarum copiarum Duci tam acceleratus cum Solimano Imperatore congressus: Ioannē etiam Scepusiensem comitem bellis Turcorum assuetum, & non contemnendas veteranorum militum copias ducantem, expectandum censebat. Ludouico insuper Regi & Vngaris suadere non destitit, ne cum Turcis in eo loco, quem sibi ad pugnam apprimè idoneum per ocium delegerunt, concurreret, sed pauore potius simulato, hostem intra Regni sui penitiora pertraherent, & per rei bene gerendæ occasionem hostem immanissimum inuaderent, quo facto Turcorum tantæ multitudini omnia deteriora futura forent, Vngaris verò commodiora, quibus vix triginta bellatorum adessent millia, quos trecentis Turcorum millibus opponere, aliquo stratagemate non adiuncto, nequaquā tutum foret. Surdæ erant Vngarorum aures, qui saluberrimo Poloni Ducis cōsilio obstrepebant, & ad conserendas cum hoste manus accelerabant, in quē stru-

Tartari Lituaniā & Podoliam vastant.

Ludouicus Rex in bellū contra Turcas profectus.

Ioannes Comes Scepusiensis.

Bellū atrox cum Turcis.

ſtructa acie progreſſi ſunt. Solimanus imperator ad primum Vngaricorū peditum acceſſum, bombardas exonerari fecit, tam crebris ictibus, vt cœlum & terra præ ſtrepitu ruere videretur: Porrò clade pedites tanta affecti ſunt, vt pauci admodum ſuperfuerint, nullique poſtea vſui in pugna fuerint. Equitatus ſubſecutus cum Turcis magno impetu concurrit, tanto hic ardore certatum, tantus cruor fuſus, vt riui ſanguinis in Danubium fluxiſſe ferantur. Vngari primis Turcorum agminibus ſuperatis, ad Solimani Imperatoris ſtationem & Ianiceros pedites peruenerunt, hic quoque ingens cædes edita, vbi in Solimani conſpectu res ageretur. Cadebant vtrinque plurimi, tanta Solimanni Imperatoris rerum ſuarū deſperatione, vt equum pernicitate inſignem, fugæ quàm pugnæ aptiorem ſibi dari popoſcerit, & quod in deſperato prælio fieri cōſueuit, bombardas in Vngaros & ſuos Turcos, qua parte confertiſſimi certabant, exonerari fecit, quæ res Vngarorum animos primū fregit, vbi ex ſuis plurimos cadere conſpexerunt. Turci etſi complures eadem tormentorum vi occumberent, clades tamen eorum abundante multitudine minus ſenſibilis erat, mutataq; repentè fortuna, Vngari retrocedere cœperunt, maximè poſtquam caſtra Vngarica à tergo ardere conſpexerunt: Turcorum ſiquidem turmæ aliquot conſerto iam prælio flexo in ſiniſtram itinere, Vngarorum caſtra ſemiuacua inuaſerunt, cœſiſque laxis & calonibus direpta incenderunt. Quæ res magno Turcis ad victoriam fuit adiumento, Vngaris exiſtimantibus, extrema ſuorum agmina eſſe profligata. Ludouicus Rex inter triarios in poſtremo ſtabat agmine, Qui vbi ſuorum aciem in apertam inclinari fugam conſpexit, nec vlla reſtituendæ pugnæ ſpes reſtabat, & ipſe ſaluti fuga conſulere cœpit. Vngari duplici itinere fugam intenderant: Ad ſiniſtram quidam montana verſus via etſi longiore, ſecuriore tamen; alij ad dexteram ſecus Danubium, quo itinere creſcens Danubius reſtagnantibus aquis paludem effecerat, in quam complures Vngari fuga delati, hęrentibus in limo equis periclitati ſunt. Hos Ludouicus Rex locorum ignarus ſecutus, à cuſtodibus quibus Regij corporis cura commiſſa erat deſtitutus, armis calibæis oneratus, pari infortunio concidit, & alta palude equo excuſſus eſt demerſus, vnà cum Trepka aulico Polono, fideliſſimo fugæ comite, qui dum Regem cum equo colluctantem, & armis grauem iuuare contendit, & ipſe limo hauſtus perijt, Regemque extremo eius caſu deſerere noluit. Vngarorum inde fugientium & Turcorum inſequentium agmina, equorum vngulis Regem exanguem profundius in limū depreſſerunt: quo factum eſt, vt Ludouici Regis cadauer diligentiſſimè quęſitum, magno poſtea labore ſit repertum, Vngaris ignorantibus quo loco perierit. Satis conſtat Solimanum Imperatorem, triſtem adoleſcentis Regis caſum indoluiſſe, cùm eum non latuerit, ſuorū diſcordia, ne dicam perfidia, ipſum periclitatum eſſe. In eo infœlici apud Mohacium prælio, ſeptem opulentiores Regni Vngariæ Antiſtites occubuêre, Strigonieſis & Clocenſis Metropolitæ, nec non Agrienſis, Varadienſis, Quinqueeccleſienſis, Iaurienſis, & Sagrabienſis Epiſcopi. Colocenſis Metropolita, qui ſacram religionem profeſſus cucullam induerat, poſtea ad eā dignitatem peruenerat, vt omnium ſecundum Regem copiarum Dux eſſet. Ad eam virorum fortium inopiam Regnum Vngariæ peruenerat, vt cucullatum fraterculum potentiſſimo Turcorum Imperatori, dum alios duces non haberent, opponere cogerentur. Cecidêre eo Mohacenſi conflictu plerique illuſtres viri, & inter eos Ioannis Scepuſienſis Comitis frater germanus, qui poſtea cum Ferdinando Rege pro Regno Vngariæ tot annos contendit: perijt & Gnoienſki Polonus. Corpus eius capite truncum, inter occiſorum cadauera repertum, cùm mos ſit Turcis, virorum fortium capita, ad oſtentationem victoriæ, haſtis præfigere, & ea ante ſigna deferre. Solimanus Imperator victoria inclita potitus, ſecus Danubium Budam verſus, cum omni exercitu tranſiuit, eam vrbem pauore ab incolis deſertam Turci ingreſſi, iniuſſu, vt fertur, Solimani direptam, incendio abſumpſerunt. Arx Budenſis, Sigiſmundi Imperatoris & Mathiæ Regis magnificum opus, octingentorum Germanorū præſidio tenebatur: hi ad primum Solimani Turci acceſſum, accepta fide arcem dedidêre, quam Solimanus ingreſſus, egregias ſtructuras & moles murorum ingentes, cum ſtupore eſt admiratus. Fragilitatis inde rerum humanarum memor, ſeueriſſimo inhibuit edicto, ne Turci in tecta ſeuirent innocua, ſeruauitque barbarus hoſtis arcem omnium pulcherrimam, vetuſtam tot præpotentium Vngariç Regum ſedem. Germani pedites, qui fide publica à Turcis recepta arcem Budenſem, nulla adacti vi dediderunt; poſtquam Auſtriam verſus aliquātum progreſſi fuiſſent, à Turcis ad internecionem ſunt cæſi, tam atroci feritate, vt ne nūcius quidem tantę cladis ſupereſſet. Solimanus Turcorū Imperator Budæ paucos dies moratus, ponte ex cōtextis nauibus per Danubiū facto, per eum copias oēs traiecit, & ſiniſtra Danubij parte latè vaſtando atq; vrendo omnia, ad Nanderalbam compoſito agmine peruenit. Enimuerò vlteriorem Danubij ripam, ſuſpectam Turcus habebat; ne Poloni, Germani & Boëmi terga abeuntium inuaderent, & fama ſparſa erat, eas gentes magnos in Turcos comparaſſe exercitus. Solimanus poſteaquam tranſmiſſo nauibus Iſtro in Nanderalba reſedit, Peteruaradino & pleriſque alijs in Sirmio arcibus præſidio firmatis, Monte Hemo rurſus ſuperato, Cōſtantinopolim redijt. Contigit hæc infœlix Vngarorum cum Turcis pugna die Auguſti viceſima nona, qua die arx Nanderalbenſis ante quinquennium eſt intercepta, vt hic dies Ludouico Regi & Vngaris non immeritò fatalis fuiſſe videatur. Vngari Ludouici Regis corpore in reſtagnantis Danubij palude reperto, illud die nona Nouembris in Alba Regali ad Vngariæ Regum ſepulchra, multa exequiarum ceremonia tumularunt. Inſequenti die Ioannes Trencinius Scepuſienſis comes in Regem Vngariæ ſe eligi procurauit, poſteroque die, qui diuo Martino ſacer erat, regali diademate eſt inſignitus: quæ accelerata coronatio, magnorum poſtea bellorum cauſa fuit. Hæc dum in Vngaria geruntur, Rex Sigiſmūdus Pruſſiacis & Moſcouiticis rebus compoſitis, die ſecunda Octobris Cracouiam redijt. Anni ſequentis initio Tartarorum ſex & viginti millia per flumina & paludes, glacie cōcretas in Lituaniā irrupêre, & à Pinſcum vſque penetrauêre, locaque alijs bellis intacta ob paludes circumfluas, tunc verò gelu & glacie peruias, vaſtauêre, & damna ingentia fecêre; prædam magnam abducebant cum multis captiuis, peruenerantque in Amadocas & Caniouiam, cùm Conſtantinus Oſtrouienſis Dux cum valido exercitu abeuntes aſſecutus, in incautos & nihil hoſtile metuentes, diluculo antequam equos aſcendiſſent, impetum fecit, qui cum pedibus ſtantes multo ſagittarum imbre ſeſe aliquandiu defendiſſent, equitum Lituanorum ac Volhinenſium violentia ſunt diſiecti ac profligati: cædes ingens edita, ex eo potiſſimum, quod ad equos ſuos, qui in herboſis pratis haud procul inde pabulabantur, peruenire nō potuerunt, pauci admodum euasêre: capti ſeptingenti. Captiuorum Chriſtianorum, qui in Tauricam abducebātur, quadraginta millia liberata. Hæc inclita victoria vulgata, incredibili omnes lętitia affecit: Cōſtantinus dux ſummis in cœlum laudibus ferebatur, qui non multò poſtea Cracouiam ad Sigiſmundum Regem veniens exquiſitiſſimis honoribus & multa officiorum frequentia ab eo eſt exceptus. Vrbem & arcem ingredienti, ſigna militaria ex hoſte capta, captiuis Tartarorum præeūtibus, prælata ſunt. Quem Sigiſmundus Rex ob rem bene geſtā actis gratijs collaudauit, & ampliſſimis muneribus ditauit: Annuſque nouus Lituanæ genti & Polonis tam fuit lætus. Nam & Baſilij magni Moſcouitarum Ducis Legati, quadringentorum equitum comitatu ad Sigiſmundum Regem pacem petituri venerūt: qui voti compotes facti, cum ſex annorum inducijs in Moſcouiam ſunt remiſſi. Tunc etiam Ferdinandus Archidux Auſtriæ Pragæ die viceſima quarta Februarij in Regem Bohemiæ eſt coronat⁹. Nec multo poſtea Sigiſmūdus Rex dignitates Regni ſui vacantes diſtribuit, Andreas Cricius ex Raphaëlis Leſcynski deceſſu Plocenſem Epiſcopatū eſt adeptus: cui in Præmiſlienſem Iōānes Carnkouusky ſucceſſit, Chriſtophor⁹ Sydlouecius Caſtellaniā Cracouienſem, primam in regno ſecundum Regem dignitatem, Ioannes verò comes Tarnouienſis Palatinatum Roxiæ, ſunt aſſecuti. Per id tēpus Italia bellorum tumultibus eſt agitata, Clemēte Romano Pontifice, Franciſco Galliarū Rege, & Venetis fœderatis, Caroli Imperatoris partes in Italia infeſtantibus. Erat Carolo Romanorum Hiſpaniarū Siciliæ & Neapolis Regi validus apud Mediolanū exercitus quadraginta millia bellatorū Hiſpanorū Germanorumque copiarū. Dux Borbonius Cęſarianarum copiarū Dux erat, qui cū Gallos Venetosq; magnis cladibus affeciſſet, eorūque opes in Italia attriuiſſet, dū ęrarij inopia nō haberet, quo tanto exercitui ſtipendium perſolueret, ad diripiendam Romam duxit, ſimul vt Clementē Pontificem, qui diuerſarum erat partiū, vlciſceretur. Habuit Rom. Pont. ſatis validum viginti millium armatorū exercitū, cuius timore cū dux Borbonius ex

Lom-

Caſtra Vngarorum incenſa.

Ludouicus Regis interitus.

Epiſcopi Vngariæ in bello perierūt.

Monachus ſummus dux exercitus Vngariæ.

Imperator Turcorum Budam ingreſſus.

Germani à Turcis interfecti.

Ioannes Comes Scepuſienſis Rex Vngariæ coronatus.

1527.

Tartari Lituaniam populantur.

A Conſtantino Duce profligati.

Induciæ ſex annorum cū Moſcho.

Ferdinādus Rex Boemiæ coronatus.

Dignitates à Rege diſtributæ.

Tumultus Italici.

Roma capta & direpta.

Lombardia mouere nō auderet Vice-
rex Neapolitanus vt Pontificem circū-
ueniret, Romam veniens, cum Pontifi-
ce Cæsaris nomine de pace, fraude &
dolo, transegit, & veluti ad retinendum
in vestigio exercitum ad exercitum in
Lombardiam se iturum adsimulauit:
Clemens Pontifex nihil fraudis suspica
tus, exercitum omnem, quem habebat
florentem, dimisit, copiarumque Du-
ces exauctorauit. Quod vbi Dux Borbo
nius comperit, motis ex Lombardia ca-
stris Romam versus per Etruriam con-
tendit, quod iter tanta celeritate confe-
cit, vt Pontifex nec exercitum conscri-
bere, nec rebus suis periclitantibus con
sulere potuerit. Borbonius admoto ad
mœnia Romana exercitu, eoq; circum
palatium Pontificis circumducto, vr-
bem Leoninam, qua parte captu facilis
erat, oppugnare est adortus. Conscrip-
serat Pontifex in ea trepidatione qua-
tuor millia armatorum, qui primum
atque alterum hostis impetum repres-
sêre. Quo certamine Dux Borbonius
ictu tormenti letaliter saucius, mori-
bundus concidit, Hispani Marrani, Ger
manique Lutherani, nouis sibi ductori-
bus creatis, maiore multo pertinacia
Burgū oppugnare sunt aggressi, perfra
ctaque violenter porta, in Burgum irru
pêre: hic mercenarij Pontificis milites
cæsi fugatique sunt. Pontifex ipse cum
quatuordecem supremi ordinis Anti-
stitibus, Cardinalibus, & trecentorum
Heluetiorum peditum præsidio, in mo
lem Adriani, quæ arx sancti Ange-
li vocatur, se recepit. Vrbs inde Leo-
nina & palatium Pontificium, die sex-
ta Maij barbarica feritate direptum ac
spoliatum est, Moles Adriani obsidio-
ne cincta. At Romani in tanto rerum
discrimine Clementis Papæ odio quie-
uêre, sperantes si nihil mouissent, ni-
hil eis incommodi Cæsaris Romani
exercitum allaturum: sed opinione sua
longè falsi sunt. Enimuerò Hispani Ger
manique per Transtiberinam Regio-
nem, & pontem Sixti Romæ insinuati,
domorum portas effringere, obuiam
quemque interficere aut capere, vrbem
que hostiliter spoliare cœperunt, tunc
fuga pauor & trepidatio per omnes vr-
bis Regiones, plerisque locis Romani
facto globo, inuicemque cohortati, ho-
stes aggressi cū multa cæde disiecti sunt,
in armatos ac resistentes sæuitum mul-
tum, dederuntq; Romani meritas per-
fidiæ suę pœnas, quod Pōtifici laboran-
ti & eorum opem imploranti, suppetias
nullas ferre voluerunt: & forsan ho-
stium insanum impetum ac furorem
reprimere potuissent. Ab ædibus sacris
edicto temperatum est, templisque ho-
mines multi seruati: Captiuis data fa-
cultas sese redimendi. Vis ingens auri
& argenti corrasa, ex vrbe alioquin o-
pulenta. Clemens Pontifex posteaquā
aliquanto tempore obsidionem tole-
rasset, & famem cum suis sentire cœpis-
set, commeatusq; inopia premeretur,
Pōtificis habitu venerabilis, subsequen
tibus ordine Cardinalibus ex arce des-
cendit. Ad conspectum Pontificiæ ma-
iestatis, insperata mutatio facta est, fu-
ror ille hostilis subitò resedit, Clemen-
temque genibus flexis venerari cœpe-
runt, qui data fide se deinceps partes Cę
saris, Gallis, Venetisque relictis, secutu-
rum, trecentisque aureorum millibus
retenti per duces eorū stipendij eis pro-
missis, & in hoc obsidibus datis Hispani
Germanique Roma excessêre. Carolus
Caroli Cæs. pietas.
Cęsar, qui procul hinc in Hispania age-
bat, ad famam direptæ vrbis & obsessi
Pontificis, illachrimasse fertur, suorum
que Ducum impietatem detestatus, eos
cum Romano Pontifice ex arbitrio e-
ius componere, ab eo veniam supplici-
ter orare, & ex vrbe Roma facessere mā
dauit, atrocissima supplicia si secus fe-
cissent ductoribus comminatus. Et hūc
exitum habuit bellum Romæ Pontifi-
ci per Hispanos Germanosque inscio
Carolo Cæsare (vt vulgata fama est) il-
latum: quam iniuriam & ignominiam
Clementi Pontifici inustam Cæsar Ca-
rolus in Italiam veniens, & Bononię, ad
pedes Pontificis stratus, multis postea
officijs resarciuit, veniamque supplex
impetrauit. Ea æstate Leopolis tota in-
Leopolis incendio absumpta.
cendio conflagrauit. Sub quo tempore
Franciscus Galliarum Rex, ad Sigismū-
dum Poloniæ Regem Oratores misit,
flagitauitque vt Ioanni Vngariæ Regi
contra Ferdinandum Bohemiæ Re-
gem Caroli Cæsaris fratrem auxilio es-
set, partesque eius tueretur, questusq;
est contra Carolum Romanorum &
Hispaniarum Regem, quod cùm con-
tra Turcos infideles maiorum more
pugnare deberet, bellis intestinis totam
Christianitatem inuolueret, & trecēta
aureorum millia pro filijs obsidibus ac
cipere recusaret. Sigismundus Rex Ora
Regū Gallią rum legatio ad Sigismundum.
toribus condolere se vicē Christiano
rum dixit, ob quorū intestina odia ma-
xima Europę pars periclitaretur, se bel-
la Christianorū sęper abhorruisse, nec
tumultibus Vngaricis se miscere velle
apertè estatus est, neutralē se fore polli
citus, daturum tamen operam per lega
tos

tos, vt inter dissidentes Reges pacē com
ponat; hortatus vicissim Franciscum
Galliarum Regem, vt cum Carolo Cæ-
sare in gratiam rediret, iunctisque vi-
ribus Turcum immanissimum terra
& mari inuaderet, Græciamque cum
Regia vrbe Constantinopoli ab indig-
na seruitute liberaret, cùm hæc gloria
Turci ex Græcia pellendi, occidētis Re-
gibus, quib⁹ maiores essent opes, sit re-
seruata. Cum his legati comiter ac ho-
spitaliter lauticijs præbitis tractati, ac
postremò donati expediti sunt. Autum
Ferdinādus rex Vngariæ coronatus.
no inde sequenti Ferdinādus Bohemiæ
Rex cum exercitu Vngariam ingressus,
Buda potitus, die decima Nouembris
in Alba Regali in Regem Vngariæ est
coronatus. Ioannes Rex Buda amissa
trans Tibiscum amnem in Transilua-
niam se recepit, illicque exercitum quo
se tueretur congregare cœpit, & ad
Ioannis Regis Vngariæ orator ad Sigismundū missus.
Sigismundum Poloniæ Regem, Con-
uentum Regni generalem Petrikouiæ
celebrantem Oratorem misit Archie-
piscopum Colocensem, Frācīscanæ ob-
seruantiæ religiosum, qui in senatum
Regium introductus, auxiliares copias
contra Ferdinandum Bohemię Regem
profusis verbis implorauit, eius Regis
ambitionem incusans, & Regni Vnga-
riæ pericula ostendens, Regni etiam Po
loniæ ex vicinitate, si Vngariam ruere
contingeret, testatus. Si Polonorum au-
xilia obtinere non posset, Ioannem Re-
gem ad Solimani Turci opes se refugi-
um habiturum, eumque in dignitatis
suæ protectorem recepturum. Legato
Ioannis Regis per Sigismundum Regē
responsum, Se Christianorū bellis mis-
cere nolle, qui internecinum cum Scy-
this Tartaris bellum gerat. Neutralem
se fore pollicitus, daturumque operam
Oratoribus ad Ferdinandum Regem
missis, vt pax inter eos ex bono & æquo
componi posset. Cum eo responso Co-
locensis Metropolita ad Ioannem Re-
gem suum abijt. Qui Sigismundi Regis
auxilijs desperatis, ex Vngaris & Polo-
nis mercenarijs militibus, exercitum
comparauit, & contra Germanos profe
ctus die sexta Martij anni sequentis, a-
pud Tibiscum amnem cum eis manus
conseruit. Victusque ac castris exutus,
Ioānes rex victus in Poloniā venit.
in Poloniam profugit, primumque in
Camenecium apud Crosno arcem va-
lidam se recepit, vbi à Martino Palati-
no Podoliæ hospitaliter ac benignè est
habitus. Tarnouiam inde ad Ioannem
Comitem transiuit: vbi in exilio maxi-
mam anni partem absumpsit, à comite
multa humanitate ac profusa liberali-
tate tractatus. Ioanne Rege in Polonia
agente, Ferdinandus Rex misso exerci-
tu Trencinium & reliquas Scepusij ar-
ces Ioannis Regis hæreditarias, quæ va-
lidis præsidijs firmatæ erant, expugna-
uit, Cassouia, inde Leucionia, Bardeio-
uia ac residua Vngariæ parte ad orientē
cum Transiluania, partim vi, partim de
ditione est potitus, Ioannesque Regno
excidit. Italia quoque ea æstate bellicis
tumultibus agitata est. Galli terra & ma
ri Neapolim aggressi, vrbem aliquan-
Galli Neapolitanum regnum inuadunt.
diu obsederunt. Vicerex Neapolitanus
classe cum Gallis congressus, plerisque
illustrib⁹ viris amissis aut captis, victus
interfectusq; est. Sederunt Galli apud
Neapolim irrito incepto à mense Apri
li ad Augustum, quo mense de
Lotreco Gallicarum copiarum Duce
vita functo, fortuna Gallorum repentè
mutata est. Carolus siquidem Roma-
norum & Hispaniarum Rex instructis-
sima classe in Italiam missa, Genuam
primo accessu, Gallis inde pulsis, recu-
perauit: Galli Neapolitanam obsidio-
nem soluentes acie victi, in Auersam
ciuitatem sunt compulsi, vbi fame
pressi, deditionem facere sunt coacti:
& per hæc terribilis Gallorum in Re-
gnum Neapolitanum aduentus in nihi-
lum recidit. Per id quoque tempus, Tur
ci Carinthiam atrociter vastarunt, præ-
Turcæ Carinthiam vastant.
damque magnam abegerūt. Ex quibus
Veneti sexcentos in auxilium sibi asci-
uerunt contra Germanos, quos tunc
rebus eorum infestos habebant. In Po-
dolia æstatis initium satis lætum fuit:
Iaslouecius enim & Iscricius Regiarum
Tartari à Polonis profligati.
copiarum duces apud Camenecium
mille equites Tartaros profligarunt. Ci
uitas tunc Cracouiensis à porta noua
ad ædem Stephani Protomartyris incē-
dio conflagrauit. Ignis mœnia vrbis flā-
te vento transcendit, Clepardiamque
cum suburbijs eadem Vulcani violen-
Cracouia & Clepardia cōflagrauit. 1527.
tia solo æquauit. Eo incendio centū cir
citer Regis bōbardæ, quæ inter muros
adseruabantur liquefactæ ac confractę
sunt; sed non multo postea Germano-
rum artificum opera refectæ, non par-
uo Sigismundi Regis impendio. In Vn-
garia Germanorum impotentem do-
minationem plurimi horrebant: hinc
quidam Regni Vngariæ Proceres, in
Germanos, quos summè oderant facta
conspiratione, Ioannem Regem ex Po-
lonia euocarunt: qui octauo exilij sui
mense, in Vngariam rediens magnam
aduentu suo rerum fecit mutationem;
& Regni Vngariæ in duas veluti scis-
si partes miserabilis fuit status & con-

ditio,

Vngariam Ioannes rex Turcis fecit vectigalem.

ditio, & quod longè fuit miſerabilius, Ioannes Rex Vngariam Turcorum tyrãno fecit vectigalem, ea lege vt ipſum à Ferdinandi Regis & Germanorum tueretur potentia. Quæ res poſtea Solimanum Turcorum imperatorem ad bellum Ferdinando Regi inferendum, Auſtriam inuadendam, Viennamq́ue oppugnandam impulit, non tam in Ioannis Regis gratiam, vt plerique credidêre, ſed verius quia Caroli Cæſaris & Ferdinandi Regis potentia Turcis formidabilis eſſe videretur, qui omnia malebant, quàm vt Ferdinandus Vngariæ & Bohemiæ Rex pacificam regni Vngariæ poſſeſſionem obtineret, hoſtemq́ue præpotentem ſibi finitimum haberent. Non ignari, ſi Carolus Occidentis Imperator mari, & Ferdinandus à Pannonia & Miſia terra, eos aggrederetur, Græciam quam ipſi ditione tenerent, & omne orientis imperium periclitari poſſe.

Ambitio cæca.

Extrema anni huius parte menſe Nouembri, Præſlaus Lanskorunius Chmelnicenſis, Oſtaphęus Circaſienſis, nec non alij duo Vinnicenſis & Braſlauienſis in Podolia Præfecti, belli inita ſocietate, milleq́ue ac ducentis equitibus Polonis Roxaniſq́ue in vnũ cõtractis, ad ponti Euxini littus & Ociakouiam arcem, quæ in ipſa Boriſtenis in pontum iacet eruptione, ſub ſignis contendere. Ea arx in Tauricanorum Tartarorum erat poteſtate, cùm antea Polonorum Regum quondam fuiſſet, huc Poloni ac Roxani Duces delati, ter cum Tartaris congreſſi, terq́ue victores, triginta millia pecorũm & quingentos equos inde abegêre. Et per hæc annus viceſimus octauus ſupra milleſimum ac quingenteſimum finem habet.

Ociacouia Polonicæ ditionis olim.

[1529.

Comitia Petricouiæ.

Alterius anni initio, Regni procerum Conuentus Petricouiæ eſt tentus, Sigiſmundo Rege præſidente. Hic primùm Maſouiæ Conſiliarij ac Magnates in conſilio Regio ſedere, & de Regni commodis conſultare cœperunt. Poſt multas cum nuncijs terrarum Regni difficultates ac tractatus, Senatus tandem decreuit, vt pro Orientalis Regni parte defenſione contra Turcos, Tartaros ac Moldauos, Sigiſmundi Regis ex confeſſo hoſtes, pecuniaria contributio villarum colonis ac oppidanis imperaretur, & ad hoc Maſouiæ incolæ, qui longo veluti poſtliminio ad Regnum redijſſent, vniusq́ue iam cum Polonis iuris eſſent, ſtringerentur, pro collata pecunia miles mercenarius conſcriberetur, Podoliamq́ue ac Roxiam ab omni hoſtili iniuria tueretur. Adiunctum inſuper, vt Roxana ac Podolica nobilitas, equis armiſq́ue egregiè inſtructa omni tempore parata eſſet ad Tartarorum eruptiones ac impetus excipiendos, mercenarijſq́ue militibus opem ferendam.

Maſouiorũ cum regno vnio.

Sigiſmundus Rex Petricouienſi abſoluto Conuentu, Cracouiam rediens, ad iter Lituanicum ſeſe accingere cœpit. Profectuſq́ue eſt extremis Menſis Aprilis diebus, Regina Bona, Sigiſmundo Rege iuniore, & Iſabella liberis ſecum receptis. Pauci poſt Regium diſceſſum dies interceſsêre, cũ Haliczki Capitaneus Leopolienſis, & Regni maior Marſchalcus in humanis eſſe deſijt. Cui Petrus Kmyta de Viſnicze Scepuſienſis & Præmiſlienſis Præfectus in officio eſt ſurrogatus. Sigiſmundus Rex Vilnam veniens, intentiſſimis febris ardoribus laborare cœpit, adeò vt de vita ſubdubitaretur: breui tamen medicorum ope conualuit.

Polonorũ excurſio ad Ociakouiam infelix.

Qua æſtate mille equites Poloni, qui in finibus Podoliæ excubabant, ocij pertæſi, pontum Euxinum verſus & oſtia Boriſtenis ſub ſignis ſunt profecti, eo conſilio vt arcem Ociakouiam, quam Tartari Tauricani præſidio obtinebãt, expugnarẽt, expugnatam porrò excinderent ac euerterent, Tartari circa Boriſtenem vllum amplius haberent receptaculum, Tartaroſq́; Scythas vltra aquas Boriſtenicas reijcerent. Magno accidit infortunio, vt Oſlam Sultanus Tartarus, qui in campis Cercaſijs, citra Boriſtenem Tauricani Cæſaris fratris patruelis inſidias fugiens, Sigiſmundi Regis permiſſu manere conſueuerat, tunc ante triduum ad Ociakouiam Regij agminis aduentus pacem cum hoſte fratre compoſuerit, arxq́ue Ociakouia ex fœdere ei ceſſerit, eoq́; ſe cum ſuis Tartaris receperit. Poloni ac Roxani Duces, qui Oſlam Soltanum Principem Sigiſmundo regi amicum & fęderatum in nullo offendere volebant, pacis inter fratres Tartaros factæ ignari, trecentos Oſlam Soltani, Tartaros in campo repertos ac vndique circumuẽtos trucidarunt, totidemq́ue aut plures alio loco oppreſſerunt. His primis ſucceſſibus Poloni animati, ad arcem Ociakouiam rectà contenderunt, primumq́ue tria circiter equorum millia, qui in campo, & herboſis paſcuis liberè vagabantur, Tartaris ademerunt. Oſlã Sultanus ad eum tumultũ excitus, poſteaquam Polona agmina adeſſe & hoſtilia moliri per exploratores cognouit, ad earum copiarum Ducem Iaſlouecium caduceatorem miſit, qui diceret,

ret, Oſlam Sultanum hic adeſſe, Sigiſmundo Poloniæ Regi amicum & fœderatum Principem; mirari cùm ipſe Regias Prouincias cõtra alios Scythas Tartaros ſumma fide ſit tutatꝰ, ipſi malum pro bono reddant, complures ex ſuis trucidaſſent, equoſq́ue, quos ad Regium ſeruitium aleret, intercepiſſent: Orare equos reſtituant, ne permittãt, vt ex amico & fœderato Regio fideliſſimo contra Tartaros hoſtes auxiliatore, infeſtiſſimus ipſe hoſtis Polonis eſſe, & iniuriam ſuam armis vlciſci cogatur; hortari tum vt ipſe ſecum ad colloquium veniat, vt de iniuria & damnis illatis ex bono & æquo cum eo componat.

Iaslouecius à Tartaris circumuentus.

Ad eum nuncium Iaſlouecius Dux conſternatus, quia non ignorabat Oſlam Sultanum Regium eſſe fœderatum, & ſæpius contra alios Scythas pro Sigiſmundo Rege infeſta arma ſumpſiſſe ac depugnaſſe, illatæ cladis pœnitentia duci cœpit, Regiam veritus indignationem, ſi amicum Tartarum & auxiliatorem, contra eum laceſſiſſet, magno Regni, & aliarum Prouinciarum incommodo. Caduceatori Oſlam Sultani reſponſum: Quicquid Poloni ac Roxani fecerunt, ſi quam Oſlam Sultano amico & fœderato Principi, & ſuis iniuriam aut damnum intuliſſent, per ignorantiam eos feciſſe, exiſtimantes Oslam Sultanum hinc procul abeſſe, eoſq́ue quos in campis reperiſſent Tartaros, non ipſius, ſed Tauricani fuiſſe Cæſaris, Sigiſmundi regis ex confeſſo hoſtis: Quicquid tamen per errorem accidit ignoſcere velit. Equos quos ademiſſent & omnia ablata, in gratiã Oslam Sultani Principis vltro reſtituere, permiſſumq́ue vt Tartari venirent, equoſq́ue ſuos recognoſcerent ac abducerent. Oſlam Sultanus pacifico reſponſo exhilaratus; eueſtigio qui equos Scythicos appellerent miſit.

Poloni à Tartaris circumuenti & trucidati.

Iaſlouecium ſpe ineundæ amicitiæ & ſocietatis oblatæ ad ſe in Ociakouiam inuitauit, vt mutua inuicem inita reconciliatione amicitiam & fœdera renouarent, cùm à Tartaris quibus ablatos equos vltro reſtituerint, nihil hoſtile eis timendum foret, & in id eis fidem ſuam obſtringeret. Complures ex alijs Polonis Roxaniſq́ue ductoribus rem ſuſpectam habuerunt, nec Oſlam Sultani verbis blandioribus confidere voluerunt. Iaſlouecius nihil fraudis ſuſpicatus, ad Oſlam Sultanum in Ociakouiam arcem tranſiuit. Ad quẽ cùm veniſſet, & in eius eſſet poteſtate, Tartari conſcenſis repentè equis, in noſtros hoſtiliter irruerunt, atque in gyrum circumuentos, Scythicis ſagittis inceſſere cœperunt. Stetêre aliquamdiu Poloni Roxanique immobiles, ſcutis duntaxat à ſagittarum imbre ſe protegentes. Accurrit inde Oſlam Sultanus Scythica ſuccinctus pharetra, cœptum prælium dirimere volens, per mediamq́ue volitans aciem, geſtu & clamore amicitiam præ ſe ferebat, duoſq́; aut tres Tartaros, Polonos pertinacius vrgentes ac ſagittis ſæuientes intenſo arcu & ſagittis peremit, fide id bona fecerit, an amicitiam ſimulauerit, non habeo dicere. Satis conſtat, Oſlam Sultanum poſteaquam ſuos viſus eſt poſſe non retinere, ad partem ſeceſſiſſe, Tartariq́; Polonos vndique aggreſſi, ſagittis conficere cœperant. Noſtri qui ſine Duce erant, ignari quid agerent, vix tentato prælio, in fugã per vaſtos campos ſeſe proripuêre. Erant cum Polonis aliquot Roxanorum turmæ, qui Polonis ad certamen accinctis porrò derelictis, primi fugere cœperunt: Poloni inde Roxanorum auxilio deſtituti, & ipſi ſaluti fuga conſuluêre. Fugientes Tartari inſecuti in fuga complures peremerũt; alios viuos ceperunt, qui poſtea multo auro redempti, in regnum poſtliminio redierunt. Staniſlaus Pileczki magnæ virtutis adoleſcens, vbi omnia ad fugã inclinata conſpexit; deploratis rebus laxatis habenis equi celeritate captiuitatem euaſit. Hieronymus Latalski poſteaquam fortiter cum Tartaris aliquandiu decertaſſet, turpe fugere ratus, ab omnibus deſtitutus, ac à Tartaris vndique circumuentus, in eorum poteſtatem venit: Vbi poſtquam aliquandiu detentus ſeruiuiſſet, à Ioanne fratre Poſnanienſi Antiſtite, viro eximiæ virtutis, multo auro eſt redemptus.

Iaslouecius dimiſſus.

Secundum eam pugnam, Oſlam Sultanus Princeps, vt oſtenderet eam Polonorum cladem ſe inuito ac reluctante accidiſſe, Iaſlouecium, qui ante congreſſum ſub fide publica ad eũm deſcenderat, liberum dimiſit. Satis conſtat, in eum cladis acceptæ culpam eſſe reiectam, quod equos Tartaris reſtituerit, & quod relicto exercitu, barbari hoſtis fidei ſe cõmiſerit, & ad eum tranſiuerit. Qui ſi apud ſuos remanſiſſet, potuiſſent Poloni egregiè vincere, etſi numero inferiores, equis tamen, armis & virtute longè ſuperiores: poterantq́ue omnem hoſtilem iniuriam egregiè propulſare. Clades

hæc in ponti Euxini littore apud Oſtium Boriſthenis die tertia Auguſti contigit; qua die quoque ad Bugum amnem & Sokalum arcem aliquot retro annis cum Tartaris eſt infœliciter per Polonos depugnatum. Eius anni æſtate Carolus Romanorum & Hiſpaniarũ Rex ex Barcinona Tarraconenſi poru & vrbe ſoluens in Italiam claſſe deuectus, die Auguſti duodecima, Genuam Liguriæ applicuit.

Turcarũ Imperator Vngariam & Auſtriam vaſtat.

Eodem tempore & veluti ex compoſito Solimanus Turcorum Imperator, cum omni Regnorum ſuorum potentia, terribili belli apparatu, in Vngariam venit. Enimuerò poſteaquam accepit Ioannem Regem, quem in fidem ac protectionem ſuam acceperat, anno exacto, Buda amiſſa Regno Vngariæ excidiſſe, & Ferdinandum Caroli Cæſaris fratrem, Vngaria vniuerſa potitum eſſe, ſtatuit Ioannem Regem nedum ad Regnum reſtituere; ſed etiam Auſtriam vaſtare, & Viennam eius Prouinciæ Metropolim expugnare. Vngariam itaq; cum ducentis millibus bellatorum ingreſſus, Germanos primùm Buda expulit, Ioannique Regi eam tenendam dedit, qui ad Turci conſpectum per medias Turcorum acies perductus, immaniſſimum tyrannum ſuppliciter eſt veneratus: Solimanus verò Regem eum appellauit, ſibique vectigalem fecit.

Ioannes Rex Vngariæ à Cæſare Turcarum conſtitutus.

Turcus Buda potitus, ad Viennam Auſtrię duxit, eamque vrbem valido Germanorum præſidio firmatam, ſub autumni ęquinoctio terra & aquis arcta obſidione cinxit.

Viennæ obſidio.

Qua parte Danubius Viennam præterlabitur, Turcorum claſſis omnia compleuit. Ponte ſublicio, ne qui à Morauia commeatus in obſeſſam vrbem inferri poſſent, incẽdio abſumpto, à terra Turcorum ſtationibus & tentorijs omnia plena erant. Viennam quindecim Germanorũ millia, quos Ferdinandus Boemiæ rex eius belli timore ante Solimani acceſſum opportunè præmiſerat, tuebantur. Quicquid muri interdiu tormentis bellicis Turci proſtrauerant, hoc Germani per noctem trabibus & repagulis opplebant, poſtea aliquot Turcorum millia per contemptum per ſtrati muri ruinas in vrbem intrare permiſerunt, eoſque veluti pecora ad ſacietatem ceciderunt. Turci ſuorum clade conſternati, pedem retraxerunt, & ab ingreſſu temperarunt. Solimanus ea hic accepta ignominia, motis caſtris ſolutaque obſidione Budam verſus cum omnibus copijs abire cœpit, poſtquã menſem integrum & dies aliquot Viennæ aſſediſſet. In Buda, dum pons ex contextis nauibus per Danubium paratur, aliquandiu manſit, per quem copias omnes, die menſis Octobris vltima, ad ſiniſtram Danubij partem traduxit. In ea quoque regni Vngariæ parte ſuæ expeditionis veſtigia imprimere voluit, tranſmiſſoque rurſus Danubio apud Nanderalbam continuatis itineribus per Hemum montem in Thraciam & Conſtantinopolim redijt. Annus hic non ſolùm ea Turcorum expeditione inſignis, ſed etiam Sigiſmundi adoleſcentis ſublimatione fuit memorabilis, quem Lituani proceres, die Octobris decima octaua patri regi ſucceſſorem ſolenni ac ſolita cærimonia deſignarunt, Bona regina matre præſente ac ſpectante.

Sigiſmundus Auguſtus magnus dux Lituaniæ creatus.

Sigiſmundus inde rex ex Lituania in regnum Poloniæ redijt, optimatiumque regni Conuentum Petricouiæ tenuit, vbi pari fœlicitate & Senatus regni fauore, Sigiſmundus adoleſcens in regno Poloniæ patri ſucceſſor, quod fœlix fauſtumque foret, die Octobris decima octaua eſt declaratus.

Sigiſmundus Auguſtus rex Poloniæ declaratus.

Eo etiam Conuentu defenſio contra barbaros hoſtes inſtituta, pecuniaque pro mercenario milite conducendo villarum colonis & oppidanis imperata. Anni ſequentis initio, qui fuit triceſimus ſupra quindecies centeſimum humanæ ſalutis, Sigiſmundus rex conuentu Petricouienſi ex ſententia abſoluto Cracouiam redijt.

1530.

Sub quo tempore Caci Ioannes Ferdinandarum copiarum dux, tredecim regni Poloniæ in Scepuſio ciuitates hoſtiliter vexare, ac Sigiſmundi regis ſubditos taxare cœpit, Nedeciam arcem oppugnauit, pagos contiguos diripuit: quam iniuriam etſi Sigiſmundus rex armis vindicare potuiſſet, maluit miſſis ad Ferdinandum Boemiæ regem literis Caci Ioannis inſolentiam compeſcere, ne ex parua ſcintilla magnum aliquod conflaretur belli incendium.

Scepuſiũ vaſtatum.

Sigiſmundo rege Cracouiæ ſedente antiſtites ac magnates regni Poloniæ ad eum conuenerunt, ad feſtam Sigiſmundi regis iunioris coronationem, qui die Februarij viceſima per Ioannem à Lasko Gneſnenſem metropolitam multa ſacrorum cærimõia ſacro chryſmate humeros inunctus, nec non Regalibus induuijs ac diademate eſt inſignitus.

Sigiſmundus Auguſtus coronatus.

Hic

Pont. max. & Caroli Cæſaris cõgreſſus.

Hic quoque menſis Clementis Romanorum Pontificis, nec non Caroli Romanorum, Hiſpaniarum, Neapolis ac Siciliæ Regis in ciuitate Bononia congreſſu fuit inſignis, qui die viceſima quinta in Regem Longobardorum coronatus, & Romanorum Imperator eſt appellatus. Inde iunctis inter ſe fœderibus, & pace toti Italiæ reddita, diuerſi abiêre; Pontifex Maximus Romam, Cæſar verò Auguſtam Vindelicorum, vbi Conuentum principum & omnium ordinum Imperij in diem octauam Aprilis indixerat, propter componendum diſſidium religionis longè periculoſiſſimum, & ad conſultandum quomodo occurrendum eſſet potentiæ Turcarum.

Vide Pauli Iouij & Laurentij Surij hiſtoriam.

Eo tempore à Clemente Pontifice Maximo ad Regem Breve eſt allatum, quo eum hortabatur, vt ad generale Concilium, vbicunque illud celebrari contingeret, legatos mitteret, ob Lutheranam hæreſim extinguendam, qua Germania plus nimis laborabat. Venit etiam à Solimano Turcarum Imperatore Orator Kerdei, natione Polonus, qui aliquando in Podolia fuerat à Turcis captus, & circuncidi ſe paſſus, in mores ac ſectam Machometanam abierat. Hic Solimani Imperatoris nomine Sigiſmundo Rege ſalutato literas reddidit, fœderum & amicitiæ plenas.

Legatio Turcica.

Sub eo tempore Ioannes à Lasko Archiepiſcopus Gneſnenſis, qui ſecundum Regem in conſilio primum locum obtinuit, vita deceſſit, vir conſilij & eloquentiæ non vulgaris, qui ab adoleſcentia, in Cancellaria regia plurimum verſatus, regni inde Cancellarius factus, Metropoliticam ſedem ob ſua merita & virtutem Sigiſmundi Regis beneficio eſt adeptus. Lateranenſi Concilio Romæ interfuit, & legationis perpetuæ decus à Leone Pontifice eius nominis decimo pro Eccleſia Gneſnenſi obtinuit. Cuius ex fratre nepos Hieronymus Laski palatinus Siradienſis magnis motibus vtramque Pannoniam agitauit.

Ioãnes Laski archiepiſcopus mortuus.

Ioanni Laski archiepiſcopo defuncto Matthias Drzevicius ex epiſcopatu VVladiſlauienſi ſucceſſit, VVladiſlauienſem epiſcopatum Ioannes Carnkovvski, Præmiſlienſem Ioannes Choienski eſt aſſecutus: quas regias nominationes Clemens Romanus Pontifex aſſenſu ſuo confirmauit.

Ioãnes Carnkouuski epiſcopus VVladiſlauienſis.

Cometes.

Non multo poſtea Cometes die prima Auguſti in cœlo apparere cœpit, quo duce, mille ducenti equites Poloni Tyrum ſeu Neſtrum amnem tranſeuntes, Moldauos, qui in Pokuce pro præſidio erant, aggreſſi, poſteaquam duodecies diuerſis locis cum hoſtibus decertaſſent, ijs victis, fuſis ac fugatis, Pokuce prouinciam ad Regnum Poloniæ retraxerunt.

Moldaui fuſi & ex Pocucia pulſi.

Poſt eam victoriam Ioannes Tarnouius omnium copiarum Dux cum exercitu Pokuce ingreſſus, haud procul à Gvvoſdecia arce cum ſex millibus Valachorum conflixit, & eos poſt cruentam cædẽ egregiè ſuperauit, Gvvoſdeciamque arcem, eiectis inde Moldauis recuperauit, ac Polonorum præſidio firmauit.

Pokucia prouincia recuperata.

Paucos hic Ioannes Tarnovius dies immoratus retro abire cœperat, cùm nũciatum eſt Petrum palatinum Moldauiæ cum ingenti duorum & viginti millium exercitu tormentiſque bellicis, magna celeritate aduentare, & iam fines regni ingreſſum, haud procul inde caſtra metatum eſſe. Polono duci quatuor duntaxat erant hominum millia equitum & peditum, quæ copiæ in comparatione hoſtilis exercitus admodum erant exiguæ, cenſebantque plurimi vt hoſte non expectato bombardiſque regijs relictis accelerato gradu Tyram amnem, & Haliciam verſus abirent, hoſtemque cum fremitu in ſe venientem eo modo eluderent.

Bellum Valachicum, & eorum clades apud Obertinum.

At Tarnovius ingentis, animi vir qui ad nullius vnquam hoſtis conſpectum territus fuit, præceps abeundi conſilium deteſtatus: Abſit, inquit, vt tormenta regia fidei meæ concredita ego deſerere debeam, hicà me in veſtigio, vel ſi cum omni ſua potentia palatinus Moldauiæ veniat, hoſtis expugnandus vincenduſque, aut fortiter moriendum erit. Ea voce Poloni animati ad conflictum alacres ſe præparabant. Caſtra inde communiri ſunt cœpta partim vallo & foſſa, partim curruum circumductione, pedites Sclopetarij præ curribus diſpoſiti erant. Equites grauis & leuis armaturæ in medio ſtabant: Ioannes Tarnouius ordines obequitare ac incredibili alacritate, tãquam iam viciſſet, Polonos adhortari non ceſſauit, cùm Petrus Moldauiæ palatinus terribili belli apparatu & cum ingentibus copijs appropinquare cœpit, caſtraque ſua ex aduerſo collocauit, bombardas circiter quinquaginta longo ordine planta-

tauit, cui nulla maior cura inerat, quàm ne Poloni copiarum ſuarum magnitudine conſternati, fuga elaberentur, propterea copias omnes ſuas per turmas diuiſas in Polonicorum caſtrorum circuitu conſiſtere iuſſit. Caſtra inde oppugnari cœpta, & bombardæ horrendo ſono reboabant, ictibus magna ex parte irritis. Horis circiter quinque caſtra Polonica ſunt oppugnata, maiore multo Moldauorum clade, quàm Polonorum, apud quos peritiores erant bombardarum magiſtri, certioreque ictu Moldauos proſternebant. Pedites etiam Sclopetarij præ curribus innumeros perimebant, vt ſubinde Moldaui retrocedere ſint coacti, & ardor eorum langueſceret. Quo conſpecto Tarnouius Dux, porta vna equitatum Polonum in hoſtem emiſit. Non minori animo Polonos in ſe irruentes Moldaui excepêre. Accenſa pugna certatum eſt acriter, hinc & inde plurimis cadentibus. Tarnouius laborantibus ſubſidia ſubmittere, ducemque egregium & militem ſubinde fortiſſimum ſe demonſtrabat. Stetit pugna per ſeſquialteram fermè horam ancipiti fortuna & æquo Marte: cùm Tarnouius vltimò connixus, vniuerſas copias in hoſtem immiſit, quem bombardæ, altera caſtrorum porta patefacta, certiſſimo ictu magna ſtrage feriebant. Non tulêre ferociſſimum Polonorum impetum Moldaui, ſenſim primò retrocedere, & inde præcipiti ac aperto curſu fugere cœperunt. Polonus victor fugientes inſequi ac trucidare non ceſſauit: Cædes in fuga ingens edita. Palatinus in colle edito ſtabat, euentum pugnæ expectando: at vbi ſuorum ſiſtere aciem non poſſe animaduertit, mutato equo & ipſe ſaluti fuga conſuluit. Parum etiam abfuit (tanto ardore cum Poloni inſequebantur) quin in eorum veniret poteſtatem, equus in luto hæſerat. Elapſus tamen eſt, adiutus: à ſuis & pernicitate equi auectus. Moldauorum caſtra capta ac direpta ſunt, bombardæ omnes in Poloni Ducis venêre poteſtatem.

Moldaui victi.

Contigit hæc inclyta Polonis victoria de Moldauis apud Obertinum vicum die vigeſimo ſecundo Auguſti. Cometa, nocte quæ præceſſerat, ſplendidius ſolito fulgente, qui inde altera à victoria die diſparuit, vt credibile ſit, eam ſtellam victoriam Polonis cum hoſtium pernicie & terrore, Pokuciæque recuperationem portendiſſe. Sigiſmundus Rex lætiſſimo adeptæ victoriæ nuncio accepto, gratias Deo Optimo Maximo omnibus templis fieri laudeſque decantari fecit, Oratoremque Iacobum VVilamovvski ad Solimanum Turcorum Imperatorem miſit, qui ei ſe ingentes VValachorum copias profligaſſe, & terram Pokuce recuperaſſe nunciaret. Orauit præterea vt Palatino Moldauiæ, cùm ſuus eſſet vectigalis, imperaret, Regnum Poloniæ ne infeſtaret, ſed ſuis finibus contentus eſſet. Ea legatione Solimanus accepta, Sigiſmundo Regi de inclyta victoria eſt congratulatus, admiratus, quod paruæ Polonorum copiæ, ingentem VValachorum exercitum profligaſſent. Nuncium inde ad Moldauiæ Palatinum miſit, vt cum Sigiſmundo pacem coleret, & Regni Poloniæ fines non infeſtaret, arma & exitium comminatus, ſi ſecus feciſſet. Poſt Moldauorum cladem apud Obertinum acceptam Polonorumque victoriam, Ioannes Tarnouius omnium copiarum Dux, commeatus Polonici parte in Pokuce pro præſidio relicta, ipſe cum reſiduo exercitu Leopolim perrexit, nec multo pòſt ad Sigiſmundum Regem profectus, Cracouiam eſt ingreſſus. Signa militaria nec non tormenta bellica, ex hoſte capta, inſuper captiuos Moldauos, nobilitate inſigniores, longo ordine & militari pompa præ ſe agens. Venientem Sigiſmundus Rex, vt decuit, multa officiorum frequentia excepit, & pro re in Moldauos bene geſta, gratias egit: Tota ea dies multa omnium lætitia traducta. Die ſequenti pro re in Moldauos proſperè geſta, in templo arcis auguſtiſſimo gratiæ Deo Optimo Maximo actæ: diuiniſque multa ceremonia peractis, tria præcipua vexilla militaria Palatini Moldauiæ & gentis VValachiæ ad Stanislai martyris tumulum ſunt præfixa. Et quia Palatinus Moldauiæ agnatam ferociam, poſt acceptam cladem præ ſe ferre videretur, bellumque reparare nunciaretur, mandatum equitum Magiſtris, qui in Pokuce pro præſidio relicti erant, vt Moldauiam ſub ſignis ingreſſi incurſionibus infeſtarent, ferroque & igne depopularentur. Poloni Moldauiam ingreſſi magnam inde prædam abegerunt. Cumque id aliquoties proſperè feciſſent, vnus Equitum Magiſter cum vna ala equitum eſt periclitatus, inſidijſque dum cum præda retro abiret circumuentus, in hoſtium venit poteſtatem. Alij Magiſtri Equitum in acceptæ cladis vltionem, repetitis incurſionibus Moldauiam atrociter vaſtarunt: Magna Moldauis damna intulerunt, & per hoc bello exitiali Moldauia ardebat. Ioannes Vngariæ Rex, eius gentis infœlicitati compaſſus, Statiliam Epiſcopum Albenſem ſeu Tranſyluaniæ ad Palatinum Moldauiæ miſit, eumque, vt à Sigiſmundo Rege pacem peteret, eſt exhortatus. Qui belli parum feliciter moti pertæſus, cum Ioannis Regis Oratore conſtituit, vt miſſis ad Sigiſmundum Oratoribus, anni vnius inducias à ſua Maieſtate expeteret, tormentaque bellica aduerſo prælio capta repoſceret, facilius ita de pace conuenire poſſe aſtruens. Ioannes Rex Palatini Moldauiæ deſiderio ac etiam periculis conſulens, Franciſcum Præpoſitum Albenſem, virum ſingulari prudentia, opibus & auctoritate inſignem, ad Sigiſmundum Regem tranſmiſit: is per Moldauiam iter faciens, Petrum Palatinum ad inducias à Sigiſmundo Rege petendas, & vt Oratores ad hoc ſuos mitteret, Regis Vngariæ nomine iterum eſt exhortatus. Ad quod Petrus Palatinus aſſenſum præbuit, literaſque quibus tormenta bello capta ſibi reſtitui, & inducias annales depoſcebat, ad Sigiſmundum Regem dedit. Franciſcus Præpoſitus Tranſyluaniæ Sociauia Moldauorum Metropoli egreſſus per Pokuce iter faciens Cracouiam peruenit. Qui ad Sigiſmundi Regis conſpectum introductus, Ioannis Vngariæ Regis, Petri Palatini Moldauiæ, & Ioannis Statilij Epiſcopi Tranſyluaniæ literas reddidit, induciaſque pro Moldauis continua oratione poſtulauit.

Legatio Regis ad Imperatorem Turcarum.

Vexilla militaria præcipua in Ecclesia Cathedrali appensa, hactenus visuntur.

Moldauia à Polonis vastata.

Rex Vngariæ ad Regẽ Polon & ad Valachium Legatos misit.

Deſunt nonnulla de 1531.
Anno.

quamuis Regni Vngariæ Proceres improbo ac inſano cõſilio nobiliſſimum adoleſcentem, in vitæ diſcrimen adduxerint, quibus potiſſimum ob inteſtina diſſidia opulenti Regni ruinæ culpa impingitur. Sigiſmundus Rex non ſolùm à Turcis, ſed etiam à Tartaris Tauroſcythis ferociſſima gẽte, & quæ rapto viuere conſueuit, pacem habuit, non illorum voluntate, ſed Solimani Turci imperio: quibus mandauerat, ne Sigiſmundi terras armis infeſtarent. Etſi latrocinijs Scytharum Podolia ac Volynia nonnunquam fuit obnoxia: qui tamen damna non admodum magna facere potuerunt, & à regio præſidio facilè repellebantur, cùm non magnis exercitibus, ſed paruis furtiuiſque excurſionibus res gereretur.

1532.

Anni noui initio, qui fuit humanæ ſalutis triceſimus ſecundus ſupra quindecies centeſimum, mille equites Poloni ex Pocuce Moldauiam ſub ſignis ingreſſi, dum hoſtilem terram vrerent vaſtarentque, ſubito & inſperato à Valachis apud Tiraſouce profligati ſunt: Ducenti circiter ex eis perempti & capti ſunt, alij fuga ſaluati. Eodem tempore Oſlam Soltanus Tauricani Cæſaris frater, ab Hircano pelago & oſtijs Volgæ ſeu Rha fluminis, tranſmiſſo Tanai, in Tauricam cum non contemnendis Orientalium Tartarorum auxilijs venit, cõmiſſoque cum Tauroſcythis prælio victus, ac caſtris exutus, ad Circaſſiam arcem, quæ in dextra Boriſthenis iacet ripa, ad Oſtaphæum Sigiſmundi Regis in Amadocis præfectum ſe recepit, miſſiſque ad Sigiſmundum Regem Oratoribus impetrauit, vt ei in oris Boriſthenis cum aliquot equitum alis tutò manere liceret. Et vt eum Rex in poſterum obſtrictum maiore haberet beneficio, munera ei tranſmiſit: tanta eius barbari Principis gratitudine, vt deinceps patrem eum appellaret, magniſque expeditionibus poſtea contra Moſchouitas iuuerit. Sigiſmundus Rex Petricouienſi abſoluto Conuentu, Cracouiam redijt. Superuenit poſtea ad eum præfectus Syliſtriæ Turcus ab Ludouico Gritti Legatus, nuncians Solimanum Imperatorem rem Moldauicam componendam ei commiſiſſe: hortatus regem, vt ex Regni Proceribus aliquot certo tempore ad fines Moldauiæ mitteret: idem mandato Cæſaris Petrum Moldauiæ Palatinum facturum aſtruens. Sigiſmundus Rex cùm ſe id facturum recepiſſet, legatum non indonatum expediuit. Venêre à diuerſa regni parte duorum Principum Oratores, Ioachimi Marchionis Brande-

Poloni à Moldauis profligati.

Sylistriæ Bassa ad regem venit.

deburgensis, nec non Barnini Ducis
Stetinensis, questum de latrocinijs,
quæ ex arce Tucinia eorum prouin-
cijs inferebantur. Sigismundus eius
loci domino accersito, cùm ille mul-
tis inuidiæ argumentis se impeti o-
stendisset, sacratissimo iureiurando
innocentiam suam purgauit, & de-
inceps se curaturum obstrinxit, vt la-
trones aliundè venientes insectare-
tur, & cum vicinis consanguineisque
Principibus pacem coleret. Per id tem-
pus Nicolaus Sidlouecius Castellanus
Sandomiriensis & Regni Poloniæ The
saurarius fatali morte absumptus est:
vir ob singularem fidem, & heroicas
virtutes Sigismundo Regi apprimè
gratus, cui in quæsturæ officio Sbig-
neus Spitko de Tarnovv pari indole,
gratia & fide est suffectus. Ad prima
inde Veris signa graminumque cre-
scentiam Sadkereius Tartarorum in
Taurica Chersoneso Cæsar indigna-
tus, Oslam Sultanum fratrem, ho-
stem sibi infestissimum, quem non
multo antea acie victum ex Taurica
fugauerat, apud Cercasiam in ora Bo-
risthenis arcem, regis permissu castra
metatum esse, commeatuque & vesti-
mentis ab Ostaphæo & alijs præfectis
Regijs iuuari, mille quingentis Tur-
cis peditibus & bombardis quinqua-
ginta à Solimano Imperatore in au-
xilium acceptis, ex Taurica cum om-
ni sua potentia egressus, copijs omni-
bus per Boristhenem apud Tavaniæ
traiectum transmissis, Cercassiam ar-
cem, quæ in ripa Boristhenis iacet, ad-
ortus est, eamque arcta obsidione cin-
xit, plantatisque ex aduerso tormen-
tis bellicis, validissimè continuatis i-
ctibus, Turcorum in hoc vsus mini-
sterio, oppugnauit. Oslam Sultanus
posteaquam Sadkereium Cæsarem e-
undemque patruum suum aduentare
cognouit, castris repentè motis, trans-
misso ad alteram partem Boristhene,
in Moschorum finibus euentum rei
expectauit. Arcem Circassiam Osta-
phæus Regius præfectus pertinaciter
oppugnatam, validius aliquanto de-
fendit, eius arcis suburbia ante hostis
aduentum demolitus, ne incensa, ar-
cem ex lignea alioquin materia con-
structam, in periculum ex propin-
quitate adduceret. Tauricanus Cæ-
sar posteaquam arcem strenuè à regio
præsidio defensam se expugnare non
posse animaduertit, pulueres etiam
bombardarum deficerent, & Turci
pedites cum multis Tartaris multa
strage cœsi occubuissent, Ostaphæ-
um arcis præfectum ad colloquium
sub fide publica euocauit. Qui cùm
barbaro hosti non fideret, obsides ad
se in arcem mitti primarios tres Tar-
taricos satrapas flagitauit. Quod cùm
impetrasset, acceptis obsidibus, ac cu-
stodiri iussis, ipse aliquot hydromellis
vasis secum receptis, ad Sadkerei Tar-
tari castra descendit, vbi post mutuas
consultationes ac colloquia, amiciti-
am & societatem cum eo iunxit, men-
sæque Cæsaris adhibitus, multa hila-
ritate & Lituanicis hydromellis com-
potatione, pacem inter se firmauêre,
postquam diebus tredecim Taurica-
nus Cæsar validæ alioquin arcis ex-
pugnationem frustra tentasset. Qui
motis inde castris in Tauricam nul-
la re memorabili gesta redijt. Misêre
inde Oratores vterque Tartarorum
Princeps, tam Sadkereius quàm Oslam
Sultanus, ad Sigismundum Regem,
hic amicus, ille hostis. Cum Cæsare
secuta reconciliatione pax firmata:
Oslam Soltano, qui extorris esset, &
in campis Boristhenicis rerum omni-
um indigus vagabatur, missa mune-
ra. At longè maior ea æstate fuit ex-
peditio Solimanni Turcorum Impe-
ratoris in Pannoniam superiorem &
Austriam. Ipse siquidem Ioannem
Vngariæ Regem, quem sibi sub an-
nuo tributo vectigalem fecerat, in su-
am susceperat protectionem, & eum
per Ferdinandum Bohemiæ Regem
armis molestari indignabatur. Quæ
res tanto ei erat suspectior, quod Ca-
rolum Romanorum Imperatorem ex
Hispania in Germaniam venisse ac-
ceperat. Solimanus itaque ingenti,
quanto nunquam antea, compara-
to exercitu, solenni facto more suæ
gentis sacrificio, matreque valedi-
cta, terribili belli apparatu die de-
cimo septimo Maij ex Constantino-
poli mouit. Classem aduerso Danu-
bio cum commeatu & tormentis bel-
licis Nandoralbam versus præcedere
iussit. Ipse cum omnibus copijs equi-
tum & peditum Hemo monte supe-
rato, in plana Misiæ superioris de-
scendit, ac ad Saui & Danubij con-
fluentes peruenit. Hic in Nandor-
alba per exploratores cognouit, Ca-
rolum Romanorum Imperatorem
& Ferdinandum Regem omnium
Ger-

Nicolai Sidlouecij obit'.

Tauricanus Cæsar Cercasiam obsidet, sed frustra.

Turcorũ expeditio in Vngariam & Austriam.

Germaniæ Principum Augustæ Vin-
delicorum Conuentum agere, eo con-
silio, vt eos contra Turcos armaret.
Quo nuncio Solimanus consternatus,
inops consilij, triduo cum primarijs
Turcorum satrapis consultauit, quid
se facere maximè expediret: redeun-
dum ne in Thraciam, an bellum cœ-
ptum prosequendum. Horrebat siqui-
dem Cæsaris Caroli potentiam, quem
Hispaniam, Belgas in Gallia, Germa-
niam ac Italiam cum Sicilia, Sardinia
ac Corsica, bellicosissimas gentes ob-
tinere non ignorabat. Horrebat stu-
pendam in bellis felicitatem, qui non
multo antea Franciscum opulentum
Gallorum Regem apud Ticinum seu
Papiam victum in potestatem rede-
gisset: Clementem Pontificem maxi-
mum vrbe Roma direpta in Castro
Sancti Angeli, etsi se absente & inscio,
obsedisset, pluraque alia terra & ma-
ri fecisset Imperatore Romano digna:
quæ eum à bello Christianis inferen-
do deterrebant. Ex aduerso suscepti
belli apparatus inuicti cùm exercitus
magnitudine animabant, pudorque
ne per ignauiam & pauorem bellum
cœptum deseruisse videretur. Post lon
gam tandem consultationem hæc ste-
tit sententia, vt Carinthia, Styria at-
que Austria peruastata, bellum dun-
taxat Germanis ostenderet, non in-
ferret, à Viennæ oppugnatione absti-
neret. His ita ritè ordinatis, inter Sa-
uum & Drauum iter cum omnibus co
pijs ingressus, ferro & igne crudelissi-
mè omnia est depopulatus. Ardebat
ea Regni Vngariæ pars exitiali bello.
Sensit tantam belli tempestatem Ca-
rinthia & Styria. A Gracio inde dex-
trorsum flexo itinere in Austriam in-
gressus, tredecim à Vienna Germani-
cis miliaribus, castra vallo & fossa
communiuit, eo respectu, vt gloriæ
suæ satisfaceret, & hosti, quem impa-
ratum per exploratores cognouerat,
copiam pugnandi fecisse & expectas-
se videretur. Et ne tempus frustra te-
reret, Gyncium propinquum castris
oppidum in ripa piscosi lacus situm, &
ob id ab ea parte munitum, pertina-
cissimè oppugnauit. Septingenti intus
erant præsidiarij milites Germani, &
tormentorum bellicorum affluentem
copiam habebant, quibus oppidum
strenuè defenderunt cum cruenta Tur
corum strage. Adactique sunt Turci,
cladis suæ sibi conscij, obsidionem sol-
uere. Oppugnata sunt & alia plera-
que oppida per Turcos, sed irrito in-
cœpto. Carolus Imperator posteaquã
Solimanum cum omni sua potentia
Styriam ingressum cognouit, Austri-
amque ferocissimis excursibus vrere
ac populari, totis viribus adnixus est,
vt cum eo manus consereret, vniuer-
sam Germaniam cum Bohemia ac Mo
rauia ad arma concitauit. Ex Hispa-
nis atque Italis triginta millia bellato-
rum cum Antonio de Leua sagacissi-
mo belli Duce, cuius consilio Gallia-
rum Regem apud Ticinum victum in
potestatem redegerat, accersiuit. Ex
Gallia Belgica, Flandria ac Brabantia
armatissimum equitatum euocauit.
Ex Polonia tria circiter millia equi-
tum voluntariorum florentis militiæ,
vt prælio omni æuo memorabili in-
teressent, vltro aduenerant. Locus con
ueniendi omnibus in sinistra Danubij
ripa apud Viennam datus. Carolus
Cæsar cum Ferdinando fratre ex Au-
gusta secundo Danubio Ratisbonam
descendit. Hic nonnihil Brabantino-
rum grauis armaturæ equitatus, robur
exercitus, vtrumque Principem est re-
moratus. Qui cùm tandem aliquan-
diu expectati venissent, Christiani Re-
ges Carolus & Ferdinandus ex Ratis-
bona soluerunt, & Viennam versus,
quo omnes iam ex Italia, Germania,
& Bohemia conuenerant copiæ, con-
tenderunt. Solimanus Turcorum Cæ-
sar posteaquam tanto belli apparatu,
& ducentis circiter millibus homi-
num se peti per exploratores accepit,
quamuis ipse exercitum duplo maio-
rem habuisse perhiberetur, & Septem-
ber mensis siccus admodum & sere-
nus esset, nulla adactus necessitate, po-
steaquam mensem integrum consti-
ctum expectasset, & vnius diei itine-
re Carolum & Ferdinandum Reges à
Vienna abesse cognouisset, murato re-
pentè consilio, signo profectioni pro-
posito, castris motis, retro Vngariam
versus abire cœpit, Budamque veni-
ens, triduum ibi dum pons ex contex-
tis nauigijs per Danubium paratur est
immoratus: vbi copias omnes tradu-
xit, & altera Danubij ripa discessum
maturauit. Ante castrorum motum
ex Austria Solimani Cęsaris, duodecim
Turcorum equitum millia ad Austriã
vastandam exiuerant. Hi cũ præter om
nium expectationem ob mota castra se
destitutos à suis cognouerũt, cum præ-
da & captiuis reditum accelerabant.
Quos Poloni cum Vngaris ac leuioris
ar-

Caroli Cæs. potentia & fœlicitas.

Gyncium à Turcis oppugnatum.

Carolus Imper. cum Ferdinando Turcarum Cæsari obuiam ire contendit.

Polonorum voluntariorum auxilia.

Turcarum Cæsar ex Austria Constantinopolim regressus.

In Austria Turcæ profligati à Polonis.

armaturæ Germanis consecuti,cõmis-
so prælio cruento certamine, penè ad
internecionem ceciderunt. Satis con-
stat nouem Turcorum millia in eo
congressu occubuisse.Poloni magnam
stupendæ audaciæ & virtutis bellicæ
laudem hinc retulerunt, qui tanto ar-
dore solutis habenis in Turcos primi
sunt inuecti, vt præ violentissimo ha-
starum fragore primum eorum impe-
tum sustinere non potuerint, moxque
terga dare cœperint. In fuga cædes in-
gens ædita; circa montis cuiusdam an-
gustias occisi plurimi. Quo die Come-
tes sub signo Leonis in cœlo apparere
cœpit,& fulsit diebus 50. Inclytæ victo-
riæ laus Polonis cessit.Carolus Impera-
tor & Ferdinandus Bohemiæ Rex post
Solimani Cæsaris discessum, Viennam
die vigesimo tertio Septembris ingres-
si, posteaquam hostem abijsse cogno-
uerunt, quod cùm immanissimo hoste
& omni Turcorum potentia pugna o-
mni æuo memorabili congredi non
dabatur, incredibili dolore sunt confli-
ctati. Paucos Viennæ dies Carolus Im-
perator immoratus, soluto exercitu,
Polonisq;, qui extrema Turcorum ag-
mina profligassent amplissimè donatis,
in Italiam primùm,& inde ex portu Ge
nuensi in Hispaniã classe est deuectus.Et
hunc exitum habuit duorum præpo-
tentium Orientis atque Occidentis Im-
peratorum in Pannoniam superiorem
siue Austriam aduentus, magna alte-
rius partis ruina, si post congressum v-
ni eorum victoria contigisset.Satis con
stat Solimannum Cæsarem de victoria
desperasse, qui in prima Castrorum in
Austria positione, ne soboles eius peri-
clitaretur,Mustapham filium, quem in
spem regni alebat, retro in Thraciam
remisit. Et Constantinopoli rumor in-
certo auctore sparsus erat,omnem Tur
corum potentiam aduerso prælio con-
cidisse,Solimanumque Cæsarem truci-
datum esse. Estque in vrbe Constanti-
nopoli non sine Græcorum periculo
trepidatum,quos Turci,qui illic in præ
sidio relicti erant, tumultuantes ad v-
num omnes occidere constituerant, si
acerbum hoc interfecti Cæsaris nunci-
um verificatum fuisset.Sub eo tempo-
re,quo Solimanus Austriam pernicio-

Andreas de Auria Cæsareæ classis præfectus.

so bello premebat, Andreas de Auria
Genuensis, Cæsareæ classis præfectus,
Epiri littora adnauigans, infesta om-
nia Turcis reddidit. Valonam vi cap-
tam diripuit,tormenta bellica plurima
inde auexit, nauesque in portu reper-
tas corrupit. Inde impetu auectus in
Poloponesum nauigauit, parique feli-
citate Coronam,munitum Græcorum
oppidum expugnauit, præsidioque Hi-
spanorum imposito longè munitio-
rem effecit. Nec his contentus,alia ple-
raque Turcorum in Peloponeso loca
ferro & igne vastauit, oppida direpta
incendit, onustusque præda anno iam
in brumam vergente,cum victrice clas-
se in Italiam redijt, milites per hiberna
distribuit,Cometesque in cœlo fulge-
re desijt. Solimano Turcorum Impe-
ratore ab Austriaca expeditione rede-
unte, Sigismundus Rex Oratorem ad

Petrus Opalenski ad Cæs. Turcarum missus.

ad eum misit Petrum Opalenski Castel-
lanum Landensem, qui Constantino-
poli Cæsarem adeptus, inducias ab eo
ad vitam Principis vtriusque & eorum
filiorum Sigismundi iunioris, ac Mu-
staphæ obtinuit : & vt Legatus ad Pe-
trum Palatinum Moldauiæ mittere-
tur,cum his mandatis, ne Regni Polo-
niæ fines armis infestaret, effecit,Satke-
rique Tartaro, quem Solimanus Tau-
ricanum Cæsarem designauerat, ibi-
dem in Curia Solimani præsenti iniun-
ctum,vt cum Sigismundo rege pacem,
amicitiam & societatem coleret, eum-
que bello non lacesseret.Solimanus ve-
rò à Sigismundo Rege nihil aliud exe-
git, quàm ne hostes eius occultè vel a-
pertè armis iuuaret : ipse verò Sigis-
mundum contra quosuis hostes armis
iuuare pollicitus est. Petrus Opalenski
rebus omnibus ex sententia apud Soli-
manum confectis, ad Sigismundum
Regem incolumis redijt. Sub anni ex-

Legatio Moschica.

itu Orator Basilij Moscouitarum Du-
cis superuenit. Questus est Moscoui-
tis à Lituanis,qui in finibus essent,iniu-
rias inferri, orauit vt fœdus inuiola-
tum seruaretur, negociatoribusq; tam
Lituanis, quàm Moscouitis liber ac se-
curus vtrobique pateret transitus. Ad
hæc Sigismundus Rex comiter & beni-
gnè respondit, astruens maiores Litua-
nis à Moscouitis iniurias esse illatas, &
quosdam mercatores Lituanos esse spo
liatos, voluitque vt per Basilium prin-
cipem eius rei diligens inquisitio fie-
ret,resque ablatæ restituerentur,consti
tuitq; vt certis anni temporibus proce-
res Principis vtriusq; in finibus conue-
nirent, qui de damnis & iniurijs vtrin-
que illatis iustitiam administrarent, fœ
dusque summa fide inuiolatum serua-
retur. Cum his Basilij Principis Le-
gatus expeditus, ac etiam donatus, re-
tro in Moscouiam abijt. Venerunt
quo-

Oslam Sultani ad regem legatio.

quoque ab Oslam Soltano Tauricano
nuper salutato Cæsare ad Sigismun-
dum Regem legati, quem Tartari post
Sadkeri Cæsaris ex Taurca fugam Cæ-
sarem appellarant. Oslã Soltanus Tau-
ricæ imperio potitus, de noua præter
spem adepta dignitate Sigismundum
Regem reddebat certiorem, fœdus, a-
micitiam & societatem, auxilia etiam
contra hostes quoscunque pollicens.
Orauit tamẽ vt munera prioribus Tau-
ricæ Cæsaribus dari consueta ei mitte-
ret, quibus inter Vlanos & Mursas gen-
tis suæ proceres distributis, eos in offi-
cio, ne Polonis ac Lituanis damna in-
ferrent, continere posset. Sigismundus
Rex de sede Cæsarea Tartarorumque
principatu adepto Oslam Soltano am-
plissimis verbis gratulatus, cùm eo fœ-
dus & amicitiam iunxit, de promissis
auxilijs gratias egit, munera etiam ali-
qua (maiora postea pollicitus) misit. Cũ
his Oslam Soltani Cæsaris legati expe-

Christopheri Szydlouecij mors & laudes.

diti sunt. Sub quo tempore Christophe
rus Sidlouecius Castellanus Cracouiẽ-
sis & Regni Poloniæ Cancellarius, ali-
quot continuatis funeribus, amissis li-
beris, fatalem mortem obijt; vir magni
consilij, nec minoris virtutis, qui à pue-
ritia Sigismundi Principis insistens fa-
mulitio, talem se in tenui adhuc fortu-
na eius principis gessit, vt aulæ suæ gu-
bernium ei in Magistrum Curiæ crea-
to, committeret. Sigismundo postea re-
ge Poloniæ creato, per omnes dignita-
tum gradus ad summam secundum
Regem dignitatem inter Regni Proce-
res peruenit, eaque ornatus dignitate,
& antea multas legationes, ad Maximi-
lianum Cæsarem aliosq; Reges & prin-
cipes obiuit, in quibus talem se exhi-
buit, vt non immeritò à tot regibus, tã
Christianis, quàm Ethnicis amaretur,
opibus etiam augeretur, à Maximilia-
no Cæsare præcipuè, à quo octuagin-
ta aureorum millia successiuè dono se
se recepisse sæpius est testatus. Nec mi-
nora à VVladislo Vngariæ rege mune-
ra accepit, à quo Satoriensis Dux, datis
adhoc diplomatibus, est creatus. Gallia
rum atque Angliæ regibus tam gratus,
vt frequentes ab eis literas summæ ami
citiæ plenas receperit. Cum Imbraimo
Bassa, qui apud Turcorum Imperatorẽ
primum gratiæ locum obtinebat, tanta
illi fuit amicitia, muneribus citro vltro
que missis & acceptis, & societas, vt tũc
& longo postea tempore à Turcis reg-
num Poloniæ pacem habuerit, eiusque
opera & industria Podolia ac Russia,
post tot Turcorum Tartarorũ ac Vala-
chorum, hostiles infestationes, in florẽ-
tem statum sit restituta: Solimano Im-
peratore & Imbraimo Bassa auctorita-
te sua & iussu eas gentes ab assuetis ex-
cursionibus refrenante. Et cùm Christo
pherus Sidlouecius talis esset, apud Si-
gismundum regem primum gratiæ lo-
cum obtinuit, cuius ille sępius nixus cõ
silio domi forisque bello & pace pro-
speros successus habuit, & cùm ad supre
mam secundum Regem in regno dig-
nitatem elatus fuisset, ad magnas etiã
opes peruenit. In hoc solo parum felix,
quod nullos virilis sexus liberos super-
stites reliquit, fortunæque eius omnes
per fæmellas in alienas familias transi-
uerunt. Accessit ad perennis memoriæ
eius cumulum, quod Opatouiam ma-
iorem, Samboriam, & Lucouiam oppi-
da cum arce Chmelouia (loca antea im
munita, & Tartarorum excursionibus
obnoxia) vallo, fossa, mœnibus, ac pro-
pugnaculis communiuit, Remque pu-
blicam per hoc auxit. Moriturus testa-
mentum cõdidit, & se Opatouiæ, quod
oppidum à Lubussensi Episcopo mul-
tis aureorum millibus mercatus erat,
humari iussit. Anni sequẽtis initio, qui

1533.

erat tricesimus tertius supra millesimũ

Comitia Petricouiæ turbulenta, propter Nunciorum terrestrium discordiam.

& quingentesimum, Sigismundus Rex
Procerum Regni Conuentum Petrico-
uię celebrauit, non sine magna æmula-
tione & disturbio, Nuntijs terrarum in
ter se parum conuenientibus, & à Re-
gio consilio ac magnatibus diuersis ab-
euntibus. Occidentales siquidem Polo-
ni, qui maiores vocantur, tumultu pau-
corum temeritate in Sroda excitato, nũ
cios nullos ad Petricouiensem Cõuen-
tum miserunt, & Sandomiriensis, Cuia-
uiensis, & Lenciciensis terrarum nun-
cij, absque his nullam se habere pote-
statem astruebant, & in hoc pertina-
citer hærebant. Nouem alij Palatina-
tus Regio consilio & optimatibus ac-
cessêre, ea lege, vt Petricouiensis Con-
uentus conclusio, quæ Senatus consul-
to pecuniarum pro Regni defensione
contributionem decreuerat, ad Corci-
nensem & Colensem Conuentus reij-
ceretur. Eam rem etsi pessimi exem-
pli & insolitam, (quia maioris Con-
uentus decreta per minora Conuen-
ticula retractari debebant) Regium
consilium assentiri est coactum, eo
respectu, nè regni limites ab Oriente
Sole eo anno omni militari destitu-
ti præsidio, Tartarorum & Valacho-
rum excursionibus essent obnoxij.

Omnes

Omnes tandem Palatinatus in Corczin & Colo miſſis nuncijs, Petricouienſis Cõuentus decretum, quo pecunia pro Regni defenſione conferri mandabatur, approbarunt, pecuniaque in Regium ærarium ab omnibus conferri cępta, etiam in Poſnanienſi & Caliſſiẽſi ſatrapijs, finibus Germanorum contiguis. Qui quamuis ad Conuentum Nũcios nullos miſiſſent, Regijs tamen diplomatibus, & maioris partis regni conſilio ac decretis vel inuiti obtemperare ſunt adacti. Quod & prioribus annis, vna aut altera vice, cùm Principi ſuo contumaces eſſe viderẽtur, cõtigit: hac vt puto ratione, quod à Scytharum infeſtationibus & bellorum periculis quã longiſſimè abeſſent, ignari vnius membri detruncationem, ad totius corporis ſenſum pertinere. In eo Petricouienſi Conuentu Oſlam Sultani Tartarorum Cæſaris legati in Regio Senatu auditi, fœdus & amicitiã nec non auxilia Scythica Sigiſmundo Regi contra quoſcũque hoſtes offerentes. Munera inſuper Tauroſcytharum Cæſaribus dari conſueta flagitabant, aſtruentes Oſlam Soltaman amicum & fœderatum Principem Murſas & Vlanos ſuos in obſequio, quin regnum Poloniæ, ac Magnũ Lituaniæ Ducatum excurſionibus infeſtarent, aliter, niſi profuſa liberalitate retinere non poſſe. Venerat cum Tartarorum Oratoribus Oſtaphæus Circaſſienſis apud Boriſthenẽ Præfectus, Tartarorum ac Moſcouitarum bellis famigeratiſſimus, qui non multò anteà Circaſſiam arcem à Sadhereio Tauroſcytharum Cæſare difficilem perpeſſus obſidionem, ſtrenuè tutatus fuit. Attulerat ſecum in Senatum Regium exantlati laboris & periculi clarum teſtimonium, bombardarum vaſtæ magnitudinis lapideos globos, quibus à Tartaris ac Turcis in Circaſſia arce oppugnatus fuit, irrito tamen hoſtium conatu. Qua virtute magnam ſibi laudem, nec minorem fauorem apud omnes comparauit. Rex ipſe Sigiſmundus, nec non Regni Antiſtites ac proceres certatim pecuniarium ipſi ſubſidium & munera obtulerunt. In Senatum Regium accerſitus, rogatusque ſententiam, quibus modis, quo conſilio Tartari & aliæ Scytharum gentes ab aſſuetis incurſionib⁹ ac damnis arceri poſſent, cùm in eam ſententiam plurima ſolerter dixiſſet, id poſtremò ſuaſit, vt nauigijs cõparatis inferiora Boriſthenis duorum milliũ duntaxat peditum pręſidio, ac quadringentis equitibus, qui commeatu pedites prouiderent, firmarentur: poſſe hac parua manu & exiguo ſtipendio ingentes Tartarorum copias, qui nando periculoſiſsimè Boriſthenem tranſmittere ſoleant, à tranſitu arceri. Eſſe præterea frequentiſſimas toto Boriſthene inſulas, vndique præruptis ſaxis inacceſſibiles, quarum aliquæ in arcis modũ, vno ad illas præparato aditu, cõmuniri poſſent, quarum aliquæ tantæ eſſent magnitudinis, vt in eis non modò arces, ſed oppida & vici locari poſſent; loca ad Scytharum excurſiones inhibendas apprimè opportuna. Hoc Oſtaphęi conſilium cùm vniuerſi in Senatu magno aſſenſu comprobarent, atque ita fieri peroptarent; viderũt id abſque mutuò cum Lituanis proceribus congreſſu, ac conſilio, qui illam Boriſthenis partem ditione tenerent, ad effectum deduci nõ poſſe. Ad hoc poſtremò decurſum, vt optimates Poloni cum Lituanæ gentis Proceribus cùm ſub vno eſſent principe, aliquando in finibus conuenirẽt, & de frenando Boriſthene, Tartariſq; à tranſitu arcendis inuicem conſultarẽt. Oſtaphęo fortiſſimo viro Sigiſmundus Rex Criciouiam vel Propuiſcum & Cecerſcum arces trans Boriſthenem ob virtutem præfecturæ nomine tenendas dedit. Introductus poſtea in Senatum Solimani Turcorum Imperatoris Legatus Kierdei cognomine; qui cùm Sigiſmundum Regem principis ſui nomine ſalutaſſet, proſperaque omnia tãquam fratri ac vicino ſuo illi precatus eſſet, retulit Solimanum Cæſarem exacta æſtate cum ingenti exercitu in Pannonias ingreſſum fuiſſe, hoſtem ſuum Ferdinandum Boëmię regem in media Auſtria quęſiuiſſe, copiam ei pugnandi feciſſe, aduentum eius & inanes Germanorum minas diu multumq; expectaſſe, quicquid Sauum & Drauum interiaceret, hoſtiliter populatum eſſe, & cùm hoſtes nuſquam comparerent, Styria, Carniola, Carinthia atq; Auſtria Prouincijs ferro & igne atrociſſimè peruaſtatis, captiuis etiam circiter centum millium in poteſtatem redactis, Turcico exercitu hoſtili præda ditato, in Thraciam incolumem redijſſe. Sigiſmundus verò Rex, quod Solimanus Cæſar in hoſtem ſuum proſpera vſus eſſet expeditione, incolumiſque cum omnibus copijs in Thraciam redierit; tanquam fratri & vicino ſuo eſt congratulatus, precatus illi omne bonum, & felicem ſucceſſum in dominijs ſuis. Legatus lauticijs prębitis comiter ac benignè habitus, poſtremò non ſine muneribus expeditus. Oſlam Soltani etiam Tauricani Cæſaris Oratores pari comitate habiti, & promiſſis muneribus expediti ſunt. Et per hæc Sigiſmundus Rex magna ſua prudentia & felicitate cum potentiſſimis barbarorum Regibus pacem & amicitiam regno ſuo cõciliabat, ratus eo modo regnum ſuum in florentiſſimo ſtatu facilius cõſeruari poſſe, quàm bello & armis, quæ non niſi magna vrgente neceſſitate mouenda cenſebat. Sigiſmundus Rex Petricouienſi abſoluto Conuentu Cracouiam redijt: quò ad eum à Palatino Multanorum, qui Valachiam Tranſalpinam moderatur Orator venit, pacem, amicitiam & perpetuum fœdus cum Sigiſmundo Rege petens: nulla alia re, quàm ſingulari eius regis virtute, prudentia & fama, qua cæteros Reges anteibat, permotus, quamuis regni Poloniæ finibus nuſquam cohæreret, imò Moldaui, Cæculi, atque Vngari magno terrarum ſpacio eum à Polonia diſiungerent. Multani ſiquidem Dacis contigui ſuperiora Iſtri tenent; Moldaui ad Pontum vſque inferiora; etſi Turci Kyliam & Caſtrum cognomento Album, arces ad Iſtri & Tyræ amnium Oſtia ſitas eis ademerunt. Verno tempore octingenti circiter Tatari ingreſſi Podoliam, omni militari præſidio deſtitutam, circa Sincouiam populati ſunt. Quos cum præda redeuntes Palatinus Kiouienſis aggreſſus, centum propemodum ex eis trucidauit, & prædæ partem ademit. Sub quo tempore Fredericus Daniæ ſiue Cimbrorum Rex, poſteaquam Criſtiernum tyrannum, quem regno eiecerat, in poteſtatem redegiſſet, ac Holſacijs cuſtodiendum tradidiſſet, die octaua Aprilis vita deceſſit, eximiæ ſanè virtutis rex, ſi ſe & Cimbrorum regnum Lutherana hęreſi magna impietate nõ infeciſſet: Quo inſano delirio, ne dicam furore, ampliſſimum etiam trans ſinum Sarmaticum Suetiæ regnum laborauit, tot Antiſtitibus regno pulſis. Ad eum vſq; terrarum angulum ſub Arcto ſitum, fœda & pernicioſa hæc labes penetrauit. Diuerſa terrarum parte in Peloponeſo circa Coronem per Hiſpanos & Turcos bis claſſe decertatum eſt. Andrea de Auria Cæſarianæ claſſis Præfecto duce, Hiſpani victores Turcos magnis cladibus terra & aquis affecêre, totoque Ionio atque Aegeo mari infeſta omnia Turcis reddidêre. Ea æſtate circa æſtiuum Solſticium Sigiſmundus Rex Cracouia egreſſus cum Bona Regina, nec non Sigiſmundo ac Iſabella liberis in Lituaniam tranſiuit. Nec multò poſtea Cometes cum oblonga cauda ſub polo arctico & ſydere tauri fulgere cœpit, qui Septentrionalibus populis mala multa, vt euentus docuit, nec non Baſilij magni Moſcorum Ducis mortem portendit: inſuper prodigioſas inundationes, quæ duabus ſucceſſiuè ęſtatibus regnum Poloniæ afflixerunt. Sigiſmũdus Rex Vilnam ornatiſſimo ac quatuor equitum millium numeroſo ingreſſus comitatu, incredibili eius gentis Procerum cõcurſu & lætitia eſt exceptus. Cum quibus frequenti Senatu conſilio inito ad Baſilium magnum Moſcouitarum Ducem nuncios miſit, qui Smolensko arcem repeterent, pacemque ei, arce reſtituta offerrent. Nuncij Regij Moſquam Metropolim, quæ ad flumen eiuſdem nominis ſita eſt, ingreſſi, ac ad Baſilium Ducem introducti, poſteaquam mandata regia expoſuiſſent, Baſilius Smolenſco arcem nequaquam ſe redditurum palam profeſſus, pacem alijs conditionibus ſe initurum non abnuebat. Et quia Smolenſco arx nõ reddebatur, legati Regij nihil vltra conati, in Lituaniam, omni ſpe pacis abiecta, rediêre, Spectabatque res ad arma. Conuentus etiam habiti, de pecunia pro militibus mercenarijs conferẽda, decretumque vt ſinguli agricolæ ſingulis annis per triẽnium groſſos duodenos conferrẽt. Sub quo tempore Oſlam Soltanus Tartarus cum exercitu triginta millium equitum Taurica egreſſus, Moſcouiam atrociter peruaſtauit. Occurrit Tartaris Moſcouitarum exercitus pari ferme numero. Signis collatis apud Ocam amnem 15. à Moſqua Metropoli milliaribus depugnatum eſt: Moſcouitæ poſt cruentum certamen fuſi & fugati ſunt: Oſlam Soltano inclita ceſſit victoria, qui exuuijs hoſtium expletus, cum multiplici præda victorem exercitum in Tauricam reduxit, & ad Sigiſmũdum Regem Oratores miſit, qui ei de hoſtilis terræ vaſtatione ac victoria ex hoſte communi nunciarent. De qua ei Sigiſmundus Rex promiſſis muneribus eſt congratulatus, contentus, quod Baſilius Dux Tartarico bello diſtraheretur; ſperans eo modo Lituaniam à bello quieturam. Legatis Oſlam Soltani Tartari expeditis, quia Sigiſmundus Rex promiſſa munera aliquanto ſerius mittebat, indignatus barbarus, cum ingenti exercitu Regnum Poloniæ & Lituaniam hoſtiliter inuadere deſtinauerat, Tauricaque egreſſus apud Boriſthenẽ

Tartarorum Cæſaris legatio ad comitia.

Oſtaphæus Dux exercitus contra Tartaros.

Ratiões, quo modo occurri poßit excurſionibus Tartarorum.

Turcarũ Orator ad regem venit.

Palatini Tranſalpinenſis Orator ad regẽ.

Tartari Podoliam populantur.

Dania & Suetia hæreſi Lutherana infecta.

Rex Vilnam profectus.

Cometes.

Rex Smolẽſcum repetit à Moſcho.

Contributio in milites.

Tartari Moſcouiam populantur.

Tartaris munera à Rege miſſa.

in transmittendis copijs nonnihil remoratus est. Quatuor diebus totidemque noctibus apud Tauanię exercitus omnis nando, & ob id laboriosè per altum latumque alioquin flumen transmisit, cũ opportunè Sigismundi Regis legati cum muneribus, ad dena aureorum millia æstimata, superuenêre: Quibus barbarus placatus paulo altius Boristhenem rursus cum omnibus copijs traiecit, & Moscouiam versus sub signis contẽdit: quam ferro & igni in gratiam Sigismundi Regis est populatus. Dũ in Sarmatia apud fõtes Tanais eo modo belligeratum est, in Peloponeso Turci terra & mari Coronem Græcorum oppidum, sed tunc Hispanorum præsidio munitum, obsidione cinxerunt. Oppugnata est Corona aliquoties pertinaciter, obsidio in longum extracta, adeò vt præsidiarij milites fame adacti, equis & calceamẽtorum soleis vitam producere cogerentur, parumque abfuit quin Hispani rerum omnium inopia adacti, deditionem facerẽt, tolerabant tamẽ subsidij spe omnem defectum. Triginta Turcorum millia à terra totidemque à portu maris oppidum premebant, Hispanis & Græcis omnibus periculis fortiter occursantibus. Andreas de Auria Genuensis Cæsarianæ classis Præfectus, munitissimi oppidi, ad Turcorum res infestandas apprimè opportuno loco siti, motus periculo, ad Coronẽ cum instructa classe profectus, dieque 8. Augusti cum Turcorum classe manus conseruit. Qua victa ac disiecta, portum Coronensem ingressus terrestres Turcorum copias pari felicitate fudit fugauitque, tormenta bellica recepit, ac castra diripuit. Ea victoria Cæsarianus dux potitus, cõmeatum vrbi necessarium intulit, & quatuor Peloponesi oppida in potestatem redacta diripuit & incendit, victricemque classem in Siciliam in hiberna remisit. Tam prosperè eo anno in Græcia cum Turcis depugnatum est. In Italia Clemens Romanus Pontifex ex Vrbe secundo Tyberi ad Ostiam deuectus, triginta circiter triremium classe Andrea de Auria comitante in Liguriam primum, inde in Massiliam Galliæ penetrauit. Vbi cum Francisco Galliarũ rege congressus, ab eo Rege diuinis pene honoribus Massiliæ est exceptus, ac etiam tractatus vnà cum supremi ordinis antistitibus Cardinalibus, quos omnes munificentissimus Rex, nedum amplissimis donis, sed etiam annuis in Regno suo prouentibus adornauit. In eo congressu Romanus Pontifex filio eius regis secundogenito, neptim suam Tuscam generę matrimonio copulauit, ac ei Ducatum Vrbini dotis nomine assignauit: Quem cùm Iulij secundi olim Pontificis ex fratre nepos ditiõe teneret, magnorum bellorum causam res hęc haud dubiè præbuisset, cùm Carolus Imperator, tã Ferrariæ quàm Vrbini duces fœderatos suos armis tueri proposuisset. Sed opportunè anno nondum lapso Clemẽs Romanus Pontifex in humanis esse desijt, Italiamque magnis motibus morte sua liberauit. At in Sarmatia Asiatica supra Tanaim Basilius Moscouitarum dux aduersa valetudine aliquandiu cõflictatus, circa Brumæ initium fatalem mortem obijt, filio quadrienni testamento successore relicto, tribus ei gubernatoribus, quibus maximè fidebat, relictis, inter quos erat Michaël Glinski Lituanus, quem ex longo carcere liberatum nepte eius sibi matrimonio copulata (ex qua filium susceperat) ad magnas opes extulerat. Georgius & Andreas Ioannis pueri Magni Ducis Moscouiæ patrui, quia res nouas moliri, & ad fastigiũ ducatus aspirare videbantur, Georgius in potestatẽ redactus per gubernatores custodiri est passus: Andreas fuga elapsus, com parato exercitu, & gubernatoribus factus formidabilis, pueri curam aliquandiu gessit. Georgioq; fratre ex carcere liberato, ac in ordinẽ redacto, Michaëlem Glinski vnum ex pueri ducis tutoribus ob excellens ingenium, animumque inquietum, & per hæc suspectum, captum ac ferreis catenis cõstrictum in carcerẽ coniecit. Moscouia inde varijs agitata est motibus, eius principatus magnatibus inuicem dissidentibus, & summam rerum ad se trahẽtibus. Sedhęc aliquãto postea. Eius anni hyems in Sarmatico climate fuit gelu satis constans, magnarum niuium & frigoris intolerãdi; qua exacta Haliczki Cracouiẽsis Palatinus, Leopoliensis Præfectus in humanis esse desijt. Cui Stanislaus Odrouansius magnæ spei ac indolis adolescens, Castellanus Leopoliensis per Sigismundum Regẽ in præfectura est suffectus. Sub vernali inde equinoctio anni millesimi quingentesimi trigesimi quarti, supra millesimum quingentesimum Ioannes Tarnouius Palatinus Russiæ, Regni Poloniæ summus copiarum Dux, non ignarus, Scythas Tartaros rapto viuere assuetos, & hostes Regni penè anniuersarios nequaquam quieturos, veritus ne ad prima veris signa & graminum succrescentiam Podolia aliquid à ferocissimo hoste pateretur detrimẽti, placuit ei occurrere periculo. Et ex Gorlicino mo-

Corona à Turcis oppugnata, & ab Andrea Auria defensa.

Clementis Pont. max. cum Rege Galliæ congressus.

Basilij Moscorum dux mortuus.

1534.

Ioannis Tarnouij vigilantia.

mouens, cum numeroso equitatu in Podoliam ad Bugum amnem Chmelnicumque transiuit: auxerunt equitatum eius, Russiæ ac Podoliæ præclari belli duces & bellicosi adolescentes, quos omnes apud se multa liberalitate & sumptu profuso fouit, magnis etiam prosequutus est donarijs. In Chmelnico existens oppidum arcemque instaurauit, ac munitiorem reddidit. Aduentus Tarnouij in Podoliam effecit, vt eius terrore agricolæ liberius terram colerent, & frequentiore incolatu replerent: Tartarorum etiam Precopensium metus sola nominis eius fama oppressus, nihilque incommodi ab ea gente, alioquin ferocissima tota ea æstate Podolia est perpessa; quamuis Tarnouius ex Chmelnico verno adhuc tempore domum rediens, tota æstate illinc abfuerit. Tartarorum aliarumque efferatarum gentium metu multæ arces in Russia ac Podolia sunt constructæ. Treboulam Andreas Tencinius Cracouiensis Castellanus magno sumptu ac incredibili celeritate in staurauit. Medicam arcem stagno alto circumfluam Petrus Cmitha Regni Marschalcus, loci commoditate allectus, à fundamentis erexit. Prochnicia arx ampliore vallo in gyrum ducto, fossa, propugnaculis, & aquis restagnantibus, exmurata longè munitior reddita. Petrus quoque Vapouuski Radothoniensis, Denouiam terræ Sanocensis oppidum apud Sanum amnem situm, eo anno die sexta Maij vallo & fossa communire cœpit: locum ad arcendos barbaros apprimè opportunũ & tutum, multorum hominum si hostis regnum inuaderet receptaculum. Diuersa orbis terrarum parte in Peloponeso siue Morea.

Deest vnum folium.

in Lituanorum alter venit potestatem. Ad Starodubum hinc victor exercitus processit, oppidum satis amplum primo impetu captum, direptum ac incensum est: Arx ob validum intus præsidium expugnari non potuit. Ad Radohosciam inde arcem castra promota: hic quoque cum Seueriensis arcis præfecto feliciter depugnatum est, mille ex hostibus profligati. Radohoscium oppidum direptum atque incensum, arx quoque expugnata, ac solo æquata: Præfectus arcis cum coniuge ac liberis in Lituanorum venit potestatem. Rebus hic ex sententia fluentibus, omnes Lituanorum copiæ bifariam diuisæ; Pars vna Palatino Kiouiensi Duce Cernihouium versus processit, altera ad Riphæos montes & Smolensko: vbi cum hostibus aliquoties paruis certaminibus prosperè est pugnatum. Oppidum Smolensko Lituani exusserunt, Arcis Smolnensis oppugnatio, quæ in altera Boristhenis ripa iacet, quia validissimum intus erat præsidium, tentata non est; & quia Bruma appetebat, Lituanorum exercitus solutus, in hiberna concessit; Moscouitæ transfugæ, inter quos duo erant duces illustres viri, Vilnam ad Regem deducti, benignè ac comiter ab eo suscepti sunt, munera illis amplissima data, possessiones etiam pro tantorum virorum conditione attributæ, secretioribus etiam ij adhibiti sunt consilijs. Vix dum Lituani domũ redierant, cùm mille equites Moscouitæ Lituanorum fines ingressi, Polocko & VVitepsko oppida, quę apud Duinam amnem arcesque eius nominis sita sunt; insperato accessu, incendio absumpserunt, villisque aliquot exustis retro abierunt. Autumni initio Clemens eius nominis septimus Romanorum pontifex fatalem mortem obijt. Cui Alexander Fernesius supremi ordinis antistes vir eximiæ virtutis & doctrinæ Cardinalium suffragijs in Petri Barione sede est suffectus, & Paulus appellatus. Qui inde à sua in Pontificem creatione, nihil aliud egit, quàm vt Christianos Reges ac Principes ad concordiam reduceret, & contra immanissimos Turcos armaret. Satis constat pro paranda ac ornanda classe Andreæ Doria, Cæsareæ classis præfecto, octuaginta aureorum millia nouum Pontificẽm dedisse, viginti insuper pro misisse. Tribus vno tempore locis naues fabricatæ, Barchinonę in Hispania, Genuæ, & Neapoli in Italia: Hispanis etiam (quod antea per Hispaniarum Reges edicto vetitum erat) concessum, vt omnibus partibus maris liberè naues construerentur. Quod ideo factum puto, vt in Hispanis militibus in Italiam, & inde in Aphricam aut Græciam transportandis nullus nauium esset defectus. Vngari ea æstate quieti operam dabant, verùm Autumnus bellorum tumultibus eos agitare cœpit, Ludouico Griti Venetiarum Ducis filio cum quinque Turcorum millibus ex Thracia in Transyluaniam cum Hieronymo Laski Palatino Siradiensi superue-

Arces in Podolia constructæ & munitæ.

Starodubum oppidum expugnatum.

Radohosciũ incensum.

Clementi pontifici maximo mortuo successit Paulus 3.

Ludouicus Griti Vngariam turbat.

Hieronymus Laski.

niente. Queſtus eſt Hieronymus Las-
ki apud Solimanum Turcorum Im-
peratorem contra Ioannem Vngariæ
Regem , quod ſtipendium debitum
ei non exolueret , obtinueratque eo
nomine apud Solimanum nuncium
& literas , quo is contentus redde-
retur , Ioannes Rex hominem ex
hauſti ærarij inopia ducebat, partem
ei concedebat ; Eratque Laski ea cau-
ſa infenſi animi , conſiliaque agita-
bat, quibus ex eius ſtipendio ſeſe ex-
tricaret, ac in Poloniam patriam ſu-
am rediret. Griti Dux Regni Vnga-
riæ gubernatorem ac quæſtorem ab
initio ſe gerebat , ad eumque faſtum
peruenerat, vt ſubinde Ioanne Rege
in arce Budenſi ad cubiculum eius fa-
miliariter veniente , ei aſſurgere de
more non dignaretur. Conceſſerat
poſtea Griti ad Curiam Solimani Im-
peratoris , vbi fermè per biennium
abfuit . Tunc in Tranſyluaniam ve-
niens , gubernatoris nomine Eme-
ricum Cibacum Antiſtitem Varadi-
enſem electum , quem conatibus ſu-
is maximè aduerſari cognouerat , ad
ſe accerſiuit, venientem cum mille,
ac quingentis equitibus , per Batia-
num Vngarum ſub ſpecie amicitiæ
in tentorium illius admiſſum , ni-
hil tale ſuſpicantem per proditionem
obtruncari fecit , Hieronymumque
Laski ad occupandum Varadinum
miſit. Ad indignam tanti hominis
necem vniuerſa Tranſyluania tumul
tuari cœpit, armaque in Gritum cor-
ripuit, ac eum in Meges ciuitate obſi-
dione cinxit. Euocato in auxilium
Petro Palatino Moldauiæ, qui octo-
decim Valachorum millibus ob re-
ſiduum odium , quod in Gritum ge-
rebat , ob Palatinatum Moldauiæ af-
fectatum , ac à Solimano Imperato-
re , vt fama ferebat, impetratum , in
Tranſyluaniam venit, & apud Mege-
ſium caſtra fecit.

Eius tumultus fama Ioannes Rex
conſternatus , Hieronymum Laski
Palatinum Siradienſem, qui apud Va-
radinum hærebat , ſiue quod vitæ e-
ius conſultum volebat, ne cum Gri-
to duce periclitaretur , ſiue quia E-
merici Cibaci necis conſcium eſſe
ſuſpicabatur, ſub ſpecie conſilij ad ſe
accerſiuit. Qui Regis dicto obtem-
perans, cum trecentis equitibus Bu-
dam venit, multa ab eo Rege comi-
tate exceptus , cum eo dies aliquot
mutuis colloquijs ac conſilijs con-
triuit , & in Tranſyluaniam redire
permiſit, qui cum equitatu ſuo Da-
nubio tranſmiſſo , poſteaquam ali-
quantum itineris feciſſet , per Iaro-
czki aulicum Polonum eum reuo-
cauit, hortatus hominem , vt reli-
cto equitatu , pauco comitatu ad ſe
Budam rediret. Paruit ille regio man-
dato , arcemque Budenſem ingreſſus
eſt. Apparitores ad hoc ſubordina-
ti , eum in poteſtatem redactum ad
cuſtodiam traxerunt, ac in quodam
honeſto cubiculo , coquo ac altero
familiari Polono ei relicto , conclu-
ſerunt. Cùm Laski quæreretur ſe in-
nocentem ea affici ignominia , cùm
Emerici Cibaci mortis omnino ex-
pers eſſet, & cùm cauſam captiuita-
tis ſuæ quæreret, Ioannis Satellites,
qui cuſtodiæ præerant, Ioannem Re-
gem ſalutis eius cauſa in eo Vngari-
co tumultu , & bono reſpectu feciſ-
ſe aſtruebant : Ioannes Rex Hiero-
nymo Laski Palatino eo modo con-
cluſo, Buda egreſſus Varadinum con-
ceſſit, ad motus Vngarorum vt præ ſe
ferre videbatur opprimendos. Vnga-
ri interea cum Petro Palatino Mol-
dauiæ Megeſium obſidebant, ex qua
vrbe Turci ſubindè erumpebant, &
obſidentes perimebant. Extracta eſt a-
liquandiu obſidio, cùm Batianus, qui
fraude Emericum Cibacum pereme-
rat, patratæ cædis venia ab Vngaris
obſidentibus impetrata, de Grito ac
Turcis prodendis cum oppidanis agi-
tare cœpit , cuius conſilio templum
quod in arcis modum communitum
erat , occupant . Griti à Batiano &
oppidanis deſtitutus, in arcem recur-
rit. Turci mœnia oppidi tuebantur.
Qui cùm inedia & aſſiduis vigilijs de-
ficerent, Vngari qui obſidebant & hi
qui intra vrbem erant, ex compoſito
Turcos aggreſſi, eoſque in medio cæ-
dere cœperunt . Griti Dux diuerſa
oppidi parte in apertum erupit, ſpe-
rans fuga ſeſe ſaluare poſſe, & abi-
ens in Moldauorum ſtationem duo-
bus fugæ comitibus incidit, in pote-
ſtatem ab eis redactus, ac precioſiſſi-
mis rebus, quas circa ſe habebat ſpo-
liatus, vinctuſque ad Mailatum Vn
garicarum copiarum ducem tranſ-
miſſus eſt.

Hieronymus Laski in cuſtodia detentus.

Receptum ille excarnificare cœ-
pit, poſtera veniente luce, manè bra-
chia, in meridie pedes, veſpere caput
ei amputari fecit ; & hunc exitum ha-
buit Griti ducis in Vngariam aduētus.

Griti interfectus.

Credidêre eum quidam Vngariæ Re-
gnum affectaſſe, & ea cauſa primarios
viros quoſdam, qui conſilio eius maxi-
mè obſtare videbantur, obtruncare vo-
luiſſe. Ioannes Rex Varadini erat, lega-
tiſque ex Tranſyluania ad ſe venienti-
bus adnixus eſt ſummoperè, vt armis
depoſitis pacatè omnes agerent, Ora-
toribus qui necem Griti ducis apud So-
limanum Cæſarem excuſarent, deſig-
natis, ac etiam miſſis. Turcorum Cæſar
in Alepo ſeu Epiphania Syriæ tunc e-
rat, bellumq; contra Sophi Perſarum
Regem agebat. Qui Imbraimo Baſſa a-
pud Euphratem cum exercitu relicto i-
pſe Biſantiū redijt, prouiſurus ne à Ca-
rolo Imperatore, qui ingētem claſſem
parare ferebatur, Turcorū res aliquid
acciperent detrimenti. Sedebat in arce
Budenſi Hieronymus Laski Siradien.
Palatinus captiuus, ob aduerſam vale-
tudinem corpore & animo malè affe-
ctus. Ioannes verò Rex tumultu Tran-
ſyluanico compoſito Varadini erat, cū
Andreas Tencinius Caſtellanus Craco
uienſis ab Hieroſolymitana per terram
peregrinatione opportunè Budam ad-
uenit, ſummaq; cura egit , vt ad Hiero-
nymi Laski colloquium admitteretur.
Cumque Budenſis arcis Præfectus id ei
negaret, Varadinum ad Regem tranſi-
uit, & veluti ex compoſito Ioannes Tar
nouius Palatinus Ruſſiæ eadem Hie-
ronymi Laski liberandi cauſa ex Polo-
nia aduenit. Effecerunt hi ſatrapæ apud
Ioannem Regem vt Laski Palatinus li-
bertati ſit reſtitutus, incolumis, Ioanne
Rege teſtante, ſe non alia cauſa eum ca
ptiuaſſe, quam ne vnà cum Grito du-
ce, quem ipſi ſingulari amicitia iunctū
non ignorabant, ſi eum iuuare conten-
diſſet, periclitatus fuiſſet, in hocq; cùm
eſſet extra omnem cædis noxam Eme-
rici Cibaci, ſaluti eius ita conſultum
eſſe voluit. Venit inde Laski ex Buda
Varadinum ad Ioannem Regem, à quo
aliquot aureorum millibus donatus,
Debrecinum etiam oppidum ab eo te-
nendum accepit. Quo Laski cum An-
drea Tencinio & Ioanne Tarnouio il-
luſtribus viris profectus , cùm eius op-
pidi Conſules pecuniam ei conferre re
cuſarent, Regiaq; iuſſa contemnerent,
ſeptem ex oppidi primoribus in pote-
ſtatem redactos, Keſmarcum verſus
abduci iuſſit, præmiſſo cum eis Andrea
Tencinio. Ipſe cum Ioanne Tarnouio
& quingentorum equitum Polonorū
turma, ruſticorum impetum, qui capti
uos Conſules liberare contendebant, à
tergo ſuſtinebat, ac magna virtute etiā
cum ſtrage eorum repellebat. Nec pri-
us ruſtici eos inſequi deſtiterunt, quàm
ad Tibiſcum amnem ventum ſit, quo
Poloni ſatrapæ tranſmiſſo, paucis ex ſu-
is amiſſis, pacato inde itinere Keſmar-
cum cum captiuis incolumes peruenê-
re, in Poloniamque voti compotes re-
diêre. Eius anni autumno circa dimidi-
um Octobris Tartari Taurica egreſſi
tranſmiſſo apud Tanaue Boriſthene Po
doliam vaſtare deſtinauerant: Decem
erant equitum millia. Iamq; erant in li-
mite Podoliæ, cùm ex captiuis cogno-
uerunt, validum eſſe in Podolia Polo-
norum præſidium & copias non con-
temnendas: Captiui ex induſtria nume
rum militum verbis augebant floren-
tis militiæ, cùm tria dūtaxat eſſent mil-
lia mercenariorum militum. Copia-
rum magnitudine, quas fama, & capti-
ui maiores ſparſerant, Tartari conſter-
nati, impetu auerſi in dextram flexêre
iter, Volhiniamque terribili incurſi-
one ingreſſi, eam terram atrociſſimè
vaſtarunt, Zaſlauienſis arcis ſuburbiū
expugnarunt, ac diripuerunt. Clades
tanto maior erat Volhinenſium, quod
præter ſpem & ſub hyemis initio ea ho-
ſtium irruptio facta eſt. Tartari ferro &
igni in Volhinia , ob nulla intus præſi-
dia, liberè & atrociter debacchati, nul-
lo accepto incommodo , cum præda &
quindecim millibus captiuorum retro
abiêre. Anno inſequēti, qui erat trigeſi-
mus quintus, ſupra quingenteſimum &
milleſimū, bello longè maximo Litua-
nia concuſſa eſt. Moſchouitæ, qui ab a-
quilone Lituaniæ adhærent, intoleran
da hyeme & niue præalta nequaquam
eos deterrente, fluminibus ac paludi-
bus glacie concretis, Lituaniam tripar-
tito agmine ingreſſi pro temporis qua-
litate damna ingentia intulerunt, terri-
biliores ij qui à Pleſcouia & Polocko
irruptionem fecerunt Braſlauiam trāſ-
greſſi, octodecim à Vilna Metropoli
Germanicis miliaribus duntaxat abfu-
êre: Rectaque ad Vilnam contendiſ-
ſent, ni Sigiſmundi Regis præſentia eos
à tam audaci conſilio auertiſſet. Rex
ipſe ſiquidem in eo inſperato tumultu
Lituanis ad arma concitatis, eos hoſti-
bus occurrere iuſſit, ſeptem millibus
equitum in eo tumultu contra Mo-
ſchos expeditis. Alij Proceres prout
per partes accurrebant , Regias copi-
as adaugebant . Milites quidem Re-
gij poſteaquam hoſtem fines ſuos at-
tigiſſe cognouerunt, & ipſi ſoluto exer-

1535.

Moſchi vaſtant Lituaniam.

citu retroceſsêre, vltionem pro æſtate ventura ſpirantes. Quæ vt proſperius ac maiori hoſtium terrore ſuccederet, ſeptem circiter Polonorum millia equitum, & peditum ex Polonia ſtipendio accerſiuêre: Regni etiam Poloniæ Senatus mille miſit equites, pedites mille, quibus Pręfectus eſt Andreas de Gorka Caliſſienſis Caſtellanus. Ioannes autem Tarnouius Palatinus Ruſſiæ omnium Polonicarum copiarum ducatum ſuſcepit, & per hoc omnia bellico feruebant apparatu.

Hactenus Vapouius.

MARTINI CROMERI AD REGEM, PROCERES, EQVITESQVE POLONOS, IN COMITIIS VARSHAVIENSIBVS CONGREGATOS, Epiſtola.

REM virtute veſtra dignã, & moribus maiorum veſtrorum cõſentaneã facitis REX inclyte, & vos Proceres Equitesq́ue Poloni, quòd vobis religionem Dei Opt. Max. cuius ope regnũ hoc ſeptum barbaris gentibus tam diu ſtat incolume, in primis curæ eſſe oſtenditis. Qua in re quantũ extiterit ſemper ſtudium maiorum veſtrorũ dicerem, ſi vos ignorare exiſtimarem. Ex eò quidem tẽpore, quo ij Chriſto Ieſu Deo & ſeruatori noſtro populariter nomina dedêre, eiusq; ſanctiſſimas leges atque cæremonias à multis alijs populis longè antè ſuſceptas, & eius ipſius numine per continuam multorum ſeculorum ſucceſſionem ab ipſis vſque Apoſtolorum temporibus conſeruatas, ſibiq; ad extremum, cùm Deo placuit, non tam ſcriptis, quàm viuis vocibus quaſi per manus traditas ſuſcepêre: ex eo inquã, tempore dimoueri ſe ab ijs nunquam paſſi ſunt. Quarum alias quaſdam gentes minùs tenaces fuiſſe non ignoramus. Quò verò cæteris quoque hominibus teſtatius facerent illi ipſi maiores noſtri, omnia pro retinẽda ac defendẽda, quam ſemel ſuſcepiſſent, religione ſe facere & pati paratos eſſe, ſtringere ij gladios, quibus præcingebantur, cùm Euangelium quæ lex Chriſti eſt, publicè in templis legi inciperet, ſoliti eſſe memorãtur. Nec id ſignis & verbis profitebantur magis, quàm re præſtabant. Vltrò enim & alacres arma ſumebant contra barbaras gentes, ſicubi eas, quãuis longè à ſe, nomini Chriſtiano graues & infeſtas imminêre ſenſerant. Itaque & cum Pruſſis atq; Lituanis & conſanguineis ſuis Pomeranis olim, priuſquam eæ gentes Chriſto nomina dedêre, multa geſſerunt bella, non tam de imperio, quàm de religione: & regnante apud ſe Vuladiſlao Iagellone, cũ Vitoudo Lituanorum duce in intimam Tartariam expeditionem ſuſceperunt. Et verò eodem Iagellone & filijs eius Vuladiſlao & Cazimiro regnantibus, non modò in Valachiam, & ad Brailouiam Danubiumq́ue, verùm etiam in Thraciam vſq; armati contra Turcas penetrarunt, vt Valachis, Raſcijs, Bulgaris atque Græcis laborantibus ſubuenirent. Quid igitur? An vos degeneraſtis ab hac virtute maiorum veſtrorum? Minimè verò. Nam vt mittam recentiores quaſdam expeditiones in Vngariã & Auſtriam, regnante nuper optimi & benigniſſimi huius regis patre diuo Sigiſmundo, à vobis eodem ſtudio & voluntate ſuſceptas, iſtud certè ſtudium veſtrum, quo ſanctiſſima Chriſti inſtituta, infelici hac noſtra atq; etiam ſuperiori ætate cupidorum & ambitioſorũ hominum partim incuria, partim improbo ſtudio vel contaminata, vel ſuppreſſa vindicare cupitis, (Neq; enim cũ ijs ſentio, qui vel odio, vel inuidia, vel ambitione cuiuſquam, & potentiæ authoritatisq́ue contentione hæc agi ſuſpicantur:) iſtud igitur ſtudium veſtrum eò maioris eſt pietatis, quò magis pernicioſa ſunt religionibus praua & impia dogmata, quàm arma: proptereà quòd hæc quidem corpus modò petunt, in animum, in quo ſita eſt religio, nihil iuris habent: illa verò rectas de Deo deque cultu ac cęremonijs eius opiniones, quæ Reſpub. quoq; maximè conſeruant, tollunt ex animis, & pro ijs barbaricam quandam feritatem ingenerant

nerant: qua fit, vt relaxatis ſemel audaciæ ac temeritatis habenis, ſibi quiſque placeat, alterum non modò contemnat damnetq́ue, verùm etiam pro inimico & hoſte ducat. Atq; hinc exiſtunt feralia inter homines diſſidia, quæ florentiſſimas etiam Reſpubl. peſſundant penitùs, & euertunt lõgè faciliùs, quàm arma hoſtilia. Quod & pluribus verbis, & non obſcuris exemplis demonſtrari poſſet, niſi eſſet luce meridiana clarius. Iam verò ſicut vtilius, ita difficilius eſt radicatas in animis multorum opiniones, peſtilentes præſertim, eradicare, quàm hoſtem non modò ab alienis, verùm etiam à ſuis finibus arcére. Eſt igitur ſi non ſuperior, certè par pietas iſta veſtra pietati maiorum veſtrorum. Videte modò etiam atq; etiam, ne cui falſo pietatis prætextu imponatur, neu quis pro vera religione, peſtem religionis & Reipublicæ, ſuperſtitionem vel impietatem aſſerendam & vindicandã ſuſcipiat. Quod quidem iudicium, tot ac tam diuerſis & inter ſe pugnantibus de religione opinionibus, longè eſt difficillimum. Fallit enim (vt rectè inquit ſapiens quidam) vitium ſpecie virtutis & vmbra, ita vt plurimi, cùm ad religionis dogmata & inſtituta diſceptanda ventum eſt, errare, non pauci ſcientes volentesq; falſa pro veris affirmare, & ad augendas vel ſtabiliendas opes ſuas, tegendasúe turpes cupiditates & flagitia ſua ſanctiſſimo religionis nomine apud imperitam multitudinem facilè abuti poſſint. Vt enim naturâ omnium hominum quamuis ferorum & barbarorum mẽtibus quidam de diuino numine, eiusque cultu ſenſus inſitus eſt, ita certam & abſolutam eius cognitionem aſſequi eæ per ſe ipſæ nequeũt. Idque intelligens Deus opt. max. ipſe cælitùs certiſſimam ſui notitiam cultumque primùm quidem angelorum miniſterio, vel ſecretiore quadam piorum & ſibi charorum hominum inſpiratione: deinde verò per filium ſuum ſapientia, bonitate, & poteſtate ſibi parem in vno ferê populo informauit: Ad extremum verò per diſcipulos eius, eorumque ſucceſſores, non modò pietate & integritate vitæ conſpicuos, verùm etiam mirabilium, & vires humanas excedentium operũ patratores per omnes gentes atque ætates, totumque orbem terrarum, nequicquam aduerſantibus impijs dæmonibus, mirabiliter eam diffudit & propagauit. Et ſedulò quidem conati ſunt inuidi dęmones cùm ipſi per ſe, tum per ſatellites & adminiſtros ſuos tyrãnos errorumq; magiſtros, vel delêre penitùs ex animis hominum illam ipſam notitiam cultumque Dei, vel deprauare: ſępeque ij conatus permiſſu & arcano quodam conſilio Dei nonnullum ſucceſſum habuêre. Nam & ipſe Satanas, transformans ſe in angelum lucis, vt inquit D. Paulus, ſæpe multos in impias & abſurdas de Deo opiniones induxit, vel cultũ eius ad ſe traduxit, nefandisúe retibus & cęremonijs polluit, & miniſtri eius falſi Prophetæ, & magiſtri mendaces ſub ſpecie miniſtrorum iuſtitiæ & veritatis fallentes, multos ſeduxerunt, partim derogando fidem veræ ac diuinitùs proditæ doctrinæ: partim nouis ac domi ſuæ natis interpretationibus eam deprauãdo, & ſua dæmonumúe commenta pro ipſiſſimo DEI verbo venditando. Itaque & in Hebræo populo fuerunt olim, qui dicerent: Hæc dicit Dominus, cùm ille eos non mitteret, & in Chriſtiano ipſa, quæ mentiri non poteſt, Veritas prædixit, multos in ſuo nomine venturos eſſe, dicturosque: Ego ſum Chriſtus: aut, Ecce hîc, vel illic eſt Chriſtus: & multos ab eis ſeductum iri. Quod quidem re ipſa etiam impletum eſſe nemini dubium eſt. Iam inde enim à temporibus Apoſtolorum fuêre inter Chriſtianos Hymenæus, Alexander, Menander, Ebion, Cherintus, ac deinde alij poſt alios magiſtri mẽdaces, ſegregantes ſemetipſos, introducentes ſectas perditionis, & ſpeciem quidem pietatis habentes, virtutem autem eius abnegantes. Ne modò quidem deſunt cùm alibi, tũ apud nos eiuſcemodi peſtes: habentq; ſuos ſatellites tyrannicos, homines mẽte corruptos, qui cæteros minis, mulctis, ac ſupplicijs vel inuitos à vera pietate in errorem ſecum abſtrahunt, non nulli quidem arbitrantes obſequium ſe præſtare Deo, complures verò idem duntaxat ſimulantes, ſed ſuum interim negotium agentes veriùs, quàm Dei. Quod quidem non tenui quadam coniectura, ſed ipſa rei euidẽtia probari poteſt. Sed ego ita nunc agam, vt quaſi in re dubia à qua parte ſtet veritas & pietas ſuum cuique de omnibus iudicium ſaluum relinquam. Certè non idẽ omnes nunc ſentiunt de doctrina, inſtitutis & ritibus religionis. Non conuenit, vt ſcitis, multis magniſque de rebus inter eos qui ſe Euangelicos vocãt, & qui Papiſtæ appellantur. Inter eos autem, qui volunt eſſe medij, & ipſi ab vtriſque diſſentiunt, & in vtriſque multa damnant. Quid verò iſti ipſi Euangelici,

Eſech. 13.

Mat. 24. Marc. 13

ci, quemadmodum videri volunt, verbi Dei ſiue illuſtratores, ſiue vindices? Idemne omnes ſentiunt? Minimè gentium. Alioqui vnde quæſo nota ſunt nobis tam diuerſa nomina, quibus illi inter ſe diſtinguuntur, vt alij quidem dici velint Proteſtantes vel Auguſtanæ confeſſionis, alij Tigurinæ, ſiue Geneuenſis, quos etiã Zuinglianos & Caluinianos & Sacramentarios appellant: alij Picardi, Anabaptiſtæ alij vocitẽtur? Vnde autem eſt, quòd quidam quaſi faſtidientes iam hæc vulgaria, partim Oſiãdri, partim Serueti doctrina & nomine gloriãtur? Mitto Ruſſos, ſiue Bulgaros, & Boëmos Calixtinos: qui quàm valdè diſſentiant ab ijs, quos iam enumeraui, non dico modò, certè ipſi ſeſe ab omnibus ſegregant, & penes ſe ſolos veram & incorruptam religionẽ vigére contendunt: à cæteris autem ferè improbantur. Sunt & alij præterea, ni fallor, neque cum ſuperioribus, neque inter ſe ipſi de rebus non parui momẽti conſentiẽtes, ſed nobis adhuc minùs cogniti. Et omnes quidẽ hi verbo Dei ſe niti prę ſe ferunt & aſſeuerant, ſed nõ eodem id modo omnes intelligunt, aut interpretantur: Verùm ſua quiſque vel à ſe excogitata, vel vndelibet arrepta opinione impenſiùs delectatus, alterius ſenſum vix, ac ne vix quidem fortaſſe cognitum, non tam ſuperciliosè, quàm hoſtiliter damnat. Atque hinc ſanè exiſtunt vulgò neglectus & profanationes cultus diuini, cum diuini nominis contumelia coniunctæ, exultantibus & inſultantib⁹ nobis atque religioni Chriſtianæ, quaſi falſæ vel incertæ duntaxat, Iudæis & Mahometanis. Hinc offenſiones mutuæ & iritationes animorum, non ſolùm inter ciues, & eiuſdem linguæ eiuſdemque iuris homines, verùm etiam inter cognatos & neceſſarios, citò in extremum florentiſſimi huius regni exitium, quod ipſi vos non obſcurè cernitis, erupturæ, niſi celeriter Deus ópt. max. & tua, Rex clementiſſime, ac veſtra pariter Proceres Equiteſque ſapientia ſalutarem opem attulerit. Quid igitur facto opus eſt? Vos quidem id rectè ſapienti conſilio veſtro expedietis: dicam tamen & ego quod ſentio: & dicã verè, & ex animo, pro mea in communem patriam fide & officio: vos queſo & benignè ac diligenter attendite. Si de legibus & inſtitutis Reipub. veſtræ hæc eſſet controuerſia, rationibus & argumentis non cuilibet, ſed ijs modò, qui in hac Repub. multùm diuq; verſati ſunt, inter ipſos contendendum ac diſceptãdum eſſe cẽſerem authore Platone clariſſimo philoſopho, quænam eſſet recta, & moribus maiorum virorum conſentanea, & vobis, liberis poſteriſq; veſtris ac toti Reip. ſalutaris ſentẽtia: eamque cùm veſtris omnium iudicijs & aſſenſu publico eſſet comprobata, grauibus pœnis à vobis ſanciendam eſſe iudicarem. Quòd ſi quis communi placito veſtro temerè aduerſaretur, intelligitis opinor, quæ ibi veſtræ, quæ magiſtratuum eſſent partes. Quin ſi ego, aut quiſpiam alius videri vellet indulgẽtior, meritò metuere deberet, ne laxanda diſciplina publica ad perniciem Reipub. hoc eius conſilium ſpectare aliquatenus exiſtimaretur, néue pro populari præuaricator, pro leni legum patriæque hoſtis iudicaretur. Quamobrem quia penes vos eſt omne legum & inſtitutorum ad hanc Rempub. pertinentium arbitrium, vos quæ huic regno vtilia & ſalutaria eſſe iudicatis, prouidere, in commune conſulere & ſtatuere conuenit: me meique ſimiles non modò priuatos homines, verùm etiam magiſtratus publicos, capeſſere iuſſa ac decreta veſtra, nõ meo, priuatiúe cuiuſquam vel paucorũ commodo & arbitrio mutare, aut indulgenter præterire decet, ne ſi publicè quidem vtile id fore videretur: propterea quòd nunquam tantum boni Reipublicæ conciliari poteſt vnius alicuius paucorumúe ſalute, quantum conflatur mali, ſi principis & populi maieſtas imminuatur, legumq; authoritas ac diſciplina publica labefactetur & elangueſcat. Etenim vtilitas indulgentiæ etiamſi in plures redũdet, ad vnum quidem tempus pertinet, exemplum verò prębuaricationis non modò ad multos homines, ſed ad omnes leges, & omne tempus. Itaque de Zaleuco, Lycurgo, L. Bruto, Mãlio Torquato, & alijs quibuſdam Græcis, Latinis atque barbaris legumlatoribus, aut alioqui principibus & ſapientibus viris cum ſempiterna eorum laude memoratur, quod ij diſciplinam publicam partim chariſſimorum liberorum ſuorum cædibus, partim etiam membrorum ſuorum mutilatione exilioque ſuo ſanxerunt, pluris facientes ſtabilimentum legum, quo Rerumpub. ſalus cõtinetur, quàm ea, quæ mortales in hac vita ducunt chariſſima. Sed quorſum hæc tam longè repetita? Nempe vt intelligatis, quod tamen per vos ipſi probè intelligitis, quę veſtræ omnium, quæue priuati alicuius vel paucorũ eſſent partes, ſi de ijs rebus eſſet controuerſia, quæ peculiariter ad Rempub. veſtrã perti-

pertinent. Quid igitur, cùm de religione eiusque ritibus ac cæremonijs diſceptatur, idemne exiſtimandum eſt? Equidem ſi his de rebus, ſicut de illis ſuperioribus, placita vniuſcuiuſque populi propria eſſe debere, aut omninò poſſe arbitrarer, idem de his, quod de illis, vobis faciendum eſſe cẽſerem. Sed alia longè eſt religionis, alia Reipublicę ratio. Hæc ſua eſt cuique genti, illa multis, atque adeò toti terrarum orbi communis. Illa ab hominibus cõſtituitur, hominumque iudicio diuerſis pro ratione temporum legibus & inſtitutis temperatur: hæc verò diuinitùs conſtituta certas habet leges & immobiles, quas nulli neque homini, neque populo, ac ne omnibus quidem ſimul abrogare, antiquare aut mutare licet. Quod ſi quis conetur modò meritò impius & ſacrilegus habeatur. An non faciunt hoc igitur Pontifices & Epiſcopi, dicet aliquis? Negant illi, tu ais. Quis igitur controuerſiam hanc dirimet? Verbum Dei, inquies. Rectè ſanè. Vnde autem id petes? Cœlitùs? At procul cœlum abeſt. Reuelationem oſtende ſi potes, verùm ita, vt nobis certum ſit, eam diuinam eſſe. Ab authore Chriſto? At is iampridem inter mortales loqui deſijt. Et ſcriptis propheticis, Euangelicis, & Apoſtolicis? Non malè, quamuis non è ſolis fortaſſe, ſed mitto id modò. Cæterùm ſcriptorum illorum genuinus ſenſus & interpretatio, de qua eſt omnis ferè controuerſia, penes quem erit? Non penes Epiſcopos quidem, inquies. Cur obſecro magis penes te, tuiq; ſimiles? At penes hos omnes. Vnde id probas? Videris habere aliquid è ſacris ſcripturis. Sed in eaſdem ſalebras noſtra relabetur ſermocinatio. Negabo enim ego eum eſſe, quem tu vis, illarum ſcripturarum ſenſum. Negas tu viciſſim vllam eſſe in ſenſu earum percipiendo difficultatem. Cur igitur non conuenit inter nos? Cur nõ olim inter Arium & Athanaſium, Eunomium & Baſilium, Iouinianum & Hieronymum, Donatiſtas & Auguſtinum? Cur autem ſcribit Petrus de Pauli epiſtolis, quòd in ijs ſunt quædã difficilia intellectu, quæ indocti & inſtabiles deprauant, ſicut & cæteras ſcripturas, in ſuam ipſorum perditionem? Sed mitto diſputatorem. Ad te REX & vos proceres, Equiteſque ſapientiſſimi redeo. Nullæne igitur veſtræ ſunt partes in componendo religionis diſſidio? Sunt profectò, & magnæ quidem. Sed tamen non arbitrandi & ſtatuendi, quid ſequi quemque oporteat, ac ne illud quidem, quæ ſit de quaq; re congruentior verbo Dei ſententia. De quibus duobus illud quidem iam dixi, nec vos aliter exiſtimatis, ne omnium quidem populorum, nedum vnius alicuius eſſe: hoc verò cuiuſnam ſit, nõdum dico. Sed vt ſit vniuerſi cœtus Chriſtiani, quod quidam contendunt, vos certè, quamuis non viles animæ, vt quidam fortaſſis externi putant, nec in anguſtiſſimo & obſcuriſſimo angulo terræ poſiti, ſoli tamen Germanis, Vngaris, Boëmis, Gallis, Anglis, Scotis, Hiſpanis, Gręcis, Armenis, Moſchis, Indis, Aethiopibus, & fortaſsè multis alijs nationibus & populis Chriſtianis præiudicare in eo non poteſtis, vt vel hîc, vel in nationali, quod ita vocant, Concilio ſtatuatis, hoc eſſe conſentaneum verbo Dei, hoc non eſſe. Quota enim pars Chriſtianorum nos Poloni ſumus? Addam etiam Pruſſos, Lithuanos, Ruſſoſque, ſi lubet. Alioqui iure illi populi, quos dudum enumeraui, vobiſcum expoſtularent, ſicut Diuus Paulus Apoſtolus cum Corinthijs: An à vobis verbum Dei proceſſit, aut in vos ſolos peruenit? (1. Cor. 14) Taceo cæteram fratrum veſtrorum Equitum honeſtiſſimorum, qui hinc abſunt, multitudinem. Mitto mulieres, mitto etiam opificum turbam, & omninò oppidanos & aratores & paſtores veſtros: qui licet nullam huius Reipublicæ partem capeſſant, cæterùm quod ad religionem attinet, ſciũt in Chriſto Ieſu non eſſe Iudæum, neque Græcum, non ſeruum, neque liberum, non maſculum neq; fœminam, ſed omnes nos vnum eſſe. (Gal. 3.) Nec vos ignoratis, ſtulta mundi elegiſſe Deum, vt confunderet ſapientes: infirma, vt confunderet fortia: ignobilia & contemptibilia, & ea quæ non ſunt, vt ea quæ ſunt, deſtrueret. (2. Cor. 1.) Ne his quidẽ igitur pręiudicare hac in parte debetis, etiamſi poſſetis. Quod ſi facere pergitis, cur non itidẽ veſtro exẽplo Srodenſis vel Proſſouienſis, aut ſi mauultis, totius Maſouiæ generalis conuentus (quos honoris cauſa nomino) vobis vniuerſis ac totius Regni comitijs in conſtituẽda Repub. præiudicet, legeſq; condat, quibus cuncti teneamini? aut à ſuis & veſtris maioribus, quamlibet rudibus & rerum imperitis, vt iſti nouatores dictitant, conditas, arbitratu ſuo mutet vel interpretetur? Aut ſi numerum ſpectatis, cur non oppidani & agricolæ veſtri ex vniuerſo Regno coeuntes idipſum faciant?

Quales quidem fructus, proh dolor,
istud, quod à nonnullis iactatur, Euan-
gelium nostra memoria non nusquam
germinauit. An hîc satis est multos es-
se, & non imperitos legum & rerum
humanarum, addo & nobiles, si desit
publica & legitima authoritas? quam
quidem vos neque penes Senatum
cum Rege, neq; penes vniuersum ma-
iorum vel minorum Polonorum con-
uentum, etiam cum Palatinis ac cæte-
ris magistratibus, extra locum ac tem-
pus comitiorum esse vultis: Cur autem
non modò à terrestribus iudicijs, verũ
etiam à colloquijs ad te Rex & ad co-
mitia fiunt prouocationes? Vt enim pri
uatos prætercam, inter quos nõ desunt
iuris & iustitiæ consulti, an non ha-
bent iudices & Palatini, quique his as-
sident magistratus leges & constitutio-
nes Regni? an eas non legunt? an non
intelligunt? An, obsecro, facilior est &
cuilibet magis obuia rerum cœlesti-
um, sacrorumque mysteriorum, quæ
verbo Dei continentur, ac mentium,
nedum sensuum humanorum captum
excedunt, intelligentia, quàm de iure
villagiorum, vt verbis statuti vestri v-
tar, scultetorum, Golotarum, fugitiui
cmetonis, ac cæterarum omnium le-
gum vestrarum cognitio? aut magis
cuiusquam refert in his, quàm in illis
falli & errare? At id quidem vel lippis,
quod aiunt, ac tonsoribus notum est,
hîc exiguum quiddam agelli vel for-
tunarum, vel iuris personalis, vel deni-
que vitam hanc fluxam & momenta-
neam, illic animarum æternam salu-
tem & beatitudinem periclitari: hæc
non tam cogitatione, quàm sensu cu-
iusuis percipi, illa si humana aut ange-
lica mente comprehendi potuissent,
non fuisse necesse Deum hominis na-
turam assumere, doctoremque veræ
iustitiæ, quæ religione cultuque Dei
maximè continetur, nobis fieri. Ac ni-
hil ille quidem vsquam scriptum reli-
quit: verbis modò enarrauit, quæ vo-
luit, idque partim promiscuæ multi- *Luc.8.*
tudini, partim delectis à se Apostolis: *Luc.18.*
quibus ait solis datum esse nosse myste-
ria regni Dei. Et tamen nec ij omnia (ne
dicam nihil, quod certè alicubi Euan- *Luc.14.*
gelista quidam dicere non veretur)
tunc intellexerunt, donec ipsemet eis a-
peruit sensum, ac Spiritu sancto eos im
pleuit. Quo magistro illi demum & in-
tellexerunt omnia, & cæteris homini-
bus partim viua voce, partim literis
prodiderunt. Sed ita vtrunq; fecerunt,
vt ad eorum dicta scriptaque penitus
percipienda eodem nihilominus inter-
prete Spiritu sancto nobis quoque opus
sit: nisi fortè non dico vnius ex ijs Diui
Petri scriptis, sed communis omnium *2. Petri 1.* *Ioan.14.*
illorum iuxtà ac nostrûm præceptoris
verbis fidem non habemus. At enim
putamus, inquietis, quòd & nos spiri- *1. Cor.7.*
tum Dei habeamus. Sit ita sanè: Verùm *1Cor.14.*
is, cùm & ipse sit Deus, non est dissen-
sionis, sed pacis Deus. Contemnere au- *Gal.5.*
tem aliorum iudicia, in re præsertim
communi, & ad omnes ex æquo perti-
nente, non pacis est, verùm dissensio-
nis: quæ ex Deo non est, sed ex Diabo-
lo, & inter opera carnis, quorum au-
thor & effector est diabolus, à diuo Pau
lo nominatur. Quid autem fiet, si ijs-
dem de rebus diuersum à vobis apud
se statuant vicini vestri Germani? quod
quidem non semel his paucis annis fe-
cerunt, cùm à vobis & ab alijs populis,
tum à se ipsi diuersa statuentes. Quid
si Galli aut Hispani idem faciant? Quid
si vniuersi Christiani populi? Scilicet
præponderabunt vestra omnium illo-
rum iudicijs, aut desinet esse verbum
DEI, quod vobis fuit anteà. Verùm
enimuerò, inquiunt quidam, non erit
hæc nobis cum quoquam causa dissi-
dij. Nam si quid ab vniuerso Christia-
norum cœtu in commune statuetur
posteà, illud sequemur potiùs, repudia-
ta priore nostra sententia: interim au-
tem dum id fit, suo quisque, nos etiam
nostro sensu abundemus, & aliquid
hominum desiderijs indulgeamus, quò
eos in cæteris concordes in officio con-
tineamus. Præclarè verò & sapienter.
At quàm multa fuerint hac vna in re
peccata? Primum omnium (ignoscite
quæso in libera Republica liberè in
medium consulenti) arrogantia, ne
dicam temeritas, in statuendo ijs de re-
bus, quæ si non alieni, certè non solius
vestri officij sunt, & iampridem matu-
ro longè pluriũ iudicio cõstitutæ sunt,
& non vestro tantùm aut vnius alicu-
ius & alterius populi, sed multorum,
ne dicam omnium, publico & longo
vsu approbatæ. Deinde vel pertinacia
in retinendo contra sententiam alia-
rum gentium, vel certè leuitas in mu-
tando, quod semel placuerit. Postre-
mò frustratio eius, quem præ vobis
fertis, euentus consilij vestri, atque ad-
eò longè diuersus & contrarius exi-
tus. Quæ enim beneuolentia aut con-
cordia potest esse inter eos, qui non
de leui aliqua re, sed de maximis,
quamuis liberè & sine vllo metu dis-
sentire se arbitrantur? Religio est
enim,

enim, quę animos hominum nõ solùm
cùm DEO, sed inter ipsos etiam inpri-
mis consociat & religat. Quæ vbi non
eadem est, dissociat ea maximè dissiden
tium voluntates & studia, tantùm ab-
est, vt consociet. Possem hîc disertus
esse, si illustrare hoc exemplis cùm ve-
teribus, tum recentioribus vellem. De-
mõstrarem sanè ex huiusmodi dissen-
sionibus, non dico de summa religio-
nis, verùm de vno aliquo aut altero e-
ius capite, nec eo quidem grauissimo,
aut euidentissimo, perniciosa dissidia
& capitalia odia cùm inter diuersas
gentes, tum inter eiusdem linguæ, Rei-
publicę, ciuitatis, familiæ, domusque:
homines sæpè extitisse, & vix multo san
guine, multorumque, ne dicam vni-
uersorum, interitu restincta esse. Com-
memorarem ea tempora, quibus furor
Arianorum in Aegypto & Oriente,
Manichæorum atque Donatistarum
in Africa, Monothelitharum & Ico-
nomachorum in Græcia, Nouatiano-
rum ijsdem & alijs in locis, Rusticorũ
nuper authoribus Luthero, Munzero,
Carolstadio & Zuinglio, in Germania
grassatus est. Adderem de Russis non-
nihil. Sed non est necesse diutiùs his
immorari. Nolite autem putare statim
sedaturos vos esse inquieta ingenia,
si quid eis paululum concesseritis aut
indulseritis, accendetis magis: nec ea
modò, quæ iam tumultuantur, sed quę
adhuc quiescunt etiam: nec modò vt
quæ iam concupierunt obtineant, sed
quæ præterea videbuntur, quoties libe-
bit, si non impetrabunt, vt frustrà ad-
uersantibus vobis extorqueant. Quis
enim statuet modum laxatæ semel li-
centiæ? Cur autem non contendant,
aut cur non ipsi sibi sumant quicquid
collibuerit, recenti exemplo inuitati,
cùm vos ipsis quædam nullo exemplo
concesseritis? Quæ enim gens, quæ na-
tio, Christiana duntaxat, recteque de
religione sentiens, vnquam sibi sum-
psit dogmatum & rituum Ecclesiasti-
corum commutandorum arbitrium?
Sumpsêre quodam tempore nonnul-
læ infectæ prauis opinionibus, eodem
siue prætextu, siue consilio, pacandorũ
videlicet animorum, componendarũ-
que dissentionum inter homines. Nec
tamen id sine Episcoporum authori-
tate, quam in religionis negocio pluri-
mùm valere intelligebãt, nec isti Euan-
gelici hodiè diffitẽtur. Quale fuit, cùm
propter ὁμοούσιον hoc est, consubstanti-
ale, sicut verterunt Latini theologi, to-
tus ferè tumultuaretur orbis terrarũ,
malebant nonnulli principes & popu-
li authoribus Episcopis pro homousio
homœousion, hoc est, æquisubstantia-
le, vt ita dicam, contentiosis homini-
bus concedere, quàm de vno, (vt vide-
batur) verbo non magis verbis quàm
armis digladiari: Aut cùm Boëmi Hus-
so incentore efferati, diuina & huma-
na omnia sursum ac deorsum mis-
cerent, vsurparunt ij quidem vulgò,
adstipulante Rochesana Pseudarchie-
piscopo suo, sacrum calicem, quod in-
usitatum fuerat superioribus aliquot
seculis, & indulserunt eis, qui Basileæ
ad Concilium congregati erant Epis-
copi, cùm Boëmi in eo acquieturi, in
cæterisque concordes & in officio fu-
turi esse viderentur. Quid igitur? Con-
quieuerùntne tunc ea indulgẽtia mo-
tus illi vel apud Boëmos, vel apud Gręe-
cos? Imo efferbuerunt magis, exultan-
tibus nouatoribus, se aliquid quasi in-
iustè à maioribus suppressum aut inter
uersum, vi veritatis expressisse, & in cæ-
teris etiam institutis maiore deinceps
confidentia damnantibus Ecclesiam
Catholicam, quę se ipsa iam in quibus-
dam damnasse videretur. Nam qui
modus vel hæreseon, vel turbarum ac
tumultuum posteà fuit apud vtrosque:
Nonne Eunomiani, Aëriani, Macedo-
niani, Luciferiani, Nestoriani, Græci-
am totumq; Orientem postea miserè
exercuêre: Nonne Thaboritarum &
Orphanorum, & Picardorum & Ada-
mitarum, & nescio quorum non mon-
strorum furor apud Boëmos posteà
magis exarsit, ita vt ne calicis quidem
communio quenquam ab eorum in-
iurijs, cædibus atq; direptionibus, aut
regnum ab ædium publicarum & sa-
crarum, arcium, oppidorumque vasta-
tionibus & incendijs vindicaret? Hodię
que Boëmi (de ijs dico, qui se à veteris
Ecclesiæ societate & institutis præci-
derunt) calicem quidem mordicùs re-
tinẽt, cęterùm de pręiudicatis opinioni
bus nihil remittunt, ac ne ea quidem
pręstant, quę receperant: & quanquam
sui ipsis viribus confecti, torpent ma-
gis quàm quiescunt, non idem tamen
omnes sentiunt: & qui dissident opinio
nibus, odijs quoque implacabilibus in-
ter se nihilominùs certant. Quid au-
tem aliud nobis quoque expectandum
est, si quid nouarum rerum cupidis
indulgendum esse duxeritis? Quid au-
tem eis indulgebitis? Calicem? At
quàmmulti negant eo sanguinem Chri
sti

ſti contineri?quàm multi (horreo dice-
re) calicem dæmoniorum eum eſſe au-
tumant, noſq;, qui verum ex eo Chriſti
Dei & hominis ſanguinem potari pro-
fitemur, non ſolùm ſtultitiæ aut inſa-
niæ, ſed idololatriæ prorſus damnare
nō verentur?Sacra vernacula?At quàm
multi ſunt, qui hæc quoq; contemnūt,
imò execrantur, & id magis conten-
dunt, vt nulla ſint omninò ſacra? Vxo-
res ſacerdotibus? At illi partim tollunt
ſacerdotium, ſeq; omnes vnà cum mu-
lierculis & pueris ex æquo ſacerdotes
eſſe aſſeuerant: partim referre ſua ne-
gant, cœlibeſne ſint, an mariti ſacerdo-
tes. Ecquid Germani Principes cū Chri-
ſtianiſſimo Imperatore Carolo eiuſdē
modi indulgentia, quod Interim vul-
gò vocant, in Germania profecerunt?
Ecquid acceptarunt id, quibus dabatur?
Ecquid in cæteris conquieuerunt? Cur
autem ſi iſta vos quibuſdam indulge-
tis, non eodem exemplo Stancarianis
etiam promiſcua, quamuis leui de cau-
ſa, diuortia, & noua, quoties collibue-
rit, prioribus ſolutis matrimonia; Oſiā-
drinis derogationem meriti ſacroſan-
cti ſanguinis Chriſti; Caluinianis & Sa-
cramentarijs ſacramenti eius, quod eſt
omnium præcipuum & ſaluberrimum,
ſanctiſſimi, inquam, corporis & ſan-
guinis Chriſti profanationem: Serue-
tianis maieſtatis atq; diuinitatis Chri-
ſti filij Dei & Spiritus ſancti vel negati-
onem vel imminutionem, & neque
vos, neq; maiores veſtros, neque vllos
prorſus populos iam inde ab Apoſtolo
rum temporibus Chriſtianos fuiſſe, qui
buſdam alijs incarnati, vt ita dicam, ver
bi Dei negationem; Picardis & Anaba-
ptiſtis non modò itationem Baptiſ-
mi, ſed & omnium ciuilium magiſtra-
tuum ſublationem; Lutheranis liberta-
tem humani arbitrij tollentibus, omni-
um ſcelerum impunitatem & legum
ſolutionem: cur, inquam, his quoque
hæc omnia, & ſi qua præterea conten-
dunt vel deinceps contendent, pacis &
concordiæ publicæ conſeruandæ cau-
ſa non concedatis? Exhorruiſtis horum
commemoratione: nec iniuria profe-
ctò. Nam quæ maior impietas, aut quæ
præſentior peſtis Rerumpub. excogita-
ri potuit? Et tamen nihil hîc fingo. Con
tendunt, hæc illi vt quæ maximè & fa-
cilius eſt licentiæ principium, quàm ex-
itum inuenire. Cur autem vos magis in
his, quàm in calice, vxore ſacerdotis, &
ſacris vernaculis religioſi ſitis, & maio-
rum inſtitutis receptiſq; antiquitùs mo
ribus præiudicare vereamini? Certè his
quoq; dogmatibus, non minùs quàm
illis, authoritas verbi Dei prætexitur.
Quàm verè, non dico modò: illud di-
co, Si vos huiuſmodi controuerſiarum
diſceptatores, & arbitros eorum inſtitu
torum, quæ ad religionem pertinent,
ſemel conſtitueritis, non defuturos eſ-
ſe, qui iſta quoq; recta eſſe, & verbo Dei
conſentanea ſubtiliter concluſis ratiun
culis, adductiſq; ac detortis ſcripturæ
ſacræ teſtimonijs, vel inuitis vobis ex-
torqueant. Quod tunc ibi chaos, quæ
eſſet Babylonica Reipub. veſtræ facies,
veſtro, quod omen auertat Deus, & li-
berorum veſtrorum ſanguine expian-
da? An putatis, quæ plus triginta annis
Germaniam tam miſerè diuexans ne-
fanda & impia & inter ſe pugnātia dog-
mata, omnia ſimul extitiſſe? Erratis, ſi
ita exiſtimatis. A reprehendendo abu-
ſu pontificiarum indulgentiarum or-
ſus eſt Lutherus, cùm ei pinguis illa of-
fa promulgandarum earum prærepta
eſſet. Non tollebat initiò, imò aſſerebat
etiam receptum antiquitùs numerum
& virtutem ſacramentorum, vſum &
efficaciā ſacrificij Chriſtiani, merita bo
norum operum, authoritatem Epiſco-
porum & Pontificis maximi, purgato-
rium, curam & preces pro mortuis: Bo-
ëmos propter hæc ſublata, & propter
vulgatum vſum calicis reprehendebat:
Vxores non dabat ſacerdotibus & mo-
nachis, quamuis impurum eorum cœ-
libatum exagitaret. Quæ in ſcriptis eius
deprehendere cuiq; licet. Aliquanto
poſteriùs contentione & aura populari
elatus, non hæc modò, ſed multa alia
Eccleſiæ & Apoſtolorum, ne dicā Chri
ſti ipſius inſtituta labefactauit. Quæ v-
bi viderunt eum ſecundo populo face-
re Carolſtadius, Munzerus & Zuingli-
us, maiora auſi ſtuduerunt eum impie-
tate ſuperare, & ſectatores eius pro reli
gioſulis & Papiſticæ hypocryſeos vel ſu
perſtitionis non exortibus damnarūt.
Poſteà nullus fuit in ea natione, neque
eſt etiamnunc impietatis, contentio-
num, tumultuum, bellorumq; ciuiliū
modus & finis. Quid in Boëmia ſuperio
ri ſeculo? Statimne initiò ſeſe omnis ef-
fudit impietas, & portentoſa illa ſecta-
rum varietas, quæ quamuis coërcita po
ſteà legum ſeueritate, adhuc tamē mul-
tis in locis cernitur? Modica fuerunt, &
in ſpeciem æqua & pia Huſſi initia, ab
indignitate quadam & odio ſacerdotū
indignorum eo nomine honoreq; pro-
fecta. Non mutabat is ſacrorum ritus,
non dabat vxores ſacerdotibus: ne cali-
cem quidem vnquam porrexit popu-
lo,

lo, qui nunc tantoperè expetitur. Poſte-
riùs infinita illa malorum lerna, & mul
ticeps hæreſeon hydra magno impetu
cum ſumma rerum priuatarum atque
publicarum perturbatione inuaſit in
Boëmiam, eamq;, gentem aliquandiù
miſerè diuexauit. Quid igitur, inquiet
aliquis? Damnas ne tu vſum ſacri ca-
licis in populo? Ego verò neque ſacer-
dotum coniugia, neque ſacra vernacu-
la. Sed nego veſtrum eſſe his de rebus
ſtatuere, maiorumque inſtituta muta-
re. Cuiúſnam igitur? Dicerem ſacerdo-
tum, niſi metuerem inuidiam, domo-
que allata quorundam præiudicia: Et
magnos certè, atque, vt ita dicam, irre-
fragabiles haberem ſententiæ huius ad-
ſtipulatores, vel authores potiùs, non
Mala. 2. Deut. 17. Mat. 23. modò Malachiam & Moſen, & alios
prophetas Dei, verùm etiam ipſum Dei
filium & magiſtrum noſtrum Chriſtū
Ieſum, eiuſque ſententiæ peritos inpri-
Act. 15. mis atque tenaces Apoſtolos, non v-
num & alterum, ſed ſimul vniuerſos,
perpetuumque ſuperiorum omnium
ſeculorum conſenſum, &, ſi his adiun-
gere fas eſt, iſtorum ipſorum, quos nūc
nouos veteris ſcilicet religionis magi-
ſtros multi ſequuntur, indubitatam ſen
tentiam: qui & ipſi de ſacrarum ſcrip-
turarum ſenſu, totoque religionis ne-
gotio ſacerdotum ſiue Epiſcoporum,
quos ipſi miniſtros verbi vocant, pro-
prium eſſe volunt iudicium. Sed mitto
nunc ſacerdotes. Si totius Eccleſiæ id
eſt, vt volunt quidam, certè non vnius
alicuius duorumúe ordinum, ſed om-
nium (quod ipſi quoque fateri viden-
tur, neceſſe quidem habent, ſi ipſi ſibi
conſtare volunt) non ordinum modò,
& ſexuum, & ætatum, verùm etiam po-
pulorum. At enim priuſquam omnes,
qui Chriſtiano cenſentur nomine, po-
puli coëant, & has controuerſias defi-
niant, nos diſſenſionibus inteſtinis pe-
ribimus, inquiunt. Meliora, quæſo, omi
nare. Itáne amice ex tuo ingenio Deum
metiris: Itáne facilem & expeditam ra-
tionem ſubueniendi populo ſuo, quem
precioſo chariſſimi filij ſui ſanguine ſi-
Mat. 28. bi acquiſiuit, excogitare eum non po-
tuiſſe, aut noluiſſe arbitraris: Quin ipſe
eius filius, ipſiſſima ei⁹ dextera & ſapiē-
tia, omnibus diebus vſq; ad conſumma
tionem ſeculi ſecum ſuis fore promi-
ſit, ne quis modò ipſe ſeſe ab eo ſubtra-
Ioan. 14. & 17. hat. Subtrahit autem, quiſquis pacem
teſtamento eius relictam non ſeruat,
rumpitq; mutuam cum cæteris homi-
nibus concordiam & beneuolentiam,
quod ille ſuorum ſymbolum eſſe vo-
luit. Quis autem id facit? Iine, qui ma-
giſtratibus à Deo conſtitutis obſecun-
dant, & receptos à Chriſtianis maiori-
bus ſuis multorumque populorum &
ſeculorum conſenſu & vſu approbatos
mores & inſtituta tuentur, an qui ea
priuata authoritate, ne dicam temeri-
tate ſua conuellunt, & multa nouare
ſtudent? Hi certè dicere de illis ſuperio-
ribus rectè non poſſunt illud, quod eſt
apud Ioannem in Epiſtola: E nobis pro-
dierunt. Illi verò de his non hoc ſo-
1. Ioan. 2. lùm, ſed etiam quæ ſequuntur: Sed non
fuerunt è nobis. Nam ſi fuiſſent è nobis
omnes, manſiſſent vtique nobiſcum.
Certè his demum triginta vel quadra-
ginta annis in Germania Lutherus,
Zuinglius, Munzerus & quidam alij ſe-
gregarunt ſeſe, damnato antiquiſſimo
Chriſtiani orbis conſenſu, à quo priùs
non diſſenſerant. Vultis igitur redin-
tegrare inter diſſidentes concordiam?
Nolite qualeſcunque (nihil enim nunc
refert) ſed veteres tamen dominos in
gratiam, nolo dicere inuaſorum, ſed li-
tigatorum ſeu petitorum de poſſeſſio-
ne depellere. Reponite potiùs per vim
eiectos, aut retinentes adhuc poſſeſſio-
nem defendite, vel tantiſper duntaxat,
dum de re tota ab ijs, ad quorum iudi-
cium ea ſpectat, legitimè cognoſcitur,
ſi iuſti & æqui amantes, ſi pacis & con-
cordiæ ſtudioſi, ac non partium fauto-
res videri vultis. Alioqui ſi cuiuſquam
iſtorum agrum aut villam violentior
quiſpiam vindicare volet, nihil prohi-
bebit, quò minus in eo quodcunq; ipſe
ediderit foro cauſa diſceptetur, ſiue ad-
eò amoto ſine diſceptatione iuris prio-
re domino; concordiæ retinendæ cau-
ſa ille alter in poſſeſſionem rei contro-
uerſæ mittatur, ac tum demum eiectus
per quæuis fora de proprietate litigare
iubeatur. At hîc ſtatim iſti vociferaren-
tur, Indignum facinus, leges moreſque
violari: vel pereat mundus, dummodò
fiat iuſtitia, cœlumque terræ miſcerent.
Cur igitur magis æqui ſunt in re ſua
quiſq;, quā in aliena? in propria, quàm
in communi? in priuata, quàm in publi-
ca? & vt ne dicam in humana, quàm in
diuina, certè in minoris momenti atq;
precij, quàm in ea, qua ſalus omnium &
ſingulorū, & publica tranquillitas con-
tinetur? Cur autem tu Rex ſapientiſſi-
me, voſq; grauiſſimi Senatores, & Equi
tes honeſtiſſimi iſtorum cōtentione eò
vos impelli patimini, vt iuris cū omnib⁹
ordinibus & populis Chriſtianis vobis

communis disceptationem inter dissi-
dentes,nullo more,nullo probato exē-
plo,nullo denique operæprecio soli v-
surpetis?vel non cognita etiam causa,i-
psos in alienam per multas gentes,mul
taq; secula consentientis Ecclesiæ pos-
sessionem immittatis? Cur hîc non va-
lent leges concordiæ charitatisq; Chri-
stianæ,si fortè indignum cuiquam vide
tur teneri legibus Conciliorum & Ca-
nonibus Ecclesiasticis?Cur non interdi
ctum illud, quod valet in priuatis cau-
sis apud omnes gentes,quę non prorsus
expertes sunt humanitatis, *vti possidetis, ita possideatis?* Hæ vestræ sunt partes in
cōponendo hoc religionis dissidio,hoc
vestrum officium. Hîc,hîc vos,inquā,
Proceres & Equites vnà cum Rege mi-
tissimo maiorum vestrorum virtutem
& pietatem imitamini, eosq; non adæ-
quare modò,sed etia superare contēdi-
te. Quid igitur ij fecerunt in simili cau-
sa?Ante centum annos,cùm tumultua-
retur sectarū & religionis dissidio Boë-
mia,sicut nūc tumultuatur Germania,
multumq; opus haberent ac vterentur
etiam Boëmorum armis & auxilijs ma-
iores vestri contra vim & potentiā Teu
tonum Crucigerorum,regnū hoc & Li
tuaniam diuexantiū, cumq; multi no-
strates nobiliores etiam & potentiores,
eorum consuetudine(vt fit) deprauati,
eadē dogmata profiterentur,& propu-
gnare in hoc regno conarētur,disputa-
túmne est in comitijs de controuersis
dogmatibus & ritibus?Nequaquam.Ef-
flagitatúmne nationale, quod vocant,
concilium?Ne id quidem.Indultúmne
quicquam nouarū rerum cupidis? Mul
tò minùs. Imò ne Regnum quidem, ab
illis ipsis Boëmis vltrò oblatum, accep-
tum est,nō aliam ob causam, q̄ propter
diuersam religionem, quamuis id non
tam vtilitas publica suaderet,quàm ne-
cessitas propemodum exigeret. Imò et-
iam bellum eis denunciatum est,ni resi
piscerent, & ad Ecclesiæ Catholicæ so-
cietatem redirent.Et aduersus Boëmos
quidem ita tunc se gessêre maiores ve-
stri. Quid aduersus ciues & indigenas?
Lenioresne fuêre? Imò verò conuentu
instituto, & cūctis Regni ordinibus ad-
hibitis, summo consensu obstrinxerūt

Polonorum priscorum Confœderatio explicatur.

ij suam quisq; fidem & honorē: *Si quis indigena Regni huius, habens in ipso regno bo-
na, hæreticales errores,* (agnoscite confœ-
derationis verba) *facere aut promouere vel
let.* De quibus autem hæresibus & erro-
ribus id intelligēdum est?Nempe de ijs,
qui tunc regnante VVladislao Iagello-
nis filio è Boëmia importabantur.Præ-
fatur enim lex: *cōsideratis nonnullis disor-
dinationibus,quæ in ipso regno Poloniæ subori
ri cœperant.* Constat autem ex historia il-
lius temporis, nullas alias,nec aliundè
tunc subortas fuisse,quàm à quibusdam
non obscuris hominibus,Boëmica labe
infectis.Excluditne autem lex quempi-
am hominem aut ordinem vllo priui-
legio? Imò disertè addit: *cuiuscunq; sta-
tus,gradus,conditionis, & præeminentiæ fue-
rint:* Adiungit etiam, *siue spirituales, siue
seculares.* Quid igitur,si quis tale quid au
sit? Negant se ei auxilio,consilio,vel fa-
uore patrocinari velle. Et hoc quidem
(adduntq;) *etiamsi sanguine, affinitate, &
quacunque propinquitate forent nobis aut ali-
cui nostrum coniuncti.* Sed prouehuntur et-
iam longiùs: *nec pro eis loqui volumus ali-
quod verbum,* inquiunt. Ac ne hoc qui-
dem satis est. Sed, *in eorum destructionem
consurgere, eosq; & quemlibet talem punire*
se velle promittunt *absque dolo & fraude.*
O pietatem illius temporis, ô discipli-
nam, ô consensum & constantiam ma-
iorum vestrorum Proceres & Equites.
Addam etiam, ô sapientiam. Intellige-
bant illi fundamentum esse rerum pu-
blicarum religionem, qua non dico e-
uersa aut mutata, sed labefacta dunta-
xat aut in dubium reuocata, concide-
re illas necesse esset. Itaque nullo re-
spectu priuatarum necessitudinū, nul
lo metu vel potentiæ cuiusquam vel
dissidiorum,grauissimis pœnis, & suis
ipsi fide & honore,(quibus homini in-
genuo nihil est antiquius,) religionis
maiestatem sentiebant, & extirpare na-
scens malum vel cum charissimorum
suorum periculo malebant, quàm in-
dulgentia sua alere. Quid igitur? Ea-
démne nunc à vobis seueritas exigitur?
Non peccaret opinor, si quis diceret:
Moribus antiquis stat res Polona, viris-
que, vosq; ad maiorum vestrorum le-
ges & instituta seruanda hortaretur;
quorum vos perquam obseruantes esse
subinde in alijs longè leuioribus causis
ostenditis. Et causa quidem iustior et-
iam est vobis conseruandi ac defen-
dendi placita maiorum vestrorum,tan
to consensu ac diligentia sancita,quàm
illis sanciendi fuit, indulgendi verò iu-
stior illis fuit. Neque enim tantam im-
pietatem tulêre illa tempora, ad quan-
tam nunc prouehuntur nonnulli, ita
vt non multum à Iudaica ac Turcica
abesse videantur. Sed fuerit illa seueri-
tas illorum temporū,& priscæ grauita-
tis,aut si quis mauult simplicitatis. Non
omnia

omnia omnibus temporibus, locis, ho-
minibusq; conueniunt. Sint sanè nunc
iniquiora tempora, quàm tunc fuêre,
cùm non modò domi nobiles & factio
si homines turbas ciebant,sed foris et-
iam Germania penè omnis à Crucige-
ris Prussiensibus concitata grauis huic
regno imminebat,Boëmique,vel indul
gendo ad societatem belli inuitādi, vel
aduersando iritandi maioribus vestris
erant.Habebant illi tunc arma in mani
bus, valebant viribus reique militaris
peritia,grauiter Silesios,Morauos, Au-
strios, Bauaros, Turingos & Saxones
vicinos, atque etiam Vngaros infesta-
bant, & in finibus ferè huius regni ca-
stra habebant. Sed maior sanè habea-
tur huius temporis nostri ratio, quàm
illius tunc habenda fuit.Indulgeatur &
hîc,vt in multis,hominum licentię,vel
si mauultis, alicuius ordinis libertati
atq; prærogatiuis, quas tamen non in-
telligo quomodo à legib9 separari pos-
simus. Remittatur aliquid de seuerita-
te legis illius, non Regia vel vnius ali-
cuius ordinis constitutione,sed omniū
confœderatione conditæ,& fide ac ho-
nore omnium sancitæ, dummodò ne
penitus ea laxatis licentiæ frænis anti-
quetur, aut contraria lege abrogetur.
Quánā aūt indulgentia tēperari ea de-
beat, tibi id Rex clementissime vnà cū
his cogitandum & æstimandum relin-
quam. Ego Deum huius Regni prote-
ctorem & conseruatorem precabor, vt
eam vobis mentem inspiret,qua cōsilia
vestra primùm ad ipsius laudē & glori-
am, deinde ad Regni huius & Reip. sa-
lutem,postremò cùm ad ordinis eque-
stris amplitudinem, tum ad omnium
incolumitatem & mutuam inter ipsos
atq; etiā cum cæteris Christianis popu-
lis & nationibus concordiam vel stabi-
liendam, vel redintegrandam dirigan-
tur. Quod si fiet, tunc demum vobis, li-
berisq; & posteris vestris rectè consule-
tis, & non modò veræ & constantis pie-
tatis ac sapientiæ, verùm etiam seruatæ
patriæ laudē ac decus immortale apud
omnes gētes vobis comparabitis, & ad
longam posteritatem transmittetis.Sin
aliter vobis videbitur, ferēdum fortas-
se nobis erit id quicquid erit:sed vos ca
uete etiā atq; etiā primùm, ne & domi
p̀ cnocordia maiorē discordiam pro-
protis,& foris cæterarū Christianorum
gentium volūtates & studia,imò & au-
xilia,si quando res postularit,à vobis a-
lienetis: deinde ne breui quibus mini-
mè speratis aut expectatis, colla subda-
tis,& qui nūc vestri ferè ordinis Episco-
pos atq; sacerdotes, religionis cultusq;
diuini quales quales moderatores, de-
dignamini, profligatissimorum nescio
quorum Ziscarum, atq; adeò ex infima
fæce vulgi fabrorum, sutorum,& coria
riorum arbitrio non tantùm in religio
ne, verùm etiam in Repub.leges duras
& intolerabiles vobis imponi sentiatis.
Quod in Boëmia quondam, & in Ger-
mania nuper,& aliàs alibi ex eiuscemo-
di initijs & indulgentia siue conniuen-
tia magistratuum vsu venisse constat.
Ad extremum, ne isthæc nouandi &
mutandi dogmata & instituta Ecclesia-
stica licentia,sicut olim in Græcia,& ve
reor ne mox apud quosdam vicinos no
stros, in barbaricam & Mahometicam
impietatem,aut fœdam seruitutem de-
sinat. Sed me terra dehiscat potiùs,
quàm aliquid eiusmodi vobis liberisq;
vestris & amplissimo huic regno
ac Reipub. vnquam
eueniat.

FINIS.

PHILIPPI CALLIMACHI DE REBUS GESTIS A VVLADISLAO POLONORVM ATQVE HVNGARORVM REGE

LIBRI TRES.

PHILIPPI CALLIMACHI VITÆ BREVIS DESCRIPTIO.

PHILIPPVS CALLIMACHVS ortus dicitur Sangeminiano, nobili Etruriæ oppido, quod à Desiderio conditũ, qui vltimus Langobardorum regum in Italia regnauit, olim in Senẽsium, tum in Florentinorũ ditione erat. Quæ caussa nonnullis fuit, vt eum Florentinum appellarent; dignum certè habitum, quem, propter summam eruditionem, & politiorum litterarum elegantiam, adeo nobilis patria sibi ciuem adoptaret. Is inter multos, quos claros litterarum fama Pij Secundi pontificatus Romam exciuit, celebri tum academiæ Romæ, cuius erat princeps Pomponius Lætus, vir in eloquentiæ studijs illustris nominis, sese addixit, & quidem ijs auspicijs, vt breui carus omnibus; apud pontificem, ingeniorum æstimatorem acerrimum, præcipuo in honore fuerit. In cuius demortui locum, Paullus Secundus suffectus, parum æquus studiosis hominibus ingenuarum artium, magnum eorum numerum ex vrbe eiecit, cùm Pij pontificis memoriæ infensus, insigni ærarij iactura quereretur, otiosos, & inertes homines aliquorum industria nulla in re vsui reipublicæ esset. Auxit Paulli odium in eum ordinem, siue à vero orta fama, siue temere suscepta suspicio, illustres adolescentes ingenij gloria, qui Romanæ academiæ nominà dedissent, auctore Callimacho, in eum coniurasse, communicatis consilijs cum Pomponio Læto, Baptista Platina, alijs, quos tum litterarum decus, atque eloquentiæ fama commendabat. E quibus, iam inde ab initio pontificatus, ausus Platina suscipere communem caussam, litteras ad illum dederat querelarum plenas, quarum hæc erat summa: Quando Romano pontifici per imperij potestatem licuisset, doctissimos homines, atque innocentissimos, indicta caussa, damnare, cogere in ordinem, multare stipendijs, ex ea vrbe pellere, in qua sedes, & domicilium Christiani imperij esset: non debere illum ferre iniquo animo, si pulsi, per summam iniuriam, de auctore iniuriæ, id quod permitterent diuina omnia, atque humana iura, quererentur. Adituros se Christianos reges, liberas ciuitates, nationes exteras omnes, qua coleretur Christi nomen, omnium fidem imploraturos, vt, indicto patrum concilio, ad quos legitimè congregatos esset iusta à pontifice prouocatio, reddere caussam, honestissimis hominibus iniustæ ignominiæ, atque illatæ iniuriæ cogeretur. Neque hanc scribendi libertatem Platina impunè tulit. Nam in carcerem iussu pontificis coniectus, & compedibus vinctus, iussus est caussam dicere, dato ministris negotio, vt de eo tormentis quæreretur. Atque hanc ille ærumnam, se per quattuor menses tulisse ait, sæuissima hyeme, cùm excelsa turri incluso, & ventis omnibus exposita, ne ignis quidem facultas daretur, quo vi frigoris membra rigentia foueret. Verisimile quidem est, homines suopte ingenio acerrimos, &, vt impotentes contume-

liæ, sic iusto dolori vlciscendo pares, quem contumeliæ memoria alebat, de adhortandis regibus ad cogendum concilium cogitasse: id quod tum coram oratione præstare, tum scriptis facilè eruditis hominibus, & disertis licebat. Itaque & Pomponius Lætus Venetijs retractus, quò se receperat, pontificis offensionem veritus, &, cum Platina iam semel defuncto vitæ discrimine, adolescentes permulti, quos tormentis subiectos, magnitudine cruciatuum tortores idem fatigasse ait; in his Augustinum Campanum, quem vnicum Italiæ decus appellat, & adolescentem optimum, cùm vim cruciatus non ferret, mortuum esse dum torqueretur, affirmat. Ergo Callimachus siue conscius consilij, periculum facere suæ constantiæ in tormentis non auderet; siue falso insimulatus, calumniam etiam sibi timendam statueret, apud eum, qui idem calumniæ auctor, & iudex esset futurus; meliore consilio de medio discedens, ad Casimirum regem in Poloniam confugit, minus pontifici æquum, quòd in regni Bohemici petitione, Matthiæ Vngarorum regi, aduersus VVladislaum filium competitorem, fauebat. Ita moderator adolescentiæ liberis datus, sic se gessit medius inter parentem, & liberos, vt, regi facilè suam grauitatem; liberis moderationem, atque indulgentiam probaret, Ioanni Alberto in primis, apud quem, post patris mortem, potitum regno, hospes, non maiorum nobilitate, non sua, non titulis, non vllis gestis honoribus commendatus, ad summam potentiam est euectus. De quo quidem quid scriptum reliquerit auctor grauissimus Martinus Cromerus, libro XXX. rerum Polonicarum subijcere libet. Obijt, inquit, etiam eodem anno (hoc est CCCC. XCVI. Kalendas Nouembris) Philippus Callimachus: cuius mors non ingrata Polonis accidit. Fuit is natione Thuscus, orator, & poëta non inelegans, & acri ingenio præditus, versatus aliquamdiu in ministerio Pij Secundi pontificis maximi. Deinde verò, cùm successor Pij Paulus Secundus, Pomponium Lætum, Platinam, & quosdam alios viros eruditos amicos Callimachi, siue quòd de religione malè sentirent, siue quòd in se conspirasse dicerentur, prehendi iussisset: Callimachus, Casimiro adhuc regnante, in Poloniam profugit, & pro præceptore regijs filijs fuit. Cùm autem in familiaritatem Ioannis Alberti sese insinuasset: plurimum, apud eum gratia, & consilio valuit, vsque adeo, vt cùm Ioannes Albertus rex factus esset Callimachi arbitrio magistratus, & honores mandarentur, & res pelræque omnes publicæ, & priuatæ regis gererentur. Qua re ingentem sibi inuidiam apud Polonos Callimachus conflauit: quæ tamen metũ potentiæ eius occulta aliquamdiu, quodam tempore, cùm is legationem, regis nomine, apud Venetos, & Pontificem maximum obiens, rediturus esse in Poloniam non putaretur, in apertum erupit. Sed rursus; eo reuerso, non tam resedit, quàm dissimulata est, quoad ille vixit. Ad tyrannidem incitare regem, & beneficia, decretaque eius vendere siue creditus, siue insimulatus est. Et ita sanè hoc fit, vt ij, qui principem, aut aliquem tamen gratiæ locum apud reges & monarchas obtinent, difficulter inuidiam, & obtrectationes hominum vitare possint: quibus nonnunquam perculsi è ummo gradu in imum decidunt. Neque enim facere possunt, quin multos offendant, dum quibusdam prodesse student. Et illos autem, quos euexerunt, æmulos plerunque experiuntur, præsertim, si vel externi sint, vel genere opibusue inferiores, vel auari denique. Hæc Cromerus: cui magis fides habenda est, quàm Iouio, qui temere credita, temere edit hausta è fæce vulgi: Apud veterem amicum Vilnæ occultatum semiexsulem fato cessisse, ita vt, morte celata, sine funere, arefactus tepore clibani in armario seruaretur. Sed Iouius non est audiendus: cuius vna cura fuit, multa scribere; quàm rectè, atque ex grauis scriptoris fide scriberet, aut perexigua, aut nulla. Scripsit Callimachus amorum librum vnum; Ladislai Iagellonis Vngariæ & Poloniæ regis

res gestas; Attilam; ad Innocentium Octauum Epistolam de Polonorum regum laudibus; De Tartarorum moribus librum vnum; & alia nonnulla, quæ eius ingenij, atque eruditionis monumenta apud posteros insigni cum eius nominis laude vigebunt. Conditus est Cracouiæ in Trinitatis æde æreo sepulchro, quod virtutis, ingenij, eruditionis ergò, mortuo exstruendũ Ioannes Albertus rex magnificè curauit, hoc, quod infra legitur, carmine inciso.

Hic iacet, heu, patria procul à regione sepultus
Progenitus Thusco sanguine Callimachus.
Quem fatum varijs aduersum erroribus egit,
Inuictum his tandem constituitq́ locis.
Illius at postquam virtutem regia sensit,
Vidit florentem Sarmatis ora virum.
Qui memor hospitij tam mitis, contulit isti
Consilijs regno commoda multa suis.
Quod sentit præsens, & postera sentiet ætas:
Cuius iudicium sanctius esse solet.
Plura quoq; aggressum, & quædam maiora parantem,
Haud opportuno tempore, mors rapuit.

IANI VITALIS.

Ænea Callimachi, quæ circumplectitur ossa,
Depositi meritis nobilis vrna sui:
Ænea sit quamuis, multo est pretiosior auro
Etrusci felix hospita Callimachi.
Ipsi etiam, Italia, tantum decus, auspice, adepti,
Ad sacra conueniunt busta Boristhenides:
Exsultantq́ mero, & choreis, referuntq́ vicissim;
Dedicat hæc Crispo Sarmatis ora suo.

PHILIP-

PHILIPPI CALLIMACHI IN LIBROS TRES, DE REBVS GESTIS A VVLADISLAO POLONORVM ATQVE HVNGARORVM REGE, AD CASIMIRVM REGEM

Præfatio.

PETRVM DE BNINO, VVladislauiensem episcopũ, deus nasci, Rex inuictissime, in regno tuo voluit: non solùm vt esset in his, quæ ad rem diuinam attinent, quoddam priscæ sanctitatis specimen, veræque religiosorum pontificũ imago: sed etiam, vt haberes in humanis consiliarium, prudentia, fide, constantia, grauitate antiqua præditum. Is aliquando, cum D. Casimiro filio tuo (qui aut omnino nunquam nasci, aut perpetuus esse debuit) sermonem quom haberet de rebus à maioribus tuis, magno animo, excellenterq; gestis, descendissetque tandem in mentionem VVladislai illustrissimi fratris tui, quem sibi Hungari præfecerant, post regis Alberti mortem, & simul multa repeterent, de varietate fortunæ, actionumq; & consiliorum, quibus Hungariam tenuit, vsque ad pugnam illam cum Turcis, post quam in terris minimè comparuit; visa est ambobus res dignissima, quæ literis mandaretur: vtpote, quæ legentium animos pręcipua quadam voluptate explere posset, propter ancipites, variæque memorabiles euentus rerum ac temporum in bellis, quæ mira illic casuum vicissitudine, aut extrahi, aut confici contigit. Quandoquidem per id tempus, viribus suis Hungaria, non secum tãtummodo per ciuilem dissensionem sæpe conflixit, sed in externos quoque, studio religionis nostræ, arma sub VVladislao mouens, fœlicitate pugnãdi adeò cæterorũ Christianorum, ad Turci nomen fractos, deiectosque iampridem animos erexit, vt pauci admodum in tota Europa tunc fuerint, qui ad Christianæ rei ac nominis defensionem, vel momenti, vel consilij aliquid non attulerint. Petierunt igitur à me id negocij assumi, & literarum lucem adhiberi dictis, factisque per se quidem splendidis, & magnificis, sed quæ obliuio paulo post obscuratura foret, si scriptorum monumentis non illustrarentur. Itaque ego, qui scirem, meum esse, considerare, non quantum possim, sed quantum debeam studij, operæ, facultatisque conferre, te, ac tuis omni veneratione, ac laudum genere celebrandis, &, si fieri possit, consecrandis, interque immortales, ac beatos referendis, quippe qui, vltra etiam, quàm impudentis votum optare auderet, me adeo extuleris, atque ornaueris, vt ne locum quidem tibi, aut domi, aut foris, augẽdi mei aliquem reliqueris: id, quod in tuam, tuorumque laudem, ac gloriam petebatur, pro virili mea, me facturum recepi. Nolui enim, quom referendi aliquando tibi gratiam, facultatem minimè sperare possem, videri etiam voluntatem defuisse. Licet igitur intelligerem, plus mihi imponi, quàm quod aptissimè ferrem, quoniam in alterutro peccandum erat, subire inerudití ingenij, quàm ingrati animi notam malui. Nam, etsi scribendo illustrissimi fratris tui sublimia facta, verbis minimè æqua vero (quom virtutis etiam infœlices exitus, laude non careant) non dubito futuros, quos grati animi mei voluntas moueat, vt quare scripserim, potiùs, quàm quomodo, considerent. Tu quoque, qui me in re ista videas plus ausum, quàm præstare posse sperarem, minimè dubitare debes, non mihi, sed fortunæ meæ, ascribendum esse, quicquid est, quod in tuam, tuorumque gratiam non efficio. Cæterùm, priusquam explicandorum seriem aggredior, quom regionum, de quibus habenda est mentio, tempus, pleraque nomina commutarit, quo faciliùs, vbi, & à quibus nationibus, quidque gestum sit, intelligatur, maximè ad rem pertinere putaui, earum terrarum situs, veteresque appellationes, quantum diligentia, & coniectura consequi potui, nominibus, quibus hodie nuncupantur, accommodare. Vltimi Europæ ad orientem, ac septentrionem anguli, quem Sarmatiam dixêre, meridionale latus, quantum est inter Thyram, Axiacumq; amnes, ad Euxinum mare porrectum, & plerisque in locis, maximè circa littus Ponti, etiam vltra Axiacum, Podolia nunc appellatur. Inde Russia est vsque ad

Borysthenem: cuius vtramque ripam, vbique sursum ad caput ipsius obtinet: deinde inter orientem, ac septemtrionem conuersa, supra Tanais ortum, ad Riphæos montes porrigitur. A quibus altera demum fronte in Sarmaticum Oceanum vltra Chersinicū ad Furstam fluuium; altera verò in Asiam ad Hyperboreos, Hippofagosq; Sarmatas procurrit. Quicquid verò, velut à tergo Russiæ, inter ipsam Tanaimque, & Mæotidem remanet, Tartari tenent. Lituania verò, interiora Sarmatiæ ad Venedicos, Bondinosq; montes obtinens, qua meridiem, atque orientem spectat, Russiæ obtenditur. Eius autem septemtrionalia, Liuonia excipit, ac Prussia, & Pomerania. Quæ Regiones à Bondinis, Alanisq; montibus, reliqua Sarmatiæ occupant vbique ad oceani littus. Ab occidente verò ad Lituaniam, iungitur Masouia, circa ripas Istulæ fluminis; qui ab ea parte terminus est Sarmatiæ. At superiora Istulæ ad fontem, tum campos, inter montes, qui Sarmatici dicuntur, atque ortum Istulæ interiectos, præterea montes ipsos Sarmaticos, Poloni tenent: quorum regio in finibus vtriusque posita, tantundem fere in Germaniam, quantum in Sarmatiam protenditur, per ea loca, quæ Ombrones, Saboci, Sidones, & Visburgi, ab initio incolebāt. Cæterùm qua Germaniam incurrit, coniungitur Slesiæ: quam subinde Morauiam à tergo, occidentem versus excipit. Slesiam verò, & Morauiam Quadi olim, & Marcomanni tenuêre sub rege Morobando, à quo Morauiam mutatis, abiectisque quibusdam literis, dictam crediderim. His duabus regionibus, Boëmia ad aquilonem inter montes, qui Sudetæ dicti, & Siluam Semanam adiacet, Hungaria verò, quæ Pannonia dicebatur, non vbique, vt olim, Danubium habet ad septemtrionem, sed, superato flumine, hinc in Germaniam, illinc in Iazigas Metanastas se extendit, versus Carpathium montem, sub quo Scepusium à Polonia procurrens, in fines Hungariæ desinit. Reliqua verò, Iazigum Metanastarum; & adiacentia Tibisco amni, Hungari Transiluaniam vocant: cui adiuncta est montana Valachia, inter Danubium & Carpathum, quæ à Maioribus Dacia vocabatur. Huic velut à tergo, ad occidentem apposita est Bossina, quam Rascia, & Seruia contingunt, illis in locis cum ea sitæ, quibus superior Moësia, & Dardania olim cōtinebatur. At Bulgaria inferioris Moësiæ partem, & vtrumque latus Hemi montis, iugaq; ipsa obtinet, vsque ad Triballos, in quos Bossinæ orientale latus desinit. Altera verò Valachia, cui Moldauiæ nomen est, à flumine hoc tempore apud antiquos inferioris Moësiæ pars fuit: protenditur autem inter Danubium, & Thyram, ab Ierasso amne montanæ Valachiæ termino, vsque ad Euxinum. Harum autem regionum fines omnes, nationesque, eas incolentes, atque vrbium situs describere supersedi. Non quia longum fuisset, & laboriosum; sed quia ad historiæ institutum satis quæ dicta sunt, sufficere putaui: eo tantummodo adiecto, Cracouiam scilicet sedem regiam in Polonia, Budam in Hungaria, Vilnam verò in Lituania metropolim esse, ac principis domicilium.

P. CAL-

P. CALLIMACHI DE REBVS A VVLADISLAO REGE POLONORVM, ATQVE HVNGARORVM GESTIS

LIBER PRIMVS.

SIGISMVNDVS rex Hungariæ, qui vltro ad imperium accitus, Bohemos quoque sibi postea subiecerat, tāta moderatione annos supra quinquaginta regnauit, vt quom sine virili prole tandem mortem obijsset, Hūgari nemini subesse maluerint, quā duci Austriæ Alberto, cui iampridem Sigismundus vnicam filiam suā matrimonio coniunxerat. Videbatur leniri posse desiderium mitis, & sancti regis, si eius filiam apud se regnare intuerētur. Quæ persuasio subinde etiam pene profuit illius nepoti nondum nato. Nam quom Albertus quoque haud multò post delatum ad se regnum, grauida vxore, vita excessisset: optimates Hungariæ frequentes vnà cum oratoribus Despoti Rasciæ, ac Ciliæ comite ad reginā Budæ agitantem conuenêre, cœptumque est agi de regni statu constituendo. Et primò quidem nihil exaudiebatur, præter voces felicem faustumque partum reginæ ominantium, asserentiumq; minimè prius de nouo rege referendum, quàm illa peperisset: deberi id Sigismundi recentibus meritis, qui paterna in omnes charitate, regnū tenuisset: non tentandam temerè fortunam externis regibus experiendis; quō domi iam forsan affuturus esset, qui aui sui eos æquabilitate gubernaret. Valuissetq; publicus fauor, & gratissima omnibus Sigismundi memoria, si Ioannes Huniadianus ante omnes prioris, suæq; ætatis magnos viros, rerum militarium ciuiliumque artium peritia memorabilis, vrgentium periculorum non admonuisset, propter Sinderouiam oppidum cum vniuersa pene Rascia, iā tum à Turcis occupatum, sublatumque veluti murum, quo illis obiecto, Hungaria satis tuta videbatur. Ea vox quasi frænum à mortui gratificatione curā omnium in præsentes necessitates cōuertit. Cœpitque ipsorum animis obuersari regni orbitas, & Turcorum indies maiores vires, iterque ad se planè illis patefactū. Præterea in partu reginæ, etiam vt votis omnium correspondisset, dum puer coalesceret, parum momenti fore constabat, ad regni curam, & tutelam, quom interim virorū animi muliebre regimen aspernarentur, propter imbecillitatem plerumque illi insitam sexui, etsi curatores postumo assignarentur, intelligebant regium fastum, regiasque cupiditates in paulo ante paribus conditione, vel perferre, vel explere dūrissimum fore. Sed & regina non mediocriter animo sollicita, haud satis constituebat secum, quidnam maximè in deliberatione tam ancipiti esset expetēdum; quom aut filio, si nasceretur, regnum abrogādum, aut Turcis prodendum appareret. Sed neque exploratum habebat marem nasciturum, vel tam beniuola in se, ac suos Hungarorū studia, etiāsi difficultas aliqua ingruisset, ad extremum permansura. Diuersis igitur diuersa probantibus, nihil æquè ab omnibus laudabatur, quàm si VVladislaus rex Poloniæ paulo ante puberem ætatem ingressus, cuiusque indoles, ac virtus velut humanum modum supergressa, iam tum magno famæ consensu celebris erat, viduam reginam vxorem duceret, gentis vtriusq; rerum summæ præfuturus: id vnicum columen aduersus domi forisq; imminentes turbas, si ea affinitate Polonorum robur inuictum rei Hungariæ iungeretur. Sed nihil æquè VVladislai assensum remoraturum apparebat, quam nascendorum sibi liberorū incerta successio, propter ventrem, quem regina ferebat. Atque ideò, non aduersante illa, in id consensum, si puer nasceretur, vt Austriæ ac Boëmiæ præesset. Liberi autem noui regis, si qui procrearentur, in Hungaria regnarent. Eaque conditione regnum, & coniugium perferri ad VVladislaum placuit. Ita tamen, vt non prius de liberorum successione quicquam diceretur, quàm ex diuerso eius rei mentio illata foret. Designati ad id munus omnium cōsensu episcopus Segniensis, Mathico

thico Talaucius, Emericus Marcellus,
Ioannes Perenus, Ladiſlaus Palancius.
Quibus Cracouiam venientibus VVla-
diſlaus, ad mille paſſus, obuiã miſit fra-
trem ſuum Caſimirum, à quo mutua
gratulatione ſuſcepti, atque in ciuita-
tem inducti ſunt. Poſtridiè verò in cu-
riam acciti, ita ad regem verba feciſſe
traduntur: Si vicinitas, & rerum variæ
occaſiones, ac tempora non coniunxiſ-
ſet regnum noſtrum cum tuo multis
fœderibus officijſque mutuis: virtus ta-
men, & fœlicitas tua, rex inclite, nobis
digniſſima viſa foret, quæ, dubijs rebus
noſtris, imploraretur. Quom enim cor-
di non fuerit deo optimo maximo, Al-
bertum apud nos regnare, in cuius ele-
ctione ſecuti eramus, non quod expedi-
ret, ſed quod à gratis animis recens, at-
que eadẽ acceptiſſima omnibus Sigiſ-
mundi memoria expoſcebat: quod fa-
cturi prius fuerãt, ſi, ſaluo officio, licuiſ-
ſet, te, qui rex noſter ſis, vniuerſi, quorũ
intereſt, vnanimi ſententia elegerunt.
Omittimus illa proſequi, quod indoles
tua verè regia, quod maiorum tuorum
decora illos pellexerint, vt crederent,
te vnum ampliſſimis duobus regnis v-
tiliter præeſſe poſſe. Coniuncta eſt vtri-
uſque gentis fortuna, & proſpera om-
nia vtriſque ſemper fuiſſe animaduer-
timus, niſi quom mala quæpiam ratio
conſilia, & res alterius ab altera ſepara-
uit. Sic olim Gothi, ſic Vandali, aliæque
gentes pene ignoti terrarum tractus, ſic
poſtea Tartari per Poloniam in Hun-
gariam primò, deinde in alias etiam re-
giones irrupêre: ſic, niſi eandem men-
tem tibi ad ſuſcipiendum regnũ, quàm
noſtris ad deferendum deus dederit,
prope eſt, quod ominari animus hor-
ret, vt Turci, patefacta ſibi Hungaria, in
vos inde bellum, vaſtitatemque con-
uertant. Dum pro Raſcia, & Bulgaria,
quæ duo ſepimenta regni noſtri erant
lẽtius paulo, quàm expediret, arma nu-
per induimus, in diſcrimen rerum no-
ſtrarum venimus, & bellum, quod ab
alienis finibus propulſare oportuit, in
noſtris cogimur ſuſtinere. Si nihil vl-
tra peteretur, quàm vt ſuccurreres diſ-
crimini noſtro, vtique præſtaret aliena
defendere, quàm pati ſua in periculum
rapi. Nunc, quando non ſola tutela, ſed
ius, & arbitrium opulentiſſimi regni ad
te defertur, quid eſt, quod maximope-
re à te deliberandũ ſit, debeas ne, cũ tam
ingenti & glorioſa mercede eam dimi-
cationem etiam, geminatis viribus,
ſuſcipere, cui noſtris copijs, noſtriſque
armis ſemper pares fuiſſe nos ſcias? Pe-
riculum eſt (arbitramur) ne ſemiermẽ,
& ex fuga pugnantem hoſtem, quem,
ſine vllis externis auxilijs, prope con-
tempſimus, ſi tu paululum cum tuis an-
niteris, finibus noſtris non ſubmoueas.
Nomẽ, Herculè, tuum, ſinè vllis armis,
ad id ſuffecerit, vel, ſi molienda vis e-
rit, haud difficili conatu regni vtriuſq;
rem perpetuo ſtabilieris. Neque ideo,
quod vltrò expeteris, reliqua omnia
deſperata à nobis putes. In maximo
multorum ambitu, te iudicio, non ne-
ceſſitate prætulimus, qui ſcires æquè,
atque illi, regnum adminiſtrare. Sed
commodius forſan tueri nos, iunctis v-
triuſque regni viribus, poſſes, & inpri-
mis deberes, propter communia vtri-
uſque diſcrimina. Silemus fœlicitatis
cumulum, qui exinde maieſtati tuæ ac-
cedet. Quantum veræ gloriæ, & in præ-
ſens, & ad poſteros conciliauerit tibi,
tam incliti regni publicꝰ de virtute tua
cõſenſus? Quãta laude effereris, quod
tam benignè de te ſentientes, gratiſſi-
ma volũtate in fidem ſuſceperis? Quod
deus omen auertat, ſi repudiati in
diſcrimẽ raperemur (omittimus, quod
eadem fortuna res tuas manet) non ſo-
lùm vicinum, ac ſocium regnum in pe-
riculo deſtituiſſe diceréris, verùm eti-
am euertiſſe columen, ac propugnacu-
lum Chriſtiani nominis. Cuius maie-
ſtas, viribus, armiſque noſtris ſtetit ha-
ctenus, ſtaturamque confidimus. Sed &
fortunam dicunt volubilem deam, nec
facile poſtea comprehendi, ſi ſemel ob-
lata contemnitur. Non libet gloriari de
benignitate cœli, & terræ, quam regno
noſtro natura indulſit: neque vicinitas,
neque magnitudo rerum geſtarum il-
lius, eam te ignorare permittit. Singula
illic ſunt eiuſmodi, vt magnis pericu-
lis, etiam bello expeti debeant, ne-
dum ſponte oblata ſuſcipi. Atque, vt in-
telligas quàm ſimul omnia conſentiũt
ad fœlicitatem tuam: idipſum, quod
nos petimus, regina, in qua aliquid mo-
menti in contrarium videri potuit, et-
iam vnà nobiſcum petit, pignuſque, &
ſtabilimentum tam ſalubris vtrique gẽ-
ti incepti, matrimonium ſuum offert.
Ea eſt ipſius nobilitas, & fortuna, vt ma-
gnopere probari abs te poſſit; forma ve-
rò, & ętas non contemni. Sed neque, in
tanta deliberatione, audienda eſt men-
tio de rebus tam caducis, & momenta-
neis. Neq; voluptatis gratia initur ma-
trimonium, maximè inter reges, à qui-
bus nihil aliud quęri ſolet in vxore, quã
dignitas, vt quàm illuſtres ſucceſſores
relinquant; &, ſi altius attenditur, prop-
terea

tereai quod regna non niſi vnum capi-
unt, llarum coniugia maximè ſunt ex-
petenda à regibus, quę minus fœcundi-
tatis videntur habitura. Tu modò illa,
quę alij per ferrũ, atque ignes aſſequen-
da non dubitarent, vltrò ad te delata
non ſpernas, nec velis eſſe, aut dici mi-
nus fœlix, quàm deus, atque homines
velint. Dum hæc agerentur, peterentur
que ab Hungaris, aderant & Turci ora-
tores, quos iampridẽ miſſos deprehen-
derat in via mors Alberti, qua ſeu verè
incomperta, ſeu, ad tentãdum, diſſimu-
lata, peregerant mandata. Offerebat
per eam legationem Amoratus Turco
rum imperator militem, ac pecuniam
VVladiſlao ad gerendum bellum con-
tra Albertum in Boëmia, quæ, mortuo
Sigiſmundo, in duas factiones abierat.
Et vnà quidem Caſimiro VVladiſlai
fratri regnum deferebat: altera, propter
vxoriam ſucceſſionem, Albertum ſe-
quebatur. Cæterùm fœdus in id ſanciri
petebat: vt, redacta vniuerſa Boëmia in
poteſtatem Caſimiri, VVladiſlaus ab a-
micitia & fœdere Hungarorũ abſtine-
ret. Itaque quom, defuncto Alberto, res
integra non eſſet: oratores, per varias
ſimulationes, Cracouiæ retinebantur,
in expectationem, quò Hungarica, poſt
regis mortem, inclinaret. Eos, quod ex
vultu facile notare potuit, vbi, per in-
terpretem, quæ poſtulata erant cogno-
uêre, ingens mœror cepit, & ſubita cõ-
ſternatio animorum. Sed neq; eodem
ſenſu à Polonis omnibus accipi, prius
oculi, & facies, motuſque diuerſi, dein-
de etiam verba indicauêre: quõ eſſent,
qui dicerent, nihil præterquam bellum
offerri ab Hungaris. Poſt cæteros om-
nes fruſtra imploratos, ad ſe iri. Mini-
mè id onus aſſumendum, quod omnes
alij ferri poſſe deſperaſſent. Sed & malę
rationis eſſe, regem ſuum dimittere, vt
peregre regnaret. Omnia futura in re-
gno turbarum plena, & ſeditionum, ſi
ſine rege agitandum foret. Neminem
vnquam cenſuiſſe, aut nauem ſine re-
ctore, aut exercitũ ſine duce eſſe opor-
tere, aut vnum quempiam duabus na-
uibus, duobuſúe exercitibus vtiliter,
commodeque præeſſe poſſe. Non eſſe
exploratum homini quid indies acci-
dere valeat. Infinita pene, quæ, abſente
rege, regnum perturbare queant. Pro-
ceſſuram improborum licẽtiam in in-
finitum; bonis verò pręſidia, & tutelam
defuturam. Sed, vt cætera tolerari poſ-
ſent, perpetuum bellum domi geren-
dũ cũ Tartaris: certè nullo modo ſine
rege, aut ſuſtineri, aut propulſari poſſe.
Quorum ſententiam VVladiſlaus, cu-
ius iuuenilis animus abhorrebat ab eo
matrimonio, quod cum regno adeun-
dum erat, quom regina iam grandæua
eſſet, facile ſequebatur, alijs multis in
contrarium nitentibus, inprimiſque
Oſtrorogeo, Dobrogoſtio, & Ciſonenſi
Ioanne, cum Gregorio Sanoceo. Hi di-
uitias vireſq; regni, quod offerebatur,
extollendo, Turcorum verò res depri-
mendo, magno animo conditionem
ſuſcipiendam affirmabant. Quæ de re-
gis abſentia dicerentur; nihil ad rem
attinere. Iampridem aſſuefactos homi-
nes etiam ſine eo agitare, quom ſæpe in
Lituaniam ſe recipere ſolitus eſſet, vici
nioremque eſſe Budam Cracouiæ, quã
Vilnam. De his, quæ timeri ſperariùe
poſsẽt, facile eſſe iã tũ volente rege, ſta-
tuere. Quod, ſi quid inopinatum caſus
afferret, regem futurum in propinquo.
Coniũcta inter ſe eſſe regna, ita vt non
quaſi duobus, ſed tãtùm vni regno rex
eſſet præfuturus. Et eo magis fore in v-
troque venerabilem, quo vtriſque inui
cem, cuique alterius vis notior eſſet, &
auctoritas: contra furtiuas Tartarorum
incurſiones, ſatis ſuperque indigenas
Podoliæ, ac Ruſſiæ ſufficere. Quod ſi
iuſtum bellum inferretur, multò faci-
liùs fore, vtriuſque regni viribus illud
propulſare. Non eſſe tantæ glorię occa-
ſionem omittendam, vt rex Poloniæ
etiam in Hungaria regnare diceretur,
& vnus præ cæteris principibus viſus,
qui tantum regnum ritè regere, ac tue-
ri poſſet. Nullam conditionem repu-
diandam, nullum periculum non ſub-
eundum pro tam ingenti laude. Non
inferri id bellum Hungariæ, in quo tã-
tũmodo libertas foret amittenda (quã-
quam quid non audendum, ſubeun-
dumque pro libertate?) ſed agi, vt dege-
nerarent omnes à moribus inſtitutiſq;
maiorum: templa, & ſacra omnia pro-
phanarentur: ſepulchra parentum di-
rui, & oſſa diſſipari, coniuges verò ſo-
roreſque, & liberos aut ad ſeruitutem,
aut ad libidinem rapi intuerentur. Lon
gè præſtare, tantam immanitatem ſub-
mouere in alienis finibus, quàm in ſuis
poſtea ſuſtinere. Nullam vnquam æta-
tem tacituram immortalem gloriam,
quam adipiſcerentur, ſi tam calamito-
ſam neceſſitatem à ceruicibꝰ regni, in-
primis incliti, ſed & vicini, & fœderati,
& quod non, niſi per ſummum ſcelus,
deſeri poſſet, propulſaſſent. Ad hæc, ſo-
lam famam eo inter ſe vinculo coniun
ctarum virium, duarum inuictarum
nationum, ſatis futuram ad Turcum,
Tartã-

Tartarumque intra fines suos continendos. Etiam deducta eò res erat, vt, nemine aduersante, VVladislaus conditionem susciperet, quom renũciatum est, reginam postumum, ex Alberto peperisse. Itaque quom videretur VVladislaus frustra vxorem ducturus, si filij eius ad regni successionem prouenire non possent: ex integro tota res cœpta est repudiari. Sed vbi oratores Hungari, explicatis omnibus, quæ apud suos constituta erant etiam de filio, si nasci contingeret, hanc quoq; difficultatem amouerunt: rursus expugnatus est regis animus, vt ad gloriam, & amplitudinem tantarum rerum se potiùs erigeret, quàm deprimi pateretur à breui voluptate; quàm ex viridiore vxoris alterius ætate consequi posse arbitraretur. Decreta igitur dies solennis, & templum augustius in arce Cracouiensi, vbi responderetur Hungaris. Ibi quom frequentissimi, ex omni ordine, ad spectaculum conuenissent: vniuersique regni proceres in suggestu ad id præparato cõsiderent: cõuersus ad oratores VVladislaus, vbi protulit ea, quæ pro loco, & tempore, ad grati animi testimonium, propter præsens in se beneficium visa sunt attinere: quod bene verteret vtrique genti, quibus conditionibus ad se delata erant, ius, & tutelam Hungarici regni suscipere professus est: quantumque humana ope fieri posset, daturum se operam dixit, ne tam benigni de se iudicij Hungaros pœniteret. Ipsorum iam esse, curare, vt quæ suorum nomine spopondissent, rata permanerent: se in tempore promissis suis affuturum. Sub hanc vocem secutæ acclamationes, fœlicia omnia vtrique genti ominantium, & in publica gratulatione laudes deo, & grates actæ omnibus in templis. Turcis subinde responsum, rerum mutationem, quę mortem Alberti subsecuta esset, eorum legationem irritam reddidisse. Cæterùm quando & in Hungaria VVladislaus erat regnaturus, factam exinde maiorem occasionem fœderis amicitiæque ineundæ, si modò ea res cordi fieret Amorato, etsi finibus suis contentus, pacis cõsilia cõplecti vellet. Hungari, responso accepto, constituêre inter se illico, vt alij apud VVladislaum remanerent, qui eius in Hungariam profectionem stimularent: alij ad reginam optimatesque perferrent ea, quæ acta erant, & decreta in Polonia. Mansêre episcopus Segniensis, & Ladislaus: cæteri gratulabundi retro iter ad reginam cõuertêre. Visum est VVladislao mittere cum illis etiam legatos suos, qui tam reginę, quã optimatibus publicè, ac priuatim gratias agerent, tempusque aduentus sui illuc nuntiarent. Decreti igitur, ac missi ad eam rem obeundam, Sandiuogius Ostrorogeus, & Ioannes Cognecpolensis scriba regius. Cæterùm festinantibus Hungaris, vt quæ ad nutum suorum fœliciter transacta putabant, nuntiando omnes gaudio opplerent: Poloni in via substitêre, paulatimque subsequebatur. Interea regina, seu quia desperasset marem parere, quom tantarum rerum in spem natum intueretur, crudele nimiũ, & immane videbatur, si, veluti propter noui mariti charitatem, sacratissimorum affectuum oblita, mater à debita successione regni filium exclusisset: seu abducta persuasionibus quorumdam, qui rei Polonę malè affecti erant, præsertimque comitis Cilię, qui tutorem se postumi fore, ac summam rerum obtẽturum credebat, sententiam mutauerat. Atque ideò redeuntes ad se oratores suos in vincula cõiecit: moxq; voluntatem suam immutatam peruulgauit. Ea res, prout cuiusque animus ad hanc, vel illam persuasionem acclinatus, accipiebatur; nonnullis indignissimè ferentibus, tam salutare vtrique regno inceptum, vel vnius mulieris inconstantia, vel comitis Ciliæ cupiditate, in irritum verti: & reginæ, si persuadendo adduci nequiret, vt conuentis staret, afferendam vim cẽsentibus. Apparebat enim spem profligandi externum bellum, in id recidisse, vt si VVladislaus persequi perseueraret euocationem suam, regnum domesticis seditionibus lacerare oporteret: futuros namque, qui omnia extrema paterentur, & facerẽt, priusquam publicam, & communem consensu datam VVladislao fidem violarent: & qui spe melioris fortunæ, si res tumultuarentur, in contrarium agerent, reginæque assisterent. Multi etiam diuinitùs eam mentem reginæ datam interpretabantur, quasi deo eam regnorum inter se veluti cõfusionem improbante. In qua vt inficiari nequirent, quædam inesse commoda, submouendo bello, quod à Turco immineret: maiestas tamen, & nomen rei Hungaricæ interitura esset, actionumque omnium gloria domi, atq; foris ad Polonos peruentura. Neminem vnum exinde crediturum, ab Hungaris peregrinum regem alia ratione accitum, nisi, quod sine Polonis, subsistere desperassent. VVladislaum quoque

propensione affectum erga suos futurum. Satis experiendo compertum, prioribus temporibus, Hungariam ad retinendam dignitatem suam, externa ope non indigere. Deniq; deum ipsum in partu reginæ planè indicasse, quem regem vellet apud eos esse. Hæc & plura eiusmodi iactabantur non vulgo solùm, verùm etiam in concilijs optimatum. Sed & ciuitates nonnullę, imprimisque Cassouia, Bardeiouium, Lubolia, Cremniza, & ceteræ finibus Poloniæ obiectæ, iam tum, in tanta voluntatum varietate, imminentium certaminum discrimina intuentes, vt otiosi rei euentum expectarent, comportatis intra mœnia ea, quę vsui forè credebant seu ferendæ obsidioni, seu vi propulsandæ, si ingruisset, fossas, muros, propugnacula impigrè reficiebant, ac firmabant. Quæ, vt agebantur, vulgò ad legatos Polonos delata, vt retro in patriam iter verterent adegerunt. Et quom ab regina impensiùs reuocarentur, non ausi sunt se illius fidei committere. Quod si fecissent, fama tenuit, potuisse facilè omnia in integrum, re tunc recenti, per ipsos restitui. Non solùm vero reginæ voluntas immutata, sed cædes etiam Sigismundi ducis, sub idem tempus, in Lituania commissa, secutæque illam diuersæ ibidem factiones, & fames, qua, deperditis frugibus, propter æstatis intemperiem, eousque laborabatur, vt promiscuè cum pecoribus, non humanis cibis, sed arborum, cãnarumque radicibus, mortales vesci cogerentur, hiems præterea inusitatè, constanterque rigens vsque ad perniciem iumentorum hominumque, ad extremum lues, qua insolitis alimentis fluida labefactataque corpora vulgo extabescebant, poterant VVladislaum à transcendendo in Hungariam retinere, si modò fatales necessitates euitabiles essent. Itaque tam multis aduersis pene inuitum retinentibus, ille nihilo segnius ad transitum equos, arma, militemque præparabat, indicto conuentu Sandeciam, in quo referretur statuereturque tam de rebus domesticis constituẽdis, quàm de ordine persequendi susceptam profectionẽ. Præcesserant VVladislaum ad locum conuentui destinatum mater eius regina Sophia, duxque Masouiæ Boleslaus, &, præter paucos, qui regem sequebantur, vniuersi etiam regni proceres, & Lituanorum legatio. Itaque vbi rex cum fratre suo Casimiro aduenit, Lituani priùs auditi: qui principatum suum, post cædem Sigismundi, in tumultu esse dicebant, & diuersis factionibus laborare: optimatibus VVladislaum pro principe habendum censentibus, multitudine verò ad Michaëlem Sigismundi filium inclinante. Sed & Suidrigalem, qui & ipse ex principum erat progenie, nonnulla oppida occupasse, Ruthenorumq; primores, spe nouarum rerum, quotidie ad illum congregari. Præterea ducis Masouiæ copias Droicinum expugnasse: atque ideò, nisi subitò succurreretur, prope esse, vt factionibus intestinis Lituanorum res, ac nomen interiret. De quibus quom sententiæ rogarentur, complures erant, qui Hungariam omittendam suaderent, amplexandamque consulendi rebus suis domi occasionem oblatam, per inconstantiam reginæ. Satisfactum esse fœderatæ, ac vicinæ nationi, tutelã ipsius, quõ id efflagitaret, suscipiendo: nunc, quando per illam staret, quo minus conuenta perficerentur, temerarium videri, si, neglectis opportunitatibus suis, cum periculo alienos, etiam inuitos seruare aggrederentur. Tunc demum fuisse gloriosum Polonis in Hungariam proficisci, quom contra Turcos aduocabãtur: nunc intestinis ciuilibusque certaminibus immisceri, calamitosum, & turpe fore. Dimittendos esse ad suos legatos Hungaros. Si sensissent illi operæ pretium fore, coniungi communis regis vinculo, & societate cum Polonis, inuenturos quomodo, id, sine controuersia, fieret: culpam non seruatæ in præsens fidei penes ipsos remansuram: interim rem Lituanam stabiliendam. Quorum sententiã laudabat in primis regina, tum quod ęgrè filium à se diuelli, ac peregre regnatum ire patiebatur: tum quod oriunda, ortaque ex Russia, magnopere angebatur, patriam suam mutuis seditionibus, propter Lituaniæ motus, periclitari. VVladislaum quoque, & Casimirum sollicitos habebat res Lituana: vtpote, paternus, & auitus principatus. Sed & dux Boleslaus, cuius intererat, regem non abesse à regno, propter susceptam à se contra Lituanos actionem, quam iure decidi cupiebat, multa in eãdem sententiam disseruit. Gregorius verò cum Ioanne Cisonensi, & Creslao Goslubiano cæterisque, qui iam tum à principio, conditionem suscipiendam persuaserant, dicere, Hungaros, aut audiri non oportuisse, aut pacta implenda. Non propter illos tantummodo conditionem susceptam, sed quia commune periculum

propulsandum, atq; eò constantius in incepto persistendum censuissent, quo illi iam discordes inter se, propiores essent, vt alieno subderētur imperio. Tutius multò fuisse, concordes simul eos, quàm in seditione destituere. Si viderēt Polonos in incepto perseuerantes, depositūros simultates, rediturosque in fidem omnes. Reginam quoque cessuram viribus, vbi eas adesse sensisset. Si res omitteretur, seditionibus intestinis perituros, aut ad alium quempiam se conuersuros, cuius postea vel potentia timēda, vel imbecillitas maiori & sumptu & discrimine fouenda esset. Nihil satius, quàm, etiam per bellum, ad institutum peruenire. Si tunc demùm abstineretur, & cupidè suscepisse & timidè destituisse apparituros. Ad Lituaniam pacādam, Casimirum cum exiguis copijs mitti posse: sed & Lituanos moderatius se habituros, intelligentes, VVladislaum etiā in Hungaria regnare. Ad hæc, Hungarorum legati, parum momenti in regina ad resistendum vniuersorum voluntati asserebant: paucosq; illi affuturos, & eosdem sine auctoritate, aut gratia. Eos autem, quos penes, rei totius arbitrium esset, satis intelligere, nihil posse vtilius vtrique regno & inprimis suo inueniri. Non passuros ad nutum vnius mulieris summam libertatis salutisque suæ periclitari: abunde prius deliberasse statuisseque quod optimum videretur. Sed & reginam facile aut salubrioribus consilijs, aut vi expugnari posse, reduciqúe in sententiam rectam: prosequerentur modò Poloni ea, quæ cum summa ratione inchoassent. Decretum itaque secundum Gregorij sententiam, vt progrederetur in Hūgariam VVladislaus, Casimirus verò cum certo numero copiarum in Lituaniam proficisceretur: adiunctis ei primarijs viris, Derslao Rithuianio Iastrembecio, & palatino Lublinensi. Cū Boleslao autē Masouiæ duce inducias seruari placuit, quamdiu à regno Poloniæ rex abesset. Eaq; decreta, ac cætera, quæ dicta sunt, de necessitate, & commodis susceptę profectionis, pro respōso data sunt Lituanis oratoribus. Designati subinde, qui, absente rege, veluti vicarij in locis opportunis præessent, acius dicerent. In pretura quidem Crac ouiana Ioānes Cisonensis, in Posnaniensi Petrus de Bnino, in Podolia Theodoricus Buciascanus. VVladislaus verò, vbi satis constituta prouisaque reliqua apparuêre, dimissis ceteris ad munera sibi commissa, cum illis, quos delegerat ad constitutam expeditionem progreditur. Matrem, ac fratrem suum Casimirum biduo se proficiscentem prosecutos, tertia die ab se dimisit, admonito prius fratre, qua ratione, quibusúe artibus, cum Lituanis agitare oporteret. Eduxit verò secum, præter militarem multitudinem, viros magnos, & magnis præfecturis honoratos, quos cōsiliorum actionumque omnium socios adiutoresque haberet: inprimis Andream, & Ioannem Tencinenses, Dobrogostium, & Sandiuogium Ostrorogeos, duos Ioannes Tarnouios, Vincentium, ac Scidouam Sciamatuleos, Lucam Gorcensem, Nicolaum Lassouianum, & Gregorium Sanoceum. Is postea vigintiquinque annos præfuit metropoli Leopoliensi: sed tunc maximè ingenio florens & doctrina, videbatur ad omnia gerenda suadendaque facilè idoneus, & de quo rex plurima sibi polliceri posset: ad quæ accedebat cum decora corporis proceritate, præcipua quædam animi sanctitas, & religio: in quibus adeò eminebat, vt nemo regi Deum propitiaturus faciliùs crederetur: eaque est illi inprimis cura delegata. Cæterùm vt diuina per hunc rex procuraturum ritè se credebat, ita prælijs cōferendis haud minus momenti fore putans in viribus Lesconis Bobricij, cuius robur & audacia maximo consensu vulgò laudabatur; ipsum quoque inter præcipuos educendum delegit. Fuit autem Lesco auus diuæ Fanniæ carminibus nostris celebris: si qua tamen ex illis gloria esse potest. Inter progrediendum autem quotidie cateruatim confluebant ad regem alij multi, ex Polonia, impigri, & magni viri, partim cupiditate ostentandæ virtutis in tam nobili expeditione, partim, ne velut ignaui repudiati viderentur. Cæterùm volente vnoquoque armis, equis, & reliquo apparatu eminere: incredibile memoratu est, quàm insignis erat exercitus rerū omnium excellētia, quom fere miles quisquę, egregij ducis speciem præ se ferret. Fama etiam, vt in magnis conatibus vsu venit, omnia augebat: copiasque, & apparatum bellicum vix tolerabilem reginæ, ad quam Dionysius archiepiscopus, Ladislausque Gara Banus, & plerique alij defecerant, nuntiabat. Quæ quom edicto iussisset, arceri VVladislaum omnibus munitis in Hūgaria locis: vbi receptum audiuit Chesmarcum, sollicita, vt fit, in re trepida, cogitationes in partes omnes cœpit agitare.

agitare. Cæterùm seu desperans, post adeò ingentem belli molem excitam, pacis, aut fœderis audiendam mentionem, seu non inueniens apud se conditiones, quæ vtrinque honestè suscipi possent: ad sustinendam vim cum suis, animum conuertit. Inprimisq;, quom haud ignoraret, susceptas vulgò persuasiones cærimoniasque aliquas, in rebus non leue momentum habere, sedandis, concitandisúe populorum animis: Visegradum, vbi præerat Ladislaus Gara, properè contendit: coronam, qua vetusta religione, ac more, Hungarię reges initiantur in potestatem suam redactura: ne si eius VVladislaus potiretur, veluti rex legitimus, populos ad se conuerteret. Itaque, non aduersante præfecto, penetrale, in quo sanctissimè asseruabatur, quom effregisset: illam tantummodo extulit, relictis cæteris induuijs, quæ ad ritum cærimoniamque coronandorum regum pariter adhiberi cōsueuêre: nec mora, cum omnibus, qui palam sibi, ac postumo fauebant, Comarum se recepit. Alij verò, quos aut nouarum rerum studium, aut per legatos data fides VVladislao, aut timor, ne bello cogerentur, sollicitos habebat, quanto quisque poterat comitatu, quotidie ad illum confluebant. In eaque festinatione pleraque hostilia commissa sunt, diuersis in locis contra illos, qui reginæ affuturi videbantur. Inprimisque Simon Rosgonius Agriensis episcopus quom cōperisset Eperiessi non vigiliarum ordinem, non stationes iustas seruari, sed securè, ac solutè agitari, per occasionem, noctu id oppidum intercepit: quo subinde firmato munitionibus, ac præsidio, Chesmarcum venit. Ibi Polonorum animi, quos, propter reginæ motus, demissos labefactatosque constabat, rursus erecti sunt, & confirmati: quom viderent conuenisse ad se magnam partem ex primoribus Hungarorum, quorum auctoritatem cæteros secuturos, aut, si qui aduersarentur minimo negotio cogi posse apparebat. Itaque alacres, renouata spe facilè, ac celeriter incepti perficiendi, alteram Lituanorum legationem, quæ illuc vsque, ad auertendū in Lituaniam VVladislaum, sollicita aduenerat, dimisêre retrò ad Casimirum, cui Lituanicæ rei cura delegata esset. Etsi plerique, quos non minus discrimina, & progrediendi difficultas, quàm ea, quæ nuntiabantur à Lituanis, mouebant, cum Ioanne Tencinensi, vel illinc regredi in Poloniam suaderent. Sed, ne id fieret, annitentibus Ioanne Iaroslauiensi, & Gregorio Sanoceo, tenuit pudor, famæque verecundia. Constitutum itaque, vt, præposito cum valido præsidio ad custodiam Chesmarchi Nicolao Pereno, Budam versus progrederentur, vtriusque regni copijs simul coniunctis. Inter proficiscendum lente (vt par erat tanto exercitui) visum est mittere, qui regni caput Budam præoccuparēt, ne regina, si muniendi se illic facultas spatiumque daretur, conatus VVladislai, ac suorum subinde, aut retardaret, aut irritos redderet. Datum est id negotium Agriensi episcopo, & cum eo missi Vincentius Sciamatuleus, Andreas Tencinensis, & Lesco Bobritius. Eos, vbi aduenêre, populus in vrbem vltro admisit, ducendisque munitionum operibus, manu, & cætero omni studio frequens affuit: quom interim præfectus arcis Laurentius Hendreuera deliberabundus, neque aduersando, neque obsequendo his, quę fiebant, videretur in eam partem inclinaturus, ex qua minus perturbationis in regno crederet excitari. Veniebat ex parte altera Fredericus comes Ciliæ cum quingentis equitibus, missus & ipse ab regina eodem consilio præoccupandæ Budæ. Qui vbi à Polonis eam teneri cognouit: nihil vltra tentandum ratus, demisso animo, statim retro abijt Comarum. Augebantur semper copiæ VVladislai, accurrentibus ad eum in itinere Hungaris. Cæterùm quom peruenisset Eperiessum, diemque vnam ad quietem indulsisset exercitui: secretarius quem charissimum habuit, dum in fluuiolo ignobili præpropere opitulari pergit accipitri, cum anate periclitanti, submersus est: & prodigiosæ magnitudinis grando, cum ingenti procella, & fragore cœli decidit. Quibus non nihil consternati sunt animi in Polonis, minimè referentibus, vel id ad fortunæ casus, vel hoc ad aëris intemperiem, sed vtrumque velut in prodigium auertentibus, &, prout cuiusque vel mens erat, vel religio diuersis in diuersum interpretantibus. Regina verò, vbi ad Polonos Budam defecisse intellexit, & VVladislaum, qui Agriam iam attigisset, hilari consensu illicà populo expectari: ad cæteras ciuitates in officio retinendas, festinato itinere, Albam regalem se contulit, cui præerat tunc partium suarum fau-

sautor Nicolaus Fristatski. Ibique suadentibus, qui illam sequebantur, filium suum iam trimestrem, in templo consueto, regio titulo, & corona solenniter insignitum augustiorem, & veluti sacrosanctum populis ciuitatibusque Hungariæ reddidit, putans futuros plures, qui veri ac legitimi domini partes sequerentur, quàm qui contaminare se vellent nota defectionis. Affuêre coronationi eiusmodi, ex illis, qui paulo antè VVladislaum accersendū censuerant, archiepiscopus Strigoniensis, Iaurinensisque episcopus Benedictus, tum Ciliæ comes, Nicolaus Fristatski, Stephanus Rosgonius, & plerique alij: omnesque mox cum regina contulêre se Iaurinum. Res ipsa tum etiam auctores magnopere Polonos conturbauit. Sed eò ventum erat, vnde regredi, nisi re perfecta, turpitudo non patiebatur. Itaque mouens ab Agria VVladislaus per commoda interualla tādem Budam peruenit. Quom appropinquaret, factus est ei obuiam præfectus arcis Laurentius Hendreuera cum liberis duobus, & populus effusus, quom ipse, instructis copijs, ne quid subesset insidiarum, ingrederetur. Post mutuam gratulationem, visum est, ea die ab ingressu vrbis abstinere, placuitque subsistere ad Pestum. Interim regina, per nuntios maria montesque pollicendo Hendreueræ, enixè conabatur persuadere, vt in fide, atque officio maneret: parumque abfuit, quin impetraret, magis in gratiam memoriæ Sigismundi, quàm sponsione ditissimarum conditionum, quas proponebat: præualuit tamen in animo bene instituto ea sententia, quæ tutior videbatur ad stabiliendum naufragans regnum. Itaque ille VVladislaum, & suos liberaliter in arcem admisit. pro quo beneficio VVladislaus, vt præfecturam, in qua erat continuaret edixit, satis confidens, mansurum ipsum constantissimè in ea parte, ad quam, patriæ incolumitate suadente, non impetu animi, sed iudicio accesserat. Super omnia insigne fuit spectaculum, quom Budam VVladislaus ingrederetur: nam præter magnificentiam ornamentorum nauium, quibus cum instructo exercitu per Danubiū transuectus est, maximè eminebant vbique studia procerum regni vtriusque, certantium inter se officij sedulitate, ad inducendum ipsum quàm maximè fieri poterat solenni, ac omni genere ornatus instructissima pompa. Sed & milites cum ducibus suis, qui præmissi huc fuerant armati obuiam prodierant. Præterea sacerdotes cum sacris, & religioso apparatu, populique promiscuè omnis ordinis turba innumerabilis. Procedebat ergo militibus stipatus inter voces gratulantium, fœlicemque, & faustum regi sibique ac regno ingressum eiusmodi exoptantium: subsequebantur proceres regni vtriusque, pro dignitate, ac meritis, vt quisque eminebat ita ordine antecedentes. Vbi ad templum augustius peruentum, laudes, gratesque Deo immortali actæ. Subinde in regiam perducto VVladislao, populus quidem gratulationem suam in multam noctem produxit, varijs discursibus per ciuitatem cum cantu tripudijsque, & hilari saltatione. Proceres verò, cùm crederent suscepti negocij partem maximam transegisse, recepta Buda, quieti se dedêre, mox consultaturi quibus tādem rationibus reliqua sine contentione, vel mora perfici possent. Vbi Budam teneri à VVladislao vulgatum est, non solùm qui apertè partibus ipsius fauebant, sed multi etiam alij, qui ad id temporis dissimulauerant, fidem, atq; obsequium pollicentes cum gratulatione ad eum confluxêre, inprimisque Mathico Talaucius, iisdem diebus cura, atque opera tonsoris sui elapsus custodia, in qua reginæ iussu asseruabatur, tum Nicolaus Fristatski, Stephanus Rosgonius, Ioannes maior Perenus, &c. in quo plurimum in vtranq; partem momenti, Ioannes Huniadianus, præterea episcopi Vesprimiensis, Quinqueeclesiensis, Transiluanēsis, Nitriensis, Sirmiensis, Vaciensis, Varadiensisque, & Colocensis archiepiscopus: pauciq; iam, præter Cassouiam, reliquæque ciuitates, quæ cum illa in euentum à principio se communierant, in regno toto supererant, quæ non profiterentur, se in fide VVladislai esse, ac fore. Venit & à rege Bossinæ legatio, apparatu, virisque insignis: quæ, repetito gentis suæ primordio, eosdem, cum Polonis, auctores generis, & communem linguam suam Bossinenses habere quom dixisset, &, ob eam linguæ, atque originum vtriusque cognationem, regem suum magnopere

gaudere, propterea quod cœptis VVladislai, fœlicitatem adesse vulgabatur: multa disseruit de commodis, quibus se mutuo, propter cognationem, vicinitatemque releuare possent, ac deberent, communicatis viribus, & consilijs, aduersus imminentem Turcorum crudelissimam tyrannidem: fœdus præterea, & amicitiam sanctissimè cultam, seruatamque inter Bossinæ, & Hungariæ, ad id locorum, reges, vel iniri, vel renouari postulauit. Quibus benignè responsum, incrementa, successusque VVladislai merito regi placere, tum propter eam, quam repetissent linguæ, atque originum coniunctionem, tum quia vtriusque pene tantundem interesset, vt quàm celerrimè pacata omni Hungaria, contra communes hostes, integris viribus expeditio susciperetur. Gratiæ subinde actæ, quod in tempore affuturum se contra Turcos communicando actiones, & consilia rex vltrò polliceretur: & vt sic animatus ad extremum perseueraret adhortationes adhibitæ. Fœdus denique inter reges, & regna confirmatum. Aduenerant etiam oratores Despoti, cuius demissior tum fortuna fuit, vt par erat. Quippe quod è principatu suo per Turcos eiectus, priorum Hungariæ regum munificentia alebatur: qui casum tanti viri miserati, collocauerant eum in finibus regni assignatis illi nō nullorum oppidorum vectigalibus, & iurisdictione, quibus haud indecorè, præsentis fortunæ statum ferret, & præteritæ desiderium leniret. Itaque ante omnia oratores eius, magno verborum ambitu commemoratis prope eisdem, quæ Bossinensis de cognatione originum, ac linguæ cum Polonis, purgauêre Despoti factum, quod per nuntios id munus esset aggressus, quod obire ipsum oportuerat: sed accinctum iam itineri Turcos auertisse, ne coram veniret. Cæterùm ambigere ipsum, spei ne suæ, quæ, post ademptum sibi principatum, abductosque in seruitutem liberos, tum primùm reuiuiscere incipiebat, an fœlicitati VVladislai prius, magisque gratulandum foret: accessisse quidem accessurumque indies benignitate dei ad gloriam, dignitatemque VVladislai multum, quom nihilominus in summa gloria summaque dignitate existeret: sibi omnibus patrijs, & auitis ornamentis spoliato, nec solùm principatu, & patria, sed domo, ac lare eiecto, extorri, indigo, alienaque viuenti misericordia, tum primùm oriri lucem aliquam, non solùm melioris conditionis, sed pristinæ etiam dignitatis, & fortunæ recuperandæ. Id fœlicitatem inceptorum polliceri, tum geminatas vires duarum inuictarum nationum, quarum neutri vlla, præter alteram, disciplina militari, & alacritate pugnandi par foret in terris. Obuersari iam tum oculis suis fugam formidinemque conuersas in Turcos, agrumque illorum igne, ferro, vastitate infestum, se verò ad maiorum suorum sedem restitutum. Atque ideò vltra omnem humanam lætitiam gaudere sibi, VVladislao autem gratulari, qui tam magnarum actionum gloria non modò præsentis æui reges, sed vetustos omnes esset superaturus. Si pristina fortuna adesset, oblaturum fuisse se comitem, atque adiutorem: nunc quando integrum non esset sibi, maiora polliceri, voluntarium regis ad omnia periculosa, & difficilia obeunda ministrum se offerre, ac dedere. Mouit tum VVladislaum tum cæteros & fortuna viri, & tam submissa oratio. Itaque responsum legatis, vt Despotum bono animo esse iuberent: satis multas affuturas occasiones ad mutuam, præsentemque gratulationem. Interim cum ratione ab eo factum, quod loca, in quibus regi gratulari posset, ab hostili incursu tuenda sibi in tempore putauisset. Perseueraret modò strenuè: VVladislaum primoque tempore annixurum, vt expectationem spemque de se conceptam adimpleret. Interea Strigoniensis archiepiscopus, & Ladislaus Gara, qui coronandi postumi inprimis auctores, adiutoresque fuerant, seu, desperatis reginæ rebus, propter successus VVladislai, seu rati per transitionem suam, quam reliquos dignitate inferiores secuturos credi par erat, reginæ animos infringi, & ad concordiam conuerti posse, cœperunt cum VVladislao clam per internuntios agere, vt impunè ad eum transire liceret; acceptaque in id fide, Budam properabant. VVladislaus verò

qui ſciret, magnam eſſe talium virorum, apud populares ſuos, auctoritatem, multumq́ue huc, vel illuc mouere animos vulgarium pariter, & nobilium poſſe: vbi appropinquaſſe ciuitati percepit, obuiam progreſſus, benignè complexos bene de ſe ſperare iuſſit.

Die inſequenti quom ex compoſito, vtriuſque gentis primores quàm magnificentiſſimo apparatu ad Regem conueniſſent: miſſi ſunt, qui illos in curiam inducerent: vbi archiepiſcopum in hanc ſententiam locutũ tradunt. Intelligo, rex inclite, purgandum eſſe, quod, in rebus fere omnium maximis, conſilium ter variaſſe videmur. Primùm, quom te, qui apud nos regnares, accerſendum cenſuimus; deinde, quom reginam filium ſuum coronantem contra te ſumus ſecuti: nouiſſimè, quando, illius partibus omiſſis, nunc ad te reuertimur: vt verendum ſit ne aut ſpernendi à te velut imbecillitate animorum laborantes, aut cum ſuſpicione accipiendi, ceu parum fideles his, ad quos inclinauerimus exiſtimemur. Non enim ſentẽtiam, fidemúe mutando toties, velut in contrarium acti ſumus: ſed quom ageretur de conſeruando augendoq́ue regno noſtro, idq́ue, quantum magnitudo rei poſtulat, nos ſollicitos haberet, ſeu nimia cupiditate, ſeu humana ignoratione, quod optimum foret non ſatis conſtituebamus. Atque ideo nunc hoc, nunc illud approbantes, minimè mutato propoſito, ad id, quod efficaciſſimum videbatur confugimus, non ſtudio partium, ſed charitate patriæ; cuius ſalutem dignitatemq́ue periclitari intuebamur: neque enim, vt de me fatear, quod de alijs etiam ſentio, quom à nobis accitus es regnatum, ideo tantum conſenſi, quod, ob virtutem tuam, maiorumq́ue tuorum gloriam, digniſſimus videreris. Inuitabant ea quidem, vt conſentirem: verùm non de ornando, augendoue te conſultatio erat: ſed quom, poſt mortem Alberti, regnum noſtrum in orbitate velut prædæ Turcis expoſitum appareret: inuictum regni tui robur in primis occurrebat, quod, per vicinitatem, & fœdera nobis coniunctum velle deberet, per amplitudinem autem facilè poſſet nos tueri, & conſeruare: videbatur & tua, tuorumq́ue intereſſe, vt quæ nobis imminebant pericula propulſarentur. Atque ideo freti viribus, & amplitudine regni tui, quom de fide dubitare non poſſemus, quando in rebus veſtris idem exitus, quem in noſtris pateremini, foret à vobis expectandus: vnanimi conſenſu ad te confugimus, rati fore, vt in ditione, & tutela tua, res noſtræ domi, foriſque maximè florerent. Poſtquam vero Regina ſeu mala ratione, ſeu malo fato percita cœpit à communibus conſilijs reſilire (quamquam & ego, & qui illam mecum ſecuti intelligebamus, ad publicas neceſſitates parum momenti illinc eſſe) acceſſimus tamen: tum quia nefarium apparebat, Reginam noſtram, & eandem Sigiſmundi Regis noſtri filiam deſerere, prius quàm patriæ periclitatio nos cogeret, tum, vt in viam rectam (ſi fieri poſſet) reuocaretur, & tu defectionem noſtram veritus, tantiſper deliberabundus ſubſiſteres, dum iniretur ratio ſedandi ciuiles diſcordias, quas celer aduentus tuus, tumultuante adhuc Regina, videbatur excitaturus. Cruciabamur enim animo, intuentes exarſurum bellum inteſtinum, euocatione tua, per quam externum extinguere volueramus. Atque ideo omnia prius experiri certi, quàm patriam ſuo ſe gladio conficientem intueri, tam diu in parte altera perſeuerauimus, quoad ratio officij erga Reginam, & gratiſſima noſtris animis memoria Sigiſmundi, charitati patriæ non conceſſit. Vbi verò ambitione Reginam elatiorem vidimus, quàm quæ adduci poſſet, vt periculis ſuorum parceret, & in illis anguſtijs eſſemus, vt aut patriæ, aut officij iacturam facere oporteret; maluimus boni ciues, quàm officioſi clientes dici, &, relicta illa, quæ, niſi per ſummas omnium noſtrorum calamitates, nec Regnum aſſequi, nec adeptum tueri poſſet, rurſus ad te conuerſi ſumus, in cuius auctoritate pacem domeſticam, in armis verò foris victoriam intuemur. Idem patriæ ſalutis ſtudium, quod ad te vocandum, quod ad ſecedendum pauliſper ad Reginam nos compulit, nunc ad te reducit. Debet probari abs te tam propenſa, conſtanſq́ue in patriam fides noſtra, quom intelligas, propter illam, nos

nos etiam famæ ſubijſſe diſcrimen. Maluiſſemus quidem vt prima conſilia noſtra proceſſiſſent, & vt ſic apud nos regnaſſes, vt officioſi erga Reginam, eiuſq́ue parentis memoriam immortalem manſiſſemus, & vt quieti inter nos, tua, tuorumq́ue auctoritate accedente, non ſolùm finibus noſtris hoſtem ſubmouere, verùm etiam agrum illi ſuum infeſtum reddere potuiſſemus. Nunc quando vtrumque aſſequi non licuit, incolumitatem patriæ cum fœlicitate tua ſequentes petimus, vt quemadmodum verecundiæ noſtræ indulgeri debet, quod aliquamdiu cum Regina fuimus, præſertim vt reconciliaretur tibi, ita nobis fraudi non ſit, quod ab ea quieta conſilia contemnente, ſalus, & pax regni nos abſtraxit. In futuro quales experieris non habeto.

VVladiſlaus contra minimè daturum fuiſſe fidem, vt ſe accederent, niſi bonos forteſq́ue viros iudicaſſet. Satis ſcire tranquillitatem patriæ vnicuique chariſſimam eſſe debere, ſed ante omnes illis, qui ab ea in ſummis ornamentis, ſummaq́ue dignitate eſſent collocati. Quæ egiſſent omnia ſic accipere, tanquam pro pace, ac firmamento Regni geſta eſſent, non contra ſe: neque enim quicquam commiſiſſe, propter quod hoſtilem animum aduerſus ſe gerere deberent: niſi propterea ſibi iraſci vellent, quod, relicto florentiſſimo Regno ſuo, & omiſſa cura pacandæ Lituaniæ, in qua, propter cędem principis perpetratam, bellum exardeſceret, vires animumq́ue ſuum conuerterat ad tutelam ſtabilimentumq́ue Regni eorum. Quod ad Reginam attineret, minimè reprehendi poſſe, ſi ad extremum voluntati illius publicam ſalutem prætuliſſent: nec enim regibus fidem obligari euertendis regnis, ſed conſeruandis. Hortari vt adeſſent animis, ac viribus ad cætera, quæ ſupereſſent expedienda. Breui affuturam tranquillitatem illam, quam optaſſent, modò ipſi factis, & conſilijs opportunis orationi ſuæ fidem facerent. Regina, quamuis, vbi ſuorum fidem labefactari vidit, & ad VVladiſlai fœlicitatem deficere, malè eſſet animo affecta, tamen, diſſimulata muliebri trepidatione, ne, ſi quantum metuebat, indicaſſet, reliqui in deſperationem adducerentur, Ciliæ comitem ad ſe vocauit, communicatoq́ue cum eo conſilio, nuntios cum literis Caſſouiam, & ad cæteras ciuitates, quæ VVladiſlaum, aut ſuos, ſub ipſum belli initium, excluſerant, circummiſit, iubens vt eſſent bono animo: properè affutura auxilia, quibus tueri ipſæ commodè ſe poſſent, & VVladiſlaus toto Regno excluderetur. Moxq́ue conductitium militem ex Boëmia acciuit, &, conſentiente in id Epiſcopo, Iaurinum diligentiſſimè communiuit: collocatiſq́ue illic copijs ſuis, velut in loco opportuno incurſionibus faciendis aduerſus VVladiſlaum, & ſuos, cum filio tranſtulit ſe Poſonium. Id vbi à Polonis compertum, miſit VVladiſlaus ex gente vtraq; numeroſum exercitum ad Iaurinum obſidendum, ducibus Huniadiano, & Sandiuogeo Oſtrorogeo. Fortè ita euenit, vt comes Ciliæ, qui illuc acceſſerat, inſpecturus, an ſatis omnia firma munitaq́ue eſſent, & an conſtantes, conſentienteſq́ue inter ſe, perſeuerarent omnes tuendis Reginæ partibus, cœptus ſit cum alijs, qui illic erant, obſideri, ſuperuenientibus qui à VVladislao miſſi fuerant. At ille, vt erat vir acri, & elato ingenio, ante omnia, confirmatis ſuorum animis tolerandæ obſidioni, factaq́ue ſpe affuturi propere ſubſidij ex Auſtria, & Boëmia: ne cui deeſſet occaſioni retinendæ Reginæ in ſententia, ſi fortè, propter efficaces conatus VVladislai animus eius demitti cœpiſſet: quom videret, ſe cum ſuis imparem apertæ eruptioni: conſtituit clam euadere Poſonium. Cum paucis igitur ſilentio noctis profectus, per hoſtium ſtationes, moxq́ue Rauo ſuperato, in inſulam, quam non procul Danubius circumplectitur, quàm occultiſſimè ſe tranſtulit, ratus illinc commodè ſe elapſurum ad Reginam. Qua re ab hoſtiũ ſpeculatoribus comperta, miſſi ſunt illico cum Leſcone Bobritio, impigri, & expediti aliquot milites, qui inſequerentur, comprehenderentq́ue fugientem. Senſit & comes patefactam fugam ſuam, & ſequi à tergo hoſtes. Itaque diffidens euadendi celeritati, latendo illos fallere inſtituit. Edixit ergo ſuis vt ab inſequentibus, ſe facilè capi paterentur, ſubindeq́ue à domino ſuo, qui in

oppido remanſiſſet, miſſos ſe cum mandatis ad Reginam profiterentur: nec mora, in ſiluam, qua profundiſſima erat, ipſe ſe immiſit. Captis è familiaribus nonnullis, quom ſingulorum aſſeueratio in vnum congruens ferè perſuaderet: inquiſitio à Polonis propemodum omittebatur.

Tum Saniſcia quidam haud rei militaris rudis, eos callido commento, atque argutia increpuit, tanquam deſertores domini ſui: qui per imprudentiam minimè noſcitātium eum, haud procul in ſilua foret interfectus. Ad eam vocem bene ſimulatum mendacium aperuêre humani affectus. Itaque inſtaurata diligentius inquiſitione, luſtratiſque hinc inde omnibus latebris, tandem à Leſcone ipſo comes inuentus eſt & captus, moxque cum ingenti militum gaudio ad exercitum, ſubindeque ad VVladiſlaum Budam perductus eſt. Quom exhiberetur in conſpectum, non ſolùm vtriuſque gentis principes conuenerant, ſed promiſcua etiam omnium ordinum multitudo, partim miſerantium præſentem viri conditionem, memoria priſtinæ dignitatis, partim aſſeuerantium vere iuſtum humanarum rerum inſpectorem Deum eſſe, qui debitas ab eo perfidiæ pœnas expetiſſet. Ille nihil purgans, oblitusque inſitæ ingenio ferociæ, ſubmiſſa, & effracta nimium voce, ac geſtu veniam precatus eſt. VVladiſlaus autem minimè duro vultu ſupplicem alleuans: Maluiſſem, inquit, vt fides tua te amicum huc adduxiſſet, quàm fœlicitas mea captiuum: idque factum foret proculdubiò, ſi ambitio, expugnata animi tui fide, & conſtantia, non extorſiſſet, vt debiti mihi principatus, vicarium te potius, quàm ſocium eſſe velles. Nunc quādo fortunam meam potius quàm beneuolentiam experiri, & vana ſpe, beneficij in me tui gratiam corrumpere placuit, impugnando iudicium, quod de me feceras, quom vnanimi omnium conſenſu electus ſum, qui apud vos regnarem: placidè feres, ſi ego viciſſim erga te magis factorum tuorum præſentium, quàm electionis, à qua, nulla mea culpa, defeciſti memor eſſe cogor. Moxque in cuſtodiam tradi iuſſit.

Poſtridiè VVladiſlaus ſeu periclitantis ciuili tumultu Lituaniæ diſcrimen ſollicitum haberet, ſeu patrij Regni deſiderium malè ferret, ſeu abhorrens ab immanitate inteſtini belli, quod gerendum illic videbat, ſeu cupidus denuo coramque experiri qua tandem mente Hungari erga ſe forent: conuocatis in arcem omnibus, quorum auctoritas aut publicè, aut priuatim eminebat, huiuſcemodi orationem habuit: Satis intelligebam, quom me apud vos regnatum vocaretis, non mihi ſed neceſſitatibus veſtris id tribui: ſed neque id oratores ad me miſſi diſſimulauerunt, & plerique ingenuè ſubindè profeſſi eſtis. Quom tamen benignitate Dei, maiorumque meorum virtute, longè lateque haberem, vbi fœliciter regnarem: ſtabiliendi res veſtras curam ſuſceperam, magis, ne fidem meam in periculo ſuo implorantibus vicinis, fœderatiſque deeſſem, quàm quod amplitudini meæ neceſſarium putarem. Sed & quieta omnia domi, conſentientesque inter ſe voluntates veſtras nuntiabatis: quicquid verò laboris, ac periculi bellicis actionibus exhauriendum eſſet, ab eo hoſte imminere, cuius impetus frangere, ac retundere longè pulcherrimum, & glorioſum foret apud omnes populos, & nationes quæ religionem noſtram profiteantur: quæ (ſine inuidia loqui liceat) multò ſecus ſe habent: quippe quod ex vobis multos inter vos video diſſidentes, & longè maior dimicatio domi propoſita apparet, quàm timeri foris potuerit. Itaque diſtrahitur ſæpe animus in diuerſum, quom vel deſiſtendum ab incepto, vel præbendum me ducem in ea acie, quæ propemodum ad parricidium ſit armata, conſidero. Cæterùm ex veſtra ſimul, & mea re magis eſſe videtur abſtinere, quàm, per inteſtinum bellum, ad propoſitam mihi per vos ſpem peruenire. Occurrit enim iam nunc animo totius belli ſpecies: video vos gentem vnam non, vt multæ aliæ, ex conuenarum multitudine caſu congregatam, ſed vnius linguæ ſtirpiſque, ac propemodum familiæ. Circumſpicite vos ſingulos, & vniuerſos: adeo eſtis inter vos iuncti ſanguine, & affinitatibus, vt verius domus vna, quàm natio dici poſſitis. Nemo ex vobis vnus violari poteſt, quin eius iniuria penè ad omnes pertineat, atque in illum ipſum, qui intulerit, per quendam

dam veluti circuitum cognationem redeat. Hanc vnitatem coniunctionemque ſanguinis inter vos, quam vobis ſemper profuiſſe, mihi verò imprimis profuturam externo bello ſubmouendo exiſtimabam, diſtrahi in diuerſum violarique mutuo, non aliud mihi quidem videtur, quàm naturam ipſam, & quidquid in ea venerabile ſanctumque eſt, euertere. Dubius eſt, vt aiunt, euentus belli: ſed blandiamur vobis, & ſuccubituros armis noſtris aduerſarios concedamus. Poſt fratrum parentumque, ac cæterorum propinquorum exhauſtum ſanguinem, reſtat, vt ſi Turcus laceſſierit, aduerſus illum vos producam, ante omnia, inteſtinis cladibus debilitatos, ſed & pleroſque cognati, aut propinqui cuiuſque cæde imbutos. Quam ſpem victoriæ mihi proponitis tam nefariè cruentum agmen, & ſuorum ſtrage, ac vulneribus conſceleratum educenti? Deus meliora velit: non ætas, non fortuna mea eſt, vt per tam abominandam dimicationem properandum mihi cenſeam ad ſpem maioris amplitudinis: nec tempus, nec virtus, aut animus deerunt gerendis honeſtioribus bellis. Nunc antequam mutuis ſceleribus coinquinetis manus; dum integræ adhuc regni vires, & animi, nondum cruentatis armis, inter ſe conciliari poſſunt vel ad retinendam ſimul priſtinam dignitatem, vel ad patronum concordi voto deligendum; tum grato erga vos animo meo digniſſimum, tum rebus meis veſtriſque, conducere arbitror, vt ego, propter quem, tumultuari cœpiſtis, retro iter flectam. Facilè, vbi ego abfuero, in gratiam mutuo redieritis, &, quod in magnis diſcriminibus aliâs ſæpe feciſtis, minimè difficulter rationem inieritis publicæ ſalutis expediendæ. Quod ſi ad me rurſus confugiendum cenſueritis, tam primæ, quàm ſecundæ euocationis veſtræ memor, enitar, vt in ceſſione hac mea, nihil aliud à me quæſitum intelligatis, quàm ſalutis veſtræ remedium. Interim aſſequar, vt haud perpeti potuiſſe dicar, in gratiam meam periclitari fœderatum, ac bene de me meritum regnum, & rem Lituanam ſic conſtituam, vt multo liberius, ſi opportunum duxeritis, incolumitatis veſtræ curam denuo ſubire poſſim. Verba VVladiſlai cum ſumma laude moderatiſſimi animi accepta, pleriſque etiam lachrymas excuſsêre. Quom verò, vt liberius conſultarent, è conſpectu abiturus aſſurgeret: voces vndique auditæ aſſeuerantium, neminem magis intereſſe oportere: quandoquidem eo vſque aſſiceretur rebus ipſorum, vt amplitudinis, & gloriæ ſuæ videretur oblitus. Vel ex eo digniſſimum eſſe, quem regem apud ſe vellent, quod ſalutem regni anteferret cupiditati regnandi. Non tantum ſperaſſe, quando elegerant. Nunc veram in eo fidem regiamq; virtutem experti, non commiſſuros, vt prudentiores in eligendo, quàm conſtantes in conſeruando ſibi rege fuiſſe dicerentur. Etiam rurſus VVladiſlaus aſſederat, cùm cæteris haud ſanè ciuiliter, neque in conſultantium morem ſtudia ſua efferentibus ſilentium fecit exaudita vox Huniadiani. Ille peregrini regis euocationem contra imminentia diſcrimina, velut in neceſſitatem reijciens; ne prius, quàm poſtumus coaleſceret, aut externo bello, aut domeſticis ſeditionibus regnum ſuccumberet: quicquid in eo eligendo, actum dictumve eſſet, conſilia tempori accommodando, deliberatè factum: ſi quid, contra, ab aliquo tentatum; aut humano errori, aut ſuperuacuæ fidei erga regiam ſtirpem aſcribendum prius aſſeuerauit. Tum ſatis ſe ſcire, inquit, ſupra muliebrem ſexum, conſtantem reginam eſſe: verùm haud facilè deſciſcere ex toto à naturalibus affectibus. Nata ſibi, præter ſpem, virili prole, indulgendum, vt matri, ſi pro filio ſollicita foret: ſi quæ ſaluberrima ſibi, ac regno eſſent non proſpiceret, tolerandum in fœmina. Non alios ad eam conueniſſe, quàm quibus tanti incepti vtilitas, nondum ſatis intellecta foret: quos publicæ opportunitatis ratio ad VVladiſlaum congregaſſet, exploratam iam virtutem eius in fide retenturam. Eoſque etiam ipſos, licet haud ſanè multos, errore iudicandi, aut officio erga reginam in diuerſum abſtractos, plurimorum cōſenſum reuocaturum: facileque, vbi noui regis tam ſingularis animi corporiſque dotes vulgarentur, ſeſe illi dedituros. Longè maxima difficilioraque tranſacta. Teneri iam Budam ſedem regiam: tum comitem Ciliæ, cuius vnius ſpe maximè regina elata ad tumultuandum foret, fœlicitate publica

lica in potestatem datum. Reliqua sine armis, sine cæde, ac sanguine in ditionem ventura: non futuros qui vim potius, quàm clementiam regis vellent experiri, præsertim quod longè impares viribus, nedum victoriæ, sed ne tuendi quidem se, spem concipere possent. Non facturum regem ex instituto grati animi, si adeo de se benemeritos, in eo tumultu destitueret. Præsertim quod longè plus periculi, ex discessu suo immineret. Nam & reginæ partes quosdam pertinacius subinde defensuros, & quos ratio publicæ salutis ab illa abduxisset, acrius in proposito permansuros. Facilè Turco fore, mutuis seditionibus occupatos, & à defensore destitutos aggredi, & expugnare. Sed vt cum regina in gratiam omnes rediissent: sine duce, sine capite, tam grauis belli impetum minimè laturos. Fieri posse, vt aut tædio, aut pudore muliebris dominatus, se ad alium quempiam conuerterent, in cuius potestatem venisse Hungariæ regnum, Poloni postmodum grauiter ferrent. Sed neque honestum regi apud suos, alienosúe talem reditum fore. Nemini verisimile appariturum, ob aliam causam tam inclitum regnum omissum, nisi quod aut regere, aut tueri posse desperasset. Rogare per salutem vtriusque gentis, & regni, vt in proposito perseueraret, & bene initum solium vtriusque nationis constanter expediret. Omnia breui, & quieta sibi, & libera fore. Qui adessent scire satis paratos iam tum præsentem ipsum denuo regem dicere, ac constituere, & iureiurando fidem, atque obsequium despondere. Non altius verba, quàm auctor in animum descenderant VVladislai, propter insitam eminentemque in viro animi indolem. Sed & subsecutæ vniuersorum acclamationes, flagitantium, ne se in tam discriminosa conditione desereret, & cum dicto, vnanimi consensu committunt, dedunt que se, ac sua omnia illius fidei & auctoritati, decernuntque ipsum regem iterum, & cooptant. Nec mora, cœpta est eius coronandi consultatio. Sed occurrebat difficultas vetustæ consuetudinis, & ad id temporis religiosè obseruatæ, quod sacra, ad eam rem, corona in potestate reginæ erat. Nec placebat committere, vt videretur, ad eiusmodi solenne, in qualibet corona tantundem momenti inesse. Itaque quom neque spes foret, persuaderi, aut cogi subitò reginam posse; nec vellent cærimoniam coronandorum regum vulgari per nouas coronas: ad illam, quæ maximè propria sacræ apparebat, confugere: constitueruntque, pro temporis, ac rerum necessitate, vti ad eam rem corona, qua sancti Stephani primi Hungariæ regis caput exornatum religiosissimè seruatur, ceu veræ virtutis exemplar, atque incitamentum post ipsum regnaturis. In ea disceptatione multa probra iactata in Ladislaum Garam, cuius maximè permissu regina coronam sacram interceperat, ægreque à vulneribus, & cæde temperatum, intercedente rege, propter fidem accedendi se liberè obligatam: captus tamen est & custodiæ traditus. Cumque rex deprecaretur, & fortunæ se, quàm fidei iacturam facere satius diceret, vix, post triduum, vt liberaretur impetrauit. Amotus est tamen præfectura Visegradi, subrogatusque in eius locum Vincentius Sciamatuleus. Reginam interea, quom se orbatam consilio, actionesque suas magna ex parte debilitatas videret, capto abductoque in custodiam comite Ciliæ, & labante iam suorum fide, post defectionem Strigoniensis, id quod minimè in tanta muliere suspicandum arbitror, sunt qui insimulent ad fraudem animum adiecisse, propositaque ingenti mercede, si facinus transigeret, adegisse quendam ex suis, quem sibi imprimis fidum credebat, vt Budam se conferret, & VVladislaum quoquomodo veneno extingui curaret. Sed cupiditas eadem, quæ leue ingenium ad partes suscipiendi facinoris adegerat, compulit etiam, vt rem VVladislao aperiret, spe cumulatioris remunerationis, quàm foret pretium, quod pro scelere contempsisse videri volebat. Id seu non crediderit, seu credere dissimulauerit, ne, si veneno in se grassatam reginam affirmasset, spem omnem reconciliationis in posterum excluderet, VVladislaus hominem execratus tanquam scelestum, & falsa indicantem è conspectu suo abire iussit. Verùm primores procerum, vbi nefas, quod attulerat agnouêre, per omnes cruciatus excarnificandum, robustissimorumque deinde equorum caudis alligandum, distrahendumque in partes quatuor tradidêre, iustissimas ab eo pœnas exigentes, siue vera, siue falsa detulisset. Itum deinde Albam Regalem, vt VVladislaus coronaretur.

Quò

Quò perlata iam erat, ex Visegrado arcula, in qua custodiuntur ornamenta ad cærimoniam coronationis religiosa. Quibus in medium prolatis, adiecta est, prout conuentum statutumque erat, sancti Stephani corona. Proditum memoriæ est, quom primùm Hungaria regni nomen accepit, sacram coronam induuiasque initiandis regibus, religiosas sancto Stephano primo regi à Romano Pontifice cælitus monito destinatas, seruatasque deinde solenni custodia, veluti faustum auspicium futuris regibus, eadem qua ille regni fœlicitate coronandis. Ordinem verò ritumque initiandi illic reges talem vetusto more seruari: Sacrificante, qui in Hungaria summus est pontificum, circũsistentibusque omnibus, ad quos regis pertinet nominatio, in templo, quod augustius est, in Alba Regali ad altare sistitur, qui est futurus. Statimque à canonicis exuitur, deinde pontifex precationes solennes præit, quibus regno regique, cuius caput dextra tenet, Deum propitiet, veniamque, & pacem impetret, vt publicè, ac priuatim sibi, oppidis, vicis, ciuitatibus, populis, nationibus faustè, ac fœliciter ineat, geratq; regnum, facultates, fructusq; multiplicet, fines, & imperiũ propaget, auctoritatem denique, & gloriam augeat. Tum manus eius, dorsumque arcano oleo perungit, & mox vestiri iubet. Ornato deinde sacris induuiis, crucem inprimis tradit, per quam significari volunt, ius apostolicæ legationis in designandis episcopis ab ipso initio regibus Hungariæ permissum ab Romano Pontifice. Deinde sceptrum, pomumque aureum, & vexillum regia insignia exhibet, & vniuscuiusque inter tradendum sacris verbis interpretationem prosecutus, tandem prolatis in medium regni legibus, institutisque, exigit, vt in verba ipsorum iuret. Ille vbi in quæ concepit pontifex verba iurauit, illico coronatus, suggestum ad id præparatum conscendit, & plerosque in equestrem ordinem cooptat, vt intelligatur regnum ab armis auspicari, nihilque prius, maiusue apud reges esse oportere, quàm rationem incrementumque militaris disciplinæ: cætera ornare, illam tueri, & augere imperia. In eodem apparatu postea procedit ad templum diuis Petro, & Paulo consecratum: ibi in tribunal se recipit, & controuersias aliquot audit, & decidit, vt secundum rem militarem, iustitiam, præ omnibus, colendam & sciat, & doceat. Tandem sublatus in equum postquam ciuitatem lustrauerit, progreditur extra portam ad diui Martini ædem, turrimque illic altissimam conscendit, &, quàm maximè potest, protenso extra turrim brachio, ad quatuor mundi partes nudatum ensem porrigit, quasi vndique regnum tutaturus, aut certè illius fines, & ditionem propagaturus. Vbi vero in ciuitatem redijt; solennia conuiuia celebrantur, strepuntque publica gratulatione viæ, ac domus omnes. Quibus omnibus, vbi archiepiscopus VVladislaum de more coronauit, ritè, atque ordine seruatis, postridiè, ex vniuersorum, qui conuenerant sententia, constitutum, vt corona sancti Stephani cum sacris induuijs reconderetur, asserareturque ad futuros reges initiandos, si non contingeret recuperari sacram. Abrogata deinde postumi coronatio, &, ne quis eum pro rege duceret, edictum. Agriensi episcopo, cuius, vsque ad inuidiam, auctoritas, apud VVladislaum eminebat, nouum sigillum regni commissum, & in qua fraus, errorue committi posset, veteris sigilli fides exauctorata: pronuntiatumque ad populum, ne literis vllis præterquam nouo sigillo signatis crederetur: præterea, vt omnes immunitates, priuilegiaque à prioribus regibus concessa, eiusdem sigilli fide confirmarentur: multorum, qui de regno, aut de rege benemeriti, dignitas, & conditio adaucta: cæteris spes facta, modò se dignos exhiberent, in quos liberalitatem suam rex exerceret. Paulo pòst, quom haud magni discriminis negotium superesset, pacandis reliquijs tumultus ab regina concitati: satisque, sine externa ope, virium affuturum constaret: plurimi Polonorum cum bona regis venia retro in patriam abiêre. Regina verò, cognita VVladislai coronatione, multis, dirisque imprecationibus Hungaros execrata, quod in re simili longè dispares se Polonis exhibuissent. Ab illis namque impuberem regem, cum summa fide educatum, nec solùm intra paternum regnum cultum sanctissimè, verùm etiam cum suarum rerum discrimine, strenuè productum ad possidendum aliena: ipsos verò legitimum dominum paulo antè ab se coronatũ, Alberti regis filium, & eundem Sigismundi nepotem, per summum scelus, paterno, & auito regno exturbare, peregri

num-

numque apud se, præter ius, fasq; regnaturum admittere. Et quia virium plus haberent, pro libidine sua, tum fœminæ sibi, tum infanti regi, quos, cum maiorum meritis & sexum, & ætatem tutari oportuit, insultare, oblitos vindicem Deum longè magis, quàm ipsos posse, ac pollere: submissisq; deinde, qui clam circumeũdo ciuitates, quoad fieri posset, populorum in fide manentium animos confirmarent, consiliumq; suum illis aperirent, in Austriam commigrauit, & Friderico imperatori paruulum filium, sacramq; Hungariæ coronam commendauit. Qui, vtpote patruelis, curam postumi, & coronam haud grauatim suscepit. Ipsa deinde freta nonnullarũ vrbium constantia, & fide, non destitit procerum quoque voluntates clandestinis nũtijs ad se acclinare; cum australibus verò, ac Boëmis congregandi exercitum consilia inire; vt quoquomodo VVladislaus ex Hungariȩ regno exturbaretur. Interea Turcus, per occasionem intestini belli, Hungariam facilè ab se occupari posse ratus, Belgradũ oppugnare adoritur, & quom parum vno, atque altero impetu profecisset, obsidendo in potestatem redigere volebat. Id oppidum inter Danubium Sauumque, vbi commiscentur, sic est situm in cliuo, vt ab vtroque amne inferiora eius abluantur: siquidem qua Eurum spectat in ripam vsque latè pronéque deuexum, desinit in Danubium; qua Austrum excipit Sauus allabitur: reliqua ipsius per cliuum extensa, muro, & fossa velut diuiduntur à continenti. Itaque, fabricatis nauibus, quibus, in vtroq; flumine, adhibita custodia, tam subsidia, quàm commeatus arcerẽtur, interciperenturq;, Turcus castra ex diuerso sic metatus est, vt nemo omnino ab obsessis emitti, induciúe posset: sibi verò, quoties libuisset, murum aggredi, ac tentare facultas foret. Nec subinde destitit aut opplere fossas, aut machinis quassare muros; coædificatis etiam ligneis turribus è regione propugnaculorum arcis, ad defensores è muro exturbandos: quom interim sui quoque inopia commeatuum afficerentur, neque appareret diuturnam moram obsidionis toleraturos: quandoquidem passim in exercitu exaudiebantur querelæ fame extabescentium; solumque id, ne iam tum oppugnatio intermitteretur, retinebat, quod desperato suorum auxilio, propter intrinseca certamina, quibus regnum agitabatur, minimè credibile erat, oppidanos diutius se defensuros. Præfectus iam pridem cum valido illic præsidio erat Ioannes Vranus vir audax, & rei bellicæ peritus: quippe qui Florentia ortus, Tusco ingenio Hungaricam ferociam adiunxerat: & constabat, strenuè oppidum defendi vndique. Sed quom veluti de porta regni, ea in oppugnatione agi oẽs sentirent: VVladislaus, quom censuisset Turci conatus retundendos: dum copias colligeret, instrueretque memor expetitæ paulo antè ab se amicitiȩ, oblatiq; sibi sponte in rebus suis difficilibus auxilij, ante omnia per legatos de dissoluenda obsidione agendum putauit. Missi igitur Dobrogostius Ostrorogeus, & Lucas Gorcensis, qui, renouata memoria legationis vltrò Cracouiam missæ petitum fœdus, atque amicitiam, cum asseueratione submittendæ opis ad Boëmiam expugnandam, si ex vsu suo Polonus esse censuisset: profiterentur, meritum adeo benignæ in se voluntatis tam altè in animum VVladislai descendisse, vt bellum, quod inferebatur non prius armis propulsare voluisset, quàm vicissim pacis, & beneuolentiæ mutuæ consilia proponeret. Itaque si Turcus abstinere vellet ab infestãda Hungaria, quæ, Deo, atque hominibus volentibus, iam VVladislai facta esset, facile fore, vt de fœdere conuenirent: in quo ineundo seruandoq; daturum VVladislaum operam, ne pacis studio, aut officiorum commutatione inferior deprehenderetur: qui si arma mallet, & vires experiri, annixurum, ne illis etiam quoquomodo se vinci contingeret. Turcus vbi ea audiuit, legatos, quasi subducerentur ab omni occasione iniuriæ inter tot armatos infestosq;, & commodius, dum deliberaretur, habitarẽt, Sinderouiam perduci commisit, certus secum omnia prius experiri, & tentare, quàm illis responderet. Itaq; deditionis spem prius aggrediens, captatis colloquijs, maiore, quàm aliquando ambitu, ad defectionem sollicitare cœpit: sed & literæ ingentia defectionis præmia continentes sagittis illigatæ à militib⁹, passim supra murum in oppidum excutiebãtur. Verùm, vbi nihil pacati ab vllo respondebatur, aduocata concione: Pax, inquit, cuius ab hoste mentio illata est, detur, nec ne licet in me situm intelligam, placet tamen & sententiam vestram, milites, cognoscere, quandoquidem id bellum gerimus, in quo cum fœlicitate humana, cuius ego principatum apud vos teneo, periclitatur etiam religio, sanctitasq;, quarum tutela, & cura ex æquo ad omnes

omnes pertinet: quippe quod, vt multum fortuna viuendo differimus, sic eandem, post obitum omnes beatitudinem speramus. Itaq; velim cuncta, quæ dixero, sic à vobis accipi, vt quæ, non à mea, sed ab vniuersorum publica opportunitate proficiscũtur. Nam, quod ad me priuatim attinet, tantum in Asia, tantum in Europa possideo, vt, quod abominor dicere, pars altera minimè pudendum Regnum videri queat: conseruandisque meis plus curȩ, quàm operȩ subigendis alienis, fortunam meam fortasse insumere decet: vestrum magis est, videre, an sua cuique sufficiant, & quàm rata ea diuturnaque sentiatis: præter id, quod, cum humanis fortunis, sacra, & diuina omnia sunt à vobis aliquando omittenda, si vltrò nunc arma deposuerimus. Petit enim hostis à bello absisti, & tum demũ de pace conueniendum censet. Omitto indignitatem, quod obsidentibus, armatisq;, obsessi, & inermes; fortibus, & exercitatis, imbelles, ac desides pacem pollicentur. Omitto quantũ laboris molienda obsidione, construendisq; operibus, quantum deducendis, fabricandisque nauibus sit exhaustũ: quȩ omnia hostis, quasi vinctos nos, inclusosq; iam teneat, deseri iubet. Bulgaria omnis, & Rasciæ pars maior armis nostris iam pridem paret. In Seruia etiam pleraq; ditionis nostræ fecimus. Quæ omnia vel retinenda sunt, vel vnà cum illis cætera quoque in Europa possessa relinquenda. Quicunq; (quod planè etiam hostis intelligit) habuerit in potestate oppidũ, quod obsidemus, habet non solùm veluti quoddam pignus, & stabilimentum rerum suarum, sed arcem etiam, & munimentum efficacissimum alienis subigendis. Scissum est inter se nunc regnũ, laboratq; domesticis seditionibus: nec tantum virium adiecit res Polona illi coniuncta, quantum detrahunt intestinæ factiones. Hac pacis mentione, facultas tempusq; illis sedandis quæritur: vt nos, integris geminatisq; subinde viribus aggrediantur: si, re infecta, obsidionem dissoluemus, facilè nectendo causas, tamdiu de pace non consentient, quoad certaminibus domesticis, aut VVladislai fœlicitas, aut Hungarorum voluntas, & ratio sanior finem imponet. Quas fœderis conditiones demum inter se conciliati, & contra nos armati exigent, quando nunc, mutuis discordijs periclitantes, & armis nostris penè oppressi, tanquam acie vicissent, oppugnationem prius omitti, quàm de pace agi æquum censent? Aures nunc obtundunt superbæ petitiones de restituẽdis Bulgaria, & Rascia: tum de cæterarum regionum vrbibus, labore, ac periculo nostro expugnatis. Quod si facere noluerimus, bellum, quod aduersus discordãtes inter se, mutuisq; certaminibus occupatos, per occasionem nostram nunc gerimus, inferent nobis non solùm vnanimes tunc Hungari, sed adiecti etiam illis Poloni. Quod etiam si, pacis studio, tam pudendas, & miseras restituendorum omnium, quæ repetent conditiones suscipere possemus: nunquid contentum suis Despotum quieturũ postea putamus? cuius animus (certum habeo) elatus coniũctione inter se viriũ duorũ adeo præpotentium regnorum, non solùm recuperandis amissis imminet, sed, quicquid vbiq; in Europa nostrum est, iam nunc spirat. Non prius sibi satis factum putabit, quàm, adducto cõtra nos Hũgarorum Polonorumq; impetu eandem, ferro, atque igne sæuiente, in agro nostro vastitatem intueatur, quam à nobis in suum illatam prius vidit. Quod si belli fortuna (omen auertat Deus, sed tamen fieri potest) consilijs eius affuerit, præter omnia fœda, & indigna, quæ ab irato victore timeri debent; pium, sanctumq; apud eos est, dira infandaque in gẽtem nostram exercere, nisi à sacris religionibusq; nobis à maioribus nostris traditis desciscamus, in nouos incredibilesq; ritus degenerando: neq; vllo sacrificij genere, aut obsequio Deum conciliare sibi facilius, efficaciusq; arbitrantur, quàm si templa, quæ colimus, diruant, & profanent: si sacrosanctis arcanis, & cærimonijs illudant; si numinibus, & sacerdotibus nostris insultent. Atq; vt omnem rabiem, qua in nos, & nostra sacra grassantur deprehendatis, inter sanctos referunt omnes, qui nobiscum pugnando trucidantur. Non est, milites, quod per vanã spem pacis expectemus, dum colligit vndiq; vires, dum se armat is hostis, qui non prædam, aut humanã laudem, sed immortalitatem ipsam prȩmium victoriæ ponit. Longè plus laboris exhaustum est, quàm supersit. Foueas tumultuario opere oppleuimus, & propugnacula ereximus, quæ muro imminent: cuius etiam partem machinæ solo æquauêre: vt semicaptum iam oppidum esse videatis. Et id sanè oppidũ, per quod nostra omnia tuta, pacataque nobis reddantur, hostibus verò sua infesta, prȩdæque, ac populationibus nostris exposita remaneant. Si parumper annitimini, si fœlicitatis virtutisque vestræ

memores, cogitabitis, delubra, ſacra, religiones, cæteraque diuina, & humana fundare vobis, quando cras hoſtilis muri fundamenta demoliemini, vicimus, milites, non in præſens modò, ſed in perpetuum. Quod ſi nihil aliud, quàm certiſſimam rerum noſtrarum ſecuritatem hoc certamen eſſet nobis pariturum: ſatis dignum præmium eſſet, pro quo pericula omnia ſubire alacriter, mortemque etiam ipſam fortiter laceſſere deberemus. Sed vt victoria hæc, noſtra omnia, velut ſepto quodam, & muro nobis munit, ſic hoſtilia ad prædam patefacit, ac denudat. Hactenus cum natura luctati ſumus, in confragoſis præruptiſque Bulgariæ & Raſciæ montibus: fames, ſitis, labor, deſperatio vincenda fuit: vicimus, non alia mercede illecti, quàm vt beatæ Hungariæ opulentiam aliquando attingeremus. Hinc iam militiæ noſtræ præmia, hinc gloria initur. Ad portas peruentum eſt; quibus patefactis, non ſaxa inacceſſa, non inuiæ ſolitudines emetiendæ nobis, ſed per loca, natura ipſa, & humano cultu longè amœniſſima ingrediemur. Hominum iumentorumque omnis generis alimenta paſſim, non ad neceſſitatem, ſed ad luxuriam, cum vbertate ſoli temperies cœli, aquarumque abundantia ſuppeditat. Quicquid alibi operoſa cura vix educat illic ſponte ſua fert terræ benignitas: vt credi poſſit, naturam colendi agri cæteris regionibus exemplum daturam, præcipuo quodam cultu Hungariam excoluiſſe. Sed neq; vſquam liberaliorem indulgendis diuitijs fuiſſe conſtat. Aurum enim, quod alij mortales rariſſimis in locis laborioſiſſimè effodiunt, Hungari, velut quoddam virgulti genus, etiam pullulans decerpunt. Veſtrũ eſt, milites, an ad ea omnia perpetuum vobis aditum cras aperire, an hoſtibus, ad veſtra patefactum relinquere velitis. Memineritis ſubeundo murum, omnem beatiſſimæ fortunæ opulentiam ſine alio munimento, ſine præſidio, ſine cuſtode, poſt illum, vobis ad prædam expoſitam; à tergo verò eſſe liberos, coniuges, lares veſtros, delubraque, & religiones, ſimul & victoriarum veſtrarum præmia. Quibus, niſi oppidum tranſcendatis, ira, & libido, quantum victoribus licet, per omnia dira, & nefanda mox ſit inſultatura: ego, prout vos pugnantes videro, quam mentem vel ad imperandum vel ad ſeruiendum habeatis, ſimul quid ſuperbiſſimis legatorum poſtulatis reſpondendum ſit, intelligam. Vos interim curate corpora, &, quæ ex vſu ſint, cum armis expedite, vt ſimul cum luce cras murum aggrediamur. Digreſſi milites à concione, non ſecus, ac ſi, cum victoria, propoſitam quoque eis prædam iam tenerent, alacres epulati, quod noctis ſuperfuit, vt ad certamen vegetiores aſſurgerent, quieti dedêre. Vbi illuxit, ad murum producti, malleolos, crateſque æquando itineri, per foſſas, ligno, ac ceſpite coniecto, iampridem tumultuariè oppletas, nec minus ſcalas, & vectes, cæterumque exſcindendarum vrbium apparatum ferẽtes procedebant, quom interim qui ex turribus ligneis pugnabant, haud quaquam defenſores in muro conſiſtere permitterent, & crebris ſagittis hoſtem impetendo, propè ocioſum acceſſum ſuis exhiberent. Quod haud ſane omninò ægrè ferebant oppidani. Certi enim fore, vt Turcus vim experiretur, ſi deditionis ſpes non ſuccederet, dum ille ad defectionem allicit, ipſi partes oppidi ad flumina porrectas contra naualem impetum, hominibus propugnaculiſque, & machinis ignem, aut lapides excutientibus, tacite firmauerant. Ex parte verò altera quantum muri tormẽtorum vis aperuerat; rudere ſimul, & gleba ſtrenuè propè ad iuſtam altitudinem coædificauerant. Et, per noctis ſilentium, pice, oleo, ſulfure, incendiarioque puluere, quantum copia fuit, ligna imbuerant: quæ temere in foſſas prouoluta erant. Tunc cætera omnia, quæ aut res, aut cogitatio ſubiecit adminicula defenſionis, prouiderãt parauerantq;, nec in armis modò, & miſſilibus, ſed in obſequijs quoq; & parendi ſtudio. Itaq; quõ eo incautius, quo licentius Turci ad murum properantes conſtitiſſent in cratibus, quibus iter ſubſtrauerant: coorti repentè è muro oppidani faculas, aliumque multipliciter paratum miſſilem ignem contorquendo, terrorem ingẽtem prius, mox haud minorem ſtragem intulêre. Excitato pluribus in locis incendio, & vno veluti momento, per omnẽ, quam calcabant materiam ſic propagato, vt neque in eodem veſtigio impunè perſeuerandi, neq; progrediendi neque regrediendi facultas eſſet: tætra ibi luctatio formidoq;. Nam turres etiam ignem conceperant, trepidabaturque in caſtris, in quæ fumum flammamq; conuoluebat aura, quam matutinis temporibus flumina exhalant. Quæ res ab incendio oppidum immunè ſeruauit. Ruptis igitur cõturbatiſq; ordinibus, quiſque ſaluti ſuæ expediendæ intentus circumſpectare vndique, arma abijcere, & qua

propius liberiuſque effugium in tanto malo apparebat, excurſare. Sed ignis tam ſuo, quàm auræ impetu temere, per materiam incẽdio præparatam, volitans, aut fugientes, perſtrictis in curſu neruis, retinebat, aut exitum, per quẽ effugere properabant, præueniendo occupabat. Sed & quibuſdam fumus proſpectum ad fugam, quibuſdam conturbatio etiam mentem abſtulerat. Abſumebanturque paſſim ab igne, quaſi ſubitum nouæ rei diſcrimen immobiles reddidiſſet. Pauci ex vltimis ordinibus, & ijdem ambuſti, debilitatique in caſtra refugêre. Cæteros ingenti numero conſumpſit incendium, cum reliquo totius oppugnationis apparatu. Neque verò à nauibus fœlicius pugnatum: quarum nonnullas vis lapidum tormentis emiſſa diſſipauit, nonnullas ignis implicuit, reliquas ferè aut remigum gubernatorumque conſternatio, aut conatus recipientium ſe, à periclitantibus ad integras naues, quàm longiſſimè ab oppido naufragas exegit. Ea clade perculſus Turcus, quaſi non ope, aut conſilio humano, ſed ab numine aliquo ſuis inflicta eſſet, graſſanteque etiam fame ſupra quàm ſine tumultu, atque adeo ſeditione in exercitu ferri iam ſpes eſſet, obſidionem diſſoluere conſtituit: Sed & fama erat, exercitum ſatis validum congregatum iam à rege ad Segedinum, accurſurumque propediem. Tamen ne animandis hoſtibus ſignum aliquod trepidationis oſtenderet, legatos in caſtra reuocatos minimè benignè allocutus eſt, aſſeuerans, ſe tum demum pacis mentionem auditurum, ſi VVladiſlaus ceſſiſſet ea particula Raſciæ, quã tenebat, & Belgradum ſibi, velut obſidem pignuſque fœderis vacuum tradidiſſet. Abſceſſurum ſe tum quidem ab obſidione, vt conſultandi ſpatiũ VVladiſlao exhiberet. Suadere, vt mallet ea conditione in amicitiam recipi, quàm negando pauca, quæ poſtulabantur, de ſumma vtriuſq; regni diſceptare. Petere ſe ea, quæ iure belli ſibi deberentur, priuſquam VVladiſlaus foret in Hungariam accitus. Nõ potuiſſe Hungaros, quod ipſi non habebant, ius in alium trãsfundere. Si VVladiſlaus perſeueraret malle de alienis contendere, quàm ſua, quietè poſſidere, affuturum ſe in tẽpore, & ſecum vnà inſpectorem vindicemq; iuſtitiæ Deum. Ea denuntiatione, tum etiam, quia domi haud quaquã otium ab regina fore apparebat, rex adactus eſt mittere in Poloniam, nuntiatũ, quo in ſtatu res Hungarica eſſet, & quæ belli moles à Turco immineret, petitũque vt miles, & pecunia in ſtipendium mitteretur. Decretus eſt ad eam legationem Sanoceus, cuius eloquentia nõ minus, quàm rei neceſſitas perſuadebat, facilè poſſe poſtulata impetrari. Polonorum primores ſub aduentum ipſius cõuenerant Corcinum: quos ita allocutus perhibetur: Referre vobis, quæ in Hungaria fœliciter tranſacta ſunt, & quàm non longè abſumus, vt, difficilibus omnibus ſuperatis, noſtra ocioſè, aliena verò vtiliter, ac tutè poſſideamus, intelligo eſſe hominis, qui ſit oblitus, quanta animi magnitudine, etiam per omnia diſcrimina, regnum illud obtinendum cenſueritis, ſimul putantis apud animũ veſtrum plus conſequendæ dignitatis commoditatem poſſe, quàm gloriam. Nunc quando adhuc inſonant auribus meis magnifica decreta veſtra, nullius vel laboris, vel periculi habendam rationem; non modò fortunis, ſed ſanguine etiam, ac vita, adiunctæ rebus veſtris Hungariæ laudem paciſcendam: non dicam propè eſſe, vt regis veſtri virtus, & fœlicitas voti compotes vos fecerit: Eperieſſum interceptum, & Budam caput regni obtineri, tum comitem Ciliæ, à quo omnes actiones conſiliaque reginæ in primis pendebant, captum, vinctumque ſub cuſtodia eſſe; à Deſpoto autem, & rege Boſſinæ legationes adueniſſe petentes amicitiam, & obſequium pollicentes; præterea omnes penè Hungaros optimates fortunæ regiæ ſe dediſſe imperata facturos; archiepiſcopumque, & cæteros, qui in primo tumultu Reginam ſecuti, rurſus ad nos defeciſſe, & mox eorum omnium, quorum maximè intereſt, conſenſu, cum ſolenni cærimonia illic quoque regem noſtrum coronatum, iam eo vſque formidabilem omnibus, vt ad primam eius denuntiationem Turcus ab obſidendo Belgrado diſceſſerit; reginam verò, deſperatis iampridem rebus, trepidè cum filio in Auſtriam profugiſſe, relicto modico præſidio Iaurini, & ipſum à noſtris obſideri: pauculas denique alias ciuitates, quæ ſe in euentum muniuêre, magis veſtrum, quàm Reginæ nutum reſpicere, & iam minimo conatu illic debellari poſſe. Iſta & alij proſperæ fortunæ ſucceſſus iactentur apud illos, quibus non decus, non gloria, ſed cupiditas bellum ſuſcipere perſuaſerit. At vobiſcum ſic agam. Peruulgata eſt non in Europa ſolùm, verùm etiam in Aſia fama ſuſceptæ à vobis conditionis, conſeruandi tuendique Hun-

gariæ Regnum; & tam illi, qui inceptis veſtris fauent, quàm qui aduerſantur, ſuſpenſo animo ſunt in euentum. Vident omnes qui religionem noſtram profitentur, in manu veſtra ſitum eſſe, ſtabiliaturne in perpetuum, an paulò poſt intereat Chriſtianum nomē. Contra fore ſentiunt profani, vt eorum ſuperſtitio aliquando deleatur, ipſi verò Europa omnino exterminentur, ſi tanta conſtantia ſuſcepto negotio affueritis, quanta animi magnitudine ſuſcepiſtis. Nolite committere, vt aut hi timuiſſe, aut illi ſperaſſe fruſtra videantur. Quom ſententiam de ijs, quæ Rex poſtulat dicetis, cogitabitis, vos eſſe velut in theatro humani generis. Innumerabiles populos, infinitas nationes vos circumſtare, expectantes, quam fortunam, quam conditionem ſibi, liberis, coniugibus, parentibus, rebuſque charis alijs, tum aris, templis, religionibus, & ſacris ab hodierna die repromittant. Cogitabitis à decreto, quod feceritis, non Hungariæ ſtatum, ſed totius penè terrarum orbis pendere: prout hoc, vel illud decernetis, ita, his aut illis regionibus, & gentibus diuina, omnia, & humana rata, eſſe permanſura. Licuerit fortaſſe vobis recuſare, quom poſtularemini. Nunc haud liberum eſt, non perpeti, & facere omnia extrema, priuſquam ingenti animo ſuſceptam tantarum rerum curam deſeratis. Antequam in Hungariam Regem veſtrum mitteretis, conſentiens ipſa inter ſe ſuis viribus, ſuis opibus multos annos, veluti murus, ab alijs Chriſtianis Regnis, Turcorum impetum ſubmouit. In eius vicem vos ſucceſſiſtis, & cum ipſius tuendæ negotio, Chriſtianæ quoque Reipublicæ tuitionem ſubijſtis. Pedem referre neque fas eſt, neque expedit, quando eò peruentum eſt, vt cum Hungaria etiam vniuerſa res Chriſtiana aut prodenda ſit, aut conſeruanda. Non vacat referre, quàm multi pro dignitate patriæ vel augenda, vel retinenda vltrò ſe morti obtulêre: quàm multi etiam, vnius à ſe ſeruati ciuis gloriam, quàm vitam maluerunt. Quod ſi pro vnius aut ciuitatis maieſtate, aut ciuis ſalute, bene impenditur vita, eſtque id glorioſiſſimum: quanto comparanda eſt laus, qua vos omnis mortalitas efferat neceſſe eſt, non vna ciuitate, ſed multis regionibus, ac Regnis, non ciue, ſed innumerabilibus gentibus, ac nationibus conſeruatis? Longè, vt ſentio, minus præmium vobis proponebatis, quō de mittendo illuc Rege ageretur. Et tamen, quom difficilia multa domi foriſque obijcerentur, maluiſtis cum omni periculo, eam, quam tunc videbatis gloriam quærere, quàm tutò neceſſitatibus veſtris incumbere. Quod ſi tantum ſperaſſetis; exiguum, me herculè, tam immortalis gloriæ pretium viſum foret, non ſua cuiuſque ſalus, ſed cum fortunis omnibus, liberorum quoque, ac parentum vel vita, vel libertas. Sed, Deo propitio, non capitis, non libertatis à vobis ſubeunda dimicatio. Paucis militibus, & haud magno ſtipendio, tam diuinam laudem conſequi poteſtis, modò Regem veſtrum iuueritis. Id ab eo expetitur, non fortunæ ſuæ, non virium, non gratiæ, non auctoritatis eorum, qui ſe ſequuntur diffidentia, ſed, vt, ſine ciuili ſanguine, aut cæde poteſtati ſuæ illic ſe tradat quicquid hominum ciuitatumve magis adhuc deliberat, quàm repugnat. Intelligit quàm immortale odium inteſtina bella ſequatur; quantum vel virium, vel conſilij domeſticæ factiones, vbi gladium cruentauerint, detrahant ad externas actiones. Videt, ſe ſola fama ſubſidiorum veſtrorum poſſe, illic debellare, & mauult beneficijs veſtris integram iam nunc Hungariam debere, quàm paulò poſt armis ſuis dilaceratam poſſidere. Sed neque in re veſtra eſt, regnum illud ſic ſubigi, vt viribus prius ſuis conficiatur. Laceſſitus eſt Turcus denuntiatione Regis, & ſic ab obſidione diſceſſit, vt qui mox, multiplicatis viribus, & numero copiarum, ſit affuturus. Si aut tum etiam diſcordans, aut iam tum mutuis ſeditionibus confectum Regnum inuenerit: maiori conatu repellatis oportebit, quàm opus ſit nunc in poteſtatem redigere ciuitates paucas; quæ de ſe inter Reginam, regemque deliberantes, propiores ſunt, vt illius res profligatas deſerant, quam vt huius fœlicitati aduerſentur. Præſertim, quod earum validiores, finibus veſtris obiectæ, & illinc à rege, hinc à vobis propè circumſeſſæ fiduciam defenſionis habere nō poſſunt. Quod ſi integris membris ſuis, ac viribus regnum id obtinemus: præterquam quod, vobis ſecuris ocioſiſq;, vt ſemper antea, & Turci impetus refringi, & res Chriſtiana defendi poterit; licebit, coniunctis viribus, id quod Chriſtianum nomen ab initio huius expeditionis ſibi de nobis polliceri cœpit; vltrò bellum inferre, & diræ gentis nefandam ſuperſtitionem non ſolùm Europa exterminare, verùm etiam in Aſiam perſequi, ac delere.

Proponite nunc vobis, ex parte altera, Regnum celeberrimum, ac ditiſſimum, non ſolùm vicinum vobis, & fœderatum, ſed tutelam etiam, & munimentum veſtrum: addite in vos ipſius recentiſſimum beneficium, quod regi veſtro ſponte ſe ſubiecerit: coniungite cum illo Italiam, Galliam, Hiſpaniam, Germaniam, Græciam, reliquaſque omnes prouincias Chriſtiani nominis: cogitate vobiſcum, quot in illis nationes ſint, quot populi, ciuitates, vrbes, quæ publica, quæ priuata ornamenta, quot delubra, quot ſacra, quot ſacerdotia, quæ ciuitatum mœnia, quæ priuatorum ædificia, quàm multi principes, ac Reges maximi, quàm innumerabiles, illuſtreſque virorum, ac fœminarum ordines, quæ omnia cum rege veſtro periclitentur: ex parte altera ſint non multæ copiæ militum, & mediocres pecuniæ veſtræ, quas Rex à vobis poſtulet, vt ſuam, & eorum, quæ dixi omnium ſalutem libertatemque expediat: nónne malitis, ſine ſpe aliqua, milites, ac pecunias tales perire, quàm tot, tamque inſignes res, atque homines in diſcrimine verſari? Quod ſi non ad periculum, aut iacturam expetuntur, ſed ad ſocietatem partæ iam victoriæ, laudiſque tantæ, quanta debetur tot regionum gentiumque, ac ciuitatum ſeruatoribus: non videretur ex grauitate, ac ſapientia veſtra, nunc tandem propè partam gloriam omittere, pro qua aſſequenda, neceſſitatum veſtrarum obliti, aliena tuenda vobis ſuſcepiſtis. Atque ideo in decernendo, iterum, atque iterum cogitate, velitisne, non ſolùm vos, & veſtra, ſed vniuerſam quoq; rem Chriſtianam in tuto collocare, ſtipendio, ac ſupplemento exercitus minimè multo, reſpectu magnitudinis gloriæ, qua immortaliter celebrabimini, conſeruata, cum Regno de vobis benemerito, vniuerſa Europa, &, quæ in ea ſunt, humanis diuiniſque rebus; an per ignauiam, & auaritiam, diſcedendo ab expectatione de vobis excitata, cum rege noſtro, ſocios, & fœderatos in periculo ſuo nunc deſtituere, & mox, tanquā publici Chriſtiani nominis deſertores, ab omnibus alijs deſpecti, ac derelicti, à vobis verò proditi, ac deſperati cum potentiſſimo hoſte vitæ, & libertatis veſtræ dimicationem ſubire. Vbi ille obticuit, mittenda eſſe auxilia omnes quidem pari aſſeueratione cenſuerunt: ſed quo numero, aut pecunia, aut miles mitteretur, ea fuit diſceptatio. Erant enim qui vniuerſas Regni vires in expeditionem decernerent, &, pacata Hungaria, ſtatim contra Turcum prodeundum dicerent, dum trepidus adhuc imparatuſque hæſitaret, exercitu à Belgrado, velut è naufragio ingentis tempeſtatis, reducto. Cæteri negantes oportere Regnum vacuum dimitti, propter Tartaros, & tumultuātem Lituaniam, milites, & pecuniam definiebant, ſed numero minimè eodem. Nam qui plurimum duodecim, qui minimum, duo millia ſubmittenda dicebant. Decretum tandem, vt his, qui ſponte vellent, ſine fraude eſſet ad regem priuatim proficiſci, &, vt publicitus quinque millia militum, cum annuo ſtipendio, mitterentur. Eum numerum ſatis tunc Regi ad pacandam Hungariam fore: facileque augeri poſſe, ſi alia neceſſitas ingruiſſet; ſe verò, haud quaquam exinde Regni viribus exhauſtis, non ſecuros ſolùm ab externis interim certaminibus, verùm etiam paratos in omnes occaſiones fore.

PHILIPPI CALLIMACHI DE REBVS GESTIS A VVLADISLAO POLONORVM ATQVE HVNGARORVM REGE

LIBER SECVNDVS.

VM hæc apud Hungaros Polonoſque aguntur, regina interim, Caſſouiano, reliquisq; populis, qui vrbes ſuas ab initio inteſtinę diſſenſionis communiuerant in euentum, perſuaſerat, vt præſidia ſua contra VVladiſlaum admitterent: nec minus, modò ſuppliciter rogando, modò maxima quæque pollicendo, principum Hungarorum animos aggreſſa, interdum etiam iurgando, quod immemores priſtini de-

decoris, quo dudum apud patrem, mox apud se, & maritum suum refulsissent; vni Agriẽsi episcopo à VVladislao post haberi paterentur, quasi aut nobilitas, aut rectè facta illius tanti essent, pellexerat, vt archiepiscopus, & Ladislaus Gara cum plerisque alijs, rursus ad se deficerent. Itaque, communicatis consilijs, vt eodem tempore VVladislaum, quem suos in patriam dimisisse sciebãt, diuersis locis anceps trepidatio circumsisteret, in id conueniunt, vt regina, copijs, quas ex Austria Morauiaque, & Boemia exciuerat, destinatis ad Cassouiam, illiusq; appendices vrbes firmandas, exercendasque illinc populationes in eos, qui VVladislaum sequebantur, adauctoque præsidio Iaurini, ipsa se Strigonium reciperet; Ladislaus autem, adiunctis sibi, quotcunque ad deficiendum allicere potuisset, ex parte altera bellum excitaret, &, si fortuna cœpto suo affuisset, se ad Iaurinum cum reginæ copijs coniungeret, vt Budam simul aut expugnarent, aut obsiderent. Impigrè omnia, vt conuenerat, transacta. Et bello quidẽ, quod per Boëmos, Australesque conductitios, ex Cassouia geri volebant, pręfectus est Ioannes Iscra acerrimi vir ingenij, ducumq; illius temporis, militaribus artibus, & robore virium facilè princeps, raptor, largitor, &, vt bello optimus, ita in pace haud aspernandus. Reliquum autem, quod fuit copiarum, regina Strigonij se continens Iaurinum submisit. Ladislaus igitur apud suos criminando, indignandoq;, quod gratia, quæ vniuersis debebatur, vni tantùm Agriensi episcopo referretur; ad defectionem Hungaros incitabat. Non illius tantum modò opibus, & auctoritate accitum coronatumque VVladislaum esse; plusq; in id valuisse gratiam, & auctoritatem plerorumq; aliorum, qui nobilitate, ac fortunis, multisq; priuatis, ac publicis ornamentis longè ante illum eminerent. Si ad Agriensis nutum spectandum, si ab illius voluntate dependendum, frustra peregrinum regem accersitum. Potuisse sine sumptu, sine tanta molitione, domi vltrò ad eum summam rerum deferri. Quid euitatum in postumo, nisi curatorum, inter pares, dispar licentia, & auctoritas? Quã si vtiq; tolerare oporteret, multo esse officiosius, id fieri in gratiam aui patrisque postumi, quàm, pro augenda nobilitandaq; re Polona. Sed & plura eiusmodi ad inuidiam regis, Agriensisq; sæpe, ac multum vulgò iactando, attraxit ad defectionem secũ pene vniuersam eam regni partem, quę Dalmatia continetur, tanto populorũ cõsensu, vt paucis diebus prope iustum exercitum in armis habuerit. VVladislaum tot vndique simul oborta discrimina minimè sanè, pro rerum difficultate, conturbauêre, sed consilio singula dimetiens, dum ex Polonia pecunia, milesque adueniret, dum vires contraheret, quibus in omnes partes hosti par occurreret; instituit motus, in quibus minus periculi apparebat, in præsens artibus eludere, viresque illuc conuertere vnde maius discrimen (si negligeretur) affore sentiebat. Itaq; belli, quod à Cassouia ostendebatur, quia confici quom voluisset, admotis ex parte altera Polonis in arbitrio suo situm credebat, interea sustinendi curã Ioanni Pereno præfecto Chesmarchi delegauit, assignato ei milite, qui in opportuna præsidia distribueretur. Ipse, ne cui, dũ abesset, nouandarum rerum occasionem daret, propter copias reginæ, quæ in propinquo erant, simul vt ad omnes suorum opportunitates, velut in medio intentus esset, Budæ se cõtinuit. Aduersus autẽ Ladislaũ, in cuius conatu propè coërcẽdo, antequã aut dux imperio, aut tumultuaria turba militaribus obsequijs assuesceret, rerũ omniũ summam planè verti constabat, misit Huniadianum: quem, præter singularem peritiam rerum bellicarum, manu etiam strenuum, ac sermone promptum sciebat, ad eaq; accedere naturalẽ quandam dexteritatem conciliandis sibi animis hominum, populorumque studijs promerendis; vt de concordia prius ageret, auctorq; illis fieret, si fortè, citra ferri discrimen, cum suis Ladislaus ab instituto se retrahi permitteret. Cæterùm vt, si parum persuadendo proficeret, vires adhibere posset, adiunxit illi Nicolaum Fristatski, & ad milites, qui sub vtroq; militabant, adiecit curiales suos, & quicquid copiarum, Iaurinum, ad id locorum, magis infestauerat, quã obsedisset. Profectus Huniadianus non secus, ac si omnia infesta circa essent, composito agmine, itineribusq; exploratis ingrediebatur, edicto suis proposito, quamdiu ab aduersa parte spes tota reconciliationis nõ excluderetur, quisque præda populationibusq; abstinendo, sedulò operam daret, vt beneficio ad concordiam, potius, quàm vi ad certamen, gentis suæ homines prouocaret. Non amplius iam quinq; millibus passuum aberat ab oppido Batta, quo Ladislaus se cum suis receperat. Tum

vero

verò impensius circumiens, vniuersos, & singulos monendo, hortandoq;, dextra, lęuaque, nec minus à fronte, & à tergo aciem firmauit, ne quid per occasionem ex diuerso cõmitteretur, quod pacis consilia in irritum verteret. Tandem haud ampliùs, quàm mille passùs ab hoste se muniuit idoneo loco, vnde castra opposita minimè conspici possent, veritus ne humanorum affectuũ lubrica vis, prospectu suæ gentis, militum animos remolliret. Misit deinde, qui, accepta, dataque fide, Ladislaum ad colloquium inuitarent, designato loco, in quo pariter conuenirẽt. Ea postulatio negligenter audita, superbeq; responsum: Eò ventum esse, vbi gladio, non lingua esset decertandum. Satis intellectum, antequam arma induerent, quid sibi, quid regno expediret. Si nihil vltrà sibi quàm se, suosque alloquendos destinasset: inanem laborem regẽ sumpsisse. Ea, prout referebantur, productis ad concionem nuntijs, Huniadianus recitari fecit. Et subinde intulit: Maluisse se laudem promereri reconciliatarum voluntatum publicæ saluti, quàm reportare victoriam de hominibus ad interitum patriæ obstinatis. Nũc quando non facinoris, ad quod accincti starent, conscientia, non periclitantis patriæ discrimine, non Dei, non hominum verecundia commouerentur: stringendum esse gladium, & salutem patriæ ferro expediendam, non aduersus suæ gentis homines, sed contra immanes parricidas. Nec enim corpora, vestitum, ora, habitum, suos ab hoste secernere, sed mentes, consilia, facta, dicta: quæ omnia in illis non hostilia modò, sed etiã parricidalia essent. Ac proinde cauerẽt, vbi ad manum venissent, ne hebetarentur animi, & pugnãdi ardor refrigesceret aspectu patrij habitus, atque habitudinis in hominibus equisque. Vestimenta tantummodo, & arma Hungarica apud illos esse: cætera minimè à sæuissimo hoste differre: sed & plerumq; animis æquioribus aduersus externos impetus prodeundum. Iustas belli causas multas subesse posse, & eorum, qui pro imperio, & gloria decertarent, cupiditates longè tolerabiliores. Agi enim tunc non de interitu, sed de maiestate populorum. Illos non solùm, sine iusta causa, sed contra etiam fidem, & iusiurandum suum, non ad augendam dignitatem, sed ad exterminandum funditus, ac delendum nomen gentis suæ, arma sumpsisse. Quanto igitur odio stringendum ferrum putarent aduersus eos, qui temeritatem paucorum secuti, nõ oppugnatum, sed euersum charissimam patriam, per cupiditatem, atque ambitionem venirẽt, tanto ipsi in aciem prodirent. Eripiendam ex vltimo discrimine patriam, indicandumque sceleratis hominibus, Deum perfidię vltorem esse, fidem denique publicè ac priuatim VVladislao datam pro salute regni, perfidorũ sanguine stabiliendam. Haud magni conatus eam rem fore: tumultuariam, ac semiermem turbam ex diuerso stare non illam ducibus, nõ ordinibus assuetam, nec quicquam aliud in prælium afferentem, quàm malè causæ conscientiam. Si interrogarentur, quid armis peterent, non habituros quid responderent. Eadem qua prosilijssent temeritate, ad primum statim congressum, fugam omnes molituros. Productis subinde copijs, instructisque in hostem aciem direxit. Nec Ladislaus certamen detrectauit, sed eadem ferocia, qua pridem legatis responderat, castris egressus sequentes se suos, vt quisq; primùm se offerebat, ita in ordinem collocabat, magis temerè tumultuantium more, quàm ex instituto militari. Itaq; armorum quidem genus par vtrinque erat, ordo verò, & disciplina longè dispar. In altera enim acie omnia instructa, prouisaque non ad pugnam modò, sed ad subitos etiam fortunæ casus: in altera nulla fere species militaris disciplinæ. Cæterùm hos ira, illos conscientia stimulante, magno vtrinque ardore concursum, & à principio quidem aliquandiu ancipiti fortuna pugnatum: accurrentibus vbique ducibus, suosque, per omnia spei metusque extrema, cohortantibus. Sed quom, seruatis ordinibus, recentes fessis, integri saucijs ab Huniadiano vbique substituerentur, Ladislaiani, aliquandiu extracto certamine, quom, sine intermissione pugnarent, vulneribus, & lassitudine confecti tandem referre pedem sensim cœpêre. Quod animaduertens Huniadianus, Nicolao, quem ad fortuitos casus in subsidijs locauerat, signum dedit, & totis viribus adortus iam tum nutantem aciem, vtpote collectorum temere, nec castra, nec ducem satis noscitantium, quibusque tam ignotum vincendi decus, quàm fugiendi flagitium esset, in fugam vertit. Multi & in prælio, & in fuga cæsi. Inter quos plerique auctoritate, atque opibus insignes: sed nec pauciores, aut inter fugiendum, aut in castris capti. Ladislaus verò multis in lo-

cis

cis effuſam ſuorũ fugam cohibere fruſtra conatus, tandem cum paucis elapſus, quom magis quæ vitanda eſſent, quàm quibus fideret, animo ſuccurrerent, nullibi prius ſe credere auſus eſt, quàm Strigonium ad Reginam, magnis obliquiſque itineribus peruenit. Huniadianus verò à re bene geſta, retro qua venerat, ad VVladiſlaum cũ captiuis, & præda redijt. Ille captiuos haud ſanè duriter increpitos, fideique, & iuriſiurandi admonitos, præterea cognationis, quæ, propter communia vetuſtæ originis primordia, inter Polonos Croatięque, & Dalmatię cultores eſſet, quaſi contra ſanguinem ſuum arma ſumpſiſſent, in cuſtodiam tradi iuſſit. Deinde ad laudes, & munera quibus Huniadianum, Nicolaumque affecit, dignitatem etiam adiecit, declarato vtroque Tranſiluaniæ duce. Cæterùm quia in Huniadiano maior eminebat indoles ad res bellicas, ea potiſſimum oppida, quæ Turcis obiecta erant illi commiſit, & copiarum, quantum res tunc ſinebant, aſſignauit; vt non ſolùm ſua defendere, ſed per occaſionem etiam, fines hoſtium tranſcendere, atque operæpretium facere poſſet: quod poſtea ſæpiſſimè fecit. Et Turcis quidem magnum de ſe terrorẽ incuſſit, apud ſuos verò ingentem ſpem excitauit. Multa tum prudenter tum fœliciter à VVladiſlao conſtituta: virum quidem ad id negotium diuinitùs delegiſſe, euentus tãdem indicauit, vt eſſet, qui rem Chriſtianam prolapſuram ſuſtineret. Poſt paucos dies captiui omnes liberaliter dimiſſi, plerique etiam viatico aliijſque rebus neceſſarijs adiuti: qui grato animo fidelem ſubinde operam regi, multis gerendis rebus præſtitêre. Quomque pollicerentur, ex ea parte, ad quam acie debellatum fuerat, reconciliaturos ſe VVladiſlao quoſcunque victoria non attraxiſſet: miſſi ſunt cum primoribus eorum Nicolaus Laſſouianus, & Sanoceus, vt ciuitates vnà circuirent, & populorum animos à regina auertendo ad VVladiſlaum traducerent. Breui ferè omnibus perſuaſum, non alia re magis, quàm repetitione communium inter ſe primordiorum, atque ſanguinis. Nec ſolùm fides, ſed pecunia etiam impetrata in ſtipendium militibus, quos, ad reprimendos conatus Iſcræ, conducẽdos apparebat. Non enim æquè fœliciter ex parte illa res gerebatur à Ioanne Pereno: quippe quod Iſcra, per occaſionem, magnas plerumq; prædas abigebat, Scepuſienſemque agrum ferro, & igne prope ad vaſtitatem mulctauerat: nonnulla præterea oppida interceperat, & diripuerat. Inter quæ Eperieſſum, Scaruſcium, Cliſtichium, quod aliquãdiu obſeſſum, per cuniculos tandem expugnarat. Id oppidum in monte ſitum, velut ſpecula, Caſſouiæ imminet. Et plerǫque illinc clades, ad id locorum, illatę Iſcranis, dum aut prædatum proficiſcerentur, aut prædas abducentes Caſſouiam ſe reciperent. Non deerat tum opportunitatibus ſuorum Ioannes Perenus: &, aut per inſidias, hoſtium carpebat copias, aut in aperto illis occurrens, & leuia certamina committens, pro varietate locorum, & fortunæ interdum victor, interdum etiam victus abibat: nec ſegnius, aut infrequentius, quàm Iſcra hoſtilem agrum prædatũ incurrebat. Cæterùm quom omnia nequicquam expertus ageret, de recuperandis amiſſis oppidis, nullibi fortuna affuit, circumactuſque eſt integer annus irritis conatibus. Regina autem, vbi omnes preces adhortationeſque conſumpſerat ſuadendo Ladiſlao, vt arma rurſus induceret, quia non eſſet viri, non ſæpius fortunam aggredi, &, fruſtrata ſpe ſemel, ſtatim animos ſubmittere (nullibi enim ſæpius euentum variari, quàm in bello, vbi minima quæq; dictu, maxima momenta excitare ſolerent) tandem agebat, vt inſtaurando exercitu pecunias ſibi crederet. Sed, neque illis impetratis, Iaurinum ad ſuos perrexit: nec multò poſt, quom renuntiaretur, Boëmos de præficiendo, ſibi rege agitare: vt in fide poſtumi, ac ſua eos retineret, in Auſtriam commigrauit. Quo quom eam Ladiſlaus ſequeretur: à Friderico captus eſt, habituſque in cuſtodia, donec petentibus id impenſius Hungaris, rex eum redemit, quanti Fridericus æſtimauit. Interea ſubſidia ex Polonia petita à VVladiſlao, numero, & apparatu inſigni aduenerant. Itaque principio inſequentis anni, licet annona grauiter laboraretur, hiemſque perniciosè rigeret: tamẽ quia feſtinabat animus ad pacandum regnum vndiq;, VVladiſlaus Caſſouiam verſus, Buda mouit. Cui cũ multò inferior multitudine, ac robore copiarum Iſcra eſſet, nullibi auſus occurrere, intra muros ſe continebat. Itaque oppidis, quæ priori anno vel defecerant, vel intercepta fuerant, haud difficili conatu in poteſtatem redactis, inſtituerat rex proficiſci expugnatum Caſſouiam, cæteraſque ſubinde vrbes, quæ præſidijs reginæ tenebantur: vt, ſi quid poſtea innouaretur à Turco, paribus

bus illi viribus poſſet occurrere. Sed veriti Hungari, ne locorum propinquitas prẹberet regi occaſionem tranſcendendi in Poloniam, vulgata fama, reginam de pace cogitare, quaſi temerarium foret, bello ea quærere, quæ per concordiam faciliùs conſequi poſſent, vt Budam reuerteretur perſuasêre, dimiſſa illic copiarum parte ad belli reliquias perſequendas. Ab initio, quom vulgaretur regia expeditio, timuerat Fridericus, ne, expugnatis vndique reginæ prẹſidijs, & recepta in ditionem omni Hũgaria, bellum mox in Auſtriam à rege transferretur, propter ſacram coronã, quam apud ſe depoſitam à regina ſeruabat: ferturque de illa reſtituenda ſecum agitaſſe: ſed quom audiſſet poſtea dimitti exercitum, remque non per regẽ, ſed per vicarios gerendam, ad Caſſouiam: recreatus eiuſmodi cogitatione ſuperſedit. Simul & regina demiſſos animos extulit rurſus: &, quom antea pacis mentionem vtique non aſpernaretur: ſuperbè reſpondit optimatum nuntijs, qui de cõcordia tractaturi ad illam perrexerant. Sed & peſtis, quæ in regno graſſabatur; præſertim Budæ, vbi eius mali vis adeò ſæuiebat, contactu, & curatione ægrorum vulgante morbos, vt quotidiana tãtùm funera oculis, deſperatio verò, & mors, omnium animis obuerſaretur, faciebat illi ſpem, tantiſper fore otium à bellicis rebus, dum cõmodè præparare poſſet ea, quæ eſſe vſui ad partium ſuarum vires inſtaurandas, arbitrabatur. VVladiſlaus tamen, vbi à regina pacem ſperni percepit; nihilo ſegnius edixit, vt Caſſouia oppugnaretur. Inde Ioannem cui à Galero cognomen fuit, cum non exigua peditum, atque equitum manu miſit, vt ſe coniungeret cum præfecto Cheſmarchi, &, comunicatis viribus, & conſilijs, Iſcram ſubinde, quocunq; ſe recepiſſet aut exturbarẽt, aut obſiderent. Iſcra verò quõ ciuitates, quæ à regina ſtabant, regia vectigalia volentes iampridem illi penderent, & percuteretur moneta Cremnice ſub titulo, & nomine poſtumi: nouas copias ex Boëmia conductas veteribus ſuis adiecerat: non tamen regio exercitui adeò par erat, vt, ſi occurrendum eſſet, viribus fideret: ſed in omnes occaſiones Caſſouię intentus expectabat, quò ſe potiſſimùm regij conuerterent. Inclinata itaquę illuc belli mole, ſumma vi vtrinque & oppugnabatur, & defendebatur. Et ab initio quidem eruptiones crebræ fiebant ab Iſcranis, committebanturque leues pugnæ, in quibus ex vtraque parte multi cadebant. Sed non tam facilè oppidanis, quàm regijs erat, interfectorum ſupplementa ſubſtituere. Itaque quom numerus apud eos in dies minueretur, appareretque, haud ſatis virium tuendis mœnijs, in vltimo diſcrimine, affuturum: raró admodũ, & non, niſi magna ſuadente occaſione, Iſcra cum ſuis erumpebat. Ad expugnandam igitur vrbem neceſſitatibus humanis regij animum adiecêre: ductiſque operibus, & munitionibus circum firmatis, incluſos pene ocioſi obſidebant. Maior erat intus hominũ numerus, quàm pro annonæ copia. Itaq;, congeſtis in publicum omnibus, quæ apta eſui forent, præfecti ſunt duo ex præſidiarijs, & duo item ciues, qui cibaria in ſingula capita, quantum ſuſtentandæ naturæ ſatis videbatur, quotidie expenderent: contrahebaturque menſuræ modus in dies, quo plus temporis, & minus alimentorum ſupereſſe apparebat, donec, cogente fame, nec ab immundis quidem animalibus abſtinebatur. Intolerabile ſuapte natura malum etiam deſperatio augebat, quod non occurrebat, vnde affuturam opem aliquam ſibi pollicerentur. Itaq; quom manaſſet rumor, oppidanos de vrbe dedenda agitare: varia erant præſidiariorum conſilia, idque tantummodo remorabatur fugam, quod impeditior apparebat, quàm vt tutò poſſent euadere. Quæ quom ignorarẽtur ab regijs, diuturnę obſidionis tædio affectis, vrgente iam hieme, ſine commeatu elabi ab exercitu cœptum eſt, & in ipſius victoriæ aditu obſidio paulatim diſſoluebatur: prẹterquam quod alia Boêmorum præſidia, quæ ijs in ciuitatibus erant, quæ reginæ partibus fauebant, crebris incurſionibus omnia circumuicina infeſtabant, vt regios ab obſidione ad tuendos ſuos auerterent. Nuntiabaturq;, Cheſmarchum oppidum non ſolùm parum ſtrenuè defendi ab illorum incurſionibus, verùm etiam defectionis ſpectare conſilia. Itaque quom regius dux videret, etiam iniuſſu ſuo, militem elapſurum, vt ſaltem in fide Cheſmarchum retineret, diſſoluta ad Caſſouiã obſidione, illuc properè mouit. Sed id quoq; irritum fuit. Nam pridie quàm eò perueniſſet: Boëmi admiſſi per proditionem, oppidum occupauerant. Cęterùm etſi præſidij præfectus Nicolaus Perenus in primo tumultu, cum pleriſque ex ſuis trepidè effugerat; tamen retinentibus, qui manſerant, præſidiarijs nonnullas turres, quõ appareret, ſi affuiſſet

fuisset auxilium, facilè posse oppidum recuperari, fortè ita euenit, vt Podolinum peruenirent nouæ copiæ, quæ à Polonis regi submittebantur, ducibus Laurentius Zaremba, & Nicolao Scora, qui quō ab regijs per internūtios ad Chesmarchū implorarentur, neq; dubia res videretur, quin excludere Boëmos illinc possent: petitam tamen ab se opem negarūt, seu timentes iter subinde suum impeditius reddere, si Boëmos prouocassent; seu quia prius quàm ad regem, quò missi erāt, peruenissent, minimè æquum censebant, vllo se bellico negotio implicare. Itaque, petitione suorum cōtempta, neminem lacessentes, inuicemque ipsi ab omnibus inuiolati, Budā peruenêre. Capto Chesmarcho, bellum ab ea parte conuersum est Podolinum, vbi regij præsidij præfectus erat Nicolaus Comorocensis, & vtrinque, per omnes conatus artesque bellicas, res gerebatur: ex parte verò altera regina vbi victoriæ suorum famam accepit, dissolutamque ad Cassouiam obsidionē, & ipsa elata ad Presburgum mouit, quæ ciuitas in fide ipsius perseuerabat, & si VVladislai præsidium teneret arcem, præfecto Stephano Rosgonio: quem subitò obsidere cœpit, fauentibus ciuibus expugnationemque adiuuantibus. Sed quom neque æquum videretur in suos prædas exercere, neque, si id factum foret, pro ciuili, ac militari multitudine, suffectu rum commeatum appareret: populatores in Tarnouiensem agrum immittebat. Indeque prædæ omnis generis ad quotidianum vsum necessariæ aduehebantur, simul vt commodè Presburgi alerentur omnes, simul vt Tarnouienses suarum rerum cladibus coacti, ab rege deficerent. Quæ omnia Rosgonius, per occasionem elapsus, & Budā profectus regi exposuit: simulque indicauit quo in discrimine res foret, nisi subitò frumentum milesque, & apparatus reliquus, aut propulsandæ, aut sustinendæ obsidioni necessarius, in arcem immitterentur. Eum securo animo rex esse iussit, omnia in tempore affutura: ipse quàm ocissimè ad præsidium reuerteretur. Nec mora, Andream Tencinensem, cum valida Polonorū Hungarorumque manu, Tarnouiam misit, qui simul suos ab incursionibus hostilibus tuerentur, simul Presburgensem agrum vicissim populationibus infestum redderent, & obsessis per occasionem opem necessariam inferrent. Ille impigrè mandata exequutus, frumento, ac milite cum machinis, missilibusque varij generis in arcem submissis, illius potiundæ spem omnem reginæ videbatur ademisse. Sed & crebris populationibus, quicquid erat agri Presburgensis adeo mulctauit, vt propius obsessos, quàm obsidentes viderentur. Crebra, inter arcendas populationes, vtrinque certamina ferebantur, cadebantque ex vtraque parte multi: donec actos in insidias hostes Andreas tam ingenti clade afflixit, vt parum abfuerit, quin vrbs quoque, per tumultum, inter persequendam victoriam, ab ipso caperetur. Ea strages aduersarijs finem excurrendi fecit. Fossa itaque, & muro subinde se tuentes, oppugnandæ arcis consilia de integro per omnes artes, machinationesque quotidie solertius agitabāt. Sub anni finem ægerrimè omnino nutriebantur, necessitasque, & desperatio, prope intolerabili impetu rem geri cogebant. Igitur coædificatis turribus ambulatorijs, omni genere missilium, regios à defensione prohibebant, & muro, quem crebris tormentorum ictibus, die noctuque, impetebant, locis aliquot detruncato, ac diruto, nitebantur summa vi aut per ruinas, aut, admotis scalis, partem aliquam arcis occupare. Nec ad extremū regij tam acres in se conatus sustinuissent, nisi, audito suorum periculo, in ipso rigore hiemis Rex Buda accurrisset, cum egregia vtriusque gentis manu. Eius aduentu, & suorum animi erecti, & regina adeo consternata, vt, copiarum parte illic relicta, clàm cum cæteris Viennam se receperit. Rex, immisso in arcem subsidio, tentauit vrbem, si fortè in potestatem redigere posset. Tādem, quō diu continuata obsidio intus & extra omnia cōsumpsisset, appareretque in difficiliori anni tempestate non minus discriminis à cœli, & terræ rigore, quàm ab hoste affuturū: tumultuario opere instaurauit, quicquid munitionum hostis circa arcem labefactauerat, moxque Budam redijt. Eodem tempore Poloni, voluntaria manus, nulloque stipendio publico adiuta, duce Petro Odrouansano, in Hungariam transcensuri, arcebantur à Boëmis, qui angustias in montium iugis occupauerant. Itaque illi die frigidissima, tum lenta, sed iugi pluuia caliginosa, atque, ob id, minimè suspecta, præmissis impigris, robustisque quibusque iuuenibus, à quibus resistentes, si qui fortè affuissent, obtruncarentur, per solutas Boëmorū custodias, nemine omnino aduersante,

saltum superauêre. Mox quō adorti essent expugnare Capuscanum, quod oppidum non longè situm est à Bardeiouio, accersente eos rege, statim, vt par erat, omisso incepto, Budam se receperunt, non sine laude atque admiratione Hungarorum, & quod multi, & quod opulenter instructi, sed inprimis, quod indefessi opitulando regi suo viderentur. VVladislaus vbi omnes, & singulos, pro cuiusque dignitate, ac meritis laudādo bene de se sperare iussit, Cassouiam misit oppugnatum. Ex quo oppido frequentes, & magnæ clades in ea regione quotidie inferebātur perseuerantibus in fide regijs. Poloni commissum sibi negotium breui absoluerunt, &, vt cæteris qui in præsidijs erant trepidatio incuteretur, Boëmos qui in manus venerant ad vnum omnes trucidauêre. Interea nūtiatur, Tartaros prædabundos in Podoliam incursuros. Itaque Ladislaus, qui, post reginæ fugam, satis ab ea parte omnia tuta arbitrabatur, bellum verò, quod Iscra inferebat, ab regionis indigenis strenuè propulsari videbat: ne defensoribus vacuam barbarorum incursus Poloniam inueniret, Odrouāsanum cum suis retro in patriam dimisit. Quibus, honoris gratia, deducendis ad regni fines nōnullos proceres Hungaros adiecit. Quō itaq; Agriam peruenissent, liberaliterque ab Episcopo accepti, licētius, quàm ratio temporis, & vicini hostis solertia patiebatur conuiuijs hilaritatique indulgerent, seu quia numero, ac viribus fidentes periculum contemnebant, seu quia secundis rebus negligentia familiarior est, quàm aduersis: Telesus, qui per id tempus præsidio Cassouiæ præerat, ratus bene gerendę rei sibi oblatam occasionem, cum manu expedita profectus contentissimo gradu, per silentium noctis, illuc se recepit. Quomq; omnes custodias, velut media pace, solutas inuenisset: ab ea parte, qua facilius, ac tutius rem agi posse arbitrabatur, murum nullo vsquam obsistente transcendit, excitatoque, ad terrorem, nonnullis in locis incendio, canentibus signis, &, velut in capta vrbe, clamore sublato, inermes sopitosque adoritur. Et primo statim impetu domos cōplures, & Polonorum fere omnes currus tumultuariè diripit. Cumque hostes inter clamorem, cædem, populationem, ignem, trepidi, ac semisomnes vix arma expedirent: cum ingenti præda cæterarum rerum, sed & iumentorum, atque hominum retro abijt. Hungari verò, ac Poloni tandē somno, & trepidatione discussa, quom simul armati cōuenissent, nec difficile videretur, fugientem hostem assequi, & abactam prædam recuperare: cursu effusissimo, ægrè, propter impedimenta, & lassitudinem properātes, insequuntur. Itaque prius multò, quā inclinare sol cœperat in occasum, quom instans à tergo exaudiretur hominum simul, & equorum fremitus: Telesus, qui suos nocturni itineris celeritate, ac labore fatigatos sciret, tum præda onustos, atque impeditos, desperata fuga, ad vires se cōuertit, & in quo, propterea quod Leopoliensis Palatinus erat, plurimum reponebat, seu redimi cogeretur, seu permutatio captiuorum fieri aliquando contingeret, Petrum Odrouansanum, quem cum alijs multis captum abducebat, familiari cuidam suo Solomæ nuncupato, cuius fidem satis, vt arbitrabatur, cognitā perspectamq; habebat in propinquum oppidum perducendum, custodiendūque commisit. Nec mora, vltima experienda percipiens, impedimentis in viam præmissis, suos monet, qui à tergo instarēt, tumultuariam manū esse, inermes, incōpositos & adhuc præteritæ noctis inopinato pauore fluctuantes, ac trepidos: nonnullos etiam saucios debilitatosq;, qui cùm ad tuendos se domi vires, atque animi defuissent, temerè postea prosiliendo, arma cepissent: quasi facilius foret in aperto campo res suas pugnando recuperare, quā fuisset clausas intra vrbem parietibus tueri. Quicquid aut periculi fuerit, aut laboris iam esset exhaustum, & celeriter eundo, & inopinantes inuadendo: prædā esse in manibus, quam vtique multò faciliùs foret inter pares vires defendere, quàm fuisset rapere: sed & multos ex hostibus tener vinctos, & eosdē magis strenuos, quos nō somnus, nō metus, non subitarius tumultus à cōferenda manu auertisset: qui superessent, vino adhuc somnoq; graues, aut vulneribus afflictos esse, regendisq, tantummodo equis vix satis aut animorum, aut virium habere: qui, etiam si paria essent cætera, inter tam dispari causa pugnantes, fortiores esse debere, qui sine spe veniæ de vita dimicarent, quàm illi, quos modicæ abactæ prædæ dolor armauisset. Meminissent eorum, quæ in suæ gentis præsidiarios, paucis ante diebus, ad Cassouiam fœde, ac crudeliter commissa fuissent: anniterenturque pugnando acriter, virorum fortium exitu, vitam relinquere potius, quàm capi per ignauiam,

nauiã, & trepidationem paterentur ve-
luti pecora per ludibrium postea truci-
darentur: quò maiori impetu in hostẽ
ferrentur, eò minori discrimine par-
tam prædam retenturos, multoque in-
columiores abituros. Superuenerant
iam hostes: itaque conuersus in eos Bo-
ëmus, magnis animis, ac viribus impe-
tum, quo in se ferebantur, excipit, pro-
pulsatque tam acriter, vt neque in e-
quis, neque in hominibus præteriti la-
boris lassitudo appareret. Suggerebat
vires cùm veniæ desperatio, tum reti-
nendæ prædæ cupiditas. Polonos au-
tem & Hungaros non iactura solùm
rerum suarum, sed verecundia etiam
stimulabat: turpiter se deprehensos pu-
tantes, & à paucioribus, inter vinum
somnumq;, rebus suis exutos: vnicam-
que esse illius abolendæ maculæ ratio-
nem, si vincerent. Pugnatum igitur ali-
quandiu ancipiti Marte. Cumq; vtrin-
que multi, & vulnerarentur, & cade-
rent: tandem lassitudo peruicit vt Tele-
siani loco cederent, in fugamque verte
rentur. In qua multi trucidati, multi e-
quorum pedibus obtriti, præda omnis
recuperata, Telesus autem cum pleris-
que Australibus Boëmisque viuus in
potestatem venit, ductusque est Agri-
am, & custodię tradit⁹. At Soloma suo-
rum fortunæ ignarus, & commissi sibi
Odrouansani cura sollicitus; vt quàm
celerrimè se in tutum reciperet Nico-
lai Zuderis, quæ proxima erat, arcem
petijt. Is paulò antè ad reginam defece-
rat. Itaque putans oblatam sibi occasio
nem reconciliandi se VVladislao, cu-
ius auctoritati, & opibus, post reginę in
Austriam commigrationem videbat
plurimùm accessisse: captiuum, quem,
propter generis nobilitatem, auctorita-
temque inter suos non iniuria magni
faciendum putabat, paulò post Budam
perduxit ad regem, atque eo munere,
defectionis veniam impetrauit. In tam
præcipiti, & diuersa fortunæ commu-
tatione, nox, casus, trepidatio, impetus,
multa tulit aut inusitato genere mor-
tis, aut rapiendi, obsistendique conatu
variè memorabilia. Inter quę, id vt ma-
ximè literis prodendum, ita etiam ma-
ximè miserabile. Ex media sorte po-
puli forma, & iuuenta florens Agrien-
sis, suæ conditionis, atque ætatis iuuen-
culam perditè amabat, mutuoque, fœ-
lici sorte, amabatur. Cõsueuerat verò,
obseruatis occasionibus, se ad eam no-
ctu recipere, desideriumque suum non
tam fructu amoris satiare, quàm nouis
semper alimentis augere. Quom itaq;
direptio ciuitatis, apud amores suos ip-
sum deprehendisset: ratus forsan, dis-
currentium ad prædam, atque cædem,
tumultũ esse ebriorũ, propterea quod
largius, quàm sobrios deceret, eos, pri-
die vino indulgere viderat, non statim
ad primum clamorem exilijt. Deinde
quom non solùm clamor, & strepitus
armatorum augeretur, sed mulierum
quoque eiulatio, puerorumque vndi-
que ploratus maior, quàm pro compo-
tantium rixa, & iurgio discriminis, &
mali grauioris trepidationem incute-
ret: quo euocabat conturbatio, propere
re se voluit: sed, retinente amica, & ne
recta properaret admonente, ne si do-
mesticos quoque alios idem tumultus
exciuisset, casu in eorum aliquem age-
retur, per fenestram in vestibulum do-
mus se dimisit. Quem vt foras emitte-
ret, illa ex diuerso per scalas propere
subsecuta, ostium reserauit, quom su-
peruenissent iam hostes ex parte altera,
mox fores demoliti irrupturi. Egrediẽ-
tem igitur armati, gladijs vulneribusq;
excipiunt, eò etiam acrius, quod ipse
cum ferro iampridem per cęcam trepi-
dationem districto prosilierat: non ta-
men statim concidit, & si multis mag-
nisque vulneribus petitus: sed acriter
se defendens duos prius obtruncauit.
Ibi mulier dolore, ac desperatione plus
quàm viriliter elata, cùm nollet aman-
ti suo superuiuere, viribus quantas a-
mor, iraque & desperatio dabat, vni ex
militibus, qui exanime corpus circum-
stabant, gladium extorsit, furioseque
insultans, antequam cohiberi posset;
plerosque vulnerauit, viris ex diuerso
turpe ducentibus, si ferro cum fœmina
decertarent. Tandem comprehensa, v-
bi ferociæ, qua concita debacchabatur,
stimulum indicauit, gladio, quem vl-
tura amantem arripuerat, pectus suum
transfodit, & vt super cadauer vita sibi
carius occumberet, in partem, in qua
iacebat se præcipitem dedit, tanta mili-
tarium animorum admiratione, vt, ce-
teris commilitonibus cum præda disce
dentibus, illi, quos ad eam domum for-
tuna congregauerat, vacui, & mirabun-
di pene in manibus hostium remanse-
rint. Similem ac Telesus casum perpes-
si sunt eisdem diebus Caica, & Comoro
censis: quorum ille Brosouiciam, hic
Podolinum pręsidio tenebat. Nã quom
explorando comperissent oppidum E-
periessum negligenter asseruari, vacu-
umq; esse defensoribus: eductis secum
ex præsidiarijs, quibus præerant, forti-
bus expeditisque quibusque militibus,
quàm

quàm occultissimè, silẽtio noctis illuc
se receperunt, scalisque muro admo-
tis, velut in suas munitiones, nemine
repugnante, in oppidum penetrauêre.
Nec mora, vbi clamor primùm, deinde
cędes non tam excitasset hostem, quàm
sensibus alienatũ, nec ad arma discur-
rere nec prouidere quicquam sineret:
quasi per otium, & licẽtiam, omnis ge-
neris præda suos onerauêre. Fortè die
præcedenti quinquaginta Boëmi pro-
fecturi ad Iscram copias cõgregantem,
vt Richnouam obsideret, subsistiterant
Eperiessi. Ab his, vt fit in re trepida, dũ
saluti quisque suæ non, quo debet, sed
quo maximè potest modo cõsulit, tur-
ris, quę egregiè munita erat, dum Polo-
ni oppidum diripiunt, occupata stre-
nuè defendebatur. Itaque quom eius
expugnatio difficilis appareret, timerẽt
que Poloni Iscram, qui in propinquo
erat, cum exercitu suis accursurũ, nec
suffecturos se putarent tuendo oppido,
quod non totum haberent in potesta-
te: contenti præda retro, qua venerant
abiêre. Non segnius, quàm cogitauerat,
Iscra, vbi ad eum suorum clades perla-
ta, præparato instructoque iampridem
milite, illuc accurrit, ex improuiso, vt
assolet, victores oppressurus, solutis ne-
gligentia animis, ob rei bene gestæ hila
ritatem. Cæterùm cognita festinatione,
qua retro prædam agebant, breui à ter-
go eos assecutus, non solùm quia supe-
rior copiarum numero, sed etiam quia
recentes ducebat, atque integros, faci-
le omnes fudit fugauitque. Nec oblu-
ctatio, cædesúe fuit. Nam fessi, ac prędæ
onere laborantes Poloni vix primum
clamorem hostis sustinuêre. Capti Ca-
ica, & Comorocensis cum paucis alijs,
quos subita fuga eripere ab hostiũ ma-
nibus minimè potuit. Iscra verò, vt e-
rat dux belli acer, victoriam persecu-
tus, ad Brosouiciam castra mouit. Cap-
to enim à se præsidij illius præfecto, su-
bitæ deditionis spem non frustra conce
perat: sed quom inuenisset oppidanos
ad se tuendum paratiores, quàm credi-
derat: cum suis abiturus, re minimè tẽ-
tata, apparebat. Verùm casu, aut huma-
na fraude in altera arce (nam illic duæ
sunt) incendium exortum, cõpulit de-
fensores ad alteram confugere: moxq;
ne quid tale in ea quoq; contingeret,
imperium hostis penè vltrò suscepêre.
Quo ex euentu visum est, fortunã iusta
lance partis vtriusque gaudiũ, & mœro
rem adæquare eodẽ tempore voluisse.
Poloni deinde nouum præsidiũ submi-
sêre Podolinũ, & Luboliam. Iscra verò
ab ea victoria Richnouam oppugnatũ
profectus, ex omnibus ciuitatibus, quæ
postumo fauebant, exciuit auxilia: &
quõ Poloni repugnarent, mœniaq; acri
ter defenderent: obsidione expugnatu-
rus circumfudit exercitum, murosque,
tormentis, & machinis admotis quassa-
re cœpit, ac diruere. Sed quicquid inter
diu solo ęquabatur, noctu operę tumul
tuario instaurabant obsessi: distractaq;
in menses aliquot oppugnatio. Tandẽ
quõ vrgerent humanę necessitates non
nimus, quàm hostis, nec quicquam ali-
ud necessariam deditionem remorare-
tur, quàm quod Agriensis episcopus af-
futurus cũ auxilio ferebatur, cessante
illo diutius, quàm aut fames iã, aut acer
rima oppugnatio ferri posset, pacti, vt
cùm armis rebusq; alijs suis incolumes
abirent, vacuam arcem tradidêre. Fides
Polonis seruata. Post quorum deditio-
nẽ illico Agriensis cum exercitu super-
uenit, & non procul ab Iscra castra cõ-
muniuit, quasi mox totis viribus decer-
taturus. Sed licet per occasionem, vter-
que alter alterius copias plerumq; car-
peret, descendere tamen in certamen
totis viribus, & signa conferre non au-
debat. Nam & Iscra fœlicitatẽ aliquot
annorum vnius diei fortunæ commit-
tere nolebat; & Agriensis haud qua-
quã suis fidẽs, quod maiori ex parte e-
rat tumultuaria manus, & militaris dis-
ciplinę rudis, tutius credebatur, cũctan-
dò in locis iampridẽ vastatis, diuturna
obsidione redigere hostem ad inopiam
rerum omniũ, quàm vires experiri. Ita-
que quom neque lentius, neque tardius
quàm sperauerat Agriensis, Iscra, & sui
penuria alimentorũ premi inciperent,
futurumq; planè constaret, vt aut nul-
lo modo, aut sine summo discrimine
perseuerare in eo loco haud possent:
nulla insigni pugna commissa, rediêre
Cassouiam. Nec multo post cœptũ est
inter Iscrã, & Agriensem agi de concor
di, multique hinc inde variatis prius
conditionibus, tantundem coniuncta
Iscræ, per matrimonium, episcopi nep-
te, nõ solùm pax, sed affinitas etiam in-
ter eos inita est. Id bonane fide factum
fuerit, vulgò addubitatum: tum quod
reginæ, vt oportuit, approbatio subin-
de non accessit, tum quod relaxandis
vtrinque captiuis fidem Boëmi viola-
uêre. Ceteris enim ad suos dimissis, Cai-
cam, & Comorocensem, de quorũ et-
iam libertate trãsactum in pace fuerat,
retinuêre. Sed & post concordiã, Iscra
intercepit oppidum, quod in Scepusio
à socero suo tenebatur, prædasq;, & cap-
tiuos

titos ex illis, qui regi fauebāt, per occasiones, atq; insidias abigere perseuerauit. Disceptabatur, per id tempus, de sacrorum summo antistite à Christianis. Et erant qui Eugeniū in Italia à Collegio cardinalium electū, & qui Fœlicem in Germania, quem Basiliense conciliū designauerat, pro summo pontifice cōprobarent sequerenturq;. Multi etiam principes regesq;, & natiões, inter quas Hungari, & Poloni tam ancipitis controuersiæ finē expectantes, sententiam suam dissimulabant, cærimonias interim, ritusq;, quales à maioribus suis acceperant, religiosè obeundis sacris continuando. Quom itaq; non solùm eos, qui ex diuerso stabāt, sed etiam, qui ambigua deliberatione suspensi, & studia sua occultantes neutrum alteri præferebant, tam Fœlix, quàm Eugenius diuersis artibus sollicitaret, sibiq; cōciliare niteretur: ab vtroq; legatio diuersa, eodem tēpore, venit ad regem. Et Fœlix quidem fretus vinculo sanguinis, quo Tridentinus episcopus Alexāder à ducibus Masouię oriūdus, VVladislao cōiunctus erat, illum iampridem à se cardinalem designatum potissimè idoneum duxerat, cui partes suas cōmitteret: vt si parū causa valuisset, propter propinquitatem saltem, non aspernaretur. Ab Eugenio aūt venerat Iulianus Cæsarinus etiam cardinalis. Et hic quidē vrbem Romam, non solùm diuinitùs electum locum, sed Petri, & Pauli aliorumq; innumerabilium religionis fundatorum sanguine cōsecratum, in quo crearetur pręsideretq; maximꝰ pontificum, sacrosanctum cardinalium Collegium, legitimam iugemq; successionē, tum de more habitam & ab alijs, quorū res esset, electionem, pręterea totius Italiæ consensum, & Gręcorum iudicium volūtatemq; pro Eugenio allegabat: nihil aliud ex parte altera esse dicens, pręter tumultum perditorum quorundā, quos, fortunis suis profligatis, abiectaq; Dei, atq; hominum verecūdia, spes nouarum rerum, sine auctoritate, sine ordine, sine causa, velut ad nundinandū sacra congregasset. Ille autem ex diuerso: non locum, sed puritatem animorū vitæq; sanctimoniam pertinere ad religionem dicebat. Non referre vbi esset, diceretur ué summus pontifex, sed quis, & à quibus. Nimis in arcto circumscribi columen Christianæ professionis, si eius caput non nisi Roma, & creare posset, & capere. Quid futurum si ea vrbs possideatur à barbaris, vt aliâs cōtigit, aut omnino deleatur? Si fortuna loci ad rem, quæ tota in animis est, momentum aliquod habere posset, Hierosolyma sanctiori multò quàm Petri, & Pauli sanguine consecrata. Illic religionis nostræ verissimum caput, immortalitatis nostræ omnia mysteria cōstituisse, illic summi sacerdotij prima successionis initia & tradita, & suscepta: non humano aliquo casu (vt in Petro factū, & Paulo: quorū hic tanquam reus Romam perductus, ille Simonis magicis vanitatibus attractus) sed voluntate electioneq; diuina. Quod ad cardinales attineret; non animaduertendos ex titulo, & nomine, quæ lasciuientis fortunæ fauor etiam immeritò cuiq; conferre posse. Eos, etiam si vrbem Romam nunquam viderint, nunquā titulo cardinalis insigniti sint, tamen veros esse apud deum religionis nostræ cardines, & fundamenta, quorum doctrina, vita, mores, actiones deniq; omnes cum religione consentiant. Nihil interesse, qua quis sit fortuna, & dignitate: deū enim, non quæ extra hominem sint, verùm animos ipsos intueri, atq; expendere, deque his, quæ ad sacra pertinent, non fortunati, sed optimi cuiusq; iudicium cōprobare. Sed neq; multum consuetam cærimoniam eligendi in vrbe, aut possessione Romanæ sedis, ad veram diuini vicariatus successionem attinere: vbicumq; bonorum cœtus conuenisset, diuini spiritus sensum adesse intelligi debere, & quę dicta, acta constitutaq; illic essent, vt ab eodem spiritu manātia accipienda. Præter quàm quod temerarium, etiam periculosum esse, perpaucorum obstinatis animis, quos nihil aliud, quàm mala cōscientia cōtumaces redderet, publico Christianæ reipublicę concilio non adhærere. Non dubitare aut Eugenium, aut qui illum sequerentur, vel de sua, vel de concilij auctoritate, sed intelligere, non posse, se & in religione eminere, & ab ea animo, & vita maximè abhorrere. Si pro religione modò solliciti essent: nequaquam aduersaturos concilio: cuius non alius finis esset, quàm religionis sanctitatem, dignitatemq; conseruare, & augere. Verè sanctos pōtifices, qui ad id locorum ecclesiæ pręfuissent, nunquam tantam rationem habituros fuisse de concilijs, nisi intellexissent, id quod ad omnes ex ęquo pertineret, omniū iudicio, & consensu moderandum, longeq; altius posse prospici ea, quæ verissima salutariaque essent in rebus diuinis, ab vniuersali Christianorum iudicio, quàm à paucis Romanis sacerdotibus, aut metro-

polis

polis eiusdem episcopis. Hinc non minus fere, quàm quatuor euangelistis tributū semper, & tribui ab ecclesia quatuor concilijs, Nicęno scilicet, Cōstantinopolitano, Ephesino, & Chalcedonensi: in quibus, præter alia multa, diuinitus ad decus amplitudinemq; religionis constituta, confutatæ essent, & explosæ hæreses nefariæ, ac perniciosissimę, quibꝰ professionis nostræ vera fundamenta subuertebantur: si quidē Nicęę Arrij, Constantinopoli Macedonij, Ephesi Nestorij, Chalcedone Eutychis, impietatis conuictę damnatęque. Reliquorum quoque conciliorum subinde omnia decreta suū semper pondus suā maiestatem tenuisse. Nō postulare, qui præsiderēt Basileæ, vt de vniuersorum salute, deq; singulis emēdādis, vel inprimo, vel in quocunque alio modo religionis nostræ, sibi crederetur, ꝙ temerarium esset, atq; improbum, sed ad disceptationem iudiciumq; illorum, omnes, quorum interesset, aduocare. Quibus sæpe iactatis vtrinque, & à rege, ac suis auditis, in horum altero summo pontifice agnoscēdo, neutri legatorum est assensum. Cæterùm, quia Iulianus, ad ea, quæ ad rem diuinam spectabant adiecerat, intestina certamina, quibꝰ arx, & præsidium Christiani nominis Hungaria vastabatur, malè habere Eugenium, cæterosq; qui rem christianam saluam vellent, suaseratq; deponenda arma per concordiam, cuius æquas conditiones inuēturum se speraret, si, cum bona vtriusq; partis venia, tētare licuisset: vbi planum factum est ei, nihil omissum à rege esse, quod ad pacem facere videri posset, multasq; legationes de compositione frustra ad reginam commeasse: concessum est, vt, quātum in ea re posset, experiretur. Ille postquam regis animum à quietis consilijs minimè abhorrentem vidit: profectus ad reginam, quom de vtilitate pacis, deque incommodis belli, discriminibusq; disseruisset ea, quæ putauit ad id quod intendebat pertinere: sexus illam cōditionisque suæ admonuit, & quàm facilè, & temere populorum studia cum fortuna mutarentur. Nō esse eius, quę paulo ante experta foret, quid paucorum tumultus posset contra penè vniuersorū consensum, in eo bello perseuerare, in quo viribus multò, & facultatibus esset inferior. Stare ex parte altera omnem vim Polonorum, & cum illis maiorem partem ex Hungaris: quorum opes, & auctoritas in regno emineret: hominum, & armorum, iumentorumque satis esse reparando exercitui, si quid aduersi cōtigisset: partibus autem eius adesse paucos, præter militem conductitium, cuius fides nō ex animi studio, sed ex pretio penderet. Præterquā quod inita affinitas inter Iscrā, & Agriensem meritò ei suspecta esse posset, ea quoq; quæ satis ei firma, & apparata viderētur, in vnius p̄lij fortuna pēdere: vixq; sperare posse reparaturā se rursus ad pugnā vires, si semel acie vinceretur. Vt speraret victurū postumū diutissimè: considerare oportere, q̄ innumerabilibus casibus humana vita subiaceret, & quo minus roboris in ea ætate esset aduersus malam valetudinem, & morborum vim, eò facilius extingui solere. Magisq; timendū, quàm subinde sibi, quàm adultis iā duabus filiabus suis fortunam sponderet: quom etiam quos spes, & gratificatio postumi tunc in fide retineret, orbitas regni esset in contrarium auersura. Satius multò, præcauere, ne, si præmatura fata filiū regno subduxissent, filiæ quoque excluderentur: cùm danda opera esset, vt saltem altera, matris veluti loco, regnaret. Inter marem & fœminam quo ad parentes, nihil interesse, præter sexum. In VVladislao esse illa omnia, per quæ (quoniam filiæ vtique aliquando cōiugandæ) meritò ab ea gener esset expetendus. Temporis verò, & rerum conditionem vtrosq; ad affinitatem nō solùm inuitare, verùm etiam quadam veluti necessitate mouere. Ad extremū meminisse debere viri, patrisq; sui, quibus, pręter diuinos honores, cętera omnia cum summa fide tribuisset ea gens, quæ periclitatura erat, nisi ad pacem animum adiecisset. Indulgendum fortasse aliquādo viris, vt, pro tuenda, aut augenda dignitate vnius, populorum multorum salutem in discrimē ne adducerent: muliebris certè verecundiæ non esse, opportunitati, ac saluti tot de se bene meritarum ciuitatum, & populorum, præferre incertas spes vnius infantuli. Famam homini extimescendā, sed & dei immortalis vltionē, si per eā staret, quo minꝰ à nefario bello, & Christianis rebus maximè periculoso absisteretur. Ad ea, regina, satis se suas hostisque facultates nosse, inquit, & quantū vel vires, vel fortuna posset in bello nō ignorare. Cæterùm minus flagitiosum, dolendumq; esse, resistendo exturbari, quàm per ignauiam, & vanum metum, regno excedere. Iustā esse causam suā, neque abfuturū vindicem iustitiæ deū. Filium verò incolumem esse, ac, Deo propitio, fore. Quod si malū fatum cō-

tra ſpem quicquam afferret: nouam rē
noua conſilia præbituram. Hungarorū
quidem merita in ſe, ac ſuos ingētia eſ-
ſe: ſed quò maiora eſſent, eò magis ſibi
annitendum, ne cogerentur in ditio-
nem ipſis inuiſam degenerare: ſi tamen
ſine cæde, & ſanguine id fieri poſſet, ni-
hil eſſe quod mallet. Sub hæc verba Iu-
lianus, collaudato reginæ animo, & qđ
muliebriter bellū non expaueſceret, ſi
neceſſariò gerendum foret, & quod con
cordiam, ſi modò æqua offerretur, non
aſpernaretur, de pacificationis forma
cœpit cum ipſa agitare. Cæterùm, multis
vtrinque conditionibus in medium ad-
ductis prius, ac repudiatis, quom mater-
nū animum æquè adulta filiarum ætas,
atq; infantis cura ſollicitū haberet; tan-
dem eò adacta eſt regina, vt conſentiret
has ſimul leges, & ſtabilimenta concor.
diæ ad VVladiſlaū perferri. Ante omnia
vti alteram filiā ipſe, alteram Caſimirus,
qui tum Lituaniæ præerat, vxorem du-
ceret. Et Caſimiro quidē deſpondere ſe,
dotis nomine, centū, & viginti millia au
reorum, VVladiſlao verò ducenta mil-
lia in terra Sleſia, ceſſuramq; iam tū illi
poſſeſſionē, reſeruato ſibi redemptionis
iure, quandocumq; cōmodum fuiſſet.
Quod aūt ad Hūgariam attineret, VVla
diſlaus mox ſeſe regio titulo abdicaret;
ꝓcurationem, & tutelam, vſq; ad inte-
grā poſtumi ætatem retineret: vbi ille a-
doleuiſſet, procurationem dimitteret.
Quod ſi intra pubertatē, aut quādocun-
que poſtea ſine liberis poſtumū decede-
re cōtingeret: cū regio titulo, ius quoq;,
& arbitriū regni ad VVladiſlaum reuer-
teretur. Cæterùm cōpenſandis impen-
dijs ea in expeditione factis, terra Scepu-
ſienſis ꝑpetuo iure addiceretur Poloniǫ
regno: Hungari verò ſua ſponte, ac bona
fide antiquarent quamcunq; actionem,
& ius, ꝙ aut in Podolia, aut in Valachia
habere ſe crederēt. Accepiſſet VVladiſ-
laus ſine dubio conditiones tam ſibi, q̃
regno ſuo commodas. Et erant ex Hun-
garis multi, qui aut externū bellum ti-
mentes, aut inteſtinū execrantes, nō for-
titer ſententiam reginæ impugnabant.
Quō tamē agi appareret de facultatib⁹,
atq; amplitudine regni: placuit aut per
nuntios aut ꝑ literas [eorum] quoq; pro-
cerum, qui præſentes non erant, volun-
tates exquiri. A quibus, vt fit, pro cuiuſ-
que ingenio, allatæ ſunt literæ non ſolū
ſentētia variæ, ſed omnino etiā diuerſæ:
quom eſſent, qui iniquiores quoq; con-
ditiones domi ꝑferendas cenſerent, dū
modò foris tuti eſſent: & qui nullā om-
nino concordiam habendam dicerent,
niſi quam arma conſtituiſſent. Itaq; quò
magis aut timidè nimiū aut periculosè
alij cenſebāt, eò, poſtq̃ cognita eſt ſen-
tentia Huniadiani, maiori aſſēſu omni-
um accepta eſt, quom nihil in vtramuis
partem affectatum cōtineret. Scribebat
enim, videri ſibi, propter imminens à
Turco negotium, neq; repudiendā pa-
cem temere, neq; tamen amplexandam
cupidè, & ſi natura ſua, pax ſemper bel-
lo ſit anteferenda, neq; omnino, aliā ob
causā gerātur bella, q̃ vt pace frui liceat.
Concordiæ tantummodo conditiones
rectè animaduertendas: & ſi iniquæ of-
ferrentur, cōmodiores exigendas. Quæ
ſi impetrarentur, nihil ſatius, q̃ inuicem
domi in gratiam redire, &, depoſitis in-
teſtinis armis, pugnare foris. Sin verò re
gina perſeueraret inire id fœdus, in quo,
ſui ſuorumq; habita ratione, mēbra re-
gni non ſolùm ad tēpus poſſidenda ex-
teris traderet, verùm etiā à corpore ſuo
ꝑpetuo alienaret, omni ope reſiſtendū
cenſere. Non animum, non vires defutu
ras ad extorquēdam æquā pacē, minori
etiam ſumptu, quàm foret impenden-
dum ꝓ concordia, quę tunc offerebatur.
Itaq; Iulianus rurſus ad reginā ꝓfectus,
pauca quædā in prioribus cōditionibus
commutata retulit. Sed quom neq; illa
Hungari probarent, modò hac modò il
la cautione variata, vltro citroq; mul-
totiēs fruſtra commeauit. Tandē verò,
vt, ꝙ vltimum erat experiretur, vtrinq;
impetrauit, vt Iaurinū VVladiſlaus ad
reginam proficiſceretur, ſi fortè præſen
tia, & mutuū colloquium, ad concordiā
inter eos eſſet efficacius, q̃ alienæ perſua
ſiones. Poſtquam conuenēre, poſt mu-
tuam admirationem, quō in alterius æ-
tate tam tenera, procurationi, & tutelæ
ampliſſimorū regnorum par indoles e-
mineret; alteram verò, ꝑter ætatem iam
grauem, animi magnitudo in periculis,
maximisq; quibusq; actionibus explicā-
dis venerabilē redderet: primi congreſ-
ſus, vt par erat, q̄relas purgationesq; mu-
tuas habuēre, aſſeuerantibus vtriſq; ex
diuerſo, cōtra ius fasq; ſe ab altero vio-
lari, armaq; à ſe ſumpta neceſſariò, non
ſua ſpōte. Tandē quom dies aliquot, de
cōcordia colloquendo, cōſumpſiſſent:
ſic diſceſsēre, vt conciliatos appareret,
idq; propter ditiſſima munera, quib⁹ ſe
mutuo benigniſſimè ſunt diſcedendo
proſecuti. Qua tamen conditione arma
deponenda eſſent, non eſt vulgatum. Id
planè conſtitit, reginam paulo poſt Bu-
dam vēturam. Quod cùm feciſſet, emiſ-
ſo prius Ciliæ Comite è cuſtodia, in qua
fere ab initio belli ſeruatus fuerat, pax
firmata

firmata eſt, & expreſſa. De cuius incūdæ
ratione dum diſceptaretur, VVladiſlai
virtus, ac dexteritas in agendo mirè ſibi
conciliauerat reginę animū, manauitq;
rumor datę in id mutuo fidei, VVladiſ-
laum liberè in Hungaria regnaturum, ſi
modò aut p̄cario impetraret, aut armis
extorqueret ſacrā Hungariæ coronā, &
poſtumū à Friderico Cæſare, q, poſt Al-
berti mortē, fretus reginæ viduitate, in-
fantis patrimonio in Auſtria abuti fere-
batur. Cæterùm regina, vbi Iaurinū re-
dijt, leuiter ægrotare cœpit, ac triduo
poſt, torminibus interijt, nō ſine veneni
ſuſpicione, propter moriēdi celeritatē.
Sed vt de veneno addubitatum: ita, quā-
tum exterioribus ſignis licuit deprehen
dere, id maximè cōpertum, VVladiſlaū
ſcilicet ægerrimo animo mortē eius tu-
liſſe, frequēterq; aſſeueraſſe, ſublato ve-
lut obſide, ac ſtabilimēto pacis, Boëmis
rerū nouarū cupidis, nō defuturas cau-
ſas machinādi cōtra fœdus, vt bellū in-
ſtauraretur. Nec ſec⁹ accidit: paulo enim
poſt, cum oppidis ſimul omnibus, q̄ prę-
ſidijs eorum tenebantur, ad Cæſarē defe
cēre, rurſusq;, non ex inſidijs, ſed vi aper
ta cœperūt regijs partibus inſultare. Eo-
dem tēpore apparatu, & numero homi-
num inſignis legatio venit à Turco, ma-
gis, vt fama tenuit, exploratum, quis ſta-
tus eſſet rerū in Hungaria, propter inte-
ſtinum bellū, de cuius euentu maximè
ſollicitus erat, q̃, quod crederet ea, quæ
poſtulabat impetrare. Quandoquidem
Huniadianus, cui, cohibendarū popula-
tionum Turci, curā commiſſam fuiſſe
diximus, non ſolùm incurrentis impetū
ſæpe ſubmouerat, ſed fœlicitate etiā, &
virtute ſua fretus, in agrū hoſtilē popula
būdus ipſe irrumpēs, occurrētibus Tur-
cis ſibi, haud ſanè ignobiles clades intu-
lerat; & fortuna ſapienter vtendo, paula
tim extorſerat, vt non tā vincere, q̃ vin-
ci ſe poſſe ſentirent. Itaq; quom fere eiſ-
dem verbis, quibus ad Belgradum legati
regij dimiſſi, tunc etiā offerretur fœdus,
eiusq; velut obſes poſtularetur aut Bel-
gradum, aut annuū tributum: ſuperue-
niente nuntio ab Huniadiano, q aſſere-
bat, per eos dies cū Turcis bis fœliciter
pugnatum, multosq; in prœlio captos,
plures in fuga trucidatos; inter quos ce-
cidiſsēt duces duo maximè inſignes: prę
terea ſigna militaria pleraq; illis adēpta,
& cum victoria, ingētem quoq; prędam
à militibus reportatā: haud ſanè mitiùs
reſpōſum eſt, quàm inflata legatio exige
bat. Inquit enim rex, relaturū ſe de his,
quæ petebātur, ad Huniadianum, & ſe-
cūdum fortunā, quę aut illi, aut Turcis
proximis dieb⁹ fauiſſet, per legatos ſuo
ad poſtulata reſponſurum. Cæterùm
quom poſt reginæ mortē, regni omnes
proceres in fidem VVladiſlai redijſſent,
nihilque hoſtile iam in regno ſupereſſe
videretur, præter Caſſouiam cum appē-
dicibus; & illinc quoq; affinitas inter Iſ-
cram, & Agrienſem inita renouandæ
cōcordiæ ſpem faceret, videreturq; Cæ-
ſar, ad quem factio illa defecerat, etiam
vt cætera parum eſſent apud eum effica-
cia, tamen, propter quietis ingenio eius
inſitum ſtudium, omnino pacem bello
prælaturus: Iulianus ratus commodum
tempus ſuadendæ cōtra Turcos expedi-
tionis, & publicè apud regē, & priuatim
apud primores regni cœpit eam rem a-
gere. Et VVladiſlaū quidē admonebat
ſpei, quā ſibi ꝓpoſuiſſent oēs Chriſtiani
principes, vbi eū accitū eſſe, vt in Hunga
ria regnaret, intellexiſſent, fœlix fauſtū-
que id Chriſtiano nomini viſum iri. Pro
fœlicitate ipſius vota ſolēnia ab omnib⁹
nuncupata. Quod pacatum regnū pro-
pe totum iam poſſideret, nō minus pre-
cationibus aliorū Chriſtianorū, quàm
ſuis armis effectum. Dādam eſſe operā,
vt tam ingenti de ſe expectationi reſpō-
deret. Expeti id etiam à religione, quam
profiteretur, ſed nec minus à neceſſitate
regni p̄ſentis ſtatus, & illorum, quos in
fidem ſuſceperat, ſecuritate. Non poſſe
ab ſe negligi eam expeditionem, aut ſal-
ua fide præſtita Hungaris, aut incolumi
non ſolùm Hūgaria, ſed etiam Polonia,
cuius ſalus ab Hungariæ ſalute depen-
deret. Vindicandam indignitatē poſtu-
lati ab ſe tributi in tanta regni ſui fœlici
tate; indicandumq;, prope negligenter,
ad id locorū, rem geſtam, quidue inter-
eſſet inter expeditionem, q̄ tantummo-
do regis auſpicijs, & illam, quę non auſ-
picijs ſolùm, ſed ductu etiam regio ſuſ-
ciperetur. De victoria dubitare nō ſine-
re res fœliciter ab Huniadiano geſtas cū
parua manu, ſi cum ijs copijs conferre-
tur, quas ipſe eſſet educturus. Apud Hū-
garos verò proceres, aſſerebat, diuinitùs
contigiſſe, vt VVladiſlao regnum com-
mitterent. Eam mentē, coniungendi in-
ter ſe vires duorum potentiſſimorū re-
gnorum Deum eis dediſſe, vt imperium
finesq; ſuos nō ſolùm tuerētur, verùm-
etiam Helleſpontum, & Aegeum vſque
mare propagarent. Non prætermitterēt
opportunitatē, cui etiam fatum, & fortu
na fauiſſet, illata per reginę obitū veluti
neceſſitate, imponendi finem ſeditioni-
bus inteſtinis. Ad fœlicitatē publicā ex-
pediendam, non in præſens modò, ſed
etiam in perpetuū, nihil eis deeſſe poſſe,

præter rectã mentem. Non deessent ipsi
occasioni suæ; quãdo reliqua omnia ad
victoriam, ratio, fortuna, fatum abundè
accõmodassent. Accedebãt ad hæc pre-
ces miserabiles, & lacrymæ Despoti: qui
non solùm ad regem orando adibat, sed
quosq; etiam sortis mediocris supplex
prensabat, rogabatq; flẽdo, vt non omit-
teretur tempus, & facultas vlciscẽdi ca-
lamitates Christianis inflictas, & plera-
que omni cruciatus genere fœda sup-
plicia, de alijs multis p summam crude-
litatem à Turco sumpta. Hinc indignan
do, filiorũ suorum erutos oculos, nefa-
rieque abscissa pudibunda, supra quàm
humanæ aures pati possent, miserabili-
ter deflebat. Ad extremum regi simul,
& purpuratis alijs, memorãdo q̃ fœlix,
potensq; paulo ante imperio liberis, &
cæteris benignæ fortunæ blandimentis
visus esset, qui tunc aliena misericordia
aleretur, obtestabatur, ne se, ne filios, ne
Christianum nomen inultũ sineret. Ad
Hungariæ fines tempestatem iam perue
nisse. Potius alienę calamitatis vindices
se præbere vellent, q̃ expectare, dum sua
quoq; simul cum ipsis eodẽ naufragio
obruerentur. Non tamẽ aut huius iustæ
preces, aut Iuliani prudentes asseueratio
nes vltra valuêre, q̃ vt, qui aberant, pro-
ceres, de ea re Budam accirẽtur. Ibi ma-
iori ambitu maiorique asseueratione o-
mnia hęc repetita, atq; etiam aucta, quõ
ad superiora hortamẽta Iulianus adijce
ret, multorũ quoq; aliorũ Christianorũ
principum auxilia in tempore affutura.
Constitutum igitur omnium miro con-
sensu, vt veris statim initio, rex q̃ maxi-
mè fieri posset, numerosum, instructum
que exercitum educeret, moueretq; in
Bulgariam. Interim verò cũ Cæsare aut
de pace, aut de fœdere transigi placuit,
& vt, ad publicam Christianorum om-
nium causam vel aduocaretur ipse, vel
auxilia ab eo expeterentur. Legationes
præterea decretæ, quæ non solùm Polo-
nos, sociã cõiunctamq; iam gentem, sed
Prutenos etiam, & Valachos adirent, at-
que ad eam expeditionem hortarentur.
Cæsar inducias dedit in biennium. Quo
vero minus in expeditionem Christia-
nis reb9 adeo necessariã nec venire ipse,
nec subsidium mittere posset, Boëmiæ
tumultuantẽ statum in excusationẽ ad-
duxit. Magister quoq; Prussiæ, causatus
vastitatem, qua, proximis temporibus,
continua bella cã puinciam afflixissent,
nihil tale, quale petebatur ab se speran-
dum renũtiauit. A Polonis, & Valachis
missæ sunt cum semestri stipendio equi
tum peditumq; auxiliares copiæ. Quas
ingens armatorum multitudo subsecu-
ta, quibus domos, coniuges, liberos, pa-
triam cæteraq; humanæ vitæ aut præsi-
dia, aut ornamenta pꝑter eiusmodi mi-
litiam relinquere non consiliũ, aut sti-
pendium publicum, sed priuata in Deũ
pietas, & studium Christiani nominis si-
mul tuendi, simul propagandi persuase
rat. Quod gen9 militum, cruce signatũ,
ex alijs quoq; nationibus, ad famam re-
ligiosæ expeditionis ingẽti numero cõ-
fluxit. Igitur, præmissis supplicibus pre-
cationibus, rebusq; diuinis dies aliquot
per omnia fana solenni ritu, & cerimo-
nia pactis, circiter Kalendas Maias rex
Buda mouit, transmissoq; Danubium e-
xercitu, paruis itinerib9 ingrediebatur,
suos, qui nõdum conuenissent, expecta-
bund9. Superato deinde Tibisco rursus
ad Danubium se conuertit, copiasq; ad
Salsum lapidem traiecit in Bulgariam.
Mox rectà progressus est Sophiã oppug-
natum. Quo in loco Despotus cum suis
regio exercitui se coniunxit. Vrbs ea na-
turali situ haud sanè egregiè munita est.
Sed Regis subitus aduẽtus etiam impro
uisam deprehenderat. Itaq; breui tem-
pore, nec difficili conatu capta. Cæterũ
quia plus operæ seruanda ea, insumen-
dum, quàm capienda insumptum appa
rebat, direptã prius à militibus, rex suc-
cendi iussit. Pari subinde fœlicitate quõ
pleraque ignobiliora oppida expugnas-
set, diripuissetq;: non procul à Morana
fluuio castra posuit, in loco, qui, vt non
rectè collis, ita nec planicies queat appel
lari, sed medi9 inter vtrũq;, quantũ à col
le submittitur, tantũ à planitie turgescit.
Illinc missi equites quingẽti simul præ-
datum trans flumen, simul speculatum,
qua tutius, & minori cum vexatione ꝓ-
gredi exercitus posset. Illi, exoriente so-
le profecti, sub meridiem in speculato-
riam Turcorum manum inuecti, qua-
tuor quom cepissent, cognoscunt duo
millia hostium per proximam siluã ad-
uentare. Itaq; impares se pugnæ intelli-
gentes, qua propius ad flumen iter arbi
trabantur, in fugam se vertunt. Nec mo-
ra, Turci visi à tergo trepidationẽ simul,
& fugandi studium auxêre. Erat inter
refugiẽtes & fluuium, collis editior, ex
cuius vertice, quom pateat longè lateq;
prospectus in Cismoranam regionem,
allabentis tamẽ fluminis alueus nõ ap-
paret, visu supra vallẽ, seu per extensam
planitiem, lõgissimè in oppositos tumu
los procurrente. Itaq; quom refugiẽtes
ad flumen regij per collem transcendis-
sent, & propter altitudinẽ prærupte ripe
in citeriore partẽ ad suos euadere posse
de-

desperarẽt: pars quidem in aquam, stra-
tis equorum tenus se immiserat: reliqui
verò in extremo margine fluminis sub-
stiterãt, animo, quo sunt illi, q, sine alicu
ius, aut defensionis, aut effugij spe, mox
ab hoste immanissimo trucidari expe-
ctãt. Nec vanus forsan eorũ met9 fuisset:
sed rex venatũ magno cũ numero arma
torũ casu cis flumen profectus, Turcorũ
oculis tũc maximè in summitatẽ aduersi
collis pueniẽtiũ quõ occurreret, insidi-
arũ metũ illis incussit: quõ & lõgius dista
re, & maior appareret multitudo, quã ꝓ
modo eorũ, quibus à tergo institissent.
Quæ res fecit, vt cursum paulisper cohi-
berẽt. At rex vbi hostes adesse perpẽdit, à
venatione in pugnæ studiũ cõuersus, in-
gẽti alacritate suos ad flumẽ dirigit. Nec
procul aberat, quõ qui illic medij inter
hostẽ, ripãq; insuperabilẽ creditã, dereli-
cti à se, ac desperati, iã tum mortis maxi-
mã partẽ in corpus admiserãt, cõspectu
suorũ velut ad cælitus demissam opẽ re-
creati, animos simul, & clamorẽ extulê-
re, versiq; per accliuũ retro cõmissæ fugę
pudore stimulante, ad montẽ magno co
natu ferebantur. Interim verò rex quoq;
cũ suis ad ripã puenerat, &, sine delectu
placidioris descẽsus, per abrupta, & pꝑci-
pitia omnia ad flumẽ prosiliebat, tã cęca
omniũ festinatione, vt multi vorticibus
impliciti, ab aquæ violẽtia secundo am-
ne agerẽtur, multi etiã, inter luctãdum,
ab equis excussi, armorũ põdere pessun-
dãte, subitò in aliorũ conspectu submer
gerẽtur. Sed Turci redeũtes cõtra se Chri
stianos minimè expectauêre, nec pugna
fuit, sed vicissim fuga, & trepidatio. Pro-
gressus erat deinde rex trãs flumẽ duorũ
dierum iter, præmissis speculatoribus, p
quos numerũ hostium cõsiliaq;, & ince-
pta exploraret. Ex his duo trepidè renun
tiauêre, Turcos nõ lõgè cum valida ma-
nu in insidijs occasionẽ intercipiendi re-
gis captare. Qua re audita VVladislaus,
statim, habito ex omni multitudine de-
lectu, cum decẽ millibus armatorũ Hu-
niadianum misit, vt per silentiũ noctis,
nihil tale opinãtes hostes adoriretur. Il-
le à meridiè ad primã vigiliã speculato-
res subsecutus, vbi Turcos haud ꝓcul es-
se cõperit, quõ luna pernox esset, ad ea lo
ca, per q maximè fuga patere illis pote-
rat, agmẽ tacitè circũduxit, &, clamore
sublato, torpẽtes, sopitosq;, vtpote, quos
nulla cogitatio affuturi certaminis tene-
ret, adoritur. Primoq; statim impetu, tã-
tum terrorẽ vulgò incussit, vt fugã ma-
gis, q arma pro se quisq; spectare incipe-
ret. Sed vbi ad effugium pręclusas vias
oẽs percepêre, velut in vltimo discrimi-
ne, per trepidationẽ alienatis sensibus, e-
quorũ fræna ægrè, atq; arma expediebãt.
Quõ ex parte altera Huniadian9 suos ad
hortaretur, vt inermẽ adhuc hostẽ, som-
noq;, & inopinato pauore fluctuantẽ in-
uaderent, ac cæderent. Frequentes iam-
pridem victoriæ, nomen viri apud Tur-
cos non solùm celebre, verùm etiam for
midabile reddiderant. Itaq; à principio
quidem, quom haud quaquam strenuè
à trepidantibus, hostemq; ignorantibus
resisteretur: tumultus, & cęca cõflictatio
verius, quàm pugna fuit: deinde, vbi Hu
niadianum adesse percepêre, suosq; vbi-
que ab obuijs ꝓsterni, integrosq; cũ sau-
cijs, semianimes cum vegetis, & recenti-
bus varia, fœdaq; pereuntium imagine
volutari: vt quemq; nox, & timor præci-
pites agebat, per loca inuia, vepribusq;,
ac virgultis implicita euadere tentãtes,
facilè instans victor consequebatur, ma-
iorq; lõgè cædes, quàm, pro numero eo-
rum, qui vicerũt, cõmissa est. Siquidem
ad triginta millia Turcorũ ea nocte cæ-
sa dicuntur, & supra quatuor millia cap-
ta cum nouẽ signis militaribus: adeo im-
prouisus hostiũ impetus iãdudum vinci
assuetis, oẽm sensum abstulerat, nec pa-
tiebatur aut multitudinẽ suorum, aut fu
gantium cædẽtiumq; se paucitatem sen-
tire. Sed & castra multa præda referta in
manus victoris venêre: quibus direptis,
incensisq;, Huniadianus, haud satis ma-
gna suorum facta iactura, cum non mi-
nori laude eorum, à quibus expectaba-
tur, q̃ suo gaudio ad regẽ redijt. Fuit (for-
tè inter captiuos) Mamacus sacerdos do-
ctrina, & religione apud suos clarus. A
quo super his, quæ in religiosa Musor-
manorum historia vulgò feruntur aut
improba, aut obscena quõ multa Sano-
ceus (vt erat morum rituumq; peregri-
norum vestigator curiosus) exquireret;
ille nec sortis suæ, nec professionis obli-
tus nõ licere, inquit, de secta sua vinctũ
disputare. Cæterùm Sanoceo instãte, vt
vel fateretur, vel purgaret religioni suæ
obiectas * laudes, propriumq; id esse mu
nus sacerdotis asseuerante, ille præfatus;
Turcos quoq; homines, esse ab eisdemq;
principijs, q̃ mortales alij sua profiteren
tur, corpus simul, atq; animũ ducere, sub
intulit, quoniam in his, quæ percipiun-
tur tractanturq; sensibus, cum reliquo
humano genere cõsentirẽt, maximè ve-
risimile esse, in illis quoq;, quæ aut opi-
nio aut intellectus suggereret, sine pro-
babilibus r[illegible]onibus minimè se habere.
Post eam [illegible]iam pleraque Bulgaro-
rum oppida simul odio Musormanicæ
impietatis, simul studio Christianæ pro-

 fessio-

fessionis pellecta, tum etiam linguæ cōmercio, & quod eadē cum Polonis primordia generis haberent, eiectis Turcorū præsidijs, ad regē defecēre. Nonnulla etiā, in ipsa trepidatione, expugnata, partim per regios milites, partim per Polonos cruce signatos, q ductu Iuliani multa egregia facinora quotidiè edebant. Et iā cum victoria peruentū erat sub ipsum Thraciæ aditū. Cæterùm licet multum bello q̄ situm videretur, nō minus amissum credebant in militū vexatione, qua toto itinere cōflictati illuc peruenerant. Quō enim propè à fonte Ciabri amnis, (qui) à Mœsis olim Triballos disterminabat, Bulgaria p dorsum Aemi montis in vulturnū, aquilonemq; porrigatur: à meridiè in Thraciā declinat, à septētrione verò in Danubiū deuexa, inferioris partem Mœsiæ occupat. Itaq; media eius regionis inuiæ rupes, & prupta saxa tenēt. Decliuiora aūt, etsi qua in planitiē protenduntur, profundis ferè filuis vastisq; solitudinibus occupātur. Ideo ager haud sanè egregiè frugū fertilis, sed neq; alendo pecori satis fœcūdus. Ac proinde, ad cætera mala, quibus itinerū difficultas, in ipso iā hiemis initio, exercitū mulctauerat, magna hominū iumentorumq; vis rigore intolerabili, aut lassitudine absumpta: cōmeatus etiā inopia maximè vrgebat. Et licet pecunia suppeteret abūdè, nō erat vnde frumenta coēmerētur, ex eoq; ad famē desperatio quoq; accedebat. Nec quicq̄ aliud, victū iam malis suis exercitū, ne dissolueretur, retinebat quàm crebræ Huniadiani adhortationes, cuius asseueratio, quò peritior earū regionū rerumq; habebatur, eò veluti solidiori spe ab omnibus accipiebatur. Ille quidquid malorū exhaustū erat, frigus, famē, lassitudinē, desperationē repetenda, rursusq; perpetienda dicere si regrediendū foret, tāto hominū iumentorūq; vexatione maiori, quāto magis regionis naturalē vastitatem bellum etiā exhauxerat. Longè plus solitudinis, difficultatumq; à tergo relictum, q̄ superesset, si progredi pseuerarent: multo etiā altiora montiū iuga superata, quàm per q̄ in Thraciā transcendendū. Stare eos in limine horrei fœlicioris iā agri, biduoq; peruenturos nō ad amœniora solùm loca, sed rerū etiam omniū feraciora. In quibus præterq quod reficiēdo exercitui abundè omnia superfutura esset, tantū etiam prædæ passim expositū, quantūm referre fastidirent. Vnicū, atq; eundē vltimū laborē instare. Subinde nō bellum fore, sed populationē. Meminissēt, qua alacritate, p inaccessas cotes, & saltus inuios, etiā inuita natura, paulò ante properassent. Qua virtute nihil actū foret, si victoriā non prosequerētur. Cæsos quidē ab se ad satietatē hostes, sed facilè instauraturos exercitum; veriusq; irritatos, q̄ victos dici posse. Rursus occupatos ea, q̄ ipsi deseruissent oppida, & à patria, penatibusq;, & laribus postea ppulsandum iterū bellum, quod in agrū hostilē vincendo cōuertissent. Incertū esse, an eadē fœlicitate arma semper sumerent. Dum Deus, ac fortuna cœptis fauerent, nō temerè omittendā debellandi Europā opportunitatē; vt omitteret, q̄ flagitiosum ijs esset futurū, si fœlicitati suæ, atq; occasioni defuisse viderentur, Deum ijs etiam iratū fore. Hæc, & plura eiusmodi sæpè vulgò, & in concionibus iactata ab Huniadiano, interdū etiam à Despoto, cuius vnica spes erat rerū suarum iterū potiūdi, si bellum nō intermitteretur, succumbētes aduersis nō solùm militū animos, sed ducum etiā sæpe firmauerāt. Quomq; illi audirentur, videbatur vnusquisq; extrema quæq; toleraturus, sed, premēte subindè fame, cæterisq; tēporis, ac locorum difficultatibus, rursus in pristinam desperationē recidebāt, vicissentq; humanæ necessitates (vt cōtigit sæpè) verecundiā, nisi aduētus hostium renuntiatus, ne temerè dilaberentur, cohibuisset, magis ne dissipatis, ac dispersis p loca incognita trucidari cōtingeret, q̄ spe in tantis malis hostibus insultātibus resistēdi. Sed iuuabat etiā vtcūq; cum suis vitæ virtutisq; supremū opus obire. Itaq; vbi mox affuturū hostē cognouēre, lætari pro se quisq;, & gratias immortali Deo agere, propter oblatā occasionē honestè in prælio, atq; in acie cadēdi. Pauloantè, non mortē, sed genus ipsum mortis grauissimū fuisse, quò, veluti enectis bestijs fame, in deserto esset extabescendū. Tantoq; ardore animorum arma vbiq; in castris expediebātur, vt facilè intellectu foret, eos, sine ordine, sine imperio, si appropinquasset hostis, erupturos. Interea Huniadian⁹, q cum paucis montē subierat, refert, hostes summa iuga insedisse, vt q non acie dimicaturi venissent, sed regē tantūmodo trāsitu prohibituri. Posuisse enim illic castra, lapidesq;, & ligna cōportando, tumultuario opere aditum ad se vndiq; communisse. Nec fefellerat eum cōiectura. Namq; vbi Amoratus suorum cladē acceperat, veritus, id quod futurū fuit, ne bellū in Thraciā, & Macedonia trāsferretur, nisi propere misisset, qui arcerent: accitis ad se copijs, quas in Asia habebat, cum reliquijs paulò ante profligati exercitus eas coniūxerat, eo consilio, vt per nullā occasionē fortunæ se cōmittēdo, infessis montiū angustijs, transitu arcēdo VVladislaum sub montibus retineret. Satis superq; hiemē, famemq;, & cętera mala, quib⁹ hostes vexari cōstabat, cōtra illos pugnatura. Sed quē consilij sui exequendi principē fecerat, Phrigiæ pfectus Carambus vir manu, & ingenio promptus, quō, ex loco edito, animaduerteret tumultuātes regios in exercitu, & plerosq; diuersis in locis non legitimo imperio, sed perturbatè, ac temerè ad pugnā erūpentes, alacriusq;, q̄ par erat, propter loci iniquitatē, p accliuū niti: simul se contemni impatiēs, simul, & loco, & numero militū superior, victoriā in manibus se habere ratus, quasi rei bene gestæ decus, pvaricationis culpā dilutura mox esset, etiā contra id, quod in mādatis acceperat pugnare cōstituit. Itaq;, explicatis ordinib⁹, signa in hostē deferri iussit. Id vbi rex animaduertit, ad suos, quos magis honestæ mortis, quā victoriæ spes temerè ad montem agebat, cōuersus, ad uocatisq; Huniadiano, ac Despoto, & cæteris primoribus. Deus inquit, Deus adest fauetq;. Ille hostibus, quō in sidentes mōtis fauces, p otiū satiare possent oculos interitu nostrorū, fame malisq; alijs passim pereuntiū, mentē illic manendi abstulit, & nūc præcipites in eos agit, qui sic armati prosiliēre, vt certamini superesse nolint. Rapiam⁹ occasionē, animisque, & alacritate, q̄ nostri, vt honestè occūbant, extulēre, vtamur ad victoriam. Ad quam nihil efficacius esse solet, quā si sine metu mortis pugnatur. Quo maiori desperatione in hostē feretur quisq; eò violentius cædet, ac prosternet obuios. Et dū mori nō recusat, victor euadet. Nec mora, producturus ipse cū Despoto & Iuliano reliquos in aciē, Huniadianū misit, qui temerè sparsos colligeret, & quantū res subita properātiumq; ad vltimū discrimen non ardor, sed propemodū rabies fineret, puideret, nec cæca eorū temeritas plus hosti ad victoriā conferret, q̄ ipsius aut virtus, aut fœlicitas. Ille properè incōpositæ multitudinis primos assecut⁹, vt quemq; pleniori gradu ad montem festinare intuebatur, admonendo ne cæco impetu veluti paratū iugulū hostibus offerret, (cuiq; enim nō in sua morte, sed in hostiū cæde laborū periculorumq; omniū terminū positū) rogabat vt se in acie locari paterentur, etsi, tanq victurus nollet, saltē in vltionē suę quisq; mortis, acriter pugnare inducerent animū, nō temerè, quod pecudum esset, sed vt viros fortes deceret, atque ex militari disciplina. Pertinere ad futurā famā, ne incruētam de se victoriā hosti permitterēt. Hæc cū diceret, simul ordini, qualem casus, & tumultus pstare poterat quemq; applicabat, simul benignè rero agebat in proximā tumulis planitiē, ex qua placidi⁹ colles accliues haud difficillimū ad se aditū præbituri videbātur. Quō interim rex quoq; cū cæteris copijs accurrisset, & Turci nihilo segni⁹ ex superiori loco decurrentes, eò iā peruenissent, vt missilib⁹ ex interuallo prælīū committerēt. Quorū eò minus vani ictus intercidebant, quò densius regiorū agmen ardentioriq; studio ad excipiendū hostis impetū sursum nitebatur. Multi priusq̄ cominus cōgrederētur, vulnerati. Sed vbi ad manū ventum, & gladijs res agi cœpta est, ante alios Poloni despe ratione, atq; ira occæcatis animis, inuadūt hostē, & prosternūt, tā obstinato impetu vt locis aliquot minimè sustineri posset. Cœpitq; aduersa acies, cōturbatis ordinibus, nutare. Sed accurrens ad omnia discrimina Carambus, & plerosq; ex suis gladio, & vulneribus, alios voce, & maledictis increpitās, quod ab lassitudine, inedia, frigoribusq; enectis, p inanē trepidationē vinci se paterētur: certamē redintegrauit ordinesq; restituit, identidemq;, vbi acrius pugnari animaduerterebat, circū clamitans, Cæcū scilicet desperatione hostē sponte in vulnera agi: tela tantūmodo intēdenda, ipsum se sua spōte iugulaturū: per oēs militis ducisq; optimi conatus, tā periculosæ sibi pugnæ euentū distrahebat. Quō interea multi vtrinq; aut caderēt subitò, aut tā grauiter vulnerarētur, vt delapsis in terram vires minimè ad cōsurgendū suppeterēt, conculcātibusq; equorū pedibus, quanto lętius tanto miserabilius interirēt. Sed maximè insigni, atq; horribili aspectu patebant vulnera equorū per Polonos cruce signatos inflicta. Erat ferè pedestre agmē lāceasq; gestabat, in eo modo à venatorijs distātes, quod non punctim solū, sed cæsim etiā, ferro plato, & oblōgo, infestē vtroq; modo feriebāt. Itaq; illi inter eqtes excursantes p loca modicis virgultis implicita, nō tantū latera equorum mucronibus aperiebant, sed crura plerunq; tota à corporib⁹ detruncātes, ceruicesq; altissimis vulneribus incidentes magna ex parte ad pedestre pliū Turcos redegerāt. Qui eo genere pugnādi tāto facilius superabantur, cedebantq; sensim retro, quanto equestribus assueti insultibus peditū laborē minus ferre cōsueuēre. Cęterū vbi equus, quo Carābus vehebatur, p ventrē lancea trāsuerberatus, dolore sæ-

uiens inter hostes equitem profudit in
caput, vulgatūq; est, ducem aut cæsum,
aut certè captum esse: multitudo ad mō
tem conuersa, quod reliquum præsidij
erat, fugæ se cōmisit, insequentibus Chri
stianis, & fugiētium terga passim cæden-
tibus, tāto ardore animorum, vt ad sum
ma vsq; iuga, per omnia aspera, atq; in-
uia euasuri viderentur. Sed quom plus
negocij ab locorum iniquitate, quàm
ab hostibus futurum appareret, & iam
dies in noctem inclinaret, quo tempore
etiam in planis æquisq; locis errabunda
obluctātium vestigia periclitantur: rex
prohibens vlterius insuperabilibus vim
afferri, signum receptui suis dedit. Ex ad
uersa autem acie, qui cędem effugerant,
pauore, ac festinatione amentes, per sa-
xa præcipitia rupesq; abruptas, proiectis
armis, & manibus cotes innataque illis
virgulta prehensantes, ægrè nitebantur,
euadebantq; ad suos, qui munitiones, ca
straq; verticibus imposita seruabant. In-
ter pugnandum Carambus, alijque viri
multi genere, ac factis insignes capti. Plu
res tamen cæsi in fuga. Itaq; amisso du-
ce, & roboris penè quantum fuerat in
exercitu, quom appareret, Turcos mini-
mè toleraturos impetum, si ad eos infe-
stum agmen ire pergeret: postero die
rex sub aditum, quem insederāt hostes,
castra posuit. Extulerat suorum animos
pugna prospera, nec minus stimulabat
cupiditas transcendēdi in loca commo-
da leuandis malis, quibus miserè affligē
bantur. Exindeq; aut victorię, aut neces-
sitati nihil imperuium arbitrati, contra
ardua quæq; per accliuum obluctaban-
tur. Nec segnius ab hoste desuper petiti,
missilibus penè obruebantur. Videns
itaq; rex naturæ difficultatem obiectam
suis, & quod suo ingenti, hostium verò
nullo discrimine ad montis verticem
peruenire conabantur, temerè effusum
agmen in castra reducturus properabat.
Moxq; præter quàm quod satis in ea ex-
peditione actum credebat, animatis suis
vincere, & vinci desuetis, hiemi locorū-
que asperitati cedere instituerat. Cæte-
rùm Huniadianus obstinatus cūcta pri-
us experiri, quàm desistere à prosequen-
da victoria, quom animaduertisset, ob-
liqua mōtis nuda vepribus, & ad ascen-
sum clementer accliuia: illac euadere in
summum iugum posse arbitratus, suos
circumegit. Prominebat in abruptū ver-
tex editissimus, & Turcis, ascendentium
sub se mōtem aspectum adimebat. Eoq;
non facilè solùm, sed etiam tutò miles
ingrediebatur. Quod vbi rex percepit,
mutata sententia, subsequi Huniadianū
cœpit cū reliquis copijs. Peruenerat iam
prima militum manus in iugum æquè
editum, atq; id quod insederant Turci.
Sed in immensum hians saxum progre-
di vlterius non sinebat. Quò quom Hu-
niadianus quoq; ascendisset, videretque
hiatum, propter magnitudinem, neq; tu
multuaria materia impleri posse, neque
pōte coniungi, quom haud plus stadijs
duobus ab hoste distaret: submisit impi-
gram expeditamq; militum manum oc-
cupaturam recto itinere aditum in mō-
tem, si Turcos paululum submoueri cō-
tingeret: cōfestimq;, obuersis firmatisq;
in illos machinis, haud mediocris ma-
gnitudinis lapides contorquebat. Quo-
rum præter consternationem, quam in-
suetus horrendusq; fragor animis incu-
tiebat, vis improuisa minimeq; tolerabi
lis, propter lapidum magnitudinē mul-
tos in principio obtriuit: parūq; abfuit,
quin nouæ fœdæq; stragis subito terro-
re, & clade perculsi, oēs locum desere-
rent: quippe quod vnius lapidis impetu,
cōplures sæpè diuerso genere mortis ab
sumi intuerentur. Nec mali illius eui-
tandi alia, præterquā fugæ ratio succur-
rebat. Sed Alibecus, post captum Caram
bum militari cōsensu dux à suis creatus,
admonens eam pestē vitatu facilem, si,
fragore audito, post eminentes cotes il-
lico procūberent, non modò ab incepta
iam fuga eos retinuit, verùm etiā ad resi
stendum animauit. Quō itaq; semel, atq;
iterum emissa in se tormentis saxa fœli-
citer elusissent: intrepidè inde arcebant
deturbabantq; regios, qui aditum occu-
pare conabātur. Quod vbi VVladislaus
animaduertit, veluti, securis hostibus,
absistentium suorū eminus conatus oēs
non hominibus sed locis expugnādis ir-
ritos fore iam crederet, desperata comi-
nus congrediēdi facultate, quom rigor
hiemis, &, ob quā, transcendendorū mō
tium spes maximè pellexerat, commea-
tuum inopia premeret, vltra quàm susti
neri iam posset: retro agendi copias rur-
sus consilia cœpit agitare. At Despotus,
cui omnia ęquiora toleratuq; minus du
ra apparebant, quàm belli eius intermis-
sio, per quod fortunā dignitatemq; pri-
stinam recuperaturū se credebat: igno-
miniosum fore asseuerabat, si, capto du-
ce, debilitatoq; hostium exercitu, q victi
iam non armis, sed, vt pauidæ feræ, coti-
bus, ac speluncis se tegerent, terga verte-
rent. Eadem illos cum rerum omnium
penuria, tum aëris intemperie, qua & re
gij laborare, moxq; humanis necessita-
tibus cessuros, si paululum perseuerare-
tur. Non committendum, vt fluentia
luxu

luxu Asiana corpora, tolerandis diffi-
cultatibus superasse viderentur Germa-
norum, Hungarorumq; iam tum ab in-
fantia, cœli, terræq; rigoribus duratos
artus. Daturum se pecuniæ, quantum fo
ret opus, frumentis coëmendis, quorum
copia circum omnia loca abundarent.
Iulianus quoq; haud fermè his dissimi-
lia iactando, ab instituto regem auerte-
re conabatur: sed fame, ac frigore exta-
bescentibus hominibus, iumētisq;, quō
paterentur vulgò grauiora vtiq;, quàm
quæ ancipitis spei consolatione leniri
possent: peruicit in desperatis animis ne
cessitas (vt fit) honesti rationem, &, con-
uerso agmine, in planitiem descendere.
Mox collectis impedimentis, præmissis-
que, retro qua venerant subsequeban-
tur. Turci verò vbi vinci se posse, hostē
desperasse percepêre, læti secum, & infla
ti noua spe, iuga montium deseruêre,
subsequendoq; abeuntes crebris à tergo
impressionibus vexabant. Et licet non
magnas, frequentes tamen clades infere
bant. Sed plerumq; accipiebant. Conuer
sis enim in eos expeditissimis quibusque
manumq; conserentibus, multi ex illis
cædebantur. Et si regiorum quoq; impe-
tus plerumq; frustrabatur, refugiētibus
statim Turcis, qui mox conglobati rur-
sus infesti aderāt. Quandoquidem mul-
ta præda impedimentisq; grauis exerci-
tus, minimè properare poterat. Silua
est densa non tam frequenti, & procera
arbore, quàm ramosa, & ad radicem fru
ticante, præterea implicita vndique si-
nuosis quibusdam, & stagnanti cœno
voraginosis anfractibus: quales obsole-
ti fluuiorum meatus, vbi aut humana ar
te, aut vi naturæ cursum aqua immuta-
uit: eamq; ob rem ferè tota imperuia, &,
sicubi transitum præbet, angusta est ad-
modum via, & frequentibus commissa
ponticulis. Ad eam ventum quom esset:
præmissa cum sarcinis leui armatura, in
postremo agmine, quod veluti murus,
antecedentium terga protegerent, hasta
tos equites collocarunt, progredieban-
turq; ad iter. At Turci, quotidiana insul
tandi cōsuetudine superuenientes, quō
magna pars equitatus in siluā progressa
foret, impetum faciunt in vltimos, quo-
rum clamor præcedentes subitò ad se
conuertit. Et vt quemq; succurrendi su-
is studium, & festinatio inconsulta ra-
piebat, ita extra viam egit in loca cœno-
sa, & palustria. Ex quibus diu luctati in
pedesq; recepti, ægerrimè, quom se, at-
que equos expedirent, propterea quod
vliginosa terra, hominum iumētorum-
que vestigia altissimè in se recipiens dif-
ficilius remittebat: datum est Turcis spa
tium capiendi ex postremis equites cir-
citer octuaginta. Sed cœno tandem re-
gij, atque vligine expliciti, refugientes-
que assecuti, suos liberauêre, nec minus
sexaginta supra centum ex hostibus ca-
ptos iugulauêre illico, reliquis fusis fu-
gatisque. Multoque difficilior eis cum
natura loci luctatio fuerat, quàm fuit
postea pugna in patentibus campis, cum
hoste commissa. Cæterùm quom & fa-
mes quotidiè grauius vrgeret, & tam fre
quens Turcorum insultus, ad cętera ma
la, per lassitudinem tandem penè ad in-
ternecionem exercitum mulctaturus
appareret: placuit comportari simul,
succendiq; quicquid erat inter sarcinas,
quod exercitui magis tunc oneri esset,
quàm vsui postea futurum, tum iumen-
ta debilia, aut superuacua interfici, & ar-
ma, quæ aut ex defunctis militibus, aut
ex præda supererant, terræ infodi. Qui-
bus diligenter peractis, exercitus subin-
dè, velut ex purgatione redundantium
rerum, nouum quendam vigorem cùm
accepisset; maioribus itineribus, quàm
vt otiosè insultando insequi Turcus
posset, ad Belgradum se recepit. Ibique,
diebus aliquot militi ad quietem datis,
rex, vnde mouerat, Budam contendit.
Vbi postquam cognitum est, eum ciui-
tati appropinquare, præcedentibus in
sacro ornatu, & solemni cærimonia sa-
cerdotibus, ingenti numero, populus o-
mnis generis promiscuè effusus cum
gratulatione reducem salutauit exce-
pitque. Ingrediebatur ipse pedes ex vo-
to, templum prius, quàm regiam aditu-
rus. Præibant verò captiui insignes, cum
Carambo: tum militaria signa hostibus
adempta, cum parte prædæ, quæ super-
erat, præferebantur, subsequentibus mi-
litibus, ante omnes, Polonis cruce signa
tis, laudesque, & nomen regis militari
alacritate in cœlum ferentibus. Ipsum
vnum esse, qui regias artes, virtutesque
non nosset solùm, verùm etiam imple-
ret: Cęteros per ignauiam, & socordiam
ætatem agere in domestico luxu, prodi-
ta, ac deserta re Christiana. Quæ tum
primùm caput attollere incipiens, bre-
ui ad pristinum decus amplitudinemq;
esset peruentura. Sed & iuxta regium de-
cus, Huniadiani nomen celebre apud
multitudinem audiebatur. Cuius ma-
ximè ingenio, ac virtute in rebus belli-
cis victoriam adeptam credebant. Cæ-
terùm multo insignius futurum fuit spe
ctaculum, si necessitas expediendi exer-
citum, magnam pompæ partem non
ademisset, rebus multis vltrò concrema
tis

tis in itinere, alijs ſub terram relictis.
Poſtquam verò laudes grateſq;, ob rem
bene geſtam, Deo actę, ſigna tholis ſuffi-
xa, & repetitis egregiè factis, dictisq; cu-
iuſq; ex ducibus, pro meritis ſinguli præ
mio affecti: mox, vt eorum virtus ad po-
ſteros quoque teſtatior redderetur, inſi-
gnia cuiuſque cum titulis, in conſpectio
re parte templi, ditiſſima, diligentique
pictura effigiata.

PHILIPPI CALLIMACHI
DE REBVS GESTIS A VVLADISLAO POLONORVM ATQVE HVNGARORVM REGE

LIBER TERTIVS.

VLGATVS reditus, ac victoria VVladiſlai omnium ferè
Christianorum Prin-
cipum legatos ſe exci-
uit: ſed inprimis fre-
quentes cõuenêre ab
vniuerſa Italia, quam
ea tantummodo fiducia tenebat, mini-
mè ſe vexatum iri à Turcis, ſi eos Polo-
ni, & Hungari aut ſubijcerent ſibi, aut
certè non abſiſtendo à bello iugiter op-
pugnarent. Vno omnes ore, ac conſen-
ſu, affuiſſe Deum affuturumque aſſeue-
rabant pio, & iuſto bello, &, quæ ad id
locorum geſta erant efferentes, ad reli-
qua exequenda exhortabantur, ſed an-
te alios, Pontifex maximus Eugenius,
Venetiq;, & Genuenſes cum Philippo
Burgundionum duce. Hi ad laudes par-
tæ victoriæ, adhortationeſq, nouæ expe
ditionis inſtaurandæ, adijciebant etiam
pollicitationes ſubſidiorum, ſeq; ingen
tem claſſem in Helleſpontum miſſuros
ſpondebant, per quam Turci ex Aſia
tranſmittere, ſeque cum Europæis con-
iungere prohiberentur. Qua ratione fa-
cillimum foret in Europa debellare: in
qua pauci admodum ſupereſſent ho-
ſtes, & hi trepidi, ac perculſi, & non niſi
vinci aſſueti. Modò paululum rex anni-
ti vellet, exterminari omnino tota Eu-
ropa impiam execrandamq; Muſurma-
norum ſuperſtitionem poſſe, re Chriſti-
ana in perpetuum aucta, & ſtabilita. Io-
annem etiam Palæologum Græcorum
imperatorem, cuius fortunam maieſta-
temque Turci non modò labefecerant,
ſed penè etiã euerterant, ſucceſſus VVla
diſlai extulerant in ſpem rei dignitatiſ-
que ſuæ in integrum reſtituendæ. Miſſi-
que ſunt etiam ab ipſo oratores, qui præ
fati ea, quæ facere viſa ſunt ad tanti euẽ-
tus gratulationem, diuina humanis cõ-
miſcendo, religioſa aſſeueratione nun-
tiauerunt, viſum eſſe à pleriſq; Conſtan-
tinopoli, ante portam, quæ in Macedo-
niam fert, equeſtrem iuuenem candida
veſte ornatum, per ſpeciem letitiæ, hac
illac excurſare, eadem hora, vt poſtea
compertum fuerat, qua res à Chriſtianis
contra Carambum proſperè gerebatur,
moxq; euanuiſſe. Id viſum omnium ani
mos primò ſollicitos habuiſſe, ſubin-
de, cognita regis victoria, illius nuntiũ
vulgò exiſtimatum. Cęterùm prudenti-
ores, & quos aut vitæ ſanctimonia, aut
profundæ alicuius diſciplinæ cognitio
peritos futurorum reddidiſſet, non tam
credere VVladiſlai ſucceſſum diuinitus
Græcis nuntiatum, quàm eos admoni-
tos temporis, & occaſionis ſuæ: Turco-
rum in Europa rem penè profligatam,
in Aſia etiam fluctuare, molientibus res
nouas circum adiacentibus Tetrarchis.
Ideoque non cunctandum vlterius, ſed
trepidos ſuaq; imbecillitate, ac vi aliena
laborantes ſubitò opprimendos. Qua
perſuaſione eorum Imperator excitus,
cum ſuis quidem armatus ex parte alte-
ra eſſet affuturus, ſi modò regi cordi eſ-
ſet primo quoque tempore eam victo-
riam proſequi, quam, Deo duce, atque
auctore, vel exinde adeptum eſſe conſta
bat, quod diuinis etiam nuntijs fuiſſet
peruulgata. Accedebat ad hæc ſupplex
Deſpoti ambitus, & quotidianæ preces
obteſtationeſq; cum lacrymis, tum in-
ſtans Iuliani adhortatio voceſque aſſi-
duæ multoque iam efficatiores apud a-
nimos, primæ expeditionis ſucceſſu ela-
tos. Quibus ne magno animo rex ſubitò
aſſentiretur, res Polona continuit. Vene
rat enim eodem quoque tempore lega-
tio à Polonis gratulatum & ipſa quidẽ
regiæ fœlicitati. Cæterùm tentari iterũ
fortunam non prius oportere admone-
bat, quàm cum proceribus Polonis, vel
in finibus regni conſilio inito, prius rex
expediret, qua ratione rebus domi con-
ſti-

ſtitutis, ac firmatis, externum bellum re
gni ſui ſecurus proſequeretur. Non vi-
deri rationi conſentaneum, ſollicitum
eſſe quenquam de rebus alienis, ante-
quam ſua in tuto collocaſſet. Recenſe-
bat deinde, in qua deformitate Polonia
eſſet, quid licentiæ vbique inſoleſceret,
quis in priuatis cupiditatibus ardor, quę
in publicis opportunitatibus negligen-
tia. Ex his nactos occaſionem Tartaros,
magnam Ruſſiæ, ac Podoliæ partem de
populatos. Sed & præterquam quod pri
uatæ procerum ſimultates ad vulnera,
& cædes iam peruenerant; à finitimis
per latrocinia tanquam iuſto bello eti-
am prædas abigi, in primiſq; à Boleſlao
duce Opoliæ. Ad ea vulgari, Caſimirũ
ex Lituania bellum Maſouiæ propedi-
em illaturum. Quibus malis ſuccubitu-
rum omninò regnum, niſi ſubitò ſuc-
curreretur, affirmabant. Quæ regis ani-
mum eò mouebant magis, quò verius
dici nuntiariq; ſciebat. Tamen ne regni
vnius priuata neceſſitas, publicæ omni-
um Chriſtianorum rei apud mentem
ſuam pręponderare appareret: prius col
laudato ſingulorum, quorum legatio-
nes aderant in ſe officio, ac beniuolen-
tia, nec minus pietate in religionem, ac
Deum immortalem, cæteros omnes o-
ratores ſic ab ſe dimiſit, vt qui ſperare
poſſent facturum ipſum poſtulata. Po-
lonis verò dixit conuocaturum ſe illico
Budam Hungarorum optimates, datu-
rumq; enixè operam, conſtitutis omni-
bus, quæ ad pacem bellumq; eius anni
attinere viderentur, vt mox ea, quæ ipſi
petierant exequeretur. Conſtituta ſub-
indè Hungaris conueniendi die, vt ſi
communi iterum conſenſu educenda
cenſeretur in Turcos expeditio, ſtabili-
or quies domi relinqui poſſet, data fide,
abſoluto conuentu, ad ſua quemq; in-
uiolatum remiſſum iri, Iſcram etiam,
magiſtratuſq; ciuitatum, quæ ab illo de-
pendebant, placuit per literas accerſiri,
licet, aduerſante Iuliano, qui præſenti-
bus Boëmis, nihil, quod quidem ad reli-
gionem pertineret, ritè tranſigi poſſe ar
bitrabatur. Sed confirmauerat regem
in ſententia Franco Banus, dicens, non
eſſe eius temporis, quærere, quid ſenti-
rent, vellentve Boëmi de cærimonijs in
ſtitutiſq; Chriſtianæ profeſſionis, deque
Romani pontificis, aut ritibus, aut præ-
ceptionibus in ſacris tradendis ſuſcipi-
endiſq; aliam eſſe eorum cauſam, qui-
bus ſatis eſſet verbotenus de religione
diſceptare: aliam verò eorum, quorum
cum religione ſimul vita, & libertas pe-
riclitaretur, & manu non lingua tueri
ſe cogerentur. Si quid in Boëmorũ men
tibus foret aut à ſacra Chriſti hiſtoria,
aut ab eiuſdem myſterijs alienum, non
defuturos poſtea emendandi occaſio-
nes, & tempora illis, quorum intereſſet.
Interea nihil ſatius in adeo ingenti non
eius tãtum regni, ſed totius quoq; Chri-
ſtiani nominis opportunitate, quàm vti
opera quorũcunq;, & in primis Boëmo-
rum, qui & ad manum eſſent, & in prio
ri expeditione (quo ad tuendam religio
nem pertineret) non ſolùm pij, ſed etiã
conſtantes cogniti eſſent. Nec totidẽ Po
lonos cruce ſignatos ex reliquis omni-
bus Chriſtianis nationibus accurriſſe,
quot ex vnica, & haud ſanè numeroſa i-
pſorum gente. Ad extremum adhiberẽ-
tur, nec ne ad eiuſmodi conſultationẽ,
magis quàm alterius cuiuſquam, inter-
eſſe eorũ, qui illos erant vocaturi. Quan
doquidem eo blandimento illecti, ma-
iorumq; gerendorum gloria incitati, ſi
nihil aliud, ſaltem domeſticam ſecurita
tem pręſtare poſſent; ſpreti, pręterquam
quod certi hoſtes, etiã irati in regni gre-
mio eſſent remanſuri. Igitur poſtquam
omnes conuenerant, dies aliquot extra-
cti extinguendo inteſtino bello. Verùm
vbi nulla iniri ratio potuit eius ex toto
abolendi, conſenſum eſt in biennales in
dutias. Quibus durantibus, captiuos v-
trinq; dimitti placuit, ea conditione, vt,
indutijs exactis, reuerterentur in vincu-
la, & cuſtodiam, ſi de pace interim non
conueniret. Lætis ſubindè omnibus,
quod, datis acceptiſq; indutijs, domi ni-
hil, quod inter ſuos magnoperè timeri
poſſet, relictum videbatur: propoſita eſt
belli externi cõſultatio, & pleriſq; alijs,
ſed Deſpoto, & Iuliano in primis inſtan-
tibus, publiceq;, ac priuatim aſſerẽtibus
pręparari, affuturaq; in tempore auxilia
à Pontifice maximo, cæteriſq; principi-
bus Chriſtianis, facilè, recenti adhuc vi-
ctoria elatis, fidentibuſq; animis, perſua
ſum, vt redintegrandam expeditionem
cenſerent. Apparebat enim, accedenti-
bus terra mariq; tot potentiſſimorum
principum nationumq; auxilijs, facilli-
mè deleri poſſe eum hoſtem, quem pau
lò antè, præter haud ſanè multos Polo-
nos cruce ſignatos, nemine omnino o-
pitulante, ſuis tantummodo armis, ac
viribus fudiſſent, fugaſſentq;. In eum i-
taque ſumptum, decretum eſt extra or-
dinarium tributum, ſubitò ab indigenis
exigendum, quæſtoreſq; ad id deſigna-
ti: bellici autem apparatus tota cura
Huniadiano delegata. Sed & nuntij de-
creti, qui ea, quæ apud Hungaros, &
VVladiſlaum conſtituta erant, ad quos

maximè oportebat, principes, nationesque perferret. Venerat Budam ad eum conuentum Pancratius Sãctonicolaus, partium quidẽ VVladislai assertor, sed qui oẽm regionem, quæ à præterfluente Vago abluitur, latrocinio infestam tenebat. In quem quia domesticam quietem turbare videbatur, publicum plus odium valuit, quàm liberi conuẽtus reuerentia. Captus enim est à multitudine tumultuosius id efflagitante, pręcipiteq; impetu in vincula coniectus, & subitarium de ijs, qui sceleris participes erant, sumptum est supplicium. Nec temperatũ foret ab Iscra, in tam prępropero ardore animorum contra publicę fidei sanctitatem: nisi VVladislaus, vbi multitudinem vehementius concitatam vidit, quàm vt monendo hortandoq;, verecundia æqui boniq; cohibere posset, nonnullos Polonos cõfestim submisisset, qui, per posticum eductum, mutatis vestimentis, Iaurinum perduxêre. Quo facto rex ab Iscra postea nunquam nominatus est, sine reuerentia, & præfatione honoris, cùm vindicem suum, seruatoremq; appellaret. Rebus igitur sic administratis in Hũgaria, VVladislaus ad fluctuãtem paterni regni statum, & molitionem Casimiri in Masouios, animũ conuerterat, volebatq;, dum tributa exigerentur, dum gerendo bello vsui futura pararentur, transcendere in Poloniam, factiones intestinas illic quoq; sedaturus, consultaturusq;, quo pacto licentia latrocinantium ex Slesia, & Lituanicus motus supprimeretur. Sed & magnoperè gestiebat, secum, post tot tãtasque res fœliciter gestas, sese matri, ac suis ostentare. Cæterùm, præter id quod apparebat, Polonos omnia facturos, vt non dimitterent ab se regem, nisi quæ ad pacem suam facere crederent rectè prius constitutis: Hungari etiam veriti, ne aut iuuenilis animus, dulcedine quietis in paterno regno remolliretur, aut à matre cæterisq; necessarijs auerteretur à periculis in bello Turcico subeundis: Despotum, & Iulianum tanq̃ duas machinas ad eam cogitationem expugnandam, regemq; in Hungaria retinẽdum admouêre. Illi satis superq;, ad id per se prompti, nec minus ab alijs stimulati, hortando, rogandoq; peruicerunt, vt Polonis rex in præsens per legatos excusaret necessitatem, ac magnitudinem suscepti negotij: à quo sine insigni nota ignominiæ, proditis illis, quos ad belli societatem exciuerat, sine summo etiam periculo abesse non posset: cùm quidem Turcus cognitis quæ à Christianis parabantur ingentem congregasset exercitum, impetiturus vltrò Hungariã, nisi sua defendendi necessitas ei prius obijceretur. Quibus adiectum est etiam negotium impetrandi, propter nouam expeditionem, auxilia, nec à Polonis solùm, verùm etiam à Prutenis, à quibus præterquam quod, ex professione sua, deberentur, apparebat etiam eò iustius peti, quò à priore bello otiosius abstinuissent. Cæterùm vti ea postulatio irrita apud Prutenos fuit, ita dilatus regis aduentus magno malo Polonis stetit. Quom enim vniuersorum animi erecti in expeditionem illius, quieta secũ, & ciuilia agitare cœpissent: vbi intellectum est regem minimè affuturum, illico veluti certam impunitatem, & licentiam nacti, sese ad consuetas artes conuertêre. Et præter id quod mutuis simultatibus, multa inter se fœda committebant, facilè etiam exterorum tolerabant. Sed & finitimi, eãdem ob causam, impunè latrocinabantur: captique sunt, & rebus suis exuti ab illis, multi negotiatores homines honestissimi. Prædæ etiam ex agris propemodum licentius, quàm si bellum indictum esset, abactæ. Sed ante omnes insignis fuit rapina ducis Opoliensis, interceptis per insidias quàm plurimis negotiatoribus Cracouiensibus, dum Vratislauiam ad nundinas proficiscerentur: quam iniuriam, cùm publico sumptu, ac viribus vindicanda censeretur, placuit tamen prius ad regem perferri. Ille, ne quid, se absente, vi tentaretur edixit, sed vt iure res repeterentur, seq; opportunè, si minus restituerentur, affuturum spopondit. Dum ea cum Polonis agerentur, satisq; ad bellum prouisa, & constituta essent omnia in Hũgaria: visũ est denuò significare Constantinopolitano imperatori, vt se cum suis præpararet moturus ex parte altera, vbi VVladislaus ad Thraciæ Macedoniæq; fines cum exercitu peruenisset. Nec minus admonere etiam fidei, ac temporis pontificem maximum desistebat, cæterosq;, qui paulò antè obsidendi Hellesponti vltrò negotium curamq; susceperant. Itaq; illi nihil dissimulantes, congregata, instructaque ad Caietam septuaginta triremium classe, iusserunt illico Franciscum Albertum cardinalem Florentinum nauigare in Hellespontum, obsessisq; illic litoribus opportunis, obsistere, ne quid subsidiorũ à Turco ex Asia posset accersiri. Ad quam rem summo studio maturandã, præter VVladislao datam fidem, & religionis curam, q̃ principes intẽtos facie-

faciebat: fama, qua vulgabatur, Caramaniæ regem cum validissimo exercitu in Pontum & Bithyniam, Turcos oppugnatum venire, etiam promptiores fecit. Quom viderentur omnia, veluti quodam diuino nutu, ad id præparari, vt superstitio impia, & fœda pessundaretur: perculerat & Turci animum moles instantis à Caramano belli, cui sustinendo imparem se fore sciebat, nisi integer illuc se conuerteret; & videbat, dispertitis viribus eodem tempore Polonis, atq; Hũgaris terra, Italis verò etiam mari esse occurrendum: quom nihil ignoraret eorum, quæ contra se summo consensu, summoq; conatu ab vtraq; gente parabantur. Et proximo etiam bello, cũ magna suorum clade, VVladislai vires, ac fœlicitatem expertus, eò timebat magis, quò intelligebat certiora, & validiora subsidia illi affutura. Igitur, ne copias suas distrahere in diuersum, & propemodum, sine spe resistendi, separatim eas summis discriminibus obijcere cogeretur: ratus cæterorum animos facilè posse ad pacem inclinare, si Despoto prius persuaderetur, nuntios ad eum clam submisit, qui veluti de Carambi redemptione agentes, per occasionem proponerent illi, cum libertate filiorũ, pristinæ fortunæ decus, atq; amplitudinem, si æquabilis concordiæ cum rege ineundi auctor ipse fieri vellet. Ille se dolo, atq; astu à perfido hoste tẽtari primùm ratus, oratorum verba diffidenter audiebat. Cæterùm vbi instando agendoq; vt crederetur extorsêre, cœpitque illius animus ab incerta spe victoriæ ad præsentem certamq; principatus sui possessionem conuerti, quom non ignoraret, filios interim fœdo in carcere cathenis vinctos, & iampridem crudeliter oculis mulctatos, ludibrijs quibusq; esse expositos, & vltra quàm paternus animus pati posset, diutius indignis, atq; acerbis modis iactatos per opprobrium, & calamitatem in sorde, ac squalore vexari, eaq; res non minus, q̃ euersa status sui fortuna sollicitum haberet: rem, prout offerebatur, ad Huniadianum pertulit. Qui, & si pristinæ fœlicitati viribusq; fidebat, ad eaq; auxiliares etiam copias terra mariq; accessuras sciebat; tamen cùm intestinum bellum in Hungaria non extinctum, sed dilatum, Fridericumq; in propinquo diuitijs, & auctoritate præpotentem hostem videret: reputans quàm varij, inopinatique casus in bello dominentur, ne, si quid aduersi mala fortuna obiecisset, VVladislaũ subindè facili negotio regno eijci cõtingeret: illatã à Turco pacis mentionẽ haud quaq̃ aspernandã censuit, præsertimq; etiam, quod Despotus, per concordiã, penè plura assequenda proponebat, q̃ posset bellũ etiam fœlicissimũ repromittere. Sed antè omnia, quibus tandẽ conditionibus, re vera, pacẽ firmare vellet, à Turco exquirẽdum putauit. Quomq; nuntiata sibi per Despotũ tam de redimẽdo Caramb[illegible] q̃ de restituendis ijs, quæ bello rep[illegible]ur, vera esse comperisset: transe[illegible] ante omnia de pretio captiui: ꝓ quo [illegible] quinquaginta aureorum millibus acceptis, nihil interim prætermittendo ex his, quæ ad acerrimi belli motum præparanda fuerãt, monet regẽ, vt quàm maximè fieri posset numeroso instructoq; exercitu, Idibus Iunijs, ad Segedinũ moueret. Ibi legatos Turci petentes pacẽ affuturos. Offerri quidẽ vltrò cõditiones haud incõmodas tempori, & rebus regni: cæterũ vim paratã in cõspectu multo meliores extorturam. Sollicitus adhuc secum VVladislaus de statu Poloniæ periclitãte, mentionẽ pacis lætus audiuit, haud ignarus, facilè fore, vt ijs viribus, quas ad externũ bellum cõparauerat, domi vtriusq; regni sui res in perpetuũ stabiliret, sublatis omninò, aut eiectis iniuriarũ seditionumq; principibus. Sed & cæteri omnes, post tot annorum nõ intermissum bellũ, cessationẽ quietemq; aliquã à Turcis desiderabãt. Venit itaq; rex cũ suis, pręstituta die, in Segedinum; quo Despotus Huniadianusq; antecesserant cum Turcis oratoribus. Quorum princeps Grecæ nationis homo, sed Musurmanorũ sectam professus, vbi in cõspectum regis venêre, ita verba fecit. Si, cõmisso inter nos belli discrimine, rex inclite, nũc demum ad petendã pacem veniretur: videri forsan posset Amoratus imperator noster, viribus suis diffidere: sed quom multò ante, quieta consilia proposuerit tibi, quàm manum cõserendi aliquando tecum cogitatio quępiam subisset, inq; meliori fortuna sua iam tum egerit apud te de amicitia ineunda: non debes existimare, noua potius aliqua necessitate nũc permotum, quàm consilio eodem, quod à principio sibi persuasit, te fœderis, ac pacis mentione prouocandum. Neque enim semestri victoria tua credere oportet, fractos abiectosq; esse animos nostros, continua fœlicitate iam tot annos, supra omne fortunæ discrimen, elatos. Quos etiam si nihil aliud erigeret firmaretque, vtique vidisse, nos toties à vobis effusissimè fugatos, victosq;, repa-

rare ſubitò copias, victoribusq; vltrò in-
ſultare, ſatis efficax exemplum foret, ne,
mediocri clade accepta, & quæ tota du-
cum noſtrorum temeritati queat impu
tari, de fortuna viribusq; noſtris ſubitò
deſperaremus. Atq; ideo non tanquam
aut neceſſitati, aut deſperationi ceden-
tes nos audiendos putes, ſed vt qui mi-
nimè contrà alienam fœlicitatem ten-
dentes, modum terminumque noſtræ
conſtituimus. Quomq; gloriam partæ
nuper abs te victoriæ, præſentisq; appa-
ratus magnitudinem oculis, atq; animo
metiris, quantum vtriq; credere opor-
teat, tibi documento nos ſimus, toties
prius victores, eiſdemq;, quibus tu mo-
dò humanæ fœlicitatis blandimentis
inflati. Nullius magis intereſt, caſibus ſe
ſubtrahere, quàm cuius fœlicia initia
nondum ſortem alteram ſunt experta.
Paulo antè, vix pubeſcente ætate, quom
paterno regno adminiſtrando minimè
ſatis par credi poſſes, accitus es ad alte-
rum pariter regendum, præterquam
quod, magnitudine ſua, fortiori ætati
intolerabile, externis bellis, ciuilibusq;
factionibus etiam implicitum. Magno
animo ſuſceptæ à te cōditioni adeo ſuc-
ceſſus affuit, vt, bello domi ſtatim penè
extincto, arma in nos conuerteris, &,
quorum nomen prius vix ſuſtinebatur,
facilè poſſe vinci docueris. Quo benig-
nius auſus tuos fortuna confirmauit,
eo, ne deſtituat, præcauendum eſt ma-
gis. Præſertim, quod non qui plurima,
ſed qui quàm gratiſſima, & firmiſſima
quæque poſſidet, iure fœlix appellatur.
Porrò quid tibi gratius eſſe poteſt, aut
debet quàm paternum regnum? Quid
firmius, quàm adiecta illi, cum pace no-
ſtra, Hungaria? Sed blandiaris cœptis
tuis, & quantumuis de ſucceſſu ſtabili-
tateq; fortunæ tibi pollicearis: nempè
vt Deſpotum in ſedem ſuam reſtitue-
res, celeberrima duo tua regna in di-
ſcrimen ſeruitutis adduxeris, haud ſanè
æqua laborum periculorumque mer-
cede illectus. Quod ſi id quod tanta bel-
li mole quæritur, minimè tanti eſt, vt
tā magno diſcrimine peti debeat, quan-
tum ſentimus, non minus tua, quàm no
ſtra intereſt, videre, ne de alienis ſollici-
ti noſtra labefactemus. Concordiæ, ac
pacis, multæ vtrinq; dici, accipique ho-
neſtæ conditiones poſſunt: belli vnicus
futurus exitus, euerſio ſcilicet patriæ,
diuinarumque, & humanarum rerum
omnium, apud eos qui victi fuerint. Si
præteritorum meminiſſe placet, habe-
mus & nos quid arma nobis, & vires
polliceantur. Cæterùm cedere caſibus,
quàm obluctari humanæ imbecillitati
magis conuenire cenſemus: tuum eſt,
reputare cum tuis, malitis ne capere ex-
emplum inſtabilitatis fortunæ, ex rebus
noſtris, an in veſtris eam experiri. Incli-
nati in eam ſententiam iamdudum ani-
mi facilè permoti ſunt, vt de pace agere-
tur. Diſceptatio maior fuit in conditio-
nibus approbandis, agente Turco de re-
ſeruanda ſibi Bulgaria, fodinisq; argen-
ti, cum pleriſq; oppidis in Seruia: VVla-
diſlao legitimis dominis ſingula reſti-
tui volente. Tandem in id conuentum,
vt Bulgaria tantummodo in ditione
Turci remaneret: cætera omnia quomo
docunque occupata ab eo, ijs reſtitue-
rentur quorum iuris fuerant ante bel-
lum: captiui, qui ſupererant, vtrinq; ſol-
uerentur, inprimisq; Deſpoti filij. Dies
deinde conſtituta, in qua oppida ciuita-
tesque, prout pactum erat, traderentur,
paxq; in decennium concluſa, non ad-
uerſante etiam Iuliano, non tam, quod
non ex animo rem improbaret, quàm
quia aut non ſuccurrebat quid ſpei pro-
poneret tot tantisque vtilitatibus com-
penſandis, ſi in præſens negligerentur,
aut, quia in tam conſtanti conſenſu o-
mnium, clauſas mentes admittendæ ra-
tioni intuebatur, expectabatque admo-
nendi tempus opportunius: ſed miſerè
interim animo cruciabatur, reputans,
ſuis maximè factum adhortationibus,
vt Veneti, Burgundusq;, & pontifex ma-
ximus claſſem ad Helleſpontum mitte-
rent: ſeq; exinde aut vanitatis, aut perfi-
diæ ab illis arguendum videbat, ſi pax, vt
conuenerat, ſeruaretur. Cęterùm quàm
grata ea pax Hungaris fuerit, memoria
veterum cladium, ſanguinisq; effuſi re-
cuperandis illis, quæ vltrò tunc reſtitue-
bātur, vel exinde licebit æſtimare, quod
eius, vt videbatur auctori Huniadiano,
virtutis & honoris ergo data ſunt oppi-
da, & loca omnia, quæ alendo in Hun-
garia Deſpoto fuerant prius aſſignata.
Et quom Turci peterēt, vt in confirman
dis pacis conditionibus, prolata in me-
diū ſacra euchariſtia rex iuraret: haud
quaq̄ fortiter contra tendebant, ne ſi id
iurandi genus deprecarentur, ſuſpicari
poſſet parum ſincero animo trāſactum
de concordia: cuius adeo vehementi
ſtudio tenebantur, vt vitarent etiam ſu-
ſpitiones ſingulas, quibus perturbari
poſſe apparebat. Sed Gregorius Sano-
ceus, vbi regis quoque animum à tam
improbo facto haud omnino abhorren
tem vidit; religioſo veluti furore per-
citus, Deus, inquit, Deus tam execrabi-
le ſcelus auertat, vt qui paulò antè con-

trà impios pugnantes, omnia triſtia, dif-
ficiliaque perpeſſi ſumus, dum vincere-
mus: nunc rurſus pro religione armati,
& propemodum victoriam manu tenē-
tes, ſacroſanctum diuini myſterij arca-
num ſub profanorum oculis ſpōte pro-
feramus. Quid prima, quid hac ſecunda
expeditione à nobis petitum? quid adeo
ingentem belli molem ex tam diuerſis
inter ſe regionibus Italia, Burgundia,
Thracia euocare, quid denuò arma in-
duere, quid hucuſque progredi opor-
tuit, ſi ſacra noſtra prodenda erāt? mi-
nori noſtro facinore per ignauiam do-
mi inermes ſedendo, pati potuimus illa
profanari, quàm nūc ſimus armati pro-
dituri. Pudeat nos gratulationum qui-
bus nuper victores accepti; pudeat lau-
dum, quibus, vt Chriſtianæ rei ſeruato-
res propè in cœlum modò elati ſumus;
pudeat denique obnoxios adeo nefa-
rijs cogitationibus, nos dignos haberi,
aut in quibus totius Europæ reges, &
principes ſpes ſuas collocauerint, aut ꝓ
quibus innumerabiles populi, & natio-
nes, omnibus in templis ad Deum ſup-
plices manus tendant; pro victoria no-
ſtra vota nuncupando. Quanto ſancti-
us priſci Romani, qui, capta à Gallis vr-
be, ne ſacra ſua conſpici poſſent, terræ
infodere? Nos victores, noſtra vltrò im-
pijs prodere cogitamus, committemuſ-
que, vt religioſius ab illis inanes quæ-
dam diuinorum perſuaſiones ſeruatæ
dicantur, quàm à nobis ſacroſanctum
immortalitatis noſtræ pignus, ac my-
ſterium; & publicè nos eo facinore cōn
taminabimus, quod ſi vnus quiſpiam
ſacrilega audacia perpetraret, ſeueriſſi-
mè vindicaremus. Omitto quantum
piaculi apud Deum contrahemus, qui
non modò ab ipſius cauſa defecerimus,
ſed ipſum etiam teſtem, ac pignus defe-
ctionis noſtræ impijs exhibuerimꝰ: quid
de nobis hoſtes ſentire poterunt, viden-
tes nos tanti pacem æſtimaſſe, vt nō mi-
nus ſacrilegè iurauerimus, quàm ipſi
impudenter poſtulauerint? Sed, vt hæc,
pacis vtilitas leuiora videri faciat; om-
nia, quæ aut in noſtra, aut aliorum ſe-
cta, religioſa altius elata ſunt, quàm quę
humanis ſenſibus attingi queant, cæri-
moniarum velamento, ſanctoq; arca-
no mortaliū animis infunduntur. Quæ
ſi nuda in medium protrahantur, quia
nullo humanæ rationis argumento ſub
ſiſtunt; & temerè aſſeuerari, & impu-
denter peti, vt credantur, apparet. Audi-
uêre dudum hoſtes, Deum à nobis præ-
ſentem coli, aſſeruarique in ſacrariorū
penetralibus: & quia ignorant, quo id
pacto contingat, quom de eo cogitant,
nihil ſimile his, quæ terrena, & momen-
tanea cognoſcunt, ſed quicquid extra
mortalitatis ſortem poſitum putant,
mentibus eorum occurrit, & id, quod
quale ſit neſciunt, tantæ noſtræ de eo aſ-
ſeuerationi par figurant. Nos hanc ipſo
rum perſuaſionem, patefactis arcanis
noſtris, corrumpemus, elatasque ad di-
uina, & cœleſtia de ſacris noſtris men-
tes, ad caduca, & terrena reuocabimus,
ſpecie panis in cōſpectum exhibita, qua
verum corpus Chriſti contineri, vt nos
quidem ſcienter credamus, efficit diui-
na inſtitutio, gratiaq; in qua nati ſumꝰ.
Quibus illi orbati quom res per ſe fidē
non faciat, reſtat vt nos irrideant, velu-
ti minimè poſſibilia credamus. Nolite
per Deum committere, vt aboleatur ſa-
cer ille horror, quo ipſorum animi per-
ſtringuntur in bello, quom ſecum repu-
tant, inituros ſe prelium contra nos, qui
bus adeo propitius ſit Deus, vt propemo
dum videndus nobis coram pariter in-
ter nos verſetur. Quantum de noſtra de-
que religionis noſtræ maieſtate hoc fa-
cto minuetur, tantum creſcet apud illos
audacia, credituros ſubinde, vt ipſis qui
dem videbatur, ex ſpecie, quam intue-
buntur, nos non modò in veri Dei tui-
tione non eſſe, ſed nec in alterius cuiuſ-
piam. Multis modis ſtabilitati conuen-
torum caueri poteſt (quamuis ad fidei
pignus, regium verbum ſatis eſſe debe-
ret) aliæque inter priuatos cautiones, a-
liæ inter principes exhibentur. Ad extre
mum, relicturum ſe profanata caſtra
aſſerebat, ſi eo modo rex iurare perge-
ret. Itaq; quom videretur tam verè, quā
è religionis æquè ipſorum, quos allo-
quebatur vſu, & maieſtate dixiſſe: con-
ſtitutum eſt, in confirmanda pace vt
quiſque proferret in medium ſacram
hiſtoriam ſuam, quod Euangelium no-
ſtri, Alcoranum illi vocant: quibus vbi
ſuæ quiſq; dextram admouit, religioſè
iuratum eſt, conuenta ſeruata iri & ſan-
cta, atq, inuiolata permanſura. Hoc ma-
ximè modo, datis, acceptisq; pacis con-
ditionibus, quō Turci digreſſi eſſent pro
miſſa impleturi: venit à Franciſco cardi
nali nuntius cum literis, in quibus con-
tinebatur, Turcum aduerſus Carama-
num cum ingēti copiarum numero tra
iecíſſe in Aſiā, inermiaq;, & vacua, quæ
poſſideret omnia cis Helleſpontum re-
liquiſſe. Ab ſe verò cum claſſe, litoribus
vbique occupatis, iam tum ademptam
hoſti facultatem reportandi exercitum
in Europam. Non prætermittendam
tantam occaſionem, propè ſine armis,

aut certamine aliquo exterminandi, propellendiq́ue ad origines ſuas diram gentem, execrandamq́ue ſuperſtitionem. Meminiſſet rex fidei ſponſionisq́; principibus Chriſtianis factæ, &, quàm maximè fieri poſſet, properaret ſuos in promiſſam expeditionē educere, quando fœderati quoque principes, quod ſuum erat, auxilia præmiſiſſent. Ad ea, ſimilibus penè aſſeuerationibus ab Græco quoq; per literas ſignificata, addebatur etiā, elatū ſe ſpe belli maiori conatu à rege, vt pollicit⁹ erat, renouādi, quom tentaretur à Turco de fœdere, non ſolū repudiaſſe cōditionē, verùm etiā hoſtilia cōtra vltrò intuliſſe, & in armis eſſe cum ſuis, vt regi ſub ipſum mōtium deſcenſum, vel occurreret, vel alibi expectaret, ſi id magis ex vſu fore videretur. Inſtandum, agendumq́ue, dum diſtractus ille multiplici bello tam diuerſis in locis mari terraq́ue ſuis adeſſe non poſſet, dum nuper cæſus, fuſus, fugatuſq́ue nondum ſatis animum viresq́; collegiſſet, & proximis cladibus afflictus, nedum impetum, ſed nec nomen quidem regium laturus videretur. Omnia per dolum fraudemq́; ab oratore Turco in fœdere tranſacta. Non committēdum, vt glorioſa initia, vecordi negligentia fœdarentur, ſed rapiendam opportunitatem delendæ ignominiæ, religioni noſtræ inuſtæ. Non vno, atq; altero oppido, ſed multis regionibus Chriſtiani nominis partim direptis, partim ab execranda gente ſub ditionem ſuam miſſis, Turcū adeo feſtinato itinere per Helleſpontum copias traieciſſe: vt verius dici poſſet, fugiſſe bellum, quod à tergo affore ſciebat, quā profectum ad propulſandum id, quod ex Aſia nuntiabatur. Ad extremū rogabat, ne, veluti ſub cultro, & prædæ relinqueretur crudeliſſimo hoſti, qui proculdubio exercitum reportaturus eſſet in Europam, vbi aduentus VVladiſlai metum depoſuiſſet. Non aliundè magis id diſcrimen, ſibi imminere, quàm è regijs pollicitationibus & fide data, cui crediđiſſet. Recitatis vtriuſq; literis in regis, ac procerū conſpectu, quidam ſubitò quaſi lāguor omnium animos occupauit, memoria eorū, quæ de ſe ſperare principes Chriſtianos iuſſiſſent. Cœpitq́ue regis, aliorumq́ue velut oculis obuerſari ſpecies gratulationum, quibus tot regum populorumq́;, veluti publico conſenſu, paulò ante, tanquā Chriſtiani nominis ſeruatores excepti fuiſſent, & pudebat, pigebatq́;, ob præſentem vtilitatem, perpetuum decus, veluti cōtempſiſſe: ſecuturamq́; exinde ignominiam intuebantur, & vt meminerant, obligatam ab ſe fidem Græcis, Latinisq́;, ſic ab vtriſque implorata auxilia præſto eſſe audiebāt. Quæ, niſi per ſummum ſcelus, in diſcrimine relinquere, quo ipſi pellexiſſent, non poterant. Quibus adeo contrario affectu omnium ferè mentes diſtrahebātur, vt qui paulò ante pacem vltrò elegiſſent, bellum malle appareret. Et videbatur etiam quædam quaſi opportunitas, & cauſa concordiæ repudiandæ, quādoquidem Turcus ad conſtitutam diem neque captiuos omnes ſoluerat, nec dum oppidis ciuitatibusq́;, quibus oportuit ex fœdere ceſſerat. Itaq; Iulianus apud tam ſuſpenſos animos, deſideriumq́; inter, & pœnitentiam initæ concordiæ fluctuantes, occaſionem agēdæ rei adeſſe ratus, quom multis, magnisq́; actionibus antea expertus eſſet, Sanocēſem perſuadendi vi, & facultate velut habere hominum mentes in poteſtate, conatus eſt ſibi illum adiungere in negotio pacis improbandæ, ſuadendiq́; inſtaurandum bellum. Quod quom ab eo minimè impetraret, propterea quod ille Deſpoti Huniadianiq́; ſententiā probans, nec temerè dandam fidem hoſti, & datam minimè violandam contēdebat: conuerſus ipſe ad circumſtantes, A fœdere, inquit, de quo cum Turcis trāſactum videtur, quamquam inane irritumq́ue, fore, ſpero mallem abſtinuiſſemus. Non quod ius, religionemve illius aliquam (ſi bellum proſequemur) violatā intelligi oporteat, ſed quia dandis, accipiendisq́ue conditionibus, bonam partem temporis proſequendæ expeditioni aptiſſimi fruſtra conſumpſimus. Contradixiſſem iam tum ab initio; ſed acclinatiores animos veſtros ad concordiam vidi, quàm, vt credere poſſem, oratione mea ad rem gerendam erigi. Præterea ſciebam, hæc omnia, quæ vobis hodie nuntiata ſunt, de facilitate debellandi in Europa, Turcis implicitis detentisq́; bello Aſiatico, fore vti paulò poſt nuntiarētur: maluiq́; expectare donec ea crederetis alijs, q̃ intēpeſtiuè prædicendo, cōmittere, vt fingi à me, & per vanam ſpem iactari arbitraremini. Nūc quando, vt volui, aſſeueratio victoriæ veſtræ ad vos aliundè, q̃ à me peruenit, & ita eſſe, vt ſcribitur, non minus, quàm optabam, credere vos indicat, incepti pœnitentia: nō gerēdum ne ſit bellum, quod oēs neceſſarium intelligitis, ſi cū decoris prius partis, ſalutē libertatemq́; veſtram retinere vultis, ſed liceat nec ne geri, poſt qualemcunq; hanc vtrinq;

fœ-

fœderis tranſactionem, explicādum, à me ſentio. Video enim pleroſq; inanibus fidei, ac fœderis nominibus ſuſpenſos, intra ſe non tam quid facere velint, quàm quod æquū ſit deliberantes: quaſi verba quædam inconſulta per ſpem metumq́ue mutuo iactata, nomen ſanctitatemq́ue fœderis obtineant: quom id demum iure ſit fœdus, quod ab illis, quorum res eſt, initum, non verborum ſponſio, ſed conuentorum expleta fides confirmauerit. Huic neq; paciſcentium affuit auctoritas, neq; pactorum ſubinde acceſſit executio: ſed nomē tantū fœderis, & cærimonia temere iactata ſunt: quæ nō prius ſancta ſunt, quàm promiſſa vtrinque, cum fide abſoluantur. Atq;, vt incipiam ab eo quod ſpōſionis caput eſſe videretur, tādiu forſan liberum regi fuerat de fœderibus, & pace cum Turcis agere, quoad incliti huius regni viribus, & fœlicitate bellū geſſit; quoad nulla externa ope adiutus, priuato ſui regni diſcrimine, ac ſumptu publicā Chriſtianæ rei ſalutem maieſtatemq́ue tutatus eſt: vbi verò cum alijs quoque Chriſtianis principibus conſilia totamq́; gerendi huius belli rationem communicare placuit: eorundē conſenſu bellum intermitti oportuit, quorum opibus auſpicijsq́; geri ſuſceptum oportebat. Sed vt res tota, non ſecus, atque ante adiunctam ſibi aliorum principum manum, regis tantummodo fuiſſet: nedum fœdus cum eiuſmodi hominū genere, ſed nullius omnino rei commercium inire licuit, & initum non tenet iniuſſu pōtificis maximi. Huc adde ſuſceptas ab hoſte conditiones minimè expletas eſſe: ex qua re, etiam ſi nihil aliud, omnia, quæ dicta factaue dicuntur, inania redderentur. Tamen quia cōuentorum fides, quę ab illis fruſtrata eſt, minimè cōfirmauit ſanctitatem religionemq́ue fœderis: intelligendum eſt, ab ſponſione ſua, ſi qua ea fuit: nō ſolùm abſolutum regem, verùm etiam, per dolum, & ſimulationem propoſita, tranſactaq́ue eſſe ſingula, ab oratoribus, qui pacem petitum ad nos venêre. An ſi hoſtis inìturus fuiſſet, id fœdus, quod ſtabile, & ratum vellet; ſi eiuſmodi poſtulatio, & ſponſio fraude omnino vacua futura erat; non habuit, quem de pace acturum mitteret alium, quàm hominē lingua, genere, moribus, & denique, præter ſimulatam religionem, tota vitę ratione ab ipſo alienum, qui nihil verè, religioſè & ſanctè à Turcis promittere, neq;, ex diuerſo, ſtipulari poſſet, cæterùm, cuius pacta promiſſaq́ue omnia, ſi ex vſu videretur, ſine verecundia reijci, atque improbari liberum foret? Sed & pudebat eum tam ſupplicis actionis ſimulationē explicare per hominem ſuæ gētis, cauitq́ue verecundiæ, ne quid ſubmiſsè, ne quid infra vulgatā animi viriumq́ue ſuarum magnitudinem ageretur à ſuis: & noluit regem gloriari poſſe ſupplicantem Turcum ſibi aliquando audiuiſſe. Præterea, quom tota actione multa ſimulanda forent, non alterius artibus facilius decipi nos poſſe arbitratus eſt, quàm ei⁹, qui nobiſcum de religione pauloante ſenſiſſet. Vt quæ per ſe non ſatis fidem facerent, religionis velamēto inuoluta in animum noſtrum deſcenderēt. Cæterùm ſi quæ placuiſſent impetrata forent, cogitauit ſe pactis ſtaturum; ſin minus, ſimulatione concordiæ ſe id ſaltē commodum percepturum, vt ad gerendum bellum poſſet ſibi interim cōſulere. Quæ ita eſſe iudicat fruſtratus terminus eorum omnium, quæ per fœdus ab ipſo fieri oportebat. Scio Deſpoti, ſed in primis Huniadiani, tantam eſſe rerum hoſtilium peritiam, tantum experimentum, vt nefas ſit dicere, non omnia ſic ſe habere, vt ſit eis perſuaſum. Sed illum, cupiditatem ſimul liberandorum filiorum, ſimul recipiēdi amiſſum decus, & fortunas; hunc verò diffidentiā auxilij à ſocijs belli affuturi, adegiſſe crediderim, vt non tam acriter, quàm poterant, animum intenderent, & blandis pollicitis diſſimulatam fraudem ſtatim non deprehenderent. Cæterùm non debet cuiuſquam gratia, aut auctoritas apud animum veſtrum plus valere, quàm veritas: quom intelligatis, tali fœdere neminem teneri, vel quod ſine auctoritate ictum, vel quod ꝑ fraudē ab hoſte, minimè impletis conditionibus, ſit diſſolutū. Sed vt omnia legitimè à rege, nihil inſidioſè ab hoſte actum conſtaret: meminiſſe fidei debetis, quam Chriſtianis vocatis, admiſſiſq́ue in partem belli, paulo prius quàm Turcis obſtrinxiſſe vos conſtat. Et quō deliberatio veſtra ijs anguſtijs incluſa ſit, vt data fides minimè poſſit vtrinque ſubſiſtere, ſintq́ue alterutri deſerendi: neminem dubitare conuenit, quin eò quiſque potius vobis ſit ſeruandus, quò arctiore coniunctione vos contingit. Porrò quid vobis cum hoc genere hoſtium conuenit, à quibus profeſſione, moribus, totiusq́ue vitæ inſtituto, ac ratione diſtatis? Quid cum Chriſtianis non coniunctiſſimum eſt? Atque, vt omittamus cōmunia immortalitatis initia, fana, ſacrificia, ſepulchra eadem, tunc cærimonias, & ſacrorum ritus, quibus a-

 nimi

nimi veſtri multò arctiori neceſſitudine inter ſe coniuncti ſunt, quàm ſi natura ipſa, iiſdem parentibus orta corpora coniunxiſſet: nonne qui paulo ante in Helleſpõtum claſſem ſuam miſêre pro ſalute, pro gloria veſtra, cõmunicando vobiſcum vires, ſuſcipiendoque belli vnà gerendi negotium, indiſſolubili omnino vinculo vos ſibi deuinxêre, quodque niſi per æternam labem, atque infamiam ingratorum animorum, violare non poſſitis? Atque ideo (quom ex parte altera ij ſint, qui ad humana diuinaque omnia, quæ vobiſcum habent communia, addidêre recẽtiſſimum beneficium ſubmiſſorum vobis auxiliorum, quique, vt nulla noua ſpõſio intercedat, tot humanis diuinisque propinquitatibus vos contingunt, vt ſine inexpiabili ſcelere deſeri nequeant; ex altera verò hoſtis immanis, perfidus, qui non per bellũ tantummodo à vobis diſcrepat, ſed religiones alias cultusque diuinos profeſſus, omnia quæ vobis ſacra ſunt, veluti profana contemnat, &, ſi poſſit, violet, cuiq; nec dari fides potuit, abſq; nefario crimine, nec, poſtquã data creditur, poteſt ſine grauiori culpa ſeruari (non debet eſſe magna deliberatio, cum hoc ne, an cum illis conuenta ſint exequenda. Si perſeueratur in ſuſcepta concordia, præterquàm quod eluſi eſtis, fruſtratis ex parte altera conditionibus, contaminati inexpiabili facinore, amiſſaq; gloria priore bello parta, ſub quotidiana bonorum omnium exercitatione infamem vitam agetis: ſin verò, quod per ſe etiam vanum irritumque eſt, repudiato impio fœdere, bene de vobis meritis aderitis eo in diſcrimine, in quod ꝑ vos adductos non ignoratis: ad ſecuritatem, qua ſubinde veſtra poſſidebitis, cũ immortali gloria, non modò ea, de quibus in concordia mentio eſt, ſed cætera omnia, quæ à dira gente poſſidentur, in Europa recuperabitis. De cuius rei facilitate dicerem, niſi perpenderem, ſatis per literas ſuas perſuaſiſſe vobis Græcũ imperatorem, & Franciſcum cardinalem: quorum auctoritas in eo tanto grauior ſit oportet, quanto propinquiores ſunt hoſti, & iudicant ex re præſenti. Sed & maior trepidatio hoſtis, quàm vt ſatis ab ipſius oratore diſſimularetur, ſupra omnem orationem, ſtimulare vos debet ad occaſionem veſtram capeſſendã. Quam ſi prętermittetis, cogemini tandẽ poſtea deſpecti, ac deſtituti ab omnibus (dubiũ dedecore, an periculo maiore) intra fines veſtros eam dimicationem ſubire, cui vos impares eſſe, implorãdo externa auxilia iampridẽ profitemini. Ad hęc, multa de iure pontificio, deque illius poteſtate, ac vi præfatus, ſubdidit tandem, pontificis ſe maximi auctoritate id fœdus, qualecunq; eſſet, reſcindere & abrogare, regemque, & cæteros, quorum intererat, à iuramento, & ſpõſione, quam Turcis fecerant abſoluere. Adeo à paucis Iuliani oratio non eſt probata, vt ex cõcione tota exaudiretur fremitus depoſcentiũ bellũ, aſſerentiumq;, ſuccurrendũ eſſe ijs, quos in belli ſocietatem attraxiſſent: quãdo non aliam ob cauſam periclitarentur, ꝙ quod armati concurrerãt ad propulſanda pericula, propter quæ Hũgari ſimul, & Poloni paulo ante coacti fuerant, ipſos implorare. Fortunarum omnium potius, ac vitæ iacturã faciendã, quàm fidei fidelibus obligatæ. Pertinere id nõ ad famam ſolùm, ſpemque de ſe apud cæteros Chriſtianos excitatam, ſed ad conſeruationem etiam, & tutelam rerum ſuarum. Et vt nihil aliud ſtimularet, ſatius pro religione honeſtè occumbere, quàm, deſerta illa, & prodita, Deoq;, & hominibus violatis infenſisque, indecoram vitam extrahere. Decreta itaque fœderis, ac pacis abrogatio, & vt cum Chriſtianis alijs ſuſcepta expeditio continuaretur. Cui ſententiæ nec Deſpotus quidẽ, aut Huniadianus tandem fortiter obſiſtebant; ille inuitatus facilitate, quæ in debellando apparebat, hic regia ſpõſione pellectus: quom VVladiſlaus promiſiſſet ei Bulgariæ regnum poſt victoriam, & literas, quibus id continebatur, etiam quorundã procerum ſubſcriptione firmatas ei in fidẽ dediſſet. Decretum igitur, quod erat cõtra pacem, promulgatum, Frãciſco cardinali ad claſſem miſſum, ſimulq; Græco imperatori, & principibus cæteris, ad quos initi cum Turco fœderis iampridẽ fama peruaſerat. Raro aliâs Poloni tam lætum nuncium acceperant, quàm vbi intellexerunt, regem de pace cum Turco tranſegiſſe. Nam quom Caſimirus, indicto Maſouijs bello, totis Lituanorum viribus Droicinũ oppugnaret, Maſouijque, iunctis pene caſtris, ex diuerſo in armis ſtarent: non tam virium inter vtroſq; diſcrimẽ apparebat, quàm ſuſpicio erat, ſi committi prœlium contingeret, magnam partem copiarum Caſimiri defecturam ad Michaëlem, Sigiſmũdi ducis paulo ante interfecti filium, qui apud Boleſlaũ inter Maſouios militabat. Ingens ſpes animos ipſorum ceperat, regẽ ab ea pacificatione in Poloniam ſubitò, id quod maximè cupiebãt, profecturum. Anxij enim inter Boleſla-

um Caſimirumq; de euentu, ſperabant, interuentum regis id bellum diremptu- rum, & ab armis partes vtrinq; abſceſſuras. Quõ enim tam Lituani, quàm Maſouij ſub tutela regis agitarent: Polonis, neutros vinci expediebat. Itaq; vbi diſſolutum fœdus accepêre: iterùm conſternati animo, vt conſilium caperent, ad Petricouiam conuenêre. Ibi VVladiſlauienſis epiſcopus, & Ioãnes Pilſanus deſignati oratores in Hungariam: qui prę- monitum regem pactionis, ac fidei etiã hoſti ſeruandæ, ſuadendo agendoq; animarẽt, ad paternum regnum reuiſendũ; in quo multa, eo abſente, eſſent perturbata, ſed inprimis, ad ſedandum bellum, quo à Lituanis Maſouia premebatur. Præſenſerat VVladiſlaus Caſimiri motum, & futurum conuentum Polonorum; atq; ideo, nequid exinde nuntiaretur ſibi, quod parum conduceret rebus, quas parabat, vtq; ſui cordi ſe ei eſſe intelligeret, miſit illico in Poloniã Ioannem Gruſcinenſem, qui diceret, regem nullòmodo, ſalua famæ verecũdia, poſſe ſuſceptam denuo expeditionẽ intermittere, ſtatimque moturum Segedino. Cogi neceſſario illis adeſſe, quos, in bellum, implorando, attraxiſſet. Cæterùm; excitis, paratisq; tot maximorum principum auxilijs, victoriam paratam eſſe de ea gente, quam ſuperiore anno, paucis admodum Polonis cruce ſignatis adiutus, fudiſſet, fugaſſetque, & quam, niſi hiemis montiumq; aſperitas niuibus, ac ſpeluncis abditam, victoriæ ſuæ ſubtraxiſſet, omnino ſubegiſſet. Inter redeundum, quod, propitio Deo, breui futurũ eſſet, conuerſurum ſe iter in Poloniam. Interim viderent ipſi, ne quid detrimenti regnum caperet, inprimisq; Boleſlao duci adeſſent, contra Lituanorum conatus. Ea ſignificatio, quia præter ſpem venerat, gratiſſima Polonis fuit, perfecitque, vti rex videretur eſſe tam ſollicitus de quiete, & ſtatu regni, quàm ipſi volebant. Sed intercepta eſt exinde cauſa mittendæ in Hungariam legationis, atque ideo ſingula, quæ regi domi, foriſq; ex vſu fore credebant, per epiſtolas ſignificauêre. Interea (licet minimè ſeruata die) Turcus loca omnia, de quibus in fœdere cauebatur, præſidijs ſuis euacuata iuſtis dominis reſtituerat, ſolutis etiã magno numero captiuis, dimiſſisq; cum Deſpoti filijs. VVladiſlaus autem, licet æger animo, quaſi euentum prę- ſagiret, ſtimulãte Iuliano, vndecimo Kalendas Octobris, vt conſtitutum fuerat, mouit Segedino, ſed copijs aliquanto paucioribus, quàm anno ſuperiore. Nã & Volonum minor numerus accurrerat, propter vulgatum fœdus cum Turcis, & multi etiam, inter agẽdum de concordia, dimiſſi Poloni, & Valachi, quos futura pax parum neceſſarios reddi- tura videbatur. Vbi ad Orſauam peruentum, pridie Nonas Nouembres, Danubium cũ ſuis traiecit, expoſitoq; in Bulgaria exercitu, primò ad Florentinum, deinde ad Bidinũ progreſſus, licet vndiq; circa iter oppida pleraque arceſq;, Turcorum præſidijs tenerentur; non ad prædam milites diſcurrere, nõ hoſtibus inſultare, non bellicæ quicquam cladis inferre agris patiebatur. Conſtituerat enim, minimè tempus, aut vires ſuas pręconſumere expugnãdis munitionibus, ſerendisq; certaminibus, prius quã coniungeret ſe cũ naualibus copijs ad Helleſpontum. Atque ideo ne in planis & apertis locis, vel inuitus pugnare cogeretur: quom duæ ad Gallipolim viæ ducerent, altera per extremam Thraciæ orã, qua Macedoniæ coniungitur, campeſtris, & breuior inter Rhodopem, ac Biſtoniam paludem: qua ſi progredi voluiſſet, curr⁹ relinquere oportebat, propter viæ difficultatem in Aemum recta tranſcendendo; altera verò, per inferiora Bulgariæ, prius ad ſolis ortum, deinde prope Pontum ad meridiẽ per Thraciam, vt obliqua, ita lõgior, ſed per quã (licet montanam in pleriſq; locis, & ſalebroſam) currus tamẽ haud ægerrimè euaderent: maluit illac exercitum circumagere, quàm ſe nudare curruũ munimentis: quibus ſeptus contra hoſtiles impetus, ſe ac ſuos facile tueri poterat, & quàm maximè integris copijs Gallipolim peruenire. Conuerſus itaq; in Põtum inter Danubiũ atq; AEmum haud magnis, ſed cõtinuis itineribus ad inſtitutũ feſtinabat. Vbi verò ventum eſt ad Nicopolim Bulgarorum metropolim, cuius vrbis pars altera à Danubio abluitur, altera in collem erecta eſt: quia fama erat, totius regionis diuitias illuc cõportatas, miles cohiberi nõ potuit, quin per ſuburbana diſcurrẽs ad prædam, etiam in ipſas portas faceret impreſſionẽ. Quicquid ædificiorum circumadiacebat direptum incenſumque. Quom verò portæ, ac mœnia ſtrenuè defenderentur: à proſequenda oppugnatione iuſſum eſt abſtineri. Cæterùm quia, quantum fert regio, vberes circum campi, & colles, videbãtur affatim neceſſaria ſuppeditaturi, reficiendis militibus, iumentisq;, biduum triduumúe illic perſeuerare placuit. In eo loco percenſenti ſuos regi, & veluti totius belli apparatum recognoſ-

cognoſcenti, dum miles non tam ſe re-
ficit, quã ſtudioſè præparat omnia, quæ
opportuna fore credebat, ad viam & na-
tura ſua magis difficilem, propter angu-
ſtias ſalebroſiores; &, propter frequen-
tiam præſidiorum hoſtilium in oppi-
dis, caſtellisque vndique imminentibus
multo maioris diſcriminis, occurrit,
nunquam ſine prçfatione magni, & for-
tiſſimi imperatoris nominandus, VVla-
diſlaus Dracula Valachiæ, quam Mon-
tanam vocant, princeps. Qui quom iã-
pridem pacem à Turco accepiſſet, factũ
ſuum in neceſſitatem reiecit: quod
haud numeroſiſſimè gentis princeps,
nullaque externa ope adiutus, bellum
Chriſtianis ſimul omnib⁹ intolerabile,
ſuſtinuiſſet, magnitudine animi, & vir-
tute ſuorum, diutius quàm ſperari de
tam imparibus viribus poſſet; plusq; ab
ſe interim hominum amiſſum, quàm a-
gris ſuis frequentandis colendisque ſu-
pereſſet, quom euentus quotidie admo-
neret, contra hoſtium multitudinem,
paucorum ſuorum virtutem magis ad-
mirandam eſſe, quàm efficacem. Tandẽ
eò peruentum fuiſſe, non vt in ſeruitu-
tem venire oporteret, quæ forſan tole-
rabilis, modò æqua ſit, & contigiſſet an-
tea multis, magnisque populis, & na-
tionibus, ſed vt cum patria, & laribus fa-
miliaribus, cũ altrice terra, & cœlo re-
linquenda eſſent ſacra, religiones, aræ,
degenerandumque in obſcenos mores,
ritusque impiarum ſuperſtitionum, ni-
ſi conditionem accepiſſet, per quam, ci-
tra profanationem diuinorum huma-
norumque omnium, reliquias ſuorum
ſeruaret in occaſionem dignam, in qua
tanta virtus periclitaretur. Ad hæc cùm
eorum, qui regem ſequebantur paucita
tem animaduertiſſet: rogare obteſtari-
que cœpit, vt retro iter verteret: ſe malis
ſuis ſatis ſuperque doctum, quanta eſſet
Turci potentia: qui ad venationem pro-
pemodum, plures ſeruos producere ſo-
litus eſſet, quàm illic ad bellum armati
conueniſſent. Abſtinendum omnino à
tam audaci, periculoſoq; incepto, com-
municandaque cõſilia, & rationes, quo
pacto res çquis viribus geri poſſet. Inter-
ea nihil ſalubrius, quàm in occaſionem
meliorem eas copias conſeruare. Quæ
etiam ſi ſufficerent bello, quod tunc cũ
hoſtibus eſſet gerendũ, cæteraq; omnia
votis reſponderent: tamẽ eo tẽpore pro-
ductæ, inſtãtis hiemis tempeſtati, & ma-
lis omnino eſſent ſuccubituræ. Audie-
bantur ea, tanquam Dracula non ex a-
nimi ſententia loqueretur, propter fœ-
dus, quod illi cum Turcis erat. Tamen,
re ipſa per ſe fidem faciente, moti ſunt
complures: nec tantum ſuſpicio ſimu-
latæ ab illo orationis, quantum rei veri-
tas vrgebat. Cæterùm, rapiente regem
fato ad deſtinatum propinquumq; iam
finem, Iulianoq; ad ſuperioris anni for-
tunam, identidem iactante, Nuſquam
ſtringendum fore gladium, vacua om-
nia defenſoribus reperturos: Amoratũ
cum ſuis trans Helleſpontum vix Cara-
mani impetum ſuſtinere: neque poſſe,
etiã vt ocioſus à bello eſſet, propter Ve-
netorum, Burgundiq;, & pontificis claſ-
ſem, ſuppetias ſuis ferre; Grçcum prçter-
ea, cum nõ mediocribus copijs, ſub ipſis
montibus occurſurum: Draculæ quidẽ
officium, ac ſermonem magno aſſenſu
omnes commendabant, veluti benignæ
in ſe voluntatis teſtimonium: nec mirũ
de eorum victoria deſperare, ignoran-
tem, quo apparatu, quibusque auxilijs
freti pergerent ire ad bellum. Cæterùm
nullo modo, ea ſibi vt diceret, in men-
tem venturum fuiſſe, ſi ſciuiſſet, quanta
claſſis, quantisq; Italorum, Burgundio-
numque copijs inſtructa, quàm multi
etiam equites, peditesque Græcorum in
armis eos prçſtolarentur. Non regem,
non ſuos adeo inconſideratæ audaciæ
eſſe, vt bellum, quod conficere nõ poſ-
ſent, vltrò inferrent: bono eſſet animo.
Quantum ab vires attineret, ſatis proui-
ſa eſſe omnia, & præparata: fœlicitatem,
Deum ipſum, cuius cauſa ageretur, &
præbuiſſe antea, & in poſterum prçbitu-
rum. Conuerſus itaque rurſus ad regem
Dracula: Quando, inquit, aut fortuna,
quæ audentem magna quæque, nuſquã
hactenus te decepit, aut ſpes alienç opis,
quam ratam velim, aut occulta fatorũ
neceſſitas in diuerſum te trahit à ſenten
tia mea: conſilium tuum, quod ratione
immutare non potui, quantum tempus,
& improuiſa res ſinit, virib⁹ adiuuabo:
& cum dicto quatuor millia equitum,
duce filio ſuo, copijs regijs adiecit, orãs,
obteſtansque immortalem Deum, vt
quicquid rex cæterique de belli totius
ſucceſſu animis ſuis promitterent, fœli-
ciſſimo euentu confirmaret. Ad extre-
mum dimiſſurus regẽ, duos ex ſuis im-
pigerrimos iuuenes, regionisque, & via-
rum peritiſſimos, duosque item equos
inuſitatæ admirandæque pernicitatis
in conſpectum dedit, & vix lacrymis tẽ-
perans: Habes, inquit, quo confugias, ſi
caſus aliquis mala úe ſors (quod abomi-
nor dicere) viribus te diffidere coegerit.
Malim equidem fore, vt fruſtra dede-
rim, ſi vota, & preces meæ non vanæ e-
runt. Verùm ſi neceſſitas vti coegerit,

ſaluberrimum munus experieris. Vtile
ſanè conſilium Dracula attulerat, ſi tam
fideliter auditum, ſeruatumque fuiſſet,
quàm dabatur. Vulgatum eſt poſtea, vi-
rum ingentis ſpiritus, natumq; ad belli-
cas actiones, vbi apparatum Burgundi,
Italorumq; percepit, variè, ac multum
ſecum agitaſſe, inter pœnitentiam fidei
Turco per fœdus datæ, & religionem e-
ius violandæ, propter euentum, & futu-
ram hominum famam, ſiue ad tam glo-
rioſam expeditionem cum VVladiſlao
progrederetur, ſiue remaneret: plusque
omnino valiturum fuiſſe apud militare
ingenium belli decus, quàm laudẽ ſer-
uatæ fidei: ſed ſuapte natura ominibus,
diuinationibusq; quibuſcunq; obnoxi-
um, muliebre vaticinium retinuit. Pri-
die enim quàm in regia caſtra peruene-
rat, Phecuſa mulier Bulgara, ſenio qui-
dem confecta, ſed cognitione futurorũ
multis experimentis clara, ad vicũ Sul-
lonum de exitu, & fine belli ab ipſo in-
terrogata prædixerat: Regem haud fœ-
lici euentu pugnaturum, plusque mo-
menti contra eum hoſtem profligati ex-
ercitus reliquias habituras: foreq; ſub-
inde, vt res fœlicius gererentur. Atque
ideo in ſe, ac ſuos vaticiniũ deriuare vo-
lens, proſperioribusq; actionibus ſuper-
eſſe, periculo, quod in præſens nuntia-
batur fertur, ſe ſubtraxiſſe: filium verò
quom à ſe dimitteret, magnopere mo-
nuiſſe, ne fortunæ obluctaretur temere
in acie, ſi res Chriſtiana inclinaret. Con
uertit deinde VVladiſlaus ſe in Thraciã;
ingentemq; multitudinem fluuialium
ſcapharum in Pamiſo amne compertã
incẽdit. Oritur autem Pamiſus in mon-
te Aemo, & inter Meſſembriam, Odeſ-
ſumq; Euxino illabitur. Creditum verò
eiuſmodi nauigia, infeſtandç Hungariç
gratia, illic à Turcis prçparata, vt demiſ-
ſa in Pontum, per occaſionem tranquil
li maris iuxta litus ſurſum agerentur in
Danubium: cuius maximè meridiona-
le oſtiũ haud plus triginta millibus paſ-
ſuum diſtat ab Odeſſo. Ab eo incendio,
qua placidiorem aſcenſum Aemus ad
ſe dabat, erecturus agmen, quia via vti-
que anguſta, & confragoſa, diuiſit copi-
as, vt contra improuiſos hoſtium incur-
ſus firmior eſſet, & paratior. Huniadia-
no igitur cum auxiliaribus Valachis,
& tribus Hũgarorum millibus præmiſ-
ſo, ſequebatur ipſe magno interuallo cũ
cruce ſignatis, reliquaq; multitudine:
nam currus in medio agi placuerat, tam
præcedentis, quàm ſubſequentis agmi-
nis præſidio tutos. Inter progrediendũ,
ne quid à tergo relinqueretur, quod mu
niri in locis adeo anguſtis poſſet, non-
nulla oppida hinc inde direpta, & pro-
pe funditus diruta: vici complures in-
cendio deleti: graſſatumque eſt à militi-
bus per ſummam licentiam etiam in ſa-
cra Bulgarorum, Græcorumque, quo-
rum templa, veluti profana, manu, fer-
ro, igne, cæteroque omnium ſcelerum
inſtrumento, violabant. Id verò impi-
um (vt certè erat) viſum VVladiſlao. E-
dixit itaq; vulgo inquiri, ac reſtitui de-
ſiderantibus, quicquid religione inuio-
latum eſſe oportuerat; nullius magis,
quàm ipſorum intereſſe aſſeuerans, ab-
ſtinere manus à ſacris, pro quibus arma
ſumpſiſſent. Multum quidem in armis
reponẽdum eſſe, ſed in Deo plurimum.
Qui poſtmodum in bello non modò o-
pem non laturus eſſet contaminatis ſa-
crilegio, ſed etiam pro templis, pro aris,
pro ſacris ſuis contra ſtaturus, niſi à tam
execrabili rapina abſtinuiſſent. Dimiſſi
exinde nõnulli ex captiuis Turcis cum
literis in quibus ſpondebatur omnibus,
qui ex præſidijs ſuis elaberentur, liberũ
fore, aut ſtipendia facere apud regem,
aut abire quò mallent. Cuius ſponſio-
nis fides eſt integerrimè ſeruata, quom
multa loca in deditionem veniſſet, quæ
acerrimè prius defendebantur: timenti-
bus Turcis, qui in illis erant, aut iniquã
ſeruitutem, aut mortem cum cruciatu.
Qui tum Sumium, ac Peſechium tene-
bant in rupibus paulo editioribus, fre-
ti naturali locorum munitione, maluê-
re experiri quid ſe tuendo poſſent, quã
ſe fidei hoſtium credere. Contra quos,
quia, propter opportunitatem ſitus, ap-
parebat poſſe ab hoſte facile reditum
præcludi, ſi caſus aliquis neceſſariò illac
redire cogiſſet: viſum eſt omnibus, vim
oppugnando experiri. Itaque non ſine
multorum clade, quom difficultas ni-
tendi ſurſum, longè plus negocij, quàm
hoſtis armato militi exhiberet, vtrum-
que oppidum expugnatum. In ea victo-
ria multorum induſtria, multorum o-
pera claruit, ſed in primis Tarnouij Io-
annis, & Leſconis Bobricij: quorum ille,
dum portas refringit, duo vulnera acce-
pit, hic Peſechij murum primus aſcen-
dit, & multis alijs aſcendendi opportu-
nitatem præbuit. Ferunt ad quinq; mil-
lia ex hoſtibus illic interijſſe, quorum
magnam partem, dum præda diripere-
tur gladius abſumpſit. Cæteri ad terro-
rem aliorum, è rupibus, per quas ſe tu-
tos putabant, præcipites acti. Dum hæc
à rege agerentur, afferuntur Frãciſci car
dinalis literæ, nuntiantes Amoratum,
aut eluſis arte, aut corruptis pretio ſpe-

Edictum regis de tẽplis non prophanandis.

Nota.

culatoribus,qui litora seruabant, infra
Gallipolim,qua fauces Hellesponti ar-
ctissimæ sunt,ingẽti multitudine militẽ
reportasse in Europam, & coniunxisse
cũ suis,qui non procul ab Isthmo Thra-
cij Cherrhonesi haud sanè memorabili
numero pauloante se congregauerant.
Qua re cognita, regis deliberationem
immutari oportuit:præsertim quod plu
rimi ex suis hortabantur regredi,aut sal
tem in tuto alicubi subsistere,donec cer
tus numerus hostium, & quò se primũ
conuerterent intelligeretur. Tamen à
Pesechio,vbi facilè per montana muni-
re tuerique se poterat, rex in planum de
scendit, adeo est ineuitabile quicquid
id est, quod fatum appellatur. Deinde
obliquam in Rhodopem vallem biduo
emẽsus, ad Pontum rursus sinistrorsum
sub Aemum declinauit, decimisque
castris Cauarnam assecutus in deditio-
nem accepit. Turci enim qui illic fue-
rant in præsidio,auditis,quæ per eos di-
es ad Pesechium,ac Sumium gesta erãt,
aduentum regis minimè expectauerãt.
Eodemque modo Macropolis, Calla-
crium, Galata, Varna, & pleraque alia
circum litus oppida deserta ab hosti-
bus, recepta sunt, & Christianorum fir-
mata præsidijs. Aemus initium capit fe-
re à Messembria, perpetuoque dorso ad
Macedoniam, & superiorem Mœsiam
porrectus, diuersis in locis ab vtroque
latere, velut cubitos,genuaque modicè
extendit. Et primò quidem non admo-
dum longè ab origine sua in dextram
reflexus, atque in Pontum recurrens,
paulatim in minora iuga decrescit, do-
nec per colles modicè tumentes, tan-
demq; euanidos, desinat in planitiem.
In eo tractu, pro natura loci, plurimæ
quidem sunt valles, agrestes partim, &
infœcundæ, partim pecoribus homini-
busque alendis & natura fertiles, & ac-
colarum diligentia more suo consitæ,
ac subactæ. Earum nonnullæ vndique
intra colles clausæ, aliæ ad mare con-
uersæ litoribus excipiuntur. Sed inpri-
mis illa, quæ Varnæ adiacet, humana
cura, &, quantum fert regio, naturali
situ amœna est, & spectabilis. Varna ve-
rò ipsa in sinu angusto,& haud sanè pro-
fundo admittendis ferendisque naui-
gijs grauioribus, posita est ad litus inter
duo promontoria. In quorum altero
Galata, in altero Macropolis sita, Lito-
ralia omnia circa oppidum,vineta, fru-
giferæque aliæ arbores tenent. Interio-
ra vallis ad dextram modicis, infrequẽ-
tibusque vicis agrestes tum habitant,
tum colunt. In sinistra, qua eminet Ga-
lata, palustris est sub collibus lacuna,
quæ ad occasum, in alteram vsque val-
lem, restagnanti vnda protenditur. In-
uitante igitur non tam loci opportuni-
tate, propterea quod aquatio lignatio-
que,& cętera necessaria in promptu mi-
liti erant, quàm valetudine regis, cuius
in sinistro crure, qua femori committi-
tur, enatus furunculus inflammatio-
nem doloremque maiorem, quàm pro
magnitudine tumoris, excitasset: visum
est illic subsistere, adhibitisque fomen-
tis, expectare, donec id vlceris in pus
verteret, atq; exiret; quo sumendis tra-
ctandisque equo armis subinde rex fo-
ret expeditior, si quid violentum in iti-
nere casus attulisset. Interea Turci ab
Isthmo Hadrianopolim profecti, qua
hostis aduentare nuntiabatur, citato a-
gmine obuiam prodeunt, & septimo
tandem die, haud amplius quatuor mil-
libus passuum à castris regijs consedêre.
Quorum aduentum & speculatores nũ-
tiabant, & nocturni ignes, quamuis col-
lium interuentu prospectui eriperen-
tur. Tamen sereno cœlo, cùm luna à
coitu modici luminis adhuc esset, nox
sic ea ex parte inalbescebat, vt non pro-
pinquitas modò, sed etiam multitudo
ipsorum indicaretur. Duplicatæ igitur
vigiliæ, nocturnæque stationes toto ex-
ercitu, edictumque vt arma expediren-
tur. Vbi autem lux appetere visa est, Hu
niadianus, Iulianusque, & Despotus
cum cæteris, quorum aut consilium,
aut auctoritas requirebatur, frequentes
ad regem coeunt, cœptaque est consul-
tatio super futuro certamine. Iuliano
muniri castra intra currus placebat, dis-
positis circum machinis, tormentisque,
quorum aut fragor terreret, aut impe-
tus arceret hostẽ, si munitionibus insul-
tare voluisset. Nihil prius in aperto ag-
grediendum, quàm præcognitæ, præten
tatęque essent hostium vires: verisimile
videri maritimas copias, quarum nul-
lus iam vsus in classe esset, secuturas à
tergo Turcos, daturasque operam vt
aut cõiungerent se suis, aut distraherent
hostem, ex parte altera lacessendo. In
eoque omne momentum rationemque
vincendi reponebat. Quam sententiam
Franco Banus, Agriensisque episcopus,
& plerique alij ex Hungaris, & Polonis
sequebantur, rege non tam probante,
quam non reprehendente dimicatio-
nis moram: quom lenito interim do-
lore, quo fortè eo die grauius quàm vn-
quam alias premebatur, speraret fo-
re, vt suis integer adesse posset. Hunia-
dianus verò, & Despotus præposterum

id dicebant: includi enim vallo, non
esse inferentium vltrò bellum, sed vlti-
mum perfugium eorum, qui essent acie
victi. Quod consilium, si rogaretur, ho-
stem aliud daturum, quàm vt, positis ar-
mis, obsidendos se traderent? Omnium
rerum (sed inprimis bellorum) exitum,
à principio auspicari: prout primus con
gressus foret, ita toto bello aut audaci-
am, aut formidinem hos, vel illos in a-
ciem afferre. Atque ideo nullum trepi-
dationis signum aut suis, aut hostibus
indicandum esse. In celeritate transigen
dæ rei salutem consistere: agendo, au-
dendoq; id genus hostium terreri, non
artibus. Quid futurum, si clausos muni-
tionibus Turci circumstetissent, neque
pugnandi copiam facerent, quom tole-
randæ illic obsidioni nihil omninò fo-
ret præparatum? Nam quod de nauali-
bus copijs diceretur, ridiculũ omninò
esse. Quo enim gentium visum, audi-
tumve aliquando, mediterranea bella,
classiarijs peditibus geri, quorum non
alius vsus in terra esse posset, quàm equi
tum in mari. Quibusque suas artes, su-
amque esse disciplinam; eaque in re va-
lere quosque plurimum, ad quam stu-
dium exercitationemque adhibuissent.
Quod si etiam, contra institutum, & cer
tum suum munus, de classe descende-
rent: præter quàm quod vix possent, nisi
per longum tempus, tam longum terræ
spatium pedibus emetiri: ad terrestre
certamen, contra equites in peditatu,
eodemque naualibus armis instructo,
paruum omninò, aut potius nullum v-
sum fore: atque ideo & serum, & va-
num esse, quicquid è classe subsidij spe-
raretur. In qua si quid momẽti esse pos-
set terrestribus pugnis committendis,
totum impensum in id oportuisse, vt
postquam hostis in Europam transfre-
taret, saltem circa litora retineretur, dũ
rex eò peruenisset. Omissa inani spe, pro
deundum in aciem contra eundem il-
lum hostem, quem ad satietatem supe-
riore anno fugassent concidissentque:
qui trepidus confususque animo ince-
ptaret omnia, & in nullo persisteret; sed
modò in Asiam, modò in Europam se
transferens, temerè ad minimum quẽ-
que famæ strepitum, per sollicitudinẽ,
& terrorem se circumferret. Non quàm
multi ex diuerso essent referre, sed quo
animo, & audacia. Quantumlibet innu-
merabiles, in prœlium nihil aliud alla-
turos, quàm qui victi essent conscien-
tiam, & formidinem. Non assuefacien-
dos milites tuendis se vallo, & curri-
bus, quæ diffidentium armis præsidia
sint, quorumque vt nullus vsus eueni-
at, in primis adeo sit expetendum, tunc
quando integrum sit aut vi atque armis
hostem inuadere, aut imbellis multitu-
dinis more, septis, ac munitionibus se
includere. Flagitiosissimum fore, viros
fortes plus in curribus, & vallo, quàm
in armis ad se tuendum præsidij posi-
tum credidisse. Intelligebat Huniadia-
nus vltimi rem discriminis esse, quam
suadebat: sed maioris animi viro, quàm
vt ferre posset obsessorum tædia moras-
que, dum vinceret, quom eò ventum
appareret, vt neque progredi, neque re-
gredi, nisi victores possent, promptissi-
mam ad victoriam viam aggredi place-
bat, militemque tum proximi anni fœ-
licitate, tum rebus per eos dies prosperè
gestis alacrem, antequam casus aliquis
animos, spemque ipsius refringeret,
quàm celerrimè ad pugnam producere
gestiebat. Sed etiam vt vim hostium
non sustinuissent: integrum fore vide-
batur, quid vallo, & curribus tuendo se
possent, experiri. Mouerat cunctos De-
spoti, & Huniadiani sententia, rexque i-
pse, supra dolorem iuueniliter elato a-
nimo, nullam pugnandi moram vltra
laturus videbatur, quom trepidè spe-
culatores nuntiant, amari hostes, atque
ad inuadenda castra animis præparari.
Itaq; dato Huniadiano instruendi aciẽ
negotio, cæteri ad suos quisq; ordines
aduolãt. Ille ante omnia circumspectis
locis, per quæ aut apertè insultare, aut
clàm erumpere aduenienss hostis pos-
set; ne quid discriminis oboriretur per
insidias à tergo: ex valle, in quam refun-
di lacunam diximus, inter colles, & pa-
lustria, fauces, per quas erumpendum e-
rat sic pręclusit, curribus retroactis, vt fa
cilè ad eos receptus foret à loco pugnæ
destinato; à tergo autẽ minimè vlla vis
timeri posset, obstructo aditu, & conuer
sis illuc machinis, tormẽtisq;, aut terren
dis hostibus, auertẽdisq; eminus, aut ob-
terẽdis, si cominus insultarent. Deinde
aciebus ordinandis, mediã vallem regi
tuendã cum curialibus Polonis atq; Hũ-
garis assignauit. Penes lacũ, ad paludẽ,
vnde minus timoris erat, tũ quia palus
ꝑ se imperuia, tũ quia prærupti montes
desuper impenderẽt, quinq; tantũ vexil
la Hungarorũ collocauit. Dextrũ verò
latus, qua Varna castris obiecta erat, reli
quo robore exercitus firmandũ ratus,
cũ, propter accessum, qui inter litus pa-
ludẽq; patet, quicquid laboris, ac discri-
minis futurũ erat, venturũ inde appare-
ret, vexillum magnum Hũgarorum, du
cibus Franco Bano, Agriensique Epi-

ſcopo illic potiſſimum ſtatuit, Deſpo-
tumque cum ſuis,& Iulianum cum cru-
ceſignatis, illorum ordinibus inſeruit.
Nec procul à tergo penes currus, & mu
nitiones,veluti ſubſidiariam aciem,con
ſtituit vexillum diui Ladiſlai ſub Vara-
dienſi epiſcopo, adiecto ei Leſcone Bo-
bricio, cum parua manu Polonorum:
ſibi autem cum Valachis nullum cer-
tum locum deſignauit, vt minimè tur-
batis ordinibus,quocunque res,& peri-
culum vocaret, accurreret, & nullum
deſtinatum locum tuendo, omnia tue-
retur. Amoratus autem cum peditibus,
reliquoque equitatu ſubſequens, præ-
miſerat expeditiſſimorum equitum cir
citer ſex millia, qui à principio minimè
ſe apertis locis committentes, hoſtium
vires magis inſpicerēt, quàm tentarent.
Oſtendêre itaque ſe illi primùm ad dex-
tram in collibus, vnde totum exercitū,
ordinemq; facilè æſtimare poſſent. Cæ-
terùm ſeu pugnæ auidi, ſeu Chriſtiano-
rum paucitate contempta, ex interual-
lo ſagittis hoſtem irritabant. Sed quom
Franco Agrienſiſque ſuos continerent,
ne fracto per accliuum primo impetu,
languidi ad hoſtem in collem peruení-
rent: Turci timorē id rati, paulatim deſ-
cendere in æqua, inq; ipſos ordines im-
preſſionem facere cœperunt. Tum Frā-
co id verò minimè ferendum præfatus,
hoſtes ſcilicet qui, paucis ante diebus,
ſuppliciter pacem petendo, ad decertan
dum ferro, nullum eſſe in ſe momen-
tum confeſſi forent, quique ſuperiori
anno toties ex acie fugiſſent, & ſcopulo-
rum inuijs latebris veluti precariam vi-
tam deberent, vltrò victoribus inſulta-
re: ſignum dedit ſuis identidem iactans,
vt virtutis fœlicitatiſque ſuæ memores
in aciem prodirent. Non ſuſtinuit irru-
entes Turcus, retroq; per accliuum col-
lem verſus, celeritate equorum ſe vul-
neribus eripiebat. Superuenit interim
reliqua equitatus multitudo, cuius pars
in deſinentē iam vallem ſe recipit, pars
inuecta in regios ſubeuntes cliuum de-
turbat eos, agitque in præceps. Illi rur-
ſus in plano congregati aciem reſtitu-
unt, pugnandoque acriter, quantum ho
ſtium ex collibus in æqua deſcenderat
per vallem ipſam, in fugam vertunt, at-
que inſequuntur. Itaq; Varadienſis non
tam militarium artium, quàm ſacrorū
peritus, quom videret terga dari à Tur-
cis: relicta iampridem ſtatione ſua,
cum magna militum manu, veluti ad
partam victoriam accurrit, fugientibuſ-
que inſtando temerè, vnà cum Deſpo-
to, & Agrienſi peruenerat ad confertiſ-
ſimum agmen in poſtremam partem
vallis, vnde à multitudine reiecti in ſi-
niſtram, Deſpotus quidem ad ordines
ſuorum, qui pauci adhuc ſtabant, ſe
tranſtulit; Varadienſis autem eadem
locorum inſcitia, qua acies turbauerat,
per paludem ad montes euaſurum ſe ra
tus, in aquam ſe immiſit, fœdaque equi,
ac ſua luctatione diu prius in cœno ve-
xatus, tandem ſummerſus eſt. Agrienſis
ad lacunam circumuectus Galatam pe-
tere inſtituerat, mox tamen mutato cō-
ſilio, ad ſuos in pugnam redijt, nec poſt-
ea vſquam comparuit. Proceſſerat vin-
cēdo Turcus iam ad diui Ladiſlai vexil-
lum. Nam Deſpotus cum Franco, & Iu-
liano, ſuperabundante hoſtium multi-
tudine, à collibus, vltra quàm ferri poſ-
ſet, cum ſuis retro ad munitiones ceſſe-
rant. Ibi diu ancipiti Marte pugnatum.
Sed vbi Leſco, qui audendo hortando-
que certamen extraxerat, multis vulne-
ribus confoſſus moribundus ex equo
cecidit, haud dubiè res Turcorum ſupe-
rior habebatur: nec iam milites tantū,
ſed currus etiam oppugnabantur. Quo-
rum nonnullos impetu primo euerſos
vt diripi rex vidit, cū Huniadiano pro-
perè illuc contendit, ne, quod aduerſæ
pugnæ vnicum prǽſidium ſuis futurum
erat, ab hoſte præriperetur. Eius aduen-
tu fortuna ſubitò mutata eſt. Verſi enim
in fugam Turci vltra duo millia paſſu-
um cæſi fugatique ſunt; tantus erat ar-
dor inſequentis à tergo regis. Qui, re-
uocante impenſius Huniadiano, tan-
dem, omiſſis fugientibus, rurſus Iulia-
no, & Franco laborantibus auxilio ac-
currit. Redintegrauerant enim prœli-
um Turci, ex tota illuc valle conuer-
ſi. Superuentu regis acrius iterum cer-
tamen vtrinque exortum, variaque ad-
hortatio: hinc, ſacra, religiones, aræ,
templa, victoriæ cum decoris prius par-
tis, fœdæque hoſtium fugæ, gratulatio-
nes præterea, & laudes à tot principi-
bus nationibuſque adeptæ, ad extre-
mum Chriſtianæ rei ſpes ab eius diei
fortuna pendentes iactabantur: illinc
non tam imperij, quàm etiam nomi-
nis Turcici finis, niſi vincerent, oſten-
debatur. Aſiam, & mare illi obiectum
ab hoſtibus teneri. Quæ in Europa ad
id locorum habuiſſent, in euentu eius
pugnæ periclitari. Non fore, quo re-
uerterentur victi. Quacunque decli-
naſſent, mortem cruciatumque iampri-
dem præparatum incurſuros. Ad ne-
ceſſitatem pugnandi accedere, quod
non tantùm viribus, & numero, ſed
cauſa etiam ſuperiores eſſent. Nam
con-

contra ius faſque, ſe, per ſpeciem pacis
laceſſitos. Inſiſterent acriter: Deum fœ
deris teſtem, formidinem fugamque, &
cędem in pacis fideique violatores con-
uerſurum. Cæterùm non ſegnioribus a-
nimis viribuſque pugnantibus militi-
bus, quàm duces adhortabantur, mag-
na vtrinque cædes edebatur. Sed ingens
Turcorum numerus ſuorum ſtragem
ſentiri non ſinebat, ſtetitque diu an-
ceps prœlium: tandem ab illis fuga in-
cepta multo cruentior fuiſſet, ſi non à
cæde ad prædam Chriſtianos auertiſsēt,
cameli onerarij caſu eis oblati, qua ho-
ſtibus inſtabant: vbi equi etiam odore
aſpectuq; inſuetorum animalium con-
ſternati haud facilè ſeſſoris arbitrio ſe
dirigi patiebantur. Huniadianum in di-
uerſum fortuna ſuorū abſtulerat. Nam-
que vndique intentus, & laborantibus
vbique propere accurrens, ad mediam
vallem proceſſerat, vbi ſiniſtra acies
impreſſionem hoſtis vix ſuſtinebat. Cæ-
terùm reſtituto illic prœlio, de rege ſol-
licitus, cuius iuuenilis animus periculo
ſæ audaciæ ſuſpitionem faciebat, inue-
nit eum ad Ianizaros pedeſtre militum
genus penetraſſe, ibique pugnantem
ſubſtitiſſe. Magna vis nō hominum mo-
dò, ſed equorum etiam ceciderat. Alijs
gladio confoſſis, alijs detruncatis cruri-
bus ad terram prouolutis. Nec iam ſo-
lum, ſed cadauerum ſtrages pugnando
calcabatur, adeoque concitatis animis
inſtabant, vrgebantque viciſſim, vt ra-
bies, non ſtudium vincendi videretur.
Perrupit tamen VVladiſlaus aduerſam
aciem, ablatuſque inter hoſtes longè à
ſuis, creditus eſt iam tum aut cæſus, aut
captus. Itaque haud multo poſt quom
Turci terga iam verterent: Chriſtiani
quoque, ex diuerſo, veluti, rege amiſſo,
fugæ ſe committunt: atq; eodem tempo-
re pars vtraque cedere inceperat, adeo
fortuna ſua cuique erat ignota, in tam
varia frequentique victoriæ inclinatio-
ne. Sed vbi Ianizari Chriſtianorum mo-
tum animaduertêre, ſiſtunt ipſi pedem
pugnamque inſtaurant. Huniadianus
autem, qui videret trepidatione, ac for-
midine in ſuos conuerſa, vbique ordi-
nes turbatos, fœdeque à multis aciem
deſeri: concitato equo, per confertiſſi-
mos hoſtes ad regem peruenit, patefa-
ctaque ſuorum fuga, & pauore, vt retro
ſe ageret obteſtabatur, minimè de rerū
ſumma deſperandum dicens, quippe a-
deo raros in acie perijſſe, vt iactura vix
apparitura foret, ſi prius quàm ſuperſti-
tes fugiendo diſſiparentur, ad munitio-
nes, & currus ſe cum illis reciperet. In
vita ipſius non modò regna, quibus prę-
erat, ſed vniuerſam quoq; Europā Chri-
ſtianumq; nomē periclitari. Quō inter-
ea nihilominus acriter ille in hoſtē fer-
retur, cædē, & fugam, quacunq; ſe verte-
ret, ingentem faciendo, equus ingenti in
latus vulnere accepto, præcipitē per ar-
mum dextrum effudit. Nec mora ſuper-
uenientibus Ianizaris, telorum multi-
tudine non tam confoſſus eſt, quā obru-
tus. Subſtitit pauliſper Huniadian9, cor-
pus regiū (ſi fieri poſſet) recuperaturus.
Sed quō, reliquis effuſiſſimè diffugienti-
bus, paucos admodū Valachos, qui re-
māſerant, tam multorū impetum ſecū
minimè laturos intelligeret: vbi vnū, at-
que alterū conatū fruſtrari vidit, haud
quaquā nefas ducens ſupereſſe aliquem
poſt regis interitū, qui acceptam cladē
vlciſci poſſet, ignominiamq; eā delere,
ad ſuos retro ſe recepit. Indeq;, quō poſt
fugam iampridē à Deſpoto initam, Iulia
nus, deſperatis omnino rebus, cedendū
ſuaderet: ſub ipſum crepuſculum, per
montes in vaſtā ſiluam ſe recepit. Multi-
que alij, quos nulla prius aut trepidatio,
aut fuga ſuorū à pugna auerterat, ſubſe-
cuti ſunt illū ad deſerta & montes: inter
quos Frāco & Iulianus. Toties eo in præ
lio & fugere, & fugare vtrinq; cōtigit, vt
victoria tandē non ſit à victoribus intel-
lecta. Nam Turci, quorū fugā rex à pri-
mo cōgreſſu fuerat inſecutus, trepidati-
onē in ciuitates circūtulerant, quaſi de-
bellato exercitu, victor hoſtis ad eas op-
pugnādas, ſtatim copias foret admotur9.
Et qui pugnare ad noctē vſq; perſeuera-
uerāt, haud ſe vſquequaq; viciſſe credē-
tes, incertiq; quò ſe Chriſtiani recepiſsēt
dum ſilentium, quod erat intra currus,
inſidias credunt, biduo à direptione prę
dæ abſtinuêre. In tota pugna regis vir-
tus inprimis enituit, vtpote in vltimo
mortalium operum, quod eſſet obitu-
rus. Omnia tum conſtantis ducis, tum
fortiſſimi militis munera impleuit, oc-
curſando pauentibus, retinendo cedeн-
tes, atque, vbi plurimum laboraretur,
ſpem aliquam ſemper afferendo, conſi-
lio, manu, voce, tam hoſti inſignis, quā
ſuis conſpicuus. Mortis eius ſigna præ-
ceſſerunt. Dum armaretur, delapſa ma
nu armigeri galea, & equi, cùm incen-
ſuro admouebatur, fera inſolitaq; ob-
luctatio. Præterea, inſtructis iam acie-
bus, inter expectandum hoſtis aduen-
tum, ſereno tranquilloque cœlo, atrox
ſubitò ventorum vis oborta pleraque
vexilla regiumque inprimis dilacera-
uit, ab haſtaque detraxit, & mox con-
quieuit. Et paulò poſt dimiſſum conuē-

tum,in quo decreta in Turcos secunda
expeditio,cùm qui conuenerāt se quis-
que ad se præparandos digressi essent:
mota est adeo vehementer terra, vt nō
priuatim tantùm ædificiorum partes,
vt assolet,deiecerit, sed pleraq; oppida
penè tota,in prodigium vsq;,ad solū ex
cusserit,fluuiorum etiam quorundam
cursus,alueosq; commutauerit,tenue-
ritq; fama vulgò, propter subsecutam
frugū caritatem, vel semina, vel agros
exinde degenerasse.Quot ex vtraq; acie
ceciderint, haud facilè numerus iniri
potuit. Nam per vallem, perq; omnes
colles circum,multiplex, & varia fuga
magis, quàm cædes fuit. Multi in lacu-
nam,& paludem delapsi, mersiq;,mul-
ti latè in siluis vepribusq; occisi. Turci,
regio corpore inuento, modicæ altitu-
dinis columnam,quæ hodie quoq; visi-
tur,cum inscriptione rei gestæ in eodē
loco statuerunt. Hungari verò,& qui
cum illis deserta petierant, præter Vala
chos, locorum inscitia ægrè ad Danu-
bium peruenêre. Si quos tamen fortu-
na illuc egit, fame, vigilia, siti,frigore,
lassitudine cæterisq; malis adeo prius
afflixit,vt sæpè doluerint,quod non ho
sti potius iugulandos se præbuissent.Er
rantes per solitudinem aut inedia dis-
soluit, aut ad terras hostiles perlatos
seruitus excepit,maiorq; multò fuit er-
roris clades, quàm pugnæ aduersæ. Iu-
liano inter fugiendum vis illata, seu
prædæ cupiditate, seu quia vulgò quasi
auctor patronusque perfidiæ inuisus e-
rat. Id constat, saucium seminudumq;
in deuio saltu exhalantem animam,ab
Sanoceo obequitante inspectum, ad-
monitumq;, id quod euentus tandem
planum fecisset, non fuisse Deo cordi,
ea,quæ contra fœdus, & iusiurandum,
more magis argutorū hominū; quàm
ex æquo,& bono disputasset, cum exe-
cratione relictum. Huniadianus, supe-
rato Danubio, cum paucis citatissimo
itinere in Hungariam properauit,-ne
rei malè gestæ fama seditionem tumul
tumve aliquem domi excitare,taut Fri
derico,& Boëmis,nouandarum rerum
in orbitate regni,occasionem simul, &
consilium suggereret.

STANISLAI KARNKOVII EPISCOPI VVLADISLAVIENSIS AD REVERENDISSIMVM DOMINVM MARTINVM CROMERVM COADIVTOREM, ET

designatum Episcopum Varmiensem, de modo & ordine electionis noui Regis apud Varssouiam habita 1573. Epistola.

REVERENDISSIME Domine. Cogitāti mihi,& vetera memoria repetenti, ex omnibus beneficijs Regno à Deo Opt. datis & concessis, nullum nec ad gloriam illustrius, nec ad vtilitatem maius,nec ad perfectionem pulcherrimi operis magis absolutum, nobis & Regno huic cōtigisse videtur, quàm quòd eius gratia negotium electionis promouente, consensu omniū Serenissimum Principem Henricum, fratrem Christianissimi Regis Galliarum, Andium Ducem, in Regem nostrum elegerimus. Verè enim iudicando,nemo mortalium facilè credebat,vt tot nationes, lingua, moribus, legibus, studijs, voluntatibus, religionibus, inter se dissidentes in vnum,eumq; externum,terra mariq; disiunctissimum cōuenirent. Ex tam enim Senatorum & equestris ordinis conuentu frequentissimo,iam tum cùm in suffragia itum esset,vix quarta pars aliò voluntates suas contulerat,ita vt nulli iam dubium foret, eum & non alium quenquam nobis regnaturum fuisse. In quo eligendo quoniam cessarunt omnia impedimenta & difficultates,rediitque in summa licentia charitas,prudentia, ordo, modus, obsequium: à domino factum credimus, & est mirabile in oculis omnium. Quo magis tam inusitatam & inauditam clementiam silentio præterire nos minimè oportet: quinimò omnes immensas Deo Optimo gratias agere decet, qui non solùm nos Regnūque hoc ab interitu & opprobrio vindicauit, sed etiam salutem Reipub. nostræ, libertatemq; Regni, qua præ cæteris gentibus gloriamur, sartam, tectam repræsentauit. Vt igitur tale & tantum be-

neficium in animis & memoria hominum non solùm vigeat,sed etiam ad posteros transmittatur,eisq; exemplum ad imitandum prodatur,confeci Commentarium interregni quem Do. vestrę Reuerendissimę mitto:& ab ea(quę primas, vt olim Salustius in Romana, sic illa in historia nostra, summa cum laude nominis per vniuersum orbem obtinet) maiorem in modum peto, vt eum colophonem historiæ addat. Et inicia quidem, progressus, quid quoquo loco actum sit, ex eo ipso commentario deprehendes, cæterùm de ratione consiliorum & progressu electionis, nonnulla Reuerendissimæ P. Vestræ scribenda decreui.

Equidem in omni electione hæc tria à directoribus prouidēda esse existimo. Primum vt ij qui eligunt, sine vllo metu, eligendi potestate vtantur. Deinde, vt recto iudicio, ordine debito, & modo legitimo. Postremò, quod est omnium maximum, vt cum summo timore domini ad electionem accedāt. Ea omnia in electione Regis nostri, summa fide, cura,& diligētia à Senatorib⁹ prouisa & facta esse reperies. Principio enim confinia Regni præsidijs firmanda: deinde pacem domesticam,constitutis iudicijs extraordinarijs astringendam decreuerunt. Postremò, modum & rationem eligēdi Regis tam popularem adinuenerunt, à qua nullus eques exclusus, nullus circumuētus esse videretur. Diem & locum comitiorum, habito de more & lege inter se consilio edixerūt. Sed quia omnes vnū oppidum capere nō poterat, de mādato Senatus per officiales Regni singulis Palatinatibus opida & pagi adiacentes pro diuersorijs distributi sunt. Ad communia verò consilia capienda designatus est ager prope Ciuitatem pace publica sacratus. Erat campus latè patens, in quo extensum erat tentorium ingentis amplitudinis, circumquaque ambiebant tentoria Palatinatuum siue terrarum. Cōuenit frequentissimus Senatus,& numerosissim⁹ equitum exercitus. Postquam igitur externorum Principum in maiori tentorio auditę sunt legationes,& ab vniuersis conclamatum esset, vt declarante & proponente Archiepiscopo Gnesnensi, velut Primatæ Regni ad eligendum Regem procederetur, factū est, vt decernēte eo ex sentētia Senatus, vnusquisq; se ad tentoriū terræ siue Palatinatus sui iuxta præscriptū receperit. Iuêre quoq; Episcopi & Senatores: ac quem quisque locum de more & consuetudine in terris & Palatinatibus viuente Rege habebat, eundem tum defuncto obtinebat. Hymno itaque ad inuocādam spiritus sancti gratiam in singulis Palatinatibus decātato: videret Paternitas vestra Reuerēdissima mirifica hominum studia in Henricum Regis Galliarum fratrem propendentia: videret alios lachrimas fundere, & vota pro eo Deo nuncupare, alios hastas lilijs insignire: audiret diuersis in locis voces postulantium eum resonare: alios ita in suffragia ruere, vt actum esse putarent de Republica, nisi is eligeretur. Tantus inerat animis ardor, cum incredibili cupiditate coniunctus, tanta vis amoris mentes hominū accenderat. Postquam igitur Senatores cum ijs qui erant ab equestri ordine ad audiendas legationes deputati, postulata & capita earundem retulerunt: equites suo quisque loco sententiam liberè, nullo eos impediente, aut sermonem interrumpente, à maximo vsque ad minimum, cum causarum etiam explicatione, dixerunt: præeuntibus & informantibus Senatoribus, à quibus conciliabantur sentētiæ, & ad minimum numerus candidatorum redigebatur. Tādem finitis sententijs, nomen candidati & nomina equitum, ac numerus suffragiorum in scripturam redigebatur, & sigillis eorum, quò cum maiore fide Senatui exhiberetur, obsignabatur. Manebat tamen cuique potestas mutandi sententiam. Relatę sunt deinde scripturæ sigillis obsignatæ ad maius tentorium in consessum Senatus: lecta & recitata sunt nomina candidatorum, itemque numerus & nomina suffragatorū vniuscuiusque. Si numerus suffragiorum spectetur, vicit Henricus omnes, & adeò quidem vicit, vt cæteri omnes pariter eum non adæquarent. Sed cùm in electionibus liberis id maximè cauendum esse videatur, vt non ferrum, non aurum, non acclamatio, sed recta ratio, publica vtilitas, & persuasio locum habeat: res deducta est ad iudicium & ad calculum examenque rectæ rationis. Ego autem id factum esse reor ad amplificandam & eo magis illustrandam Regis electi laudem & gloriam: quò manifestè constaret, eum non casu & fortuna, non vulgari aut iuuenili impetu, aut temeritate, vel fauore: Sed interposita autoritate & iudicio grauissimo, Regem esse creatum. Cùm multum diuque deliberaret Senatus, quæ ratio esset ineunda examinis, nulla melior visa ea,

ca, qua Græci & Romani olim, ac vt audio, nunc Veneti in deliberationibus grauiſſimis tam actionum publicarum, quàm cauſarum forenſium vtuntur. Editi ſunt Aduocati, ſingulis candidatis Senatores tres, (ex quorum numero ego quoque eram) qui eorum partes, ſeruato cuique ſuo honore, tutati ſunt. Res acta eſt eisdem iudicibus quibus & teſtibus. Non erat illud certamen adulationis, ſed veritatis: certabat ratio cum ratione, argumentum cum argumento, cauſa cum cauſa. Expendebantur rationes honeſtatis, commodorum, incommodorum', & periculorum. Nihil ibi intentatum relictum eſt, quod ad hoc negocium ſpectare quoquomodo videretur. Rigidum ſanè & acre examen, ſed nobis ac Reipublicæ noſtræ neceſſarium, quo libertas, ſalus, & ſecuritas Reipublicæ Regni fundabatur. Erant nonnulli Primores Regni, viri claritate familiarum præſtantes, & omni genere laudis conſpicui ad gubernacula Regni nominati, & multos habebant ſuæ cauſæ fautores. Quamuis autem ij virtuti ſuæ confiderent, ſed vt ne cenſura de abſentibus haberetur, & quòd imperaturus omnibus nō ſolùm ex noſtris, ſed ex omnibus eligendus eſſe videretur, vltrò & ſponte ſua ante incæptum examen ſuffragiorum prærogatiua ſeſe abdicarunt. Porrò poſt conflictum rationum & argumentorum, ex his qui Henrico ſuffragabantur, nemo: qui verò alijs candidatis, pleriq; de ſententia ſua deceſſerunt, & ſuffragia ſua in electum tranſtulerunt. Qui autem ex his tenatiores ſui propoſiti erant, (vide ſingulare exemplum fraternæ charitatis) cùm aſſurrexiſſet Senatus, preceſque & authoritatem interpoſuiſſet, factum eſt, vt ij fraternæ charitati honorem haberent, & mutatis ſentētijs ſuis, Gallorum Regis fratri adſtipularentur. Sic illa die concordia, Regis noſtri virtute, noſtro conſilio quæſita eſt. Poſt talem conſenſum poſtulatum eſt ab Archiepiſcopo, vt electum de more renunciaret Regem: ad quod is paratus erat. Sed quia ea die ſol vergebat ad occaſum, ne quid ea res mali ominis haberet, petentibus alijs, renunciatio in diem perendinum dilata eſt. Actum eſt id pridie Pentecoſtes, interceſſerunt dies ſacri Pentecoſtes, quibus tuba euangelij per vniuerſum mundum intonuit. Stuporis ſanè & admirationis res plena eſt: quis enim vnquam audiuit & legit prorogari non ſolùm in dies aliquot, ſed in horam conſenſum electionis, cùm vnum punctum & momentum temporis magnam conuerſionem animorum afferre ſoleat? Sed voluit Deus Optimus Maximus prædeſtinationis ſuæ immutabilem voluntatem hac conſtantia voluntatis noſtræ clareſcere. Die Lunæ ſequenti nihil de voluntate & ardore animi imminutum: quamobrem nulla interpoſita mora, cum de alijs inter nos non conueniret, de Henrico in Regem renunciando nihil controuerſiæ erat. Itaque Reuerendiſſimus Dominus Archiepiſcopus & electo Regi & Reipublicæ, totique Chriſtiano orbi fauſta præfatus, Henricum Andium Ducem ſolenni ritu Regem renunciauit. Quam renunciationem quæ & quales acclamationes, egregiæ voluntatis ſignificatrices ſubſecutæ ſint, res eſt ita nota, vt non indigeat longiori ſermone. Totus ille campus reſonabat gratiarum actionibus, clāgore & ſonitu tubarum, omnes priuatim & publicè, domi & foris vehementer lætati, fauſta & fœlicia Regi ſuo ex animo precabamur. Eadem die acciti ſunt Gallici oratores, ad tractandum de conditionibus oblatis: quæ licet luculentes eſſe viderentur, non tamen tantæ, vt prius de ijs verbum faceremus, quàm in perſonam Regis conuentum fuiſſet. Ex quo apparet, noſtros in Rege eligendo non ſpectaſſe commoda quæ offerebantur, ſed ſolam virtutem, non quid daret aut ſecum afferret, ſed qualis Princeps futurus eſſet. Conuentum de conditionibus. Die demum quarto, de more & conſuetudine, Marſchalci Regni renunciatum in conſilio à Primate, de omnium ſententia Regem publicarunt cum promulgatione edictorum per vniuerſum Regnum. Quantum iterum ea die lætati ſumus, quantas Deo patri omnium miſericordiarum, & publicè, magnoque ad templum concurſu, & priuatim per omnes domos gratias egimus, omnes norunt qui adfuerunt. Decebat nimirum, vt vltima primis reſponderent, vt hoc negocium deſineret in gratiarum actione, cùm initium cępiſſet ab inuocatione ſpiritus ſancti. Flere magis libet præ gaudio quàm dicere, cogitanti mihi de ardenti deuotione noſtrorum. Multi Senatorij & equeſtris ordinis viri, antiquo more, ſacramento corporis & ſanguinis Domini ſe procurarunt, multi cōdonatis offenſionibus & iniurijs ſuis Reipublicæ, in gratiam redierunt. Hic

ego

ego Reuerendiſſimæ Paternitati veſtrę mirabilem & inuſitatam, ac planè diuinam electionis huius rationem, quantum verbis conſequi potero, oſtendam. Si Deus ſpecie viſibili in terras delatus, ab hominibus dignè excipiendus eſſet, rem neceſſariam omnes iudicarent, vt præparentur animi hominum ad pietatem, reconciliarentur inter ſe diſſidentes, pax priuatim & publicè coleretur, ſacerdos & omnis clerus oraret, turba infantum ac multitudinis ieiunijs ſe affligeret, Duces populi & reliqui ſacramentis ſe procurarent, quo caſtis mentibus, veſtiti charitatis luce, iuſtitiæ margaritis ornati, nitidi honeſtate, Deū dignè exciperent. Simili certè ratione & ſtudio ad electionem Regis à nobis proceſſum eſt: hac mira varietate virtutum repurgati ad eligendum Regem acceſſimus, vaſa noſtra ſordibus vitiorum exhauſimus, offenſas mutuas & odia depoſuimus, ſacrificia contriti & humiliati cordis obtulimus. Non iudicauimus nos idoneos, vt ipſi ex nobis faceremus electionem, eoque cupiebamus aliquo ſigno doceri de voluntate Dei, qui ſumma hæc dirigit, qui nouit omnia vtiliter diſpenſare, à quo ſolo proficiſcitur omne donum optimum, & omne datum perfectum. Exaudiuit Dominus preces noſtras, & voluntatem ſuam nobis declarauit, primùm excitando foris famam nominis electi noſtri, deinde amorem illius nobis inflammando. Vide miraculum. Qua hora de eligendo Rege agi cœptum eſt, eo ipſo temporis puncto & momento, tot nationes, lingua, moribus, & locis inter ſe diſiunctiſſimæ in vnius perſonam voluntates ſuas contulerunt. Quid? poteratne diuinæ voluntatis certius edi teſtimonium, quàm quòd vno & eodem tempore corda & voluntates hominum in vnum conuerteret? Non erat hæc res humani conſilij, ſed Dei opus: ad cuius nutum & mandatum repentè ex nihilo ſubſtiterunt excelſa cœlorum, profunda fluctuum, vaſta terrarum.

Libeat ex his intueri diuinæ benignitatis erga nos clementiam. Duo mala maximè omnium poſt mortem Regis metuebamus, bella ab hoſtibus, ac motus domeſticos inter ciues. Corrupta enim morum & artis militaris diſciplina, contumacia & dedignatio parendi in eorum locum ſucceſſerat. Suſtulerant ergo tum animos hoſtes, nec iam nobiſcum de ſua libertate, ſed de noſtra ſeruitute certabant. At nunc melius quàm ſperabamus gratia Dei omnia eueniſſe videmus. Redijt terror & metus hoſtibus, obedientia, obſequium noſtris Moſchus ſe tenet: Valachus pacem petit: Turca nuſquam aliâs legationem magis amicam cum delatione auxiliorum, quàm nunc, miſit. Quid mirer magis? prudentiamne, fidem, curam, diligentiam Senatus: an verò obſequium & moderationem equeſtris ordinis? Statim enim audita morte Principis, quaſi conſpiratione facta, Conuentibus actis in Palatinatibus quique ſuis, conſtitutis extraordinarijs iudicijs, vt ne qua vis aut cædes fieret, pacem domeſticam firmarunt, & finibus Regni milite ſtipendiario, qui arte militari & viribus pollerent, proſpexerunt: quorum plerique amore patriæ voluntariè militarunt: alij verò qui ingenio & conſilio præſtarent, ad Comitia Regni profecti ſunt: quorum tanta reuerentia erga Senatum enituit, vt in eligendo Rege nullum conſilium ſeparatim, nec per ſubmiſſas aliquas perſonas agerent, ſed communia conſilia haberent. Adde, quod ad electionem procedere noluerint, niſi declarante id ex Senatus ſententia Archiepiſcopo tanquam Primate Regni, cui propriè competit, conſilij ordinem & proceſſum electionis proponere. Conſtabat Marſchalcis ſuum officium: nam præter ius rogandi ſententias, mandante Senatu diſtribuebant hoſpicia, & pacis publicæ cuſtodes erant. Quæ quidem ita ſanctè ab omnibus culta eſt, vt ante & poſt edictum de mandato Senatus promulgatum, nulla cædes, nullum iurgium commiſſum eſſe diceretur. Libet hic commemorare inſigne factum duorum equitum, qui antiquas inter ſe inimicitias gerebant, cùm alter alterum in campo patenti conſpexiſſet, paucis id animaduertentibus, ſtrictis gladijs ad ſe concurrerunt. Et cùm iam manus conſerturi eſſent, ſubſtitit vterque, tali ſermone ad ſe vſi: Niſi me reuocaſſet temporis huius ratio, & amor pacis publicæ, ferrum inter me & te finem inimicitiarum hac hora feciſſet. His dictis vterque nullo accepto vel inflicto vulnere receſſit. Videt Reuerendiſſima Paternitas Veſtra in ipſo calore iracundiæ magnam moderationem animorum. Conſtabat etiam in eo actu cuique ſua libertas, nam vniuſcuiuſque nomen & ſuffra-

 gium

gium in ſcripturam redigebatur: vt nec candidatus fraudaretur ſuffragio, nec is qui ſuffragium ferebat, inani libertatis nomine gauderet. Neque verò quiſquam ſatis dignè laudare poteſt, quòd in territorijs ſiue Palatinatibus iuncti fuerint Equeſtri ordini Senatores, quibus hæc prouincia iniuncta erat, vt in ſuo quiſque territorio ſiue Palatinatu omnes rationes honeſtatis & commodorum ad informandos aliorum animos exponeret, ſentētiasq; conciliaret. Viderat enim prudentiſſimus Senatus, nulla ratione facilius poſſe conciliari diuerſitatem & contrarietatem ſententiarum, quàm prudentia & autoritate Senatorum, qui melius cognitas habent rationes ſtatus Reipublicæ, neceſſitatis, periculorum, & commodorum, ſecutus autoritatem cuiuſdam aſſerentis. In populari ſtatu Rerumpublicarum ita demùm à vulgo ritè mandari Magiſtratus & officia, cùm iunioribus interſunt Seniores, quorum illi reguntur conſilio. Ac mea quidem ſententia hoc conſilium Reipublicæ noſtræ ſalutem peperit. Cui autem verius competit directio ſiue moderatio omnium actionum tempore interregni, quàm Senatui? dico vnito. Neceſſe eſt enim ad hoc, vt ſit ordinata multitudo, vnum aliquem eminere. Sed quis potius emineat, quàm is, qui ætate, conſilio, prudentia, loco, & dignitate cæteros vincit? Natura hoc ita fert & conſtitutio Reipublicæ noſtræ. Conſtat enim Rege, Senatu, & equeſtri ordine. Et alia quidem officia ſunt ſenatorum, viuentibus Regibus, alia equeſtris ordinis. Sanè mortuo Rege, tribunalia & iudicia quæ nomine Regis vigorem obtinent, ceſſant & ſilent: autoritas certè Senatoria, ſi vnquā certè eo tempore difficili ac periculoſo in repræſentanda ſalute, & in dandis ſanis & ſalubribus conſilijs eluceſcere, & pro ratione iuriſiurandi præ cæteris eminere debet. Sanè tam Reuerendiſſimi Primatis, quàm Senatorum Regni tanta vigilātia emicuit, vt ſeptimo poſt mortem Regis die, triginta plus minus Senatores Louicium veteri more conuenirent ad conſultandum de Republica, alij vltrò, alij literis inuitati. Cernit Reuerendiſſima Paternitas Veſtra corpus Reipub. noſtræ capite quidem, hoc eſt, Rege carens, viuum tamen nō mortuum: videt quomodo in ſalute Reipublicæ tuenda omnia membra conuenirent, ſuum quodque negocium agit, non ſe in alterius officium ingerit. Miles à finibus hoſtem arcet: Officiales ſiue Magiſtratus Regni mandante Senatu officia obeunt: Senatus lancem, libram, & regulam agendorum tenet: Primas Regni omnibus actionibus è ſententia Senatus moderatur & dirigit: Reliqui parent. Ex quibus omnibus ſuperius commemoratis manifeſtiſſimè cōſtat, quod nos eum Regem elegimus ſuo loco, ſuo tempore, ad normam & pręſcriptum omnium ordinum Regni, ſummo iudicio, non tumultuariè: elegimus ſine vlla difficultate, non inuiti nec coacti, non pauci ſed vniuerſi, non vnius ſtatus, ſed omnium ordinum cōſenſu, non neceſſitate, ſed voluntariè, ſine fraude & dolo. Dolus enim & fraus cum timore domini, fictio cum veritate & charitate, temeritas cum conſilio, non commiſcetur. Elegimus ex abundantia amoris, cum ſumma hilaritate, inſtinctu, vt credere par eſt, ſpiritus ſancti.

Fuerit ſanè quiſpiam detractor actionum ſpiritus ſancti, & diuinæ voluntati non obtemperans, honoris Regij atque laudis noſtræ inuidus, qui dicat rem fuiſſe inſtructam. Quamuis & recens memoria facti, & hæc tota ratio eligendi Regis apertam calumniam facilè refutat: tamen augeamus ſuſpicionem, vt diligens inquiſitio adhibeatur: excutiamus receſſus & latebras animorum. Quæram ex eo, à noſtris, an ab extraneis res inſtructa eſt? Si ab extraneis, quomodo veriſimile eſt, quenquam tot nationes, ſpatio terrarum diſiunctiſſimas, linguis & moribus inter ſe diſſidentes, non ſolùm obire, ſed etiam ad voluntatem ſuam pertrahere potuiſſe? Sin à noſtris, abſit, vt hoc de fratribus credamus. Nōnulli extranei homines, curſibus ſuis ac literis ſcriptis leuiuſculos rumores & ſuſpiciones inter nos ſparſerant: Deus bone, quàm acriter inquiſitum eſt in ſcripta, facta & dicta hominum? Graue erat, acerbum, & oculis non ferendum ſpectaculum, cùm in conſeſſu & conſpectu vniuerſorum viri nobiles & optimè de Republica meriti nullo teſte, nullo argumento, nullo iudice, alieno loco & tempore, ex ſola ſuſpitione in crimen vocarentur. Nec tamen inquiſitiones & vexationes huiuſmodi, quas noſtri Rug appellant, fructu ſuo caruerunt: nam cùm non modò nullum crimen, ſed nec ſuſpicio quidem in aliquo ex his hæſiſſet, factum eſt, vt alius de alio bene ſentiret & confideret. Ac mea quidem ſentētia, ſi quis diligentius rem inſpexerit, reperiet, nihil plus momenti ad expediēdum hoc negocium attuliſſe, quàm quòd mitigatis affectibus, reſecatis ſuſpicionibus, vacui præiudicatis, ſine dolo & fraude, purè, cum timore domini ad eum actum acceſſimus, ac veluti turbata aqua oculus nihil videre, poſtquam lutum reſederit omnia penetrare poteſt, ita nos ſummotis ſuſpicionibus veritatem tanquam lucem aſpeximus.

Hæc eſt vera & ſimplex rei geſtæ narratio, hæc conſiliorum ratio. Hic actus, mea quidem ſententia, æterna memoria digniſſimus eſt, quo nihil illuſtrius, nihil vtilius, nihil pulchrius & perfectius eſſe poteſt. Nihil in eo abfuit, quod adeſſe debuit. Abfuit metus, & quælibet vis, abfuit confuſio, abfuit dolus & fraus: adfuit libertas ſuffragiorum, adfuit deliberatio & iudicium rectum, adfuit ardens ſtudium & ſumma concordia, adfuit pietas & deuotio. Magnum nos certè fructum cum incredibili gaudio in theatro totius orbis cœpimus libertatis noſtræ, cùm eum optimum ex optimis Chriſtiani orbis Principibus Regem & moderatorem Reipub. noſtræ elegimus. Alijs populis Reges edit ſucceſſio, caſus, fortuna, ſors: nobis eum cōſilium ſanū, iudicium rectum, libera voluntas, & chara vnitas, opus verè ſpiritus ſancti, electam gēmam totius Chriſtiani orbis (pace aliorum dixerim) edidit. Non hic ſanguinis coniunctio, non vicinitas, nō fœdera, non officiorū ratio valuit. Non quæſiuimus etiam Regem domi, & in gremio gentis nationiſque noſtræ: hic nobis optimus & coniunctiſſimus, qui optimus Reip. noſtræ præ cœteris vtiliſſimus eſſe videbatur. Quod Henrico Andium Duci meritò contigit. Quis enim eo eſt ſplēdore familiæ clarior, nobilitate virtutum præſtantior, vſu & experientia rerum exercitatior? qui maiora ætate ſua magnarum virtutum edidit ſpecimina. Regnum Galliæ vicaria poteſtate Chriſtianiſsimi Regis Galliarum fratris, fœliciſsimè adminiſtrauit, rebelles fortiſſimè pugnans vicit, pacem publicam cōſtabiliuit: diſciplinam rei militaris reſtituit. In quo modeſtia, iuſtitia, pietas, & omnis chorus virtutum ſedem & domicilium fixiſſe perhibetur. Cumque habeamus hos ſponſores & fideiuſſores, atque adeò pignora, ſperamus diuina freti benignitate bene cœpta ad optatum exitum deductū, & omnia noſtra atque illius conſilia actioneſque cœlitus gubernatum iri. Nihil iam reſtare videtur, niſi vt Deus Opt. ſaluum & incolumem ad nos deducat. Ego certè pro aduentu illius, quemadmodum ipſe orare non deſiſto, ita clerus per diocæſim meam iuxta formulam à Paternitate V. Reuerendiſſima conſcriptam continuè orat: & confido in domino, eum fore Ducem itineris, qui author fuit honoris.

Hæc prolixius quàm inſtitueram Paternitati V. Reuerendiſſimæ ſcripſi, & eidē fortaſsè moleſtus fui, quòd cùm Paternitatem Veſtram Reuerendiſſimā patriæ ac Reipub. cognouerim amantiſſimam, nota eidem omnia conſilia noſtra eſſe volui, vt à me haberet veritatem hiſtoriæ. Ego enim omnibus his interfui, & ſtatim poſt mortem Regis ad Reuerendiſſimum Do. Archiepiſcopum Primatem Regni, tāquam ad moderatorem harum actionum accurri, eumque pręſens conſilio & opera iuui. Maioremq; in modum Reuerendiſſimam P. veſtram rogo, vt in eo actu poſteris tranſmittendo elaborandum ſibi omnino putet. Quo nomine nos omnes, tota Polonia, & poſteritas Reuerendiſſimę P. V. plurimum debere profitebimur. Datum VVladiſlauiæ 21. Septembris 1573.

STA-

STANISLAI KARNKOVII EPISCOPI VVLADISLAVIENSIS, AD HENRICVM VALESIVM POLONIARVM REGEM DESIGNATVM PANEGYRICVS.

I aut res ipſa id deſideraret, aut verò per rationes regni publicas licitum nobis id fuiſſet, Sereniſſime Rex, profectò nihil libentius hoc tempore feciſſet tum Senatus ipſe ampliſſimus, tū Equeſter ordo vniuerſus, quàm, vt frequentes admodum hunc in locum, honoris tui gratulationisq; cauſa, confluerent, & lætitiam, quam ex hoc fœlici tuo ad ſe aduētu capiunt, præſentes pro ſe quiſq; teſtarentur. Verùm quoniam & rei quidem ipſi aliter ſatisfieri poſſe videbatur, & præſens ſtatus temporum Reipub: noſtræ, tantum concurſum in hoc loco, quantus ex omnium ordinū hominumq; conuentu futurus erat, nō ferebat: idcirco nos vice omnium ablegati ſumus, qui his partibus apud te pro omnibus defungeremur. Quod ſanè, pro eo ac debemus, facimus, teque Regem à nobis prius expetitum, mox electum, nunc verò tandem ad nos fœlicibus auſpicijs aduentantem, omnium nomine, ſumma cum veneratione excipimus, & exceptum optimis omnibus ominibus proſequimur, aduentumque hunc tuum verè & ex animo, cùm tibi, tum reipub. noſtræ gratulamur. At quāta quæſo alacritate animorum? Equidē ſi nos ſpectas, quos coràm intueris, tanta alacritate, quantam maximam capere animi noſtri poſſunt: ſin eos, à quibus tibi obuiam prodire iuſſi ſumus, profectò nulla eſt tāta dicendi copia, quæ incredibilia illorum erga te ſtudia verbis cōſequi, nulla tāta ingenij vbertas, quæ immenſam illam lætitiæ vim, quam ex omnibus tuis rebus bonis capiunt, ſatis comprehēdere poſſe videatur. In quo campum mehercule illum Varſouienſem, qui electioni tuæ dicatus fuit & conſecratus, appellamus: qui quidem donec præterlabentis Viſtulæ fluctibus alluetur, teſtis erit locupletiſſimus egregiæ noſtræ erga te familiamq; tuam regiam voluntatis. Appellamus etiam in eo cùm vniuerſum illud electionis tēpus, quod conſiliorum actionumq; noſtrarum ad tuam gloriā deſtinatarū fuit conſcium, tum verò inprimis fauſtam illam, & in omnem poſteritatem Gallici Polonicique nominis memorādam diem, qua te, concordibus admodum omnium non ſolùm ordinum, ſed etiam hominum ſuffragijs, Regem noſtrū renunciauimus: quæ quidem dies teſtis eſt eritq; in perpetuum, noſtræ nō modò de tua virtute, induſtria, ſapientia, felicitate, præclariſſimæ opinionis: verùm etiam de rebus tuis proſperis & ad voluntatem fluentibus ſingularis gratulationis. Etenim cùm primùm in ipſo electionis noſtræ initio, ſanctū Dei Spiritum ſolenni hymno ſupplices de more venerati eſſemus, vidiſſes confeſtim, alios præ gaudio & iam tum erga te ſtudio ſingulari, lachrymas fundere, ac pro te Deo Opt. & Max. vota nūcupare, alios haſtas ſuas lilijs tuis cadētibus inſignire: audiſſes verò deinde alios extra ſuffragia, ſuis vocibus tuum nomen aſſiduè ingeminantes: alios autem in media ferendorum ſuffragiorum religione, ita nomini deuotos & addictos tuo, vt, niſi tu Rex noſter eligereris, actū eſſe propemodū putarent de repub. ipſa vniuerſa. Quid dicam te Rege electo & renunciato? Muta medius fidius ipſa & inanima, cāpi, ſyluæ, prata, nemora, agri, fluuij, ripæ, laudes tuas, permiſto tū hominum applauſu, tum auium concentu, tum equorum hinnitu, perſonare quodammodo videbantur. Atque hæc quidem, etiam tum abſente te, & Rupellana obſidione ita in Gallia occupato, vt in illo ſtrepitu armorum, vix Poloniæ noſtræ meminiſſe poſſes, apud nos ſic fiebant: quid nūc cenſes, cùm te, opem, ſalutem, præſidiū, &, vt vno verbo dicam, Regem noſtrum, ſaluum & incolumem, ad regnū tibi diuinitus decretum, & à nobis delatum adueniſſe, cæteri paſſim omnes audiunt, nos verò, quos hic publico nomine coràm adeſſe vides, etiam præſentes intuemur? Equidem vt guſtum iam nūc aliquem habere poſſis eius lætitiæ, qua omnes regni ordines, ſacri, profani, ſummi, medij, infimi, ex aduentu iſto tuo proſpero & ſalutari perfunduntur, recenſebo tibi breuiter totius electionis noſtrę rationem.

Sic

Sic enim te ipſum, & paulo antè diuinitus ad inclyti huius regni gubernacula, ſumma noſtra volūtate electum ac vocatum eſſe intelliges, & nunc aduentantem, ſingulari cum ſtudio excipi à nobis & regno inuitari perſpicies & cognoſces.

Ac mihi quidem tribus potiſſimum temporibus eluxiſſe videntur in hac electione ſingularia tum Dei Opt. Max. de te iudicia, tū gentis quoq; ac nationis noſtræ erga te ſtudia. Nam & renuntiationem ipſam electionis, antecesſerunt nonnulla eiuſmodi, quæ iam tum noſtrorum hominum erga te ſtudia nū obſcurè præ ſe ferre videbantur: & deinde, tam in renūtiatione ipſa electionis, quā poſt renuntiationē etiam ipſam, ea conſecuta ſunt, quæ maximo tibi argumento eſſe debeant ardentiſſimæ noſtræ erga te voluntatis. Quæ tu ſanè hoc loco dum breuiter cognoſcis, debebis profectò & honorem quidem Domino Deo debitum tribuere, & nos quoq; eiuſmodi noſtro merito, pro ſingulari tua humanitate adamare.

Nam cū reſpublica noſtra tribus maximè hominum ordinibus cōtineatur, Regia poteſtate, quæ imperat, Equeſtri ordine, qui paret, & Senatorio, inter hos interiecto, qui conſulit: profectò exempto ex rebus humanis Rege Sigiſmūdo Auguſto, ita vt nullus tum alius nobis ſupereſſet Rex, ſiue natura factus, quod eſt prorſus à legibus & moribus noſtris alienum, ſiue electione noſtra deſignatus: conſtabat in vniuerſum, omnem regendę & adminiſtrandę reipub. rationē ad Senatum & ad patres neceſſariò redijſſe, vtpote quorum ætas, dignitas, cōditio, alteri' illius in repub. alioqui honeſtiſſimi ordinis ętatē, dignitatem, conditionem, ſine dubio antecellat. Cumque adeò inter patres ipſos, magna quædam & præcipua excellentia ac præſtantia ſingularis, Archiepiſcopis Gneſnenſib. legibus ac moribus regni noſtri ſit attributa: qui & Rege ipſo viuo primas partes ſecundum eum in regno obtinēt, & eo vita functo, omnia publica conſilia moderantur more maiorum: hoc quidem in omnes partes tutius, quòd, cùm inter eccleſiaſticos homines, quibus perſona regia rectè imponi non poteſt, cenſeantur, à ſuſpicione regni affectati prorſus ſint remoti. Inde factum eſt, vt redacta ſanè repub. rege mortuo in Senatus poteſtatem, vt diximus, confeſtim data ſit à nobis opera, vt conuentus Senatorum, cùm alibi, tum Louicij inprimis ſeptimo ferè poſt regis obitum die, & deinde aliquanto pòſt Varſouiæ, per nos haberentur. Quibus quidem vtriſque in conuentibus cùm Archiepiſcopus ipſe non ſolùm intereſſet, verùm etiā, vti oportuit, prçeſſet, prouiſum eſt diligenter præter cætera quæ ad futuri regis electionem pertinebant, vt modus quoque & ratio inueſtigaretur, atque etiam de ſentētia omnium præſcriberetur, tum regni finium milite firmandorum, tum iudiciorum deniq; domi conſtituēdorum per tempus interregni. Vt ita duo firmamenta duobus illis malis opponerentur, quæ tum temporis regno ipſi maximè impendere, & maximū periculum creare poſſe videbantur. Nā & mores profectò ipſi impunitate ſuperiorum temporum corrupti, licentiam magnam in populo generauerant, quæ neceſſariò videbatur eſſe rigore iudiciorum aſtringenda: & deſuetudo præterea rei militaris in animis noſtris, quos non mediocriter ocio illo diuturno elanguiſſe, hoſtes ipſi perſuaſum habebant, facile, per hanc occaſionem regis mortui, incurſiones, eotum in hoc regnum potuit excitare: quæ ſanè, niſi terrore armorum & præſidiorum noſtrorum oppoſito, rectè reprimi non potuerunt. Itaque duabus his rebus perfecimus, Rex, vt per totum hoc Interregni tempus, quod fuit, vt ſcis, pluſquam annuum, regnum ipſum primò integrum, nec quicquam ex eo ſtatu, in quo à moriente rege relictum fuit, per hoſtes externos diminutum, deinde verò nullis nouis difficultatibus domeſticis implicatum, per Dei gratiam cōſeruauerimus. Quę res ſi fortè olim non vſque adeò ad te pertinuit, cùm tu necdum Rex noſter creatus eſſes, nec inter competitores regni noſtri ſolus numerarêre, nunc planè diuinitus tota ceſſit in beneficiū tuum: cùm regnum ipſum per Dei gratiam inis incolume, & nullis recèns excitatis difficultatibus impeditū. Sed quid poſtea factum eſt? Dicā, vt iam propius res ipſas tuas contēplari incipias. Quę.n. hactenus dicta ſunt, ea magis ad cōſtituendas interregni rationes, ante noui regis electionē q̃ ad electionē ipſam videtur pertinuiſſe. Cęterū cōſtituto iam ex S.C. die & loco eiuſmodi electionis, cōſtituto autem ad Varſouiam in campo Camionenſi, ad diem Aprilis quintam, conuentum eſt magno Senatorum & infinito Equitum numero: qui quidem conuentus eiuſmodi, omnium intuentium oculis, delectus cuiuſpiam frequētiſſimi, vel potius centuriatorum Romanorum comitiorum ſpeciem re-

præ-

præsẽtare videbatur. Vbi exauditis ante
omnia, in maximo tabernaculo, quod
de industria cõmunibus omnium Pala-
tinatuum negocijs militariter positum
ac præparatum fuit, externis legationi-
bus, quæ sanè nec paucæ numero, nec
dignitate mediocres erant: à plerisque
enim summis orbis terrarum principi-
bus & monarchis missę & ablegatæ fue-
rũt: posteaquam à Nobilitate ad electio
nem conclamatum, & ab Archiepisco-
po Gnesnẽsi, qui semper habitus est prin
ceps & os Senatus, decretum ac pronun
ciatum esset, vt in singulorum Palatina
tuum tentoria, quæ maximo illi taber-
naculo vicina, circumcircà fixa fortè ac
locata erant, veluti in tribus quasdam
& classes discederetur: tũ repetitis sum-
matim capitibus singularum legationũ
externarum in singulis Palatinatibus,
propter eos, qui exponẽdis illis aut ad-
esse ipsi tam frequenti numero, aut
verò, etiam cùm adessent, exaudire for-
tè eas non potuerunt: & repetitis qui-
dem per Senatores ipsos, ac eos præter-
eà, quos Nobilitas ipsa ex se, ad exaudi-
endas & sibi referendas legationes eius-
modi, iam antea designarat, itum est in
suffragia. In quibus ferendis (libenter
enim ea persequimur, quæ ad demon-
strandam singularem huius istius ele-
ctionis nostræ cautionem videntur per-
tinere) ea moderatiõe vsi sumus, vt ne-
que quisquam nostrûm suffragio exclu
di, neque idem ex aduerso libertate sua
abuti videretur. Dixit enim qui voluit,
& quod voluit, & quãdiu voluit, Senato
ribus tamẽ præeuntibus, & varietatẽ sen
tentiarũ conciliantibus, & candidatorũ
numerum ad minimũ, quo ad eius fieri
potuit, redigentibus, & deniq; nomina
tum cãdidatorum tum suffragatorum
in scriptum referentibus, & sigillis præ-
terea cuiusque obsignantibus: sic tamẽ,
vt mutandæ suæ cuique sententiæ po-
testas ad extremum remaneret. Quid
tum postea? O singularem & planè diui
nam sortem tuam. Referuntur tabellæ
suffragiorum scriptæ & obsignatæ, in
maximum illud tabernaculum, & in
conspectum Senatus vniuersi. Legun-
tur & recitantur nomina tam candida-
torum, quàm suffragatorum. Ecce au-
tem primam honoris tui prerogatiuã.
Vincis enim, Henrice, iam tum quoq;,
& superas suffragiorum numero com-
petitores omnes: & vincis quidem sic,
vt, si numero solo standum esset, tu re-
liquos omnes, illo iam ipso tẽpore, lon-
go post te interuallo relinqueres, & ip-
se sine mora Rex euaderes. Verùm id
quoq; ad maiorem laudis & gloriæ tuæ
materiam ac segetem, aliquantisper di-
latum fuit. Nã cùm Deo inprimis Op-
timo & Max. qui tui capitis tuique ho-
noris singularem curam gerit, deinde
nobis etiam ipsis, qui te Regem habitu-
ri eramus, parum visum esset, te nume-
ro solo suffragiorum Regem designari,
nisi etiam ponderibus ipsis & momen-
tis suffragiorũ à nobis designarêre, ini-
ta est altera quoque Regis eligendi ra-
tio, à moribus planè aliarum cùm vete-
rum tum recentium bene ordinatarũ
Rerumpublicarum minimè aliena, vt
nimirum sui cuique candidato veluti
patroni & aduocati ex Senatoribus cõ-
stituerentur, viri non magis auctorita-
te quàm prudentia & eloquentia insig-
nes, qui causam candidati cuiusque ita
cum omni verborum honore tueren-
tur, vt acerbitati quidem verborũ in ali-
enum candidatum parceretur, momẽ-
ta autem honestatis, vtilitatis, & aliarũ
rerum ac rationum omniũ, quæ in ho-
minum deliberationibus versari con-
sueuerunt, diligẽtissimè excuterentur.
Vt ad eum iam modum non tam fauor
cum fauore, aut studium cum studio,
quàm res cum re, causa cum causa, ra-
tio cum ratione, argumentum cum ar-
gumento, ex propinquo confligere vi-
deretur. Seuerum & graue disceptandi
genus, addo etiam fortassis rigidum: sed
quo rigidius, hoc & nostris sanè rebus
conducibilius, & tibi, Rex, qui hoc etiã
contentionis genere superior, Deo fa-
uente, euasisti, honorificentius. Quid
enim factum est? Principio, nostratium
plerique, viri & claritate familiarum
præstantes, & meritis in Rempub. insig-
nes, qui inter competitores, fauore nõ-
nullorum ex Equestri ordine erant no-
minati, vltro se eo fauore abdicarunt:
vel quòd iam tunc tibi ac dignitati tuæ
excellenti, volentes concederent, vel
quòd omninò videri nollent, suo se si-
ue iussu, siue conatu, siue adeò volunta-
te, inter competitores regiæ dignitatis
fuisse nominatos. Deinde illorum quo-
que magna pars, qui alijs candidatis (v-
ti accidere necesse fuit, in tam ampla &
libera republica) studere non obscurè
videbantur, exaudita illa ac perpen-
sa conflictione rationum, non inuiti de
priore sententia sua decesserunt, & in te
suffragia contulerunt. Ita cùm cæteri
quidem sententias suas desererent, tui
autem suffragatores in sententia perma
nerent, factum est, vt sicut prius nume-
ro, ita tunc pondere quoque suffragio-
rum, reliquos omnes competitores an-

teires, & re ipsa Rex iam propemodum
fieres. Restabant enim pauci parti um
contrariarũ: quibus cùm odiosa illa ac
permolesta causarum conflictione ite-
rum pugnare, cùm ex mutuo amore
esse non videretur, neq; suadendo quic-
quam amplius proficeretur, gratia & ro
gando in partes sunt pertracti. Dede-
runt enim hoc precibus & auctoritati
Senatus, qui id ab eis assurgens postula-
uit, dederunt modestiæ suæ, dederunt
denique communi concordiæ, vt in te
non inuiti quoq; ipsi consentirent. Ita
iam ex eo tempore Rex noster electus
& designatus es, & regnum, quod antea,
partim dispositis per confinia præsidijs
integrum, partim constitutis per Palati
natus iudicijs expeditum conseruaba-
tur, in incertum tum adhuc quidem,
quem regnare velit hera, quemúe ferat
fors, id tibi deinde potissimum decretũ
à nobis, & quasi diuinitus adiudicatum
est, summa cum nostri erga te amoris,
summa etiam cum diuinæ beneuolen-
tiæ testificatione. Quid enim siue à no-
bis, siue à Deo etiam ipso immortali, in
hac mortali vita tua illustrius ad tuam
laudem excogitari potuit, quàm te v-
num, ex tot gratiosissimis ac potentissi-
mis competitoribus, tanta varietate &
copia suffragiorum bis, concorditer,
non ab vna aliqua prouinciarum, sed
ab omnibus prouincijs, nec à prouincijs
tantùm, verùm etiam à singulis prope-
modum hominibus (quæ res non tan-
tum effectu est admirabilis, sed etiam
ratione ipsa) tanti & tam latè patentis
regni dominum, ac regem denique no-
strum esse designatum? Quæ cùm ita se
habeant, eritne adhuc obsecro quispi-
am, qui ea, quæ in hac tam exquisita ele
ctionis ratione, tam accuratè & tam di-
ligenter gesta sunt, aut ad temeritatem
fortunæ referat, aut, quod etiam multò
faciat impudentius, vel fraudi alicui oc
cultæ, vel deniq; apertæ ipsi vi tribuen-
da existimet? Quid habet, quæso, fortu-
na cõmune cum suffragio libero? quid
rei est temeritati cũ ratione? quid frau-
di cum consilio? quid vi cum precibus?
Quod si quid etiam esset, agè referat mi
hi saltem quisq; oculos paulisper ad il-
las tum nostras inter nos acres admo-
dum & nimium seueras in hoc genere
inquisitiones. Deus bone quid præter-
missum est ad inuestigandas, si quæ es-
sent, latebras talium consiliorum? quid
in ijs non quæsitum? quid non pro-
ductum in medium? quid non excus-
sum ab omnibus? quid non ad fastidi-
um vsq; examinatum ac expensum est?
& tamen nihil repertum est eiusmodi,
quod non modò rem, sed suspicionem
saltem aliquam verisimilem venditi
cuiquam aut promissi, aut etiam vi ex-
presi suffragij habere videretur. At-
que hæc sunt quidem primi temporis,
nostræ erga te obseruantiæ, & diuinæ
denique beneuolentiæ non obscura ar-
gumenta.

Sequitur tempus alterum, in quo sin
gularia nostra erga te studia, & mul-
to etiam magis diuina ipsa beneficia e-
luxerunt. Est autem tempus renuncia-
tionis ipsius: quam ego sanè breuiter sic
exponam. Electio & designatio tua, de
qua modò loquuti sumus, in diem eam
incidit, quæ fuit pridie Pentecostes, diei
solennissimæ & apud Christianos om-
nes religiosissimę. Incidit autem in tem
pus vespertinum. Nihil vetabat ampli-
us, quominus iam ita non modò ele-
ctus ac designatus, sed etiam omnibus
rationibus euictus, & ab reliquis omni-
bus competitoribus solus defensus ac
vindicatus, Rex euestigiò pmulgarêre
& renunciarêre: & certè, vt id ita fieret,
multa simul non solùm desiderare, sed
etiam poscere ac contendere videban-
tur. Quid igitur obstitit, quominus
fieret? Num tribuum fortasse fauor re-
pentè commutatus? Minimè. Freme-
bant enim vno ore omnes, & renuncia-
tionem tui summa cum contentione
flagitabant. Num igitur aduersario-
rum competitorum potentia? Nequa-
quam. Hi enim aut nulli iam tum fue-
rant, aut omnem profectò contentio-
nem abiecerant. Num igitur Archie-
piscopi Primatis, cuius illud renunci-
andi munus fuit proprium atque legi-
timum, aut alienus, aut alioqui minus
promptus animus? Ne id quidem. Is e-
nim non modò ad promulgandum &
renunciãdum ex officio suo, sed etiam
ex singulari studio, ad refutandum, si
quis fortè moram afferat, paratũ se esse
ostendebat. Quid igitur? Equidem nihil
planè eiusmodi, quod iusta aliqua ex
causa rem impedire potuisse videre-
tur: illud potius, quod non solùm impe
dire aut morari nõ debebat, sed etiam,
quod maximè mirum est, tanto ma-
gis vrgere rem & accelerare debebat:
Sol occasus & serum ipsum diei: cùm
videlicet homines non solùm publi-
ca, sed etiam priuata sua, nec solùm
iam facta & finita, verùm etiam incho-
ata & imperfecta, ad exitum tanto cele-
riorem student deducere. Sed nimi-
rum ominis nescio cuius leuissimi me-
tus ob oculos versabatur hominibus

tui ſtudioſis,ne eſſet deinde,qui te,vt eſt
his noſtris temporibus admodum di-
cax ſæculum,ex caligine & tenebris eru
tum,& obſcurum neſcio quem in hanc
lucem regni ſubitò protractum Regem
eſſe conuiciari poſſit. Res igitur dilata
eſt in diem perendinum. Si aut exem-
plum quæras, aut rem ad rationem re-
uoces,nihil alienius:ſin exitum ſpectes,
nihil admirabilius. Quæ enim ratio re-
periri poteſt,cur certa iam res,& omni-
bus ſuis numeris abſoluta & confecta à
calce denuò ad carceres reuocari,& in-
finitis rurſus caſibus, ac nouis rerum
conuerſionibus fieri debuerit obnoxia?
aut verò quàm multa tãdem, ex omni
omnium annalium memoria exempla
proferas,differendæ,non dico in diem,
ſed vel in horam ſaltem eiuſmodi pro-
mulgationis? vbi præſertim electio ipſa
omnibus in rebus rectè atque ordine
geſta & adminiſtrata fuerit? Et tamen,
quod aliâs non ferè ſolet euenire, id,
cùm de tuo honore ageretur, euenit,
promulgatio ipſa & renunciatio electi-
onis perfectæ tuæ, vt in diem perendi-
num differretur. Quid igitur? Num
quis nos caſus aduerſus interpellauit?
num quæ vel leuiſſima ſaltem conuer-
ſio remorata eſt diuinam ſiue electio-
nem,ſiue adeò renunciationem tuam?
Minimè id quidem. Nam cùm deinde,
vno pòſt interiecto die, ad comitia in-
termiſſa redijſſemus, etſi alijs quibuſ-
dam de rebus controuerſiæ non deeſ-
ſent,de te tamen Rege cõtrouerſia nul-
la prorſus extitit. O diuinam in rebus
mortalium curam & prouidentiam im
mutabilem & æternam. O diuini & ſin-
gularis fauoris erga te ſpecimen diui-
num & admirabile. O inſigne teſtimo-
nium ad perpetuitatem,eos qui Deo fi-
dunt, in medijs etiam rerum motibus
& concuſſionibus,eluſum non iri.Itaq;
ſanè nulla interpoſita mora, Gneſnen-
ſis Archiepiſcopus iure & prærogatiua
ſua, QVOD TIBIQVE, NOBIS-
QVE, REIQVE PVBLICAE
NOSTRAE, GALLICOQVE
ET POLONICO NOMINI,
TOTIQVE ADEO ORBI
CHRISTIANO, BONVM,
FAVSTVM, FELIXQVE SIT,
præfatus cùm eſſet, te Regem noſtrum
verbis ſolennibus de more renuncia-
uit. Quem ipſum deinde aliquot die-
bus interiectis Marſalci regni ſequuti
ſunt: qui more & conſuetudine maio-
rum, renunciatum per tribus publica-
carunt. O fauſtos ac felices dies illos. O
lætas noſtras acclamationes. O gratiſſi-
mas tum Deo immortali ſupplicatio-
nes noſtras,cùm renunciatione per Ar-
chiepiſcopum facta,eueſtigiò inde mo-
ti,magno concurſu ex campo in vrbem
facto, templum vrbis primarium cer-
tatim adiuiſſemus, & eidem illi præ-
potenti Deo, cui olim ſuffragia inituri
ſanctè ac religioſè ſupplicaueramus,
gratias de te tuo nomine ſupplices at-
que gaudio lachrymabundi egiſſemus.
Nunc quoque Sereniſſime Rex, apud
te hæc mihi memoranti, vis ingens la-
chrymarum prorumpere ex oculis vi-
detur, monumentum gaudij lætitiæq́;
noſtræ & ſupplicis ac gratæ noſtræ er-
ga diuinam maieſtatem voluntatis.
Quo quidem in loco tu quoq; ipſe, ma-
ximè vellem, vt intimis in præcordijs
conceptam gratiarumactionem tuam
reddas nobiſcum Deo Opt. & immor-
tali: qui tibi in hoc quaſi ſecundo actu
electionis tuæ, manifeſtiſſimis indicijs
pręſentem admodum ſui numinis vim
declarauit,& noſtram quoque ſingula-
rem erga te deuotionem nutu ſuo ap-
probauit, eamque tibi in perpetuum
commendauit. Omnibus enim lætitijs
profectò tum inceſſimus,& Henricum
Regem iterumq́;iterũq; nominari, di-
ci,cieri,promulgari iuſſimus. Iuuabat
vſque Henricum, iuuabat Galliam,iu-
uabat denique lilia iterari: & Henri-
cum ipſum quaſi oculis, Galliam auri-
bus, lilia deniq; ipſa naribus quodam-
modo noſtris admoueri. Cùm interea
temporis accerſuntur tui oratores ad
conſtituendum nobiſcum de propoſi-
tis olim nomine tuo conditionibus.
Vt hoc etiam tibi maximo argumento
eſſe queat, non tam conditiones vllas,
aut vlla promiſſa tua tuorumúe, ſpecta
ta fuiſſe à nobis in te eligẽdo, quàm vir-
tutem modò & induſtriam ipſam tu-
am,quæ ſunt veræ tuæ, vnicè à nobis in
te adamatæ dotes: illud, inquam, tibi
maximo argumento eſſe debeat, cùm
audias, prius te & electum, & deſigna-
tum,& renunciatum à nobis fuiſſe Re-
gem, quàm de conditionibus ipſis ele-
ctionis, deſignationis, renunciationis
tuæ,cum tuis oratoribus per nos tranſi-
geretur.

Reſtat actus veluti tertius & poſtre-
mus, eorum quæ hãc iſtam glorioſam,
& ad omnem poſteritatem memoran-
dam renunciationem tuã fuerunt con-
ſecuta. In quibus quidem recenſendis
hoc erimus etiam breuiores,quòd & o-
ratio ſanè ipſa ad exitum iam properat,
& res ipſę,quas cõmemoraturi eramus,
tibi quoq; ipſi non multò minus quàm
nobis,

nobis,notæ ſunt & perſpectæ. Etenim
cùm iam diutius gaudium lætitiamq́;
noſtram,quàm eo illa non magis tui q̃
noſtri honoris acceſſione capiebamus,
continere quaſi in animis noſtris non
poſſemus, duo eueſtigiò fecimus: vnũ,
quòd eius rei nuncium ſubitò ad te,per
literas & celeres admodũ tabellarios,
varijs itineribus miſimus: alterũ, quòd
ſtatim pòſt,oratores quoq; ipſos ac lega
tos noſtros,ex primoribus Senatorij &
Equeſtris ordinis delectos,inuitandi ac
poſtulandi tui cauſa, publico nomine,
cum decreto electionis factæ, ex Polo-
nia in Gallias vſq; ablegauimus. Quorũ
vtrumq; quale fuerit,nõ neceſſe habeo
apud te dicere. Nam & literæ ipſæ no-
ſtræ,quod ſcimus,in manus tuas perue-
nerunt,& oratores quoq; noſtri tecum
hic reduces compárent: iactati illi qui-
dem, vnà cùm literis, per varios caſus,
per tot diſcrimina rerum, vt ait poëta:
ſed certè & noſtræ quidem erga te ſin-
gularis obſeruantiæ tanta vis fuit, vt ni-
hilominus in illa variorum caſuum di-
ſcrimina, mittendos eſſe tot & tantos
viros,taleſq́; & eiuſmodi literas arbitra
remur: & ſimul hãc noſtram erga te ob-
ſeruantiam illud diuinæ gratiæ ac bene
uolentiæ manifeſtum indicium eſt con
ſecutum, vt non ſolùm literæ ipſæ red-
ditæ tibi fuerint, ſed etiam ipſum XIII.
Legatorum noſtrorũ collegium, inter
tot externas, &, cùm ſpacijs ipſis terra-
rum à nobis diſiũctas, tum verò lingua
etiam ac moribus abhorrentes natio-
nes,in tãtis maris & terrarum interual-
lis, vniuerſum propemodum vltrò ci-
troq́; ſaluum atq; incolume commea-
re, & legationem conficere, & ad nos
deinde redire potuerit.

Quæ quidẽ, Rex,omnia cùm ita ſint,
debes profectò,quod toties dicimus, tũ
officia ſtudiaq́; hæc noſtra, tum multò
etiam magis diuinas illas gratiæ & bene
uolentiæ erga te ſignificationes, gratiſ-
ſima viciſſim tua beneuolentia proſe-
qui: ita planè, vt & ea, quãtum maximè
potes,ſarta & tecta conſerues, quæ ſunt
Dei immortalis, qui te ſua propemodũ
cœlitus demiſſa voce,ex medijs belli pe
riculis ereptum,& ad hunc regium ho-
norem accerſitum,ſuis etiam manibus,
in regio ipſo ſolio iamiam collocabit:
& rurſus, vt quæ noſtra ſunt, ea nobis,
qui ſingularia Dei ipſius de honore tuo
decreta atque iudicia, votis etiam ac
ſtudijs noſtris libentes atque volentes
proſecuti ſumus, virtute tua conficias
ac repræſentes. Et cùm vna iuſtitia duæ
eæ res, quas dixi, vberrimè contincan-
tur, iuſtitiam aſſiduè præ oculis habe-
as,eaque ſemper actiones tuas,in tribu-
endo tum Deo quod Dei eſt,tum nobis
quod noſtrum eſt,moderêre. Quid eſt
autem quod Deo debeas? illud equi-
dem,vt arbitror,vt,cùm is vno eodem-
que tempore non magis in Gallia ſalu-
tis tuæ,quàm honoris in Polonia,pater
nam curam geſſerit, neque minus po-
tẽter ibi te à periculis defenderit, quàm
hic ad dignitatem regiam prouexerit,
& ames eum tu quidem, vt patrem, &
metuas vt dominum. Quæ vtraq; ſi ita
coniunxeris, vt & priuatim ipſe, quod
tamen enixiſſimè facere te audimus, ca
ſtè eum & religioſè ſemper colueris, &
publicè honorem ipſius nauiter vbiq;
tutatus fueris, tum & ipſi illi abundè
quod ſuum eſt reddideris, & ſoliũ præ-
terea ac ſedem tuã regiam mirificè fir-
maueris. Nobis autem, qui ſecundum
Deum honorem tuũ honore regio au-
ximus,quiq́; te nobis Regẽ ac dominũ
præfecimus,quidnã eſt quod potiſſimũ
debeas? Equidem id opinor, quod nos
præcipuè à te expectamus. Quid eſt aũt
quod tantoperè expectemus, niſi fortè
id, quod dudum etiam in te eligẽdo ſe-
cuti fuimus? Quid eſt igitur quod ſequu
ti fuimus? Num vt regem haberemus
longa ſerie atauos reges numerantem?
atqui alij etiam æquè clari nõ defuerũt
nobis aliũdè. Num vt eum haberemus,
qui acceſſionem nouę alicuius ditionis
regno noſtro adiungeret? atqui poſſeſ-
ſionum abundè nobis eſt: & earum ſanè
acceſſiones per ſe non faciunt regnum
beatum. Num igitur vt haberemus,qui
cæteros omnes orbis Chriſtiani reges
ac principes,vigore ætatis, formæ prin-
cipatu, diuitiarum copijs, & reliquis
id genus naturæ atque fortunæ blandi-
mentis anteiret? Multò minus, nec e-
nim ea ſunt propriè regia. Quid igitur
potiſſimum ſpectauimus? Nihil planè
aliud,quàm idem illud,cuius ipſius gra
tia,pro ſalute incolumitateque tua,ob-
ſecrationes, orationes, poſtulationes,
gratiarum actiones, tum hucuſque ad
Deum, magna cum animi noſtri ſum-
miſſione, fudimus, tum deinceps et-
iam,quoad vixeris, ſemper fundemus:
vt videlicet tuis auſpicijs quietam &
tranquillam vitam degamus in omni
pietate & honeſtate: quorum altero
ſecuritas ab externis hoſtibus conti-
netur, vt tranquillè ſcilicet & ſine eo-
rum metu viuamus: altero, vt viua-
mus ſcilicet piè & honeſtè, ſecuritas
continetur à domeſticis inimicis. Quæ
duo quò ſunt difficiliora, hoc magis

nobis dux eiuſmodi & auctor opus fu-
it, de quo hæc rectè ſperari, & à quo et-
iam certò expectari poſſe viderentur.
Non vereor, ne quis hæc tui aut exci-
tandi, quod minimè eſt opus, aut mul-
tò etiam minus, quod fieri non poteſt,
deterrendi cauſa, à nobis dici exiſti-
met. Quis enim aut deterrere queat
pectus tuum generoſiſſimum, & ad o-
mnes labores ac pericula pro Repub-
lica excipienda natum? aut verò exci-
tare neceſſe habeat viuidam virtutem
tuam, & ad omnem laudem & gloriam
à natura ferè ipſa procreatam? Nihil
hic oratoriè agimus: id quod res eſt lo-
quimur, & quæ tui muneris ſunt, ea ti-
bi quàm breuiſſimè ob oculos poni-
mus. Quæ ipſa tu præſtabis ſanè non
difficulter nobis, vbi voles: hoc faci-
lius autem nobis quàm alijs, quòd ei
genti imperaturus es, quæ regum ac
principum ſuorum dicto audiens, quæ-
que præſcripto rectæ rationis & virtu-
tis ita natura addicta eſt, vt huius qui-
dem ſtudio ipſo & ardore, facilè in
omni officio contineatur, illorum au-
tem reuerentia & amore, libentius &
efficacius quàm pœnis aut imperio vl-
lo ſeueriore, in omne honeſtum indu-
catur. Aderit tibi adhæc & ſuſcipien-
da, & gerenda, & perficienda, aderit
inquam, non ſolùm corporibus, ſed
etiam multò magis animis, Senatus
ipſe, numero frequens, promptus ſtu-
dio, auctoritate verò & gratia ita pol-
lens, vt propter gratiam, nomen fra-
trum maiorum, propter auctoritatem
verò nomen patrum & cuſtodum Rei-
publicæ, communi omnium appella-
tione meruerit. Quos tu ſi in propria
ordinis ipſorum auctoritate & gratia
conſeruaueris, habebis profectò, qui co
natus omnes tuos pro Republica ſalu-
tares, ſtudio, conſilijs, conatibus deni-
que ſuis proſequentur: vel, quoniam il-
li in hoc corpore Reipub. ſub te capite,
cordis locum obtinent, vitam procul-
dubiò omnibus tuis in republica hone
ſtis inſtitutis affatim largientur. Aderit
etiam non minùs libenter quàm dilige-
ter Equeſter ordo ipſe, qui in corpore
hoc reipub. manuum tuarum inſtar ha
bet: cuius tu quidem ordinis ſi vires in-
ſpicias, vnicum regni tui robur atq; fir-
mamentum, ſin ſplendorem & liberta-
tem, inſigne eiuſdem decus & ornamē-
tum iure appellaueris: vtroq; autem no
mine theſaurum rectiſſimè dixeris, ac
opes regni tui incomparabiles atq; in-
exhauſtas. Et alterius ſanè ordinis pru-
dentia atq; conſilio nunquam à recto
aberrabis, alterius ſtudio & obedien-
tia, domi eris amabilis, foris admirabi-
lis: vtrorumq; autem virtute & concor
dia, vbique omnia quæ voles facillimè
conſequêre. Tuné autem, quæſo, adole
ſcens, regnum Galliæ, fraternum poti-
us quàm tuum, difficillimis tempori-
bus, vnius propemodum tua virtute, i-
ta adminiſtrare potuiſti, vt tumultus i-
bi maximos compreſſiſſe, regiam maie-
ſtatem vindicaſſe, populos illos æquo
iure continuiſſe, diſciplinam veterem
reduxiſſe, pacem & ocium deſideratū
regno reſtituiſſe perhibeare: & dubita-
bis nunc iam factus maturior, ac rebus
illis gerendis etiam exercitatior, in tuo
ipſius regno, minimè deſperatis, & cer-
tè non peſſimis temporibus, auctore Se-
natu, adiutore Equeſtri ordine, ea te
poſſe in animis Polonorum obſequen-
tiſſimis, & ad omnem ductum rectæ ra-
tionis admodum morigeris, imprime-
re, quorum veſtigia admodum illuſtria
in Gallorum non ſolùm mentibus, ſed
etiam vrbibus, ſingulari tua virtute po-
ſuiſti? Equidem, quod verè dicendum
eſt, tum demum Gallicis illis tuis rebus
geſtis plenam fidem conciliaueris, cùm
illarum ſimilitudinē in hoc quoq; tuo
Polonico imperio ad viuum expreſſe-
ris ac repræſentaueris. Tum demum te
ratione potius & conſilio quàm caſu &
fortuna, res illas geſſiſſe homines ſibi
perſuadebunt, cùm eiuſdemmodi res
tuas geſtas hic apud nos intuebuntur.
Tum demum nos fructum electionis
tuæ exoptatum conſecutos eſſe fatebun
tur, cùm res noſtras tua virtute in me-
liorem ſtatum eſſe adductas non pote-
runt inficiari. Qua profectò in re ſi &
officio tuo, Rex, & expectationi om-
nium noſtrum ſatisfeceris, tum & a-
pud nos quidem eum tibi amorem con
ciliabis, vt libenti animo non ſolùm
fortunas & facultates noſtras, iuben-
te te exponere, ſed etiam pectora & la-
tera noſtra hoſtibus pro te opponere, &
vitam denique ac ſanguinem noſtrum
pro vita & ſanguine tuo profundere
parati futuri ſimus: & foris præterea a-
pud vicinas omnes & externas gentes
atque nationes, Rex eris per Dei gra-
tiam clarus, honoratus, potens, inui-
ctus.

Atque nos ea quidem ſpe freti, vti te
antea expetiuimus, deinde elegimus,
mox renunciauimus, tum promulgaui
mus, denique per literas & oratores ac
Legatos noſtros ex Gallia ad hoc reg-
num inuitauimus ac poſtulauimus, ita
nunc iam præſentem & intra regni no-
ſtri

ſtri fines conſtitutum, omni non ſolùm
verborum honore, ſed etiam animorū
cultu & veneratione, iterum atq; iterū
ſalutamus, tibiq; hunc primum in hoc
regnum ingreſſum bene atq; feliciter e-
uenire cupimus, teq; adeò vti magnum
quendam angelum, ad regimen & cu-
ſtodiam populi Dei cœlitus demiſſum,
excipimus, atq; tibi iam nunc non ſo-
lùm honorem regium exhibemus, ſed
etiam ipſa regni inſignia regiæ inaugu-
rationis propria, promptiſſimis animis
deſpondemus, omniumq; ordinum &
ſtatuum ſtudia atque officia, totumque
adeò regnum ipſum, cum omnibus e-
ius prouincijs, ad te deferimus, & tibi
etiam atque etiam commendamus, vt-
que nos omnes, exemplo anteceſſorum
tuorum regum noſtrorum, gratia atque
beneuolētia tua proſequaris, rogamus.

I tua Rex quò te virtus vocat, i pede fauſto.

Exaudiat te Dominus in die tribula-
tionis, protegat te nomen Dei Iacob.
Mittat tibi auxilium de Sancto, & de
Syon tueatur te. Intellectum tibi det, &
inſtruat te in via qua gradiaris, & firmet
ſuper te oculos ſuos. Teneat manu dex-
teram tuam, & deducat te
in voluntate
ſua.

IN FVNERE D. SIGISMVNDI AVGVSTI POLONIÆ REGIS, MAGNI DVCIS LITHVANIAE, &c. ORATIO

REVERENDISSIMI DOMINI IOANNIS DEMETRII SOLICOVII ARCHIEPISCOPI LEOPOLIENSIS, TVNC AVTEM EIVSDEM REGIS POLONIAE SECRETARII.

VELLEM Deus im-
mortalis, eam mentē,
eum animum alijs, q
me conſilio, ingenio,
ſapientia abundantio
res ſunt dediſſet, pa-
tres ampliſſimi, & no-
biles fortiſſimi, vt
quemadmodum me his rebus antecel-
lunt, ita etiā hoc dicendi munus, in hoc
REGIS noſtri mortui SIGISMVN-
DI AVGVSTI funere & parentalijs,
aſſumpſiſſent. At quocunq; oculos & a-
nimum aduerto, luctus quidem & la-
chrymarum plena omnia, ſed & plena
ſilentij intueor. Video veſtem atram,
video lachrymas, audio gemitus & ſu-
ſpiria, cerno regalis funeris pompam:
cæterùm, quòd in tanta ingeniorum &
doctrinæ vbertate, in tanta copia lectiſſi
morum & clariſſimorum hominum, in
tanta fruge laudis & virtutum omni-
um, ad dicendum ſurrexerit nemo, non
immeritò mirum videri debet. Ac ne
res hæc tota, cùm ab ijs, qui dicendi prin
cipes ſunt, videatur omiſſa: & à nobis,
qui primas in ea facultate nobis non vē-
dicamus deſeratur: Prodeo in conſpe-
ctum veſtrum, is quem videtis, etſi iuue-
nis ætate, & non tanta quanta alij erudi-
tione, is tamen, cuius in Republica fidē
& non iuuenilia merita (abſit dicto in-
uidia) cognoſcitis: prodeo inquam, non
audacia vlla vel temeritate, ſed veſtra
humanitate fretus, & vt clientem erga
dominum decuit, vera pietate ductus, a-
pud vos, de Rege mortuo verba factu-
rus. Cui quātum hoc facultatis adimit;
quòd cliens illius, tantum addit liber-
tatis, quòd fidelis eius patriæ ciuis. Quæ-
ſo autem, vt ad ea quæ dicturus ſum, be-
nignos animos, ac attentas aures, pro ve
ſtra humanitate adferatis. De Rege be-
nemerito dicam: res ipſas dicam: & ſta-
tum Reipublicæ illius temporis oſten-
dam: non eo quidem ſplendore & appa
ratu verborum, quem fortaſsè à me ex-
pectetis: ſed eo animo, qui huic rei & tē-
pori conuenit: cæteris, ſi qui fortè poſt
me dicturi ſunt, & orationis elegātiam,
dicendi laudem relinquens.

Magna ſunt & illuſtria merita, præ-
claræ & ſingulares virtutes, Regis noſtri
Sigiſmundi Auguſti, patres ampliſſimi,
ac Equites clariſſimi: quæ eo maiores &
clariores ſunt, quo in maiorem iniqui-
tatem ac difficilia Reipublicæ tempora
inciderunt. Tranquillo mari ignauiſſi-
mus quiſq; nauem gubernare poteſt: ſed
in graui tempeſtate, non niſi prudentiſ-
ſimus & peritiſſimus nauclerus adhibe-
tur. Quis enim & qualis iſte fuit Rex: nū

Tyrannus? num crudelis & impatiens?
num ignauus? num præceps & temera-
rius?num rapax?absit.Ergò Rex mitissi-
mus,patientissimus,moderatus,vigilãs,
sapiens & iustus: & plusquàm vellem
clemens & liberalis. At in qua tandem
fuit Republica?num in illa fælici, florẽ-
ti & beata, extra omnes casus & huma-
nam sortem posita: & quam vel inuitã
oẽs fælicitates & gratiæ amplexæ sint:
quamq; nullum genus calamitatis do-
mi forisúe attigerit? Minimè. An rur-
sum nulla penitus:quæ neq; legibus fun
data,neq; ordine distincta, neq; vllis iu-
stitiæ præsidijs munita, neq; virtute ac
robore militum septa, sed iam conuul-
sa,euersa,ac prostrata sit: & cuius ordi-
nis ac disciplinæ vestigium nullum ex-
tet amplius?ne hoc quidẽ profectò. Er-
go præclaris quidem legibus,& singula-
ri moderatione instituta, summa con-
stantia conseruata, maxima virtute de-
fensa: sed veluti necessitate quadam eò
iam adducta,vt inter tot hostes,tot vul-
nera,tot morbos & corruptelas,toto cã
corpore regnante hoc Rege nutare, ac
ruinam minari videremus. In quibus
malis & periculis, quòd nulla eam per-
nicies,nulla calamitas tanta, quæ in fo-
ribus esse videbatur,afflixerit: magnum
Regis nostri meritum, magnam laudẽ
esse mox perspicietis.

Nemo est ita in Polonia hospes,q ne-
sciat,quàm ea grauibus, quàm rapacib⁹
hostibus vndiq; sit circumsepta. Incum

TVRCAE.

bit Turca ab vna parte, qui inuictæ po-
tentiæ suæ brachijs totam ferè Europã
circumplectitur.Qui nobis tantò est gra
uior,quantò propinquior:& qui iã pro-
pediem, non iam pactis aut fœderibus,
quæ tam potenti & auaro hosti parum
firma sunt retinendæ pacis vincula, sed
sanguine ac pectoribus nostris erit ab in
gressu finium Sarmaticorum prohiben
dus.Quis huius vulpeculæ fraudes, elu-
dere ingenio,consilio intercapere,cele-
ritate præuenire? quis huius ferocissimi
vrsi violentiam, virtute comprimere,
cõstantia peruincere,robore possit pro-

TATARY.

sternere?Iam verò Scythas seu Tataros,
& morum barbarie, & naturæ feritate
infame genus hominum,& nobis ob as-
siduos incursus & populationes ferè do
mesticum,quis non tygres potius quàm
homines,pãtheras quàm vicinos,lupos
quàm socios,harpiyas quàm seruos esse
dixerit? Quibus cùm nec leges imperẽt:
nec pudor aut pietas vlla moderetur:
non illis sint domus, non vrbes, non a-
griculturæ, non artes vllæ bonæ quibus
victum quærant, præter efferam illam
vicina inuolandi, rapiendi, fædandi cõ-
suetudinem, & infidum militandi mo-
rem: cùm interdum nobis sua præsidia
gloriosè profiteantur: interdum verò,
& sępius fines nostros ingressi,rapinis &
flamma pagos nostros depopulentur,
quid tutum aut integrum nobis ab illis
esse potest? Cum Moldauis & Valachis

VALAChy.

quàm sit constans amicitia,quàm firma
pax, nolo dicere. Vos ipsi, qua sorte,
quo loco illæ Prouinciæ sint cogitare
potestis.Hoc tacere nullo modo possũ:
duobus aut tribus iam locis Turcas vi-
cinos vobis esse, in Vngaria Moldauia
& Valachia.Quæ quidẽ Valachia, quo-
ties memoria nostra mutarit dominos:
quàm varium aduersus nos animũ ha-
buerit,vt vetera taceam,declarant abũ-
dè recentia.Quid Moschũ,an nõ ipsa fe

MOSCHw.

ritate magis ferum hostẽ,& non nisi co-
actũ,viribusq; nostris cõpressum,tyran
num arma deponere solitũ experimur?
cum quo bellorũ nostrorũ fama ita lon
gè & latè deuagatur,vt ferè oẽs angulos
orbis impleuerit. Hostis quidem maio-
rib⁹ nostris vilis & abiectus semper: sed
iam eò superbiæ & insolẽtiæ peruenit:
vt hoc regnum iam pridẽ spe & animo
deuorarit:ac imperium orientis & occi
dentis sibi deberi propemodũ autumet.
Natura me infantem, nunc propè elin-
guem dolor reddit: si quàm horridum,
quàm fœdum genus illud hominum,a-
pud Germanos amicos nostros, ante
paucos annos habitum sit: quàm dete-
standum nomen, quàm plena immani-
tatis vox Moschus semper ei genti visa
sit,intelligeretis.Nunc autem,quæ ami-
citia: quæ societas cum eo colatur,quæ
fœdera sanciantur: si compertum habe
retis,fieri non posset,quin hac tanta an-
tiqui nominis & famæ vestræ iactura ve
hementer doleretis. Minor est Polosci
iactura: minor Ozeriscorum: hoc vete-
ris famæ & fortitudinis, vestræ antiquæ
gloriæ,damnum est inæstimabile.Quid
autem mare ipsum Sarmaticum, cuius

MARIS iactura.

proprietas ad neminem profectò aliũ,
quàm ad nos pertinet: an non nudatur
nostris, occupatur alienis armis & præ-
sidijs? Rex ille, qui ob illas maris angu-
stias,quas possidet totius maris domina
tum sibi vendicat, cuius maiores opẽ &
auxilia regum nostrorũ cùm implorас-
sent, non semel ea sibi submissa libera-
lissimè senserunt: ita lenitate nostra ab-
utitur,vt præterq̃ quòd inconsultis fœ-
deratis leges maritimis negociationi-
bus imponat,ac cursus maritimos quã-
do lubet impediat:sed etiã armata classe
è mari suo euectus,quod ipsius littorib⁹
& in-

& insulis terminatur, mare nostrum to-
tum nauigationibus infestum reddat:
& è portubus nostris speculatores no-
stros aliquoties apprehenderit, ac eos
crudelissimis supplicijs affecerit: & ne-
gociatores nostros quamplurimos na-
uibus & mercibus exuerit. Nihil odio-
sè dico, res certa & plana, proponi mi-
tius non potest.

SVECIA.

An & Sueciæ Rex Ericus potuit hoc
tempore nobiscum quiescere? cùm Li-
uonia vbique opem & auxilium implo
raret:ac nemo fere Christianorũ Prin-
cipum esset, qui à Moscho duro illo tẽ-
pore eam vindicare, aut saltim ei subue
nire vellet:aut etiam fortasse posset:po-
stremò diui Ferdinandi Imp. pruden-
tissimi consilio,ad Regem hunc nostrũ
supplex, cuius paulò ante offensam cæ-
so legato incurrerat, confugit. Quam
Rex noster,ægrè quidem,quum non in
acquisitione nouarum prouinciarum,
sed recta & sapienti gubernatione,fœli-
citatem regni collocatam esse arbitra-
retur, & rectè,victus tamen & miseria
vicinorum, & ipsa necessitate spõte sibi
in manus oblata, eam tuendã suscepit.
Rex Sueciæ Ericus vbi hoc animaduer-
tit, ad prædas etiam agendas animum
adiecit:& aliquot vrbes portubus ac em
porijs insignes subitò occupauit. Non
sum adeò rerum ignarus, vt nesciã,quo
consilio, qua fiducia ille Rex qui nunc
captiuus detinetur, Liuoniam iam Re-
gi nostro addictã, infestis armis ingres-
sus sit, non vt eam à Moscho tueretur,
sed regi nostro eriperet,& defensionẽ e-
ius ab immani illo hoste interturbaret.

GERMANIA.

Quid Germania? quæ etsi ita firmam
& diuturnam beneuolentiam nobiscũ
semper coluit:ac gentes hę duę Polonі-
ca & Germanica ob eam propinquita-
tem ac necessitudines commercia, &
negociationes,amicitia mutua nihil an
tiquius habuerunt: tamen illic non de-
fuerunt interdum qui sanctissimum il-
lud ius amicitię,& mutuam pacem,prę-
textu Prussiæ,quæ semper omni iure no
stra est,sollicitationibus suis conuelle-
re voluerint. Sed Imperatorum iam in-
deà Maximiliani primi tempore, pru-
dentia fuit tanta: vt conatus eiusmodi
semper reprimere, ac ad moderationẽ
reuocare,quàm indulgendo alienis af-
fectibus, Rempublicam Christianam
funesto bello implicare maluerint.

Hi sunt hostes:hæc pericula:inter quę
nunc Polonia nostra, prudentia Regis
nostri Augusti, salua & incolumis per-
mansit.

Sed ne quis dicat: veterem hanc que-
relam esse:hostes antiquos: vsitata peri-
cula,cum quibus nobis res fuerit sẽper.
Huic ego responsum esse velim: vetera
quidem esse:verùm tempora iam esse e-
iusmodi: vt alium fecerint rerum ista-
rum omnium statum, & disparem con
ditionem,& causam nostram deterio-
rem, quàm fuerit vnquàm aliorum Re
gum tempore.

Nam vt à Turcis incipiam: sub alijs
Regibus nostris somnium erat imperi-
um Turcicum, & tanquam alterius or-
bis fabula:tanta adhuc terrarum spacia,
gentem illam ferocissimam à nostris fi-
nibus disterminabant. Nunc ita Turca
propinquus nobis est: ita ceruici no-
stræ impendet: vt ad nos venienti non
totum triduum, sit sumendum. Et sicut
in corpore humano, vbi cancer mor-
bus aliquot membrum occupat, nullo
non tempore in vlteriora penetrat, &
reliquas partes continuè irrependo in-
ficit:ita Turcica potentia,& infinita illa
regna possidendi auiditas,nullo tempo
re quiescit: quin, vrbes, arces, oppida,
prouincias & regna sensim semper pro-
grediendo, nunquàm verò retroceden-
do, inuadat, occupet, ac opprimat. An
non videtis, quãtis viribus, quanto im-
petu se iam in Vngariam, & Valachi-
am infuderit? quantas copias vtrobiq;
reliquerit,& quantam opportunitatem
reliquã Europã,nos autẽ inprimis,inua
dendi habeat? Cuius rei non leuia sunt
initia. Iam enim vtrinque inuasiones,
furta, spolia, rapinæ, mercatorum cæ-
des perpetrantur. Meministis, quid ela-
pso biennio apud Kiouiam euenerit:&
quid sperandũ erat, nisi facinus pauco-
rum sanguine vindicatum fuisset. Non
primum illud est,nec vltimum factum:
plura talia pariet propinquitas:quę for-
tasse erunt fax, & seminarium proximi
& tristissimi belli.

Videte & Tataros ipsos. Olim vbi
Russiam ipsis accolam,bellicosissimi il-
li Boleslai armis suis domuissent,ac suis
ditionibus adiecissent: Tatarorum vi-
res continuis bellis ita accisæ fuerunt:
vt iam eorum reliquijs vltra pontum
Euxinum ac Mæotidem paludem mi-
grandum esset. Sed aliorum Regum o-
cio ac indulgentia: ita vires suas illi re-
dintegrarunt:vt & numero & multitu-
dine hominum breui in nostras etiam
prouincias redundarent. Quamobrem
in obscuris illis finibus, ita cum nostris
hominibus viuunt: ita secum fœderati
sunt quodammodo:secum mercantur:
secum prædas agunt: vt plus ferè nobis
sit interdum periculi à nostris,quàm ab
Nnn 4 hosti-

hostibus. Mitto vetera, proxima dico. Ante biennium, aut paulò plus, & hoc meministis: cùm Tatari Moschouiam depopulati, opima præda onusti redirent: & tantum impedimentorum haberent, vt omni confligendi commoditate viderentur esse destituti: poterantque facilè ab exercitu nostro, qui tum cũ duce suo Georgio Iazlouiecio Russiæ Palatino, viro in re militari præstanti, non procul aberat, opprimi: & tam captiua illa imbellis multitudo liberari, quàm Polocenses opes oblatæ resarciri. Finitimi proditores, aliò Tataros præmonitione sua auerterunt, eosque instanti prælio & cladi suæ, nostrę verò victoriæ subduxerunt. Tam cæca est in hominibus breuis lucri cupiditas, vt se eius causa perpetuæ seruituti addicant: ac seipsos volentes ac viuentes eant perditũ. Cæterùm olim Tatari, nihil quod allegarent habebant, nunc fœdera quædam & promissa, literis & sigillis firmata, ostentant: ita quod beneuolentia quondam obtinebant, nunc quasi iure quodam sibi deberi existimant, & extorquent.

Geor. Iazlouuieczki Palatinus Russiæ.

Iam & Moschi ipsius, videte, quàm dispar sit ratio. Olim omnes vicinæ nobis gentes, vt barbarum exosi, indignũ sua amicitia esse ducebant: nunc passim clarum & celebre nomen habet. Olim cum solo Moscho res gerebãtur: nunc cum pluribus, qui in illam barbari hominis societatem descendunt. Olim sola terra belligerandum erat: nũc toto etiam mari vigilandum, ne subsidia illi mittantur, armisque & bellico apparatu instruatur: homines nauigationum periti, ex inferiore Germania, Britãnia, Gallia ad eum confluunt. Quãtum enim ei virium bello terrestri adimebatur: tantum è vestigio maritima nauigatiõe restituebatur. Olim præterea vos omnes eum, coniunctis viribus & animis persecuti estis: & superbum ac impotentem eius dominatum, ac intolerabilem fastum fastidiebatis: nunc ob Regis nostri sterilitatem, & studia quorundam in Moschum, tot occultis periculis, tot latrocinijs, tot proditionibus regnum patebat. Quid? an nõ & maris ipsius conditio nunc est quàm antea longè diuersissima? Num antea portus vestros præternauigare? num leges, fœdera maritima, & iura gentium omnium violare ausus erat quisquam? Olim Moschi cum Lituanis & Liuonibus, illi nobiscum, nos cum Germanis, illi cum Flandris, Brabantis, Britannis, Gallis, omnium nationum antiqua consuetudine, commercia exercuimus: & vicinã negociandi societatem retinuimus, ac coluimus. At nunc nulla iuris gẽtium, nulla moris diutissimè seruati, nullo periculorum ac incommodorum metu, socij & fœderati nostri ducuntur: vt & portus antiquos, stationesque vsitatas, nauigando prætereuolare, & desertis ac proditis socijs & vicinis, cum hostibus nouas pactiones contra socios facere æterno etiam suo damno & calamitate, nihil vereantur. Ita, vt & pudoris, famę, fidei, & salutis publicæ, & suimet planè, præ hac infœlici cupiditate, obliti esse videantur. Vt neque nobis quisquam hoc vitio vertere debeat, quòd & nos in hac conuersarum societatum fortuna noua fœdera & pacta cum remotissimis Gallis, salutis nostræ causa, inire cogamur. Non sumus facti autores: sed alienum exemplum sumus secuti.

Nonne cum Dania, Suecia & Noruegia, Scandia illa priscis appellata, olim propè à ducentis annis nobis & fœdera & amicitia firma & constans intercedebat: tam eo tempore cùm regna illa vni parerent, quàm cùm diuersos Reges haberent? Ita est certè. At iam non ita pridem adeò & amicitiæ, & fœderũ ratio perturbata fuit tota: vt cum Dano fœdera sancienda, cum Sueco bellum gerendum fuerit: & rursum, qui fœderatus erat, plus damni socio quàm hostis dederit: qui hostis regno exciderit & amicum nobis regem post se reliquerit.

An & Germania ipsa non est nunc diuersæ conditionis quàm olim? Nunc est secura, tranquilla, quieta: à ciuilibus enim bellis, quibus per tot annos, propter infœlices de religione controuersias distinebatur, & domesticis armis recesit. Atque vtinã diu ac ex animo non solùm à patriæ parricidio quiescat; verùm etiam causas ipsas, ac fomitem talium dissidiorum è visceribꝰ euellat, pro Dei gloria, ac salute totius Reipublicæ Christianæ optandum esset. Nunc ergò potentior, atque vtinam nobis non magis infestior sit. Multæ fuerunt priscis Regibus nostris in Germania affinitates: multæ necessitudines, ad Sigismundum vsq; Regem: nunc ea vincula obliuione lentescunt: neglectu corrumpuntur: & ipsa vetustate corruunt. Vnde etsi facilè aliqua pernicies, inuidia quorũdam, in Republica nostra, ob illã quam superius dixi causã, exoriri poterat: ita tamen prudentissimorum Principum moderatione retinebatur, vt nullũ incommodum, nullam perturbationem in Republica videremus.

Hæc

Hæc sunt vulnera, hæc pericula, hæ ruinæ, inter quas Rempublicam nostram, Rex iste noster, cui has exequias adornamus, fartam & tectam conseruauit: & incolumem, mortuus reliquit. Singularis prudentiæ, eximiæ dexteritatis, ac fœlicitatis maximæ fuit profectò: in tam difficilibus rebus Reipublicæ, in tantis procellis & tempestatibus & in tot occasionibus occasus patriæ, ita moderari rempublicam, ita tueri, conseruare ac relinquere: vt neq; Turcarum torrẽtis more sæuiens potestas, neq; Tartaricarum cohortium rapacitas, neque impetus Moschouitici neq; Valachiæ casus & mutationes, neque Regum maritimorum parum tuta societas, ac fatales conuersiones, neq; in Germania quorũdam machinationes, nostram Rempublicam ego regnante, aliquo insigni damno, vel detrimento affecerint.

Ostendi, patres amplissimi, & fortissimi Equites, in quantis fluctibus & turbine rerum ac temporum, Rex noster, reipublicæ salutẽ conseruarit: ac quàm in tranquillo statu nos omnes, vnà cum ea, moriens reliquerit.

Morbi Reipub.

Venio ad morbos, vlcera, pestes, venena & planè funera reipublicæ. In quibus, non hoc mirandum est, quòd aliqua oculis nostris ingrata conspiciamus: Sed hoc potius, quòd nõ funditus euersam, & collapsam rempublicã intueamur. Concordia est mater omnis fœlicitatis reipublicæ. Hæc à finibus depellit hostem: auget opibus regnũ, ornamentis illustrat, præsidijs firmat. Cũ autem duæ sint res, quæ mutuam concordiam ciuium inter se retinent & tuentur: Religio, & Iustitia: videte obsecrò per immortalem Deũ quę sit apud nos eius vtriusq; ratio. Nulla fuit vnquã tam gens barbara, nulla tam natio ferox: quæ non Deorum aliqua religione moueretur: & quæ status sui stabilitatẽ, non religionis integritate cõtineri putaret. Quam si aliquam retinere voluit, cõcordibus eam statisque ritibus & ceremonijs firmandum putauit: vt eam rem, quæ vnita animos hominum vnire & conciliare, varia verò & inconstãs eosdem distrahere, ac ciuilis societatis vincula perrumpere soleat. Quòd si nationes barbaræ phanaticorum numinũ cultrices hoc agunt: multò magis nos certissima veri Dei cognitione illustratos, deceret: vt in ea re, quę nobis nõ opinione, sed vera certitudine cõtigit, minus dissensionum, minus varietatis esset: procul enim dubiò veram illam animorum concordiam generis humani, conseruatricem & firmissimum Reipublicæ munimentum cõseruaremus, & tueremur. At iam nulla de re inter nos maiores controuersiæ sunt, quàm de religione: & in qua re maximam cõiunctionem & concordiam fieri expediebat: in ea dissensionum & discordiarum seges & infinita. Vidimus ruinas, & clades alienas: vidimus excidiã: ob vnã tantum, aut alteram ea de re excitatam opinionem. Apud nos tot sunt opiniones, tot sententiæ, tot etiam scandala, & tanta disparitas: vt de vera illa concordia, & animorum, quos vna religio conciliare debebat, coniunctione, iam pridẽ desperatum esse oporteat. Qua sublata, quid saluum, quid stabile, quid diuturnum in Republica poterit esse? Licet autem aliqua remedia concordię exteriori adhibere velitis: fieri tamẽ vix potest, vt hæc, tam atrocia scelera, hęc blasphemiæ & scandala, à quibus commemorandis, etiam viri boni mens meritò abhorret, à Deo impunita prętereantur. Quod regnum, quæ prouincia est, quæ ciuitas adeò fœlix, vt in apostasia & Iulianismo diu persistere potuerit, quin prius omnia gloriæ & stabilitatis suæ ornamenta turpissimè amiserit: postea verò & ipsa funditus euersa corruerit?

Religio. Iulianismus.

Iustitia.

Iam autem iustitia, quæ mihi è priore videtur pendere, & cuius trãsgressio omnem statum Reipublicæ conuellit & cõfundit, qualis apud nos sit, & quàm rectè fungatur munere suo, vos ipsi videtis. Vnde enim tãta licentia? vnde tãta morum corruptio in tantam Rẽpublicam emanauit: ac eã tanquã peste certissima infecit? Quid aliud omnem Reipublicæ ordinem, harmoniam, & concentum perturbauit: quàm quòd tota distributiua: & commutatiua Iustitia, visque eius tota, è finibus nostris, quasi in exilium quoddam pulsa, ac eiecta esse videtur? Hinc enim mota suis locis officia, hinc virtutum studia proiecta: cũ quod virtute debuit, id paretur pecunia. Inde quòd singuli suas stationes deserunt, & in alienas functiones violẽter inuadunt: alij ad se omnem principatum Reipublicæ ac iura officiorum pertrahunt. Inde quòd in Republica nihil sanum nihil certum: non recte consilium, non ratio: sed vis quædam cæca, furor ac impetus, stultitiæ minister, omnia peruertit ac prosternit. Inde quòd tota consilia publica, & comitia non alio medius fidius fine terminantur, quàm vt quisque secum domum aliquid

liquid auferat, & auctior, potentior, atque suis admirabilior redeat. Quid est hoc? sciuntné, quid inde Reipublicæ detrahant? sciuntné quid debeant? sciuntné grande hoc sacrilegium nō tantum peculatum esse, ita agere cum Republica? Quod ærarium exhaustum: quod Respublica necessarijs destituta, nec ab hostilibus armis vindicari, nec statū & dignitatem Regis tueri, nec officiorum integritatem, è quibus iura dicuntur conseruare, nec fines regni defendere, nec arces ac earum mœnia labentia restaurare, nec oppida reficere, neq; militem alere, neque legatos peregrè cum dignitate fouere, neq; vlla publica munera, quantum expedit, implere possit. Ecce fructus perturbatæ ac ferè sublatæ Iustitiæ, proceres. videamus reliqua. Vbi nunc est illa moderatio? vbi frugalitas? vbi illa magnanimitas? vbi armorum vsus? vbi reliquæ virtutes, quæ gētis Polonæ imperium, ita longè & latè propagarunt? vbi illa laudis & gloriæ cupiditas? vbi timor ille ignominiæ? vbi contemptus mortis & periculorum? vbi est illa publica, & quasi propria gētis nostræ honestas, fundamentum libertatis nostræ? omnia hæc immani vitiorum colluuie cōmutata habemus. Successit enim luxus, ignauia, gloriæ contemptus, pusillanimitas, & alia deterrima vitia: quæ maximum dedecus genti nostræ inurunt, & statum Reipublicæ conuellunt. Magnum vlcus est in Republica, veritatis contemptus: at propter ambitionis & auaritiæ studium, adulationum studia crescunt: quibus innocentum & piorum regum ac principū non solùm aures, sed etiam animi, tanquam pestifero quodam veneno inficiuntur: vt veritatem audire desuescant, & rectæ rationis lumen, ac solidum de rebus iudicium amittant. Maxima pestis est auaritia, & honorum immoderata cupiditas. Quid enim est tam sancto iure vallatum: quid tanta religione munitum, quo non penetret auaritia: quod non perturbet & contaminet ambitio? Ingēs paralysis Reipublicæ, quod impunè facultates eius diripiantur, ac in priuatorū domos conuersæ deliquescant. Maxima corruptela, cū quod virtuti debetur, tribuitur ignauiæ: cumq; publica flagitia non solùm non vindicantur, sed etiam sæpe amplissimis honoribus, & præmijs afficiuntur. Ac vt in corpore humano, cùm non ea est temperamenti ratio, quæ in sanis corporibus solet esse, sed humorum quædam disconuenientia exoritur: ita vt noxij, oppressis salutaribus dominentur, hominem de salute periclitari oportet. Ita cùm officia publica, non semper publico virtutis testimonio, dignis & optimis viris, sed precio & prauis artibꝰ sæpius ad homines ignauos, & Reipublicę gerendæ imperitos, ignarosque negotiorum deferuntur: digni verò, ac virtute præstantes viri opprimuntur, & honorum aditu prohibentur: plerumq; compagem, & connexionem Reipublicæ dissolui, ac labascere necesse est. Et vt magis de ægroti salute dubitatur, cùm is non solùm omnem medicinam respuit, sed etiam salutaria medici præcepta & consilia abominatur: ita cùm in Republica non solùm non audiuntur vtilia cōsilia, sed etiam succensetur ijs, qui vera patrię charitate, publica vitia, & morbos Reipublicæ reprehendunt: quæ etsi in omnium conspectu versantur, tamē ab ijs, à quibus minimè oporteat, excusantur & proteguntur: salutem vniuersam Reipublicæ desperari oportet.

Honestas fundamentum libertatis publicæ.

His morbis hactenus Respublica laborabat, hoc veneno ac peste infecta languebat. Mors erat proxima: ruina certissima: nisi & summi Dei beneficio, qui expectat à nobis omnibus aliam mentem, alios mores, & Regis nostri in omni sæculorum memoria celebrāda prudentia, & animi moderatione seruati fuissemus.

Ostendi maximum hoc & generale Regis nostri meritum: ostendi prudentiam: ostendi fœlicitatem, qui in tantis fluctibus, in tam nouis, ac insolitis tempestatibus, tanquam rector nauis prudentissimus, Rempublicam nostram, in tot externa, tot domestica mala, veluti scopulos & salebrosa vada illisā, ita gubernauit: ita rexit: ita accommodauit: vt saluam & incolumem in tutissimo portu reliquerit. Cesset iam inuidia: desistat ingratitudo: quæ non omniū sed quorundam fuit: qui si ipsi boni fuissent, Regem optimum habuissent.

De cuius quidem Regis genere, natali, vita, moribus, gestis, & virtutibus singularibus, tēpus est, vt iam dicamus: vt cognosci ab omnibus & perspici possit, quæ sint illæ artes, quæ virtutes, quibus has res tantas, tamque Reipublicæ nostræ salutares, confecerit: quod quidem quàm breuissimè faciemus. Adulari nolo mortuo, cui non sum adulatus viuo: vera dicam omnia: neque si quæ sunt vitia prorsus tacebo: vt ex ijs in posterum alij sua corrigant.

Natus est Sigismundus Augustus pa-

tre

Parentes Sigismundi Augusti.

Sigismundus Casimiriades.

patre Sigismundo: auo Casimiro Iagellonis filio: & BOna SFortia Duce, quondam MEdiolani, post autem BAri ac Rossani domina, ex sanguine Regum Arragoniæ, Ioannis SFortiæ optimi & clarissimi Principis filia: celeberrimis toto orbe familijs. Quis enim est, qui nesciat: aut quæ tam remota regio, quæ de virtutibus, moderatione, iustitia, & fœlicitate principū domus Iagellonicæ non audierit? Fuerunt Iagellones, vt apud exteras nationes semper, moribus, comitate, beneficentia, & ob bella contra barbaros fœliciter gesta laudatissimi: ita apud suos, propter singularem clementiam, iustitiam, & sapientiam, & ob Lithuaniæ prouinciam latissimè patentem & bellicosam, regno adiunctam, in summa veneratione, charitate & beneuolentia habiti. Tale enim eorū fuit imperiū, vt non tantùm apud suos, sed etiam apud externos eorum nomē & memoria, omni laudis commendatione vigeret. Non commemorabo fœlicitatem illā Poloniæ, Proceres, quæ tamē non magis est Poloniæ, quàm totius Reipublicæ Christianæ: cùm post acerrima & continua bella Iagello Lituanorum Princeps, & idolorum cultum religione Christi suscepta, & morum feritatem, admirandā humanitate ascita commutauit: ac hoc vtrunque in totam illam prouinciam propagauit: & eam quæ paulò ante, tot tam crebris & vehemētibus populationibus ab armis Poloniam respirare non sinebat, virgine Regiæ styrpis cōiugio suo copulata, non solùm amicam, sociam, sed etiam perpetuis vinculis beneuolentiæ nobis astrictam effecit. Nihil hic dicā de Cruciferis Prussiæ: qui cùm determinatis fundis & finibus sese non continerent, sed nostros fines reuellēdo, in regnum totum vires suas infundere vellent: æternum memorabili prælio ab eo superati, victi, ac totæ vires eorum fractæ in dies languescere ceperunt. Nihil dicā de alijs beneficijs; quibus rem Polonam auxit & locupletauit. Quid filij eius Casimiri, paruané extāt merita? Cuius filij Ioannes Albertus, & Alexander, etsi nonnulla bella parum prosperè cum hostibus gesserunt: tamen Sigismundus eorū frater, huius, de quo nūc agimus, pater, infœlices casus eorum, sua dexteritate, & fœlicitate ita vindicauit: vt & præteritas clades egregiè vlcisceretur, & tot victorijs, ac triumphis, non solùm earum memoriam deleuerit: sed nomē etiam Polonum, tot & tātis trophæis illustrauerit: ac ipsam Poloniam, tenuem, exhaustām, ac tot malis vexatam, florentem opibus, viris & armis potentem, claram, fœlicem, & beatam reddiderit. Quę cùm sint vobis quā mihi penè notiora: cùm ea, quę ego fortassis audierim tantum, aut etiam legerim: vos oculis ipsis videritis, & magnā partem gerendis illis non sine gloria vestra interfueritis: non est me necesse in his diutius immorari.

Bona SFortia.

SFOrtiarum, & Regum Arragoniæ familia, quàm sit non solùm tota Italia, sed etiam toto orbe clarissima, nemo sanè vel maxima inuidia præditus, inficiari potest: Loquitur hoc regnum Neapolitanum: loquitur Mediolanum: loquuntur tot, & tantæ cum tot Imperatoribus, Regibus, ac Principibus necessitudines, & affinitates. Quæ etsi ad nos pertinent: magis tamen ea, quæ ad honorem, vsum, ac vtilitatē nostram fortuna ipsa transtulit. Cum Bona Principe, Francisci SFortiæ, & Isabellæ Ducis Mediolanensis fœminæ prudentissimæ filia, matre Sigismundi Augusti Regis nostri, quantum glorię, splendoris ac celebritatis nomini Polono accesserit: quis nisi expers iudicij, ac rerum imperitus negare possit? Si percensere vellē singula: scio ac sentio mihi cū multis, grauem disceptationem esse propositā: ijs præsertim, quibus cū nihil sit quod agant; tantum est otij, semper vt aliena negotia curent. Dicam tamen quod res est. Auxit Bona bonis Poloniā: ornauit ingenijs: excitauit industria. Post cuius aduentum in Poloniam, nomen Polonum etsi antea satis clarum fuit: tamen deinceps apud eas gentes, quæ propter ingeniorum laudem, ac artium studia & industriam, toto orbe principem locum obtinent, ita inclaruit: ita celebre extitit: vt cum illis ipsis certare posset: ac illis, omnibus veræ laudis & ornamentis, nihilo concedere ab omnibus cognosceretur. Paruumné hoc beneficium est, quòd virtutes illæ, gentis nostræ, præstantissimæ quidem & pulcherrimæ, quos ignorauit orbis, inuidia vicinorum pressit: fastus hostium contēpsit: quas domi diuites vt inutiles negligebat: egētes vt difficiles nō assequebantur ita vt vigere ceperunt: vt & toto orbe celebrentur: & vicinis charæ, & hostibus terribiles existant: à diuitibus colantur: ab egentibus summa contentione apprehendantur. Inferte oculos in arces, in oppida, prædia, in opes Poloniæ: omnia hæc cura, & industria Reginæ Bonæ constiterunt: aucta, restaurata & confirmata sunt. Omnia certè præ-

clara

clara in fœmina illa prudentissima fuerunt: magnanimitas, sedulitas, vigilantia, constantia, liberalitas, publici ordinis & decoris amor, vsq; ad extremum illũ eius ex Polonia discessum. Sed nemo tam beatus vixit, qui non aliquãdo lapsus fuerit.

Natiuitas. His tam claris parentibus natus est Sigismundus Augustus, anno redempti orbis 1520. Cal. Augusti: quæ dies augusto nomini eius auspitium non ambitiosum dederat. Natus Cracouiæ, in his summo Ioue dignis palatijs: maximo gaudio, & lętitia Polonorum, cùm pòst Isabellam postea Hungariæ Reginam, masculam prolem, propter summa & eximia in Rempublicam patris merita, ceu ad successionem regni, iam fauore & animis hominum quodãmodo designatam, viderent.

Educatio. Naturam talibus ortam parentibus, excepit diligens illa quidem, accurata & liberalis, & quam de vnico, in tanta regni spe, regio filio fieri expediebat ingenua, sed nonnihil amantior & indulgentior materna educatio: quæ puerũ illum ad lentitudinem, & grauitatem natura inclinatum, in mollicie & teneritudine quadam confirmauit. Tam cæcus & imprudens solet esse parẽtum, præsertim matrum, in liberos amor, tã impotens charitas: vt cùm illis omnia fœlicia euenire cupiant, nimia indulgẽtia teneram eorum ætatem corrumpant, emolliant, & in reliqua vita effœtam & imbecillam reddant. Et plerunque fit, vt ea de causa et se, & liberos suos, in miseras animi molestias & angustias, quas postea vtrique dolenter ferunt, conijciant. Nihil profectò miserius his hominibus potest esse, quorũ corpora, in pueritia mulieres in iuuẽtute animum adulatores emolliũt. Quod si in omni statu hominum indecens & Reipublicæ pernitiosum est: tum maximè in Rege, in quem omnium oculi coniecti sunt: ad cuius vitam & mores, velut vnicum exemplar: se omnes cõponunt, accommodant: & de cuius persona vniuersi regni salus, dignitas, & omnis fortuna dependet. Nõ erat hoc vitium Regis nostri, sed eorũ qui eius educandi munus & curam assumpserant. Tantus erat certè Polonorum erga Sigismundum patrem amor, tantũ studium: vt cùm sperarent filium paternarum virtutum certissimum fore imitatorem, institutionis eius non nimis arcti & seueri obseruatores essent. Quæ quidem virtutes postea tantæ in eo emicuerunt: vt blandiorem illam educationem in eo perfregerint: quam & ille ipse in matura iam ętate, cùm se valetudine infirma, & proinde minus quàm ipse volebat laborum patiente, præditum esse sentiret, non sine lachrimis apud quosdam accusabat.

Indoles. Posteaquam autem ad eam ætatẽ peruenit, qua poterat puer iuuenisque videri: summa virtutis & probitatis indoles in vultu eius elucebat: in oculis & ore, incredibilis humanitas & modestia fulgebat: adeò, vt in elegãti illo corpore, omnium virtutum, & gratiarum sedem, à Deo immortali fixam esse diceres.

Pietas. Pietatem, vt ab ea incipiam, quæ est regum ornamentum, & à qua cætera omnia, quę rectè & laudabiliter geri solent, sumunt originem ac incrementũ, pietatem inquam, à parente ipso, Christianę legis, & diuini cultus diligentissimo obseruatore edoctus est. Sacra semper audienti, & oranti adstitit: & omnium cæremoniarum ordinem, & rationem ita memoriæ mandauit, vt si quid in publicis adorationibus obmissum vel erratum esset, ab eo notari, & reprehendi non semel animaduerteremus. *Coronatio.* Tulit autem hunc puerilis suæ pietatis primum fructum, & eum quidem non vulgarem: quòd parente ipsius pro eo rogante, & fidem meritaq; sua in Rempublicam commemorante: viuo patre, puer nouennis sine magna difficultate Regio diademate insignitus est. Etsi non defuerunt aliqui, qui recto in patriam studio, metuentes ne ea coronatio tam iuuenis Regis, superstite patre, aliquam occasionem factionib⁹ ac diuisioni regni præberet: rem eã in maturiorem eius ætatem differri volebant. Obtinuit tamẽ sententia prior, & puer regium diadema consecutus est

Præceptores. Præceptores habuit viros, vt audio, eruditos, Italos, quos ad eius institutionem mater adhibuerat: à quibus linguam latinam & Italicam didicit. A Petro verò Opalẽscio curię suæ pfecto, huius Andreæ Opalẽscij præstantis viri curiæ Regiæ Mareschalli patruo, germanicam. *Opalẽski curiæ Magister.* *Studia.* Profectò in litterarum studijs, & liberalibus scientijs, in illa cœlestis penè ingenij & memoriæ fœlicitate, paucis annis ita profecit: vt omnium maiorũ hac in re gloriam facile superarit. *Elizabeth vxor 1.* Post annum vigesimum & tertium, Elizabetam Imperatoris Ferdinandi, tunc Regis Rom. filiã & summa pietate, & singulari morum probitate ac elegantia, & præstantia formæ nobilissimam virginem, vxorem duxit. Nec multum

post

post Lituaniæ proceres, cùm patrem Sigismundum & senio & curis confectum, ac proinde laborum ac profectionum molestias diutius non ferentem perspicerent, ab eo impetrarunt, vt filio, iam ad eam ætatem prouecto, & in quo tanta prudentia, & rerum gerendarum tanta dexteritas, tantumq; studium eluceret: & qui tanti Principis filiam matrimonio suo iam copulauerit, Lituaniæ possessionem concederet. Conuersi iam omnium oculi in eum spectabãt: & omnes in magnam longæ fœlicitatis & diuturnę letitię spem erecti fuerunt: *Mors Elizabethæ.* sed vix biennium tulerunt inuida fata, cũ Elizabetam apud omnes homines, ob singularem modestiã ac humanitatem, maximasque illas ac penè diuinas animi ac corporis dotes, in maxima veneratione & honore habitam, publico omnium luctu, & acerbissimo dolore è medio sustulerũt. Lenierat tempus dolorem amissæ lectissimæ vxoris Regi nostro: lenierant curæ causæ iudiciorum & alia negotia Reipublicæ, quæ in Lituania per seipsũ obibat, & administrabat. Sed, quod in tam lubrica ætate vsu venire solet: dum genio, voluptatibus, venationi, alijsque oblectamentis illius ætatis aliquid indulgeret: *Barbara Radziuvila vxor 2.* Barbarę Radziuvilæ, cum elegantia formæ, tum morum eius suauitate captus & delinitus est: quam ardentius cùm amaret, & coniugio sibi copulauit: & postea Cracouiæ mortuo patre regia corona insigniuit. Quæso ignoscite patres: dicendum enim est, quod in ore & oculis omnium erat. Si tum rex deliquit: vt fortasse aliquibus videtur: quare nõ vna ac eadem fuit sententia Senatus? cur non eadem voluntas? Quæ si fuisset, sine dubio ille & authoritati vestræ, & concordi consilio cessisset. Multas & magnas patitur ætas iuuenilis insidias: multas peccandi occasiones habet: multæ & variæ sunt voluptatum illecebræ: præsertim apud eos, qui sunt claro loco nati: in magnis opibus educati: in summis delicijs enutriti: & qui se in illa summa potentia ferè exemptos esse legibus arbitrantur. Quæ tanto magis in eam ætatem sæuiunt: cùm vel nemo est, qui consilio, qui authoritate, qui disciplina furorem illum adolescentiæ, & immanem illam rabiem libidinis comprimat & coerceat: vel multò magis, cùm non desint, qui blandimentis suis accendant & augeant. Nihil hic cũ iniuria vestra, clarissimi Radziuili, dictum esse volo. Magna fuerũt maiorum vestrorum erga cõmunem hanc rempublicam nostram merita: magna iam & vestra, magnæ virtutes vestrę, summum cõsilium, summa prudentia. Etsi enim vos sanguinis vestri charitas afficit: magis tamen Reipublicæ vos debere, maiore cognatione patriæ deuinctos esse vos semper ostendistis. Sed nõ diuturna siue voluptas, siue dolor ille fuit vester. *Barbaræ mors.* Barbara enim eodẽ anno, quo regiam coronam acceperat, ex hac vita excessit. Cui⁹ funere Vilnam deducto & procurato: Rex in Poloniam reuersus, vt iura, causas & vrbes Prussiæ cognosceret, eam totã peragrauit: ciuitatum priuilegia confirmauit, & noua contulit. Vbi qualem ei honorẽ habuerint, illi duo præstanti sapientia senes, Duces: alter Barnimus Pomeraniæ, alter Albertus Marchio Brandeburgensis, Prussię Ducalis Princeps, qui ad eum Gedani conuenerant, vos ipsi meministis. *Barnimus Dux Pomeraniæ. Albertus Marchio Brãdeburgen. in Prussia Dux.* Albertus ipse, & obsequio suo, & hospitalitate, qua eũ in ditionibus suis acceperat, ita se erga eũ gessit: vt non tanquam dominum, sed patrẽ ac numen aliquod veneraretur, ac cęteris, honorandi & colẽdi Regis, illustre exemplum ostenderit. Ostendit hoc in omni vita sua, ac filio, Alberto Friderico, summa probitate & virtute iuueni, fidei amoris & obseruãtię suę erga, non tantum Sigismundum Augustũ, sed etiam quemuis alium Regem Polonum, documentum reliquit. Eodem anno, cùm regem proceres sine vxore nollẽt esse, actum est cum Ferdinando iã Imperatore designato, de altera filia Catharina fęmina sanctissima & laudatissima, vidua Duce Mantuæ: *Catarina vxor 3.* missum & ad Pontificem, vt coniugium illud alterius sororis, Apostolica dispensatione, ratum fore iuberet. Inter priuatos homines affinitates, eorũ tantùm proprię vtilitatis, & ciuilis societatis causa, inter paucos ineuntur. Inter Reges autẽ ac summos Principes in nuptijs & necessitudinibus, nõ tam eorum propria, quàm totius Reipublicæ vtilitas, & publica orbis terrarum salus quæritur. Quæ Cracouiam cùm anno sequenti, post eum annum, qui fuit & graui pestilentia & caritate annonæ notatus, à fratre Ferdinando Archiduce Austrię adducta esset: & nuptiæ summa lætitia, & sumptibus, in tot principũ externorum ac procerum regni præsentia confectę: nõ parua erat spes sobolis futuræ. Sed aliter visum est Deo, neq; enim non solùm vlla soboles ex ea suscepta, sed etiã coniugium ipsum alio, quàm expedie-

Ooo bat

bat fine, maximè regni totius dolore,
ac moleſtia, terminatum fuit. Seu enim
offenſione quapiam, ſiue alia de cauſa,
ſoli Deo ac Principibus ipſis nota, ali-
quot annos vbi coniunctiſſimè ſecū vi-
xiſſent: ita ſeparati deinde ab inuicem
fuerunt: vt poſtea Catharina à Maximi
liano fratre Imperatore moderatiſſi-
mo reuocaretur: Archiepiſcopo Gneſ-
nenſi Iacobo Vchanio, in omni fortu-
na Reipub. vigilante ſenatore, ac toto
ſenatu, vt meminiſtis, apud Regē, ne id
fieri permitteret, ſummoperè ſed incaſ-
ſum laborante. Nō paruū hoc fuit vul-
nus Reipublicæ: ſed non niſi communi
totius regni delicto tribuendum. Sed
nolo refricare hæc vulnera: nec anna-
les hic vllos recito. Inſtitutum meum
eſt, hoc tantum oſtendere, quanta fœli-
citas Regis illius fuerit: quanta autho-
ritas apud exteros Principes: vt in tātis
occaſionibus perturbandæ Reipubli-
cæ, nulla nos calamitas, nullū infortu-
nium attigerit. Nā, vt hoc quod res eſt
dicā: hos errores muliebres in illo Re-
ge optimo, ſeu potius quædam fata, vt
excuſare ac defendere nec ſcio, nec poſ-
ſum: cū in Rege præſertim caſtitas pro-
pter honeſtatis publicæ exemplum, ſit
etiam virtus pulcherrima: ita in tanta
ſegete clariſſimarū virtutum ipſius, tan
torū meritorum, quæ iam oſtēdi, & ad-
huc oſtēdam, & tantæ laudis vberrima
copia: non tanti hæc facio, quæ in for-
tiſſimos ac ſapientiſſimos etiam cadere
ſolent: & quæ hominis vitia non Regis
ſunt: vt ijs magnitudinē beneficiorum
illius, quæ in hanc Rempub. contulit,
deleri ac obliterari, ſine ſumma ingrati
tudinis nota, poſſe exiſtimē. Bonorum
enim eſt virorum, vitia non laudare, &
beneficiorum memoriā non extingue-
re: improborum verò, vno errato alie-
no, omnes hominis virtutes obterere.
Cogitate illos Hercules, Samſonas, Da-
uidas, Salomones: cogitate & cæteros
fortiſſimos & optimos Principes: & Re
gi defuncto ſuos næuos cōdonate. Bea-
tus ille putandus eſt, qui minimis vrge
tur. Nemo enim ita vixit inſons, vt non
grauiſſimè impegerit. Nemo eſt noſtrū:
nemo ex infima etiam plebe: qui, ſi re-
moto affectu, ſe ac ſua facta introſpici-
at, & in illa Platonica trutina expēdat:
plus in ſe errorū, quā integritatis, plus
vituperio, quàm laude dignū inueniat.
Sed ita ſumus in alienis Lynces, in no-
ſtris talpę: nec videmus manticæ quid à
tergo ſit: pręſertim in Regū actis, & mo
ribus, in quibus minima etiā quæq; pro
pter altitudinem dignitatis, & fortunæ
ſplendorem, facilius conſpiciuntur,
quàm in alijs grauiſſima etiam flagitia:
Ait enim verè Satyricus.

Omne animi vitium tantò conſpectius in ſe
Crimen habet: quantò maior, qui peccat habetur.

Et maiore audacia reprehendūtur, cū
vt Rex apum caret aculeo, ita Reges ſo
la ſe maieſtate tuentur. Miſerrima cer-
tè Regū eſt conditio, ſi attendamus ne-
gocij difficultatē: prouinciæ magnitu-
dinē: oneris grauitatē: vigilantiæ neceſ-
ſitatē. Quod ſi pro tantis ſuis ærumnis,
pro tantis laboribus, ingratitudinē &
conuitia reportant, & omniū maledi-
ctis, ac reprehenſioni obiecti ſunt: nul-
lū genus vitæ magis afflictū, miſerum,
magisq; ſeruum inuenias, vt nō imme-
ritò quidā conqueratur: cùm, ô nobi-
lem, inquit, magis & ſpecioſum, quā fœ
licem pannū: & alius quidam, ô diade-
ma caput adurens: ô palliū ſpinis refer-
tum. Et profectò, ſi in rege noſtro, iſti il-
lepidi correctores, & vigilantiā, & ſolli
citudinē, & ſtudiū, tot comitiorū mole
ſtias, tot expeditiones bellicas, tantos
ſumptus effuſos, tantos labores exhau-
ſtos conſiderēt, minus otij haberent, tā
diligenter in ea, quæ fortè humanitus
illi acciderunt, animaduertendi.

An paruum hoc illius eſt beneficiū?
an parua fœlicitas? ea Reipub. tranquil
litas, hoc otium, ea pax, quod domi, in
tantā varietate opinionū de religione
in pace viximus: cùm ea de cauſa, cęterę
pręſtantiſſimę prouincię, & regna floren
tiſſima, ciuilibus bellis deflagrarint: &
parricidialibus armis, templa, domos,
cubicula, thalamos cruētarint: vrbes e-
uerterint: poſtremò, libertatē omnem
plerisq; in locis amiſerint. Nos ita con-
iunctè, ita placidè & ſuauiter inter nos
viximus: vt ea res maximè in hoc inter-
regno noſtro, orbi terrarum miraculo
fuerit. Quo Rege, minora dāna regno,
ab hoſtibus noſtris illata ſunt? Quo Re-
ge, plus regno adiunctum eſt? Nihil eſt
Liuonia: quæ ſe ſine ferro, & ſanguine,
cùm ob cæſum legatū, & Archiepiſco-
pum Rigenſem, Vilhelmū Marchionē
Brand. ac Chriſtophorū Ducē Mechel-
burgenſem in vincula coniectū: bellū,
ac exercitus regios in conſpectu habe-
ret: ſupplex ad pedes Regis mitiſſimi
abiecit? Liuonia illa tāta, non prouincia,
ſed regnū: tot vrbibus potens, tot portu
bus commoda, tot arcibus munita: quę
etiamnū florem priſtinum ac opes ſuas
retinuiſſet: neq; partes eius nobiliſſimę,
hoſti barbariſſimo & crudeliſſimo, cui
ſimile monſtrū nullæ hiſtorię vnquam
prodiderunt, ceſſiſſent: ſi Ferdinandi piiſ-
ſimi

Catarinæ diſceſſus. *Maximilianus Imp. moderatiſſimus.* *Iacobi Vchanij Archiepiſcopi ſtudiū.* *Beneficia Regii.* *Pax domeſtica.* *Liuonia victa.*

ſimi Imperatoris interceſſiōes, ac Prin-
cipum Romani Imperij preces, Regem
placidiſſimum, ne intra fines illius pro-
uinciæ exercitus ſuos ire pateretur, ab
inſtituto nō reuocaſſent. Eorum enim
legati, magiſtrū Liuoniæ, Vilhelmum
Firſtembergiū oblatas conditiones ſuſ-
cipere, potius quàm arma experiri, iuſ-
ſerūt. Qui eas ſuſcepit: iureiurādo con-
firmauit: Archiepiſcopū Rigenſem, cū
Duce Mechelburgico liberè dimiſit: at-
que ea ratione Regem placauit: ab eoq;
veniā impetrauit: ita, vt noſtri exercitus,
quos tunc maximos, & inſtructiſſimos
habuimus, domū ſine ſanguine Liuo-
niæ reducerētur. Qui tamen magiſter,
cùm vires Moſchi ſe ferre poſſe exiſti-
maret, ita infeliciter eas expertus eſt, vt
hoſtis in Liuoniam à Rege intactā ſum
mis viribus ingreſſus, magnā eius par-
tem deuaſtarit: & Derpatenſe vrbe oc-
cupata Epiſcopū exturbarit. Tūc enim
Liuonia in anguſtum redacta: permiſ-
ſu Imperatoris pleno iure ſeſe Regiæ
poteſtati ſubiecit: quā vt is tuendā ſuſce
pit, nihil à Moſcho detrimēti paſſa eſt
amplius: præter Firſtembergium, qui ſe
& Felinū arcem, in qua ſe imprudētius
incluſerat, tyrāno dedidit. Et tum iam
Rex noſter iure ſuo vſus, cernens Liuo
niæ ſtatum immutatum eſſe, religionē
Catholicā profligatā, ac ordinē abiectū
(quæ res tantæ direptioni & calamitati
cauſsā ſine dubio præbuit) vt eius vires
ſparſas, ad neruum aliquē colligeret,
Gottardum Ketlerum, quod pater Al-
berto Brādeburgico in Pruſſia fecerat,
Curlādiæ, & Semigalliæ Ducē creauit:
& poſtea Ioanni Chodkeuicio viro tā
belli artibus, ac ſcientia militari, quàm
multiplici eruditione, ac rerū experien
tia inſigni, Liuoniæ adminiſtrationem
commiſit. Nihil eſt illa fœlicitas, & glo-
ria, tā incruentæ victoriæ: qua permo-
tæ omnes ciuitates Anſiatici fœderis,
Regi, ex illa expeditione reuerſo, ſui
protectionem, & ius defenſionis, & au-
ſpitij, per legatos ſuos permittebant?
Quid obſtitit? aut quis tantam acceſſi-
onem Polonico nomini ſpontè obla-
tam, è manibus eripuit? Quid? conſi-
lia. Aut enim nulla fuerunt: aut mala.
Cùm enim negotium ad regni comi-
tia dilatum eſſet, quod celeritate indi-
gebat, in irritum & ventos abijt. No-
lite accuſare Regem, proceres. Nihil
eſt facilius, quàm in Reges erratorum
noſtrorum reijcere culpam: cùm ita in
ſtitutam Rempublicam habeamus, vt
quanto plures ſunt, qui de ea, vnà cum
Rege conſulant, tanto minus obnoxi-
um culpæ Regem eſſe oporteat: cùm
non abſoluta poteſtate nobis imperet,
ſed ex conſilijs & authoritate Senatus
dependeat. Dependeret autem ſemper,
ſi concordes ac conſtantes ſententias
eius eſſe cognoſceret. Cōſtantia patres,
conſtantia ac fide opus eſt: fide inquam
maxima, quam genibus in terram abie
ctis in ampliſſimo Comitiorum regni
theatro Deo, & Reipublicę iuratis. Quę
ſi tanta eſſet, quantum iureiurando re-
cipitis, non ita laboraremus: quamuis
hæc non ad omnes. Sed redeo ad alia
merita Regis noſtri. An paruum illud
meritum? quod acciſas opes, & vectiga-
lia Reipublicę, authoritate quidem ve-
ſtra, & ordinis equeſtris flagitationibus
recuperarit: quod de ſuis prouentibus,
magnam partem in vſum defenſionis
publicæ deciderit atq; donarit? In qua
re, in Senatu hoc veſtro ampliſſimo, V-
chanius hic Archiepiſcopus, ad curas
ferè perpetuas natus Senator, in ordi-
ne verò equeſtri Hieronimus Oſſoli-
nius, publicæ & ſuæ libertatis cuſtos, &
aſſertor animoſus, nunc Caſtellanus
Sandomirienſis, multum operę, & la-
boris poſuerunt. Cuius rei apud Ioan-
nem Borucouium, Præpoſitum Lanci-
cienſem, Regium Secretarium, virum
integræ fidei, & ſingularis probitatis a-
cta, & volumina in quibus elaborauit,
extant. Quæ recuperatio, etſi nonnul-
lis permoleſta accidit: tamen, niſi mor-
bus ille rerum publicarum ambitio,
eam rurſum eluxet, & labefactet: mul-
tum profectò incommodi è Republi-
ca ſuſtuliſſe videtur. Primùm Regios
reditus, qui perpetuis donationibus, &
fundorum diſtributionibus diſtracti, &
exhauſti fuerūt: collegit. Deinde, viam
multis ad benemerendum de Republi-
ca aperuit: hoc enim reddidit Regi-
bus, quo virtutem hominum ad Rei-
publicæ ſtudia excitarent & prouoca-
rent: quod tum fieri nō poterat, cùm v-
niuerſę opes, & patrimonia tota Reipu
blicæ in paucorum domos coactæ, &
concluſæ iure hæreditario fuerūt. Vn-
de virtutis officia negligebātur: & Reſ-
publica, nec militē in finibus: nec domi
viros litteratos, habebat, cū parentes, tā
amplas reipub. poſſeſſiones, ad otiū, lu-
xum, & libidinē, filijs priuato nomine,
poſſidēdas relinquerent. Vnde nec fun
ctiones publicæ illis officijs adiunctæ,
cū ab vno tot, & tanta, ac tā diuerſis lo-
cis tenerētur, rectè adimpleri poterāt.
In ordinē iam ſuū ea omnia, cura, ſtu-
dio, & vigilantia Regis noſtri redacta
ſunt: dummodò ne nouis cuniculis ea

Se Regi Polon. ſubiecit. *Gottardus creatur Dux Curlād. & Semigalliæ.* *Ioānes Chodkievvicz adminiſtrator Liuoniæ.* *Ciuitates Anſæ Regi ſe ſubdere volunt.* *Exequutio ſtatuti Alexandrini.* *Iac. Vchan. Archiepiſcopus.* *Hieron. Oſſolinius Caſtellan. Sandomir.* *Ioannes Borukovvius.*

perturbet auarities iſtorum, qui nō intelligunt, in hoc ſemel ab eo cōſtituto ordine ſalutem, & dignitatē totius Rei publicæ, & fortunarum priuatarū ſtabilitatem ſitam eſſe. Non ſua cauſa, fecit hoc Rex ille. Nam quid in noſtra Republica ſua cauſa Rex facere velit: in qua, nihil propriū, nihil à publico ſtatu ſeiunctum habeat: ſed & ſua & ſeipſum Reipublicę debeat: Sed fecit hoc veſtrę omniū vtilitatis, & veſtri cōmodi cauſa: in quorū gratiam nō ſolùm ingenij, & induſtriæ, ſed etiam ſalutis ſuæ vires vniuerſas, tot comitijs, tot profectionibus effudit.

Vnio Lituanorum cum regno.

Venio ad Lituaniam, quam & ſi ſemper nobis amicā, & fœdere antiquæ amicitiæ, & communium vinculorū integra fide perſiſtētem habuimus: tamē arctioribꝰ multo vinculis nobis deuinxit, & in vnum regni, ac Reipub. corpus vniuit. Quo quidē in negotio, quantum difficultatis fuerit: & quàm ſollicitè de ea re conficienda, tam apud patrē Sigiſmundum, quàm apud eius filium Sigiſmundum Auguſtum, nuntij ordinis equeſtris, nullis ferè nō comitijs laborarint, & contenderint, vos ipſi meminiſtis. Fecit itaq; ille, quod bonum Regem decuit, ac verū patrem patriæ: qui vniuerſam eius ſalutē, & fœlicitatē hac vna re niti perſpiciebat: & quā, niſi eo fine terminaſſet, quem videmus, fortaſſe in hoc interregno res nō ita tranquillas, nec animos ita ad concordiam propenſos habuiſſemus. Quibus incōmodis ille prudentiſſimè occurrit: & aſſiduis profectionibus, curis, laboribꝰ, admonitionibus, precibus, imò & liberalitate ſua maxima, erga quamplurimos, rem eam; tanta & ſua laude, quàm vnus ferè omnium regum propriā ſuam iure ducere poteſt, & noſtra fœlicitate confecit, concluſit, ac ſempiternis fœderum & beneuolentiæ vinculis ratam, firmam, ac perpetuam fecit. Ita vt Polonam & Lituanam gentem, iam vnum populum, vna comitia, vnum ſenatum, vna conſilia, vnam Rempublicam, & vtrāq; fortunam communem, magno decore & ornamento vtriuſq; nationis, magno præſidio ſtabilitatis ſuæ, habentē, agnoſcas. Magnum hoc beneficium eſt, quod ea copulatione viriū, ac opum & cōſiliorū communione ſalutem ac immortalitatem Reipublicę comparauerit ac reliquerit, vtque nos maiore beneficio obſtringeret, quicquid iuris in Lituaniā, à maioribus ſuis habebat: hoc totum ſibi ipſi ademit: & vtriq; nationi donauit.

Vnio Pruſſorum.

Iam Pruſſos, qui propria quædam cōſilia, & priuatos terrarum ſuarum conuentus ſuis temporibus conceſſos habebant: quia periculum Reipublicæ aliquod creari poſſe, inde aliquādo metuebat, ſi quid ſeparatum à corpore regni habere viderentur, maioris firmitatis cauſa, ijſdē vnionis nexibus, ad vnū regni ſtatum aggregauit. Quæ vtraq; vnio, ſi prioribus Regibus viſa eſt difficilior, Regis noſtri fœlicitatem & prudētiam: ſin autem eam illi noluerunt, bonitatē, & verè Regium in Republica animū huius noſtri apertiſſimè declarat. Sed nō deſunt, qui non pari gratitudine ea merita proſequuntur: & quod, cùm nō haberent, ardenter expetiuerūt, hoc adepti nō tāti facere videntur. Cùm Liuonia abeſſet, deſiderarunt: cū adeſt, oneroſam ſibi eſſe querūtur. Recuperationem, quā vos executionem vocatis, maximis votis requirebāt: nūc aūt tantū non execrātur. Vnionem optabant: nunc perfectā colere videntur remiſſius. Quorum ego inſtabili ſententia nihil moueor. Maius eſt totius Reipub. iudiciū, maior authoritas. Ingratitudo paucorū, quę cū paſſim bonis omnibus inſidietur, etiā in præclarè geſtis Regis noſtri quî potuit eſſe otioſa? Quę vt nō debuit eū deterrere à benefaciendo: ita neq; nunc memoriam beneficiorum eius abolere poterit reprehendendo. Regium eſt, cùm rectè feceris malè audire.

Ducalis Pruſſia pacata.

Iam quantum illud eſt, quòd Pruſſia Ducalis, cùm ſub Alberto Seniore domeſticis diſſenſionibus æſtuaret: ac externi Principes, præſertim qui minus debebant, conſpiratione cū nouis quibuſdam hominibus Principi ſeni adhęrentibus facta, primùm arces aliquot, deinde totam Pruſſiā ſpecie tutelæ iunioris Ducis occupare vellent: ac iam hoc nomine, & Pruſſia armis plena eſſet, & grauiſſima rerum omnium perturbatio in oculis verſaretur: Cardinali Varmiēſi Staniſlao Hoſio, viro, & vitæ integritate, & doctrinæ laude clariſſimo, authore & hortatore: eam, Rex noſter prudentiſſimus, ſuis cōſilijs ita pacauit, & tranquillitati reſtituit: vt & Alberti Principis Senioris extremam illam ætatem, ab inſtanti moleſtia vindicauerit, & iuniorem ab imminenti exitio liberauerit. Cùm enim te Ioannes Slvzeui, Palatine Breſtenſis, cùm Petro Zborouio, tunc Caſtellano Biecenſi, nunc verò Palatino Sandomirienſi, Ioanne Koſtka Gedanēſi Caſtellano, & Nicolao Firleo à Dambrouica, nunc

Staniſlaus Hoſius, Car. Varmienſis.

Cōmiſſarij in Pruſſiam. Petrus à Zborovv. Ioannes à Sliuzevvo. Ioannes Koſtka.

Nicolaus Firlei.

Caſtellano Viſlicienſi, viros prudentes & magnanimos, eo ſua & totius regni authoritate cum ſumma poteſtate & imperio delegaſſet: vos ſumma prudentia veſtra, & cauſas excitati illius periculi, quæ antea latebant, inquiſitione veſtra diligenti eruiſtis: & authores turbulentos, cubiculares conſiliarios, delegatorum à vobis iudicum ſententia, publicæ condemnauiſtis: & commune periculum, ac incendium, trium ſanguine, duorum proſcriptione, reſtinxiſtis. Cuius tam eximij, ac memorabilis facti veſtri gloriam, publico veſtro in Senatu teſtimonio, pro veſtra humanitate mecum communicaſtis: cum eò à Rege, antequam vos ſumma autoritate veniretis, ad remorandum illud tum primùm emergens malum, voſq; in illo diſcrimine expectandos, ſtatusq; Pruſſiæ animandos miſſus eſſem. Quo nomine vobis Reſpublica plurimum debet: & non deerunt fortaſſe, qui actum illū memorabilem nō parua nominis veſtri commendatione, ad poſteritatem tranſmittant.

Commiſſarij Gedanum miſſi.

Huc pertinet, vt in Pruſſia regali (etſi tota regalis eſt: ſed ita nunc eam appellare libet, vt differat ab ea parte, quæ Duci eſt ſubiecta) in vrbe Gedano actus ille celeberrimus Staniſlai Carncouij Epiſcopi VVladiſlauiæ, cum Ioanne Sieracouio Palatino Lācicienſi, Ioāne Koſtka, Nicolao Firleio, Simone Subſcio, Staniſlao Vyſocio regni Senatoribꝰ, cuius vos certè nunq̃ obliuiſci debetis. Cùm enim, populus ciuitatis Gedanēſis, dominatum paucorū in vrbe illa, regiam ſibi poteſtatem vendicantium non ferens, crebras ad Regem querelas deferret: ac onera, iniuriasque publicas & priuatas Regi oſtenderet, quæ ſtatum ciuitatis illius non mediocriter perturbarant: Epiſcopus prudentiſſimus cum collegis egregiam nō ſolùm ciuitati illi, ſed etiam toti Reipublicæ operam nauauit. Cognitis enim illius perturbationis cauſis, & nimiam illam quorūdam poteſtatem in ordinem redegit: & ius Regium à ciuili diſcreuit: & poteſtatem Regis & regni, à quibuſdam obſcuratam erexit: & libertatem populi vindicauit, & commoda regni auxit: & quicquid controuerſiarum in vrbe fuit, placidè ſopiuit: ac ne quid ad fœlicem ciuitatis ſtatum deſiderari poſſet, vendicati dominatus, ac onerum publicorum authoribus, vt coram Rege cauſam diceret, diem dixit. Quo nomine illi cum collegis à Rege, & ordinibus regni publicæ actæ ſunt

Sta Karnkovvski Epiſcopus VVladiſla. Ioa. Siracouius Pal. Lancic. Ioa Koſtka. Caſtella. Gedanen. Nic. Firlei Caſt. Viſlicienſis. Stan. Vyſoczki Caſt. Biecovv.

gratiæ: & decreto comitiorum publico acta confirmata: & ijs, qui cauſam dixerant, poſtea ſupplicibus venia data. Ac Ferberus quidem & Clefeldus cùm ſpopondiſſet Ciuitatem vniuerſam tranſactionem ſuſcepturam, Ioannem Sluzeuium Palatinū Breſtenſem, cum Caſtellano Gdanenſi, Staniſlao Sandiuogio Czarncouio, Regni Referendario, & Caſpare Geſcauio Abbate Oliuenſi, eò miſſum fuiſſe meminiſtis: in quibus recitandis tantò breuior eſſe volui, quantò ea accuratius deſcripta, ac typis publicis edita, omnes in manibus habetis: atque vtinam ita habeatis, vt ea quæ ſalubriter cœpta ſunt, ad ſuum finem adducatis: & rerum earum fructum vberrimum capiatis.

Belli fortuna.

Quòd ſi autem & belli fortunam in Rege noſtro expendatis, eam ſemper illi fauentem fuiſſe memoria tenetis. Reuocate vobis in memoriam pugnas illas, & victorias memorabiles, quę etiam iā poëmatis & ſcriptis celebrantur, Neulenſem & Vlenſem: in quarum prima, duce Floriano Zebrzidouio, Caſtellano Lublinenſi, per delegatos Ioannem Leſnouolium, Staniſlaum Zamoſcium, Iacobum Secigniouium, Ioannem Zborouium, & multos alios, Moſchicos exercitus quadraginta & amplius millium, mille & quingenti noſtri Equites ſuſtinuerunt: ac vim eorum, cæſis aliquot millibus, paucis ſuis deſideratis, repreſſerunt. In altera quinque & viginti millia armatorum Moſchorum, quæ dicebatur acies ferrea, duce Nicolao Radziuilo Palatino Vilnēſi viro præſtanti & Ioanne Chodkeuicio Capitaneo Samogitiæ, Korecio, Tiskouicio, maximo conflictu cęſa, fugata, diſperſa, cum ſumma laude virtutis Sarmaticæ fuerunt. Reuocate prælium illud ad Boriſtenem cum Tataris, & fortaſſe non vnum, duce Nicolao Sieniauio Palatino Ruſſiæ, partamque toties victoriam. In quibus reprimendis, quanta ſemper Sieniauiorum virtus, quorum nunc duos, nimirum Hieronimum Sieniauium Caſtellanū Camenecenſem, & Nicolaum cohortium regiarum multoties prę̨fectum (vt nūc fratres eorum taceam magnæ ſpei iuuenes) viros ſtrenuos, & præclarè de Repub. noſtra meritos intuemur: quāta felicitas fuerit, hoc me etiam tacēte vos ipſi agnoſcitis. Quid Albertus Laſki Palatinus Siradienſis: vir animi magnitudine, & artibus militiæ præſtantiſſimus? quid, inquam, cū ſæpe aliâs, tum apud Oczakouiam egerit? vbi non ſolùm

Nic. Radziuilus Pal. Viln.

Ad Boriſtenem.

Nic. Sieniavvski Pala Ruſſiæ.

Hier. Sieniavvski: Caſt. Camenecen.

Alb Laski Pal. Siradienſis.

lùm Tataros intra mœnia cõpulit:ſed
etiam per pontũ Euxinum turpi fuga
terga dare coëgit.Quid non ita pridem
cæteri milites ſtipẽdiarij,duce Nicolao
Nic Mielecius Pal. Podoliæ.
Mielecio Palatino Podoliæ,ingenio,&
animo excellenti,ad Tyram fluuiũ ſub
arce Chocimo in Valachia fecerint?rẽ
eã recenti memoria tenetis. Vt antiqua
Bernardus Pretvvitz.
illa,Bernardi Pretuicij,p̃fecti Trẽbovv-
liẽſis,viri tota Polonia & Germania ce-
lebratiſſimi, contra Tataros, Turcas &
Valachos geſta, & victorias interim p̃-
teream:notiora enim ſũt,quàm vt nũc
me de ijs verba facere oporteat. Reuo-
cate & victoriam illã de Suecis in Liuo
nia partã:cùm ad villam Kirempe,non
procul à Reualia,auſpitijs viri clariſſi-
mi Ioãnis Chodkicuitij Capitanei Sa-
Nicolaus Talvvoſſ Caſtella. Samogit. Vla arx.
mogitiæ,duce Nicolao Taluoſſio,viro
ſtrenuo,nũc Caſtellano Samogitiæ,ſex
millia Suecorũ cęſ,fuſi,&capti fuerũt.
Vt nihil hic commemorẽ,de arce Vla:
q̃ ſumma fortitudine Ducis Romani
Sãguſcouicij Palatini Braſlauiẽſis, quẽ
etiamnũ Polonia & Ruſſia tota imma-
tura morte ſublatũ magnoperè dolet,
ac robore p̃ſtantiſſimorũ militũ,inter
quos fuerũt non poſtremi Ioãnes Gizi-
cius,& Staniſlaus frater meus, Moſcho
ereptã eſſe conſtat. Multa alia dicendo
recenſere poſſem:ſed ne longior ſit no-
ſtra oratio , multa conſultò prætereo:
quę alijs principibus interdum euenire
ſolent, ea Regi noſtro propemodum
perpetua fuerunt.Quantum verò ei ex-
terni Principes, & ſummi Monarchæ
tribuerint, hoc rebus ipſis declararunt.
Declarauit hoc Carol.V.Imp.fœliciſſi-
mus multis rebus.Declarauit Ferdinan
dus frater eius, cum ei duas filias daret
Pax inter Cæſarem & Ioannem Sigiſ. Elect. Vngariæ.
vxores:& aliquoties tranſactionem Vn
garici belli,quòd cùm Ioanne Sigiſmũ-
do electo Vngariæ,nepote Regis noſtri,
paucis annis varia fortuna gerebatur,
ad cũ deferret. Summũ honorem ipſi
iudicio , integritati, & ſingulari erga ſe
beneuolentiæ Maximil. iſte Imp.lauda-
tiſſimus,habuit:cùm ſępè alias,tum ve-
rò maximè, cùm bellũ illud toti Reip.
Chriſtianæ,funeſtum ac exitiale cũ ele
cto Vngariæ arbitrio, & authoritate il-
lius componendũ ac finiendum permi
ſiſſet.Quod ante triennium opera Re-
Adam Conarski Epiſc. Poſn.
gis noſtri p Adamum Conarſcium Epi
ſcopum Poſnanienſem, ſingulari vir-
tute præditum,& in rebus externis ap-
primè verſatũ,cui etiã nunc prouincia
Regis electi ex Gallia adducẽdi eſt cõ-
miſſa,ita fuit compoſitum: vt non ſolũ
certa amicitia,ſed etiã noua neceſſitu-
dine & affinitate,Ducis Cliuenſis filia,

Cæſarea nepte, in vxorẽ Ioanni Sigiſ-
mundo promiſſa confirmari debuerit:
niſi aliter viſum eſſet Deo,qui in appa-
ratu nouæ lętitiæ illius, iuuenem clariſ
ſimum,in ipſo ætatis flore,ex hac mor-
tali vita ad cæleſtem euocauit : magno
cũ optimi Imperatoris,tũ Regis noſtri
ac omniũ ferè Principum dolore ac de
ſiderio. Quæ quidẽ amicitia,& mutua
beneuolentia,inter Cęſarem & Regem
noſtrum tanta fuit, vt nihil in ea ampli
us deſideraretur, niſi qđ fortuna am-
bobus mutuum congreſſum,quem bis
ſollicitè inſtituerant, illis quodammo-
do inuidit.

Nihil hic dicam, de pace inter Reges
Pax inter Reges Daniæ, & Suetiæ.
Daniæ & Sueciæ facta : quorum alterũ
ſibi fœderibus, alterum neceſſitudine
coniunctũ,cùm haberet: ita rẽ omnem
moderatus eſt: vt neque neceſſitudinẽ
ſequendo,à fœderibus receſſerit : neq;
prorſus inſiſtendo pactis,ſanguinis ne-
ceſſitudinem offenderit.Plurimũ ſanè
difficultatis illud negotium habuit:cũ
Ioan. Dux Finlandiæ Rex Sueciæ.
primum Ioannes Dux Finlandiæ,nunc
Rex Sueciæ, de cuius virtutibus & caſi-
bus nulla vnquã ætas conticeſcet, è fra-
terna captiuitate liberatus, omnis Sue-
ciæ cõſenſu Rex depoſceretur:ac Eric⁹
ob tyrannidem regno priuatus, in cu-
ſtodiam cõijceretur.Rex noſter,vt affi-
nẽ in illa ſubita fortunæ cõuerſione, &
initijs regni iuuaret:ad Regem Daniæ,
Petr. Kloczevvski & Ioa. Demetrium Solikovvski.
Petrũ Kloczeuium , nunc capitaneum
Malogoſtenſem , & me miſit:præmiſſo
Andrea Taranouio,qui Regẽ Daniæ,à
bello inferẽdo Regi Sueciæ, donec ad-
ueniremus , ac inter eos de pace agere-
mus,retineret. Quam rem ita diligẽter
Rex noſter egit:tanto ſtudio & conatu,
vt nos etiã alieno anni tẽpore iter ſuſci
pere iuberet,in quo q̃dem itinere nos
ob mare glacie concretum , quod no-
bis apud Roſtochium traijciendum e-
rat,extremo periculo nõ procul abfui-
mus. Quod nobis in tanto Regis noſtri
ad pacem conciliandam propendentis
ardore,& ob noſtrum erga Regem Sue
ciæ ſtudium,non erat formidabile. Ne
que autem prius ab incepto Rex no-
ſter deſtitit: donec poſt multas alias le-
gationes,poſtremò in Stetinẽſi cõuen-
Pax Stetinen. inter Reges Daniæ & Suetiæ, per Martinum Cromerũ Epiſcopum Varmienſem & Solicouium.
tu,per Martinum Cromerũ, virum iu-
dicio ac ſolida doctrina clariſſimum,
coadiutorem Epiſcopiæ Varmienſis,
me & alios, vnà cum Cęſareæ Maieſta-
tis,Gallico,&Saxonicis Oratorib⁹,rem
ad optatum finem adduxiſſet, Pro quo
facto , plurimum Regi noſtro debet
Rex vterq;:& debuit iam pridem in ea
ipſa concordia maiorem gratitudinẽ,
qui

qui inter ſe facta pace, Regis noſtri res,
quæ à nobis proponebantur, poſthabi-
tas in ambiguo ad extremum relique-
runt:licet nobis reclamantibus & prote
ſtantibus.In qua re illud ſingularis eius
animi moderationis præclarũ eſt indi-
cium,quod eam concordiam,etiam ali
quo ſuo incommodo cõfectam, quàm
ſua propria cauſa interturbatã eſſe ma-
luerit. Pauci ſunt admodũ , ô proceres,
qui eam charitatem toti Reipublicæ,
eam fidem præſtent, quæ fuit in Rege
noſtro . Sua tantum cæteri quærunt : &
cum alijs perniciem moliuntur:ſeipſos
tandem , maximo infortunio obijci-
unt.

Turcarum certè Imperator Selimus,
à patre Solimanno , qui cum Rege no-
ſtro conſtanter pacẽ coluit, in imperio
relictus , tanti fecit ſemper Regem no-
ſtrum iam inde ab imperij primordio,
Petrus à Zborovv legatus in Turciam.
cùm Petrus à Zborovv, tũ Caſtellanus
Voinicen.nunc Palatinus Sandomirię,
vir magnanimus , ampliſſima illa lega-
tione Turcica,fœderum confirmando
rum cauſa functus eſt:vt & iniurias non
paucas,quæ in finibus vltrò citroq; inci
debant,& diſſimularet ſemper , & nun-
quam alia ratione,quàm literis & accu
ſatione vindicaret:& ne quid hoſtile in
finibus à ſuis ſubditis, ꝑpetraretur, Baſ-
ſis ſuis ſeriò ediceret.Quærite ex his qui
nunc ibi in Turcia fuerunt , cùm Rex
noſter mortuus eſſet:quàm doluerit Im
perator, & Baſſæ, morte illius quanta
cum laude prudẽtiam eius commemo-
rarint : ac orbis terrarum quaſſationẽ,
tumultum , & inſignem fore mutatio-
nem morte eius ſperauerint. Vnde ap-
paret quàm præclarè, non ſolùm Chri-
ſtiani Principes, ſed etiam barbari de e-
ius virtutibus,ſapientia, conſilijs & mo
deratione ſenſerint.

Moſchouia à Turcis defenſa.
Sed non tantùm in amicos beneficus
erat:benefecit & hoſtibus: & non tantũ
ſingularẽ bonitatem,ſed & ſummã pru
dentiam in eo declarauit. Cùm enim
ante triennium Turcarum Imperator,
ab eò per Podolienſes campos tranſitũ
ſuis exercitibus in Moſchouiam, terrã
ſuam hoſtilem,per Imbraimbecũ Straſ-
ſum peteret:hoc ita denegauit: vt ſi du-
cendos eò vellet ſuos exercitus , hoc nõ
per ſuos fines faceret.Sciebat enim Rex
noſter,ſi id prohiberet,in Moſchouiam
Turcicos exercitus peruenire , aut om-
ninò nõ poſſe,aut ęgerrimè,& maximo
ſuo incommodo poſſe . Atq; ea de cau-
Andreas Taranouius.
ſa Andream Taranouium in Turciam
allegauit : qui hoc ab Imperatore con-
tenderet.Fecit Imperator:& cùm , ne fi-

nes noſtri Regis attingeret , per Aſiã in
Aſtrachanum longis itineribus circun-
duci exercitus mandaret,ac Taranouiũ
ideò illis pręſentem adeſſe vellet:victus
& aquę inopia,& locorũ incommodita
te ad triginta millia Turcarum cum e-
quis , per campos illos amiſit : quorum
aliqua pars fame,morbis, & peſtilentia
confecta, rebus pœnitus infectis reuer-
ſa eſt. Ita tum Regis noſtri bonitas,non
ſolum Moſchum hæreditarium hoſtẽ,
cùm poſſet,alienis armis reprimere no
luit:ſed etiam à bello illo imminenti,&
viribus Turcicis, cum propemodũ ſua
prudentia ſubduxit.

Teſtantur eius bonitatem,& clemen
Transfugæ.
tiã, & iſti plurimi ex Moſchouia & Ta-
taria transfugæ. Inter quos Dux Koru-
Korupski.
pski facilè primas habet, qui cùm olim
Moſchicos exercitus duxiſſet:ab imma
nis,& feri Tyranni crudelitatẽ ad mo-
deratum,clemens,& iuſtum placidiſſi-
mi Regis imperium confugit:& præcla
ras poſſeſſiones ab eo adeptus, fidei ſuæ
non vile ſpecimen exhibuit. Taceo Vo-
lodimirum, virum ſtrenuum, & nõ ſo-
lum animo , ſed & corporis eximio ro-
bore præſtantem: taceo reliquos, quos
omnes ad ſe Regis noſtri bonitas nõ ſe-
cus,quàm Magnes ferrũ pertraxit. Sed
in his nolo diutius immorari. Si quid
verò ad laudẽ , & fœlicitatẽ eius & hoc
facere exiſtimatis, vti plurimum facere
meritò exiſtimare debetis:ſub nullo vn
quam Rege tanta copia doctiſſimorum
virorum,in Polonia , & Lituania exti-
tit,quàm ſub hoc. Videte Hoſium,Crò-
merum,Orichouium, Socolouiũ, Ro-
tundum , Patricium , Kochanouium,
VVarſzouicios, Pouodouios, Herbur-
tum,Zamoſcium , Ioannem Leſnioui-
um,Iacobum Gorſcium, Staniſlaũ Ilo-
uium,Franciſcum Maſlouium,Petrum
Koſtka,Iacobum Ponetouium,Lyſaco
uium,Coſſobucium,Pudlouium, Goſ-
licium, Lucam Gornicium,& reliquos
innumerabiles , quos breuitatis cauſa
prætereo , doctiſſimos & ornatiſſimos
viros : tot Theologos , Iureconſultos,
Philoſophos , Oratores, Poëtas , Medi-
cos, Aſtrologos, Muſicos. quorum inge
nij monumenta pulcherrima vel iam
extant, vel adhuc ſperantur. Hæc certè
ornamenta Reipublicæ ſunt præſtan-
tiſſima:quæ hoc Rege floruerunt,& ad
huc florent.

Mores & virtutes.
Iam ſi mores , ſi proprias virtutes ex-
cellentes in Rege noſtro animo reuol-
uatis:multis ſuperioribus Regibus inge
nio,ſapientia,iudicio præſtantiorem,&
ad honeſtatẽ,grauitatem,tẽperantiam,

æquitatem, misericordiam, omnes deniq; virtutes, magnum hominem & excelsum à natura ipsa habuistis. Fuit in eo tanta modestia & humanitas: vt non tantum domesticis, sed etiam exteris admirationi fuerit: affectuum summa cõpositio, & maximus in summa illa potestate, rerum omnium modus.

Humanitas & modestia.

In querimonijs hominum audiẽdis, hunc morem seruabat: quod omnibus etiam infimæ conditionis hominibus ad se patere aditum volebat: qui ne cibum quidem sumẽti pepercêre vnquã. Quos tamen ille nec abigi, nec remoueri passus est: sed eorum querelas patienter audijt, & libellos supplices ad eos quorum erat officium remittebat. Tardior tamẽ earum rerum expeditio, laudes eius non mediocriter, quod sanè dolendum est, imminuebat. In iudicando fuit grauis, & seuerus: alloquio blandus & placidus. Nemo ab eo discessit, quin magna signa lætitiæ præ se ferret. Ita enim, omnibus satisfacere volebat: & talem spei sementem in animis omnium iaciebat: vt multi ab eo digressi, non spem, sed rem ipsam manibus compressam tenere viderentur. Licet autem fuerit conniuentia maxima: tamen & vigilantis tanta, quæ cum priore certaret.

Bonæ spei nutritor.

Conniuentia vigilantia.

Obseruabamus autem & hoc in eo: quòd de rectè factis libenter audiebat, & gaudebat: flagitijs aũt offendebatur, sed ipse medelam non adhibebat, ꝙ publicas turbationes plus æquo pertimesceret. At quis non pertimesceret? an nõ vidimus eum statum Reipub. quod instantibus procellis & fluctibus obruentibus nauem, omnes clamabãt: Rex volebat, nemo autem fuit, qui suppetias ferret. Consilia ipsa tota Reipub. nostrę quid fuerunt, quàm exclamationes, & lamenta continua? omnes clamabant, perimus: nemo salutem dare volebat: vt hoc dici verè potuerit, ita actũ fuisse cum Repub. vt cum lumine: quod extinguatur necesse est, cùm omnes lychnũ emungũt, nemo verò infundit oleum. Fit autem plerunq;, vt ignorantes, cùm velint seruare lumen, emũgendo extinguant. Sed in nostra Repub. cùm id consilijs humanis vix effici potuisse videatur, ipse Deus clementer & damna auertit, & lumen, id est, pacem Reipublicæ, melioribus, vt spero, occasionibus conseruauit.

Rectè & malè facta.

Medela verbalis.

Erat comis & facundus, non eloquẽtia quidem illa elaborata, & quæ magis oratorum, quàm Regum solet esse: sed viua illa, graui, matura, & verè Regia, quæ non verba auribus, sed res ipsas oculis proponere videbatur. Magnã autem gratiam conciliabat orationi, vox illa clara & articulata: in qua propria vocum ac pronuntiationis expressio apparebat. Sæpè in dicenda sententia, qua omnium sententias concludebat, expectationem omnium superauit: & cùm omnes applaudentes ac ceu pedibus in sua verba euntes videret, tãta modestia vtebatur, vt iterum ea de re Senatum dicere sententiam iuberet.

Comitas. Facundia.

Musicæ harmonię, concentus, ac modulationũ, iudex erat peritissimus. Vnde ipsam ingenij bonitatem, cognoscere possitis. Tota quidẽ orbis machina, numeris, harmonia, cõcentu & proportione constat: neq; vel in Repub. vel in vllis hominum actionibus, decenter ac honestè quicquam geri potest, quod nõ sit mira quadam numerorum connexione & elegantia compositum. Adeò, vt mihi humanitate carere videantur eiusmodi concẽtuum ac numerorum imperiti: & non solũ ad functiones publicas minus idonei, sed etiam à societate hominum sæpenumerò alienissimi.

Musica.

Linguas norat, latinam, ita vt eam non solùm intelligeret, verùm etiam & genus dicendi, ac põdera verborum acutissimè perspiceret. Testis es mihi Valentine Dembinsci Regni Cancellarie, mi patrone: testis Petre Myscoui, Pręsul doctissime: testis Ioannes Herburte Castellane Sanocensis, Ioannes Zamosci, & cæteri, qui ad studium latinæ linguæ, & aliarum præclarissimarum artiũ scientiam adiunxistis. Quęrat qui volet ex hoc Andrea Patricio Nidecio viro præclara eruditione, & Tullianæ eloquentiæ excellenti, qui tẽporibus eius in Cancellaria regni complures annos pro Secretario externarũ expeditionum magna fide & dexteritate est versatus: intelliget, quantus ille & quàm propemodum curiosus, cùm verborum obseruator, tum sententiarum censor, ac iudex mirificus in oratione latina extiterit. In qua quidem si quid affectatum, si putidum, si tumidum, si inane reperiebat, id confestim natura ipsa respuebat: cõtra aũt, si purum, si simplex, si temperatum animaduertebat, id vnicè amplectebatur: necessariorum vltrò submonẽs, decentia laudans, omnia autem audiendo (nam legebat non æquè libẽter) non solùm intelligẽs, sed etiam limatissimo suo iudicio, tanquam ponderibus examinans. Atq; hæc quidem in latina, cæterum populares illas, Italicam, Germanicam, Slauonicas linguas oẽs, in ijsq; adeò, vt ne hoc etiam taceam, nostram in

Linguæ.

Val. Dembinscius, Regni Cancellarius.

Petr. Miscouius, Episco. Plocensis.

Ioa. Herburtus.

Ioan. Zamoscius.

Andreas Patricius.

in primis Polonicam ita calluit, vt nescias, cùm loquentem audires, cuiatem esse potissimum existimes.

Geometricam, opticam, rerum ponderationes, numeros, proportiones, diuisiones, precia, architecturam tormentariam ita calluit, ac si in tota vita nulli alteri studio vacasset. Acies instruendi, collocandi, currus ordinandi, ducendi exercitus, & omnium artiũ & necessitatum belli ita gnarus, ita peritus, vt ij, qui in re bellica non mediocriter versati sunt, hoc de eo summa cum admiratione prædicarint.

Geometria.

In naturæ opificio, & naturis animaliũ plurima obseruauit: quæ multi philosophorum non attigerunt: & multa refutauit, quæ alij scribendo pro rebus certis tradiderunt.

Naturæ obseruationes.

Tempestates futuras, & aëris affectiones, ex vsu & propria experientia mirandũ in modũ obseruabat. In omnib9 mechanicis artibus vocabula, nomenclaturas, proprietates ita tenebat, vt vix vllũ artificium esset, de quo non egregiè disserere, ac quæ ad artẽ necessaria sint, exactè tenere & commemorare posset.

Tempestatũ item.

Mechanicæ artes.

Liberalis certè ita fuit, ac ferè formatus ad benefaciendum, vt plurimos locupletando, ipse & fiscum exhauserit: & nunꝗ magnas diuitias habuerit: & ære alieno non paruo inuolutus sit. Auariciæ radicem profectò non solùm habuit nullam, sed etiam sæpe de suo decedebat: & sua negligẽtius habebat. Ostendũt hoc cũ pleraq; alia, tũ Ducatus ipsius Barẽsis in regno Neapolitano hæreditas, in qua repetenda, totos decẽ & septem annos laborabat: quæ vno anno, quantũ intelligo, recuperari potuisset.

Liberalitas.

Frugalitatem in vestitu, cibis, & cultu corporis in priuata sua vita qualem seruauerit, vos ipsi vidistis: à splendore certè superiorum nostrorum Regum tantum abfuit, vt à mediocris sortis hominum parsimonia non multũ distare videretur. In publicis alioquin tractandis splẽdidus fuit & magnificus. Luxũ certè gentis nostræ, & molliciẽ, non solùm reprehendebat sæpe, sed etiam leges aliquas vestiarias, & cibarias sanciri cupiebat. Sed nos & in eo liberi esse maluim9.

Frugalitas.

Ferunt: qui multis præest, nisi multorum humores cognoscat, in multis eũ hallucinari oportere. Rex noster, ita cognoscebat omnes: ita naturam, mores, studia, & propemodum cogitationes ipsas omnium in vultu tanquam in speculo aspiciebat: vt nihil ferè esset, quod illum latere potuerit. Quod vt certum est, ita rursum facies & vultus ipsius erat viua animi eius imago. De quo hoc dici poterat: sępe tacens vultus verba loquentis habet.

Perscrutator animorum.

Cunctationem nimiam in eo quidã reprehendere solebant. Fuit quidẽ cunctator: sed ego dũ in ea cogitatione diutius versor, sæpe hoc mihi ante oculos ponere, idq; libẽter crebris sermonibus soleo vsurpare: eam fuisse rerum nostrarum, & temporum illorũ cõditionem, vt eiusmodi ingenium, quali eum præditum esse cognoscebamus, vix aliter, sine salutis publicæ detrimento se gerere potuisse videretur.

Cunctatio.

Quid de patientia dicam? quæ nõ tantum suis, sed etiã orbi terrarum fuit admirationi. Passus est sibi vera dici: Vitia Reipublicæ scriptis & orationibus perstringi ferebat, neq; cuiusquam in ea re libertate offendi videbatur. Meretur hic laudẽ maximam Stanislaus Carncouius Episcopus & Senator Reipub. nostræ dignissimus: qui vltimis comitijs ante mortem Regis nonnullis senatoribus adstantibus, & illius verba repetentibus, non Regis quidem malignitatem quæ in eo nulla fuit, sed potius lenitatẽ, qua quidam abusi temere sese in Reip. munia ingerentes, & Reipub. maiestatẽ labefactarãt, & ordinem rerum in multis peruerterant, & Regis ipsius dignitatem eleuarant, animo excelso ac imperterrito ita reprehendit: vt eum, qui adessent Sbigneo illi Olesnicio, acerrimo principum suæ ætatis monitori comparare non dubitarent. Et profectò, Senatores clarissimi, ea demum est officij vestri ratio, hoc munus in Republica vestrum: nec spe cõmodorum, aut praua ambitione in dicẽda sentẽtia blandiri: neq; metu à recto & honesto deterreri.

Patientia.

Stanislaus Carncouius Episcopus VVlad.

Sed non tantum vera dici, quantumuis acerba, Rex noster passus est: passus & falsa: sustinuit contumelias. Verùm eas non sibi vindicandas sumebat, sed tempori refutandas relinquebat. Qui vsq; adeo obliuiscebatur iniuriarum, & ita diligebat inimicos: vt eos, à quibus offenderetur, breui, maximis beneficijs ornaret. Fuit hæc quodammodo propria eius vindicta, quod hostes beneficijs suis obrutos ac oppressos vellet esse. Quod si quando vltionem ex aliquo sibi sumendam esse putaret: non vlterius ferè progrediebatur, quàm vt is qui offendisset, intelligeret, se offendisse, neque tamen cuiquam dixit se offensum esse. Vt autem non facilè offendebatur, ita ipse in eo maximè laborabat, ne quenquam offenderet. Atque ea de causa multorum stultitiam perpessus

est,

est,arrogantiam pertulit, morositatem
exorbuit: & cùm aliorum sæpè, tum &
ministrorum interdum,quorum culpa
boni Reges damnum, & malam existi-
mationem sibi sæpenumerò arcessunt.
In quorum moribus tolerandis,ita erat
patiens,vt potius mallet ab illis iniuria
affici,quàm illis officere.Dixit quidam,
quod virtutis opus?cùm possis nolle no
cere,optarem in hac re,nō ita benignus
fuisset:vlcīscēdis enim malis,bonis plu-
rimum profuisset.

Nulla re magis dolebat: quàm quòd
ius omnibus dicere semper nō poterat.
Audiebat quidem quātum poterat cau
sas,& cognoscebat:iusteq; & prudenter
iudicabat: vidistis iudicium,agnosceba
tis prudentiam summam: vidistis in eo
legum patriarū exactam scientiam: sed
valetudo imbecilla à sedentarijs labori
bus abhorrebat, & horas consilijs com-
modiores, valetudinis curatio require-
Viduæ Pupilli.
bat. Viduæ profectò & pupilli sempiter-
nam eius iustitiæ, clementiæ & miseri-
cordiæ memoriā retinebūt. Is enim ef-
fecit, vt leges illæ, de solido iure vxoris
cum viro, & de rationibus à tutoribus
pupillo postquam ad maturam ætatem
peruenerit, reddendis, ferrentur ac san-
cirentur. Is & legem illam, qua de homi
Vir bonæ famæ.
cidio commisso, vir bonæ famæ iureiu-
rando veteribus nostris legibus euade-
bat, abrogauit: & scrutinium, seu inqui-
sitionem iuratoriam in Palatinatu fieri
sanxit. Atq; vtinam tandem, ô mei Sau-
romatæ, nō humanis, sed diuinis pœnis
hæc tam nefanda homicidia vindicetis.

Vidit hoc Rex noster: & correctū es-
se plenè voluit. Vidit & alia pleraq;, in
quibus emendatione fuit opus. Sed run
candi sunt sensim, non violenter euel-
lendi errores publici: quale ferè erat stu
dium, qualis animus Regis nostri: qui
omnia in Reipublicæ negotijs mansue-
tè, moderatè, cautè, pedetentimque age
bat. Vt autem prudens nauclerus, non
semper eò dirigit nauem, quò cursum
instituit: sed quò præsens tempestas illi
conceditita prudentes in Republica vi
ri, semper idem spectant, non semper i-
dem agunt & dicunt: & vela consiliorū
suorum, ad flatum temporum, & occa-
sionum componunt, & moderantur.

Successor.
Tantum verò etiam sua persona Rei
pub. satisfacere volebat, vt etiam se vi-
uo, liberam de successore designando
dicendi sententiā, omnibus esse volue-
rit: non alio certè cōsilio, quàm vt eam
salutem, & pacem, cuius ipse in nostra
Repub. dux fuit, & autor: quasi per ma-
nus successori suo tuendam, & conser-
uandam traderet. Sed vt alia nō pauca,
etiam hoc eius institutum, non solùm
tum non successit, sed etiam in meliorē
statum nunc conuersum est.

Corporis lineamenta.
Corporis eius lineamenta, & illā sin-
gularē vultus, oculorū, & oris suauita-
tē, corporis ipsius, brachiorū, & manuū
decentem habitū, ac proportionē, tene-
ritudini tamē cuidā magis obnoxiam,
nolo hic oratione mea persequi. Decen
Pudicitia.
tia omnia, & placida in eo fuerūt. Pudi-
citia externa tanta: vt nullū verbum ob-
scænū aut turpe, nec in cubiculo quidē
pœnitiori, ex ore eius auditū sit vnq̄: &
semper cauebat, ne se induēdo, aut exu-
endo, aliqua nudatione dehonestaret.
Indefessus etiam suo incommodo.
Vno hoc nimius fuit & immoderatus:
quod sibi parcebat nunq̄: non nox curis
soluta: nō dies à laboribus liber: nō men
sa aliqua molestia vacabat. Sæpenume-
ro aliqui pēdebant ab aure: qui vesparū
fungerentur officio. Adeò verum hoc
fuit in Rege nostro, ꝙ quidam dixit: asi-
norum multò meliorē esse conditionē,
q̄ Regum: quibus parcitur cibū sumen-
tibus: at Regibus ne tum quidem. Cuius
rei, & si Rex noster neminē propter mo
destiā admonuit: tamen priuatim sæpè
conquestus est: eò se redactū esse, vt nul-
la in re agnoscat se Regem esse, nisi in so
la reuerentia subditorū. Et quò grauior
ætas accedebat, eò magis laboribus de-
fatigabatur: & nō solùm regni, sed vitæ
etiā pertęsus, multa remittebat. Solebat
que dicere, nisi alia ratione sibi consule
ret: tāquam vectoricio equo, sub ipsis o-
neribus sibi moriendū esse. Ideoq; sæpè
& sollicitè ea de re cogitabat, quo pacto
se à regni gerēdi molestijs retraheret: &
alteri tradens lampada, regno se abdica
ret: ac exemplo Caroli V. Imperatoris
fœlicissimi mūdo relicto, Deo, & sibi vi
uēs priuata cōditione vitā terminaret.

Religio.
Ad finē orationis rem præcipuā ser-
uaui, quā fortassè iam dudū à me expe-
ctabatis: hanc nimirū, q̄ religionē & reti
nuerit semper, & in qua ex hac vita dis-
cesserit. Religionē itaq;, qua ab ineūte
ætate imbutus erat, Catholicā, & ne q̄d
dubitare possitis Romanā, tenuit, coluit
& obseruauit. Etsi in hoc rerū turbine &
totius orbis miserāda tēpestate, q̄ & no-
strā patriā nō mediocriter affecit, nō e-
rat valdè mirandum, si & ipse aliquid e-
iusmodi in animū admisisset. Tamē cū
aduersæ partis dissidentes, & in dies no-
uas ac mutabiles sententias, nostrā verò
constantem concordiam, in eorū dog-
matibus summam omniū rerum licen-
tiam, in nostra aūt religione maiorē pu
doris, & disciplinæ rationē, ibi perniciē

ac euersionem regnorum, ac rerum pu-
blicarum, hic pacem & salutem Reip.
contineri perspiceret: in ea fide, quam à
maiorib⁹ suis Poloniæ Regibus, per ma
nus traditam nascens acceperat, toto vi
tæ suæ tempore ad extremum spiritum
permansit: quod & in ipsa morte decla-
rauit. Non enim nisi sacris Christianè
procuratus, & peractis omnibus, quæ fi-
deles solent, & debent, obijt. Ostendit &
testamento suo, quanta erga Deum pie-
tate fuerit: quali animo & amore in Rē-
pub. & nos oēs. Cùm enim omnia sibi à
Deo data fuisse agnosceret, animā, cor-
pus, regnum & officium suum: hęc om-
nia, quibus competebat, reddidit. Ani-
mam Deo, à quo eam habebat, & quam
infirmitate humana multoties peccatis
obnoxiam se fecisse fassus est, per filium
Dei cōmendauit, & testamento legauit,
ac eius misericordiæ permisit: corpus è
terra natum, terræ & cineri reddi man-
dauit: officium suum Reipub. reddidit.
Sophia Dux Braunsuicensis, Catharina Regina Sueciæ, Anna Virgo sorores. Vnio. Pax. Charitas.
Sororibus verò suis tribus, quarum pri-
mam Sophiam Henrico Duci Braunsui
censi: Catharinam Ioanni Duci Finlan
diæ, nūc Regi Suecię, in matrimonium
collocauerat: & Annæ, quam virginem
moriens reliquit, id quod illarū esse du
cebat, assignauit. Præclarissima aūt mo-
nilia tria, nempè, vnionē, pacem, & cha
ritatē, nobis omnibus reliquit. Quo do-
no nihil carius, nihil præstantius, nō so-
lùm ab homine relinqui, sed etiā à Deo
opt. Max. generi hominum dari potuit.
Quid nobis reliquit? nū res vanas? nū ea,
quæ fortuna rotat, quæ sunt fluxa, cadu
ca, & instabilia, & quorum memoria cū
sonitu ipso deperire solet? non certè. In
his profectò monilibus nobilissimi Sar
matæ, reliquit nobis salutē, quid salute
melius? reliquit gloriā, quid gloria p̄sta-
bilius? reliquit libertatē, quid libertate
dulcius? quid nostræ gēti gloriosius? Re-
liquit nō solum integritatem Reipub.
sed etiam stabilitatem fortunarum no-
strarū, decoris, & honestatis nostræ sem
piternū incrementum. Quid eo clarius?
quid maius? quid vtilius? verba me cer-
tè deficiūt, quibus magnitudinem eius
beneficij dicendo explicare possim. Ac
ne vel ambitione, vel imprudentia, vel
casu aliquo ea vincula inter nos vnquā
violemus, addidit iusiurādum, quo nos
per immortalem Deum obstrinxit: vt
vnionem hanc, pacem hanc, & charita-
tem hanc, nobis ab eo relictam, tanquā
Cura Interregni.
summum excelsi Dei donarium, san-
ctissimè colamus & tueamur. Hoc eo-
dem testamento, vobis Senatores, & cu
ram interregni commendauit: vobis
Consiliarijs, vestram fidem imploran-
do, sororem suam Annam, iam omni-
bus amicis, & consanguineis in hac re-
pub. orbam; quam quanti semper fece-
rit, & viuus multis ipse rebus ostendit,
& in morte sua hoc ipso testamento ab-
undè declarauit: eam, inquam, ac fortu
nas eius, vestræ fidei, vestro patrocinio,
tanq̄ patribus & tutorib⁹, reliquit & cō-
mendauit. Et sic, vbi & Deo & homini-
bus satisfecit: postq̄ cum patre quadra-
ginta tribus, post patrē verò viginti qua
tuor annis imperasset: post longū & diu
turnū morbū, viribus omnibus exhau-
Franciscus Crasinski Episcopus Cracouien.
stus, Francisco Crasinio, Episcopo Cra-
couiensi, eū & officij illius ac debiti ex-
tremi, & vltimę ordinationis, admonē-
te, & sacris eū procurante, Knisini, vt sci
Mors.
tis, die 7. Iulij, anno superiore, ex huius
vitæ calamitatibus, ad æternā beatitudi
nem, ac domum illam propriam, è qua
p̄clarissimos illos spirit⁹, & virtutes pul
cherrimas traxerat, nobis spectantibus,
& complorantibus emigrauit: cœloq;
consedit: vbi æterna fœlicitate & præ-
mijs, pro administrato hoc regno, ac
Repub. in pace, & tranquillitate relicta,
fruetur in sempiternum.

Habetis genus, vitam, mores, benefi-
cia, in Rempub. singularia merita, Sigis-
mūdi Augusti, Regis nostri pientissimi,
Patres optimi, ac Equites clarissimi: quę
vigebunt memoria sæculorū omnium,
quæ posteritas alet, quæ ipsa æternitas
semper intuebitur, quo promiserā ordi
ne, vobis ob oculos posita. Audiuistis, &
in qua Repub. quam is languidā, ægrā,
tot cuneis hostiū obiectā, tot morbis ac
corruptelis domi scatentem, ac vi sua
quodāmodo nutantē, ita prudentia sua
rexit: ingenio gubernauit: vigilantia te-
nuit: authoritate gessit: patientia mode
ratus est: vt eius rei fructus etiā hoc in-
terregno retulerim⁹ maximos, & vber-
Interregni tranquillit.
rimos. Quid enim causæ obsecro est? cū
anni continui aliquot, fame, graui pesti
lentia, & varijs detrimentis Sarmatiam
vexassent: cùm propter quorundā infi-
nitā cupiditatē, & repentinā quandam
publici ordinis cōturbationem, ac pro-
borū indignitatē, extrema quædā perni
cies, ac euersio rerum indies metuere-
tur: cùm in acerbissima odia & factio-
nes, tam potentes quàm tenuiores, mor
bo quodam & peccato communi Reip.
discerperentur: cùm Valachia, nouam
mutationem & vulnus accepisset: cùm
Turcarū potentissimæ copiæ in finibus
essent: ꝙ in hoc tanto discrimine Reip.
illo mortuo, nulla nos calamitas atti-
git: nulla perturbatio afflixit. Domi

ita amanter, ita placidè, & dulci quadā
cōſenſione omnia conſtituta ſunt, quæ
in interregno pacem, & eius æquabilita
tem retinerent: & diſſidijs Reipub. oc-
currerent: & hoſtium conatus, ſi non
frangerent, quod ſine capite difficile vi
debatur, at ſaltem frenarent: & morarē-
tur. Nihil ſunt illæ diſſenſiones primæ
prouinciarū, & diuerſæ ſententiæ: quas
ego magis ex ambitione illa ſalutari &
neceſſaria, iuuandi Rempub. apud eos
præſertim, qui ſuæ virtuti & dexteritati
confidebant, quàm praua illa & perni-
cioſa, quæ eſt Reipub. peſtis, profecta eſ-
ſe exiſtimabam. Agitatione enim illa
conſiliorum, conuentuum, & ſententia
rum, ita res componebantur, confere-
bantur, & ad quandam moderationem
reuocatæ fuerunt: vt & ſenſus, ſtudia, ac
voluntates omnium, ad pacem & ſalu-
tem patriæ congruerent: & Rex clariſſi-
mus, & præſtātiſſimis dotibus ornatus,
concordibus omnium prouinciarum
ſententijs electus: & finis interregno ex-
optatiſſimus impoſitus ſit. Cuius quidē
rei, prima laus eſt, penes Regem noſtrū
mortuum: quòd ita tranquillū & beatū
regnum, ita prudentes rectores & nau-
cleros, ita pacis & concordię ſtudioſam
nobilitatem reliquerit. Proxima veſtra,
prudentiſſimi Senatores: qui à priuatis
inimicitijs, & odijs domeſticis receden-
do, & tanquam in ara Iouis poſitorij ea
relinquendo: veſtris ſapiētibus iudicijs,
in eum portum Remp. adduxiſtis. Non
poſtrema & veſtra omnium gloria, no-
biles conſtantiſſimi: qui etſi à libertate
veſtra non receſſiſtis: tamen Senatus au
toritatem ita ſeruaſtis incolumem: vt
eam ſequendo, nauem hāc in qua oēs
nauigabamus, ex his procellis, quæ im-
minebant, eriperetis: ac res totius Reip.
ad eum finem, quem oculis videmus, &
quo nobis meliorem optare non potui
mus, adduceretis.

Nunc hoc vnum reſtat: quandoquí-
dem oratio noſtra iam finem habet, ac
id quod voluimus, dicendo, noſtra qui-
dem ſententia, vtinam & fauore veſtro,
aſſequuti ſumus: vt Deo immortali gra
tias agamus: quòd hoc regnum, tot, tam
feris & barbaris hoſtibus circumdatū,
& tot rapinis obiectum, prouidētia ſua
diuina, ita ex alto regat, & tueatur: Re-
gesq́; nobis, tam fœlices, pios, iuſtos, cle
mentes, domiq́; & foris, ſummam forti
tudinis, prudentiæ, & moderationis lau
dem habentes, largitus ſit hactenus, ex
hac clariſſima Iagellonum familia, quę
in SIGISMVNDO AVGVSTO
finem accepit: & cuius familiæ adhuc
ANNAM Principem, virginem ſan-
ctiſſimam, vt reliquū in regno hoc ſur-
culum agnoſcimus. Cui quidem virgi-
ni, parem hanc gratiā referre debemus:
quod maiores eius, quód proau⁹, quod
auus, quòd pater, quòd frater, hāc Rem
publicam, & ſaluam retinuerunt: & in-
numeris beneficijs ornarunt: amplifica
runt: illuſtrarunt: & quæ ipſa tot annos,
pro vobis & Repub. in Deo immortali
placando occupata fuit: & quæ vltra fra
terna beneficia, etiam proprio nomine,
fide, & fauore ſuo erga Rempublicam,
animos veſtros perpetuo beneuolentię
& gratitudinis debito, tā fratri ſuo mor
tuo, quā ſibijpſi deuinxit. Deprecemur-
q́ue ab ipſo optimo, maximo Deo, vt &
Regem hunc, quem ſola virtutum illi-
us fama elegimus: quemq́; Deus, veluti
exerta è cœlo manu, nobis in eo loco,
quo minimè ſperabamus, oſtendit ac
exhibuit: & cuius electio, tam proſperè
perfecta, minuere nobis dolorem amiſ-
ſi Regis debet, ſeruet: & gubernet: noſq́;
vnà cum eo, & Republica noſtra, totius
Europæ propugnaculo, & laudis eius
domicilio, fœlices, & beatos
reddere perpetuis tem-
poribus velit.

DIXI.

IN OBITVM SIGISMVNDI AVGVSTI Poloniæ Regis carmen Iacobi Heliæ Galli.

SI Mars iura ſuo violat legesq́; tumultu,
Nec dici quiſquam Rex ſine lege poteſt:
Si ſæuas acies odit chorus ille ſororum,
Qui ſolus Regem condere iura docet:
Si dantur populis diuino numine Reges,
Vt pacem ſalua relligione colant:
Quis neget Auguſtum perfunctum munere Regis,
Regis, quem ſuperum numina ſancta regunt?
Crimina qui belli fugit clariſsimus armis,
Contentusq́; ſui finibus imperij:
Qui muſas coluit, pacemq́;, & priſca deorum
Sacra pius tenuit funeris vſq́; diem.

PROBI

PROBI, ET GALLIAE AC POLONIÆ AMANTIS VIRI, AD GALLOS ET SARMATAS ORATIO.

SI quod vnquam fuit
tēpus, fortiſſimi Gal-
li & Sarmatæ, quo e-
go & pietati erga vos
meæ, & rebus perne-
ceſſarijs veſtris ſatiſ-
facere debui: nūc il-
lud profectò eſt, cùm Rex veſter com-
munis Henricus Francus Valeſius, pri-
mùm ex Andium Duce Rex Sarmatiæ
creatus, mox & Galliæ Rex hæredita-
te factus, ita ſubitò è Sarmatia in Gal-
liam exceſſit. Qua re cùm veſtrûm alte-
ri nimis animum deſpondiſſe, alteri nō
mediocriter ſuſtuliſſe videamini: puta-
ui me hoc debere & gloriæ Dei, ne, cùm
is princeps diuino munere ac prouidē-
tia vobis contigit, ſi quid ea ex re vobis
periculi aliqua imprudentia veſtra ac-
ciderit Deo imputetis: putaui & natio-
nibus deberi veſtris, quibus ſum dedi-
tiſſimus: putaui conſcientiæ & virtuti
meæ; vt vobis animi mei ſententiam a-
perirem. Verebar enim, ne ſi è diuerſi-
tate conſiliorum, in contraria ſtudia in
cumbatis, regna hæc quibus continemi
ni, in his acerbitatibus, quibus abundāt,
grauioribus adhuc malis inuoluatis: è
quibus aut nunquam aut ſerò & maxi-
mo negotio veſtro, vos extricare pote-
ritis. Non quod conſilijs meis, qui vtri-
que & prudentia & iudicio polletis, o-
pus habeatis, ſed quia tam impotens a-
mor in Rempub. & vos meus eſt, volui
etiam mihi aliquid ſumere, vt illi qui
malè valentibus, etiam ignari artis me-
dicæ, quæ poſſunt ſolatia adferunt: &
ſæpè euenit vt maximi morbi, & nullis
pharmacis curabiles, oluſculis curen-
tur. Quod vt ne ingratum vobis ſit, ſed
vt æquo animo ea auſcultare velitis,
magnoperè peto. Hoc enim vobis vtriſ-
que demonſtrabo, Regem hunc nō exi-
tio ſed ſaluti & gloriæ veſtræ, à Deo da-
tum eſſe: ac ideò his gradibus duci, vt &
ille clariſſimus eſſet, & vos ex eo maio-
ra ornamenta & vtilitates perciperetis;
cùm iam his regnis imperet, quæ ita in
ter ſe coniuncta, mutuò maxima emo-
lumenta capere poſſunt. Sed has res tan
tas, cùm plerique non ita conſideratis,
in duos maximos errores vtrique impe
giſtis: Galli quidem, quòd hunc prin-
cipem, in maxima gloria, in ſummis ò-
pibus, & in omnibus vitæ cum volu-
ptate degendæ commoditatibus, in pro
xima ſpe ſucceſſionis Regni Galliæ, ad
Sarmatiam inconſideratè animum ad-
iecisse exiſtimatis: hoc eſt, regnum adeò
remotum, tantoperè oneroſum, & ex
quo nihil commodi, ſed laborum & ſo-
licitudinis plurimum ad eum redun-
det. Inde fit, vt qui illius è Gallia in Po-
loniæ regnum abitionis autores fue-
runt, ijs grauiter ſuccenſeatis; quod eo-
rum cauſa Franciæ ſalutem lubrico lo-
co fuiſſe poſitam arbitremini. Sarmatæ
verò, quòd vobiſcum malè actum eſſe
exiſtimatis, quòd Regem eum elegeri-
tis, qui Regnum ſummo ſtudio prius
expetitum, & incredibili veſtra beneuo
lentia eiuſq́; maxima gloria, ad ſe dela-
tum, breui ſpreuerit, ac illud tanti apud
ſe non eſſe, vel hoc ſuo diſceſſu oſtende
rit, imò in pericula coniecerit. Vnde
nunc omnes accuſatis, qui eius princi-
pis laudes vobis primi aperuerunt, & i-
gnaram, vt aitis, multitudinem in ſua
ſuffragia pellexerunt. Quos duos maxi-
mos non totius vtriuſq; nationis erro-
res, (non deſunt enim vtrimq; qui rem
non affectu ſed ratione vti eſt conſide-
rant) ſed plurimorum vtriuſq; gentis
refutare, atq; animos in contrarium ni-
tentes ad ſaluberrima conſilia, reuoca-
re, in animum induxi.

Ac primùm quidem vobiſcum, ô
Galli, agam: Ad quorum ſermones re-
futandos, vel conſtantia Regis ipſius
mihi ſufficere poſſet: qui non tantùm a-
pud Sarmatas, verùm etiam externos
Principes ac populos, & regni illius am
plitudinem & nobilitatem, & hominū
bonitatem ac fidē prædicauit, & curę ſi-
bi fore, ne illud derelinquat, ſed retine-
at, ac de illo bene mereatur, declarauit.
Sed ne me ita debilem eſſe exiſtimetis,
vt me neceſſario teſtimonio & autori-
tate principis fulcire velim: non implo-
rabo eius teſtimonium, non allegabo
conſtantiam. Sed quæram à vobis, vnde
hoc intellexiſtis, ei regnum illud nō ita
charum eſſe, vt Sarmatæ cupiunt, & vt
etiam fortaſſe merentur? An is vobis di
xit? Dixiſſe eum dicere non poteſtis.
Nam aliud ex eo audiunt ij, quibus cū

de Republica agere conſueuit.Nihil au
tem repugnans eum conſueſſe dicere
conſtat apud omnes,neque ſolùm ami
cos,ſed etiam hoſtes.Ex vobis igitur ha
betis.Quod ſi certum eſt, aut hoc certò
ſcitis : aut opinamini. Scire nõ poteſtis:
vnde enim ſciretis, ſi is, vnde hoc vos
exhaurire oportebat, in animo id ſuo
habuit nunquam. Opinamini igitur.
ſed cùm opiniones opinionibus refu-
tentur, vt venti ventis, & nebulæ nubi-
bus, non eſt neceſſe vllis argumentis.
Aut aliqui rem eam finxerunt, & fictã
vobis communicarunt. Figmenta, vt
ſunt per ſe inhoneſta, & plerumq; præ-
ſertim in rebus magnis periculoſa, ita
tempore ipſo refutantur, & tanquam
nix radijs ſolis, ita veritate deliqueſ-
cunt.Itaque neque cum figmentis con-
fligam.Sed tamen vnum telum adhuc
expediam. Si certum eſt, Regnum hoc
Regi minus charum eſſe. Si antequam
illud haberet, quare ambiuit ? Si dum
illud ingreſſus eſſet, quare nõ cõtẽpſit,
ſed ſumma alacritate diadema poſtula
uit?Si poſteaq̃ ex eo profectus eſt,quare
nihil curę, nihil laboris omittit : vt il-
lud retineat? Quid appeteret nõ igno-
rauit, qđ ſperauit inuenit: qđ aſſequu-
tus eſt non deſerit.Tribus temporibus,
id eſt,omnibus rebus euinco, huic prin
cipi regnum Sarmatiæ chariſſimũ eſſe,
neque ei dolere, ſed eo magnopere læ-
tari, quòd eius regni Rex effectus ſit:
in cuius adeptione maxima gloria cir-
cũfluxit : non ea ſolùm de cauſa, quod
de eo cum maximis principibus certa-
rit : ſed etiam quod ipſum eo conatu
dignum fuerit. Nam ſi eos ſpectetis,
qui ambiuerunt, de ijs nihil paruum
cogitare poteſtis. Quid enim ijs ma-
ius orbis habet ? Quibus ſi tanti erat
Sarmatia, vt in conſpectu orbis terra-
rum, de ea certando, exiſtimationis ſuę
periculum facere non dubitarint: quid
eſt, quod vobis non ſatisfaciat ? Magni
principes res magnas appetunt. An &
illi Sarmatiæ ſtatum ignorabánt ? vt
vos ignoraſſe dicitis, & ignorare vos
adhuc certũ eſt ? aut igitur perinde im-
prudentes fuerunt, quòd rem ſibi prius
ignotam, & quàm reipſa eſt opinione
maiorem appetiuerint : aut in Sarma-
tia adipiſcenda, maximã gloriam (quæ
dos eſt principum) collocabant. Poten-
tia autem cùm ſit mater glorię: Quî Sar
matia minùs potens ſit , cuius fines à
Carpato monte vſque ad mare Goti-
cum, & à mari Balthico vſque ad pon-
tum Euxinum porrigantur ? quæ tot
millia nobiliũ in aciem producat, quot
nullum aliud Regnum, nullus prin-
ceps? cuius eæ vires ſunt, vt etiamſi tot
acerrimis populis vndique circum fu-
ſa ſit, cum quibus nunquam aut rarò
extra bellum eſt : tamen ſuos fines vn-
diquaque longè & latè extenderit, non
compreſſerit ? At vrbes ſunt ligneæ, &
paucæ mœnibus & muris firmatæ. An
neſcitis eſſe leones intra ligneos crates?
in petra erinaceos ? Scythas ſine domi-
bus, quis vnquam domuit ? quis ſuæ
poteſtati ſubiecit ? Sarmatas, nec anti-
qui illi domitores orbis laceſſendos
ſibi eſſe putauerunt. Ergone antehac
Sarmatę potentes & terribiles, cùm ad-
huc illis res anguſta domi eſſet, & vna
prouincia continerentur: ac mucro gla
dij in manu fines regni eſſent: nunc im-
potentiores erunt, cùm, Polonijs dua-
bus, ampla Lituania, Maſouia bellico-
ſa, Ruſſia fertilis, Pruſſia diues, Podolia
opima, Volinia ferox, Kiouia, ferax,
Liuonia portuoſa acceſſit ? Quorũ vos
in Sarmatia hæc omnia cõplectente ni
hil vidiſtis : niſi autem trium dierum
ſæculo omnia per videre potuiſtis. Sed
audio quid dicatis : neque enim finge-
re quicquam volo. Aurum non habet
Polonia, vino caret, frigida & horrida
eſt, nullas dilitias præbet? Aurum qui-
dem domi non effodit, vt & Gallia,
neque fodinas præter plumbum, argen
tum, ſalem laſurum, & ferri ac ſulphu-
ris mineras habet. Sed ſi fertile ſolùm,
ſi frumenti maximam vbertatem, ſi li-
na, canabes, ceram, ſebum, reſinam, ci-
nerem, picem, trabes, ligna, pelles, ſi bo
ues, equos, armenta, maxima copia, nõ
ſolùm ipſa habeat, ſed etiam cæteris
nationibus ad ſe terra marique com-
meantibus ſuppeditet ac ſufficiat? quo-
modo aurum non habeat, ſi aurum
habentibus imperat ? quí vino careat?
ſplendida non ſit? atque vtinam minus
ſit, quàm eſt, & minor ſit in apparatu
equorum, pilentorum, rhedarum, ve-
ſtium, ciborum, potus, aromatum, ſer-
uorum, luxus & ſuperfluitas, non ino-
pem ſed opulentiſſimam eſſe Sarmati-
am conſtaret. At Rex fortaſſe, in abun-
dantia omnium & rerum, & hominũ,
vnicus eſt indigens ? An ea non habet,
quæ priores Reges habuerunt? At ſunt
dilapidata. At ſunt etiam leges, quæ ea
reuocant. Quòd ſi non tanti ſunt pro-
uentus, quanti alibi , cogitare debetis
in tanta vbertate & vilitate omnium
non opus eſſe vt tantos habeat, quan-
tos alibi. omnia enim ferè domi naſcũ-
tur, quibus non tantùm vita ſed etiam
Maieſtas indiget, præter ſerica & illece
bras:

bras: quibus facili⁹ humana vita caret,
quàm his prę̨ſidijs, ſine quibus conſiſte-
re nequit. Et ſi prudentes, non eos diui-
tes, qui multa poſſideant, ſed qui mini-
mis indigeant eſſe cenſent : Sarmatia,
quod alienis non valde indigeat, ne-
que ægrè carere poſſit, quàm ſit opulen
ta vel hoc oſtendit. Sufficiunt itaque il-
li ſuæ opes : ſuffecerunt prioribus regi-
bus, Boleſlais, Audaci, Criuouſto, Lo-
ctico, Caſimiris, Sigiſmundis, & multis
ante eos : qui non tantùm ſuis opibus
domi natis bella geſſerunt, & ſuã hanc
Spartam conſeruârunt & ornârunt :
ſed etiam plurimis extra Sarmatiam
præſidio fuerunt? Vnde tot ſumptus &
domi & foris ? vnde tantæ ſtipatorum
& aulicorum cateruæ, tanta equorum
ſtabula, ſi nullæ eſſent Sarmatiæ opes?
At ſi nunc exacto hoc interregno, &
rege conſtituto , non omnia ſuo in flo-
re vidiſti, quomodo tam ſubitò omnia
ad hos numeros reuocari potuerunt,
poſt vacationem Regiæ ſedis integro
biennio, præſertim in eo regno, in eo
populo, qui ſe liberum eſſe agnoſcit, &
non niſi iudicio , legum & comitio-
rum decretis aſtringitur ? Itaque ſi ad
comitia ventum fuiſſet: Omnes capita-
nei, Quæſtores, redemptores vectiga-
lium, montium magiſtri, publicani, ac
quorumuis prouẽtuum regiorum ad-
miniſtratores conferendã de more pe
cuniam, decreto comitiorum vocati
veniſſent. Quod ſi factum fuiſſet, iam
vos neque de hac regni tenuitate, neq;
de regio ſtatu ita queri oportuiſſet? Cõ-
ſeruauit ſenatus regi regnum, conſer-
uauit & omnia quæ ſunt in regno. Ma-
ior erat in interregno ſalutis omnium
cura, quę ſtatim periclitari poterat, quã
prouentuum, qui perire non poterant,
& quorum in ſeruando ab omni parte
regno plurimum abſceſſit. Quod cùm
integrum & non lacerum inuenit Rex,
non magnopere iactura biennalium
prouentuum afficitur, qui in rebus ſuis
eius cauſa, magnam iacturam nihili fe-
cit. Sed quàm ineptè regem defendatis,
(at quæ eius defenſio, qui ipſe defendi
nolit?) quòd illi regno tenuitatẽ, quod
onus & difficultatem obijciatis: iam vi-
dete: Gloriam enim eius non mediocri
ter obſcuratis. Nam ſi tenue regnum
eſt, aliud quàm opes in eo quæſiuit? Si
oneroſum, in ſubterfugiẽdo eo inertiæ
ſuſpitio, in appetendo fortitudinis &
magni animi argumẽtum patet ? Si dif-
ficile? minor eſſet eius gloria eo deter-
reri, quod Sarmatici Reges, & pruden-
ter rexerunt, & ſtrenuè geſſerũt, & huc-
uſque incolume conſeruarunt. Quod
ſi is, ad beatiſſimum & opulẽtiſſimum
regnum aſpiraſſet: quod ſummis volu-
ptatibus afflueret, nullos hoſtes habe-
ret, & ita ab omni parte beatum eſſet, vt
ipſum à ſeipſo quodammodo ſine vlla
Regis cura & cogitatione regeretur :
quid ex eo gloriæ, quid laudis habuiſ-
ſet? quid tam vulgare, tam minus admi
ratione dignum, quàm ocij, quàm vo-
luptatum appetentem eſſe ? Fugiunt
hæc magni animi, & excelſa pectora:
ſequuntur inertes, & humo defixi ho-
munciones. Itaque ſi non vidit tantas
opes quantas fortaſſe alibi: vidit profe-
ctò eſſe pulchrũ, eius populi regnato-
rem eſſe, quẽ tot hoſtiles exercitus cir-
cumhaberent, qui non tantùm Sarma-
tiæ, ſed etiã toti Europæ inhiant: ei po-
pulo imperare, qui in campis, frigore,
niuibus, ſæpe ac pene aſſiduè, nõ de ſua
tantùm cauſa , ſed etiam totius propè
orbis Chriſtiani, cum crudeliſſima bar-
barie armis decernat. Qui liber ſit, libe-
rè & non ſeruiliter viuat: ſola honeſta-
te vinciatur, verbi ſponſionem inſtar
vinculi duriſſimi habeat, ſolius amore
virtutis omnia agat, quæ cæteri multi
pœnis & metu adacti. Si non vidit tan-
tas delicias, at principe digniores deli-
cias eſſe duxit, magis armis quã ludis,
hinnitu equorũ quàm molliſſimis can-
tibus, & curſu confligentium copiarũ,
quàm ludicris ſaltationibus delectari.
Si hoc inquam quæſiuit, hoc expetijt,
hoc deſiderauit, vti nihil aliud cùm Po
lonorum Rex eſſe voluit: quis hoc nõ
laudet? quis eum è vulgo huius ſæculi
principum non ſegreget? nõ eum mag-
nis illis heroibus & orbis domitoribus
exæquet? non eius indolem ac virtutes,
nunc raras, omni poſteritati commen-
det ? Et hoc quidem vos ſi in eo repre-
henditis, ſi eum imprudẽter cura Sar
matici regni implicatum eſſe dicitis, rẽ
omnium præſtantiſſimam, nempè, ve-
ram gloriam illi inuidetis. Et eſtis ſimi-
les illis parentibus, qui cùm ſuis liberis
omnia fœlicia optent : vt omni mole-
ſtia vacent, ocioſos eſſe volunt. ſed ea
re ita illis officiunt , vt deinceps omnẽ
eorum vitam, omnibus moleſtijs & dif-
ficultatibus exponant. An in labore &
actionibus virtutum, non omnis beatæ
vitæ ratio collocanda eſt ? An hoc lau-
des clariſſimi eius principis, non magis
illuſtrat ? quòd in laboris & curarum
campum ſe eduxerit : quòd non minùs
ille tale regnum, in quo virtutes ſuæ e-
luceſcere poſſent, expetijt, quàm Sarma
tia talem Regem ? qui in ea antiquam

bellicæ virtutis laudem excitaret : &
mores ocio & inertia fluxos, ad vete-
rem disciplinam reuocaret? Quæ res v-
traque sanè, maxima prouidentia diui-
na, & fortunæ, si fortuna est, fauore in-
credibili instructa esse & cōparata pla-
nissimè videtur. Nam & Henricus do-
tibus & virtutibus suis accommodum
regnum Sarmatiam; & Sarmatia Hen-
ricum sibi aptissimum, & maximè ido-
neum Regem inuenit. IAM si hęc ma-
ximo diuino consilio facta cōiunctio,
vobis ingrata est: si eam reprehenditis:
an non regij nominis clarissimo splen-
dori densam nebulam offunditis? An
enim eius nomen, etsi satis antea clarū,
tamen ea electione Sarmatica, nō ma-
gis percrebuit? nonné omnium ore fer-
ri cepit? non eius virtutes, quasi perrup-
tis domesticæ laudis aggeribus, tanquā
deriuatione gratissimi alicuius fontis,
in totum orbem dimanârunt? An cùm
ob egregias animi & corporis dotes, &
bellicas virtutes, quouis regno dignus
haberetur, non prima Sarmatia in eius
complexus irruit? non prima ei sceptrū
& diadema detulit? An is errauit, cùm
Regnum tam amplum, & tam viris
quàm equis potens, ita rerum bello ge-
starum laudibus percelebre deſidera-
uit : cùm nominis sui fama Riphæos
montes attigit, & vtrumque solis cardi-
nem impleuit? cùm à nullis molestijs
abhorrere, nullos labores defugere, qui
essent cum laude & dignitate coniun-
cti, voluit? cùm se clarissimo magnorū
regum sanguine ortū esse declarauit?
cùm hoc petijt: quod si viuo patre suo
Henrico illo secundo, magno & stre-
nuo principe, quem Gallię mors imma
tura inuidit, petijsset: hoc proculdubio
à gestiente & præ gaudio lachrymante
patre audiuisset: quod quondam Ale-
xander Macedo à patre Philippo. Quæ-
re alia regna fili, nō te tua Macedonia,
tua hæc Gallia capit? Num hoc ei inui-
detis, quod prius quàm regnaret, dig-
nissimus regno declaratus est? An nihil
debebitis Sarmatiæ, quòd Gallum prin
cipem multis alijs præposuerit? quem
à vobis euocatum, ad remotissimum
regnum venientem, Germania omnis
venerata sit? quòd eū Italia & tot claris-
simi populi cognouerint, & maxima
laude vestra, humeris suis penè vobis at
tulerint? quòd ipsa inquam Sarmatia
quem Ducem acceperat, duorum po-
tentissimorum regnorum Regē vobis
reddiderit? quòd ipse tot prouincias
perlustrarit? quòd tot amicos sibi & vo-
bis, quot homines obuios habuit, com-
parauerit? quòd nomen vestrū cladibus
vestris, ac ea dolenda calamitate dome
stica, non mediocriter inquinatū, à pro
bris vindicârit: ac omnibus palàm fece-
rit, vobis ne in extrema quidē sorte ve-
stra, virtutes ac principes laudatissimos
deesse? quod amici vestri mirantur, id
vos contēnetis? quod timent hostes, id
negligetis? quod vobis felix & faustū ac
in omnē ęternitatem memorandū acci
dit, id vos molestè feretis? Prudēter ita-
que Rex vester fecit, quod regnū illud
experiuit, & fœlicissimus putādus, quòd
illud assecutus est. Quā eius prudentiā
suspicere, magnanimitatē mirari, fœli
citatem amare: Sarmatiā verò tāquam
honoris vestri renouatricē ac vindicē
diligere, & magnifacere meritò debetis.
E qua si eum periculum vestrum, si gra
uis fortuna Gallię, & nihil aliud ad vos
euocauit: quomodo & Regē non pluri
mum amare, & de Poloniæ statu solici-
ti non esse, ac ne quid eam ob rem detri
mēti capiat, curare debeatis? IAM verò
ad vos & Sarmatæ venio. Sed quibus
verbis vobiscum agam? quomodo vos
compellē, vnde petam argumenta cau-
sæ necessaria? Ego verò cùm vestrū do-
lorem hac abitione Regis excitatū con
sidero: condolēdum perturbationi ve-
strę: cùm vestras querelas de eius discef-
su ita audio, vt eum à vobis vnquam e-
lectum esse vos pœniteat: atq; ideò in e-
ius laudum præcones tanquam fatales
reipubl. ciues, omnia ferè tela vndique
conijciantur: succurrendū imbecillita-
ti iudicij vestri, ac vobis hanc nebulam
ex animis dimouendam esse putaui. E-
tenim si ita discessu Regio querimini,
vt & electioni eius succēseatis: duas res
omniū præclarissimas consequutos es-
se vos, non solùm iniquo, sed etiam in-
grato animo fertis: Salutem nimirū ip-
sam, & libertatem. Quę quidem vtraq;,
tāto maiore beneficio diuino vobis cō-
stitit, quāto maius erat periculū, ne vel
salutem tuendo de libertate, vel liberta
tē de salute periclitaremini. Quid? non
meministis, in quantis reip. difficultati-
bus, omni ex parte, hoc interregnū vos
occupauerit? in quanta rerum omniū
trepidatione, & incertitudine, vos disti
nuerit? Quid vobis tum salutē peperit
de qua à multis desperatum erat? cōcor
dia. Quid concordiam? periculorū ex-
ternorum propinquitas & gloria, quā
ex studijs pręclarissimorum regni com
petitorum animis præcipiebatis? Ita-
que eius concordiæ præclaris funda-
mentis iactis, & mutuis offensionibus
patriæ condonatis, inter spem candi-
dato-

datorum ac illis cohærentium, & salu-
tem vobis comparastis: & libertatem
eligendi conseruastis: & principem eū,
quem maximè ei vtrique tuendæ ido-
neum esse iudicastis, Regem vobis de-
legistis. atque eo pacto, Rempublicam
vestram, ad suum portum, in quo pla-
cidè conquiesceret, fœliciter adduxi-
stis: ac vobis vestroq; nomini summā
gloriam conciliastis: ac in vestræ pru-
dentiæ admirationem, omnes orbis ter
rarum populos conuertistis. In quo a-
ctu maximo & clarissimo, hęc duo prę-
cipuè spectauistis: qualem Regem eli-
geretis, & quomodo eligeretis. Ac mo-
dum vos optimum inuenistis: Regem
optatissimum elegistis. Quomodo? non
enim pauci, sed omnes: non armis, sed
rationibus: non potentia aliquorum,
sed omnium spontaneo & beneuolo
assensu: non coactis aut extortis suffra-
gijs, sed seruata cuique sua libertate e-
um elegistis. Qui etiamsi non omni ex
parte perfectissimus quali opus habere
tis, fuisset: tamen vel ea re diuinus apud
vos habendus esset, quia tam salutaris,
vt sine vllo sanguine ac tumultu vobis
obtigerit. Quòd si autem & talem ele-
gistis, qualem optare magis quàm spe-
rare poteratis, quid est, quòd vobis mu-
tuò indignemini? Cuius electio lucu-
lentius gloriam vestram illustrare, &
quòd domi veluti compressum mani-
bus tot sæculis tenebatis, nimirum, li-
bertatis vestræ prærogatiuam, id om-
nibus populis & nationibus amicis &
hostibus clarius demonstrare potuit,
quàm cùm eum eligeretis; quem vix à
vobis eligi posse omnes sperabant. ele-
gistis remotum: at pericula erant pro-
xima: elegistis ignotum, at vos, veram
virtutem non oculis metiendam esse
putauistis: elegistis peregrinum: elegi-
stis talem, à quo magis tarda, quàm ab
alijs præsidia. Quid ita verò? nempe
sic vos gloriam vestram, sic libertatem
vestram charam habuistis, vt remo-
tum vicinis, ignotum notis, peregri-
num vestris præposueritis: & tam alie-
nis præsidijs vos non indigere, quàm
vim hostilem non extimescere osten-
deritis. Et consilium verò Dei, in his
quale fuerit, attendite. Rege vobis o-
pus erat, qui vestræ libertatis non op-
pressor sed conseruator & auctor esset.
at quis eam minùs opprimere potest,
magis tueri & augere debet eo, qui ita
remotus est, vt se vobis imperare posse,
nonnisi volentibus vobis videat? Rege
opus erat, qui vestram laudem, otio se-
pultam, rebus gerendis & armis excita-
ret: quis eo ad eam rem aptior, quàm
qui in castris educatus, inter arma ver-
satus, ac totum adolescentię suę florem
in bello, contriuerit? Rege opus erat,
qui ad regnandum apud vos, non ani-
mum cupiditate accensum, sed studio
veræ gloriæ ardentem adferret. Quid
is verò aliud ad vos attulit? quid aliud
spectauit, quàm gloriam, cùm Sarmati-
cas oras Gallicis præposuit? cùm nihil
non vestra causa reliquit? Rege opus e-
rat, qui non sua apud vos, sed vestra a-
pud se quæreret: & non tam sua quàm
vestra causa apud vos regnare vellet:
quis eo vtilior, qui non vestra rapere,
sed sua vobiscum communicare decre
uit? Rege tali, qui omnia pericula con-
temneret, dum sua regna tueretur. Re-
ge tali, qui non mortem, sed ignomini-
am solam metueret. Rege tali, qui sa-
piēs, qui iustus, qui clemens esset: qui re
ligione nihil sanctius, pietate nihil cha
rius, virtute nihil amabilius haberet.
Qui non armorū præsidijs, sed beneuo-
lentia subditorum cingi & muniri di-
dicisset. Quæ quidem omnia, si vobis
cum eo contigerunt, si salui estis, si li-
bertatem sartam & tectam retinetis, si
in eo eligendo, in eo vocando, adducē-
do, excipiendo, summa gloria cumu-
lati estis, ac vos multis gentibus fælicio
res esse declarastis: quid causæ est, cur
de eo electo conqueramini? cur eius e-
lectionem prius diuinam, nunc fune-
stam vobis & Reipublicæ vestræ arbi-
tremini? cur eum antehac à vobis om-
nibus electum esse dicebatis, nūc à qui-
busdam? cur cùm vosipsi eum videre-
tis, ac in eius oculis & vultu, veluti in
speculo clarissimo, omnes virtutes ac
probitatem notaretis, diuinitùs vobis
esse oblatum & datū affirmauistis: nūc
vobis ab alijs impositum esse confirma
tis? ineptum est omninò ac puerile,
si quid ex animi sententia successerit,
eius laudem sibi ducere propriam: si
quid malè ceciderit, eius rei culpam in
alios transferre. Sed quid etiam hîc
malè cecidit? Quod enim in regno Gal
liæ fratri mortuo successit, num hoc
humanis cōsilijs imputatis? num quid
technarum hîc est? quid in eo culpæ, si
eum & Deus & sors, etiam & tabulis
publicis ante declarata, patrij regni re-
gem esse voluit? Sed iam dicetis, & opi-
nor: non tam id vos queri, quod is rex
à vobis sit electus, sed quòd à vobis dif-
ficili & alieno reipublicæ tempore dis-
cesserit, vobis in incerto relictis, in tāta
animorum inter vos offensione, inter
tot hostes, tot pericula: nullis cum ex-

traneis fœderibus vel constitutis vel renouatis. Vnde in republica incredibiles tempestates exoriri, eamque vt nauem è tranquillo portu abreptam, turbulentis & seditionum, & armorum externorum fluctibus obruere potecrunt. Ad quam ego querimoniam vestram facilè respondebo, & hoc vobis ostendam: eum hoc tempore à vobis nulla nec vestra nec sua indignitate, & nullo vestro incommodo discessisse: cùm non discedere sine summa ignominia & iactura sua & vestra non potuisset. Quæro enim à vobis ô nobilissimi Sarmatę, num iam Regni Gallię fortuna communis vobis nõ est? num fratres, amici & confęderati non estis? rege iam vno ac eodẽ, magis quàm cùm duorum fratrũ subditi essetis? At iam vestram quietem & fælicitatem considerate, quòd vos domi auream pacem habetis: foris nemo vos lacessit: aut si quis est qui hoc audeat, nemo impunè lacessit. Regni verò Galliæ quæ fortuna est? Quintumdecimum iam annum ciuili incendio ardet, & ita æstuat flammis furentibus, vt nisi rex ad eam eo silentio accurrisset, aut saltem à vobis excurrisset, iam vltimum dicere, ac funesto gemitu Maronianum illud lamentari potuisset: Fuimus Troës, fuit Ilium: fuimus Galli, fuit Francia. Si enim quid Gallia in flore suo fuerit cognitum habetis, si opes illius, si maiestatem, si humanitatem, si cultum, si elegantiam vnquam vidistis: aut si è monumentis veterum, quid Gallia à duobus millibus annorum fuerit, didicistis: et si nunc qui status illius sit, quæ sors, quæ ruinæ, quę vastitas paucorum annorum furoribus comparata, videtis: & in media Gallia Galliam ipsam requiritis: fieri nequaquã potest, quin vehementer commoueamini: ac ipsam præsenti calamitate subleuatam esse velitis. O Francia flos Europæ nobilis, ingeniorum mater, schola bonarum artium, alumna humanitatis, vbi nunc est tua gloria? Tua antehac arma barbaris & crudelibus nationibus terrori fuerunt: tum illis frena imponebas: tu è tyrannide Christiani nominis hostiũ regna & prouincias amplissimas recuperaueras. Tu nulli deesse occasioni, vt omnib⁹ adesses, vnquã volebas. Quæ regio in terris tuorũ non plena laborum? nõ plena meritorum? vbi nũc est salus tua? Quis nũc tua fata sine lachrymis intueri, quæ nemo sine lachrymis audire potest? Etsi enim omnis belli ratio miseranda est; tamẽ multo miserabilior est, quæ domi ac inter suos est: cũ non tantùm vitę & fortunarum, sed etiam iuris, legum, sanctimoniæ & humanitatis omnis certitudo debilitatur: ac fundamenta societatis humanæ conuelluntur: quibus conuulsis & euersis, quid salui in republica esse poterit? quid, cur viuere non pigeat ac tædeat? Hæc omnia in Gallia propè iam spectanda fuerant, præsertim absente eo, qui regni hæres, & iure & beneuolentia fratris tanquam non nescij mortis proximæ, erat designatus. Quibus extremis malis, cùm Princeps vester sola celeritate subuenire se posse intelligeret, maluit vos ad tempus relinquere, quàm intempestiua deliberatione, patrium regnum, in vnica sua spe requiescens amittere. Quod nisi fecisset, non solùm de regno suo amplissimo periclitari, sed etiam multis Christianis regnis: quæ de fortuna regni Galliæ pendent, plurimum detrimenti inferre potuisset. Poterat autem & apud vos sempiternam inertis principis notam obtinere, si regnum orbis Christiani summum, sibi proprium, hæreditarium, patrium, auitum, tam fœdè amisisset: & periculum vobis esse poterat in eius esse potestate, qui sua propria sibi cõseruare & tueri nesciuisset. Quod cùm ille fecit, cùm à vobis recessit, cùm tot prouincias securus transijt, cùm tam maturè & opportunè peruenit, vt manum salutarem labenti suo regno subiecerit, non meritò de se dicet, veni, vidi, vici? à quibus aberam, eos seruaui: quos reliqui, non dereliqui? Quòd si hoc nullo vestro incommodo, aut saltem breui admodũ & non periculoso fecit: quis hoc eius factum meritò reprehendet? quis tam impatiens, vt eius absentiam exitialem Reipublicæ vestræ dicere iure possit? Quod autem duo hæc mala Rerumpublicarum discordiam domesticam & pericula externa attinet: etsi ea in tam fælici & beata Republica vestra, non ita vobis grauia, non ita infesta fuerũt; vt virtute vestra non semper ea compresseritis: num tamen ijs & ille nunc non occurrit? an vos sine lege & ordine reliquit? & vos, vt impatientius quidam perhibetis, prædæ hostium obiecit? Nequaquam. Cũ enim à vobis recederet, an non illustria documenta præclaræ erga vos voluntatis suæ reliquit? cùm causas profectionis suæ tam necessariæ scripto relicto exposuit? cũ vos ad charitatem patriæ, & concordiam mutuam exhortatus est? cùm vos

fidei vestræ sibi & patriæ debitæ, & quã semper inuiolatam conseruastis, admonuit, ac vt in ea perseueretis, vos obtestatus est? cùm vos ad iustitiam colẽdam, & iudicia exercenda excitauit? cùm se vos non esse relicturum, sed ad vos reuersurum, ope lata alteri regno, pollicitus est? cùm se vestræ beneuolentiæ erga se perpetuò memorẽ fore declarauit? cùm se muneris ac officij sui rationes tenere confirmauit? cùm hoc denuò tot epistolis repetijt? cùm hostes vestros nulla interposita mora, ne quid detrimenti regnum suum, patria verò vestra, suo discessu caperet, admonuit? cùm & omnes amicos reges, ac principes, vt nõ vestro tantùm, sed suo nomine vobis magis deuincti & beneuoli essent, compellauit? cùm se vestra ac reipublicæ vestræ causa, nullis laboribus nec sumptibus parsurum esse recepit? Quæ omnia, si iam reipsa cognoscitis: si res vestræ deteriore loco nõ sunt: si hostes se continent: si amici, quorum animi immutari poterant, fauent: si nemo vos oppugnat: cur tantopere de eius discessu queri, ac animis turbari debeatis? At de iustitio fortasse res est, quòd fora iudiciorum silent. quis illud confecit? quis hoc malum reipublicæ creauit? non rex profectò, sed dissentientes vestræ sententiæ. plerisq; enim in locis iudicia detrectastis, donec pri⁹ ea, quæ requirebatis vobis concederentur, inuitis & reclamantibus alijs. Quæ res tot vos difficultatibus implicauit, & tot molestias vobis peperit, vt earum pertæsi non tantũ Regem accusetis, sed etiam senatum persequamini, & cæteros omnes affligatis. Ac si credibile est, omnia facta infecta reddere velle, & alium animis Regem propè concipere videamini. Quod si verum est, vt ego falsissimum esse cuperem, quid aliud quæritis, quàm ruinam & exitium vestrum? quod vultis in naufragiũ, è quo salua naue & mercibus tantu enatastis præcipitari? Quid rex fecit, quod non factũ esse oportuit? quid nõ fecit, quod in hoc tam breui tẽpore præsertim debuit? Confirmationem, aitis, non dedit. Quib⁹ daret, discordibusné, alijs nouã, alijs veterem, alijs neutram poscẽtibus? certè si hoc tum fecisset, pestem immisisset, & luctuosissima discordiæ semina inter vos iecisset. Maluit hoc cõcordię vestræ dare, vestro amori mutuo, & tempori fæliciori. In qua expectatione vestra, an eum iniuratum vidistis? an non omnia iura & libertates vestras vobis fore saluas toties declarantem, audiuistis? quid adhuc restabat? Peccata vestra, ô Sarmatæ, peccata, vos & Rẽpub. vestrã vexant. His imputate, & diuturnæ paci & longo ocio vestro, quod sublatis externis periculis, ad muliebrẽ altercationẽ ciues incitare solet, si non omnia ex animo cadere videantur; nõ regi beneuolo, Regi benigno, Regi diuinitùs electo: & qui suã hanc Sarmatiã tanti apud se facit, vt preciosũ aliquod ad immortalitatem consequendã deorum immortalium donarium. Et non immeritò. Quis enim nunc est clarior Hẽrico? cui debet? Poloniæ: q̃ nũc vicissim regio illustrior Polonia? cui debet? Henrico. Suspirant nũc cætera regna, vel quadã infælicitate cõmuni, vel quadã iniustitia pub. oppressa, cùm de Polonia audiũt: & beatã ac fęlicem eã aiunt, seipsa deplorant. O Sarmatæ, Sarmatæ, ô fortunatos bona si sua nossent agricolas: (ut ait poëta) ô vos fælices, si vestra bona, vestram libertatem cognoscitis. Quid vobis deest ea incolumi? quod tantum commodum quod vobis non accedere, vel incommodũ quod euenire, aut si euenerit, vobis vehemẽter officere possit? Summum hoc priuilegiũ est, immortalis hæreditas, quã vos perpetuã vobis efficietis, si ea vtamini non abutamini, ne in vobis verum sit quòd dicitur, Libertas libertate perit. si iustitiam colatis, æqualitatem conseruetis, cõcordiam mutuam inter vos retineatis, atque ea agatis, quæ non aliquibus sed omnibus expediant: & si nũc huius tam clarè & splendidè electi Regis retinendi non relinquendi saluberrima cõsilia retineatis. Ita vestri maiores Regibus suis fecerunt: ita & vos hucusque fecistis, summo libertatum emolumento. Quòd si ipsi liberi estis: sinite vt & amici vestri, ex seruitute bellorum ciuilium emergant: si salui estis, non inuidete illis salutem: agnoscant hoc non inuitis sed volẽtibus vobis sibi cõtigisse quod iam contingere videtis. Debere se vobis sentiãt, non inuidia vobiscum certent, gratias vobis agant, non vos auersentur. Hæc res efficiet, vt vicissim ipsis fauentibus & annuentibus, & Regem vestrum habeatis, & habeatis vtilem, res vestras amantem, vestrarum libertatum & commodorum studiosum. Hoc modo, non tantum vos Regi & Regem vobis, sed etiã vos vobisipsis; & tam patriam vobis, q̃ vos patriæ, cũ summa prudentiæ & moderationis vestræ laude conseruabitis. Hæc est ratio, hęc via, q̃ vos vobis, nõ tãtùm vtilẽ, sed etiam necessariã & salutarẽ, si mihi ob-

temperaueritis,experiemini.Finem faciam,ſi hoc addidero:quis iam dubitare poſſit, vos in eo Rege eligendo non erraſſe: cùm iam eundem ad Franciæ gubernacula à Deo collocatum eſſe videatis?adeò vt poſſim dicere,iudicium veſtrum in eo eligēdo,iudicio Dei paulò poſt approbatum eſſe.

Sed iam ad vos coniunctim, ô nobiliſſimi Galli & Sarmatæ noſtra oratio redit. Iam vtriq; animaduertitis,maximo errore vos vtrinq; implicari, ſi de eo principe,eiuſq; electione,aliud q̃ res ipſa poſtulat,quàm Dei conſiliū, quàm neceſſitas rerū,ſtatuere velitis. Ac iam ſatis conuictam eſſe veſtrarum rationū imbecillitatem, mea quidem ſententia conſtat. Reliquum eſt, vt vos moneam & horter, vt vos ita componatis, veſtros animos ita comparetis,vt ea ex re, id eſt, tam electione Sarmatica, quàm regni Galliæ ad ipſum deuolutione:nō dedecus ſed gloriam,non dolorem ſed voluptatem,non detrimentum ſed vtilitatem capiatis. Quod ita facietis,ſi vos Galli Sarmaticam electionem ad vos pertinere ; vos Sarmatæ Gallici regni hæreditatem regi veſtro oblatam, vobis non incommodam ſed fructuoſam & vtilem fore ſtatuatis. Electio quidem Sarmatica, qua is princeps à populis illis rex depoſtus & renunciatus eſt, vtriſque perhonorifica, vtriſq; glorioſa accidit. vobis quidem Gallis, quod nec, vt ante oſtendi, in bellorum ciuilium miſeranda calamitate ac ſuprema fortuna veſtra egregij vobis principes deſint, quib⁹ ſceptra & regna dignè deferri poſſint. Vobis Sarmatis,quod eum regē vobis creaueritis, in quo nihil præter veſtram libertatem,ac virtutem illius ſpectaueritis:idque ea cōcordia, vt omnes: ea prudentia, vt ſine tumultu : ea magnanimitate,vt eam ob rem omnia pericula contempſeritis. Quæ res tanta quidem eſt, vt etiam ſi in ea aliqua conuerſio(vt ſunt res humanæ)quod abſit,eueniret : abunde magnos fructus ex ea retuleritis, quòd hucuſq; ſalui permanſiſtis:& omnibus terrarum ac ætatum omnium hominibus teſtatum reliquiſtis vos ſolos propemodum eſſe populos, quibus nemo imperet, niſi quem vos ipſi imperare velitis. Secuta fuit hæc electio rationem, ſequuta conſiliū Dei, quid vultis amplius? Secuta proportionem quandam & harmoniam orbis terrarum. Cùm enim omnes nationes proximæ, propter ſecundæ ſimilitudinem neſcio quo pacto à ſe diſſideant: remotiores verò, & veluti per tertiam à ſe diſtantes maiore ſui beneuolentia ducantur: ea vos tertia & dulcedo illius, non ad diſſonantiā ſed conſonantiam, non ad diſſidium ſed ad amorem mutuum coniunxit, & copulauit. Quæ harmonia non nunc primùm reperta, ſed antiqua eſt. Cum qua enim natione vos Sarmatæ libentius verſamini, quàm cum Gallis? quò & literarum & morum cauſa plures commeatis, quàm in Galliam? vnde plures reges, ſi externa videatis, habuiſtis, quàm è Gallia? Iam enim hunc, non tertium, vt putatis vtrique, ex Gallia regem, ſed quartum habetis. Habuiſtis Caſimirū, ex vmbra Cluniacenſis monaſterij eductum. Habuiſtis VVladiſlaum quendam Album Poloniæ Ducem, qui cùm ad regnum Poloniæ veniret, vocatus è monaſterio Dijonis Metropolis Burgundiæ, in itinere Argentinæ animam exhalauit, & Dijonem relatus eſt. Quod etſi veſtri annales taceant vel neſciant: tamen Dijoni illuſtre eius ſepulti monumentum extat. Habuiſtis Ludouicum auctorem libertatum veſtrarum ex Vngaria, è Ducibus Andegauenſibus deſcendentem. Habetis hunc Henricum, atque vtinam vobis Ludouico tantò vtiliorem, quantò potentiorem. At ſi & conditionem horum regnorum, cum amicis pariter & hoſtibus cōſideretis: eoſdem hoſtes, eoſdem amicos vtrique habetis. Quodque Turcas attinet, an cum his ita fortiter & ſtrenuè à veſtris maioribus dimicatum non eſt, vt vos Galli pulcerrimas prouincias eis ademeritis : vos Sarmatæ cum eis fortiter pugnando, Reges aliquot amiſeritis? & prouinciæ autem retineri, & clades nulla accipi poterat, ſi fides in his fuiſſet, in quibus maximè oportebat. Quas res, ſi ſeorſum geſſiſtis, an nūc non commodius, non fœlicius, & non maiori orbis Chriſtiani emolumento, gerere proteritis, cùm vnum Principem vnum, Regem vtrique habeatis? & ſi in cæteris ea conſtantia, ea fides, quæ ad eam belluam edomandam frangendamque adferenda eſt, fuerit? Videtis quæ ruina toti inſtet Europæ, atque adeò Reipublicæ Chriſtianæ. quod exitium, qui occaſus. Veniunt rerum metæ & temporum, quibus eas barbarorum vires ad ſummum auctas ac euectas, his tam nouis, raris & inuſitatis ſocietatibus Deus euerſurus videtur eſſe. O vtinam has res tantas, cæteri principes ſeriò ac verè cogitarent, & bella, quæ inter ſe ſua & veſtra omnium iactura ſerunt, aliò concordes

tranſ-

transferrent: citò finem harum orbis Chriſtiani calamitatum videremus. Iā verò ſi huius coniunctionis veſtræ mutuæ difficultatem perhorreſcitis, quòd longo vos terrarum ſpatio diſſiti eſtis, neque hoc ad cauſam facit. Interfuerunt maioribus veſtris, ô Galli, inter prouincias veſtras in Aſia, & veſtram hanc Galliam, maxima maris & terrarum interualla. Interfuit Carolo Quinto Imperatori, Gallia hæc veſtra, terra tum hoſtilis, inter Germaniam & Hiſpaniam : neque tamen vtrique defuit. Interiacet nunc vos Germania non hoſtis, ſed amica, & tam Galliæ quàm Poloniæ, multis vinculis & modis obligata. Habetis Reges amicos; mare Occidentale & Orientale commune: ſunt communia commercia : erunt vnæ ac copulatæ vires: quis contra vos arma ſumere audebit? quis vobis obſiſtet? quis veſtram ſocietatem violabit? quæ non commoda ex iſta amicitia & vnitate veſtra, hac cognatione veſtra (quæ enim maior eſſe poterit, quàm vnius regis eſſe populos) ſperare poſſitis?

Quæ cùm ita ſint, ô Galli & Sarmatæ fortiſſimi, vos hortor & moneo, vt hāc fœlicitatem maximam, tanquam materiam ſalutis & gloriæ veſtræ ſempiternæ, vobis ſponte diuinitus oblatam, ambabus manibus amplectamini, & mutuis officijs & ſtudijs, mutua beneuolentia veſtra, vobis & poſteris veſtris conſeruetis. Abigite à vobis iſta prodigia & portenta Reipub. qui hanc amicitiam & vnitatem veſtram, rumoribus, fabulis, malè feriatis ſcriptis labefactare & diuellere conantur : relinquite ignauis iſta, qui ſcribendo & pingendo bella & res magnas gerant. vos totis animis ad veram virtutem & gloriam incumbite. Regem talem habetis : talem vobis Sarmatis fortuna prouidit: vobis Gallis natura edidit: vt omnia vobis de eo, quæ de optimo, fortiſſimo, & conſtantiſſimo principe polliceri iure & poſſitis & debeatis. non deerit vtriſque vobis: modò vos ipſi vobis ne deſitis: ac pulcerrimum hunc tam virtutū quàm fortunæ eius curſum, ne impediatis. Ea eſt iuſtitia ac æquitate inſtructus, vt quid vtriſque vobis debeat, probè agnoſcat, ea fortitudine & animi conſtantia firmatus: vt eas habenas rectè moderaturus, & oneri regendi vtriuſque regni ſatisfacturus eſſe videatur. Ea prudentia pollens, vt omnibus ætatis ſuæ principibus hāc laudem præripuerit: maturiorem aūt aſſequutus ſit. Eo iudicio ac moderatione animi, vt omnia in eo temperata, omnia placida, & tranquilla: nihil aūt violentum, nihil temerarium, quod eius ætatis vitium ſolet eſſe, videatis. Adeò vt & ſciat, & poſſit, & velit, tam ſaluti præſidia, q̃ honori veſtro ornamēta comparare, omnibus his, quæcunq; à ſuis quiſq; proprijs regibus laudatiſſimis expectare poſſitis. Sic viſum eſt Deo, vt Hēricus Francus Valeſius ex Andium Duce Rex Sarmatiæ ſeu Poloniæ crearetur: ex Rege Sarmatiæ, Francorū Rex vtriuſq; nationis veſtræ, ſumma gloria fieret. vtrūq; nunq̃ euenit: vtrūq; orbis ſtupet vniuerſus. Cedit & ipſa inuidia fatis. Hæc vobis vt ſunt, magna eſſe debent : hæc tanti, vt pro hac gloria Regis veſtri & veſtra, pro his vinculis & neceſſitudine, tuenda & conſeruanda, nullos non labores ſuſcipere debeatis. An quod alijs, nullis armis, nullis opibus, vnquam aſſequi datum eſt, vos ſolo numine diuûm aſſecutos eſſe non gaudebitis? Quæ ſi chara eſſe deberent, etiam ſanguine & maximo labore parta & retenta: quomodo non cara eſſe debent ita ſponte oblata? vnicus hic labor veſter, hæc vnica cura vobis eſſe debet: vt ne eos audiatis, qui vobis eam amicitiam inuident, & vt vos mutuorum odiorum venenis inficiant, multa dicunt & ſcribunt. Polonis luxum, faſtum, barbariem: Gallis inſolentiam, leuitatem, temeritatem obijcientes. Non hæc Polonis Galli, non Gallis Poloni obijciunt, ſed homines malitioſi & petulantes, & qui cùm tranquillis rebus humi ſerpant in Reipub. incendijs ſuas fortunas venantur. Sunt araneæ non apes: hæ enim mella ſtipant ex quibuſlibet & herbis : illæ & ex ſalutaribus hauriant venena. Sunt fuci furaces, qui dulcia cōcordiæ mella diripiunt, & nō congregationem, ſed diſpertionē quærunt. Obſeruant probi, prudentes, & in Reſpub. benefici homines non vitia, ſed virtutes; nō quod reprehendant, ſed quòd laudent, atq; ad publicam ſalutem conferant. Obſeruant in Gallis, acres & generoſos animos, liberos, humanos, obſequentes. In Polonis, candorem, veritatem, ſimplicitatem, magnanimitatē, aperta & fraudis neſcia pectora. Qui mores alij facilius coaleſcunt, quàm eorū qui ita à natura formati ac educti ſunt. At ſi in eorum moribus quid à vetere integritate deflexum & aberratū eſt: id non malignitati naturæ vtriuſq; gentis, quæ nulla eſt, adſcribunt: ſed in altera bello huic ciuili: quod ſecum non tantùm fortunarum iacturam, ſed etiam morum trahere ſolet: in altera lon-

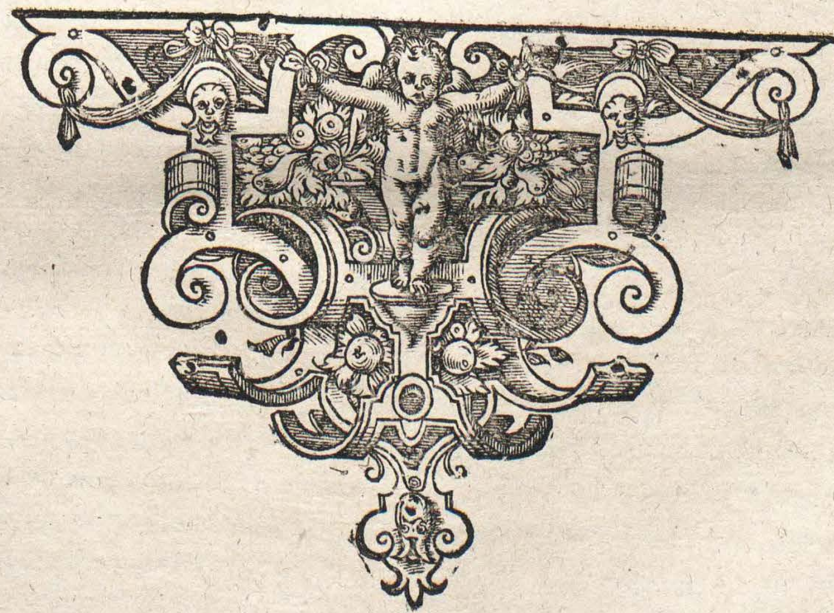
gæ

gæ & diuturnæ paci, in qua militaris
diſciplina obſoleuit,& vigor ille naturę
animorũ obtorpuit. Quantũ enim Gal-
lis humaniſſimis,bellum hoc funeſtiſſi
mũ, mutuæ diffidẽtiæ & ferociæ ingeſ-
ſit:tantũ Sarmatis antea tẽperatis,forti-
b⁹ & ingenuis,licẽtię,temeritatis,& mo-
rum diſſolutionis,ocium conflauit: vt
verè dici poſſit, Galliam nimio bello,
Poloniam nimio ocio,vtroq; malo do-
meſtico, dilapſam eſſe. Neque hæc res
diuerſa facit, quòd Gallica nobilitas,
nonniſi Regis & Principum obſequijs
ſeſe addicit: Polona verò pubes, nõ ſo-
lùm in Regis & procerum, ſed etiã po-
tentiorum nobilium familia eſſe gau-
det. Hoc enim vtile eſt Gallis propter
eas gentes, inter quas ſiti ſunt, & cum
quibus aſſiduò verſantur: hoc & ſtatus
Reipublicæ requirit, & mores antiqui.
Sarmatis verò, propter celeritatem &
multitudinem vicinarum & barbara-
rum nationum,cum quibus inexpecta-
tum bellum geri ſolet,magis ſalubre &
neceſſariũ eſt gregatim verſari: & cùm
milites omnes ſint,ac ſemper in armis,
honeſtum ſibi ducunt in clariorum do
mibus tanquam ſcholis virtutum edu-
cari. & conſulitur autẽ hoc modo con-
cordiæ & charitati mutuæ. Vnde Polo-
nia inſtar magnę cognationis eſt,quam
Plato ille diuinus ſi viueret, vnicam cę-
terarum rerumpublicarum vt floren-
tiſſimam & fœliciſſimam calculo ſuo
probaret. Iam neq; hoc cõtrarios mo-
res arguit, (in quo iocari liceat) quòd
Galli domi naſcente vino, moderatio-
res: Sarmatæ alieno vtentes, largiores
ſint: facit hoc cœli natura, fert vtrorum
que neceſſitas: illi enim cùm aëre paſ-
cantur calidiore, refrigerandi: hi cùm
gelidiore, tepefaciẽdi ſunt. Sunt & alia,
ſed eiuſmodi vt non maximã diſparita-
tem nationum veſtrarum faciant. Ne-
que autem vitia veſtra, quæ tantùm li-
uor obſeruat, ſed virtutes & mores per-
fectiores confero. Illæ ſunt veræ, natu-
rales,& certiſſimę ſimilitudines veſtrę,
quòd vtrique generoſi eſtis, vtrique
contumeliæ & iniuriæ impatientes;
vtrique mortis contemptores: vtri-
que dedecus per mortẽ & vulnera fu-
gientes: vtrique laudis amantes: vtri-
que non mœnibus vrbium, ſed pagis,
prædijs, & arcibus veſtris continemini:
vtrique non mercatores ſed milites:
vtrique equitatu præſtantiſſimi: et-
ſi Poloni equitatu, Galli peditatu vos
mutuò vincitis: vtrique libertatum ve-
ſtrarum propugnatores acerrimi: vtri-
que magis ingenua virtute, quàm legũ
ſeueritate: minus metu quàm beneuõ-
lẽtia in officio pmanetis: vtriq; humani
tatis cultores. Apud vtroſq; præ cęteris
in orbe nationib⁹, Regũ aulę, ſplẽdore,
numero & multitudine nobiliũ frequẽ-
tiſſimæ & celeberrimæ ſunt. Apud v-
troſque ſui reges, & diuino propè cul-
tu coluntur, & tanquam patres aman-
tur. Neque res eſt, quod ignari dicunt,
in Gallia reges pro libidine imperare,
in Polonia ſeruos eſſe: vtrobique enim
Regum ſors, ius & poteſtas eadem eſt.
Nam, etſi in Gallia naſcuntur: tamen
non quod eis libet, ſed quod iura di-
ctant, ſibi ſumere ſolent. Etſi in Polonia
eliguntur: tamen eorum autoritas &
maieſtas, non tam eſt legibus circum-
ſcripta, quàm ſepta & munita: vt tantò
magis colantur, quantò magis à pote-
ſtatis abſolutæ ſuſpicione abeſſe vide-
antur. Hinc ſunt apud vos Gallos Par-
lamenta, Conſiliarij magni & ſanctio-
ris conſilij, quod priuatum dicitis. A-
pud vos Polonos Senatores Eccleſia-
ſtici & Sæculares, Officiales Regni, Cu-
riarum & Terreſtres: vtrobique ad Re-
ges colendos, iuſtitiam procurandam,
ordinem politicum, libertatem, & ſa-
lutem publicam conſeruandam con-
ſtituti. Hę ſunt verę, hæ genuinæ ſimili-
tudines, quas in vobis ac moribus ve-
ſtris, homines non excordes, non ma-
litioſi contuentur: è quibus de aptitu-
dine eius coniunctionis veſtræ ac fœli-
citate, ſapienter iudicant ac decernũt.
Quæ quidem coniunctio veſtra, ſi non
nunc tantùm cæpit, ſed & ante multos
annos fuit inter vos; cùm vos Galli cũ
Sarmatis & Slauis, plurima orbis reg-
na occuparetis (vt hoc vetuſtiſſimi qui-
dam annales tradunt) & inter vos par-
tiremini: Cui valdè mirum eſſe debeat,
ſi denuò ad ſtudia & amicitiam anti-
quam, ad ſocietatem veterem colen-
dam reuertamini, præſertim & Dei nu-
tu, & conſilio (nam quid ſine eo in hoc
tanto actu geſtum eſt?) ac ordine & re-
uolutione rerum vos ad eam reuocan-
te: ac eam inter vos ſtabiliente firmis
fundamentis. Neque autem fieri vllo
modò poſſe, ô Galli, putetis: quin ſi poſt
cum regis veſtri è Sarmatia ad vos ad-
uentum, hîc conſiſtendum, atque ab
amicitia & cõiunctione mutua veſtra,
hoc iam fine recedendum, ſocioſque
ita in incerto deſerendos vobis eſſe ex-
iſtimetis: non leui iniuria voſmetip-
ſos ac nomen veſtrum afficiatis, & va-
rijs incommodis res veſtras inuoluatis.
Neque vos Sarmatæ aliud ſperetis: ſi ea
tã fatali profectione Regis veſtri & ab
ſen-

ſentia non perpetua ſed temporanea, i-
ta offendi velitis: vt nec ſtatum alteri-
us fœderati vobis regni adeò afflicti &
in ruinam procumbentis, cui neceſſa-
riè hoc tali aduentu ſubuentum eſt, at-
tendatis: nec admonitiones ac poſtula-
ta regis paterna, non ſurda aure præ-
tereatis. Verendum enim, ne non ſo-
lùm regem, ſed etiam Dei ipſius qui
vos actenus tuetur, gratiam, & conſili-
um, quod humanis conſilijs ſapientius
eſt, à vobis excludentes, vos & rempub-
licam veſtram in ſummas difficultates
& miſerias deturbetis. Portus qualis
qualis eſt, quem tenetis, melior & tuti-
or eſt quàm is quem ignoratis: & quo
quærendo, in omnes tempeſtates incur
rendum eſſet. Præſtat vel ægram duce-
re vitam, & ſperare meliora cum hoc
quàm cum alio ſubitò extingui & in-
terire.

Quod ne vtrique faciatis: ſed volun-
tati diuinæ, ac moderatiſſimis conſilijs
veſtris innixi, non tantùm res veſtras
proprias, ſed etiam communes: cùm
iam alterutrorum vtrorumque pro-
priæ ſint: procuretis & componatis, ra-
tione nõ affectu, cõſilio nõ cupiditate:
per vos ipſos vos rogo, moneo & obte-
ſtor, per veſtram ſalutem & famam no-
minis veſtri, per charitatem liberorum
& ſanguinis veſtri, per fidem veſtram,
quam Deo, Regi, patriæ, & vobis ipſis
debetis. Hoc nunc à vobis, Gallia & Po-
lonia, tanquam à liberis ſuis matres la-
chrymabundæ, petunt & contendunt.
Hic enim iam eſt terminus: hæc perio-
dus: vt aut de his omnibus breui in
ſempiternum periclitemini: aut ea
omnia, & vos ipſos vobis &
Reipub. Chriſtianæ,
perpetuò con-
ſeruetis.

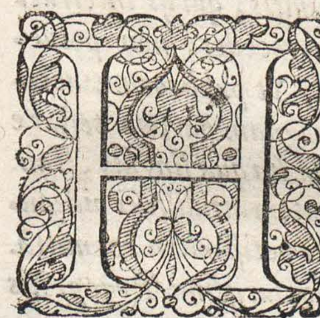
REI-

REINOLDI HEIDENSTEINII SECR. REGII, DE BELLO MOSCOVITICO COMMENTARIORVM LIBRI SEX.

SIGISMVNDO BATTORI DE SOMLIO, PRINCIPI TRANSYLVANIAE,

REINOLDVS HEIDENSTEINIVS.

ISTORIAM *ſuis legibus ſcribere, Sigiſmunde Princeps Illuſtriſsime, & maiorem vtilitatem communi hominum vitæ affert, quàm cuiuſquam oratione explicari poteſt; & maius quiddam eſſe videtur, quàm non modò ab eo expectari debeat, qui inter continua negocia in aula verſetur; verùm etiam quàm vulgò homines opinantur. Quæ enim in re ſingulis ætatibus plurimi homines doctiſsimi, ac non modò doctrina atq; ingenio, verùm ocio etiam abundantes elaborarint, quod tamen pauciſsimi in ea præſtiterint; quis non ſummam difficultatem in cauſa eſſe dicat? ſed tamen hiſtoriarum non vnum idemq; genus eſt: diuerſitas in ſola tractandi ratione, ac orationis ornatu poſita videtur; ab eadem autem re difficultas omnis eſſe. cæteris enim rebus omnibus ferè inter ſe conueniunt; hac ſola ſummus hiſtoricus à mediocri, ſeu, vt rectius dicam, hiſtoricus à narratore differt. Nam & res dignas cognitione hominum quælibet hiſtoria ſcribere ſe profitetur; & eas ad veritatem quàm maximè ſcribere exiſtimari vult: eaſdem verò ſententiarum grauitate, & verborum luminibus exornare, ac non modò rebus ipſis, verùm ſententijs etiam & verbis magiſtrum vitæ agere, præclarum quiddam eſt; nec tamen omnis hiſtoriæ proprium. Nam vt de cæteris taceam, ei, quam commētarios vocari iam obtinuit, quæ iuſtæ hiſtoriæ quaſi ſubſeruiens, ea quæ illa exornet, ſimpliciter ac nudè ſcribit; quis neſcit iure ab omnibus propemodum conceſſum iam eſſe, vt etiam ſine vllo orationis ac præceptorum ornatu, quàm veriſsimè ſaltem quæ geſta ſint, narret. Hoc igitur ſcriptionis genere, bellum, quod à patruo tuo Stephano Poloniæ Rege, cum Ioanne magno Moſcouiæ Duce geſtum eſt, à me pertextum, non tam vt ab hiſtorico, quàm à qualicunq; narratore, ad te nunc mitto. Quanquam minimè hic quidem me fugit, huius etiam generis commentariorum propriam quandam eſſe elegantiam ac dignam homine erudito puritatem. quæ niſi maxima difficilimaq; eſſent, minimè, qui princeps in hoc genere eſt, Cæſar tantam laudem conſecutus commentarijs ſuis fuiſſet, vt ne imitatione quidem à quoquam exprimi poſſe iudicentur. Verùm hæc quoq;, quæ ego quidem ipſe in me requiro, ſi quis alius præterea in commentarijs hiſce requirenda putabit; is vellem perſpiceret, quàm non modò breui tempore, ſed quàm alieno etiam ac impedito, interq; quot aliarum rerum occupationes in aula non ſolùm negocioſiſsima, ſed & quæ nullo certo in loco conſiſtens perpetuis quodammodo profectionibus circumfertur, ſcribendi mihi fuerint. Id certè conſequar, vt quò minùs à me ad haſce res ſcribendas ſtudij allatum videbitur; eò libentiùs alij, qui poſſunt, ad eaſdem ornandas ſe conferant. Reliquis duabus rebus, quas hiſtoriæ propoſitas eſſe ſuprà oſtendi, rerū grauitatem, ac narrationis veritatem, videor mihi non debere dubitare, cumulatè*

omnibus eos satisfacturos. Non enim indignã eius belli cognitionem iudicaturos homines opinor: quod cum eo hoste gestum est, cuius potentia non vicinis modò nationibus, verùm remotioribus nonnullis formidolosa iã erat; quemq; qui etiam non metuebant, antequã victus esset, vix tamen vinci posse iudicabant. Tibi quidẽ Sigismunde Illustrissime vel iucundissimam futuram certò iam mihi promitto. Accedunt ad bellicas, domesticæ res: quæ vt tempore ac natura ferè cum bellicis coniunctæ fuerunt; ita à me etiam disiunctæ non sunt. Verùm potissima ac propria cuiuscunq; historiæ laus veritas est: de hac nihil necesse est me dicere. Primùm enim minimè de remotis à memoria nostra rebus scribo, in quibus vel errare facilè possim, vel fingere, si quid velim, nullius memoria iam refellente: sed edo hæc ijs cognoscenda, qui ijs ipsis rebus, de quibus scribo, interfuerunt; vt res per huius belli tempus gestas, ijs, qui ab illis abfuerunt, eorum, à quibus administratæ sunt, viuorum & præsentium memoria teste commendem. qua in re vtrunque fuit, vt & ego facillimè ea à multis, qui ijs interfuerunt, cognoscere potuerim, à veritate autem vlla in re recedere non potuerim, tot hominum conscientia constrictus. Accedit huc, vt publicorum actorum, quibus res, quæ hisce libris compræhenduntur, magnam partem testatæ sunt, pro eo loco, in quo sum, summam facultatem habuerim. Ita quæ singula, si alicui obtigerint, magnum momentum ad cognoscendam veritatem attulisse ei videantur, ea mihi vniuersa ferè fuerunt. Habes de re nunc cur ad te potissimum eos mittã. Primùm Sigismunde Illustrissime, cùm de rebus à patruo tuo clarissimo Rege gestis scriberem, cui rectius dicare eos deberem quàm tibi, nullum reperiebam: ad quem nimirum nõ modò magna pars gloriæ huius propinquitatis iure, ac quasi hæreditate pertinere videbatur; verùm quem ad similium rerum gloriam iam incensum non minori contentione ipsum etiam olim aspiraturum omnes exspectarent. Itaq; iam ante mea sponte tui obseruantissimum, ad hanc tamen voluntatem meam non minus summa quoq; de virtute tua exspectatio me adduxit: qua caue existimes quicquam illustrius esse Tantum enim in omni optimarum artium genere studium, tantaq; indoles, quanta ea in te esse nouimus minimè vel obscura cuiquam esse possunt, vel Transiluaniæ tantùm finibus se tenere. Ab hoc igitur tuarum laudum fonte, vt aliquam meo etiam huic labori laudem hominem illarum studiosissimum haurire non molestè me feras: singularis verò erga te obseruantiæ meæ qualemcunque hanc significationem vt gratam tibi esse patiaris, ita te rogo; vt quamuis pro summa tua humanitate tua sponte id facturum te non dubitem, ego tamen maximi beneficij loco acceptutus id sim.

REI-

REINOLDI HEIDENSTEINII SECR. REGII, DE BELLO MOSCOVITICO COMMENTARIORVM

LIBER PRIMVS.

STEPHANVS Rex, quò confirmata foris cum finitimis omnibus pace ac amicitia, dissidia ex electiõis studijs inter partes exorta facilius cõponeret, ac in tranquillo statu Remp. collocaret; ad plerosq; vicinos Principes literas dedit; quibus more inter principes recepto regnum sibi delatũ, suamque & in illos beneuolentiam, & cum omnibus pacis studium declarabat. In hisce ad Ioannem Basilij filium, magnum Moscouiæ Ducem, Stephanum Grudsenscium Polonum, & Leonem Bukouiecium Lituanum cum literis mittit: se prouidentia diuina ac ordinum studijs ad regnum ascitum: id ita gerere instituisse; vt cum omnibus principibus Christianis pacem & amicitiam coleret: eodem animo erga illum quoq;, vt finitimum & christiani nominis principem esse: si quæ inter ipsum ac regnum Poloniæ magnumque Ducatum Lituaniæ à maioribus vtriusque traditæ controuersiæ intercederent; de ijs ex æquo & bono amicè inter eos agi posse. Respondit Moscus: & si audierit Maximilianum Imperatorem in Regem electum: quò minus tamen cum ipso quoque gratia ac amicitia sibi essent, non se recusare: placere sibi, vt maiores legati more maiorum mitterentur: interim ab iniuria & maleficio vtrinq; abstineretur. Rex responso hoc accepto, ad domesticas res componendas, maximeque Gedanensium motus sedandos totus conuersus, Thoruniæ conuentum habet: in eodem legatos etiam in Moscouiam pacis tractandæ causa mittendos ex Senatus authoritate decernit. Fuêre ij Stanislaus Kriscius Masouiæ, Nicolaus Sapieha Minscensis Palatini, Theodorus Skuminus Palatij Lituanici quæstor. Quibus rebus perfectis, dissensionibus ac in ijsdem perseuerantia Gedanensiũ permotus, armisq; ciuitatem persequi coactus, primùm copijs illorum vrbe egredi ausis per Ioãnem Sborouium aulici militis præfectum, quem ad exercitũ cum imperio reliquerat, ad Dirsauiã fusis, ad vrbem castra promouet. Quo tempore Moscus occupandæ Liuoniæ tum maximè oportunitatem se nactũ ratus, ad vim atq; arma astum adiũgit. Regebatur Liuonia sub nomine administratoris à Ioanne Chodkeuicio: in præsidijs pauci Poloni, pleriq; Lituanici nominis præfecti erant. à quibus immoderatius indigenæ habiti, simulque non satis in illis præsidij contra potentiam Moscouiticam existimantes, ad res nouas ferè spectabant. Non ignarus harum rerum Moscus miserat in Liuoniam Magnum Holsatiæ Ducem, quem cùm iam antè ad se transisset, promissis, ac affinitate deuinctum tenebat. Rumorem de eo tradit, fore, vt si vltro Liuones se dedant, ad exemplum Ducis in Prussia beneficiario iure Liuoniã regendam ei traderet; vt authoritas ac administratio omnis penes Magnum, penes se nomen collati beneficij ac maiestas Imperij essent. quibus rebus adducti prouinciales, hinc odio seu tædio externi imperij, illinc spe & nimia cupiditate eiusdem linguæ ac nationis magistratus, simul à factiosis quibusdam ac nouarum rerũ cupidis impulsi, præsidia ex arcibus & opidis ferè omnibus eijciunt: ipsi Vendam, vbi tum Magnus erat, confluunt: nomen insigniaq; regia illi circumdant: inq; verba eius sacramento se adigunt. Moscus interim maximo exercitu coacto, in Liuoniam nullo impediente, præsidijs omnibus pulsis, ac plerisq; arcibus à Magno occupatis penetrat: acceptisque in deditionem Marienhausio, Rosittenio, Ludsenio, Duneburgio, Kokenhausio, Ascherotum vsq; sine maleficio, vt initio rerum gerendarum clementiæ fama colligeretur, progreditur. Confluxerat Ascherotum magnus vtriusq; sexus, ac omnis conditionis hominum, maximè autem matronarum ac virginum, numerus: erat ibidem Landmarschalcus, vir ætate, & summis olim in prouincia ea gestis honoribus venerabilis. Moscus omnibus, qui arma ferrent, promiscuè trucidatis, imbellem sexum Tartaris constuprandum obijcit. Inde Vendam re-

ctà proficiſcitur:qui ibi erant fama tan-
tæ immanitatis perterriti portas clauſe
rant. Egreſſus pro illis deprecator Ma-
gnus, compoſito ad humilitatem habi-
tu, ac genibus illius ſupplex in genua
prouolutus adrepens,conuicio ac ver-
bere ab ipſo Duce in os ingeſto excipi
tur.Cùm tantùm abeſſe ab eo intellige-
rẽt,vt Magni authoritate ſalui eſſe poſ-
ſent, vt ne ipſe quidẽ periculo vacaret,
hoſtili fraude circũuentos ſe videntes,
ira,metu & deſperatione incenſi,pulue
rem tormentarium fundamentis ſub-
dunt; quo ſuccenſo magna vtriuſq; ſe-
xus,omniſq; ætatis & cõditionis homi-
nũ multitudo,ac flos ferè eius, quæ reli
qua adhuc erat nobilitatis Liuonica,
abſumptus fuit. Accepta ita in poteſta-
tẽ Venda ac Rumburgo, quod Vendæ
imminet, eodẽ tempore per deditionẽ
potitus iam vniuerſam Liuoniam, Re-
ualia & Riga, pauciſq; circa eas caſtris
exceptis,in poteſtate habebat.Parnauiã
ſiquidem poſt diſceſſum Henrici inter-
regni eo tempore interceperat: Veiſſen
ſteinum nobile caſtellũ opere ac natu-
ra munitiſſimum de Suecis : Naruam
verò,Derpatum,Felinum, ac Mariem-
burgum,aliaq;nonnulla iam multò an
te partim de Epiſcopo Derpatenſi, par-
tim de Marianis Liuonicis ceperat; ab
ijsq; primùm initijs profectus,cùm con
tinuas deinde impreſſiones in prouin-
ciam faceret, vt in Sigiſmundi Aug. ac
regũ Poloniç fidem ac ditionẽ prouin-
ciales tum ſe conferrent,plurimis detri
mentis eos adegerat. Eaq; res, cùm ad
ſuperiores controuerſias, quas de Ruſ-
ſiæ locis quibuſdam cum Magnis Duci-
bus Lituaniæ habebat,acceſſiſſet,perpe
tua deinde inter ipſum ac Reges Polo-
niæ belli cauſa fuit:quod aliquãdo qui-
dem per inducias poſitum, vt plurimũ
tamen varia fortuna, tam in Liuonia,
quàm Lituania geſtum, in hunc vſque
Regem tranſmiſſum fuerat. Cæterùm
Moſcus abducto ſecum Alexandro Po
lubenſcio Chodkeuicij legato, cæteriſ-
que præfectis, in Moſcouiam ſe rece-
pit.Ex itinere literas ad Regem dat:qui
bus vt à Liuonia omninò abſtineat,Re
gi præſcribit. ijſdem ad Pruſſum quen-
dam Auguſti Cæſaris fratrem,nulli an-
te hac cognitum,qui Koinicij & Mariẽ-
burgi quondam,& in reliqua Pruſſia la
tè imperitaſſet, genus ſuum referebat,
quo ad ipſos Pruſſię fines ius Imperij ex
tenderet. Legati,qui ad tractãdas pacis
conditiones mittebantur,iter cœptum
nihilominus proſequebantur:nouis in
itinere mandatis acceptis; vt de iniurijs
induciarum oſtentatione factis quere-
rentur:ſatisfactionemque poſtularent.
Dum ad Gedanum Rex caſtra facit,ex-
ercitum in Liuonia Lituaniaq; per o-
ſtentatam pacem, maximè autem pro-
pter difficultates ærarij, quæ initia reg-
ni eius exceperant, nullum parauerat:
ſub ingruentis tamen hoſtis famam,no
bilitatem Lituanicam literis euocaue-
rat,militareq; per ducatum eum impe-
rium Nicolao Radiuilo Palatino Vil-
nenſi,Gregorio Chodkeuicio qui antè
illi præfuerat defuncto, tradiderat. Hic
non exigua cum voluntarij militis ma-
nu, Seelburgum peruenerat. Interim
verò & Gedanenſes ad humiliores æ-
quioresq; conditiones multis malis vi-
cti, & maiora timentes deſcendere cœ-
perant:cumq; electores duo, alijq; Ger-
maniæ Principes quidam ſuas pro illis
preces per legatos interponerent, rece-
pit Rex in fidẽ ciuitatem; tum verò ad
bellum Moſcouiticum,quod iam mul-
tò antè animo agitarat, totum ſe con-
uertit. Ad quod ſuſcipiendum, ſecun-
dùm acceptas iniurias, ac Liuoniæ re-
cuperationem multæ cauſæ illum hor-
tabantur: quarum hæc vel iuſtiſſima,
quòd egregio aliquo facinore,non mo-
dò de ſui regni hominibus, verùm tot
alijs, quibus Imperium Moſcouiticum
ſumma cum immanitate coniunctum,
vel formidoloſum erat, vel graue,bene
mereri; eamq; ad poſteros nominis ſui
famam propagare ſtudebat, ex qua o-
mnes nõ modò Regem,ſed dignum et-
iam regno fuiſſe cognoſcerent. Præter-
ea verò ad maiores res, quas cogitãdas
ſuſceperat,& de quibus miſſo in vrbem
Paulo Saionskouio cũ Gregorio XIII.
Summo Pontifice cõmunicârat,ſi prius
Moſci potẽtiam fregiſſet, aditum ſe ha-
biturũ ſperabat. Hoc animi propoſito,
in menſem Ianuarium Varſauiã comi
tia edixit. Agebatur autem tũ annus ſe-
ptuageſim⁹ ſeptimus, ſupra Milleſimũ
Quingẽteſimum.Redijt interim in po-
teſtatem Duneburgum à Boriſſio Saua,
ac Vilhelmo Platero receptum. Hi in
omnes occaſiones intenti, cùm cõmea-
tus inopia laborare præſidiarium mili-
tem animaduerterent,per ſpeciem offi-
cij ac comitatis militaris eſculentorũ,
ac poculentorum nonnihil,ac in his vi
ni cremati, quod inopia veri maximo
apud Moſcos in honore eſt, vas ei mi-
ſerant: de quo cùm ad ebrietatem Mo-
ſci bibiſſent,illi, qui id futurum cogitâ-
rant, noctu ſcalis admotis, in vallum,
quo ſolo caſtrum cinctum eſt, & in ip-
ſum caſtrum euadunt: Moſcos ex ſom-

no & mero vix ſe colligentes deturbãt:
caſtro potiuntur. Non multo inde tem
pore interiecto, Venda etiam huiuſmo
di ratione recuperata fuit. Erat ſub
Matthia Dembinio ex ruſticis Lotfinis
fabrilis artis peritus quidam, qui ſoro-
rem Vendæ in Moſcorum poteſtate
habebat; per cuius viſendæ ſpeciem &
ruſticorum commerciorum liberta-
tem cùm ſæpius Vendã veniſſet, opor-
tunitatem nactus, cerã clauibus opidi
impreſſerat,adque eiuſdem exemplum
alias parauerat. rem ita inſtructam ad
Dembinium detulit. Cùmque is die
conſtituto,quem feſtum Moſci agebãt,
ſub opidi portas cum Ioanne Burin-
gio,ac tumultuaria militum manu ac-
ceſſiſſet, ab vna parte ſcalas Buringio
admouente,ac à Lotfinis ipſis, qui Ven
dæ erant,concurſu facto, reliquos por-
tis recluſis in opidum immiſit. Dum
Varſauiam ad comitia Rex conten-
dit, nuncium in itinere accepit, ab ijs
rebus,quas tum agitabat, alienum. Li-
mes regni Polonici & magni Ducatus
Lituanici magna ex parte Boryſtenes
eſt; qui in Moſcouia ortus modico in
occidentem flexu, in meridiem deinde
& pontum Euxinum magnam aqua-
rum vim trahens fertur : ſuperior flu-
minis pars, ad Lituaniam pertinet: ad
inferiorem diuerſarum gentium con-
finia concurrunt:præter Moſcos & Po-
lonicæ ditionis Ruſſos,nonnullæ Tur-
cicæ præfecturæ attingunt:non longo
etiam interuallo Valachi ei imminent.
In hac tot nationum nec ſatis pacata-
rum colluuie,non poteſt adhuc quam
uis à tot ſæculis pax conſiſtere. Itaque
immenſa ibi camporum ſpacia, multi
agri inculti,ac deſerti ob latrocinia vel
metum iacent. Confluere huc ad prę-
das ex hoſtico agendas ſolent; cùm ex
alijs gentibus, tum Polonis quoque &
Lituanis, vt quiſque eſt egentiſſimus,
vel rerum capitalium damnatus,quoſ-
que vel fortuna eorum, vel leges in pa-
tria eſſe non ſinunt. ſuperioribus ta-
men temporibus, cùm publicè bellum
non eſſet, etiam ex primaria iuuentu-
te quidam loca ea petebant, odio quie-
tis, ac ne ſitu, ac ocio torperent, virtu-
tis exercẽdæ cauſa. Magnam partem in
aquis ac flumine piſcatu ac latrocinijs
viuunt:hoſtemque vt ex quoque pluri-
mùm prædæ ſperant, ducentes, barba-
ris tamen, vt maiori inter eos Chriſtia-
norum numero, ac Tartaris præſertim
infeſtiores ſunt, magiſque Poloniæ re-
gibus operam nauant. quòd infimã Po-
loniæ partẽ, quæ ad flumen pertinet,te-
nent,à loco Niſouij appellantur:inter-
que reliquos Koſakkos: ita enim com-
muni nomine vocantur omnes tam e-
quites, quàm pedites, qui ad latrocinia
in finibus exercẽda, incurſionibuſque
hoſtiles ditiones vexandas priuato in-
ſtituto,ac voluntaria militia coeunt:hi
& numero & virtute plurimũ ferè va-
lent. Inter hos cùm vixiſſet aliquandiu
Ioannes Podkoua, natione Valachus
obſcuro alioquin loco nat⁹;ſed corpo-
ris viribus præſtans, & qui ſoleis equo-
rum ferreis manu diſrumpẽdis nomen
inueniſſet;partim vitæ ac ſtudiorũ ſimi
litudine,partim promiſſis facilè homi-
nes ex præda viuentes ad inuadendam
vnà ſecum Valachiam, imperiumq; e-
ius ſibi tradendũ adduxit.Petrum Pala-
tinum Valachię nihil tale expectantem
occupant,& prius ſede Imperij exuunt,
quàm ille vlla arma imminere ſibi ſu-
ſpicari potuiſſet. Quod cũ Rex intelle-
xiſſet,& præterquàm, quod ſine autho-
ritate ſua alieni fines bello tẽtati eſſent;
Petrum,cuius dignitati fauebat, reſtitu
tum vellet, cùm per Poloniam,tum in
Trãſiluaniam ad fratrem Chriſtopho-
rum principem,vt auxilio ſuo Petrum
iuuaret, literas miſit. qui cùm alas ali-
quot equitum & peditum cohortes Ste
phano Battoreo Andreę fratris filio du
ce auxilio ei miſiſſet;Podkoua Nimiro
uam Polonicum opidum recipere ſe
coactus in Nicolai Sienauij Caſtellani
Kamenecenſis, qui finitimæ in Ruſſia
militiæ præerat,poteſtatem venit:ab eo
que ad Regem miſſus fuit. Poſtquam
ad Comitia ventum fuit, primo die ſo-
lenni ſacro peracto,altero de rep.ſigil-
latim de Moſci & Tartari iniurijs ad
ordines Rex fert : bellumque ne cum
his, aut cum vtro horum velint, rogat.
Cum Moſco bellum iuſſum, cum Tar-
taro in præſens dilatum. Hic ſub diſ-
ceſſum Regis Henrici, ſolicita ac in om
nia alia intenta Republica fines incur-
sârat, populationibuſque ac rapinis,
omnique immanitatis genere vexârat:
obſidionis Gedanenſis tempore mag-
na manu facta prædas egerat:illis ipſis
comitiorum diebus, fama nuptiarum,
quas Conſtantinus Oſtrogię Dux Pala-
tinus Kiouienſis, propinquæ ſuæ facie-
bat, excitus, in Voliniam excurrerat:
Ducemque Oſtrogię obſederat.Pacato
tumultu Gedanenſi, exercitum,quem
ſub Gedano habuerat, in Ruſſiam rex
ad fines tuendos miſerat; iamque ali-
quot turmæ in Voliniam peruenerant.
quarum imperium cùm de Tartaro-
rum excurſione rumor interim allatus

esset, Ioanni Sbarasio Palatino Braslauiensi, extra ordinem tradiderat. Ex ijs quidam non longè Torcino in agmen hostium, vt aduentu exercitus nondum cognito, incuriosius prædas agentium inciderant, prelioque subito contracto superiores discesserant. vnde de appropinquantibus copijs certior Tartarus factus, cùm delectos ab exercitu cōtra Sbarasium misisset, qui ex instituto corū, quid viriū, ac animi hostis haberet, explorarent: Iiq; ad Saslauiam in nostros incurrissent; fortiter impetu eorum à nostris excepto, mox se receperant; Tartarusque pactus inter cætera à Duce, vt de amouendis à finibus Nisouijs apud Regem laboraret, quorum latrocinia solam bello causam obtendebat, recesserat. in præsens tamen hæc dissimulari placuit. Ex hoste enim inope & vago quemnam magnopere fructum expectari? Cùm arma potius Turcica ad ipsius iniurias prouocarentur: qui solùm in quo insisterēt, suum: ipsos fiduciarios possessores esse diceret. Ex Mosco quò maior eius potentiæ fama, eò maiorem gloriam in præsens, nomen ad posteros parari: vrbibus ac opibus florentissimam olim prouinciam Liuoniam & cùm alijs opportunitatibus; tum maris commodis affluentem victoriæ præmium peti. Ita contra Moscum susceptum bellum, simulque vt in hostico exercitus haberetur, scitum, priori intra fines continendi militis, ac propulsandi hostis ratione domesticis incommodis, ac superioris ætatis exemplis refutata. Proxima huic cura de pecunijs fuit. Delecti fuerunt è Senatu primores, qui quanto in bellum milite, quanto in militem stipēdio opus esset, dispicerent. scitum tributum in singula iugera floreni vnius: cereuisiale item in opidis & vrbibus, quo in singulas tonnas duo de vigesima cuiusque precij pars exigeretur. Maius id fuit, quàm vllum ante hac quisquam meminisset: consensēre tamen omnes præterquàm Cracouiēsis, Sandomiriensis, & Siradiensis Palatinatuum legati; quòd nulla eius tributi sciscendi mandata se à suis habere dicerent. Noluerat nobilitas vel bellum vel tributum sciscere; nisi de iudicijs simul, quæ iam Sigismundi Augusti temporibus postulare cœperat, in interregnis autem ipsa sibi sanxerat, perfecisset. Antiquitus à iudicijs municipalibus ad cōuentus Palatinatuum, ad quos quodque municipium pertineret, inde ad Regē in comitia prouocatio erat. Cùm à Sigismundo Augusto propter tenuiorem valetudinem infrequentiùs iudicia haberentur, vt ex suo corpore constituere sibi iudices liceret, nobilitas petierat: Restitit Augustus, dum vixit. vnde illa à Rege id impetrādi spe deiecta, tempore interregni priusquàm in Regem Henricum eligeret, inter alias hāc quoq; de translatione iudiciorum conditionem ei tulerat, isq; acceperat. Post discessum igitur Henrici, nobilitas per singulos Palatinatus, vt cuique maximè expedire visum fuerat, ex suo ordine, qui causas appellationis iudicarent delegerat, qua ex re cùm, quod euenire necesse erat, magnam omnium rerum perturbationem cōsequi Rex animaduerteret, in causa minimè amplius sibi integra, pro re nata optimum ratus, si ad vnam formulam omnia reuocaret, sanxit hic; vt non per singulos Palatinatus iudicia haberētur; sed in singulis Palatinatibus maioribus bini, minoribus quibusdam singuli è nobilitate quotannis delecti primùm à Martini vsque ad Pascatos Poloniæ maioris nobilitati Petricouiæ: minoris deinde à Pascatos vsque ad messem Lublini ius dicerent; itaque omnia priuatarum rerum iudicia penes nobilitatem deinceps essent; publica, iuris item Regij atque fisci iudicia, in eo quo antea statu fuerant, penes Reges manerent. quemadmodum & earum terrarum, quæ suis legibus, ac diuerso à cæteris iure vterentur. Moram huic rei nonnullā afferebat, quod nobilitas à munere iudicandi senatorium ordinem exclusum volebat: hi contra tenderent, iniquum esse, dignitatem suam, quæ commodo sibi esse debebat, in iniuriam suam verti; & qui alios in nobilitate, honore anteirent, à communi nobilitatis corpore in re publici iuris, & ad omnes pertinente seiungi. obtentum tandem, vt tam ex Senatoribus, quā reliqua nobilitate, pro arbitrio nobilitatis rebus iudicandis præficerentur. Inter Regem quoque & nobilitatem controuersię nōnihil fuit, quòd nobilitas regias quoque vrbes rebus à se iudicatis teneri vellet, superioribus etiam temporibus quasdam causas earum iudicasset. remisit nobilitas: inuentaque ratio fuit, vt quia iam causas aliquas huiusmodi iudicasset, easdem in iudicium vocatas denuo in ijsdem comitijs Rex cognosceret. Cùmque magistratus quoque ac præfectos regios ad iurisdictionem suam pertinere nobilitas vellet, quòd cū ij fere res iudicatas exequerētur; frustra sibi iudicia tribui-

tribui diceret, sine vlla in eos, qui res à se iudicatas exequerētur, iurisdictione. assensit Rex, vt quatenus rerū iudicatarum executio à magistratibus cæterisq; officijs peteretur, authoritati iudicum parerent. supererat certamen inter ecclesiasticum & ciuilem ordinem: cùm hic eodē, quo reliquam nobilitatem, ecclesiasticos iure vti vellet: illi iudicia hæc nobilitatis, quæ cū diuersæ religionis hominib⁹ cōmunicari intelligebāt multis nominibus suspecta sibi esse, obligariq; se illis nolle confirmarent. Ostendit his Ioannes Samoscius Cancellarius, non maius periculū eos suscipere, si in iurisdictionē consentiāt, quàm si cū obtemperare ei nolint, pœnis deserti vadimonij, & contumaciæ coërceri se patiantur: quod in Palatinatuum iudicijs eò vsq; factum antea fuerat, vt præter alios Archiepiscopus in maiorē fere centum quinquaginta millium cōdemnaretur: Addidit cōsilium, vt quoties ecclesiastica res in iudicium veniret, ad sex ex nobilitate ecclesiastici ordinis totidem, qui pari authoritate de ea cognoscerent, adiungerentur. quorū si pares sententiæ extitissent, ad Regem in comitia ampliaretur. Res per aliquot dies ducta, eum tandem ad modum composita fuit. Agitatum in hisce comitijs & de proscriptionibus fuit. Moribus gentis Polonicæ, qui creditarum cæterarumúe priuatarum rerum condemnantur, ijs si sententiæ iudicis non pareant, multa dicitur: quæ si spreta fuerit, priori triplo maior dicitur: si ne tum quidem obtemperatur, manu militari in bona missio decernitur; contra quam si quis se opponat, à præfectis proscribitur. Quod olim acerrimū cōtra decoctores telū fuerat, luxuria temporum, per eamque multitudo obæratorum labefactauerat. Itaque vulgo contemnebatur, resque magis multorum sermonibus iactata fuit, quàm noua remedia vlla ei allata. Auditis deinde externorum principum legatis Georgius Fridericus Marchio Brandeburgensis ad valetudinarij agnati sui Alberti Friderici, Alberti Prussiæ Ducis filij curam admissus fuit. inuestitura, quam vocant, accepta, solenne iuramētum Regi præstitit. Adfuēre ei in cærimonijs ijs Saxoniæ Electoris, & Virtembergici principū legati. Brandeburgēsis Electoris legati cū principis sui nomine tanquam ad simultanæ inuestiturę ius pertinentis vexillū contingerent, nobilitatis nūcij cōtra protestati, quòd primis illis inter D. Sigismundū & gentem Brandeburgicam conuentionibus ea Marchionum Brandeburgensium stirps feudo compræhensa non esset, quę postea priuata authoritate & ordinibus inscijs acta essent, rata se non habere ostendebant. Aderant & Pomeraniæ Ducum legati, principumque suorum nomine in Bithouiensem Leoburgensemque tractum ius maiestatemq; regni agnoscebāt, literasq; inuestiturę accipiebāt. Legati interea, quos ad Moscum missos supra demonstrauimus in Moscouiam peruenerant; àque Mosco suoipsius ingenio feroci, tum ob rem in Liuonia prosperè gestam multò etiam superbiore, contumelijs ludibrioque excepti indignissimè habebantur: multa in nomen Polonicum & Lituanicum contumeliosè ab eo dicta factaque fuēre: cumque ex instituto vtriusque gentis lautia vtrinque legatis, qui missi fuerint, prębeātur: emere victum, nec moris sit, nec si velint, in Moscouia possint: nō nisi sordida ac vilissima quęque cibaria per summā indignitatem ijs ministrari iussit. In colloquijs deinde cū legati non nisi de inducijs agēdi mandata se habere significassent, triū annorum inducias ijs dat: literas autem quas legati obsignare debebāt, sine vlla cōditione purè perscribi iubet: alias deinde, quas ipse legatis traderet, sub signo suo subijcit: in ijs hasce cōditiones adiecerat; vt vniuersa Liuonia vnà cū Riga & Churlādia, quæ in potestate Regis adhuc erant, & quidquid vsq; ad fines Prussię pertineret, Rex sibi cederet: Liuonē nullum præsidium suū implorantem, multò minus ciuitatem vllam reciperet, vllaúe ope auxilio suo iuuaret. Hasce cùm ex more iureiurādo placita confirmare deberet, amotis ijs, in quas legati antè iurauerant, solas profert: iureiurandoque in eas se obstringit: atq; ita nullo amplius de his tractandi loco relicto, ex Moscouia abire legatos iubet, nouisque eodem tempore in Liuoniam copijs missis acerrimè Vendam oppugnat. quæ sub exitum comitiorum audita omnium animos ad bellum Moscouiticum iam conuersos ira, ac indignatione eò magis accenderunt. Venda tamen à Moscis frustra oppugnata fuit. Nam cum per aliquot dies tormentis vehementer muros verberassent, aliquam etiam partem muri diruissent; Dembinius ob exiguitatem præsidij vrbi metuens, cohortatus suos, vt eam secum ingrederentur, cùm tenere non potuisset, quod illi propter inopiam commeatuū & nō exoluta sti-

pendia minus prompti ad pericula ſu-
ſcipienda eſſent ; & quia magna ex par-
te equites erant, minus etiam virtuti
ſuę locum in præſidio fore putarẽt;tan
dem vt propius ſaltem ſecum accede-
rent,ſi fortè excubias & caſtra hoſtium
turbare poſſent contendit. quod cùm
impetraſſet, noctu ſilenti agmine eos
ducens,paulò antè lucem ſub portis vr
bis ſiſtit : oſtenditq; quòd ab hoſtibus
iam videri cœpiſſent, à tanta hoſtium
multitudine facilè circumueniri poſ-
ſe:itaque potius vt viros fortes ac mili-
tares deceret,vrbem ingrederentur,vir
tuteq; ſua vrbem contra hoſtem , & vr-
be ſe tuerentur. ita vrbem ingreſſi ei-
dem ſaluti ac præſidio fuerunt. Muris
enim qui diruti ab hoſtibus erant, ma-
gna cura ſubitario opere noctu exple-
tis, omnibus in locis fortiſſimè hoſti
occurſum fuit. Itaque vere iam immi-
nente Moſci ſoluta obſidione, præmiſ-
ſis primùm tormẽtis diſceſſerunt. quos
Alexander Chodkeuicius præfectus
Grodnenſis, cuius Ioannes Chodkeui-
cius patruelis vicaria in adminiſtran-
da reliqua Liuonia opera vtebatur,
quamuis minus commoda valetudine
eſſet,contractis tamen vndique ad See-
ualdum copijs aliquandiu perſecutus,
adipiſci tamen haud potuit .Sub idem
ferè tempus Magnus Dux Regis fidem
ſecutus à Moſco diſceſſit. Adoleſcens
hic ſummo genere natus cùm Churo-
niæ & Oſiliæ Epiſcopatum in Liuonia
teneret, perditis quorundam conſilijs,
ac promiſſis Moſci & adoleſcentia ad-
ductus, cùm per ætatem ipſe rebus ſuis
conſulere nõ poſſet,ad Moſcum trãſie-
rat.Ab eo fratris patruelis filia in matri
monium ei tradita,ſpeq; iniecta fore,vt
ſuo beneficio totius Liuoniæ regno po-
tiretur,ad Reualiam obſidendam ma-
gno cum exercitu miſſus fuerat. à qua
infecta re diſcedere coactus , tempore
obſidionis Gedanenſis ijſdem cum pro
miſſis in Liuoniam , quemadmodum
ſupra dictum eſt,remiſſus fuit. vbi terri
tus crudelitate Moſci, quodq; ademp-
tis ei , quæ tenebat in Liuonia caſtellis
ad fines Scythiæ deportare eum in ani-
mo haberet,per indiciũ cognito , cùm
quanto in periculo verſaretur cogita-
ret : tranſeundi ab eo conſilium cepit:
paulatimq; è poteſtate eius ſe ſubducẽs
Lempſaliam,inde propius Rigam ac fi-
nes regios ſe recepit : Regemq; per Du
cem Churlandiæ crebroſq; internun-
cios ac literas, vt in fidem ſe reciperet
ſolicitabat.Rex in earum rerum incer-
titudine,cùm & varia de diſceſſu eius ia
ctarẽtur, vt neq; an fratri eius Regi Da-
niæ, cæteriſúe propinquis ipſius con-
ſilium id eius probaretur, aut fortunæ
eius curę omninò eſſent perſpectum ha
bere poſſet,de deditione nihil quidem
tum cum illo conſtituit:fide tamen pu-
blica verſari eum in Liuonia ſe paſſu-
rum oſtendit. Poſtea profecto in Liuo-
niam Nicolao Radiuilo Palatino Vil-
nẽſi,eidem vt cum Duce Magno, quod
in re præſenti è Repub. eſſe perſpexiſ-
ſet,ibidem conſtitueret, permiſit. Hic
cùm in Churlandiam veniſſet,ad ęum-
que Magnus acceſſiſſet, in fidem illum
cum omnibus ditionibus eius regio no
mine ręcepit,inq; verba regis ſacramen
to adegit. conditiones deditionis hæ
fuerunt;vt quas teneret poſſeſſiones,eo
quo alij beneficiarij principes ſua poſſi-
derent iure, à Rege ei permitterentur:
aut pro illis aliæ non deteriori cõditio-
ne pro amplitudine generis & familiæ
eius aliquo alio in loco darentur. Vbi
de euentu legationis Rex certior factus
fuit, mittit ſtatim ad Moſcum Georgi-
um Haraburdam , qui non aliter indu-
cijs ijs teneri ſe velle Moſco renũciaret,
quàm ſi de Liuonia conditionem, quæ
nec à legatis accepta eſſet, remiſiſſet.
Moſcus retento Haraburda, legationẽ
interea ad Regem, quæ ad rata haben-
da pacta induciarum, iuramentoque
confirmanda eum adduceret, deſtinat.
ac pręcipitante iam æſtate exercitum a-
lium multò priore validiorem , maio-
riq; apparatu inſtructum, ad Vendam,
quam à noſtris interceptam,ab eoq; po
ſtea obſeſſam ſupra oſtendimus, mittit.
Prius quàm vlterius progrediar, pau-
ca hoc loco de principum Moſcorum
origine, potentia, moribus gentis,toti-
uſque imperij ſtatu præmittere placet.
Antiquiſſima Imperij Ruſſici ſedes pri-
mùm Nouogardiæ,inde Kiouiæ,poſte-
rioribus verò temporibus priuſquàm
Moſcouiam transferretur, Vlodimiriæ
etiam fuit:cuius hanc ob cauſam hodie
adhuc titulos Moſcouiæ titulis Dux an
teponit. Genus principum ad Varagos
annales Ruſſici referunt:gentem vt ple
ræq; priſcæ,nunc obſcuram: ſed tamen
quam vltra marinam fuiſſe ijdem an-
nales teſtentur.Ex ea tres fratres aſcitos
primò à Nouogardienſibus, qui Slaui
iam tum fuerint receptos, imperium
Nouogardiæ condidiſſe, eiq; Ruricum
natu maiorem fratrem præfuiſſe, reli-
quis duobus alias Ruſſiæ partes Bialo-
ieſerenſem , & Isborienſem obtigiſſe
tradunt : Ruricus ex Olga Pleſcouienſi
Suentoſlaum deinde filium habuit.Hic
magno

magno cum exercitu in Bulgariam ad
Danubiũ vſq; progreſſus, deuictis Bul-
garis & Græcis, quibus tum Bulgari pa-
rebant, cùm agros & cultum, & copias
prouinciæ adamaſſet, ſedem imperij in
ea ſibi delegit, Iaropolcho filio Kiouiã,
alteri Olego. Dreulanos adminiſtrãdos
reliquit;Nouogardiã Vlodimiro Mal-
ci cuiuſdam Lubkani,vt annales habẽt,
filio ex ancilla Olgæ Pleſcouienſis ſuſ-
cepto conceſſit. qui cùm à Iaropolcho
regno pulſus trans mare fugiſſet , auxi-
lijs maritimis cõparatis reuerſus, cùm
quæ primæ obiectæ ei fuerant ditiones,
tum Kiouiam deiecto Iaropolcho oc-
cupauit,tenuitq; . Ab hoc omnes dein-
de principes Ruſſiæ, profecti tradũtur.
Nã cùm duodecim filios reliqſſet,diui-
ſa inter eos omni Ruſſia imperiũ ac do-
miciliũ imperij Kiouiam maiori natu
Suẽtopolcho tradidit. Huic ſine liberis
mortuo, duo alij fratres Iaroſlaus, & Iſo
ſlaus ordine in regno ſucceſſerunt;Poſt
eos Vlodimirus Monomachus Vſeu-
lodi Vlodimiriæ Ducis filius,cuius ho-
die adhuc magnum apud Ruſſos no-
men eſt, ex eadem ſtirpe potitus impe-
rio fuit. quod interpellatum quidem
interim ab Vſeulodo Suentoſlai ex Ol-
go nepote, & Igoro pronepote qui aui-
tum regnum recuperare conatus fue-
rat, penes Vlodimiri poſteritatem ni-
hilominùs remanſit ; ſequentibuſque
temporibus Andreas Dux Suſdalienſis
ab eadem Vlodimiri ſtirpe profectus,
fœdere cum vndecim alijs cognatis Du
cibus inito, deiecto Miciſlao, qui ex Mo
nomachi poſteris regnum Kiouiæ tene
bat, Miciſlaum filium ei impoſuit. hic
primus ſedem imperij Volodimiriam,
principatumque in Suſdalienſium do-
mum tranſtulit.quem qui tenebat , etſi
imperium in reliquos agnatos Duces
non habebat ; magni tamen Ducis no-
mine vtebatur, dignitateq; ac honore
cæteris, qui comiter quaſi maieſtatẽ e-
ius colebant, antecedebat. cumque ho-
noris antea vel ſucceſſione, vel reliquo
rum omnium ſtudijs vni deferretur,
nonnunquam vi ac armis occupare-
tur ; poſteaquam in Tartari poteſtatem
conceſſerunt, ab eo peti cœpit . Imperij
autem Tartarici circa annum ab orbe
condito VI. M.DCC.XXXII.quemad-
modum Ruſſi annos numerant, à nato
autem Chriſto ducenteſimo viceſimo
quarto, ſupra milleſimum in annali-
bus eorum mentio fit. quo Tartari con
tra Cottianem Ducem Polouſciorum
cum exercitu progreſſi, Ruſſiam vaſta-
runt. cumque Cottian Miciſlaum Ro-
mani filium Ducem Siernouienſem
ſeu Kiouienſem : vtroque enim nomi-
ne in annalibus appellatur : qui filiam
eius in matrimonio habebat , & cõplu-
res alios Ruſſicos Duces in auxilium e-
uocaſſet, die xvij. Menſis Iulij ad Kalkã
magno prælio eos Tartari ſuperârunt:
vndecim Ruſſicos Duces : Heroës , vt
annales appellãt , equitum fortè genus
quoddam, ad ſeptuaginta interfecerũt:
multos captos egerunt:Reuerſi deinde
Batti duce tredecimo anno poſt, qua-
drageſimo quinto nimirũ ſupra VI.M.
DCC. ſubiugatis primũ Roſanẽſibus &
Vlodimirienſibus, cæteriſq; ferè omni-
bus Ducibus , vniuerſam Ruſſiam ſibi
ſubiecerunt: & quãuis non raro dein-
ceps quoque bello cum ijs Ruſſi con-
tenderent ; tributariam tamen ſemper
ferè inde habuerunt. Ab eo igitur tem-
pore magni etiã Duces à Tartaris Ruſ-
ſiæ dari cœperunt. Dabantur autem fe-
rè quemadmodum oſtendimus è Suſ-
dalienſibus. Moſcorum Ducum, atque
ipſius adeò ciuitatis ęqualis temporum
Batti ac vaſtationis, quæ ab illo Ruſſiæ
illata eſt, memoria in annalibus eorum
extat. Inter alias enim vrbes Moſco-
uiam quoque à Batti expugnatam , ibi-
demque Philippum quendam Palati-
num & Vlodimirum Georgij magni
Ducis filium captum à Tartaris tra-
dunt. Anno ab orbe condito XII. S.
VI. M. DCCC. Andrea Alexandri
filio magno Duce mortuo inter Mi-
chaëlem Iaroſlai filium Tuerenſem, &
Georgium Danielis filium Moſcouiæ
Ducem, de principatu magnoque Vlo-
dimiriæ Ducatu contentio fuit : quem
cùm vterque à Tartaro peteret, Tarta-
rus primò Michaëlem retento penes
ſe Georgio, inde aliquo tempore inter-
iecto XXV. anno ſupra VI. M. DCCC.
Georgium regno confirmauit : inde-
que ad hoc vſque tempus , quamuis a-
liquando Ruſſi vniuerſi Suſdalienſem
iterùm dari ſibi à Tartaro peterent,
perpetuò tamen in Moſcouiæ Ducum
familia honor is permanſit. ex quibus
cùm proauus huius, qui nunc rerum
potitur , Baſilius Baſilij filius poſt pa-
trem & patruum Conſtantinum impe-
raſſet, conſpiratione à Demetrio Geor-
gij filio cognomento Siemacha Du-
ce Seuerienſi , Ioanne Andreæ filio
Moſaiſcenſe , Boriſſo Alexandri filio
Tuerenſe Ducibus contra eum facta ,
regno ab ijs exutus , luminibuſque à
Georgio Seuerienſe orbatus fuit : ve-
rùm à Nouogardienſibus adiutus re-
gnum recuperauit , pacateq; deinde id
obti-

obtinuit. Successit huic Ioannes filius; qui primus eam ad quam nunc excreuerunt, potentiam fundauit. Ducem Tuerensem, quamuis vxorem ex ea domo haberet, regno pepulit, principatumq; obtinuit haud multò post & Nouogardia magna per fraudem capta, in seruitutem eam redegit, & alios principatus tentare cœpit; eoq; potentiæ peruenit; vt cæteris ducibus metu concedentibus, nemo qui cupiditati eius resistere auderet, reperiretur. Idem Tartarorum iugum primus excussit, coniugis Sophiæ Græcæ è Palæologorum genere, quam mortua Tuerense super induxerat, ingentis spiritus mulieris vocibus impulsus. Haud dissimili dein de ratione filius eius Basilius potentiam, cuius pater fundamenta iecerat, in immensum ferè auxit. Ad ea quæ pater pepererat, Smolenscẽsem Ducatũ maximum, ac quicquid Seueriensis ditionis reliquum erat, adiecit: Kasanos mari & terra tentauit; principes omnes agnatos ditionibus suis exutos, tum Plescouiensem ciuitatem maximam in seruitutem redegit. Successit ei in imperio hic, qui nunc rerum potitur, Ioannes; qui & ipse regnum amplissimum à patre acceptum, fortuna ac industria adiutus multò id fecit amplius. Kasanense & Astrakanense regna à patre summis viribus oppugnata cuniculorũ & puluerum maximè; quos cuniculis in vrbium oppugnationibus subiecerat, nouo ijs temporibus apud illas gentes artificio adiutus, in ditionem redegit: marique omni Caspio vnà cum ijs in potestatem accepto, ad Persidem ferè imperium protulit: Liuoniæ maximam partem per dissensiones Liuonum occupauit: Suecos multis sæpè cladibus affecit: Polotiam temporibus Sigismundi Augusti cepit; cumq; Selymus Turcarum imperator Tanaim flumen cum Rha flumine maximo, quem Russi Volgam sua lingua hodie appellant coniungere statuisset, vt classe ex Ponto Euxino aduerso Tanai in Rha inuect⁹, Astrakanũ in ostio fluminis Rha, quo in mare Caspiũ influit, sitũ, ac per id vniuersum mare Caspiũ potestatis suæ faceret, Turcæ quoque victi fama ei quæsita fuit. Nam cùm Selymus à Sigismundo Augusto per Ibraimum Chausium, qui ex nobili Strassorum familia in Polonia natus, à pueritia impietate Turcica imbutus, ac maximis deinde præmijs ob ingenij elegantiam affectus fuerat, per ditiones eius transitum exercitui postulasset, is verò à Sigismũdo Augusto negatus ei' fuisset, Selymus nihilominùs per Tartariam ad perfodiendum spacium Isthmi, quod inter duo hęc flumina angustissimum est, iamq; Moscouitico solo continetur, exercitum misit. qui cùm per vastissimas solitudines iuisset, Tartaris ipsis inuitis negocium administrantibus, ac antè viarum incõmodis attritus Moscis obiectus fuisset, nullo operæpretio perfecto discedere coactus fuit. Ita repentè collecta potentia non finitimis modò omnibus, sed remotioribus etiam quibusq; nationibus terrori Moscus iam erat; eoq; fastus in tanta finium, ac rerum gestarum amplitudine processerat, vt omnes alios principes præ se contemneret; nullamque gẽtem esse existimaret, quæ opibus ac potentia contendere secum posset. Cùm ante hac Knesiorum, Ducum scilicet nomine, magni cognomẽto, quo eos, qui ipsis parebant, præirent addito, vsi essent; Pater huius Basilius repetito ex interpretibus Slauicis sacrarum literarum nomine, primus Ciarium, quod Regem eorum lingua significat, appellari se voluit: eoq; à Maximiliano eius nominis primo Imperatore appellatũ se iactabat. Ad religionem Christianã à Basilio quodam Archiepiscopo Constantinopolitano nomen Russicũ perductum, sacrisque Christianorum initiatum ipsorum annales, ac Byzantina etiam historia habet. Itaque vt primo religionis authore Græco, ac frequentib⁹ deinde inter Græcos & Russos per Mæsiam ac Illyrium, quæ à Slauonicis eiusdemque linguæ gentibus tenebantur, tum Kiouiam, quæ per Borystenẽ cum Ponto Euxino coniungitur, commercijs, cùm literas Græcas tum ritus à Romanæ ecclesiæ institutis diuersos magna ex parte retinent; vt non pauca tamen ex illis ipsis cùm tempus, tum Metropolitarum ac aliorum Episcoporum principi suo obsequendi studium deprauarit. Leges quibus vtantur, paucas admodum habent: eamq; ferè solam, vt principis voluntatem pro lege obseruent. De eo ita illis persuasum est, Metropolitis maximè opinionẽ hanc eorum iuuantibus, per Principem tamquam interpretem Deum secum coniungi: ac prout de Deo meriti sint, ita principem vel benignum in se vel asperum esse. Itaq; voluntati eius non secus ac diuinæ, seu turpia, seu honesta, seu mala, seu bona iubeat omnib⁹ in rebus parendum pro fidei decreto habent: illeq; vitæ ac necis omniumq; rerũ summã in suos potestatem obtinet. Quod

vt ad potentiam comparandam conficiendaq; bella maximum habet momentum: vnum omnibus rebus summa cum authoritate præesse: omnia imperia solùm administrare: eundem & consiliorum dominum, & rerum omnium authorem esse: exiguo temporis spacio copias quàm maximas cogere posse: fortunis ciuium ad potentiam suam stabiliendam pro suis vti: & quemadmodum ijs rebus maximè authoritas ac opes Mosci creuerunt; ita crudelitas quoque eius ac dominandi asperitas vehementer confirmata est. Itaq; cùm infinitos penè varijs cædibus sustulit: tum maximè Andream fratrẽ patruelem, ob nouarum rerum suspiciones quasdam cum liberis omnibus ac vniuersa familia, vna sola filiola quam Duci Magno deinde locauit, relicta exquisitissimis cruciatibus necauit: nobilitatem Nouogardiensem amplissimam, quam fratris rebus studuisse suspicatus fuerat, funditus penè excidit: popularium quacumque incederet sæpè magnam stragem fecit; cùm vt turbæ hominum miserorum gratiam ac misericordiam eius implorantes illi sese obtulissent, à satellitib⁹ minutim eos concidi; vel maximo numero sub glaciem, qua magnam partem anni lacus ac flumina consistunt, mergi iuberet. de quo cogitanti eò magis mirum videri necesse est, quomodo quæ à cæteris principibus indulgentia ac obsequio in suos vix parari soleant, in tanta nihilominus immanitate singularis erga eum populorum charitas atque incredibilis, quæ eorundem in principes suos est fides, existere possint; ac non modò seditiosè nihil ferè contra eum ab ijs suscipi, sed & in præsidijs tuẽdis incredibilem constantiam præstari: paucosque omninò ab eo transfugere: non raros autem repertos hoc ipso bello, qui vel maximis pręmijs propositis fidem tamen erga principem vel cum periculo suo ijs anteposuerint. Huius rei cùm aliæ nonnullæ causæ sunt, tum maximè præter eam, de qua supra dictum est, duplex religionis opinio. Nam & omnes, qui in religione ab ijs dissentiunt, etiam eos, qui Romanæ ecclesiæ ritu vtuntur, barbarorum loco habent, ac tamquam pestem aliquã detestantur; nihilque omninò cum ijs commune habere fas ducunt. ex qua existimatione illud quoq; profectum est, vt Princeps quoties externos legatos audit, in pelui aq̃ admotã habeat, qua manus quasi illorũ contagio pollutas subitò abluat. Et suæ religionis institutis eandẽ, quam Deo, principi suo fidem se debere edocti, non minus vel constantiam eorum laudant, vel relictis corporibus animos in cœlum protinus emigrare, ac cœlesti beatitudine frui prædicant, qui fidem erga principem suum ad extremum vsque spiritum retinuerint, quàm qui ex discipulis seruatoris nostri in singulari erga illum pietate atque fide ad mortẽ vsque perstiterunt. Superstitionẽ alunt imperio suo principes; dum ad nullas exteras nationes, nisi si quos in legatione atque ita quidem mittant, vt singulis legatis singulos custodes ponant; nec cuiquam remoto custode cum aliquo colloqui liceat, quemquam commeare: aut exteros etiam promiscuè commercia cum suis agitare patiuntur. Ita fit, vt quasi perpetuis ignorationis tenebris oppressi aliarum gentium humanitate non perspecta nec percepta omninò dulcedine libertatis, præsentia melioribus, cognita dubijs anteponant. Accedit ad hæc metus amorq; ac cura cuiusque suorum, quę magnos etiam animos, libertatique assuetos facilè debilitant. Quos enim exercitibus aut præsidijs præficit, aut vlli omninò muneri adhibet, eorum coniuges, liberos, ꝓpinquos, & quæ charissima quisque habet, obsidum loco semper retinet: in eosque omnia cruciatus exempla edit, si quis illorum ab eo desciuerit, aut si qua res non ad nutum, aut voluntatem eius facta sit. De rebus tamẽ creditis, contractibus, alijsúe priuatis rebus pauca quædam apud ipsos iura scripta sunt. Pœnarum tria omninò genera ijs nota sunt. Mortis, cuius infinita fœdaque genera: multarum & fustiuũ; quæ tamen in immensa principis potestate, non minùs frequẽter, quemadmodum dictum est, pro libitu eius, quàm pro merito plerisque irrogantur: carcerem ad custodiam magis quã pœnam habent: exilia planè ijs ignota sunt. senatũ, cùm pro libidine omnia administret, in speciem magis habet. Magnam is partem, ex Knesijs constat; quo nomine Duces, vt ostensum est, appellant, primæuorum Ducũ à Moscouiæ principibus oppressorum posteritatem, aut quos Princeps pro cuiusque meritis, aut sua in quenque gratia in nomen vel ordinem eum legit. Nobiliores cùm alijs insignibus à vulgò distinguuntur, tum quòd patris nomẽ titulis alijs ad exemplum Principis soli præscribant. magnificum hoc apud il-

illos: eoque ad æquales, aut inferiores ſolùm vtuntur: ad principem non modò patris nomine vſurpando abſtinēt, ſed ne ſuum quidem niſi propria linguæ eius enunciatione quodammodo corruptum, quo non modò ſeruos eius, ſed quaſi homunciones non homines cum illo comparatos ſe ſignificēt, ponunt. in exercitu paruum tympanū ad ephippia ſinguli item ſuſpenſum gerunt; quo quoties agmen ſiſti vſus eſt, à primo impulſo, ſonoque à proximis excepto & cæteris deinceps tradito, exiguo temporis momento totus exercitus conſiſtit. Metropolites ſenatū non ingreditur: conſilio tamen eius quoque nonnunquam vtitur; aut quo maiorem ſibi apud populares venerationem cōciliet, vti ſaltem ſe ſimulat. Militiam more cęterarum gentium ex equitatu & peditatu compoſitā habet: equitibus tamen Tartaris Nohaienſibus maximè vtitur: Nulli ſanè rei magis quàm munitionibus fidit. Itaque & oportuniſſimis locis intra lacuum aut fluminū ambitus pleraſq; ſitas habet; præſidijsque, apparatu, commeatuque & omnibus rebus neceſſarijs diligentiùs ferè quàm quiſquam alius princeps eas inſtruit. Ei rei iam ab eo tempore ſtudere cœpiſſe videntur, quo humilibus adhuc rebus eorum non multum viribus contra potentiores vicinos poterant: ſed locorum vt plurimùm oportunitatibus ſeſe tuebantur; ijſdemque intercipiendis creſcebant: poſtea quòd ſemper, quoties prælio cum vicinis maximeq; Polonis decertaſſent, inferiores ſuos diſcedere animaduerterent, nec multum in prælio virtuti ſuorum credere ſe poſſe re ipſa edocti eſſent, neceſſariò retinuiſſe. Caſtella ferè omnia, vt in magna lignationum copia ex materia multis ingentibusque trabibus congeſtis extructa apud ipſos ſunt: quę eadem ceſpite nonnunquam veſtire: omnia autē crebris ꝓpugnaculis ac turribus diſtinguere, foſſis præterea, quibus natiuæ deſunt, manu factis, valloq; ac ceruis circumdare ſolent. quæ res efficit, vt non ſolùm opus ad ſpeciem inelegans nō ſit, ſed ante hoc bellum, quo pleraque candentium globorum incendijs à Rege expugnata fuerunt, ad defenſionem etiam tutiùs, maioremque quàm lapis oportunitatem habere crederetur; quòd tormentorum ictibus faciliùs & reſiſtat materia, et ſi quando ijs pateat, non tamen, quod in ſaxo accidere ſolet, magnam muri ſtragem ſecum ferat. quæ tamen ad Liuoniam pertinēt, ex lapide etiam muros habent. Præſidia nobilitati ſingulis annis pro arbitrio indicit. Ex ea deſcriptos perq; munitiones diſtributos non longiùs anno in vno pręſidio continet. Adiungit his pixidarios ex plebe ſtipendiarium militem. Pręfecturę item annuæ ſunt. Præfectos ternos plerumque deſignat, primum qui præcipuam curam munitionum gerat; cuique nullum omnino in caſum extra munitionem egredi, nedum pernoctare licet: reliquos duos primo cuſtodes ponit. quorum alteri, ſi id vſus poſtulet, in eamque rem mandata à principe habeant, excurſiones facere, munitionesque excedere permiſſum. Eos ſua lingua ad Polonicorū Palatinorum exemplum, quāuis nec perpetuus is honor ſit, & vnius ſaltem caſtri imperio, eoque inter plures communicato terminetur, Voieuodas tamen quaſi belli Duces appellant. Aurum, argentum, cæteraque metalla naturáne an quærendarum rerum earum inſcitia illorum ijs negarit, non facilè affirmarim: vtuntur ſanè omnibus hiſce importatis. è Perſide ſericum, veſtem pictam, gemmas, vnionesque habent: cum Germania alijsque remotioribus occidentis oris arma, tormenta, puluerem tormentarium, argentum etiam atq; aurum ſuis mercibus, pellibus pretioſis, quibus maximè abundant, lino præterea, cera & corio magnam partem permutāt. eius negotiationis Naruam, poſtea quàm in poteſtatem eius peruenerat, poſterioribus temporibus ſedem Moſcus conſtituerat. Angli etiam Noruegiam, Lappiamque ac totum quaſi ſeptentrionē circumuecti per mare glaciale viam ſibi patefecerunt, qua Voloda fluuius ex penitiori Moſcouia ſe effundens, portum D. Nicolai eo in mari efficit. In moribus gentis pręter fidē in principem, laborum, inedię cęterorumque incommodorum, quorum eſt tolerātiſſima, patientiam, mortiſque ipſius contemtum probes. homines cęteroquin in libidinem proni ſunt, nec fœminarum ſolùm amoribus dediti, quam ob cauſam & impuberes ferè matrimonia cōtrahunt, ſed & puerorum: ingenio fallaci, adq; dolos ac fraudem praua conſuetudine verſutiſſimo: non minùs fortaſſis ad bonas artes prompto futuro, ſi qui ijs imbuat, extiterit. Rex Varſauia digreſſus ad Ruſſicas res componendas Leopolim contendit. Antequàm diſcederet Cracouienſis, Sandomirien-

ſis & Siradienſis Palatinatuum, quos in ſciſcendo tributo à reliquorum omnium conſenſu ſe ſeiunxiſſe ſuprà oſtendimus, conuentus edixerat. In itinere cognoſcit Siradiēſem Palatinatū mox aſſenſum: reliquos duos in recuſando tributo perſtare. Subſiſtit hanc ob cauſam Sandomirię: eoq; minoris Polonię ſenatores omnes euocat. Ex horum ſententia Palatinatuum eorundem denuò communem conuentum Korcini habet. Aſſenſi hic tandem & ij fuerunt, remittente Rege de tributo cereuiſiali, vt vbi duodeuigeſima à regijs, & eccleſiaſticis, viceſima quarta à nobilitatis ſubditis exigeretur. Leopoli Tartaricas legationes Rex audijt: ad eas rogatu Tartari Turcarum Imperator ſuum legatū adiunxerat. Facta cum Tartaro pax fuit ijs conditionibus, quibus ſub prioribus regibus eam habuiſſet. attulerat literas à principe ſuo ſcriptas, in quas pacem poſtulabat: in ijs de finibus non nihil adiecerat, & de Niſouijs accuratiùs ſibi cauerat. Rex non receptis literis, ijſdem quibus maiores ſui legibus eam coluiſſent, ſe quoque pacem cum eo obſeruaturum, donatiuaque ab illis dari ſolita daturum verbo reſpondit. Ita per totum Moſcouitici belli tempus pax à Tartaro fuit. Ne verò à Niſouijs quoque per abſentiam ſuam quid turbaretur, exemplo & metu continendos exiſtimans de Podkoua capitis ſupplicium ſumit: Amurathe Turcarum Imperatore vt ſibi dederetur, per legatos depoſcente. Illud autem vt faceret, eò grauiores cauſas habere ſe videbat, quòd Koſakki prioris expeditionis ſucceſſu nondum ab inſtituto deiecti, eiuſdem Podkouæ minori natu fratre Alexandro in Valachiam reducto Petrum Palatinum denuò nō ſine proprio periculo deturbârant. Alexander enim cùm viuus in hoſtium poteſtatē veniſſet, palo ſuffixus: Niſouiorum pars à Turcis intercepta Conſtantinopolim in catenis miſſa fuit. Idem tamen Petro quoque tamquam per ignauiam ac ſocordiam toties deiecto calamitoſum poſtea fuit. Etenim ſublato è medio Mahomete Baſſa, qui principem inter purpuratos locum tenuerat, Achmetis, qui in eius locum ſucceſſit, ſtudio de principatu amotus, inque eius locum Iancola quidam è Saxonibus Tranſiluanicis oriundus; ſed qui non modò nationem Valachicam, verùm genus etiam principum Valachiæ ementitus fuerat, prouinciæ impoſitus deinde fuit. Compoſitis hunc in modū rebus Ruſſiæ, Cracouiam Rex proficiſcitur. Venit eòdem Moſcouitica legatio. eius ætate atque dignitate princeps in itinere morbo extinctus fuerat. Reliqui, miſſis obuiam qui exciperent, ex more in vrbem atque hoſpitium, indè ad Regem deducti, verbum ſe facturos negarunt, niſi prius Rex aperto capite aſſurgens de valetudine & ſtatu principis ſui percontatus ſe eſſet. Rex cùm præter rei indignitatem non committendum ſibi arbitraretur, vt ad hoſtis barbaro faſtu elati, & qui tantos iam ſpiritus atq; arrogantiam ſibi ſumpſiſſet, vt vix ferri poſſet, ſuperbiam obſequio aliquo ſuo quid adderet: illi verò in ſententia perſtarent, ac potiùs infecta re diſceſſuros ſe confirmarent; permiſit vt inauditi in hoſpitium, inde in Lituaniam lentis agminibus ſe reciperent. Animaduerſum indè fuit, tributum quod in Comitijs Varſauienſibus ſancitum fuerat, non modò prædicatione nonnullorum inferius, ſed ipſi bello in cuius vſus ab ordinibus deputatum fuerat, par non fore. Rex quòd nec comitia eo tempore habenda ſibi cenſeret, ne ſi nihil rerum geſſiſſet, inani belli ſimulatione pecuniæ quàm maximæ cogendæ rationes quærere à nonnullis iactaretur; nec priuatos nobilitatis conuentus cogendos; ne illud toties præter inſtituta maiorum vſurpari à ſe nobilitas queri poſſet; cùm iudicia tùm à nobilitate obirentur, per eos interim conuentus, quid de tributo illo polliceri ſibi poſſet, neceſſariò nobilitati proponendum exiſtimabat; quòd non deeſſent, qui magnitudinem tributi eius in immenſum oratione augerent. Indè ad omnes vicinos principes legatos deſignat; qui & amicorum erga ſe beneuolentiam magis, firmiùsque ſibi adiungerent; vel maleuolorum conſilia diſtinerent. Præcipuè cum Auguſto Saxoniæ ac Ioanne Friderico Brandeburgenſi principibus Electoribus conſilia belli communicat. Hi indignè ferentes barbara crudelitate tandiu in nomen Germanicum à Moſco ſæuiri, ad bellum pro Liuonibus ſuſcipiendum, quibus illi tanto terrarum interuallo ab illis oris diſiuncti minus adeſſe poſſent, amicè eum hortabantur. à Brandeburgenſi bellica etiam tormenta quædam dono ei miſſa fuerūt. Ad Turcam vbi legati veniſſent, Mahometes prudentiſſimus trium orientis Imperatorum conſiliarius, & in Regē haud malè animatus, cùm de inſtituto Regis intellexiſſet, fauere ſe conatibus

eius dixit, faustaq; ac felicia ei precari:
magnam tamen rem suscipi: magnas
vires esse Moscouiticas: neq; secundū
suū principē vllū in orbe terrarū poten
tiorē eo principē se existimare. Dimis-
sis legatis ad domesticarum rerum cu-
ram Rex conuersus fuit. Institutis reg-
ni non posse prorex creari dicebatur: i-
taq; si quid per suam absentiam in ho-
stico accidisset, cum primoribus è sena
tu se communicaturum pronunciauit.
pacem publicā seuerè sanxit; maximè
Kracouiæ; ne quod alijs temporibus
acciderat, inter dissentientes de religio-
ne tumultus aliquis oriretur. Edixit si
quis in vrbe opidoúe insolentiùs quid
fecisset, præsertim si dubitationem iu-
ris cognitio habitura esset, ad suum ad-
uentum in custodia haberetur: cùm a-
liâs ordinaria iuris publici ratione in
recentibus criminibus vis vnà cum prę
fectis, magistratus vrbani cognoscere,
interq; eos si non conueniat, Rex con-
suli soleat. Dum Kracouiæ Rex est, nun
cius partæ à nostris ad Vendam victo-
riæ allatus tanquam totius belli omen
secum attulit. Obsederant eam denuò,
quemadmodum suprà demonstraui-
mus, Mosci longè maioribus quàm an-
tea copijs & quatuor præcipuæ autho-
ritatis Palatinis, Petro Tatouo, Basilio
Voroncio, Petro Choroscino, Andrea
Scholkanouo ad eam missis. Dum per
aliquot dies frustra vrbem oppugnant,
nostris sui colligendi, & cum Sueciæ
militiæ præfecto Georgio Boije consi-
lia communicandi spatium dederunt.
Confluūt Stropam, vbi Buringius tum
erat, Andreas Sapieha earum, quæ tum
in Liuonia erant, copiarum legatus,
Matthias Dembinius; ex Liuonibus
præter Buringium, Nicolaus Korffius,
Platerus, ac alij nonnulli cum equitum
aliquot manu. ijs ad Gouiam flumen
medio inter Volmariam & Vendam
loco Suecicæ copiæ se adiungunt. Indè
digressi hostem instructa acie sub signis
ad Vendam expectantem adoriuntur.
Cùm acerrimè à nostris pugnaretur,
Polonis, Lituanis, ac Suecis ad vlciscen
das hostis iniurias: Liuonibus ad liber-
tatem: omnibus ad laudem & gloriam
inter se cohortantibus, hostium equita
tus pellitur, Tartaris maximè in fugam
effusis. sub noctem Palatini militem ex
fuga colligere; castrisq; continere cœ-
perunt: hortariq; vt pro inueterata gen
tis gloria, & ratione sacramenti milita-
ris extremam potiùs fortunam experi-
rentur, quàm castra apparatumq; belli-
cum à principe suo fidei eorum com-
missum desererent: verùm augente pe-
riculo ac nocte metum, eademq; pudo-
rem ac flagitium tegente, ob eaq; nō pa-
tiente se cōtineri multitudine, Palatini
duo Petrus Chorossinus & Andreas
Scholkanous, qui equitibus præerant,
vnà cum equitatu in fugam se eiece-
runt: reliqui duo, quibus tormenta cō-
missa fuerant, soli ferè in castris relicti
insigniora tormenta bellica amplexi;
vt castra & instrumentum militare, fi-
demq; erga principem suum ad extre-
mum spiritum retenta à se testarentur:
itaq; à nostris postridiè summo manè
castra ac munitiones irrumpentibus in
uenti, viui in potestatem cum castris
munitionibusq; ac tormentis ad trigin-
ta deuenerunt. Aliud documentum fi-
dei non minùs insigne, qui onerandis
tormentis præerant, pixidarij dederūt.
Apud Moscos hæc administrandorum
tormentorum ratio est. tormenta terra
defodiunt, ante ea atq; os adeò tubi iu-
stę altitudinis fossam ducunt. in hac qui
onerandorum curam habent, delite-
scunt: ad os tubi funis aptatur: hoc cùm
implenda sunt in fossam deprimuntur,
cùm exoneranda rursum laxantur. Erāt
tormenta maximè insignia vnum lupi:
alterum accipitris: virginum duo: toti-
dem falconum imaginibus atq; homi-
ne: quædam præterea Sueco adempta
cum eiusdem insignibus. Horum qui
administrationi præerant, cùm plerisq;
suis interfectis, cæteris dilapsis nostros
tantùm non castrorum potitos vide-
rent, cum spe tuendorum tormentorū
vitæ simul amore abiecto, collo funib⁹,
quos à summitate tuborum dependere
ostendimus, inserto, vltrò mortem sibi
consciuerant. Insignis ea victoria fuit:
hostium multi cæsi, capti non pauci fu-
erunt, exigua omninò nostrorum iactu
ra. Tormentis, quæ diximus, amissis, ijs-
dem insignibus & nominibus alia &
complura præterea conflari mox Mo-
scus iussit; ad potentiam suam ostenden
dam pertinere existimans, nihil à fortu
na ademptum sibi videri, quod non bre
ui à facultatibus suis insigni cum acces-
sione expleri posset. Sub idem tempus
Reualienses opem ac misericordiam
Regis implorantes, vt aliquo numero
frumenti se iuuaret, à Rege petierunt:
in maximas angustias tot annorum bel
lo ab hoste redactos: commercijs ferè
omnibus exclusos: intra mœnia com-
pulsos ab agricultura longo iam tem-
pore se prohiberi. His centum frumen-
ti onera donat. Priusquam Cracouia
Rex discederet de Duce exercitui præ-
ficien-

ficiendo cum senatoribus deliberat;
qui cùm ostenderent, vel in perpetuum
munus hoc alicui eum deferre posse,
vel extra ordinem vnum aut plura bel-
la mandare; plerisque tamen, vt in id
saltem bellum aliquem legeret, place-
ret, Cracouia Varsauiam discedens Ni-
colaum Mieletium Palatinum Podo-
liæ, eò ad se euocat. Hic cùm paulò an-
te excessum Sigismundi Augusti Boch-
danum in Valachiam reduceret, ac prę
ter opinionem à Valachorum Turca-
rumque maximis copijs circumuentus
fuisset, exercitum magna cum laude in-
columem in Poloniam reduxerat, in-
deque magnam virtutis & scientiæ rei
militaris gloriam sibi parârat. Milecius
valetudine, qua tenui vteretur, & alijs
quibusdam difficultatibus se excusa-
bat: tandem in eam saltem expeditio-
nem imperium accepit. Itaq; constitu-
to cum eo, quos quotque turmarum
præfectos ac centuriones scribi vellet,
domum vt se pararet, Rex eum dimi-
sit. Indè Grodnam mouit. maxima au-
tem afficiebatur Rex difficultate, quòd
& pro magnitudine suscepti belli pau-
cæ omninò pecuniæ ex tributo collectę
adhuc erant, & vt maximè integræ con
ferrentur, minimè tamen tanto bello
pares fore videbat. Ijs omnibus rebus
quanto potest studio occurrit: pecunias
partim mutuo sumit, partim quas in fi-
sco habebat priuatim suas, exponit. Mi-
litem passim per Poloniam scribi iubet:
mittit ad fratrem Christophorum Prin
cipem Transiluaniæ, vt Vngarorum ve
teranorum cohortes aliquot & alas e-
quitum scribat. Christophoro Rosdra-
seuio & Ernesto Veiero in Germania
militis conquirendi negotium dat. Li-
tuanici proceres, cùm de difficultati-
bus ijs cum illis communicaret, prout
quisq; opibus maximè valebat, volun-
tarium militem offerebant; quotque
singuli adducturi essent, edebant. quo-
rum numerus cùm ad decem millium
ferè accederet, non parum ea re, atque
alacritate Lituanorum recreatus, eò
maiori animo ad reliquas res admini-
strandas aggressus fuit: constitutisque
ita pro tempore rebus ijs Vilnam acces-
sit. Palatinus Vilnensis, Nicolaus Radi-
uilus, cui imperium militare in Litua-
nia à Rege traditum antea fuerat, post-
ea etiam abdicata à Ioanne Chodkeui-
cio Leopoli administratione Liuoniæ,
eiusdem prouinciæ cura ad tempus de-
mandata, Christophoro filio pocilla-
tori regio, & aulicæ militiæ per Litua-
niam præfecto exercitum, qui in Liuo-
nia fuerat, tradiderat. Is cùm ad Derpa-
tum excursione facta, agrumq; hostiū
longè lateq; populatus, Kirempesium
per excursionem cepisset, euertissetque,
sub hoc tempus ad Regem & patrem
Vilnam venit. venientem exercitus e-
merita stipēdia flagitans sequutus fuit.
Ibidem alia, quæ vsui bello essent, ap-
parare Rex instituit: tormenta bellica
ad modum quendam, quem ipse vsu
atq; experientia accommodatissimum
cognouerat, fundi iussit. Kaunæ pon-
tem fieri imperat, quo in sequentibus
expeditionibus vtatur. Is ex singulis na-
uibus componebatur; quæ deinde ta-
bulatis ita inter se coniungebantur, vt
quoties opus esset, separari, curribusq;
singulis vnà cum tabulatis impositæ, bi
nis iumentorum iugis non incommo-
dè in quemcunq; locum transferri pos-
sent. simul quod neq; copiæ omnes con
uenissent, nec frigora, quæ in regione
Trionibus exposita eo anno vltra soli-
tum ad Ioānis permanserant, vt nec vl-
læ herbæ ad id tempus se effunderent,
recessissent. Lituanicis causis, quæ in lō-
giorem iam diem prolatæ erant, cogno
scendis operam dedit. Inde Basilium
Lopatinscium cum literis ad Moscum
mittit: ijs iustum bellum illi indicit: cau
sas belli hasce denunciat; quòd ostentā-
tione pacis prouinciam Liuoniam bel-
lo ac incēdio vastasset: legatos suos con
tumeliosè habitos, ad extremùm dupli
cibus induciarum literis elusisset: eodē
tempore nouis in Liuoniam copijs mis-
sis Vendam oppugnasset: sua legationē
ad priores iniurias nouam contumeliā
ac ludibrium adiunxisset. Remisit sub
idem tēpus Moscus Haraburdam, quē
hactenus retinuerat, nullo alio respon-
so, quàm quod paulò pòst suum homi-
nem ad Regem missurus esset, qui ijs de
rebus ageret. Itaq; sequutus eum mox
cum literis quidā fuit. Postulabat hic,
vt inducias, quæ antè perscriptæ essent,
Rex obseruaret: de Liuonia si quid con
trouersiæ superesset, de ea amicè per ar-
bitratores, quos vtrinq; nominassent,
secum conueniret. Negabat Rex, quem
admodum iam antè fecerat, posse se
huiusmodi inducias vlla ratione ad-
mittere. Nam de Liuonia quod adij-
ceretur, amicè de ea inter ipsos discep-
tari posse, frustrà & ridiculè adijci: se-
mel enim receptis iuramentoque fir-
matis inducijs, in quibus omni Liuo-
niæ iure cederet, nihilque amplius pe-
titurum se eius profiteretur, si postmo-
dùm de ea ageret, cui dubium esse pos-
set, contra proprium iuramentum se
ven-

venturum: & vel eam ipſam ob rem
cauſa cadere debere. Quòd ſi in Litua-
nia Ruſſiaque pacem ſibi cum Rege eſ-
ſe vellet: in Liuonia armis de iure di-
ſceptari: nouam quidem hanc inducia-
rum rationem ſibi videri: ac etſi intelli-
geret temporibus Sigiſmundi Augusti
atque interregnorum obtruſas aliquan
do huiuſmodi ab eo inducias fuiſſe; ſe
tamen cùm faciendæ nouæ ſibi ſint nō
niſi iuſtas facere velle: neminem tam
barbarum aut imperitum rerum eſſe,
qui non videat, ſi conſtitutis melius re-
bus ſuis per Liuoniam, in Lituania bel-
lum redintegrare velit, per huiuſmodi
inducias, quandocunq; illi integrum id
futurum, quibus de ceſſione Liuoniæ
conditionem adiecisset; qua bello in
Liuonia gerendo à Rege violata, nun-
quam illi belli in Lituania inſtaurandi
cauſa deeſſe poſſet. Nuncio hoc dimiſſo
Tartari poſtulata cognita fuerunt. Hic
ſub idem tempus ad Regem legatos mi
ſerat, quòd bellum contra Moſcum ſu-
ſcipi intellexiſſet, ex fœdere, quo Regi-
bus Poloniæ operam ſuam cōtra quoſ-
uis hoſtes, vnico Turcarum imperato-
re excepto nauare tenetur, ab altera par
te irruptionem in Moſcouiam factu-
rum ſe oſtendebat: petebat donatiua:
Niſouiorum iniurias coërceri poſtula-
bat. Reſpōſum huic fuit, quòd operam
ſuam contra Moſcum polliceretur, fa-
cere eum officium ſuum: donatiuum
datum iri: Dantur autem aliquot au-
reorum millia & certus veſtimentorū
numerus: Niſouios colluuiem ex varijs
nationibus collectam nec in poteſtate
Regis eſſe: atq; ex ipſis Tartaris & Tur-
cis non raros ſeſe illis aggregare: datum
nihilominus operam iri, quantum eius
fieri poſſit, vt iniuriæ illorum prohibe-
antur. à bello tamen contra Moſcum
contrà quàm promiſerat omninò ab-
fuit, alio contra Perſam, quod à Turca-
rum imperatore tum gerebatur, auoca
tus. Aderat & Gottardus Churlandiæ
& Semigalliæ Dux, confirmationemq́;
feudi ſui & inueſtituram petebat. Eum
Rex Diſnæ ſiſtere ſe iuſſit. interim ad ſe-
natum ea de re retulit. Exercitus inde
vt ſub principium menſis Iulij Suirum
cōueniret edixit. Venerat iam Vilnam
Vngaricus peditatus Chriſtophori Trā-
ſiluaniæ Principis Regis fratris miſſu: e-
iuſdemque delectus iuſta equitum ala.
Polonicum militem Milecius, qui & i-
pſe ſub idem tempus ad Regem redie-
rat, cùm ſegnius à quæſtoribus ac exa-
ctoribus expedita re pecuniaria, ob au-
ctoramenta tardiùs accepta morę non-
nihil à milite interponeretur, vt quàm-
primùm ad edictum conueniret, acri-
ter vrgebat.

REINOLDI HEIDEN-STEINII SECR. REGII, DE BELLO MOSCOVITICO COMMENTARIORVM

LIBER SECVNDVS.

VILNA pridie calen.
Iulij Rex profectꝰ Sui
rum indè venit. Ibi Li
tuanici equitatus par-
tem vidit; qui cùm v-
niuerſus omnibus re-
bus eſſet ornatiſſimꝰ,
tùm maximè, q à gen-
te Radiuila, & Ioanne Kiska ſtructore
regio adducebatur. Ibidem de ſumma
belli conſtituendum ratus, quas potiſſi
mum partes cum exercitu peteret, ad
conſilium retulit. Lituani omnes ferè
Pleſcouiam per Liuoniam eundum ar-
bitrabantur; quòd & propter vrbis am-
plitudinem atq; nomen dignam iudica
rent, quæ etiam maximo cum labore,
ac periculo peteretur: & quòd minùs
contra vim munita putaretur: muri ve-
tuſtate neglecti: nihil vt loco tutiſſimo
ac à metu belli remoto in ea prouiſum,
non magno labore ac periculo potitu-
rum ea Regem ſperarent. Rex contrà
exiſtimabat. Nam cùm vnum id potiſ-
ſimùm bello hoc agendum ſibi propo-
ſuiſſet, vt Liuoniam ab hoſte in liber-
tatem vindicaret; intelligebat, ſi in ter-
ram Liuoniam bellum tranſtuliſſet,
præterquam quòd in regione crebris
vrbibus & caſtellis munita, eademq́ue
tot annos vaſtata propter commea-
tus inopiam ac frequentes obſidiones,
difficiliores tardioresque progreſſus
belli futuri eſſent, non modò prouin-
ciam, cuius liberandæ cauſa bellum
ſuſcepiſſet, hoſti ac ſuis denuò vaſtan-
dam ſe obiecturum: verùm Lituani-
am etiam, quæ ad Boryſtenem perti-
net, in ea loca omni vi belli conuer-
ſa, præſidio nudatam hoſtilibus incur-
ſionibus interim ſe expoſiturum. Alia
etiam via per hoſticum Pleſcouiam
ſi iret,

ſi iret, contra rationem rei militaris iu-
dicabat, tot hoſtilibus præſidijs à tergo
relictis per infeſta omnia atque inuia
tā longè in hoſticū progredi; vbi nec ſi
quid offenſum eſſet, facilem receptum,
nec è propinquo ſubſidium habiturus
eſſet. Polotia oppugnanda vtrunq; con
ſecuturum ſe præuidebat, vt, cùm ea ad
Dunam flumen poſita eſſet, proximoſ-
q́ue ad Liuoniam & Lituaniam adi-
tus haberet, & ordinem ſeriemq́ue re-
rum gerendarum ſecutus vlteriùs de-
inceps in Moſcouiam promotis armis
ac quaſi circumita Liuonia, omni ab
ea hoſte interclu ſo, integra potiretur:
nec ſimul à Lituania longius diſcede-
ret; ac vtrique tam Liuoniæ quàm Li-
tuanię contra excurſiones hoſtium prę
ſidio eſſet. Accedebat huc, quod cùm
ſecundum Liuoniæ recuperationem
vel maximè animo Rex agitaret, vt Du
næ fluminis nauigationem, qua ſola
portus Rigenſis continetur: quæq́ue &
ad tuendam Liuoniam, excludendum
q́ue ab ea hoſtem magnam opportu-
nitatem, & commerciorum negocio-
rumq́ue exercendorum facultatem in-
ſignem habet, Lituanis Liuonibusq́ue
expediret; id ſi Polotia potiretur, ma-
gna ex parte effecturum ſe videbat: ab
eius præſidio maximam partem Dunæ
infeſtari: indè auxilia commeatusq́ue
Kokenhauſium aliaq́ue in Liuonię ca-
ſtella ſummitti: excurſiones fieri: Vilnā
Rigamq́; mercatura prohiberi. Quod
denique nuperrimè ab hoſte Polotia
capta eſſet, quò recentior in animis ho-
minum cladis eius memoria obuerſa-
retur, eò ex commutatione rerum præ-
ſentiorem lætitiā, maioremq́; gloriam
recuperatæ fore. Alij Polotienſem op-
pugnationem difficiliorē prædicabant,
quàm vt initio rerum gerendarum ſuſ-
cipi debere videretur: eſſe eam & loci
natura ac opere munitiſſimam: com-
meatu, tormentis, puluere, omniq́ue
bellico apparatu vt arcem finitimam,
& quam primos belli impetus excep-
turam hoſtis non dubitaſſet diligentiſ-
ſimè prouiſam: Pleſcouiam nec ad re-
ſiſtendum vires eas habere, & quò à me
tu belli remotior eſſet, eò omnia in illa
neglectiora. Multum autem in ipſis ini
tijs momenti eſſe, quibus in vtranùis
partem facilè homines impellantur:
plurimumq́ue ad totius belli opinio-
nem, & futurarum rerum ſpem pertine
re ab initio non offendere. Rex nihil
cū exiſtimaret eſſe quod nō virtute ſu-
perari poſſet; quò maiores difficultates
propoſitas intelligebat, eò & bene geſta
re ad cætera belli perſequenda alacrio
res omnes futuros confidebat: et ſi quæ
incidiſſent difficultates, longè tamen
minoribus ijs, omnibus à tergo pacatis,
& domeſticis opibus propinquis, ſe oc-
curſurum. quibus de cauſis cùm prius
conſilium omittendum non exiſtima-
ret, intelligeretq́ue famam ſuſceptę ex-
peditionis longè lateq́; ad diuerſas nati-
ones perlatam; exercitum præterea ex
varijs gentibus collectum haberet; ac
verò non bellum modò, ſed cauſam et-
iam belli omnibus probatam vellet, e-
dictum, latinè prius ſcriptum, inq́; Po-
lonicam, Vngaricam & Germanicam
linguas tranſlatum, quòd ex ijs ferè gen
tibus exercitus cōſtabat, proponit; quo
Moſci in ſe iniurias, quibusq́ue cauſis
permotus bellum aduerſus eum ſuſci-
peret commemorat. quod diuerſis in
locis typis deinde editum vulgo ex-
tat. Præmittere indè aliquem cum par-
te copiarum placuit, qui ex inſtituto
rei militaris, quòad reliquus exercitus
ſubſequeretur, hoſtem compulſum
intra muros contineret, viamq́ue reli-
quo agmini patefaceret: quòd autem
præcipua auctoritas ac vis imperij pe-
nes Polonicum Ducem in caſtris eſſet:
nequedum omnes copię Polonicę con
ueniſſent; retento ad exercitum Mile-
cio, Radiuilum cum filio Chriſtopho-
ro ac Lituanicis copijs quibusdam Po-
lotiam præmiſit. cum eodem Gaſpa-
rem Bekeſium cum equitatu Vngari-
co & cohortibus aliquot ire iuſſit. Sui-
ro deinde Diſnam mouit: ea agminis
ratione, vt cū imminerent viæ à dextra
Kraſna, Suſa, Turoulia hoſtilia præſi-
dia ab ea parte Milecius cū exercitu Po
lonico: in primò agmine Ioanne Sba-
raſio ire iuſſo, tenderet: Rex lęua iter fa
ceret. In itinere, aliorū Lituanorū pro-
cerū Stephani Sbaraſij maximè Trocen
ſis, Nicolai Dorohoſtaiſcij Polotienſis
Palatinorū, Georgij itē Senouicij Caſtel
lani Polotienſis, quorundamq́; priuato
rū elegantiſſimè ornatæ copiæ Regem
aſſecutæ, cēſę ab eo fuerunt. Fuerāt per
aliquot dies continuos profuſæ pluuię:
eæ tantam grauioris belli inſtrumen-
ti, ac tormentorum præcipuè ducen-
dorum difficultatem attulerant, vt iu-
menta quibus in proprijs curribus Rex
vtebatur, remittere neceſſe haberet,
quo celeriùs promouerentur. quæ res
initio expeditionis oblata illorum, qui
Pleſcouiam tam longo itinere eun-
dum cenſuiſſent, opinionem vel ta-
citè refutabat. Diſnæ equitem ac mi-
litem Polonicum, qui tum ferè omnis

conuenerat Milecius elegantissimè in speciem instructum, & in turmas cohortesque distributum sub signis decurrentem Regi ostendit. Equites thorace & galea ferrea tecti, præterque hastam, acinace, veruto, ac binis scloppetis ad ephippia aptis omnes armati erant; ita vt decurrentes non minorem quàm ipsi pedites, quorum propria arma scloppeti sunt, fragorem ederent. Eodem quæ nondum conuenerant, Lituanicæ copiæ venerunt: in his Ioannis Chodkeuicij Castellani Vilnensis, qui grauissimo morbo tum tenebatur, quo non multis diebus pòst extinctus est, nongenti lectissimi equites: Ioannis item Chlebouicij Castellani Minscensis & aliorum. venit sub idem tempus cum Christophoro Rosdraseuio; & Ernesto Veiero Germanus etiam miles; cuius & si publicè scribendi facultatē non habuissent, ac raptim saltē nomina dantes quosdam adduxissent; erant tamen ij & animo omnibus pares: & genere armorum atque vsu rei militaris reliquis non multò inferiores. Erant omninò vniuersæ copiæ cùm genere & numero hominū, tum exercitatione armorum eæ, vt Milecius pro ratione suscepti belli aptiùs ferè compositum, meliusque instructum exercitum eum confirmare non dubitaret, quàm quenquam alium vidisset eorum, in quibus vel imperitandi, vel domi, ac foris parendi stipendia fecisset; ac ab vna aliqua parte vel equitatu vel peditatu plerunq; laboratū animaduertisset. Censis copijs Churlandiæ Duci, quem Disnam dilatū suprà ostendimus, possessio Churlādiæ Semigalliæq; Ducatus solenni more cōfirmata, ipseq; in clientelam & fidem receptus fuit. Consulti de eo senatores Lituani, quorum magna pars aderat, & qui ex Polonicis præsentes erant, omnes vt correctis conditionibus, quæ cum Sigismundo Augusto Rege pro eius temporis ratione non satis cōmodè tractatæ existimabantur, res finiretur, censebant. In eandem sententiā à maioris Poloniç, Russiç item, Prussiç, ac Masouiæ senatoribus absentibus per literas responsum fuerat. Minoris Poloniæ senatores plerique, qui tum fortè Lublini iudiciorū causa conuenerant, quòd eo tempore appellationum iudicia, de quibus suprà dictum est, prima tum ibi habebantur, in comitia rē differendam censuerāt; veriti, vt videbatur, ne in Polonorum senatorū paucitate contra Lituanos iuri in eum Ducatū regni satis caueretur. sed & indignum Regi videbatur, diutius eum ducere, cuius pòst semel datam fidem nunquam dubium animū: semper eximium studiū, obseruantiamq; erga se perspexisset: neque principis hostibus finitimi in illo Liuoniæ statu ius, suumq; beneficium in suspenso relinquere satis tutum arbitrabatur. Itaq; perfecta res ijs potissimùm conditionibus fuit, vt illo fidem obsequiumque suum Regi pollicente, iusque iurandum in verba Regis præstante, quo nulli9 alterius quàm Regū Poloniæ maiestatem se culturum profiteretur: Rex è contra patrocinium ac tutelam eius contra omnes illi reciperet. de iurisdictione, quā in suos habet, vt ad conuentum Liuoniæ, quem si reliquam Liuoniam Rex adiungeret, instituturus in ea esset, prouocatio ab eo esset, cautum fuit. Tendenti ad castra Milecius obuiam misit, qui intra tentorium eius illum deduceret: apud quem aliquantisper dum vocatur, moratus, indè ad tribunal adductus, signis militarib9 ac vniuerso exercitu circumfuso, solenne iusiurandum Cācellario Regni in verba ei præeunte Regi præstitit. Hostis interim Plescouiam cum exercitu progressus partem copiarū in Liuoniam præmiserat. Hæ Duna flumine ad Kokenhausium, quo vt suprà ostendimus, potitus fuerat, raptim transmisso, ac centū quinquaginta circiter Ducis Churlādiæ equitibus, qui cis Dunā in statione erant, repentina excursione reiectis; Seelburgenseq; Ducis Churlandiæ, ac Birsensi Christophori Radiuili agro vastato properè trans Dunam se receperunt. exercitum qui in Liuonia fuerat, Christophorum Radiuilum Vilnam stipendiorum causa secutum suprà demonstrauimus. Interim Ioannem Taluossium Castellanum Samogitiæ, cum ijs, quas raptim contrahere poterat, copijs in Liuoniam Rex misit. Philonem Kmitam, qui Orsæ præerat, ad Borysthenem, ne quid ex ea parte ab hoste detrimenti acciperetur curare iussit. Iam exercitus cum Palatino Vilnensi Polotiam præmissus Dunam ponte Kaunæ ex nauibus, ea, qua dictum est, ratione facto ad Disnam transmiserat; nihil hoste contrà suscipiente, quo trāsitu eum prohiberet; vel quòd ex instituto disciplinç Moscouiticç sine mādato principis ex præsidio miles egredi non audeat: vel quod superiorum temporum successu elatus, exercitus, qui Suirū conuenire dicebatur, famam contempserat. Duna paulùm progressū continuç siluæ aliquandiu moratæ fue-

runt. Nam ex quo Polotiam Moscus ceperat, sedecim ferè annorum spatio, quo in potestate eius fuit, eam partem agri, quæ à Duna flumine atque Disna Polotiam tendentibus prima occurrit, desertam ac incultam reliquerat; vnde frequentes densissimæque arbores vt in solo fertili interea temporis enatæ fuerant. Verùm peditatu Vngarico securibus siluas cædere instituente, ac celeriter opus perficiente, exiguo temporis spatio difficultates eas superauit. Polotia antiquitus suos Duces habuit, subque annum à nato Christo DCCCC. LXXX. vel vt Russi tempora numerant, à condito mundo CCCCLXXXVIII. S. VI. M. Rochuoldo Duci paruit; qui à Vlodimiro magno ob negatam ei in matrimonium filiam Rochmedam, vt Moscorum annales habent, bello petitus, vitam pariter cum duobus filijs ac imperio amisit. Indè in Monarcharum & principum gentis Russicæ potestatem concessit; quorum extincta stirpe ea, quæ in Australi Russia regnabat; Lituanis, vt quædam aliæ ditiones Russiæ cessit. Iagellone apud Lituanos primùm, indè apud Polonos regnante, cùm Andreas frater eius Polotiæ dominatum, sub idem ferè tempus, quo Iagello Cracouiæ insignia regni accipiebat, arripuisset, copijs aliquibus missis recepta mox fuit: continueq; indè in fide Regum Poloniæ, magnorumque Ducū Lituaniæ ad annum LXIII. S. cIↄ. Iↄ. permansit. quo à Ioanne Basilij filio Moscouiæ Duce capta expugnataq; fuit. Regio Polotiensis ad centum quinquaginta circiter millia passuum in longitudinem, totidem in latitudinem patens cùm vbertate glebæ, tum fluminum atque lacuum copia nulli cedit. Fluuios nauigabiles complures habet, præcipuè Dunam; qui in Moscouia non procul à Turopecia ortus Rigensem portum efficit, omniumq; Septentrionis fluminum amœnissimus ferè ac pulcherrimus est. secundùm eum Dryssam, Vsuiatam, è Moscouia: Disnam, Vlam è Lituania: à Smolensco Casplam in eundem Dunam omnes influentes. Plerorumque Lituanicorum & Russicorum castellorum is ferè positus est, vt ad ostium aliquod humilioris fluminis, quo cum maiori coniungitur, sita sint. quæ ita sita sunt, quòd maioris fluminis propinquitas pluribus communis est, à minoribus fluminibus ferè omnia nomina indita habēt. Hinc Polota non magnus alioquin fluuius arci atque vrbi: vrbs regioni nomen dedit. Antequàm in Mosci potestatem veniret, vnà arce atque vrbe Polotia & castro Ieseriscia tota illa regio continebatur; cæteroquin opidis & pagis non infrequens. Polotiæ opes propter summam opportunitatem Dunæ fluminis eousque excreuerant, vt Vilnam caput Lituaniæ diuitijs antecederet. Ieseriscia versus Moscouiam in lacu, ex quo fluuius Obola oritur, sita, ab vna sola parte angustissimum aditum, & quo vix expedito iter sit, habet. Postquàm à Mosco occupata fuit, vtrinque castella aliquot excitata, præsidiaque constituta fuerunt. partim agri fluminisque ac nauigationis vel retinendæ vel turbandæ hosti causa; partim ad excursiones, quæ vt in dubia vtrinque possessione frequentes fiebant, prohibendas. A Rege Sigismundo Augusto Disna ad eiusdem nominis fluuij ac Dunæ confluentem: Voronecium ad flumen Vsaciam: Lepelium in insula lacus, qui à Lepelio fluuio efficitur, versus Lituaniam cōditum fuit. Quoniam aūt ad hunc locum ventum est, non alienum videtur, pauca de natura situq; eius narrare. Tendunt per eam Lituaniæ partem duo diuersa flumina: quorum vtrunque nauigabile est; ita inter se coniuncta, vt non plus millium passuum quinque interuallo distent; eademque in duo maxima ac longissimè distantia maria exitum habent. Lepel, de quo diximus, in Vlam fluuium itidem nauigabilem exonerans, cum eo in Dunam indeque ad Rigam in mare Balticum effunditur: alter Beresina in diuersam partem raptus cum Borysthene in pontum Euxinum deinde erumpit; ita vt si pacatæ gentes essent, in quarum potestate fluminum horum cursus sunt, in tanta eorum propinquitate, transportandarumque ex vno in alterum mercium, coniungendorum denique eorundem facultate, Septentrio vniuersusque Occidens facilimè cum Oriente commercijs iungi posset. sed Dunam Mosci antehac: Borysthenem ijdem Mosci ac Tartari cæterique de quibus suprà dictum est, infestum nunc faciunt. Cæterùm Sigismundus Augustus Vlæ quoq; ostium castello munire aggressus, Veneto architecto quodam vnà cum operis ab hostibus interfecto, non sine detrimento deiectus fuerat; cumque hostis eundem locum munire instituisset, ac Augustus magnis à Radosouicio summissis copijs, ac summa vi diu frustra eum oppugnasset, tandem sequenti æstate per Romanum

Sangusconem Palatinum Braslauien-
sem,dum Moscus vetus præsidium no-
ui inducendi causa deducit, receperat:
superiorem verò eius partem Lepeli-
que fluminis cum Vla confluentem im
posito castello Ciasnicia iam antè com
munierat.simili ratione Moscus vltra
Dunam quinque castellis exstructis,
totius oræ eius possessionem sibi firma-
uerat.Sokolum in via Plescouiensi in
fluminum Dryssæ & Nisciæ peninsu-
la quadam Lituanicis castellis Disnæ
& Dryssæ opposuerat. Niscerdam ad
lacum cognominem triginta à Sauo-
locia passuum millibus:Sitnum in Lu-
censi via ad superiorem Polotæ par-
tem.Kossianum deinde loco ab Obola
flumine velut circino circunducto:V-
suiatam ad fluuium itidem cogno-
minem ac nauigabilem in Dunam ad
Surassum ex aduerso Casplæ fluminis
influentem : illud contra Vlam; hanc
contra Vitepscium & Surassum excitâ
rat.Cis Dunam Turouliam, ad cogno-
minis amnis caput,quo in Dunam in-
fluit.Sussam verò singulari consilio Li-
tuaniam versus in lacu,qui Turouliam
emittit , loco munitissimo , aquisque
vndique circundato , agitans iam a-
nimo bellum Lituanicum, Vilnam-
que opinione præcipiens sedem bello
futuro posuerat : itaque natura antè
munitissimam opere communierat;
omnique apparatus bellici genere in-
struxerat; pauca,vt præsidia instructio-
ra eo haberet. His Krasnam superad.
iunxerat , superiori in loco itidem ad
Lituaniam spectante . Kosakki igitur
Lituanici Francisco Sukoduce ad bel-
li suscepti famam in finibus globo fa-
cto Krasnam noctu repente scalis ad-
motis adorti præsidio munitioni-
busque ac satis magna commeatus co
pia vnà cum castello potiuntur. Ab
altera parte Kossianum vltradunana
arx simili euentu repentina excursio-
ne Kosakkorum capitur & deletur.
Palatinus interim Vilnensis Polotiam
cum ijs, quas circa se habebat , copijs
peruenerat. quas hostes conspicati su-
bitò copias suas extra munitiones pro-
ductas sub portis instructas ostendunt;
nullaque iusta pugnandi facultate da-
ta intra munitiones se recipiũt. eques
tamen pugnandi auidus sub ipsa mœ-
nia in eas prouectus vnum atque alte-
rum hastis transfixit. Eodem tempore
Vngari & Lituani Sitnum , via quæ
Plescouiam ducit , subitò Polotia ex-
currentes, vt re improuisa & repentina
eam incendunt. Cùm Polotiam Rex i-
ret,à læuaque Sokolam castrum hosti-
le haberet, veritus ne maioribus à Ples-
couia subsidijs summissis , commeatui
ac subuectionibus nostris incommodi
aliquid ex eo hostis afferret,an ad id op
pugnandum ex itinere diuerteret,cum
Milecio deliberabat: verùm postea sæ-
pè maiorum rerum gerendarum opor
tunitatem in minutioribus oppugna-
tionibus consumi cogitans;ac ad Polo-
tiã caput prouinciæ ꝓperans celeriter
consilium omisit : ternisque castris,
quemadmodum Milecius cum expe-
dito equite præcurrens ea designârat,
Disna Polotiam peruenit.Dum Poloti-
am exercitus contendit , Mosci Polo-
nos & Lituanos,quos à multis annis in
squalore & compedibus habuerant, cũ
cruciatu interfectos,adque trabes alli-
gatos secundo Duna terrorem venien-
tibus id allaturum rati, obuiam de-
mittunt. Rex Ioanne Samoscio Can-
cellario & Gaspare Bekesio solis assum
ptis, Milecio interim exercitum cu-
rante priuato cultu , subsidijsque con-
tra eruptiones loco oportuno dispositis,
vrbem circumuectus situm loci cũ
ijsdem cognoscit; simulque eodem in
loco,à qua potissimum parte oppugna
tio instituenda sit,deliberat. Constabat
Polotia duabus arcibus,vna in editio-
ri loco posita, eademque media : alte-
ra quam scloppetariorum sua lingua
Mosci appellabant:& opido Sapolotta.
A meridie Dunam habet,qui modico
versus Occidentem flexu,rectà indè Ri
gam tendit,ad eamque mare influit.Po
lotta recto è Septentrione cursu pau-
lùm versus Orientem sub arce scloppe
tariorum , inde rursum in septentrio-
nem declinans , radicesque collis , in
quo superior arx posita est,complexus,
eandemque ab opido separans in meri
diem versus paulò infra eum locum
cum , Duna commiscetur . Media,
quam diximus , arx in colle altissi-
mos despectus habente posita , à meri-
die, vt ostensum est, Duna flumine:à se-
ptentrione & ortu Polotta fluuio opi-
doq; Sapolotta:ab occidente sole sclop
petariorum arce, vndiq; monte, cui im
minet prærupto, altissimisque fossis ac
vallo , quouis ferè artificio factis fir-
mioribus continebatur:muros & pro-
pugnacula ex aliquot inter se deuinctis
validissimorum roborum ordinibus
firmissima habebat. scloppetariorum
arx inferiori loco occasum versus in
colle tamen modicè accliui posita ab
oriente breui ponte cum superiori ar-
ce coniungebatur.Opidum cùm olim
cis

cis Polottam sub colle , quem sclop-
petariorum postea arce Moscus com-
muniuit,fuisset; deletum in oppugna-
tione ab hoste fuerat. postea cùm con-
firmata iam possessione propter com-
merciorum vsum , quorum loco tam
oportuno summa facultas est, restaura
re id institueret;quòd ab illa parte ma-
ximè oportuna oppugnatio ei fuerat,
veritus ne indè rursum nostris pateret,
trans Polottam fluuium atque summã
arcem in locum inter vtrunq; flumen
medium transtulerat : vt positu eius
quasi triangulari, vnum latus Duna,al-
terum versus summam arcem Polotta
fluuius,tertium fossæ turresque tueren
tur.Regi dubitandum non videbatur,
quin à media eademque summa ac mu
nitissima arce ordienda oppugnatio es
set;ꝓpterea,quòd quicquid in reliquis
oppugnandis laboris ac temporis su-
meretur, suprema salua, nec receptu
hostibus nec obsidionis ex ea sustinen-
dæ spe defutura nulla de causa sumptũ
iri appareret:ea verò expugnata occu-
pato loco superiori, eodemque muni-
to,ac in quem omnis commeatus appa
ratusque bellicus collatus ab hoste es-
set,opidum quoq; ac alteram scloppe-
tariorum nullo negocio in potestatem
peruentura. Accedebat huc, quod ab
opido difficiliorem deinde arcis op-
pugnationem transitus fluminis Polot
tæ,qui radices collis, in quo arx posita
erat,complecteretur, facturus videre-
tur.Bekesius nihilominus opidum Sa-
polottam,quod secundùm Dunam flu
men euntibus primo loco occurrerat,
prius tentandum censebat; quo expug-
nato, & si in arcẽ deinde hostes se reci-
perent:tamen præterquam quod incõ-
moda obsidionis omnibus in vnum lo
cum cõpulsis ea res auctura esset;spem
præterea illis,nostris laborem minutu-
ram,animosque addituram : nec diffi-
ciliorem multò , quàm ab ijs partibus
futura esset, ab opido oppugnationem
futuram;cùm flumẽ Polotta, quod im-
peditam eam facturus videretur, om-
nibus ferè locis vado vix crurum tenus
transiri posset;atque erat sanè ea humi-
litas fluuij id temporis. Regem vt in sen
tentia perstaret,Samoscius cùm primis
vrgebat;quod cùm iterum cognoscen-
di situs causa solus propius sub eum
locum,in quo opidum antea fuerat, &
quem Posar illi sua lingua ab incenso
opido tanquam bustum vocabant, suc
cessisset; longè indè faciliorem ascen-
sum,neque fossarum & collis eam alti-
tudinem, quæ ab alijs partibus erat,es-
se animaduerterat;arcemque scloppe-
tariorum in colle ab imo accliui ita po
sitã, vt à summitate collis,quæ ad exte-
riorẽ partẽ pertinebat, tanquã gibbus
aliquis enatus telorum commodè ad-
ijciendorum ijs,qui in arce erant,facul
tatem prępediret. Dum cum Milecio,
& senatoribus reliquis amplius delibe-
rare Rex vult, Germanus miles priua-
to consilio Polottam transgressus, lo-
cum ab opido auersum contra summã
ac scloppetariorum arces ad Dunam
castris capit. Veritus hinc Rex, ne ex ę-
mulatione nationum dissidij aliquid
oriretur, vt ad opidum,quo loco Beke-
sius cum Vngaris constiterat, munitio
nes agerentur,permisit. Inde regijs ca-
stris trans Polottam flumen medio in-
ter eum & lacum quendam spatio , in-
fra locum, quem à Germanis occupa-
tum diximus,locus deligitur.eoque bi
nis castris exercitus à Milecio traduci-
tur. Vniuersorum castrorum totiusq;
obsidionis hæc ferè erat facies . secun-
dum flumen à Disna Polotiam eunti-
bus versus opidum Sapolottam ad Du
nam flumen primi Vngari consederãt;
loco ad commeatus excipiendos , cùm
primis oportuno;quòd inferior flumi-
nis pars pacata erat , omnesque subue-
ctiones in eum ferè locum concurre-
rent,tũ Duna etiam ponte nota ratione
ex nauibus composito ibidẽ stratus es-
set. Infra Vngaros cis Polottam Nico-
laus Radiuilus Palatinus Vilnensis cũ
Christophoro filio,subque eorum im-
perio stipendiariæ copiæ Lituanicę,in-
dè diuersæ voluntariorũ, quicquid re-
liqui erat spatij Polottam vsque diuer-
sis castris compleuerãt. Vltra Polottam
inter flumen & lacum quẽdam, quẽad-
modum ostẽdimus, regia castra erant.
In his senatores ac equites Poloni mag
na ex parte erant:ꝑter hos Nicolaꝰ Chri
stophorus Radiuilus Marschalcus pa-
latij Lituanici,quique tũ per absentiam
Marschalci Polonici comitatui vniuer
so regio præerat. Medium castrorum
locum principia senatorumq; tentoria
amplexa erant;quorum vt quisq; potẽ
state & honore antecedebat,ita locum
Regi proximum ceperat. Hæc cùm ter-
ni tentoriorum ordines ambientes bi-
norum vicorum paribus inter se spatijs
distantium seriem efficerent : bini etiã
ad eosdem aditus portæque relictæ fuẽ
rant.totidẽ castrorum portę erãt excu-
bijs stationibusq; militum firmatæ. Ex
teriorẽ castrorũ partẽ currus circumie-
cti,catenisq;ferreis inter se deuincti mo
re gentis Polonicę muniebant,ad quos
in

in maioris impetus aut periculi ex-
pectatione fossam etiam ducere, ege-
stumque aggerem curribus obijcere, at
que ita munitissimi opidi faciem ca-
stris circumdare solent. Supra regia ca
stra Germani loco, quo antè ostendi-
mus consederant. Ad Polotiam exerci-
tu iam existente à Marchione Georgio
Friderico in Prussia duce quingenti le-
ctissimi pedites superuenêre; qui quem
admodum ipsi voluerãt, inter Germa-
nos loco ijs assignato, ijsdem cum Ger-
manis castris recepti fuerunt. In eadem
causa alij quoq; fuerût, è Podolia alijs-
que extremis regni finibus; qui cû pro-
pter locorum longinquitatem matu-
riùs adesse non potuissent, ad Polotiam
reliquum exercitum assecuti sunt; in
his è voluntarijs, Constantinus Constã
tini Ostrogiæ Ducis filius cum lecta e-
quitum ala; ac alij quidam. Bekesius in-
terim Sapolottam opidum oppugnare
cœperat, actisque ad mœnia vineis, tor
mentis iam quatiebat. Mosci desperata
opidi defensione, & quòd in omnes ca-
sus hæc à principe suo, qui in præsidijs
sunt, mandata accipiunt, omnibus re-
bus exportatis opidum incendunt, ac
in summam arcem se recipiunt. Profe-
runtur munitiones ad arcem flumen-
que Polottam, quod radices montis, in
quo arx posita est, ambire supra osten-
dimus, magna Vngari militis virtute;
vt est summi genus laboris ac toleran-
tiæ; cùm per partem opidi opus insti-
tueretur, ac sæpè in sepulchra atq; cloa-
cas, aliaque fœdissima quæque incur-
reret. Ita instituta oppugnatio erat, vt
Vngari ad dextram ab ea parte, qua o-
pidû fuerat; modico ab his interuallo
Poloni: inde Lituani pedites, quos Ste-
phanus Sbarasius Palatinus, Eusta-
chius Volouicius Castellanus Trocen-
ses ac alij quidam voluntarij adduxe-
rant, oppugnarent. medio inter hos lo-
co inferius aliquantò non longè à flu-
mine Polottâ ducenti lectissimi Vnga-
ri pedites à Samoscio scripti excuba-
bant, eo fere positu, vt reliquo Poloni-
co & Vngarico peditatu suprà eos du-
bus locis inter se oppositis collocato,
ducêti hi tanq summum angulû trian-
guli tenere viderentur. ab altera arcis
parte trans Polottã, qua scloppetario-
rum arci coniungitur, Germani, quos
eo loco consedisse dictum est, è suis ca-
stris munitiones versus arcem agebãt.
Bekesius primò tormẽtis quatere arcẽ
instituit; quod vbi minus succederet,
propterea, quia cùm ex materia consta
rent: potiùs perforarentur aliquibus in
locis muri, quàm sternerentur; can-
dentes globos iacere cœpit. Genus id
est incendiorum in superiorum tempo
rum dissensionibus ciuilibus Vngariæ
à Rege ipso institutum: cùm ea, quæ ab
alijs ex diuersis incendiorû nutrimen-
tis excogitata essent, magis ad speciem
& terrorem comparata, quàm magnã
ad inflammandum vim habere vide-
ret. Globi igni excocti dum planè eum
imbiberint, ita in tormenta mittuntur,
vt inter eos & puluerem tormentariû,
iustum spatium arena aut cinere pri-
mùm, indè recenti ac humida herba cõ
pleatur, ne puluis ignem ex globis rape
re, ab ijsque inflammari possit: itaq; in
aduersos muros eijciuntur. quæ res qđ
globi lignis impacti diutius lateant,
eandemque ob causam non tam facilè,
atque flamma opprimi possint, mag-
num ad incendia excitanda vsum ha-
bet: eaque ratione Pharum Gedanen-
sium Rex exusserat. Hic tamen hac et-
iam minus proficiebatur, propterea
quòd cùm altiùs aliquantò iacti essent,
eadem ratione muros tantùm perua de
rent: cùm in inferiorem locum ad fun-
damenta murorum, vt hærere possent,
adigerentur, in cliuum ferè, qui arcem
sustinebat, quique ita prominebat, vt
aduersus locus, in quo tormenta regia
erant, & si & ipse non humilis, inferior
illo tamen esset, impingebant, soloque
accipiebantur. Simul Zephyro vento
per complures dies flante continui ac
effusissimi imbres erant. ex his Polotta
amnis tantum aquarum conceperat,
vt qui antea pedibus non incommodè
transiretur, tum ab equite sine pericu-
lo transmitti non posset: pontes autem
omnes ferè, qui inter bina castra erant,
interrumperet. Vnus tamen ab ini-
tio statim, postquàm accessum ad Po-
lotiam fuisset, à Ioanne Bornemissâ
ad molendinum quoddam exustum
sublicis aliquot sub aqua repertis, tra-
bibusque alijs super eas iniectis, inter
munitiones ipsas ac propugnaculum,
quòd oppugnabatur subitario opere fa
ctus perstiterat. Cùmque per vnum
pontem non satis commodè miles ad
oppugnationem iturus videretur, Be-
kesius cymbis aliquot piscatorijs de-
pressis nouû in eo pontem effecit. Verû
eo etiã paulò post continuis tormento
rum ictibus in eum directis ab hostibus
merso, vnus relinquebatur is, de quo
dictû est. quem & pars aliqua molẽdini
ab incendio relicta à tormentis hosti-
lib⁹ tutabatur. Bekesius igitur cû & tor-
mẽta & globos cãdentes frustra admo-
ueri

ueri animaduerteret, vt quisq; maximè
impiger in proximo constiterat, præ-
missis maximis propositis, vt facibus ig-
nem muris subijcerent, hortatur; perq;
pontem ac aduersum collem rectâ ad
arcem mittit: ijs ex Polonorum Litua-
norumque munitionib⁹ alij mox sum-
mittuntur. Occurrebat singulari mili-
tum nostrorum virtuti omnibus locis
eximium hostium in defendenda arce
studium. In primis magno incommo
do nostros afficiebant ingẽtis molis tra
bes in superiore parte muri, cuius lati-
or ambitus, quàm inferioris erat, iam
ante in eum casum ab hostibus consti-
tutę; quę leui impulsu in nostros detur-
batæ, ac per cliuum prouolutæ magna
cum strage, vt quosque arripuerant, se-
cum ferebant. tantus verò in restinguẽ
dis ignibus omnium ardor erat, vt non
ætate confecti, non mulieres, non pu-
eri, vel laborem vel periculum recu-
sarent; quò minùs & magna copia a-
quam aliaq; opprimendæ flammæ suis
supportarent, & in succedentes nostros
profunderent. cumq; omnibus ex par-
tibus, directis in arcem ac propugna-
cula tormentis, à nostris peterentur; ac-
cidit, quod dignum admiratione vi-
sum est, vt non pauci extra muros funi-
bus demitti se paterentur, aquasque ab
alijs subministratas superiori ex loco
pendentes ad restinguendos ignes, qui
foris admouebantur, defunderent: ijs-
que certissimis nostrorum tormento-
rum ictibus sublatis, non deessent toto
illo tempore oppugnationis, qui prio-
rum in contemnendo periculo virtu-
tem imitarentur, inque locum eorû,
qui exanimati fuerant, succederent. In-
ter hæc pluuiæ ac tempestates, de qui-
bus dictum est, adeò obsessis erant se-
cundæ, vt vulgus militum carminibus,
quibus alias gens ea praua superstitio-
ne dedita existimatur, motas crederet;
quæ & incendia morabantur, itaque
fossas omnes compleuerant, ac solum
inundauerant, vt nusquam ferè consi-
stendi locus militi daretur. Desidera-
ti in oppugnatione hac sunt aliquot vi-
ri fortes, ac in ijs Michaël Vadasius, qui
multis in prælijs fortiter versatus, ac ob
virtutem militi Vngaro præfectus fue-
rat, dum ad tormenta Polonicarum
munitionum cum Stanislao Penkosla-
uio ac alijs præfectis Polonis consilia
communicat, globo traiectus fuit. Non
leue tamen hostes etiam incommo-
dum acceperunt. cùm quoties ad restin
guendum incendium conferti vnû in
locum concurrissent, tormentis, quem
admodum dictû est, in eum directis, cre
bræ in illos eiaculationes fierent; ac nõ
globis modò frequentes interimeren-
tur, sed fragmentis etiam lignorum ac
trabium, quæ globi secum rapiebant;
quæque maiorem ferè quàm globi ipsi
stragem edebant, non pauci opprime-
rentur. Ad oppugnationis difficultates
accedebat summa commeatus & sub-
uectionum angustia: quæ à sola ferè Di-
sna, & ab inferiori parte fluminis suste-
tabantur. Vilnam enim versus, quæ am
pliùs ducẽtorum viginti quinque mil-
lium passuum spatio indè distat, Posto-
uam vsque quæ paribus inter Vilnam
& Polotiam ab vtraque interuallis sita
est, omnia hostis vastarat. tû verò prop-
terea etiã minùs cõmodè subuehi indè
poterat, quòd Susa in potestate hostiû
adhuc erat; cuius in præsidio qui erãt,
superioribus diebus Kosakkos Lituani
cos, quos Krasnam intercepisse supra
ostendimus, securiùs agentes noctu op-
presserant, castrumque incensum solo
æquarant: & tum vias subuectoresquẽ
nostros Vilna venientes infestabant. A
superiore parte fluminis propter Tu-
rouliense pręsidiû nullam etiam inpar
tem liberæ frumentationes pabulati-
onesue erant. Excurrerat cum leuio-
ribus tormentis aliquot eò Franciscus
Sukus, spe magis terrore, quàm vi eius
potiundæ: sed Polotia integra satis fi-
duciæ spiritùumque hoste habente re
infecta discesserat. Ex alijs partibus
versus Plescouiam & Lukos per cen-
tum ferè millia passuum densissimæ ac
inuię siluę erant. Ad hęc Moscus, quem
cum exercitu ad Plescouiam peruenis-
se suprà demonstrauimus, cum obside-
ri Polotiam intellexisset, lectissimam
totius exercitus partem Borisso Seino;
& Theodoro Seremeto ducibus sub-
sidio obsessis miserat. qui cùm tutò Po-
lotiam in omnes vias nostris intentis
peruenire se non posse existimarent;
Sokolæ substiterant; ac & si Polotiam
non accederent, ad Disnensem tamen
viam excurrebant, frumentatoresq; ac
pabulatores nostros excipiebant. Mise
rat initio cõtra eas copias Rex Christo
phorum Radiuilum cû lectis aliquot
equitum alis; ei Ioannes Chlebouicius
Castellanus Minscensis se adiunxerat;
cùmque hostis aut intra munitiones,
aut suo loco se contineret, nec iustam
pugnandi facultatẽ daret; nostri tamẽ
in eos inuecti sub mœnibus equestre
prælium cum ijs fecerunt. vtrinq; quo
aliquot cæsis, ac ex nostris Nicolao
Kamenscio nobili equite interfecto;
capti-

captiuis aliquot Moſcis abductis, ad Regem reuerterunt. qui ibi quoq; maioribus copijs rem gerendam ratus finem oppugnationis Polotienſis expectandum ſtatuit: in præſentia equitum ſtationibus aliquot contra eas collocatis. Augebantur incōmoda hæc, quòd viæ largiſſimis continuiſque imbribus ita corruptæ erant, vt iumenta cùm eluctari è luto non poſſent, pleraque labori immorerentur, omneſq; viæ cadaueribus equorum complerentur. Ita enim ſolum pingue ac per ſe humidum, omniaque adeò aquæ penetrarant, vt ne ſub pellibus quidem in ipſis procerum tentorijs locus, in quo cōſiſti poſſet, relinqueretur. Quibus rebus fiebat, vt cùm vndiq; à commeatu intercluſi noſtri eſſent, nec mercatores etiam initio hoc rerum in eam vaſtitatem caſtra frequentes ſecuti eſſent, eò vſq; annona ac pabulum potiſsimùm excreſceret, vt quod inauditum antea in Polonia maximè fuerat, ſinguli modij auenæ denis taleris emerentur, qua generoſiores ſaltem equi ſuſtentarentur; reperirenturque ex Polonis & Vngaris, qui mortuorum equorū carnibus veſci non dubitarent. quod per ſe nouum & inſolitum, non tamen tam mirum videbatur; quàm quòd corpora eorū morbo ex ea cauſa tentari non animaduerterentur. In communibus omnium anguſtijs maximè premebātur Germani; non modò quòd inter frequentes vrbes bellū gerere aſſueti min⁹ à neceſſarijs reb⁹ ad eas difficultates parati acceſſerant; ſed quòd eo etiam loco caſtra faciebant, ad quem vltimò commeatus perueniebat; in frōte Vngaris, inde Lituanis, ab ijs regijs caſtris poſitis. ad quos vt propiùs Diſnam verſus quique horum conſederant, commeatum indè venientem primo loco peruenire neceſſe erat. Pruſſici tamē, qui à Marchione miſſi fuerant, vt in maiori earum regionum neceſſitatumq; peritia cùm curribus, tum commeatu aliiſque neceſſarijs rebus optimè à principe ſuo inſtructi erant. In hac omnium rerum difficultate ſumma tamen erat conſtantia Vngari præſertim militis: ante alios Bekeſius, qui alioquin grauibus articulorum doloribus, ac ventriculi imbecillitate vehementer conflictabatur, minimè ob hęc animo fract⁹, nunquàm melius ſe valuiſſe iactabat: ſemper apud tormenta eſſe: ibi cibum ſumere: ibi quieſcere: itaque inter pericula ſe verſabat, vt qui proximè circa illum obuerſabantur, ac in his Ioannes Kuroſſius, tā propinquo è loco, vt ſanguine ſuo illum aſpergerent, non pauci interimerentur. Polonicus etiā peditatus & ſi nuper admodum ſcriptus erat, nihilò ſeciùs tamen animo nec ipſe ſe demittebat. Cùm tantum vndiq; difficultatum circumſtaret, eamque ob cauſam ad conſiliū, quid deinceps facto opus eſſet, Rex retuliſſet, huiuſmodi plereq; ſententiæ dicebātur, vt quod iā antè ſermonibus à pleriſq; agitatum fuerat, corona facta omnibus expartibus vniuerſi exercit⁹ omnib⁹ virib⁹ oppugnatio tētaretur. Id ea de cauſa Rex non probabat, quòd ſi id fruſtra ſuſceptum eſſet, in quo ſummam ſpem omnes ponerent, vt deinde tanquam omni ea conſumpta, præter diſceſſum nihil reliquum haberent, verebatur. Itaque alia priùs omnia tentanda exiſtimabat. Vngarum militē maximis præmijs propoſitis, vt muros denuò ſubeat, excitat: equitem vt quisque maximè manu ſtrenuus erat, vt vnà cum pedite, miſſo equo muros ſuccederet, hortatur: cùm primis eius rationem habēdam docet, ne quemadmodum antea fecerant, priuſquàm vires planè incendia ſumerent, ſe reciperent: ſub muris denique teliſq; hoſtium mortem pro gloria gentis opinioneq; fortitudinis militaris oppetere prę̄ſtare, quàm infecta re ab oppugnatione diſcedere, contumeliamque hanc accipere. Ita miles magno ardore ſub mœnia arcis tædas, quæque in eos vſus iam antè præparata erant, alia præ ſe ferens ſuccedit. Et cùm tanquam inclinante fortuna pluuię ſub id tempus paulùm quieuiſſent, ignis fundamentis illatus, murorum latus id mox corripuit: idemq; longè lateq; amplexus, totum eū diem cùm extingui non poſſet, populabatur. Erat hic Auguſti viceſimus nonus. Interim cùm incendium excitatum latiſſimè collucerct, verereturque Rex, ne ex vicinis locis, maximè autem Sokala, vbi lectiſſimam partem exercitus Pleſcouiam à Moſco coacti conſediſſe ſuprà oſtendimus, hoſtes ipſis ignibus exciti, ad liberandam ab incendio arcem atque ſuos concurrerēt: ac ex arce ſimul eruptio tentaretur, exercitum vniuerſum caſtris productum, iuſta peditum manu pręſidio caſtris relicta, ſub ſignis in campo conſtituit. Ipſe aulico equitatu præſidio aſſumpto, quò meli⁹ in omnes partes animo occurreret, Polottam tranſgreditur; quòd & Sokolenſis via illac duceret, & eruptio ſi qua tentaretur, ab illa parte maximè timenda

da

da eſſet. Territi his rebus Moſci de deditione agitare cœperūt: decemq; de muris ſe deijcientes ad noſtros transfugiunt. Eos dū Bekeſius ad Regem mittit, Vngarus miles, vt cæteros à deditione deterreret, ne per eam expugnatæ arcis gloria victorięque fructu ac omni laborum ſuorum præmio priuaretur, trucidat. Præter cætera enim, cùm arcis tam famoſæ, tùm præcipuè ædis D. Sophiæ, quæ in illa eſt, vetuſtiſſimarum opum, argentearum ſtatuarum, ampliſſimorumque priſcorum Ruſſiæ principum donariorum, quæ in illa fuiſſe dicebantur, fama ingentis prædæ ſpe militum animos compleuerat; qua illi incenſi omnes acerbitates, quò ea potiretur, æquiſſimo animo perferebant. Cùm iam aduesperaſceret, magni & laboris & periculi videbatur, in tam præruptum collem per flammas euadere: durabat enim adhuc incendium, nec niſi per id vlla alia via militi in arcē patebat; hanc ob cauſam in ſequētem diem rem differri placebat. Interim dū in caſtra Rex ſe reciperet, ex Vngaricis ſtationibus nōnulli inter ſe ipſi cohortati globo facto, per pōtem, de quo dictum eſt, in aduerſum collem contendunt, perq; flammas nondū reſtinctas ſemiambuſti in arcem euadūt. His Poloni pedites non pauci exēplo inuitati ſe adiungunt. cōtra eam partem, in qua incendium excitatū erat, ſubitario opere foſſam Moſci duxerant, per eamq; minoribus tormētis diſpoſitis in omnes caſus ſe cōmuniērant. à quibus noſtris reiectis, perque flammas indè, quò temerè progreſſi erant, recedere coactis, Moſci hoc ſucceſſu elati, longiùs eos inſecuti ſagittis à tergo feriebant. Interim ducenti Samoſcij pedites, qui præſidio, vt dictum eſt, ponti erant, per quem in arcem ibatur, repulſos conſpicati, auxilio noſtris accurrunt, Moſcosque ſe recipere cogunt. Rex cùm paulùm verſus caſtra progreſſus fuiſſet, ac interim irruptionem hanc militis conſpexiſſet, ad ferendam munitionibus opem, in Sokolenſem potiſſimū viam intētus, quæ vſui ſint, diſponit. Idem Milecius facit: equoq; deſcēdens, ac multos è nobilitate, qui idem fecerant, ſecum trahens, munitionibus tormentiſque præſidio accurrit. Non deerant ſibi eo tempore hoſtes, exque altioribus turribus, præſertim verò mediæ arcis vt longè cæteris altioris, creberrimas in omnes partes eiaculationes faciebant. ab ijs dum Rex cum Samoſcio fortè colloqueretur, vterque non leue periculum adijt. Nam cùm fortè Samoſcius à colloquio eo equi mutandi cauſa ſe conuertiſſet, ac eques quidā in ipſius locum incautiùs ſe intuliſſet, globo penes ipſum Regem exanimatus concidit. Motū hunc nox ſuppreſſit, inſignemque ſimul animorum mutationem attulit, vt de maxima ſpe, quam ex diei illius incendio conceperant, in aduerſum caſum deiectorum. querebantur omnes hoſtium animos hoc ſucceſſu auctos, noſtrorum imminutos. indè inter nationes quoq; diſſenſiones oriebantur, cùm Poloni in Vngaros culpā temeritatis conferrēt, ab ijſq; initium factum dicerent: & poſtquàm in arcē perruptum fuiſſet, nō ſatis animosè altera ab altera rē geſtam diceret. Has ob res ſequentis diei antemeridiano tempore ſolo ad cōfirmandos militum animos dato, iterum oppugnatio cœpta fuit. Pridie Moſci, quemadmodum oſtenſum eſt, ex propugnaculo, quod conflagrârat, ſe ſubduxerant: cumq; is poſitus eius eſſet, vt in ſummo duorum coniunctorum laterum, quæ vtrinque quaſi tutabatur, angulo collocatum eſſet: Moſci angulo, & quod inter duo proxima oppoſita inter ſe propugnacula, ad quæ ignis nondum peruenerat ſpatij intererat, omni deſerto, propugnacula eadē inter ſe coniunxerāt: interim verò ſpatium ad eūdem locum, quē antea reliquerant, recipiendum nactos ſe rati, repetere eum cœperāt. Hac re ad Regem delata, qui nullum ſui rurſum ibi communiendi tempus ijs dari volebat, mox militem ſub vallum rurſum ſuccedere, hoſteque deiecto locum occupare iubet. Ita pars ea montis ſubito Vngarorum impetu capitur. ab ea deinde quemadmodum iuſſi erant, ſecundùm proximum latus munitiones proferūt: Petroque Racio nobili equite Vngaro ijs præeunte, propugnaculo, in quod primum incurrerant, ignem inijciunt. ex quo cùm incendium ortum per totam noctem duraret, noſtri maioribus etiam aliquot ſcloppetis, quibus hoſtes infeſtabant à fronte diſpoſitis, eouſque per totam noctem continuo opere foſſas perduxerant, vt ſub auroram ab hoſtium munitionibus non multùm abeſſent, adque inferiorem loci eius angulum, in quem nimirum foſſa ab hoſtibus pridie ducta deſinebat, ferè pertingerent: latera autem hoſtium ita nudarentur, vt ne intra præſidia quidem ſua tutò conſiſtere poſſent. His rebus ab omni defenſionis ſpe hoſtes interclusi ad deditionis conditionem rede-

unt

unt:mittuntur communi omnium Boiarici generis, ac militum nomine legati, qui vitam ijs, qui in arce ſint, paciſcantur. Impetrant, vt ſingulis cum veſtimentis, quò quiſque velit ſe recipere poſſet. Epiſcopus, quem Vladicam illi vocant, Cyprianus, & Palatini, qui in arce erant, ſoli deditionem diſſuaſerant; mortemque ſubire præſtare, quàm viui in poteſtatem hoſtium ſe traderent, contendebant. iamque antè pulueri tormentario ignem ſubijcere, communique incendio arcem ſeque & omnes, qui in arce eſſent, abſumere conati, à militibus prohibiti fuerant: & tum ſententia eorum communi reliquorum omnium metu repudiata, illi tamen in D. Sophiæ ſe contulerant, non priùs quàm vi inde abſtraherentur, deceſſuri. Rex retentis apud ſe legatis, mittit qui Epiſcopum & Palatinos ad ſe adducerent. Adducti in faciem procidentes more ſuo Regem ſalutant; vnus præterea Petrus Volinſcius alterum ex ijs Baſilium Mikolinſcium accuſabat, quòd opera eius ad principem ſuum delatus, inque vinculis habitus fuiſſet. Rex non cognitionis tempus hoc eſſe oſtendens Laurentio Voinæ quæſtori Lituaniæ, qui curam eorum haberet, tradi eos iubet. Mittit inde, qui arcem accipiant, partim Polonos partim Vngaros. Altero die cùm rei diuinæ operam dare ante omnia Rex vellet, proque obtenta victoria grates Deo agere, fætore proiectorum paſſim cadauerum, quæ inſepulta hactenus Moſci reliquerant, arcem ingredi prohibitus, Moſcos, qui in arce ad hoc tempus remanſerant, educi iuſſit. Ei rei præponuntur, qui ab iniurijs militis eos defendant. decedentibus duplex locus aſſignatus fuit. in alterum, qui in regis ditionem atque fidem venire: in alterum, qui in Moſcouiam redire vellent, concedebant. Vtriſque liberum de ſe commodiſque ſuis ſtatuẽdi arbitrium permittebatur. maior pars reditum in patriam & ad principem ſuum eligebat; inſigni in vtrunque fide ac perſeuerantia; cùm eorum nemo eſſet, qui non ad certiſſimã mortem, & exquiſitos cruciatus proficiſci ſe exiſtimaret. Pepercit tamen ijs Moſcus; ſeu quòd extrema neceſſitate adactos exiſtimaret; ſeu ꝙ aduerſis reb', vt de animo, ita de crudelitate remiſerat: perque vicina præſidia Lukos, Sauolotiam, Neuelam, Vſuiatam, eos diſtribuit; in quibus deditionis Polotiẽſis ignominiam virtute delerent. Ne à milite iniuriam acciperent, ſummã Rex curam adhibuit; itaque accidit, vt cùm inſpectante Rege ex arce digredientes, quidam in tanta multitudine facilè latiturum ſe ratus, aliquos ſpoliaret, eum Rex ipſe claua in illum inuectus, notaret. Ea res tantam illi venerationem in animis hoſtium faciebat, vt quò magis clementia atque fides ignota hominibus duriſſima ſeruitute oppreſſis eſſent, eò magis in illo virtutes haſce admirarentur. Reperiebantur per aream arcis diſperſa corpora nonnullorum militum noſtrorum; quos illi, quod in tanta victus atque omnium rerum inopia euenire neceſſe erat, in ſubiectis arci ſcloppetariorum hortis herbas, quibus extremam famem tolerarent, legentes oppreſſerant; ac intra munitiones ſuas abſtractos immani cruciatu lacerârant. Maximè in Germanorum vnum atque alterum crudeliùs, quàm in cæteros ſæuitum ab illis animaduertebatur. Cruretenus lebeti impoſitos igni circumiecto feruenti aqua viuos coxerant, manibuſque eorum fune per lacertos traiecto à tergo reuinctis ventrem totumque corpus eorum crebris in longitudinem per id factis vulneribus ad ſciſſi thoracis modum fœdiſſimè laniarant. Fremebatur paſſim hanc ob cauſam à militibus. Rex tamen fidem ſemel hoſti datam nulla ratione violandam ratus, ijs qui in Moſcouiam redibant, duas alas equitum, qui ab iniuria eos tuerentur, adiunxit. Poſtridie ſupplicationes ob rem proſperè geſtam, cùm in arce eam, quam diximus, ob cauſam haberi non potuiſſent, in caſtris habitæ fuerunt. in Poloniam etiam de ijſdem habendis edicta miſſa. Præda minor expectatione ac fama tam opulentæ arcis reperta fuit. Repererat in ea Moſcus auri argentique non modò publici ac ſacri, ſed priuati etiam maximam vim; quam nobilitas mercatoreſque Polotienſes ſub periculum oppugnationis in ędẽ ad ſummum congeſſerant; ſed capta vrbe gazam omnem paucis donarijs relictis in Moſcouiã ſecum auexerat. Omnis militi conceſſa, minimè tamen ſpei eius ſatisfecit. Non minori ferè in pretio, quàm reliqua præda, bibliotheca ibidẽ inuenta apud homines literatos habebatur. Erant in ea præter annalium libros, pleriq; Doctores eccleſiaſtici Græci, ac in ijs Dionyſij Areopagitæ de hierarchia cœleſti & eccle-

ſiaſtica libri Slauica omnes lingua; quorum pleroſque à Methodio & Conſtantino in eam linguam è Græca traductos ipſorum annales tradunt. In eccleſiaſticis enim inſtitutis à cæteris ferè eiuſdem etiam ritus gentibus hoc vel maximè Moſci differunt; quòd conciones apud populum, quibus is erudiatur à Sacerdotibus nullas haberi patiuntur; ſed quæ à veteribus doctoribus Græcis tradita ſunt, in ſuam linguam hanc ob cauſam traducta, ſtudioſeque conquiſita è ſcripto publicè pronunciant; ſeu quòd homines nullis literis eruditi ſuo ingenio minus confidant; ſeu verò, quod propius vero videtur, ne pro curioſitate ingenij humani noua inueniendi ſtudio ab antiquitate ac veritate recedatur. Apparatus bellici maximè autẽ pulueris tormentarij tantum reliquũ fuit, vt licet per omne id obſidionis tempus magna eius pars abſumpta fuiſſet, nihil tamen adhuc ad longiſſimam quamuis obſidionem tolerandam defuturum ijs fuiſſe videretur. cõmeatus etiam atque pabuli ſatis magna copia inuenta ex labore & inopia exercitum breui refecit. Sed dum è tot incommodis ſibi quiſque primò proſpicere contẽdit, iurgia inter nationes Polonicam & Vngaricam orta eò vſq; proruperunt, vt cuneo facto ſtrictis vtrinque gladijs mutuò in ſe irruituri cõſiſterent. Iam antè miles Polonus circulari: fremere totis caſtris: contemni virtutem ſuam ab Vngaris: eos omnibus ſe anteferre: fructus victoriæ prædãque omnem ſolos interuertere: pro illorum laude & commodis bella ſuſcipi. Inter quas gregarij militis diſſenſiones, ſenatorij etiam ordinis, ducumq; ipſorum offenſiones nonnullæ exiſtebãt. Nam & Milecio cum Palatino Vilnenſi etſi arctiſſima neceſſitudine coniuncti inter ſe eſſent, ex communione muneris alienationis nonnihil interceſſiſſe videbatur: interque eundem & Samoſcium, & ſi non minor neceſſitudo inter eos intercederet, ne ſatis tamẽ alter ab altero amaretur, dubitatio ſub orta videbatur; cùm hic ſi quid ad rationem muneris eius ſpectans attingeret, offenſum eum iri exiſtimaret: Milecius pro mutua neceſſitudine non ſatis authoritatem muneris ſui iuuari à Samoſcio arbitraretur. Angebatur maximè animo ea dignitate atque authoritate vir, quòd à Bekeſio alijſque exteris non ſatis maieſtas tãti magiſtratus, cuius in regno hoc ſumma ſemper authoritas fuiſſet, obſeruari putaretur: imperijque militaris maieſtatẽ in ſe imminutam videri moleſtè ferebat. Acuebantur diſſenſiones hæ à magiſtratuũ, qui defuncto Ioanne Chodkeuicio ampliſſimi vacabant, petitoribus; qui vt à quoque vel iuuari vel deſtitui ſe exiſtimabant, ita alios in eum animabant. Militi quò diſſidia inter eum tolleret, ꝙ præda expectationi eius non reſponderat, donatiuũ Rex dedit. Tenebãtur adhuc in agro Polotienſi præſidijs hoſtium Sokola, Turoulia, Suſa, aliaque caſtella quędã; quæ niſi prius q̃ indè diſcederet, deieciſſet, pacatam ſe regionẽ eam obtinere non poſſe Rex intelligebat. Maximè à Sokola & Turoulia timebat: quarum cùm illa à læua ad Pleſcouienſem viam pertineret, & iam antè ſummiſſis indè copijs firmata fuiſſet, ne id poſthac rurſum fieret, maioribusq; copijs indè aliquid tentaretur, verebatur. hanc quòd ad Dunam flumen poſita eſſet, itidem magnam totius eius regionis infeſtandæ oportunitatem habere videbat. Sokolam Milecium mittit. Hic equitatum peditatumque Polonicum, & militem Germanum ſecum ſumit. Turouliam Bekeſium cum Vngaris mittere in animo habebat: interim cùm Martinus Kurcius cum Koſakkorum manu Palatino Vilnenſi operam ſuam detuliſſet, is adiuncto ei Conſtantino Lukomſcio præfecto Vlenſi miſſus eo fuit. Moſci, qui in prẹſidio erant, quòd per eos dies tormenta atque ignes ceſſare animaduertiſſent, id quod erat, Polotiam in poteſtate Regis eſſe coniectura exiſtimantes, nequicquam retinentibus eos præfectis per auerſam portam ſe eijciunt, fugaque caſtrum deſerunt. Palatini qui in eo remanſerant, ad Regem adducuntur. Suſſam, quòd omnium eſſet munitiſſima, in eaque Moſcus maximum apparatũ belli, commeatuſque haberet: & tamen citeriùs Dunam in ſolo Lituanico poſita præſidijs alijs excisis, omnique commeatu intercluſo, vltrò in poteſtatem ventura videretur, in præſentia tẽtare nõ placebat. quibus reb' perfectis, quæ ad ſtatũ prouinciæ ſtabiliendum, diuinarumque rerum curã pertinerent, adminiſtrare Rex inſtituit. Templum arcis & ſi ſatis amplum eſſet, pro captu etiam loci magnificè ex lapide conſtructum, quòd tamen à Græci ritus hominibus teneretur, quorũ & magna multitudo eſſet, in eoque ius ac poſſeſſio antiquiſſima videretur, eius formulę Epiſcopo Ruſſico, qui antè iã templi eius titulũ Vitepſcię ipſe agẽs vſurpabat, per-

misit; maximè verò quòd eius quoque rei rationem habendam sibi existimaret, vt cùm longiùs bellum in Moscouiam proferre in animo haberet, intelligeretq; quantum ad animos hominum in omnes partes permouēdos religio posset, ne religionis amore, si eam relinquendam existimarent, à deditionibus absterrerentur. Ad Romanæ ecclesiæ vsus nouū designat. Huic agros & possessiones, ex ijs quæ maximè vicinæ erant, amplissimas addicit: certisque prouentibus annuis ad perficiendam fabricam ac sacerdotū vsus, dum ager è vastitate ad culturam perduceretur, è portorio interim assignatis, Societatis Iesu sacerdotes in eo collocat: quorum & pietatem, & in reducendis ab errore hominibus diligentiam probabat; quamque eò magis necessariam futuram ibi iudicabat; quò maior in hominibus illis ac maximè agrestibus non modò diuinarum rerum omnium ignorantia, sed impietas tanta esset; vt cùm ad colendos agros hominibus non abundarent, plebs rusticana moribus suis ad proprias vxores, communes alias filijs infantibus duceret; cum his, quò pluribus liberis domum complerent, interim concumbebant, filijsque deinde, postquam ad iustam ætatem ij peruenissent, eas tradebant. fossas munitionesque ab exercitu institutas Vngarum militem complere iubet. Murorum partem deiectam, quomodò restitui velit, arcemque ipsam qua ratione muniri, demonstrat. Pecuniam, quæque alia vsui sint ad eam rem designat: præfectos constituit. Regebatur Polotia antiquitus, quemadmodum & Kiouia à legatis regijs: Palatinorum honore ac dignitate, cùm per vniuersam Lituaniam non plures quàm duo Palatini, Vilnensis ac Trocensis, totidem Castellani essent, carebat. Postea amplificato senatu Lituanico, non modò Polotiæ & Kiouiæ ducatus, sed & Vitepscia digna visa est, quæ à Palatino administraretur. Polotiæ Palatinus erat, cùm à Mosco caperetur, Stanisslaus Douoina; qui cū vxore Petronia è domo Radiuilorum in Moscouiam abductus, cùm per aliquot annos in seruitute & compedibus vitam traxisset, nō prius indè redijt, quàm ab Sigismundo Augusto, vxore eius in captiuitate mortua, aliquot aureorum millibus redimeretur. Cùm de coniunctione inter Polonos ac Lituanos sub Sigismundo Augusto conuenisset, ac quò Lituanicorum senatorum numerus Polonicum æquaret, cōplures per Lituaniā Palatini ac Castellani creati fuissent; quia agri Polotiensis nonnihil in potestate adhuc erat, ad Palatinum Castellanus etiam adiectus fuit. quo tempore in illa Mosci ex eorum temporum successu non in factis modò, verùm dictis etiam insolentia id quoque non irridiculè ab eo dictū percrebuit: nihil Augustum Regem ex capto Palatino incommodi accepisse, qui pro vno quinque iam haberet: decem pro duobus habiturum, si ad priorem palatinatum alterum ei auferret. Douoina quòad vixit, titulo ac dignitate Palatini vsus inter gni tempore decesserat. Cùm in regnum Rex venisset, annitentibus Lituanis, ne suorum senatorum numerus minueretur, Nicolaum Dorohostaisium Palatinum Polotiensem creârat. Eidem Polotiam administrandam commisit: Horodnicium quem illi magistratum vocant: quique arcis munitionum curā habet, Francisco Suko tradit. præsidium ex equitatu peditatuque qui quotq; permanere debeāt, describit. Sigismundus Augustus nobilitati Ducatus Polotiensis, quæ bonis exuta à Mosco fuerat, alijs in locis bona possidenda ea lege dederat, vt si quando recuperatus ager is ab hoste foret, ijs rursum cederent: Rex bonis eorum illis restitutis, hæc ad sexennium nihilominùs, dum sua ab hoste vastata rursum excolerent, permisit. Milecius interim Sokolam cum exercitu, vt dictum est, contendens in itinere cùm viarum proximis pluuijs inundatarum, tum commeatus maximis difficultatibus afficiebatur. Tormenta Rex Dunam secundo flumine Dryssam vsque ad cognominis castello illi fluminis cum Duna confluētem demiserat; ab eo loco per Dryssam Sokolam vsque trahebantur. Cùm ad Sokolam fluuius Dryssa etiam nonnihil exercitum moraretur; quòd ponte, quē Kaunæ ex nauibus factum suprà ostendimus, alter ad Polotiam exercitus in transuehendis commeatibus vteretur, nec alterius tam subitò expediendi ratio iniri posset, Ioannes Sbarasius Palatinus Braslauiensis cum parte equitatus flumen tranat, auersaque à Sokola parte Plescouiam versus in excubijs cōsidet. ad reliquum exercitum traducendum Nicolaus Vrouecius claro loco natus equitum pręfectus operam suam Milecio detulit, rateque ex robustissimis trabibus, ijsque catenis ferreis alijsque firmissimis vinculis inter se deuinctis ab eo effecta, exercit⁹ trāsductus fuit;

fuit; nihil aliud hoste moliente, cùm non difficulter transitu impeditos prohibere potuisset, quàm quòd excubię eorum more suo ad terrorem nostris faciendum obequitantes diuersarum gētium, quæ sub imperio Mosci sunt, Kasanorum, Astrakanorum, aliarumque nationum copias suo quasque nomine citarent. Propter viarum malignitatem & iumentorum proximis ad Polotiam incommodis amissorum inopiam currus miles nullos secum deuehere potuerat. Itaque non metatis castris, fixis tantùm secundùm Dryssam flumen tentorijs consedit. Germanicus peditatus secūdùm Dryssam, Polonicus versus Nisciam fossas munitionesque, quæ diuersis locis cœptæ deinde committerentur, ad castrum agere instituit. Hostis, quòd nostrorum nō adeò magnum numerum videret, & cùm superioris obsidionis tum itineris incommodis debilitatos: suos omnibus rebus integros, simulato metu, quēadmodum ex captiuis postea cognitū fuit, intrà munitiones per noctem se continere, curatisque interim corporibus omnibusque rebus ad eruptionem paratis ante lucem eos adoriri in animo habebat. Fortè accidit, vt Dobrossolouius, qui tormentis à Milecio præpositus fuerat, tres globos candentes, quorum suprà rationem demonstrauimus, experiretur. Ex his duo cùm incendium fecissent, ab hostibus suppressi fuerunt: vnus cùm imo fundamento adhæsisset, non animaduersus haud multò pòst, quòd muri ex abiete & arida materia facti essent, latissimū incendium sustulit. Quod cùm Milecius conspicatus signum tuba, quo ad arma capienda omnes conuocarentur, mox dedisset, Mosci inopina re turbati, simulq; nostros irrupturos existimantes, cùm restinguere incendium non possent, ac tantùm repentini periculi obiectum esset, diuersis portis trepidi se effundunt. Seremetus cum parte equitatus Plescouiam versus se recipiens in Ioannem Sbarasium Palatinum Braslauiensem, qui ab ea parte hostem obseruabat, incidit, viuusq; cum ijs, qui circa illum erant, in potestatē eius peruenit. Qui ab altera parte cum Borissouo Seino se eiecerāt, in Germanos inciderunt. Hi cupiditate vlciscendi tot annorum iniurias, quibus in nomen Germanicum crudelissimè Moscus sæuisset, cuiusq; recens exemplum nuper capta Polotia vidissent, omnes in ijsq; Seinum interficiunt. Qui reliqui in arce erant, supplices vita rogare cœperunt: sed irrumpente milite Germanico ac omnes promiscuè cædente, desperata salute cataractam, quæ ex superiori loco portæ imminebat, demittunt: conclusosq; in arce ad quingentos milites Germanos interficiunt. Interim Rosdraseuius Germanique quidam ac Poloni impigrè portam effringunt. qua patefacta tum verò pars cæsa fuit, pars rerum omnium desperatione adducta vltrò in ignem se præcipitās conflagrauit. Magna vbique cędes fit; vt multi, ac pręter cæteros Veierus veteranus præfectus, cùm se multis prælijs interfuisse dicerent, nusquam in vllius prælij loco densiùs strata constipataq; inter se cadauera se vidisse confirmare non dubitarent. Multi inter occisos obeso corpore erāt: ijs focariæ Germanorū apertis corporib⁹ ad notas vulnerū medicationes, ac in his Seino quoq; adipem detraxerunt. Hinc Moscus epistola quadam sua, de qua infrà dicemus, ad Regem scripta, inter alia cùm hoc, tum quòd candentibus globis in oppugnādo se vsus esset: alterum tanquam immane crudelitatis facinus, alterum quasi non virtute atque acie, sed artificio quodam contra se niteretur, Regi exprobrat. Etiam in præda operæpretium factum fuit; argentiq; signati apud plerosque Boiarici generis referti loculi reperti, militem superioribus incommodis attritum non refecerunt modò, sed & locupletârunt. Milecius cum exercitu ad Regē reuersus magnum captiuorum numerum, quorum partem publicè Regi, partem amicis donauit secum attulit. Rex pręfectis plerisq, centurionibusq; ac militibus etiam, quorū paulò insignius facinus extitisset, cùm præfecturis, quæ tum vacabant, tum alijs militaribus donis ob virtutem donatis, quæ in quæque statiua copiæ ducendæ essent, præscribit. Indè Disnam proficiscitur. Hic quod vlteriùs in Moscouiam proximo anno bellum promouere constituerat, tormenta omnia, pręter ea, quæ refectione opus haberent, relinquit. Inde literas ad Moscum mittit; quibus ipsius instituto, quo ille post Liuoniam vastatam vsus fuerat, de successu expeditionis certiorem eum facit. Hæ eo tamen argumento scriptę erant; vt non tam successu rerum secundarum efferri, quàm tot hominum innocentium clade commoueri se testaretur; eiusque rei causam omnem in Moscum ac illius in se iniurias conferret. Dum ad Polotiam Rex erat, legatio

ab Henrico ordinis Teutonici magistro cum conuenit. Initio regni cùm huiusmodi nonnullæ difficultates Regem excepissent; quæ quominùs in tēpore bello Liuonico occurreret, prohibituræ eū viderentur; Radiuilus Palatinus Vilnensis, qui tot annos tanto cum sumptu ac periculo sine vllo fructu in Liuonia bellum geri videret, Adolphum Holsatiæ Ducem excitârat, qui fiduciario seu feudi iure Liuoniam à Rege peteret, defensurumq; se in ea bellum contra Moscum polliceretur. Huius æmulatione Ioannes Chodkeuicius Castellanus Vilnēsis Magistro ac ordini militiæ Marianæ Teutonicæ idem ostētarat; missusq; ab eo Ioannes Taubius Liuo illi persuaserat, si peteret, traductis in sententiam per largitiones primarijs aliquot senatoribus, nō magno negotio eum assecuturum. Rex primò Vilnam legatis reiectis, in comitijs hisce de rebus agendum ostendit: mutui interim mētione extra cōditiones iniecta, quod in bellum hoc princeps eorū conferret: qua de re cùm illi mandata nulla se habere dicerēt, ad principē aūt suum relaturos se recepissent, Varsauiæ deinde missione flagitata, nulla alia re acta discesserūt. Rex conscēso Disnæ nauigio, secundo Duna nō parū fluminis eius amœnitate delectatus Druiam: indè terrestri itinere ꝑ Braslauiam Lituanicam Vilnam venit. Accedenti Andreas Caligarius legatus Pōtificius tum complures ex nobilitate obuiam profecti fuerunt. Ciuitas Vilnēsis tota in gratulationē effusa, compositaq; oratione illum excipiēs, duobus è locis maximè ante hac securitatē ac negotia sua interpellata commemorabat; vno à Polotia, altero à Kokenhausio. illud incommodum benignitate diuina, ac virtute sua Regē amouisse: alterum quoq; vt à ceruicibꝰ suis remoueret, se illi precari. Inter alios Mosci quoque deditícij obuiam ei progressi panē ac salem, quibus suum principē venerari in more habent, ei offerebant. Moscus nūcio amissæ Polotiæ ac præsidij Sokolēsis cæsi accepto, Plescouia in interiorem Moscouiam se recepit; ac re ipsa fortè tum perspiciēs, vnicum regni robur fortes ac fideles populos esse, ex itinere ad eos, qui Susæ in præsidio erāt, literas præter morē eius scriptas misit, easq; diuersis perferendas dedit: Intellexisse se Polotiam ac Sokolam Dei permissu in hostium potestatem peruenisse: qua re cùm vndiq; eis interclusis non facilè subsidio veniri possit; hortari vt tormentis præsertim ac puluere reliquoq; belli instrumento, quod secum deferre non possent, corrupto: imaginibus & sacris, ne à barbaris: eo enim ille numero omnes, qui in religione ab eo dissident, habet: ludibrio habeantur, in terram defossis, quacunq; tuta ratione se recipiant; non quòd de fide eorū dubitaret, sed ne virtutem eorum, quam ad maiora superstitem esse velit, fortunæ ac hostium crudelitati obijciat. Peruenerunt hæ literæ ad Milecium, qui de tormentis potissimùm ac apparatu bellico sollicitus, qui ad deditionem hostes hortaretur, misit. Eædem autem cùm in Palatinum Polotiensem etiam incidissent, ipse quoque eò accurrit. Hostes pacti, vt singulis cū vestimentis discedere sibi liceret, castrū tormentaq;, & quicquid in eo apparatus bellici erat, tradiderūt. quibus rebus perfectis Milecius in tres partes exercitum distributum in hiberna deduxit.

Primis Christophorum Niscicium legatum: alteris Martinum Kasanouium: tertijs Sigismundum Rosnium præfecit. Iam antè Constantino Ostrogiæ Duce excursionē in ditiones hostiles, quæ ad Borystenem pertinent parante, Nicolao Seniauio stationum Russicarum præfecto, Rex mandârat, vt cum ijs copijs, quæ in Russiæ finibus sub imperio eius excubabant, cum illo se coniungeret; inque hosticum à Kiouia transgrederetur: verùm Seniauio longinquitate locorum impedito, & adulto iam autumno, non prętermittendum id gerendæ rei tēpus Dux ratus, collectis ex clientibus suis, quorum satis magnam copiam habet, aliquot millibus hominum, alijsq; ex iuuentute compluribus se ei adiungentibus, cum filio Ianusio & Michaële Visnouecio Castellano Braslauiense Borystenem transgressus fuerat: expeditissimisque quibusque turmis præmissis, ac his longè lateque vagari, & terrorem in omnes partes circumferre iussis: ipse cum reliquis copijs Cernihouiam vsq; excurrerat: quam castris metatis magna vi oppugnare aggressus, cum præsidio firmo eam teneri, idque & animis & omnibus rebus alijs ad defendendum locum paratum esse videret, se à peditatu tormentisque imparatiorem accessisse: reliquas copias maximis itinerum & tēpestatum incommodis afflictas, missa obsidione vicina circum loca omnia diripuerat, totaque Seueriensi ditione vastata, ac populationibus ad Starodubam, Radehostiam, Pociopouiam vsque per leuiores equitum turmas factis, præda ingenti acta discesserat. Simili successu Ioannes

nes Solomirecius, qui post mortem patris extra ordinem Micislauiensem prę fecturam administrabat, Iaroslauū opidum, pagosque complures diripuerat. Philo etiam Kmita præfectus Orsanēsis, cui turmæ aliquot equitum assignatæ erant, coacta ad eas non mediocri finitimis è locis cuiusq; generis hominū manu in ditiones hostiles transgresus, duobusq; circiter millibꝰ pagorū incensis, ac ad Smolenscā populationibus ꝓuectus, p̄ter agri solū nihil ijs in locis reliquū fecerat: indeq; magna cū omnis generis p̄da, nullo detrimento accepto suos reduxerat. Rex cùm alijs necessarijs de causis, maximè verò vt bellū ꝑsequeretur, comitia habenda sibi intelligeret, eaq; iā ante diē 23. Nouēbris Varsauiā indixisset: interim, q̄ ad Lituaniæ securitatē ꝑtinerent, quæq; in oēs casus contra hostiū impressiones opponēda iudicabat, cū senatoribꝰ Lituaniæ constituit. ꝗ eorū pręsidio ꝓuincię domi remaneant, qui comitia obeāt, inter eos cōparat. Vilnæ Radiuilū Palatinū Vilnensē, ꝗ cum imperio militari erat, relinquit. simul magistratus, ꝗ vocabant, distribuit. Quibꝰ Radiuilos prę cęteris cōplexus ad Episcopā Vilnensem, quæ Georgio Radiuilo designata iam antè erat, Palatinatumq; ac imperium summū militare, alterū item p̄torij militis, quorū illud Nicolaus pater, hoc Christophorus filiꝰ obtinebāt, Christophoro Castellanatū Trocensem, & sigillū minus adijcit: Nouogrodecensē Palatinatū alteri Palatini filio Nicolao: vtrūque præterea Marschalchatū, Nicolao Christophoro maiorē, minorē Alberto alterius Nicolai, qui ante hunc Palatinus Vilnēsis fuerat filijs: Castellanatū Vilnensē Eustachio Volouicio, qui Castellanus Trocēsis fuerat vnà cū sigillo maiori dat: abdicāte se eo Palatino Vilnēsi, vt minus ꝙ Volouicius habuerat, filio Christophoro traderetur. Præfecturā Samogitię q̄ ardentibus multorū studijs ambiebatur, Ioāni Kiskę cōfert. Vilna inde Grodnā mouet: vbi venationibus, quo vno voluptario labore ex alijs laboribꝰ maximè reficere se solet, dies aliquot dat. Moritur ibidē Gaspar Bekesius, de quo suprà dictū est, nō minus inimicitijs, quas cū Rege acerrimè olim exercuit, q̄ virtute sua clarus. Natus hic in Trāsiluania, ac in familia Petrouicij nobilis Baronis educatus, adulta postea ætate Ioāni Sigismundo Trāsiluaniæ principi adeò gratus extitit, vt cùm sine hærede decederet, hunc successorē designare non dubitaret. Cùm Rex populariū studijs, prȩlatus ei fuisset, æmulatione inter eos orta, dū statū Transiluaniæ turbat, Fugarassio atq; alijs castellis à Rege exutus ad Maximilianū Imperatorem in Germaniā se cōtulerat: vbi copijs aliquot coactis vi deinde ac armis inuadere principatū conatus fuerat. Verùm ꝓfligatus à Rege iterū in Germaniā se receperat. Postea cùm ad Regnum Poloniæ æmulū ascitum, iamq; extra omnē inuidiam altiorem in locū virtute conscendisse intellexisset, conscius sibi magnitudinis animi eius, vnum elegerat: cui & maximè se crederet, & à quo cōmoda ornamentaq; omnia expectanda sibi statueret: suamq; illi fidē atq; operam vltrò detulerat. Rexq; non modò omnē erga illū offensionē ex animo deposuerat, sed benignè susceptum, opibus etiā ac dignitate amplificauerat. Moriēs cōiugē & duos impuberes filios Regi ac Samoscio cōmendauit. Dum hæc geruntur in Polonia, non ijdē omnium sensus, varijq; ac diuersi animorum motus esse. Erant non pauci, ꝗ cùm amplissima quæq; à Rege polliciti sibi fuissent, ac verò in tāta publicarū rerum difficultate nō posset vel effusissima Regis liberalitas omniū expectationi satisfacere, ꝙ quæ sperauerant, non cōsequerentur, alieniori ferè animo ab eo erant. Cumq; ꝗlibet è nobililitate in electionibus Regū suffragiū ferat, magna erat multitudo eorum, qui ꝙ suffragio suo in adipiscendo regno Regē subleuassent, ipsum Regnū debere eum sibi arbitrabātur: vidētesq; Radiuilos tot honoribus auctos: Milecio summæ authoritatis magistratū traditum: ijs Samosciū necessitudine coniunctū: tot honores ac dignitates cōiunctis inter se affinitate hominibus congestas, angebantur animo, eaque in suam perniciē cōparata interpretabantur: & ꝙ beneficio nō afficerētur, iniuriā rati, sūma in ea rep. facultate, in qua quæ quisq; sentit, pari libertate dicere possit, omnia suspecta facere, cunctaq; vel p̄clara facta Regis sinistrè interpretando corrrumpere conabātur. Iā ab initio cum Leopolim Russicarū rerum causa proficisceretur, non deerant, qui collecta gaza à Sigismundo Augusto relicta tędio præsentiū in Trāsiluaniā recipere se eū in vulgꝰ fingerēt: postq̄ Suirū diē exercitui edixisse eū intellexisset, nihil horū gerēdi quicq̄ cōtra hostē animo suscipi, cuiꝰ potētia maior esset, q̄ vt vllius viribꝰ labefactari posset: sed queri colorē tributarias pecunias, quas in immensum oratione tollebant, in-

teruertendi iactabant. Nonnulli altiùs prouecti Reginæ animum tentare cœperant: ostendere sperni ætatem eius à Rege: diuortium ab eo agitari: missum ea causa Petrum Volscium Episcopum Plocensem ad summum Pontificem: non minùs eius regnum esse, quàm Regis, vt quæ & ipsa tanquam vetustæ Iagellonicæ stirpis ac de regno optimè meritæ prosapia ijsdem comitijs Regina appellata, ijsdemque regni sacris initiata fuerit; quò illa in partes traducta gratiosum ad vulgus nomen nacti, eò maiorem facultatem Rempub. turbandi, ac consilia regis impediendi haberent. Querebantur fere, non satis fieri conditionibus à Rege, cùm regnum ei deferretur, in Tansiluania acceptis: homines aduenticios in honoribus & præfecturis collocari; Bekesium potissimũ, cui Landskoronensem præfecturam Rex contulerat, notántes.

Ad hæc Ducem Churlandiæ non suo loco & tempore deterioribusq; è republica conditionibus quàm antea, possessioni Ducatus eius confirmatum traducebant. Quæ cùm pleraque tempus refutasset: maximeque Leopoliensem profectionem, Suirensemque expeditionem falsissimè in inuidiam vocatas aperuisset, literis de comitijs allatis, iurgia inter nationes Polonicã & Vngaricã exorta in maius exaggerabãt: externos homines induci: à quibus contẽni imperiũ militare: vim summi magistratus eneruari: Iã capta Polotia noua tributa Regẽ in conuentibus & comitijs petiturum: sed vt omnis Moscouia in potestatem ditionemque veniret, in tanta amplitudine finium, quam tantæ molis administrandæ rationem, quam vtilitatem fore, cùm interim longè magis necessariam præstabilioremque reip. vulnera curationem requirerent? Quidam vt tres partes prouentuum capitanealium à præfectis exigeret, Augustanæ cuiusdam constitutionis, quam illi in eam sentẽtiam interpretabantur, authoritate postulandum censebãt; cùm si id fieret, perpetuò finem tributis id allaturum dicerent. quæ cùm in vulgus moueri Rex animaduertisset, ac liberius omnibus, quàm antea occurrẽdum arbitraretur, primo, quo agi de rep. poterat, comitiorum die Ioannes Samoscius Cancellarius, accommodata ad rem præsentem oratione: Si vllum tempus fuisset, quo pro maximis in remp. beneficijs numini diuino gratias agerent, id hoc potissimum esse docet, quo tam præclaram victoriam ab eo hoste adepti sint, quem propter summam potentiæ, virtutis bellicæ, victarumque ab eo gentium opinionem, formidassent omnes: nemo vinci potuisse existimasset. Contigisse id tamen singulari benignitate diuina: hostem non modò victum: sed prouincia Polotia, quę victoriæ huius perpetuũ monumẽtum futura sit, ac superiorũ victoriarũ eius dignitate spoliatum penè esse: omnes eiꝰ triumphos, quos ꝑ tot annos de Liuonibus & Suecis, quos de Kasanis & Astrakanis subactis, quos de Tartaris, de Turcis deniq; Tanaim & Volgã iũgere Caspiumq; mare in Euxinũ Põtum immittere tentantibus, deq; tot alijs bellicosis & barbaris nationibus habuerit, hac victoria ei detractos in hoc de illo triũpho prælatum iri. Quæ cùm quãta sint, inquit, erga nos Dei beneficia intelligamus oẽs, eadem nisi cõstantia ac virtute tueamur, inertia nostra fructꝰ ex ijs ꝑcipiemus nullos, ex quibꝰ si rectè benignitate hac diuina vtamur, maximos ꝑcipere possimus. Magnũ est, quodq; superioribus tẽporibus vix sperandum nobis videbatur, amplissimũ agrũ ab hostibus tot annorũ spatio possessum, & quo maxima ex parte opes Lituanicę quondã niterentur, receptũ: hostem tot ꝓsperarum rerũ successu elatũ in ꝑpetuo victoriarũ cursu repressum: auersa arma eius in vastitatem ac perniciẽ ditionũ harum intẽta. Omnia hæc nisi reliqua, quæ restant, belli eius perficiamus, vereor, vt non modò vtilitatis nihil nobis attulisse, sed ne optanda quidem tanto cum labore ac sumptu fuisse videãtur. Hostẽ habemus potentissimũ: cuiꝰ quę quantæq; opes sint, & nemo ignorat nostrũ, & tot deuictæ ab eo nationes testãtur. Hunc moderaténe vel hãc amissę ꝓuincię contumeliam ferre vel quieturũ putamus? Fremit ille iã, & tamq̃ fera aliqua intra septa cõclusa omnes amissa recuperandi, & acceptas iniurias vlciscẽdi exitus ac rationes quærit. Demus huic vel cũctatione nostra vel pace cum eo facta, colligendi sui, acceptaq; incommoda ac domestica vulnera, atq; inscitiam eius, quæ hoc bellum nudauit, sanandi spatium; quis omnium tam securo est animo, qui non multò maioribus viribus ad sarcienda incommoda irruiturum in nos prospiciat: quem nec propter potentiam difficultas vlla à bello reuocare: nec in pace propter perfidiam vlla iurisiurandi religio retinere possit? Serò nimirũ resistendi ei rationes tũ q̃remus, quem iam trepidum & perculsum si non leui momento impellere, faciliùs certè superare possimus. Quod vt non esset nobis verendum, illumq; accepta iniuria vel omninò quieturum, vel nihil ab eo periculi expectãdum nobis esse Deus nobis fidem faceret: Quis enim alius tantæ rei idoneus author existat? at nónne tanta gloria bello hoc parta, quæ deinceps de nobis hominũ existimatio futura sit, cõmouebimur? aut vlla ratione opinionem bello hoc collectam tueri nos posse, si in tantas res gerendas ingressi in medio earum cursu destituere eas videamur: quenquam deniq; futurum existimabimus, qui nõ fortunæ potiùs successus hosce, quàm virtuti tributurus sit? Sunt enim quæ virtute ac ratione administrantur, cùm exigua ijs fortuna interueniat, eorum & media primis & exitus vtrisque consentanei: fortunæ vt cæci sunt impetus, ita vltima rarò primis respondentia.

Quòd sunt, qui in tanta ditionum amplitudine difficultatem earum administrandarum verentur, nec expetendum latius imperium putent, quod sumptu ac labore magno partum, Reipub. vsui nulli esse possit; mirum sanè videri debet, eo in Rep. animo quenquam esse, quo in sua sit nemo. Quis enim omninò est, qui non decẽ possessiones, quàm vnam malit? grauiora sunt onera amplæ rei familiaris: eadẽ maioribus commodis oportunitatibusque pensantur. Reipub. verò nostræ ego hanc rationẽ esse video, vt si neruos rerum gerendarum habere, si statum hunc ciuitatis tueri velimus, nouum omninò regnum necessariò ei adiungendum sit. Nam cùm ditiones omnes, quę ad eam accesserunt, in ciuitatem ijsdem legibus receptæ sint omnes: nulla in prouinciæ formam redacta: nulla tributaria facta: itaque in pari omnium libertate, onera etiam exæquata sint inter omnes; ijs si leuari volumus, quàm eius rei facultatem habebimus, nisi instituto maximorum quorumcumq; imperiorum, nos etiam nouum ei imperium adijciamus in quod tributis vectigalibusque in eo constitutis, grauior communium onerum pars deriuari possit. Erat Russia antè, cùm primùm armis victa esset, tributaria: non parum tum subsidio eius subleuata Respub. fuit: Lituaniæ quoq; magnum Ducatum, cùm antiquis legibus à Regibus Poloniæ regeretur, plurimũ per se ipsum ad submouendum Moscũ, Tartarumq; valuisse meminimus: coniuncto eo cum regno, quantum ad publica onera accesserit, sentiendo vnusquisq; experitur. Quòd si qui inopiam ac familiaris rei angustias inertiæ suæ prætendendas existimant; ij si voluptatibus, luxuriæq; modũ faciant, ac quos in inanes vel perditas res sumptus prodigunt, in meliores vsus cõuertant, vel præclarissimarum quarumcumque rerum gerendarum necessarijs adminiculis minimè se destitui re ipsa perspicient. Alios, qui domesticas res constituendas arbitrantur, non reprehendo: si tamen cogitent ijdem, præterquã quòd intestinorum incommodorum sanatio semper potestatis eorum futura sit, oportunitatẽ belli aduersus Moscum, qualem nunc habeamus, non semper nos habituros; potiorem etiam salutis quàm aliarum rerum curam esse debere. Sunt & qui minùs hactenus satisfactum sibi existiment. Habent ij nunc campum cùm virtutis suæ illustrandæ tum demerendi Regis: proficiscantur in bellum: operam studiumque suum Reipub. præstent; àque virtutis amantissimo Rege amplissima quæque expectent: si vel ætas, vel valetudo, vel fortuna cuiusquam id non permittunt, nõ desunt rationes in togata etiam ac ciuili vita bonis artibus emergendi: obtrectationibus, ac præposteris Remp. turbandi studijs nemo, quæ virtuti, ac bonis artibus debentur, præmia consecuturũ se speret. Hac oratione habita, & si minimè nuncij dubitabant, quin & bellum & tributũ vlteriùs sciscerent; quòd in priuatis conuentibus victoriæ hoc successu læta, ac in spem futurorum erecta, frequens in eam sententiam nobilitas inclinârat: tamen vt aliorum de se opinioni satisfacerent, ex ijs, quæ publicè iactari animaduertissent, cùm de alijs quibusdam tum de conditionibus, quibus non satisfactum à Rege diceretur, & de ære præsertim alieno publico dissoluendo mentionem inferunt. Docebatur, si quas antea in regnum pecunias ad tuendum, dum veniret, regnum Rex præmisisset: quas secũ attulisset: quas in militem, qui ante aduentum eius meruerat, erogasset: in sedandos motus Gedanensium: in hoc ipsum denique bellum de priuata sua insumpsisset, expenderent: si quid deinceps facere institueret, considerarent, vt nihil nimirum priuatum, nihil à publico secretum haberet, verùm omnia sua, ac vitam ipsam Reipub. impendere non dubitaret, facilè constiturũ, recténe quid in illo Resp. desideraret. Nam quod ad vectigalium quorundã luitionẽ pertineret: si priuati cõmodi sui

sui ftuctum aliquem sequeretur, satis perspici, longè maiori cũ emolumento eius futurum, si in eas res, quarum prouentus nõ exiguus sit, redimẽdas, quàm in bellum pecunias conferret: verùm ita animo paratum esse, vt in præsenti reipub. periculo, priuatum emolumentum publicæ vtilitati ac dignitati postponere mallet. De tribus capitanealium prouentuum partibus ab initio cùm proposuissent, responsum fuit, nõ contineri id verbis constitutionis Sigismundi Augusti, nec contrà leges publicas, quibus à verbis constitutionum recedere prohiberemur, in eam sententiam verba trahenda, quæ nobilitatem omnibus virtutum præmijs spoliatam in agros atque familiaris rei studia cogeret. Quem enim posthac fore, nisi ijs præmijs ad virtutem excitetur, qui operam suam in bello, in legationibus, in publicis muneribus obeundis reip. pręstare velit; qui nullis commodis propositis, dignitati ornamentisque patriæ seruiat? Cùm & de militaris imperij imminutione exterorumque honoribus agitatum fuisset, ostendit Rex, nulla se in re magistratus eius authoritati derogatum voluisse: præfecisse se Bekesium Vngaris, non vt sua authoritate bellicarum rerum quid administraret: sed vt Ducis imperio subesset, interpretisque munere ad militem Vngarum apud ipsum fungeretur: externo milite necessitate adductum in bello hoc vsum; quòd regnum hoc vt equitatu non modò comparari cum cæteris regnis posset, verùm plerisque ferè præstaret: ita à peditatu minus instructum adhuc esset: aliorum exterorum opera in Transiluanicis rebus, ac priuatis ministerijs se vti. Multa de hoc genere, vtendúmne opera exterorum esset, cùm inter nuncios nobilitatis disputata, tum à senatoribus ipsis multa in eam sententiam dicta fuerunt, non esse improbandum, si qui pro aliena rep. periculum ac laborem suscipere, sanguinemque pro laude ac dignitate eius profundere velint: non esse sapientis, quòd externorum periculo consequi possit, ciuium sanguine quærere velle: hac ratione maxima imperia primùm coaluisse: indeque ad summam amplitudinem prouecta esse: hoc ipso in regno multas primarias familias ab exteris profectas esse: inter alias clarissimã Tarnouiorum domũ ad exteros originẽ suã referre: alliciendos potiùs, qui suam virtutẽ ad reip. dignitatẽ aggregare velint, posseq; id cõmodo reip. fieri: modò id prospiciatur, ne vel legibus vel magistratibus à ciuium corpore se seiungant, sed ijs vtrisq; vnà cum reliquis ciuibus pareant; vel eò potentiæ excrescant, vt ciues ipsos opprimere possint; vel honores ijs mandentur: sed illi quidem in priuatis ministerijs versentur, publicis honoribus, ac magistratibus soli ciues præsint; quodq; in alijs respub. obseruatum sit, agris ac eius generis commodis virtus eorum interim remuneretur; in honoribus capiendis ciuium præcipua conditio sit. Silentium indè ea de re fuit: peditem quidem externum nemo erat, qui necessarium esse negaret. De Churlando ostensum, Ducatum eum à Sigismundo Augusto Rege: cùm Liuonia primùm ad regnum se adiungeret, longè grauioribus è repub. conditionibus Duci collatum fuisse: rectè atque ordine, quòd priorum regum authoritate iam antè affectum fuerit, meliori reip. lege à Rege transactum; quod diploma ipsum prolatum testaretur; itaque nihil alienum à moribus & exemplis maiorum factũ. quibus omnium temporum receptum fuisset, vt quæ à superioribus regibus feuda constituta iam essent, ea posteriores, si nihil in ijs mutarent vel adijcerent: noua etiam, si quæ ipsi adiunxissent iniussu ordinum senatus consilio adhibito conferrent. Legationis Episcopi Plocensis cùm in senatu mentio facta esset, causa eius vulgata, quæ iam in prioribus comitijs in senatu proposita fuerat, suspicionem diuortij agitati & ipsam sustulit. Ita nullo repugnante, quod priori anno sancitum fuerat, in hunc denuò tributum iubetur. Præfecti consilio inter se habito redituum præfecturarum suarum alteram quartam, qualis Rauam in ærarium publicum inferretur, vltrò Regi detulerunt; conditione adiecta, ne authoritas perscriberetur, vel in exemplum deinceps traheretur. Postulatũ inter alia à Rege fuerat, vt per legatos bellum gereret, ipse à periculo armorum abesset; quod cùm animi sui magnitudine indignum Rex iudicaret, ostensum præterea fuit, quò plures voluntarij, si in cõspectu regis operã nanaturi essent, inuitarentur; ac ad minuendas controuersias, quæ ex Polonicorum & Lituanicorum magistratum ęmulatione existere possent, præsentiam eius non modò vtilem, sed penè etiam necessariam futuram. Leges in comitijs hisce cùm alijs de rebus, tũ q̃ ad feuda beneficiariorũ principũ, ad imperiũ militare, pœnasq; scelerum pertinerent, à delectis ex vtroque ordine conscriptæ quædam, non tamen perlatæ fuerunt. Id solùm Nisouiorum in officio continendorum causa, literis quibus tributum promulgabatur, adiectum fuit; vt vsq; ad futura comitia extra ordinem animaduertendi in eos potestas Regi esset. Constitutum superioribus comitijs fuerat, vt qui Reipub. causa in bello abessent, iudicia interim in illos nulla redderentur; nisi contra quos vel rerum iudicatarũ executio peteretur: vel qui vim fecisse dicerentur: aut qui ad certam diem de pecunijs non solutis iudicium se suscepturos cauissent. Exceptiones hasce varijs calumnijs in perniciem reorum nõnulli conuertebant: modò maiorum lites in eos, quos arripuerant, torquendo: alias longissimi temporis spatio penè intermortuas suscitando. Itaque interpretatio in hisce comitijs adiecta fuit; eæ vt causæ rei iudicatæ atque vis solæ exceptæ intelligerentur, si quæ recens iudicata aut facta diceretur: obligationes autem in diem certum conceptæ, quæ intra proximum decennium interpositæ essent. A comitijs Rex Milecium, qui ab ijs abfuerat, vt ad sequentẽ expeditionem se paret, operamque in bello eo nauet, per literas hortatur: ille excusat. Dum Varsauiæ Rex est, nunciũ redactæ in potestatem Niscerdæ, de qua suprà diximus, accipit. Moscus cùm primò Polotiam cepisset, nobilitatem, atq; ex agris plebem omnem in Moscouiam deportârat: postea inueterata iam agri eius possessione, spatio temporis amorẽ pristini dominij exuisse eos ratus, nonnullos, ac in his Kossonium quendam non corpore modò, verùm animo etiã vltra agrestem valente, cum filijs fratribusq; itidem robustissimis hominibus pristinis sedibus reddiderat. Hic statim ac in potestatem Regis Polotiã redijsse intellexisset, quomodo cum aliquo munere ad prius imperium rediret, cogitârat. Kosakkis Polotiensibus, quo statu hostium res Niscerdæ essent, ostenderat. cumq; hi eo, quod illis cõstituerat, tempore, missu Palatini Polotiensis Niscerdam accessissent, munitionesque, quemadmodũ à Kossonio acceperant, nec dum perfectas reperissent, sine negotio potiti ea fuerant. Kossonius nihilominùs more suo inter Moscos fortuitum Kosakkorum aduẽtum existimantes, sine vlla suspicione versatus, Sauolociam eadem ratione tradere nostris voluerat. Ijsdem Kosakkis diem, quo ad Sauolociam accedant, præscribit; seque turrim incensurum, ac dum ei rei Mosci intenti sint, in arcem eos inducturum constituit. Sed re interim detecta cum duobus filijs in conspectu Sauolociæ palo suffixus fuit. Sub idem tempus in Vsuiatæ repentina excursione opprimendæ spem Kosakki adducti fuerunt. Ijs Nicolaus Sebridouius Floriani, qui Castellanus Lublinensis & prætorij exercitus præfect⁹ olim fuerat, filius, cùm hibernorum Vitepsciensium otium ferre non posset, se adiunxerat, relictoque equite fallendi hostis causa, per notas semitas à Kosakkis ductus eò excurrerat: præsidium custodijs & omnibus rebus firmatum repererunt. Hostes nihilominùs subito aduentu eorum exterriti, subiectum arci opidum incenderunt.

REINOLDI HEIDENSTEINII SECR. REGII, DE BELLO MOSCOVITICO COMMENTARIORVM

LIBER TERTIVS.

ARSAVIA Grodnam proficiscẽti Regi, ac in futuram expeditionem omni iam cura incumbenti duæ potissimùm difficultates occurrebant: rei pecuniariæ altera, quæ tardiùs expediebatur: altera delectus. prioris enim expeditionis incommodis afflicti, iumentisque ac instrumento omni per tempestatum & itineris iniurias priuati, difficultates tam longinquæ militiæ plerique præ oculis habebant, ac ob id pauci omninò nomina dabant. qui etiam ex his minùs à bello abhorrere se videri volebant, temporis tamen angustia, quo minùs ad id parare se possent, excludi se arbitrabantur. Pecunia vtitur partim priuata sua, partim à priuatis mutuò sumpta, quæ ad cer-

certam deinde diem solueretur. De delectu Samoscius sibi curæ futurum promisit. Hic quamuis in togato munere versaretur; tamen quòd patrem Castellanum Chelmensem Prætoriano exercitui præfuisse, reliquos etiam maiores suos plerosq; bellicis rebus claruisse meminisset, quò gloriam à maioribus traditam retineret, ac domestica hæc studia ipse quoq; non intermitteret, & antè hac semper, & in superiore expeditione militem aluerat; fortesque viros aliquot circa se habuerat, & tunc communicata re cum Rege equitem peditemque scripturum se professus fuit. Re vulgata, magna multorum animis alacritas innata fuit: passimque à plurimis nomina data: Ad hos Vngarum militem à fratre Christophoro Transiluaniæ principe scribi curat. Cùm ante hac peditatu non multùm Polonia vteretur, propterea quòd nobilitas ferè omnis equis merebat; pedestrem militiam, quę laboris plus, dignitatis minùs haberet, negligeret: atque ita peditatus omnis ex opidana plebe, ac operis præsertim constaret, genere hominum non modò rei militaris imperito, verùm otio etiam opidano ad perferendum laborem belli corrupto: externus autem peditatus sine maximo sumptu ali non posset; superioribus comitijs ratio quædam parandi peditatus agitata fuerat, vt ex regiarum possessionum asscriptitijs vicesimus quisque in militiam reciperetur; qui ita in militiam venissent, ab oneribus operisque rusticanis ipsi posteriq; eorum immunes essent. Hoc delectu iam vti visum fuit, missique per agros centuriones præfectiq; passim fuerunt, qui robustissimum quemque ac labori militari ferendo aptissimum legerent. Grodnæ ex propinquo iam cõsilia belli agitare Rex instituit; ac Vilnæ interim tormenta, præter ea, quæ reparanda erant, noua suo modo alia fundi iubet. Propendebat iam Rex animo in magnorum Lukorum oppugnationẽ; quod tamen quò diutiùs hostem celaret, ex instituto Ciasniciam diem, quo conueniret, exercitui edixit. Nam cùm id opidum secundùm flumen Vlam in capite duarum Lucensis & Smolenscensis viarum ita situm sit, vt paribus ab vtraque vrbe spatijs distet, ac Lukos quidem indè tendentibus, Vsuiata flumen: Smolenscam euntibus Kaspla se offerat, ad hostem ancipiti cura distinendum cùm primis oportunum id videbatur. Suprà demonstrauimus missum à Rege cum literis, qui de euentu obsessionis Polotiensis certiorem Moscum faceret. Humanius hic acceptus ab illo, quàm quisquam ante eum, mensæ etiam adhibitus, ac bombycina veste donatus fuit. Eum autem priusquam dimitteret, à duobus legatis suis Ioanne Theodori F. Nouogrodiæ, Mikita Georgij F. Micislauiensi ducibus, & Romaniuicio Sacharino ad Nicolaum Radiuilum Palatinum Vilnensem, & Eustachiũ Volouicium Castellanum tum Trocensem literas dari iubet: cùm controuersiæ duorum summorum principum eò progressæ sint, vt suscepto bello Poloniæ Rex Polotiam expugnarit: magnus Moscouiæ Dux vicissim ad vlciscendã hanc iniuriam toto animo exarserit; se cum reliquis primoribus ad principis sui pedes se proiecisse: omnibus precibus ab eo petijsse, ne in sanguinem Christianum sæuire velit: ijs illum permotum à bello adhuc sibi temperare: nunc idem ipsis atque alijs Regis Poloniæ cõsiliarijs apud suum Regem contendendum esse, vt ad pacẽ stabilem cum magno Moscouiæ Duce constituendã eum flectant: in primis ei persuadeant, vt & ipse cum milite regrediatur, & militi tam in Lituaniæ quàm Liuonię finibus imperet, ne maleficio aut iniuria vlla Moscos lacessat: eadem magnum suum Ducem recipere: reuersurum ad sedes suas, suosque à vi & iniuria vbique cohibiturum: interea vtrinque elaborandum, vt missis oratoribus, paceque & concordia constituta, depositis à principibus armis metu omnes liberentur. In extremo literarum excusant, quamobrem Basilius Lopatinscius, per quem bellum Rex Mosco denũciârat, adhuc detineatur: operam se daturos ostendunt, vt quàm primùm ad sedes suas vterque reuersus fuerit, cum mandatis de pace sine mora ad Regem remittatur. Fecerat hoc Moscus exemplo Sigismundi Augusti temporibus à Lituanis introducto; qui si quando legatos Rex ad Moscum mittere destinasset, ad Moscouiticos proceres literas priùs dabãt, quibus vt à suo principe fidei publicæ literas oratoribus, qui venturi essent, conficerent, postulabant. Re deliberata, in hanc sententiam ab senatoribus, quos diximus Lituanis, respondetur: diligenter se de pace Regem appellasse: illum vt Christianum principem pacem atque concordiam inter vicinos, ac Christiani præsertim nominis principes omnibus rebus potiorem habere: bellũ tamen cùm id maximis illius in se iniurijs prouocatus non nisi pacis causa susceperit, tamdiu etiam dum æquę pacis potestas à magno eorum Duce sibi fiat, gerendum sibi intelligere: legatos verò, vt quos ad principem eorum mittat causam nullam ei videri: potius non committendum sibi censere, vt quos ex suis quemadmodum antè fecerit, iniurijs atque ludibrio eius objiciat: si ille legatos ad Regem mittat, patienter Regem quæ dicant, auditurum, atque æquo cum responso eos dimissurum. Haud multò pòst Moscus ipse cũ eiusdem argumẽti literis alium ad Regem nuncium mittit. Dimittitur is cum eodem responso, quod prior à senatoribus antè acceperat. Mittit nihilominùs denuò aulicum suum Ioannẽ Nasciokinum cum ijsdem postulatis; qui cùm & ipse in eandem sententiam publicè iam responsum accepisset, ostendit postea, alia se præter superiora mandata habere, quæ priuatim exponat. facta potestare commemorat, principem suum moueri plurimum clade hominum innocentium christianorum: qua de causa & si sciat contra suum maiorumque suorum morem id à se fieri: constituisse tamen de dignitate sua publicæ concordię id dimittere, vt de pace ipse legatos ad Regem mittat: id vnum postulare, vt induciæ interim sint, nec vlteriùs cum exercitu Rex progrediatur: legatos Vilnę expectet; quòd id à maioribus quoque ipsius magnorum Moscouiæ Ducum honori semper datum fuerit, vt non nisi in regni ipsius, aut magni Ducatus Lituaniæ sede oratores eorũ audirentur. Rex eodẽ omnia illa ptinere intelligens, vt tempus gerendæ rei ex traheret, respondit: si quos legatos mittere velit, dicendi quæ velint, potestatẽ libenter se ijs facturum, benigneque auditurũ. Quòd certo in loco expectari à se legatos velit, nullo id cæterorũ principũ Christianorum exemplo peti. qui quãdocumque vsus sit, quemcumque in locum legatos mittant: commune vbique esse ius legatorum, nec certo loco finiri: posse se vbicumq; futurus sit, vel in castris ipsis, in quibus inter strepitum armorum, vel maximè legatis opus sit, adiri. Detecta sub huius aduentum res fuit, quæ omnium animos vehementer in se conuertit. Gregorius Oscikus claro loco natus & antè iam sub interregni tempus consilia cum Mosco agitârat: & tum per literas communicare cum illo non intermittebat. Attulerat ad hunc literas à Mosco Nasciokinus, quas cùm ille per speciẽ pellium, aliorumque mercimoniorũ Moscouiticorum licitandorum aditu ad Nasciokinũ quæsito accepisset: frequẽs præterea eadem causa interposita, ac secreto nonnũquam petito cum eo fuerat. Enunciata hæc res à Mireuio quodam ministro Oscici Martino Ribinio fuit, qui Andreæ Sebridouio Pocillatori regio nomen in militiam dederat. Is rem ad magistratus, magistratus ad Regem detulit. Mireuius, quòd præsente Rege res accidisset, ad Albertum Radiuilum Palatij Marschalcum, statim vocatus, custodiæ traditus fuit; vltrò indicat, quæ cum Ribinio antea communicârat: eorum omnium Bartholomæũ quendam ministrum Oscici conscium ostendit. Rex quatuor solis primarijs consiliarijs adhibitis rem deliberat. Ex ijs Palatinus Vilnensis prehendendi eius, si in vrbe sit, negotium suscipit. Ille Trocis tum esse dicebatur. mittuntur mox eò frequentes aulici, qui comprehensum retrahant. adducto in Marschalci ædibus libera custodia circumdatur. Datur alijs negotium, qui diuersorium ac res eius perquirant. reperiunt in arca quadam alba diuersorum senatorum anulis signata, nominibusque scriptura eorum ementita, subscripta: plerorumque item signa senatorum ad verum expressa; quibus ille maioris fidei faciendæ causa, quò cũ alijs proceribus consilia ista miscere videretur, apud Moscum vtebatur. Alij Kouareskum in prædium ipsius duob⁹ à Vilna milliaribus, vbi tum Bartholomæus is erat, missi, materiam, malleos, ac cætera cudendæ monetæ instrumenta, referunt. Bartholomæus consilia cũ Mosco illum sociare, literasque ab eo accipere, & iam ante interregni tempore bis ad Moscum missitasse fatetur. His de rebus cùm senatores nonnulli ad eum missi essent, proditionem negabat; signis alienis ad contractus subijciendos, & priuatum quæstum in iudicijs se vsum fatebatur: monetæ crimen in Iudæum quendam, cuius opera & signa illa sculpta haberet, conferebat. Adductus in iudicium ipsisque proditionis & rei monetariæ instrumentis in iudicio exhibitis, respondere iussus fuit. Negabat defensor eius respõdere eum teneri communi nobilitatis iure, quo in quemquam ex nobilitate, nisi legitimè priùs in ius vocatum, quæri vetetur. Cùm variè res hæc à senatoribus acciperetur, ac quidam non minuendam exemplo libertatem nobilitatis cẽserent: apud plerosque plurimum tempus valuit; vt Rege in belli admini-

stratione, ac castris ferè versante, non tam ordinarij quā militaris iuris cognitio videretur. ad hæc eos solos præscriptione hac iuuari posse, qui integra fama essent, ostendebatur. quorum scelus in tot flagitijs & propria confessione manifestè teneretur, eos vita sua priuilegio nobilitatis, ac ipsa adeò nobilitate se ipsos indignos fecisse. Itaq; iussus respondere, libellum, quem ante in hūc casum composuerat, publicè recitandū dat. In eo consilia se cum hoste agitasse: eidem spem per occasionem Regem interficiendi fecisse fassus eò decurrebat, vt egestate, ac æris alieni magnitudine impulsum id spectasse se diceret, vt ab hoste pecuniam aliquam hac ratione emungeret: supplexq; veniam petebat. De confesso supplicium more maiorū, ac de Iudæo item sumptum fuit: ministris ob indicium vitæ gratia facta. Venerat interim Vilnam Vngaricus peditatus. Hunc Rex Postouam terrestri itinere ire iussum, ibidem cum tormētis, & reliquo grauiore belli instrumento nauibus impositū secundo flumine Disnam; indè cū alijs tormentis, quæ Polotia rediēs antea ibi reliquerat, per aduersum Dunam Vitepsciam præmisit. Vilnę Paulus Vchanscius, qui ad summum Pontificem à Rege missus fuerat, ad Regem reuersus, ensem notis cærimonijs dedicatum à Summo Pōtifice Regi obtulit. Profectus indè Vilna, ad Scidutū villam quinque cis Ciasniciam millibus passuum, octaua circiter Mensis Iulij die peruenit, reliquisq; copijs per vicinos agros sparsis, ipse eo, qui demonstratus est, in loco, consedit. Ibi dum copiæ aliæ, quæ expectabantur, conuenirent, de belli administrandi ratione, ac quò potissimum hac expeditione cum exercitu se cōuerteret, ad consilium retulit. Tres potissimæ hac de re diuersæ sentētiæ erant; cùm alij Plescouiā: Smolenscam alij: tertij Magnos Lukos eundum censerēt. Prima quæ Plescouiam, iisdem quibus antea, cùm ad Polotiam iretur, rationibus ducebat: iisdem etiā, quibus tum impugnata fuerat: quòd iter in hosticū longinquius: quòd terga tot castellis hostilibus nullo in propinquo præsidio relictis nudarentur: quòd Lituania hostibus obijceretur: maximè quòd à Plescouiensi via longiùs iam recessum esset; iterùm non tam repudiata quàm in aliud tēpus dilata fuit. Qui Smolēscam eundum censebant, loci in primis celebritate, & amplitudine: rerum eo loco gestarum fama: instituto deniq; belli res ablatas repetendi mouebantur; & quòd eo præsidio adiuncto, tota Seueriēsis ditio longè amplissima vna in potestatem ventura esset. Dicebantur contra hæc ab ijs, qui Lukos petēdos suadebant; à Duna flumine, atq; Liuonia, quorum liberandorum causa bellum hoc potissimùm susceptum esset, Smolēscam eundo longissimè recedi: cùm Liuonia præterea Seueriensem ditionem nec vrbium frequentia, nec loci atq; maris opportunitatibus, nec vicinarum gentium cultu, comparādam: Lukos sitos in præcordio quasi Moscouiæ, loco & ad hostiles ditiones quascūque postea petere visum esset, infestandas: & siue per Smolēscam Lituaniam, seu per Plescouiam Liuoniam ingredi hostem volentē pari interuallo vno solo exercitu ibi collocato prohibendum opportunissimo: pares enim ad Smolēscam & Plescouiam aditus habere: vnde ipsum Ducem magnum huc plerūq; exercitus suos cogere solere; quòd in omnium circumiacentium ditionū pari vicinitate eam deinde quæ opportunissima ei videretur cōmodissimè ex hoc loco inuadere posset. Rex, quemadmodum ostensum est, iam antè in hanc sententiam inclinabat. quòd autem tanto ante temporis interuallo referendum publicè hac de re non existimârat, ea de causa acciderat; quòd ne quâ vel ad hostē consilia interim emanarent, aut tempus vel res aliqua noua interueniret, quæ mutandi ei consilij causam adferret, præcauēdum sibi intelligebat. Hinc studiosè Ciasniciam diem ad conueniendum exercitui edixerat; vt ibi & in re præsenti, loco ex quo tam Smolenscam quàm Lukos commodissimè, ac paribus ferè spatijs perueniri posset, cum consilio constitueret: & hostem quàm posset maximè ab hac cogitatione auerteret. quam ob causam in literis etiam, quæ ad illum scribebantur, præter Liuoniæ ac Polotiæ, Smolenscæ quoq; titulum, tanquam quæ regij olim iuris fuisset, accuratè eximebat; vt dum ab ea parte hostis timeret, illam quam Rex potissimū patere sibi volebat, neglectam relinqueret. Dimisso consilio eo, copijs recensendis, operam dare Rex cœpit: primoque equitum Polonorum, qui ad Gedanū, ac Polotiam meruissent, atq; proximè in hibernis fuissent, turmis vocatis, cū Rex præter superiorum temporum cōsuetudinem, maiorem quàm ante hac in recensendo milite diligentiam adhibuisset, perq; angustum pontem transgredientes in proximum collem subductus singulos ipse spectasset; paucissimis tamen

tamen equi adempti fuerunt; cùm vniuersæ, & militum, equorumq; & armorum genere essent ornatissimæ. Post hasce quæ tum primùm nouo delectu in militiam nomina dederant, productæ fuerunt. Inter eas, quæ à Samoscio, quēadmodum suprà ostēsum est, cùm equitum tum peditum copiæ scriptæ fuerāt. Erant in ijs senatorij ordinis nonnulli; alij euocati, qui militiam, cui magnam ætatis partem studuerant, longo iam tēpore intermissam repetierant: qui exercitus ipsi pro legatis rexissent: non pauci, qui magistratus, præfecturasque: alij qui officia ac honores in aula gererent: magna verò primariæ iuuentutis multitudo. Equitum duplex genus erat, alterum grauioris armaturæ Husarorū, ea qua supra ad Disnam vti illos ostendimus: Kosakkorum alterum leuioris. Hisce loco Coryti bicubitales scloppetos ad humeros aptârat, breuiores ex cinctu suspendendos dederat, acynace ad latus sinistrum & venabulo ex veteri instituto relictis. Peditem maxima ex parte è finitimis Vngariæ locis, nonnullum etiam Varadino remotioribusque locis, aliquem præterea ex Polonis, qui superioribus proximis bellis iam stipendia fecissent, plerosq; tamen nouo delectu contraxerat. Cumq; ad famam benignitatis, qua peditatum ex iisdem locis Vngariæ superiore anno stipendijs suis scriptum ad Polotiam habuerat, sub idem tempus plures indies confluerent, separatim his quoq; per Ioannem Thomam Droieuium præfectum Premisliēsem necessarium suum stipendia descripsit. quæ cùm omnes copiæ cultu etiam à cæteris diuerso ac habitu armisq; atratis in duplici ducis luctu, qui ad vxorē Christinam Radiuilam vnica ex ea filiola orbatus fuerat, ab omnibus ijs veste mutata vterentur; fiebat vt hac quoque re prę cæteris conspicuæ essent. Pridiè quàm Ciasnicia Rex moueret, quòd eum diem legatis, qui Vilnæ apud eum fuerant, ad quem expectaturus illos esset, Rex præfinierat; summa celeritate nuncius à Mosco venit; nec expectato solenni ornatu, qui obeuntibus legationes ex thesauro Moscouitico præberi solet, quòd is cum impedimentis subsequeretur, ne dies antè exiret, communi cultu præter morem gentis eius legatione nū Rege salutato literas reddidit. Quando Regem adduci non posse intelligeret, vt legatos pacis causa ad se mittat: se de iure moreq; maiorum suorū & suo cōcordiæ causa discedere: Oratores primarios homines suos iam mittere: ante quintam aut summum sextam decimā Augusti diem affore: postulare, eos Rex Vilnæ expectet. Nā vt alio loco, quàm in ipsa aut regni aut magni Ducatus Lituaniæ sede oratores sui Regem adeāt, recepto superiorum temporum omnium more refutari. Responsum, Regem legatos, quos alter superior nuncius q̃ primùm missum iri cōfirmasset, adhuc expectasse: vt Vilnæ audiantur, multis sibi nominibus integrum non esse, longiùs iam Vilna ad exercitus suos progresso; quibus cum, quòd militem sine magno suorum detrimento intra fines suos habere non posset, quò videretur, moturum; si quo tamen loco oratores Mosci ad se peruenissent, quæ dicerent nō grauatè auditurum. Hoc nuncio tali cum responso dimisso, postridiè Rex è statiuis, quæ in agro Ciasniciensi habebat, Lepelam, indè Vlam castella propinqua excurrit: vt in re præsenti muniendа né an delenda essent, statueret. Exercitum dimensis antè itineribus Vitepsciam mouere iubet; ad eumq; biduo post, in secunda à primis statiuis castra recurrit. Alię eo die à Mosco ad Regem literæ afferuntur, eodem penè quo superior proxima epistola fuerat, argumento: legatos se summa cum potestate de pace agēdi mittere: postulare, vt pro more maiorum Vilnę audiantur; quòd si impetrari non possit, tamē intra fines vt expectentur. Responsum ad hanc etiam epistolam fuit: cùm oratores venissent, quæ diceret, Regem cogniturum: si iusta atq; ęqua attulissent, neq; in ipso belli ardore fidæ iustæq; paci non locū relictum iri: Interea cum exercitu Regem progressurum; ipse quid sibi de legatione sua faciendum esset videret: se vnum præstiturum & oratoribus eius, & eorum orationi si iusta foret, quocūque in loco conueniretur, locum apud se fore. Adiuncta regijs literis altera ad nūcium, quem Ciasniciæ apud Regem habuerat, epistola à Mosco fuerat: quā cùm resignandam alij existimarēt, Rex integram ad hostem remisit. His castris ac deinceps plerisq; proximis cùm Rex de belli administrandi ratione quotidie ad consilium referret, & castra hostilia duo Velisium ad Dunam flumen, Vsuiata ad amnem cognominem sita ad Lukos hærenti à tergo in hostis potestate relinquenda regi non viderentur; eoq; magis, quòd iam antè Dunam omnem potestatis suæ facere cupiuerat: ante omnia Velisium, vt rebus omnibus firmius, & ad omnia momenti maioris oppugnandum ratus, Samoscium cum

iusta exercitus parte eò mittit. Huic ad
copias,quas ab eo ipso adductas antè ex
positum est,alias cùm Polonorum Vn-
garorumq; equitum ac peditum , tum
Germanorum equitum sclopetario-
rum,ac in his GeorgiumFarensbekium
Daniæ Regis Marschalcum , qui patriæ
Liuoniæ operam nauandi studio cum
aliquo equitum ac peditum Germano-
rum numero sub idem tempus ad Re-
gem venerat,attribuit. Deposcebãt eas-
dem sibi partes Lituani. Respondeba-
tur ab altera parte,quod nullus esset Po
lonicus Dux, Lituanicum penes Regẽ
manere oportere : quòd ad limitanei
militis Ducem pertineret, ita moribus
maiorum comparatum esse ; vt militiæ
imperium summum penes Ducem ex-
ercitus, domi iurisdictio omnis circa
Regem penesMarschalcum regni esset:
absente exercitus Duce partes eius Mar
schalcus in castris exciperet: Cancella-
rij munus in consilijs publicis, iudicijs
legationibusq; introducendis,precibus
ac meritis singulorum ad Regem refe-
rendis versaretur; ad eundem, quoties
Marschalcus abesset,eius quoque pote-
stas omnis rediret: limitaneæ militiæ
præfecti non tale munus esse, vt cum il-
lis magistratibus cõparari posset ; quod
ab initio priuatim à Ducibus introdu-
ctum,deinceps etiam commendatione
Ducum cõferatur.Diremit controuer-
siam; quòd res celeritate opus habebat:
qui autem ex Lituanico exercitu ire eò
debuerant,nondum aduenissent:Samo
scius non modò copias suas instructas
iam haberet , verùm ab omnibus alijs
etiam rebus esset paratissimus . itinerũ
enim ac locorum , in quæ iretur, diffi-
cultates animo prouidens, cùm fabro-
rum aliorumq; opificum , qui bello v-
sui essent,ac tormentorum campestriũ
non exiguum numerum adduxerat: tũ
pulueris tormentarij,commeatus ac pa
buli maximam vim comparârat; iamq;
antè è Præfectura Knissinensi vnum in
locum omnia comportata secũdo Me-
mela fluuio Kaunam , atq; indè aduer-
so Vilia flumine Michaliscos : Michali-
scis terrestri itinere Postouam,indèDis-
nam,& mox Duna flumine Vitepsciam
præmiserat. Ijsdem temporibus à The-
mesvariensi Bassa , qui quòd per totam
Vngariam , fama belli peruagata erat,
& in proximo Vngarorum delectus ha
berentur, ne aliò quàm fama ferret, id
erumperet,subueritus forte fuerat,lega
ti nullis certis cum mandatis speculan-
di tantùm causa ad Regem venerunt.
Vitepsciam Samoscius cùm venisset,bi-
duum ibi commoratus, militem omnẽ
eò contrahit. Interim quæ ad discipli-
nam militarem tuendam adq; itineris
rationem pertinebant, constituit, edi-
ctisq; sanxit.Simul tormenta,quæ à Re-
ge acceperat aduerso Duna flumine cũ
reliquo grauiore belli instrumẽto præ-
mittit. His præsidij causa Stephanũ La-
zarum cum pedite,cui pręerat,Vngaro
læua ire iubet:tormentorum ac reliqui
apparatus bellici Stanislao Kostkæ Suc-
camerario Culmensi cura demandata.
Primo agmini Lucam Dsialinum Ko-
ualensem,Brodnicensemq; præfectum
affinem suum præficit.Huic Nicolaum
Vrouecium,quem primò à patre suo di
sciplina militari imbutum in proxima
expeditione Polotiensi sub Milecio cũ
ala equitũ militare iusserat; nunc quòd
non modò in periculis obeundis animi
magnitudinem eius , sed & ad quosuis
militares labores tolerandos prompti-
tudinem perspexisset,circa se habere in
stituerat,adiũgit. ea itineris ratione præ
scripta, vt iusto interuallo reliquum a-
gmen præcederent.cum reliquo exerci
tu medius ipse incedebat:Stanislao Sol-
keuio,posteaPalatino Belsense sibi lega
to ; qui & antea in Podolia sub Nicolao
Seniauio Palatino Russiæ contra Tarta
ros pro legato exercitus rexerat. Illum
impedimenta sequebantur. quæ agmi-
nis pars maiorem ferè, quàm reliquæ
difficultatem habebat; propterea quòd
si in tãta carrorum & seruitiorum mul
titudine,qua in regionibus vastis care-
re exercitus non poterat , mutuò ea in-
ter se implicarentur , vehementer eam
rẽ exercitum morari necesse erat. Huic
rei ita occurrit, vt vniuersorum impedi
mentorum agmẽ in tres ordines distri-
bueret:& quo quæq; turmæ aut cohor-
tes ordine incederent , eodem impedi-
menta, vt quorumq; essent, incedere iu-
beret:singulis carrorum ordinibus à frõ
te & à tergo iusta peditum manu præsi-
dio attributa, quod quò diligentius ob
seruaretur, nec inter se currus implica-
rentur , cùm procederent impedimen-
ta, initio in pacato ad Vitepsciam à se fa
cto, indè ordinum ductoribus tradito,
per vices binos semper inspicere iube-
bat . Extremum carrorum ita inceden-
tium agmen selectissimæ cohortes pe-
ditũ atq; vltimo loco alæ aliquot equi-
tum claudebant. Matura iam in agris,
quâ exercitus iter faciebat, frumenta, ac
maximè pabulum erat. cùm autem Re-
gem Samoscius cum reliquo exercitu
eadem via subsecuturum sciret, in par-
tes certas vniuersum agrum eum , per
quem

quẽ iter erat, descripsit ; quarum vnam
exercitui, qui cum illo erat metendam
permisit: reliquas sequenti alij exercitui
integras seruari iussit ; quæ res diligen-
tissimè à milite obseruata fuit. Regi ea-
dem die, qua Samoscius mouerat, Vite-
psciam venienti Lituanicæ copiæ tam
stipendiariæ quàm voluntariæ se obtu-
lerunt, eo & numero & ornatu, vt supe-
rioris anni detrimenta nemo agnosce-
ret. simul Polonicæ copiæ nõnullæ quæ
è longinquioribus regni locis tum pri-
mùm ad exercitum peruenerant, vtri-
usq; item generis tam volũtariæ quàm
stipendiariæ censæ fuerunt. Samoscius
Surassum interim, quod extremum re-
giæ ditionis opidum erat, subitario ope
re per Kasplam flumen ponte facto pue
nit. Hic vt tormenta, quæ aduerso Du-
na tardiùs subsequebantur , expectaret,
militemq; ex itinere reficeret , ac de re-
liquo itinere consilium caperet , diem
vnum substitit. Velisium frequẽtissima
olim vrbs fuisse, nomenq; à magnitudi-
ne , cuius hodie adhuc indicia amplarũ
fossarum vestigia quædam ab accolis o-
stendũtur, accepisse putatur. Sub Litua-
norum imperio per pagos totus ille a-
ger habitabatur ; postquàm Moscouiæ
Duces alibi occupatis Regibus Polonię
ditionis suæ regionem eam fecissent, ca-
stro etiam Velisio veteri nomine reten-
to, contra præsidium Vitepsciense eum
cõmunierant. ex instituto præterea suo
cùm ab alijs partibus , tum maximè cis
Dunana, à qua tam Velisium quàm Vi-
tepscia , & quod postea conditum fuit,
Surassum sita sunt , quòd eam minimè
patere vellent , inuiarum siluarum ob-
iectu impediuerant . More enim suo a-
grum hosti proximum per aliquot mil-
lia passuum studiosè incultum ac deser
tum vt plurimùm Mosci relinquunt :
quò crebrarum arborum , quas in solo
vacuo enasci interim necesse est, densis-
simarumq; siluarum tamquam vallum
hosti obijciant ; ita se maximè tutos con
tra hostiles incursiones existimantes , si
vndique quàm vastissimas solitudines
sibi circumdederint. Surassum tempori
bus Sigismundi Augusti Stephanus Sba-
rasius Palatinus tum Vitepsciensis, nunc
Trocẽsis, veritus ne Vsuiatæ & Kasplæ,
quibus in Dunã influunt, capita ad con-
iungendam Smolenscensem & Lucen-
sem ditionem munitione aliqua hostis
occuparet , quòd ea flumina ita ex ad-
uerso in Dunam exonerant, vt Vsuiata
Lukos , Kaspla Smolenscam pertineat,
præueniendum eum ratus subitario o-
pere communierat. Hoc in ipsum quasi
initium siluarum incurrit. Samoscius
cùm duas omninò vias secundùm vtrã-
que Dunæ ripam propositas sibi vide-
ret, intelligeretque si vltradunana pro-
grederetur , bis flumen transeundum :
pontem alterum sub Velisio in conspe-
ctu quasi hostis faciendum ; etsi de alte-
ra quærendo reperiebat, non difficilem
modò transitu esse ; sed vix singulari ho
mini iter per eam esse : exercitum post
Vitoldum Ducem centum sexaginta
annis neminem ea duxisse; ea tamen ire
constituit. In siluam ipse se infert : locis-
que per quæ patefacienda via erat , per-
lustratis , ac indè peditum aliquot co-
hortibus immissis, partim securibus sil-
uas cædere, ferroque viam aperire: reli-
quos opere occupatis præsidio scloppe-
tis expeditos esse, operisque & excuban-
di vices partiri inter se iubet. Erat mag-
ni laboris res, primùm arbores, quæ in
solo vbere tot annorum spatio in im-
mensum se effuderant, exscindere ; eas-
dem deinde de via, quæ instituebatur,
comportare. Eum alius excipiebat non
multò leuior , cùm præcipitia aut palu-
stria loca pleraque essent, vel ponte ea
sternendi, vel cratibus ac virgultis exæ-
quandi. singulari tamen militum ac Ni
colai præsertim Vrouecij studio, per vi-
ginti millia passuum ea die via patefa-
cta, postridiè illac iter exercitus faciens,
ad locum Verschouinum appellatum,
in quo pagus olim fuerat, totidem à Ve
lisio passuum millibus peruenit. Pro-
pinquum Verschouino locum Vitoldi
pontem etiamnũ Kosakki nominãt; ꝙ
fama acceperint, isthac ponte effecto Vi
toldum aliquando copias duxisse ; eo-
demque tum etiam per latissimam pa-
ludem, paucarum horarum spatio cele-
riter ponte effecto , postridiè minus e-
mensus , quod montes crebri interiecti
iter morabantur, decem à Velisio passu-
um millibus, summo silentio consedit ;
nulloque ne pabulandi quidem causa
excurrere permisso , sequenti die oppu-
gnandi præsidij consilium cepit. Obijci-
ebatur hoc loco noua difficultas ; quòd
hostis, quò is locus castro propior erat,
eò diligentius muniendum ratus , inci-
sis arboribus, ijsque ex aduerso deiectis
ac inter se commissis , alijsque insuper
coaceruatis, per aliquot millium passu-
um spatium, omni muro firmiore mu-
nitione se sepserat ; siluaque quæ ne per
spici quidem posset, etiam media die no
cturnum aliquem horrorem ingredien
tibus incutiebat . Dat iterum negotium
pediti, vt iter explicet. Eodem die Mi-
kitam & Birullam notos Kosakkorum

Duces, qui excursione in ditionẽ Smolenscensem superioribus dieb⁹ facta, ab ea ad exercitũ venerant, longo ambitu trans Dunam flumen ad obsidendam viam, quæ ad Lukos pertinet, mittit. Excipitur ab his Kudrauus nobilis Moscus: qui cùm duobus comitibus egressus fuisset, vnus eorum à Kosakkis interfectus, alter elapsus fuerat. Ex hoc postridie in castra perducto quale præsidium Velisij sit, deque Kosakkorum manu aliqua allatam fuisse ad præsidium famam, tantum in propinquo exercitum ignorari cognoscit, quibus rebus cognitis, relictis in loco cum præsidio certarum turmarum & cohortium omnibus impedimentis, præmissisque peditibus atratis, & Vibranouiana cohorte, ac reliquo peditatu ipse ad extremum siluæ propinquo à Velisio interuallo subitò excurrit; quòd ea loci natura erat, vt si hostis aduentu eius cognito, aditu prohibere eum voluisset, exigua hominum manu intra siluam cum plerisque alijs, tùm eo maximè loco eum morandi summam facultatem haberet: simul si fortè fama aduentus sui ad hostem nondum perlata, per incustoditas portas irrumpere, ac repentè præsidium opprimere posset. Vix extra siluam eo egresso, hostes tormento exploso aduentus eius signum dant: eodemque momento accolis omnibus intra munitiones receptis, quicquid circa eas ædificiorum erat, incendunt. Samoscius militari nihilominùs clamore sublato, subita equitum peditumque excursione obiri munitiones iussit. Est Velisium spatio satis amplo, turribusque nouem munitum. ad meridiem atque orientem Duna flumine, à septentrione riuo quodam, qui per lacum in Dunam ibidẽ infra castrum illabitur, ab omnibus partibus, maximè verò ab occidente altissimis fossis ambitur. Castris à septentrione metatis, munitiones à superiori Dunæ parte Vngaros agere iubet; infra eos medio loco Polonos: Vrouecium cum atratis cohortibus ab occidente curare: Vltra Dunam Lukos versus Kosakkos in excubijs collocat. Perfecto paucis diebus magna celeritate opere, tormentis quatere muros instituit. Ea tum nostrorum tormentorum, quemadmodum ex captiuis & tormentis ipsis fractis cognitum postea est, felicitas fuit; vt nullus ferè globus mitteretur, quin ex illorum tormentis aliquod corrumperet. Indè ignitos globos Bornemissæ, quem Vngarorum munitionibus Samoscius præfecerat, periclitari placuit: incendioque ex Vngarorum munitionibus excitato, ac mox oppresso, idem Vrouecius cùm tentare cœpisset, pars pontis interscissi, quæ reliqua ad portam castelli erat, ab atratis exusta fuit. simul duabus diuersis è turribus altius fumus tolli conspiciebatur: re hac animaduersa hostes primùm repentino nostrorum aduentu, cùm à qua re maximè tutos se fore crediderant, tam inuias siluas exiguo temporis spatio superatas à nostris intelligentes, nihil deinceps sibi tutum, nihil nostris difficile futurum iudicarent: simul operis perfecti celeritate, tum verò præsenti periculo territi, deditionem fecerunt. Moscus Polotiensium præsidiorum expugnatione commotus, similem casum in alijs castellis, quæ Lituaniam versus ex materia omnia facta erant, veritus; cespite muros eorum tegere instituerat. qua re, quòd cùm per cespitem subitario opere non satis altè congestum ad parietem globi penetrassent, tanto & firmius hærerent, & restinguendi sui facultatem ferè nullam relinquerent, vel maximè tum lædebatur. Commeatus, pabuli, pulueris tormentarij apparatusque bellici tantum repertum fuit; vt recreato omnibus rebus his exercitu, quantum præsidio satis esset, nihilominùs relinqueretur. Rex Surassi, quò interim peruenerat, dum in Duna pons componeretur, & de euentu oppugnationis Velisiensis cognosceret, subsistere constituerat: nuncio hoc cum præfectis, qui in præsidio fuerant, à Samoscio accepto, eò lætior, quòd de ea gratulatione, castri, quod maximè integrum in potestatem suam peruenire cupiebat, detrimento nihil fortuna diminuerat, dum pons ex lintribus nota ratione componitur, ad videndum Velisium excurrit: moxque Surassum se recipit. sub idem tempus literæ à Mosco afferuntur, quibus demissius, quàm vt non simulata ab eo humilitas videretur, significabat, iam se legatos de pace cum idoneis mandatis, quibusque controuersias minui posse existimaret, contra & suam & maiorum suorum consuetudinem dimisisse. quia fieri tamen possit, vt minus adhuc mentem Regis perspexerit, ideoque nondum omni ex parte ea Regis satisfaciant: petere se, vt aut Rex suam de his sententiam planiùs per literas aperiat, aut legatis suis id facere permittat: cùm primis autem antequàm legatos audiat, intra fines

nes exercitum reducat, absque omni in suos iniuria prohibeat. sub finem literarum à crudelitate, locorum scripturæ sacræ nonnullorum authoritate, more suo ac solito maiori laudandæ, quàm obseruandæ eius studio Regem dehortabatur. Rex in eadem simulatione, qua antè vsus fuerat, persistere eum videns, tribus pōtibus vniuersum exercitum in vlteriorem Dunæ ripam mox traduxit. Postridie iter facienti iterum literæ à Mosco redditæ fuerunt: Legatos suos maximis itineribus progredi expectaret veniẽtes, ne tridui moram magno detrimento rebus suam futuram cogitaret. Regem nihil de celeritate consueta remittere cupientem tardabat difficultas viarũ; quòd Moscus, eo, de quo antè diximus, instituto à Lukis etiam Lituaniam versus centum & viginti ferè milliũ passuum spatio densissimas siluas aluerat. Itaq; hic quoque siluestria erãt loca, vix singulis peruia: propter crebras autem paludes interiectas magna præterea ex parte cœnosa, per quæ ægrè iumenta euaderent. Accedebat huc, quòd à primis omni pabulo, si quod fortè erat, consumpto, apud maiorẽ exercitus partem magna eius quoque rei inopia laboraretur. Itineris is ordo obseruabatur, vt in primo agmine Lituani sub Palatino Vilnensi Duce & Christophoro filio limitanei militis præfecto proficiscerentur: Hos Ioannes Sborouius Castellanus Gnesnensis aulici militis præfectus, qui iam tum ad Regem venerat, sequeretur. Post illũ Vngaricus tam equitatus quã peditatus incedebat. Hos Rex cùm robore exercitus sequebatur. Regem Ioannes Sbarasius Palatinus Braslauiensis cum equitatu Polonico: Vltimum agmen Nicolaus Seniauius Russicarum copiarum præfect⁹ claudebat. qui quòd pacatis tum Tartaris nihil tumultus ab illis expectaretur, itidem ad Regem se contulerat. tormenta aliusque bellicus apparatus omnis vnà cum eo, quem Samoscius ab oppugnatione Velisiensi ad Regem remiserat, per Vsuiatam aduerso flumine trahebantur. Cùm Lituani ferramentis ad siluas cædendas ac aperiendam viam idoneis destituti tardiùs procederent; Rex delectos ex Vngarico peditatu trecentos ad explicandam celerius cum Lituanis viam præmisit. à quibus magna celeritate via expedita primùm Lituanorum agmen xviij. Kal. Septemb. ad Vsuiatam peruenit: Rex decem ab ea millibus passuũ consedit. Vsuiata in modico colle intra duos lacus ac flumen Vsuiatam sita, ab occidente Vsmiana lacu, ab oriente altero Vsuiata, à meridie flumine eiusdem nominis, qui per vtrumq; lacum decurrens ad Surassium in Dunam influit, clauditur. Cœperat ad arcem admouere munitiones iussu Palatini Vilnensis cum Lituanis Georgius Sokolinscius. Huic cùm Vngari se adiunxissent, atque vna nocte admirando labore ad portam tam propè, vnde telum adijci posset, fossa perducta, continenti sclopetorum ictu neminem in aduersa turri consistere paterentur: nomine simul & aduentu regio, quem ex latis castrorum spatijs ab castello in omnes subiectos campos despectum habente cognouerant, territi, qui in præsidio erant, deditionem eodem die fecerunt. Rex ab Vsuiata Lukos versus tendens principio eadem rursum viarum asperitate, perpetuis siluis densissimè, quemadmodum antè ostendimus, inter se implicatis, ad hæc solo cœnoso & impeditissimo exceptus fuit. Pòst commodiore aliquanto via vsus fuit, aridiore ac arenoso penè solo. Vbique tamen vt per loca inculta ac deserta magnam commeatus inopiam exercitus perpetiebatur. Reliquerat Rex ad tormenta, quæ ab Vsuiata terrestri itinere tardiùs subsequebantur, Nicolaum Seniauium cum Russicis copijs: apud hasce eò etiam vehementiùs laboratum fuit, quò eæ propter impedimenta tardiùs incedebant. Subleuatæ tamen deinde aliqua ex parte à priuatis Samoscij nauibus fuerunt: quas cùm vlteriùs terrestri itinere trahere secum non posset, Vsuiatam commeatus ac pabuli plenas dimiserat. sub idem tempus Volminscius à Christophoro Radiuilo Lukos præmissus, aliquot ab vrbe millibus cum stationibus hostiũ prælio commisso, aliquotq; captis ceteros in fugam vertit. Samoscius, quòd pōs, quo aliàs in trãsmittendis fluminibus exercitus vtebatur, penes Regem erat, rate, quali ad Sokalam exercitum traductum ostendimus, ad Velisium quas secum habebat copias traduxit. Accidebat autem, vt cum Velisio, quemadmodum dictum est, naues, quibus commeatus exercitui supportabatur, Vsuiatam ab exercitu dimisisset, tyrones plerique, qui nuper nomina in militiam dederant, nec magnum rei militaris vsum habebant, quòd ab eo pręsidio quo maximè cõfidebant, relinqui se videbant, angustias itineris ac siluarum, per quas duci se audiebãt, magnitudinem veriti

animis ferè conciderent, complures-
que paſſim diffugerent: in quorum v-
num atque alterum deſertorum gra-
uiori pœna conſtituta, reliquos facilè
Samoſcius retinuit. Proficiſcebatur via
militari, quæ Smolenſca Lukos ducit;
vt dextrum latus Regis teneret. qua
via cùm Moſcus quoque exercitus ſu-
os ducere ſoleat, quos quemadmo-
dum ſuprà dictum eſt, Lukis ſemper
cogebat: omni ea pontes maximis ac
robuſtiſſimis ex trabibus facti erant;
quia tamen vetuſtate plerique vitium
fecerant, nõ exiguus in illos ipſos refici
endos labor militi impendendus erat.
Excubabant ad Lukos & prata Oranen
ſia Tartarorum Nohaienſium turmæ
aliquot; quas Vlanecius è principum
Tartarorum genere in Moſcouia na-
tus ductabat. Eas Chilchouus ſub pri-
mam oppugnationis famam Veliſium
miſerat. Cùm Bobroiedouum quin-
quaginta à Veliſio paſſuum millibus
accepto iam in poteſtatem à Samoſcio
caſtro, veniſſent, ac ab agreſtibus, quo
loco res eſſet, cognouiſſent, Toropeci-
am verſus ſe recipientes, indè agmen
noſtrum ex itinere obſeruare inſtitue-
runt. Scripſerat Rex ad Samoſcium, vt
quàm primùm cum eo ſe coniungeret:
qua de cauſa cùm à Smolenſcenſi via
ad læuam Samoſcius iter conuerteret,
Tartarus interim, qui iam antea ſemel
à fronte ad Polonam flumen reiectus
fuerat, iterum recurrerat; ſi quos len-
tiùs inſequentes extremum agmen ob-
ſeruando excipere fortè poſſet. Sed præ
ter quàm quòd ea ratione, quemadmo
dum antè oſtenſum eſt, copiæ incede-
rent, vt extremum agmen lectiſſimæ
cohortes, ac turmæ aliquot equitum
clauderent, Koſakkos etiam, quoties
eius rei facultas daretur, poſt agmen in
inſidijs conſidere Samoſcius iuſſerat:
quibus ſi qui veſtigia exercitus legerẽt
exciperent. Id cùm fortè ab ijs, qui ſub
Vincentio erant, factum fuiſſet, ac in
campum quendam è ſiluis aciem ag-
men noſtrum explicaret, Vlaneciusq;
cùm Tartari ſigna conſpicati retro ce-
derent, ipſe ante alios progreſſus, vt ſe
ſequerentur, ſuos hortaretur, in Koſak
kos incidit; ab ijſdẽq; circumuentus ca
ptus fuit; reliquos Tartaros fugientes
ſiluæ texerunt. Samoſcius cùm ad Ora-
nenſia prata quinque circiter millium
paſſuum interuallo à reliquo exercitu
conſediſſet, mox ad Regem indè acceſ-
ſit. Præmiſſi de exercitu Lituanico à Ra
diuilo antecurſores Lukos verſus fue-
rant; qui cùm ad Louatum fluuium
progreſſi, itineris duce, qui vadum il-
lis commonſtraret, deſtituti ad arcem
peruenire non potuiſſent, Moſci inte-
rim, qui in præſidio erant facultatem
nacti Demetrium quendam, qui in Li-
tuania diu verſatus, tum ab exercitu Lu
kos transfugerat, cum literis ad princi-
pem ſuum mittunt: deque aduentu ex
ercitus, & ꝙ pridie iam copiæ nonnul-
læ ſub munitionibꝰ ſe oẽſtdiſſent, cer-
tiorem eum faciunt. Exercitu per an-
guſtias ſiluarum in aperta omni tra-
ducto, non parum iam ad ſummam rei
profectum, ac quaſi ad vniuerſam Mo-
ſcouiam aditus patefactus exiſtimaba-
tur. Conſtabat enim inter omnes, ſi Mo
ſcus ad prohibendum tranſitu exerci-
tum ſe conuertiſſet; pleriſque locis,
vel exigua manu nullo negotio eum
diſtinere, aque re frumentaria in tam
inuijs ſiluis, per quas viginti dierum
ſpatio hæſiſſet, intercluſum incom-
modo etiam afficere potuiſſe. Rex
cùm ad arcem rectà ducere conſtitu-
iſſet, Samoſcium, qui ſitum naturam-
que loci cognoſceret, præmiſit. Viel-
koluki, ac ſi magna prata diceres, ab
amplitudine ac frequentia vrbis, circũ-
iacentis regionis totius amœnitate, at-
que cultu nomen acceperunt. Arcis in
modicum tumulum ſubductæ, qui om
nibus ferè ex partibus lacu, altiſſimaq;
valle, quæ lacum vndique ambit, conti
netur, à meridie & oriente, à qua vna
ſola parte lacus nõ coit, imam partem
Louatus fluuius ambit: anguſta omni-
nò ſemita inter lacus & ſuas ripas reli-
cta, quæ eodem, quo arx ac flumen ip-
ſum, flexu in longitudinem ſinuatur.
vallo tum circumdata erat altiſſimo,
quod non modò priuatorum ædifi-
ciorum, ſed templorum ipſorum, quę
frequentia in ea ſunt, pinnaculorum
conſpectum accedentibus eripiebat.
Ad has munitiones, turres Germani
cuiuſdã artificis opera ſciẽter dimẽſas
complures: vnã verò à fronte, qua ab o-
riente inter lacum ac flumen patet, om
nium firmiſſimã ac ampliſſimã adiece-
rat. Omnes autem ceſpite altiſſimo:
maior quidem hæc viginti duos circi-
ter pedes lato veſtitæ erant. Louatus ſu
pra leſeriſciam ex lacu quodam deri-
uatus, à meridie, quemadmodum o-
ſtenſum eſt, arcem perſtringit: inde in
ſeptentrionem verſus, relicta arce, vr-
beque in duas partes ſciſſa recto curſu
per lacum Ilmenum ſub Nouogardia,
priori nomine in Volchouam cõmu-
tato, in ſinũ Finlandicũ ſe exonerat; na-
uigationiſq; hac opportunitate maxi-
mè

mè Lukos locupletauerat. Vrbem am-
plam atque ab vtraque flumnis ripa la-
tiſſimè arci circumiectam, quãuis mœ-
nibus ac turribus ligneis, foſſis etiam
ſatis amplis munitam, quinto antè die,
quàm caſtra Rex ei admoueret, inſtitu-
to ſuo omnibus priùs rebus in arcem
comportatis præſidiarius miles incen-
derat. Samoſcius iuſta equitũ peditum-
que manu ac militaribus aliquot viris
aſſumptis in viam, quæ ad Toropeci-
am atque vlteriorem Moſcouiam per-
tinet, prouectus, ab ea ad arcem rurſus
deflectens Moſcis ſe oſtendit. Hoſtes
conſpicati, primò ſuas copias Torope-
cia venientes rati, extra arcem progreſ-
ſi, mox ſignis agnitis ſumma celeritate
ſe receperunt. quidam tamen ac in his
Farensbekius ſubitò in eos inuecti ali-
quot aſſecuti interfecerunt. Samoſcius
ab omnibus partibus diligenter ſitu
loci perluſtrato, ad Regem ſe recepit.
Iuſſerat ſequi ſe ab exercitu alios quoſ-
dam, qui diuerſa via excurrentes, ea
qua venturus eſſet, ſibi occurrerent,
Hos à ſuperiore arcis parte flumẽ trãſ-
greſſos Moſci conſpicati, inſidias ab ea
parte poſuerunt: itaque celeriter eę co-
ortæ fuerunt, vt Ioannes Bornemiſſa
ſummæ inter Vngaros virtutis præfe-
ctus, cùm in turba ab irruentibus ma-
nus iniectæ ei fuiſſent, equusque loco
humido hæreret, veſte relicta recipe-
re ſe coactus fuerit. Moſcus etſi ſuſpi-
cabatur Smolenſcam potiùs Regem
ſe conuerſurum: in hanc tamen quo-
que partem præ cæteris intentus, ad
Toropeciam exercitum Chilchovo Du
ce contraxerat: qui ſeu Smolenſca ſeu
Luki peterentur, quò opus eſſet, ſuppe-
tias ſuis ferret. Mandata his in omnes
caſus dederat, vt à prælio omninò ab-
ſtinerent: in ſingulos modò, ſi quos ab
exercitu digreſſos, aut per agros palan-
tes nanciſci poſſent, intenti eſſent. Ipſis
Lukis Kneſium Theodorum Obalen-
ſcium Lichovum cum ſumma autho-
ritate; ſecundũ eum Michaëlem Chaſſi-
num & Oxachovum præfecerat: quòd-
que ijs ipſis, quos conſtituerat, præfe-
ctis non ſatis ſalutem arcis exercituſ-
que crederet, Ioannem Viecchovum
primarium cubiculi miniſtrum, qui
Lichovum cæteroſque in præſidio:
Dementium Ceremiſſam, vt Chilcho-
vum, qui ad exercitum erat, obſerua-
ret, per eos dies miſerat. Perſpecta loci,
quemadmodum dictum eſt, natura,
Rex qua à meridie fluuiꝰ arcem alluit,
cum exercitu pulcherrimè inſtructo
ſub ſignis acceſſit: abſque altera parte
Samoſcio reliquas copias item latiſſi-
mè expanſas adducẽte, horribilem ſpe
ciem is vniuerſi exercitus vno tempo-
re accedentis, inque tot acies explicati
deſpectus hoſtibus præbebat. Poſtridie
legati Moſcouitici, nullis adhuc verſus
arcem munitionibus directis, in caſtra
venerunt. Hi cùm Smolenſca Suraſſum
veniſſent, quod Suraſſo regium impe-
riũ finiebatur, ijs qui deducendorũ cau
ſa pro more obuiam illis miſſi fuerant,
nolle ſe vlteriùs progredi, nec in Prin-
cipis ſui ditione mandata ſua expone-
re ſe poſſe oſtenderant. Cùm illi id in
ipſorum poteſtate fore reſpondiſſent;
ſe quidem ad Regem redituros: ipſi ſi
ad Principem ſuum reuerti vellent, ne-
minem impediturum; tandem, vt ergo
vi ſe pertraherent, hortati comites fue-
rant. riſu excepti, neminemque vllam
ijs vim allaturum edocti, ipſi ſibi conſi-
lium caperent, ridiculè ad extremum
vi tamen adactos ſe ſequi atteſtati, ſecu
ti fuerant. Conſilio pridie Calend. Se-
ptemb. ijs dato, eadem, quæ ante dixe-
rant, iterarunt: negarunt poſſe ſe vlla
de re agere, niſi prius Rex vniuerſum e-
xercitum intra fines reduxiſſet. Rex le-
gatione tam abſurda repudiata, eodem
in conſilio Samoſcio, vt quæ cum illo
de ordienda oppugnatione communi-
càrat, adminiſtraret, mãdat. Redijt ſub
idem tempus in caſtra Drobiſius. Miſ-
ſus hic paulò ante à Radiuilo Torope-
ciam verſus, in turmam equitum à re-
liquo exercitu digreſſam inciderat. quę
cùm paucis excubitoribus aliquot col-
locatis, quieti ſe dediſſet, tanta celerita-
te impetum Lituani in excubitores de-
derunt, vt vnà cum fugientibus ad cæ-
teros quieſcentes delati, priuſquàm ab
illis ſentiri aut arma capi poſſent, eos
occuparent, nonnullos cæderent: quoſ-
dam caperent: reliquos in fugam con-
uerterent. Samoſcius militem, quem
penes ſe habebat, primò per amnem
non admodum altum, ſed vligine val-
de impeditum, & ad Louatum reſtag-
nantem inter crebras hoſtium iacu-
lationes, quæ eò pertingebant, ponte;
inde Louatum infra arcem duobus va-
dis traduxit: adque riuum è regione ar-
cis manantem caſtra more Polonico
curribus circumiectis communijt. Ad
eas, quas antè habebat, copias reliquum
peditatum omnem tam Polonicũ quã
Vngaricum Rex illi attribuit. Vngari
cum Ioanne Bornemiſſa & Stephano
Carolo, qui Michaëli Vadaſio ſucceſ-
ſerat, ſtatim tranſiêre: locoque occiden
tẽ verſus capto, quo ire ſe iuberet ad Sa-
mo-

moſcium miſerũt.Cùm ille exteris prę
cæteris indulgendum ratus, ipſi ſibi lo-
cum legerẽt,ſe permittere oſtenderet:
illi rurſum ad eius arbitrium rẽ reijce-
rent:ratus eum,quẽ inſtitiſſent, locum
maximè ab illis probari,eundẽ, vt reti-
nerẽt,munitionesq́; ab eo ad arcẽ age-
rent,Bornemiſſa tormentariæ rei præ-
poſito, mandat.Interim,quòd Poloni-
cum quoque peditatum citius ſubſecu
turum arbitrabatur,ad inferiorẽ flumi
nis partem , qua vrbs antea fuerat,ſubi
tò nonnullos diſponit,qui foſſas muni
nitionesq́; ab ea quoque parte inſtitue-
rent.Verùm cùm quòd alios viminum
ad corbes militares petendorum cauſa
dimiſiſſet,impedimenta eo die omnia
traducere non potuiſſet,atratos cohor
tes aliquot præſidio illis relinquere ne
ceſſe habuerat:pręterea reliquus etiam
Polonicus peditatus tardauerat:qua re
fiebat,vt pauci omninò in opere eſſent;
ijq́ue cùm maius nihilominus pro nu-
mero ſuo opus ea nocte perfeciſſent,ac
cidit,vt tyrones quidam ex ijs neglig
tiùs ſub arce verſarentur,in quos poſtri
die Moſci eruptione facta , priuſquam
ſubſidium eis ferri potuiſſet, vnum in-
terfecerunt,alterũ ceperunt : ſignoq́ue
militari,quod lentius ſignifer profere-
bat,abrepto,in arcem propere ſe rece-
perunt. Haud multò poſt reliquæ co-
hortes cum impedimentis , vniuerſuſ-
q́ue Polonicus peditatus aduenit : ope-
req́ue ſumma celeritate pfecto,ſequen
ti nocte & à Polonis & ab Vngaris tor-
menta conſtituta fuerunt. Eadem no-
cte interuallum,quod inter Louatum
flumẽ atque lacum orientẽ verſus exi-
guum intercedere diximus , perfodere
Samoſcio viſum fuit . quod cùm lacus
foſſæ vicem arci præſtaret, ſi deriuatus
fuiſſet,multò cõmodiùs per ſiccas foſ-
ſas ad oppugnationẽ iturum militẽ iu-
dicabat . Peditatui vniuerſo Polonico
ac atratis cohortibus Nicolaum Vro-
uecium perfecerat:præterea verò inter
primores quoſdam comparârat , vt cũ
ipſe ad alia opera abeſſet,eorum aliqui
in vices ad munitiones curarẽt. Euene-
rat tum ſors ea Petro Kloceuio Caſtel-
lano Sauichoſtenſi:qui vt homo ad mi
litaria munia promptus, dum ipſe ad
opus inter frequentes tormẽtorum i-
ctus,qui continuò ex arce in intẽtos o-
peri dirigebantur,contendit,globo tra
iectus interijt.Sub hęc Rex Louatũ ipſe
tranſgreſſus,vt oppugnationẽ inſpice-
ret,quod per tam altum eumq́ue recen
tẽ ceſpitem non poſſe penetrare globos
videret,ne ijs iaciendis tẽpus eximi pa-
teretur, Samoſcium monebat. Itaque
in pinnacula,è quibus ſedilia tormẽto-
rum,quę per vallum diſpoſita erant,di
rigebantur,iaculationibus ab Vngaris
conuerſis,incenſa mox ea fuerunt. Etſi
autem vlteriùs ignis non progredere-
tur,quod ſedilibus,quæ diximus, exu-
ſtis,in aggerẽ mox deſinebat:illi nihil-
ominùs incendium conſpicati , manu
ſtatim facta ad vallum ſucceſſerunt:iu-
ſtoq́ue temporis ſpatio ſub eo verſati,
cùm tandem hoſtis collecto animo
ad repellendos concurreret,illiq́ue ni-
hil eorum,quorum cauſa in eum locũ
progreſſi fuerant, ſuccedere ſibi vide-
rent;ſub noctẽ ad munitiones ſuas per
lacum ſe receperũt. Legati interim qui
in caſtris erant,incẽdio hoc in metum
adducti,iterum admitti ſe petebãt. cui9
rei altera die poteſtate ijs facta,quòd ig-
nis iam conquieuerat , illiq́ue metu iã
liberati videbantur , eadem qua antea
ſimulatione vſi primò Churlandiã &
Rigam Regi offerebant:his deinde Po-
lotiã adijciebant:tandẽ pro captiuis V-
ſuiatam & Ieſeriſciam : ex quibus Ieſe-
riſcia ſola in poteſtate Moſci tunc erat.
multis vltro citroq́; verbis factis ſum-
ma hæc fuit,vt ſpem facerent, poſſe ad
æquiores cõditiones pacis cauſa Princi
pẽ ſuum adduci,ſi tabellarium cum li-
teris hac de re ad illum mittendi pote-
ſtas ſibi fieret : Rexq́ue ipſe non ac-
quieſcere ſe conditionibus à legatis
propoſitis per literas ei oſtenderet: in-
terim ab oppugnatione abſtineret. id
vt illis permitteretur , ſenatores qui-
dam Lituani perſuadere Regi cona-
bantur . quòd cùm omnia tam diu
fruſtra tentari viderentur : omnibus
incommodis belli ſe potiſſimum , a-
pud quos ſedes eius eſſet,expoſitos,pe-
riculoq́ue proximos cogitarent : ac ſi
capta arx eſſet, defendendæ eius onus,
quod in tot hoſtilium præſidiorum vi-
cinitate , ſiluarum à Lituania interie-
ctarum magnitudine maximam diffi-
cultatem habiturum intelligebant, ad
ſe potiſſimum rediturum. Rex etſi ad
omnia potiùs deſcendere paratus erat,
quàm oppugnationem dimittere : vr-
gentibus tamẽ illis,Samoſcium qui ad
munitiones tum verſabatur, aſſiduuſ-
q́ue in opere erat, vt de ſtatu oppugna-
tionis,quemadmodũ poſtulatum à Li-
tuanis fuerat,ex eo cognoſceret, accer-
ſit.Duob9 primarijs ſenatorib9 Lituanis
adhibitis,quid à legatis petatur oſtẽdit:
quærunt ex eo ſenatores ij , quid de
ſuc-

ſucceſſu oppugnationis polliceatur:ni-
ſi certam ſpem potiundæ arcis afferat,
ſatiùs eſſe petentibus iam dari , quod
haud multò pòſt difficultatibus ipſis
cogentibus maiori cum ignominia tri-
buendum foret. Reſpondet Samoſcius,
vt in re , quemadmodum omnia ſint
belli,incerta nihil certi promittere poſ-
ſit ; ita bene tamen potiùs cùm conſi-
lio atque fortuna Regis , tum virtute
militum fretum ſperare : præſens ve-
rò oppugnationis tempus eximi pati,
quem alium exitum habiturum quàm
vt ſi qua nunc expugnandæ eius facul-
tas ſit ; ea poſtquàm anni tempore in
autumnum iam vergente conſuetæ re-
gionibus ijs tempeſtates , effuſiq́ue im-
bres ingruerint,nulla prorſus relinqua
tur ? Rex quemadmodum antè in ani-
mo habebat,inducias dandas non iudi-
cabat:vt ſuum interim negotium vtra-
que parte, ea qua antè ratione admini-
ſtrante , literas legati ad Principem ſuũ
darent,permiſit:ijs ſuas addidit, quem-
admodum petitum à legatis fuerat ,
quibus diem certam intra quam reſcri-
beret , illi præfiniebat : ſimul Vngaros
vallum ſubire, abq́ue ima parte eius,
cuniculum aperire,huicq́ue puluerem
ſubijcere iubet. Itaque ponte ab eo lo-
co, quo anguſtior lacus erat, ſubitario
opere ſtrato, reliquoq́ue opere vna no-
cte perfecto, puluis ſub crepuſculum
ſubiectus, ac à meridie demum incen-
ſus, turrim, quæ ab ea parte erat, corri-
puit ; ceſpiteq́ue diſiecto parietem pro-
pugnaculi nudauit. quem cùm Vnga-
ri mox incendiſſent, Moſci incendium,
quod maximum exortum erat, reſtin-
guere conarentur ; nec noſtri à conti-
nuis in Moſcos ex omni tormentorum
genere iaculationibus , nec illi à cona-
tu reſtinguendi ignis, magno cum in-
commodo ſuo, priùs ceſſarunt, quàm
nox interueniens & noſtris ſcloppeto-
rum vſum eriperet, & illis opprimen-
dæ flammæ ſpatium daret. Ab altera
parte munitiones hoſtium , quas per
maius,quod demonſtratum eſt,propu-
gnaculum egerant , vineæq́ue , intra
quas tormenta cõſtituerant,quàm ma-
xima noſtrorum tormentorum vi de
vallo proturbantur : cumq́ue impigrè
tormentis res adminiſtraretur, vineæ
omnes ferè de vallo deiectæ fuerunt,
hoſtesq́; ſe ac tormenta ſubduxerunt.
Pleriſq́; cuniculum indè ad propugna-
culum agẽdum exiſtimantibus,Samoſ-
cio ea de cauſa minùs id probabatur,
quòd in ſolo humido ac paluſtri, intra
flumen atq́; lacum medio vix cuniculo
locum fore iudicabat. quòd verò pro-
pugnaculum id vlterius nõnihil quàm
reliquę turres,ita prominere animad-
uerteret, vt nulla ab alijs propugnacu-
lis tormenta rectis ictibus per frontem
eius dirigi poſſe:omnesq́ue qui à lateri-
bus in eam partem acciderẽt ,tranſuer-
ſi ferri viderentur, ſi ad eum locum mi-
les ſuccederet, quòd à tormentis lædi
non poſſet, vel per ipſum ceſpitem mul
tò faciliore ac commodiore ratione li-
gonibus ac turrim viam patefieri poſſe
ſibi videri oſtendebat. Itaq́; foſſam ver-
ſus propugnaculum duci iubet. quam
rem Luca Syrneo cum atratis cohorti-
bus impigrè curante, cùm vlterius pro-
gredi vellet, palis quos iuſto ſpatio an-
te vallum ingentis magnitudinis con-
fertiſſimos in terram defixos obiece-
rant,prohibitus fuit. Poſtridie vineis ac
tormentis hoſtium, quemadmodum
dictum eſt,iam antè ſummotis, nõnul-
li ex noſtris inter ſe cohortati nullo im
perio ad propugnaculum excurrentes,
ſcalis admotis, vallum ſcandere cœpe-
runt.His à Moſcis partim à fronte deie-
ctis, partim per auerſam portam , quæ
ad Louatum ab oriente pertinebat,erũ-
pentibus circumuentis, quidam ex ijs
grauiſſimè vulnerati relicti fuerunt.Sa
moſcius, qui alia tum ad caſtra cura-
bat, cùm de irruptione ea noſtrorum
cognouiſſet ; ſubitò ad eas munitiones
ſe retulit : conſpicatusq́ue vulneratos,
quos diximus, aureis aliquot nummis
depromptis, quos vt tyronum animos
ad maturandum impigrè opus prẽmijs
inuitaret, ad tormenta ſemper expoſi-
tos habebat ; certam pecuniam ſi qui
vulneratos retuliſſent, pronunciat:qui
bus relatis, vt leui initio ſucceſſum ei9
quod animo ꝓpoſuerat,periclitaretur,
ligone vni dato,prẽmioq́ue propoſito,
quid fieri velit, oſtendit: interim ſi pri-
mo ſucceſſiſſet, qui eum ſequerentur,
paratos eſſe, ac ad foſſam inferiorem
procurrere , ibiq́ue ſe continere & ſi-
gnum expectare iubet.Contra eruptio-
nes hoſtium Vibranouium opponit: eũ
cùm ſcloppetarijs aliquot ſecundùm ri
pam fluminis propiùs verſus propug-
naculum , atque auerſam portam , per
quam erupturi hoſtes erant, ſuccedere:
Veierum præterea ex munitionibus di
ligenter tormenta in erumpentes emit
tere iubet . Ille, quemadmodum iuſſus
erat,accepto ligone,per foſsã intra mu-
nitiones noſtras ad palos vſque,quos o-
ſtendim9,peruenit:indè ſumma celeri-
tate per crebras hoſtium eiaculationes
ad vallũ procurrit,eiq́; ſe applicans iam
extra

extra tormentorum hoſtilium ictum,
ceſpitem ligone ſcalpere incipit.Hoſtes
à diuerſa parte circũueniendi eius cau-
ſa ſe effundunt. His Vibranouius, qui
ad ripam fluminis, quemadmodum di-
ctum eſt, cum ſcloppetarijs aliquot col
locatus fuerat,à tergo ſe oſtendit; cúm-
que creberrimis præterea tormentorũ
ictibus,qui ab omnibus partibus ex mu
nitionibus in eos dirigebantur,peteren
tur,reiecti fuerunt:Vnus verò ex ijs Sa-
binus Noſſouus ſtrenuus manu inter
Moſcos,& qui è præſidio Suſenſi mag-
nis incommodis noſtros affecerat, duo
bus globis frontem à Vibranouianis
perſtrictus, vnoq; à Veiero emiſſo ſub
pedibus eius tranſeunte perculſus ad
ſtationes à noſtris pertractus fuit. vbi ſe
collegiſſet, interrogatus de ſtatu præſi-
dij omnia dicebat,quibus ſpem potiun
di eius noſtrorum minueret: non eius
generis arcem eſſe, quæ cum ſuperiori-
bus à noſtris expugnatis cõparari poſ-
ſet:vallo craſſiſſimo cingi: turres latiſſi-
mo ceſpite protectas nec tormẽtorum
ictibus,nec incendijs patere:propugna-
culum illud vnum munitiſſimæ arcis
inſtar eſſe;ternis ingentis magnitudinis
trabum ordinibus ſingula eius latera
reuincta:altiſſimo ceſpite veſtitum : ne
cuniculis quidem tentari poſſe , cùm
propter ſoli paluſtris humiditatem, tũ
quòd fundamentum ex firmiſſimis pa-
lis,ac ingentibus ſolidiſque ſaxis ſubie-
ctum haberet.Hæc Samoſcium omnia
magis in ſententia confirmabant.Nam
& quòd cuniculo antè aggreſſus eam
non fuiſſet, bene cecidiſſe intelligebat:
& quò maior lignorum vis vnum in lo
cum congeſta eſſet,eò & citiùs,incendi-
um tolli poſſe, maioreſque vires ſump-
turum iudicabat. Poſtridiè aliam foſ-
ſam ſecundùm flumen, qua Vibrano-
uius antea conſtiterat,duci iubet:ſubſi-
dia in hac contra eruptiones collocat:
tormenta item trans flumen contra a-
uerſam portam tranſducit : ſimul ma-
gnam materiæ vim comportatam, ſtu-
pa inuolutam, ſulphureque ac pice ob-
litam, Staniſlai Koſtkæ opera ad futu-
rum incendium præparat : quibus re-
bus perfectis ſummo manè, eodem,
quo antè modo ligone dato, alterum
rurſum immittit:ei mox alios ſummit-
tit; vt creſcente tandem multitudine
concurrentium,vnaque cum ea opere,
iam triginta circiter hominibus capien
dis os in ceſpitem pateficeret : ac ad tur-
rim ipſam perueniretur. Fortè eo loco
feneſtra olim fuerat , priuſquam terra
obtegeretur.per hanc Moſci ſcloppetis
noſtros, noſtri item Moſcos mutuò ar-
cebant,ſimulq; excuſsis ignibus, ligna,
quæ ſecum attulerant, inferebant: Mo-
ſciſque haſtis tandem per feneſtram ge-
rere rem inſtituentibus, eas arreptas il-
lis extorquebant.Samoſcius interim ad
alia caſtra paululum ſe receperat;veri-
tuſque ne perperam quid adminiſtra-
retur , ne ſe abſente ignes inferrentur,
vetuerat. Poſtquàm admoueri ignem
ſenſit, ſtatim accurrit ; iamque eò rem
progreſſam videns, vt ſtrenuè eam vr-
geret, militem hortatus, tædas iam an-
tè eum in vſum præparatas, quàm fre-
quentiſſimas ſubijci iubet. Multorum
hic è nobilitate etiam cùm aliorum,
tum præcipuè Chriſtophori Roſdraſe-
uij præfecti Lancicienſis,qui ſub ipſum
illati ignis principium, abſente Samoſ-
cio, ad extremam foſſam ac palos pro-
currens, omniaque pericula magno a-
nimo excipiens, promptiſſimè rem ad-
iuuabat,ſingulare ſtudium enituit. Nõ
deerant ſibi tanto in periculo Moſci:
corijſque madefactis,& quibuſcunque
alijs poterant rebus incendio occurre-
bant. Magna tædarum atque ignium
vi toto die continuò in turrim conie-
cta, nullum tamen adhuc incendium
erumpebat. qua de re varijs in conſilio
ſententijs dictis,cùm quidam adhuc cu
niculos tentandos arbitrarentur,Samo
ſcius, etſi in ancipitem curam ex diei
eius euentu coniectus erat,nondum ta-
men planè de ſuſcepta incendij ſpe de-
iectum ſe oſtendebat : poſſe & paruam
ſcintillam in magnum incendium tol-
li: ſuſpicari ſe tantum ignis atque tęda-
rum huiuſmodi lignorum ac aridorũ
præſertim ſtreui admotum non ſic a-
biturum. quod ſi minùs tamen nunc
ſucceſſiſſet, ſequenti nihilominus die
denuò ignes inferri iuſſurum : omnia-
que interim maiori diligentia præpara
turum. Ab altera parte Vngari eruptio-
nem, quà ab ipſis aditus in vallum pate
factus erat, flagitabãt.Samoſcius,quòd
arduus indeque præceps locus erat,ad
Regem ſe relaturum oſtendebat: inte-
rim in omnem caſum , quis ordo irru-
ptionis ſeruari deberet,ſi tentanda Re-
gi videretur , diſponebat . Moſci inte-
rim in tam ancipiti diſcrimine verſari
ſe videntes ,contra os , per quod Vnga-
ros irrupturos metuebant , crebra tor-
menta collocabant:ab altera parte incẽ
dio quibuſcumq; poterant modis con-
tra veniebant. ſed nulla omninò reſtin
guendi eius ratio oſtendebatur ; quòd
vt quiſque ad opprimendam flammã
turrim ingreſſus fuerat, fœtore atque
fumo

fumo protinus exanimabatur . Cùm
quò diuti⁹ ignis ſuppreſſus eſſet, eò ma-
iores vires concepiſſet, de ſecunda vigi
lia magna flammarum vi per ceſpitem
ſubitò erumpente incendium ſublatũ
ædem ſaluatoris,quę proxima propug-
naculo erat,corripuit;indeque per pin-
nacula peruagatũ reliqua priuata ędifi-
cia populari cœpit. Samoſcius,quòd e-
xercitum hoſtiũ in propinquo eſſe ſcie-
bat, excubias alijs nouis de exercitu ad-
iectis mox firmat:præſidia equitum ſu-
pra Vngarorum & Polonorum muni-
tiões diſponit :in medijs caſtris in equis
omnes conſiſtere iubet:ad eas que Sta-
niſlao Solkeuio relicto, ipſe ad Vnga-
rorum munitiones ſe confert. Interim
vt & tot hominum vitę parceretur,nec
munitiones , tormenta , ac apparatus
bellicus reliquus , præda denique mi-
liti debita incendio corrumperetur,ad
deditionem Moſcos hortabatur. Ob-
ſeſſi in extremo rem ſuam verſari vi-
dentes , primario ad illum ſacerdote
miſſo conditiones nihilominùs , tam-
quam integris rebus, proponebant. Sa-
moſcius retẽto penes ſe ſacerdote, Pau-
lum Iulanum cum Ioanne Chriſtopho
ro Droiouio ad eos mittit, qui quo lo-
co res eorum ſint doceant , vnamque
deditionis conditionem eſſe,vt clemẽ-
tiæ Regis ſe permittant. Inter hæc cùm
illuxiſſet , ſimul Rex ac plerique ſena-
tores ex ſuperioribus caſtris acceſſe-
runt.Confluxit & lixarum ac calonum
ad ſpem prædę non exiguus numerus;
iamq; pars per vallum nitebatur. quod
cõſpicatus Vngarus miles ,fremens ex-
pertes laborum ac periculorum oppu-
gnationis ad prædam conuolare : tan-
demque ab hoſte quoque crudelitatis
ac ſæuitiæ pœnas expoſcendas, illiusq;
etiam ſanguine tot commilitonũ mor-
tibus, multorumque ſæuiſſimè ab illo
excruciatorum ſupplicijs parentandũ
dicens : dum inani clementiæ ſtudio
iam toties illi parcitum ſit : dimiſſum
ad Polotiam,Suſam , Veliſium , Vſuia-
tam,per alia pręſidia diſtributum:vires
eius auctas , crudelitatemque magis
confirmatam , in arcem irrumpit : pro-
miſcuè omnes interficit . Idem Polo-
nus miles facit. Miſerat iam antea Sa-
moſcius , qui Palatinos primarioſque
pręfectos deducerent. Adducti ab ijs fu-
erunt præfecti tres, Ioannesq; Vieicho-
vus, de quo ſuprà dictum eſt. de eo cùm
vt homine magna apud Ducem gratia,
ſecretorumque omnium conſcio di-
ligentiùs Samoſcius interrogaſſet; ille
more Moſcouitico ad ſupplicium &
cruciatum ſe quęri exiſtimans, longiùs
è conſpectu Samoſcij verſus caſtra pro-
ductus, conſpicatus in proximo Geor-
gium Farensbekium, cum quo in Mo-
ſcouia notitia illi interceſſerat, ad eum
vitæ deprecandæ cauſa ſe proripuit. Id
fugam Vngarus miles interpretatus,
ſubito in eum impetu facto , nullo o-
pem ei ferre valente eum interfecit.
Iam ignis ad fornices , in quibus pulue-
res tormentarij aſſeruabantur, perue-
nerat. quo periculo oblato pars ſe ſub-
ducebat, nonnulli à præda & cæde nul-
lo periculi metu auocari ſe paſſi in arce
remanebant . Inter quæ ſubito ingenti
fragore edito, puluis incenſus fuit; ma-
gnamq; cùm vicinorum ędificiorum,
tum hominum tam noſtrorum , quàm
captorum ſtragem fecit. Eo igne tor-
menta ſimul,& quicquid in arce armo-
rum erat, quorum ex Liuonicis manu-
bijs magnum numerum eò Moſcus
congeſſerat, inſtrumentumque milita-
re, ac reliqua præda omnis partim ex-
uſta , partim corrupta fuit. Ex maiori-
bus tormẽtis vnum ſolum accipitris i-
magine , ac circa id minora nonnulla,
quæ loco inferiori dirutis ædificijs con
tra os , per quod Vngari irrupturi e-
rant , diſpoſuerant , reliqua ignis fecit.
Mortuos, quorum paſſim magni acer-
ui iacebant, à lixis ſepeliri : foſſas è qui-
bus oppugnata arx fuerat, à milite ſup-
pleri Rex iuſſit. Indè arcis reſtaurandæ
muniendęque, quòd ſine ea regionem
agrumque ab hoſte captum nulla ratio
ne retinere ſe poſſe videret, ſummam
curam ſuſcipiendam ſibi intelligebat.
Itaque adhibito architecto Italo Domi
nico Rodolphino Camerte, ſecundùm
eam rationem, qua ipſe opus dimenſus
erat, in Polonos, Vngaros & Lituanos,
æmulatione nationum eò citiùs perfe-
ctũ iri exiſtimãs, id partitur. Erat, quem-
admodum ſuprà oſtenſum eſt , exerci-
tus hoſtium ad Toropeciam; qui, quem
admodum iuſſus erat, prælio dimicare
in animo non habebat : in ſingulos
ſaltem, ſi quos fortè ab exercitu fru-
mentandi, aut pabulandi cauſa digreſ-
ſos, excipere poſſet, intẽtus erat; Rege-
que obſeſſione ad Lukos occupato,
quinquaginta circiter è noſtris ea ratio
ne oppreſſerat. Huic rei cùm obſidio-
ne iam finita occurrendum Rex exi-
ſtimaret, primùm Georgium Barbeliũ
Vngarorum equitũ alæ præfectum, Po-
lonis aliquot, ac Vngaris equitibus, ſclo
petarijſq; ei attributis , contra hoſtem
mittit. poſtea preſtare ratus, ſi iuſtas co-
pias mitteret, quæ pugnãdi poteſtate ab

hoſte facta, occaſione data fortunā ten-
tarent, Ioannem Sbaraſium Palatinum
Braſlauienſem cū delectis ex omni Po-
lonorum, Vngarorum, & Germanorū
equitum numero mittit. Huic mandat,
vt aſſumpto Georgio Barbelio, & qui
cum illo præceſſerant equitibus, pro-
pius ad hoſtem accedat: ac ſi qua rei ge-
rendæ opportunitas detur, præliū cō-
mittat. Sbaraſius ſub veſperam caſtris
egreſſus per totamque noctem itinere
continuato, poſtero die Barbelium aſſe
quitur: communicatoque cum illo ac
Farensbekio conſilio, quem Samoſci-
us tunc aduerſa valetudine impeditus,
cum præcipua iuuentute ex comitatu
ſuo miſerat, refectis eo die ex labore iu
mentis ſub noctem Albertum Kirali-
um, cum certo equitum Polonorum
& Vngarorum numero de ſecunda vi-
gilia præire: cum vnius milliaris inter-
uallo cum ala equitum Barbelium ſe-
qui iubet: cum reliquo agmine mox
ipſe ſubſequitur. Kiralius noctu pro-
greſſus in hoſtiū excubias incidit; quas
ad pontem, circa quem ſcloppetarij a-
liquot hoſtium in inſidijs conſederāt,
perſecutus: ijs reiectis, quòd intempeſta
nocte non vlteriùs progrediendum ſi-
bi ſtatueret, eo loco ſe continuit. Manè
Barbelius, ac paulò pòſt reliquus exer-
citus eum conſequitur. Adiectis alijs
nonnullis leuis armaturæ militibus de
nuò Kiralius præmittitur. Exercitus in
terim hoſtiū, delectis ex omni ſuo nu-
mero quater mille circiter, qui noſtros
inſequentes morarentur, ac demum ip
ſi quoque ſubſequerentur, Toropeci-
am verſus, & in Moſcouiam ſe recipie
bat. Vltimi cùm de aduentu exercitus
noſtri cognouiſſent, territi, continen-
ter & non minus celeriter ipſi quoque
eundo faciebant, vt fugæ cōſimilis pro-
fectio videretur. Antecedebant exerci-
tum ex nobilitate quadraginta circiter
equites, & ad Kiralium iam peruene-
rant. Hoſtes flumen iam tranſgreſſi
erant: inſtructaque acie, ſi noſtri flu-
men tranſirent, vt prælio cum illis de-
certarent, expectare videbantur: mille
equitibus cis flumē relictis, qui noſtros
diſtinerēt, ac in ſuum locum pertrahe-
rent. Hi partim velitando, partim ce-
dendo ad flumen eos pertrahunt. in cu
ius aduerſa ripa ſcloppetarios lōgo or-
dine diſpoſuerant. Illis à Staniſlao Sa-
bocio, ac equitibus Germanis, qui ſub
illo merebant, deiectis, noſtri tranſmiſ
ſo flumine, reiectiſque hoſtium ſclop-
petarijs, à latere in aciem hoſtium in-
vehuntur. Illi primùm ad reſiſtendum
ſe cōparantes, mox alia ſigna ac maio-
rē exercitum aduenire conſpicati, ne
vnum quidem impetum eorum tu-
lerunt: pars Toropeciam fuga petiuit:
nonnulli via regia Moſcouiam verſus
fugerunt; alij in proximas paludes ſe ab
diderunt. Noſtri, etſi nox iam appete-
bat, per quindecim tamen ferè millia
paſſuum vltra Toropeciam hoſtem in
ſecuti, vltra quingentos in fuga ea con-
ciderunt: ducentiſq; captis, ac in his ma
ximè inſignibus Damiano Ceremeſſi-
no, de quo ſupra dictum eſt, ac Ioanne
Naſſokino Offanaſi filio, quem paulò
ante diſceſſum Regis Vilnam pro lega-
to ad Regem miſſum fuiſſe oſtenſum
eſt, paucis è ſuis deſideratis aut vulnera
tis ad exercitum redierunt. Toropeciē-
ſes præſidiarij cùm propiùs accedere
noſtros vidiſſent, rati ad obſidendos ſe
venire, more ſuo ſtatim opidum exuſ-
ſerant; omnibuſque rebus comporta-
tis in arcem ſe receperant. Interim Phi-
lo Kmita Palatinus Smolenſcenſis non
exigua leuis armaturæ equitum manu
coacta, in agrum Smolenſcenſem ex-
currerat, ſecundiſque populationibus
aliquot inuitatus Smolenſcam longiùs
progreſſus fuerat. Sed cùm ad decem
millium exercitu coacto vehementer
eum hoſtis premeret, captiuis, quos cir
ca ſe habebat, interfectis, & leuioribus
aliquot tormentis relictis recipere ſe
Orſam coactus fuerat. Iam cùm Vſuia-
tæ Rex eſſet, Nicolaum Dorohoſtaiſci-
um Palatinum Polotienſem ad Neue-
lam oppugnandam, miſerat: quod ea
via à Lukis regredi conſtituerat; Doro-
hoſtaiſciuſque ipſe ac pro eo Lituani
partes eas depoſcerent. Sita Neuela eſt
ſupra Lukos Lituaniam verſus in com
plexu lacus, ex quo eiuſdem nominis
fluuius ſe deriuat, iam antè ſub Sigiſ-
mundo Auguſto Polonorū cum Moſ-
cis pugna nobilitata. Cùm pro numero
præſidij non ſatis multi milites, ijque
in hoc genere belli nunquam ante hac
verſati conueniſſent, ab eaque parte
qua lacus caſtrum alluens difficilio-
rem oppugnationem faciebat, loco
minus opportuno obſidere eam inſti-
tuiſſent; hoſtis etiam continentibus ia-
culationibus & eruptionibus paucita-
te eorum contempta, acriter ſe defen-
deret, hucuſq; obſidio ducebatur. Lu-
kis in poteſtatem redactis, primùm ex
atratis quingentos eò Rex miſit: haud
multò pòſt etiam Ioannem Bornemiſ-
ſam cum Vngarorum cohortibus, &
maioribus tormentis aliquot: tandem
ſolicitus de euentu obſidionis quod
iter,

iter, quemadmodum dictum eſt, face-
re illàc conſtituerat; Samoſcium cum
ijs quas habebat copijs ire eò iuſſit. Hic,
cùm aliquot iam millia progreſſus fuiſ-
ſet, nuntium redacti in poteſtatem præ-
ſidij in itinere accepit. Bornemiſſa. n.
poſtq̃ eò veniſſet, ex priori noſtrorū pau
citatis cōtemptione hoſtibus erūpenti-
bus, manu ipſe cum ijs congreſſus, non-
nulliſque interfectis intra munitiones
eos compulerat: Inde magna diligentia
in oppugnationem incumbens, ab ea
parte qua cum continente cōiungitur,
proximè hoſtiū munitiones maximo
militis labore foſſas promouerat: vete-
res, à Lituano milite propiùs inſtitutas,
auxerat. cumque continuo militis la-
bore ad foſſam, quæ à continente ca-
ſtrum ambiebat, opus promouiſſet,
progreſſu in validas cōtignationes trāſ-
uerſis lignis conſibulatas incurrerat;
quibus decem pedes in latitudinem ab
ima parte ad ſummum vſque ſuperin-
iecta humo labrū foſſæ hoſtes munie-
rant; indefeſſoque ſtudio ſecuribus ma
teria tandem amota, tanto ſilentio ad
munitiones hoſtium peruenerat; vt nō
priùs ab illis ſentiretur, quàm miles ad
incendendum parietem miſſus, mœni-
bus ignem ſubijceret. Qua re ita hoſtes
perculſi fuerunt, vt ſubitò nequicquā
reclamantibus pręfectis deditionem fa
cerent: Itaque oppreſſo mox incendio
integra in poteſtatem venit. Tormen-
torum ac reliqui inſtrumenti militaris
pro captu caſtelli iuſtus apparatus: pul-
ueris tormentarij præter diligentiam
Moſcouiticam prouidendorum præſi-
diorū, quod in nullo adhuc euenerat,
non plus dimidiato vaſe repertum in
eo fuerat. Rex nuncio hoc deditionis
accepto iam de diſceſſu ſuo ac de ſtatu
Prouinciæ captæ conſtituendo cogitās,
ex itinere Samoſcium reuocat. Duo o-
mninò è propinquo præſidia, Toropeci
enſe, ac Sauolociēſe imminebant, quæ
vniuerſæ ditionis eius poſſeſſionē tur-
bare ei poterant. Plebe præterea ruſtica
na, vt in nouo imperio infida: Lituani-
am verſus maximis ac vaſtiſſimis ſolitu
dinibus interiectis, Toropecio & Sauo-
locia infeſtis relictis, præſidium ipſum
vndique ab hoſtibus & difficultatibus
obſeſſum, ab omnique ſubſidio inter-
cluſum nō ſatis tutò ibi futurum intel-
ligebat. Sauolocia præterquam quòd
Lucenſi præſidio maximo incommo-
do futura erat, cogitanti iam de futuri
anni expeditione, neceſſariò etiam oc-
currebat. in inſula enim lacus, ex quo
Velika fluuius ſe deriuans primò O-
pockam, indè Oſtrouiam, ac deinceps
rectà Pleſcouiam, atque infrà eam in
lacum Pelbam influit, tanquam in ca-
pite viæ Pleſcouienſis ſita, Pleſcouiam,
quod ſuſcepti belli ſeries poſtulare vi-
debatur, eunti, non exiguam moram
obiectura ei videbatur. Quod eò magis
præcauendum illi erat, quòd ſi per con
tinuas rurſum ſiluas Polotia Pleſcoui-
am contendentem hoſtis, quod hacte-
nus omiſiſſet, itinere fortè prohibere
inſtitueret, eum locum magnam ad
eam rem facultatem illi præbere: eo ve-
rò ſi potitus fuiſſet, nihil Pleſcouiam
ferè vſque præter Oſtrouiam futurum
intelligeret, quod iter eius morari poſ-
ſet. Occurrebat omnibus hiſce rebus
cùm oppugnationis difficultas, quæ
ſumma proponebatur; quòd Sauolocia
maximo lacu vndique circumfuſa, nul
los omninò è terra niſi per pontem v-
num acceſſus habebat: tum anni tem-
pus ipſum, quod ijs in locis menſe iam
Octobri aliàs pluuium eò maiores tem
peſtates atque incommoda allaturum
exiſtimabatur, quò minùs imbriū pro-
xima æſtas habuiſſet. Mittit nihilomi-
nùs Samoſciū huiuſmodi cū mandatis,
vt conſiliū ipſe pro tēpore capiat: ac po
tiendæ quidē eius ſpe oblata, exercitū
ei admoueat; ab omni ſpe deiectus, iti-
nere ſupra ſe à dextera capto Lituaniā
verſus ſe recipiat. Illi aucto tormento-
rum numero ad reliquas copias, quas
habebat, quingentos pedites Vnga-
ros, & alam equitum quam Gabriel
Bekeſius Gaſparis defuncti frater ducta
bat, attribuit. Perfecta interim munitio
ne arcis Lucenſis, cùm Rex conſuetu-
dine ſua ipſe ſemper ad opus eſſet, mili-
teſque, ne quod tempus ab opere inter-
mitterent, hortaretur: eaque tormētis,
commeatu, ac omnibus ad defenſio-
nem neceſſarijs rebus prouiſa: deſcri-
ptiſque qui in præſidio manere debe-
bant, tam equitib⁹, quàm peditibus ter-
nis caſtris Neuelam inde Rex peruenit.
Secuti Regem Neuelam fuerunt legati
Moſcici; qui excidij Lucenſis ipſi ſpecta
tores fuerāt, & tum ad literas, quas ſcri-
ptas ſuprà oſtenſum eſt, reſponſa à prin
cipe ſuo expectabant. Neuelæ per ali-
quot dies, vt Sauolocienſis oppugna-
tionis euentum expectaret, Rex ſubſti-
tit. Interim tabellarij & Regis & legato-
rum ab obſidione Lucenſi in Moſcoui-
am miſſi reuertuntur. Qui à Rege miſ-
ſus fuerat, longiſſimas literas attulit, in
quibus ſuperiorum literarum omni-
um argumento, more ſuo longa ora-
tione repetito, quia Liuoniam à rege

vniuersam repeti intelligeret, vt quo à se iure possideretur, ostenderet, à Suentoslao quodam Micislai filio, genus suum deducebat. Eum antequàm sacro baptismate Christiana religione initiatus fuisset, Iurg vocatum: ab eoque Iurgo Horodum, quam arcem & vrbē aliàs Derpatum Germani appellarent, cōditam: indè cunctam Liuoniam ad se vnicum Micislai eius hæredem longa successione pertinere. Priores Poloniæ reges fratres appellare solitus fuerat: hunc non nisi vicinum: Inter alias conditiones, quas ad Lukos à legatis eius propositas suprà ostēdimus, fraternum quoque nomen Regi detulerat. Respōderat tum Rex, fraternitatem eius se non morari: Liuoniam, pro qua bellū susceperit, solam petere. Iam hisce literis fraternam illi necessitudinem deferebat, ac etiam eo inuito nomē hoc ad illum vsurpaturum se ostendebat. Summa hæc erat, vt publicæ cōcordiæ causa titulum Liuoniæ cum rege se communicaturum, quatuor præterea castellis eius; in quibus Kokenhausium præcipuum erat, cessurum se illi demonstraret, si Rex vicissim Lukos, Velisium & Neuelam vetustæ ditionis suę, nuper sibi adempta redderet: ampliora mandata se legatis suis perscripsisse. Hi postridie ad Regem adducti, cum senatoribus agendi potestatem dari sibi petierunt. ter cum ijs congressi tribus proximis diebus, alia sex ad priora quatuor castella adiecerunt; in quibus Runeburgum potissimum, cætera ignobilia castella erant. Nulla alia mandata deinceps ijs proferentibus, re infectâ à colloquio recessum, permissumque illis fuit, vt in Lituaniam, indè in Poloniam Regem redeuntem sequerentur; dum noua à Principe suo mandata acciperent. quod ipsis vltrò petentibus eò libentius Rex permisit, quòd sibi quoque interim, quis ordinum de futuro bello animus futurus esset, cognoscendi spatium dari non molestè ferebat. Captis Lukis & Neuela, Ieseriscia, quindecim à Neuela millib⁹ passuum, tanquam sinu nostrorum præsidiorum vndique cincta relinquebatur. Qui in presidio erant ab omni defendendi sui spe interclusos se videntes, deditionis spem Regi fecerunt. Itaque missus eò Radiuilus Palatinus Vilnensis, antequàm Neuela Rex discederet, in deditionem eos accepit. Interim Sauolociam cum exercitu Samoscius peruenit. Totus autem ille tractus, cùm per apertos ac patentes campos frequentissimasque villas iretur, non mediocri voluptate omnes affecit. Moscouitica enim ditio vt finitima, quemadmodum ostensum est, siluestris pleraque est; ita mediterranea bonitate agri, glebæ vbertate, fluminū ac lacuum plerisque in locis opportunitate, villarumque frequentia nulli cedit. Lucensis verò ager rebus ijs cæteris ferè omnibus etiam præstat: vnde dum ad Lukos exercitus erat, in summa omnium rerum copia erat. Oppidum Sauolociam, quod ad Plescouiensem Lucensemque viam fuerat, sub primum Regis ad Lukos aduentum præsidiarius miles more suo deleuerat; pontemq; qui ab arce ad opidum pertinebat, interciderat. Arx sita, quemadmodum antè demonstratum est, in lacu est. qui à Velika fluuio effusus, abque omnib⁹ partib⁹ latissimè restagnās, latissimas tamē ab oriente & occasu aquas habet; quod indè ex alio superiore lacu flumē erumpens, occasum versus exitum habet. quà angustissimus est, non minùs trecentos passus in latitudinem patet. Samoscius præmisso Christophoro Rosdraseuio cum alis alquot equitum in Plescouiensem viam, alteram quæ ad Neuelam pertinebat, Lucam Dsialinium, ac Nicolaum Vrouecium obsidere: ac si qui ex Neuelanis dediticijs ad præsidium id, quemadmodum facere solebant, adiungere se vellent, id ne faciant, ac in vlteriorem Moscouiam se recipiant, adigere eos iubet. Ipse ab exercitu Sauolociam præcurrens ambitu capto, abque omnibus partibus arce circumita, repperit notum versus, aliam eodem in lacu, contra castrum insulam esse; quæ à plerisque partibus lacu, ab alijs vliginoso amne ac natiua fossa defenderetur: eadem breuissimum ad arcem traiectum esse. Itaque cùm si eò exercitum traduceret, vtrumque se consecuturum intelligeret, vt & contra quasuis vel maximas copias hostium tutissimo loco consideret: & eodem ex loco maximam oppugnandæ arcis facultatem haberet, quàm latissimè ad maioris exercitus speciem hosti obijciendam signis explicatis sequenti die exercitu omni illum in locum traducto, castra communijt. Omnibus maximam difficultatem oppugnatio habitura videbatur, arce ab omnibus partibus propter aquas inaccessa, opere præterea munita, anni tempore incommodissimo, quo pluuijs, frigore, gelu, quæ in propinqua expectatione iam erant, continuò miles

transf-

transderetur: Samoscius non planè tamen desperandum putabat. Itaq; quæ ad oppugnationem pertinerent, administrare cœpit. Erant è regione castrorum nostrorum tria propugnacula ingentis magnitudinis: extrema duo ex maximis robustissimisq; trabibus contignata: medium minus aliquantò: fenestris ad tormentorum vsus, quemadmodum & reliquorum laterum propugnacula omnia apta. Hæc quòd non cespite vestita, sed veteri more argilla incrustata erant, magnam in spem Samoscium adducebant, fore, vt decussa argilla & facillimè, vt materia veteri & arida, nulloque humore nutrita incenderentur: & incensa propter tantam lignorum struem quàm latissimè incendium propagarent. Alebat spem eius Saburoui, magna ob virtutem inter Moscos & apud Ducem authoritate viri, arcisque huius præfecti institutum; qui quòd vel puluerem tormentarium frustra consumi, vel militem fatigari nolebat, summo silentio, quod non nisi in maximi metus significatione à Moscis fieri soleret, se suosque intra munitiones continebat. quamuis sub primum exercitus aduentum decem circiter pabulatoribus nostris, quos oppresserant, minutim concisis, atque ex arce ijs præcipitatis, terrorem aduentanti militi incutere ea immanitate conatus fuerat. Samoscius ratis interim, quæ contis ad arcem adigeretur, militique ad oppugnationem tendenti transitum præberet, Nicolao Vrouecio iungendæ negotium dat. simul munitiones fossasque à castris contra arcem duci iubet. quibus postridie magno operæ perfectis, tormenta mox constituta fuerunt: rateque interea temporis ex altiore quodam ædificio, quod reliquis incensis solùm hostes reliquerant, ab Vrouecio perfecta, primùm tormenta complura, ab eà parte, qua angustissimus lacus erat dispositū: è quibus rectis à frōte ictibus, propugnacula, de quibus dictū est, ferirentur: alia deinde à latere, quo meridiem arx spectat; ne & per auersam portam hostes erumpere, nostrosq; pōtem transgressos, ac à fronte arcem oppugnantes, circumuenire possent; & simul, si qui in superioribus propugnaculis constitissent, vt directis secundùm latera ictibus tormentorum indè deijcerentur. quibus rebus administratis, oppugnationem ordiri constituit. Erat ab ima arcis radice accliuis versus eam ascensus, quem hostes vna altissimorum palorum sepe, binisque ingentium & acutissimorum ceruorum ordinibus, iusto inter singulos spatio relicto, obsepserant. Contra ea hæc Samoscius comparabat. quia lana destituebatur, centonibus stragulisque equorum per vniuersum exercitum conquisitis, quàm plurimos ex ijs saccos implet. Docet militem, quia loci natura à maiorum tormentorum vi, quòd ea deorsum mitti non possent, satis illum defenderet, contra scloppetos, postquam in aduersam ripam transijsset, saccos eos supra ceruos inijceret; sub ijsque delitescens, fossas mox ab ea parte sub arce ageret; ex quibus deinde & hostem extra munitiones suas progressum reijceret, & ignem in propugnacula inferret. His rebus ità constitutis, ratis ab eo loco, quo iusto à castris interuallo, instituta erat, contra arcem protracta; magnoque militum concursu certatim in id omnibus incumbentibus, inter creberrimas, quæ ex vtrisque munitionibus fiebant, eiaculationes, in aduersam ripam directa fuit. sed quòd breuior, quàm vt pertingere eò posset, reperiebatur, vtrinque tum ita discessum fuit. Christophori tamen Rosdraseui, præfecti Lanciciensis, magnæ virtutis & nominis viri casu non mediocre à nostris detrimentum acceptum. Hunc dum ratis applicaretur, ad tormenta, quò rectiùs ibi omnia administrarentur, curare Samoscius iusserat; ille cùm nihilominùs procurrisset, globo ex hostium munitionibus suprà dextrum oculum excepto concidit. indè ratis vt corrigatur, à peditibus Polonis retrahitur. quos dum hostes continentibus tormentorum ictibus ex arce petunt, qui funem regebant, perculsi cum dimittunt. Id conspicati tres alij è proximo pedites, cùm tenere illam aliter non possent, in ratem insiliunt; ventoque vehementiore, abrepti ad hostium munitiones secundùm proxima propugnacula deferuntur. Videntes hos Mosci aquis ab exercitu omni ex parte interclusos, nauigijs plerisque quæ in arcem omnia subduxerant, inscensis, magno numero ad eos contendūt. Hi acriter primùm scloppetis, indè contis se defendunt, compluresque ex hostibus deturbant: tādem cùm vndique circumuenirentur, proximis cymbis ē quibus hostes deiecerant, arreptis, in eas desiliunt; rateque relicta euadunt.

 In-

Interim eodẽ vẽto in aduersam ripam
ratis ferri cœpit. in quã cùm persequen
dæ eius finem nondum hostis faceret,
Samoscius equitibus aliquot summis-
sis eam recepit. Rate eodem die refe-
cta cùm ex superioris temporis casu mi
les perterritus, quem antea præmijs ad
promouendam eam Samoscius prouo
câràt, minùs promptus iam ad ministe
ria hæc cum periculo obeunda esset,
Nicolaum Vrouecium necessariũ su-
um ratem conscendere, saccoque vno
ex ijs, de quibus diximus, ante se collo-
cato, dirigere in aduersam ripam eam
iubet. Vrouecius impigrè imperata ex-
equitur: aliquotque gregarijs militibus
post se collocatis, ipse ab anteriore par-
te ea sola, quæ demonstrata est, ratione
tectus, creberrimosque globos obiecto
sacco excipiens, stationibus hostium,
quæ in extrema ripa excubabant, fuga
in arcem se recipientibus, ad ripam ra-
tem adigit. Miles & inprimis Vngarus
cõfertim, quemadmodum iussus erat,
pontem transgressus, sepem à ripa ob-
iectam securibus primùm scindebat:
mox indè, quò celeri⁹ labore perfunge
retur, cùm alienissimo anni tempore
omnia pericula frigoris ac aëris iniu-
rijs leuiora duceret, saccis in ceruos nõ
iniectis, nullis fossis ductis, aut vlla re
earum, quæ imperatæ erãt, administra-
ta, argilla necdum decussa, ad ignem
propugnaculis admouendum conuer-
titur. Non obscuram iam timoris &
trepidationis significationem hostes
dabant. verùm dum hi longo tempo-
ris spatio ceruos moliuntur; quorum
cùm bini essent ordines, singulorum
ordinum denûm ad minus pedum la-
titudo erat: dum Georgium Sussium,
qui faces ac ignes adferat, trans lacum
mittunt: dum alia, quæ ei rei vsui sint,
administrãt, hostes recollectis interim
animis, auersis omnibus portis erum-
punt: integris curatisque corporibus
nostros præ frigore & gelu ad rem ge-
rendam penè inutiles circumueniunt:
longissimis hastis, acutoque & falcato
ferro armatis, bardeschos ipsi vocant,
breuiore armorum genere, ac frameis
saltem vtentes propellunt: pars cęditur
pars in turba mutuò se impellens in la-
cum præcipitata aquis mergitur. Sa-
moscius & si deliberatum iam habe-
bat, omnes potiùs acerbitates perfer-
re, quàm cœptam oppugnationem di-
mitteret: diei tamen huius successu
territos plerorumq; animos ratus, con-
silio habito, quid in quoque ad futura
pericula animi esset, explorare consti-
tuit. Consilio eo habito, vix vnus reper
tus fuit, qui habendam rationem tem-
poris, fortunæque concedendũ, à qua-
rum neutra iam subleuarentur, cense-
ret. à reliquis omnibus vox nulla audi-
ta fuit, superioribus successibus suaque
virtute indigna; principioque à Farens-
bekio facto, quiduis potiùs perferen-
dum, quàm infecta re ab obsidione dis
cederent, omnes statuerunt. Misit mox
Samoscius Georgium Sibricum cum li
teris ad Regem: ne incommodo hoc
in oppugnatione, nimia militis ꝓpera-
tione accepto permoueatur: ne ab ob-
sidione se reuocet: neu sua causa diu-
tiùs Neuelæ subsistat, rogat; castra se po
suisse ad obsidionem ducendam aptis-
sima, cũ loci natura ac munitione, tum
circumiacentium regionum fertilita-
te & abundantia: nihil sibi vel ad maxi
mas quasque copias hostium sustinen-
das loco tutissimo, vel in agro frumen-
tis, pecore, materia, aquis abundante,
ad omnium rerum vsum deesse posse.
Hærebat Rex adhuc Neuelæ loco,
quòd superioribus stationibus & Ko-
sakkorum direptionibus vastatus esset,
quibus ex rebus commeatus ac pabuli
inopiam existere necesse erat, inprimis
incommodo. Sub idem verò tempus
ab aëre etiam contagium quoddam,
quod primùm ex Orientis partibus pro
fectum, in Italiam indè ac Galliam, a-
liasque regiones perlatum fuerat, vni-
uersam quasi Europam peruagatum
Cracouiam quoq; ac Vilnam, atq; indè
ad exercitũ peruenerat. Erat id nõ tam
lethali aliqua vi timendum, quàm
progressu atque celeritate, qua proxi-
ma quæque loca complectebatur, ad-
mirabile. Primò inferiorem dorsi spi-
nam horrore plerumque occupabat:
indè in capitis grauedinem & languo-
rem, quos corripuerat, resoluebat, pe-
ctori inprimis graue. quibus tamen in
tra quartum vel quintum diem non de
cessisset, eos in febrim degenerans inte
rimebat. lethale ferè ijs, qui purganti-
bus medicamentis, aut venę sectione v-
tebantur. quod vtraque respirationem
grauiorem efficiebant: illa quòd humo
rem omnem à capite in pectus magna
vi trahebant: hæc, præterquàm quòd
corpus refrigeraret, debilitaret et-
iam vires, quibus ad respirationem o-
pus esset. Nomen vt nouo morbo cer-
tum nullum inuentum fuit. Rex ad
eas copias, quas antè Samoscius habe-
bat, nongẽtos equites Polonos, ac mille
cir-

circiter pedites Vngaros cum Stepha-
no Carolo ei adiecit, moxque Vilnam
mouit, Polotiæ eo, de quo dictum est,
morbo, ipse etiam tentatus. Samoscius
interim, quæ ad oppugnationem per-
tinerent, summo rursum studio appa-
rare instituit: ratem quamuis ex satis
magnis trabibus in latitudinem conta-
bulatam, quò latior tamen & expedi-
tior ad arcem accessus militi esset, du-
plicari iubet. Nauigia cimbasque, quò
pluribus circumfusis omnibus ex par-
tibus oppugnatio administretur, vires-
que præsidij quàm maximè distrahan-
tur, per vicinas villas ac stagna magna
diligentia conquirit. Reliquis omni-
bus nauigijs subductis, vnum solũ ho-
stes reliquerant. Id cùm Monachorum
loci eius fuisset, ac ad maiorum retio-
rum vsus comparatum octuaginta fe-
rè hominibus capiẽdis idoneum esset,
quia tamen vetustate vitium fecerat,
rimarumque plenum esset, neglexerãt.
Samosci⁹ quà patebat partim recentib⁹
corijs bubulis, partim musco obstru-
cto, vt commodè nauigari eo posset, ef-
fecit. Iisdem temporibus, cùm intelle-
xisset, Ioannem Suiscium Petri F. Pala-
tinum Plescouiensem cum exercitu ad
Porchoviam cõsidêre, Martinum Vol-
scium veteranum præfectum cum ex-
pedito equitatu exploratum eò misit.
Suiscius, quòd de discẽssu Regis audi-
uisset, neque per anni hoc tempus ali-
um exercitum expectaret, dimisso exer-
citu Plescouiam se receperat. Itaque ac
cidit, quod euenire necesse erat, vt in
nulla periculi expectatione incuriosiùs
omnibus agentibus, ac sine metu com-
meantibus cõplures Volscius opprime
ret; missisque agrestibus, quibus par-
cere à Samoscio iussus erat, nobiles a-
liquot captiuos secum in castra addu-
xit. Rebus ijs, quas diximus ad oppug-
nationem comparatas, decem omninò
diebus perfectis, Samoscius maiori na-
uigio, quod refectum ab eo ostẽdimus,
militaribus viris aliquot assumptis la-
cum inuectus, quibus partibus maximè
opportuna oppugnatio futura esset, ac-
curatiùs cognoscit. Tormentis tria, quę
contra castra esse diximus, propugnacu
la, quò & argilla detersa magis incen-
dio paterent, & materia dilacerata a-
pertis quasi venis celeriùs ignem rape-
rent, continuò quati iubet. Cùm pedi-
tatus propter tempestatum etiam iniu-
rias, contra quas minus tectus erat, nec
animorum nec virium satis habiturus
videretur; nobilitas equis missis, con-
iuratione inter se facta, ad arcem duci
se flagitabat. Coniungebant se cum his
pari studio, qui sub Farensbekio mili-
tabant equites, nobiles nonnulli Ger-
mani. Samoscius in media acie, qui
cum facibus ac tædis ad incendenda
mœnia expediti essent, collocatis, à de-
xtro cornu, contra quod superiùs pro-
pugnaculum oppositum esset, Polonos
& Germanos: à sinistro ad alterum pro-
pugnaculum Vngaros, qui vtrinque à
media parte ignes inferentibus, contra
eruptiones præsidio essent, constituit:
Polonis Vrouecium præfecit, illique in
omnes casus Andream Orechouium
substituit. Cum Germanis Ottonem
Vxkelium Farensbekius misit. Ratem
ab vtroq; latere saccis, de quibus osten-
sum est, contra transuersos minorum
scloppetorum ictus muniri iubet. Ea
adducta inter confertissimas hostium
eiaculationes in aduersam ripam ap-
plicatur; tempestatéque sub idem tem-
pus commutata, post continentes im-
bres cum serenitate maius pugnandi
studium omnibus incessit. Iam primi
ratem transierant: simul nauigia mili-
te, tormentis ac facibus instructa, omni
bus ex partibus prouolabant: interim
ex vtrisque munitionibus: magno cum
hostium detrimento crebrę ex nostris
eiaculationes fiebant. Cùm subitò re-
gias literas conclamare hostes cœpe-
runt. Samoscius superioribus diebus
propterea, quod cùm Lucensi expugna
tioni magna ex parte præfuisset, tan-
quam crudelitatis eius authoris no-
men suum horrori esse hostibus intel-
lexisset, regio nomine atq; signo, quod
pro Cancellariatus munere penes il-
lum erat, literas ad obsessos hoc argu-
mento dederat. Iussisse Regem omni
studio Samoscium in oppugnationem
incumbere: quod si tamen vltrò in de-
ditionem venirent; pro clementia
sua conseruandos statuisse, absque om-
ni iniuria prohibitos velle: quæ quò di-
ligentiùs obseruentur, cubicularium
suum se mittere. Literas hasce reiece-
rant primò: postquàm quid in illis es-
set, edocti fuerant, ad sua præsidia Re-
gem scribere debere responderant: hoc
non eius iuris esse, in quo regiæ literæ
reciperentur. Eas literas tum primùm
voce, indè præfectis aliquot scloppeta-
riorum missis flagitabant. Datę illis fue
rũt literę fidesq;. Misit simul Samoscius
Ioannẽ Thomã Droievium, pręfectum
Pręmisslienseẽ, qui arcẽ in fidem accipe-
ret, Palatinosq; ad se adduceret. Hic pri

mò non Palatinos modò, verùm mili-
tum etiam magnæ partis animos dubi-
os adhuc reperit: tandem cedentibus
timori militibus, Palatini reluctantes
ad Samosciũ adducti fuerũt. Dediticijs
fides seruata fuit. matronæ præterea a-
liquot, quæ Lukis captæ fuerant, quòd
ne pudicitia earum in tanta itineris
longinquitate ac militum multitudi-
ne negligentiùs haberetur, verebatur,
à Samoscio condonatæ: mirãtibusque
Moscis, ac vltrò fatentibus, se eius æta-
tis atque formæ matronas nostris red-
dituros non fuisse, postquàm causam,
ob quam id à Samoscio fieret, intelle-
xerunt, tum verò minus etiam mirum
videri debere dicebant, si in tanta mo-
rum diuersitate, fortuna quoque dis-
similis esset. Ita arx & loci natura muni
tissima, & ab omnibus rebus ad defen-
sionem paratissima, anni tempore, con
tinuis imbribus, ac gelu hostes iuuan-
te integra recepta fuit. Globorum can-
dentium ne in hac oppugnatione vsus
esse posset, Saburovus excogitârat. A-
liarum enim oppugnationum euentu
monitus, parietem, quà crassior erat, in
terciderat; ac vno solo trabum ordi-
ne, quibus contextus erat, relicto, inte-
riorem partem eius satis lato aggere,
quem cratibus continebat, vestierat.
fiebat indè, vt globi per tenuem parie-
tem subitò transeuntes in aggere hæ-
rerent, ibique sua sponte tandem sup-
primerentur. Memoria inde Samos-
cius tenens Regem proximo anno per
ea loca in hosticum vlteriùs progredi
in animo habere, tormenta & grauio-
rem militaris instrumenti partem Sa-
uolociæ deponere constituit; Stepha-
numque Carolum cum Vngarico mi-
lite in arcem traducere omnia iussit.
Hic veteri ponte, quemadmodum ostẽ
dimus, ab hostibus interrupto: rate, qua
in oppugnatione miles vsus fuerat, in-
firmiore, quàm vt tantæ molis tormen
ta promoueri per eam possent, alterius
etiam pontis tam exiguo tempore effi-
ciendi summa difficultate proposita,
tormenta firmissimis, ijsque pluribus
rudentibus apta, quò vno rupto alij sub
sidio essent, per lacum ipsum, quà duris
simum solum & maximè argillosum
explorarat, cohortibus aliquot Vnga-
rorum in aduersa ripa collocatis, in ar-
cem à munitionibus nostris traduxit.
In præsidio Georgium Sibricum cum
Vngari militis parte relinquit: Farens-
bekium cum mille circiter equitibus
latiore circuitu capto Opockam ver-
sus proficisci, conuersoque ad sini-
stram per Nescerdam itinere ad Po-
lotiam rursum occurrere sibi iubet.
Nam quòd infra ad Velikam amnem
sita ea esset, quæ natura fluminis esset,
cognoscere: si etiam oppugnanda pro-
ximo anno foret, situm eius eò ma-
gis præceptum antè habere cupiebat,
quòd eodem in loco sub Sigismun-
do rege incommodum acceptum me-
moria teneret. Eadem futuræ expedi-
tionis cura itinera quoque reliqua o-
mnia; flumina, item, si quæ nauigabi-
lia essent, pleraque vt explorata antè
haberet, operam dabat. maximè quòd
lacum Vsciam esse accepisset, ex quo
eiusdem nominis fluuius se deriuans
in Vsiciam lacum influeret, indeque
mutato nomine in Dryssam lacum
effusus eiusdem nominis fluuium ef-
ficeret, earumque potissimum oppor-
tunitate Sokolam à Mosco commea-
tu, alijsque rebus necessarijs prouisam:
diligentissimè omnes meatus exitus-
que eius cognoscebat. Itinere indè ob
imbrium ac frigorum iniurias, silua-
rumq;, per quas ibatur, magnitudinẽ,
ac pontium plerisque in locis inopi-
am aliquanto incommodiore, lue prę-
sertim de qua dictum est, exercitum
affligente, vt pacatis tamen circum-
circa locis omnibus tutò per Poloti-
am, Vilnam ad Regem venit. Dum
Rex hoc rerum successu expeditione
Lucensi perfecta in Lituaniam se reci-
pit, Moscus, quò animi tristitiã aduer-
sis rebus collectam discuteret, repudia-
ta priore vxore; quod ipsius moribus
toties ei licet, quoties libet, iam sextum
tum maritus delectu puellarum pub-
lico indicto nouam induxit; idemque
ex proceribus etiam, & consiliarijs suis
quosdam facere coëgit. Delectus eius,
quemadmodum ex nobili quadam ca-
ptiua, quæ ipsa in delectu eo fuerat, co-
gnitum est, hæc est ratio. Proceres nobi
lesq; omnes, qui filias aut propinquas
nubiles aliqua formæ cõmendatione
in potestate habeant, edicto proposito,
certo tempore oẽs adducere iubet. Ad
diem præparata iam ante eum in vsum
domo spatiosa & ampla, per singula
cænacula duodenos lectos habentia
totidem puellæ distribuuntur. ipse vno
sene comitatus omnia ordine circum-
it: vt quodque ingressus est, solio iam
antè instructo considet: puellæ in ma-
gno omniũ principi suo placendi, ac ad
eam fortunam perueniendi studio ele
gãtissimè omnes ornatę, ad genua eius
ordi-

ordine singulæ aduolutæ, sudario au-
ro ac vnionibus contexto in genua in-
iecto discedunt. quam ex his maximè
probarit, ducit: cæteras vel agris, vel pe-
cunia donatas dimittit. Rex Vilnæ
paucis diebus commoratus, Grodnam
proficiscitur. ac iam de futura expedi-
tione cogitans, quòd tardiùs comitia
sibi habenda, tributumque si quod in
illis sciscceretur, seriùs exactum iri in-
telligeret, ne quod gerendæ rei tempus
dimittere cogeretur, priuatas interim
rationes mutuæ sumendę pecuniæ iam
tum inibat. Præter Marchionem Ge-
orgium Fridericum in Prussia Du-
cem, Augustum Saxoniæ, & Ioannem
Fridericum Brandeburgensem princi
pes Electores de mutuo in bellum hoc
præstando appellat. quo facto, duas si
mul res consecuturum se videbat, vt &
suam erga illos omnibus in rebus fidu-
ciam ostenderet: & eorum in re alie-
na studio ordines inuitatos ad perfici-
endi pro suis commodis belli volunta
tem eò magis accenderet. Credita ab il-
lis pecunia ad certum diem, exactis
que iam comitijs allata, ac vlterius de-
inde die prolato, ad tempus soluta fuit.
Interim Kosakki Nisouij cum Ioan-
ne Orisouio ab altera parte in Mosco-
uiam Starodubum vsque populatio-
nibus progressi, omni agro longè late-
que vastato, opidum ac extimas mu-
nitiones arcis quasdam incenderunt;
indeque ad Pociopouam excursione
facta, ab arce repulsi, præda tamen ma-
gna acta se receperunt. Proficiscentem
Grodna Regem, Rigensium nuncij
secuti fuerunt. Ciuitas ea à Sigismun
do Augusto in fidem ijs conditionibus
recepta fuerat, quæ ius ac maiestatem
imperij in eam regij ferè eneruare, ma-
gisque ad ipsius etiam ciuitatis splen-
dorem quàm vtilitatem comparatę vi-
debantur. Cùm Rex ijs legibus sociam
eam, quam subiectam habere mallet,
iam antè superioribus etiam expeditio-
nibus, missis legatis, de certis subiectio-
nis conditionibus cum Rege egerat:
reque Drohicini tandem in hoc itine-
re transacta, missus à Rege Ioannes De-
metrius Solikouius fuit, qui ciuitatem
in fidem acceptam, iureiurando in ver-
ba Regis obstringeret. Cùm primis de
portorio constituendo actum fuerat.
Nã cùm omnis negotiatio Rigẽsis Du
næ fluminis nauigatione ferè contine-
atur, eaque iam magna ex parte supe-
rioribus victorijs Regis expedita esset:
præterque Kokenhausium, Aschero-
tum, Lenouartum, quæ eo tempore
in hostium potestate adhuc erãt, quod
morari eam posset, nihil reliquum es-
set: summæ æquitatis Rex iudicabat,
vt quę res tanto publico cum molimen
to, atque impendio perfecta, ad ciuita-
tis priuatorumque omnium fortunas
maximam accessionem factura esset,
eadem Reipublicę cõmodum aliquod
afferret: nec alia conditione commer-
cia eò transferri volebat. Homines pru
dentes cùm sine vectigalibus & tribu-
tis non posse subsistere Rempublicam
intelligerent: rectissimè autem in ijs
prouincijs ea constitui, quæ armis re-
cuperentur, conuenerunt tandem, vt
portorium maritimum omnium mer-
cium constitueretur: eiusque prouen-
tuum duæ partes Regi sine vlla condi-
tione: tertia ciuitati in portus, ac sta-
tionum refectionẽ cederet. Relinque-
batur in ambiguo de bonis, quę Archie
piscopalis quondã iuris fuissent. de val
lo contra arcem à ciuitate obiecto: ac a-
lijs rebus quibusdam. earum omnium
definitio in regis in illa loca aduentũ
reiecta fuit. Dum in Moscouia cum ex-
ercitu Rex erat, Ioannes Tertius eius
nominis Sueciæ Rex ad Naruam clas-
sem miserat. verùm integris tũ adhuc
ab ea parte rebus Moscouiticis piscato-
rijs aliquot ædificijs in litore exustis, rè
infecta recipere se coacta ea fuerat. In-
terim Varsauiam ad comitia Rex ve-
nit. Ordines vt hunc rerum successum
omnibus modis vrgeant, ac non læten-
tur modò victoria, sed ea etiã vtantur
hortatur: si vniuersam Moscouiam, ac
amplissimum illud regnum vel appe-
tendum vel sperandum non arbitren-
tur, cuius tamen maxima spes iam illis
ostendatur, eousq; saltem in armis ma
neant, dũ Liuoniam vniuersam, quam
ab initio iam præmium belli huius sibi
proposuissent, dignam & laborũ suorũ
mercedem, & ad posteros virtutis mo-
numentum relaturi adiungant: mag-
num incommodum in eo esse docet;
quòd ipse quotannis ad comitia tribu-
ti causa obeũda in regnum reuocetur:
militẽ continuis itineribus confici: ho-
sti respirandi suiq; colligendi spatium
interim dari: quòdq; tributa tardiùs ex-
igantur, multas rerum gerendarum oc
casiones mora hac corrũpi necesse esse:
quibus incommodis quò obuiam ea-
tur, vt biennale tributum sciscant, fla-
gitat. Ordines tributũ nõ recusare, à tẽ-
pore, in quod flagitabatur, alieni vide-
bãtur. Priusq̃ autem ad vllam aliam rẽ
accederent, capita rerum quarundam,
de quibus leges perferri vellent, scripto
com-

comprehenſa Regi offerebant; vtque
ſancirentur, petebant. ita reſponſum
fuit, vt quæ concedi poſſe exiſtimaban-
tur, concederentur: quædam interpre-
tatione lenirentur: pleraq; in aliud tem
pus conferrentur. Reſponſo eo accep-
to, dierum aliquot ſpatio interiecto, i-
dem quod antè iam ſcriptum tradide-
rant, nullis contra regiam declaratio-
nem rationibus alijs allatis, denuò tra-
dunt. Rex ex ſenatu aliquot, parique
ratione ex nunciorum collegio alijs de
lectis, vt ijs de rebus vtrinque modera-
tione adhibita diſpiciant, negotiũ dat:
quæ ab his communicatis ſententijs
propoſita fuerunt, ſcripto comprehen-
ſa denuò nuntijs traduntur. ij diebus a-
liquot interpoſitis, idem quod antea fe
cerant, prius ſcriptum ſuum rurſus Re-
gi oblatum vrgent. Appetebat interim
finis dierum comitialium legibus defi-
nitorum. itaq; certis conditionibus res
tandẽ conuenit: conſtitutionesq́; ijs de
rebus promulgatę fuerunt. Tributũ in-
dè primò ſimplex Regi permiſerũt: po-
ſtea Rege partim ijs, quas oſtẽdimus de
cauſis, tum ꝙ præterea militi ſtipendiũ
omne nondum ſolutũ eſſet: apud Prin-
cipes quos diximus, & alios priuatos
noua nomina fierent: nouum ad hæc
bellum adminiſtrandum eſſet, nulla ra
tione ſatisfieri eo ſibi poſſe demonſtrã-
te, duplex ea prius conditione ſciue-
runt; vt ſi pax interim cõueniſſet, tribu-
ta quoque ceſſarent: deinde ijſdem ar-
gumentis à Rege illa refutata, vt colla-
tis rationibus, quicquid ſtipendijs om-
nibus, ac ære alieno ob bellum hoc con
flato, tum ſi quid deinceps in appara-
tus belli erogatum fuiſſet, exolutis, reli
quum ex tributo eo futurum eſſet, in
Rauenſe ęrarium inferretur. Venerant
huc, quemadmodum ſuprà demonſtra
tum eſt, legati Moſcouitici, per vniuer-
ſam Poloniam tãquam in triũpho du-
cti. Hi nouis mandatis à Principe ſuo ac
ceptis, denuò hîc ad colloquia admiſ-
ſi, primùm Neuelenſes conditiones vr-
gebant; quibus rei tranſigendæ à Litua-
nis Senatoribus certam ſpem factã ſibi
dicebant. quibus cùm alijs rationibꝰ re-
futatis, tũ quòd maioribus poſtea ſum-
ptibus à Rege factis, Sauolociaque ca-
pta non integra amplius res eſſet; tan-
dem more ſuo diu prius licitati eò deſ-
cenderunt, vt & alia, quæ antè obtule-
rant caſtella Liuoniæ, vrbibus ac caſtris
potioribus Felino, Derpato, Mariem-
burgo, Parnauia, ac Narua, Principi
ſuo receptis reliquis omnibus Regi de-
cederẽt. Rex niſi omni Liuonia, hoſtis
decederet, alia conditione pacem ſibi
faciendam cum eo non arbitrabatur.
Hæc ſententia ordinibus propoſita, pu-
blicè quoq; omnibus placuit. Adhibiti
colloquio cum Moſcis huic ex nobili-
tatis nuncijs aliquot fuerunt, quò tergi
uerſatione Moſci perſpecta, tota de re
ipſi pleniùs collegas ſuos edocere poſ-
ſent. Vtriſque in ſententia permanen-
tibus, infecta re à colloquio receſſum
fuit. Rex ita à comitijs diſceſſit, vt biẽ-
nij tributo ab ordinibus ſancito, non
priùs pacem ſe facturũ cum hoſte pol-
liceretur, quàm is vniuerſa Liuonia ex-
ceſſiſſet. Sub finem comitiorum nuncij
nobilitatis per Staniſlaum Priemſciũ,
quem à bello reuerſum nobilitas maio
ris Poloniæ nuncium creârat, & tũ nun
ciorum illud nobilitatis collegium ini
tio comitiorum Marſchalcum è more
prodiderat, rege adito, vt remotis, qui-
bus in ſenatum ingrediendi ius non eſ-
ſet, dicendi poteſtas ſibi fieret, petebãt;
re impetrata, rogant operam dare Rex
velit, vt ea expeditione bellum finiat:
ita nobilitatem, maximè familias eius
ruſticas, quarum ſalutem ſine ſuarum
quisque fortunarum detrimento ne-
gligere non poſſit, tributis exhauſtas, vt
maioribus ferendis pares vix ſint futu-
ræ. Reſpondit Rex per Cancellarium;
bellum pacis ac publicę vtilitatis cau-
ſa à ſe ſuſceptũ minimè ex inſtituto à ſe
ali: hoſtem eò redactum, vt, ſi bellum
continuetur, non adeò magno negotio
confici poſſit: ſe tamen cõſentientibus
ordinum ſtudijs libenter cõceſſurum:
quamprimumq́ue ad tradendam ſibi
Liuoniam hoſtem adduxerit, impetu-
q́ue eius repreſſo reipublicæ ocio ac
ſecuritati conſuluerit, paci, quæ cum
publica dignitate atque vtilitate con-
iuncta ſit, nullam moram facturum.

Publicè indè more maiorum Regi va-
ledicentes, vt de domeſticis etiam re-
bus, ac inteſtinis incommodis ſanan-
dis cogitationem ſuſcipere velit, ro-
gant: nominatim de Regum eligen-
dorum ſtabili aliqua ratione conſtitu-
enda petunt; vtq́ue ijs de rebus, quàm
primùm commodo reipublicæ id fa-
cere poſſit, comitia habere velit. quò
maius antea diſcrimen reſpublica adi-
erit, cùm partibus in diuerſa ſtudia ſciſ-
ſis, in duos Principes Reſpublica di-
ſtracta fuerit, eò nunc, poſtquàm metu
hoc liberata ſit, ne idem periculum de-
nuò ſubeat diligẽtiùs prouidendũ ſe do
cent. Accedêre huc controuerſias, quæ
inter ſacrũ & profanũ ordinẽ interce-
dant; quarum & ipſarum non leuem
ratio-

rationem ſibi ducendam, vtque omnes
tandem tollantur, plurimùm Reipub:
intereſſe iudicent. Oſtendit Rex per e-
undem Cancellarium, non minori ſtu-
dio ad domeſticas res rectè conſtituen-
das, quàm ad perficiendum ex ſenten-
tia bellum ſe ferri: & qui bellicarum
rerum laudem non aſpernetur, eo ma-
iori tamen domi bene conſtitutæ Rei-
pub. quàm maximè diuturnæ memo-
riæ relinquendæ ſtudio ſe teneri, quod
ſine hac ne ſuperiorem quidem glori-
am ſtabilem perpetuamq́ue eſſe poſſe
perſpiciat. De interregnorum ratione
quoties cogitet, quanto in periculo ſu-
perioribus temporibus Reſpub. fuerit,
quibus electionum ac ambitionum ſtu
dia ea tamquam fluctus quidam illam
exagitarint; cùm nõ minùs hanc, quàm
in qua natus ſit, omni ſtudio ſibi am-
plectendam, eò chariorem etiam ha-
bendam intelligat, quò maioribus ho-
noribus atque ornamentis ſuſceptum
ſe affecerit, cohorreſcere ſe animo, ag-
noſcereq́ue non niſi ſingulari benigni-
tate diuina in commodiorem ſtatum
eam perueniſſe. Iam vt de certa electio-
num ratione deliberatio ſuſcipiatur,
intelligere ſe: ſi id fiat, quantum & in
re ipſa difficultatis futurum: & ſi quod
verẽdum videatur, occulta aliqua Rei-
publicæ vulnera ea nudet, incommodi
indè metuendum ſit: ſuam quidem o-
peram atque authoritatem Reipub. ac
ordinum voluntati nõ defutura. Idem
de concordia inter Eccleſiaſticum &
ciuilem ordinem ſeſe iudicare: nihil ea
poſſe ſuſcipi vtilius, atque ad Reipub.
ſtabilitatem magis neceſſarium: ſed v-
tramque ad rem conſenſu animiſq́ue
ab omni odio & affectione vacuis opus
eſſe. Proinde ſibi quidem ſummæ curæ
ea fore: hortari autem ipſos quoque vt
animos ad deliberationes rerum ha-
rum ſedatos, nulliuſq́ue alterius rei,
quàm patriæ ac publicæ ſalutis & dig-
nitatis ſtudio deditos afferant. Horta-
tus indè quemadmodum & ſuperiori-
bus temporibus fecerat, vt per abſenti-
am ſuam otio & tranquillitati publicæ
pro ſe quiſq; ſtuderet, ac animo ad quæ-
uis pericula excipienda parato eſſet,
fauſta quæque ac felicia, vtq́ue vtriq;,
tam qui domi mãſuri eſſent, quàm qui
in bellum ituri ita rem gererẽt, vt mox
læta vtrinque gratulatione, in mutuos
complexus ruerent, precatus ijs fuit: ad
quam vocem plauſu à circumfuſis exci
tato, Cancellarius eum ipſum plauſum
lætum omen futuri ſucceſſus, ac non
diuturni belli Regem accipere intulit.
Sub idem comitiorum tempus Sueciæ
Rex, quibus partibus hac expeditione
bellum orſurus Rex eſſet, per literas à
Rege quærebat. Rex pro eo, quòd an-
tè ad bellum hoc maximè Sueciæ Rex
hortatus ſe fuiſſet, ac mutua neceſſitu-
dine celandum eum conſilia ſua non
ratus, Pleſcouiam ſe eo anno ire in ani-
mo habere ei oſtendit: petentiq́ue le-
gato eius, vt militem quem in Germa-
nia intercipiendæ legationis Moſcoui-
ticæ ad Principes Chriſtianos miſſæ cau
ſa ſcripturus Sueciæ Rex eſſet, volunta-
te Regis per ditiones ac portus eius du-
cere ſibi liceret, literas quarum autho-
ritate id facere poſſet, dedit. Ijſdem tem
poribus Philo Kmita qui Lucenſi præ-
ſidio præfectus à Rege fuerat, ne miles
otio ac deſidia interim corrumperetur,
Chelmam Moſcouiticam, quod caſtrũ
ſupra Louatum fluuium ſitum eſt, Mar
tinum Curtium & Gabrielem Holub-
konem miſit. qui cùm ex captiuis cog-
nouiſſent, opidum iam ante Moſcos
more ſuo incendiſſe; ex eo vnam do-
mum ſub caſtro ad excubias agendas
ab hoſte relictam; noctu progreſſi, cùm
antequàm illuxiſſet, eò perueniſſent,
Curtio domum præteruecto ac à ter-
go excubijs ſe obijciente, fugaq́ue in ca-
ſtrum intercluſa omnes concidente,
Holubko caſtrum incendit. Ab alia
parte Sibricus Sauolocienſis præſidij
præfectus homines agri eius omnes ad
ſacramentum euocârat. quinque au-
tem antiquitùs territoria ad Sauoloci-
am pertinent. Venerant in his Voro-
necienſes aduocato, Polonico more ſi-
bi creato. Opidum autem Voronecia
eſt ſupra Sauolociam ad Sovcam flu-
men ſitum; propterq́; fluminis eius op-
portunitatem, quod in Velikam flu-
men, indeq́ue ſub Pleſcouia in lacum
Pelbam ac ſinum Finlandicum influit,
commercijs ac habitatorum numero
amplum olim fuit. Caſtrum quod ad-
iunctum habuerat in tot vicinorum ac
munitiſſimorum aliorum copia deſer-
tum à Moſcis fuerat. Itaque cum opido
nullo opere munito præſidium Sauo-
locienſe facilè potiturum cogitarent;
quo id antè incenderent; maximè au-
tem, quod opidani ad Sacramentum
conuenerant, vt ad deterrendos alios
omnia cruciatus exempla in eos ede-
rent, copijs aliquot collectis repentina
excurſione opprimendi eius cauſa con
uenerant. verùm re ab aduocato cogni-
ta, cùm ille in munere ac metu ſuo non
inuigilans certiorem mox Sibricum fe
ciſſet, hic ꝓfligatis Moſcis, locũ in quo
caſtrum

castrum fuerat, cum Kiralio occupat; præsidioq; ei imposito, corbibus militaribus pro tempore communit; agrestibusque ipsis, quibus loca vicina nota erant, ducentibus, crebras inde ex hostico prædas egit. Philo Kmita Chelmensis excursionis prouentu inuitatus eodem Sibrico ac vicinis alijs præsidijs sibi adiunctis, Priscam Russam quæ ad magnam Nouogardiam spectat, excurrit. Magna hoc loco Moscouiæ Dux salinarum vectigalia habet: frequentia item ac ampla commercia sunt. Opidum magis in salinarum ac negotiorum vsus constitutum, vtq; loco à finibus remoto, nullo opere munitum sine negotio diripuit, repletumq; militem præda reduxit.

REINOLDI HEIDENSTEINII SECR. REGII, DE BELLO MOSCOVITICO COMMENTARIORVM

LIBER QVARTVS.

SOLVTIS ad eum, quem superiori libro ostendimus, modum comitijs, Rex militē, quanto in supplementum ad bellum opus erat, Samosciū quàm celerrimè scribere, matureq; in Lituaniam adducere iubet. Ipse Grodnam rectà, indè Vilnam proficiscitur. Interim ad Christophorum fratrē Principem Transiluaniæ de nouo equitum ac peditum Vngarorum delectu scribit. Germani militis conquirendi Farensbekio per literas negotium datur; qui militis in inferioris Germaniæ bellis exercitati copiam se habere posse antè ostēderat. Samoscius, quò lectiorem peditatum haberet, Vrouecium ala equitum, cui præerat, missa, peditem ex sola nobilitate scribere iubet. subleuabantur apparatus hi interim, dum tributariæ pecuniæ conferrentur, partim ea pecunia, quam à principib9 acceptam suprà ostendimus, quamque præter eam Marchio in Prussia Dux subsidij loco miserat; partim propria Regis ipsius, maximè tamen equitum studio, quorū magnum numerum Samoscius euocârat; eaque ad bellum hoc alacritas erat, vt pleriq; nulla in auctoramentum accepta pecunia ad diē nihilominùs conuenirent: complures in ipsis castris demum stipendiorum partem acciperēt. Grodnam iam Rege progresso, nūcius cum literis à Mosco ad eum venit: mox alios cum amplioribus mandatis, quibus conuenire pacem posse existimet, affore: Interim ne vllum exercitū Rex cogat, néue vlteriùs progrediatur; posse eū & impensæ & labori parcere. Veniunt legati: colloquium petentibus datur. Re diu more eorum ducta, atq; vtrinq; disputata, eò tandem descenderunt, vt Narua, Nevschlossio, Derpato, Adseuio, Nouogrodeco Liuonico, Nevhaus à Germanis dicto, exceptis, reliquam Liuoniam vniuersam vnà cum ijs locis, quæ antea receperant, Veissensteinio, Felinio, Parnauia, ac alijs omnibus Regi permitterent. Ostēderat Rex, nullam se prius pacis mentionem fieri passurum, quàm vniuersa Liuonia Moscus cessisset. Vrgebant legati, vt cùm sui principis nomine ostēderetur, quid præstiturus esset, sibi quoq; quid de ablatis principi suo restituēdis animi Rex haberet, demonstraretur. Repetebant autem vno Polotiēsi agro excepto, qui pristinæ ditionis regiæ fuerat, reliqua quæ superioribus annis bello capta erant, omnia. Demonstratum fuit, ita Regem principi eorum illa restituturum, si præter Velisium, quod nulla cōditione dimissurus Rex esset, castrum quoq; Sebesium quod id penitus intra ditiones regias situm esset, quò certior ac stabilior pax esset, vel tradidisset Regi, vel demolitus fuisset; quod quominùs recusaret, Regem vicissim Dryssam demoliturum; partis sumptus deinde in bellum facti nomine quadringenta aureorum millia Regi refudisset. Impetrârunt legati, vt ad principem suum referre ea sibi liceret; ac vt Regis nomine eadem ad illum scriberentur. Sub idem tempus Bochdanus Bilscius, cuius frater patruelis in amoribus Mosco erat, summamq; apud eum rerum omnium fidem obtinebat, ad Regem trāsijt. Miserat Moscus legatos ad Rodolphum Romanorum Imperatorem: ab eo vlterius deinde ad summum Pontificem Romam peruenerunt. Legatione ad summum Pontificem operam suam contra Turcam Christianitati pollicitus, & de Regis in se iniurijs questus perhibebatur; & vel secretò, vt ad

pacem cum hortaretur, petijsse: aut ijs tamen querimonijs, vt suas partes summus Pontifex interponeret, non nolle se satis ostendisse. In Poloniam frequentibus nuncijs afferebatur: cùm Græcæ sectæ homines pedes summi Pontificis pro more deosculari diu recusassent, tandem tamen id vt facerent, adductos. summus Pontifex Antonium Posseuinum, qui vnà in Moscouiam cum illis iret, ijs adiunxerat. Hic Moscis per regias ditiones itinere intercluso, ideoque per Germaniam Lubecam, vt inde Naruam traijcerent, se recipientibus, de legatione sua per literas certiorem Regem fecit, ac si voluntate eius id sibi liceret, per Poloniam & Lituaniam iturum se ostendit. Rex non modò illi permisit: sed ipsius quoque Mosci legatis idem se permittere respondit. Hi tamen, ne quid præter præscriptum principis sui facerent, Lubecam se contulerunt: indeque eodem quo venerant itinere in Moscouiam ad principē suum reuersi fuerunt. Iisdem tēporibus nuncius mortis Christophori Transiluaniæ Principis Regis fratris allatus, cùm Regi ipsi non leuē dolorem attulit: tum Moscum, qui auocato Rege rebus Transiluanicis sui interim colligendi spatium sibi datum iri cogitaret, vt pacem atque eas ipsas conditiones, quas paulò antè ab eo propositas fuisse ostendimus, iterum reuocaret, maximè animauit. Verùm Transiluanicis rebus ne à cura belli auocaretur, iam antè à Rege prouisum erat. Cogitans enim vltra incertitudinem rerū humanarum ætatem fratris prouectā: ipsum continuis articulorum doloribus confectum: antequam Varsauiam ad comitia iret, author fratri ac prouincialibus fuerat: vt filium eius Sigismundum in omnes casus Principem designarent. Quibus de rebus cùm legati Alexander Kendius, & Vladislaus Somborius Varsauiam ad Regem venissent, ex eius authoritate, domum postea illis reuersis, communibus ordinum studijs Sigismundus in Principem electus fuerat: tristibus læta Christophoro Principi fortuna temperante, interque duo funera vxoris vnum, ac minoris natu filiæ alterum, principatum Sigismundi filij interijciente. Maximam in pacis spem omnium iam propè animi venerant. Nam nec propter quadringentorum illorum milliū conditionem, si Moscus eam non accepisset, communibus ordinum bellū finiri volentium studijs defuturus Rex fuerat: nec Moscus, qui vniuersam quasi Liuoniam pacis cupiditate dimiserat, illorum quæ exceperat, castrorum causa bellū accepturus existimabatur. Itaq; inducias etiam ad certam diem, intra quam denuò Moscus respōderet, Rex ei concesserat. Verùm intellectum mox fuit, iam tum legatos, quomodo à propositis conditionibus discederent, cogitare. Vincentius erat, de quo antè mentionē fecimus, in finibus Moscouiticis, qui ad Smolenscam pertinent, ductor Kosakkorum. Hic cùm transgressis fines legatis sese adiunxisset, posteaque eodē itinere Vilnam cum illis profectus, familiariùs inter eundum ad eos sese applicasset, solicitare hominē, vt ad principē suum transfugeret, cœperunt. Ille constanter primò pernegârat: cùm vrgeretur, tandem Vilnæ ad magistratum rem detulit: ex eius sententia simulat transitionem: quæ quò gratior principi eorū esset, nec sine pretio operæ ad illum veniret, vt aliquas magni momenti literas, quas ad eū deferret, sibi committerent, postulat. Illi polliciti, vt priùs tamē aliquo argumēto fidem eius exploratam haberent, vt in vna priùs re conficienda operam suam sibi nauet, rogant: tempusque quo profecturus Rex sit, quaq; iter facturus, exploret. Re ad magistratum delata, quò magis fides ei haberetur, iter regis ex fide descriptum datum illi fuit: quo à perfuga quasi pignore fidei accepto, literas ad principem suum perferēdas ei tradunt. In ijs vt magno animo sit, eum hortantur. Nam & paucas omnino à Rege copias cogi: & quod mortuo fratre Transiluanicæ res præsentiam eius desideraturæ sint, maximè cū Turca ijs imminere dicatur, minùs huic bello eum vacaturum. Per idem verò tempus, & quod Vilnæ Rex substitit, Plescouiam, quam hoc bello petitū iri sibi persuaserat, omnibus rebus Moscus firmat. muros vetustate neglectos magnis operibus reficit: nouas ad priores munitiones adijcit: præsidia ex alijs arcibus omnibus detracta vnū hūc in locum cogit. Ab altera parte Pontus Gardianus Gallus, quem Sueciæ Rex collocata ei in matrimonium filia naturali militiæ præfectum fecerat: extrema quædam Liuoniæ castella, quæ ad Osiliā & maritimam Liuoniam pertinent, occupat. Iam ab initio cùm primùm in Poloniam Rex venisset, Sueciæ Rex per oratorem suum vehementer Regem ad bellum contra Moscum hortatus, fœderis ac societa-

tis contra communem hostem mentionem intulerat. Miserat tum ijs de rebus ad eum Rex Ioannem Herbortum Castellanum Sanocensem: propositæq; eæ vltro citroq; cōditiones fuerant, vt Reualiam quoq; regi traderet; vtq; quæ cis Naruam flumen essent, Poloniæ Regi cederent; quæ vltra Naruam Sueciæ finitima versus oceanum glacialem cōmunibus copijs occuparentur, ad Sueciæ Regem pertinerent. cumq; bellum interim differendum sibi Rex non iudicaret; quo tempore Polotiā ibat, denuò Laurentium Goslicium Vilna ad Sueciæ Regem miserat; per quem in armis iam se esse ei ostenderat, & vt ipse à suis quoq; finibus in Moscouiam cum exercitu irruptionē faceret, eum hortatus, auxiliorum & belli communicandi rationes quasdam proposuerat: ac ostendente tum Rege Sueciæ nolle se sibi prę scribi, quas in partes copias suas mitteret, omniaq; occupantis fore: Goslicius quemadmodum iussus fuerat, Liuonia tamen vt abstineret, postulârat; cuius causa & maximè bellum Rex suscepisset, & quam optimo iure pertinere ad se sciret: Regemq; ius in Liuonia Reip. & suum negligere non posse prædixerat. Nunc cùm id accederet, vt Liuoniā ferè omnem per legatos Moscus ei detulisset, quo in statu res essent, cùm Sueciæ Regem, tum militię pręfectum eius iterum per literas certiorem Rex fecit; vtq; Liuoniam non hostis, sed suam opinione iam præcipientes, omninò ab ea sibi temperarēt, ac alijs potius in partibus, si ita eis videretur, bellū cum hoste administrarēt, postulauit. Vilna tormentis ac instrumento militari omni Postauam pręmisso, ipse Disnam profectus fuit. Vbi de exercitu hostili ad Smolenscam coacto, eiusq; in Mohilouiensem, & Sclouensem agrum incursione cognouit. Erant in hibernis eorum locorum aliquot equitum turmæ. ex quibus cum Christophori Radiuili, & Martini Kasanouij turmæ, diuersis locis in palantes incidissent, secundisq; aliquot prælijs cum copijs ijs conflixissent, non diu in nostro commoratæ, mox intra suos fines se receperunt. Rex tamen nuntio hoc de incursionibus hostis allato, continuò Christophoro Radiuilo, qui tum Disnæ vnà erat, ad eas quas antea habebat, turmas equitum, alias Polonorum nonnullas, quæ ijs in locis ad Borysthenem in hibernis erant, peditatusq; ac leuium tormentorum quæ nauibus Vitepsciam præmitteret, certū numerum attribuit. Ei mandat, vt rectà contra hostem tendat: dataque facultate prælium committat. si hostis iam recesserit, capto per Velisium medio inter Bialam & Toropeciam itinere, ab ea quoque parte metū hosti ostendat. Eodem tēpore Ioannem Thomam Droiouium præfectum Præmislien. ad Turcarum Imperatorem misit. Causę legationis hæ erant; vt quia fato Christianitatis sicut reliqua Vngaria, ita Transsiluania quoq; stipēdiaria Turcæ facta esset, verereturq; Rex ne mortuo fratre Christophoro noui Principis imperiū grauioribus conditionibus Turca premeret; postularet, vt quibꝰ priores principes legibus principatū eum tenuissēt, ijsdem huic quoq; eū permitteret; nec si quid cōtra ea fieret, Regē patriæ suisque deesse posse ostēderet. Præterea verò vt de Ianculę Valachię Palatini iniurijs, quas frequentes is regiarum ditionum hominibus afferebat, quereretur; vtq; illo amoto Petrus Prior Palatinus in pristinū dignitatis locum restitueretur, peteret: Regemq; nec Ianculæ vicinitatem ęquo animo ferre, nec suorum iniurias, vti nec deberet, neglecturum profiteretur. Priꝰ legationis caput mox obtentum; alterum in aliud tempus dilatum fuit. Sub idem autem tempus in Tartaris quoq; tumultuatum fuit. Deuletes Chiereiꝰ, qui nouissimè apud Tartaros imperitârat, plures liberos reliquerat. successerat huic in imperio, qui nunc rerum apud illos potitur, Mahometes Chiereius; qui cùm præter alios fratrem haberet ætate proximum Adleum Chiereiū magni & ipsum animi & apud populares virtutis opinione, interficere eum non ausus; cùm aliâs instituto Turcico apud Tartaros etiam plerumq; eius, qui in principatu succedit, securitatis causa cæteri principum liberi è medio tollantur; quò minùs tamen cupiditati eius loci relinqueret, Galgam creârat. Is summus militiæ præfectus est, eaque authoritate, vt & viuo principe proximam secundùm eū potestatem obtineat; & mortuo in imperio succedat. Adleo à Persis capto, ac interfecto, eadem ratione Haliū Chereium alterum ab eo fratrem magistratu eo tradito, successionis spe sibi deuinxerat. Verùm confirmatus postea ætate filij Saditi, amoreq; paterno impulsus, deiecto fratre, filium eius in locum suffecerat; veritusque ne iniuria hac irritatus cum altero minore fratre Salomete Chereio contra se cōspiraret; ad parricidij crudelitatem, quā antè seu metu seu miseratione retentus intermiserat,

redierat;

redierat; priusq; q̃ illi moliri quid cōtra se possēt, interficere eos conatꝰ fuerat. Hoc periculi metu ꝓfugere illi coacti, cū diu exagitati in finibus oberrarēt, à Kosakkis excepti, adq; Michaëlem Visnouecium præfectum Cirkassiensem adducti fuerūt: à quo certior de ijs Rex factus, vt in suum reditum retinerentur, iussit. Ipse instrumento belli grauiore primò per Disnam in Dunam, indè vlterius per Dryssam flumen, nauigatione, quemadmodum ostēdimus, iam antè explorata nauibus præmisso; Disnæque parte aliqua exercitus recensita Polotiam venit. Ibi dum alijs copijs recensendis operam dat, Christophorus Derssekus, qui petentibus legatis Moscouiticis, à Rege ad Moscum missus fuerat, cum literis ab eo redit. Longè alio eæ argumēto, quàm superiores fuissent, scriptæ erant. quæ ab initio acta essent, multa & longa oratione repetita inuidiosè omnia interpretabatur: quæ per legatos antè Regi obtulerat, irrita rursum faciebat: maximè quòd Neuelensibus conditionibus stare Rex noluisset: quòd vt Sebesium demoliretur; bellicique sumptus nomine pecuniam ab se flagitasset, exagitabat. quòd non in eodem statu rem esse, quo Neuelæ fuerat, ac interim in oppugnanda Sauolocia maiores sumptus se fecisse Rex diceret, cuius coactu, aut rogatu Sauolociam cepisset, interrogabat. potuisse eū supersedere labore hoc, non sua voluntate factum, vt eam occuparet: Pecuniam verò quòd flagitaret, scire eum, nolle se tributarium eius esse: impensas autem belli imputare, aut earum nomine pecuniam postulare inauditum inter principes esse. Sebesium se puero, dum Sigismundus Rex rerum in Polonia & Lituania potiretur, conditum, eiusque perpetuò postea, etiam cùm Polotiam in potestate Reges Poloniæ haberent, in possessione se fuisse: præterea vt maximè ille Sebesium, Rex Dryssam deleret: tamen cùm visum esset, Dryssam iterum Regem restauraturum: denique semper aliquid reperturum, quod nouum à se postularet. Nobilitatis nuncios ad colloquium cū legatis adhibitos criminabatur; idq; in inuidiam suam factum ferebat. Indignabatur & oratores nullos à rege ad se mitti: Itaque se quoque nec post quinquagesimum aut quadragesimum annum oratores vllos missurum confirmabat. Multa de Liuonico iure suo aspergebat. In Regem autem ipsum acerbissimè inuehebatur; modò quòd non regio genere natus esset: modò crudelitatem in victos, adipis detracti argumento, de quo suprà dictum est, vsus: modò in eosdem indulgentiam, qua ad transitionem eos inuitaret, tum quòd globis candentibus inusitata ratione Sokolam incendisset, fraudem ac dolos ei exprobando. Rex literis hisce acceptis, ostendit legatis etsi iure gentium hostium loco habere eos posset, qui pacis petitione simulata, speculandi, circumueniendique sui causa ad se venissent; nolle se tamen ob eorum perfidiam à perpetua mansuetudine atque lenitate sua recedere; itaque ipsi ad suum principem reuerterentur: literis eius per suum hominem se respōsurum. Proficiscitur cum his Antonius Posseuinus; quem à Summo Pontifice ad Moscum missum suprà demonstrauimus. Ei præfectos, qui Velisij capti fuerant, Rex condonauit. Sauolociam indè, siluis vt in pacato nō magna molestia superatis, pontibusque & latioribus vijs iam antè iussu regio Sauolociensium opera munitis, peruenit. Hic & si omnium ferè aliorū opinione Plescouiam sine vlla dubitatione hac expeditione eundum tamquam præiudicatum iam videbatur, quò rectiùs tamen in re pręsenti omnia statuerentur, ad consilium de eo Rex retulit. Valuit plurimū apud omnes ferè cùm vetus persuasio, tum ipsa rerū gerendarum series, bellique suscepti ratio; quòd ea vrbe in potestatem redacta, Liuoniam simul vniuersam, quæ tum vnica belli causa erat, ei accessurā inter omnes conueniret. Rex tamen, ac pauci cum eo an non magnam Nouogardiam rectiùs iretur, dubitabant: cuius etiam nobilitatis motus aliqui contra Moscum audiebantur. sed periculi plena res videbatur, relinquere à tergo vrbem amplissimam, in quam omnes quasi hostiles copiæ conuenissent: quæ magnam & bene ad Nouogardiā gesta re ad reliqua perficienda moram: & si non tam bello, quàm tēpestatibus, contagio, alijsúe incommodis in hostico offensum esset, grauem recipiētibus se metum allatura esset. Derpatum vnus Veierus eundum cēsebat, cùm eadem ratione; quòd præsidij eius magna parte ad Plescouiæ defensionem deducta, facilior expugnatio eius futura videretur: tum quòd per eam ipsam ad reliquam Liuoniam vniuersam, quę vna bello eo petebatur, aditus futurus esset. Vicit plurium consensus, rerumq; ipsarum cōtinuus quasi ordo, qui primò Plescouiam objiciebat, eò vt iretur. Et

ſi enim per Louatum flumen, quod à Lukis Nouogardiam tendens magna ex parte in noſtra poteſtate erat, regreſſus exercitui dari videretur; quòd tamen naues omnes ſubtractæ ab hoſtibꝰ eſſent, nec aliarum fabricādarum tam exiguo temporis ſpatio in prouincia noua & dubia facultas data eſſet: flumen præterea Louatus non per omne anni tempus nauigabile eſſet; hac quoque re non multum iuuari poſſe exercitus videbatur. De caſtellis quæ à lateribus imminebant, diu Rex dubitabat, tentandáne oppugnatio eorum ſibi eſſet, priùſquam Pleſcouiam iret, an in aliud tempus differenda. Ex ijs Kraſnohorodam, cuius oppugnationem Sigiſmundi Auguſti exercitus fruſtrà olim tentauerat, & alterum Veliam Moſcus, quòd teneri ea poſſe diffideret, tormentis priùs apparatuque omni deportato, ſub idem tempus ipſe deleuit. Reliqua erant Sebeſiū, Opocka, Oſtroua. Sebeſium & ſi ad læuam Dunam verſus à tergo relinquebatur, nauigationemq́; fluminis infeſtā reddere poſſe videretur: tamen quòd per ſiluas, locaque magna ex parte inuia, ac difficilia, iter illac eſſet, præſtare viſum fuit, vel in aliud tempus eam differre; vel ſi pax interim coiret, aliam quādam munitionem ei opponere, quàm nunc maiorum rerū gerendarum tempus, ſiluis, viarumq́; difficultatibus ſuperandis, ac ipſa tandem oppugnatione eximere. Opocka non ita viæ imminere videbatur, vt nō commodè declinari poſſet: præterea flumē Velika ſupra Opockam nondum eius altitudinis erat, vt tormēta apparatuſque bellicus demitti per eum poſſent; quam commoditatem vel maximè quidam ſpectabant; ac vt nauigabile eſſet, Pleſcouienſi tamen oppugnationi mora vlla minimè interponenda videbatur. Accedebat huc, quòd ex propinquis pręſidijs Sauolocienſi & Voronecienſi facilè excurſiones eius prohiberi poſſe exiſtimabantur. Interim opportunè accidit, vt ſub idem tempus Koſakki Kraſnohorodam à Moſco deſertam, ſubitario opere cōmunirent, quò prædis ex hoſtico agendis ſedem in ea collocarent. Mittit eò Rex mox copias nonnullas cum leuioribus tormentis aliquot, locumq́; militaribus corbibus diſpoſitis diligentiùs communiri, Sebeſienſeque; & Opocenſe præſidia diſtineri indè iubet. Itaq́; Kraſnohoroda, Sauolocia & Voronecia occupatis, è quibus non difficulter Sebeſienſes, & Opocenſes contineri poſſe viderentur, illis omiſſis, Oſtrouia ſola quæ in ipſam viā Pleſcouienſem incurreret, relinquebatur. Ad Chriſtophorū Radiuilū, quem contra hoſtis ad Boryſtenem excurſiones miſſum ſuprà oſtēdimus, ſub idem tempus Philonem Kmitam etiā, ac Lituanicos Tartaros à Vitoldo quōdam Duce agris in Lituania donatos, Michaële Haraburda illis præfecto ſe coniungere, hoſtemque ancipiti metu diſtinere, mutuiſq́; populationibus priores excurſiones eiꝰ vlciſci iubet. literaſque ea de re ad Radiuilum dat. Priùs quam Sauolocia Rex moueret, tabellarium cum litteris ad Moſcum mittit. ijs etſi nec illius criminationes quicquam de dignitate ſua detrahere poſſe ſtatueret: & armatum hoſti maledicere infra animi ſui magnitudinem iudicaret; ne tamen ille è ſilentio Regis, more ſuo maiores ſibi ſpiritus ſumeret, ad priores eius reſpondet. Quæ acta ante id in inuidiam à Moſco vocabantur, vt quæque geſta ſint, oſtendit: conditionibus Neuelenſibus cur ſtare nō potuerit, demonſtrat: nihil per iniuriam, aut præter morem aliorum principum Chriſtianorum ab illo ſe poſtulaſſe docet: vt Sauolociam oppugnaret, nullius precibus adductum ſe reſpōdet. ſed id vt faceret, pertinacia & iniurijs eius ſe coactum; quæ nec ſe quieſcere, donec armis ius ſuum conſequatur, patiantur: nec ipſum niſi armorum metu admoto animū ad æquitatē aduertere. Quantum in ſe fuerit, ſe feciſſe, vt per Oratores eius aliquoties teſtificatus ei ſit, quò diutius cauſam duceret, quoq́; ad maiores impenſas tergiuerſatione ſua ſe prouocaret, eò grauiores poſtea conditiones ſe ei ferre neceſſe habiturū. Sumtus in bellum factos & aliorum principum Chriſtianorum more ac exemplo ſe repetijſſe: & nihil æquitati cōuenientiùs eſſe, quàm vt à quo iniuria profecta fuerit, ab eodem omnis iniurię cauſa præſtetur. quod quoniam illi graue videretur, ſciret poſthac non de Liuonia, aut belli eius ſumptibꝰ, ſed ſumma rerum ſe dimicaturum. Quòd Sebeſiū puero ſe cōditum diceret; qua maximè ratione ius ſuum oſtendere ſe confideret, ea malam fidem eius maximè detegi. Nam cùm regia Polotienſis ditio ad Dunam flumen ſemper pertinuerit, intraque eam nuper Sebeſium excitatum fuerit, ſatis argumenti eſſe in alieno iniuſtè ædificatū fuiſſe. An autē ad priores cōditiones, nouas ſubinde Rex adiecturus fuerit, ſi priùs ijs cōditionibus, quas Rex tuliſſet, aſſentiendo periclitatus fuiſ-

ſet, tum certi aliquid aſſeuerare eum potuiſſe. Nuncios nobilitatis ex ipſius vtilitate ad colloquium cum legatis eius adhibitos fuiſſe, quò quæ conueniſſent, maiorem firmitudinem haberent. Quòd Oratores ad eum non mitteret, non eſſe, quod ſe accuſaret; neque enim legem vllam de mittendis oratoribus cuiquam perlatam, præterquàm vel vſus, vel voluntas cuiuſque vnicuique imponeret: omninoque iudicij potiùs quàm neceſſitatis rem eſſe. Quòd facturum ſe negaret, vt nec ipſe poſt quadrageſimum annum vllos ad ſe oratores mitteret, facilè ei credi: magnā hanc bono etiā viro ne dum Tyranno viuendi vſurā eſſe: non miſſurum igitur poſt quinquageſimū aut quadrageſimum annū: at miſſurum fortaſſis citiùs: Regem quidem nihil hac in re temere ſibi præſcripturū. Docet & de Liuonico iure. Ad conuitia eius reſpondet, neque ſe eum eſſe qui contumeliā vllam accipere poſſit; nec in Moſcum, cuius turpitudo & crudelitas omnibus nota ſint, rectè hāc alios inſectandi perſonam cōuenire. Regē ſe non tam moleſtè ferre non natum eſſe, quàm gaudere, quòd virtute ſua ad regnū peruenerit: quòd ea ratione ad honorem hunc euocatus ſit, quà ſummus Pontifex à Cardinalibꝰ, Imperator qui principem inter Chriſtianos principes dignitatem obtinet, ab Electoribus Germaniæ: qua multi alij reges ac Principes omnibus temporibus à ſui quiſque regni ordinibus. Interim præclarum ſibi ducere priuato loco, nobilibꝰ maioribus ortum, qui rebus Chriſtianis egregiam ſæpè operam nauârint, ampliſſimos honores geſſerint, prouincias adminiſtrârint, magnaque virtutis & pietatis laude floruerint, cùm maiores ſui reges non fuerint, virtute tamen ſua regnum ſe adeptū eſſe; cùm illum, niſi ita, vt eſſet, natus fuiſſet, mores eius quemuis potiùs alium quā principē facturi fuiſſent: minimeq́; illi inuidere, quòd non plurimorū de eo hominū iudicium, aut ſpectata virtus eius potiùs, quàm mulieris Glinſcij Sigiſmundi quondam regis proditoris filiæ vterus, Moſcouiæ dominum impoſuiſſet. Crudelitatem in detrahendo è nonnullorum cadaueribus adipe primùm non à ſe profectam: deinde nihil in eo contra pietatis officium hominumque Chriſtianorum morē, qui vt viuis tanto rectiùs conſulerent, ex medicorum diſciplina, vel in minutiſſimas partes mortuos diſſecarent, admiſsū: ridiculam aūt miſericordiā eſſe ipſius, qui cùm in viuos omnia cruciatus exempla edat, mortuorum cura ſe affici præ ſe ferat. Eiuſdem generis eſſe, quòd clementiam & lenitatem erga victos ſuā criminaretur. Non ſatis enim ſibi conſtare, qui modò crudelem, modò nimis lenem quereretur; indignareturque, quòd non omnes, quos in præſidijs expugnatis Rex cœpiſſet, excruciatos interfeciſſet. Quòd Sokolam inuſitata ratione flammis à ſe deletam, vitio ſibi verteret, in eò non tam fraudem aliquam illum arguere Regis, quàm detegere propriam inſcitiam ſuam; quæ vt omnibus in rebus maxima eſſet, ità militaris rei multa pręclara inuenta adhuc eum fugere. Reſpondet & alijs de rebus quàm copioſiſſimè: quæ omnia accuratiùs hîc commemorare, præterquàm quòd epiſtola ipſa in manus hominum peruenit, nō etiam noſtri inſtituti eſt. Sub finem epiſtolę ad ſingulare certamen eum prouocat: eamque Ruſſicè & Latinè ſcriptam ei tranſmittit. neúe nimis ſibi placeret, quæque aliorum de ſe hominum iudicia eſſent, cognoſceret, libros de immanitate eius paſſim per Germaniam editos vnà ei mittit. Sauolocia Voroneciam Rex progreſſus militarem diſciplinam prioribus legibus partim emendatis, partim auctis accuratiùs eo loco ſanxit; legeſque de ea ſcriptas primùm ſenatoribus, deinde militi; præfectis omnibus differendi de ijs facultate permiſſa publicè propoſuit.

Quibus ab omnibus probatis præfecti militares, vt ducem exercitus crearet, eumque magiſtratū, qui ſolennis apud maiores in Repub. fuiſſet, reſtitueret, flagitârunt. Rex quòd partito in plures imperio militari, ſuperiori anno nec ſatis diſciplinam caſtrenſem obſeruatam, ſe rebus vel minutiſſimis quibusq́; fatigatum, aliaq́; incommoda nonnulla extitiſſe ex eo meminiſſet, vocato priuatim ad ſe Samoſcio, cuius vtilem operam ſuperioribus expeditionibus, multis maximiſque rebus ſpectatā habebat, eum ſe magiſtratum hunc creaturum oſtendebat. Samoſcius magnitudinem eius, atq́; onus demonſtrando; ſeq́; ab omnibus rebus, maximè autem muneris huius expectatione imparatum acceſſiſſe oſtendendo, primò vt alij potiùs id traderet, aut ne ſibi ſaltem tantum oneris imponeret, petere, poſtea vehementiùs etiam deprecari cœpit: vbi nihil Rex remitteret, obtemperaturum ſe tandem Deo, & illi ſeu ad gloriam ſeu periculum ſe vocanti recē-

pit. Priuatim cum Samoscio re commu nicata, idem publicè deinde facit; consi lioque conuocato, quid suæ sit senten- tiæ, declarat. Re ab omnibus probata, per Andream Sborouium palatij Mar- schalcum, qua qui superioribus tempo ribus imperio militari præfuissent, no- minatim verò Ioannes Tarnouius ma- xima potestate fuissent, generalem ex- ercitus Ducem perpetuum Samoscium creat. Hic quemadmodum antea fece- rat, ita tum in publico quoq; præter o- neris eius magnitudinem, quod per se grauissimum, maxima etiam cum inui dia coniunctum esset; non eo etiam ap- paratu instructū se venisse ostendebat; vt tantum munus sustinere posset, qui scriptis ijs, quas Rex iussisset, copijs, eo animo profectus domo esset, vt quem- admodum superioribus expeditionib° fecisset, partē saltem aliquam belli sus- ciperet: cui summa rerum administran da esset, oportuisse eum priùs omnium ad summam belli pertinentium rerum cogitationem suscepisse: omnia explo- rata, cognita, parata antè domo attulis- se: ipsum inspexisse: legatos, ministros- que iam antè domi delegisse; quos etsi haberet, non haberet tamē plures, quā qui copijs tantùm, quas ipse scripsisset, ducendis administrandisque suppete- rent. Tandem quemadmodum antea priuatim, ita tum publicè magistratum accepit. Constitutis rebus ijs, exercitum vniuersum recensere Rex instituit. Præ ceteris longè ornatissimę in lustratione hac Polonorum equitum turmæ com- parebant. cùm longè plures ex amplis- simis quibusque familijs, quàm vlla a- lia superiorum expeditionum ad bel- lum hoc conuenissent. inter alios Sa- moscius ad priores copias suas, quas superiori æstate à se conductas, hieme in Samogitia contra hostiles in Liuo- niam irruptiones mandato Regis col- locârat, aliquot ornatissimorum equi- tum millia adiecerat. omnes hi ad du- cis exemplum vt superiori anno atra- to habitu vsi fuerant, ita tum cærule- um sumpserant. Par his suo genere pe- ditatus erat: Vrouccianus præsertim ex sola nobilitate scriptus. Nec multū de proximi anni studijs & apparatu Litua ni quoque remiserant. Itineris ratione à Rege cum Samoscio constituta, à de- xtra Lituani iuerunt; ijs aulicus miles, qui ad Gedanū fuerat, perq; absentiam Ioannis Sborouij à Christophoro Nis- cicio regebatur, attribut° erat. partē co- piarū aliarū cū Stanislao Tarnouio cla rissimę familię, senatori, q; ordinis viro, queq; locū castris deligerent, Ostrouiā ver sus Samoscius præmisit. cū eodem Veie rū & Vrouecium ire iussit. Tarnouius, quemadmodū iussus erat, castrū præter uectus in Plescouiensi via, qua præsidia in castrū ventura, nuntijs; exituri expe ctabātur, consedit: quæq; ad oppugnati onem pertinebant administrare cœpit. Interim Samoscius aduenit; castraq; ab inferiori parte ad Velikam flumen po- nit. biduò pòst Rex ipse cōsecutus fuit. Sita Ostrouia est in insula Velikæ flumi nis, φq; nullos à terra aditus habeat, in- dè nomen id quod insulam Slauica lin gua significat, accepit. Muros ex lapide satis firmos: propugnacula item cōplu- ra habet: vnum præcipuè in septentrio- nali castri angulo, à qua eadē parte por- ta atque aditus in castrum est, insignis magnitudinis, adque nostræ ætatis pro- pugnaculorum formam diligenter di- mensum, eo positu, vt duo castri late- ra, vnum quod ad septentrionem, al- terum quod ad orientem spectat, de- fendat. Cùm de oppugnatione cum Samoscio Rex deliberaret, animad- uertit, occidentale castri latus, ita modico flexu lunatum; vt nulli re- ctà linea secundùm id latus tormen- torum ictus dirigi possent, atque ita nihil ferè ab ea parte à tormentis periculi militi metuendum videre- tur. Itaque duo propugnacula altera, quæ in meridiem conuersa erant, tor- mentis verberare instituit; quod ijs à defensoribus nudatis, occidentali par- te iam antè, vt ostensum est, innoxia, sine periculo ad oppugnationem itu- rus miles videretur. Vngaris orienta lis anguli propugnaculum, Polonis occidentale attribuitur; perfectisque biduo munitionibus, & tormentis in- tra eas constitutis, ex vtrisque muri quati cœpti fuerunt. Ab Vngaris pro- pugnaculo, quod oppugnabant, in- de proximo muro continuis tormen- torum ictibus verberato, ruinis quibus- dam, quæ tamen præcipitem aditum in castrum præberent, patefactus ab ijs murus fuit. Poloni, curante apud eos tormenta Veiero, in fundamenta pro- pugnaculi, & inferiores fornices tor- menta conuerterant. cùm quòd ab infe riori parte facilior in arcē aditus fu- turus videretur: tum ne superiore turris parte à se occupata quod facere destina uerant, vt per fenestras eius sclope- tis indè rem gererent, exque interiore castri parte hostem propellerent, pulue re fundamentis subiecto circumueniri ab hoste posset. Vngari perruptas, quib° ab co-

rum munitionibus murus aper- tus erat, irrumpere mox conabantur. Represso impetu illorum à Samoscio, qui militem, quò ad maiores res inte- grior accederet, sine causa vulnerari nolebat, cùm rursum ab vtrisq; muni- tionibus summa vi tormēta cōtra mu- ros disploderentur, magisque murus ruinis aperiretur; hostes eodem die de- ditionem fecerūt. Iam nox appetebat. itaque cùm præsidijs adiunctis vlterius deduci non possent, atq; interim sepa- ratum in locum è castro traducerētur, plebs rusticana Lucensis cædis memo- ria perculsa, subitò magna voce vltrò in verba Regis se adigit. quo clamore aliquoties repetito, cū vim illis adferri Samoscius rarus accurrisset; narrabant iuratos se Regi, fidosque posthac fore; eòque clamorem tam altum sustulisse, quò vel ab ipsis Moscis exaudirentur. Cæteri, in ijsque Nascokinus præsidij præfectus, eius, quem legatione ad regē functum, posteaque captū suprà osten- dimus, propinquus, dimissi fuerūt. Rex antecursoribus, præmissis Plescouiam mox ipse progressus fuit. In primo ag- mine Balthazar Andreæ fratris Regis filius cum Vngaricis, Palatinus Braslа- uiensis cum Polonicis aliquot copijs incedebant. Hi vbi ad Cerēcham flu- men, quod ab oriente in Velikam influ it, venerūt, ex Vngaris quidam flumen transgressi in tres partes copias suas di- stribuerunt. Prima ex ijs rectà Plescoui- am contendit: duæ reliquæ diuersis lo- cis in insidijs consederunt. Ex ijs primi cum hostium excubijs congressi, mox pedem referre cœperunt: hostes quod erat, insidias veriti, recedentes tamē se- cuti, postquàm secundi ex insidijs con- surrexissent, nihil amplius veriti, quòd numero vtrosque superarent, effuseq; insecuti, ad tertios protracti fuerunt: à quibus reliqui in fugam coniecti: tres Boiarici generis capti, ac in castra ad- ducti fuerunt. ex quibus, quantum in vrbe virium esset, quid præsidij animi- que hostes haberent, cognitum fuit. Si- mili euentu Sigism. Rosnius, qui cum veteranorum Polonorum copijs, quas Lituanis adiunctas suprà ostendimus, missus fuerat, ac deinde Germani ali- quot equites, inter quos Rhederus Siles- sius voluntarius erat, excursione ad vr- bem facta, captiuos aliquos adduxerūt. Samoscius ipse primùm Cerecha flumi ne, indè Plescouia amne transito, situs cognoscendi causa vrbem circūuectus fuit. accidit hic, vt cum Vrouecio vno assumpto, alijsq; subsequi se iussis, quò accuratiùs situm vrbis è propinquiori loco cognosceret, sub ipsos quasi mu- ros contra portam quandam successis- set, conspicati eum hostes, alā equitum contra eum emitterent; eaq; cùm intra teli iactū ad eum accessisset, Samoscius- que etsi periculū videret, non tamen se cōmoueret, illa etiam insidias verere- tur, iustum temporis spatiū ex aduerso neutris se cōmouentib° constiterūt. In- terim qui tardârant accurrentes, impe- tu in hostes facto, in vrbē eos reiecerūt. Rex vbi propius ad vrbem accessisset, cognoscendi loci causa ipse quoque cum Samoscio eam circumijt. Ciuitatis Plescouiensis in annalibus Plescouien- sibus, qui in Poloriensi Bibliotheca in- ter alios reperti, in manus nostras per- uenerunt, circa annum ab orbe condi- to VI. M. CCCC XII. antiquissima mentio est; quo Thorium filium Ruri- ci principis Russiæ Olgam ex ciuitate ea in matrimonium accepisse, ex qua Suentoslaus filius natus ei sit, memo- rant. Indè varia cum vicinis gentibus bella ei intercessisse narrantur: maximè tamen Ikolos populos, quorum ab eo tempore cum imperio nomen quoque interijsse videtur, fœdere cū Nouogar- diensibus inito debellasse: cum Sudeti- bus, qui ea quōdam loca tenuerunt, in quibus Derpatum nunc est, & cum Ger manis Liuoniensibus prælijs contende runt; cùm vel à suis finibus eos prohi- berent, vel intra eorum fines bellum gererent. A Germanis capta etiam vrbs circa annum VI. M. DCC. L. traditur. Ab Alexandro autem filio Iaroslai ex stirpe Monomachi haud multò pòst in libertatem rursum vndicata. qui pro- fectus à Batti principe Tartarorū, auxi- lijsque Tartaricis adiutus cùm prælio Liuonienses superasset, ex pacto dein- de vrbem recepit. continentia tamen deinceps quoque bella cum ijsdem ci- uitati fuerunt. Illud satis apparet, eam & opibus plurimùm olim valuisse, & priusquàm à patre huius Basilio in ser- uitutem redigeretur, non modò pro- prijs legibus magistratibusque vsam, sed quod eo in loco magis fortassis mi- randum fuerit, egregiè etiam ijs tempe ratam fuisse. cùm primis Posadniki, quod si verbum verbo interpreteris, as- sessores significat, ex quibus senatus cō- stitutus fuerit, numerantur: in grauio- rum rerum deliberationibus, legatio- nibus audiendis, dimittendisque: fœde- ribus sanciendis: eligēdis principibus: pace deniq; ac bello suscipiēdo: legibus ferēdis, populi summa authoritas erat:

qui in comitijs, Viecis ab ijs dictis, quæ
ad omnes pertinerent, vniuersus iube-
bat: Secundũ Posadnikos nobilitas erat
honore ijs proxima: tum verò diuersa-
rum societatũ mercatorum, quorum
& magnam multitudinem eo in loco
fuisse, eorumque, commercijs maximè
ciuitatem creuisse apparet, prę fecti: qui
magistratus etiam ius ac authoritatem
habuerunt. Ditionem possederunt
amplissimam; ad eamque cùm Magni
Luki, & Isborkum, tum quicquid in-
tra eas est, pertinebat. Prouincias has-
ce per legatos Palatinos ab ipsis di-
ctos regebant. His omnibus magistra-
tibus finita cum potestate princeps prę
erat. Eum seu ad vitandas factiones
domesticas, seu quòd externo regnum
occupare volenti, faciliùs restituros se
existimarent, modò à Russiæ, modo à
Lituaniæ magnis Ducibus certis con-
ditionibus, ac vt secundùm leges suas
ius sibi dicerent, petebant. A Lituanis
Dummunthum, Timotheum nimi-
rum, postquàm Christianus factus es-
set, appellatum circa annum VI. M.
DCC. LXXIIII. ac postea filium eius
Dauidem accepisse memorantur: poste
rioribus etiam temporibus ab Olger-
do filium eius, qui sacris Christiano-
rum initiari voluerit, Andreasque di-
ctus sit. quosdam præter leges sibi impe
rantes ipsi remouebant. Tandem cum
Russiæ magnis Ducibus conuenerunt,
vt certis deinceps legibus eorum maie-
statem colerent, principesque non nisi
ab illis, qui tamen secundùm patrias
leges ciuitati imperarent, quique no-
minatim à ciuitate petiti essent, accipe-
rent. A Basilij cæci filio Ioanne, pri-
mùm Basilius Suiscius legatus, deinde
Basilius filius Plescouiensibus & No-
uogardiensibus coniunctim princeps
datus fuerat. Etenim sub idem tempus
Nouogardienses subiugârat, Plescoui-
ensium auxilijs adiutus; quæ illi partim
ex fœdere, de quo dictum est, partim ę-
mulatione Nouogardiensium mise-
rant. cùm paulò antè à Liuoniensibus
bello petiti, à Nouogardiensibus spreti
atque destituti, ab Ioanne adiuti fuis-
sent. Atque in eo quidem statu ad an-
num VII. M. XVIII. ciuitas perman-
sit. quo à Basilio Ioannis filio, eius qui
nunc rerũ potitur, patre libertate spo-
liata fuit. Imposuerat eis principem Ba
silius Ioannem Michaëlis filium Rep-
kam, quem Naidenum postea appellâ
runt: vt qui non petitus, sed vltrò quo-
dãmodo obtrusus eis esset. Contra hũc
cùm Nouogardię fortè Basilius esse, mi
sit ad eum ciuitas legatos, qui querè-
las quasdam ad eum deferrent. Cùm
verò & Ioannes Nouogardiam ad Ba-
silium accessisset, ipsius hortatu maio-
rem senatorum partem, quò præsenti-
bus ijs controuersias eorum minueret,
euocat: in vincula deinde omnes con-
ijcit: Plescouiensibus denuntiat, vt con-
silium omne abrogent: campanam in-
signis magnitudinis, qua ad comitia
obeunda ordines conuocabantur, ad
se mittant: eaque vt facturos sciat, a-
lios plures ex omnium ordinum ho-
minibus obsides sibi dent. Plescoui-
enses partim amore suorum inducti,
partim ijs rebus præsenti periculo de-
functuros se existimantes imperata fa-
ciunt: Obsides complures alios ad eũ
mittunt. Quibus acceptis, Plescouiam
ipse Dux die mensis Ianuarij vicesimo
quarto Oximæ sacro venit, cui in me-
moriam rei bene gestæ templum dein-
de ibi consecrauit: primoque in ædem
saluatoris, inde Trinitatis, in cuius tu-
telam nominatim ciuitas se tradide-
rat, descendens, Vassiani Episcopi Co-
lumnensis, qui eò cum illo venerat, ca-
ptamque tum vrbem pronuntiabat, o-
ratione confirmatus, vrbem diripit: se-
natum omnem, magnamq; nobilitatis
partem in vincula conijcit: nouisque
colonijs immissis in Moscouiam se-
cum abducit; vt non pauci tum essent è
nobilitate, qui ne patria mouerentur,
religioni ac societati alicui religioso-
rum fratrum se manciparent. Ab eo
verò tempore in durissima seruitute ci
uitas permansit. Vrbs in longitudinem
porrecta, qua ad occidẽtem spectat an
gustior, à meridie Velika flumine allui
tur. qui eò loco nõ modò nomine, sed
tot alijs fluminibus receptis, re ipsa ma
gnus, quinq; infra cùm passuum milli-
bus in Pelbam lacum influit: à Septen-
trione Plescouiam amnem habet, qui
non magno à Nouogardia interuallo
ortus, vrbem cui nomen dat mediã se-
cans, in Velikam illabitur. Ipsa in tres
partes diuiditur, quæ singulæ, diuersis
interiectis muris inter se separãtur. alte
ram, quæ occidentẽ spectat Sapskouã;
tamquam vltra Plescouianã appellãt:
tertia & media inter has arx est, quæ &
ipsa in tres partes diuiditur: exteriorẽ,
quæ ad meridiem, atque flumen Veli-
kam pertinet Krsemnouiam: alteram
Domantouam: tertiam mediam dictã;
non ad arcem, sed ad vrbem ipsam, cu-
ius quasi vmbilicum tenet, appellatio-
ne relata. Septentrionale latus omni-
um longissimum ad octo millia passuũ
in lon-

in longitudinem, muro omni ex lapi-
de facto protenditur. Ad eum Moscus
Polotia Lukisque captis, alium ab inte
riori parte terra inter binos trabum or
dines, quibus ea contineretur, latissima
interiecta, adiecerat. Propugnacula ab
omnibus partibus ex eodem lapidis ge
nere firmissima habet. Cumque veteris
operis propugnacula non satis æqualia
inter se essent, indeq; fieret, quo minùs
directis ex vno versus alterum tormen
torum ictibus mutuò se protegerent,
ex angulis eorum parietibus nouis pro
iectis, ijsdemque altissimo cespite vesti
tis, fenestrisque per eas dispositis, vt pa-
ri inter se spatio prominerent, effece-
rat: ad eadẽ verò propugnacula, quòd
partim angustiora, partim infirmiora
viderentur, quàm vt maxima tormen-
ta, eorumque vim, cũ disploderentur,
continere possent; turres alias itidem li
gneas ex firmissimis trabibus magno i-
tidem opere factas opportunis locis ab
interiori parte interiecerat, magnaq;
maiorum tormentorum vi compleue-
rat. Loci facies ab omnibus partibus
amœnissima est, cùm duorum fluuio-
rum confluxu, & quà patentibus cam-
pis, quà crebris collibus leniter assurgẽ
tibus, ijsdemque frequenti iunipero ve
stitis, quæ à Voronecia vsq; non secus
ac si magna industria consita esset, huc
excurrens, hortorum speciem loco cir-
cumdat: tum maximè monasteriorum
vicinorum frequentia, quæ vltra qua-
draginta ex lapide omnia elegantissi-
mè exstructa, passim per vicinum agrũ
constituta sunt. Celeberrimum ex ijs
Svatohorense est, cùm religione, à qua
sanctum montem locum eum appel-
lant, tum loci munitiõe. In rupe enim
durissima tribus circiter à Plescouia
passuum millibus situm, firmissima prę
terea turri, mœnibusque ad castelli mo-
dum munitum est. Moscus cùm, quem
admodum antè ostẽsum est, Lukis cap-
tis ad Plescouiam moturum Regem
minimè dubitandum sibi iudicaret, o-
mnibus rebus, quæ ad sustinendam ob-
sessionem pertinerent, diligentissimè
eam instruxerat; magnaque copia om-
nia comportari iusserat. Cuius rei vltra
ea, quæ antiquitus ad defensionem vr-
bis comparata erant, hoc loco eò maio
rem facultatem habet, quòd in eum lo-
cum per Naruam omnem è Germania
alijsque occidentalibus regionibus bel
licum apparatum conuenire necesse
est. Itaque tantus omnium rerum ad
bellum pertinentium apparatus in vr-
be erat, vt superiori anno Moscus nec
illi loco satis fidens maiorum tormen-
torum partem aliquã in vlteriorẽ Mo-
scouiam deportare institueret. quæ
cùm grauitate suà tardius promouerẽ-
tur, Ilmeno lacu non procul à magna
Nouogardia ea obruit. Præerat arci Ba
silius, & fratris eius Petri ad Vlam flu-
men à Nicolao Radiuilo sub Sigismũ-
do Augusto cæsi filius Ioannes Suis-
cij, è Susdaliensium Ducum familia
oriundi. Andreas Choroscinus, & Ples-
ceiovus. quorum Ioãnes consilio, Cho-
roscinus corporis ac animi robore ma
gnam apud Moscum authoritatem ha
bebant; indeque etsi ætate Basilius Io-
annem antecederet, summam tamen
rerum omnium huic commiserat. E-
quitum in vrbe vltra septem millia: pe
ditum cum ijs, qui ex opidanis milita-
res operas inter milites obibant, ad
quinquaginta millia fuisse constat: Vr-
banæ multitudinis totidẽ. Inter pedita-
tus ductores Kosetscius cùm animi ma
gnitudine, tum procera corporis statu
ra Duci gratissimus, authoritatis ac vir-
tutis præcipuam ferè opinionem habe
bat. Kosakki Nicolao Duce in regia di-
tione Circassij nato, sed qui diu Mos-
co operam nauârat, hoc consilio ali-
quot eò venerant; vt ex instituto mili-
tiæ suæ per agros palantibus excipien-
dis, prædisque agendis insidias pone-
rent. Ad id enim militiæ genus vsu as-
suefacti, nullis armorum vix contra
cœli iniurias vestium indumentis tecti
acinace & hastili vno, plerique tamen
etiam scloppetis rem gerentes, ad
singulos circumsistendos, opprimen-
dosque: itinera, loca, res hostiles ex-
plorandas: flumina cymbis ac trabibus
tranandaa: densissimas siluas, ac inuia
quæque penetranda cùm leuitate ar-
morum, sitis, famis, ac laborum tole-
rantia, tum vsu atq; exercitatione plu-
rimùm valent: cæterisque ferè omni-
bus præstant. verùm eos Suiscius conui
uio in vrbẽ acceptos intra mœnia reti-
nuerat. Rex rebus ijs cognitis munitio-
nibusque vrbis perspectis, facilè in-
tellexit, non sine ratione ab initio
iam plerisque eò potissimùm eundum
contendentibus, assensum se non fuis-
se, longeque minora quàm pręsens ip-
se cognosceret, de statu vrbis eius atq;
munitionib⁹ sibi renũtiata fuisse: se nec
à peditatu, quem, si summa vi vrbẽ op-
pugnare vellet, triplo maiorem addu-
cendũ sibi fuisse intelligebat: nec à pul-
uere tormẽtario ad oppugnandã vrbẽ
satis instructũ accessisse videbat. Qui e-
nim Susę depositus fuerat, negligẽtiùs
igni

igni ab ijs, qui in præſidio erant, habito, conflagrarat: alterius autem vt præcepta iam opinione pacis nec ab initio ſatis magnam copiam quæſtores parârāt: accedenteque inſigni ſubuectionum difficultate, qua à flumine relinquebātur, vix eum ipſum, quem paratum habebant, aduehere potuerant. Itaque varia animo agitanti præſtare aliquando videbatur, ſi Pleſcouia relicta, vel magnam Nouogardiam rectà contenderet, quam nonnulli minus munitam putabant: vel ad vicina caſtella Porchouam & Vdouam ſe conuerteret; ijſque in poteſtatem redactis, obſidione ex ijs vrbem premeret. quorum illud inter Nouogardiam & Pleſcouiam ſitum magnam ad intercludendam à ſubſidijs & commeatu Pleſcouiam facultatē habere putabatur: hoc Iuanogrodenſi arci, quæ portum Naruenſem efficit, imminebat; Priori conſilio cùm eæ, quæ antè demonſtratæ ſunt, rationes, & à Pleſcouia metus, tum ipſius Nouogardienſis vrbis fama, quam & ipſam non exiguas ad reſiſtendum vires habituram conſtabat, itineris denique longinquitas, præcipitante iam æſtate, ac tempeſtatum expectatio locum non relinquebant. Alteram obſidionis rationem, ac viciniorum caſtellorum oppugnationem, præterquā quòd indignam ſuſceptæ expeditionis fama futuram putaret, hoſti etiam animos additurā iudicabat. Itaq; cùm animi magnitudine, ac virtute militis, qua pleraque alia conſecutus eſſet, eas quoque difficultates ſuperare ſe poſſe non deſperaret, de loco caſtris capiendo diſpicere cœpit. Conſtituerat ab initio à Nouogardienſi via, qua Pleſcouia fluuius in vrbem, indè infra eam in Velikam illabitur, quòd ad excludēda ab vrbe ſubſidia, ſubuectioneſque arcendas cum primis opportunum videbatur, caſtra facere. ſed id vt dimitteret conſilium, longitudo lateris eius, quod quemadmodum oſtenſum eſt, ad octo millia paſſuum patet, latiſſimique ab ea parte ac patentes circum circa campi faciebant. In quibus cùm ſubſidia equitum nulla tutò collocari poſſe viderentur, nec verò propter continuas hoſtilium tormentorum eiaculationes propiùs caſtra admoueri; verebatur ne peditatus, qui in opere ac munitionibus futurus eſſet, ſi nullum illi è propinquo ab equitatu ſubſidium ferri poſſet, in tāta equitatus ac peditatus hoſtilis tot locis ſimul erumpētis multitudine, maximè ſi ancipiti prælio ſubſidijs à Nouogardia miſſis, & eruptione ex vrbe facta pugnandum ei foret, vndique circumueniretur. Oſtendebat Samoſcius, qui vt nihilominus in ſententia permaneret, Regem hortabatur circa flumen Pleſcouiam ſinus nō nullos ſibi videri, in quibus iuſtæ equitum copiæ ſub tentorijs collocari poſſent: quæ in tempore deinde contra excurſiones hoſtiū auxilium noſtris ferrent: hac ratione caſtris eo loco quàm latiſſimè Nouogardiam verſus explicatis, ab omni ſubſidio & commeatu, ſine frequentibus excubijs, quibus ſi ab altera parte caſtra ponerentur, continuis defatigari militem neceſſe eſſet, multò cōmodiùs obſeſſos intercludi poſſe: accedere, quòd ab ea parte ſolum pene eſſet molle; ab alijs ferè omnibus rupes duriſſimæ id exciperent; quæ & opus moraturæ, cuniculos autem omnino excluſuræ eſſent. Rex tamen quòd priorem ſalutis, quàm victoriæ rationem habendam iudicaret, ab orientali latere oppugnare vrbem ſtatuit. quo in loco & peditatus, qui in opere futurus eſſet, à ſiniſtra Velika flumine defenderetur: & caſtra proximè munitiones hoſtium promoueri poſſent. quòd ab ea parte frequentes colles exurgentes ab hoſtilium tormentorum ictibus frōtem tutaturi eſſent: angulus præterea, in quem ab ea parte vrbs muris coibat, ipſe etiam maiorem rei bene gerendæ facultatem dare videretur. Itaque trāſgreſſus flumen Cerecham, caſtriſque tum ibi metatis, ijſdem Lituanicas copias, & veteranum Polonum equitem, quos à dextra ire iuſſos diximus, recepit. Eódem Farensbekius Germanicū peditem, cum quo ſub id tempus venerat, adduxit. in quibus etſi erant aliquot, qui in Belgio ſtipendia fecerant, propter tamen & temporis breuitatem, & quòd Lubecenſes minus comes in concedendo delectu ſe præſtiterant, plerique ex vicinioribus etiam Germaniæ locis, ijque tyrones, raptim ſcripti erant. Iiſdem temporib. Bartholomæus Budlerus à Duce Churlandiæ cum aliquo militum numero, qui ſuperioribus expeditionibus cùm alijs in locis bellum Rex adminiſtraret, ad Liuoniæ fines in ſtationibus contra hoſtes fuerant, in caſtra venit: Voluntarij præterea aliquot, cùm ex Pruſſia, inter quos inprimis Fabianus Dhonanus: tum præter Rhederum, de quo ſuprà dictū eſt, alij etiam ex externa iuuētute nonnulli fama expeditionis huius exciti. Rex cum vniuerſo exercitu flumen tranſ-

greſ-

greſſus, ſub eos, de quibus dictum eſt, colles, caſtra poſuit. Vngari à ſiniſtra ad Velikam flumen, Lituani à ſuperiore parte ad Porchouienſem viam conſederunt: medio inter hos ſpatio Poloni triplici carrorum ordine circumiecto, ea de qua antè oſtenſum eſt, ratione, ab vtraque riui illhac labentis parte caſtra communiuerunt. qui inter hos & Lituanos tamquam angulus relinquebatur, Germanis attributus fuit. Venit ſub idem tempus in caſtra à Turcarum Imperatore legatus, grauis ætate homo. Hic Tartaros, quos ſuprà profugiſſe oſtendimus, ex fœdere, quo vtrinque perfugæ reddi iuberentur, repetebat. Oſtenſum fuit, quia nondum Rex eos vidiſſet, nec quid dicerent, audiuiſſet, vbi in Poloniam redijſſet, cauſa cognita Principi eius reſponſurum. Etſi minor peditatus erat, quàm pro amplitudine ſuſceptæ oppugnationis requirebatur: erat tamen & numero, & genere ipſo militum ac armorum non contemnendus: equitatus autem, quemadmodum ſuprà oſtenſum eſt, ornatior ferè, ac inſtructior, quàm in vlla antehac expeditione fuiſſet. Itaque per frequentiſſimam caſtrorum partem barbarus ductus, caſtrorum magnitudinē, equitum, quos obuios habebat, ornatum, equorumque pręſtantiam, ac vniuerſi exercitus ſpeciem admiratus, faceret Deus inquit, vt iſti principes, Regē ac ſuum Principem deſignans, coniuncti inter ſe animis eſſent; ne orbis quidem terrarum conſenſui eorum reſiſteret. Interim Vngarum militem propius vrbem, vt locum munitionibus dirigendis caperet, progreſſum hoſtes conſpicati, eruptionem mox in eum fecerūt. ſed fortiſſimè ab Vngaris ad portas vſque eos inſequentibus, nonnullis vtrinque deſideratis, in vrbem reiecti fuerunt. Munitiones mox Vngari ab ea parte, qua caſtra habebant, contra Pochrouienſem, quam appellabant, turrim, penes Velikam flumen: Poloni nō longo ab his interuallo contra Suinienſem turrim agere inſtituunt; prius militaribus corbibus locis aliquot iuſto interuallo communitis, equitumque ac peditum ſtationibus in ijs collocatis; quæ militi in munitionibus occupato cōtra eruptiones hoſtium, ſi quas fortè facerent, propinquo è loco ſubſidium ferrent. Magno labore eo loco propter ſoli duritiem, quod intra cubiti altitudinem in rupem deſinebat, foſſæ ducebantur. Nihil tamen ea res Vngari militis impetum morabatur; qui ingentibus ſaxis ſecuribus exciſis, indefeſſo ſtudio opus perfecit; non tam multorum iactura, quàm inſigni vnius Petri Kendij iuuenis claro in Vngaria loco nati; qui cùm noctu more ſuo vigilias Moſcis citantibus, ad fremitum eorum procurriſſet, è maiori tormento traiectus, interijt. Cæterùm Vngari, quia ab ipſo flumine nullo ambitu capto breuiore ſpatio rectà verſus vrbem munitiones ſuas dirigebant, perfectis iam foſſis aduerſam turrim quatere cœperant; exiguoque tempore propugnaculo cōuulſo proximi muri partem aliquam ſtrauerant. Polonis magno impedimento erat, quòd ab eo, de quo dictum eſt, loco, longiore interuallo munitiones verſus vrbem inſtitutæ illis erant: latera quæ Vngaris ab vna parte Velika flumen, ab altera Polonorum munitiones tuta præſtabant, ne circumuenirentur, vineis & ſubſidijs contra hoſtium impreſſiones munienda: indè perfectis tandem munitionibus, curante apud eos tormenta Veiero, priùs ex pleriſque turribus, ex quibus ab omnibus ferè partibus petebantur, defenſores deijciendi erant: quòd deniq; in fundamenta, ac imam partem muri, ijs quæ antè demonſtratæ ſunt, cauſis, tormenta cōuertebant. quas ob res cùm ab eorū parte tardiùs murus perruptus fuiſſet; Vngari nihilominus, quâ ab ipſis murus ſtratus erat, irrumpere conabantur. Samoſcius cùm de eo ad Regem referret, oſtendebat, longè & ad ſecuritatem & ſpem victoriæ certius ſibi videri, ſi dum è Polonorum quoque munitionibus aditus in murum patefieret, irruptio ſuſtineretur: interim & pluribus locis mœnia verberarentur; ruinæ, quibus contra Vngarorum munitiones murus apertus eſſet, ampliores fierent, qui per eas in vrbem aditus eſſet, cognoſceretur: omnibuſque rebus diligenter exploratis, quæ ad oppugnationem pertinerent, antè præpararentur. Timebatur ab altera parte, ne tempore interpoſito, ſpatiū ſui muniendi, nouaſq; foſſas obijciendi hoſti daretur: maximè verò quò minus conſilio huic locus eſſet, difficultas pulueris tormentarij faciebat; vt neceſſariò priùs tētandū aliquid videretur; quàm omni conſūpto vnà cū puluere vrbis ipſius potiūdæ ſpes decederet. Deſcenditur eò, vt mittantur, qui locū inſpiciant, ac an quæ tranſgreſſos foſſæ difficultateſve excepturæ eſſent, explorent. Deliguntur ex Germanis quinquaginta circiter; quòd erant inter hos, qui

in

in aliarum vrbium oppugnationibus assiduè antea versati fuerant. Hortatur simul Samoscium Rex, vt quæ ad oppugnationē pertinerēt, administraret. ne si de aditu non incommoda renunciata essent, vel minimum temporis spatium differretur. Interim Vngaricus Decurio quidam missu centurionis ad os, quod ab Vngaris, quemadmodum dictum est, in muro patefactum erat, profectus omnia facilia ac aperta renũciat: aditum latum: descensum expeditum: exiguas ab interiori parte fossas obiectas. Quo tempore cùm è primarijs Senatoribus quidam differri nonnihil adhuc irruptionem suaderet, ne inter Polonicam & Vngaricam nationes æmulatio aliqua oriretur, si Vngarus prior irrupisset, ostendissetque Samoscius, cur à Polonis aditus tam latus patefieri nondum potuisset, is vnamquamq; felem pro se venari respondit. Samoscius itaque ad munitiones profectus, Polonis Germanos adiungit; quęque oppugnationi vsui sint, administrari iubet. Vngaris Bornemissa pręficitur. Rex sub ipsam fluminis ripam, ad quam Vngarorũ munitiones pertinebant, progressus, militemque ad irruptionem paratum, paucis, quæ tempus ferebat ad virtutem cohortatus, è propinquo euentũ oppugnationis expectare instituit. Iam antè autem tormenta aliquot Velikam translata fuerant, abque inferiori parte muri, per quē ad oppugnationem iturus miles erat, ita collocata; vt aduerso muro à fronte deterso, rectis indè secundùm vniuersum id latus interius ictibus defensores peterentur. Eques ex instituto militari idoneis locis supra munitiones, circa vrbem, atque vias, in omnes casus disponitur. Non poterat, latere hostes, quid in castris pararetur; quòd in omnes partes latissimus ex vrbe despectus erat. Itaque ipsi quoq; muros frequentes complebant. Samoscius primùm ex Polonico poditatu viginti expeditissimos delectos per aduersam fossam muros succedere, quisque ab eo loco in vrbem aditus sit, explorare iubet. Renunciant illi fossam ab ea parte, esse, supraque eam pontem aliquantò depressiorem, per quem nō difficulter tamen fossa superari possit. Mittit inde è Germanis quinquaginta eos: mandat his, vt quàm proximè muros subeant; si superare ruinas possint progrediātur, signoque quod acceperant, dato, alios, quos quamprimùm ijs summissurꝰ sit, expectent; si non patere per eas aditum intelligant, sine ignominia se recipiant.

Interim si illis successisset, signumque quod conuenerat, datum ab ijs fuisset, quæ illis subsidia summittat, disponit: primò eiusdem nationis militē, quod qui præmissi fuerant, id postulârant: indè Polonum partim equitem, qui Georgio Mniscio præfecto Sanocense, Stanislao Stadnicio, Procopio Penonscio, Andrea Orsechouio, ac alijs quibusdā authoribus, equis missis, vltrò operam suam detulerat: partim peditem. Primo loco Penonscium & Orsechouiũ cum turmalibus eorum, qui hastis rem gererent, locat. Indè Vrouecium cum pixidarijs. Post hunc Stanislaum Stadniciũ cum altera equitum turma. Huic rursum Vibranouium & Syrneum cum suis quenque cohortibus in subsidijs esse iubet. Vltimo & separato loco Georgium Mniscium cum ijs quos ductabat, equitibus constituit; partem ad tormenta munitionesq; retinet. Germani cùm ad fossam successissent, Ioannesq; Garonna Gallus progressus primus aditum tentasset, graui casu ab hostibus illo deturbato, cæteri cùm angustiores ruinas, quàm vt commodè transiri per eas posset esse existimarent, conferti ad fossam constiterunt. Poloni qui à tergo vrgebant, cùm non dari sibi locum viderent, per medios illos penetrant; hostes turri lignea, munitioneque quam tignis in angulo turris, quem cum muro coiens efficiebat, ea de qua suprà dictum est, ratione contabulauerant, cespiteque vestiuerāt, deijciunt: in turrim magno ipsi labore euadunt; principesque Vibranouius ac Syrneus in summa turri signa figunt. Germani ad os, quod contra Vngarorum munitiones erat, quòd per id latiorem aditum esse viderent, signa conuertunt. Præscriptus indè, qui suprà demōstrat est, ordo, & Vngaris fuerat, missusq; eius rei causa ad eos Franciscus Veselinius, primarius cubicularius regius. Verùm apud Germanos primũ eo turbato, Vngari quoque, cùm Polonos iam irrumpere cernerent, signo priùs à Rege accepto, per ruinas in turrim euaserāt; primiq; Thomas Dercenus, & Matthias Kerekesius signa in ea cōstituerāt. Hos Gabriel Bekesius arrepto signo, equitem, cui præerat, secum trahens, secutus fuerat; moxque pluribus alijs signis illatis, cùm vlterius indè in vrbē contendere vellent, fossa iam antè ab hostibus ducta, ligneæque munitiones nonnullę pręter opinionem obiectæ impetum eorum tardabant. Hostes ab initio nostrorum in subeūdis muris impetu perterriti, suos

è propugnaculis pulsos, signa diuersis in locis fixa iam videntes fugam circũspectare cœperant. Interim Ioannes Suiscius passim equo Saucio volitans, modò minis, modò precibus, tandem ploratu & misericordia: ab altera etiam parte Episcopus vrbis sacra & simulacra obtendens, dum in occupandis muris nostri retinentur, fugam pauoremque suorum sistunt. Primùm tormentis ac saxis petere nostros cœperunt: nostris vicissim tela in eos adijcientibus, compluribusque vtrinque saucijs, turri, quam à Polonis occupatam suprà ostendimus, puluerem subijciunt; nullamq; in partem milite se commouente, binis alijs vicibus id repetūt. Quo turri tandem correpta nostri ferre ignem diutiùs non valentes primùm descendere: ad extremùm etiam cum ex propugnaculo Velikano, quod è nostris tormentis tam breui tēpore sterni non potuerat, ipsi transuersis hostilium tormentorum ictibus ferirentur, recipere se coacti fuerunt. Indè in Vngaros omnes conuertuntur; qui cùm eas quas diximus illis obiectas munitiones, superare se non posse intelligerēt, cùm diu hostium impetum sustinuissent, ac nox immineret, cæsis omnibꝰ priùs sublatis more militari se receperunt. Desiderati eo die sunt ex nobilitate Polonica vltra quadraginta: ex Vngaris nō pauciores, ac præcipui inter eos nominis Gabriel Bekesius. Magnum hostes quoque detrimentum acceperunt: cæsi complures; in quibus primarij peditum ductores, Nicolausque Cirkasius præfectus Kosakkorum: plurimi vulnerati. Itaq; literis, quas ad præsidium Vdouēse dederant, quæ exiguo postea tempore interiecto interceptæ à nostris fuerunt, magnum terrorem ostendebant; vtq; sine mora ijs de rebus princeps certior fieret, subsidiaque sibi mitterentur, petebant. Samoscius militi ob eius diei laborem ac aduersitatem consulendum ratus, equitem, qui cū Georgio Mniscio præfecto Sanocense in subsidijs collocatus fuerat, integerque adhuc erat; quòd conturbato postea ordine res ad eum non peruenisset, circa tormenta munitionesque excubare iubet: vniuerso autem peditatui ac munitionibus Vrouecio in oppugnatiōe cōcusso, Stanislaum Penkoslauium præfecit. Altero die consilio habito, ante omnia de tormentario puluere conquirendo cogitari cœptum fuit. Mittitur ad Ducem Churlandiæ, Rigenses aliaq; vicina loca. Exēpla literarum Plescouiensium,

quæ interceptæ fuerant, passim describenda Samoscius dat; quibus si quis fortè grauior de aduerso oppugnationis exitu rumor in Poloniam perlatꝰ esset, hostium incommodo perspecto is deleretur. Proponit eodem tempore Regi, quò minùs casus aliquis, qui obsidionem eos relinquere cogeret, interuenire posset, optimum è re nata sibi videri, si integro, adhuc exercitu castella, per quæ miles distributus, longinqua obsidione, ac commeatus inopia premere vrbem posset, aliquot communeantur: ijs perfectis, quòd voluntariꝰ miles diu moram laturus non esset; commeatus præterea difficultatem reliquo exercitui aucturus videretur: nec dignitatis Regis futurum esset, vt voluntarijs dimissis imminuto exercitu remaneret, ipsi in Poloniam, ad comitia obeunda, supplementum scribendum excurreret; se cum exercitu reliquo ad vrbem relinqueret. Si hiems expectaretur, voluntarios incommodis obsidionis, atque hiemis iniurijs adactos, missionem flagitaturos: reliquum militem nullis rebus præparatis, commeatu omni consumpto minùs animi & virium habiturum; castella verò eo tempore vel muniendi vel exstruendi nullam rationē fore. Regi cum alijs multis de causis, omnia priùs, quàm ad id cōsilium descenderet, tentanda videbantur; maximè tamen, quòd cùm Posseuinus, qui in Moscouia erat, de animo erga pacem Mosci significaturum se ostendisset, verendum intelligebat, ne, si priusquàm ille rediret, eorum quid susciperetur, hostis defendendæ vrbis spe illi aucta, si fortè de tradenda sibi Liuonia consilij quid iam suscepisset, id tum commutaret. Dum hæc geruntur, puluisque ac apparatus bellicus expectatur, cuniculis interim munitiones hostium tentare placuit. Bini è Polonorũ munitionibus versus fossam instituti, à rupe dura atq; aspera excepti perduci non potuerunt: Vngari per summum solum fossa ducta, eademq; cratibus intecta, vnum eo modò perduxerant. Is cùm latere hostes non posset, qui vt minùs eũ vidissent, ex eo ipso tamen quòd ab oppugnatione tam diu cessaretur; coniecturam de consilio nostrorum capiebant; alium secundùm vniuersum id latus in longitudinē, ex quo nostros obseruarent, egerant; ac tum eum puluere subiecto intercipiebant. Iisdem tēporibus subsidia è Moscouia per Vdouam obsessis mitti cognitum fuit. quæ cùm per Pelbam lacum, ac Velikam flu

men nauibus ventura Samoscius intellexisset, primùm nauibus aliquot conquisitis cõtinuas arbores cuneis ferreis in singulas impactis, per eosque catenis transmissis, ea qua flumen erat latitudine connectit: alias à superiori parte fluminis, qua venturus hostis erat, secundùm aduersam ripã alligat; ita, vt cùm hostium naues transijssent, funibus adductæ regressum ab ea parte hosti clauderent: alias ab inferiori parte versus vrbem ita obijcit, vt cùm eum in locum peruenissent, irretitis vtrinque nauib⁹, nullam in partem effugium pateret. In naues, quas cõtraxerat, Germanos, qui earum administrandarum peritiores credebãtur, imponit: Vniuersæ rei Vrouecium præficit; cum eoque secundum vtramque ripam expeditum peditem disponit. Aduenerant cõmodùm sub id tempus Albertus Resaisicius Castellanus Varsauiensis cum centum circiter & quinquaginta: Stephanus Bilaui⁹ cum septingentis equitibus: Nicolaus Korffius & Vilhelmus Platerus cum Liuonibus aliquot equitibus. Eos cùm extra castra adhuc versarentur, Suatohoram versus considere, ac quò tutiores contra hostiles incursiones essent, fossa castra communire iubet. Hostes nauibus silenti nocte progressi, cùm in insidias, ac nostras naues incidissent, ac ne primùm quidem impetum nostrorum ferre potuissent, mox in ripam se eijciunt; ibi ante lucem palantes excepti, du centique circiter Boiarici generis capti, ac in castra adducti fuerunt. Haud multò pòst aliud à Derpatensibus subsidium obsessis mittitur. Verùm id, cùm appropinquanti maturiùs miles se ostendisset, celeriter se recepit. Aliquanto deinde tempore interiecto Nicolaus Chostouus inter peditum ductores secundùm Koscecium præcipuę apud Ducem authoritatis cum septem millibus subsidio obsessis venire ab exploratoribus nunciabatur. Itaque Samoscius, quòd vereretur, ne superioris subsidij casu fama ab hostibus cognito, aliò iter auerterent, totum locum eum, qui à castris Suatohoram vsq; vltra duo millia patebat, excubijs complecti statuit. Erant militares ante hac excubiæ à castris ad flumen Plescouiam vsque positæ: ab eo verò ad Suatohorensem viam, quòd maximum inter uallum esset, ne miles in tot excubias distractus nimium defatigaretur, Lituani voluntarij vltrò eam ad rem operam suam Regi deferebant. Chostouus cùm diu in insula quadam Pelbæ lacus hæsisset, ac de priori subsidio, quod nauibus aduenerat, intercepto intellexisset, in terram exercitu exposito, noctùque deuio per siluas ad sinistram itinere capto, Plescouiam contendit. noctù maior militum pars dilabi ab eo cœpit, vt ex septem millibus vix treceñti penes eum manerent: ipse vt diffugientes vel vi contineret, extremum agmen cogebat. Itaque cùm superiorum noctium excubijs Lituani fatigati, simul quòd interea temporis nõdum hostis venisset, de diligentia remisissent, præterque morem excubiarum aëris iniurijs coacti ignes excitassent, Daniël Islenouus, qui in primo agmine incedebat, cum ijs, quæ supererant, copijs, euitatis locis ijs, in quibus ignes cernebantur, in vrbem euasit. Chostouus, qui in extremo agmine, vt dictum est, erat, ac præterquàm quòd totius noctis maximo in sistenda fuga suorum labore confectus erat, corporis insuper mole homo procera statura tardabatur, cùm è siluis egressum lux oppressisset, herbis per aliquot horas cæteris dilapsis se texit; ibique ab equitibus Andreæ Visnouecij Palatini Voliniensis, qui tum eius diei excubias excipiebãt, repertus, ac ad Regem adductus fuit. Qui eum deseruerant, partim cæsi, partim magno numero capti fuerũt. Aliquot dieb⁹ pòst Theodorus Mescoedouus itidem cum copijs aliquot subsidio obsessis miss⁹ fuit. Hic cùm iam ferè excubias Lituanicas pterijsset, extremũ agmẽ à Gabriele Cirkassio deprehensum fuit: qui cùm impetum in id fecisset, & clamore sublato Bilauius quoque cum suis accurrisset, centum circiter & quinquaginta concisi, ad sexaginta capti fuerunt; cæteri ad trecentos cum Mescoedouo in vrbẽ penetrarunt. Dum ad Plescouiam hæc geruntur, Sueciæ interim Rex in aliena victoria suam prædam facit; eoque quem in Germania ac Gedani, ijs de quibus dictum est literis adiutus, militem conquisiuerat, quemque è suis præterea ditionibus contraxerat, per militiæ præfectum suum Pontum Gardyanum Naruam occupat. Opidum id ad Velikam flumen situm est, quod qua Pelbam lacum relinquit, mutato in Naruam nomine, opidoque à se appellato triginta circiter infra id passuum millibus in mare influit; eo alueo, vt ad vrbem ipsam maximæ onerariæ naues appellant; eædemque vlteriùs Plescouiam vsque non incommodè agi possent, nisi supra lacũ Plescouiam versus viginti circiter cubitos al-

tæ cata-

tæ cataractæ cursum earum interciperent. Dum in Magistrorum ordinis, priscorum Liuoniæ Principum potestate erat, propterea quòd omnes merces Moscouiticæ Derpatum primò deuehebãtur, indè per Reualiam aut Parnauiam in mare exonerabantur, minùs vel à cultoribus frequens, vel munitum erat. Postea Ioannes superior in aduersa ripa aliam multò munitiorem è regione illi arcẽ Iuanogrodũ ab illo, à Liuonibus Russicã Naruam ad suæ, quam Germanicã appellabant, discrimen dictam, tã propinquo ab ea spatio excitauit, vt cũ veteri Narua ponte con iungi, abq; vtroque loco telum in alterum adijci posset: ex ea cùm Moscus pro fectus Liuonica quoq; Narua potitus fuisset, cum Germanicis alijsq; vltramarinis & occidentalibus nationibus commerciorum in ea sedem collocârat, omniaque eò negotia & merces transtulerat. Sub famam expeditionis ad Plescouiam regiæ, quemadmodum ex alijs arcibus, ita illa etiam maiorem pręsidij partem ad Plescouiam tutandam contraxerat. Gardyanus cũ tormentis quatere muros cœpisset, ac Mosci, qui in Iuanogrodensi præsidio erant, Liuonicæ Naruæ, cui metuebant, tuendæ studio, pontem transijssent, tormentaque pleraque secum traduxissent, ac verò irrumpente iam in opidum milite, territi, retrocedere cœpissent, Itali aliquot, qui cum Hieronymo Cagnolo in Suetico exercitu erant, victoriam subitò conclamantes, cumque reliquo milite ad portas vsque eos insecuti, magnum eorum numerum conciderunt. Hac re, cæteri, qui in arcem euaserant, territi; simul tormentis, quibus se defenderent, quæ paulò antè Naruam transtulerant, destituti, exiguitateque ipsa sua de defensione desperantes, deditionem fecerunt. Eadem præsidiariorum consternatione Iamhorodum quoque & Koporiam vicina castella in potestatem redegit. quibus rebus perfectis in penitiorem Liuoniam, vt per reliquas arces, quæ à Moscis tenebantur, arma circumferret, cum exercitu regreditur: primoque Veisensteinium castrum alioquin natura & opere munitissimum, in ea Moscorum trepidatione, præsidij exiguitate, nulla, dum Plescouia obsideretur, auxilij spe in deditionem accepit. Indè Parnauiæ exercitum admouet. Post captam Naruam literas à Principe suo ad Regem mittit, quib⁹ is ad priores Regis literas, quib⁹ multò antè, vt à Liuonia tãquam alieni belli præmio abstineret, amicè hortatus eum Rex fuerat, circũducto die rescribebat; ac suum cuiusque iudicium, quibus in locis bellum cum hoste gereret, quasque ditiones eius inuadere vellet, esse debere significabat. Magna spes Regem tenuerat, fore, vt æquitate priorum postulationum suarum perspecta, locum eis Sueciæ Rex relinqueret; non modò quòd Liuoniã vniuersam iam olim in fidem Regum Poloniç venisse eò minus ignorare Sueciç Regem sciebat, quòd superioribus temporibus, cùm frater eius Ericus Reualiam occuparet, nullo iure id ab eo fieri proprijs literis suis testatum fecisset; verùm etiam, quòd, postquàm ipse maximo labore ac impensa ad legatos de pace mittendos, vniuersam Liuoniam primò cedendam, indè deserendam penè hostem adegisset: ad paratam à se victoriam Sueciæ Regem accessurum expectandum sibi non arbitrabatur. Quare etsi iniuria hac non parum commoueretur, in præsens tamen differendam iudicabat. Iisdem temporibus à regijs quoque Præfectis simili fortuna castra nonnulla Moscis in Liuonia adempta fuerunt: A Duce Magno Kirempessium occupatum: Fabianum subitario opere munitum: à Byringio Pyrchelium: Thoma Embdano Salium captũ: A Dembinio Lenouardum & Ascherotum; quæ vtraque Dunæ flumini imminebant, peditatu aliquo à Rigensibus, quibus grauis hostilium præsidiorum vicinitas erat, accepto, Scotoque milite, qui ad Regem ibat, retento, expugnata. Iamque Kokenhausium quoque castrum munitissimum, ab eodem Dembinio obsessum commeatus inopia breui in potestatem nostrorum, peruenturum videbatur. Supra demonstrauimus Christophorum Radiuilum ad vlciscendas hostis in Mohilouensem & Slouensem agrum excursiones cum parte exercitus Moscouiam versus missum à Rege fuisse; eique Philonem Kmitam ac Haraburdam cum Lituanicis Tartaris coniungere iussos. Kmita cum duobus circiter millibus equitum, Tartarisque, qui sub Haraburdæ ductu erant, Lukis egressus, eò circiter vltrà Toropeciam millibus ad Nemesam flumen, ac monasterium quoddam, aduentum Radiuili expectare instituerat. Sub idem autem tẽpus Moscouiæ quoque Dux, qui non procul inde Stariciæ tum erat, cùm de nostri exercitus aduentu nondũ cognouisset, Michaële Nosdrouatum, & Petrũ Bo-

 ratinsc-

ratinſcium cum tribus circiter milli-
bus militum eodem conſilio miſerat,
vt metu vndique quàm maximo facto,
qui è ſuis in Regis fidem venerant, di-
reptionibus ac populationibus vexa-
rent. Eorum exploratores temerè va-
gantes cùm in pabulatores noſtros in-
cidiſſent, duo ab illis excepti, ac in ca-
ſtra adducti, oſtendunt quindecim in-
dè millibus paſſuum ad Saleſam exer-
citum conſidêre. Cōtra quem cùm Ra-
diuilus, qui iam tum aduenerat, Boch-
danum Ogniſcium ſeptingentis circi-
ter magna ex parte leuis armaturæ e-
quitibus ex diuerſis turmis ei attributis
miſiſſet; ducenti circiter præter impe-
rium pugnandi auiditate cum ſtationi
bus hoſtium cōgreſſi, ad diuerſos pon-
tes, circa quos ſcloppetarios hoſtes in
inſidijs diſpoſuerant, pertracti aliquot
ex ſuis amiſerunt: verùm alijs ſubſecu-
tis, ac Gabriele Holubkone ſuis, vt de
equis deſcenderent, ſcloppetiſque rem
gererēt, mandante, ſummotis per hos à
ponte hoſtibus, noſtri hoſtium equites
in fugā effuſos ad quindecim ferè mil-
lia paſſuum inſecuti, aliquot ex ijs ce-
perunt. Radiuilus cùm cognouiſſet ad
Reſouam aliam exercitus hoſtilis par-
tem cōſediſſe, verſus eam via impedi-
tiſſima, quà nulli ante eum exercitui i-
ter fuerat, cum exercitu progreſſus, tri-
ginta à Reſoua paſſuū millib⁹ ſubſtitit;
indè Sukopſciā Iamā, quo nomine lo-
cū in quo diplomata iter faciētibus da-
ri ſolēt, appellāt, ſe cōuertit; ac ad flumē
Volgā caſtris metatis Halimbekū cum
Tartaris, quos circa ſe habebat per flu-
men Stariciam verſus contendere, po-
pulationeſque ac incendia quàm latiſ-
ſimè in hoſtico circumferre iubet. Sa-
tis conſtat Moſcouiæ Ducē, qui, quem-
admodum ſuprà demonſtratum eſt,
Stariciæ tum euentum obſidionis Ple-
ſcouienſis expectabat, cùm aduentan-
tem exercitum, fugas agreſtium, ignes
paſſim ſublatos ipſe magna ex parte
cerneret; ac, quemadmodum ex Poſſe-
uino, qui tum apud illum erat, cogni-
tum poſtea fuit, nō vltra ſeptingentos
milites circa ſe habebat, ſumma in tre-
pidatione verſatum; delectum ex om-
ni genere hominum promiſcuè habu-
iſſe, fugamque iam circumſpectaſſe. In
præſentia mittit, qui agmē noſtrorum
ſpeculentur, quamprimùmque de eo
ſibi renuncient. Hi cùm ad Okomeciā
alterum diplomatum locum, in quo
Tartari pernoctabant, quinque milliū
paſſuum interuallo acceſſiſſent, dili-
genterque à noſtris excubias agi, loco
præterea munito eos conſediſſe ex a-
greſtibus accepiſſent, ad latus conuer-
ſo itinere paludeſque quæ ijs in locis
erant, tranſgreſſi, ex Nohaienſibus Tar
taris ac pabulatoribus noſtris aliquot
oppreſſerunt. Interim Daniel Murſa ex
ijs, qui in menſæ miniſterio apud Mo-
ſcum verſabantur, ad noſtros tranſit:
qui cùm de numero exercitus eadem
ferè, quæ antea fama, ac captiuorum
ſermonibus acceperant, ac inflatius
pleraque prædicaſſet, orationique eius
tanti principis inueterata potentiæ fa-
ma facilè fidem faceret; etſi memora-
bilis facinoris, ſi Stariciam proceſſiſſēt,
patrandi ſpes noſtris oſtendebatur: ijs
tamen viribus, quibus potentiſſimi
principis vitam ac ſalutem ſeptam eſſe
credi debebat, minimè pares ſe futuros
rati; Dunam indeque Dubnam ma-
gnis itineris difficultatibus cōflictati ſe
recipiunt. Ex itinere, temerè ab agreſti-
bus rumore tradito, commeatu Toro-
peciam laborare, ad eā deflectunt, exer
citumque ei admouent. Verùm paucis
diebus pòſt cùm falſa de ſtatu præſidij
delata ad ſe cognouiſſent, ſe recepe-
runt. Radiuilusque Chelmam rectà,
indè priſcam Ruſſam verſus cōtendit.
Collocata ad Opakam contra Nouo-
gardiam Koſakkorum manus aliqua
fuerat: quæ partim prædis ex hoſtico a-
gendis hoſtem diſtineret, partim ſub-
uectiones ſubſidiaque, ſi quæ Nouo-
gardia Pleſcouiam mitterentur, ob-
ſeruaret. Hi cùm continuè prædas ex
hoſtico agerent, magniſque incom-
modis hoſtes afficerent, Tartari Mo-
ſcouitici, parte eorum negligentiùs
agente, parte ex inſtituto ad prædas
agendas profecta, repentino aduentu,
eos qui in ſtatione relicti erant, op-
preſſerant. Tartaris à cæteris reuerſis
rurſum deiectis, Moſci alias ſuas duo-
bus locis ad Ruſſam & Miſciagam ſta-
tiones ab Nouogardia noſtris Koſak-
kis oppoſuerant. contra eos igitur, qui
ad Ruſſam erāt, Radiuilus Koſakkos,
quos penes ſe habebat, ipſe ſubſequens,
præmiſit. Hi hoſtibus fama aduentan-
tis exercitus iam antè territis, ac primo
aduentu eorū in fugam conuerſis Oba
linſcium ac Boiarici generis aliquot ca
piunt. Eo deinde ex loco ad Regē & re-
liquum exercitum Radiuilus reuenit.
Iam antè Antonius Poſſeuinus etiam,
quem à ſummo Pontifice legatum ad
Moſcum iuiſſe ſuprà oſtendimus, cùm
mox poſt diſceſsū à Volga Radiuili di-
miſſus fuiſſet, ad Regē venerat; turmis
aliquot equitū, quas è Nouogardia de
ad-

aduentu eius certior Rex factus, obuiā
illi miſerat, in caſtra deductus. Affere-
bat hic, Moſcum & ſi in ea & ſua trepi-
datione, & belli aduerſitate cùm primis
pacis cupidus eſſet, nullis tamen alijs
conditionibus eam accipere obſtinatū
habere, quàm quas iā antè Polotiæ per
legatos ſuos propoſuiſſet. Nam quòd
hiems, quæ ſęuiſſima ijs in locis frigora
adferre ſoleret, inſtaret; militem, quem
ne primas quidem iniurias eius tolera-
turum ſibi perſuadebat, per hiberna di
ſtributum iri: Regem ſuperiorum an-
norum conſuetudine ad comitia obe-
unda in regnum ſe recepturum: inte-
rim vrbem obſidione, ſe metu ſolutū
iri, facilèque quamùis aliam ſuſtinen-
di belli impetusq; regij rationem dein-
ceps ſe reperturum confidebat. Rege
contrà Poſſeuino oſtendente, nec ſe pri
ùs exercitum ab vrbe deportaturum, q̃
vel vrbe potitus eſſet, vel vniuerſa Li-
uonia Moſcus deceſſiſſet; hortabatur
nihilominùs eum Poſſeuinus, ne om-
nem tamen ſpem pacis præcideret; lo-
cumq; colloquio conſtitui pateretur,
in quem vtrinq; legati conuenirent, ac
de pace inter ſe agerent: quod cùm Rex
permiſiſſet, literas per expeditum equi-
tem ad Moſcum dat. his eo omninò a-
nimo Regem eſſe oſtendit, vt non pri-
ùs abſceſſurus, aut vllum belli finem fa
cturus ſit, quàm vniuerſa Liuonia Mo-
ſcus excedat. Quare ne nimium ea in
re poneret, quòd frigoris ſęuitia coactū
abſceſſurum tandem exercitum exiſti-
maret; videre ſe obfirmato ad perferē-
dam eam omnes animo eſſe; tum vt
obſidio ſuſtineretur, debere eum ta-
men tot ſubiectorum ſibi innoxiorum
calamitatibus atque miſeria commo-
ueri; qui cùm pro ipſius ſalute nullum
periculum ac cruciatum recuſent, ſum
mæ eum iniquitatis condemnari de-
bere, niſi ipſorum vitam ſuis commo-
dis ac obſtinatione potiorem habeat.
Eos autem neque propter frigoris vim
in ſiluis iam latere: nec ijs ipſis, quòd pa
ludibus omnibus frigore concretis;
peruiæ breui noſtris futuræ eſſent, am-
plius protegi poſſe: eorumque ijs ipſis
diebus, quibus in caſtra veniſſet, mag-
num numerum partim conciſum, par-
tim captum ſe vidiſſe. Sub id enim ad-
uentus eius tempus, ſubſidia; quæ cum
Meſceodovo venerant; quemadmo-
dum ſuprà oſtenſum eſt, excepta fue-
rant. Proinde ipſe ſibi conſilium cape-
ret: ſe quidem, vt ſeriò tandem animū
ad pacem applicaret, authorem ei eſſe;
egiſſeq; hanc ob cauſam cū Rege, vt ne
omnem tamen de pace agendi faculta-
tem tolleret: impetraſſe, vt legatos eius
certum in locū, qui Moſco videretur,
accedere, cumq; ſuis legatis de pace a-
gere ſe paſſurum Rex receperit. Moſ-
cus literis ijs acceptis ſine mora nunciū
vnà cum ſuo tabellario, literisq; ad Poſ
ſeuinum remittit. Pagum Sapoliam no
naginta paſſuum à Pleſcouia millibus,
in diplomatum vſus & ipſum conſti-
tutum, ad conuentionem deligit, pu-
blicæq; fidei literas, legatis ſuis mitti po
ſtulat. Mittūtur literæ: locus accipitur.
Exercitus interim, qui ad Pleſcouiam
erat, maximis cùm hiemis, tum obſi-
dionis diuturnæ incommodis afficie-
batur. Itaque cùm & à voluntarijs pa-
lam miſſio flagitaretur, conditioneſq;
pacis paſſim ſermonibus agitarentur;
non deerant, qui remittendum potiùs
Moſco de Liuonia aliquid cenſerent,
quàm cum exercitus incommodo diu-
tiùs obſidionem ducendam. quod vt
ſummi Pontificis authoritate perſua-
dere Regi conaretur, Poſſeuinum et-
iam tacitè hortabantur: idque quò cō-
modiùs perficeret, cùm ſententias ſena
tus de conditionibus dicturus eſſet, e-
um vocari, præſenteque illo ſententias
dici debere cenſebant. Spargebatur in
vulgus, Regem vt maximè Liuoniam
vniuerſam adiunxiſſet, omnem in Vn-
garos, vel fratrum ſuorum filios diui-
ſurum. Itaque ſtipendiarius etiam mi-
les ſermonibus tentabatur; cur pro a-
lienis commodis ſuo cum periculo de-
pugnaret: pro prouincia, ex qua nec ad
ipſum, nec ad rempub. fructus vllus
peruenturus eſſet, vt alij ditarentur, vi-
tam ſanguinemque ſuum ipſe in diſcri
men adduceret. Reſiſtebat rebus hiſce
ſumma conſtantia atq; animi magni-
tudine Rex: maximè voluntarios obte
ſtabatur, ne ſuo diſceſſu exploratæ pe-
nè victoriæ, aut honeſtæ pacis ſpem cor
rumperent. Præter Regem Samoſcius
omni contentione in id incumbebat.
Oſtendebat publicè, ad omnia priùs ſe
deſcenſurum, quā infecta re, aut non
tali pace, qualem in ſuperioribus comi
tijs Rex atque nomine Regis ipſe ordi-
nibus promiſiſſet, diſcederet; quòd ſi
maximè neceſſe eſſet, eousq; tamen, dū
comitijs habitis noua ab ordinibus mā
data acciperet, ſe perſtiturum. Vt Poſſe-
uinus in ſenatum vocaretur, cōtra mo-
rem maiorum eſſe diſſerebat. Virum
enim prudentem & inprimis grauē &
ſi nihil curioſius in aliena repub. factu-
rum ſciebat; ne tamen vel interroga-
tionibus atque ſtudijs aliorum, vel ſuo
Yyy 3 pieta-

pietatis atque pacis in eam ſententiam
pertraheretur, vt ipſe quoque cum alijs
remittendæ Moſco partis Liuoniæ au-
thor eſſet, verebatur. quamuis eandem
ſententiam ſuam hac etiam ratione a-
pud Poſſeuinū deinde excuſabat; quòd
cùm ex inſtituto reipub. omnium alio
rum Principum legati publicè audian-
tur, ſolius ſummi Pontificis nuncij pri-
uatim Reges conueniant, ne exemplo
ſuo Priuilegium minueret, illum ip-
ſum vitaturum fuiſſe, exiſtimaſſet. Cō-
ſilio deinde ijs de rebus habito, duæ o-
mninò manendi rationes proponeban
tur. vt vel ex caſtris atque munitioni-
bus, quemadmodum hactenus factum
eſſet, obſidio vrgeretur: vel caſtellis ex-
tructis, in ijſque milite collocato, diu-
turna fame, ac commeatus inopia vrbs
premeretur. Vtramque cùm hiemis in
iurijs, tum ſoli frigore iam aſtricti du-
ricie, quæ nec militem ſub pellibus diu
tiùs verſari, nec opus vllum fieri pate-
rentur, omnes ferè refutabant. Lituani
priuato etiā ijſdem de rebus conſilio in
ter ſe habito libellū Regi offerebant. in
quo cùm & ipſi manendi conſilium o-
mne reieciſſent, id petebant, vt quò hi-
bernorum incommoda, quæ ſuperio-
ribus annis continua pertulerant, e-
uitarent, in agro Moſcouitico miles
haberetur. Interim diem certam Regi
præfiniebant; intra quam niſi pax facta
eſſet, nulla conditione diutiùs remane
re integrum ſibi eſſe oſtendebant. Non
poterant latere hæc hoſtem: quòd pro-
pter voluntariorum nullo imperio ſe
ſuoſque coerceri patientium licenti-
am ex calonibus, ac eo hominum ge-
nere, quotidie aliqui ab hoſtibus exci-
piebantur: ijſque ipſis diebus Saba qui-
dam cum eius de quo dictum eſt, libel-
li exemplo ad eos tranſierat. Maxima
inter hæc flagrabat inuidia Samoſcius:
illum vnum ſententiæ eius eſſe autho-
rem: hominem à pueritia literarum
ſtudijs deditum, atque in Italiæ Gym-
naſijs verſatum conſilijs atque obſtina-
tione ſua vniuerſum exercitum perdi-
turum: legatum cum exercitu in hoſti
co relicturum: ipſum extra metum pe-
riculi ad Comitia pro Cancellariatus
ſui munere obeunda in Poloniam re-
diturum. Etenim iam conuentus nobi
litatis Rex edixerat. Per eos quo loco
res eſſet, literis nobilitati oſtenderat: ne
ue vel exercitum reducere, vel ipſe ab
obſidione comitiorū habēdorum cau-
ſa diſcedere cogeretur, vt in ijs conuē-
tibus noua tributa, & quæ alia ad perfi-
ciendū bellum neceſſaria eſſent, ſciſce-
ret, hortatus nobilitatem fuerat; in o-
mnes nihilominùs caſus, ſi res non te-
neretur, literas, quibus comitia indice-
ret, ſimul miſerat. Augebat Samoſcio
inuidiam diſciplinæ militaris tuendæ
ſtudium, iam ab eo tempore, quo mili-
tem habere cœperat, contraque illos
potiſſimum ab eo ſuſceptum, quorum
quòd illuſtrior fortuna eſſet, peccata
etiam, & peccatorum ad deterrendos
alios pœnas illuſtriores eſſe dicebat.
Fremebatur non iam quòd in mulie-
res, quæ caſtra irrepſerāt, grauiſſimè a-
nimaduerti iuſſiſſet: nonnullas capitis
ſupplicio affeciſſet; ſed quod aulicum
regium, qui in leges militares aliquid
commiſiſſet, in vinculis haberet, nec to
tius exercitus precibus condonare vel-
let: quòd pueros nobiles, qui licentius
in caſtris verſati fuerant, ad palum al-
ligatos publicè ſpectandos præberet:
turmæ præfecti vicarium ſuſpendio af
feciſſet: ex nobilitate quoſdam propter
mūdiciem caſtrorum negligentiùs ha-
bitam claua pulſaſſet. Itaque carmina
etiam in eum ſpargebantur, quibus
ſcholaſtica vita illi exprobrabatur. His
ita non mouebatur, vt cùm ſemel
licentiæ feneſtra aperta in alios libel-
li iacerentur, iactataque ea res in ſe-
natu fuiſſet, oſtenderet, niſi priùs in ſe-
ipſum iniuria ea incurriſſet, quæſtione
habita auxilium ſuum minimè dene-
gaturum ijs fuiſſe: iam cùm ab ijſdem
ipſe priùs læſus eſſet, verendum ſibi eſ-
ſe, ne puſilli animi putaretur, ſi ſub alio
na perſona proprias iniurias vlciſci vi-
deretur; rectiuſque facturos eos, ſi ſuo
exemplo contemnendo potiùs ea di-
luerent, quàm vindicando vltrò au-
thoritatem ijs tribuerent. Signa milita
ria huiuſmodi plerunq; dabat, quibus
modò deſidiam, metum, auaritiam do
mum properantibus vltrò exprobran-
do: modò ad perſeuerantiam & con-
ſtātiam nobili homine dignam eos co-
hortando à deſidia ad tolerantiam, ſi-
qui minùs alacres eſſent, binis vt pluri-
mùm verbis reuocaret. Tentârat ſub
initiū motus eius veteranus miles, qui
ad Gedanum fuerat, cœtus inter ſe agi
tare, quò de communi re maximè aūt
de ſtipendijs debitis deliberarent. Edi-
xit mox, qui priuatas coitiones feciſ-
ſent, contra diſciplinam ac imperiū mi
litare feciſſe eos iudicaturū, legéque in
eos animaduerſurū: quòd ſi quid de cō
modis ſuis agendum exiſtimarent, vel
ſe appellarent, vel præſente ſe de ijs a-
gerent. Itaque ad tentorium eius
conuenerunt. Hic cùm ille anguſtijs
æra-

ærarij demonſtratis, è cōtra quid amor
patriæ ac reipublicæ poſtularet, quid
conſtantia boni haberet, concionatus
fuiſſet: tandem non legatum ſe ad ex-
ercitum relicturum, ſed ipſum toto ob
ſidionis tempore remanſurum pronū-
ciaſſet, vtque idem ipſi facerent, vni-
uerſos hortatus fuiſſet: initio à Ioanne
Sborouio facto, reliqui omnes, quòad
ipſe maneret, ſe quoque perſeueratu-
ros promiſerunt. Samoſcij conſilium
manendi ſecretò amici improbabant:
monebant, videret, quam in ſe rem ſu-
ſciperet, cùm periculi plenā, tum quæ
ſi ſecus caderet, magna cum inuidia
eius ſuperiorum rerum gloriam ipſius
omnem corruptura eſſet. Ijs vnum il-
le reſpondebat, exiſtimare ſe bonum
Imperatorem, eundemque bonum ci-
uem non ſuæ ſed publicæ dignitati ſtu-
dere debere: ſi re infecta ab obſidione
abſcedendum ſit, è re nata commo-
dius futurum, ad ſe peccati eius opinio
nem recidere, quàm ad regem aut rem-
pub. vniuerſam. Allato iam antè à Du-
ce Churlandiæ & Rigenſibus pulue-
re; ante Regis diſceſſum denuò op-
pugnationem tentare viſum fuit. Ab
ea parte, qua Poloni antea è munitioni
bus ſuis muros quaſſauerāt, hoſtes cre-
bra propugnacula lignea obiecerant,
eademque foſſis communiuerant. Itá-
que in ſuperiorem aliquantò partem
ad dextram munitionibus tranſlatis,
indè rurſum tormentis muros percu-
tiebant. Sed eo quoque loco nouū pro
pugnaculū, tormenta verò adeò gran-
dia hoſtes oppoſuerant, vt, cùm quod-
dam ſeptuaginta, alterum octuaginta
pondo globos iacularentur, trium ag-
gere repletarū corbium militarium, vt
ex ordine poſitæ erant, ſeriem, vno ictu
penetrarent. Vngari quòd aditum in
turrim, quæ ad Velikam flumē, & mu-
nitiones eorum pertinebat, ſatis latum
patefecerant, modò ipſi per ruinas eas
hoſtes propellebant, modò ab illis pel-
lebantur. Conuerſi etiam ad muros ea
ex parte à Velika flumine dolabris &
ſecuribus ſubruendos fuerunt. à quibꝰ
cùm primùm aqua picéque feruenti,
alijſque ignibus in eos effuſis, auertere
eos conati hoſtes fuiſſent, Vngari nihi-
lominus eò proceſſiſſent, vt parte muri
inferiori egeſta, ſuperiore tanquàm te-
ſtudine tegerentur, lædique amplius
ab illis, quæ in eos mittebantur, non
poſſent, hoſtes ligna iuſtæ craſſitudi-
nis, ferreis aculeis vndique horrentia
catenis ferreis ad prælongam ſudē ap-
tata ex vrbe ſupra muros, ad quos Vn-
garus ſubruendos conſtiterat, ita vibrà
bant, vt ex ea iactatione verbere ſubtus
detorto tanquam flagello, qui in ope-
re erant, verberarentur, magniſque in-
commodis afficerentur. nec tamen Vn-
garus remiſit, quòad maiorem eius mu
ri partē ſtrauiſſet. ad extremùm, quòd
ab ea quoque parte noua propugnacu-
la cōtra turrim hoſtes collocârant, foſ-
ſaſque duxerant, oppugnationis conſi-
lium omninò dimiſſum fuit. Erat tri-
ginta circiter à Pleſcouia paſſuum mil-
libus via, qua in Liuoniam & Rigā itur,
imminēs monaſterium Pezzura à Mo-
ſcis, quaſi ſepulchretum dictum, Diuæ
virginis, cuius eo in loco ex arbore ena
tam effigiem repertam colunt, religio-
ne, ſanctitatiſque ac miraculorū quo-
rundam fama clariſſimum; ob eamque
plurimis ac ampliſſimis prouentibus,
de Nouogroda Liuonica agris nonnul
lis detractis, eique aſſignatis à Moſco-
uiæ Duce ditatum. Huic Moſci præſi-
dium impoſuerant. Magno id incom-
modo in ea vicinitate noſtris erat. Nā
& pabulatores noſtros frequentiſſimè
excipiebat: itinera infeſtabat; eoq; ipſo
tempore impedimēta à nonnullis præ-
miſſa, tum mercatores quoſdā Rigēſes
excuſſerat. Ad quos damna ea pertine-
bant, quorum non erant pauci, maxi-
mè verò, qui impedimēta ſua præmiſſu
ri illac erāt, vt id poteſtatis ſuę faceret, à
Rege contendebant. Proponebatur ab
altera parte, milite ex oppugnationis
tam diuturnæ, ac irritæ laboribus non-
dum recreato, nouam vllam tentari
non ſatis tutò poſſe. Rex multorū con-
tinuis precibus victus, Farensbekium
eò mittit. Huic mandat, vt ſitu loci co-
gnito, quid ſui conſilij ſit, certiorem ſe
faciat; ſi non magno negotio potiturū
ſe eo exiſtimaret, militem tormentaq;
illi ſummiſſurum; ſi difficiliorem, quā
vt eo tempore ſuſcipi deberet, expugna
tionem futurā iudicaret, integra re ad
ſe rediret. Farensbekius paucis cum e-
quitibus eò profectus, in itinere in ho-
ſtium equites lōgè plures qui Pezzura
contra pabulatores noſtros egreſſi, ſub
id tempus redibant, incidit. quorum a-
lijs cæſis, cæteris profligatis, prelij huius
prouentu inuitatus, & ꝙ nec foſſa adeò
magna, nec propugnaculis aut ſitu ma-
gnopere munitū cerneret, vtq; homo
militaris bene de ſucceſſu oppugnatio-
nis ſperaret, oppugnationē ſuſcipit. Mit
tit illi Rex Germanum militem cū tor-
mentis aliquot maioribꝰ. qui cùm actis
priùs munitionibꝰ muri partem aliquā
ſtrauiſſet, per ruinas irrūpere conaba-

tur.

tur.iamq; Vilhelm⁹ Ketler⁹ Ducis Chur
lādię fratris filius, Gaſpar & Reinoldus
Tiſenhauſij, ac alij quidā in turrim pro
ximam euaſerant; atque in imam eius
partem per ſcalas ſe demittebant. Iis ab
inſequentibus fractis, ac per ruinas et-
iam, cùm propter anguſtias earum, tū
quòd hoſtes omnes conferti contra e-
as ſe obuerterant, nulla irrumpendi fa-
cultate militi relicta, qui in ima turri
remanſerant, ab hoſtibus capiuntur.
Mittit iterum Rex ad eas, quas antè mi-
ſerat copias Germanorum, Bornemiſ-
ſam cum quingētis Vngaris peditibus,
& maioribus tormentis aliquot: Polo-
nicum militem ad caſtra Samoſcius o-
mnem retinuit. Vngari cùm ab eadem
parte, à qua Germani oppugnabant,
inferiori tamen loco læuam verſus
muros quatere cœpiſſent, iamque ali-
quam muri partem diruiſſent, Tho-
mas Solandius manu aliqua calonum
& Koſakkorum Polonorum facta a-
uerſam à Germanorum & Vngarorum
munitionibus turrim, vt hoſtem diſti-
neret, ſcalis admotis ſcandere cœpit.
ijs iam repulſis cum Germani per rui-
nas muri, iterum irrumpere tentaſſent,
omni hoſtium multitudine in eos con-
uerſa, reijciuntur. Eodem ſucceſſu cùm
donec Germani ſe recepiſſent, ceſſaſ-
ſent, ab Vngaris quoque irruptio ten-
tata fuit; hoſtibus rem miraculo, no-
ſtris incantationibus & magicis arti-
bus tribuentibus. verùm animaduerti
hîc potuit, non minùs ſæpè in leuiori-
bus munitionibus negligentia, quàm
in firmiſſimis difficultatibus offendi:
quòd in his magnitudo periculi, ac ex
eo natus metus virtutem militum ple-
rumque acuit: in illis exiguitas rei con-
tentionem animi ac curam vt pluri-
mùm remittit. Non dubitandum enim
aliqui exiſtimabant, ſi coniunctis viri-
bus, ac vno tempore incubitum in op-
pugnationem fuiſſet, non adeò mag-
no negotio expugnari potuiſſe: Interim
dum ſinguli per ſe, primùm Germani,
inde Vngari ſucceſſiſſent, & hoſti in
vnum locum vires omnes ſuas conuer-
tendi facultatem datam: & noſtrorum
impetum imminutum. Recipientibus
ſe noſtris Scoti milites, qui haud mul-
tò antè ad Regem venerant, opportu-
nis locis ſubſidio collocati, ſi qui è mu-
ris telis aut ſcloppetis noſtros petebāt,
certiſſimis ictibus conficiebant. An-
tequam diſcederet Rex, legatos, qui de
pace cum Moſcis agerent, Ianuſium
Sbaraſium Palatinum Braſlauienſem
ab regno Poloniæ, Albertum Radi-
uilum, Palatij Lituanici Marſchalcum
à magno Lituaniæ Ducatu deſignat.
His Michaëlem Haraburdam homi-
nem ingenioſum, & Moſcouiticarum
rerum cùmprimis peritum, more ma-
iorum, ſcribam adiungit. Cùm de con-
ditionibus, in quas pacem fieri place-
ret, ageretur; vrgebant proceres Li-
tuanici, vt magni Luki, qui proxi-
mo anno capti ab hoſte erant, quò fa-
cilius pax conueniret, hoſti redderen-
tur. Oſtendebat Samoſcius, etſi quan-
tum ad Lituaniam tutandam momen-
ti tam opportuna vrbs, ac eâ fertilita-
te, omniumque rerum copia abun-
dans ager haberet, animaduerteret:
quò minùs tamen id fieret, non vſque
adeò ſe repugnare, quod non ea reli-
gione eius retinendi, cuius nulla in co-
mitijs mentio facta eſſet, qua recupe-
randę Liuonię obſtrictus ordinibus eſ-
ſet: moleſtè tamen ſe ferre, ante tempus
hæc nullo cum fructu, non nullo au-
tem, ne ad hoſtes efferrentur, periculo
iactari. Itaque Rex priuatim re cum Sa
moſcio communicata, pacisque con-
ſtituēdæ arbitrio ei permiſſo, cùm quid
ab eo fieri vellet, quid cùm in regnum
venturus eſſet, ipſe procuraturus eſſet,
oſtendiſſet, optimæ ſpei & fiduciæ ple-
nus diſceſſit. reliqui ferè omnes ex præ-
teritis obſidionis incōmodis, ac immi-
nentis hiemis difficultatibus de reliquę
obſidionis euentu iudicantes, ſimulq;
imminuti ac attriti exercitus opprimē-
di tempus nullum hoſtem prætermiſſū
rum cogitantes, nō ſecus ac ſi extremū,
quos relinquerent, viſuri eſſent, pericu
lum eorum miſerabantur. vt non deeſ-
ſent ex primarijs ſenatoribus, qui Regi
Balthaſarem, Andreæ fratris ſui filium
cum Vngaro milite in caſtris relinquē-
ti, ne id faceret, perſuadere conarentur.
Cùm Rege vniuerſus comitatus aulic⁹
ac voluntarij ferè omnes proficiſceban
tur. itinere igitur per Oſtrouam & Kraſ.
nohorodam capto, indè Ludſenium,
& Roſittenium, quę hoſtilibus pręſidijs
adhuc tenebantur, ſine impedimento
prætergreſſus fuit. ſequebantur reliqua
agmina properantiùs, omnibus ad Du-
nam flumen præuertere annitentibus.
Itaque & ſi ſubſidia contra eruptiones
à Radiuilo diſpoſita fuiſſent; ijs tamen
dilabentibus, aliquot noſtrorum carri
abrepti à præſidiarijs Moſcis fuerunt.
Tranſmiſſo indè ob nauigiorum ino-
piam non ſine difficultate ad Dunebur
gum Duna flumine Vilnam Rex ve-
nit. In caſtris Polonicus miles ſtipēdia-
rius omnis cum Samoſcio remanſit;
tam

tam is qui ab initio cum eo ad Pleſco-
uiam acceſſerat, quàm quem à Starici-
enſi excurſione cum Radiuilo reuer-
ſum receperat. Lituani cum Martino
Curtio legato ſexcenti; qui ab eadem
excurſione in caſtra venerant: & quò
ab eius incommodis ſe reficerent, vt
in vicinis pagis Porchouam verſus col-
locarentur, à ductoribus impetraue-
rant. E voluntarijs Poloni aliqui non
multi tamen remanſerunt.

REINOLDI HEIDENSTEINII SECR. REGII, DE BELLO MOSCOVITICO COMMENTARIORVM

LIBER QVINTVS.

AMOSCIVS
profecto è caſtris Re
ge diſciplinam inpri
mis militarē, quam
aliàs magna cura tue
batur, quò inter tot
difficultates in hoſti-
co omnia diligentius circumſpicien-
da ſibi videbat, eò accuratiori ſtudio
ſanxit. Ex præfectis, qui ætate, ordine,
ac vſu rei militaris cæteros antecede-
bant, ad quos de ſecretioribus quibuſ-
que, ac grauioribus rebus referret, ſex
delegit. Senatorij ordinis Staniſlaum
Tarnouium Radomienſem: Stepha-
num Grudſinſcium Naklenſem Ca-
ſtellanos: Ex alijs Erneſtum Veierum,
Martinum Kaſanouium, Ioannē Leſ-
nouolſcium, Sigiſmundum Roſnium:
cæteris in rebus omnes ad conſiliū ad-
hibebat. Interim quemadmodum Rex
cum illo conſtituerat, eam in rem om-
ni ſtudio incumbebat, vt ſi pax cum ho
ſte non cōueniſſet, ad obſidionē quàm
diutiſſimè continuandam fameque ac
omniū rerum inopia ad deditionem
vrbem adigendam inſtructa omnia ac
parata haberet. De huius autem rei ſuc
ceſſu non dubitandum ſibi exiſtima-
bat. quòd quantùm in vrbe virium, ap-
paratus bellici, commeatus ac rei fru-
mentariæ eſſet, ex Suturma ſcriba Sui-
ſcij: qui in excurſione quadā vnà cum
fratre captus fuerat: ſeu quemadmo-
dum ipſe, poſtquàm in poteſtatem nō
ſtrorum perueniſſet, præ ſe ferebat, trāſ
fugerat, exactè cognitum habebat: ſub-
ductiſque rationibus, ſi omnes ad im-
portādos in vrbem commeatus ac ſub-
ſidia aditus præcluſiſſet, non multùm
vltra mēſem Maium ſuſtineri obſidio
nem poſſe reperiebat. Itaque ſic ſe com
parabat, vt vel ex ijſdē ſtatiuis, quemad
modum eò vſque factum fuerat, obſi-
dione vrbem premeret; aut ſi hiemis ſę
uitia, ac cōmeatus, qui antè omnis ferè
ab exercitu cōſumtus fuerat, anguſtia,
quò minùs id facere poſſet, prohibere-
tur, recreato interim prædis ex hoſtico
agēdis milite, Pezzuræ peditatum om-
nem, ac tormentorum partem admo-
ueret: quam ob cauſam & quæ antè eò
miſſa fuerant, tormenta non deduxe-
rat: eaque occupata ſimili ratione Por-
chouam ac Vdouam vicina caſtella
oppugnaret: præſidijſque ijs impoſitis
hoſtes intra mœnia compulſos conti-
neret. ſi plus difficultatis oppugnatio-
nem eorum, quàm vt tentandam puta
ret, habituram perſpexiſſet, ligneis ca-
ſtellis ex vicinarum villarum ædifi-
cijs conſtructis, opportuniſſimas quaſ-
que vias, maximè verò, quæ à Vdoua,
Porchoua, & Pleſcouia ad Nouogar-
diam pertinent, occupare. cumque par
te exercitus ipſe Nouogardiam verſus
in Prebuſio Simeonis ſupra Ilmenum
lacum ſub tectis cōſiſtere: partem dum
glacie concretus lacus eſſet, in priſca
Ruſſa, & Oſtaskoua continere: ijſq; ex
locis omnibus tam Pleſcouiam, quàm
Nouogardiam premere, latiſſimeque
ſupra Nouogardiam verſus Tueram
& Moſcouiam vaſtitatem circumfer-
re cogitabat. Ita tamen, vt quoad lice-
ret, primam rationem atque Pleſcoui-
am quàm diutiſſimè retineret: nec niſi
hiemis aut cōmeatus difficultatib⁹ adā
ctus ab ea moueret. Militem, quem cir-
ca Suatohoram ſupra Pleſcouiā ad V-
douenſe iter obſidendum loco oppor-
tuniſſimo collocatum antè oſtenſum
eſt, minimè interim dimouendum ar-
bitratus, ne tamen repentina impreſſiō
ne opprimi ab hoſtibus poſſet, maiorē
peditatum, ac minora tormēta aliquot
Staniſlaumque Penkoſlauium ei ad-
iungit. Si hoſtis incurſionem in eos fa-
ciat, die vexillum militare, quo propo-
ſito quàm primùm ad opem ijs feren-
dam accurri poſſit: nocte ignē tollere
eos iubet. Simul ne diſceſſu regio metu
om-

omni liberatum se hostis putaret, in omnes rei gerendæ occasiones intentus erat. Quæ cogitanti ex superiorū temporum pabulatorum licentia, qui partito in duos imperio militari, magna præterea voluntariorum parte nullam imperij necessitatem recipiente, sine metu vel imperij vel hostis vagabantur, nec rarò sub ipsos muros succedebant, accidere posse facultatem rei gerendæ ratus: die D. Nicolao sacro, qui vel maximè à Moscis obseruatur, idoneis locis milite in insidijs collocato, carros aliquot propinquo à mœnibus spatio agi iubet. verùm diei religione quamuis obiectam prædam hostibus spernentibus id idem altero die fieri imperat. Consederant partitis insidijs in vicinarum fossarum, quæ imbrium casu factæ erant, vna Vngari equites; in altera Stanislaus Solkeuius adolescens, & Ioannes Kretkouius Prijemscianæ turmæ legatus cum Polonis. Hostes ad primum prædæ aspectum mox erūpunt: protracti in locū insidiarum ab Vngaris celeriter cōsurgentibus profligantur. Poloni, qui remotiori ab ijs loco erant, propterque præruptum per oppositos colles ascensum, ambitum capere cogebantur, confligendi cum hoste facultate non data, à dextra impetu in eum facto, inclinatum in effusiorem fugam præcipitant; coniunctimque cum Vngaris ad mœnia vsque insequuntur. Et si qui primo loco consederāt Vngari, lectissimi equites, essent, ac in his Petrus Bathoreus, Georgius Sibricus, ac Ioannes Kallaius, omnesque generosissimis equis Thracicis veherentur: Moscouiticorum tamen equorum, quamuis ij magnam partem parui ac deformes sunt; pernicitatem, assequi vix potuerunt. primo tamen impetu triginta circiter interfecti ac duodecim Boiarici generis, in ijsq; maximè strenuus, ac militaribus facinoribus aliquot notus Petrus Koltouiscius, capti fuerūt. Incommodo hoc accepto Suiscius auersa porta maioribus aliquot tormentis magno labore, ad imas muri & propugnaculorum fenestras demissis, locoque opportuno non procul à fossis vrbis magna scloppetariorum manu occultata, subinde viginti circiter equites, qui nostros cis flumen Plescouiam in stationibus positos lacesserent, atque in insidias pertraherēt, emittebat. verùm cùm excursione hostium nunciata Samoscius ipse cum tribus turmis equitum flumen transisset, quique in insidijs considerant, ad primum vnius equitis cōspectum, quem propiùs ad locum insidiarum accedere Samoscius iusserat, scloppetos ad vnum omnes in cassum explosissent, sola ferè vrbis propinquitas, & fossa equiti obiecta quò minus conciderentur, hostes texit. Dum hæc ad vrbem geruntur, aduenerunt interim legati à Mosco ad colloquium missi Demetrius P. Filius Ilecius, Romanus B. filius Olphirionis: proque scriba illis adiunctus Nicolaus Bassorekus. Iis Posseuinus cum præsidio Polonico vltra Porchouam obuiam profecto, ac mox nostris quoque legatis subsecutis, paulò pòst initium agendi de pace factum fuit. Ab initio de Suecię Rege fœdere comprehendendo propositum fuit. Etsi enim præreptarum arcium iniuriæ non parùm animum Regis alienassent: quòd tamen superioribus comitijs Annæ Reginæ precibus adductus, quæ sororis suæ Suecię Reginę amore, ac assiduis literis victa genua Regis amplexa, ne sine Sueco pacem faceret, orārat, daturum se operam vt pace cum prehenderetur, pollicitus ei fuerat; ac Posseuinus quoque homo inter principes Christianos pacis conciliandæ cupidissimus, hoc idem summo studio cō tendebat; vt actionum de pace initium ab eo fieret, legatis mandauerat. Qua in re dū hæretur, Bochdanus quidam omnium legationis eius arcanorū conscius à legatis Moscouiticis ad Palatinum Braslauiensem transfugit; ab eoque ad Samoscium statim mittitur. ab eo hæc legatos mandata habere Samoscius cognoscit: Si Regem exercitumq; à Plescouia discessisse intelligerent, quacumque caussa interposita colloquium tollerēt: si obsidionem obstinatè continuari sentirent, sine fraude de pace agerent: Eam autem hoc ad extremum concluderent, vt si Rex Lukos aliaq; superioribus annis cœpisset, præter Velisium ad vniuersum Ducatum Polotiensem, quæ Regi concedebat, sibi redderet, vniuersa Liuonia ei decederent. Legati cùm Regem quidem discessisse, obsidionem nihilominùs vrgeri animaduerterent, accesserāt ad conditiones aliquas pacis: sed cùm ob sæuissimas hiemis iniurias, commeatusque omni vicino agro vastato angustias subinde incommodum aliquem rumorem de exercitu expectarent, varias interim moras interponebant; deque leuissimis quibusq; rebus ad principem missitabant. scripserat ex itinere ad Samoscium Posseuinus, ostēdisse sibi legatos,

magna cupiditate Moscum alicuius vel exiguę saltem portionis agri Liuonici ad titulum Liuoniæ vsurpandum retinendæ teneri. Samoscius Nouocastrum, Serenescum, Nouogrodecum, deserta nec magni fructus castella ea conditione relictū se illi rescripserat, vt penes Regem Luki, Sauolocia, Neuela remaneret. Cùm illi de Lukis nulla se mandata habere renuntiassent, sine Lukis ne palmum quidem terræ in Liuonia se ei permissurum ostendit. Interim Samoscius cùm copias quasdam, quę Plescouiensibus subsidio mitterentur, Nouogardiam contrahi rumor ad exercitum perlatus fuisset; Spitkonem Iordanum virum strenuum, cuius cùm aliàs, tum in pugna Dersauiensi præclara opera extitit, turmis aliquot equitum ei attributis eò misit. Hic stationibus hostium, quæ nō procul à muris se ostenderant, cum trepidatione intra mœnia compulsis vrbi ipsi, omnique vicino agro magnum terrorem intulit. Eundem opportuno deinde inter Porchouam & Nouogardiam pago considere iussit; cùm ad subuectiones subsidiaque si quæ Plescouiensibus ab hoste summitterentur, prohibenda; tum ad pabulationes laxiores nostris faciendas: hostibus autem metum vndique hostibus ostentandum. Supra eum verò Kosakki, quos ad Opàkam collocatos fuisse antè ostensum est, ad Saionskouium vltra Russam à Samoscio deinde translati omnia infesta reddiderant. Iamque antè eandem ob causam ex Kobilogradensi etiam castello, quod adstricto glacie lacu Pelba, qui ad Plescouiam, Derpatum, & Kobilogradum pertinet, ex Derpatensibus præsidiarijs aliqui insederant, Simonem Charlenscium deijcere præsidium iusserat; indeque ad Prebusium supra Plussam flumen, quà lacu concreto iter ex Derpato, & Vdoua versus Nouogardiam erat, eum collocārat. vnde deinde vlteriùs populationes perferebantur. quibus rebus fiebat, vt quod ab initio sibi proposuerat, nec ipsę Plescouia propter commeatus difficultates auocaretur; quòd in omnes ferè partes liberè pabulari nostri possent: & populationibus, quà supra priscam Russam ac Nouogardiam versus Tueram, qua ad Volchodam flumen, ac Lahodam lacum longè lateque factis, cùm opportunissimis vijs occupatis vndique grauissimè hostes premerentur, indies metus eis augeretur. Miserat ad Samoscium Iordanus duos nobiles Moscos repentina excursione oppressos. Ex ijs de Ioānis maioris natu principis filij morte cognitum fuit. Hunc cùm pater opum suarum magnitudinem ac thesauros iactasset: ille verò ijs Regis thesauros virtutem ac animi fortitudinem prætulisset; quibus etsi illis, quibus pater abundaret, inferior esset, nihilominùs ditiones eius igni ferroque vastaret, magnaque parte regni eum exuisset: vel vt quidam dicerent, cùm obstinaciùs à patre exercitum, quo cum regio exercitu dimicaret, flagitasset; iratus verò illi pater, scipionem in caput impegisset, non multò pòst, siue ictus, siue animi doloris vi, in paroxysmos epilepticos, atque inde in febrim incidisse, exeaque deinde extinctum narrabant. quæ res supra reliquas fortunæ aduersitates eò maiorem dolorem Mosco attulit; quòd hic etsi imperio patris priori vxori, cum qua optimè illi conueniebat, nuncio remisso, aliam dū xerat, sine liberis tamen decesserat: alter vero filius Theodorus iunior natu, mentis vitio ad regnum atque omnes adeò res inutilis censeretur. Ab altera parte Suiscius, quòd immensam frigoris vim cerneret, febresque passim ex ea in castris vulgari è transfugis intelligeret: propter vehementiam enim hiemis, quò minùs aliqui transirent, fieri non poterat; ad seruatæ vrbis famam quomodo, castrorum captorum; ac deleti exercitus gloriam adijceret, quærebat. Erat tertia fere pars castrorum morbis implicita; cùm vt quisque frigoris ea immensi prope asperitate correptus esset: quod qui effugeret, nemo erat: febri etiam statim corriperetur: ita tamen vt pauci omninò ex ea morerentur. Non minus autem Samoscius, cùm in tanta aëris inclementia, cùm hoste potiùs, quàm cum frigoris iniurijs conflictari militem cupere cerneret, prælio dimicandi facultatem sibi dari expetebat. Eiusque rei, vt extra muros atque munitiones hostem pertraheret, cum varias rationes quæreret, omnia consilia eius vehementer frigoris, quam diximus sæuitia impediebat. Tanta autem eius vis erat, vt vbi quis extra tabernaculū vix pedem protulisset, omnibus ferè mēbris, ijs potissimum quæ maximè aëri patebāt, naribus, auribus, atq; facie, gelu astrictis emoreretur; quotq; de Moscouitici cœli natura cum miraculo nonnulli prodiderunt, eiusmodi in ijs locis frigora esse, vt aquæ casu ipso dū funduntur, cō gelētur, id experiendo multi cognoue-
rint,

rint. Maximè autem quod necesse erat
euenire, excubiæ sæuitia hac frigoris
vexabantur; raræque omnino obiban-
tur, ex quibus non plures plerumque
aliqua corporis parte mutilata refer-
rentur. Memorabilis cum primis ex
turma Sigismundi Rosnij nobilis equi
tis casus fuit; cui cùm vtrumque crus
planè iam frigore emortuum esset, is-
que in febrim inde ac mentis aliena-
tionem incidisset, interim verò medi-
cus, ferro crura resecasset, vbi ad se re-
dijt, non secus ac si partem aliquam or-
natus requireret, de pedibus amissis in
terrogare cœpit. Alius quidam ludi-
cro penè euentu, maximum tamen &
ipse periculum adijt. relictus à Basilio
Surannicio in primis excubijs non pro
cul à fossis vrbis concubia nocte fue-
rat. cumque frigore planè obriguisset,
atque equus vti fieri solet ex frigore su-
bito grauius se concussisset, is qui nec e-
quum, nec se in equo planè iã enectus
continere posset, de equo decidit: pede-
que ferramentis, quæ ab ephippio de-
pendent, retẽto, sub ipsas portas equo
incitato magna voce alienam opem,
cùm ipse explicare se non posset, implo
rãs, pertrahitur. Mittit mox Samoscius
qui eum eripiant; quod si sine periculo
facere non possint, ne ipsi temerè peri-
culum adeant, mandat. Hostes qui in
muro constiterant, fraudem subesse ra-
ti vltrò irridebant; satisque iam frau-
dum ac dolorum esse, nec ea ratione
amplius se capi posse exprobrabãt. Ita
incolumis hic à nostris recipitur. Id au
tem tum tempus anni erat, quo inten-
sissima ijs in locis frigora esse, vulgari
sermone Moscorum ostenditur; qui Ni
colai & Christi frigora appellant, cùm
maxima designare volunt. Moscouia
autem omni sub ipsis ferè trionibus pò
sita, nullo ferè loco, nisi ijs fortè, quæ
ad glaciale mare pertinent, quàm in
Plescouiensi agro vehementiora frigo
ra existere solẽt. Itaq; & animalia plera-
que omnis generis, quæ cæteris in locis
nigro aut fusco colore sunt, vt corui cũ
primis, noctuæ, gallinæ siluestres, vrsi,
lupi, lepores, aliaque eius generis; seu
cœli natura, seu frigoris vi, candida hîc
esse vulgò animaduersum est: Noctiũ
verò eam longitudinem esse, vt cùm lõ
gissimæ sunt, diei non quinque omni-
no horarum spatium sit. Magna tamẽ
in omnibus hisce incommodis toleran
dis militum constantia erat: Samoscius
etiam, quantùm eius fieri poterat, ra-
tione ac diligentia ea subleuabat. Excu
bias quaternis vicibus permutabat: ea-
rum ternas per alios obibat. sub crepus
culum autem ac primum diluculum,
per Stanislaum Vlodekonem affinem
suum, quẽ Sbarasio Palatino Braslaui-
ense ad colloquium cum Moscis mis-
so, sibi legârat; quòd eo tempore erup-
tiones hostium maximè expectandæ e-
rant. Quò pauciores autem frigoris in-
commodis afficerentur, pro superiorũ
temporum cõsuetudine paucos admò
dum, qui non tam eruptionibus hosti-
um resisterent; quàm de aduentu eorũ
certiores cæteros facerent, in stationi-
bus & excubijs collocabat. Etenim iam
antè toto eò tempore, ex quo exercitus
vrbi admotus fuerat, morem hunc Sa-
moscius obseruârat; vt vel diligentissi-
mè excubijs dispositis, in ipsis nihilomi
nùs castris contra repentinas eruptio-
nes subsidia parata haberet: alboq; cir-
cum castra misso per vices semper ali-
quot eam ad rem describeret. Hinc et-
si, quod in obsidionibus fieri solet,
non rarò eruptio tentata esset, sæpius-
que se hostis ostenderet; nulla tamen
vnquam in castris trepidato orta, aut
vnquam omnino ad arma, nisi semel
fortè mox à discessu regio, cùm ad a-
cuendam militis diligentiam ex indu-
stria tumultum Samoscius auxisset, cõ-
clamatum fuit. Ii enim, ad quos cuius-
que temporis vices pertinebant, cum
conscensis equis hosti obuiam progres
si fuissent, cæteris prope ignaris eum re
ijciebant. Tum verò eò accuratiùs ob-
seruandum id sibi existimabat; quò pro
pter frigoris sæuitiam, ne eà miles affli-
geretur, pauciores excubitores pone-
bat; cum vt maximè firmiores posuis-
set, aëris tamen iniurijs ad rem geren-
dam penè inutiles futuros cerneret. Ita
que in ipsis interim tabernaculis, quæ
partim è vicinarum villarum ædifi-
cijs, partim cauernis in terra effosis, cra
tibusque ac palea intectis, contra cœli
incommoda ex tẽpore sui quisq; vsus
causa parârat, more stationũ per vices
semper aliquot excubare, equosq; quos
statim inscenderent, atq; arma expedi-
ta habere iubebat: qui eruptione ali-
qua nunciata recentes, ac ab iniurijs aë
ris illæsi, conscensis mox equis hosti
occurrerent. qua re & securitati castro-
rum & militis quieti, atque commodis
maximè consulebatur. Stationum igi-
tur eà exteriorum infrequentia, ac nu-
mero adeò earum ex transfugis à Sui-
scio cognito, castrorum oppugnando-
rũ, stationibus priùs repentina eruptio
ne oppressis, consiliũ cœpit. hunc in v-
sum septingentos circiter equos, quos
obsi-

obsidionis incommoda reliquos fece-
rant, conquirit; ad eosque promtissimũ
quenque rescribit. Binæ contra vrbem
à castris stationes erant; vna vltra Veli-
kam flumen, quæ Pezzurensem viam
obseruabat; altera cis flumen supra ca-
stra. Ex altera parte, qui ad Svatohorã
erant curabant. Suiscius trecentos cir-
citer equites delectos vltra Velikam
contra eos, qui ad Pezzurensem, vt o-
stensum est, viam, in stationibus erant,
eo consilio, quemadmodum ex capti-
uis postea cognitum est, mittit; quòd il-
lis occupatis, si quod futurum præui-
debat, qui à superiori castrorum parte
custodias agebant, statione sua relicta
flumen glacie concretum ad ferẽdam
suis opem transirent, castra nudatum
iri, sibique nullo obsistente repentina
eruptione ea inuadendi locum futu-
rum cogitabat. Obuenerant diei eius
stationes Sborouianæ turmę. quę cùm
trecentis equitibus constaret Thomas
Orinscius cum quadraginta circiter eo
rum vltra Velikam flumen positus e-
rat; cum cæteris Laurentius Scarbecus
turmæ legatus supra castra cis Plesco-
uiam flumen excubabat. Iam antè
autem ea in vniuersum custodijs om-
nibus mandata Samoscius dederat,
vt erumpenti hosti nulla pugnandi
copia facta ambitu capto, versus castrà
statim se reciperent; non modò quò
subsidium illis propinquiori è loco fa-
ciliùs ferri posset, verùm hostis etiam
longiùs ab vrbe ad pugnandi necessita
tem pertraheretur. Id igitur cùm Orin
scius fecisset, Suiscius peditatus partem
statim vrbe emittit; qui quòd locus is
omnis conuallibus interseptus esset,
valle quadam occupata receptuque
intercluso vehementer scloppetis eos
premebat. Interim Samoscius Scar-
becum, qui quemadmodum ostensum
est, in superioribus stationibus erat, flu
men mox transire, impetumque in ho-
stes dare iubet: simulque ipse equo cõ-
scenso, ijs qui in subsidijs, de quibus an-
tè dictum est, consederant, vt se sequan
tur, imperat. Scarbeco promtissimè flu
men transgresso, Suiscius vbi primùm
stationibus nudata castra animaduer-
tit, mox reliquum peditatum ac equi-
tatum omnem diuersis portis ad ca-
stra oppugnanda mittit. Interim qui ex
instituto, quemadmodum ostensum
est, in tabernaculis excubabãt, sequiq; à
Samoscio iussi fuerant, ad certamen iã
se expedierant: primiq; Vngari, qui eã
ad Velikam flumen castrorum partem
tenebant, inde Ioannes Kretkouius,
cum turma Stanislai Prijemscij: Sar-
nacius cum Hieronymi Gostomscij,
quarum legati erant; post hos alij tan-
ta celeritate procurrerunt, vt eodem
quasi in vestigio, vno conflictu, atque
impetu trecenti circiter ex hostibus ca-
derent; caperentur vltra sexaginta: ma-
gna verò eorum pars vulneraretur. Sui
scius qui è proximo muro euentum e-
ruptionis expectabat, cædem hãc & fu-
gam suorum cernens, reuocatos intra
vrbem mox recepit. Desiderati & ex no
stris prælio eo aliquot fuerunt, cùm
valle ab hostibus occupata circumuen
tis auxilium ferri ab alijs non potuis-
set. Piontkouius nobilis eques captus,
ac ab hostibus abductus fuit. Orinscius
cùm diu fortiter hostes sustinuisset, glo
bo è superiori loco per humerũ & inte
stina traiecto, perijt. Petrus Grudscscius
cùm per hostes manu viam sibi patefe-
cisset, adque nostros iam & ipsa penè ca
stra in tutum penetrasset, è muro tor-
menti cuiusdam maioris ictu interem-
ptus fuit. Ex Vngaris equitibus Francis
cus Kobor & Barrabas Balog viri mili-
tares ceciderunt. Quod nisi subsidij ijs,
qui cùm Orinscio circumueniebantur
ferendi causa, celeriùs à castris progre-
diendum nostris fuisset, facilè vniuer-
sas copias hostium ad ipsa castra pertra
hi, ijsque deletis debellari ferè tum po
tuisse, minimè dubitandũ videbatur. E-
rat is quartus mensis Ianuarij dies. sub
noctem Samoscius, quòd maximè om-
nes Moscos cupidissimos suorum hu-
mandorum sciret, Nicolaum Vroueci
um in loco prælij excubare, ac si fortè
hostibus ad tollenda corpora egressis,
gerendæ rei facultas a cciderct in om-
nes occasiones intentum esse iubet. Ea
nocte nullam in partem se commoue-
runt. Altera Martino Lesnouolscio no
tæ virtutis præfecto negotium dat; qui
cùm quibusdam vrbe egressis, ac proxi-
ma, quæ ad eam iacebant, cadauera sub
trahere incipientibus vnà cum altero
equite se ostendisset, celeriter in vrbem
refugerunt; semperque postea intra
mœnia se continuerunt. Samoscius rei
gerendæ nullum amplius locum futu-
rum, quodque pietati ac humanitati
deberi arbitrabatur, vltrò hosti offeren
dum ratus, ad obsessos mittit: potestatẽ
se illis mortuorum facere; ac vel per
militem conferri corpora, ac tradi ijs
iussurum, aut si ipsi per se tollere ea ve-
lint, fide publica integrum id illis futu
rũ ostendit. qui in muris erant, laudi-
bus hanc eius pietatem Christianique
animi sensum magnopere extolle-

bant; req; cùm Suiſcio communicata, vt ſequenti die circa meridiem ad ſe redeat, quo ea de re conſtitui poſſet, rogabant. Ad tempus Staniſlaus Solkeuius adoleſcens ſingulari ingenio pręditus, Melchior Sauiſſa ſtabuli Samoſcij præfectus, alijque nobiles iuuenes Thracicis generoſiſſimis equis vecti ſplendidiſſimeque omnes ornati iniuſſi vnà proficiſcuntur. Agnoſcit ex transfugis Solkeuium quidam: oſtendit hoſtibus, præterquàm, quòd propinqua cognatione Samoſcium contingeret, multorum etiam ſecretorum cõſcium eſſe. ſolebat enim Samoſcius, quòd præter ætatem, eximiam in eo indolem ac ingenium perſpiceret, in ſecretioribus rebus ad Regem referendis ipſius plerumque opera vti. Hac re Moſci inducti, mutato conſilio, ac pietatis in defunctos officio, præſenti quod oſtendebatur, commodo poſthabito, verbis rem extrahunt: interim maiores ſcloppetos complures, & quingentos circiter ſcloppetarios in muro clam diſponunt. Solkeuius cùm variè rem duci animaduerteret, vt tandem ſe explicent, eos hortatur: continuò vnus è ſcloppetarijs coortus ſcloppeto in Sauiſſam irruens, irrito tamen propter armorum firmitudinem ictu eum ferit: ſimul cæteri ſcloppetos omnes vno tempore diſplodunt. Solkeuius, quique cum eo erant, conuerſis equis celeriter ſe recipiunt. eos è muris alijs mox ſcloppetis, & quò longius prouecti eſſent, eò maioribus indè tormentis hoſtes perſequuntur. incolumes nihilominus in caſtra noſtri redierunt: quòd tantum globorum nimbum euaſiſſent, omnibus mirantibus. Iam antè Ioannes Oſtromecius, qui ad tormenta cum alijs curabat, huiuſmodi rem ad Samoſcium detulerat. In arca ferrea duodecim tubos ſcloppetarios, quò citius rumperētur, ex induſtria tenuatos, ordine diſpoſuerat: eoſdēque ſubtiliſſimo puluere ac arcam ipſam impleuerat. in medio eam ſcloppeti partem, quæ rota atque incumbente ſilice ignem ad puluerem incendendum elicit, tenſam paratamque conſtituerat. arca ea in ligneam ciſtam impoſita, fibulam, quæ attracta rotam luxare, ignē que excitare ſolet, duabus chordis, vna ad inferiorem ligneæ ciſtæ fundum, altera ad ipſum ferreæ ciſtæ operculū alligârat: ea ratione, vt ſiue ferream arcā ex lignea quis eximeret, ſeu ipſius ferreæ tectum moliretur, neceſſario vtraque re puluis inflammaretur, tubiſque atque arca ferrea fracta aſtantes percellerentur. Hanc ſi ita ad Suiſcium miſiſſet, minimè ſibi obtemperaturum, quin eam excuteret, ſeque ipſe in fraudem indueret, exiſtimabat. Noluerat tum Samoſcius permittere, vt huiuſmodi artibus contra hoſtem res gereretur. Iam publica fide ab illo priùs violata, Solkeuioque ac alijs omnibus qui in conſilio Samoſcio aderant, vrgentibus, vt eius in ſe perfidiam ea ratione vlciſci ſibi liceret, Oſtromecio rem totam permiſit. Hic captiuum hominem idoneum nactus, per aliquot dies benignè habitum, tamquam magni ſecreti conſcium facturus iuramento adigit, fidemq; eius ſibi obſtringit. Fingit Ioannem Mollerum quendã ſe eſſe: cum Farenſbekio quondam apud Principem Moſcorum militaſſe: poſtea etiam illo ad Regem ſe conferente, authoritatem ei⁹ ſecutum: ac & ſi aliquo apud Regem loco eſſet, priſtinam tamen Moſcorum principis in ſe indulgentiam requirere: eamque ob cauſam interfecto priùs imperatore exercitus, cùm pro artificio ſuo rei tormentariæ remotis arbitris cõmunicaturus cum eo eſſet, ad illum rurſum tranſire in animo habere. Interim ciſtam eam, vt ad Suiſcium perferat rogare: in eã pretioſiſſimas quaſque ſuas ac alias magni momenti res ſe conieciſſe: breui ipſum opera priùs ea, de qua dixiſſet, principi Moſcorum nauata ſubſecuturum: magni autem ſua intereſſe, ne priuſquam ipſe veniat, ciſta reſignetur. In eandem ſententiã ad Suiſcium literas perferendas illi dat. Moſcus duplici lætitia elatus, quòd & libertatē recuperaturus, & tam gratum nuncium ad Suiſcium perlaturus eſſet, perque excubias ab Oſtromecio traductus ad Suiſcium peruenit. qui cùm eo tempore alijs rebus occuparetur, cæteros qui ad conſilium tum fortè conuenerant, nullo ad cognoſcendum ſibi ſpatio ſumpto, aperire ſtatim ciſtam iubet. concurrunt complures rei nouitate, atque innata hominibus curioſitate ducti. Ferociſſimus omnium Andreas Choroſtinus alter Palatinus, & æmulus Suiſcij, quēadmodum poſtea cùm ex Alexandro qui pace facta ad Pleſcouienſes à legatis miſſus fuit, de quo infra dicetur, tũ pace facta ab aliis multis compertum eſt, pede in ciſtam ligneam impoſito, ferream manu ſua ipſe extrahere nititur. Interim fibula conuulſa, puluereque inflammato, arca ferrea ac tubis diſiectis, non modò aſtantes omnes diſ-

ſipantur, verùm tecti etiam pars aliqua vi ignis ac fractorum ferramentorum conuellitur. præ cæteris maximè inſignes, Andreas de quo dictum eſt Choroſtinus, & Koſecius periêre. Erat & de Suiſcio ſuſpicio, cùm ex ægritudine per continuos aliquot dies copiam ſui non feciſſet: maxime autem apud noſtros opinio hæc confirmabatur; quòd cùm aſſiduè antea in muro verſari, perque ſtationes volitare ſolitus fuiſſet, nunquam poſtea ſe oſtenderet. Verùm hac de re contumelioſæ poſtea literæ ſcriptæ à Suiſcio ad Samoſcium fuerunt: ab ijsq; ad ſingularis certaminis prouocationem deſcenſum inde fuit. Verùm Samoſcio conſtituto die cum demonſtratis antè inſignibus in deſignatum locum progreſſo hoſtis non prodijt. Diſputabatur nihilominùs interim, quemadmodum ſuprà oſtendimus, ab vtraque parte de conditionibus pacis. De Suecię Rege ab initio iam Moſci reſponderant, non recuſare principem ſuum, quò minus pacem cum illo faciat, verùm debere eum more maiorum ad Nouogardiæ Palatinum mittere, qui de conditionibus pacis acturus cum illo eſſet: præter exempla inſtitutaque maiorum nihil omninò faciendum ſibi eſſe. qua de ſententia cùm deduci non poſſent, inde ad ſummam Liuoniæ, cæterarumque arcium vtrinque reddendarum conditionem ventum fuit. Plurimum de hac controuerſiæ fuit; cùm prouinciam, quam nouem & viginti annorum bello, multoque ſanguine ſuo vix peperiſſent, ac in qua multi Ruſſici generis nati eſſent: plurimi etiam domicilijs conſtitutis inueteraſſent, non minùs ægrè quàm ſi de Moſcouitico ſolo ipſo ageretur, relinquerent. Ad extremum de Derpato atq; Nouogrodeko Liuonica, cùm reliquis vrbibus, atque caſtellis ferè omnibus ceſſiſſent, vehementer reſiſtebant; quòd in illam religionem ſuam iam inuectam, Epiſcopumque in ea à ſe conſtitutum: hanc Diuæ virgini matri Pezzurenſi ſacram dicerent. Tandem cùm præter expectationem ſuam, minùs ad volũtatem ipſorum ad Pleſcouiã res fluere; ac ne ſummam quidē cùm aliarum rerum ferè omnium tum frigoris difficultatem ab obſidione noſtros reuocare: iamque maxima hiemis parte exacta mitiora tempora inſtare intelligerent: maximè autem Poſſeuinus, qui quòminùs ſuſpecta fides ſua apud Moſcos eſſet, cum illis diuerſabatur, ne vllo cum fructu in re tam pia tantùm elaboraſſet, ſumma apud vtramque partem libertate in pacem incumberet, res conuenit. Pacti vt vaſa ſacra Derpato ac Nouogrodeko tollere ſibi liceret, nec Epiſcopus ſacerdoteſúe eorum contumelia afficerentur, vniuerſa Liuonia, quam in ſua poteſtate princeps eorum haberet, deceſſerũt: regis nomine è contra Lukis, Sauolocia, Neuela, alijſque caſtellis nonnullis, quæ ſuperioribus annis ab hoſte cepiſſet, Veliſio ac Polotienſi agro omni recepto, illis ceſſum fuit. De Narua alijſque caſtellis quæ à Sueco occupata erant, diu diſceptatum fuit; cùm noſtri Moſcorum tergiuerſatione, in poteſtatem Sueci veniſſe ea dicerent: Moſci nihil ad ſe præſtationem eorum pertinere contenderent; quæ nec antè à ſe inter arces Liuonicas, quas Regi obtuliſſent, nominata fuiſſent: nec nunc tenerentur. Tandem cùm in eo hæreretur, ita controuerſia ſuſpenſa, vt iuri ſuo in Naruam reliquaſq; arces, quæ à Sueco tenerentur, minimè Regem defuturum legati teſtatum facerent; Veiſenſteinio autē, quod iam antè Regi Moſcus obtuliſſet, diſertè legati eius decederent, de captiuis deinde actum fuit. Cùm Moſci vtrinque captiuos ſine pretio reddi vellent: Regis nomine, quòd ex Moſcis primarios homines complures, illi ex regijs captiuũ inſignē nullum ferè haberent, Sauolocia, Neuela, ac Sebeſium, ac extremo loco Sebeſium pro captiuis poſceretur; Moſcus verò non tantã hominum quantam poſſeſſionũ rationem habendam ſibi iudicaret, in aliud tempus, quo ad exigendum in pacem à ſe mutuò ſacramentum legatos vtrinque miſſuri eſſent, tota hæc res dilata fuit. De tormentis ac apparatu bellico, quæ in præſidijs eſſent, ita conuenit; vt relictis, quæ cùm quæque caperentur in arcibus fuiſſent, quæ vtrinque illata eſſent, ſecum quiſque deferret. Iis igitur conditionibus decennalis pax perfecta fuit: Cùm nec Moſcum in eo amiſſarum prouinciarum dolore opportunioribus temporibus per motus aliquos interregni aut alias occaſiones oblata recuperandi ſpes deſereret: & Rex tanta clade atque vaſtitate Moſcouiæ illata, quæ tam paucorum annorum ſpatio reſarciri nullo modo poſſet, ſi Prouincia Liuonia omnibus interim neceſſarijs rebus à ſe firmata bellum Moſcus redintegrare vellet, maiores res gerendi facultatem ſibi non præcidi non moleſtè ferret. Legati iuramento ſtatim eas firma-

runt; de principum iuramento, vt ma-
iores legati exigendi ſacramenti cauſa
primùm à Rege ad Moſcũ, inde à Mo-
ſco ad Regem mitterentur, conſtitu-
tum fuit. In literis fœderis conſcriben-
dis, per aliquot etiam dies controuer-
ſum fuit. quod Moſci ab initio vniuer-
ſæ Ruſſiæ Ciariũ: poſtea cùm de eo iam
deceſſiſſent, ſecundũ Moſcouiæ & Vlo
dimiriæ aliosq; cõplures titulos Aſtra-
kanenſium tamẽ & Kaſanenſium Tar-
tarorum Ciarium, principem ſuũ ap-
pellari volebant; noſtri præter morem
maiorum nihil ſe illi tributuros con-
tenderent. Iam paulò antè autem Par-
nauiam, quæ à Suecis obſidebatur, cõ-
meatus inopia vehementer laborare,
ac vix quatuor ſeptimanarum ſpatio
tolerare Moſcos poſſe, per Thomam
Embdanum, aliosque quorum diligen
tia in cognoſcendis rebus hiſce vteba-
tur, Samoſcius cognouerat. â Ioanne
Sborouio præterea, qui maximis vadi-
monijs, neceſſarijsque ſuis ac familiæ
ſuæ negotijs coactus in Poloniam redi-
erat, certior factus fuerat, ad res nouas
Liuones ſolicitari, rumoreſque ſpargi,
Regem ſi Liuoniam recepiſſet, inter
Vngaros vniuerſam diſtributurum.
Quod cùm ij fieri non poſſe, niſi ipſi
omnes ſedibus ſuis euerterentur, per-
ſpicerent, non parum ea re multorum
animos commoueri neceſſe erat. Pro-
ponebantur eodem tempore Sueci no-
mine edicta, quibus ſuorum cuiq; bo-
norum, & quas priſtinis temporibus,
maiores cuiuſq; beneficiario iure tenu-
iſſent, poſſeſſionum reſtitutio promit-
tebatur; adque poſſeſſionem bonorum
adeundam, ad quos ea pertinerent, in-
uitabantur. Inter alios Byringius, qui
aliquot caſtella regia in poteſtate habe
bat, vt ex Moſcis Parnauia decedenti-
bus cognitũ poſtea fuit, literas ad Mo-
ſcos dederat; quibus ſi diutiùs ſuſtinere
obſidionem non poſſent, vt Sueciæ po-
tiùs quàm Poloniæ Regi eam dederẽt,
hortatus eos fuerat. In hoc igitur Liuo
niæ amittendæ diſcrimine, etſi vel vi
tandem, ſi ſubſidia ſibi à Rege quemad-
modum cum eo conſtituerat, ſummiſ-
ſa fuiſſent: aut ſaltem Menſe Iunio, vl-
trà quem obſeſſos nõ toleraturos, per-
ſpectum habebat, fame atque comme-
atus inopia in poteſtatem Pleſcouiam
venturam Samoſcius non deſperabat:
ad pacem tamen animum tandem ad-
uertendum ſibi iudicabat. Venerat ſub
idem tempus in caſtra à Suecis miſſu
præfecti Naruenſis mercator quidam;
qui de iniurijs, quas finibus ſuis à mili-
te noſtro, qui ſupra Vdouam in Prebti-
ſio collocatus erat, illatas dicebãt, que-
reretur. cui cùm præter opinionẽ Sue-
corum benignius reſponſum fuiſſet,
venit poſtea ad Samoſciũ à Ponto Gar-
diano Laurentius Cagnolus Italus; cu-
ius in Narua occupanda maximè inſi-
gnis opera extiterat: honorificiſq; ver-
bis pro Rege Samoſcio ſalutato, ac lite-
ris ad Regem à Ponto ſcriptis illi red-
ditis, vt ad legatos Moſcouiticos ipſius
voluntate proficiſci ſibi liceret, pete-
bat. Samoſcius etſi quæ in Liuonia age-
rentur, non ignorabat: comitatis tamẽ
ſuæ apud exterum hominem, ratio-
nem ſibi habendam ratus, in præſentia
humanè ad poſtulata ipſius reſpondit:
non potuiſſe in mentem venire Regi,
cùm præſertim tandiu in caſtris fuiſſet,
nec quiſquam à Sueciæ Rege ad ſe ve-
niſſet, deinceps legatum vllum miſſum
iri: atque ita nec Regem vlla hac de re
mandata ſibi reliquiſſe; nec ſe ſine Re-
gis mandato, ac voluntate quicquam
ei permittere poſſe: literas vel per tabel
larium ad Regem miſſurum: aut ſi ipſe
ad eum ire vellet, præſidium ſe ei ad-
iuncturum. Cagnolus reſponſo hoc ac-
cepto, tabellarioque cum literis reli-
cto ad Pontum ſe recepit. Eum, tabel-
lario ad Regem è caſtris nondum pro-
fecto, perfectæ pacis nuntius in Liuo-
niã cõſecutus fuit. Iamq; Alexander q
de pace facta Pleſcouienſibus renũcia-
ret, à legatis Moſcouiticis Sapolia miſ-
ſus ad Samoſcium peruenerat. quem
cùm ad prandium Samoſcius inuita-
ret, maximi beneficij loco habiturum
ſe reſpondit, ſi ad vrbem quàm primũ
aditus ſibi permitteretur. Nam dum ip
ſe epulaturus ibi eſſet, obſeſſos interim
ſanguinem bibituros: his enim verbis
vtebatur: pranſurum ſe apud eum, vbi
lęto pacis nuntio ſuis impertito, reuer-
ſus ad eum fuiſſet. Samoſcius præſidio
ei adiũcto, ad vrbem perduci iuſſit. Cũ
ſub Pochrouienſem turrim, quæ ad Ve
likam flumen pertinens ab Vngaris
tormentis, quemadmodum oſtenſum
eſt, quaſſata erat, ſucceſſiſſet, ac quis eſ-
ſet oſtendiſſet, tanta eorum, qui in mu
ris conſtiterant, lætitia, atq; gratulatio
extitit, vt ſubitò ſublimem raptum in
muros extollerent; nullaque vel ſuo-
rum vel noſtrorum circumfuſorum
verecundia prohiberi ſe paterentur,
quò minus ad pedes eius proiecti eos
oſcularentur, Archangelumque ac pa-
cis nuntium lætis acclamationibus ap-
pellarent. ad noſtros deinde cõuerſi fra
tres eos appellabant; vtque ſine metu
pro-

propiùs iam ad ſe accederent, libere-
que vagarentur, inuitabant. Altero die
idem Alexander cum alijs nonnullis
ex nobilitate ad Samoſcium in caſtra
redit: quia pax iam conueniſſet, vt li-
gnatio ſibi libera permittatur, ipſe ve-
rò quam primùm exercitum deducat,
petunt. Reſpondit Samoſcius, etſi de
pace tranſactum eſſet, literas tamen in
quibus conditiones pacis perſcriptæ eſ-
ſent, nondum ad ſe allatas: multò mi-
nus qui præſidia traderent, à principe
eorum veniſſe. conuiuiò deinceps eos
excepit. Quòd cùm lautiſſimè inſtru-
ctum fuiſſet, qui maxima apud noſtros
commeatus inopia laborari ſibi per-
ſuaſerant, omnium non modò neceſſa-
riarum rerum, verùm plurimarum
quas nunquam ipſi cognouiſſent, appa-
ratum eò magis admirati fuerunt. Et-
enim Samoſcius quemadmodum ſu-
periori anno fecerat, ita iam initio et-
iam expeditionis huius, præter puluc-
rem tormentarium, quo peditatus, quẽ
conſcripſerat, vteretur, apparatumque
bellicum, commeatus quoque maxi-
mam copiam; nonnullam etiam ele-
gantioris victus, externorum hominũ
excipiendorum cauſa contraxerat: par-
temque eius, quam Gedani & Rigæ
comparârat, à Duce Churlandiæ, ciui-
tateque Rigenſi iumentis conquiſitis,
ſupra Kokenhauſium, quod tum in ho
ſtium poteſtate adhuc erat, expoſuerat;
indeque aduerſo flumine Diſnam, ac
vlterius Sauolociam nauibus deuexe-
rat: aliam carris deportârat. In eo verò
prandio cùm ciſtæ quoque ad Suiſciũ
miſſæ mentio facta fuiſſet, cùm de Cho
roſtino, ea quæ ſuprà demõſtrauimus,
Alexander præ ſe ferebat; tum niſi pax
interim conueniſſet; ne ingenio à no-
ſtris ſuperati viderentur, viciſſim ſe il-
lis trecẽta aurea poma obiecturos fuiſ-
ſe dicebat. Id ſatis apparebat, nullam
ferè rem ægriùs eos ferre: iamque an-
tè priuſquàm pacis conditiones con-
ueniſſent; Vngaris propiùs ad muros
ſuccedentibus, ſæpiuſque ciſtam illis
exprobrantibus; adeò eo commoueri
ſe teſtabantur; vt cùm ijdem in flumine
glacie adſtricto ciſtam aliquando illis
obieciſſent, crebris tormentorum icti-
bus doloris ac iracundiæ ſuæ flammas
in eam eiacularentur. eodem autem
modo frequentiùs deinde ad Samoſ-
cium ventitabant; à quo cùm ſemper
benignè habiti fuiſſent, ac verò captiuo
rum quorundam permutãdorum cau-
ſa in Procopium Penonſcium turmæ
præfectum conuiuium tum fortè agi-
tantem incidiſſent; qui antea commea-
tus ac rei frumentariæ difficultate coa
ctum, vltro Samoſcium exercitum re-
ducturum exiſtimârant; vt non mo-
dò Imperatorem ipſum, verùm exer-
citum vniuerſum in maxima copia ver
ſari videbant; ſequenti die Theodo-
rum Meſceodouum aliosque frequen-
tes ad Samoſcium mittunt; vt pace fa-
cta exercitum tandem abducat, obſidio
neque vrbem liberet, petunt; quod niſi
intra triduum faciat, nolle ſe pace tene
ri oſtendunt. Reſpondit Samoſcius, ex-
iſtimare, ſe pace iam facta non ex ani-
mo hæc ab illis dici; quam non ingra-
tam illis accidiſſe, gratiorem quidem,
quàm generi hominum ex ſtipendijs
viuenti ſciret: exercitum cùm commo-
dum futurum eſſet, ſe abducturum. In-
terim Palatinus Braſlauienſis ipſe in ca
ſtra venit; nec alia conditione pacẽ con
uenire potuiſſe, quàm vt nulla mora in
terpoſita exercit⁹ reduceretur, docuit.
reddendarum quoque arcium eas con-
ditiones placuiſſe, vt aulici ab vtroque
principe ad arces quę reſtituẽdę eſſent,
quàm primùm mitterentur; qui vbi ad-
ueniſſent, ruſticorum ac agri poſſeſſiò
ſtatim traderetur. Interim ab ijs, qui
poſſeſſionem adirent iumenta dece-
dentibus ad res ſuas deportandas præ-
berentur; quæ ſi præbita eſſent, tum o-
ctauò ab aduentu aulicorum die, præ-
ſidio ipſò quoque decederetur. ſi quæ
ex vilioribus rebus deportari commo-
dè non poſſent, eæ conſignatæ interim
deponerentur, ac primo inde tempore
ijs quorum eſſent reſtituerentur. Vide-
bat Samoſcius magnam hiſce in rebus
difficultatem. Nam cùm in regione
continuis bellis vaſtata, magnam iu-
mentorum paucitatem exiſtere neceſ-
ſe eſſet, in Moſcorum ferè poteſtate fo-
re intelligebat, pro ſuo arbitrio reſtitu-
tionem extrahere. Vt tamen quid a-
nimi haberent, periclitaretur, ac fidu-
ciam ſimul ſuam ijs oſtenderet, Oſtro-
uiam antèquam dies reddendæ eius ve
niſſet, tradi illis iuſſit; ac licet eâ ſola in
re cùm recipiendæ reliquæ Liuoniæ,
tum pacis ſtabilitatem omnem poſi-
tam intelligeret, vt obſidionis ac exer-
citus metu in fide Moſcos contineret:
ne tamen à ſe violati iuriſiurandi lega-
torum initium profectum iactare poſ-
ſent, reuocatis omnibus ex partibus pa
bulatoribus, peditatum omnem cum
tormẽtis, ac grauiore belli inſtrumen-
to, Nouogrodekum verſus, quo in ca-
ſtello deponere ea cogitabat, octo die-
rũ itinere antecedere ſe iubet. inde di-

 uerſas

uersas alias turmas ad recipiendas ar-
ces Liuonicas sigillatim præmittit. eas
agmen quod ægris præsidio erat, seque-
batur: post id impedimenta agebantur.
Ipse cum reliquo exercitu die vj. men-
sis Februarij Plescouia mouit. spectabāt
transgredientes copias, partim ex mu-
ris atque propugnaculis vrbis, partim
è ripis fluminis alijsque eminentiori-
bus locis frequentes Mosci. maximè vl-
timam hanc exercitus partem admira-
bantur; quæ cū ad viginti quatuor mil-
lia equitum accedere videretur, magis
tamen ferè splendore, ornatuque, at-
que equorum præstantia quàm nume-
ro ac multitudine eos in se converte-
bat: ita plerisque integris, vt nihil vel
parum omninò ex hiemis ac diuturnæ
obsidionis incommodis decessisse illis
videretur. Hoc ordine ad Seskelium
interim aliosque vicinos pagos supra
Derpatum eo consilio exercitum tra-
ducit; quòd eo ex loco & in Moscoui-
am, si pacis conditionibus à Moscis non
satisfieret, facilem se receptum habitu-
rum, & in Parnauiam intentum se esse
posse iudicabat; ac si Sueciæ copiæ, quē-
admodum ijs denunciârat, ab ea non
decessissent, extempore & re ipsa con-
silium capere. Etenim iam antè, mox
à facta pace Ioannem Lesnouolscium
aliquot cum turmis equitum miserat;
qui vrbi ac arci præesset; Gardiano-
que si obsidionem nondum soluisset,
vt ab ea tanquàm regij iam iuris vrbe
abstineret, denunciaret. Mosci etsi O-
strouam iam recepissent: dies etiam,
qua Nouogrodekum se reddituros
constituerant, lapsus esset: ex indu-
stria tamen moras interponebant. seu
quòd in exercitū, si fortè dilaberetur,
intenti essent; seu quò è remotioribus
præsidijs ad extremas oras, finesque ip-
sos Moscouiæ omnes sui interim con-
uenirent, tutoque res suas deportare
possent; ne si primis recedentibus vlti-
mi, qui Kokenhausij, Parnauię, ac in lō
ginquioribus alijs locis erant, tardarēt,
iniurijs ac vexationibus nostrorum pa-
terent. Quam moram maximo suo
atque exercitus cum incommodo fie-
ri Samoscius videns, Vrouecium iam
antè cum tormentis Nouogrodekum
versus à se pręmissum aditū in castrum
quærere iubet. Hic cùm aditum aliquē
amicitię ad præfectum sibi fecisset, fami
liariter deinde commeare ad eum cœ-
perat. Itaque aliquantò pòst Samoscius
ipse, qui interim aduenerat, cum Pala-
tino Braslauiensi, ac sexaginta circiter
militib' sigillatim sequentibus, rogan-
tiq; ex more portitori, centurionem ve
nire nostris respōdentibus, castrum in
greditur. Venerat sub id tempus Petrus
Volkouiscius. Hic cū Palatinum Brasla-
uiensem ex colloquio ad Sapoliam, cui
ipse etiam Volkouiscius interfuerat, a-
gnouisset, incusassetq; pręfectum; quod
cùm centurionem se recepisse diceret,
Palatinum recepisset: respondit Palati-
nus, non se modò verùm Samoscium i-
psum adesse. Qua re turbatum eum Sa-
moscius videns; tu quidem inquit ca-
strum hoc iam principi tuo perdideras,
nisi ex conditionibus pacis vltrò id tra-
dere deberes: nullumque ea in re do-
lum à se quęsitum, sed vt castrum quod
principis sui esset, videret, ingressum se
ostendit: vtque decederet, hortari ho-
minem cœpit. Illo iumentorum inopi-
am incusante, ex ijs equis qui tormenta
trahebant, certum numerum ei dat; qui
bus subleuatus rebusque omnibus ex-
portatis, castro tradito excessit. Est No-
uogrodekum amplitudine quidem nō
magnum, sed cùm vicinitate Mosco-
uiæ clarum, tum ob eam ipsam opere,
maximè autem triplici muro, crebris-
que turribus ac vno insigni propugna-
culo diligenter munitum. Inde Seske-
lium rectà Samoscius venit. vbi cùm
per aliquot dies substitisset, dum an Der
patum Sigismundo Rosnio, quem ad
accipiendam vrbem pro legato mise-
rat, redditum à Moscis esset, cognosce-
ret; posteaquàm ne iumentis quidem
acceptis, quę in magna iumentorum in
opia à Duce Magno ac alijs conquisita
non paruo numero Samoscius eo mise
rat, decedere Moscos intelligeret, Der-
patum ipse contendit: inque proxi-
mum ad vrbem Monasterium diuer-
tit. Inde Nicolaum Sebridouium, &
Stanislaum Solkeuium filium ad præ-
fectum mittit; vt mox se recipiat, vrbē-
que ac arcem vt conuentum erat, tra-
dat, postulat; quod nisi intra tertiū diem
faciat, continuò se exercitum in Mos-
couiam reducturum ostendit. Adue-
nerat iam à Mosco Basilius Halouinus,
ex primarijs aulicis ipsius. Hic gemitū
ducens meminisse se eius tēporis dice-
bat, quo Moscis etiam ferocibus esse li-
cuisset: moræ tamen causam esse, quòd
à iumentis atque carris nondum satis
paratus esset: Itaque, vt ad tridui spati-
um vnum solum diem adijci patere-
tur petebat. Cùm ex proprijs iumentis
ducenta circiter Samoscius illi adie-
cisset, Derpatum quoque XXIIII.
Mensis Februarij die recepit. Vicesimū
nonum iam annum Derpatum Mō-

scus tenuerat. Itaq; vt ab ea, in qua ge-
niti magnam partem essent, vel adole-
uissent, maximo cum dolore atque la-
chrymis plerique diuellebantur. Inpri-
mis fœminæ ad suorum partim mari-
torum, partim liberorum, parentum,
ac propinquorum sepulturas concur-
santes nænias suas more suo decanta-
bant. Est enim omnis gens Moscouiti-
ca, si quæquàm alia in sepulchrorum
ac mortuorū cultu cum primis super-
stitiosa. Diuersum autem hac in re ab
aliarum gentium institutis hoc maxi-
mè habent, vt non statim mortuos se-
peliant, sed per annum vnum loculis
conditos in fornicato aliquo cœnacu-
lo asseruent; ac exacto demū anno mul
tis cum lachrymis ac planctu terra cō-
dant. Fuit Derpatum amplissima olim
Liuoniæ vrbs; quod vel hodie adhuc
publicorum priuatorumque ædificio-
rum cultus indicat. Agrum etiam Li-
uonia Derpatensi meliorem feracio-
remque nullū habet. Priusquàm Ger-
mani in Liuoniam immigrātes religio
nem Christianam, linguamque suam
ea in loca inferrent à Sudetibus gente
barbara omnis is tractus à mari suprà
Pelbam lacum Plescouiam vsque tene
batur: qua cum Russis frequentia bella
intercessisse Moscorum annales nar-
rant. Postquàm à Christianis ora ea co-
li cœpit, Episcopis vsque ad Herman-
num Vesselium paruit. Hūc cùm post
captam Naruam ac Neuhausium vnà
cum Derpato in deditionem Moscus
accepisset, postea contra fidem datā in
Moscouiam deportârat; non minori
in viuum Episcopum perfidia, quàm o-
dio in mortuos vsus; quorum nimirū
ibidem paulò pòst & cadauera è tem-
plo sepulchrisque eiecit. Vrbs aliquan-
diu deinde à Liuonib' & Moscis æquo
iure habitata fuit: aliquanto tempore
interiecto cùm Liuones iniurijs Mo-
scorum coacti in necem eorum cōspi-
rassent, Liuonibus vt maiori Moscorū
numero non difficulter ab ijs supera-
tis, ac plerisque interemptis, cæteris in
Moscouiam deportatis, Moscos solos
deinde incolas habuit. Iam antè Nouo
grodeko discedentes Mosci ignē fun-
damentis subiecerant; qui mox à no-
stris deprehēsus, suppressusq; fuit. Der-
pati, quòd præcipua ædificia duo sunt;
arcis alterum, in quo priùs Episcopus,
postquàm in Mosci potestatem vene-
rat, Vladica habitabat: alterum ad prin
cipis vsus factum; quod Dux ipse priua
tis aliquot primarijs domibus occupa-
tis, moreq; suo exornatis pro se exstru-
xerat; cùm existimarent, in arcē Samo-
scium diuersurum: eorum enim mori-
bus capitale est, in principis ædib' quen
quam habitandi causa esse: arci diuer-
sis in locis pulueres subiecerant; quo-
rum aliqui intra viginti quatuor hora-
rum spatiū, partim intra quadraginta
octo absumptibus funiculis incēsi post
illorum digressum tollerentur. Samo-
scius cùm in principis domū rectà di-
uertisset, rusticorū quorundam, qui in
purganda arce occupati erant, nece pe-
riculum redemptum fuit. Hosti nihilò
minùs diligentissimè fides conseruata
fuit: ac nō modò in nullos, qui reliqui
è Moscis in Liuonia erāt, hanc ob cau-
sam vindicatum; verùm cùm puer et-
iam quidam Plescheoui Derpatensis
Palatini propinquus, non tam interce-
ptus à nostris, quàm more puerorū pue
riles quasdam voluptates sectatus vl-
trò ad eos se contulisset, vehementerq;
ea re Plescheouus perturbaretur, ma-
gna diligentia cōquisitum reddi eum
iussit. Haud alia verò ratione reliquæ
etiam pleræque arces à cęteris pręfectis
receptæ fuerunt; Moscis initio, prius
quàm de Derpato reddito ijs constaret,
dexteritate potiùs atque ingenio no-
strorum ex ijs deiectis, quàm decedenti
bus. Derpato recepto ad regios quoque
præfectos, qui Sauolociæ, Lukis, ac alijs
castellis Moscouiticis præerant, vt Mo-
scis ea traderent, literæ datæ fuerunt.
Ad hanc enim diem nullius à nostris
quoque possessio præterquam Ostro-
uiæ tradita Moscis fuerat; tum autem
ex fide omnes redditæ. Interim Gardia-
nus quoque postquàm Lesnouolscius,
quæ suprà ostendimus, à Samoscio ei
denunciasset, finibus obiter pro arbi-
trio ei demonstratis, obsidioneque so-
luta exercitum Parnauia abduxerat;
eque campis contractum per præsidia
distribuerat. Eodem autem tempore
de Veissensteinio quoque Ernestum
Veierum, & Michaëlem Konarscium
ad eum Samoscius misit; qui Veissen-
steinium à Mosco Regi cessum osten-
derent, ac an possessionem eius impedi
turus esset, quęrerēt. Respondit ijs Re-
gem suum ipsum legatos ad Poloniæ
Regē de cōtrouersijs hisce missurum
Atque hic quidē exitus belli fuit, mino
ri animo à Mosco gesti, q̃ quo vel in
prioribus quibusdam vsus fuerat, vel
id ipsum susceperat; pristinaque eius
potētiæ fama requirebat. Præterquàm
enim ꝙ in siluis fluminibusq; superādis
exercitum impeditū, cùm facillimè id
facere posset, priusquàm in aperta Mo-

ſcouiæ ac viſcera regni eius penetraret, tranſitu prohibere ne conatus quidem omninò ſit; nullam etiam iuſtis viribus pugnādi poteſtatem vnquam ab eo factam non paucis mirum viſum eſt. Id ea né de cauſa fecerit, quòd legatorum miſſionibus ſuis rei gerendæ tempus eximere ſe poſſe, ac inanibus interim ſumptibus vires Regis minutum iri ſibi perſuaſiſſet; an quòd ſuperiorū temporum fortuna edoctus, parum in acie ſuis ſe committere poſſe ſtatueret: ſeu etiam quod ſolet facere Deus, vt quos pro ſcelere eorum punire velit, ijs conſilium prius, ac animum eripiat, ipſum quoque perpetuus crudelitatis comes & vindex metus nihil in rebus ſuis ratione prouidere, aut fortiter ſuſcipere ſiuerit nō affirmarim. Hoc ſatis cōſtat, & ab initio, facillimo momento inter ſiluarum paludumq; ac fluminum eas difficultates, Regis, exercituſque impetum vehementer reprimi potuiſſe: ac ſi in ſummum diſcrimē rem adduxiſſet, haud ferè maiorem cladem accipi ab eo potuiſſe, quàm dum de ſumma rerū ſolicitus, certamenque omne defugiens diuerſis in locis ſingulos ſuos à multitudine exercitus circumuentos noſtris obijcit, accepta ab eo eſt. Omni enim Moſcouia à Boryſthene ſupra Starodubam ac Radohoſtiam ad Cernihouam vſque: à Duna deinde flumine, quà Stariciam vſque, quà ſupra Nouogardiam ad Lahodam vſque lacum longè, lateque vaſtata, tot præſidijs expugnatis, multis in deditionem acceptis, trecenta circiter millia hominum interijſſe: ad quadraginta capta conſtat; vt aliquot vicibus inſtaurari bellum tanto hominum numero potuiſſe videatur. puerorum quidem quanta multitudo capta ſit, ex eo conijci poteſt, quòd priuatus ex nobilitate nullus fere ſit, qui non vnum atque alterum: multi qui plures in ſeruitute habeant. quod quidem incommodum ſpecie, quàm ſuperius, minus re ipſa malus eſt. Iuuentute enim è quibuſdam prouincijs maximè autem Lucenſi, Sauolòcienſi, Pleſcouienſi, ac Nouogardienſi omni ferè ſublata, quæ nunc ab adultioribus coluntur, mox ſobole omni deficiente vltrò deſertum ferè iri apparet. Opida ac caſtella, quæ ipſe in poteſtate habebat, vltima hac pactione ad octodecim dimiſit; Derpatum nimirum, Felinum, Laijſium, Mariemburgum, Kokenhauſium, Parnauiam, Volmariam, Rumburgum, Haſſelum, Nouogrodekum, Marienhauſium, Ludſenium, Roſſittenum, Trikatum, Berſonum, Landeſcum, Seſuegium. Veiſſenſteinij autem cùm id à Sueco teneretur, ius atque repetitionem: quæ verò bello antè capta à Rege tenebantur, numero non pauciora, Polotiam, ac in eodem Ducatu Suſſam, Sokolam, Kraſnam, Vſuiatam, Sitnam, Ieſeriſciam, Koſianum, Neſcerdam: ſupra Vitepſciā, antiquioris poſſeſſionis Moſcicæ Veliſium, cuius ad centum viginti millia paſſuum ager patet: in Liuonia Vendam, Lenouartum, Duneburgum, Pirkelium, Saliū, Kirempeſium, Elſenum, Fabianū; cùm ipſe ex ijs, quæ à Rege armis parta poſſidebantur, Lukos, Sauolociam, Oſtrouam, Neuelam, Chelmam, tum ab ipſomet deleta caſtella, Kraſnam, Kraſnohorodum, Voronecium, Veliā ſola reciperet. Quibus tamen in omnibus detrimentis nullum fortaſſis maius cēſeri debeat, quàm quod portubus cunctis Balthici maris amiſſis, à Boryſthenis autem nauigatione iam antè Turcarum armis excluſus, à mari ferè omni præterquàm glaciali importuoſiſſimo ac periculoſiſſimo, atque aliarum ferè nationum occidentalium, ac meridionalium commercijs in penitiorē Moſcouiam tamquam relegatus; compedeſque quò minus liberè vagari poſſit, iniectæ ei videantur.

REINOLDI HEIDENSTEINII SECR. REGII, DE BELLO MOSCOVITICO COMMENTARIORVM

LIBER SEXTVS.

PACATO EVM AD modū, quem ſuperiore libro demōſtrauimus, Moſco, nihil prius Rex habuit, q̄ vt prouinciç conſtituendç cauſa, ipſe in Liuoniam Rigam vſq; procederet. Quā cùm XII. Menſis Martij die ingreſſus fuiſſet, poſtridie Samoſcius ad eū venit. Iā antè aūt alij etiam ſenatores Polonici aliquot, ac Lituanici ſatis frequentes comitati eò Regem fuerant. Ad eos Ducem Churlandiæ ac ex nobilitate Liuonica quàm frequentiſſimos literis Rex euocat; quæque ad prouinciæ eius ſtatum pertinère videbantur, cum omnibus ijs communicatis, vt ſcripto ſententiam ſuam explicarent, hortatus eos fuit. Erant, de quibus deliberabatur, capita hæc potiſſima: de templis cultuque diuino inſtaurando: de Epiſcopo reſtituendo: prouincia ordinis iudiciorumque cauſa in partes certas diuidenda: magiſtratibus ac ærario publico conſtituendo. de quibus cùm quid quiſque ſentiret, oſtendiſſet, Rex etſi non ignoraret, à maioribus ſuis etiam ſine ordinum authoritate prouincias ab ijs partas priuato conſilio conſtitutas: quò tamen gratius beneficium ſuum eſſet, ſi cùm omnes operam ſtudiumque ſuum ad eam prouinciam recuperandam contuliſſent, ex omnium conſilio certa eius formula deſcriberetur, in comitia totam rem diſtulit: legatos tātùm partim ex comitatu ſuo, partim ex nobilitate Liuonica deſignauit; qui prouinciam vniuerſam inſpicerent: agros reditusque eorum omnes, ac iura deſcriberent, omnibuſq; ijs de rebus ad ſe referrēt; quò rectius deinceps in comitijs ſtatui de ijs poſſet. Poſſeſſionum autem omnium quatuor genera facienda iudicabat. quorum primum eſſet, quod ad publicam ſecuritatem pertineret, finitimarum arcium; quæque ad illas, vt ex proprijs prouentibus muniri, omnibus neceſſarijs ad defenſionem rebus ornari, retinerique poſſent, adijciendæ eſſent: earum alterum, quibus tum Epiſcopatus cultuſque diuinus, tum ærarium publicum ſtabiliretur: tertium earum eſſe debere ſtatuebat, quæ priuatis certo iure deberentur, aut cum ijſdem, ſi hæreditariæ poſſeſſiones eorum reipub. cauſa reſtitui ijs non poſſent, permutarentur: Extremum quibus bene meriti & quorum præ cæteris in hoc bello opera eminuiſſet, virtutis cauſa donarentur. Inde militibus magiſtratus præfecturæque quæ vacabant collatæ. quibuſdam ſtipendia aſſignata fuerunt. In toto autem hoc bello id à Rege obſeruatum fuerat, vt ſi qui in eo perijſſent, qui publicas poſſeſſiones iure aliquo tenerent, eaſdem liberis eorum quamùis infantibus, partim etiam puellis confirmaret. multis etiam ex plebe cùm ſuperioribus expeditionibus, tum maximè hac ob præclara facinora aliqua nobilitatis ius datum fuit: qui cùm plerique à Samoſcio in inſigniorū communionem recipi ſe peterent, viris fortibus non inuitus tribuit, vt cùm ipſi antè virtute ſua nobilitate dignos ſe feciſſent, à ſe gentis ſuæ inſignibus non indigni iudicarentur: ijſque aliqua re auctis, vel minutis, aut aliquantùm immutatis, qui id à ſe petijſſent, pleroſque donauit. Quibus ita conſtitutis cum Rigenſibus de ijs rebus, quas in aduentum Regis reiectas ſupra oſtendimus, actum fuit. Occupârat ciuitas à morte Archiepiſcopi Vilhelmi, cùm ſedis ac templi Archiepiſcopalis poſſeſſionem, tum omnia quæ ad id pertinerent, iura ac prouentus: adque Auguſtanæ confeſſionis formulam omnia templa reuocârat. De hoc capite ita conuenit, vt D. Iacobi, & quæ proxima ad illam eſt, D. Mariæ Magdalenæ ædes ad catholicæ religionis vſus cum omnibus, quæ antiquitus ad eas aliquo iure ſpectaſſent, prouentibus redirent: penes ciuitatem curia, quæ Archiepiſcopi fuiſſet, prope muros vrbis ſita vnà cum domibus canonicorum, ac areis deſertis, quæ ante id collatæ non eſſent, permanerent: cùm verò cenſus aliqui annui percipi olim publicè ijs ex locis ſoliti fuiſſent, vt eorum nomine certam pecuniam annuam D. Iacobi ædi eiuſdemq; ſacerdotibus ciuitas penderet. De vallo, quod contra arcem ciuitas obiecerat, aſſenſum à Rege fuit, vt eo quo nunc eſſet loco maneret: cumque ſe quoque ab omnibus partibus arcem vallo circumdaturum oſtendiſſet, id ſolùm adiectum fuit, vt ad eius modū, quo arcem muniturus eſſet, vrbis quoque vallum æquaretur: ab eademque arcis parte in muro vrbis porta aperiretur. Inter Churlandiç etiam Ducem, ac ciuitatem de nauigatione, ac portorio controuerſia erat; cùm ille per fluuium, qui ex ditione eius infra Rigam in Dunam illabitur vſum portus Rigenſis, merciumque exportandarū ius ac immunitatem ſibi defenderet: ciuitas negaret. Eos vt inter ſe componerent, hortatus Rex fuit; quod, ſi conuenire non poſſet, in comitijs cogniturum de ea ſe oſtendit. Venerat Rigam & Magnus Dux. Hic eius quam poſſidebat, Liuoniç partis confirmationē petebat: adq; homagium accipiendū, ac iuramentum præſtandum ſe offerebat. Oſtenſū huic, more maiorū non niſi in comitijs id fieri poſſe. Vltimo loco nobili-

bilitas desideria sua ad Regem detulit. Quæ cùm ad vniuersæ prouinciæ statum pertinerent, responsum & huic fuit, humanitatē ipsam postulare, vt cùm ordines regni tantum laboris, atq; sumtus in prouincia ea liberanda suscepissent, ne sine eorum authoritate ijs de rebus statueretur. Angebatur potissimùm animo Rex, ne cū Moscus, qui in finibus Liuoniæ ex præsidijs Liuonicis, quæ deduxerat, non contemnendas copias coactas habebat, Naruam ijs oppugnaturus diceretur; si minùs fortè paratus tum Suecus esset, minusque ad resistendum virium haberet, vtriq; eam perderet. Itaque mox Petrum Visgerdum Lituanum cum literis ad Moscum mittit; ostendit, accepisse se ex legatis suis, quos Sapoliæ habuerit, pacem inter eos, atque ipsius legatos certis conditionibus conuenisse: eam se ratam habere: cùm autem arces Liuonicas, quæ à Sueco tenerentur in conditionibus præteritas intelligeret, si à Mosco oppugnarentur, ius suum ac reipublicæ, quod semper excepisset, negligere se non posse: id se pro sua fide ac religione dissimulare non debuisse: hortari ne fortè ea res pacem turbet, vt dum maiores legati, qui pacem vtrinque firmaturi sint, ac si quid dubitationis in conditionibus adhuc sit, de eo cum illo conuenturi, ad eum perueniant, omnem vim ab illis abstineat. Constituerat ijsdem de rebus Regina ad sororem Succiæ Reginam, per Christophorum Varsauicium literas dare.

Cùm tardaret, Rex qui in ea, cùm voluntatis Mosci, tum aliarum rerum incertitudine nullam moram interponi volebat, non dubitandum sibi existimabat, quin Dominicum Alamannium Culinæ præfectum, quàm primùm ad Suecum mitteret: præ cæteris idoneum ad legationem hanc ratus, quòd ab eo iam tempore, quo primùm de matrimonio inter Regem Sueciæ Ducem tum Finlandiæ & Reginam Catharinam per Ioannem Baptistā Thencinium potissimùm actum fuerat, Alamannius, qui in familia Thēcinij tum fuisset, omnium rerum conscius & sequester fuisset: indeq; tam Regi quàm Reginæ notus esset: Reginæ etiā, apud quam potissimum negotia hæc propter summam cum regno Poloniæ necessitudinem, & quòd non parum apud maritum posse existimabatur, agenda videbantur, non ingratus putaretur. Summa legationis erat, vt repetitis ijs, quæ ab initio belli vtrinque intercessissent, tertij anni bellum nullam aliam ferè ob rem, quàm solam Naruam ac vt communi pace Suecus comprehenderetur, à Rege susceptū ostenderet: reliquam enim Liuoniam ferè omnem legatione Vilnam ad Regem missa iam antè Moscum cessisse: eò magis contra opinionem Regis accidisse, quod dum ad Plescouiam cum exercitu Rex esset: quò iturum se pro mutua necessitudine amicè antè ei aperuisset: hostemque ab omni auxilij suis in Liuonia ferendi facultate exclusisset, cùm ab alijs potiùs partibus in Moscouiā illum irrupturum expectasset, non modò Naruam, ac vicina castella, præsidiario milite, quem Plescouiam, ex præsidijs omnibus hostis contraxerat, nudata, commeatuque ac omni spe auxilij destituta: sed Veissensteinium quoque, quod iam hostis cessione Regis esse sciuisset, dissimulatis literis regijs, ac ijs ferè copijs, quas Gedani magna ex parte ministri eius conquisiuerant, occupasset: Parnauiam obsedisset: potuisse Regem, si id tentaturum eum præsciuisset, & sumtu & labore eius anni belli supersedere: iam verò & cursum rerum præclarè contra Moscum geri cœptarum, & obsidionem Plescouiensem, cuius cùm grauiorem partem iam superasset, facilè reliquam etiam superaturus fuisset, interrumpere, ac sine ipso etiam pacem facere necesse habuisse: ne dum pro eius commodis laboraret, maius in Liuonia incommodum, de qua sola bellum tum erat ab eo acciperet. pro quibus iniurijs omnibus vt Regi reique publicæ satisfaceret, postulare iussus fuit. Secretò mandatum ei fuit, vt cùm hæreditatis Sigismundi Augusti: pecuniarum ei creditarum: dotis ab eodem promissæ, nec dum numeratæ, aliarumque rerum quarundam petitionem Suecus relaturus existimaretur, ostenderet quidem, aliam earum rerum petendarum rationem esse, certumque de ijs ius, ac morem iudiciorum antiquissima regni consuetudine receptū: aliam iniuriarum, quibus ab illo Rex affectus esset: quæque cum ijs rebus nihil commune haberet: si tamen ita animatum videret, vt de Reualia quoque ac omni iure Liuonico simul decidere paratus esset; dotis & mutui, quod peteret, solutionem sine vlla exceptione ei promitteret: reliquarum controuersiarum disceptationem

nem communibus arbitris Regem per missurum: vt communi etiam pace cōprehenderetur, apud Moscum elaboraturum ostenderet. quòd si ne ijs quidem conditionibus permoueri se pateretur; vel pacem cum Mosco certam opera Regis ei fore, vel mille equites in bellum Moscouiticum, sumptu suo regem ei præstiturum reciperet: ex eorum nimirum genere, qui beneficijs Sigismundi Augusti ornati, haud inuiti in militiam eam conuenturi essent, idque pro libertate gentis Polonicæ salua pace publica suo arbitratu facere possent: stipendio autem ac sumptu Regis tandiu futuri apud eum essent, quò ad eadem pace, quam cum Rege haberet, ipsum quoq; Moscus comprehenderet. quòd si eo tempore de Liuonia, quam teneret, vniuersa transigere Suecus alienum existimaret; docere iussus fuit, nō recusaturum Regem, quo minùs communium amicorum interuentu quicquid inter eos esset cōtrouersiæ, componi pateretur: si quid etiā debere illi videretur, præstaret; modò de Narua interim in omnes casus vtriq; satis prospiceretur: ne dum ipsi inter se de ea disceptarent à Mosco occuparetur. Id ea ratione commodissimè fieri posse, si Regis præsidium in eam immitteret. Cùm enim Moscus propter pacem, quæ cum Rege ei esset, si præsidium regium Narua receptum fuisset, oppugnare eam non posset, nō modò Naruæ, sed aliorum etiam præsidiorum suorum Liuonicorum, quibus Narua obiecta esset, securitati sine incommodo ac molestia sua eum consulturum: simulque omnibus copijs suis coniunctis, ad defendendam Finlandiam longè futurum paratiorem; si nec arces controuersæ contra vim hostilem defendendæ ei essent, nec copiæ in diuersa præsidia distrahendæ. Interim de arbitris inter se conuenturos: & vel minutum controuersias omnes eorum interuentu iri; vel si tolli eæ non possent, Regem Naruam illi redditurum, aliasque iuris sui persequendi rationes initurum. ne verò fraudi ei esset, quòd propter commune periculum, Naruam sibi tradidisset, idoneè in eum casum ei cauturum. Profecto iam Alamānio, Varsauicius cum literis à Regina Rigam venit. Dedit & huic Rex eadem ferè quæ Alamannio data fuerant, ad Sueciæ Regem mandata. Iussit autem, vt si priorem legatum aliquid constituisse intellexisset, non exposita legatione se reciperet: si infecta re dimissum comperisset; ostenderet, quòd maiores legati eo ipso tempore in Moscouiam à Rege mitterentur: comitia etiam breui indicturus Rex esset; summam illum, & vt pace à Mosco comprehēderetur, & de alijs rebus suis cum ordinibus agendi facultatem habiturum: hanc causam fuisse Regi, vt etsi iam antè ijsdem de rebus legatum ad eum misisset: tamen & Reginæ coniugis suæ precibus, & mutua necessitudine adductus, denuò se ad illum mitteret: hancque explicandarum omnium harum controuersiarum opportunitatem ei significaret. In conditionibus nihil, quemadmodum ostensum est, mutatū fuit. Antequàm Riga Rex discederet, maiores legatos, de quibus dictum est, in Moscouiā designauit, Ioannem Sbarasium Palatinum Braslauiensem, Nicolaum Taluossium Castellanum Samogitiæ, Michaëlem Haraburdam. Mandata hæc ijs data fuerunt, vt iuramento in pacē à Mosco exacto, de Sueciæ præterea Rege eadem pace comprehendendo agerent. De Narua autem, ac alijs castellis Liuonicis, quæ à Sueco tenerentur, si tentaturus ea Moscus esset, quemadmodum per literas Rex iam ostendisset, non defuturum ijs Regem, vel etiam pacem, si id fieret, ratam habiturum testificarentur. De captiuis quia antè Moscus postulârat, vt vtrinque pariter captiui redderentur, non parem vtriusque captiuorum rationem essē ostenderet; cùm in Regis potestate præcipui ipsius ductores essent; ille ex Regijs insigniorem nullum: ex nobilitate paucos: reliquos ex promiscua plebe haberet. Itaque vt vel Sauolociā ac Neuelam, aut alterutram saltem earū Regi pro illis permitteret, postularēt: cùm antè integrioribus adhuc reb⁹ suis pro paucioribus captiuis Vsuiatam ac Iesetisciam obtulisset, quarum hæc nondū tum in potestatem Regis venisset; vel cùm ipse antè Sigismūdi Augusti tēporibus certa pretia in singula capita exigere solitus fuisset, eodē exemplo suo suos nūc redimeret. Reuenit sub idem tempus Rigam à Mosco ad Regē Posseuinus, multis incommodis & ærumnis peregrinatione ea perfunctus. Laborârat hic potissimùm apud Moscum de dissensione, qua à Romana Ecclesia, sicut cæteri orientales plerique ita Moscus quoq; dissidet tollenda: adq; ecclesiæ cōmunionem eodē reducendo: tū

pro

pro ſuo in rempub. Chriſtianam ſtudio fœderis contra Tartarum cum Rege ſanciendi vltrò mentionem intulerat; quidque animi Moſcus de coniungendo contra barbaros bello haberet, explorârat. De extremo hoc oſtenderat Moſcus, pacem iam cum Tartaro ſe feciſſe. Venêre vnà cum Poſſeuino legati, ad Summum Pontificem ac Rudolphum Rom. Imper. à Moſco miſſi: alter item quem Cõſtantinopolim cũ muneribus, quibꝰ cædem filij expiaret, ad patriarcham Conſtantinopolitanũ ablegârat. Vtriſque literæ commeatus publici datæ fuerunt. Remiſit ijſdem etiam ferè temporibus ad Regem Matthiam Preuoſtium; qui cum literis, quibus ipſius Rex reſpondebat, de quibus ſuprà dictum eſt, Sauolocia ad eum miſſus fuerat: & mercatores, quos per tempus belli retinuerat. Ad literas paucis reſpondit; intelligere ſe, eas in medio ardore belli ad ſe datas, aſperiùs aliquantò ſcriptas eſſe: iam cùm pax atque amicitia vtrinque reſtituta ſint, ad eas, quas bellum tum nonnihil exaſperârit, pacis tempore reſpondere neceſſe ſibi non arbitrari; quòd eum etiam, qui literas attuliſſet, tandiu retinuerit, cùm propter bellum armis viæ omnes obſeſſæ fuerint, fieri aliter à ſe non potuiſſe. Dimiſſis legatis, quos ad deſcribendã prouinciam deſignatos ſuprà oſtendimus, Vilnam Rex profectus fuit. Ibi legationem Tartaricam audijt, quæ à Mahomete Chiereio Tauricanorum Tartarorum principe haud multò antè venerat. Petebat donatiua: de Koſakkorum iniurijs & vexationibus querebatur; quæ quidem etſi extiterãt non infrequentes: augebantur tamen ex induſtria à Tartaro; quò domeſtici metus, ac vicini periculi ſimulatione longinquam Perſicam militiam effugeret, in quam à Turcarum principe ſub idem tempus euocabatur. Reſponſum à Rege fuit, donatiua more maiorum datum iri; ijſdemque quibus antea fuiſſet, legibus, pacem cum illo futuram. De Koſakkis idem etiam, quod antè aliquoties oſtenſum; manum hominum ex diuerſarum gentium colluuie coactam, vagam, ac nullis certis ſedibus conſiſtentem, nullius etiam in poteſtate eſſe: vt tamen quantùm fieri eius poſſet, ab iniurijs & infeſtatione prohiberentur, ſedulò ac cum fide operã datum iri. Inſolentiùs id à barbaris acceptũ fuit, reſponſoque audito, princeps legationis in ipſo quaſi diſceſſu publicè teſtificatus eſt, vt omnia fierẽt, niſi tamẽ Koſakki in officio continerẽtur, pacem ſe non ſeruaturos. Iam antè minoris Poloniæ, ac Ruſſiæ nobilitas, legatis miſſis, de tributo in ſuis conuentibus à ſe decreto certiorem Regem fecerat. Hoc verò tempore priùſquam Vilna Rex diſcederet à maioris quoq; Poloniæ, Maſouiticæ item, ac Podlaſſicæ nobilitatis legatis aditus, de ſimili tributo in illis quoque conuentibus ſancito cognoſcit. Gratiæ vtriſq; actæ, deque animo in rempublicam Regis optimè ſperare iuſſi fuerunt; cuius conſtituendæ ac Liuoniæ ſimul, quam cõmuni omnium cõſilio, ac ope partam, communi etiam ordinum iudicio Rex reſeruaſſet, ordinandæ cauſa intra eum ipſum annum comitia Regem habiturum in reſponſo vltimis hiſce dato adiectum fuit. Quibus de cauſis, quibuſq; cum mãdatis tum ad Moſcum Viſgerdus Lituanus, tum ad Sueciæ Regem Alamannius à Rege miſſus fuerit, ſuprà oſtendimus. Moſcus literis Regis, quibus, vt à Narua cæteriſque Liuonicis præſidijs abſtineret, hortatus eũ Rex fuerat, ſtatim aſſenſus fuit. Apud Suecum ingrata legatio fuit: nec multum in Regina etiam ad mitigandum animum eius præſidij fuit; cùm præterquàm quòd iracundia eius omnes ad placandum eum aditus omnibus obſepſerat, de iniurijs, quibus ob non pręſtitam dotem hæreditatemque fraternam, ac non comprehenſum pace maritum affectã ſe exiſtimabat, vltrò quereretur. Itaq; cùm ea Alamannius indè renunciaret, ex quibus iſtas quoq; res vltra ſuperiores iniurias magis exaſperatas appareret, Rex, qui Vilna Grodnã iam venerat, ſenatoribus pleriſque eò euocatis, ex illorum ſententia comitia eò maturiùs indicenda ſtatuit; in quibus de Sueci etiam iniurijs ad ordines referret. Interim in Liuoniam ad magiſtratus & præfectos, quo loco res eſſent perſcriptum; vtque viderent, ne per negligentiam detrimenti quid acciperetur, moniti fuerunt; cum Lituanis actum, vt ſi quis præter opinionem in vicina Liuonia motꝰ accidiſſet, ſuppetias ferrent: cum Duce item Pruſſiæ; vt finitimo & ipſo Liuoniæ principe per Reinoldum Heidẽſteinium eadem communicata fuerunt. cumque maiores legati ad Moſcum miſſi, quibus mãdata de pace Sueciæ Regi apud Moſcum conficienda, data ſupra oſtendimus, in itinere iam eſſent; ne vllam eius rei mentionem facerent, & ipſum rem ſuam agere permitterent, per celerem

rem tabellarium ſignificatum ijs fuit. Grodna ſub mẽſem Auguſtum Varſauiam Rex proceſſit. eò Varſauicius quoque è Suecia eodem, quo Alamannius, legationis exitu ad eum venit. Ibidem verò dum comitiorum diem expectat, Iancola Valachiæ palatinus in poteſtatem eius venit. Hic, quemadmodũ ſuprà demonſtratum eſt, è Saxonibus Tranſiluanicis, loco humili & obſcuro ortus, Valachiæ principum genus ementitus fuerat; Achmetis autem Baſſæ opera prouinciæ eius principatum nactus, cùm ab initio ſtatim, quo animo erga Regem futurus eſſet, oſtenderat; pręterque deceſſorum ſuorum morem nullos vnquam legatos ad Regem miſerat; tum poſtea varijs iniurijs Regem, homineſque eius affecerat: literas regias ad Turcarum Imperatorem aliquoties interceperat: reſignârat: reſignatas remiſerat: Regem ſenatumque regni omnibus modis in odium ac inuidiam adducere conatus fuerat: in finitimas aliquot villas nobiliũ latrocinijs, ferro, ac incendijs graſſatus fuerat: homines regios, qui rerum ſuarum repetendarum, iuriſque obtinendi cauſa ad illum veniſſent, pulſatos in carcerem coniecerat. quibus iniurijs cùm Rex permotus, quemadmodum antè oſtendimus, Turcarum Imperatorem de ijs appellaſſet; vtque illum à Valachia, à finibus moleſtiam hanc amoueret, ex dignitate alioquin ſua conſiliũ capturus, poſtulaſſet, res dilata fuerat. Hoc tempore in aulam Turcicam ſucceſſore ei ſummiſſo euocatus, compilata prouincia, omnibuſq; rebus conuaſatis, ac manu aliqua hominum facta in Cęſareę ditionis Vngariam tranſfugere conſtituerat. quà rectà tranſeundum illi erat, à Trãſiluanis obſeſſas vias exiſtimabat. itáque cùm ambitu capto per Pokutiam Polonicæ ditionis prouinciam perrumpere conaretur, atque ab ea parte Nicolaus Iaſlouccius præfectus Sniatinenſis, alijq; nonnulli ex ditionibus regijs fama fugę eius exciti eum perſequerẽtur, ab ijs captus Leopolimque perductus fuit. Scripſit mox Rex ad Nicolaum Seniauium, qui finitimæ militiæ in Ruſſia præerat, ac Nicolaum Herbortum pręfectum Leopolienſem, vt iure gentium ſupplicium de eo ſumerent: bona publicauit: miſitq; quęſtorem Palatij Hiacynthum Mlodſeuium, qui in publicum ea redigeret; vxori & liberis alimenta annua conſtituit. Appetijt interim tempus comitiorum. Ea in ante tertium Menſis Octobris Rex indixerat. Nam cùm in aduentum tantùm maiorum legatorum, quemadmodum Rex poſtulârat, oppugnandæ Naruę impetum ſuum repreſſurum ſe Moſcus promiſiſſet, ne ſi maiores legati idem tenere non potuiſſent, ad conſilium pro tempore capiendum imparatior eſſet, non committendum ſibi arbitrabatur, quin primo quoque tempore ad ordines de eo referret. Pręterea verò prouincia Liuonia magiſtratibus, ac legibus fundanda, pręſidijs, commeatu, inſtrumento omni bellico, alijſque contra repentinos caſus ad defenſionem neceſſarijs rebus prouidenda erat: munitiones collapſæ inſtaurandæ: nouæ inſtituendæ; quæ & in regione partim continuo tot annorum bello vaſtata, partim ab hoſte ita tradita, vt quæ armis ab inuitis exprimuntur, tradi ſolent, omnia deerant: & Rex ex omnium ordinum ſententia quemadmodum ſuprà oſtendimus, conſtituenda ſibi exiſtimabat. Adhæc nonnihil Tartari etiam, de qua ſuprà dictum eſt, bellum denuntiantis oratio eum commouerat. Ad quam cùm crebri etiam rumores ex Ruſſia de tumultu allati acceſſiſſent, ita vt in procinctu iam Tartari eſſe nuntiarentur, iam antè quidẽ viginti duas turmas equitum, qui ad Pleſcouiam ſtipendia fecerant, ad Seniauiũ præfectum militiæ Ruſſicę præmittere Samoſcium iuſſerat. Vt verò in pręſentia arma ab illis non ſumerentur: quia tamen facili momento impelli eos videret, vt in ditiones ſuas tranſirent, dignitatis nihilominùs ſuæ eſſe ſtatuebat, vt pro fama rerũ à ſe geſtarũ ea conſilia ſuſciperet, quibꝰ illos ſuis quoque reb. timere faceret; remq; publicam nõ modò ab incurſionibus eorum, ſed metu omni vaſtationum in perpetuum liberaret; rationeſque quibus id ſalua pace Turcica fieri poſſet, proponere, de ijſq; cum ordinibus agere in animo habebat. Stipendia præterea militi ſoluenda erant. Etſi enim in cõuentibus particularibus tributum hanc in rem decretũ fuerat: longè minùs tamen ex illo redigebatur, quàm in ea ipſa, ac alia debita nonnulla ſufficeret; reſq; per ſe opinione minor, exactorum præterea quorundam ſeu negligentia, ſeu culpa, quòd vel minùs quàm deberent, vel tardiùs ea inferrent, minui dicebatur. de quibꝰ & ipſis vt cognoſceretur, neceſſariò ad ordines referendũ exiſtimabat. De certa inter regnorum ac electionum ratione ſtabiliẽda, etſi quid publico nomine ſuperioribus comitijs à ſe poſtulatum

fuiſſet,& ipſe recepiſſet,memoria tene-
ret: hoc tamen tempore, quo ſuperio-
rum interregnorum vulneribus non-
dum planè cicatrix obducta eſſet, ad e-
as res accedere,quæ ſine eorum vulne-
rum attrectatu agitari non poſſent, in-
tempeſtiuum ei videbatur. Etſi autem
idem maioribus quoq; ſenatoribus ple
riſque, cùm pro more per literas prius
ſententias eos rogaſſet, videretur:quòd
tamen prioribus comitijs enixè id à ſe
nuntijs nobilitatis petentibus, relatu-
rũ ſe de eo recepiſſet,non poſſe ſe iam à
priori promiſſione ſua recedere exiſti-
mabat.eademq; cùm de concordia et-
iam inter ſacrum & profanum ordinẽ
tentanda ſententia ipſius fuiſſet, vt ab
eius temporis ratione alienam tracta-
tionem eam exiſtimaret; ijſdem quas
oſtendimus, de cauſis, id tamen caput
etiam ferendum ad ordines ſuſcepit.
Addidit his, ſi quid iudiciorum ratio-
ni deeſſe videretur, aut quam illa e-
mendationem deſiderarent, operam
ſuam hac quoque in re reipublicæ non
defuturam.quæ quia magis, vt ordinũ
ſtudijs, ac ſuæ in eos voluntati ſatisfa-
ceret,adiecerat, ſummam deliberatio-
num omnium, ad ea quæ priori loco
recenſuimus, capita referebat. Hæc
poſtquàm primò ad ſenatores, inde ad
conuentus nobilitatis, qui in ſingulis
Palatinatibus ante comitia ex more
haberi ſolent, delata fuerant; non eo-
dem ab omnibus animo accepta fue-
runt; ijdemq; ferè animorum motus,
ac hominum ſermones renati, quos in
ſuperioribus comitijs nonnullis exti-
tiſſe oſtendimus. Alij quòd ſuffragio
ſuo in electione Regem ſubleuaſſent,
cum regnum ipſum eum ſibi debere
exiſtimarent, minùs vel ſe expectatio-
ne ſua,vel quæ ipſi concupiſſent, alios
conſecutos dolebant. Non pauci ad
hos diuerſarum partium ſupererant,
qui in ſuperiorum interregnorum cõ-
tentione victos ſe meminiſſent. Qui-
dam qui in concionibus, ac conuen-
tibus nobilitatis plurimùm hactenus
potuerant:nomen gratiamque in vul-
gus ac opes inde parauerant, omnia
præmia in milites conferri muſſita-
bant:ijs artibus, quibus ipſi plurimùm
pollebant,nullum ampliùs locum re-
linqui moleſtè ferebant. Vniuerſæ ve-
rò nobilitatis animi, vt qua quiſque re
maximè permouebatur, ita variè affi-
ciebantur. Alij non id agi iactabant, vt
de modo aliquo electionis tractaretur,
ſed vt ſucceſſor priuato conſilio impo-
neretur; interim cum regio imperio
alienæ potentię vicarius ac adiutor cõ-
ſtitueretur, Samoſcium notantes: huc
deuinctos beneficijs milites ſpectare:
retentos in pace ex ijſdem non paucos
à Samoſcio,vt oppreſſa per metum no-
bilitate per vim ac arma regnum occu-
paretur. Diuerſum de religione ſenti-
entibus libertatis eius imminutio, cir-
cumſcriptioniſque metus obijci. Iu-
diciorum emendatione non corre-
ctionem aliquam à Rege quæri, à non-
nullis diſputabatur; ſed quò cùm in
vniuerſum ea ſuſtuliſſet, ad ſe denuò
ea transferret: omniaque ſecus omni-
nò accipiebantur; ita vt alia eiuſdem
rogationis capita, quæ regijs oppone-
rentur, detorto ad metum inijciendũ
ſenſu in vulgus à quibuſdam ederen-
tur:erumpente nonnihil inter hæc in-
uidia etiam in Samoſcium. Publicè
quidem plerique honores Vngaris col
latos exagitabant; Lãdskoronam ferè
deſignantes, quam vidua Gaſparis Be-
keſſij marito, qui in caſtris ad Poloti-
am ob virtutem iure nobilitatis Polo-
nicæ donatus fuerat, ac fratre eius Ga-
briele, qui in irruptione Pleſcouienſi
perierat, amiſſis, vnà cum orbis libe-
ris tenebat; & ſub id tempus Franciſ-
co Veſſelinio nupſerat. Interim non
deerant, qui Regi, ſi de ſucceſſore a-
gi vellet, operam ſuam vltrò defer-
rent; cumque Rex, etſi ita de Repu-
blica ſe meritum ſciret, vt non minùs,
quàm aliorum Regum, ſuæ quoque
familiæ ratio haberi deberet: ab hoc ta
men tempore id tentare alienum, ſtu-
diaq; ordinum vltrò potiùs expectan-
da ſibi exiſtimaret;ſpretos ſe rati,ac ali-
orum opera cõfici id poſſe Regem ſpe-
rare,eò magis incendebantur. Nobili-
tas etſi quid maximis Regis in ſe ac Rẽ
publicam beneficijs deberet, agnoſce-
bat:libertatis tamen aliarumq; chariſſi
marum quarumcunque rerum metu
iniecto hæſitare; cunctantiusque age-
re:omnia denique ſuſpecta habere.His
igitur animis cùm in comitia ventum
eſſet,Samoſcius pro munere Cancella-
rij verba nomine Regis faciens orſus à
voto,quod cùm ex ſuperiorib9 comitijs
diſcederetur, ipſi feciſſent, quoque vt
ſaluus atque incolumis ab expeditione
ea Rex ad ſe rediret,ac ipſi lætis animis
in mutuos amplexus ruerent, optarãt;
quod à Deo contenderant,ita cumula-
tè ijs præſtitum oſtendit, vt non modò
incolumem ſaluo exercitu, ſed re etiã
bene geſta,immortaliq; gloria parta,re
uerſum ex hoſtico Regem viderent:
quòd in ipſorũ poteſtate totũ fuiſſet,vt

mutuis gratulationibus,ac fraterna be-
neuolentia ſe exciperent, certorum ho
minum maleuolentia impeditum ait.
quorum opera id factum ſit, non arbi-
trari nunc ſibi inquirẽdum : videre au-
tem iam Petilios in Republica quoſ-
dam exiſtere:optandum ne mox Cati-
linæ etiam aliqui exiſterent. quæ præ-
fatus,domeſticarum rerum nihil aliud
hiſce comitijs proponendum ſibi Re-
gem ſtatuiſſe docet, quàm quæ ipſi non
modò viuente adhuc Sigiſmundo Au-
guſto,ac ſuperioribus comitijs Andre-
iouienſibus,vt ferrentur, anxiſſent:ſed
poſtea etiam cùm ſæpe aliàs, tum in
proximis comitijs efflagitaſſent: Itáque
illorum precibus Regem adductum
de modo liberæ ac ordinatæ electio-
nis referre. Cùm de ratione certa eligẽ-
dorum Regum ſtatuere eos debere di-
ceret,non id dicere, vt de relinquendo
iure electionis,ac patrimonio hoc liber
tatis, quo nihil à maioribus eorum re-
linqui ijs potuerit præſtantius, cogi-
tarent:ſed quomodo eam, quàm maxi-
mè integram conſeruarent, & in perpe
tuum munirent: quę cogitatio num ne
ceſſariò ab illis ſuſcipi debeat, non alio
rum exemplis confirmandum ſibi e-
xiſtimare: eos ipſos, ſi ſuperiorum in-
terregnorum actiones,ac grauiſſimum
diſcrimen, in quòd reſpublica addu-
cta tum fuerit, ſecum perpendant, æſti-
maturos : nullam hîc Regis rem agi,
ſed propriam ipſorum : optare tamen
ſe,ne huic ſuo tempori deſint, ſuperio-
rumque annorum benignitate diuina,
qua mirabiliter Rempublicam conſer-
uatam intelligant, ad futurorum poti9
conſiliorum ſpem ſe erigant, quàm ad
ſecuritatem ac negligentiam abutan-
tur. Quòd ſi artibus quorundã in ſuſpi-
cionem mentes eorum adductę,quem-
admodum ægri ſalutares cibos,ita ipſæ
ſana conſilia concoquere non poſſint;
totum in ipſorum poteſtate futurum;
ſeu ſtatuere quid hac de re velint, ſeu
omninò eam relinquere. Eandem de al
tero capite, concordia inter ordines
faciẽda, quod ſecundo loco proponen
dum Rex iudicaſſet, ſententiam eius eſ-
ſe. Optimè ipſos meminiſſe, quo ſtu-
dio & in Andreiouienſi conuentu, vt
deinceps de eo referretur, egiſſent, &
quantopere poſtea idem à Rege con-
tendiſſent. In communi omnium ferè
regnorum, ac horum temporum fato
nos pręcipua tamẽ fortuna vſos, vt con
cordiam ciuilem egregiè hucuſque tu-
tati ſimus:hãc hiſce rebus ferè retineri,
vt ab iniurijs & contumelia vtrinque
abſtineatur : iure ac cauſa cognita non
vi aut extra ordinẽ quid ſtatuatur : ma-
ximè verò, vt quod cuiuſque eſt, omni-
bus tribuatur: Id autem tam ab bona,
quàm ab honores etiam ac prærogati-
uas pertinere:hac vna re iuſtitiam perfi
ci:Iuſtitiam fundamentum eſſe Reipu-
blicę & qua illa contineatur cõcordiæ.
Nemini dubium eſſe,quin duobus hiſ-
ce ordinib9 eccleſiaſtico & ciuili reſpu-
blica hæc potiſſimùm ſubſiſtat. Proin-
de ipſi,quorum res ageretur, viderent,
ſuſcipiendamné an relinquendam hu-
ius rei deliberationem exiſtimarent. Iu
dicijs num quid deeſſet, omnium opti-
mè ipſos,qui in ijs verſarentur, iudica-
re poſſe: non poſſe ſanè diſſimulari, ita
breui tẽpore calumnias in ijs creuiſſe,
vt nõ pauci grauioribus ſtudijs relictis,
totos ſe cauſidicis ac captionibus ex-
cogitandis, quibus alios irretirent, da-
re dicantur. Regem operam ſuam, ſi
qua in re emendatione opus habeant,
ijs detuliſſe:qua, ſi placeret, vterentur:
inuitis Regem eam non obtruſurum.
Ingreſſus deinde in orationem de Liuo
nia,ſtatuque omni eius demonſtrato;
quidque cum Moſco hactenus de locis,
quæ à Sueco tenerentur, actum eſſet,cõ
memoratiſque Sueci iniurijs eò potiſ-
ſimum incumbit, vt quo nullum in ea
vicinum inueteraſcere patiantur, ijs
perſuadeat: omnem ſocietatem impe-
rij infidam :in prouincia nuper parta,
dum animi hominum adhuc dubij,
nondum legibus ac inſtitutis coalue-
rint,periculi plenam : neminẽ pruden-
tem in nouam prouinciam eiuſdem
præſertim cum indigenis linguæ ac na-
tionis vicinum admiſiſſe;aut qui admi
ſerit, non eum ſtatim pœnituiſſe. Inde
de Tartari minis Koſakkorumque,qui
ſubinde bellum Reipublicę conflarent,
iniurijs refert.Fuiſſe ſuperioribus comi
tijs rogationem latam, qua extraordi-
naria Iuriſdictio ad certum tantùm tẽ-
pus permiſſa Regi fuerit:aut illos in of-
ficio continendos,aut de bello cũ Tar-
taris ſuſcipiendo cogitandum. Extre-
mum de ſtipendijs militum fuit. Scitũ
quidem ſuperioribus conuentibus tri-
butum;id num in ſtipendium, ac nomi
na apud exteros Principes facta diſſol-
uenda: in defenſionem Liuoniæ:bellũ
Tartaricum ſufficeret: per quos item
ſtetiſſet, vt tardi9 minùs quàm deberet,
illatũ fuiſſet, ipſi inquirerent: in erogã-
do quidem & fidem,& diligentiã ſum-
mam reperturos : ita milites meritos
ait, vt ante omnia ipſis cõſulere debeãt;
qui pro gloria ac dignitate nominis

Polonici nō modò cum ferociſſimo ho
ſte, vrbeq; omnibus rebus munitiſſima,
ſed in regione trionibus expoſita, cum
ſæuiſſima hieme, cum aëris cœlique in-
iurijs ac natura ferè ipſa ab omnibus rē
bus imparati, ac ſeminudi ferè propu-
gnarint: Nihil hîc ſe de Liuonia dictu-
rum prouincia olim florentiſſima, ac
nunc etiamomnibus opportunitatibus
abundante per ipſorum conſtantiam
parta. quantum apud exteros nomen
ipſorum virtus omnibus pepererit, eos
ipſos teſtes eſſe poſſe, qui quæ poſt diſ-
ceſſum Henrici, cùm Tartari metu ac
trepidatione omnia complerent, au-
thoritas eorum apud exteros fuerit me
miniſſent; & quæ nunc de virtute eo-
rum exiſtimatio omnium ſit, intelli-
gerent; poſtquàm potentiſſimo hoſte
ſuperato, amiſſas aliquot prouincias
recuperârint, nouas adiunxerint. Nec
tamē pluris hæc à ſe fieri, quàm quem
ijs ipſis parandis ſimul reſpub. acqui-
ſiuiſſet, plurimorum fortium virorum
inæſtimabilem theſaurum; qui ita iam
& animis parati, & in armis exercitati
ſint, vt nullum tantum periculum ex-
iſtere poſſit, quod non promptiſſimo
animo pro repub. ſuſcepturi ij ſint: Ho-
rum ſpem ne deſtituerent, qui ne di-
gnitatem nominis Polonici iacere pa-
terentur, fortunas omnes ſuas, ſan-
guinem vitamque ipſam profundere
non dubitârint: denique non alienis
hominibus beneficium præſtituros,
ſed neceſſarijs, fratribusque quæ virtu-
ti ac laboribus eorum deberentur, ſti-
pendia perſoluturos. Hæc eſſe de qui-
bus referendum Rex exiſtimaſſet; vide-
rent nunc ipſi, num cum ijs, quæ alieno
nomine in vulgus à nonnullis ſparſa
eſſent, conuenirent. Conuerſus deinde
ad Regem, optare ſe, inquit, vt pro tan-
tis eius rebus geſtis, vel ea gratia ei refer
retur, quæ in bene morata, ac grata ci-
uitate pro multò minoribus non Regi,
ac tam amanti reipub. Regi, ſed cuicū
que exercitus Duci referri ſoleret: non
egere tamen animi magnitudinem e-
ius conſolatione ſua: plus enim in illa
præſidij ad quoſcunque fortunæ impe-
tus, ac maleuolorum iniurias perferen
das eſſe, quàm in illis ad eam frangen-
dam virium: Non eſſe dubitandum has
ipſas quorumdam hominum iniurias
illuſtraturas magis laudem atque no-
men ipſius: Quem enim, qui ipſius res
geſtas olim cognoſceret, non magis,
quòd in tot à quibuſdam obiectis diffi-
cultatibus, tantsa resgerere potuiſſet,
quàm quòd omnino eas geſſiſſet, admi-
raturum? eſſe animi magnitudinis eius,
ne iniurijs quidē abſterreri ſe pati, quò
minꝰ quemadmodū perpetuò feciſſet,
porrò bene de repub. mereri pergeret.
Milites allocutus, non debere eos exiſti
mare oſtendit, tam ingrati animi notā,
tantamque iniuriam in tam fortibus ac
bonis ciuibus hærere poſſe: Vltimo lo-
co nuntios hortatus fuit, vt cùmprimis
publicæ dignitati, atque vtilitati ſtude-
rent. Optare ſe inquit, adeſſe alios, inte-
gros ac bonos etiam ciues, quorum ma
gna præter ipſos multitudo eſſet, qui
domi liberis ſuis educandis ac domeſti
cæ rei operam darent: facilè ſe ijs per-
ſuaſurum, nihil vt reipublicæ commo-
dis potiùs haberent: eorum omniū par-
tes illos ſuſcepiſſe, tantoque magis in
omnes res intentos eſſe oportere, qui-
bus reliqui, qui domi remanſiſſent, nō
ſuam modò ac ſuorum, verùm, reipub.
etiam ſalutem commiſiſſent. Peracta
rogatione, ſententiæ à Senatoribus di-
ci cœptæ fuerunt. vt de ratione electio-
nis, cæterisque, quæ propoſita fuerant,
perferretur, omnes ferè ſtatuêre; duo-
bus tantùm exceptis, quorum alter,
nullis hominum conſilijs à Deo regna
mandari; alter, non poſſe vlla è repub.
ac ne oportere quidem ambitum ex-
cludi cenſebant. In nuntiorum nobi-
litatis concilio principiò Cancellarij o-
ratio exagitata fuit; maximè vero, quòd
iam Petilios nonnullos eſſe dixiſſet, vi-
dendum ne mox etiam Catilinæ exiſte-
rent. Cùm contrà ab alijs oſtenderetur,
non vniuerſum ordinem, ſed certos
homines, ac ne homines quidem ſed
vitia notata; à quibꝰ qui abeſſe ſe intelli-
geret, orationem quoque eam ad ſe nō
pertinere ſciret, res diſcuſſa fuit. Nego-
tium inde Suēto ſlao Orſelſcio datum,
qui totius nobilitatis nomine pro be-
ne geſta repub. gratias Regi ageret; de-
que ſermonibus, qui contra dignitatē
eius à nonnullis habiti, aut in vulgus
ſparſi dicerētur, ei ſatisfaceret. qui cùm
in huiuſmodi orationē ingreſſus fuiſ-
ſet, vt in authores eorum Regem in-
quirere ac cognita cauſa animaduerte
re debere diceret, aduerſo quorūdam
collegarum murmure, ac mox conui-
tio penè exceptus fuit. De re ipſa, ma-
ximè de electionis forma certa conſti-
tuenda variæ inter eos ſententiæ fue-
rūt; quibuſdā omninò ferri de eo oporte
re negantibus; quòd in re, quà maximè
libertas contineretur, quoties aliquid
fieret, quò minùs latè ea, quàm antea,
pateret, libertas ipſa ſemper minuere-
tur, anguſtioribusque quàm antea fuiſ-

ſet, finibus circumſcriberetur: alij con-
trà, ita maximè libertatem electionis
ſtabiliri diſputabant, ſi fraudes atque
ambitus legibus excluderentur: præte-
rea tamquam affecta iam re, ac contra-
cta ſuperioribus comitijs tractatione,
inprimis Andreiouienſis fœderis reli-
gione obiecta eam vrgebant: plerique
ſuſcipi quidem eam, non finiri tamen
volebant: vt quæ de ea dicerentur, ad
ſuos referrent, quò rectiùs ſequentibus
deinceps comitijs ex vniuerſæ nobili-
tatis ſententia ſtatui de ea poſſet. Dum
inter eos diſputationibus hiſce tempus
extrahitur, interim primis octo comi-
tiorum diebus, quibus capitalium re-
rum cauſæ noua lege iudicantur, elap-
ſis, ad aliarum cauſarum cognitio-
nem Rex acceſſit. Adeunt eum nun-
tij: oſtendunt multos contra leges in
regiam euocari: vt ex ſenatu nonnul-
lis negotium Rex det, qui cum alijs ex
ſuo corpore, quos ipſi ijs adiuncturi
ſint, de euocationibus cognoſcāt, quæ-
que in ea cauſa ſint, vt aboleri debeant,
aboleantur, legitimis ratis manenti-
bus, petunt. Reſpondit Rex eſſe magi-
ſtratus, ad quorum curam hæc perti-
neant; qui ſi muneri ſuo deeſſe docean
tur, non recuſare ſe, quò minus eò, vt a-
lios illis adiungat, deſcendat: iterim
quemadmodum cœperat, porrò co-
gnitionibus operam dare pergit. Prima
Staniſlai Ciarnkouij cauſa ob non rela
ta in theſaurum inſtrumenta quædam
cauſæ Brunſuicenſis, quæ à Sigiſmūdo
Auguſto in Germaniam miſſus accepe
rat, in iudicium adducta fuit. Colloca-
ta in matrimoniū fuerat Henrico Duci
Brūſuicenſi à Sigiſmundo Auguſto So
phia ſoror eius, deq; rebꝰ dotalibus in e-
uentum nō ſuſceptorū liberorū reſtitu-
endis pro more ſtipulatio interpoſita.
Soluto morte Henrici paulò antè ex-
ceſſum Sigiſmundi Auguſti ſine libe-
ris matrimonio, miſſus ad ſororem ab
Auguſto Carnkouius fuit, qui res iſt-
hîc inſpiceret, conſilioque viduam iu-
uaret. quam in rem cùm inſtrumenta
pactorum dotalium tradita ei fuiſſent,
penes ſe ea retinuerat. Obijt haud mul-
tò pòſt Sigiſmundus Auguſtus: creatus
fuit Rex Henricus: idē mox ex Regno
exceſſit. Mortua interim Sophia, ſoro-
res Anna Poloniæ, & Catharina Sue-
ciæ Reginæ, ſucceſſione hæreditatem
petere cœperant. Cùm aliquot annos à
Iulio Duce Brunſuicenſi ducerentur,
animaduerſum poſtea fuit, non in ea
cauſa hæreditatem eam eſſe, vt ſucceſ-
ſorio iure peti deberet; ſed ad Reges Po
loniæ, remq; publ. pactis, ac interpoſita
ſtipulatione pertinere: miſſusque iuris
eius perſequendi cauſa ad Ducem Iu-
lium, Laurentius Goſlicius Decanus
Plocenſis, cùm monumenta ea, quem-
admodum iuſſus erat, tradere ei Ciarn-
kouius noluiſſet, nihilq; præter pauca
quædā exempla, quæ ex tabulario Var-
ſauienſi exceperat, proferre Goſlicius
potuiſſet, in eo ferè fuerat, vt non ſatis
petitionem ſuam probare poſſe videre
tur. Itaque cùm iam non modo de re,
ſed exiſtimatione etiam publica agere-
tur; eò acriùs illa à Ciarnkouio primū
per literas, indè petente Samoſcio per
Stephanum Grudinſcium Caſtellanū
Naklenſem ſpeciatim eam ob cauſam
ad eum allegatum repetita fuerunt.
Cùm lenitate ſua nihil profici Rex vi-
deret, per procuratorem fiſci in ius vo-
cari eum iuſſit. Hæc igitur dum agitur,
haud multò pòſt altera eiuſdem cauſa
in cognitionem venit. Ea res ita ſe ha-
bet. Ciarnkouiꝰ hic nobili ac claro lo-
co natus, plurimùm in nobilitatis con-
uentibus, apudque nobilitatem vni-
uerſam gratia ac authoritate poterat. à
Sigiſmundo Auguſto ad Referenda-
rij munus prouectus ſub exceſſum eius
Plocenſem Præfecturam acceperat; ac
quamuis Anſelmus Goſtomſcius Pa-
latinus Rauenſis perpetuas controuer-
ſias de ea cum illo haberet; poſſeſſio-
nem tamen eius retinuerat. Poſt diſ-
ceſſum Henrici, Stephano Rege in re-
gnum iam ingreſſo, ac plerisque ad Re
gis authoritatem ſe adiungentibus, di-
uerſarum partium legatione ſuſcepta;
ad Maximilianum Imperatorē in Ger-
maniam iuerat: Cùm Cracouiam Rex
veniſſet, inſtarentq; apud eum ordines,
vt in vnum atque alterum, quorū in-
ſignior ac præcipua pertinacia eſſet, ex-
emplum ſtatueret, præfectura Plocen-
ſis Staniſlao Kriſcio Palatino Maſouiæ
collata fuit. Comitijs poſtea Thoruniū
à Rege indictis, cùm in ijs cognitioni-
bus operam dare Rex neceſſe haberet;
more autem maiorum ita compara-
tum ſit, vt ſecundùm Cancellarios re-
ferendarij munere in ijs Reges vtātur;
Ciarnkouiuſque nondum redijſſet, Ni
colaio Firleio, qui & ipſe Cæſariana-
rum partium fuerat, vnà cum Caſtella
natu Becenſi referendariatum Rex cō-
tulit. Aliquāto tēpore interiecto, reuo-
catus ab amicis, maximè fratre Alber-
to, qui Maiori Poloniæ Præfectus tum
erat, literis Regis ab eodē ad fratrē im-
petratis, in Poloniā Ciarnkouius redijt:
benigneq; à Rege acceptus optimè de

Regis erga se animo sperare iussus fuit: eiusque quam fecisset, iacturæ, à largiore liberalitate Regis cum accessione compensationem expectare. Interim Roma ad Regem scribitur, coadiutoriæ Archiepiscopatus Gnesnensis cōfirmationem, quam certo iure sibi vindicaret, inscio Rege, exteris nōnullis principibus sequestris, à summo Pontifice eum petere. Accedebat huc, vt dum ad Polotiam Rex esset, in conuentu Lublinensi, qui primus tum Iudiciorum appellationis à nobilitate habebatur, nouas res à quibusdam tentatas, præcipuūque earum authorē Ciarnkovium fuisse, certissimis indicijs ad Regem deferretur. quæ res non mediocriter rursum animum Regis illi immutauerat. Mortuo interim Iacobo Vchanscio Archiepiscopo, Stanislaum Karnkouiū Episcopum tum Cuiauiensem, à quo inauguratus Rex fuerat, vt promisso suo inaugurationis tempore ordinibus à se facto satisfaceret, in illius locum Rex nominauit. Etenim cùm in dissensione electionis Vchanscius, eiusque exemplum secuti cæteri Episcopi p̄ter Cuiauiensem omnes ferè diuersas partes secuti fuissent: ille ad inaugurationem etiam vocatus parere noluisset: itaque à Karnkouio coronatus Rex fuisset: petijt ab eo nobilitas, vt deiecto Vchāscio Karnkovium in locum eius proueheret. Respondit Rex, si dissensionis Vchāscij causa id peteret, malle se, quod consecuturum se non diffideret, lenitate eum adiungere: si alterius ornādi, post mortem Vchanscij, quæ homini ætate decrepita non longè abesse posset, rectius illis præstiturum, quod nunc incommodiori tempore repræsentari vellēt. Ciarnkovius interim Sninum possessionem Archiepiscopalem tenebat: eamque cùm dimittere nollet; in ius ab Archiepiscopo ad Regem vocatus fuit comparere iussus, respondere primùm nolebat. dictum fuit, ostenderet, quo iure in possessione esset: nam si coadiutoriam ipsam sibi vindicaret, nemini dubium esse, quin de iure regio Regis solius cognitio esset: si priuato titulo bona ea occupata possideret, ad tribunalia terrestria, quæ de rebus soli ordinariè cognoscerent, remissum iri: petijt interim procurator eius diem ad monumenta producenda, quam qui petit, iure, quo vtimur peremptorium terminū propria submissione ac sponte sua præfinire sibi putatur. Ad diem non integrum esse sibi illa iam proferre excipit: quòd Romæ ea sint, copiamque exhibendorum non habeat. Inter hæc nuntij rursus Regem adeunt: rogant vt euocationes omnes in regiam, exemplo Sigismundi Augusti, qui citationes omnes, quę in causis fisci editę fuerāt, vno decreto sustulisset, inducat. Postulatum, docerent, quæ eæ essent: nolle Regem contra leges cuiquam negotium fieri: neque etiam æquum esse, sine causa iudicium quenquam subterfugere: quòd si vrgerent, quod antè ipsi petijssent: permittere Regem, vt ex senatu & ipsorum collegio conuenirent, qui legitimas ab illegitimis euocationibus discernerent. Illi nihil ad hæc respondent: secretum saltem cum senatu petunt. Potestate à Rege facta, idem in senatu faciunt: postulant, vt quemadmodum dignitate reliquam nobilitatem præirent, ita in adducendo ad æquitatem Rege, tuendoque iure nobilitatis principes cæteris antecederent. Respōsum, ostenderent, quos contra ius euocatos, aut qua omnino in re Ius nobilitatis minutum putarent: si quid contra leges susceptum probarent, non defuturum senatum muneri suo. Qui verba faciebat, publicam causam se agere: debere singulos, qua in re priuatim iniuriam sibi fieri existimarent, pronuntiare dicebat. Procedit in medium Carnkouius: se contra leges in regiam pertractum ait. Ostensum, quod ad primam causam pertineret, nō posse eam vlla ratione se iungi à Republica: repeti instrumenta ab illo fidei eius commissa: quibus debitum Reipublicæ doceretur: repeti eo iure, quo quiuis priuatus erga eos, qui in ministerium se illi tradidissent, vteretur: qui æquo iure libertatis cum alia nobilitate vti vellet, cui molesta hæc in regiam euocatio videretur, posse, eum intra modum vitæ priuatæ se continere: domi viuere: abesse à ministerijs regijs: quibus qui se illigasset, indignum esse eum postulare, ne rationem quidem eorum, quæ vltrò susceperit, reddat. deterioríque cōditione in publica re Regem esse, quàm quemlibet priuatum in sua: qua tamen de re cōstitutio Sigismundi primi esset, cuius sentētia eò pertineret: repudiari deniq; totum à publica vtilitate. quæ si in rebus, quæ moram nullam patiātur, non priùs respublica ius suum consequi possit, quàm longo temporis interuallo comitia habeantur, sæpè maximum periculū aditura sit. Alteram maluisse senatum ad comitia euocatam fuisse: iam verò postquàm procurator eius diē ad monumenta petierit, vltrò

ipsum omnem sibi præscriptionem Iudicij vitandi præcidisse. Adhæc ille, ad ordines prouocasse se, cùm ad monumenta prouocârit: hæc se viua monumenta Reipublicæ existimare. ad senatum deinde redeunt: vt à singulis se præsentibus sententiæ dicantur, petunt. Dictæ huiusmodi sententiæ ferè omnes fuerunt; non rectè facere, qui constitutionem Sigismundi Augusti de causis fisci ad regias causas omnes traherent: esse constitutionem, qua actiones, quæ ad personam principis: ad maiestatem imperij: ius denique ac possessiones regias pertinerent, disertè à causis fisci, ac vectigalium interuersorum discernerentur: videndum quæ eæ sint, ac num omninò fieri possit, vt promiscuè omnes Rex tollat; cū hac ratione non modò suum ac reipublicę, sed aliorum quoque ius, in causis quæ ad delationem quorumdam susceptæ ad eorundem vtilitatem pertinerent, quod in ipsius potestate non esset, voluntatibus petentium ista condonaturus esset. Nūtij in suo proposito nihilominùs persistebant; perque complures dies disputatione hac extracta frequenter in concilio suo tumultuabantur. Demonstrabat ijs Rex, quamquàm iniquum esset, ne discerni quidem inter legitimas ac illegitimas euocationes eos velle; videre præterea etiā se nulla eos hac de re agendi à suis mandata accepisse: permittere tamen, vt ad suos referrent; quò in proximis conuentibus certi aliquid statui de eo posset: interim rem integram se ijs seruaturum, neq; vllas alias causas, pręter Ciarnkouianas duas, quę in iudicium adductę iam essent, cogniturum. Erant qui ab Archiepiscopo ob templorum sacrorumque violationem euocati fuerunt; qui eò vehementiùs sibi metuebant, quòd rumor per dies eos sparsus fuerat, constituisse Regem seuerissimè ius de ijs dicere; opinionemque eam Rex auxerat, quòd dum in venatione non procul à possessionibus Archiepiscopi esset, Louicium ab Archiepiscopo inuitatus ad eū accesserat, familiariterq; per aliquot dies cum illo fuerat. non pauci etiam alijs ex causis euocati cùm nuntios, quo faciliùs iudicio se subducerent, creari se passi fuissent, omnia etiam tentanda sibi statuerant; quò antequàm periculum causæ dictionis ad se perueniret, sub Ciarnkouij persona iudicio omnes eriperētur. Itàque etsi liberabantur metu eo, cùm præter Ciarnkouianas causas, nullas alias iudicaturum se Rex ostēderet; quia tamē semel ita in causam ingressi fuissent, vt existimationis de se aliorū causa nō temere recipere se possent, ne hac quidem ratione ab instituto suo deduci se patiebantur. Alij sermonibus eorum permoti, vt in metu grauissimarum rerum, in quibus libertas agi prætenderetur, tempus aliquod interponi, dum certiùs de eo cognosci posset, non molestè ferebant. quidam cùm in re nihil periculi esse intelligerent opinionē metuebāt; ne tāquam authores libertatis destituissent, in vulgus traducerentur. Fiebat hinc, vt qui omninò ista improbabant, cùm ab alijs impugnarentur, ab alijs non iuuarentur, in tanta diuersa sentientium multitudine ipsi nihil possent. Latę nihilominùs sententiæ contra Ciarnkouium fuerunt. prima iam multò antè, qua monumēta restituere iussus fuit, in qua causa ne ab ipsis quidē nuntijs magnopere cōtendebatur. Altera causa cū variè adhuc duceretur, ad id nonnullis decurrendū videbatur; quòd post discessum Henrici coadiutoriam impetrasse diceretur; eique rei fidē faceret, quod alteri⁹ Posnaniensis Episcopatus nominationē à discessu Henrici in illum collatā, Regi ipse exhibere nō dubitârat. quare cùm Varsauiensi fœdere, qui ab absente Henrico quicquam petijsset, contra rempublicam facturum eum iudicatum esset, conuentionis eius vi vrgendum censebant. Rex vltimo comitiorum die decretum tulit: coadiutoriam sustulit; de possessione, quæ ab illo tenebatur, cognitionem ad ordinaria nobilitatis iudicia, in quibus quo iure eas possideret, doceret, remisit. Hunc ad modum stato comitiorum tempore extracto, ingenti cum omnium dolore, Samoscio præsertim omnes obtestante, Liuoniæ saltem Russiæque curam susciperent, ne vel illam magno labore, ac sanguine suo partam omni ope nunc destitutam rursum amitterēt; vel hanc Barbaris diripiendam proderent; Constantino etiam Ostrogiæ Duce, Palatino Kiouiensi recentissimos quosque nuntios de Tartarorum expeditione proferente, nihil tamen actum fuit. Appellatus per eos dies frequenter à Lituanis Rex fuit, vt Liuoniam Lituanicæ formulæ faceret. Vbi nec in senatu, nec in concilio nuntiorum magnopere à quoquam illis contradicebatur: in hoc potiùs nō deessent, qui quò Lituanis adiutorib⁹ faciliùs, quod contendebāt, à Rege extorquerent, nō inuiti decessuri illis de ea viderētur; Surrexit Samoscius;

reliquosque intuitus suo suorumque
commilitonum periculis Liuoniã ho-
sti ereptam dixit; de quo si qui ambige-
rent, ad Moscum ipsum se prouocare:
nõ dubitare, se vel hostis ipsius professi
one id euincere: ea igitur ne à regno se-
iungeretur, si à nemine contradicere-
tur, se tamen pro omnibus intercessu-
rum. Venerant ad comitia Legati Mo-
scouitici, vt iuramentum in pacem à
Rege acciperent; quemadmodum re-
gij iam antè ipsorum Principem iure-
iurando obstrinxerant. Præstitum id à
Rege maxima omnium ordinum co-
rona fuit, ara in comitio ad id constitu-
ta, Archiepiscopoque, postquàm tabu-
læ fœderis à scribis lectę fuissent, in ver-
ba ei præeunte. Præter iuramenti exa-
ctionem, vt de captiuis vtrinque per-
mutãdis agerent, mandatum habebãt.
quod cùm tenere non potuissent, vt in
locum certum captiui comportaren-
tur, redimendiq; eos potestas, quorum
essent, fieret, impetrârunt. Referebant
nonnihil & de finibus controuersiæ ex
eo potissimùm ortæ, quòd de Velisien-
si agro, ne à Polonicis ordinibus à quo-
rum copijs captus erat, vindicaretur, in
Sapoliensi fœdere à Lituanicis scribis
adiectum fuerat; vt, quemadmodum
olim is ad Palatinatum Vitepsciensem
pertinuisset, ita posthac pertineret: Mo-
scique ab eo tempore, quo in potesta-
tem eorum Velisium venisset, magnam
partem Toropeciensis agri ad eum ad-
iectam contenderent. Placuit vt vtrin-
que legati ad fines regendos mitteren-
tur. De castellis Liuonicis, quæ Suecus
occupârat, iam antè per Boiaros Mos-
couiticos cum legatis, quos à Rege in
Moscouiam missos dictum est, conue-
nerat, vt per totum pacis tempus à cis
Naruanis Moscus, ab vltra Naruanis
Rex vtrinque abstinerent. Excepti indè
conuiuio fuerunt more maiorũ, splen-
didissimeque habiti, hominibus elegan
tioris cultus ferè rudibus cùm epula-
rum magnificentiam, tum apparatus
varietatem; multò magis tamẽ Regem
ipsum admirantibus. In tam insigni pu-
blicarum rerum perturbatione, seu po-
tiùs negligentia præ cæteris tamen mi-
litum conditio maximè miserabilis vi-
debatur. Plerique enim non modò tan-
quam ad paratum stipendium, cuius
spes facta illis erat, sed ad magnam ho-
norum, vt bene gesta re agrorumque
spem, ij præsertim, qui nobilitate ob vir
tutem donati, præsidia etiam ista, qui-
bus nobilitatem tuerentur, ac alia præ
mia sperauerant, omnium rerum egen
tes, ac nudi alienissimo anni tempore
eò venerant; vt non pauci è nobiliori-
bus etiam ad Plescouiam occubuisse se
malle dicerent, quàm ad tantam egesta
tem, atque omnium rerum difficulta
tem redigi. Iisdem autem temporibus
Ioannes Suiscius etiam, quem in defen-
sione Plescouiæ egregiam operam na-
uasse suprà ostẽdimus, à cõspectu prin-
cipis sui abiectus in luctu ac ægritudi-
ne erat. sed militum difficultatibus con
quisita vndique pecunia, cùm ab alijs
destitutam ferè Rempublicam à se ta-
men deserendam Rex non existima-
ret, quoad eius fieri potuit, occursum
fuit; agenteque cum ijs Samoscio tanta
animorum alacritas innata ijs fuit, vt
non modò diem solutionis ad Penthe-
costes proferri paterentur, sed dum mo
dò certo aliquo loco collocarentur,
ex quo commeatus sibi suppeterent, si
interim Tartari irruptionem facerent,
etiam sine stipendio, quocunque ductu
rus eos Samoscius esset, ituros se polli-
cerentur. Solutis comitijs cùm iam
nuntij discessissent, Rex cum senatu Li-
uoniæ etiam, quantam potuit, curam
impendit; initioq; à diuinarum rerum
cura facto, quòd plerique in Prouincia
ea Episcopatus temporum ac bello-
rum iniuria suppressi essent, Vendam,
quam potissimum ad accipiendam no-
uam sedem Episcopi idoneã iudicabat
opidis, castellisque aliquot ac possessio
nibus ad eam adiectis, Episcopatui at-
tribuit; àque S. Pontifice, vt Episcopa-
tũ authoritate sua ibi fundaret, petijt.
Prouincialibus etiam iura certa, ac for
ma prouincię, vt aliquam tamen sui cu
ram habitam cernerent, pro tempore
descripta fuerũt. Venerant à nobilitate
legati Varsauiam: alij præterea frequẽ-
tes priuati suarum quisque possessio-
num, è quibus se, vel maiores suos à Mo
scis deiectos dicerent, recuperandarum
causa. Summa publicorum postulato-
rum erat, vt pacta inter Sigis. August. ac
prouinciæ eius ordines, quo tempore
se in potestatem illius dedissent, con-
uenta, rata Rex haberet. Eorum hæc
ferè erant capita; vt non nisi Germa-
nicæ gentis in prouincia ea magistra-
tus essent: Possessiones quas tũ singuli
haberent, aut postea consecuti fuissent,
quo vnquam optimo iure possedissẽt,
possiderent: Iura ac Priuilegia singulo-
rum integra conseruarentur. Addide-
runt ad hæc ipsi, vt iudiciorum certa
ratio constitueretur: ne castella de-
moliri, quemadmodum Rigæ à Rege
imperatum ijs fuerat, cogerentur: vt

in captiuis suis recuperandis à rege iu-
uarentur. Responsum fuit: quòd ad ve
tera à Sigism. August. concessa ijs Pri-
uilegia pertineret, tenere eos memo-
ria, quid ab eo tempore, quamque va-
ria intercessissent: quid etiam huius tẽ-
poris esset, pro sua prudentia perspice-
re: debere eos se credere iudicio Regis,
qui cùm salutis eorum author fuisset,
ornamẽtorum, ac commodorum pro-
uinciæ eius non minorem curam se ha
bere ostensurus esset. Sigillatim verò,
quòd præcipuæ authoritatis in illa Pro
uincia magistratum Germanicæ gen-
tis peterent, cùm ab honore eo ex pro-
uincialib⁹, si qui ad eum idonei futuri
essent, neminem exclusum Rex vellet;
eò futurũ acerbius, si ipsi propriæ salu-
tis libertatisque authores à dignitate tã
præclaræ victoriæ remotos vellent: da-
turum operã Regem, vt eum Prouin-
ciæ pręficeret, qui ex æquitate, ipsorum
que iure ac legibus omnia administra-
ret: tum verò in prouinciali publico cõ
silio constituendo, iudicijs, cæterisque
officijs præsidũ, Succamerariorum, &
reliquorum præcipuam vetustæ quoq;
nobilitatis Liuonicę in Prouincia ea ra
tionem habitum iri. Inter iura ac priua
tas singulorum possessiones id discri-
men factum: vt, quæ à superioribus Li-
uoniæ Principibus, legitimisq; eius ma
gistratibus vsque ad Guilhelmũ Mar-
chionem Brandeburgensem Archie-
piscopum Rigẽsem profecta essent, iu-
re ipso rata haberentur: quæ à posterio-
ribus collata essent, quòd ea tẽpora in-
dè consecuta fuissent, quibus multa nõ
ordine fierent, prouinciaq; nullo ferè
certo Imperio teneretur, de ijs Regem
ex publicis Prouinciæ commodis, cu-
ius vt opibus ac neruis contra omnes
casus muniretur, præcipua ratio haben
da ei esset; & cuiusque meritis; genere
deniq; ipso possessionum statuturum;
ad eaque cognoscenda primo quoque
tempore conuentum Prouincialibus
edicturum, in quo sua quisque Iura ex-
hiberet. Cùm autem superiori tempe-
state amisisse pleriq; Priuilegia sua di-
cerentur; eos quos, & à quibus, quoq; tẽ
pore, & sententia literas habuissent, a-
perire debere, eaq; omnia suo idoneo-
rumque testium iuramento compro-
bare. Iudiciorum forma ijs, de quibus
suprà ostensum est constitutionibus de
scripta, tradita illis fuit. Castellorum
demolitionem hoc potissimum consi-
lio Rex imperârat, ne vires Prouinciæ,
quemadmodum superioribus tempo-
ribus factum fuerat, distraherentur; eã-
demque ob causam, ex suis quoque nõ
pauca deiecturum se edixerat. Idẽ hic
ijs responsum fuit, non debere eos de-
trectare, in re qua publicam potissimũ
prouinciæ salutem Rex spectaret, quò
minus eius exemplum imitarentur. In
captiuos redimendos certus Boiarici
generis numerus promissus ijs fuit. Ma
gnus Dux cùm difficultatibus quibus-
dam suis, quemadmodum Rigæ à Re-
ge monitus fuerat, ipse comitia obire
non potuisset, legatos miserat: per quos
eadem ferè quæ Rigæ, proposuit. quæ
cùm sine præsentia eius explicari non
possent, ad sequentia comitia necessa-
riò dilatus fuit. Quibus rebus cõfectis,
crebris nuntijs de apparatu Tartarorũ
Varsauiam allatis, Varsauia Cracoui-
am Rex proficiscitur. venientem Lega
tio à Tartaro adijt: quæ, nisi continuò
conditiones quas ferebat Rex accipe-
ret, ijsque satisfaceret, bellum denun-
tiabat. Ad eam Sinan Bassa literas ad-
iunxerat; quibus Turcam etiam iniu-
rias Tartari non neglecturum ostende
bat. Iam antè autem, quemadmodum
ostensum est, iustam equitatus partem
in Russiam Samoscius præmiserat: ad
eam quàm potest maximũ numerum
militum adijcit: quos addictos adhuc
habebat, omnes contrahit: nouos suis
stipendijs alios conscribit: ex nobilita-
te nominatim fortissimum quemque
euocat: Præter eos Constantinus Ostro
giæ Dux suas copias, quas non contem
nendas è clientibus suis coactas habe-
bat, promptissimè Reipublicæ offere-
bat. Itaque in Russiam Samoscium
contra Tartaros Cracouia
Rex mittit.

CHRISTOPHORI VARSEVICII IN OBITVM STEPHANI I. REGIS POLONIAE, ORATIO.

Ixit Stephanus Rex: atque vtinam & viuere diutius potuisset. Magna enim hominum iactura est; sed regūm bonorū maxima. Quò me vertam? Quæ hoc loco verba faciam? Tali quippe rege laudando, cui deesse posset oratio? sed præ dolore vox & omnia me deficiunt. Cui ego parere non cupio, ac ne debeo quidem: ne, si priuato dolori cessero, ingratus sim, erga regem eum, cui nulla alia referri gratia amplius potest, nec vlla non debet. Qua tamen in re sic moderabor orationi meæ; vt nec veram laudē ei detraxisse, neque falsam videar affixisse. Vos interim oro, vt aura benignitatis vestræ è portu in altū euehatis, hoc lene & demissum genus meū dicendi.

Natus est Stephanus Rex anno Christi supra mille quingentos, tertio & trigesimo, V. calen. Octobris, sub Ioanne rege Hungariæ, Stephano Batthoreo Palatino Transyluaniæ patre, Catharina Thelegdia matre, auis & parētibus clarissimis; vtpotè cuius aui frater germanus, Matthia in Hungaria regnāte, sexaginta Turcarū millia, quæ in Transyluaniam irruperant, in campo vulgò dicto Panis, vna die ꝓfligauit. Fratres habuit germanos duos, Andream & Christophorum; hunc Palatinum Transyluaniæ à se factum, illum Isabellę reginæ Hungariæ supremum palatij præfectum: quibus cum circa patrimonij partitionē coniunctissimè vixit, & hoc turbine ac tempestate Hungariæ, in Sōlio tanquā in quodam sacrario, religionē catholicam sartam tectamque conseruauit. Optimarū artium & humanitatis studia, domi primū attigit, & in ijs tantos profectus fecit; vt maximam virtutis & ingenij sui expectationem apud omnes excitaret. Demùm à domestica disciplina ad aulam Ferdinandi Romanorum & Hungarorū Regis profectus est, quem honoris ergò patrem patriæ sæpius appellabat. Qua in aula, ob ingenij elegantiam quanti fuerit, vel illud in multis argumento est; quòd Catharinæ Ferdinandi filiæ, quæ primùm duci Mantuæ, postea Sigismundo Augusto nostro regi nupserat, Mantuam ad maritum deducendæ honoris gratia adiūgeretur. Magn⁹ est enim honos in principum versari comitatu; sed idem ille magnis viris etiam decoratur. Itaq; vidit ea occasione orbis terræ decus, & reginam prouinciarū Italiā in ipso flore iuuētutis. Nec expers erat omni ex parte tam Italici quàm Germanici sermonis. Morum aūt & consuetudinum externarum ita gnarus; vt ijs de reb⁹ eum loquentem qui audiret, nemo non vehementer miraretur. Etenim cùm literis & lectione, tum verò vsu & tractatione rerum, prudētia cōparatur. Erat ille haud dubiè in literis ita versatus; latinè vt scribere & loqui eleganter satis posset. Sed accedebat vsus rerum gerendarum multò præstantior, vt tot populorum moribus & vrbibus visendis, tot principum aulis perlustrādis, tanquam ijs qui in sole ambulant accidit; omnia eius dicta & facta alijs audiendis & obseruandis, non potuerint non colorari. Neque enim hoc loco possum prætere rire, quod ex ipsius ore aliquando audiui: Venisse eum cum Ferdinando suo rege ad Augustana comitia, quæ Carolus V. Cæsar à Saxonico bello reuersus prima habuerat; & captum Ioannē Fridericum Electorem secum adduxerat: & tum quidem Cęsarem suam ei dexteram in comitatu Ferdinandi porrexisse: demùm & reginam Mariam sororē Cæsaris, cum alijs proceribus Hungaris, solenne epulum prębuisse; quę natura & consuetudo reginæ illius fuerat; externos, maximè Hūgaros, apud quos aliquando regnauerat, honorandi.

Quæ ego iccirco commemoro; vt summis cum viris & principibus versatum fuisse, eum sciamus: & qualis quantusque semper habitus fuerit, agnoscamus. Pauci enim reges sunt docti: pauciores apud exteros versati: paucissimi vtroque exornati. Iam verò ab his, & eiusmodi (vt ita loquar) artibus & partibus Stephanus progressus, per omnes omnium honorum gradus, quò tandem peruenerit, videamus. Ludouico rege à Turcis ad Mohaciū interfecto, duobus regib⁹ Ioanne & Ferdinādo si-

mul

mul electis, ciuili bello exarsit Hungaria. In hoc bellū nondum quidē eo nato ortum, diu tamē, variaq; fortuna & temporibus gestum, ac deniq; Ioanne & Ferdinando mortuis continuatum, patrię tempestate delatus Rex, talem se præstitit; vt quarumcunq; tandem partium esset, hostib⁹ terrori, suis verò admirationi vbique euaderet. Quod tamen præter ætatem, & præter consuetudinem, nec opinanti euenisse, nemo dubitabit. Est enim virtutis vbique magna inuidia, sed inter suos maxima.

Quo etiam fiebat, vt cùm germani fratres tres Somlij coniunctissimè (vt dixi) viuerent, & vnam ac orthodoxam religionem vnanimes amplecterentur: Mariani milites, ab æmulis dicerentur. Quas nihilominus ipsorum voces, magno animo Rex contempsit, & mox inuidiā virtute superauit. Fuit enim (vt alia eius industriæ & virtutis signa taceā) fuit in Hungaria primus: qui cùm multa alia, tum etiam candentes globos, mirum, & alijs longè præsentius incendiorum genus contra hostes inuenisset. Quæ res, tantum ei nomen & bellicæ industrię attulit existimationem; vt à Ioanne Transyluanię principe, breui pòst Varadino pręficeretur, & copias eius ductaret, & summo deniq; in honore ab omnibus haberetur. Quo loco si quis fortè miretur, conatibus & consilijs eius exitum non semper respondisse; is meminisse debet, magnorum virorū gestas res, iniquè euētis pōderari: ac vt valetudinē ijs chariorem esse, qui morbo graui & diuturno oppressi, à limine mortis reuersi sunt; q̃ ijs, qui optimè semper & æquabiliter valuerunt; sic & homines non solùm triumphis, sed & offensionib⁹ belli secura recordatione secū repetendis, aliquādo magis recreantur. Fuit quidem Stephanus noster terra iactatus, & alto (quod aiunt): variā & instabilē fortunam diu expert⁹ est, multa aduersa tulit, multa pericula adijt, sępè manus cū hoste conseruit: à Nartendio in pugna quadā capt⁹, & cōpedibus iniectis malè est habitus: ad Hadadū contra germanicas & hungaricas Cæsaris copias infeliciter pugnauit, & vulnera penè lethalia aliquot accepit: qua ipsa die, aut Stephanum in acie casurū, aut eo superato malo, magnum aliquādo principē futurum, quidā eius familiariū fortè prædixerat. Quid multa? vicit & victus est: fortunatus fuit: aduersos etiā casus aliquos habuit: cominus gladio, hasta eminus depugnauit: flauit & reflauit ei aura, vel nonnunq̃: quo ipso est eritq; semper admirabilis: virtutē eius posteritas alet, fouebunt literę: & nec edax ętas, neque vlla vnquā inobscurabit obliuio. Tāta enim est virtutis vis, tantaque species: vt vel hostes virtutis ipsi in admirationem virtutis rapiantur. Quid? tantumnè, inquies, militaribus studijs Stephanus deditus fuit? Imò verò & legationibus functus est honorificis, & fidem industriamque suā patriæ probauit. Ac primùm quidem ad Ferdinandū & Maximilianum Cęsares, demùm ad solū Maximilianū legatus fuit: in qua ipsa legatione, ob turbatas se absente conditiones pacis, iussu Cęsaris Viēnę captus, & vltra bienniū sub custodia est detētus. Gasparum Bekeschiū eius rei authorē tradunt fuisse: cui cùm Stephani virtus formidolosā esse cœpisset, vt à Transyluania ęmulū longius remoueret, aut etiam ꝓrsus amoueret: qua authoritate apud Transyluanū fuerat, Batthoreo legationē imponi curauit, & mox principis sui arma in Cæsarem vertit: vt ꝙ accidit legato nihil eorum cōscio periculum crearetur. Est enim proprium inuidię, eos circūuenire arte, quos non possit virtute superare. Illa tamen detētio, tantū abest, vt maculam aliquā Stephano inureret: vt etiā optandū ei fuerit detineri, dummodò cum virtutis & fidęi suæ testimonio, in pristinam libertatem poneretur. Totum quidem illud detentionis suæ tempus optimis transmisit studijs, & tùm antiquitatis monumentis, tùm in aula Cæsaris summis viris & externis legatis cognoscendis: inter quos etiam erat vnus Franciscus Crassinius, qui Sigismundi Augusti Regis Poloniæ apud Cæsarem tum orator, tandem verò Episcopus Cracouiēsis factus, pro Stephano in libertatē asserendo, magnopere laborauit. Mortuus est tandem Ioannes Transyluanus, Sigismundi Augusti regis nostri sororis fili⁹, cuius morte ad nouā noui principis in Transyluania electionem, est peruentum. Erat tùm Spiræ in comitijs Bekeschius apud Cæsarem legatus, quē Transyluanus successorem sibi designare, & ille ad eius principatum iam pridem aspirare, multorumq; gratiam & fauores sibi aucupari non dubitauerat. Quapropter non temere difficultatis aliquid, ab æmulo habiturus visus est Batthoreus, cùm subitò eius virtus; non secus ac flamma quædam fulgere cœpit: & in adeundo principatu multis passibus Bekeschium superauit. est enim virtus & inuidia fumo & flammę simil-

simil-

ſimillima:& ſicut ab inuidia ſeu quodā
fumo virtus initio obſcuratur: ſic dig-
nitate auctus elucet tandem is, cui vir-
tutis ergò meritò illa cōfertur. Electus
eſt igitur Stephanus, nō eblanditis: ſed
enucleatis ſuffragijs: non alicuius ope
aut patrocinio: ſed virtute & ingenio
ſuo admirando. Atque hîc tamen non
ceſſauit Bekeſchius:ſed vel eo etiā Bat-
thoreo magis minari, ac nouas & per-
nitioſas res, audacter in eum moliri ve
hementius cœpit. Quibus ille de conſi-
lijs certior factus, præuenire quàm præ-
ueniri potius ratus, arcem Bekeſchij Fo
garaſſum intercepit:eoq́; ipſo vix fuga
elapſo, omnem illū Tranſyluaniæ mo-
tum, cōpeſcuit. Naſcētes enim domi ſe
ditiones, aut repentè opprimendæ, aut
quouis alio conſilio ſunt potius auer-
tendæ. Bonis exutus fugatuſque Beke-
ſchius, contulit ſe ad Maximilianū Cæ-
ſarem, quē diu multumq́; ſollicitatum,
eô tandem perduxit: vt ex præſidijs Hū-
garicis militum manus ei daretur: qua
Tranſyluaniā repetere, & eius domina
tu tandem aliquando poſſet potiri. Sed
neque tùm conatibus eius fortuna aſpi
rauit: victus eſt graui & aduerſo prælio:
ac primùm quidem in Poloniam, mox
in Hungariam Cæſarianæ ditionis, ſe re
cepit, auxilijs omnibus vndequaq; de-
ſperatis. Iam tum Batthoreus rerū ſua-
rum ſecurus, & animo ac exiſtimatio-
ne auctus, non ſolùm de Tranſyluania
retinenda: ſed de acquirenda quoque
Polonia cogitabat. Qua etiam de cau-
ſa pro comitijs electionis, legatos ſuos
in Poloniam miſit, regiam dignitatem
ab ordinibus regni poſtulatum. Vidiſ-
ſes rem miram:cùm, Cæſare Maximi-
liano per Archiepiſcopum Gneſnen-
ſem primùm renunciato, frequens fre-
menſq́; nobilitas, Annam Iagelloniā,
& eius maritum Stephanum Batthore-
um regem nominauit. Qui principiò
quidem Cæſaris legato Tiffenbachio à
regno ſuſcipiendo eū dehortante, pau-
lò hæſit: ſed mox ſuorum animos cele-
ritate aduentus confirmauit. Venit e-
nim in Poloniā tùm, & cū Anna Iagel-
lonia matrimoniū iniuit, diademaque
regni accepit. Cū Maximilianus Cæſar
ordinibus imperij Ratiſponæ comitia
indixiſſet, & totus in eo eſſet, ne imperij
auxilijs nudatus adeundæ Poloniæ ſpe
fruſtraretur. Quæ vtriuſque conſilia a-
deò plurimi mirabantur, ea vt diuini-
tus proficiſci non dubitārēt affirmarēt.
Sic enim (vt dixi) Maximiliano celebrā
ti comitia mors obrepſit, quæ occulta
quadam fatorum via hoc regnum trā-
quillauit. Sub idem ferè tempus ſua et-
iam Polonica habuit Rex comitia To-
runij:& morte Cæſaris Maximiliani au
dita ex incerto certum ſibi regnum fe-
ciſſe iam videbatur: cùm ſubitò Geda-
nenſis erupit tumultus, nouitate rei a-
trox, motu grauis, inclinatione tempò
rum formidandus. Hunc tamē Stepha-
nus Rex ita pacauit, vt primū quidem
prælio Derſauienſi Gedanēſes fregerit,
demum & aliquot menſium obſidio-
ne preſſerit: ac tandem interponētibus
pro ijs ſe aliquot præcipuis Germaniæ
ducib9, ad officiū reuocauerit. Quo eo-
dem ferè aut paulò ſuperiori tempore
Bidgoſtiam literis publicæ fidei nō im-
petratis, ad regē Bekeſchius ſupplex ve
nit, & non modò culpæ veniā, ſed ege-
ſtati etiam ſuæ luculentum inuenit per
fugium. Tanta enim clementia rex er-
ga eum fuerat, & tantū ei cōfidebat: vt
aliquoties ſomno graui oppreſſus, ſolū
Bekeſchium in penetralibus ædium cir
ca ſe verſari ꝓximè pateretur. Quæ ta-
men ſpes & de Bekeſchio concepta o-
pinio minimè regē fefellit: magnam ve
rò manſuetudinis laudem eidem attu-
lit ad memoriam poſteritatis ſempiter
nam. ſed ad propoſitum reuertamur.
Bellum Gdanenſe ſecuta ſunt Varſaui
enſia comitia, in quibus maxima poſt
hominum memoriam pecunia impe-
rata, bellum eſt decretum contra Ioan
nē Baſilij filiū, magnum Moſchorū du
cem: cuius cùm diu multumq́; aliâs, tū
verò hoc Stephano regnante in Liuo-
nia nobilitata eſt crudelitas. Quem ille
ita domuit; vt quemadmodū ſua auda-
cia, vicinorū ignauia paulò ante creuiſ
ſe: ſic Stephani regis virtute, noſtrorū
verò fortitudine, animo, & viribus cō-
cidiſſe videatur. Erāt præterea ſuperio-
ri interregni tempore, ſine certo ordi-
ne ac ratione, à nobilitate vſurpata quæ
dā iudicia, quib9 publicæ quieti & tran-
quillitati cauebatur. Itaque in ijſdē illis
Varſauiēſib9 comitijs, ea iudicia denuò
rex firmauit: & prudētia ſua certiſq́; le-
gibus definiuit. Quo, haud ſcio, ſi quid
aut nobilitati beneficio gratius, aut no
minis ſui fama ad poſteritatē tranſmit-
tenda, facere potuiſſet illuſtrius. Nihil
enim iuſtitia eſt populare magis, q̄ pau-
lò ante ſperatu quā obtentu facilior vi
debatur. Peractis Varſouiæ comitijs, &
Gregorio Friderico Marchiōe Brāden-
burgēſi in Pruſſia duce, more, & inſtitu
to maiorum, in fidem & clientelā reg-
ni publicè & ſolenni cum cæremonia
accepto, in Ruſſiam ſeſe contulit: in cu
ius metropoli, Podkouam hominē Va-
lachum

lachum & obſcurū, ſpecie quadā mili-
tiæ, libertate & domicilio regni abutē-
tem, pacemq́; publicam perturbātem,
capite truncari imperauit. Leopoli, cū
maximarū rerum cura & cogitatione
diſtentus, integram penè æſtatē tranſe-
giſſet, Cracouiam eſt profectus: vbi ma
gni Moſchouiæ ducis tumidos, & ſibi
præfidentes, audiuit legatos, cum mo-
derationis animi ſui gloria, & admira-
tione omnium ſingulari. Qui quidem
animi tumor, tanto magis in Moſcho,
& eius legatis eſt notabilis, quanto re-
centior erat victoria, de numeroſo e-
ius exercitu parta: qui Vendam oppu-
gnans, à regijs copijs cum Sueticis con-
iunctis, grauiſſimè fuit profligatus. Di-
miſſis Moſchi legatis, & externorum
militum conſcribendorum ergô, cer-
tis turmarum præfectis in vicinas re-
giones ablegatis, tandem in Lituani-
am profecturus, venit rex Varſauiam:
atque ibi menſis vnius ſpatio moratus,
mox regina cōiuge valere iuſſa, in eam
ipſam diſceſſit Lituaniam, quam, ex
quo in Poloniam venerat, nondum
attigerat; toto illo tempore agitans a-
nimo bellum, quod pro ſalute & digni
tate Reipub. contra immanem & hære
ditarium harum prouinciarum ho-
ſtem, adminiſtratum cupiebat. Deum
immortalem, quanta tum in aduentu
eius in Lituaniam lætitia, quanta gra-
tulatio, quantus fuit concurſus, quan-
tum non dicam ordinum ſed hominū
inter ſe certamen, in eo ac tali rege ad
bellum omni ratione iuuando atque
promouendo. Præſtat enim ducis vir-
tus & ſcientia vnius, magnis incondi-
tis exercitibus. Hanc igitur Lituaniam
Rex aduentu ſuo, non tàm recreauit,
quàm auxit; non tàm paſſibus, quàm vi-
ctorijs perluſtrauit. Primùm autem
Polociam, à Moſcho Lituanis aliquan
do ademptam, aggreſſus eſt: ac vna &
eadem expeditione Socolam, Suſſam,
Kozianam, Nieſcerdam, Kraſnam, Vſ-
uiatam, hoſtiles arces & munitiones
in poteſtatem ſuam redegit: Magna
hæc & penè admirabilis vnius expedi-
tionis erat victoria, autumno Craco-
uiæ ſuſcepta, hyeme in Lituania appa-
rata, extrema & tempeſtuoſa æſtate in
agro Polocienſi confecta & terminata.
Nam & in expugnatione Socolæ, hoſti-
lium copiarum duces, Seremetus & a-
lij ſunt capti, & aliquot Moſchorum
millia cæſa ad internecionem, nobiles
quidam Palatini capti, Polocia ingens
tormentarij pulueris & commeatus o-
mnis generis vis ablata: totus denique
ille Polocenſis tractus, à quo non iam
Lituaniæ, ſed Vilnæ ipſi imminebat pe-
riculum, eſt recuperatus. Itaque reuer-
ſus tandem eſt Vilnam cum triumpho
Rex, & mox Grodnam, ac inde ad con-
uentū habendū Varſauiam, in viam ſe
dedit: cùm Grodnæ Gaſparū Bekeſchiū,
graui antea morbo, & demùm vigilijs
apud Polociam confectū, non ſine do-
lore amiſiſſet. Iā verò Varſauienſib9 co-
mitijs ad gerendum & cōtinuandum
bellum pecunijs imperatis, multorum-
que exterorum principum legatis au-
ditis, in Lituaniam Rex rurſus ſe rece-
pit. Variè tum Moſchus cum eo agere,
& extrahendi temporis ergô non tàm
oratores quàm exploratores ſuos ſole-
bat ad eum allegare. Quibus tamen ar-
tibus, & Moſchi pollicitationibus cir-
cumueniri ſe non paſſus, adulto iam in
Lituania vere, & virentibus campis,
exercitum duxit ipſe in expeditionem:
vbi cùm per inuia & immenſa terrarū
ſpatia iter fieret, pro ſe quiſque ſentie-
bat aliquid incommodi; ipſe ſaltē rex
omnes omnium rerum temporumq́;
iniurias, patientiſſimè perferebat. Caſ-
ſnikos quidem vt peruenit, habita deli-
beratio eſt, vtrū Vielicolucos an Smo-
lenſcum placeret proficiſci: quæ hoſti-
les vrbes ſeu munitiones, pari interual
lo diſtare videbantur. Tandem verò
vincente omnium ſententia, Vielico-
lucos eſt itum. qui paucorum dierum
oppugnatione Moſchicis legatis inſpe-
ctantibus, capti & in poteſtatem regiā
ſunt redacti, hominum millibus ali-
quot, qui obſtinatiùs ſe defenderant
interfectis, magis furore Martis, quàm
ira victoris. Quanquam violata à Mo-
ſchis fide, & nauata contra ſe eorum o-
pera, quos captis munitionibus incolu-
mes dimittebat, non poterat non vehe-
mentiùs commoueri. Ingrati enim id
efficiunt, vt gratis etiam, fons perennis
benignitatis exareſcat. Captis demùm
Vielicolucis, Neuelia, Zauolocia, & v-
niuerſus Vielicolucenſis ager in regi-
am peruenit poteſtatē. Lituania, poſt
multos annos Vieliſio eſt aucta. De ſu-
perbo deniq; hoſte, ea eſt parta victoria
quæ omniū regum & populorum ora
in nos conuertit, & huius regni gloriā
penè intermortuam excitauit. Erat an-
tè illud Vielicolucenſe bellum mortu
us regi frater Chriſtophorus Trāſylua-
niæ princeps: poſt cuius mortē Sigiſmū
do eius filio impuberi, Amurates Tur-
carum Imperator, tributum dimidiò
maius imponere conabatur. ſed regis
noſtri eius patrui authoritas, tāta apud

Turcam fuerat; vt æquiorem ſe tandē
ei præſtaret,& nihil infeſti in Tranſyl-
uania moliretur. Qui etiam breui poſt
idē Ianiculā Valachię regulum,ob in-
iurias quas vicinæ nobilitati intulerat,
in Regis gratiam principatu ſpoliauit.
Quo demùm in Poloniam profugo,ac
Leopoli capite truncato, Rex omnem
Valachi prædam apud ſe retinuit,& a-
liquot Turcæ minaces legationes ad ſe
miſſas,eam prædam repetentes, digni-
tati ſuæ poſthabuit. Imò verò & Tei-
nia à Kozakis deleta, & aliquot caſtel-
lis,in confinio contra Tartaros oppor-
tunè erectis,teſtatus eſt,quantùm expe-
dit Reipub. præſtantem animo regem,
& bellandi gloria clarum, huic impe-
rio præſidere. Etenim fortitudine re-
gia,rerumq́ue à nobis geſtarum fama,
aliæ quoque gentes & nationes, vt vel
ſuſpiciant, vel contemnant nos, facilè
commouentur. Iam ergo Vielicolucis
& alijs locis præſidijs firmatis, noua
quadam cõtagione morbi omnes tùm
peruadente,per immenſam Neuclien-
ſem ſyluam, ſuperatuq́ue difficillimā,
in Lituaniam Rex contendit:& quoni-
am Varſauiæ indixerat comitia, ad ea
celebranda ſine mora properauit. Erat
tùm non nemo,qui à bello ceſſandum,
& hoſtem pacis conditiones vltrò pe-
tentem, caſtigatum, miſſum faciēdum,
dictitabat. Verùm ille magno & excel-
ſo animo, hæc conſilia reijciens, aut Li-
uoniam regno reſtituere, aut cum per-
fido & inſidioſo hoſte, vel quouis tan-
dem exitu, bellum voluit terminare.
Eſt enim infida cum hoſte pax, nõ pax,
ſed pactio maioris bellicæ tempeſtatis.
Aggreſſus eſt ergo contra Moſchum,
& perſecutus bellum tertium, ordinū
ſumma conſenſione decretum, volun-
tate erga Rempub. iuſtum principiò,
paululùm dubium, exitu tandem &
victoria glorioſum. Progreſſus eſt
magno ad Pleſcouiam cum exercitu:
Oſtrouiam, quæ illi oppugnanda pri-
ma ſe obtulerat, cepit: nec mora, & Ple-
ſcouiam ipſam irruptione pertentauit.
Dices, non omnium optimè id ei ceſ-
ſiſſe: & oppugnationem illam, non ſuo
modo, ordine, loco, tempore inſtitu-
tam & perfectam extitiſſe. Dicas ſanè
quod velis: illud certè non negaueris,
in re & arte bellica, multos multa opi-
nari; cùm verò ad rem eſt ventum, nec
quod ſciunt poſſe, nec quod poſſunt
velle perficere. Magnorū artificum o-
pera expoſita eſſe inuidiæ, non deeſſe
vbique Phormiones: & facilius notare
aliquem vitia etiā minima, quàm ſum-
morum hominum virtutem, virtute
exęquare. Nos quidem belli ipſius fru-
ctum & exitum videamus, qui talis eſt,
vt Liuonia prouincia, pro qua occupā-
da tàm diu multumq́; Moſchus labora
uit, tātos ſumptus fecit, tantū ſanguinis
ſuorum hoſtiumq́ue fudit, eo nobis ac-
cederet; ille verò totus animo & viri-
bus frangeretur. Memini ego hunc
ipſum regem in caſtris ad Pleſcouiam
(quem vtinam in cælo beatum ſic poſ-
ſim aſpicere) memini, inquam, dicen-
tem mihi, cùm in Sueciam legatum
miſſurus prius in locum tractandæ pa-
ci cum Moſcho deſtinatum me allega-
ret, decreuiſſe ſe, vt extrema pati, quàm
vt in fraudem Reipub. vel tantillum
in Liuonia terræ, in qua Moſchus ve-
ſtigium faceret, ei relinqueretur. Per-
fectum igitur eſt, ſumma Dei Opt.
Max. benignitate, cura & authoritate
ſacroſanctę ſedis, auſpicijs regis, fortitu
dine ducis, legatorum induſtria, inui-
cti exercitus tollerantia & perſeueran-
tia; vt vniuerſa, quæ Moſcho parebat
Liuonia, noſtræ fieret poteſtatis. Qua
parta, geminatam legationem ad regē
Sueciæ affinem ſuum, mittere placuit,
qua, quod adhuc reliqui in Liuonia e-
rat, certis conditionibus ſibi ab affine
concedi Rex poſtulabat: & demùm his
ita geſtis, ad conſtituendam Rempub.
totum ſe conuertit. Erat ab eo ſuperio-
ribus conuentibus poſtulatum, vt de
modo & ordine electionis certi aliquid
conſtitueret. Omnium quippè comi-
tiorum magnus eſt æſtus; ſed electionis
maximus. Itaq; à bello victor reuerſus,
indixit Varſauiæ totius regni cõuentū
& in ordinū deliberationē poſuit id, ꝙ
certa forma & ratione electionis præ-
ſcribenda, ad ſalutem & dignitatem
Reipub. inprimis ſpectare iudicauit.
Sed latêre hîc aliquid nonnulli ſuſpi-
cabantur: infectiſq́; rebus, tàm ex illis,
quàm ex proximè præteritis comitijs
diſceſſum eſt; exemplo, vt mea quidem
fert opinio, non ſatis ad poſteritatem
commendato. Sunt enim, parui animi,
& inopiæ conſilij, friuolæ ſuſpiciones
argumentum: magno autem animo
& multiplici conſilio Reſpu. guberna-
tur. Spe ſua fruſtratus Rex, clauum ni-
hilominus non abiecit, ad quem diui-
no nutu & poteſtate erat poſitus; ſed
eo etiam magis, quo pacto fidem & o-
peram ſuam, laboranti Reipub. proba-
re poſſet, nulli vnquam rei & tempori
indormiuit. Mahmetes primùm, dein-
de Aſchlan Cherei Tartarorum Cha-
ni eius regno imminebant: hos perter-
ruit,

ruit, & ad mittendam legationem ade-
git: Podoliam eorum armis obnoxiam
pacatiorem cultioremq́; reddidit. Ma-
gnus Moſchorū dux eſt mortuus. Mox
Haraburdam in Moſchouiam miſit, &
gentis illius conſilia penitioraq́ue om-
nia ſcire, & perueſtigare contendit; ad
mittendam denique ad ſe legationem
Moſchouiam excitauit: nouas & per-
nitioſas res moliri Riga cœpit: hanc
primùm literis, pòſt & militibus ſuis
ſic exterruit; vt per Curlādiæ ducē ſup-
plex veniam petere, & Grodnam ad Re
gem legationem mittere, non dubita-
ret. Multæ in Lituania & Liuonia arces
muniendæ erant: quoâd melius potu-
it, muniuit, & præſidio commeatuq́ue
confirmauit. Salinæ nõ ita multum pe-
cuniarum cùm in regnum veniſſet in
ærarium importabant: has ferè dimi-
dio auxit. Gedanenſes, Rigenſes, ad pē-
dendum portorium adduci poterant
nunquam, hos adduxit. Vectigalia re-
gni acciſa fuerant: hæc Marienburgen-
ſi, Grodnenſi, Derpatenſi, Samborien-
ſiq́ue œconomia, tot prædijs & præ-
fecturis ei adiunctis locupletauit. Ve-
nationes, quibus Lituania claret, immi
nutæ videbantur: has circa Grodnam
ita excoluit; vt toto orbe terrarum, plu
rimarum & diuerſiſſimarum ferarum
venatus nuſquam ſit maior & copio-
ſior. Poſtremò, dimiſſis Grodna Mo-
ſchouiæ oratoribus, qui ad eum ſplēdi-
do & frequenti aduenerant comitatu,
in eam curam totus incubuit, vt ſuo tē-
pore & loco haberētur comitia: in qui-
bus quàm multa, honeſta, vtilia, neceſ-
ſaria decerni volebat, legationes eius,
per omnia omnium regni prouincia-
rum municipia ſparſę & dimiſſę teſtan
tur. Iam quid ego de virtutibꝰ eius mul
tis & maximis loquar? Quid pietatem
in Deum, charitatem in patriam, bene
neficentiam in omnes proferam? Quid
iuſtitiam, quid fortitudinem, quid mā-
ſuetudinem, quid temperantiam eius
cõmemorem? Maiora hæc ſunt, quàm
vt non dicam mea, quæ minùs quàm
mediocris eſt; ſed eloquentiſſimi etiam
cuiuſq; viri par eſſe poſſit ijs oratio. In-
fer oculos in omnes regni huiꝰ partes:
Cracouiæ, Vilnæ, Lublini, Polociæ,
Claudiopoli Societatis Ieſu templa &
Gymnaſia, ab eo partim fundata, par-
tim locupletata intuêre. Epiſcopatum
Vendenſem in Liuonia denuò inſtau-
ratum, in Tranſyluania deſignatum a-
nimo alium cõſidera: caſtiſſimam Dei
Opt. Max. propagatam religionem,
multas erectas aras ac ſacraria, tot de-
nique atque tanta alia pręſtita aſpicias;
quibus non adumbrata, ſed clariſſima
extant veſtigia, præſtantis eius animi,
& ardētiſſimæ pietatis. Amor verò er-
ga hanc Remp. quantus in hoc rege
fuerit, commodiſq́ue & ornamentis
ipſius omnibus quomodo proſpexerit,
ac denique ſi vita ſuppetijſſet proſpice-
re magis quo pacto voluerit; docent
hæc magnifica templa & ædificia publi
ca ab eo erecta: Domus verè regia Gro-
dnæ exſtructa: eccleſia ædificari cœpta:
Lobſouia nouis ædificijs aucta: Xeno-
dochiū Varſauię cõditū, & emptis poſ-
ſeſſionibꝰ ditatum. Arx denique Vara-
dinen. totius Tranſyluaniæ propugna-
culum, magna eius cura & ſumptu mu
nita facit teſtatū. De liberalitate & be-
neficentia eius non loquar, cum diffici
le ſit, eos, quos beneficijs affecit, percen
ſere omnes, poſtponere alijs alios inde-
corum videatur. Tantùm illud, & qui-
dem vere libereq́ue dicam: nullum vn
quā poſt conditū hoc imperium, Regē
fuiſſe, qui paratis ſeu numeratis pecu-
nijs dandis, maiori liberalitate & bene-
ficentia erga ſuos vteretur. Iuſtitia fuit
tāta, vt vita priùs q̃ recta ſententia dece
deret: nec vllius meritorū aut conditio
nis rationē in iudicio haberet: nec deni
que publicorū munerū aut dignitatū,
mercatū vllum inſtitueret. Eſt.n. omnis
mercatura vilis, ſed dignitatum viliſ-
ſima: à qua ille ita abhorruit, ita ius di-
xit, ita iuſtitiā coluit; vt nõ ſecus quàm
Salomon alter in iudicio præſideret:
Teſtes ſunt iſtę lachrymę & ſuſpiria po
puli: teſtis ſquallor & mœror regni vni
uerſi: teſtes bonorum omnium voces,
qui non dominum ſed parentem, non
Regem, ſed libertatis ſuæ vindicem &
patronum amiſiſſe ſe profitētur. Age,
quanta manſuetudine, & fortitudine
pariter fuerit, videamus: quas ille virtu
tes, quodāmodo inter ſe diſiunctas, diu
turno rerū vſu & prudentia cõiugauit.
Fuit. n. ſi quis vnq̃ fortiſſimus, ſiue in
adeūdo hoc regno eius animū conſide
res, ſiue tot pericula adita, tot vitæ in-
cõmoda, tot maledicta, magno animo
ab eo lata intueare; & tamen viciſſim
tā clemēs & māſuetus fuerat; vt non ma
gis fortitudo ipſius in acie hoſtes ter-
ruiſſe, q̃ manſuetudo victorū animos
in amorē rapuiſſe videatur. Quo etiam
eſt factū, vt ſi vixiſſet diutiꝰ, Moſchoui-
tico imperio auctū eū forè plurimi au-
gurētur. Quā verè neſcio: Illud quidem
nõ dubitāter affirmabo, magnā virtu-
tis & benignitatis ipſius vel apud ho-
ſtes famam fuiſſe: eo verò ſalutariꝰ acci

dere nihil Reipub.potuisse:Coniunctæ
enim vires crescunt, distractæ pereunt.
Restat, vt de temperantia, frugalitate,
& sobrietate ipsius, pauca adhuc verba
faciam. Quãquam hoc frugalitatis nomine,
præpotentes & magnanimos reges,
laudare scio nõ solere. Fuit ergo in
victu, vestitu, venereis, omnibusq; alijs
voluptatibus, quibus potentiores diffluere
solent, continens, & moderatus.
Fuit omnibus comis: aditu & allocutione
facilis: intelligentia sagax: lingua
ad respondendũ promptus: fuit & obtrectatoribus
adulatoribusq; infestus;
cum, qui aliquem apud eum accusasset,
cùm expediebat, cælare non est solitus;
idem fidei quæ silentio debebatur,
custos eximius: ita denique virtutibus
omnibus cumulatus; vt non iam
præceptionibus, sed instituto vitæ; nõ
hortatu, sed exemplo suo, multos à luxu
parsimonia, ab impuritate morum
continentia, ab omni vitiorum genere
& turpitudine, decore & honestate auocare
niteretur. Quo, quantum quidem
effecerit, iudicent alij, mihi satis
fuerit digitum ad fontem (quod aiunt)
intendisse: & qualem & quantũ in hac
Repub. Stephanus se præstiterit Regem
ostendisse. Est sanè factu incredibile, ea
quæ tot seculis delapsa fluxerunt, paucorum
annorum spatio, vincere vnũ
potuisse. Licet tot tantosq; capite plexos,
tot infamia ab eo notatos liceat
numerare. Multis voluisse sat est, lampas
(quod aiunt) quæ tradetur, mortuorum
studia & instituta faciliùs illustrabit.
Sed age, progrediamur, & quàm
multæ & nobiles eius etiam sententiæ,
quàm multa plena reconditæ sapientię
atque doctrinæ, videamus. Solebat ille
crebris vsurpare id sermonibus: Qualis
quisque princeps in vita fuisset, supremam
eius diem nõ obscurè demonstrare.
Multos sibi sepulchra condere,
& centum millibus passuum ab eis mori
atque tumulari. Homines, si vel indices
ab alijs fraudarentur, cum hominibus,
& non cum brutis animantibus,
viuere oportere. Pugnæ locum in campo
aliter eligi, aliter in ædium penetralibus
cogitatione designari. Multos de
principum consilijs iudicium ferre; sed
non peræquè esse conscios causarum.
Polonos, si Hungaris sapientiores regibus
eligendis non fuerint, nec futuros
esse feliciores: multa & magna alia dicta
& sapienter eius consulta lubens
prætereo, ne longa eorum enumeratio
ne sim molestus. Iam quanta dignitate
oris & actionis, quanta habitudine corporis,
quanta & quàm admirabili militari
facundia præditus fuerit, quæ denique
& quanta animi & corporis ornamenta
omnia habuerit, longum esset
percensere. Quare, si olim Gaditanus
quidam, Titi Liuij fama commotus, ab
vltimis terris visum eum Romam venit,
simulque ac vidisset discessit; quot
& quantos putamus venturos ad hũc
Regem fuisse, si quis & quantus fuerat
penitiùs eum cognouissent? Omnia
namque in eo concurrebant simul, virtus,
sapientia, potentia, vsus & tractatio
rerum, cognitio linguarum, literæ,
cura, cogitatio, & omnes denique artes,
tàm belli, quàm pacis. Quid igitur
dicat aliquis? nihilné erit, quod in eo
quoque reprehendas? nihil nobis relinquas
in vita, moribusque eius notandum;
quo à rebus se indignis regum etiam
alij fortasse absterreãtur? Est enim
magistra morum & frænũ improbitatis
historia: cuius cùm istę laudationes,
quæ in clarorum virorum morte aut
funere fiunt, magnam partem occupare
soleant; qd obstat, quominùs ijs, quæ
laudanda erant, enarratis, vitia etiam
moleste breuiterque notentur, ne solis
laudationibus mendosa sit oratio?
Quo nomine rerum Romanarũ scriptor,
nescio quis, Romanos suos reprehendit.
Itaque sic dico, sic pronuncio,
sic me intelligi volo, quòd aliqua etiam,
quæ in Stephano reprehendi poterant,
tandem vobis relinquo: & regem
hominem esse fateor: ea lege & caligine
seculi natum & versatum; vt hanc
sarcinã corporis deposuisse, quàm hominem
totum exuere potuisse priùs
non videatur: Sed illud vicissim cõtendo,
per omnem vitam dedisse illum operam,
vt quàm minimis paucissimisque
vitijs laboraret. Etenim cũ sine vitijs
viuere non possumus: expedit vt eò
minora pauciora q; habeamus. Fuerit
sanè, quàm regem fortasse decuisset, in
iram pronior: an cùm recollegisset se,
mox nõ fuit sedatus & moderatus? Dissimulare,
quod prudentiæ est, nũquam
voluit: at & simulare, quod malignitatis
habetur, ne cupiuit quidem. Domesticis
multis multa credidit: & consilia
sua aliqua, quàm par erat, citiùs in vulgus
manâsse intellexit. Fuit persuasu facilior:
fuit & obstinatior aliquãdo. Fuit
valetudinis negligens, & vitæ prodigus
suæ; quod pericula tot ab eo adita,
tot superata testantur mala. Fuit plus,
quàm regium videbatur, diligẽs ac experiens
paterfamiliâs. Interim etiã ęs alienum
nobis dissoluendũ nõ reliquit:
& ea quæ accepit, non tantùm sarta tectaq;
eum conseruauisse, sed etiam amplificauisse,
quis ignorat? Multa & magna
tributa à nobis exegit: multa & magna
vicissim ijs perfecit. Vrbes, & ædificia
ampla vitabat: minora oppida & rura
frequentabat. Promissorum erat tenax;
sed & in promissis cunctator est notatus.
Magnarum rerum fuit admonitus;
sed & in magnis lapsus est vel nonnunquam.
Ingratus erga aliquos est dictus:
non est, quod laudẽ, si verè; pectoris
mei angustiæ non capiunt, si temerè.
Illud quidem dico, vt ingrati animi magnum
est vitium; sic non commemorari
sed exprobrari videtur beneficium,
quòd, quò maius difficiliusque relatu
sit; eò pro gratia odium sæpius retulerit.
Religiosus videri potiùs quàm esse, putabatur;
vel ab hoc extremo eius actu vitæ,
sumpto argumento suspicari: intellectus
imbecillitatis & hominum est vitium;
certò scire & cognoscere, opera
sunt diuinitatis. Illud ego quæro, num
satis non fuerit, cùm tua omnia omnibus
probare non possis, bonis saltem si
probaueris? & quisquam dubitabit, hæc
leuiora vitia pensâsse eum virtutibus
etiam singularibus, omnes anteactæ vitæ
sordes, pietate & castimonia eluisse;
dedisse non adumbrata, sed oppressa signa
suæ religionis atq; virtutis; rerum
postremò gestarũ splendore & magnitudine
(vt ita loquar) suos in corpore
neuos obscurasse: ita vt & Regẽ fuisse, &
multa regia eũ in se habuisse, nemo negauerit:
& cùm virtutibus proprijs, tùm
vitijs etiam alienis magnum & admirabilem
principem tota Europa extitisse.
Nisi fortè, vt dictũ est, in hoc extremo
quasi actu vitæ, in eo aliquis aliquid desideret:
dissimilem quodammodo sui
dicat fuisse, & tantùm itineris ardui, tantùm
longinquæ profectionis sine sacro
comite, sine cælesti viatico, conficere eum
voluisse: Cui ego sic respondeo, ne
id profectò si diutius vixisset prętermittere
eũ voluisse: Cui ego sic respondeo,
ne id profectò si diutiùs vixisset prætermittere
eum voluisse. Iam quidem tũ
cùm mors instabat, cùm membra gelida
erãt, omnia cùm difficilis anhelitus
occuparat præcordia, vix aliquid aliud
præstare eũ potuisse: sed illud certè mirandum
in eo videbatur, quod paucis
ante mortem diebus sic christianè est
philosophatus, verbaque ad senatorem
quędam proferre ea non dubitauit: Liceat
me, inquit, affari te verbis illis: Annos
tres & quinquaginta exegi: qui, quales
sint, scio; quales futuri sint, ignoro.
Enimuerò dubiũ esse potest, quàm hoc
piè & religiosè dixerit: quã porrò præceps
& lubricus iste sit agonis locus:
quàm denique omnia in homine plena
spei & cõfidentię videantur. Floret hìc;
marcescit illic: totũ se confert huc; mox
trãsit illuc: sperat & exspirat fortis quãlibet
Imperator. Noster quidẽ Stephanus,
ita vitam egit; vt in contemnenda
morte sapiens videri vellet: Mortẽ certè
ipsam obliuioni non traderet, spiritum
suum pro Rep. vilem duceret; sed
salutis ęternę iacturam ne faceret, sedulò
procuraret: venationibus multũ temporis
daret; sed & cultum diuinũ quoad
eius fieri maximè poterat, nunquã negligeret;
ac de breui & incerto exitu vitæ,
dies noctesque cogitaret. In hoc, inquam,
cùm totus esset, à venationibus
Grodnam reuersus, ex magnis illarum
regionum frigoribus, repẽtinos horrores
sentire cœpit; & domi aliquandiu
præter morem conquieuit. Mox verò
aduentante dominico die, continere se
non potuit, quominùs in templo, sacro
& concioni publicæ interesset. Vnde demùm,
pręgrauante morbo, corpore vasto
& repleto, mẽbris omnibus iã antè
debilitatis, ægritudine animi & corporis
aucta, extinctus est Idibus Decembris.
Nos in hoc squallore & gemitu,
in his miserijs; in hac interregni reliquit
tẽpestate; vt, cuius antea virtute intercludi
hostium audacia, cuius occupatione
otiũ, labore quies, industria commoda
& ornamenta nostra contineri;
hæc eadem omnia eius interitu, & collapsa
& prostrata videantur. Quæ, cũ ita
sint, si Boleslao Chabri Rege olim mortuo,
vniuersa Polonia, totum annum in
tanto luctu & squallore fuit, vt, ne cõuiuia
vlla, neq; choreæ celebrarẽtur, neq;
cultioribus vestibus nobilium virorũ
aut fœminarum quisquam vteretur;
nos tandem in huius & tanti regis morte,
quid faciemus? quas voces edemus?
quo dolore & gemitu, mortuum prosequemur?
Amisimus sapientem regem:
iustum iudicem: fortem, & strenuum
bellatorem. Perdidimus decus & splendorem
patriæ, præsidium stabilitatis, ornamentum
dignitatis nostræ. Hic demùm
rex, non modò nobis præfuit; verumetiam
profuit; non solùm nos rexit:
sed & texit: non solùm seruauit: verùmetiam
beauit: non modò nobis detraxit
calamitatẽ: sed & auxit cum imperio
dignitatem. Quò abijsti pater? Quò
raptus es gubernator? Quis te nobis abstulit
præsidem & vindicem libertatis?
Siccine cæteris animantibus vitã

erit longissima, hominibus breuissima? Viuent annos alij Nestoreos: tu in medio felicitatis cursu, in media rerum gerendarũ via nos deseres? Gaudium luctus, mœror gratulationes, gemitus laudationes nostras includet? hem, quàm fallaces spes, & inanes hominum sunt cogitationes! Tu hostium nostrorum terror: tu amplificandorum commodorum & ornamentorum author: tu noui imperij conditor esse debuisti. Tu verò in squallore & gemitu; tu orbatos ope, consilio, & authoritate destitutos tua nos reliquisti: tu in beatissimarum mentium conciliũ; tu in illum plenum syderum & illustrem locum, longè à nobis discessisti. Nos iactamur his interregni fluctibus: nos tot & tãtis scopulis expositi sumus: nos tanquam sine nauclero nàuis in alto fluitamus. Tibi præter hoc mortale corpus decessit nihil: expers es malorum omnium: pro hac caduca & fragili vita (si vita & non mors potiùs est dicenda) cumularis beatitudine sempiterna. Nos quidẽ, quam iam tibi gratiã aliam referamus, non habemus; quàm beneficijs tuis erga nos memori mente colendis, & meritis virtutibusque tuis prædicandis. Si omnibus, quibus cum vixeras placuisti; debuisti: si id non præstitisti: neque omninò potuisti. Tua in Hungaria adoleuit pueritia: in Germania & Italia exercuit se adolescentia: virtus illustrata est in Polonia. Rerum abs te splendorem & magnitudinẽ totus terrarum orbis est admiratus. Hausisti inde ab ineunte ætate, diuinarum humanarumque rerum cognitionem omnium: versatus es in varijs munerib⁹ & aulis principum: functus es legationib⁹ amplissimis: idem semper fuisti tẽporibus durissimis: adijsti pericula plurima, & maxima: nõ in vmbra, & otio; sed semper in acie & certamine es versatus. Hostes dominandi libidine inflammatos, potẽtia feros, vicinitate infestos, fama rerum gestarum formidabiles alijs, domuisti. Expertus est tua arma rebellis subiectus: grauiter sensit Moschus: Turca timuit: Scytha perhorruit. Ampla in patria munera industria, honorificas legationes fide & diligentia, Transyluaniam fortitudine, Poloniam consilio, omnia honoris insignia virtute es consecutus. Aucta est per te Polocia, & Vielisio Lituania, recuperata Liuonia, pacata Podolia, Mehmete & Aschlan Cherei Tartarorum Chanis perterritis, Podkoua, & Iancula Valachis castigatis, Amuratis Turcæ minacissimis legationibus contemptis, omnium Regum, principum, & populorum nationumque ora in te sunt conuersa. Plena denique & referta sunt cũcta, magnificentiæ, bonitatis & religionis tuæ: tot tantaq; tẽpla, xenodochia, arces, ædificia erexisti. In victoria, quæ superba & insolens est, teipsum vicisti: Rex bello clarus, pace iustus, consilio grauis, animo inuict⁹ extitisti. Sed finis sit: bonorum enim regum exaggerãda morte, mortis est Reip. quasi initiũ: q̃ cùm immortalis esse debeat; nefas est in vnius mortalis vita, positã eam esse opinari. Te ego Deus Opt. Max. Regũ & regnorum authorem omniũ, te, inquã, imploro & obtestor: vt quemadmodũ hũc Stephanũ regem, per oẽs omnium honorũ gradus, ad regium fastigium euexeras, tot bonis auxeras, tot & tã prẽstantibus victorijs illustrâras; ita ei defuncto, noxarum veniam, huic regno florentissimo Europæ propugnaculo, illibatæ domicilio libertatis, concordiam, regem denique pium, iustum, fortem, prudentem, beneficum, quàmprimum nobis largiaris.

(∴)

FINIS.

INDEX

INDEX RERVM ET VERBORVM MEMORABILIVM HVIVS OPERIS.

B.

C.

INDEX.

Cazi-

recu-

D

INDEX.

E.

H.

I.

K.

M.

N.

O.

P.

INDEX.

Polo-

Q.

R.

INDEX.

T.

V.

Vvschoua

FINIS.

1686.
1257
[illegible] 429 S. Hiacinth
686

